

No 29

30

7.12

John Vanden

Ex Libris Andreae Rosen
Stolpa - Pomerani.

30

Exhibits - John Brown
Vol. 1, p. 100

Jo. Ann. celling. Aug. 17. 1700.

LEGES SEV

STATVTA

AC PRIVILEGIA

REGNĪ POLONIÆ

O M N I A

Hactenus magna ex parte vaga, confusa, & sibi pugnancia: iam autē
in gratiam D. SIGISMUNDI AVGVSTI RE-
GIS POLONIÆ & in usum Reipublicæ

AB IACOBO PRILVSIO

Castreñ. PRÆmisliē. & tū Terrestri CRACOVIE. NO-
tario, ac AEDILI collecta, digesta, & conciliata.

Ita ut una LEX sit de VNO quouis negotio: indeq; no-
stra, immo uero optimæ Reipub. forma omnibus

Ex Bibliotheca sui partibus descripta appareat. *Johannis Rosenfeldt.*

HIS omnibus etſā PRÆfatiōes & COMMENTARIA ex Regū DECretis, CON-
suetudinibus Regni variisq; SCRiptoribus, ac LEGIslatorib. cōflata:
NON tamen LEGum, sed apud gratos Lectores vim tantū
CONSiliorū habitura, opportunis locis accesserūt.

QVAE QVIDEM STATVTA DIVIDVNTVR IN LIBROS SEX.

PERSONAS	Publicas	PRIMVS Liber de REge neq; S- PIritualib. & Sēcularibus CON-
	MEDias	S-lliariis, OFFicialib. seu Magistratib. Regal. Itē de Militibus. Itē de
RES	Privatas	MERCatorib. OPificibus & Agricolis. Item de SERuis, VAGis, & MENDicis. Item de IVDicis, & PAGAnis. 22. capit
	Publicas	SECūdus de Reb. Fisci Regil. 9. titlis
Qusa enī omne lus pertinet ad	Privatas est ergo	TERCIVS de Rebus SPIritualib. & Sēcularium. 14. solis
	Iudiciales	QVARTVS de ACTIONibus uarīs Terrestrib. Iudiciis. 27.
ACTIONES Fœderū	est ergo	QVINTVS de Ducatibus Regno vnitis, fœderatis, & Externis, Item de PACE & obedientia, ac de LEGATIONibus. 15.
	BELLI	SEXTVS de Re Militari. 8.

SIGISMUNDVS

AVGVSTVS Dei gratia Rex Pol. Magnus Dux Lithvanie, Rus-
siae, Prussiae, Pomeraniae, Samogitiae, ac Mazouiae. &c. dñs & hæres.
VNIVERSIS & singulis, Reuerendissimis, Magnificis, Generosis,
& Nobilibus, ac Famatis: status utriusq; Spūalis & Secularis, Consili-
arijs, subditisq; nostris sincere ac fidelit̃ dilectis. Gratiā nostrā Regiā.
Reuerendissimi, Magnifici, Generosi, Nobiles, ac Famati sincere & fi-
deliter dilecti, Significamus. Quia cupientes ut diuersitas Statutorum
Regni nostri iam tandē cōciliaretur, Quod quidē & Nuncj Terrarum
in Comitijs proxime transactis a nobis petierūt, permisimus & presen-
tibus permittimus Nobili Iacobo Przyluski illa excudere atq; euulga-
re, ea methodo, cuius prototypon titulis tenus deliniatum ante biennij
euulgarat. Et quia tam uarium atq; Reipub. opus necessariū eget, ut lō-
go tempore iudicij ac censura Syn. ac F. uestrarū examine & appro-
betur: Hortamur ut interea dum absumus a Regno de illo cognoscāt,
iudiciaq; sua & sentencias ad Comitia Regni proxima cōferant: Inte-
rim autē edicimus, ne illo quisq; in iudicijs publicis utatur, aut sentenciā
stet, priusq; calculo nostro, necnō Syn. ac F. V. collatis sentencijs in ip-
sis Comitijs futuris iterū publice examinetur atq; approbetur. Harum
testimonio Literarū quibus Sigillum nostrū est appressum. Datum
Cracouiae Dominica Sacratissimæ Trinitatis, Anno dñi M D L I.
Regni uero nostri uigesimo secundo,

Iohānes Oczyeski R. P. Vice-
cancell. manu propria Signif.
BIOENTIAM.

¶ Licentia Legibus sistatur, nō ui: Rex aut Philosophus sit.

*Licentia populi Ty-
rannide peior.*

*Vis in Repub. Legi-
bus cōstituta absit.*

Legi natura qua?

Reipub. quid sit?

Plato in Dialogo 5.

de iusto precipit ut

philosophi Rebus pub-

licis dominantur.

Qui sit philosophus?

Politicus

Nisi & pie & prus-

denter & iuste nobis

imperetur, foelices esse

se non possumus.

Pronto. Consul Romanus Nerua imperante dixisse fertur. Malum est si is im-
peret sub quo nemini quicq; cōcessum est. sed longe peius sub eo viuere, sub quo
maxime liceant omnia. Cum autē singulis peccatis singulae poenae sint positae, om-
nino in REP. bene cōstituta **VIS ABSIT.** Nihil enī est (inqt Cicero) exitiosius
Rebusq; nihil tam contrariū Iuri, & Legibus, nihil minus Ciuile est, & huma-
nū, q̃ cōposita & cōstituta Rep. quicq; agi per vim. **FVN**damentū enī libertatis,
fons æquitatis, mens & animus, & consiliū, ac sententia Ciuitatis posita est in Le-
gibus: Cum autē **RESP.** est omniū sine vlla proprietate alicuius cōmunis utilitas.
Ei nisi Philosophi dominant, vel hi qui nunc Reges potentesq; dicunt, legitime
sufficenterq; philosophent, in idemq; Ciuilis potentia, & philosophia concurrat:
neq; (qd' nunc sit) a diuersis duo hæc tractent ingenijs: nō erit Reip. vel hominū
generi requies vlla malorū. Porro hominē ad quālibet doctrinā degustandā pro-
pensiorē, ad discendūq; promptissimū, & inexplēbilit̃ inhiantem merito **PHI-**
losophū nūcupabimus. Nam q̃ pacto Ciuitas, vel etiā q̃libet homo poterit esse sœ-
lix, nisi vel ipsemet prudens, pius, ac iustus sit. vel saltem huiusmōdi virtutibus præ-
diti **Principes** ei impellēt? Leges etiā ille facile trāsgrediet̃ optimas, q̃
nullis p̃ceptis sapiētiae ab ineunte ætate fuerit assuefactus.

236184 III

De Aquila Regia Carmē Andreæ Tri- cesij Equitis Poloni.

Candentes Aquilas dat genti insigne Polonæ
Ille, a quo primum LACHIA dicta fuit;
Quod Iouis hæc esset volucris, qui more uetusto
Rex hominum atq; Deum dicitur esse pater.
Summi ergo Regis uolucram Regesq; Ducesq;
Ut ferrent, statuit, nobile stemma sui.
At cur candentes? color hic quia mistibus aptus;
Fortunæq; omen prosperioris habet.
Submouit per mite feros insigne Tyrannos,
Fataq; præsaga mente benigna dedit.

Hinc placido Imperio per tot iam floruit annos,
 Numine propicij LACHIA nostra Dei.
 Et REGES habuit PATrum quoq; nomine dignos,
 Nomine & hoc si quod blandius esse potest.
 Teq; adeo insignis pietate & fortibus armis
 SISMVND B, æterno carmine digne cani.
 Qui licet omnigena ratione hæc regna beasti,
 Non aliunde tamen laus tua maior erit:
 Quam quod successit TALIS TIBI FILIVS, orbe
 Quo nihil in toto mitius esse potest.
 Hic merito niueas aquilas insignia gestat
 Regia, candidius nam niue pectus habet.
 Cœlesti haud dubie perfusum flamine pectus
 Naturæ, hoc bonitas, raræq; dona notant.
 Dñ faciant, rubri clypei, quibus insidet ales
 Hæc niuea, & nobis omnia læta facit,
 Vt melius rubeant hostili sanguine tincti,
 Auspicij fuso Rex generose tuis,

In eandem Aquilam Regium insigne IACOBUS PRILIVS,

Vnguibus arripiens hostem, rostroq; minaci,
 Ista Iouis uolucris pectore sternit humi.
 At rursus innocuas pascit sine cæde uolucres,
 Quæ sese obseruant officijsq; colunt.
 Regibus est auium Rex nobile stemma Polonis,
 Illius ut mores ingeniumq; ferunt.
 Nam belli atq; togæ simili ratione gubernant
 Tempora, & his rebus conueniente modo,
 Hostis enim Regnum quoties inuadit eorum,
 Hunc toties armis conficiuntq; nece.
 Agmina cum Geticis turmis tot fusa Scytarum;
 Hoc, Valachi, Mosci, Prussia uicta, docent.
 At sibi subiectos in libertate tuentur:
 Quisq; pater patriæ dicitur inde suæ.
 BELLO ac PACE igitur tali te AVGVSTB fruamur:
 STEMmate communi te docet, ecce DEVS.

SERENIS.

S E R E N I S S. A C
P O T E N T I S. P R I N.
C I P I D. D. S I G I S M V N D O A V G V.
S T O D E I G R A T I A R E G I P O L. M A.
G N O D V C I L I T H V A N I A E, R V S S I A E,
P R V S S I A E, P O M E R A N I A E, S A.
M O G I T I A E, A C M A Z O.
V I A E E T Ā. D O M I N O
A C H A E R E D I
I A C O B V S P R I L V S I V S.

CVM ita diuinitus comparatū sit, SIG. AVGVSTE Rex,
vt te Regē nobis datum habeamus: merito omnia omniū nostrū studia atq; curæ
ad iuuandū te in tam difficili ac salutifera functiōe debent cōuertī. hoc enī vt pro
se quisq; præstet alacriter, nō solum charitas a nobis exigit, qua alter alterius o-
nera ferre obligamur: Verum enī uero eo nos & singularis quædā erga te, tuæq; M.
genus obseruatiō, & fortunarū, libertatis, dignitatis, vitæ, ac etiā salutis proprię res
spectus impellit. Si enī ingrati videri nolimus, tuū genus Regiū iam inde ab I A-
GELLONE proauo tuo tantarū rerum in Polonia autore, ad te vsq; per tot AVOS,
tot PATRUOS, ac tuum, nec minus patriæ PATREM deductum: omni ratiōe co-
lemus, ac etiā obseruabimus: in te etiā tantas dotes magno & excellēti Rege di-
gnas venerabimur. Et ne ipsæ dotes solum in te ipso inesse videant, verum etiā vt
in Repub. nostra, quasi in propria explicandarū Regiarū virtutū officina, ac ex-
positissimō theatro appareāt nihil faciemus reliquū. siue qd' omne studiū, officia,
atq; beneuolentiā nostrā ex pfecto tibi debeamus: siue quod vnus priuati oblitus
Reimp. nostrā geras: neq; vnā quandā partem, verum eius omnes partes cures.
Hoc autē qd aliud est: nisi qd' vitā ac libertatē omniū nostrū cōseruas, facultates
tueris, dignitatē sustines, religionē etiā sanctā ad æternitatē quandā gubernas, &
custodias. De quibus omnibus bonis breui temporis momento periclitaremur, si
te eorum omniū autore, tutore, patrono, custode, ac etiā iudice & vindice carere-
mus: aut saltem vteremur imbecilli, vel etiā quod absit Tyranno.
Etsi autē nemo Ciuium tuorū sit tam stupidus, quin te adeo salutiferū munus obis
re intelligat: nemo etiā tam impius est, qui te magnitudine oneris presum sum-
ma ope iuuare nō cōtendat: quippe qd' in te vno Rege omnibus se benefacere ar-
bitret: hinc tot vota fundi pro te audias, in te qd; iuuando tantū certamē cōspicias.
Et vt demus preces omniū recte fundi pro te, Attamē in iuuando te siue imbe-
cillitate iudicii labi & errare: siue inopia meliorū adiumentorū pleriq; deficere ac
destitui vident. Quod videlicet tuæ M. adeoq; omnibus Regibus frequenter ea
(vt illi fortassis putant) bene gerendarū rerum præsidia & adminicula afferāt, quæ
vobis oneri potius quā honori: impedimēto verius q̃ adiuuamēto fieri solent. Quos
circa bona pars hominū, præserti q̃ generosissimi videri volūt. EQVOS, qbus ip-
si fortassis nō egent, vobis Regibus donāt, vel ephippia noua collaudāt, vt sumptū
per se aliq; magnū, duplicetis. Qui autē libiores curis sunt, canes, aquilas, falco-
nes, accipitres, qbus ipsi vehementer delectant, dant: vt vos a munitis Reip. ad vena-
tiōes ferarū in sylvas secum abducāt. Porro qui cultiores haberi gaudēt, vestium
formas subinde nouas ac peregrinas, necnō epularū reperunt illecebras, vt vel vē-
trem famelicū exaturēt, vel vestem veterē lucrifaciāt, vel ne saltem parū acutum
atq; minus laurum demerendī Principis officiū inuenisse putent. Mitto hic adis-

Omnia omnium stu-
dia ad iuuandum R-
gem cōferri oportet.

Genus Iagellonis opti-
me de Repub. Polos-
na meritum.

Respub. est Regiarū
virtutum officina, &
theatrum.

Rex cum Ciuibus mu-
tua sibi ipsis debent
officia.

Regis officia quam-
late patent?

Omnes Regem iuuā-
re uolunt.

Attamen multi auxi-
lia inepta Regibus
suppeditant.

A D S I G. A V G V S T V M

ficiorū architectos, fabrosue aliarū rerum, quæ nihil utilitatis, nihil veræ voluptatis, nihil dignitatis, minus etiā laudis & gloriæ magno & excellenti Rege dignæ habent. eas tamē ipsi artifices vobis obliciūt, q̄ videlicet istæ sanguisugæ fisci opes

*Multi cum Regibus
exercēt mercaturam
longe iugissimam.*

ad suā auertant utilitatē. Et tamen tolerabiliore si illis sunt: Qd̄ ii operas suas lo-
cant, aut salē laudando venales extrudūt merces: illi autē generosi & liberales dāt
aes vt ferant aurū, mittunt enī equos vt præfecturas vestigēt, donant canes vt cen-
sus inodorenē, falcones autē & accipitres cū dant admonent, vt meminerūt digitos
nō temere eis datos incuruos, quin obuia quæq; tollāt. Atq; ita eorū multi inter
seruitiorā humillimā cōmendationē, id curant, vt dominenē: & dum se ad pedes
abliciunt, vobis Regibus ad suā utilitatē insidianē. hoc autē est mercaturā vobiscū
exercent lōge iniquissimā. aureo piscant hamo, argenteisq; cōfligunt hastis, vt di-
citur in puerbils. subinde sibi occinētes illud propolarū, FACiat SVMptū, qui

*Adulatorum pleni
sunt omnia.*

vult habere LVCrū. Præteribo hic Adulatores & sumiendas, genus hominū
iis etiā lōge impurius, quibus tamē Principes nulla ratiōe carere possunt, qd̄ artes
eorū apud inopes & priuatos inutiles atq; etiā ridiculæ habent: at si Principem
laudibus atq; vituperiis falsis dementauerit, tum vero & a Principe, & ab his q̄ eo-
rum opera aliqd cōficiunt questum ferunt multo vberimū. Ita HI VIVorum vt
CORū MORtuorū OCVis semper petunt, & ne resipiscāt, seq; a præda sub-
ducant, sum mopere cauent. Quo sensu etiā Græci KORakes coruos, Palpōnes
autē KOLakes appellat: vt tam propinqua animalia duntaxat vna litera inter se

*difficile est Principē
in aliquando ab ad-
ulatoribus capi.*

differre adnoneāt. Cum autē tot castes & vni Principi, & sæpe etiā iuueni, ac rerū
imperito, & vndiq; ac semper fere tendant: difficile est, quin tandem in aliquā alis
quando incidat: cumq; tot Syrenes, tot Harpye, tot q̄q; Scyllæ bifformes aures eis
obsideant, Vlystem eise oportet, qui obturatis auribus tot blandimenta impune
præternauiget, & id quo virtus vocat proposito sibi præmio cōstantē petat, neq; vna
quā defleat a scopo. ET QVOniā e regiōe inter tot pestes aulae PHILOSophi

*Conditio Principum
an per omnia felix
sit.*

velut medici difficile penetrāt, qui caliginē tantarū rerum ingressi, inter amicū
& adulatorē, inter turpiā & honesta, vitanda & sequēda discrimē, p̄dere possent: in
cōfesso est, Principū conditionē magna ex parte miserā certe q̄dem & minime
optandā videri. quippe qd̄ nō solum tanta inutilium hominū turba obruant, ve-
rum etiā a tot insidiatoribus stipent, vtilibus autē & veris amicis plarūq; destitu-
antur, qui in officio gerendē Reip. eos iuarent, illorū etiā dignitatē serio tueren-
tur, & id qd̄ fuit Hercules Atlantī, aut Achates Aeneæ, vel Pyrrhoo Theseus,
regi essent. Qd̄ enī plarūq; illorū fortunæ sint comites, nō virtutis cultores: vilita-
te sua metiunt omnia, qua sublata nusq; cōparent, quin e vestigio vel reperta cau-
sa domum se recipiunt, vel faciundo questui vacant, vel alio dextrā auerunt. Quis
bus q̄dem aulae præstigiis qd̄ BONI Viri tantū irascunt, quātum amant Principes
pestes eos vel in laudandū officii sui admonent, vt Poetę in suis Panegiricis, & Ora-
tores in suis Encomiis faciunt: vel si Philosophi fuerit, vitę præcepta ac Leges gu-
bernandi populi fideliter illis cōscribunt, vel libertate dicendī vitanda sequendaq;
ostendunt, si q̄dem a cōsiliis fuerit. Alioqui vt Acteon a canibus discerptus, Salos
mon vero a mulieribus dementatus, Roboam autē a iuuenibus seductus perierūt:
ita Principes ab hoc genere stipatorū euertent facile, si tot & tanti comedendos
sibi proponāt, nemo autē iuandos esse existimaret. ET SI autē SIG. AVGV-

*In oculis Principū mal-
ti sunt fortune co-
mes.*

*Principes qua ratiōe
a bonis viris sui offi-
cij admoneri solent.*

STE Rex & per te acute multa vides, & vsu lectiōis plura discis, & a tot Senato-
ribus tanq; patribus Reip. iuratis toties audis, qd̄ in rebus agendis te sequi vel vis-
tare oporteat: præterea post tot & tantos tuos maiores naturale & plane hæredis-
tarium tibi sit BENE REGnare: tantū abest, vt metuamus, ne vel decipiari insi-
ditiis alicuius quæstuarii, vel ad clauum Reip. cōsidentis ventorū pelagiq; securus
obdormias: vel in deteriorē partē applicās animū ægrotū nos tectū, qd̄ ablit, mula-
ctes infortunio: Nihilominus cū & ipse gregarius tuus Ciuis sim, & fidē ac efficiū
tibi fuerim professus, & te tanta animi bonitate præditū esse cōfiteamur omnes,
vt ad colendū te extimulemur certatim: Insuper cum sciā te patriis Legibus hūc
honorem habere, vt nō alia oracula ac præcepta apud te sanctiora sint, quā ipse Le-

*significando Augusto
Leges Regni sui offi-
cij iacobus.*

ges patriæ, ac Statuta Regni: eas ipsas inquā Leges ac Statuta tui Regni pro tum-
ma mea in tuam M. obseruantia. amore autē Reip. magno, tuæ M. mitto, do, con-
secro,

R E G E M P O L O N I A E.

seco. Illas in quā Leges, quarū tui maiores fuere cōditores, quibus etiā Remp. ad
 ita vsq; tempora foelicif cōseruauerunt. ET QVamq; ea prudentia atq; equitate
 facte sint, vt Cives tui haecenus in illis cōquiescant, nulloq; illarū onere premi se
 se quiritent, qd̄ magna deliberandi libertate, ipsiq; autoribus cōditae sint: Nihil
 lominus ordinem in quē eas redeimus illis defuisse cōsitemur oportet. quippe
 qd̄ a ducentis fere annis, vt qd̄q; cuiq; in mentē venerat, aut q̄ vis populi, aut ne
 cessitas praesens impulerat, lege definiebant: donec eo ventum sit, vt decem, vigin
 ti, ac etiā triginta Leges parti similes parti dissimiles sui super vna & eadē re accus
 malatae fuissent. Ac p̄inde cum tam publice q̄ priuati cōsulebant, Deus bone
 quot op̄niōes suppeditabat: quibus labyrinthis occasiōes prebebāt: quot, & quā
 ri Causidici cōducebant qui eas cōcellarent: vel potius reiecta Legum pugnātia
 cōsuetudinē fori dicerent: gratis enī istorū oracula audire nō licebat, nisi forte ca
 sus, vel necessitas, vel potius stolidos cōsentes obiurgandi licentia vnum atq; alte
 rum prudens verbulū extorsisset. Cui qdem publicae calamitati, cum multi mul
 tis modis mederi vellent, nec satis possent: censura etiā illa Legum vulgo CORRE
 ctura appellata, a tuo Diuo parente facta publico calculo est repudiata. postremo
 in gratiā tuā M. tortusq; Reip. vilitatē, presertim qd̄ LEGati Terrarū, vt id fieret,
 publice in Comitib; transactis petierunt: ipse q̄q; hanc digerendarū, & meo sum
 ptu excudendarū Legum Prouinciā mihi vitro desumpsi. Quocirca in primis
 OFFICIA omniū Reip. PERSONarum, PRimo Libro descripsi, atq; a tua Re
 gia M. incipiens, omnibus Reip. Ordinibus assignauit: vt scilicet in Repub. nemo
 sit qui suum officiū nō habeat descriptū, in eone excessu vel defectu peccet: quin
 agat, qd̄ sua interest: vt illa harmonia Reip. quae ex summis Magistratibus, & ple
 be subdita, mediisq; Ordinibus cōstat, resulet: & vere nos homines ad humanitas
 tem factos testes. SEcundo autē LIBro egi de rebus FISCI. Cum enī FIS cus sit
 Regni ac etiā Regis patrimoniū, cuius opes ad salutē dignitatēq; Regni debent
 refundi: Eius cura primaria fere esse debet: ne qd̄ inopia in Rempub. peccetur.
 Hunc Librum sequit̄ TERCius de REBus seu fundis Municipū, deq; omnibus
 successiōib; cōtractibus, ac iniuriis, & criminibus eorū nomine q̄cumq; modo cō
 missis. Dehinc QVARTo Libro de ACTIONibus Terrestris Iudiciū, q̄ longe la
 teq; per omnes gradus Actionū patent, agimus. vt scilicet sit expositus modus, qua
 iniuriarū PERSONales, ac REALES, sine tanta anxietate Iudicum, perplexitate autē
 litigantiū expediant. Cum vero hac ratiōe omnis Reip. ratio interior sit suis par
 tibus descripta, res ipsa postulauit, vt de SOCIIS Reip. nostrae hoc vel illo iure cō
 iunctis, item de FOEDeratis, ac EXTERNis, necnō de OBEDIētia & PACE: tum
 de LEGatiōibus publicis agemus. SEXto autē & postremo Libro rei militaris ra
 tionē & disciplinā sumus cōplexi. Ne Respub. nostra frustra videat̄ esse domi bes
 ne cōstituta, si disciplina militaris nō sit, quae illam ab ingruentibus hostibus tues
 rentur, a conuersiōeq; defenderet. ita apte & venuste omnes Regni Ordines Le
 gibus dispositi sibi cohererent: & rursus ab sese seiunguntur.
 Et graue qdem atq; etiā superbum videri potest, Sereniss. REX, me priuatum, nō
 solum de priuatorū, qd̄ qdem vix forsan ferri poterat: Verum etiā de tuā M. ac
 omnium Magistratū officio scribere: tum iura Rerum, & Actionū persequi: item
 tot Prouinciā Regni Leges recensere: praetereaq; rei militaris disciplinā insti
 tuere. Cum ego praeter aeconomicū, omnis fere Imperii expers sim, Fiscī rationes
 moderate cognouerim, Rerum etiā mihi intra mediocritatē est, proptereaq; minus
 temporis foro dederim, tātum abest, vt foederum, & Legatiōum, item bellorū ratio
 nem satis norim. Nihilominus & si cōcedam hoc ita esse, Attamē etiā si ira pluri
 mo grauior mihi ob hoc sit ferenda, dicam qd̄ sentio, q̄a ad eam rem animos mihi
 suppeditauit LIBERTAS sentendi etiā de rebus publicis, nulla seruitute, nullo
 etiā metu ita in augustum coacta, vt laudem im. pbanda, reprehendāue laudanda.
 hac seruitus animo, corpore, ac fortuna seruis: nō liberis imponat. Qd̄ si etiā patu
 ra neget, facit indignatio versum. vt inqt̄ Satyricus. Quae indignatio? illa nē
 pe, q̄a nō solum in religiōe multa luxata esse videbam, verum etiā & in Legibus
 nostris nullius Magistratus, nullius etiā priuati officium suo ordine esse descriptū
 cernebā. similisq; confusiōe, & mixtura, ceterae omnes Leges de omnibus rebus le
 gebantur

ordinis methodici rā
 tio huius operi debet

statuta cōcellare sem
 per fuit litigantibus
 negociosum.

Primi libri summa.

summa secundū libri.

summa Tercij libri.

summa Quartū libri.

Quinti libri summa.

Sexti libri summa
 quae ē

Quid me ad scriben
 dum hoc opus impu
 lit ē

A D S I G. A V G V S T V M

gebantur: neq; secus in moribus atq; usu hominū silebant. ut si etiā tercius Cato e
coelo cecidisset, sententiā tamē Legum absq; rabularū magisterio vix repente cō
prehendisset. Vaga, cōfusa, permixta, libiq; pugnātia omnia, atq; oli respōla Apol
linis, cōsultantibus adferebant. eaq; de causa oblitus fere meae hebetudinis, meae
conditiōis, ingrati tudinis, ac etiā irarum, necnō poenarū securus ad ea colligenda,
digerēda, & cōcilianda morbosq; simul in religiōe indicandos sum pgressus. In q;
rum utroq; magna ingenia publice, mea qdem opiniōe frustra, haecenus defuda
runt. Cum aut benignitas q; tuae M. nullo nō æuo memorabilis ad eam rem mi
hi animos suppedita uit, tum cōscientia bona, itemq; insignium Philosophorū exē
plum, q; humili loco itidem orti Reges docuerunt, ut Plato, Aristoteles, Isocrates,
& alii: vel Leges cōdiderunt, ut Solon: q; teste Aristotele ex mediocribus fuit. &
Lycurgus (qui nō erat Rex) & Charondas, & alii. Sed & Prophetæ, & Apostoli
mihi in hoc cōsilio quasi facē prætulerunt: q; cum essent pastores & piscatores, nu
mine cōlesti afflati p. Dei pcepto cōtra omnē humanā vim cōstitērunt. Omnis
um aut maxime Reipub. dedecus insigne, atq; iactura hominū grandis me operi
accinxit, & ut oli Esculapius Hippolitum in frustra disceptum cōpactis mēbris vis
tae restituisse narraē, Ita q; dispersa frustulatim Statuta in certos Libros, certaq;
Librorū Capita, & Articulos, methodico glutino, quasi corpus neruis, in vsum Re
ipub. nostrae me redigere coegit.

Si ergo LEX, pro eo ac DEI donum esse
credī, est iusti atq; iniusti regula, diuinarūq; & humanarū rerum moderatio, pri
mo in cōscientia hominis posita, postremo aut in mores populī & tabulas publicas
relata, ut eius Maiestati tanq; sponsiōi seu fidelitatis publicae omnes ad salutē Re
ipub. pareant, & obsequant: tanto preciosior apud tuam M. esse debet, quanto iā
ab omni cōtrarietate est liberior, quin de VNO quoq; negotio iam VNAM fere
sententiā dubitantibus offert. Si autē tunc Deus Reip. imperare putat, cum Le
ges ei praelunt: cōtra bellua diciē esse Reip. praeposita, si vi fractis Legum repagu
lis homo vnus domineē omniū: omnino PRINCEPS id in se admittere caueat, qd
I Vre, LEGibus & ABQVitate, atq; etiā DECoro qd in natura hominū est, cō
probari nō posset: neq; satis respōdeat. Tunc enī foelix ac beata Respub. esse cen
seē, si ei talis Rex praesideat, q; omnes libidines ad regulā æqui boni in Legibus po
siti modereē, & coerceat. Contra Resp. calamitosa est, in qua Princeps arbitratu
suo cuncta facit, nullas Leges sibi datas purat, sed temeritate in cōsiliū adhibita,
qua iuuat praepes fertur, & ut similitudine qualicūq; Principis officium hoc dico.

Quia qd Deus est creaturis, mens affectibus, nauclerus nautis, auriga equis, pastor
gregi suo, aut etiā Oeconomus familiae: hoc bonus Rex Reip. esse putet. Omnes
enī ii, licet diuersum specie, vnum tamē qdam modo genere dominiū exercent in
subditos. Namq; & suorū cōseruatiōi, & rectis actionibus atq; adeo perpetuitati
cuidā student, ab omni aut specie dominatiōis violentae abstinēt. Certe is q; Ar

chitectonicā artem Regem exercere dixit, sapient mea certe qdem sententia, of
ficium Regis expressit, cum enī FABer nihil fere ipsemet manibus laborat, attas
men & FORMam domus primo omniū animo cōcipit, & MATeriā operi in stis
tuto parat, & SOCIis operas distribuit, & quā AD omnes COMMōditates do
mus illa opportuna futura sit, animo longe prius praeuidet: cauēq; in primis aliqd
in se admittere, cuius mox se poenitere incipiat, Ita & in Rep. REX cum nulli

arti ex pfecto sit addictus, prius tamē omniū mente Reipu. IDEAM cōcipit, qd
fieri potest perfectissimā: ad cuius ædificium ne qd desit, CIVES velut materiā
iam inde a teneris vnguiculis in omnibus omnium virtutū actiōibus instituit, atq;
praeformat. quo cum ætas feret, & vsus Reip. postulauerit, habeat, quibus singula
OFFiciā gerendae Reip. q; late illa patent & porrigunt, mandet, & assignet: quo
hæc ipsa domus Reipub. quo ad DEVM ple, q; ad ipsosmet CIVES iuste, quo ad
EX TERNOS humane, q; ad HOSTES fortit, semper aut & ubiq; sapient & inculpate
sefe gerat, neq; in vlla parte humani officii claudicet. & reprehensionē iustā incur
rat: æ mereat. HANC ARCHitectonicā tui maiores REX AVGVSTE soe

liciter adhuc exercuerūt, Ita enī hūc Remp. gesserunt, ut eis fere ipsis nostra Resp.
summā suae sapientiē, libertatis, dignitatis, atq; etiā vitæ debere videat. & religiōe
enim illā sanctificat, & iuris excoluerūt, & a seruitute vindicarunt, & cū sum
pīs gentis

ex huius ppositum.

si Lex & Dei donū
est, & liberata omni
contrarietate extat,
Rex ab eius senten
cia ne recedat,

Quando Respub. be
ata est vel calamitosa

Rex quibus praesidi
bus comparatur.

Rex architecto con
fertur.

Qua architectonica,
seu quod studium Re
gis in Republica es
se debeat?

Officiā Regis qua
quanta, & in quem
finem?

sig. Augusti maiores
architectonicā in Re
pub. feliciter exers
cuerunt.

R E G E M P O L O N I A E.

in gentibus tot egregijs rerum gestarū exemplis exequarunt, & inter tot hostes nō solum seruarunt incolumē, verū etiam cantopere pacificarunt, vt hostes vicini (præter furunculos & prædōes quosdā) nō magis armorū metu qbus succubuerūt tories, quā veneratione quadā Polonorū singulari, quæ a virtute proficiscit, in officio cōsistant, nomen Polonorū diligant, dignitatē extollant, Maiestatē etiā ilibata esse velint: vt sacrosanctū esset: cōfitemur. Ita vt hoc nequam tēpore, sola fere omniū Prouinciarū Polonia sit, in qua cuncta, quæ a bono viro pace belloq; expeti solent, reperiant incōuulsa. Quæ qdem omnia, cum CVS Fides Reipu. nostræ anima duccerāt, vererentq; ne incogitātia Resp. nostra vicī aliqd caperet: te SIGISMANDE AVGVSTE cum puerū decem annorū, spectāte tuo patre SIGISMVNDO (vt oli Davide vidente filium Salomonē Israhelicæ) ad Regnū inausgurauerunt, vbi autē adieuiti, eodē cōsilio iuuenē LITHVANI in Magnum Ducem sibi dari poposcerunt: Divo tuo parente libenter tibi sua auctoritate concedente. Salubre enī est in Rebusp. cōsiliū, vt primo minoribus Magistratibus Principes defungant: quo maioribus dignos sese faciāt, vel qd inuidiosum esset, si secō fiat, vel qd nō cuiusuis est hominis p̄speritatē ferre, si repente affluat. Postq̄ igit tua Maieestas in Magno Ducatu multa suę virtutis documenta edidit, Poloni nulla mora interpolita iam virum factū, inclinante patris ætate, Regem & Dominū, hoc autē est patrem & tutorē sibi dari petierunt: Ne scilicet illa Reipub. forma & harmonia ad decrepitā tui patris ætatem sceleratē cōseruata, te absente, patre autē languente, aliqua tempestate suborta cōturbaret. Nec expectationē fefellit euerus. Cum enī post mortē patris tui ad gubernacula Regni cōsedisti, statim Leges Reipub. multis modis antiquatas atq; etiā collapsas cōfirmasti, Magistratus omni virtute præditis distribuisti, lites antiquas definisti, tēpestates etiā quæ exarserāt, summa prudentia, patientia, & animi tui moderatiōe restinxisti: vt facile spes sit, reliquum q̄q; turbatū, quę in pastores & gregē illorū religiōis ergo hoc tempore coortæ sunt, sapientia tua quieturas. Ne videlicet tantā Regni tui tranquillitatē diuinitus cōcessā aliqd turbet, & inficiat. Itaq; nō tua bella vicinis illata recensebimus: nō etiā triumphos numerabimus, q̄rum alioqui post tot tuos maiores factores hæres locupletissimus: nō te q̄q; in tanta rerum affluentia & militię copijs metuendum prædicabimus, qd qdem pleriq; omnes Principes in suis laudibus in primis ducunt, tanto gloriosiores se fore existimātes quanto plus humani sanguinis fuderit, vel suis vicinis, aut etiā Ciuibus formidabiliores fuerint. Verumenimvero in laudibus tuis ponemus SAPIENTIAM, qua paternū Regnum summa cū omniū nostrum vtilitate ac pace administras: ponemus animi PIETatem, qua religiōis veræ ac Euangelii p̄pagandi studio flagras: ponemus IUSTICIAM, quā maxime in tuēdis oppressis ostendis: numerabimus LIBERALITATē, qua bonos & vtilēs Reip. viros anteq̄ petant beneficio tibi deuincis: recēsebimus FORTITUDINē pectoris, qua tot intra & extra mala sedasti, & sine cruore auertisti, ac præterea plane lagelloneq; geris animū ad bellum si te q̄s laceffere oceperit: Ad cœlum etiā feremus istam tuā animi MODERATIONē, quæ ita in nīmium & parum incedit, vt nihil asperius etiā dixeris in eos qui tibi nuper erant molesti. Has multasq; alias VIR Tutes verē Regias in te miramur, atq; etiā colimus postera has q̄q; deuenabilis ætas. iis enī SALOMON Hebræus gloriosior fuit q̄ DAVID pater eius tot triumphis nobilis, his celebrior ALEXANDER quā orbe terrarū subactō, his maior SCIPIO quā deuictō Hannibale, his etiā clarior IULIUS CÆSAR quā tot victoriis, his AVGVSTUS CÆSAR (cuius tu nomē refers, & pacem in tuo Regno affecutus es) habitus augustior, quā illi q̄ pestes humani generis fuerant appellati: his postremo TRAIANUS Imperator tantū se suo sæculo cōmendauit, vt etiānum omnium Cæsarū memorabile exemplum appelleret. Cruenti autē Imperatores omnes has virtutes, quas tibi iure optimo tribuimus, p̄sternunt, calcant, & tum p̄scribūt cum vi vel astu omnia tentant: vtroq; autē modo ægratē exterminant. Tumultus erit ergo Ciuili bello Germania, vires suas Gallus cum Cæsare cōmittat, Italia factiōes alat, deniq; oriens in cruore natet, gaudeāt Monarchæ mundi ruina, vt vnū aliqd oppidulū suæ faciant ditiōis, prius suos expilent quā hostē feriant, iura belli ac pacis cōfundant. At tu O REX nihil horū sequeris, Legibus enī de omni

*sigismundi Augusti
ad Reg. inauguratio;*

*successus Sig. Aug.
inter initia regnandi.*

*Quid in laudibus sig.
Aug. merito sit exor
quendum.*

*Humanitate & clem
entia Principib. ue
rus honor cōparatur*

A D S I G. A V G V S T V M

In tanto tempore tuum, di Principi sig. Aug. gusti quod studium? Testimonis humanitatis Regum Polon.

Ille inf tuos Cives statuis, nihil arbitrio virium facis, quin ad sententiā Legū omnia tua cōsilia exigis, ad pacemq̃ & tranquillitatē tuorū Cīuium omnia studia conuertis, erga hostem etiā nō solum videri iustus, verum etiā esse humanus cōtendis, utq̃ tui Cives ac etiā milites innocentē in finibus Regni versent, neq̃ hostes concitent, serio edicis. Quē q̃dem æquitas effecit, vt Turcarū etiā & Scytarū Imperatores dicant, solos Polonorū Reges hoc tempore intelligere, q̃ sacrosancta esse debeant fœdera, qd hoc sit fidem hosti, vel fœderatis seruare, artes pacis colere, humanitate ac officio certare, bello aut̃ fortem esse. Cuius rei tanta insuper fama ad orientē vsq̃ porrigit, vt nō solum ipsi Scytarum Duces, q̃busdam prædonibus exceptis. suas operas tibi q̃ridie profiteant, tibiq̃ mereant: Verū etiam nobis spectatibus & audientibus ante bienniu Legatus magni CHAM ad te REX visendū lōgissimo itinere venerit, amicitia tuam expetierit, officia etiā obtulerit, & se huc tractum admiratiōe famæ tuæ, nō magis sermōe quā a tuis Scytis vix intelligebat, quā signis manū. geniculatiōibus, pcubatiōibus, omni deniq̃ barbarico officio, ritu, ac deuotiōe fuerit cōfessus. Ita nō solum Reginā Saba Salomonis fama ad se pertraxit, verū etiam SIGISMundi tui PATris fama vt ita dicam posthuma, ac etiā tui o AVGuste admiratio gentes barbarissimas permouit, huc inde vsq̃ traxit, ad officium extimulauit, ad tuosq̃ pedes sese abicere pronos coegit: eos utiq̃, qui in arcu & framea viuunt, tantūq̃ ad prædas, furra, ac cædes nati esse iudicant. Quin etiā hæc ipsa q̃q̃ admiratio tuarū virtutū SIG. AVGVste effecit, vt nuper Valachi cælo suo Tyranno sponte sua, te etiā inscio tui exercitus Ducī NICOLAO SIENaui se supplices dederint, nomen tuī Imperiī expetierint, ad pedes etiam tuos se suaq̃ abiecerint iurati. hæc & tanti populi deditiō, cui vnq̃ externorū Principum sit facta? cum miserum atq̃ castellū tot occidiōe exercitū querāt, & nō nisi cæsis liberis capitibus obediētiā extorquerāt. Cur ita? q̃a scilicet violentia Imperia querunt, quāto immanius possunt ditionē suam ppagant, omninoq̃ luporum vrlorū & aprorū feritāē in victoris superant. Ita ne insolent tui maiores? absit. Cīuium enī postulatū Regna capessēbāt, eorū arbitria pace atq̃ bello audiebant, eorūq̃ cōmoditates nō suas curabāt. vt nihil mirum sit, qd paulo fere amplius q̃ intra centum annos tot Prouincię Reip. nostrę illorū opera accesserint, ac etiā in fide ac officio cōstantē manserint. Sed & q̃ridie tot aduenas recipiat. Postremo aut̃ ipsa Valachia vt dixi, quasi postliminio supplex redeat ad te, o Rex, tuę fidei se totā tradat, hoc pacto utiq̃, vt tu nihil fere illi des, illa aut̃ totā suam vim atq̃ facultates tibi sponte dedicerit, profiteat, atq̃ cōsecret. Adeundem q̃q̃ modum rediret nunc ad te si posset defectrix Silesia, rediret Pomerania, daret etiā se nunc tibi tuis patris & patruelibus regnata Bohemia & Hungaria, quæ malis cōsiliis difficillimo bello adeo sunt implicarę, vt vel onus eius ferre, vel exitum eius scire, vltra vires atq̃ captum humanū esse arbitremur. Quis enī dulcedine pacis, quæ sanis cōsiliis in Regno tuo est, nō capere f? q̃s magnitudine etiā libertatis delectatq̃ nollet esse inter Cīues tuos? in q̃s q̃dem nullas pœnas tui maiores statuerūt, nullas etiā tu cōmentaris, nisi q̃bus ipsi met inter se rebelles plecti voluerant. Quantū vero ad te attriner, etiā Lictorē de Vrbe, Carnificē de foro, furcam de campo tolli velas: ne scilicet libertas tuorū Cīuium recordariōe pœnarū funesta reddat: si audacia nōnullorū alię cohiberi queat, tantū absit, vt vel barbaro milite te in tuos armes, seditiōes seras, ingeniosos tollas, potentes exautores, popularitatē simules, vel ecōtra atrocitatē vllā cogites. missa hæc fecisti illis Tyrānis, q̃ illa verba intonat.

In capessenda & regenda Repub. Regū Pol. moderatio quantā, & quam utilis?

Pax & libertas in Polonia quanta? & ex qua causa?

Mittas Augusti Regis Polonie diuersa a Tyrannis.

Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratiōe uolūtas. Qua iuuat Reges eant. Atq̃ ita clade suorū aliena petunt, tributa suo arbitratu imponunt, dītes exentes rant, liberos captiūāt, captos auctiōnant, seruos extollunt, nobilissimos q̃sq̃ deiciunt, veneno aut̃ per sicarios tollunt potentes, causas irarum reperiunt, reertas crimine læsæ maiestatis cōuestiunt. & qd vel p̃textu Reip. vel aperta vi nō faciunt? atq̃ ita illa prenarum genera, quæ ego disticho comprehendī.

Verbera, uincla, faces, mala crux, proscripio, damnum,
 Talio, seruitium, nigrisque infamia pennis,
 In Regnis illorū obuertant, & luctu omnia lœdant. Quid simile horū in Polonia? nihil sane,

R E G E M P O L O N I A E.

Nihil sane, eiecta est hæc omnis lætæna, ignoratur hæc carnificina, nemo a tunc viquit sibi suisque timeret, nisi quatenus Senatus populusque tuus tibi aliq infortunio aliq scelus machinatus censeant. didicisti eni per illum Claudiani versiculũ.

Sit piger ad pœnas, PRINCEPS ad præmia uelox :

Indoleat quoties cogitur esse ferox.

ITEM.

Disciplina Regi Pol.

Non sibi quid liceat, sed quid fecisse deceret

Occurrat, mentemque domet respectus honesti.

Eneruata est ergo potentia Regia immo vero cõstabilita cum eni METVS mar AnRegum Pol. Impe
lus sit diuturnitatis custos, profecto AMOR Ciuiũ stabilimentũ est Regni, Hoc rium innocentia sit
aut verum esse qs negabit, qui vel tot triumphos maiorũ tuorũ labore tuorum Cis enervatum e
uium eis partes numeret, vel tot militum tuorũ ad bellum puocatiões audiat, (nis
si tu illas vt Aeolus ventos retineas) aut qui saltem pace apparatũ Procerum tno
rum POSSANtia Conuentu trium Regum Europæ, vel Cracouiæ cum HELI
zabet tibi ducere vxor, vidisset. Ille tum didicisset, OMnia Ciuium tuorũ bello
paceque TVA esse. Cum ergo nõ vile aliqd munus, verumeniuero LEGES, hoc
aut est, animã Regni tui omni fere pugnãtia quasi phrenetide mea opera iam li
beratã tibi offeram, tuque M. inprimis, ac Senatus, populiq tui censurę sine exce
ptiõe vlla subiiciã: Superest vt abs te supplex petam, q deuoti clientis officiũ atq
munus benignus accipias, neq me sycophantarũ moribus, qbus tamẽ nemo vnq
bonus caruit, expositum iri velis. Qui qdem falsis delatiõibus me apud tuã M. ita
traduxerãt, vt tua M. bis Literis suis meas hæc lucubratiões mihi intercipi & sibi
mitti mãdauerit. Cum illi hoc vnice cauerint, vt ne calamo meo ventri illorũ aliqd
siliquarũ demat: si fortasse illorũ cælanda mysteria pdidissẽm. Attamẽ ego nomi
nibus illorũ interea parco, ne vel crabrones irritem, ignemue gladio fodiam; vel ne
inde gloriolã petant, qd cum virtute sua te ac Remp. tuam iuuare nollent, vel ne
scirent, scelere aut ignorãtia tuã M. ac Reip. incõmodare sint conati: artibusq ma
lis cum bonis nõ possent famã nominis sui propagare voluerũt: nõ secus atq ille q
Ephesi templum Dianæ in toto orbe celeberrimũ incendit. Et qniã ILLV
strissimus vir NIColaus RADIVILVS DVX OLICæ PALATIVS VILneũ. su
premusq Magni Ducatus LITHVANIÆ MARCHALCVS & CANCELLARIUS, non
magis tãto genere & tot dignitatibus clarus, q omni heroica virtute & ingenii do
tibus prãditus (cum a generosis. viris NICOLAO REY omnis Polonicae lin
guæ ac etiã elegantiaẽ autore felicissimo: nec nõ ab ANDREA TRICESIO nouem
musis, vt dicũt, homine cælato admonerẽ) primus omniũ apud tuam M. censuit, vt
erga me VIS ABSIT, Sed porro mihi qq tuã M. auris altera seruet: nõ possum
ei hoc loci nõ summas eo nomine agere gratias. Tamen eni in omnibus omnium
cõtrouersiis nunq nõ summa sapientia & ægrate SEReniss. REX vsus es, difficil
e tamẽ tot & tantorũ delatiõibus resistere poteras, qui me nomine violatæ religio
nis, circumuentarũq Regni Legum, apud tuam M. alii eminus. cominus alii cri
minabanẽ, nisi ipse Clariss. DVX pro hoc in Remp. Polonã summo studio atq in
tuam M. fide singulari apud tuam M. vt dico, intercessisset, atq sic prohibuisset, q
minus in medio opere vi atq insidiis malorũ obruerer, atq etiã interciperer. Pro
quo qdem merito ei qq Reip. etiã nostra plurimũ debeat, si qua utilitas ex meis
lucubratiõibus in eam refundet. Cum aut & ipsa tua M. vi ego arbitror, in meo
opere, ei per Magnificũ Laurentiũ SPYTEK IORDanum Castellanũ Sande
cẽ. Gedani a me missõ, nihil reperit, qd quidẽ de sacris & prophanis veram nõ
redoleat sententiã: Spectabilis vir, & omnis itidẽ virtutis singulare exemplũ IO
Hannes LV TOMierski Castellanus Brzezineũ. Curę tuã M. Questor, primo
Magnifico NICOLAIO LV TOMierski Castellano Czecheuteũ. fratri suo viro bo
no ac moderato Postremo & mihi ipsi Literis suis significauit, tuam M. cupere, vt
opus hoc meum ad calcem deducãt. Cuius qdem monitis parui, & opus, vt in tan
tis difficultatibus potui: absolui. Accipe ergo REX optime maxime nõ munuscu
lum quoddã quod breui interirer, vel abicõsum lateret, aut etiã peregrina quæ
dam figmenta tibi inculcarer: Verumeniuero, ac inquam quod offero, inte
grum opus Regni tui Legum. quod quidem vbi quo, Senatus, populiq calculo, ac

Regum Pol. Maiestat
er oper, tempore ne
cessitatis in Ciuibus
apparent.

Leges sũt anima Regi.

Moribus sycophanta
rum nemo unquam
bonus caruit.

Cur nominibus malo
rum sit parcendum?

Illustr. uir NICOLAUS
RADIVILVS Dux
OLICæ autor fuit, ne
huic operi uis fieret
ulla.

Nicolaus REY Polon
nicæ lingua ac etiam
elegantia singularis
autor.

Andr. Tricesius.

L. SPYTEK Iordan

Iohan. LV TOMier: ki

Nicol. LV TOMier: ki

A D S I Q. A V G V S T V M

etc. Augusti in eam orationem promice emendaueris: populis tuis da utendū. & te hac in re, nō solum omnē
 gendis hūc Legibus tuos maiores, verum etiā D. PATREM (q̄ id felicitatis sibi dari expetebat) vicisse
 felicitas amplior, q̄ gloriē, ut scilicet te, quē Deus voluit, natura fecit, Ciues appellat, Resp. sentit &
 maiorum suorum. predicat AVGVSTV: Legibus q̄q̄ Reip. in meliōrē formā a me in gratiā tuā M.
 Reip. publicē utilitatē redactis AVGVSTISSIMUS sis, & appellere. Me autē si bene
 rem gessi, si nō Castrensi vel murali, at saltē laurea vel ciuica corona, virtutis, atq̄
 adiutorū Ciuium ergo insignias. q̄ me inuidia malorū, ac fortunā iniuriā oppres-
 sum erigas, ad operasq̄ Reip. (quarū cōplures adhuc mihi desumpsi) si hac succes-
 studia honorum ui- det, quali suffuso oleo lucernā accendas. Ne si tua q̄q̄ M. bonorū virorum studiis
 vorum Reip. causa su- p Rep. susceptis desit, virtus eorū detractō premio quasi corpus subtracto alimen-
 septa sunt honestāda- to fame cōtabescat, atq̄ etiā desperatiōe frangat: aut saltē ad quēstuiarias itidē ar-
 tes more hominū cōuersa, sponte sua exstinguat. atq̄ ita Ciuium industriā perossit,
 si essent mecenates, loni vero (licet ingenio ceteris natiōibus præsēt, vel certe pares sunt) sola mecē-
 nō desent Placci at- natum & fautorū inopia, perpetuo illorum sint sectatores, & tributarii discipuli.
 que Marones. a q̄bus etiā ob eam rem Resp. tantū honoris, & auxilli sibi pollicebis, & expecta-
 bīs: quantū spes ac premiorū virtuti eorum fuerit ppositum. Qd̄ si in Polonia hac
 Ogare in Polonia ha- Genus vilescēbant literę, neq̄ a quoq̄ aliq̄ opus p dignitate Reip. atq̄ gentis glo-
 Genus vilescēbant li- ria cōditum, aut satis expolitū esse videmus: neglectā hanc partē glorię fuisse ab an-
 tere. tiquis credamus, vel qd̄ multis bellis impliciti, arma potius q̄ literas tractauerūt: vel
 qd̄ virtuti suę premiā nulla itidē pposita videbant: vel qd̄ literę etiā in Italia quor-
 dam barbariei ceno fuerant cōspurate: tantū abest, ut earū quēdam aurula in has
 regiones nuperrime vicūq̄ exultas penetrare potuerit. At iam hoc tēpus diuers-
 sum est ab illo, iam etiā nihil excusatiōis Principibus est relicti, qua illi veteres vi-
 potuissēt. Etenim REX AVG. patri SIGISMUNDO sapiētia & excolendū Regni
 studio nulli secundo in Regnū successisti, mater etiā BONA præs naturā sexus
 sui muliebris prudens tibi cōtigit, Ipse multis sapiētiaz praeceptis, totq̄ linguarum
 cognitiōe instructus, pace q̄q̄ Dei beneficio frueris: praeerea multus nunc erudi-
 torum virorum in Repub. tua puentus est. Ut enī tot Theologos, Philosophos &
 Mathematicos insignes praeerea, Stanis. ORICHOUITV vnum p Oratorib. TRIC-
 cesium autē pro Poetis tuā M. indicabo. sis in quā saltē Chronica tui Reg. vel ma-
 teriam aliam in quacūq̄ parte philosophiā vis scribēdi ostēde, simulq̄ premiū p-
 pone: experire disertos. Et ne qd̄ adhuc praeer atq̄ TRICELSO tribuere videar,
 ORICHOUITV doctrinā satis abunde alię gētes testimoniū perhibēt. Etenim eius scri-
 pra VENETIS, PARISIIS, ac etiā BASILEÆ cum summa eruditōis ac eloquētiā eius
 admiratiōe sunt typis excusa, latiusq̄ famā eruditōis suę ppagare incepit, q̄ eam
 Russia forsan habet, in qua ille natus est atq̄ educatus. Quid autē speras faciurū, si
 nervos ingenii spe vicūq̄ tuę gratiē ac premiorū accēsus, intēderit: & p dignitate
 tuę M. Reip. publicē utilitate, ac etiā sua existimatiōe, gētis aut Polonici gloria
 in harenā descēderit? An nō vbertate scribēdi torrens instar obuia quēq̄ secū ras-
 piētis exundaret: & laudē quā vel Plato & Aristoteles Grēcis suis: vel Cicero ac
 Vergilius Romanis, multo ampliorē ac etiā stabilliorē q̄ suorū Ciuiū Imperiū fuit,
 pepererūt: ipse q̄q̄ noster ORICHOUITV tuo, ac etiā Polonico nomini pare ret. Extis
 mularent autē & alii, crede mihi, ad par decus ingenio quērendū, si modo M. tua. ut
 cēpit, ingenii quē tā fertillia surgūt, fueris ad extremū vi speramus, delectatus: &
 literarū quē neglectū Principū iacebāt, tanq̄ virginis indotatę suscepis patiocis-
 niū. par autē est ut itā tandē illud suscipias, vel potis in suscepto persistas, Turpe enī
 fuerit, te tā culto seculo natū, ipsum etiā a natura, arte & exercitatiōe omni gētes
 re sapiētīę Regiē exculissimū ab IAGELLONE tuo proauo vincī. Qui qdem & si ge-
 nere Princeps gētilis tamē, & rudi seculo editus, ac ppterea analphabetus, & a eos-
 phytus, omniq̄ barbarie oblitus, nō solū tot & tāta bella quāqua verius gessit: verū
 etiā fidē atq̄ cultū a nra gēte accipiēs, Theologiā doctrinā inuito Vrbano Papa,
 necnō aliarū literarū studia primus fere in Pol. fundauit: & ne posterī eius ab sese
 degenerēt: qn ut similia Reip. ornāmēta, Imperiū aut sui firmissima omniū prēsidia
 sibi cōparent, illustre, vtile, atq̄ a deo sacrosanctū dedit exēplum. Atq̄ equidem,
 e grege eorū qui beneficio ipsius Iagellonis in Polonia didicerūt literas, e musao
 meo tuā

studia honorum ui-
 vorum Reip. causa su-
 septa sunt honestāda-

si essent mecenates,
 nō desent Placci at-
 que Marones.

Ogare in Polonia ha-
 Genus vilescēbant li-
 tere.

iam nulla excusatio a
 Principibus pretendi
 potest, quin Respub.
 meris exornetur.

Multos eruditos ui-
 ros hoc tempore has-
 bet Polonia qui pas-
 triam literis exorna-
 re possent.

Iagello pace bello-
 Regium polonie imi-
 tandū.

7100

R E G E M P O L O N I A E.

meo tua M. hoc munus tanq̃ vsuram do, offero, & qua parte possum, in gereſſa
 Repub. ipsam adiuuo. Quod aut̃ ad rem militare attinet, quæ tibi inprimis dum
 pace fruimur curæ est, tametsi Sereniss. REX propter tennes facultates paruum
 fortassis pondus mei futurum est, Attamē si bellum quoq̃ ingruerit, & vita supers
 stes erit, Deo volente, locum quemcūq̃ mihi etiā tuendū tua M. dederit, summa
 fide & pro virili tuebor, aut corpore meo tegam. vt nō solum fructum literarū, ve
 rum etiā operas militares tuæ M. tanq̃ Reipub. Magistro & Architecto probem:
 utq̃ GABRIEL infans meus cum adoleuerit, omnisq̃ mea posteritas meo exē
 plo probet, monebo, & diligenter adhortabor, ita scilicet, vt cum satis temporis des
 derint literis, reliquā vitam patriæ ac tuæ M. in acie potius, quā naturæ inter pa
 rietes domus reddant: aut si ita fors feret, cōra omnē doctrinā, impietate, atq̃ sce
 lera Dei præceptis & veri Euangelii Iesu Christi aduersantia profundant. Quo
 videlicet ea ratioe illā VIRtutē per sacra & prophana late diffusam, quā
 mihi parentes mei in tenui fortuna honestissimī adhuc puero
 inculcabāt, & pro patrimonio reliquerūt, cōsequan
 tur: & in omni parte suæ vitæ sub tuæ M.
 equæ ac Dei oculis demōstrent.

Ad Reuerendiss. ac Illustriss. Senatū,

P O P V L V M q̃ P O L O N V M.

Necnō ad Illustrē & Magnificū D. Pe-

T R V M K M I T A C O M I T E M I N

V I S Z N I C Z E P A L A T I N V M E T C A P I

taneum Cracouien. generalem, Regni Poloniæ supremum

Marschalcum, tum Scepusien. Præmislien. Co-

leſiq̃ Capitaneū Mecænate suum.

I A C O B V S P R I L V S I V S:

Si secundū Regem vobis PATres amplissimī procuratio Reipub. credita est, senatus Polo. refert
 & si de vestris etiā vilitatibus CIVes humanissimī omnia in Repub. cōsilia speciem Aristocratia
 sumenda sunt: vobis procul omni dubio post Regem omnia omniū in Rep. facta Equites Democratia
 & studia probari, atq̃ etiā cōsecrari debēt, vt scilicet pro rata parte vos quoq̃ exa
 minetis, quale sit vnusculusq̃ in Repub. officiū. Cum aut̃ tota Reipub. salus VI senatus populuz in
 LEGum inprimis contineat. ipsarum inprimis custodia Legum ad vos pertinet. Polonia Legum sunt
 Ne qua scilicet parte, vel a violētis earum maiestas frangat: vel integritas circum
 ueniat a callidis: atq̃ ita audacissimus q̃sq̃ qua data porta ruat impune. Qd̃ cum
 ita sit, & esse credam, VOBis, TIBiq̃ nominati PETRE KMITA tanq̃ Regni custodes.
 Magistro, & meo Mecænati Leges Reipub. nostræ a me hoc tēpore collectas, dig
 gestas, & cōciliatas offero, dedico, atq̃ etiā sub vestrā omniū cēsuram abicio. Et
 quamq̃ diuus REX noster diplomate suo prudēt caut, vt ne quis vel nouitatis
 gratia illectus, vel erroris forte sui tuendi studio deceptus scriptis meis abutatur, do
 nec ipsis vestrum omniū calēulus accesserit: & num satis scēlicet publicā causam
 tractauerim, publice fuerit cōprobatum. Nihilominus si qd̃ in hoc opere meo in
 vtramq̃ partē inſolici studio deliqui, illud q̃q̃ ego ipse reiicio, cōdemno, atq̃ etiā
 si ita voletis addico vulcano: tantū abest, vt vel alicuius in Repub. erroris ducē me
 profitear, vel publicā auctoritatē nugis meis arrogem. Sed qd̃ ego metuo, ne quis Fieri nequit, ut hic Na
 in meam sententiā discedat, & ad publicū malum priuati hominis figmēto abdu
 catur: cum neq̃ Moſi, multominus Solonis, Lycurgi, aut etiā Græcorū vel Ro
 manorum Imperatorū Leges tantū apud vos vnq̃ fuerunt, vt eis parere dignū alle ber errorum causa es
se queat. nullus enim
 quando valent apud nos. nisi domi nata leges

AD SENATVM, POPVLVMq; POL. ET

quan lo putassetis. Quinetiā Diui olim SIGISMUNDI Regis Cōciliatiōes Statutorū
 vestrorū, vulgo CORRECTAS appellatas, magno impendio publica cum au
 thoritate a Censoribus vestris ei rei destinatis fabricatas, vix perlecto ipso opere,
 repudiastis, atq; reiecitistis, nimirū in eam libertatē vos asserētes, vt nō n si VOBIS
 solis cum PRINCEPE, idq; in COMITIBUS figendarū atq; refigendarū Legum aucto
 ritas facta rectaq; conseruet, ac maneat. Qd' quidē cum ita sese habeat, an quisq;
 vestrum erit, q; diobolaribus meis nugis, fabulis, atq; etiā deliriis subesse, regi, atq;
 cenferi a quo patiat animos? Agite ergo vos Iuris prudētissimi Architec̃ti, ex hac
 materia quā vobis ex sylua auiā in campum pro virili deprompsi, ædificiū Legum
 nostrarū vestro arbitratu perficiatis, ita, vt qd' ego in opere hoc cōtendebam, iam
 tandē VNA SIT LEX de VNO quouis negocio: & Resp. nostra tot cōtrariis
 statutis, malisq; in vniuersum moribus exonerata, certis Legib. gubernet. recteq;
 ad omnem instituat virtutē, mea vero figmenta calculis Principis nostri, ac vestris
 stent, aut cadant, viuant aut nocte cōsepeliant æterna, nihil curo. Satis enim ego
 me in REGem, in VOS, inq; PATRIAM cōmunem officio defunctū esse arbitror,
 si homo priuatus, tenuis, nullo ille ctus præmio, nullius etiā aditus cōsilio, in com
 munem Reip. vtilitatē hac attuli, multo aut plura ex omni genere scriptorū alla
 turus eram, si vel meo labori alicunde præmiū proponeret, ac respōderet: vel si talis
 tem im, pborum sentina cōquiesceret: quē in meum exitium ob hac studia est in
 tenta, qd' fortasse meruit, ne vel doctrinæ illorū vanitas, vel vitæ turpitudine me au
 ctore cunctis appareat. Porro cum bonos mores bonasq; Leges in Repub. ap. pba
 rem, vicia vero ac iniquas Cōstitutiōes prodere cogeret: ob id læsæ Maiestatis re
 us ab illis peragi nō debeo. siue qd' ratio operis id vt facerem exigebat, siue qd' vir
 tutis amor scelerum aut perfectum odium eo me impulerunt. Quousq; enī merca
 tura sacrorum sese, pferet: quē ad finem ambitio cuncta in Ecclesia Christi pphas
 nabit: Quæ sanctimonia est, vt tribus Marcis pecuniæ tot incōtinentiū Sacerdos
 tum spūali redimanē, potius q̃ ex matrimonio sancto legitimo liberi sint sancti, &
 esse putent: Quæ Leges permittunt, vt vnus tot sacerdotia occupet, aliis vel oc
 osis ac esuriētib; vel seruilē merētibus: Quæ ratio est, vt vna cum corpore CA
 lix noui Testamenti, & sanguis Iesu Christi populo sitienti negetur: Quæ pietas
 tandē est, vt ob hos, aliosue aliquot abusus Ecclesia Christi zelantiū studio scinda
 tur: Episcoporū auctoritas multis modis sacrosancta eleuetur: totq; scdis occasio
 detur: Qd' si hac aliaue huiusmōi perstringendo forte deliqui, pindeq; reus læsæ
 Maiestatis peragar: agite. cōdemnent meū simul illa verba scripturæ cōtra mer
 caturam sacrorū pditæ. GRATIS accepistis gratis date, PECUNIA tua o Simon sit
 tecum in perditionē, existima sti donum Dei emi pecunia. Abroget etiā DEC
 retum Concilii Basilien, de nō mercandis Sacris, pditum. Itē cōtra ambitionē phar
 macum illud exoleat. NESCIIS qd' petatis. Qui vult maior esse vestrum sit min
 ster omniū, vos enī nō sic vt Principes gētiū dominabimini ouili Dei: quin bonus
 pastor spontaneā vocationē expectet, vocatus amet & cognoscat oues suas, quæ
 vocē eius audiant, qd' ita cōfieri poterit si prædicet ipsiis Euangelium, Sacramētaq;
 legitime administret. pro qbus etiā animā dare sit paratus. Neq; enī ad mercen
 rios pertinet aliqd de ouibus, qd' neq; eis dē sunt legitime cōmissæ, neq; diligunt,
 neq; docēt eas: sed tantū tondunt, pingues aut mactant, & comedunt. Quæ loci vt
 tot Prophetarū lamenta prætereā, Certe Gregor. Nazianzenus ita de sui seculi
 Sacerdotibus scripsit. Semper offēdebar ab illis, qui cum nihilo sint plebeis me
 liores, immo vdnā nō etiā peiores, illotis tamē (vt puerbio dicūt) manibus, & mētibus
 prophanis, sacratissimis sese rebus ingerunt, & priusq; digni sint ad sacra acce
 dunt, gradum sibi vendicāt, & circa sacrā mēsam frēquētes premunt, & arctant.
 haud secus quā si hunc ordinē NON VIR Tutis exēplar, sed occasionē ac mates
 riam QVæstus: nec MINisteriū debitum, sed PRincipatum in quē ingre re nō
 liceat, esse putent. & hi numero prope ipsos subditos excedunt, pietate & splēdo
 re misere & infelicitē destituti. vt mihi temporis ac mali huius successu neminem
 amplius habituri videant, cui præstent, qbusuis docendi munus vsurpantibus. p eo
 qd' dociles Dei esse debebant, & cunctis pphetantibus Sic, vt & Saul iuxta vete
 rem historiā & parēmiam, in Prophetas habeat, qrum etiā peccata listere & ius
 res nostras

Tamen si hic liber re
 pudetur, aliqua ta
 men utilitas ex eo, in
 corrigendis ol m sta
 tuis in Repub. uer
 nire poterit.

si quod præmiū pro
 poneretur uirtuti, im
 probi aut conquesce
 rent, omnino plura
 adferri potuissent.

Bona, & mala in Res
 pub. sunt præcedenda.

Contra sacerdotū mer
 caturam scripturæ.

Contra ambitionem,
 superbiam, ac negli
 gentiam pastorum.

Gregorius Nazianze
 nus reddit rationem,
 cur in Pontum pro
 pter presbyterij or
 dinationē aufugerit.

Gregorius Nazianzenus

MAGNIFICVM D. PETRVM KMITA

res nostras superat, attamen odio illa persequi, de quo illis erubescere haud minima pietatis pars est, hec ille. Adferam & illam Basilii querimoniam. Eueria sunt veritatis dogmata, confusa Leges pietatis, ambitio non timentium Deum rapit gubernationem Ecclesiarum nec aditus est ad honores, nisi per impletatem. ut quisque est rabiosissimus & audacissimus in lacerandis piis & veris dogmatibus, ita maxime dignus Episcopi honore iudicatur. perit gravitas Sacerdotibus conveniens, desunt pastores qui eruditione gregem Domini pascant. haec iste quoque. Quid si hic Prophetarum, item aliorum Ecclesiarum scriptorum querelas, propter abusus in religionem inuectos, toties, & tanto cum ardore, profusos recenseant, recenseant autem, nisi plus satis odii me incursum esse, vel ex tantis punctis diuinare. Quod si etiam offendit vestrum aliquis, quia Coniugium Sacerdotum probare, age, aboleat illud Dei decretum. NON est BONUM HOMINEM esse SOLUM, mutetur in eis naturalis ad procreandum appetitus, semen quoque quod intra eos est extinguatur, precipiantur eis membra generationi destinata, murent etiam illa quoque decreta, SACERDOS virginem ducat uxorem EPISCOPUS autem, similiterque Diaconus (continentes vere semper excipimus) unus mulieris sit vir, filios bene instituat. Prohibere autem nubere daemoniacam doctrinam esse putet. Huic ordinationi Dei parit Aaron, Eleazarus, & Heli, item omnes Prophetae: item Zacharias ad altare pater Iohannis Baptistae renunciatus: item Petrus, Philippus, & alii Apostoli: innumera quoque Episcopi quos Chrysostomus homilia super Esa. Cap. 6. recenset. nisi enim incognoscunt vel semiambugant nubant, tunc de posteritate scelerose periclitari. Scortatores, adulteri, aut molles insuper in coelibatu facti, Regnum Dei non possidebunt. Vbi insuper per quem scandalum venit, quod quidem tam longe lateque in populum sequebatur ex continentibus Sacerdotibus refundit: ut qui tot modis delinquant, recte ex operibus eorum rationes inferni credi queant. Ad hanc indignitatem pertinet, quod & Platina scribit. Absciscunt nunc in clero non modo serui, & vulgo cocepti, ac nati (qui ad quantum libet sordidissimam officinam ab opificibus non admitterent) verum etiam flagitiosi omnes, atque ex flagicio ipso geniti. quorum sceleribus Ecclesia Dei magnum aliquid incommodum tandem capiet, &c. Ut autem praeterea multa milia delinquentium, quibus ex Libris per Ecclesias sparsis de Iustificatioe aliusque fidei articulis populus demeretur: illud quomodo celari & aboleri poterit? quia post sumptum corpus Domini scribitur. ACCIPITE CALICEM SANGUINIS DOMINI, NOBIS ac AETERNI TESTAMENTI, BIBITEQUE EX EO OMNES (homines diiudicantes illum) in REMISSIONEM PECCATORUM. Atque haec ita utique diuinitus sunt constituta in contrarium autem harum, & aliarum huiusmodi omnium verarum scripturarum frustra hominum, immo & Angelorum doctrinae obtundunt. Quinimo sacrilegii atque etiam coniurationis nomen merentur, si contra VERBUM DEI expressum militent. Quocirca haec & alia huiusmodi Ecclesie Christi damna nisi publica Episcoporum auctoritate quam primum corrigant, ut ego volo, clamo, & obtestor, nonne tot sectae confirmabunt, & de titulo verae Ecclesiae nobiscum contendent? Si quidem ECCLESIA vera est, quae AVDIT VERBUM DEI & custodit illud. Neque enim personarum acceptio est apud Deum. Semper autem Regnum Dei transfertur ad gentem facientem fructus eius. quippe quod Christus, quotiens eum recipiunt, dat eis potestatem filios Dei fieri, qui credunt in nomine eius, dignosque fructus poenitentiae faciunt. Atque haec sunt fere summa capita quae in hoc Libro attigi. Quorum quidem nomine si me condemnabitis. O PATRES, nihil quidem insolens erga pios pro Deo zelatores committere: velle tamen scire, Platonice Aristoteliceque Philosophis, item Hypocrati & Galeno, item Porphyrio, Luciano, Poetarumque gregi Artheo quid facieris? Quamquam enim scita eorum de Deo, prudentia, creatioeque huius universi, de quo moribus omnia fere nostrae fidei dogmata conveniunt: attamen in Gymnasiis publicis sine exceptione docentur, illorum auctoritati statuitur, in contrariis etiam exceptione tamen praefatis sententiae illorum hunc locum habet, ut magna pars credat auctoritatem illorum divinis preceptis posse exequari. Cum omnia fere dogmata de rebus divinis, de moribus, de quo proximo diligendo praedita, condemnata sint, quae scripturis divinis revelatis mere ex diametro pugnent & aduersent. Sed & LEX MOISI, non in quantum sit Pedagogus ad Christum, sed quo ad finem Iustificatiois peccatorum ex diametro cum Evangelio pugnat. Si enim ex operibus Legis Iusticia est, frustra Christus mortuus est: & si circumcidamini, Christus vobis nil proderit, inquit Paulus.

Attamen

Basilius in fine libri de spiritu sancto ad Italicos ac Gallicos Episcopos ita scribit.

Quare Coniugium sacerdotum prohibetur.

Platina de vita sorpti mi primi Ne spurij ad sacerdotij munus admittantur.

Quare calix sanguinis domini restituendus sit populo.

Conditiones quae inter veram Dei ac Christi Ecclesiam, & inter falsam Diaboli & Antichristi Synagogas differantiam constituunt.

Ethnici scriptores tametsi damnatis sententis sint referri, sine exceptione tamen praefatis leguntur.

Lex Moisi caute est ab Evangelio distinguenda.

AD SENATVM, POPVLVMq; P O L E T

Attamē Philosophicorū deliriorū p̄fessores in magno sunt honore apud nos om̄
nes: Vnde etiā cæci Legis zelatores, Christi autē hostes nō aguntur in crucem.
Paratus autē, Floretus, Dominisecure, Pomerius, Biga, Goscaldus, Baralerus, & hus

*Omnia fœdidi serie
prope publica docto
rum ac Episcoporū
censura ex Ecclesijs
essent exterminandi.*

tus nō alii scriptores nō proferunt. cum vtiq; eorum dogmata, si ad Euāgelicæ
fidei normā recte examinent, multis in locis hæresibus damnatis infecta esse res
periunt: ita um abest, ut ego, p̄ Euangelii præceptis quæ ab obliteratiōe assero, dū
rius etiā cōpellari debeam. sincero enī amore veritatis, odio autē mendacii perfec
tū illa urgeo, toties inculco, atq; assero. ORDO autē Sacerdotū Angelis etiā exer
cituum Dei est exequutus, siq; dem digne faciant suum officiū, & vocatiōi respon
deant. Nec quisq; me duntaxat clerici, cuius munus circa cultum Dei peragendum
versat, morbos detexisse, Politicæ autē administratos præterisse arbitret: Ad eun
dem siq; dem modum & in Politia virtutes q̄q; plantando necessario vicia inidē sus
perbit, ambitiois, cædium, auariciæ, litigandiq; licentiæ, aliæq; huiusmōi sexcenta
prodidi. & qd alicui loco cōueniebat adscripsi: etiā si fortassis alicubi purpura assu
ta doctissimis videri queat. Malui enī in reprehensionē criticorū istorum incurres
re, q̄ Resp. deesse: cuius morbis hoc opere velut antidoto medicari volebā. Quod
si conatu meo nihil proficiā, atqui nihil tale cōmerui, ut de capite meo fiant Co
mitia, præsertim qd censurā vestram nō defugio. vicia enī quæ latebāt, breui autē
in perniciē Resp. eruptura erant: salua cōscientia celare nō poterā, quā qdem in
cōspectu Dei magni criminis ream fore putabā: si tacuissem. Syluam itaq; operis

*In Politia quoq; uis
cia suborta hoc libro
exagitantur.*

*Patres atq; Cives pro
sentem librorum arbi
tratu suo emendant.*

*Si quid utilitatis ex
hoc libro in Rempub.
refundetur inprimis
Petri Kmitæ feratur
acceptum.*

*Cur Kmitæ Leges
dedicentur.*

*Legatores Petri Kmitæ
pauci ex multis re
genjerant.*

*Petrus Kmita offi
um senatorium præ
stat semper.*

*Petri Kmitæ Mar
schalcatus qualis?*

*In Prouincijs quali
ter se gerat?*

mei ingressi, o PATRES, atq; CIVES mei, quod lubet approbate, qd duplicet verus
bus cōfigite, vtramq; sortem æquo feram animo: & posteritati, aut etiam externis
mea studia seruabo: siquidē ingratitudine nō poterint extingui. Quod si forte ali
quid utilitatis ex meis q̄q; lucubratiōibus in Remp. accedet, primā fere gratiam
tibi PETRE KMITA Resp. debeat. Etenī ut P. Alphenus Varus, & Titus Sul
picii, aliq; aliorū auditores fuisse memorant: ita ego te Magistro quid sit Respub.
cognoui, te autore Legibus patriæ discendis me addixi, te q̄q; cum primis hortas
tore etiā cōciliare hanc Legum pugnantia occepi. Ac p̄inde multas etiā hic repe
ries tuas de omnibus Resp. partibus sentēcias, quas ego ex te sæpe audiui prudē
ter atq; diserte elatas: ut vel hac ratiōe tibi inprimis scripta mea p̄bare debeā. Ac
celsit eo, qd nisi tu tam clementē, atq; etiā liberalitē mea oia fouisses: nihil adhuc
horū Resp. haberet, res pollicitis more solito extraheret in longū, frustra etiā mul
torū vocibus ad opus extimularer. Qd si etiam hæc nō intercesserint: Nihilomin
us, ut antiquitas dæpestrū Ioui, Thyrsū Baccho, Minervæ oliuam, Marti hastā,
Herculi clauam, aliq; insignia aliis Diis & heroibus tribuit: ita ego in Senatorio
populariq; ordine tibi PETRE KMITA Leges patriæ do, tribuo, atq; etiā conse
cro præcipue. Etenī ut taceam, quia post IOHANNē alias Iaskonem Kmita de Vis
sznicze Palatinū & Capitaneū Cracouiē, atq; Rege Ludouico abente gubers
natorem Regni in contentiōe ab Hungaris sagira percussū: itē post PETRum
Kmita fridē Palatinū & Capitaneū Cracouiē, Regniq; Marchalcū cum parus
um: ac post STANISLAŪ patrē etiam Palatinū Belzē, postq; alios Illustres tuos
maiores tibi plane hæreditariū sit Resp. cōmodis seruire ique tua sunt, ppria pau
cis attingam, atq; illa præ cæteris, cur, tibi inquam, LEGES dedico. Non solum
enī summā æquitatē in ferendis illis p̄ loco tuo semper respexisti, verū etiam ut
factæ te cæq; maneant, nunq; nō vigilas. An enī vnq; tua Comitibus abfuit: an nō
loco, proq; ratiōe causæ breuiter, vel copiose, rogatus ipse dicis, & alios vicissim ro
gas sententiā: q̄s etiam te melius Remp. nouit, deq; partibus, ac tranquillitate, & tu
rela eius acutius. & ad captum popularē aptius disserit? Ecquis p̄ libertate, proq;
Legibus: vel ecōtrario cōtra seruitutē atq; audaces grauius dicit? quis deniq; Ma
gister atq; Censor in Curia integrior, vel corporis p̄ceritate plane heroica præstas
tior inueniri queat? ut iudicio omnium singulare ornamentū ex p̄sentia tua in
Principē atq; in Curiam Regni refundat. Age vero in Prouincijs tibi credis q̄
benignum subditis, vicinis æquum, vtriq; aut incorruptū iudicē, atq; etiam stren
uum tutorē te præstas? nullus ip̄i est gemitus expilatorū, nulla querela exulū,
puocatiōes litigantiū rara, cōtra vim quiritatiōes iustę nusq; Et ut de Nobilitate
a te semper amata taceam, tuæ administratiōis nōne testes sunt Regia Oppida?
quæ vel

MAGNIFICVM D. PETRVM KMITA.

quæ vel desolata, vel raris casulis habitata accepisti: nunc intra & extra muros in sublime tollunt, vt vel ipsa Præmissa, Vîznya, Kolo, & tua Leska: aliaq; abunde testant. Nihil hic loquar de Cracouia, quæ redigere in ordinem, nisi tu sis hyperaspistes. In vniuersum aut, nullius vnq; Ciuis, vel peregrini postulatiõis honeste de fuisse. quín cõsultantes fuisti, oppressos erexisti, inopes beasti. Nec ad pietatẽ so- lum quæ in te summa est, verũ etiã ad liberalitatẽ qua tempestiue vteris faculta- tibus hæc: nus es usus. Etenim tu in primis Regem nostrũ, tu Principes aduenas, tu Legatos externorũ Principum copiosissime, atq; frequẽtissime omnĩ dapibus, ac muneribus etiã exceperisti. Ita vt vel Magnificentiã, vel dignitatĩ tuã personã, quã Principẽ sustines, nihil addi potuisse arbitremur. Cõsimiliterq; nullis sumptibus pepercisti tunc, quãdo Legatus tanto cum exercitu verius quã cum comitatu in Hungaria apud Regem IOHannẽ fuisti. Qua quidem vna Legatiõẽ, sic Reginã ISABELLã, adeoq; Regni illius ratiões ad omnes casus prudẽt cõstabiliueras: subindeq; integros vndecim annos cõsiliis tuis (quum ego bene cõsciũ sum) adiuuas- bas, vt si per omnia illis paritum fuisset, & si non mens læua fuisset, medius fidius possem nunc id de Hungaria loqui, quod olim Poeta de Troia cecinit.

Troia nunc stares, Priamiq; arx alta meneres.

Vt aut lexcenta eius generis tua in Remp. officia prætereã, Bello quantũ te esse dicam? Qui cum auunculo tuo IOHanne TARNouio Imperatorũ munus paritum habeas, ita, vt ille militiã Regni, tu Regi equitatus, atq; etiã Cracouiẽ. Princiã Duces habeamini. Eo enĩ vt puereris, factum est, qd omnes Tyroci- nĩ labores iuuenis, atq; etiã militarẽ disciplinã adolescens in MAXimilianĩ Cæsaris bellis exhausti. Inde aut reuersus semper cũ ipso TARNouio copiis, signis, atq; auspiciis paribus cõtra omnes hostes Russiã populates, ad primã famam aduentus eorũ ferebamini, eis obstitisti, cum eis partĩ stataria partim motoria pugna, vt res postulabat, cõfluxisti, & depugnasti. ob quẽ fortitudinis tuã munimẽta SIGISMundo dignus visus es, quẽ qdem magno cum omnĩ cõsensu & fauore tantis muneribus præficeret. Itaq; iam & Dux fortis, & Senator grauissimus factus, tuã operas Principi nostro ac Reip. Moskouitico: multo magis aut Pruthenico bello, tam inter prælia, quã inter tractatus fõderũ probasti: & qd sibi Respu- de te polliceri debeat fecisti testatum. Sed & nunc etiã in protecta ætate, vt ne tui dissimilis sis, q̃ties Tartari maiore vi irruerũt, toties tu cum tuis Nobilib; tibi additorũ copiis cõtra eos cucurristi. ita enĩ libentĩ optima quæq; Nobilitas te DVcem ad bellum sequit, quã pace te clementẽ iudicẽ, & omnis libertatis suæ vindicem esse q̃tidie experit. Qd si quis ad speciẽ iusti triumphĩ quicq; desyderet in te, is nō audaciã, nō cõsiliũ, nō etiam copias, quibus omnibus excellis: sed hostem, aut saltem memorabilẽ pugnam in causam vocet. vt ad summã gloriam quæ a rebus bello gestis venire solet, nihil tibi horũ deesse videat, quæ qdem a virtute p̃fiscantur: præter illa quæ in arbitrio hostis ac fortunæ posita sunt, omninoq; a casu dependent. Quinimo illud in primis tibi ad res bello gerendas officit maximẽ, qd ipse SIGISM. te sibi, vt olim Agamemnon Nestorẽ, aut Aeneas Achatẽ semper fere ad latus adesse: & filio q̃q; vrendũ quasi Theseum Pyrihoo, vel Ephesiõnẽ Alexandro transmittere voluit, quippe qd in te sine arrogantia prudentiã, sine querellis iusticiã, absq; suspiciõẽ vlla fidem, perfectã q̃q; beneuolentiã erga se Rem; publicã nostrã, ac in gubernando populo summã grauitatẽ pari humanitate tẽperatã, ille suę patrię Iuppiter verius q̃ Rex cernebat. & animo suo cõtemplabã. ita vt etiã ea de causa sedem Capitanealẽ Cracouiẽ, sedĩ suę Regiã p̃pinqum vltro tibi nihil talẽ cogitanti cõcesserit, nimirũ, vt tuo cõsilio & opera q̃des opus esset, ex propinquo ad omnes Reip. casus vterẽ. Et q̃niam bello pax queri solet: tu pacis semper autor optimus fuisti, eamq; cõsilio porius q̃ armis cõstabiluisti: vt merito multorũ Illustrĩ Ducum arma tuã togã, & fortitudo bellĩca tuã domesticã cesserit. Stqdem nō bellum, sed ocium cum dignitate in Rep. maxime spectandũ est. qd bellum fons omnĩ calamitatũ est etiam si sit, p̃sperum: pacis aut in sacris & prophanis usus, vel tuo exemplo, potest esse longe vberimus. Præter enĩ illa virtutũ tuarũ belli pacisq; opera, tuas etiã arces, necnō templa aliã quorũ cum argumento veræ pietatis magno cultu adificasti, dotaisti, ad prædicandũ

Communia magnorũ uirorum officia.

Liberalitas Petri Kmita.

Petri Kmita Hungarica Legatio.

Petri Kmita bellica opera.

Qd Petro Kmita ad summam laudem bello querendam offecit.

Præstat cõsilio quam armis Reipublicæ pacem querere.

Och in Rep. usus quĩ

IN STATUTA REG. POL. STANISL.

An Respub. expedit
ut Rex appellatis
ones per se definiat.

Christiana & Politi-
ca iusticia in Repub.
maxime omnium in-
stituenda.

duumq; Euangelium ac laudem Deo canendam omnibus necessariis instruxisti, & ut
te in hoc genere ornandę Reip, alii Ciues imitarent, illustre & pium æque ac ne-
cessarium exemplum prebuiti. Ut aut & Iudicium Curia definiendis tot appellatio-
nibus ad exemplum Rotæ Romanæ, vel Cameræ Imperialis, Parliamentiue Gallicæ,
ci, aut Areopagitarum Atheniensium, aliquodue aliud Reip. nostræ utile & necessarium
institueretur, & ex prouentibus eorum qui nullam Reip. partem adiuuant, dotentur,
(ne Rex vobiscum o PATRES a summa Reip. curanda abducat) pro rata parte cõ-
tendis. quo ita non modo christiana beati, verum etiã Politica iusticia hic pacati
vluamus. Quæ qdem duplex IUSTICIA & PAX quo in Rep. cõstabilianē: & ipse
se hunc Librum semina atq; adeo fundamenta earum omnium rerum continentē, se-
cundum Principē, ac vos Patres, TIBI imprimis vice strenuē mitto, do,
atq; etiã una cum PATRIBUS & CIVIBUS ceteris, quorum summa
auctoritas apud me est, & in Republica of-
ficium salutare, confecto.

In Leges & Statuta Regni Pol. ab Ias- COBO PRILVSIO DIGESTA AD EQVITES POLONOS STANISLAI ORI- CHOVII RVTHENI ORATIO.

Nihil maius legib. ho-
nis a maiorib. nostris
nobis est relictum.

Leges in Regno Po-
lonie quales?
Libertas Equitum Pol.
legib. descripta quan-
ta?

Poloni multis rebus
ceteris gentib. inferio-
res, libertate autē lo-
ge superiores sunt.

Prouincie Regno Po-
lon. unitæ, libertatem
potius quam arma
Pol. sunt secute.
Rusis.

Prussis.

Lithuania.

Pomerania.

Mazouia.

Samogitia.

Valachia.

Silesia.

CVM multa sint Equites maiorum vestrorum parta vobis, ac relictæ ab illis orna-
menta: nullum tamē maius, neq; nomine vestro dignius reperiet, quam sunt
Leges vestre, nō solum summa illorum æquitate cõstitutę, sed etiam singulari inge-
nio ac libertatis vestre luce illustratę. quæ talis est, ut nulla gens, neq; natio maior
re libertate unq; fuerit, quā qua vos estis. Quæ quoniam tota Legibus continet, ni-
hil est qd aut iucundius vobis auditu, aut cognitione vestra dignius possit videri,
quā de his Legibus vos audire velle, quibus omnes quæ ubiq; sunt gentes longe
lateq; vicistis. Habent nationes ceterę quo se vobis anteponant, siue q; munitiones
spectet, siue Vrbes videat, siue vestigalia numeret, siue fructus agrorum cõsideret.
Quid enī, ut ceteras Prouincias prætermittā, Germania Vrribus præstabilis est?
quid Gallia vestigalibus copiosius? quid Hungaria auro ditius? qd Italia postremo
ipsa & vbertate agrorum, & varietate fructuum fertilis opimumq; magis vsq; est vin-
cimur ergo Eques agri bonitate, auri copia, vestigalium fructu, atq; munitionum ma-
gnitudine a ceteris gentibus. At LIBERTAS ipsa summum bonum honorum omnium
propria generis ac nominis vestri est, quæ talis est, ac tanta, ut ceterarum nationum
libertas cum vestra collata seruitus sit vobis nō ferenda, cuius libertatis dulcedine,
admiratiōeq; multæ Prouincię captæ nō tam armis q; magnitudine vestrae libera-
tis vestro Imperio sunt adiunctę. An vos existimatis Russiā amplissimū potē-
tissimumq; Regnum magis arma vestra perituisse, q; libertatē expetiuisse, ut illa
vobis Prouincia nunc esset? Circumspicite Poloniae fines, copias etiã Regni ves-
stri cogitate, nō ultra montē Carpatum, ac Istulæ flumen, omne vestrum genus cõ-
tineri reperietis: qd cum Russiæ magnitudinē atq; amplitudine gentis nostrę col-
latum perq; exiguum est. Quid Prussia nobilissima Prouincia copias ne vestras secus
ta sub vestrum Imperiū cõcessit? minime vero. Nam si vestrum solum diligentius
spectaueritis nunq; agri vestri copias Prussię anteponeritis. Quid de Lithuania di-
cam, quæ cum his quā Polonia pateat magis, tamen eadē libertatis vestrae cõditio-
ne a vobis est cõprehensa. taceo Pomeraniā, prætereo Mazouia, ne Samogitiam
q; ac Valachiā, atq; Silesiam cõmemoro. quæ cum vos rerum copia, & amplitu-
dine regionum, atq; multitudine hominū vicissent: a vobis tamē nō tam armorum
lure, q; libertatis Lege sunt deuictę, in quā cum has gentes atq; nationes accepissetis, hoc

SLAI ORICHOVIITORATIO.

his, hoc quicquid intra Oceani Sarmatici sinus, montesque Carpatum, ac citra Scythia, atque Germaniam est, Iuris Imperiique vestri fecistis. Et cum non mos, non Ius, non Deus etiam tot gentibus idem esset: tamen ut idem Ius Regni cunctis posset esse, libertatis vestrae commendatione est factum: tantumque nomen vestrum auxistis, ut cum ex tot gentibus libertate vestra Polonia coaluisset, & amplitudine regionum, & copia hominum, & fertilitate agrorum, ceteris Provinciis pares sitis. Nihil fingo Equites, rem ipsam dico, eaque bona vere commemoro, quae vobis LIBERTAS vestra praestans atque extrema peperit, quae tota Legibus atque institutis vestris continetur.

Libertas Pol. ne unquam revocetur in dubium legib. est circumscripta

De quarum Legum natura atque conditione antequam breviter dicam, peto a vobis Equites Poloni, ut me de his ita audiat, uti hominem alienum a foro, remotum a Iudiciis, ac in ocio tranquillitateque positum audire debetis: ut a me orationem de Legibus vestris requiratis, non rabularum horum forensium, sed eorum hominum qui Leges latas norunt esse ad depellendam non ad inferendam iniuriam: ut totum id Legibus tribuant, quod bono Iure sint: quod in Regno optime constituto vivant, quod iusto Rege ac iudicio legitimo vitam, fortunas, atque libertatem cum dignitate retineant. Haec ergo ratio mea est, ut vobis demonstrare Leges vestras huiusmodi esse, quibus cum non dico Solonis aut Lycurgi Leges, sed ne illae quidem Minois atque Radamanti conferri possint. Quam Creta Regnum Venetorum nunc ditioris est, non suae. Et ne verbis haec ita magna facere videar, rem ipsam dicam, ex qua hoc ita esse, potest videri. Potestis Equites demonstrare mihi ullam Provinciam, quam, aut ipsi vidistis, aut ab aliis audivistis extra Poloniam vere liberam: demonstrate si potestis nihil dico de his quae sub Turca sunt, quarum servitus ut foeda ita miserranda est, ad liberiores Provincias vos deducam. Quorsum tandem quiescit recidit potens illa rerum atque gloriosa Germania: quae cum non solum Legibus optimis vivere, sed etiam vicinis gentibus se Leges dare gloriaretur: nunc non tantum Leges ipsa amisit, sed vix iam vitam reliquam ducit, tanta conversio rerum in hac praecleara doctaque gente repente extitit, ut Ius, atque Leges appellare illi capitale iam sit factum. Quid? sanguis atque genus vestrum Bohemi de Legibus suis quantum retinuerunt: tantum nimirum quantum de ipsa libertate amiserunt. qui cum ex eadem originis pagina unde & vos orti essent, diversos Reges atque Leges secuti in ultimum rerum discrimen sunt adducti. Iam vero Italia arx gentium, atque nationum caput, ac domicilium summi quondam Imperii, quae mala non vidit: cum neque cupiditatem potentiorum refrenare, neque tenuiorum libertatem Legibus praestare posset: in qua nunc tot sunt partes, quot Provinciae: tot Reges, quot mutationes: tot denique Urbes, quot sunt in ea factiones. Ita in illo tam preclaro tamque vetusto Regno vestigium veteris libertatis nullum iam est. longum est & non necessarium commemorare Galliam Provinciam, quae Regem suum nostra memoria vidit captum, Angliam etiam praetermittam quae Iohannem Rosensem Episcopum ac Thomam Morum duo Regni lumina, Senatores autem suos, securi publice percussos contempsit. Quid Davnia diceret: aut quomodo libertatem suam lactaret: quam tanquam navim absque naclero, sic iliam Cristierno pulso absque Rege vidimus fluctuantem. Neque vero Hispania silentio a nobis est praeterenda, cui Rex non suffragiis populi, neque renuntiatione legitima, sed fato naturae designat, ut Hispani eum Regem ferant, non quae liberi populi suffragia, sed quae materni uteri custodia illis designatis. Harum rerum, ac tantorum periculorum, atque conversionum, si quis causam querat: non aliam reperiet quam Leges ipsas, quae cum infirmas apud has istas gentes fuissent: mirum non est, si pro pace ac perpetuitate Imperii alligare eas non potuerunt: ita ut & subditi Regum suorum cum fide ferrent Imperium, & Reges iuste moderateque imperarent suis, ex qua inaequalitate Imperii exorta est ista tempestas, quae Germaniam, Bohemiam, Italiam, Galliam, Angliam, atque Davniam tunc vertit ab imo. non sine ipsius orbis terrae aut occasu, aut conversione certe quidem. Quod ne in Polonia unquam esset quare ratioe a maioribus vestris, primum sit attendite. Nam cum tria genera rerum publicarum in hominum vita versari illi viderent, ut omnes hominum coetus, aut UNIVS Regno, aut PAVCORUM Imperio, aut OMNIUM dominatu contineretur, nullum genus horum ipsum per se probaverunt, nam & unus hominis potestatem, facilem esse ad tyrannidem viam: & paucorum Imperium ad reliquorum calamitatem proclive: & plerumque ipsius dominatum ut seditiosam ita perniciosum esse rebus communibus putaverunt.

usus legum proprius

Pol. leges quales s.

Nulla provincia hoc tempore libera est, praeter Poloniam.

Germania servitus.

Bohemia.

Italia.

Gallia.

Anglia.

Davnia.

Hispania.

Tot in his gentibus tempestatum in legib. causa posita est.

Quare apud Pol. genus Reip. ex Monarchia, Aristocratia, et Democratia confusum sit? Regi tantum, senatui, ac populo sua dixerunt. quibus manet integra.

IN STATUTA REG. POL. STA.

runt. Quare talem illi rationē cum sua Repub. habuerunt, vt cum apud alias gentes aliquo separatione horum trium generum Respub. cōstaret: apud vos itē tri-9 generibus nouo q̄dam & inusitato more mixtīm cōstitueretur. ita vt vestra Reip. neq; Regnum sit, neq; paucorū dominatus, neq; popularis status. REX enī ipse vester si quis definiat, nihil aliud esse in Polonia reperiet, q̄ OS QVODDAM REGNI vestri cōiunctum vobiscū libero ac legitimo vestro suffragio. vt is nihil prius agat, nihil moliat, ac ne loquatur q̄d minis id q̄d ex intimo vestro sensu publice sit p̄fectum. Iam SENATOR ipse, quē maiores PRAESIDES libertatis atq; CVSTODEM esse voluerunt, ea ratiōe Regi adiungitur, vt CVSTOS is sit, & VINDEX illius cupiditatū: ac vt in sententiis dicendis Regi praeat, illumq; doceat: q̄d illi pro cōmuni vestra salute agendū edicendumue sit. vt in Polonia SENATUS nihil sit aliud q̄ autor cōsiliū Regi, atq; illius moderator quidā: ne nimia potestate, ex custodia vestre libertatis, ad curationē suorum cōmodorum REX vester depellat. At vester ordo equester specie quadā popularis potestatis, tam Senatorii cōsiliū q̄ Imperii Regi pro rara parte ideo factus est particeps: vt nihil vobis inuitis, neq; a Senatoribus decernat, neq; a Rege statuatur. vt id solum rariū in Polonia sit, q̄d volentibus vobis, suadente Senatu, ac ipso Rege edicente statuatur.

Ex qua ratiōe illud, q̄d in Romano Imperio est summū: vt id Legis habeat vigorem quod placuerit Regi: a vobis tanq̄ noxiū ac libertati vestrae aduersum omnibus vestris Legibus repudietur. Quin vero ea Lege quā vos cum Senatu atq; Rege tuleritis, REGEM quoq; ipsum vna cum Senatu vobiscū includi vultis, aduersus quē Regem sunt suae Leges vobis, sunt iudicia, est q̄q; parendi illi modus certus, atq; p̄scriptus. Quo quid mirabilius dici, aut fingi potest? vt is cuius potestas inter vos summa est, & qui nō natus sed creatus a vobis Rex est, gladio illo sibi a vobis cōcredito non vtatur nisi vestro p̄scripto: ac hoc eodē etiā gladio, ne vestra libertas insolescat, vos cohibeat ac in officio cōtineat. Quo fit, vt stabile sit Regnum vestrū. Si enī eius dissoluendi causae vltimae sunt, illas aut a Regia potestate, aut a Senatorū culpa, aut a vestra libertate p̄fiscisci est necesse. At cum & Regia potentia vestra libertate temperet, & vestra libertas Regia potestate cohibeatur, & Senatus ipse huius potentiae Regiae & vestrae libertatis sit moderator quidā, atq; custos: quis dubitabit cōfiteri nullam intus perniciem in vestro Regno latere? q̄d libertate vestra incredibili nititur, Regia vero potestate cōtinetur, Senatus aut ipsius fide & autoritate in modo q̄dam ac in æquabili rerum omnium pondere ita retinetur, vt neutra in partem propendeat: sed omnibus momentis vestrae libertatis diligenter examinatis, in certa obedientie atq; Imperii conditione cōsistat. Quod q̄dem Regnum cum etiā huiusmodi Legibus viuat, in quibus resonat mens, & animus, & cōsiliū, & sententia vestrae libertatis: & quartū Legum ADMINISTER est REX, interpretis vero SENATUS: quibus etiā vos ideo seruitis solis, vt vere liberi cum Rege vestro atq; Senatu esse possitis: mirari desinite, si ceterae Prouinciæ in quibus ea ratio Reip. nō fuit, vel VNIVS Imperio afflicte, vel PAUCORUM dominatu oppressae, vel seditiōe POPULARI sunt euersae. VESTRA vero Respub. vt salua perpetuaq; sit, dabit operam vt a vestris Legibus nō recedatis, quarum p̄scripto, & REX apud vos regnat, & SENATUS decernit, & VOS vitam spiritumq; liberum ducitis. Quamobrē cum Legum vestrarū tantā dignitatē vtilitatemq; perspicatis esse, dabit operam, vt eas Leges nō solum fideliter retineatis, sed etiā cognitis, atq; perspicuas habeatis. Turpe siquidem vobis fuerit, vos suis Legibus liberos esse gloriari, quas ignoretis, & quae quantū valeant nesciatis. Quid enī quaeso responderetis, si vos quis querat, liberi estis Poloniae liberi, quo id estis? Legibus utiq; diceretis, quid Leges vestrae sunt? si nescimus responderetis, ac ne liberos quidē vos esse p̄baretis, vt enī armis ignoratis vitam nō tuemur, sic Legibus ignorantis libertatē nō p̄stamus: quae sane in Legum ignorantie tota periclitatur. Neq; enī vi tantū & armis libertas hominū tollitur, sed etiā fraude, atq; dolo tota extinguitur. Ac aduersus q̄dem vim atq; arma sunt vobis firma p̄sidia, quibus hostes vestros vel vicisci pro vestra libertate, vel puocare possitis, aduersus vero dolum atq; fraudem domesticā nulla re alia nisi Legibus armati esse possumus. Atqui, aut hoc solum remediū est q̄d adhiberi a vobis Reip. vestrae possit: aut si ne hoc quidem idoneum

REX in Pol. quid?

Senator in Pol. quid?

Equites cur sint publici cōsilij participes?

In Pol. proscripta est illa sententia, Quod principi placuit. Legis habet vigorem.

Rex legibus subest.

Rex quantum ius gladij habet?

Quare Regnum Polonorum stabile sit?

Que analogia seu proportio sit apud nos, Regiae potentiae, Senatoriae moderationis, & populi libertatis.

Cause cōuertendarū Respub. quae alibi sūt, in Polo, exterminatae sunt.

Ne ergo Poloni recedant a suis legib. sed eas cognoscant.

Turpe est atq; etiam ridiculū quemq; profiteri se liberum legibus quas ignoret.

Libertas aequae infidelis a q; ui tollitur. Armis cōtra vim externam utendum, Legibus aut contra domesticum dolum.

NISLAIORICHOVIIORATIO.

Idoneum videtur esse, contra ea venena quibus synceritatē Legum nostrarū infestam esse videmus: nullum pfecto remediū inuenietur, quo agrote Reip. subuenire possitis. Cum enī quidā homines scelerati linguā in quāstum cōferrent, omnem fidem Legum atq; illarū religionē, ad vestrā libertatis interitum precio cōmutauerunt: tantūq; calumniis cōmentisq; perfecerūt, vt illud IVS qd̄ natura ad salutem huius Reip. a maioribus erat constitutū, ad illius perniciem artibus horū hominū sit iam cōuersum. q̄rum machinatiōes, doli, atq; fraudes in vos fortunasq; vestras vt occultius laterent, omnē Legibus vestris lucem eripuerunt, ac densa reserata caligine omne lus vestrum inuoluerunt. Spongiam piscem Marinū ferunt esse, quē quum grandiores pisces persequunt, atramentū in fuga fertur emittere, ne ab illis cōprehendatur. sic etiā isti vt quāsto iudiciario liberius paucant, tetras tenebras Legibus nostris offuderunt. Cum enī Legum ipsarū hęc natura omnis sit, vt res primo possibiles, deinde tolerabiles, postremo honestas hominibus præscribant: in eo vis summa illarū est, vt tota LEX ad sensum cōmunem, captūq; nostrum vulgarē accōmodef. quā etiā ob causam nemo in ciuitate mentis ac cōsiliiparticeps, siue vir ille, siue foemina fuerit, ignoratiōe Legis quicq; de pœna cōmissi recusat. qd̄ vtrūq; nunq̄ fieret, nisi cōstaret Legem in Ciuitate ita scitu facilē esse, vt in medio posita a cunctis Ciuibus sua sponte possit cognosci. Idcirco etiā magna breuitate praeceptorū instar Leges ferunt, quarū partes notis certis, atq; interpretationibus verborū propterea occupant, vt facilius etiā a pueris iudicio praeditis memoria comprehendant. hisce ego rebus exempla adiungerē, nisi de rebus notis apud vos hęc haberef oratio. ex quibus liquet LEGES ipsas & ob praeceptorū breuitatē, & ob verborū assiduitatē, ita tritas & notas esse, vt ad illarū cognitionē nihil plane sit opus exquisito Magistro. Iam progressiōes ipsae Legum, atq; causarum aditus omnes, certa via atq; suis gradibus ita sunt dispositi, vt quiuis & diem dicere, & cum aduersario experiri Legem praescripto possit. vt quisq; nostrū tam in adeundo, quā in experundo iure, Dux ipse sibi nullo praeeūte possit esse. Itaq; homines quidā nefarii sine fide, sine religione, quos nō Dei metus, non hominum pudor vilo in officio cōtineat: cum ad nullā aliam operā bonam in Repub. valerēt, nulloq; momento in ea essent, neq; preciorū in tanta Legum vestrarū luce mysteria quaedā de industria moliri cōeperunt, vt videlicet sine sua opera Lege a vobis nihil possit agi. ita illa quae peruulgata antea, atq; in manibus iactata, & excussa, ac cognita a vobis fuerunt: loquacitate nimia ac verborū tumultu cuncta obruerunt. Quare ea omnia quae preclare Legibus erant in cōmuni nostro sensu defixa, Causidicorum ingenijs atq; imposturis inuertia iam ac deprauata sunt: Vt omnes Legibus pareremus, maiores nostri summā pœnam exilium, ac bonorū publicationē iure victis esse voluerunt. Hi inuenerunt & iudiciorū DILatiōes. & CONTRumaciarum genera, & euentita VADia, quibus illi circumueniūt, ac Regno pellunt homines etiā iuri cōmuni obedientes. Itaq; rebus huiuscemōi fictis, cōmentitiisq; omnē e Legibus splendorē atq; lucē sustulerunt. tenebras vero atq; horrorē quēdam reliquerunt, vt in eo cōtrouersum lus soli nosse, & tractare apud vos videant. Quapropter isti magno nostro malo soli iam regnant, soli consulunt, soli deniq; in rebus fortunisque nostris tantū possunt, quantum volunt. Et qd̄ ferendum nō est, vos qui libertate ceteris gentibus praestare vultis, impurissimis itisce hominibus domiseruatis, eorum cliētes, eorum comites, eorum etiā affectatores sitis, ad illorum inuensas vigiletis, ac progressum operiamini, nunc excludamini ab illis, nunc ad seruorum modum reuocemini, vt vobiscum paciscantur, vt tributum vobis imperent, vt vos exhauriant, vt deniq; vos ad omnes nutus suos promptos, ac paratos, atq; assiduos habeant. Itaq; quod de vobis nūq̄ finitimis vestris hostibus Germanis, Bohemis, Hungaris, Scythijs atq; Turcis licuit: vt pro arbitrio vobis quae vellent imperarēt, id mediūfidius iam licet impurissimis perfidiosissimisque itisce non iam ciuibus sed hostibus vestris, Causidicis inquam istis, q̄rum in hac Repub. nulla probata prorsus extat opera. neq; in ocio, neq; in negotio. qui obtinendae atq; augēdae potentiae suae causa, illam legitimā atq; vlitatam in rebus causisque vestris aequalitatem funditus ex Repub. sustulerunt: ac omne fas atq; ius ex hoc Regno expulerunt, vt vobis rebusq; vestris ad arbitrium abutantur. quod ne illi diutius licere

Causidici & Cortisani vli precio cōducti semper fere Libertati cōmuni omniū insidiantur, legesq; peruertunt.

Causidici plerumq; sunt perfimiles Spongiae, aut Caco, quem Hercules ob aboēctos boues claua cōfecit.

Legum natura & conductiones quae ignorantio iuris nemi nē a cōmisso excusae.

Leges breues ac simplices esse debent.

Causidicorum in circumueniendis legibus calliditas.

Causidico: inuenta.

Causidici regnant in foris, Equites autem ei seruiunt.

IN STATVTA REG. POL. STA.

*Iacobus Pril, leges Po-
lon. et tenebris in lu-
cem produxit.*

*Ius Polonicum triduo
iam disci poterit.*

*Quam rationem me-
thodi Iacobus Pril,
secutus sit.*

*Finis querelarum de
Causidicis iam factus
esse videtur.*

*Causidicis iam opus
non erit quin unus-
quisq; causam suam
agere poterit.*

*Ratio litigandi ex
equo et bono insti-
tuitur.*

sibi arbitrentur omnibus vestris praesidiis atq; Legibus efficere debetis Equites. Quod ut facilius factu sit vobis, singulari fato ac summo libertatis vestre exemplo inuentus est homo peracri ingenio SCRIBA PETRI KMITAE Clarissimi viri IACOBVS PRILVSIVS qui quasi alter Cn. Flavius horum cornicu oculi confixit, ac singulari iudicio, atq; prudentia incredibili, ex hoc rabularu cano quali ex Aristei fumo Herculeo plane labore, Leges vestras in Reipub. lucem pro- duxit: vobisq; legendas ediscendasq; proposuit, tanta facilitate, vt quod increpibis le dictum a M. Tullio plarisq; videbatur, qui occupatissimus cum esset, triduo tam men se Iurisconsultu fore no dubitabat profiteri, id verissime dictum esse IACO- bus hic PRILusius docuit, qui hos homines regnare in foro, haerere in Iudiciis, ac Iudicum tribunalia occupare, atq; in vestras fortunas vndiq; immingere cum non ferret, prolati vestris Legibus, & forum a fraude, & Iudicia a dolo, & tribunalia a peridia, & fortunas vestras ab hac calamitate liberauit. Ita enim is & Sarmata, & Mazurus omnes vestras Leges ex postrema obscuritate, atq; difficultate, in sum- mam perspicuitate atq; facilitate vindicauit, vt nemo sit tam hebes, tamq; tardus, cui in cotrouersis agitandis obuia no sint Leges omnes: & cui non respondeant etiā non vocatae, nam de sententia L. Crasi omne vestrum IVS certis primo ge- neribus, deinde eorum generu quasi quibusda membris dispersit: tum vero pro- priam cuiusq; vim definitioe declarauit, ac perfectam artem Iuris Ciuilis nobis os- tendit. Ita ille & partitioe generum, & descriptioe partium, & illustratioe illaru, totum IVS ediscendu, ac tractandu vobis proposuit, vt remotis calumniis, ac illaru circumscriptionibus nefariis, ipsae per se restent Leges, ac pateant, obuiaq; vobis vltro sint. Ex qua ratioe finis factus esse videtur querimontaru illaru quibus sin- gulis Comitibus de Causidicoru scelere queri solebatis, vobis videlicet nihil certi ia in Legibus relictum ab iis esse, quae utiq; querela de Causidicis vera fuit. Neq; eni quicq; ita certi, ita etiā constituti in fortunis nostris erat, in quo homines isti ma- lefici non molirent aliquid quae stus copendiq; sui gratia. quod sane faciebāt illi antea non vlla singulari prudentia, sed Legum ipsaru laqueis, quos ex inuolucris calumniaru cum fecissent, ita nobis persuaferāt, Leges, quarū ipsi autores esset, so- lis Causidicis notas esse. Quare cum ad hunc modum abuterent illi & fide, & sen- su nostro, res nostras ferebant, rapiebāt, ac sursum atq; deorsum agebant, tum mo- cum rerum nostraru non solum priuararu, verum etiā publicarū discrimine. His ergo malis atq; tantis incōmodis IACOBUS PRILusius remediū hoc attulit diui- nitus, quo res nostrae scelere Causidicoru laese sanari possint. siquidē hoc quod vo- bis datur atq; offertur obuiis vniis exceperitis, & si paruo negotio ex hoc labore IACOBUS PRILusii utilitates percipere volueritis opinioe vestra maiores melio- resq;. Hoc enim volumine Legum vestrarū a vobis cognito, & ipsi res vestras nō temere inter vos agetis, & quae stum huic Causidicoru pectori tanq; glandem adis- metis. Ac hoc genus hominū sceleratum, cotrouersiarū vestrarū pabulo passum, remouebitis a foro, pelletis a Iudiciis, ac illos si non metu Legum at laqueo certe quidem rem bene gerere aliquando docebitis, vos ipsi etiā non calumnioso, neq; Causidicoru nequā Iure, sed ex aequo & bono cotrouersias vestras agitabitis, Le- gesq; ipsas ad causas vestras non Causidicoru instituto, sed cōscientiae suae, ac in- iuriā praescripto accommodabitis, vt cum certa res & simplex Lis in Iudiciū venerit Actor tum non laqueo sed Lege perat Reum, ita perspicue atq; dilucide, vt Ius- dex causa cognita secundū Legem mox Iudiciū det, neq; in vtrāq; partem du- bius quasi in lance aequaliter propendeat. Quod cum a vobis fuerit factum, cessabunt inimiciā, cessabunt etiā illae insanabiles contumeliae atq; caedes, quibus repleri Regnum assidue videmus, ob mala flagitiosaq; Iudicia. quae Legum scien- tia a vobis intermissa, corrupta, atq; deprauata sunt Causidicoru scelere atq; perfie- dia. Quod cum ita sit, adeste animis Equites, cape site Rempub. recuperate eas Leges, quas Causidicoru scelere videtis esse violatas, & qui autores Legum vestras- rum estis, magistri quoq; atq; illarum auctores velitis esse, vt vestro praescripto Lea- ges vestre in hac Repub. vobiscum loquantur. Non ego vos ad peregrinas doctri- nas voco, sed vos ad earum Legum curam exhortor, quā maiores vestri vobis res- tinendam colendamq; reliquerunt, in qua coniungitur libertas vestra, qua omnes quae vbiq;

quæ vobis sunt gentes vicistis. Congerant alii sibi aurum, facient vestigia, ostentent munitiones, solum etiã fertile cõmemorent: vos eas Leges colite, quæ quibusvis opibus sunt a vobis anteponendæ. quæ quidem Leges ad eum modum dispositæ, cum in hoc volumine quasi in quodam illustri monumento positæ, & distributione generum & distinctione partium, & definitione earum sunt illustratæ: eo ad ediscendum faciliores iucundioresq; vobis debent videri: quanto perspicuius magis omnem statum rei vestræ publicæ, ac libertatis vestræ conditionẽ, iisce Legibus contineri: quæ isto modo & partitione, & distributione, ac fideli descriptione sunt ab IACOBO PRILUDIO magna cum ratione digestæ. quibus ut in libera Repub. frui talis in perpetuum possimus, vel le, & optare omnes debemus.

Si laudem meruit qui sparsa uolumina Legum
In breue congescit IUSTINIANVS opus.
Cur & Prilufum laudem meruisse negemus?
Vno qui clausit lura Polona Libro.
Et methodum certam ceu Thesi filia secutus,
In rectum e dubijs cuncta reduxit iter.
Addidit e uarijs & Commentaria Libris
Quos Hellas, Latium, gens & Hebræa tulit,
Siue docent illi naturæ ex ordine Leges,
Seu quas constituit natio quæque sibi.
Seu sacrosancti quod dictauere Prophetæ;
Et primi in nostra religione Patres.
Omnia percurrrens legit meliora, suisque
Inseruit docta cum breuitate locis.
Accipe deuotum tibi Rex AVGVSTE laborem;
Et placide innata pro pietate foue.
Scilicet ista tui fortuna est maxima Regni;
Ante alio nunquam Principe qualis erat.
Quod nostræ Leges & Patria lura nitorem
Accipiant tanta commoditate suum.
Ecce patent demptis ambagibus, omnia promptum est
Lachiaci cuius noscere lura fori.
In cassum frendens rabulæ, harpyiaque forenses
Quæ misere nostras depopulantur opes.
Quas tu iam reprimas poenis Auguste seueris,
Atque in ludicjs non patiari tuis.
Fit culpa illarum siquidem, quod serius æquo
Debita iusticiæ præmia quisque ferat.
Legibus obscuras sic obfudere tenebras,
Et uarijs causas implicuere dolis.
Iudicis ut rectam possint peruertere mentem,
Rebus & ambiguis in sua uota trahant.

AD LECTOREM PRAEFATIO.

Nunc omnes prodit luci fraudesq; dolosq;
Prilufius, monstrans ad meliora uiam.
Cui tam difficili merces quaesita labore,
Fac tua ne desit gratia, & æquus honor.
In uobis etiam Proceres, atq; indyta Regni
Nobilitas merito debet hic esse fauor,
Nam uestro iussu iam olim suscepit, & in spem
Hoc totum uestram continuauit opus.
Ferte igitur grates, & fundite iusta laboris
Certatim larga præmia quisque manu.
Sic crescit uirtus, ubi rite sequuntur honores:
Et dantur meritis præmia digna uiris.

Index Operis.

¶ Ad Lectorem Præfatio.

TAMetsi in digerendis nostris Legibus hæc methodi ratio a me observata est, ut simul atq; titulum Libri & Capitū candide Lector aspicias: Leges etiā ad illum spectantes nō vocatæ sese offerant, atq; tibi dubitanti respōdeant. Nihilominus ut omnia genera, ac species & indiuidua Legum partim expressa, partim sub generibus cōprehenia, velut in fasces colligata videas, atq; etiā in tabula expolita contemplare: Indicem quoq; operis adnectere volui: tantum utiq; , quantū vna atq; altera hora inter summas forensium causarū: item inter inueniendi, scribendi, expoliendi, & excudendi occupatiōes concerpere potius quā conscribere poteram. Quod si Deus volet, Atlantes vero Reipub. nostræ meis studiis deesse noluerint, dabo operam, ut non solum Indicem copiosiorē verū etiam Librum hunc longe cultiorē, atq; etiā omniū Philosophorū & Legislatores Regno ac Reipub. nostræ utilibus doctiorē habeas. Cum enim ea ingenii nostri sit imbecillitas, ut errando fere discamus omnia, certe nihil est simul inuentum & excultum: & tantum secundæ cogitatiōes primis sapientiores sunt, ut etiam VIRGilius Poeta testamento suosua poemata igni dari mandarit: quod fortassis eiusdem operis formam animo suo etiam longe speciosiorē conceperat, quā eam, quæ in eius operibus apparet. Quod si tantus vir in tot annorum opere sibi nō satisfecit: ego in tam barbara terra natus, nullius etiā consilio adiutus, & qui sepe vix semel reuista commentaria sub prælum dederim, quantum a perfectiōe absum: quanto deniq; intervallo me vicissem, si in nonum annum opus pressissem: ut faciundum censeret Flaccus, aut duodecim annis illud limassem, ut ipse fecit Vergilius. Ita ut recte de me dici queat, Canis festinans cæcus parit catulos. Adde quod in fabricando hoc opere tantum amaritudinis meo animo feris obrepebat, ut vel fortissimū animum consternare potuerit. Neminē enim in tota Reipub. vidi, qui non suæ operæ ferat præcium vberissimū, & qui militet suo stipendio: me solum fors mea nihil de cōmunis ferre permisit, quin omnia præsidia atq; etiam consulta domi querere coegit. Insuper tot & tantos hostes hoc labore mihi parauit, quot & quanti ad opprimendam omnem virtutem suffecerint. Qui aut toties sub onere titubantem cōfirmaret, atq; etiā cōsolaretur, præter Generosissimos patricios PETRVM BORAGINVM Procapitanē & Burgrabiū Crac. & STANISLAVVM Mathæum STADNICZKI de ZMIgrod, p eo ac Reip. studiosissimi sunt, nemo fere fuit, adeo plures semper sunt q; VIRIUI VENIENS sui causa oppugnēt, quā q; PIETATIS ergo adiuuent. Sed ego forsā magnifice illos excipiā, si ledere perexerint. In præsentia apud cos ita culpā deprecor, si quā admisi: qā in gratiā illorū adeo mentiri, vel cessare nō poteram, ut vel oppugnarem agnitam VERITATEM, vel a pulcherrimo Reipub. capto desisterem. Ipsa enim VERITAS, quamq; diu delituerit, emergit tamen & bonis labore potius quam ocio improbis me gratificari oportuit. Quod aut multoties verbis plane

INDEX OPERIS:

bis plane barbaris vli sumus, Lex operis ipsius me excusat. antiqua enim Iura conaceruauimus non noua sumus commenti. Quod si etiam & ego alicubi in ratione vocum construendarum, vel recte scribendarum deliqui: partim nostrae festinationi, partim Typographorum ignorantiae adscribet. Non enim in nonum annum, ut dixi: sed raro in nonam horam domi pressimus foetum nostrum, celeritas autem (ut taceamus tercenta alia incommoda) quam sit inimica consilio, & aeternis rati: vel illud comune dictum admonet, Qd cito fit, cito perit.

Ex primo Libro.

CAP. 1. De Rege, qd scilicet vnus sit Rex, vna Lex, omnes partes Regni vni Regi & vni Legi subsint. iis enim vinculis Reipub. pax continetur. vtrique enim omnes subsint. Sed & Rex Legi subest: cuius auctoritas ab omni defenditur. fol. 1. Propter quid sit in Republica Rex, & qualis esse debeat? folio 2. Reges per quos eliguntur? fol. 5. &c. De Interregno folio 17. De Regis iuramento, Coniugio, Coronatione, securitate vite, honore, lenitate, eius Curie tutela, deque Ducum & Consiliarium. eius iuramento, & auctoritate. fol. 20. et c. CAP. 2. De tempore, loco, ac forma Committorum Regi: & summo Regis officio fol. 23. De Iuribus per Reges confirmatis, & confirmandis. folio 26. et c. De Dignitate, usu, auctoritate, optimasque forma Legum. folio 32. &c. Legibus omnes subsint. folio 34. &c. Qui casus Legibus distinguuntur? & quae causae sint mutandarum Legum? & quid diuersitas Legum Regno periculosa est. fol. 37. De coditoribus Legum et priuilegiis. fol. 38. Leges futura respiciant, publicentur, homines armant, exequantur, recte interpretentur, ab omnibus defendantur. fol. 44 &c. De iudiciis Comitiorum folio 47. De causis per motionem ad Conuentum onem deuolutis. folio 50. &c. De Terminio Cuiuslibet seu Verbalis fol. 52. De Citationibus ac Terminis post Curiam. folio 55. De Referendariorum officio folio 57. De Causis officii per Motionem ad Regem deuolutis: necnon de Terminis REGALIBUS. folio 58. 59. Farrago omnium Regiorum officiorum quam late illa patent. folio 59. &c. CAP. 3. De Senatoribus Spiritualibus & Secularibus Regi circumpositis, creandis, concordandis, deque illorum summa potestate & iurisdictione, negligentia etc. fol. 69. 70. CAP. 4. De Spiritualibus in genere, & in specie. folio 81. &c. Item de Synodo, Schola Graecorum, et Hereticis.

Cap. 5. De Magistratibus, seu Dignitatibus, & Officialibus. Reg. creandis. fol. 173. Cap. 6. De Palatinis. folio 185. Cap. 7. De Castellanis. folio 192. Cap. 8. De Marchalcis. folio 196. Capit. 9. De Thesaurariis, seu Quaestoribus. folio 198. Cap. 10. De Cancellaria. folio 200. Capit. 11. De reliquis Curiae Officialibus. folio 204. Cap. 12. De Capitaneis. fol. 205. &c. 28 foliis absoluitur. Cap. 13. De Succamerariis, & in finem 9 regendis, omnique eorum officio. fol. 253. Cap. 14. De Venatoribus, Dapiferis, Picernis, Equisonibus, Tribunis, ac Vexilliferis. folio 264. Cap. 15. De Nobilibus seu Equitibus Regni, quo ad personas, ingenuitatem, libertatem, famam, cedens, & Conuentus, atque officia eorum attinet. folio 289. Cap. 16. De Ciuitatibus. folio 291. Cap. 17. De Kmetonibus. folio 325. Cap. 18. De Seruis. folio 347. Cap. 19. De Vagis & Philistinis. fol. 348. 357. Cap. 20. De Mendicis. folio 352. Cap. 21. De Iudeis. folio 353. Cap. 22. De Paganis seu Gentibus. fol. 370.

Ex Libro secundo.

CAP. 1. De bonis Fisci Regii, de usu Thesaurorum Regiorum, deque Castris Regiis. folio 374. De alienandis vel non alienandis bonis Regalibus, perque Cancellarios contra Ius non inscribendis, deque Stationibus, ac bonis Reginae obligatis, Castrorumque seruis, & operariis. folio 374. Bona fisci testamento reddi possunt. fol. 380. De Literis super bona Regia amissis, consensibus Regiis, Literis reponendis, reuendendis, interpretandis tenendisque vel non tenendis. folio 380. De Commissariis a Rege datorum, cum alibi, tum in limitandis bonis Regalibus officio, ac potestate. folio 385. etc. Cap. 2. De Metallis & Salisfod. fol. 293. Cap. 4. De viis Reg. securandis, dilatandis, inuandis, reficiendis, ac occludendis. etc. fol. 414.

Caput 3. De mari Cap. 5. de fluminibus Regni Pol. ambulantibus et perfluentibus f. 409.

- Cap. 5. De Vectigalibus, Teloneis, & Commissis. folio 422.
 Cap. 6. De Moneta. folio 434.
 Cap. 7. De Cōtributiōe fumaliū. fo. 442.
 Cap. 8. De pœnis ac lure fisci. fo. 447.
 Cap. 9. De Aerario. folio 450.

Ex Libro terciō.

- C A P. 1. De Fundorū Spīritualīū & Sēculariū libertate. folio 455.
 Ne Cīnes & plebei fundos Equestres acquirant. folio 456.
 Nobiles cui volūnt præter Gedaneñ. frumenta sua vendant. folio 458.
 Nobiles quid facere, fouere, vel emere in suis fundis permittūtur? folio 459.
 Nobiles qd iuris habēt in subditos suos item in vagos, ociosos, & falsos mendicos cum ad eos diuerterint. folio 460.
 Cap. 2. De Successiōe in bona ex Testamento vel Codicillis. folio 461.
 Cap. 3. De patre viduo, et digamo, eiusq; in pueros potestate. folio 464.
 Cap. 4. De tutoria potestate, & pupillis prætereaq; de fratrib. ac virginib. fo. 468.
 Cap. 5. De familia herciscunda seu cōmuni diuidūdo inter fratres, ac Citatiōibus, actiōibusq; fratrū & sororū. fol. 474.
 Cap. 6. De Statu Mulierū. fol. 477.
 Cap. 7. De acquisitiōe rerū ex Cōtractibus, siue de rebus creditis. folio 496.
 Cap. 8. De Fideiussoribus. fol. 527.
 Cap. 9. De Lrārum obligatiōe. fol. 532.
 Cap. 10. De possēsiōe ac præser. fo. 537.
 Cap. 11. De Iniuriis, violētiis, ac damnis in bonis mobilibus, & immobilib. fol. 540.
 Deq; lure dominii, ac possessorio: deq; violenter possēsiōe deiectis per Capitaneos restituendis. folio 541.
 De Abigeis animalium. folio 550.
 De Animalibus feris. folio 554.
 De occupatiōibus ac inuētiōib. fo. 557.
 Cap. 12. De violentiis, prædis, furtis, ac ociosis. folio 558.
 Cap. 13. De Falsariis, & calumniatoribus, præuaricatoribus, tergiversatorib. & incātatoribus, & mathematicis. fo. 568.
 Cap. 14. De fide publica, deq; sententiam passis, ac restitutis, seu de Treuigis pacis. folio 570.

Ex Libro quarto.

- C A P. 1. Iudex, Subiudex, & Notarius, quando, vbi, & ex qbus per Palatinū & Nobilitatē eligantur, vel iurent, & qd

- per se iudicia celebrēt, suaq; officia exequantur, propter Iusticiam populo ministrandam. folio 578.
 Cap. 2. Vt certis temporibus ac locis iudicetur. folio 582.
 Cap. 3. De generali officio Iudicis in suscipiendis recognitiōibus, & iudicando: deq; Actis Iudicii. folio 585.
 Cap. 4. Vt vno lure oēs iudicēt. fo. 587.
 Cap. 5. De Syndicis, Aduocatis, & Procuratoribus. folio 593.
 Cap. 6. Ne Sæculares ad forum Spīrituale euocent, nec e contra. fol. 599.
 Cap. 7. Ne quis extra forum proprium iudicetur. folio 603.
 Cap. 8. De Inhibitiōib. Iudiciorū. fo. 606.
 Cap. 9. De Securitate omnium Iudiciorum & Conuentuum. folio 607.
 Cap. 10. De Actionibus, & formulis Citationum. folio 608.
 Cap. 11. De institutione ac officio Ministerialium Terrestrium. folio 615.
 Cap. 12. Quando, & quomodo sit iudicandum, & condemnandum? fol. 619.
 Cap. 13. De pcessu Iudic. antiq. fo. 631.
 Cap. 14. De pcessu Iuris nouo, deq; Termino primo quādoq; perēptorio. fol. 636.
 Cap. 15. De Secundo ac tam Termino peremptorio: Item de Dilatiōibus deq; contumacia & lucro. folio 638.
 Cap. 16. De Reo comparente, & Exceptionibus eius. folio 643.
 Cap. 17. De Litis contestatione & Exceptionibus peremptoriis. folio 649.
 Cap. 18. De lure deliberandi, differēdi Termini, & alio trāsferēde causę. fo. 653.
 Cap. 19. De Literarū ac Testium probatiōibus, atq; expurgatiōib. fol. 655.
 Cap. 20. De Lite pendente, per arbitros transacta, ac pœnis. folio 658.
 Cap. 21. De Actorum Terrestrium positiōe. folio 659.
 Cap. 22. De Condemnatione ac sententia duplex processus. folio 661.
 Cap. 23. & 24. Si Rens in Lucro condemnatur, vel etiā in sui Procuratoris persona condemnatus est, concitetur ad satisfaciendum. folio 665.
 Cap. 25. De Appellationibus seu Motionibus Iudicum. folio 667.
 Cap. 26. De Officio ac Salario Iudicis, Subiudicis, Notarij, & Litigantium peractio Iudicio, deq; taxa Literarum Iudicialium. folio 671. & fol. 672. & cetera.
 Cap. 27. De Colloquiis Dignitariorum Terrestrium. folio 674.
 Ex Libro

Ex Libro quinto.

- Cap. 1. De Magno Duc. Lithv. fo. 685.
 Cap. 2. De Ducatu ac Terr. Ruf. fo. 703.
 Cap. 3. De Terris ac Ducatu Prussiae. folio 707. vsq; ad fol. 786.
 De Liuania. folio 786.
 Cap. 4. De Infeudatione Castri Bytov & Ciuitatis Luneburg. folio 787.
 Cap. 5. De Ducatu Zatorienti & Ofz vvyaczimenli. folio 788.
 Cap. 6. De 12 Ciuitatib. Scepusii. fo. 797.
 Cap. 7. De Ducatu Mazouie. fol. 798.
 Cap. 8. De Ducatu Barenli, ac Mediolanenli, necnon Modunenli, atq; Cresmonenli Ciuitatibus. folio 801.
 Cap. 9. De Samogitia & Pomer. fo. 805.
 Cap. 10. De Moldauia siue Vala. fo. 805.
 Cap. 11. De Ducatibus predictis a Regno, ab seq; dislimitandis. folio 808.
 Cap. 12. De foederatis populis. fol. 809.
 Cap. 13. De Externis. folio 810.
 Cap. 14. De obedientia Magistratibus debita, ac de pace in subditos domi, & in Ciuitate, tum in religione cōseruans

da: deq; rebellibus. folio 812.
 Cap. 15. De Legationibus. Quodq; pa-
 sta Legatorū sunt seruāda. fol. 816 &c.
 Ad socios foederatos Polonorū exhortatio, vt aq; bello ac pace amicitiam cum Polonis conseruent. folio 850

Ex Libro sexto de

Re Militari.

- C A P. 1. De Nobiliū generali expeditiōe ad bellū, deq; instituēda, exercēda, & cōseruanda militari disciplina fo. 857
 De Expeditione maiori contra violentissimum hostem. folio 938.
 De mercenaria defensiōe Regni. & qd; prater hanc vltatam rationē contribuendū, quatuor modi tuendi Regni reperi possint. folio 947.
 De Contributione viritania, seu cento capitum. folio 955.
 De Taxatione fundorum. folio 962.
 Militaris disciplinæ summa. folio 965.
 De Causis turbas Reipublicæ adferentibus, vel submouentibus, Elegia folio penultimo.

In Iura, Leges, Statuta, & Priuilegia Polonorum

P R Æ F A T I O.

Q Vum homo sit animal Ciuile, magisq; sociabile quam apes, uel formicæ, aut grues: nihil est tam contrariū hominī quā solitudo, quod neq; sibi ipsi sufficiat. neq; aliis prosit. Nihil rursus tam proprium, quā cum aliis hominibus coniunctio, propter utilitates cōmunes, quæ charitate naturali impellente ab altero in alterū proficiunt. Eius aut coniunctiōis maximū est Vinculum RATIO, qua nobis vtilia inuestigamus: & ORATIO, qua sensa animi nostri inuicem nobis cōmunicamus. Maxime aut secundū naturā est cōiunctio Maris & FOEMINÆ, ex q̄rum copulatiōe DOMUS, ex propagatiōe PAGI coaluerūt. Ex pagis aut, tum cognatiōibus, tum affinitatibus, deinde amicitiiis multiplicatis, & iam foras proserpentibus, CIVitates bene viuendi & cōmunicandarū utilitatum gratia sunt conditæ: Porro ex Ciuitatibus ipsis RESP. sunt institutæ. Ita genus humanum a coniunctione maris & foeminæ sumens exordium, in tot gentes, gentiumque Respublicas disseminatum est.

Et Principi quidē Deo nihil est acceptius in mundo, quā cœtus hominū IVRE sociati: Ne aut tenuiores a potentibus, minores a ferocibus in hac societate opprimerentur: Reges ipsis Rebuspub. sunt precepti. Qui qdem imos summis exequarent fas & nefas edicerent, atq; ita velut custodes omnī vitæ ab occidione, religioem ab impietate, tranquillitatē a perturbatiōe, libertatē a seruitute, facultates a rapto tuerent: aliaq; Rerump. cōmoda, quæ singuli Clues quærere ac retinere sibi ipsis non possent, præmio & pœna seruarent: vt ita Respublicæ quo ad Deum & homines, domi ac foris, pace ac bello, ex iusto Imperiō & fideli obsequio, vnius prouidentia manerēt æternæ: & quo ad mortalia ab interitu vindicari possunt, ab omni conuersiōe alienæ. Natura enim ita cōparatum est, vt populus VNVM alius quem virum excellenti virtute ac dignitate præditū plus amet, obseruet, ac reue-

Homo est animal ciuile, Solitudini aduersum, coniunctionis uero appetens.

Quomodo prima hominū societas ex maris & foeminæ, in tot cœtus disseminatur?

Reges ut necessitati omnium melis prouiderent, Rebuspublicis sunt precepti.

Vni Regi libentis parum, quam multis paucis potestate collegis

reatur, quā

IN LEGES ET STATUTA POL.

teatur, quā MVltos collegas pari potestate cōstitutos, qui (vt REGNI NVLLA EST SANCTA SOCIETAS) vel summā Reip. ad suā trahant libidinē, vel negligentius curent, aut saltē ingruente vī maiore impotentius defendant.

Quā gentes primo Reges sibi creauerūt? Atq; ea fuerūt apud primos mortales Regum in vnaquaq; Rep. creandorū initia, hoc deniq; subdendarū illis Rerump. cōsiliū: siue in Aegypto Pharaōes, siue Nīnus in Alsyrīa, siue potius Noach in Armenia mox post diluuiū regnare cōeperūt.

Quibus primo seruitus imposita est? SERVitus enī primo culpę muliebri a Deo, postea Cham sceleri a Noach: nō naturę hominū est imposita. (excipimus hic Ius parentū in liberos, & illud de Esau & Iacob diuinę prędestinatiōis priuilegiū, vt maior seruiat minori) Postremo autē parti lure bellī partim spōtanea deditiōe causę tuendę vitę ipsa seruitus apd omnes gentes introducta est. Quarū qdem Gentium exempla maiores nostri secuti, a Lecho vsq; sub Dacibus, postea a Boleslao Chrabri sub Regib. viuere, libertatisq; ac deditiōis parem cum aliis Gentibus conditionē experiri cōeperūt.

Reges propter iusticiam sunt constituti. Quare cum ppter iuuandū genus hominū, iusticiāq; inter illos tuendā sint Reges, a Regeq; ceteri Magistratus cōstituti: ipsa deniq; IUSTICIA Tronus stabilia Regis, quā deniq; cōctus hominū sociant, ita, vt etiā nō possit esse populus, tantocq; minus PAX vbi nō sit ipsa rerum humanarū Princeps IUSTICIA. De ipsa inquā iusticia, a qua vocabulū Iuris deducit: atq; de Lege, quę a delectu nomen sortita est, aliqd est dicendū. ne si definitiō ac diuisiō vtriusq; relinquantur inexplicata, neque lecta principia sese vleiscantur: ac reliqua superædificari non permittant.

Iusticia in genere quid est? IUSTICIA itaq; in genere, est obediētia ergā Deum, ac homines, certis Legibus in natura hominis positis moderata. & sic completit in se omnes virtutes, nempe pietatē, iusticiā, fortitudinē, temperantiā, liberalitatē, & harū omnium moderatricē prudentiā. Et de tali iusticia Theologi & Philosophi tractant. Alia vero est iusticia particularis, quā qdem Iuriscōsulti ex fontibus moralis philosophię deriuant, sibiq; tractandū vsurpāt. Quę (vt ait Vlpianus) est cōstans & perpetua voluntas Ius suū vniciq; tribuendū. Est autē duplex iusticia, Distributua seu Geometrica, & Cōmutatiua seu Arithmetica. Prior est quę pro re solida rem solidam, aut gratiā, aut qdvis aliud dat, & addicit, proportiōe Geometrica, et versatur in distributiōe honorū aut pręmiorū in eos cōferri solitorum, qui de aliquo, & pręserti de Rep. melius meriti sunt. Itaq; huius vsus est in gradibus personarū ordinandis, in legēdis Magistratibus, in Imperiis, in exercitu, in familiis, in omni deniq; conuersatiōe. Ita vt illi maiora dentur pręmia, q melius rem gesserit. Posterior est, quę cōmutat æqualibus æqualia proportiōe Arithmetica, id est, quum pecunia, aut res aliqua pecunię loco in cōtractum posita res ipsę æstimaunt, atq; ad dicunt. & versatur in Cōtractibus sine respectu personarū, dignitatis, aut alicuius illarū meriti. estq; tam plebeio alicui q Principibus cōmunis. Vtimur etiā illa in Iudiciis, & pœnis: nō solum vbi damnum, & lucrum: sed etiā vbi delictum, & pœna æstimaunt. q sensu dicit scriptura, neq; diuitis, neq; pauperis: neq; Ciuis, neq; peregrini accipies personā in Iudicio, sed si dignus sit, pręmium: si qd cōmeruit, ferat pœnam. Et tamen hæc virtus in his personis euidentius clarescit, quę minimum possint, & propter tenuitatem omnium iniuriis sint expositi.

De particulari Iusticia iurisc. tractant. IUSTICIA itaq; in genere, est obediētia ergā Deum, ac homines, certis Legibus in natura hominis positis moderata. & sic completit in se omnes virtutes, nempe pietatē, iusticiā, fortitudinē, temperantiā, liberalitatē, & harū omnium moderatricē prudentiā. Et de tali iusticia Theologi & Philosophi tractant. Alia vero est iusticia particularis, quā qdem Iuriscōsulti ex fontibus moralis philosophię deriuant, sibiq; tractandū vsurpāt. Quę (vt ait Vlpianus) est cōstans & perpetua voluntas Ius suū vniciq; tribuendū. Est autē duplex iusticia, Distributua seu Geometrica, & Cōmutatiua seu Arithmetica. Prior est quę pro re solida rem solidam, aut gratiā, aut qdvis aliud dat, & addicit, proportiōe Geometrica, et versatur in distributiōe honorū aut pręmiorū in eos cōferri solitorum, qui de aliquo, & pręserti de Rep. melius meriti sunt. Itaq; huius vsus est in gradibus personarū ordinandis, in legēdis Magistratibus, in Imperiis, in exercitu, in familiis, in omni deniq; conuersatiōe. Ita vt illi maiora dentur pręmia, q melius rem gesserit. Posterior est, quę cōmutat æqualibus æqualia proportiōe Arithmetica, id est, quum pecunia, aut res aliqua pecunię loco in cōtractum posita res ipsę æstimaunt, atq; ad dicunt. & versatur in Cōtractibus sine respectu personarū, dignitatis, aut alicuius illarū meriti. estq; tam plebeio alicui q Principibus cōmunis. Vtimur etiā illa in Iudiciis, & pœnis: nō solum vbi damnum, & lucrum: sed etiā vbi delictum, & pœna æstimaunt. q sensu dicit scriptura, neq; diuitis, neq; pauperis: neq; Ciuis, neq; peregrini accipies personā in Iudicio, sed si dignus sit, pręmium: si qd cōmeruit, ferat pœnam. Et tamen hæc virtus in his personis euidentius clarescit, quę minimum possint, & propter tenuitatem omnium iniuriis sint expositi.

Que duplex est Distributua seu Geometrica, & Cōmutatiua seu Arithmetica. IUSTICIA itaq; in genere, est obediētia ergā Deum, ac homines, certis Legibus in natura hominis positis moderata. & sic completit in se omnes virtutes, nempe pietatē, iusticiā, fortitudinē, temperantiā, liberalitatē, & harū omnium moderatricē prudentiā. Et de tali iusticia Theologi & Philosophi tractant. Alia vero est iusticia particularis, quā qdem Iuriscōsulti ex fontibus moralis philosophię deriuant, sibiq; tractandū vsurpāt. Quę (vt ait Vlpianus) est cōstans & perpetua voluntas Ius suū vniciq; tribuendū. Est autē duplex iusticia, Distributua seu Geometrica, & Cōmutatiua seu Arithmetica. Prior est quę pro re solida rem solidam, aut gratiā, aut qdvis aliud dat, & addicit, proportiōe Geometrica, et versatur in distributiōe honorū aut pręmiorū in eos cōferri solitorum, qui de aliquo, & pręserti de Rep. melius meriti sunt. Itaq; huius vsus est in gradibus personarū ordinandis, in legēdis Magistratibus, in Imperiis, in exercitu, in familiis, in omni deniq; conuersatiōe. Ita vt illi maiora dentur pręmia, q melius rem gesserit. Posterior est, quę cōmutat æqualibus æqualia proportiōe Arithmetica, id est, quum pecunia, aut res aliqua pecunię loco in cōtractum posita res ipsę æstimaunt, atq; ad dicunt. & versatur in Cōtractibus sine respectu personarū, dignitatis, aut alicuius illarū meriti. estq; tam plebeio alicui q Principibus cōmunis. Vtimur etiā illa in Iudiciis, & pœnis: nō solum vbi damnum, & lucrum: sed etiā vbi delictum, & pœna æstimaunt. q sensu dicit scriptura, neq; diuitis, neq; pauperis: neq; Ciuis, neq; peregrini accipies personā in Iudicio, sed si dignus sit, pręmium: si qd cōmeruit, ferat pœnam. Et tamen hæc virtus in his personis euidentius clarescit, quę minimum possint, & propter tenuitatem omnium iniuriis sint expositi.

De hac Iusticia cōmutatiua seu Arithmetica tractatur lib. 1. ca. 15. de Mercatoribus, & lib. 2. cap. ultimo de pœnis Fisci, & lib. 3. de Contractibus, & lib. 4. de Iudiciis, & lib. 5. cap. 1. de Militibus damna facientibus. IUSTICIA itaq; in genere, est obediētia ergā Deum, ac homines, certis Legibus in natura hominis positis moderata. & sic completit in se omnes virtutes, nempe pietatē, iusticiā, fortitudinē, temperantiā, liberalitatē, & harū omnium moderatricē prudentiā. Et de tali iusticia Theologi & Philosophi tractant. Alia vero est iusticia particularis, quā qdem Iuriscōsulti ex fontibus moralis philosophię deriuant, sibiq; tractandū vsurpāt. Quę (vt ait Vlpianus) est cōstans & perpetua voluntas Ius suū vniciq; tribuendū. Est autē duplex iusticia, Distributua seu Geometrica, & Cōmutatiua seu Arithmetica. Prior est quę pro re solida rem solidam, aut gratiā, aut qdvis aliud dat, & addicit, proportiōe Geometrica, et versatur in distributiōe honorū aut pręmiorū in eos cōferri solitorum, qui de aliquo, & pręserti de Rep. melius meriti sunt. Itaq; huius vsus est in gradibus personarū ordinandis, in legēdis Magistratibus, in Imperiis, in exercitu, in familiis, in omni deniq; conuersatiōe. Ita vt illi maiora dentur pręmia, q melius rem gesserit. Posterior est, quę cōmutat æqualibus æqualia proportiōe Arithmetica, id est, quum pecunia, aut res aliqua pecunię loco in cōtractum posita res ipsę æstimaunt, atq; ad dicunt. & versatur in Cōtractibus sine respectu personarū, dignitatis, aut alicuius illarū meriti. estq; tam plebeio alicui q Principibus cōmunis. Vtimur etiā illa in Iudiciis, & pœnis: nō solum vbi damnum, & lucrum: sed etiā vbi delictum, & pœna æstimaunt. q sensu dicit scriptura, neq; diuitis, neq; pauperis: neq; Ciuis, neq; peregrini accipies personā in Iudicio, sed si dignus sit, pręmium: si qd cōmeruit, ferat pœnam. Et tamen hæc virtus in his personis euidentius clarescit, quę minimum possint, & propter tenuitatem omnium iniuriis sint expositi.

Ius humanū quid est? IUS humanū est ars equi et boni iustū ab iniusto discernēs, atq; secundū Iusticiā distributiua, vel cōmutatiua, distribuens, addicens, & cōseruans. quo qdem Iure deuincta est hominū societas, tanq; æquabilī ac recta imperādī & iubendi ratiōe in natura posita. quā qui violat, is est iniustus, siue illa sit vīpiā scripta, siue non. Diuidit vero hoc ipsum IUS in publicū, & priuatū. PVBlicum Ius est, qd ad statum alicuius Reip. spectat. PRIuatū qd ad singulorū vtilitatē pertinet. Sunt enī quedā publice vtilia, quā dā priuatim. Publicū Ius in summo Imperio, in Sacris, in Sacerdotibus, in Magistratib. cōsistit: Priuatū Ius tripartitum est, collectum enī est ex naturalibus pręceptis, aut Gentium, aut Ciuilibus, atq; ita

Ius est aliud publicū aliud priuatum. Naturale. Gentium. & Ciuile.

De Iure naturali tā brutis q hōib; cōi.

I V S N A T Vrale est qđ natura omnia animalia docuit. ita vt sit tam be-
stis qđ hominibus cōmune, vt vitę tutela, mortis fuga, victus acquisitio, maris & fo-
mina cōiunctio pcreandi causa, & cura eorū quę pcreata sunt. Quarū qđem, &
similium affectionū, tam in hominibus, qđ in feris Lex & regula est, ipsa dispositio
naturalis. Vt vītrato etiā scripturarū more homines ferarū nominibus nūcupent,
qđ hunc primarū naturę instinctū ratiōe magistra nō dirigunt, neq; emēdant.

Quo sensu homines
ferę aliquando di-
cantur.

De Iure Gentium solis hominib' pprio.

I V S autē Gentium est cōmunis sententia bñficio naturę mentibus hominū im-
pressa, optimā viuendi formā proponens. ac pinde eius ductu, sine vllis scripturis
aut Legibus docemur, parentes, & pceptores: Magistratus, ac Seniores reueren-
ti, virtutes amare, irasci vicis, cōtus hominū iustis colere officiis, rebus cōmunib'
bus cōmuniter vti, priuatis vt priuatis, illaq; pcepta Iuris Gentium pcepta ten-
nere, honeste videlicet viuere, alteri non lādere, ius suum cuiq; tribuere. Hoc er-
go Iure edocti vim atq; iniuriā, ppoliamus, cū moderamine inculpatę tutelę. Nā
qđ qđ ob tutelā vitę suę, atq; cōseruationē sui corporis fecerit: Iure bono fecisse
existimā. Et cum inter nos cognationē quandā natura cōstituerit, omnesq; ho-
mines vna & eadē cōtineat definitio: sequit vt hominē hominī insidiari nefas esse
putemus. Quę qđem fere omnia pcepta degendę naturalis vitę Christus pau-
cis verbis conclusit, inquiens. Quęcumq; volueritis vt faciant vobis homines, ta-
lia & vos facite illis. hęc est Lex & Prophetę.

Iuris Gentium pri-
ma pcepta.

Et ne qđ ultra Oceanū peregrinet eorū discendorū causa, quasi ea foris & extra se
posita sint: pdictorū omniū eā hon, Lex, & regula, est cuiuslibet hoīs CONSci-
entia. Quę qđem vt cum primo satu generis humani cōepit esse, ita senior est quā
ætas Legislatorū, ac Ciuitatū. Etenī ipsa idem semper sentit de eisdē, necnō vnum
quodq; factum spōte sua accusat, vel defendit: pbat, vel reprobāt argumento & de-
monstratiōe infallibilī. Ita vt illud dictum verissimū sit, CONSciētia mille testes.

Iuris Gentium in consci-
entia hominis descri-
ptum est, indicam nū
recte uel perperam
si aliquid factum.

Et illud, pręstat iniuriā accipere, quā inferre. Item illud, veritatis cōfidens est ora-
tio, quę falsa sunt trepidi loquimur. non foris enī, neq; in traditiōibus vllis extra ho-
minē positis, sed in corde humano velut in tabula a Deo depicta bonarū & mala-
rum rerū, verū ac falsū elucet noticia. pręferri si violentiores affectus acumen lu-
dicii nō hebetent. Qui qđem ne ratiōi rectę officiū suū eripiat, vnusq; no-
strum in omnibus actiōibus delphico oraculo ad cognitionē sui remittit. Si qđ enī
immane ac flagitiosum admittas, quanq; fortasse scelerū tibi polliceare impunita-
tem, vltro tamē angore cōscientię, fraudisq; cruciatu, de te sumes supplicii: vt Adę
Caini, & Iudę: item Herculis, Orestitis, ac Neronis tormēta tibi experiri sit necesse
Si qđ vero bene & cum virtute agas, CONSciētia bene actę vitę benefactorūq;
recordatio beatū te reddet: etiā si virtutē ipsam merces nulla, pœna autē certa se-
quatur: quā allunde; vt omnes fere viros Dei, & inter Ethnicos Socratē, Catonem, ac Se-
necam. Et ea qđem omniū BENefactorū natura est, vt tenebras fugiāt, lucē amēt:
in eaq; se collocari optent. Deniq; GLORiam quasi propriū pabulū expectant:

Clarior est Iudę: cū pœ-
cata conscientia qđuo-
ces multitudinis impa-
rita, quę ut stulta est
sic ignota temere pro-
bat, uel damnat.

VIRtutē tamē ipsi nullū malus, nullū etiā grātius est theatrum, qđ ipsa CONSciē-
tia. Qđ si pœna metusq; supplicii, nō natura, neq; illa scelerū turpitudine nos deter-
ret ab iniuriōsa facinorosaq; vita: nemo est Tullii sententia iniustus, at incauti po-
tius sunt improbitum aūt qđ non ipso honesto mouemur, vt boni viri simus, sed vt
litate aliqua atq; fructu: certe callidi sumus, non boni. Nam qđ faciat is homo in te-
nebris, qđ nihil timet nisi testem, vel Iudicē: qđ in deserto aliq; loco nactus quē mul-
to auro spoliare posset imbecillū, atq; solum: Cum noster qđem hic natura vir bo-
nus, ac iustus, etiā colloquet, iuuabit, in viā deducet, (& vt Paulus ait) nō ager per-
peram, non inflabit, nō erit ambitiosus, nō quæret quę sua sunt, non irritabit, nō
cogitabit malum, nō gaudebit super iniquitate, cōgaudebit autē veritati, omnia sus-
feret, credet omnia, sperabit omnia, sustinebit omnia vt prosit omnibus, aliaq; ope-
ra humanitatis exhibebit: quanq; nullum fructū inde sporet se relaturū, charitate
ipsa quę in natura cōscientiaq; est, hęc omnia officia a se exigente, atq; eliciente.
Quocirca si secundū hanc Legē naturę viuere vellemus, certe diligere mos mu-
quo; atq; ita nunq; a IURE (cuius dilectio, summa ac fundamentū est) & ab ea IV-

Mali sumunt de se
pœnas nemine eas ex-
igente. contra, boni
cōscientia uirtutis cil-
am pœnas pro bene-
factis non grauati-
perferunt.

Virtus lucem amat,
nullum tamē grātius
est illi theatrū quam
ipsa conscientia.

si pœna deterremur
a malo non honesto,
quę absurda conse-
quuntur?

Boni viri officium.

Charitas regula est
omnium erga proxima
mum officiorum.

si secundū legem ho-
minū naturalē uiuen-
remus in nulla parte
officij errare possumus.

IN LEGES ET STATUTA POLI

sticia quę reddit vniciq; qđ suum est aberrare possemus. Sed qđ pleriq; frātib; & vi armati. præ ius, ac præter istā ipsam naturalē hoīm dilectionē, tā alienæ vitæ insidiari, qđ cōmunionē publicarū, priuatarū aut p̄prietatē rerū, rapinis & cupiditate violare, aliaq; cōsociatiōis naturalis perpetua decreta trās gredi cōperunt; ratio naturalis suadebat, vt punirent si qđ publicā pacem turbaret, & alienas res ad se raperēt. Nec enī domus nec Reip. vilius, sed neq; celestis potentie in homines moderatio ratiōe quadā & certa disciplina designata esse videt: si in ea nec recte factis præmia extent vlla, nec supplicia peccatis: nullūq; penitus sit discriminē bonorū & malorū. Itaq; BELLA inē hoīes orta sunt, discretę gentes, Regna cōdita, Domīnia disticta, ædificia collata, agris termini positi, Castrorū munitiōes factę, præterea Dominiū Bello victorū, captiuorū vero seruitus, ac manumissiōes, simulq; rerū occupatiōes, vīscapiōes, aliaq; Iuri nālī ignota & cōtraria fere vocabula enata sunt. Quę tamē postea Legū & Magistratus auctoritate necessario appbari, ac etiā vi defēdi cōperūt: ne videlicet ipsi serui tā libertate, qđ bonis recuperatis, audaciā oppressā retumerēt: ad latrociniāq; flagiciū identidē recurrerent violentiores. Qđ qđem Dominiū & seruitus quanq; cōtra naturā videant esse introducā, cum illo tamen lure naturali cōcidunt, qđ iubet vt stulti sapientibus, improbi bonis, iniusti iustis, imbellesq; fortibus subiciantur: & vitam quam lure belli amiserant, redimerent: suscepta atq; professā seruitute.

Deinde etiā Voluntarię Deditiōes in alterius potestate introducę sunt, plurib; de causis. Ducunt enī hoīes (vt ait Cicerō) ad seruendū aliis, aut bñuolentia, aut bñficiorum magnitudine, aut dignitatis præstātia, aut spe vtilitatis, aut metu ne vi parere cogāt, aut spe largitiōis, p̄missiōib; qđ capti, aut postremo mercede cōducti.

Item fœdera & cōtractus ad cōmunionē rerum ad seruandāq; societate hoīmīnū ex hoc lure inuenti sunt, vt empiōes & venditiōes, locatiōes conductiōes, tum societates & depōsita, atq; rerum multiplices obligatiōes, cōmutatiōes, donatiōes, aliaq; plures stipulatiōes: exceptis qbusdam quę a lure Ciuili sunt institutę. Ex quibus quidem fontibus iudicia, & processus iuris: vt Citatio, Actio, Libellus, Exceptio, Replicatio, Duplicatio &c. Litis contestatio, probatiōes iestium, iuramenta, Sententię, Appellationesq; emanarunt.

Item hoc lure externarū Gentīū LEGati ac MERcatores hic inde tuto veniunt, Ius hospiciū P̄eegrinis dat, Fides vel hostib; seruati. Quę qđem supra scripta qđ ad materiā ipso lure Naturali Gentīū introducta esse dicunt, Quippe qđ semper iōt ab omnibus hoībus cōmuni cōsensu recepta, & cōstantē obseruata, sineq; ingenti scelere ac vīdicta violari nō possunt. Quo tamē ad causam formale, sunt iuris positiui. Addidit enī ius positiuū istis rebus formulā secundū vniscuiusq; Regiōis cōsuetudinē, vt pote, Qđ mali & fontes illo aut illo modo sunt puniēdi, nempe Sacri legis igne, Sicarius gladio, fur laqueo. Item inter hos vel illos, pro eo vel illo hac & alia forma bellorum, scederum, Contractuum & Actionum fieri, lusue commūis grandī, hospitalitatis, aut fidei, seruari debet: vel non debet.

Sed & omnia facta, dogmata, ac lura Ciuilia quęcūq; ab hoc lure dissentiūt, naturam bonitatis, sapientię, ac dignitatē Iuriū amittunt: in appellationēq; facinorū, sectarum, vel cōstitutionū p̄ libidine tyrannorū sic vel sic admissorū, aut excogitarum labunt. Quę qđem facta, dogmata, vel cōstitutiōes idcirco etiā semper reuocant in cōtrouersiā, & huc atq; illuc iactant more nauis sine anchora in medio pelagi tēpestate deprehēse, donec vel publica notent infamia, vel seditiōe populi frāganē, vel Magistratus auctoritate ad regulā equi boni in natura positi, velut ad portum applicent. Sicut enī nemo sanus induci potest, vt bis quatuor, nō aut bis quicq; faciāt decem: ita nec vnq; inducet, vt in gratiā alicuius flagicia laudet, damnata laet quaf, ac iusticiā ex iniustis Legibus expectet, cum & laus nō nisi honestis, & imitatio veris, & æq̄tati assensus debeant. Hinc illud mater Dionisii Sicilię tyranni, cum vellet illi vim ac stuprū inferre, dixit. Fili tyrannus qđem Ciuiles Leges pōt mutare, sed lura naturalia mutare neq; Quo dicto percussus atrox tyrānī animus a scelere destinato abstinuit. Sensus enī nostros nō parentes, nō nutices, nō magistri, nō oratores, nō poete, nō scenę, nō histriōes deprauāt vili, nō etiā multitudinis cōsensus, nō Magistratū edicta, nō feritas, nō deniq; tormēta tyrannorū a vero abducunt, ita, vt frustra qđ speret se posse im pbe aliqd factū potentia cōstabilire, mē

daciaue præ

Iuri Gentium classis
secunda, eius præcep-
ta sunt, ut fontes pu-
niantur, unde bella or-
ta sunt, discretę gen-
tes, domīnia & serui-
tutes atq; vīscapiōes
secutę: & alia huius-
modi introducta.

Premio ac pœna
Reipub. cōueniuntur.

Spontaneę deditiōes
unde sunt profectę:

Fœdera & cōtractus

Iudicia,

Cum externis com-
mercia.

Ad normam Iuri Na-
turalis omnia facta,
dogmata, ac Leges Ci-
uiles examinantur.

Cice
ro.

daciaue prestigii tegere, aut iniquitatem sensu oim comuni damnata vtilitatis pre-
 textu commendare. Adeo sunt libera acutaq; conscientiae nostrae iudicia, etiam si illa
 vel metu opprimi, vel furo decipi, vel praemiorum spe excecari interdum contingat. vt
 non immerito credamus naturam ipsam tales nobis dedisse igniculos, taliaq; virtutum
 semina inieuisse, vt si ea adolescere pateremur, ipsa naturae bonitas iusto magiste-
 rio adiuta, mediocri etiam exercitatioe expolita, nos mala & perniciosa a malis &
 salutaribus distinguere doceret: simulq; ad beatam vitam & solidam perduceret sapientiam.
 Sed qd nos Iuris Naturalis peritiam ita breuibus angustis cu cūscribimus, vt ea so-
 lum inter hoies versari, & quasi humi repere cōfiteamur: ad cognitionē aut coele-
 stium extolli, atq; ad Dei immortalis familiaritatem quandā asurgere nō dicimus.
 Quamq; enī vnum vni tam simile, tamq; par nō est, q̄ omnes nos ipsi inē nos nostri
 sumus: HOMO tamē nō magis ad societatem hoim qbus cum viuit conseruandā, q̄
 ad CVLTUM DEI a q̄ traxit sui originē ppagandū creatus & factus est ab initio.
 Cuius qdem rei vel hoc signū potest esse indubitātū, qd in hac etiā corruptioe hu-
 manae naturae, nulla gens sit tam barbara, tam immanis, ab omniq; humanitate res-
 mota, cuius qdem cōmunis instinctus, & quādā naturae anticipatio seu informa-
 tio animi, atq; illa ipsa CONSciētia NEGET ESSE DEVM. Qui qdem sua po-
 tentia vniuersa hac coelestia & terrestria cōseruet, regat, & variis vsibus mortalium
 seruire faciat. Quarū rerum animaduersione mortales ad colendā eam diuinitatem
 excitant, & ritus colendi illius p affectu qsq; suo stabilitū cōsentient. Cum interim
 gentes ipsae omnibus fere vitae institutis a se ipsis dissentiant, atq; in se ita hostili
 animo bella gerāt, vt aliae in aliarū exitium cōspirent acerrime, existimētq; se gra-
 tum cultū praestare Deo, si altera alteri vaferrime insidiet, ac postremo vltimā hu-
 ius lucis crudelissime eripiat. Homines itaq; quādā secreta naturae diuersitate ses-
 eam multoties dissentiūt, fratresq; in ventre fere materno vt Iacob cum Esau inē
 se cōfligunt: E regione vero Dei opinio tantū omnes imbuīt mortales: vt summa cū
 pietate Deum vnanimē inuocēt omnes, colant omnes, sacra & ceremonias cōser-
 uent omnes, atq; etiā capitis sui periculo ab omni vi tueant, adserant ac defendāt
 omnes. Quin etiā laudē ipsius DEI Opt. max. partim veris, parti falsis religiōibus,
 ac dotatiōibus variis ad posteritatem omnes trāsmittere cōtendunt. Quae qdem er-
 ga DEVM cōscientiae studia, quamq; specie lōge diuersa, ipso aut genere paria, nō
 solū in Abel & Caim q̄ primi omnium oblatiōe suorum munerū vere & falsē religio-
 nis autores fuerūt, verū etiā hoc tempore aequē in Iudaeis Christi inimicis p̄fess-
 is, atq; in nobis ipsis Christi Iesu redēptoris nostri seruis: immo & in semiIudaeis
 & semichristianis Turcis cōspicimus, atq; admiramur. cum tamē nos omnes, vt &
 illi duo primi fratres, haereditario fere & implacabili odio inuicē flagremus, & in
 perniciē mutuā omni conatu semper sumus intenti. Ac p̄inde HOMINū q̄q; cum
 DEO SIMilitudinē atq; COGNationē ex hoc Iure animaduertimus esse mirifi-
 cam. Sigdem lōge ANTE Mosen & Christū incarnatū omnia decem praecepta
 solo Iure Naturali cognita, & sancte obseruata fuisse videmus. Quantū enī ad pri-
 mam Decalogi tabulā attinet. Primo omnium Abel & Caim sine praecepto colu-
 erant Deū hostiis. Quē Enoch primus restaurator cultus diuini inuocauit, cum q̄
 etiā ambulauit ipse Enoch. Noach item holocausta ei incendit. Porro Abrahamo
 sacrosancta fuit Iurisiurandi religio. Sed & omnibus litibus dubiis Iurandū finē
 semper adferebat. Proindeq; nunq; frustra assumebat nomen dñi. Eodē pertinet
 q̄a Abrahā aedificauit altare dño, Iacob aut statūā erexit in domū Dei, idola vero
 Labani e sua familia abstulit, & defodit ea in Bethel. Atq; ex his exemplis omnis
 cultus Dei syncerus, idolorū aut abominatiōes cōciderunt: necnō Sabbata colen-
 do Deo necessario vident fuisse indicta. Quae qdem omnia patrū gesta, primae ta-
 bulae per Mosen datae, Dei cultum internū & externum praescribent: falsum aut
 dñanti, nōne respōdent? Praeterea quantū ad SECUNDā tabulā attinet Cham ob
 irreuerentiā erga patrē fratribus in seruitutē datus fuit. Damnatus p̄pter parrici-
 dium Caim, filii Dei noīe phibitarum nuptiarū dilutio perierūt. Postea vero So-
 doma nefarie libidinis ergo atrocissimo supplicio dñata est, Lot aut cōiugalīs ca-
 stitatis: praeterea hospitalitatis mercedē tulit, similēq; correptus fuit PHArao cor-
 reptus & Abimelech, p̄pter Sarā uxorem Abrahāe receptā, e regione aut laudatus
 Ioseph, qd ab adulterio abstinuit, at vituperatus Ruben qd in caestuoso cōcubitu
 polluisset

Igniculi seu semina
 Iuris naturalis si arte
 & exercitatione ad-
 iuuarentur, quanta
 essent?

Iuris Gentium tercia
 classis praecepta.

Iure naturali magis
 Deo etiam coniungia-
 mur quam ipsis ho-
 minibus.

Iure naturali DEVM
 esse omnium rectorē
 atq; conseruatorem
 didicimus.

Quamq; homines in-
 ter se acerrime dissen-
 tiant, in confessiōe ta-
 mē unius Dei semper
 sunt concordes: quam
 eum diuersis ri-
 tibus colant.

Decalogi praecepta
 ab initio mundi Iure
 naturali hominū sunt
 cognita, & sancte ob-
 seruata.

Prima tabula prae-
 cepta.

Nō habebis Deos alios
 enos coram me.

Non assumes nomen
 Dei tui in uanum.

sabbata sanctifices.

secunda tabula prae-
 cepta Honora patrē
 & matrem tuam.

Non occides.

Non machaberis.

IN LEGES ET STATUTA POL.

possuisset torum paternum. Abraham praelio cum Chodorlahomor Rege Aelamitarum commisso tam Lot fratrem a seruitute quam substantiam eius a direptione vindicauit. Perindeque iratus fuit Iacob Labano quod ipsum furti insimulasset. Sed & Abraham cum Lot substantiam diuisio iusta proprietate rerum unicuique debere esse saluam testatur, furti poterat. Ipse denique Abraham tam a Pharaone quam ab Abimelecho nomine occultatae veritatis redargutus fuit. Sed & mendaces & falsos testes damnarunt omnes etiam gentiles. Ex quibus quidem tot & tantis exemplis liquido constat, quia patres antiqui ipsi etiam Decalogi diuini preceptis ab ipso mundi exordio usque ad Mosi tempora non caruerunt. Quamquam interim non habuerint illa tabulis incisa, aut vllis inscripta mensuris. Inscripterat siquidem illa Dominus digito suo in corda ipsorum. Eadem excolebat via uia patrum traditio ac doctrina. Eadem enim est Lex utrobique, eadem semper Dei voluntas, quia unus tantum Deus est qui non mutat. quare & ipsi veteres ac sancti Patres ante Moysen, habebant quoque ceremonias & Iudiciales Leges, habuerunt suos Sacerdotes ut in Melchizedek salem, & in Iethro Madian, & aliis gentium Sacerdotibus videre licet. qui itidem habuerunt sua sacra, suas aras & hostias, suos coetus sacros, & suas purificationes. Itaque omnes gentes quamquam Legem non habuerunt, quae tamen Legis erant naturali instinctu faciebant: atque ut scribit Paulus, sibi ipsis erant Lex. nimisrum ostendebant opus Legis scriptum in cordibus suis. simul attestante illorum conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus aut etiam excusantibus. Quod autem tam ipse

Non furaberis.

Non concupisces.

Non dices falsum testimonium.

Decalogi precepta cordibus humanis inscripta sunt. quae prius Moysi in tabulas a Deo relata promulgauit.

Quia Gentes naturaliter cognoscentes Deum, non tamen coluerunt illum ut Deum et stultae factae sunt et in idolatriae abominatissimam et turpitudinem flagitiorum multorum incurrerunt propter quae punite sunt. Commutare ueritatem Dei suo mendacio graue scelus. Ignoratio diuina uoluntatis latissimam fenestram ad omnia scelera aperit.

Clara semper fuit cognitio Legis. Attamen Deus illum in Decem uerba redegit. ne amplius a quoque dubitetur de illis.

In lege implenda caro infirma est. Btenim bonum quod probat homo, uoluntate magis quam re ipsa sequitur.

se Gentes ob hanc Legem naturalem praeparatam, quam Iudei ob Legem scriptam transgressam peccauerunt: argumento est, quia idem Paulus, Gentes quoque ipsas et quae ac luxum ex quo obnoxias fuisse docet: ut sint inexcusabiles. propterea quod cum ex uisibilibus creaturis inuisibilia Dei cognouerint, non ut Deum glorificauerunt, aut grati fuerunt. Sed frustrati sunt per cogitationes suas, & obtenebratum est in scientiam incorruptibilis Dei, per similitudinem imaginis corruptibilis hominis. & uoluntatem illius, & quadrupedum, & reptilium. Quapropter tradidit illos Deus per cupiditates cordium suorum, in immundiciam: ut ignominia adficeret corpora sua inter se mutuo. quia commutauerunt ueritatem Dei suo mendacio. & venerati sunt colueruntque ea quae condita sunt, supra eum qui condidit, qui est laudandus in saecula. Amen. Quobrem tradidit eos Deus in cupiditates ignominiosas. nam & foeminae illorum mutauerunt naturalem usum, in eum qui est praeter naturam. Similiterque & masculi relicto naturali usu foeminae exarserunt per appetentiam sui alius in alium, masculi in masculos foeditatem perpetrantes, & praemium quod oportuit erroris sui in se recipientes. & quemadmodum non probauerunt, ut Deum agnoscerent, ita tradidit Deus in reprobam mentem, ut facerent quae non conueniebat. repleti omni iniusticia, scortatione, uersutia, auaricia, malicia, pleni inuidia, caede, contentione, dolo, malis praediti moribus, susurrones, obrectatores, Dei osiores, contumeliosi, elati, gloriosi, excogitatores malorum, parentibus immorigeri, expertes intelligentiae, pactorum haud quam tenaces, alieni a charitatis affectu, foedifragi, immiseri cordes. Qui cum iusticiam Dei agnouerint, quod hi qui talia faciunt digni sunt morte, non solum ea faciunt, uerum etiam assentiunt his qui faciunt.

Clara ergo semper fuit cognitio Legis, qua cultus ipsius Dei uerus & dilectio proximi informabantur, & custodiebantur. Et tamen ne quando dissensionem fieri, & Iudicium corruptae hominum naturae impediri, ad dexteramque vel sinistram illud declinare contingat: Deus omneis scintillas ipsius Iuris & cognitionis naturalis per peccatum originale magna ex parte oppressas, in DECIM VERBA miro uerborum compendio, sensuum autem plus quam asiana copia redegit. ut ne deinceps vel dubitari de illis, vel ea variari contingat. Nihilominus ipsi Legi (ex ipsis naturalibus praecipis in decem uerba redactis) assensus & uoluntas, efficiendique illa potestas. & infirma, & in mensuris nostris propter peccatum originis, & multa ignorantiae ab initio fuit impedita, ut bonum quod homo probat, uoluntate magis quam re ipsa sequatur. Cuius rei signum est, quod plures semper fuerant Caini quam Abelis sectatores, & plures diabolicam quam Ciuitatis Dei incolae. Neque mirum idem enim Paulus dicit. LEGEM SPIRITUS alem esse, se autem carnalem, & uenundatum sub peccatum. ac mox ait, quod enim operor non intelligo, non enim quod uolo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud ago. Si autem quod

P R A E F A T I O.

est quod nolo illud facio: cōsentior Legi quoniam bona est. Nunc autē iam non ego ^{quam dico est pū} operor illud, sed qđ habitat in me peccatū. Scio enim quia nō habitat in me hoc ^{gna inter carnem &} est in carne mea bonum. Nam velle adiacet mihi, perficere autē bonum nō inue- ^{mentem hominē: rā} nio. Nō enim qđ volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago. Si autē qđ ^{vis: ma tamen melior} nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Inue- ^{ri parit victoria.} nio igitur Legem volentē mihi facere bonum, qñiam malum mihi adiacet. Cōdes-
lector autē Legi Dei secundum interiorē hominē, video autē aliam Legem in mē-
bris meis repugnantē Legi mentis meae, & captiuantē me in Lege peccati, quae
est in membris meis: Itaq; ipse mente seruo Legi Dei, Carne autē Legi peccati.
Viderunt etiā & ipsi Ethnicī hanc carnaliū affectuum menti repugnantia perpe-
tuam, adeo vt quis sibi ipsi eripiat, & cōtra iudiciū naturae aliqd audeat. Quo
sensu Ouidius Mædeae hae verba accōmodat. Video meliora probosq; deteriora
sequor. Similiterq; ille Terentianus Phedria ait. sciens, vidensq; pereor: nec qđ agā
scio, planum itaq; est, Quia omnia semina honestatis, pietatis, & religiōis, a primo
hominē vsq; ad Moysen cōscientiae nostrae insita: postea a Mose ad Christum in ta- ^{Legi naturali seu con}
bular etiā relata habeamus, qbus ad bonum, & ad Legis obedientia ducimur. Ni- ^{scientia quo ad finem}
hilominus ad implendā ipsam & intellectum illuminari oportere, & vires coelitus ^{illius spiritalis per}
concedi necessariū esse cōtendimus. Cum enim nihil perfectum natura & Lex si- ^{nos satisfieri nequit,}
ne Deo efficiant: Paulus terciā Legem GRATIAE per Prophetas promissam ^{nisi gratia Dei nostrā}
ostendit, ac secum plenus amaritudine, & pœnitentia exclamat: Infelix ego ho- ^{infirmatē adiunget.}
mo, quis me liberabit de corpore mortis huius: & mox ne desperet, cōmutata pers-
ona sibi ipsi fide Euangelii erectus respōdet. GRATIA DEI per IESVM Chris-
tum Dñm nostram, quem Deus pater primis statim parentibus terrore peccati
perculsis, ac magnitudine pœnæ cōsternatis, primo nomine muliebris seminis, pos-
tea Abrahamo, Iehudæ, & Dauidi cum Iureiurando promissit: nobis autē iam in
luce ipsius Euangelii constitutis ostendit, ppiciatorem, mediatorē, & interpellato-
rem ad dexterā Dei sedentem & tollentem peccata nostra. in quo etiā & illi qui
laudem Iusticiae ex Gentilibus habuerunt, & Melchisedech, Iob, Ietro, Cornelius
& Centurio a peccatis suis quibus carere nō potuerāt, liberati & saluati sunt. Quo
circa post lapsum primorū parentum Lex naturalis mansit, vt doceat nos omnes
quid sit bonum, quid sit malum: & euincens nos omnes eius ipsius Legis esse trās-
gressores, atq; ob id inexcusabiles coram Dño, tanquā Pædagogus ducat ad Chri-
stum: in quo omnes Gentes & Iehudæi accipiunt benedictionē, non iam ex ope-
ribus Legis, ne incerta promissio esset: sed ex mera gratia per fidem in Christum,
qui est Iusticia, salus, vita, & spes nostra, deniq; nostrae reconciliatiōis cum Deo pa-
tre autor, atq; æternæ beatitudinis thesaurus inexhaustus: si modo deinceps ope-
ribus charitatis in Deum, & proximum, ad quae in Christo per baptismum renati
sumus: certam faciamus vocationē nostram, neq; vt canes ad vomitum, aut sues ad
volutabrum identidem reuertamur: aut forte humana fragilitate reuersi, non con-
sedeamus, sed ad fontem misericordiae Dei nostri emundantē nos ab omni iniqui-
tate, dum tempus veniæ est & salutis, reuertamur. Si autē Angelis peccatoribus,
mundo recentī, atq; Sodoma non pepercit: neq; etiānum admittet ad se præf-
ctos iniquitatis operarios, vt magnum operæ precīū sit, succinctos, sobrios & perfec-
ctos sperare in gratiam per Iesum Christum nobis oblatam. Et vt filios obedientie
debet dare fructus vocationi sanctæ respōdentes, vt talenti quisq; sui fructum affe-
rat, accipiatq; coronā vitæ in Christo omnibus fidelibus promissam. ne tanto gra-
uior pœna præuicatoribus immineat, quanto plura beneficia misericordis Dei
nobis gratis data esse negare non possumus. Sed hæc vnīuersa tractatio

in præsentia Theologis relinquatur.

De Iure Ciuili.

Ex his quæ diximus, apparet, quia Iuris Gentium & diuini est finis quo ad animæ
dilectio Dei & hominum: item cognitio peccati, & gratia in Christo oblatæ deli-
derium. Nihilominus ne in hoc pulcherrimo stadio mites ab audacibus turbare-
tur, virtutiq; vicia illuderēt impune: non solum Reges & Magistratus inter gen-
tes sunt constituti, verum etiam Ciuiles Leges sunt conditæ, quæ itidem a que ac

Finalis causa Iuris
Gentium breuiter tra-
ctatur.

IN LEGES ET STATUTA POLI

*Eadem causa fuit eo
den Iurū Legum, quæ
creandorū Regum.*

*Iuris Ciuilis quæ ra
tio, quæ sint fines?*

*si iura ciuilia a natu
ralib. longe recedunt,
uel cum eisdem cons
entiunt?*

*Exemplis ostenditur
quomodo Ius Gentis
um ciuile definitur?*

Pœnarum species.

*Forma omnium Iuri
um concurrentium ap
paret in matrimoni
copula.*

*Ius ciuile dicitur etiā
POSITIuum. & quæ
sit eius naturæ cau
sa?*

*Iniquiores Leges fe
rendæ in Repub. quo
ad publico consensu
abrogantur.*

*Omnes Legislatores
originem legum suar
um ad Deos refere
bant, ut apud popu
lum angustiores ui
derentur.*

*Quales sunt Poloniæ
leges? & quod sem
per fuit polonorum
studium?*

Reges bonos a malis præmio & pœna propositis defenderent: cūq; omnibus vñā
semper & eadē voce loquentes, iunimos cum infimis retinerēt in pari ægitate.
Ipsū ergo IUS CIVILE est secundum Vlpianum quod neq; in totum a Natu
rali & Gentium Iure recedit, neq; ei per omnia seruit. Itaq; cum Iuri Naturali &
Gentium Magistratus addit vel detrahit aliquid, iam hac ratione Ius Ciuile effi
citur, propter utilitatem publicam sic vel sic introductum. Quod si recedit in to
tum a naturali ratione, non determinat illam, sed affingit aliquid quod non habet
causam in natura. & talis constitutio non Lex sed tyrannis appellatur. Proinde
quanto longius Leges a natura recedunt, tanto sunt iniquiores, tanto etiam citis
us senescunt, & semper in controuersiam reuocantur tanquā violentiæ, & naturā
ducem peruercentes. vt paulo supra de Iure Gentium dictum est. E contrario autē,
si Lex Ciuilis per omnia consentiat naturæ, & idem dicet quod sensus communis:
iam naturalis non autē Ciuilis est vocanda. Quæ quidem licet Iuri naturali nititur,
illud tamen ex certis causis limitat & definit. Itaq; forma Iuris Ciuilis apte
ostenditur his exemplis. IUS Gentium proponit hanc Thesim, nempe omnes oport
tere esse liberos. Sed Lex Ciuilis dicit necessarios esse Magistratus quibus pares
ant omnes hominū ordines, conseruandæ Reipub. causa. Item Ius Gentium di
cit fontes esse puniendos, Ius autē Ciuile respondet. publica delicta bello, captiui
seruitute; priuata autē scelera damnis, vinculis, verberibus, tallione, exilio, infamia,
hac vel illa morte, aut ipsa seruitute. Præterea Ius Gentium dicit pacta esse seruā
da, Sed Ius Ciuile pacta minorenniū propter ætatem, pupilli quod alienæ sublit
potestati, furiosi propter rationis viciū, fœminæ vero propter sexus fragilitatem
irrita esse dicit. Forma autē omnium Iurium simul concurrentium apparet in ma
trimonii exemplo. vt quando quæritur, Cuius Iuris sit matrimoniū? Responde,
quo ad institutionem est Iuris Diuini, quo ad coniunctionem est Iuris naturalis,
quod vero ad consensum attinet, est Iuris Gentium, Iuris autē Ciuilis quo ad stipu
lationes & pacta dotalia, ac postremo Iuris Canonici quo ad solennitatem, id est,
quo ad sponsalia, benedictionē sacerdotis, & introductionem ad Ecclesiam. Hoc
itaq; Ius Ciuile appellamus etiam Ius POSITIuum. Quod quidem Ius naturale
secundum varias rerum mundanarū circumstantias ad illud accessitas Magistra
tus extendit, vel determinat probabili quadā ratione. Itaq; cum hæ circumstansi
æ variant, sit quædam dissimilitudo Iuris POSITIui in diuersis locis, temporibus,
ac personis. Quod si etiā Constitutiones INIQViores sint, illas tamē temere mu
tare integrum non est, neq; sunt ob id tumultus excitandi. Sic enim in Republ.
non nullos errores toleramus publice tranquillitatis causa, vt illos qui sinistra ma
nu pro dextra uti solent, quos prius occidas quā cogas mutare manuum consuetu
dinem, qua semel imbuti sunt. Vt autē populus obsequētis Leges reciperet, em
nes fere Legislatores suarum Legum originem ad Deos semper referebāt, sic pri
mi mortales ad Cererem, Lycurgus Lacedæmoniorū ad Apollinem, Draco & So
lon Atheniensis ad Mineruā, Minos Cretenisium ad Iouem, Trismegistus Aegy
ptiorum ad Mercurium, Zooaster Bractren. ad Oromasim, Charondas Cartagi
nensis ad Saturnū, Zamolxis in Scythia ad Vestam, Numa Romanorū ad Aeges
riam, Moses autē Iudæorū ad Deum Leges suas retulerunt. Certe maiores nostri
Constitutiones suas ad fontes Iuris naturalis & Gentium pro ratione temporum
arbitratu suo exigebant: nec cuiusq; præiudicio fuerant astricti: huic vni rei dunt
taxat seruientes, ne vnquā Magistratus ad tyrannidem, plebs vero ad seditionem
aspiraret. Quinimmo dabant operam, vt omnes gratia cōmunium utilitatum in
vniū gentis nomen conflati, in cōmuni imperandi & obsequendi formula æqua
biliter cōtinerentur, iusto regimine disēguerentur, & ad quandam seruarentur
perpetuitatem, ab omni dissipatione, iniquitate, & conuersiōe liberi. Id autē diuis
nabant futurum, si tam Principes quā Ciues cuncti metu & authoritate ipsius Le
gis domitas habentes libidines, quod iustum atq; honestum sit expeterent, face
rent, & sibi inuicem pollicerentur. Ita LEX cœpit esse communis Regis ac ipso
rum Ciuium REX, quæ a viuo Rege duntaxat linguam interpretem, executio
nem ac tutelam desideret: ne in chartis solis conscripta, non autē in re posita esse
videatur. Addam autē obiter & illud, quia in Polonia vt in Gallia tria frena Re
gibus sunt

P R A E F A T I O.

quibus sunt intellecti, ne videlicet cuncta arbitrato suo vastent, vel instituunt. *Primum Tria sunt Regibus intellecta.*

RELIGIO in qua eis nihil mutare licet præter veriusque Senatus ac Equitum, in primis expressorum Dei mandatorum auctoritatem, ac exempla priorum Regum, & Episcoporum Ecclesiae Christi. de quibus omnibus infra Cap. 4. Artic. 8. non nihil attingi. Alterum est **POLITIA**, in qua primo Magistratus ponuntur, quos & sufficere tenentur, & eorum prouentus, ac iurisdictionem impedire non debent. adeo ut & plerasque bonorum fisci causas eorum definitioni committant, & ipsi et eorum decretis plerumque stent. Secundo autem loco in ipsa Politia Leges ponunt, quæ etiam non nisi a Rege, Senatu suo, ac Legatis Equitum figuntur, vel refigunt.

Hoc ergo Ius Civile scriptum Est Statutum expresso consensu populi inductum publicam utilitatem respiciens. & dicitur alicubi Ius Municipale, ut est apud nos Ius Polonicum, Masouiticum, Ruthenicum, Lithuanicum, Pruthenicum, Silesiticum, Valachicum, Saxonicum. Causæ efficientes Iuris nostri Civilis sunt Regis, Senatorum, & Equitum consensus, aut etiam Privilegia beneficio Regum in scripturam authenticam relata.

Causa **MATERIALIS** Iuris Civilis sumpta est ex Iure naturali, & Gentium, & consuetudinibus, atque Comitiorum Decretis, seu Statutis ut dictum est.

Causa **FORMALIS** in eo consistit, ut hoc sic vel sic habeat, vel prohibeat, vel aliquid acquirat, conseruet, aut alienet. Nam circa hæc Ius Civile versatur. Quo loco illud quoque spectandum est, Quod Legislatores hypothesim non phrasim spectant. *scripti Iuris Civis species.*

VERITAS enim neque inficitur solacismis, neque ornatur atticismis.

Causa **FINALIS** Iuris Civilis est, ut publico edicto humana coerceatur audacia, nocendi facultas refrenetur, boni defendatur, simplices sint tuti. a litibusque omnes absterneant, nec cadibus, aut represalibus. sed Iuris præscripto iniurias persequantur.

Merito itaque **IUS** Dei donum, naturæ commune decretum, Regni compositio, mens Regni sine cupiditate, neque potentiam timens, neque imbelles deserens, Reipublicæ stabilimentum, Civium vallum, omnium vinculum, ars boni & æqui, definiendorum atque euentuum incorrupta regula a sapientibus dicitur.

Porro, secundum sententiam Papiniani, Lex est commune omnibus præceptum, virorum prudentum consultum, delictorum admissorum coertio, communis Reipublicæ sponso secundum quam omnes in Reipublica vivere conveniunt. iuxta vero Chrysippum, **LEX** est omnium rerum divinarum & humanarum regina, quam oportet bonis & malis præsidere & Principem & Ducem esse. & secundum hoc regula est iustorum & iniustorum, & eorum quæ natura civilia sunt animantium, præceptrix quidem faciendorum, prohibitrice autem vitandorum. Cum enim Iudices (ut ait Cicero) gratia vel odio, ignorantia vel calliditate seduci, labi, & errare queant: Lex neque gratia inflecti, neque potentia perfringi, neque pecunia adulterari potest: Sed omnibus una semper & eadem vocis libertate loquitur, ut omnes suo subicit Imperio. Ea denique naturæ humanæ cum Iure coniunctio intercedit, ut is qui illud conseruat iustus sit, qui violat iniustus. Sed & **D. PETRVS** Constitutionibus Politicis atque ipsi Magistratibus obedire iubet propter conscientiam. Prævaricationis etiam Lex

ipsum Civilem duplex est poena, Spiritualis qua parte cum Lege naturali & divina coincidit: Civilis qua parte Magistratus Constitutio contemnitur. Proinde **NECESSITAS IVRIS CIVILIS** tanta est, ut mox a matre in usum huiusplex est poena.

lucis producti Iuris beneficiis veluti membris utamur, prius quam sciamus. Etenim Ius ipsum, præter illa commoda quæ multoties enumeravimus, natales legitimos, ingenuitatem, affinitates, successiones, atque iusti retinendi, vel persequendi formulas donat, & præscribit nobis. **IUS** Magistratus tenet in officio ut profint, non noceant. **IUS** illis vicissim omnes obligat subditos, ac in morem plectri fides in cithara extensus, atque locis diuisas, & sonis distinctas tangens, officiorum harmoniam ex multis unam resonare iubet: peccantes autem coercet. **PROpterea** nihil est in Reipublica tam diligenter quam Ius Civile retinendum. Quod si ipsum aliqua tempestate fortunæ e medio Civium tollatur, aut superperplexum, sibique pugnans & contrarium: quid adiumento esse poterit, quominus omnia Reipublicæ instituta simul confundantur: Civium autem officia in communi errore, velut in quodam luto hercant: nisi Ius quod est ratio in natura posita honesti fontes indicaret, & faceret

IN LEGES ET STATUTA POL.

da omnibus præscriberet. & rerum proprietatē tueretur. & legitime agendi doceret viam, tum socios in officio contineret, vel belli faceret potestatem.

¶ **I**us non scriptum, est consuetudo distribuendorū honorum, uel iudicandi, tacito contentu populi vel iuris interpretatione inducta, publicam uirtutem respiciens. & habet vim Legis. Nam & ipsæ Leges nulla alia ex causa nos tenent, quā quod populi iudicio receptæ sunt. Differt aut consuetudo a præscriptione, quia hæc priuatis: illa uero Ius vniuersitati, & publico quærit.

Quatuor aut ad confirmandā consuetudinem requiruntur. I. tacitus consensus populi non aliquis calus. II. Quod sit rationalis nō absurda. III. Quod sit omnium hominum memoria antiquior, aut saltem decem annis præscripta, non recens aliquod figmentum. Contra uero Ius scriptum annis 40. & frequentia actuum robur obtinet. ita ut secundum illam consuetudinem ad minus bis vel ter in Comitibus Regni sit iudicatum.

¶ **V**SVS autem ipsius Consuetudinis primus est interpretari, & confirmare Legem, si secundū eam ipsa Cōsuetudo est inducta. Optima enim Legum interpretres CONSuetudo est. Hinc dicitur Græce νομῶν καὶ νόμος.

SECundus si est contra Legē inducta obtinet ipsa vim Legis, & secundū eam iudicatur. neq; enī absurdū est, ut mores Ciuiū in vna quaq; Rep. habeant, p lure.

TERCIus si contra Ius posituum est inducta, tollit illud nisi obstat aliqua Lex derogatoria: id est talis quæ prohibeat talem consuetudinē induci, & hoc contra priuatas personas Iurisconsulti intelligi volunt, non cōtra Rempub. & eius partes.

Sed si contra Ius & expressum præceptum Diuinū consuetudo esset inducta, non appellaretur consuetudo, sed uetus error & beluina ferocitas. Quod si contra Ius naturale ac Gentium est confirmata, idem dicendum esse reor, quod de Iuris Ciuilis forma supra dictum est.

TOLLITVR aut consuetudo duobus modis. Primo per contrariū actum, si præscriptio nondum est completa. Secūdo si præscriptio est completa tollitur per nō usum tanti temporis. Hinc Hostiensis CONSuetudinē ita definit, quod sit usus rationalis, competentī tempore præscriptus vel firmatus, nullo actu contrario interruptus. binario actu, seu contradictorio iudicio, vel quod non exeat memoria inductus, vsuq; communī vrentium comprobatus.

¶ Sed quoniam tam scripti quam non scripti Iuris Ciuilis FINis præcipuus est, ut legitima atq; uisitata in personis, rebus, causisq; publicis & priuatis Ciuium AEQVALitas conseruetur: ipsa AEQVALitas seruabitur cum omnes coequabuntur in IVSTO FERendo. ita ut non habeatur respectus Domini nec serui, diuitis nec inopis. Qua quidem AEQVitate a Græcis Εἰσικία nuncupata in iudiciis maxime est opus. HAEC iuxta Speculispum est iustorū concedentiumq; remissio, moderatio in commerciis, ordo naturalis animæ quo ad honesta sequenda vel vitanda turpia. iuxta uero Budæum. Est constantia quædam ac moderatio, cum æquo animo patienterq; ferimus, & in bonam partem aliquid accipimus. Item AEQVitas, est perfecta ratio quæ Leges naturales, & Ciuiles, ac omne scriptum, dictumq; in meliorē partem interpretatur & emendat. Ne nimis arcte uerba Legis tenendo, finis Legis amittatur, fiatq; secundū prouerbiū SVMmum IVS SVMMA INIURIA. Ex qua quidem emendatione manat illud quod BONVM & AEQVVM dicitur, sæpe aliquo, sæpe nullo scripto comprehensum: sed in sola uerī ratione collocatum. Nec enim potest Legibus definiti, quod ex circumstantiis, & qualitatibus personarū, rerum, & causarū deprehenditur. Estq; quædam legitimi, ac scripti, seu prædicti Iuris ex æquo bono in clementiorem partem emendatio. Prætereaq; earum causarū quæ Legibus definiti nō poterant, est quidam canon & regula, qua quidem in iudiciis Iudices ut fabri in ædificiis sua regula plumbea utuntur, illamq; acrobodica san, hoc est summi ac stricti Iuris austeritatē & maliciam, in qua omnes anguli uerborū & syllabarum uenantur, ad facilitatem, æquitatemq; referunt. hanc æquitatem si Iudices & Causidici nostri, pro eo ac debent, sectarentur. neq; vnquā a Iure Ciuili separarent: alio quanto sedatius homines uiuerent, multoq; facilius transigerentur Comitibus. ita

hæc uirtus

Ius non scriptum in consuetudine positi.

Quatuor modi omni consuetudo confirmatur.

Contra quæ ualeat consuetudo uel non?

Contra Ius diuinum consuetudo in rebus ita uetus error est, et beluina ferocitas: etiam si summa potestas contrarium sentiat.

Tollitur consuetudo.

Quæ definitio consuetudinis ex superioribus elicitur?

Finis Iuris Ciuilis æquitas Ciuium.

In iudiciis opus est æquitate.

Æquitas quid sit.

Bonum & æquum aliquando Iure scripto comprehendendi nequit.

Legibus indefinitæ causæ æquitate regulæ definiuntur.

P R A E F A T I O

hæc virtus magnopere est necessaria ad seruandam concordiam in omnibus Reip.
partibus: atq; adeo in priuatis amicicijs, & societatibus.

Aequitas enim est ipsa medula & sanguis, germanaq; iusticiæ: recta nimirum ani-
mi constitutio, tranquillaq; affectio omni indignatione vacans.

Aequitas.

Verum animus uero ne quisq; arbitrari suo Leges figat & refingat: ad COGNITIONEM atq; ad INTERpretationem æquitatis, ex sententia Oldendorpij, quatuor
maximis rebus est opus. INGENIO, IUDICIO, ERVDITIONE, VARIARUM rerū
vtrūq; experientia. Neq; enim oculos facile demittet in arcanum illud, & san-
ctū naturæ lumen, nisi homo ingeniosissimus: nec qui viderit, discernet, nisi acer-
rimū iudiciū: tum in vtroq; opus est vsu atq; experimentis: ne quamuis egregium
atq; excellens ingenium nouitate rei fallatur. Deniq; ad ea quæ ab alijs sunt ob-
seruata, & ad lucem omnino maiorem, opus est varia noticia antiquitatis. His re-
bus maximis fulti illi veteres Iurisconsul. de Iure audebant respondere, ad q̄s olim
& transuerso foro ambulantes, & in solio sedentes domi, sic adibatur, vt non solum
de Iure Diuino ac Ciuili ad eos, verum etiam de filia collocanda, de fundo emen-
do, de agro colendo, de omni deniq; aut negotio aut officio referretur. Idem in
Senatu & apud populū, & in causis amicorum, & domi, & militiæ consiliū suum,
fidemq; præstabant. Illi demum vere erant Iurisconsulti, & æquitatis Sacerdotes,
atq; Antistites. Hoc erat pulcherrimū in Ciuitate munus, & vtilissimū suis Ciui-
bus præstare: illi vero hoc tanto merito suo prudentiæ nomine decorati erant.
PRVDentes enim & habiti sunt semper Iurisconsul. & nominati, eaq; ipsa disciplina
na IURISPRudentia, & responsa prudentū. Quippe eam professionem non sunt
rati absq; prudentia tueri se ac præstare suæ Ciuitati posse.

*Ne quisq; pro lib. diti-
ne sua a Legib. scrip-
tis declinet: ad cogni-
tionem æquitatis in-
genio, iudicio, eruditi-
one, atq; experien-
tia opus est.*

*Veterum Iurisconsul-
torū dignitas & aucto-
ritas magna.*

¶ Quin etiam in sectanda æquitate ea moderatio semper est ser-
uanda, ne Iudex in tali casu, de quo Lex principaliter loquitur, discedat a Lege.
Nam cum legitimis Imperijs nos Deus obedire iusserit, necesse est etiam parere
præscripto Legum. Deinde quorsum attineret proponi Ius scriptum, si liceret Iu-
dici priuato arbitrio discedere ab illo quoties vellet: hæc licentia, quid aliud esset
nisi Legum dissolutio & abrogatio? Sed cum incidit casus de quo Lex iam non
principaliter loquitur propter aliquas circūstantias, ibi locus est illi moderationi
de qua Iurisprudentes loquuntur, vt cum LEX furem suspendi, homicidam aut oc-
cidi iubeat: cum viator famelicus victum furatur, vel is qui se defendendo, furio-
susue, aut puer occidit: locum Leges huiusmodi non habent. Primum enim victus
inopla, secundū Iuris naturalis præceptum, ac necessitas. Tercium rationis defe-
ctus. Quartū ætas imperfecta, vel casus excusat: & Iudicem ad æquitatem inclina-
re iubet. Similiter Lex de Sabbato præcipiebat vacationem: videlicet vt populus
audire doctrinam coelestem posset. At cum Antiochus Sabbato cessantes Iudæos
adoriebatur, nec iam populus conciones audire posset, sed defendere veram religi-
onem cogerentur, ne funditus interfrent: recte fecerūt Ductores populi, quod nō
obstante Lege de Sabbato lata, hostes depulerunt, ac profligarūt. Lex enī de Saba-
bato non complectitur hunc casum. Regula est igitur hæc conseruanda. SCRIP-
ta æquitas semper in ijs casibus de quibus scriptura loquitur tenenda est, nec ab
ea discedendū est, vbi aut non est scripturis comprehensa, Lex scripta, & circums-
stantiæ eius diligenter perspectæ indicant: An illa Legis scriptæ moderatio seu
æquitas sequenda sit, quæ stricti Iuris rationem intendit, vel remittit. Sed in per-
uestiganda æquitate cōiecturis etiam, in dubijs causis præsertim, adiuuamur: vt
Romæ Cælii fratres a suspiciōe parricidij absoluti fuerunt, quod statim post pa-
trem casum dormientes sunt reperi. Iudicatum enim est rerum naturam nō to-
lerare, vt q̄s tanto facinore conscientia sauciata oculos in somnū resoluat.

*In sectanda tamē æ-
quitate uide quando
est descendum a Iure
scripto & quādo nō*

*Quando locus est æ-
quitati uel non, ex his
exemplis apparet.*

*In dubijs causis con-
ueniunt ad æquitatem.*

Quoniam vero non scientia, sed ignorantia Iuris litigiosa est: IURISPRUDENTIA
secundū Vlpianum est diuinarum ac humanarū rerum noticia, iusti atq; inius-
ti scientia. Qua quidem definitione concentum illum disciplinarū a Græcis cyclo-
pædiam dictam comprehendit. Est enim quidam nexus artium inter se, ita vt vna
sine alijs neq; tradi, neq; disci queat commode. vt Iurisprudentia sola quodam mo-
do dicatur studium sapientiæ ad negotium & rerum vsum trāslatum. Qua quidē
vna facultate singulariter a feris distamus, quod Legibus moribusq; regamur. Be-

*Iurisprudentia con-
centus est quidam om-
nium artium.*

*Iurisprudentia a feris
vix distamus.*

IN LEGES ET STATUTA POL.

*Paritatem opus
est in Civitate.
Civile scientia
facilis.*

*In iure Civili suavis
tas & delectatio mas
gna.*

Iuris autē cum Legibus nullum est commercium. Proindeq; ut navis absq; navicula, currus absq; auriga, ita Civitas est sine Iurisperito. Cuius DOMUS ORACulum Civitatis a sapientibus merito nuncupatur. Sed ne difficultate a cognitione eius disciplinæ abstrahamur: Iuris Civillis scientia admodum facilis visa est Ciceroni. Omnia enim (inquit) sunt posita ante oculos, collata in usu quotidiano, in congregatione hominum, atq; in foro: neq; ita multis literis, aut voluminibus magnis continetur. eadem enim sunt elata primum a pluribus, deinde paucis commutatis verbis etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sapius. Accedit vero quo facilius percipi cognoscique Ius Civile possit. (quod minime pleriq; arbitratur) mira quedam in cognoscendo suavitas, & delectatio, atq; utilitas. Et hæc Cicero quidem de Rom. Legibus sensit. Nos autē non iniuria istuc etiam de nostris sentire possumus. Quem enim non delectet scire? quid Rex, quid Magistratum ordo multiplex, quid Miles, aut subditorum conditio varia in omnibus actionibus sequi debeant, vel non? Theatrum certe quoddam, ac sensum communem totius populi in Lege Civili contineri puto, cum magna voluptate spectandum, atq; discendum. Præsertim cum hoc ipsum Ius Civile, ac Privilegia Regni nostri, ea methodo ad certam formam artis iam redegerimus, ut in eis omnis pugnantia apta digestionem exclusa sit: Liceatq; iam vel mediocriter exercitato de omni fere controversio certā colligere sententiam. atq; ut de se aiebat Cicero, intra triduum Iurisconsultum esse se. Etenim ipsis Legibus sapientum sententias, Legesq; a nostris non dissidentes, ac decreta Regum nostrorum, Consuetudines deniq; pro Legibus receptas, aliasq; rationes in natura hærentes, vice emblematum interseruimus. quæ omnia vaga, sparsa, sibi contraria, ac nulla omnino certæ artis ratione circumscripta hæcenus fuerunt: Iam autē ratis, fixisq; præceptis, quatenus rei natura ferebat, quasi quibusdam cancellis circumdatis ea omnia conclusimus, atq; definivimus. Si quidē persuasum erat nobis, Ius Civile siue thesaurum siue theatrum publicum oportere esse, in quo unusquisq; summi & infimi Civis officia, res, atq; actiones reponi, circumscribi, & exponi debeant, ut ita omnes ordines Regni sese officiis iungant, fulciant, iusticiæ tenorem rite secent, communibusq; auxiliis sese tueantur: ut corpus hoc Reipub. nostræ (cuius sinu omnia continentur) suis membris affabre distinctis, & in officiorum communicatione partitis, perpetuo saluum fiat: vel saltem Dei gratia & hominum studio maneat foelix, ac diuturnum.

*Epilogus superiorum
disputationū cum transi
tione ad alia.*

Cum itaq; omnium hominū ordines, qui enumerabunt sigillatim, non casu. neq; temere: verum natura, atq; electione: quinimo Dei providentia, & Iure in unam Reipub. formam, tanq; partes per se necessariae, coaluerint: & confluerint. HIC PRIMVS LIBER tractabit de omnium ac singularū personarum necessaria in auctoritate, Statu, officiis, ac ditione: consensu uniuersi Regni ordinum Lege lata præscriptis. ut ita in illo coetu ex omnibus vitæ, officiū, & actionum humanarum partibus, admirabilis, salutaris, ac iucundi Imperii concinnitas resulet: æquitas autē erga omnes & singulas Reipub. partes conseruata, omnibus accolis & incolis ad amorem seu concordiam, hoc autē est, ad beatam & felicem vitam magnum sit incitamentum.

De discrimine Iusticiæ Politicæ & Christianæ Appendix necessaria.

*si Lex non iustificat,
malominus statutorum
observatio iustifi
cabit peccatores.*

Quia vero æque periculose ac incaute Iusticia Politica cum Christiana confunditur, quæ sit differentia utriusq; paucis attingam. Quamquā doctissimi fortassis reclamabunt, si præsertim qui utramq; confundunt, nec alteram ab altera secernunt. Si Lex Moysi utcumq; in Moralem, Iudicialem, & Ceremonialem partiatur, non est data ut vivificet. Ad Galat. 3. Nemoq; iustificatur ex operibus Legis. Ad Roman. 3. Quia nemo facit Legem. Iohann. 7. & ad Roman. 1. 2. & 3. sed tantum per Legem est cognitio infirmitatis nostræ, peccati, & iræ Dei (ut de Iure Gentium diximus) multominus ex observatione Statutorum Civiliū iusti reputabimur in conspectu Dei. Quæ quidem ut Iuri Gentium, & verbo Dei plerumq; adversatur: ita multis gradibus imperfectiora sunt, quam Lex Moysi

P R A E F A T I O.

Lex Moſi eſt: tantum etiam tranquillitatē externam, non autem conſcientiæ pacem tuentur: Languidiuſ quoq; illas obſeruamus, quam vt iuſtorum virorum laudem mereamur, niſi fortalle vel id vtile nobis eſſe arbitremur, vel ſi contra nos faciant, illis parere cogamur. Nihilominuſ ad obſervationem Legis Moraliſ, vt pote noſtris animis inſitæ, obligamur: Ceremoniæ etiam tam olim Moſaice, quā nunc noſtræ, quæ ſecundum analogiā fidei ſunt, nec illam eneruant: iure ſancitæ dicuntur. Leges etiam Politicæ quæ in locum Iudicialium Legum permittente Euangelio ſucceſſerunt, tranquillitatē & ſocietatem hominum conſeruant. Sed hoc eſt videndum, vt intra ſuos fines hæ omnes Legis partes conſiſtant: neq; in cauſa iuſtificationiſ peccatorū Dei miſericordiæ in Chriſto nobis exhibitæ, qua ſola iuſtificamur, eiſ eripiant officiū. Nam ad nihil perfectum deducit Lex, ſed porro imperfectionē noſtram oſtendit. De ceremoniſ etiam Legalibuſ dixit Dauid, Sacrificiſ non delectaberis Pſalmo 50. & 51. non accipiam de domo tua vitulos. Et Eliſaſ Cap. 1. ad quid mihi multitudo victimarum veſtrarū? Et Ierem. 31. & ad Hebræoſ tota fere Epistoſa ſacrificia aduentu Chriſti, cuiuſ vinbra fuerunt, finem ſuum accepiſſe oſtenduntur. Legibuſ autē humaniſ tantum externa pax præmio & pœna retinetur: neq; concupiſcentiæ, ſed tantum ſermonum & manuum coercentur libidines. Cui quidem ex Lege Diuina & humana Iuſticiæ, quamquā ſit vtiliſſima, & quatiendo, ducendoq; ad Chriſtum veteri Adamo appriime neceſſaria, ne conſidamus: Chriſtuſ quoq; prædixit hoc futurum fuiſſe Spirituſ ſancti officiū vt arguat mundum de omni humaniſ viribuſ parabili IUSTICIA: quia ipſe ſolus Chriſtuſ ſit omniū credentium vita, ſaluſ, & IUSTICIA, nobiſ natus, nobiſ datus, nobiſ paſſuſ. Quo ſenſu iniuſticiam ſuam agnoſcens Dauid dicit. Cum inuocarem exaudiuit me Deuſ iuſticiæ meæ. Item Domine deduc me in iuſticia tua Pſalmo 5. Et iterum 31. In iuſticia tua libera me. Item Eſai. 53. cognitiōe ſui iuſtificabit multoſ. Et PAULUſ ait Chriſtuſ factum eſſe nobiſ a Deo SAPIENTIAM, & IUSTICIAM. Hæc nimirum eſt IUSTICIA, qua Deuſ induit noſ, dum noſ ex iniuſtiſ iuſtoſ facit, ipſam ſcilicet miſericordiā & gratiā iuſtificantem nobiſ gratiſ cōferens per Chriſtuſ mediatorē, & pro peccatiſ noſtriſ victimam factū. Ita vt apud Deum non impucentur nobiſ peccata, quin etiam deincepſ iuſti corā Deo reputemur. Quam quidem iuſticiā noſ fide vt inſtrumento apprehendimus, de qua Apoſtoluſ Roman. 1. IUSTICIA Dei reuelatur in Euangelio ſicut ſcriptum eſt Iuſtuſ ex fide viuic. Et Roman. 3. Nunc autem ſine Lege manifeſtata eſt IUSTICIA Dei, teſtificata per Legem, & Prophetas. Vocatur autem iuſticia DEI, & NOſTRA: quod illiſ gratia nobiſ donata ſit: ſicut opuſ Dei quod in nobiſ facit, ſicut Verbuſ Dei quod in nobiſ loquitur, ſicut virtuteſ Dei quaſ in nobiſ operatur. Hanc iuſticiā fidei Iudæi ignoranteſ, & exemplo Phariſæi ſuam ex obſervatione Legis conſtituere volenteſ, iuſticiæ Dei, qua publicani, meretriceſ, & latroneſ profeſſa pœnitentia iuſtificantur, non ſunt ſubiecti. Roman. 10. Actiue itaq; dicitur Deuſ iuſtuſ in quantum noſ iuſtificat, noſ vero paſſiue dicimur iuſti: quod agentiſ ſeu miſerentiſ Dei iuſticia ſolemuſ eſſe iuſti. Quam fidem qui habent benedicentur cum fideli Abraham, per quam fidem computamur in filiſ oſ Dei, nimirum in Chriſto victoreſ mundi, peccatiſ, mortiſ, gehennæ, & quantuſ quantuſ eſt, diaboli. E contrario aut quicumq; ex operibuſ Legis ſunt, & iuſticia propria iuſtificari contendunt, vt Iudæi, Turcæ, & omniſ Phariſæorum caetera (quæ quidem fidem in Ieſum Chriſtuſ eleuaret, ſuiſq; meritſ ſalutem arrogaret) ſub maledictio ſunt, peccatiſ, mortſ, gehennæ, & diaboli certa mancipia: tantum abeſt vt obſeruatoreſ traditionum, aut Legum humano cerebro inuentarum, in Iudicio Dei iuſti reperiātur, & ſubſiſtant. quamquā ſua mercede quoſ que non deſtituantur Politicæ iuſticiæ cultoreſ, ex promiſſo tamen non ex debito. Neceſſarii enim ſunt tam Magiſtratuſ quam Leges humanæ, ne fluxa hominum natura hanc libertatem Spirituſ in velamen maliciæ vertat impune. ſed ſemel Chriſto per baptiſmum commortua, & conſepulta, in operibuſ boniſ viuat: & ſe nouæ vitæ inauſtoratam eſſe foriſ quoq; teſtetur, non ita, vt a gratia Chriſti in

Quamq; lex non iuſtifica, obſeruanda tamen eſt.

sed in iuſtificatione peccatorū ne lex exoſi & Politicæ conſtitutiōeſ eripiant Chriſto ſuū officiū, eſt videndum.

Quare a lege & ſtatutis tranſfertur cauſa iuſtificandi in Chriſtuſ: vſuſ legū humanarū.

Ad Galat. 3.

IN STATVTA POL. PRAEFATIO.

Christi in merita sua causam salutis transferat, sed ut noua creatura factori suo, Domino autem redemptori serui sanguine empti, in libertate spiritus gratias agant: quoad ex hoc sæculo & erga stolis Legum & Regum, ad cœlestem Ierusalem eiusque incolatum transferantur. atq; hæc prædicatio EVANGELIUM id est bonum sculærum nuncium dicitur, ministris Ecclesiæ ad annunciandum vniuersæ creaturæ commissum. Quam quidē Euangelii doctrinam, quia ob matrimonium contractum prædicare mihi non licet, ad Statuta Regni diuertar. ut scilicet sim aulædus, qui cytarædus esse non poteram.

Σαραματῆς ἐφορᾷ τὸ συνείδησις τοῖς ἀπάντων
 Σκηπτοφόρων ἐθέλεις καλᾶς τε Νεμίσας ἄκοναν
 Ἄσοι προσφύρομεν πρόσφρων λάβει βίβλια τὰντα
 ἔνθ' οἷς νύμζωντες Νεμῆϊ μὴν ψεκδοφουσι
 Πῶς δ' ἔμ' ἐπ' εἰρήνης ἀγορᾷ, πολέμῳ Νοςίεφτι
 ὅ αὐτὸν ἔχευ, τίδ' ἀβ' μελετᾷ τὸν ἡμιμέναν λαῶν
 καὶ σκόπειν, τὰτ' εἶοντα, τὰτ' εἰσόμενα, πρὸτ' εἶοντα.
 Χαῖρε Λάχστεκνον, Νεσμέες πρὸς πειδικαίους.
 Πλύνγε καλῶς Ζηλὸ μιμῶμενος ἔσγα κάλιστο
 πρὸς ἅμω, ἢ εἰσνητέκτονος ἔσγαυ ἄριστος.
 Πιερίδων Νεράπων λίαν ὄλβιος εἶσι καὶ ἰδιότεις
 ἔσσειαν αἰχμητῆς κραιτέρος λαμπρός τε πολίτης
 τῇρ κακοτήτα νικῶ διὰ Νάσσος, ἧ' ὅπλα πονίεων
 Ἰμαῖ φοινικέες θιόσ'· αὐτῶ χριστεὸς ἀγώνι.
 εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ βέλῃς μάλλοντι φιλαίτι' ὄνειναι,
 Ζοῦ καὶ ἐξίσ' κακὸς χαστος ἔχε, καὶ Νυμὸν ἐγείρε.
 εἶναι ὁπωπευόντ' ἀγορᾷ, δ' οὐλόντε κριτάων·
 Δωροφάγον δικαιοδότην σὺ ταχύνει πανώλης
 τρεῖς τε, ὅς τ' ὕμνος κραιδίαν τὸν γυμπαρὸν ἐμ' ἄδου
 ὅτε ἐπὶ δὲ πάυσιν νύκτας καὶ οἷζες ἔμας.

STATVTVRVM
ET PRIVILEGIO-
RVM REG. POLO. ME-
THODICE DI-
GESTORVM.

LIBER I.

De Personis Regni.

CAPITVLVM I.

De Regno, Rege, ac Iure Polonorum.

ARTICVLVS I.

IN REGNO Polonorum, sicut vnus REX est, ita vnum IUS esse debet. Qui vsus atque auctoritas I V R I S sit. Qualem REX GEM esse oporteat, & propter quid sit necessarius.

In Regno Polo, sicut vnus Rex, ita vnum Ius esse debet. LEX I.

38. CVM sub uno Principe & capite eadē Gens diuersa Iura habere nō debeat, ne sit tanquam monstrū diuersa habens capita, expedit Reipub. ut uno & æquali Iure tā Cracouiē. alias Minoris, quā etiam Maioris Poloniæ inhabitatores, & cæteræ Regni nostri Terrę utantur, & iudicētur, ex quo vnus est Princeps omniū & Dominus.

Kazimir. mag. Visli.
1368. idem repete-
tur lib. 2. cap. 6. ar. 1.
de moneta Regni.

Similis.

49. Cum omnibus Terris, quas Regni nostri ambitus cōprehendit, velut vnus Princeps & Dominus æqualiter dominemur: nō est equū ut varijs modis iudicandi, populus nobis subiectus, & sub nostro existens regimine, in varios ritus Iudiciorum dilabatur.

Vladisl. tagel. pro-
pe Czeruyensko.
1422.

A

Similis,

Similis, quod omnes Terræ toti⁹ Re-
gni ad vnū Ius cōmune reducuntur.

Vladisl. Jagello in
Iedlna 1433.

Item pollicemur, quod omnes Terras Regni Poloniæ ad unum Ius 52
& unam Legem communem omnibus Terris reducemus: reduci-
musq; adunamus, & unimus tenore præsentium mediante.

Quæ autem Gentes, veluti Regni par-
res, ad Ius Regni Polo. accesserunt, & quæ in suis Iuribus adhuc persistunt,
vnius Regis dominationem professæ. Vide Libr. 8. de singulis Regni sociis
singula Capitula.

Regum vero constitutiōibus Respu-
& eius Pax continetur. **LEX II.**

Kazimir. Tertius in
Nycssoua 1454.

Regum vero Constitutionibus salus Reipub. consistit, pacisq; sua- 92.
uitas in illa conseruatur.

Sed constitutiones non vnum, verum
omnes obligent. **LEX III.**

Alex in Rad. 1505.
Idem Cap. 2. Arti. 5.
repetitur.

Iura communia, & Constitutiones publicæ, non unum: sed commu- 115
nem populum adficient.

Quod autem & Rex cū omnib⁹ Re-
gni ordinibus Iuri sublit. Vide infra Cap. 2. Articul. 6.

Ne vero hæc Reipub. cōsociatio dif-
sipetur aut saltem turbetur de Tutoribus ac defensoribus Iurium illius. Vide
infra Cap. 2. Artic. 7. & alia ad Ius pertinentia.

COMMENTARIUS.

In omni Republ. est
cœtus hominum, est
Rex, est Lex.

Monarchia Reipub.
utilissima.

seruire Regibus &
Legibus, est libertas
optanda.

Ex his Legibus apparet, quod in omni Republ. bene constituta tria necessa-
rio concurrunt. Cœtus hominum, REX, & Lex. Et homines quidem gratia
utilitatum inter se communicandarum instinctu naturæ consociantur: REX
autē summis imos exæquat: porro Lex modum imperandi Regi, parendi ve-
ro subditis præscribit: præmia virtuti, pœnas vero sceleris proponens. Vt autem
homines gratia alicuius boni consociantur, ita nihil magis inimicum est illorū
cœtibus, quam Regulorum multitudo: nihil rursus inhumanius, quam vnum
vi & potentia fractis Legum repagulis omnibus præesse: hic enim communem
omnium utilitatem ad suam trahit libidinem, illi fidam societatem inter se diu
tenere non possunt: populus autem neq; sub discordibus Principibus concors
esse potest, neq; sub violento beatus. Atq; ira Rex Reipub. partes origine &
lingua, religione & conditione diuersas Legum præscriptis coercet, regit, atq;
in vna societate moderatur. Verum enim vero, vt Rex & Lex propter popu-
lum sunt introducta, ita non scæda seruitus, sed opranda Libertas populo videat-
ur seruire Regi & Legi: tam enim Rex, quam Lex, præscribit cunctis hone-
sta & utilia.

sta & vitia, turpia vero & nocitura auertit; ac proinde iuste communibus omnium viribus impetiri, atque tolli debet: qui Regi & Legi parere nollit, ac subiici. Illam enim Ciuum societatem Regi & Legi, gratia utilitatum communium subiectam violat, conturbat, dissipat. Ciuis autem bonus est, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos, incolumesque desiderat. Eum etiam oportet æquo & pari iure cum Ciuibus viuere, neque submissum, neque abiectum, nec sese efferentem, tum in Repub. ea velle, quæ sint tranquilla & honesta.

Boni Ciuis descriptio
ex Cicerone.

Propter quid sit necessarius in Republica Rex. LEX III.

168 Humana conditio dominantis sibi iugo libenter caruisset, & homines libertatē minime abdicaissent, si non impunita uicia graui perniciē sce-
lerum redundarent: Ideo Diuina sententia dati sunt Reges populo, & Domini subiectis: ut necessario iusticię, & iudicio, ac Imperio Regum subessent uniuersi, ut cuilibet æquo libramine statera lance appensa, ipsi Reges iusticiam ministrarent.

Kazim. Mag. 1356

Idem libr. 1. cap. 16.

artic. 3. Lege 2.

Qualis debet esse Reipublicæ Rex. Prudens. LEX V.

83. Prudentis & circumspecti Principis est, ex præteritis habere memoriam & intente considerationis oculum ad futura, & tandem ad singula, salubri dispositione dirigere, ut cum omnia prospexerit sapienter, imitetur uestigia prædecessorum laudata.

Kazimir. Tertius in

Priuilegio salinarum

lib. 2. cap. 2. artic. 1.

ponendo.

Pius. LEX VI.

Videatur Folio 121.

Iustus. LEX VII.

89. Kazimirus Tertius, &c. Ad hoc nos omnipotens Deus auctor Iusticię, dispensator æquitatis, & Reipubl. pro sua uolūtate directores, Regni fastigio licet immeritos uoluit sublimare, ut ipsam prosequamur Iusticiā, æquitatem sectemur, & in Regno ipso Rempub. dirigamus.

Kazim. Tertius in

Priuilegio salinarum

artic. 1. 4. 4. 7.

Amans Reip. & Fortis. LEX VIII.

Sacra Maiestas Regia, pro ea cura quam gerit tuendi Regni sui, Comitia Regni edicit, in quibus communi omnium consilio prouideri posset, ne quid Regnum detrimenti caperet, neue nos imparatos hostis offendens, nec opinantes opprimat. Sed porro, si consilio auerti nequeat, bello propulsetur.

Sigism. Petr. 1544.

Liberalis. LEX IX.

76. Et si ex debito Regalis munificentię, ad omnium subditorum cōmodum, & profectum, oculo considerationis intendere debeamus, pro-

Kazimir. Magnus in

Priuilegio salinarum

A

ij

pensior ta.

penſior tamen ſolertia circumſpectionis ad augmentum Theſaurorū & prouentuum Regni noſtri incumbit, ex quibus Regni & ſubditorum noſtrorum commodis debite ualeamus prouidere.

C O M M E N T A R I V S.

Quia homo Diuinū animal eſt, nō libenter niſi melioribus ſe obſequitur.

Quare Princeps debet eſſe.

Prudens.

Pius.

Iuſtus.

Fortis.

Liberalis.

Namq; & pueri ludentes, Rex eris, aiunt, ſi recte feceris.

Note ſapientis Principis.

Pij.

Iuſti.

Fortis.

Liberalis.

Temperantia & mo-deſtia principis, regulam uiuendi ſubdiuis faciunt.

Cicero de Republi.

Cum homo ſit animal Ciuile manſuetū, atque gubernationi aliarum creaturarum appoſitum, certe ad Iuſticiā, cui Reges præſunt, uidetur eſſe factus: Cum vero idem homo ſit animal prouidū, ſagax, multiplex, acutum, inemor, plenū rationis & conſilii, præclara quadam conditiōe generatum a ſupremo Deo, mentemque gerat ex mente Diuina decerptam, non libenter fert imperiū, niſi eitis, qui ſe in omnibus omnium virtutum actionibus vincat, proximeque ad ſupremā illam mentem Principis Dei accedat, ut vere dixerit quiſpiam Philoſophus, difficilius eſſe hominibus imperare quā beſtiis: hæ enim quolibet facile a ſuis curatoribus impelluntur, homines non niſi melioribus ſe parent ac obediunt. Itaque noſtri Legiſſatores, non illum Regem eſſe voluerūt, qui tantū Natalibus ſit Illuſtris, quod vulgus hominum plerumque ſpectare ſolet: vel aquilino naſo, ut Perſæ: vel obelus, ut Goti: aut procero & macilento corpore, ut Agareni: aut bel-lator, ut Amilcar Hannibalē filium (tameſi natalium gloria, formæque dignitas Regem cōmendat, rei Militaris vero peritiā Regibus propria eſſe debet.) Verum illū Principatu dignum eſſe iudicauerunt, cui prædictarū virtutum chorus inſit, gubernandæque Reipub. artes teneat. Si enim cæci non eſt, ſed videns, ut ducat: nec cadentis, ſed ſtantis ut erigat: ita rudes, non niſi Prudentis magiſterio libenter paremus: & Pium opinione religionis cœleſtiū ignari, ex animo veneramur: & Iuſto non grauatiſſe adſiſti confidimus: & amantem redamamus: & Forti facile trepidi dedimur: & Liberalem egeni Iure optimo admiramur: Porro e contrario, Imprudentis Præfecti nos tedet, quod eius voluntas atque conſilia cæca ſunt: Impium execramur ut Dei hoſtem: Iniuſtum timemus ut Tyrannum: Oſorem auerſamur ut exterminatorē: Timidum contemnimus ut ſeruituti aptum. Auaro nihil credimus ut omnium prædoni, atque ſic OMNIUM BONORVM VEL MALORVM TORRENS A PRINCIPE BONO VEL MALO IN REMPVB. DERIVATUR. Nam ut vis animalis, ita grauiffimus morbus eſt, qui a capite in membra descendit. Proinde ne erretur in delectu viri Principatu digni. Leges formam optimi Regis describentes inſpiciantur. PRINCIPIS VERO Sapiētis notas tres eſſe arbitramur ſi ipſe ſatis philoſophetur. ſi Sapiētibz cōuiuat, ſi Sapiētes Ciues efficiat: P I I Si pro rata parte ſtudet propagandis veris, eliminandis aut falſis Dei cultibus: I V S T I qui Reipubl. honores ac munera ex equo omnibus de Repub. bene meritis diſtribuit, cōtra ignauos, vel propoſitis honorum aut donorum præmiis ad virtutem acuit, vel ſi omnino ceſſatores fuerint punit: in Iudicio aut reddit unicuique quod ſuum eſt, omni perſonarū reſpectu ſublato: A M A N T I S qui bonis Ciuiū delectatur, malis condolet: F O R T I S qui ubi trepidatur maxime, ibi verſatur maxime, non minus ſua ſponte & electione, quā neceſſitate inuitante, ut ſe Rempubli-cæque conſilio vel armis tueatur, ac ſi opus ſit morte etiā redimat: L I B E R A L I S autē qui & in accipiēdo modum, & in dando perſonarū, factorum, rerum, ac munerum delectum ſeruat, ſeruitque in eo ſuæ & Reipub. dignitati. Et ſi aut de TEMPERANTIA, deque MODESTIA PRINCIPIS nulla extrat Lex ſcripta, nihilominus hæ virtutes in Principe tantā vim habent, ut hæ ſolæ, exemplo ſui: plus omnibus ſciſtis atque decretis, omnes victus Veneriſque libidines, atque verborū & factorum licentiā frangant in ſubditis, eoſque reuocent ad decori honeſtiſque regulam, in omnibus vitæ illorū partibus conſeruandam: quorum concentus Rempub. ſtabilit, ornat, beat: porro diſcrepantiā conturbat, deſformat, euerit,

format, euerit. Sicut autē nauclero, cursus secundus, medico salus, Imperatori victoria, sic Reipub. moderatori beata Ciuium vita proposita esse debet: ut ingenio culta, religione sancta, Iusticia tranquilla, opibus firma, copiis locuples, gloria *scopus Regiorū cōs* ampla, ac omni genere aliarū virtutum honesta sit, & illustris: Quod si ipse Princeps *scopiorū felicitas* ciuium esse debet, ceps vel virtutibus quas enumerauimus destitutus fuerit, vel seruandis populis non fuerit intentus, sed suæ tantum cupiditati in suscipiendo Regno fuerit obsecutus: in populo quidem omnis industria atque recti consilii impetus concidet, Respub. vero tempestate suborta: conuerteretur. Princeps autē pro gloria decus: proque gratia odiū, ex omni functione sua referet: & tantū pœnitentia suscepti clauī ducetur, ut si conditionem mutare queat, ne quidem humi iacentem Coronam tollere vellet: Insuper memoriam sui nominis post mortem etiā fixam proponet exagitantam, quoad vlla bonorum & malorū recordatio inter mortales fieri, de bonisque vel malis Principibus post mortem illorum libera versabuntur Iudicia.

Que mala in Remp. deriuantur, si princeps uirtutibus praeditis destituatur.

A R T I C V L V S II.

Omneis Reges Polo. a Senatu & Nobilitate libere sunt electi, & eligendi: ne quis Tyrannus vi Rempub. occuper.

Ac primo omniū Procere & Nobiles Reg. Pol. Ludou. Regi cōsenferāt ut si in ei⁹ in Reg. succederēt, Si vero nō essent filij, filia hæreditarent. **LEX I.**

40. **IN NOMINE DOMINI AMEN.** Cum gesta Principum debeant inuiolabiliter futurorū memoriæ enodari, & confirmationes, libertates, emunitates, Priuilegia, instrumēta, ratificationes, perpetuis temporibus perhennari: Proinde nos Ludouicus Dei gratia Hungariæ, Poloniæ, Dalmatiæ &c. Rex, ad uniuersorum tam præsentium quam futurorum noticiā uolumus deuenire: Quod ex puro animo, & synceris affectibus, Regnū nostrum Poloniæ in bono statu & robore permanere anhelantes, licet alias nostris promissionibus instrumentorū, seu Priuilegiorū, Nobilibus ipsius Regni Poloniæ fuisset obligati. Quod decedētibz nobis de hac luce, masculinā prole nostram tantū, & non foemineā deberent habere & sibi recipere nostrū in heredem & successorē Regni Poloniæ: demum Baronū, Militum, Nobilium, & aliorū omniū consensu & uoluntate accedente, filias nostras non extante prole masculina sibi in Dños & hæredes Regni prædicti acceptarunt, quas fieri nostros successores, & Coronā Regni Poloniæ ipsas uolunt, & uoluerunt obtinere: Tamen in eo casu, quo filiū uel filias Diuina nobis prouidente clementia habuerimus, unum ex eisdem masculis: illis deficientibus, unā ex nostris filiabus nunc natis, et extantibus, ac in futurū nascituris: quem, uel quā, nos, uel excellentissima Domina Regina mater, & consors nostra charissima, ipsis assigna-

Ex Ludouici priuilegio Kassoniæ dato. 1374.

A in bimus, &

bimus, & assignabit: illum uel illam habeant pro hærede & successore nostro, & ipsi Regnicolæ assumere teneantur, & habere: prout eisdē per Barones, Nobiles, Proceres, Ciuitatē. & singulos inhabitatores Regni Polonię fit, & facta est, de nostra uoluntate obligatio omagialis, & promissio, fit & facta est, exnunc prout extunc, & extunc prout exnunc, recipient in Principem, heredē, & legitimū successorem. Et deinde, uel abinde, successores eorundem, uel earundē, locum regiminis habeant obtinere in Regno Polonię prænotato.

Idē Lud. de cōsensu eorundē Baronū, Milit. & Nobil. cassat literas de nō eligēda femella in successorē. LEX II.

Ex eodem Privilegio Omnes aut̃ alias literas, ordinationes, pacta, instrumēta, & munimen- 41.
ta, data & concessa, per nos & successores nostros parte ex una, ac prædictos Barones, & Nobiles Regni prædicti parte ex altera, quę successionem filiarū nostrarum, Ducem, uel in Ducē, in dicto Regno fieri excludebāt: de consensu eorundē Baronū, Militū, & Nobilium dicti Regni Polonię cassamus, uacuamus, annullamus, cassas, uanas, uacuas, et irritas nunciamus: uolentes ipsas carere omni robore firmitatis, præsentibus solum modo perpetuis temporibus ualituris. In quorū omnium euidentis testimoniū, firmitatemq; perpetuā præsentibus concessimus literas nostras pendentī & euidenti Sigilli nostri simplicis munimine roboratas. Datum & actum Kassouię decima septima mensis Septemb. Anno Domini Millesimo tricesimo septuagesimo quarto.

Post mortē aut̃ Ludou. Proceres Reg. de electiōe filię ipsius, Iurib. Ecclesi. bonis, & finib. Reg. sub interreg. defendēdis, ita erāt confæderati. LEX III.

Ea confederatio dicitur Kaptur.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Consonum rationi, & Sacris Canonibus, esse dinoscitur: ut ea quę pro communi utilitate Regni fiunt ac dicuntur, testimonio literarum approbentur. Proinde nos Vincentius Posnaniē, Sanduogius Calisiei. Palatini: Iohannes Calisiei. Sanduogius Naklei. Andreas Sremei. Moyek Byechouiē. Cristinus Zbasinei. Castellani: Suantostaus Posnaniē. Nicolaus Calisiei. Succamerarij: Vbislaus Pincerna Calisiei. Lasota Dapifer, Ioseph de Horodzyse, Vissota de Kurnik, Kunat Subiudex Calisiei. Petrko Dobiczki, Tomislaus de Vyssoty, Dobrogustius Radomiczki, Dobrogustius Vuloszczeyouuski, Szczedzyk Dupniczki, Petrko

Petrko Sosnyczki, Nicolaus Petrski, Vulodzimír Borzugouuski, Iassek Veleuuski, Simon Gromouuski, Petrik Stanaczki, Meczko Krystouuski, Nyczko Kackouuski, Ian Popczycz, Ianusius Iaroglouuski: Albertus de Goray. Ceteriq; Nobiles, Milites, totaq; cōmunitas Maioris Poloniæ: Reuerendo in Christo patri, ac dño: domino Iohanni diuina prouidētia Episcopo Cracouieñ. nec non strenuis ac Nobilibus uiris & Dñis, Dobessao Castellano, Spytconi de Melstyn Palatino Cracouieñ. Iohanni Palatino, Iohanni Castellano Sandomiri. Iohanni Castellano Voyniceñ. ceterisq; omnibus, & strenuis, & Nobilibus, ac toti cōmunitati Terræ Cracouieñ. Sandomirieñ. Siradieñ. Lancicieñ. sub sacramēto nostræ fidei promittimus, pure & sincere omnem fidelitatē & obedientiā filiæ Seren. Principis, ac Dñi: Domini Ludouici sanctæ memoriæ olim Regis Poloniæ & Hungariæ, quæ nobis pro hærede legitimo in Regnū Poloniæ ad manendū dabitur, secundū tenores, prout articulati sunt in literis descripti, per eundem Dominū Regem & suos prædecessores nobis & nostris successoribus datis & concessis inuiolabiliter tenere. A quibus quidē luribus prout in omnibus, suis clausulis, punctis, & articulis continētur, sub præmissa nostra iurata fide, nunquā desistere uolumus: sed circa eadem totaliter uolumus remanere: promitteñ. pro successoribus nostris, quod sub fide & honore cū sacramento Iuramenti a præmissis Iuribus nō recedent, sed ipsa iugiter cū præfatis dominis & successoribus earū defensabunt, & tuebuntur: Cæterum, quod absit, si quis aut qui contra aliquod præmissorū ex nostris, aut quispiam aliquis præsumpserit insurgēdo attemperare: omnes unanimiter & concorditer contra ipsos, uel ipsum. promittimus insurgere, & tanquā contra fidefragos, & Iurium nostrorū destructores, totis uiribus nostris anhelare. Et si aliquis ex Baronibus, Terrigenis, & Nobilibus, sæpe dicti Regni nostri, uera lura & Priuilegia nostra iam dicta ipsorum imitator ac defensor fixe & studiose persistens, alterius cuiuscūq; seu quorumcūq; ueluti destructorū, prophanatorū, uiolatorumq; nostrorum Iurium præmissorū, guerras aut inimicitias quomodolibet contraxerit: extunc eidē fauore, auxilio, consilioq; pleno, sub iurata nostra fide asistere, & ab ipsius, uel ipsorū inimicorū aduersitatibus, eū uolumus & sincere promittimus, in omnibus, cum nostris posteris defendere & tueri. Insuper si qui extra fines Regni positi, Ecclesias seu bona Ecclesiæ, aut confinia Regni nostri, Rege nondum coronato, molestare præsumpserint, uolumus promitteñ. sine dolo & fraude, cum ad hoc specialiter requisiti fuerimus, iuxta posse facultatesq; nostras, unanimiter illa defensare. In quorum rei testimonium sigilla nostra præsentibus sunt appensa. Datum & actum feria tertia post factum S. Katerinæ in Radomskye sub Anno Domini. 1382.

Promittunt obedientiam filiæ Ludouici.

Promittunt se Iura sua defensuros.

Nobiles sub Interregno Ecclesias & fines Regni defendent, uide idem art. 3. proxime sequenti de Interregno & libr. 6. Cap. 1. Artic. 1. de re militari. &c.

Postea

Postea Lithuani fatentur wlad. Iagellonē, maritum Heduigi filiæ Lud. datum, libere a Polonis in Regem electum. LEX IIII.

Ex privilegio prælatorum Lithu. Vilnæ dato. Anno 1401. Lib. 5. ca. 1. ponēdo.

Nos Prælati, Principes, Barones, Nobiles, Terrigenæ, Terrarū Lithuanix & Rufsix, uidelicet Iacobus diuina prouidētia Vilnē. Ecclesiæ Episcopus, Dux Iohannes &c. Significamus quibus expedit uniuersis, quomodo eo tempore, quo Prælati, Principes, Barones, & Nobiles, & cōmunitas Terrigenarū Regni Polonię, diuina cooperāte clementia. Sereniss. Principē Dominū Vuladisslā Regem Poloniæ supremum Ducē Lithuanix, heredem Rufsix, dñm nostrum gratiosissimum, de gentilitatis erroribus educentes in Regem & Dominum sibi assumpserunt.

Itaq; & ipse wlad. Iagello de libera electione wlad. seu Cazimiri filiorum suorum ita scribit. LEX V.

Ex Iagellonis privilegio ledn. 1433.

Vuladisslaus Dei gratia Rex Polonię, nec nō Terrarū Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cuiauię, Lithuanix Princeps, Pomerniæ, Rufsixq; Dñs & heres &c. Significamus tenore præsentium quibus expedit uniuersis. Quomodo libramine uerę rationis pensantes intemeratę fidei, & insuperabilis uirtutis constantiā, quibus Incolæ Regni Nostri Poloniæ in bellis, & certaminibus, quæ cum prosperis, auspice Dño, nostrorū triumphorū successibus, sepe sepiusq; pro defensione nostra & Regni eiusdē hostiū sustinendo insultus suscepimus, placere nobis meruerūt, & uotis nostris obsecundatiōe fideli, nō absq; uarijs periculis corporū, & extenuatiōe rerum, deuota subiectiōne, ubiq; & semper paruerūt: Horum intuitu, & aliorū contēplatione meritorū, quæ excelsa dona, nostrę munificentię, nō indigne promerentur: Volentes etiā, ut beneuolentia eorū fidei affectus, quos cū tanta synceritate & in filios nostros præclaros Principes Vuladisslā & Kazimirū dilexerunt: quorū unum quem aptiorem ad regimē Regni cognouerint, quem nostris requisitiōibus admoniti, sibi expleta uitæ nostrę periodo, pro Rege, Principe, Dño & herede Regni huius Poloniæ, & Terrarū Lithuanix, & Rufsix, quos præclarus Princeps Sigismundus Kerstuth Magnus Dux Lithuanix frater noster charissimus prout in præsentiarū possidet, & debet ad tēpora uitæ suæ possidere, &

possidere, & post obitū eius, ad nos, & filios nostros prædictos, ac coronam, uera & hæreditaria successione deuolui: sicut patētibus literis ad hoc confectis est firmatum: deuote & humiliter susceperunt: & corona Regni, sceptrisque Regalibus, cū solēnitate cēremoniarum debita promiserunt, tanquam uerum, & legitimū successorem, post quam ætatem legitimam habuerit, insignire.

Wladis. ergo tertius de libera sui electiōe ita gratitudinē suā testatur. LEX VI.

Nos Wladislaus Significamus, Quomodo recensentes, & in animo reuoluentes, quanta puritatis affectiōe & fidei integræ constantia, Ex privilegio manus scripto Petri 1438. dato, Prælati, Comites, Barones, Milites, Proceres, Nobiles, Burgenses, ceterique subditi & Incolæ Regni nostri. Spirituales, & Sæculares, personam nostrā uenerati sunt atque dilexerūt: ut tandem defuncto fœlicis memorię genitore nostro charissimo Dño Wladislao. Nos tanquam uerum heredem & legitimū successorem ipsis in Regem & Dominū uoluntatibus concordibus assumpserint, sacro quoque Regni Diademate insignierint. Cum igitur altissimo dirigēte, uotis eorūdem Incolarum Regni nostri in nostrā Maiestatem deliberate concurrentibus, paternū huius sacri Regni Polonię nacti simus solium, dignū ea propter duximus in ipsos Incolas oculos pietatis nostrę aperire & eis hanc quā actu & opere uelut athlete fideles in nobis exhibuerunt sinceritatis constantiā gratitudine, uti decet, compensare.

Cazimir, quoque tertius libere se esse electū ipsdem verbis testatur. LEX VII.

Nos Kazimirus &c. Significamus, Quomodo recensentes & in animo reuoluentes quanta puritatis affectiōe & fidei integræ constantia Ex privilegio manus scripto Petro. Anno 1470. Prælati, Comites, Barones, Milites, Proceres, Nobiles, Burgenses, ceterique subditi & Incolæ Regni nostri Polonię, Spirituales & Sæculares personam nostrā uenerati sunt, atque dilexerūt: ut tandē decedente fœlicis memorię Genitore, & fratre, nostris charissimis Regni Polonię Regibus Nos tanquā uerum heredē & legitimū successorē ipsis in Regē & Dñm uoluntatibus concordibus assumpserint. Sacro quoque Regni Diademate insignierint. Cum igitur altissimo dirigente, uotis eorūdem Incolarum Regni nostri, in nostrā Maiestatem deliberate concurrentibus, Paternū huius sacri Regni Polonię nacti simus solium, dignū ea propter duximus, in ipsos Incolas oculos pietatis nostrę aperire, & eis hanc quā a actu & opere, uelut athlete fideles in nobis exhibuerūt, sinceritatis constantiā, uti decet, compensare.

B

Similiter

Similiter Iohan. Alber. Rex de sui electione ita scribit. **LEX VIII.**

Petric. 1 4 9 6.

Nos Iohannes Albertus &c. Significamus, Quod superiori tēpore diuino numine, & cōmuni atq; concordī Prælatorū, Baronum, Consiliariorū, & omnium Regnicolarum Regni nostri Polonię fauore, ad regnandū in hoc inclyto Regno nostro Polonię, tunc per mortē diuī olim Kazimiri Genitoris nostri uacante, assumpti sumus.

Alexand. vero de sui inauguratione ita scribit. **LEX IX.**

1 5 0 5.

Nos Alexander in noticiam deducimus, quia Dei & saluatoris nostri gratia, Regni paterni dominia conscendimus.

Idem de se.

Ex manu scripto pri-
uilegio Alexan Ter-
re Sandomir. dato.

In sacris Maiestatis nostre primitiis Principes Spirituales & Seculares, ceteriq; Prælati, Barones, & Regnicolę nostri fœlici nostre aderant coronationi: Nosq; post mortē Ser. Regis Alb. ad hoc inclytū Regnum Polon. iure electionis libere, Deiq; optimi fauente clementia unanimiter elegerunt regnaturum.

Itē Sig. Rex consensu omniū se se electum testatur. **LEX X.**

In priuilegio tempo-
re coronatiōis Crac.
1 5 0 7. dato.

Nos Sigismundus, Significamus, Quod paucis ante diebus omnium Prælatorū & Procerū Regni: immo uero totius Senatus, Nobilitatis, & populi consensu, Diadema capiti nostro impositum est.

Idē Sig. Rex pollicetur Sig. Aug. Regē Pol. creatū, cū venerit ad annos discretiōis Iura cōfirmaturū. **LEX XI.**

Nos Sigismūdus. Manifestū facimus p presentes uniuersis: Quia cū omnes ordies status utriusq; tā Spirituales, quā Seculares Regni nostri. Considerātes horū tēporum motus, ac malignitatē: præuenireq; uolētes turbas, aut seditiōes omnimodas, quæ uacātibus Regnis cōtingere solēt, unanimi cōsensu elegerūt, & coronauerūt in Regē huius Regni nostri nobis cōsentiētib; Ser. Principē dñm Sigis. secundū filiū nostrū charis. ex spōtanea sua uolūtate nobis uiuētibus: qua fide et affectu in nos sunt, testatū esse uolē. quēadmodū et ante in multis alijs magnis & arduis negotiis ex mera in nos propēsiōe et libera ipsorū uolūtate, grata & utilia nobis illorū obsequia cognouimus. Nos ui-

cissim pro ea obseruantia, qua nos, & Serenis. familiam nostrā prosequuntur, & quā abunde declararunt in creando Rege ipso Sere. filio nostro nobis uiuentibus: ea uidelicet conditiōe ut nos absq; ullo impedimēto eiusdē Ser. filij nostri, donec uiueremus, Regno & dominijs nostris frueremur, & illis dominaremur: uolētes pro talibus eorū obsequijs nobis utilibus & gratissimis uicissim eis prouidere, ut & ipsi in suis iuribus, Priuilegijs, & libertatibus, consuetudinibusq; approbatis, absq; ullo detrimēto cōseruarentur, polliciti sumus illis & presentibus literis nostris pollicemur: quod quandocūq; ipse Ser. filius noster, siue nobis uiuentibus, siue etiam post mortē nostram ad ætatē legitimam, hoc est ad annos quindecim cōpletos peruenerit, tenebitur illis id totū præstare, quod antecessores nostri Reges Polonię, & nos ipsi præstitimus ex debito, ad quod eius Maiestātē, ut filiū & successorē nostrum tenore præsentium obligamus: uidelicet, quod iurare debbit, omnia iura, Libertates, Priuilegia, literas, immunitates Regni nostri Polonię, Ecclesiasticas, & Sēculares: Ecclesijs, ipsi quoq; Regno Polonię eiusdēq; Prælatis, Baronibus, Nobilibus, Ciuibus, Incolis & quibuscūq; personis cuiuscūq; status & conditionis existē. donatas & concessas per diuos antecessores nostros: Principes, Reges, & quoscūq; dominos & heredes Regni Polonię: præsertim uero, per diuos Kazimirū antiquū Ludouicum, Vuladislauū auum Vuladislauū patruū, Kazimirum patrē Iohannē Albertum, & Alexandrū fratres germanos nostros, patruos uero suos Reges Polonię, & per nosmetipsos patrem eius iustas & legitimas, manu tenere, seruare, custodire attendere in omnibus conditiōibus atq; pūctis & omnia illicite ab eodē Regno alienata, aut distracta pro posse suo ad proprietatē eiusdem Regni aggregare, terminos etiam ipsius Regni Polonię non minuere, sed p posse suo dilatare et defendere: & quādiu hoc Iuramentū Maiestas sua non præstiterit, & huic debito Regio non satisfecerit, ipsi uniuersi Regnicolę nostri ad tradendā illi possessionem, & dominium Regni, & ad seruandū Iuramentū, & ad præstandam fidelitatem & obedientiā suam eius Maiestati non erunt astricti, neq; obligati: uerum quandocūq; supradictis omnibus idem Sere. filius noster in ætate legitima existens satisfecerit, & huiusmodi debitū Iuramentum præstiterit, uniuersi Regnicolę & subditi nostri illi post mortem nostram, uti uero & legitimo Domino & Regi suo coronato, omnem fidelitatem obedientiam, & obsequia secundū Iuramentum a se illi factum & debitū suum præstare & exhibere tenebuntur. Harū testimonio literarū quibus in fidē Sigillum nostrū est appēsū Datū Crac. in Conuentiōe generali Sabbato proximo ante Domin. Lætare. Anno Domini, 1530. Regni nostri, Anno, 24. Petrus Thomiczki Episcopus & Vicecancel.

Cauet aut̃ idem Rex, vt Regis electio sit libera. LEX XII.

Nos Sigismundus, Manifestū facimus per presentes uniuersis. Quia licet mos fuerit antiquus Regni nostri, ut decedētibus Regibus, & Regno uacante, dñi Consiliarij status utriusq; cepto inuicē mutuo consilio, Conuentū electiōis generalem statuerent, & illum omnibus mēbris & ordinibus Regni tēpori denunciarent, ut unusquisq; qui uellet ad illum uenire possit. Quia tamē in eligendo Ser. Principe Dño Sigismundo secūdo Rege Polonię, & magno Duce Lithuanie filio nostro charissimo, mos ipse pretermisus fuit, nō data opera, sed quod nobis uiuentibus, & Regno nondū uacante, magisq; diuina ordinatione, quam humano cōsilio, electio ipsa Maiestatis suę contigit. considerātes tantā omnium subditorū nostrorum erga nos, & Ser. familiam nostrā, fidem & affectū ac obseruantia, ut hanc ipsam electionem filij nostri Ser. utcūq; præter ueterem consuetudinē factam approbauerint, & gratā habuerint. Nolentesq; ut per huiusmodi electionem aliquid in posterū mori antiquo derogaretur: Decernimus, ut deinceps quotiescūq; Regem decedere, & Regnum uacare, aut electiōem quomodocūq; celebrari contigerit, Dñi Consiliarij ordinis utriusq; antequā ad electiōem procedant, prius iuxta ueterē consuetudinē, Cōuentum electiōis generalem statuam, & illum uniuersis Regnicolis & dominijs in tēpore declarent, ac electiōem in eodem Conuentu, iuxta ueterē consuetudinē celebrent. Harum testimonio &c. Datum Crac. in Conu. generali, Sabbato proximo ante Domin. Latare, Anno Domini. 1530, Regni nostri, Anno. 24.

Similis alia cautela.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Nos Sigismundus, Significamus tenore presentium. Cum nullius rei nobis cura sit antiquior, quā ut Regni nostri quieti & tranquillitati non solū quoad nobis uita suppedita uerit. Verum etiā si fieri possit in sempiternū tempus prouidere possimus. Cumq; nō minus ad nos pertinere existimemus, ea quę in posterū nobis e uita sublati, quā quę superstitionibus accidere possint: faciundū putauimus, ut pro tēpore. more nostro, iustas & æquas preces Nobilitatis Regni nostri benigne & clementer admitteremus, quibus a nobis summo studio Nunciij illius ex omnibus Regni ditionisq; nostre Territorijs contenderūt, ut ne qui, si quando Interregnū esse contigerit, noui motus oriri possent, constitutione nostra caueremus, decerneremusq; & statueremus, quēadmodum presentibus cauemus statuimusq; & decernimus, de cōsensu totius

tius Regni Senatus, & Nunciorū Terreſtriū. quaternis tēporibus obſeruandū, ut ſi quid de Rege Polonię factū ſit, eumq; ex uita excedere contigerit, ſecundū ueterem morē conſuetudinēq; & ſtatuta Regni, generalia Comitia Regni edicātur ad nouū Regem eligendū, fiatq; electio Regis libera. Ita ut ex omniū Regni Senatorum, Conſiliario-rūq; Prælatorum, Baronū, Militū, Nobilium, quicūq; Comitia iſta obierint. eiſq; interfuerint cōſenſu & uoluntate, nouus Rex eligatur & denunciatur. Atq; ut diplomati huic noſtro tanto maior fides habeatur, firmiusq; obſeruetur, ſignū noſtrum illi appendi iuſſimus. Datæ Petricouiæ in Conuē. generali ſer. quinta poſt feſtū S. Mathiæ Apoſtoli proxima. Anno Dñi. 1538. Reg. uero noſtri anno. 32.

Deinde Sig. Aug. iā adultus iurati uiuēte tamē patre a gubernatiōe Reg. abſtinebit; poſtea literis Iura Reg. Incolar. cōfirmabit, atq; exequetur. **LEX XIII**

Nos Sigismundus Auguſtus, Significamus. Quod cū Conſiliarij Regni noſtri Poloniæ, ſingulari quadā propenſiōe erga Ser. parentē noſtrum & Dñm, dñm Sigismundū eius nominis primū Regē Polonię, & erga nos, proſapiamq; noſtrā uniuerſam adducti, anno ab hinc ſeptimo, nos in Regē Poloniæ designarent, eidemq; Regno obediētiæ & fidelitatis lureiurādo nobis dato nos inaugurarēt: recepit eis pro nobis, & ſpopondit & literarū monimētis cōſignatis cauit. Idem Ser. parens noſter, quo uolente & adiuuāte hec fiebant, minime teneri eos lureiurādo ſuo, quod nobis præſtitiffent, nec imperio noſtro parere debere, niſi nos iſtis uiciſſim iuraremus: Nos, omnia Iura, & Priuilegia, Libertates, Literas, immunitates iuſtas & legitimas eiufdem Regni noſtri, Eccleſiaſticas, ſeculares & quibuſuis ordinibus, & hominibus, nemine excepto, a maioribus noſtris Regibus Poloniæ, præſertim uero a diuis Kazimiro antiquo, Ludouico, Vuladiſlao proauo, Vuladiſlao magno patruo, Kazimiro auo, Iohanne Alberto, & Alexandro patruis: & Ser. Sigismundo primo patre noſtro donatas, omnino ratas habituros eſſe, ſeruatuſque, & deſenſuros, omniaq; inique ab eodem Regno abalienata atq; diſtracta, pro uiribus noſtris recuperatuſque, & ad unionē Regni aggregatuſque, nec imminutuſque fines eiufdē Regni Poloniæ, ſed auctuſque potius, prolaturuſque quoad poterimus: atq; id luſiurandū, ut tum deniq; daremus, cū adultiorē atatē attingeremus, hoc eſt, cū quīdecimū etatis noſtræ annū aggreſſi eſſemus, uerum ea lege tamē, ut nihilominus uniuerſa eiufdē Regni Poloniæ

potestas Imperiū, & Iurisditio penes Ser. parentē nostrū esset, quo ad is uiueret. Id uero tempus prescriptū cum aduenisset, iurauimus publice in summo tēplo in arce Cracouiē. quarta die Febr. anni præsantis, uerbis cōceptis, ad sancta Dei Euangelia, in eam sententiā cuius supra meminimus: & Ser. parentis nostri fidē pro nobis datam liberauimus. Cæterum ut pactis illis & conditiōibus, quibus Regnū ad nos delatū est, stemus: Et ne idem illud Regnū nostrum ullis turbis atq; difficultatibus inuolueremus, memoresq; paternorū beneficiorū, officijq; nostri, atq; beneuolentiæ singularis erga nos omniū nostrorū subditorum, recipimus, spōdemus, & Regio nostro uerbo pollicemur, primū omnia nos quęcūq; iurauimus, omnibus subditis nostris, Incolis nostris Regni Polonię cuiuscūq; ordinis & conditiōis fuerint, absq; ulla controuersia, seruare, deffendere, & exequi uelle. Deinde nihil nos Imperij neq; Iurisditiōis in eodē Regno uiuente Ser. parente nostro, nobis esse usurpaturos, neq; coacturos quenq; inuitum & recusantem uolūtati iussisq; nostris parere, sed in eiusdē Seren. parentis nostri potestate quoad uicturus est, omnia, nosq; ipsos etiā esse futuros, postremo post obitū etiam, qui utinā sero contingat, Ser. patris nostri, neminē predictorū subditorū nostrorum nobis parere debere, nisi prius ipsis uniuersis, omnia iura, & priuilegia tam Regni nostri Polonię, & ditionū eius omnia, quā priuatarū personarū aut locorum quorūcūq; priuata, & quasuis libertates, literas, & immunitates a supra membratis maioribus nostris Regibus donatas, quęq; deinceps adhuc a Ser. patre nostro, quam diu uiuet donabūtur, & constituentur literis nostris cōfirmauerimus, atq; iuxta continentia & tenores earundē in debita executiōe posuerimus: quę omnia libenter pro uiribus nostris faciemus & exequemur. Quod ut certū firmumq; sit signo nostro, quo nūc utimur appenso literas has cōsignauimus & manu nostra subscripsimus. Datū Crac. sexta Febr. Anno Do. 1537.

Postremo Sig. Aug. rā Reg. inaugurat⁹
de sui electiōe, Iurūq; confirmatiōe &
executione, ita scribit, LEX XIII.

Petric. 1550. e po-
lonico idiomate in la-
tinum translatus si-
deluer.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriam. Quando quidē incerta est neq; satis durabilis memoria humana, consueuerūt prudētes homines scripturę cōmendare, id quod in eterna memoria posteritatis haberi uolunt. Proinde nos Sigismundus Augustus Dei gratia Rex Polonię Magnus Dux Lithuanie nec non Terrarū Cracouiē. Sandomiriē. Syradie. Lancicie. Kuiauiē. Rursie. totius Prussie. Masouie. Samogitie. Pomeranię. Culmē

nię, Culmeń. Elbingeń. &c. Dñs & heres. Significamus presentibus literis, uniuerſis quorũ inter eſt, presentibus & futuris. Quia cũ ante uiginti annos, uiuẽte adhuc pię memorię Ser. Rege Sigismũdo parente nostro, unanimi cõſenſu Conſiliariorũ noſtrorũ tã Spirituális quã Secularis ſtatus, & totius Nobilitatis, aliorũq; ſtatuum Regni, ad Regnum Polonię electi & coronati fuimus: ubi omnes Cõſiliarij Regni ordinesq; aliij, iuramentũ debitę fidei, nec nõ ſubiectiõis, ac obedientię nobis fecerunt: nihilominus ita quod ea nobis præſtare nõ tenebantur, quã diu Ser. parens noſter uiueret, penes quẽ integra auctoritas & ſuperioritas Regia durare debuit, prout & ad finẽ illius uitę durauit integra. Et quia ætas noſtra tũ non permittebat, ut debitum luſiurandũ ſecundũ antiquam conſuetudinẽ maiorũ noſtrorũ Regum Polonię facere potuiſſemus, obligauerat ſe eo nomine Ser. Rex parens noſter, ut cũ ad etatem integrã perueniremus, luſiurandũ debitum faceremus, eoq; nos obligaremus, omnia lura, Priuilegia, libertates, literas, & immunitates iuſtas & legitimas ipſius Regni noſtri Spirituali- bus, Secularibus, & quibuſcũq; hominũ ordinibus, nullis exceptis, a prædeceſſoribus noſtris Regibus, & Principibus Polonię, nominatim uero a pię memorię Regibus Kazimiro magno, Ludouico, Vuladiſlao proauo, Vuladiſlao antiquo patruo, Kazimiro auo, Iohanne Alberto, & Alexandro patris, & Ser. Rege Sigismundo parente noſtro datas, in omnibus firmiter tenere, ſeruare, & tueri: & hoc quodcũq; illegitime ab hoc Regno alienatũ, uel ademptum eſſet iuxta facultatẽ noſtram recuperaremus, & ad unitatẽ Regni adiungeremus, in nullo diminuendo fines Regni Polonię, ſed potius augendo, tantũ quantum poterimus maxime prout iam huic ipſi obligatiõĩ ſatiſfecimus, quãdo ſeptimo anno poſt coronationẽ noſtrã, more ſolito in Eccleſia luſiurandũ præſtitimus, poſt quod quidẽ luſiurandũ noſtrum obligauimus nos literis noſtris, omnibus ſubditis noſtris datis, quia cũ Dñs Deus ex hac luce memoratũ Ser. Regem parentẽ noſtrũ ſuſtulerit, non prius ipſi ſubditi noſtri deberent nobis obedientiã, quouſq; omnibus in genere omnes literas & priuilegia tam generales Regni & dominiorũ ei adnexorũ, quam priuatarũ personarũ, & locorum, omnes libertates cõtinentia, alias literas, & immunitates, a ſupradictis prædeceſſoribus noſtris datas, & ab ipſo Sere. olim Rege parente noſtro quãdiu uixit dãdas, literis noſtris cõfirmauerimus, et illas. ita ut in ſe extãt ſcriptę, in bitam executionẽ, iuxta facultatẽ noſtrã reponeremus. Cum autẽ eo res peruenit, quia Dñs Deus ipſum Ser. Regẽ parentẽ noſtrũ ex hac luce ſuſtulit, et iã poſt hãc liberã electiõẽ, et coronationẽ noſtrã, gubernatio, ſuperioritas, & auctoritas Regni nũc ſuper nos deuoluta eſt: memores luſiurandi per nos præſtiti & obligatiõis literalis in noſmet datas, Ediximus Conuentũ Regni, tam propter alias neceſſitates Regni, quã
in primis

Hec Iurium confir-
matio pertinet pro-
prie ad Cap. 2. Arti.
2. qui confirmationes
Iurium continet.

in primis propter hoc, ut illud ipsum re ipsa exequeremur subditis no-
stris, quod illis uerbo & literis nostris promiseramus: proinde ex istis
causis, omnibusq; rebus bene apud nos, & cū matura deliberatiōe ex-
pensis, postulationibus etiā omniū ordinum Regni in hoc Conuentu
existēcium permoti, omnia Iura, statuta, donatiōes, libertates, immuni-
tates, consuetudīes, & omnes alias literas, & priuilegia, quocūq; uerbo-
rum tenore cōscripta tam generalia totius Regni, & dominorū ei ad-
herentium, Spiritualia & Secularia, quā specialiter omnibus statibus,
& personis, & locis, generaliter & specialiter nullis exceptis, a Regibus
& Reginis, ac Ducibus, Dñis & heredibus Regni Poloniæ, & Terra-
rum eius, nominatim uero a Regibus piæ memoriæ Kazimiro magno
Ludouico Loīsz, Vuladislao proauo, Vuladislao antiquo patruo, Ka-
zimiro auo, Iohanne Alberto & Alexandro patruis, nec nō Ser. Rege
Sigismundo parēte nostro, antecessoribus nostris, iusta & legitima, iu-
steq; & legitime datas & donatas, data & donata. Quæ quidē eius ua-
loris habere uolumus, perinde ac si hic de uerbo ad uerbum inserta fu-
issent, ita prout ipsa in se sonant. nihil eis diminuēdo uel detrahendo,
renouare, cōfirmare, approbare, & ratificare decreuimus: prout præsen-
tibus literis nostris renouamus, cōfirmamus, approbamus, & ratifica-
mus, nec non firma, durabilia, certa, inuiolata & immutabilia habere
uolumus temporibus pēpetuis, ac pollicemur uerbo nostro Regio, &
sub onere lusiurandi per nos præstiti obligamus nos, quia hæc omnia
supradicta Iura, statuta, immunitates, libertates, donatiōes, priuilegia
et literas per antecessores nostros piæ memoriæ et nominatim per Ser.
Regem parentē nostrum legitime & iuste datas & exhibitas, seu data
& exhibita, firmiter & inuiolabiliter tenere, & iuxta ea subditos no-
stros omniū ordinum tā generaliter omnes quā specialiter singulos
unumquēq; cōseruabimus, & omnibus tenere & cōseruare mandabi-
mus tēporibus pēpetuis. Et id quod illis cōtrarium fuerit, neq; ipsi
faciemus neq; alijs facere permittemus. Quod si aliquādo eueniret ut
uel per nos uel quempīā alium istis ipsis Iuribus, statutis, donatiōibus
priuilegijs, literis, immunitatibus, & libertatibus aliquid huiusmodi
fieret cōtrarium, uel si illis derogare, easdēue per nosmetipsos abroga-
re aliqua re uellemus, extunc omne illud nihil firmitatis neq; ponde-
ris habere debet, sed omne illud uigore istius Conuētus nihili, & cas-
sum intelligi debet: prout & nos hoc ipsum annihilamus, & cassamus
& nihili esse inuenimus presentibus nostris literis tēporibus pēpetu-
is. Sed quia a nō exiguo tēpore in multis rebus, contra hæc ipsa Iura,
priuilegia immunitates Regni excessum, & illis detrītū est: postulan-
tibus Nuncijs Nobilitatis, & cōsilio Consiliariorum Regni nostri ad
hoc accedēte, uisum est nobis esse necessarium, ut hoc ipsum, pro eo ac
debemus, atq; obligati sumus, hic in isto Conuentu reformaremus
& ad priorē

& ad priorem conditionem seu integritatem restitueremus, ac reduceremus, & in debitam executionem reponeremus.

Rex nisi libere elec. ne coron. L. XV.

In primis autem de Coronatione Regum Poloniae, ita prouidimus & constituimus: Quia nemo coronari ad Regnum debet, donec prius ab omnibus Ordinibus Regni, libere, iuxta Priuilegia Regno Poloniae a Regibus data electus fuerit.

ARTICVLVS III.

De Interregno, deque ratione creandi R E G I S noui, si R E X sine prole decesserit.

**Si Rex Pol. sine ple decesserit, Pol. si-
ne Lithua. Regē ne eligant. LEX I.**

- 127 Prælati, Barones, & Nobiles Regni Poloniae, Rege Polon. sine liberis & successoribus legitimis decedente, Regem & Dominū non debent sibi ipsis eligere, sine scitu & consilio nostro uidelicet Alexandri Magni Ducis, Baronumq. & Nobiliū Terrarum Lithuaniae prædictarū, iuxta tenorem, & contenta priorum literarum,

Ex Priuilegio Prælatōrū Lithu. tempore Iag. in Hrod. 1401 dato, c. lib. 5. cap. 1. artic. 1. posito de sumptum.

Similis.

- 129 Illo etiam nō omisso: Quod si Vuladislauus Rex prædictus (quod Deus auertat) sine prole decesserit, extunc sine scitu & cōsilio eiusdē Domini Ducis Vitouudi & nostro pariter, Principes, Prælati, Barones, Nobiles, & cōmunitas Terrigenarū Terrarum Regni Poloniae prædicti sibi Regem & Dñm non debent eligere seu locare. Cum quibus firmam, mutuā & constantem seruantes assistentiā in dulcedine fidei & uisceribus Iesu Christi perpetuā & irreuocabilē tenebimus unionē.

Ex Priuilegio prælatōrum, quo per eos Ducatus Lithu. Regno incorporatus est prout per Iagellonē Regem & Vitouudi Ducem fuit incorporatus Vilnæ 1401.

Similis.

- 131 Et uiceuersa Prælati, Barones, & Nobiles Regni Poloniae Rege præfato (quod absit) sine liberis & successoribus legitimis decedent. sine scitu & consilio Illustris Dñi Alexandri alias Vitouudi Magni Ducis Lithuaniae, si superstes remanserit, & nostro eligere nō debebūt, ut aut corroboratiōis & cautelæ uberius omnia præmissa accipiant firmitatem, fecimus Sigillorū nostrorū munimine roborari. Actum in Opido Hrodlo circa flumen Bug in Parlamento seu congregatiōe generali die secunda mensis Octobris. Anno Domini. 1413.

Ex Priuilegio Prælatōrū Lithua. Vilnæ.

Similis.

- 131 Defuncto Rege Poloniae præfati Prælati & Barones Reg. Poloniae. si-

Ex eodem Priuilegio ne scitu & 1409.

ne scitu & consilio Prælatorū & Baronū Magni Ducatus Lithuanie, ad electionē noui Regis nō procedant: sed pariter cū Prælatīs & Baronibus Magni Ducatus Lithuanie, si uocati tēpore congruo uenire uoluerint, Regem & Dñm eligent: quibus ita ut præmittitur stantibus, & in posterum obseruandis, de certa scientia omnīū aliorū Prælatorū, Baronum, Procerū, & Nobilium Magni Ducatus Lithuanie fratrum nostrorum, inscriptionē præinsertā prædecessorū nostrorum suscepimus, ratificamus, suscipimusq; & cōfirmamus per præsentēs: obligantes nos nostris nominibus, ac uice omnīū Prælatorū, Baronum, Procerum, & Nobiliū Magni Ducat. Lithu. bona fide in uerbo nostro cōstanti & fideli, omni dolo, fraude, & colore semotis, promittimusq; pollicemur ac uouemus, & nostri iuramenti præstiti onere & ministerio strictius nos obligamus, ipsam præinsertam inscriptionē cum reformatione & declaratione articuli de electiōe Sereniss. Dñorum nostrorum, ut præmittitur in omnibus suis articulis, clausulis, punctis, & sententijs firmatam tenere, perpetuoque & inuiolabiliter obseruare.

Sub Interregno fines Regni a Nobilitate defendantur. LEX II.

Ex confæderatione
dicta Kapiur supra
cap. 1. art. 2. posita.

Insuper si qui extra fines Regni positi Ecclesias, seu bona Ecclesiæ, aut Confinia Reg. nostri, Rege nondū Coronato molestare præsumpserint Volumus promittē. sine dolo & fraude, cū ad hoc specialiter requisiti fuerimus iuxta posse facultatesq; nostras unanimiter illa defendere.

Sub Interregno nihil rapiatur de Thesauro. LEX III.

sigism. Crac. 1507.

Idem libr. 1. cap. 10.

de Officio Thesaur.

Ex Thesauro si quis aliquid sustulerit, rapueritue, aut quouis modo in usus proprios conuerterit, præsertim sub Interregno, fraudis & peculatus reus iudicetur.

Ne turbæ sub Interregno orirentur,

Sigismund. August. uiuente patre fuit coronatus. Vide supra Legem 11.

COMMENTARIUS.

Regna quæ Iure successiōis aut hæreditario trāsferuntur, multo magis florēt is, ubi suffragiis & opibus res agitur: nō solum quod nihil difficilius dediscitur quā regnare: Verūetiam quod noui Reges per ambitionē plerūq; malis artibus ad fastigiū enituntur, & vim sepe faciūt Reipub. adscitis Tyranni alicuius præsidis. Nihilominus si stirps Regia deficeret, vel propter naturæ, aut educationis deploratā malignitatē omnino inepta ad Regnū capessendū, calculo omnīū bonorum iudicaretur: Primo omnīū in eo casu illud expendi solet, num gentilis, an alienus potius sit eligendus. Quia in re tametsi hominū prudentiū plurimæ occurrant, variantq; sententiæ, ad Dei tamē præceptū consiliū humanum examinandum esse

Ex qua gente Rex
nouus creari deberet.

nandum esse puto, quod tale est. Quū venēris in Terrā quam Dñs Deus tuus dat tibi, possederisq; eam, & in ea habitaueris, & dicturus es, Constituā super me Regem, quemadmodū omnes gentes quę circū me sunt: omnino Regem super te pones, quē elegerit Dominus Deus tuus: de medio fratrum tuorum constitues super te Regem, non autē præsicere tibi potes hominē alienū, qui non est frater tuus: Modo ne sibi talis equos multos, multasq; mulieres paret, ne recedat cor eius: neque multiplicet sibi multum auri & argenti. Quū autē sederit in solio Regni sui, describet sibi exemplar Legis in Libro corā Sacerdotibus Leuitici generis, eritque illud penes eum, vt legat in eo cunctis diebus vitæ suæ, vt scilicet discat time re Dominū Deum suum, & seruare omnia verba Legis huius atq; Statuta ista, vt faciat ea. Et ne extollat cor suum super fratres suos, neque recedat a precepto neque ad dextram, neq; ad sinistrā, vt proroget dies in Regno suo, ipse & filii eius in medio Israelis. Itaq; ex corpore fratrum Rex eligendus est: si modo dictis virtutibus polleat. Vere enim in Prouerbiis dicitur, Persa Persę, Atheniensis Atheniensi, amicus est: vt ne quis speret, alienigenā indigenæ æquiorē clementiorē rem p fore Dominū, quam indigena futurus erat. Sed & forma quoq; eligendi Regis a maioribus nostris pretermissa est, modo vt sit Nobilitati eque ac Proceribus libera cautū est. Sed neque præsriptū est, quis Senatorū sub Interregno haberet auctoritatē in dicendorū Polonis ac Lithuanis, aliisq; Regni Ducatibus Comitiorū ea causa cogi solitorū. Hoc autē definitū esse oportuit. Scimus enim Silesiam a corpore Regni sese auulsiſſe, quod in electiōe vnus Regis calculus ip sius fuerat neglectus, vt itaq; tēpestiue simili occurratur periculo, optandū esset, vt aliquis vir Prima inter Senatores dignitate præditus, aliarū gentiū more habeat potestātē Comitiorū mox post mortē Principis sine dolo ac fraude indicen dorum creandi Regis noui causa. In quibus quidē Comitiiis vt multitudo illa Electorum, vel ad pauciores redigatur, vel saltē numerus Prouinciārum maior, aut alioqui insignis virtus candidati vincat, opere precium esse cenſeo. Nam qui cōparata sibi clientū turba affectati Regni notaretur, eum læsæ Maiestatis reum peragi fas est: timendū enim est, ne sub Interregno Respub. a seditiosis intus, extra vero ab hostibus discerpatur, aut etiā potentia, largitiōes, metus, gratia popularis, Iudiciorū infirmitas, plus in delectu valeat, quā Reip. expediat. Sed illud quicquid est cauendū, ne multi Reges pro vno per seditionē creentur, aut ne quis affinitatis, aliove Iure ad se pertinere Regnū cōtendat, hoc enim libertati contrarium est, illud exemplo Græcię & Hungarię exitiosum est. Horū enim Regnorum Reges, potentia cōpetitoribus inferiores, a Turca præsidia implorarūt: ita vt paulo post, Et ipsi Regnis exciderēt suis, sic totius fere Europæ clade didicimus, illud Platonis esse verū T Y R A N N V S ex radice tutoria pullulat: & multitudo Imperatorū perdidit Cariam. N V L L V S autē gerendo Imperio censeatur idoneus, auctore eodē Platone, nisi qui coactus & inuitus tā difficilem suscipiat functionē. Quisquis enim affectat Principis munus, is aut stultus est, cum non intelligat, quā sollicita, quamq; periculosa res sit recte fungi Principis Officio: aut adeo vir malus vt cogitet se sibi gesturū Imperiū, non Reipub. Q V O C I R C A oportet hunc, qui sit idoneus Regno nō mediocribus, sed summis virtutibus, quas supra Artic. 4. & in hoc ipso Cōmentario enumerauimus natura & instituto acquisitis excellere, vt scilicet omnes Ciues animaduertētes se longe infra relictos, in Principe vno reperiāt, quod admirētur, imitatiōe exprimant, & quasi numen Terreſtre forma & specie omniū mortaliū augustius reuereantur. Nec frustra omnibus virtutibus absolutū Principē tam diligenter expetimus: Neque enim alia breuior, aut efficacior ad corrigendos populi mores via est, quā Principis incorrupta vita: e contrario vero, nullius pestilentia, neq; citius corripit, neque latius peruagatur contagiū, quam mali Principis pessimū exemplum, vt vere & grauiter Claudianus Poeta in vtrāq; partem scripsisse videatur.

Rex sit indigena, sed superbia, luxuria, et auaricia uacet: in lege aut Dei meditetur semper, Deū timeat, super fratres suos se se nō extollat, omnis noq; mandata Dei seruet, ut proroget dies suos.

Quæ forma eligendi Regis & quis Comitiorum ei rei edicat.

Quid uincere debet in Rege creando nomo.

Multitudo Regum.

Qui gerendo Imperio dignus est & uel indignus.

Quamobrē summis uirtutibus Regē præditum esse oportet.

Regis ad exemplum totus cōponitur orbis. Tameſi aut Plaro Muſicorū cantibus mutatis ſentiebatur Reſpub. mutari. Nihilominus nos vitam Principis multo maius momentū ad mutationē morum in populo adferre exiſtimemus: tantoq; diligentius vitam futuri Regis cōtemplemur, quāto liquidius videmus, bonū vel malum Reipub. ſtatum a bono vel malo Principe deriuari: quippe quod potētia eius ſumma in utrūq; partem a multis adiunatur & tam ad bonū adminiſtros, quam ad malū aſſentatores præſto habet, difficile aut reperias Conſiliarium qui hos libertate ſententię a Rege abigat, illos aut nebulo quiſpiam impedire poſſit, quominus utriq; Regię voluntati obſequantur vicięque vel virtutes hoc eſt peſtem vel ſalutem in Rempublicam infundant.

ARTICVLVS III.

De electi Regis Iuramēto, Coniugio, Coronatione: Securitate vitę, Honore, in obſectatores lenitate, nec non de Perſonarum, ac rerum in Curia Regia Tutela: Item de Ducum & Conſiliariorū Iuramento, atque circa R E G E M auctoritate generali.

Rex electus Iurat ſic. LEX I.

Rex electus Deo teſte & Iudice interpoſito, præſcribit ſibi legem iuſtitię, ne potētia eius metuatur: ac fortitudinis, ut in metu illi confiſatur.

Ego A. Dei gratia Rex Polonię, Magnus Dux Lithuanię, Ruſſię, 161 Pruiſię. &c. Dñs & heres: Iuro, ſpondeo & promitto ad hæc ſancta Dei Euangelia. Quod omnia Iura, libertates, Priuilegia, literas, immunitates Regni mei Polonię, Eccleſiaſticas & ſeculares, Eccleſijs quoq; Regno Polonię, eiſdemq; Prælatiſ, Principibus, Baronibus, Nobilibus, Ciuiſibus, Incolis, & quibuſlibet perſonis cuiuſcūq; ſtatus ac conditionibus exiſtentibus, per Diuos prædeceſſores meos, Principes, Reges, & quoscūq; heredes ac Dños Regni Polonię. Præſertim uero per Diuos Kazimiri antiqui, Ludouici, Vladislaui proauū, Vladislaui patrum, Kazimiri auum, Iohannē Albertū, & Alexandrū patruos, nec non Sigismundū patrem meos Reges Polonię iuſtas & legitimas, donatas, manu tenebo, ſeruabo, cuſtodiam, & attendam in omnibus conditionibus atq; punctis, & omnia illicite ab eodem Regno alienata, aut diſtracta, pro poſſe meo ad proprietatē eiſdem Regni mei aggregabo, terminos etiā Regni mei Polonię non minuā, ſed pro poſſe meo defendā & dilatabo. Sic me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei Euangelia.

ſigif. Rex manu propria Vilnæ 1516.

Sigism. de ſuo coniugio ad Senatū.

Magna ratio Regis ſigifm. a Caſare Maximiliano habita. Rex ſi pot., relinquat Reipub. liberos, turpe enim fuerit, ex quo pudoris pudicitięq; exempla petuntur, eūdem exaturandę tantū. bidinis cauſa ducere uxore. Regib. ita

S. Cæſarea M. pro eximia ſua erga nos beneuolentia, & cōiunctione noſtra mutua, ſæpius nos cohortari dignata eſt, ut rationē habentes uerturi ſtatus Regni, Dominiorūq; noſtrorū, ac nepotis noſtri Lodouici Hungar. Regis, cū masculina prole careamus, & una duntaxat in utroque noſtrū ſpes poſteritatis noſtrę ſuper eſt, animū ad ineundū alteriū matrimoniū induceremus: propoſuitq; nobis eiſ M. inter alias neptē ſuam Illuſtriſs. Leonorā Principē Burgundię Virginē annorū xviij. cum dote tercentum milliū aureorum, & ſi fratres eiſ Carolus & Ferdinandus Reges ſine masculina prole, quod abſit, decederent, ipſa ut ſenior in

Fol

nior in Principatū Flandriæ & Burgundiæ succederet: Alterā uero Illustr. Bonam Virginē annorū xix. quæ cū matre sua Domina Isabella filia Alfonsi Regis Aragonū degit in Regno Neapolitano, quæ habebit dotis ducenta millia parata, post mortē uero matris suæ, accessura sunt ei adhuc quingenta millia aureorū: Offertq; eius M. intellecta uoluntate nostra, omnem suam operā, quo ipsum matrimoniū quā maxime ex re & dignitate nostra cōficeretur: promittens insuper eius Cæsarea M. quo testatior esset eius erga nos beneuolētia & affectus, quod cognita uoluntate nostra, & si animus esset nobis secū Viennæ, aut alibi cōueniendi, ut id aliquādo negocia Seren. Regis Lodouici, & nostra mutua ualde exigunt, se effecturā esse, ut ambæ predictæ Virgines illic cōstituerentur, & nos corā utram uellemus, eligere possemus, id uehementer Maiestas sua cupiens, ut nuptias in præsentia ipsius, & de manibus eius auspicaremur, in quibus ipsa adhuc hastis cōcurrere uellet, & id genus stratagemata sua hoc iucundo fini concludere. Nos itaq; cognita Maiestatis suæ Cæsareæ tanta in nos affectiōe, & quod huius rei deliberatio diutius produci nō potest, decreuimus uoluntatē nostram suæ Cæsareæ Maiestati per Nunciū, uel literas nostras, cū id tātopere a nobis exigit declarare, ne per longiorē cunctationē tantam rei bene gerendæ occasionē amittamus, & tam fauorabile eius Cæsareæ Maiestatis erga nos Officiū negligere, & paruipendere uideamur. Quia uero tale negociū ad bonū statum Reipub. augendū uel diminuendū plurimū habet momenti inconsultis S. V. nollemus illud aggredi. Quas enixe hortamur, ut in primis consulant, si nobis uxor ducenda sit, nec ne: deinde cū in matrimonio tractando, quemadmodū in omnibus Principū actionibus duo præcipue sint cōsideranda, honestum nostrum, & utile Reipub. perpendant secū diligenter, quæ nobis potissimū his rationibus sit ducenda: & si, ut Cæsarea Maiestas optat, resq; nostræ mutue exigunt, conuenire cū illa debeamus: præscribātq; nobis quā celerius suā sententiā: ut ad tēpus quod res exigit, eius Cæsareæ M. respōdeamus.

Rex vxorē ne duc. incōsult. Sena. L. II

Ne imparē uxorē ducat Rex. & Reg. sui Senatorū consiliū in eo negligat, nūquā nos cōmissuros esse recipimus, ut ad hūc lapidē offendam⁹.

Thesaurarius Coronas & Thesauros conseruat. LEX III.

114 Statutum est, Quod Thesaurarius Regni Coronas & Thesauros Regni, quæ summa sunt omniū rerum maximarum, conseruet.

Coronæ in Castro Crac. sūt. Lex IIII

C

iij

In publico

men reginæ sunt du-
cendæ, uere enim scri-
psit Ouid. si bene uis
nubere, nube pari.

Regū conuentus res
buss pub. christianus ne-
cessariis, ut sese cogno-
scant, diligant, ac ius-
uunt, quare sapientē
& peregrinarū lin-
guarū peritum Res
gem esse oportet.
Hic honor q nuptijs
sigism. haberi debuit
iux ulli regū habitū ē

Occasio rerū geren-
darum mater.

Contingit regis ad ra-
ipū. statū amplifican-
dum uel diminuendū
plurimum habet mom-
menti: ergo de matrimo-
nio regis consulen-
di sunt senatores.

in matrimonio regis
honestum regis, et u-
tile reipub. uideatur.

sigism. Augustus Pe-
tricius 1548.

Ex cōiugio enim &
affinitatib. regis, ma-
gna honestas ac utili-
tas in rēp. refunditur

Alex. Petric. 1504.
Idem cap. 9. de Thef.

Idem Rex,

Omnia hæc coronati
onis insignia, nempe
Diadema, sceptrū, au-
reum pomū, & gla-
dius, aliq; huiusmōi
Regi uel Reginae, gra-
tia inaugurandi sui
ad Reg. in soliū pro-
cedenti, a summis Re-
gni proceribus so-
lent præferri.

Ex Kazim. tercij pri-
uilegio 1451.
Doctes Reginis in bo-
nis cōtugis, aut etiam
Castris principalib. et
munitis, nō inscribū-
tur, ne Regina uidua
Reg. sibi instituant,
uel alijs instituēdi cō-
cedant facultatē; atq;
ita scindēdæ reip. oc-
casionem suppediēt.

Sigism. Augustus pe-
triciouæ 1550.

Sigism. Crac. 1539.

Crimē læsæ Maiesta-
tis, quam multiplici
pœna plectatur in-
fra cap. 4. art. 15. de
hereticis Vladislā.
Iagello descripsit.

Honor Regi debetur
quod sit animata Dei
imago: timor quod
gladiū gestet: uectis
gal quod unus pri-
uati oblitus, nō unam
aliquam partem, sed
totam Remp. curet.
Idem infra capi. 15.
art. 6. de homicidijs.
Alia statuta de furt.
uide li. 3. ca. 12. ar. 12.

De lenitate Regis
Theodosius ad Ruffi-
num præfectum.

In publico Regni nostri Castri Cracoui. Thesauro Coronatiōis Dia-
demata, & alia Regni secretiora, seruari consueuerunt.

**Gnesnen. Archiepisc. Regem & Regi-
nam coronet, nō Cardinal. LEX V.**

Quantū ad Coronatiōes Regum, & Reginarū Reg. Poloniæ pertinet:
Statuendo decernimus & statuimus, quod nullus alius neq; Dñs Sbi-
gneus Cardinalis ad huiusmōi Coronationē ipsorū Regū & Regina-
rum se de cætero, & in perpetuū intromittet, & Coronabit: præter Ar-
chiepiscopū Gnesn. pro tempore existentē. Circa quas Coronatiōes præ-
fatus Dñs Sbigneus Cardinalis habitu dūtaxat utetur Cardinalatus.
Ceremonijs autē uti debet sicut Episcopus Craco. prout ab antiquo u-
tebatur, ubi interesse uoluerit: quod in sua libera erit uoluntate. Regia
Maiestas nihilominus aut Reginalis taliter Coronāda per Archiepis-
Gnesneñ, atq; alios Episcopos coronabitur & coronari debebit.

Similis.

Regem sic ut supra dictum est, libere electū, nemo alius coronare de-
bet, præterquā Dñs Archiepiscopus Gnesneñ. iuxta Priuilegium eius
per Kazimīrū tertiū Anno 1451. datum, cum his Episcopis qui ad hoc
secundum ueterem consuetudinem pertinent.

**Crimē læsæ Maiestatis in persona Re-
gia committitur. LEX VI.**

Crimen læsæ Maiestatis, ita postulātibus Terrarū nostrarū Nuncijs
nolumus nisi in persona nostra locū habere, & nō in alias quantūuis
publicas personas gereñ, extendi. Si quod autē per quempiam facinus,
uel homicidiū, in his fuerit cōmissum: qui extra personam nostram, uel
Senatoria, uel aliqua publica dignitate, loco, & Officio fungeretur: in
eum secundum Statutum animaduertetur.

Qui corā R. aliquē vulnerau. L. VII. 39.

Insuper statuimus, ut si quispiā coram nobis gladiū, uel cultellum ex-
traxerit, & aliquem uulnerauerit in gratia nostra consistat.

Qui aliqd in curia furat⁹ fuer. L. VIII 39.

Si uero in Curia nostra minutas quascumq; res subtraxerit, auris pe-
riculo & priuationi sit subiectus.

Si quis modestiæ nescius, & pudoris ignarus, improbo petulantiq; maledictio
nomina nostra crediderit laceranda: ac temulentia turbulētus obtrectator tem-
porū nostrorū fuerit: eum pœnæ nolumus subiugari, neq; durū aliquid, neq; aspe-
rum volumus sustinere: quoniā si id ex leuitate processit, contemnendū est: Si
ab insania, miserationē dignissimū: Si ab iniuria, remittendū: unde, integris om-
nibus hoc ad nostram scientiā referatur: ut ex personis, hominum dicta pense-
mus: & utrum permitti, an puniri debeant, censeamus.

Abiq;

Absq; Senatu Rex nihil in Repu- blica faciat. LEX IX.

sigism. Augustus Pe-
tronicus 1548.

Regi iuramentū prae-
stant omnes feudarii

Duces, de quibus lib.

5. praeterea; omnes

Consiliarii, alijq; or-
dines Reg. de quibus

lib. 1. cap. 3. de Consis-

liarijs et capit. 5. de

Dignitatib. videatur.

Ne Rex Senator. suorum consilium negligat, nuncq; nos commissuros recipimus
ut non communicato cum Senator. nostris consilio ulla de re quicquam statuamus.

Marschalci vero Ceremon. & Curiae

sunt Magistri ac Censores. LEX X.

Quam vide Capitulo 8. de Officio Marschalcorum.

Thronus Regis iusticia firmatur. L. XI

92. Thronus, splendor, & potentia Regalis, & cuiuslibet Principatus Maiesta-
tis, tunc dinoscitur inter fideles suos, non solum tutissime roborari, uerum
etiam uelut radijs naturaliter prominētibus, eis splendere: dum pure fidei
& beneuolentiae subditorum meminit, dumq; acumen cunctarum lucubrationum
& meditationum suarum pro earundem fidelium suorum quiete, tranquillita-
te, equitate, & iusticia desiguit. Quod sit praecipue, dum pro fide & beneuo-
lencia in Regiam excellentiam efferendam sublimandamq; collocata, digna re-
munerationis brauia suis ipsis tribuet fidelibus: non solum in libertatibus.
Iuribus, & Constitutionibus, largiendis, instituendisq; nouis: uerum etiam alijs per
alios Reges & Principes pia consideratione institutis confouendis, & confir-
mandis. Neq; in hoc sublimis errat Regum & Principum meditatio, et enim
obseruantia fidei sui trahens originem ex augmento gratiae Iurium & liberta-
tum rationis & naturae ipsius legibus stabilior perseverat, cum fauor et be-
nignitas Principis in suos ostensa subiectos, sic commodari exhiberiq; con-
spicitur, uti eorum necessitas honestas ac euentuum communium uis creditur
pro tempore & in futurum exposcere. Ipsa tandem Maiestas quicquid unquam
propterea decreuerit aut instituerit, id ne labentibus saeculis obliuionis
confundatur erroribus, consueuit literarum apicibus commendare euerne,
perinde ac uiuaciter memorandum & duraturum.

Johan, Albert, Petri.

CAPITVLVM II. De Comit. Reg. & summo Regis Officio.

Si Rex ob id constitutus est, ut regat; & ipse populum regere prudenter, & populus
illi obedire equanimiter tenetur. Vnus enim priuati oblitus, non unam quandam par-
tem, uerum omnes Reip. partes se curaturum recepit. Quae quidem regendi ac obediendi
harmonia, ut uoluntate populi instituta esse uideatur, Rex quotannis cogit Regni
Comitia; in quibus cum Senatu & Legatis Prouincialibus. de summa Reip. & domi-
foris euentibus, sua conferat consilia: litesq; eodem deuolutas dirimat, ita ut in publis
cis & priuatis actionibus semper decernendi ratio, decertandi fortitudinem praecurrat;
ingenioq; cuncta agantur non ui: quod illud hominum. hoc beluarum est, uel saltem extre-
mis necessitatibus reseruat. Et quia nomine Reip. utilitates populi circa animarum
salutem, corporum tutelam, rerumq; proprietatem positae comprehenduntur: non obscurum est
quin diuinarum & humanarum rerum sapientia Regem a natura, arte, & exercitatione
prae cunctis

PRAEFATIO.

Comitiorum usus.

Consilio potius quam
ui Respub. est adminis-
tranda.

*Sapientem oportet
esse Regem.*

pre cunctis subditis, quorum rector ac Iudex est, instructum esse oporteat in tractandis his omnibus aberrare nolit. in tanta enim functione incitia caret excusationem solum quod ipsa per se caeca est, verum etiam quod aliorum quoque omnium in Repub. industriam, ac studia, ut languidum caput membra listat, & remoretur.

ARTICVLVS I.

Comitia Regni per quos, per quales, vbi, quando, & de quo sint, ac celebrentur.

Comit. Petric. sint, nisi qd vetet. L. I.

sigism. Crac. 1540.

Cum grauius ferrēt nonnulli Consiliarij & Nuncij Terrarum Regni nostri ad Conuentum generalē Regni Cracouiā sese uocari, prater ueterem consuetudinē, a loco Petricouien. illos euocando: Decreuimus Consiliarijs nostris & Terrarū Nuncijs petētibz, ut non alibi prater Petricouiā Conuentus generalis celebretur. Nisi causa legitima per nos cum Consiliarijs nostris expendenda aliud suaserit faciundum.

Similis.

sigism. Crac. 1543.

Assentimur Dñorū Consiliariorū & Terrarū Nūcijz sentēciā, & ita relinquimus duraturū, quia Reg. Comitia generalia nō alibi nisi Petric. indici & agi debēt. pestilētiē & egritudinis Regiē casibus exceptis.

Sed in Lublīn aut Parc. Polo. cū Lithuan. Comitia celebrent. LEX II.

*1491. & Vitouudi in
Hrodlnensi Priuilegio
libr. 5 cap. 1 art.
1. ponēdo repetitur.*

Hoc etiā addito specialiter & expresso, quod prefati Barones & Nobiles Reg. Pol. & Terrarū Lithuanie Conuentiōes & parlamēta, quādo necesse fuerit, in Lublīn, uel in Parczouu, & alias in locis aptis, de consensu & uolūtate nostra celebrabūt, pro cōmodo & utilitate Reg. Pol.

127.

Similis.

*sigism. Augustus Pe
tricon 1550.*

Ut tēpore foelicis nostri Principatus negocia publica ordinate procedāt Comit. generalia et partic. iuxta tēpus et loca statuto descripta edicem.

Vt Cōsiliarij, & hospites a R. M. per Marschal. excipiūtur, quoue ordine locētur, & conciliētur. LIX III.

Quam uide infra Capitulo Tercio.

Qui, quales, & quot Nūcij Nobilitatis

sigism. Cra. 1540.

ad Conuentum sunt mittendi. **LEX IIII.**

Cum cerneremus numerū Nunciorū Terrestrium qui ad Conuentum generalem destinātur, eo usq; processisse, ut Thesaurus Reipub. sumptu in illos necessario plus æquo grauaretur, & magna pars Contributionum publicarū in illos expendereetur, defensioq; Reipub. per hoc minuatur, ac item omnes tractatus & actiones in Cōuentibus necessario cum illis agēda in longum traherētur, propter numerosam illorū

multitudinē, quorum plerique in hoc munus sese ingerunt, ut actiones, causas Iudiciarias, in Iudicijs, & negocia priuata, quæ in Cōuentibus eis incūbunt, possent cōmodius peragere: Propterea Cōsiliarijs nostris cēsentibus in præsētia Nunciorū Terrestrīū, ante conclusionē Conuentus præsēntis edici fecimus, et hac constitutiōe nostra decernimus; ut in Conuētibus particularibus Nuncijs ad Conuentū generalē non plures eligantur, quā olim eligebātur, regnantibus foeliciter prædecessoribus nostris. Quodq; nullus Nunciorū eligatur, qui causam & actionem Iudiciariā in Cōuentu agendam haberet: per hoc enim & Iudicia Cōventionalia interturbātur, & tractatus Nunciorū plerūq; intermittuntur. Cū utriq; negotio simul satisfacere nō sufficiant.

Cū autē Reip. maxime expediat, vt eius
25. municipes geti sint: Inprimis Cōsul-
tandū est, ut innocēter uiuant, & in uirtutibus cōualecant.

Sigif. Crac. 1522

LEX V.

Expedi: Reipub. ut subditi quiete uiuant, quod fiet, si nulli noceant; & in uirtutibus conualecant.

Itaq; Constitutiōes seu Inscriptiōes tā
Regni, quā M. D. Lithuanix, publicā
honestatē lædentes ne fiant; aut factæ nō teneantur.

In priuil. prælatorū
Lithua. libr. 5. cap. 1.
ponendo repetetur.

LEX VI.

Si quæ aliæ singulares Inscriptiōes, inter nos Prælatos & Barones Magni Ducatus Lithuanix, ac Prælatos & Barones Regni Poloniæ essent: quæ cōmunem utrinq; honestatē læderent, quas antecessores nostri nō tenuerint, tales nos quoq; nō recepimus neq; tenebimus.

Optandum est, ut in
Repub. honestum iū-
gatur utili, quod si
fieri nequeat, utile ho-
nesto præponatur:
quamquam in priua-
tis actionibus & sen-
tiant Philosophi, &
boni uiri faciant cō-
trarium.

24. Generalis autē Regis Iusticia, & erga om-
nes Reipu. partes tutela atq; pacificatio est, ut omnibus pro-
sit: omnesq; eadem æquitate contineat.

LEX VII.

Æquitate Dei suadente, tenemur cuiuslibet iusticiæ & indemnita-
ti prospicere.

Sigif. Biago. 1510.

Dignitas enim Regia iniusticia pro-
phanatur. LEX VIII.

Alber. Petr. 1496.

96. Etenim dignitas Regia per iniusticiæ culpam prophanatur.

D

Commentar

De quo consultan-
dum sit in Comitijis.

Vt homo in animam & corpus diuiditur, ita in Cōuentu Regni, primū de sa-
lute animæ. Secundo de tutela corporis a Rege religionis & politiæ tutore, nec
non a Spiritualibus & politicis Senatoribus omnis Cōsultatio suscipienda est,
quorum alterū verbo Dei & Euangelii puro, alterum legibus politicis gubers-
natur. Sed quoniam sine facultatibus externorū bonorum hominē in quouis of-
ficio claudicare necesse est, earū quoque tractatio Regiæ & Senatus prouiden-
tiæ est subiecta: vt ita nostro cōtenti, abstineamus alieno, & omnem materiam
domi & foris litigandi præcidamus. Sic nō de vna parte, sed de tota Repub. in
Comitiis consulabitur, idque foeliciter: Si omnes cupiditatibus vacui, priuato-
rumque obliti, quæ sint publica & cōmunia bona curent. Plurima vero venient
ad Rempub cōmoda, si moderatrix harū omniū rerum præsto sit sapientiā, quæ
quidem & res bene prouisas aggrediatur, & nō temere in aggressis perster: Sed
totam se, in religione quidem ad analogiam præceptorū Dei, factorū Christi &
primitiæ Ecclesiæ vsū; in politiā vero ad Iudiciū conscientiæ, & legum, cha-
ritatisque regulā attemperet: in vniuersumque videat, quid facere paret, quæ
futura sit factorū vtilitas, quæue efficiendi potestas: ea ratiōe nihil in Comitiiis
statueretur, quod quidem posteritati non satis grauiter expensum, vel parum pie,
aut prudenter constitutum videri queat.

Sapientia Consilia-
rijs opus est, quæ de
omnibus ita ut opor-
tet definit.

ARTICVLVS II.

De Iuribus Regni per R E G E S confirmatis, & eo-
dem exemplo confirmandis.

Ac p̄ncipio Lud. Rex promittit oēs
Incolas Reg. cuiuscūq; cōditiōis fuerit
in libertatib; eorū cōseruare. LEX I.

Ex priuilegio Casso.

1374. fiet tamē eius-
dem mentio infra li-
br. 1. cap. 16. de ciui-
tibus. Item cap. 17.
de Kmeton. & li. r. 3
cap. 1. de fundis No-
bilibus.

Omnes Barones, Magnates, Nobiles, Ciuitates, Oppida, Villas, Pos-
sessiōes eorūdem, populum, & Kmethones, in eorū libertatibus pollice-
mur & spondemus cōseruare: nec eos contra illas intendimus ag-
grauare, uel per quempiam faciemus aggruari.

Similiter wlad. Iagel. cōfirmat omnia
priuilegia, & libertates vniuersis Re-
gnicolis. LEX II.

Ex priuilegio Iagel.
prope Czeruiensko
dato 1422.

Postremo: ut subditi & indigenæ Regni nostri tã Spirituales. quam
Seculares absq; ulla ambiguitate Iuribus & priuilegijs quæ nobis du-
dum a nostris prædecessoribus diuæ memoriæ Regibus Polonia & a
nobis sunt cōcessa securius uti possent, & potiri, nec aliqua circa eorū
continentiā hæsitatiōe suspendi, omnia & singula Priuilegia, Iura, li-
bertates, & cōcessiones nostras, & nostrorū prædecessorū prædictorū,
quas obtinet sub quacūq; forma uerborū, in omnibus punctis, cōdi-
tionibus,

tionibus, articulis, sentencijs, & clausulis, præsentibus innouamus ratificamus, approbamus, & robur perpetuum apponimus, & adducimus eisdem.

Idem wladisł, in Iedlnen. Priuil. 1433

dato Priuilegia, & Iura, Incolis Reg.

Pol. data, ita confirmat. LEX III.

50. Ut dignis pro grata uicissitudine Regiæ celsitudinis muneribus compen-
sentur. Omnia Iura & ipsorum Priuilegia quæ dudum circa Co-
ronationē nostram, & alijs post modum momentis & temporibus, ip-
sis concessimus: uel quæ eis alijs Reges & Principes ueri hæredes Regni
Poloniæ prædecessores nostri ab antiquis temporibus cōcesserunt, pa-
trocinio præsentis Priuilegij nostri ratificamus, approbamus, renoua-
mus, & cōfirmamus, sub infra scriptorū moderatione articuloꝝ: quo-
rum regulatione si quæ obscura tenor prædictorū Priuilegioꝝ com-
prehendit, sensum recipient. clariore, & ambigua omniū dubietate ca-
rebunt, per quæ intellectus confundi, & nasci errores consueuerunt.

Idem Rex Priuil. Eccles. Terrigenis,

& Ciuitatibus concessa, con =

firmit. LEX IIII.

51. Præterea promittimus singulos articulos, & clausulas, in Priuilegijs, In eodem Iedlnens
nullo uicio falsitatis deprauatis Sereniss. Principū Dñorum Kazimiri Priuilegio.
& Ludouici, ac omnium aliorum Regum, Ducum, ex uera successiōe
hæredum antiquorū Regni Poloniæ Ecclesijs, Terrigenis, & Ciuita-
tibus concessis nostrorū prædecessorum contentas, præsertim commo-
dum & profectum nostrum. Regniq; Poloniæ sepe fati, & ipsius Inco-
larum concernentes firmiter & inuiolabiliter obseruare, perpetuis tem-
poribus & tenere.

Idē Priuil. quibꝰ derogatū est, ad statū

priorē reducit, & cōfirmat. LEX V.

53. Item attendentes quod dicti Regni nostri Incolæ & inhabitatores, in In eodem Iedlnens
fauorem nostræ Maiestatis, Priuilegijs ipsis, per nos & nostros præ- Priuilegio.
decessores concessis quandoq; derogarunt, eadem ipsorum Priuilegia
nostra & prædecessorū nostrorum Regum ac Ducum & hæredū legiti-
morum & uerorum Regni Poloniæ, prædicti ad statum priorē reduci-
mus, reinte-

mus, reíntegramus, restauramus, ac præsentis scripti patrocínio confirmamus, ratificamus, & declaramus,

Vuladisslaus autem Tertius ita Iura confirmat. LEX VI.

Petriconia. 1434.

Ex manu scripto
privilegio.

Ex certa nostra scientia præhabita sufficiētissima deliberatiōe, animo & uolūtate nostra ultronea, ipsis Prælatiſ, Comitibus, Baronibus, Militibus, Proceribus, Nobilibus, Burgensibus, cæterisq; subditis & Incolis nostri Regni cuiuscūq; status existunt, Spirituales uel Sæcularis quæq; ipsorum Iura, libertates, ac emunitates, literas, Priuilegia, Ecclesiastica & Sæcularia, quæ a diuæ memorię prælibato genitore, ac alijs Regibus, Principibus, Ducibus, & Dñis prædecessoribus nostris Regni Poloniae ueris & legitimis hæredibus, super quibuscūq; bonis & libertatibus habere dinoscūtur & habent sub quibuscūq; datis, in uita sua iuste & rite emanata, libertates, & emunitates Spirituales & Sæculares in se continē. & quas hic uolumus habere pro infertis, in omnibus earū punctis, positionibus, conditiōibus, articulis, & clausulis uniuersis, ratificamus, innouamus, approbamus, & præsentis scripti patrocínio cōfirmamus: decernentes illa robur obtinere perpetuæ firmitatis. Promittimus insuper in uerbo nostro Regio præsentibus & spōdemus, eadem ipsorū Iura, libertates, emunitatesq; literas & Priuilegia, per omnia rata atq; grata habere, & iugiter, inuiolabiliter, perpetue obseruare, ac eis satisfacere cum effectū.

Similiter kazimirus Tertius Iura confirmat. LEX VII.

Kazimirus in Nyss
ssons 1454.

Nos Kazimirus, Attendentes Constitutiōes prædecessorū nostrorum quasdam in obliuionē deductas, alias reformatiōe, & innouatione, & alias additione egere, ad instantiā omnium Nobiliū Regnicolarū nostrorum, corā nobis constitutorū de consilio Baronū & Consiliariorū nostrorū Constitutiōes Terrarū. Præfati Regni nostri duximus præsentibus innouandas, emēdandas, & reformandas in melius, cæterisq; aliquid adiñciendū censuimus, ut Iudices Terrarū Reg. nostri ipsis innixi, & ex ipsis eruditiōe sumpta, in Iudicādo cōseruent staterā eqtatis.

Cōfirmatio Iurū general. LEX VIII

Inprimis igitur pollicemur uerbo nostro Regio, omnes Regni nostri Incolas in Iuribus quibusuis ipsis a prædecessoribus nostris datis integraliter conseruare.

Similiter

Similiter Iohann. Albert. omnia Iura,
simulque kazimiri in Nyessoua con-
dita confirmat. **LEX IX.**

92. Licet per alias literas nostras tunc uniuerfis Terris sublimitatibus & Petriconiae 1496.
subditis Regni nostri concessas uniuerfa Iura, Priuilegia, libertates,
& prerogatiuas per Serenis. Illustrissimosq; Reges & Principes Regni
Poloniae olimque genitorem nostrum eis concessas atq; concessa con-
firmauerimus, cum sacramento Iuramenti in foelici Coronatiõe no-
stra per nos corporaliter praestiti. Ibi quoque licet censeantur uniuer-
sa Priuilegia inclusa esse successiue Regno concessa. Tamen cum in
praesenti Conuentione produceretur in medium Priuilegiũ originaliter
continens Constitutiões multas nobis & Reipub. Regni nostri per
utiles in Nyessoua olim per genitorem nostrum datum, illud ad uota
Praelatorum & uniuerforum Regnicolarum specialiter confirmatu-
ri decreuimus praesentibus inserendum tenore infra scripto.

Idem Iohan. Alber. Rex de eodem.

96. Quod quidem Priuilegium in omnibus punctis, conditionibus, pas- Petriconiae 1496.
sibus, & articulis, de certa scientia, benignitate & uirtute nostra innata,
praecclarorumq; Baronum, ac Nunciorũ de singulis Terris huc conuo-
catorum uniuerforũ consilio & uoluntate confirmandũ duximus, &
confirmamus perpetuo tenendum obseruandumque.

**Idem Rex Iohan. Alber. decernit sua
Statuta perpetuo duratura, simulq; pri-
ora omnia confirmat.**

110. Postremo uero ut praesentiũ institutorum, confirmationisq; & suc- Petriconiae 1496.
cessionis nostrorum series robur obtineat perpetuae firmitatis, nec ul-
lo unquam tempore per nos & successores nostros in aliqua sui parte
quomodolibet ualeat in irritum reuocari: tam praesentia instituta no-
stra confirmatione antiquorũ continentia, quam alia antiquiora uni-
uersa per Diuos olim praedecessores nostros Reges Poloniae successiue
edita, praesentibus etiam non inserta, in omnibus passibus, capitulis,
articulis, punctis & clausulis, approbamus nostra praesentia: decerneñ.
perpetuo ualitura: Illa uero uniuerfa antiquiora, confirmañ. robo-
rañ. & ra-

D in

rañ. & ra-

rañ. & ratificañ. ut ita perhennis firmitatis uim obtineāt : Super quibus tam nouis præsentibus nostris, quam antiquioribus confirmatis nostras priuilegiales præsentis literas, pendentis retrorsum a dorso Sigilli nostri munimine oboratas, de certa scientia nostra dedimus, & concessimus: per manus Reuerendi in Christo patris Domini Cressai de Kurozuyaki Episcopi Vladislauieñ. & Cancellar. Regni nostri nobis sincere dilecti, Petricouia in Conuentione generali. Anno Domini 1496. feria quarta proxima post festum sancti Urbani. Per nos, & uniuerfos Prælatos, Barones, Regnicolas, & Terrarum Nuncios celebrata.

Item Rex Alexā. Statuta heroū Reg. Petricou, anno 1503, ædita Maieſt. Regia in Lithuania existente, continuat & approbat. LEX X.

Nos Alexander Rex, post foelicem Coronationē nostram Repub. Lithuana tunc exposcente. cum ad Magnū Ducatum Lithuaniae contuleramus nos: his uero Regni Terris, nobis in Ducatu ipso agentibus, dum Conuentionē indixeramus generalē, fuit per uniuerfos Regni nostri Prælatos Spirituales & Sæculares ac Terrarū Nuncios, uniuersum corpus Regni etiam absentium nomine per literas nostras & per proclamationes publicas uocatorū, uenientū, non uenientium repræsentantes, celebrata Conuentio generalis in loco Regni nostri ad id consueto. Petricouia die Dñica Reminiscere, & prorogationē habuit usq; post Dominicā ludica me Deus &c. Anno Domini 1503. cui Illustriss. & Reuerendiss. olim Dño Frederico Cardinali &c. germano nostro, ad gubernandū Regnum in nostri absentia, per nos olim constituto, in lecto ultimæ ægritudinis decubente, præsidebant Reuerendiss. & Reuerendi in Christo patres, Dñi ac Magnifici, Archiepiscopus Episcopi, Palatini & Castellani cū reliquis ex ordine Reipub. Prælati utriusq; status Consiliarijs nostris, per quos, & uniuerfos alios Consiliarios, ac Terrarum Nuncios Statuta, ædita sunt per nos, ad uota eorum approbata, infraſcripta. 111

Idem Rex Alexād. reddit causam, propter quā, ita ut videtur excusa, disposuerat, atq; euul-

erat, atq; euulgauerat omnium suorum
antecessorum Statuta.

66. Sunt igitur uniuersa hæc ad præsens singulare uolumen cōgesta Pri-
uilegia suprascripta, Constitutiōes Regni Poloniæ, quæ sub tempore
a Boleslao Calisiei. Duce, & a Magno Kazimiro usq; ad nostra præ-
sentia tempora autoritas Principū pro Regni & Incolarū eius fœlici
statu edidit, cōtinentia : quorum tenores libris Legū Ciuiliū ad Reip.
Regni nostri stabilimentū, utilitatēq; per dictum olim Kazimirū Ma-
gnū receptorū anteponimus, eorūq; omnium sicut uetustiora præ-
posuimus, ac eis clauē apperitionis, processum Iuris, & Terminorum
conseruationē, cum alijs suo loco positis, tanquam Iuris uehiculū, atq;
promulcum, quo tutissime per omnes euentus iusticiæ uectitabitur sa-
lus, ascripsimus : Sic infra scriptum nostrum hoc omnium extremo su-
prascriptorum loco ponimus, Quod licet nihil contineat Constituti-
onis nouæ, ueteris duntaxat prohibere sub sacramēti munimine robur,
tamen quia dum in hac Radomie. dieta cōmuni subditorū conamine,
& instantia impetratum a nobis erat, per quod nos reuera potius pro-
uocati & incitati, quam motu proprio persuasi sumus ad istud edendū
commune Priuilegium, per omnes uoluminis passus suprascriptum :
fatebimur necessario uniuersis, quibus expedit, præsentibus ac futuris,
infra scriptum Priuilegium dedisse occasionem nobis, ut Priuilegia u-
niuersa suprascripta censuram iusticiæ, statu scq; publici perstringentia
de Thesauro Regni nostri publico, ac ex alijs publicis Regni nostri scri-
nijs atque locis quorum supra fit mentio sumpta in manus dederimus
subditorum nostrorum. Quamobrem Priuilegium infra scriptū tan-
quam specialissimum, & subditis nostris gratissimum, duplici scilicet
& materiali & sacramenti Sigillo munitum, non inter indaginum am-
bages suprascriptas, sed speciali descriptione exaratum, atque omnium
ultimum, tanquam uectem ac Sigillum præmissorum habebit locum,
cuius sequitur tenor.

Generalis uero cōfirmatio Iurium per
eundem Regem Alexandrum in Ra-
dom concessa talis fuit.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetu-
am rei memoriam Regnantium & Imperantium auspicia fœliciora
semper eueniunt, dum, quod Sacris suis proferunt & promittunt ora-

D iij culis, pro

culis, pro Iure & iusticia consolationeque subditorum fidelium tenendum, Id literis etiam perpetuis firment, & posterorum noticiæ commendent æuo perpetuo duraturum: Proinde Nos Alexander Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, nec non Terrarum Cracouie, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiaviæ, Rursiæ, Prussiae, ac Culmen. & Elbingen. Pomeraniæque Dominus, & hæres, &c. Significamus tenore præsentium quibus expedit uniuerfis, præsentibus, ac futuris harum noticiam habituris. Quia licet in Sacris Maiestatis Regiæ nostræ primitiis, dum uidelicet Principes Spirituales & Seculares, Caterique Prælati, Barones, & Regnicolæ nostræ foelici aderant Coronationis, uniuerfa Priuilegia per Diuos olim antecessores nostros Principes, Duces, Reges, & per nos, post foelicem Coronationem nostram Regno Poloniae eiusque Regnicolis concessa promissimus inuiolabiliter tenere, tamen propter maiorem eorum firmitatem, annuentes uotis Consiliariorum nostrorum, & Nunciorum Terrarum ex uniuerfis Regni Terris in hac Conuentione existentium, eorundem petitionibus & adhortationibus permoti, non per errorem, uel improuide, aut indeliberate, sed ex speciali uirtute, & munificentia Regis nostris, per literas perhennes præsentis nostras promissionem illam nostram solidiorem firmioremque efficere cupientes, uniuersarum Terrarum nostrarum, ac uniuerforum & singulorum Incolarum Terrarum earundem, cuiuslibet status, sexus, conditionis, & ordinis existentium, Priuilegia, indulta, munimenta, statuta, donationes, libertates, prærogatiuas, immunitates, & quælibet uenditionum ac donationum Inscriptiones. Sub quibuscumque uerborum tenoribus, modis, consuetudinibus, atque dictis per Illustrissimos ac Serenissimos prædecessores nostros Principes, Reges, Reginas, hæres, & Duces Poloniae, & per nos ipsos Regno Poloniae, ac prædictis, & alijs uniuerfis Terris iuste & legitime datas, donatas, concessas, & emanatas, ac data, donata, concessa, uendita, & emanata, tentaque & obseruata, quorum & quarum tenores hic habere uolumus pro insertis, in omnibus ipsorum & ipsarum modis, punctis, articulis, clausulis, conditionibus, & consuetudinibus roboranda, confirmanda, & gratificanda, ac roborandas, confirmandas, & gratificandas duximus, & decreuimus, roboramusque, confirmamus, & gratificamus, ac præsentis scripti patrocínio firmamus, & approbamus, illa, & illas, uere, perpetue, indubie, & in æuum, inuiolabilis firmitatis robur obtinere: promittentes sub Iuramento nostro, quod in prædicta foelici Coronatione nostra corporaliter præstitimus, illas & illa, ac quodlibet illorum, illarumque, in omnibus prædictis eorum, earumque modis, consuetudinibus, positionibus, descriptionibus, articulis,

bus, articulis, punctis, & conditionibus, firmiter, inconcusse, & inuiolabiliter tenere, habere, & obseruare, tenerique, haberi, & obseruari facere, temporibus perpetuo duraturis. Quod si aliquid contra libertates, Priuilegia, immunitates, & iura præfata Regni fecerimus, illud totum cassum, irritum, inane, nullumque esse uolumus, ac decernimus ipso facto, atque irritamus, & cassamus tenore præsentium mediante. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum est præsentibus subappensum. Actum in Conuentione generali Radomienſi Sabbato Inuentionis sanctæ Crucis. Anno Domini Millesimo quingentesimo quinto: Regni nostri Anno quarto. Præsentibus Reuerendisſimis & Reuerendis in Christo patribus, Dominis Andrea Archiepiscopo Gnesnensi & Primate, Bernardino electo Leopoliensi, Iohanne Cracouiensi, Vincentio Vuladiſſlouiensi, Iohanne Poſnaniensi, Luca Varmiensi Ecclesiarum Episcopis: Nec non Magnificis, Venerabilibus, & Generosis, Spythkone de Iaroslauu Castellano Cracouiensi, Iohanne de Tarnouu Sandomiriensi, Nicolao Gardzina de Lubranth Calisſiensi, Petro Myſzkouuski de Mirouu Lanciensi, Nicolao de Koſzczyelec Brzeſteni, Nicolao de Krethkouu Iuniuladiſſlouiensi, Iohanne de Tarnouu Ruſſiæ, Nicolao de Kurozuanki Lublinensi, Prandotha de Trczana Rauensi Palatinis: Iohanne Iarand de Brudzouu Calisſiensi, Iohanne de Przeramb Siradiensi, Ianuſſio Latalski Gnesnensi, Iohanne Slupeczki Sandeczeni, Iacobo de Syeklika Voyniczyensi, Petro Szaffranyecz de Pyeſzkouoskala Viſſiciensi, Iohanne Iordan de Zakliczyn Byeczeni, Stanislaſo de Mlodzyeiuicze Radomiensi, Martino Skothniczki de Boguria Zauichostenſi, Stanislaſo de Potulicze Myedzyrzeczeni, Petro de Opalenicza Landensi, Petro Gorski Naklenſi, Nicolao de Radzikouu Dobrzynensi, Petro de Nyemiglouy Rauensi, Paulo de Chothza Polaneczeni Castellanis: Iohanne de Laſzko Ecclesiæ Gnesnensis & Regni nostri Cancellario, Iacobo de Szydloyecz Theſaurario Regni eiusem, Alberto Gorski Scholaſtico Vuladiſſlouiensi, Nicolao de Barthniki Custode Plocensi Ecclesiarum Secretarijs nostris: Nicolao Firley de Dambrouicza Vexillifero Cracouiensi & Capitaneo Lublinensi, Derſlaſo Vilczek de Lubyen Leopoliensi, Alberto Skora de Gay Dobrzynensi, Stanislaſo de Kazanouu Lublinensi Succamerarijs: Cæterisque Conſiliarijs & Curieñ. nostris ad præmissa Testibus fide dignis, sincere & fidelibus dilectis. Datum per manus eiusdē Venerabilis Iohannis de Laſko Gnesneñ, Ecclesiæ, & Regni nostri Cancellarij sincere nobis dilecti.

Idem Alex¹

Idem Alex. Priuilegium Sandom. confirmat.

Alex. Crac. 1502.

Hoc Priuilegium confirmatum est a sigismundo primo. 1537.

Nos Alexander. &c. Significamus, Quia licet in sacris M. nostre primitijs dum uidelicet Principes Spirituales. & Seculares, ceterique Prælati, Barones & Regnicolæ nostri, foelici nostre aderant Coronationi, uniuersa Priuilegia per D. olim antecessores nostros uidelicet Ludouicum alias Loisz, Kazimirum antiquum, Vuladislauum auum, & Vuladislauum patruum, Kazimirum patrem, & Iohannem Albertum germanum, aliosque Reges, Reginas, Principes, prædecessores nostros, eiusque Regnicolis cõcella, promiserimus tenenda: tamen insuper, ut ipsi pro eorum in nos fide & beneuolentia perpendant se: proinde gratiarum nostrarum affectus & in præsentem consecutos, & omni tempore consecuturos procul dubio: Qua quidem sua beneuolentia, nos post mortem eiusdem olim Dñi Regis Iohannis Alberti, ad hoc inclytum Regnum Poloniae, lure electionis eorum libere, Deique optimi fauente clemetia, unanimiter elegerunt regnaturum: decreuimus ex speciali uirtute & munificetia nostris per litteras perhennes nostras promissionem illam nostram efficere firmiorem, unde, sicut quibuslibet petentibus confirmationem Priuilegiorum ab eisdem olim antecessoribus nostris habitorum, hætenus dare consueuimus. Sic totius Nobilitatis Terræ nostræ Sandomiriensis, Priuilegia, Inscriptiões, libertates, concessiões, exemptiones, prærogatiuas, indulta, & alia munimenta per quoscunque Reges, Reginas, & Principes prædecessores nostros eisdem simul aut diuisim, prædictaque Nobilitati Terræ Sandomir, data & cõcella, dataque & concessas, iusta & legitima, iustasque & legitimas, quorum, quarumque tenores perinde esse & ualere uoluimus, ac si idem nostris de uerbo ad uerbum inserta insertique essent, in omnibus eorum, earumque tenoribus, passibus, capitulis, cõditionibus, clausulis, & articulis duximus ex gratia speciali, uirtute, & munificetia Regis nostris cõfirmanda, approbada, & roborada, cõfirmandasque, approbadas & roboradas: prout cõfirmamus, approbamus, et roboramus: decernemus, ea & eas perpetui roboris uim habituras tenore præsentium mediante in eum.

Cracouia 1507.

Deinde Sig. omnium iura cõfir. Lex XII.

Cum rebus tempora uetustate afferant, quæ numero annorum admirabiliores & sanctiores habentur, eas ne ulla unquam obscurare possit obliuio, & præsertim quæ a Regibus & Principibus, ad communem subditorum utilitatem fiunt, par & equum est, ut literarum monumētis sempiternæ memorie mandetur, quarum adiumento ab interitu uēdicentē et immortales fiāt. Proinde nos Sigis. Rex Pol. &c. Notum facimus uniuersis, presentibus, & futuris: a quorum cognitiōe præsentium literarum series non erit aliena. Quod licet paucis ante diebus, cum omnium Prælatorum, & Procerum, Regum, immo uerius totius, Senat. Nobilitat. & populi cõsensu, Diadema capiti nostro impone-ret: lure iurando de more sanxerimus, omnia iura, omnia Priuilegia, omnes denique

libertates, & immunitates Regni, siue omnibus in genere, siue singulis in specie per Reges, Principes, & Duces, qui nos præcesserunt, ac Regno tanquã Monarchæ, siue Tetrarchæ præfuerunt, ex quacũq; iusta & legitima causa data & donata, siue donatas & datas: rata & firma esse debere: Pro maiori tamẽ eiusce rei firmitudine ac robore, ut in futurum testimoniũ extet, nos non solum boni Principis officio functos sed debito nostro nõ minus liberaliter, quã libenter satisfecisse, postquam uoti cõpotes eorum cõmuni consensu, singulariẽ erga nos pietate facti sumus, quod bonũ, & foelix, & faustum sit nobis & Regni nostro, ut demum hunc ipsorũ consensum ad ultimũ finem uitæ nobis præferre liceat, uotis & precibus eorũdem, de Prelatorũ, Baronum & Procerũ immo uerius totius Senatus & Nobilitatis, cuius Nuncij, cũ plena facultate, ex singulis Regni Terris ad consultandũ nobis cũ de futuro statu Regni huc conuenerãt, annuentes cũ bona & matura deliberatiõe, omnia lura, omnia Priuilegia, omnia statuta, & decreta, omnes denicq; dominatiõe, libertates, immunitates, & quascũq; uenditionũ & donationum literas, et singraphas sub quocũq; tenore uerborum factas, omnium Terrarũ Regni nostri in genere, omniũq; prædictarum Terrarũ in specie, omnis generis, omnis gradus, utriusq; sexus hominũ & Incolarum, a Regibus & Reginis, heredibus & Ducibus Terrarũ Regni Polonię, & præsertim Kazimiro Magno, Ludouico, alias Loisz, Vuladislao auo, Vuladislao patruo, Kazimiro patre, Iohanne Alberto & Alexandro germanis Regibus Poloniæ, prædecessoribus nostris, iuste & legitime data & donata, datasq; & donatas, quorũ & quarum tenores tanti esse uolumus ac si in presentibus literis expresse describerẽtur, in omnibus ipsorũ & ipsarũ punctis, articulis, sentencijs, clausulis & cõsuetudinibus, roboranda, cõfirmanda, & ratificanda, roborandasq; cõfirmandas, & ratificandas duximus, & decreuimus, ac roboramus, cõfirmamus, ratificamus, & presentibus literis approbamus illa, & illas perpetuas, indubitatas, inuiolabiles, firmas, & ualidas in sempiternum futuras,

Ad idem ex eodem Priuilegio.

3. Adijcienes Iuramenti circa coronationẽ per nos præstiti, & facti, auctoritate: omnia supradicta, in omnibus cõsuetudinibus, descriptionibus, punctis, articulis, conditionibus, clausulis & sentencijs firmiter & inuiolabiliter tenere & seruare, teneriẽ, haberi, & seruari facere tẽporibus per secula duraturis. Quod si aliquid contra libertates, Priuilegia, lura, & immunitates prædictas Regni fecerimus, derogando, uel abrogando, in toto, uel in parte alicui præmissorum, id totum irritum & inane, ac nullius roboris, nulliusq; momenti esse uolumus.

Vltimo Rex

Fol. 32+ LIBER I. CAP. II. Fol
Ultimo Rex Sigisf. Augu. Iura Regni-
colarum confirmat. LEX XII

Quam vide Libr. 1. Cap. 1. Artic. 2. de electione Regis Sigisf. Aug.

ARTICVLVS III.

De Dignitate, Vsu, Auctoritate, opti-
maque forma Legum.

P R A E F A T I O.

Cum sine Lege, nec domus vlla, nec Ciuitas, nec Gens, nec humanū vllū ge-
nus stare, nec rerū natura omnis, nec etiā mundus ipse consistere poterit: re-
cte ait Cicero, nihil tam aptum esse ad I V S, conditionēque hominū naturā,
quam est L E X, quo sensu etiā Plato has voces, νόμος id est Lex, & νόος, id
est, mens, ex eodem fonte deriuauit, est enim Lex, sententiā mentis diuinā &
humanā, æterna & immutabilis, quæ bona præcipit, mala autem vetat, siue sit
scripta, siue non. Iraque merito semper vlciscitur Deus violatores sui muneris,
cede, seditione, exilio, vastitate, seruitute, postremo transfert Regna de gente in
gentem, propter contemptū Legum, iniusticiāque, quæ Legū præcepta contē-
nens, nō reddit vnicuique quod suum est. Verum enimvero F O R M A I P-
S A R V M L E G V M D E B E T E S S E T A L I S, vt sint iustæ, possi-
biles, omnibus vtilis, & sibi consentientes, prætetea quæ dubitatiōes quā minis-
mas, resolutiones aut quam fieri potest certissimas, Iudicibus offerant, alioqui
iniuste, impossibiles, inutiles, & discordes Leges, nō Leges, sed Tyrannicæ con-
stitutiones sunt appellandæ, & nō tam erudiunt quā impediunt Iudices, sem-
perque reuocantur in controuersiā, quoad vel auctoritate Magistratus abrogē-
tur, vel seditione populī frangantur, ad regulamque æquī bonī in natura positi
tanquam ad portum applicent.

Quod Lex sit donū Dei, ac veritas: ei
omnes in Repu. vt animæ corpus obe-
dire oportet. LEX I.

sigisf. Crac. 1507. Quia omnis Lex donum Dei est, huic omnes obedire oportet: ut po-
te sine qua Respub. ueluti corpus sine anima cōsistere & regi nequeat. 1.

Legis vero vsus, atq; auctoritas, ppter
impares & paruulos, ē inuēta. Lex II.

Kazimir. tertius Pe-
tric. 1447.

Sic autem æquitatis fibra seruabitur, si auxilium largiamur impari-
bus, & metū Legum pro paruulis contra insolentes imponamus. 89.

Leges etiā cōdunt, ppter coercendā
audaciā, & innocētiā tuendā. Lex III.

Kazi. Crac. 1389.

Propter hoc cōduntur statuta, seu constitutiōes, ut humana coerceat
audacia et inter improbos innocētiā securitate letetur, Vt ho- 53.

Vt hoīes honeste, innocenter, ac iuste
 53. viuāt, pœnæ legib, addūt. **LEX III.**

Kazim. Cra. 1369.

Cupientes, ut subditi nostri in Regno nostro degentes, cuiuscūq; status & conditiōis existant, honeste uiuāt, alter alterū non lædat, & ius suum unicuiq; tribuatur. Præterea de consilio Vener. in Christo patris & dñi Iaroslai S. Gnesneñ. Eccles. Archiepis. nec nō Prælatorum, Baronū, & uniuersorum Nobiliū nostrorū de Reg. Pol. ad perpetuā rei memoriā statuta edidimus infra scripta, uolē. ut ipsa statuta in prædicto Regno Pol. ab omnibus obseruētur: si nostram indignationem, & pœnas cōtentas in illis, uolunt & cupiūt euitare. Requirit enim plerūq; audacia peruersorū, ut nō simus sola delictorū prohibitiōe contenti, sed etiam pœnā delinquentibus imponamus.

Itē, leges condūtur in suffragiū bonorū morū, & euētūū definitionē. **Lex v.**

96. Quāquam tam olim genitor noster, quā cæteri ex ordine prædecessores nostri, cōsideratis moribus, & cōsuetudinibus adolescentū, & hominum uniuersorū, præsertim huic incl. to Regno subiectorū, quādā effrenata sensualitate ductorū, & ad malū declinantiū, per quod morum & iusticiæ subuersio in populo frequenter obrepit, tam in paterno Priuilegio descriptas, quā multas alias in suffragium bonorū morum, & in ministeriū æquitatis cōmunis, constitutiōes fecerint. Tamē quia luriū quantacūq; sanctiōes, etiam propensiori congestæ cōsilio, ad humanæ naturæ uarietate, machinatiōesq; inopinabiles, sæpenu-mero non sufficiūt: simul quoq; ad decisionē lucidam nodosæ ambiguitatis plerūq; contingē. non attingunt: quando quidē, ut constat e sacrorum canonū decretis, et uetustissimarū Legum præceptis, quorum quamquā additiōes & declaratiōes fiunt nouæ, uix tamē aliquid adeo certū clarūq; constituitur, quin ex causis, passiōibus, ac casibus emergentibus nouis, quibus lura antea posita mederi non possunt, in dubium reuocetur.

Iohan. Albertus Petricou. 1496.

Legib' Resp. ad Dei honorē, & diuturnitatē, in omni euētū regat. **LEX VI**

6. Perpendimus in Regno & dominijs nostris ad Dei honorē, & ad foelix, diuturnūq; Regni nostri imperium, singula lura optimo, per diuos olim antecessores, ac auum, patruū, genitorem, & germanum nostros Reges Polonię, sic ordinata esse: ut leges haberentur Regni per eos conditæ uetustissimę, quibus uniuersi Regnicolæ, & illud ipsum

Alex. Rado. 1505.

E

Regnum

Regnum, in euentibus, & in omni administratione, diuina, ac temporali haftenus regeretur.

Propter aut vicia cōprimēda, & iusticiam exercēda, leg. sūt necessar. **Lex VII.**

Sigif. Cracov. ex privilegio. 1507.

Cæterum insistentes uestigijs, & exemplis prædecessorū nostrorū, cōsulentium varijs temporū necessitatibus, & mutatiōibus, per diuersas sanctiōes suas, ut vicia cōprimantur, boni mores adaugeantur, & quod iustum ac rectum in toto Regno exerceatur: Decreuimus, de Prælatorum, Baronum, ac totius consilij, & Nobilitatis nostræ, consensu: nōnulla statuta nostra, perpetuis temporibus, ad communem omnium utilitatem, & necessitatem duratura.

Porro generale legum officiū est, vt calumnijs viā præcludant. **LEX VIII.**

In Nieffo. Kazimir. 1454.

Omnis regula iuris, uiam præcludit calumnijs.

ARTICVLVS III.

Quod omnes Legibus subliit.

P R A E F A T I O.

Quare Magistratus pareat Legibus.

Seruare Legibus, est secundum rationem ueritatis. seruitus quid. Libertas.

Interitus illi Regno incumbit, in quo non Lex Magistratui, sed Legi Magister præest. Hic enim sæpe minis terretur, vi expugnatur, blanditijs circuegitur, adulteratur pecunia: Lex contra expers omnium harum affectionum, omnibus semper una & eadem voce loquitur, imosque summis adæquans, pari libertate præmia virtuti, ac vicio poenas irrogat, tantumque viui Magistratus lingua eget interprete. Cum itaque secundum Leges viuere, sit secundum ipsam rationem viuere: recte libertatem nuncupamus parere Legibus, non seruitutē, vt plerique existimant: cum omnis animi debilitas & humilis & fracta timiditas seruitus sit appellanda, Libertas contra, potestas viuendi vt quisque vult, optimæ Iudicio conscientiae, in Legibus conscripto. Sed hic non est prætereundū silentio, quoniam vt in nauigando tēpestati obsequi, ac pro ratione ventorum vela cōtorquere artis est, vt ad portum peruenias: ita prudentissimus Rex, vim artis, Legibus potiore adhibens, non semper in cortice Legū hærebit, neque summum illud Ius sequetur, quod neque singulos euentus, neque euentuum multiplices circumstantias circumscribere potuit. Sed τῇ ἐπιεικείᾳ τῇ αὐτοκρατορίᾳ, hoc est, æquitate rigorem Legū temperans, quod omni tempore, in omni loco, saluberrimū Reipub. putauerit: gnarus emendator Iuris sequetur. Quo sensu Lege 12 tabularum proditum esse puto illud: summa Lex, salus populi esto: & Princeps noster, Dominus Iurium appellatur: semper tamē Rex ad Leges patriæ, vt pote ex veritate æterna deductas, in gubernanda Repub. tanquā Nauclerus ad sydera in nauigando inspiciet: ne vel specie recti deceptus, ab illis perfide præuaricetur: vel ad licentiam sibi & Ciuibus fenestram aperiat. Quando quidē præstat aliquid boni in Repub. omittit, quā admittere malū, & Aristoteles sentiat Deū imperare, cum Rex Lege imperat: contra beluam Reipub. putat præfici: Quoties Princeps proculcatis Legibus Rempub. ex sua libidine gubernat, ita vt

hic Argum

hic Argum Principem esse oporteat, qui & Legibus sine reprehensione satisfaciatur, & æquum bonum nullis Legibus comprehensum, verum in sola ratione vera consistens, sequatur.

Rex propter Iurisdicēdi officium, est

37. **Iurium Dominus LEX I.**

Poterit autē quilibet appellare de Terminis etiā Generalibus ad Reg. Maiestātē, tanquā Iurium omniū Dñm, pro iusticia consequenda.

Sigis. Petric. 1523.
Idem infra arti 8. de
Comitali Iudicio, &
libr. 4. cap. 27. de col
loquijs.

Sed Iura & libertates Rex seruabit, nec

3. **quitquā cōtra illas faciet. LEX II.**

4. Adijcētes Iuramenti circa coronationē per nos præstiti, & facti auctoritate omnia supradicta, in omnibus cōsuetudinibus, descriptionibus, punctis, articulis, conditiōibus, clausulis, & sentencijs, firmiter & inuiolabiliter tenere & seruare, teneriq; haberi, & seruari facere, temporibus per secula duraturis. Quod si aliquid contra libertates, Priuilegia, Iura, & immunitates prædictas Regni fecerimus, derogando, uel abrogando, in toto, uel in parte, alicui præmissorū: id totum irritū, & inane, ac nullius roboris, nulliusq; momēti esse uolumus et decernim⁹

Sigis. Crac. 1507.
ex priuilegio, idem
supra cap. 2. artic. 1.

Rex, & si sciat vtr foro, nil tamen con-

tra Leges faciet. LEX III.

Cum ita Regni, Reiq; publicæ ratiōibus postulantibus, uitari nō potuerit: quin aliqua fierent contra Leges cōstitutionesq; Regni, quas publicæ utilitatis causa institutas, parere publicæ utilitati, atq; ad nouos casus temporū nouorum consiliorū rationes accommodari nō iniquum uidebatur: perspeximus eam rē Nobilitati Regni nostri molestam accidisse, quod uereretur, si sæpius esset a Legibus istis & cōstitutionibus discessum, ne quis post ea nostri dissimilis oriretur, qui nō ex Regni Reiq; publicæ cōmodo, sed ex libidine sua cuncta facere in animum induceret, quæ non tã licita quam animo suo essent collibita, Legesq; & cōstitutiones patrias arbitrio suo sibi mutandi uiolandiq; hoc exemplo potestātē datam existimaret: Quæ quidē res, cum uniuersæ Nobilitati Regni nostri usq; adeo molesta esse cœpisset, ut per Nuncios suos, quos ad Comitata, quæ Petricouia per nos habita sunt miserat, supplex a nobis contenderet, si quid contra Leges factū uideri posset, nobis ad Regni gubernacula sedentibus, non id quidē ut irritum esse uellemus, sed prouideremus, & caueremus literis & cōstitutionibus nostris, nunquā nos, nostrosq; successores Poloniae Reges deinceps quitquā facturos, quod Regni Legibus cōstitutionibusq; aduerfaretur.

Sigis. Petric. 1538.

uerfaretur. Nos, qui ne ante ea quidē nisi grauissimis addicti rationibus fieri quitquā passi sumus, quod cū Regni constitutiōibus pugnare uideretur, fecimus non inuiri, ut precibus eiusdem Nobilitatis Regni nostri, quæ nō uisæ sunt ab æquitate abhorre locum daremus: Itaq; his literis & constitutiōibus nostris cauemus & pollicemur, nūquam nos, nostrosq; successores fieri quitquā passuros, in quo Regni Leges constitutiōesq; uiolatae uideri possent, atq; articulos hos infra scriptos sancte inuiolateq; obseruatuos.

Quando autem Capitanei & Tenuarii

bonorū Regaliū pro iniurijs corā Reg. Maiestate uel Iudicio
Terrestri more aliorū Nobiliū conueniendi sint.

LEX III.

Quam infra Libr. 1. Cap. 12. de Capitaneis Artic. 1. Leg. 2. & Libr. 2. de bonis Regalibus Cap. 1. Artic. 5. & Artic. 6. videatur.

Itē Spirituales in qbusdam causis Iuri Terrestri subsunt. LEX V.

Quam vide infra Cap. 4. Artic. 8. de Spiritualium Iudicio.

Item Procere & Nobiles Regni, Iuri- bus Regni subsunt. LEX VI.

Quam vide in §. 6. 4 7. sequentibus Articulis.

Quod autē & Ciues similiter Iuri ter- restri in certis causis subsint. Lex vii.

Infra Cap. 12. de Capitaneis Artic. 11. & Capit. 16. de Ciuibus videatur.

Porro kmetones, assistentia Domino:

rū suorū adiuti, possint iniurias suas de Nobilibus in Iudicio Terre-
stri persequi. Sed ipsi corā Dñis cōueniri debent, aut dñi illo-
rum citantur, quod de eis lus non dicant.

LEX VIII.

Quam vide Libr. 1. Cap. 17. inter Statuta de Kmethonibus.

Quinimo & serui Iuri & iudicio Ter- restri aut Castrensi subsunt. Lex IX.

Quam Libr. 1. Cap. 18. Vide.

.. ..

Ergo constituti-

Ergo cōstitutiōes publ. nō vnū, sed tō-
tū populū afficiāt, & obligent. Lex x.

Alex. Rad. 1506

Iura communia & constitutiones publicæ, non unum: sed commu-
nem populum adficiant.

A R T I C V L V S V.

Qui casus Legibus definiuntur, & quæ sint causæ mutanda-
rum Legum, & quod diuersitas Legum
R E G N O periculosa est.

Eorū casus, quæ frequēter, nō quæ raro
accidunt, legib. definiuntur. Lex I.

8. Decreuimus, dictorū Iudiciorum seu causarū potissimum in his que
frequenter accidunt decidere & euellere uarietatem. Kazim. Visl. 1367.

Leges tamen vtilitatis publicæ respe-
ctu, variantur. LEX II.

7. Non debet sane reprehensibile iudicari, si secundū uarietatem tempo-
rum, cōsuetudines & statuta humana quandoq; uariētur, præsertim
cum ingens necessitas, uel euidentis utilitas, id exposcit. Kazim. Visl. 1368.

Nā vna Lex, omnib⁹ nequit esse cōmo-
da: quin aliæ leges alijs personis & tem-
poribus statuuntur. LEX III.

1. Sed nec omnis Lex omnibus una & cōmoda esse possit, quin necesse
sit, alia alijs statui, eaq; pro ratione temporum, & hominum, plærūq;
mutari, ac uariari: recte prædecessores nostri Reges Poloniæ suas quib-
q; Leges & cōstitutiōes, prout res & locus exigebat, cōdere solebant:
que iam pridē collectę, & in unum uolumen reductę cōspiciuntur. Sigis. Crac. 1507.

Idē ergo Rex, leges alias moderat, ali-
as addit, nonnullas innouat. Lex IIII

9. Reuoluentes certa foelcis memoriæ Iohannis Alberti & Alex. Regū,
fratrum & prædecessorū nostrorum statuta, nōnihil in illis cōmuni
Prælat. Baron. & Nunciorū Terrestrīū consensu, moderati sumus:
quædam addidimus: & aliqua quæ in usu non erant innouauimus: et
præsenti decreto innouamus, & ratificamus perpetuo duratura. Cracov. 1507.

E iij

Sed quia

Sed quia diuersitas legum periculosa est, ea tolli, & vna lex de vno negotio statui debet. **LEX V.**

sigif. Bidgo. 1520.

Diuersitas Constitutionū diuersas inter homines cōtrouersias generat, & diuersos Iudices causas iudicantes diuersa intelligere & sentire cogit: Supplicationibus itaq; crebris Nunciorū Terrestriū moti, in proximo generali Cōuentu futuro, omnibus consuetudinibus, luribusq; & statutis uetustis ex omnibus Palatinatibus congregatis: reformationem omniū Constitutionū per deputatos & deputandos Iurisperitos Regni nostri fauente Deo aggrediemur.

COMMENTARIUS.

Quæ Leges non sunt mutandæ.

Quando & a quibus mutandi.

Quæ mutari nō possunt.

Causæ mutandarum Legum.

Leges minime sunt mutandæ, quæ interpretationē certam, & euidentē utilitatem semper habuerunt: Si tamē euidentis Reipub. utilitas hortetur, vt Leges mutantur: id fieri potest cū publico consensu: vt Medici egrotis pro ratione morbi ac viriū mutant medicinā. Leges tamē quæ plurimū æquitatis habent, a mutatione sunt alienæ. Eo enim sensu & Medicorum. Fabrorū. & Agricolarū Leges durant: quod a peritis, & æquis earum artium Magistris, quasi æterna decreta sunt posita. Certe Plato eas recenset causas mutandarū Legum, nimirum quod Legumlatores nō semper eundem scopū respiciant: alios enim spectare ait, vt pauci quidam in Repub. dominantur: alios vt discant: alios vt liberi sint: alios vt non solum libertate fruantur, sed Imperium quoque suum amplificent, & vicinas gentes suæ faciant potestatis. Quod si hic nobiscum viueret ipse Plato, & Rempub. inspiceret nostram, proculdubio clamaret mutandas esse illas Leges, quæcūque contra expressum mandatū Dei ac sensum communem latæ sunt, quales videmus Leges nostras de pœna homicidii, & alias huiusmodi. Præterea quæ politice harmoniam conturbant, vt sunt omnes Citationes & Appellationes ad Ro. Curiam a Iudicio Episcoporum Regni interponi solitæ: quasi nostræ gentis Episcopi: vel tam iniqui sint vt nolint, vel tam stupidi vt nesciant, vel adeo exautorati vt nefas putent, aut cōstitutis in id integerrimis Iudiciis, aut coacta quotannis Synodo, aut alioqui in Comitibus Regni, controuersias fori Spiritusualis definire: Ne miseri litigantes ad prodigiū vsque Romanis sumptibus extrahantur, in Rotaque Ixionis rotā versent, & cū Rom. omnia venalia semper sint, gratis se Iusticiā relatueros existimēt. Nec ipse Philosophus reticeret, vnum Principem plus satis de summa rerum cōsultationibus districtum, non posse omnes omnium Appellationes definire: Sed eas Iudiciis in id sumptibus publicis fouendis, potius committi oportere: Fines autē Regni, vt vel milite mercenario sumptibus quibus nunc Abbates, alique inutiles Reipub. ventres pascuntur, conducendo: vel saltem partitis ordine Prouinciis defendātur: expeditio vero generalis ad bellū, lustratione equitū annua, ad insolētes casus sit instructa.

ARTICVLVS VI.

DE CONDITORIBVS Legum, & Priuilegiorum.

Rex vt Reipub. Architectus, abusus e Reg. euellat, & vtilia plātet. **LEX I.**

Inter ceteras

Inter ceteras Reipub. curas, sollicitat mentem nostram uehementius,
 90. ut singulares e Regno nostro damnosas obseruantias, & abusus euoluamus, & quæ incrementum Reipub. adijciunt plantemus.

Kazimir. tertius
 trycou. 1447

Et primo Cazim. mag. exemplo externorum, suorumq; consilio prouocatus
 leges condit. **LEX II.**

7. Diuus & religiosiss. Imperator Iustinianus. Sed & multi grauissimi
 8. & præclarissimi Romanorū Consules, Tribuni, aut Censores, ferendis Legibus auctores fuere: & a quibus Leges denominatæ sunt, ut Consulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ: Nam sub Octauiano Cæsare suffecti Consules, Papius, & Pompeius, Leges tulere: quæ a nominibus eorū appellantur Papyæ, & Pompeyæ: Sub eodē quoq; Imperatore Falcidius Tribunus plebis Legē tulit, Ex cuius nomine erat Lex Falcidia: Aquilius quoq; Legē condidit, quæ hætenus Aquilia nūcupatur: Sic Iulia, sic Cornelia, sic Catoniana Regula, etiam Legibus a Catone inserta. Quorū omnium nomē quoq; adeo clarum, adeo celebre est: ut non solū Urbem, sed orbem pene totū suis tēporibus præsentia, post ea uero memoria sua, ac splēdore illustrauerit. Ex eo nāq; accuratissima illa Inuictissimi Kazimiri Sintagmata, & ordinationes efficacissimæ. Quibus Romanorū Procerū exemplo, res suas, subditorumq; honestis moribus illustrare uoluit, legitimisq; Iuris muneribus, & belli Iuribus munire, quas limatas & pumicatas, accipere, legere, uolutare, & amplecti sæpius atq; iterū non sufficiat quæso.

Sic & Caz. tertius in Comit. sua ex Sen. & Nob. cōsulto, cōdit statuta. **Lex III.**

89. Sollicitudine nobis Diuinitus cōcessa attendē. Ser. Dños, Principes Dños Kazimirū secundū, & Vuladislauū secundū genitorē nostrum, charissimū Reges Pol. diuos prædecessores nostros Iura & constitutiones diuinā & humanam pariter iusticiā redolentes, quibus totū Regnum Poloniæ in colloquiorū & Iudiciorū processu regulatur, ordinatur, & regitur cōdidisse: nec tamē pro illa sufficienter omnibus que in Reipub. diriguntur prouidisse: nouas constitutiones, & Iura edita, in generali Petricouien. Conuentu pro festo S. Barthol. Apostoli Anno Dñi 1447 celebrata, præsentī matura deliberatiōe præhabita, laudatibus, approbantibus, & cōsentientibus Prælati, Principibus, Baronibus, & Nobilibus Regni nostri, condidimus, edidimus, & promulgauimus. Quas per uniuersum Regnū nostrū Polonię, & in colloquijs terminisq;

Petricou. 1447.

terminisq̃ generalibus, particularibus, & quibuscūq̃ Iudicijs Terre-
stribus, de cætero uolumus & præcipimus obseruari, & praticari,
quarum tenor sequitur, & est talis.

Constitutiōes itaq̃, nō alibi quā in cō-
uentione decernantur. **LEX III.**

Kazimir . tertius in
Nieffoua. 1 4 5 4.

Item pollicemur quod nouas nullas constitutiōes faciemus, absq̃ cō- 95,
muni Conuentiōe in singulis Terris instituenda.

Io. Alb. etiā decernit sua statuta in Co-
mitijs facta, ppetuo duratura. **Lex V.**

Petricou. 1 4 9 6.

Nos Iohan. Alber. Dei gratia Rex Polonię, cōmuni & diuturna con- 96.
sultatiōe præmissa, cū Prælatis, Baronibus, Nobilibus, Terrarūq̃ Nū-
cijs, ac subditis uniuersis nostris Spiritualibus & Sæcularibus, in hac
Conuentiōe generali Petricouien., existētibus, corpus eiusdē Regni, cū
plena facultate absentiu, representatibus; nōnihil mutuanes a statu-
tis præinsertis & alijs diutius sanctitis, nōnihil uero denuo pro casuū
emergentiū nouitate decerneñ. statuta, & constitutiōes nostras infra-
scriptas decreuimus, per nos edendas, & cōstituēdas: edimusq̃ & cō-
stituimus perpetuis temporibus duraturas, & obseruandas.

Item Alexā. statuta publico consensu
condit & euulgat. **LEX VI.**

Petricou. 1 5 0 4.

Nos item Alexander Rex posteaquā de Magno Ducatu Lithu. redij- 112
mus foeliciter, indicta Conuentiōe generali, quā Petrico. pro festo S.
Agnetis, Anno Dñi 1504. celebrauimus & cōtinuauimus usq̃ ad fe-
riam quartā ante Dñicam Lætare. Anni eiusdem 1504. constitutiōes
certas decreuimus, cū consilio & assensu cōmuni Prælatorū & Cōsili-
ariorū infracriptorū, ac Nunciorū Terrestriu iuxta Regni cōsuetu-
dinem uocatorū, nomine absentiu post uocationē literalē nostrā atq̃
ēdicta publica ad eandē Cōuentionem uenientiu, in eaq̃ constituto-
rum, & aliorū non constitutorū, corpus Regni representantiū: præser-
tim uero de unanimi uoluntate & laude cōmuni. Reuerendis. & Re-
uerendor. in Christo Pat. Dñorum ac Magnifi. Gener. Venerabil. &
Nobil. personaliter Cōuentioni interessentiū Andreæ Roza Archiep.
Gnesnē. Iohannis Cracouien. Vincentij Vuladisl. Iohan. Posnanien
Erasmi Ploceñ. Mathiæ Chelmeñ. Eccles. Episco. Spytkonis de Iaro-
slauu Castel. Cracou. Petri Kmita de Wisnicze Palat. Crac. & Mar-
schal. Reg. nostri ac Scep. & Sandecz. Capit. Iohan. de Tarnouu Sand.
Nicolai Gardzina de Lubrancz Callis. Ambrosij Pampouuski Sirad.
& Capit. Maioris

& Capit. Maioris Pol. general. Petri Myschouuski de Mirouu Lancici. Nicolai de Koszyelecz Bresten. Nicolai de Kretkouu Iuniuula. Iohannis de Tharnouu. Rusię gener. Nicolai de Kurozuanki Lubli. Pauli Kola de Dalenouu Podoliae & Stanisłai Kmyta de Visnicze Belseñ. Palatinorum ac Dobrogostij de Ostrorog Posnani. Iohannis Iarants de Brudzouu Calliseñ. Iohannis de Przeramb Sirad. Ianussij Lathaski Gnesneñ. Iohannis de Slupcza Sandecz. & Martini Skothniczki de Boguria Zauichosteñ. Castel. Iohannis de Laszko Gnesneñ & Reg. nostri Cancel. Mathiae de Drzeuicza Praepositi Skarmieñ. Vicecancel. eiusdem Reg. nostri Alberti Gorski Schola. Vuladisl. Secret. nostri. Et in praesentia uniuersorū Nunciorum de singulis Terris misforum. & consentientiū. aliorūq; quam plurimorū subditorū nostrorum in eadē Conuentiōe existentīū & publicitus consultantiū, quibus cum omnibus ibidem Petricouię eas ipsas ut praefertur cōstitutiones nostras scripsimus & condidimus infra scriptas.

Idem Rex Alexan. officiū boni Regis in cōdendis legibus describit. Lex vii.

6. Cum uniuersi Principes, qui uel Monarchiarum, uel dominatuum quorumcūq; gerunt gubernacula, admonente eos suscepti cura regiminis, ut populo sibi diuinitus subiecto prouideāt, quos ab iniurijs & molestijs conseruetur, & nouitates euentuum, nouis moribus, nouis quoq; institutis, ac legibus, moderētur: Qui quidē euentus in humano genere toties fiunt, quotiens illud ipsum genus mortalitati subiectum, aetatum curriculis immutari innouariq; contingit, natura ipsa, sic ut antecessores, sic quoq; posteros, in ortū atq; occasum (ueluti in rota) promouente: ac proinde sanctiones edere rationabiles, & suorum mores fideiū praecepto legali temperare, suaq; ipsa praecepta, leges, & instituta, literarum munimine, & publici consensus auctoritate perhennare consueuerunt.

In Conuentione Radom. 1505.

Idē, praedecessorum statuta colligit, & sua cōdit, vtraq; vero euulgat. Lex vii.

6. Cum non omnibus patuit quod omnes cōcernit, per quandā etenim, ut ita dicamus, desuetudinē ac inanī aduertentiā & Priuilegia, & libri statutorū, uel in Thesauris publicis, uel in paucorū manibus dūtaxat conclusa, communi uero populo occlusa, immo incognita hactenus erant: Itaq; in hac Conuentiōe Radomieñ. generali ad quā de uniuersis Regni & dominiorū nostrorū Terris, Praelati, Barones, Terrarumq; & Ciuitatū Nuncij, iussu nostro uenerant: petiti existentes publicitus, ut cōmune edamus toti Regno Priuilegiū statutorum eiusdem Regni

In Radom. 1505.

dem Regni Legaliū, Prædictorum olim diuorū prædecessorū, ac aui Genitoris, patruī, & olim Iohan. Alberti Germani nostrorū, cum additione aliorū statutorum nostrorū. Illudq; per uniuersa Capitaneatum, & Ecclesiarū maiorū loca daremus originaliter, quo non obscura, sed uulgaris eius & eorū esset cognitio. Nos autē de innata nobis benignitate, & iusticia: nolentes ab olim prædecessorū nostrorū degenerare uirtutibus, qui sicut laudabiles consuetudines & Iura prædecessorum primorū approbabant, & sua scribebāt noua. Sic nos illorū laudabili innitentes cōsuetudini, præsens cōmune statutorū Priuilegiū: Cui inseruimus antiqua & addidimus noua, nonnulla etiā externa, ad eruditionē fideiū subditorū nostrorum annexuimus, de consilio, scientia, & unanimi uoluntate omniū & singulorū Prælatorum, Spiritualium & Seculariū Consiliariorū, & Baronum, ac Nunciorū Terrarum, & Ciuitatū, qui uniuersum corpus Regni, etiam nomine absentium, per literas nostras & proclamatiōes publicas ad præsentē Cōuentionē uocatorū, uenientiū & non uenientiū indubitanter repræsentarunt: Toti Regno dandū, illudq; in publicum Regni nostri Castri Cracou. Thesaurū, ubi & coronatiōis Diademata, & alia Regni secretiora seruari cōsueuerunt. Tandēq; in loca Capitularia maiorū Regni nostri Ecclesiarū, ac Capitaneatuū Terrestrium ubiq; Terrarū inferendum, in eisq; ut omnibus proffit, & cognitum sit, quod ad omnium salutē, necessitatemq; congestū esset, habendum, & omnium necessitatibus petentiū cōmodandum, decreuimus, & decernimus.

Alex. in thesaurum
Regni, ad Capitula,
& Capitaneatus mi-
serat sua statuta.

Idem cōtinuat processum suum, & decreta in Rad. Cōu. sanctita. LEX IX.

Idem in Rad. 1505

Radomiensem autē Conuentionem. Nos Alexander Rex Anno Dñi 1505. habuimus & celebrauimus, quæ eo ipso anno pro Dñica Con-
ductus Pasche per nos indicta propter Cōsiliarios Lithuanie ac Prus-
sie Terrarum expectatos in testimonio præsentū scriptos, aliosq; ma-
gnæ importantie euentus, usq; ad diē Sabbati post octauas sacratiss.
corporis Christi cōtinuata fuit: In eaq; Reuerendis, & Reuer. in Chri-
sto Patribus, ac Magnif. Venerab. Gener. & Nobilib. Prælati, & Ba-
ronibus, Consiliarijs nostris, ac Terrarū Nuncijs in fine Priuilegij
istius communis scriptis, moderantibus & consentientibus, nostras
scripsimus Constitutiones infra scriptas.

**Rex Cōstitutiōes in Iure, & cōtra Ius
nō faciet, absq; publ. cōsensu. LEX X**

Alexander in

Radom. 1505.

Quoniam Iura cōmunia & constitutiōes publicæ non unum, sed cō-
munem populū afficiunt: Itaq; in hac Radomiē. Conuentionē, cum
uniuersis Regni

uniuersis Regni nostri Prælatiſ, Conſiliariſ, Baronibus, & Nunciſ Terrarū, equum & rationabile cenſuimus, ac etiā ſtatuimus, ut deinceps futuris temporibus perpetuis nihil noui conſtitui debeat per nos & ſucceſſores noſtros, ſine cōmuni Conſiliariorū & Nunciorū Terreſtrium conſenſu: quod fieret in præiudiciū grauamenq; Reipubl. & damnum, atq; incommodum cuiuſlibet priuatum, ad innouationēq; iuris communis & publicę libertatiſ.

Idem ſic cōcluſit ſua ipſa Radom. ſta-
tuta publicæ ædita. **LEX XI.**

Iam uero hic ſinem faciemus noſtris in Radom inſtitutiſ ſupraſcri-
ptiſ. Quæ omniū uoto cōmuni Prælatorum Spiritualiū, & Seculari-
um, ac procerum Regni, & Nunciorum Terrarū conſtituimus. Anno
& die & loco ſupraſcriptiſ præſentibuſ Reuerendiſ, in Chriſto patri
buſ Dñiſ ac Magnific. Venerab. Gener. Nobilib. & ſamatiſ, cæteriſq;
quā plurimiſ Cōſiliariſ uniuerſarūq; Terrarū Nunciſ & Regnico-
liſ noſtriſ teſtibuſ ad præmiſſa fide digniſ ſyncere & fideliter dilectiſ.

Sig. quoq; Rex, ex publico cōſenſu le-
geſ ſuaſ condidit. **LEX XII.**

Nos quoq; uestigia prædeceſſorū ſequuti, cū ab initio regiminiſ no-
ſtri pleraq; in Conuentibuſ generalibuſ de cōmuni Prælatorū: Pro-
cerum ac totiuſ conſilij & Nobilitatiſ noſtræ conſenſu, pro cōmuni
bono, ſtatu, ac ordine, iuxta rerum & temporū rationem inſtituiſſe-
mus, ac ea in publicū gdi ſubditi noſtri merito exigentiſ: cum uana
ſit Lex niſi obſeruetur, obſeruari aut nequit, niſi innotefcat: omnia
inſtituta noſtra in unum colligi, & ad omnium noticiam imprimi, &
publicari mandauimus.

*Sigism. Craco. in co-
ronatiōe ſui. x 5 0 7.*

Simile in Priuilegio eiufdem Regiſ
Cracou. 1 5 0 7. **LEX XIII.**

Cæterum inſiſtentiſ uestigiſ & exempliſ prædeceſſorū noſtrorum,
conſulentiū uariſ temporū neceſſitatiſ & mutationibuſ, per diuer-
ſaſ ſanctiōeſ ſuaſ, ut uicia comprimantur, boni mores adaugeantur,
& quod iuſtum eſt ac rectū in toto Regno exerceatur, decreuimus de
Prælatorū, Baronum, ac totiuſ conſilij, & Nobilitatiſ noſtræ conſenſu
nonnulla ſtatuta noſtra, perpetuiſ temporibuſ ad cōmunem omnium
utilitatem & neceſſitatem duratura.

*Idem ſupra Articuli
2. in fine.*

De iisdē nouis cōstitutiōib⁹, solius Re
gis auctoritate nō faciūdis, Lex xiii.

R. Sigism. Petricou.

1 5 3 8.

Retro Lege quideam

tur.

Constitutiones nouas non nisi cum Consiliariorū & Nunciorum
Terrarum consensu secundū statutum Alexand. Regis faciemus.

Idē Rex de eodē Crac. 1 5 3 9. Lex xv.

Manifestum facimus tenore præsentium quibus expedit uniuerſis etc.
Quia in proximis Comitib⁹ superioris anni Terrarū Nuncijs quædā
concessimus, quæ magno studio a nobis impetrata cupiebant. Quoni-
am usu cognouerunt ea non esse eque utilia, atq; prima fronte esse ui-
debantur, abrogari quædam, alia corrigi, nonnulla uero per nos cla-
rius explicari, pleraq; noua etiam addi petebant: Nos itaq; precibus
eorum annuēdo, de nostra Senatorumq; & Consiliariorū nostrorum
sententia, articulos hos describi fecimus, atq; auctoritate nostra Regia
confirmauimus, eos inuiolate obseruari uolentes.

Idē Rex, de eodē Crac. 1 5 4 0. Lex xvi.

Nos Sigismundus Significamus, Quod cum præsentibus in Comi-
tib⁹ reuissæ essent per nos Constitutiōes in proximis superioribus Co-
mitib⁹ in hac ipsa Vrbe nostra factæ, reductum fuit nobis in memori-
am, quod in ea Constitutione quædam obliuione seu imprudentia fu-
erunt omissa, quæ ante biennium in Comitib⁹ Petricouien. statuta
erant: qua de re cum ordine singulos Regni nostri Senatores & Con-
siliarios rogassemus, ita esse una uoce omnes & singuli responderunt.
Itaq; de consilio eorum & consensu primum, deinde Nunciorū Ter-
restrium eam Constitutiōem, ita ut fuit anno superiori præscripta,
scribi fecimus. Deinde ea ipsa adscribi iussimus quæ obliuione præ-
termissa Senatores nostri affirmarunt, in eum qui sequitur modum.

A R T I C V L V S VII.

Vt Leges futura respiciant, publicentur, homines arment, & exequantur, &
ita ut sunt scripta interpretentur, nec non a R E G E, & om-
nibus Municipibus defendantur.

Cōstitutiōes latae, vel ferendæ: futura
respiciāt, non præterita. LEX I.

Kazimirus 1 3 6 8.

Cum autem Constitutiōes & statuta Legem imponant rebus & ne-
gocijs præsentibus, & futuris, & non præteritis: Volumus, ut omnes
nostræ Constitutiōes, nunc in colloquio generali in Vislicza editæ (et
alibi edendæ) non respiciant præterita, sed tantum modo præsentia,
& futura.

Preterea Conſ

Preterea Cōstitutiones nouæ neminē
adficiēt, donec publicētur. **Lex II.**

- 115 Ne uero per ignoratam Cōstitutionē nouam quispiam colludi ui-
deatur, dum quitquam fieret contra Cōstitutionē, quæ ad cognitio-
nem non esset deducta communem: Idcirco in cōstitutionibus no-
stris planē procedere cupientes, decernimus: Quod nullus obligatus
erit ad nouam Cōstitutionē seruandam, nisi ipsa primum per pro-
clamationem in Regno publicetur. *Alexan. Rex 1505*

Alioquin vanæ sunt Leges nisi inno-
tescāt, publicētur, ac obseruēt. **Lex III**

1. Cum uana sit Lex nisi obseruetur, obseruari uero nequit nisi inno-
tescat, omnia instituta nostra in unum colligi, & ad omnium deduci no-
ticiam, imprimi, & publicari mandauimus. *Sigism. Crac. 1507.*

Non solū armis, verū etiā legibus de-
cet esse vnūquēq; armatū. **Lex IIII.**

1. Quemlibet hominem, uirumq; integrum, ex instituto quodam decet,
non modo armorum esse decoratum, sed etiam moribus & Legibus
armatum. *Kazimir. 1362.*

Sed Iura frustra conduntur, nisi sint
executioni demandata. **LEX V.**

93. Sed frustra esset Iura condere, quæ non essent executioni demandata. *Alber. Petric. 1496*

Sic ergo Rex Sig. Augu. Iura omni-
um exequit. **LEX VI.**

Omnia instituta, quæ in cōstitutionibus nostris nominauimus, qui-
bus Iura communia & Priuilegia ac libertates Regni reintegrarētur
in debitam executionem restituiimus, & literis nostris confirmamus,
ac roboramus: Volentes & mandantes, ut ab omnibus firmiter & in-
uiolabiliter teneantur, prout & nos ea tenere, & iuxta ea subditos no-
stros seruare uolumus. Ac ultra hoc etiā quodcumq; nobis ostendere-
tur esse, iuxta Iura communia, statuta, literas, & Priuilegia: id totum
tenere, & iuxta hoc subditos nostros conseruare uolumus, & tenebi-
mur: prout & tenemur, & his omnibus finalem executionē facere, uer-
bo nostro Regio pollicemur, ac nos hisce literis nostris obligamus. *Petriconie 1550.*

Quod si etiā nos contra hoc quicquā fecerimus, tum non aliter intelligi debet, nisi quia in hoc ipso contra lusiurandum nostrum excessimus. Et ad maiorem certitudinem & testimoniū præsentis literas cōscribi mandauimus, & nostro signo consignauimus. Datas & scriptas in Comitijis generalibus Regni, Petrico. Sabbato die festo S. Annæ. Anno 1550. Regni nostri. 21. habitis. Quibus interfuere Consiliarij nostri Spirituales ac Sæculares.

Ad mandatū proprium Sac. M. R.

Quod aut leges & Priuilegia in eo sensu in quo sunt scripta, interpretentur. Lex viij.

Quam vide Libr. 2. Artic. 4. de literis Regalibus. Et idem Libr. 3. Cap. 8. etiam de literis & Priuilegijs Terrestribus.

DE TUTORIBVS IVRIS P R A E F A T I O.

Tametsi Lex iusta, vt bonus Princeps, sui facti rationem reddere debet: non semper tamen inquiri oportet rationes & facta Regum, ac Legum: Alioquin multa ex his quæ certa sunt, disputatione subuertentur. Itaque omnes muncipes qui Iuri subsunt, & quibus Ius imperat, verat, vel aliquid permittit: item præmia dat, vel pœnas irrogat: Iura tueri, illaque omnibus necessitudinibus anteferre debent, magna enim & incredibilis Reipub. confusio sequeretur, si Leges statione sua mouerentur, Ciuesque religione earum soluerentur: quod si iniquæ Leges sint, non seditione sed publica auctoritate corrigi debent.

Ac primo omnium Rex, Iura & libertates conseruet, & tuetur. LEX VIII.

Vuladist. Tagel. Cra-
couiæ 1. 4. 5. 8.

Repetetur lib. 1. cap.
4. de spir. tuali, art. 9.

Etsi subditorum nostrorum Sæcularium commodis de benignitate Regia libenter intendimus, Iuraq; & libertates ipsorum contra detestandam malignorum prauitatem, Ditionis nostræ præsidio, conseruemus: multo magis tamen Regis pacifici, dominatoris uniuersorum exemplo, per quem Reges regnant, & Principes dominantur, Ecclesiam suam sanctam, & personas Spirituales, & Sæculares, sibi subiectas, in Iuribus, & libertatibus, ac statutis, a sanctis patribus æditis conseruare, & tueri cōuenit: & ipsas ab omni impressionū incursum præseruare.

Itē omnes Reg. Incol. cōfæderatione dicta Captur, obligant se ea ipsa Iura defensuros, quibus subsunt. Lex IX.

Vide hoc Priuilegium supra Libro 1. Cap. 1. Articulo 1.

Similis confæ.

Similis confederatio Principum, tam

Spiritualium, quam Secularium, Baronum, Procerum, Militum, & Nobiliū Regni Poloniæ: contra Regnicolas inobediē. Iuri, cōtumaces, Hereticos, corūq; fautores. **LEX X.**

Vide hoc Priuilegium infra Cap. 4. Artic. 13. de Hæreticis.

ARTICVLVS VIII.

DE IUDICIO COMITIALI.

PRÆFATIO.

Sequitur iam vsus Iuris, & Iurisdictionis Regiæ: quæ præcipue consistit in administranda Iusticia Arithmetica, seu commutatiua: quæ quidem reddit vni cuique quod suum est, omni omnium personarum sublato respectu. Iusticia vero Geometrica seu distributiua honorum personas respicit, & earum merita examinat: de qua Libr. 1. Cap. 4. de Spiritualibus & Cap. 5. de Dignitatibus, ac Libr. 6. de re Militari vide. Certe de Iusticia in genere præclare quidam scriptum reliquit, Regna in quibus non est Iusticia, sunt mera latrocinia, sine qua nihil etiam prodest foris esse strenuum, iuxta illud Val. ab Illustri Viro P E T R O K M I T A sæpe usurpatum: expugnentur licet Vrbes, corripiantur gentes, Regnis manus iniciantur, nisi foro & Curia officium ac verecundia sua constiterit, partarum rerum caelo cumulus æquatus, sedem stabilem non habebit. In ministranda autem Iusticia: Sapientia & timor Dei, sola & vnica sunt boni & integri Principis adiumenta: porro, si in omnibus rebus, certe in Iudicando diligentia opus est: hac enim vna virtute, reliquæ omnes virtutes continentur, & quasi quadrigæ gubernantur ab auriga: quippe acrem esse oportet auditorem, qui tot lites dirimere, insidias cauere, & quod rectum sit in tanta turba, & corruptelis, sequi possit.

Quales Ciues Reg. esse debent, inter quos tamen Rex pacem ac Iusticiam tuetur. **LEX I.**

53. Cum scriptura testante, omnis ætas ab adolescentia sit promptior ad malum, & omnis creatura consistat sub uicio, naturaq; humana facilius labitur ad delicta, ut etiam uicia imitetur. Quamuis enim Dño disponente omnes subditi deberent esse pudici, modesti, iusti, ac pacifici: effrenata tamen cupiditas, eo usq; progressa est, ut nisi a custodibus Iusticiæ frenaretur: tunc profecto concordia & pax inter homines deperirent. Summum autem bonum in hac uita est, Iusticiam colere, & unicuique quod suum est tribuere.

Kazimir. Cracouia
1369.

Idem lib. 6. capi. 1.
de re Militari, art. 1.

Quia vero Rex in Iudicio loco Dei sedet, ad locum Iudicii armatus non venias. **LEX II.**

Cum Iudiciorum

Iohan. Alber. Petric.
1496 Idem libr. 4
cap. 9. artic. 1. de ar-
tis ad locum iudicij
non inferendis cum
alijs huiusmodi sta-
tutis.

Cum Iudiciorum tribunalia, ad dicendam & discernendam Iusticiam dextere excelsi proprijsime diuinitus fuerint reseruata : Nobis tandē mortalibus, qui uices gerimus sollicitudinū mundanarum commodata: Nos cum in nomine Iusticiæ ueritatem, in ueritate Deum dictum implicate credamus. Statuimus, ut ob reuerentiam Iusticiæ & tribunalis: quod ex parte Dei iudicantibus conceditur nobis, nullus in domum ubi Iudicia Terrestria celebrantur cum armis quibuscumq̃, uel communibus, uel excogitatis intrare audeat.

A Citatione Regali, in Cancellaria. nihil detur, nihil etiā accipiat. Lex III.

Sigism. Petric. 1511
Idem infra ca. 9. art.
3. de taxa literarum
Cancellariæ.

Idem, ne prædicti nostri subditi in Cancellaria nostra a Notarijs plus iusto grauentur, decreuimus: quod deinceps a Citationibus nihil accipiant.

Sed in Citationē uerba criminalia, & honorem tāgentia, ne ponantur. Lex IIII

Sigismundus.

Decretū inter Strzals-
kouuski & Kolacz-
kouuski, idem libro
4. cap. 16. artic. 4.

Maiestas Regia decreto suo in uim statuti perpetuis temporibus duraturi, omnibus passim tam Procuratoribus quam etiā alijs personis cuiuscumq̃ status & conditionibus existentibus mandare & inhibere dignata est, ne quispiam Citationem inordinatam & uerba in eadem quæ alicuius honorem & bonam famam tangerent descripta, & ad præsentiam Maiestatis Regiæ, & Iudiciū suæ Maiestatis, & ad quodlibet Iudicium Terrestre, siue Castrense deferre, & de eadem proponere audeat, sub poena sessionis unius septimanæ in turri, per omnes in contrarium decreti sue Maiestatis presentis facientes sustinendæ.

Sed neque Actor citans aliquem pro illata infamia, uerba ipsa famam suam lædentiā ponat in Citationē expressa, sed tantum generalia illa, nempe: Quia tu coram probis uiris contra bonam eius existimationem locutus es, nonnulla uerba turpia & honorem illius tangentia, de quibus tu scis &c. Nomine quorum coram Regia Maiestate honoris Iudice uult se expurgare, &c. Si & in quantum coram Regia Maiestate ei illa obiciēs.

QVOD SI QVIS CITATIONEM REGIAM cancellatam producat, poena trium marcarum puniri solet, per hoc tamen Actori non negatur facultas delendi ex Citationē quidquid uelit, quando quidem ei licet recedere a Citationē integra.

In Citationē uero ad Conuentū scripta termin⁹ sexta die post ingressu m Regis præfigatur. LEX V.

Iohan. Alber. 1496

Item quoniam nonnunquā terminus Citationum confuse scribebatur ad Conuē-

tur ad Conuentionem generalem, aut certa diei specificatione non limitatus, aut prolixius assignatus, unde contingebat pauperes nonnullos, non expectato termino defectu expensarum, de Conuentione recedere, sicq; in iniusticia negligi. Hac igitur ratione moti statuimus, quod Citatio ex parte Actoris super reum, quæ debet esse ad Conuentionem generalem, contineat semper terminum seu diem sextam post ingressum nostrum ad locum Conuentiōis, sub poena trium marcarum. Et hoc propterea, ut lapsa una septimana post ingressum nostrum in locum Conuentiōis, condemnationes, & Iudicia exerceantur, ne expensis & impensis magnis homines grauentur.

Sed omnes Citatiōes Regiæ, quatuor vel duab⁹ hebdomadis ante Terminū

in bona citati inferantur, iuxta mansionem Regiam, & iuxta Citatorum ex Maiori in Minorem Poloniam. uel e contrario euocationem. **LEX VI.**

Cum uisum esset nobis, & Consiliarijs nostris. onerosum esse Regnicolis nostris, ut nobis in Terris Poloniæ Minoris agentibus, citatis ex cæteris Maioris Poloniæ, terminus breuis, uidelicet duarum hebdomadarum coram nobis comparendi, in Citatiōibus nostris scriberetur: Nos ad petitionem Nunciorū Terrarum Regni nostri constituimus, ut nobis in Terris Minoris Poloniæ agentibus, Regnicolis Maioris Poloniæ, terminus quatuor hebdomadarū, coram nobis comparendi assignetur. Similiter uero nobis in Terris Maioris Poloniæ agentibus, Regnicolis ex Terris Minoris Poloniæ, etiā quatuor hebdomadarum terminus comparendi præfigatur. Earum uero Terrarū Regnicolis in quibus nos agere contigerit, terminus duarum hebdomadarū in Citationibus scribatur, iuxta ueterem consuetudinem.

sig. m. Crac. 1540.

Neq; tamen corā Rege, neq; corā Capit. ullus termin⁹ est perēpt. Lex vii.

Alexander in Rad.
1505.

116 In Maiore Polonia ad uota illarum Terrarū Incolarum subditorum nostrorum, decernimus & statuimus, ut coram quolibet Capitaneo non sit Terminus peremptorius in primo termino: ne maioris auctoritatis esse putetur Capitaneus, quam Rex: coram quo non est terminus peremptorius, in primo termino: nisi quis ad hoc se sponte submittat.

Excepiuntur tamē ab hac Lege Termini peremptoriij pro obstaculis libera flumina impediētib⁹, de quibus libr. 2. cap. 3. & pro Teloneis & foralibus inique extortis de quibus libro 2. cap. 4. uide.

In causis etiā criminalibus absente A-

ctore, Rex uel Capitaneus cognoscere non debent: & nemo absente Actore, nisi confessus, & cōuictus de crimine in Iudicio est condēnandus. **LEX VIII.**

Kazimir. Mag. Visl.
1368.

G

Statuimus,

Statuimus, quod in causis criminalibus in absentia accusantis seu Actoris, cuius interest: nos uel nostri successores aut Capitanei nostri cognoscere non debemus, nec aliquem hominem condemnare, nisi conuictum iudicio, & confessum.

Qui propriam causam in Comit. habet,
Legatus Nobilit. ne frat. **LEX IX.**

Quam vide supra Cap. 2. Artic. 1. Lege 4. Cum cerneremus.

Omnes actiones Iudicij Terre, coram Rege vetilatae, in libr. Terr. inscrib. **Lex x.**

sigism. Augustus Pericouia. 1550.

Idem statut. lib. 1. ca. 3. de Cancell. artic. 3.

Quia etiam Iure communi, diuersis officialibus diuersa sunt negocia adscripta, quicquid ad Terrestria negocia, causasue iudiciales pertinet quae in praesentia nostra peragi solent, hoc totum in librum Actorum Terrestrium inscribi debet. Alias uero causas & negocia ad Cancellariam nostram iuxta ueterem consuetudinem & statutum Anni 1538.

Communia vero omnibus Iudicijs, & ad hoc Tribunal etiam pertinentia. Vide Libr. 4. de Actionibus.

**ALIA MATERIA CAUSARVM
COMITIALIVM, EX MOTIONIBVS
IUDICVM DEDVCTA.**

Appellationes, Rex etiam in Comitibus iudicat **LEX XI.**

Item a sententia Iudicis Terrestris uel Castrensis licet unicuique uerbo ad Colloquia generalia, uel in defectu illorum ad Conuentum Regni appellare.

Hoc Statutum a Sigism. Rege Pericouia 1523. factum, praeterea quomodo in locum Appellationis Motio Iudicij successit, quae sit formula mouendi Iudicis redarguti, vide Lib. 4. Ca. 25. de Motionibus, & Cap. 23. de Colloquijs.

sigism. Crac. 1532.

Appellationes itaque seu motiones, vel in Comitibus Regni, vel in Terminis generalibus, temporibus iustis celebrantur, una cum principali negotio cognoscantur. Etiam vide hoc Statutum infra Libr. 4. Cap. 17. de Exceptionibus Artic. 1. & Lib. eodem Ca. 27. Ar. 1. de Colloquijs.

Sed a colloquiali decreto iterum Regia Maestas appellatur. **LEX XII.**

sigism. Petric. 1533

Idem lib. 1. capit. 2.

arti. 4. Leg. 1. & lib.

4. cap. 27. de colloq.

Poterit autem quilibet appellare de Terminis praedictis generalibus ad Regiam Maestatem tanquam iurium omnium Dominum superiorem, pro iusticia consequenda, Si aliquis

Si aliquis defectus in formula Motionis a parte mouente committitur: ad citationem Regia hic error corrigi solet, ne Terminus parti mouenti deferretur. Similiter si Iudex motus moriatur, pars, pro qua iudicauit a motore ad videndum approbari vel retractari sententiam adicitur.

Quædam etiã causæ a Iudicio Terre:

stri ad Conuentionem Iudicij motu proprio differuntur,

seu potius remittuntur. **LEX XIII.**

Quam vide Libr. 4. Capi. 18. Articul. 2. Lege 1.

Itẽ causæ pro bonis hæred. vel Regal. pplexæ, ad Conu. remittuntur. **Lex xiii.**

Quam vide Libr. 2. Cap. 1. Articul. 4. de bonis Regalibus. &c.

De Appellatiõibus a Duce Prussiæ ad

Regem fieri solitis. **LEX XV.**

Quam vide Libro 5. Capit. de Prussia.

Generalis farago Comitiorum ex libr. 3. capi. 28. præfatione addatur si placet.

Causæ etiã ex Duca. Mazo. ad Comit.

deuolutæ, Iure ipsius Duc. iudicabuntur. **LEX XVI.**

134 Causæ omnes Nobilium, & quorumuis subditorum nostrorum Ducatus Mazouiae ad nostram Maiestatem, & Conuentum Regni. per Appellationes, & quouis alio modo deuolutæ, iudicari non debent alio Iure, & modo: solum consuetudinibus, & Iure ipsius Ducatus, quibus omnes subditi, in eodem Ducatu ab antiquo gaudent, & iudicantur: Appellationesq; huiusmodi fieri & seruari debent iuxta ueterem consuetudinem in Terris Mazouiae semper seruari solitam.

Sed Iudic. assessorio, vnus, aut duo Consil. vel offic. ex Mazo. adiung. **Lex xvii.**

Et ne Constitutionibus, & consuetudinibus Ducatus præfati nostri

141 Mazouiae in aliquo derogetur, in Conuentibus præcipue generalibus Regni nostri, ubi causæ per Appellationes, ad iudicium nostrum deuolui solent pollicemur, quod ad Iudices, quos iudicandis causis in Conuentu Regni deputauerimus, unum aut duos ex Consiliarijs nostris, aut Officialibus Ducatus illius adiungemus Iudices, qui Constitutionum & consuetudinum Ducatus periti fuerint.

Sigism. Petri. 1538. ex statuto Mazou.

Omnes aut causæ, ad Conuentum deuolutæ,

G

ij

uolutæ,

uolutæ, quarta & sexta ferijs septimanatim iudicentur, &
quod post conclusionem Comitiorum non
iudicetur. **LEX XVIII.**

Consentimus, ut causæ ad Conuentum Regni generalem deuolutæ
duobus in septimana diebus, quarta scilicet & sexta feria, per nos de-
inceps cognoscantur, & iudicentur. Et conclusione facta Conuentus,
nemo post ea in causis ad Conuentum deuolutis iudicari debebit, aut
poterit.

Termini Terre, post prouinciales Cō-
uent. ne sint: sub Conuen. tamē Regni,

Acta ponantur. LEX XIX.

*Sigism. Crac. 1543.
idem libr. 4. capi. 23.
de Actorum positioe.*

Termini Terrestris post particulares Conuentus fieri non debent:
Nihilominus positio Actorum etiam sub Conuentu fieri potest.

A R T I C V L V S IX.

De alijs multiplicibus Regijs Iudicijs, quæ neque ad Comitia alligantur, neque
cum aliquibus Regni Dignitarijs, aut Officialibus communia, sed
mere **R E G I A** sunt: & cum his Consiliarijs, qui
tantum præsentis sunt communicabilia.

Et primo, qui, & pro quo, sponfione fi-
dei a Rege, vel ab aliquo Regnicola-
rum possunt obligari. LEX I.

*Sigism. Crac. 1539.
Idm infra cap. 18. de
seruis. Item libr. 3. de
Trensis & libro 6.
capi. 3. articul. 8. de
re Militari.*

Ita postulantibus subditorum nostrorum rationibus decreuimus, ut 36.
nullus Nobilis subditus noster, sponfione fidei per nos obstringatur,
nisi lure uictus: Secus erit in exercitio rei Militaris, & ubi nobis, uel
alicui subditorum nostrorum actio interuenerit cum seruitore, facto-
re, administratore, aut subdito suo. Et ubi Reipubl. causa aliquid sit
contra quemuis agendum.

A R T I C V L V S X.

De **TERMINO** Curiali seu Verbalis.

P R A E F A T I O.

Curia **R E G I S** dicta est, quod in ea publica salus curetur: inde fit, ut om-
nes illi parere, illam tueri, ac omnibus exonerati uicijs, ad Archetypon Principis,
reuerenter in ea nos gerere debeamus, quippe quod Princeps sit inter mor-
tales animata Dei imago, ad tutelam bonorum, vindictam autem malorum, pu-
blico armatus gladio qui potissimum in iusto Iudicio, pro iustis contra inius-
tos vibratur.

Procurator

Procurator potest citare verbaliter Citatione. LEX I.

18. Statuimus ut Procurator, siue possessionatus, siue non possessionatus habens sufficiens procuratorium, possit in iudicijs comparere, omniaq; agere, & exercere, quæ ipsius principalis causam uel causas attinet seu tangunt, etiam partem citatione uerbali, alias naduornym citare, ludicem mouere, ac alia omnia facere, quæ ad defensionem causæ pertinent. idem est libr. 4. ca. 5. de Procuratorum potestate.

Rex aut, Capitaneus, Palatinus, Iudex, Subiudex, & Officialis, Ministeriale m

ad Citandum dare possunt: sed qui lus habeant, & absentes sunt, non citentur nisi per literas: ATTAMEN CURIA PRÆSENTE VEL IUDICIO REGALI PRÆSIDENTE potest quis sine litera citari, alioqui non: sed cum quis citatur extra Curiam Regiam, uel extra iudicium iuxta præscriptū statutorū citetur. LEX II.

36. Decernimus etiam declarando, quod nos, uel Capitaneus noster, uel Palatinus, uel Iudex, uel Subiudex, uel Officialis qui dicitur Vozny, habeant facultatem dandi Ministeriale ad citandum. Ita, quod ij qui habent lus, non citentur nisi per literas nostras, uel nostri Capitanei, illiq; per literas duntaxat citentur. Sed Curia nostra præsentē, uel in iudicio nostro generali existente, poterit Officialis ad mandatum nostrum, uel nostri Capitanei, seu iudicis, sine litera citare in hospicio aut in foro. Kazim. Vissi. 1368. Videtur esse abrogatum ab hinc, lege.

Sed Citatio Curialis solum Rege in aliqua terra existente fit. LEX III.

35. Quia Terminus ut uocant Curialis alias naduorny rok multis hominibus difficultates afferre solet, propterea quod interdum hi qui negocia publica apud nos obeunt passim & temere ab unoquoq; citari solent, & in actionibus publicis impediri: Statuimus quod deinceps nobis in Terris Minoris Polonię existentibus nemo nisi in eisdem Terris domiciliū habens citari ad nos termino Curiali poterit. Et similiter nobis in Terris Maioris Polonię agentibus, non nisi ex eisdem Terris Nobiles citari ad iudicium Curie nostre debebunt. sigism. Petri. 1517.

Qui vero inopinate, ac ex improviso in Curia, ad Regis uel iudicis audientiam Citantur, debite causa per

Iudicem seu per Actorem exponatur: & deinceps nō solis uer-
bis sed in scripto detur. **LEX III.**

Kazimirus Vislic.

Præterea cum in deliberatione consistat mater uirtutum ipsa discre-
tio, contingit plerūq; , quod aliqui nostri familiares , uel alij quomo- 12.
dolibet in Curia nostra constituti, uel in Iudicio arrestati, inopinate
ad nostram, uel Iudicis audientiam euocantur. Et quæstiones de qui-
bus minime cogitauerunt eisdem mouentur. Ideo parti utriq; proui-
uidere cupientes, & ut dicto modo citati cum bona deliberatiōe & di-
scretionē super propositis respondeant. Neue Actores suis quæstioni-
bus siue causis frustrantur. Statuimus quodcum aliquis in nostra Cu-
ria uel in Iudicio inuentus, & ad nostram, uel nostri Iudicis præsentia-
m fuerit modo præmissio euocatus, Actor, seu ipse Iudex, quæstionem
siue causam debite citato exponere, & in scriptis tradere teneatur, ut
respondeat eidem quæstioni.

**Citationi itaq; Curiali pro hæreditate
quadraginta marcar. termin⁹ ad tres se-**

ptimanas : Pro minori uero summa, uel pro iniuria ad
crastinum prorogetur. **LEX V.**

Kazimirus Vislicia.

Si quæstio fuerit hereditaria uel pro magna pecuniæ summa scilicet
pro quadraginta marc. terminus uidelicet trium septimanarum per
Iudicem eidem assignetur alias si pro minori debito, uel pro iniuria
uerbali in crastinum, terminus prorogetur.

**Sed ita ipsa Citatio verbalis, nō fit pro
graniciebus, neq; pro hæreditate dein-
ceps esse debet. LEX VI.**

Ex consuet. idem lib.
a. cap. 14. artic. 1. de
succamer. offic.

Item pro graniciebus atq; pro hæreditate nemo potest citare alium 121
Citatione uerbali alias naduornym rokyem.

**Deinceps tantum, pro summa Citatio-
nes Curiales sint. LEX VII.**

sigism. Petri. 1517.

Statuimus, quod nemo citari ad nos termino Curiali poterit, nisi 25.
pro summa in Statuto descripta.

Hac lege non uidetur
esse preclusa facul-
tas etiam ex Citatio-
ne curiali agendi pro
iniuria.

**Forma autē citationis Curialis ta-
lis esse solet.**

Citetur Citationē Curiali seu Verbali alias naduornym rokyem. Nobilis A.
B. ad instantiam Nobilis A. B. ut coram nobis uel coram Iudicio nostro Regali
personaliter

personaliter compareat pro eo, &c. & concludatur sic iudicialiter responsurus. Quomodo autem talis Citatio per Ministerialem prius a Iudicio additum, & vniu Nobilem Citato in manus detur: & quomodo de eiusmodi quoque Citationis porrectione, vel coram Actis Castren. vel coram Iudicio ipso ante omnē controuersiam ipse Ministerialis recognoscat. Libr. 4. Cap. 12. de Ministerialis um officio, ac Citationum positione vide. Si vero citatus se non sistat Iudicio, in pœna contumaciæ cōdemnetur. Secunda vero Citationē literali citetur.

De citatis verbaliter, & in Iudicio Regali tactis. LEX VIII.

- 72) Idem dum aliquis Tactus recedet a Iure, debet condemnari in perlucro pro quo tactus est: sed si pro pœna tactus fuerit, & recedet non satisfaciendo pro pœna: Ex tunc aliā pœnam succumbet uidelicet marcas tres Iudicio, & parti: pro qua statim debet cōdemnari in perlucro.

Si causæ Curial. corā Rege nō terminarentur, remittātur ad distric. Lex ix.

25. Causæ uero Curiales coram nobis non terminatæ, ad districtum rei seu citati remittentur, quas Iudex Terrestris iudicabit, etiam in terminis particularibus pro quacumq; summa, pro qua coram nobis Actio fuerit incæpta. sigism. Petri. 1519.

A R T I C V L V S XI.

De Citationibus ac Terminis post Curiam.

Principio a Citati. Rega. in Cance. nihil detur, nihil etiā accipiat. LEX I.

16. Item ne prædicti nostri subditi in Cancellaria nostra a Notarijs plus iusto grauentur, decernimus quod deinceps a Citationibus nihil accipiat. sigism. Petric. 1511.

Attamē omnes termini Citationū Re-

giarum, quatuor uel duarum hebdomadarum sint, iuxta mansionem Regiam, & Citatorum ex Maiore in Minorem Poloniam, uel sigismun. Cracouie 1540.

e contrario euocationem. LEX II.

Quam vide supra Articul. 8. de Iudicio Comitiali Lege 5.

De eodem.

Citationes & Termini post Curiam uulgo appellati iuxta statuta de formis Citationum ac earum importationibus condita præfigentur. sigism. Petric. 1538

Porro aut neq; corā Capitaneo, neq; coram Rege, ul-

ram Rege, vllus est Terminus perem-
ptorius. **LEX III.**

Quam vide Articul. 8. de Iudicio Comitiali Lege 7.

Pro Teloneis tamē inique extortis vt

in omni ita & in Regali Iudicio est Terminus peremptorius, de quibus Libr. 2. Cap. 4 Stat. Petricouitæ. Anno 1538. inibi positum vide. Similiter alii Termi-
ni natura sua ac obseruatione peremptorii in Statuto descripti.

Præterea de causis criminalibus in ab-

Kazimirus Vislicia. **sentia Actoris neq; Rex, neq; Capitan.**

cognoscere debent, & nemo absente Accusatore seu Actore

nisi confessus & conuictus de crimine in Iudicio

est condemnandus. **LEX III.**

Quam vide supra Articul. 8. de Iudicio Comitiali Lege 8.

ASSESSORES IN IUDICIO REGALI.

Ne Spirituales Iudicijs Sæcularib; se

immisceant, nisi R. M. præsentē, & in

suis causis. LEX V.

sigism. Petri. 1538. **Petitionibus Nunciorum Terreſtrium permoti, & ad sopienda odia**
quæ aduersus Ecclesiasticos viros, ob quorundā insolentiam, apud Se-
culares excitari contingit: Statuimus ut Ecclesiastici uiri, beneficiati,
aut Sacerdotes, non se immisceant deinceps Iudicijs Sæcularibus, neq;
causas procurent, & promoueant Sæculariū personarum. Neq; officia
Notariorum aut Vicenotariorū in Sæcularibus Iudicijs obeant, ad
quos per Iudices Terreſtres non admittantur, exceptis causis proprijs,
aut aliarum Spiritualiū personarum, in quibus agēdis procurandisq;
liberam habeant ubiq; facultatem. In Iudicijs autē nostris in præsen-
tia nostra, dum ipsi personaliter Iudicio interfuerimus, licebit Spiritu-
alibus personis nobis assidere, & consilia præstare.

Porro Iudex & Subiudex, Rege in ter-

ram adueniē. teneantur ad Curiam Regis uenire, & iudicare, causam

tamen pro hæreditate uertentem Regi referent per Regem iu-

dicandā, uel Baronibus cōmitendam. LEX VI.

Dum nos contigerit alicuius Terrarum limites subintrare, uolumus
quod Iudex & Subiudex Terræ, infra cuius limites morabimur, in
Curia nostra de causis iudicare & cognoscere teneantur: declarantes
potestatem

potestatem eorundem Iudicum: Quod deinceps in quibuscumque causis magnis etiam hereditariis, Terminos ultra tres septimanas non possint, nec ualeant assignare: Sed cum questio fuerit hereditaria Iudex uel Subiudex eandem questionem teneatur nobis referre, cuius cognitionem in nostra, Baronumque nostrorum presentia uolumus & decernimus pertractari. Et si aliquo impedimento fuerimus praepediti, tunc Iudex, uel ad minus quatuor Baronibus per nos Iudici & Subiudici adiungendis, ipse Iudex cum Subiudice una cum dictis Baronibus eandem questionem seu causam hereditariam diffiniendi & cognoscendi habeant plenam facultatem.

De eisdem.

1. Causae Iudiciariae Iudici iuxta Statutum committantur.

sigism. Crac. 1507.

Ne aut Referend. Iudicium officia inuadant, sed tantum circa Regem causas audiant. LEX VII.

Referendarii nostri querelis tantummodo, & non Iudicibus secundum statuta Regni intendere debebunt, neque se deinceps Iudicibus Secularibus immiscere poterint, praeterquam in praesentia nostra quando ipsi causis cognoscendis interfuerimus personaliter, nobiscum enim assidere, & consilia dare poterint, quos etiam iuxta Statutorum tenorem semper sumus designaturi uacatione occurrente. Iudices autem & Subiudices Terrarum causas audient, & iudicabunt in Curia nostra, iuxta Statutum Kazimiri Regis folio decimo.

sigism. Petri. 1538.

Iudex Terrestris in praesentia Regis, Palat. uel Capit. in terminis generalibus non redarguitur. LEX VIII.

Infra Libro 4. Cap. 24. Artic. 4. & Cap. 27. de Colloquiis Artic. 6. & alibi vide.

ARTICVLVS XII.

De REFERENDARIORVM officio.

In Curia Regia semper sint duo Iuris

periti alter Spirituales, alter Secularis. Qui querelas ac preces supplicium audiant, officialibusque Cancellariae referant, arbitrio Regis, Iurare tamen, expediendas: quodque illorum officia, ab Iudicibus Terrestribus ad Curiam Reg. uenientium officijs sint diuersa.

LEX I.

H

Pro clario: i

sigism. Crac. 1507
lib. 1. cap. 4. arti. 7.
de Spiritual. offic. in
Republ. et libro 1.
cap. 5. de Dignit. fit
mentio huius statuti.

Pro clariori administratione Iusticiæ, & expeditione querentium: Statuimus quod duo sint Iurisperiti, unus Spiritualis, alter Secularis sequuturi semper Curiam nostram per nos eligendi, qui Iurati audiant querentes, referantq; fideliter officialibus Cancellariæ Regni nostri, qui deinde de nostro & successorum nostrorū mandato expeditionē facient, secundum quod Ius & iusticia suadebit, ac ipsorum querentium necessitas exposcet. Sedeant autem audientes querelas, peracta missa nostra, ad horam prandij: & post prandium, usq; ad tempus cenæ, ut liberius consilijs & alijs actionibus nostris intendere ualeamus. Causæ tamen iudiciariæ Iudici iuxta statutum committantur.

Ne autē Referend. Iudicum officia inuadant, sed tantum circa Regem causas audiant. LEX II.

Sigism. Petr. 1538.

Idem supra Articul.
II. Lege 7.

Referendarij nostri querelis tantūmodo, & non Iudicijs secundum Statuta Regni intendere debebunt: neq; se deinceps Iudicijs Secularibus immiscere poterint, præterquā in præsentia nostra quando ipsi causis cognoscendis interfuerimus personaliter, nobiscum enim assidere, & consilia dare poterint, quos etiam iuxta Statutorum tenorem semper sumus designaturi, uacatione occurrente. Iudices autē & Subiudices Terrarum causas audient & iudicabunt in Curia nostra, iuxta Statutum Kazimri Regis folio decimo.

De eisdem.

Sigismun. Augustus
Petricouia, 1550.

Iuxta Statutū Anni 1538. Referendarij nostri debent sese cōseruare. **Causas Theuto. Referend. quoq; audient, quas cū Canc. Regi referēt. Lex iij.**

Sigismun. Augustus
Petricouia, 1550.
Idem de Cancellaria
Libr. I, Capit. 9.

Quia in Iudicijs Theutonicalibus multas causas Nobilitas habere solent. Cum ergo tales causæ obuenerint, tum eas cum Consiliarijs qui circa nos tunc presentes fuerint, iudicabimus: atq; absoluemus. Cancellarię uero officiales, cum Referendarijs audient easdem, & partibus presentibus nobis referent.

ARTICVLVS XIII.

De CAUSIS OFFICII, per motionem ad Regem deuolutis. Nec nō de TERMINIS REGALIBVS.

Ab officio simpliciter ad Regem Iudex Castrensis moueatur. LEX I.

Ab officio ue-

Ab officio uero in causis officij simpliciter ad nos Iudex Castrensis moueatur.

Causæ officij ad Regē p̄ motionē deuolutæ, cito expediātur neq; cū Term. Regalib. suspendātur, quorū tamē suspensio publicari debet. **LEX II.**

In grauamen subditorū nostrorum maximum fieri censeñ. ut causæ officij seu ad querelas ad Tribunalia Capitaneorū Regni nostri deductæ, & deinde ad nos per uiam Motionis, seu Appellationis, deuolutæ, cum terminis nostris Regalibus generaliter suspenderentur. Vt pote quia celeri expeditione indigent, ne eorum, qui de iniuria queruntur iusticia differatur. Statuimus Consiliarijs & Nuncijs Terrarum, ita petentibus, ut huiusmodi causæ officij, seu ad querelas, ab officio Castren. ad nos deuolutæ, nunquā deinceps cum alijs causis differantur ad terminos nostros Regales. Verum iisdem diebus, quibus terminus ex motione uel Appellatione assignatus ceciderit, iudicentur, & expediantur: dilatione generali terminorū nostrorum Regalium non obstañ. Hoc etiam adijcientes ut suspensio generalis terminorū nostrorum Regalium, ita publicetur uniuersis subditis Regni nostri, ut ad illorum notitiam indubitata deueniant, ne de illa ignorantes ad Tribunal nostrum frustra fatigentur, laboribus & impensis sese grauando.

suspensio Terminorum Regalium publicetur.

ARTICVLVS XIII.

Farrago breuis, seu Epitome Regiorū

officiorum, ex toto Statuti corpore descriptorum. Quæ quidem Rex ipse, partim in Comitibus, partim absque Comitibus: Item nonnulla cum alijs Magistratibus comuniter, alia uero solus ipse facit, & exequitur.

P R A E F A T I O.

Cum REX pastor populi sit, multitudineque curarum potius quam alio quo alio excessu Ciuibz superior esse videatur: non solum iudiciaria potestate fungitur (quæ Legum custos est, & inferior Regia Maestate a Platone putatur) uerum etiam Magistratibus in Repub. Regni variis functionibus præfatis Lege imperat, opem fert, aut potius cognoscit, num ii satis ad regulam Legū se gerant in officio: tum ueluti speculator summus prouidet: quid decorū, quidue opportunum sit, fieriue possit in Repub. quid contra. Atque hoc est Regiæ Maestatis proprium officium, non tam ut ipsa aliquid in Repub. faciat singulare quam ut iis qui possunt & debent facere imperet, omnesque in officio contineat, ut corpus Reipub. ex præfatis, & subditis omnibus tamen germanis, in vnā eandemque societatis rēlam constatum, in officiorum autē uarietate distinctum, ueluti regmen aureum argenteo regmini permixtum, uel ut concen-

H ij tus quidam

rus quidam ex dissimilium vocum moderatione concors, & congruens: vnus Regis prouidentia, arte, & Magisterio; saluum sit: & quoad longissime mortalia ab interitu vindicari possunt ab omni conuersione permaneat alienum.

EX LIB. I. CAP. III.

DE SENATORIBVS.

Rex dignitates Ecclesiasticas & Sæculares circa Iura sua conseruat, quas etiam Nobilibus, Terrigenis, iisdemque benemeritis det: Expectatiuis non oneret: neque prouentus earum diminuat.

Vt Senatores Regno, & Regi iurent. Quomodo a Rege per Marschalcos excipiantur & honorentur.

Quo ordine circum Regem locentur.

Cardinalatum etiam aut Legationis officium Spirituales a Pontifice Romano Rege ac Senatu inuito ne ambiant.

Vbi Senatores a REGE concilientur.

Quæ sit generalis omnium Senat. vel tantum circa Regem presentium Auctoritas.

REX præcipit, ut Senatores sciant, & exequantur sua officia: aut si ea nesciant, a Rege doceantur.

Si vero Dignitarii & Officiales impossessionati sint, vel negligentes: aut si contra Ius ipsas dignitates possideant, REGI per Terrarum Nuncios deferantur, ac si quid deliquerint in officio puniantur Iudicialiter.

Etiam in Senatoribus offensis Crimen læsæ Maiestatis non committitur.

EX LIB. I. CAP. IIII.

DE SPIRITVALIBVS.

EX ARTICVLO I.

REX dignitates Ecclesiasticas & Sæculares circa Iura sua conseruat, & quibus eas dare debet, vel non.

Sed Archiepiscopi & Episcopi, neque Cardinalatum, neque Legationem Pontificis Romani, sine Regis & Consiliar. consensu ambiant.

Quando Rex Secretarium suum maiorem, vel Cancellariæ Officiales promouere debet, vel non.

EX ARTICVLO II.

De Nobilibus & Plebeis Canonici Regis officia.

EX ARTICVLO III.

De Plebeis, item Cortisanis, & Iure patronatibus Regis vel Regnicolarum.

EX ARTICVLO V.

Item quomodo Rex Spiritualium bona ac subditos ab omnibus fere exactiionibus, stationibusque faciendis libera fecit.

Eisdemque Spirituales ab Annatis liberos facere studebit.

Maleficos tamen ex Ecclesiis per suos Officiales capit.

EX ARTICVLO VI.

Quomodo fuit inter Kazimirum Regem, & Bodzanram Episcopum super decimatione facta concordia.

Et quod REGI debetur decima, pro qua Spiritualis pecuniam brachia tam recipere nollit.

Quod Inscriptiones reemptionales absque consensu Regiæ Maiest. non fiant.

Quodque omnia Salaria & census tam Ecclesiis quam Sæcularibus a Regibus inscripti per Zupparios solui debent.

Ex Articulo

Quod non a Cardinali, verum ab Archiepiscopo Gnesnensi aliisque Regni Episcopis, R E X, & Regina coronantur,

Quod Episcopi interesse debent Comitibus & Conuentibus.

Quod Spirituales cum Secularibus in Cancellario officio pari potestate funguntur.

Quod permissu Regis Episcopi Colloquiis interfuerant.

Item Refendarius vnus Spirituales sit.

Iniquos Exactores iudicant Episcopi.

Episcopus Cracouiensis, profugis, prout & Cracouiensis. & Sandomiriensis. Palatinus saluum conductum seu literas publicae fidei dat: & protestationem contra Regem, & Capitaneum suscipit.

Spirituales tantum circa personam Regiam Iudiciis intersint.

Quod Spirituales Terrestria bona possidentes, & eorum Sculteti cum Rege ad bellum vadunt.

EX ARTICVLO VII.

R E X etiam exemplo Vladislai Jagellonis, debet meditari, vt subditis suis viam aeternae beatitudinis demonstret.

Et quod vsque missa Regali peracta Referendarii querelas audiant.

EX ARTICVLO IX.

Quomodo Spiritualium bona per Regem a belligeris defenduntur.

EX ARTICVLO XI.

De non creandis Abbatibus sine consensu R E G I S.

EX ARTICVLO XII

Quod Villae & possessiones Monasteriorum adaequantur Villis Nobilium in soluenda exactione duorum grossorum.

EX ARTICVLO XIII.

Officiu Regis in promouendis literarum studiis. Ex Jagellouis Priuilegio.

EX ARTICVLO XIII.

Auctoritas Regis pro Haereticis, vel contra Haereticos.

EX CAPITVLO V.

DE DIGNITATIBVS.

EX ARTIC. EIVSDEM I.

Rex ex quo genere hominum, vbi, & qua ratione Magistratus seu dignitarii, praeerea Regni ac Prouinciarum Officiales Seculares creat, vel non.

Et quod Regia Maestas, si non quibus oportet, nec qualibus oportet, concedat eos Magistratus: tanquam contra Iuramentum praestitum secus faciens Reipubl. & Priuilegio communi iniuriam intulisse censenda est.

EX ARTICVLO II.

Iura, Libertates, ac prouentus omnium dignitatorum & Officialium conseruabit.

Omnia etiam Salaria & census tam Ecclesiasticis, quam Saecularibus personis, per Reges inscripti a Zuppariis solui debent.

Et quod nullus Dominorum habiturus est censum in Zuppis, praeterquam in Regestris scripti alias collo & bonis talis priuandus est.

Porro super Sacerdotiis alias beneficiis Ecclesiasticis & Dignitatibus Saecularibus vacaturis literae expectatiuae per Regem non sint dandae nec prouentus minuendi.

EX ARTICVLO III.

Attamen Rex dabit literas ad Palatinos & Capitaneos, aliosque Officiales vt sua ipsa exequantur officia.

LIBER I. CAP. II. EX CAPITVLO VI.

DE PALATINIS.

EX ARTICVLO I.

Palatinis male redargutis quid debetur.

EX ARTICVLO II.

Qua poena Palatinos negligentes sua officia Rex punit.

Nèque ergo Palatinus, nèque Iudex, neque alius Officialis Iudicia per Præconem indicta transponet, sub poena centum marcarum.

Quod Iudices & Subiudices ac Notarii Terreſtres a Rege electi coram Palatino aut Castellano illius Terræ iurant.

De processu Iudiciario in vnam formulam redigendo, & ad locorum Palatinos per REGEM transmittendo.

EX ARTICVLO III.

Vbi Curia Regales remote sunt, Terrigenæ possunt pignora recepta, ad Curiam Castellani aut Palatini in Terra illa commorantis propellere.

EX ARTICVLO IIII.

Rex, vt Palatinus, & alii Officiales habet potestatem dandi Ministerialem ad citandum.

EX ARTICVLO V.

Vt Episcopus, sic Palatinus Cracouienſ. aut Sandomirienſ. dabit saluos conductus profugis, & protestationem contra Regem & Capitaneum suscipiet.

EX ARTICVLO VII.

Qui literas super bona Regalia amittit, coram Capitaneo & Palatino suæ Terræ de amissis protestabitur infra annum: quo decurso, nisi protestabitur, carebit illarum innouatione.

Quod Palatini cum aliis Dignitariis bona Regalia a bonis Regnicolarum dislimitant.

EX ARTICVLO VIII.

Idem libr. 9. capi. 1.
de fundis Regnicolarum.

REGES alicubi præſente, non Palatinus sed Marschalcus: In bello vero cum Capitaneo exercituum precia rebus imponunt.

EX ARTICVLO IX.

REX cum Palatino poenam statuit in Ciuem & Plebeium, qui bona Iuris Terreſtris possidens, infra iustum spacium temporis ea non venderet.

EX ARTICVLO X.

Coram Episcopo, Palatino, aut Castellano, Exactores iniqui Contributionum respondebunt.

EX ARTICVLO XI.

Quæ sit potestas Palatini in areſtatores Salis, vel in constituendo precio Regio Sali.

EX ARTICVLO XII.

Palatini & aliqui Castellani præſertim in Mazouia liberi sunt a solutione exactionis Regalis duorum grossorum.

EX CAPITVLO VII.

DE CASTELLANIS.

EX ARTICVLO II.

Vbi Curia Regales sunt remote Terrigenæ possunt pignora recepta ad Curiam Castellani aut Palatini in Terra illa commorantis propellere.

Ex Articulo.

EX ARTICVLO III.

Quod coram Episcopo, Palatino, vel Castellano, Exactores iniqui contri-
butionum respondebunt.

EX ARTICVLO III.

Vt Palatini, ita aliqui Castellani præsertim in Mazouia liberi sunt a solu-
tione Regalis Exactionis duorum grossorum.

EX CAPITVLO VIII.

DE MARSCHALCIS.

Quod Marschalci omnium caeremoniarum Curia Regia Magistri sunt,
Aulicos conscribunt, Hospites & Consiliarios excipiunt, precia rebus venali-
bus Rege præsentate imponunt, foralia exigunt &c.

EX CAPITVLO IX.

DE CANCELLARIIS.

EX ARTICVLO I.

Ex quibus hominibus Cancellarii, & Vicecancellarii a Rege creantur.

EX ARTICVLO II.

Quales literas Regis dent, vel non.

De libris Cancellaria Regia.

Quodque Cancellaria a Rege informatur de temporibus determinatis, quib.
bus. Conuentus particulares se sequi debent.

Quod literæ de Electione Regis ex Cancellaria dantur.

De consensu REGIS super scultecias, &c.

Ex taxa literarum Cancellaria REGIAE.

EX CAPITVLO X.

Omnia Thesaurariorum officia proprie ad Regem pertinent.

EX CAPITVLO XI.

DE SVCCAMERARIIS.

Si Dignitarii & Officiales Terrestris in possessione, vel negligentes fuerint
in suis officiis quæ illis incumbunt, & præscribuntur: per Nuncios Terre-
stres in Comitibus deferuntur.

Sed pro limitandis bonis, ac pro hæreditate nemo potest Citare alium Ci-
tatione Verbalis, alias Curiali Terminò.

EX ARTICVLO VI.

Quid male redarguto, seu alioqui ad Regem moto Succamerario debetur.

EX ARTICVLO XI.

Quæ sint officia Succamer. in dissimulandis bonis Regalib. a bonis Nobilib.
Vel quæ potestas Succamerarii Crac. sit in Salinis Bochnen. ac Vielicen.

EX ARTICVLO XII.

Vel in bello.

EX CAPITVLO XII.

DE CAPITANEIS.

EX ARTICVLO I.

Capitanei sint iurati.

Si quis aliquem coram Capitaneo, vulnerauerit, æque puniatur ac si id co-
ram Rege fecisset. Sed tamen criz

Sed tamē Crimen lesæ Maiestatis tantum in persona Regia cōmittitur.

EX ARTICVLO II.

Quæ pœna in Capitaneos negligentes sit statuta si non exequantur ea, quæ ad eorum officia spectant.

R E X Terras & quemlibet districtum ingrediens Iusticiam cum Capitaneo faciet expeditam.

Iudex in præsentia R E G I S, Palatini, vel Capitanei, vel in Terminis generalibus non redarguitur.

Vicecapitanei locorum Iudicialium a bello sint liberi.

Burgrabii & Iudices Capitaneorum sint possessionati.

EX ARTICVLO V.

Pœnam centum Marcarum fisco Regio luit, qui Acta Castren. ad Prætorium Posnaniens. non dederit, vacatione Capitaneatus interveniens.

EX ARTICVLO X.

Rex in causa inuasionis domus Nobilium quomodo scrutinium facit.

EX ARTICVLO XI.

Inferens alicui Spirituali damnum coram Rege, vel Capitaneo, cui damni dator subest, tanquam pro Articulo Castren. est conueniendus.

EX ARTICVLO XII.

Vt R E X, ita Capitaneus potest Ministerialem dare ad citandum.

Literæ inhibitionis per R. M. datæ a Iudicio Castren. non suscipiantur.

Vt Rex ita etiam Capitaneus de causis criminalibus in absentia Accusatoris seu Actoris cognoscere non debet, nec nisi confessus aut conuictus de crimine in Iudicio est condemnandus.

Neque coram R E G E, neque coram Capitaneo ullus Terminus est pretemporarius, nisi quis se sponte ad hoc submittat.

Nihilominus a sententia iniqua Iudicem Castrensem vel Terrestrem vnus cuique ad Comitia mouere licet.

EX ARTICVLO XIII.

Motio Castrensis officii ad Regem fit, de eoque ibidem plura.

EX ARTICVLO XV.

An Capitaneus R E G I Homicidas deferat.

EX ARTICVLO XVI.

Si Spirituális, aut Prælatus pro decimis minutam pecuniam recipere non luerit, Regi decima cedit per Capitaneum recipienda.

EX ARTICVLO XVII.

Qui literas super bona Regalia amittit. &c.

Et qua ratione defendant Capitanei Regalia bona.

EX ARTICVLO XVIII.

Capitanei sub pœna exautorationis, vel centum Marcarum, Palatinorum Constitutiones exequi debent.

EX ARTICVLO XXI.

A quibus Consiliariis saluus conductus dandus est, metu R E G I S aut Capitanei fugientibus.

EX ARTICVLO XXII.

De officio ac potestate Capitaneorum in Colonos e bonis Regalibus, vel e Regno dimittens, iudicandis, vel captiuandis.

R E X ad Capitaneos dabit literas, vt Statuta de Golothis Inquilinis, & vagabundis condita exequantur.

Ex Articulo

EX ARTICV. XXIII.

Ex quorum fundis, & qualiter sumalia pro Rege Capitanei exigunt.

EX ARTICV. XXIII.

Omnis Capitanei potestas in Nobiles ex debito Terreſtri merentes, ſiue etiam in Mercenarios Milites qui damna dant, & quomodo Contributiones exigant.

EX ARTICVLO XXVI.

De foreſta REGIA.

EX ARTICV. XXVII.

REX dabit literas, tam ad Dignitarios, quam ad Episcopos, quibus ad ſatisfactionem ſuo officio admoneantur.

De brachio Regali, quo Capitanei funguntur in executione rei iudicatae.

Rex poenas ſuas iudicialiter decretas in ſubditis ſuis nemini debet conferre.

REGIS potestas contra proſcriptos, eorumque bona, vel pro illis.

Qui metu Regis, aut Capitanei, ob aliquod crimen de Regno fugierint, ſaluum conductum ab Episcopo Cracouienſi, vel a Cracouienſi, ſeu Sandomiriienſi, Palatinis petere, & coram illis contra Regem vel Capitaneum proteſtari poſſunt; & quod bona malicioſe de Regno fugientis, & facientis damna conſiſcantur, dotalicio vxoris ſuae ſaluo.

EX CAPITVLO XV.

DE NOBILITATE.

EX ARTICVLO I.

Quod Sculteri, & Kimerones in militare ordinem per REGEM inſtaurentur, & Milites atque Scartabelli appellentur.

EX ARTICVLO III.

Qui Nobiles captiuari, praeterea qui ſponſione fidei poſſunt obligari vel nō.

De ſaluo conductu per Episcopum Cracouienſem, aut Crac. vel Sandomir. Palatinos profugis dādo, & quod proteſtatione contra Regē & Capitaneū luſcipiēt.

De Nobili in Ciuitate capto, quando REX cognoscit.

EX ARTICVLO VI.

Quod Homicidae Regi poenam carceris debent, tanquam violatae pacis vltori, & quibus Rex vadia vel literas publicae fidei dat.

Et num REX, profugorum Homicidarum bona ſecundum Statut. Sigismundi Anno 1510. conditum conſiſcat.

Quam poenam ſiſco luit Episcopus, Palatinus, & Caſtellanus ſi Conuentibus Nobilium intereſſe nolint.

EX CAPITVLO XVI.

DE CIVITATIBVS.

EX ARTICVLO I.

REX Ciuitatibus Iura confirmat.

Ciuis in Ciuitate reſidens non tenetur ad ſumalium ſolutionem.

Ciues ac Mercatores quas libertates habeant, vel ſeruitutes ferant in Salinis Bochnenſi & Vielicenſi.

EX ARTICVLO V.

Nobilis ab officio Ciuii ob violentiam perpetrata captus, quando Regiae cognitioni ſubeſt.

Bona Ciuium aut Villanorum ſteriliter decedentium ad propinquiores deuoluantur, non ad illorum Dominos.

Ciues quanti redimunt literas in Cancellaria Regia.

EX ARTICVLO IX.

Ciuitatum Incolæ pro Teloneis, Foralibus, Pontalibus, Aggeralibus, ini-
que extortis etiam coram R E G E respondent.

De Regni, ac publicis viis a Mercatoribus ineundis, a Capitaneis vero dilan-
dandis, securam per Regem vero aperiendis, & occludendis. &c.

EX ARTICVLO X.

Si Ciuis, vel Mercator pecuniam minutam pro suis mercibus percipere nos-
sunt, merces amittant fisco Regio applicam.

Quod Palatini cum Capitaneis sub pœnis Regalibus precia & mensuras
rebus venalibus constituent, & fraternitates destruunt artificum.

Qui pannos strictiores, vel breuiiores solito vendunt, eos ad fiscum Re-
gium, & Palatini amittunt.

Item Palatini provideant, ne in mensuris, & precii rerum venalium homi-
nes grauentur. Alioqui Palatinus puniet Ciues, si vero ipsemet deliquerit, &
officium suum qualecunque facere neglexerit, centum Marc. a Rege puniatur.

Sed præsente alicubi R E G E Marschalcus precia rebus ad Curia nece-
ssitatem adportatis imponit, & foralia tollit.

In Ciuitatibus & Oppidis, si Sal alienum reperiatur.

R E X literas salui conductus, seu publicæ fidei, ac tutelæ, Ciuibus contra
Ciues: Non contra Nobiles eorumque subditos dare potest.

EX CAPITVLO XVII.

DE KMETONIBVS.

EX ARTICVLO III.

Scultetorum, Kmetonum, Molendinatorum, Seruitorum, Hortulanorum,
a fertonibus aliisque oneribus libertates videantur.

Quod Exactores iniqui coram Episcopo, Palatino, aut Castellano respondeant.
Item libertas omnium Kmetonum a foralibus, & pontalibus. &c.

EX ARTICVLO IIII.

De Scultetis, Molendinatoribus, Aduocatis, & Kmetonibus.

Et quid a consensu in Cancellaria Regia dare debent.

EX ARTICVLO V.

Ipsi itaque fugitiui Kmetones, etiam de Regalibus bonis in termino pereme-
ptorio restituendi sunt.

EX ARTICVLO VI.

De Vagis per Capitaneos arcendis. &c.

EX ARTICVLO IX.

Si Kmeto pecuniam brachatam recipere nollit,

Et si Sal externum apud eum reperiatur.

Saluus conductus Nobilibus & Plebeis etiam de Regno fugientibus dandus est.

EX CAPITVLO XVIII.

DE SERVIS.

Qui serui, alię personę possunt sponcione fidei a Rege, vel ab alio obligari.

R E X literas salui conductus, seu publicæ fidei ac tutelæ, seruis contra
Dominos, aut illorum subditos non dabit, nisi tantum inter Ciues.

Sed quicumque Terrigena seruos illiberos ac fugientes retinet, neque eos in
Curia Regis viciniore manifestat, ei cuius sunt, cum pœna xv. restituit.

Ex Libro

EX LIBRO II.

CAPITVLO I.

De omnibus bonis fisci Regii acquirendis, conseruandis, alienandis, restituendis, ac redimendis: deque literis super eadem concessis: Item per Capitaneos defendendis, ac per Commissarios Iudices limitandis.

EX CAPITVLO II.

De Salinis omnia Statuta.

EX CAPITVLO III.

De Fluminibus Regni ad nauigandum liberis.

EX CAPITVLO IIII.

De Teloneis, & Foralibus Regalibus, ac literis super illa concessis.

EX CAPITVLO V.

De Securandis, dilatandis, ineundis, ac occcludendis Regni viis: atque corio, equireis, & bobus extra Regnum non vendendis.

EX CAPITVLO VI.

De Monera Regni.

EX CAPITVLO VII.

De Contributione duorum grossorum.

EX CAPITVLO VIII.

Pœnæ etiam in Statuto suis locis descriptæ in Regio fisco esse censentur.

EX LIBRO III.

CAPITVLO I.

ARTICVLO I.

Rex non faciet Stationes in bonis Regnicolarum, neque etiam illorum bona recipiet, nisi prius fuerint Iure conuicti: attamen bona maliciose de Regno fugientis, & facientis damna confiscantur: dotalicio vxoris saluo.

Insuper pœnas iudiciali decreras Rex in subditis suis nemini debet cōferre.

EX ARTICVLO II.

R E X liberat bona Regnicolarum.

EX CAPITVLO VII.

ARTICVLO I.

Quæ sunt ratae vel irritæ donationes Regiæ.

EX ARTICVLO II.

A Cancellariæ Officialibus cōtrarie literæ, & contra Ius cōmune ne dentur. Tantum Rex potest ad ægroto mittere, qui recognitionem suscipiant: non autem vlli alii Officiales.

LIBER I. CAP. II.
EX CAPITVLO XI.
ARTICVLO V.

De Terminio facionato, & pecoribus, ac foresta Regia.

EX CAPITVLO XII.

ARTICVLO III.

Rex Capitaneos hortabitur literis, vt vagabundos & malefactores coherceat.

EX CAPITVLO XIII.

Episcopus Cracouiē. seu Palatinus Cracouiē. aut Sandomiriē. dabit saluum conductum de Regno ob aliquod crimen metu Regis aut Capitanei fugientibus & protestationem contra Regem & Capitaneum suscipiet.

EX LIBRO III.
CAPITVLO I.

Rex Iudices, Subiudices, ac Notarios, ex quatuor viris a Nobilitate electis, ac presentatis creat, ac negligentes punit.

EX CAPITVLO III.

Rex curat, vt vniformiter vbique iudicetur, & omnes Terræ totius Regni ad vnum Ius commune reducantur.

EX CAPITVLO VII.

Rex pro sua, & officii causa que mlibet de eius districtu euocare potest.

EX CAPITVLO VIII.

Rex literas Ius & Iusticiam impediē. non dabit: præterquam illis qui in bello fuerint, vel si Reipub. interim seruiē.

EX CAPITVLO XXV.

A sententia Iudicis Terrestris licet vnique ad Comitā Regni appellare, seu Iudicem mouere: excepti quibusdam causis.

EX CAPITVLO XXVII.

Quod Regia seu publica causa licet Dignitariis a Colloquio abesse: Quodq; a decreto Colloquiali licet vnique ad Comitā Regni appellare, exceptis quibusdam causis, & temporibus.

EX LIBRO V.

Præscribitur quomodo Rex, ac omnes Regni ordines erga Duces, & illorū Ducatus Regno adscriptos se gerere debeant in omnibus & singulis publicis vel priuatis causis.

EX LIBRO VI.

Rex pacem Regni publicam, ac disciplinam Militarē, tanquam robur Regni custodit: proindeque formam iudicendi atque gerendi belli tenet: Item præmia dat, aut poenas ignauis irrogat: & sūma ope ad victoriā & pacē contēdit.

Capitulum

De Senatoribus, seu Consiliarijs
Regi circumpositis.

P R A E F A T I O.

Ut Reipub. duæ partes sunt: ita Rex duos Consiliarios ordines habet.

Ut omnis Reipub. partes duæ sunt, Religio & Politia: ita Rex noster alterius Tutor, alterius vero gubernator existens: ex Spiritualium quidem dispensatoribus, Archiepiscopos, & Episcopos: Ex Secularium autem Magistratibus Palatinos & Castellanos asciscit sibi Consiliarios: ut ita videlicet fortibus moderati permixti, per opinionis eiusdem consensionem, prouideant, ne ipse Rex tam in religione quam in Ciuili administratione excessu vel defectu peccet, vel alios peccare patiatur. Nam & in cœlesti Monarchia Solem Regem Planetarum & omnium influxionum in hæc inferiora parētem, inter Mercurium oratorem, & Martem bellatorem residere, atque cursu irrequieto volui videmus. Quocirca ad exemplum Solis Rex, alterius consilio & lingua decretorum Dei gnara: alterius vero Legum Ciuium prudentia ac fortitudine, pro varietate necessitatum Reipub. sub tempus incidentium, uti debet: ut ita præclare & laudabiliter omnia Reipub. negocia, quo ad Deum & homines, pace & bello, bonorum ac sapientum consilio gubernentur. Qua quidem conditione Senatus, Rex a Tyranno differt: hic enim quod vult iubet: qua iuuat, fertur: & se Legibus diuinis ac humanis solum arbitrat. Ille vero meliori sententiæ cōcedit: quod licet illi, libet: & Legibus, hoc est, sententiā vniuersi populi Reipub. seruit, ac præst. Et sicut Tyrannus cauet, ne quis in Senatu suo sit genere, doctrina, ac virtute illustris, opibusue potens, qui libertate dicendi eius libidinis sese opponat: ita e contrario Rex natalibus claros, lingua, & sententiā liberos, facultatibusque viles cooprat sibi socios, quorum auctoritatem reueretur, consilio pareat, auxilio cœtus Ciuium conseruet. Imbelle enim est vnius Imperium, præterea metuendum, & inuisum, ob idque conuersioni facile obnoxium. Proinde Traianus Magistratibus a se creatis dicere solebat, sume potestatem dicendi in Senatu, SI BONVS FVERO PRO REP. ET PRO ME: SI MALVS, PRO REP. CONTRA ME. Econtrario autem Tyrannus, ne vultum quidem liberum sui Magistratus tolerat: Sed vniuersam Rempub. in prædam sibi proponens, quemcūque cupiditatibus suis ob stare viderit, oppugnat. Cum autem noster Senatus vtilia Reipub. & Regi se consultaturum iureiurando obliget, apparet, quia ipse custos Regis est: Ne scilicet quid faciat, vel negligat Rex, quod prohibet, vel iubet Lex, aut alioqui Reipub. damnum non permittit, vel vtilitas fieri hortatur: Quocirca Senatorii officii magnitudo exigit, ut parum videri debeat, si Senator tantum sit frugi vir, & innocens, aut priuatim faciendæ rei gnarus artifex. Verum ut Regem, ita Senatorem, Prudentem, Pium, Iustum, Fortem, Liberalem, ac temperantem esse oportet: nimirum ut prudenter, pie, iuste, fortiter liberaliter, ac temperanter cōsulat omnia: & ipse in credita sibi prouincia faciat. Hæ siquidem sunt Senatoriæ laudes, quarum quidem chorus, quod ab animi perfectione proficiscatur, merito boni ac prudentes Consilarii, bellicosissimis etiam viris ab Homero præferuntur: in persona enim Agamemnonis, dicit ille, facilius se posse Ciuitatem Troianorum euertere, si decem Vlysses, aut Nestores in consilio haberet: quam totidem Aiaces aut Achilles fortiter dimicantes: ut facile credamus domesticas fortitudines, maiores esse quam militares, & maiora rerum momenta consi-

Tyranni & Regis differentia.

Tyranni & Regis in creando senatu consilium dispar.

Auctoritas senatus Regis libidinibus opponitur, huius enim ille custos est.

Qualis debet esse senator.

Prudens Consiliarius forti præponitur. Prudenti aut Iustus.

Quæ etiam Senatori oportet inesse.

Rempub. noscat senator.

De quibus cōsultandum est uel non.

Sapiens oratio etiam necessaria ē senatori.

Duo præcepta uiro politico necessaria.

lio quam corporis viribus confici, cum hoc belluarum, illud proprium hominū sit, quo sensu Cicero scripsit: Parua sunt foris arma nisi sit consilium domi: & illud sibi ab inuidis obiectatum. Cedant arma togæ, concedat laurea linguae: præsertim autem, si prudentiæ vigilantia sit comes, de qua Poeta canit. Virum Consiliarium non oportet totam stertere noctem. Sed ipsa prudentia tanto inuisior est, quanto maior sit. Si ei detrahatur opinio probitatis seu Iusticiæ, quæ omni calliditate semota, constanter tribuat unicuique quod suum est, quæ quisdem virtus cum omnes virtutes in se complectatur: ipsa etiam admonet, hæc quoque inesse oportere viro Senatori: Primo, ut consilio adsit, nam gravitatem res habet cum frequenti Senatu peragitur: Secundo ut loco dicat, id est rogatus: Tercio ut modo, ne sit infinitus: nisi res dicendi copiam desideret: Quarto ut Rempub. noscat: In parte quidem religionis nosse debet, quæ sit Dei voluntas in scripturis reuelata: quid Lex & conscientia exigant a nobis: quid Euangelium peccatoribus conuersis promittat, aut Iusticiariis, vel præfractis minetur: An hæc tantum sit vera Ecclesia, quæ audit & custodit verbum Dei: quæ fides eius in Christum viua, quæ mortua: an tantum opera sancta sint quæ Deus præcepit, aut contra: quæ Sacramenta sint diuinitus instituta: & num liceat transgredi præceptum Dei æternum propter constitutiones hominum. In Ciuili autem Reipub. parte nosse debet, quid Respub. habeat Militum: quid armorum, quid valeat ærario, quos socios habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisque sit Lege, conditione, fœdere Reipu. coniunctus: item teneat consuetudinem Iudiciorum ac decernendi. Verum meminerit Senator tantum in Consultationem ea vocari, quæ de quocumque consultabili subiecto ratione humana compræhenduntur: Iunctæque, aut saltem esse possunt in nostra potestate, si hoc, vel illo modo tractentur: itaque non capitur consilium de his, quæ a necessitate, natura, casu, fortunaue fiunt: Aut saltem nostras vires superant: neque etiam de finibus harum, vel illarum rerum, sed tantum de mediis, quæ ad ipsos fines perducunt. Porro non solum simplex Reipu. cognitio, aut eorum de quibus consultandum est peritia, verum etiam sapiens oratio, teste ipso Cicerone Senatori est necessaria: qua scilicet regat populos, qua castiget improbos, qua tueatur honos, qua laudet claros viros, qua præcepta laudis & salutis apte ad persuadendum adat suis Ciuibus, qua hortari ad decus, reuocare a flagicio, cōsolari afflictos possit, factæque & consulta fortium & sapientum cum improborum ignominia sempiternis prodat monumentis, hæc autem omnia præstet maxime cum auxilia Reipub. labefactari, conuellique videat maxime: tunc enim succurrendum patriæ, eiusque salutem suæ antepondere oportet, tunc subeundæ sunt illi tempestates, tunc cum multis audacibus, ac improbis, nōnunquam etiam cum potentibus est dimicandum. Inprimis autem qui Reipub. præfuturi sunt (inquit idem) duo Platonis præcepta teneant: Vnum ut utilitatem Ciuium sic tueantur, ne quicquid agant ad eam referant, obliti commodorum suorum: Alterum ut totum corpus Reipub. curent, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. Ut enim tutela, sic procuratio Reipub. ad eorum utilitatem qui commissi sunt, non adeorum quibus commissæ est gerenda est. Qui autem patri Ciuium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in Ciuitatem inducunt, seditionem atque discordiam. Ex quo euenit, ut alii populares, alii studiosi optimi cuiusque videantur, pauci vniuersorum. Hinc apud Athenienses magnæ discordiæ ortæ: in nostra autem Repub. non solum seditiones, sed pestifera etiam bella Ciuilia: Quæ grauis & fortis Ciuis & in Repub. principatu dignus fugiet, atque oderit, traderque se totum Reipub. Neque opes aut potentiam consectabitur, totamque eam sic tuebitur, ut omnibus consulat. Nec vero criminibus falsis in odium aut inuidiam quenquam vocabit. Omninoque ita iusticiæ honestatique adhærescet, ut dum eam conseruet, quamuis grauius offendant, mortemque oppetat potius, quam deserat illa, quæ dixi. Nihilominus

idem alio loco.

(idem alio loco) non permanendum esse Senatori in vna sententia rebus conuersis, ac bonorum voluntatibus mutatis, sed temporibus acquiescendum putat. Si enim in nauigando tempestatibus obsequi, & mutata velificatione ad portum una eademque sententia contendere artis est, potius quam cum periculo eum tenere cursum, quem cetera perpetua permanet. Sic cum omnibus in administranda Repub. propositum esse debet, cum dignitate ocium, non id semper dicere, sed idem spectare debet. Et tamen Spectator omnium inculcatoris vice ac pene proditoris fuerit, qui improbe consulta, Reipub. etiam non Repub. consilium cum cuncta maligne laudauerit, aut saltem toleranda censuerit, si corrigi possent: alio dignitate ocium. oqui ut eos qui sinistra manu pro dextra utuntur non cogimus mutare manu. Mala tamen si corrigimus consuetudinem, ita et iniquas Leges aliquando ferimus, & ad nonnulla peragi possint non sunt peram facta conuenimus, ut omnis ratio tranquillitatis & ocii in Repub. constet toleranda. in perturbata. Cum autem Senatorius ordo omni vicio carere, ceterisque specie men esse debet. Cupiditatibus Rempub. inficere caueat: hæ enim non tantum priuatas personas verum etiam integras Respub. pessumdederunt, ut Ro. & Constantinopolitani Episcoporum, quis eorum esset maior damnata contentio, unitatem scidit Ecclesiæ: Cæsaris autem & Pompeii de auctoritate certamen Ro. imperium euerit: Hungariæ vero Proceres dum mutuis odiis tantopere indulgent, mutuis vulneribus sese confecerunt. Nec tantum mali est peccare Principem, eiusdem Tullii sententia, quamquam est magnum hoc per se ipsum malum quantum illud quod permulti etiam imitatores illorum existunt: Nam licet videre, si cui vacat replicare memoriam temporum, qualescumque summi Rerumpub. viri fuerant, tales Respub. fuisse, & quæcumque mutatio morum in Principibus fuerit, eandem in populo sequi necesse est: idque haud paulo verius est, quam quod Platoni placet, qui Musicorum cantibus mutatis putabat Rerumpub. mutari status: Ego autem Reipub. Principum vita victuque mutato, mores quoque populi mutari puto: Quo perniciosius de Repub. merentur, si qui sunt viciosi Principes, quod non solum vicia concipiunt ipsi, sed ea quoque infundunt in homines, neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo quam peccato nocent. Insuper etiam utrique Legibus ac præceptis suis sanctissimis fidem abrogant, cum ipsi a propriis institutis, ac doctrina sua reipsa dissentiant. Quocirca Thebani omnibus cupiditatibus Senatum debere esse vacuum significabant hoc signum. Etenim virum captum oculis, truncis manibus, sellæ insidentem, Senatui ponebant ob oculos: ut scilicet Senatus oculos ab omni personarum respectu clauderent, manus a rapinis cohiberent. In consulendo autem sedulum & grauem esse debere admonerent. Sed non raro etiam vsu venit, quod quamuis Senatus omne pensum suum fidelissime absoluerit, integritas tamen ac diligentia illorum plena simularum videantur: Accedit ad hæc, quod sententia Cicer. in omni illorum functione periculosa sit seueritas, liberalitas ingrata, honores insidiosus, frons tamen omnium familiaris & amica: quantoque iracundiæ oculiores, tanto blanditiæ apertiores: venientes expectantur, præsentibus adorantur, absentes variis criminationibus proscinduntur impune, talem scilicet gratiam suis curatoribus refert populus, ut omnium miseram conditionem Reipub. administratorum merito putemus. Proindeque Plato Philosophus Sapientes a gubernatione Reipub. solere abstinere dicit, quippe quod populum ad pessima quæque propensum videant, quodque deterrimum est, admonitionum impatientem & ingratum: nec secus, quam si in plateas effusus assiduus imbris perfundatur, persuaderi tamen non posset, ut se subducatur a pluuia tecta que subeat: gnari itaque nihil se profuturos, si exeant, illum pluuiis subducturi, quam ut vna compluantur, semet intra tecta continent: habentes satis quando alienæ stultitiæ mederi non possunt, si ipsi saltem sint in tuto. Quo sensu & Cicero ad Articum inquit. Malo male vehi alio gubernante, quam tam ingratum vectorem bene gubernare. Et alibi dicit. Iam pridem me gubernare tenebat, etiam cum licebat: Nunc vero cum cogar

Cupiditates a senatoribus amputandæ.

Principum exempla ad bonum vel malum Rempubl. mutant.

Thebanorum signum cupiditatibus amputandis & sedulitati Senatoribus persuadenda utile.

senatus misera conditio.

Quare sapientes a cura Reipub. abstinent.

Et si honorum ambitio reprehendenda sit, idonei tamen Reipub. Magistratus adipiscantur, si possunt: et sic patriæ suæ seruiant.

vero cum cogar exire de nauis, non abiectis sed creptis gubernaculis: cupio istorum naufragia ex terra intueri, ipse ut ait Sophocles, sub tecto desas audire guttas, dormitante mente. Ut autem reprehendenda est honorum ambitio, similisq; sit nautis certantibus, uter potius gubernaret: ita e regione, illi qui a natura adiumenta rerum gerendarum habent, abiecta omni cunctatione, adipiscantur Magistratus, si possunt, & Rempub. gerant: neque ingratitude populi dererantur ab officio, neque functionis frangantur difficultate: non solum ob id quod necessario Respub. est procuranda. Verum multo magis, quod intelligant se gratum opus Deo facere, locupletissi namque officinam nanciscantur, in qua patriæ fructuosissime seruiant, charitatis opera exerceant, consilioque salubri, nec non clauium & gladii potestate ac tutela, pro rata parte unicuique diuinitus per Regem credita, publicam pacem tueantur: in qua religio ab impietate, vita ab occisione, facultates autem a rapto inuiolata permaneant: & ad posteritatem, cuius æque ac nostri curam habere debemus, cum gloria ipsorum Reipub. moderatorum sempiterna transmittantur.

ARTICVLVS I.

Ut Dignitates Iuribus suis gaudeant, ex quibus Dignitarii sint, prouentus suos habeant, iurent, ordine sedeant, Spirituales neque Cardinalatum neque Legationes ambiant: Thesaurarius sit Consul: Cancellarii & Referendarii sententiam dicant: Dux Prusiæ cum suis commendatoribus Consiliarius Regni sit. Consiliarii a Rege honorantur, conciliantur, & intra sua officia tenentur: generalis Consiliariorū auctoritas circa Regem.

Dignitates in Iuribus suis conseruantur, Indigenis dentur, nec in prouentibus diminuuntur. LEX I.

Ex Tagellonis Priuil. circa ledl. 1433.

Plura de spiritualibus infra cap. 4. De secularibus ante ca. 5. uide.

Dignitates in aliqua terra uacant, non nisi Nobilibus & Terrigenis illius terre benemeritis sunt conferende. Super beneficijs & dignitatibus secularibus uacaturis literæ expectatiuæ non sunt dandæ nec prouentus minuendi. Nulli alienigenæ seu extraneo Castro uel Civitates ad regendū cōmittantur

Dignitates autem Ecclesiasticas & Seculares Regni Poloniæ, a quo modo circa Iura, & consuetudines, ac libertates ipsorum, quæ & quas temporibus Serenissimorum Principum Dñorum Kazimiri, Ludouici & aliorum Regum, ac Ducum, heredū Regni Poloniæ obtinebant, dimittimus persistere & permanere. Quas quidem dignitates cum eas uacare contigerit nulli extraneo Terrigenæ, nisi Nobili, benemerito, & in fama laudabiliter obseruato illius Terræ in qua dignitas huiusmodi uel honor uacauerit: Terræ uidelicet Cracouiens. Terrigenā Cracouiens. Sandomir. Terrigenā Sandomir. & in Maiori Polonia Terrigenam Poloniæ Maioris: & sic de singulis Terris Regni Poloniæ, dabimus uel quomodolibet cōferemus. Super quibus etiam dignitatibus Ecclesiasticis & Secularibus literas expectatiuas nulli personæ dabimus in futurum, & quod prædictas dignitates tam Ecclesiasticas quam Seculares non debemus minuere, nec etiam suffocare, & possessiones, census aut Salaria ad eos pertinentia absq; iuris debito examine non auferre.

De eodem, ut

Quia ordo Militaris primas partes habet in Regno hoc, nullus debet esse in consilio nostro, nisi ex Militari genere tam Spiritualis quam ^{sigism. Augustus Poles} Secularis. ^{triconia. 1550.}

Itaque Consiliariorum Regni Iuramentum tale est. LEX III.

16) Ego I. Iuro, Quia Sereniss. Principi & Domino Dño A. Regi Poloniae fidelis ero, pro eiusq; Maiestate & Repub. Regni sui fideliter consulam: Secreta quæ mihi per suam Maiestatem & Consiliarios eius dicentur, contingentia uel Maiestatē Regiam, uel Rempub. aut utrūq; nemini in iacturam Regiam, & Reipub. pandam: & pro posse meo utilitates Regiæ suæ Maiestatis, Regni, & Reipub. augmētabo: Quicquid uero sciuerō, intellexero, aut sensero, suæ Maiestati Regiæ, Regno, & Reipub. nocibile & damnosum, præcustodiam: & ne fiat, me opponam & illud auertam. Sic me Deus adiuuet, & hoc Sacrum Euangelium, ac Christi sancta Crux.

Archiepiscopi Ecclesiarum.

Gnesnensis, & Leopoliensis.

EPISCOPI.

Cracouiē.

Vuladislauie.

Posnaniensis.

Plocensis.

Varmiē.

Præmissiensis.

Chelmenis.

Culmenis.

Camenecensis.

Sed nullus Spiritualium Cardinalatū

ac Legationes Pontificis Romani, sine Regio ac Senatus consensu ambiat, et quod Roza Archiepiscopus Gnesne, cum Sbigneo

Episcopo Cracouiē. & Cardinali, alternis diebus

ad consilium uocabātur. LEX IIII.

Quam vide infra Capit. 4. Articuli. 1.

Ordo Palatinorum Regni.

Castellanus Cracoui.

Siradiensis.

Lublinensis.

Cracouiē.

Lanciciē.

Belzensis.

Posnaniē.

Brzeste.

Plocensis.

Sandomiriē.

Innouladislauie.

Masouiae.

Calissie.

Russiae.

Rauensis.

Podolia.

K

Palatini

Palatini in Prussia.

Culmen.

Marienburg.

Pomerania.

Castellanorum vero ordo.

Posnani.

Dobrine.

Camene.

Sandomir.

Byce.

Cechouie.

Calis.

Landen.

Crusicie.

Lubline.

Zauichosten.

Kouale.

Siradie.

Sreme.

Bidgostie.

Gnes.

Rosperie.

Rogozne.

Lancicie.

Malogosten.

Rypine.

Sandec.

Nackle.

Conarie.

Breste.

Brezine.

Kazimirie.

Voynicie.

Sandec.

Plocensis.

Inouuladislauie.

Polanec.

Varssouie.

Sed ipsorum Castellan.ordo iussu Re-
gis Sigismundi ita erat conscriptus.

Posnani.

Rogozne.

Brezine.

Sandomir.

Radomie.

Krusicie.

Calis.

Zauichosten.

Osuyecimen.

Voynicie.

Landen.

Camene.

Gnes.

Sreme.

Spicimirie.

Siradie.

Zarnouie.

Inouulode.

Lancicie.

Malogosten.

Koualie.

Breste.

Vielunen.

Saulocen.

Innouuladislauie.

Premisse.

Sochacouie.

Leopolie.

Halicie.

Varssouie.

Camenece.

Sanocen.

Gostine.

Lubline.

Chelmen.

Visaensis.

Belzen.

Dobrine.

Raczyesie.

Plocensis.

Polanec.

Sieprcen.

Cernenfis.

Premeten.

Vyssogrodie.

Rauensis.

Krzyuine.

Rypine.

Sandec.

Cechouie.

Zakrocimen.

Miedzyrece.

Nackle.

Czyechanouie.

Vislicie.

Rospirie.

Liuenfis.

Byce.

Byechouie.

Slonenfis.

Bydgostie.

Conari. ter. Sirad.

Conarie. Terra Lancicie.

Conarie. Terra Cuiaue.

Castellani in

Castellani in Prussia.

Culmenfis.

Elbingensis.

Pomeraniæ.

Theſaurarius Regni fungatur aucto-
ritate Conſulari. LEX V.

724 Statutum eſt, quod Theſaurarius Regni, quemadmodum Coronas & Alexa. Petr. 1504. Idem capitulo 10. de Theſaurario.
Theſauros Regni, quæ ſumma ſunt omnium rerum maximarum cõ-
ſeruat: ſic fungi debeat Conſulari auctoritate.

Cancell. & Vicecancell. quarum dignitatum
Spiritus, vel Sæculi, ſint capaces. Lex VI.

Vide infra Libr. 1. Capit. 5. Articuli. 1. de Dignitatibus.

Quod vero & Referendarij Regia M.
præſente habent poteſtatem dicendæ
in Senatu ſententiæ. LEX VII.

Vide ſupra Capit. 2. Articuli. 12. de Referendariis.

De Maiori Secretario vide infra Capit. 5. de Dignitatibus.

Itẽ Magiſter alias Dux Prusiæ & ei
cõmendatores in Conſiliarios Regni
aſſumuntur. LEX VIII.

145 Sereniſs. Kazimirus Rex, Nos fratrem Lodouicum Magiſtrum, cõ-
mendatores, & ordinem præſatos in Prussia, omneſq; noſtros ſucceſ-
ſores, in ſuum & Regni Poloniae Principem Conſiliarium perpetuum,
cõmendatores uero principaliores, quos nos Magiſter & ſucceſſores
noſtri pro tempore duxerimus deputandos, in Conſiliarios ſuos, & Re-
gni Poloniae: & in ſuam & Regni Poloniae protectionem, ſubiectionem,
& deſenſionem perpetuo duraturam aſſumpſit: pollicens nobis in uer-
bo ſuo Regio, & ſub fide præſtiti Iuramenti, pro ſe, & ſucceſſoribus
ſuis Regibus, & Regno Poloniae, quod nos præſatum Magiſtrum com-
mendatores, & ordinem, Prælatos, Milites, Vaſallos, & ſubditos no-
ſtros in Prussia, noſtrosq; ſucceſſores, affectione Regia tractabit, ho-
norabit, & diligit. Nos Magiſtrum, cõmendatores, & ordinem, ſucceſ-
ſoresq; Prælatos, Nobiles, Ciues, ſubditos, & Terras noſtras, uelut
Principis Conſiliarij, & unitorum ſuorum, in noſtris Iuribus, & liber-
tatibus, Priuilegijs, munimentis, & limitibus, quæ præſenti unioni, &

Ex pacificatione Terra-
rum Pruſiæ.

K ij foederi, aut

foederi, aut eius articulis & conditionibus non contrariatur, conseruabit: ab uniuersis quoque hostibus nostris uexatoribus, & impugnatoribus in Terris quas possidemus Prussie tuebitur, & defendet.

Locus Ducis Prussiae in consilio Regis

Polo, prior a sinistris. LEX IX.

Ex pacificatione Ter.
Prussiae.

Tenebimur quoque nos Lodouicus in praefati Domini Kazimiri Regis, suorumque successorum Regum Poloniae sinistra a parte primarium habere locum, & sessionem.

Forma autem Iuramenti sub qua Lodo-

uicus Magister, & successores eius Sereniss. Dño Kazimiro Regi & successoribus suis, & Regno Poloniae iurare tenebitur talis est. **LEX X.**

Ego Lodouicus, Magister generalis ordinis sanctae Mariae Theutonicorum, Princeps, & Consiliarius Regni Poloniae iuro, quod ab hac hora, & deinceps, fidelis ero Sereniss. Principi Dño Kazimiro Regi & successoribus suis Regibus, & Regno Poloniae: & profectum illorum fideliter procurabo, & negocijs Regis & Regni fideliter consulam: & secreta quae mihi qualitercumque comunicata fuerint in eorum detrimentum nulli pandam: pacem insuper perpetuam, in omnibus suis conditionibus, & articulis obseruabo, & custodiam, Sic me Deus adiuuet, & Christi sancta Crux.

Forma vero Iuramenti per Consiliarios Terrar. Prussiae secundum Ius & necessitatem Terrae, haec est. LEX XI.

Iuro, quod nunquam scienter ero in consilio, auxilio, aut facto, in tuam lesionem, iniuriam, aut contumeliam, aut honorem, quem habes uel habiturus sis: & si contra aliquid audiuerim, pro posse meo ut non fiat impedimentum praestabo: aut tibi quanto citius potero nuntiabo. Secreta mihi manifestata, sine tua licentia nemini pandam, uel per quod pandantur, faciam: Similiter tibi & Reipub. consulam, prout uidebitur magis expedire: et nunquam ex persona mea aliquod faciam scienter quod pertinet ad tuam uel Reipub. contumeliam, uel iacturam.

Idem Consiliarii Terra, Prussiae in medio consilij sic iurant. LEX XII.

Ego A. iuro Sereniss. Domino; Dño Regi Poloniae &c. & successoribus suis

ribus suis fideliter consulere pro honore & statu suo Regali, ac pro-
uentibus suæ Maiestatis, ac pro communi bono Terrarum Prussiae
& Regni Poloniae. Consilium suum secreta tenere, & cum in omni-
bus præcustodire.

Porro Marschalci omnium ceremoniarum in Curia sint magistri. Lex XIII.

112 Officium Marschalci Regni, & Marschalci Curiae, siue uterque, siue alter eorum esset in Curia, debet esse omnium Ceremoniarum & Curien. Magister. *Alexand. Petricouie 1504. Idem cap. 10 de offic. Marschal.*

Rex Consiliarios suos, & hospites per Marsch. excipit, ac honorat. Lex xiiii.

124 Marschalci Regni & Curiae interest, ut semper hospites & Consiliarios Regni excipiant, & attendant, ut debitus unicuique honor ex parte Maiestatis Regie iuxta meritum personae impendatur. *Alex. Petric. 1505. Idem libr. 1 cap. 20. de offic. Marschal.*

Si in precio rerum & foralibus excederet

Marschalcus, Consiliarii praesentes id ipsum moderentur,
uel alioquin ad consilium generale deferant. **LEX XV.**

Quam vide Capitulo 10. de officio Marschal.

Rex differentias inter Spirituales & Saecular. Consil. in Comit. componit. Lex xvi

55 Cum excitata erant odia multa & differentie inter Spirituales & Saeculares personas, Dominos, dioec. Cracou. tandem compactata, erant congesta inter eos, in Conuentione per Regem Kazimirum magnum, & in Synodo per Bodzantam Episcopum Cracouien. pro uno tempore Cracou. quarta mensis Iunii Anno 1369. habitis quibus intererat Iarosslaus Gnesnen. Archiepiscopus Boguria dictus, tunc ex causa illius differentiae auctoritate Metropolitana ac primaciali uisitans dioec. Cracouien. Sunt autem compactata infra scripta super decimarum libertate, raptu, tempore decimandi, forisandi, per Dominos locorum eas emendi, ex aratro percipiendi, noualium locatione, earum progressionem, &c. Columbationibus, uisitatione Archidiaconorum, super expeditione ad bellum clericorum, Secularium ad lus Spirituale citandorum, Fabrica Ecclesiae, Decima canapi, super interdicto triduo, & simplici: super cessatione a diuinis, salariis tabellionum: Item de Ecclesijs in bonis Nobilium erigendis, ut infra sequitur.

K^o iij

De eodem.

145 1. Petricouie. **K**azimirus &c. Significamus tenore præsentium, quibus expedit uni-
uersis. Quomodo agentibus nobis hic in Pyotrkouu, pro Repub. Re-
gni nostri Conuentionem generalem, inter ceteras huius Conuenti-
onis ordinationes super differentia quæ inter Prælatos & Barones
Terrarum totius Regni unanimiter ordinatum est, & conclusum: in-
nitendo ordinationibus & conclusionibus aliarum Conuentionum
etiam generalium & ab eis non recedendo. 86.

De eodem.

Kazimir. in Nyeffo=
ua. 1454.

Item promittimus, quod quam cito Deo dante de expeditione inter 93.
Terras nostras nos reuerti contingat, omnes differentias inter Spiri-
tuales & Seculares exortas in Conuentione generali sopiemus.

Cum vero inter Regem Cazimirum

Magnum, & inter Bodzantam Episcopum Cracouiensem, quædam dubitatio seu
controuersia etiam super Decimis, aliisque rebus incideret, super Iaroslauum
Gnesnensem Archiepiscopum vtrinque compromiserant definiendum, infra
Cap. 4. Articul. 6. de præuentibus & Decimis cleri videatur.

Vt aut inimicitijs præcidatur occasio
Sæculares homines ad forum Spiritu-
alium ne euocentur. **LEX XVII.**

Vide Libro 4. Capitulo 6. Articulo 1. de Euocationibus.

Quia inhibitiones etiam Spiritualium

ad Iudicia Terrestria dabantur magna ex parte odia mutua
hinc enasci solebant, ideo ne dentur amplius Reges
prohibuerunt. **LEX XVIII.**

Quam vide infra Cap. 4. Art. 8. sed fusius Lib. 4. Cap. 8. Artic. 1. de Inhibitionibus.

Præterea ne Spirituales Sæcularibus ne-

gocijs ac Iudicijs sese immisceant, Regia tamen Maiestate
præsentem sententiam dicunt. **LEX XIX.**

Quam vide infra Capit. 4. Articul. 7. de officio Episcoporum in Repub. & re-
petitur Lib. 4. Articul. 1. de Collegiis Terrestribus Iudicii, & post ea Capit. 5. de
Procuratoribus, & alibi.

DE CONCORDIA SENATOR.
COMMENTARIUS.

Vt Tyrannus discordiis implicat, ita Rex Spirituales & Sæculares Senato-
res, non solum pro his quæ Legislatores supra attigerunt. Verum etiam pro re-
ligione vera vel falsa ad præscriptum verbi Dei; Item pro omni iusto, vel iniusto
ad regulam Le-

ad regulam Legum in Comitibus conciliat, omnesque intra septa sui officii continet: sic enim facile retinetur inter ipsos Senatores concordia: quæ quidem, cum sit tam diuinarum quam humanarum rerum cum beneuolentia & charitate fidelis consensus, procul dubio Reipublicæ salus, discordia vero certum venenum est. Cum autem odium, ira inueterata appelletur, certoque discordiæ fomites superpeditet, illud iuxta sententiam Cicer. vel precibus mitigari, vel temporibus Reipublicæ communicare utilitate deponi, vel vlciscendi difficultate teneri, vel vetustate sedari potest: quod nisi sit, Reipublicæ lacerale malum est, a Rege, ut pote Reipublicæ custode omni ratione præcidendum. Ipsi autem Senatores vel iniquissimam pacem bello Ciuili anteferendam cogitent. Quamquam enim leuissimis de causis oriantur bella Ciuilia, progressu tamen difficillima sunt, exitu autem semper luctuosissima fuerunt: ita ut omni ratione vitanda sint, atque adeo antequam more incendiæ vires colligant, vel iniquissimis conditionibus restinguenda videantur.

Generalis Consiliarius, circa Regem auctoritas est: Quod Rex absque illis in Reipublica, nihil faciat. LEX XX.

Ne Rex Senatorum suorum consilium negligat, nunquam nos commisso esse, ut non communicato cum Senatoribus nostris consilio, ulla de re quicquam statuamus.

*sigism. Aug. 1548.
Idem supra capit. 2.
art. 4. Lege ultima.*

COMMENTARIVS.

Quod olim in Græcia Amphictiones fuerunt, Romæ Rota est, in Gallia Parliamentum, in Germania Imperialis Cameræ Iudicium: Hoc apud nos in Comitibus cum Equestri ordine Senatus. Cuius **GENERALIS AVCTORITAS EST**: Quod Rex sine illis non eligitur, Electus non iurat, non coronatur, non ducit uxorem, non celebrat Comitibus, Iura non confirmat, neque condit, neque dicit: neque bellum indicit, neque fœdera percurit, neque moneam cudit, neque pecuniam in Militem mercenarium collatam dispensat, neque alia publica negocia tractat: nisi forte aliqui ipsorum Senatorum nolint, vel non possint venire ad præstitutum tempus, de quibus suis locis videantur Statuta. Cuius quidem Senatoriæ auctoritatis moderatio est, ut Principis boni bona consilia, conspiratione facta, ne inficiant: aut obtentu Regii tituli, in perniciem Reipublicæ abutantur: sed potius bene instituta probent, & meliori sententiæ cedant: utilitatemque publicam omnibus suis commoditatibus & cupiditatibus ducant potiore.

Auctoritas senatorialis.

senatoria auctoritas moderatur.

ARTICVLVS II.

De Iurisdictione omnium Senatorum siue Magistratuum Regni speciali. Qui quidem scient sua officia: ignari a **REGÈ** doceantur: a Rege officii sui admonentur, negligentes per Nuncios deferuntur: in offensis tamen Crimen læsæ Maiestatis non committitur: sed noxa Lege communi eluitur.

PRAEFATIO.

Cum secundum Platonem Regiæ Maiestatis proprium officium sit, non ut ipsa aliquid particulare faciat, sed ut valentibus facere imperet, cognoscatque num recte, vel secus iniuncto sint defuncti officio: sequitur ut & Magistratus sint, qui faciant: & Rex velut inspector omnium facta intueatur. Hæc itaque Senatorum seu

Regis proprium officium uidere, ut Magistratus recte suo fungatur officio.

Quid sit iurisdictio. Senatorum seu Magistratuum potestas publico consensu introducta cum necessitate iurisdicendi & æquiritis statuenda appellatur iurisdictio: Quæ quidem cum pro varietate ipsorum Magistratuum, multiplex sit & varia: Illud rationem unicuique commune est, ut secundum modulum facultatis suæ, in possessionem mittat: & pro se iudices litigantibus, ad unum, quosdamque, vel ad omnes actus det. Sed ut in maiorem, vel in æqualem sibi, cum se eius potestati subiiciat, Ius dicit: ita neque sibi, neque uxori, neque liberis, neque libertis, aut servis suis Ius dicat. Præterea inutiliter dicit Ius in eos, qui se per errorem, ut legitimum iudicem, adierunt: neque enim consensit in iurisdictionem qui errat: cum nihil tam contrarium sit consensui, quam error, qui imperitiam detegit, ut ait Vlpianus. Sed & extra tempus, vel extra territorium Ius dicenti impune non paretur: idemque sit intelligendum, si aliquid contra expressum mandatum Dei, vel supra iurisdictionem suam velit attemptare. In ipso autem Magistratu duplex natura esse debet erga eos, qui legitime eorum subsunt potestati: ut videlicet sit severus erga præfactos, clemens vero erga tractabiles, & qui in spe emendationis sunt. Sed & Magistratus vacare debet fastu, & avaricia: quod fastus leuitatis argumentum esse solet: Avaricia vero scelerati animi iudicium est, qui Reipub. præda ditescere nefarium non purat.

Quando, & ubi Magistrat. impune non paretur.

In Magistratu duplex natura esse debet.

Magistratus fastu et avaricia uacet.

Specialis Senator, seu Magistr. auctoritas singula officia respicit. LEX I.

Kazimir. Tertius in Nyssoua. 1454.

Singula officia suis sunt actibus deputata.

Rex Magistratib. præcipit, ut sua sciât officia: & ea tã pace, quã bello in usum Reipub. exerceant, alioquin a Regia Maiestate doceantur. LEX II.

omnibus magistratibus communis debet esse prudentia, stulticia enim caret excusatione.

Prelat. Petr. 1503.

Dignitarij & Officiales sua noscant officia, si uero aliquibus incognita sint, a Regia Maiestate & a Dominis doceantur: eademque tam domi, quam bello debite exerceant: ne per quempiam commodo suo fraudentur Regni Incolæ ordinis defectu.

Magistratus, seu Dignitarij, & Officiales negligētes, literis M. R. sui officij admonentur: per Nuncios Terrestres Regi deferuntur: ac si in officio deliquerint, puniuntur Iudicialiter. LEX III.

Quam vide intra Libr. 1. Capit. 5. de Dignitatibus distribuendis, & Capitulo 15. Articulo 7. de officio Nunciorum Nobilitatis.

Et quauis in offensis Senator, crimē læsæ Maiestatis non cōmittitur. Lex IIij.

Quam vide supra Capit. 1. Articul. 4 de Coronatione Regis. Nihilominus tamē si tunc cum funguntur suo officio violentur: iuxta Leges puniuntur. Libro 4. Cap. 9. de Securitate Iudiciorū collectas.

Capitulum

CAPITVLVM III.

De Ecclesia Christi, eiusq; Archrepi-
scopis, Episcopis, Pastoribus, ac Mini-
stris: Itē de Cardinalib⁹, Legatis, Cano-
nicis, Cortisanis, Cursorib⁹, Iuribus *patronatus*
& Monachis: Prætereaq; de Synodis, ac
Schola Cracoui, iuuentutis Po-
lonæ excultrice,

P R A E F A T I O.

Omnia in natura propter hominem a Deo facta sunt, homo autem propter
colendum ipsum omnium rerum parentem creatus est, qui quidem omnis cul-
tus religio appellatur: Reipub. nimirum pars potissimā, quā etiam diligentius
Rempub. muniendam esse quam muris maiores nostri semper censuerunt. Cœ-
tus autem hominum qui verbum Dei audit, & custodit, Sacramentisque vitur
diuinitus institutis, Ecclesia Dei dicitur: non vrbe aliqua conclusa, sed per or-
bem Terrarum diffusa: habet caput Christum: Secundum Christum autem,
Rectores & Ministros. Apostolos videlicet, Episcopos, Presbyteros, Pastores,
& Diaconos: Si tamen per ostium intrant ad ouile, vt doceant non vt seducant:
vt seruant non vt furentur: vt pascant non vt deglutiant: vt ministrent non vt
dominentur. Quocirca vocatio spontanea more Aaronis, vel Apostolorum in-
primis illis est expectanda. Nam & Petrus Simoni Spiritus sancti conferendi
potestatem euenti respondit, pecunia tua tecum sit in perditionem: & Orige-
nes, Pharaonis non Christi Sacerdotes appellat, qui opes non opus ex functioe
sua expectunt. Quin etiam Iustinianus gradu Sacerdotii deiciendos præcipit,
qui non rogati ad hanc prouinciā se obtrudunt: Ex concilii vero præscripto,
ii quos neque clerus elegerit, neque plebs experuerit, nulla ratione possunt es-
se Episcopi. Sed & ii qui ditiores ambiunt Episcopatus, tenuioribus relictis: se-
cundum antiqua Ecclesiæ decreta, vt auari, & desertores ouilis sui Anathema
te percelluntur: per gradus enim ad altare ascendendo, hæc reptilia turpitudi-
nem suam detegunt: ambitionisque, ventris, ac Mammonæ misera mancīpia
esse deprehenduntur. Cum autem in tribus vniuersa fere Regnorum felicitas
consistat, in diligenti iuuentutis institutione, in prudenti Magistratuū crea-
tione, & in verbi Dei ac Sacramentorum administratione fidei: Princeps bo-
nus ac Electores caueant, ne sacra dent portanda asinis: hoc est, ne iuuentutem
indoctis, Magistratus ineptis, animas autem credant ignauis, qui pro sale habēt
animam ne sordescant: alioqui onera illorum ferent. In Ministris enim Eccle-
siæ de quibus solum hic agitur doctrinæ veritas, parque vitæ integritas, non
genus, non pecunia, commodæ aulicæ sunt spectanda. Proinde Episcopo futu-
ro Melchizedek, Aaron, Zacharias, atque Apostoli exemplar sint: vel quāle ad
Timotheum & ad Titum a Paulo præscribitur. Qui enim mundum de peccā-
to incredulitatis arguere, de Iusticia Pharisæica reprehendere, ac de Iudicio blas-
phemo increpare,

Omnia propter ho-
minem, homo pro-
pter Deum.
Religiōis dignitas.

Ecclesia quid est.

Ecclesiæ caput.
Rectores & ministri

Ministri Ecclesiæ ubi
rationem expectent,
non autem obrepant
per simoniam.
Homil. 16 sup Genes.
in codice libr. 29.

Vniuersa Regnorum
felicitas in tribus cō-
sistit.

In Ministris Ecclesiæ,
quid sit spectandum.
Exemplar episcopi.

Forma boni & irreprehensibilis Episcopi.

pheimo increpare, omnesque Satanæ munitiones ex professo demoliri tenetur: ipse primum Christum portet in corde suo, Iusticiam fidei viam operibus testetur, Iudicium mundi falsum esse de Christo scripturis conuincat, ipsumque Sathanam omnis improbitatis choragum sub pedibus ponat, ut sit **I R R E P R E H E N S I B I L I S**. Turpe si quidem fuerit, & nulla ratione ferendum, si quis disertus sit in accusandis vitiis alienis, ipse vero intercutibus mactetur criminibus. Tum demum autem reprehensionem facilius effugiet, & omnis honestæ vitæ iaciet fundamentum, si deuotato periculosissimo cœlibatus voto, immo vero certissimo conscientiae laqueo, ad exemplum omnium fere Patriarcharum, Prophetarum, & Apostolorum, fuerit **V N I V S V X O R I S V I R** (nisi se sponte sua absque periculo vitionis, mollitiæ, ac pollutionis castret propter Regnum Dei) & tum consequetur facile, ut sit vigilans, sobrius, modestus, hospitalis, aptus ad docendum, non vinolentus, non percussor, non turpis lucri cupidus, sed equus, alienus a pugnis, alienus ab avaricia, qui sue domui bene præsit, qui liberos habeat in subiectione cum omni reuerentia, non nouitium, & qui bonum testimonium habeat etiam ab extraneis: Similiter autem & ad Titum scribit huius rei gratia reliqui te in Creta ut quæ desunt

Presbyteros quales esse oportet.

pergas corrigere, & constituas oppidatim Presbyteros: Sicut ego ordinaram tibi. **S I Q V I S** est inculpatus **V N I V S V X O R I S V I R**, liberos habens fideles, non obnoxios crimini luxus, aut qui non sunt intractabiles. Oportet enim Episcopum inculpatum esse, tanquam Dei dispensatorem, non præfractum, non iracundum, non vinosum, non percussorem, non turpiter lucro deditum: Sed hospitalem, bonarum rerum studiosum, sobrium, iustum, piæ, temperantem, tenacem eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis, ut potens sit etiam exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes conuincere: Utque se præbeat formam bonorum operum, in doctrina, integritate, grauitate, sermone sano, ac irreprehensibilem, ut is qui repugnat rubore suffundatur, nihil habens quod de illo dicat mali. **F O R M A V E R O D I A C O N O R V M** a Paulo 1. ad Timotheum 3. præscripta hæc est. Diaconos oportet esse

Ad Titum 2.

Diaconi quales esse debent.

compositos non bilingues, non multo vino deditos, non turpiter lucri auidos, tenentes mysterium fidei cum pura conscientia, atque hi probentur prius, deinde ministrent: sic ut nemo possit illos criminari. Vxores similiter modestas, non calumniosas, sobrias, fidas in omnibus. Qui quidem Diaconi sint vnius uxoris mariti, qui liberis recte præsent & propriis familiis, nam qui bene ministrauerint, gradum sibi bonum acquirunt & multam libertatem in fide quæ est in Christo Iesu. Si autem non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi claro genere nati in fidem Iesu Christi vocati sunt. Verum quæ stulta erant secundum mundum delegit Deus ut pudefaceret Sapientes: & quæ erant imbecilla in mundo delegit Dominus, ut pudefaceret ea quæ sunt robusta: & quæ ignobilia erant in mundo contemptaque delegit Dominus, ut ea quæ non erant, & ea quæ sunt obliteraret: **V T N E G L O R I E T V R V L L A C A R O** coram ipso: sed si quis gloriatur, in Domino gloriatur: Certe & ad Ecclesiæ ministerium promiscue omnes idonei vocandi erant & eligendi: Apud Deum enim non est liber, non est seruus: In Politia namque hoc personarum discrimen est necessarium: non in religione Christi: in qua omnes fideles ex æquo filii Dei sunt, serui autem Christi: inter quos etiam sunt quærendi, qui fideles aut idonei dispensatores inuenirentur, non quis eorum esset maior, aut Nobilior: ne scilicet filio Fabri, Paruulis, & Piscatoribus successores quærantur Augusti, Maximi, & Illustres: qui fraude, vi, ferro, pecunia, veneno, pro Principe loco, præbendis, & sacculis decertent. Qui itaque repudiatis hominum constitutionibus ad præscriptum diuinorum oraculorum sese componet. Hic certe beneficia a Principibus in Episcopos, Pastores, & Diaconos collata, possidebit sine querela: Si enim præscripto diuino aliqua potestas quicquid addat, vel dimi-

Forma Episcopi a Paulo præscripta nihil est addendum, nihil etiam demendum.

addat, vel diminuat: & ipsa reprehensibilis erit, & reprehensibilem Episcopum Pastorem, aut Diaconum constituet, cum evidenti diuinorum præceptorum contemptu, Ecclesiæ autem Christi manifesto scandalo, & ruina. Cum autem semel ceperis præscripto diuino ad fingere demerere aliquid: difficile est hanc ipsam sistere licentiam: quin magis ac magis intalescat & progrediatur, quo ad ob adulterationem mandatorum Dei iram tibi consciscas, in similitudinemque adulteræ repudieris, vel in morem salis infatuati foras eiciare. Certe Iustinianus de castitate Clericorum scribens hoc ait. Si aliquis Presbyter, Diaconus, aut Subdiaconus existens, ducat uxorem, aut concubinam, aut palam, aut occulte: sacro statim cadat ordine & deinceps idiota sit, num vero hæc Lex diuinis congruat præceptis penes alios esto Iudicium.

In authent. tit. 2.
quomodo oportet
Episcopos. &c.

ARTICVLVS I.

Episcopatus circa Iura sua conseruantur: quibus dari debent vel non: Cardinales & Legatione ambiuntur: Gnesnens. Ecclesiæ, in Regno Præmaris debetur: cui etiam Culmensis Ecclesia adscribitur.

Templa & dignitates Spirit. & Sæcul.
circa Iura sua conseruantur, & quibus dentur. LEX I.

50. Primo quidem quod uniuersas edes Sacras seu Ecclesias in omnibus eorum uiribus, emunitatibus, & libertatibus ac metis & distinctionibus antiquis quibus temporibus diuorum prædecessorū nostrorum Poloniæ Regum & Ducum fruebantur uolumus omnimode conseruare. Dignitates autem Ecclesiasticas & Sæculares Regni Poloniæ, e quo modo circa Iura, & consuetudines, ac libertates ipsorum: quæ & quas temporibus Sereniss. Principum Dñorum Kazimiri, Ludouici, & aliorū Regum, ac Ducum, heredum Regni Poloniæ obtinebant, dimittimus persistere & permanere: Quas quidem dignitates cum eas uacare contigerit, nulli extraneo Terrigenæ, nisi Nobili benemerito, et in fama laudabiliter obseruato, illius Terræ, in qua dignitas huiusmodi uel honor uacauerit: Terræ uidelicet Cracouiens. Terrigenam Cracouiens. Sandomiriens. Terrigenam Sandomiriens. & in Maiori Polonia Terrigenam Poloniæ Maioris: & sic de singulis Terris Regni Poloniæ dabimus, uel quomodolibet conferemus. Super quibus etiā dignitatibus Ecclesiasticis & Sæcularibus literas expectatiuas nulli personæ dabimus in futurum: & quod prædictas dignitates tam Ecclesiasticas quam Sæculares nō debemus minuere, nec suffocare, et possessiones, census, aut salaria ad eos pertinentia, absq; iuris debito examine non auferre.

Regl. in Tedl. 1433.

Ecclesiæ omnes in suis libertatibus & emunitatibus conseruantur quibus tempore Kazimiri secundum & Ludouici Regum utebantur. Dignitates in aliqua terra uacant, non nisi Nobilibus & Terrigenis illius terre benemeritis sunt conferendæ super beneficijs et dignitatibus Sæcularibus uacaturis literas expectatiuas nō sicut expectatiuas nō sicut dandæ nec prout natus minuendi.

Sig. Aug. etiā expectatiuas: Iura patronatus, & solida cassat. LEX II.

L ii

Et quia

Eandem etiam Legē
uide cap. 5. de digni-
tatibus secularibus.

Idem de Iurepatr. in
fra capitulo eodem
repetetur.

Et quia multum expectatiuarum Iuri communi contrariarum uiuē-
te sanctæ memorię Sereniss. parente nostro, tum etiam nobis ad gu-
bernacula Regni sedentibus, datum est: assentientes postulationibus
Nunciorum Regni, & consilio Consiliariorū nostrorum, omnes ex-
pectatiuas, tam tempore ipsius Sereniss. parentis nostri, quam tempo-
re Regni nostri quacūq; ratione & respectu contra Ius commune da-
tas: similiter etiam & solida, alias communes possessiones: præterea &
Iura patronatus quæ sibi Spirituales in certas personas expedire so-
lent, destruximus, & cassauimus, sic quod nullā uim habere debeant.

Itaq; Ecclesia Gnesn. præponitur Cra-
cou. Cardinalat⁹ & Legatiōe ambiātur
quodq; alternatim Archiep. & Cardi.
ad consiliū accedebant. **LEX III.**

Quod Episcopatus
Culmen, & Varmiē.
Gnesnensi Ecclesiæ
adscribuntur, uide
libr. 5. cap. 2. artic. 1.
de Terrarum Prus-
sæ pacificatione.

Ambitione Cardina-
latus Respub. Regni
dissoluebatur.

Alexander Significamus, Quia R. in C. P. Dominus Andreas Ro-
za Archiepiscopus Gnesneñ. et Regni nostri Primas in præsentia Cō-
siliariorū & Prælatorum Spiritualium & Seculariū suas nobis porre-
xit petitiones, ut ex Regestris Cancellarię Sereniss. olim Kazimiri Re-
gis Poloniæ patris prædecessorisq; nostri Priuilegiū ad Gnesneñ. Ec-
clesiam pertinens, per ipsam olim paternam Maiestatem Regiam dona-
tum atq; concessum transcribere, illudq; innouare, & confirmare di-
gnaremur. Cuius sequitur tenor. Kazimirus: Significamus tenore
præsentium, quibus expedit uniuersis, præsentibus & futuris: Quod
cum inter Terras nostras Regni Polonię & subditos earū, non modica
orta esset differentia, disceptatioq; non mediocris fieret, de & super
Cardinalatu Reuerendiss. in C. P. Domini Sbignei Episcopi Craco-
uieñ. propter quam etiam Respub. Regni ipsius dissoluebatur, & cō-
plurima incommoda capiebat: Nos tandem talem differentiam disce-
pationesq; prout ex debito regimine nostri tenemur, semouere, seda-
re, complanare, & ipsas Terras nostras ad statum reducere debitū uni-
onis uoleñ. Indicto per nos super ea re potissime parlamento Præla-
torum & Baronum Regni nostri præfati, in hoc loco oppidi Petriko-
uieñ. pro festo Pentecostes seruato, de consilio eorundē Prælatorum
& Baronum nostrorum per nos, ita ut sequitur conclusum, determi-
natum, deffinitum, & decretum existit. In primis autē quod sedes Me-
tropolitana Gnesneñ. Domini quoq; Archiepiscopi, & Primates se-
dis eiusdem pro tempore existentes: in omni lure, auctoritate, & pote-
state, prærogatiua, iurisdictione, & consuetudine, quas alias Ecclesia
Gnesneñ. ab antiquo supra Ecclesiam Cracouieñ. habuit, & habet: de-
beat in eum conseruari.

Item statuimus

¶ Item Statuimus & ordinauimus quod præfatum Sbigneū Cardinalem, & Episcopum Cracouiē. omnes & singuli Regnicolæ cuiuscumq; dignitatis, status, & conditionis existant, pro uero & indubitato Cardinali tenebunt, & reputabunt, eundemq; ipsius Cardinalatus titulo scribent, intitulabunt, & nominabunt, scribereq; & intitulare & nominare tenebuntur, & sint astricti, Item a modo, & de cætero, neq; Dominus Archiepiscopus Gnesneū, neq; Episcopus Cracouiē. & cæteri Episcopi postulabunt aut petent: sed neq; petere debēt, aut quouis modo impetrare dignitatem Cardinalatus, aut Legatiōes sedis Apostolicæ, absq; consensu nostro, & omnium Consiliariorū Regni. Cæterum ut quæuis impedimenta in consilijs pro bono publico fiendis, cessent, & difficultates amputentur, firmaq; stabilitas consiliorum in Regno ipso nostro permaneat. uterq; Prælatorum prædictorum uadant cum cæteris Prælati & Baronibus ad Conuentiōes pro tempore statuendas, daturi ad Rempub. consilia opportuna. Sed alter eorum una die, & alius altera die, ad consilium ueniat & ingrediatur: quem tum nos uocandum duxerimus: Non uocatus uero in hospicio debet remanere & stare, daturus nihilominus ab inde consilia opportuna, super quibus fuerit requisitus. Præterea hoc præsens decretum in præmissis factum, habitum, & conclusum inuiolabiliter per partes teneri debet, & irrefragabiliter obseruari. Qui uero illud seruare, tenere & ad illud attendere nollet: sperneret, aut minime curaret: Nos contra talem partem præmissa non seruantes, & omnes Consiliarij nostri, atq; Regnicolæ, omnino esse debemus: & non permittere eum propria uti uoluntate. In quorum omnium fidem & testimoniū premissorum Sigillum nostrū præsentibus est subappensum, Actum in Pyotrkouu in Conue. gener. feria quinta infra octau. Pentecostes, An. Dñi. 1451.

Nullus spiritualium
ambiat titulum Cardinalatus aut legationis.

Prælati ex Cancellarijs & Vicecancellarijs sint. LEX IIII.

113 Cancellarij & Vicecancellarij expectantes erunt primi Archiepiscopatum, Episcopatum, Prælaturarum & aliarum dignitatum & beneficiorum proxime, ac primo uacaturorum.

Alexan. Pet. 1504.

Sed ipsa officia copulatiue nō sunt tenenda: & quod Gnesneū. Cracouiē. Vuladislauieū. Posnanieū. Varmieū, uel Ploceū. Ecclesiæ cum officijs Sigillorum sunt incompatibiles. LEX V.

Alexander Petricou
uic. 1504.

113 Item Cancellarius & Vicescancellarius, post pacificam assecutionem cuiuscumq; Gnesneū. Cracouiē. Vuladislauieū. Posnanieū, Varmieū, uel Ploceū, Ecclesiarum, Episcopatum, tenebitur officium resignare.

Repetetur capitulo
5. de Dignitatibus.

Secretarius aut maior vnus sit : in expectatione beneficiorum Cancellario & Vicecanc. succellurus. **LEX VI.**

Idem Alexander Pertriconie. 1504.

Secretarius maior etiam sit expectans primus Prælaturarum, dignitatum, beneficiorumque immediate Cancellario Regni & Vicecancellario in talibus & officijs succellurus. 113

Attamen Sigism. promotionem Cancellarij & Vicecancel. & Secretar. Maioris in sua reliquit potestate, secundum quod uniuscuiusque merita, ac uirtus, prætereaque Reipub. utilitas poscent. **LEX VII.**

Sigism. Crac. 1507.

Item in Statuto Alexandri Regis: quod est de Cancellario: & Vicecancellario Regni: de Prælaturis & dignitatibus uacantibus prouidendo uolumus & decernimus ut habeatur per nos & successores nostros debita ratio laborum & seruitutis eorum: in nostro tamen arbitrio & successorum nostrorum reponimus, ut pro meritis & uirtute uniuscuiusque, liberum sit nobis, offerente se opportunitate, prout uidebitur Reipub. expedire, unumquemque ad statum & conditionem altiore promouere. Quam moderationem etiam ad Statutum de Secretario primo seu maiore referimus. 2

Sed Plebei ad maiores Ecclesias non recipiant: quod non sufficiant ipsas Ecclesias, & earum bona, id est possessiones a rapina Militum defendere. **Lex VIII.**

Johan. Albertus Pertriconie. 1496.

Idem lib. 6. capit. 1. art. 2. de remilitari.

Item quamuis per diuos olim Reges Poloniae prædecessores nostros ex antiquo fuerit constitutum, & aliquanto tempore inuiolabiliter obseruatum, ut propter defensionem Ecclesiarum, ac bonorum Ecclesiasticorum in principalibus, uidelicet Gnesne. Cracouie. Vladislauie. Posnanie. & Ploce. Ecclesijs, non susciperentur prout non suscipiebantur ad dignitates, personatus, & officia, ac Canonicatus, & præbendas, ignobiles plebeæque personæ: quæ ad defensiones Ecclesiarum in Regno nostro pernecessarias, præsertim propter homines licetiosos, & crebras expeditiones bellicas, parum aut nihil prodesse possunt Ecclesijs: sed duntaxat recipiendi erant Barones, Generosi, & Nobiles, e quibus prompta & facilis Ecclesiarum defensio esset: Tamen cum per dissimulationem quandam in obseruando Statuto & Priuilegio ueteri 100

uilegio ueteri habitam, quam plures ignobiles ad Ecclesias prædictas his temporibus sumerentur: Ita quod Ecclesiarum bona cernerentur omni defensione destituta: ex indeq; magna in parte uastata, et destructa esse, & in nonnullis locis adeo annihilata, ut non extent domus in possessionibus. Ecclesiæ habitatoribus commodæ: ignobilibus illa minime defendentibus. Simul etiam animaduertentes grauissima, ne dū cleri uerum etiam Regni nostri ac Reipub. incommoda, quæ ex reservatione beneficiorum uiuente possessore nuper adinuentam. Ac etiam ex pensionibus, personis extra Regnum nostrum Poloniæ genitis, & habitantibus: ut quottidianis experimur effectibus euenire consueuerunt: per quas cultus diuinus minuitur, defensio Ecclesiasticæ libertatis adimitur, & abstrahitur facultas personis idoneis Reipub. Christianæ, Regnoq; nostro prodesse uolētibus, Scandalaq; exinde a clero in plebem nobis subiectam oriuntur. Pro tanto nos indemnitati nō minus Reipub. quam Ecclesiarum Regni nostri in hac parte prouidere (uti tenemur) cupientes. Statuimus ut in singulis Capitulis Ecclesiarum suprascriptarum ad dignitates, personatus & officia, ac Canonatus & præbendas recipiantur personæ tantūmodo Regni Poloniæ indigenæ, Nobiles ex utroq; parente, quorum Nobilitatem sic cōstaret probabilem esse, uti in lure Regni nostri cōmuni Nobilitas irreprehensibilis probari consueuit.

Reseruatō beneficiorum uiuente possessore & eo inuito prohibetur ut infra. Pensiones prohibentur sub uno cōtextu.

Nobilis recipiendus sic probabiliter ut in lure Regni probari cōsueuit.

Quot tamē Plebei, & quales ad Eccle. Cathedr. recipiēdi sunt. LEX IX.

Verum ne quid in ea re actum uideretur esse in odium Plebeorum, quorum conditio, perinde ac ut consueuit prærogatiuis gaudet specialibus in Regno nostro. Iccirco tametsi Nobilium nati uideātur, & que docti & plerūq; doctiores Plebeorum natis, non fueritq; Capitulum quod doctos ac doctissimos Prelatos & Canonicos Nobiles haud cōtineret, non minus necessitati quam etiam honori & decori Ecclesiarū sufficientes, consulereq; scientes atq; solitos, tamen ultra eosdem doctores natorum Nobilium in Capitulis existentium: Decernimus admittendos Plebei generis doctores numero & ordine infra scriptis uidelicet quod in Ecclesijs prædictis in quibus habentur doctores aut lectores Iuris ac Theologiæ ex antiquo, siue etiam nouiter fundati, aut ubi habēdi sunt per nouam foundationem fiendam ad eos datos, unus in Theologiæ, unus in Iure Canonico & unus in Medicinæ facultatibus promoti. In eisdem uero Ecclesijs, ubi non habentur fundati doctores prædicti decernimus non plures quam duos in Theologiæ, duos in Iuriscanonicali & quintum in Medicinæ facultatibus promotos. Qui tamen non aliter suscipiantur per Capitula, quam quos loci ordinarij idoneos,

Ad fundatos doctores Plebeos unus Canonista, unus Theologus, & unus Physicus recipiendi.

In Ecclesijs fundatos doctores nō habentibus duo Theologi, duo Canonista, & unus Physicus recipiendi.

Qualiter doctoratus digni censeantur.

dinarij idoneos,

*Pœna contra impen-
dentes in uita et cõ-
tra pensões habentes
priuationis et confi-
scationis bonorũ &
bannitionis a Regno.*

*Doctores sane popu-
li, ueri aut discipuli
Christi ministerio Ec-
clesiæ sint præficiendi
ex quocũq; tandẽ ho-
minũ ordine illi sint
modo honesti et ido-
nei fiant, qui de uera
et falsa doctrina: ali-
isq; ecclesiasticis cau-
sis ad præscriptũ uer-
bi Dei, factorũ Chri-
sti analogiam, et pri-
mitiæ ecclesiæ exem-
plũ, incorrupte iudi-
care possent. Illud tan-
tũ inter eos uideatur
ne pro ueris doctori-
bus bullati: pro sacræ
theologiæ prædicato-
ribus mathreologi hu-
manorum inuentionũ
assertores obtrudan-
tur ecclesijs, sanctaq;
loca occupent, eo eni
sensu glossatur super
Regulas Cancel. Ro.
Pont. dicit. Quod sta-
bularius pape, in as-
sequendis beneficijs
præfertur doctor do-
ctorcello: qui nõ tam
doctor, quam dolor
esset appellandus.*

..

*Qui beneficia Iuris
patronatus Regij uel
Regnicolarum impe-
trant, eadẽ pœna con-
fiscationis & banni-
tionis decernuntur es-
se puniendi. Eadem
Lex infra de Iurepa.*

dinarij idoneos, & in facultatibus ipsis doctoratu dignos approbaue-
rint, ac ut tales censuerint sub eodem numero recipiendos. Quodq;
nullus subditorum nostrorũ aut alias undecumq; fuerit, cuiuscumq;
status, gradus, ordinis, conditionis & præminentia existat, ac quacũ-
q; præfulgeat dignitate: beneficium Ecclesiasticum quodcumq; Regni
nostri Polonię uel per impetratam in uita possessoris reservationem
nuperrime ad inuentam, uel sub aliqua pensione annua, etiam si tale
beneficium sibi motu proprio & ex certa scientia daretur, aut prouide-
retur acceptare seu sibi de eodem sub ipsa pensione uel alias ex celsiõe
Iuris, aut resignatione cuiuscumq; extraneæ personæ, quę fortasse pos-
sessionem beneficij ipsius non habeat: ut sub eo pallio pensiones ipsæ
celarentur, prouideri facere, uel procurare audeat, aut præsumat: Sin-
autem aliquis aut aliqui Plebeorum in contrarium præsentis & anti-
qui Priuilegij & consuetudinis Regni Poloniæ beneficia in Ecclesijs
& Capitulis prædictis acceptare, aut se recipi procurare, petereq; præ-
sumpserint: Demum etiam si aliquis subditorum nostrorũ, aut unde-
cumq; fuerit, cuiuscumq; status, gradus, ordinis, conditionis, & præe-
minentia existens: beneficium uel beneficia Ecclesiastica in Regno no-
stro uel per uiam reservationis prædictæ in uita, uel sub pensione, ut
horum meminimus, acceptauerit: .. Et similiter, si quispiã beneficia
Iuris patronatus nostri Regij, aut subditorum nostrorũ in præiudiciũ
& derogatus Iuris patronatus nostri & subditorum eorundẽ nostrorũ
ex causa quacumq; impetrauerit: Statuimus, decernimus, & manda-
mus omni bonorum suorum cõmunium & priuatorum mobilium, &
immobilium Secularium, erario seu fisco uel mensæ nostrę applican-
dorum priuatione, Ecclesiasticorum uero arresto, confiscatione, & ex-
tra Regnũ nostrũ bannitione, immediate puniendos. (?) Verum ne
quispiã constitutiõibus & ordinatiõibus præsentibus nostris per me-
dia aliarũ personarũ cõtrauenire tentaret: Statuimus et decernimus si-
mili multæ subiacere, & esse puniendos, omnes & singulos Prælatos
Spirituales, & Seculares, ac Capitula, Canonicos, Plebanos, Vicarios,
beneficiatos quoscumq;, & Presbyteros omnium Ecclesiarum, nec nõ
Tabelliones, & Notarios Regni nostri Poloniæ, & alias undecumq;
existentes, qui literas quascumq; superscriptis ordinationibus nostris
contrarias personis extraneis, siue indigenis, & alijs quibuscumq; cuius-
cumq; status, gradus, conditionis, & præminentia existant, & qua-
cumq; præfulgeant dignitate, ignobilium prouisiones, prædictas quoq;
in uita reservationes, cum pensionibus, prouisiones, & processus de su-
per fortasse obtentos, portarent, afferrent, & publicarent, palam aut
priuatim uel qui pensiones huiusmodi celando illas summaria pecu-
nijs redimerent, & prædictas celsiones, seu resignationes susciperent,
uel acceptarent: seu qui monitoria, censuras, priuationes, & sequestra,

ob non soluti-

ob non solutionem pensionum etiam motu proprio impositarum in se continentes quarumque auctoritate datis uel concessis, admitterent aut exequeretur, uel ea & eas admitti, exequi, prosequi, foueri, uel promoueri procurare praesumerent, uel auderent, seu aliquis eorum praesumeret, uel auderet: Mandantes praesentium per tenorem atque decreti praesentis publicitus promulgati uigore, constitutiones, ordinationes & decreta praesentia, ab omnibus Praelatis, Capitulis, & uniuerso clero Regni nostri Poloniae inconcussae teneri, obseruari, easque in Ecclesijs publicari, superscriptis tandem earum & eorum uel originalia uel transumpta in Capitulis haberi ne de praemissis quospiam ignorantiam allegaret in futurum.

(?)
Qui contra praesentia statuta fauore daret aut literas contrarias illis exequeretur praelati, clerici, & tabelliones ea de ipsa poena decernuntur puniendi.

De eodem numero Plebeorum ad Ecclesias Cathedral. suscipiendorum. Lex X.

Alexan. R. 1505.

Ad Ecclesias Cathedrales in Regno nostro non suscipiantur in Episcopos, Praelatos, & Canonicos, nisi Nobiles ex utroque parente, & more Nobilium educati: utque Plebeorum certus sit numerus circa easdem Ecclesias. Et qui ex eis ad Episcopatus & Praelaturas euecti sunt, qui non essent ex utroque parente progeniti, & educti more Nobilium, ad altiora non ascendant, sub poena perpetui exilij, & confiscationis bonorum, parentum & consanguineorum eorum qui niterentur uenire, contra huiusmodi ordinationem sub praetextu auctoritatis cuiuscunque. Qua propter praesens & infrascriptum Statutum super hoc publicitus editum, nostris praesentibus, & alijs per nos approbatis praedecessorum nostrorum statutis, ac Priuilegijs perpetuis, ascribimus huiusmodi sub tenore.

Ad Ecclesias Cathedrales ex utroque parente more Nobilium educati recipiendi.

Poena exilij adscripta Plebeis contra statutum ascenditibus.

Simile Statutum Ecclesiarum, seu de Plebeis ad vota Sereniss. Principis Dominae

Elizabeth Dei gratia Reginae Poloniae Genitricis nostrae sancitum: continens, qui, & qualiter ad Episcopatus & dignitates Ecclesiarum recipiendi, ac qualiter Nobilitas talium probetur in futurum. LEX XI.

Alex. Rad. 1505.

Volentes tempore nostri foelicis regiminis obuiare tempestiue periculis dissensionum & seditionum intestinarum, quae omni externo bello sunt grauiiores quarum dissensionum non nulla iudicia iam pullulant, ex eo quod dignitates & loca Ecclesiarum nostri Regni Cathedralium inferioris status homines saepe per ambitionem querere consueuerunt: cum periculo manifesto earundem Ecclesiarum, & dignitatum, & cum prauiudicio nostrae Nobilitatis: quae ab antiquis temporibus laborum & uirtutum suarum officio eisdem dignitatibus Ecclesiasticis semper

Rationes scribuntur permouentes ad decernendum id quod de Plebeis est sancitum.

cis semper præficiébatur. Tum quod eadem Nobilitas suis proprijs ceruicibus a casibus bellicis Regnum ipsum defendere consuevit. & astricta est: tum etiam eidem Ecclesiæ propter genus & assistentiã suã ipsius inuicem sub pace & defensione debita existebant: quod esse nequaquam posset, si per eos regerentur, qui eadem assistentia & cæteris

In Episcopos ac in Cathedralibus in dignitarios, in collegiatis in primos post Pontificales homines tantummodo de corpore Regni assumendi, sub poena exilij & confiscationis.

adminiculis protegendis ipsas carent. Proinde de communi omnium Consiliariorum nostrorum consilio & assensu, atq; eiusdem uniuersæ Nobilitatis expostulatione, hoc præsentis Statuto & decreto perpetuis temporibus duraturo sanximus, constituimus, & irreuocabiliter decreuimus, ut de cætero ad Cathedrales Ecclesias in Episcopos, in eisdem Ecclesijs in Prælatos: In collegiatis uero Ecclesijs ad principales dignitates homines tantummodo de corpore eiusdem Nobilitatis possint promoueri: Inhibentes strictissime sub poena perpetui exilij, & confiscationis bonorum omnium, cui poenæ tam eos qui præsentis constitutioni quoquomodo, uel aliquo colore aliquando audent contrauenire

Faciens contra statutum nec non eorum promotores, parentes, propinqui, adiutores publici & claudestini poena eadem puniendi.

ambiando ubiuis locorum superscriptas dignitates, uel etiam oblatas acceptando: quam eorum parentes, propinquos, ac promotores, adiutoresq; claudestinos, ac etiam manifestos subiicere uolumus. Ita ut cum primum huic decreto aliquis quocumq; titulo insignitus, non existens Nobilis, inuentus fuerit contrauenisse, ipso facto prædictæ poenæ sit

Quod ad Canonicales acceptandos priuilegium prædecessorum approbatur.

subiectus cum eisdem parentibus & propinquis suis. In Canonicalibus uero earundem Cathedralium Ecclesiarum per aliosq; Nobiles obtinendis seruari uolumus Priuilegium & decretum alias per prædecessores nostros editum: Adjicientes hoc etiam ne quisquam cuiuscumq; generis uel conditionis existat, audeat beneficium quodcumq; nostri Iurispatronatus quoquomodo impetrare, uel oblatum a quouis suscipere sine nostro consensu sub incursu præfata poenæ exilij & confiscationis suorum bonorum, & parentum, ac propinquorum eius. Et

Impetrantes beneficia Iurispatronatus Regij poenæ superscriptæ subijciantur.

Nobilis ad beneficia habilis decernitur: cuius uterq; parens Nobilis ex familia Nobili genitus iuxta morem patriæ inter Nobiles uiuens.

quoniam questio incidere de genere Nobilitatis quod diuerso modo a quibusdam interpretari solet, declaramus quantum ad præsens Statutum attinet eum tantummodo uocari Nobilem & capacem dictarum dignitatum & beneficiorum. Cuius uterq; parens Nobilis & ex familia Nobili sit progenitus: Et quod tam ipse quam parentes eius habitauerunt & habitant in suis possessionibus, Castris, Oppidis uel Villis, iuxta morem patriæ & consuetudinem Nobilitatis, uiuentes legibus,

Nobiles et habiles ad beneficia censendi etiam ex solo patre nobili et matre plebea, dum modo uiuant ad instar nobilium absq; exercitio artificiorum nobilitatē infamantiū.

& Iuribus Regni nostri Nobiliū. In quo genere Nobilitatis eos quoq; Nobiles appellandos censemus, qui licet matre populari, patre tamen Nobili sunt procreati quorum tamen parentes & ipsemet uiuant, & uixerint, ad instar aliorum Nobilium in Regno ut supra: & non exerceuerint uel exerceant eas artes & actiones, quas communiter Ciues & qui in Ciuitatibus morantur exercere solent, per contrariū enim usum Nobilitas ipsa in popularem & Plebeam conditionē transire solet.

De eodem

De eodē Sig. Aug. Petr. 1550. Lex xij.

Quando quidem in ordine Militari multum situm est Regno: uide-
tur nobis res esse competens & conueniens, ut specialibus Priuilegijs
ac prerogatiuis communiatur: Et quia hoc est Statutis antecessorum
prouisum, ut homines Plebei ordinis ad Primarias seu Cathedrales
Ecclesias ne dentur, sed tantum homines ex genere, alias ordine Nobi-
litis, gentis Polonicæ, Quocirca mandabimus Capitulis ut ne illos
inter se supra præscriptum numerum suscipiant.

**Sig. quoq; cōfirmat priores leges cōtra
Plebeios & Romanis æditas. Lex xij.**

- 14 Ad tollendas murmurationes uniuersæ Nobilitatis quæ plerumq; *sigism. Crac. 1550.*
sunt propter Plebeos, qui exquisitis conatibus se ad Ecclesias Cathe-
drales recipi procurant: Decernimus Statuta quæ contra Plebeos &
Cortisanos a prædecessoribus nostris sancita sunt, in suo robore ob-
seruanda: decernimusq; & uolumus, ut eadē debite exequutioni, quo-
tiens oportunum fuerit, etiam per Officiales nostros demandentur,
sub poenis in Officiales institutis.

**Quia Eccles. sunt dotatae propter cul-
tū Dei augen. & doctos viros fouē. Cor-
tisani, pēfionarij, reseruatores, & alij præ-
dones gregis domini, puniā. Lex xij.**

Cum magna pars Reipub. nostræ in ordine & statu Ecclesiastico cō-
sistat, Ecclesiæq; Regni nostri per antecessores nostros sint ampliter
dotatae, cum ad diuinum cultum peragendum & manutenendum, tū
etiam ad uiros literatos & idoneos maxime uero Nobiles promouē.
quorum pauci essent quibus uel animus uel facultas adesset literis in-
cumbendi, & alia studia, per quæ emergitur sectandi: nisi bona Ecclesi-
astica non solum facultatem uiuendi, sed etiam opem multis se & su-
os subleuandi prestarent. Vnde Nobilitas Regni quæ potissima est
ipsius Regni portio, & cuius domus ac familiæ partim multiplicatiōe
prolis, partim etiam alijs euentibus, plerūq; extenuari solent, præci-
puum habeat status & prouectionis suæ subsidium & adiumentū: ac
cum successu temporis multi indigni homines uarijs artibus, & præ-
sertim Romanis impetrationibus, sese ad Sacerdotia ingererent, ac il-
la uiris dignis & idoneis Iurapatronatus præriperent: Antecessores
nostri multiplicibus Statutis & poenis grauissimis collationes suas &
Mⁿ subditorum

sex menses loci ordinari-
nariorum liberi.

subditorum suorum Secularium asseruerunt ac defenderunt. Sed cū ordinarij Regni nostri qui & magis debent statui & dignitati Ecclesiasticæ prospicere, & melius sciūt personas Spirituales Ecclesiæ & Reipub. idoneas eligere, hætenus nihil haberent præsidij, quo suas collationes & prouisiones saltem in mensibus suis aduersus Romanas multiples reservationes, accessus, regressus, & coadiutorias, aliæq; id genus impedimenta tueri possent, unde lites & expilationes multarū facultatum sequebantur. Nos inter alia quæ toto tempore foelicis nostri regiminis in Regno nostro reficienda curauimus, hanc indignitatem & incommodum tam Ecclesiarum quā etiam Reipu. considerā. magna cura egimus apud Sanctiss. in Christo patrem & Dñm Clementem septimum sanctæ Romanæ ac uniuersalis Ecclesiæ summū Pontificem, ut quod nōnulla alia Regna & Prouinciæ pro magno & singulari haberent Priuilegio, ac diligentissime obseruarent, eius sanctitas nobis & Regno nostro cum de sede Apostolica, tum etiam de uniuersa re Christiana benemerito concedere dignaretur: ut uidelicet ordinarij, aliæq; personæ Ecclesiasticæ perpetuis deinceps temporibus haberent uicissim cum ipsa sede Apostolica sex menses liberos, in quibus nullæ qualescumq; reservationes, nulli accessus, regressus, ac coadiutoria, aliæq; impedimenta ex Curia Romana, prouisionibus, & collationibus ipsorum obistere aut illas impedire possent. Quod tandem Priuilegium de gratia ac benignitate eius sanctitatis obtinuimus amplissimis quidem rationibus & clausulis roboratum prout ex tenore ipsius clarius constat. Cuius exēpla ad omnes Ecclesias Cathedrales sub Sigillo nostro transmisiimus. Quia tamē tanta est multorū hominū temeritas, tanta rerum et temporū uarietas, ut nihil iā solidi obtueri ac ordinari possit, quod non turbetur & labefiat in posterum, nisi ui & potestate Principum defendatur ac manuteneantur. De consilio & consensu unanimi omnium tam Consiliariorū quam etiam Nunciorum Terrarū Regni Statuimus & decernimus perpetuis temporibus obseruandum quod quicūq; aduersus Priuilegium hoc tam salubre, & tanto labore, & cura nostra obtentum, per derogationes aut quoscumq; alios modos quicquam cōmitere, per se, uel summissas personas, aut quouis alio prætextu seu colore, illud in parte, uel in toto infringendo, uel contra illud aliquid tentādo ausu temerario præsumperit, uel contra illius dispositionem beneficium quodcūq; Ecclesiasticum acceptauerit, uel acceptare uoluerit, uel pensionem quamcumq; seu aliquam quod tam ex prouentibus beneficij per eum impetrati uel acceptati sibi reseruari procurauerit, cuiuscumq; status, conditionis, præeminentiæ, & dignitatis existat: poenis in Statutis Sereniss. Iohannis Alberti & Alexandri Regum Poloniæ germanorum & antecessorum nostrorū contra Plebeos ad maiores Ecclesias se recipi procurātes, & alios

tes, & alios impetratores Cortisanos æditis subiaceat ipso facto: quippe omnium bonorum suorum communium & priuatorum mobiliū & immobilium Secularium erario seu fisco & mensæ nostræ applicandorum priuatione: Ecclesiasticorum uero aresto, & confiscatione: & præterea extra Regnum & dominia nostra bannitione & proscriptione puniendus. Ne autem extraneis personis contra hoc Priuilegium aliquid tentandi uia pateat si per submissas personas illi contra ueniendi facultas relinquatur: Statuimus & decernimus simili poenæ & mulctæ subiacere, & eo modo esse puniendos, omnes & singulos Prælatos Spirituales, & Seculares, ac Capitula, tam Secularia, quam regularia: Abbates, Canonicos, Plebanos, Vicarios, Beneficiarios, & quoscumque Presbyteros omnium Ecclesiarum. Nec non Tabelliones. Notarios, & quasuis alias Ecclesiasticas & Seculares personas Regni nostri, & alias undecumque existentes, qui literas quascumque superscripto Priuilegio Regni nostri & præsentis ordinationi contrarias personas, externis siue indigenis, & alijs quibuscumque cuiuscumque gradus, conditionis & præminentie existant, & quacumque præfulgeant dignitate, aliquas prouisiones in uita, reservationes, cum pensionibus, surrogationes, & quoscumque processus de super obremos in se continere. portarent, afferrent, & publicarent, palam & priuatim: aut qui pensiones huiusmodi, celsam illas summarie pecunijs redimerent, & celsiones, uel resignationes beneficiorum, seu iuris ad illa competentis susciperent, uel acceptarent, seu qui monitaria, censuras, procurationes, & sequestra, contra prouisiones ordinariorum ob non solutionem pensionum etiam motu proprio reseruatarum, in se continere. quacumque auctoritate data admitterent, aut exequi præsumerent, uel talium fautores, executores, procuratores, aut quosuis sollicitatores promouere, fouere uel illis auxilium uel opem aliquam præbere auderent, uel talia fieri promouerent poenis supra expressis subiaceant per locorum Capitaneos, sub poenis in negligentes Capitaneos conditis, contra tales temerarios transgressores irremissibiliter exequere. Datum in Conuentione generali Cracouiens. die sanctorum Fabiani & Sebastiani Martiris. Anno 1532. Regni nostri. 25.

Tertio Rex Sigism. cōtra Plebeios & Cortisanos statuit, quos etiam ex vrbe

Romana ad Sacerdotia, quæ tantopere uenantur sub poena proscriptionis & infamie reuocat. **LEX XV.**

Statuta de numero Plebeorum ad Ecclesias Cathedrales recipiendorum & de pensionibus submouendis, ac de poena contra Cortisanos edita, quotiens opus fuerit, exequemur & exequutioni debitæ demandari faciemus.

M iij Corti-

Fol. 94 LIBER I. CAP. IIII. Fol
Cortisanus potest in termino cedere
liti. LEX XVI.

*Idem sigismundus Pe
triconis. 1538.*

Quod si aliquis contra dispositionem Statutorum aliquid Iure Cortisanico obtineret, proscriptus seu bannitus sit ipso facto, & bona ipsius iuxta Statuta confiscentur. Si uero metu poenae praefatae cedit liti, Iuri, & causae, nihilominus ad solutionem damnorum & impensarum ei, contra quem Iure Cortisanico egit, teneatur, & sit adstrictus: Damnum uero & expensae iuramento petentis probabuntur.

Cortisani sub poena exilij ad Sacerdotia redeant. LEX XVII.

sigism. Petr. 1538.

Ceterum quia aliqui ex subditis nostris iam a multis annis Romae agunt, & in Regno nostro non pauca Sacerdotia, curam etiam animarum habentia possident eaque plurimum negligunt, & alios hic in Regno manentes quieti & diuinis obsequijs deditos, citationibus ad Romanam Curiam euocant, libus inuoluunt, & uarie diuexant. Quorum licentia & libido non leuem in animis subditorum nostrorum perturbationem excitauit. Ideo petitionibus Nunciorum Terrarum, & clamoribus aliorum subditorum nostrorum permoti & pene coacti, Statuimus omnes huiusmodi Cortisanos ex urbe Romana ad Regnum nostrum, & ad Sacerdotia quae obtinent reuocandos esse, & ubi reuocati per nos infra praefinitum tempus non redierint, proscripti & infames censeantur. Neque illis reditus pateat deinceps ad patriam.

Idem Cortisani secundum statutum anni
1538, ad Sacerdotia sua reuocantur infra
tempus semestris sub ammissione ipsorum
ac proscriptione. Lex XVIII.

sigism. Cra. 1540.

Ad petitionem frequentem subditorum nostrorum querimonijs ipsorum pulsati quomodo nonnulli subditi Regni nostri Ecclesiastici ordinis in Curia Romana agentes, ne dum ipsos fratres, filios, seruitores eorum, sed etiam seruatoribus nostris non parcent. plerisque molestijs, & turbationibus, expensis, & fatigijs inanibus afficiunt, praeter lus & aequitatem illos molestando: idque potissimum fieri hac ratione: quia constitutiones Regni nostri iam pridem contra illos editae ad executionem debitam non deducuntur, & propterea petissent a nobis iterum uniuersi ordines Regni nostri ut Constitutiones Conuentus
Fyotrkouien.

Pyotrkouieñ. Anni 1578. de reuocandis iisdem Cortisanis exequuti-
 oni debitæ demandaremus, quod nos iustum & equum esse censemus
 nollemusq; querelas subditorum nostrorum ulterius sustinere; eosq;
 per insolentias Cortisanorum de cætero molestari ipsosq; Cortisanos
 ad indignitatem nostram & nationis Poloniæ ignominiam in Curia
 Romana huiusmodi malis artibus incumbere de unanimi consilio &
 assensu uniuersorum Consiliariorū & Nunciorum Terrarum Regni
 nostri decreuimus & statuimus ut iisdem ipsi Cortisani subditi nostri
 in Regno & dominijs nostris Sacerdotia obtineñ. qui subditis & ser-
 uitoribus nostris temere molestias inferunt, illosq; molestant, ad im-
 pensas & sumptus inanes deducunt, & iura Regni nostri, Priuilegia
 sedis Apostolicæ nobis & Regno nostro concessa, per nos iam iam re-
 uocentur patentibus literis nostris ad Ecclesias illorum mitteñ. ut in-
 fra tempus sex mensium a tempore oblatarum in Ecclesijs literarum
 nostrarum computañ. ad Regna & dominia nostra Sacerdotiaq; sua
 redeant, iuxta constitutionem Pyotrkouieñ. præfatam. Et nisi redie-
 rint intra tempus prædictum eadem Constitutione Pyotrkouieñ. cō-
 tra illos extendatur, & exequatur per locorum Capitaneos, quodq; &
 Sacerdotia illorum distribuantur, & damna pallsis ex illis satisfactio
 impendatur, iuxta eam ipsam Constitutionē. Præterea de Regno ban-
 niantur, liceatq; nobis & subditis nostris ad illa Sacerdotia alios præ-
 sentare: Ordinarij uero huiusmodi presentatos instituere teneantur.
 Nihilominus tamen nos, uel Capitanei nostri iuxta Constitutionem
 Pyotrkouieñ. fructus huiusmodi Sacerdotiorū statim post lapsum fa-
 tale redditus apprehendant, & illos percipiant, de illisq; damna pallsis
 satisfaciant, & illos non dimittant, nisi alij ad ea præsententur, & in-
 stituantur. Per hanc autem Constitutionē nostram nolumus præclu-
 dere uiam probis subditis nostris, qui causa studij, uel negociorū ho-
 nestorum curandorum gratia ad Curiam Romanam se contulerint.
 Cum in arbitrio nostro consistat, qui reuocandi illinc fuerint, iuxta
 uniuscuiusque conseruationem,

*Roma malarum dra-
 tum officina.*

*Ut nauis Nauclet,
 ita ouile presentia pe-
 stis eget.*

*Si Annata simila-
 bus poenis ad Roma.
 Curiam efferri pro-
 hiberentur, tanta ia-
 ctura pecunie, estima-
 tionis & animarum
 liberemur.*

ARTICVLVS II.

De Iure patronatus REGIS & Regnicolarum.

Qui Sacerdotia Iurispa. Regij vel Re-
 gnicolar. impetrat, bona eius cōfiscen-
 tur, & ipse proscribatur. LEX I.

Alber Petri. 1496.

101 Si quispiam beneficia Iurispatronatus nostri Regij aut subditorum
 nostrorum in præiudicium & derogationem Iurispatronatus nostri,
 & subditorum eorundem nostrorum, ex causa quacumq; impetraue-
 rit, Statui-

*Idem supra. Lege de
 numero pleborū ad
 Eccles. Cathedr. susci-
 piendorū. Inibi; pœ*

na cōtra eos qui lites
ras eiusmodi exequē
rentur, & multa iu-
bidem ad hunc arti-
culum pertinentia.

rit, Statuimus, decernimus, & mandamus, omni bonorū suorum cō-
munium & priuatorum mobilium & immobilium Sēcularium gra-
rio seu fisco uel mensæ nostræ applicandorum priuatione, Ecclesiasti-
corum uero arresto, confiscatione, & extra Regnum nostrum banni-
tione, immediate puniendos.

De eodem. LEX II.

Alexan. R. 1505. Ne quisquam cuiuscumq; generis, uel conditionis existat, audeat be- 117
neficium quodcumq; nostri Iurispatronatus quoquomodo impetrare
uel oblatum a quouis suscipere sine nostro consensu, sub incurso pre-
fatæ poenæ exilij, & confiscationis suorum bonorum, & parentum ac
propinquorum eius.

**Iidē Iuriumpa, impetratores in bonis
suis, & amicorū suorū puniūt. Lex iij.**

Alexan. R. 1505. Fit nonnunquam quod Cortisani & Cursores Romani beneficia per 118
Terrigenas de bonis eorum ad consolationem amicorum uiuentiū &
mortuorum fundata impetrant: Sicq; non mediocribus iacturis pau-
perem Nobilitatem pro sui defensione Iuris impendentem afficere cō-
sueuerunt. Quapropter decernimus quod impetrantes beneficia apud
sedem Apostolicā Iurispatronatus nostri, & dominorum, Nobiliūq;
Sēcularium nostri Regni, puniantur in persona, & in bonis: Similiter
amici, & consanguinei impetrantium eorundem.

**Iurispatron. nisi expresse literis Regis
alicui inscribitur Iuri Regio reserua-
tum esse intelligitur. LEX III.**

sigism. Crac. 1510.
repetetur libr. 2. cap.
1. artic. 4. de redimē-
dis bonis Regalibus.

Vbi specialis mentio in Priuilegio uel Inscriptione de Iurepatrona- 15
tus facta non est, Iuri Regio reseruatū esse cognoscitur.

**Iurapatro, a Spiritualib⁹ in certas per-
sonas obtenta cassantur. LEX V.**

sigismundus Augu-
stus Petric. 1550. Iurapatronatus, quæ sibi Spirituales in certas personas expedire so-
lent, destruximus & cassauimus, sic quod nullā uim habere debeant.

DE CURTISANIS COM- MENTARIIS.

Quantam calamitatem omnibus Regnis Romano Pontifici addictis Curti-
sani eius dederint, facile ex omnium Gentium grauinibus & querelis appa-
ret, ut enim de animarum iactura inestimabili taceamus, reuera isti præbenda-
rum accipitres, aut uerius auri & argenti Harpye, uel seruuli Giezi, dum suo vē-
tri student, nū-

tri student, nundinationū virūs, plaustaque abominationum in Ecclesiam Dei infundunt, idque dispensationibus, vnionibus, pensionibus, regressibus, coadiutoris, aliisque artibus mercatorum Babilonis. Quibus cum satis opum corradunt, in conductum Sacerdotum turbam animarum reiciunt sollicitudinem, ipsi autem vel aulicis negociis sese mancipant, vel protuentibus decoquendis student, ministerium Ecclesiae ne digito quidem attingentes. Tantum videlicet veneni hausit Ecclesia ex opulentiā. Inde factum esse credimus, quod & Euangelistae retium ab Apostolis relictorum celebrem faciant mentionem, & Christus tanta diligentia Petri amorem erga se terna interrogatione elicit, vt si se amaret, pasceret oves eius: sciebat enim & Piscatores urbium pro Piscatoribus hominum, & lupos pro Pastoribus olim subintraturos, qui pro ministris dominos se facerent, & oves deglutere pro pastione debebant. Et vt ait Petrus per auariciam factus sermonibus de animabus hominum mercari: quibus Iudicium iam olim non tardat: neque perditio illorum dormitat, quorum etiam vnus Baal videlicet dementiam Asina humana voce loquuta redarguit, ne mercedem iniquitatis ex maledictione improbus Vates speraret. Recte itaque nostri Legislatores, damnis, vinculis, publicatione honorum, ac exilio istos ipsos Sacrilegos obediētiā filios plectendos esse censuerunt, vt scilicet eos poena Magistratus Secularis terreat, quos diuinā vindictae tarditas inuitabat ad peccandum.

ARTICVLVS III & IIII.

De Honorandis Archiepiscopis, ac vitae illorum, Pastorumque Ecclesiae tutela, ac cæde.

P R A E F A T I O.

Si alter alterum honore praeuenire iubemur, certe Pastores Ecclesiae multo magis honorare debemus: Etenim ipsi annunciatione Euangelii parentes sunt animarum nostrarum, Legationeque pro Deo funguntur in mundo: vt Paulus merito duplici honore dignos esse iudicet. QVI BENE PRAESINT IN VERBO: sicut econtrario Malachias contemptibiles dicit fuisse factos Sacerdotes, quia recesserant a Lege Dei viui, & secuti fuerant fomina capitis sui. SI AVTEM IPSI SACERDOTES honorandi sunt, multo magis securitas vitae praestetur eisdem: vel ob hoc, quod Regnum illorum non sit ex hoc mundo, gladioque, ministris, ac omni vi corporali exarmati sint, & insontes: ob eamque rem publica solum auctoritate & tutela moniti. Verum enimvero quamquam Deus post cædem Abelis non solum Caino, verum etiam Terrae maledixit: Davidque sanctuarium pollutum fuisse a gentibus queratur: Nihilominus insolens genus vindictae esse putamus, si ab Ecclesiae ingressu, & sacrorum usu omnibus interdicitur, hoc est, vt pius cum impio perdatur, cum Sacerdos ob quamcumque causam occideretur, captivaretur, vulneraretur, aut detineretur. Tantum enim reus sceleris est plectendus, non omnibus templi ingressu, ac postremo cultu Dei ipsius, auditioneue verbi Dei, & aliis sacris, interdicens: alioqui talibus dicit Christus: Ve vobis Scribae & Pharisei hypocritae, qui clauditis Regnum coelorum ante homines, & neque vos intratis in illud, neque intrare volentes permittitis. Praeterea politico Magistratui tradendus esse videtur homicida non Episcopo: qui non est rerum Iudex constitutus, multoque minus eidem licet occidere quemquam, aut proscribere, honoreue praeferre: quod haec politicae sunt potestatis. Episcopus autem tantum scelera in praetractis excommunicatione vindicat, vt peccatoribus conuersis veniam in Christo repositam praedicat, etiam his qui huius vel illius criminis nomine a Magistratu fuerint damnati. Et vt hic taceatur, quod Christus & Apostoli iuberant Magistratibus, quatenus praedicationem verbi Dei non impediebant: Illud hic non est praetereundum silentio, quod Paulus apud Corinth.

Honorandi sunt Pastores.

Ac defendendi.

si caderetur sacerdos quæ aequitas sit sequenda.

1. Corinthio. 5.

N

stupri reum ius

2. Corinthio.

stupri reum iubet tradi Satanæ ad interitum carnis quo Spiritus saluus fiat in die Domini Iesu: Nihilominus postea de eodem scribit: Iussit istiusmodi homini increpatio hæc quæ facta est a pluribus, adeo ut ediuerso magis condonare debeatis, & consolari, ne quomodo fiat, ut immodico dolore absorbeatur huiusmodi. Quapropter obsecro vos, efficitur, ut in illum valeat charitas. Nam & in hoc scripseram, ut cognoscere probationem vestri, an ad omnia obediētes sitis. Ira scilicet Paulus seueritatem debitæ pœnæ, clementia Apostolo digna repperat: & ne peccator sceleris veniam desperet, omnibus modis cauet, ut merito etiam nos huius constitutionis emendationem ad canonem Sacrae scripturæ desideremus. Male enim se res habet si ipsi artifices religionis a suæ artis primis principiis dissentiant, & pro Pastoribus percussores, proque seruis Christi mitibus, incipiant esse Domini feroces.

Qui coram Archiepiscopo turpia verba profert. LEX I.

Kazim. Visli. 1368.

Si quis turpia uerba coram Do. Archiepiscopo protulerit, pœnam 39. eidem D. Archiepiscopo L. alias pyathnadyesta persoluat.

Si quis aliquem coram eodem vulne- rat, vel gladium vibrat. LEX II.

Kazim. Visli. 1368.

Si quis uero coram D. Archiepiscopo gladium uel cultellum extraxerit, siue aliquem uulnerauerit, siue non: pœna syedmadzyesta puniatur eidem D. Archiepiscopo applicanda.

Si Sacerdos occidatur, capiatur, vulne- retur, aut detineatur, Iarosl. Arch. constituit

Iarosl. Gnes. Archi.

Præterea ubi Clericus ordinatus, uel Presbyter esset occisus, captus, uulneratus, uel detentus: illius loci Ecclesia, uel Ecclesiæ si fuerint plures, a lure sint interdictæ. Et ideo in eisdem diuinum officium non debet celebrari, quousque malefactor Dño Episcopo tradatur: Qui si comprehendi non poterit, tunc habitatores eiusdem loci præstabunt iuramentum, quod malefactorem deprehendere non potuerunt, nec occasionem effugiendi dederunt. Ex tunc Ordinarius tollet interdictum a lure statutum. Et nihilominus malefactor sit proscriptus, & per quem cumque rapi poterit, dño Ordinario tradatur, & omnino excommunicetur.

De eodē Bodzāta Episc. Crac. similiter.

1369. de eodē in con-

stitutione Bonifa. Pa-

pe ponitur infra &

idem in Iohann. Bulla

ponitur infra de li-

bertate Ecclesiastica

art. proxime sequenti

Præterea ubi Clericus ordinatus uel Presbyter esset occisus, uulneratus, captus, uel detentus: illius loci Ecclesia uel Ecclesiæ si sint plures a lure sint interdictæ: Et ideo in eis diuinum officium non celebretur, quousque malefactor Dño Episcopo tradatur. Qui si deprehendi non poterit tunc habitatores illius loci præstabunt iuramentum, quod malefactorem detinere nequiverunt, nec occasionem aufugiendi dederunt.

Demum Ordinis

Demum Ordinarius tollet interdictum a lure statutum, cum tamen nihilominus malefactor sit proscriptus, & per quemcumq; rapi poterit, domino Ordinario ipsemet tradatur, & excommunicetur.

De homicidijs enim & vulnerib⁹ Spiritualib⁹, ac violentijs templorum Iudex Spiritualis cognoscit. LEX III.

Ad Iudicium Spiritualium pertinet iudicare pro Spiritualium homicidijs, & pro uulneribus ad ministerium Ecclesiæ ordinatorum: nec non pro uiolentijs, quæ templis, templorumq; ministerio personis destinatis inferrentur: exceptis illis templorum seu Ecclesiarum ministris, qui Ecclesiarum ministri atq; acolyti essent, & uxores postea ducerent: Nec non illis, qui existentes ministri Ecclesiæ, non tamē Sacerdotes, ipsimet in tabernis lites quærerent, & nomine harum litium cōuicti essent: ij ad Iudicium Spirituale pertinere non debent.

ARVICVLVS V.

De Libertate Ecclesiarum CHRISTI, Spiritualium, eorumque subditorum, ac possessionum.

P R A E F A T I O.

Libertas propria Ecclesiæ Christi, Spiritualis est: illa nimirum spiritus nostri persuasio certissima, qua nos credimus a maledicto Legis, ira diuina, morte æterna, ac pœnis inferni per Christum mediatorem liberatos, fideque in eius promissiones iustificatos, adeoque cooptatos in filios Dei, & heredes Regni cœlestis. Christus enim factus est pro nobis homo, peccatum, maledictum, iræ Dei ac morti obnoxius, ut etiam ad inferna descenderit, quo iram Dei aduersus peccata nostra placaret, mortem morte solueret, nosque a Sathanae dominio redimeret, ut iam liberi a peccato & morte, serui simus iusticiæ ac vitæ, agentesque gratias Deo, fructificemus opera bona ad quæ creati sumus, quoad per fidem, & in bonis operibus patientiam coronam vitæ æternæ, & gloriam filiorum Dei immortalem adipiscamur. De qua quidem libertate Prophetæ & Apostoli cōcionantur. Verū Constitutiones Regni nostri agunt de Ciuili Ecclesiarum, seu templorum, & Sacerdotum Libertate: quæ est facultas agendi, quod quisque velit, lure tamen. Quæ quidem Libertas omnino debet illis præstari integra. Ne scilicet domus Dei humanis subsint seruitutibus, vel ministerium Euangelii Sacerdotum curæ commissum hereat, ac vi turbetur. Sacerdotes enim omnium ministri, ac laici procuratores sunt, quam ob causam pii Principes illorū ordinem, primum in Repub. semper esse voluerunt, a seruitutibusque & tributis vna cum illorum fundis fecere exemptos. Qua in re tamen prouidendum est, ne ipsi Sacerdotes functione sua & libertate abutantur, hoc est, ne clauibus suis tantum ad liganda vel soluenda peccata concessis, ad alienos fundos, & quiduis faciendum ostium sibi aperiant: famemque VERBIDEI refundat pro saturitate panis: ut enim hoc taceamus, quod inter alias complures seruitutes populo impositas, stupris, adulteriis, ac fornicationibus, oppida & villas Regni municipum, prætextu istius Ecclesiasticæ Libertatis, impune polluerint: certe hoc taceri nequit, quod neglecta, vel adulterata Sacrarum scripturarum

sigism. crac. 1543.

Eadē lex infra art 8 de causis fori spiritualis, de sacerdotibus aut in tabernis percussis infra cap. 17. ar. 3 de Kmeton. est metio.

Hec lex, ut alie istiusmodi, uni etiam uxoris maritus ad altare nō admittit: ut me quoq; a ministerio Cra. et Moscis. eccles. excluderet maritū, quæ ut alios multos, cœlibē proh dolor, tolerabat moxchū. Cū omnes fere Patriarchæ, Prophetæ Apost. et puriores Eccl. Epif. pastores, ac diaco. fuerint irreprehensibiles, ac sine crimine, quod uide licet unius uxoris inculpatis uiri existentes facilius ceteras uirtutes, quas uult Paulus inesse Epif. citra omnem incōtinentiæ, aut concubinitus notam consequebantur.

Libertas spiritualis Ecclesiæ quæ est.

Libertas politica spiritualibus est manu tenenda.

Prouidendum ne Spirit. pro libertate corporali seruitutem anime injiciant: & clauibus suis ad alienos fundos ostiū sibi aperiant.

veritate æterna, non raro aniles fabulas misero vulgo, ex Biga, Goscaldio, Vadeo mecum, Dormisecure, Baraleto, aliisque sordidissimis id genus scriptoribus obtrudunt: pro cultu vniuersi Dei, & mediatoris Christi inuocatione, recentes eosque innumerabiles Deos, ac Deas, simulque mediatores iactant: elementis, locis, temporibus, personis, imaginibus, largitionibus, Monachorum cuculis, aliisque creaturis sine præcepto Dei excogitatis remissionem peccatorum alligant: aliisque præstigiis, partim per impietatem quæ aufert, partim per superstitionem quæ addit, confingunt: vt iam prædicatio **CRVCIS CHRISTI** offendiculum ac stulticia, adeoque **CALICIS DOMINI** vsus, & **MATRIMONIUM SACERDOTVM** hæresis haberetur: precatio autem dominica, quasi sanctorum inuocationi aduersa, ex Ecclesiis Præmissiæ, proscribi cæperint. Adeo nihil tam plane præceptum fuit a Christo, quod partim nugacissimarum vulpecularum interpolatione non fuerit adulteratum, partim ferocissimorum Aprorum dentibus non videatur esse demolitum sed hos illorum dolos, & sæuitiam pii orbi toti prodidere, vt iam facile relictis cisternis aridis, ad ipsissimum omnis gratiæ fontem Christum Iesum curamus sitibundi, integris Sacramentis vtamur fragiles: & ipsum Deum ac mediatorem Christum inuocemus afflicti: idque verbo Dei instructi, quod vt malleus petram, omne mendacium conterit, quassat, euertit.

Ne Eccles. Rectores a Sacramēt. vel nomine Colūbatiōis pecun. exigāt. Lex I.

Quam in sequenti proxime Articulo vide.

Quod sub Interregno Nobil. Ecclesi- arū bona & fines Regni ab hostibus defendere teneantur. LEX II.

Quam vide Libr. 1. Cap. 1. Artic. 2. Lege 3. seu in confæderatiōe dicta Kaptur.

Bello tamen Turc. ingruent. Spirituales opem ferunt. LEX III.

Quam Libr. 6. Capitulo 2. Articuli. 1. & 2. de bello Turc.

Alioquin Ecclesiæ omnes in suis libertatib⁹ cōseruentur. LEX IIII.

Iagel. in Iedl. 1. 43. 3. Primo quidem uniuerſas ædes sacras seu Ecclesias in omnibus eorū uiribus, emunitatibus, & libertatibus, ac metis, & distinctionibus antiquis, quibus tempore Dñorum prædecessorum nostrorum, Poloniæ Regum, & Ducum fruebantur, uolumus omnimode conseruare.

Super Sacerdotia etiā vt & super digni-

tates Seculares uacatura, literæ expectatiuæ non sunt dandæ, nec prouentus illorū minuendi. **LEX V.**

Quam vide Cap. eodem Art. 1. repetetur etiā Cap. 5. de Dignitat.

Privilegia

Præuilegia Regum antiquorū Eccle-

sijs, Terrigenis, & Ciuitatibus cōcessa, in omnibus suis articulis,
& punctis inuiolabiliter sunt tenēda. **LEX VI.**

Quam uide Libro 1. Capitul. 2. Articul. 1. de Iurium confirmationē.

**Castra, oppida, villæ ac subditi Spiritu-
tualium eadem prorsus libertate, qua
& Nobilium gaudent. LEX VII.**

Inter Nobilium libertates, Libro 3. Capitul. 1. Articulo 1. videatur.

Præterea Spirituales, prout & Nobi-

¹⁰⁴ **les, habent libertatē Ceruissiam, & alios liquores ad uillas unde/
cumq; uelint recipere, ac propinare. LEX VIII.**

De Nobilium libertatibus Libro 3. Capitul. 1. Articul. 5. videatur.

Præterea Rex, ut in Nobil, ita etiā in

^{41.} **bonis Spirit. statioēs nō faciet. Lex ix**

Quam ibidem de Fundorum libertatibus uide Libr. 3. Cap. 1. Articul. 1.

Quod Spirituales vna cum suis subdi-

**tis, ab omnibus Teloneis, Foralibus, & id genus Exactio-
nibus sunt liberi. LEX X.**

Quam Libro 2. Capitul. 4. Articulo 1. & 2. de Teloneis uide.

Attamē Spirit. villæ in soluēdis suma-

lib⁹ adæquant^r villis Nobiliū. Lex xi.

Quam Libro 2. Capitulo 7. de Fumalibus uide.

Sed & Bonifacius Papa confirmat Ca-

rolinam Constitutionem pro Ec-

clesiastica libertate.

^{59.} **BONIFACIUS EPISCOPVS SERVVS SER**
^{60.} **uorū Dei dilectis filijs beatæ Mariæ Erffordensi, & S. Martini Hin-**
^{61.} **gelstadeni, Maguntinē. diocæsis, ac beatæ Mariæ ad gradus Ma-**
guntinensis Ecclesiarum Decanis, Salutem &c. Iustis & honestis sup-
plicum uotis libenter annuimus illaq; prosequimur fauoribus oport-
unis. Dudum si quidem foelicis recordationis Honorius Papa Ter-
tius prædecessor noster attente cōsiderans: Quod claræ memoriæ Fre-
dericus Imperator Romanorum semper Augustus, ad laudem Roma-

*Bonifacius Papa inna-
herendo uestigijs Ho-
norij tertij sui præ-
decessoris cōfirmat.*

*Honorius Papa ter-
tius confirmat Freda-
rici Imperatoris legē*

De his quæ contra Ecclesiasticam disciplinam & sacros canones confingunt.

Ciuitates, loca, potestates, cōsules et aliæ personæ cōtra libertatē ecclesiæ statuta facientes nisi infra duos menses, post legis imperialis publicationē penitus abolita fuerit illa ipso iure esse nulla decernuntur et irrita et statuarij talium sua iurisdictione priuantur, hic uide, quam insolenter seruus seruorum tollit omnem potestatem ciuilem, quæ suæ obstat dominationi.

Loca ubi talia statuta tenentur, banno mille marcarum auri fisco imperiali subiacent. Cōsules, statuarij, scriptores talium statutorum et iudices, secundum ea ipso iure infames efficiuntur.

Bona eorum qui imperialem cōstitutionem contemnunt post annum ab omnibus impune occupantur poenis alij saluis.

Ecclesiæ & ecclesiasticæ personæ non sunt exactionibus nec collectis grauanda.

Inuadens bona ecclesiæ, triplum refundat & banno imperiali subiaceat.

Communitas per annum in excommunicatione propter libertatem ecclesiæ uiolatam persistens, banno imperiali subiaceat. Nullus in causa criminali personam ecclesiæ

na Ecclesiæ, & sacri decus Imperij, cupiens ut expurgatis quorundam erroribus, iniquis statutis penitus destitutis: De cætero Ecclesia, & Ecclesiasticæ personæ plena uigeant quiete, & secura libertate gauderent.

Ac pie et iuste attendens quod quorundam peruersorum iniquitas a deo abundaret, ut non dubitarent contra Ecclesiasticam disciplinam, & sacros Canones statuta sua confingere aduersus Ecclesiasticas personas, & Ecclesiasticam libertatem edita, tali lege huiusmodi statuta iniqua irritauerat, & præceperat irrita nunciari. Et omnia statuta

& consuetudines, quæ Ciuitates & loca, potestates, uel Consules, aut quæcumq; aliæ personæ, contra libertatem Ecclesiæ, uel personas Ecclesiasticas huiusmodi ædere, aut obseruare tentarent: Contra Canonicas uel Imperiales sanctiones, de ipsorum Capitularibus, infra duos menses, post ipsius legis publicationem penitus aboleri facerent: Et si de cætero talia attemptarent illa ipso iure decreuit esse nulla. Et eos sua iurisdictione priuatos.

Nec non locū ubi talia deinceps præsumpta fuissent, Banno mille marcarum auri fisco Imperiali præceperat subiacere. Potestates uero Cōsules, statuarij, et scriptores statutorum prædictorum: Nec non Consiliarij locorum ipsorum, qui secundum statuta & consuetudines memoratas iudicaret.

Ex tunc essent ipso iure infames, quorum sententias, & actus legitimos statuerint aliquid non tenere. Quodq; si per annum præfatarum constitutionum inuenti forent contemptores, bona eorum per totum suum Imperium mandauit impune ab omnibus occupari, Saluis nihilominus alijs poenis contra tales in eisdem generalibus Cōcilij promulgatis.

Et in super uoluit idem tunc Imperator, quod nulla communitas, uel persona publica, seu priuata, collectas, seu exactiones, angarias, uel per angarias, Ecclesijs, uel alijs prijs locis, aut Ecclesiasticis personis huiusmodi imponere, seu inuadere Ecclesiastica bona præsumat. Quod si secus faceret, & requisita ab Ecclesia uel Imperio huiusmodi emendare contemneret, triplum refunderet. Et nihilominus banno Imperiali subiaceret, quod sine satisfactiōe debita nulla tenus remitteretur.

Statuerat insuper, quod quæcumq; communitas, uel persona, per annum in excommunicatione propter libertatem Ecclesiæ uiolatā persisteret, ipso iure similiter dicto banno Imperiali subiaceret, a quo nullatenus extraheretur, nisi prius ab Ecclesia beneficio absolutionis obtento.

Et insuper ordinauerat, ut nullus Ecclesiasticam personam, in Criminali questione, uel Ciuili, ad iudicium Seculare trahere præsumat: Contra easdem Canonicas sanctiones, & constitutiones Imperiales: quod si secus faceret, actor a suo iure caderet, & iudicatum non teneret. Et iudex foret extunc iudicandi auctoritate priuatus. Quodque iudices temporales qui Clericis & personis Ecclesiasticis iusticiam denegare præsumerent, tertio requisiti, suam iurisdictionem amitterent, pro-

mitterent, prout in dicta Imperiali constitutione plenius cōtinetur.

Dictus inquam prædecessor constitutionem ipsam, etiam de consilio fratrum suorum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, qui tunc erant, auctoritate Apostolica approbans & confirmans ipsam mandauit inuiolabiliter obseruari: Nec non statutarios, & scriptores, ac uiolatores prædictos, excommunicatos eadem auctoritate nūciari.

Et deinde ad audientiam, diuæ memoriæ Caroli quarti, etiam Romani Imperatoris, semper Augusti deducto. Quod nō nullæ Sæculares personæ, in potestatibus & officijs publicis constitutæ, uidelicet Duces, Marchiones, Comites, Barones, & alij Domini temporales: Nec non Consules Ciuitatum, Villarum, & Oppidorum, & locorum Rectores in diuersis prouincijs eiusdem Imperij constituti, Dei timore postposito, statuta singularia, & iniquas ordinationes, motu proprio, & de facto, contra ipsas personas Ecclesiasticas, & Ecclesiarum libertates, ac eorum Priuilegia condiderant: illisq; de facto & publice utebantur, contra Canonicas & legitimas sanctiōes.

Vt pote, quod nulla bona temporalia in potestatem Ecclesiarum transferrētur. Et ne Clerici in sacris ordinibus constituti ad agendum & testificandum in ciuilibus, & maxime in pijs causis aliquatenus admitterētur. Quodq; excommunicati laici, & publice denunciati in Ciuili foro minime repellerētur. Et insuper prædicti Domini temporales, Consules, & Rectores, per Sæcularem potestatem res & bona Clericorum occuparent, arrestarent, Et oblationes Christi fidelium minuerent, atq; restringerēt. Exactiones & tallias indebitas, de bonis & redditibus Ecclesiarum exigerent, & extorquerent, possessiones Ecclesiarum & personarum earūdem deuastarent incendijs & rapinis.

Contractus inter Clericos & laicos factos legitime ad libros Ciuitatum, Villarum, & locorum prædictorum inscribere, & sigillare recusarēt. Donataq; et legata ad fabricas & Ecclesiarum structuras: Contra Prælatorum uoluntatem, & aliorum quorum intererat, contra iusticiam tenere & usurpare præsumerēt, in fraudem & odium Clericorum. De bonis etiam & rebus eorundem Clericorum quæ non causa negotiationum sed proprijs eorundem usibus, per eorum Terras ducebant, seu duci faciebant Teloneum exigere, & recipere non uerebātur. Et confugientes ad Ecclesias, & earum cæmeteria inde extrahere, contra Canonicas & Imperiales sanctiones huiusmodi præsumpserant, & præsumebant, idem Carolus tanquam Imperator christianissimusq; Princeps. Volens in præmissis prouidere remedio salutari: Et iam de Principū, Ducum, Comitum, Baronum, fideliumq; aliorum Sacri Imperij consilio & auctoritate Imperiali quęcumq; statuta & consuetudines prædictas, tanquam per Canonicas & Ciuiles sanctiones expresse reprobata cassauit, irritauit, & annullauit: ac cassaret, irrita nulliusq; esse ro-

boris penitus

elestasticam ad iudiciū
um sæculare trahere
præsumat, alias actor
ab agendo cadit, &
iudex auctoritate iu-
dicandi priuatur.

Iudex temporalis qui
clericis iusticiam des-
negat tertio requisit-
tus suam iurisdictionem
amittit.

Honorius tertius præ-
decessor Bonif. de con-
sensu cardinal. caroli.
constitutionē approb.
Cōstitutio carolina cō-
tra uiolatores enun-
tatis seu libertatis ecc-
lesiasticæ per quam
renocat seu irritat om-
nia statuta cōtra per-
sonas eccles. facta, cō-
tra canonicas & legi-
timas sanctiōes.

Clerici ad agendū &
testificandū in ciuili-
bus & pijs causis ad-
mittantur.

Laicus excommunicatus
in ciuili foro ab
agendo repellitur.

Domini temporali-
bus res ecclesie occupare
& oblationes minue-
re non licet.

Idē habetur in cōstitu-
tione Frederici paulo
superius in eadem con-
stitutione.

Contractus inter cle-
ricos & laicos factos
ad libros ciuiles in-
scribantur.

Legata ad fabricam
ecclesie & pijs cau-
sas non sunt per ali-
quem retinenda seu
usurpanda.

Clerici de rebus quas
non negociandi causa
sed pro eorum usu p-
terras ducunt, telone-
ū soluere non tenentur

Confugientes ad eccl-
nel cæmeteria nulli li-
cet extrahere.

Mandat Imperator ut statuta in præiudicium libertatis ecclesiastica facta omnino reuocarentur.

Laicus diffidans, seu captiuans, spolians, uulnerans uel occidens clericum uel religiosum &c. præter poenas a sacris canonibus et legibus inflictas infamis efficitur & omni honore priuatur.

Hortatur Carol. Prælatos ut legem imperialem per ecclesias & synodos publicarent.

Postulatio cleri Maguntinen. pro confirmatione constitutionis Carolinæ.

Papa mandat has constitutiones imperiales obseruari inuiolabiliter sub poena excommunicationis quam excommunicatio legem diuinam non humanam consequi solet.

boris penitus uoluit uel momenti. Precipiens sub indignatione Imperialis banni uniuerſis & ſingulis Principibus, ac Dominis temporalibus, Conſulibus, poteſtatibus, & alijs in officijs publicis conſtitutis, quatinus extunc ipſorum ſtatuta, & ordinationes, quæ in præiudicium Eccleſiaſticæ libertatis edita fuerant, omnino reuocarent, & de luce tollerent: quodq; ſecundum ea non iudicarent amplius, nec ſententias dictarent, aut eiſdem in iudicio uel extra iudicium quomodo-libet pro ſe & contra Eccleſiaſticam libertatem potirentur. Pronunciavit inſuper & eadem Imperiali decreuit auctoritate. Quod quicūq; laicus cuiuſcūq; ſtatus uel conditionis exiſteret, auſu ſacrilego, & proprie temeritatis audacia, Sacerdotem uel Clericum ſecularem, uel religioſum diffidaret, proſcriberet, captiuaret, ſpoliaret, occideret, mutilaret, aut in carcere detineret, ac huiuſmodi maleficia perpetrâtes ſcien- ter acceptaret, uel fauorem illis præſtaret, præter poenas a Sacris Canonibus & legalibus ſanctionibus eiſ inflictas eo ipſo redderetur infamis, ac omni honore priuatus, nec ad placita uel conſilia Nobiliū admitteretur quouiſmodo. Hortans inſuper & requirens in domino Prælatos in illis partibus conſtitutos, ut legem Imperialem huiuſmodi per eorum Eccleſias, & Synodos publicarent, ne tranſgreſſores huiuſmodi per ſimulatam ignorantiam ſuas ualere malicias excuſare, prout in edita tali lege prædicta plenius continetur. Cum autē ſunt exhibita nobis nuper pro parte dilectorum filiorum Præpoſiti, Decani, & Capituli, ac Clericorum perpetuorum beneficiorum in Eccleſia ſancti Petri Figlariē. Maguntinenſis diœceſis, & Prælatorum, tam ſecularium quam regularium, ac cleri conſiſtentium infra limites præpoſituræ eiſdem Eccleſiæ petitio continebat, adeo quorundam laicorum & Dñorum temporalium in oppido Figlariē. dictæ diœceſis infra eoſdem limites, ac etiam Figlariē. locis circumuicinis malicia inoleuerit. Quod huiuſmodi Imperiales ſanctiones tranſgredi non uerentur, & Eccleſiaſticas libertates uiolare præſumant, pro parte Præpoſiti, Decani, Capituli, Prælatorum, & cleri prædictorum, nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut eiſ prouidere ſuper præmiſſis de opportuno remedio dignaremur. Nos igitur ueſtigijs præfati prædeceſſoris noſtri inherentes, huiuſmodi ſupplicationibus inclinati: Diſcretionĩ ueſtræ per Apoſtolica ſcripta, Mandamus, quatinus uos, uel duo, aut unus ueſtrum, per uos uel alium, ſeu alios, conſtitutiones prædictas, in dicto oppido, & in alijs locis circumuicinis auctoritate noſtra faciatis inuiolabiliter obseruari, tranſgreſſores uero, ac uiolatores, & contem- ptores ac ſacrilegos prædictos. Nec non contradictores quolibet, & rebelles, per cenſuram Eccleſiaſticam, appella- tiōe poſtpoſita compeſcendo, inuocato ad hoc ſi fuerit opus, auxilio Brachij ſecularis, non obſtā- re ſi aliquibus communiter uel diuiſim, a ſede Apoſtolica ſit indultum

quod inter-

quod interdicti, suspendi, uel excommunicari non possint per literas Apostolicas non faciendo plenam & expressam, ac de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi mentionem, Datum &c.

Similia Iohannes Papa Olomuncensis
Lutomissensis, & Misenensis Episcopis scribit, inhæredo vestigijs Honorij
tertij sui prædecessoris, in statu Episcopo,
& Prælati Ecclesiæ wratislauien.

62. IOHANNES EPISCOPVS SERVVS SERVORUM Dei Venerabilibus fratribus Olomuncen & Lutomissen, ac Misenen. Episcopis salutem & Apostolicam benedictionem, iustis & honestis supplicum uotis libenter annuimus, illaq; fauoribus prosequimur opportunis, dudum siquidem Honorius Papa Tertius prædecessor noster, attente considerans, quod clare memorię Fredericus secundus Romanorum Imperator semper Augustus, ad laudem Romanæ Ecclesiæ, & sacri decus Imperij, cupiens ut expurgatis quorundam erroribus, & iniquis statutis penitus destitutis, de cetero Ecclesiæ, & Ecclesiasticę personæ, plena quiete uigerent, & secura libertate gauderent, ac pie & iuste attendens, quod quorundam peruersorum iniquitates adeo abundauerant, ut non dubitarent contra Ecclesiasticam disciplinam, & sacros Canones statuta cōfingere, aduersus Ecclesiasticas personas, & Ecclesiasticam libertatem edita tali lege huiusmodi statuta iniqua irritauerat, & præceperat irrita nunciari. Ac omnia statuta, & consuetudines, quæ Ciuitates, & loca, potestates, uel Consules, aut quę cumq; aliæ personæ, contra libertatem Ecclesiæ, uel personas Ecclesiasticas edere, uel seruare temptarent, contra Canonicas uel Imperiales sanctiones: de ipsorum Capitularibus infra duos menses post ipsius legis publicationem penitus aboleri facerent: Et si de cætero similia attemptarent, ipso iure decreuerat esse nulla. Et eos sua iurisdictione priuandos, nec non locum ubi deinceps talia præsumpta fuissent, banno mille marcarum auri præceperat subiacere: potestates uero, Consules, Statutarios, et scriptores statutorum prædictorum, nec non Consiliarios locorum ipsorum, & qui secundum statuta & consuetudines memorata iudicarent: Extunc essent ipso iure infames, quorum sententias, & actus legitimos statuerat aliquatenus non teneri. Quodq; si per annum præfatę constitutionis inuenti fuissent contemptores. Bona eorum per totum suum Imperium mandauit impune ab omnibus occupari, saluis nihilominus alijs pœnis contra tales in concilio generali promulgatis.

Hæc confirmatio cōcordat per omnia cū præcedenti. ideo summi marij hic non adscribuntur, solum hoc admonemus quod y seruorum insolenter se in libertatem asserunt, obuia quęq; prosterneant.

li promulgatis. Et insuper uoluerat idem Imperator quod nulla communitas, uel persona publica, seu priuata collectas, siue exactiones, angarias uel per angarias, Ecclesijs uel alijs prijs locis, aut Ecclesiasticis personis imponerent, aut inuadere Ecclesiastica bona præsumerent: Quod si secus facerent triplum refunderent: Et nihilominus banno Imperiali subiacerent, quod absq; satisfactione debita nullatenus remitteretur: Statuerat insuper, quod quæcumq; communitas, uel persona, per annum in excommunicatione, propter libertatem Ecclesiæ uiolatam persisteret, ipso iure Imperiali banno subiaceret, a quo nullatenus extraheretur, nisi prius ab Ecclesia beneficio absolutionis obtento: Et insuper ordinauerat, quod nullus Ecclesiasticam personam in criminali questione, uel Ciuili, trahere ad iudicium Sæculare præsumeret contra Canonicas sanctiones & constitutiones Imperiales: Quod si secus faceret, actor a iure suo caderet, iudicatum non teneret, etiam iudex foret extunc iudicandi auctoritate priuatus. Quodq; Iudices temporales qui Clericis uel Ecclesiasticis personis iusticiam denegare præsumerent, tertio requisiti, suam iurisdictionem amitterent, prout in dicta Imperiali constitutione plenius continetur: Dictus inquam prædecessor constitutionem ipsam de consilio etiam fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, Apostolica auctoritate approbans & confirmans, ipsam mandauit inuiolabiliter obseruari: Nec nõ statuarios, scriptores, & uiolatores prædictos excommunicatos auctoritate Apostolica prædicta publice nunciari: Et deinde ad audientiam diuæ memoriæ Caroli quarti etiam Rom. Imperator, semper Augusti deducto, Quod nulli Sæculares in potestatibus, & officijs publicis constituti, uidelicet Duces, Comites, Barones, & alij Dñi temporales, nec non Consules Ciuitatum, Oppidorum, Villarum, & locorum Rectores in nonnullis prouincijs constituti, Dei timore postposito, statuta singularia, & iniquas ordinationes motu proprio de facto contra personas Ecclesiasticas, Ecclesiarum libertates, & earum Priuilegia conderant, eiq; de facto & publice insistere præsumpserant, contra Canonicas & legitimas sanctiones: Vt pote quod nulla bona temporalia in potestatem Ecclesiasticam transferrentur: Neue Clerici in sacris constituti ad agendum & testificandum in Ciuilibus, & maxime in prijs causis aliquatenus admitterentur: Quodq; excommunicati laici, & publice denunciati, in Ciuili foro minime repellerentur: Et insuper cum prædicti domini temporales, Consules, & Rectores, per Sæcularem potestatem, res & bona Clericorum occuparent, & arestarent, ac oblationes Christi fidelium diminuerent, & restringerent exactiones, & tallias indebitas de bonis & redditibus Ecclesiarum exigere & extorquerent possessiones Ecclesiarum, & personarum earundem, deuastarent incendijs, & rapinis, contractus inter Clericos & laicos factos legitime

ctos legitime ad libros Ciuitatum Villarum & locorum prædictorum inscribere & sigillare recusarent: donata & legata ad fabricas & Ecclesiarum structuras contra Prælatorum uoluntatem & aliorum quorumcumq; intererat, contra iusticiam usurpare præsumerent: Et in fraudem ac odium Clericorum de bonis etiam & rebus Clericorum quæ non causa negociationis, sed pro eorum usibus proprijs, per eorū terras ducebant, seu duci faciebant teloneum exigere, & recipere non uerebantur: Et confugientes ad Ecclesias, & eorum Cæmiteria inde extrahere, contra sanctiones Imperiales præsumebant. Idem Carolus Imperator tanquam Christianissimus Princeps uolens in præmissis prouidere remedio salutari, etiam de Principum, Ducum, Comitum, & Baronum, fideliumq; aliorum sacri Imperij consilio & auctoritate Imperiali, quæcumq; statuta, & consuetudines prædicta, tanquam per Canonicas & Ciuiles sanctiones expresse reprobata cassauit, irritauit, & annullauit, nulliusq; esse roboris penitus uoluit uel momenti. Precipiens sub indignatione Imperialis banni uniuersis & singulis Principibus, & temporalibus Dominis, Consulibus, potestatibus, & alijs in officijs publicis constitutis, quatinus extunc ipsorum statuta, & ordinationes, quæ sunt in præiudicium Ecclesiæ libertatis editæ, omnino reuocarent, & de luce tollerent: Quodq; secundum ea non iudicarent amplius: Nec sententias dictarent, aut eisdem in iudicio uel extra iudicium quomodolibet pro se, contra Ecclesiasticam libertatem potirentur, pronunciauit: Insuper & eadem Imperiali decreuit auctoritate: Quod quicumq; laicus cuiuscumq; status uel conditionis existat, ausu sacrilego & proprie temeritatis audacia Sacerdotem uel Clericum Secularem, uel religiosum diffidaret, proscriberet, difamaret, captiuaret, spoliaret, occideret, mutilaret, aut in carcere detineret: ac huiusmodi maleficia perpetrantes scienter receptaret, uel fauorem eis præstaret, præter poenas a sacris Canonibus & legalibus sanctionibus eis inflictas, eo ipso redderetur infamis, & omni honore priuatus, nec ad placita uel consilia Nobilium admitteretur: Quouis modo hortans insuper & in Domino requirens Prælatos in illis partibus constitutos, ut legem Imperialem huiusmodi per ipsorum Ecclesias & Synodos publicarent, ne transgressores huiusmodi per simulatam ignorantiam suas ualerent malicias excusare, prout in ædita tali lege prædicta plenius continetur. Cum autem sicut exhibita nobis nuper pro parte Venerabilis fratris nostri Episcopi Vuratislauien. & dilectorum filiorum cleri, Ciuitatis & diocæsis Vuratislauien. & alijs locis circumuicinis habitantium malicia inoleuerit, quod huiusmodi Imperiales constitutiones transgredi non uerentur, & Ecclesiasticas libertates uiolare præsumunt, pro parte eorundem Episcop. & cleri nobis fuit humiliter supplicatum, ut prouidere eis super præmissis oportuno remedio digna-

remur: Nos igitur uestigijs dicti prædecessoris nostri inherentes huiusmodi supplicationibus inclinati fraternitati uestre per Apostolica scripta Mandamus, quatinus uos duo, aut unus uestrum, per uos uel alium seu alias constitutiones prædictas in præfatis Ciuitate & diocæsi Vuratislauien. & alijs locis circumuicinis auctoritate nostra faciatis inuiolabiliter obseruari: Nec non statutarios scriptores, & uiolatores prædictos excommunicatos publice nunciari, & ab omnibus alijs arctius euitari Apostolica auctoritate faciatis, transgressores ac uiolatores & contemptores ac sacrilegos prædictos. Nec non contradictores quoslibet & rebelles per censuram Ecclesiasticam, appellatione postposita compescendo, inuocato ad hoc etiam si opus fuerit auxilio brachij Secularis, non obstante si aliquibus communiter uel diuissim a sede Apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi, uel excommunicari non possint per literas Apostolicas, non facientes plenam & expressam ac de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum Romæ apud sanctum Petrum xij Kalendas Martij: Pontificatus nostri Anno tertio.

Contributio etiam pro fabrica Ecclesiæ Cracouiens. remittitur.

Bodzant. Epif. 1369

Quod etiam pro fabrica Ecclesiæ nostræ Cathedralis medietas reddituum primum a clericis exigi fuerat consuetum, hoc eis tenore præsentium ex nunc sit indultum, & remissum.

Propter libertatis Ecclesiæ defensionem introducti sunt Nobil. Canonici. Lex xij

Quam uide supra Capitulo eodem Articulo 1.

Attamen incendiarij & exustores Iure

Kozim. Vifl. 1368.

Polonico non Theutonico etiam si ad illud profugerint, sunt iudicandi: & si ad Ecclesiam effugiant atrocissimum nullum inde sentiant. **LEX XIII.**

Quam uide infra Libr. 1. Cap. 12. Art. 9. de Incendiarijs & Lib. 3. Cap. 11. Art. 2.

Qui malefactores ex Ecclesijs seu Cænobijs capiendi sunt. **LEX XIII.**

isigism. Crac. 1543.

Idem infra art. 8. de

causis fori spiritual.

Ius comune non permittit defendi ab Ecclesijs seu templis nocturnos segetum, & fundorum, seu agrorum damnatores, liberarumque uiarum obsessores seu prædones.

De eisdem. **LEX XV.**

Item fures

Item fures publice proclamati, uel ter in regeſtris conſcripti, incendia-
rij, & libertatis Eccleſiaſt. uiolatores debēt ex tēplis capi, neq; defendi.

Idem infra art. 8. de
cauſis fori ſpiritual.
Idem libr. 3. capit. 12.
articulo 3. de furis.

Annatæ ne dentur Ro. Ponti. amplius
ſed potius in deſenſionem Reipubli.
conuertantur. LEX XVI.

Satisfaciendo poſtulationibus Dominorum Conſiliariorum noſtro-
rum ſecularium, & Nunciorum Terreſtrium, mittemus ad Patrem
ſanctum Papam petitem Annatas, ut ne eas de Regno efferri permit-
tamus: ſed ut remaneant pro deſenſione Reipub. in Regno. Quod ſi
eaſdem impetrare non poſſumus, tum iam ex nunc renunciare illi de-
bemus, eaſdem nos neq; daturus eſſe, neq; efferri ulla ratione permis-
ſuros.

ſigism. Crae. 1443.

De eiſdem Annatis.

Sacra Maietas Regia inter alias Legationū cauſas apud Ro. Ponti-
ficem contendet, ut Annatæ maneat in Regno ad Reip. tutelam.

Rex ſigism. Crae. 1443.
1544. repetetur lib
6. ca. 2. de bello Tur.

COMMENTARIVS DE ANNATIS.

Quamquam Roma fidem Chriſti acceperit, ſpolijs tamen omnium gentium,
quibus ab initio creuerat, etiamnum uiuit: ita hic Aethyops nunquam pellem
mutat, quod enim quondam arinis rapiebat, nunc prætextu ſummi Sacerdotii,
poſt inaugurationem Episcoporum, primi anni fructus (ut dicunt) Annatos ex-
xigit: dubium num a Benedicte 13. num Iohanne 22. ſiue Bonifacio, circa annū
1400. Eccleſiis Regnorum nonnullorum impoſitos. Qui quidem annui fru-
ctus, quam nequititer dantur a noſtris Episcopis, iniquius etiam a Rom. Pontifi-
ce extorquentur, ex hoc Baſilienſis Concilii decreto liquet.

Roma ſemper ſpolijs
uiuit.

SACROSANCTA GENERALISSYNODVS

Baſileenſis in Spiritu ſancto legitime congregata, vniuerſalem Eccleſiam repre-
ſentans, ad perpetuam rei memoriam. In nomine Spiritus ſancti paracleti ſtatue-
rit: quod tam in Curia Romana, quam alibi, pro, ſeu in confirmatione electionū,
admiſſione poſtulationum, præſentationum prouiſione, collatione, diſpoſitione,
electione, poſtulatione, præſentatione etiam a laicis faciendā, inſtitutione, inſtal-
latione, & in veſtitura de Eccleſiis etiam Cathedralibus, & Metropolitanis, Mo-
naſteriis, dignitatibus, beneficiis, officiisq; Eccleſiaſticis quibuſcumque, nec
non ordinibus, ſacra, & benedictione, ac pallio, de cætero nihil penitus ante vel
poſt exigatur, ratione literarum Bullæ, Sigilli, Annatarum communium, & mi-
nutorum ſeruitiorum, primorum fructuum, de portuum, aut ſub quocumque alio
titulo, colore, vel nomine, prætextu cuiusvis conſuetudinis, Priuilegii, vel Sta-
tuti, aut alia quauis cauſa, vel occasione, directe vel indirecte ſolum ſcriptoribus,
abbreviatoribusq; & regiſtratoribus literarum, ſeu minutarum pro ipſorum
labore competentī ſalario ſoluendo. Huic autem ſacro canoni ſi quis exigendo,
dando, vel promittendo contraire præſumpſerit pœnam incurrat auerſus Si-
moniacos inſlictam, & in ipſis dignitatibus ac beneficiis taliter obtentis nullum
ius ac titulum acquirat: Obligationes quoque, promiſſiones, & cenſuræ, ac mæ-

Annatæ & alij ſimo-
niaci quaſtus decreto
concilij prohibentur
dari & a Rom. Pon-
tifici accipi.

Quare ergo tam ſæ-
dum tributū damus,
& Rom. Pont. illud
accipit: cum hic nu-
cupetur ſimoniacum
praſertim quod ipſi
ſimoniaci nullū ius in
ſacerdotijs acquirūt,
ita quod ipſa neq; il-
le dare, neq; noſtri ac-
cipere poſſunt.

data, & quid in præiudicium decreti huius saluberrimi fieri continget, nullas obtinere vires, atque irrita censeantur. Et si (quod absit) Romanus Pontifex qui præ cæteris vniuersalium conciliorum exequi & custodire canones debet, aduersus hanc sanctionem aliquid faciendo Ecclesiam scandalizet, generali concilio deferatur. Cæteri vero pro modo culpæ iuxta Canonicas sanctiones per suos superiores digna ultione puniantur.

Annatis neque pauperibus subuenitur, neque captiui redimuntur

Decimæ etiam decimarum dici non possunt.

Mercatura in Ecclesia Dei quam sit sacrilega.

De qua Babylone & eius meretrice Iohan. in Apocal. cap. 14. 15. 16. 17. 18. 19. multa horrenda prophetat, & 1. Petr. 5. & Iheron. super 47. cap. Esaiæ, & in prologo super Marc. & Irene, con. Iudeos, et alij

Quare Annatæ non sunt dandæ Pontifici Romano etiam si eas exigat.

Optandū esset ut Roma sit Christi Magistri discipula & re- purgetur.

Idem in decretis distinctione 40.

Qui in terra desiderat Primatum, inueniet confusionem in celo.

Quod si ipsæ Annatæ prætextu alendorum pauperum, vel redimendorum captiuorum exiguntur: aliat sane Ro. suos pauperes, redimat etiam captiuos: hæc tenus nemo nostrorum pauperum de tanto retulit quicquam thesauro, neminem etiam captiuum redemptum vidimus: ludus iocusque Romanis harpiis sunt transmontanorum miseria: Decimæ autem decimarum dici non possunt, eæ si quidem vna cum Leuitico Sacerdotio, Euangelii ministerio prolato cessauerunt: modicum autem fermenti veteris Sacerdotii, totam massam Euangelicæ disciplinæ viciaret, redderetque monstrosam: vt iure optimo negari debeat, & depulsa tam fœda seruitute, in vsus Reipub. conuerti: ne & nos hanc nostrā altricem suo præsidio defraudemus, & prædæ rapacium, ac ludibrio superbiorū exponamur amplius, quid enim minus attinet emere, quam sacra pauperis Christi: qui quidem non solum gratis accepta, gratis dare iussit verum etiam se pro nobis nec dum genitis morti tradidit: vt insigniter sacrilegum esse oporteat, qui auro & argento illa vendat vel emat a successore Petri, quæ & gratuita, & Ecclesiæ communia sunt, nisi forte vendat ipse, quæ emptor reuendat: mercaturaque Babylonicæ meretricis in Ecclesiam Dei iam sit introducta, & de animabus nostris in hypocrisis & mendacio negocietur. Quod si Episcopus Rom. Petri verus successor est, increpet istos Simonas pecunia impositionem manuum ementes: & dicat unicuique, pecunia tua tecum sit in perditionem: non emitur Dei donum pecunia: Alioqui si illam ipse Pontifex ab inuitis exigit, negandum est aurum huic Aaroni ex quo faciat virulos conflatiles: vrbes diripiat, ditetque nepotes, dicendum est etiam illi, quod Christus statim post illam magnificam clauium promissionem dixit Petro, a cruce se dehortanti, vade retro post me Satana, neque enim sapis quæ sunt Dei, sed quæ carnis: Neque in veritate in negotio Euangelii incedis: pasce tibi dictum est, non spolia: dominantur Reges, tu autem non sic: seruum seruatorum te appellas, ne sis dominus dominorum: aurum etiam & argentum ne sit tibi, sed claudos in nomine Iesu erige: & si gratis accepisti, ne vendas auro & argento: Iudas enim venditor Christi suspensus crepuit medius, & Episcopatum eius accepit alter: quod si neque Angelis apostatis, neque mundo recenti, neque Sodomæ, ipsique Iudæ Apostolo suo pepercit Deus, sed variis tormentis eos affecit, nec tibi parceret: & vrbs scoriæ excoquet furibusque, prædonibus, ac scortatoribus eam purgabit: ne tantum se efferat supra Deum, & ebria sanguine Martyrum Iesu bellum faciat agno: vincet enim illam agnus. Amen Domine Iesu: vt te Magistrum aliquando audiat, & tua incipiat esse discipula: agnoscatque se debere esse pedissequam non dominam: omnes enim gentes vino iræ fornicationis suæ potauit, & rapit in præcipitium. Quod si infœlix Roma sceleribus suis, atque iniquis constitutionibus repurgaretur: omnes gentes, quæ potestatem suam tradiderunt illi, facillimam correctionem acciperent: & a licentiâ ferendorum dogmatum sibi temperantes, in simplicitate præceptorum Christi, & Apostolicorum scriptorum, moribusque antiquis Ecclesiarum quiescerent. Amen. Alioqui si Pontifex Rom. primatus ratione, & onera iniusta Ecclesiis imponere, & centones abominationum in easdem inuehere deberet: meminerit quid inter alios Iohan. Chrysost. de eius fastigii ambitione scribat, Quicūque desiderauerit Primatū in Terra, inueniet confusionē in cœlo: nec vnus quisque eorū festinet, quomodo aliis maior appareat, sed quomodo omnibus inferior videatur: quoniā nō qui maior fuerit in honore inter homines ille est iustior, sed qui fuerit iustior ille est maior.

Articu-

DE SPIRITVALIBVS. ARTICVLVS VI. DE SPIRITVALIVM PROVENTIBVS. P R A E F A T I O.

Tametsi neque Iarosslaus neque Bodzanta nomine decimarum aliquid ones-
tis municipibus Regni inuitis imponere potuerant. Nihilominus quia mini-
stris Ecclesiae victus praescripto Pauli debetur, praestat eos decimis alere quam *Praestat decimis alere*
alio tributo: non solum quod ea res diuino praepcepto consentiat, verum etiam *sacerdotes, quam de*
quod haec consuetudo, & receptissima sit, & nostris hominibus, ipsique regioni *lijs tributis.*
accommodata. Quod si ocium potius quam negocium ipsi Ecclesiarum minis-
tri agant, compescantur sane illo Pauli praescripto, qui non laborant non man-
ducent: perindeque si infideliter laborent, dematur eis de hordeo: quae quidem *si non faciant uel imo*
regula eximulandorum illorum si obseruaretur, certe & diligenter & fideliter *fideliter faciant sacer-*
suum facerent officium, & fame experge fierent ad opus, quod saturitate vel in- *doles suum officium.*
termittunt, vel saltem in meritoriam turbam Sacerdotum reiciunt, ipsi soli quid-
uis aliud agentes, quam ut ignaro populo praedicarent Euangelium Christi.
Quia vero omnis alia plantatio, quam non plantauit pater meus coelestis eradici-
cabitur, inquit Christus: opere precium esset, ut omnes fundationes Sacerdotis *Fundationes exigantur*
orum ad analogiam fidei, factorum quoque ac praepceptorum Christi, nec non *ad scripturam*
primitiuae Ecclesiae imitationem, exigantur: Cui aureo Canoni nisi responde- *canonem.*
rint, in meliores usus, publica auctoritate conuertantur, omnis etiam idolatriae
semper fons fuit fundatorum veritatis diuinæ ignorantia, & quaestuariorum a-
uaricia Sacerdotum: qui reputare non solent, quid iubeantur facere, modo ac-
cipiant: ita spe mercedis incantatores Pharaoni, Balam Balaaco, obsecuti fue-
re: Caiaphas autem a Rom. sibi timuit ne locum eius tollerent: & alii ab aliis
hoc etiam tempore metuunt, ne a male cepto cursu pedem referant: nimirum
quod timent eos qui occidunt corpus, & magis obediunt hominibus quam Deo.

Et primo ne Ecclesiarum Rectores a Sa- cramentis pecunias exigant.

17. Rectores Ecclesiarum pro Sacramentis Ecclesiasticis, quae gratis mi-
nistranda sunt, nihil exigant: alias ipsos grauiter puniemus.

Bodzantae Episcopi.

De Columbatione.

18. Insuper uolumus quod Columbatio illibere per Rectores Ecclesiarum
a suis Parochianis non exigatur de caetero: sed quod quisque sponte per-
tenti dare uoluerit cum gratiarum actionibus tolli debet.

Bodzantae.

Arbitratio Iarosslai Archiep. Gnesnē.

19. Ad differentiam inter Kazimirum magnum, & Incolas Regni ex u-
na: & Bodzantam Episcopum Cracouiē. partibus ex altera, super de
ciminatione, raptu decimarum, locatione decimarum, decimis extortis;
decima canapi, Iarosslaus Archiep. Gnesnē. qui Boguria cognomina-
tur, arbitratus est, & datum est Priuilegium per Regem & Archiepi-
scopum infrascriptum.

Anno 1369.

Rex vero assidens arbitranti Archie-
piscopo Gnes-

piscopo Gnesneñ. secum una statuit sic, ut Archiepiscopi scribuntur s3.
decreta infra scripta.

Archiep. ergo scribit suum decretum.

Archiepiscopus ag-
greditur prolationē
sui arbitramenti.

Nos itaq; Iarosslaus diuina prouidentia sanctæ Gnesneñ. Ecclesiæ Ar-
chiepiscopus, in Cracouiensi dioecesi in officio uisitationis constitu-
tus, uniuerſis ad quos præſentes peruenerint, uolumus fore notum:
Quod per Sereniss. Principem Dñm Kazimirum Dei gratia Regem
Poloniæ, & patronum nostrum ex una & Dominū Bodzantam par-
tibus ex altera fratrem nostrum charissimū Episcopum Cracouiēñ.
Quædam dubitatio super decimis, & alijs articulis inferius contentis
fuiſſet hinc inde suborta: Demum eadem partes uolentes ad calculum
concordiæ sine scrupulo conscientiæ peruenire in nos uoluntariæ ex
certa ſciencia, non per errorem, nec aliquo dolo, uel fraude circumuēti,
super infraſcriptis articulis, pro se omnibusq; ſucceſſoribus ſuis con-
corditer ſentientes cōpromiſerunt, tanquā in arbitrium compro-
miſſariorum, arbitratorem, & laudatorē, deſſinitorem, ſeu amicabilem
compoſitorem, dantes & concedentes nobis liberam & omnimodā po-
teſtatem & facultatem, ut poſſimus de plano & ſine ſtrepitu, & ſigu-
ra ludicij ſuper dictis articulis pronuntiare, laudare, deſſinire, arbitra-
ri, & ordinare, etiam Iuris ordine conſeruato qualitercumq;. prout
nobis melius uidebitur expedire. NOS ITAQ; DEI NO-
mine inuocato & conſilio ſapientum communicato nobiſcum etiam
habita deliberatiōe ſufficienti pro bono pacis & utilitate Eccleſiæ Cra-
couiēñ. ex uigore compromiſſi prædicti laudamus, atq; ordinamus. &
deſſiniendo arbitramur, inter Dñm Regem & Episcopum prædictos.

Archiepiscop. decre-
uit arbitrando.

Biussæ est mentio lib.
3. cap. 6. de iure do-
tium articulo 8.

Raptor decimæ moni-
tiōe præmiſſa excom-
municetur.

Excommunicationem
per ſex mēſes raptor
re tolerante incolæ uil-
le illius tamēſi nil ma-
li fecerint una cū eo
excommunicentur.
Vxor Nobilis abſen-
te marito decimam
rapiens cenſura Ec-
cleſiaſtica ad ſatisfa-
ctionē eſt compellēda

Decimam emere cupi-
ens ante feſtū s. iaco.
forū faciat, alioquin

De raptu decimæ prædialis ſiue per virum, ſiue mulierem.

Pro raptu decimæ prædialis alicuius Nobilis, uel pro cauſa qualicūq; 54
rationabili, talis raptor uel malefactor monitione præmiſſa excommu-
nicetur. Si uero in excommunicatione per ſex menſes perſtiterit, ex-
tunc Incolæ in eadem uilla degentes, qui tunc tenebantur decimare ex-
communicentur cum raptore decimæ eiſdem. Vbi autem uxor ali-
cuius Nobilis uiro abſente decimam rapuerit, per cenſuram Eccleſia-
ſticam huiusmodi ad ſatisfactionem condignam contra ipſam pro-
cedatur. Si autem per ſex menſes in eadem excommunicatione perſti-
terit animo indurato, tunc Kmetones in eadem uilla ubi decima fuit
rapta cum eadem excommunicentur.

De tempore decimæ forſandæ.

Item quicumq; Dominus uillæ in ipſa uilla ſua decimam emere uo- 54
luerit, ante fe-

luerit, ante festum beati Iacobi cum Dño decimæ forisfare procuret: Alioquin Dominus decimæ decimam uendet libere impedimento cessante Domini uillæ illius.

dominus decimæ illi libere cui uoluerit uendat.

De decimis seminatorum in hortis.

§4. Vbicumq; aratro in hortis aratum uel in campis fuerit, decima plenarie exoluatur, exceptis rapis, papauere, caulibus, cepis, allio, & quæ sunt his similia. In hortis si quis ligonifando plantauerit, decima ab eo nullatenus recipiatur.

Vbi aratro aratur, decima plenarie soluitur de raptis, caulibus. & sic de alijs ligonifando plantans non tenetur ad decimam.

De decima Canapi.

§4. Pro decima Canapi taliter statuimus, quod quicumq; Kmeto arat cum integro aratro, quotcumq; boues habuerit seu equos, det quatuor ligaturas Canapi parati, iuxta consuetudinem Terræ antiquam. Quicumq; cum medio, duas ligaturas dare teneatur. Qui autem non arat a decima Canapi debet esse liber, & solutus.

Arans integro aratro quatuor ligaturas canapi parat: bit: medio aratro autem ligaturas.

Super iisdem etiam decimis Bodzanta Episcopus Cracouiensis constituit.

§5. Cum excitata erant odia multa & differentia inter Spirituales & Se-
culares personas Dños diocesis Cracouiens. tandem compactata erant congesta inter eos in Conuentione per Regem Kazimirum Magnum & in Synodo per Bodzantam Episcopum Cracouiens. pro uno tempore Cracou. quarta mensis Iunij. Anno 1369 habitis: quibus intererat Iaroslavus Gnesnens. Archiep. Boguria dictus, tunc ex causa illius differentia auctoritate Metropolitana ac primatiali uisitans diocæsiam Craco. Sunt autem compactata infra scripta super decimarum libertate, raptu, tempore decimandi, forisfandi per Dños locorum eas, emendi ex aratro percipiens. noualium locatione, earum progressionem, &c. Columbationibus, uisitatione Archidiaconorum, super expeditione ad bellum Clericorum, Secularium ad Ius Spirituale citandorum: Fabrica Ecclesiæ, decima Canapi, super interdicto triduano, & simplici: super cessatione a diuinis, salarijs tabellionum: item de Ecclesijs in bonis Nobilium erigendis, ut infra sequitur.

Idem proemium sua pra cap. 3. articulo 3 positum est.

§5. IN NOMINE DOMINI AMEN. No-
uerint uniuersi praesentium noticiam habituri, Quod nos Bodzanta diuina & Apostolice sedis prouidentia, Episcopus Cracouiens. Attendentes quod Terræ Lublinenses, Syeczyechouens. & Lukouens. nostræ diocæsias per insultum infidelium Tartarorum & Lituaniarum, peccatis exigentibus, sint plurimum desolatae. Volentes itaq; ut ad possidendum easdem populus Christianus feruentius inuitetur, ad petitionem instantem Sereniss. Principis Domini nostri: Dñi Kazimiri Dei

Terrarum Lublinens. & Lukouens. uastatarum meminit.

Bodzanta Episcopus ad petitiones Regis de libertate constituit

*Libertas decimarum
Terris uastatis dona-
ta annis 30.*

Condições libertatis

*Excipiuntur decime
aliorū nō Episcopali.*

gratia Regis Poloniæ Illustris, de uoluntate & consensu fratrum no-
strorum Capituli Cracouiens. Omnibus & singulis qui in Terris præ-
dictis se locauerint, aut hæcenus sunt locati, in uillis prædictis & pos-
sessionibus, in quibus ad mensam nostram Episcopalem decimæ per-
tinebant, a solutione decimæ triginta annorum spacio a data præsen-
tium plenam & omnimodam concedimus libertatem. Ita tamē quod
si libertate durante Dñs præfatus Rex aut procuratores sui: uel Nobi-
lis quomodocumq; in borris suis sitis in Terris prædictis decimam a
suis Colonis receperit, uel pro suis uisibus usurpare uoluerit: extunc
libertate non obstante decima bonorum eorundem ad mensam nostrā
sine contradictione aliqua reuertatur. In alijs autem bonis in quibus
decima recepta non fuerit, libertas permaneant sicut concessa: per hanc
autem libertatem nostram, Monachis & Clericis etiam Sæcularibus
quibuscumq; qui in Terris prædictis, ratione suorum monasteriorū,
ac aliorum beneficiorum Ecclesiasticorū decimas possiderent, aut pos-
sident nullum uolumus præiudicium generari: Sed ipsorum quilibet
circa lus suum permaneant, sicut prius.

**Decimæ sicut ex antiquo de quibusuis
locis dabantur, sic dandæ sunt perpe-
tuo, & de decimis scultetorum. &c.**

*Ubiq; in diocesi
Cracou. decimæ ma-
nipulares tollebantur
adhuc in posterum
tollantur.*

*Sculteti de quolibet
manso quattuor sco-
tos grossos Pragen.
occasione decimæ pro
festo sancti Martini
dare tenebuntur.*

*Si sculteti plures
manos coluerint de-
cimam manipulearem
more uicinarum solu-
ent.*

Cæterum mandamus annuente Dño nostro, Domino Rege prædicto ss.
& ubicumq; per totam nostrā diocēsim in Ciuitatibus, Castris, Op-
pidis, Villis, Prædijs, & possessionibus decimæ manipulatim in cam-
pis hæcenus tollebantur, ibi adhuc eodem modo eadem decimæ impo-
sterum tolli debent contradictione cuiuslibet non obstante. Verum
Sculteti uel Aduocati Ciuitatum, oppidorum seu uillarum in quibus
decimæ manipulatim persoluuntur, de quattuor mansis Aduocatiæ
seu Scultetiæ suæ, quos coluerint, proprijs laboribus et expēsis, de quo-
libet mansorum prædictorum in festo beati Martini de mense Nouē-
bre quattuor scotos grossorū Pragen. pro decima nobis soluent. Sed
si plures manos colere uoluerint quam quattuor, aut dictos quattuor
uendiderint, locauerint, aut tradiderint ad colendum: de ipsis debent
decimam manipulearem dare in campo, prout alij Incolæ, quorum ui-
cini sunt, consueuerunt soluere.

De tempore decimandi.

*Decimatore tempe-
stiue ad decimandum
non uenien. homines
suas segetes conducēt
relictis quinque ma-
nipulis de qualibet
quingena in cam-
po.*

Et ne labores hominum propter decimatorum desidiam retardentur:
Decernimus ut quilibet in octaua beati Iacobi ad recolligendum suā ss.
decimam uel pro se uel per Nuncium idoneum sit paratus: alias de o-
stis & relictis in cāpo quinq; manipulis de qualibet quingena fru-
menta hominū libere conducantur.

De deci.

De decimis Noualium.

56. In Noualibus autē exortis ultra Vissam, & citra metas Russiæ, Hungariæ, progressiue usq; ad limites Terrę, in quibus hucusq; nobis manipulatim decima non dabatur, libertate expleta, de quolibet manso paruo siue magno locato siue locando, ferto grossorum Pragen. in festo sancti Martini prædicto, annis singulis nobis pro decima solui debent prædiali. Aduocati uero & Sculteti Noualium prædictorum, de quatuor mansis aduocatiæ uel sculteciæ seu quos coluerint proprijs laboribus, ut præfertur, de quolibet mansorum prædictorum tres scotos gros. soluatur illi Ecclesiæ pro decima ubi audiunt diuina ac percipiunt Ecclesiastica Sacramenta. Sed si plures quam quatuor coluerunt, aut aliqui ipsorum aliquod alijs uendiderint, locauerint, seu tradiderint ad colendum, de quolibet ipsorum unum fertonem gros. si-
cut & rustici in festo prænotato nobis pro decima soluant. Et insuper pro gratia quam eis facimus in solutione decimæ ut præfertur idē Sculteti uel aduocati fertones nostros decimales in festo beati Martini superius notato sub iuramento fidelitatis ipsorum rusticorum exigere, nobiscq; uel nostro procuratori infra quindecim dies ante festa immediate sequentes præsentare fideliter & integraliter tenebuntur. Sed tamen ubi in prædictis Noualibus nobis ante decima manipulatim soluebatur, adhuc futuris temporibus perpetuo solui debet, nec ipsam propter hoc remittimus ad fertones.

Ferto grossi Pragen. pro festo sancti Martini pro decima prædiali Episcopo dari debet.

Sculteti de quolibet manso tres scotos Ecclesiæ suæ pro decima soluturi. Quod si plures quam quatuor coluerint unum fertonem gros. dare sunt stricti.

Sculteti fertones & Kmetonib. colligant & Episcopo uel suo procuratori infra dies fideliter reportent.

Vbi decima manipulatim de Noualibus soluebatur semp solueda est in futurū.

De decimis agrorū steriliū circa dlugiepole, & Czorstin, vers⁹ Mysslimice.

56. Verum quia in distinctionibus circa dlugiepole Czorstin sub ea limitatione, uidelicet inter uiam quę currit ad Mysslimicze uersus tuardoschino, & inter Slonagora, uersus montem quę dicitur Obzdouu in Dunayecz, & ut intelleximus, quod sunt agri steriles, & frigora grādia diutius Terram premunt. Ita quod pauco tempore anni inibi laboratur, uolentes gratiosius cum Incolis districtuū prædictorum ordinare: Statuimus quod Incolæ prædicti, qui iam ibi locati sunt, uel in posterum locabuntur, in festo S. Martini prædicti, pro decima prædiali, de manso quolibet tres scotos grossorū Pragen. annis singulis nobis persoluant. Quam pecuniā Sculteti locorum prædictorū colligent, nobiscq; uel procuratori nostro præsentabunt, prout in causa finali superius est expressum: hanc autem solam ordinationē de solutione fertonum pro decima, in locis superius ita expressis, totaliter cum Dñō Kazimiro Rege prædicto ordinario permanere, quod deinceps ad Ciuitates, Villas, Oppida, Prædia, possessiones quascunq; totius nostræ

Agrorum steriliū cultores occasione decimæ tres scotos gros. Pragen. pro festo S. Martini Episcopo soluturi.

Quam pecuniā sculteti pro decimis colligunt & Episcopo aut procuratori suorepresentent.

diocæsis, ubi manipulatim decima soluitur ab antiquo, nunquam ul-
lo tempore extendatur.

De decimis per Nobiles cultis, aren- datis, aut a kmetonibus habitis.

Est huius statuti mē-
tio infra cap. 15. de
Nobilitate inculpata

Tenens bona alterius
in obligatione deci-
mam more solito sol-
uat si dominus agros
Kmetonū seminat de
cimanā de eis soluere
tenetur.

Causa Nobilitatis nō
nisi iudicio seculari
diffinitur qua cogni-
ta Ecclesia pro deci-
mæ solutione proce-
dat.

Item decreuimus, quod ubicumq; aliquis Nobilis alteri Nobili, sibi e- 56.
quali, necessitate cogente, hereditatem suam obligauerit, & creditor
agros coluerit: in ea decimam frugū de agris suis soluat illi Ecclesiæ
cui is qui obligauit soluere consueuerat ab antiquo: sed si forte labores
suos dictus creditor uoluerit ampliare, repellendo Kmetones, & exco-
lēn, agros eorum: de agris Kmetonū quos colit, decimam in Gonituuā
soluere tenetur: etiam si Nobilis Kmetoni uel alteri, similiter heredita-
tem obligauerit: idem ignobilis decimā illiberam, cui de iure debuerit,
de agris quos colit, dare sit astrictus. Præterea ne propter causam de-
cimalem iudicem Ecclesiasticū de Nobilitate Nobilem iudicare cōtin-
gat, Statuimus, quod ubi quis clericus petens decimam illiberā ab ali-
quo qui se dicit Nobilem: ipsumq; propter hoc ad iudicium Ecclesiæ
reuocaret: uolumus ut causa Nobilitatis eius, uel nobis, uel officiali no-
stro per ipsum proposita, clyproq; & parentela nominatis per nos uel
officialem nostrū nullatenus iudicetur, sed remittatur ad iudiciū Sæcu-
lare: ut ibi Nobilitatis quæstione primitus expedita, doceatur Ecclesia
quo iure talis decima cōferri debet, circa solutionem decimæ prædialis.

De decimis per progressum habendis.

De agris extirpatis
totaliter decima sola-
uenda est.

Demū statuimus & ordinauimus, uolūtate et consensu Dñi nostri Re 56.
gis prædicti ad hoc specialiter accedente: Quod ubicumq; ab antiquis
agris progressiue quispiam syluas, rubeta, uel mericas extirpauit: ille
decimam percipiat de Noualibus a modo ad quem antiquorū agro-
rum decima primitus pertinebat: uerū si a dextris uel sinistris ab an-
tiquis agris aliqui Incolæ fuerint collocati, extirpauerintq; syluas, ru-
beta, uel nemora, uel mericas: prædicti Incolæ de agris ipsorum totali-
ter extirpatis, nobis & nostris successoribus decimā soluere tenentur.

De decima in horto aratris culto, & quod plæraq; a decimatiōe libera sunt.

Summatum est supra
in constitutionibus do-
mini Archiepiscopi
in constitutione inci-
pien. Vbicumq; ar-
atro supra.

Item ubicumq; aratro in hortis, uel in campis aratrum fuerit, decima 57.
plenarie exoluatur, exceptis rapis, papauere, caulibus, raphano, & allio,
& alijs similibus quæ in hortis suis, ligonifando aliquis plantat deci-
ma ab eo de prædictis nullo modo repetatur.

De decima Canapi.

De decima

87. De Decima uero Canapi statuimus, quod quicumq; Kmeto arat cum integro aratro, quocumq; equos siue boues habuerit, det quatuor ligaturas Canapi iuxta consuetudinē Terræ antiquam: Qui autem cū medio aratro arat, tunc duas ligaturas dare teneatur: qui autem non arat, a decima Canapi debet esse liber, & solutus.

De aratris decima-
tur canapū. Et sum-
matur supra in cōsti-
tutiōibus domini Ar-
chiepiscopi in cōsti-
tutione incipien.
pro decima canapi.

De raptu decimæ

Item circa præmissa, inter sepedictum Dñm Regem & nos Statuimus & ordinamus: Quod pro raptu decimæ prædialis alicuius Nobilis, uel
86. pro causa qualicumq; rationabili, talis raptor uel malefactor moniti-
one præmissa excommunicetur. * In qua excommunicatione infra sex
menses si perstiterit, & tunc Incolæ in eadem uilla degentes cum deci-
mare teneantur, excommunicentur cum raptore decimæ eiusdem. * Vbi
autem uxor alicuius Nobilis uiro absente decimam rapuerit, per cen-
suram Ecclesiasticam usq; ad satisfactionē condignam contra ipsam
procedatur. Si uero infra sex menses in eadem excommunicatione per-
stiterit animo indurato, tunc Kmetones in eadem uilla, ubi decima sit
rapta, cum eadem Domina excommunicentur.

Hoc Capitulum superis
us est summatur in cō-
stitutionibus domini
Archiepi. in cōstitu-
tione incipien. Pro
raptu decimæ.

Quanta uero hæc
est impietas, colonos
pro domini delicto
plectere nonne Deus
soluet, quos isti sic lu-
gabunt.

De decima in loco villæ Nobi. vēdēda

87. Item quicumq; Dñs uillæ in ipsa uilla suam decimam emere uoluerit
oſto diebus ante festum beati Iacobi, & octo diebus postea, cum Dño
decimæ forisare procuret: alioquin Dominus decime libere decimam
uendat, impedimento a Domino uillæ cessante.

Hoc Capitulum an-
tea est summatur su-
pra in cōstitutiōibus
domini Archiep.
in cōstitutiōe inci-
pien. Item quicumq;
que dominus.

Quia pro decimis Spirituales Iu- dices cognoscunt.

Vide infra Articulo 3. de causis fori Spiritualis.

Si Spiritualis pecuniam brachata pro decimis recipere nollet, Regi debet.

87. Si Spirituales, aut Prælati, pro decimis pecuniam minutam recipere
noluerit, decimam pro qua forisauit perdet, que per Capitaneū aut of-
ficiales nostros pro bonis recipietur, & pro nostra utilitate cōuertetur.

Hæc paragra, in Pri-
uilegio Kazimiri ter-
tij lib. 2. cap. 6. artic.
4. de moneta repeti.

Spisne a decimis pecuniarijs nō exigat

19. Itē statuimus ut spisne nō exigatur in exactiōibus, & decimis pecuni-
arijs, & similiter in exactiōe duorū groſſorū, que vulgo Regalia, uocāt.

Sigism. Petr. 1512.

Statutū Lutkonis Episcopi Cracoui.

ad tempora anni gratiæ.

*Quid beneficiatus
successori relinquere
debeat quocūq; tem-
pore anni moriatur
in prouentibus &
beneficio.*

Statutum Dñi Iohannis Lutkonis Episcopi Gracouien. est: Quod quilibet Prelatus, Canonicus, Altarista, Plebanus, Vicarius, et ex quo cumq; titulo beneficiatus, curatus, & non curatus in uniuersa diocesi Gracouien. si moritur in tribus primis mensibus anni, incipien. a Circumcisione Dñi, habeat quartam partem omniū introituum iuxta uerum ualorem suorum beneficiorū: Sed successori frumenta æstiuaria relinquat ad seminandum prædium: Si in tribus secundis mensibus, habet medietatem: Si in tertijs tribus mensibus, habet tertiam partem de frumentis hyemalibus, ad quantitatem prædij non seminati successoris relictis. Sed in residuis mensibus habet totum.

**Porro inscriptio census in vim reem-
ptionis, alias nauiderkouu personis Spiritualibus, non nisi cum con-
sensu Regiæ Maiestatis prius obtento fieri debet.**

Vide Libr. 3. Capitul. 7. de forma inscriptionis in vim reemptionis.

**Quod vero tales inscriptiones ad fo-
rum Spirituale pertinent,**

Vide infra in Statuto de Iudicio Spiritualium Articulo 8.

Omnia etiam Salaria & census tam Ec-

Kazimirus Tertius. **clesiasticis quā Sæcul. a Regibus inscripti per Zupparios solui debent.** 77.

Vide hanc Legem Lib. 4. Cap. 2. Articuli. 1. de balis fodinis mox a principio.

Quomodo autē Spirituales defendant

a belligeris alijsq; personis bona sua, & præsertim decimas. 77

Prætereaque rem iudicatam exequantur.

Vide infra eodem Capitulo Articulo 9. Iudicia Spiritualium sequente. Præ-
terea Libro 6, Capitulo 3. Articulo 7. de Bello.

A R T I C U L U S VII.

De Officio ac potestate Archiepiscoporum, Episcoporum, aliorumque
Spiritualium, in Republica Regni Poloniae, Regis ac Se-
natus consultu illis permiffa.

**Non a Cardinali, verum ab Archiepi-
Gnesneñ. alijsq; Reg. Episcopis Rex electus, & Regina coronabūtur.**

Vide iupra Capitulo 1. Articulo 4. eandem Legem.

Ne Sæcularibus negotijs Spirituales

sefe immisceant nisi forte circa personam Regiam consulijs.

Vide hanc Legem Libr. 1. Capitul. 2. Articuli. 11. Lege 5. de Assessioribus Re-
gis, absurdum etenim Clericis est, immo etiam obprobriosum, si peritos se velint
ostendere disceputationum forensium. Iust. in cod. Lib. 36.

Prætereaq;

Prætereaq; spirit. Refer. fungū officio

Vt supra Libro 1. Capitulo 2. Artic. 12. de Referendariis extat scriptum.

**Quod Episcopi debent interesse Cō-
uentibus, & Comitib;.**

Vide Lib. 1. Cap. 3. de Senatoribus, & Cap. 15. Art. 7. de Nobilitatis Cōuentib;.

**Insuper Episcopus Cracou, vt & Pala-
tini Cracouien, & Sandomiriē, profugis saluos conductus dant, &
protestationem contra Regem & Capitaneum suscipient.**

*Prout de eo infra inter officia Palatinorum Lib. 1. Cap. 6. Artic. 5. de Palat. &
Capitu. 12. Artic. 21. de Capitaneis. Et tamen vique Lib. 3. Capitulo 14. de Treu-
gis pacis ponetur originaliter.*

**Item Spirituales cum Sæcularibus pa-
ri potestate funguntur in Cancellariorū ac Vicecancellariorū officio.**

Prout Lib. 1. Cap. 5. de Dignitatibus cōferendis infra & Cap. 9. de Cancell. patet.

**Quod mendicantes in villis absq; si-
gno Plebanorū, in Ciuitatibus uero absq; signo Ciuiū captiuādi sunt**

Infra vide inter Ciuium Capit. 16. Item inter Kmetronū statuta Cap. 17.

**Par est libertas spiritualium in bonis
quæ & Nobilium.**

Præterea domini locorum mendicatu-

ris literas dabunt, quæ illis loco signorum erunt.

Vide hæc statuta Libro 3. Capituli. 1. Articulo 6. de fundis Nobilium.

Anno 1540. Sigism. Rex statuerat vt

*quo ad reuerteretur ex Lituania, Episcopi etiam districtu-
um cum dignitarijs Terrarū Colloquijs interessent.*

Vide hoc Statutum Libr. 4. Cap. 27. de Colloquijs Articulo ultimo.

Spiritualiū cum Lituanis, aut cū Pru-

thenis tractatus & pacta, communiter uel diuisim facta.

Lib. 5. Cap. 1. & Cap. 2. de confæderatiōe Lituanix ac Prusix cū Regno vide.

Clerici qui bona Terrestria possident

prætereaq; Sculteti Spiritualiū ad expeditionē bellicam sunt obligati.

Libro 6. Capitulo 1. de Belio scriptum est.

**Quando omnes Spirituales ad expedi-
tionem bellicam teneantur, Libr. vi. Capitu. ij. iiij. & v.**

Item iniquos

Item iniquos Exactores iudicant.

Prout infra Libr. 6. Cap. 3. Artic. 3. patebit de mercenaria Regni defensione.

ARTICVLVS VIII.

De Officio Regis, Episcoporum, Archidiaconorum, & Sacerdotum, nec non Capitaneorum, Nobilium, ac Fraternitatum in Ecclesia Dei: deque Iudiciis, & Inhibitionibus Spiritualium.

P R A E F A T I O.

Tametsi omnis potestas à Deo sit, vt inquit Apostolus: Nihilominus Episcoporum & Principum potestas necessario discernenda est: hi enim legem Dei in vtraque tabula conscriptam, atque externam disciplinam in cœtibus hominum necessariam custodiant, violatores autem illius & contumaces legitimis corporum pœnis coercent: illi autem penitentibus Euangelium prædicant, Sacramentaque administrent, in quibus est Dominus efficax ad vitam æternam, contumaces autem excommunicant absque vi corporali. Sed & multa exempla cogunt alteram ab altera seiungi: Saul enim Regnum amisit quod tardante Samuele holocausta obrulerat Domino: item Ozias lepra, Oza etiam morte puniti sunt, quod munus Sacerdotum inuasent: Econtrario vero Christus Spiritualis Iudex ac Rex, neque diuisor inter fratres esse, neque Regnum oblatum accipere voluit, quia Regnum suum non esse ex hoc mundo confessus est. Quæ quidem exempla militiæ Dei & huius mundi Magistratus diuersos, alias etiam atque alias functiones illorum esse ostendunt, & vtrosque confundi prohibent. Et quoniam satis fere diximus, quam late officium pateat Episcoporum: dicendum sane etiam est, quod Reges abusus in religione tollere, cultum autem Dei verum pro rata parte debent propagare. Nam Abraham se suamque domum circumcidit, promissiones accepit, filium imolauit. Mose fuit Aaroni pro Deo, Aaron illi pro ore: sed & ipse Moses vitulum ab Aarone conflatum combussit, ac multa millia vituli adoratorum crudelissime occidit: Iosue populo Legem Dei legit, & seruandam præcepit: Asa abstulit effæminatos de Terra, vniuersasque sordes idolorum quæ fecerunt patres eius. Insuper & Maacham matrem amouit ne esset Princeps in sacris Priapi: Iehu omnes ad vnum Prophetas & Sacerdotes Baal in eius idoli sanum ad sacrificandum dolo conuocatos occidit, & in cōtumeliam idoli contriti extemplo fecit latrinas: Ioa Rex Ioiadæ Pontifici & Sacerdotibus interdixit pecunia ordinaria, & illam ad restaurandum fartiendumque templum Domini conuerti iussit: Ezechias serpentem æneum a Mose factum ne amplius adoraretur contriuit: Iosias legit Deuteronomium coram populo, fœdusque percussit cum Domino, nec non vasa dicata Baal, & vniuersæ militiæ cœli, præterea excelsa Tephel, altaria idolorum euerit, concussit, comminuit, & omnes Sacerdotes Baal cum pythonibus, & ariolis occidit: Sed & Nabuchadnassar blasphemare Deum prohibuit: item Sergius Paulum audiri iussit: alique Reges aliis temporibus nutritores fuere veræ Ecclesiæ, & cultus Dei veri ab idolomania dæmoniorum, vel creaturarū vindices. Econtrario autem reprehenduntur decem Reges Terræ, qui cū meretrice Babilonica scortati sunt: dictum est enim illis, Et nunc Reges intelligite, osculamini filium, attollite portas vestras, & introibit Rex gloriæ, item attendite a falsis prophetis, & glorificantes me glorificabo, vt lure optimo I A G E L L O noster sanctissimis Regibus adscribi queat, qui Lituanos imitabili exēplo a ceteris gentili ad lucem Euangelii facto suo & doctrina cōuertit. Reges ergo religionis causam curare debent quousque hæc & similia sanctorum Principum exempla illos progredi sinunt. Quo sensu etiam Illu. Albertus Dux Prussiæ, & Nobilitas Regni per suos legatos, S E R. S I G I S M. A V G. Regem nostrum & Epis.

Principum & Episcoporum in Ecclesia Dei officia diuersa.

Periculosum est alterius inuadere functionem.

1. Regum 13.

Reges in religione re purganda quousque possunt progredi exemplis piorum Regum ostenditur.

Exodi 4.

Exodi 32.

Iosue 8. 23. 24.

3. Regum 15.

4. Regum 12.

4. Regum 18.

4. Regum 23.

Danielis 3.

Apocal. 14. 15.

16. 17. 18. 19.

1. Regum 7.

Iagello sanctissimi,

Regibus confertur:

nostrum & Episcop. Regni ad repurgandam religionem in Comitibus transactis hortabantur: quo scilicet in primis articulum Iustificationis peccatorum, tot præstigiis in Iulgentiarum & purgatorii, aliisque satisfactionum carnificiis adulteratum, ex scripturis recte definiant: scortationem Sacerdotum matrimonio corrigant: sanguinem autem Christi pro aqua fornicaria populo ministrent: aliosque abusum ad amissim scripturarum sanctarum emendent. Nunquam enim Romanæ potencie archirecti & custodes permittent Christi dogmata valere in Ecclesia, quæ quidem illorum constitutiones & decreta contra agnum pugnantia euerterent.

Primo omnium Rex, Vlad. Iagel. exemplo pio sit, mediteturque ut subditis suis viam æternæ beatitudinis demonstret. Lex 1.

125 **Debitorum sumus Spiritualis alimonie salutaria illis pocula ministrare, quibus præsidentes temporalium commodorum præstamus suffragia, ut quos ad corporis necessitatem sustentamus, salutis etiam ipsis, quantum nostra sufficit facultas, ministeria porrigamus. nedum temporalibus insistimus profectibus uitæ commoda negligere uideamur. Et unde dona benedictionis & brauium expectamus sempiternum, inde uitæ detrimenta sentiamus, & premiis destituti adoptatis nulla laboris nostri commoda consequamur. * Expediit perquirere, & debita attendere ratione: ut dum hominibus impartimur carnis beneficia, meditetur qualiter ipsis cœlestia præbeamus alimenta, & quos in hoc seculo transitorijs rerum condimus copijs, illis viam æternæ beatitudinis demonstremus: quatinus & hic nostræ munificentie cognoscant præsidia, & tandem futuræ gloriæ compendia per exercitia directionis nostræ apprehendant in omnium saluatore: Proinde nos Vladislavus * Significamus * Quomodo Terras Lituaniæ & earum Incolas * feruenti desiderio cupientes in assumptæ fidei deuotione iugiter solidare & fundare: * Ut ipsos altissimus, quo præstante lumen fidei per nostram operam receperunt, ad laudem & honorem sui nominis & eiusdem fidei Catholicæ augmentum, gratiæ suæ charismate confirmaret: * Cum eos sæpe munificentie nostræ donis refecimus, summopere affectamus Spiritualibus gratijs refouere: & per quæque legitima studia & labores id feruentius mancipare: Qui ut se in fidei constantia commodius exerceant, & crescant de uirtute in uirtutem, iugum seruitutis quo hactenus fuerunt compediti, & constricti de ceruice ipsorum deponimus, & soluimus.**

Ex Prælator. Lituan.
Vilnæ 1401 dato,
quod libr. 5. capit. 1.
originaliter ponitur

O sacrosanctum boni
Principis studium.

Lituani ad fidem Catholicam sunt opera
Domini Regis Polonorum conuersi.

Sed & omnes Lituan. Procures se a Iagello. conuersos esse agnoscunt. Lex ii.

128 Proinde nos Prelati, Principes, Barones, Nobiles, Terrigenæ Terrarum Lituanie & repetitur.

Ex Prælat. Lituania
Vilnæ 1401 dato,
quod etiam in Priuilegio
libro 5. originaliter
repetitur.

Litvani fatentur se
per Polonos eruditos
& ad consortiū Ca-
tholicū receptos fu-
isse:

Lituaniae & Russiæ * Significamus, Quomodo eo tempore quo Pre-
lati, Principes, Barones & Nobiles et cōmunitas Terrigenarum Regni
Poloniæ diuina cooperante clementia Ser. Principem Dñm Vuladi-
slauum Regem Poloniæ supremū Ducem Lituanie heredem Russiæ
Dñm nostrum gratiosissimū de gentilitatis erroribus educētes in Re-
gem & Dñm suum assumpserunt. * Nos quoq; ipsius uestigia sequē-
tes almi Spiritus gratia eruditos ad ipsorum consortiū catholicum in-
uitantes de tenebris erroris uetusti, per assumptionem sacrae fidei or-
thodoxe receperunt. Cum quibus in fide facti unanimes & consortes
ad perfectionem catholicorum operum merito & opportune debemus
per concordiam perpetue aspirare.

Proinde templa per patronos dotata per Episcopos consecrentur.

Bodzenta.

Et ut diuinus cultus nostris temporibus augeatur, promittimus quod^{57.}
ubicumq; Nobiles continuam sustentationē Presbyteris assignare cur-
rauerint eidem Ecclesiam in bonis suis fundabimus indilate.

Ecclesiarum vero Pastores ne exigant pecunias a Sacramentis.

Bodzenta.

Rectores quoq; Ecclesiarum pro Sacramentis Ecclesiasticis quę gratis^{57.}
ministranda sunt nihil exigant alias ipsos grauiter puniemus.

COMMENTARIUS DE SA- CRAMENTIS.

Causa Sacramen-
torum institutorum.

Quid est sacramentū

Quare Sacramenta
elementis alligata.

sacramenta pauca,
facilia, sancta.

Christus vt seruiret infirmitati nostræ, certa eaque externa Sacramenta in
Ecclesia tuorum fidelium instituit: per quæ beneuolentiæ suæ erga nos pro-
missiones in conscientiis nostris obsignaret, ad sustinendum fidei nostræ imbes-
cillitatem. Proinde Sacramentum dicitur visibile signum, inuisibilis gratiæ, fide
apprehendendæ. Quod si fuisset incorporei, vt ait Chrysost. nuda & incor-
porea nobis hæc ipsa dedisset: Nunc quia corporibus insertas habemus animas,
sub visibilibus spiritualia tradidit, vt nobis ex corpore & anima constitutis sub
elementis corporeis spiritualia dona consignaret, quo sensu Augu. ait, accedat
verbum ad elementum, & fier Sacramentum: Necessitas autem ipsorum ex-
ternorum signorum est, teste eodem Augu. ea est quod in nullum nomen religi-
onis seu verum seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum
vel Sacramentorum visibilium consortio colligentur. Sunt vero ipsa Sacramen-
ta numero paucissima, obseruatu facillima, effectū sanctissima: quibus nouus
Christi populus colligatur, sanctificatur, & in fide ac generatione vitæ corrob-
ratur: quatenus ex huius mundi peregrinatione ad cœlestem Iherusalem, Deū
quē immortalis fruitionem, non peruenit. Et ne tam dantes quam accipientes
hæc sacrosancta symbola simonia polluantur, prudenter ac pie hac ipsa constitū-
tione cautum esse videmus: vt scilicet gratis accepta, gratis populo Christi mi-
nistrentur, & ne pietatem populi Ecclesiarū Pastores in questum conuertant.

Vique missa

Vsq; missa Regali pacta Referēd. quē,
relas audiāt ad horā vsq; prādī. Lex in

Quam vide de hoc Libr. 1. Capitu. 2. Artic. 12. de Referendariorū officio.

COMMENTARIVS DE MISSA.

Post peccatum Adæ, tanta fuit ira Dei aduersus genus humanum, vt nisi in fide filii eius in gratiam non reciperetur. Qui quidē filius Dei statim post peccatum nostris parentibus, deinde Abraham fuit promissus: cui promissioni quod Abraham credidit, reputatum est ei ad iusticiam: eiusque iusticiæ signaculum circumcisionem præputii accepit: quam ceremoniam veniens Christus baptis-
mo commutauit: aptiore nimirum tam gentibus quā Iudæis, tam masculis quā
fœminis, tam infantibus quam adultis fœdere seu Sacramento: per quod secū-
du n veterem hominem comorimur, atque consépelimur: secundum autem no-
uum hominem conresurgimus, atque coniuuificamur Christo Iesu: qui quidē
a nobis ad dextram patris abiturus, pro eo ac tenerime nos dilexit, reliquit cor-
poris & sanguinis sui pabulum spirituale: quod quidem nos per baptismum re-
natos pasceret, vegetaret, ipsius mortis nostri causa perpeffæ nunquam obliuisci
sineret, & solatio esset veluti orphanis, illum nobis quoad fieri potest exhiberet,
nequē solum in animis verum etiam in sensibus nostris repræsenteret, vt scilicet
visis atque gustatis ipsis exterioribus symbolis absens Domini recordaremur,
desolati consolaremur, trepidantes in fiduciam erigeremur, ægri sanaremur, &
gustum cœlestis ac immortalis vitæ sumeremus caduci, quoad illi vniremur in
re, cui nunc militamus in fide ac spe. Dicitur autem hoc Sacramentum Synaxis
a Græcis, a Latinis communio: corpus enim Ecclesiæ ex nobis omnibus com-
ponitur, vt panis ex granis, vinum ex acinis, sed contusis prius & pressis charita-
te, vt iam nullum existat granum, nullus acinus appareat: sic in communitate
Ecclesiæ Christi nemo est suus, sed aliorum: nemo suum per se habet sensum &
affectum, sed aliorum, conuersum scilicet in substantiam corporis communis.
Si quidem materia seu elementum huius Sacramenti est panis ex multis granis
& vinum ex acinis: Forma quæ ex gratiarum actione seu benedictione confes-
quitur, est corpus Christi, traditum seu fractum pro nobis, & sanguis Domini in
remissionem peccatorum nostrorum effusus: Efficiens, verbum seu præceptum
Domini, & minister Ecclesiæ: Finis autem, vt comedatur & bibatur in comē-
morationem mortis Dominicæ, & in signum certissimum gratuitæ remissionis
peccatorum nostrorum in ipso Christo mediatore nobis penitentibus & fidelis-
bus oblata. Quoniam autem hæc cæna Dominica pro omnibus Christi fidelis-
bus est instituta, magna que ex parte præces, laudes, gratiarumque actiones con-
tinet, non tam a questuario aliquo Sacerdote, quam a tota Ecclesia integra su-
menda est frequentissime: ne tanta mysteria per sacrilegiū diuidamus, vel mer-
cenariis potius oblicere, ipsi autem ea fastidire videamur. Quia tamen Centurio
ille qui indignum se confitebatur vt Christus intraret sub lectum eius, & Za-
cheus qui gaudens excepit illum in domum suam non iurgabantur: sed alter ex
abiectione sui, alter ex gaudio parem gratiam repererunt: Nos quoque in vicio
non erimus, si interdum vt indigni abstinēbimus, vel etiam quam frequentissi-
me gaudentes hanc æscam & potum spirituales sumamus, certe illud semper
est necessarium, vt credamus Christum sic nobis coadunatum, sic nos illi vicissim
insertos esse, adeoque vnum corpus cum ipso coaluisse, vt quicquid ipsius est nos
stern semper vocare liceat: hinc sequitur, vt nobis spondere audeamus vitam
æternam nostram esse, cuius ipse heres est, nec Regnum cœlorum quo iam in-
gressus est pos-

Ira Dei aduersus
peccatum.

Circumcisio Signa-
culum fuit iusticiæ
ex fide.

Circumcisio baptis-
mo commutata.

Mysterium baptismi

Quo consilio Chri-
stus abiens sacramē-
tum corporis in pa-
ne, & sanguinis sui
in uino nobis reliquit

Synaxis qua ratione
dicitur.

Quatuor cause hu-
ius Sacramenti.

A tota Ecclesia inte-
grum sacramentum
est sumendum.

An semper sumenda
est cæna Dominica.

gressus est posse magis excidere nobis quam ipsi, rursus non posse peccatis nostris nos (dico penitentes & fideles) damnari quam diu ipse non damnatur, cum ea sibi imputari voluit, ac si sua essent: filius enim hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecit: suo descensu in Terras, ascensum nobis in cœlum strauit: accepta nostra mortalitate, suam nobis immortalitatem contulit: suscepta nostra imbecillitate, virtutem suam dedit nobis: recepta nostra paupertate, ad nos suam opulentiam transtulit: omni iniusticia nostra in se recepta, iusticia sua nos donauit: ut iam nihil restet, nisi ut in hac fide roborari, in nouitate vitæ operibusque sanctis ambulantes, gratias agamus ei qui redemit nos: & tum integrum nobis est, ut muniis Reipub. vel priuatæ secundum vocationem nostram seruiamus. A Deo quippe immortalis sunt nobis agendi capienda primordia, quando quidem ab illo omnium rerum principia ducuntur, in iustum robur excresecunt, ac in gloriam ipsius, nostramque vtilitatem ordinantur.

Licet autem officiū Castren. semper de

bet esse paratum, in festis tamen Solennib. & diebus Dominic. causæ

usus dierum festorum legimus.

officij non iudicentur: his enim diebus audiendo uerbo Dei, et orationibus in templo uacandū est. **LEX III.**

Quam vide infra Libr. 1. Cap. 12. Artic. 14. de formula Iudicii officij Castren.

Cum Archidiaconus, veritatem doctrinæ Euangel. bonosq; mores Pastorum exploraturus uisitat, nihil exigat.

Bodzanta 1369.

Prohibemus etiam Archidiaconis, Præpositis, & alijs Prælati nostre diocesis iurisdictionem habentibus, ut uisitando non excedant euectionum numerum a iure diutius institutum: neq; in tempore uisitationis pecuniam exigant a subiectis.

Pensioibus cultus diuini minuitur. Lex v

Quam vide supra Cap. eodem Articul. 1. & 2. Lege, Quamuis.

Licet fraternitates abrogantur officia tamen illorum in Ecclesiis maneant. Lex vi.

sigism. Aug. Petri
conu. 1550. Idem
cap. 16. articulo 10.
de Ciuitatibus.

Quia fraternitates iam dudum a prædecessoribus nostris sublatae sunt, & nos easdem etiamnum iuxta priora statuta tullimus, & in nihilum conuertimus, præter ordinem & obsequia Ecclesiarum.

Si accusans cum accusante sunt simul

in una Villa, uel una Parochia audiunt diuina, tunc obiectio & annualis præscriptio procedat & habeat locum contra agentem de furto. **LEX VII.**

Quam vide de Furtis Libro 3. Capitulo 12. Articulo 2.

De Iumentis indomitis pascendis sub

custodia a

Quam vide Libro 3. Capitulo 11. Articulo 5.

COMMENTARIVS.

Festa hominum sanctorum, quorum fidei in Christum ac sincerae confessionis certa testimonia extant, merito celebrantur in Ecclesia: non ut illos pro Diis colamus, aliquidue aliud illis præter analogiam fidei scripturaeque fines tribuamus: sed ut diuinas virtutes per Spiritum sanctum in illis effectas recolamus, & Deum, ut similes quoque virtutes ad gloriam nominis sui & salutem nostram operetur in nobis imploremus: hic enim vnicus modus est, quo sancti volunt a nobis honorari: Sicut & virgo mater ait, Quia respexit ad humilitatem ancillae suae, ecce enim ab hinc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Et misericordia eius a progenie in progeniem timentibus eum, &cet.

De Iudicijs Spiritualium.

P R A E F A T I O.

Scriptura ministris Ecclesiarum tribuit mandatum baptisandi, docendi Euangelii, remittendi, vel ligandi peccata, aliaque administrandi Sacramenta: praeterea iurisdictionem, videlicet excommunicandi eos, quorum manifesta sunt crimina, & resipiscences rursus absoluerendi: reliqua vel humano iure concessa habent, vel vi, necessitateue extorta.

Saecul. ad Iudiciũ Spirit. pro causis Civilibus per Clericos ne euocentur.

57. Praeterea volumus. Quod laici deinceps pro debitis & in alijs causis Civilibus per Clericos ad forum Ecclesiasticum non trahantur: nisi forte sit causa Spiritualis, uel Spirituali annexa, aut debitum fuerit decimale.

Bodxante lib. 4. ca. 6. ne saecul. ad forũ spiritual. euocetur, hoc statutũ cum alijs sui similibus ponetur

Ipforum tamen Spiritualium certae cau-

saẽ S. limitum, Kmetonum fugitiuorum, Homicidiorum, vulnerum, iure Seculari definiantur. LEX IX.

- 117 Spirituales pro bonis siue iniurijs bonorum iuri communi subiectorum iure Terrestri experiantur: Iniuriæ sunt, super limitibus, Kmetonibus fugitiuis, cede, & vulneribus, alias iuxta Statuta Iohannis Alberti Regis, de singulis horum disponen.

Alex. in Rad. 1505 Idẽ de offic. succam. lib. 1. cap. 14. artic. 1. repetetur item lib. 1. cap. 17. de Kmetonibus fugitiuis.

Proinde Inhibitiones Spiritualium ad

Saecularia Iudicia dandæ nõ sunt, & datæ cassantur, nisi causæ meræ Spirituales essent. LEX X.

- 108 Item uiam discordiarum inter statum Spiritualem & Secularem, occasione Inhibitionum quos Prælati Spirituales in iure Seculari ipsorum literis & interdictis facere consueuerunt, feruentius exortarum, exoriunda-

Iohan. Albertus Penitricouia 1496. Idẽ lib. 4. cap. 4. artic. 1. de Inhibitionibus inter alias leges repet.

exoriundarumq; præcludere uolētes: Statuimus, Quod deinceps Prælati Spirituales a talibus Inhibitionibus faciendis penitus cessent: præsertim pro causis ad lus Seculare pertinentibus: exceptis causis luri Spirituali subiectis: de quibus se nullatenus Iudicium Terreſtre debeat ingerere.

Quas causas Iudices Spiritualium cognoscent. LEX XI.

Uigism. Cr. 1543.

Differentias Iudiciorum inter Spirituales & Seculares personas, sic in præsentibus Comitibus cum Consiliariis nostris utriusq; status & Terrarum Nunciis constituimus: ne amplius alteri alteros ad lus incompetens euocent. Ut itaq; sit definitum, quæ causæ ad Iudiciū Spirituale & Seculare pertinent, per hanc illarum descriptionē Significamus, describimus, & constituimus, cū consensu Dñorum et Prælatorū Spiritualium: Nec non Dñorum status Secularis & Nunciorū Terreſtrium. Inprimis ad Spiritualiū Iudicium pertinet iudicare differētiās fidei sanctę Christianę, hereses, schismata, blasphemias cōtra Deum, &c.

Videantur de his Leges singule, singulis locis statuti.

¶ Item pro decimis, septem Sacramentis Ecclesię, bene- (apostasias, ficiis, Sacrilegiis, Simonia, fenoribus, Spiritualiū homicidiis, percussionibus, & vulneribus ordinatorum alias consecratorū: Sacrorum nū- dinatione, & pro his, qui cōfugiunt sub tutelam templorū, uel Monasticorum Cenobiorum. Exceptis tamē illis, quos lus templis defendere non permittit, ut sunt nocturni damnidatores in segetibus, fundis, uel agris: sicarii alias dispercussores libere iter faciennū, fures publice proclamati, uel ter in Regestris conscripti, incendiarii, & uiolatores libertatum Ecclesiarū: isti & tales debent ex tēplis recipi, neq; defendi.

De fundis sacerdotiorum.

¶ Item ad Iudicium Spirituale iudicare pertinet Incantatiōes et Magias: Cēsus perpetuos Ecclesiasticos, Terreſtres & tēporales: reemptiones, Ecclesiarū dotationes alias posuuyatne Nihilominus de ipsis fundis, Ecclesiis dotatis, alias o posuuyathnym sic est constitutū: quia si aliquis Spirituality, uel uigore literarum uel possessionis diuturnę possideret id quod asserit esse Ecclesię dotatū alias posuuyathnym: & ex illo Ecclesia uel Ecclesiastica persona inofficiose, & alicuius ui seu uolētia esset depulsa, & eo nomine citaret, is debet iudicari iuxta ueterē consuetudinem Iure Spiritualiū: excepto hoc, si in termino persona Secularis citata assereret, quia hoc ipsum pro quo citatur, Ecclesiasticū non est, sed tantum adiectum de eius proprio ad Ecclesiasticū (fundum) hoc est, quia hæc persona Spirituality, plus sibi eius dotationis alias posuuyathnego appropriauit, latius, uel longius, quam debet habere iuxta literas foundationis & possessionis: Extunc Spirituality Iudex adiudicando actori hoc quod in literis fundatiōis habet, uel ab eo iuste possideri Dñs agnosceret, uel id super quod legitime doceret, pro reliquo

fundi, illo scilicet

fundi, illo scilicet quod eidem non agnosceret Dñs debet remitti ad Ius Terreſtre: In qua quidem cauſa pro proprietate (fundi) pro limitibus & pro meta, a decreto remiſſionis a Iudicio Spirituali ad Ius Terreſtre, ad ſuperius tribunal Iudicij Spirituales, uel Romanum appellatio admitteri non debet: ſub pœna infraſcripta.

¶ Sic etiam ad Iudicium Spirituale pertineat perſona miſera & dereliſta quę manibus ſuis uictũ ſibi emereri neq; elaborare non poteſt.

¶ Item huic etiam Spirituali Iudicio pertinet quęrere, & iudicare de legitimi uel illegitimi tori liberis, ſeu natalibus.

¶ Item ad Iudicium Spirituale pertinent cauſę eorum qui ſe ſpontę ſua obligant & inſcribunt in Iure Spirituali, præter inſcriptiones illas quas Kmetones & ſubditi Nobilium facerent inter ſe, corã Iudicio Spirituali, nam tales inſcriptiones inter Kmetones & ſubditos Nobilium a Spiritualibus ſuſcipi non debent. Quod ſi ſuſciperentur, extunc tales inſcriptiones nihil ualere debent.

¶ Sed inſcriptiones & uenditiones decimarũ, pro debito Eccleſiæ, uel Spirituali perſonę facien. poſſunt ſuſcipere & iudicare Iudicio Spirituali. Sed hoc debet intelligi de Kmetonibus & ſubditis liberis nõ obligatis noſtris Regalibus: ſic etiã de Kmetonibus Spiritualiũ, quibus licebit tales facere, & in ſe ſuſcipere inſcriptiones: tantum a Kmetonibus & ſubditis Nobilium ſuſcipi non debent.

*Ad artic. de decimis
& cap. Kmeton, idẽ
transferitur.*

¶ Etiam pro percuſſionibus & exceſſibus cõtra Eccleſias & Eccleſiaſticas perſonas conſecratas, præter quã illos Eccleſiæ miniſtros, qui Eccleſiaſtici & accolyti eſſent, & uxores poſtea ducerent, præter etiam illos qui exiſtentes miniſtri Eccleſiæ, non tamen Sacerdotes, ipſi ſoli in tabernis lites quęreren, & in illis litibus conuicti fuerint, hi ad Iudicium Spirituale pertinere non debent.

¶ Etiam ad Iudicium Spirituale pertineant cauſę Iuriſpatronatus Plebanatũ, Altarium, Prebendarũ, & aliorum Sacerdotiorũ: adhuc diuortiorũ & dotium inter perſonas per diuortiũ ſeparatas, Cognitiõ tamen ſeu Iudiciũ de dote perſonę per diuortium ſeparatę, remitti debet ad tribunal Sacrę M. R. ſecundum ueterẽ conſuetudinem.

¶ Teſtamentorũ uero cauſa utriuſq; Iuris, tam Spirituales quã Sęcularis debet eſſe: exceptis illis, quę eſſent in Iure Sęculari facta: ea enim in eodem Iure cognosci debent, niſi forte aliquid in eo Eccleſiæ uel in pios uſus & miſericordiæ opera legaretur: ſed nihil Iuri Terreſtri ſubiectum contra ſtatutum legari debet. Hoc eſt autem Teſtamentũ mixtũ fori, quod coram publico Notario fieret, uel qui illud propria manu ſcriberet, uel coram aliquibus Teſtibus præſertim Nobilibus factum eſſet: hoc tamen eſſe debet liberũ Nobilibus, non autem Ciuitatũ Incolis: & pro talibus poteſt citare qui uult ad forum Spirituale uel Sęculare ad quod aliquis pertinet, hoc in eis uoluntate ſtat. Sed Teſtamentum quod ali-

*Teſtamentum mixtũ
fori.*

tum quod aliquis coram nobis, uel coram quocumq; alio Iudicio, aut Iure Seculari Terrestri, Castren. Ciuili, Villano, Aduocato, & iuratis faceret: tale omnino ad Ius Spirituale non pertinebit, neq; nomine illius potest quis conueniri coram Iudicio Spirituali: excepto si aliquid Ecclesie, & quod contra Ius Terrestre non esset, legaretur: hoc in eius uoluntate erit ad Spirituale scilicet uel Seculare Ius citare: & si qua Spirituales persona aliquem Nobilem, uel Nobilis subditum, ad Ius Spirituale pro alia re, ultra articulos superius scriptos, ad Spirituale Ius extraheret uel citaret: Extunc ibidem eidem euocato pro poena debet dare xiiij marcas pecunie, quæ debet in illo decerni in Spirituali Iure sub censuris: a quo decreto poene, appellatio non debet admitti per Spiritualem Iudicem: alias autem omnes causas Iudicium Seculare debet iudicare, ita quod si etiam Spirituales haberent aliquid cum Secularibus agere, uel cum illorum subditis: debent in Iure Seculari experiri. Similiter etiam si quis secularis spirituale ad Ius seculare Terrestre pro his articulis iudicio spirituali pertinentibus euocaret, talis etiam debet condemnari in poena xiiij marc. Nihilominus per hanc constitutionem nostram nolumus, ut in aliquo derogetur Iuribus & Priuilegijs spiritualium in statutis descriptis: hoc est, ne in illis hoc mutaretur uel destrueretur, quod est plus in illis scriptum, quam hæc constitutio habet, ita enim cum Consiliarijs nostris & Nuncijs Terrarum constituimus, quia hoc debemus unicuiq; tam spirituali quam seculari subdito nostro tenere & reformare iuxta constitutiones priores.

Conditio hæc totam legem ad priores constitutiones presertim si sint huic contrarie limitat.

ARTICVLVS IX.

De Raptoribus Decimarum & bonorum Ecclesie, ac de his, qui Excommunicationum sententias ultra Annum sustinent.

De Raptorib, decimarum & bonorum Ecclesie, ac sustinentibus sententias excommunicationum ultra annum. Lex 1.

Hoc est Priuil. a Iazgellone Spiritualib. datum, & a Kazim. Tertio confirmatum

De militibus autem in bello spiritualium bonorum raptoribus, uide lib. 6. cap. 1. art. 4. de militibus damna facientes.

Kazimirus Tertius exordiendo confirmat. meminit constitutionem patris sui Vladislaus

IN NOMINE DOMINI AMEN. Nos KAZIMIRVS Dei gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lituanie. &c. Ad perpetuam rei memoriam, Significamus per presentes, &c. Etsi Regni nostri subditis clementie nostre, & Regalis prouisionis, in augendis commodis, ac iuribus, immunitatibus, ac libertatibus conseruandis, sinum extendimus: Quanto magis Ecclesie (unde laus & honor altissimo Iesu Christo omnium creatori salusq; prouenit animarum, nec non personis, & membris Ecclesiasticis) id facere & impendere conuenit: Proinde foelicis memorie Sereniss. Princeps Dñs Vladislaus Rex Poloniae, & progenitor noster charissimus & prædecessor iniquitati

66.
67.
68.

for iniquitati hominum occurrendo, & Ecclesiasticę libertati, eiusq; menbris, & personis Ecclesiasticis & Secularibus paci & indēnitati sui regiminis consultius prouidendo, suas certas & patentes literas statuti fecit & condidit huiusmodi sub tenore.

dislati lagel. pro libertate Eccles. & personis Eccle. aditatu.

IN NOMINE DOMINI AMEN. VVLADISLAUS Dei gratia Rex Poloniae nec nō Terrarum Cracouie, Sandomirig, Siradie, Cuiauie, Lanciciae, Lituanieq; Princeps supremus Pomeraniae Rufsiaeq; Dñs & heres. Ad perpetuam rei memoriā: Etsi sub-

Vladislaus Iagello Priuilegium originale de libertate Ecclesie & personis Ecclesiasticis incipit.

ditorum nostrorū Secularium commodis de benignitate Regia libenter intendimus, iuraq; & libertates ipsorū contra detestandam malignorum prauitatem ditionis nostrę præsidio confouemus, multo magis tamen Regis pacifici, Dominatoris uniuersorū exemplo, per quem Reges regnant, & Principes dominantur, Ecclesiam suam sanctam, & personas Spirituales & Seculares sibi subiectas, in iuribus, & libertatibus, ac statutis, a sanctis patribus æditis, conseruare & tueri conuenit: & ipsas ab omni impressiōnū incurſu præseruare. Noscat igitur, tam præsens etas quam posteritas futurorū: Quod quamquā sacris canonibus salubriter sancitum, & lege humana utiliter sit prouisum, Quod quicumq; Princeps seu Capitaneus, Baro, aut Nobilis, Miles, aut Vassallus. Et generaliter quęuis alia persona Spiritualis aut Secularis, cuiuscumq; status, dignitatis, gradus, & conditionis existat: * Decimas quas sibi Deus in signum uniuersalis Dominię, pro alimento seruientium reddi censuit: Nec non domos, tributa, Castra, Villas, munitiōes, possessiones, & quęuis bona, ac alias res mobiles, & immobiles, ad Ecclesias, & pia opera, ac religiosa loca, personasq; Ecclesiasticas spectantes: ac etiam pauperum hominū in ipsorum bonis degentium rapuerit inuasit, occupauerit, aut illicite detinuerit, exactionauerit, tallias seu collectas imposuerit, seu iniuste impignorauerit, aut occasione pignoris aliquid extorserit, uel quouis quęſito colore grauauerit, uel rapi, inuadi, occupari, detineri, impignorari seu exactionari mandauerit, ordinauerit, seu ratum habuerit, aut raptorem, inuasorem, occupatorem, & detentorem illicitū, cum re rapta, inuasa, occupata, & detenta cōseruauerit, seu in deffensionē suscepit, aut in bonis eiusdem notoriū damnum uel manifestam offensam intulerit: * Nisi omnia & singula rapta, inuasa, occupata, seu pignorata restituerit: Nec non de iniurijs, & damnis illatis, ac manifesta offensa, condignā emendam, & satisfactionem impenderit: cum ipsorū complicibus, pœnis, & censuris Ecclesiasticis debent subiaccere. * Tamen quia nonnullarū personarum Secularium Regni nostri adeo irrepsit & inoleuit iniquitas: Quod pœnas & censuras in & contra tales tam a canone quam ab homine promulgatas, in sensum dati reprobū, ultra annum animo indurato, in cōtemptum clauium sanctę matris Ecclesie, animarūq; suarum periculū,

Deus uelut uniuersalis dominator decimas sibi dari iussit.

Raptor, inuasor, & occupator detentorū que bonorum Ecclesiasticorū: & quilibet dans occasionem talia exercendi, pœnis & censuris Ecclesiasticis debet subiaccere.

De his qui ultra unū annum censuras sustinent Ecclesiasticas.

R

statutorumq;

Meminit Vladisla-
constitutionum per
suos prædecesso. pro
libertate Ecclesiasti-
ca sancitarum.

Quos macro spiri-
tualis a malo non re-
uocat poena temp-
oralis debet coercere

Cuiuslibet excōmuni-
cati ultra annum le-
galē excōmunicatio-
nem pro quocūq; ex-
cessu sustinentis om-
nia bona mobilia uel
immobilia debet per
loci Capitaneū appre-
hendi, & tam diu te-
neri, quousq; de eis p
excōmunicatum, uel
eundem Capitaneum
satisfactio persone
lesē impendatur.

Solutione facta iniu-
riam passis, & abso-
lutione obtenta, bo-
na prædicta raptori
per Capitaneum re-
stituuntur.

Mandatum Regis ad
Capitaneos.

Capitanei remissi in
executione præmissio-
rum Ecclesiasticis cō-
iuris sunt feriendi.

Statutorumq; prædictorū uilipendium, & scandalum Christi fidelium plurimorum, sustinere non formidant: propter quorum culpam diuinæ ultionis gladius sæpius perimit innocentes, unde etiam pullulant hæ-
reses, uariaq; insurgunt animarū pericula: * Nos igitur Vladislaus, qui intensis desiderijs prædecessorū nostrorum exemplo, tanquā tutor & conseruator iurium, libertatū, & Priuilegiorū, in Ecclesia persona-
rumq; sibi subiectarū, propagationem libertatis Ecclesiasticæ, ex debito affectamus, ad executionē debitam statutorū huiusmodi procedere cu-
pientes, cum frustra conderentur leges nisi executioni debite demandarentur: * Ex quo etiam quos timor Dei & mucro Spiritualis a malo non reuocat poena temporalis debet coercere, præsentī nostro Regio decreto de consilio & unanimi Prælatorū & Baronum nostrorū uoto, scientia, & assensu uolumus, decernimus, & firmissime ac irrefragabili-
liter perpetuo obseruare pollicemur: Statuimusq; & ordinamus per præsentēs, ut dum aliquis indigena Regni nostri cuiuscūq; status & conditionis existat, propter raptum decimarū, uel aliarum rerum Ecclesiasticarū occupationem, aut ratione excessuum quorumcūq; siue etiam in contumaciā de non parendo iuri, & mandatis sanctæ Ecclesiæ.
* Sentencia excōmunicationis IVSTE FVERIT innodatus ipsamq; ultra annum legalē pertinaciter sustinuerit nec curauerit ad gremium sanctæ matris Ecclesiæ redire, et pro excessu debitam emendā exhibere. Extunc anno huiusmodi elapso omnia bona eiusdem excōmunicati mobilia et immobilia quæ tunc possederit, debent recipi per locorum Capitaneos quibus subiacent & apprehendi, tenenda, & possidenda tam diu per Capitaneos huiusmodi quousq; per eosdem excōmunicatos uel Capitaneos memoratos de huiusmodi bonis damna, uel ualor rei, ipsis legis uel iniuriā passis plenarie exoluantur. * Quibus solutis bona prælibata præfatis excōmunicatis non nisi absolutis, decernimus uiceuersa restituenda per Capitaneos prænotatos. * Mandamus igitur omnibus & singulis Regni nostri Capitaneis & uicesgerentibus eorundem quatinus ad compescendā talium excommunicatorū pertinaciam, duriciā, & temeritatem, præmissa nostra saluberrima decreta executioni debite debeant demandari perpetue & in æuum, totiens quotiens per Prælatos aliasq; personas tam Ecclesiasticas quā Seculares super hoc fuerint requisiti & moniti. Quod si præfati Capitanei, Tenutarijque nostri aut loca tenentes eorundē pro tempore existentes in executione præmissorum tardi fuerint uel negligentes: Extunc ipsos omnes pro huiusmodi negligentia per loci ordinarios iaculo anathematis indulgemus feriendos: harum quibus Sigillum nostrū est appensum testimonio literarū: Actum Cracouiæ sabbato proximo ante festū Purificationis Mariæ Virginis. Anno Dñi 1432. præsentibus Reuerend, in Christo patribus Dñis Sbigneo Cracou. & Iohanne Chelmeñ.

ne Chelmeñ. Episcopis. Nec nō Magnificis et Nobilib. Nicolao de Michalouu Castel. Cracouieñ. Petro de Pyeskouaskala Palatino Cracouieñ. Iohanne Glouacz de Olesznicza Marschal. R. P. & Iohanne de Konyeczpole, ac alijs quam plurimis militibus nostris dilectis. Datum per manus Venerab. Stanislai de Opporouu decret. Doctor. Decan. Cracouieñ. Sēd. Apost. Protonot. Regni nostri prædicti Vicecanc. nobis syncere dilecti, ad Relat. Magnifici Iohannis de Konyeczpole.

Nos itaq; uestigia progenitoris & prædecessoris nostri prælibati charissimi toto mentis nostræ conatu insequi & amplecti satagentes, literas huiusmodi statutum laudabile in se continentes, cum eorū toto tenore, de consensu & uoluntate Prælatorū, & Baronum, ac Consiliariorum Regni nostri approbamus, innouamus, ratificamus, & cōfirmamus tenore præsentium mediante. Quo circa omnibus & singulis præsentibus & futuris Regni nostri Capitaneis, Tenuarijs, & eorum uicesgerentibus mandamus, quatinus prædictas nostri progenitoris statuti literas in omnibus clausulis, punctis, & conditionibus teneant, et ad unguem perpetuo & inuiolabiliter obseruent. Aliosq; in suis Capitaneatibus tenutis & districtibus ipsis quomodolibet subiectos, suppositos cuiuscūq; præminentiae, gradus aut conditionis existant, arceant, & compellant iuxta uim & formam prædictarum progenitoris nostri literarum quotiens tam per Prælatos quā alias personas Ecclesiasticas & Seculares fuerint super hoc requisiti et postulati. Quod si ipsi Capitanei & Tenuarij seu ipsorum loca tenentes pro tempore existentes in præmissorū executione se remissos & negligentes, aut alias quomodocūq; difficiles reddiderint extunc ipsos & eorum quemlibet propter huiusmodi incuriam & contemptū mandatorum nostrorum excommunicationū sententijs & censuris Ecclesiasticis in eos per locorū ordinarios eorumq; uicarios & officiales generales fulminādos & promulgandos subdimus, et subicimus, ac perpetuo subiacere decernimus & obligamus tamdiu procedendum quousq; ad ipsarum executionē literarum curauerint procedere cum effectu. Harum quibus Sigillum nostrum est appensum testimonio literarū. Actum in Conuentiōe generali Pyotrkouieñ. pro festo sancti Adalberti celebrata, feria quarta post festum sancti Georgij proxima, 26 mensis Aprilis. Anno Dñi 1458. præsentibus ibidem Reuerendis. Reuerendisq; in Christo patrib. Dñis Iohanne S. Gnesneñ. Ecclesiæ Archiepi. & Primate, Thoma Cracouieñ. Iohanne Vuladisl. & R. P. Cancel. ac Andrea Posnaniē. Ecclesiarum Episcopis. Venerabilib; Iohanne Luthkonis de Brzezye, V. I. Doctoris Archidiac. Gnesneñ. & Vicecanc. R. P. Nec non Magnificis Generalib. Nobilib. & strennuis Iohanne de Czyzouu Castel. Iohanne de Thanczyn Palatino Cracouieñ. Luca de Gorka Posnani. Stanislao de Ostrorog Calis. Derslao de Rythuany Sandomirieñ. Pe-

Kazimirus Tertius
statutum paternū cō-
firmans mandat om-
nibus Capitaneis &
eorum uicesgerentibus hanc constitutio-
nem tenere in omni-
bus suis punctis ali-
osq; subiectos ad te-
nendum compellen-
dos fore.

subiicit R. M. Ca-
pitaneos negligentes
sententijs excommu-
nicationum per loci
ordinarios contra eo-
s fulminandis.

tro de Opporou Lancicieñ. Nicolao de Kosczyelec Brzeſteñ. Palatinis: Andrea Odrouasz de Sproua Palat. & Capit. Leopoliẽ. Iohanne de Pileza, Hyncza de Rogou Siradieñ. & R. P. Vicethesaur. Petro de Thurou Sandomirieñ. Petro de Striykou Vuladiſl Stanislao de Schydlouyecz Zarnouieñ. Castellanis. Cressao Voyſzyk de Voycza Cracouieñ. Sandiuogio de Lanczemcze Sandomir. Iohanne Kuropathua de Laczuchouu Lublineñ Succamerarijs. Nicolao de Brzezye R. P. Miſchalco. Iohanne Kraszka de Lubnicza Califs. Iohanne de Sczekocziny Dapiſero Sandomirieñ. Nicolao Lublineñ. Nicolao Pyenyazek de Vithuicze Cracouieñ. Capitaneo, Iohanne de Melſtyn Iohanne de Tharnouu, Iacobo de Dampno Pincerna, Nicolao de Chrzanſtouu Tribuno Cracouieñ. ac Venerabilibus Iacobo de Syenno Gneſneñ. & Cracouieñ. Iacobo Loth de Dampno Decan. Cracou. Iohanne de Pnyouu decret. Doctõr. Archidiac. Iohanne Voyſzyk de Voycza Cuſto de Cracou. Petro Spinek de Benthkouu Gneſneñ. & Cracou. Canon. & alijs quam pluribus fidedignis circa premiſſa. Datum per manus præfatorum Reuerend. patris Dñi Iohanne Episcop. Vuladiſl. & Cancel. ac Venerabilis Iohannis Luthkonis de Brzezye V. l. Doctõr. Archidiac. Gneſneñ. & Vicecanc. R. P. ſyncere nobis dilectorum ad relationem præfati Venerabilis Luthkonis de Brzezye Doctõr. V. l. Archidiac. Gneſneñ. Vicecancel.

ARTICVLVS X.

DE SPIRITVALIVM CENSVRIS.

P R A E F A T I O.

Si Eccleſia eſt beatus ille cœtus hominum, qui verbum Dei audit & cuſtodit: proſecto glorioſum eſt huius Ciuitatis municipem eſſe: e regione autẽ proſoſum debet haberi ſocietate & conſortio illius excidere, quod tum demum fit,

Quando locus eſt excommunicationi. Si quis non audiuit verbum Dei, neque citra ſpem correctionis cuſtodiat illud. Itaque Petrus Ananiam nomine mendacii: Paulus ob incæſtum quendã Corinthium: & alij veri miniſtri Dei, alios nefarios ob alia crimina excomunicauerunt. Præcipuus autem vſus excommunicationis debet eſſe, ne in Dei nomen, idolatria, Sac. ilegia, blaſphemia aliaque offenſiones religionis publice emergat ac ſpargantur in populum, vt ſcilicet inter Chriſtianos publica religionis a Deo inſtitutæ facies exiſtat inter homines vero conſtet humanitas. Qui enim hæc viſolant, eis vbique gentium ſacris interdicitur, vt ita publica lancinati infamia, ad ſocietatem corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia, redeant, ac reuertantur. Quia vero Chriſtus cœcum natum extra Synagogam Iudæorum poſitum illuminauit,

Vſus excommunicationis. Multi ſoluuntur a deo argumento eſſe poteſt, multos a Sacerdotibus ſolere ligari, quos Chriſtus ſoluit: qui a ſacerdotibus ligantur & econtra. & econtra. pter humanarum quarundam traditionũ, verum tantum propter Diuini verbi tranſgreſſionem ligatum vel ſolutum eſſe aliquem credere debeamus, cuiſque

Quatenus ſacerdotibus eſt obediendũ. enim Sacerdotes audiendi ſunt, quatenus ex Moſe hoc eſt verbo Dei, faciendave vitanda præcipiunt: & peccatum offendunt, vel Euangelium anuntiant: quod enim iubentibus Pontificibus Iudas Chriſtum vendidit: nouem autem leproſi ad Sacerdotes miſſi Chriſto gratiam non reddiderunt: ii ingrati tudinis, ille perfidia horribili exemplo damnati ſunt.

Iaroslai Gneſe

Iaross. Gnes. Arch. de Interdicto seruā.

54. Super interdicto seruando, taliter decreuimus quod cum ex casu qualicumq; euenerit in Ciuitate Cracouiē. interdictum Ecclesiasticū teneri, & obseruari: Ciuitas Kazimiria iuxta flumen Vissa, eidem interdicto non debet subiacere, & econuerso.

Cracouia interdicto
supposita Kazimiria
am excludit et econ-
uerso.

De eodem Bodzanta Episc. Cracou.

53. Item super interdicto seruando taliter decreuimus: Quod cum ex casu qualicumq; euenerit, in Ciuitate Cracouiē. interdictum Ecclesiasticum teneri & obseruari. Ciuitas Kazimiria quæ est quasi contigua ultra flauium Vissa, eidē interdicto non debet subiacere & econuerso.

Kazimiria a Craco.
tēpore interdicti di-
scernitur.

De cessatiōe a diuin. ppter excōmunic.

54. Statuimus insuper quod ubicumque uel ad quamcūq; excommunicatus a lure, uel Ecclesiam, seu Ciuitatem ingressus fuerit, tunc cessetur a Diuinis ipso tamen de Ecclesia aut Cæmeterio recedente, Diuina licite referuentur, & resumentur.

Excommunicato præ-
sente cessatur a Diui-
nis: sed recedente Di-
uina resumuntur.

De eodem Bodzanta Episc. Cracou.

53. Statuimus insuper. Quod ubicumq; uel ad quemcūq; locum excōmunicatus a lure, uel ab homine uenerit ad Ecclesiam, uel Ciuitatem ingressus fuerit, tunc cessetur a Diuinis, ipso tamen de Ecclesia, uel Ciuitate iam recedente, Diuina licite resumantur.

Exeunte excommu-
nicato statim fit cor-
tinuatio Diuinorum.

De Interdicto triduo non tenendo

Iarossa. Archiepisc. Gnesnen.

54. Inter cætera decernimus, & statuimus expresse, quod interdictum triduanum, quod alias seruatur, per omnes Ecclesias, propter aduentum alicuius excōmunicati, extunc per quempiā, & exnunc nullatenus debeat teneri, & obseruari, ne pluralitas plebis deuotæ, propter crimen unius obstinati, salutaribus Diuinis officijs priuetur, & sua orbetur deuotione. Vbi autem sententia sedis Apostolicæ fuit, cui nos legem dictare non possumus, uolumus quod forma mandati, in rescripto posita, diligenter seruetur, & exequatur clausula de interdicto superius triduo præmissio non obstante.

Propter aduentum
excommunicati Ec-
clesia triduo inter-
dicto non est suppo-
nenda.

Interdictum a sede
Apostol. promulga-
tum iuxta formam
rescripti diligenter
est seruandum.

De eodem Bodzanta Episc. Cracou.

53. Inter cætera decreuimus, & statuimus expresse Quod interdictum triduanum, quod alias seruabatur, per omnes Ecclesias propter aduentū alicuius excommunicati, exnunc per quempiā, nullatenus teneri debet nec obseruari, ne pluralitas plebis deuotæ propter crimen unius obstinati, salutaribus officijs Diuinis, & sua deuotione orbetur.

Interdictum tridua-
num sublatum.

De excommunicatis in Parochia.

Propter unum exco-
municatum Parochi-
ani non ligantur.

Item etiam uolumus, quod propter excommunicatum unum, qui uenerit ad locum quemcumque, Parochiani non debeant carere Diuinis: Pa 58.
pali duntaxat excommunicationis sententia, & interdicti obstante.

Si vero excommunicatio potest obijci

Testibus in causa Seculari productis Lib. 4. Cap. 19. Art. 1. de Testibus ponetur.

De Salario Tabellionum.

Tabelliones pro Pri-
uilegio libertatis ul-
tra sex grossos Pra-
gen. ab indigente non
exigant, pro citatio-
nibus unum grossum
Pragen. pro contuma-
cia duos grossos, pro
aggrauationibus non
plus quam sex gros-
sos Pragen. sub poena ex-
communicationis.

Item statuimus, & presentibus statuendo ordinamus, ne quis Notarius 58.
us publicus, aut priuatus, Curiae nostrae Episcopalis, aut dioecesis Cra-
couien. praedictae, pro libertate, super quacumque re conficienda, seu Pri-
uilegio super ea conscribenda, ultra sex grossos Pragenses, exigendo
non recipiat, ab indigente quocumque colore quaesito: pro quibuscumque
uero quietationibus unum grossum Pragen. Iterum pro sententia con-
tumacia, duos grossos: Et pro agrauationibus subsequendis, nullatenus
ultra sex grossos, dictorum Pragen. ab indigente, & praedicta peten-
tibus exigantur, sub poena excommunicationis: quam ipsos qui presen-
ti statuto, & ordinationibus praemissis contrarium fecerint, subiacere
uolumus ipso facto. Ut autem praedicta nostra constitutio, ordinatio
seu decretum temporibus perpetuis inuiolabiliter perseueret, ipsam con-
scribi iussimus. Nostrique ac Capituli supradicti Ecclesiae nostrae Cra-
couien. Sigillorum appensione muniri. Actum & datum Cracouie 14.
die mensis Iunii. Anno Domini 1369. presentibus & ordinantibus Ve-
nerabili in Christo patre & Domino Jaroslao S. Gnesnen. Eccle-
siae Archiepiscopo. Et Honorabilibus uiris Dominis Othone Praeposito Gnesnensi,
Iohanne Decano, Floriano Praeposito, Nicolao Custode Cracouien-
si, Gueslao Vislicien. & Nicolao Scarbimirien. Praepositis Canonicis Ec-
clesiae Cathedralis Cracouien. praedictae. Nec non Viltrone Sandomi-
rien. Iohanne Voynicen. Zaruischa Sandecen. Castellanis, Andrea Suc-
camerario. Et Petro Tribuno Cracouien. & alijs fidedignis.

Coloni si ob delictum Domini sui in sen-

sed non portat filius
iniquitatem patris, ne-
que subditus domini
sui, nisi sit facinorosus
illius particeps.

tentia excommunicationis per annum tenentur, etiam omnes possunt de villa
abire quo voluerint: Lex videatur Lib. 1. Cap. 17. Artic. 5. de Kmetonibus.

Ut autem tollantur dubia de Interdi-
catis & excommunicatis pro raptu & in-

uasioue bonorum & personarum Ecclesiae, iuxta Statu-
tum Prouinciae Gnesnensis.

NOS ALEXANDER Rex ad informationem subditorum nostro- 69.
rum Spiritualiū & Secularium iura Diuina non callentium decisionem
de corpore

de corpore Iuris, et de libris Ecclesiæ Doctorum super Statuto Prouinciali Gnesneñ. scriptam, per Venerabilem Nicolaũ Kotficz Archidiaconum Posnaniẽ. & Canonicũ Gnesneñ. Iuris Pontificij ac Legum Doctorem collectam congestis per nos Priuilegijs Regni communibus ascriptimus sub ordine infra scripto.

Statutum Prouinciæ Gnesnen. positũ

sub tit. de Rapt. disponit & statuit, quod n̄ qui decimas, possessiones, tributa, ac bona mobilia ad Ecclesias personasq; Ecclesiasticas, ac eorũ subditos spectantia, rapiunt, inuadunt, occupant, exactionant, iniuste pignorant, extorquent, uel quouis sumpto colore grauant, aut in bonis eisdem notoriũ damnum seu manifestã offensam inferunt, post tres dies (nisi satisfecerint) excommunicationis sententiã incurrunt ipso facto.

Inuador bonorũ Ecclesiæ est excommunicandus.

Circa quod Statutum, noto primo, id

quod notat Panormitanus in Rubri. de Sagitt. Quod hic rubrum est generalius nigro: Rubrica enim loquitur solum de Raptoribus. Textus uero etiã de illis qui alioquin damnũ, grauamen aut offensam faciunt, absq; eo quod aliquid rapiant, auferant & exportent.

Damnum proprie in rebus.

Pro clariorẽ tamen Statuti intelligentiã

præmitto primum quod hoc uerbum damnũ proprie pertinet ad res, & est quedam destructio seu deteriatio rerum in bonis nostris consistentium: ut in L. iij. ff. de damno infec. Vbi Iurisconsultus damnũ uocat patrimonij diminutionũ. Verbum uero offensa proprie pertinet ad personam, & est quedam iniuria facta personę seu in personam quę hominem ad iustam turbationem inducit, ut dicit bar. in L. cũ filium ff. de here. insti. Tamen large sumendo uocabula aliquando offensam personę uocamus damnum. Vnde dicit Alex. in L. iusiurandum P. de Iureiuran. per L. si in dubus P. de Reg. Iur. quod damnũ famę prefertur damno pecuniario. Et e contra damnum rerum uocamus offensam personę: Vnde dicit tex. insti. de iureiur. quod si cuius bona quasi debitoris, cum tamen nihil debeat, possessa sint: iniuriã admitti manifestum est: & sic large damnum & offensa, unum pro alio possunt poni. Hoc præmisso, quero: qualiter in hoc Statuto capiuntur he dictiones damnũ seu offensa: utrum stricte & proprie, an uero large: ita quod unum capiatur pro alio, & unum intelligatur in alio. Et respondeo quod capiuntur stricte & proprie: non enim opus est, unum sub alio intelligere, ubi singula ponuntur expresse: quia in certis non in incertis est locus subauditioni: L. continuamus P. de ver. oblig. facit regula in pœnis li. vi. ex quo enim statutum est pœnale, debet fieri stricta interpretatio.

Offensa pertinet ad personam proprie.

Large unum pro reliquo ponitur.

Hic tamen proprie sunt accipienda.

In pœnis stricta interpretatio faciendã

Secundo præ-

Damnum & offensa, ad rapinam, inuasionem &c. sicut genus ad speciem se habent.

Secundo prænoto, quod damnum seu

offensa habent se ad rapinam, inuasionē, occupationem, & exactionem iniustam, pignorationē, uel extorsionem, sicut genus ad species: prædicantur enim de quolibet ipsorū, & ualet consequentia, rapina est, ergo damnum seu offensa est, & non e contra, & sic de singulis. Capiō tamē hic genus, nō ita proprie, ut capitur a Dialecticis, sed secundum Legistas: pro eo quod continet sub se plura. Vt notat Panor. in c. pastoralis par. quoniam de rescriptis. Hoc præmissō quero, an istud statutum habeat locum in alijs casibus sub istis uerbis generalibus s. damnum seu offensa tacite comprehensis, ultra casus, qui sunt specialiter enumerati, s. rapina, &c. Et respondeo quod sic per ea, quæ notat Panor. in c. Sedes de rescriptis. In secundo notat, & in quinta columna,

Genus comprehendit species suas.

ubi dicitur, quod quotiens enumeratis speciebus subiungitur genus sub nomine adiectiuo, licet illud genus restringitur, ut non comprehendat nisi species pares expressis: Non tamen restringitur ad species expressas tantum, sed immo comprehendit omnes alias species tacite sub

statutum provinciarum habet locum in casibus sub uerbis generalibus comprehensis.

eodem genere comprehensas: quæ sunt pares expressis. Cum autē hic enumeratis speciebus, scilicet rapina inuasionē, &c. subiunguntur dictiones generales, scilicet damnum seu offensa, quibus dictionibus generalibus adiunguntur nomina adiectiua. Nam huic dictioni damnum, adiungitur hoc adiectiuū notum: huic dictioni offensa, adiungitur & hoc adiectiuum manifesta. Dico quod hoc statutū, habet locum etiam in alijs casibus tacite sub eisdem uerbis generalibus comprehensis. Sed quero qui sunt isti casus, tacite sub eisdē uerbis generalibus comprehendēti: Dico quod sub uerbo damnum infertur, comprehenduntur illi, qui incendunt edificia, quæ sunt in bonis Ecclesiæ: & qui mutilant, aut necant pecora & pecudes. Isti enim licet nihil rapiant, nihil extorqueant &c, tamen quia dant damnum, incidunt in poenam huius statuti. Sub uerbo uero offensam inferunt, comprehenduntur illi, qui in bona Ecclesiæ uenientes, percutiunt homines, familiam, aut subditos Ecclesiæ: Isti enim quamuis nihil rapiunt & nullum damnum faciunt: quia tamē offendunt, incidunt in poenam huius statuti. Et quia dicitur in tex.

Quomodo damna possunt colorari, uel grauamina.

quouis sumpto colore grauent: quero quomodo possint colorari grauamina, de quibus in tex. Respondeo & pono exemplum in rapina per c. clericos de immu. Eccle. li. vi. Si quis rapiendo protestatur se id nomine doni, mutui, aut commodati accipere: uel pono exemplum de illis qui ueniunt ad bona Ecclesiarum, & exigunt uictualia, & statioēs sub colore hospitalitatis, asserentes clericos pertinere ad hospitalitatē, ut supra de immu. Eccle. in statuto quod incipit. Item cum ad aures. Clerici enim non tenentur ad hospitalitatē Nobilium, diuitum, aut stipendiariorum glo. in l. i. & l. omnia c. de Episcopis, & cle. Sed solum ad illā quæ continet officium pietatis xliij. di. par. i. c. ij. de sup. neg. prel. et per.

Quomodo clerici ad hospitalitatem tenentur.

dec. in c. de Mona

dec. in c. de Monachis de preben. & per. bar. in c. i. de empt. & uendi.
Et quia in tex. dictiones adiectiuæ adiunctæ uerbis generalibus quali-
ficant ipsa. Nam uerbo damnum adijcitur qualitas notorij, uerbo of-
fensa adijcitur qualitas manifesti. * Quæro an istæ qualitates notorij
& manifesti debeant referri ad casus specialiter enumeratos, & ita qua-
lificent easdē species sicut qualificant genus, uel an unū uerbū generale
qualitatem suam conijceret alteri uerbo generali & econtra. Et respon-
deo quod sic. Moueor per ea quæ notat bar. in l. doli. p. de ser. cor. ubi
dicitur, quod quotiens in aliquo statuto enumerantur plura delicta, si
circa ultimum adijcitur aliqua qualitas, illa refertur etiā ad delicta pri-
us enumerata etc. facit quod notat Panor. in c. inquisitionem de appel-
lans quod qualitas in fi. dispositionis posita non restringetur, tantū
ad immediate præcedentia: sed concernit omnia in dispositione cōtenta
maxime ut dicit Phil. in c. ij. requiris c. ti. ex quo non est dare differē-
tiam, quare magis ad unum, quam ad alium referatur per leges ibidem
allegatas. Facit quod non idem bar. in l. prætor. par. en. idq; p. ui. bo.
rap. in illa q. an dicta in præcedentibus intelligātur repetita in sequen.
per quæ dico, quod ista qualitas notorij, addita uerbo damnu, & qua-
litas manifesti addita uerbo offensa, referenda est ad singula tam spe-
cialiter expressa, quā tacite in uerbis generalibus comprehensa. * De-
inde quæro, quomodo hæc dictio manifesta posita in statuto debet ac-
cipi, & antequam respondeā, præmitto, quod hæc dictio manifestum in
Iure, aliquando capitur improprie pro notorio, ut in c. manifesta ij. q.
i. & c. quoniā de filijs Presbyterorū & c. ex parte cum c. sequen. de ver-
sig. aliquando uero capitur proprie, prout est quædam species de per se,
71. differens a notorio, & habens se in minus quam notorium, & est illud
quod procedit ex certo autore, & potest probari xi. q. iij. eorum, & no-
tatur in c. cum olim de verb. sig. c. uenerabilibus ver. Senes autē de sen.
exco. li. vi. & in c. uestra de cohabitatiōe clericorū & mulierū per glo.
& dec. * Hoc præmissis, respondeo ad quæsitum, quod dictio manifesto
hæc debet accipi proprie, pro non notorio. Moueor primo, quia uerba
statuti semper debent potius proprie, quam improprie exponi, & inter-
pretari. Si talis interpretatio non est contraria Iuri communi, secundū
bar. in l. prætor. ait, ut p. de dam. infect. & Panor. c. cum dilectus de cō-
sue. Sed certum est quod hæc expositio propria, huius uerbi manifesta,
non est contraria: immo persona Iuri communi: * Nam secundū Ius
commune ille qui transgreditur legem in occulto non minus incidit
in poenam legis, quā ille qui transgreditur in publico. Vnde dicit glo.
not. in cle. de here. in ver. eo ipso: * Quod ille qui percutit clericum in
occulto non minus cadit in sententiā canonis, quam ille qui percutit
in publico. Et non minus debet declarari excōmunicatus dum modo
huiusmodi percussio occulta .i. non notoria, possit probari. * Secun-

Notorium & mani-
festum ad quid refe-
renda sunt.

Manifestum aliquan-
do proprie, aliquana-
do improprie acci-
pitur.

Verba statuti debent
proprie interpretari.

Transgressor ocula-
tus non minus incidit
poenam legis quam
publicus.

Percussor clerici in
occulto incidit sen-
tentiā sicut in pu-
blico.

S do moueor

Manifestum debet accipi proprie.

Argumentum ab inconuenienti est in lure ualidum.

De raptore notorio et nō notorio ex p̄li

Modicus excessus nō est curandus.

Aliter procedit contra raptorem notorium aliter contra non notorium.

Oppositio contra istud statutum.

Solutio oppositionis duplex.

do moueor per ea quæ notat Panor. in d. c. Cum olim de ver. sig. ubi dicit quod semper hæc dictio manifesta: debet accipi proprie, si materia subiecta hoc patitur. Quod autem materia subiecta huius nostri statuti hoc patiatur, immo requirat propter mentem statuentiū. * Probat per argumentum ab absurdo seu inconuenienti, quod est in lure ualidum, ut dicit glo. in c. dudū de preben. lib. vi. Si enim debent accipi pro notorio, & sic per consequens hoc statutum deberet tantum in casu notorio intelligi, sequeretur hoc inconueniens, quod aliquando ille qui pauca raperet, esset excōmunicatus uigore huius statuti: ille uero qui multa raperet, aliquando non esset excōmunicatus. * Exemplum, ille qui dum dies est, ueniret ad Villam, & uicinis cernentibus, raperet unum equum, esset excōmunicatus: Ille uero qui ueniret de nocte, & alijs uicinis dormiētibus aggrediretur unam domum (& frustra repugnāte hospite) reciperet multos equos, oues, boues &c. non esset excōmunicatus: propterea quia factum non esset notoriū. Similiter ille qui solo pastore præsentē & repugnante gregem, totius Villæ, qui ibat in pascuis abigeret, non esset excōmunicatus: quia non posset dici notoriū, quod unus tantum uidit: Sed hoc esset inconueniens, & cōtra mentem statuentium qui uoluerunt per hoc statutum prouidere, ne bona Ecclesiarum & pauperum hominum in eis degentiū siue occulte siue notorie raperentur, & damnificarentur immo forte ex mente statuentiū possit argui, quod hæc uerba notoriū damnum, seu manifesta offensa non essent in hoc statuto posita, ad differentiam occulti damni seu offensæ clandestinæ. Sed potius ad differentiam modici damni, & personæ offensæ, ut sit sensus, damnum notorium id est notabile, & offensa manifesta id est non paruula. Quia modicus excessus non esset curandus secundū glo. in c. reuera de conse. di. ij. ver. mortui & l. ij. pro hac expositione fac. tex. in c. ex parte Ade. de resti. ubi raptores propter notorietatem famosos uocat notabiles: tamen quia alibi non reperio huius expositionis fundamentum, non sequor eum, sed sequor primā expositionem, & capio hoc uerbum manifesta proprie pro non notorio quod probari potest: Et concludo quod hoc statutum habet locū tam in raptu, damno, offensa, notorijs quam in notorijs. Quamuis autē uigore huius statuti tam notorius quam manifestus id est non notorius raptor incidit in excommunicationē, tamen aliter procedetur cōtra notorium, & aliter contra non notoriū, ut infra subiiciam. Oppono tandem contra istud statutum, & arguo illud non esse ualidum, primum ex eo, quod in ipso non præmissa monitione fertur excōmunicationis sententia ipso facto, quod est contra c. sacro. de sen. exco. c. Romana par. sed nec in specie e. ti. li. vi. Respondeo primo quod ex diuersis nō inferitur l. Popinianus P. de mino. sed dictū c. sacro. in alio casu loquitur s. de excōmunica. quæ fertur ab homine non nisi pro cōtumacia, ut di-

tumacia, ut dicit glo. xi. q. iij. c. Epif. A lure tamē seu statuto fertur etiā ex delicto ut in c. si quis xvij. q. iij. Secundo respondeo, quod immo in hoc statuto saltē tacite excōmunicationē pręcedit monitio. Nā ut dicit lo. an. in c. ij. ne cle. uel mo. in nouella. super glo. ij. quādocūq; in Synodo aliquid mandatur uel prohibetur sub pœna, illud mandatū seu prohibitio habet loco monitionis, ita quod contra faciens, incurrit pœnam, absq; alia monitione quod dictum lo. an. allegat & sequitur rota sub ti. de dolo & com. in nouis deci. incipieñ. Item extra rotam. Hoc

*Per synodale statutū
excommunicatio po-
test fieri pro delicto
absq; monitione.
Dubitatur de ratione
differentiæ.*

idem uoluit Panor. in c. i. de rap. ij. not. dicens quod immo per Synodalem statutum excōmunicatio potest fieri pro delicto absq; monitiōe quod statutum tacite admonet. Circa hanc secūdam solutionē pos- sit dubitari, de ratione differentiæ, quare supra in statuto Prouinciali sub titulo de immu. Eccle. par. qui cum administrorū quasi in eisdem terminis fertur excōmunicationis sententia ipso facto & tamen ibi ca- uetur ut pręmittatur monitio priusq; incidat in eandem. In statuto

Responsio ad dubiū.

uero isto nihil cauetur de huiusmodi monitione pręmitten. Respo- detur quod licet cōditores legis, aut statuti possint ferre excōmunicati- onis sententiā ipso facto, monitiōe non pręmissa, non tamen tenentur immo possunt etiā pręfigere terminum ad satisfaciendū. Ita ut de- linquens non incidat eandem sententiā nisi tunc factus fuerit contu- max ut in c. iij. de rap. ij. responso. Quare tamē conditores legis aut sta- tuti hoc aliquando faciunt aliquando non, non semper potest dari ra- tio, l. non omnium P. de legi. Verum quo ad hoc statutum nostrum & illud quod est positum sub ti. de immu. Eccle. credo possit hæc dari ra- tio differentiæ. Cum illud de immu. Eccle. aliud habet fundamentum, quia enim in turba, uel exercitu, non facile potest sciri priuata persona quæ committit raptum Vnde ne propter hoc impune spoliaretur bo- na Ecclesiæ illud statutum fecit prouisionē, & uoluit puniri illum, qui est principalis in exercitu, & qui habet potestatem ducendi, & locandi exercitum, ubi uult, & ponunt non proprie pro damno, sed secundū c. fi. de iniur. ideo quia dat occasionem damni faciendo stationē in bonis Ecclesiæ, quæ utiq; sine damno fieri non potest. Vnde quia facere sta- tionem non est culpa, quę ipso suo genere esset peccatum: uoluit dictum statutum non excedere terminos c. reprehensibilis de appel. sed uoluit eum prius moneri antequā incideret in huiusmodi sententiam ipso facto prolatam. Secus in hoc nostro statuto quia enim raptus est peccatum ipso sui genere grauissimū, & lure Diuino per decalogū prohibitum, ergo merito in ipso seuerius procedendū. Oppono se- cundo contra hoc statutum & arguo illud esse insufficiens, ex eo, quod in ipso nihil cauetur ut saltem iudex pręmittat citationē contra rapto- rem antequam sentencialiter declaret eum incidisse in dictam excōmu- nicationū sententiā, quod uidetur esse contra c. caueant iij. q. ix. cōtra

*Delinquens non ince-
dit sententiam nisi cū
factus fuerit con-
tumax.*

*Raptus est peccatū
suo genere grauissi.*

*Secunda oppositio
contra statutum.*

solutio ad prædicta.

In notorio nõ est citatio præmittenda.

In nõ notorio citanda est pars & probatio recipienda.

Quando delictum est notorium fieri potest declaratio.

solutio ad argumentum.

l. i. par. item cum P. quæ sen. siue appel. & insti. de pen. temere liti. par. omnium autem. Pro solutione sciendum est, quod Panor. in c. peruenit primo de appel. ponit hanc questionem, an ille qui pro aliquo delicto incidit in sententiam excommunicationis a canone aut statuto latum ipso facto debeat necessario citari, ad uidendum declarari se incidisse in eandem. Et dat hanc distinctionem, quod autem delictum non est notorium & debet necessario citari, aut est notorium, & tunc non oportet eum citari. Quo ad primam partem scilicet quando delictum non est notorium, dicit ibidem Panor. quod tunc citanda est pars, & recipiendæ sunt probationes super facto & deinde constituto de facto, procedendum est ad declarationem pro hoc allegat c. cum secundum leges de here. li. vi. & tres glo. in hac materia ualde non uidelicet in cle. præsentis et de censi. in ver. constituterit, cle. i. de pen. in ver. comode, & in c. sacro de sen. excom. in ver. constituterit. Et in hac prima parte huius distinctionis puto fundatam decisionem rotæ, sub ti. delit. contestatio. vij. in ordine in nouis deci. quæ dicit quod priusquam declaretur aliquis incidisse in canonem. Si quis suadente: debet prius uocari & debet cognitio summaria præmitti. Loquitur enim in casu non notorio, prout ex luribus, & glo. in ea allegatis potest cognosci. * Quo ad secundam partem distinctionis scilicet quando delictum est notorium, dicit Panor. ubi s. quod poterit fieri declaratio. Non præmissa aliqua citatione allegat c. reprehensibilis de appel. ubi hoc idem tenet hosti. allegat etiã c. quoniam de filiis presbit. facit ca. bone. titu. de elec. c. cum sit Romana de appel. c. euidencia de accu. cum si: hoc tamen debet intelligi de notorio, quod est notorium ita ut constet delinquenti nullam defensionem competere. Nã dicit idem Pano. in c. cum olim de re iudi. post glo. & in c. uestra de coha. cle. prope finem. Quod lura quæ dicunt quod in notorijs non est opus citatione debent intelligi de tali notorio in quo constat absenti nullam defensionem competere. Alioquin ubi esset dubium an absenti competit aliqua defensio uel excussatio, opus est præmittere citationem ut patet glosa in c. quæ lotharius ij. q. i. allegans par. quando ea cau. & questione. * Soluendo ergo argumentum dico hoc statutum non posse redargui de insufficiencia quod in eo nihil dicatur de præmittenda uel non præmittenda citatione. Expressio enim eorum quæ de lure tacite insunt nihil operatur l. non recte c. de fideius. In hoc enim recipit tacite supplementum a lure comuni secundum glo. in l. scimus par. in computatione ver. sed hæc c. de lure deli. super qua glo. dicit Bal. quod si statutum loquitur indefinite de hereditatibus non distinguendo, si fecit inuentarium uel non, aut si hereditas sit soluendo, uel non: Tamen intelligetur & fiet distinctio secundum lus commune. Sic ergo & statutum nostrum quamuis nihil dicat de citatione præmittenda, uel nõ distinguetur: tamẽ secundum lus commune ita ut aliter in notorio & aliter in non no-

ter in non no-

ter in non notorio procedatur secundū præfatam distinctionē. * Vltimo quero, quis iudex possit aut debeat adiri super executione huius statuti: Et qualiter hoc statutum debeat practicari, si ille qui raptum commisit non moratur in diocēsi in qua deliquit. Et dico quod tam iudex domicilij sub quo moratur, quam iudex delicti, ut in l. i. & in autē. qua in prouincia c. ubi de tri. agri. oportet. Nam ratione delicti quis fortitur forum, sicut & ratione domicilij in q. vi. c. i. & de for. con. c. si. Est ergo in optione damnum passi, utrum malit adire iudicē sub quo delictum est commissum, an uero iudicem ad quem se delinquens trāstulit. Sed si ergo accedit iudicem delicti, & delictum est ita notoriū ut appareat delinquenti nullam excusationē seu defensionem cōpetere ut si dictum est, tunc raptore non citato poterit coram iudice delicti inducere testes de tali notorietate, uidelicet quod in Oppido aut Villa in qua raptus huiusmodi est cōmissus uicinia tota scit, ut in c. cum delictis de pur. ca. uel illius uicinix ad minus decem homines secundū Panor. in c. uestra de cohabi. cle. & mu. Et probatur hoc per testes fide dignos ad minus duos secundū glo. in c. deus par. quando ij. q. i. Deinde probata notorietate raptore similiter non citato poterit eum obtinere declarari incidisse, in excōmunicationū sententiam, a statuto prolatā.

Mouetur questio.

Ratione delicti fortitur quis forum, sicut & ratione domicilij.

in notorijs raptore non citato potest ad declarationē procedi per iudicē delicti.

Demum si uoluerit ut raptor in loco in quo agit domiciliū habeatur pro excōmunicato summarie probabit (ut dicit textus statuti) coram iudice domicilij huiusmodi declarationē. Hæc autē probatio summaria poterit fieri per literas declarationis emanatas a iudice qui declarauit. Nam & si per testes etiam probari posset sicut & alia sententia. Turtius tamen & facilius probatur per literas ut pulchre decidit rota de re iudi. in nouis deci. incipien. Item fuit dubitatum, & est xix. eo ti. Et sic probata huiusmodi declaratione iudex domicilij faciet raptore denunciari & uitari ut in statuto dicitur. Si uero delictum non est notorium, tunc aut raptorem prius quam se transtulit de loco delicti apprehendit citatio secundū c. proposuisti de foro com. Tunc postea contra absentem. poterit procedi, etiam ad excōmunicationē, ut notat Panor. in di. c. si. de foro com. Tamen ad uidendū iurare testes & ad alios actus fiet citatio in audientia, alias per edictum. Nam ex quo semel

Probatio summaria potest fieri per literas emanatas a iudice qui declarauit.

iudex domicilij potest raptorem denunciare probata declaratione.

Contra raptorem citatum & contumacem ad excōmunicationē est procedendū

Apprehensus semel personaliter postea per edictum citatur.

73. fuit apprehensus personaliter, sufficit postea citare per edictum prout colligitur ex deci. rotæ de sen. excō. in no. incipien. Item si pronuncietur circa medium, aut citatio non præuenit raptore in loco suo, in quo deliquit. Et tunc est questio inter doctores an iudex delicti possit eum uerbaliter alias per literas citare in alia diocēsi: Et quidam legistæ sicut Ty. tenet quod sic quia executio citationis non est actus iurisdictionalis, & ideo potest fieri secundum eum ubicūq; & ad cle. pastoralis de re iudi. quæ facit in contrarium. Respondet quod ibi errauerūt Canonistæ. Sed bar. in l. prima p. de requi. reis saluat illam cle. & dicit eā

Errant interdum Canonistæ.

S ij habere lo-

habere locum in territorijs in quibus sunt iurisdictiones distincte, quarum una non pendet ex alia: uel dato quod pendeat, nihilominus habet locum si minor uult citari in territorio maioris cui subest: quia tunc non potest propter maioris reuerentiam quem debet potius requirere ut ipse citet. lo. an. in addi. specu. in ti. de com. iudi. ade. p. in versi. Sed quomodo in glo. quæ incipit, an ratione delicti uidetur sentire contra dictam cle. Quod uidelicet unus iudex possit citare in territorio alterius ubi hoc per aliquod statutum particulare non esset prohibitu. Alij Canonistæ in dicta cle. & in dic. c. fi. de fo. com. Et ibi panor. tenent quod non potest citare, quo ad distringendu seu excōmunicandu personam quos sequitur rota in ti. de iudi. in nouis deci. incipien. Si queritur utrum ubi determinat & declarat. * Quod etiam si crimē sit leue in quo scilicet non habet locum remissio, tamen iudex delicti non poterit citare delinquentem extra territorium constitutu, sed scribet ad iudicē domicilij qui ad hanc requisitionē citabit eum ut compareat coram iudice delicti. Et illa citatio arctabit eum, ita quod postea ualebit sententia contra absentem lata sic s. dictum est. Itaq; propter opiniones præmissas uideretur bene consultum esse. Quod ex statuto saltem prouinciali Episcopus qui habet iurisdictionē delicti possit etiam citare in diocæsī si alterius etiam comprouincialis. * Si uero damnum passus eligeret adire potius iudicem sub quo delinquens habet domiciliu, citabit coram ipso delinquentē. Et eo negante delictum quia iudex domicilij nō potest cogere testes qui sunt in alia diocæsī c. ut animarū de consti. li. vi. nisi hoc haberet consuetudo li. iij. p. de testi. Et item quia difficile foret, damnum passo testes ab eorum negocijs euocare, & sumptuosum in aliam diocæsīm deducere c. constitutus de fideius. * Scribet ergo iudex domicilij ad iudicem delicti ut testes examinet, & depositiones eorum notet, denunciabitq; delinquenti, ut uadat pro termino pro quo iurare debebunt & deponere, ut legitur & notatur in dicto c. constitutus de fideius. Et apud spe. in ti. de testi. p. qualiter ver. scribet autem. Et ibi si erit delictum notorium sufficiet testes inducere super notorio, si uero non notorium oportet inducere super facto. * Iudex ergo delicti receptis attestationibus transmittet eas iudici domicilij: * Et iudex domicilij receptis attestationibus ad sententiā declarationis procedet delinquente citato uel non citato, sicut supra dictum est. Non obstat lex iudices & autē. apud eloquentissimū C. de fi. instru. & glo. in c. testes iij. q. ix. in ver. præsentibus ubi dicitur quod in causis criminalibus requiritur præsentia testium, nec potest iudex eorum absentiu examinationem alteri committere. Hoc enim intelligitur in causis criminaliter intentatis, in quibus agitur ad poenam ordinariam præsertim corporale, in quam aliquando opus est testes torquere l. edictum ff. de questi. Et ideo opus est eorum præsentia. Sed in causis ciuilibus nō facile itur ad

Iudex delicti non potest citare delinquentem extra territoriu sed scribet ad iudicē domicilij & illa citatio arctabit eum.

Delinquens potest citari coram iudice domicilij.

Testes examinentur per iudicem delicti præsentem delinquentē

De attestationibus mittendis ad iudicem domicilij.

De sententia ferenda

In causis criminalibus requiritur præsentia testium.

In ciuilibus non facile itur ad questiones

questiones;

Fol. 143
que **fidēs**. Cū aut per hoc statutū agat nō ad poenā ordinariā, sed ad satisfactiōē dāni illati. Et si sit causa criminalis, qā tamē ciuiliē intentat, regratur Ius ciuile. Attamē etiā in causa criminali, possit fieri cōmissio receptiōis testiū, ppter necessitatē imminētē. Si testes sunt forēses, & nolūt uenire. Alioquin, si nec solus Iudex possit testes cogere, nec alteri cōmittere eorum examinationē, adimeretur facultas puniēdi nocentes. Et sic publica utilitas negligere, in eo, qd crimina, remanerēt ipunita.

A R T I C V L V S X I.

OMnia que ambitu cœli tegunt, ppter hoīem sunt ordinata, homo aut ppter colendū Deum factus est. q non solū hominī vt dño rationali vniuersa illa subiecit, verū etiā vt diuinitatis suæ participi regnū cœlorū hereditatē promissit: siquidē ad præscriptū suam creaturis vtret, seq vnum vt pote tā bñficū amaret, tam sapientē coleret, tam potentē timeret: & si forte peccaret, poenitentia p̄fessa, in Mēdiatorē Christū crederet, deincepsq dignos poenitentię ac fidei faceret fructus. Iade ergo fit, vt tot diuinis scripturis vocemur ad mundi cōtemptū, qd præterit: & ad mortificationē carnis, qd Deo recalcitret si luxuriat: præterea ad dilectionem Dei & pximi, qd vtroq nihil hominī naturalius nihil etiā diligētius præceptū esse videat. Atq hic finis hominis præcipuus est, hæc vita qd cœlestis vt est, ita res æte appellat, vt scilicet quis cōiūctis, viis, totaq pestilentię cathedra dimissa, in ipsa LEGE Dñi, nō aut in fabulatiōibus iniquorū meditare, die ac nocte, hoc vnum quippe necessariū est, siue qd tā hoc modo gustū inuisibilis Dei etiānum terreni hauriamus, siue qd id a nobis perpetuē mutatiōi obnoxius auferri nequeat. Huius igit pietatis exercendæ causa publicæ scholæ a piis erectę apparēt, que partī Monasteria a custodia solitariorū, partī cœnobīa a cōmuniōe vitæ ac rerū fuerūt nūcupita. Verumēniūero qā homo solus viuere neq̄ perpetuo, quia ve hominī soli est: quin etiā officinā exercendę charitatis in pximum nō haberet, si cœtus hoīm fageret. SOCIetas aut prior, arctior, naturalior, tutior, ac etiā sanctior nulla est, quā viri & mulieris: sine qua (vere castratos & cōiuntes semper excipio) NON est BONum hominī esse soli: quin vt cū ea crescat, ac multiplicet, mutuoq adiutorio viuat, & salutē suā opere, eorū CONIugiū Deus vt paranympus in paradiso cōfecit, eisq bñ dixit, adeo vt nō solum ex virgine viro despōsa natus sit, verū etiā nūp̄is in Chana cū Mariā matre interfuerit qd CHRISTUS. in illorūq societate & amore, cōiunctio & amor Christi ac Ecclesiæ adumbrent. REBUS etiā vt homo erga se sobrie, erga pares iuste, erga inopes pie vtret, Deus mādauit. Insuper LIBERTate summa, quā Dei vel cōscientiæ præceptū vel aliogn charitatis ratio nō restringeret, vti permisit. Ita vxoribus, rebus ac etiā libertate vti sunt Adam, Enoch, Enos, Noach, Lor, Iob, Abrahā, Isaac, Iacob, Iuda, Ioseph, Mose, Aaron, Iosue, Gedeon, Dauid, omnes sacerdotes, Prophete, & (quatenus a discursu tū necessario liberi erāt) Apostoli, ac in primitiua Ecclesia Episcopi Presbyteri ac Diaconi. Quæ cum ita sint, me hercle nescio, num pium magis an audax facinus est. CASTitatē perpetuā, vtroneā PAVPertatē, ac qbusuis etiā hominū mandatīs OBEDientiā iure iurādo vouere. Et vt demus multos ea pie vouisse, & sua pmissa forsan præstisse, Difficilia tamē esse ea vota inde apparet, qā (tacebo enī cōscientiæ pugnantē, & obedientiam mouere.) atq etiā cōtra Legem querelas) istorū CONTinentiū infamē sobolē p̄sbi execramur. CONtemptorū mundi castra, oppida, rura, tum pompas, pphanas spe damus vel e cōtrario mendicitatē prætextu religiōis, phibitam, bonisq viris indignā cōmiseramur. Iidem etiā OBEdientes ne qdem Episcoporū eorū minus Magistratū potestati diuinitus vtiq cōstabilitę subesse volūt. Hos scilicet (bona cū gratia dicā) barbarissimos & solēcos in suis iuramētis isti votarli cōmittunt. Icarū & Phaetonis casum experiunt, dum vkra vires imis relictis summa tentant: & cū essent diuinitus facti liberi, sese tot capistris, scire nefas, pietatis ne, ocis, an opū causa implicant. Nec mirū qd in tāta præceptorū copia offendunt, Adam enī cum adhuc perfecto potiret arbitrio vnum præceptū in paradiso seruare nō potuit, ppterea qd duriores cōstitutiōes mitigādæ essent, siqdem & Lex Dei ob id solū Euāgelio celsior sit, qd eam nemo fecit. ita vt etiā Iudæi gratiæ aspernatores, Legis aut zelatores cæci virtute ipsiusmet Legis tanq furiosi suomet gladio pereāt. Si enī ex operibus Legis iustificaremur, frustra Christus esset mortuus. Qd si Legi Dei iustificatio nostri detrahif qd cōstitutiōibus ac mandatīs hoīm erit tribuendū: quādo qdem

in causis criminalibus ciuilitate intentant, requiritur ius ciuile.

Crimina non debent manere impunita.

De Monachis & Monasterijs.

PREFATIO.

Omnia propter hominem creata sunt, homo aut propter colendam Deum factus est.

Finis hominis & utilitas cœlestis que est.

Monasteriorum origo ex quibus causis est.

Cum homo animal sociabile sit, societas illi aptior nulla, quam cum muliere.

Dignitas & usus coniugij qui est.

Rerum utendarum quod modus esse debet.

Libertatis Euangelice qui modus est.

Licet fortassis pium, audax tamē facinus est castitas, paupertas, & obedientia amouere.

Vota castitatis, paupertatis, & obedientie præstare difficultia.

Tot leges Monachorum, tuum difficultissimum est præstare.

Vota an sunt prae-
stantia?

observantia illorum nihil promittit, nihil etiam debet. Et tamen de eo Dei arcus intus. For-
bet conscientia iudicium sit: certe ut vota (nisi sint minorennes, virginum, aut vxor-
um, quae ex Dei praescripto a viris & tutoribus irritari possunt) praestent, aut sal-
tem redimant, vel vnius Iephthae admonemur exemplo: qui parva ex hoste victoria
voti reus vnicam filiam occidit. Ananias etiam & Zephira quod promissam substantiam
non dederint in comune, a Petro morte percussi sunt. Nisi forte Deus neque a fertili
sterilitate exigat, ne semen in se, procreationi aptum opprimat, aut ne saltim in illicita
Veneremur prouoluas: neque fidelis dispensatoris res proprias dimittere iubeat, ne vel in-
strumenta benefaciendi miseris abiciat, vel ipse turpis mendicet, alienaue necessa-
rio concupiscat: neque Evangelicos redigat in servitutem, ne vel propter mandata hominum
transgrediat praecipitum Dei, vel saltim ne mandatis hominum frustra Deum colat. Quod enim
mala per se vota non sunt praestanda, inde admonemur, quia Nabuchodonosor impie
tres pueros statuam contemnentes in ignem profecit, Herodes autem Iohannem scelerose
occidit. At quanto melius fecerunt, Aisuerus qui promissam Iudaeorum interfectionem
mutavit, Magi qui illuserunt Herodi, & Petrus qui in terna etiam negatione Christi
non permansit.

Mala et impla per
se vota non sunt tenenda

Quae uouenda atque
reddenda sunt?

Utinam tot schismata
monachorum concilietur

In christianitate se-
ctus locus non est.

Quae cum ita sint voueamus utique & reddamus ea quae Dei ac na-
turali praecipito respondent, suntque in nostra potestate, neque vouentium saluti inuidia-
rur. Sed ne in perfectis viris aliquid imperfectioris inesse temere forsan iudicemus,
illud credo sine piaculo optare possumus, propter quod vnius etiam Pontificis primatus
in Ecclesia fuit approbatus, ut tot schismata Monachorum conciliarentur, ne dicant,
Ego sum Francisci, ego Dominici, ego Benedicti, ego autem sum Carmelita: ut olim
Corinthii dicebant, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephe, at ego
Christi. Quibus omnibus Paulus dicit, diuisistis Christum: nunquid quicquam horum in me-
ritus est pro vobis? non secus tamen etiam apud Iudaeos Lege Dei humanis traditionibus
obliterata ante natum Christum Essenorum, Phariseorum, & Saduceorum sectae fue-
rant subortae: vestitu atque dogmatibus differentes, sanctimoniam tamen externam ex
aquo studiosam. Atqui minor cura externarum rerum nobis esse debet, quam Iudaeis fu-
it. In Christo enim non est mas non est femina, non est Iudaeus non est Graecus, non est li-
ber non est seruus, non est coniunx non est coelebs, non est diues non est pauper, peris-
deque non est solitarius non est sociabilis, multoque minus vestis haec vel haec alique res
externae humanitus inuenta inter Christi seruos differentiam constituent. quod omnes
peccauerunt. & omnes egent gratia Christi: ex quo pro omnibus mortui, nisi quas
tenus ratio necessarii ordinis atque decorum illam permittit vel imponit. Quod cum ita
sit, cur ergo perfectiori suae tantum sanctitatis nuper quidam Monachi arrogarunt, ut
non solum olei seu honorum operum quae ipsis forsan supersunt Laicos fecerint parti-
cipes, verum etiam & Reges nonnullos cuculis suis indutos sepelierint: quasi ita demum
Satan nihil iuris in animam demortuorum haberet, si hoc genere iustitiae & sanctita-
tis fuissent muniti. Nonne sic erecta suorum inuentorum iusticia, iusticiam quae ex fide
in Christum est oppresserunt? & sua nescio qua doctrina dignitati Politicorum offi-
ciorum dignitatem institutorum detraxerunt: Quas ob res his qui forte tantam perfectio-
nem capere non possunt, necdum votis illigati sint, consiliarius esse potius, ut postea quam in Mo-
nasteriis alibiue satis philosophati fuerit, coniuges, possessores, ac etiam liberi potius quam
semitambusti coelibes, ex alieno dices, vel egeni: virique aut hominum serui sint, & manea-
ant, ac vocatiōis suae diuinis praecipitis ornatae nauis respondeant. in eaque velut milites
in statione tot sanctorum exemplis persistet. Ne si fertiles coelibatu sectentur, egentes
res abiciant, liberi in servitutem se dant: aliena dona sectantes propriis excidant, amatoresque
periculum pereant in illo. Attamen ita solliciti sumus erga uxores, ac res: ut ne ab audien-
do verbo Dei vel a meditando in illo auocemur, quinimo si causa Christi postulet,
vtrique tot sanctorum exemplis dimitramus non grauati. Alioquin scilicet tunc coniugis, sa-
cultatū atque adeo vite ipsius factura fuerit: quae pro coniuge amissa Deo nos coniungat:
pro facultatibus, relictis, aut distributis, coelestes diuitias prebeat: pro vita vero mortali im-
mortalē & eternā donet. Quocirca Monasteria, ipsa, non praeda magnatum, non indocto-
rum caueae, non harum vel illarum sectarum receptacula, sed verarum virtutum, ac Euangelii, Chris-
ti scholae, praetereaque inopum hospitalia fuisse a principio verisimile est: aut certe quidem
esse debet, ex quibus tam Ecclesiis, quam politis gubernandis inuentus probe instituta, votorum
autem, hoc est laqueorum conscientiae nescia emittat: ad illaque homines aliquibus calamitatibus
attriti recipiant. Qui quidem usus Monasteriorum, si mansisset, aut etiam non esset, certe neque
multitudo illorum nos offenderet, neque facultatū illis contributorum nos peniteret, iustique
capitis damnarentur Ananias,

Perf. At a quibus fa-
cit abstinendum?

Imperfectis quid fa-
ciendum?

An, et quando uxores
ac res dimittenda?

Monasteriorum usus
qui esset utilissimus.

capitis damnarentur Ananias,

nix, qui hos cœtus substantia semel promissa defraudarent: acciperemus enim inde viles Ecclesiæ & politiæ viros, & vicissim tanquam ad publicam dietam remitteremus, cladibus confectos: vt quantum Reipub. in his decessisset, tantum accessisset illorum suffectione: vtrobiq; autem plebs Domino pararetur perfecta, siue in his qui operantes salutem suam in fide adhuc vineam Domini excolerent, siue in illis qui mox hinc tam brabium accepturi, quam nos in tabernacula sua recepturi emigrarent. Sed in his omnibus rebus Iudicium Episcoporum, ac Magistratus expectandū est, vt tanti omnium rerum abusus, quam minimo tumultu corrigantur: & tanta sectarum diuersitas, ad analogiam Euangeliconum præceptorū, quoad fieri poterit optime, vniatur: reformeturque, ne alio qui vnicam proram & puppim salutis nostræ Christum suis factionibus, nuperrimeque natis deliriis reuocent in dubium: atque ea re, hereticis, vel etiam infirmis, male suspicandi de Christiana veritate, quam vnā & simplicem esse oportet, tot sectarum capita, occasionem suppeditent.

Monasticarum sectarum diuersitas esset unienda atque corrigenda.

Conuentus Lubien. Abbatem electū Regi præsentet. LEX I.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Nos Albertus Abbas patientia diuina, Iohannes prior, Venceslaus Præpositus in anti-
74. qua Gostin. Martinus custos, & Iohannes de Krobya: Fratres Conuentus Monasterij in Lubin, Posnaniens. dioc. nostro & totius dicti nostri Conuentus nominibus, Significamus tenore præsentium quibus expedit vniuersis & singulis, tam presentibus quā futuris, harum notitiam habituris. Quod quamquā de lure & consuetudine post cessum vel decessum Abbatis cuiuslibet præfati Monasterij nostri Lubinens. ad nos nostrumq; Conuentū futuri Abbatis Canonica electio spectat & pertinet. Post uero Canonicam & legitimā electionem per nos nostrūque Conuentū, in fratrem Cōuentus nostri Canonice factum ante confirmationem prouisionēue, & consecrationē, prout ex debito tenemur, eundem fratrem electū per se, uel per alium fratrem, Conuentus nostri, Sereniss. Principi et Domino: Dño Kazimiro Dei gratia Regi Magno Duci Lithuanie, Rusie, Prusie Dño & heredi, &c. & eius successoribus debitum honorē exhibentes tanquam patrono & Dño gratiosissimo representare. Nec non huiusmodi electionē Abbatis futuri intimare, & notificare spondemus, ac etiam a sua Serenitate, & successoribus legitimis, humiliter uotum petere, & consensum gratiosum postulare & impetrare, prout ad hoc de lure, & cōsuetudine tenemur: in quē sua Serenitas benigna pietate præbebit uotū gratiosum & consensum. Ad cuius quidem electi nostri prouisionē, confirmationēue, & consecrationem absq; consensu præfati Serenissimi Dñi Regis, uel suorum successorum nullo modo procedemus, nec procedere uolumus, donec prius desuper consensus Regius fuerit nobis benigniter datus. In quorū omnium & singulorū fidem & testimoniū præmissorū, presentes litteras per Nuncium publicū scribi procurauimus. Sigillisq; Abbatibus, & Conuentus

Abbas & Conuentus fratrum Monasterij in Lubin pollicentur Abbatē Canonice electum præsentare Regi pro adispiscendo cor sensu Regio.

Muniuntur littere sigillo Abbatis & Cōuentus totius.

T

& Conuentus nostri fecimus cōmuniri. Actum & datum Posnan. die Mercurij, 9. mensis Iulij. Anno Dñi 1460. Indictione octaua, Pontificatus S. in Christo patris, Dñi nostri pñ P. secundi, anno secundo, in Castro in Sala superiori Castri præfati Posnaniē. hora uesperorum. Præsentibus ibidem Reuerend. Magnific. & Generosis Dñis Andrea Dei gratia Episcopo Posnaniē. Iohāne de Brzezze utriusq; Iuris Doctore, sacri Pal. Apost. causarū auditore, Archidiac. Gnesneñ. & R. P. Vicecancel. Stanislao de Ostrorog Palat. Iohanne de Czarnkouu Gnesneñ. Petro de Gay. Califs. Castell. Sciborio de Ponyecz Succam. Posnaniē. & Capit. Maioris Polonię generali, Sandiuogio de Lazizaniche Succamer. Sandomiriē. Nicolao Tomiczki Vexillifero Posnaniē. & Petro Dunin de Praukouicze, Marsch. Curia Serenifs. Dñi Kazimiri Regis Polonię, & alijs quāpluribus testibus circa præmissa.

Nec Episcop. Posnan. ad consecrationē Abbatis Lubien. procedat, nisi R. M. ad idem consentiat. LEX II.

Andreas Episcopus Posnaniē. Significamus tenore præsentiu, quibus expedit uniuersis. Quomodo uolentes Regiā Maiestatem ad futura tempora, prout tenemur ex debito honorare, promittimus presentibus & spondemus quod exnunc et in antea ad nullius electi in futurū Abbatem Monasterij Lubieneñ. dioc. nostræ qui per fratres Conuentus illius Canonice electus fuerit prouisionem, consecrationē, ac etiam cōfirmationem procedemus, nisi prius per Capitulū Conuentus sui post electionem Canonicam de eo factam, Serenifs. nostroq; gratiosissimo Dño Kazimiro, aut suo successori Dei gratia Regi Poloniæ, Magno Duci Lithuanix, Russiæ, Prussiæq; Dño & heredi præsentatus fuerit, & in ipsum Serenitas sua consenserit. Harum quibus Sigillum nostrum presentibus est subappensum testimonio literarū. Datum Posnanię feria quinta post octauas gloriosissi. V. Marię proxima. Anno Domini 1460. præsentibus ibidem Reuerendiss. in Christo patre D. Iohāne Dei gratia Episcopo Vuldislauieñ. & R. P. Cancellario. Nec non Magnific. & Generosis Dñis Luca de Gerka Posnaniē. Stanislao de Ostrorog Calissieñ. Palatinis Petro de Gay Calissieñ. Iohanne de Czarnkouu Gnesneñ. Castellanis. Et Petro de Ponyecz Succamerario Posnani. Et Capitaneo Maioris Pol. generali testibus circa præmissa.

Poloni ad Monaster. Reg. (nisi Priuil. Germanicor. obstet) suscipiant. Lex iii.

Sigism. Petri. 1511.

Item iniquam consuetudinem quorundā in Regno nostro Monasteriorum tollere

reriorum tollere cupientes, ad quæ fratres gentis duntaxat Germanicæ suscipi solent, in contemptum Polonicæ nationis. Statuimus, ut quisq; Dñorum Episcoporum in sua diocæsi uideat Priuilegia talium Monasteriorum. Et si eisdem Priuilegijs id non sit expressum ut soli Germani ad dicta Monasteria suscipiantur, prouideat, ut promiscue Poloni & Almani deinceps recipiantur.

Abbates tamē & Præpositi Monaste, ex Nobilib, aut si n̄ defuerint, ex Plebeis modo sint Poloni, creentur. Lex iij.

Frequentibus magnisq; petitionibus atq; clamoribus subditorū nostrorum permoti, cerneñ. omnia Monasteria ferme in Regno nostro ex munificencia & liberalitate, non solum antecessorū nostrorum Poloniæ Regum atq; Principum, sed etiam Baronū & Nobilium facultatibus, bene dotata esse, & nunc quoq; Nobilitatis fauore plurimū indigere. Cauentes etiam, ne noua dogmata ex Germania ad Regnum nostrum, præsertim uero ad quēdā Monasteria in ditionibus nostris, per homines nationis illius inferātur: Et ne Monasteria ipsa, quæ iam magna ex parte desolata cernuntur, ad interitū, ob defectum personarum, deueniant. Statuimus ut deinceps futuris perpetuis temporibus nemo in Abbatem cuiuscumq; Monasterij in Regno nostro, aut etiā in Præpositum eligi debeat, aut possit, nisi qui sit natione Polonus. Hac cautione adiecta, ut si in eodem Monasterio aliquis ex Nobili genere procreatus & idoneus Monachus reperiatur, in Abbatem ante alios eligi & recipi debeat, atq; per nos loci ordinario præsentari. Vbi uero nullus Nobilis idoneus in eodem Monasterio reperiretur, tū ex alio Monasterio eiusdem ordinis & religionis uir Nobilis & idoneus erit deligendus, seu postulandus. In defectu autē Nobilis idonei, licitum erit et liberum, Plebeum idoneū natione Polonum in Abbatē eligere, de cuius idoneitate & natione loci ordinarius Episcopus nos per literas suas certiores reddet, ut sciamus, quē et qualem ei præsentare debeamus.

sigism. anno 1538.

Simile de Abbatibus, & quod in nōnullis Monasterijs, nunc Germani, nūc Po

loni, in Abbates eligantur. Præterea ut Polonis ad Monasteria Germanicorum ingressus pateat. **LEX V.**

De Abbatibus decretū per nos factum in superioribus Anni Comitij ratum sumus & firmū semper habituri. Nec præsentabimus quēquam loci ordinariū, nisi quem Nobili loco natum, & secundū dispositionem Statuti Pyotrkouien. Anni Dñi 1538. electum cōperiemus.

sigism. Cra. 1539.

T

ij

Quod si

Quod si quis non legitime fuerit electus dabimus operā, ut Dñi Episcopi, electionem nullam huiusmodi esse pronuncient. Ac de alio idoneo, ut Statutum disponit, in locū illius sufficiendo sint solliciti, certas tamen ob causas, uisum est nobis, ut in his Monasterijs, quæ partē bonorum suorum extra Regnum habent, quædam fieret uicissitudo: ut alternatim Abbates nunc Germani, nunc Poloni eligerentur. Dominis autem Episcopis curæ erit, ut in quæ Monasteria soli Germani reciperentur, in ea quoq; Polonis pateretur aditus & ingressus.

Monachorū Abbates ex Nobilib. sint, quod vero neq; in Ecclesia, neque in

Politia aliud habent officium, Scholas Nobil. puerorum instituunt. **L E X VI.**

*sigism. Augu. Petri-
conia. 1550.*

Vt donatiōes Monasteriorū conseruari possint facilius, renouandoq; Statutum Anno 1528. conditum. Statuimus ut nemo in Abbatem eligatur, nisi Polonici, Nobilis, ex patre & matre, generis, & homo idoneus. Quod si in eo Monasterio in quo Abbatia uacabit, non reperiretur professus, idoneus, Nobilis, inibi assidue & antiquitus habitans, ut ex eadem dioecesi, in qua est Monasteriū Nobilis idoneus, status Spiritualis eligatur & postuletur in Abbatē. Cumq; sic eligetur in professus, debet per nos loci ordinario præsentari, & postea per illum institui uel confirmari in Abbatiam, & (Regulam) profiteri.

*Quod etiam Abba-
tes ex decreto synodi
salariorū lectoribus des-
beant, uide capitulo
eodem, articulo 12.
de synodis.*

Et quoniam non est tantus numerus Monachorū in Monasterijs, quantus fuerat antea, tenebuntur Abbates certum numerū Nobilium puerorum fouere in Monasterijs, & illos inibi hominibus doctis artibus liberalibus dare instituendos, iuxta quod unicuiq; Abbati Domini Episcopi illorum locorum consignabunt, & nominabunt.

**Villæ Monasteriorū adæquantur vil-
lis Nobil. in soluēdis fimalib. Lex vii.**

sigism. Petri. 1511.

Quam Libro 4. Capitulo 7. de Fimalibus Articulo 1. vide.

**Quod malefactores, neq; templa, neq;
Monaster. defendere possunt. Lex viii.**

sigism. Crac. 1543.

Quam uide supra Cap. eodē Art. 8. de Iudicio seu causis fori Spiritualis.

**Porro de Monaster. Polonicis in Ter-
ris Prussiae bona sua habentibus.**

Videatur Lib. 5. Capit. 2. de Terrarū Prussiae cum Regno confæderatiōe.

Articulus

DE MONIALIBVS & earum bonis.

P R A E F A T I O.

Si Paulus de Virginitate praeceptum non habuit, sed tantum consuluit, certe Virginitas perpetua sitaderi non praecipitur, tantominus per votum a quavis ber Virginitate exigere potest, casum enim Icarum & Phaetontis querit, si quis ultra suas vires aliquid praesumat, & tentat ille Deum qui proprium donum contemnit, alienum autem per praecipitum sectatur. Illud tamen naturae iucundum est spectaculum, quod ita numero, in mensura, ac pondere masculinum & foeminam creauit Deus, ut gregibus Monachorum coetus etiam Monialium ubique fere iuxta habitent: quas si una quaeque mulier suum maritum petat, & sequatur: nisi lex naturae contraria prohibeat. Quia vero infinitis fere regularum delictis excarnificantur miserrae, & conscientias suas sauciant: serio profecto essent in eam rem intendendi Episcoporum oculi, ne ob quamcumque humanarum praecipituncularum transgressionem diris deurentur: quas quidem voluit Christus etiam ab omni seruitute & maledictione legis Moisaicae, in libertate spiritus, & tranquillitate conscientiae sibi seruire: ne aliquanto melior Iudaeorum causa videretur, qui legi Dei subsumunt, quam illarum, quae saepe vanissimis hominum praecipitis, cum fremitu cordis, & lachrymis, conscientiaeque scrupulo seruire coguntur.

Moniales in bona Paterna & Materna succedunt, ea tamen alienare nequeunt,

sed ex illis censuum pecuniariorum medietate a consanguineis quod uiuant, potiantur. L E X I.

Statuimus etiam, quod sanctimoniales, ordinem aliquem a sede Apostolica approbatum professae, tametsi mundo & bonis temporalibus renuntiauerint nihilque proprium habere possint: Quia tamen non sunt ubique debito modo prouisae, & concessum sit illis ex indulgentia sedis Apostolicae, ut succedere possint in bona Paterna & Materna ad se reuoluta, de illisque libere, cum auctoritate superiorum suorum disponere, quia multae querelae subditorum nostrorum ad nos deferbantur, qui indigne ferebant, quod ipsae sanctimoniales succedere deberent in bonis suis paternis et maternis, ad eas post mortem parentum aut consanguineorum earum deuolutis, lureque illas, ab eiusmodi successione repellere nitebantur: Volentes huiusmodi querelas cohibere, & easdem sanctimoniales in bona gratia & fauore consanguineorum illarum conseruare, illarumque necessitatibus benigne prospicere. Statuimus & ordinamus de consilio & consensu Consiliariorum Regni nostri, status utriusque, & Nunciorum Terrestrium quod Moniales ipsae, ordinem regularem professae, & in Caenobiis ac claustris manentes, succedere quidem possint ad bona paterna & materna quae ad eas deuoluta legitime fuerint, alienare tamen illa a consanguineis, & propinquis, aut in alienas personas quoquomodo transferre, nullo modo ualeant, sed cum primum ad eas aut earum aliquam, ea ipsa bona deuoluta fuerint, lure legitimae

sigism. Crat 1527.

Eiusdem mentio infra capitulo 12 articulo 17. de Capitulis officijs.

T

in

successionis ac

successionis ac deuolutionis proximiores consanguinei seu agnati & cognati earum illa tenere, earumq; possessionē adire debebunt, et ex illis medietatem omnium censuum & prouentuū pecuniariorū illis, & cuilibet illarum soluere erunt astricti, uita illarum durante. Reliquam uero medietatem prouentuum pecuniariorū, simul ac fructus omnes ex bonis illis proueniē. pro se retinebunt, & ex illis onera Reipublicæ Regni & Bellicæ expeditionis sustinebunt.

Si sint tantum prædialia, & id genus alia Episcopus cum Capitaneo cōstituit pensionem.

¶ Quod si bona ad Moniales ipsas deuoluta, nullos prouentus pecuniarios habuerint, essent tamen in illis prædialia, seu piscinæ, seu molen-dina, uel prata, uel syluæ cæduæ, aut mellificia, aut agri, qui locari possint, & aliæ id genus utilitates, quocūq; nomine censeantur, in eo casu Episcopus & Ordinarius loci, seu eius in Spiritualibus Vicarius, cum Capitaneo Terræ seu districtus illius, in quo bona eiusmodi consistūt, disquirent diligenter, quantum ex eiusmodi bonis prouenire in anno possit, illaq; & obuentiones seu utilitates, quæ ex illis, annis singulis prouenire possent, diligenter taxabunt ac estimabūt, & ad quamcūq; summam illa taxauerint, consanguinei prædictarū Monialiū, qui bona eiusmodi tenebunt, soluere illis, & cuilibet earū respectiue, medietatem eiusedē summæ quotannis, absq; omni contradic-tione tenebuntur.

Propinquus Monialis per 3. menses sustinens excommunicationem ob retentionem pensionis, cadit ab usu bonorum: & relinquatur facultas moniali cui uellet bona sua arendan.

¶ Et si ijdem consanguinei in soluendo negligētes & remissi fuerint & moniti literis monitionis Dñi Episcopi seu loci ordinarij aut eius in Spiritualibus Vicarij seu Officialis, illis satisfacere de bonis illarū temere noluerint, ac demum propterea excommunicati, tres menses censuras Ecclesiasticas sustinuerint, extunc libertatem & facultatē habebūt Moniales prædictæ bona sua huiusmodi alteri cuipiā consanguineo, aut etiam externo locandi seu arendandi, pro arbitrio suo ad uitam suam, post mortem uero illarū eadem ipsa bona earum, ad proximiores illarum consanguineos rursus deuoluentur, & deuolui debebunt.

Intra viginti annos Moniales bona hæreditaria repetant. LEX II.

Sigism. Petr. 1519. erit eiusdem mentio libr. 2. cap. 6. arti. 8. de præscriptionibus fœminarum.

Præscriptio Virginibus Monialibus ad bona hæreditaria repetenda, 26 fiat a professione religionis uiginti annorum. Aequum enim uidebatur fauore religionis, ut cum illis præscriptio statui debuit, & nuptæ decennium habeant, ipsæ ut sponsæ Christi, & quæ in claustris cōclusæ & educatæ, tam cito rerum suarum cognitionem habere non possunt, duplum habeant.

ARTICVLVS XIII.

DE SINODIS.

P R A E F A T I O.

Si semini bono, hoc est verbo Dei, inimicus homo non superseminaret sua Zizania, mē

Zizania. minus imposturarum, minus etiam dissidiorum haberemus in religio-
ne Christiana: centuplum autem fructum, agricolæ cœlesti, pro simplicis granis,
vt Terra bona, refunderemus, & fœneraremur. Nunc quia Satan cum suis mem-
bris lucida Dei præcepta obfuscet, casta adulterat, sancta execratur, omnes autē
vt Euam tentat, & mendacissimis persuasionibus ad transgressionem illorū im-
pellet: nihil mirum videri debet, quod tantum bellorū in vitam mortalium inue-
ntum sit, vt Iudæi, ac Turcæ Christum saluatorem promissum ac datum, etiam nū
execrentur: ferroque, igne, ac vastitate eius discipulos occidant. Quin etiam ea
Christiani populi fragilitas est, vt sit scissus inter se, neque pari synceritate Euā-
gelium illius amplectatur: adeo, vt multi etiamnum ad vocem instigatoris An-
cillæ cū Petro ter negēt se illū nosse: cum Thoma nō credāt resurrexisse, nisi vide-
ant: cū duobus illis discipulis dicūt fallō se putasse, quod ille redempturus erat Is-
rael: Non pauci cum Saulo zelo traditionum suarū illum persequantur, ne dicā
cum Herode rideant: cum Iudæis autem secundū legem, decreta, ac statuta sua
crucifigant: bona pars cum Caiapha a tumultu, & a Romanis: neque minor cū
Pilato a Cæsare sibi metuunt. Quia vero discipuli ac Zelatores veri ipsius Chris-
ti semper ducuntur ad Reges & Præsides propter nomen eius, qui Sapientio-
res videri volunt, cum Nicodemo nocte ad illum veniunt, ad tempus credunt. &
in tempore tentationis recedunt, metuunt enim animæ suæ a Iudæis, quam ira
perdunt: Porro qui sapientissimi sunt, propter charitatem & Politicæ tranquill-
tatem retinendam melius esse arbitrantur, vt nonnulla Christi dogmata reticeā-
tur, alia etiam per contrarias abrogenentur constitutiones: quasi Regno mundi ini-
mica: sic ploratus & fletus piorum, mundi autem gaudia & turbarum metus ele-
ctos etiam concutiunt, ac sæpenumero abducunt a veritate. Sed & multis iam
inde sæculis & ipsimet discipuli contendunt quis eorum esset maior: per parens
tesque suos ac Principum gratiam cum filiis Zebedæi ad dextram & sinistram
Christi obrepunt, non desunt pro dolor qui Iudæ sacculos ac prebendas captā-
res vendant Christum triginta argenteis, & cum crucifixoribus vestimenta eius
diuidant inter se, aut fortiantur de illis: vt hic præteream superstitionū myriadas
vel gentilium, vel Iudæorum imitatione praua inuectas: vt etiam omittam ma-
gnū prouentum omnibus sæculis hæreticorum, in morem prothæi in omnes
formas se mutantium, quotidieque orientiū & occidentiū, qui tamen si allisi fu-
erint ad petram, semper tamen reliquias dimittunt paruulis suis, cum itaq; Chris-
tus ipsimet discipulis etiamnum sit lapis offensionis, nihilque reliquum faciat
ille serpens, vt omni genere doli atque fraudis insidietur calcaneo illius, proban-
da sane est consuetudo, quod Episcopi Ecclesiæ Christi annis singulis cōueniant,
& conuellendis tot zizaniis, offendiculis auariciæ & ambitionis morbis heresis
bus, iniquis constitutionibus, & mendacissimis fabulis, a Satana in Ecclesiam
Christi sparsis, iustam dent operam: vt scilicet omnes Principes, apertis portis,
Euangelium Regis gloriæ, in sanctis scripturis reuelatum, fide amplectantur: vs
nis Sacramentis in populum Christi in autorentur. Cætera autē quæ veram re-
ligionem eiusque Politiam, concordiam, ac morum sanctitatē adiuuarent: iux-
ta analogiam præceptorū Dei præscribant, decenter enim omnia, & secundum
ordinem debent esse in Ecclesia, morumque diuersitas, atque ingeniorum, & Ius-
diciorum pugna, in statam quandam formā, legibus adhibitis, sunt redigenda:
quas quidem leges si demas, statim suis neruis Ecclesias deformari, ac dissipari:
communitatemque ipsam, laxatis & humanitatis & moderationis vinculis, con-
tra se verti necesse est. Et tamen tanta pœna obseruare suas traditiones adigant,
vt intra suos fines consistant: neque quicquam Iuris in sauciendas hominū con-
scientias viurpent: præceptorum enim Dei transgressio, in eaque induratio, ex
communicatione lancinetur: statutorum autē Politicorum damno, aut potius
oburgatione amica mulctetur contemptus: ne scilicet cum austeritate ipsi pasto-
res ouibus imperare, & grauiā onera illis alligare, videantur. Quod enim hoc tē-
pore ita sit,

*Ecclesia Diaboli nas-
ta ex zizanijs verbo
Dei superfeminatus.*

*Et Christiani scissi
sunt inter se, quin a-
lijs alijs uicijjs peccant.*

*Conditio perpetua
Christi discipulorū.*

*Lapsus discipulorū
etiam sunt proprij.*

*Quæ materia in Syn-
odis esset tractan.*

*studium Episcoporū
hoc esse debet.*

*Diuinorum, non autē
humanorum præce-
ptorum transgressio,
excommunicatione est
plectenda.*

Dei præceptorum transgressio hoc tem-
pore leuiter, hominū tiones excludendæ erant, & quod tantum ex auctoritate recentiora concilia, &
autem constitutiones Iura Ciuilia in Sacerdotibus puniunt, prohi dolor, excommunicatione, infamia, ex-
uolante grauissime auctoritate, honorū publicatione, exilio, carcere, ac ipsa etiam morte plectitur:
uindictantur.

Hoc tempore contra Imaginulæ lignæ fractor cæde, calicis argentei sur igne, dant supplicium: oc-
cisor autem hominis ad imaginem Dei creati, decem marcis numeratis, profeci-
fieri quotidianis exes- saque certa prænitentia in utroque foro absoluitur. Porro fures sanguinis Iesu
plus ostenditur.

Christi cuius usu Noui testamenti gratia obsignatur in nobis, in summo sunt ho-
nore ac precio: ipsius autem sanguinis ne mentio quidem haberi præcipitur, ita
ut hoc zelo motus quidam Episcopi (quem quidem ego hic honoris causa non
nomino) ad quandam Commendariū scripserit, Commendariæ scædasti, & ster-
coristasti, & licet canis latrasti de utraque specie populo danda: prætereaque or-
ratione Dominica pro impetranda gratia Spiritus sancti populo interdixit, asse-
rens inde hereticos occasiones nasci, & salutationē Virginis Mariæ, ac inuocatis
onem sanctorum frigescere: Cum autem ad triginta Plebanos concubinariorum ei
quidam descripserit admonens, ut tantam abominationē tollat ex Ecclesia: res-
scripsit, Non vestra taxat alios, utinam sit ipsa Deifica, faueremus ei, sed melius
esset, ut se respiceret, quod eadem etiam sit circumdata infirmitate, prætereo hic
multa eius generis, ne studio nocendi non corrigendi illa recensere videar. Neque
tamen hoc præteribo, quod Decreto Concilii Basiliens. & Episcopi qui dant Po-
tificibus Roma, Annatas, & illi qui eas accipiunt, Simoniaci atque Anathema
esse pronunciantur, nullumque Ius in Sacerdotio empto hos dare, illos autē ac-
cipere decretum est. Et tamen hanc seruitutem seruimus, ut non nisi multo auro
Romam misso institutos habeamus, feramusque Episcopos. O tempora, o mores
quibus etiam Euangelii scripturam, & Petri factum contra afferre piaculum sit
capitale, canonibus nescio unde natis, omnia deuastantibus, illudque ad compa-
randam potentiam a ministerio translatum, tantum crepantibus: Quicquid li-
gaueris, vel solueris: & illud, non obstantibus Apostolicis constitutionibus: at-
que illud Tyrannidis compendiū, appellatione postposita: adeo ut si ipse Chris-
tus cum Apostolis veniret, & sua ipse dogmata contra affereret: atrocior fore
san supplicio penas daret, quā dedit Iudicibus, Anna, Caiapha, Herode, ac Pilato:
tantus zelus omnium est pro religione, siue vera siue falsa. Et quamquā sen-
tio quanto cum periculo hæc scribo, scribo tamen, prætereaque lachrymis chari-
tas rigantibus obtestor Ecclesiæ nostræ Episcopos, ut in Synodis suis, non tam
de auctoritate, dignitate, decimis, aliisque ventris sui prouentibus retinendis
sint solliciti: hæc enim sponte adiicientur, si quod cardo negotii est, Regno, hoc
est Euangelio Iesu Christi, factis, dictis, ac scriptis quærendo, & propagando es-
sent intenti: idque verbi Dei magisterio: quod quidem omnes hominū inuentis
ones, ut lucerna tenebras dispellit: Omnes munitiones Satanæ ut malleus pes-
tras conterit: omnes controuersias de religione suscitatas, ut gladius anceps car-
nem diuidit a spiritu: omninoque, ut nota certissima, Ecclesiam Dei a Synagoga
Diaboli fecernit: cui verbo Dei aliquid addere vel demere est plane Deum
prouocare, ut nos arguat præuicationis, inueuiatque mendaces. Et tamen hoc
de traditionibus, secundum analogiā verbi Dei receptis, sentiendū est, quod Au-
gust. scripsit: Quæ toto (inquit) Terrarum orbe seruantur, vel ab ipsis Aposto-
lis, vel Conciliis generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia auctoritas, sta-
tuta esse, intelligere licet: sicut, quod Domini Passio, & Resurrectio & in cælū
Ascensio, & aduentus Spiritus sancti anniuersaria sollemnitate celebrantur: & si
quid tale occurrerit, quod seruetur ab vniuersa, quacūque se diffundit, Ecclesia.

Magis probandus est
amicus, qui uicissim
reipu. partes expro-
bratione sanare cupit
quam qui adulatione
excæcetur.

Auctoritas seu regu-
la uerbi Dei est ob-
seruanda.

Quid sentiendum est
de traditionibus, in to-
to orbe receptis.

De particularibus
traditionibus.

Quo loco cauendum est, ne nuperrima inuenta, in aliquo orbis angulo recepta,
vel nomine Catholicarum traditionū censeantur, vel referantur ad ipsos Apo-
stolos: ita tamē

stolos: ita tamen boni, vel mali illis appellatio conueniet, si ad ædificationem, vel quod absit, ad destructionem, ex verbo Dei introductæ esse iudicabuntur. Non est enim oneranda Ecclesia nouis traditionibus, quinimmo retinenda est eius LIBERTAS, quæ quidem est persuasio certissima, qua nos credimus, a iugo, seruitute, & maledicto legis, per Iesum Christum Legis impletorē, & pro nobis execrationem, atque adeo peccatum factum, liberatos: gratisque per fidem in illum iustificatos, & pacatos: ita ut iam, neque lex terrens, neque peccatum damnans, neque mors peccatores absorbens dominetur nobis: quin liberi a lege, (pædagogia tamen eius est necessaria) & a peccato, quod lex ostendit: serui autem gratiæ & iusticiæ, quam nobis communicat Christus: in sanctitate & iusticia seruiamus ei, qui redemit nos: tantum abest, ut decretis hominū, de adiaphoris æditis, contemptu scandaloso excepto, obstringamur: ita ut peccari non puremus mortaliter, si illis satisfacere nequeamus, vel nos non debere teneri illis affirmemus. Si enim circumcisionē, ac legem, periculose quis tanquā ad salutē necessaria adferat, iuxta Paulum ad Rom. & Gal. 2.3. & 5. periculosius etiam suas inuentiones tanquā necessarias ad salutem putet esse obseruandas: illis constitutionibus quæ Politiam, concordiam, & ordinem Ecclesiæ confirmarēt, semper exceptis: quæ quidem quamquā ad aphororū etiam titulo cōmendari debeant, ad humanitatis tamen, & charitatis regulam, si exigantur: magnopere necessariae sunt, & ædificandæ Ecclesiæ perutiles, ac proinde sine piaculo violari non possunt.

Ecclesia non est oneranda nouis subinde constitutionibus, sed libertas eius retinenda Liberi enim sumus a Lege.

Liberi ab hominum decretis.

Quæ tamē constitutiones sunt utiles, ac proinde obseruandæ.

Leges autem Synodales, quæ huic operi seruire videbantur cum alibi, tum Artic. proxime sequenti sunt positæ.

ARTICVLVS XIII.

De SCHOLA seu Gymnasio Cracouiē.

P R A E F A T I O.

Si ita, ut cōstamus ex animo & corpore, animi eque ac corporis curam habereamus: omnesque morbos huius, atque illius, sentiremus: profecto sanandæ mentis æque ac cuticulæ curandæ daremus operam. Quod si tales natura nos genuisset, ut ipsa animæ incommoda intueri, ac perspicere, eademque optima ducere vitam conficere possemus: haud erat sane (teste Tullio) quod quisquā rationem ac doctrinam requireret, quum natura sufficeret: nunc vero paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusque deprauatis, sic restringimus, ut nulquā naturæ lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul atque æditi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionū peruersitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Quum vero parentibus redditi, deinde Magistris traditi sumus: tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat. Accedunt etiā Poetæ, qui quum magnam speciem doctrinæ, sapientiæque præ se tulerint, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus. Quum vero accedit eodem quasi maximus quidam Magister, populus, atque omnis vndique ad vicia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionū prauitate, a naturaque ipsa desciscimus, ut nobis optimam naturam inuidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstantius honoribus, imperiis, populi gloria iudicauerunt, ad quam fertur optimus quisque, veramque illam honestatem expetens, quā vna natura maxime inquirat, in summa inanitate versatur, consecraturque nullā eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriæ. Quum autem

Non ita sentimus animi morbos, ac corporis.

Paruulos naturæ igniculos statim restringimus.

Malis opinionibus, quas quidē trahimus

A Nutricibus,

A Parentibus.

A Magistris.

A Poetis.

A populo & multitudo.

Ab ambitione.

ipsa Iuuentus Reipub. seminarium sit, talemque speremus Rempub. fore qualē ei Iuuentutem parauerimus, certe nullum munus Reipub. afferri maius, meliusque possit, quam si ipsa deuotatis tot ingenii sui pestibus, quas enumerauimus: bonas protinus, & conseruandae Reipu. vtilēs opiniones teneris adhuc & sequacibus animis imbibat, quae viros per totam vitam comitentur, magnamque ad

Omnes homines natura scire desiderant. tutendum Reipub. statum adferant vtilitatem. Et quamquā omnes, teste eodem

Sine Magistris bonae artes disci nō possunt. Cicerone, trahimur ad scientiae cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus, nescire autem & malum, & turpe ducimus: nulla tamen est facultas adeo captui

Iagello scholam Cracouien. erexit quod scilicet boni Regis interesse ut sapientes Ciuēs efficeret. IAGELLO REX Scholam atque Gymnasium Cracouien.

tanquam emporium seu officinam quandam bonarum literarum erigendam curauit, in quo Iuuentus nostra culturam ingenii sui accipiens, tam Ecclesiis quam

Politiis regendis domi ac foris, pace ac bello, dignos se viros faceret. Et ne prius Regis sacrosanctum institutum inopia Magistrorum intercideret, eisdem Sacerdotia,

Villas, census, domos, vna cum libertatibus, praerogatiuisque multis ut tum posterat munifice largitus est, ut huius inprimis Principis Neophiti beneficio, religio

Magistrorum Cracouien. dotationes. Christiana, in Regno Poloniae constabillata: Musae autem Solymis Hebraicae, Athenis Graecae, & Roma Latinae euocatae, hospicioque a nostra gente exceptae fuisse videantur. Cum autem nostrae Iuuentuti a Regibus satis abunde

suppeditata sint omnia, quae quidem ad culturam ingenii facere videbantur: superest, ut ipsi Iuuenes sibi proponant, quod nullus aliter sese extollere, & Diuina

mortalis attingere potest, nisi sepositis corporis gaudiis, excolendo ingenio iustam dederit operam: tam diu autem quisque dare debet, quam diu laborum

suorum fructus immortales, ut ipse animus est immortalis, non referat, fieri enim non potest, ut animus ocio atque libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, copia,

inopia etiam nonnunquam impeditus literis operam dare possit. Quas quidem pestes, si lubrica illa aetas deuotarit: tum non astra, non fortunam, non fata, non

denique daemones malos accusabit, sed ipsam industriam vel socordiam, virtutem vel vicia, quae a teneris annis instillantur, tam bonorum quam malorum omnium

fontes esse discet, atque confitebitur. Sed ut Quintil. talem vult sibi dari puerum qui uictus fleat, victor gaudeat: ita nemo magnus, neque satis doctus, sine aliquo

afflatu diuino vnquam fuit: optimus autem & grauissimus quisque confitetur se multa ignorare, & multa sibi etiam atque etiam esse discenda: ac proinde nullam aetatem ad discendum seram esse putabit: ut scilicet omnis vitae nostrae ratio ita transmittatur, quo magnam studiorum nostrorum vtilitatem, e maximis

in Religionem & Politiam meritis collatis, posteritati reliquisse iudicemur. Quia vero Simon Maricius Pilzneñ. satis erudite, copiose, & vtiliter de Scholis seu Gymnasiis instituendis earumque in Repub. magna vtilitate hoc tempore scripsit, de iisdem plura scribere hic neque opus est, neque vacat.

Quales viros. Quales senes.

Quo studia nostra sunt dirigenda.

Ex bibliotheca Gymnasij Cracouien. desumptum est hoc Privilegium.

Wladis. Iagello Rex Scholam seu Gymnasium Literarium Craco. erigit. LEX I.

Vladislaus Rex Poloniae. &c. Significamus quod cum supernae dispensationis prouisione, de gentilitatis erroribus ac tenebris ad lucem

& sui nominis agnitionem eduxit misericorditer: & tandem ad Regale dignitatis fastigium exaltauit: ad hoc curam nostram diligentiae praestantius extendimus, ut quos olim in erroris uetusta caligine constituti socios tenebrarum habuimus, signanter Indigenas Terrae nostrae Lithuaniae, per

thuanix, per assuefactionem & exercitiū piorum operum, sine quibus ipsa fides uacua fore noscitur, eo magis in filios lucis conuertamus: id tamen horum ope pariter & opera. quorum animos in fundamentis scripturarū peritos esse noscimus, & artibus uirtuosis Reipub. stabilitas semper salubribus proficit incrementis. Videmus equidem, & certo certius experimur, qualiter Parisia per conuocationē & congregationem peritorum & prudentū Franciam irradiat: Patauium cum Bononia totam Italiam clarificant: Praga Bohemiam illuminat: Almania Vxonia illustrat: profecto ad hoc summi dispositione præsidij plurimarum gentium & diuersarū regionum obtinuimus Principatum, & Regni Polonię prædicti recepimus Diadema, ut ipsum Regnū doctarum personarū studijs illustremus: Quorum doctrinis ignorantix cecitate sublata de medio, Regnum ipsum in tempore nostri regiminis foelicis, cæteris regionibus possumus coequare: non dubitantes id ipsum Regni nostri subditis salubriter profuturum, in Ciuitate nostra Cracouiē. in qua studium uigeat generale, in qualibet licita facultate, ut pote in THEOLOGICA, Iuris Canonici, Philicæ, Legū, & artium liberalium facultatibus, nominandū, eligendum, constituendū ponendum, ordinandum, & erigendum dignum duximus: & tenore presentium facimus, & instituimus, temporibus perpetuis duraturum Sitq; ibi scientiarum præualentiū Margarita, ut uiros producat consilij maturitate conspicuos, uirtutum ornatibus redimitos, & uariæ facultatis doctrinis eruditos: fiatq; illic fons doctrinarū irriguus, de cuius plenitudine hauriāt uniuersi, literarū cupientes imbui ornamētis.

Scopus studiorū magno & excellenti Principe dignorum.

Rex præscribit artes in schola Cracouiensi prælegendas.

Finalis causa scholæ Cracouiensis.

Hæc Gymnasij erectionē Papa cōfirmat Sed in eo Theol. prælegi vetat. Lex ij.

Vrbanus Episcopus Vladislao Regi Poloniæ: Cum nuper tu ad utilitatem Incolarum Regni tui Poloniæ, & aliarum partiū uicinarum, laudabiliter intendens, in Ciuitate tua Cracouiē. studium generale in qualibet licita facultate duxeris ordinandū, ac omnibus & singulis Rectoribus uniuersitatis, Doctoribus, Magistris, Scriptoribus, Stationarijs, & eorum familiaribus, ad Ciuitatē prædictam causa studij huiusmodi se transferentibus, & ibidē morantibus nonnulla certa Priuilegia duxeris liberaliter concedenda: Quæ dilecti filij Consules, Scabini, Iurati dictæ Ciuitatis, perpetue tenere & inuiolabiliter obseruare promiserunt: Prout tam in tuis quam dictorū Consulium, Scabinorum, & Iuratorum, patentibus literis hinc inde confectis, tuoq; magno & ipsorum Sigillis pendentibus munitis plenius cōtinetur: Nosq; tuis in hac parte supplicatiōibus inclinati, de fratrum nostrorū consilio, per alias nostras literas duxerimus statuendū, ac etiam ordinandū, ut in dicta Ciuitate huiusmodi studiū existat generale: Illudq; perpetuis

temporibus inibi uigeat, tam in Iuris Canonici, & Ciuilibus, quam alia qualibet licita, præterquã in THEOLOGICA FACULTATE: & quod legentes, & studentes ibidem, omnibus Priuilegijs, libertatibus, & immunitatibus concessis Doctoribus legentibus, & studentibus commorantibus in studio generali, gaudeant: & utantur,

C O M M E N T A R I V S.

Optandum sane est, vt tota Ecclesia fidelium quacumque se diffundit dicat ore Petri successoris, Tu es Christus, filius Dei uiui: omnesque mortales vno ore glorificent Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi: Sed si Vrbani iste Theologiam discere uerat, quam ex Cathedra Petri inculcare debebat: ergo Nabuchodonosor Babilonicus Rex sanctius egit, qui Deum Danielis, Zizdrac, Misac, & Abdenago, cognoscendum atque colendum præcepit: Sergius etiam gentilis Paulum audiri iussit: sed & Iob in media cruce Dei cognitionem obuiatoribus suis inculcauit: Quum autem summus Pontifex tantopere cauit, ne ex Theologiae tractatione ignarus populus Deum cognosceret, & Christi beneficia in Regno Poloniae propalarentur (quod fortasse eius potentiae ac decretis videbantur aduersa) mirum non est si etiam hoc tempore, crucis Christi aduersarij, tantas tenebras luci Euangelice offundant, vt neglectis canonicis scripturis quæ Hebraice, Græce, & Latine in Scholis prælegi debebant: repudiatis etiam purioris notæ Theologis, soli Scotistæ, Tomistæ, Albertistæ, Occamistæ, ite Olcot, Bricot, Tartaretus, Biga, Goscaldus, Dormisecure, Pomerius, Vademeum, Trumbeta, historia Lombardica, Conformitates, Alanus, Paratus, Fioretus, Baraletus, & id genus impurissimorum scriptorum legantur in Scholis, regnēt in Ecclesia: decretalibus autem & Ethnicorum scriptis nempe Platonis, Aristotelis, Ciceronis & Senecæ, quinimo Luciani, Esopi, & Ouidii, Plauti & Terentii præceptis vita humana formetur. Itaque longo tempore fuit alium silentium, quæ sit vis ac differentia legis Mosaicæ & Euangelii Christi: omittaque prædicatione penitentiae ex lege, fideique in Christum mediatorē, & regenerationis nostræ ad bona opera, tot rationes remittendorum peccatorum repertæ sunt, vt etiam locis, temporibus, statutis, aquæ lustrati, personis, votis, venalibus operibus, & cuculis Monachorum, cultui diuorum atque diuarum, aliisque monstrosis medijs alligarentur: Item pro Sacra Cruris calice, aqua ignaris populis: pro vxoribus autem scorta data sint miseris Sacerdotibus: pro Dominica autem precatione, & Psalmis, precatiuncula monstrosa sint obiecta: torque alia abominationes desolationis, & fabule in Ecclesia Dei, pro sancta & canonica disciplina irrepserint: potentia ne dicam Tyrannide impiorum pessima quæque stabiliēte, optima autem extinguente. Quod cum ego homo adolescens uidissem, parum absuit, quin dementatus fabulis istorum Theologastrorum ad Iudæos profugerim: satius ducens legi Dei solius cum Iudæis niri, quam fabulosa religione stultissimorum, sacrificiorum teneri: donec ex Mose, Prophetis, Psalmis, Euangelis, & purioris notæ Theologis, promissiones de Christo Iesu didici: & beneficia ipsius gustauireque ipsa edoctus sum, quod Psaltes ait, quam dulcia sunt labiis meis eloquia tua Domine, super mel ori meo. Iniqui autem narrauerunt mihi fabulationes. sed non vt lex tua, ac statim inter Ciuitatem Dei, & Ciuitatem Diaboli discrimen ille Psalmus me docuit: Beatus vir est, qui impijs, peccatoribus, ac derisoribus missis: in lege Domini meditatatur die ac nocte, & ne erremus in doctore, Spiritus sanctus dixit de filio Dei IPSVM AVDITE: qui quidem rediturus ad Patrem, Apostolis suis mandauit, vt prædicent Euangelium, non vni certe genti, sed omni creaturæ: Itaque non illi beati sunt, qui Ius Canonicum Paparum, aut Ius Civile Imperatorum discunt, ac seruant: sed qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud: animæque famem, illius pastu propellunt: hoc inquam verbum traditionibus

Mentitur in caput

Summ.

quid mirum

Mendacis Magistri
mendacis discipulis

traditionibus hominum obrui nequit, semper enim confurgit obrutum, resuscitatur sepultum, & post crucem maiore cum gloria resurgit, manetque in æternū: idque per confessionem & ministerium contemptarū in speciem personarum: nempe infantium, Piscatorum, Publicanorum, Mulierum peccatricū, Latronū, & ut ita dicam, Meretricum: ut inimicus & ultor destruantur: & sit totus mundus Deo subiectus.

Itaque Bonifacius Theologiam per Urbanū exclusam reuocat, LEX III.

Exhibita nobis nuper pro parte Regis Vuladislai & Reginae petitio Permittitur legi Theologia. continebat, ut in eorum Ciuitate Cracou. ex statuto ac ordinatione secundis Apostol. ab olim fuerit, & sit in utroq; Iure, & alia qualibet licita facultate, studium generale: itaq; pro parte ipsius Regis ac Reginae predictorum nobis iterum fuit supplicatū: ut in Ciuitate predicta statueremus, & ordinaremus huiusmodi studium generale, etiā in ipsa Theologia: Idcirco statuimus, & ordinamus, quod in ipsa exnunc, & semper, perpetuis futuris temporibus, sit, ac esse ualeat, etiam in eadē Theologia huiusmodi studiū generale. Et nihilominus de uberioris donogratiæ concedimus: quod Studentes, & Legentes pro tempore, in ipso studio, in eadem Theologia, Baccalaureatus, licentiæ, uel Doctoratus gradum ibidem suscipientes, omnibus Priuilegijs, libertatibus, prerogatiuis, & indulgentijs gaudeant, & utantur, quibus in eadem Theologia studentes, legentes, & similes gradus Parisijs suscipientes gaudent: ac etiam quomodolibet potiuntur.

Quod autem præter varia Sacerdotia, ac prerogatiuas, varijs in locis Magistris concessas: alicubi tres, alicubi quinque Doctores etiam Plebeio ordine nati, ad Ecclesias Primas in Regno Cathedrales recipiendi sunt. LEX IIII.

Quam uide supra Capitulo eodem Articulo 1. Lege 9.

Nam Eccle. dotatae sunt propter cultū diuinū, & ppter doctos retinēd. Lex V.

Cum magna pars Reipub. nostrę in ordine & statu Ecclesiastico consistat, Ecclesięq; Regni nostri per antecessores nostros sint ampliter dotatae, cum ad diuinum cultum peragendū & manutenendū, tum etiā ad uiros literatos & idoneos, promouē. quorum pauci essent, quibus uel animus, uel facultas adesset literis incumbendi: & alia studia, per quę emergitur, sectandi: nisi bona Ecclesiastica non solum facultatem uniendi, sed etiam opem multis, se, & suos subleuandi præstarent.

*Sigism. Crae. 1532.
idem supra capi. eod.
dem arti. x. lege 14.*

Itaq; Synodi Petricou. Decretū de Lectorib; Salaris Episcop; & Abbatum fouendis, tale est. **LEX VI.**

Tempore Petri Gam
vati Archiepiscopi.

Pro reformanda uniuersitate Cracouiē. matre nostra, & prouētibus Lectorum augendis, & aliunde uocandis: Legistē, & duobus literarū humanarum Professoribus Reuerendissi. Dñs Archiepiscopus Gnesneñ. inherendo deliberationi in proxima præterita Synodo factæ, promisit in hac sacra Synodo se daturū centum ducatos auri in auro, ratione Ecclesiæ Gnesneñ. Ratione uero Ecclesiæ Cracouiē. similiter centum auri in auro ducatos: Kuiauiē. centū florenos in moneta per mediam sexagenam: Et Ploceñ. similiter etiam centū: Posnaniē. similiter centum per mediam sexagenā, ex decreto & ordinatione Synodi. Reuerendiss. Dño Posnaniē. & reliquorū Dñorum Episcoporū Nuncijs consentientibus, dare & soluere debebūt: Ad quod capitula Ecclesiarum prædictarū consensus suos præstare polliciti sunt: attento, quod hoc sanctum propositū in totius Regni utilitatē publicam uergere dinoscatur: & quod absentes Dñi Episcopi admoneantur uigore præsen. Synodi, ut decretum præsens exequatur, & capitulorū consensus obtineant, sub pœna centum aureorū Vngaricaliū per Synodum, seu alias Reuerēdis, Dñm Archi. a singulis exigēda, ad unius anni decursum.

Abbat. quoq; Magist. salar. dēt. Lex vii

Domini uero Abbates in eodem Synodo præsentēs propter absentiam aliorum Abbatum, & Religiosorū, & quod ea de re cum fratribus suis tractatus & consilia non habuerunt, distulerunt hoc negotium in aliam deliberationem, & responsionem.

Petetur Regia M. vt Lectoribus aliquem censum consignare vellet.

Debent autem Dñi Archiepiscopus, & Episcopus precibus supplicibus diligenter instare apud Sac. Regiam Maiestatem, ut & eius Maiestas ad tam sanctum & laudabile ac necessariū opus de suis prouentibus aliquem censum perpetuū prædictæ uniuersitati constituat.

Ergo in Magistros & Baccalaur. inautorandi non expilentur. LEX VIII.

Quoniā uniuersitas seu Schola generalis Cracou. famatissima in amplitudine nominis sui, propter nonnullas nouas, & agre tolerandas consuetudines

consuetudines, promouendorūq; ad aliquos gradus insolitas depaſſiones, quæ in ipsa hac nostra tempeſtate, per incuriam temporū pedetentim decreſcere uidetur, cum magno dedecore & iactura Reipublice: Placuit Synodo, ut Reuerendiſs. in Chriſto patres, Dñi Archiepiſcopus Gneſneñ. ac Cracouiñ. & Premiſſiñ. Episcopī moderni Craſco-
uiam descendentes, reformationē faciant, uigore breuiſ Apoltoici ad hoc habiti. Omneſq; illas ineptias in ea natas tollant, et depellant, faciantq; in omnibus ita bonam reformationē. Quo Schola ipſa priſtinæ claritudinis reſtituatur, & Scholares promouendi releuentur ab exco-
gitatiſ & ſuperuacaneis impenſis circa promotiōes ſuas: Et præſertim, ut ordinatio fieret noua ad collegiaturas & lecturas, talis ſcilicet, quæ in eruditiōe faceret conditionē meliorem. Quod ſi forſan omnes eo deſcendere non poſſint, duo uel unus eorum id faceret. Aut ſi forſan nullus, ipſorum eo deſcendere poſſet: Deputarent aliquos uiros dignos & doctos antiquarum conſuetudinū illius Scholę gnaros ad hoc facien-
dum, & quicquid facient, tota illa uniuerſitas æquo animo ſuſcipere debeat, & teneatur.

Scholis maioribus Maſtri & Bac- calaurei præficiantur. LEX IX.

Quoniam Eccleſia Dei ſicut pia mater providere tenetur, ne pauperi-
bus qui parentum opibus iuuari non poſſunt: ſtudenti & proficiendi oportunitas ſubtrahatur, ut ſic Reſpub. & Eccleſia doctriniſ illumine-
tur, & uirorum eruditorū ingenijſ decoretur: Hoc ſacro approbante Concilio decernimus, ut locorū ordinarij, non ſolum in Metropolita-
narum, Cathedraliū, & Collegiatarum Eccleſiarū Scholiſ, Rectores, Maſtros in artibus ſeruēt & foueant, foueriſq; et ſeruari faciant. Ve-
rum etiam in Oppidiſ maioribus, & minoribus Oppidiſ Baccalarios ubi Maſtri ſuſtētari nō poſſunt. In alijs uero lociſ inferioribus Scho-
lares maturos idoneos & doctos, providentes ut Rectores Scholarum ſeruent in Scholiſ idoneos bene morigeratos, & minime licentioſos di-
ſcipulos, quos dirigant bono regimine & laudabili diſciplina. Si autem aliqui eſſent ex eiſ incorrigibileſ, eoſdem Ordinarijſ uel eorum Offi-
cialibuſ deferant puniendos.

Scholastiſci uero vagi ex Scholiſ pel- lantur. LEX X.

Scholares uagos, eoſ uidelicet qui Scholam derelinquerint, remiſſeq; et licētiōſe uixerint, ex Ciuitatib. & Oppidiſ eſſe propellendos ſtatui-
mus.

Porro & fili j kmetonum, ſi plureſ fue-
rint, ad ſerui-

rint, ad seruitia, & præsertim ad studia literarum, uel artificiorum, sub
literis Testimonialibus Capitanei, seu sui Domi-
ni mittantur. **L E X XI.**

Quam & alias huiusmodi vide infra Libro 1. Capitulo 16. Articulo 6. de
Filiis, Filiabus, ac Viduis Kmetonum.

Liberum etiam sit unicuique ex Regno

proficisci discendarum literarum, ab Ecclesia permis-
sarum, causa. **L E X XII.**

Quam vide infra Capitulo eodem Articulo 15. de Hæreticis.

De libertate Scholasticorum.

Cracouia 1401.

VVLADISLA. IAGEL. REX POLONIAE &c.
Vniuersis & singulis Clericis, Laicis, & Scholaribus cuiusque ordinis,
conditionis & status existant, & signanter Rectoribus uniuersitatis,
Doctoribus, Magistris graduatis, Baccalaureis, Studentibus, Scriptori-
bus, Stationarijs, & Bedellis, ac eorum familiaribus, quibuscumque, qui se
gratia studij in Ciuitate prædictam Cracouien. contulerint, & ibidem
moram traxerint, Articulos subscriptos in præsentem Cyrographo cõ-
tentos, irrefragabiliter tenere promittimus & seruare. Quos etiam fa-
uoribus gratiosis prosequi uolumus, ipsosque & eorum quelibet in suis
Iuribus, Priuilegijs, libertatibus, immunitatibus, Statutis, gratijs, & cõ-
suetudinibus singulis, quæ in studijs generalibus tenentur & seruan-
tur, seruare, tenere, defendereque uolumus ac teneri. Omnesque & singu-
los Clericos, Scholares, Studentes, Laicos, &c. ad præfatam Ciuitatem
Cracouien. causa studiorum ut præmittitur temporibus futuris acceden.
in accessu ad eam & recessu ab ipsa, cum omnibus eorum rebus, scilicet,
Equis, Libris, Vestimentis, Lectisternijs, Vtensilibus, Pecunijs, et Sup-
pellectilibus, ab omnibus damnationibus, solutionibus, passibilibus,
Pontialibus, Castris, custodijs, Gabellis, pedagijs pedalibus, Decimis et
oneribus, quocumque nomine censeantur, ex certa nostra scientia exe-
minimus, ac Auctoritate Regia liberamus. Voleñ. quod a prædictis Scho-
laribus, seu Studentibus, qui sibi per seipsos, per amicos, aut per quas-
cumque personas promissiones facere uoluerint, in esculentis, ac poculen-
tis, ac uictualibus ad usum uitæ spectantibus, in bladis frumentis, Fa-
rina, Braleo, Ceruisia, Terciali, & quacumque alia, Vino & alijs potioni-
bus, lignis & alijs necessarijs per aliquas Terras, quas Regni & Domi-
norum nostrorum complectitur amplitudo nulla penitus Telonea, &
dationes requirantur, seu decime. Nec eos Carnifices, Pistores, & Mo-
lendinatores aggrauent, & perturbent. Ab ipsis Scholaribus, & Studē-
tibus, pro maccellis emolimentis, & Pistrinis, plusquam a Ciuibus, & In-
colis Ciuitatis Cracouien. exigere, & extorquere præsumen. Ne autē
sub habitu, uel nomine Studentium a Mercatoribus uel alijs fraus in
premissis ualeat exerceri. Volumus in hac parte, ut iuxta qualitatem
personarum ius

personarum iuramento ipsarū credatur. Si aduentibus prouisiōes huiusmodi merito uisum fuerit exigendū, ut testimonia literalia Rectoris uniuersitatis, Studij supradicti, ab ipsis recipiantur, quibus in hoc casu fidem ab omnibus uolumus plenariā adhiberi. Præterea, si aliquis Studentum, aut Scholariū, ad Ciuitatem Cracouiē. ratione studij proficiscens, in Terris Regni nostri, per prædones uel maleficos, spoliatus, prædatus, aut damnificatus fuerit in rebus & bonis suis quibuscumque publice uel occulte, cum plena, & totali diligentia operam apponemus & apponi faciemus, ut prædicti malefici & prædones, per Officiales Regni nostri inquirantur. Et ablata eorundem Scholariū, seu Studentū ab eis repetantur, per ipsosque Officiales nostros tales malefici, pro possibilitate corrigantur. Et ut ordo debitus & rigor ordinatus in Studio generali prædicto Cracouiē. per Scholares iugiter obseruetur. Volumus, ut omnes Scholares, & Studentes, Cracouiā accedeñ. ibidē causa Studiorum moraturi, proprium Rectorem habeant, qui in Ciuilibus causis ipsos doceat, iudicet, habeatque Iurisdictionē ordinariam super omnes. Cui sub onere Iuramenti debitam obedientiā præstare, & honorem exhibere teneantur. Nec ullus unquā in eisdem Ciuilibus causis Studentes, & Scholares uniuersitatis Cracouiē. cuiuscumque status, et conditionis fuerint alibi coram Iudice alieno Ecclesiastico, uel Seculari audeat conuenire. A sententiā autē Rectoris prædicti nullus appellare ualeat uel supplicare, aut restitutionē, in integrum petere. Et si appellatum fuerit ipsius appellatio non recipiatur, nec appellans per aliquem Iudicem Ecclesiasticum, uel Secularem audiatur. Sed Rectoris sententia in suis clausulis inuiolabiliter obseruetur. Verum tamen, se de nullitate, uel iniusticia argueretur eadem Rectoris sententia, per Consiliarios uniuersitatis, de ipsius Iuribus et iusticia cognoscatur. Et quod Iuridicum fuerit, per ipsos in ea decernatur. Insuper Rector prædictus, Scholares, & Studentes suos, in causis & criminalibus leuioribus, ut potest pro capillatione, offensioneque cum palmo, uel pugno ad effusionem sanguinis, ac contentione qualibet non enormi habeat iudicare. Nec ob hoc ipsi Scholares & Studentes, uel eorum familiares, atque serui, ad extranea Iudicia euocentur & trahantur. Si autē quod Deus aufferat Studens, Scholaris, uel alius prædictorū in furto, adulterio, stupro, homicidio, aut aliquo crimine Capitali, & ignominioso, notum ac fuerit deprehensus: illorum cognitio non debet ad Rectorem pertinere, sed statim criminaliter deprehensus Scholaris, si Clericus fuerit, ad Episcopale Iudicium remittatur: Si uero Laicus, nostro Iudicio subiacebit: Etiā quilibet Scholaris, Laicus, Bedellus, Stationarius, aut ipsorum familiaris Si de crimine homicidij, incendij, adulterij, membrorum mutilationis, aut letali uulnere, uel quocumque nefario excessu fuerit accusatus: Extunc non secundum consuetudinē patriæ aut Regni nostri, nec secundum

sententia Rectoris.

X

statuta ipsius.

statuta ipsius. Sed iuxta leges per nos ad Iudicem deputatum criminaliter accusatus, debet iudicari. Quinimo per proborum hominum attestationes ad expurgationem illati criminis admittatur. Porro si aliquis Scholaris uel Studens, aut quicumque prædictorum, pro quocumque crimine excessiue magno siue paruo fuerit inculpatus, nullus ipsum capere, uel retinere audeat, nisi cum Rectoris familia, & de ipsius requisitione speciali. Item si Rector contra aliquem de sua Iurisdictione iuste processerit, & secundum formam statutorum ipsum de uniuersitate excluderit, Studiorumque commodis priuauerit, ad requisitionem ipsius Rectoris talis priuatus de Ciuitate utraque, tam Cracouiensem, quam Kazimiriensem, & alijs de nouo locandis. Et Cracouiensem ac Kazimiriensem in posterum adiungendis, per Aduocatos, Ciues, & Incolas earundem protinus expellatur: Nullusque talem in suo hospicio, aut mansione, seu domicilio audeat colligere, & fouere, uel necessarijs uitæ in uictu, & amictu aliquid ministrare. Si autem Scholaris, uel Studens, uel alius de prædictis sententiæ uel mandato Rectoris non paruerit, & Rectori suo contumax fuerit, & rebellis ad requisitionem eiusdem Rectoris, teneatur Aduocati, & Consules Ciuitatum prædictarum eorum familiam mittere ad dicti rebellis pertinaciam compescendam. Hæc autem statuta in præsentis literis contenta, sub poena decem Marcar. grossorum Pragensem, quæ fisco Scholarium debent applicari. Statuimus firmiter obseruanda, Qua poena statutorum præscriptorum, & subscriptorum punire uolumus transgressores. Statuimus etiam, ut quotiescunque aliquos scholares in qualibet facultate, per Doctores seu Magistros, ad priuatum examen more consueti poni cōtingerit, super illos Cancellarius noster, qui tempore fuerit tanquam supremus approbandi ipsum examen omnimodam potestatem habeat. Item ordinabimus prædictis scholaribus unum Campsorem uel Iudicum in Ciuitate Cracouiensem, qui habebit sufficientem pecuniam, ad mutuandum ipsis super bonis oppignorant. qui de usura non plus exiget nisi unum grossum de Marca qualibet infra mensem. Demum statuta per Doctores & Magistros uniuersitatis prædictæ Cracouiensem, condenda, quæ hic non poterunt contineri quæ in aliorum studiorum uniuersitatibus, iuxta possibilitatem seruari poterint. Volumus pro ipsorum studio confirmare. **ET VT DOCTORES** Magistri licentiati Baccalaurei, studentesque uniuersitatis Cracouiensem, prædictæ eorum lectiones exercitia, & actus doctrinarum liberius, & magis commode ualeant & poterint exerceri, pro habitatione Magistrorum, & pro quotidiano, ac communi congressu studentium, & Scholarium uniuersitatis studij prædicti Cracouiensem, domum nostram, quæ Stephani Panczyrz fuerat, & uocabatur, quam & Gersdoff olim Ciuis Cracouiensem, habebat in platea s. Annæ sitam, prout in eius latitudine, longitudineque, & amplitudine est limitata, & distincta. Deceimus assignandam ipsam ab omnibus

Solutionibus

*Indens Campsor
scholariorum.*

Domus Collegio erigendo confertur.

solutionibus, tributis, Exactionibus, iudicijs, luribus, et consuetudinibus, impositione onerum, & angariarum, liberañ. quam uniuersitati prædictæ appropriamus, incorporamus, adiungimus perpetue & in euum, nihil iuris in ea & dominij pro nobis, & successoribus nostris reseruantes, quam eisdem iuris, libertatibus, & gratijs. Et signanter in libertate fugitiuorū & alijs quibus Deo dicatę fruitor Ecclesiæ uti, frui uolumus, & gaudere per ipsos Doctores, Magistros, & Collegiatos, tenendam, habendam, & perpetuis temporibus possidendam.

Frederici autem Imperatoris ea est de Prærogatiua Schol. constitutio.

Omnibus qui causa studiorū peregrinantur Scholaribus, & maxime diuinarum atq; sacrarum legum professoribus, hoc nostrę pietatis beneficium indulgemus: ut ad loca, in quibus literarū exercentur studia, tam ipsi, quam eorum nunciij ueniant: & in eis secure habitent. Dignū namq; existimamus, ut cum omnes bona facientes, nostram laudē & protectionem omnimodo mereantur, quorū scientia totus illuminatus mundus, & ad obediendum Deo, & nobis eius ministris, uita subiectorum informatur, quadam speciali dilectione eos ab omni iniuria defendamus: Quis enim eorū non misereatur: qui amore scientię exules facti, de diuitibus pauperes, semetipsos exinaniunt, uitam suā multis periculis exponunt, & a uilissimis sæpe hominibus (quod grauiter ferendum est) corporales iniurias sine causa perferunt: Hac igitur generali & in perpetuum ualitura lege decernimus, ut nullus de cetero tam audax inueniatur, qui aliquā Scholaribus iniuriam inferre præsumat, nec ob alterius cuiuscumq; prouinciæ delictum, siue debitū (quod aliquando ex peruersa consuetudine factum audiuius) aliquod dānum eis inferat: scituris huiusmodi sacrę constitutionis temeratoribus & etiam ipsis locorum Rectoribus qui hoc uindicare neglexerint, restitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendā in quadruplum: notaq; infamix eis ipso lure irroganda, dignitate sua se carituros in perpetuum: Verumtamen si litem eis quispiam super aliquo negotio mouere uoluerit: huius rei optione data Scholaribus, eos coram Dño uel Magistro suo, uel ipsius Ciuitatis Episcopo, quibus hanc iurisdictionē dedimus conueniat, Qui uero ad alium iudicem eos trahere tentauerit: etiam si causa iustissima fuerit a tali conamine cadat.

In Codice Capituli. 4.
Folio 143.

Hæc constitutio his
ponitur non ut teneatur,
sed ut sciat.

ARTICVLVS XV.

De HAERETICIS, Schismaticis, & Apostatis.

P R A E F A T I O.

Credimus Satanæ versutia primos nostros parentes ita lapsos fuiss., ut omnis natura eorum corrupta fuerit, nosque omnes qui ex illis ducimus originem non

Ab initio fuit Dei &
Diaboli Ecclesia, &
que sit differentia
utriusque.

Impiorum Ecclesia
hereses esse oportet.
Hæreticus quis?

Schismatici.
Apostata.

Schismatici impune
a ritibus discedunt.

Hæreticorum & A-
postatarum uarie poe-
næ.

Antichristi in Eccle-
sia Dei se haberi nota
2. Thess. 2. descriptis

solum corpus morbis, senio, atque morti obnoxium trahamus: Verumetiam in anima ignorantiam pro scientia, Dei contemptum pro cultu, proque zelo verorum bonorum ad omne genus malorum propensionem, fere cum lacte materno sugamus: inde fit, ut prævalente semine serpentis, omnibus sæculis tot Cain quot Abeles, tot Ismaeles quot Isaaci, tot Esau quot Iacobi, tot Pharaones quot Moyse, tot Saules quot Dauides, tot Iudæ quot Petri, tot Sinistri quot dextri latrones fuerint: ita Ecclesia Dei esse nequit, quin Synagoga Diaboli ibidem sit: ex hominibus quidem ambæ conflata, & paribus fere paucis semper ambulantes, sed disdia pason inter se pietate diuersa: hæc enim commentitia, falsam, verboque Dei aduersam habet religionem: a Cain incipiens, per omnium sæculorum Idolatras, Iudeos, Gentes, Turcas, Infideles, Hæreticos, & Apostatas, impiosque Christianos, sub iugo Satanæ militat: Illa reiectis omnibus hominum fabulis, verbum Dei purum audit, & custodit: hoc est omnes promissiones de Christo credit, venientis doctrinam amplectitur, venturi premia expectat ab Abel sumens exordium, per Patriarchas, Prophetas, Pios, Reges, & Apostolos, ad hæc usque tempora decurrit, regnatque in medio inimicorum, donec reliquæ Israel conuertantur, denturque omnes gentes in hereditatem, & possessionem Christo: qui caput atque artifex salutis illius est. Quia vero harum Ecclesiarum, dum in hoc sæculo peregrinantur, tam lucta est perpetua quam infirmitas propria: fit ut & iusti frequenter cadant, & impii ad Dominum conuertantur: ut nihil mirum sit, quod hi recipiant correctionem interdum, impiorum vero Ecclesia oporteat hereses esse, ut ii qui electi sunt fiant probati. Est autem Hæreticus qui impios errores contra auctoritatem verbi Dei, & promissiones de Christo agnitas, semel, vel bis admonitus, defendere non cessat: & blasphemias voces in ipsam religionem verbo Dei tanquam basi superædificatam iactare non veretur. Schismaticus autem, qui tantum a ritibus Ecclesiæ hominum traditione constitutis recedit, ab illisque variat. Apostata vero qui fidem in Christum Iesum Catholicam semper professus est, post ea tamen ab ipsa discedit, & verbi Dei doctrinam tanquam stultam deridet, & insectatur. Et Schismatici quidem hoc tempore a Canonistis contra primitivæ Ecclesiæ morem nucupantur, qui a traditionibus Rom. Ecclesiæ dissentiant: ut Græci, Alexandrini, & Antiocheni: quod enim fidem in Christum Iesum retinuerunt inconuulsam, merito religiose de illis sentire debemus: tantum abest ut ob leues rituum mutationes, ab unitate Ecclesiæ Catholicæ præcendantur, putemusque illos contra nos esse, cum nobiscum sint: idemque quod & nos retineant fundamentum: Porro Hæreticos, & Apostatas, temeritatis suæ, ac perfidiæ poenas tulisse grauissimas videmus: Primo enim omnium Satan auerlus a Deo carceribus perpetuis alligatus est: Adam præcepti præuaricator paradiso pulsus: recens mundus ob idolatriam, ut filii Dei ob veritas nuptias diluvio absorpti: Sodoma coniugii prophanatrix incendio exusta: Viruli adoratores a fratribus cæli: Nadab & Abihu alienum ignem offerentibus, cœlesti igne exusti: falsi Prophetæ a veris, & a Regibus piis sepe crudeliter percussi sunt: Sed & Saul exauratione, Ozias lepra, Oza vero morte puniti fuerunt: quod munus Sacerdotii inuasiant: postea Iudæi respuentes Christum, horrendo exemplo, omnibus gentibus in seruitutem dati videntur: Quin & Petrus cum non saperet ea, quæ Dei sunt, sed quæ carnis, audit, vade retro post me Satana, offendiculo mihi es: Arrius autem Diuinitatem Christo demendo, Sabellius hypostaseos Diuinæ Triados confundendo, Machometus autem Christum passum negando: præterea alii omnes Hæretici, & Apostatæ, ob suos errores circa fidem naufragauerunt, iustamque damnationem sibi aquiuuerunt: veritatem enim Dei in suo derinuerunt mendacio: Secundum quod & Paulus scripsit hominem peccatorem, filium perditum, Dei aduersarium, elaturum se aliquando supra omnem qui dicitur Deus, adeo VT IN TEMPO DEI sedeat ostērans seipsum Deum, murabitque tempora & leges, reuelandum tamen suo tempore, & a Dño conficiendum

conficiendum spiritu seu verbo oris sui : perindeque etiam B A B Y L O N
 fornicaria habitatio dæmoniorū facta, nomine bellicum agno suscepti, iusto supRoma secundum Pea
 plicio damnatur. Tam immane scilicet flagitiū est ad vocem Dēi obdurare cor, trum 1. Petri 5. secū
 per superstitionemue addere, vel per impietate auferre aliquid ipsi verbo Dēi, dum Irenēū cōtra lu
 aut ab eo prauaricari perfide. Scelus enim ariolandi est, & quasi Idolatria simdaos: Ihero. super ea.
 plici verbo Dēi nulla tropologia deflexo, aut difficultate implicito obedire nol47. Esai. & in prolo
 le, neque apprehendere filium, de quo dixit Spiritus sanctus, I P S V M A Vgo super Marc. & so
 D I T E : nimirum fidelem Magistrū ignari discipuli, liberalem Dominū serui cundū Primasium in
 venundati, sollicitum pastore oues errantes. * Quocirca & Christus ipse, leuius cōment. super Apoc.
 quidam Sodomæ & Gomorræ futurum dicit, quā Tyro & Sydoni verbum saHæretici & Apostas
 lutis non recipientibus. Insuper & pœnam in homines ceruicofos constituit diste merito puniuntur,
 cens : Si quis non audierit, talium scilicet discipulorum, seruatorū, & ouium Chrisquia uerbo Dei non
 sti Ecclesiam : sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus : hoc est vitetur, vt palme acredunt, addunt, uel
 comunionem fidelium præfractus, incendioque destinatus æterno, quo sensu etiā demūtilli aliquid : ab
 Paulus dicit, Hæreticum post vnam atque alteram admonitionē deuota, vt pote eoue prauaricantur.
 subuersum. Quippe, quod neque præcepto Christi obedit, neque facto eius mo*
 uetur, neque primitiua Ecclesiæ exemplum, ac vestigia sequi dignū putat. Sed Auctoritas uera Eccl
 quia placuit, vt Hæretici lætæ quoque Maiestatis rei sint, ac propterea honoris, clesiæ in Hæreticos.
 ac corporis pœna, tum honorū publicatione plectantur, vt in mandato IagelloCur puniendi sunt Hæ
 nis scriptum extat: merito non vnius Episcopi, eiusue Officialis qui ratione clasretici aureus Canon
 suum, honoris, corporum, ac facultatum Iudices competentes esse non possunt, examinandorum do
 verum multo magis Regiæ, ac totius Senatus cognitioni subsunt : qui tam grangmatur ostendit.
 dem multiplicemque causam diiudicare queant, pro eo, ac ex officio tenentur : Hæretici Regiæ quos
 religionisque curam habere debent : vt supra in præfatione super Artic. 8. proque cognitioni sunt
 bauimus copiose. Quemadmodū etiam ipse Iagello de hac ipsa Regis in Hæresubiecti.
 ticos auctoritate testatur, in confederatione inquiring : Iura tamen nostra DuDu
 calia, & Terrestria in nullo per hoc violando, nec ab eisdem recedendo : ita vt calia, & Terrestria in nullo per hoc violando, nec ab eisdem recedendo : ita vt
 grauati Iudicio loci ordinariorū Episcoporum, ad Regem, & Regni Conuentum grauati Iudicio loci ordinariorū Episcoporum, ad Regem, & Regni Conuentum
 appellare queant, tanquā in causa mixti fori. C V M A V T E M cor hucor hu
 manum sponte sua ad malum sit propensum, nec animales homines intelligant manum sponte sua ad malum sit propensum, nec animales homines intelligant
 quæ Dēi sunt, sed quæ carnis : apparet, quia fons omnis impietatis, hæreseos, seu quæ Dēi sunt, sed quæ carnis : apparet, quia fons omnis impietatis, hæreseos, seu
 Apostaseos, est incredulitas verbo Dēi: pertinacia in male intellecto : & per cōApostaseos, est incredulitas verbo Dēi: pertinacia in male intellecto : & per cō
 temptum ab illius vero sensu discessio. Sed neque est dissimulandū, quod sicut temptum ab illius vero sensu discessio. Sed neque est dissimulandū, quod sicut
 fons seditionis in Ciuitate est Magistratuum contemptus : ita hæreseos etiā origo superbia est, quæ non vult obedire Sacerdoti : vt Ro. Tribuni plebis Senatū
 go superbia est, quæ non vult obedire Sacerdoti : vt Ro. Tribuni plebis Senatū contemnendo, cum patribus certasse, & seditiones multas excitasse leguntur. In
 contemnendo, cum patribus certasse, & seditiones multas excitasse leguntur. In Ecclesia vero Iudaici populi Aaronem spernendo Nadab, & Abihu alienum
 Ecclesia vero Iudaici populi Aaronem spernendo Nadab, & Abihu alienum ignem obtulerunt Domino : Saul, Ozias, & Oza Ius Sacerdotii sibi usurparunt:
 ignem obtulerunt Domino : Saul, Ozias, & Oza Ius Sacerdotii sibi usurparunt: porro Maria murmurauit. Sed tamen absit, vt e contrario, vel Magistratui leges
 porro Maria murmurauit. Sed tamen absit, vt e contrario, vel Magistratui leges violanti assentiamur, vel Sacerdotibus scripturas peruertentibus credamus : aliis
 violanti assentiamur, vel Sacerdotibus scripturas peruertentibus credamus : aliis oqui sancta hic erit superbia, beata etiam infidelitas : siquidem & Tribuni plebis
 oqui sancta hic erit superbia, beata etiam infidelitas : siquidem & Tribuni plebis Imperium Senatus ab extrema austeritate prohibebant, nec non reliquum li
 Imperium Senatus ab extrema austeritate prohibebant, nec non reliquum libertatis populo tuebantur, multaue cōmoda Reipub. periculo capitis sui asse
 bertatis populo tuebantur, multaue cōmoda Reipub. periculo capitis sui asserebant : Et verbi Dēi strenui Zelatores, superbiā Sacerdotum frangendo, igno
 rebant : Et verbi Dēi strenui Zelatores, superbiā Sacerdotum frangendo, ignorantiam erudiendo, & abusus, tum fabulas introductas, ac mendacia, prætereaq;
 rantiam erudiendo, & abusus, tum fabulas introductas, ac mendacia, prætereaq;
 turpitudinem vitæ obiurgando : quit quid reliquum verbi Dēi in Ecclesia est, ab turpitudinem vitæ obiurgando : quit quid reliquum verbi Dēi in Ecclesia est, ab
 internitione conseruauerunt : Sacerdotes enim interdum pro verbo Dēi narrant internitione conseruauerunt : Sacerdotes enim interdum pro verbo Dēi narrant
 somnia capitis sui, proque Euangelio Christi ritus nouos viuendi, orandi, ac traQuare non semper
 ditiones hominū introducunt: quibus simplicem religionem Christi in tot sectas credendum ac obse
 scindunt: non raro quippe egreditur Satan, & est spiritus mendax in ore Prophequendum est sacera
 tarum : vt prophetent mendacia, Sacerdotes applaudant manibus, populus autē doibus.
 faciat sic, teste Iere. vt merito Christus hoc genus Sacerdotum appelleret, Sal infasuarum, Duces cæcos, adeoque lupos ouium vestimentis contextos : scilicet, vt eis
 uarum, Duces cæcos, adeoque lupos ouium vestimentis contextos : scilicet, vt eis

stantur, vitentur, & detecta fraude a causis otium abigantur. Si enim omnes pugnant contra ea principia, & artes: quibus Ecclesiam acquisiuit sibi Christus. Et tamen hec omnia plerumque potentia, non vitæ innocentia: præstigiis non puritate doctrinæ retinere, ac nouis decretis, & Tyrannide os orbi claudere volunt. Si autem Christus & Apostoli vitæ sanctimonia, & doctrinæ puritate hoc Regnum acquisiuerunt: certe successores illorum si pugnant cum illorū principiis, diu stare, & amplius Christo illudere non poterint. **PROINDE VIDE**

Episcopi & Magistratus habeant zelū pietatis sed secundum scientiam: Ne s. decepti specie recti, pios pro impijs persequantur.

AN T Episcopi ac Magistratus ne specie recti decepti, aut piorum vili specie, vel paucitate offensi, illos nomine impietatis, hæreseos, aut apostaseos temere impetant: Lot enim vt Hæreticus a Sodomitis inuasus est: Ioseph vt falsus vates a fratribus venditus: Daniel in lacum Leonum ob cultum vnius Dei, vt inobediens, & læsæ Maiestatis reus, a Babiloniis coniectus: Iob in media cruce, vt impius ab amicis obiurgatus: Dauid cum Goliath conflixurus vt contemptus irrisus: Elaias, Ieremias, & omnes fere Prophetæ a Regibus, vel a Pontificibus, vt Hæretici, & Reipub. turbatores cæsi sunt: Christus autem mox natus ab Herode inuisitatis puerorum cædibus ad mortem quæsitus: post ea a Scribis & Phariseis, Principibus Sacerdotū & Præsidibus populi, vt dæmoniacus, & affectari Regni reus tanta fuit grauatus inuidia, vt Pilato Ethnico mitius cum eo agere volenti metum superioris potestatis incuterent, dicentes, si hunc dimittis non es amicus Cæsaris: Nec dissimili errore in Apostolorū & Martyrum proscriptiōe, imo etiam occidione putabant se obsequium præstare Deo: Sic illa fœtida seipulchra religionis candore dealbata, fucum religionis prætexendo, religionem veram euerrebant, & vt traditiones suas constabilirent, mandatum Dei tam cecius

Ege probra & tormenta etiamnam mēbra Christi perferant

quam audaces & superbi transgrediebantur: vt nihil mirum sit, quod etiam nū veris Christi ministris a Pseudoepiscopis ac Magistratibus impijs obiciantur sæpe illa, filii fabri sunt, filios tamen Dei se faciunt, cum sint vini potores, cum publicanis comedunt, nec ieiunant, sabbata contaminant, dæmonium habent. cōmouent gentem, contradicunt Cæsari, templa destruunt, sic loquuntur Pontifici, blasphemant, quid adhuc tēstibus egemus? rei sunt mortis, crucifigantur, etenim secundum statuta nostra debent mori, sed non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo: expedit enim vnum mori, ne forte veniant Romani & tolerant gentem, & locum nostrum: & huiusmodi alia, adeo Christianæ assertores doctrinæ inferorum portis semper fuere, & erunt scandalum, mors, ruina: hæredibus autem Regni cœlestis, pax, resurrectio, & vita: siquidem & ipse Christus offensionis & salutis petra est, & signum cui omnibus sæculis, omnes Herodes, Annæ, Caiaphæ, Pilati, & Phariseorum omnis sex contradicunt, & vt Pharaopraestigiis mandato Dei, ita hi Christi Euangelio gladiis, fustibus, ac lanceis, regumque edictis, exterminium parant: adeo scilicet Diabolus, vt fortis armatus,

Episcopis & Magistratibus aperte impii iubentibus nō est obediendum: Quod enim nouem leprosi & Iudas plus obediuerūt Ecclesie, quam Deo: male multati sūt

custodit atrium suum, ne perdantur opera eius. Talibus præsidibus cum se decem leprosi mundati, iussu Christi ostenderent, antum vnus Samaritanus ad Christū reuersus est ab illis: de talibus etiam cum Iudas putaret dictum esse a Christo, quæcumque vobis dixerint facite, Christum eis prodidit, vt scilicet illorum Potestatem nouem leprosi liciam conseruaret, & dignitatem, ac prouentus tueretur: cum ita demum & Samaritanus plus obediuerūt Ecclesie, quam Deo: male multati sūt

Qua cautela obediendum est Ecclesie. Iterum discrimen ueræ & falsæ Ecclesie describitur.

sunt: Deus autem in verbo suo verax est. nec falli potest, quia sapiens: nec fallere solet, quia eterna veritas est. Hoc itaque errore deuotato. iam facile inter lepram & lepram, veram vel falsam doctrinam, Christi Ecclesiam & Antichristi Synagogam, Ciuitatem Dei & mancipia Diaboli, discrimen haberi potest: hæc enim habent (vt toties repetamus) adulterinam, humano cerebro inuentam, ac falsam doctrinam: perindeque Sacramenta humanis traditionibus, augmentis vel detrimento

detrimento constuprata: semper autem timent, ne scilicet Romani venientes,
 & tollant gentem, & locum eius: Illa meditatur in lege Domini, vnumque hoc
 necessarium putat, vt audiat verbum Dei, & custodiat illud: Etiam si ipsa Roma
 veniat, diripiat gentem, & locum eius tollat: adeoque ipse Satan, tum presentem
 intentent omnia mortem. Et quamquā post Petrum Romæ, velut in arce omni-
 um gentium munitissima, siue Dei consilio, siue totius fere orbis consensu, pro
 pter prærogatiuam Petri, in remedium Schismatum, & boni ordinis causa, supre-
 mus Episcopus est constitutus: absit tamen, vt Ecclesiæ sanctæ possessionē hæ-
 reditate, ac sanguine, obuenire Romæ, aut in eius multitudinis consensu arbitra-
 rio consistere, præscriptioneue in illa perhennare, credamus: aut illud iactemus
 Ecclesia Ecclesia Romana, vt olim templum templum Domini: Si enim neque
 Satanae cælum, neque Adamo paradysus, sed neque Cain, Ilimaheli, Esau, sanctis
 patribus nasci profuit: Heli Aaroniue summi Sacerdotii, aut Saulo Regia, vel
 Iudæ Apostolatus dignitas, aut gentibus multitudo ad electionem suffragata est.
 Sed reprobationis aleam, prætereaque infidelitatis, & operum malorum merce-
 dem tulerunt omnes: certe neque hoc tempore alicui loco Ecclesia vera ex ne-
 cessitate alligari potest: neque etiam caro & sanguis Regnum Dei possidebunt,
 tantominus successio, possessio, præscriptio, vlliusue prærogatiua Principatus, vi-
 neam Domini sibi usurpabit: quin malis omnibus repudiatis, aut etiā male per-
 ditis ad agricolas facientes fructum dignum illius pertineat, ita vt quotquot Chri-
 stum vere annunciauert, eiusque præcepta seruauerint, illius discipuli sint: Sans-
 ctuarium autem, portamue auream, item Romam, Papam, Cardinalem, Episco-
 pumue, aut ipsam vniuersam quæ apparet Ecclesiam cum suis bullis, decretis, lu-
 ribus, Priuilegiis, immunitatibus, ac prouentibus errori prætexere, aut illis ob-
 sequi profuerit nihil, si cum illis repudiemur, aut etiam electi, quod absit, pro
 VERBI DEI tritico paleis inuentionum: cum prodigoque filio a patre dis-
 cedentes filiquis porcorum pascamur, vt Iure optimo apostaticum potius, quam
 Apostolicum dici deberet, quod Apostolorum doctrinæ non congruat: nō Chri-
 sti vicarii, sed potius aduersarii putandum esset, si quid Christo contrarium, quo-
 cumque prætextu stabiliat. Neque hic pecudes pastoribus insultaremus, nisi die-
 ctum esset nobis, ATTENDITE a falsis Prophetis, lupis rapacibus, & cæ-
 cis Ducibus: quo consilio, & ipsi Petro statim post magnificam illam clauium
 promissionem in exemplum omnibus pastoribus, a Deo desciscētibz Christus
 dixisse videtur, vade retro post me Satana, neque enim sapis quæ Dei sunt, sed
 quæ carnis: & Paulus illi restitit in faciem, cum non in veritate Euangelii ince-
 dere visus erat. Quod si quem tantus amor illius vrbs teneat, & Rom. Ecclesiæ
 moueat auctoritas, tenet & me, mouet & me, age sane abundet hic vnusquisq;
 suo sensu: at saltem in prospectu habeamus quod maior est vrbe, orbis, & Dei,
 quam hominum, & Angelorum auctoritas: præsertim quod Babylon, Roma
 scilicet, vt supra docuimus, iuxta vaticinium Iohannis in Apoc. casura erat: quia
 a vino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes, & Reges Terre scortati sint
 cum illa: ac proinde grauissimo illic Epiphonemate clamatur, HIC PACI-
 ENTIA SANCTORVM EST, QVI CVSTODIUNT
 MANDATA DEI, ET FIDEM IESV. Quæ duo, si Roma ho-
 die seruat: omnino discipulam Christi, & eius præceptorū seruatricem imitemur:
 sin minus, procul a fornicatricis exterminio fugiamus: Alioqui causa non est,
 cur ipsa Babylon male audiat: si absque scelere pro mandatis Dei, & fide Christi,
 mandata hominum sufficit: aliiue cuiquam creaturæ præter Christum confidat.
 QVIN ETIAM si non verbi Dei auctoritas & custodia, sed successio, præ-
 scriptio, multitudo, atque ipsa, si diis placet, foelicitas hominum Ecclesiā Dei
 in hominibus constituunt: Quid vetat quo minus Gygantes diluuiū absorpti,
 nomine filiorum Dei commendati: vel post illos ipsi Iudæi, nomine tot Patri-
 archarum, Prophetarum, immo & Christi Iesu affinitate, ipsiusque templi, & Ci-
 tatis sanctæ

Roma summus Epis-
copus est.

sed tamen neque hæ-
reditate, neque san-
guine, neque multitu-
dine, neque præscrip-
tione possessione na-
ura Ecclesiæ obue-
nire potemus.

14. 17. 18. 17. 18.
19. Apocal.

Qua conditione Ro-
mam imitemur.

si non verbum Dei
constituit Ecclesiam,
quæ sequerentur abo-
surda.

tatis sanctæ

Cum distinguere de-
beamus inter hominē
& ordinem, non agi-
mus hic de operibus
Sacerdotū bonis vel
malis, quibus quam-
quam cōtaminatur,
nō tamē eueritur mi-
nisteriū sed tantum
de uera uel falsa do-
ctrina quæ a sacre-
dotibus diffunditur in
populum.

*
Lex & Euangelium
sonare debent in Ec-
clesia & quæ sit ois-
ferentia utrique ob-
ter adnotatur.

Qua ratione rem &
titulum Catholicæ Ec-
clesiæ consequi poter-
imus.

Dissimilitudinē morū
& iudiciorum ad re-
gulam charitatis exi-
gere oportet, quous-
que ad im-
bi Dei corrigantur.

VIS VERBI
DEI MAGNA.

Verbum Dei relictis
nūgus est amplectendū.

uitatis sanctæ celebratissima possessione præ omnibus gentibus illustres: Tur-
cæ autem nomine Semichristianissimi, tantæque potentia, & tot successibus for-
midandi, titulum ipsius Ecclesiæ, ac electionis vindicare possent: velut & si ven-
dicant, qui Christum professi, præceptorum Christi hostes sunt: comedentesq;
panem eius, cum iuda magnificant supplantationē super eum: cum omnes, om-
nes inquam maledicti sint, quicumque declinant a mandatis Dei, mercantur de
animabus nostris in hypocrisis & mendacio. lupi pro pastoribus sunt, narrantque
sibi fabulationes. * Sed non ut lex Dei, & Euangelium Christi: Quæ duæ res ut
sunt diuinitus proditæ, perpetuo in Ecclesia vera Christifidelium sonare, ac recte
secari debent: quippe quod Lex sancta sit, conuertat animas, sapientiam præstet
paruulis, peccatum ostendat, ducatque nos, ut Pædagogus, ad Christum: unicum
mediatorem Dei & hominum. Euangelium autē conuersis præbet veniam, par-
uulos in filios Dei inauktorat, peccatum abolet, iusticiam donat, idque ex fide in
Christum gratis, sine operibus legis, donum enim Dei est, ne quis gloriatur: sed
ut totus mundus fiat Deo subiectus: & ad bona opera renatus, gratias agat ei qui
redemit illum de potestate tenebrarum & de manu exactoris: ut iam omnes per
fidem in Christum simus filii lucis, liberi a pœna peccatorum nostrorum, in salu-
tem sacramentis a Christo institutis, velut militie Christianæ sacrosanctis sym-
bolis, inauktorati, consignati, & sanctificati: ita ut amplius non sit Iudæus neque
Græcus, non sit Antiocænus neque Romanus, tantominus autem Papista aut
Lutheranus, neque enim hic aut ille pro nobis mortuus est, sed unusquisque suū
Episcopum seu Pastorem candide recognoscens de Iesu Christo appellationem
Iesuanorum atque Christianorum, a susceptione autem Euangelii illius Euange-
licorum nomen capiamus: & portemus, ut ea ratione tot sectas vnientes, aut sal-
tem per charitatem conciliantes, tam titulum quā rem Ecclesiæ Catholicæ con-
seruemus, in fundamento verbi Dei, ipso angulari lapide Christo Iesu, in corpus
& vnitatē sanctæ Ecclesiæ superædificari. Quæ quidem vnitas in tanta dissimili-
tudine morum ac iudiciorū facilius seruabitur, si referantur omnia ad regulam
charitatis, quæ quidem & reprehensionem iustam fert, & infert: prætereaque
vicia nonnulla, & abusus, aliquousque tolerat: & vtriusque correctionem ad a-
mum in verbi Dei, optat.

Magna si quidem VIS IPSIVS VERBI DEI EST: hoc etenim
per contemptos in speciem homines plantatum, adhuc contra summa hæretico-
rum ingenia, & dialecticorum calliditatē, nec non Tyrannorum sauciū seipsum
defendit: ita ut neque sapientia eleuari, neque dicendi vi euerri, neque igne ac
ferro aboleri potuerit: Sed velut petra maneat immorū, oppressum ut palma
conspingat, victorque regnet in medio inimicorū in æternum: illorum sapientia
infatuans, subtilitatem irridens, vim autem frangens: omnem altitudinē in præ-
ceps deiecit: ut nihil humanis viribus fieri, sed omnia verbo Domini consistere,
vivere, ac cælo & Terra diutius perhennare: ei vero aduersa concidere, & exta-
bescere, neque secus ac Ephimera animalia, vno die nati & mori credantur.

Quocirca causa nō est, ut ex mortuis aliquem venturū expectemus: relictisue
fontibus verbi Dei de cisternis Hæreticorū aridis bibamus: aut a præcepto Dei
propter hominum traditiones & mandata discedamus: quibus non tantum frus-
tra Deus colitur, sed & illa ut pannos menstruata, vel ut aquam vino mixtam,
scoriamue argento additam abominatur: quippe quod dixit Dominus, non quæ-
res ex mortuis veritatem: neque facies quod tibi bonum videtur, sed quod mihi.
Et non declinabis ad dexteram vel ad sinistram: sed Regia via incedes: auferen-
daque sunt argumenta, ubi de fide tractatur: piscatoribus siquidem creditur non
dialecticis: inquit Ambrosius, ita ut quicquid (Eusebio teste) non sit secundū
verbum Dei, per illos mundo annunciatum, prophanum, ac abominabile esse, ne-
que ad religionis rationem, neque ad vitæ æternæ spem, neque etiam ad iustifi-
cationis, aut expiationis verum usum attingere, sed ludicrum quoddam spectacu-
culum censi

culum censerī debeat. Quo sensu & Cyprianus epistola octaua, inquit: adulterū est, impiū est, sacrilegum est, quodcumque humano furore instituitur, ut dispositio Diuina violetur: Procul ab huiusmodi hominum contagione discedite, & sermones eorum veluti cancer & pestem fugiendo vitate, premonente Domino, atque dicente: Cæci sunt, & duces cæcorum. Quin etiam Angelorum prædicationem cum Paulo anathema putemus, si vel aliam legem constabiliant, vel Euāgelium aliud quam quod in scripturis sanctis recepimus, prædicare non dubitēt: tentat enim nos Dominus Deus, num credamus, & faciamus ea, quæ ille præcipit, & num diligamus se: quod tum deum ei probauerimus, cum sermones eius seruabimus: Et ne putemus nos desolatum iri, idem dicit Christus, & pater meus vnum quemque talem diliget, & ad eum veniemus, & mansionem faciemus apud eum: ut scilicet tutela, atque præsentia sanctæ Trinitatis quisque nostrum confirmatus, portis inferorum bellum dicere non dubitet: & tanquam malleo conterente petras, verbo Dei, omnes munitiones illarum demoliat, ac præcipitet: tantum abest, ut ad horam illis cedat, & signa tantī Imperatoris ad falsam testificationem, vel Ancillæ ostiariæ inquisitionē transfuga deferat: Nemo si quidem coronabitur, nisi qui legitime certauerit, & quam fidelis fuerit Magistri sui discipulus, coram Regibus, & Præsidibus, contraque eorū ædicta, si Deo aduersarentur, viuens & moriens re ipsa fecerit testatum. Deus autem omnis solatii & pater Domini nostri Iesu Christi apud Esai. dicit: Ego ego is sum, qui vos confortor: Tu vero quis es ut hominem mortalem, aut filium hominis, qui reddetur ut fenu n timeas: obliuiscare autem Domini factoris tui, qui cælos extendit, & Terræ fundamenta iecit: ita ut nihil dubium sit, quin nos ex omnibus persecutionibus etiam in medio Sodome ut Lotum educat: de ventre cæti ut Ionam exaudiat: & in medio leonum ut Daniele seruaret: & de manu persequentium nos ut Dauidem subducatur: ut neque capillus capitis nostri absque voluntate illius, a millibus etiam populi fremētis, meditantis inania, & conuenientis in vnum aduersum Dominum, & Christum eius, decidat in Terram: quippe quod ille sit vir bellator, & Dominus omnipotens nomen eius: viri autem dolosi, & impii, non dimidient dies suos: sed in momento oculi aut diluuiū: Gigantes absorbeantur: aut igne sulphureo ut Sodoma conflagrent: aut ab Angelo percutiente ut exercitus Sennacherib in cinerem conuertantur: V E R B V M autem Domini manet in æternum, cæloque & Terra diutius consistat: cui qui credit & custodit illud, habet vitā eternam, qui vero non credit neque seruat, iā iudicatus est.

Fugere debemus domos contra dominū.

Cur uerbo Deo inhaerendum.

In media cruce Christus adest suis.

Constantia in seruis Iesu Christi requiritur.

Animat Dominus suos ad ferendam crucē

Impios poenæ certissime manent.

Aeternitas atque utilitas uerbi Dei.

Quod Pontifex Gregorius, reprobat

172

173

certos Articulos Iuris Saxonici, & Maideburgen. tanquā Iuri Diuino contrarios. **LEX I.**

Quam vide infra Capitulo 16. de Ciuitatibus Articulo 3.

Vlad. Iag. contra Hæreticos & fautores eorū in Vyelun cōstituit. **LEX II.**

Eiusdem mentio infra cap. 12. de Capit. Officijs articulo 17.

75. Vladislau Dei gratia Rex Poloniæ: Nec non Terrarum Cracouię, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiauia: Princeps supremus Lithuanie, Pomeranię, Russięq; Dñs, & heres, &c. Significamus tenore presentium quibus expedit uniuerfis, præsentibus, & futuris, harum noticiam habituris: Quod cum sub dissimulatione præterire non debemus, immo arcemur Diuine legis perpetuis institutis pestiferos Hæreticorum errores,

Hoc mandatū pię Regis uile est religioni cōseruandæ, quæ quidem non solum uerbo Dei, uerum etiam Magistratus gladio tuenda est ab audacibus: si modo Magistratus caueat, ne res

lo traditionum huma-
narū, ueram Christi
doctrinam fustibus,
gladijs, et lanceis ob-
ruat.

Hæreticus uerbo Dei
in sensu Catholicæ Ec-
clesiæ intellecto, ac
iure conuictus hæ-
reos, & de hæresi su-
spectus, ac fautor hæ-
reticorum capiatur,
ac puniatur.

Qui de Bohemia uen-
iunt per inquisitores
hæreticæ prauitatis
debent examinari.

Omnia bona Hæreti-
ci thesauro Regio
confiscantur.

Proles Hæreticorum
perpetuo infamis ef-
ficatur.

Non debent mercato-
res ad Bohemiam du-
cere res uenales.

rum errores, quos in Dei contemptum, & in Christianæ fidei detrimē-
tum, & eneruationem, Politicę iacturam, iniqua peruersorum corda
conflauerūt: etiā quæcūq; oporteret nos subire pericula, a finibus no-
stris propulsare, & in gladio deicere: ut qui censura Ecclesiæ non ter-
rentur, humana seueritate mulctentur; maturo consilio Prælatorū Prin-
cipum, & Baronum nostrorū habito, & consensu & etiā de certa ip-
sorum & nostra scientia, presentibus decernimus, & pro firmo constā-
ti, atq; irrefragabili edictō teneri præcepimus. * Ut quicūq; in Regno
nostro Polonia, & Terris nobis subiectis, Hæreticus, aut heresi infectus
uel suspectus de eadem, fautor eorum, uel director repertus fuerit, per
nostros Capitaneos, Consules Ciuitatū, et alios Officiales, ac quoslibet
subditos nostros, siue in officijs siue extra uiuentes, uelut Regiæ Maie-
statis offensor capiatur, & iuxta exigentiam excessus sui puniatur. Et
quicumq; uenerint de Bohemia, & intrant Regnum nostrum ordina-
riorum suorum examini, aut Magistrorū hæreticę prauitatis ad hoc a
sede Apostolica deputatorū, uel deputandorū subduntur: comprehen-
si. * Si quis autem Incolarum Regni nostri, cuiuscūq; status, dignitatis
gradus, aut conditionis fuerit: hinc ad festum Ascensionis Dñi pro-
ximum redire de Bohemia neglexerit, noluerit, uel contempserit, pro
conuicto Hæretico censeatur, & pœnis subiaceat, quæ Hæreticis infligi
consueuerunt: Nec amplius ad Regnū nostrum reuertatur moratu-
rus. * Et nihilominus omnia bona ipsorum mobilia, & immobilia, in
quibuscumq; rebus consistentia publicentur, thesauro nostro confi-
scanda, prolesque eorum tam masculina quam fœminea omni ca-
reat successione perpetuo & honore: nec unquā ad aliquas assumatur
Dignitates, uel honores, sed cum patribus & progenitoribus suis sem-
per maneat infamis: Nec de cætero gaudeat aliquo Priuilegio Nobili-
tatis, uel decore, * Inhibemus etiam sub eisdem pœnis omnibus merca-
toribus, & alijs hominibus cuiuscūq; conditionis fuerint, ut a modo et
in posterum nullas res uenales, præsertim plumbum, arma, esculenta,
& poculenta, ad Bohemiam ducere præsumant, uel portare. * Quo cir-
ca uobis omnibus, & singulis Capitaneis, Burgrabijs, Procuratoribus,
Magistris Ciuium, Consulibus, & alijs Regni nostri Officialibus, &
subditis quibuscumq; ad quos præsentibus peruenerint, Mandamus qua-
tinus præsens edictum nostrum custodire fideliter, & firmiter debeat
& ubilibet in Ciuitatibus, Villis, & alijs quibuscumq; locis publicis, &
priuatis: & specialiter ubi tractabuntur ludicia, & ubicumq; contige-
rit, aliquam multitudinem hominū confluere, palam uocibus Preconū
faciatis proclamare, ut nullus ualeat prætereignorantiam præmis-
sorū. Harum quibus Sigillum nostrum appensum est testimonio li-
terarum. Datum in Vyelun, die Dominica iudica me Deus. Anno
Domini Millesimo, quadringentesimo, uigesimo quarto,

Confoedera-

Confœderatio Principum tam Spiritu- tualium, quam Sæcularium, Baronum,

Procerum, Militum, & Nobilium. &c. Regni Poloniæ, contra Regnicolas inobedientes Iuri, contumaces, & Hereticos, eorumq; fautores. **L E X III.**

76. Nos Principes Spirituales & Sæculares, Barones, & Comites, Proceres, Milites, Nobiles, Ciuitates, totaq; cõmunitas Regni Poloniæ singul-
riter singuli, & uniuersaliter uniuersi, eodem animo, eadẽ uoluntate, scientia, consensu, & ratihabitione, omnes unanimiter Significamus tenore præsentium quibus expedit uniuersis, præsentibus, & futuris, noticiam præsentiam habituris: Quomodo consideratis nonnullis dis-
fordinationibus, quæ in ipso Regno Poloniæ suboriri inceperant. Vi-
sis literis prædecessorũ nostrorum Posnaniæ, Petrikouig, & in Gedlna factis, circa easdem literas & earũ Articulos (sub quacũq; forma uer-
borum extant confecti) remanere uolumus usq; quaq; & spondemus, & præcipue circa hunc Articulũ. * Quod quicumq; existens indigena
Regni Poloniæ, habens in ipso Regno Poloniæ bona, uellet aliquas in-
obedientias contra Ius Terrestris cõmune, aut etiã guerras, nobis & ei-
dem Regno Poloniæ damnosas alicui mouere, sine licentia Dñi nostri
Regis gratiosissimi, & consilij sui, & in Iure Terrestris cõmuni nollet
contentari: * Aut etiam Hereticales errores facere, uel promouere uel-
let, contra talem seu tales cuiuscũq; status, gradus, conditionis, & præ-
eminentie fuerint, siue Spirituales, siue Sæculares, & in eorum destru-
ctionem consurgere uolumus, & promittimus, sub fide & honore no-
stris, absq; dolo & fraude nec ipsis auxilio, consilio, uel fauore patroci-
nari uolumus, sub fide & honore nostris, etiam si sanguine, affinitate,
& quacumq; propinquitate forent nobis, aut alicui nostrum coniuncti,
nec pro eis loqui uolumus aliquod uerbum, sed eos & eorũ talem quẽ-
libet punire uolumus, & promittimus. * Iura tamẽ nostra Ducalia &
Terrestria in nullo per hoc uiolando, nec ab eisdem recedẽ. Harum
quibus Sigilla nostra cum subscriptione nominatim nominũ nostro-
rum in pendulis Sigillorum sunt appensa testimonio literarũ. Scriptũ
& datum in noua Ciuitate Korczyn, feria sexta ipso die sancti Marci
Aposto. & Euang. generali tũc parlamẽto celebrato. Anno Dñi 1438.

Vt liberũ sit vniciq; ex Regno pro-
ficisci, bonarum literarũ, uidendi, seruiendi, aut exercendi se causa, in
artibus ab Ecclesia admissis: Qui tamẽ in Articulis ueræ doctrinæ, &
religionis Christiane, in fundamẽto scripturarum ædificatę,
propter nouas, & Diuinis præceptis cõtrarias doctri-
nas discederẽt, animaduersiõi subint. **Lex iij.**

*est mentio eiusdẽ cõ-
fœderatiõis supra ca-
pit 2. artis. 7. lege 10
de Iuribus defendẽd.*

*De his qui nolunt in
Iure Terrestris cõmuni
tari sed uolenter pro-
cedere.*

*De Hereticis uel eorũ
sanctoribus puniendis*

*Protestatio qd pro-
pter infractionẽ pœ-
narum nolunt a Iur-
ibus Ducatum &
Terrestriũ recedere
& illa uiolare.*

Sigism. Crac. 1543.
Idem supra art. 5. de
libertate sacerdotum
& Scholasticorum.

In eo cum Consiliarijs nostris & Nuncijs Terrestribus conuenit nobis, ut liberum sit unicuique nostrorum subditorum de Regno nostro exire ad quamcumque regionem uellet, uidendi, seruiendi, & se in bonis moribus, ac honestis disciplinis exercendi causa: & propter bonas literas ab Ecclesia admissas: Alioqui si quis rediens ex aliena prouincia, qualescumque nouas doctrinas, aut libros propagare, subministrare, & uti illis uellet: Is iuxta antiqua lura, & Priuilegia Regni debet se iustificare.

Spirituales autem, ut ministri Ecclesiae in verbo Dei, pro differentijs reli-

gionis, Hæresi, Blasphemijs, Apostasia, alijsque huiusmodi, iudicent. LEX V.

Sigism. Crac. 1542.
Eadem Lex habetur
supra eodem cap. 4.
articul. 2. de articulis
spiritalis fori.

Inprimis ad Spirituale Iudicium pertinet iudicare differentias religionis sanctæ Christianæ, Hæreses uidelicet, Schismata, Blasphemias contra Deum, & Apostasias: pro decimis, septem Sacramentis Ecclesiae, Beneficijs, Sacrilegijs, & Symonia.

CAPITVLVM V.

De creandis Magistratibus seu Dignitatibus Regni Poloniæ Politicis, Palatinis & Castellanis.

Nec non de Officialibus Regni, Marschalcis, Thesaurarijs, Cancellarijs, Secretarijs, ac Referendarijs.

Item de Terrarum Officialibus, Capitaneis, Succamerarijs, Iudicibus, Tribunis, Vexilliferis, Pincernis, Dapiferis, Venatoribus, & alijs huiusmodi.

P R A E F A T I O.

Quando quidē illud Ius in cōfesso est, ut vxor viro, malus bono, liberique patrie subint potestati: non difficile colligimus, eodem Iure, a Sapientioribus, Iustioribus, Fortioribus

bus, Fortioribus, inferiores: ipsasque Respub. debere gubernari: quod scilicet
alios aliis perfectiones natura generet: alterique ad seruendum, alteri ad impe- In Repub. alios alijs
randum, a natura ipsa procreati esse videantur. Quin & ordinis ratio requirit, ne preeffe oportet.
in Repub. omnes sint æquali potestate, sed vnus tantum sit Princeps: aut certe Ordinis ratio exigit
quidem pauci summa rerum potiantur: quorum eminentiæ qui resistit, ordinat ut in Repub. sit pri-
tioni Diuinæ resistit: vt inquit Paulus: De quo etiam Petrus ait: subiecti esto- mus & ultimus.
te omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi tanquam præcellenti, siue Deus approbat Ma-
Ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malorum, laudem vero bonorum. gistratum superios-
Quos quidem Principes, pro eo, ac gladium gerunt: esse & Dominos, & benefis- ritatem.
cos, denique iniustos desuper potestatem habere, Christus testatur: immo, dii, ra-
tione Diuini officii appellantur: Melchisedech ergo, Dauid, Iosias, & Ezechias Omnes formas Poli-
Regnis: Ioseph, & Daniel Satrapiis: Mose, Iosue, ac Iudices libero populo, ap- tiarum Deus appro-
probante Deo præfuisse: ita vt furiosi homines amplius dubitare desinant, num bat Tyrannide ex-
Magistratus gerere & subici: iudicare, ac bellare homini Christiano liceat. E T cepta.
QVONIAM genti nostræ, post Aristocratiam Palatinorum, sub Interregno
infortunatè tentatam, Monarchia placuit maxime: Itaque prisce Reges, vt domi-
nationem suam redderent augustiorem, ex sententiaque populi regnasse videren-
tur, in primis autem omnibus Reipub. muniis satisfacerent, retinuerunt veteres
Magistratus, ex Sapientissimis, Iustissimis, ac Fortissimis viris creati, ac suffici so- Magistratus nostri
litos: Qui quidem secundum Regem pro rata parte essent publicæ innocentie, ex qualibus uiris, &
modestie, honestatis, ac tranquillitatis, protectores, ac vindices: parique studio, propter quid creentur
communi salutis, ac paci prospicerent: causas fratrum suorum, magnorum & paru-
orum, Ciuium & peregrinorum audirent, & iudicarent: vt scilicet homines in
societate viuant, ne alter alterius vitæ insidietur, sed vt ad Iusticiam se componant
omnes, proprio sint contenti, ab alieno abstineant, illudque Ius naturæ valeat in-
ter eos, quod tibi vis alteri fac: interque homines ipsos constet humanitas. Atq; Dignitarij quare uo-
ii Magistratus apud nos communi appellatione Dignitarii vocantur, quod tan- centur uel Senatores,
tum hominibus dignis pateant, indignis negentur: Senatores vero ab ætate: pa- Patres Consiliarij.
tres ab amore, & cura: Porro Consiliarij ab officio de Repub. consulendi: alij
autem Magistratus inferiores, iidem ab officiis suis quibus funguntur denomina-
tiones suas acceperunt. Et quoniam superius in præfatione super Tertiū Ca-
put attigimus, quodnam Senatorum sit circa Regem officium: Hoc Capite de
creandis illis agitur. Quo loco illud dicendum esse arbitror, quod in primis com-
parat auctoritatem Magistratui apud populum, si oblati scilicet non ambitione
quæ sitis honos illi obuenerit. Etsi enim sacrosancta res sit fungi Magistratu: mi- Ambitio Magistra-
serissima tamen est ambitio, honorumque contentio: ita vt probus vir, non nisi tuum miserrima.
oblatus accipiat, quod si etiam negentur, non exigat acerbe. Si tamen verum fas- Valde seuit neglecta
teri volumus, putamus nequaquā fieri posse, quin virtus sequatur si honores illius uirtus ac seditiosa est
proprii deterioribus & indignis conferantur: Nescio enim quomodo ipsa virtus
tenebras fugit, illiusque benefacta in luce se collocari volunt, & quasi proprium
præmium ac pabulum, honorem & gloriam expetant: quæ duo si demas ipsi viri
tuti quasi corpus subtracto cibo marcescit, desperationeque præmiorum frangit-
rur, & malis inuidendo indignatur, furit, & extabescit. Quanto enim honestis-
sima quæque matrona fuerit, si præ impudico scorto negligetur, tanto vehe-
mentiores iras concipit, & neglectus, vel interitu sui poenas expetit: vt nihil mi-
rum sit, quod sapientissimi ac fortissimi quique seditiosissimi fuerint, proindeque
Respub. suas secum euerterint, in qua nullos honores benefactis suis sperabant.
Quæ pericula vt in Repub. nostra deueniunt, constitutum est, ne domesticæ vir-
tutis honores proprios alienigenis largiantur: Nullius etiam domicili homi-
nes in indigenas ne sumant imperium: sed neque Duces dominationem sibi as-
fectent: tantoque minus inferioris ordinis, & qui defenduntur, Magistratus Mi-
litum proprios capient: vt ea ratione scilicet, Iusticia honorum ac Magistratuū
distributua a Rege tanquam præmiorum ac poenarum fideli dispensatore ad-
seruetur: Sed vt

seruietur: Sed ut ipsos Milites qui Rempub. tuentur, ad munia capeffenda hoſio-
ribus excitet: præſertim quod apud Reges heroasque Polonorum peregrinæ
etiam, atque adeo reliquorum omnium virtuti, alia, eaque iuſta præmia proponi
ſoleant: ita ut indecorum eſſe videatur, ſi per ambitionem, ipſorum Municipum
proprijs honores occupent: ne alioqui Rempub. deſerant, aut quod abſit, euer-
tant: in qua ſux virtuti præmia nulla, nullos etiam honores paratos eſſe, ſed ut
traque ambitioni illorum proſtare videant. Cum vero iuſticia ſit humanæ ſocia-
eris vinculum, porro iuſticiæ fundamentum fides: non eſt hic prætereundum,
quod ipſam fidem tria Magiſtratu ad populum comparant: nempe Prudentia,
Iuſticia, & Beneuolentia: Et Prudenti enim Magiſtratu inſipiens populus crea-
dit, & Iuſto adſcitus confidit: & Beneuolo libenter ſe committit. Ut autē Ma-
giſtratus ipſe omne penſum ſuum tanta fide, atque diligentia abſoluere debet,
ut is ordo omni vicio vacet, cæteriſque ſpecimen ſit: Ita e contrario Ciuibz ob-
temperandi, atque imitandi recte facta illorum, neceſſitas incumbit. Nam & qui
bene imperarit, teſte Cicerone, paruerit aliquando neceſſe eſt: & qui modeſte
paret, videtur qui aliquando imperet, dignus eſſe: oportet enim & eum qui pa-
ret, ſperare ſe aliquo tempore imperaturum: & illum qui imperat, cogitare b. e.
ui tempore ſibi eſſe parendum. Nec vero ſolum ut obtemperent obedianteque
Ciues Magiſtratibus, ſed etiam ut eos colant, diligantque, æquiſſimum eſt: pro-
indeque Plato Tyrannum e genere putat eos ducere originem, qui quidem, ut il-
li cœleſtibus, ſic hi aduerſentur Magiſtratibus adeo ex modeſto imperio, & fide-
li obſequio, ſeu ex præfectis & ſubditis, ut ex fidibus intentis & remiſſis harmo-
nia, omnis Reipub. laudabilis conſtat moderatio, & diuturnitas ſperatur. Quod
ſi quis non pareat Magiſtratu legitime imperanti, ita ſane manuetudo atque
clementia in ipſo Magiſtratu probanda erit, ut adhibeatur Reipub. cauſa ſeueri-
tas, ſine qua nullus Magiſtratus geri, nulla etiam prouincia adminiſtrari bene po-
teſt. Sed omnis animaduerſio atque caſtigatio contumelia vacet: cauendum ne
eſt ne ſumendæ vindictæ potius, quam Reipub. cauſa, ſiſ qui deliquit, caſtigatus
fuiſſe videatur: neue maior ſit poena quam culpa: nec vna de cauſa alii plectan-
tur, alii nō appellentur quidem: ſed omnis poena, ut & præmium, inter nimiam
& paruum conſiſtat: ſemperque Magiſtratus leges imitari debent, quæ quidem
cum irasci nequeant, ſola æquitate ad irrogandas poenas ducuntur, hac ratione
quippe Magiſtratus ſuperbia, ſaſtidio, arrogantiaque vacare: eundem autē vul-
tum, ac frontem retine iudicabitur: nihilque licenter, nihil crudeliter, libidinoſe
ſe nihil, ſed ad æquitatis trutinam omnia facere: quantoque fuerit ſuperior, tã
to ſe ſubmiſſius gerere dicetur. Quippe quod fugienda eſt Magiſtratu inuidia
populi, tamen ſi vel nullo commerito contracta, vel ad nocendum inefficax vides
ri poſſit: quod ſcilicet maximorum hominum ingenia fatiget, ſeminaque om-
nium turbarum, quaſi virus, in Rempublicam infundat.

ARTICVLVS I.

Dignitates & Officia quibus danda, quibus non: Noui Tribunatus abrogan-
tur: Dignitarii iurent: Nec plures vel pauciores creentur illis
que Iuſticionarii non ſurrogentur.

Ex Priuil. Reg. Lu-
dou. Caſſouis Anno
1374 d. 10.

Magiſtrat⁹, ſeu Dignitat. & Officia, nul-
li extraneo hoſpiti, ſed Indigenis No-
bilibus ſunt danda. LEX I.

De Ludonici decre-
to Dignitates & Of-
ficia, nulli extraneo
hoſpiti danda.

Item promittimus, quod tales Honores, & Dignitates, ut pote Palati-
natus, Ca-

natūs, Castellanus, Iudicia, & Succamerariatus Officia, & his similia, qui uel quæ, usq; ad uitam conseruari consueuerunt, alijs quibuspiam hominibus extraneis, hospitibus, non conferemus: nisi talibus qui sint Regnicolę Terrarum eiusdem Regni, in quibus huiusmodi Dignitates, uel Honores consistunt: Quas etiam Dignitates, & omnia Officia, ac singula uolumus in eorū iuribus, prout fuerunt, tempore Sernissi. Principum Dñorum Vuladislai aui, & Kazimiri auunculi nostrorū, Regum Polonię conseruare plenarie. * Promittimus quod nullū Baronem, Militem, seu Nobilem, uel alium quemcūq; cuiuscumq; conditionis existat, extraneum hospitē, seu alienigenam, præterquā natione Polonum in Capitaneū præficere debemus, nisi talem qui sub eadem corona de gente Polonica sit oriundus: dūmodo non descendat de stirpe Ducali. * Cæterum promittimus, quod nullum Castrū seu fortalicium Regni Polonię alicui Duci, uel Principi, aut descendenti de genere Ducali regendum, & tenendū committemus, pro tempore, uel in æuum: * Deinde spondemus Castra & Ciuitates sæpe dicti Regni, de quibus Honores & Iudiciales sedes procedunt, hæc uidelicet, Cracouia, Byecz, Sandecz, Wislicza, Voynicz in Terra Cracouiē. Sandomiria, Zamoich. Lublin, Syeczychouu, Lukouu, Radom: In Terra Sandomiriē. ac Castrum Lanciciē. in Terra Lanciciē. in Terra Siradiē. Pyotrkouu: Item in Terra Cuiauię Brzeszye, Kruszuicza, Vuladislauia: Item in Polonia Maiore Polnania, Myedzyrzecz, Sbanssyn, Calisz, Nakyel, Konin, & Pyzdry nūcupata. nulli alteri nisi Terrigenis seu Capitaneis in eodem Regno consistētibus conferemus. * Alia autē Castra quęcūq; hospitibus uel alijs quibuscūq; uoluerimus nos & nostri successores habebimus, & habebūt liberā cōferendi facultatē.

Lodouici decreto nulli nisi natione Polonus in Capitaneū eligendus, non tamē de stirpe Ducali.

Lodouici decreto nulli Duci Castra Regis committantur.

Lodouicus enumerat loca Capitaneorum non nisi Terrigenis Regni conferenda.

Lod. Castra non enumerata cum iam dictis conferenda consueuerunt quibus uellet.

Dignitates circa Iura cōseruantur, quæ Nobilib. Indigenis dentur. LEX II.

50. Dignitates autē Ecclesiasticas & Seculares Regni Polonię equo modo circa Iura, & Consuetudines, ac Libertates ipsarū, quę et quas temporibus Sereniss. Principū Dñorum Kazimiri, Ludouici, & aliorū Regum ac Ducum heredum Regni Polonię obtinebāt, dimittimus persistere, & permanere. * Quas quidem Dignitates, cum eas uacare contigerit, nulli extraneo Terrigenæ nisi Nobili bene merito, & in fama laudabiliter conseruato, illius Terræ in qua Dignitas huiusmodi uel Honor uacauerit: Terrę uidelicet Cracouiē. Terrigenam Cracouiē. Sandomiriē. Terrigenā Sandomiriē. & in Maiori Polonia, Terrigenam Polonię Maioris: & sic de singulis Terris Regni Polonię dabitur, uel quomodolibet conferremus. * Super quibus etiam Dignitatibus Ecclesiasticis & Secularibus literas expectatiuas nulli personæ dabimus in futurum, & quod prædictas Dignitates tam Ecclesiasticas

Ex Priuilegio Jagel. in Gedina 1433.

Dignitates in aliqua Terra uacant. non nisi Nobilibus, & Terrigenis illius Terræ benemeritis conferende.

Super beneficiis & Dignitatibus secularibus uacaturis literas expectatiuas non sunt dandæ, nec promittendæ.

quam Secularis m. nuendi.

Nulli alienigenæ seu
extraneo Castra uel
Ciuitates ad regendū
commitantur.

quam Seculares non debemus minuere, nec etiā suffocare, & possessi-
ones, census, aut salaria ad eas pertinentia, absq; iuris debito examine
non auferre. * Item quia per Tenuarios Castrorū & fortaliciorū ali-
enæ gentis & extranæ nationis Regnum in se & in suis partibus cre-
brius periclitari contingit, pro eo, & ex eo, nulli Ducum, & de Ducali
genere descendenti, seu extraneo alienigenæ cuiuspiam, aliquod Castrū,
fortalicium, aut Ciuitatem ad regendū pro tempore, uel in æuum da-
bimus, assignabimus, aut quomodolibet conferemus, nec etiā aliquē
taliū in Capitaneum, aut Tenuariū Terræ alicuius aut Terrarū Re-
gni nostri predicti præficere uolumus, nec etiā surrogare.

Kazimir. Tertius in
Nysoua, 1454.

**Dignitates & Officia Indigenis, hære-
ditaria bona habentib⁹, benemeritis, æ-
tate, intellectu, ac prudentia, bene vi-
gentibus, danda sunt. LEX III.**

Dignitates et officia
indigenis & heredis-
taria bona habentibus
in Terris danda.

Item cum Indigenæ pro suis meritis, & uirtutibus forensibus, sint me-
rito præferendi: pollicemur per præsentis quod Dignitates, Castella- 92,
natus, & Officia in Terris uniuersis Regni nostri, personis benemeritis,
ætate, intellectu, & prudentia bene uigentibus, & Indigenis, distri-
buemus, dabimusq; Dignitatē illi personæ, quæ illius Terræ Indigena
fuerit, in qua Dignitas ipsa uacabit, habueritq; hereditaria ibidem bo-
na, ut uiam murmuris & displicentijs præcludamus.

Prelat. Petr. 1503.

**Dignita. & Officia Incol. Terrar. posses-
sionatis cōferant⁹, alioq; nō pareat⁹ inue-
stito, & Rex cōtra Iuram. facer. Lex iiij.**

Dignitates et Officia
Incolis Terrarū pos-
sessionis conferantur,
alioquin non pa-
reatur inuestito, &
Rex cōtra Iuramen-
tum faceret.

Vnanimi Dñorum Spiritualium & Secularium ac Nuntiorū Terrestri-
um in hac Conuentiōe Pyotrkouien. congregatorū decreto comuni
constitutum est, antiquo statuto innitendo, Quod Dignitates & Offi- 111
cia Terrestria per Maiestatem Regiam Incolis tantūmodo Terrarū
possessionis & idoneis cōferantur: secus factū non seruetur, nec ille
cui Dignitas uel Officium contra præmissa collata fuerint, eadem Di-
gnitate seu Officio uti permittatur, neq; ei ulla præstetur obedientia:
Regia autem Maiestas tanquā contra Iuramentū præstitum secus fa-
ciens rei & Priuilegio communi iniuriā intulisse censeatur.

Alexa. Rad. 1505.

**Dignitates & Officia non dabūtur, nisi
in Terra possessionis, LEX V.**

Innitentes Sta

119 Innitentes Statuto Nyessouien. & alijs predecessorum nostrorum decre-
tis rationabilibus, presenti nostro sancimus Priuilegio, & promitti-
mus pro nobis & successoribus nostris: Quia nos, successoresq; nostri,
Dignitates & Officia Terrestria, non dabimus, nisi possessionatis in
Regno, Terrisq; illis, in quibus sunt huiusmodi Dignitates & Officia,
sub poena in Statuto per Prælatos Pyotrkouie suprascripta.

Dignitates & Offi-
cia non dabuntur nis
si in Terra possesio-
natis.

**Dignitar. & Officiales impossessionati
ad satisfaciendum Officijs stringuntur
priuationis poena. LEX VI.**

Alex. in Rad. 1505

119 Cum essent nonnulli per fauorē Officia præsertim Capitaneatuū Di-
gnitatumq; aliarum in Terris ab eorum domicilio remotioribus asse-
cuti: obtinentesq; illa propter suam absentiam occasiones pariunt scan-
dalorum in eorum Iurisdictionibus committi solitorum, nemine cohercen-
te prauam adolescentum & aliorum hominum licentiam. Qua propter sta-
tuimus quod in singulis Regni nostri Terris & Districtibus Capita-
nei, Officiales, Dignitarij locorum sint possessionati: auisandi nostris
literis ut satisfaciāt Officijs suis. Quod si trina uice auisati Officijs su-
is intendere non curauerint, priuentur Officijs & Dignitatibus, sintq;
ipso facto priuati, ideo admonendi ut possessionati sint, ut frequentius
uisitent loca, in quibus Dignitates habent, & Officia.

Dignitarij & Offici-
ales impossessionati
ad satisfaciendū Of-
ficijs astringuntur pri-
uationis poena.

Dignit. & Officiales sint posses. Lex vii.

6. Nouæ & antiquæ Constitutiones decernunt Dignitarios & Officiales
Terrarum illic possessionatos esse debere, ubi Dignitates ipsas & Of-
ficia obtinent.

Sigism. Cra. 1507.

**Si impossessionato ob meritum Digni-
tas data fuerit, infra medium annum
possessionem quærat. LEX VIII.**

10. Acquitatem circa uetustas Constitutiones seruando, demandabimus
deinceps illud Statutum debitæ exequutioni, ut quibus Dignitates &
Officia Terrestria conferremus, possessionati sint. Et si cui impossessi-
onato ob aliquod insigne meritum Dignitatē uel Officium dederimus
idē teneatur esse possessionatus ab accepto Officio in medio anno sub
ammissione Dignitatis uel Officij: Eos autem qui nunc impossessio-
nati essent, & Dignitates uel Officia tenerent, si se hinc ad medium an-
num possessionatos non fecerint Dignitate uel Officio priuabimus.

Sigism. Cra. 1510.

Z

Iterum poenę

Iterū pœnæ cōtra imposses. Capitan. &
eorū Officiales statuūtur. **LEX IX.**

sigism. Petr. 1519. Capitanei & eorum Officiales sint in Terris ubi ipsa Officia gerunt possessionati, iuxta antiquum Statutum. Alioquin suis Officijs per nos priuari debebunt. „ „ „

**Nullus etiā Iudex potest effici Capit.
illi⁹ Terræ cuius est Iudex. LEX X.**

Yagello in Czeruyen. 48. Item cum ex hoc non modica subditis nostris contingant dispendia, si Iudices in Terris in quibus præsunt Iudicijs, in Capitaneos præficiamus, propterea exnunc & in antea, nolumus aliquem Iudicem ullum Terræ illi in Capitaneum præponere, in qua Iudicio præsidet, & Iudici⁹ obtinet potestatem.

**Palat. etiā & Castel. in Capit. nō sunt
cōstituēdi, præter Capit. Crac. Lex XI.**

Kazimir. Tertius in 92. Item cum singula Officia suis sint actibus deputata, pollicemur, quod in nullis Terris Regni nostri Palatinum aut Castellatum in Capitaneum præficiemus, præter Capitaneum Cracouiensem.

**Dignitates cū Capitaneatib⁹ eiusdem
loci compati se nequeunt: Prætereaq;**

Extraneis conferri non debent, sed Indigenis, ueram ac hæreditariam inibi possessionem habentibus, alioqui talis monitus in Con-
uentione generali, uel Particulari, nec Officium re-
signans, infamis erit. **LEX XII.**

sigism. Petr. 1538 In collatione Dignitatum & Officiorū Statuta Regni deinceps obseruabimus, ita quod Dignitarios in Capitaneos loci illius non præficiemus, præsertim cum iuribus Regni prouisum sit, ut nullus Castellanus uel Palatinus illius Terræ Capitaneatū in quo Iudicia celebrantur, obtineat: Proinde quicumq; ausus fuerit aliquid accipere contra præsentem ordinationē, & antiquam Regni constitutionē, ubi monitus in Conuentione generali, aut Particulari, huiusmodi Dignitatem aut Officium resignare neglexerit, infamis sit ipso facto.

¶ Præterea pollicemur, quod iuxta Priuilegiū Vladislai Iagellonis Folio 51. quando Dignitates uacare contigerit, nulli extraneo Terrigenæ, nisi Nobili illius Terræ, in qua Dignitas huiusmodi uel Honor uacauerit, Terræ uidelicet Cracouiē. Terrigenæ Cracouiē. Sandomiriē. Terræ, Sandomiriē, & in Maiori Polonia Terrigenæ Poloniae

Maiorisieg

Maiores: & sic in singulis Terris Regni Poloniae, deinceps dabimus, & Ad euitandas uero fictiones, quae de possessione habenda euenire solent, Statuimus deinceps obseruandū, quod Dignitates, Capitaneatus, & alia omnia Officia Terrarū, non alijs conferri possint, & debeant, nisi illis qui antehac haberent, non fictam aut coloratā sed realem ueramque bonorum hereditariorū possessionē, in illa Terra in qua Dignitas uel Capitaneatus uacauerit, si ad illa assequenda habilis esse uoluerit.

Iterū sub poena confiscat. bonorū ac infamiae alienigenae a Dignit. exclud. Lex xiiij

Nulli deinceps euiterno tempore alienigenae, aliqua Castra & Dignitates Regni concedemus, neque successores nostri concedent, & quicumque contra praesentem constitutionē aliquod Officium seu Dignitatē obtineret, & monitus quae obtinet non resignauerit, bona ipsius confiscari, & ipse infamis effici debet.

Sigism. Petr. 1538.

Iuxta ea Statuta deinceps Dignitates & Officia conferentur. LEX XIII.

Quia Dignitates & Officia post Conuentū proxime praeteritū, iuxta antiquam consuetudinē, per nos collata, nō licet nobis abrogare, & ab eis quibz collata sunt amouere, & auferre: quod talis deturbatio & degradatio personarū insigniū, nomini eorum notam inureret, essetque intestini odij & dissidij non leue incentiuū. Ideo in futurum dum uacabunt, per cessum uel decessum praesentium possessorum secundū Statuta Regni nostri futuris temporibus illa personis idoneis conferemus.

Sigism. Petr. 1538.

Ergo de Dignitatibus & Officijs Nobilib. Possessionatis iuxta Statutū anni

1538. in Comitiorum initio dandis. Et si immissione, uel negligentes fuerint in suis Officijs, quae incumbunt illis, & quae hic praescribuntur, per Nuncios Terrestres in Comitibus deferendis ultimo statui. **LEX XV.**

Sigism. Petr. 1543.

Satisfaciendo postulationibus Nunciorū Terrestriū subditorum nostrorum, relinquimus in robore Statutū nostrum Piotrkouien. in Conuentu generali conditū, Anno 1538. illudque tenere et exequi uolumus & ne negocia Terrestria negligenter, tenebimur deinceps huiusmodi Officia & Dignitates in principio Conuentus, priusquam ipse Conuentus generalis inchoabitur, hominibus idoneis, possessionatis, Indigenis illarum Terrarū, iuxta Priuilegia & Statuta distribuere, hi uero Palatini, Castella-

Est eiusdem statuti mentio, lib. 1. cap. 6. de Palat. cap. 7. de Castell. cap. 12. de Capitaneis. artic. 1. & cap. 14. de succamer. Item lib. 4. cap. 27. de Colloquiis. & lib. 1. cap. 2. de Comitibus. Item lib. 2. cap. 1. artic. 5. de Commissariis. ut et omnes sint possessionati, & sua exequantur Officia.

tini, Castellani, Dignitarij, & alij Officiales Terreſtres per nos dati, ſufficientem poſſeſſionē hereditariam & non fictam habere debent: & in iſtis Palatinatibus et diſtrictibus proprijs Cōmiſſiones, Colloquia, & alia Iudicia, & debita Officiorū ſuorum explere & exequi debent: niſi fortasſe Legatione, ſeruicio Reipub. uel noſtræ Maiestatis Regiæ fuerint impediti: quod ſi negligē. & impoſſeſſionati fuerint: iuxta Priuilegia & Statuta tū in Conuentu futuro debent priuari iſtis Officijs ex delatione Nunciorū Terreſtriū illius ſui Palatinatus, uel diſtrictus: qui quidem Nuncijs tenebuntur inſtigare in Conuentu contra talem Officiale & Dignitariū: qui quidem talis fuerit: & hoc Statutum iam debet eſſe & ualere contra talem pro monitione.

Rex neq; Caſtra, neq; Tenutas vllas niſi ſi Pol. Nobilib. poſſeſ. credet. Lex xvi.

ſigism. Auguſtus Pe-
triconia 1550.

Quandoquidem ſumus Rex Polonię, neq; Caſtra neq; Tenutas ul-
las concedere uolumus: niſi Polonis. Nobili Genealogia ortis, iſdem
que poſſeſſionatis, & hoc iuxta Priuilegium R. Ludouici.

**Sed Expectatiuas Iurapatron. & ſolida
caſſat, neque ea dabit. LEX XVII.**

ſigism. Auguſtus Pe-
triconia 1550.
Eandem etiam legem
uide cap. 4. art. 1. de
Epiſcopati. & cap.
10. de Cancellar.

Et quia multum Expectatiuarū Iuri communi contrariarū uiuente
ſanctæ memorię Sereniſs. parente noſtro, tum etiā nobis ad gubernac-
ula Regni ſedentibus datum eſt: aſſentientes poſtulationibus Nunci-
orum Regni, & conſilio Conſiliariorū noſtrorum, omnes Expectati-
uas tam tempore iſtius Sereniſs. parentis noſtri, quā tempore Regni no-
ſtri quacūq; ratione, et reſpectu contra Ius cōmune datas: Similiter etiā
& ſolida, alias cōmunes poſſeſſiones: præterea & Iurapatronatus quæ
ſibi Spirituales in certas perſonas expedire ſolent, deſtruximus & caſ-
ſauimus ſic quod nullam uim habere debeant, quæ quidem neq; nos
neque ſucceſſores noſtri dare debemus.

**Omnes tamen Aduitalitates ſunt
ſeruandæ. LEX XVIII.**

ſigism. Petr. 1538.

Aduitalitatum literæ a nobis conceſſæ per omnia ſecundum earum
tenorem per nos ſeruabuntur.

**Eadem Aduitalitates & conſenſus ra-
ta eſſe debent. LEX XIX.**

ſigism. Auguſtus Pe-
triconia 1550.

Attamen Aduitalitates et conſenſus omnes iuxta Statutum in robore
relinquimus, & quæ Iuri communi non ſunt contraria.

De Officialib.

Marschalcatu, Cancellariatu, & Vicecancellariatu, de quibuscumq; Terris hominibus sunt dandi. LEX XX.

Item pollicemur quod Cancellariatu, Vicecancellariatu, Marschalcatu, & alia Officia Curie distribuemus indistincte uiris idoneis, siue fuerint de Terris Maioris Polonie, siue Craco. (alias) Minoris Pol. Kazim. Tertius In Nyesoua & Opoki 1454.

In Cancellariatu & Vicecancellariatu Regni aliter sit Spiritualis, alter Sæcularis. Lex XXI.

Petitionibus Baronum & Nobilium Regni nostri annuentes perpetuo decreuimus Statuto, ut in futurum in Cancellariatu & Vicecancellariatu Officij cum aliquod eorum uacare contigerit, nos & successores nostri ad unum ex illis Spiritualem personam, & ad aliud Sæcularem preficere debeamus, propter actiones quæ interdum tales eueniunt, quod Spirituali persone earum executionem committi non conuenit. Sigism. Cra. 1507. Eiusdem est mentio lib. 1. cap. 4. artic. 7. de spiritual. offic. in Republica Regni.

Cancellarius & Vicecancellarius expectant, sint Archiepiscopatu & Dignitatibus. Lex XXII.

Qui Cancellarius & Vicecancellarius expectant, erunt primi Archiepiscopatum, & Episcopatum, Prælaturarum, & aliarum Dignitatum & Beneficiorum quæ proxime ac primo uocabunt. Alex. Petr. 1504. cap. 4. de spiritual. statuta hæc recensentur.

Sed ea ipsa Officia Cancellariæ cum Episcopatibus & pari modo Officia Sæcularia copulatiue non teneantur. Lex XXIII.

Item Cancellarius, & Vicecancellarius post pacificam assentionem cuiuscumq; Gnesnen. Cracouiensem. Vladislauensem. Posnaniensem. Varmiensem. aut Plocensem. Ecclesiarum Episcopatum tenebitur Officium resignare. Et pari modo de Sæcularibus istud Officialibus intelligatur: ut & ipsi Palatinatu aut Castellatanu assensu, Officio cedant. * Illudq; Rex de cetero conferre debeat, cum consilio Consiliariorum in Conuentione generali. Alex. Petr. 1540. Idem supra cap. 4. ar. 1. de Episcopo. electione. quod uidelicet Gnes. Cracouiensem. Vladisl. Posnan. Varmien. & Plocen. Ecclesie cum officiis sigillorum sunt incompatibiles.

De Maiori Secretario, qui in benefic. Cancellarius & Vicecancellarius succedat. Lex XXIV.

Propter multiplicationem Secretariorum cum quilibet Notariorum, ac etiam Cubiculariorum intrans Regis cameram, Secretarius nomine se appellet: Alex. Petr. 1504.

Statutum est communi Maiestatis Regiæ Prælatorū, & Baronū consensu, quod unus sit semper Secretarius, sciens secretas expeditiones publicas: Qui etiam ad ea intromittetur secreta quæ Cancellario & Vicecancellario Regni pandentur: Qui etiam sit expectans primus Prælaturarum, Dignitatum, Beneficiorumq; immediate Cancellario Regni & Vicecancellario in talibus & Officijs successurus.

Promotio tamen Cancellarij, & Vicec.

& Secretarij Maioris pro meritis uirtuteque cuiusvis: & ut Reipublicæ expedierit in Regia potestate relinquitur. **LEX XXV.**

Sigism. Cra. 1507. supra de Electioe Episcop. cap. 4. arti. 1. hec duo statuta sunt posita. Item in Statuto Regis Alexandri quod est de Cancellario & Vicecancellario Regni de Prælaturis & Dignitatibus uacantibus providendo uolumus & decernimus ut habeatur per nos & successores nostros debita ratio laborum & seruitutis eorū: in nostro tamen arbitrio & successorum nostrorū reponimus, ut pro meritis & uirtute uniuscuiusq; liberum sit nobis offerente se opportunitate: prout uidebitur Reipu. expedire unumquēq; ad statum & conditionem altiore promouere. Quam moderationem etiam ad Statutum de Secretario primo seu Maiore referimus.

Itaque eadem Cancellar. Officia secundum Statutū distribuant. **Lex xxvi.**

Sigism. Petr. 1538. Officia Cancellariæ nostræ secundum Statuta Regni nostri de hoc ædita futuris temporibus deinceps distribuemus.

Num Officiales Cancellar. ad Dignitates aliquas sint promouēdi. **Lex xxvii.**

Sigism. Cra. 1540. statuit ad futura Comitia. Cum delatum esset ad nos, & Consiliarios nostros per Terrarū Nuncios indecorum esse, ut Officiales Cancellariæ nostræ Regiæ qui rationes actionum & expeditionū nostrarū & negocia Reipub. habent curæ, infima loca in ordine Senatorio retinerent: eo quod quadā constitutione nostra cautum esset, quominus Dignitatibus & Honoribus quibusdam cum Sigillis simul pro eorū meritis & arbitrio nostro augerentur: Essetq; a nobis petitū de Cancellario ad aliquā Dignitatem prouehendo, nos & Consiliarij Regni nostri æquum censeñ, ut uterq; Officialium Cancellariæ nostræ pro eorum meritis, & arbitrio nostro, Honoribus & Dignitatibus augeantur, constitutione prædicta contraria non obsta. postulationi illorum non grauatim acquieuiimus una cum Consiliarijs nostris quia tamen nonnulli Nuncij Terrarū assererant negocium hoc delatum esse ad nos, Consiliariosq; nostros absq; unanimi omni

unanimi omni Nunciorum consensu : propterea petierunt, ut hac de re absq; illorum consensu nihil perpetui statueretur. Nos uero attenta temporis angustia alijs negocijs arduis distenti, nolimus super ea re cū ipsi Nūcijs disceptare, uerū illā ad futurū Reg. conuentū reiecim⁹

Noui Tribunatus abrogantur, veteres autē benemeritis Militibus sunt conferendi. LEX XXVIII.

Decernimus ut noui Tribunatus, quicumq; sunt a nobis, ubilibet instituti, non diutius quam ad mortem modernorū possessorum durent: quibus ex hac uita sublati, Tribunatus quoq; ipsi extincti censeantur: Nouos uero deinceps nullos constituemus, & antiquos benemeritis, aut emeritis Militibus conferemus.

sigism. Petr. 153. 8

Dignitat. etiā & Officia, neq; plura, neque pauciora sint. LEX XXIX.

Dignitates & Officia nulla omnino multiplicabimus, neq; reddemus pauciora, nisi quam sunt iure instituta & conscripta.

sigism. Augustus Petr. 155. 0.

Iuramēt. Dignitar. Reg. LEX XXX

Quam uide Capitulo 3. Articulo 1. Lege 3. de Senatoribus.

Itaque Iusticionari⁹ tanquā suprascri-

pis Dignitatibus & Officialibus cōtrarius, in nulla Terra Regni Poloniae est instituendus, seu per Regem surrogādus. LEX XXXI.

51. Item spondemus quod in nulla Terra totius Regni Poloniae Iusticionarium constituere uolumus, uel quomodolibet surrogare.

Iagello in Priuilegio lednien. 1431.

ARTICVLVS II.

De Prouentibus omnium Dignitatum, & Officiorum per Regem conseruandis.

P R A E F A T I O.

Si Respublica est utilitas omnium, omnino inciuile uideri debet, ne dicā absurdum, si curatores illius egeant: nihilque aliud quam cura atque periculū ex omni functione redeant ad illos. Quum oneri honor, labori etiam merces respondere debeant. Alioquin quique promptior esset ad rem priuatim faciendam, quā ad munia publica obeunda: quod omnes malunt sibi esse bene, quam alteri: frizgatque omne opus, in quo nec industriæ præmium, nec ignauiae pœna sunt proposita. Quod si Lex operis permitteret, recenseremus profecto hic, quod inuenera & onera in Repub. nostra inæqualiter distincta sunt, quale est, quod aliqui Abbates ociosi, vel Præpositi per centum fere Villas possident: Imperator autē exercitus, vel Senator, nescio quo merent, ac Reipub. tantilo seruiunt stipendio: utrumque tan-

Inciuile est & absurdum Reipub. minime stros egere.

Iusticia distributua non omnino bene a pud nos constituta.

Nihilominus Magi-
stratus Remp. quæ-
stui sibi nō proponat

Habere questui Rē
publicam turpe.

utrumque tandem Iusticia distributiua negligitur : certe Magistratus pro eo ac-
gerunt personam suarum Prouinciā, ita utilitatem Ciuium tueantur, ut quita-
quid agant ad eam referant, oblici commodū suorum : nec vnā quandā pars-
tem Reipub. ita curent ut reliquas deferere videantur : ut enim tutela, sic pro-
curatio Reipub. ad utilitatem eorum qui commisi sunt, non ad eorum quibus
committitur, gerenda est. Quocirca ut caput est in omni procuratione negotii
& muneris publici, ut cupiditatis pellatur vel minima suspicio : ita nullum viciū
terius est, quam auaricia, præsertim in Principibus, quorum fidei Respub. cre-
dita est : habere enim quæstui Rempub. est populū damnis ditescere : quod qui-
dem non modo turpe, verum etiam periculosum, sceleratum, ac nefarium est :
Neque aliter id est intelligendum, quam si quis in medio foro, quod in latebris
Sylvarum præ pigricia fortasse non potuit, ipsius populū agat prædonem.

**Iura ac libertat. & Prouētus omniū Di-
gnit. & Officior. Rex cōseruat. Lex 1.**

Ex Privilegio Iagels-
lon. ledien. Eadē lex
supra de libert. spiri-
tualium cap. 4. art. 5.

Dignitates autē Ecclesiasticas & Seculares Regni Poloniæ equo mo-
do circa Iura & consuetudines ac libertates ipsarum, quæ & quas tem-
poribus Sereniss. Principum Dñorum Kazimiri, Ludouici, & aliorū
Regum, & Ducum heredum Regni Poloniæ obtinebant permitti-
mus persistere, atque permanere.

Ex eodem Iagello-
nis Privilegio.

Prouentus Dignit. nō minuat. Lex ij.
Prædictas Dignitates tam Ecclesiasticas quā Seculares non debemus
minuere, nec suffocare, & possessiones, census, aut salaria ad eas perti-
nentia, absq; Iuris debito examine non auferre.

Omnia etiam Salaria & census tam Ec-

clesiasticis quam Secularibus personis per Reges inscripti a
Zuppario solui debent. **L E X III.**

Cuius est mentio Libro 1. Capitul. 4. Articulo 6 de Decimis Spiritual. sed tam-
men videatur Libro 2. Capitul. 2. Articul. 1 de Salinis mox a principio.

Ibidēque quod nullus Dominorū ha-
biturus est Censum in Zuppis præterquā in Regestris scripti, a'ias collo. & boz \$1.
nis priuadus est. Vide Lib. 2. Cap. 2. titulo sequuntur Iura Dñorum in Zuppis.

A R T I C V L V S III.

Omnes Magistratus sciant, & exequantur sua Officia : literis tam-
men ad id hortabuntur, a Rege conciliabuntur, nec al-
ter alterius Prouinciā inuadat.

1503. Præla. Petr.
& de Officio Palat.
in constituendis rerū
precis cap. 16. art. 3
ponetur idem & li-
b. 6 cap. 1. de Belo
lo articulo 5.

Omibus Magistratib. cōmuniter præ-
cipit, ut sua sciant Officia, & ea tam pa-
ce quam bello exerceant in utilitatem Regnicolarū, alioqui
ignari a Regia M. doceantur. **L E X I.**
Dignitarij &

Dignitarij & Officiales sua noscant Officia, si uero quibus incognita sunt, a Regia Maiestate & Dominis doceantur: Eademq; tam domi quam bello debite exercent: Ne per quempiam commodo suo fraudentur Regnicolæ, defectu ordinis.

Et nihilominus Rex dabit literas ad Palatinos & Capita, aliosq; Official, vt sua ipsa exequant officia. LEX II.

In petitione facta de exequendis Officijs Palatinorum, Capitaneorū, sigism. Crac. 1532. & aliorum Officialium Terrestrium: Et si sciamus expresse esse super Eiusdem fit mentio infra cap. 12. art. 27. eo scripta Statuta, poenascq; in illis contra negligentes sua Officia esse adhibitas, nihilominus tamen Nunciorū & Nobilitatis Regni nostri petitioni satisfacien, dabimus ea de re literas nostras ad prædictos Palatinos, Capitaneos, & alios Dignitarios, seu Officiales, quibus ad satisfaciendum debito suo illos commonebimus.

De conciliandis autem a Rege, in Comitibus Senatoribus Spiritual. & Sæcul. & qua ratione futuris inimicis præciditur occasio. LEX III.

Quam vide supra Capitulo 3. Articulo 3. de Senatoribus.

Neue Spirituales Iudicis Sæcularib. sese immisceant. LEX IIII.

sigism. Pol. 1538.

Quam vide Lib. 1. Cap. 4. Art. 7. de Officiis Episcoporum, in Rep. & alibi sæpius.

CAPITVLVM VI.

De Palatinis eorumque Officio ac potestate.

P R A E F A T I O.

In Politia ergo, secundum Regem & Religionis Antistites, primus ordo Castellani Cracouiens. & Palatinorum est: qui quidem Palatini, olim Officiales & Aelici Imperatorii dicebantur: apud nos vero sunt Senatores Regni, ex Eques Qui sunt Palatini. stri ordine ad consulendum de pacis & belli muniis, per Regem creati, atque in publicum consilium cooptati: de quorum quidem circa Regem Officio & auctoritate quod in Præfatione paulo altius super Capitul. Tertiū disseruimus, hoc loco plura dicere non oportet, nisi fortasse hoc, quoniam restituta Reipub. Monarchia Palatinorum potestas diminuta est: & tantum ad certa Officia redacta. Quæ ergo sit Palatinorum potestas in Equestrem ordinem, in collegas Iudicii Terrestris, in ipsisque Iudiciis Terrestribus, & Castrensis, Colloquiis, nec non

in Prouincialibus ac generalibus Regni Comitibus: Insuper in bonis Regalibus dislimitandis, seu eorum adnexis cognoscendis: Prætereaque in bello, cuius Duces sunt. Item in censendis mercatorum mercimoniis, & Opificum operibus: Iudicandisque Iudæis infra Sigillatim patebit.

ARTICVLVS I.

Quæ Palat. sint Officia in Senatu. Quæque fuit olim in Iudiciis.

Generalia Palatinorū Officia inquantum sunt Consiliarii Regi circumpositi supra Capitul. 3. videantur.

De Iudicibus Palatinorū. LEX I.

Kazim. Vislic. 1368.
Palatini Terrarū suos Iudices Terreſtres sunt habituri.

Item ut Palatini certo numero suorum Iudicum sint contenti, Statuimus, quod secundum tempora antiquiora Palatinus Sandomiriēn. 11. uno & Palatinus Cracouiēn. pariter uno, suis Iudicibus contētentur.

Sed Iudex in præſentia Regia Palati-

Kazim. Tertius Vislic. 1368.

ni uel Capitanei, uel in Terminis generalibus, non potest redargui. **LEX II.**

32.

Quam vide Libro 4. Capitulo 27. de Colloquiis Articulo 6.

Duo Camer. Palatini, & Succamer. Iudices particul. olim præſidebāt. Lex iij.

Tagello Cracouiē & Vars. 1423.
Idē lib. 4. cap. 2. art. de Terminis particul. 5. de Procuratoribus ar. 2. Inprimisq; lib. 1. cap. 14. de Succamer. eiusdem est mentio.

In Terminis Particularibus Camerarij Iudicum & Subiudicū. Item 45. alij duo Camerarij uidelicet Palatini, & Succamerarij eligēdi, per eodem ad illos adiungendi, sine quibus Iudex & Subiudex & Camerarij eorum non habeant iudicandi facultatem, prædicti etiam Camerarij seu Officiales Iudicij sic locandi: non debent alias causas nisi proprias procurare, uel ad procurandum se de Iudicio leuare.

Palatinis erusue Camerarijs redargutis quid debetur. LEX IIII.

Kazimir. Vislicia.

Cum aliquis arguit alias Nagani sententiam Palatini * cuilibet Palatino pelliceas Mustellinas * Camerarijs autē istorū & aliorum omnium nostrorum Dignitariorū per sex scotos * absq; omni contradictione, & antequam ad aliquam audientiam admittatur dare, & satisfacere teneatur.

Sed Alber. Rex postea statuit, vt Iu-

dex cum Subiudice ac Notario Terminos iudicent: aliorum qui interesse debuerant: similiter Camerarij sui, & Camerariorū eorūdem, absentia non obstante. **LEX V.**

Petricouie 1496.

Iudiciorum

Iudiciorum Terminis intersint, & illis præsideant illi qui ad Iudicia celebranda ratione Dignitatis aut Officij pertinent. * Si uero non interessent, neq; alium a se substituerent, nihilominus Iudex cum Subiudice Terminos & Iudicia iudicabunt, non obstante absentia illius, & illorum, qui interesse debuit, & debuerant: & similiter Camerarij sui Camerariorumue eorundem.

Eadem lex lib. 4. de Collegiis Iudicij Terrestrius repetitur.

ARTICVLVS II.

De Officio ac Potestate Palat. in Iudicijs posterius ipsis iniunctum, tum in Iure condendo atque Comitijs.

Quod in Palatinatib. Posnan. calissie. resignationes coram Capitan. Maioris

Poloniæ perpetue sunt. atq; in Sirad. Lancicieñ. & Gostineñ.

Districibus corā actis Castreñ. factę. **LEX I.**

Quam vide Libro 1. Capitulo 12. Articulo 4. de Capitaneis.

Palatini Officia sua exerceāt, & ne Iudicia eorū incuria temporibus debitis negligentur. **LEX II.**

sigism. Crac. 1519.

Querelis communiter omniū subditorum nostrorū finem imponere uolentes, decernimus & auctoritate nostra mandamus, ut Palatini Officia sua exerceant * & ne Iudicia ipsis non curantibus, cum detrimento communis Iusticiæ, temporibus debitis negligantur. * Vbi uero Palatinus deliquerit, & Officium suum qualecūq; neglexerit, promittimus ipsum puniendum centum marcis fisco nostro applicandis: quoties de hoc compertum fuerit.

Hæc lex repet. lib. 4. de Iudicij Terrestre. formula cap. 2. ar. 1.

Porro neq; Palatinus, neq; Iudex, neq;

alius Officialis Iudicia per Præconem indicta transponet sub poena centum Marcarum. **LEX III.**

Quam vide Libro 4. Capitulo 2. Articulo 2. de Iudicio Terrestri.

Iudices autem & Subiudices, ac Notarij

Terrestres a Rege electi, coram Palatino, aut Castellano illius Terræ iurant. **LEX IIII.**

Iudices Terrestres * Subiudices, Notarij sint iurati & in primis Terminis Terrestribus iuramentum præstent sub poena priuationis Officij * & hoc coram Palatinis suis aut Castellanis illius Terræ.

sigism. Petr. 1519. Idem tamen ponitur lib. 4. cap. 1. art. 1.

Notarij soli per se Iudicijs affideāt, nō

a n

per suffectos

sigism. Augustus Pec
tronicus 1550.

per successores Vicarios: alioquin Palatini Conuentum Nobilitati ad
eligendum nouum edicant: nisi Reipublicæ negocio uel
infirmirate excusentur. **LEX V.**

Quæ Libro 4. Capitulo 1. Articulo 1. videatur.

Notarij Terrarum etiam circa positio-

nem Librorum præsentem esse debet: alioqui electio ad Palat.

& Nobilitatē de more deuoluitur. **LEX VI.**

sigism. Petr. 1519.

Eiusdem mentio lib.

4 cap. 1. art. 1. sed re

petetur lib. 4. cap. 22

de Actorum positi-

one articulo 1.

Notarij Terrestres sint præsentem circa Positionem Librorum Terre-
strium, & moniti secus faciend. poena Statuti puniantur, Et Electio de
more ad Palatinum & Nobilitatem deuoluitur.

De Processu Iudiciario in vnā formu-

lam redigendo, & ad locorum Palatinos, per Re-

gem transmittendo. **LEX VII.**

Quam vide Libro 4. Capitulo 3. Articulo 1. & alias huiusmodi.

Sed de eisdem Iuribus & consuetud.

sigism. Bidg. 1520.

Regni a Iurisperitis Palatinatum necessario conferendis Sigismund. hoc Statu-
tuit. Etiam videatur Libro 4. Capitulo 3.

sigism. Cra. 1543.

In resciscendo homicidij autore, ac in

Colloquijs iudicando, quid Palatini cum Castellanis ac

Dignitarijs agere debet. **LEX VIII.**

Quam vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 6. de Homicidijs Nobilium.

Item quod Palatini Colloqualib. seu Ge- neral. Iudicijs interesse debet. **Lex ix.**

Quam vide Libro 4. Capitulo 27. de Colloquijs.

Item Conuentionib. Particularib. **Lex x.**

Quam Libro 1. Capitulo 15. vide.

Item Comitib. Regni. **LEX XI.**

Quam vide Libro 1. Capitulo 2. Articulo 1. de Comitib.

A R T I C U L U S III.

De Officio Palat. in pignoratione, & pœnis.

Iudex, Palatinus, Castellanus, ipsorum Officiales, aut malefactorum Iudex, qui

Oprauca dicitur, cum pro pœnis Iudicialibus, per eos latis

aut pro alijs excessibus aliquem Nobilem pignorant, quā-

to tempore pignora seruare debet. **LEX I.**

Cuius fiet

Cuius fiet mentio inter Officia Castellani Capitul. 7. Attramen Libro 4. Capitulo 10. Articulo 2. de antiquo Iuris processu ab Alexandro conscripto, vna cum aliis eiusdem generis ponetur.

De eisdē pignorib. & q̄ ad Curia Palatini vel Castellani. pelli possunt. Lex ij.

32. Item ubi Curie nostre sunt remotæ, Terrigenæ nostri possunt pignora recepta, ad Curiam Castellani aut Palatini in Terra illa commo-
rantis propellere.

52. **Sed lite pendente concordiam tentan-**

tes a pœnis quibusuis absoluuntur. Palatinorū, Castellani. Iudicum & Subiudicum. **LEX III.**

Quam vide de Castellanis Capitul. 7. Articulo 2. idem Libro 4. Cap. 21. Artic. 1. de lite pendente. & Lib. 1. Cap. 12. Artic. 27. de executiōe rei iudicatę ponetur.

ARTICVLVS III.

De Palat. Officio ac potestate in Ministeriales.

**Palatini tamē soli habent Ius creando-
rum Ministerialium. LEX I.**

32. Hoc etiam specialiter declaramus, quod Officiales uel Ministeriales alias Sluzebniki, nullus nisi Palatini instituere, & eos iudicare, proq̄ afflictione, aut uulneribus, uel capite eorū dem pœnas exigendi, uel leuandi: omnimodam habeant potestatem.

**Iuramentū Ministerial. quādo tondū-
tur per Palatinum. LEX II.**

- 16; Ego B. Iuro, quia ex nunc & in antea fidelis ero Sereniss. Domino meo Regi, & c. negocia iudiciorū mihi commissa, & credita, & citationes fideliter faciam: super quibuscumq̄ negocijs postquā in testimonio requisitus fuero, fideliter recognoscā: non amore, odio, precio, uel fauore, sed pro Deo & Iusticia: nec ero consentiens cuiquam maliciæ, quæ posset quoquo modo opprimere ueritatem, obediens etiam ero Iudicio Regali, omnia mihi commissa per Dños Palatinos, & alios Officiales Iudicij Terrestris fideliter recognoscā: nec promouebo falsam causam, & omnia mihi commissa fideliter, absq̄ dolo, & fraude, promouebo. Ita me Deus adiuuet, & omnes Sancti.

Rex, Palatinus, Capitaneus, Iudex, ac

Ministerialis, & Subiudex, uel Officialis, habet potestatem dandi Ministerialem ad citandum. **LEX III.**

Kazi. Visslic. 1368.
Alia statuta de foresta Regia infra de Offic. Capita. cap. 12. artic. 26. gener. alter: sed usq; lib. 3. cap. 11. art. 5. de Terminio fa- cionato, & foresta Regia art. 6. ponetur. Itē de antiq. pignor. antiquum Iuris pro- ssum subsequen. lib. 4. cap. 10. alia statuta huiusmodi uide.
Ex Privilegio Iagel- lonis ledin.

Kazi. Visslic. 1368.

De Offic. tamen Minister. infra uide lib. 4. cap. 12. artic. 1. & alibi sparsim: neque enim hic poni, & illic suo loco moueri poterant.

Kazi. Vislic. 1368.
Huius legis crebra fit
et mentio nempe quod
est multis cōmunis.

Decernimus etiam declarando, quod nos. uel Capitaneus noster, uel Palatinus, uel Iudex, uel Subiudex, uel Officialis, qui dicitur Vozny, habeant facultatem dandi Ministerialem ad citandum.

ARTICVLVS V.

De Officio Palat. erga Profugos.

Vt Episcopus, sic Palatinus Cracoui, aut

Kazi. Vislic. 1368. Sandomiriens. dabit Profugis saluos Conductus duorum mensium, ipsos seruabit. & gratiam Regis illis quæret: uel alioqui protectionem contra Regem, & Capit. suscipiet. LEX I. 35.

Quam infra Lib. 3. Cap. 14 Artic. 1. de Treugis pacis, seu ial. conduc. dandis, de Regno fugientibus vide. Et crebro alibi eiusdem fiet mentio Lib. 1. Cap. 4 Art. 7. de Offic. Episcop. in Repub. Item de Offic. Capit. Cap. 12. Artic. 21.

ARTICVLVS VI.

De Officio Palat. circa Acta Castren. vacan. Capitaneatibus.

Vacantibus Capitaneatibus. Libri Castren.

Iudiciorum in Prætorijs, sub clauibus Palatini, Iudicis Terrestris, & Capitaneorum seruandi. LEX I. 109

Alber. Petr. 1496.

Quam vide de seruandis libris Castren. Cap. 12. Artic. 5. de Capit. Offic.

ARTICVLVS VII.

De Officio ac potestate Palat. in bonis Regalibus.

Qui literas super bona Regalia amittit coram Capitaneo, & Palatino suæ Ter

Alber. Petr. 1504.

rx, de amissis protestabitur infra annum: quo decurso, nisi protestabitur, carebit innouatione. LEX I. 115

Quæ sub Officio Capitanei repeteretur: Attamen Libro 2. Capitulo 1. Articulo 4. ponetur de bonis fisci Regali.

Quod autem & Palatinus cum alijs Dignitarijs bona Regalia a bonis Regnicolar. dissimulat. LEX II.

Quam vide Libro 2. Capitulo 1. Articulo 6. de Commissarij Iudicio.

ARTICVLVS VIII.

De Officio ac potestate Palat. in Ciues, Mercatores ac Opifices, tum in bello.

Palatinus cracoui, consules craco, eligit ex Iure & consuetudine antiqua.

TAMETS I Palatini cum Capitaneis precia. formam, mer suram. ac pondus rebus venalibus constituunt, ut de eo omnia Statuta scribentur infra Capit. 16. de Ciuibus:

de Ciuibus: A T T A M E N præsente alicubi Rege Marschalcus, vt infra habetur Capitulo 8. de Officio Marschalci: I N B E L L O vero cum Capitaneo exercituum precia rebus imponunt: vt apparebit Libro 6. Capitulo 1. Arti. 5. Q V O D quidē Palatini instante belli necessitate faciūt maxime.

Sed quæ sint Palatinorū in Bello Officia Libro Sexto patebit.

ARTICVLVS IX.

De Officio ac potestate Palat. in Ciuēs & Plebeios
honorum Terreſtrium emptores.

Rex cum Palat. pœnam statuit in Ciuem & Pleberum qui bona Iuris Terre-

Iohan. Albertus Petri
triconle. 1496.

105
106 stris possidens, intra iustum spacium temporis ea non uenderet: & quod Iudices Terreſtres & Caſtreñ. non suscipiant Inſcriptiones illis faciendas. Et si secus fecerint huiusmodi

Inſcriptiões erunt irritę. &c. **LEX I.**

Cuius & aliorum ſimilium fit mentio Libro 1. Capitulo 12. Articulo 4. de Iudicio Caſtreñ. Attamē de libertate Nobiliū fundorū ponetur Lib. 3. Ca. 1. Ar. 3.

ARTICVLVS X.

De Officio ac potestate Palat. in Exactores ini-
quos, & Monetæ exportatores.

17. **Corā Episc. Palat. aut Caſtel. exactores iniq̃ contributionū respōdebūt. Lex 1**

sigism. Petri. 1511.

Cuius fuit mentio Capitulo 4. de Episcopis, & fiet Capitulo 7. de Caſtellanis sed Libro 6. Capitulo 3. Articulo 3. de Contributionibus ponetur.

Palat. cū Capit. Monetarijſq̃ custodiāt ne Moneta de Reg. exportet. Lex ij.

Quam vide Libro 2. Capitulo 6. Articulo 6. de Moneta.

ARTICVLVS XI.

De Officio ac potestate Palat. in Salem Regni.

102 **Arestatores Salis si excederēt cōtra Sta-**

103 tutum areſtando: per Palatinos Terræ illius si sunt poſſeſſionati, iudicabuntur: si impoſſeſſionati detinebuntur

Albert. Petr. 1496.

uſq̃ ad pœnæ ſolutionē. &c. **LEX I.**

Quæ vna cū aliis omnibus de Salinis factis Lib. 2. Cap. 2. Art. 2. ponetur.

Palatini prouidebūt, vt Sal nauib⁹ ad-

sigism. Petri.

uectum iuſ

LIBER I. CAP. VII.
 uectum iusto precio uendatur a Mercatoribus. **LEX II.**
 Quæ etiam Libro 2. Capitulo 2. Articulo 2. de Salinis ponetur.
ARTICVLVS XII.

Palatini liberi a Fumalibus, dotes moderatas Filias
 bus dent, Iudæos iudicent.

Palatini & aliqui Castellani, præfer-
 tim in Mazouia liberi sunt a solutiōe Exactionis duorū gros. **LEX I**

sigism. Cra. 1507.

Quæ Capitulo 7. de Castellanis, & Libr. 2. Capitulum 7. Art. cul. 1. de Fumalibus
 ponetur. Eiusdem tamen fiet mentio Lib. 5. Capitulum 4. Artic. 3. de Mazouitis.

De dotanda filia Palatini. LEX II.

Quam Libro 2. Capitulo 6. Articulo 1. de Virginum dotatione vide.

De potestate Palat. in Iudæos. Lex in.

Quam vide in huius Libri ultimo Capitulo de Iudæis.

CAPITVLVM VII.

De Castellanis.

P R A E F A T I O.

Castellani uisitata magis nostris hominibus, quam proprii & latina significatio-
 one, dicuntur Præfecti seu primi Castellanorum hoc est Nobilitatis, quæ in Cas-
 tellis, id est, Oppidis, aut vicis suis habitat, & in Militia præsertim obeunda ip-
 sis suis Castellanis iuxta præscriptum legum obsequitur. Et Grammaticis quia
 dem sua constet ratio vocis, nos hac parte usum Magistrum, & receptum vocis
 significatum sequimur, intelligimusque Castellanos esse in Regno Poloniae Se-
 natores ex Equestri ordine creatos, qui proximum a Palatinis honorem obtinēt
 habentque pace ac bello pro rata parte circumscripta Officia: qua de re Caput
 Tertium de Senatoribus supra videatur. Quia vero in vno quoque Palatinatu
 Castellani plures sunt, factum esse ea causa verisimile est, ut ita Rex quam pluri-
 mos Equestri ordinis Primates honeste, sibi que deuinciat, ii vero econtra Re-
 gem consilio itidem suo, ac opera, exequendis que Officiis legitime imperatis ad-
 iuuent, ornent, fulciant. Inde vero arguitur Regum Poloniae clemens, modera-
 tum, & iustum semper fuisse Imperium. Quod suorummet Cuius consilio, pa-
 cis: belli vero tempestate armis utuntur in externos: cum Tyranni contra facia-
 ant. Etenim cum externis consilia captant, iisdemque armantur contra suos.
 Quæ itaque ipsis Castellanis Officia pace, belloque incumbunt, infra Sigilla-
 tim adnumerantur.

Regum Poloniae clemens moderatum iustumque semper fuisse Imperium.

ARTICVLVS I.

De Officio ac potestate Castellanorum in Comitibus & Iudiciis.

Quod sit Officium Castellani, circa Re-
gem in Senatu. LEX I.

Quæ Libro 1. Capitulo 3. de Senatoribus videatur,

Castellani

Castellani Crac. Sand. aliorūq; Iudicia quib; in locis debebāt celebrari. Lex ij.

12. Quia plerumq; habentes Iurisdictionē, a casu, & pro libito suæ voluntatis consueverunt ad Iudicium acceptare uel eligere sibi loca que libet indeterminate, & ideo ut quisq; suis Terminis sit contentus. Statuimus quod Cracouiē. Castellanus in tribus duntaxat locis, uidelicet in Cracouia, in Andrzejou, & in Vyeliczka sua debet, & tenetur Iudicia pertractare: alias tanquam a non suo Iudice quicquid factum fuerit, uel iudicatum nullam habeat facultatem. Idem de Castellano Sandomiriē. & alijs fieri statuimus.

Prohibētur Castel. & Iudices ac Subiudices, ne decernant, aut dent citationes sine certo Actore. LEX III.

14. Prohibētes nihilominus Castellanis, & quib;libet Iudicibus, & Subiudicibus: Quod deinceps sine certo Actore, & causa expressa non debent decernere, nec dare aliquas citationes.

Kazi. Vislic. Idem 4. cap. 5. de Procuratoribus.

Qui arguit sententiā Crac. Sand. & Lublin. Castel. aut ipsorū Iudiciū, uel Camerar. qd vniciq; soluet. LEX IIII.

28. Cum aliquis arguit alias Nagani sententiā Castellani Cracouiē. tunc pelliceam Hermellinam alias Gronostaiouy, Castellanis autem Sandomiriē. & Lublineē. pelliceas Mustellinas alias Popyelicze. Camerarijs autem istorū & aliorum omniū nostrorum Dignitatorū per sex scotos. Iudicibus uero Castellanorū, per mediam Marcam. * Alijs uero Castellanis per sex scotos Marc. absq; omni contradiciōe. Et antequā ad aliquam audientiā admittatur, dare & satisfacere teneatur.

Kazi. Vislic. 1368.

Item de redargutiōe sentēciæ a Castellano, uel ab eius Iudice, uel Subiudice Terrestris Itæ. LEX V.

Kazim. Vislic. infra lib. 4. cap. 24. art. 25. de redargutis subiudicibus eadem Lex ponetur.

32. Ut redarguens sententiā Subiudicis non debet audiri, nisi prius illi tres fertones, uel pelles Vulpinas, curauerit assignare: quæ eidem Subiudici cedunt, si se iuste comprobauerit iudicasse. Si uero Iudicibus Castellanorum obijciat aliquis falsitatem sententiæ, audiri minime tenetur donec

Redarguens sententiā subiudicis non est audiendus nisi tres fertones aut tres pelles Vulpinas subiudici reponat. Et idem intelligi debet de Can

atur donec eis pelles Agnellinæ fuerint præsentatæ, quas pro se obtinebunt. Si similiter suum Iudiciū ostenderint fuisse iustū. Et id quod de Iudice præmisimus, & de Castellano etiam censuimus sentien. *stellanis & de Iudicibus eorum ualore pœnarum seruato.*

Castellanorum Iudices pro capite iudicabant. LEX VI.

Kazim. Mag. Viflic. 1368. Decernimus quod pro capite quolibet Castellanorum Iudices quilibet in sua Castellania iudicandi & cognoscendi habeant facultatē, 11.

De homicidio incerto Castellania non agat. LEX VII.

Kazim. Vifl. 1368. Idem statut. repetitur in fra. lib. 1. ca. 15. art. 6. de Homicidijs Nobilium. Si ignoratur homicida: Officium, pro capite neminem culpabit, sed consanguinei inquirent, & culpent, sed dum ignoratur quis commisit homicidij immanitatem, decernimus, quod Castellania de hoc aliquā non moueat quæstionem, sed consanguinei & proximiores culpabilē inquirentes causam dum poterint, persequantur iuxta luris formā. 22.

In resciscendo vero homicidij autore,

sigism. Crac. 1543. ac in Colloquijs iudicando, quid Palatinus cū Castellanis ac Dignitarijs agere debent. **LEX VIII.**

Quam vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 6. de Homicidijs Nobiliū.

Quod kmeto occidens kmetonē pro pœna homicidij Castellaniæ in qua homicidium fuerit commissum, uel ei in cuius Iurisdictione delictum & homicidium hoc est perpetratum, quatuor Marcas: consanguineis uero siue amicis proximioribus interfecti sex Marcas persoluat. 22.

Qui si non fuerit soluendo & captus fuerit pœna Capitali puniatur. **LEX IX.**

Quam Libro 1. Capitulo 17. Articulo 2. de Kmetonibus vide.

Itē quod Castella. etiā colloqalib. seu generalib. Iudic. interesse debēt. Lex x

Quam vide Libro 4. Capitulo 27. de Colloquijs.

Item Conuentionibus Particularibus ut intersint. LEX XI.

Quam vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 7. de Nobil. Conuentibus.

Item dislimitandis bonis Nobilium, & Regalium

DE CASTELLANIS. & Regalium intendant, LEX XII.

Quam Libro 2. Capitulo 1. Articulo 6. vide.

Quod autem Iudices, Subiudices, No-

27. tarij Terreſt. electi corā Palat. aut Caſtel. illius iurāt. LEX XIII. *sigism. Petr. 1519.*

Quam vide ſupra inter Officia Palatini Libro 1. Capitulo 6. Articulo 1. ſed
tamen infra Libro 4. Capitulo 1. ponetur iterum.

ARTICVLVS II.

De Officio Caſtellan. in Pignorationibus.

Iudex, Palatinus, Caſtellanus, ipſorum

Officiales aut maleficioꝝ Iudex qui dicitur Opraucza cum pro poe- *Kazimirus Viſlicie.*
nis Iudicialibus, per eoſdem latis, aut pro alijs exceſſibus ali-

9. quem Nobilem pignorant, quanto tempore pigno-
ra ſeruare debent. LEX I.

Quam Libro 4. Capitulo 10. Articulo 2. poſt antiquum proceſſum Iuris vide,
& fuit eiufdem mentio ſupra de Officiis Palatini Capitulo 6. Articulo 3.

Præterea qđ ad Curriā Palatini, aut Ca

32. ſtel. pignora pelli poſſunt. LEX II. *Kazi. Viſlic. 1368.*

Quam ſupra etiam vide inter Officia Palatini Capitul. 6. Artic. 3. & Libro 3.
Capitulo 11. Articulo 4. de vſu Syluarum & Artic. 5. de Pecoribus & damnis da-
tis, ac foreſta Regia, & Libro 4. Capitul. 10. poſt antiquum Iuris proceſſum.

52. Sed lite pendēte concordia tentantes a

poenis quibus ſuis Palatinorum & Caſtellanorum aliorum-
que ludicum abſoluuntur. LEX III.

Quam ſupra de Palat. Et Lib. 4. Cap. 21. Artic. de lite pendente ponemus.

ARTICVLVS III.

Item quod coram Epifcopo, Palatino,

17. uel Caſtel. Exaētores iniqui contributionū reſpondebūt. LEX I. *Supra inter Offi. Epiſcop. & Palat. ſu-
it mentio eiufdem, at
tamen libr. 5. cap. 3.
art. 3. de Contributi-
onibus ponetur.*

Quam Libro Sexto Capitulo Secundo vide.

Quod ſit Officium & quæ poteſtas Ca- ſtellani in bello. LEX II.

Quam Libro 6. de Bello vide Articulo 3.

ARTICVLVS IIII.

Vt Palatini, ita aliqui Caſtellani præ-

sigism. Crac. 1507.

tertium in Mazouia, liberi sunt a solutione Exactionis duorum grossorum. LEX I.

Cuius mentio fuit supra Capitulo de Palat. sed Libro 2. Capitulum 7. Artic. 1. de Cōtribu. fūmal. ponetur: & fiet eiūsdē mentio Li. 5. Ca. 4. Ar. 3. de Mazouitis.

CAPITVLVM VIII.

De Officialibus Regni, ac inprimis de
Marschalcis Regni & Curia.

P R A E F A T I O.

Regiae Maiestatis amplitudo, Senatus populique tanta corona, omniaque Reipublicae munia Iure suo exigebant: ut post ordinem Senatorium essent singulares Magistratus, quibus quidem Regia Maiestas veluti supremis Magistris ad specimen ipsius Regni quodam modo amplificandum, suae personae Dignitatem augustiorem faciendam, Curiamque gubernandam videretur. Atque ii sunt Regni & Curiae Marschalci: Qui quidem ut omnes ad Reuerentiam Regiae personae flecterentur, Regem cum Scipionibus antecedunt: Imperata statim domi forisque, pace ac bello faciunt, ne forte mora peccaretur: Negociorum item, ac litium in Curia incidentium Iudices, seu arbitri sunt: Duellique iussu Regis committendi, aut dirimendi habent facultatem: Praeterea in Comitibus Senatoribus dicendae de re propositae sententiae vices distribuunt: Aliaque pace ac bello faciunt, quae loci, ac temporis alicuius ratio, ad Dignitatem Regni & Regiam fieri postulat, secundum quod de his omnibus Constitutiones infra scriptae docent liquidius.

ARTICVLVS I.

De Officijs Regni & Curiae Marschalcorum. LEX I.

Officia Regni & Curiae, praesertim autem Marschalcorum, haecenus teuta erant ex consuetudine quadam, licet enim quodlibet eorum suum ¹¹² singulare sciat onus ac debitum. Tamen quia uel propter concurren- ¹¹³ in uno duos Officiales, uel quia descriptum non fuerat quid eorum quilibet attentare debuit, committebantur errores, & negligentiae in his, quae Officialibus illis uidentur, agendaque incumbunt, ac inter eos ipsos dissensiones mutuae: quapropter rationabiliter censendum est, Quod Officium Marschalci Regni, & Marschalci Curiae, siue uterque, siue alter eorum esset in Curia, debet esse omnium Ceremoniarum, & Curiae. Magister: quorum & utriusque istorum hoc erit Officium, ut Curiae, conscribant, soluant, Registra teneant: & sciant diligentes & negligentes: malos & bonos: & non obsequentes, non sinant in Curia foueri: sed permoneant, ut tales a Curiae seruitio alienentur: Semper hospites & Consiliarios Regni excipiant, & attendant ut debitus cuique honor ex parte Mar

Inter Marschalcos
discordia tollitur.

Marschalci Cerem.
& Aulae Magistri.

Hospites & Consilia-
rios excipiant, idem
lib. 1. ca. 3. de senato.

ex parte Maiestatis Regiæ iuxta meritum personæ impendatur. Vtq; scandala & excessus aut moderentur, aut eliminent, aut emendent animaduersione iuxta meritum, aut demeritum adhibita: Sicq; omnia cōstituant, provideant, & dirigant, tam in Aula, Curia, Domibus, Cameris, & mensis Regijs, quam alijs Officijs, & Oficialibus ad Equestrem ordinem Maiestatis Regiæ pertinentibus ad quod tribuitur ei facultas plena, instituendi, destituendi, & omnia cum meliori conditione, ac cum consensu & auctoritate Maiestatis Regiæ faciendi. Et licet Marschalcus Regni eam habere auctoritatē consueuerit, ut eo presente Marschalcus Curia de nulla administratione incumbētis Officij se intromittat. * Tamen quia Marschalcus Regni sapius abesse consueuit a Curia: Vt igitur absente eo sciret Marschalcus Curie prosequi aut exequi, id quod bono ordine per Marschalculū Regni rectum erat in Curia: Constituimus, quod ista Officia, aut inuicem debito Officij indifferētia: Sic uidelicet, quotiens Marschalcus Regni esset in Curia, semper ad omne Officij exercitium, & actionem uocare debet Marschalculū Curia: eo sciente omnia facturū Officio Marschalcatus incumbētia. * Recedens uero de Curia tradet Regestra, & administrationem Officij Marschalco Curie: in quo Marschalco Regni auctoritas summa sit ad omnia suprascripta: Eo uero absente, in persona minoris sit eadem, nec minor auctoritas, quā eam Regni Marschalcus in Curia personaliter existens habere consueuit. Cui quidem Marschalco Magistratum Curia dirigē. & in ea personaliter existente, ratione administrationis (sui Officij) adscribitur perceptio foralium, & auctoritas imponendi precij rebus uenalibus ad necessitatem Curia importatis. * Ea autem foralia percipiat moderatius quam facere cōsueuit: & non aliter quam communi lure & consuetudine in Ciuitatibus, & Oppidis illis ad quæ uentum esset, percipi consueuerunt. * De foro tamen Campestri reseruatur hæc facultas ad Campiductorē generalē, ut cum nuni consilio precium rebus tribueretur, & tam domi quā foris agente Rege, quicquid uel Marschalcus uel Campiductor ad precia rerum, aut communē ordinationem seruandam constituet, debeat constitutionē per publicationem intimare. * Si uero Marschalcus in precio rerum & foralium excederent modum, habeant facultatem Consiliarij in Curia præsentes illud moderandi, sibi quoq; præcipiendi: quibus si Marschalcus parere noluerit, extunc tanquam inobediens ad communē auctoritatē consilij generalis proxime futurā deferatur.

Marschalci scandala moderentur, eliminēt aut emendent, animaduersione iusta. Domus, Aula, Camera, mensa, & ordinis Equestris Magistris sunt.

Absente Marschalco Regni administrabit Marschalcus Curia.

Recedens de Curia Marschalcus Regni tradat Officiū Marschalco Curia.

salaria Marschalci.

Foralia Marschalcus habiturus talia quæ in Oppidis sunt solita dari. Imperator exercitus foro Campestri imperabit.

In precio rerum & foralibus excedente Marschalco: Consiliarij præsentes diffinitores constituti.

CAPITVLVM IX.

De Thesaurarijs seu Quæstorib. Regni
P R A E F A T I O.

*Bene consulta, iustae
que imperata, inopia
impediuntur.*

Decorum Quæstorū.

Dispensatorū decorū

*Thesauri A. & O.
potentia Regiæ.*

Cum frustra quid bene consuleretur, sine auctoritate etiam imperaretur, si optime consulta ac iustissime etiam imperata inopia Principis impediri contingat: Itaque ut in æconomia sunt Condi ac Promi: ita in Regno nostro Quæstores ac Thesaurarii sunt instituti: Illorum enim Officium in conquirendis cōdendisque rebus ac pecuniis fisci, horum in dispensandis promendisque versatur & consistit. Et in conquirendis quidem iusticia ac decorum illud obseruatur, & unde oportet, quid a quibus oportet, item quantum, quando, & qualiter ad fiscū, velut ad communem omnium ventrem accipere oportet, accipiat: In dispensandis vero is modus retineatur, ut in quid oportet, in quos oportet, quantum etiam, quando, & qualiter, ut membris corporis dare oportet, detur: utrobique enim in extremis facile, periculose tamen erratur. Et ea quidem quaquaersum videre, fuerit Regiæ prouidentia proprium: Certe ne segnius provideat, vel hoc vnum admonet, quod inique accepti vindex est Dominus, quæ autem iuste accipiuntur, ut in vsu Regni seruentur, opus est. Thesauri enim secundum beneuolentiam subditorum, sunt instrumenta ac nerui, adeoque Alpha & O. potentia Regiæ: Nam Rex, nisi sit priuatis diuor: neque amicis beneficis esse poterit. Nec hostibus Regni formidabilis. Nec item præmia virtuti dabit, nec poenas sceleri, quin ob inopiam, perindeque ob contemptum Regiam eius Dignitatem atque auctoritatem in omni Officio ac functione claudicare oportet. Respublica vero quamuis erga illum bene adfecta sit, Artamen ex tempore ad illa veluti mendicanti suppeditare nequit, & eam ob rem quæ ad emendanda delicta, aut ad vitanda statim pericula requirunt, dare non potest: Ira vero Principis in hostem, quantumuis contumeliosum, sine viribus vana est. Militaris etiam peritia in eodem, sine repentino Milite, ut ars Musica sine Organo: Miles autem sine stipendio, ut corpus sine anima inutilia sunt. Ne itaque in alterutram partem Regius fiscus inclinet ac peccet: prudenter ab antiquis Regibus Officia Quæstorum & Thesauriorum præscripta sunt.

ARTICVLVS I.

De Officio Thesaurariorū. LEX I.

Antiquis Regni constitutionibus introductum est rationabiliter, & necessario: ut Thesaurarius Regni & Vicethesaurarius Curie semper essent: prout hac tempestate usque in præsens istud fieri consuevit. Verum quia nulla fuit unquam constitutio ordinatū, quod cuilibet in-

*Thesaurarius Regni
Coronas & Thesauros
Regni conseruat.*

*Consul sit, accepti et
expensi ratione teneat*

*Thesau. magister Mo
netariū sit, & quod
eius sit salarium.*

cumbere debeat ex Officio. Itaque statutum est, quod Thesaurarius Regni quemadmodū Coronas & Thesauros Regni, quæ summa sunt omnium rerum maximarū, conseruat: sic fungi debeat Consulari auctoritate. Ipse quoque Thesaurarius ex sua tanquā Priuilegiata auctoritate expeditiones, condictamina, et rationes faciet stipendiariorū, Curienfium, & omnium quibus ratione seruitutis, aut Reipub. aut Maiestatis Regiæ aliquid debetur. * Ipse autē Thesaurarius Regni sit unus Magister Monetarum

gister Monetarum pro tempore cudendarū, qui satis superq; est dotatus censibus Zupparum: Ipse habeat omnem Monetæ curam: habeat quoq; probatores, sculptores suos, quos ipse salariet, & ipse salarietur quattuor Marcis septimanatim: quod salarium ex medio floreni incussione accrescenti percipiat, & ex eodem medio floreno reliquis Monetariæ Officinæ operarijs, & uniuersa alia necessaria ad Monetariam pertinentia soluet & comparabit. Et quicquid ex eodem medio floreno resultauerit solutis salarijs & impensis procudendis Monetis, id totum ad utilitatem Regiæ Maiestatis ac Reipub. tribuatur. * In Curia uero Vicethesaurarius tanquā Thesaurorū Curie Secretarius, sit uir, probus, modestus, & discretus, qui per Maiestatem Regiam pro tempore constituetur, & tenebitur: a Curia nūquā remouendus: qui absente Regni Thesaurario, omnes pecunias reddituum Regaliū, & alias undecumq; ad Maiestatem Regiam datas in Thesaurū recipiat: & illas cū consilio Officialium & Consiliariorū Curie dispensabit. mandāte Maiestate Regia. Et omnia alia faciet cum Curiensibus, & stipendiarijs, quæ Thesaurario Regni incumbunt. * Eo tamen Thesaurario Regni presente, Vicethesaurarius Curie nihil eorū attentabit quod ad Thesaurariū Regni pertinet. Sed cum scientia & consilio Thesaurarij Regni dispensabit: & faciet quicquid debet. * Sit autē iuratus & idoneus ad rationes publicas tam Terrestres quā priuatas Regias: sic ut omnibus rationibus absente Regni Thesaurario, ac etiam presente interest: & earum Regestra seruet, Dispensatores institueret, utiles & inutiles destrueret, faceretq; cum illis rationes, ut Maiestas Regia, & qui libet eum intelligat diligenter attendisse, ne pecuniæ Maiestatis Regie inaniter, infideliter, aut prodige dispenseretur.

Vicethesaurarius absente Thesaurario surrogatur ad Thesaurary Officia.

Presente Thesaurario Regni Vicethesaurarius supersedebit ab executione officij Vicethesaurarius sit iuratus.

Sub Interregno nihil etiā a quoquā est rapiendū de Thesauo. LEX II.

3. Ex Thesauo si quis aliquid sustulerit, rapueritue aut quouis modo in usus proprios conuerterit, præsertim sub Interregno, fraudis & peculatus reus iudicetur.

*sigism. Crac. 1507
idem lib. 1 cap. 1. ar.
3. de Interregno.*

Palatini cum Capitaneis, Monetæque Præfectis custodiant, ne Moneta de Regno exportetur. LEX III.

sigism. Angustus Pertriconia 1550.

Quam uide vna cum alijs sui similibus Libro 2. Cap. 6. de Moneta Art. 6.

De bonis autem & prouentibus fisci

Regalis, Liber Secundus tractat,

Capitulum

CAPITVLVM X.

De Cancellariorum Officijs.

P R A E F A T I O.

*Necessitas inuenit
Scribas seu Cancellarios.*

si iniusta a Principibus petuntur, quod Cancell. est Officium

*Cancellarius quid sit
& quod eius est Officium.*

Si vocem Principis omnes & vbique, & semper, exaudire possent: mortaliaeque ab interitu satis tuta fierent: neque decreta significare neque momentanea gesta Principum, literis fidis memoriae custodibus commendare opus esset. Vt ergo alia omnia necessitas inuenit, ita vsum Scribarum, seu vt hoc tempore dicunt Cancellariorum, introduxit. Qui quidem Principis imperata vel vetita omnibus significarent, & acta Officio styli vindicarent ab obliuione. Sed quia saepe praeter mentem Legum multa a multis vt fiant, vel ne fiant, apud Principem petuntur: Non semper etiam Princeps iis quibus oportet, quid, pro quo oportet, quantum oportet, qualiter & quando oportet, largitur, adimerene studet. Idcirco inter alia Cancellariorum Officia legibus cautum est, ne Cancellarii Literas vllas dent, quae quidem Constitutionibus Regni omnino aduersarientur. Decreta quoque non secus nisi quam legitime lata fuerint, adnotent: generaliterque videant ne quaqua uersum in Sigilli usu septa Legum transilientes, in Rempub. cum Principe peccent. Quod quidem si ipsi Cancellarii bene cauerint, cum vero iuste Cancellarii, seu quod huic nomini aequipollet Concisores, Dilaniatores, Dispunctores, Erasores, Deletoresque rerum malarum nuncupabuntur: Econtrario vero Sartores, Tectores, Conseruatoresque in Repub. Iusticiae: Item oculi, mens, lingua, ac manus Principis, iuste ac merito appellabuntur, de quibus omnibus & singulis illorum Officiis infra scriptae Constitutiones docent abunde.

ARTICVLVS I.

De Cancel, ac Vicecanc. Reg. ac maiori Secretario creandis, & pmouendis. Lex 1.

Quam vide supra Libro 1. Capitulo 5. Artic. 1. de Dignitatib. conferendis.

ARTICVLVS II.

Cancellar. Officiales exaquantur: Literas literis ac Iuri contrarias ne dent: Causas Theu. o. audiant, & referant: quibus etiam Secretarius in Officiis succedat.

Cancellar. ac Vicecanc. Officia pari auctoritate sint, & copulentur. LEX I.

Alex. Petric. 1504.

Cancellarij autem & Vicecancellarij Officia a modo Officij auctoritate, executione, expeditione, & consuetudine sic ordinabuntur quod censcantur inuicem copulata esse. 113

Idem Alexander Petric. 1504. Idem lib. 2. de bonis Regal. cap. 1 & lib. 3. ca. 4. art. 2. de acquisitione reru ex contract. bus.

Porro literis literas contrarias, & contra Ius comune, ac constitut. ne det. Lex ij.

Ipsique literis

113 Ipsiq; literis literas contrarias alter contra alterum, ac contra lus Regni commune, non extradant.

Quæ literæ Iuri contrariæ sunt intelligendæ. LEX III.

Idē Alex. p. 1504.

113 Cancellar. & Vicecancellar. literas super donationibus & Inscriptio- nibus bonorum nemini dent, aliter quam Constitutiones Regni con- tinent. Literæ etiam Iuri contrariæ intelligantur, Inhibitiones ad lu- dia, quæ emanant absq; necessitate Reipub. Item Commissiones in- ter personas, nisi Granicierum, Diuisionis, uel de consensu partium es- sent: Item Liberationes ab expeditione bellica.

Libr. 4. cap. 8. de In-
hibitionibus uide.
De Commissionibus
de libr. 2. artic. 6.
Que tamen personæ
liberantur ab exped.
bellica libr. 6. cap. 1.
articulo 3. uide.

Expectatiuæ Iurapa, & solida cassantur neq; in Cancellar. dabuntur, præter cō- sensus & aduitalitates. LEX IIII.

Et quia multum expectatiuarū Iuri communi contrariarū, uluente sanctæ memorię Serenissi. parente nostro, tum etiā nobis ad guberna- cula Regni sedentibus, datum est: assentientes postulationibus Nunci- orum Regni, & consilio Consiliariorū nostrorum, omnes Expectati- uas, tam tempore ipsius Sereniss. parentis nostri, quam tēpore Regni nostri quacūq; ratione & respectu contra lus cōmune datas, similiter etiam & solida, alias communes possessiones, præterea & Iurapatrona- tus quæ sibi Spirituales in certas personas expedire solent destruxi- mus, & cassauimus, sic quod nullam uim habere debeant: quæ quidem neq; nos, neq; successores nostri dare debemus. Attamen aduitalitates & consensus omnes iuxta Statutum in robore relinquimus, & quæ Iuri communi non sunt contraria.

sigism. Augustus Pæ-
triconia 1550.

Eadem lex supra ca.
4. art. 1. de spirit. et
cap. 5. de Dignitatis
bus politicis.

In Curia Regia duo sint Iurisperiti,

sigism. Crac. 1507.

alter Spiritualis, alter Secularis qui audiāt & Cancellariæ Of- ficialibus referant querelas hominū. LEX V.

Quam uide supra Capitul. 2. Articulo 12. de Referendariis.
Causas Theut. Cancellarij & Referen- darij quoq; audient, quas simul etiam Regi referant. LEX VI.

Quia in Iudicijs Theutonicalibus multas causas Nobilitas habere so- let. Cum ergo tales causæ obuenient, tum eas cū Consiliarijs qui circa nos tunc præsentēs fuerint, iudicabimus, atq; absoluemus: Cancellaria uero Of-

sigism. Augustus Pæ-
triconia 1550.

Lib. 1. cap. 2. art. 12.
de Referendarijs eadē
lex.

riæ uero Officiales, cum Referendarijs audient easdem, & partibus præsentibus nobis referent.

Secretarius maior etiam intromittetur

ad ea secreta, quæ Cancellar. & Vicecanc. pandentur, eisque in Officio succedet. **LEX VII.**

Quam uide supra Cap. 5. de Dignitatib. conferen. & Secretario maiori.

ARTICVLVS III.

De Libris & Literis Cancellariæ.

Libri seu Regestra Cancell. ad probationē sup bona nihil valeāt. LEX I.

sigism. Petr. 1538.
Horum 4. statut. est
mentu libr. 2. cap. 1.
art. 4. de literis super
bona Regalia.

Quoniam magno detrimento afficerentur permulti Regni nostri subditi, ubi Libri seu Regestra Cancellariæ, quibus magni momenti Priuilegia, & alia hominū iura, & munimenta fideliter inscripta sunt, suspecta, aut fide carentia censi debeant, sicuti hæctenus pro uarietate opinionum putatum est, & ab aliquibus desideratū, ut abolerentur & cassarentur: Nos itaq; uolentes quosdam metu non admodū necessario liberare, in præsentī Conuentu decreuimus, neminē ex subditis nostris debere, aut posse inquietari, molestari, aut etiam periclitari super bonis quibuscūq; quæ per Literas ex Libris Cancellariæ nostræ sumptas & descriptas, quod fuerint Regalia probari possent: tales enim Literas, quo ad eum effectum molestandi aliquē ex subditis nostris: nullius roboris & momenti esse uolumus, & decernimus.

Libris uero Cancellariæ quid est inscribendum. LEX II.

sigism. Petr. 1538.

Cæterum ut deinceps futuris temporibus Libri ipsi Cancellariæ nostræ tanto diligentius & scribantur, & seruentur: Volumus & firmiter decernimus, ut Cancellarius & Vicecancell. Regni nostri ipsi soli Libros eosdem in sua custodia diligenter adseruent, habeantq; semper unum, uel duos Notarios, uel Scribas iuratos, qui omnia Priuilegia, Decreta, Recognitiones, & alia quæ ad necessitates, & securitates hominum coram nobis fiunt, & sub Sigillis nostris conceduntur sincere, & fideliter, in Libros huiusmodi seu Regestra deinceps inscribant.

sigism. Augustus P
tr. 1550.
Eadem l. b. 1. cap. 2.
art. 8. Lege 10.

Omnes actiōes Iudicij Terrestris corā Rege ventilatæ in Libr. Terrestr. inscribant, alix in Canc. absoluāt. LEX III

Quia etiam

Quia etiam iure communi, diuersis Officialibus diuersa sunt negocia adscripta: quicquid ad Terrestria negocia, causaeque iudiciales pertinet, quae in praesentia nostra peragi solent, hoc totum in Librum Actorum Terrestrium inscribi debet. Alias uero causas & negocia ad Cancellariam nostram iuxta ueterem consuetudinem & Statut. An. 1538. (remitti uolumus)

Dabuntur Nobilitati literae ex Libris

Cancellariae. LEX IIII.

Quod si aliquis subditorum nostrorum casu aliquo aduerso, aut fortuito literas a nobis emanatas, & Libris Cancellariae nostrae inscriptas, perdiderit, amiserit, aut alioquin uiciatas habuerit, Officiales Cancellariae nostrae tenebuntur & debebunt, omnibus talibus, cum petierint, sine ulla difficultate, et renitentia, alias literas ex Libris nostris, non mutato priori tenore descriptas, sub Sigillo nostro dare & extradere. *Sigism. Petr. 1538.*

Si literae in Libris Cancellariae non sint, uel

suspectae allegarentur. LEX V.

Verum ubi literae ex Libris Cancellariae extractae, allegarentur suspectae, Regestrisque seu Libris Cancellariae comprobari propter antiquitatem non possent, tunc iuramento producetis, ut moris est, comprobari debent. *Sigism. Petr. 1538.*

Literae Commissariorum possunt Libris Cancellariae inscribi ex eisdemque describi. LEX VI

Liberum erit etiam unicuique literas Commissariorum super limitibus ad Libros Cancellariae nostrae inducere, quas casu uel necessitate postulante, Cancellarii nostri, sine ulla difficultate, sicut inscribere, ita etiam describere, & literas petentibus eiusdem tenoris sub Sigillo nostro, una tantum sexagena pecuniae pro eis accepta, sine ulla difficultate dare debebunt & tenebuntur. *Sigism. Petr. 1538. Hoc statut. lib. 2. ca. 1 art. 6. de Commiss. iudicio repetitur.*

8. Cancellaria informabitur de temporibus

bus determinatis, quibus Conuentus Particulares se sequi debeant. LEX VII.

Sigism. Crac. 1510.

Quam Libro 1. Capitulo 15. de Nobilium Conuentibus uide.

Literae ex Cancellaria Nuncijs dandae. LEX viii

Dabuntur Nuncijs in Cancellaria nostra literae, qui eas poposcerint. *Sigism. Crac. 1539.*

Sculteti, Aduocati, & Molendinatores

15. Regij, Scultetias, Aduocatas, & Molendina sua, absque consensu Regis seu Dominorum suorum, alienare, & obligare non debent. nec *Sigismundus 1510.*

c ij possunt: a

possunt : a quo quidem consensu Regio quid Cancellaria accipere debet. **LEX IX.**

Quam infra Capitulum 17. Artic. 3. de Sculteris vide. & Libro 2. Capitulo 1. Artic. 4. de Literis super Regalia bona fit mentio eiusdem.

Taxa Literarū Cancellariæ. **LEX X.**

sigism. Petr. 1711.
Partes huius statuti
suis locis etiam sunt
accommodatae.

Idem de Ciuibus &
Iudeis uide.

Item, ne prædicti nostri subditi in Cancellaria nostra a Notarijs plus iuxta grauetur, decernimus, quod deinceps a Citationibus nihil accipiat, a Procuratorio tres grossi: A literis Commissionis cum Mandato x. grossi: A literis Consensus super bona nostra Regia duo floreni, ab alijs uero Inscriptionibus communibus duæ sexagenæ. Item a quibuscumque Literis clausis sex grossi: A literis perpetuis in Pergameno cum Serico sexagenæ quinque soluantur: Prædicta autem taxa Literarum nostrarum obseruandam decreuimus fauore Nobilitatis Regni nostri, quam in hoc speciali prerogatiua condonare uolumus. Ciues uero, Iudæi, & homines Externi soluent Literas iuxta arbitrium & uoluntatem Cancellariæ nostræ.

Cancel. taxā Liter. ne excedat. **Lex XI.**

sigism. Augustus Petr.
trigouie. 1559.

Cauendo, ne Nobilitas grauaretur circa receptionem et scriptionem quarumcumque Literarum, Renouamus Statutum, ut Cancellaria conseruet se iuxta hoc ipsum Statutum. Seren. olim parentis nostri, de eo conditum.

Officia Cancellariæ de Restibus Bel-

licis uide Libro Sexto Capitulo primo.

CAPITVLVM XI.

De reliquis Curia Officialibus.

COMMENTARIVS.

Præter Senatores, & tam Regni quam Regis Officiales supra descriptos, est in Curia Maiestatis Regiæ magnus aliorum Officialium numerus: ut sunt Secretarii, quasi consilii publici auditores, & discipuli: Gladifer potestatis Regiæ demonstrator: Necnon Dapiferi, Incisores, ac Pincernæ, Mensæ & Culinae Regiæ Magistri: Succamerarii, & Cubicularii, Regii Cubiculi custodes: Præterea, Præfectus, Vexillifer, Tribunus, item Equisones, & Agazones, Regii Equitatus Magistri: Item Pedites ad custodiam Regii corporis semper expediti: multaque insuper alia Officialium, & Aulicorum caterua: de quibus hic tacemus, quod Leges publicæ de illis nihil agunt, sed arbitrio Regis instituuntur ac multiplicantur; vel pro ratione loci, temporum, & necessitatum destituuntur ac diminuantur.

CAPITVLVM XII.

De Capitaneis.

P R A E F A T I O.

Quæ de Quæstoribus Regni supra diximus, eadem fere de Capitaneis, vel de Præfectis Arcium, ac Prouinciarij putemus esse dicta. Capitanei enim præcipui sunt illi Quæstores seu Exactores pecuniarum, quæ fisco Regni, ex Prouincijs inferuntur: Thesaurarij autem adseruatores, ac dispensatores illatarum, iuxta rationem vniuscuiusque Officii inibi vtrisque compendio præscriptam, ac demonstratam. Sed quia Reipub. quoque intererat, vt quædam Crimina, quæ Capitanei certas causas indicant. hominum pacem turbant, & dissolunt societatem, repentino, seu iuriore, & quæ si in militia Castrensi Iudicio cohibeantur: Consensu totius Regni: ipsis Capitaneis nempe Officialibus, & veluti Brachijs Regalibus, illa ipsa crimina, iudicandi atque corrigendi potestas data est. Ne si ob Iudiciorum Terrestrium longa interualla protelarentur, impunitate sibi promissa, amplius etiam radices agerent, in bonorumque perniciem grassarentur, cum nemo ab iniuria tueretur, iusta etiam cum auctoritate vindicaret nemo. Itaque ex vniuerso Iuris corpore adnumerauimus Articulos Capitanealis seu Castren. Officii, & quoad fieri potuit optimo digestimus ordine, tam eos qui ad Iudicium eorum (Castren. nuncupatum) spectant: quàm eos qui ad Officii illorum cognitionem pertinent: & similiter illos, quos absoluta quodammodo potestate, seu citra Actionum Ceremonias ac processum, Iure tamen, ex hac, vel illa causa faciunt ac exequentur. Ne scilicet ipsi Capitanei & quos non oportet, vel plura, aut alibi, secusue quam oportet, iudicent, ac præter Ius atque fas subiciant potestati: postremo vero omnium rem Iudicant tam exequentur, & quæ Iure Actorum sunt, tradunt.

ARTICVLVS I.

Capitanei ex quibus hominibus sint, Iure sint, a vi tamen ipsi, & ipsorum præsentia sint tuta, sed non pœna violatæ Maiestatis.

Quibus hominibus dandi sint Capitaneatus, & quibus nō dandi. LEX I.

Quæ vna cū alijs huiusmodi supra Cap. 5. Art. 1. 2. & 3. de Dignitat. videatur.

Iuramentū Capitaneorum. LEX II.

163 Ego B. Iuro quia fidelis ero in Castro A. B. illudque seruabo fideliter Sereniss. Principi & Domino, Dño Regi Sigismundo Poloniae, & successoribus suis legitimis Regibus Poloniae: tranquillitatem & securitatem viarum, ac iusticiam tuebor, aliaque munia mihi seu Capitaneali Officio incumbētia sine dolo & fraude exequar: Sic me Deus adiuuet, & Christi Iesu sancta Crux.

Hoc Iuramentū Capitaneis quidem Terrarum Prussiae seruatur Attamen & Capitaneis Castrorum Regni accommodari posse videtur, præsertim cum Iuramentū illorum nō extet scriptum in statuto.

Capit. & bon. Reg. Tenutarij corā Rege vel Iudice Terr. cōueniāt. Lex III.

Quā vide Lib. 2. Cap. 1. Art. 5. de bonis fisci Reg.

c. iij Si quis

Kazim. Visl. 1368

Hoc statutum supra
lib. 1 cap. 1. art. 5. de
securita. uite, & hoc
no. and. Rege etiam
positum est.

Alexander in suo lu
ris processu.

Si quis tamē aliquē corā Capitan. vul-
nerauerit. eque punitur, ac si hoc corā Rege faceret. **LEX III.**

Insuper statuimus. si quispiam coram nobis gladium uel cultellū ex-
traxerit. & aliquem uulnerauerit, sine gratia puniatur: Si uero extraxe-
rit & non uulnerauerit, in gratia nostra consistat: Et idem si corā Ca-
pitaneo nostro hoc factum fuerit decernimus obseruandum.

Capit. n. sedi Regali præsides **Lex v.**
Capitaneus sedi Regali in Officio Capitaneatus præsides.

Nihilomin⁹ crimē Iæsæ Maestatis, tan-
tū in psona Regia locū habet. **Lex vi.**

Quam Libro 1. Capitulo 1. Articulo 4 Lege 4 vide

A R T I C V L V S II.

Capitanei sint possessionarij, uisitent Capitaneatus, & n̄ illis Officia exerceant
sub pœna, Rex de Capitan. iusticiam faciet, Iudex in præsentiā Capitan. non
redarguitur: Vicecapitan. quidam a bello liberi, Sed sint cum Iudic-
ce Castreñ possessionarij, Attramen Iudex & Notar. Cas-
streñ. ac Vicecapit. ex Notar. Terr. esse nequeunt.

Porro ut Dignitarij alij, ita Capita. sint
possessionarij, & uisitēt loca suarū Iuris-
diction. in eisq; officia sua exerc. **Lex i.**

Alex. in Rad. 1505
Idem supra de Digni-
tatib. conferend. cap.
5. autamen postero-
ra Statuta par im-
eandem, partim aliam
pœnam irrogant Ca-
pitan. negligentibus
sua facere Offic. ut
apparet, libro 1. ca-
pitulo 5. articulo 1.

Cum essent nonnulli per fauorem Officia præsertim Capitaneatum
Dignitatūq; aliarum in Terris ab eorum domicilio remotioribus as-
secuti, obtinentesq; illa, propter suam absentia occasiones pariūt scan-
dalorum, in eorum Iurisdictionibus cōmitti solitorū, nemine coercent
te prauam adolescentiū, & aliorū hominum licentiā: Quapropter sta-
tuimus, quod in singulis Regni nostri Terris & Districtibus, Capita-
nei, Officiales, Dignitarijq; locorū sint possessionarij, auisandi nostris
literis, ut satisfaciant Officijs suis: Quod si trina uice auisati Officijs
suis intendere nō curauerint, priuentur Officijs, & Dignitatibus, sint-
que ipso facto priuati: ideo ad nonendi sunt, ut possessionarij sint, ut
frequentius uisitent loca in quibus Dignitates habent, & Officia.

Dig. sm. Cra. 1507.
sunt tamen & alie
alibi pœne in Capit.
iuxta delicti quali-
tatem sanctitæ.

De pœna Capit. negligentium exequi, ea
quæ ad eorū officiū pertinent. **Lex ij.**

Vt Officiales & Dignitarij diligentius intendant exequutioni & lu-
diciorum, & administrationū eis incumbentiū: innitendo prioribus
constitutio-

Constitutionibus. Deceuius, ut quotiens Capitanei in exequendis
ijs que ad ipsorum Officiū pertinent negligētes reperti fuerint, si in o-
bligatione bona Capitaneatuū suorum teneant, puniantur poena Cen-
tum Marcarū de eorum summa eis defalcandarū: Si autem in liberis
bonis Capitanei extiterint, priuatione Officij Capitaneatus uolumus
esse puniendos.

**Rex Terras & quēlibet Distric. ingre-
diēs Iusticiā cū Capit. faciet. Lex iij.**

9). Item pollicemur. Quod semper in aduentu nostro in Terras quascūq;
nostras, in quolibet Districu, quem foeliciter ingressi fuerimus. omni-
bus petentibus Iusticiam fieri cum Capitaneis nostris, ipsam expedi-
te faciemus.

Kazim. in Nyssoua
1454.

**Iudex in præsentia Regis Palatin, vel
Capitanei vel in Terminis generalir-
bus non redarguitur. LEX III.**

Quam vide Lib. 1. Cap. 7. de Palat. & Lib. 4. Cap. 27. de Colloquiis Ar. 6.

**Vicecapitanei locorum Iudicialium
a bello sint liberi. LEX V.**

Sigism. Cra. 1538.

De Bellica expeditione Libro 6. Capitulo 1. Articulo 3. ponetur.

**Burgrabij, & Iudices Capitaneorū sint
etiam possessionati. LEX VI.**

6. Cum nouæ & antiquæ Constitutiones decernant Dignitarios & Offi-
ciales Terrarum illic possessionatos esse debere, ubi Dignitates ipsas,
& Officia obtinent: de Iudicibus tamen & Burgrabijs Capitaneorum
nō uidetur quicquā hactenus esse constitutū. Quapropter decernimus
quod Iudices & Burgrabij sint possessionati in illis Terris in quibus
a suis Capitaneis constituti Officia exercent.

Sigism. Cra. 1507.

**Capitan. Vicecapit. & Iudices sint pos-
sessionati, alioqui Nuncij Terrestr. in-
stigabunt contra eos. LEX VII.**

Capita. Vicecap. & Iudices Castreñ. ubiq; debēt esse possessionati sub
poena amissionis Officiorum Capitanealiū: contra quos Capitaneos,

Sigism. Cra. 1543.
Idem libr. 1. cap. 15.
art. 7. de Offic. Nunciorum Terrestr.

Vicecapita.

Vicecapitan. & Iudices, Similiter etiam Nunciij illius Terræ instigare debent, ac tenebuntur.

Iudex & Notar. Castren. & Vicecapit.

ex Iudice uel Notar. Terrestr. ne sint: Sed tamen ipse Iudex Castren. & Vicecapit. sint possessionati. **LEX VIII.**

sigism. Augustus Pes

tricolis 1550.

idem lib. 9. ca. 1. ar. 1.

Quia quodlibet Officium habet sua negocia amplius non debet tenere Iudices & Notarij Terrestris, Castren. Iudicia, uel Notariatus, una cum Terrestribus: Sed tamen Iudex Castren. & Vicecapita. possessionati esse debent.

ARTICVLVS III.

Etiam de Iudice & Notario Castrensi.

Iudex Castr. elect⁹ corā Capit. aut Vicec. in primis Term. Castr. iurēt. Lex I.

Iudices & Castren. sint Iurati. & in primis Terminis Iuramentū præstent sub poena priuationis Officij coram Capitaneis, seu Vicecapitaneis locorum.

De eodem. LEX II.

sigism. Crac. 1532.

Iudices Castrenses sint Iurati iuxta tenorem Statuti super eo conditi; & Officia illis incumbētia diligenter curent, & per semetipsos expleant.

Porro Notar. Castren. possunt esse ex

sigism. Petr. 1538.

Idem lib. 1. cap. 4.

artic. 7. de Spiritual.

in Republ. Offic.

Spiritualibus quod Capitanei pro eorundem excessibus respondent. **LEX III.**

Verū tamen Capitaneis licebit habere Notarios Spirituales, quandoquidem ipsi pro excessibus Notariorū respondere tenebuntur et erūt astricti.

sigism. Petri. 1538.

Idem lib. 1. cap. 4.

artic. 7. de Spiritual.

in Republica Offic.

Sed Notarius Castren. ex Iudice uel Notar. Terre. esse nequit. LEX IIII.

Quam vide supra Articulo 2. Lege 8.

ARTICVLVS IIII.

Iudex Castrensis consideret ætatem, discretionem, & valetudinem, item fidem, & statum personarum recognoscentium: Recognitiones tamen Castren. tantum Anno durant: præterquā in quatuor Palatinatibus & Gostynin.

Capit. & Iudic. castr. cōsiderēt ætatē, discretionē, & valetud. recognosc. Lex I.

Notandum

44. Notandum, quod Iudicio præfidentes debent diligenter intendere & considerare personam recognoscentē aliquam Inscriptionem, si habeat debitam ætatem, aut discretionē bonam: quod si aliter, non suscipiatur Inscriptio: Etiam debent considerare si est sanus corpore, tunc potest scribi si sanus mente & corpore: sed si æger corpore existat, compos tamē rationis: prout est in re scribatur, ita uidelicet æger & languēs corpore, tamen sanus mente & compos rationis.

Repetetur idem stat.
ut. li. 2. cap. 7. de cō
tractib. & lib. 3. de
Iudice Terrest.

Nam nulli Officiales, sed tantū Rex ad ægrotos mittere, & recognitionē ab illis suscipere poterit. Lex ii.

Quam vide Libro 4. Capitulo 3. de Iudicio Terrestri.

Si Fallator, & Collusor sub alieno nomine sig. fm. Petr. 1312.

mine falso aliquid cuiuspiam recognoscat, uel in fraudē partis causas procuret. pœna Inuasiōis domesticę puniat. Lex iij.

Quam vide Libro 3. Capitul. 7. Artic. 3. de Inscriptionibus in fraudem factis: est tamen mentio eiusdem Libro 1. Capitul. eodem Articulo 10. de pœna Inuasiōis domesticę. Et Libro 4. Capitulo 3. Articulo 1. de Officio Iudicis in suscipiendis recognitionibus. & Libro 4. Capitulo 5. de Procuratoribus.

Rex cum Palatin. statuit pœnas in Cr-

Alber. Petr. 1403.

- 105 **uem & Plebeum, qui bona Iuris Ter-**
106 **restris possidens, intra iustum spacium temporis ea non uenderet, & quod Iudices Terrestris & Castren. non suscipiant Inscriptiones illis faciendas. Et si secus fecerint huiusmodi Inscriptiones erunt nullæ. Lex iiij.**

Quam Libro 1. Capitulo 6. Arti 9. de Palat. & Libro 4. Cap. 1. de Iudicio Terrestri: sed Libro 3. Cap. 1. de Libertate Fundorum Nobiliū ponetur Art. 3.

Sed Inscriptiones Castr. euanescent, nisi infra annū ad Ter. Libr. trāsser. Lex v.

Albertus 1496.

97. **In Libris & Iudicijs Castren. si quæ inscribentur Inscriptiones, aut ex causa, aut necessitate hominum: illę ad Librum Terrestrum transferantur ante Anni decursum unius, quo decurso nullius roboris censeantur esse, in Libro Castren. sine translatione relictæ.**

De qua quidē præscriptiōe Actor. Castren. iterū Rex Albe. statuit. Lex vi.

Albertus 1496.

- 109 **De Castren. uero Librorum præscriptione meminimus satis supra dictum circa**

dictum circa Tribunalia Capitaneorū loca, sic ut ibidem specialiter col-
ligitur, quam diu Inscriptiones in eis contentę sint ualiturę.

**De eodem Rex Sigismūd. innitendo
Statuto Alberti. Lex vii.**

Sigism. Crac. 1507.

Inprimis Statutum Iohannis Alberti quod hactenus non fuit in exe-
quutione positum de Inscriptiōibus in Librū Castren. inductis, ut in-
fra unius Anni decursū ad Librum Terrestrē transferantur. Alio-
quin nullius roboris esse censeantur, approbamus & in futurū ab om-
nibus obseruandū decernimus: uolentes ut si quę deinceps Inscriptio-
nes seu Resignationes corā Capitaneo factę fuerint, nisi infra unū An-
num in Librū Terrestrē transferātur, sint nullius roboris & momēti.

**Pœna tamen trium Marcar. irrogatur
Inscriptionē Castren. ad tempus præ-
fixum non transferentī. Lex viii.**

*In consuetud. Terr.
Cracouen.
sed tantum earū In-
scriptionum fieri de-
bet transportat. quę
sunt mere Terrestris
Iudicij.*

Item cum aliquis inscribit alicui in Iudicio Castren. Inscriptionem, et
promiserit seu obligauerit se eam Inscriptionē inducere in Librū Ter-
restrem, aut Regalem, & nō compleuerit ad tempus, prout se inscripsit:
Succumbens pœnam Iudicio trium Marcarū, & totidem parti, istud
facere teneatur sub uadio, seu sub pœnis in obligatiōe contentis, quod
in Iudicio Castrensi se facturum inscripsit.

**Sed resignatiōes ac Inscriptiones quę
corā Capit. Maior. Pol. in Palat. Posna.
& Calisi. fiunt, perpetuę sunt. Lex ix.**

Sigism. Crac. 1510.

Decernimus ad petitiones Nunciorū Maioris Polonię, ut Resignati-
ones, & Inscriptiones, Reformationesq; corā Capitaneo Maioris Po-
lonię generali more antiquo fiant in Palatinatibus Posnanien., &
Calisiēn. duntaxat.

**Etiam Inscriptiōes coram Officio Ca-
stri Sirad. & Lāc. factę sint ppet. Lex x.**

Sigism. Crac. 1519.

Inscriptiones & Resignatiōes bonorum in Terra Siradiēn. & Lanci-
ciēn. coram Iudicio & Officio Castr. factę, sint firmę, & ualidę, ac
robur perpetuę firmitatis obtineant, sine quauis introductione in Li-
brum Terrestrē, quemadmodū in Capitaneatu Maioris Polonię
obseruatur,

In Terra quos

In Terra quoq; Gostin. tam Libri Ca-
streñ. quā Terrestr. ppetui sunt. Lex xi.

In Terra Gostineñ. rationabili quadā persuasione adducti de consilio
Senatorum & Nunciorū Regni assensu Constituimus & decreuimus
ut non secus Castreñ. quam Terrestr. Libri & Inscriptiones in illis fa-
ctæ sint authenticæ, & robur habeant perpetuæ firmitatis, quemadmo-
dum id antiquitus fuit obseruatum.

sigism. Crm. 140.

ARTICVLVS V.

Acta Castreñ. antiqua ubi seruentur vacante Capitaneatu: Re-
lationes illis inscribantur: & quid generaliter
Capitanei Iudicent.

Libri Castreñ. in Prætor. sub clauib; Pal-
Iudic. Ter. & Capit. seruādi sunt. Lex i

Et ibid. m. fuit mentio
supra inter Officia
Palat. cap. 6. art. 6.
& lib. 4. cap. 3. art.
3. de fernando. 1. 12
bris Terrestribus &
Castreñ. fuit.

109 Verum quia in nonnullis Capitaneorū nostrorum locis, & præsertim
Capitaneatu Maioris Poloniæ consueuerūt inferri Libris Castreñ.
Inscriptiones indifferenter uniuersæ. Hi quoq; Libri per successores
Capitaneorū in priuata loca deferri, quibus subditi nostri Inscriptio-
nes & Literas non nisi cum difficultatibus, & nonnunquā grandi pre-
cio coguntur extrahere: nōnunquā uero propter nimiam depactationē
non obtinere: quod fit contra omnem iuris, iusticiæ, & æquitatis com-
munis rationem Quapropter statuimus perpetuo obseruandū, ut in
omnibus Terris Regni nostri uacationibus Capitaneatuū generaliū
& Particulariū per cessum aut decessum cōtingentibus, Libri Castreñ.
eorundem cedentiū & decedentiū Capitaneorū de locis Capitanea-
tuum uacantiū quoquam minime deferantur, sed sub testimonio re-
ponantur in Prætorijs in Cistis ad hoc specialiter deputandis, quæ cla-
uibus Palatini & Iudicis Terræ illius in qua Capitaneatus consistit,
& Capitanei pro tempore existentis claudi & aperiri debeant.

Rex antiquos Libr. Castreñ. cōquiret &
in Prætorijs reponet sub clauibus Pa-
latin. Iudic. & Capitan. Lex ij.

109 Quoniam autē ad hanc ipsam Constitutionē mouebamur iacturis et
iniurijs subditis nostris ob carentiā Librorum eorundē Annis supe-
rioribus contingentibus, Idcirco licet omnis Constitutio cōmuniter ad
futura referatur, tamen quia Libri Capitaneorū præteritorū continēt,
uerisimile est, non priuatam successorum Capitaneorū illorum præ-
teritorum,

Alber. Petr. 1496.
Etiam huius fit men-
tio inter Officia Pal-
lib. 1. cap. 6. art. 6. &
lib. 4. cap. 3. art. 3. de
seruandis Libr. Ter-
restr. & Castreñ.

teritorum, sed cōmunem necessitatē: Idcirco promittimus, uolumus, & debemus omnes & singulos Libros etiā uetustiores, quoscūq; , ubicūque, apud quoslibet subditos nostros Spirituales, & Seculares, cuiuscūque status & cōditionis existentes, intellexerimus esse, auctoritate Regia nostra rehabere, mandareq; , & efficere eosdem præteritorū Capitaneorum tam cedentiū & decedentiū, quam aliorū uiuentium reponi in Cista uel Cistis specialibus, que cum eisdē Libris in Prætorij Ciuitatum obseruabuntur fideliter, sub tribus clauibus prædictis, uidelicet Palatini, & Iudicis Terræ illius, ac Capitanei pro tempore existentis. Quæ tandē Cistæ & Libri aperiantur in Terminis Iudiciorū Terrestrium & literæ ex eisdem sub titulo & Sigillo eiusdem pro tempore existentis Capitanei quibuscūbet petentibus extradantur, * Pro quibus præteritorū Capitaneorū literis, ipsi pro tempore existentes non aliter salaria presumant exigere, quā exigere consueuerunt pro Actibus coram eis gestis, atq; scriptis, * Id autem, & quicquid præsentibus, & alijs his insertis, & non insertis Regni Statutis, sancitum est, ad futuros uolumus euentus referri.

Capitanei salaria a
Literis prædecessorū
Capitaneorū exigant
consuetā, nō oneran-
tia cōmunē populi.
statuta Alberti Re-
gis scribuntur & re-
feruntur ad futura.

Libri Capitani Maioris Polon, siue cū moriuntur, siue immutātur Capitanei

Generales, in Prætorio Ciuitatis Posnaniē. ponantur
sub pœna Centum Marcarum. Lex iij.

sigis. Cra. 1510.

Errores uetustos abolere uolentes, & Statuta ob id condita approbantes, decernimus, ut Capitanei Maioris Poloniæ Generales, siue post mortem siue per immutationē, Libros Actorum Officij sui, suos, & quoscūq; alios prædecessorū suorum, iuxta Constitutionē uetustā in Prætorio Posnaniē. in conclauī reponāt & restituant: & Mandamus sub pœna Centum Marcarū, ut omnes quicūq; Libros quorūcūq; Capitaneorū, eorum qui Capitaneatū Maioris Poloniæ quondam administrarunt, infra hinc ad festum S. Iohannis Baptiste proxime futurum restituant, & in Prætorio reponant, ut præmissum est, Capitaneus autē modernus sit obligatus facere diligentia in exquirendis Libris huiusmodi. Quos quidem si quis restituere noluerint, toties quotiens moniti fuerint, pœnam Centū Marcar. fisco nostro applicandam soluere irremissibiliter teneantur: Si uero quis eiusmodi Libros se non habere contenderit iureiurando id probare tenebitur, quod eos non habeat neque de eis scit.

In consuetud. Terr.
Cra. 1505. Hoc Sta-
tut. repet. lib. 4. cap.
12. art. 1. de Minister-
ialib. & eorum Re-
cognitionibus.

Etiā testimonia Ministerialium Libris Actor. Castren. inscribantur. Lex iij.

Si alicui necesse fuerit Ministeriale producere ex alia Terra in aliam Terram, &

Terram, & non poterit Ministerialem educere, tunc illū debet ducere ad Iudicium Castren. illius Districtus ubi est Ministerialis, ibiq; idē Ministerialis facere debet Recognitionē, & ille cui debet Recognitionē esse, Literas accipiat a Iudicio illo, ubi fit Recognitionē, ad aliud Iudiciū ad quod ducendus erat Ministerialis: Quæ Litere sint sub Sigillo Iudicij illius uel Capitanei, ubi recognouit, & tandē talibus Literis credendū erit, uti Ministerialis personaliter stetit, & recognouisset.

Egens testimonio Ministerialis alterius Districtus, ducat Ministerialem ad Iudiciū Castren. cuius est Ministerialis, & quia quid recognouerit, rem statim sub sigillo ad aliū Districtum et adhibebitur fides.

1. Quatuor, aliosque omnes Articulos in Statuto Sigillatim infra expressos, & collectos.

2. Querelas.

3. Facionatos Terminos, de quibus Libro 3. Capitulo 11. Articulo 5. videatur.

Capitanei Iudicant 4. Cortianos de quibus Libro 1. Capitulum 4. Artic. 1. & 2. Item Spiritual. in quibusdam causis Capitulum eodem.

5. Stipendiatos Milites de quibus Lib. 6. Cap. 3. Artic. 7. & Lib. 1. Ca. 4. Art. 8. & 9. de Spirit. Iudicio ac bonis.

6. Ciues, de quibus Libro 1. Capitulo 16.

7. Iudicata exequuntur, de quo infra Capitulo eodem Articulo 27. 28. 29. 30.

Tuendis bonis Regalibus.

Vruntur vero ordinarie potestate, & fere circa Iudicij strepitum: in Violatores, Monialium bona, Colonos, Vagos, Profugos, Mendicos, Maleficos, Bannitos, Fures, Latrones, & Incendiarios, & alios.

Qua tamen Lege, & præscripto unū quodque premissorum faciant, infra sigillatim patebit.

ARTICVLVS VI.

De quatuor Articulis a Capiteano Iudicant.

Quatuor Articulos Capitaneus seu eius Iudex Iudicabit. Lex 1.

45. Relatum est nobis, Quod Capitanei nostrarum Terrarū cōmuniter causas quascūq; quæ minime ad eos dinoscuntur pertinere Iudicant, sententiant, & discernunt: Volentes igitur imponere eis modū Iudicandi, Decernimus, Quod Capitanei Terrarum nostrarū, non debeant alias Causas præter infra scriptos Articulos Iudicare: scilicet pro Violentia Fœminarū, Pro Deprædatione stratae publicæ, Pro Incendio, & Immissione ignis, pro uiolenta inuasiōe Domicilij alicuius: aliarum autē Causarum minime Iudicandi habeant facultatem. Iagd. Crac. 1423.

De eodem, quod quatuor Articulos Capitaneus Iudicat. Lex 2.

93. Item Statuimus quod Capitanei nostri nō Iudicent indistincte, præterquā quatuor Articulos: pro Concussione uia Regia, ubi Mercato- Kazimirus in Nyss. Boua. 1454.
d. iij. ribus violentia.

ribus uiolentia infertur: pro Incendio: pro Inuasionē domus uiolenta manu: & Oppressione Fœminarum.

De eisdē quatuor Articulis iuxta Statutū Nyessou. Iudicandis. Lex iij.

Alber. Petr. 1490.

Item ad tollendos nonnullorū Capitaneorum abusus & decreuimus ut ipsi Capitanei & Iudicent Articulos quatuor duntaxat, in Priuilegio præinserto descriptos.

97.

Alioquin nullitas sit Iudiciū Capita. si qd vltra 4. Artic. Iudicauerit. Lex iij.

Alber. Petr. 1490.

Et nihilominus si quid ultra Articulos quatuor Iudicarent & id irritum & inane esse uolumus & decernimus.

97.

In Causis a Iudicio Capit. alienis impune nō pareat vel Term. progaat. Lex v.

Sigism. Crac. 1532.

Attamen pluresiam

Artic. Iudicio Capit.

taneali sunt subiecti

ut infra patebit.

Volumus & Statuimus ut Capitanei præter Articulos in Statuto expressos nullas alias Causas Iudicent. Quod si etiam quis uel non cōparuerit, uel ex ignorantia Iurisdictionis Capitanei prorogauerit. Et si quid in contrarium fecerint eorum Iudiciū nullitatis uicio cassetur.

ARTICVLVS VII.

Primo omnium Capitaneus de Violationibus Mulierum Iudicat.

Kaxim. Vist. 1368.

Huius fiet mentio lib.

3 cap 6. arti. 2. & 3.

de Raptu Mulierum

pro qua non Capit.

sed Rex Iudicat.

Capitan. ergo de violationibus Virginiū, & Oppressione Viduarum, & Maritarum Iudicet. Lex i.

Virgines & Mulie-

res opprimentū uo-

ta in gratia Principis

erit, sed Mulier aut

Virgo istud calum-

niose asserens puni-

tur.

Quicumq; itaq; Virgini, seu Viduæ, uel Coniugatæ, in Campo, Sylua, Domo, aut ubicūq; opprimendo uiolentiā fecerit, & Virgo seu Mulier euadens uiolentiā oppressoris, si infra triduū ad Villam uiciniorē ueniens, seu in Villa existens ad Villanos clamauerit, plorando, uel lachrymando, narrandoq; sibi uiolentiā esse illatam, & signa oppressiōis in ea apparuerint manifesta, et subsequenter iurauerit, in gratia nostra amicorumq; eius idem oppressor existat. Et hoc si de eius clamore dicat Villani fuerint protestati: Si uero Virgo de oppressione aliquē accusauerit calumniose, & in ea signa nō apparuerint oppressiōis, Extunc si is quem accusauit cum sex suæ condiōis hominibus se expurgabit, ipsa calumniatrix, cuiuscūq; status & condiōis existat, pœna debita castigetur.

Hoc Statu-

Hoc Statutum non obstat illi quod Libro 3. Capitulo 4. Articulo 5. ponitur, Titulo. Quod si Virgines nobiles Tutor neglexerit maritare. &c. quamquam ad istud respicere videatur, ut ex illo ipso Statuto apparet.

Kmetones alibi se de Villa transferāt, si

Domini uxorem aut filium, vni, opprimat. Lex ii.

Infra Lib. 1. Cap. 17. Artic. 5. de Kmetonibus. duo Statuta de eo similia videantur.

A R T I C V L V S VIII.

Item Capitaneus Iudicat pro deprædatione Stratæ publicæ (ut Vuladi. Jagel. paulo supra scribit) vel alias pro concussione viæ Regiæ ubi Mercatoribus violentia inferitur (ut Kazimirus in Nyessoua itis dem paulo supra Articulo 6. constituit).

Nam & Iudices & Burgrabij itinerantes defendunt. Lex i.

sigism. Crac. 1507.

- * Deceimus * quod Iudices & Burgrabij ipsos Terrigenas, & subditos nostros, itinerumque ac itinerantium securitatem, iuxta iuris formam a violentiis iniuriantium defendant.

Similis quoque Lex extat in iuramento Capitani. artic. 1. lege 2.

Quæ itaque poena est spoliis, aut furti in

Strata publica commissi. Lex i.

Kazim. Visl. 1368.

Quam vide inter alia Statuta Libro 3. Capitulo 12. Articulo 1. & 2. de Violentiis & Furtis ordine congesta.

Palatini cum Castellanis rescire debent

de autore homicidii, an non in defensione

sigism. Crac. 1543.

sui, vel in via sit commissum. Lex ii.

Quæ videatur Lib. 1. Capitul. 15. Artic. 6. de Homicidio Nobilium.

Quia deprædatores quoque hominum

in liberis uis debent ex Ecclesiis & Coenobiis Monasteriorum accipi. Lex iii.

Quam vide Libro 1. Capitulo 4. Articulo 8. de Causis Iudicii Spiritualis.

A R T I C V L V S IX.

Capitaneus pro Incendio Iudicat.

Pœna Septuaginta, hoc est, xliij. Mar-

car, pro Incendio est decernenda. Lex i.

15. Ut itaque certa mensura & regula de pœna quæ consuevit nostro fisco, siue nostræ

Decernenda est pœna septuaginta pro incendio.

siue nostræ Camerae applicari, quæ Syedmdzyes yath dicitur habeatur. Statuimus, quod in quatuor Casibus (alias in Statuto) infra scriptis & non in pluribus nostræ Camerae applicetur. Primus Casus est pro Incendio, ut dum aliquis de Incendio accusatus iuxta formam iuris legitime se non poterit expurgare.

Fit eiusdem mentio supra lib. 1. cap. 4. ar. 5. de liberat. Ecclesia. & fiet adhuc lib. 1. cap. 16. de iurib. & lib. 1. cap. 17. arti. 9. de Kmetonũ delictis & postea lib. 3. cap. 11. arti. 7. de Incendiis.

Incendiarĩ & Exustores Iure Polonici nō Ciuili etiā si ad illud profugerint

sunt ludicandi: & si ad Ecclesiam effugiant, patrociniū nullum sentiant. Lex ij.

Ex Lege Imperiali clara luce nobis constat: Quod Incendiarĩ & Exustores domorũ, horreorum, aut quorũ uis bonorum uoluntarij, morte crudeli & turpissima puniantur. Quibus etiā inuentis, si ad Ecclesiam effugiant, patrociniū ex hoc nullum debeant obtinere. propter criminis damnati sequiciem: Consueuerũt enim hactenus huiusmodi malefactores, ut manus ludicum iusticiæ exequi uolentiũ effugiant, ut plurimum, in Ciuitatibus uel Villis Theuthonicalibus permanere, ut actionem contra illos propositā elidant per iuris Theuthonici defensionē. Et sic sepius talium malefactorũ crimina remanent impunita: Proinde nos de nostrorũ Baronum & Procerũ consilio, Statuimus quod accusati de crimine Incendij siue Exustionis etiā inuenti in Ciuitatibus aut Villis Theuthonicalibus, extra forum ipsorũ trahantur. & in Iure Polonico corā Iudice competenti tenebuntur respondere, ac sententias, seu puniri pœna digna iuxta cõmissi criminis commercium.

Cum Ius Pol. Terrestris, a Domino de Kmetone ex decreto Iudicij dicitur, legetur ex Nobilibus Iudex, Sabudex, ac Notarius, coram quibus proceditur a paribus more Iudicij. Vsu autem obseruatur, quod Incendij accusatus 19. nominatus, 7. autem Iuratis testibus sese expurgat de obiecto crimine.

De Aruipirio & Incēdio Syluar. Lex iij

Incendiarij Borrae, Syluarum, & Gayorum, quamuis iniurmes non efficiuntur iure Polonico cõuicti uitam redimant

Frequenter euenire solet. Quod Nobiles seu Plebei Borram, Syluam, aut Gayum dictum zapustha cuiuscũq; ex industria intrantes, aut casu Caumathæ alias pozarem succendũt. Si de hoc per Dñm Villæ fuerint inculpati, Tales non alio Iure, nisi Iure Polonico sicut Incendiarĩ debent ludicari. Et licet honori ipsorũ per hoc minime derogetur, nihilominus tamen conuicti, si fuerit Kmeto & non habet unde soluat, redimat saltem uitam decem Marcis, sicut pro Capite Plebei dari est consuetum.

Nullus Terrigena possessionatus pro

aliquo excessu, nisi Iure conuictus captiuandus est, excepto in Incendio comprehensus. Lex iij.

Quam uide Libro 1. Capitulo 15. de Nobilium personis Articulo 3. Attamen fiet eiusdem mentio Libro 3. Capitulo 11. Articulo 2. de Incendiariis.

Quia Incen-

Quia Incendiarii etiam ex Ecclesijs & sigism. Cras. 1543.

Monasteriis accipiendi sunt. Lex v.

Quam vide Libro 1. Capitulo 4. Artic. 11. de Abbatibus, & Monasteriis.

ARTICVLVS X.

Pro Inuasionē Domus Capitaneus Iudicat.

Qui inuadit Domum alterius manu violenta, & vulneratur, & alios vulnerat in Domo. Lex 1.

Kazimirus Vislicia.

17. Petrus deposuit contra Iohannem, quod sibi quatuor inflixisset uulnera, Iohannes uero fatetur, hoc se fecisse ex eo, quia manu armata Domum ipsius inuasisset, & in eadem inuasionē matrē, aut sororem, uel uxorem, seu filiam sibi uulnerasset. Quod uulnus refert per Ministerialem conspectū uel uisum fuisse, obtulitq; se probaturū: Tamen Ministerialis interrogatus per Iudicem negauit se prædictū uulnus uidisse, uel conspexisse, & quia post negationē ipsius Ministerialis, idem Iohannes mox prædictum uulnus matri suę illatum per alios idoneos testes, qui dictum uulnus uiderunt, & conspexerūt, se offerebat probaturū: Nos in tali & simili casu decernimus, eundem Iohannem ad producendum testes de calumnia fore admittendum.

Accusans aliquē pro uulnere, si accusatus fatetur se fecisse circa Domus Inuasionē, in qua accusans nonnullos in Domo uulnerat: si Ministerialis non fatebitur uisa uulnera uulneratorū in Domo, accusato testes ad probandum iure dantur.

De Domus violatione, & in ea violēta vulneratione, ac Homicidio, & violatoris Complicibus. Lex ij.

Alber. Petr. 1496. si uero Nobilis facit uiolentiam in Ciuitate uide infra libr. 1. cap. 15. de Nobilib.

- 106 Item cum frequentius uiolatores Domorū suas defensiones Iudiciarias deponerent in multitudine cautelarū, per quas nonnūquā Rei absoluebantur ab Instantijs Actorū: unde Statuimus, Quod si quis intrans Domum alicuius manu uiolenta hospitem, aut uxorem, uel filiū aut familiarē ipsius interfecerit: aut etiā enormiter uulnerauerit: talis si citatus fuerit ad Iudicium Gastreñ, non aliter conuinci debeat nisi testibus decem octo nominatis: e quibus electis sex Nobilibus, bonę famę, & possessionatis illius Districtus, aut Palatinatus, ubi tale crimen fuerit patratum: Actor cum eisdē præstito Iuramento Actionem obtinebit: & Reus uti uiolator securitatis domesticę uita priuabitur. Complices uero antiquam retineant Constitutiōis Iurisdictionē, animaduersionemq; Ne tamen quispiā personam iustam & innocentē pro tali, aut alio crimine calumniose culparet, Exindeq; culpatus deputetur turri reclusus.

Violator libertatis, et quietis domesticę uita priuandus: si sex testium & Actoris Iuramento fueris conuictus.

Complices uiolatiōis domesticę antiquo Iure uincendi. Calumniose pro uiolatione domestica citans, infamis & cauterisandus pronuntiandus est.

turri recludendus in tali casu nos & successores nostri (priusquā Iuramentum præstabitur ab Actore) & citatū ad deputandum in turrim festinauerimus, Scrutabimur, & scrutabuntur: sci reque debemus & debebunt ueram positionē rei, culpe, & calumniatoris: quo in calumnia comperto, Nos ut talem ex debito auctoritatis nostræ infamem pronuntiabimus: & insuper in facie cauterisari mandabimus. * Sed si uiolator ipse patrato crimine de Regno fugierit, ipso facto infamis pronuncietur, & habeatur: in Collo si eius copia esset puniendus.

Violator domesticæ libertatis extra Regnum fugiens infamis est, & occidendus

Quod scrutiniū præmittatur Iuramento, & Statutū Mazouie, & ratio ipsa indicat: finis enim omnis Litis est Iuramentū. Itaque Statutū Conradi Ducis tale est. Capitaneus debet dare ex Officio & mittere Preconē cum duobus Nobilibus ad videndū damnum, et violentiā domesticā: & ad inquirendū si culpatus, vel culpatus laborant publica infamia de accusato & patrato scelere: eo premisso facto & examinato, denunciāns & accusans & damnum passus citato Inuatore ad Iudiciū Capit. cū testibus integris honestis, & bonæ famæ Iurare debebit, quod talis inculpatus fecit hanc violentiā domui suæ, & damnum intulit, & talis taliter cōuictus perdit. &c.

sigism. Andrustus Pertriconia 1550.

Scrutinium Regi reseruatur, Scrutatores autem Iurati sint. Lex iiij.

Scrutinia Statuto Regis Iohannis Alberti personæ tantū Regiæ sunt credita: circa quæ ita nos cōseruabimus, sicut Statuto describitur: Scrutatores autē Iurati esse debent, sub quo Iuramento scrutari debent diligenter ab hominibus Iuramento obligatis, ueritatē rei seu facti.

Iohan. Albertus Pertriconia 1496. Huius et duorum sequent. statutorum fiet mentio lib. 1 cap. 18. de Seruis.

Si vero quis culpatur, quod familiaris suus Domum violauerit. Lex iiij.

seruitor cuiuspiam uiolans Domū, arrestandus apud Dominū decernitur. & Dominus Iusticiam ministrabit de eo, uel pro eo solus ipse respondet.

Cum uero aliquis homo cuiuscumque status existens culpatus fuerit, Quod ipsius familiaris uolentiam domesticā fecerit, ut scilicet descriptum est, hospitem uxorem, filios, aut familiarē eius inuadens manu uolenta in Domo eadem interfecerit: in eo casu illum uiolatorē apud suum Dñm per Nobiles & Ministerialē arrestari decernimus: cum quotaliter culpato Dominus suus Ius ministrare tenebitur, & si personaliter requisitus Ius ministrare denegauerit: extunc pro eo respondebit Dominus secundum Iuris ordinem.

Iohan. Albertus Pertriconia 1496.

Si seruitor uiolator Domus fugierit, quid cū Domino est faciendū. Lex v.

Dominus seruitoris post uiolationē commissam Domus fugientis, cum testibus duobus tertius Iuramento se purgabit, de non præstita occisione.

Talis autem familiaris si aufugerit per Nobilesque arrestatus non fuerit, Dominus suus pro ipso citatus non aliter se innoxium de crimine tali expurgabit, nisi Iuramento per eum cum duobus testibus simul præstito, quod ui-

fito, quod uidelicet nec suo scitu, nec consensu, neq; mandato, aut uoluntate criminē id est cōmissum: neq; dedit aufugiēdi occasionē seruitori.

Quomodo contra seruos possessionatos uel im possessionatos Inuasiōis do-

mesticæ, Necis, aut uulnerum, aliorumue Criminum

Reos sit procedendum. Lex vi.

Crebro iam experti Constitutionē seu Decretum quod Ostrogi nomine inscribitur subditorū nostrorū ratiōes grauare: ne deinceps querelis & offensionibus mutuis aliqua subsit occasio: & ut per æque diuiti ac pauperi iusticia ministretur, Statuimus, ut si quispiā aliquē Dominorum uel Nobiliū subditorum nostrorū citauerit, quod scitu, mandato, & uoluntate sua, quidpiam per seruos, ministrosq; eius ad iniuriam sibi factum fuerit, Dominus seu Nobilis iusticiā cum eiusmodi seruis suis ministrare tenebitur: cum apud eum fuerint arrestati per Ministerialem & Nobiles. In defectu uero iusticiæ is ipse Nobilis seu Dominus citatus pro his duntaxat respondere, & se purgare debebit. Quæ attinent uolentiā Domus & personæ Inuasiōē, uel Nobilis aliquius necem, seu uulnerationem, iuxta tenorem Statuti per Regem Albertum super hac re conditi.

sigism. Crac. 1532.
Facien est eius mentio
lib. 1. cap. 15. de
vulneri Nobili. sed
usque lib. 1. cap. 18.
de seruis reparetur.

Palatini cum Castellac Dignitarijs rescire debēt de autore homicidij, simul

que rationem & modum eiusdem, nempe, an non in defensione sui, in uia, in hospicio, uel circa Inuasiōē domesticā commissum sit.

Et si solus Dñs fuit circa eandem Inuasiōē. Lex vii.

Quam uide Lib. 1. Capitulum 15. Articulus 6 de Homicidijs Nobiliū.

Si quis uero fallator & collusor sub alieno

nomine falsas Recognitiones fecerit aut procurauerit

pœna Inuasiōis domesticæ puniatur. Lex viii.

Quam inter Formas Contractuum Libro 3. Capitulo 7. Articulus 3. uide: Pretereaque Lib. 4. Capitulum 5. Articulus 3. de Procuratoribus eiusdē sit mentio.

sigism. Petr. 1538.

De Inuasiōe Nobilium in Domo aliena Statutū Ducatus Mazou. tale est.

Quicumque Nobilis aliquem aliū Nobilem uolenter inuaserit in Domo Kinetonis, seu in aliquo alio hospicio, in Ciuitate, aut Villa, eo personaliter tunc existente: & ibidem eum percusserit, aut occiderit, Inuasor talis debet iudicari tantam pro Inuasiōe Domus propriæ, iuxta Statutum Ducis Conradi. Si uero talis Inuasio fuerit in Domibus Nobilium personarū, extunc Actio pro huiusmodi Inuasiōe competit illi cuius est Domus: Ille autem qui per dictum Inuasorem percussus est, pro uulneribus suis, aut amicis eius pro capite suo Actio cōceditur, iuxta Statut. Duc. Conradi.

1 5 3 6.

Hoc statutum paulo
supra statuto Regis
Alberti Artic. eodē
Legē 2. est adscriptū.

Articulus

Farrago aliorum Articulorum Capitaneali Iudicio posterius subiectorum.

Kazimir, Tertius in
Opalouiecz.

**Qui infert Spiritu, damnū, corā Rege, 68.
vel Capit. cui subest, cōueniat, Lex i.**

Quam vide supra Capitulo 4. Articulo 8. & 9.

sigism. Cra. 1543.

Iudicium item Castren. decernit pœ-

nam xxv iij. Marcarum pecun. in eos, qui euocant Sæculares, 24.
pro re mere Seculari ad forum Spirituale. Lex ij.

Quam vide Libro 4. Capitulo 6. Articulo 1. de Euocationibus.

Quod autem hæc pœna 28. Marca, po-
steriore Statuto, Anni videlicet 1543. sit ad pœnam 14. Marcar. coarctata in
foro Spirituali definienda: vide supra Cap. 4. Ar. 8. de Causis Spirit. fori.

De Impossess. & eorū foro multiplici.

Circa exēptionem bonorum Regaliū

Impossessionatis etiam uades pro se statuentibus pecu-
nia ne arrestentur. Lex iij.

Quam vide Lib. 2. Cap. 1. Artic. 4. de exemen. bonis Regalibus.

Impos. etiā possunt esse Procur. L. iij.

Quam vide Libro 4. Capitulo 5. de Procuratoribus Articulo 4.

De Impossessionatis Homicidis de

Regno profugis. Lex v.

Quam vide Libro 1. Capitulo 15. de Nobilitate Articulo 6.

Nobiles qui Ciuitates incolunt incre-
pati a kmeton. expurgent se. Lex vi.

Yagello. Idem infra
de Nobilit. inculpas-
ta cap. 15. reperitur.

Nobiles qui in Ciuitatibus resideñ. Ceruissiam propinant, aut forte
aliij uagi in Terra nihil habentes, si forte etiam per Kmetones increpā-
tur tales teneantur se expurgare. &c.

Sed mere Impossessi. & qui nō subsunt

Ex consuetud. Ter-
re Cracouiens.

Iurisdictioni Ciuili, vel alicui alteri,

Capitaneus etiam Iudicat. Lex vii.

123

Si Imposse-

Si Impossessionatus seu Odardus alias Golotha cuiuspiam reus esset in aliquo, respondebit cuilibet in Iudicio Castrensi. pro re qualibet. Item si aliquis culpabilem in aliqua sua re Impossessionatum hominem arrestauerit apud possessionatum, quam arrestationem facere debet cum Ministeriali ueniens: tunc ille possessionatus citatus tenetur in una septimana illum Impossessionatum coram Capitaneo statuere. Qui Impossessionatus statutus coram Capitaneo fideiussores pro se daturus. seu seorsus est: quia parebit Iuri. Et si idem possessionatus illum Impossessionatum non statuet, tunc solus ipse possessionatus respondebit Actori pro re, pro qua Impossessionatus est culpatus.

Persona uaga genes
raliter respōdebit ut
necumque in iudicio
Castrensi.
Possessionatus apud
quem est arrestatus
Impossessionatus per
Ministerialem: si nō
statuerit ipsum im-
pessionatum: respons
debit pro eo solus
Actor.

Contra vero Impossessio. qui non potest arrestari, ponendæ sunt citationes

in Parochia, ubi erat prius possessionatus, nihil tamen bonorum hæredi noceant. Lex viij.

122

Item si homo impossessionatus non posset arrestari in aliquo loco, tunc in qua Parochia aliquando erat possessionatus, in illa contra eum debent poni Citationes. ibique Ministerialis clamabit quod contra talē A. B. impossessionatum Citationes ponuntur, quæ talium Citationum in Parochijs positio hæredi bonorum illorum ubi est Parochia, nihil nocere debet.

Contra Impossessio-
natum qui non po-
test arrestari ponen-
dæ sunt Citationes in
Parochia ubi erat
prius possessionatus.

Quod uero Palatini Iudicant Imposse. qui arrestant, Sal. in Statu. peccant. Lex ix.

Quam uide Libro 2. Capitulo 2. Articulo 2. de Salinis, fuit eiusdem mentio supra Capitulo 6. de Palatinis.

9.

Porro Impossessionati, & nomine criminum aut aliquarum iniuriarum uicti aut condemnati in Iudicio si illico non satisfecerint, & recesserint capiantur. Lex x.
Quam uide inferius Articulo sequenti.

Præterea si quis obligauerit se Iudicio alieno, seu Castrensi sisti, sistat. Lex xi.

Ex cons. Ter. Cræ.
Infra cap. eodē art.
27. de Executione iu-
dicat. et iterum inter
statut de nō euocan.
hom nib. extra Di-
strictum lib. 4. cap.
7. artic. 1. idem.

123

Item si quis renunciabit Terræ & proprio Districtui, debet respondere ubi renunciauit, se inscripsit: & cum super tali res obtinebitur iudicata. alias perlucrabitur: Idem qui lus perduxit, remittetur & equitabit ad Capitaneum illum, sub quo manet victus: Capitaneus tandem ille executionem faciat rei iudicatæ, alias illorum Perlucrorum in alio Districtu lure obtentorum.

Qui renūciat Terræ
proprioq; Districtui
cogitur respondere in
Districtu, ubi renū-
ciatio est inscripta:
tandē obtenta re iu-
dicata Capitane sub
quo manet victus fa-
ciat executionem huius-
modi Perlucrorum.

Quin etiam Capitanei locorum Iudi-

cent ac exequantur Statuta & poenas in illos statutas, qui Aggeribus, Obstatulis, uel Molendinis, liberam in Fluminibus Regni impediunt nauigationem. Lex xij.

Quæ infra Art. 18. repetetur. sed vide Li. 2. Ca. 3. Ar. 1. de Fluminib. Reg. penetur.

Sigism. Petr. 1538. **Item ut alij Iudices, ita etiam Iudex**

Castrensis Iudicare potest Teloneatores iniquos præter Ius & Libertatem aliquid exigen. Lex xij.

Eius fiet mentio infra Capitulo eodem Articulo 13. de Officio Capitanei, sed ponetur Libro 2. Capitulo 4. Articulo 2. de Teloneis.

kmetones pro debitis in Ciuitatibus

Alber. Petr. 1496. Contract. non arrestentur in Ciuitatibus: sed in loco Domicilij, seu in Villis Iusticia de illis petatur: quam Iusticiam si Dominus loci de eo Kmetone ministrare nollet, Iure impetendus est: alioquin poena sex Marcar. in Ciues secus faciētes decernitur per Capit. uti pro iij. Artic. Iudic. Lex xiiij.

Quæ infra Capitulo 16. Articulo 9. de Ciuib. ponetur. In et Artic. vero Kmetonales eiu. dem fiet mentio Libro 1. Capitulo 17. Articulo 4.

Sigism. Petr. 1523. **Vt Terrestr. ita etiā Castr. Iudiciū pro fugitiuo kmetone Iudicat. Lex xv.**

Quæ Li. 1. Ca. 17. Art. 8. vide, simul que omnia Statut. de reperēd. profug. s.

Sigism. Cra. 1540. **In Maiori Polonia Tenutarius bonorum coram Iudicio uel Officio Castrensi Conuentus pecuniam recipit. Lex xvi.**

Quam Libro 2. Capitulo 9. Articulo 7. de bonis exemendis vide, & Libro 4. Capit. 23. de Actorum Portione eiusdem fiet mentio Articulo 1.

Castrense Iudiciū Iudicat pro poena

si quis pecus de damno abactum ad fideiussoriam cautionem non dimiserit. Lex xvij.

Quæ simul & aliæ omnes Lib. 3. Capitul. 11. Articulo 4. de usu Sylvarum: Item Ar. 1. uo 5. de Pecoribus, & per illa damnis datis, ad Forestamque Regiam deprehendendis, vel per Fideiussoriam cautionem eliberandis vide: n. ur.

Quod si aliquis ex quacūq; causa Iudic.

Castrensi subiectus in Termino concitato nō paruerit (ut in omnibus Artic. Castren. Iudicij fit) recte Vadia Triplicata interponantur contra eū, & ulterius procedatur. Lex xviij.

Quæ Articulo sequenti de Concitatione videatur.

Item Iudex Castren. Iudicat ob nō paritionē rei Iudicatæ p̄scribēd. Lex xix

Quæ infra Ca. eodē Ar. 27. 28. 29. & 30. de Executioē rei Iudic. videatur.

Sequitur formula Capitanealis Iudicii propria: Nam eas observationes
Processus Iudiciarii, quas in aliquo Iuris gradu cum Terres-
tri Iudicio habet communes, ex Libro 4. facile
quisque petet, ac mutuabitur.

93. Primo itaq; Capitanei Iudicent Termi- Kazimirus in Myn-
Boua. 1454.
nos in sex hebdomadis ante vnā heb-
domadam publice prædicen. Lex i.

Item Statuimus quod Capitanei nostri Iudicia sua non Iudicent in
arctiori tempore, nisi in sex hebdomadis: Quodq; ante hac ipsorum
Iudicia huiusmodi ante unam septimanam præconiscentur, & procla-
mentur: locusq; huiusmodi Iudicio talismodi proclamatione publi-
ce designetur.

97. De eodem, quod Capitaneus in sex hebdo Albert. Petr. 1436.
madis Iudicent Iudicia: & si illos abesse ex iusta causa con-
tigerit, possessionatos Iudices substituant pro se,
sub priuatione Officij. Lex ii.

Hæc autem Iudicia celebrabunt (Capitanei) in sex septimanis qui-
bus personaliter intersint, & quotiens non interessent, constituent Iu-
dicem Nobilem, possessionatum, in eodem Capitaneatu Domiciliū ha-
bentem, causasq; & Iudicia discernere scientem: quod faciant sub pri-
uatione Capitaneatus: Cui poenæ subijcientur, quotiescumq; causa
quacūq; priuata impediti Iudicij non interessent: excepto, quod pro-
pter necessitates, aut Actiōes Reip. uel nostras, interesse nō ualerent.

97. Capitanei etiam non in priuatis, sed Albertus Rex Petris
conie. 1496.
in consuetis ac publicis locis Iudica-
bunt: sub poena nullitatis. Lex iii.

Item ad tollendum nonnullorū Capitaneorū abusus, dum uidelicet
relictis Capitaneatuū locis consuetis in quibus Iudicia exercere con-
sueuerunt nonnunquā Tribunalia Iudiciorū suorum in locis ab Of-
ficio ipsorum alienis constituunt: decreuimus & Statuimus, ut ipsi Ca-
pitanei Terrarum ac Districtuum non in alijs Iudicent locis quā Ca-
pitaneatum proprijs, alias in quibus Iudicia esse consueuerunt: Ar-
ticulos tamen & duntaxat in Priuilegio Iuris cōmunis descriptos.

Alioquin nullitas est Iudicij Capita-
nealis, si quid

nealis, si quid vel non in tempore, vel non in loco Iudicauerit. Lex iiij.

Albertus 1495. Et nihilominus si quid * in alijs temporibus, & locis inconluetis, Iudicarent: id irritum & inane esse uolumus, & decernimus.

Cū aut Criminal. fere causas Capit. Iudicet, quisq; pro recēti crimine intra annū & 6. hebdom. Action. intētet. L. v

Alex. Rad. 1505. Querebantur subditi nostri Maioris Poloniae, praesertim de Capitaneatu Polnaniēn. Citationibus Capitanei se uehemēter grauari: Quā obrem decreuimus, quod ad Capitaneū citari nemo debet nisi * pro recēti Crimine. Tēpus aut recētis Criminis, sit annus & sex hebdomadē.

Causae vero Officij non debent differri ad Terminos Castren. sed sine celebra

tione illorum Iudicentur. Lex vi.

Epist. Petr. 1523.

Eiusdem mentio sus

pralib. 1. cap. 4. ar. 3

de Officio Episcop.

et de diebus Domin.

et idem infra artic.

14. repetetur.

Debebit autē Officium Castren. unicuiq; semper paratū esse, in recēti crimine, in ministranda Iusticia, & exequenda re Iudicata: exceptis duntaxat festis Solennioribus, & diebus Dominicis: nō expectatis Terminis Castren. quā causae non debent differri ad Terminos Castren. sed sine celebratione Terminorum debent exequi.

Vt Rex, ita Capitaneus potest Ministerialem dare ad citandum. Lex viij.

Kazim. Vist. 1368.

Eiusdē statuti fit mē

tio etiam cap. 6. de

Pal. Offic. et libr. 4.

cap. 12. de Ministr.

Decernimus etiam declarando quod Nos, uel Capitaneus noster, uel Palatinus, uel Iudex, uel Subiudex, uel Officialis qui dicitur Vozny habeant facultatem dandi Ministerialem ad citandum.

Sed deinceps Citationes Castr. Titulo & Sigillo Capita. cōsignabūt. Lex viij.

Alex. in Rad. 1505

Repetetur libro 4.

de Actionibus.

Conformare cupientes Terras Capitaneatus Maioris Poloniae Terris aliorum Capitaneatuū Regni nostri, Statuimus quod in Maiori Polonia Citationes Iudicij Terrestris deinceps non emanabūt sub Titulo Capitanei, sed sub Titulo nostro, & successorū nostrorū, & Sigillo Terrestris: Super autem Iudicij Capitaneatus sub Titulo & Sigillo Capitanei emanare, & dari debebunt.

Quod si pen-

Quod si pendente causa Capitaneus moritur, vel mutatur, ex consuetudine obseruatur, vt noni vel successi Capitanei Titulo, & Sigillo Rei ab Actoribus additentur ad illum punctum, in quo cessarunt eorundem causae.

Qui Inhibitionis Literas producit, & Iudex Terrestris aut Castrensis eas

suscipit, poenis xiiij. Marcar. feriantur, nisi forte Reipub. causa absentem ac illas producentem excuset. Lex ix.

Volumus, ut nullae in posterum Inhibitiones ad Iudicia dentur, fiatq; in hoc executio Statutorum Regni nostri, & his qui huiusmodi Literas in Iudicium produxerit, poena quatuordecim Marcar. parti aduersae puniatur, Similiter Iudices tam Terrestris quam Castrenses huiusmodi Literis Inhibitionum, in praedictum Partium parentes, & locum dantes, quatuordecim Marcar. poena plectantur. Exceptis causis eorum qui in seruitijs Reipub. puta Legationis, aut ubi aliquis per nos Exercitui contra hostem nostrum, etiam extra Regnum praefectus fuerit, quorum causae ad unius Anni spacium, si tanto tempore fuerint in seruitio nostro, suspēdi poterūt, iussu aut declaratione nostra, per Literas Iudicio faciēda.

Sigism. Petr. 1538.

Aliae Leges de non suscipien. Inhibitionib. lib. 4. cap. 8. ar. 1. de Inhibitionibus omnes ponentur.

Idē lib. 5. de re Milit.

Vt Rex, ita etiam Capitaneus de cau-

sis Criminalibus in absentia Actoris cognoscere non debet, nec nisi confessus, aut conuictus de Crimine in Iudicio est condemnandus. Lex x.

37. Statuimus, quod in Causis Criminalibus in absentia Accusantis seu Actoris cuius interest, Nos uel nostri successores, aut Capitanei nostri cognoscere non debemus: nec aliquem hominem condemnare nisi conuictum Iudicio & confessum.

Kazim. Visl. 1368.

Idem lib. 1. cap. art. de Iudicijs Regalib.

Quod tamē uerba Criminalia in Citationē etiā Castr. ponend. nō sunt. Lex xi.

Quae videatur Libro 4. Capitulo 16. Articulo 4.

Quilibet tamē Citatus existēs pro de-

lictis aut Criminibus quibuscumq; respondere per se debet, non referendo se ad praep̄torē cuius iussu id fecerit, neq; se etiā Priuilegijs defendēdo. Lex xij.

Quae Libro 3. Capitulo 13. Articulo 1. de Crimine falsi, & Libro 4. Capitulo 16. Articulo 4. de Exceptionibus videatur.

Sed si quis citatum euincat in aliquo

Crimine, pro illo respondebit: alias Principalis ipse respondere compellitur. Lex xiiij.

Quae Libro 4. Capitulo 16. Articulo 4. videatur.

f

Necq; coram

Nec corā Rege, nec corā Capit. vllus
 Terminus peremptorius est, nisi quis
 sponte se ad hoc submittat. Lex xiiij.

Alex. in Rad. 1505
 Idem lib 1. cap. 2. ar.
 de Iudicijs Reg.

In Maiori Polonia ad uota illarū Terrarū Incolarum subditorū no-
 strorum, decernimus & Statuimus ut coram quolibet Capitaneo non
 sit Terminus peremptorius in primo Termino: ne maioris auctorita-
 tis esse putetur Capitaneus, quā Rex: coram quo non est Terminus pe-
 remptorius in primo Termino, nisi quis ad hoc se sponte submittat.

116

Pro Teloneis tamen inique exactis, tā

in Castrensis, quam in omnibus Iudicijs, Terminus
 est peremptorius. Lex xv.

sigism. Petr. 1538.

Quæ Libro 2. Capit. 4. Articul. 2. de Teloneis conditio videatur.

Si quis malum Procuratoriū corā Ca-
 pit. ostēderet, sex scotos luet. Lex xvi.

Idem uide infra lib.
 4. cap. 5. de Procura-
 toribus articulo 3.

surreptitium & in-
 sufficiens mandatum
 Procuratiōis produ-
 cēs, luet pœnas quas
 per se soluet, & non
 Principalis suis.

Item aliquis manifestans se cum Procuracione in Iudicio, si malū Pro-
 curatorium seu Procuracionē habuerit, Luit pœnam in Iure Terrestri
 trium Marcar. In Iure uero Castrensi sex scotos: quam solus ipse Pro-
 curator soluet, non Principalis suus, alias nō ille a quo causam dicit.

121

De primo, & secundo Terminis: Item de Dilationibus, Exceptionibus omni-
 bus, & Controuertendi modis in eisdem Iudicijs fieri solitis Libro 4. Capitulo 4.
 15. 16. 17. aliaque alibi ibidem etiam Iudicio Castrensi cum Terrestri com-
 munia videantur.

Quod si Coadiutores citati per Prin-
 cipalem non interceduntur. Lex xvij.

Quæ Lib. 4. Cap. 16. Art. 3. & 4. de Actionibus ponitur, sed tamen abrogan-
 tur hæ pœnæ a Coadiutoribus solui solitæ ibidem.

Coram Capitan. æque, ac coram Iudi-

Kazimirus Tortius.

cio Terrest. Cōtrouersia, ante respōsionē admittūtur: & quod
 altercatio in Iudicijs superflua est, phibita. Lex xviij.

94

Quæ inter Iudicia Terrestria Lib. 4. Cap. 17. Artic. 3. videatur.

Repositio seu suspensio Terminorum

Terrestrium & Castren. non debet fieri, alioqui Nuncij Ter-
 rarum in Comitjs hoc nomine negligentia Iudi-
 ces accusabunt. Lex xix.

Quæ infra Capitulo eodem Artic. 4. de Officijs Castren. Iudicio: & Libro 4.
 Capitu. 18. Articul. 2. de Suspensionibus Terminorum ponitur.

Iudex Ter

Iudex Terrestris in tertijs Terminis,

Castren. uero in Sedecim septiman. debebat enūciare, seu expedire interrogationem: cui nulla partiū debet interesse. Lex xx.

Que Lib. 4. Cap. 18. Artículo 1. de Deliberationibus ponetur.

Sed deinceps semel controuertāt partes, semel etiā Iudex deliber. Lex XXI.

Statuimus, ut non nisi semel Iudex Terrestris, uel Castrensis, uel Succamerarius deliberet: Similiter & Capitaneus, uel Vicecapitaneus, semel etiam ad duas septimanas in causa Officij & Castren. ad alios Terminos Castren. deliberet: sub poena trium Marcar. pecuniæ parti succumben. pro qua Capitaneus tenebitur iusticiam facere parti uel corā nobis, uel coram Iudicio Terrestri: alias ubi parti libuerit poenam ipsam persequi. Post quam quidē Deliberationē Iudicis, Capitanei, uel eius Officij iam nulla pars poterit suam Controuersiam meliorare, uel locupletare tantum Decretum audiet ex illa Controuersia super quam deliberatum est. Sed quia Statuto nouo cautū extat, Quia ante prolationem sententiæ, hoc est ante Decretum, potest Pars suam Controuersiam uel Causam meliorare, hoc debet intelligi, quia hæc melioratio Controuersię debet fieri semel in Termino peremptorio, hoc est tum, quando iam Iudex recipit sibi ad deliberandū seu ad interrogandum. Nam si Pars deberet causam suam aliquoties meliorare, Iudex uero itidem super eadem aliquoties deliberare: tunc magna Iusticiæ compendinatio fieret & admitteretur,

signific. Crac. 1549.
Idem libr. 4. cap. 18.
articulo 1. de Deliberationibus.

Controuersia semel
facta, neque meliorari,
neque locupletari debet.

122 Actores uero usq; in fine Terminorū Terrestrium uel Castren. condemnē-

tur. Alioqui condēnatis ante tēpus condemnatiōi statutū, talis condemnatio nihil nocebi. Lex xxij.

Quæ Libro 4 Capitulo 15. Artículo 3. videatur.

De Imposset, uel criminū victis, aut cōdemnatis in Iudicio, nisi illico satisfacerint, & recesserint, capiēdis. Lex xxij.

Kazim. Vist. 1368.

9. Quia Victus tenetur Victori satisfacere de euictiōe condemnatis, neque de Iudicio prius recedat, nisi satisfaciatur pro eo, in quo est condemnatus. Quidam tamen rebellionē

Victi aut condemnati in Iudicio illico satisfaciunt: si recedunt, capiuntur victoribus dandi. A quibus si fugiunt libertati dantur, nisi furtū esset iudicatum, quod semper soluendū est collo. Quippe quod in criminalibus causis

f ij aut inobedi-

aut inobediētia ducti, nescitur quo animo de Iudicio recedunt condēnati, pro debito nullam satisfaciōem aduersarijs impendentes. Quapropter uolumus quod tales inobediētes de malicia ipsorum cōmodum non reportent, Quin postquam conuicti fuerint in Iudicio ad manus suorum aduersariorum ligati tradantur: Et si in captiuitate manentes effugerint, a potestate ipsorum sint liberi, & absoluti ipso facto, & omni debito quod tenetur & obligantur: præter debitum furti, quod semper cōdemnati soluere tenebuntur.

Libro 3. cap. 12. art.
2. de Furtis idem.

& appellat, Fideiussores statuatur de lite prosequenda, si natura causæ appellatōnem tolerat. Nam & in Ciuilibus causis Victus si comparet, ne satisfacit iudicato pœna 14. Marcar. punitur, vel si respondet & succumbit in causa, temereq; a Iudicio recedit in pœna 14. Marcis condemnatur, & iam recta tam in summa Principali, quam in damnis, ac pœnis, itur ad executionem: In Criminalibus autem Causis multo magis idem fit. Quarum nomine si Rei conuincuntur, capiendi sunt illico iuxta hoc Statutum Kazimiri.

In Articulis, Castr. ex Terminis cōcitato astito recte vadia interponūt. L. xxiii.

Sigism. Petr. 1523.
Idem infra art. 14. de
Iudicio Officij Castr.

Progressus in Iudicio Castrē, talis debet obseruari secundū materiā subiectam in Articulis duntaxat Castrē ubi statim ex Terminis cōcitato ad satisfaciē. astito, addatur Ministerialis ad intromittendum cum Triplicatis uadijs.

Nihilomin⁹ a sentēcia Iudicis Castrē, vel Terrestris licet unicuiq; verbo ad Colloquia generalia, vel ad Conuentum Regni appellare. Lex xxv.

Sigism. Petr. 1523.
Idem lib. 4. cap. 25.
art. 1. de Motionibus
iudicatur.

Casu uero quo aliquis Iure Victus existens sententiā Iudicis suscipere noluerit, Volumus id pro Iure obseruari, ut liceat unicuiq; a sentēcia Iudicij Terrestris uel Castrē, non per uiam motionis Iudicis, sed simpliciter uerbo appellare ad Terminos Generales, tempore Quadragesimæ annis singulis, totiens quotiens in locis ad id deputatis celebrādos: Quibus Terminis Barones Regni uidelicet Palatinus, Castellanus, & ceteri

quarū exitus est mors, mutilatio mēbris, status, vel honoris diminutio, exilium seu bannitio. bonorū confiscatio & pœne alię huiusmodi, si Reus in secundo Terminis non cōparet, in Luaro condēnatur: postea concitatur ad satisfaciendū illi pœne in qua est cōdemnatus: & si cōparet, seruit illi desensio in Terminis cōcicatorio fieri solita: si uero Criminis cōuincitur, fit in instati executio. Quod si neq; in Terminis cōcitaror, sistit se, mox Iudex remittit Iure victorē ad loci Capiraneos pro executiōe reali faciēda. Quos etiam Rex literis suis iubebit hoc ipsum facere. Si autē in Terminis secundū de Citationis perēptorio paret, & Criminis cōuincitur, nec appellat: fit statim executio realis absque ulla concitatione. Si autē Impollesionatus sit,

37.

37.

nus, & cæteri Dignitarij, & Officiales Terræ illius interesse tenebuntur sub poenis in Statuto contentis. Et in defectu Terminorū Generalium Pars Appellans contra Appellatā in Conuentiōe Generali Regni, extunc in proximo celebranda causam hanc suā uigore Appellationis suæ huiusmodi poterit prosequi, & iusticiam suam experiri, Iudice a quo prouocatū seu Appellatum fuit, sine quauis reprehensione remanente. Nihilominus Iudiciū a quo appellatur, tenebitur Partibus litigantibus dare in scripto Propositiones, & Responsiōes, & eorū Cōtrouersias ex Actis suis, Terminūq; præfigere, in Terminis Generalibus uel in defectu Terminorū, coram Regia Maiestate prout supra.

Vt eadē Appellatio seu Motio Iudicis Castrensis, omisso Capitaneo ad Regni Comitia fiat. Lex xxvi.

Quia uero non infrequenter accidere solet, quod ob longam Capitanei absentiam a Capitaneatu, uel alias ob causas homines in Iudicio Castren. grauati in asssecutione iusticiæ negliguntur, aut retardantur: decernimus, ut deinceps in Causis Iudicij a Iudice Castren. omisso Capitaneo ad Conuentiōē Generalē iuxta priora Statuta Motio fiat.

Sigism. Petr. 1538.
Porro formulam mouendi Capit. aut Iudicis eius, siue p Procurat siue per Principalem, id fiat, uide lib. 4. cap. 25. art. 1. de mouendo Iudice Terr.

Si retractabit sentēcia Iudicis Castre.

27. honori Iudic. nihil noceat. Lex xxvii.

Et nihilominus ut Terrestrīū, ita Castrensiū Iudicum sentēcia: si quando retractata fuerit, Honori & bonæ existimatiōi illorū nihil nocebit.

Sigism. Petr. 1539.
Idem statut. repetitur lib. 4. cap. 25. de Redargutiōibus seu Motionibus Iudicum Terrestrium.

Sed Rex Sigismund, ob suum in Lith

uaniam discessum, in unū annum statuerat, ut a Castren. Iudicij decreto, ad Colloquia Motio fieret. Lex xxviii.

Quam uide Libro 4. Capitulo 27. de Colloquiis Articulo 7.

Cracouie 1540.

Literas Castren. Capitanei uel eorum Iudices subscribant. Lex xxix.

27. Ad obuiandum uero futuris falsitatibus, uolumus & decernimus, ut sicut Notarij Terrestris omnes Literas Iudicij Terrestris manibus proprijs subscribunt: Ita Castren. Literas subscribant uel soli Capitanei, uel eorum Iudices Castrenses.

1532.
Libro 3. cap. 8. art. 1. de Literis ac priuilegijs lib. 4. cap. 17. art. 3. idem repetitur.

Quæ uero sunt Salaria Iudicis, præte-

reaque Notarii Castrensis, pro Nembranis, Decretis, Inscriptionibus, ac Literis Pargameneis, & Papiraceis: & quod Notarii pro Labore quærendi nihil accipere debent, uide Libro 4. Capit. 26. de Officio Collegarū Iudicij, ac Partium peractō Iudicio, ac de Saliariis per omnes Cap. Artic.

f. iij. Artis

Qui Capitanei etiam Querelas Iudicant.

P R A E F A T I O.

Quia de Iure possessorio Lites promptam definitionem desiderant. Idcirco data est potestas Provinciarum Capitaneis, qui eas citius etiam diiudicent, quam eas, quae ad Iudicium Castrorum spectant, appellantur autem nostro more Officii Causae. Quod Capitanei proprium sit Officium restituere spoliatos vel quibus extra Controversiam hereditas debetur, mittere in possessionem. Quas itaque Causas seu ut ita dicam materias Capitanei Officia Iudicant, vel a quibus, & qua forma, aut quo fine introducantur Sigillatim patebit.

Capitaneus pro expulsionione e Dotalitio, & pro recenti crimine, tantummodo

per modum Querelae iudicet, & quod tempus recentis criminis

Alex. in Rad. 1505

Annus sit, & sex dierum Hebdomadae. Lex i.

Querebantur subditi nostri Maioris Poloniae, praesertim de Capite- 116
neatu Posnaniensi. Citationibus Capitanei se uehementer grauari: Quam obrem decernimus quod Capitaneus citare non debet ad Querelam nisi pro Expulsione Domini Dotalitialis, & pro Recenti crimine. Tempus autem Recentis criminis sit Annus & sex Hebdomadae.

De eisdem Literis per Capitan. in tribus casibus ad Querelam dandis. Lex ii.

Ex consuetudinibus.

Pro diuisione bonorum inter pariter succedendi habentes, etiam coram Commisariis disceptatur, de quibus lib. 2. cap. 1. art. 6. uide: & eiusdem sit mentio lib. 3. cap. 5. art. 1. de bonorum diuisione inter fratres.

Primo cum aliquis Dominam Dotem habentem expellit ex Reformatione: Secundo cum frater fratri diuisionem consentire non uult. Tercio cum aliquis aliquem expellit ex pacifica Tenuta. 129

Sed de Dominabus Dotalicionibus, & de alijs personis, e posse bonorum pacifica uolenter expulsis, haec lex intelligi debet. Lex iii.

Hoc Statutum de Citationibus Capitaneorum ad Querelam dandis uoluntus intelligi de Dominabus Dotalicionibus, ut scilicet pro ipsarum, & aliarum personarum de pacificis possessionibus expulsionione uolente liceat Capitan. Citationem dare. Reliquum eiusdem Capituli approbamus. 2

Quod autem Dotes non inscriptae sunt

nullae: quodque solum Crimine debetur his Mulieribus, quae non habent Dotem reformatam. Lex iiij.

Quae ponetur Li. 3. Ca. 6. de Iure Dotium Ar. 4. una cum alijs omnibus generis eiusdem.

Alex. Petr. 1505.

Si Mulier post mortem Mariti existit

in possessione

in possessione reformatorum bonorum, ac moritur: datur in-
 tromissio ipsa per loci Capitaneos Consanguineis
 eiusdem mortuæ Mulieris. Lex v.

Quæ Lib. 3. Cap. 6. Art. 5. de Iure Dotium post mortem viri vide.

Capit. tamē pro expulsione e particula *sigism. Crac. 1539.*
fundi nō iudic. sed Iudex Terr. Lex vi

Quam etiā vide Lib. 3. Cap. 6. Art. 5. de Iure Dotium post mortem viri.

Cum violenter aliquis expellitur de *sigism. Crac. 1543.*

bonis, quid ipse, uel Officium Castrense facere debent, Item si Tuto-
 res bona puerorum uenderent, aut si citatus pro uiolenta ex-
 pulsione ad munimēta sibi Dilationē reciperet. Lex vii.

Quam etiam Libro 3. Capitulum 6. de Iure Dotium Artic. 25. vide.

In Maiori Polonia Tenutarius bono-

sigism. Crac. 1540

rum coram Iudicio uel Officio Castrensi conuentus
 pecuniam tollit. Lex viij.

Cuius Capitulum eodem Artic. 11. fuit mentio: sed ponetur Libro 3. Capitulum
 9. Articulo 7. de eximendis bonis.

Quod etiā Officiū Capitaneale Iudicat *sigism. Crac. 1538.*

pro Telon. præter Ius extortis. Lex ix

Cuius fuit mentio supra de Iudicio Castren. Articulo 11. ponetur autem Li-
 bro 2. Capitulum 4. de Teloneis Articulo 2.

A R T I C V L V S XIII.

De Formula Iudicii coram Officio.

Officiū Castr. debet semp esse paratū *sigism. petr. 1523.*

37. Debebit autem Officium Castren. unicuique semper paratū esse in Re-
 centi crimine, in ministranda Iusticia, & exequenda re Iudicata: Exce-
 ptis duntaxat Festis Solennioribus, & diebus Dominicis, non expecta-
 tis Terminis Castren. quæ Causæ non debent differri ad Terminos
 Castren. sed sine celebratione Terminorū debent exequi.
*Idem fuit supra cap. 12. art. 12. de formu-
 la Iudicii Castren. &
 iterum infra art. 27.
 de Executione rei Iu-
 dicatæ ponitur.*

Forma Citationis seu Innotescētiæ Ca-

stren. ad querelam talis est. Lex i.

N. de N. Capitaneus, N. tibi Nobili N. de N. Innotescimus Nobile
 N. de N. contra te corā nobis in querela deposuisse, quomodo tu * ip-
 sum de pacifica possessione bonorum (hoc uel illo Iuris Titulo habi-
 turum & possessurum) expulisti, & uiolenter eiecisti. Quare uigore
 Regio & no-
 * uel. ad diuisionem
 bonorū A. B. illi tecū
 cōmunium & pari
 Iure successionis spe-
 ran. cōsentire nō uis
 Que sunt hinc Iudi-
 cio cū Castr. atq; Tere

rest. cōmunia: ut scilicet
sint cōcordes in
te. c. 1. Sigillū p. priu.

Importatiōes Citatio
nem tēpestiue. Mun-

sterial. recognitiōes
Dilationes: modi con

trouendi, pbandi,
testificandi, condem-

nandi, seu ut in hoc u
dicio dicitur, astitan-

di, uel euadēdi, decer

nēdi, a Decr. mouēdi
et cetera huiusmodi

uide supra ar. 12. &
lib. 4. Neq; enim huc

adferri poterant om
nia compendio.

sigism. Petr. 1. 5. 19.

Quæ dilatiōes citatis
uel Actorib. conces

dantur, uide infra li.
4. ca. 15. ar. 1. 2. & 3.

de Dilationib. Alia
etiam quæ sunt com

munia Iudic. Terre.
uel Castri. ex illis locis

petes, et huic Iudicio
accommodab. in hoc

tamē illa ab istis disse
runt qd hic tantū ad 4

septem dantur Dila
tiōes, illic longiores.

Quod si munimenta
intra 4. hebdo. pars

nancisci non poterit,
adferat Literas Iudic.

uel Capi. ex cuius As
sis munimenta debe

bat adferre, ad Offi
ciū: qd scilicet neque

Term. celebrati, neq;
Acta fuerint reposi

ta, et obtinebit ulterio
rem dilationem ad

producenda muni
menta sibi p̄fixam.

sigism. Petr. 1. 5. 4. 3.

Regio & nostri Officij Capitaneatus mandamus quatinus coram no
bis aut Officio nostro Castren. N. feria secuuda post festum N. in Ca
stro N. (ad Instantiam & instigationem eiusdem N.) compareas que
relis p̄fati N. & ad alia pro tunc tibi obijcienda (& declaranda) re
spondurus. Quod siue comparueris siue non, Nos ad ea quæ ad Offici
um nostrum spectant procedemus pro damnis uero exinde secutis:
Nec nō pro uulneribus sibi per te tūc tēporis illatis (si illata sunt) speci
ales sibi cōtra te reseruat Actiōes in foro cōpetenti. Datū in Castro N.

**Termini querelarū Castri, nō transpo
nantur, sed in duab⁹ septim. Iudicētur,
& de Dilationib. in eisdem. Lex ij.**

Termini ad Querelam uigore mandati facti, non transponantur si. 25.
mul cum alijs Terminis, sed semper in duabus septimanis Iudicentur:
& non habeant Dilationes nisi unam: hoc est, in secundo Terminio tan
quam peremptorio ludicari possunt, hæc tamen Constitutio modera
bitur & concordabitur per Commissarios supradictos, in omnibus
deinceps Terris obseruanda.

**Officiū semel etiam deliberat po
stea decernit. Lex iij.**

Quam uide supra in Formula Castren. Iudicii Cap. 12. Art. 12. Prætereaque
infra de Formula Executionis Art. 27. Item Cap. 14. de Officijs Succamerarii.

**Vt Terrestrium vel Castren. ita etiam
Officiorum Termini neq; reponi, ne
que suspendi debent. Lex iij.**

Repositio & suspensio Terminorū Terrestriorū, & Castren. esse non de
bet: ita quod Citationes & Causæ hominū nullo modo, neq; etiam ge
neraliter debent suspendi per Iudices ad alios Terminos. Quicūq; aut
Iudices, & Capitanei, uel Vicecapitanei, tales suspensiōes Iudiciorū sua
sponte fecerint, iuxta Statutū debent puniri: excepto si tales Repositi
ones ex consensu partiū fecerint, & propterea Vicecapitanei & Iudices
Castren. ubiq; debent esse possessionati sub pœna ammissiōis Offici
orum Capitanealiorū: Contra quos Capitaneos, Vicecapitan. & Iudices
Similiter etiam Nunciū illius Terræ instigare astringuntur.

**Post astitum Termin. Concitat. tripli
cata interponuntur. Lex v.**

37. Talis autem progressus debet obseruari in Iudicio Castren. secundū materiam subiectam in Articulis duntaxat Castren. nempe quod statim ex Termino Concitato astito, addatur Ministerialis ad intromittendum cum Triplicatis Vadijs.

Sigism. Petr. 1523.
Idem supra artic. 12.
de Concitatione Castr.
ad satisfaciend.

Vfus tamen alicubi
iam obtinuit, ut pri-
mo interponatur uas-
dium Centū uiginti
Marc. postea tripli-
catum.

**Motio vero Officij, quæ etiā libera est
vnicuique grauato, ad Regiam Maiest.
fit simpliciter. Lex vi.**

Ab Officio in Causis Officij simpliciter ad nos Iudex Castr. moueat.
**Causæ Officij ad Regem per motio-
nem deuolutæ, cito expediantur: neque cum Terminis
Regalibus suspendantur. Lex vii.**

Sigism. Petr. 1538.
Formula Motiōis lib.
4 cap. 25 de Motio-
nibus Iudicis prescri-
pta est.

Sigism. Crac. 1540

Quam Libro 1. Capitulo 2. Articulo 13. Lege 2. vide.

**Sed idem Rex Sigism. ob suū in Lit-
uaniam discessum in unū annū statuerat, ut ab Officij decre-
to ad Colloquia Motio fieret. Lex viij.**

Sigism. Cra. 1540.

Quam Libro 4 Capitulo 27. de Colloquijs Articulo 7. vide.

De eodem. Lex ix.

Rex Sigism. 1543.

Causæ Officij debent in suis consuetudinibus conseruari, & Motio
ad nos in illis fieri: Quod si tum a Regno abfuerimus ad Colloquia
cum negocio principali fiat.

ARTICVLVS XV.

Alia Capitanei Officia in vulneratos, & homicidas: Iudiciorū & Con-
uentuū turbatores, & pixidiferos: Quæ omnia citra Iuris
solitum strepitū ex Iuris tamen prescripto Capit.
facere ac exequi solent.

**Quod vulnera Iudicio Terrestr. uel Ca-
pitan. Officio ostendantur. Lex i.**

Sigism. Crac. 1510.

Quam vide infra Cap. 15. Artic. 5. & 6. de Nobil. vulner. ac homicidijs.

12. **An etiā Capit. homic. Regi deferat, &
ut homic. in fūdo Tur. sedeāt puid. L. ij**

Sigism. Crac. 1510.

Quam infra Li. 1. Ca. 15. Ar. 6. de homicid. vide, & omnia Stat. ad idē facientia.

**Quod Capita. punitet turbatores Iudi-
ciorum & Conuentuum, armaque tollet, & quæ poena sit, si ip-
se solus pacificator existens turbas ciet. Lex iij.**

Quæ Libro

Quæ Libro 4. Capitulo 9. Articulo 1. de Securitate Iudiciorum, & Conuentuum ponetur, attamē sit etiā mentio illius Lib. 1. Cap. 15. de Conuentioib. Ar. 7.

Capitan. prouidebit, ne uel Equites, uel Pedites Pixides deferant, præterquam in Terris Ruffiæ. Lex iij.

sigism. Petr. 1519. Nemo deinceps tempore pacis siue Eques siue Pedes Pixides breues 27.
idem lib. 6 capitu. 1. quas Rucznicze uocant deferre audeat: ab hac tamen Constitutione
articul. 1. de Bello. Terras Ruffiæ liberas esse uolumus, quæ parata arma contra insultus
hostium habere semper solent, & debent.

ARTICVLVS XVI.

De potestate Capitanei in Cortifanos, Decimatores, Excommunicatos, Monachorum bona, & Hereticos.

Cortifan. Roman. quatenus capita. Iudicat, & audaciā illor. cohib. pscript. Lex i

Quam supra Lib. 1. Cap. 4 Art. 2. & 3. de Cortifanis, & Clericis uide.

Quas Decimas capita. tollunt. Lex ij.

idē lib. 1. cap. 4. art. Si Spiritualis aut Prælati pro Decimis minutam pecuniam recipere 36.
6. de Prouētib. Cler. noluerit, Decimam pro qua forisauit, perdet: quæ per Capitaneos aut
Decimis & repetitur lib. 2. cap. 6. art. Official. nostros pro nobis recipietur, & pro nostra utilitate cōuertet,
articulo 4. de Monetis.

Capitan. sustinen. censuras vltra annū cogit satisfacere Iudicato. Lex iij.

Quam Libro 1. Capitulo 4. Articulo 9. & 10. de Spiritualib. Iudiciis uide.

Capitaneus cum Episcopo, eiusue Vicario Monialibus ex fructibus fundi illarum hæreditarij, pensionem annuam constituit. Lex iij.

Quam uide supra Libro 1. Capitulo 4. Articulo 12. de Monialibus Lege 1.

Hæretici & fautores eorum qualiter p

Capitan. in uita & bonis ipsorum puniendi sunt. Lex v.

Quam supra Libro 1. Capitulo 4. Articulo 15. de Hereticis uide.

ARTICVLVS XVII.

De Officio ac potestate Capitaneorum in Ciues, Mercatores, & Opifices.

De Nobilibus in ciuitate captis Capitaneus etiam cognoscit. Lex i.

Quam infra Cap. 15. Art. 4. vide. Attamen inter Leges Ciuiū fiet mētio eiusdē.

Capitaneus etiam Bidgostien. Oppi Alex. Petric. in Rad.

119 danos cohercet, ne Nobiles uendere frumenta prohibeant,
sub poena quatuordecim Marcar. Lex ij.

Quæ ponetur Libro 3. Capit. 1. de Libertatibus Nobiliū Art. 4 sed Lib. 1. Ca. 16. de Ciuib. attingitur. & iterum Lib. 5. Cap. 2. Artic. 6. de Ciuitatib. Prussia.

Ergo neq; Capitanei, neq; ciuitatum

Officiales prohibebūt, quominus Nobiles, aut extra Regnū eue-
hant sua frumenta, aut aduenientib. aduenis uendāt. Lex iij.

sigism. Crac. 1531.

Quæ Capitulo 16. de Ciuibus Art. 11. attingetur, sed inter Nobilium fundos
rum Libertates Libro 3. Capitulo 1. Articulo 4. ponetur.

Quod vlnatim, aut talentis non mercē

sigism. Crac. 1507

tur in Villis, Capitaneus prouidebit: exceptis tamen pecori-
bus & pecudibus ac frumentis. Lex iiij.

Quam infra Capit. 16. de Ciuibus vide Artic. 9. & fit etiam mentio eiusdem
Capitulo 16 de Kmetonibus Capitulo 17. Articulo 4.

Quod autē neq; Iudæis istuc ipsum *sigism. Petr. 1539.*

facere licet. Lex v.

Quæ videatur Libro 1. Capitulo ultimo de Iudæorum Mercimoniis.

Sed in foro ciuitatū publico ne sint *Kazimir. Tertius in Nyeffoua.*

95. prohibitiones Capitaneus uideat: Alioqui idem Capitaneus
poenam trium Marcar. Ciuibus irrogabit. Lex vi.

Quæ Capitulo 16. de Ciuibus Articulo 10. ponetur.

Vt in Nundinis ciuitatū Leopoliē. *sigism. Petr. 1538.*

Lublineñ. Polnaniēñ. & Varssouieñ. aliorumq; Oppidorum
libera sit uenditio rerum per ulnas & talenta, poena

Centum Marcar. Rex cogit. Lex viij.

Quam infra Capitulo 16. de Ciuibus Articulo 10. vide.

Etiam capitan. cum Palatino & alijs Di-

gnitarijs, mēsuras, pondus, formas et precia rebus Mercatū ex/
positis, uel Mechanicis imponit. Lex viij.

Quam Capitulo 16. Articulo 10. de Ciuibus vide.

Quodq; Capitan. Palatini constitutio

nes exequi debet, sub poena Exautorationis, uel Centū Marc. Lex ix.

Prelati Petricouie.

Quæ etiam Capitulo 16. Articulo 10. videatur.

De viarum uero publicarū latitudine

g ij emetienda

ernetienda. Item de frequentatione, securitate, ac occlusione
custodiēda, per locorū Capit. & eorū Notar. Lex x.

Quam vide infra Capit. eodem Artic. 20. sed latius Lib. 2. Cap. 5. omnia Statuta simul. super his rebus congesta, & Teloneis coniuncta ponuntur.

ARTICVLVS XVIII.

De Officio ac potestate Capitaneorum in Colonos & bonis Regalibus dimittendos, Iudicandos, vel Captiuandos. Item de filiis Kmetonum Vagis, Profugis, Mendicis, Furibus, ac Malefactoribus.

Capitan. Tenuarū, Cīues Regnī, Ter-

Kazimir. Tertius in rigena ac Spirituales profugos, sub poena triū Marc. restituāt. Lex i. 95.
Nyeßona 1406. Quam vide infra Capitulo 17. Articulo 4. de Profugis.

kmeto fugitiuus tā de Regalibus, quā

non Regalibus bonis in peremptorio Terminō repetitur, & quod Ca- 108
pitanei non mittantur a loco Iudicij, nisi prius pro poenis ca-
uerint, alioqui poena xiiij. Marc. percellantur. Lex ij.

Quam vide Capitulo 17. Articulo 5. de seruitutibus Kmetonum.

Itaque Coloni fugitiui tam per Capi-

Sigism. Crac. 1505 taneos quam per Officiales Ciuitatum, propter concordiam seruan- 6.
dam restituantur, prater Inquilinos. Lex iij. Quę ibidem uideatur.

Pro kmetonibus fugitiuis in Iudicio

Terrestri vel Castr. agitur. Lex iij.

Quam vide & omnia huiusmodi Statuta Capitulo 17. Articulo 8. & Libro 4.
Capitulo 11. Articulo 3. formam Citationis pro Kmetone Profugo.

Filij kmetonū si plures fuerint, ad stu-

dia Literarū seu Artificiorū, uel ad seruitia mittantur, sub Lite- 66.
ris testimonialibus Capitanei, seu Nobilis. Alioqui si
unus sit filius, uel huius Violator Statuti, un-
decumq; extradatur. Lex v.

Quę infra Capitulo 16. Articulo 6. ponetur.

kmetones, Hortulani, & eorū fili, a Do-

Sigism. Crac. 1532. minis suis profugi, per Capitaneos, uel per Officiū Ciuile capti-
uentur, Dñs aut eosdē repetens xij. gros. soluat. Lex vi.

Quam vide Libro 1. Capitulo 16. Articulo 7. de Vagis.

Laicos mēsis tēpore de Regno in Si-

lesiam uel Prussiam exire Capitanei, locorumue Do-
mini prohibeant. Lex viij.

Quę Libro 1. Capitulo 17. Articulo 7. de Vagis uideatur.

Rusticos extra

Rusticos extra Regnum laboratum, Prelator. Petr. 1503

112 Capitaneus non mittet. Lex viij.

Quæ Capitulo 17. Articulo 7. de Vagis videatur.De fugitiuis ad Silesia Cap. arcē d. L. ix sigism. Petr. 1518.Quæ Capitulo 17. Articulo 7. de Vagis ponetur.Porro Rusticos vagos Castren. vel Ci sigism. Petr. 1519.uile Officium detineat & fossis Ciuitatū aut Arciū mancipient. Lex x.Quæ infra Capitulo 16. Articulo 7. de Laicis vagis videatur.29. Simile quod Ociosos, Vagabūdos, nul sigism. Petr. 1523.lisp̄ seruitijs aut artibus addictos Capitanei locorum perqui-rent, & eosdē Nobil. in suis bonis coherceri permittātalioqui citati, illos statuent. Lex xi.Quæ ponetur Capit. 17. Artic. 7. & Libro 2. Capit. 11. Art 6. de Furtis.Rex ad Capitan. dabit literas, vt Sta-
tuta de Golothis, Inquilinis & vagabū
dis condita exequantur. Lex xij.Hac ratione, in petitione de Golothis & Inquilinis uagabundis facta
constituimus, & decernimus, ut Statuta super his iam dudum condita
per Capitaneos locorum diligenter exequantur: ad quos etiam admo-
nitionis causa literas dari faciemus. sigism. Cras. 1538.
Idē cap. 17. de Kmen-
tonibus repetatur.

Mendici certo numero vbicq̄ fouendi

103 sunt, & sub signis Ciuium, in Ciuitatibus: Plebanorum ue-
ro in Villis mendicent: alioqui in manus Capitane-
orum uel Dominorum tradantur. Lex xij.Quæ Capitulo 16. Articulo 7. de Ciuitatibus videatur.Alber. Petr. 1496.

ARTICVLVS XIX.

De Officio ac potestate Capitan. in bona Regalia.

115 Qui literas super bona Regalia amit-

tit, coram Capitano, & Palatino suæ Terræ de amissis protestabitur,
infra annum, quo lapso nisi protestabitur carebit innouatiōe. Lex i.Quam vide supra Capitulo 6. de Palat. Officiis Articulo 7. attamen Libro
2. Capitulo 1. Articulo 4. & 5. reperetur.

Item qua ratione defendant Capitan.

Regalia bona & quod sit illius in Iudicio Cōmissar. Officiū. Lex ij.Quā vide Lib. 2. Cap. 1. Artic. 4. & 6.

g iij ARTIC.

Officia Capit. circa Salinas, Flumina, Telonea, ac Vías.

Capitaneorū omnia Officia circa Salinarios prouentus. Lex i.

Quæ Libro 2. Capitul. 2. Artic. 2. de Salinariis prouentibus videatur.

Circa Flumina Regni. Lex ij.

Quæ Libro 2. Capitulo 3. videatur.

Circa Telonea aquatica & Terrestr. noua & vetera & foralra. Lex iij.

Quæ Libro Secundo Capitulo Quarto videatur.

Item in securan. dilatan. ineun. ac occluden. Regni uis, atq; Corio, Equireis, & Bobus extra Regnum non pellendis. Lex iiij.

Quæ Libro Secundo Capitulo Quinto videatur.

ARTICVLVS XXI.

Officia Capitanei circa Moneram.

Capitan. monetā Swidnicen. atq; aliam falsam, e Regno excludant, Brachatā accipere cogant, & ualorem Aurei Hungaricalis custodiant. Lex i.

Quæ Libro 2. Capitulo 6. Articulis omnibus videatur.

ARTICVLVS XXII.

Quod Capitanei exigant pœnas fisco debitas, vide Libro 2. Capitulo 8. de Pœnis.

ARTICVLVS XXIII.

De rebus male usurpatis auctoritate Capitan. repeten.

De facionato Terminō corā Capitan. in una septimana præfigi solito, & hoc si Res aliquæ arrestatæ non extraduntur. Lex i.

Quæ Capitulo 11. Articulo 5. videatur una cum aliis ad id facientibus.

De foresta Regia, & de Pignoribus acce-

ptis, et general. omnia Offic. Capit. eiusue Offic. Castr. de eo collec. L. ij. Quam vide infra Libro 3. Capitulo 11. Artic. 4. de usu Sylvarum & Pomeriorum; Item Articulo 5. de Pecoribus, & per illa damnis datis, & ad forestam Regiam depellendis, vel per fideiussoriam cautionem eliberandis.

De Treugis pacis seu saluo conductu

35.
36.

ab Episcopo Cracouiē. seu Cracouiē. Sandomiriē. ue

Kazi, in Visl. 1368.

Palatinis dandis de Regno ob aliquod crimen, metu

Regis aut Capitanei fugientibus. Lex i.

Cursus Libro 1. Capitulo 4. de Episcopis, Articulo 7. fit mentio. Item Capitulus
lo 6. de Palatin. Arramen Libro 3. Capitulo 14. de Treugis pacis ponitur.

Porro Capitan. saluos conductus Ter-

116 rigenarum Oppidan. Kmeton. aut Seruis, non dabunt: sed tamen cui-
que conquerenti patrociniū iuris debetur. Lex ij.

Alex. 1505. in Rad

Quæ Libro 3. Capitulo 14. de Treugis pacis videatur.

ARTICVLVS XXV.

Omnis Capitaneor. potestas in tuēdis

Finibus Regni ab externis, Libro 5. singulis Capitulis descripta habetur.

ARTICVLVS XXVI.

Omnis capitaneorū potestas in Nobi-

les ex debito Terrestrī merentes, Libro 6. Capitulo 1. 2. & 3. videatur.

ARTICVLVS XXVII.

De vltima Executione Rei Iudicatæ per Capitan. faciē.

Qui renunciat Terræ, proprioq; Distri-

ctui, cogitur respondere in Districtu in

quo se responsurum obligauit: tandem obtenta re Iudicata Capitane-

us sub quo manet, uel alioqui bona Perlucris obnoxia habet Victus,
faciet Executionem huiusmodi Perlucrorum, quæ sub Sigil-

lis Iudicij Capitan. Officio ostendi debent. Lex i.

123 Item si quis renunciabit Terræ & proprio Districtui, debet responde-
re ibi, ubi renunciañ. se inscripsit: & cum super tali Res obtinebitur lu-
dicata, alias Perlucrabitur: Idem qui lus perduxit, equitabit ad Capi-
taneum illum sub quo manet Victus: Capitaneus tandem ille Execu-
tionem faciat Rei Iudicatæ: alias illorum Perlucrorum in alio Distri-
ctu lure obtentorum.Ex consuetud. Ter-
ra Cracouiē. Idem
supra cap. eodem ar-
tic 11. de Art. Castri.
et lib. 4. cap. 7. ar. 1
de Euocatiōibus ex-
tra proprium Distri-
ctum.

Ne aut capitanei, & eorū Burgrabij, cū

109 sint a Regia Maiestate dotati, ubiq; ab Intromissione in bona, uel so-
lutiones, uel munera recipere audeant, Ministeriales uero dū-
taxat salarijs gaudebunt, arca id dari cōsuetis, Lex ij.

Alber. Petr. 1496.

Item quoniam

Item quoniam subditis nostris, uel ex Re Iudicata siue alias Perlucris uti Iudicialiter dici consuevit: siue per Emptionem, aut Resignationē, Donationem, Deuolutionē, aut alia ratione bonorū Intromissiones petentibus Officiales nostri uidelicet locorū Capitanei Vicecapitanei, & Burgrabij eorundem consueuerant a qualibet Intromissione solutiones extorquere insolitas: Cum uidelicet pro parte Capitanei decem Marcæ, & pro parte Burgrabij una sexagena Polionicalis, per eos qui intro-mittebantur iussu Capitaneorū dari consueuerant. Nos cerneñ. istud introductum esse sine Iure, quinimmo cū grauamine subditorū nostrorum, decreuimus, & Statuimus, ut cū Capitanei nostri salarijs & intro-itus specialibus ac in certis locis de Mensa nostra prouentibus Regalibus fuerint, prout sunt, dotati ubiq;: quorū ratione, sicut ad exercenda debita eis annexa Officia, sic ad omne Iusticiæ ministeriū eis incumbens, & dandas eas Intromissiones obligantur: propter quod a modo in perpetuum, prædicti Capitanei & Burgrabij eorundē, in uniuersis Regni nostri Terris, pro tempore existentes, aut prædicta, aut alia forsan exquisita, uel exquirēda salaria, uel munera, pro Intromissionib. a subditis nostris exigere, extorquereq; non debeant: a quorū solutione eodē subditos nostros in hac parte, de speciali nostræ benignitatis gratia absoluimus euiternæ. Tamen uolumus ut circa easdem Intromissiones debita Ministerialiū salaria soluantur iuxta morem solitum.

Capitanei & Burgrabij ab Intromissionib. salariū habebunt, iuxta Statutum superius Regis Alberti. Lex iij.

Alex. in Rad. 1505 Capitanei introligantes quemquā in bona de Brachio Regali non recipiant decem Marcas. Similiter Burgrabij sexagenam: alias iuxta Statutū Iohannis Alberti Regis, quo istud prohibetur, se conseruent. 116

Quin omnes Capitanei suorū Districtuum Perlucra exequantur, sub poena centum Marcarum. Lex iij.

Alex. Rad. 1505.

Propter differentias inter Capitaneos Terrestris & Particulares Districtuum pro Executione Perlucrorū nonnūquā excitatas, cum eorū alter in alterū Executionē differret, consueuerant negligi subditi nostri in effectu habendo Iusticię, iam pridem decrete: Iccirco Statuimus quod Capitanei Districtuū tenentur & debent exequi omnia Perlucra, contra omnes sui Districtus subditos sub poena Centū Marc. 119

Similiter Rex Sigism. centū Marcarū,

uel alioqui

uel alioqui Exautorationis poenam statuit, contra Capitaneos negligentes exequi ea quæ ad eorum Officiū, & generaliter ad alias pertinent administrationes. Lex v.

3. Ut Officiales & Dignitarij diligentius intendant executiōi Iudiciorū & administrationū eis incumbentiū, innitendo prioribus Constituti-
onibus, decreuimus, ut quotiens Capitanei in exequendis hijs, quæ ad
ipforum Officiū pertinent negligentes reperti fuerint, si in obligatione
bona Capitaneatuū suorum teneant, puniantur poena Centū Marcarum,
de eorum summa eis defalcandarū: Si autē in liberis bonis Capitanei
extiterint, priuatiōe Officij Capitaneal, uolumus esse puniēdos.

Deinde Rex Sigism. poenam 100. Marcarum inter Victore & inter Reg. Ca-

meram diuidendam statuit in Capitaneum, qui neglexit exequi rem ludicam. Lex vi.

36. Quod si aliquis Capitaneus in facienda huiusmodi executiōe negligēs
37. esset, aut remissus: extunc Victori totiens quotiens succūbet poenam
quingenta Marcarū pecuniæ usualis, & aliam similē poenam nostræ
Regiæ Maiestati: pro quibus poenis in præsentia nostræ Regiæ
Maiestatis citatus in primo Terminō tanquā perēptorio parere, ac pro
poenis præmissis parti, & fisco nostro Regio luitis satisfacere similiter
totiens quotiens tenebitur, & debet: Et nihilominus sub eisdem poenis
exequutioni satisfacere teneatur, ad maximum in duabus septimanis
gradus superius expressos explendo.

Sed idē Capit. negligē. executionē iam
parti totā poenā 100. marc. succūb. L. vii

Quia Capitanei in executiōe rei ludicæ solent esse negligentiores in
detrimentū eorum, qui iusticiam habent, & sententiā obtinent, quibus
prouidere uolentes, decernimus ut poenā Statuti ab huiusmodi Capitaneis
executionem negligente nobis debitam, Pars Astorea totam
assequatur, & habeat.

De eodem. Lex vii.

Volentes cauere ne grauetur Nobilitas renouamus Statutum, ne Officiū
Castreñ, aliquid accipiat ab Intromissione.

Rex tamē dabit literas tā ad Dignitarios quā ad Capitaneos, quibus ad satisfaciē-
debito suo admoneant, Lex ix.

h

In petitione

sigism. Crac. 1507
supra etiam idē pos-
itum est cap. eodem.

1 5 2 3

sigism. Petr. 1538.

De eodem sigism. An-
gustus Petr. 1550.sigism. Crac. 1532.
Idem etiam supra ca.
5 art. 3. de Dignita-
tibus conferendus.

In petitione facta de exequen. Officijs Palatinorū, Capitaneorū, & aliorum Officialium Terreſtriū: & ſi ſciamus expreſſe ſuper eo eſſe ſcripta Statuta, poenafq; in illis contra negligē. ſua Officia eſſe adhibitas. Nihilominus tamē Nunciorum & Nobilitatis Regni noſtri petitioni ſatisfaciē. dabimus ea de re literas noſtras ad prædictos Palatinos, Capitaneos, & alios Dignitarios, ſeu Officiales: quibus ad ſatisfaciendum debito ſuo illos commonebimus.

Nam Officium ſemper debet eſſe paratum, in recenti crimine, in miniſtranda

Idem lib. 1. ca. 4. art. 6. de Offic. Episcop. in Ecclef. Chriſti lib. 1. cap. 2. artic. 12. de formula iudicij Caſtr. & art. 14. de forma iudicij coram Offic. Capitanei. **da luſticia, & in Exequenda re iudicata, præter feſta ſolenniora, & dies Dominicos, idq; nō expectatis Terminis Caſtreñ. Lex x.**
Debet autē Officium Caſtreñ, unicuiq; ſemper paratū eſſe in recenti crimine, in miniſtranda luſticia, & exequenda re iudicata: exceptis duntaxat feſtis ſolennioribus, & diebus Dominicis, non expectatis Terminis Caſtreñ, quæ Cauſæ non debēt differri ad Terminos Caſtreñ, ſed ſine celebratione Terminorum debent exequi.

Sed lite pendēte concordia tentantes a poenis quibuſvis abſoluunt. Lex xi.

Ex Priuil. Jagell. Icaſ. alnen. Idem ubi. 1. ca. 6. de Palat. art. 3. & lib. 1. cap. 7. artic. 1. de Caſtellanis. **Item ſi qui Terrigenæ, aut quicuiſq; aliq; Incolæ Regni Poloniæ prædicti, pendente lite in iudicijs, pro quibuſcūq; Cauſis, concordare uoluerint: a poenis noſtris ac iudicum & Subiudicū, Palatinorum, & Caſtellano rum eoſdem liberos facimus, & ſolutos.**

Nā Capit. Terrigen. tantū Iure victos ad ſolutionē poenar. cōpellāt. Lex xii.

Sigifm. Crac. 1507. Item etiam lib. 4. ca. 21. art. 1. de lite pendente ac iudicata. **Capitanei, ipſorumq; Iudices, & Burgrabij ad ſolutionem poenarū, quæ ex iudicato debentur, Terrigenas compellant.**

Nihilominus poenas Iudicialiter decretas ſubditis ſuis Rex nemini debet conferre. Lex xiii.

Ex Priuil. Jagell. prope Czer. eſt eiſdem mentio libr. 3. cap. 1. art. 1. de liberatib. fundorū Nobilitatis.

Præterea ut inter Nobiles Regni noſtri & alios ſubditos iurgia, contentiones, diſſidia, ſtrages, & homicidia ſubmoueātur: quæ poſſent uerſimiliter ſuboriri, cum poenas noſtras, quæ nobis de iudicijs noſtris proueniunt familiaribus uel alijs ſubditis noſtris ad eorū importunas petitiones ab illis concederemus exigendas, qui ad illas nobis cōdemnantur: Proinde præſenti ſcripto pollicemur, nunquā alicui huiuſmodi poenas in

di pœnas in subditis nostris dare, assignare, & deputare, ex quacumq; causa uel ratione, sed eas per Officiales nostros pro nobis faciemus exigere: aut eas illis qui nobis ad eas sunt obnoxij pia mansuetudine indulgere, uel alias de exactis disponere iuxta nostram Regiam uoluntatem.

Pro pœna autem, obligatiõe, aut fideiussione

Dñi, subditus Villanus pignorari nõ debet, sed Dñs. Lex xiiij.

Quam uide Libro 1. Capitulo 17. Articulo 3. de Kmetonibus.

Kazimir. Magnus
Villic. 1368.

Sed pœnæ ob literæ dictionis vni⁹ ali-

32. osq; huiusmodi defectus, & a Coadiutoribus solui solitæ cassantur: Exceptis pœnis post Decretum negotij Principalis fieri ac decerni solitis. Lex xv.

Sigism. Petr. 1523.

Quam uide de Exceptionibus Libro 4. Capitulo 16. Articulo 3. & est etiam mentio etiam Libro 4. Capitulo 21. Articulo 1. de Lite pendente ac ludicata.

ARTICVLVS XXVIII.

**Qualiter Capitanei locorū procedant
Brachium Regale extensuri in execu-**

tione Rei Iudicatæ seu Perlucrorum, Alexander Rex
ordine infra scripto docet. Lex i.

Hæc ratio exequenda
de rei iudicata in
lonia Maiore obfer-
uatur.

3. 4. In primo processu Regalis Brachij, loci Capitaneus sub cuius Iurisdictione Pars Victa esset, pro prima uice, cum parte Victore rem Iudicatam seu Perlucra in scripto sibi representata, aut cum suo Procuratore Ministerialem cum duobus Nobilibus ad bona partis lure conuictæ dirigeret, & præsertim ad talia bona super quibus Perlucra censentur esse lure obtenta: sed ut in stylo Iuris nostri dici consuevit, perducta: & super quibus Processus Iudiciarius uidelicet Pignoris, & Intromissionis continuabatur: Qui quidē Ministerialis ueniens ad bona huiusmodi, si in eisdem fuerit præsens Dominus loci, uidelicet lure cõuictus, aut suus Officialis, uel Vuladarius illorū bonorū, & coram Kmetonibus iuxta continentiam & exigentiam Perlucrorū Victorem in ipsius Perlucris de Brachio Regali auctoritate Capitanei loci coram Nobilibus intro mittet, dabitq; ei Intromissionem realem, & obedientiam Kmetonū consignabit: inhibendo lure conuicto, quod non audeat Victorem de cetero in possessione & Intromissione isto modo sibi data impetere, & inuadere quouis modo, sub Vadio M. M. quod Vadiū fit literale, sub titulo loci Capitanei summā fere similem Perlucrorū non excedens, in quibus Intromissis bonis Victorem intromissū iuxta consuetudinem relinquet, aut saltem eam ipsam possessionem sibi tradet. Quæ de Brachio Regali Intromissio pro prima uice facta, & Vadij interpositio ex recognitione Ministerialis & Nobiliū in Actis Castreñ. debet modo & ordi-

Vadium interpositū
nō excedat summam
Perlucrorum.

h n ne Iuris re-

Primum & secundū
Vadium Aſtori de-
betur, nō Capitaneo.

ne Iuris recognosci, alias reponi & actuari sufficienter. Vadium tandē illud etiā si pro secunda uice interpositū esset, ubi Capitaneo nullam facit fatigam, parti debetur, non Iudicio neq; Regiæ Maiestati: ea ratione, quia Pars ipsa Ministerialē & Nobiles in suffragium Brachij Regalis impensis conducit priuatis.

Si Intromissio isto modo data esset, aut adēpta, aut impedita uolenter, Victus pro Vadio cōdemnatur. Lex ij.

Posteaquā Victor intromittitur de Brachio Regali, si casu quocumq; uiolento eius Intromissio seu possessio uiolatur uel irritatur: necessario Victus ille seu Conuictus contra quē processum erat, ad Iudiciū Castreñ. citandus erit pro Vadio: & in uno ac primo Terminō siue cōparuerit, siue non, in Vadio condemnetur, omnibus Dilationibus & subterfugijs prætermisissis.

Pro secunda uice Intromissio de Brachio Regali. Lex iij.

Si possessio seu Intromissio, sic ut supra scriptum est, Vadio non obstante irritabitur seu uiolabitur: tunc præmissa ista citatiōe & condēnatione pro Vadio prædicto, de quo supra, iterū Ministerialis secunda seu altera uice cum Nobilibus & Actore aut suo Procuratore per Capitā. debet ad talia bona modo priori pro secunda uice mitti, & omnia prout in prima Intromissione fuerunt, secunda uice faciet, hac ipsa secunda uice de Brachio Regali tam in Perlucris quā in Vadio Intromissionem dando, iuxta continentiam Vadij & Perlucrorū: dataq; Intromissione duplicabit Vadiū, ut scilicet Vadium literale maiorem dupliciter summam continens daret, & relinqueret interpositum inter intromissum Victorem & Victum.

Si Intromissio pro secunda uice data irritaretur. Lex iiii.

In quantum ipse Iure conuictus adeo rebellis proteruus & uiolator Iuris communis Regni esset, Sic quod Intromissionē pro prima & secunda uicibus, de Brachio Regali datam contēnendo uiolare præsumeret: extunc prout prius pro Vadio ad Castrum citetur. Et similiter præmissis præmittendis ut supra scriptum est absq; omni indulto Dilationum, excusationumq;, in primo Terminō siue comparuerit siue non, in Vadio peremptorie & Iudicialiter condemnetur.

Pro tertia uice

Pro tertia vice personaliter Capit. executionē finalem ita facit. Lex v.

Demum post primam & secundā uices prædictas si iterum Victus ageret rebelliter se manu seu Brachio opponendo Regali, mouebitur Capitaneus personaliter de sede Regali (cui in Officio Capitaneatus præsidet armatus & prouisus) sic ut temeritatē uiolatoris uinceret: ibitque cum Ministeriali, & cum Victore ad bona huiusmodi cum Perlucris: sicque Victorem auctoritate Brachij Regalis, & sui Officij accitis ut præsentessent: hi scilicet, Victor, aut factor, aut Villicus prout supra coram quibus modo supradicto Ministerialis primis uicibus intromittebat, pro tertia uice realiter intromittet Victorem in Perlucris & in Vadijs pro omnibus uicibus interpositis, eiecto abinde manu potenti Victo. Præterea ne Capitaneus frustretur impensis per id ad eum factis, immediate dabit & relinquet Vadium literale inter partes Triplicatū: Quod quidē ibidem relinquet saltē Kmetonibus illud dando, pro quo Vadio si expediet Processus sit, sic ut supra ad condemnationē. Executionem autē eam ultimam, Capitaneus eque bene per alium, ut per se, faciet, si commodè potest: sin aliter, tunc ibit solus ipse Officij debito satisfactorius: habebit tamen secum Ministerialē, & Nobiles Capitaneus siue per se siue per alium istā facere executionē Perlucrorū, in bonis, in quibus Perlucra sunt obtenta seu perducta faciendo. Cumque daturus est Intromissionē huiusmodi in Perlucris, & in Vadijs, si bona ualorē Vadorū et Perlucrorū ferre possunt, faciet Intromissionē, dando unū Laneum possessionatū, de quo una Marca annuatim proueniret, in quibuslibet decem Marcis: Si autē Lanei non sunt possessionati seu Censuales, tunc Intromissio detur, in agros in quibus duodecim Cori Siliginis seminari consueuerunt, aut seminari uerisimiliter possent, agros uidelicet intelligendo, pro Marca Censui annui. Et si tam possessiones, quā agri, & alia huiusmodi, in quibus bona sunt (intelligēda) & in quibus executio Perlucrorū faciendā esset, deficiunt: eaque Victus non haberet: tunc ipso iure conuictus, propterea quod iuris processum ad hęc ultima iuris puncta temere sustinuit, capiatur in persona, sitque eius captiuatio relaxanda uel non relaxanda, in uoluntate Victoris, usque ad satisfactionem, pro Perlucris & pro Vadijs faciendam.

Capitaneus tenet sedem Regalē, & quā auctoritate pro tertia uice iure Victorē intromittit.

Capitan. per uices gerentem potest executiū iudicium.

Laneus agri datur in decem Marc. Perlucrorum.

si Lanei agrorum non sint.

si Victus nulla bona haberet, captiuatur.

Instructio ad finalem possessionis assignationem. Lex vi.

4. Cum hæc sunt in prima, secunda, & tertia uicibus, ut sunt abunde suprascripta: Eam quisque loci Capitaneus seruabit instructionē, circa suā ipsius, aut sui uices gerentis, uel alterius nomine suo de Brachio Regali

h in missi execu

Qua uerborum for-
mula Capitaneus Vi-
ctores in bona Victi
intromittit.

missi executionem, in loco hereditatis, seu Villæ, uel bonorū Perlucra-
torum constitutus ipse Brachij Regalis Executor, uocabit Conuictū, si
est præsens, uocabit etiam Kmetones: præsertim illos in quos est Intro-
missio danda, quibus declarabit seu declarari faciet Perlucra & Vadia;
alias notificabit ea: Simul etiā literas Perlucrorū seu Executoriales co-
ram Ministeriali & Nobilibus eis ostendet, intimabit, & publicabit.
Sic quoq; Capitaneus per se, aut alius nomine Capitanei dicet, audi ea;
& attende Ministerialis: Ego Capitaneus iuxta Officiū, aut alius sic.
Ego iuxta Officiū Dñi M. Capitanei, de Brachio Regali, Nobili P. de
G. in eius Perlucris & Vadijs trado Intromissionē in istam Villā D.
uel ista bona P. aut in istum Kmetonē, seu Laneum, uel in istum, aut
istos agros, dicetq; Capitaneus (si per se intromittit) & interpono Va-
dium C. Marcarū per istas literas, aut alius nomine Capitanei Vadiū
siue Regium, siue Capitanei tenens dicit. Et istud Vadiū Centū Marc.
per Maiestatem Regiā, uel per Dñm Capitaneū interpositum, in hīs
literis scriptum, tibi Ministerialis do, & tu tandē iuxta Officiū tuū
istud Vadiū Conuicto notifices, & ei sibi iuxta consuetudinē luris il-
lud des uel in domo hic sua relinquo, quod tamen Vadiū sit Tripli-
catum, ut supra scriptum est. Dices uero quod ipse Cōuictus se in bo-
na ista, ad quē Victore intromisi, nec per se, nec per submissas personas
intromittere debeat, neq; intromittat, in eisq; Victore nullis molestā-
tionibus seu turbationibus uel impedimentis aggrediatur: Vobis autem
Kmetonibus uniuersis istorū bonorū Incolis mando, ut ipsum Dñm
P. de G. pro uestro Dño habeatis, sibiq; obediatis, tanquā uestro Dño
subditicq; eius sitis, usq; ad totalem solutionē & satisfactionē omnium
Perlucrorū & Vadorum: & hæc omnia coram te Ministerialis & co-
rā uobis omnibus, qui estis præsentēs testificor. Eijciatq; Conuictū de
bonis, & pace facta Victori in bonis Perlucratis, exeat de bonis Capit.
**Si Victus se, ac bona sua defenderet:
non kmetones, sed ipse proscribatur,
& capiatur. Lex vii.**

Nihilominus, si non obstante isto Processu, & Intromissione tot uici-
bus data, ac Vadijs tot uicibus interpositis, luri & Brachio Regali Vi-
ctus non pareret, aut se defenderet, & Intromissionē, & pacificam pos-
sessionē non admittendo: Tunc Capitaneus seu Vicesgerens eius in
hac parte, non inferat ullā Victi Kmetonibus uel seruitoribus eius ui-
olentiam, nec sinat quenquā uerberari, aut uulnerari: Sed ipse Victus,
cum familia, & coadiutoribus suis tanquā luris pacisq; cōmunis Vio-
lator, atq; destructor capiatur, suntq; captiuandi, infamisq; et infames
reputentur, & censeantur, etiā in corpore, iuxta Maiestatis Regiæ uo-
tum per Ma-

tum per Maiestatem Regiam puniendi: Et si capiuntur, teneantur usque quo satisfactio Victori detur pro Perlucris & Vadijs.

Ad idem. Lex viij.

Si idem Iure Conuictus, & alij eius Complices nō possent capi, detineantur: tunc Conuictus de bonis illis citandus erit, in quæ in Perlucris ultimum Vadiū Capitaneo cedit. non est data Intromissio, pro Vadio ultimo, & finali, quod Vadiū plenarie cedit pro Capitaneo, & ad uidendū & decernendū illum proscribi, & proscriptum tanquā rebellē, & Iuris Regni transgressore & uiolatore banniri. Præmissa uero bannitione, & ipse, & familiares Proscribuntur Iuri inobedientes, una cū suis familiarib. & Complicibus. Complicesq; sui capiantur per Capitaneū, uel per alium eius nomine: Quāobrem dabit Maiestas Regia cōtra tales literas patentes, uniuersis quibus expedit, bannitionē publicando, & quibuscumq; subditis mandando, ut tales bannitos capiant, & locorum Capitaneis dent.

Ad idem. Lex ix.

Si uero non est possessionatus, alijs bonis: tunc ipsa Citatio, per edictū Impossessio nati per edictum euand. contra ipsum & contra suos Complices possit expediri.

Ad idem. Lex x.

Et si comparuerit in Terminō primo, qui sibi & omnibus talibus debet esse peremptorius, & finalis, nullam habens Dilationē: Extunc in Vadio sentietur. Et si habuerit bona aliqua, in eodem Vadio recipiantur, & pro rebellionē teneantur: Captiuētur aut si non cōparuerit seu non cōparuerint tunc ipse & sui Complices tanquā rebellis Iurisq; Regni uiolator decernatur, de Regno banniendus, proscribendus, & capiendus. Et solus ipse Iudex proscribat sui decreti prolatiōe mediante. Et ibidem statim proclametur bannitus, & proscriptus capiendus. Et non solum ipse, sed etiam sui familiares, ac alij dantes ei auxilium, consilium, & fauorē: & præsertim in domibus eum cōseruantes: tales omnes sunt proscripti, captiuandi, & infames, ideoq; capiendi: cōtra quos literæ dabuntur uniuersales, patentes, antedictæ, per Territoria, & ad alios Capitaneos Regni porrigendæ. Omnibus Iure Victis Terminus debet esse peremptorius. Proscriptorum omnes fautores sunt proscripti & infames.

ARTICVLVS XXIX.

In aliquibus Terris sic fit ex cōsuetudine Executio Rei Iudicatæ. Lex i.

5. Si in Lucro condemnatus Rei Iudicatæ non curat satisfacere, tūc citatur ad satisfactionē Perlucris & pœnis, & si in Terminō non comparuerit & nullam per Actorem in processu causæ cōmissam allegauerit nullitatem, tunc datur Ministerialis de Iure ad intromittendum in bona, in Per-

bona, in Perlucris, & pœnis ad Actorem pertinētibus. Et Iudiciū mittit ad pignorandū pro medietate pœnarū ad Iudiciū pertinentiū. Et si non admittit Intromissionē Reus, tunc Burgrabiū vadit, & intromittit receptis secum duobus Nobilibus & Ministeriali: si uero Reus non admittit possessionē bonorum, ex Intromissione, tunc Capitaneus sua in persona vadit, & dat Intromissionē Actori, in bona, & imponit Vadium mandans Reo, ut Actorē in possessione per eum assignata non impediat sub Vadio per eum imposito. Et totiens quotiens Actor petit Intromissionē, totiens ostendit literas adiudicatorias sibi per Iudicem, & Subiudicem datas, & Capitaneus intromissum in possessione tueri tenetur. Si uero id non exequetur, tunc in eodem Vadio per eum in Reo imposito, & M. R. & Actori succumbet.

ARTICVLVS XXX.

In Minore vero Polonia & Russia Executio Rei Iudicatæ, ex præscripto Sigismundi Regis ita fit.

Si citatus Iure victus admittit Actori seu Iure victori Intromissionē. Lex 1.

Sigism. Petr. 1523.

Si citatus Iure uictus (cum ex remissione a Iudicio per Ministeriale^{34.} requiretur) consentiet Actori siue Victori Intromissionē, & admittet^{35.} pacificam possessionē in bona super quibus Perlucra perducta sunt: dando sibi in loco bonorū, in præsentia Incolarū possessionem, & eorū obedientiam: extunc Ministerialis post factam Intromissionē, faciet Recognitionem cum Nobilibus ad Acta Castreñ. Districtus illius, quod Victus talis admisit Intromissionem & possessionem in bona præfata, sic ut præmissum est, perlucrata. Quam possessionē si deinde Victor impedire quouis modo niteretur, huius possessionis defensio ad loci Capitaneum pertinebit, tanquā uiolenter expulsi & spoliati.

Si victus tam post decretū quam post Astitutionē Terminī Cōcitati Intromissionem negat. Lex 2.

Sigism. Petr. 1523.

Si uero Victus Intromissionē Victori denegauerit, tam post tale ut si victus tam post decretum, quam post Astitutionem Terminī Cōcitati negat Intromissionem: literis innotescentiæ citabitur per Officiū ad uiden. Victorem auctoritate Brachij Regalis intromitti. Si uero Victus Intromissionē Victori denegauerit, tam post tale ut præmissum est decretum, quā etiam post Astitutionē Terminī Concitati contra non cōparentem, extunc idem Ministerialis qui fuit Victori de Iure ad Intromittendū additus cū Nobilibus sibi adiunctis, corā loci Capitaneo aut eius Officio Castreñ. facere debet personale relationem, præfatum scilicet N. Iure conuictū parti se uincenti Intromissionem Iure decretam temere denegasse. Extunc idem Capitaneus loci, & eo absente suus Vicegerens, uigore præfatæ remissionis de Iudicio Terrestri fa-

Terrestri factæ, citabit Victum literis suæ Innotescentiæ, ad uidendū & audiendum se Victore præfatum, in bona talia, ex uī Perlucrorum Iure Terrestri obtentorū, & in summa siue summis ibidē expressis auctoritate Brachij Regalis intromitti sub hac forma.

Forma Innotescētiæ Capitane. Lex in

35. Tibi Nobili N. Innotescimus Prouidū N. Ministerialem Terrestrē N. cum certis Nobilibus secum cōparentibus corā Officio nostro Castreñ. personalem fecisse relationē. Quomodo dum nuper additus fuisset a Iudicio Terrestris N. Nobili N. Actori Iure uincenti ad intromittendū ipsum uigore suorum Perlucrorū in Iudicio A. B. ex causa hac, uel illa, legitime obtentorū, in bona tua hereditaria N. quorum Perlucrorum literas sub Sigillis eiusdem Iudicij Terrestris coram nobis & Officio nostro obtulit & produxit, prout hoc ipsum Iudiciū Terrestre illum ad nos & Officiū nostrū, tanquam Brachiū Regale, remisit: & tu existens Iure conuictus tanquā rebellis Intromissionem in dicta bona temere sibi denegasti, quo facto executio ipsorum Perlucrorum ad Brachium nostrum Capitaneale, quin potius Regale cuius uice fungimur in hac parte, est deuoluta, propter quod tibi mandamus uigore Regio & nostro ex Officio, ut coram nobis, aut nostro Vicegerente, siue Officio Castreñ. feria tali & tali, N. in Castro N. legitime compareas ad uidendum & audiendū Nos auctoritate Brachij Regalis in uim executionis præfata partem Iure uincentem in bona tua prædicta, iuxta Perlucrorum eius continentia potenter intromitti, tueriq; prout ad nostrum pertinet Officiū: alias contumacia tua non obstāte, nos ad ea quæ nobis ex Officio nostro incumbunt procedemus. Datum in Castro N. feria N. proxima. Añ.

Quod si vict⁹ in Termino Innotesc. admittit Intromissi. nihilomin⁹ Vadijs Tripli. onerat⁹ ne Introm. irritet. L. iiii

35. Quod si talis Victus, ad talem auifationē loci Capitanei, in Termino sibi præfixo coram Officio Castreñ. cōparuerit, & metu pœnarū, siue 36. Vadiorum interponendorū, Victori Intromissionē, & possessionē in talia bona se daturum obtulerit: Extunc loci Capitaneus Ministerialem addet, & ibidem Vadia Triplicata super Victū imponet, ut in instanti ipse Victus Victori in bona præfata, in quibus talia Perlucra perducta sunt Intromissionē de facto daret, & pacificam possessionem re ipsa quoq; admitteret, nec eum in ipsa possessione quouis modo inquietaret, per se, uel summissas personas, sub eodē Vadio Triplicato.

Sigism. Petr. 1523.

Perlucra quæ per decretū Iudicis acquiruntur fortissima sunt: Si aut per cōtumaciam Citati obtinentur, & in aliquo Iuris gradu, in materiali, formalis, efficiente uel finali causa claudicant: etiam si victor bona illo Iure quæ sita obtineat: Nihilominus intra annū et sex hebdomad. pro illis Perlucris male obtētis Citari & iniusticia cōvinci poterit. Quin etiam in Executione rei Iudicate, nō prosequutio Actionis infra fatalia hoc est 3. annos & 6 menses, exceptio de non petendo, soluti, si plus petatur quam sit iudicatum, præterea si formula executionis non obseruaretur cōtra Actorem opponi possunt, sed tamē Actor quamq; a Termin. euadi non pōt: Nam in Executione rei Iudicate Officiū sumit, aut potius inuat partes Actoris cōtra Reū, quoad illi det iudicatum, & tamē bona Iure Perlucrorum possessa, nulla præscriptione alienantur ab herede.

Sigism. Petr. 1523.

Idem fit, si victus in Termino Innotescen-
tiae non comparet. Lex v.

Et idem faciet Capitaneus si Victus in Termino Innotescen-
tiae non comparuerit, quod uidelicet cum Triplicato Vadio Victorem intro
mitter: Cuius Vadij medietas pro Victore, & reliqua medietas pro
Capitaneoloci cedere debet. Et propter hoc Officialis Castren. ab
Intromissione huiusmodi nihil recipiet a Victore.

Si victus nō admittit Intromissum intra
duas hebdom. Term. obseruā. Lex vi.

sigism. Petr. 1523.

Capitaneus sub iam expressis poenis executioni satisfacere teneatur,
ad maximum in duabus septimanis gradus superius & inferius ex-
pressos explendo.

Officium exequendo rem Iudicatam
semel deliberat. Lex vii.

Quam vide supra Articulo 12. de Formula Iudicii Castrensis.

In causis vero Iudicij Castr. ex astito
Termino Concitato, cum Triplicatis
Vadijs intromittitur Actor. Lex viii.

sigism. Petr. 1523.

supra idem de for-
mula Iudicij Castr.
articul. 12. & 14.

Similis etiā progressus debet obseruari in Iudicio Castren. secundū
materiā subiectā in Articulis dūtaxat Castren. ubi statim ex Term. Cō
citato astito, addit Ministerialis ad intromittendū. cum Triplic. Vadijs.

Si autē victus Victori Triplicata Va-
dia inferenti Intromissionē negat, aut

datam impedit, Triplicata Vadia Officium in eo decernit,
& eundem de bonis ui eijcit. Lex ix.

Quod si talis Victus Victori possessionem non admiserit, uel quouis
modo praeiudicauerit: extunc loci Capitaneus (audita de eo relatione
Ministerialis & Nobilium) & Vadia Triplicata super eodē decernet.
Postea mouebitur manu forti & armata, & tenebitur ipsum Victorem
in bona partis Victae intromittere, eundem Victum de bonis praefa-
tis potenter eijciendo.

Attamen bona dotalicio Vxoris aut al-

terius per-

terius personæ legitimo Iuri subiecta
a Perlucris libera sunt. Lex x.

Idem de Iure dotium
lib. 3. cap. 6. artic. 4.

38. Si uero quis in aliquo alio bona quæcūq; Iuris decreto fuerit affec-
tus, in quibus scilicet bonis, Vxor eiusdem Victi habuit Reformatio-
nem suam dotalicalem, talem Reformationē uolumus illęsam perma-
nere. Et talis conuictus pro Golotha debet reputari Iure Golotharū
deinceps conueniendus: casu quo executioni rei Iudicatę cōtraueniret.

Si victus post decreta Vadia Tripli-
cata non permittit se de bonis eñci, ex-

tunc ad Instigationem Actoris per Officiū ad Iudiciū

Castrense ad Banniendum citatur. Lex xi.

- Quod si Victus esset adeo fortis, quod per Capitaneū sua temeritas nō
36. poterit prohiberi: quod uidelicet Brachio Regali contrauenire nitere-
tur: extunc in instanti debet citari per Officiū illud Capitaneale ad
Iudiciū Castreñ. peremptorie, ad audiendum se, uti rebellem, & Iuri
communi Regni contrauenientem, de Regno ac dominijs sibi subie-
ctis banniri, & proscriptum pronunciari.

sigism. Petr. 1523.

Si metu bannitiōis victus cædit bonis,
similibus Vadijs oneratur. Lex xij.

Quod si in tali Terminō comparuerit metu bannitionis & proscripti-
onis, debet satisfacere pro Vadijs interpositis, & Capitaneo, & parti: &
possessionem pacificam sub Vadijs similibus nō præpedire Victori.

Sed in causa bannitiōis ut pote Crimi-
nali Actor quoq; stet psonaliter. L. xij.

Quam uide Capitulo eodem Artic. 12. de Formula Iudicii Castreñ. Crac.

Complices etiam omnes Victo patro-
cinantes proscribuntur. Lex xiiij.

36. Similiter & omnes Complices eidem Victo palam patrocinales, ci-
tari debent ad banniendum, & de Regno una cum ipsorum præfato
Principali Iure conuicto proscribendū. se decerni: contra quos prout eo-
rum Principalem Officiū Capitaneale procedere debet.

Impossess. uero cōprehēdē. sunt. L. xv.

36. Qui uero essent impossessionati per Officiū illud Castreñ. compre-
henduntur,

i ij

henduntur,

Qui præter Iure Vic-
tum aliquod Ius pos-
soriū habet in bonis
quæ posterioribus p-
lucris postea oneran-
tur, uel etiam si quis
par Ius, uel etiam po-
sterius tēpore habet
at bona fide quæsi-
uit, uel Iudicialiter obtē-
tum, possessioneq; fir-
matum: secundo Iure
re Victori cōplex cē-
seri non potest, si aut

bona Victi non sufficiunt ferendis Perlicris utriusq; Victoris a posteriore uictore persona lre uicti oneratur: si aut bona quo ad ualorē hareditatis sufficiūt, equitas hoc sua dat, ut prior possessor secūdo uictori debitū soluat: aut ipse debitam sibi pecuniam ab illo recipiat, ut ita unusquisque quod suū est, a debitore ferat.

hendantur, & in turrin coniciantur, quorum punitio in arbitrio & gratia nostra consistat.

Si bannitus defenderet sua bona, Nobilitas contra illum tanquā violatorē Iuris communis, & Magistratū contemptorē cum Capitaneo

moueatur, & de bonis enīciatur, captiueturq; cum

Cōplicitibus in turrin coniciendus. Lex xvi.

Et statim post factam bannitionem. in quantū idem Victus bona sua lre amissa defenderet, executioni Brachij Regalis se opponen. Extunc iuxta Regni Statutū uniuersa Nobilitas Terræ Districtus eiusdem in quibus bona Victi consistunt. una cum Capitaneo loci mouebitur, cū apparatu bellico contra Victū rebellem. ita quod poterit de bonis suis

Et si talis rebellis poterit in persona sua cōprehen (repelli & reiici. di, talis cum Complicitibus suis comprehendatur. & mancipatus turre includatur, & ipsius uita in gratia nostra consistat.

Porro de Literis salui cōductus per Episcop. Cracouien. vel Palatinū Craco.

aut Sandomiriē. dandis ob aliquod crimen metu Regis aut Capitanei fugientibus, & protestationē contra Regem & Capitaneū suscipiendis, & quod bona maliciose de Regno fugientis, & facientis damna cōfiscantur, dotālicio Vxoris saluo. Lex xvij.

Quam vide Lib. 3. Cap. 14. de saluo conductu, seu Literis publicę fidei.

CAPITVLVM XIII.

De Succamerariorum Officio

ac potestate.

P R A E F A T I O.

Succamerariorū priuilegia & recentiora Officia.

Termino, quę olim sacra fuerunt.

Cum olim Reges quotannis Prouincias Regni obibant, verisimile est Prouinciales Succamerarios Cubiculi Regii fuisse custodes. Certe hoc tēpore Succamerarii inter alia pacis belli que munia de finibus regundis ex Lege iudicant, & cognoscunt: ut ita cupiditas humana suo contenta sit, alieno abstineat: neq; de communi diuidendo serat certamina. Quo sensu & gentilitas nugax. multiplicandorumque Deorū & Dearum studiola, Terminis nihil animatum, sed tantum libo, farina, fruge, & mola falsa sacrificabat: quia is Deus pacificus & pacis custos haberetur, a cædeque immunis esset: ob idque incruentum sacrum ei cōstituit, ac lege sanxit, ut is qui Terminum exarasset, ipse & boues Deo sacri fierent: apud nos vero Terminis exarator damni dati reus ex lege dissipatorum Terminorum tenetur.

ARTICV

Ex quo hominū statu Succamerar. cre-
entur, Et si Impossess. vel negligen. fu-

erint in suis Officijs, quę illis incūbunt, & prescribunt. Lex i.
Quam vide Libro 1. Capitulo 5. Articulo 1. de Dignitatibus conferē.

De securitate autē Iudiciorum etiam
Succameralium. Lex ii.

Quam vide Libro 4. Capitulo 9. de securitate Iudiciorum.

De differētia limitū inter bona Rega-
lia, & Nobilium Terrestria: non Terrestre Iudicium. neq; solus Suc-
camerarius: sed Commissarij Regij cognoscunt. Lex iij.

Quam Libro 2. Capitulo 1. Articulo 6. de bonis fisci Regal. vide.

Sed causę Spiritualiū scilicet Limitū

Kmetonum fugientium, homicidiorū, ac uulnerum Iure Ter-
restri seu Seculari definiantur. Lex iij.

117 Spirituales pro bonis siue iniurijs bonorum Iuri communi subiecto-
rum, Iure Terrestri experiantur: Iniurię autē sunt super Limitibus,
Kmetonibus fugitiuis, Cæde & uulneribus, alias iuxta Statutum lo-
hannis Alberti.

Alex. in Rad. 45 05
De spiritualibus lib.
1 cap. 4 art. 7 de m
de uulneribus Kmet
tonum cap. 17 art. 2.
eadē lex posita est.

Pro Limitibus fundorū Spiritual. etiā

Iudiciū Terrestre Iudicat. Lex v.

Quam vide Libro 1. Capitulo 4. Articulo 3. de Iudicio Spiritualium.

sigism. Petr. 1547.

Tutor aut vt nihil ppetuū de hæredē

puero. disponet, sic neq; illā limit. L. vi

33. Cum pater decesserit pueris relictis ipsis ad annos legitimos nondum
educatis, Tutor ipsorum non potest hereditatē ipsorum uendere, nec
gades limitare, nec ipsam hereditatē aliquo modo perdere: quia si secus
fieret, pueri ad annos discretionis peruenientes, hereditatē suam a pos-
sessore uiceuersa habere, & lucrari possint: nec ipsis aliqua prescriptio
allegari possit.

Kazim Vist. 1358.
Idem lib 3 de Tutor
ria potestate repet.
red neq; Tenutarius
aut Domina dotali-
culis bona sua Iuri
subiecta limitare pos-
sunt.

Hic ergo Processus in causa limitādo-
rum bonorum obseruetur. Lex vii.

i iij Et licet ua-

Sigism. Petr. 1523.

39.

Et licet uarij fuere quoq; modi in bonorum utrinq; hereditariorū limitatione hucusq; in Terris nostris Cracou. Sandomiriē. Lublinē. Russiā. Belzeñ. ac Podoliā. Territorijsq; earundē Terrarū pro iure obseruati: tamen nos conformem deinde limitationē bonorū eiūsmodi hereditariorū fieri, ac in omnibus Terris prædictis pro consuetudine obseruari cupientes, de unanimi Baronum nostrorū consilio pariter & assensu Nunciorū Terrarū prædictarū. statuimus, & ordinamus ut quilibet citans in Ius Terrestre pro graniciebus faciendis taxam pecuniariā non ponat, sed simpliciter Actor citabit Reum pro actoratu alias opouoczstuo sub hac forma.

Forma Citatiōis Terrestris cōtra principalem ad facien. limites. Lex viij.

Sigism. Petr. 1523.

Vsu obseruatur, ut A

ctio Limitū prius de-

finiatur quam iniur-

rie, si quæ sunt occa-

sione regundorum si-

nium. Alio citroq; il-

late, nisi enim prius

appareat cuius sit si-

cus iste uel ille, de in-

iuria cognoscere nequit

secus est de iniurijs,

quæ a Limitum nes-

gocio nō dependēt.

Qui te citat ad faciendum granicies seu limites inter bona sua N. hereditaria Villæ N. ab una, & tua etiam hereditaria Villæ N. partibus ab altera: & attentandū sibi N. decerni actoratum uigore præsentis Citationis iudicialiter responsurus. Datum.

53.

Contra vicinos uero seu collaterales, si sint simul cum Citato, necessario tam

ad Terrestre quam ad Campestre iudicium citandis sic est procedendum, ne in campo Limitationem impediā. Lex ix.

Sigism. Petr. 1523.

Si uero essent alij Nobiles habentes uicinas hereditates, quarum parietes adiacerent, & essent contigui hereditatibus inter quas tales granicies fieri deberent, putarentq; se habere interesse ex ui contiguitatis ad tales granicies, tales etiam uicini collaterales etiam per Actore pro uno & eodem Terminum cum Principali ad iudiciū Terrestre adcitentur, & similiter prout cum Principali ita & cum eis per Actorem procedetur ne in Terminum Campestri granicies possent impedire.

41.

Talis est ergo forma Citatiōis ad Iudiciū Terrestr. cōtra uicinos haben. cōtiguos pariet. cū hæred. seu bon. limitā. L. x.

Citat uos ad aspiciendum parietem uestrum si quem uos habere præ tenditis Villæ seu hereditati ipsius N. contiguum, quæ bona sua hereditaria præfatus N. uult distinguere, & dissimulare graniciebus, signisq; metallibus, cum bonis N. Nobilis N. hereditarijs: pro quibus graniciebus citauit præfatum N. tanquā Principalem, & uos adcitæ tanquā collaterales, ut staretis & Actoratum sibi N. Actori agnoscere- tis, uel eundē

42.

Sigism. Petr. 1523.

tis, uel eundem Actoratū attentaretis sibi decerni per Iudiciū contra præfatum N. Principalem, & uos tanquam collaterales: ad præmissa Iudicialiter responsuri.

Si Citat⁹ nec in primo, nec in secūdo Term. cōparuerit, tūc Actor cū adiudicatione Actorat. ad cāpū remitt. Lex xi.

40. Si uero Citatus in primo Termino non paruerit. in pœna contumacie *sigism. Petr. 1523.*
SI A V T E M in secundo & peremptorio Termino (condemnetur. idem Citatus nō paruerit, in Lucro Actoratus. per Actorē condemnetur: per quam condemnationē iam obtinebit Actoratū contra Citatum decreto Iudiciali accedente.

F A C T A I G Itur tali condemnationē in Lucro Iudiciū remittet Actorem cum obtentione Actoratus ad campū, ad Succamerariū Terrestrē, siue eius Officiū ueluti exequutorē proseguēdē huius limitationis.

A R T I C V L V S II.

Itaq; post Citati cōdemnationē, Acto.

ris uero Iure uincētis a Iudicio Terrestri ad Campestre remissionem, sequitur Processus in Campo. Lex i.

40. **P**ost hoc aut Succamerarius per suam literalē Innotescentiā seu Citationem, debet Citare partes ad sui, siue Officij præsentia, ad locum Limitum siue differentia, pro certo Termino, peremptorie Terminū assignando: mandando Reo cōdemnato, ut compareat ad instantiā Actoris, ad uidendū & attendandū ipsum Actorem iurare cum Testibus super iusta ductione, & sipatione granicierum. *sigism. Petr. 1523.*

Talis aut est Citatio ex Offic. Succam. ad cāpum p⁹ cōdemnati. Citati in Lucro, in Iudicio Terrestr. obtēto. Lex ij.

54. **N. N.** Succamerarius **N. N.** tibi Nobili **N.** heredi de **N.** Mandamus quatinus coram nobis, aut Camerario nostro, feria secūda post festū sancti **N.** nunc instans proxima, in loco Campestri inter bona hereditaria Nobilis **N.** dicta **N.** & tua etiam hereditaria dicta **N.** ubi uidelicet præfatus **N.** Actor Nos, seu nostrū Camerariū locabit, compareas ad attendandum & uidendū ipsum ducere nos siue Officiū nostrū, ducereq; & sipare granicies, scopulos de Terra erigendo, & alia signa metalia siue granicialia faciendo, attentaresq; & aspiceres ipsum cum Testibus prestare Iuramentū tanquam Actorē super uera & iusta ductione & sipa-

ctione & sipatione præfatarū graniciērū, prout præfatum Añtoratum contra te obtinuit condemnādo te in Lucro Añtoratus in Iudicio Terrestri N. in Terminis iam præteritis, cum quo Añtoratu ad Nos, siue nostrū Offic. ad campū est remissus, præmissa Iudiciali. attēatur. Dat.

Sed forma ad citatiōis Succamerarialis contra eosdem collaterales, siue haben.

tes parietes contiguos & uicinos post remissionem fieri solitæ talis est. Lex iij.

N. Succamerar. uobis Nobilibus N. & N. & c. heredibus de N. Mandamus quatinus coram nobis, aut Officio nostro Succamerariali, in loco Campestri, inter hereditates N. Nobilis N. Añtoris ex una, & N. Nobilis de N. Citati partibus ex altera, ubi uidelicet præfatus Añtor N. Nos seu Officium nostrū locabit feria tali & tali. & c. ad instantiam præfati N. Añtoris cōpareatis, qui uos ad citat alias prýpozyua ad aspiciendum parietem uestrū, & ad uidendum attentandūq; ipsum uigore Añtoratus contra præfatū N. Principalē & contra uos tanquam collaterales in Iudicio Terrestri N. obtenti ducere Officiū, & prosequi granicies seu limites, faciendo scopulos, & alia signa metalia circa talia fieri consueta: & attentandum ipsum iurare cū Testibus super iusta sipatione graniciērū. Ideo ut staretis & præmissa Iudicialiter attentaretis: quia nos non obstante uestra absentia siue cōtumacia ad præfatam limitationem ex Officio nostro procedemus, Datum.

Condemnatus in Iudicio Terrestri, in campo ad cōtrouertendū non admittitur,

quin imo non obstantibus quibusuis etiā documentis Literatorijs uel Signis euidentioribus, si quæ Reus pro tunc ostenderit, Añtoris tamen arbitrio, ductiōi ac iuramēto cū Testibus standū est. Lex iij.

Sigism. Petr. 15 23. In quo quidem Terminio Campestri nō licebit Citato aliquas controuersias facere corā Succamerario, uel eius Officio, super Añtoratu: quæ iam in Iudicio Terrestri amisit, sed Añtor ducet Officiū iuxta suā uoluntatem, & suam conscientiā, facietq; granicies scopulos sipando, & alia signa metalia faciendo, non obstante quauis contradiciōe Citati, nec quibusuis documentis Literatorijs, uel signis euidentioribus, si quæ pro tunc ostenderit: Quibus finitis circa finalem & acialē scopulum iurabit Añtor cum sex Testibus sibi in genere similibus super uera & iusta limitatione, ita uidelicet, quod nihil Terræ & hæreditatis Citato ademit, & ab eo alienauit.

Porro si condemnatus etiā in campo
non paruerit,

non paruerit, idem fit: quin ubi Actor præstiterit Iuramentum cum Testibus, Succamerar. decernit Limites ppetuo duraturos, Lex v. *sigism. Petr. 1523.*
 Quod si in tali Termino Campestri Citatus non cōparuerit, sed con-
 40. tumax extiterit: Nihilominus Succamerar. uel eius Officiū tenebitur
 Actorem sequi & facere granicies iuxta ductionē ipsius: nihilominus
 circa ultimum & aciale scopulum Actor iurabit cum Testibus, nō ob-
 stante absentia Citati, tantūmodo in præsentia Officij Succamerarij.
 Quas granicies, sic ut præmissum est, factas, & Iuramento Actoris cō-
 probatas, Succamerarius aut eius Officiū decernet perpetuo dura-
 turas, & tenendas.

ARTICVLVS III.

Si vero ex consensu, vel etiam ex con-
 trouersia partium fit Remissio ad campum, Citatio Suc-
 camerarij talis esse solet.

P. de N. Succamerarius T. C. Tibi Nobili N. heredi de N. Regio et
 nostri Officij uigore Mandamus quatenus corā nobis, seu Officio, aut
 Camerario nostro. in loco Campestri graniciali inter bona hereditaria
 N. Nobilis N. de N. tanquā Actoris ex una, & tua etiam hereditaria
 N. partibus ex altera. feria M. post festum M. ad instantiā præfati N.
 Actoris personaliter & peremptorie cōpareas, qui te citat ad campū, &
 Ius nostrum Succamerariale, prout es remissus ad Ius nostrū Succame-
 rariale Campestre graniciale per Iudiciū Terrestre C. pro facien. Limi-
 tibus, inter bona N. ipsius Actoris hæreditaria & C. bona tua etiā hæ-
 reditaria, & ad uidendū alteri uestrum, aut alioqui ipsi Actori decerni
 Actoratū: alias iuxta Citationē ipsius Actoris literalē, & remissionem
 Iudicij Terrestris C. latius canen. Iudicialiter limitationem bonorum
 præfatorum sis attentaturus. Datum.

Similis etiā Citatio cōtra collaterales.

Qui uos citat ad campum, & Ius nostrum Succamerariale prout es re-
 missus de Iudicio Terrestri C. ad Ius nostrū Succamerariale Campe-
 stre graniciale, ad attendendū & aspiciendum parietē tuum, si quem te
 hæreditati N. ipsius Actoris prætēdis habere contiguū: Quæ bona sua
 hæreditaria ipse N. Actor uult distinguere & dislimitare Limitibus si-
 gniscq; metalibus a bonis C. Nobilis C. N. hæreditarijs, ex Citationē
 literali Terrestri, qua te citauerat & præfati Citationē adcitāt, ad aspi-
 ciendum parietē tuum, si quem te hæreditati ipsius Actoris prætēdis
 habere contiguū. Quæ bona ipse uult Limitibus signiscq; metalibus di-
 stinguere & dislimitare a bonis N. Nobilis N. hereditarijs, alias iuxta
 eandem Citationē originalem ipsius Actoris, remissionēq; Iudicij Ter-
 restris C. latius canen. Iudicialiter parietē tuum sis attēaturus. Dat.

Quod autem Iudicia Succamerar. vt &

Capitanealis Officij (cum utraq; sint Rei Iudicata Executoria) intra duas hebdomadas fiunt, usu obseruatur.

Quæ Dilationes ad campum Cita:
to admittuntur. Lex 1.

sigifm. Petr. 1523. Poterit autem Citatus Terminum talem Campestrē uera infirmitate differre, similiter & pro Maiori & non aliter.

De Dilationib. uide
lib. 4. cap. 15. de se-
cundo Terminio.

Primo aut omnium Succamerar. in ne-
gocio Limitatiōis naturalem Limitē

spectet, nempe riuolum, aut fluuium interfluentem, seu Alueum nouū,

Kazimir. Magnus
Viflic. 1368.

& antiquum, alias Rzeczysko hereditates limitantē. Lex ij.

Fluuiū inter Villas
seu hereditates exis-
tente, si granicies nō
sunt de iure facti, flu-
uius limitabit: idem
statutus naturaliter in
nouum alueum auer-
sus, idem facit: sed si
quispiam in suū Rus-
eum cōuertit, sua ius-
titia erit, ut utriusque
loci Dominus in Ru-
re istius, & rippam
habeat, & in rippa
ac in fluuiū limitem.

Crebra altercatione inter nostros subditos super Limitibus in heredi-
tatibus ipsorum distinguendis graues suscitātur quæstiones, ex qui-
bus augentur expensæ, & labori nimio interdū supponuntur discor-
dantes. Et quia fluuij & fluuiorū Aluei, ut plurimū inter hereditates,
possessiones, & Villas fluunt, & habentur: Vnde si quæ Villæ, aut he-
reditates inuicem conueniūt, aliquo fluuiū uel Riūo mediante. Si inter
easdem hereditates non sunt Limites de iure facti, tunc illa quælibet
hereditas suam teneat rippam illius fluminis seu Riui ad ipsam heredi-
tatem protensam: Et idem fluuius seu Riūus pro Limite semper sit
habendus. Qui fluuius seu Riūus si etiam obmisso primæuo Alueo per
alia loca suum diuertit meatum seu defluxū, sine ministerio hominis,
sed propria uirtute naturali, Nihilominus eiusdē fluuij primæuus Al-
ueus, ubi ante decursus aque fuit, uerus Limes hereditatū illarum erit:
In quo antiquo fluuiū, seu Riūo, alias antiqui fluuij Alueo, homines u-
tramq; Villam seu hereditatē illam inhabitantes, licite suas facient pi-
scaturas, prout faciebant tunc, cū aqua suum primæuum, seu antiquū
cursum in eodē antiquo Alueo habuit. Sed si fluuius seu Riūus huius-
modi per hominis industriā auersus esset ab antiquo cursu & alueo, ut
in alium nouum influeret alueū, tunc ille nouus alueus hereditates li-
mitabit: dabit quoq; sic ut antiquus ille alueus dare consuevit unam
rippam uni hereditati, alteram alteri quam alluit. Quo casu dum per
hominis industriam sit fluminis auersio una hereditatū ipsarum, illa
uidelicet in qua remanet antiquus alueus, omnem & integram habeat
proprietaem in alueo, & rippis antiqui fluminis seu Riui.

Præterea, eū qui notabiliora signa Li-
mitum ostēdit, Succamerarius sub ho-

nore & conli-

nore & conscientia admittat ad probandū: deficientibus autē signis ex utraq; parte, Actori cū Testibus probatio deferatur. Lex iij.

44

De Limitib. aut nostrorū Nobiliū taliter duximus prouidendū, quod si contigerit aliquem litigantē pro Limitibus docere, uel ostendere scopulos dictos Kopcze ad minus tres, aut alia signa notabilia in campis uulgariter Wyiazdy. In syluis uero signa ad instar crucis facta, ut est moris: Extunc Succamerarius noster illum qui meliora & notabiliora signa seu scopulos ostenderit, discernens, sub honore & conscientia debet & tenebitur mittere ad probandū. Vbi aut utraq; pars signis notabilibus inter hæreditates caret, extunc Actor ad probationem Limitum cum Testibus, prout de iure est, admittatur.

Iagell. Crac. 1423.

Item possessionis præscriptio animaduertenda est. Lex iij.

44

Ex consuetudine & iure antiquo seruabatur. Quod uendens hereditatem emptorem per tres annos & tres menses ab impetitione quacūque ad interueniendū & liberandū eundem sit astrictus: Sed quia multoties contingit, Quod uicini illius uenditæ hereditatis quorū Limites etiam ipsam cōtingunt infra præfatos tres annos, & tres menses emptorem uexare postponunt, donec Venditor & intercessor præscriptione emptionis euadat, qua elapsa primo emptorē pro Limitibus inquietare non formidant, licet uenditioni præsentēs extiterint. Ea propter uolumus, & statuimus, Quod cum aliqua hæreditas emptori per Venditorem ostenditur, uicini illius hæreditatis per emptorē cum Ministeriali euocentur, quod illi ostensioni intersint. Qui si uenire noluerint, sic per Ministerialem uocati, & infra tres annos & tres menses possessori quæstionem pro Limitibus non moueant, tunc possessor ad probationem suæ emptionis cum Testibus admittatur, præscriptioneq; tanti temporis iuuabitur.

Iagell. Crac. 1423.
Hoc statutū libr. 3.
cap. 9 art. 1. de uenditione ac obligatione hereditatis repetetur
et libr. 4. cap. 9. de Testibus eiusdem fit mentio.

Qui uendit hereditatem debet uicinos per Ministerialem uocare, ad ostendendū illius hereditatis Limites emptori, qui si uenire noluerint, et Triennio ac tribus mensibus Possessori pro Limitibus quæstionem non mouerint, Possessor ad probationem suæ emptionis cum Testibus admittatur.

Porro cuiusmodi Literæ locū habent, uel non habent, in negotio Limitationis bonorū, & de Succamerar. Literis in dissimulatione bonorū Regaliū ualituris, exceptis scopulis & crucibus de iure factis. Lex v.

Quæ videatur Libro 2. Capitulo 1. Articulo 7. de Commissariati iudicio.

Succamer. etiā semel deliberet. Lex vi.

Quam uide supra Capitulo 12. Articulo 12. Lege 21.

Si Victus aliquē Testium nomine Nobilitatis culpauerit. Lex vii.

k ij

Si uero Ci

Quod si horū quatuor signorum nihil sit, cacumina, uel tractus perpetui montium, aut ualles, et paludes, uel alioq; uoluntate priorum hereditum distinctiones, aut ususfructus, aliq; huiusmodi signa a succamer. uideantur, ut id quod proximum sit iusticiæ ex æquo bono utrinque de Limitibus statuatur, sed tamē et illud hic non erat omitendum, quod ex iurispercons. cōmuni sensu, ligo: ac securis bonis uicini illata limitēs non efficiant.

sigism. Petr. 1523.
Eiusdē sit mentio lib.
4. cap. 19. de Testib.
Et iterum lib. 6. cap.
1. artic. 7. de premijs
Militum.

Si uero Citatus aut Victus aliquē Testiū inductorū in Termino Cā-
pestri super Nobilitate culpauerit uolens per hoc Limitationē ipsam
Actori impugnare uel præpedire, extunc pro tali inculpato dabunt te-
stimoniū alij Testes uidelicet illi quinque simplici uerbo, quod est pos-
sionatus, habet uidelicet bona Terrestria, & habetur pro Nobili in-
ter uicinos, & seruicia bellica cū Nobilitate peragit: Tale testimonium
sufficiet sibi pro tunc, quod uidelicet debet admitti ad Iuramentū cum
Actore præstandū: Tamē Succamerarius reseruabit sibi cū inculpato-
re iuridicam actionem in foro competenti prosequendam.

Si Officialis formā Iuramēti Testibus
mutat, & de hoc cōuict⁹ fuerit Iudicio,
perpetuo ab Officio deponat⁹. Lex viij

Kazim. Vislic. Idem
lib. 4. capitul. 19. de
Testibus.

Itē si Officialis alias Vozny aliter formā Iuramēti testib. dixerit, quā
est mandatū, & de hoc Cōuict⁹ ludic. fuerit, ppetuo de Offic. deponat⁹

ARTICVLVS IIII.

Ultimo omnīū Succamerarius decreti

sui seriem, siue contumace Citato, siue per Litis contestationē facti, per
patentes Literas Iudicio Terrestri significabit. Lex i.

sigism. Petr. 1523.

Cuius quidem decreti, & totius Processus taliū granicierū seriem Suc-
camerarius per suas patentes literas referet Iudici Terrestri in Termi-
nis Terrestribus extunc immediate celebrandis, Quas literas Succamera-
rii per Actorem præsentatas Iudicium Terrestre ad Acta Terrestria
acticabit ad perpetuam rei memoriā.

ARTICVLVS V.

Succamer. uel Camerario eius per Mi-
nisterial. ad Regem moto & iniuste re-
darguto, quæ pœna debetur. Lex i.

Forma uero redargu-
endorum Iudicū lib.
3. cap. 25. artic. 1.

Cum aliquis iniuste arguit, alias Nagani, sententiā * Succamerarij :

Moueri potest succa-
merarius super decre-
to de Actoratu, deq;
literarum interpreta-
tione dubia, uel si in
formula suæ excus-
ationis errasse uideat⁹
tur.

sex Marcar. pœna illi soluitur. Camerario uero illorū, ut aliorū om-
nium Dignitatorū per sex scotos * absq; omni contradiciōe, & ante
quam ad aliquā audientiā admittatur dare, & satisfacere teneatur.

Si Succamer. redarguitur, & eiusdē sen-

tencia per Regem retractatur ad similitudinē Iudicium Terrestriū & Castrensi-
um redargutorū, eius quoque fame & bonę existimatiōi nō nocebit. Quod Sta-
tut. Sigism. vide Lib. 4: Cap. 25. Articul. 4. de motione Iudicium.

ARTICVLVS

Succamerar, pro vna die duas, vel tres

hereditates limitans, mediā Marcā: Si uero pluribus diebus, unam uel plures limitauerit, tres Marcas, duas secures, & duo fossoria tollat. Lex i.

37. Pro Limitatione hereditatū etiam si pro una die duas, uel tres hereditates inter eosdem Dominos Succamerar. limitauerit, & consumauerit recipiat mediam Marcā: Sed a pluribus diebus, siue plures limitauerit hereditates, siue unam limitauerit, tres Marcas & duas secures cum duobus fossorijs iure suo tollat. Kazim. Visl. 1368.

Sed itā Succamerar, & eorū Camerarij, in omnibus Terris Regni tres Marcas a singulis limitatiōib, recipiūt. Lex ij.

- 103 Item de salarijs Camerariorū Terrestrīū unam atq; communē Terris omnibus constitutionē faciendam decreuimus & statuimus, ut in omnibus Terris Regni nostri Succamerarij Terrarū una cum Camerarijs ipsorum, non plus quam triū Marcarū arram seu notam, pro granicijs limitatis accipiant ubique. Iohan. Albertus Peztriconiæ 1496.

ARTICVLVS VII.

Succamer, Limites factos, sine consensu partiū aut causa legitima nō trāspōnet, sub pœna 14. marc. a Rege exigēd. L. i.

- 108 Item cum plerūq; Succamerarij aut eorū Camerarij transponderent limitationes granicierū, aut fauore quodā, aut partis unius necessitate accedente, altera nolente, exindeq; cū negligentia per Dilationes fauorabiles in limitatione granicierū cōmitteretur. Nos huic errori prouidentes decreuimus & decernimus perpetuo obseruari. Quod a modo Succamerarij omnium Terrarū totius Regni Terminos graniciales per semetipsos pro suo uelle, contra iuris ordinē transponere non debeant sub pœnis xiiij. Marcarū, in eo qui aliter fecerit per nos exigendis, excepto, quod esset cōsensus partiū, aut causa interueniret legitima. Iohan. Albertus Peztriconiæ 1599.

Nec quisquā alius scopulos temere disinciat: alioquin a quolibet scopulo A-

ciali tres Marc. pecuniæ luet, ab alijs uero scopulis & signis metalibus disiectis per sex scotos. Et tamen tenebitur Officiũ Succamerarij intra octo septimanas educere, ad restaurandũ illos sub pœna xiiij.

Marcarũ parti & totidem Iudicio soluenda. Lex ij.

Sigism. Petr. 1523. Si quis autem scopulos erectos, uel alia signa metalia, uel in parte uel in toto disiecerit annihilaueritque uiolenter, talis Violator a quolibet scopulo Aciali luet parti contra se agenti per tres Marcas pecuniæ usualis: Ab alijs uero scopulis disiectis & signis quibuscumque metalibus destructis & annihilatis luet per sex scotos.

¶ Et nihilominus teneatur idem Violator Officiũ Succamerarij ad locum granicierũ uiolatarũ sumptibus suis educere, & eosdem Limites a se disiectos restaurare, & de nouo erigere, quod facere tenebitur post auifationẽ post Ministerialẽ & Nobiles ex parte talem iniuriã passi infra octo septimanas, sub pœna xiiij. Marcarũ parti & totidem Iudicio succumbenda, qua pœna soluta in alijs octo septimanis tenebitur granicies, ita ut præmissum est restaurare: & sic totiẽs quotiens ipsas granicies restaurare renuerit, & noluerit totiẽs xiiij. Marcas præfatas parti & totidem Iudicio succumbet ad soluendum, in quibuslibet octo septimanis.

Neue quis e contrario signa Limitũ sua

Sigism. Petr. 1523. **priuata auctoritate in alieno fundo erigat,**

alioqui, a quolibet scopulo aciali per tres Marcas, ab alijs uero per sex scotos soluet. Et tamẽ Officiose eosdem intra octo septimanas demolietur sub pœna xiiij. Marc. parti & Iudicio totidem. Lex iij.

Et si quis in solo alieno siue in hereditate aliena siue Succamerario & eius Officio signa granicialia suapte sponte & temere erexerit, & defecerit: talis etiam pari modo a quolibet scopulo aciali tres Marcas, & ab alijs per sex scotos prout supra succumbet ad soluendũ: Et nihilominus scopulos & signa omnia metalia taliter inofficiose facta, officiose per Officiũ uidelicet Camerarij destruet, dissipabit, & annihilabit, ita ut in post nullum præiudiciũ parti iniuriã passẽ ex eorũ uestigijs euenire posset: quod facere tenebitur sub pœna xiiij. Marcar. parti & Iudicio totidem. Et similiter contra talẽ procedetur in octo septimanis pro ut & contra uiolentum destructorem granicierum, ut supra descriptum est.

Si Citati cohæredes essent minores,

Limitũ causa nihilomin⁹ procedit:

tamẽ reseruato minorenibus illis Actio a Succamer. pro portione illorũ, si se grauatos iniuria olim existimabũt, Lex iij.

Si uero plu-

Sigism. Petr. 1523.
Eius statuti mentio
lib. 2. cap. 4. art. 1. de
Tutoria & fratris
senioris potestate.

41. Si uero plures essent participes seu consortes unius & eiusdem hereditatis Citati per quēpiam alium pro faciendis graniciebus, & inter tales Citatos essent aliqui cohæredes minores æque Citati: extunc cōtra tales Iudiciū procedet tam Terreſtre quā Officiū Succamerarij, non obſtante ipſorū minorenitate: ad quā quidem Limitationē Iudiciū et Officiū Succamerarij procedet. Nihilominus Succamerar. uel eius Officiū reſeruabit eis Actionē pro eorū intereſſe cum Actore graniciarum, cum uidelicet annos diſcretiōis aſſequentur: tunc licebit illis lure agere cū illis a quibus putarent ſibi præiudicatū: tamē nō niſi pro ſorte & intereſſe ipſos concernente agent.

Si kmeto in aliena Sylua Limites vel

Terminos tranſgrediendo ligna uel uenſilia in alicuius Sylua uel Gayo inciderit. Lex v.

Quam uide Lib. 3. Cap. 9. Artic. 3. de quaruncūque arborum exciſione.

Sed ſi quis porcos alienos intra ſuorū

bonor. Limit. inuenerit, quoties eos maſtare uel abigere debeat. Lex vi

Quā uide Lib. 3. Cap. 9. Artic. 4 de uſu Syluarū ex conducto uel uiolēto.

Ibidem de feris, alluuiōibus, & id genus rebus in controuerſiam inter uicinos frequenter ueniētibz.

A R T I C V L V S VIII.

Quæ autē ſint Officia Succamerar. in diſlimitandis bonis Regalibus, a bonis Nobiliū Lib. 2. Cap. 1. Artic. 6. uide.

Porro, quæ in Salis fodinis Bochnenſibus & Vieliceñ. etiam Libro 2. Capitulo 2. uideantur.

A R T I C V L V S IX.

Quæ item ſunt, aut potius fuerunt Officia Succamerariorum, aut Camerariorum in Iudiciis Terreſtribz uide Libro Quarto, Capitulo Secundo, Articulo Primo.

Quæ uero Officia illorum ſunt in Colloquiis Dignitariorum Libro 4. Capitulo 27. uide.

A R T I C V L V S X.

Quæ denique ſunt Succamerar. Officia in Bello, Libro vi. Capitulo i. Articulo vi. uideatur.

CAPITV.

CAPITVLVM XIII.

De Venatorib. Dapiferis, ac pincernis;
Item de Equisonibus, Tribunis,
ac Vexilliferis.

De Venatorib. Dapiferis, ac Pincernis,

Nulla Lex scripta extat, usu tamen obseruatur, Quod præter Officiū quod debent Regi in aliquam Prouinciā, quam ipsi incolūt ingresso.

Bona Regalia cum alijs Dignitarijs dissimulant: de quo Libro 2. Capitulo 1. Articulo 6. & 7. videatur.

Et Colloquijs præsumunt, de quibus vide de Libro quarto, Capitulo septimo.

Quod autem noui Tribunatus abrogantur, vide Libro 1. Capitulo 6. de Dignitatibus.

Tribuni etiam, Dissimulationi & Colloquijs memoratis intersunt.

Item Vexilliferi pace, itidē ipsi Dissimulationi & Colloquijs præsumunt: Bello vero Vexilla exercitibus præferunt, de quo Libro 6. Capitulo 1. Articulo 3. & 4. de re Militari vide.

CAPITVLVM XV.

De Nobilib. seu Equitib. Regni.

P R A E F A T I O.

In hominum genere
nulla differentia.

Ingenium tamen do-
ctrina ac uir:us dif-
ferentiam constitu-
unt in illo.

Quamquam in hominū genere tanta sit cognatio, & consanguinitas, ut in eo nulla differentia queat assignari, quod omnes homines una et eadem definitio contineat, omnes quippe luminis ille Iupiter Optim. Max. Deus ad imaginem suam fecit rationales, Diuinitatisque suae scintilla impertiit, ac proinde omnia probra alteri ab altero dicta in Deum auctore generis humani recidunt. Quia tamen alii alijs ingenio, doctrina, ac uirtute præstant: sitque his natura mater, illis nouerca: atque adeo Nobilitate & ignobilitate inter se differant animæ: eo fit, ut homines sibi ipsis inuicem præsent, atque subsint: alterique ad imperandū, ad seruiendum alteri, a natura, instituto, & mentis dignitate varia facti esse videntur: ob idque appellantur alii Nobiles, siue liberi, qui alijs imperare possint: alii ignobiles, seu serui, qui imperata faciant. Cum vero Nobilitas sit Dignitas seu celebritas

seu celebritas nominis, maiorum vel propriis in Rempub. meritis acquisita: hoc sensu inter alios Rerumpub. conditores, Romulus quoque in duos Ordines populum Rom. diuiserat Plebeium videlicet & Senatoriū: illorūque progeniem Patricios seu Optimates, humiliorū vero & inopum Plebeios appellauit: hisque agriculturam, mercaturā, & opificia: illis artes bonas, Magistratus, & Iusgerendi belli iniunxit: & ne confunderentur. Eosdē, Equi, vestium, ac Iure annulorum, aliisque insigniis distinxit. Ita hæc ipsa Nobilitatis prærogatiua, aut Nataliū, aut proprię virtutis beneficio, Principis Diplomate insignitæ, quæritur. Natura enim nos docet, plurimū interesse, a quibus parētibus quisque genitus sit. Nam

Nobilitas quid sit, & quā uniuscuiusq; in Rē pub. meritis paratur.

Naturalis Nobilitas.

Fortes creantur fortibus, & bonis:

Est in iuuenis, est in equis patrum

Virtus: nec imbellem feroces

Progenerant aquilæ columbam.

Principes etiam, ut pote præmiorum ac poenarū in Repub. arbitri, illos qui Diuinarum & humanarū rerum prudentia, Iusticia, fortitudine, liberalitate, et eximia Rempub. adiuvant, generique humano profunt, Natalibus restituunt, ad gradumque Nobilitatis inautorant: Natalibus scilicet alicuius adscribentes ipsos, vel eisdem stemmata conferentes noua, ut suam ipsorū incipiant familiam, sintque Plebeiorū ordine exempti. Et quamquā Iudicio omnium sapientum præclari sint thesauri maiorū virtutes: Genus tamē, & proauos, & quæ nō fecimus ipsi, vix ea nostra putant ipsimet sapientes: Quapropter quicquid inest boni in ipsis maiorum virtutibus, hoc præcipuū est, quod illas, quasi faciem domi accensam, posteritas in omni Officio virtutum habeat, quam sequatur. Cum quorum quidem gestis ac gloria, si sua gesta atque gloriā conferre, atque etiam præferre illis poterit, id vero magnæ & excellentis felicitàtis instar esse iudicamus: quæ admodum Stheneus gloriari solebat,

Maiorū uirtutes quo loco habendæ sunt.

Maiores superat uirtutis gloria nostræ:

Alioqui quicūque Nepotes, sint tantū Tyrsgigeri, non Bacchi: degenerarintque a suorū parentū uirtute, & gloria: Talibus inquit Poeta grauiissimus Iuuenal.

Tota licet ueteres exornent undique cæræ

Attria: Nobilitas sola est atque unica uirtus.

Ac ut unusquisq; propria, non aut aliena uirtute laudē quærat, idem Poeta ait.

Ergo, ut miremur te, non tua: primum aliquid da

Quod possem titulis incidere præter honores:

Quos illis damus, & dedimus, quibus omnia debes:

Te si quidem tantum censeris laude tuorum

Pontice noluerim, sic ut nihil ipse futurae

Laudis agas: miserum est alienæ incumbere famæ:

Ne collapsa ruant subductis tecta columnis:

Stratus humi palmes uiduas desyderat ulmos.

Quod si etiam ipsi Nepotes prauis facinoribus sese contaminent,

Incipit ipsorum contra se stare parentum

Nobilitas, claramque faciem præferre pudendis.

Ut autem infimæ sortis hominum uicia cum auctoribus latent, ita

Omne animi uicium tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Quia uero ita comparatum est, ut generosissimus quisque semper Nobilitati faciat, & quia uile est Reipub. Nobiles homines esse dignos maioribus suis, &

quia valet apud nos illustriū virorum Senex de Repub. meritorum memoria: Ita certe nemo nili malignus inuidet, si quis humili loco ortus virtute duce, fortuna etiam comite, præclarisque in Rempub. meritis iter sibi ad Nobilitatis decus aperiat, & palmam in medio positam, quæ vincenti debetur, tanquā brauiū virtutis & laborum suorum, ignauis præripiat. Proindeque Themistocles cum ei generis humilitatem quidam obiiceret, confidenter respondit: Ego posteris meis lucem excito, & meum genus incipiam, tuum vero in te desinit: Similiterque Marius aduersis vñneribus ac cicatricibus contra Nobilitatē solas imagines maiorum & stemmata iactantem sese gloriabatur: Quo sensu & Anacharis Scyta barbariem patriæ suæ defendendo, cuidā dixit: Patria mihi dedecori est, tu vero patriæ. Ipse quoque Cicero de se dicit, Satiū est me meis gestis florere, quā maiorum opinione niri: & ita viuere, vt ego sim posteris meis Nobilitatis iunior & virtutis exemplum. Quapropter & Iuuenal. de eodem ita scribit.

Hic nouus Arpinas ignobilis (quem) Roma parentem
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Et ne quis gloriam maiorum labore partam, in se, exemplo Terentiani Thrafonis verbis transmoneat,

Sit miser inflatus, plenusque Nerone propinquo:

Audiat eiusdem Poetæ censuram grauissimam,

Malo pater tibi sit Therſites, dum modo tu sis

Aeacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas:

Quam te Therſite similem producat Achilles.

Porro ne quenquā vanissima Nobilitatis opinio, si virtute careat, adeo reddat insolentem atque inflatum, vt etiam putet se non obscuram cum omnibus mortaliū natiuitatis suæ habere originem. Hic idem Poeta sub nomine Nobilitatis Rom. omnes simili tumoris & arrogantiae morbo laborantes perstringit.

Et tamen ut longe repetas, longèque reuoluas

Nomen, ab infami gentem deducis aſylo:

Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,

Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Cum itaque Nobiles partim generentur, partim fiant: virique si possunt virtute se Plebeiis anteferant, non fastu: propriis factis, non alienis: præclaris in Rēpub. meritis, non nudis stemmatibus: ne scilicet nomen sine re portent, & titulos operum vacuos, cum nihil aliud habeant, stultis, vt fumos sine luce caligantiū oculis obſpargant. Sed vt omnis peregrinis exemplis, iam tandem de Statu nostræ Nobilitatis agamus: certe, & vix vquam alias gentiū Natales Nobilitatis diligentius a culpatis exiguntur, & Plebeiis etiam, si merita sua in Rempub. ostendant, expeditius ad Nobilitatis honorem iter patet. Atque eo factum esse videmus, quod Respub. nostra non ab originum antiquitate, non auri, argenti, gemmarumque prouentu, non etiam munitionū robore, verum Nobilitatis vigilia, copiis, ac virtute, est, habeturque illustris, opulenta, & inuicta: Si quidē & consilio, quod ei cum Rege ac Senatu in Comitibus est commune, omnes casus turbos auertit: & armis contra vim hostiū adhuc Rempub. feliciter defendit: erga socios autē summam innocentiam & æquitatem retinuit. Quam quidem operam vt ipsi Reipub. probet, turpe habetur Nobili & Patricio viro apud nos, vel non vacasse literis, vel domi, forisue non militasse: tantum abest vt artibus quæſtuariis, quod circa virtutem non versentur, citra diminutionē capitis ei vacare liceat. Nec iniuria, inertissimi siquidem Nobiles sunt, quibus præter nomen nihil videtur esse additamenti: Et si tantum superbia, opibus, aut nudis stemmatibus, non rerū gestarum gloria Plebeios anteeant. Vt aut Nobilitas alacrius iudet virtutis ergo, amplissime prerogatiuæ eidem sunt in nostra Repub. propolis, quarū pauca ex multis infra Artic. 6. attinguntur.

ART I

De Nobilitate Regni
Poloniae.

Respub Regni Poloniae
Nobilitatis suae
virtute commendatur.

studia Nobilitatis
Poloniae.

De Nobilitatis Dignitate, Qui sint Nobiles, & quod filii
Sigilla patrum dum viuunt, non portent.

Nobilit. potissima pars est Reg. Lex sigism. Crac. 1532.

Nobilitas Regni, potissima est ipsius Regni portio.

**Nobilitatē probare volens, sex Testes
producat, duos de sua genealogia, & qua-
tuor ab auis & matre. Lex ij.**

Kazim. Vist. 1368.

16. Nobilitatis stirpes ex progenitoribus eorū ducunt originem semper, Quorū nati progressum de genealogia sua approbare fideli testimonio consueuerūt. Si quis itaq; dicat & asserat se Nobilē aut Illustrem, cæteris Nobilibus hoc negantibus: ad probandā suæ genealogiæ Nobilitatē debet inducere sex Nobiles uiros, seniores duos de sua stirpe genitos, ut hi duo iurati dicant, quod sit eorū frater, & de domo ac stirpe eorum paterna procreatus: de secunda & tertia genealogia etiam per duos Testes producendo.

**Itaque Nobilis est, cuius vterq; parens
Nobilis ex familia Nobili genit⁹, iux-**

taque morem patriæ inter Nobiles uiuit: Vel etiam qui ex patre Nobili & matre Plebeia nascitur, dum modo uiuat ad instar Nobilium absq; exercitio artificiorū mechanicorū Nobilit. infamatiū. Lex iij.

Alex. in Rad. 1508
Idem supra fol. 90.

- 117 Et quoniā quæstio incidit de genere Nobilitatis quæ diuerso modo a quibusdā interpretari solet: declaramus ergo quantū ad præsens Statutum attinet, eum tantūmodo uocari Nobilē, & capacem Dignitatū & Beneficiorū, cuius uterq; parens Nobilis, & ex familia Nobili sit progenitus: & quod tam ipse quā parentes eius habitauerūt & habitāt in suis possessionibus, Castris, Oppidis, uel Villis, iuxta morem patriæ & consuetudinē Nobilitatis uiuentes legibus & iuribus Regni nostri Nobilium. In quo genere Nobilitatis eos quoq; Nobiles appellandos censemus, qui licet matre populari, patre tamē Nobili sunt procreati: quorum tamē parentes, & ipsimet uiuant, & uixerint ad instar aliorū Nobilium in Regno, ut supra, & non exercuerint, uel exerceāt eas artes & actiones quas cōmuniter Ciues, & qui in Ciuitatibus morātur exercere solent: per contrariū enim usum Nobilitas ipsa in popularē & Plebeam conditionem transire solet.

Ciuiū ad Militarem ordinē inautora-

sigism Augustus Pe-
tricius 1550.

tio quomō rata esse debet vel nō, L. iij

Ciues qui Terrestria bona habent, cū pro illis citabūtur ab aliquo, cō-
feruabimus nos iuxta lus: Quorū alij etiam Nobilitate se defendere nō
possunt, Qui literas super Nobilitationē sui obtinentes, suscipiūt in se
negocia, quæ ad statum Militarē non pertinent: Quæ quidē sunt Sta-
tuto descripta: quorū nullus se talibus liter. in Iudic. defendere poterit.

Porro quod Sculteti & kmetones etiā

in Militarem ordinem per Regem in autorentur, & Mili-
tes atque Scartabelli appellantur. Lex v.

Quam vide supra inter vulnera Nobilium Articulo 5. & 6. ibique obiter tra-
statum de hac Nobilitatis differentia *εὐκταμορ*, id est Scartimos Græce, Latinis
significat agilitatem, pedem, saltationē motum, cursum, hinc apud nos Scartabel-
li ex Græca & Latina voce (viti putamus) dicti sunt vel pedites, vel agiliores Es-
quites, in bello ad omnē vsum currendi vel recurrēdi celeres, atq; expediti.

Filij dū viuūt patres propriū Sigillū

Kazi. Vislic. 1358.

Vsus tamē excipit cō-
munis ab hac lege fis-
lios Magistratu ali-
quo insignitos, uel p
coniugiu, e patria po-
testate emancipatos.

non habeāt, nec portent, vna enim per-

sona esse Iurisdictione cēsent, Lex vi.

Quia filij cum patribus una persona Iurisdictione censentur. Ideoq;
Statuimus, quod uiuentibus patribus filij duntaxat Sigillo paterno u-
cantur, & aliud portare, uel habere non præsument.

ARTICVLVS II.

De NOBILIVM infamatione.

Kazim. Visl. 1358.

Si Nobilis Nobilē in-
famia affecerit, neq;
mox reuocauerit, nec
que probauerit, sol-
uat uituperato pœ-
nam sexaginta mar-
carū: similq; pœna ē
puniēdus, asseuerans,
alicuius matrem me-
rettricem et cogendus
est ad reuocationem.

Si Improperauit Nobilis Nobili asse-

redo illum esse filiū meretricis. Lex i.

Cum omnis scurrilitas uerborū & turpiloquiū homines ad rixas pro-
uocans apud uirtuosos homines non immerito debeat euitari, atq; nisi
metu pœnæ (quamquā aliqui prohibētur a talibus & refrenātur) ne-
queunt alias prohiberi: Vnde uolumus, ut si quispiā linguam suam nō
refrenans, Nobilis Nobili improperauerit, asserens eum esse filiū me-
reticis, & statim non reuocat, aut negat quod dixit, neq; probat eū es-
se talem, ut assererat: pro uituperio illius, quem sic uituperauit, ratione
pœnæ soluat sexaginta Marcas grossorū, ueluti ipsum occidisset: Idem
dicimus si matrem ipsius meretricē nominauerit nec probauerit, quod
asseruit: in similem pœnam ipsum decernimus incidisse, & reuocando
debet dicere, id quod sum locutus, mentitus sum sicut canis.

Qui vituperat Nobilē, & postea negat,

iurabit se

Qui paratus est in
aliū dicere, illū omni
uicio natiū esse decet
quod si quis dicat ea
quæ uelit, audiet quæ
nolit. Nam & ra-
tione uti atq; oratiōe
prudenter, & agere
quod agas considerate,
omniq; in re quid sit
uerū uidere, dicere,
& tueri bonū uirum
debet.

46. Si quis Nobilis, aut asserens se de Nobili genere procreatū, dicat, quod aliquis sibi impar existens in generatione, uituperosa uerba intulisset: tunc ille reus eidē (Nobili) equalis non existens, & negans se improprietatem fecisse, proprio Iuramento ab increpatione eius absoluitur.

Sed Kmeto non potest nocere uituperatio Nobilitati alicuius, qui Expeditionem

bellicam seruit, ac Iudicijs Terrestribus subest nisi cum simili increpatione audisset aliquē æque Nobilem eum uituperasse, & non expurgatum, sed Nobiles in Ciuitate residentes expurgant se de obiectis. Lex iiij.

Infra de Nobil. in Ciuit. manentibus cap. 16. huius etiam statuti fiet mentio cap. 17. de Kmetonib. & postea li. 6, ca. 2. de Bello

46. Kmeto uero non poterit aliquē Nobilem, uel pro Nobili se gerente ratione Nobilitatis suæ increpare, nisi forte idem Kmeto audierit per alium Nobilem ipsum increpatū esse. Et ipse se de huiusmodi improprietate minime expurgauit. Hoc tamē uolumus intelligi, de illis Nobilibus qui in Expeditione belli seruiunt, & Iudicijs Terrestribus subsunt: nō autē de illis Nobilibus qui in Ciuitatibus residentes Ceruissiam propinant, aut forte alij sunt uagi, in Terra nihil habentes: tales enim teneantur se expurgare.

41. **Si Nobilis in probatione Limitum nomine Nobilitatis culpatur. Lex iiij.**

Quā uide supra Capitulo 13. Articulo 4. de Offic. Succamerarii: & fiet eiusdem mentio Libro 4. Capitulo 19. de Testibus.

Si Nobili occiso post mortem ignobilitas obijcitur. Lex v.

Quæ infra Sexto Articulo videatur.

Causa Nobilitatis non nisi Iudicio Sæ

56. culari definitur: qua cognita, Ecclesiarū Ministri i. Sacerdotes pro decimæ solutione procedant. Vide Bodzantæ Episc. Constitutionem Libro 1. Capitulo 4. Articulo 6. de Prouentibus Cleri Fol. 116.

De legitimis tamen Natalibus Spirituales Iudicant. Lex vi.

Spirituali tamen Iudicio pertinet querere & Iudicare de legitimis uel illegitimis tori liberis, seu Natalibus.

Sigism. Crac. 1543. Idem libr. 1. cap. 4. artic. 8. Lege 11.

I iiij Propter

Propter hæc scelera Nobilitas infamatur

1. Propter crimen læsæ Maiestatis de quo supra Capitulo 1. Articulo 4.
2. Qui Iuri parere nollet Libro 1. Capitulo 2. Artic. 7. de Tutorib. Iuris.
3. Propter Præsbytericidium de quo Capitulo 4. Articulo 4.
4. Propter hæresim de qua Capitulo eodem Articulo 15.
5. Propter domesticā Inuasionē & rei Iudic. nō paritionē de qua Li. 1. Cap. 12.
6. Propter parricidium de quo infra Articulo 6.
7. Propter furta & prædationes de quibus Libro 3. Capitulo 12.
8. Propter incendia, calūnias, & alia huiusmōi in Statuto suis locis descripta.

ARTICVLVS III & IIII.

De Nobilium legitimis Iudiciis, libertate omniū commigrandi, deq;
non captiuandis Nobilibus bonæ famæ, vel alioqui nisi Iure
re victis, aut publice criminosis.

Kazim. Visl. 1368.

Vt aut Rex, ita etiā Capitaneus de cau-

sis criminalibus in absentia Accusatoris seu Actoris cognoscere nō de-
bent: nec nisi confessus, aut conuictus de crimine, in Iudi-
cio condēnandus est. Lex i. Quā uide supra Fol. 49.

Ex Priuil. Jagell. i. e.
dlnen. 1433.

Nullus etiam Terrigena possessiona-
tus, pro aliquo excessu, nisi sit Iure cō-
uictus, captiuandus est. Lex ii.

Leg. 12. tab. cauetur,
ut VIS ABSIT,
nihil enim teste Cice.
exitiosius ē Rebusp.
nihil tam contrarium
Iuri & legib. nihil mi-
nus Civile & huma-
nū, quam cōposita et
cōstitutata Rep. quic-
quam agi per uim: et
priusq̃ de causa legi-
time cognoscatur ra-
pi aliquē captiuū: nisi
forte magnitudinem
alicuius sceleris leges
repente obruere per-
mittant.

Cæterum promittimus & spondemus, Quod nullum Terrigenā pos-
sessionatum pro aliquo excessu seu culpa capiemus, seu capi mandabi-
mus, nec aliquam uindictā in ipso faciemus, nisi Iudicio rationabiliter
fuerit cōuictus, & ad manus nostras uel nostrorū Capitaneorū per Iu-
dices eiusdē Terræ in qua idem Terrigena residet præsentatus.

Similis, quod Rex nō captiuabit quē-
quam, nisi Iure conuictum.

Kaz. in Nyess. 1454

In primis igitur pollicemur uerbo nostro Regio, omnibus Regni no-
stri Incol. * qd' nullū captiuari faciemus nisi fuerit prius Iure cōuictus.

Similis.

sigism. Augustus Per
triconie 1550.

Captiuari etiā nullus Nobilium debet nisi Iure conuictus iuxta Sta-
tuta & Priuilegia.

Attamen ter in Regestris maleficorū
descriptus capi poterit. Lex iii.

Quam uide Libro 3. Capitulo 12. Articulo 2. & 3. de Furtis & spoliis vna
cum aliis Legibus eandem limitantibus.

Fur autem

**Fur autē, Latro, Incendiarius, homici-
da, Raptor Virginū, Villarum depo-**

pulator, & prædo ubiq; detinentur: Similiter qui de se debitā
cautionē facere nollēt, iuxta delicti quātitatē. Lex iiij.

Vladisl. Jagello in
Iedlna 1433.

51. Illo tamen homine qui in furto, uel in publico maleficio, ut pote, Incē-
dio, homicidio uoluntario, raptu Virginum, & Mulierū, Villarū de-
pulationibus, & spolijs, deprehenderetur: Similiter illi qui de se nollent
debitam facere cautionem, uel dare, iuxta quantitatem excessus, uel
delicti duntaxat exceptis.

Supra Libro 1. Capitul. 12. Artic. 9. de Incendijs fit eiusdem mentio. Et in-
fra Lib. 1. Capitul. 15. Artic. 6. de homicidijs, & iterum Lib. 1. Capitul. 16 de
Cirijs: & iterum Lib. 1. Capitul. 17. Artic. 3. de Kmeronibus. & Lib. 3. Cap.
6. Artic. 3. de Raptu Virginum, & Lib. 3. Cap. 10. Artic. 2. de Fideiussoribus,
& Lib. 3. Capitul. 12. de Violentijs, de furtis vero eodem Capitul. Artic. 2.

**Qui sint etiam ex Templis & Cæ-
nobijs capiendi. Lex v.**

sigism Crac. 1543.
Idē lib. 1. cap. 4. art.
8 de causis spiritali-
bus fort, & alibi fit
mentio partium eius-
dem statuti.

Ius commune non permittit defendi ab Ecclesijs seu Templis noctur-
nos segetum, & fundorū, seu agrorū damnidatores, liberarūq; uiarū
obseffores, seu prædones. Item fures publice proclamatos, uel ter in Re-
gestris conscriptos, incendiarios, & libertatis Ecclesiasticæ uiolatores:
tales enim debent ex Templis capi, neque defendi.

**Nobilis obligari etiā sponsiōe fidei ne
q̃t, nisi sit Iure victus, aut militet, serui-
at, subdit⁹ sit, uel Reip. causa posc. L. vi**

sigism. Crac. 1540
Idem supra fol 52.
& eiusdem fit mens-
tio cap. 18. de seruit.
& lib 6. cap. 1. art.
7. de Bello, & iterū
lib 6. cap. 3. artic. 8.
de mercenario Milit.

Ita postulantibus subditorū nostrorū rationibus, Decreuimus, ut nul-
lus Nobilis subditus noster sponsione fidei per nos obstringatur, nisi
Iure uictus: Secus erit in exercitio rei Militaris, & ubi nobis, uel alicui
subditorum nostrorū Actio interuenerit cū seruitore, factore, admini-
stratore, aut subdito suo. Et ubi Reipublicæ causa aliquid sit contra
quemuis agendum.

De eodem.

Sponsione fidei nullus Nobilis possessionatus obligari debet a nobis
neque ab ullis Officialibus nostris tantum iuxta descriptionem Sta-
tuti Anno 1540. conditi.

sigism. Augustus Pe-
triconiz 1550.

35. **De Treugis pacis siue saluo conductu**
36. per Episcopum Cracouiē. aut Cracouiē. uel Sandomiriē. Pa-

Kaz. Wislic. 1368.

latinum dans

latinum dandis de Regno ob aliquod crimen metu Regis, aut Capitanei fugientibus: & protestatione contra Regem suscipient. Lex vii.
Quæ videatur Libro 3. Capitulum 14. Articulo 1. de Treugis.

Sigism. Crac. 1527.

Nobilis circa violentiam in Ciuitate captus, absque Capitano iudicari non debet: & quod poena 60. Marc. pecun. a Ciuibus iniuste capto debetur. Lex viii.

Idem cap. 12. de Capitano. prætereaque inter Ciuitatum leges cap. 16. art. 5. erit, hic tamen commodius ponitur.

Quoad uiolentias quæ in Ciuitatibus & Oppidis Regni nostri committuntur attinet, si quispiam Nobilis uiolentiam ipsam perpetrauerit, et in Ciuitate, seu Oppido, Ciuem, uel hominem aliquem uerberauerit: aut iniuriam aliquam per uiolentiam cuiuspiam intulerit, detineri quidem seu comprehendere ab Officio Ciuitatis poterit, sed iudicari & ad poenam condemnari, non nisi sub præsentia Officii Castrensis. debebit.

Sigism. Petr. 1538.

De eadem captiuitate Nobiliu in Ciuitatibus ob violentiam perpetratam.

Statuimus ut Nobiles, secundum Statutum Thorunien editum, pro admisis criminibus in Ciuitatibus & Oppidis captiuentur, & qui Officio Capitaneali digni poena uidebuntur, in Ciuium potestate relinquuntur: Qui uero iudicabuntur ab Officio Capitaneali, utcumque Ciuibus dissentientibus, poenam non promeruisse: in custodiam Officii Castrensis. tradi debet, usque ad cognitionem nostram super eiusmodi detentorum excessibus faciendam. Quod si nos decreuerimus aliquem iniuste detentum esse, eumque per sententiam nostram liberum fecerimus, Ciues pro huiusmodi iniusta detentione poenam detento sexaginta Marcarum pecunie soluere tenebuntur, sintque astricti.

Statuti autem formula Thorunien per nos ann. M. D. XX. editi in hæc uerb. seqt.

Quia Nobiliu & Ciuitatu Regni nostri damnosa fuit exorta differentia, super his Nobilibus, qui in recenti crimine pro uiolentia in Ciuitatibus & Oppidis capiebantur. Proinde nos tam graui negotio ad præsens propter Prussie bellicam occupationem pro perpetua ordinatio intendere non ualentes, nihilominus prouidentes tranquillitati subditorum nostrorum, de unanimi consilio Consiliariorum nostrorum omnium & Nunciorum Terrestrium Regni Statuimus, & ordinamus, Quod dum aliquis Nobilis in Ciuitate nostra uel Oppido nostro, aut aliquorum Spirituum & Secularium subditorum Regni nostri, pro crimine uiolentie, per

Officium Ci-

Officiū Ciuile captus fuerit, extūc talis Nobilis pro uiolētia captus detineri debet in Prætorio Ciuitatis, uel Oppidi, ubi capietur: Quo facto Officiū Ciuitatis, uel Oppidi illius, ubi talis uiolator captus fuerit nullum penitus Iudiciū faciet, nec aliquā poenam exiget de eodē Nobili, nisi prius ad eorū requisitiōnē Capitaneus uel Vicecapitaneus Castreñ. illius Iurisditiōis nostræ Regalis, sub quo talis Ciuitas uel Oppidum situm fuerit, præsens interfuerit eidē Ciuili Iudicio: quod ministrari & fieri debet pro uiolētia contra dictū Nobile: & ubi Capitaneus uel Vicecapitaneus noster ad unam sententiā cum Officio illius Ciuitatis uel Oppidi, ubi talis Nobilis detētus fuerit, concordati fuerint: extunc præfatus Nobilis iuxta huiusmodi sententiā Capitanei nostri aut eius Vicecapitanei, ex Officio Ciuilibus condēnari & puniri debet. Si uero talis Capitaneus noster uel eius Vicecapitan. non poterit se concordare super sententiā cum Officio Ciuili, contra talem Nobile: extūc ipse captiuus interea tēporis in decenti captiuitate Ciuili detineri debet, tam diu donec a Maiestate nostra Regia informationē Capitaneus noster & illa Ciuitas uel Oppidū habuerit, quomodo talis Nobilis captiuus sentēciari & puniri deberet, præscriptiōe tanti tēporis non obstante, qua se prædictus captiuus tueri nō ualebit. Si uero in aliqua Ciuitate uel Oppido Officiū Ciuile contra præmissa aliquid attētauerit, extunc per Capitaneū nostrū Castreñ. sub cuius Iurisdictione & Districtu talis Ciuitas uel Oppidū consistit, Proconsul pro tēpore existēs cum uno Consule capi, & decollari, & capite priuari debent.

De eodem.

In Statuto Thoruneñ. Anno 1528. conditi est sufficienter descriptū, Quomodo se debent conseruare Ciues circa captiuationē Nobilium. Quod in omnibus teneri debet.

Sigism. Augustus Per
triconia 1550.

Statutum Regis Alberti supra Capitul. 12. Artic. 10: positum declarat, quod tantum ob uulnerationē alicuius in domo Nobiliū crimen Inuasionis domesticæ cōmittitur. Vel etiam ob uolentiā Mulierum de qua Libro 3. Capitulo 6. Articulo Secundo & Tercio uide.

Liberum est Nobilibus cū eorum ser-

uitoribus exire de Regno, sed non collecto exercitu, neque hereseos discendæ causa. Lex ix.

Quæ Capitul. 4. Articul. 15. de Hereticis posita est, & iterum Libro 6. Capitulo 1. de re Militari ponetur.

A R T I C V L V S V.

De Vulneribus N O B I L I V M.

Vulnera aut quomodo olim per Ministerialē conspiciēbātur, & per testes to-

m

tales proba

Kazi. in Nyc. 1454

tales probabantur, & quod uulneratus luet poenam, si uulnera non probauerit pro quibus citat. Lex i.

Item Statuimus, Quod si quis citabit seu euocabit aliquē ad Iudiciū pro uulneribus, Ministerialis ad instantiā uulnerati uulnera conspiciat debite, qui super Ministerialis recognitionē uulnerū suorum coram Iudicio, debet docere testibus totalibus super uulnera sua. * Qui si docere non poterit, extunc idem uulneratus luet Iudicio Regalē poenam dictam septuaginta alias syedmnadzyescza, & parti aduersæ poenā dictam quinquaginta alias pyatnadzyesczya.

Sed iam non Ministeriali verum Officio Capitaneali, aut Iudicio Terreſtri

Eiusdem stat. mentio
libr. 1. cap. 12. artic.
35. de alijs Officijs
Capitanei,

uulnera ostenduntur, quorum Actorū Rescripto, atq; cū duobus Testibus Actoris Iuramento uulnera probentur. Lex ij.

sigism. Petr. 1538.

Præterea accidere frequentius solet: ut citati pro capite, aut uulneribus, ad euitandā poenam pro capite aut uulneribus debitā uicissim Actores multis Citationibus pro uulneribus citare solent. Ad extirpandā igitur, hanc impediendæ iusticię artē: Statuimus ut uulneratus cruentis uel liuidis uulneribus, uulnera in recenti quamprimū potuerit Officio Capitaneali quodcūq; proximius percussio fuerit, aut Iudicio Terreſtri illius Districtus, ostendat, & testata per se faciat, quæ sic ostensa, & eorū qualitas in Acta Castreñ. aut Terreſtria in Terminis Terreſtribus illius Districtus inscribatur: & eo testimonio, uelut authentico & sufficienti Actor Reū. tuto & citra calumniā in foro Iudicij Terreſtris mettertius, cū sibi similib. iurans more antiquo cōvincere poterit.

Kazimirus in Nyc.
Boua 1454.

De Nobilibus aut kmetonibus Spiritualiū uel Nobiliū occisis uel uulneratis in Ciuitatibus, Ius Polonicum est dicendum. Lex iij.

Horum duorū status
torum: fiet mentio in
ter Ciuiū art. cap. 16.
art. 5. & inter Kme
ton. cap. 17. artic. 2.

Item Statuimus, quod Ciues Ciuitatū nostrarū Nobilium & Spiritualiū, pro uulneribus, & homicidio, Ius Polonicū hominibus Villarum nostrarū Spiritualiū & Nobilium ministrare tenebuntur. 95.

De eodem.

sigism. Petri. 1538.

Decernimus ut deinceps secundū antiquas Regni nostri Constitutiones de occisis seu uulneratis Nobilibus, aut eorū Kmetonibus, in omnibus Ciuitatibus & Oppidis nostris Regijs Spiritualiūq; & Secularium Dñorum, non Iudiciū Ciuile sed Terreſtre & Polonicū seruetur & locetur: Vbi uero Ius Ciuile fuerit a Ciuibus in hac re seruatiū poena quatuordecim Marcarū pecuniæ Ciues ipsi parti soluend. puniatur, Iure Terreſtri totiens quotiens opus fuerit perēptorie exigenda.

Actori itaq;

Actori itaque pro membrorū mutila- Kazim. Mag. Vislic.
tione incumbit cum duobus Testibus

probatio, licet anno integro tacuerit. Lex iiij.

20. Petrus conquestus est de Iohanne, quod ipsum quatuor digitis in ma- Mutato petenti iu-
sticiam pro mutilati-
one, si mutilator ne-
gat, et mutilatus post
anni decursum petea-
bat, decernitur iura-
mentū cum duobus
mettertio præstandū,
qd' ab illo accusato
mutilationē haberet.
nu mutilasset: Quod Iohannes se fecisse negauit: Et quia idem Petrus
pro eadem mutilatiōe post annū elapsū satisfactionē habere petebat,
Nos itaq; in tali casu eundē Petrū mettercium pronūciamus iuratu-
rum, qd' prædictam mutilationē digitorū quatuor habuit a Iohanne.

Qui vulnerat aliquem vitam su-
am defendendo. Lex v.

17. Accepimus, quod Petrus insequēdo Mathiam grauitē in platea uul- Kazim. Mag. Vislic.
Qui uero occidit in-
fra artic. 6. uide par
uerum quia &c.
nerauit: Quod cū Mathias in Iudiciū deduxisset, Petrus licet cōfiteatur
se Mathiā uulnerasse, tamen asserbat se hoc fecisse necessitate cōpul- Qui ex initio alteri-
us uulnerat uitam de-
fendendo, hoc si po-
terit probabit. Alias
uulneratus proprio
Iuramento uulnera
obtimebit.
sum, per ipsum Mathiā, qui ab initio & antea ipsum Petrū uulneraue-
rat. Quod idē Petrus offerebat se probaturū. Nos itaq; in tali casu de-
cernimus ipsius Mathie probationē esse admittendā super eo, quod dū
in platea Petrus ipsum Mathiā insequeretur uulnerauerit, cum dictus
Petrus non uitam defendendo sed iniuriā sibi alias illatam ulciscendo
Mathiam noscitur uulnerasse.

Estimatio mutilationū ac vulnerū No-
bilibus inflictorum. Lex vi.

22. Militem mutilans in pede, manu, uel naso, quindecim Marcas: In pol- Kazim. Magnus Vi-
slicie 1 3 6 8.
lice uero mutilans octo Marcas: Digitū uero quēlibet alium amputās
tres Marcas gros. ipsi mutilato, uel in digito læso ut supra dicitur sol- Mutilatio in pede uel
naso 15. in pollice 8.
Marc. In digito alio
3. Marc. cum poena
pyatnadzyesta solu-
uenda est.
uere teneatur: Pro qualibet aut uulneratiōe prædictorum membrorū
uulnerato poena, quæ dicitur pyatnadzyesta persoluatur.

De eadem mutilatione, vulnerumque
æstimatione maiori.

22. Ut uiolentorū audacia refrenetur, Statuimus quod dum Miles parem Idem Rex Kazimir.
sibi Militem * mutilauerit, pro mutilatiōe membri cuiuslibet xxx: &
pro simplici uulnere xv. Marcas soluere teneatur.

De percussioibus Militum ac Nobili-
um sine sanguinis effusione. Lex viij.

27. In percussionibus Militū & aliorū nostrorū subditorū istum in pœ- Kazim. Mag. Vislic.
m ij nis modū

nis modum exigendis uolumus obseruari. si Miles Militi, aut Nobili Nobili plagam uel ictum dederit absq; sanguinis effusione, Nobili cui illata fuerit talis percussio poena quæ dicitur pyathnadzyesta per inferentem & lædentē debet assignari: Si autē illi inferatur qui non habet lus Militare tūc Marca grossorum pro tali uulnere debet solui

De Villano Militi aut Nobili plagam inferente, & quæ sit Nobilitatis diffe-

rentia, atque ob merita in Rempub. inauكتورatio. Lex viij:

Kazimirus Vyslicia. Militi pro una plaga uel pluribus a Kmetone facta uel factis poena quindecim alias pyathnadzyesta percusso. Et ludicio alia simul poena^{29.} persolui teneatur. Si uero fuerit baculo cruentatū uulnus, illatū sicut pro gladiali uulnere declaramus satisfaciendum.

De eodem.

Kazimirus Vyslicia. Itē Militi Slachczye pro uulnere decem Marce, Scartabello uero quin-^{29.} que Marcæ. Sculteto uel Kmetoni factis Militibus tres Marcas Statuimus pro uulneribus esse persoluendas.

Si Plebeus occiderit aut uulnerauerit Nobilem, qui dederit, uel nō dederit illi occasionē inuadendi se. Lex ix.

*Hoc Statut. sigismū.
Crac. 1532 factum
fuit ad triennū fiet
eiusdem mentio arti.
de homicidijs Nobil.
& capitulo 17. de
Kmetonibus.*

Plebeus Nobilē occidens cui nullā causam uel occasionē se inuadeñ. Nobilis præstiterit, nec initiū contentiōis uel percussionis cū eo fecerit, poena capitis puniatur: Vulnerans uero Plebeus Nobilē cui similiter occasionē se uulnerandi Nobilis nō præbuit, poena capitis puniatur: hoc tamē intelligi debet de uulnere graui, ex quo sequitur mutilatio uel inualiditas alicuius mēbri Nobilis uulnerati. Quod si nulla ex huiusmodi uulnere mutilatio & inualiditas mēbri consequetur, poena pecuniaria secundū antiquū Statutū Plebeus puniatur. At ubi Nobilis causam & occasionē occisiōis uel uulneratiōis suæ Plebeo præbuerit, punietur Plebeus secundū antiqua Statuta de uulnerato uel occiso Nobili cōdita. Ut aut constare ludici possit data, nec ne fuerit Plebeo causa uel occasio uulnerandi Nobilē: quilibet Nobilis Plebeiū de uulnere aut nece accusans probare teneatur suo & duorū sibi similiū Nobilium corporali iuramēto, id quod asserit uerū esse, expresse hoc uerbis nuncupans, quod nō ex initio a se facto, neq; causa aut occasione per se data Plebeus illū uulnere seu nece affecerit: alioquin Nobilis in huiusmodi probatiōe deficiens nō poterit Plebeū in poenā superius expressam conijcere. Nihilominus tamē Plebeus uulnerās quomocūq; aut occidens No-

occidens Nobilem poena in antiquis Statutis praescripta punietur, hoc autem Statutū cum sit poenale, ad tres duntaxat annos ualere, & obseruari debere decernimus.

Licet uero amicus amicū iocando seu ludendo vulnerauerit, læso pro uulnere satisfaciatur. Lex x.

Kazimirus Vistlic.

Genus iocandi non profusum nec immo desum, sed ingenuū & facitū esse debet: in ipsoq; ludo & ioco aliquid probingenti lumen eluceat, tantum obest, ut in hijs ad aliquam turpitudinem uel dominum probabatur.

Item Bartholdus deposuit cōtra Andreā, quod ipsum uulnerasset, Andreas cōfessus est ipsum Bartholdū uulnerasse, dicēs se inuitū & nolentem fecisse, solatiūq; causa prout amici plerūq; assolent facere iocando. Nos igitur audita ipsius Andree cōfessionē, attendentes qd ludus nō debet se extēdere ad aliquā lesionē seu uulneris offensionē, ipsum Andreā in tali casu decernimus Bartholdo ad uulneris satisfacti. condēnandū.

De morfu canis ex incitati. alicui. L. xi

Kazim. Mag. Vistli.

Egidius cōquestus est, quod canis Falconis ex incitatiōe seu impulsione ipse Falconis taliter illū læsit et momordit, qd ex illo morfu ostēdebat & asserēbat se claudicare, Falco uero eandē incitationē seu canis impulsione negabat. Et quia Egidius Actor hoc nō poterat cōprobare. Nos in tali casu declaramus, qd Falco p iuramentū ppiū debet se expurgare.

Cane alicuius ledens te alicui in offensa probatiōis læsiari debet iuramento Domino canis se expurgantis.

De extinctiōe candelæ & vulne. incus. L. xii

Querelam Egidius proposuit cōtra Falconē, quod dum in domo ipsius Egidij facta fuisset in sero cōtentio quedā, ipse Falco superueniens candelā suffocauit & extinxit, qua extincta Egidius nescit, nec scire potest, per quē in illa contentiōe & discordia fuerit uulneratus: Licet Falco extinctiōe candelæ cōfiteatur, tamē ipsum Egidium uulnerasse negat. Nos itaq; a prædicto Egidio Actore iuramento recepto, qd in prædicta candelæ extinctiōe nescit per quē uulneratus sit, ideo Falconem prædictum, quia extinctiōe candelæ uulneri præstitit occasionem, in uulnere duximus condemnandum.

Kazim. Mag. Vistli.

Vulnerat' in discordia admittet ad Iuramentū eum quē acusat, & hoc si ille

Kazim. Mag. Vistli.

Citatus ipsum Actorem semet uulnerasse assereret, alioqui Actori probatio esset decernenda. Lex xiiij.

Querelam Petrus deposuit de Iohāne, Quod ipsum uulnerasset, Iohānes uero cōstanter asserēbat, qd Petrus seipsum uulnerasset, quod offerebat se legitime probaturū. Nos autē in tali casu duximus distinguendum: Quod si in contentiōe & discordia Iohannes asserit Petrū se ipsum

si Citatus asserat Actorem se ipsum uulnerasse, datur ei probatio, sed extra discordiam uulneris allegatum, iuramento uulnerantis probabitur.

m in sum uul-

sum uulnerasse, tūc Iohannis probatiōes sunt admittendæ: Si autē extra omnem contentionē & discordiā Petrus esset uulneratus, tunc ut est moris, dicimus Petri Iuramentū fore & esse admittendum.

Famulus aliquē pro domino in cōtentione uulnerās, nō est culpād⁹. Lex xiii⁹.

Kazimir. Magnus. Item Statuimus q̄ quotiescūq̄ aliquos cuiuscūq̄ conditiōis uel status existant contēdere contingerit, & famulus Dñm suum iuuando, exemplo gladio, uel cultello aliquē uulnerauerit, pro eo indignationem uulnerati uel amicorum ipsius nullatenus incurrat.

De amputatiōe membri Tyrannica.

Ex Statuto Maz. an Observatur ab antiquo in isto Ducatu, Si Nobilis alteri Nobili manum, aut pedem, vel aliquod membrū more Tyrannico extendēdo amputauerit: talis Iure conuictus in Iudicio Terrestri, aut Castreñ. & per partē læsam plenīs Testibus coniuratus, duplicatū valorem membri abscisi parti læsæ soluere debet: & in pœna przesz mylosna quæ ualeat sexaginta Marcas Polonicales pro fisco Principis Terrę cōdemnari debet: Si autē Kmetoni id factum fuerit per aliquē Nobilem, talis si Testibus plenīs se non expurga uerit, simili pœna sexaginta Marcarum puniri debet, & Kmetoni pro manu, aut pede, & alio membro principali eo modo absciso, decem Marcas Polonicales soluere tenebitur.

Frumētōrū nocturni Fures deprehensi in crimine, equos, & omnia quæ secū

uexerint perdēt, & si in resistentia occidātur, nullā pœnā occisor incurrit, et si uulnerauerint uel occiderint defensorē soluant. Lex xv.

Kaz. Vislic. Idem in fra artic. 6. de homicidijs & alibi.

Et licet Canonica sanctio depopulatiōes agrorū magno odio habeat. Tamē temerarios a malo nō reuocat nisi addatur torques collo ipsorū, & temporali disciplina impie puniātur, propter quod Statuimus, ut si alicuius Militis, Prælati, Ciuis, aut alterius hominis simplicis familiaris frumēta de nocte Kmetonū, uel quorumcūq̄ receperit, licitū sit Dño frumenti, aut suis seruis, uel amicis, ipsa defensare: & equos rapientū, uel alias res pro se libere tollere. Et si tūc quempiā occiderint, impunitè uolumus hoc ipsum pertransire, Dñm uero illum de cuius Dominio tales exiuerūt depopulatores in pœnas nobis pyathnadzyesza decernimus incidisse. Et si uulnerauerint, uel occiderint frumentorū defensorē, soluāt uulnera lēso, uel caput pueris, aut amicis, cū pœnis pnotatis.

Qui coram Maestrate Regia, Capita-
neo, Archiepiscopo aliquē uulnerauerit, gladium extraxerit, turpibus
affecerit uerbis, aut aliquid furaretur. Lex xvi.

Quam uide Folio 22. & 98.

Sed uulnerās in præsentia Militis, ma-

nus perforatione puniatur. Lex xvij.

39.

Vbi uero coram Milite quis gladiū uel cultellū extraxerit, neminē tamen uulnerādo, sit in gratia Militis : Si aut uulnus intulerit, decernimus quod manus sua perforari poterit, & debeat.

Kazimirus Magnus

Qui corā Iudicio gladium extraxerit

uel quempiam uulnerauerit, aut uiolauerit Iudiciū. Lex xviij.

Quæ Libro 4. Cap. 9. de Securitate Iudiciorum videatur.

41.

Ludouici Regis Decreto Castror. Te

Ludouicus in Privil.

nutarij corā Capitaneis & Iudicibus respōdeant, attamē Rex reseruat sibi Actionē sanguinis de Capitaneis seu Tenutarijs. Lex xix.

Quam uide Libro 2. Cap. 1. Arti. 5. de Tenutariis iniurias inferentibus.

Forma Citatiōis p vulnerib. Lex xx.

51.

Pro eo, quia tu fecisti super ipso initiū litis, & intulisti sibi uiolenter tria uulnera cruenta, & duo liuida : Quæ Officiū Castrense, uel Terrestre Iudiciū, in tempore uidit, quæ uulnera pensat sibi ad quadraginta Marcas pecuniæ, uel prout Ius decernet: pro quibus uult te conuincere, Iudicialiter responsurus. Datum feria A. B. post, uel ante, festum S. A. B. proxima. Anno Domini.

sigism. Petr. 1523.

A R T I C V L V S VI.

De Homicidiis N O B I L I V M.

P R A E F A T I O.

Et si maioribus nostris mitiores poenæ semper fere placuerint, ita ut ob atrocissimam etiam delicta uitæ humanæ pepercerint: magnitudo tamē sceleris, quod in homicidiis voluntariis admittitur, nisi poena capitis nequit satis elui. Si enim Cain tā horrendo supplicio propter cæsum fratrem fuit damnatus, quamquā tum præter cōscientiæ Iudiciū nulla scripta lex se occidere uerabat: quāto maius huius tēporis homicidis debetur, qui tot diuina & humana Iura trāsgressi, exempla etiā poenarū memorabilia contēnentes, innocentē sanguinem, quoties libitū est effundunt, atque proterunt. Nihilominus quia leges nostræ exigua pecuniā, & carceris annua poena, uitā redimere homicidæ permittūt: quando reprehendere eas nobis nō licet, iniquitas tamē earū utcūque excusatur, quod partim Regiis partim Capitaneorū uadiis interpositis, uita uniuscuiusq; Nobilis munitur aduersus audaces. Nec destituūtur nostri Legislatores exēplo in illustri loco posito, Romani enim ex Legibus 12. tabularū iniurias, ac etiā cædes cōstituta pecuniā redimī statuerant, donec L. Neratius quidā improbus atque immani uiciorū dia uir, pro oblectamēto habere cæpit os hominū liberorū manus suæ palma uerberare, quemcūque aut depalmauerat, ei statim secundū 12. tabul. quinque & viginti asses numerabat: & ne cuiquā læso in numerando tardus ac negligens esse videretur, seruū cum crumena alesiū plena in hos vsus circūducere solebat: cuius memorabilis insolentia effecit, ut istius legis iniquitas antiquaretur, iniuriis que ac cædibus æstimandis Senatus edicto Censores ac recuperatores darētur. Sic itaque Rom. Legū suarum prauitatē statim correxerūt, simulq; suppeditas runt, nobis etiā occasionē statuendi, ut huiusmodi in nostra gente quoque uerberationes, Neratii

L. Neratii petulantia

rones, Neratii seueriore aliquanto animaduersione, quā ea quæ est Legibus descripta, plecterentur: vix enim est tam inops quisquā, quem quidē a Coloni decem, a Nobilissimī aut cuiusque viri cæde centū viginti pecun. Marcæ, & annuus carcer deterreāt: si hunc vel illum ob stare suæ cupiditati putauerit.

Ministerialis ad uidendū occisum uocatus uno grosso contentus sit, sed Exuuias ne tollat. Lex i.

Kazimirus Vislicia.

Consuetudine iniquissima Ministerialiū extitit obseruatū, quod dū ad aliquē in uia, uel alias occisum uocabātur, ipsum uestibus in quib⁹ fuerat occisus, Iure ipsorū q̄ ipsi kruaune nominabāt, expoliabant: unde cū afflictis non sit addenda afflictio, eisdē Ministerialibus prohibemus, ne de cætero quolibet occisos spoliare seu exuere præsumāt: Sed tantūmodo unico grosso contētentur, quē decernimus eis dandū pro labore, per eū, qui ad aliquē occisum procurauerit eosdē uocari, donec eadem homicidij quæstio totaliter fuerit diffinita.

Vnus de homicidio accusetur, Cōpllices uero expurgēt se de obiect. Lex ii.

Kazi, in Visl. 1368.

De homicidio accusatus iuramento Actoris uincitur: reliqui Complices Testibus expurgabūtur.

Item si plures, puta duo, uel tres, aut quatuor de homicidio accusentur, Licet antiquitus per Iuramentū accusatoris omnes pœna homicidij puniebantur: Nos tamē huiusmodi Iuramentū restringentes, Statuimus, quod unus tantūmodo per Iuramentū Actoris de homicidio cōdemnetur & puniatur. Cōsortes uero eiusdē accusati per probos & idoneos Testes de homicidio & uulneribus se teneātur expurgare: alias in expurgatione deficientes puniantur.

Kazimirus Vislicia.

Idem libr. i. cap. 7.

art. i. de Castellanis.

Castel. olim Iudic. p capit. iudic. L. iij. 11.

Statuimus & declarātes, Quod pro quolibet capite Castellanorū Iudices, quilibet in sua Castellania, Iudicādi & cognoscēdi habeāt facultatē.

Sed de illis qui fortuito, aut ignoto casu, aut ab incerto autore mortē incidūt

Officium pro capite neminem culpabit, sed consanguinei Reum inquirēt, & culpent. Lex iij.

Kazimirus Vislicia.

Idem supra lib. i. ca.

7. artic. i. de Castell.

Paulo infra hæc duo

Statuta a Rege Sigis.

explicantur Lege

Quamuis &c.

Item quacūq̄ morte casuali, uel inopinata cōtigerit aliquē de hac mi- grare luce, puta de arbore cadēdo, uel in aqua mergēdo, aut quouis alio modo: Statuimus qd̄ pro tali homine sic decedēte penitus nulla quæstio moueatur. Item dū ignoratur quis cōmisit homicidij immanitatē, Decernimus quod Castellania de hoc aliquā non moueat quæstionē sed consan-

sed cōsanguinei & proximiores culpabilem inquirentes, causam dum poterint, prosequantur iuxta iurisformam.

Filio etiā illegitimo matris vagabundæ caput est soluendum, Lex v.

Kaz. Ma. Vis. 1368

22. Laurētius cōqueritur de Martino, qd' sibi matrē interfecit, Martinus respondit, quia Laurētius non fuit de legitimo patre siue toro procreatus: & asseribat eum esse filiū vagabundæ mulieris: Nos in tali, & simili casu, caput matris exoluendum filio, & obtinendū decernimus.

Fratricidæ, parricidæ, sororicidæ nō succed. in bona occisor. & infam. iudi. L. vi

Kazimirus Vislicie.
Fiet eiusdē mentio li.
2. cap. 2. articu. 2.

22. Et licet Lex tam Noui quā Veteris Testamēti Fratricidiū, & alia sæua crimina grauitèr puniat & damnet: Tamē quidam uelut hostes proprii sanguinis & honoris, Legis pœnam minus formidātes, Fratricidiū committunt, Sorores etiā uel proximos occidunt, ut ex eorū morte bona hæreditaria lucrētur: Volumus itaq;, ut unde bona hereditaria & lucra habere cupiūt, inde damnis afficiantur aut puniātur in quo peccauerint Ideo omnes Regnicolæ & Nobiles Regni nostri Fratres aut ipsos cōsanguineos interimētes, in hereditaria succedere possesiōe non ualebūt nec ullū ad eā accessum obtinebūt: quinimo sentēciamus ipsos, & ipsorum filios & priuamus omni legitima taliū hereditatū portiōe, in quibus bonis seu hereditatib. alij cōsanguinei, licet remotiores in linea obtinebūt successiōe: quos etiā (in aggrauationē culpæ ipsorū, propter immanitatē criminis) omnes Fratricidas & Parricidas infames pronūciamus, & inhabiles ad aliquos honores promouendos.

que nullum elementorum uiui ac mortui attingunt, ne rerum parentem naturam contactu sui polluisse videantur.

Leges non solū eos parricidii reos iudicant, qui parētes, aut liberos occiderint: Verū etiā qui fratrē, sororē, maritū, vxorem, generū, nurum & similes personas, quæ cognationis aut beneficii necessitudine ita nobis aut beneficii necessitudine ita nobis de iuncti sint, ut merito eas parentū aut liberorū loco habeamus, interfecerint: ferunt autē Romulū ideo nullam pœnā in parricidā constituisse, quia existimauit fieri nō posse, ut qd tam immane admitteret flagitiū: neque sexcentis quidē annis post eum Romæ tam dirū nefas quicquā perpetravit: sed sicut alię omnes res tēpore sūt deteriores, ita posteriorib. sæculis nullū scelus tam fœdū, tamq; immane fuit, qd homines prius perpetrare ausi non fuerint, quā Legistatores illi pœnā prouiderint. Iubent itaq; leges parricidā primo cēdi virgis donec sanguis e corpore defluat, deinde culeo insui cū cane, gallo galinaceo, vipera, et simia, atq; ita in mare, aut in flumen proici. Cicero autē ita rationē huius pœnæ explicat, qd est tā cōmune quā spiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuātibus, litus eiectis: ita uiuūt tamen parricide dū possunt, ut ducere animā de cœlo nō queant: ita moriūtur, ut eorū ossa terram non tangerent: ita iactantur fluctibus, ut nunquā alluantur: ita postremo efficiuntur, ut ne ad saxa quidē mortui conuiescant: omnino

..

..

n

Pro Milite ve

Pro Milite vero occiso olim tantū trīginta Marcæ dabantur. Lex viij.

Kazim. Mag. Vislic. Quamuis occidens hominē secundū Dei & Legum sanctiōes esset Capitali pœna plectendus, Nos tamē rigorū illū temperān. Statuimus q̄ occidens Milite xxx. Marc. parētib. pueris, uel amicis occisi p̄soluat. 22.

Mox abrogata hac æstīmatiōe tanq̄ iniqua caput Milit. 60. marc. redim. L. viij.

Kazim. Mag. Vislic. Vt uiolentorū audacia refrenetur. Statuimus quod dū Miles parē sibi Militem occiderit, pro capite sexaginta Marcas soluere teneatur. 22.

Tantundē dabatur, si Villanus Milite occidebat, & quanti æstīmabatur caput

Scartabelli, uel Militis ex Sculteto aut ex Kmetone creati. Lex ix.

Est & eiusdem mentio cap. eodē art. 1. **Pro Capite Militi famoso alias Slachczye sexaginta Marcas : Scartabello trīginta Marcas : Militi autē creato de Sculteto uel de Kmetone quindecim Marcas, a Villano occifore Statuimus esse persoluēdas.** 29.

Licet nullus Terrigena possessionat 51.

Ex Priuil. Iagellonis 1 4 3 3. pro aliquo excessu, nisi sit lure cōuictus, captiuāndus est. Attamē * homicida * si deprehenderetur, ab hac lege excipitur, Lex x. 52.
Quam uide supra Articulo Quarto.

Frumetor, nocturni Fures deprehensi

Kazim. Visl. 1 3 6 8. in crimine equos & omnia, quæ secū uexerint perdēt, & si in resistentia occidantur, nullā pœnam occifor incurrit, & si uulnerauerint, uel occiderint deffensorem soluant. Lex xi. 27.

Quam uide supra Artic. 5. de uulneribus Nobiliū. Idem Capit. 16. Artic. 5. de Ciuibus, & Capitulo 17. de Kmeronibus Artic. 2. & postea Libro 3. Capit. 12. Articulo 1. & 2. de Violentia & Furtis.

Porro Rex Albert. Petrico. 1 4 0 6. Maiorē hoc est duplicē pœnā homicidis

Hoc stat. hodie est in usu, & aliud infra positū 1 5 4 3. cōditiū irrogat : prætereaque in Carcere selsionem decernit. Lex xij. 107.
Homicida Nobiliū cētum uiginti Marcas det : & per annū ac sex hebdom. in turri sedeat, etiam si concordiam ineat. **Item de homicidio Nobiliū casuali q̄ a diuersis diuersimode refertur casualiter perpetrātū, Statuimus, quod homicide huiusmōi pro Capite soluant centū uiginti Marcas, & per unum annū & sex septimanas cōuicti lure in turrim deputētur: Nec turris correctionē ullo modo euadant, etiā si cū amicis occisi concordia inierint. * Si uero talis homicida timens turris correctionē de Regno fugierit, siue possessionatus siue non, in-**

ue non, infamis ipso facto perpetuo pronuncietur, per Ministeriales proclamationibus mediantibus publicandus.

De homicidio in sui defensione casu

præsertim in via commisso. Lex xiiij.

Alber. Petr. 1496.

- 107 Verum quia cōtingit sepe numero casualē homicidā minime esse reum homicidij, q̄ uim ui repellēdo euenit, Idcirco specialiter declaramus sta-
tuentes, ad eos ipsos Nobiles & Nobiliū homicidas, ut cū quispiā aut uiam aut transitū alterius oblidēs occideretur per illū cuius transitum uoluit præpedire, aut euntē molestare, In tali homicidio, Citato homicidæ sex testes sufficiāt se expurgāti: & conuictus nō plus quā sexaginta Marcas communes pro Capite soluet sine turri.

Via præpeditore aut insidiatore interimēs sex Testibus se purgabit. Conuictus uero pro capite, Marc. soluet sexaginta absque turri.

De homic. in via publ. facto. Lex xiiij.

Alber. Petr. 1496.

- 107 Sed idē aut uix aut trāsitus, publici præpeditor aliū sub tutela cōmunis securitatis uix euntē temere interficiens, centū & uiginti Marcas cōmuniter curreñ. exoluet: punitionēq; turris sustinebit ordine præfacto

In uia publica interimens Nobilem, & solutionem & turris sustinebit.

De homicidio in defensione honorū aut

subditorum commisso. Lex xv.

Alber. Petr. 1496.

- 107 Præterea tamen si de casuali homicida in itinere se tuētī, sic ut supra dif-
finiuimus. Tamen insuper Statuimus, ut alius homicida casualis, aut bona, aut suos defendens, si cōmittet homicidiū, licet non uoluntariū: Nihilominus uictus Iure, pœna carceris nō perpeffa, centū & uiginti Marcas communes pro occiso exoluere teneatur.

Qui bona aut suos defendens Nobilem interimat solutionem nihilominus non turris pœnas debeat.

Spirituales etiam Iure Terrestrī agunt

pro cæde, & vulneribus. Lex xvi.

Alex. in Rad. 1505.

Quæ videatur supra de Spiritualib. Libr. 1. Cap. 4. Artic. 8. Item de Officio Succamerar. Cap. 14. Artic. 1. Itē repeteretur Cap. 17. de Kinetonib. fugitiuis.

Sed pœna cōtra homicid. a Capit. deferendos est Statuta, siue sit possession.

siue non, attamen duntaxat ad quinquenniū durabit. Lex xvij.

12. Homicidia uolūtaria & notoria, quę postposito Dei timore, ac cū nostro dedecore in Regno nostro inoleuerūt, ut a temerarijs omni Iusticia atq; publica honestate procul pulsa, diuersis modis in diuersi ac cuiuslibet status ordinis ac dignitatis homines crebris uicibus, impune, prout hoc triēnio hactenus a tēpore nostrę foelicis Coronatiōis patrata sunt, petiti a Cōsiliarijs Regni nostri status utriusq; uniuersis, & a Nuncijs

sigism. Crac. 1510.

n ij hic ex om

hic ex omnibus Terris cōgregatis. cōpescere, punire, & remouere uolē.
 De omniū p̄fatorū Consiliariorū nostrorū consensu & approbatiōe
 ad quinque annos hinc duraturū tale Statutū cōdidimus, in omnes no-
 xios irremissibiliter exercendū, uidelicet. cū contigerit q̄ aliquis homo
 Nobilis hominē Nobilē in domo, siue in strata publica, aut in loco ali-
 quo, data opera interfecerit: promittimus & spōdemus ueteri Statuto
 de simili homicidio tantisper quādiu istud ut p̄missum est durare de-
 bet, abrogato, talē homicidā cum primū a Capitaneo, in cuius Capita-
 neatu scelus patratū fuerit, cū Castellano uel Iudice uel Succamerario
 eiusdē Terræ nobis nunciatū fuerit, siue aliūde ad nostrā cognitionē
 uenerit, ad nostrā p̄sentā ubicūq̄ cum Curia nostra tunc foeliciter
 constituti fuerimus, literali Citatiōe aduocare: Citatio uero ab oblatiōe
 per duos Nobiles & Ministerialē continebit in se Terminū sex hebdo-
 madarū: Cūq̄ talis homicida corā nobis cōparuerit, & de eius facinore
 nobis ut p̄missū est cōstiterit, eundē irremissibiliter carcere turris an-
 no & sex hebdomadārū spacio puniemus & punire promittimus: in
 primo Terminō tanquā peremptorio cōtra ipsum sentēcia promulga-
 ta, a quo Terminō nequaquā eidē ad Terrā seu Districū appellare li-
 cebit. Et cū homicida ut p̄missū est carceris poenā expleuerit, tene-
 bitur proximis interfecti centū uiginti Marcas pecuniarū pro Capite
 incontinenti soluere, aut in bona equiualētia realē dare intromissionē,
 aut tā diu in carcere sedere, quā diu nō soluerit. Et si cōtingeret q̄ ho-
 micida Citatus corā nobis non cōpareret, si idē extiterit possessionatus
 bonis suis omnibus per nos Fisco Regio applicādis priuabitur, & deni-
 que erit obligatus ad subeundā poenā p̄fatā cum in manus inciderit
 & cū punitus per nos sufficēter fuerit & Capitis precii persoluerit,
 bona sibi per nos recepta restitui debēt. Similiter si homicida imposse-
 sionatus, & Citatus pro crimine huiusmōi per literas nostras in Paro-
 chia ad quā pertinet cotumaciter corā nobis non cōparuerit, debet pu-
 blico edicto infamis pronūciari & hostis patrię iudicari: & quicūq̄ ta-
 li fauores præstiterit ipsum apud se seruādo, & secū cōseruationē habē-
 do, infamis habendus est tā diu quādiu se nō expurgauerit, et ea poena
 puniendus quā ille ferre debuit. Si uero talis homicida carcere inclusus
 ibidē moreretur, nō tenebitur successoribus solutionē pro Capite im-
 pendere: Capitanei autē siue oppignoratos siue liberos Capitaneatus
 habentes si nobis tales homicidas tēpestiue nō detulerint a nobis poena
 irremissibili puniētur, uidelicet cogētur illi qui oppignoratos Capita-
 neatus habent soluere nobis centū Marcas pecuniarū toties quotiens
 ante sex menses nobis eiusmōi homicidas nō patefecerint, facinusq̄ ip-
 sum subticuerint: Liberos autē Capitaneatu priuabimus: Capitaneo ue-
 ro se expurgādi proprio iuramēto q̄ ei de tali homicidio nō constiterit
 concedemus, ubi id opus esset, facultatē: Super homicidio autē q̄ alicui
 se defendendo dū inuaditur per aliquē cōmittere acciderit, talem pro-
 gressum seruauit

Homicidium casuale
 quomodo iudicandū.

gressum seruabimus uidelicet Citabimus homicidā ad præsentiā nostram ubicūq; tunc fuerimus, eundēq; cum cōparuerit iuxta qualitatem homicidij cōmissi ex arbitrio nostro iudicabimus, seu expurgationem eidē decernemus. Si uero Citatus nō cōparuerit, ita puniendū declarabimus, ut est in articulo homicidij uolūtarij, & notoriij pmissum.

De homicid. ante cōmissis, superiore Statuto quinquennali uindicandis.

Sigism. Crac. 1510.

13. Decreuimus etiā omniū Consiliariorū & Nunciorū cōsensu & consilio, a tēpore foelicitis nostræ Coronatiōis usq; hactenus omnes homicidas eiusmodi, ut præmissum est, modo prædicto aggrediendos, & puniendos, ne maledictis temperasse uideamur.

Hoc ipsū superi⁹ Statu. cōtra homic. anno 1523. ad 4. annos renouat. Lex xvij

Sigism. Petr. 1523.

30. Quia post intermissū Statutū nostrū de homicidijs in magnā audaciam & insolentiā subditi nostri acti, passim homicidia absq; ulla Dei & humanitatis ratione cōmittūt, nec iam quisq; etiā in Tēplis, ne dum domibus tutus esse possit. Voleñ. hanc enormē licentiā coercere, Statutū ipsum nostrū in Conuētū Petricouien. de anno Dñi 1510. cōtra homicidas editū, sed postea intermissū, in omnibus punctis & toto eius tenore uigori & auctoritati pristinae restitui mus, illudq; ad quatuor annos proxime sequentes debite executioni demādari uolumus.

Rursus ann. 1538. istud etiā Statutū, & delatio in eo cōtenta a Sigis. Rege re-

assumitur, intra annū exequendū, adiuncto eo, ut homicidæ in fundo turris sedeant. Lex xix.

Sigism. Petr. 1538.

Ad refrenandā licentiosorū hominū audaciā ad necādos homines plus nimio promptā, de consensu Senatorū Regni & Nunciorū Terrarum Statutū super delatiōe homicidarū reassumendū, & innouandū duximus, illudq; exequemur ad decursum unius anni: eo adiuncto q; homicidæ delati, & per nos ad pœnā carceris condēnati, pœnā huiusmōi in fundo turris sustineāt ad unius anni & sex septimanarū decursum integrē: a qua per nos absolui & liberari non debent, neq; poterint, & Capitanei locorū diligenter prouidebūt, ut homicidæ nō aliter quā in fundo turris pœnitentiā peragant: Concordia etiā cum Actore inita nihil eos iuuante, Contrafaciētes pœna Centū Marcarū parti Actoreae soluenda mulctari, atq; Capitaneatu ipso priuari per nos debebunt.

Postremo uero Rex Sigism. Crac. An-

no 1529. Statutū suū Anni 1528. proxime positū cōtra homicidas latū abolet: & Statutū Reg. Alb. supra positū in usum restituit. L. xx. Petierūt a nobis Nuncij Terrarū nostrarū ut occidendorū hominum pœna non sit eius asperitatis, quę præterito Petricouien. Statuto circumscripta est. Nos eorū precibus uicti, quādo hoc illis ut peterēt equū uisum est, decretū Anno proxime superiori Petricouie de homicidijs de nostra Senatorūq; & Consiliariorū Regni nostri sentēcia factū interdiciamus, & abrogamus: atq; id ualere uolumus, q; eadē de re a Sere-nis, Iohanne Alber, fratre nostro olim Rege fuit constitutum.

Crīmē aut Iæsæ Maiestatis solū in per-

sigism. Cra. 1539. sonam Regiā cōmittitur, supra videatur Libr. 1. Cap. 1. Artic. 4. ut tuto Rex regnet: & repetitur idē Lib. 2. Cap. 1. Artic. 6. de Cōmissariorū securitate.

Quod homicidia Statuto R. Io. Alb.

sigism. Cra. 1543.

Eiusdem fiet mentio
de Tutoria potestate
& de pupillis lib. 3.

cap. 4. artic. 1. Eius-
dem mentio li. 1. ca. 6.
de Palat. lib. 7. de
Castell. & ca. 12. ar.
10. de Inuasiōe doc-
mus. Item lib. 4. cap.
27. de Colloquijs.

Tutor agere potest
pro Capite.

Pueri & successores
homicide respondent
pro Capite.

Pueri occisoris reli-
quæ tenentur prosequi Az-
tionē paternam, hu-
ius legis integræ est
mentio lib. 3. cap. 4.
de Tutoria potestate
artic. 1. lege ultima.

Causa homicidij ob
quas circūstantias re-
mutanda est ad Coll.

plectatur, Tutores pro capite agāt. Pa-

latinus tamē cū Dignitarijs in Colloquijs scrutabūtur, Si in uia, hospicio, domo, uel in Templo cedes facta sit. Lex xxi.

Tametsi hortatu Senatorū nostrorū inter Nuncios Terrestres hæc fu-
it disceptatio orta, ut aliter homicidia uolūtaria & casualia præterea in
Templis, in domibusue cōmissa expenderētur: Nihilominus postremo
in hoc stetit, ut Statutū Regis Io. Alberti de eo conditū in robore cō-
seruaretur, hoc eidē adiecto. Quia cū aliquis occideretur pater minorē-
nium puerorū, tunc Tutor tam inscriptus, quā cōsanguineus, aut co-
gnatus, pro Capite occiso agere iuxta luris formā, & probationē quæ-
cumq; pueris cū haberēt annos discretiōis seruiret, talē quoq; pro Ca-
pite eodē facere debet: & postea pueris illis de eadē pecunia Capitū ra-
tionē reddere cū ad annos discretiōis perueniēt, tenebitur. Quod si etiā
ille homicida post facinus homicidij perpetrātū moreretur, priusquā
ad ludiciū attraheretur: tū pueri & alij successores eiusdē homicidę tā-
tum euadūt sessionē in turri, sed non recipiē. sibi dilationē ad annos
discretiōis, in primo Terminō tanquā perēptorio citati pro mercede Ca-
pitū, illi Tutori, uel illis quibus pater, uel cōsanguineus fuerit occisus,
respondere tenebūtur. Pro alijs uero causis, cum pater Citatiōe occu-
patus moreretur, tunc pueri minorēnitate etiā sese tueri nō poterint.
Sed si pater nō fuisset Citatus, pueri obtinebūt dilationē ad annos di-
cretiōis iuxta Statutū. Quod si etiā homicida uiueret, & lure cōuince-
retur, talis in fundo turris sedere debet nemine excepto, sine aliqua in-
dulgētia illius (Capitanei) apud quē ille homicida pœnā huiusmodi
sustineret: Et ne postea reus in hac cōuictiōe euaderet pœnam, inno-
cens aut patiat: cōmuniter enim ditior cōuincitur, paupere dimisso:
in hoc casu Palatinus illius Terræ, in qua huiusmodi homicidij per-
petratum fu-

petratū fuerit cū Castellanis & alijs Dignitarijs ac Officialibus Terrestribus illius Terrę, in Colloquijs scrutiniū facere debet de culpa, uel innocētia illius homicidę: ut ea cautella innocēs pro sōte non patiatur. Sic etiā Palatinus cū Castellanis Dignitarijs & Officialibus Terrestribus scrutari debet de tali homicidio, si q̄ accideret cum quis defēdendū. uitā suam occideret quemquā in uia, in hospicio, uel in domo, de nocentia uel innocētia eius secundū Inuasionē uel inequitationem istius occisi: & si circa occisionē Dñs solus fuit, uel nō fuit: & ibidē posteaquā cognouerit Palatinus cū alijs Dignitarijs & Honorarijs Terrestribus homicidā condemnabūt ad id q̄ eius culpe lure debetur: hoc est, iuxta decretū probatiōis per Iudicē factum condēnabunt illum ad turrim. Etenim Iudex decerneñ. probationē Actori, cū cōtrouersia paritem, quæ se ad hoc, & tale scrutiniū traheret, ad Iudiciū Colloquiū remittere tenebitur. Quod si aliquando circa litem Dñi sui famulus aliquē occiderit, tum iuxta Statutū Dñs debet culpari & non seruus.

Si famulus circa litē Domini sui occiderit aliquem.

De eodem. Lex xxij.

Quia in Regno nostro multa homicidia inualuerūt, propterea renouā. Statutū Regum Io. Alberti patruī, & Sigism. patris nostri Statuimus, quia unusquisq̄ homicida posteaquā cōuictus fuerit annū & sex hebdomadas in fundo turris sedere debet, & nos huiusmōi sessionē nulli remittere debemus: Quibus autē homicidis Capitanei de ea pœna aliquid remitterēt, alias szfolgoualiby, ut ex illis pœna iuxta Statutū Sereniss. parentis nostri Anno 1540. conditū recipiatur. Quod quidē non solum de his qui tēpore nostri Regni homicidia cōmiserūt, uerū etiam & de illis qui hoc ipsum facinus tēpore Sereniss. parentis nostri commiserunt intelligi debet, tantum ut lure sint conuicti.

Sigism. Augustus Pertriciuē 1550.

Fortassis legen. est 1510. huius enim anni statutū est paulo ante positū Lēge 17. statutū autē 1540. de eodem nō extat.

Si vero aliquis circa domus Inuasionē

vulneratur, aut occiditur, vulneratur, aut occidit: Supra videatur Capitulo 12. de Officijs Capitanei Articulo 10. de Inuasionē domestica.

Cum Nobili occiso post mortē igno-

bilitas obicitur, Actor metertius illius Nobilitatē confirmat, & ita tandem pœnam lucratur, ut inter Vaglenski & R. M. decreuit.

Si Plebeus vulnerauerit aut occiderit

Nobilem, qui non dederit vel dederit occasionem inuadendi se. Vide superiori Articulo de vulneribus Nobilium Statutum Triennale.

Quod si e cōtrario seruator alicui⁹ No

Sigism. Crac. 1532

bilis Plebeū percusserit, aut vulnerauerit, vide Cap. 17. Art. 2. de homic. Kmet.

51. Forma Citatiōis pro capite. Lex xxij

Pro eo, quia tu occidisti patrē ipsius Nobilē N. de N. quā occisionem Ministeriali

Ministeriali Terreſtri N. de N. & Nobilibus obduxit, & ſuper te pro-
teſtatus eſt: quod caput patris ſui præfati penſat ſibi ad Centū uiginti
Marcas, & ad poenā carceris, aut prout Iudiciū decernet, & uult te pro
eodem conuincere, Iudicialiter reſponſurus. Datum.

**Præſcriptio uero agēdi pro capite tri-
um annorum eſt. Lex xxiiij.**

Razim. Viſt. 1368. Vt calumnijs malorū hominū uia præcludatur, cōſueuerūt enim qui-
dam homines litigioſi calūnioſe uiros innocentes de crimine homicidij 37.
cōmiſſi ante multos annos queruloſe accuſare, cuius probatio uel ex-
purgatio propter facti uetustatē haberi nō poteſt. Vnde ſtatui-
mus, ut ſi quis de crimine homicidij uult accuſare, uel agere cōtra aliquē, poenā
pro capite ſibi cupiens uendicare & obtinere, antequā tres anni elaben-
tur a die criminis cōmiſſi, hoc in Iudiciū deducat. Alias tribus annis e-
lapſis petenti & agenti pro poena capitis obſtabit præſcriptio, & exce-
ptio præſcriptionis.

De eadem præſcriptione.

*ſigism. Auguſtus Pe-
triconia 1550.* Præſcriptio currere debet pro capite iuxta Statuta.

ARTICVLVS VII.

De Conuentibus ac Officio Nobilitatis.

P R A E F A T I O.

*Quæ fuerit occasio
indicendorum Nobi-
litati Conuentuum.* Quia in libera Repub. non facile uolētī populo reſiſtitur, ſi nihil Iuris aut pas-
rum ei impertias: populusque ſit belua centū capitū, ſi eius cui maxime confidit,
caret Magiſterio. Idcirco Reges Polo. quibus ſemper mite Imperiū placuit, ex
ſentencia quoq; populi Rempub. gubernant, ut Cōuenticulis cōſpirationibusq;
omnem præcluderent occaſionē, antequā Comitīa magna celebrent, Prouincias
libus Dignitariis & Nobilitati prouinciatiim præſtituūt Conuētus: in quibus de
utilitatibus uel damnis, acceſſiōibus uel detrimentis, adeoq; ſalute uel occaſu Re-
ipub. vndecūq; imminen-
tibus ad eos per Legatos referāt: eoſdē pro Officio at-
que auctoritate hortātes, ut ſcilicet Nuncios ſuos ad Comitīa mittāt, ea de re vna
cum Rege & Senatu cōſultaturos: viciffimque ſignificēt, ſi ipſa Reipub. Sym-
metria qua parte ſui in illa Prouincia luxata ſit: QVO SACRA quidē ad
regulam uerbī Dei, & veteris Eccleſiæ uſum: POLITICA uero ad
Legum, & rationis trutinā, ſuffragiis cōmunibus ad utilitatē publicā corrigantur.
Quod itaq; apud Lacedæmones Ephori, apud Creteſes Coſmi, apud Athenien-
ſes Demarchi, apud Rom. Tribuni Plebis fuerūt: hoc in noſtra Repub. ſunt
Equitum Legati. Et merito certe Nobilitas id habet prærogatiue, & plebi enim
præeſt, & onus belli in ſe ſuſtinet, mediūque obtinens ordinē. neque plebem ad
ſeditionē, neq; Magiſtratus ad Tyrannidē aſpirare perimitur: quin omnes Reip.
motus ad Regulā Iuſti & æqui cū Rege ac Senatu redigit. Quod ſi aliquibus nō
probatnr tāta Equeſtris ordinis Legatorū poteſtas, is cogitet ſulmen eſſe ubi re-
gnant ira & poteſtas: & multa licere ſibi uelle illum, qui multa poteſt, ſi nemo ſit
qui eius libidini ſeſe opponat: Cogitet etiā e regione vim populi multo ſauiorē
eſſe, multoque uehementiorē, qui quidē quod Ducē habet interdum lenior eſt,
quam ſi nullū haberet. Dux enim ſuo periculo progredi cogitat, populi impe-
tus periculi ſui

*uſus Legatorum No-
bilitatis multiplex.*

tus periculi sui rationem non habet: Quod est aut tam desperatū Collegium, in quo nemo e decem sana mente sit: vt inquit Tullius: Concessa itaq; Legatis parte publici consilii, restinguitur omnis seditio: HABETVR SIQVI-
DEM TEMPERAMENTVM QVOTENVIOR ES Cum
PRINCIPIB. AEQVARI SE PVNT. IN QVO VNO
REIPVB. EST SALVS.

ARTICVLVS VII.

Cancellaria informabit de præstituē-

dis Conuentionū temporibus, & quod sunt tēpora determinata intra

8. quæ, Conuentus Particulares sese sequi debent. Lex i.

Prouidentes ut Cōuentus Particulares debito modo celebrari, dū opo-
est, ualeant: Promittimus dare Cācellariæ informationē, ut eos opor-
tunis locis & debitis tēporibus literis præscribāt, & præsertim ut Con-
uentum Szedeñ. duabus septimanis ante Colensem, & subinde Pe-
triciouien. octo diebus constituere meminerint.

Sigism. Cra 1507.

Idem supra lib. 1. ca.

10: de Cancellaria ar-

ticulo 1. lege 7.

Cōuent. in Radzieiow Brzeſt. & Iuno- wlad. Terris deinceps ē indicēd. L. ij.

9. Petitioni Terrarū Brzeſteñ. & Iunouladiſlauieñ. consentiētes, Con-
stituimus, ut utriq; Terræ unum Conuentū Terreſtre in Radzyeiu
celebrandum deinceps instituamus.

Sigism. Crac. 1510

Vnus Particular. Cōuentus in Terra Sandomir. est celebrandus. Lex iij.

26. Vnus dūtaxat Particularis Conuētus in Terra Sandomir. iuxta an-
tiquā cōsuetudinē celebretur. Conuētus Skrzynneñ. qui ex speciali cō-
cessione nostra annis superiorib. agebatur, abolito penitus & sublato.

Sigism. Petr. 1519.

De eodem Sigism. August. Lex iij.

Vt tēpore foelicis nostri Principatus negocia publica ordinate proce-
dant Comitia Generalia & Particularia iuxta tempus & loca Statuto
descripta edicemus.

Idem lib. 1. capitul. 2.

articulo 1. lege 4.

Qui, quales, & quot Nuncii Nobilita-

tis ad Conuentū sint eligendi. Lex v. Quam uide Folio 24.

Ciuitatū etiā Nuncij propter quid ad

Conuentionem Regni mittendi sunt. Lex vi.

Quam uide supra Folio 41. & 42. Lege Octaua.

Pœna statuitur cōtra Episcop. & Palat.

atq; Castellanos ad Conuētus Terreſtres non uenieñ. Lex vij.

Sigism. Cra. 1510.
Eiusdem metio lib. 1.
cap. 4. de Episc. art.
7 eodem lib. 1 cap.
6 artic. 2. de Palat. et
cap. 7. de Castellanis

Decreuimus etiā quod Episcopi, Palatini, Castellani & ceteri Officia-
les teneantur interesse Cōuentibus Terreſtrib. & in Maiori Polonia Co-
leñ. & in Terris Cracouiē. Noue Ciuitatis Korczyn, sub pœnis: Epi-
scopi nāq̃ soluturi sunt pro pœna Marcas quadraginta, si se legitima
excusatiōe in eodē Conuētū non excusauerint: Palatini uero & Pri-
marij Castellani soluere tenebūtur, si se temerarie absentauerint, & le-
gitima excusatiōe se ibidē in Conuētū nō excusauerint Marcas uigin-
ti: Similiter Castellani minores soluēt pro absentia decē Marcas Fisco
Regio applicandas, si se nō excusauerint, non uaga, sed legitimi impe-
dimenti excusatiōe: & pœnæ præfatæ Fisco nostro Regio irremissibi-
liter applicabuntur.

Capitan, aut puniat turbatores Iudici-

Hæc tria sigism. sta-
tuta uide lib. 4. cap.
9. art. 9. de securita-
te Iudiciorū & Con-
uentuum.

orum & Conuentuū, armaq̃ tollat, & quæ pœna sit si solus ipse paci-
ficator existens turbas cieret. Lex viij. Quamuis &c.

Idem Rex statuit pœnā contra viola-

tores Consiliariorū & Nunciorū ad Conuētus publicos, siue ex illis
proficiscentiū, aut in eisdem cōmorantiū, quod & de uiolatoribus Iu-
diciorū ordinariorū siue cōmissar, est intellig. Lex ix. Itē cōtra eos.

Tercio idem etiā Rex pœnas statuit cō-

tra eos qui turbant Cōuentus. Lex x. Statuto hoc presenti &c.

Inter alia, hæc quoque mandantur

Nūciis a Nobilitate.

Vt sub Interregno cum Senatu Regem eligant, de quo supra Libro 1. Capis-
tulo Primo, Articulo Secundo & Tercio per totum.

Electum coronēt, omniaq̃ alia quę circa personā Regis ab illis quoq̃ geren-
da sunt, faciant, ut Capitulo 1. Articulo 4. describitur.

Iurium confirmationē postulent, ut patet Capit. 2. Artic. 2. & 6.

Et si quid cōtra leges, & libertatē, hone statēq̃ publicā, ac bonū Regni ordinē
tā a superiore potestate quā ab inferiorib. ordinib. publicē fit, ex eō bono agēt.

Generalis Senatoriē auctoritatis supra fol. 79. descriptę, p rata parte sint para-
Annatæ, tanquā Simoniacæ mercatura ne dentur, provideant, (ticipes.
de quibus Folio Centesimo.

Dignitates & Officia Regni ut his tantum dentur Nobilibus quibus Iure
debentur, custodiant.

Negligentes aut Magistratus, aut in Leges peccantes, Iudiciaue sua suspē-
dentes, R. M. deferant.

Præterea bona Fisci ut Principi consent, nempe possessiones, & Salis fodinę:
flumina ut ad nauigandum pateant.

Telonea ut iusta sint, viæ Regni occludendæ aut aperiundæ sint, ac Moneta
num sit cudenda, &c. pro rata parte videant.

De vnione Ducatum & finibus Regni regundis cum Rege agant.

De Pace ac Bello tractent.

In primis aut Nobilitatis Legati inter se dispiciant, ne ii qui se primos omniū
rerum esse

rerum esse volunt, in publico negotio suum agant: malignitate bene consultata rescindant, aut contra male consulta constabulant: multos enim ambitio vexat, plerumque auaricia, nonnullos superbia atque ostentatio, bonam partem ira, alioque tempore viciscendi difficultas: Nec desunt quos omnium rerum nouatio delectet, qui que faciant mala, ut quae sibi sperant, eueniant bona: ita ut Nuncios acres, & sui, & collegarum suorum Iudices esse oporteat, si in Officio suscepto claudicare nollent, & Reipub. bene consultum esse cupiant.

CAPITVLVM XVI.

De Ciuitatibus.

P R A E F A T I O.

Hactenus de Rege, Magistratibus, ac Militibus Reipub. egimus: superest ut de his hominibus qui Reipub. quaestum faciunt, deguntque in Ciuitatibus, tractemus: de quarum quidem Ciuitatum origine, ac condicione, hic meminisse non fuerit praeter institutum. Nam aliquanto tempore mares vxoribus ac liberis suis imperitaliter contenti, solitaria vitam ducebant, ex quorum propagacione pagi coalterunt, ex his autem Ciuitates bene viuendi gratia conflatae sunt: quod enim hominibus data sit ratio, & oratio, facile coibant in vnam societatem: in qua quidem societate ipsa ratione, & oratione, in explicanda mutua voluntate, iusto vel iniusto, utili ac damno, iucundo aut tristi, horumque cognatis inter se ipsos utebantur, & tam consensione animorum quam coniunctione domorum Ciuitates effecerunt. Et Ciuitatis quidem appellatione, Philosophi, non aliquem certum locum vallo, aut munitis septum, verum integras Respub. quam longe lateque patent, intelligunt. Quia tamen verba rebus, Leges etiam Rebuspub. omnem praeterea disputationem antiquorum moribus nostris accommodari oportet, non e contra, Ciuitatem in Repub. nostra intelligimus esse, Ceterum hominum iuris, ac utilitatum, tutelaeque comunione sociatum. In quo quidem ceterum quia necessarius est Sacerdos, qui Sacra ministret: Miles, qui defendat: Agricola, qui ex elementis atque animalibus victum parat: Mercator, qui res utiles adferat, superfluas efferat: Opifex, qui res vtilibus hominum necessarias transformet: apparatus, quia tot partes erunt Ciuitatis, quae quidem sufficiens esse debet. Cuius quidem Ciuitatis qui particeps esse nolit propter sufficientiam, Deus est: qui vero propter mores, belua. Et Sacerdos quidem, ac Miles, specialibus prerogatiuis gaudent, de quibus supra egimus: omnibus tamen Ciuitatis Incolis proprium est, ut ex aequo, alias secundum dignitatem, ac merita, omnes liberi sint, ac sibi ipsis serui: utilitatibus autem danis comunibus participant: libera etiam & non sollicita suae rei custodia quisque gaudeat. Itaque Ciuitas nequit esse beata, si seditioe intestina laboret, quibusdam vtilis quibusdam damnosa sit, vel Leges ac Iudicia iaceant in illa, aut praedehostium exponatur: Sic enim de pace, diuiniis, potestate reperundorum bonorum, postremo de libertate, ac de vita sua periclitaretur. Ciuis autem is habeatur, qui Magistratus gerere potest in Ciuitate: Ciuis vero bonus ille est, qui patriam suam diligit, a quo iure cum Ciuibus viuunt, sapienter praest, aut equanimiter subest, semper autem publicae salutis consulit, periculumque atque adeo mortem pro Reput. adire non reformidat. Respub. si quidem est nomen vniuersae Ciuitatis, qua vniuersa Ciuium bona continentur, quae etiam vna omnes charitates complexa est, cui etiam vitam suam ultro donare potius, quam naturam inuitus reddere bonus Ciuis debet. Quo circa extra dubitationem est, quia neque mulieres propter imbecillitatem sexus, neque decrepiti propter exoletam, neque pueri propter imperfectam aetatem, neque serui propter abiectam conditionem, neque vagi propter incertum domiciliu, Ciues esse possunt: Sed Ciuium adiutrices, exempla, ac seminaria, tum felicitis vitae instituta, &

Origo Ciuitatum.

Ratio, & oratio, homines ad ciuilem societatem impellunt.

Ciuitatis appellatioe Respub. a Philosophis intelligitur.

Ciuitatis appellatioe quod hic intelligimus: Ciuitatis partes qui homines constituent.

Ciuitatis vinculum Iusticia.

Quae Ciuitas nequit esse beata.

Iusticia Ciuilis in ea qualitate posita est.

Ciuis qui? Ciuis bonus qui?

Respub. Ciuitatis quid est?

Magistratus in Ciuitatib. democratici, et in quos habeant potestatem. menta, & sex Ciuitatis sunt habendi: Ciuitatis enim, ut & corporis, partes homogeneas esse oportet. Quia vero in Ciuitatibus nostris popularis hominum status est, Agricola, Mercatores, & Opifices Magistratus gerunt in illis: qui in Aristocratia, propter viles artes quas exercent, Ciues esse non possent: solum tamen in suos Ciues meram, in Nobiles autem, & eorum subditos, nullam, vel saltem propter violentiam commissam cum Capitaneis suis mixtam habent potestatem. Et ut vulgo etiam tolerabilis sit illorum potestas, non solum Ciuib. ab illorum sententia superius tribunal appellare, diuque illis dicere, fas est: verum etiam rationem publicarum contributionum exigere, ac male gestarum rerum reos peragere licet: praetereaque tam ipsi

Populi in Magistratus potestas.

Rerum uenaliu et mechanicarum Censores.

Ciues quam eorum Magistratus rerum uenaliu & mechanicarum superiores Censores recognoscunt, ne ceteri scilicet Regni Ordines, a Mercatoribus quidem caliditate circumueniantur, ab Opificibus autem grauentur rerum, quas faciunt, caritate: de quibus omnibus partim Leges infra scriptae disponunt, partim mores Ciuitatum solennes sunt. **E T Q V A** Nquam non muri, sed viri Ciuitatem constituent: ut tamen Ciues facilius comoda consequantur, quibus carere non possunt: incommoda vero declinent, quibus consuevit: de situ Ciuitatis, atque aedificiis, aliisque id

Qualis locus Ciuitati sit eligendus, ut omnibus rebus abundet, et sit fortis.

An munijs Vrbes cingende sint.

Editus locus Ciuitati est querendus. Muri quanti.

genus, ut pauca dicamus locus hic exigit. Optimus ergo Ciuitatis situs est in solo fertili, salubri tamen: quique non procul a mari, aut a flumine nauigabili absit, per quam necessaria aduehantur, superflua efferantur: talis enim Ciuitas difficilius obsidetur, cum & Terrestribus, & naualibus copiis ad obsidionem illius esset opus. Nam quod Plato aiebat, Vrbes non debere munijs cingi, quod securos ac imbelles viros ea res efficiat, hoc perinde est, ac si melius dirutis, aut etiam nullis parietibus habitari, & potius scutorum quam murorum obiecta semper consiligi existimet, quamquam Martis aleam dubiam esse intelligat. Editus autem locus, humilis, vel plano praestat: hic enim multo, ille nullo, aut paruo sumptu muniendus est: humiles etiam muri Ciuitatis, scalis admotis, facile hosti victoriam tradunt: alti nisi sint lati, machinis deticiuntur: ad quos quidem muros, si propter loci siccitatem, accessus pateat, aggeres illis anteponantur, qui ab arietibus, machinis, & suffossionibus, defendant: non autem inepta collocatione sui prodant muros Ciuitatis. Turres vero sint rotundae, aut multorum angulorum, quod non facile possint laedi: cum quadratas machine celerius dissipent, quod angulos arietes tundendo paruo negotio frangant. Portae quoque Urbis ne sint directae, sed flexae, & tortuosae, quaeque fraudes suorum tegant, hostium detegant: Arces autem urbibus impositae, aut libertatem tuentur, si iustis praesidiis dantur: aut seruitutem imponunt, si iniustos habeant Dominos: semper denique hostibus ad Urbem iter aperiunt, nisi sint natura loci, opere, & copiis munitae. Porro si priuatorum aedes augment Urbis dignitatem, certe publica edificia, portus scilicet fora, porticus, balnea, theatra, inambulationes, & quae supra enumerauimus, ad rationem firmitatis, utilitatis, ac honestatis facta: in primisque Tempia, quasi orandi & audiendi verbi Dei domus, augustam reddunt Ciuitatem. Et si in Ciuitate sunt Palestrae, & Theatra, in quibus corpora iuuentutis ad militiam, ac ludum ad vitam tantam intemperantiam & ocium excercerentur: multo magis Scholae ac Bibliothecae ut omnium scientiarum ac virtutum fomenta, & ingeniorum pabula institui debent: ut scilicet ex aequo Musica cum Gymnastica semper in Ciuitate discatur, artesque liberales coniungantur militiae. Quia vero harum omnium rerum neruus est pecunia, singuli Ciues Symbolum suum, aut operam ad publica opera annis singulis conferant: utque boni Ciues bonis sufficiantur, plus Iuris Respublicae in educandis filiis habeat, quam habent parentes: quos etiam senio, vel clade aliqua confectos alere, Atheniensem Iure non teneantur, si se non liberaliter dederint instituendos: qui quidem quod ex ebriis saepe nascantur, nihil mirum est, si aureis patribus aenei filii (ut inquit Plato) aut potius ex feculentis Iurei succedant. Neque illud negligendum est, ut Ciues pulchris nominibus appellentur, turpia enim cognomina ita detrahunt ut pulchra multum addunt Ciuium honestati: Nam quod in Ciuitatibus Calibes olim lege 12. tabul. manere non permittebatur, haec lex hodie exoleuit: multa enim hoc

Portae quales.

Arcium comoda vel incommoda.

Aedes priuatorum & publicas quales esse oporteat.

Palestre ac Theatra, schole & Bibliothecae in Ciuitate sint: ne in Officio prudentiae claudicat.

Ciues pulchris nominibus appellentur.

Coelibes in Ciuitate ne sunt, ut sit casta.

ti enim hoc

ti enim hoc tempore Cælibes in Ciuitatibus viuunt: proindeque nomine scortationis. & cōcubinatus, ne dicā adulteriū quemq; appellare ioco, magnæ urbanitatis: serio, multis Ciuitibus fuit capitale. Quæ quidem scortadi licentia vbiq; grassatur impune, medietatem Reipub. male constitutā esse fateamur oportet: quippe quod in ea coniugiis & pudicitia mulierū non perinde bene prospectū est: tora enim Respub. diuiditur in viros & fœminas: vt scilicet naturæ quoque sententia cōpellamur, quo vnusquisque vir habeat suam coniugem. & vnaqueque mulier suum virum: quippe quod neutri ipsorū est bonum solum esse, absq; communis vitæ adiutore, castitatis custode, & ad propagationem sobolis suffragatore necessario.

ARTICVLVS I.

De Libertatibus Ciuitatum.

De libertatib. omnium Ciuitatum a Rege electo confirmandis. Lex I.

Quam vide supra Folio 20. & 26. vsque ad Fol. 32. & 36.

6. Ciuiū etiā Nūcū ad Cōuēt. mittūt. L. ij.

7. Vide Folio 41. Lege 8. &c.

Ciuis in ciuitate residens non tenetur ad fumaliū solutionem. Lex ij.

Quam vide Libro Secundo Capitulo Septimo de Fumalibus.

Ex Privilegio Vladisl. Jagellonis.

Ciues ac mercatores omnium vel aliquarum Ciuitatum quas libertates ac cōmoda habeant, uel seruitutes ac incōmoda, in Salinis Bochniē. & Vielicē. uel in depositorijs Salis perferant. Vide Libro ij. Capitulo ij. de Salinis.

ARTICVLVS II.

De instituendis Magistratibus Ciuitatum.

Palatinus Cracouiē. in ciuitate Crac.

Succamerarius vero Cracouiē. in Vieliczka, & in Bochnia, vt habetur in Officiis Salinarū Succamerariū cōcernentibus, in aliis vero Ciuitatibus partim Capitanei, partim hæredes, alicubi Ciues, Consules creant, & eligunt.

Forma Iuramenti a Consulibus Ciuitatum præstandi. Lex i.

163 Ego N. iuro quia Sereniss. Principi & Domino Dño A. Regi Poloniae &c. & suis legitimis successoribus, Regibus, primoq; Coronatis, fidelis ero, suæq; Serenitatis honorē, statum Regiū, & cōmodum Reip. Coronæ, & Ciuitatis N. pro posse meo procurabo: suam Serenitatem de omnibus dānis, quæ sciuerō, anisabo, & ea manifestabo fideliter. Sic me Deus adiuuet, &c.

o ij

Articu-

Plerisq; in Ciuitatib. Consules iurant, se Regi fideles futuros, tutaturos honorē atq; cōmodū Reg. neq; pmissuros dissensio fieri in Ciuit. Ciues uero iurant se Regi fideles futuros, cōsultatui obsecuturos, circa iura, Priuil. et plebi scia statut. (si uero mercat. sin) cōmercia quoq; cum extraneis mercatori. in fraudē et damnum teloneorū, iurū, & depositoriū orū non habituros.

De I V R E Ciuitatum Polonicarum Theutonico.

Si Actor Iure Theutonico agit, nō eo-

Kazi. in Visl. 1358

De Iure Ciuili seu
Thetoni. remissio de-
bet esse ad Iudicē cō-
petentem in reconu-
tione. Ius autē Theu-
ton. continetur in li-
bro communiter spe-
culum saxonum nūc
scriptum.**dē, sed suo Iure recōueniatur. Lex I.**
Cum Actor forū Rei undiq; sequi debeat, uolumus q; si quis in Iudi-^{23.}
cio Iuris Theutonici cōtra Reum suā dirigat actionē, & uiceuersa pro-
ponat cōtra eundē Reus: ibidē ille Actor super aliqua quēstione simili,
uel inquali re recōueniri non poterit. Sed ipse Reus suā litē aut cau-
sam corā Iudice competenti cum uoluerit, agitabit.**Priuilegiū Iuris Theut. Prouincialis. su-**
premi Castri Craco. per kazimir. Ma-gnum constitutū quod Vlad. Iagello, & Vladislaus Iagellonis Reges
confirmarūt, cuius Tribunal in Castro Cracouiēn. ad quod in causisConfirmatio prima
Vladislai tertij Hun-
garie & Pol. Regis.

tam magnis quā paruis Iuris Ciuilis prouocat, & appellat, Lex ij.

IN NOMINE DOMINI AMEN, Nos Vladi-¹⁶⁷
slaus Dei gratia Rex Polonie, Hūgarie, Dalmatie, Croacie, Rascie, Ser-¹⁶⁸
nie, Nec nō Terrarū Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cu-¹⁶⁹
iauiæ, Lithuanieq; Princeps supremus, Pomeranie, Russiæq; Dñs,¹⁷⁰
& heres, &c. Ad perpetuā rei memoriā, Significamus tenore pręsentium
quibus expedit uniuersis, pręsentibus, & futuris pręsentium noticiā ha-
bituris. Quomodo pro parte Famatorū Aduocati, & Iuratorū Iuris no-
stri supremi Theutonici Prouincialis Castri Cracouiēn. oblata peti-
tio cōtinebat in effectu, quatinus exinnata nostrę benignitatis clemē-
tia, diuę memorię Sereniss. Principis Dñi Vladislai Regis Polonię
nostri immediati prędecessoris & genitoris chariss. Literā Pargame-
neam, ratificatiōis Priuilegiij Illustris Principis & Dñi Kazimiri Re-
gis Polonię, &c. de & super institutiōe Iuris supremi Theutonicalis
Prouincialis in Castro nostro Crac. uice & loco Iuris Maydeburgen.
æditi, & cōcessi, factā & donatā, Sigillo sancti genitoris nostri mediocri
in cordula Sericea impendeñ. sigillatā, sanam, saluā, & integrā, non ui-
ciatā, nō cancellatā, nec in aliqua sui parte suspectā, sed omni prorsus
uicio & suspectiōe carentē, & pro parte eorundē Aduocati & Iurato-
rum corā nobis pręsentatā cōfirmare, ap. pbare, ratificare, & innouare
dignaremur. Cuius quidē Literę una cum cōtentis in eadem tenor de
uerbo ad uerbum sequitur, & est talis.Alia Vlad. Iag. con-
firmatio Priuilegiij su-
per Iure Theutonico
per Kazimirum Ma-
gnum dato.**IN NOMINE DOMINI AMEN,** Ad perpetuā
rei memoriā, Non cōuenit, ut insperatis sortis casibus profectus rerum
subijcerētur, & pia uota cū cadente fortuna deputarētur, quorū uiuax
esse debet

esse debet assertio, & cōstitutio perpetuo subsistere robore firmitatis. Proinde nos Vladislaus Dei gratia Rex Poloniæ, nec nō Terrarū Cra-
couiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Cuiaviæ, Lanciciæ, Lithuanicq; Princeps
supremus, Pomeraniæq; Dñs & heres. &c. Significamus tenore præ-
sentiū quibus expedit uniuerſis, presentibus, & futuris, præsentīū no-
ticiā habituris. Quomodo licet dudū diuē memorię Dñs Kazimirus
Rex Poloniæ prædeceſſor noster Regali prouisiōe, & cōmuni utilitate
suadēte, in Regno Polonię Ius Theutonicū supremū instituiſſet, & or-
dinasset, ut omnibus oppressis & grauamē corā Iudicibus Secularibus
Iudicij eiusdē Theutonicalis patiētibus, tutū ad illud appellādi, & euo-
candi patuiſſet refugiū: Ne subditi Regni nostri: ob defectū Iuris su-
premi ad Terras alienas per loca incognita, nō sine grauibus periculis,
damnis, & expēſis pro Iusticia recurrere cogerētur. Quēadmodū ante
huiusmōi Cōstitutiōis decretū, & hec talismōi Cōstitutio, tēpore fœ-
licis nostri regiminis, sub rati habitiōe nostra, & hætenus tēta fuiſſet,
custodita, & seruata, in & sub forma, per certa capitalia tradita, & lite-
ris autēticis sub appendētibus Sigillis Maiestatis eiusdē Regis Kazimai
ri confirmata. Tandē huiusmōi Literę apud Iudices & Cōserua-
tores præfati Iuris, nescitur qua sorte, & utiq; infauſta perierūt, dignū
itaq; arbitrātes hęc concessiōē, & Cōstitutiōē ex toto ut antea uiri-
bus debere subsistere, præfatas Literas, & Priuilegia, quarū tenor de co-
pijs sumptus originalibus, in certis codicib. dictorū Iudicū remāſit in-
teger cōseruatus, Renouamus, innouamus, ac robur ipsis in uigore per-
petuo adhiemus: Volentes, ut in omnibus suis capitulis, sentēcijs, pū-
ctis, cōditiōibus, & articulis, iugem semper & irrefragabilē obtineāt fir-
mitatē. Prouidētes specialiter, ut quotiescūq; Ciuitates in hac Priuile-
gij copia descriptę, & cōtentę, uel eorū aliqua in huiusmōi supremi Iu-
ris Iudicio causam, uel causas proprias, uel suorū coincolarū, & conci-
uium corā Iudicio præfati Iuris per appellationē introductas habuerūt,
illis a motis & exclusis, alię Ciuitates pro eis ad Iudiciū cū alijs rema-
nentibus surrogētur. Tenor autē prædictarū Literarū & forma siue co-
pia sumpta ex originali, ut præfertur, sequitur & est talis.

*Priuilegiū quod Ma-
gnus Kazimir. super
Ius Maydemburgens.
pro Tribunali Crac.
sub Maiestatis Sigil-
lo concesserat, perierat,
sed illud de origi-
nalibus copijs Vladis-
lasi, Iagell. innouat.*

IN NOMINE DOMINI AMEN. Quia huma-
na cōditio dominātis sibi iugo libēter caruiſſet, & homines libertatem
minime abdicassent, si nō impunita uicia graui perniciē scelerū redū-
dassent: Ideo diuina sentēcia dati sunt Reges populo, & Dñi subiectis,
ut necessario Iusticię & Iudicio ac Imperio Regū subessent uniuerſi, ut
cuilibet æquo libramine statera lance appēsa ipsi Reges Iusticiā mini-
strent: Et proinde Nos KAZIMIRUS Dei gratia Rex Poloniæ. Nec
non Terrarū Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cuiavię, Pome-
ranięq; Dñs, & heres Russiæ: ad extollēda iustorū præconia, & trans-
gressorū insolētias reprimēdas, animaduertē, in nostro Regno, contra
decorem &

Olim de Regno in Iu-
re Theutonico appel-
labatur in Renum ad
Maydemburg.

Per nouē fertones la-
torū grossorū ab ora-
tilogio in Maydemb-
burg olim dabatur
ultra expensas.

Non est concessa au-
toritas a Regia Ma-
iestate appellandi ex-
tra fines Regni Polo.

Rex Kazimir. Mag.
celebrans synodū &
Cōuentionē cū Archi-
episc. Episcop. quorū
nomina hic descripta
sunt: Itē cū Abbatib.
omnibusq; alijs tam
spiritualib. q̄ secula-
rib. Prelatis, Cōsilia-
rijs, Dignitarijs, &
Officialib. Ciuib. &
Villanis Reg. fuit ita

decorē & honorē eiusdem Regni nostri, præterq; scientiā nostrę Regię
Maiestatis uersari corruptelas: Quod cū Aduocati, Sculteti, Scabini, lu-
rati Iudiciorū bannitorū Iuris Theutonici, litigantibus in Iudicijs eo-
rum bannitis cōtendentibus, sentēcias interlocutorias, & diffinitiuas,
in causis quā pluribus promulgāt. ¶ Dicti contēdeñ. ad partes remo-
tas Rineñ. uidelicet in Maydemburg Ciuitatē, cui nullo Iure subfunt,
& ultra fines Regni nostri appellatiōes, & prouocatiōes interponunt,
nostrę Maiestatis proprio Solio & Tribunali, nec nō proprii Principis
& Dñi Iure & iurisditiōe omisiss, & contēptis, & in detrimentū Reg.
nostri, damnū, & Regnicolarū nostrorū grauamē. ¶ Aduocati uero
Sculteti, & alijs Scabini Iurati prædicti nostri Regni a cōtendentibus e-
isdem, pro emēdis sentēcijs, & Scultetis in Maydemburg per nouē fer-
tones latorū grossorū Pragensiū, & nōnullas summas pecuniarū pro
expensis exigāt, & extra Regnū nostrū in Maydemburg pro prædictis
sentēcijs emēdis transmittūt, per quę honori, decori, iurisditiōi, Solio,
Tribunali illibatis nostris prædictis, detrahatur, & turpitudini reser-
uatur, & q̄ deterius est, dicti Aduocati, Sculteti, Scabini, Iurati iurisditi-
onem Theutonicaliū, cū more litigātes iusticię reddere deberēt com-
plementū, difficiles se in hoc reddētes, ad Ciuitatū nōnullarū dicti Re-
gni nostri Cōsules, Aduocatos, Scabinos, Iuratos. ¶ Quibus nulla a
nobis super Iure supremo, & dandis sentencijs Iuris Maydēburgeñ. a
nostra Regali Maiestate nulla prorsus fuit, uel est, eis specialis ad talia
loca ipsorū extra eorū loca cōstituta ultra terminos iurisditiōis eorū
attributa potestas ad uendendū Ius supremū nostro Solio & Tribuna-
li de Iure duntaxat annexū, & sentēcias aliquas dandū extra fines eorū
iurisditiōis ad alias Ciuitates, Villas, & loca, nulla eis a nostra Regia
Maiestate autoritas est cōcessa, sed ex quadā temeritate contēdeñ. corā
eis, in causis tā magnis quā paruis, pecunias ponere cōpulerunt nō pau-
cas: pro quibus sentēcijs a dictis Ciuitatū Regni nostri Cōsulib. Aduo-
catis, Scabinis, Iuratis, nulla prorsus ad hoc autoritate fruētibus sentē-
cias extraxerūt, & Ius emerūt, q̄ uiribus caruit, & nō subsistebat, in son-
tesq; cōtendentes deludebāt sumptibus, laboribus, impēsis, & expensis
fatigando, minus iuste: cōtra quę in Regno nostro clamor ascēdit, &
insinuatio manifestauit, q̄ quidē Maiestas nostra fama deferēte, & cla-
more incitāte, sine periculo pertrāsire, & sine scādalo tolerare oculis cō-
niuentibus nō potuerat. ¶ Cum Reuerend. in Christo patrib. Iaro-
slao Archiep. Gnesneñ. Bodzanta Crac. Sbilutho Vlad. Iohāne Posna.
Nicolao Ploceñ. Iohāne Lubuceñ. Episcopis. Nec nō Abbatibus, Præ-
positis, Decanis, Archidiac. ceterisq; Prelatis & Canonicis tā Cathedra-
lium, quā Collegiatarū & aliarū Ecclesiarū capitulis, & beneficiatis. tā
Secularibus, quā Regularib. exēptis & nō exemptis: Nec nō Magnific.
Castellanis, Palatinis, Camerarijs, Succamerarijs, Iudicibus, Subiudi-
cib. Baronib. Miliub. & Nobilib. Cōsulib. Aduocatis, Scabinis, Iuratis
Ciuitatum

Ciuitatū Scultetis, & Officialibus Villarū, & locorū singulorū uniuersis, Synodū, Conuentionē, & Conciliū celebrauimus: De quorū omnium & singulorū consilio, appellatiōes, prouocatiōes, in dictis Iudicijs faciēdas, a litigantibus prædictis, pro pecunijs prædictis emēdas, exigēdas admittendū: sentēciasq; & Ius in Maydemburg emendū: & ad Ciuitatē aliquarū dicti Regni Iudicibus, Aduocatis, Scabinis Iuratis, Ius aliquod absq; nostra speciali autoritate per quospiā Iudices, Aduocatos, Scabinos, Iuratos litigātes emendū, & recipiendū sentēcias, aut Ius aliquod, & receptis aliquāliter standū, aut ea pro Iure habendum, sub pœna amissiōis omniū honorū suorū, autoritate nostra Maiestatis Regiæ inhibemus. ¶ Volētesq; prædictis nostris Regnicolis dāna, grauamina, fatigas, & sumptus remouere: profectū quoq; & utilitatē eis nostro quoq; Regio, & Regiæ Maiestatis honorē, & decorē ampliare, Libros Iuris Maydemburgē. ordinauimus, & in Thesauro nostro Cracouiē. deposuimus, in eodēq; Castro nostro Cracouiē. cōstitui-mus Ius supremū Theutonicale, Prouinciale, uice & loco Iuris Maydē-burgē. de libris eiusdē promulgari debere sentēcias, & Iura per Aduo-carū nostrū, & septē Scultetos, seu Aduocatos, & Iurati dicti Iuris Pro- uincialis peritos Iuris prædicti. ¶ Quos nostrę Maiestatis Procura- tor generalis, qui pro tēpore fuerit, dicti Castri Terrę nostrę Cracoui. una cū Aduocato nostro & locis infrascriptis inter Aduocatos, & Scul- tetos, seu alios Iuris peritos potiores duxerit recipiēdos, nominādos, eli- gendos, & ad loca, tēpore uitæ eorū, pro Iudicio nostro supremo Pro- uinciali Castri Cracouiē. hanniēdo, more consueto. ¶ Tēporibus cō- petētibus, & locis, uidelicet de Bochnya, & Wyeliczka, de Robczyce, et Lipnicza, de Myślimicze, de Ilkusz, de Wolbrom Ciuitatib. ¶ Aduo- catis de Lipnik, de Sulossoua, de Irzmanouicze, de Przecinya, de Sąd- man, de Balyn, de Czubrouicze, Scultetis Maiestatis nostrę Regiæ de Bodzanou, de Igołomia, de Lapsycze, de Skauina, de Rybna, de Lysz- ki, Tiniceń. de Brzeszko, de Gonou Brzeseń. Abbatū, de Lubocza, de Pobyednik, de Tubicze, Suerineń, Prepositi monasteriorū, Aduocatis, & Scultetis, nec nō alijs locis. ¶ Scabinis, & alijs honestis & circūspe- ctis personis in dicto Iure Maydēburgē. peritis, & qui sede Scabinali fuerint digni, q; sint septē in numero semp; præsidētes perpetui, & qd' septenarius numerus nō excedatur: ad q; quidē Iudiciū nostrū supre- mū Prouinciale, Theutonicale, Castri nostri Cracouiē. & Aduocatū nostrū, necnō Aduocatos, Scultetos & alios septē præsideń. eidē nostro Iudicio loco prædictarū prouocationū, & appellationū in Maydēburg prorūpi cōsueuerūt, licitū erit eis ab omnibus Iudicib. Aduocatis, Scul- tetis, Scabinis Iuratis, tā Ciuitatū quā Villarū quibuscūq; cōtendenti- bus & litigantibus, appellare & prouocare & corā eisdē prosequi, finire & decidere suā appellationē, seu super eisdē, & alias per simplices pro- positiōes, siue appellatiōes, Ius & sentēcias postulare, de Libris nostris

tuit ut nullus Regni- cola sub amissione omnium bonorū suorū alibi appellet, q; ubi constitutū est, uti delict Cracou.

Liber Iuris Maydē- burgen, cū literis eius- dem Iuris repositus est in Thesauo Re- gio Cracouiē.

Procurator generalis Crac. una cū Aduoca- to eligit Iuris peritos de locis infrascriptis ad Ius prædictū Tri- bunalis Cracouiē.

De quibus locis de- bēt eligi Iudices Iuris supremi de Bochnya uidelicet, Wyeliczka, Robczyce, Lipni- cza Ciuitates, Myśli- micze, Ilkusz, Wol- bram.

septem scabini per- petui præsidentes in Iudicio.

Tam Iure q; moribus obseruatur, ut a sen- tēcia Consuli directe ad R. M. appelletur: A Iudic. uero scabi- nali Ciuit. appell. ad Ius supremum Castr. Cra. inde aut ad Iud. Commissariale Regale sex Ciuit. ultimo pro- catur. Quod quidem Iudic. sex ciuitat. 1. p- festos, stanisl. in Ma- io, 2. p. f. s. Michal, 3.

prof. Pur. Vir Mar.
feri solet quotannis.

Nihilom liberū est ap-
pellanti a Scabin. tam

Iuris supr. q̄ sex ciui-
tat. iud. declinare, si

literas inhibitiōis Re-
gie adferat, potiusq̄

coram Rege, uel eius
M. cōm. Barijs de lite

uelit experiri.
De lure supremo Ca

stren. licet appellare
ad Tribunal Regie

Maiestatis.
Commissarij eligendi

de Ciuitatibus per du-
os in numero.

septem Scoti pro sen-
tencia dandi, pro Fi-

fco medium, & pro
præsiden. medium.

De poenis iudicij.

Prærogatiua Aduo-
cato & scabinis per
Regem concessa.

De Aduocato & Sca-
binis sigillo Regio ci-
tandis ad præsentiam
eiusdē R. Maiestat.

Nomina testium nūc
præsentium.

prædictis Iuris Maydemburgeū. quibus sententijs, & Iuri per eosdē pro-
mulgatis, auctoritate nostre R. M. decernimus, uel ut legi standū, uel
tanquā legē obseruandū. ¶ Nisi aliqui cōtendentiū prædictorū duxe-
rint super suis quæstiōibus, & causis, Ius melius & sentēcias meliores,
in oppositū ipsorū promulgatorū Iuris & sentenciarū proponendū,
extūc eisdē ab ipsis ad Tribunal & Soliū nostre Maiestatis licebit ap-
pellare, & infra tēpus, dicti Iuris Maydēburgeū. librorū nostrorum.
¶ A nobis super eorū prouocatiōe obtinere certos Cōmissarios, quos
uolumus & decernimus fore Cōsules Ciuitatū, unde ipsi appellātes no-
minauerint, alteri parti nō suspectos, de qualibet Ciuitate per duos Cō-
sules, uidelicet de Cracouia, & Sandecz: de Bochnya, & Vyeliczka: de
Kazimiria & Ilkusz: qui ex nostra speciali cōmissiōe decidēt appellati-
onē, & finem negocij, appellatiōes & ipsi causæ imponēt. Et ne præfati
Aduocatus noster, & alij Aduocati, Sculteti, Scabini septē prædicti per-
petui, præsidē. circa Iudiciū nostrū, & Iura prædicta dāda, & laborādo
dies suos in uanū exponāt, & litigātes prædicti laboribus, fatigis & ex-
pensis more pristino grauētur. ¶ Cōstituimus obseruandū in antea,
pro qualibet sentēcia danda, dūtaxat per septē scotos, uidelicet pro Fi-
fco nostro medietatē, aliā prædictis præsidētibz septē Scabinis: Inter
ipsos pro labore ipsorū diuidēdos, præter Notarij Salariū, memorialia,
& Priuilegiorū literas eorū dandas, de quibus iuxta eorū moderatio-
nem disponere debebūt, ratiōe onerū leuandas. ¶ De poenis autē dicti
Iudicij nostri, pro nobis Aduocatus noster quatuor poenas, & quintā
pro Scabinis prædictis exigere debebit: & ut præfati Aduocatus noster
& septē Scabini dicti Iudicij nostri supremi, eo fortius, & cū exacta di-
ligētia Iudicio supremo prædicto, & sentēcijs promulgādis diligētius
insistāt & cōtinuent. ¶ Ipsos Aduocatū, & Scabinos, Maiestas nostra
extollere uolēs prærogatiua fauoris & gratiæ specialis, eximimus & li-
beramus, ab omnibus exactiōibus, tributis, cōtributiōibus, & alijs col-
lectis laboribus, seruitijs, expeditiōibus, ad quascūq̄ partes per nos &
per nostros successores fiēdis, & obedientijs quibuscūq̄ tā nostris, quā
ipsorū Dñorum, nec nō a Iudicijs & Iurisdictiōibus ipsorū Dñorū Ca-
stellanorū, Palatinorū, Iudiciū, Subiudiciū, Camerariorū, ceterorumq̄
Officialiū Terrestrīū, nec nō Aduocatorū, Cōsulū, Scabinorū, & qua-
rumcūq̄ potestati, quibus nulla ratiōe obediāt, neq̄ citati in magnis
uel paruis causis corā ipsis cōparere & respōdere tenebūtur. ¶ Sed dū-
taxat cum ad præsentiam nostrā, & per speciale Sigillū nostrū citati fue-
rint, tūc corā nobis, aut corā speciali Cōmissario nostro ad hoc depu-
tando, respōdere tenebūtur lure suo Maydemburgeū. & quilibet eorū
respondebit. ¶ Ut autē præmissa omnia robur obtineāt perpetuæ fir-
mitatis, præsens Priuilegiū de cōsilio & consensu prædictorū omnium
assessorū nostrorū scribi & Sigilli nostri Maiestatis Regalis maioris
appensiōe fecimus cōmuniri. Actū & datū Craco. Anno Dñi 1356.
in crastino

in crastino sancti Francisci. Presentib. præfatis Archiepiscopo & Episcopis: Nec nō Magnificis uiris Dñis Iura Castellano, Imramo Palatino, Andrea Iudice Craco. Vilczkone Sandomir. Raphaele Vislicien. Petro Sandecen. Castellanis, & alijs quā pluribus testibus fidedignis. ¶ Petitiōibus itaq; præfatorū Iudicū & cōseruatorū præfati Iuris Theuton. supremi benigniter acclinati, & subditorū nostrorū cōmodis & profectibus cōmoniti, huiusmōi Literas, cōstitutionē, gratiā, & concessionē, grata & rata habent, atq; firma auctoritate nostra Regali robur ipsis apponimus, & Sigilli nostri maioris cōmuniōe firmamus. Harū tenore mediante. Actū feria quinta post conductū Paschæ Anno Dñi 1421. præsentibus Reuerēdis. in Christo patrib. Dñis Nicolao dicte Gnesne. Ecclesiæ Archiep. & Primate: Alberto Cracou. Andrea Posnan. Iacobo Ploceñ. Iohāne Chelmeñ. Ecclesiarū Episcopis: nec nō Magnificis ualidisq; uiris Cristino de Ostrou Castellano Craco. Sandiuogio de Cstrorog Posnan. Iohāne de Tarnou Crac. Nicolao de Michailou Sandomir. Mathia de Vansfosye Calissien. Nicolao de Opporou Lancicien. Iacobo de Konyeczpole Siradien. Mathia de Labissyn Brzesteñ. Iohāne de Kosczyelec Gneueonien. Palatinis: Michaele de Czyzou Sandomir. Mistino posnan. Martino de Denou, Cristino de Kozye glouy Sandecen. Floriano de Korythnicza Vislicien. Iohanne de Szczekoczyn Lublineñ. Castellanis. Sbigneo de Brzezze Reg. Poloniæ Marschalco: Petro Szaffranyecz Succamera. Cracou. Andrea Cyolek de Zelechou Dapifero Sandomir. & alijs quā pluribus fidedignis nostris fidelibus dilectis. Datū per manus Reuerēd. in Christo patris Dñi Alberti Episcopi Crac. supremi Cancellarij, & Iohannis Decani Craco. & Vicecancellarij Regni Poloniæ sincere nobis dilectorū. ¶ Nos uero Vladislaus Dei gratia Rex præfatus de cōsilio Consiliariorū nostro

Vladislaus Rex confirmat Privilegium supra scriptum.

rum ad latus nostrū tunc assisteñ. petitiōibus taliter corā nostra Maiestate oblati, tanquā iustis, rationabilibus & rationi cōsonis acclinati huiusmōi Literā ratificatiōe, innouatiōe Priuilegij præscripti, cū consentis in eodē, cōfirmamus: ratificamus, ap. pbamus & innouamus, decernētes ipsam in omnibus suis pūctis, clausulis, cōditiōibus & articulis, robur obtinere perpetuæ firmitatis, per præsentis. Harū quibus est appensum Sigillū nostrū testimonio Literarū. Actum in Insula Cyepel, Oppido Konin, alias Racze, die Dñico post festū sancti Stanislai, tempore Maij proximo. Anno Dñi 1444. presentib. ibidē Venerabili, Magnificis, Strēnuis & Generosis Laurētio de Ederuar Regni Hūgarix, Nicolao de Layssoki, Luca de Gorka Posnan. Hinkone de Pomorzany Terræ Podolix Palatinis: Nicolao de Zakrzou Marschalco Cresslao de Voysssek de Voycza Dapifero Curie nostre: Petro de Szamotuly: Paulo de Syenno: Nicolao Czesslau: & Hinkone de Balicze familiaribus nostris, & alijs fidedignis testibus circa præmissa. Datum

per manus Magnificorū, Iohannis de Konyeczpole Cancellarij, & Petri de Sczekocziny Vicecancel. Reg. Polonię syncere nobis dilectorū,

Causas Theut. Referēd. quoq; audiāt,
quas cū Cancel. Regi referēt, Lex inq.

Quam vide supra Folio 58.

Gregorius aut Roman. Pontifex repro-
bat certos articulos Iuris Saxonici &

*Executio iusticie ac
Iuris Diuini exaltat
catholicam fidem.*

*In quadam parte seu
certis artic. summus
Pontifex damnat le-
ges saxonum.*

*Corruit genus huma-
nū, quia Adam uersus
bo Dei nō obediuit.*

*Diabol. hostis inuidio-
sus inter puriss. triticū zi-
zania, inter sacra pro-
phana, inter sincera
fermentū, inter recta
iniqua seminat.*

*Præsules & præse-
ritim successores s. Pe-
tri debēt euellere loli-
um, & seminata Dia-
bo. uerb. Dei aduersa*

*Humane salutis cōtra-
ria pastor euellere, et
irrita reddere debet.*

*Inferius notantur ar-
tic. Iuris Theut. cano-
nic. legib. ac scriptur-
is sacris contrarij.*

Maydemburgeñ. tanquā Iuri Diuino (alias Canonico) cōtrarios. 172
173

GR Egorius Episcopus seruus seruorū Dei, Venerabilibus fratribus, Archiepiscopo Rigēsi, eiusq; suffraganeis, salutē & Apostolicā benedictionem. ¶ Ad Reuerentiā Dei extirpationē errorū, & exaltationem

catholicæ fidei atq; iusticiæ, & animarū salutē. ¶ Quædā execrabilia scripta, leges seu speculū saxonū appellata, multa examinatione & maturitate, in hac parte præhabita auctoritate Apostolica reprobamus, dānamus & decernimus irrita, & inania, & carere omni robore firmitatis, prout cōtinetur in nostris Literis eo nomine cōfectis. Quarū tenor est

GREGORIVS EPISCOPVS seruus seruorū Dei ad perpetuā rei memoriam, Saluator humani generis Dñs noster Ihesus Christus, cuius licet indigne uices gerimus. ¶ Cernēs ipsum genus humanū, qd ad delicias paradisi creauerat, ex lapsu prothoplasti Diabolica fraude deceptū, per peccatū in nobedientiā corruisse:

¶ Et quia futurorū præscius præuidebat inter statutū purissimū triticum, hostē inuidū seminaturū Zizania, & inter Sacra prophana, inter sincera fermentū, et inter recta iniqua, hostilibus callidisq; machinationibus & astutijs, positurū: cultores agri sui uidelicet beati Petri Principis Apostolorū. ¶ Cui & successoribus suis per eundē tradidit plenissimā potestātē aliorū Apostolor. & discipulorū successores scilicet Ecclesiarū Præsules, qui super natū euellerēt loliū, ne inficeret semen bonū: Ideoq; ad nostrū principaliter aliorūq; Prælatorū Ecclesiæ sanctę Dei spectat Officiū, ut animarū salutē solerti sollicitudine intendētes, & agrū huiusmodi prout expedit sepius expurgātes: *

Ea quæ nouerimus humane salutis cōtraria, studio pastoralis sollicitudinis euellamus, sane fide digna, & ad modum molesta, pluriesq; incuicata, relatio plurimorū ad nostrū perduxit auditū. Quod in Saxonia, & nōnullis alijs partibus quædā detestabilia scripta, leges seu speculū saxonū uulgariter nūcupata. ¶ Et inferius annotata, apud nōnullos Nobiles atque Plebeios reperiūtur, quæ Iudices & incolæ partiū earundē, omisis Canonibus, alijsq; scripturis Sacris cōtemptis, quæ nature legibus, ac

Ciuiilibus & bonis moribus procul pulsas, & longis retroactis tēporibus obserua-

bus obserua-

bus obseruārūt, & obseruant etiā de præsenti. ¶ Ex quorū quidē obseruātia, Deus offenditur, proximus grauatur, uera iusticia & equitas dissipātur, Canones & leges cōtemnuntur. Etenim Iudiciū enormiter subuertitur, ueritas impugnatur, cōtra bonos mores & legē naturę agitur, dehonestatur honestas, libertasq; Ecclesiastica cōculcatur, & q̄ est deterius, Apostolica denegatur potestas, & ueritati Catholicę fidei derogatur. Nos igitur de his tanto dolētes amarius, quāto exinde illa seruantiū animę longioribus tēporibus strictioribus laqueis fuerūt alligati. Et propterea paternis desiderātes affectibus, tot & tātis malis periculis obuiare. ¶ Ne nobis prædicta dissimulātib, sanguis per ipsa peccantiū de nostris manibus a Dño requiratur, ipsa scripta seu leges, quæ nos mature uidimus, & per nōnullos ex fratribus nostris Sanctę Romanę Ecclesię Cardinales, & alios in sacra pagina magistros, ac utriusque iuris doctores diligēter examinari fecimus. ¶ Habita super eis deliberatiōe matura, tanquā falsa, temeraria, iniqua & iniusta, & in quibusdā hæretica & schismatica, & cōtra bonos mores existētia, periculo facq; animabus, de ipsorū fratrū nostrorū cōsilio, authoritate Apostolica, tenore præsentiū reprobamus, dānamus & decernimus irrita, et inania, & carere omni robore firmitatis, nec non processus & sentencias si quas forsan ipsarū reprobatarū scriptarū legū prætextu fieri cōtingit, in posterū penitus nō ualere. ¶ Vniuersis Christi fidelibus per Apostolica scripta Mādamus, quatinus ipsis scriptis, & legibus reprobatis, de cætero non utātur: Sed Dñi Terrarū tam Ecclesiastici, quā Sæcularēs, suos uti subditos non permittāt: alioquin contrariū præsumētes, cuiuscūq; præeminētiæ, dignitatis, status, uel cōditionis existāt, etiam si Pontificali, uel Imperiali, aut Regali, uel alia qualibet præfulgeāt dignitate excōmunicationis sentenciā incurrere uolumus ipso facto. ¶ Et ut reprobatio, dānatio, & mandatū nostrū huiusmodi tam salubrē effectum irrefregabiliter cōsequatur, uniuersos & singulos Dñostemporales, tā Ecclesiasticos quā etiā Sæculares per præsentes requirimus, & rogamus, ut per eorū constitutiōes, & statuta perpetua, ordinēt & mandent sub grauioribus tēporalibus pœnis. Quod nullus subditorū suorum deinceps utatur his reprobatis scriptis, seu legibus memoratis, ipsa scq; in contrariū facientes taliter exequantur quod eorū scriptorū seu legum detestāda iniquitas de Terris eorū totaliter extirpetur. ¶ Nulli ergo hominū omnino liceat hęc paginā nostrę dānatiōis, prohibitio nis, cōstitutionis, mandati, uolūtatis, & requisitionis infringere uel ei ausu temerario cōtraire. Si quis autē hoc attentare præsumpserit, indignationē Dei omnipotentis & BEATORVM PETRI & PAULI Apostolorū eius se nouerit incurfurū. Datum Aumion Sexto Idus Aprilis. Pontificat. nostri Anno Tercio.

Deus obseruantia cōstitution, seu consuetud, uerbo Dei cōtrasariarū offenditur, & proximus grauatur, & totus perit pueriturq; ordo bonus.

De manu pastorū requiritur sanguis peccati.

Bene recēditos et mature digestos artic. iuris Saxoni. alias Theut. Papa auctorit. uerbi Dei reprobatur, damnatur et irritos decernit

Mandat Pont. uniuersis Christi fidelib ut de cætero dictis legibus reprobatis nō utantur sub anathematis uinculo.

Adhortatur Pōt. Sp̄ ritual. et sæcul. ut p sua statuta perpetua mandēt sub penis corporalib. qd nullus utatur reprobatis legibus saxonici iuris.

Indignationē Dei omnip. incurrer, si quis præsenti Apost. cōstitutionē cōtrauenerit: qd quidem etiam de alijs cōstitutionib. uerū est si ex cathedra Moysi, uerboq; Dei depromatur.

pta sint: sed indignat. Pet. & Paul. indignationi Dei addere, tam supflūū est, q̄ superstitiosum: si enim dū uixerūt, inter manus carnificū nulla indignatione succēsi fuisse legūtur, multo minus post mortē toties quoties uult Rom. Pont. indignantur, atq; serociūt, ita ut præsiti se arbitrer, si populū ad Limina ipsorū Pet. & Paul. spe indulgētiar. etiamnum alliceret, q̄ indignatione eorundē Apostol. metu pœnarum ab illis abigeret, adeo nihil simulatum, diuturnum esse potest, quin qd Limina quæstam, terriculamēta indignationis potentiam oleant, a nasutis deprehendantur,

Ad idem.

GREGORIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM Dei, charissimo in Christo filio Carolo Romanorum Imperatori, & semper Augusto, Salutē & Apostolicā benedictionē. Fili charissime, iā longū tempus est, & præteritū, q̄ de erroribus & de execrabilitate quorundā scriptorū detestabiliū, quę leges seu speculū Saxonū appellātur. Quibus nōnulli de partibus tuarū Imperij & Regni Terrarū, uti, seu potius abuti dicebātur. ¶ Per fidedignas & intelligētes personas fuimus informati, & petitū fuit a nobis, ad quos spectat de talibus providere, ut super eis ad salutē animarū provisionē adhibere dignaremur. Nos scripta ipsa mature uidimus, & per nōnullos tā fratres nostros sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, quā per alios in Sacra Theologia solennes Magistros, ac utriusq̄ Iuris Doctores, examinari fecimus diligēter, & illa ex eis quæ falsa, temeraria, & schismatica, cōtra bonos mores existētia, & periculosa nimīū animabus fore reperimus, auctoritate Apostolica reprobamus, cōdemnamus, & decernimus irrita & innania, & carere omni robore firmitatis, prout ex nostris Literis inde cōfectis, quarū tenorē presentib. inclusum: Quasq̄ Venerabilib. fratribus nostris Maguntinē. Colonien. Stremen. Madeburgen. Pragēsi & Rigēsi Archiepiscop. eorūq̄ suffraganeis dirigimus, uidere poteritis plenius cōtineri: Quare deuotā excellentiā tuā, quæ sancta, iusta, & honesta ueneratur & colit, ac cōtraria detestatur: Requiritur & rogamus attēti- us quatinus in publicatiōe dictarū Literarū, & ut pareatur cōtentis in eis, digneris pro reuerētia Dei, & Apostolicę sedis, & nostra, dictaq̄ animarū pro salute, & reformatiōe morū tuæ Imperialis & Regalis potestatis fauorē efficaciter impartiri. Datum Auiniou Idus Octobris: Pontificatus nostri Anno Tertio.

Quatuordecim articuli erronei, Iuris

saxonici seu Theutonici & Maydēburgen. per sedē Apostolicā condēnati, tanquā Iuri naturali & Diuino cōtrarij: quos etiā nos Alexāder Rex Apostolico decreto inniteñ. reprobamus, condēnamus, nulliusq̄ roboris & momēti decernimus ppetuo, ac per quoslibet Iudices, & subditos nostros ubilibet in dominijis nostris consistentes districtius sub pœnis nostris eosdem teneri inhibemus.

1. ¶ PRIMUS articulus cōtinet, Quod quicquid homo fecerit extra Iudiciū, quantūcumq̄ hoc sit notoriū, se liberare poterit per suum iuramentū: nec cōtra talē ualet aliquod testimoniū. ¶
2. SECUNDUS articulus, Papa nō potest, nec aliquis alius Dñm Imperatorē excōmunicare post quā cōsecratus est, & unctus: nisi solū in tribus casibus, Si dubius sit in fide, si repudiat uxorē suam legitimā, si destruat Ecclesiā. ¶
3. TERTIUS articulus, quod excōmunicatio neminē debilitat in Iure Terræ seu feudi, nisi sequas

nisi sequatur Regularis proscriptio. ¶ Quartus articul. q̄ Papa non potest aliquo modo Ius cōdere, uel statuere, per quod ualeat Ius nostrū hoc est Statutū Terræ, uel feudi Saxoniciū deteriorari. ¶ Quintus articul. quod nulla sentēcia tā iusta dari potest in Saxonē corā Rege, uel Iudicio Regali, quin si uelit Saxo. talē sentenciā reprehendat, testās in manum suā dextrā, et maiorē cōmunitatē: metseptimus pugnare uolens, cōtra septē alios pro dicta sentēcia: tunc ubi maior pars triūphauerit, talis sentenciā obtinebit. ¶ Sextus articul. q̄ si quis fuerit interfectus in spolio, uel furto, pro quo cōsanguineus interfecti se præbeat ad duellū, talis per duellū repellit omne testimoniū, nec talis mortuus sine duello poterit uinci seu cōuinci. ¶ Septimus articul. quod si duo dictāt in Iudicio simul cōtrarias sentēcias, tunc quicūq; taliū habuerit maiorē sequelā, talis sentenciā obtinebit. ¶ Octauus articul. q̄ quicumq; fuerit appellatus ad duellū secundū istius libri formā, talis non potest denegare duellū, nisi appellās eū sit minus bene natus quā appellatus. ¶ Nonus articul. q̄ quicūq; perdit Ius suum ratiōe furti, uel spoliū, talis accusatus secūdo de furto uel spolio nō potest se liberare Iuramento suo, sed dilationē habet ad ferrū ignitū, aut aquā bulientē, uel ad duellū: huius quidē articuli pars ultima, quę ad ferrū ignitū, & cetera electionē cōcedit, est erronea. ¶ Decimus articul. quod quicūq; cognouerit aliquā fāminā, si postea ducat eā in matrimoniū, nunquā ex ea poterit prolem legitimā generare. ¶ Undecimus articul. quicūq; cognouerit publice uxore alicuius uiuēte marito, si post mortē mariti illius talis eā ducat in uxore, nunquā ex ea prolem legitimā generabit. ¶ Duodecimus articul. quod heres nō tenetur de furto uel spolio perpetrato per illū, cui succedit in hereditate, respōderet: q̄ erroneū est, salte in foro cōscientiæ. ¶ Tredecimus articul. quod quicūq; succinctus cū gladio clipeū tenens nō potest de ligno, uel lapide pollicis ulnā quantum ad altitudinē habentē, supra dextrariū scandere: talis nō potest cedere, dimittere, uel infeudare, uel etiā mobilia bona alicui dare: sic q̄ iste custoditus sit, qui talia post mortē dantis expectat. Iste articul. est erroneus inquantū elemosinas, testamēta, & alia pietatis opera prohibet. ¶ Quartusdecimus articul. est, quod nullus sine licētia suorū haredum, & sine Iudicio bānito, q̄ Saxonice dicitur, geheget ding, potest dare proprietatē suam, uel suos homines: Et si talia daret alicui, heredes acquirēt ista per Iudiciū, ac si dans illa mortuus esset. Isti duo articuli sunt erronei inquantū Elemosinas & alia pietatis opera prohibent. ¶ Hæc in quadā extrauagāte beati Gregorij Papæ noui ponūtur, & reprobata sunt pro eo, quod nō continent conditiōes suppositas ad legē requisitas, sed magis militāt cōtra pietatem & salutē animarū.

C O M M E N T A R I V S.

Sive in religione, siue in Politia, ea est summorū Magistratū vel maxīma utriusque Magist. nihil ueritas, ut ex Principe loco dispiceret, ne quid a quoquā tentaretur, quod quidē bo Dei, ac legibus cōcum verbo trarium fieri pmittat

4.
5.

6.

7.

8.

9.

Contra rationem est
& contra naturam
per ferrum ignitum
se expurgare. Natu-
ra enim ignis est age-
re in patiens bene præ-
dispositum ergo rea-
probat.

10.

11.

12.

13.

14.

Pontifices non quæ-
cūq; uelint scita Prin-
cipum impetant.

Modus restituendæ
atq; conseruandæ cō-
cordiæ inter Princi-
pes & Pontifices at-
que adeo in tota Ec-
clesiā.

cum VERBO DEI, vel cū Legibus in natura positis pugnaret: qua ratiōe
vigiles, Pastores, Sacerdotes, atq; adeo dii merito, ut sunt, ita nuncupantur. Si ita-
que hic Gregorius Saxonū leges dānat, q; verbo Dei aduersentur, nihil sane Of-
ficio suo vel dignius, vel uisibus mortalium accomodatius præstare potuit: Ve enī
illis futurū dicit Esai. qui scribūt leges iniquas, nec tā opere merētur dici leges,
quibus ad pacē & laudem Dei gubernetur, quā coniurationes, quibus ad faciendū
Deo bellum instruatur Ciuitas. Quancūq; ergo hæc diligētia sit per se plus satis
laudabilis, attamē ea in re prouideāt Pontifices, ne vel Principū scita de Ciuilib.
negociis edita, vel suis Canonibus citra auctoritatē scripturarū confectis aduersa
impetant: ita enī & inuadere alienā mensem, & tantū dominatiōis suæ apicem
prætextu Christi tueri viderētur: cū & exēplo Christi potestati Ciuili, excepta
libertate euangelizandi, subesse debeāt: & nihil minus quā seruos seruorum per
insolētiā leges Principibus ponere cōueniat: q; enim istuc ipsum sæpe excō-
municatiōibus cruentis tentarūt, Ecclesiā Christi sciderūt: Regū etiā ac popu-
lorum volūtates primo quidē mirifice terruerūt, postremo tamē ab se alienauit:
Deniq; ipsam Europā fatali quodā studio recuperandæ libertatis incenderūt, ita,
ut hoc tēpore multorū populorū sanguine religiōis causa fuso, intestina odia im-
mortales radices altissime egisse videātur. In qua quidē orbis parte, Saxoniā, quæ
suas leges cōdemnatas adhuc tulit, prima nostro sæculo iugū dominatiōis Pontifi-
ficiæ excussit, & ut reliquæ quoq; gentes factū eius imitarētur plausibile dedit
exemplū: Iusticiā quippe Christi diu oppressam erigēdo, indulgentiarū merca-
turā eiecit: Calicē autē sacratī cruoris pro aqua, populo: Vxorē vero incōtinentib.
Sacerdotibus, pro scorto restituit: omninoq; se a nundinatiōe Sacerdotiorū &
Episcopatuū vindicant. Quæ tamē omnia, ut ne in neruū erumperēt, & Pontifi-
cibus iam olim debuit, & Saxonibus nostris hoc tēpore illud dictū Ethnici Poe-
tæ probari deberet, dimidiū plus toto: ne scilicet utrinq; summū lus persequēdo,
summā iniuriā in sese admittāt. Quæcūq; enim bona Papatus Romanus ad ea
usq; tēpora cōseruauit, omnino in controuersiā non erāt reuocanda: e regione
autē, si qua bona Saxoniā ex scripturis profert, cū bonā gratia essent admittenda:
quæ vero neutra hic vel illic essent introducta, per charitatē utrinq; tolerari de-
buerūt: ut ea mitigatiōe contentionū, Ecclesiæ cōcordia sarciretur, quæ quidem
non secus quā medicina, ex ablatiōe superfluatorū, additiōe vero necessariorū cō-
sistit: ea quippe ratione nō hic vel illic tantū, sed a Solis ortu usque ad occasum
laudabile esset nomen Dñi: cuius quidē vniuersitatis pars nō erit, qui vel scan-
dalizaretur in Christi præcepto: vel maligno aliorū fratrum odio fuerit infectus,
charitateque quæ infirmis condolet, vacuus, a corpore Christi quod est vniuers-
salis Ecclesiā, tanquam membrum viciosum sese præciderit.

ARTICVLVS III.

De Personis Iuri Ciuili, hoc est Theutonico subiectis.

Iagell. Crac. uide us-
tramq; legem de No-
bilit. capitul. 15.

Quod Nobilis in Ciuitate residens ad 46.

uituperationem Plebei expurgat se. Lex I.

Quodq; etiā illi in genere Nobilitatis

sunt qui ex patre Nobili, matre uero Plebeia nascuntur si modo more 117
Nobiliū uixerint. Nam per artes & actiōes, quas cōmuniter Ciues ex-
ercent Nobilitas transit in popularem & Plebeia conditionē. Lex ij.

Nobil. possūt habere dom. in Ciuit. L. 3

sigism. Augustus Per-
triconia 1550.

**Quo Nobiles tāto faciliore uiuendi rationē habere queant, ut eisdē li-
berum sit in**

berum sit in Ciuitatibus areas, domos, & promptuaria, alias Spichlerze emere admittimus: ita ut hoc ipsum eisdē negari nō possit: tali tamen ratiōe, ut ne lurisdictionē Ciuile deuitent, & omnia debita, & onera Ciuilia ex illis areis, & domibus seruientia, subeant.

ARTICVLVS V.

Quod aliquādo Consules Ius suum in alterius statum homines extendunt, vel etiam suo excidūt, impuneq; occidūt, Ceruissas libere vendūt, vel absque Tributo braxant, in bona succedunt, Chirographis non resstantur, & quanti literas in Cancellaria redimunt, nihil etiam inuēti vendunt.

Cōsules Ciuitatū quā potestatē in hæreticos declaratos habeant. Lex I.

Supra Capitulo 12. Articulo 15. de hæreticis videatur.

Nobilis etiā ab Officio Ciuili ob violentiam perpetratā captus cōdemnari nō poterit absq; Capitanei ad sensu. Alioqui capto iniuste poenā sexaginta Marca, luent. Si uero decollaretur Proconsul cum Consule plectantur. Lex ij.

Quā vide supra Cap. 15. de libertatib. & homicidiis Nobil. Art. 4. & 5.

Sed pro vulneratis seu occisis Villa-

nis in Ciuitatibus Ius Polonicum est dicendum. Lex iij.

Quam vide supra Cap. 15. Artic. 5. & infra Capitulum 17. de Kmetonib.

Quod Burgrabij vel Procōsules exacto-

rem a quietationib. gros, exigentē, in hospicio arrestare poterūt. L. iiij.

Vide Libro 2. Capitulo 7. de Fumalibus.

Incendiarij domorū & horreorū si ad

23. Ciuitates pro tutela confugerint, extra forum ipsorū trahantur, & Iure Polonico puniantur. Lex v.

Quā vide supra Ca. 12. Ar. 9. inter Art. Capit. & Li. 3. Ca. 11. Ar. 2. de Incēdiariis.

Frumentorū aut nocturni fures depre-

henſi in crimine, equos, & omnia quæ secū uexerint, perdent: & si in reſiſtentia occidātur, nullā poenā occisor etiā si Spirituales, Nobilis, Ciuis

Kmeto, uel familiaris sit, incurret: Quod si uulnerauerint, uel occiderint deſſenſorem, ſoluant. Lex vi.

Fuit Capitu. 15. Artic. 6. de Nobilium homicidiis. Idem repetetur Libro 1. Ca. 17. de Kmeton. Art. 2. sed originaliter ponetur Lib. 3. Ca. 12. de Futris Ar. 2.

104 **Spirituales etiā & Sæculares Regnico-**

le ceruissas propinatum undecūq; accipere, easdē braxare, & alios quos uelint Liquo-

Sigism. Thor. 1520

Et uerum Petricone

1538.

Kazimirus Vislicia.

Kazimirus Vislicia.

Albert. Petr. 1496.

uelint Liqueores ad suos usus habere possint, Capitaneis eos non impeditur. Lex viij. Quæ Lib. iij. Cap. i. Artic. v. ponetur.

Sigism. Petric. 1511.

Nobiles Reg. coquētes ceruistiā in Ciuitatibus & Oppidis ad usum suum domesticū, immunes sunt a soluenda contributione. Lex viij.

Quæ Lib. 3. Ca. 1. & Lib. 6. Ca. 3. Art. 2. de mercenaria Reg. defensione ponetur.

Kazim. Mg. Vislic. Eiet eiusdem mentio cap. 17. inter Kmeto. statut. articulo 3.

Bona Ciuium aut Villanorū sterilititer

decendentiū, ad proximiores deuoluāt, nō ad illorū Dños. Lex ix.

Ciuiū & Rusticorū absq; prole morientis um habentiū tamē cō sanguineos, dantur derelicta bona consanguineis: & calix pro marca cū media parochie ad dispensandū sanguinē Do- mini populo necessarius assignetur.

Abusiuē cōsuetudine noscitur esse obseruatū, Quod cū aliqui Kmetones, seu Rustici, uel alij Ciuiles homines, absq; prole de hac luce decedunt: ipsorū omnia bona mobilia & immobilia, nomine uulgarī pu- scyzna dicta, Dñi eorundem cōsueuerunt occupare: Vnde nos eandē consuetudinē, ut uero contrariā, & absurdā, reputātes: Statuimus qđ de bonis eorundē decendentiū, si tantū reperiatur in eisdē bonis, Calix pro Marca cū media Ecclesie Parochiali dandus cōparetur: Reliqua uero bona ad proximos cōsanguineos, uel affines, cessante quolibet impedi- mento, deuoluantur prout equitas & iusticia suadent.

Sigism. Crae. 1532.

De perpetuitate uero censuū in domi-

bus uel in rebus solo adnexis inscriptorū, quid sit sentiendū. Lex x. Quam uide Libro 3. Capitu. 7. Artic. 2. de forma Contractuum.

Sigismundus 1543.

Ciues & Oppidani ne manu sua Testa-
menta scribāt, Lex xi. Quā Fol. 127. & Lib. iij. Ca. ij. uide de Testa.

Quo salario Ciues redimunt lites:

Sigism. Petric. 1511.

ras in Cancellaria. Lex xij.

Ciues & soluent literas iuxta arbitriū & uoluntatē Cancellarie nostrę.

Sed nullus pabula pro equis in uia, in

Villis, in Tabernis, aut etiā in solitarijs locis uiolēter accipiat, ad uen-

dendū uel nolētes cogat: quin unusquisq; re sua pro libitu suę uoluntatis utatur. Lex xij.

Quam uide infra Capitulo 17. Articulo Quarto.

ARTICVLVS VI.

Ciues bona Iuris Terrestris non querant, uel alioqui militent, comme-
atum Regi mittāt, neq; suo Iure alienos dediticios protegāt.

Ciues Oppida ac bona Iuris Terrestr.
possidere nō debent. Lex I. Quam infra Lib. iij. Artic. iij. uide.

Alex. in Rad. 1505

Quod tamē Ciues bona Terrestria pos-

fidētes a Bello nō liberāt. Lex ij. Quę infra Li. vi. ponetur de re Milī.

Prætereaq; currū cū cōmeatu & pediti- sigism. Crac. 1507

bus ad Bellū Regi mittunt. Lex iij. Quam Libr. vi. uide.

Ciues etiam Regi profugos dominis

suis restituant. Lex iiij.

Quę infra Capitulo 17. de Kmetonibus Artic. 5. 6. 7. ponetur.

Quod autē vnus ex kmetonū filiis, de-

bet a Dño suo seruiendū uel potius discendarū literarū uel artificiorū gratia, cū Literis Testimonialib. Capitanei, aut Dñi sui dimittit: & qua ætate, uel quomō id fiat, aut quādo uiolator huius Stat. extradat. L. v.

Quam Capitulo 17. Articuli. 6 de Kmetonum filiis uide.

ARTICVLVS VII.

Vagi non foueantur in Ciuitatibus, aut alioqui capiantur ad faciendos aggeres

& fossas Ciuitatum, & Castrorū, in idque a Capitaneis inquirantur:

mendici etiā signa Ciuitatū deferant, baiuli autē ad molens

dina, & fora extra Regnum, mittantur.

Laici, dietim, horatim, aut septimana-

Albert. Petr. 1494.

tim seruiētes, uel sine Literis Testimonialib. adueniēti. nō foueantur

in Ciuitatibus sub pœna xiiij. Marcar. Nam inquilini pro il-

lis seruitijs septimanalibus sufficient. Lex I.

99. Item quoniā propter Laicos propria domicilia nō habentes, qui septi-
manatim seruire, & salaria septimania habere cōsueuerūt, sit defectus
seruitorū in Villis, & prædijs bonorū tam Maiestatis Regie, Spiritu-
alium & Seculariū personarū, quiq; in Ciuitatib. & Oppidis fouētur
in cōsiderate: nō animaduertēdo quibus Officijs uictū quērāt, qui ex in-
de certis tēporibus prædatū, certis uero tēporibus seruitū exeūt, in Vil-
lis mēsis tēpore salaria exigētes grauiā: Statuimus, ut sub pœnis qua-
tuordecim Marcar. totiēs quotiēs secus factū esset, soluendis, Ciues &
Oppidani nostri, & quorūlibet subditorū nostrorū cuiuscūq; status et
conditiōis existentū, nō foueant in Ciuitatib. & Oppidis homines ta-
les, qui ad annū integrū seruitiū nō haberēt, aut Officiū aliquod non
gererēt, de quo uictū colligerēt: & similiter illos qui absq; Literis Te-
stimonialibus a Dñis locorū recipiēdis illuc se cōferant. Et licet Offi-
cia quēdā sint inter illos, quæ ipsi Ciues pro eorū uictū habere, gerere-
que cōsueuerūt, per labores & suffragia septimanaliū seruitorū: pro il-
lis septimanalibus seruitijs inquilini domorū assumātur, per quos sup-
pleatur defectus apud illos, qui nō diutius quā pro certis diebus ser-
uitores conueniunt.

serui, aut laici pro-
hibentur foueri, qui
non haberent aut ser-
uitia ad annū condu-
cta, aut Officia: uel
qui uenirent ad loca
absq; literarum testi-
monio.

Inquilini deputantur
ad seruitia septima-
nalia.

Ne furta & latrocinia multiplicent, va-

gi ultra triduum sine seruitio aut artificio in Ciuitatibus manent. per Ciuile, uel per illorum bonorum ad quae diuerterint Officiu, uel possessorem capiantur ad faciendos aggeres, & fossas Ciuitatum, uel Castrorum purgandas. Lex ij.

sigism. Petr. 1519.
Idem cap. 17. art. 7.
de Vagis & idem in
fra lib. 3. cap. 12. art.
3. & 4. de Furtis.

Rustici uagi qui ad die tertiu post suum in Ciuitates uel Oppida ingressu seruitio siue artificio se non applicuerint, uolumus & statuimus ut per Officiu Ciuile capiatur, & detineatur, uinctique compede ad faciendos aggeres & fossas Ciuitatu uel Arcium adhibeatur: ne & furta, uel latrocinia ex eis multiplicentur, & Nobilitas seruorum, & laboratoru penuria prematur: id quod & alijs omnibus in bonis suis facere licebit.

Kmetones uero, Hortulani, & eorum filij

a Dominis suis profugi, per Capitaneos, uel per Ciuile Officiu capiatur, Dominus uero eosdem repetens duodecim grossos soluat. Lex iij.

sigism. Cras. 1532.
Idem cap. 17. articulo
7. de Vagis.

Consulentes comoditati rei comunis domesticæ Regni nostri, qua plerumque fugitiuorum Colonorum, seu Kmetonum, uel filioru eorum malicia ita defraudatur, ut multi subditoru nostroru ex defectu laborantiu & seruitoru in laboribus necessarijs negligantur: Statuimus & decernimus, ut quicumque Colonus, seu Kmeto, Hortulanus, seu quiuis alius subditus, uel filij eorum, inuito & inscio Domino suo, in alienas Prouincias fugient. se transferant, per Capitaneos, & eorum uices gerent. denique per Officiales Ciuitatum & Oppidoru ad quae deuerint capiatur, & capti operis similibus adhibeantur tam diu donec Dominus detenti, uel detentoru illos inuentos reperierit: repetente enim Domino subditu, & docente illu esse suum, Capitanei & eorum uices gerent. uel Ciuitatu & Oppidoru Officiales, illum extradere debent irrecuse: receptis prius ab eo qui subditu suu repetit duodecim grossis, quos illi pro opera & diligentia in detinendo subdito adhibita soluendos esse decernimus.

Generaliter uero omnes ociosos, uagabundos,

nullisque seruitijs aut artibus addictos, Capitanei locorum perquirant, & eosdem Nobiles in suis bonis coerceri permittant,

alioqui citati eos statuent. Lex iiij.

sigism. Petr. 1523.
Idem supra cap. 12.
& infra ca. 17. art. 7.
de Vagis & iteru lib.
3. ca. 12. de Furtis ar.
3. repetitur.

Item ad continenda furta & uagos homines coercendos Capitanei locorum diligenter curabunt homines ociosos, & uagabundos, nullisque seruitijs, aut artificio addictos, in suis Capitaneatibus perquirere, & cohibere: Nobiles uero in bonis suis tales coerceri per Capitaneos permittant, alioquin citati illos coram Capitaneis statuere teneantur.

Alber. Petr. 1496.
Fuit metio huius Sta.
lib. 1. cap. 4. art. 7. de
Officio Episcopo. in
Rep. Nec non cap. 12.
de Capitaneis, art. 18. et

Mendici uero sub certo numero in Ciuitatibus,

& Villis habeantur, & sub signis Consuliu in Ciuitate, aut Plebanorum in Villis mendicent: Alioqui in manus Capitaneorum, uel Dominoru tradantur. Lex v.

Item cum

Item cū uiderētur in hoc inclito Regno nostro mendicātes Laici, & foe
 103 ming, in tanta multitudine esse, ut dari nō possit Regnū (Iudicio eorū
 qui multas orbis partes peragrarūt) frequentia continēs mendicantiū
 tantā, inter quos plures cōstat laicos & foeminas bonarū uiriū esse, pos
 seq̃ cōpetenter manuū labore uictū quærere, dūmodo illos & illas lex
 super id stringeret, nō uoluntas, per quā, seu ut uerius loquamur, desi
 diam quandā, ut primū in eis barbē a mento dependerēt, & canī uide
 rentur pili, postpositis domicilijs, in eleemosinarū suffragijs, ac impe
 tratiōibus, residuum uitæ ponūt, scādala nōnunquā cōmittentes, non
 nunquā uero ubi prece nō impetrāt, dolis obtinēt. ¶ Qua propter in
 star legū optimarū municipaliū in plerisq̃ Christianis dominijs san
 citarū, Statuimus, ut in Ciuitatibus, Oppidis, & Villis Regni nostri,
 non plures mendici habeātur, quā quot cōmunitates & Dñi locorū de
 cernāt habēdos: quibus in locis, Ciuitatibus, & Oppidis, Cōsulatus pro
 tēpore existens: in Villis uero Plebani sub quorū Parochijs Villæ cō
 sistunt, & locorū Dñi signa imponāt, sub illis ad designandū numerū
 eorum quos habēdos duxerint, mēdicaturos: ¶ Qui uero absq̃ signis
 reperiētur, decernimus ad seruitia capiēdos, aut in manus Capitaneorū
 nostrorū tradēdos, a quibus illos pro laboribus Castrorū nostro
 rum Turcis & Tartaris cōmetaneorū, fossatarūq̃ successiue recepturi
 sumus. ¶ Poterint tamē & ualeāt Dñi locorū his quos emeritos ac ad
 nulla Iuris Officia ualētes cognouerint, suas ad peregrinādum illis Te
 stimoniales Literas concedere, sub quarū emmunitate etiā signa nō ha
 bentes admitti debeant ubique elemosinas petīturi.

In Ciuitatibus & Vil
 lis sub certo numero
 mendici habendi, sub
 signo Plebanorū, aut
 Consuliū mēdicaturi

Absq̃ signis mēdican
 tes capiuntur ad la
 bores Castrorum.

Domini locorum mē
 dicatur. literas dabūt.

ARTICVLVS VIII.

Ciues Telonea prāter Ius ne exigant, Mercatores impune obstacula
 rumpunt, uis proficiſcantur, parem cū maritimis Mer
 catoribus habeant libertatem.

Ciues pro Teloneis, Foralib. Pōtalib.

Aggeralibus, & id genus Vectigalibus, preter Ius cōmune a Nobili
 tate eiusue subditis extortis, tam corā Re. Maieſtate quā corā

Terrestribus & Castrenſib. Iudicijs ac Officijs (ut &
 alijs Teloneatores) respōdere tenētur. Lex I.

Quæ Libr. 2. Cap. 4. de Telon. Articulo 2. & 3. videatur.

Et si Mercatores Telonea soluant, attā

90. men quādo cū suis mercibus per flumina defluunt uel ascendūt, nō te
 nentur ad ullam solutionē ob rupturā obstaculorum. Lex ij.

Quam Libro Secundo Capitulo Tertio uide.

De vijs uero a Mercatorib. ineundis, &

a Capitaneis dilatandis, securādis, per Regē aut aperiendis, & ocludē
 q ij dis, atq̃

dis, atq; corio, & equireis, bobus, ac equis, alijsq; rebus extra Regnum
per Mercatores nō uendendis: Ac Iuramētis, quod non illorū
sint merces, quas euehere solent, prestandis. Lex iij.
Quam Libro Quinto Capitulo Tertio vide.

Quod Mercatores Regni Poloniæ ea-
dem libertate, qua maritimæ Ciuitates gaudent, potiantur:
Vide Libro 5. Capitulo 2. de pacificatione Terrarum Prusiæ.

ARTICVLVS IX.

De contractibus Ciuium seu Mercatorum cum per-
sonis Iuri Terrestris subiectis.

Kaz. in Visli. 1368.
Mentio fiet eiusdem
lib. 2. cap. 9. art. 6. de
commodato.

**Si Ciues aut Mercatores dāt mutuo
aliquid Terrigenis. Lex I.**

Terrigena debitor co-
xistens cui per testes
uincitur ad debiti so-
lutionem, alias negan-
tem Terrigenam iu-
ramentum ab impe-
titione absoluet.

Finem litibus imponere cupiētes, Statuimus ut si quis Ciuis, aut cre-
ditor, pannos, aut alias res, seu mercātiās, alicui Terrigenæ mutuo cō- 16.
cesserit, præter literā obligatiōis, in qua cōstare posset de debito suo:
Ciuis agens probabit per testes talem contractū initum secū: Et pro-
bans ludicialiter obtinebit: alias reus negans debitū per propriū lu-
ramentum præstitum ab impetitione agentis absoluetur.

**Qui mutuāt, nec habēt Inscriptiōem,
Iuramēto negāt, mutuar, absoluūt. L. ij.**

Idem de mutuat. pes-
conys lib. 3 ca 9. art.
6. de commodato.
Consuetud. Craco.

Item si aliquis alicui pecuniā mutuauerit, & Inscriptiōem non habue- 123
rit citaueritq; mutuariū, tunc mutuarius alias citatus Iuramento præ-
stito ab instantia petentis & debiti petitione absoluetur.

Iccirco Mercat. debita in Regestris ad-
notata a Nobilibus ante trienniū petant, inter se aut ueterē de soluen-
dis & repetendis debitis retineant consuetudinē. Lex iij.

sigism. Cra. 1540.

Statutū de Regestris Mercatorū, illorū Iuramento cū testibus firmā-
dis, in robore cōseruato: hoc adiecto, ut Mercatores ipsi debita in Rege-
stris eorū scripta a Nobilibus intra triū annorū decursum repetāt: A-
liquin lapso triennio debitū huiusmodi repeti non poterit a Nobili;
iuxta illius Statuti dispositionē, obstante triennali præscriptiōe: Verū
Iure cōmuni reum in foro suo cōuenire debebit: hoc aut duntaxat in-
telligitur ubi Mercatori cū Nobili esset actio: Mercatores enim inter se
ueterē suā retineāt obseruantia in soluēdis & repetēdis eorū debitis.

Sed si Nobilis nō soluit debitū Ciui, aut alicui alteri pro tēpore præstituto: Fideiussor neq; damnū det, neq;
etiam ob

etiam ob hoc illud sustineat, sed conuicto debitore ludicialiter
det pignus illius creditori. Lex iiij.

38. Quia ex facilitate obligatiōis ad magna dāna plerūq; homines deueniunt: lute tenendū est, Quod si quis fideiussit pro aliquo suo amico, pro certa pecuniā quātitate, alicui Ciui uel alteri cuiūq; cuiuscumq; status uel conditiōis existat: Illo tūc non solvente, in Termino adueniente, & statuto, fideiussor nō debet propter hoc ad hospiciū in obstagium subintrare, aut aliqua damna facere nō solventis in destructionē. *Kazim. Visli. 1360. idem una cū alijs lib. 2. cap. 10. art. 1. de fideiussione conditus.*
- ¶ Sed si est paruum debitū detur ei pignus, & distrahatur: Si autē magnum, possessio debitoris pro ualore debiti per fideiussorē apprehēdatur, tradatque illi cui debitum dare tenetur. *Debitū paruum si fuerit, pignus ad distrahendū: si magnū, possessio principalis per fideiussorem creditori concedatur.*

kmetones etiā ne arestentur in Ciuitatibus, sed in loco domicilij in Villis

Iusticia de illis petatur. Quod si Dñs loci iusticiā de eis ministrare nollet, lute impetēdus est, alioqui poena sex Marc. in Ciues secus faciētes

99. decernitur per Capitan. uti pro quatuor artic. iudicādi. Lex v. *Albert. Petr. 1496. facit eiusdem mēno fol. 222. & fiet capitula 17. artic. 4.*
- Item propter deordinationē Kmetonū, dum uidelicet tanquā nulla lege astricti, quidā eorum in superbiā efferūtur. p̄ciosis uestiūtur, expensasq; sumptuosas & alia faciūt, quæ illorū conditioni minime cōueniūt, sicq; debita inter Ciues cōtrahunt excedētia bona Kmetonalia, pro quibus tandē debitis Ciues cōsueuerūt Kmetones in Ciuitatibus & Oppidis arrestare, detinere, aut citare, lute illo ommissō ad qd̄ Kmeto pertinet domicilij ratione: Statuimus ad p̄cludendā debitorum Kmetonaliū uiam, ut Ciues pro debitis quibuscumq; quacūq; ratiōe cōtractis, etiā in libro Ciuili inscriptis, uel nō inscriptis, Kmetones citare, arrestare, detinereq; nō debeāt, neq; possint in Ciuitatibus & Oppidis p̄dictis, sed pro eisde decernimus Kmetonē in lute hereditatis, quam incolit, conueniendū iuxta formā iuris. ¶ Et si Dñs loci iusticiā ministrare differret, essetq; occasio Ciui cōtra Dñm pro iusticia cōquerēdi, tūc Ciuis Dñm loci cōueniat pro iusticia lute, ad quod Dñs loci illius hereditatis ratione uidebitur pertinere: Sub poena sex Marcar. in Ciue secus faciēte exigenda, pro qua Ciues ad loci Capitaneos citabūtur, per mediū & parti & iudicio soluēda, atq; lute Terrestrī repetēda: & nihilominus Ciuis ad damnorū solutionē, et rerū cum Kmetone receptorū restitutionē Villæ illius Dño unde Kmeto fuerit, sit lute p̄sentis constitutiōis obligatus: quo in casu locorū Capitanei habeāt facultatē illos iudicandi, non obstāte quod in p̄inserto Priuilegio quatuor duntaxat articulos sunt cognituri.

ARTICVLVS X.

Vsus Mercatorū & artificum in Repub. necessarius, in Polonia Nundinæ pro Germanicis

Germanicis instituuntur, simulque vereres cōseruantur: itaque ne mercetur in Villis, Iudæi etiam modū mercandi teneant, vadiaque sua ad cōmunitatē referant: In foris aut nullæ prohibitiones sint, libere etiā per talenta. & vlnas mercetur, pondera & vlnæ cōsequantur, rebus venalibus C E N S O R E S præficiuntur, modii in Prætoriis sint, fraternitates artificū tolluntur, super Emporiis literæ reuidebuntur, Apothecæ reuideantur, aromatis preciū statuitur, brachata pecunia a Ciuibus & Mercatoribus recipiatur, sed Sal ne inferatur externum.

Mercatores, & artifices, res necessarias adferant, & facient. Lex I.

sigism. Petr. 1523.

Mercatores, artifices, & alij (huiusmodi) rebus ad usum humanum necessarijs mercantur.

28.

Nūdinæ in Pol. p german. institu. L. ij

sigism. Crac. 1524.
ad decennium con-
stituerat.

SIGISMUNDUS, uniuersis subditis nostris, cuiuscūq; status, & cōditionis fuerint, in Regno nostro ubilibet existētibz, Syncere & fideles dilecti: Non incognitū est vobis, Nos propter uarias ac multiplices iniurias & grauamina, quæ ex Slesia & Marchia Regno & subditis nostris inferuntur, omnia itinera in ipsam Slesiam & Marchiam de consilio uniuersi Senatus nostri, & instātia Regnicolarū nostrorū, ad decennium, a festo Resurrectiōis Dñi proxime futuro cōputant. inhibuisse, simul ac vobis strictissime mādasse, ut hoc toto decēnio nemo uestrum auderet illuc in Slesia & Marchia res uel merces aliquas tā grandes quā exiguas, cuiuscūq; qualitatis fuerint, præterquā Sal nostrū, uehere, & inferre, sed nec ad alias quascūq; remotiores partes easdē res & merces de Regno nostro per ipsam Slesia aut Marchia ducere, & boues etiā ad alia aliqua bona extra ipsum Regnū nostrū, præterquā ad ea quæ per nos designarētur, quouis modo, prætextu uel colore pellere præsumeret, nedū sub amissiōe ipsorū boum & merciū, uerū etiā omniū bonorū suorum cōfiscatione: Proinde cū ipsum festū Resurrectiōis Dñi iam appetat, a quo executio eius inhibitiōis ac edicti nostri inchoari debet, cōsulere uolētes tā subditorū nostrorū quā etiā hominū externorū commoditati, Nundinas seu fora annua publica, pro uēdendis & emēdis bobus, in Oppidis Regni nostris infra scriptis in finibus eius existētibz, loco Nūdinarū in Germania & Slesia prius agi solitarū, designādas, & instituēdas duximus, designamusq; ac instituimus presentibus literis nostris: uidelicet in Maiori Polonia in Oppido SRZEM quatuor fora annalia, primū scilicet pro festo S. Erasmi loco Nundinarū in Budsteth pro festo S. Iohānis Baptiste agi solitarū: Secundū pro festo Visitatiōis gloriosiss. Virg. Mariæ, loco Nundinarū Herfordiensium pro festo S. Iacobi celebrari consueantarū: Tertiū pro festo S. Laurentij, loco Nundinarū in Gerualst pro festo S. Bartholomei teneri cōsueantarū:

Quæstione Nundine
in SRZEM.

suetarū: Et quartū pro festo S. Hedwigis, loco aliarū Nundinarū Budstethensium pro festo omniū sanctorū institutarū. In Minori uero Polonia in Oppido KRZEPIĆZE similiter alia quatuor fora annalia, pro ipsis etiā bobus uendēdis & emēdis instituimus. Primum pro feria secunda proxima post festū Ascensiōis Dñi, pro Nundinis in BRZEK pro festo S. Trinitatis teneri cōsuetis: Secundū pro festo diuisiōis Apostolorū loco Nundinarū in Nissa pro festo S. Iacobi agi solitarū: Terciū pro festo S. Augustini loco aliarum Nundinarū in BRZEK pro festo Natiuit. S. Mariæ institutarū: Et quartū pro festo S. Francisci Cōfessoris, pro Nundinis in Suidnicza ad festū S. Galii agi solitis, quo locorū & uiarū cōpendio, & pascuorū copia, quę circa prædicta duo Oppida maior quā alibi suppeditari fertur, possint facilius tā subditi nostri ad pellēdos illuc boues, quā etiā ipsi homines externi ad eos in iisdē locis emēdos, ac inde cōmodius expellendos adhortari: Conseruātes nihilominus, prout cōseruamus præsentibus in robore suo omnia alia & singula fora, in alijs Ciuitatib. & Oppidis Regni nostri alijs quibuscūq; tēporibus in uenditiōe & emptiōe ipsorum boum dudū agi & celebrari solita. Inhibētes præsentibus ne quispiam cuiuscūq; status, cōditionis, aut præeminētiæ existat ad alia remotiora loca extra Regnū nostrū, boues ipsos pellere præsumat sub poena superius expressa & grauissima indignatiōe nostra. Ne aut de præfatis Nundinis in Oppido SRZEM quater in anno & in KRZEPIĆZE tot etiā uicibus pro emēdis & uendēdis bobus per nos institutis Nundinis in Germania & Slesia prius celebrari solitis correspondētibus quispiā suam ignorantia prætēdens, poenā eandē incurrat Mandamus uobis locorū Capitan. ac Ciuitatū & Oppidorū Procon. & Cons. ut eas ipsas Nundinas diebus forensib. ac festis circa Ecclesias parochiales per publicas proclamatiōes ad uniuersorū & singulorū quorū interest noticiā deduci faciatis, pro debito Officij uestri, & gratia nostra, non aliter facturi. Datum Crac. feria quarta proxima post Dñicam Palmarū Anno Dñi. 1524. Regni nostri Anno 18.

Quater in KRZEPIĆZE.

Antiqua fora conseruantur.

Sed ne ergo vlnatim aut talētis merce

tur in Villis Capitanei prouideant, exceptis tamen pecudibus & pecoribus ac frumento. Lex iij.

10. Prouidere uolētes indēnitati Oppidorū & eorū subditorū, in quorū præiudiciū mercata in Villis fieri cōsueuerūt: Statuimus & decernimus ut Capitanei locorū mercata in Villis per publicas proclamatiōes exerceri prohibeant, & maxime, ne in Villis & cæteris locis quibus fora ex Priuilegio nō sunt cōcessa, ulnis, & talento, fiat rerū uenditiō: secus facientes per rerum uenditioni expositarū receptionē puniant: exceptis frumento, pecoribus, pecudibusque.

sigism. Crac. 1507

Eiusdem mentio de Capitan. fol. 135. & cap. 17. de Kmeton. articulo 4.

r

Nec etiam

Hec tria Statuta Si-
gism. 1538. lib. 1.
capi. de Iudæis ultia-
mo repetuntur.

Necq̃ etiā Iudæis hoc facere licet. L. 4.

Item cū Christianis Iura Regni mercaturas, & fora in Villis facere p-
hibeant, multominus hoc Iudæis licere censemus, imo sub grauissimis
pœnis, ne talia audeant eis interdiciamus & prohibemus sub amissione
rerum omniū, iuxta antiquū Statutum confiscandarum.

Quinimo modū mercādī Iudæ, statuit
sed tamē pactis cū ciuit. initis stēt. L. v

Volumus præterea, ut Iudæi nō habeāt liberā mercandi in omnibus
rebus facultatē: Sed modū per nos statuendū in mercimonijs ad uictū
querendū, ubiq̃ in Regno nostro teneant, & diligēter obseruēt. Atq̃
etiā pacta & conuentiones quas cū nonnullis Ciuitatibus maiori-
bus Regni nostri habent, in toto teneant.

Vadia Iudæis concessa ad communita-
tem sunt referenda. Lex vi.

Quia etiā ad prouidendū securitati eorundē Iudeorū, & ad compescē-
dam licentiosorū audaciā, eisdē Iudæis in aliquibus locis contulimus
uadia ad magnas summas se extēdētia, quæ quidē non ad singulares
& priuatas personas, sed duntaxat ad cōmunitatē, aut aliā multitudi-
nem Ciuilē, per conspirationē, tumultū, & seditionē, ad perniciē & in-
teritum Iudæorū excitatā, extendi debere volumus & declaramus.

Kazimir. 2. in Nye-
ssa. et Opoki 1454
Idem inter Capitani.
lib. 1. cap. 12. artic. 1.

Itaq̃ in foro Ciuita. phibitiōes ne sint

alioquin Capit. pœnā iij. Marcar. Ciuib. irrogabūt. Lex viij.

Forum in Ciuitatib.
& Oppidis cuilibet
sit liberū, in quo nū-
la signa Ciues propo-
nere præsumant.

Capitan. trium Mar-
carū pœnam habitus
rus de Ciuib. signa
in foro ponentibus.

Item quoniā in emptiōibus & uenditiōibus rerū equalitas est seruan-
da: Statuimus ut Ciuitates nostræ, & omnes aliæ, nō faciant prohibi-
tiones in foris pro utilitate sua, & incōmodo aliorum, aliqua signa in
foro prohibitionē designantia extendēdo, sed unicuiq̃ uenienti ad forū
liberū sit uendere, & emere, rem suam ad placitū suum. ¶ Quod si ip-
si Ciues contrariū fecerint, habeat Capitaneus noster ipsos puniendi
in pœna trium Marcarum facultatem.

Palatini vero prouideāt, vt omnes res

libere per talenta & ulnas in Nundinis Ciuitatū uendantur,

Priuilegijs Posnan. aliorūue nō obstantib. Lex viij.

sigism Crac. 1507.

Licet Priuilegia Ciuitatibus & Oppidis pro Nūdinis habēdis dari cō-
sueta, liberā facultatē contineāt mercādī, uendēdi, & emēdi: tamē quia
delatū est ad nos per querelas subditorū, quod nō obstante eadē liber-
tate Mercatores Posnaniēn. prohibere cōsueuerint, ne tēpore Nundi-

narum ex-

dinarū externi Mercatores, & qui nō sunt Ciues Posnaniēn, minutim ac per talenta, & ulnas merces suas uenderēt: Considerātes hoc fieri in prāiudiciū Priuilegiorū Regni, pro eisdē Nundinis dari consuetorū: Statuimus, inhibētes, ne in futurū per eosdē Ciues Posnan. aut quoscūq; alios libertas eorundē Priuilegiorū impediatur: Dantes facultatē negociatoribus ad fora & Nūdinās ueniētibus negocia exercēdi, mercesq; suas uēdendi, ad libras, talentū, & ulnas, & prout poterint: Quod ut obseruetur inuiolabiliter ipsis Palat. puidendū cōmittim⁹.

In Nūdinis etiā Leopoli, Lublin. Posn. Sigism. Petr. 1538.

& Varssauieñ. alijsq; libera sit omniū rerū per talenta, & ulnas, uenditio, sub pœna Centū Marcar. Lex ix.

Innitētes priori Statuto decernimus, ut libera sit uēditio rerū omnium per talēta & ulnas in Nūdinis Ciuitatū & Oppidorū, prēsertim in Leopoliēn, Lublineñ. Posnaniēn. & Varssauieñ. Ciuitatibus, & in alijs omnibus in Regno cōsistentibus. Quod si Ciuitates ipsę, prēmisis cōtrauenerint, citatę ad præsentiā nostrā prēmisorū occasiōe, ubicūmq; fuerimus cōstituti, perēptorie in pœna Centū Marcar. ubi aliqua earūdem ad minus tribus testibus cōuicta fuerit, irremissibiliter eandē cōdemnabimus: cuius medietas pro fisco nostro Regio, altera uero pro parte instigante spectare debet. Huiusmodi uero libertas incipere debet a proximo festo sancti Iohannis Baptistę.

Rerū tamen externarum nihil est imponendum, pręter ea quibus Respubl. carere nequeat. Nihil etiam est exportandum, qđ Ancolis & Regno sit necessarium.

Pōdus etiā & mēsurā Crac. cū Posn. sint æqualia, Leopoli. vero cū Lubl. Lex x. Sigism. Crac. 1507.

Vt æqualitas seruetur in Regno pōderis & mēsurę Statuimus quod pondus statere & similiter ulna Cracouiēn. cū Posnaniēn. sint perpetuo æqualia. Pondus aut & ulnā Leopoliēn. ac Lublineñ. ex rationabili causa in suo statu remanere uolumus.

Mensura Ploc. Posn. exæquat. Lex xi. Sigism. Crac. 1532.

Librā & pondus quā adæquari Nunciū Terrę Plocen. librę & ponderi Ciuitatis nostrę Posnaniēn. petierūt, Palatinus, Capitaneus, Castellani, ceteriq; Officiales Terrę Plocen. aduocatis ad se Ciuibus, & Mercatoribus Ciuitatis nostrę Plocen. illā mādato nostro cōequabūt, & equiualentē constituent, prout eis melius & cōmodius uidebitur.

Palat. & Capitan. cū alijs Dignit. pōde-

ra, mensuras, & ualorem rebus uenalib. imponant: Mæ-

Iagello Cracou. & Varta 1422.

chanicorūq; fraternitates ne sint. Lex xij.

Mechanicorum hæc præcepta sunt, ne qđ duo artificia tractet, unū enim ab uno oꝝ

Ad præcludendā uiam fraternitatibus quas mechanici Ciuitatū obseruant: Statuimus, qđ Palatinus & Capitan. cū alijs Dignitarijs Ter-

r ij

rae illius

*ptime efficitur: ad cō-
stitutū diem faciant
opus promissum, ne
quid corrūpant, ne-
ue plurius quam equū
sit uendant, in uniuersū
sumq; semper laudē
iusticię sequantur.*

ra illius singulis annis in certa die mēsuras tā frumentorū, quā pan-
norum, & aliarū rerū Terrestrīū, quę ad forū per Kmetones adducū-
tur, & quę in Regno inueniūtur, precio indicere & corrigere debeant
iuxta consuetudinē diutius obseruatā, ut circa easdē mēsuras, & pre-
cia, fraudes nō cōmittantur: Et si amplius cōtra hanc nostrā constitui-
onē dictę fraternitates in quibuscūq; Ciuitatibus inter Mechanicos
inueniātur seu reperiātur, tunc illi Mechanici, inter quos talis frater-
nitas fuerit reperta, pœna septuaginta Marcarū alias syemdyesyath
Camere nostrę applicandam nouerint se incursumos.

*Kazimir. Tertius in
Korczyn 1447.*

Precia rerū ex æquo bon. moder. L. xiiij

*Palatinus cuiuslibet
Terrę habet facultā-
tem uenditionē mo-
derandi ne Nobiles
grauentur in emēdo.*

Item plerūq; Ciuitatēses & Oppidani Mercatores, & artifices, Nobi-
les & aduenas per inordinatā uenditionē cōsueuerūt grauare & oppri-
mere, ideo Statuimus, q̄ Palatinus cuiuslibet Terrę habeat facultatē
huiusmodi immoderatā uenditionem moderandi, & ad bonum ordi-
nem ponendi & constituendi.

Ciues reniten. ordinati. puniāt. L. xiiij.

Idem Rex.

Item si Ciuitatēses et Oppidani aliquo decreto in Statuto Palatini cō-
trarios & inobediētes se exhibuerint huiusmōi Palatinus habebit fa-
cultatem renitentem suo Statuto & ordinationi puniendi mutilandi
iuxta antiquam consuetudinem.

**Mensura, precia, ac modus venden-
di constituatur. Lex xv.**

*Idem Rex in Nye-
sowa. 1454.*

Itē uolumus, ut quilibet Palatinus in suo Palatinatu habeat potesta-
tem in singulis Ciuitatibus artificibus quibuscūq; etiā pincernis cer-
tam mēsurā & modū uendēdi res suorū artificiorū cōstituere ne Ter-
rigenę nostri & eorū homines eorū uenditiōibus aggrauētur. Quod-
que prefatus Palatinus annis singulis tenebitur facere sub pœna ma-
gna Regali in Terris singulis cōsueta cōtra nō facien. per nos statuen.

**Precia & mensurę rebus uenilib. cōsti-
tuāt, & fraternit. artific. ne sint. Lex xvi**

*Ioh. Alb. Petr. 1496
Palatinus Terrarū res
bus Terrestrīb. seu in
Regno natis ac labo-
ratis precia, & men-
suras imponant, asciti-
tis sibi Capitane. &
Dignitar. aliquibus.*

Itē quemadmodū REX Vladislaus prædecessor noster in Conuē-
tione Varthenſi, recēſendo artis Mechanicę homines uenditiōe rerum
non ex æquo utētes, legē desuper instituit singularē, sic nos sciētes ra-
tionabiliter atq; cōſulto factā constitutionē illam, decreuimus appro-
bandā & ratificandā, approbamusq; & ratificamus, Statuētes, q̄ Pala-
tini Terrarū in singulis Palatinatuū suorū Terris ascitis sibi Capita-
neis locorū, & Dignitarijs, quos cōmode habere poterint, singulis an-
nis, & certis

nis, & certis diebus, tã frumentorũ, quã pannorũ, & aliarũ rerum Ter-
restriũ, quę ad fora per Kmetones ducũtur, & quę in Regno nostro in-
ueniũtur, precia atq; mēsuras indicere, instituere, moderari, & erigere
debeant secundũ consuetudinē antiquã, prouidēdo ne circa easdē mē-
suras & precia fraudes cōmittantur. ¶ Quodq; iuxta illud Mechani-
corũ Kazimiri Statutũ fraternitates destruãtur. ¶ Si tandē Palatinus
ipse, aut aliqui Palatinorũ nostrorũ illius antiqui atq; præsēntis Sta-
tuti nostri executionem facere postposuerint, & in uidendis insti-
tuendisq; eisdē precijs negligētes aut incurabiles fuerint, seu aliquis e-
orum fuerit: Extũc talis negligēs Palatinus pro pœna suæ huiusdem
negligētiæ, equum ambulatorē nobis dare debeat, & tenebitur, totiens
quotiens negligentiã in præmissis cōmiserit, eadem pœna per nos suc-
cessoresque nostros puniendus.

Fraternitates destruē
de iuxta stat. Kazi.

Palatini precia rebus
nō imponentes equũ
Regi pro pœna de-
bituri, pro omni ui-
ce negligentie.

Palat. cōstitut. a Capit. exequāt. L. xvij.

Prælat. Petr. 1503.

- 111 Dignitarij & Officiales sua noscāt Officia, si uero quibus incognita
sunt a Regia Maiestate & Dñis doceãtur: Eadēq; tam domi quã in bel-
lo debite exerceãtur, ne per quempiã cōmodo suo fraudētur Regnico-
læ, defectuq; ordinis grauaminibus Mechanicorũ & monopolijs Mer-
catorum grauētur. Et quicquid Palatini ex Officio cōstituerint, præ-
sertim in Ciuitatibus, id Capitanei ex Officio exequãtur sub pœna a-
missiōis Officij. Si aut obligatorius esset, Centũ Marcas de inscriptis
summis ammittat, totiens quotiens negligentiæ conuictus esset.

Palatini precia rebus
imponent, quorũ cō-
stitutiones Capita. ex-
equantur sub pœna.

Precia rebus uenalib. ad instar externa- rum gentiũ constituãtur. Lex xvij.

Alex. in Rad. 1505

- 113 Quãuis de precio & ualore rerũ uenaliũ satis superq; cōstat scriptum
esse, & in nostris superioribus, & antecessorũ nostrorũ Priuilegijs: Ta-
men cū fortasse per negligentiã nō fiat executio decretorũ. Iccirco nos
iterũ iterũq; decreuimus & Statuimus, Quod Palatini in suis Palati-
natibus precia mercanciarũ, & rerũ uenaliũ cōstituent, perdiscētq; ue-
ris testimonijs & documētis precia rerũ qualia sint in tēporibus exter-
nis, unde adducũtur, et iuxta hoc etiã cōstituent iusta estimatiōe facta:
contumaces uero & contēptores huiusmodi constitutionũ per Palati-
nos factarum puniantur pœna amissiōis mercium.

Palatini rebus precia
constituent quæ sub
amissione earum alia
ter nō uendantur.

Palatino Cōsules assistent, & illius cō- stitutiones exequãtur. Lex xix.

- 4 Ne Consules Ciuitatũ & reliqui Ciues negligētes & inobediētes sint sigism. Crac. 1507.
in exequēdis constitutiōibus super precijs rerũ uenaliũ factis uel fien-
dis, Statuimus, ut ijđē Consules & Ciues Palatinis p quos precia mer-

r ij cium & re-

cium & rerū reliquarū imposita fuerint, uel imponētur, assistentiā facere teneātur, & executioni auxiliū præstare, quotiēs opus fuerit. Quod si sub quouis colore facere neglexerint, pro quolibet excessu poena Centum Marcar. pecuniarū puniantur, cuius tertiā partem Palatino, reliquas duas pro nobis reseruamus.

Panni strictiores uel breuiores ad fiscū

sigism. Crac. 1507.

Reg. & Palat. amittuntur. Lex xx.

Quia posset fraus cōtingere in textura pannorū, qui in Regno uendi solent, non modo in diminuēda bonitate, sed etiā mensura lōgitudinis & latitudinis: Statuimus, q̄ si quis uel strictiorē pannū, uel breuiorem quā sit consuetū, uendere ausus fuerit, poena falsi puniatur: Et nihilominus uniuersum pannū illius generis ipso facto amittat, cuius tertiā partem Palatino, nobis aut reliquas duas cedere uolumus.

Palat. prouideāt, ne in mensuris, & pre-

cijs homines grauētur: alioqui Palatinus puniet Ciues, Si uero ipsemet Officiū suū facere neglexerit Centū Marcar. a Rege punietur. **Lex xxi.**

sigism. Crac. 1507.

Querelis cōmuniter omniū subditorū nostrorū finem imponere uolētes, Decernimus et auctoritate nostra mādamus, ut Palatini Officia sua exerceant circa artificia ordināda, Statuto ueteri innitēdo, & in alijs rebus ad suum Officiū pertinētibus cōmuni utilitati & iusticiæ prouideant, ne in mensuris, & precijs homines grauētur. * Qui quidē Palatini formā artificibus rei fiendæ & preciū imponere debent: Si quis uero alia inusitata forma res mechanicas habere uoluerit, eas sic soluet, ut cū artifice cōuenire poterit. Hęc aut cōstitutio non solū in nostris Ciuitatibus, & Oppidis, sed etiā in omniū Spīritualiū & Seculariū cuiuscūque status & conditiōis existāt per Palatinos fieri debet, facta uero per Cōsules Ciuitatū & Oppidorū seruari, custodiri & exequi debet: Qui quidē Consules trāsgressores quatuordecim Marcis puniētur Palatino soluēdis: Palatinus aut Consules Officiū negligētes sibi cōmissum totiēns quotiēs deliquerint Centū Marcis puniet, quarū duas partes fisco nostro applicamus, & tertiā partē Palatino damus. Vbi uero Palatinus deliquerit, & Officiū suum qualecūq; neglexerit, promittimus ipsum puniendū Centum Marcis fisco nostro applicandis, quotiens de hoc compertum habuerimus.

*Idem fol. 187. or lib.
4. cap. 2. de actiōib.*

Mensura ergo & precia cōstituta, ut a

sigism. Petric. 1511.

Mercatorib. seruētur, Palat. cū Capitan. prouidebūt. **Lex xxij.**

Item, ne subditi nostri a Mercatoribus & artificibus nimīū grauētur; Statuimus ut mensura antiquitus cōstituta a Mercatorib. seruetur, 17.

nec eam ali-

nec eam aliquis audeat facere breuiorē: Contrariū faciētes a Palatinis & Capitaneis iuxta Statutū puniantur: Et similiter fiat de precijs rerū ut illa Palatini constituāt, & transgredientes puniant.

Palat. Officia sua in cōstituēdis rebus

uenalibus diligenter exerceāt (præsertim ingruente belli necessitate) neq; eos Capit. impediāt, sed omni ope sua adiuuēt. Lex xxij.

23. Quia Mercatores, Artifices, & alij qui rebus ad usum humanū necessarijs mercantur, eas ipsas res pro arbitrio suo & hominū necessitate, præsertim ingruente expeditione bellica, plus æquo estimare & uēdere solent, in magnū Nobiliū & totius populi grauamē: Volumus ut Palatini Officia sua in constituēdis rebus uenalibus diligēter iuxta uetus Statutū exerceant, quos Capitanei locorū in eisdē Officijs obeūdis minime impediāt, sed illos omni ope sua adiuuēt: utq; Palatini ita precia rebus imponāt, ut nō pluris uendātur post emissas literas restium, quā alias per Mercatores & artifices uendi consueuerunt.

Sigism. Petri. 1523.
Idem lib. 6. de re Militari.

Fraternitat, etiā fuerūt permissæ, si mo-

do Palatini cū Dignitarijs & Officialib. precia & estimationē rebus Mechanicis ex æquo bono constituent. Lex xxiiij.

De cōmunitatibus quas fraternitates seu Cechy in Ciuitatibus & Oppidis uocāt, nō uisum est nobis cū Senatu quicquā immutare, nam & ille ipse cōmunitates seu fraternitates post ueterū Statutorū decreta ubiq; reperiūtur, hucusq; tolerate, & nouis ac antiquis literis & Priuilegijs roboratæ, & subditi cuiuscūq; status Regni nostri ex eorū ordinatiōibus, Priuilegijs, rationabilibus roboratis nihil incōmodi sustinere uidētur, ubi per Palatinos & alios Officiales seu Dignitarios illis abuti nō permittātur: Quamobrē cū Senatu uniuerso Statuimus & decernimus, ut deinceps Palatini cū Dignitarijs & Officialibus ad hāc Prouinciā obeundā sibi adiunctis, prouideāt, iuxta tenorem & decreta Statutorū de precio rerū uenaliū & salario Mechanicorū antea conditorum: ne quicpiā contra equitatē & dispositionē Statutorū tam in rebus uenalibus ad cōmunem omniū usum necessarijs, quam in operis & precio artificum Mechanicorum soluendo admittatur.

Sigism. Crac. 1533.

Itaq; de Palat. Vicecapit. ac Ciuiū negligentia super taxatiōe rerū statuītur

& quod Ciues Regij trāsgredientes constitutionē quatuordecim Marcar. a Palatino, uel si fuerint Dñorum, a suis Dñis puniātur: alioqui Palatinus negligēs in cōstituēdis, aut de trāsgressoribus iusticiā nō ministrās, Centū Marc. a Rege puniānt. Lex xxv.

Sigism. Petr. 1538.

Consentiētibus Regni nostri Ordinibus decernimus, ut de rebus in Ciuitatibus

Ciuitatibus & Oppidis taxadis, Palatini ipsi dispositi Statutorum omnino satisfaciāt, & quā hactenus admitterbāt nullā deinceps in hoc cōmittant negligentia: Nam alioquin liberū erit unicuiq; negligentia Palatini nobis deferre. Vbi uero ignorāte Palatino per negligentiam Vicepalatini taxatio rerū predicta intermitteretur, Palatino debet deferri Vicepalatini negligentia: Verū si Palatinus sciens eiusmodi negligentia cōmitti, Officiū suum in ordinē non redegerit, resq; nō taxaue- rit precio illis cōstituto, citatus ex Officio perēptorie pœnam Centum Marcar. pecuniæ luere debet: cuius medietas pro fisco Regio, alia uero pro parte instigante spectare debet.

¶ Vbi uero constitutiōi Palatini Ciues, uel Oppidani quicūq; con- traueniē. plus ab aliquo emente extorserint, citati pro hac iniuria, si erunt Ciuitatū nostrarū Incolæ ad Palatinū loci illius, uel eius uices- gerentē pœnā quatuordecim Marcar. pecuniæ luent & succūbent, si per Actorē fuerint cōuicti: Si autē Spiritualiū Baronū, uel Nobiliū sub- diti fuerint, ad eorū Dños, uel ipsorū locum tenētes citati, & rei in hac parte reperti, condēnari in pœna quatuordecim Marcar. toties quoti- ens de inobediētia prædicta cōuicti fuerint, debebūt. Quod si Palatin. loci ad querelā huiusmodi iusticiā ministrare cū Ciuibus & Oppida- nis neglexerit, citatus ex Officio, pœnā Centū Marcar. modo præmis- so luere debet: Domini uero Spirituales & Seculares in simili casu ius- ticiā ministrare negligētes, pro non administrata iusticia, citati ad ius Terrestre peremptorie pœna quatuordecim Marcar. pecuniæ puniā- tur, cuius media pars Iudicio, alia parti actoræ cedere debet.

De eodem. Lex xxvi.

Sigism. Crac. 1543.

Domini Palatini iuxta Statuta antiqua debēt ex Officio suo provide- re, unusquisq; in suo Palatinatu, incipiē. a Ciuitatibus & Oppidis nostris Regijs, postea Spiritualiū & Seculariū Dñorum, & aliorū sub- ditorum nostrorū, ut res Mechanicæ, modij, mensuræ, ulnæ, uenditio frumentorū, ceruisiarū, & aliæ res sub constitutionē cadeñ. iuste con- seruarētur, & uenderētur: & quicūq; eius cōstitutiōibus aduersaretur, uel eas non admitteret, talis debet puniri pœna Centū Marcar. pro qua executionem debent facere ipsi Palatini.

Modij publici in Prætorio sint, ven- ditor vero mensuret. Lex xxvij.

Sigism. Augustus Pe- tricou. 1550.

Quia pauperes homines qui cū frumētis ad fora equitāt, propter di- uersitatem modiorū nō parū grauantur, propterea cōstituimus ut in Prætorijs modij sint iuste mēsure, qui etiā gratis debent dari homini- bus ad mēsuranda frumēta, æqualiterq; alias royno, sine ulla fastigi- atiōe mēsurari debēt, hoc est ad amussim seu regulā alias pod Strychē prætereacq;

prætereacq non emptor sed uenditor mensurare debet: alijs autem modis omnino ne mensuretur.

Pauperes uero baiuli etiã extra Reg. ad fora proficiscantur. Lex xxvii.

Liceat uero hominibus pauperibus & in ipsis Regni limitibus cõstitu- sigism. Crae. 1540
tis & libere ire ad fora Ciuitatũ & Oppidorũ uiciniorũ Regno nostro
non subiectorũ, ad eacq inferre tantum carniũ. & aliarũ rerum uena-
lium, quantũ humeris seu lacertis proprijs sustinere & portare possit.

Fraternitat. artificũ tollunt. Lex xxix.

Frequẽtibus uniuersæ Nobilitatis & eorundẽ Nunciorũ, uniuerso- sigism. Petri. 1538.
rumq subditorũ Regni nostri querelis permoti Statuimus uniuersa
contubernia, quæ & fraternitates artificũ appellãtur. omniacq incõue-
nientia in eis, in damnũ & iniuriã subditorũ Regni nostri excogitata,
in omnibus Ciuitatibus & Oppidis Regni nostri tollẽda & amnouẽ-
da esse, quẽadmodũ nos ea decreto nostro in hoc Conuẽtu sustulimus.

De eisdem.

Quando quidẽ fraternitates Ciuitatũ libertatẽ Nobiliũ offendunt, sigism. Crae. 1543.
Mandamus Palatinis: ut unusquisq in suo Palatinatu custodiat hoc,
& diligens sit ne ipsæ fraternitates seruentur in detrimentũ libertatis
Terrestris: & quicũq huic edicto aduersarẽtur. tales Palatini ad se ci-
tare & pœna Centũ Marcar. quoties hoc cõmitterent. punire debent:
Pro quibus ad Capitaneos pro executiõe remittãt, & Capitaneus tene-
bitur executionẽ facere sub amissione Officij: pro quo debet deferri co-
ram nostra Maiestate Regia per Palatinum, & Palatinus similiter ne-
gligens cõsimiliter etiam puniri debet.

De eisdem.

Quia fraternitates iam dudũ a prædecessoribus nostris sunt sublatae, sigism. Augustus Pos-
triconi. 1550.
& nos easdẽ etiamnũ iuxta priora Statuta tollimus, & in nihilũ con-
uertimus. præter ordinem & obsequia Ecclesiarum idem fol. 124.

De Emporijs Ciuit. Rex statu. L. xxx.

Quamquã postulati fuimus a Nuncijs Terrarũ ut Ciuitatũ Empo- sigism. Crae. 1543
ria alias Sklady tollerẽtur, attamẽ quia Ciuitates quæ ea ipsa Empo-
ria seu depositoria a maioribus nostris habent lure Priuilegiorũ eadẽ
habere uidentur, quæ quidẽ Priuilegia eisdẽ tenere iurauimus (atq
idecirco hoc responsi Cõsiliarijs nostris & Nuncijs Terrarũ dedimus)
Quia cõtra lusiurandũ nostrũ nullius literas & Priuilegia frãgere, &
mutare nõ possum, et nolum, nisi fortasse illorũ ad id accedat cõsens

De eisdem.

sigism. Augustus Per
triconia 1550.

Quia ordo Equestris queritur sese grauātū Emporijs (ideo) Ciues debēt reponere Priuilegia sua & literas in Comitijs futuris (super eadem) & ibidem quidē iustissimū intellexerimus, hoc ex nostri Senatus consulto faciemus.

sigism. Petri. 1523.

Doctores Medici Apotecas & Aromatarias quotannis reuideāt. Lex xxxi.

Medicina intendit, ut
sanitas adsit, ablatiōe
superfluoꝝ, additione
uero necessarior. Pro
inde Medicus cognoscat,
quibus reb. uel
presens sanitas cōfer
uetur, ut est ratio di
et: uel absens reduca
tur, ut sunt purgatio
nes, remedia, & au
xilia. Ars enim medē
di est salubritū, uel in
salubritū, uel neutro
rū cognitio. Quocir
ca dēnitatis insalubri
bus, ac neuris, medi
cus noscat, si in Apos
thec. Pharmaca quan
titate sint sufficiētia,
qualitate bona, deinde
cui, quando, &
qualiter affecto pro
futura, nec ne: Omnia
enim medici præce
pta iuxta Gal. in pri
mis uera esse debent,
secūdo uilia, tercio
med. cine principijs
consequētia.

Quia plariq; sunt Aromatarij, qui nō habitis rebus ad medicinas necessarias, unā pro alia ponere solent, uel ex rebus uetustis & euaporatis ipsas medicinas cōficiunt: unde plariq; homines uenire solent in magnum uitæ suæ discrimē: Statuimus & decernimus, ut deinceps Doctores medicinæ in Ciuitatibus ubi degūt Apothecas & Aromatarias diligenter singulis annis reuideāt, eisq; ipsi Aromatarij omnia exponere & ostēdere teneantur, sub pœna priuatiōis Apothecæ: Doctores uero tales Aromatarios, uel cōtumaces, uel nō habētes res necessarias, & ualentes, nobis, uel Consulatui deferre, & manifestare tenebuntur sub gratia nostra.

Quæ Aromata aliquo sint preci. L. xxxij.

sigism. Crac. 1524.

Libra Piperis, Croci,
Zinziber, Cariophil.
Cinamom. flor. Mus.
Lapis zuccari, Oliue
Amigdalar.

Considerātes nos plerosq; Mercatores domesticos & etiā externos per monopolia, qui Constitutiōes suas Aromatū, & rerū omniū exoticarū precia magis indies augere, in magnū uniuersorū subditorū nostrorū grauamen, Regnūq; nostrū pro libito suo emūgere, in quo frequētiōr usus ipsorū Aromatū, & aliarū rerum prædictarū, quā alibi esse solet: uolentes ea ipsa precia earundē rerū ad certos moderatiōis fines reducere, & ad cōmunem Reipub. utilitatē contēperare, multorū potius quā paucorū cōmodo consulētes, Statuimus & decreuimus in Cōuentu generali Petricouien. proxime præterito. de cōsilio nostrorū Consiliarioꝝ illic nobiscū existentīū, ut tam ipsa Aromata, quā etiā uina propinatoria a festo Resurrectiōis Dñi proxime futuro, hoc ad summū precio uendātur, ac emātur: uidelicet libra Piperis octo grossis: libra Croci una sexagena: libra Zinziberis octo grossis: libra Cariophilorū media sexagena: libra Cinamoni media sexagena: libra florū Muscati etiā media sexagena: unus lapis Zuccari una sexagena & quindecim gros. Olei Oliue unus lapis quadraginta grossis: lapis Amigdalarū Venatarum tribus fertonibus: lapis uero Amigdalarū quæ ex Gedano afferuntur triginta grossis: Lapis Vuarū passarū minorū triginta gros. Vuarū uero passarū maiorū lapis quindecim grossis: Lapis Risi decē octo gros. Vna libra Cimini uno grosso: Vini Sermien. una quarta uno grosso cū medio: Vini uero Terrestris Hungarici una quarta uno grosso ad sum.

Vuarum passarum.

Risi. Cimini.

grosso ad summū soluatur, & emetiatur: Malmatici Græci una quarta duobus grossis: Malmatici Italici & Muscatellæ una quarta, preciū tri-^{Vini quarta Malina.} um grossorū non excedat: Qui aut Aromata & res prædictas precio sta-
tuto uedere nō posset, illa ad Regnū inferre, & educere nullo modo au-
deat sub amissione earundē rerū, quas cōtra prohibitionē nostrā ad-
uexerit seu uēdiderit. Statuimus insuper, & decreuimus, ut Aurum &^{Aurum & argenti}
Argentū filatum etiam sub amissioe & confiscatioe illorū nequaquam^{filatum ne ad Regnū}
deinceps ad Regnū nostrū uehātur & uēdantur: Vt aut huiusmōi Cō-^{inuehantur.} stitutio nostra, effectum suū accipit, uobis omnibus & singulis supra-
dictis cuiuscūq; ordinis & conditiōis existētibus districte mādamus, ut
ab ipso festo Resurrectiōis Dñi proximo, nemo maiori precio, quā su-
pra expresso, Vinū Sermiē. & Terrestre Hungaricū, nec nō Malmati-
cum, ac Aromata, aliasq; res prædictas sub earū amissione ubiuis in Re-
gno nostro uedere & prædictū Aurum & Argentū filatū, amplius in
ipsum Regnū nostrū inferre audeat, sub earundē rerū amissioe. Quo
circa uobis, & præsertim locorū Capitaneis, & eorū uicesgerentib, ac
Ciuitatū, & Oppidorū Procōsulib, & Consulibus, Mādamus, ut hanc
Constitutionē nostrā, in Ciuitatibus ac Oppidis, & apud Ecclesias Pa-
rochiales diebus festis per publicā proclamationē ad uniuersorū quorū
interest noticiā denunciari faciat: Vos uero Palatini & Capitanei in
custodiendo & peruestigādo, ne quis eandē Constitutionē nostrā trās-
grediatur curam & diligentia omnē una cū Theloneatoribus, quos uo-
bis ad hanc curā & custodiā adiungimus adhibeatis, & quoscūq; of-
fenderitis uel deprehēderitis in inuectioe & uenditioe aliquarū rerum
ex prædictis cōtra hanc ipsā inhibitionē nostrā excessisse, easdem res
pro fisco nostro Regio capiat, & pro nobis fideliter, & integre cōser-
uetis, sub poenis, cōtra Capitaneos & Officiales negligentes statutis, &
pro gratia nostra non aliter facturi.

**Quæ uero pœna Ciuit. seu Mercat. irro-
gat, si pecu. brach. nō accipiāt. L. xxxiij**

87. Si uero in Ciuitate aliqua pecunia minuta brachata pro quibuscūq; ^{idem lib. 2. cap. 6 de} rebus uenalibus, siue in hospicijs, siue in foro nō reciperetur, extūc ipsa ^{moneta articu. 4. de} Ciuitas pro tribus primis excessibus pro quolibet excessu seorsum sol-
uat decē Marcas: pro quarto uero excessu soluat triginta Marcas pro
thesauro nostro Regio cōuertendas. ¶ Quod si Mercator pro merci-
bus suis quibuscūq; & cuiuscūq; generis, aut speciei, eandē pecuniam
minutam brachatā recipere noluerit, in ualore prædicto, uidelicet pro
medio grosso lato nouē denarios cōputando, aut plures in minuta pe-
cunia quā in mediātibus pro mercibus suis exigere uoluerit pecunias,
extunc omnes ipsæ res, & merces, eidem recipiantur, & pro Thesauro
nostro conuertantur.

Kaz. 3 Petr. 1451.

pecunia brachata u-
na cum infraposta
repetetur.

De eisdem.

De eisdem.

Kazimir, Jagello Pe

triconiz 1447.

Ciuis Mercator mer-

ces amittit pro Rege

confiscandas.

Si uero Ciuis aut Mercator pro suis mercibus pecuniā brachatā reci- 91.
pere renuerit, merces amittere debet, fisco nostro Regio cōfiscandas.

Quod si in Ciuit. sal alien. repiet. L. 34.

Quam uide Libro Secundo Capitulo Secundo de Salinis.

ARTICVLVS XI.

Necq Capita. neq Ciuitatū Officiales

prohibebūt: quominus Nobiles libere frumēta sua externis ho-
minib. uendant, uel eadem extra Regnum educant. Lex I.

sigism. Crac. 1532.

Huius fuit mētio lib.

1. cap. 12. de Capita.

arti. 1. sed ponetur li

3. cap. 1. art. 4. inter

libertat. Nobil in fun

dis & lib. 5. ca. 2. &

6. de Ciuita. Prussia.

Suadente cōmodo & libertate commerciorū inter Regna & Dominia
uicina proueniēte, Statuimus, ut tā subditi Regni nostri extra Regnū
educendi, quā aduenæ undecūq; ueniē. apud nostros subditos in Re-
gno nostro emēdi & euehēdi omnis grani frumēta liberā habeant fa-
cultatem: prohibitiōe Capitaneorū, uel Officialiū Ciuitatū, non obstā-
te: nisi Regni nostri urgens, uel euidentis utilitas aliud suaserit, quod ar-
bitrio & moderationi nostræ uolumus esse reseruatum.

Itaq; ut Nobiles frumenta sua Bidgo-

Alex. in Rad. 1505

ibidem lib. 2. capit. 1.

articulo 4.

stia libere uēdant Capit. sub poena xiiij. Marca. p.uidebit. Lex ij.
Terrigenis Cuiusvis cōquerentibus nobis, quia per Oppidanos Bid-
gostien. nostros illibertarētur: Qui Terrigenæ dū ex rure frumentū 119
ex mercatu antea facto cuipiā trāsferunt in Oppidū, mox aliq Oppida-
ni non facto mercatu illud recipiebāt, in domosq; seu promptuaria sua
deponebāt, pro quo tamen solutiōes impendebāt, tamē quia istud fa-
cerēt in prēiudiciū prius emētis, & in illibertationē Nobiliū. Idcirco
Statuimus quod Bidgostie sit Nobilibus libera frumentorū uenditio,
& deductio, sine aliquo aliorū Oppidanorū impedimēto: quorū coher-
tio Capitaneo pro tēpore existēti sit cōmissa: Sintq; desuper literæ Re-
giæ quotiens opuserit poenam Regalē quatuordecim Marcarum ex
persona contemnente exigendam continentes cōminatam.

Alber. Petri. 1496.

Fluuiū etiā ad nauigandū aperiēt, præ- 98.
sertim circa Toruniā, neq; nauigātes impediāt aut arestēt. Lex iij.

Quæ Libro Secundo Capitulo Tercio de Fluminibus ponetur.

Sigism. Crac. 1532.

Gedanen. quoq; ostendent sua Priuile-

gia quibus docerētq; Nobilitas illis frumēta uendere cogat. Lex iij.

Quam infra Libro Tercio de libertate Nobiliū uide.

Quib' Libertatib. Polonici Mercat. in

Prussia gaudēt, uide Lib. 5. Cap. ij. de Prussia.

Arti-

116 Capitulum saluos cōductus Terrigenarū

Ciuiibus, Oppidanis, Seruis, aut Kmetonibus nō dabunt: sed
cuiq; cōquerenti patrociniū iuris debebitur. Lex I.

Alex. in Rad. 1505

Quam vide Libro Tercio Capitulum 14. de Treugis pacis.

Literæ publicæ fidei Ciuib⁹ tantū cō-

tra Ciues dentur non contra Regni Incolas. Lex ij.

sigism. Crac. 1543.

Quæ videatur Libro Tercio Capitulo quatuordecimo.

CAPITVLVM XVII.

De kmetonibus.

P R A E F A T I O.

Si hominis definitio, quæcūq; datur, vna in omnes valet: argumēto satis esse potest, in genere hominū nullā inueniri differentiā, neq; vnum vni tā simile esse, tamq; par, quā omnes homines inter seipsos esse cernūtur. Ac proinde oportet vt cōcedamus, quia nō generis huius vel illius cōditio melior, tantoq; minus opū affluentia, sed virtus animi vel viciū diuersitatē in ipso genere humano cōstituit: ita vt alteri ad imperandū propter virtutis excellentiā, alteri ad seruiendū propter imbecillitatē animorū, a natura ipsa procreati esse videātur, qui enim in pace, se, suosq; prudentia, in bello vero fortitudine tueri nō poterāt: cōcesserunt in alienā potestatē, ac proinde illi qui in bello capti, ac a nece seruati sunt, serui dicuntur: qui vero propter mentis ignauitiā, aut etiā fortunæ malignitatem, victus quærendi, aut participandi precii causa sese alieno iuri dederūt: cū iure naturali liberi essent, ad imitationē iuris gentiū, iure Ciuili ceperūt esse serui Glebe: & dicuntur alij ascripticii, qui literis obligatoriis ita addicuntur alicui fundo, aut agro colendo, vt inde discedere nullo modo ipsis liceat: alij Censiti, qui annua pensione agrū colunt, ac eo vsq; vtuntur illo, quatenus soluunt id qd est conuentum: Alii Cōditionales, qui se tantū ad certū tempus certaq; cōditiōe colendo agro obstringūt: Alii Inquilini, qui in certa parte agri, vel domus alienæ, ex cōductio habitāt, omnes autē ii appellantur apud nos Kmetones, quasi Rustici, ab incolatu τῶν κομῆς, id est Villæ. Inde Kometes id est Villanus seu vicinus. Certe Agricola nostri suadente ita Reipub. necessitate, in odiumq; mendicorū, vagorū, prædonum, & furum, apud nos, tantū religiōis, literarū, seruitiorū, ac artificiorū honestorum causā manu mitti solent, præsertim si filii apud patrē plures sint: Porro si ob delictū Dñi excommunicarentur, vis mulieribus eorū fieret, vel pro Herili debito pignorarētur, omnes impune abire possunt, cū enim Agricola omnium in Repub. ordinū fulcrum, & quasi æconomi sint: Reipub. quoq; interest, ne quis illorū seruitute abutatur. Et si autē agricultura nauigationi persimilis sit, totaque a spe incerta, & expectatiōe annua pendeat, nō a præsentī fructu, ac emolumento cōmenderetur: ad incertosq; casus & euentus ventorū ac tempestatum, certi labores & sumptus quorannis impenduntur. Insuper neq; precii annonæ sit, nisi in fructu calamitate: Nihilominus omnium rerū ex quibus aliqua utilitas quæritur, agricultura nihil melius, nihil iustius, nihil etiā bono viro ac libero homine dignius esse potest: quippe qd cum natura foenerari videatur, sitq; parsimoniae, diligentiae, & iusticiæ magistra: in primis autē omnis fraudis, ac damnare

Virtus Nobilitatē, viciū uero ignobilitatem inter homines constituit.

serui Glebe.

Ascripticii.
Censiti.Conditionales.
Inquilini.

Quare Kmetones nostri nisi ex certis causis nō manumittantur

Agricultura incommoda.

Agricultura commendatio.

Ex Agriculis uiri
optimi.
Cognomina familiae
rum a uicis & semina
nibus.

Quales olim Agric.

Quales hoc tempo-
re Agricola.

situs Villae.

In emendo agro quid
uidendum.
Agri bonitas.

Agricolar. precepta

Orandum & aran-
dum simul.

cupiditatis expers : ac proinde ex agricolis, & innocentissimi, & fortissimi, minimeque male cogitantes viri, ad omnia pacis bellicaeque munia deligebantur : ita ut etiam apud Rom. non solum uicis, uerum etiam semina illustribus familiis dederint cognomina : ut Pisonibus Pistio frumentorum, Fabiis fabae, Lentulis lentescens, Ciceronibus Cicer, quodque genus optime quisque serebat, ab eo capiebat denominationem. Sed & veteres quemcumque uirum bonum dici uolebant, bonum agricolam appellabant : ipsorum quippe Imperatorum manibus tunc agri colebantur, ut inquit Plinius, gaudere terra vomere laureato, & triumphali aratore : eademque cura semina tractabant, quae bella : eademque diligentia arua disponebant, quae Castra : Serentem innenerent dati honores Serranum : & Quintium arantem dictatura : Nostri uero Maiores ante plus minus octingentos annos honorem Regium mellifici Piasio de Kruszowicza sponte detulerunt. Quod dictum esse uolui, ut ne stulti agriculturam tantum uilissimum mancipiorum opus esse existiment, qui uincti pedes, damnati manus, iniusti denique faciem viderentur : Cum agricolae genus hominum sit plane foelix, & beatum : nisi vel ob negligentiam praecorum suorum in fide Christi caecutiret, saepeque fabulis pro ueritate Euangelii imbueretur : vel tam multiplici seruitute premere-tur a praefectis : Sed Agricola ipsi, ut duram tolerant uitam : sic ocio (liberratis senatores inconditi) lasciuiunt : & si unquam ebrietati indulgent, dementantur, paritque ferociunt, vapulant partim. Ita ut nusquam, quam in opere uiliores ac sanctiores sint. Nec hic praetermittendum erat, Villam situm optimam esse procul a palude, flumini uero, ac urbi propinquam : sed ita ne fundus Villam quaerat, neque Villa fundum : e contrario tamen nihil esse damnosius deserto agro puretur : qui quidem, ut non cupide emendus est, ita in emendo, ante omnia, uis aquarum & uicinus, sunt inspicienda. Agri item bonitas, nigredine : praeterea, ebulo, pruna syluestri, iunco, calamo, herba pratensis, quercu, pyro, malo, spinis, ac uiticis sponte nascentibus indicatur : omnis enim creta coquit, nisi fuerit permacra : Si pingues sint capri, diutiusque continent aquam, fossis siccantur, sicci fimo impinguantur : Certe Cato bonum agrum nouem partibus describit. Primam partem esse uult, ubi uinae possint esse bono & multo uino : Secundam ubi horius irriguus : Terciam ubi salica : Quartam ubi oliueta : Quintam ubi pratium : Sextam ubi campus frumentarius : Septimam ubi sylua caedua : Octauam ubi arbustum : Nonam ubi glandaria sylua. Bonus autem erit ager, qui ex his plura habebit. In uniuersum autem, optimus ac utilissimus ager est, qui minimam operam indiget, optime tamen pascat : pessimus, & quasi uicis perpetuum est, cum quo Dominus suus luctatur, & ob sterilitatem prouentu excidit : satius etiam est minus serere, & melius arare : In colendo autem ipso agro Coloni praeccepta haec sequi debent, ut uelint, sciant, possint : Aestatem sub dio, Hyemem in praedio exigant : diei, ac noctis operas, semper absoluant : malum patrefamilias credant, qui die, quod nocte debuit fieri, faciat, nisi forte tempestate caeli fuerit prohibitum : peiorem, qui profectis diebus egerit, quam feriatis deberet : pessimum, qui sereno die sub tecto potius operaretur, quam in agro : adeo omnem moram damno multari habeant persuasum e regione autem iumenta oculis optime saginari, vestigio uero agros stercoreari, atque sic a ueneficiis seu incantamentis utraque cura reddi arbitrentur : praeterea semper cōdi magis, quam promi : frugales potius, quam liberales sint : libentiusque vendaces, quam emaces : boue, uel asello potius, quam equo utantur : nequam Agricolam esse putent, quisquis emeret, quam ei praestare fundus posset : hocque sibi uectigal esse sciant : sed neque sacra, neque conuiuia Rusticorum sint, nisi Hyeme : absolutis scilicet a statis operibus. Quod si uxores : item emptos fundos habeant : etiam citra comedes a fuga abstinebunt : Si uero clementer operam exigatur ab illis, fide benignitati respondet : & si manumittentur, undecumque in uacuas colonias confluent : simulque ethnica seruitus inter Dominos, & illos, ex christiana moderabitur aequitate. Et si autem Dominus, in sudore uultus nostri uoluit nos manducare panem nostrum nihil tamen medijsfidius cura & sollicitudine humana fieri poterit. Sed a Deo benedicente & defendente uictus petendus est, neque tamen ideo omittē-

ideo omittendus est labor, aut in illo parando, atque cōseruando, diligētia remittenda: postremo omnium vt pax adsit, ab iniuriis inferendis mouendisq; terris agrorum cultores abstineant, de quibus omnibus infra scripta Cōstitutio-
nes, partim summi Iuris, partim ipsam æquitatem redolentes disponunt. Ratio pacis cōseruanda.

ARTICVLVS I.

De Villarum Iure Theutonico & Polonico: Villarum Sculteti etiā Iuri supremo præsent, ad quod & Kmetones appellant: homicidæ tamē & Incendiarij Iure Polonico plectuntur: quot Plebei ad Ecclesias Cathedrales suscipiēdi sunt: filij Kmetonū ad seruitia, literarū, vel artificiorum studia, quomodo, & quando mittendi: Kmeto tamē neq; infamare potest Nobilem, neque bona Iuris Terrestris acquirere: Dñs de suo Kmetone Ius dicit.

Nobiles qui habēt Priuilegium Iuris The-

utonici in suis Villis, si illis abusi, Polonico uero usi sunt, nō poterint Iure ipso quo abuti cōsueuerunt, se tueri. Lex I.

Kazim Vñ. 1368.

23. Cum secundū patrum sanctorū decreta lex decernat illos amittere Priuilegiū auctoritatē, qui cōcessa sibi nō utūtur potestate, plures sunt nostri Milites Ius Theutonicū habentes in multis ipsorū Villis, ex nostra aut nostrorū prædecessorū gratia, eis facta, & tamen Iure Theutonico omisso, secundū Ius Polonicū se regunt in quibusdā: Statuimus, quod si in aliqua Villa abusi sunt Iure Theutonico, amplius contra agentes per Ius Theutonicū non poterint se defensare: Quapropter volumus, quod si crimen est cōmissum, illo Iure quo Villa eadem usa fuerit, illud tenebitur iudicare, simul & terminare.

Villarū quoq; Sculteti Iuri supremo

Cracouiē. præsent, ad qd & a Kmetonib. appellatur. Lex ij.

Quam supra Capitulo 16. Articulo 3. de Iure Ciuitatū vide.

Homic. tamē & Incē. Iure Pol. iud. L. 34

Quæ infra Articul. 2. & Libro 3. Capitul. 11. de Incendiariis videatur.

Similiter & kmetones pfugi. Lex iij.

Quam vide infra Articulo Octauo.

Quātus numerus Plebeiorū ad Eccle-

fias Cathedrales recipiendus est, uel non. Lex v.

Quam vide supra Capitulo Quarto Articulo secundo.

Quod aut kmetonū filij sunt a domin.

suis discendarū literarū, uel artificiorum, aut seruitiorum gratia, cum literis Testimonialib. mittendi, & qua etate, uel quomodo id fiat. L. vi.

Quam vide infra Articulo 6. de filiis Kmetonum.

kmeto nō potest culpāre seu vitupera-

re Nobil. expeditionē bellic. seruientē, et qui subest iudic. Terres. L. vij

Quā vide supra Capi. 15. de Nobilibus.

Plebei

Quam Libro 3. Capitulo 1. vide de rebus ac fundis Nobilium.
Quo modo Dominus Cum aut aliquis Citatur, quod. pro hac vel illa iniuria Iusticiā de Kmetone suo
dici Ius de Kmetone non administraverit: In primo Terminio offerat se illā facturum: alioquin in sec-
undo Terminio cum poena triū Marc. parti. & alia Iudicio faciet. Si aut Ius Po-
e num Polon. uel Theutonicum. lonicum de Kmetone dicitur: Iudicem & Subiudicē Nobiles ac Norariū,
more Iudicii Terrestris locet: Si autē Theutonicū, Aduocatum cum Scabinis
pro Iudiciis faciat: corā quibus Iudiciis partes cōtrouertant Iudicialiter, & si
qua senserit se esse decreto illorū grauata, a Iudicio quidem Terrestri ad Iudicē
Terrestrē mouetur seu appellatur: Ab Aduocato autē & Scabinis ad Dominum
Villæ ipsius: inde ad Ius supremum appellandum est. Ipsa autē causæ conditio
indicat, quo Iure sit definienda, Polonico ne. an Theutonico.

ARTICVLVS II.

De vulneribus & homicidiis Kmetonū, vbi cumq; & quacūque ratione illis, vel
cuiquā ab illis cōtingentibus, & inflictis. Prætereaq; de Scultetorum
& Kmetonum in militarem ordinem inuictoratione.

Qui vulnerat kmetonē eidē Marc. det:

Dño uero Kmetonis alterā, uel si uulnerans & uulneratus du-
orum Dñorum fuerint, inter eosdē diuidat. Lex I.

Kazim. Visl. 1368. Vulnerans Kmetonē eidem uulnerato unam Marcā, Dño aut ipsius,
si uulnerans & uulneratus unius Dñi fuerint, unam Marcā integram 22.
ipse uulnerās pro poena soluere teneatur: Si uero uulnerās & uulnera-
tus duorū Dñorū fuerint, inter ipsos Marc. huiusmōi pænalis diuidat.

Pro uulnere uero liuido kmetoni sex

Scoti dantur. Lex ij.

Kazimirus Vislicie. Pro uulnere liuido & sine sanguinis effusione, * si inferatur Kmetoni, 27.
sex Marcę alias poena sex scotorum per inferentem debet solui.

Sed duæ læso, tertia uero pars pœnar. p
vulner. kmetona I. decret. Iud. cæd. L. 3.

Kazimirus Vislicie. Ut pœnarū distinctio & legitima diuisio habeatur, si Kmeto uulnera-
tur cum sanguinis effusione, aut percutitur enormiter, de omnibus pœ- 27.
nis, pro uulneribus aut percussionebus sentenciatis, duas partes læso,
terciam autē Iudicio ubi causa agitur dare demandamus.

Militi ex Scult. uel kmet. creato quid
dandū p capite, uel p uulnere. Lex iij.

supra inter Nobiliū
vulnera & homici-
dia idem. Militi creato de Sculteto, uel Kmetone quindecim Marcę pro capite, * 29.
ipsiq; Sculteto uel Kmetoni factis Militibus, tres Marcas pro uulneri-
bus Statuimus esse persoluendas.

Si uero Kmeto

Si uero kmeto seu Rusticus aliū occi-
 dat, iam non tres Marc. ut olim, sed Castellaniæ uel Dño quatuor, sex
 uero amicis occisi pro capite soluet : aut alioqui si non fuerit
 soluendo, capite plectitur. Lex v.

Kazim. Visl. 1368.

21. **Licet antiquitus fuerit obseruatū,**
Quod Kmeto KMETONEM
OCCIDENDO Solutis tri-
 bus Marcis grossor. a poena homici-
 dij liberabatur: Tamen quia huius-
 modi poena nō sufficebat ad debitā
 delicti correctionē: Vnde nos Statu-
 imus, q̄ Kmeto occidens Kmetonē,
 pro poena homicidij Castellaniæ in
 qua homicidiū fuerit cōmissum, uel
 ei in cuius Iurisdictione delictū & ho-
 micidiū hoc est perpetratū, quatuor
 Marc. Cōsanguineis uero siue ami-
 cis proximioribus interfecti sex Mar-
 cas persoluat. Qui si nō fuerit soluē-
 do, & captus fuerit, poena capitali
 puniatur.

Hec lex durius punit inopes homi-
 cidæ, quā diuites, qui quatenus ha-
 bent, q̄ dent. occidere possunt: graui-
 us autē puniēdi erant diuites, quā te-
 nues: q̄ alteri maiore audacia occidat
 iniuriis addat contumeliā, exēploq̄
 sui multos ad peccandū alliciant: al-
 teri semper meticulosi sint, plerūque
 vitro sese dedat supplicio, & nemo is-
 lorū scelus rapit sibi ad imitandū. In
 quacūq̄ vero Rept. non solū honor
 diuitiis habetur, uerum etiā ob illas
 impunitas scelerū promittitur: ibi &
 ceteramē de uirtute restringitur inter
 Ciues, & improbi elata ceruice in
 omne nefas grassantur in vniuersum
 aut omniū studia ad auariciā potius
 quā ad uirtutē vel innocentia defici-
 unt. Cū enim uicia prosint, putant
 sese peccare, si qui recte faciāt: si igitur
 homicida inops capite plectitur,

locuples uitā non redimat: Ut enim in Iudicio neque stare pauper, neque diuites
 sedere debet, iuxta D. Iacobi præceptū: ita neque pauperis neque diuitis perso-
 na est accipienda, quin æqualiter reddendū est unicuiq̄, quod Iure naturali &
 Diuino debetur, pauperis & diuitis discrimine sublato.

De kmeto, occiso, deq̄ diuisione pœnar.

si occid. aut occis. diuer. sint dom. L. 6

22. **Si uero quispiā Kmetonē occiderit, decem Marcas soluere teneatur:**
 quarū sex uxori seu pueris, si superstitēs fuerint, & residuæ quatuor
 Marcæ Dño occisi exoluātur: Si uero occisus fuerit Dñorum duorū,
 tunc dictæ quatuor Marcæ inter Dominos sunt diuidendæ.

Kazim. Visl. 1368

Pro vulneratis aut uel occisis Villa. in

Ciuitat. Ius Pol. est dicēdum. Lex vii.

95. **Item Statuimus, quod Ciues Ciuitatū nostrarū Nobilium & Spiritu-**
 alium pro uulneribus, & homicidio, Ius Polonicū hominibus Villarū
 nostrarum Spiritualium & Nobilium ministrare tenebuntur.

Kazimirus in Nya-
Boua 1454.

Vt pro Nobilib. ita pro kmetonib. in
Ciuit. occisis Ius Polo. est locandum.

sigism. Petr. 1538.

Decernimus, ut deinceps secundū antiquas Regni nostri Constitutiones, de occisis seu uulneratis Nobilibus aut eorū Kmetonibus in omnibus Ciuitatibus & Oppidis nostris Regijs, Spiritualiūq; & Sēcularium Dñorum, non iudiciū Ciuile, sed Terreſtre & Polonicū ſeruetur & locetur. Vbi uero Ciuile lus fuerit a Ciuibus in hac re ſeruatū, pœna quatuordecim Marcar. pecunię Ciues ipſi parti ſolueñ. puniantur, iure Terreſtri totiens quotiens opus fuerit peremptorie exigenda.

De Villano Militi plagā uel vuln^o in-

ferente, ſiꝑ Plebeus occidat Nobilē, uel uulnerauit. Lex viij.

Quam ſupra Cap. 15. inter Nobiliū vulnera uide.

Sigism. Crac. 1532.

Quod ſi ſeruitor alicuius Nobilis Ple-

beum percuſſerit aut uulnerauerit. Lex ix.

Quam infra Capitulo 18. de ſeruis uide.

Licet nullus Terrigena poſſeſſionat.

pro aliquo exceſſu, niſi ſit iure cōuictus, captiuandus eſt: Attamē fur, latro, Incendiarius, homicida, Raptor Virgīnū, depopulator, & prædator, ſi deprehendūtur, ubiq; detinētur. Similiter qui de ſe debitā cautionē facere nollēt iuxta delicti quātitatem. Lex x.

Quam uide Capitulo 15. Artic. 4. de Nobiliū libertatib. & vulneribus.

De eiſdem, qui etiā a Templis & Mo-

naſterijs defendi non debent. Lex xi.

Quam uide Capitulo 4. Articulo 8. & Cap. 15. uide.

Kazim. 3. Viſlicie.

Frumentorū aut nocturni fures depre-

henſi in crimine, equos & omnia quæ ſecū uexerint, perdent. Et ſi in reſiſtentia occidātur, nullam pœnā occiſor. etiā ſi Ciuis, aut Kmeto fuerit incurrit: q; ſi uulnerauerint aut occiderit deſenſorē, ſoluāt. Lex xij.

Quam Libro 3. Capitulo 11. Articulo 2. de furtis uide.

Quod uero vulnera etiā kmetonū Iu-

dicio Terreſtri uel Caſtreñ. Officio propinquiore oſtendantur ſi ea a Nobili uel Kmetone ſubdito Nobilis alicuius habeat. Lex xij.

Quā uide Lib. 1. Cap. 15. Artic. 5. & 6. de Nobiliū vulnerib. & homicidijs.

De Tēplorum uero æditurs laicis vul-

neratis in taberna. Lex xiiij.

Quam infra Articulo 4. & ſupra Folio 127. uide.

Si Nobil. kmeto. amput. mēbr. Tyrān.

Ducatus Mazouie.

1 5 3 6.

Obſeruetur ab antiquo in iſto Ducatu ſi Nobilis Kmetoni manum aut pedem, uel aliquod membrū more Tyrannico extendendo amputauerit: talis ſi teſtibus plenis ſe non

plenis se non expurgauerit, pœna sexaginta Marcarũ pecuniæ fisco Principis applicanda puniri debet, & Kmetoni pro manu, aut pede, & alio membro principali, eo modo abscisso decem Marcas Polonicales soluere tenebuntur.

A R T I C V L V S III.

Sculteri, Kmetones, Molendinatores, Tabernatores, Seruitores, & Hortulani Dñorum, liberi sint ab omnibus seruitutibus Regiis, ac cōtributionib. a Teloneis, Pontalibus, Aggeralibus, & Foralibus: ad res vëndendas nō coguntur, excepto Castreni, cōmeatu: pro Dño non pignorentur: in bona succedūt: neque in Spirituali, neque in Ciuili foro Nobilium Kmetones se obligāt: frumēta sua in Ciuitatibus mensurent: baiuli extra Regnũ ad fora & molendina vadāt: ne captiuentur: corā Villano Officio testamenta conficiant: neque pro Domino a Ministerialibus citentur.

51. **De Scultetor, kmetonũ, Molēdina, Tabern, Seruit. & Hortul, libertate, Lex I.** Ex Priuil. Iag. Iedl. 1433. Eiusdē mentione lib. 3. cap. 1. art. 1. de Nobil. fundorum libertatibus.

Quam vide Libro 2. Capitulo 7. de fimalibus: quorum nomine tantũ de latēo per duos grossos Regi pendunt.

Libertas vero kmeton, a cōtributione fertonũ & sex gros. & qua ratiōe sit soluēda, si fortassis cōcederet. L. ij.

Quam Libro 6. Capitulum 3. de mercenario Milite vide.

De libertate etiā kmetonum a Teloneis Pontalibus & Foralibus. Lex iij.

Quam Libro 2. Capitulo 4. de Teloneis vide.

Præterea nullus pabula pro eqs in via, hoc est in Villis, Tabernis, aut locis so-

litarijs, uiolenter recipiat: aut ad uendendũ cogat nolentes: quin unusquisq; re sua pro libito suæ uoluntatis utatur. Lex iij.

39. **Cum itaq; omnis uiolētia nō immerito uarijs Iuris sanctiōibus prohibeatur & coerceatur, Maiestas igitur Regia equũ censuit subditorum cōmoda in his præsertim prouidere, Statuimus ideo, ut transeuntes per uiam ad Dños ipsorũ, uel in proprijs etiā negocijs procurandis, siue sint Principes, Milites, aut alterius status, & cuiuscũq; conditiōis homines existant, pro se expensas, aut pabula equorũ, in Villis, Tabernis, aut locis solitarijs nō recipiāt, aut aliquā uim inferant uēdere nolentibus, aut a uenditiōe se retrahentibus: Sed unusquisque libere utatur re sua pro libito suæ uoluntatis.** Kazim. Visl. 1368.

Si tamen kmetones cōmeatum ad Castra conducere nolint. Lex v.

Quam vide Libro 6. Capitulo 1. Articulo 4. de Bello.

Villan. quoq; nō pignoret p pœna, ob-
ligatiōe, aut fideiussio, cautiōe dom. L. 6

Kazim. Visl. 1368.
Eiusdem statuti fiet
mentio lib. 3. cap. 10.
artic. 1. de fideiussor-
ria cautione.

Ex Iure Diuino debet obseruari, q; iniquitas unius alteri nō debet o-
besse: Hoc Statuto igitur ordinamus, quod pro pœna, obligatione, aut
fideiussoria cautiōe Militis, aut superioris, alteriusq; cuiuscūq; Kme-
to, uel subditus, nō debet impignorari, uel quouis modo astringi. Sed
si Miles, aut quiuis alius, aliquo, & quocūq; debito, aut obligatiōe, uel
fideiussione sit astrictus & obligatus, ille de suis proprijs bonis & re-
bus, prout æquum est, soluat, & satisfaciat creditori.

Nam si pignoratur Villanus pro deli-
cto Domini, potest ab illo recedere. Lex viij.

Quam vide infra Capitulo eodem Articulo 5.

Kazimirus Vislicia, Bona si quidē Villanor, prout & Ciuiū
ad proximiores deuoluūtur. Lex viij.

Abusuua cōsuetudine noscitur esse
obseruatū, quod cū aliqui Kmetones
seu Rustici uel alij Ciuiles homines
absq; prole de hac luce decedūt, ipso-
rum omnia bona, mobilia, & immo-
bilia, nomine uulgarī pusczizna, do-
mini eorundē cōsueuerūt occupare:
unde nos eandē consuetudinē, ut ue-
ri contrariā & absurdā reputantes:
Statuimus, q; de bonis eorundē de-
cedentiū, si tantū reperiatur in eisdē
bonis, Calix pro Marca cū media Ec-
clesiæ Parochiali dādus cōparetur,
reliqua uero bona ad proximos, cō-
sanguineos, uel affines, cessante quo-
libet impedimēto deuoluātur, prout
æquitas & iusticia suadent.

Aurum & argentū Ecclesiæ, Re-
ipubl. est Thesaurus: si ita necessitas
cogat, ad tuendā illam, vel captiuos
redimendos, inopelue fouendos, ne-
cessarius: idcirco pio studio fit, si ve-
nusquisq; facultatibus suis q; potest,
& quandocūq; potest, præcepto hu-
ius legis decidat, & in hos usus cōfer-
rat, præsertim q; parinarū, & calicū
pius usus est in Ecclesia Dei: ex pa-
tenis enim corpus ad manducandū,
ex calicibus sanguis Dñi populo ad
bibendū distribuitur, in memoriam
mortis Dñi, in qua & corpus occisū,
& sanguis de corpore effusus fuit: ac
proinde utraque ipse Christus Iesus
sensibiliter in nostris oculis, gustu, ac
iugi memoria versari, diuidi, edī scilicet
ac bibi grauissimō præcepto, ac
exemplo, voluit: donec veniat.

In Iudicio Spirituali Nobil. kmetones

sele non obligent, nisi forte sint Regij uel Spiritualiū. Lex ix.

Quæ Folio 127. videatur.

kmetones etiā pro debitis inscriptis a
Ciuib. ne arrestentur sub pœna quatuordecim Marc. a Capit. Ciuib.
irrogan. Sed ne quoq; mēsuris frumentorū in Ciuitatibus circumue-
niantur,

niantur, ipsi sua frumenta mensurent. Lex x.

Quæ Capitulo 16. Articulo Nono videatur.

Quin baiuli etiam extra Regnum ad Molendina & fora eant. Lex xi. Quæ uideatur Artic. sequenti.

Quod si aliquis alien. kmet. capti. L. xij.

Quam vide Libro 3. Capitul. 11. Articul. 5. de facionato Terminio.

Testamentū vero corā Villano Officio sigism. Cra. 1543.

factū, non corā Spirit. sed corā Seculari Officio cognosci debet. Lex xij.

Quam vide supra Folio 127.

**Quin etiā Ministeriales dominos cita-
turi, omīssis eiusdem Ville Villanis in pace, & tranquillitate, ad domū
seu portam eiusdem Dñi uadant: Nisi forte Villani cū Dño
sint culpabiles, extrunc itidem citentur. Lex xiiij.**

Quæ Libro 4. Capitul. 12. de Ministerialium Officio videatur.

A R T I C V L V S III.

De variis seruitutibus & cōtractibus Aduocatorū, Scultetorū, Villicorum, Molendinatorum, Tabernatorū Mellificum, & generaliter omniū Kmetonum, ne-
ue quisquam etiam Iudæus in Villis vltatim mercetur: præter pec-
cora, pecudes, & frumenta.

**Scultet. nō vendat potētiori Scultetiā
suā absq; consensu domini. Lex I.**

30. Cum Officiū Scultetorū semper existat seruale, et ad nutum Dñorum
suorū stare, & facere Iure teneātur: indecens est, ut maiores, aut potēti-
ores personæ in Scultetias aliquas præter Dñorum uoluntatē assumā-
tur. Idcirco fuit uisum nostris Baronibus, ut nullus Miles, aut alius qui
cumq; Illustris, emat aut acquirat sibi in aliqua Villa Scultetiā, præter
illius Villæ possessoris, siue Domini, siue patroni uoluntatē, factā aut
emptionem contra hoc Statutum decernimus irritam & inanem. Kazim. Visl. 1388.

De Scultet. inutili aut rebellī. Lex ij. Vuladisl. Jagell. Cra-
cou. & Variæ 1423

46. Inutilem Scultetū Dñs in hæreditate habens, aut rebellē, Dominus po-
test recipere Scultetiā suam uēdere. Qui si emptorē non habuerit, nec
habere poterit: Tunc ille hæres cū dicto Sculteto debebūt, & tenentur
accedere ad Iudiciū Terrestrē, & recipere duas eligendo personas saga-
ces, neutri partium suspectas, qui ualorē Scultetiæ ad summā taxantes
unam, eidem Domino seu heredi soluere nūciabunt: & sic Dominus
soluta taxa illa pecuniali pro se Scultetiam obtinebit. Scultetus inutilis seu
rebellis scultetiam uē-
dat, alias Dominus
Scultetiam soluet, sa-
xatam per personas
de Iudicio Terrestri
datas.

Eadē lex corrigitur in verbo recipere.

sigism. Crac. 1511.

Item errorē in Statuto de inutili Sculteto iusta interpretatiōe corrigere uoleñ. Statuimus ut pro uerbo recipere, uerbū p̄cipere ponatur.

Sed neq; Sculteti, Aduocati, & Molēdi

natores, Scultetias, Aduocatias, & Molēdina sua, absq; cōsensu Domi-
norū suorū cuiquā alienare & obligare debent: sub amissioe

Sigismund. 1507.

summę in eis inscriptę, Dño uel Regi cessurę. Lex iij.

Est eiusdē mentio lib.

2. cap. 1. art. 4. de bo-

nisscultetis Regal.

Sæpenumero Aduocati, Sculteti, & Molēdinatores, luri Dñorum per 15.

ignorantiā detrahare cōsueuerant: nāq; uendebant, uel oppignorabant

Aduocatias, Scultetias, & Molēdina, in toto, uel in parte, absq; cōsensu

Dñorum suorū. Quapropter cōstituimus, ne hoc amplius facere aude-

ant, sub amissione summę pro qua uēdiderint, uel oppignorauerint,

fisco Dñi sui: in bonis uero nostris, nobis applicandę. Petētib; autē

ad oppignorādū cōsensum nō negabimus, sine tamē incōmodo nostro

Cū aut Rex suis ad alienatio. cōsent. in

Idem Rex eodē anno

Cācel. qd dādū est a liter. cōsens. L. iij. 15.

Et Cancellaria non debet amplius recipere a Consensu, quam a Cen-
tum florenis quindecim grossos.

De Scultetis uero tā Spirit. quā Sæcul. personarū ad bellum ituris. Lex v.

Quę Libro 6. Capitul. 1. Articul. 2. de re Militari ponetur.

Officiū Sculteti, est ius inter suos Ciues dicere, & Heri sui, imprimisq; belli mun-
nia obire. Quę singula si præstare nequeat (nō autē si fundus eius utilis sit He-
ro ut olim Dauidi vinea Naboth) huius præcepto legis ordine suo mouetur, &
ne solos tantum Scultetos leges nostrę inutilitatis accusare videantur: Episco-
pi quoque inutiles, uel negligētes, legibus plectuntur: Si quidē & annatarii Epis-
copi pro simoniacis habendi sunt, ut supra de Annatis Cap. 4. Artic. 5. docui-
mus: & qui vno Sacerdotio plura occupāt, ex decreto Ecclesię tanq; auari & am-
bitiosi anathemate percelluntur: generaliter autē, ii qui nesciunt, uel nō laborāt,
uel infideliter laborāt, ex præscripto Pauli nō comedant. Quod si etiā laborent,
decimas intra tempus lege designatū tollant: ne decumanorū negligentia miseri
homines de frumentis suis, ut sit sæpissime, periclitentur. Similiter autē & Politici
Magistratus si quid peccāt in suo Officio, ad iustam accusationē, uel poenis su-
biiciuntur, uel exautorantur. Quocirca bonorū virorum querelę sedari possunt
de impunitate Magistratum suscitare: quippe q̄ non vna Reipub. pars, sed om-
nes legibus nostris curatę atque cōstabilitę sunt, ne eas quaquauersum luxari
cōtingat, nisi quod, ut Muscæ telis Aranearum tantū capiuntur nō accipitres, ita
vbique legibus tennes tantum plectuntur ob leuissima delicta: diuites aut in uis-
cio etiā defenduntur: tantū abest, ut tutum sit eos alicuius criminis appellare.

Si Villicus, seu familiaris p dominum

Hoc statut. lib. 3. ca.

12. art. 6. de furtis

repetitur.

de aliquib. rebus ablati, culpa, cū sex Testib. se expurgat. Lex vi. 30.

Præterea cum Dñs contra suum Vuladariū, aut contra aliū familia-
rem, pro ali-

rem, pro aliquibus rebus, uel iniurijs, mouerit quaestione: Tunc ipse Vuladarius, aut familiaris, Domino suo non defferendo iuramentum, teneatur se cum sex Testibus expurgare.

Sculteti uel kmeton, a domino pfugi,

& quater ad Iudiciū uocati, nec redeuntis, bona per Dñm loci accipiuntur, & quid faciendū sit, si possessori Sculteti minetur. Lex vii.

46. Cum aut Scultetus, uel Kmeto, de agro suo, & hereditate sua absq; culpa Dñi fugierit, talis profugus debet per Dominū in Iudicio maiori, & bannito, ter, & ex superhabūdanti quarto, ut ad suā redeat hereditatem, euocari: Qui si non redierit taliter uocatus, Dñs Villæ cū protestatione poterit suā hereditatē per alium locare, cōtumacia illius non obstante. ¶ Et si is profugus minas incusserit possessoribus agrorum qualescūq; tenebitur Dominus sub quo degerit, requisitus, Ius Poloniale poscētibus eū eo ministrare: alias ille sub quo fuerit cōtradicens poenam pyathnadzyesczya incurreret, totiens quotiens contra hanc Cōstitutionem fecerit, quoquo modo soluendam.

Iagell. Crac. 1423. Idem infra articu. 5.

Loci Dominus pro profugo Ius Poloniale nō ministrans incurrat poenam quinquaginta decim.

Molēdinator multor, fratrū, seu domitor, cōmun, omnib, se iustificet. L. viii.

Kazimirus Visslicz. Eiusdē lib. 2. cap. 4. artic. 4. de tutoria et fratrum seniorū auctoritate sit mētio.

21. Franciscus, Falco, & Henricus, tres fratres habentes unū Molendinatore: Henricus tercius frater super quibusdā ipsius Molēdinatoris excessibus corā Iudice deputato dato uel electo debito modo ipsum Molendinatore iudicare praecepit: demū frater alter Falco ueniēs cōqueritur de Hērico, q̄ ipsius Molendinatore iudicasset, & cōdemnasset. Nos itaq; attēdentes q̄ licet cuilibet de Iure prosequi suā iniuriā, declaramus ipsum Henricū iuste & debite (Molēdinat, p sua parte) iudicasse.

Fratribus aliquot numerum Molendinatore habētibus, si unus eorum cōtra Molendinatore pro sua iniuria aliquid decerni procurat, ratiū erit.

In Molendi, & Taber. intromis. ne detur, nisi forte defint aliæ posses. Lex ix

Ex Consuetudine.

Item in Tabernā, & in Molendinū nullus debet Intromissionē dare, excepto quod aliā possessionem non haberet, extunc potest dare Intromissionem in Tabernam, & in Molendinum.

Taberna uocabulum declarat omne utile ad habitandū edificium, inde tabernaculum & cōubernales dicitur. Instruētā aut tabernam sic accipimus, quae ex rebus et hominib, ad negotiationem parata cōstat

Baruli etiā extra Regnū ad Molendina & fora eant. Lex x.

Liceat uero hominibus pauperibus, & in ipsis Regni Limitibus cōstitutis, molere frumenta sua in Molēdinis sibi uicinioribus, etiā extra fines Regni nostri sitis: sitq; eis liberū ire ad fora Ciuitatū & Oppidorū uiciniorum Regno nostro non subiectorū: ad eaq; inferre tantum car-

sigism. Crac. 1540.

nium, & ali-

nium, & aliarū rerum uenaliū, quantū humeris seu lacertis proprijs sustinere & portare possint.

Tabernator luit pœnā mediæ Marcæ, 37.

si minutā pecuniā p pabulis accipere nollit: Kmeto, uero fertonē. L. xi.

Quam Libro 2. Capitulo 6. de Moneta uide.

Sed Aeditui siue Tēpli ministri laici

Sigism. Crac. 1541. in Tabernis litigant, eoq; nomine cōuicti, ad forum Spirituale nō pertinent. **Lex xij.** Quam uide Folio 127.

Plato ait vinū a Dijs datum esse hominibus ad vindictā malorum. Ebriosi enim Iudiciū rationis una cum sanitate corporis amittūt, spontaneā insaniam contrahunt. denique facultates suas more Charybdis absorbent. Proindeque apud Italos infame est ebrīum uideri, apud Turcas parum nō Capirale, apud Mazouitas uero Nobilis etiā in Taberna percussus nomine vulnerū agere non potest. Hæc uero lex Aedituos in Taberna percussos Iure Spirituali exarmat: ad cuius exemplum profecto dignū esse uideretur, quo in Ebrios omnes Magistratus publice animaduertat: non solum quod ipsimet sese corrumpunt, bonūque Dei abutantur, uerum etiā quod ingluuiē suā caritatē rerum inducunt, si tamē tot malis, quæ ebrietatem cōsequuntur sponte, aliquid peius Magistratuū edicto addi potest.

Sed kmeto qui in alieno nemore habet 46.

mellificia, etiā tributa soluet Dño nemorū, & eiusdem quoq; ad exemplum Molēdinatoris pro rata portione obediēt potestati. **Lex xij.**

Quæ Libro Tercio Capitulo Vndecimo Articulo quarto uideatur.

Libertas kmetonib. propter syluas extirpan. a prudētib. cōceditur. Lex xiiij.

Sigismund. Crac. & Varsie lagell. 1423.

Kmeto in sylua ubi uilla locanda est libertatē accipiens, uel cedere nō poterit, nisi si agro extirpato.

Quia libertas ad hoc per Sapientes est inuēta, ut sylua, & nemora. ubi 46. modicæ sint utilitates uel proueniunt, extirpētur, & ad ampliores utilitates reducātur. Vnde si quis Kmeto in sylua ubi Villa locari debeat libertatē accipiat. nō poterit de suo agro, nisi illū extirpauerit. se mouere: quo extirpato, facere poterit quod Ius Terrestrē, aut illius hæreditatis exquirat, & deposcit, circa suam motionem.

kmetones uero unū diem plus minusue septimanatim laborent. Lex xv.

Sigism. Toru. 1520

Ex Registris Cancellariæ Regiæ.

Item cōmoditatibus subditorū nostrorū consulere uolē, de omnium Consiliariorū nostrorū status utriusq; ac Nunciorū Terrarū Regni nostri consilio & consensu: Statuimus & decernimus perpetuo obseruā. Quod omnes & singuli Coloni seu Kmetones omniū & singularū Villarū, tam nostrarū quā subditorū nostrorū, cuiuscūq; status existentiū, qui prius diem in septimana nō laborauerūt, nobis & Dñis ipsorum de quolibet laneo unum diem septimanatim laborēt, & ad labo-

randum

randum sint astricti, demptis his Colonis, qui censu pecuniario, aut frumentario, seu quacūq; alia cōtributione, uel datione, Dñis suis labores iam antea recōpensarunt : & hoc specialiter prouiso, q̄ hæc Cōstitutio non extendat se cōtra hos Colonos, qui ratione possessi agri plures fortasse dies in septimana Dñis suis & nobis laborare cosueuerūt, nā hæc lex pro his tantū constituta est, qui minus quā diem in septimana nobis, & Dominis suis, laborare soliti erant.

Similis.

22. Statuimus & ordinauimus, q̄ omnes Kmetones omniū Villarū nostrarum Regaliū, Spiritualiū, & Sēculariū subditorū Regni nostri, secundum decretū Conuentiōis Thorunē. generalis proxime præteritę, debent Dñis suis laborare unum diē in septimana : exceptis Villis nostris de super priuilegiatis, quæ expresse speciali Priuilegio docerent, quod loco laborum censum pecuniariū auxerunt : tales duntaxat Priuilegijs gaudebunt, alij, ut præmissum est laborabunt

sigism. Bidgo. 1520

Ne etiā vlnatim aut vlnis mercetur in

Villis Cap. . puidēbit. Exceptis tamē pecorib, pecudib, ac frumēt. L. xvi
Quæ Folio 235. & Capitulo 16. de Ciuibus Artic. 9. videatur.

Et q̄ neq; Iudæi hoc facere possunt.

Capitulo ultimo de Iudæis vide.

A R T I C V L V S V.

Vnus aut duo Kmetones de Villa anno quolibet dimittātur ab hærede, in certis autē casibus omnes abire possunt: sed profugus, in Terrestris, Actorū repositionis, & Castreñ. Iudicio peremptorie repetitur.

Vn^o aut duo tantū kmeto. vno anno abire possunt, quādoq; omnes. Lex I.

Kazim. Visl. 1358.

24. Cum ex separatiōe subditorū bona Dñorum suorū sæpius annihilātur, & desertātur, nulla præsertim legitima causa ad hoc persuadente: Ob id uisum fuit nobis ac nostris Baronibus huic periculo non segnitè obuiātibus, cū quibus una Statuimus, q̄ non plures Kmetones, aut Incolæ, de una Villa in simul ad aliā Villā possint recedere, nisi unus, aut duo, præter Dñi illius Villæ, in qua degunt, uoluntatē. ¶ Nisi in casibus hic exceptis, ut si Dñs Villæ opprimat filiā aut uxore sui Kmetonis: aut si pro excessu seu culpa heredis ibidē Villani bonis ipsorum depredātur: uel in sentēcia excomunicatiōis per annū durant sui Dñi ex delicto. In talibus casibus non tantū tres, aut quatuor Villæ eiusdē Incolæ abire possunt, sed & omnes ibidem habitantes recedant, quo unicuique placebit.

De libertate Kmetonū supra art. 3. eiusdem fit mentio.

Kmetonibus cōcessū quod unus de Villa tantūmodo aut duo mitti debeant anno quolibet.

lure concessū est Kmetonib, qđ se alibi de Villa transferant si Dominus uxore aut filiam opprimat. si p culpa Domini prædantur, ac etiam per annum excomunicantur ex delicto Dom.

Kmeto a Do.

Kazim Magnus Vis
slicie 1368.

Kmeto profugus de
cuius mora constat p[er]
annū non resti-uitur:
tres tamē Marc pro
p[er]na & censum re-
tentum Domino pri-
ori soluet.

si ob austeritatem do-
mini redire noluerit.

In lure Theutonico
uendat.

Kmeto fugiens si alio
quis res in domo di-
miserit Dominus illas
pro se usurpabit.
Kmeto agro nō uen-
dico fugiens cū p[er]na
quindecim restituitur

Kmetones libere re-
cedent propter excō-
municatiōē, oppres-
sionē mulierū, & pi-
gnoratiōem occasi-
one Domini.

Huius mētio lib. 1. ca.
4. art. 9. de excōmu-
n. Huius mētio li. 1. ca.
12. artic. 7. de uolati-
one virginum.

De eo lib. 3. cap. 9. ar-
tic. 4. de commodato
mutuo, & debitis.

Kmeto septa & do-
mo reformata rece-
dat.

Kmeto pro tribus an-
nis libertatis totidem
seruiet.

Kmeto iuris Th[eu]-
tonici tot census soluat
quot annis liber erat
& locet pro se aliū,
& agros seminet.

kmet, a domin. suo pfug. infra annū re-
petat. & quādo, ac quomō reced. lib. L. ij

Præterea declarādo Statuimus, q[uod] cū a nobis siue a quocūq[ue] alio Dñō
nobis subdito Kmeto auffugierit, absq[ue] culpa sui Dñi: idē Kmeto fugi-
ens nullū lus acquirat, tā diu donec Dñō suo de mansiōe ipsius nō con-
stabit. Secus si Dñō suo de māsiōe ipsius cōstiterit, & infra annū ip-
sum lure nō repetierit: extūc post annū si ipsum repetere uoluerit, mi-
nime sibi hoc facere licebit: qui profugus si propter austeritātē seu ran-
corem Dñi sui redire timens, etiā lure cōuictus noluerit: extūc decerni-
mus, quod idē fugiens Dñō suo tres Marcas pro p[er]na, & censum an-
nualem integre quē alias soluebat, soluere tenebitur: & per hoc a Dñō
suo fugitiuus liberabitur antedictus: hoc tamē in lure Terrestrī non

Theutonico intelligi uolumus. ¶ Quando uero in lure Theutonico
Kmeto residet idē fugere seu recedere nō potest, nisi h[er]editate uēdita,
uel loco sui Kmetonē æque diuitē collocet, aut agris ex toto extirpatis,
hyemalibusq[ue], & æstiuālibus seminatis, Dñō resignando, recedere pote-
rit pro libito. ¶ Adijcētes, q[uod] si Kmeto huiusmodi in noctis tēpore
recesserit fugitiue, res quascūq[ue] in domo dimiserit fugiēdo, Dñs ipsius
pro se potestātē habeat retinēdi. Et nihilominus Dñs qui Kmetonem
hunc fugitiuū secum retinere p[re]sumpserit, priori Dñō restituere te-
netur cū omnibus rebus quascūq[ue] attulit ad eundē, & cū p[er]na quæ
dicitur pyathnadzyesta. ¶ Culpe uero propter quas a Dñō suo fuge-
re licitū sit Kmetoni, sunt istæ: Prima quādo Dñs propter suū excōmu-
nicatur delictū, & ob hoc Kmetones Ecclesiastica priuantur sepultura:
Itē secunda, quādo Dominus Villæ in quocūq[ue] loco suā Villanā op-
prefferit uiolēter: Et cū primū de hoc cōstiterit ne dū parentes oppres-
sæ, uerū etiā omnes Villani, ubi hoc scelus cōmissum fuerit, quacumq[ue]
hora recedēdi liberā habeāt facultatē, nec oppressor huiusmōi seu Dñs
Villæ ipsos detinere audeat, seu in aliquo molestare: Idem liceat ipsis
Kmetonibus facere cū ob culpā sui Domini pignora de eis fuerint rece-
pta, tunc absq[ue] quolibet impedimento possunt fugere ab eodē. ¶ Sed
p[re]missis nō existentibus, Kmeto nequaquā recedat a Dñō suo, nisi dor-
mo, bene bona relicta, & decēter septa: solum in necessitate Dñi iuxta
cōsuetudinē hactenus obseruatā. ¶ Et si antea libertatem habebat, tot
annis Dñō suo seruiat (ab ipso minime recedēdo) quot annorū liber-
tate gaudebat: & hoc quādo in lure Polonico sedet Kmeto. ¶ Quādo
uero Kmeto lure Theutonico est locatus, idē nequeat recedere ullo mo-
do nisi tot annis censum exoluat, quot annis habuit libertatē. Nec tūc
hoc sibi liceat nisi æque diuitē loco sui Kmetonē cōstituāt, & agris suis
in toto excultis, seu extirpatis, & seminatis hyemalibus & æstiuālibus,
tunc recedere permittatur.

Sculctei uel

46. Sculteti uel kmeton, profugi, & quater Vul. dist. Isagello Cra
con. 1423.
ad Iudiciū uocati & non redeuntis: bona per Dñm loci accipiuntur, &
quid faciendum sit, si possessori agri sui minetur. Lex iij.
Quam supra Articulo quarto uide politam.

Profugi ergo ab omnib. præfectis resti- Kazim. Mag. in Nya
Bou. et Opoki 1496
tuantur sub pœna sex Marc. Lex iij.

95. Item Statuimus, ut Tenutarij bonorū nostrorū, Ciues Ciuitatum no- Homines profugi per
Tenutarios, & Ciues
sub pœna triū Marc.
parti & Iudicio sunt
restituendi.
strarū, & Terrigenę, ac etiā Spirituales, homines profugos, illis, a qui-
bus fugierint, requisiti, restituāt, & ad eorū restitutionē teneantur se-
cundū Iuris Terrestris consuetudinē. Quod si requisiti nō fecerint, nec
profugos restituere curauerint, extūc luant pœnā trium Marcar. pro-
fugos petenti, & Iudicio trium: & nihilominus soluta pœna huiusmo-
di profugos restituere sint astricti.

108 Profugi in perēptor. Term. repet. L. v.

Quæ infra Articulo Octauo videatur.

De mittend. ergo kmetonib. cōsuetudo
cuiuslibet Terræ obseruetur. Lex vi.

98. Item de missione Kmetonū, pro qua diuersi diuersimode, & quisq; pro Alber. Petri. 1496.
sux Terrę cōsuetudine optabat per nos diffiniri, uolumus, & decerni-
mus, consuetudines super mittendis eis obseruatas non esse immutan-
das, sed obseruandas ubique.

Vnus tantū kmeto de una Villa in ali

- am trāsferri pōt, anno quolibet, sub pœna ab herede dimitt. Lex vii.
103 Item innitendo Constitutiōi Magni Kazimiri Regis prædecessoris no- Alber. Petri. 1496.
stri Statuimus, ut quēadmodū ex cōsuetudine fieri cōsueuit, sic etiam
perpetuo obseruetur, quod nō plures quā unus Kmeto annis singulis se
de una Villa in aliam trāsferre poterit, lure atq; licite: ubi uero quispi-
am Kmetonē unum prædictū mittere nollet, in pœna succūbet consue-
ta: quæ antiquitus in Terris singulis in hac parte contra secus facien-
tes decerni consueuit.

Hæc lex Iohan. Alb. de fugitiuis repe-
tēd. in Russia quoq; obseruet. Lex viij

7. Ad supplicationē Terrarū Russiæ uolumus, & decernimus ut de om- sigismundus Craco-
uia statuit. 1507.
nibus fugitiuis Statutum Regis Alberti obseruetur.

t ij Fugitiui

Fugitiui tā per Capita, quā per Ciues restituātur prāter Inquilinos. Lex ix.

sigism, Crac. 1507. **U**t cōcordia inter omnes passim cōseruetur, Statuimus, ut Coloni qui desertis agris a Dñis suis ad Inquilinatus Ciuitatū & Oppidorū fugiunt, cum reperiuntur, Dñis suis uel per Capitan. uel Ciuitatū Officiales, restituātur sub pœnis Regalibus: uel cogātur desertos agros alijs possessoribus idoneis loco sui collocare. Reliquos uero Inquilinos sine iniuria cuiuspiam manentes tolerandos decernimus. 9.

De eisdē kmetonib. restituēd. Lex x.

sigism, Crac. 1543. **S**i quis alicui acceperit Kmetonē possessionatū, uel heredem, uel etiā si ad aliquē Kmeto profugeret, tunc debet illū restituere cū bonis eius omnibus, & nō poterit illū Kmetonē redimere decē Marc. pecunię, uel ulla alia summa, quod si noluerit illū restituere nisi ex decreto Iudicij, tūc cum pœna in Statuto descripta tenebitur illū restituere, cū uxore, cum pueris, & cū bonis illius omnibus. Quod si Kmeto moreretur, tūc illius omnia bona debēt restitui, cū uxore, & pueris, nec non cum pœna.

A R T I C V L V S VI.

De filiis Kmetonum, si plures sint, ad seruitia, & literarū, uel artificiorū studia, sub literis testimonialibus Dñorum, ante 12. annos ætatis illorū: deq; filiabus, ac Viduis Kmetonū, ad maritos possessionatos: uel e cōtra de Viris ad possessionatas Mulieres dimittendis.

Filij kmeton. si plures fuerint, ad seruitia, & præsertim ad studia literarū, seu

artificiorum, sub literis testimonialibus Capitan. seu sui Domini, mit-

tantur: alioqui si unus filius sit, uel huius uiolator Statuti,

undecumque extradatur. Lex l.

Item prouidētes licentię tam adolescentū Plebeorū, quā desertationi 99.

bonorū, cum adolescentibus de Villis a proprijs parētibus exeuntibus

Villæ desertātur propter defectū laboratorū in agris locandorū: & in-

super, aliqui sub colore artificiorū discendorū a patribus euntes ad sti-

pendia & societates malas se cōferunt, sic quoq; furantur, prædātur, &

in moribus deprauātur: Statuimus, qd tantūmodo unus filius de Vil-

la a patre recedere possit ad seruitia, & præsertim ad studia, aut litera-

rum, aut artificiorū: reliqui maneāt in hæreditate cū patribus. Cum ue-

ro recessurus esset, licentiā, & literas testimoniales a Dñis locorū accipi-

at: cum quibus tanquam emancipatus iret ad artificia, uel seruitia.

Istud quoq; Statutū decernimus ad bona mensę nostrę Regalis, ac

Spiritualiū, & Seculariū personarū, nullis exceptis, sic quod Capitanei,

Tenitarij q;

*Iohan. Albertus Per-
triconie 1496.*

Eiusdē est mētio lib.

1. cap. 4. art. 5. de li-

bertatib. sacerdotū,

et de scholasticis lib.

1. cap. 4. art. 14. &

cap. 12. art. 18. de Ca-

pitane. et lib. 1. cap. 16

art. 6. de Ciuitat. &

lib. 1. cap. 18. de ser-

uitis, & lib. 6. cap. 1.

art. 2. de Bello.

Filij Kmetonū ad stu-

dia aut seruitia qua-

liter de Villis mittēd.

Filij Kmetonū de uil-

lis literarū testimonia-

les dandæ.

Tenutarijꝑ bonorū nostrorū, licentiam, & literas testimoniales dent
recedenti: in alijs uero bonis Dñi locorū istud faciant. Et si unicus fu-
erit, ille in hæreditate maneat, & laboret in domo cū parentibus, uel in
eadē hereditate, quā parentes incolunt, aut domiciliū, aut seruitiū, aut
uictum acquirat. ¶ Quod si aliquis adolescens Villanus præter istud

Filijs Kmetonū cōtra
Statutum facien. sine
luris strepitu reddend
di & puniendi erunt
pœna quatuordecim
Marcarum.

Idē gratia discēdarū literarū uel arti-
ficiorū, ante 12. annum mittātur. Lex ij.

Prelat Petr. 1503.

Item quod Kmetonū filiꝝ similiter nō poterint de hereditate in qua pa-
tres eorū morantur, sine scitu & cōsensu Domini sui recedere, nisi qui
discendarū literarū gratia anno quocūqꝫ ante duodecimū suæ ætatis
annum, uel anno quocūqꝫ ætatis causa artificiorū, exire uoluerint: qui
etiam Dñis suis requisitis id facere debent. Et qui exiuerint Dominis
nescientibus, uel inuitis, perdant sortem patrimonij sui, & denique re-
stitui debent.

Filijs Kmetonū ut in
statuto Iohan. Albe.
habetur, in bonis pa-
ternis mansuri sunt.

Qui aut exiuerint,
dominis nescientibus,
uel inuitis, pdant sor-
tem patrimonij sui, et
deniqꝫ restitui debent

Eadem lex confirmatur.

2. Statutū qꝫ de filijs Kmetonū antehac conditū est, in robore reliquimꝫ.

sigism. Crac. 1507.

Lex de eisdē filijs kmeton. absqꝫ cōsen-
su dominor. nō dimittendis, ad futurū

Conuentū suspenditur, & qꝫ FILIAE, uel VIDVÆ KME-
TONUM, ad maritum possessionatū dimittātur libere, uel im-
possessionatus Vir circa eā manere debet. Lex iij.

sigism. Bidgo. 1511

Item propter moderationē Statuti Sereniss. olim Domini Iohan. Al-
berti fratris, & prædecessoris nostri, de filijs Colonorū de Villis absqꝫ
consensu Dñorum, & heredum non dimittēdis, quod nō nullis Cōsili-
arijs nostris parū equum & libertati cōmuni contrariū uidetur, ex iu-
sta causa, de uolūtate & consilio Consiliariorū nostrorū, ad futurum
Conuentum generalem suspendimus.

¶ De FILIABVS uero eorundē Colonorū propter matrimonia
(quæ libera esse uolumus) Statuimus, quod si quis nō possessionatus
duxerit filiam alicuius Kmetonis possessionati, apud illā in possessione
manere debet: Et similiter impositionate filia, apud possessionatos
maritos remaneant in matrimonio collocatæ: Idem de VIDVIS
obseruandum censemus.

Impossessionati con-
iuges possessionatos
sequuntur.

De Vagis, ac peregrinis Kmetonibus, vel filiis illorū extra Regnū laboratū per Capitaneos non mittendis, sed arcendis, & capiendis, ab hæredibusque redimendis. Item de ociosis inquirendis, per Regemq; Capitaneis, vt exequatur Statuta contra Golothas, adhortandis.

Laici quī tēpore messis in Prussia, &

Silesiam, uel alicubi extra Regnū exirent, captiuētur per Capitaneū, & impune applicentur Regnicolarum laboribus. Lex I.

Iohan. Albertus Pertriconiæ 1496.

Eiusdem mentio lib.

1. cap. 12. artic. 22. de Capitaneis.

Eadem lex lib. 5. ca. 4. de Mazouitis.

Quoniam plures Laici & Mulieres de Terris Mazouie, & alijs Terris Regni Poloniae Silesiam & Prussia messis tēpore se transferre cōsueuerunt: quo fit, ut in Terris Poloniae laboratores & seruitores haberi nō possunt foeliciter: Itaq; Statuimus, ut omnes tales de Terris Poloniae, & Mazouiae extra Regnum laboratū euntes per Capitaneos, Tenutarios, atq; Nobiles, & locorū Dños, officialesq; impune retineantur, retentique laboribus Regnicolarum applicentur.

Prelat. Petr. 1503.

Est eiusdem mentio caput. 12. artic. 18.

Rustici de Regno nō exeant pro iuuandis aliorū laboribus: alioquin a quocūque capiuntur.

De eisdē Rusticis extra Reg. laboratū p

Capi. & p alios locor. dom. nō mit. L. ij.

Item ne Rustici extra Regnū exire possent, pro iuuandis aliarū Proinciāriū laboribus, per Capitaneos ubiq; prohibeātur: Quin & alijs quibuscūq; erit licitū eos impune retinere, & ad usus suos, etiā sine mercede ad unum mensem redigere, ita tamē quod mense exacto ad propria reuertantur.

De fugitiuis ad Prussia, Lex iij.

Quam vide Libro 5. Capitulo 2. de Prussia.

Sigism. Petr. 1538.

De fugitiu. ad Silesia Capi. arcē d. L. iij.

Volumus ut Capitanei Arciū finitimarū Rusticos omnes ex Polonia in Silesiam uel Hungariā fugientes, aut se confereñ. transire non permittant, sed eos cōtineant, & arceāt, secundū Statuta Regni nostri.

Rustici vagi intra triduū nulli se ser-

uitio, aut artificio applicantes per Officiū Ciuile capiantur ad laborandum. Lex v.

Sigism. Petr. 1519.

Hec eadem Statut. supra cap. 16. de Ciuitat. art. 7. posita sunt

Rustici uagi, qui ad diem terciū post suum in Ciuitates uel Oppida ingressum seruitio siue artificio se non applicuerint, uolumus, & Statuimus, ut per Officiū Ciuile capiātur, & detineātur, uinctiq; cōpede ad faciē. aggeres & fossas Ciuitatū uel Arcium adhibeātur, ne & furta, uel latrocinia ex eis multiplicētur, & Nobilitas seruorū, & laboratorū penuria preat: id q; & alijs omnibus in bonis suis facere licebit.

Kmetones,

kmeton, Hortulan, & eorū filij a domi

nis suis profugi capiātur per Capitan. uel per Ciuile Officiū,

Dñs uero eosdē repetens xij. grossos soluat. Lex vi.

Consuleñ. cōmoditati rei cōmunis domesticæ Regni nostri, quę plæ- sigism. Crac. 1532.
rumq; fugitiuorū Colonorū, seu Kmetonū, uel filiorū eorum malicia
ita defraudatur, ut multi subditorū nostrorū ex defectu laborantiū, &
seruitorū, in laboribus necessarijs negligātur: Statuimus & decernim⁹
ut quicūq; Colonus, seu Kmeto, Hortulanus, seu quiuis alius subditus
uel filij eorū, inuito & inscio Dño suo in alienas Prouincias fugieñ. se
transferant, per Capitaneos, & eorū Vicesgereñ. deniq; per Officiales
Ciuitatū & Oppidorū, ad quæ deuenerint, capiātur, & capti operis si-
milibus adhibeātur, tā diu donec Dñs detenti uel detentorū illos inuē-
tos repetierit: repetēte enim Dño subditū, & docente illū esse suum, Ca-
pitanei, & eorū Vicesgereñ. uel Ciuitatū & Oppidorū Officiales illū
extradere debebūt irrecuse: receptis prius ab eo, qui subditū suum repe-
tit, duodecim grossis: quos illi pro opera & diligentia in detineñ. sub-
dito adhibita, soluendos esse decernimus.

Nam ociosos, vagabūdos, nullisq; serui

tij aut artibus addictos Capit. locorū perquirēt, & eosdē Nobiles in
suis bonis coherceri permittāt: alioqui citati illos statuēt. Lex viij.

Item ad cōtinenda furta, & uagos homines cohercēdos, Capitanei lo- sigism. Petri. 523.
idem libr. 3 cap. 12.
ar. 3 præterea de fur-
tis idem repetetur.
corum diligenter curabūt homines ociosos, & uagabūdos, nullisq; ser-
uitij, aut artificij addictos, in suis Capitaneatibus perquirere, & co-
hibere: Nobiles uero in suis bonis tales coherceri per Capitaneos per-
mittant: alioquin citati illos corā Capitaneis statuere teneantur.

Rex aut dabit literas ad Capita, vt de
Goloth, & Inqlin, statut, exequā, L. viij

In petitione de Golothis & Inquilinis uagabūdis facta, cōstituimus & sigism. Petr. 1532.
decernimus, ut Statuta super his iam dudū cōdita per Capitan. locorū
diligēter exequātur, ad quos etiā admonitiōis causa literas dari faciem⁹

A R T I C V L V S VIII.

In Terreſtri, seu Actorū positione, in vel Castreñ. Iudiciis, Kmetones,
uel eorū filii, famuli, uel seruitores profugi repetuntur.

Pro kmeton, fugitiu, vt vi receptis, in

Iudic. Castren, corā Capi, pced. Lex I idem libr. 4. cap. 22.
de Actorum positi-
one uideatur.

83. Item uolumus & decernimus, ut causæ pro Kmetonibus fugitiuis in Kazim. lag. in Noua
Ciuitate 1451.
Iudicio Castreñ, corā Capitaneis experiātur, sicut illorū qui recepti fu-
erunt uiolenter, Sed dein-

Sed deinceps corā Iudicio Terreſtrina:
ut poſitiōe Actorum fugitiuū perēpto
rie repetuntur, Lex ij.

Alber. Petri. 1496.

Eiusdem metio l. b. 1.

cap. 12 ar. 11 & 18.

de Capit sed l. 3. ca.

23 de Actorū poſiti-

one repetetur art. 1.

Pro fugitiuū Kmeto-

nib. ad Iudicia Ter-

reſtria citandū erit.

Pro fugitiuū Kmeto-

nib. primus Termin-

us peremptorius.

Notarius cū Camera-

rijs pro fugitiuū iu-

dicabunt & ſenten-

ciabunt.

Pro fugitiuū tamē, tamēſi uideatur ſatis ſuperq; deſſinitū in Statuto Magni Kazimiri quod teneri decernimus, tamē quia nō uidetur quicquā deſcriptū eſſe qualiter in citando procedendū eſſet: Iccirco Statuimus, ut pro Kmetonibus fugientibus a die data preſentiū in futurum citentur qui citādi ſunt ad Iudicia Terrarū. ¶ In quibus Iudicijs Terreſtribus in primo Terminō tanquā peremptorio cōparere & reſpondere citati tenebuntur: Et ſi Terminī nō celebrārētur, tunc cū Terminus ipſe penderet partibus, nihilominus, nō obſtante abſentia Iudicis, Subiudicis, & aliorū Dignitariorū, Officialiūq; Iudicijs præſidere ſolitorum. ¶ Notarius & Camerarij qui intereſſent poſitiōi librorū fugitiuū Iudiciū iudicabunt, ſentenciabuntque.

Profugr in peremptorio Terminō
repetuntur, Lex iij.

Alber Petri. 1496.

Kmeto fugiens ubiq;

Iure Polonico medi-

ante reſtituatur, ſine

dilatione: pro quo ci-

tati in primo Termini

no uti perēptorio re

ſpondebūt, niſi uera

infirmas excuſaret

cauſas.

Item, licet iam de Iudicijs Kmetonū miſſis, uel nō miſſis, non nihil diſ-
finiuerimus: Tamē quia reſtat diſſiniendū de fugitiuis, Iccirco decerni-
mus & Statuimus, quod ſi Kmeto cuiuſpiā ſubditorū noſtrorū, Spiri-
tualiū & Seculariū, fugā medio ſe tranſtulerit in bona alterius, ſiue e-
tiam noſtra: Noſq; per eum, aut eius nomine, cuius Kmeto erat, requi-
ſiti exiſtentes, demandaturi ſumus Capitaneo, Burgrabio, aut Tenu-
tario noſtro, ad quemcūq; Kmeto profugit Kmetonē reſtitui Iure me-
diante. Quod quidē miniſtrari uolumus Polonicū ſecundū Statuta
antiquiora, & ſub poenis in eis ad id deſcriptis, eo quoq; modo ac ſecū-
dum idem Statutū ſub poenis illis Statuti antiqui quilibet Regni in-
digena cuiuſcūq; ſtatus & conditiōis exiſtat profugū Kmetonē reſti-
tuere teneatur: uidelicet Iure Polonico locato, et ſecundū illud eū ipſum
Kmetonē repetenti Iuſticiā miniſtrando ſine dilatione: Et ſi pro eodē
profugo Kmetone citari cōtingat quēpiam Nobilē, aut aliū ſubditum
noſtrū cuiuſcūq; præeminētig, dignitatis, conditiōisq; exiſtentē, cita-
tus in primo Terminō tanquā perēptorio reſponſurus eſt: cui dilatio-
nis inducię aliter cōcedi nō debeāt, niſi quis eius nomine uera infirmi-
tate expoſcenti eas cōcedi flagitaret. ¶ Cui etiā legi, atq; Iuri, Capita-
nei noſtri ſubiacebūt: ſic quod Iure conuiſti, uti Terrigenę, poenis in
antiquis Statutis contētis pro Kmetone profugo puniātur, non mitiē-
di a loco Iudicij, niſi prius pro poenis cautionē præſtiterint, ſeu ſtatue-
rint ſufficientē: Si uero a Iudicio reſceſſerint poenis nō fideiuſſis, decer-
nimus poena

Capitanei Regij eo-
dem ſtatuto iudican-
di pro Kmetone res-
tituen. ſub poenis aut
ſolutis aut fideiuſſis
circa Iudiciū alia ma-
iore poenam debeant

nimus pœna maiori nostra quatuordecim Marcar. puniē: Ad cuius solutionem nos illum cōpellemus impendendā, simul cum Kmetonis restitutione realiter faciendā.

Spirituales pro fugitiuis kmetonib. cæ

de & uulneribus, Iure Terrestri experiantur, iuxta Statutum Regis Alberti. Lex iij.

Alex. Rad. 1506.
Idem supra inter art.
spiritualiū lib. 1. cap.
4. art. 8. & lib. 1. ca.
13. de Offic. succam.
& cap. eodem art. 2.
de Kmeton. uulnerib.

- 117 Spirituales pro bonis, siue iniurijs bonorū Iuri cōmunī subiectorū Iure Terrestri experiantur: Iniurię sunt super Limitibus, Kmetonibus fugitiuis, cede, & uulneribus, alias iuxta Statutū Iohan. Alberti Regis.

Sed kmeto ob bellū Prutenicū pfug⁹, in Iudicio Castr. repetitur. Lex v.

22. Quoniā æquitate Dei suadente tenemur cuiuslibet iusticiæ & indemnitati prospicere, huius Statuti decreto sancimus, ut nemo audeat profugum Kmetonē alicuius Ecclesiastici seu etiā Nobilis suscipere, qui a Dño suo ob presentis belli inflictā sibi calamitatē fugeret: sed sine strepitu Iuris quilibet teneatur ad requisitionē suo Dño siue Ecclesiastico siue Seculari sponte restituere: Si uero requisitus quispiā talem Kmetonem profugū restituere nollet, & se permiserit ad Iudiciū Castrēn. trahi, in primo Terminō cōuictus cū pœna eundē restituere tenebitur: Et Iudicio Castrēn. licebit in primo Terminō pro huiusmōi Kmetonibus iusticiam facere, & q̄ iustū est decernere: quæ præsens Constitutio de Kmetone fugitiuo duntaxat ad unius anni decursum durabit.

sigism. Bidg. 1520.
Est eiusdem mentio
lib. 5. cap. 2. art. 3. de
distinction. a Regno
Lithuan. & Prussie
Ducibus.

in unum annum durauit hæc lex.

Quin etiā deinceps pro fugitiuis kmetonibus

nō in Villis hereditarijs, sed in Iudicio Terrestri aut Castr. arrestatiōe illorū facta perēptorie agat. Lex vi.

sigism. Petr. 1523.
Idem supra lib. 1. ca.
12. de Capitan. art. 2.

39. Item pro Kmetonibus fugitiuis, nō in Villis hereditarijs, sed in Terminis Terrestribus siue Castrēn. peremptorie, iuxta Statutū, causæ omnes iudicentur: arrestando ipsos profugos Ministeriali & Nobilibus in bonis eorū, ad quos domicilia sua Dominis suis inuitis transtulerint, iuxta consuetudinem antea obseruatam.

Sed ipsi pfugi, eorū filij, aut seruit. cū repetēť, ampli⁹ arrest. nō debēt. Lex viij

sigism. Petr. 1538.

Statuta de arrestatiōe Kmetonū, neminē ad sui obseruationē deinceps stringere debent. Sed antiquiora de repetēdis fugitiuis Kmetonibus, siue arrestatione in robore cōseruamus. Hoc idē Ius ad filios Colonorū, & famulos, seu seruitores fugitiuos, per Dños repetēdos extendimus.

Sigismundus Petric.

Eadē est formula
pro filio uel seruo
re Kmetonis.Si citatus negat se ha
bere Kmeton. p quo
citatur, aut saltē cita
tionē Actoris illū in
bonis suis nō praeue
nisse asserit, iuramen
to id iuxta estimati
onē in citatione possi
tam doceat.

Forma Citatiōis pro kmetone pfugo.

Pro eo, quia tu non uis sibi extradere laboriosum N. Kmetonē ipsius
de Villa N. ad Villam tuam N. cū uxore, liberis, pecoribus, pecudi
busq; ac eius bonis omnibus ad te profugien. & in eadem apud te resi
dentem, quem sibi pensat ad A. B. Marcas pecuniā, & totidem dam
ni: Iudicialiter responsurus.

ARTICVLVS IX.

De Kmetonum variis delictis, & de Regno profugis.

kmeto vel aliquis alius in sylua aliena
ligna excidens deprehensus. Lex I.

Quam vide infra Libro 3. Capitulo 11. Artic. 3. de syluarū excisoribus.

Kazimirus Magn.

Incendiarij domorū, horreorū, & sylua
rum, si ad Ciuitates, uel Tempa, seu Cænobia Monachorū, pro tutela
confgierint: extra forum ipsorū trahantur, & Iure Polonico

(Castrensi) plectantur. Lex ij.

Quā vide supra de Capit. Cap. 12. Art. 9. & iterū Li. 3. Ca. 11. Art. 2. de Incēdiar.

Albert. Petr. 1496.

Quæ pœna irrogatur kmetoni, si sal ex
ternum apud eum reperiatur. Lex iij.

Quam vide Lib. 2. Cap. 2. Art. 2. contra eos qui sale extraneo utuntur.

Kazimirus Wislicie.

kmetones si violentiā, vel spolia, vel
furta cōmittant. Quodq; uicini requisiti ad insequendū furē pro auxi
lio, si illū insequi noluerint, ad solutionē furti cōdemnent. Lex iiij.

Quam Libro Tercio Capitulo duodecimo vide.

Albertus Petriconie.

Saluus cōductus Nobilib. & Plebeis e

tiam de Regno profugis a Rege dandus est: Quodq; saluū conductū
P V B L I C A R I oporteat: Attamē C A P I T A N E I locorū sal

Alex. in Rad. 1505

uos cōductus Terrigenarū Ciuib. Oppidanis, Seruis, aut Kmetonib.
nō dabūt: sed unicuiq; cōquerēti patrociniū Iuris debet. Lex v.

Quæ Libro 3. Capitulo 13. de Treugis videatur.

CAPITVLVM XVIII.

De Seruis.

P R A E F A T I O.

Alijs libertas, serui
tus alijs utilis est.Si natura, quin potius naturæ autor Deus, alios liberos, alios seruos fecit: cer
te iis qui ad liberratē facti sunt utile est liberos esse, contra iis qui ad seruiendum
procreati sunt,

procreati sunt, omnino expedit alienæ subesse potestati. Et si autē ipsa natura in hac præsentī ipsius corruptiōe aliis sit mater, aliis nouerca: Ipsa tamē neque ita perpetuo sui similia gignit, quin tempore degenerent, & sint filii Heroum noxæ: neque e cōtrario aliis ita maligna est, vt cura atq; diligentia corrigi nequeat. & si at ex Rhetore Consul: Quocirca neq; præsentī libertate quemquā efferri, neq; dura seruitute deici, sed potius moderate vtramq; sortem ferre oportet: quoad ipse naturæ parens, in morē supputatoris, quē calculorū velit, extollat, vel deiciat, at, & si ille velit, nulle, vel vnum, aut etiā nihil repræsentare iubeat. Sed ne erreretur in vocis multiplici significatu, seruū hic intelligimus, non illū qui captus ēst in bello, neque eum qui se venundauit, neq; illum qui voluptatibus aut peccato turpiter seruiat, aut etiam operi alicui perpetuo sese addixit: sed eum qui cū esset liber, sponte sese, idque ad certum tēpus tantū, dedit alienæ potestati, precii participandi gratia, qui quidem inter possēssiones, thesauros, aliaque instrumenta fœlicis vitæ, est primus, si sit bonus: sin minus, contra. Cum autē in seruilibus ingenii difficile sit inuenire temperiē, velocitas enim illorū procurrit in facinus, segnities figurā benignitatis imitatur, & quantū ab agilitate recedit, tantū aliena est a scelere. Certe ille seruus ad opus faciendū idoneus erit, qui neque segnis, ac timidus: neque nimis celer, ac fortis sit: vtraque enim illorū extrema in vicio sunt. Nam si imperiū non ferunt, illi bene ferre nequeunt. Quāobrem qui mediū inter hos sunt, præpositi ac subditi, ad omne opus militare & domesticum, Ciuile & Rusticum, cōstituentur. Et eos quidem qui subsint ac imperata faciāt, rudiores, iuniores, viliioresque: illos vero qui præfuturi sint, seniores, honoratioresque, ac literatos esse oportet, vt habeant quo illis præsent, & inter cōseruos suam tueantur dignitatē. Vtrisque autē, licet pro ratione personarum non æqua, tria tamen cōmuniter debentur a Domino, opus, cibus, premiū aut pœna: Opus enim sine cibo ac præmio violenta res est: Porro cibus ac præmium sine opera, seruis quidem insolentiā, Dominis vero interitū pariunt. Itaq; primū seruis sua proponantur exercitia, & operæ: Vt vero cibus & præmium tanquā seruitutis autoramenta, aut alioqui pœna cessatoribus certa sit, Dominus curet. Viciatur enim hæc æconomiae harmonia, si qua parte contra fit. Et quia infima sit conditio fortunæq; seruorum, his sane vtendum est, vt ait Cicero, vt mercenariis ad operam exigendā, & iusta præstanda: danda tamen opera est, vt ne Dominus semper rigidum se ostendat seruis, modo ne comitate illos corrumpat, nimiaque indulgentia ex ministris faciat Dominos: Aurea mediocritas in eo seruabitur, si Dominus patrem familias se, seruos vero familiares nupabāt: item si honestiores donis, conuictu, aliisque beneuolentiæ testimoniis, pro ratione meritorū, libi deuinciāt: Sic, hos quidem cōtumelia deditiōis exonerabit. Inferiores vero vt pluris faciant ipsos præfectos, docebit. Prætereaq; ad par decus extimulabit: atque ita vtrisque sensum seruitutis liberalibus Officiis eximens, seruos in opere, amicos in fide, vtrosque autē possidebit cōcordes. Quos etiā ad operas acuet, si sæpe quid faciant videat, & si aliquādo abfuerit, se visurum breui polliceatur. Si vero iniuria Heri delinquant, ac pœnæ deduntur, ad frugem redeunt, simulque audaciam reprimunt aliorū a peccādo. Sed tamē quid de vtrisque legistatores nostri senserint & quibus legibus vtrosq; colligarint, ex infrascriptis apparet Constitutiōibus.

ARTICVLVS I.

Filii Kmetonū si plures sint, ad seruitia sub literis testimonialibus mittantur: Serui decem septimanis ante bellicā expeditionē recedant: quisque citatus respondere debet nō referendo se ad præceptorem nominatū: Et si quis alium euincat: pro famulo homicida Dñs in contentiōe adiutus respondeat: complices homicidii se expurgent: & quid cum Dño faciendum, si Seruitor domus inuasor fugierit: Dominus tamen pro seruo Golortha satisfaciāt: pro seruo vero inuasore domus fugitiuo se expurget: pro leuioribus autē iniuriis & damnis Iusticiā de seruis

u il faciat impos

Generosissimi dege-
nerant & econtra.

Libertatem & serui-
tutem moderate fere-
re decet.

Quo sensu hic seruus
accipiendus est.

serui instrumenta fœ-
licis vitæ.

Ingenia seruor. uaria

Qui serui optimi,

Serui qui præesse, uel
subesse debent, qua-
les sint.

Tria debentur seruis
opus, cibus, & præ-
mium uel pœna.

Qualem Dominū esse
oportet erga seruos.

Qua ratione ad opo-
serui extimulantur,
& ad frugē redeunt.

faciat in possessione: possessionati vero Iure cōueniantur: Serui sponfione fidei obligantur: Capitanei literas publice fidei Seruis cōtra Dños ne dent: Serui in Ciuitatibus non horatim, sed annuatim cōueniantur: Vagi sine seruitio ubique capiantur: Serui illiberi ac frigentes retinendi, in Curiaque Regia manifestandi, ac restituendi sunt: Sed Serui alieni non captiuentur: pastor ouium ne oues perdat: Seruitores Kmetonū in triplici foro repetuntur: Serui furē insequantur: Seruitor culpatus merxextus se expurgat: miser vero operarius ad Ius Spirituale pertineat.

Iohannes Albertus.

Filiū kmetonū, si plures fuerint, ad seruitia, & præsertim ad studia literarū, seu artificiorū, sub literis testimonialibus Capitanei seu sui Dñi mittatur. Alioqui si unus filius sit, uel huius uiolator Statuti, undecumque extradatur. Lex I.
Quā vide supra Lib. 1. Cap. 17. Art. 6. de filiis ac filiabus & Viduis Kmeton.

Alex. Rad. 1505.

Sed decē septimanis ante bellicā expeditionē ueniā abeundi petāt Serui, alioqui sunt infames. Lex ij.
Quæ Libro 6. Capitulo 1. de re Militari videatur.

Kazimirus Vislicia.

Quisq; citatus respōdere debet, nō re- 13.
ferendo se ad præceptorē nominatū, cuius iussu id fecerit, neque etiam Priuilegijs se defendat. Lex iij.
Quam Libro 4. Capit. 16. de exceptionibus Artic. 4. vide.

Et tamen si quis citatū euincat in aliquo crimine, pro illo respōdebit: alias Principalis nō liberat. Lex iij.
Quæ ibidem videatur Cap. 16. de exceptionibus Articulo 4.

Ex consuetudin.

Quod si coadiutores citati per principalem nō intercederētur. Lex v. 124
Quæ Libro quarto Capitulo sextodecimo videatur.

Nihilominus famuli in contentiōe domini iuuantes non sunt culpandi. Lex vi.

Quæ supra Cap. 15. Art. 5. & 6. de vulneribus & homicidijs Nobiliū videatur.

Kazimirus Vislicia.

Porro cōplices homicidij accusati per probos & idoneos Testes, de homicidio, & uulneribus teneantur se expurgare, alias in expurgatiōe sui deficientes, puniētur. Lex viij.
Quæ ibidem Capitulo 15. Articulo 5. videatur.

sigism. Crac. 1543.

Quodq; dominus culpādus sit si famulus Dominum iuuans in contentiōe aliquē occiderit. Lex viij.
Quæ Libro 1. Capitulo 15. Articulo 6. videatur.

Iohannes Albertus.

Si tamē dominus citatur pro inuasiōe domestica per

domestica per Seruum facta: Et si Dñs culpatur pro ipso seruitore domus uiolatore, qui profugit. Itē si seruitor domus uiolator fuerit, quid sit cum Domino faciendum. Lex ix.

Quæ supra Capitulo 12. Artic. 10. de inuasiōe domestica videatur.

Dominus pro damno per seruū Golotham illato satisfaciatur. Lex x.

28. Itē si famulus alicuius dictus Golotha, aut alias Oblomek, uicino Domini sui, aut alicui alij damnum intulerit, aut iniuriatus fuerit, Dominus ipsius pro ipso satisfacere teneatur. Kazim. Visl. 1368.

Quomodo aut contra seruos possessionatos, uel im possessionatos, inuasiōis domesticæ, necis, aut uulnerum, aliorumue criminū, uel damnorum, in frugibus, pratisque reos sit procedendum. Lex xi.

sigism. Crac. 1532.

Crebro iam experti, Constitutionē seu decretū, quod Ostrogi nomine inscribitur, subditorū nostrorū rationes grauare, ne deinceps querelis & offensionibus mutuis aliqua subsit occasio, & ut per æque diuiti ac pauperi iusticia ministraretur: Statuimus, ut si quispiā aliquem Dñorū uel Nobilium subditorū nostrorū citauerit, quod scitu, mādato, & uoluntate sua, quidpiā per Seruos, ministrosq; eius, ad iniuriā sibi factū fuerit, Dominus seu Nobilis iusticiā cum eiusmodi Seruis suis ministrare tenebitur: cū apud eum fuerint arrestati per Ministerialē & Nobiles: In defectu uero iusticiæ, is ipse Nobilis seu Dñs citatus pro his duntaxat respondere, & se purgare debet, Quæ attinent uiolentiam domus & personæ inuasiōē, uel Nobilis alicuius necem, seu uulnerationem iuxta tenorem Statuti per Regem Albertū super hac re conditi. De alijs uero iniurijs, ut puta de percussione aut uulneratiōe Plebei alicuius, Item de seminum uel frugū in agris, & graminū in pratis conturbatione, conculcatiōe, depastione, & alijs id genus minoris momenti cōmissis, Si alter alterū in hunc modū citauerit, quod scitu, mandato, & uoluntate illius aliqua istiusmodi iniuria per unū, uel plures Seruos non possessionatos affectus fuerit: Statuimus, ut qui iniuriā passus fuerit, iusticiā sibi ministrari a Serui uel pluriū Seruorū Domino postulare: Dominus uero Seruorū illam ministrare tenetur: si arrestati Serui apud Dominū suum per Nobiles & Ministerialē Terrestrem fuerint. Quod si uero inculpati de crimine unus uel plures cuiuspiā Domini Serui fuerint possessionati: illos Actor iniuriā passus, & nō Dñm illorum de cōmisso crimine in iudicio & foro cōpetenti conueniet.

Qui serui, prætereaq; aliæ psonæ pos-

sunt sponione fidei, a Rege, uel ab alio, obligari. Lex xij.

u iij

Ita postue-

sigism. Crac. 1540
Idem libr. 1. capit. 2.
art. 9. de iudicij Re-
gijs &c. & alibi.

Ita postulantibus subditorū nostrorū ratiōibus, decreuimus, ut nullus Nobilis noster sponcione fidei per nos obstringatur, nisi lure uictus: secus erit in exercitio rei Militaris, & ubi nobis uel alicui subditorum nostrorum actio interuenerit cū seruitore, factore, administratore, aut subdito suo. Et ubi Reip. causa aliquid sit contra quēuis agendum.

**Capitan. Iocorū saluos cōductus Terri-
genarum Ciuibus, Oppidanis, Seruis, aut Kmetonibus non dabūt cō-
tra Dominos, illorumue subditos: prāterquā inter ipsos Ciues:**

Sed unicuiq; cōquerenti patrociniū iuris debet. Lex xiiij.

Quam uide Libro 3. Capitulo 13. de Treugis pacis.

Albertus.

**Serui non horatim, nec dietim, neq; se-
ptimanatim, sed annuatim in Ciuitatibus cōueniantur.** Lex xiiij. 99.

Quæ supra Capitulo 16. de Ciuitatibus videatur.

sigism. Petr. 1523.

Porro vagi intra tridui sine seruittio in

Ciuitatibus manentes, per Ciuile, uel per illorū bonorū ad quæ diuer-
tunt Officiū captiuentur ad laborandum. Lex xv.

Quæ supra Cap. 16. de Ciuitatib. & Cap. 17. Art. 7. de Vagis videatur.

Sed quicūq; Terrigena seruos illiberos

ac fugien. retinet, neq; eos in Curia Regis uiciniori manife-
stat, ei cuius sunt cū pœna xv. restituit. Lex xvi.

Iagello Cracouia &
Varia 1423.

**In Lege Imperiali cōtinetur, quod Serui illiberi, aut ancillæ, non pos-
sunt, nec ualeant de manibus Dñorum suorum liberari, nisi per eosdē 47.
fuerint manumissi & libertate donati. Sed quia multotiens tales illibe-
ri manus suorū Dñorum subterfugientes, & euadere uolentes, apud
alienos Terrigenas & uicinos latitāt & obseruātur: Et sic tali modo Do-
minos suos postponentes & euadētes, ad propria (non) reuertuntur:
Ex quorū fuga Domini non modica damna percipiūt, ac si hereditatē
perderent: cum Seruos illiberos Dñs ubi uult locare potest, acquirendo
hæreditatē nouam per ipsos erigendā. Vnde si apud aliquē tales de cæ-
tero latitabunt, aut seruabūtur: Idem debet eosdem retinere, & in Cu-
ria proximiori Domini Regis protestari. Quod tales habet retentos &
seruat. Quod si ille facere omiserit, & Dñs seruorū per testes approba-
uerit contra ipsum illiberum Domino, cuius fuerit, soluere tenebitur,
cum pœna pyathnadzyesta.**

Quod si qs alienū seruū captiu. L. xvij

Quæ Libro 3. Capitulo 11. Artic. 5. de Termino facionato videatur.

De pastore Ouium. Lex xvij.

Quam uide Libro tercio Capitulo 11. Artículo 5.

Filijs, famu-

Filij, famuli, ac seruitores kmeton, sine

arrestatione in Terrestri, Actorum positione, uel Castren.

Iudicijs repetuntur. Lex xix.

Quam vide Capitulo 17. de Kmetonibus Articulo 8.

Si Serui furem insequi nollēt, aut in se- *Kazimirus Vislicia.*

quenti infamiam obijciāt, infames sunt habendi. Lex xx.

Quæ Libro 3. Capitulo 12. Articulo 4. videatur de furtis.

Quod si Vladarius seu familiaris de a- *Kazimirus Vislicia.*

liquibus rebus ablati culpatur, cū sex testib. se expurgāt. Lex xxi.

Quæ Libro 3. Capitulo 12. Articulo 4. de furtis videatur

Ad Ius Spirit, miser opari⁹ ptin. L. 22.

Quæ Capitulo 4. Artic. 8. de causis fori Spiritualis videatur.

sigism. Crac. 1543.

C A P I T V L V M X I X.

De Vagis, ac Philistæis,

C O M M E N T A R I V S.

Q Vando quidem Respub. aliter stare nequit, nisi ut quisque certo generi vitæ sit addictus: Iure igitur nostro Ciuili, Vagi sunt serui omniū ad quorum bona seu Iurisdictionē perueniunt, ne scilicet hinc inde vagantes, pacificis hominibus insidiantur, & velut morbi hæc vel illa Reipub. membra infestent, quæ iuuare suo itidem labore ac industria debebant. Ac proinde Leges de Vagis, velut Reipub. morbis, curandis, atque corrigendis æditas, vide supra Libro 1. Capitulo 12. Artic. 18. de Officio ac potestate Capitaneorū in Vagos, & profugos: Item Capitulo 16. Articulo 6. & 7. de Ciuitatibus: Item Capit. 17. de Kmetonibus Articulo 6. 7. 9. Item Libro 3. Capit. 1. Artic. 1. de Nobilitum fundis. Quod si Leges nostræ tantopere animaduertunt in Vagos & ociosos homines gentis nostræ, etiam si ii vel bellicis vel domesticis vsibus sese interdū accōmodant: multo magis in Philistinos, Cyganos apud nos vocitatos, ex instituto vitæ vagos ac erroneos animaduerrere debuerāt: ne videlicet tanta impunitate quos cum ꝑ diuertunt furentur, hominibus simplicibus dolis atq; omnibus præstigiis imponant, & victum qui tantū operariis debetur ementiantur, ac præripiant, sepe etiā vi prædentur: ne scilicet illud Satyrici Poetæ in leges nostras, quadret.

Vagi omnium sunt serui.

Vagi Reipublicæ sunt morbi.

Philistini quoq; essent alicui in Republica operi addicendi.

Dat ueniam coruis uexat censura columbas.

Aut illud Dauidis, quod absit, videbas furem currebas cum illo, & cū adulteris ponebas portionem tuā: Quam notam ut effugiamus, omnino isti ipsi circulatores ac circūscriptores cōpedibus essent ad opus aliquod rusticū, vel mechanicum, aut publicū alligandī: ne in Repub. nostra potiore sint conditiōe externi quā indigenæ, Philistini quā Poloni, & impunitas nostros quoq; operarios ad societatem illorum amplius etiā sollicitet. Nam quod se conditiōe nescio cuius pænitentiae ex professo vagari asserunt, plane mentiuntur, & quā veterem Adamum exuerint, in fidemq; mediatoris Christi sint erecti, prætereaq; ad bona opera re-

Philistini falso pœnitentiam oberrationibus suis prætexunt,

gnare cum Po

gnare cum Politicis vitæ Officiis, sed in illis maxime exerceri: si quidem & pri-
mi parentes nostri mox post acceptum Euangelium de semine muliebri caput ser-
pentis contrituri, Adam quidem ad operandum terram in sudore vultus sui: Aeva
vero ad pariendos liberos in dolore, ex præcepto Dei ab Cherubin gladio pulsi
abierunt: ita ut Philisteos hic prætexus excusare nequeat, quin alicui
generi vitæ addicantur, societatesque hominum labore suo iu-
uent, a turbandis autem illis omnino abstineant.

CAPITVLVM XX.

De Mendicis.

P R A E F A T I O.

Quia nullus mortalium in eo felicitatis gradu constitit, quin si arbiter nostræ
vitæ velit, redigatur ad bacillum & manticā: ac sit inops Irus, qui modo Cre-
sus erat: Idcirco nihil humanius, nihil vtilius, nihil denique sanctius in Republ.
constitui poterat, quā Xenodochia, Ptochotrophia, Gerontotrophia, Nolotro-
phia, Orphanotrophia, ac Brephetrophia, & id genus alia loca pietatis sunt in-
stituta: in quæ quidem, velut ex pelago sauiantis fortunæ in portum, peregrini,
pauperes, senes, ægroti, orphani, & infantes expositi, prætereaque furiosi, demen-
tes, leprosi, contagiosi, perpetuisque morbis obnoxii, & si quæ sunt aliæ misera-
biles in Republ. personæ reciperentur: neque enim sacrificia, sed misericordiā
vult Dominus: quā quia amici Iobo, diues aut Lazaro non præstiterunt, horren-
do exemplo sunt damnari: quin & Christus Iesus, qui etiamnum in personis ve-
rorum pauperum peregrinatur, alget, esurit, sitit, & tenetur captiuus, ipse sibi esse
bene, vel male factum in die tremendi Iudicii recogniturus est. Quod quidem
cum ira sit, certe mirum videri debet, quod in nostra gente (humanitatis alioqui
nomine ubique cōmendata) inhumanitas ea esse cernitur, quoniā illud omne
genus inopum ad certas domos, quarum plurimæ sunt, non recipitur, vel saltem per
Magistratus non cogitur: sed partim viciatim & ostiatim mendicantes cernas, par-
tim in fimo & luto ulceribus plenos, non raro etiam validos iacere, & clamoribus
prætereuntes discruciare videas, & audias: cum & veris tantum ac indigenis pau-
peribus illud beneficium maxime impendendum erat, & curati, vel validi ad alia
quod opus pœnis etiā erant adigendi: utque ex illorum grege omni petenti dandum
est, ita pessime facit, qui pietate sua falsis pauperibus ad ignauiam primus occasi-
onem porrigit: vtilius enim esurienti panis tollitur, si de cibo securus cōmunia
vitæ Officia deserat, quā eidem frangitur, ut seductus aliis oneri esse incipiat. In-
ferendi itaque essent in eā rem oculi Episcoporum, & Magistratuū, ac omnes ve-
ri & indigenæ pauperes in domos essent recipiendi, vestiendi, pascendi, potandi,
& visitandi: cōtra suppositicii & alienigenæ (nisi pro his causa iusta subsit) pel-
lendi, & operibus mancipandi: Caput autem eius reformatiōis esset si Magistri Hos-
pitalium & domesticos sæpe lustrarent, ac distinguerent: & de vicis vere ægro-
tos ad Hospitalia cōpellerent, Planos autem illos hominibus illudentes foras pelle-
rent: Et si præterea hebdomadatim rationē eleemosinæ facerent Parochis: tan-
ta scilicet impietas est carnem despiciere nostrā in fratribus, ut pauperes neglex-
isse, sit occidisse: illis etiā aliquid subtraxisse, sacrilegii instar esse censeatur. Ne
ergo ipsimet Magistri ac seniores Epulonē, vel Iudā imitentur caueāt:

alter enim istorum ob Lazarum neglectum post mortem sepultus
est in inferno, alter vero ob furta eleemosinæ, Chris-
tumque proditum suspensus crepuit medius.

Mendici qua

Hospitalia sanctissi-
mo consilio sunt in-
stituta.

Christo in persona
uerorum pauperum
benefacimus, vel nō.

Mendici veri essent
in hospitalia recipi-
endi, erronei autem pel-
lendi.

Magistrorum hospi-
talium Officia.

Mēdici qua ratiōe in Ciuitat. & Villis fouēdi ac distinguendū sint. Lex I.

Item cum uiderētur in hoc inclyto Regno nostro mendicantes laici & 103 fœminæ in tanta multitudine esse, ut dari nō possit Regnum, ludicio eorū qui multas orbis partes peragrarūt, frequentia continens mendicantiū tantā: inter quos plures cōstat laicos & fœminas bonarū uiriū esse, possetq; cōpetenter manuū labore uictū querere, dummodo illos & illas lex super id stringeret, nō uoluntas, per quā, seu ut uerius loquamur, desidiā quandā, ut primū in eis barbæ a mento dependēt, & cani uiderētur pili, postpositis domicilijs in eleemosinarū suffragijs, ac impetratiōibus residuū uitæ ponunt, scandala nonnunquā cōmittentes, nōnunquā uero ubi prece nō impetrant dolis obtinēt. ¶ Quapropter instar legū optimarū municipaliū in plerisq; Christianis dominijs sanctitarū, Statuimus, ut in Ciuitatibus, Oppidis, & Villis Regni nostri, non plures mendici habeantur, quā quot cōmunitates, & Domini locorū decernāt habendos: quibus in locis Ciuitatibus & Oppidis Cōsulatus pro tēpore existens, in Villis uero Plebani, sub quorū Parochijs Ville consistunt, & locorū Domini signa imponāt: sub illis ad designandū numerum eorum quos habēdos duxerint mendicatuos.

Iohan. Albertus Pen
triconie 1 4 9 6.

In Ciuitatibus & vil
lis sub certo numero
mendici habendi sub
signo Plebanorū aut
Consulum mendica-
turi, de eodē fol. 119

¶ Qui uero absq; signis reperientur, decernimus ad seruitia capiēdos, aut in manus Capitaneorū nostrorū tradendos, a quibus illos pro laboribus Castrorū nostrorū Turcis & Tartaris cōmetaneorū, fossatarumq; successiue recepturi sumus. ¶ Poterint tamē & ualeant Dñi locorum, his quos emeritos, ac ad nulla Iuris Officia ualentes cognouerint, suas ad peregrinandū testimonial. literas cōcedere: sub quarū emunitate etiā signa nō habētes admitti debeāt, ubiq; eleemosinas petitori.

Absq; signis mēdicantes captiuentur ad labores castrorū, huius mentio libr. 6. capit. 1. de re Militari.
Domini locorū mēdicaturis literas dābūt, de quo etiam libr. 3. capitul. 1. articul. 6. fit mentio.

CAPITVLVM XXI.

De Iudæis.

P R A E F A T I O.

TAmetsi vniuersæ creaturæ de summa Dei prouidentia testificetur abunde, Iudaicus tamē populus singularem curā illius de genere humano declarat: Nam que summæ beneuolentiæ, ac furoris sui argumēta, in hac fere vna gente Dominus edidit, & omnibus gentibus seculorū omnium fecit testata. Si quidē de Iudæis dicit Esai. 5. Vineā Domini exercitū domus Israel est, & vir Iehuda plantatio delectationū eius: testeturque alibi Dñs per Prophetas sollicitudinem suam de illa, inquit, etiā si mater obliuiscatur infantis sui, aut uirgo ornamentorum suorum, aut sponsus sponsæ suæ: se tamen non obliturū esse Israelis: Sed quid ergo est, quod hæc Vineā tantopere sit desolata, isti que filii, ac etiam sponsæ, sint nūc

In Iudaico populo
singularis Dei prouidentia apparet.

Cause beneuolentia
Dei erga Iudæos as
ira.

se, sint nunc in cōspectu Domini pro spuris, ac pro repti diis. Expectauit quippe Dominus, vt faceret vnas. & ecce labrūscas: expectauit iudiciū, & ecce oppressio: expectauit iusticiam. & ecce clamor: dereliquerunt enim Deum Sabaoth, & secuti sunt deos alienos: a planta pedis vsque ad verticem capitis, nō fuit in eo sanitas: Prophetæ prophetauerūt mendacium, Sacerdotes applaudebant manibus, populus autē secutus est illos: Sacerdotes nō dixerunt, vbi est Dominus: & qui tenebant Legem non cognouerūt Deum, sed & pastores præuaricati sunt in illum. & Prophetæ vaticinati sunt in Baal. & secuti sunt ea quæ nihil prodesse potuerunt. Quia Reges, Principes, Sacerdotes atque Prophetæ eorū dicebant ligno pater meus es tu: & lapidi tu me genuisti, atque sic iuxta numerū Ciuitatū fuerunt dii Iehuda, vt dicit Ieremias. Corruit itaque Ierusalem. & Iehuda cecidit: eo quod lingua atque conatus eorum fuerint contra Dominū, vt exacerbarent oculos Maiestatis eius: peccatum suum sicut Sodoma prædicauerūt. & nō cælauerunt: Ita iniquitates diuisionē fecerūt inter illos & Deum Sabaoth: peccataque illorum absconderunt faciem eius, vt non exaudiat. Quin etiam postea quam nulla spes correctionis in illis superfuit, misit Dominus (inter alios) Prophetam suum Esai. ad eos dicens, vade. & dic ad populum istum, audiendo audite, & ne intelligatis: & videndo videre, & ne sciatis: Obstina cor populi huius, & aggraua aures eius, atque oculos eius obline, ne forte videat oculis suis, & audiat auribus suis, & cor eius intelligat, & si conuerteretur sanatio fiat ei: idque donec deuastatæ fuerint Ciuitates. & fuerint absque habitatore, & domus absque homine. & Terra redigatur in solitudinē. Non solum quippe misera gens male dicta legis in se tot præuaricationibus accersiuit, de quibus omnes Prophete clamant, verum etiam Messiam Iesum primis parentibus statim post peccatū nomine Iemini muliebris, deinde Abraham. ac Dauidi illique promissum, cū omnibus beneficiis sui Euangelii repudiauerunt, ac postremo immanissime crucifixi: propter quod extremo fere supplicio, quasi ad petram allisa. ac in exemplū ineffabilis gratiæ, ac horrendæ iræ per omnes gentes dispersa est. Cum autē tot calamitatibus exilii ac seruitutis admoneri debuit, vt rediret ad cor: legisque maledictis oppressa ex gratia iusticiæ expeteret: etiānum fremit aduersus Dominū. & ad uerbum Christum eius: cum ipse sit filius Dei, in Zion prædicans præceptū Domini: quem quidē filium, quia suscipere ac osculari noluit, dedit ei Dominus nos omnes gentes in hereditatē, & terminos Terræ in possessionem: ita Christus in offendiculum Iudæis, in lucem autē nobis gentibus datus est: vt iam non tantum notus sit Dominus in angustiis Iudææ, verum magnum sit eius nomen in gentibus, ab ortuque Solis vsque ad occiduum laudabile sit nomen Domini, & omnis lingua confiteatur Deum patrem. & quē ille misit Iesum Christum. nouæ. & cū e sursum est cœlestis Ierusalem. ex uinis lapidibus architectū: peccatiue ex lege, ac gehennæ ex maledicto. pro nobis triumphatorē. ac Dñm: ita, vt iam neq; lex acculans. neque peccatū condemnans. neque mors absorbens nobis dominetur: sed per Euangelium in spem vitæ eternæ erecti, gratias agamus ei qui nos de potestate tenebrarū redemit, asseruitq; in filios Dei ac Regni cœlestis hæredes: nō ex meritis nostris, quæ nulla sunt: sed ex misericordia sua, cuius non est numerus: nō ex operibus, inquam, quæ fecimus nos, sed gratis ex fide in ipsum Christum mediatorem Dei & hominum, qui iustificat nos: & qui, vt dicit Esai. reputatus est cōtemptus, cæcus. mukkeh elohim. i. percussus Deus, atque afflictus: Ipse vero vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus propter scelera nostra, super quo Dominus posuit omnes iniquitates nostras, qui etiam expers omnis doli quasi pecus ad occisionem ductus est, & quasi ouis ante tonsorem suū non aperuit os suum, quin etiā pro iniquis (crucifixoribus sui) rogauit. Itaque Christus Iesus postquā Israel cæcus offendit, inuentus est ab his gentibus qui illum non quaesierunt. & qui populus eius non erat, factus est populus ipsius misericordiam consecutus. Quo circa, pro eo, quod Prophetarū oracula. & Apostolorum oculi

Christus lapis offensionis Iudæis, salus autem gentibus.

Esaiæ testimonia de passionē Christi.
Ita Petrus Galatinus transitulic lib. 8. cap. 14 de uicinis ueritatibus ac fidei catholice disputans contra Iudæos.

lorum oculi

lorum oculata testimonia a Iudæis accepimus: hoc tempore illorum patrū pro-
 trimentis, ac iam omnium gentiū seruis, vicissim dicimus: Venite, & ascendamus *Gentes conuerse hor-*
 in montem Domini, in domum Dei Iacob, & instruet nos de viis suis: quoniā de *tantur Iudæos, ut ad*
 Zion exiuit Lex, & verbum Domini de Ierusalem: domus Iacob venite, & am- *Christum ueniant.*
 bulabimus in luce Domini Dei vestri: neque tamē volunt nobis duces esse, ne-
 que comites: ut scilicet omnis sanguis veniat super illos, & sint inexcusabiles,
 quia cum luximus, non planxerunt nobiscum: neque cum cecinimus illis, salta-
 uerunt: sed odio maligno Christi fascinati videntes nō vident, audientes nō au-
 diunt, aggrauatumque cor gerūt, ne intelligant, & sanentur. Quia vero hæc brus-
 ta sanguine Abraham, & legis possessione gloriātur insolentissime: habeant sane
 quo se præferant nobis, si Dñs Deus antequā fuit Abraham ad Abel non res-
 pexit: si Enos non inuocauit nomen Domini: si Henoch non tulit Dominus: si
 Noe non inuenit gratiam corā Domino: si Lot non excepit Angelos hospicio:
 si Iethro Sacerdos Madian, focer autē Moyse non obtulit holocausta Domino sus-
 per liberatione Israel: si Rahab non agnouit Deum Israelis suum esse Deum: si
 David Ruth Moabitidis non fuit pronepos: & si Iobis sanctimoniā non ipse
 met Deus corā Satana prædicauit: Si Niniuitis quoque conuersis non est mis-
 fertus Dominus: si denique Malkizedek non fuit Sacerdos Dei altissimi, a quo
 Abraham etiā accepit benedictionē: & si præter ea ipse Abraham non in præ-
 pucio inuenit gratiā: & si non iam ex nobis gentibus, quasi ex lapidibus, Domi-
 nus fecit ipsius Abraham filios, ut idem vere pater multarum gentium sit, atq; so-
 re dicebatur. Qui enim ex promissione atq; ex fide Christi sunt, ii tantum pro-
 prie in semine Abraham censi debent: successio enim beneficium promissionis
 est, non sanguinis: alioqui Ismael in filiis Abraham, & Esau in filiis Isaaci propter
 circumcisionē reputandi erant: Nūc autē in Isaac & Iacob resedit benedictio,
 Ismaele & Esau reiectis: ut planum sit Iudæos quoque a promissionibus excidisse
 ob perfidiam, quoad Deus misereatur illis, eos resuscitet, & ouili suo aggreget, ne
 in tam clara luce beneficiorū Christi caligent. CIRCVMCISIO si quidē,
 Iusticiæ illius quæ Abraham cōrigit ex fide erat signaculum: ut scilicet vnus A-
 braham pater esset præpucii & circumcisionis. Quod si circumcisio fide Christi
 caret, signū est, sine re: ut Hedera suspensa vino sublatō. Iam etiā vniuersa LE-
 GIS SACRIFICIA Sacerdotio Christi secundum ordinem Melchises-
 deci instituto, ut vmbra veritati, cesserunt: partem quoque Legis MOR-
 ALIS, & si naturæ nostræ, nisi esset corrupta, insit, testimonio tamē Christi Iohā.
 7. nemo fecit. IUDICIALIS autē pars Legis arbitrio Regum & gentilium
 legum cōmutata est: ita ut Iudæi legem habentes, viuant extra legem: & tamen
 ex illa iusticiam sectantes, ad iusticiam nō perueniunt: quod enim illam factis
 non præstāt, ad cōdemnationem suā, ipsam iactant: ut si fures funem, quo pende-
 ant, superbissime ostendent. Quorum postremū si negant, Cōstitutiones quoque
 infrascriptæ eos vanitatis ac mendaciū redarguūt: & quod nō solum Sacerdote,
 verum etiam Rege ac Iudice careant, ac sinē lege sua viuant, apparet.

Et si autē Iudæi Rerumpub. sint ipsissimæ pestes, nam religiōis, immo Dei nos-
 tri sunt professi inimici ac blasphematores: in Politia etiam Ciues scenoribus
 exugunt, in cōtractibus simplices circumueniūt, victum præripiūt inopibus: ne-
 que se tātum, uerum etiam Moneta circumcidūt, efferūt, conflāt, & tāquam cas-
 nes famelici circumeūtes Ciuitates, nihil non audēt, ut ex alienis dispēdiis sua fas-
 ciant cōmoda, ut se ab interitu, inopia, & seruitute vindicēt: Nihilominus in Re-
 pub. Christiana, ut Zizania in tritico, ferēdi sunt: nō tam quod suum quæstum
 Principibus faciāt (magno etiam Reipub. damno id cōstat) verum potius quod
 pro exemplo gratiæ, & iræ Dei, versentur inter nos: quodq; nos oleastri existe-
 tes in illorū hæreditariam stirpē insiti simus, ipsis quasi naturalibus Oliuæ ramis
 præfractis: ab illorūq; Patriarchis, & Prophetis, Legē: deniq; a Messia, & Apo-
 stolis Euangelium recepimus, ita, ut nihil solidi, nihil veri, nihil sancti in religiōe
 quodq; nostra

*Multi in præpucio
placuerunt Deo,*

*Qui in semine Abra-
hæ censi debent,*

CIRCVMCISIO.

LEGIS sacrificia.

Pars Legis Moralis.

Iudicialis pars legis.

*Quamquam Iudæi
sint Rerumpub. pes-
stes, ferēdi tamē sunt*

*Quæ utilitas ex Iudæis
ad nos deriuatur.*

*Iudei conuertentur
ad Christum.*

Esa. 59.

Esa. 60.

*Signa & causa, quæ
Iudeis persuadeant
Messiam uenisse.*

Gene. 3.

*Zarobh hebraice. i.
semen eius: in qua d-
ctio punctus huius
ra inclusus ad semen
mulieris referri debet
re significat.*

49.

Esa. 60.

Malach. 4.

Psalmo 86.

Esa. 60.

Esa. 66.

quoque nostra esse censeamus. quod quidem ab ipsis Iudeis per præceptum, exemplum, aut saltem analogiam fidei non sit profectum: quodque promiserit Deus se illos sub vesperam, hoc est, sub finem mundi ad communem nobiscum Messiam conuertiturum: si enim Dominus gentes sine fœdere, sine lege, ac bonis operibus, in donum salutis æternæ vocauit, certe non est abbreviata manus Domini, ut Israel etiam saluare nequeat: neque est aggrauata auris eius, ut non exaudiat: & redemptorem, qui iam in Zion, & ad eisdem qui iam in Iacob ab iniquitate resipuerunt, excipiant: surgent ergo Iudei ac illuminabuntur, quoniam venit iam Lux eorum, & gloria Domini super eos orta est. Quod quidem ne cæcitas eorum negare audeat, istuc ipsum pro signo certissimo habeant, quia iam semine solius mulieris, vel ut dicit Esa. Virginis venit Christus Iesus: cuius quidem Natiuitas primo in genere fuit proposita, post ea per Abraham ad certam gentem restricta, tandem per Iacob Patriarcham ad Tribum Iehuda fuit alligata: ac proinde Diabolus de aliis populis & Tribubus securus, mirabili crudelitate ac insidiis hanc unam lineam ex qua Christus erat nasciturus persecutus est, donec Christi tempore ad extremam medicitatem fuit redacta, factaque tanquam desperatus truncus, unde nec folia nec fructus expectantur, ut etiam pauper Maria longe ab Ierusalē in ignobili Oppido Nazareth vixerit: quæ quidem cum ab Abraham de Tribu Iehuda per Dauid certissime descendat, in eius semine sunt benedictæ omnes gentes, aut alioquin in nullo alio: omnes enim alii Abraham & Dauidis posterii persequerentur, non autem conuertebant gentes ad Dominum: si quidem hoc beneficiū a solo Christo erat gentibus expectandum. Cuius quidem calcaneo Saran ita insidiabatur, ut recens natus præ Herode fugeretur in Aegyptum: Ad similitudinē etiam Aeuæ in crapula, auaricia, & superbia secundum humanitatis calcaneum tentatus, scripturis quasi signis collatis tetratoris caput contriuit, nihilominus ab instituto victum non reiecit, non longe enim post prælium aduersarius redintegravit, sed tanto insidiosius quanto potētius: actus enim in furorē Iudæorum Pontificibus, senioribus, ac discipulo eiusmet Iuda, illum cruci affixit: ignarus consilii Dei, qui tanto gloriosius vincere solet, quanto violentiores hostes sibi deligit ad prælium: ut etiam Pharaonē, Item Herodē, Annam, Caiapham, & Pilatum omnesque omnium ætatum Nerones in id indurasse credatur, quo ex acriore pugna illustrior victoria reportaretur: agnoscatque Dominus vir pugnator, & omnipotēs nomē eius. In hoc itaque semine Abraham repromisso, iam sunt benedictæ omnes gentes: ablatum est quoque sceptrum de Iehuda, & Scriba, seu Legislator de fœmore eius, quia venit Shiloh, i. Messias, & ipsi aggregati sunt populi: & gentes iam venerunt ad lumen ipsorum Iudæorum, & Reges ad splendorem eorum orientē: ut iam ab ortu Solis usque ad occasum magnū & terribile sit nomen Dei in nobis gentibus, & in omni loco incensum offeratur nomini Dei atque oblatio munda, vel Dei ipsius apud Malachiam testimonio omnes (inquit etiam Dauid) gentes quascunque fecit Dominus venerunt iam, & adorauerunt Dñm & glorificauerunt nomē eius: ut Turcæ etiam ac Scythæ confiteantur Christum Virginis Mariæ filium, Spiritūque Verbum, ac mentē Dei fuisse, miraculaque omnia quæ in Euangeliiis legimus fecisse credant: Diuinitatis gloria, & passionis ignominia, quæ duo carnales capere non poterant, exceptis. Propterea miseri Iudæi leuant per circuitum oculos suos, & nisi sint cæci, videant, quia omnes gentes congregatæ venerunt ad Ciuitatē illorum, quæ non angustiis urbibus alicuius, sed orbis totius sinibus clauditur, & illā ædificauerunt, atque impleuerunt: assumpsitque iam sibi Dñs ex gentibus Sacerdotes, & Leuitas: nec iam amplius Sol per diem, & splendor Lunæ per noctē, sed est Dñs in lucē, & Deus in gloriā illorum perpetuā: clammemusque omnes, Pater noster qui es in cœlis: & gloria in excelsis Deo. Quod si illi ad nos, immo ad suā hereditatē, quasi postliminio ex captiuitate, reuerti nolunt: & quod pater nos, velut prodigū filium receperit, indignatione fremunt: nobis quidem triste erit carere coheredibus vineę cœlestis, fratribusque natu gradioribus orbari: at ipsi tãto iustius se perituros sciāt, quãto diligentius Dñs Deus eos per Pa

triarhas, per

triarchas, per Prophetas, ac per ipsummet filium suum, per Apostolos, per nos denique gentes, velut eorum abortivos fratres quibus nunc seruiunt: reuocari ad salutem, in solo Christo parabilem.

ARTICVLVS I.

Ea fuit maiorū nostrorum tam in gestis suis, quam in Legibus scribēdis, incuria: vt IOHANNES A L A S K O Archiepiscopus Gnesnē. & Alex. Rege Regni Cancell. qui primus Leges Regū Pol. ordine, quo ab vno quoq; Legislatore conscriptæ sunt, euulgauerat, scripserit, infrascriptas BOLES LAI de Iudeis Cōstitutiones primas fere omnium in Polon. Leges extitisse, ad Iusticiam inter Christianos & Iudeos Regnicolas cōseruandam, cuius quidē Priuilegii autoritas quoniam ad priuatū Terrarū Maioris Polonię Dominatū, & non ad vniuersas Regni Terras referūt (Neque enim Monarchię Boleslaus presuit). idcirco tantū per Magnū K A Z I M I R V M fuerūt confirmatæ: A L E X A, aut Rex quamuis illi per Iudeos interponeretur, promittereturque Auri vis magna, easdē confirmare noluit. Sequitur itaq;

163 Priuilegiū libertatis & Iuris Iudæorū

164 per Boleslaum Ducem Maioris Polonię Protauum Kazimiri Magni
165 Polonię Regis in Kalisz in crastino Assumptiōis Virgin. Marię, An-
166 no Dñi M. CC. Ixiiij. editum. Tandē Cracou. in die beatorū Dyo-
167 nisi & sociorū eius, Anno Dñi M. CCC. xliij. per dictum Magnum Kazimirum Regem Polonię, & eiusdē Boleslai pronepotē confirmatum. Quod nos A L E X A N D E R Rex nō confirmādo confirmatione speciali, sed ad cautelam defensiōis contra Iudeos, Priuilegijs Regni in istū codicē cōgestis ascribi mādauius, atq; sic eius sequit̃ tenor

Non cōfirmatur statim. hoc per Regem sed propter cautelam hic inscribitur.

Boleslai Ducis p Iudæis Cōstitutiones

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ne decreta Regia cū fluxu tēporis a memoria deciderēt hominū, digne prudentū ratio stabiliiuit, ea apicibus literarū propter futurorū noticiā cōmendare. QV Apropter nos Kazimirus Dei gratia Rex Polonię, Nec non Terrarum Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cuiouię, Pomera- nięq; Dñs, & heres. Noticię uniuersorū tam præsentiū quā futuro- rum præsentiis declaramus. Quod cum nostrā nostrorūq; Baronum præsentiā accedē. uiri idonei nostriq; fideles Iudæi Terrarū nostrarū nobis Priuilegiū Ducis Boleslai diuę memorię quondā Ducis Polonię Protai nostri chariss. super Iuribus suis ostēdissent, supplicarūt humi liter, ut ipsum Priuileg. nostro Regio insigni innouare & cōfirmare dignaremur: Priuilegij aut̃ eiusdē de uerbo ad uerbū talis tenor extat.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Humani generis actiones nisi uigeant uoce testium, aut testimonio literarū celeriter transeunt, & prorsus a memoria relabuntur. Igitur NOS BO- LES Laus Dei gratia Dux Maioris Polonię notū facimus tam præsentiis quā futuris, ad quorū noticiam deuenit præsens scriptum. Quod Iudæorū nostrorū per totum districtū nostri Domini cōstitu-

Tantummodo in distri-ctu Maioris Polonię censendū est istud Priuilegium obseruan- dum uti declarat hoc in prohemio Dux Boleslaus.

torum, Statuta & Priuilegia, quæ a nobis obtinuerūt, de uerbo ad uerbum, prout in sequenti serie cōtinentur, taliter duximus declaranda.

**Christian. nō debet admitti ad testimo-
ni, cōtra Iudæ, nisi pbet p Iud, & chris.**

Primum quidē Statuimus, ut pro pecunia, aut pro quacūq; re, mobili, uel immobili: aut in causa criminali, quæ tangit personā, aut res Iudæi: nullus Christianus contra Iudæum nisi cum Christiano & Iudæo in testimonium admittatur.

**Si Christ, p pignorib, citat Iudæ, & ille
nō cōfitetur, Iudæ⁹ p Iuramēt. euadat.**

Item si Christianus Iudæum impetit, asserens quod ei pignora sua obligauerit, & Iudæus diffitetur, & Christianus Iudæi simplicibus uerbis fidem noluerit adhibere: Iudæus iurando super equiualente sibi oblato suam intentionem probabit, & transeat absolutus.

**Si pro minori pec. asserit Christ, se Iu-
dæo pign⁹ obligas, Iud, p Iuram. pbet.**

Si Christianus obligauerit Iudæo pignus, asserens quod Iudæo pro minori pecunia obligauerit quam Iudæus confiteatur: iurabit Iudæus super pignora sibi oblata, & quod iuramento probauerit, Christianus ei soluere non recuset.

**Si Iudæus dicat Christiano se aliquid
mutuassee, Christ, iuramēto se expurga.**

Item si Iudæus Christiano testib. nō assumptis dicat se pignus mutuassee, & ille negauerit, sup hoc Christian. solius sui iuramēto se expurget

**Iudæus p pignore oīa pōt recipere, ex-
ceptis uestib, sacris, & madefact, sāguin.**

Iudæus recipere poterit nomine pignorum omnia quæ sibi fuerint obligata, quocumq; nomine uocentur, nulla de his requisitione facta, exceptis uestibus sanguinolentis, & madefactis, & Sacris uestibus: quas nullatenus acceptabit.

**Iudæ. cōtra chris. iurab, q nesciebat pi-
gnus furatū, aut ablat, dū obligabat ei.**

Item si

Item si Christianus impediret Iudæum, quia pignus quod Iudæus habet ei furtim, uel per uolentiā sit ablatum: Iudæus iuret super illo pignore, quod cū recepit furtim ablatū uel raptim ignorauerit: hoc in suo iuramento implicito, quanti sit pignus huiusmodi obligatū probabit: & sic expurgatione facta Christianus sortem & usuram ei persoluet, quæ medio tempore accreuerunt.

Si Christianus aliqd apud Iudæū impignorauit, & Iudæus suū cū illo amittit: iurabit Iudæus, & absoluet a petitis.

Si autē Iudæus per casum incendiū, aut per furtum, aut per uim res suas cum ablati sibi pignoribus amiserit, & hoc cōstiterit, & Christianus qui hoc obligauerit nihilominus eum impedit, Iudæus iuramento se proprio absoluet.

Ciuitas nil agat cū Iud. nisi Princ. uel Palat. p reatu uero pson. sol. Princ. iud.

Item si Iudæi inter se de facto discordiā mouerint aut guerram, Iudex Ciuitatis nostræ nullam iurisdictionē sibi uendicet in eosdem: Sed nos tantummodo, aut noster Palatinus, uel eius Iudex iudiciū exercebit: Si autem reatus uergit in personam, Nobis tantūmodo hic casus reseruabitur iudicandus.

Pro uulnere Iudæi pœna debetur Principi & Palatino ac læso.

Item si Christianus Iudæo uulnus qualitercūq; inflixerit, reus nobis & nostro Palatino pœnam soluat, secundū quod nostram gratiā poterit inuenire nostræ Cameræ deferendā: & uulnerato satisfaciatur procuratiōe uulnerū, & expensis: ut Iura Terræ nostræ requirūt & exigūt.

Pro capite Iudæi pœna debetur Principi uidelicet confiscatio bonorum.

Item si Christianus Iudæū occiderit, digno iudicio puniatur, & omnia re. mobilia & im. mobilia in nostram transeant potestatem.

Pro plaga Iudæi non sanguinolēta, pœna debetur Palatino & læso satisfactio.

Item si Christianus Iudæum ceciderit, ita tamē ut sanguinē non effundat, per

Pro Nobili uero capite tantum 120. pro Kmetonis aut tantum 10. Marce pec. dantur. O iniquitatē cōstitutionum.

fundat, per Palatinum requireretur secundū Terrę nostrę consuetudinem ab eodē, & percussio seu læso satisfaciat, quemadmodū in Terra nostrā est consuetū. Si uero pecuniā habere non poterit, idem pro cōmisso, sicut iustum fuerit punietur.

De Teloneo a Iudaeis exigendo.

*Iudæi liberū transiū
per Regnū habituri
Teloneis solutis quæ
antiquitatis termino
muta dicuntur.*

Ubi cumq; Iudæus Dominiū nostrum transierit, nullus ei aliquod impedimentum præstabit, nec molestiā inferat, aut grauamen: Sed si aliquas merces, aut aliquas res duxerit ex quibus muta debeat prouenire: per omnia mutarū loca ipse quoq; Iudæus non nisi debitam soluat mutam: quam solueret unus Ciuium Ciuitatis illius in qua Iudæus eo tempore commoratur.

De ductione Iudaeorum mortuorum.

*Iudæis funus ducen-
tibus nihil Teloneis
exigatur, alias exas-
tor ut prædo puni-
etur.*

Si Iudæi iuxta suam consuetudinē aliquē ex mortuis suis, aut de Ciuitate in Ciuitatē, aut de Prouincia in Prouinciā, aut de una Terra in aliam deduxerint, nihil ab eis per Notarios nostros uolumus extorqueri: Si autē Notarius aliquid extorserit, ut prædo uolumus puniatur.

De dissipatione Cœmiterij.

*Christianus uiolans
Iudæorū Cœmiterij
grauiter puniatur et
bona sua cōfiscantur.*

Item si Christianus Cœmiteriū eorum quocūq; modo dissipauerit, aut inuaserit: uolumus ut secundū Terrę nostrę consuetudinem & iura grauiter puniatur, & omnia sua nostræ Camere proueniant, quocumque nomine nuncupentur.

Pro uolentia Scholæ Iudaeorum.

*Iactans super scho-
lam Iudæorum duo
talenta piperis Palati-
no soluet.*

Si aliquis temerarie iactauerit super Scholas Iudæorū, nostro Palatino duo talenta piperis uolumus ut soluat.

Item de pœna Iudicis cōtra Iudæum.

Pœna iudiciaria Iudæorū, talenta piperis.

Item si Iudæus Iudici suo in pœna pecuniaria quæ Vandel dicitur reus inuentus fuerit, pœnam talenti Piperis quæ ab antiquo est imposita, soluat eidem.

De cōtumacia Iudæi qua pœna puniatur.

*Iudæus pro contuma-
cia pro qualibet ci-
tatione pœnas soluat.*

Si Iudæus per edictum sui Iudicis uocatur ad iudiciū, & primo, & secundo non uenerit: pro utraque uice pœnam quæ consueta est ab antiquo, persoluat: Si ad terciū edictum non uenerit, pœnam quæ sequitur soluat Iudici memorato.

Si Iudæus Iudæū vulnerauerit, pœnā iuxta Terræ cōsuetud. Iudici soluet.

Item si Iudæus

Item si Iudeus Iudeum uulnerauerit, poenam Iudici suo secundum Terram nostram consuetudinem soluere non recuset.

De occulta Iudæi interfectione.

Si Iudæus clam fuerit interfectus, ut per testimoniū contestari nō possit: is qui eum interemit, si post inquisitionē suspectum habere ceperint Iudæi: Nos Iudæis contra suspectum Iudæi occisorē patrociniū iurisdictionis adhibebimus Iure mediante rei.

Pro occulta Iudæi interfectione si quispiam suspectus esset.

De violētia manuali in Iudæū, Ius Terræ poenam & Iudicium docet.

Item si Christiani alicui Iudeo manum iniecerint uiolentam, secundum quod Ius Terræ nostræ exegerit, punientur.

Percussor Iudæi Iure cōmuni aggrediendus.

De potestate Iudicis.

Item Iudex Iudæorum nullā causam mortā inter Iudæos in Iudiciū deducat, nisi fuerit per querimoniā inuitatus. ¶ Item Iudæi circa Scholas, uel ubi elegerint debent iudicari.

Iudæi iudicabuntur ex querela circa scholam.

De accrescentia usurarum.

Item si a Iudæo Christianus pignus suum absoluerit, usurasq; nō persoluerit, easdē si infra mēsem nō dederit, illis usuris accrescant usurg.

Mense decurso usurae debentur.

De hospitacione Iudæi.

Item nullum uolumus in domo Iudæi hospitari.

Iudæi neminem hospitabunt.

De literis & possessione bonorum immobilium.

Si Iudæus super possessiones, aut literas bonorum immobilium pecuniam mutuauerit, id quoq; ille cuius res est probauerit, Nos Iudæo & pecunias, & literarum pignus abiudicari Statuimus.

Mutuatio super possessiones & literas prohibita Iudæis.

De Iudæorum pueris.

Item si aliquis uel aliqua puerum Iudæis abduxerit, uolumus condemnari ut fur.

Puerum Iudæis abducens uti fur censeatur.

De potestate Iudicis.

Item si Iudæus receperit a Christiano pignus, & per spaciū anni tenuerit: si pignoris ualor mutuata pecuniā non excesserit, Iudæus Iudici suo pignus demonstrabit. Si uero pignus bonū non fuerit, Palatino nostro uel suo Iudici ostendet, uel postea uēdendi habebit libertatem: Si idem pignus antequā annus transierit suo Iudici demonstrabit, si quidem pignus apud Iudæū diem & annū remanserit, nulli super hoc postea respondebit.

Pignus per anni decursum non redemptum Iudici ostensū uendatur per Iudæum.

Y. Iudæi nō

Iudæi non iudicentur die feriata.

Volumus ut nullus Iudæum super solutione pignorum in suo feriato die audeat cohartare.

Christianus per uim
pignu: auferens, uti
uiolator camera prin-
cipis est puniendus.

De ablatiis pignorib. Iudæis per aliquē.

Item quicumq; Christianus per uim abstulerit pignus suum a Iudæo, aut uiolentiam in domo suo exercuerit, ut dissipator nostræ Camerae grauius puniatur.

In Scholis iudicetur eorū excessus.

Iudæus in loco Iudi-
cij cōsuetō iudican-
dus nisi ad præsenti-
am Principis aut Pa-
lati. ni uocatus fuerit.

Item contra Iudæum non nisi in Scholis, uel ubi iudicatur omnes Iudæi in iudicio procedatur: exceptis nobis & nostro Palatino qui eos possumus ad nostram præsentiā euocare.

De impetitione Iudæi per Christianū pro puero interempto.

Iudæus pro occisiōe
pueri christianitaccu-
satus tribus christia-
nis & tribus Iudæis
testibus uictus, sit de
cetero pro usu chris-
tiani sanguinis non
culpandus.

Iuxta Constitutiōes Papæ, In nomine nostri patris sancti districtius prohibemus, ne de cetero Iudæi singuli in nostro Dominio cōstituti debeant culpari, quod humano utatur sanguine: cum iuxta præceptū Legis ab omni prorsus sanguine se Iudæi cōtineant uniuersi. Sed si aliquis Iudæus de occisione alicuius pueri Christiani per Christianū fuerit culpatus, tribus Christianis & totidē Iudæis cōuinci debet: & postquam conuictus fuerit, tunc ipse Iudæus tantūmodo poena quæ sequitur puniatur crimine pro cōmisso. Si uero ipsum testes supradicti, & sua innocentia expurgabit: poenam Christianus quā Iudæus pati debuerat, pro calumnia non immerito sustinebit.

Talio in calumniato-
rem christianum ita
suius.

Aequalis pecunia siue debitū semper Iudæo reddatur cum usura.

Item Statuimus ut quicquid Iudæus mutuauit siue aurum fuerit, siue denarij, siue argentum: idem sibi solui, uel reddi debet, cum usura debita, quæ accreuit.

De equis obligatis.

Iudæi luce diuturna
equos oppignoratos
recipiant, accusati qd
furatos receperent in
ramentis se purgant.

Volumus ut Iudæi equos qualescūq; generaliter omnes manifeste atque in luce diuturna pro pignore recipiant. Si autē aliquis equus apud Iudæum furatus per Christianū aliquē inueniretur, Iudæus se iuramento proprio expurgabit, dicens quia eundem equum manifeste. & in die pro tanta, quantam dedit pecuniam, impignorum habuit, & credebatur non furatum.

De falsa mo-

De falsa moneta quaerendum.

Item inhibemus, ut Monetarij in nostro Dominio cōstituti Iudeos cū falsis denarijs, uel rebus alijs, soli absq; nostro Nuncio, uel nostri Palatini, seu absque Ciuibus honestis, quoquo modo detinere uel capere non præsument.

Iudei pro falsitate monetæ non nisi cum Nuncio Principis aut Palatini capiendi.

De clamore Iud. in nocte p violentia.

Statuimus, quod si Iudeus aliquis compulsus nimia necessitate noctis tempore clamauerit, & si uicini Christiani præstare nō curauerint auxilium oportunum, nec uenerint ad clamorem, quilibet uicinus suus Christianus triginta solidos teneatur.

Vicinus Christianus Iudeo nocte uiolentiam acclamanti, si non accurrit triginta solidos soluet.

De comparatiōe & emptiōe victualium.

Statuimus etiam ut Iudæi uendant omnia libere & emāt, panem tantum, similiter ut Christiani: prohibentes uero, poenā nostro Palatino pro eo soluere tenebūtur. Et ut omnia quę premissa sunt perpetuę robur obtineant firmitatis, presens instrumentū cum testiū annotatione ipsis pro cautela dedimus cū Sigilli nostri munimine roboratū. Huius uero rei testes sunt Comes Arbeldus Palatinus Calissien. Comes simul Castellanus Gnesnen. Comes Iankalis, Comes Mathias Castellanus Ledenen. Comes Czhoßans Pincerna Calissien. Comes Derßlaus Venator Ledenen, & alij quā plures Barones Terrę nostrę. Actum in Ciuitate Kalisz, in crastino die Assumptiōis beatę Marię Virginis. Anno Domini 1264. octauo Kalendas Septembris.

Iudei ut Christiani victualium emendorū libertate gaudebunt, sub poena Palatini.

¶ Nos igitur Iure ipsorū diligēter cōsiderato, & inspecto, Statuto predecessorum nostrorū confirmare, eo magis quā monere, aliquo modo discernē. benemeritis ipsorū desyderijs fauorabiliter inclinati. Exnunc prædicta omnia innouamus, roboramus, & ratificamus, in titulū perpetuę firmitatis, in horum aut euidentiā presentes sunt nostro Sigillo insignitæ. Actum Cracouię die beatorū Martyrum Dyonisi & sociorum eius. Anno Dñi 1334. presentibus his Nobilibus nostris Spicimiro Castellano Cracoui. Nisczinio Sandomirien. Nicolao Palatino Craco. Andrea Venatore, Krziuofande Succam. Craco, & alijs multis fidedignis. Datū per manus Sbignei Præpositi & Cancel. nostri Crac.

Kazimirus Rex cōfirmat Priuilegiū Boleslai non ad totum Regnum pro Iudeis

ARTICVLVS II.

Parentes filiorū contractibus cum Iudæis factis non obligātur: Iudæi exigant vsuras septimanatim: ad literas uero obligatorias, neque super bona, sed tantum super pignus pecuniā dent: triennio prescribunt: Libertates tamē illorum Iuri Diuino & Terrestrī contrarię reuocantur.

Parentes filiorum contractib. etiā circa aleam, aut cum Iudæis factis non obligantur. Lex I.

Y ij

Vt noxius

Kazim Vislicius, idē
supra lib. 3. cap. 10.
art. 2. de fideiussorib.

Vt noxius ludus taxillorum abiciatur, per quem, sæpius iusti patres
propter filiorum excessum de bonis eorū pelluntur, & absq; ipsorū cō-
meritis ad nimiam deducuntur paupertatē. Statuimus, ut si filius quis,
quam utrisq; parentibus uiuis, & sanis ludo amiserit aliquā pecuniæ
quantitatē: prædicti ludētis parentes non tenebuntur ipsi uictori pro ip-
sorum filijs uel filio ad pecuniæ perlusę satisfactionē. Idemq; dicimus
de Iudæis, si mutuarēt pecuniā tali filio, superstitis dicti filij parenti-
bus & sanis: Quod uidelicet eius parentes non teneantur de mutuo, nec
aliquo modo compelli debeant, nec possunt: sic etiam dicimus de omni
cōtractu inito cum filio familias, quod nō ualet, cum sit in paterna po-
testate cōstitutus (inueturq; Senatus consulto Macedoniano) propter
quod nō habet alicuius rei Dominiū, uel aliquā possessiōis traditionē.

**Iudæi exigāt vsuras septimanatī. Si ve-
ro ad literas obligator, pecunias dēt ad
nullā vsurā tenebitur mutuarii. Lex ij.**

Cum in usurarū uoragine sit insatiabilis appetitus, extorsioq; pecu-
niarum quidā terminum nō imponunt. Proinde statuit nostrorū Ba-
ronum & Nobiliū auctoritas, quod Iudæi fidei nostrę Christianæ ue-
ri inimici, Christianis pecunias ipsorum mutuantes, nō plus de usura
qualibet septimana exigere debēt, nisi tantū unam quartā alias unum
grossum a Marca debent, & tenebuntur cum gratiarū actione recipere.
Et si aliqui Iudæi per nouas deceptiones ad literas obligatorias pecuni-
as eorum mutuarēt, & per duos annos suum debitorē sustinerent. pro
usura accrescente, et pro summa principali debitorē ad iudiciū nō pro-
uocantes: Extūc ipso facto usuram ultra duos annos accrescentē amit-
tere debent, in sorteq; principali, & summa capitali sola & absq; ullis
usuris debent esse cōtenti, neque per eandē literā obligatiōis obligantē
poterint ad maiorem summam compellere, neq; obligatus tenetur sta-
re. uel obseruare ipsis suā obligationē, uel promissū, ultra se hoc extēdēs

**Quod si q̄s Christ. uel Iudæus credi-
tor, pro suo debito aut alioqui suo Iu-
re, tribus annis & totidem mensib. taceat: & postea emptorem heredi-
tatis ab illo debitorē suo acquisitæ quasi propinquior remo-
uere uellet: silentium illi imponatur. Lex iij.**

Quam uide Libro 3. Cap. 9. Artic. 3. de propinquitate redimenda.

**Ergo Iudæi pecuniā super līteras ne
dent præter pignus. Lex iij.**

Porro cum

36. Porro cum Iudaicę prauitatis intentio super hoc uersetur, ut Christi-
anorum bona & diuitias semper deprimant & euellant: Conuenit igitur non immerito statuere, ut nullus Iudæus amplius alicui Christiano in Regno nostro a modo constituto suas pecunias super literas obligationis præstet, aut mutuet, sed tantū ad pignus sufficiens præstare ualebit, secundum consuetudinem antiquitus reseruata.

Kazimirus Vislicie.
Horum quatuor statutorū si. mentio lib. 3. cap. 8. artic. 4. de literis & priuilegijs, & iterū lib. 3. cap. 9 art. 6. de obligatiōib.

Similis.

45. Peruersa Iudaica perfidia, cum semper sit & est Christianis cōtraria & inimica, & non solum in fide nec in corpore, uerum etiā in direptione
46. bonorum & facultatū attractatiōe, quā studiosissime intendit. Quamuis in Constitutiōe eiusdē Capituli quod incipit Porro. &c. sit eis prohibitum quod dare non debeāt hominibus cuiuscūq; status aut conditionis existant pecunias super literas & Inscriptiōes, sed tantū super Vadia & pignora: tamen hoc ipsi minime aduertentes pecunias super literas & Inscriptiōes dare non cessant, etiam contra Iura & Canonica & Ciuilia: quæ arctissime hoc prohibent. Ideo uolētes nostris subditis Terrarum nostrarū subuenire gratiose, prout ex religione christiana tenemur, & debemus: De cætero prohibemus, ne Iudæi super literas & Inscriptiōes pecunias mutuent: sed solum super pignora ut superius in eodem Capitulo est expressum. ¶ Si quis igitur Iudæorū tales literas de cætero aut Inscriptiōes exhibuerit, aut super easdem pecunias dederit: extunc tales literæ aut Inscriptiōes debent esse nullius ualoris uel roboris: nec recipiens pecunias huiusmodi tenebitur procedere ad earundem solutionem.

Kaz. Vislic. 1423.

Iudæi triennio præscribūt in obligatiōib. & Inscriptiōib. * Sed nihil sup

bona dent, libertates quoque eorum Iuri Diuino & Terrestri contrariæ penitus reuocantur. Lex v.

95. Item cum infideles non debeant ampliori prærogatiua gaudere quam
96. Christi Dei cultores, nec serui debent esse melioris conditionis quā filij Statuimus quod Iudæi potiātur Iuribus iuxta Constitutiōes Varthen. prout alij Nobiles Terrarum nostrarū quantū ad præscriptiōes ut uidelicet utantur præscriptione trium annorū in obligatiōib. & Inscriptiōib. ipsorū. Nec poterint dare aliquā summā pecuniæ super obligationem aliquorū bonorum aut super literas Inscriptiōnū: Quod si dederint contra huiusmodi prohibitionē Statuti, eo ipso pecuniam perdant, obligatioque & Inscriptiō huiusmodi eo ipso sint nullæ. ¶ Literas etiam quascumq; super libertate ipsis Iudæis in Regno nostro degentibus per nos post diem Coronatiōis nostrę concessas, & Iuri Diui-

Eiusdem mentio lib. 3. cap. 8. artic. 4. de literis & priuilegijs.

Kazimir. Tertius in Nyessoua 1454.

no ac Constitutionibus Terreſtribus cōtrarias penitus reuocamus, alio-
lemus, eaſq; nolumus fieri alicuius roboris uel momenti: quā reuocati-
onem & obligationē eorū in Regno noſtro per proclamationē publi-
cam omnibus innotescere faciemus: eaque omnia rata grataq; habere
promittimus, & inuiolabiliter obſeruare, ac ab alijs obſeruari faciemus
præſentiū noſtrorū qbus Sigillū noſtrū appēsum eſt testimonio liter.

ARTICVLVS III.

Iudæi literas Regias arbitrio Cancellariorū ſoluant, pignora in Libros
ſuos inſcribant, alioquin ſi non ſiſtunt euictorē ſuſpēdūtur.

Iudæi arbitrio Cancellariorū Regias literas ſoluunt. Lex I.

Sigism. Crac. 1512.

Idē cap. 10, de Cane. * Iudæi ſoluēt literas iuxta arbitriū & uoluntatē Cancellarię noſtrę. 16.

Pignora nō cōſpiciātur p ſeniores Iu- dæor, ſed in libros eorū inſcribā. Lex ii

Sigism. Crac. 1532.

De conſpiciendis per ſeniores Iudeorū pignoribus ad Iudeos allatis,
non uidetur nobis factū cōueniens, cū ſinguli pignorantes id maxime
uitare, & cauere ſoleant, ne in egeſtate & indigentia ſua euipiā delegā-
tur: ſed mandabimus, ut res oppignoratę, & dies earū oppignoratiōis
ſecundum ueterē conſuetudinē in libros Iudeorum inſcribantur.

De eodem.

Sigism. Petr. 1538.

Iudæi pignora inſcribant in Libr.

Cæterum pignora debebūt inſcribere in Libros ſecundū Statutū no-
ſtrum Cracouię in Conuētū Regni generali. Anno Dñi 1532. editū.

Sigism. Petr. 1538.

Idē libro 3. caput.

22. de furis.

Iudæi ſi nō ſiſtit euictorē ſuſpēd. L. iii

Quoniam uero nimia furum licentia & pluralitas, eo maxime creuiſ-
ſe uidetur, quod fures ipſi habeant rerum furto ablatarū apud Iudeos
tutam uenditionē. Cui malo ut obuiari poſſit ex conſilio Senatorum
Regni noſtri, & poſtulantibus Nuncijs Terrarū decreuimus, decerni-
muſq; ut ſi Iudæi pro re furtiua ad ſe delata euictorē ſtatuerere non poſ-
ſent, aut nollent: in ludicio ad hoc citati, poena furcæ ipſi, ut culpæ par-
ticipes & conſcī, puniri debent.

ARTICVLVS IIII.

Iudæi nullis præſint Officijs, moderate mercentur, pactis cum Ciui-
tatibus initis ſtent, glaucas mitras deferant itinere excepto,

Vadia illorū cōtra cōmunitatē ſunt referēda, villas
rim ne mercētur, equos & cures ne educāt.

Iudæi ne que

**Iudæi neque Teloneis, neque vllis Of-
ficijs præsent. Lex I.**

Statuimus inuiolabiliter obseruandū, Iudæos Teloneis quibuscumq̃ præfici non debere, neq̃ posse: indignū & Iuri Diuino contrarium cen-
señ. eius generis homines aliquibus honoribus & Officijs inter Chri-
stianos fungi debere. *sigism. Petr. 1538.*

**Quin etiā mod⁹ mercandi Iudæis sta-
tuatur, Sed tamen pactis cum Ciuitati-
bus susceptis stent. Lex ii.**

Volumus præterea, ut Iudei non habeant liberā mercandi in omnibus
rebus facultatem: Sed modū per nos statuendū in mercimonijs ad ui-
ctum querendū ubique in Regno nostro teneant, et diligēter obseruent:
Atque etiam pacta & conuentiōes quas cū nonnullis Ciuitatibus ma-
ioribus Regni nostri habent, in toto teneant. *sigism. Petr. 1538.
Hoc statut. repetitur
libr. 1. capitu. 16. de
Ciuitatibus artic. 9.*

**Glaucis mitris insigniti prodeāt in pu-
blicū, sub pœna vnus floreni, nisi for-
te in itinere sint. Lex iii.**

Et quoniam Iudæi relicto ueteri instituto, proiectis signis, per quæ a
Christianisgnoscebātur, uestitū Christianis per omnia similē sum-
pserunt, ut inter Christianos gnosci non possint: Statuimus perpe-
tuo obseruandū, ut omnes & singuli ubique in Regno nostro Iudæi, si-
gna, hoc est Bireta, aut capellos, seu aliud capitis tegmentū coloris glau-
ci alias Zolte ubilibet locorū deferant: Viatoribus exceptis, per uiam
enim & itinera licebit illis signa huiusmōi deponere, aut occultare.
Quod si quispiā ex Iudæis uti transgressor huius legis nō deferens ca-
pitis tegmentū glauci coloris, Palatino loci, aut eius Vicepalatino, seu
Iudici secundū morem Terræ cuiuslibet delatus, & ibi conuictus fue-
rit, soluere cogatur toties quoties Constitutiōi contrauenerit præsentī
vnus floreni pœnam, cuius medietas Palatino, seu Vicepalatino, seu
Iudici, & alia medietas instigatori cedere debet. *sigism. Petr. 1538.*

*Idem libro 2. capi. 5.
de vijs.*

**Vadia Iudæis concessa, non ad priua-
tas personas, uerum ad cōmunitatē Ci-
uilem sunt referenda. Lex iiii.**

Idē Rex Pet. 1538.
Eiusdem mentio lib.
1. capit. 16. articulo
9. de Ciuitatibus.

Quia etiam ad prouidendū securitati eorundē Iudæorū, & ad compē-
scendam licentioforū audaciā eisdem Iudeis in aliquibus locis cōtuli-
mus Vadia ad magnas summas se extēdentia, quæ quidē non ad sin-
gulares & priuatas personas, sed duntaxat ad cōmunitatē, aut aliā mul-
titudinem Ciuilē, per conspirationē, tumultū, & seditionem, ad perni-
ciē & interitū Iudæorū exercitatā, extēdi debere uolumus, et declaram⁹

Iudæi ne villat, mercim, exerceāt. L. v

sigism. Petr. 1538.
Eiusdem mentio lib.
1. cap. 12. art. 17. de
Capitan & lib. 1. ca.
16. art. 9. de Ciuibus,
& lib. 1. cap. 17. ar-
ticulo 4. de Kmeton.

Item, cum Christianis Iura Regni mercaturas & fora in Villis facere
prohibeant, multominus hoc Iudeis licere censem⁹, immo sub graui-
simis pœnis, ne talia audeant, eis interdicimus, & prohibemus, sub am-
missione rerum omnium iuxta antiquū Statutum confiscandarū.

Equi per Mercatores vel per Iudæos

sigism. Augustus Pe-
tricius 1550.

educi, neq; cutes per Cerdones, aut Vector. de Reg. euehi debēt, Lex vi
Quam vide Libro Secundo Capitulo Quinto de Viis.

A R T I C V L V S V.

**Regnicolarū Iudæi in Regia defen-
sione nihil sibi promittant. Lex I.**

sigism. Cra. 1539

Quin Nobiles in Oppidis aut Villis suis Iudæos habent, per nos licet
ut soli ex eis fructus omnes & omolumēta percipiant, Iusq; illis arbi-
tratu suo dicant; uerum ex quibus Iudæis nullum ad nos commodum
peruenit, eos uti Iudæorum Iure non permittimus per nos & anteces-
sores nostros concessio: neque de iniurijs eorum deferri ad nos uolu-
mus, ut, ex quibus nullum commodum sentimus, hi etiam nullum in
nobis præsidium habeant collocatum.

A R T I C V L V S VI.

Iuramentum Iudæorum contra Christianos.

Qualiter Iudæi iurare debent.

Iurabit Iudæus pro
magnis summis ut sūt
quingenta Marc.
Argenti super Roda-
le, uel ad Principē uo-
cetur pro re minori
ad hostium scholæ.

Statuimus quod nullus Iudæus iuret super Rodale ipsorū nisi sit pro
magnis causis, quæ se extendunt usq; ad quingenta Marcas Argē-
ti: uel sit ad nostram præsentiam euocatus. Pro minoribus uero causis
iurare debet ante Scholas ad hostium dictæ Scholæ.

Forma Iuramenti Iudaici.

Quod Iudæus debet conuerti contra Solem seorsum, & stare nudipes
super unam sedem, indutus pallio aut clamide, & pileum Iudaicū de-
bet in capite habere: & si lapsus fuerit ter, tot idem amittit fertones. Si
quarto, manet reus in causa, tunc dicat is qui sibi Iuramentū narrare
debet seu præ-

debet seu prædicere, Helia Iudæe, ego te moneo per has tres * literas, per hanc Legem quā Dñs dedit Moyſi in tabula lapidea in monte Synai, quod liber iſte, aut Rodale hoc, uerum & iuſtū ſit, ſuper quod tu Iudæe iurare debes huic uero Chriſtiano pro tali culpa ſiue cauſa pro qua duxit te ad Iudiciū. ET PRÆDICETVR ei iuramentum ſic. Quod tu in hac cauſa non es reus, pro qua hic Chriſtianus te culpat, ita te Deus adiuuet, ille, & idem, qui cœlum & Terram fecit, aerem, & rorem, montes cum uallibus, flores & gramina: & ſi tu reus ſis, quod te lepra & uenenū inuadat, quæ precibus Helizei Naaman Syrum dimiſit, & Giezi inuaſit: & ſi tu reus ſis, quod te ignis cœleſtis comburat, & morbus inuadat caducus, & fluxus ſanguinis: & ſi tu reus fueris, quod tu pereas in anima tua, & in tuo corpore, & in tuis rebus, & ut tibi accidat ſicut uxori Loth accidit, quæ mutata fuit in ſtatuum Salis, quando Sodoma & Gomorra periit, fiat & tibi. Et ſi tu reus es, ut nunquā ad ſinum Abrahæ uenires, ubi Chriſtiani, Iudæi, & gentiles ante creatorem omniū rerum reſurgēt: & ſi tu reus es, quod te Lex Moyſi deleat in monte Synai quam Dominus dedit Moſi, quam ſolus Deus digito ſuo ſcripſit in tabula lapidea: Et ſi tu reus es, quod te confundat omnis ſcriptura, quæ ſcripta eſt in quinque libris Moſi: Et ſi tuum Iuramentū non eſt iuſtum, nec mundū, atq; uerum, quod te Adonai deleat ſuæ Diuinitatis potentia, & te ſuſcipiant Dyaboli, & deducant te in æternam damnationem in ſecula ſeculorum, Amen.

* Quatuor credo, nempe ihuh, iehoua, nomē Dei, tetragrammaton a Grecis, a numero literarum appellatum.

Leges Impator, Chriſtiano, quæ apud nos deſiderantur, de Iudæis, hæ ſunt.

Iudæi irruentes in cōuerſum ad Chriſti cultum ſunt cōcremandi.

Iudæis, & maioribus eorum, & Patriarchis volumus intimari, quod ſi quis poſt hanc Legem, aliquē, qui eorum ſeralem fugerit ſectam, & ad Dei cultum reſpexerit, ſaxis, aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognouiſmus) auſus fuerit attentare: mox ſtammis dādus eſt, & cū omnibus ſuis participibus cōcremandus.

Imper. Conſtanti 4. ad Enagriū præfec. præ. Dat. 15. Kalen. Nouēbr. Conſtantino. 4. 8. & Conſtantino Caſ. 6. Conf. cod. l. 6. 1. de Iudæis titul. 12.

Immunitas antiquitus Iudæis cōceſſa

per hanc legem reuocatur.

Iuſſio qua ſibi Iudaicæ Legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum dabatur immunitas, reſcindatur.

Imper. Grat. Valent. & Theod. 444. Hyſpatio Dat. 18. Kalē. Maij Mediolani Merobande 2. & ſaturino Conf. lib. 1. cod. titulo 13.

Iudæi non poſſunt habere aliquem honorem H. D. bar.

Hac valitura in omne æuum Lege ſancimus, neminē Iudæorum quibus omnes adminiſtrationes & dignitates interdixtæ ſunt, nec deſenſoris Ciuitatis ſungi ſaltem Officio, nec patriæ honorem arripere: ne acquiſiti ſibi Officii autoritate muniti aduers

Imper. Florēt. præf. præf. præto. libro 1. titulo 13.

muniti aduersus Christianos, & ipsos plerūque Sacrae religionis antistites, veluti insultantes fidei nostrae, iudicandi vel pronuntiandi quamlibet habeant potestatem. Illud etiam pari consideratione rationis arguētes praecipimus, ne quae Iudaica Synagoga in nouam fabricā surgat: fulciendi veteres permittitur licentia quae ruinam minatur. Quisquis igitur vel infulas acceperit, quæ sitis dignitatibus non porietur: vel si ad Officia vetita irreperit, ab his penitus repellatur: Vel si Synagogam extruxerit, cōpendio Catholicae Ecclesiae nouerit se laborasse: Et qui ad honores & dignitates irreperit, habeatur ut antea cōditionis extremæ, & si Honorariam illicite promeruerit dignitatē: Et qui Synagogae fabricā cæperit, non studio reparandi, cum damno quinquaginta librarū auri fraudetur ausibus suis: Cernat præterea, bona sua proscrip̃ta, mox poenae sanguinis destinādus, quasi qui fidem alterius expugnauit peruersa doctrina.

**Mācipia Christiana Iud. interdiciuntur
& statim libera fiunt: mācipia vero alterius
sectae eis sunt pmissa, sed eos ne circūcid.**

Imper. Constan. ad

Euagriū Præf. pref.

Dat. idib. Aug. Con-

stantinop. Cōstantio.

4. 7. & cōstante Cæs.

6. con. lib. 1. titulo 14

Iudæus seruum Christianum nec cōparare debet: nec largitatis, vel alio quocumque titulo cōsequetur. Quod si aliquis Iudæorū mācipiū vel Christianum habuerit, vel sectae alterius, seu nationis crediderit, ex quacūque causa possidendum, & id circumciderit: non solum mācipii damno mulctetur, verum etiam capitali sententia puniatur, ipso seruo pro præmio libertate donando.

Iudæi ad Eccles. cōfugien. nō prius suscipiantur, quam debita soluerint, vel crimine se purgarint.

Imperatores Arcad.

& Honor. 44. Arche

lao præfeto Augu-

stali Dat. 15. Kal. iul.

Constantinop. Cæs.

rio & Attico Conf.

cod. lib. 1. de paga-

nis titulo 15.

Iudæi qui reatu aliquo vel debitis fatigati simulant se Christianae Legi velle cōiungi, ut ad Ecclesias cōfugientes euitare possint crimina, vel pondera debitorū, arceantur, nec ante suscipiantur quā debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocentia demonstrata purgati.

CAPITVLVM XXII.

De Paganis.

P R A E F A T I O.

Cum Regi Polonorū pareant quoque gentes, partim semichristianae, ut Samogetae: partim Machometi anilibus deliriis infectae, ut in Lithuania Tartari: Bona pars gentili cecitate etiamnum occupata: ut Ceremysi in oris Russiae. Opere precium quoque fuit hoc loco de iis Leges (cū patriae nullae sint) Christianorū saltē Imperatorū subtexere: ut exemplū ab illustri loco mutuatū Principibus nostris suppeditet consiliū, quod pro ratione personarū, temporū, ac locorū, in suū. ac illorum subditorū vsum accommodent. Nam & si Turcae, ac Seytae in nostro quoque Regno obuersentur, cum Iure Ciuitatis careant, sed ut hospites sunt: ab huius loci Legibus omnino excluduntur: sed ad Librum quintū, & ad Capitulum 6. de Hospitibus ac externis reseruantur.

Christianis

Christianis nō licet paganos offēdere, nec eorū bona rapere sub pœna dupli.

Christianis qui veræ sunt, vel esse debēt, specialiter demādamus: vt Iudeis ac paganis quiete degētibz, nihilq; tentantibus turbulentū legibusq; contrariū, non audeant manus inferre, religionis autoritate abusi: Nā si contra securos fuerint violenti, vel eorū bona diripuerint: nō ea sola quę abstulerint, sed conuicti, in duplum quę rapuerint restituere cōpellentur: Rectores etiā Prouinciārum & Officiales Principales cognoscāt, se, si non ipsi talia vindicent sed fieri a popularibus hæc permiserint, vt eos qui fecerint, puniendos.

Imp. Honor. & Theod. Asclepiodot. præf. præ. Da 7 idib. Iun. Asclepiodoto et Mariano Conf. cod. lib. 1. de pagan. ii. 14

Agentes, & cōsentiētes, ac ministri idolatriæ puniuntur pari pœna.

Nemo venerādi adorādique animo delubra, quę olim iam clausa sunt, referet: Absit a seculo nostro infandis execrandisque simulachris honorē pristinū reddi, redimiri sertis templorū impios postes, profanos aris accendēdi ignes, adoleri in iisdē thura, victimas cēdi, pateris vina libari, & religionis loco existimari sacrilegium. Quisquis autē cōtra hanc Serenitatis nostræ sanctionē, & cōtra interdicta sanctissimarū veterū Constitutionū, sacrificia exercere rētauerit: apud publicū Iudicē reus tanti facinoris legitime accusetur, & cōuictus proscriptionē omniū honorū suorum, & vltimū suppliciū subeat: Concilii etiā criminis, ac ministri sacrificiorū eandem pœnā quā in illū fuerit irrogata, sustineāt, vt hac legis nostræ seueritate perterriti metu pœnæ desināt sacrificia interdicta celebrare. Quod si vir clarissimus Rector Prouincię, post accusationē legitimā, & post crimē in cognitiōe cōuictum, tantū scelus dissimulauerit vindicare: quinquaginta libras Aurī ipse Iudex, quinquaginta etiā Officium eius confestim filco nostro inferre cogatur.

Imper. Valē. & Mart. ii. aa. Palladio præf. præ. Datum pridie id. Nouemb. Martiano a & Adelfio Conf. cod. lib. 1. de pagani titulo 14.

Cui libet licet de hoc crimine accusare, & domini in quorū prædijs cōmittitur scientes, puniuntur pœna hic scripta.

Nemo ea quę sepius pagane superstitiōis hominibus interdicta sunt audeat percontare, sciens q; crimen publicū cōmittit, qui hæc ausus fuerit perpetrare: In rās autē huiusmodi facinora volumus esse rescanda, vt etiā si in alieno prædio, vel domo, ali quid tale perpetraretur: scientibus videlicet Dñis, prædiū quidem, vel domus, Sacratissimis Iuribus erarij addicatur: Dñi vero, pro hoc solo, quod scientes consenserint sua loca talibus cōtaminari sceleribus, si quidē dignitate, vel militia quadā decorantur, amissiōe Militiæ, vel Dignitatis, nec non rerū iuarum proscriptione, plectetur: priuatæ vero conditionis vel Plebeiæ cōstituti, post cruciatus corporis, operibus Metallorum, aut perpetuo deputabuntur exilio.

Imper. Leo & Anthemius aa. Dioscoro præf. præ. cod. lib. 1. titulo 14. de pagani.

¶ Libri Primi Statutorum Finis.

T O R V M R E

G N I P O L.

L I B E R II.

De Iure, ac reb⁹, seu fundis fisci Regij.

P R A E F A T I O.

A D S P E C T A B. E T M A G N I.

sicum Dominū Laurentiū Spytek Iordan de Zakliczyn, & in
Melstyn hæredem, Castellatum Sandeczeñ, & Re-
gni Poloniae Thesaurarium, &c.

Cum iam Libro Primo de Iure personarū Leges absoluimus, superest, ut de re-
bus quæ vñbus hominū subsunt agamus. Summa aut rerum diuisio in duo ve-
luti genera diducitur. Aliæ siquidē sunt Diuini Iuris, aliæ humani: Diuini Iuris
sunt, res sacræ & religiosæ. Quin etiā sanctæ res sunt, veluti muri, & portæ Ciui-
tatum. Quæ vero Diuinæ & sacræ res sunt, hæc nullius in bonis esse possunt. Res
aut quæ humani Iuris sunt, aut publicæ sunt, aut priuatæ: Publicæ, nullius in bonis
esse debent, quæ sint cōmunes toti populo, qualia sunt bona fere omnia fisci Re-
gij: Priuatæ, singulorum propriæ existunt: de quibus Libr. Tercio agemus. Ut
aut Thesaurus alicuius Reipub. ærariū dicitur, ita Patrimonium, seu pecunia Re-
gis publica, fiscus: Cuius prouentus sunt ex hominibus, ex animantibus, postres-
mo ex elementis, ac primo omnium ex hominibus, ut Mercatoribus, Opificibus,
Agricolis, Seruis, Vagis, Iudæis, & gentibus, multiplex prouentus fisco redit,
Item ex animalibus tam feris, quā cicuribus, in fundo Principis natis & educa-
tis: Postremo omnium ex elementis, ex hisque quæ sua sponte gignuntur in viscer-
ibus Terræ, ut ex Auri, Argentī, Cupri, Stanni, Plumbi, ac ferri Metallis: item
ex lapidicinis, laterificinis, salinis, aliisque mineris seu fructibus ex visceribus Ter-
ræ prolatis: præterea ex his quæ super Terram nascuntur, vel fiunt: ut sunt præ-
ta, sata, arbores fructiferæ, & cæduæ: ac ædificia. Item ratione securi transitus a
variis mercibus varia vectigalia, & Telonca: ratione vero cōtractus foralia: simi-
liter ex aqua vectigalia aquatica, nauigia, pontalia, aggeralia, littoralia, emolu-
menta, cannalia, piscaria, atq; res ad littus ciectæ ad fiscum redeunt. Sed & aeris
& ignis varios vsus mortales inuenere, steriliaque elementa suæ cupiditati ser-
uire coegerunt. Item ex Monetæ accrescentia, ex iudicato, vel edicto transgresso
pœnæ: Item testamento legata, pecora vaga, & a nullo occupata. Item feuda, de-
uoluta, caduca: Item bello quæsitæ, aliq; modi istius plura sunt in Principis The-
sauro: qui quidem quæ pecunia dicitur numerata, & in casus repentinos repõta,
in hoc plane Principibus cōuenit, ut repente exigant, quæ fisco illorū quacūque
causa debentur. Etenim fiscus more ieiuni ventris ad preces obsurdescit, nec quæ-
rit unde habeas, si illi debes, nisi quod dare oportet, ut semper præsto habeat, unde

Res Iuris Diuini &
humani.

Res humani Iuris
sunt duplices.

Publicæ.

Et priuatæ.

Fiscus Principis æra-
rium dicitur populi.

Ex hominibus.

Ex animalibus.

Fisci prouentus ex ele-
mentis.

Ex animalibus.

Fisci prouentus ex ele-
mentis.

Ex animalibus.

Fisci prouentus ex ele-
mentis.

Ex animalibus.

Fisci prouentus ex ele-
mentis.

Ex animalibus.

Fisci prouentus ex ele-
mentis.

A A

de Mercenariis.

de Mercenariis veluti membris tribuat. Publicani aut et Questores ne forte pecunia care se putent, si in exigendis publicis pecuniis acres, in reddendo vero fideles sint. Publicani exigant ea que fisco debentur. sciant præcepto Christi se cogi, ut dent Principi quæ Principis sunt, & ea quæ Dei sunt, Deo. Porro qua ratione Princeps cõseruet, alienetq, vel recuperet bona fisci, Legibus definitur: Nam providendũ erat, ne aut illiberalis, aut prodigus sit: sed ut liberalitatis modũ retineat: qui consistit maxime in pecuniæ usu: nempe, ut, ubi, quid, quando, & a quo accipere oportet, accipiat: & e regione, ubi, quid, quando, & cui dare oportet, det: semperq, magnificentiã Principe dignam, in omnibus operibus, magnis ac parvis, publicis ac priuatis, seruet: pro Regni, & suæ personæ dignitate: cõtraria enim horũ, in vicio sunt: & tam Regno damnosa, quã Rege indigna. Nam q, veteres Philosophi partim laudabãt, partim damnabãt opes: vario respectu mihi quidẽ isthuc fecisse videtur: iustũ enĩ vel iniustũ in acquirendis, vsum vero vel abusum in fruendis illis respiciebãt: Opes aut ipsas veluti instrumẽta beatæ vitæ, e regione aut inopiam miseris parentẽ cõsentienter affirmabãt: si quidẽ (ut tantũ illustria exempla sequamur) Abraham, Loth, & Iob magnas substantias habuere, præterea Ioseph, Dauid, & Salomon, alique pii Reges locupletissimi fuerãt: facultatibus tamẽ suis ad laudem Dei illarũ opificem vsũ fuisse leguntur: ut fanaticorũ deliria merito cessare debeant, qui in dubium reuocãt, liceat ne Christianis gerere Magistratus: aut propriũ quitquam possidere: cum, & Magistratus pios Deos appellent scripturæ: & opes bene partæ bene etiã dispensatæ nõ leue momentũ ad omnes res bene gerendas afferant: quarũ quidẽ, affluentia ut necessaria esse ostẽdatur, a Græcis *ὀψία*, a Latinis substantia dicuntur, ideo, quod ipsæ opes quodã modo essentia, e cõtrario inopia quædam inanitas sit hominis. Et si aut iuueni aut stulto viro idem diuitiæ sint quod gladius furenti: illiberali etiam cantari soleat, q, habes, ne habeas: Nihilominus omnibus in genere opibus carere pessimũ est, quippe quod pueros prostare cogit indigentia, viros furari, mendicare senes, liberos seruire, Reges hostiũ sequi libidinẽ: aliaque omnia sine adminiculis diuitiarũ facile vicia concipiunt. Quo sensu illud apud Græcos est iactatum, **QVI CARET ARGENTO MORTVVS INTER VIVOS OBAMBVLAT**: quod quidẽ si etiã de priuatis verũ est, multo tamẽ verius dici potest de Principibus, qui quidem ut præsentē pecunia possunt, quæcũque volunt, sic in nullo nõ claudicant Officio, si non habeant q, numerent eis, quorũ opera ad Reipub. vtilitatẽ vti cupiant, ita ut magna inprimis necessitas incubat Principibus Thesuros habere in promptu publicos, ex quibus semper in Rempub. liberales, hostibus autẽ pares aut etiã superiores esse queãt. Quia vero Princeps propter summas ac difficiles Reipub. functiones eo se demittere nequit, ut acquirendis, retinendis, & dispensandis Thesauris ipsemet vacet: Quæstores seu Thesaurarios, quasi quosdã condos ac promos huius magnæ domus suæ, quæ Respub. dicitur, constituit: ut vicibus illorũ hac parte defungantur. Qui quidẽ Magistratus q, in solerti redituũ peruestigatione, iusta acquisitione, tutela fortis, ac liberali dispensatiõe maxime consistit, te potissimum **IORDANE TAM RE QVAM NOMINE AVGVSTVS REX** noster dignum esse iudicauit, cui hanc functionem delegaret: & ingenii enim acuminẽ tantũ vales, ut frustra quis tibi ætarẽ virilem ingresso cana capita præposuerit, & Iusticia, fortitudine, ac liberalitate tantũ te cõmendasti populo, ut nemo fere homo sit, qui de te iuste queratur: tibi quæ Iure tua, vel fisci sunt, eripiat: vel alioqui tuo beneficio, aut saltem Officio tibi non fuerit deuinctus, atque hæc quidem laudes ut verę Senatoriæ, ita tibi proprię sunt. Nam genus tuũ Nobile cum multis tibi cõmune est: nisi quod & patrem Vyoniceñ. & patrũ Sandeczeñ. Castellanos: Præterea vterinũ fratrem Sta. Odrovasum Podolie, ac Socerum Nic. Syenyauũ Belzeñ. Illustres habere Palatinos, raræ cuiusdam felicitatis videri possit: præsertim vero q, non solum domesticũ

splendorẽ

Laus & reprehensio
opum unde profecta
sunt.

Pij opes possideant
ac gerant Magist.

Et si iuueni ac stulto
ob sint facultates, in-
digentia tamẽ omnes
multa mala docet.

Miserũ est egere pri-
uatũ, miserius prin-
cipem.

Principes ergo ha-
beant Thesuros.

Thesaurariorũ Of-
ficia de quibus lib. 1.
capitulo 9. egimus.

Apostrophe ad sibi-
gnem Iordanum.

splendorem illorū adæquasti, verū etiam fortitudinē Militari disciplina assequi contendis: Ad primū enim Nuncium Braczlauū nuper capti, dimissis omnibus impedimentis pergere illuc destinaras, quo incendiū Reipub. restingueres: nisi hostis barbarus (proh dolor) præda onustus e finibus Regni excessisset: & hæc illius fuga, te cum Illustribus viris Petro Kmita a Vísnicze, & Iohāne a Tanczyn Comitibus, Cracouiē. & Sandomir. Palatinis, mercenariū Militem (nisi Rex ratum habeat) vestro sumptu cōscribere, potius quā volmet contra fugitiuū hostem proficisci iussisset, quo quidē tempore dubio nobis te non modo prudentē Senatorem, Iustum, ac liberalē Quæstorē, verum etiā patriæ amantē Ciuem, belloque animosum fore Ducē cum primis ostendisti. Quæ quidē virtutes, vt ad iustum robur excrescant, & in Rempub. eodē successu quo ceperunt refundantur, nos optare, te vero præstare par & equū esse putamus: ne scilicet cum tibi a Deo & a natura suppeditata sint omnia, nos nobis oprando, tu vero negligendo defuisse videamur.

CAPITVLVM I.

De Rebus, ac bonis fisci.

ARTICVLVS I.

De vsu Thesaurorum Regionum, deque Castris construendis, ac reparandis.

Rex Thesauros colligat, vt in Remp. possit esse liberalis. Lex I.

76. Et si ex debito Regalis munificentie ad omniū subditorū commodū & profectum oculo cōsiderationis intendere debeamus, propensior tamen solertia circūspectionis ad augmentū Thesaurorū & prouentuū Regni nostri incumbit, ex quibus Regni & subditorū nostrorum cōmodis debite ualeamus prouidere.

Kazimirus Tertius.
Idēlib. I. cap. I. ar. 2.

Thesaurariorum vero Officia, Libro Primo Capitulo nono uideantur.

Per quē Castra pace vel bello construenda, reparāda, ac tuenda sint. Lex ij.

Quæ Libro 6. de Bello Capitulo 1. Articulo 1. videatur.

ARTICVLVS II.

De alienādis, vel non alienandis bonis Regalibus: per Cancellariosque contra Ius non inscribendis: deque Stationibus, ac bonis Regiæ obligatis: nec nō Castrorū, & prediorū Regaliū seruis, ac laboratorib.

Donatio Regalis Militib. in bello fa-

AA

ij

cta, morte

Kazimirus Magnus
Vislicie 1368.

cta, morte donatoris & donatarij, etiam
absq; literis confirmatur. **Lex I.**

Idem lib 3 cap 7. de
cōtractib. & libr. 6.
cap. 1. art. 7. de bello

Hoc Statuto perpetuo declaramus obseruandū, qđ donatiōes fixę & fir-
me debeāt permanere, etiā si Priuilegiū super eisdem donatiōibus con-
cessum non fuerit: dū modo, & saltem morte donatoris uel eius cui do-
natio facta fuerit confirmetur: presertim his qui nobiscū seu cum no-
stris successoribus uiriliter in bello pugnantes fuerint interfecti: do-
natio recipiat perpetuam firmitatem.

Alioquin Rex non alienet Terras Regni Pol. Lex ij.

Ex Priuilegio Ludo-
uici Kassouie dato.
1 3 7 4.

Sed quia Corona Regni predicti per has successiōes posset aliquo mo-
do diuidi, rumpi, uel quouis modo uiolari promittimus, bona fide abs-
que omni dolo cuiuslibet fraudis, sub Sacramento fidei nostrę, ipsam
Coronā Regni Polonię semper saluā & integram ac illibatā conserua-
re. Et nullas Terras, uel partes earum ab ipsa alienare, uel minuere, sed
eam augere, & recuperare, uelut in Coronatiōe nostra sumus & fui-
mus obligati nostris munimentis.

Facit ad hunc locum
Ius iurandum Regis,
lib. 1. cap. 1. artic. 4.
scriptum.

Inprimisq; bona ad pcuratiōē gene- ralē Crac. spectātia ne obligētur. L. iij.

Vladislans Jagello
1 5 4 0.

Vladislans Dei gratia Rex Polonię, Lithuanieque Princeps supre-
mus, Dñs & heres Russię. &c. ac electus Regni Hungarię, &c. Si-
gnificamus tenore presentium quibus expedit uniuersis, Quomodo de-
bita animaduersione huius Regni nostri dicti Polonię beneficia, in quo
& educati, & Regij honoris culmine insigniti sumus, in animo reuol-
uentes: Volentesq; ipsa beneficia de ipso Regno suscepta omni cura ip-
si Regno & Coronę Polonię statū & stabilimentū procurañ, refun-
dere: qđ maxime tunc uidemur agere, cū ipsius Regni bona, & possessi-
ones, in libero & inobligato ordine, & statu, ut possumus preseruamus
Igitur pmissimus, spopondemus, ac in uerbo nostro Regio promittimus,
Ipondemus, & presentis nostri patrociniō scripti Nos obligamus, om-
nia bona, possessiōes, Ciuitates, Castra, Oppida, Villas, Molēdina, pi-
scinas, lacus, & alia bona quibuscūq; specialibus uocitētur nominibus
seu uocabulis, quę ad presens & hactenus ad procuratiōē Cracouiē.
generalem spectāt, & pertinent, propter Regni nostri sepe fati Polonię
necessitatē, & firmum ipsius stabilimentū in libera cōseruantia & ino-
bligata seruare, stare, tenere, & habere uolumus. Ita qđ nulli hominū cu-
iuscūq; status, & condiūōis, aut p̄geminētię fuerit, dicta bona, uel eo-
rum aliquid,

rum aliquid, quod ad procuracionē Cracou. generalē ad hactenus per-
tinet, ita ut præfertur inobligata cōseruabimus, & libera pro huius Re-
ipub. & Regni Poloniæ statu profectu cōseruā. stare promittimus.
Harum quibus Sigillum nostrū est subappensum testimonio literarū.
Datū Crac. sabbato proximo ante Dñicam ludica. Anno Dñi 1440.

Terra etiam Sandomiriensis amplius ne obligetur. Lex nñ.

87. Kazimirus Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuanix, Rus-
86. sig. Prussięq; Dñs, & heres, &c. Significamus tenore præsentium quibus
expedit uniuersis: tam præsentibus quā futuris. Quomodo attendē. si
dei constantiā, & eximie affectiōis in nos, & Rempub. Regni nostri de-
uotionē, per Magnificū Iohannē de Rythuyany Palatinū Cracou. Mi-
litem & Consiliariū nostrū sincere dilectū, rara & singulari liberalita-
te mōstratā: per quā Iohan. ipse Palatinus, & uoluntatē germani sui o-
lim Derislai Castellani Cracouiē. & Capitanei Sandomir. impleturus,
& beneuolentiā propriā erga nostrā personā primū. deinde erga Rem-
pub. Regni nostri & Zelum singulārē ostensurus, Terrā Sandomiriē.
cum Castro, Ciuitate, ceterisque Oppidis, & Villis, Teloneis, pontalib.
& uniuersis censibus, prouētib, & introitibus, ad illā quoquo modo
pertinē. relaxando, & dimittē. simpliciter, & nude, notabiles pecuni-
arum summas, quas a nobis & germano nostro Dño Vladislao Hū-
gariæ & Poloniæ Rege, in dicta Terra Sandomir. Castro, Ciuitate, Op-
pidis, & Villis, uterq; eorū habebat obligatas, et inscriptas: literas quo-
que diuersas nostras, & præfati germani nostri Dñi Vladislai Regis,
in quibus inscriptio & obligatio præfatarū summarū cū causis & re-
spectibus denotata, & expressa ad liquidū cōtinebatur, in potestātē no-
stram. ¶ Per manus Venerabilis Stanislai de Kuroszuyaki Regni no-
stri Vicecancell. restituit: de Terra quoq; prædicta Sandomir. Castro,
Ciuitate, Oppidis, & Villis effectualiter, & ad integrum nihil sibi, aut
successoribus suis iuris, proprietatis & dominij in eisdē relinque. ex-
cesserit, spontanea, ultronea, & mera sua uolūtate pro Regni sui augmē-
to, & profectu. ¶ Ne itaq; casu aliquo sinistro quod Deus auferat, uel
euentu uoluntatē suam optimā. in augmentū Regni nostri & Reipub.
ordinatā, cōtingat quoquo modo infringi, uel deformari: tenore præ-
sentium in uerbo nostro Regio promittimus, pollicemur, & nos fide bo-
na astringimus, inscribimus, & obligamus: p præfatam Terrā Sando-
miriē. Castrū, Ciuitatē, Oppida, & Villas, in toto, uel in parte, per ip-
sum Iohannē Palatinū nobis resignatā, et donatā, nulli hominū cuius-
cumq; conditiōis, status, uel eminētie, in quacūq; nostra, & Regni no-
stri necessitate, euentu, uel successu, aut casu infeudabimu, inscribemus
AA in tendemus,

Iohannes de Rythua
ny Palatinus Craco.
& Derislai Castell.
resignant Terr. Sando-
mir. Regi Kazimiro Tercio.

De resignatione Cas-
tri & terre Sand.
Regi facta per man-
us Venerab. domini
Stanislai de Kurosz-
uyak R.P. Vicecan.
Promittit Rex ter-
ram sand. nō ampli-
us obligaturum.

uendemus, donabimus, obligabimus, locabimus ad tēpus, & ad uitā, in perpetuū, uel alias quoquo modo: nec aliquā summā pecuniarū, paruā aut magnā, etiam ad extenuationem, arendationem, uel locationem, aut sub nomine extenuationis, arendæ, uel locationis, in eadem Terra, & Castro, Ciuitate, Oppidis, & Villis, aut aliquo præmissorum, in parte, uel in toto, inscribimus, uel inscribi cōsentiemus, scienter, uel ignorāter, directē, uel indirectē, uel quauis exquisita causa, occasiōe uel colore: omnes tamē occasiones colores, artes, causas, calliditates, fraudes ingenia, quacūq; subtilitate excogitatas, scriptas uel interpositas, nulli hominū cuiuscūq; conditiōis, status, sexus, uel præminētiæ existat, qui contra præsentē nostram ordinationē in toto, uel in parte, excesserit, aut illi cōtrauenerit, aut illā uiolauerit, nolumus in aliquo suffragari, aut in excusationē, & purgationē sui sceleris, suæq; præuaricatiōis, poenę & reatus trahi. Si autē præsentī nostræ promissiōi, pollicitatiōi, astrictiōi, inscriptiōi, uel obligationi cōtrauenerimus, & eā uiolauerimus, in toto, uel in parte, & aliquā infeudationē, inscriptionē, donationē, uenditionem & obligationē, de dicta Terra Sandomir, eiusq; Castro, Ciuitate, Oppidis, & Villis, cēsis, Teloneis, & quibuscūq; eius redditibus fecerimus: Extūc talē infeudationē uolumus & decernimus esse cassā, & irritā, nec ullū unquam posse & obtinere robur, uelut eam quę in dānum Reipub. Regni nostri procederet, lesionē & offensā. ¶ Sed & personā cuiuscūq; status & conditiōis existeret, quę inscriptionē, & infeudationē super dicta Terra Sandomir, Castro, Ciuitate, Oppidis, & Villis, a nobis uel successoribus nostris susceperet, lesæ Maiestatis, lesæq; Reipub. ream esse decernimus, nostrūq; ac Regni nostri Poloniæ publicū hostem & fraudatorē declaramus, habebimusq; facultatē Nos & successores nostri, Quin & Cōsiliarij Regni nostri habebūt hominē tam impium, & ambiciosum a præfata Terra Sandomir, Castro, Ciuitate, Oppidis & Villis, aut parte earū, quamcūq; occupauerit, absq; omni iure, & strepitu Iudicij, ammouēdi, & expellendi tanquā cōmunis boni hostem, & perturbatorē. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrum præsentibus est subappensum. Actum in Conuentiōe generali Petricouiē. feria quinta ante Dñicā Estō mihi. Anno Dñi 1478. præsentib. Reuerendis, & Reuerēdis in Christo patrib. Dñis Iacobo sanctæ Gnesnē. Ecclesiæ Archiepiscopo. & Primate, Sbigneo Vuladisslauiē. & Andrea Varmienē. Episcopis: Nec nō Magnificis, & Generosis, Mathia de Buyn Posnanienē. Iacobo de Dambno Sandomir. Nicolao de Kuthno Lancicienē. Palatinus: Iohāne de Ostrorog Posnanienē. Barptolomeo de Iuanouicze Calissienē. Petro Dunyn de Prauukouicze Siradienē. Castellanis: Cæterisq; Dignitarijs & Officialibus Regni nostri & Curien. quam pluribus. Datum per manus Venerabilis Stanislai de Czurosz uanki Regni Poloniæ Vicecancellarij.

Immo amitt

Qui pecunias ad Terram Sandomir, dederit, debet tanq; patriæ destructor reputari.

Crimē lesæ Maiestatis, quam multiplex poena pl. statuit, uide li. 1. cap. 4. art. 15. de Hæreticis.

Immo amittat pecuniā q̄ eā dederit su-
p Terras & Capitaneat. p̄cipa. Lex v.

93. Item cū bona & possēsiones mensæ nostræ Regalis, ne dum pro perso-
na nostra, sed & pro tuitione ac cōseruatione Regni totius sint a prin-
cipio ordinata: pollicemur, quod nō ponemus in obligationē pro pecu-
nijs, Castra, & Terras principales, seu Capitales, in quibus Capitanea-
tus consistunt: Et si quis a nobis huiusmodi Terras aut Castra sic in
obligationem receperit pecunias per eum datas eo ipso amittat.

Itaq; bona Regalia si necessitas Reip.
vrgeat nō alibi quā in Cōuentione ge-

nerali cum ad sensu Consiliariorū sunt inscribē. idque semper cum
extenuatione: Alioquin honoris & pecuniæ amissionis pœ-
nam secus faciens perpetiatur. Lex vi.

114 Quoniā de bonis mensæ Regalis status Regius etiā specialē consuevit
habere prouisionē, & illis nō habitis necessario status Maiestatis Regiæ
publicis auxilijs deberet sustentari, tot uero onera in Regno cōtingunt
ferenda, ut etiā publicis auxilijs impossibile esset satisfacere, & proui-
dendo statui Regio, et necessitatibus occurrentibus: ut igitur successiue
euinci ualeant bona mensæ Regiæ, Statutū est, & per Maiestātē Regiā
approbatū esse debeat, q̄ bona Regalia dum exemētur, uel si quopiam
modo deuoluētur ad Regiā Maiestātē, amplius non impignorabūtur,
neq; donabūtur per Maiestātē Regiā nisi in generali Conuentiōe pro
Reipubl. necessitate Cōsiliarij cōsentirēt obligāda, donanda, uel inscri-
benda: propter quod Regia Maiestas nemini amplius ad summas pri-
ores in bonis Regalib. adscribet quidquā: Et si inscriptionē fieri cōtin-
gat etiā in generali Conuentiōe Dñis Cōsiliarijs consentiētibus, Nihilo-
minus perpetuo obseruandū decretū sit, q̄ nemini aliqua bona men-
sæ Regalis Maiestas Regia deberet inscribere, absq; conditiōe extenua-
tionis. Qui uero cōtra p̄sens Statutū pecuniā super bona Regalia de-
derit, ille perdet & honorē & pecuniā quam habet inscriptam.

Thesaur⁹ quoq; Regi⁹ uelut patrimo-
nium Reipubl. cum alijs intēpestiuis largitionibus in damnum atque
adeo in fraudem Reipublicæ fieri solitis tum multitu-
dine Nunciorum exhauritur. Lex vii.

Quam uide Lib. 1. Cap. 2. de Comitib. Artic. 1. Lege Cū cerneremus.

Ergo Cancellarij līteras contra Ius cō-
mune & Constitutiones, ne dent. Lex viij.

Cancellarij

Kazimir, Tertius in
Nyessous 1454.

Idem lib. 6. de Bello.
Appellatione mensæ
Regiæ intelligim⁹ om-
nes sumptus quibus
status & Dignitas Re-
gia pace belloque sus-
tinetur.

Nonnullarū Terrarū
& Castrorū princi-
palium habetur men-
tio libr. 1. cap. 5. art.
1. de Dignitatibus.

Rex Alexander Pes-
triconia 1504.

Alex. Petr. 1504.
Idem lib. 1. cap. 10.
art. 2. de Cancell.
lib. 3. cap. 7. artic. 1.
de Contractibus.

Cancellarij & Vicecancellarij * literas cōtra lus Regni nō extradant, ut (pote) literas super Donatiōibus, & Inscriptiōibus bonorū nemi-
ni dent. aliter quam Constitutiōes Regni continent.

113

Si Rex nō dedit alicui expresse in Pri

uilegio uel in Inscriptiōe stationem, luri Regio re-
seruata esse cognoscitur. Lex ix.

Sigism. Crac. 1510.

Vbi specialis mentio in Priuilegio uel in Inscriptiōe * de statione fa-
cta non est, luri Regio reservata esse cognoscitur. 15.

**Porro de bonis Regalib. a Regina no-
mine hypotecæ possessis, ea est ordi-
natio constituta. Lex x.**

Plurimum interest Regni huius, ut ne qua fiat bonorū præsertim im-
mobiliū alienatio. Nos itaq; imposterū ratiōibus illius prospicere cu-
pientes, Quoniā Serenissima cōiunx nostra quedā Castra, Oppida, &
Villas in Regno nostro hypotecæ seu cuiusuis obligatiōis nomine ob-
tinet, & possidet: Ne usu aliquādo uenire possit, ut hæc ipsa a Regni
corpore diuellantur: Statuimus & decernimus, ut præfecti Castrorum
eius Maiestatis sint Poloni, Indigene, Nobiles, atq; hñ in ea Prouincia
ubi Castrum est possessionē habētēs: Qui ita se nobis iuramēto, & suc-
cessori nostro Regi obstringant, ut nō teneātur nisi nobis & successori
nostro Regi pro tēpore existenti, post mortē, quæ procul absit, Serenissi-
mæ cōiugis nostræ, Castris solis cedere: nec prius tamē cedent, quā
si, q; absit, nos, uel filius noster Sereniss. Rex Sigismund. August. nulla
prole masculina successiue relicta decesserit: Ita enim solutis realiter &
cum effectu summis in præfatis Castris ac bonis ad hæc pertinēbus
obligatis, siue per Regē, si exemēdo esse possit: siue per Nobiles, quibus
redimendi & exemēdi hac in re uigore præsentis Statuti ac Cōstituti-
onis nostræ damus & facimus potestatem, filiabus nostris ex Sereniss.
Domina Bona Regina cōiuge nostra charissimā procreatis, ac earum
successoribus legitimis, ipsi Castrorū Capitanei, Regi tūc tēporis exi-
stenti, uel Nobilibus qui pro redemptiōe bonorū summas pecuniarum
reposuerint. Realiterq; præfati Capitanei, & cæteri bonorū suæ Maie-
stati obligatorū præfecti, in manibus suis Castra, Oppida & Villas te-
nebunt, quā diu præfata summæ filiabus nostris, & earū successoribus
seu alijs quibusuis personis iuxta ordinationē & dispositionē Sereniss.
coniugis nostræ, si quā illi facere uidebitur, realiter repositæ & perso-
lutæ non fuerint. Interim uero de prouētibus bonorū dictorū filiabus
nostris, & earū successoribus, aut alijs personis respondebūt. Nec ta-
men bona

men bona ipsa ab eis redimi poterint priusquā in matrimoniū elocatae fuerint. Post elocationē uero tenebitur quaelibet earū summā se cōcernentem : uel iuxta ordinationem Maiestatis suae, si quam, ut praemissū est fecerit, accipere.

Quod aut vagi & mendici validi ad la

borez Castrorū & praediorū Regaliū capiātur per Capitan. Lex xi.

Quam vide Lib. 1. Capitul. 12. Artic. 18. de Capitaneis. Item Lib. 1. Capit. 16. Articul. 7. de Laicis vagis, & Lib. 1. Capit. 17. Artic. 7. de Vagis, & Capitulo 20. de Mendicis, & Libro 6. Capit. 1. de re Militari.

A R T I C V L V S III.

Bona fisci testamento reddi possunt.

Testamēta non de immobilib. & hære-

ditarijs bonis, ne defensio Reipub. minuatur, sed solum de mobilibus uel de Regalibus propter cōmodum Reipub. in toto uel in parte con-

sigism Petr. 1504.

duntur. Alioquin Testamenta cōtraria huic legi non sunt cōfirmāda, & si cōfirmarētur impugnētur. Lex I. & ij.

Idem Petric. 1519.

Quas vide Lib. 3. Capit. 2. de successiōibus ex Testamentis.

A R T I C V L V S IIII.

De literis super bona fisci amissis, consensibus Regiis, modo redimendorum bonorum fisci, Literis reuident. interpretant. tenendisque, vel non tenendis : quodque secundum illas sit iudicandum.

Qui literas super bona Regalia amiserit,

coram Palatino suae Terrae, & Capitaneo, de amissis protestabitur infra annum, alioquin carebit innouatione, Probatio aut coram Regia Maiestate fieri debet. Lex I.

Alex. Petri. 1505.

115 Qui literas ad bona Regalia amissas diceret, ac de amissis infra annū a perditione literarū computandū euident ac legitimū testimoniū seu protestationē nō fecerit, quā protestationē corā Capitaneo & Palatino suae Terrae faciat : ille anno post amissas literas decurso non obtinebit renouationē, neq; probationis uiam habiturus est perpetuo : Probationem uero amissarum literarū faciet coram Regia Maiestate.

Eiusdem mentio libr.

1. capi. 6. articulo 7.

de Palat. Offic.

Sculteti, Aduocati, & Molēdinator. Re-

gales scultetias, aduocantias, & Molendina sua, absq; consensu Regio uel alias Dñorum suorū alienare & obligare non debēt, nec possunt, alio-

sigism. Crac. 1510.

qui ea perdēt, a quo cōsensu quid etiā Cancel. accipere debeat. Lex ij.

Quā vide Li. 1. Ca. 17. Ar. 4 de Scultet. eorūq; libertatib. Officio, ac seruitutib.

Cōsensu dati ad exemē, ne reuoc. L. ij.

Sigism. Augustus Pe-
tronicus 1550.

Sigism. Petr. 1538

Redempturus bona Re-
galia, ante 6 hebdo-
madis possessor illo-
rū citet, totidemq; ad
migrandū imperiat.
Præterea homini pos-
session, aut etiam im-
possession, uades sta-
tuen. pecunia ne are-
stetur. sed si quis ip-
sum exemptū nomine
damni dati accuset,
Iudicio Terreſtri cū
eo experietur.

Cōceditur etiam exe-
mendo dilatio ad mu-
nimēta. Quod si ap-
pellet citatus ad Re-
gem, attamen Cōmis.
accipiūt ad se pecun-
repositam, & mittūt
in possession. exempto-
rem, cū remissione ad
loci capitā. si & in
quantū intromissioni
exemptus cōtradicat
si autē literæ sint du-
die ac pplexæ, pote-
rit exemptus etiam a
Regia sententia ad
conuentū Reg. appel-
lare, deindeque pe-
cun. iuste sibi cōpeten-
tem a cōm. sſar. tolli.

Sigism. Crac. 1507.

Plura de Literis &
priuil. priuatis et hæ-
reditar. si culpentur:
& qd' actis Terreſt.
nō inscribantur quas
lem auctoritat. in l. mi-
tationis habeant. Item
qd' Iudeis oppignos-
rari non debeant, ut
de lib 3 cap. 8. ar. 1.

de literis & priuil.

Sigism. Crac. 1510.

Eiusdē sit mentio li.
3 cap. 8. de literis &
priuilegijs.

Consensus omnes dati iuxta Statutū. in robore cōseruamus, qui qui-
dem Iuri communi non essent contrarij.

Mod⁹ redimēdor. bonor. fisci. Lex iiij.

Quoniam circa redemptionē bonorū nostrorū Regaliū euenire solet,
quod Tenutarij de quorū manibus bona redimūtur. grauamina, & dif-
ficultates perferre coguntur: Ad quæ amouēda, statuimus, ut in redē-
ptione bonorū nostrorū Regaliū, siue ea pro mēsa nostra, siue per quē-
piam aliū de consensu nostro redimātur, nō seruetur deinceps arresta-
tio pecuniarū homini possessionato, similiter & impossessionato fide-
iussores pro se statuendi. Sed si quispiā subditorū nostrorū ex illis bo-
nis redemptis se iniuriā aut damnū ab eo, qui exemptus est, accepisse
prætendat: pro tali iniuria, seu damno, Iure Terreſtri cum eo experia-
tur. Deinde ut ad migrandū, quod Rumouanye uocāt, quilibet, de cu-
ius manibus, siue per nos, aut aliū quempiā bona nostra redimuntur,
tempus sex septimanarū liberū habeat, quo tēpore licere debet exempto
omnes & singulas res, & bona quęcūq; mobilia propria euehere, expel-
lere, & exportare. Præterea huiusmōi bonorū redemptio fieri debet in
districtu proprio, quādo per aliū quā per nos redimūtur, & Terminus
Citationis pro redimēdis bonis, siue per nos, siue per quēpiam alium de
consensu nostro redimantur, debet esse sex septimanarū a tempore po-
sitionis ipsius Citationis.

In redēptione bonorū fisci qualiter li-

tere & Inscriptiones reuידēde, & ualide uel inualide pronūciandę sunt.

Et quod granato Regia sentēcia licet ad Cōuentū appellare. Lex v.

Ad tollenda dubia & cōtrouersias superfluas amouēdas quę oriri pos-
sunt ex diuersitate Inscriptionū bonorū nostrorū: Statuimus, ut cum
eadem bona redimere uoluerimus, reuideri debent literæ Inscriptionū,
& quę licite, iuste, & legitime inscripta sunt, aut cōtra, cognoscatur, &
decernatur per nos & Cōsiliarios nostros. Quod si quis huiusmodi co-
gnitiōe & decreto grauātū senserit, liberū sit ei cognitionē grauaminis
per appellationem deferre ad Conuentum generalem.

An vero generaliter, uel specificē, lite-

ræ & Inscriptiones in bonis Regijs sint

interpretandę, & quod generales Inscriptiones nulla specificatiōe coar-
ctatę omne dominiū transferūt in possessore, & ut omnia cō-
plectuntur: ita possessori tribuunt. Lex vi.

Ambiguitates abolere uolētes quę plerūq; dum Inscriptiones super bo-
nis Regalibus seu Priuilegia corā nobis reproducūtur, emergebāt: De-

terminamus

terminamus innitēdo ueteri cōsuetudini dudū practicatæ, quod quæcumq; specificata in Priuilegio uel Inscriptiōe nominatim fuerint, illa eadē tenenda sunt, eandēq; specificationē, si quæ generalitas sequitur ad præfatā specificationē dūtaxat referēda est, & nō ad alia: Sed ubi specialis mētio in Priuilegio uel in Inscriptiōe de Teloneo, de curru bellico, de exactiōe duorū grossorū, de statioē, & lure patronatus facta nō est: Iuri Regio referuatū esse cognoscitur. Inscriptiōes aut quę generaliter fiunt nihil specificādo, sed omne dominium in personam transferendo, omnia in se complectuntur, & possessori attribuunt.

Hæc aut interpretatio simplex, & non detorta esse debet. Lex vii.

Priuilegia publica & priuata nō debent interpretatione aliqua in alium quam sonant sensum uerti, sed ita ut in suis tenoribus scripta sunt, & non aliter intelligi debent.

*sigism. Petr. 1538.
Idem infra lib. 3. ca.
8. de lucris & priui.*

Porro aduitalitat. cōcessæ, seruē. L. vii.

Aduitalitatis literæ a nobis concessæ per omnia secundum earum tenorem per nos seruabuntur.

sigism. petr. 1538

Similis.

Aduitalitia omnia iuxta Statutum in robore conseruamus, quę quidem Iuri communi non sint contraria.

*sigism. Augustus per
triconia 1550.*

Quod aut libri seu Regestra Cancellariæ

ad probationē super bona Regalia nihil ualeant * & quid, ac quomodo libris Cancellariæ sit inscribendū * uel ex illis describendū, pretereaq; si literæ in libris Cancellariæ non sint, uel suspectæ

sigism. petr. 1538.

allegarentur. Lex l. ij. iij. & v.

Quas uide Libro 1. Capitulo 10. Articulo 4. de Cancellar.

Ibidemq; de taxa seu æstimatione litarum

Regiarum in Cancellaria solueñ. Lex x.

Cōmissarij circa exemptionē ne bona

accipiant alia, quam quę sunt in literis inscripta: generaliter aut, ne iudicij sui fines excedāt, alioqui nihili esset illorū iudicātū. Lex xi.

Statutum & sancitū est, quia Cōmissarij in causis iudicij sui non debēt recedere a Statuto cōmuni, & facultate illis circūscripta: uidelicet circa limites faciendi, exemptionē bonorū, uel diuisionē (bonorū inter personas etiā remotas par tamē lus succedēdi habentes) facieñ. Et ne morem gerant ullis informatiōibus huic Statuto contrarijs, quod si quid

sigism. Crac. 1543.

Idem articulo sexto.

BB

ij

contra Sta.

contra Statutū facerent, id nihili esse debet, nullaq; informatio illos excusare poterit. Præterea nulla bona circa talem exemptionē accipere debent, tantum ea, quæ in literis obligatorijs essent descripta.

De securitate vitæ Commissariorum.

Vt Commissarij ab increpatione & a vi Plebeiorū uel Nobilitatis tuti sint Capitaneus providebit. Lex xij.

Quam vide infra Articulo Octavo.

ARTICVLVS V.

Quando Tenuarii vel Capitanei pro iniurijs priuatis, bonorū, vel publicis, aut sanguinis, corā Rege, vel Iudicio Terreſtri respondeāt. Quodque Nobilitas ad reponendas literas super bona sua hæreditaria coram Capitaneo reponere non cogitur, nisi sint Regalia: alioqui res dubia ad Comitā remittatur.

Caſtorū Tenuarij corā Capitan. & Iu-

dicibus respondeāt: Attamē in causa sanguinis Capitanei seu Tenuarij Iudicio Regio subſint. Lex I.

Ex Priuilegio Ludo. Kasouiz 1374. Decernimus quod ipsi Burgrabij seu Rectores Caſtorū & homines ipsorum corā Capitaneis, Iudicibus, Subiudicib. Regni prædicti qui pro tempore fuerint citati cōpereant & respondeāt de le querulātibus prout ceteri Nobiles & homines quicūq; Regni prædicti. ¶ Dum modo causa ultionis sanguinē nō requirat cuius cognitionē pro nobis & nostris ſucceſſoribus reſeruamus ſpecialiter.

Tenuarij bonorū fiſci quomodo p in-

iurijs ſunt lure Terreſtri conueniē. Et quod pecora de damnis abacta, ad cautionem libera mittant. Lex ij.

Kazimir. in Nyſſo. 1374. in Oppoki. Hu- ius ſtatuti ſic mentio lib. 3. cap. 11. art. 5. de pecoribus de dam- no abactis. Item Statuimus, ut Tenuarij bonorū menſe noſtrę Regię, ſi uicinis aut alijs hominibus iniuriati fuerint, teneātur ſtare Iudicio Terreſtri poſtquā fuerint per iniuriā paſſos euocati. ¶ Et ſi pellant pecora aut pecudes ad domos aut Curias Regales occasione differētię granicierū, aut ratione deſtructiōis ſeminatorū, tenebūtur dare ad cautionē fidei- uſſoriam ſuper decretū Dñorum, iuxta conſuetudinē Terrę diutius obſeruata: quod ſi ſecus fecerint, luent pœnas ſicut alij Nobiles: quæ pœnę poterint peti & exigi ab eis etiam in pecunijs ſi quas habuerint in bonis Regalibus inſcriptas.

Sed Capitan. pro iniurijs nomine Ir-

ſigism. Petr. 1523. mitū illatis corā Rege reſpōdeb. L. iij.

Quoniā impediri plerumq; ſolent & differi limites inter bona noſtra Regia, & bona Incolarū Regni noſtri tam Spiritualiū quā Seculariū: Statuimus,

Statuimus, ut Capitanei & Tenuarii nullis iniurijs afficiant subditos nostros ratione limitum: & si quis illorum id fecerit, ex Officio Capitaneali coram nobis respondebit.

Capitan, itaq; quādo ex Officio suo alii

quid cōmittunt, aut quando modū in defensiōe bonorū Regaliū excēdunt, coram Regia Maiestate, alioquin, si quid ut priuati cōmiserint, in foro cōpetenti respondeant. Lex iiij.

Capitanei locorū de iniurijs uicinis suis, uel Capitaneatus sui subditis illatis respondere tum demū corā nobis debebūt, quādo ex Officio suo aliquid admiserint, uel in tuendis bonis nostris modū excēsserint: Si quid uero ut priuati cōmiserint, in foro cōpetenti respōdere cuilibet de se querenti tenebūtur: Præterea si etiā Capitanei nostri sub prætextu defensiōis bonorū nostrorū grauē alicui subdito nostro in eius bonis iniuriā intulerint, & post hac cū bona nostra a bonis subditorū nostrorum limitabūtur deprehensum fuerit Capitaneū nostrū in hīs bonis, quæ nō erant nostra, sed eiusdē subditi nostri, iniuriā illi aut damnum intulisse: Is ipse Capitaneus damnū a se Nobili & subdito nostro in eius bonis factum resarcire teneatur.

Sigism. Petr. 1532.

Propterea Capitaneus debent esse possessione nati ut lib. 1. ca. 5. de dignitatib. descriptū est ut scilicet de suo iudicialiter soluant, si quid uel ut priuati, uel ex Officio sibi credito peccet. Adeo bona Magistratū apud Cives, ut Tutorū apud pupillos in pignore sunt: quatenus se omnibus, quos alim qua adfecerint iniuria, non iustificat.

Nobilitas aut ad reponen. Iteras corā

Capitano super bona hereditaria non cogitur, nisi omnino bona Regalia esse appareant. Lex v.

Querela subditorū nostrorū permoti, qui se plerūq; grauari sentiunt cum per bonorū Regaliū Tenuarios seu Capitaneos ad exhibendū literas super bona eorum hereditaria, & perpetua illorū proprietate, eo prætextu, tanquā bona ipsa Regalia essent, adiguntur: Decernimus & Statuimus, ut nemo Capitaneorū seu Tenuariorū nostrorū aliquē ex Regni nostri Incolis ad exhibendū huiusmodi literas cōpellere audeat, nisi ipse Capitaneus uel Tenuarius iudiciū certū, uel literas quas cūque habuerit, ex quibus bona illa esse nostra Regalia & non hereditaria conijcere possit. In tali enim casu, possessor bonorū illorū super sua proprietate literas exhibere & producere teneatur.

Sigism. Crac. 1532. Eiusdē fit mentio lib. 3. cap. 8. de literis & Priuilegijs.

De eodē, quod Iteras & Priuilegia ne-

mo ponet super bona, quæ hereditaria putata sunt: nisi doceretur omnino Regalia esse, alioqui res antiqua & perplexa ad Conuentum remittatur. Lex vi.

Ad literas & Priuilegia reponēda super bonis quæ hereditaria putata sunt, nemo cogi debet, aut poterit, nisi in causis manifestis & clavis, quando scilicet doceretur sufficienter Regalia bona omnino esse. Vbi uero res esset nimis antiqua, perplexa, & dubia, tum negotium tale &

Sigism. Petr. 1538. Idem lib. 3. cap. 8. de literis & Priuilegijs.

causam non alibi, quam in Conuentu Regni generali cum Consiliarijs nostris iudicabimus.

ARTICVLVS VI.

Commissarii quatuor Articulos iudicant, nempe, pro diuisione bonorum inter fratres: pro dissimitatione bonorum Regalium: de consensu Partium: & Literas Telonei reuideant.

Capita bona Regalia defendāt vsq; ad

algism. Crac. 1539.

dissimitationē, ex Commissionē per Nobiles expediēda. Lex I.

Constituimus, ne deinceps præfecti Arciū, & Ciuitatū nostrarū, sed soli Nobiles Cōmissiōes obtineāt ad fines terminā. Ita tamē, ut nihilominus præfectis siue Capitaneis nostris sicut ueteri more receptū est, & Statuto cauetur, liceat bona nostra defendere ad declarationem usque finium.

Ex privilegio Iagel. prope Czerwynsko.

Idcirco Rex, neq; negabit, neq; differet dissimitat, bonor. Nobitat, a suis, L. ij.

Item, nolumus a modo, nec debemus alicui petēti nostrā Maiestātē granicies limitū seu granicierū huiusmodi cū bonis, Villis, & hæreditatibus nostris distinctionē denegare, uel differe: dum modo per uim & uiolentiā id non exigatur a nobis.

Ergo Cōmiss. dētur Terrig. petēt. L. iij.

Iagel, in ledl. 1433.

Item promittimus, quod omnibus Terrigenis cū bonis & hæreditatibus nostris granicies postula. ac petē. non denegabimus.

Quæ sint literæ & cōmissiōes cōtra Ius

Alex. petri, 1504. Eadē perag. supra li. 1. capit. 9. artic. 3. de Cancellaria.

Regni, & quæ legitimæ. Lex iij.

Literæ Iuri contrariæ intelligantur * cōmissiōes inter personas, nisi granicierum diuisionis uel de consensu partium essent.

Cōmissiōes sup dissimitatiōe Regali

Alex, in Rad. 1505

um, Prætereāq; super diuisiōe bonorū, inter fratres seu proximiores, uel cōsentiētib. partib. cōcedendę sunt. Lex v.

De iure familie heretiscunde: hereditis diuidendę uide infra lib. 3. capit. 5.

Auctoritatē iudiciariā ubiq; illibatā conseruare cupientes. Statuimus quia nos successoresq; nostri nullas dare debemus cōmissiōes, non dabūtq; successores nostri, nisi super limitibus nostrorū bonorū, & diuisione bonorū hæreditariorū inter fratres, & proximiores, aut quæ essent de consensu partiū: alias datæ, nullius sint roboris uel momēti.

Quin etiam

Quin etiā cōmissiōes Regiæ inter re-
motos par lus succedendi habēn. dabūtur : alioquin ad Iudiciū Terre-
stre remittantur super propinquitate definienda. Lex vi.

Commissiōes in alijs casibus, quā qui in dispositiōe Statuti cōtinen-
tur, dari prohibemus, & datas nullas esse volumus, & decernimus. Cō-
missiōes tamē ad diuidēn. bona tam inter fratres germanos, quā inter
alios quosuis consanguineos, qui ad aliqua bona par lus succedendi
habent, quantūcūq; remotos locū habere debere declaramus, & decer-
nimus. Quod si quis repellere uolens eū, qui diuisionē bonorū petit, ne-
gateum esse cōsanguineū, uel lus succedēdi ad bona huiusmodi habe-
re, in tali casu Cōmissarij a diuidendis bonis supersedere, & decisionem
controuersię super propinquitate & successione ad Iudiciū Terre-
stre remittere debebunt.

sigism. Crac. 1532.
De ysdē causis supra
cap. 10. ar. 2. de an-
cel item fuit eiusdē
mentio li. 1. ca. 12. ar.
13. de querelārū lite-
ris a Cap. dandis: &
lib. 3. ca. 5. de diuisi-
one bonorū inter fra-
tres uicēto fuit eiusdē.

Tres tantū articuli Cōmissarij iudicēt,
neq; informatiōib. morē gerāt. Lex vii.

Statutū & sancitū est, quia Cōmissarij in causis Iudicij sui non debēt
recedere a Statuto cōmuni, & facultate illis circūscripta: uidelicet circa
limites faciendos: exemptionē bonorū: uel diuisionē bonorū inter per-
sonas etiā remotas par lus succedendi habētes) faciendā. Et ne morem
gerant ullis informatiōibus huic Statuto cōtrarijs. Quod si quid cōtra
Statutum facerēt, id nihili esse debet, nullaq; informatio illos excusare
poterit.

sigism. Crac. 1543.

Commissarij etiam ad conspiciendum

Teloneorum literas dentur. Lex viij.

Quā n vide Libro 2. Capitulo 4. Articulo 1. de Teloneis.

sigism. Crac. 1543.

Olim solū duo Dignitar. seu Officiales

& Succamerarius ad dislimitationē bonorū dabantur. Lex ix.

Kazimierz. 1454

93. Preterea pollicemur, quod omnibus petētib. a nobis limitationē, seu
distinctionē limitū, inter bona mensæ nostræ Regalia, & bona peten-
tium, cōsentiemus & dabimus duos Dignitarios, seu Officiales, & Suc-
camerariū: qui nomine nostro potestatem habebūt limites faciendi.

Sed deinceps 5. sint Cōmissar. Lex x.

107 Item cum inter bona nostra inscripta, uel nō inscripta, & subditorum
nostrorū nostris cōuicina, nonnūquā iniuriæ, & oppressiōes, nonnun-
quā etiam cedes cōmitterentur, & fierent difficultates plurimæ: pro li-
mitatiōe granicierū nostris aut Capitaneis aut Tenutarjjs, sub umbra
Regij no-

Albert. Petr. 1496.

Capitanei sub um-
bra Regij nomi-
nis multa mala faciunt
vicinis Nobilitati.

Regij nominis nostri honorūq; nostrorū, subditos nostros uicinos aut
opprimētibus, aut limitationē graniciarū difficultantibus: Idcirco ex
innata nobis uirtute & benignitate Regia, propter omnē subditorum
nostrorū iusticiā, & pacē, ex hac parte habendā, promittimus, quia qui-
buslibet subditis nostris cuiuslibet status & conditionis existētibus. gra-
nicies ex parte honorū nostrorū petentibus, Nos & successores nostri
secundū Statuta antiqua, ad discernendū æquitatē, Cōmissarios illius
Terræ & districtus in quibus bona limitāda consistunt, uidelicet duos
Dignitarios & duos Officiales cum suo Camerario deputabimus, &
deputare debeant.

**Si defint in proprio districtu Dignita-
rii, mutuentur ex vicino. Lex xi.**

Sigism. Petr. 1523. Si autē Dignitarii ad limites ipsos designādi essent pauci in illa Terra,
seu Palatinatu, in quo limites fieri debent, aut forte essent absentes, eo
casu, ex uicino Palatinatu, uel etiā ex remotiore, Cōmissarios designa-
bimus ad ipsos limites faciendos: nō alios tamen, nisi tales, qui in illis
Terris ubi limites essent faciendi possessionati fuerint.

**Quod Dignitarii omnes sint possessio-
nati Commissarij sc̃p ludicij uacent sub priuatione Officij
excepto seruitio Reipublicæ. Lex xij.**

Quam Folio 180. de Dignitatibus uide.

*Sigism. Petr. 1511.
Idem lib. 1. cap. 10. de
Cancellar. artic. 3.*

**Decem grossi dandi sunt in Cancellar-
ia pro literis commissiōis. Lex xij.**

Item ne prædicti subditi nostri in Cancellaria nostra a Notarijs plus
iusto grauētur, decernimus, quod deinceps * tantū accipiātur * a lite-
ris commissiōis cum mandato decem grossi.

**Capitan. seu Tenuarij honorū Regali-
um ad limitationē bonorum exeat, & Cōmissarios expensis
prouideat, si libera bona possidet. Lex xiiij.**

*Johann. Albrechtus Per-
tricus 1496.*

Capitaneo seu Tenuario honorū nostrorū mādabimus, ut pariter cū
Cōmissarijs eisdem ad limitandū bona eadem exeat, descendat, & Cō-
missarios expensis prouideat, in his præsertim bonis quæ habemus li-
bera, & sine obligatione.

**Innotescētia Cōmissaria, vna cū mā-
dato ad Capitaneū per Ministerialē & duos Nobiles inferenda sunt,
duabus heb-**

duabus hebdomadis ante limitationē, ita. ut tam de tempore quam de loco certum Capitaneum faciant. Lex xv.

sigism. Petr. 1523.

Preterea Commissarii nostri predicti duabus septimanis antequā simul conuenient ad faciend. limites, Capitaneū seu Tenuariū nostrum de tēpore, & loco sui Conuētus, certiore facient per Ministerialē & duos Nobiles, ac etiā per literas suas proprias, & mandatum nostrum.

Forma Innotesceniarum.

Nos A. b. c. d. e. Commissarii Tibi A. B. Capitaneo, seu Tenuario bonorū Regaliū A. b. c. Innotescimus nobis oblatas esse literas S. M. R. quibus nobis cōmittere ac mādare dignata est, vt bona eius Maiestatis Regalia tui Capitaneatus, vel Tenuatē A. b. c. in ipia cōmissiōe latius exprella ex vna, & bona A. b. c. Nobilis A. b. c. hæreditaria parte ex altera dislimitaremus, & ab inuicē scopulis, & aliis signis metalibus, distigueremus: de qua cōmissiōe tibi in Terminis fidē faciemus. Quocirca mādamus tibi, vt lēria A. B. corā nobis, in loco differenziarū, videlicet A. B. nucupato, inter bona Regia, & ipsius Nobilis lito, legitime personaliter, ac perēptorie cōpareas: negociū ipsum dislimitandorū prædictorū bonorū Iudicialiter attentaturus. Certificādo te, quod siue comparueris, siue non: Nos ad ea quæ nobis, & nostro Officio Commissariali incumbunt, procedemus tua contumacia in nullo obstante. Dat.

Bona A. b. c. & Nobilis A. B. fratris tui A. B. hereditaria, quale ius ad successionē ipsorū bonorū habētis, parte ex altera: diuideremus, de qua commissiōne, etcet.

In A. B. ipsis bonis vestris hæreditariis legitime.

Diuidendorum.

Bona A. B. tenuatæ tuæ quæ Nobilis A. B. a te vigore cōsensu Regii, eo nomine habiti, corā nobis exempturus est, illi in possessionē transferemus, de qua commissiōne tibi fidem, etcet.

In A. B. ipsis bonis tenuatē tuā legitime.

Exemendorum.

Similis etiā Innotescētia fit, in quacūq; alia causa, ex cōmissiōe de cōsensu partium obrēta iudicāda: dēptis tamē vel additis iis sentēciis quas vnaquęque causa respuit, vel flagitat.

ARTICVLVS VII.

Neque Capitanei, uel Tenuarii absentia, neque Inhibitiones limitationem impediānt, neque Assessores, neq; Cōcommissarii, neq; reuifores dandi sunt, neque appellatio a decreto Commissariali admittenda est: Flumina, literæ, signa, senum testimonia, & alia possibilia indicia a Commissariis videantur: limites vero facti, ne a Capitaneis vi destruātur: literas Commissariorū quid inseri debet, quæ etiā confirmatiōe non egent, nisi forte pars velit eas libris Cancellariæ inscribi, & describi.

Olim Capita, ad faciend. limites venire negligēt. 28. Marc. puniebatur. Lex I.

Itē quia ex querelis Nobilit. accipimus multos dānis affici negligētia Capitaneo-

CC

Capitano-

sigism. Petr. 1511.

Quia coram Cōmissarijs perceptoris terminus est, nec etiam appellatur a decreto illorū, dilatiōes quoque nullae cōceduntur, ne illis Cap. partem maligne frustretur, & extrahat.

Capitaneorū, & Tenutariorū bonorū nostrorū, qui per Iudices Commissarios accersiti ad limitanda bona nostra cū bonis prae dictae Nobilitatis uenire recusant: huic igitur incōmodo occurrere uolentes, Statuimus, ut si deinceps Capitanei, uel Tenutarij nostri accersiti uenire neglexerint ad eosdē limites faciēdos, poena uiginti octo Marcar. per nos puniantur, quarū medietas parti, reliqua medietas nobis, & successoribus nostris cedere debet.

Sed deinceps Inhibitioib. Commissariale Iudiciū non impedietur, nec assessores, uel Cōcōmissar. ad faciēdos, reuiforesue post factos limites dabuntur, nec a decreto Cōmissariali Capitanei appellabūt, tanto minus impediēt limitatiōis negociū, si cū senibus suis abfuerint. Lex ij.

sigism. Petr. 1523. De Inhibitionib. uero uide omnia statuta libr. 3 capit. 8.

Nos uero deputatis Cōmissarijs nostris qui faciāt limites, ac illorū Iudicium, Inhibitioibus nostris nō impediemus: Assessores, seu Concōmissarios, nec etiā Reuifores post factos limites, designabimus: sed quicquid Cōmissarij nostri decernēt, illud ratum & firmū esse debet. Preterea cū Cōmissarij nostri conueniēt ad locū limitū, siue Capitaneus seu Tenutarius noster exiuerit, siue nō: eduxerit senes, aut non: ipsi Cōmissarij nihilominus limites ipsos prosequi, & finire debebūt. Capitanei nostri, ac etiā illius qui queritur de iniurijs limitū contradictione, seu motione, & appellatiōe, ac etiam absentia minime obstante.

si Commissarij fungentur suam iurisdictionem in alter utrius partis solo, nihil iuris addit, uel minuit.

Quid sit in limitandis utrinque bonis de

Fluuijs interfluentibus tenendum. Lex iij.

Quā uide Li. 1. Ca. 14. de Offic. Succam. Art. 3. aliaq; ad hūc locū necessaria

Licet maiora Regni flumina Regia

sint ut apparet infra Capitulo Tercio.

Ad usū tamē fluuior. bona Reg. & Nobil. determinātia vicini admittā. L. iij.

sigism. Crac. 1507.

Attamen ne grauētur subditi nostri uicinia bonorū nostrorū per Capitaneos, Statuimus, ut cū fluuius aliquis nostra & eorundē subditorū bona determinat, quæ ipsius fluminis rippis utrinque adiaceāt, libere admittātur ijdem ipsi subditi nostri ad usum eiusdem fluuij, iuxta latitudinem bonorum suorum adiacentium.

Flumina si desint interfluentia, senum

Iohannes Albertus Petriconia 1496.

testimonio Cōmissarij stent, uel si discordes senes fuerint, suo proprio, aut si & ipsi Cōmissarij secum dissideant, plurimum Iudicio limitetur, Capitanei cōtradictione nō obstāte. Lex v.

Qui quidē Cōmissarij postquā exiuerint, debent ex utraq; parte senes
 108 aduocare, a quibus recepto iuramēto iuxta eorū recognitionē, & testi-
 monium, ad limitationē procedent. Si uero ipsi senes discordes fuerint,
 extunc Cōmissarij iuxta suas cōscientias, concordādo discordias senū,
 secundū eorū priuatum Iudiciū limitationē ipsam prosequētur, & ter-
 minabunt: ubi autē & ipsi Cōmissarij discordarēt, uolumus, quod ex ip-
 sorum sentēcia, qui plures in uoce cōcordes fuerint, auctoritas atq; po-
 testas depēdeat diffinita terminandi: nostrorū Officialiū, uidelicet Ca-
 pitanei, aut Tenuarij, contradictione non obstante.

Porro limitatiōes bonorū nō secundū

litteras & signa in eis descripta, sed iuxta ipsorum senum
 testimonia fieri debent. Lex vi.

sigism. Petr. 1519.

26. Quia multæ literæ & Priuilegia reperiri solent partim abusa, partim
 etiam incerta: Statutū Sereniss. olim Dñi Regis Alberti renouamus, ut
 uidelicet limitationes bonorum fiant, nō secundū litteras & signa in eis
 descripta, ad instantiā petentiū, & re oculis non subiecta, sed iuxta senū
 testimonia: præsertim cū illius Maiestas tā benignā & liberalem Con-
 stitutionē fecerit, ut cognitionē bonorum nostrorum Dignitarijs &
 Officialibus Regni subditis nostris committeret.

De quibus & qualib; literis hoc Statu-

tum intelligendū sit, & de quibus non, declaratur. Lex vii.

sigism. Crac. 1522.

Declarā. Statutū de limitibus bonorū non secundū litteras & signa
 in eis descripta, sed secundū senū testimonia facien. Statuimus, intelli-
 gere tum demū literariā probationē in limitatiōe bonorū non proce-
 dere, cū literæ antiquatæ, seu datæ, ac emanatæ, re oculis non subiecta:
 uel etiā in abusum redactæ, aut incertæ cōperientur. Cum uero literæ
 Cōmissariorū nostrorū signa metalia, & limitationē bonorū nostrorū
 cum bonis Nobiliū uicinorū in se contineñ. per nos cōfirmatæ, uel lite-
 ræ sub titulo & Sigillo Succamerarij, uel Iudicij Terrestris limitationē
 bonorū utrinq; hereditariorū subditorū nostrorū in se contineñ. fue-
 rint coram nobis, uel alias ubilibet in Iudicijs productæ, literis huius-
 modi ubiq; fidem indubiam adhibendā fore, & limitationē bonorum
 tam nostrorum quam hæreditariorū iuxta illarum continentia firmā
 esse & ualidam decernimus.

In dissimitatiōe bonor. Deus, itē signa,

testimonia senū, & alia possibilia Iudicia spectāda sunt. Lex viii.

Cæterū ad tollendas difficultates in faciēdis limitibus, Statuimus, ut
 Cōmissarij nostri Deum solū præ oculis habentes, nulli partiū fauen. sigism. Petr. 1538.
 cōspectis inprimis signis metalibus, & rei ueritate diligēter inuestiga-
 CC ij ta, tam ex se-

ta, tam ex senū, etiam si opus fuerit, Iuratorū testimonijs, quā alijs possibilibus iudicijs, limites inter bona nostra Regalia & hæreditaria pro arbitrio & conscientia sua constituent.

Capit. & Tenuar. violētias Nobilib. in

limitibus nō inferāt, neue a Cōmissarijs factos ui destruāt. Lex ix. 26.
 Capitanei & Tenuarij bonorū nostrorū uiolentias Nobilitati in limitibus non inferant, nec eosdem limites per Cōmissarios nostros factos ui destruunt.

Post dissimit. Capit. nō faciāt iniurias: sed & kmet. a fūdis ablimit. abstīn. L. x.

Itaq; ne amplius in disceptationē reuocetur, quod semel per Cōmissarios nostros quos ad dissimitandū bona nostra Regalia & Nobiliū dāmus, definitur. Statuimus, ut post dissimitationē bonorū nostrorū Regalium & Nobiliū, iniurias, Capitanei nostri, aut Officiales in fundis Nobilium nō faciant. Sed & subditi nostri talibus fundis ablimitatis, neque apīsteriorum, neque ulla alia ratione uti debent.

Deinceps autē Iteræ ipforū r. Cōmissariorū super dissimitatiōe dandæ, cōfirmatione non egent: & quod cōmissio, cum mandato illis inseri, pretereaq; obsignari debeant. Quod si parti libebit libris etiā Cancellar. inserātur: indeq; exscribātur data una grossorū sexagena. Lex xi.

Petitionibus subditorū nostrorū inducti, permittimus, ut in arbitrio sit subditorū nostrorū petere & obtinere a nobis confirmationē super literis limitū æditis, a quinq; Cōmissarijs per nos secundū Statuti tenorem deputatis, Quæ quidē iteræ, quibus cōmissio & mandatū nostrum fuerit insertū, & Sigilla Cōmissariorū apposita, authoritatem & robur perpetuū obtinere debebūt, etiā si nulla desuper interueniat confirmatio nostra. ¶ Liberū erit etiā unicuiq; literas Cōmissariorū super limitibus ad libros Cancellarię nostrę inducere, quas quidē casu, uel necessitate pustulāte, Cancellarij nostri, sine ulla difficultate, sicut inscribere, ita etiā describere, & literas petētibus eiusdē tenoris sub Sigillo nostro, una tantū sexagena pecuniæ pro eis accepta, sine ulla difficultate dare debebunt, & tenebuntur.

A R T I C V L V S VIII.

Porro quæ pœna est a Sigis. Rege statuta contra uiolatores Consiliariorū, & Nunciorū ad Conuētus publicos, liue ex

cos, siue ex illis proficiscentiū, siue in eisde cōmorantium: hæc etian de uiolatoribus iudiciorum, & iudicum ordinariorū, siue Cōmissariorum est intelligendum. Lex I.

13. Item contra eos quorū licentia eo usq̃ progressa est, uti iā promiscue,
 14. siue in uīs publicis, siue in Villis, & Oppidis, non solū priuatas sed etiam publicas personas uiolare non formidāt: Itaq̃ taliū hominū insolentiam cohibere, cohercereq̃ uolētes, cū consilio omniū Regni Consiliariorū Statuimus. & decernimus, ut quicumq̃ Prælatos, Barones. & Cōsiliarios Regni status cuiuslibet, & item Nuncios, siue nostros, siue Terrestres, nostra ac Reipub. negocia obeuntes, ad Conuētus publicos, siue Terrestres, siue generales proficiscentes, & in iisdē Cōuentibus manentes, siue ab eisde in domos suas redeūtes, quatuor septimanis ante Conuentus, & post alijs quatuor septimanis, siue in uīs, siue in Villis, & Oppidis, quoquomodo inuadere, & uiolare ausus fuerit: crimine læsæ Maiestatis reus iudicabitur. Idem uero de ijs qui in iudicijs, siue ordinarijs, siue cōmissarijs, Cōmissarios, Iudices, uel Officiales publica officia exercentes uiolare præsumpserit, taliter erit intelligendū, ut eisde criminis læsæ Maiestatis obnoxij iudicentur.

*Sigism Crac 1516.
 Idem lib 4. ca. 9. art.
 1. de securitate iudiciorū Terrestriū, &
 libr. 1. cap. 15. art 7.
 de Conuentū secus
 ritate fuit eiusdem
 mentio.*

Abrogatur infra.

Iam crimē læsæ Maiestatis, nisi in persona Regia committitur. Lex ij. Quæ Folio xxij. uideatur.

De honore itaque ac securitate vitæ Commissariorum. Lex iij.

Quod si quis homo Plebeius, in negocio, & iudicio limitū uel aliquo-
 cumq̃: contra Cōmissarios inueheretur uerbis, illosq̃ inhonoraret: talis turri, uel alioqui selsione dimidio anni puniri debet, cuius poenę executionem Capitaneus illius loci faciet sub poena in Statuto descripta contra illos qui executionem facere negligeret.

Sigism. Crac. 1543

De qua poena folio 240. uide.

¶ Quod si quis etiā Plebeius arma corripere, & uibrare, licet etiā neminem uulneret: collo luat poenas: quod etiā Capitaneus exequatur. Nobilitas aut pro talibus excessibus iuxta Statutum puniatur.

A R T I C V L V S IX.

Sed de Commissarijs ad limites inter Regnum, & Magnū Ducatum Lithuanix.

Et inter Ducatus Prussix, Silesix, & Marchix;

Vide Libro quinto suis Capitulis.

CC iij

CAPITV.

De Metallis, & Salis fodinis,

P R A E F A T I O.

Et si natura rerum parens non sit ita solo nostro iniqua, ut nobis, auro excepto argentum, stannum, plumbum, aliaque Terræ Metalla, seu mineras, ac fructus negarit: Nihilominus quia Leges nostræ de horum prouentu, mercatu atque utilitate silent: sed tantum Leges earum fodinarum, in moribus operantium, atque fisci rationalium procuratorum & Quæstorum consistunt: meminisse hic earum potius quam scribere de illis aliquid potuimus. Itaque sequitur.

ARTICVLVS I.

De S A L I S fodinis.

Statuta de Salis fodinis, p kazimi. Magnū ædita, & a kaz. tercio cōfirm. Lex I IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriā, Ne error obliuionis gestis sub tēpore uersantibus pariat 76. detrimentum, alta Regū & Principū decreuerūt consilia, ea literarū apicibus & testium annotatione perbennari: Proinde nos Kazimirus Dei gratia Rex Poloniæ, nec non Terrarū Cracouiæ, Sandomirię, Siadieg, Lanciciæ, Cuiouiæ: Magnus Dux Lithuanie, Pomeraniæ, Rusiæ, Prussiarūq; Dñs, & heres: Significamus tenore presentium, quibus expedit uniuerfis, presentibus, & futuris, harum noticiam habituris Quod & si ex debito Regalis munificentiæ ad omnium subditorum commodum & profectum oculo cōsiderationis intendere debeamus, propensior tamē solertia circūspectionis ad augmentum Thesaurorum & prouentuum Regni nostri incumbit, ex quibus Regni & subditorum nostrorum commodis debite ualeamus providere. ¶ Cū igitur Zuppæ nostræ Bochnen. & Vyeliczen. sunt czeñ. pars nobilis prouentuum, & Thesauri Regni existit, quæ hactenus propter nimiam & continuam Nobiliū, & diuersarum personarum frequentationem & Salis elaborationē, in nobili sui parte, desolationē & iacturam susceperūt: ex quo neq; Zupparij, neq; sui Officiales regimini, laboribusq; intendere ualuerūt, hospitum curam, procuratoriūq; intēti: & nisi eis tempestiue subueniatur, uerendum est, ne ruinā & iacturā totalem subeāt, & patiātur. ¶ Volētes igitur huiusmodi ruinæ & iacturę subuenire, ut circūspecti Principis est, ex præteritis habere memoriā & intente cōsiderationis oculū ad futura, & tandē ad singula salubri dispositione dirigere, cū omnia prospexerit sapienter: Imitādo igitur uestigia prædecessoris nostri diuę memorię Dñi Kazimiri Regis Poloniæ, qui præfatum Thesaurū Zupparū in capite, & in mēbris, ac omnibus prouentibus, ordi-

Zuppe & Bochnen,
& Vyeliczen. sunt
partes notabiles The-
sauri Regni Polonię

Providet Rex ruinis
& iacturis Zuppar.

uentibus, ordine, dispositiōe, & terminis ordinauit, statuit, & regulauit atq; perpetuis tēporibus huiusmōi ordinationē et regulationē tenendā seruandā, & custodiendā sub poenis in eis contētis statuit, & diffiniuit

77. Ne igitur nos, aut quempīā subditorū nostrorū ab huiusmōi ordinatione et dispositiōe recedere, aut eidē per ignorantīā cōtrauenire cōtingat

¶ Statuimus, & presenti edicto in robur maioris firmitatis declaramus, ipsius Dñi Kazimiri Regis præfati Statuta, & ordinationēs, quæ in nostro hucusq; seruata sunt Thesauro, in omnibus, & per omnia secundū regulationē, ordinationē, & dispositionē suā debere teneri, & obseruari perpetuis tēporibus duraturis, quorū & nos tenorē constitutionū, & articulorū, ex certa scientia & maturo cōsilio super hoc cōmunicato, in omnibus suis punctis, articulis, cōditiōibus, & clausulis, ratificamus, approbamus, & cōfirmamus. ¶ Hoc specialiter addito, & expresso: quod omnia salaria, & census, tā Ecclesiasticis quā Secularibus personis, per prædecessores nostros, imperpetuū, ad tēpus uel ad uitā inscripti, ac ab antiquo per Zupparios pro tēpore solui soliti, & literæ iuste & legitime quomodolibet emanatę, in suo debēt persistere robore, & firmitate. ¶ Ne autē successu tēporis quocūq; colore, arte, uel ingenio, Statuta & ordinationēs prædictas cōtingat a quocūq; in dubiū reuocari, & de harū cōtinentia & tenore cōcipere hesitationē, ipsas præsentibus inserēdas duximus, & inserimus, quarū tenor sequitur, & est talis.

IN NOMINE DOMINI. Nota quod sub anno incarnationis Dñi 1368. Istud præsens Regestrū est scriptū feria sexta post Conductū Paschæ in Castro Cracouiē, ad perpetuā rei memoriā ob reuerentiā Dei omnipotētis, nec nō beatae Virgi. Marię eius genitricis gloriosę, nec nō ob merita omniū sanctorū atq; sanctarū, & ad mādātum Illustrissi. Principis ac Dñi Domini Kazimiri Dei gratia Regis Polonię, Sandomirię, Cracouię, Siradię, Lancicię, Cuiauię, Pomerniæq; hæredis conscriptū per manus Notarij Dñi Dymetrij protunc Vicethesaurarij. ¶ Item ob istā causam istud Regestrū est cōpilatū propter malam consuetudinē perpetuis tēporibus euitandā, & ut consuetudo Zupparū Dñi Regis Kazimiri, ac sui totius cōsilij per suos legitimos successores perpetuis tēporibus teneatur. Nam idē Dñs Rex Kazimirus nihil fecit in Regestro addere siue minuere sed fecit Regestrum cōscribere, & omnes consuetudines diligēter antiquas perpetue notare, prout antiqui Zupparij, Primus uidelicet Porinus Gallicus Albertus, qui mensurā minuti Salis minorauerūt: Petrus Vynricus, Gotfridus Gallicus, Dñs Adam presbiter, & Nicolaus Zupparius tenuerunt. ¶ Et hoc propterea fuit factū, quia in emptiōe Zupparū Trudla Hensel, Buta Lesko Iudeus, Barthko monetarius, Arnoldus Velkyer propter remanētias Salis, in resignatiōe Zupparū, ac aliarū rerum, ibidē scilicet in Zuppis existentīū, uicissim fortissime litigauerūt: quia

nesciuerunt

Kazim. 3. uult ut statuta Zuppar. per Kazimir. 2. adita, & hucusq; tēta, adhuc in posterū teneantur perpetue, ex matura deliberatione Regis et consiliarior. suorū

Census in Salinis spiritualib. uel secularibus inscripti soluantur.

Propter tollēdam hesitationē et dubiū de præfato statuto Kazimiri. secūdi, illud idē hic per Kazimir. 3. inseritur, in eum ut sequatur modum.

Causa compilationis Regestri Zupparū.

Alia causa compilationis huiusmodi Regestri.

In compilatione huiusmodi Regestri Zupparij inter fuit consilium Regis & spirituale & seculare.

nesciuerunt in Zuppis modum, formam, siue consuetudinem: & ob hanc causam fuerunt uocati protunc antiqui Zupparij uidelicet Petrus Vynricus Dñs Adam presbiter, Gotfridus Nicolaus Zupparius, qui rexerunt Zuppas tempore Dñi Regis Kazimiri, ut modus regiminis Zupparum sub iuramento eorum perpetuis temporibus teneatur. ¶ Item in compilatione huius Regestri fuit uocatum consilium Dñi Regis, uidelicet Spirituale & temporale, cui fuit data plenimoda potestas Dñi Regis, ut taliter presens Regestrum conscriberetur, propter ueram bonam antiquam consuetudinem conseruandam, ac propter utilitates Thesauri dicti Regis, ac suorum legitimorum successorum, ac totius Regni perpetuis temporibus debeat conseruari.

Inter quos Regestri conscriptores.

Enumerantur nomina eorum qui interfuerunt compilationi Regestri. Et primo Dominorum spirituum.

Primus fuit Dñs Florianus Episcopus Crac. Item Dñs Vilk Cancellarius Crac. Item Zauissa Archidiaconus Crac. Item Ianko frater Simonis Vicecancel. Item Bodzanta Procurator generalis, item Dñs Michalko Canonicus Crac. protonotarius Dñi Regis. Item Symko Notarius Dñi Regis. Item Iohannes Ielithkouit qui tenuit protunc monetam ad fideles manus, cum Leskone Iudæo.

Ex Sæcularibus vero.

Nomina Dominorum sæcularium.

Primus Dominus Iohannes de Melszyn Castellanus Craco. Item Dñs Neorza Palatinus Crac. Item Dñs Vafroski Subiudex Crac. item Mscziuius de Quilina Succamer, item Dñs Otto de Pilcza, item Suyatollaus Vicethesaurar, item Dymetrius Thesaurar. Item Malocha antiquus Procurator, item Sczepanko Magister murorum.

Nomina antiquorum zuppariorum, Magistrorum montium, Stigariorum, &c.

Enumerantur nomina antiquorum Officiorum Zupparum.

Primus Czyndel Stigarius de montibus Kuthnis, item Thyczkracz de Thanczyn, item Bernardus Stigarius de Hungaria, item Stigarius Kazimiriensis. Item antiqui Zupparij uidelicet Petrus Vynrici, item Gotfridus Gallicus, item Dñs Adam presbiter, item Nicolaus Zupparius, item antiqui Zupparij rexerunt Zuppas ad manus fideles eis commissas, tempore Domini Regis Kazimiri, & illic subiuramento omnem consuetudinem per eos traditam Dominus Rex Kazimirus cum toto suo consilio uidelicet Spirituali ac temporali perpetuis temporibus seruandum confirmauerunt.

Pro confirmatione Regestri fuerunt uocati moderni Zupparij, quorum nomina exprimentur.

¶ Item ad Regestrum per Dñm Regem ac suum consilium fuerunt uocati moderni Zupparij confirmandum primo Trita, item Lesko Iudeus, item Henselburg, item Barthko monetarius, item Arnoldus Velkyer.

Pro formatione Regestri fuerunt uocati

¶ Item ad Regestrum formandum fuerunt uocati Vicezupparij, Magistri montium, Stigarij ambarum Zupparum, qui omnes consuetudines Zupparum regendarum

regendarū sciuerūt. Primus fuit Albertus Magister pontiū frater Hā-
konis de Myenselmicz, item Iohannes Paulini Vicezupparius de Vye-
liczka. itē Rorezek Carpentarius montiū itē Gysko Stigarius de Vye-
liczka, item Nicolaus Stigarius de Vyeliczka, itē Czandicz de Opauia
Vicezupparius de Vyeliczka, itē Penacus Magister montiū de Boch-
nya, item Dñs Iohannes Prębędarius de Zuppa Bochnen. itē Czku-
funf Carpētarius montiū de Bochnya, itē Bulleyn Magister montiū
de Bochnya, item Iohannes Prokendorff Stigarius de Bochnya, itē Ku-
tha Magister montiū de Bochnya, item Petrus Verusch Stigarius de
Bochnya.

¶ Item primo & principaliter & maxime super omnia Do-
minus Rex Kazimirus cū toto cōsilio prius nominatā consuetudinem
Regestri cōfirmauerūt, quod nullus Dñorum siue sit magnus siue par-
uus, siue Castellanus siue Capitaneus, præsumat Zuppas uisitare: cau-
sam assignauerūt, quia uenerat Dñs Neorza Palatinus ante Zuppam
& mīdauit sibi dari prælibationē, extūc Dñs Rex resciscens irascebatur
sibi plusquā ad duos menses, ita quod uix illi uenia per Dños fuit im-
petrata. Et sic Dñs Rex sub pœna colli ac bonorū damādat, quod nul-
lus Dñorum per amplius præsumat Zuppas attētare. Nam quādo No-
biles ad Zuppas ueniūt, tunc Zuppar. utilitates Dñi Regis nō potest
tam diligenter aspicere, propter impedimentū Dñorū Zuppas uisitandū.
Ideo statutū est quod Nobiles nunquā debeant Zuppas uisitare,
nisi sit prius de maxima gratia Dñi Regis. ¶ Item statutū est, quod
nullus Zuppariorū sub pœna colli ac bonorū suorū aliquē equū No-
bilitium siue Dñorum ad Zuppas præsumat acceptare, & ipsum pabu-
lare: exceptis equis Regalibus, rationē assignauerūt, quia pecuniæ Dñi
Regis in rationibus Zupparum quæ proueniunt minorarentur.

¶ Item statutū est, quod quādo Zuppæ per Dñm Regem dantur ad
fideles manus, quod nullus Zupparius qui tenet Zuppas ad manus fi-
deles præsumat absq; licentia Dñi Regis aliquē Dñorum ad Zuppas
intromittere, & ei necessaria cum suis equis & familiā ministrare.

¶ Itē statutū est, quod nullus Zuppariorū qui tenet Zuppas ad ma-
nus fideles, soluat bancū salis per sectores incisum, nisi per tres gros.
Tragarijs uero non cōputatis. ¶ Item statutū est, quod Zupparius
qui tenet Zuppas ad fideles manus bancū per Dñm Regem donatum

Principibus, Nobilibus, siue quibuscūq; personis cōputatis, non debet
aliter Dño Regi ad rationē ponere in Zuppa Vyeliczen. nisi per quin-
que gros. In Zuppa uero Bochnen. per sex gros. Tragarijs cū Nota-
rijs & sectoribus inclusis. ¶ Item si Dñs Rex aliquē Nobilē donaue-
rit cum sale cētenariato, ac thinis, tunc Zuppar. qui tenet Zuppas ad
manus fideles omnes centenarios debet conscribere, & eos rationalibus
in ratione enodare. ¶ Item si Dñs Rex aliquē Principē, uel Nobilē,
uel claustralē minuto sale donauerit, tūc Zuppar. qui tenet Zuppas

DD

ad fideles

Official. Zupparum
quorum nomina hic
narrantur.

Nemo salinas uisitet.

Rex Domino Neor-
za Palatino Craco.
ob prælibationem in
Zuppis irascitur.

Equi Nobiliū (præ-
terquam Regis) in
Zuppis non statuam-
tur seu pabulentur.

Zupparius ad fideles
manus Zuppastenēs
sine consensu Regis
numini necessaria mi-
nistret in expensis.

Ab incisioe banci sa-
lis non nisi 3. gros. se-
ctorib. sūt dandi Tra-
garijs non cōputatis.

Bancus donatus per
Regem in Zuppa Bo-
chnen. pro 6. In Vye-
liczen. uero p. 5. gro.
est per Zuppar. in ra-
tione ponendus, No-
tarijs, Tragarijs, &
sectoribus inclusis.

De centenarijs dona-
tis in Zuppis.

Mensura salis minu-
ti cuiuscūq; donata dum
taxat 4. gros. est in
ratione taxanda.

sal in thinis donatum
non est in ratione cō
putandum.

De depositor, Craco.

De Boch, Mercator.

CiuiB Bochnen, con-
ceditur Sal commune
propter pistores etc.
ad depositoriū Cra-
cou, ducendum.

Cētenarij salis ad Hū-
gariam 4. gros. detur
flor. aut non nisi per
7. scottos grossorum
recipiatur.

Cētenar. salis pro 4.
gros ad terram Czyn-
psensem detur, flore.
p 8. scottis grossor.

Centenar. ferri Hun-
garici in Zuppis nō
nisi per 7. scottos est
soluendus.

Vectores salis Vyeli-
ad Hūgar. ducētes &
sal in metis uendē, e-
quos cū sale pdant.

sal pro terra Czypf.
empiū si in sandecz
uenditur sal & equi
amittantur.

Pro quolibet equo Re-
gio unus coretus au-
ne dietim cū feno &
straminibus sufficiē-
tib. dari debet.

Pro quatuor equis
Regijs unq equis ō u-
lens per Zuppariam
est tenendus.

Elemosinarij in Zup.
non sunt ad rationē
per Zuppar. ponēdi.

ad fideles manus, nō debet aliter mensuram cōputare nisi per quatuor
gros in ratione. ¶ Item sal quod datur Nobilibus, siue claustralib.
per Dñm Regem in thinis: Zuppar. qui tenet Zuppas ad manus fide-
les nō debet illud Dño Regi cōputare ad rationē, quia non est de lure.

¶ Item statutum est, quod nullus Zupparius debet solus sal uendere
in depositorio Cracou. neq; aliquis famulus Zupparij, sed Zupparius
debet sal uēdere mercatorib. saluatoribus. tā de Cracouia, quā mercato-
ribus id est Ciuibus de Vyeliczka, & illi Ciues de Vyeliczka debēt ha-
bere plenimodā potestātē sal uēdendi in depositorio Cracou.

¶ Item statutū est, quod Bochnen. mercatores salis habeāt plenimodā potesta-
tem sal mundū deducere ad partes alienas, uidelicet in Mazouiā. Rus-
siam, & Silesiā, nec nō Lithuaniā, nec nō uersus Lublin.

¶ Itē statui-
mus, quod Ciues Bochnen. siue mercatores salis debēt habere plenimo-
dā potestātē sal cōmune ducere ad depositoriū Craco. propter pisto-
res panū, & etiā propter uectores de alienis partibus ueniētes.

¶ Item statuimus ex mādato Dñi Regis Kazimiri quod sal ad Hungariā non
debet alio modo dari, nisi quilibet cētenarius per quatuor gros. in flor.
aureis: & floreni alio modo nō debent recipi nisi per septē scottos gros-
forum, causa est ista, quia Hungaris cōcutitur unus bācus salis, qui ua-
let duas Marcās: postea quādo cōcussus fuerit, uix soluet unū florenū

cum medio ad Hungariā, & illud est damnū Zupparū & illud tangit
Zuppam Vyeliczen.

¶ Itē statuimus, quod sal quod datur de Zup- 79
pa Bochnen. ad Czypsensem Terrā, quilibet cētenarius debet dari per
quatuor gros. in flor. aureis. Et quilibet florenus debet recipi per octo
scottos grossorū.

¶ Itē si ferram adducetur de Hungaria ad Zuppas
pro sale cētenariato, tūc statutū est, quod quilibet centenarius ferri per
Zuppariū nō debet alio modo recipi nisi per septē scottos.

¶ Itē sta-
tuimus, quod homines qui recipiūt ad Hungariā in Zuppa Vyeliczen.
sal centenariatū, & si illud sal ad Hungariā nō deduxerūt, sed in grani-
ciebus illud sal uēdiderint: Extūc equos cū sale ubi reperti fuerint per-
dere debent, omni occasione postergata.

¶ Itē statuimus, quod si ho-
mines ad Terrā Czypsensem sal de Zuppa Bochnen. receperint, & si in
Sandecz, uel in alijs graniciebus uēdiderint, eandē poenā debeant tole-
rare.

¶ Item statuimus, quādo equi Dñi Regis mittūtur ad Zuppā,
tunc Zupparius assumptis equis pro quolibet equo debet dare unum
coretū auenē dietim, & de feno, & straminibus omnē necessitatē, & nu-
merū equorū fideliter cōscribere.

¶ Itē statuimus, quod quādo acci-
piunt equos Regales ad Zuppā, tūc Zupparius tenetur ad quatuor e-
quos seruare unū subagazonē bene ualentē, & eidem omnia necessaria
in uictu & amictu ministrare, & illa fideliter cōscribere, conscripta ra-
tionalibus enodare, ut illi cōsiderent quo summa pecunię Regalis deue-
nit.

¶ Itē statuimus, quod pauperes elemosinarij qui sint in numero
sex in Zuppa

sex in Zuppa Vyeliceñ. & totidē in Zuppa Bochnē. cū pane qui datur omni die pauperibus post missarū solennia, nō debent poni ad rationem. Illud enim est confirmatū propter animas patris ac matris Dñi Regis Kazimiri nec non aliorum suorū progenitorū & eisdem pauperibus debet annuatim tribui conueniens amictus.

Sequitur venditio zupparum.

Item statuimus, quod si fuerint Zuppe uēditę per Dñm Regem ac suū consiliū, tūc ille qui Zuppas emerit, debet sal, quotquot inuentū fuerit, diligēter cōscribere, & illud conscriptū iuxta Statuta consilij acceptare.

¶ Item statuimus quēlibet bancū non aliter a Dño Rege acceptare in Zuppa Vyeliceñ. omnibus cōputatis, uidelicet capisterijs, cordis canapeijs, suberinis, nō aliter nisi per quinq; gros. In Bochnya uero nisi per sex gros.

¶ Itē statuimus, Sepi quotquot lapides inuenti fuerint, nō debent alio modo cōputari pro parata pecunia nisi secundū exigentiā fori: In minuto uero sale quilibet lapis per sex gros.

¶ Itē statuimus, quod ratio laminarū ferrearū debet cōputari qualibet sexagena per unam Marcā in minuto sale.

¶ Item statuimus, quod cunei ferrei quotquot in Zuppis reperti fuerint, nō debent alio modo cōputari nisi quilibet per mediū grossum.

¶ Itē statuimus, quod cordæ suberinæ alio modo nō debent computari nisi quilibet per octo scottos.

¶ Item statuimus, quod cordæ canapeę alio modo nō debent cōputari nisi quilibet lapis per sex gros.

¶ Itē statuimus, quod quilibet Zupparius qui emerit Zuppas a Dño Rege tenetur tantū reddere de perceptis salis, in numero sepi, ac aliarū omniū rerū quantū assumpsit, & si post resignationē Zupparū sui regiminis tantū sicut percepit nō dimiserit, extunc omnia debet soluere Dño Regi cū parata pecunia, prout in sale bancato, ac minuto, ac aliarū rerū extitit enodatū.

¶ Item statuimus, quod qui emerit Zuppas a Dño Rege non debet fouere Nobiles ac Dños, prout prius est conscripiū, causa, ne mala cōsuetudo ex eo committatur.

¶ Itē statuimus, quod quilibet Zupparius qui emerit Zuppas a Dño Rege, nō debet aliter dare bancū salis de sexcentenarijs, nisi per alterā dimidiā Marcā.

¶ Itē statuimus, quod bancū salis de octo centenarijs, Zupparius suis mercatoribus salis, ut puta Regnicolis, nō debet alio modo dare nisi per duas Marcas.

¶ Itē statuimus, quod Zupparius extraneis hominibus, uidelicet de Terris alienis, super dicas unum bancū salis de octo centenarijs nō debet in cariori foro dare, nisi per duas sexagenas.

¶ Itē statuimus, quod quēlibet Marca iuxta statuta facit in dicis sex mensuras minuti salis, & hoc fecimus statutū salubre fideliter contaxatū, ut emptores salis habeāt incrementū: Rex uero plenimodā utilitatē.

¶ Item statuimus ex mandato antiquo Dñi nostri Regis Kaz quod si Dñs Rex aliquē Principē, Nobile, claustralem,

DD ij

aliquo ban-

Emens Zuppas sal inuentū conscribat, et iuxta Statuta consilij acceptet.

Bancus salis in Bochnya per 6. gros. per Dominū Regē accipitur, in Vyeliczka per 5. gros. omnib. cōputatis scilicet capisterijs cordis canapeijs suberinis.

Lapis sepi nō debet aliter cōputari, p parata pecun. q̄ in foro in minuto uero sale quilibet lapis p 6. gr. Cunei ferrei in Zuppis reperti non nisi per medium grossum computandi.

Zuppas emens tantū reddat salis, sepi, ferri, & aliarū rerū quantū percepit: alias tenetur D. Regi pecunia parata soluere omnia.

Bancus salis de octo centenarijs nō nisi p duas Marcas Regnicolis detur.

Bancus salis de octo centenar. nō nisi per duas sexagen. extraneis debet dari.

sex mēsurę salis minuti faciunt marcā unā iuxta statuta. Bancus salis alicui donatus non nisi p mediā marc. mēsurā salis minuti per 4. gros.

Centenar. in Vyel. per
6. gros. in Bochn. per
8. gro. Thima in u-
traq; Zuppa per fer-
tonem D. Regi in ras-
tionem computandi
in resignatiōe Zup-
pae. Salis in Bochn.
non nisi pro 6. gros.
D. Regi ē cōputandū
Zuppar. in resigna-
tiōe sui regiminis nō
nisi tricentos bancos
ad forū Crac. deduce-
re potest, alias sale et
omnib. bonis per Re-
gem priuandus est.
Zupparū in Vyelicz-
ka bancū nō nisi per
5. gross. in Bochnya
uero per 6. gross. D.
Regi cōputabit: sepo
et alijs large cōput.
Elemosinarij per Re-
gem stabiliti non sunt
in ratione per Zup-
par. emptorē cōput.
Emēs Zupp. non plu-
res equos q̄ in contra-
ctu expressū est tene-
tur recipere, et pro
quatuor equis famu-
lum realem tenere.
Equis præter dierū
dandū pro quolibet
unus coretus auenæ
fenu et stramina iux-
ta forum in ratione
computanda.
Pro quatuor equis
famul9 deputetur cui
expēse per 6. gros. se-
ptimanatim sunt com-
putanda.
statio Regi et Regi-
ne per Zuppar. in u-
traq; Zuppa annua-
tim danda, et Regi
centū, Reginæ quin-
quaginta floreni do-
nandi.
Zuppa non remissio-
quam pro 18. millib.
Marcarum uendi de-
bent.

aliquo banco salis donauerit: Zupparius nō debet aliter cōputare ban-
cum Dño Regi nisi per mediā marcam, mensurā minuti salis per qua-
tuor grossos, centenariū in Vyeliczka per sex gros. in Bochnya per octo
unam Thimā in utraq; Zuppa per fertonē. ¶ Item statuimus, quod
quilibet bancus salis qui exciditur in Bochnya alio modo nō debet cō-
putari Dño Regi in resignatiōe Zupparū, nisi per sex gross. omnibus
computatis. ¶ Itē statuimus, quod quilibet Zupparius qui Zuppas
emit a Domino Rege, in resignatiōe sui regiminis nō debet, nec tenetur
de sale bācato plus deducere, nisi tricētos bancos ad depositoriū cōmu-
ne, id est forum Craco, si aut plus deduxerit ubicūq; repertū fuerit, siue
in domibus, siue in cauernis, siue in stabulis. Illud sal totū debet recipi
pro Camera Dñi Regis: & Zupparius debet omnibus bonis priuari,
nisi excepto quod Zupparius haberet de mādato Dñi Regis. ¶ Item
statuimus, quod quilibet Zupparius, siue sit ille qui ad fideles manus so-
tenet Zuppas, siue sit emptor Zupparū, non debet Dño Regi bancū cō-
putare nisi per quinq; gross. in Vyeliczka, in Bochnya uero per sex, se-
po, & omnibus alijs rebus largo modo cōputatis. ¶ Item statuimus,
quod elemosinarij per Dñm Regē Kazimirū stabiliti per Zuppariū qui
emerit Zuppas nō sint in ratiōe cōputandi. ¶ Item statuimus, quod
Zupparius qui emit Zuppas nō tenetur plures equos Regales ad Zup-
pas recipere, nisi quantū in conuentiōe Zupparū est expressatū, & ad il-
los equos qui sunt in emptiōe expressi, ad quatuor equos unū famulū
realem cōseruare, & eidem famulo uictū & amictū ordinare, & illa non
debent poni ad rationē Regalē. ¶ Item statuimus, si plures equi Re-
gales ad Zuppā adducti fuerint, quā expressatū est in uenditiōe Zup-
parū: extūc pro quolibet equo debet dari unus coretus auenæ per dia-
riū cum feno & straminibus, & illud cōputari sicut in foro emptū fue-
rit. ¶ Et pro quatuor equis unus famulus, & famulo expēsas tribu-
ere, & illas cōputare septimanatim per sex gros. & illa debēt poni ad ra-
tionē. ¶ Itē statuimus perpetuis tēporibus, quod quilibet Zuppari-
us qui emerit Zuppas, debet Dño Regi dare necessaria omnia, & Do-
minæ Reginæ, & toti familiæ, & pabulare equos, & alia necessaria dare
semel in anno in utraq; Zuppa: & Zupparius tenetur donare Dñm
Regem cū centū flor. aureis, & Dominā Reginā cū quinquaginta: &
illa nō debēt poni ad rationē Zupparū. ¶ Itē statuimus, quod Zup-
pæ non debēt remissius uendi, nisi pro decē & octo millibus Marcis: me-
dietas grossorū, medietas quarteniū siue usualis monete: sicut sunt uē-
ditæ proprio ore per Dñm Regē Kazimirū Trutloni, Leskonī Iudæo,
Henselburg, Barthkoni monetario, & Arnoldo Velkyer, quia in una
septimana fuerat quadruplex mutatio Zupparum, quia unus alium
in pecunia superauit.

Sequuntur

Sequuntur Iura Officialium.

Salaria cuilibet Officiali septimanat. danda enumerantur.

Item statuimus Iura Officialiū, primo Vicezuppario datur media Mar-
ca qualibet septimana: Item Stigario in Bochnya unus ferto: Itē Stiga-
rio in Vyeliczka septem gros. Item Pensatori septē gros. in Vyeliczka,
& tertia pars pensæ: Itē Pensatori in Bochnya sex grossi & quarta pars
Carbariatus: Item in Vyeliczka Carbario septē gros. item Procurato-
ri in Vyeliczka septem gros. & omnes parux cutes: Itē Procuratori in
Bochnya sex gros. itē Pincerne duos gros. item Viceprocuratori duos
grossos: Item cuilibet Sagittario quatuor gros. Itē Coco quatuor gros.
Item Subcoco duos gros. item illi qui lauat scutellas duos gros. Itē Por-
tulanodus gros. Itē Camerario qui sal furatū tenptat quatuor gros.
Item Vicethesaurario qui cisticulā portat duos gros. Item Calefactori
duos grossos: Itē illi qui tegit mēsas duos grossi. Item illi qui syluas cu-
stodit quatuor grossos. ¶ Item statuimus omnibus predictis Offici-
alibus annuatim dari duplicia uestimēta, uidelicet æstiualia & hyema-
lia, & quolibet mense unicuiq; sotulares. ¶ Itē statuimus, quod qui-
etationes Principū, Nobiliū, Dñorum presbyterorū, & cuiuscūq; cō-
ditionis extiterint, Zuppario nō debent presentari: exceptis quietatiōi-
bus salis, quia tunc illas quietatiōes salis Zupparius tenetur expedire.
¶ Item statuimus, quod Dimetrius Vicethesaurarius omnes quietatiō-
nes Principū, Nobiliū, Dñorum, ac cuiuscūq; cōditionis extiterint, in
pecunijs debet expedire, & pecuniā a Zuppario recipere, & ab omnibus
Capitaneis procuratoribus totius Regni Pol. & illam ad Thesaurū de-
ponere, & eā distribuere, prout sibi Dñs Rex cōmiserit, & demandabit.

Duplicia uestimenta
scilicet æstiualia &
hyemalia Officialib.
danda.

Quietantiæ salis dum
taxat per Zuppariū
sunt expediendæ.

Quietantiæ pecunia-
rum per Vicethesau-
rar. sunt expediendæ.

Sequuntur Iura Dominorū in zuppis,
quæ nō debent poni ad rationem.

Centum Marcas pro
Capitulo Craco.

Centum Marcas pro
Capitulo Gnesnen.

Item Capitulū Cracouiē. debet habere Centum Marcas. ¶ Itē Ca-
pitulum Gnesneñ. debet habere Centum Marcas. ¶ Item Præbēda-
rio in Zuppa Bochnēñ. uidelicet S. Stanislai quibuslibet quatuor tem-
poribus datur duæ Marce, & nō plus: & debet habere unū famulū in
montibus, & unū famulū ad altare ministrantē. Qui Præbēdarius &
famulus debent habere uestimentū a Zuppario unum in anno & nul-
lum equum in Zuppis seruare debet.

Præbēdarius Zuppa
Boch. quolibet quara-
tali anni 2. Marc. ha-
beat, & unū uestimē-
tū in anno cū famulo
Plebani Boch. septi-
manat. 1. marc. habe.
Pleban. in Vyeliczka
unum coretum salis
minuti habebit.

¶ Item Plebano in Bochnya datur omni septimana una Marca.
s). ¶ Item Plebano in Vyeliczka datur omni septimana unus coretus
minuti Salis.

Plebano de Collocela-
rij 5. Marc. cū 8. ul-
nis panni et una Thu-
na dantur.

¶ Item Plebano de Collocelarij dantur quinq; Marce cum octo ul-
nis panni breuis de Thuna.

Plebanus in Nyepo-
lomicze 4. lapides ca-
ra & totidē sepi an-
nuatim habet.

¶ Item Plebano in Nyepolomicze datur annuatim quatuor lapides
sepi & totidem ceræ,

DD

iij

Item

Vicar. Eccl. Cracacae
thedr. 66 mensur. 82
lis minuti annuatim.
Hankoni cū suis succ.
p magisterio in Vyel.
super carbar. 30. mar
cas perpetuo dantur
annuatim.

sal bancatū pro Mo
nialib Vuratisla.
sal bancatū & minu
tū pro Castris R. M.
nō ponēdū in ratione

Nullus Dominor. ha
bitur9 censum in Zup
pis praterq in Regi
stro scripti alias collo
& bonis priuand9.

¶ Item Vicarijs Ecclesiæ Capituli Cracouiē. dantur annuatim sexaginta sex mensuræ Salis minuti.

¶ Item Hankoni dicto Steberin de Vyeliczka & suis ueris & legitimis heredibus & successoribus iure hæreditario suo pro magisterio ibidem in Vyeliczka super carbaria damus triginta Marcas singulis annis temporibus perpetuis duraturis & ista non debent ad rationem poni.

¶ Item Sal bancatum quod datur Monialibus Vuratislauiam.

¶ Item Sal ad Castra Dñi Regis siue bancatū siue minutum ista omnia non debent poni ad rationem.

¶ Item in præsentia totius cōsiliij Dñs Iohannes Castellanus Cracou. cum fratre suo Dño Raphaele herede de Tarnouu mōstrauerūt quādam literas magistratus montiū in Bochnya uidelicet super montem Cracoui. in quibus literis cōtinebantur quod deberēt habere septimanatim unā sexagenā grossorū quæ literæ per Dñm Regē Kazimirū ac totum cōsiliū omnimode fuerūt annullatæ. Et ideo præcepit Dñs Rex quod perpetuis tēporibus nullus Dñorum debet aliquē censum habere in Zuppis nisi illi qui sunt in Registro cōscripti & finaliter per cōsiliū cōfirmati. Nam illi qui secus fecerint collo & bonis debent omnimode priuari.

Sequuntur Iura Succamerarij.

Zuppar. ratiōe intro
uisationis succam. de
bet unū stamē panni
Machlicen. alias de
cem Marcas dare.
Succamer nō ad Zup
pas sed hospiciū de
scēdat necessarijs hic
descriptis putendo9

succamer. non iudic
et hominem in Zup
pis manentem.

Equū in Zup. succa.
nō stabilit prater es
quum sui famuli de
tribus marc quo de
ficiēte Zuppar. aliū
loco eius ordinabit.
succamer. pf. S. Io
han. Bapt. Consul. in
Vyel. & seniores se
ctores. In Bochnya ue
ro pro festo Circūci
sionis Domini eligat.
Nullus Zuppar. impedi
at nec intret prater
Vicethesaurar. qui in
quatuor equis pro pe
cunijs ueniens potest
intrare sub pœna bo
norum & colli.

¶ Item statuimus quod Succamerarius quando Zuppariū introvisat ad Zuppas tunc Zupparius ratiōe sui Officij tenetur sibi dare unū stamē Machlicen. Si uero Zupparius stamē non habuerit tunc loco staminis debet sibi dare decē Marcas. ¶ Item statuimus quod Succame. nō debet intrare Zuppas ne ipsas impediāt sed debet descendere ad hospiciū & necessaria sibi per seniores sectores uidelicet una mensura auenæ, octo pulli, sexagena panis, mediū quartale carniū bouinarū cū potu debeant ministrari qua hoc statutū est ut Zuppa per eū non impediatur.

¶ Item statuimus quod Succamer. nullū hominem in Zuppa permanentē præsumplerit iudicare. ¶ Et nullū equū in Zuppis stabilire nisi equū sui famuli Camerarij de tribus Marcis si idem equus serui cijs Zupparū defecerit, extūc Zupparius loco illius equi debet aliū ordinare. ¶ Item statuimus quod idē Succamerar. ad festū S. Iohannis Baptistæ debet eligere Consules in Vyeliczka & seniores sectores. In Bochnya uero in festo Circūcisionis Dñi, & illos iuxta Iura eorū iudi

¶ Item statuimus, quod nullus siue sit magnus siue paruus (care. præsumat Zuppas impedire ac eas intrare, nisi tantūmodo. Dymetrius Vicethesaurarius cū quatuor equis dum uenerit pro pecunijs a Zuppario assumendis sub pœna colli & omnium bonorum.

Sequuntur Iura zupparij.

Item statui-

Item statuimus quod nullus Zuppariorū de se querulanti debet respondere nisi corā Dñō Rege dum per ipsius annulū fuerit euocatus.

¶ Item statuimus, quod nullus uiuentiū debet iudicare familiā Zuppæ, nisi solus Zupparius.

Zuppar. non nisi coram Rege de annulo suo citato respōdeat. Familia Zuppæ duntaxat per Zupparium indicanda.

Sequuntur Iura Sectorum.

Itē statuimus, sic uolentes, quod in utraq; Zuppa uidelicet Vyeliczeñ. & Bochnēñ. tantūmodo debēt laborare sexaginta Sēctores, qui nominantur in uulgari Stolniczy, famulis hospitalibus inclusis, & nō plus: Causa est ista, quod si plures laborarēt, mōtēs Sale citius euacuarētur.

sexaginta sēctores alias stolniczy in utraq; Zuppa laboribus deputantur.

¶ Item statuimus, quod idē Sēctores debēt laborare cōtinue a festo S. Martini usq; ad festū Penthecostes: Si autē necessitas fuerit, tūc debent laborare a festo S. Michaelis usq; ad festum prenotatū. Et idem Sēctores debent obedire Zuppario & Stigario quotiens fuerit opportunum.

Incipiū laborū a festo S. Martini ad f. Penthecost. necessitate imminēte a festo tandē Michael. ad festum prenotatum.

¶ Item statuimus, si aliquis Sēctorū rebellando Sal suum destruxerit, extunc Stigarius debet eū punire, sibi montes abnegādo, tā diu quousque a Zuppario & Stigario ueniā impetrabit. ¶ Item statuimus, quod omnes Tragarios rebelles quotiescūq; crimen cōmiserint, seu laborare noluerint, extunc idem Stigarius debet eos laboribus destitungere, & alios loco ipsorum ad labores ordinare.

Sēctor sal destruens p stigariū puniendū.

Tragarij negligens uel rebellis per sugarium puniendū.

Sequuntur Iura Magistrorū montiū.

87. Item statuimus, quod Magister montiū nō debet aliquē censum habere de Zuppis, neq; septimanalē, neq; annualē, nisi tantūmodo famulos quos ab antiquo in montibus habuit, & eos proprijs pecunijs salariare secundū consuetudinē montiū, pecunijs quas & de bipenne acquisiuit. ¶ Et Carpentario montiū, loco ipsius qui proprijs manibus laborat in montibus, debet dari septimanatim unus ferto cū uictu & amictu prout cæteris Officialibus. ¶ Item statuimus, quod in quolibet monte debēt poni duo fornatores pro Sale quærendo, & illud quod per fornatorē in omnibus quatuor angulis acquisitū fuerit, debet obseruari cū optimis parietibus Salis. ¶ Et quādo Sēctores proprijs laboribus fecerint, tūc Zupparius una cū Magistro montiū debet eis fornaces cū parietibus largiri, & nulla munera ab eisdē acceptare, quia illud est donū Dei & non Magistrī montiū. Harū testimonio literarū quibus Sigillum nostrū est appensum. ¶ Nos uero Sbigneus miseratione Diuina sanctę Romanę Ecclesię tituli S. Priscę Presbiter Cardinalis & Episcopus Crac. Vuladislauus Dei gratia S. Ecclesię Gnesnē. Archiepiscop. & Primas. Iohannes eadē gratia Vuladislauien. Andreas simili gratia Posnan. Episcopi Ecclesiarū: Iohannes de Czyzouu Castellā. & Capitan. Iohannes de Tanczyn Palatinus Cracou. Lucas de Gorka Posnaniē. Iohannes de Olessnicza Sandomir. Albertus de Male Lanciciēñ.

Magister montiū nullum censum de Zuppis habuimus.

Carpentario septimanatim ferto cum uictu et amictu debetur

Duo fornatores in quolibet mōte p sale querendo ponendi.

Sēctorib; proprijs laboribus deferentib; Zuppar. cū magistro montium debet eis fornaces cū parietib; largiri

Cōsiliarij Reg. Pol. approbant statuta p Kazim. Tercium cōfirmata sigillorum appensione.

Iudices.

succamerarij.

Vexilliferi.

Lancicieñ. Iohannes de Krethkonu Brzesteñ. Palatini: Iohannes de Konyeczpole Regni Pol. Cancell. Predborius de ibidē Castellā. Sandomir. Cresslaus de Kurozuianki Lublin. Laurētius Zaremba Siradiēñ. Petrus Skora de Gay Calisieiñ. Stanislaus de Ostrorog Gnesneiñ. Nicolaus de Ossolin Voyniczeñ. Nicolaus de Vurzymou Bresteñ. Petrus de Czurouu Sandeceñ. Hincza de Rogouu Rosperieiñ. & Regni Pol. Vicethesaurari. Nicolaus de Virby asko Dobrineñ. Gregorius de Branitze Radomieñ. Iohannes de Bnyn Myedzyrzecēñ. Nicolaus de Visnicze Leopoliēñ. Nicolaus de Zakrzouu Vislicieiñ. Stephanus de Opporouu Brzezineñ. Petrus de Striykouu Iuniuuladislauieiñ. Iohannes de Bobrka Byeczeñ. Albertus de Michouu Zauichosteñ. Nicolaus de Prochnice Premisliēñ. Iohannes de Kurhahnyzet Halicieñ. Borko de Osicno Nakleñ. Castellani: Nicolaus de Brzezyc Regni Pol. Marschalcus, Iohannes de Pilca, Bartossius Obulecz de Bora Cracoui. Nicolaus de Vy smutouu Sandomir. Thomas de Sobota Lancicieñ. Iudices: Petrus Szaffranyecz Cracou. Iohannes de Czarnkouu Posnaniē. Nicolaus Pouala de Magnussouu Sandomiriē. Petrus de Brudzouu Calisieiñ. Iohannes Kuropathua de Lacuchouu Lublineñ. Michael de Lassothki Dobrineñ. Nicolaus Bola Iuniuuladisl. Succamerarij: Iohannes Byezad de Morsko Cracou. Nicolaus de ibidē Sandomir. Nicolaus de Noykouu Sandeceñ. Vexilliferi: Nicolaus Subiudex Sandomir. Cæteriq; Prælati, & Barones, Dignitarij, Nobiles, & Proceres, in hac Conuentiōe generali Petricouieiñ. cōgregati: Innitentes approbationi, confirmatiōiq; præfati Sereniss. Dñi nostri Regis Statutorū supradictorum Sereniss. Dñi diue memorię Regis Kazimiri, eadem Statuta uelut hic habentur inserta, per omnia approbātes, in omnibus punctis, articulis, & clausulis, firmiter attēdemus, custodiemus, & seruabimus, & nunquā illis uerbo aut facto cōtraueniemus. Vnde et Sigilla nostra præsentibus iussimus appendi, in robur firmitatis & testimoniū omnium & singulorū premissorū. Actum in Conuentiōe Petricouię feria quinta infra octauas festi Penthecostes. Anno Dñi 1451. præsentibus Dominis supradictis. Datū per manus Magnificorū Iohannis de Konyeczpole Regni Pol. Cancellarij prædicti Petri de Szczekoczin eiusdē Regni Vicecancellarij nobis sincere dilectorum.

Similis alia confirmatio prædictorum de Salinis Statutorum.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei memoriā, Ne error obliuionis gestis sub tēpore uersantibus pariat detrimentū, alta Regū & Principū decreuerūt cōsilia ea literarū apicibus, & testium annotatiōe perhēnare, Proinde nos Kazimirus Dei gratia Rex Po-

etia Rex Poloniæ, nec nō Terrarū Cracouiæ, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cuiauię, Magnus Dux Lithuanix, Pomeranię, Russiæq; Dñs & heres. Significamus tenore presentium, quibus expedit uniuersis presentibus & futuris, presentium noticiā habituris. Et si ex debito Regalis

*Vsus Regiorum The-
saurorum.*

munificentię ad omniū subditorū cōmodū & profectū oculo considerationis intēdere debeamus, propensior tamē solertia circūspectiōis ad augmentū Thesaurorū & prouentuū Regni nostri incūbit, ex quibus Regni & subditorū nostrorū commodis debite ualeamus prouidere. Cum igitur Zuppæ nostrę Bochnen. & Vyeliczen, pars notabilis prouentuū & Thesauri Regni nostri existit, quæ hactenus propter nimiam & continuā Nobiliū & diuersarū personarū frequentationē, & Salis elaborationē, in notabili sui parte desolationē & iacturā susceperunt. Quodq; neq; Zupparius neq; sui Officiales regimini & laboribus intendere ualuerūt, hospitū uoluntati intenti: Et nisi eis tēpestiue subueniatur, uerendū est, ne in ruinā & iacturā ponātur: Volētes igitur huiusmodi ruine & iacturę subuenire, ut circūspecti Principis est, ex preteritis habere memoriā, & intente cōsideratiōis oculū ad futura, & tandem ad singula salubri dispositiōe dirigere, ut dū omnia prospexerit sapienter, imitantes uestigia predecessoris nostri diuę memorię Domini Kazimiri Regis Poloniæ qui præfatū Thesaurū Zupparū in capite, & in membris, ac in omnibus prouētibus, ordine, dispositiōe, & terminis ordinauit, & regulauit, atq; perpetuis tēporibus huiusmodi ordinationem tenendā, seruandā, & custodiendā statuit & diffiniuit: Ne igitur nos, aut quemquā subditorū nostrorū ab huiusmōi sui ordinationē & dispositiōe recedere, aut eidē per ignorantia cōtrauenire cōtingat: Statuimus, & præsentī edicto in robur maioris firmitatis declaramus, ipsius Domini Kazimiri Regis Statuta, & ordinationes, quæ in nostro Regali seruantur Thesauro, in omnibus, & per omnia secundū regulationem, & ordinationē suā debeāt teneri, perpetuis tēporibus duraturis: Et quæ quidē Statuta hic habētes pro insertis in omnibus suis punctis articulis, cōditionibus, & clausulis, ratificamus, approbamus, & confirmamus. Harū testimonio literarū quibus Sigillū nostrū est subappēsum.

¶ Nos uero Vladislaus Dei gratia sanctę Gnesnen. Ecclesię Archiepiscopus & Primas: Iohannes eadē gratia Vladislauiē. & Andreas simili gratia Posnanien, Episcopi: Nec nō Iohannes de Czyzouu Castellanus & Capitan. Craco, Lucas de Gorka Posnan. Iohannes de Oleśnicza Sandomir, Albertus de Male Lanciciē, Iohannes de Krethkouu Brzesteń, Hryczko de Pomorzany Podoliæ Palatini: Iohannes de Konyeczpole R. P. Cancellar. Predburius de ibidē Sandomiriē, Iohannes de Pilcza, Stanislaus de Ostrorog Gnesnen, Nicolaus de Borzymouu Brzesteń, Petrus Skora Calisfien, Laurētius Zaremba Siradiē, Creslaus de Kuroszuianki Lublineń, Nicolaus de Ossolin Voy-

*Nomina omnium &
singulorū Regni Præ-
latorum, Dignitari-
orum, & officialiū
supra scripta statuta
Zupparum appro-
bantium.*

necen. Petrus de Curouu Sandeczen. Nicolaus de Virbisko Dobrin. Gregorius de Branitze Radomieñ. Iohannes de Byn Myedzyrzecen. Nicolaus de Visnycie Leopoliñ. Nicolaus de Zakrzouu Vislicien. Stephanus de Opporouu Brzezineñ. Petrus de Striykouu Iuniuulad. Iohannes de Bobrka Byecen. Albertus de Michouu Zauichosten. Nicolaus de Prochnik Premiſſ. Iohannes de Kuiahnicze Halicien. Borko de Ofliczno Nakleñ. Castellani: Bartosius Obulecz de Gora Cracou. Nicolaus de Vyſſmutouu Sandomir. Thomas de Sobota Lancicien. Iudices: Iohannes de Czarnkouu Poſnan. Petrus de Opporouu Lancicien. Petrus de Brudzouu Calissiẽ. Iohannes Kuropathua de Laczu-chouu Lublin. Michael de Laſſotki Dobrin. Nicolaus Kola Iuniuuladist. Succamerarij: Iohannes Brzyzath de Mokrsko Craco. Nicolaus de ibidem Sandomir. Nicolaus de Moykouu Siradien. Vexilliferi: Nicolaus de Pankouu Subiudex Sandomir. Cæteriq; Prælati, Barones, Dignitarij, Nobiles, & Procere in hac Conuentiõe generali Petric. cõgre-^{84.} gati, Innitentes approbatiõi, cõfirmationi, præfati Sereniss. Dñi Regis Statutorũ supradictorũ Sereniss. diuę memorię Dñi Regis Kazimiri eadem Statuta uelut hic habẽtur inserta per omnia approbãtes, in omnibus punctis, articulis, & clausulis, firmiter attẽdemus, custodiemus, & seruabimus, et nunquã illis uerbo aut facto cõtraueniemus. Vnde et Sigilla nostra præsentibus iussimus subappẽdi, in robur firmitatis, & testimoniũ omniũ, & singulorũ præmissorũ. Actũ in Conuentiõe Petricou. feria quinta infra octauas Penthecostes. Anno Dñi 1451. præsentibus Dñis supradictis. Datũ per manus Magnificorũ Iohannis de Konyeczpole, Regni Polonię Cancellar. & Petri de Szczekoczin eiusdẽ Vicecancellarij nobis syncere dilectorum.

**Puniantur ergo omnes qui Sale exte-
no vterentur. Lex ij.**

Albert. Petr. 1495.
Particule istius sta-
tuti varijs personis
sunt accommodatæ,
et etiam adscriptæ,
est eius mentio lib. 1.
c. 6, art. 11, de palat.

Item licet genitor noster statuerit, & certi tenore Priuilegij super Sal forense scripti, quod Terris infertur, quibus nõ esset inferendũ, quali-¹⁰² ter uidelicet arrestandũ, qualiterq; in arrestatiõe agendũ esset: Tamen cum modernis tẽporibus Officiales excedere uiderẽtur limites sui Officij, ac cõstitutiõis, & Priuilegij illius, nõ nihil cõmittentes temere & iniuriose etiã cõtra tenorẽ Priuilegij: Ideirco Statutũ illud, tanquã officiosum, & rationabile, his nostris de uerbo ad uerbũ decernimus necessar-
rio inferendũ sic uidelicet. ¶ Quia cõsiderantes Thesaurũ Regni nostri cõmunem in Zuppis Cracouiẽ. cõtinuo decreſcere, & minui, propter Salis forẽsis & aduenticij in Regnũ nostrũ, & præsertim in partes Maioris Polonię licẽtiosam introductionẽ: quod Incolis illarũ partiũ passim & liberẽ præter ueterẽ ordinationẽ ad usum eorũ cõmunẽ propinabatur

Hic insertũ est de Sa-
le statutũ ut continet-
ur in stat. Kazimiri

pinabatur in detrimentū Reipub. & Zupparū Vyelicziē. & Bochnē. destructionē: Igitur cū consilio cōmuni Consiliariorū omniū nostrorū ad infra scriptā deuenimus sententiā, & ordinationē, ut Sal Vyelicziē. & Bochnē. Zupparū per omnes Reg. nostri Incolas cuiuscūq; status existant edatur, & propinetur. ¶ Nec quispiā extraneū Sal in domo, uel hēreditate sua audeat habere, comedere, uel conseruare sub pœna xiiij. Marcarū. totiēns quotiēs repertū fuerit, irremissibiliter persoluēda: Terras tamē Rursig (ubi Sal propriū est) ab hac obligatiōe & Statuto uolumus esse exceptas. ¶ Quæ quidē pœnæ per Capitaneos locorū pignoriatiōe mediante exigātur, more cōsuetō, usq; ad intromissionem in ea bona in quibus Sal forēse repertū esset: quæ intromissio teneri debet, usq; ad integram satisfactiōem pœnarū, & damnorum.

sal aduecticiū sub pœna 14. Marcarum prohibitiū Terris Rursig exceptis.

Pœnæ Salis qualiter exigende per Capitaneos.

¶ Quod si apud quēcumq; Nobilē, Spirituālē, uel Secularē, cuiuscūq; status & cōditionis fuerit, quotiēscūq; p̄fatū Sal prohibitū, in domo uel in curia repertū fuerit, ille totiēns irremissibiliter dicta pœna Regali xiiij. Marcarū puniatur, & ad solutionē eius, modo quo supra, cōpellatur. ¶ Si uero apud Kmetonē inuentū fuerit, totiēns quotiēs id fecerit, idē Kmeto pari pœna puniatur: Vbi uero mediātē pignoriatiōe pœnā soluere nō curauerit, extūc hēredis cōtradictiōe nō obstante (qui taliter subditos suos tenere debet ut nō sint pœnales) bona dicti Kmetonis per Capitaneū poterint, & debēt cōfiscari, ad pœnæ ualorē extimāda: residuū uero quod superesset, in bonis relinquatur, p̄ Kmetone: Vbi uero bona Kmetonis nō sufficerēt pro pœna soluēda: Extūc idē Kmeto debet mancipari, & uinculis detineri, usq; ad debitā pœnæ exolutionē.

Pœna 14. Marcar. in eum apud quem sal repertum esset.

Pœna contra Kmetonem pro sale apud eum reperto.

¶ Casu uero quo in Ciuitatibus uel Oppidis apud quascūq; personas Sal tale cōpertum fuerit habitū, comestū, uel propinatū, & conseruatū: Consules dictarū Ciuitatū in simili xiiij. Marcarū pœna puniantur, quæ Ciuitates & Oppida cū eorū Incolis eum inter se ordinē seruent, ut extraneū Sal in detrimentū Reipub. Regni nostri apud eos non habeatur, propinetur, uel conseruetur, clam, uel aperte.

In Ciuitatibus et Oppidis si sal repertum esset eandem debeant pœnam.

Q V A P R O P T E R Nos Iohannes Albertus Rex decernimus, ut eo ipso ordine decreti paterni Statutū de Sale obseruetur euiterne. Et si illi qui ad recipiendū, alias arrestandū Sal, pro tēpore deputātur, aliter in reperiēdo, arrestādoq; Sale, & trāsgressores puniēdo processerint: extunc decernimus secusfaciē. pœna xiiij. Marcarū puniendos, pro quacorā Palatino Terrē lociq; illius, cōparere, respondereq; & iuxta decretum eius illā Palatino soluere debeāt, more Terrestris Iuris exigendam: & si Impossessionati fuerint, habebit, & habeat Palatinus ipse facultatem eos captiuandi, detinendiq; tanquā Iuris, æquitatisq; cōmunis uiolatores: nō mittendo eosdem donec aut pœnam illam soluerint, aut cautionem pro se dederint ad soluendum.

Arrestatores salis si excederent cōtra statutū arrestando per Palatinos Terræ illius iud. cabu. t. & detinebuntur, usq; ad pœnæ solutionem.

sigism. Crac. 1510.
Eiusdem & aliorum
statutorum generalis
mentio lib. 1. cap. 12.
artic. 20. de Capit.

Sal externū Capit. nō admittāt. Lex iij.

Nouas adinuentiōes abrogādo, de cōsilio Cōsiliariorū nostrorū quę an
te aſtis tēporibus cōſtituebātur Theſauro cōmuni cōtrarias, Salē Cra-
couiē. in priſtinū ſtatū. & ordinē, ſtatutis uetūſtis inniteñ. reducendū
decernimus, ne Zuppæ Cracou. periclitētur in detrimentū Reip. atq;
ideo inniteñ. uetūſtis Cōſtitutiōibus Mādamus omnibus Capitaneis,
quatinus debitū officiū ſui exerceāt in prohibēdo peregrino, et extraneo
Sale, quodcūq; duceretur ad ea loca ubi uſus Salis Cracou. eſſe conſue-
uit: ſub pœnis ſuper Capitaneos tam oppignoratos Capitaneatus ha-
bentes, quam liberos iam pridem cōſtitutis.

Johann. Albertus Per-
triconiæ 1496.

Sed in Maiori Pol. & Cuſauiā vectores

Sal libere ducāt, & vendant. Lex iij.

Vectores etiam non
compellantur ad de-
ponendū Sal in ciſtis
ſub pœna 14. Marc.

Item crebris moti querelis ſubditorū nostrorū ſuper Cariftia Salis, in
Terris Maioris Polonię & Cuſauię, ſepius cōtingeñ. tametiſi certi ue-
ctores ad certa loca cū Sale minuto ire, illudq; in ciſtis Oppidorū depo-
nere cōſueuerunt: Tamē abolentes ciſtarū earundē deſitoria ſtatui-
mus, ut uectores Salis ubiq; ſine arreſtis & prohibitiōibus Sale ducto
eant, illudq; uel in ciſtis deponēdo, uel nō deponēdo, aut in curribus ip-
ſis tenēdo, ubi eis uidebitur, faciendū, diebus et horis cōſuetis iuſto pre-
cio in Ciuitatibus, Oppidis, atq; Villis uendāt emētibus ubiq; adeo li-
bere, ut in nullis locis ad ponendū cogi poſſint: Salūis tamē foraliū ſo-
lutiōibus pœnā certam xiiij. Marcarū cōſtitueñ. ab illis, qui aut uectu-
ram, aut uenditionem ipſam prohibere niterentur, per nos noſtrosque
Capitaneos exigendam.

Rex autē deuehat Sal ad illas Terras ad

quas nauibus demiti ſolet, quod ut Nobilitati iuſto precio
uendatur Palatini prouidebunt. Lex v.

sigism. Petr. 1511.
Eiusdem lib. 1. cap. 6.
de Palatin. art. 11. ſit
mentio.

Item promittimus copiā Salis nos eſſe deuecturos ad omnes illas Ter-
ras ad quas nauibus deportari ſolet, ut quęq; prædictarū Terrarū Sale
antiquitus uti ſolito, & nūc copioſe uti poſſit, & ut iuſto precio a mer-
catorib. Nobilitati, & uulgo, uēdatur: Palatinor. cura erit, prouidendū.

sigism. Bidg. 1520.

Licet aliæ merces Ducis Stolpē in Re

gnum ſint admittendæ, Sal tamen non admittatur. Lex vi.

Quam uide infra Capitulo 5. de Viis Artic. 4. Lege 1.

sigism. Bidg. 1520.

Sal externū ac marinum ne in krayna

quoq; & Paluki inferatur Capita. prouidebūt: Ruthenico uero Sali Bid-
goſtię deſitorū, ſimulq; aſtimatiō imponitur. Lex viij.

Etiā innis

Etiam innitētes ueteri Statuto de extraneo sale edito cōmodo fisci nostri Regij, & Reipu prouidētes prohibemus usum salis extranei cuiuscumq; tam Halleñ. quā Grandinofi, hoc est Krupyaſtey, quod per mare adduci solet in locis uniuersis Terrarū Maioris Polonię, In quibus ex antiqua cōsuetudine uti solitū erat eodē sale: deinceps uero sele nostro Regio Ruthenico loco illius extranei utātur, ita tamē quod Ruthenici salis depositoryū Bidgostię cōstituemus, ut ex eodē Bidgostieñ. depositoryo, ad loca illa in quibus extraneo sale uti solitū erat, precio porrigatur, de quo ita cōstituimus, ut in eodē depositoryo singule Tunne salis bene refert, tante quātitatis ut sal nostrū Regiū Thorunij uendi solet, una scilicet Polonicaſi Marca pecunię emātur. Quia uero huiusmōi porrectio salis Ruthenici ad depositoryū Bidgostieñ. nō poterit tā propere fieri, cōcedimus, & admittimus, ut interim sale illo solito extraneo utantur, quo ad illius tandē usum uetare cōmiserimus, & Capitaneis eum submouere preceperimus, ut pote quū salis Ruthenici sufficientia huc ad depositoryū Bidgostieñ. cōuecta fuerit: Publicatū uero esse debet lex septimanis antequā usus salis illius extranei cessabit, ut illud omnes diuenderēt, nec eo amplius uterētur: tali modo, ut a die publicationis post decursum sex septimanarū nemo illud in Regnū inuehere sub omniū bonorū & merciū suarum amissione, & nec quisquā eo uti audeat sub pœna xliij. Marcarū pecuniarū, per eos apud quos repertū fuerit, irremissibiliter soluendarū. Etiā considerātes, quod licet constitutū fuerat, ut in Krayna & Paluki uniuersi Incolę sale de Zuppis Cracouieñ. uti deberēt: compertū tamē habētes, raro, uel potius nunquā sale ipso nostro Cracouieñ. sed extraneo uulgariter Krupyaſta dicto uti, non sine incōmodo nostro, & præiudicio Zupparū nostrarum. Itaq; statuimus, ut deinceps ipsi subditi nostri de Paluki & Krayna, sale nostro Ruthenico, ad instar aliorū subditorū nostrorū, ubi sal Saxoniciū uēdi cōsueuerat, p̄cio superi⁹ exp̄ſſo, utantur, sub pœnis superi⁹ exp̄ſis.

Rex Salis copiam det. Lex viij.

Salis uenditionē, & eius subministratiōē recepimus ita nos procuraturos esse, ut & sal precio solito uendatur, & copia illius quo ad fieri poterit, ubique habeatur.

Sigism. Crac. 1532.

Similis.

Sufficientia Salis omnia Dominia nostra prouidebimus, iuxta lura eo nomine conscripta.

Sigism. Augustus Polonicus 1550.

Attamen tunna Salis trāsmarin in scapham Gedano recipitur. Lex ix.

EE

ijj

Tametsi

*sigism Augustus Per
triconia 1550.
idem capitulo 3. de
fluminibus.*

Tametsi uero Statutis Regni prohibitum est, ne sal transmarinum in Regnum inferatur: Nihilominus indulgentes in ea re subditis nostris, permittimus illis ut in scaphis, quæ Gedano reuertuntur, ad usum nautarum seu familiae circa easdem existitis, tunc salis recipiat in quolibet scapha.

CAPITVLVM III.

De Mari, ac fluminibus Reg. Pol. ambientibus & perfluentibus.

P R A E F A T I O.

*Fines Regni Poloniae
quam longe lateque
patent.*

Regnum Polonorum in Sarmatia, ab oriente ponto Euxino: ab occidente ueritus septentrione inclinante Sarmatico mari: a meridie Istulae, Danubio i, Pruth, Shani, & Tyræ alias Nestri fontibus, Carpatibus seu Sarmaticis montibus Scepusium quoque includentibus, a Septentrione uero Borystene seu Nepro flumine, quâ longissime a Smolensko, Homya. & Starodubo ad pontum Euxinum defluit clauditur, atque terminatur. Nam Oczakouiën. Capuen. & Moldau Euxini accessu, Regi Kazimiro Tercio se dediderat: Altera uero ex parte Prussia, in ipsius Sarmatici Oceanis litore posita, etiamnum Polonis tributaria est. Inter Carpatum autem seu fontes fluminum memoratos, & inter ipsum Borystenem, quicquid soli est, Iuris Polonici ac Lithuanici esse, nemo rerum peritus ambigit. Quo loco non abs re illud quoque commemorabo, Quod ex iisdem montibus Carpatis circa Leskam Illustris uiri PETRI KMITAE Oppidum hereditarium flumina in diuersas partes decurrunt: & ne statim post primum ortum hinc inde confluerent, Castro DOBROMIL HERBORTONVM de Fulstin hereditario. ut res ipsa arguit, in editissimo totius Sarmaticæ monte, quasi vertice, posito dirimuntur.

*Castrum Dobromil in
uertice sarmaticæ pos-
itum.*

Etenim ex una parte Castri fluuius Vyar, in flumen Shanum a Premislia proxime labentem, & ad Istulam uersus mare Sarmaticum decurrentem, influit: Struyaz uero inde fluuius alteram partem ipsiusmet Castri præterfluens in fluuium Tyran ad Euxinum perlabentem, incidit. Indeque maria ab sese plusquam ducētis miliaribus germanicis distantia, in quæ dicta flumina dilabuntur, naturales terminos Regni Polonici constituent. Licet ob uerustatis caliginem penitus incertum sit, num Sarmaticam fere incoluerint, ut Herciniæ syluæ eam intermedianis amplitudo arguit: num aliud genus hominum, quos Strabo, Plinius, Ptolomeus, & Ouidius enumerat, inhabitaret: an potius germani, ut origines, ac muri multorum Oppidorum, in illisque acta publica germanice scripta, nec non Iura in Ciuitatibus & Villis adhuc germanica testificantur, tenuerint, antequam Poloni seu Lechitæ eandem occupauerunt. Vtque res sese habet, ceteri Poloni unum autorem generis sui recognoscere non possunt. Non solum quod tota Regio in duplicem Poloniam, & Mazouiam: præterea in Lithuaniam, Samogitiam, & Liouoniam: nec non in Russiam, Podoliam, Voliniam, & Poduciam: item in Prussiam, Calubiam, & Pomeraniam diuisa sit: Verum etiam ex circumiectis gentibus, in hanc quâ uocamus solam Poloniam homines confluxisse uerisimilimum est: quod quidem stemmata familiarum externa, peregrinarum rerum affectatio, item tot Iura quot Prouinciæ, tot Plebiscita quot hominum Ordines, testantur abunde. Quicunque autem mere Poloni sunt, a Lechoque ducunt originem, extra

*Quæ gentes hodie
sunt in sarmatia.*

*Mere Poloni a Græcis
suam ducunt originem.*

omnem controuersiam, sicut & Croatæ, Bosnenses, Serui, Rasci, Siculi, Rutheni, Molci, ac Bohemi. per Sclauos a Græcis qui a Iaphet deducunt originem: id ira esse non solum similitudo habitus, uerum multe magis sermo harum gentium uernaculus

Græco magna

Græco magna ex parte perſimilis aut ſaltē permixtus demōſtrat. & tamē hæc ſi-
 militudo linguæ noſtræ, apud Sclauos, Croatas, Boſneſ, Siculos, Ruthenos, ac
 Moſcos, qui habitū, picturas, mores, literarū characteres, ac religionis ritus Græ-
 cos etiā nū retinent, melius deprehenditur: quā apud nos Polonos, & Bohe-
 mos, qui neglectis ab originibus Græcis, Latinorū mores, linguā, ſcripturā, ſimul-
 que religionē ſumus ſecuti. Et ſi autē Euxini littore nō ita pridem Scyris ac Tur-
 cis cōceſſimus, in Sarinatici tamē maris poſſeſſiōe, quod verſus Suetiā, Noruegiā
 & Scandīā protenditur, ne excidamus, ſumma contentiōe Reges Poloniæ Ius
 ſuum hereditariū ad huc defendūt. In quo quidē mari quæ noſtris hominibus li-
 bertas ſit, ex pactis cū Terris Prusiæ cōfectis Libr. 5. Cap. 2. politiſ abunde li-
 quet. Cum vero ex Iuris Ciuilis præſcripto quædā naturali Iure cōmunia ſunt
 omniū, quædā vniuerſitatis, quædā nullius, pleraq; ſingulorū, quæ variis ex cau-
 ſis cuiq; acquirūtur: certe (quando quidē cupiditas humana Terrā redegit ad pri-
 uatā vtilitatē) Naturali Iure omniū cōmunia ſunt cætera elemēta, vt pote ignis,
 aer, aqua, & mare: ac per hoc littora maris, Item lapilli, & gemmæ, & cætera que
 in littore inueniuntur Iure naturali ſtatim noſtra ſiūt. Nemo igitur ad littus ma-
 ris accedere prohibetur piſcādī cauſa, dum tamē Villis, monumentis, & ædificiis
 abſtineat: quia nō ſunt Iuris gentiū, ſicut mare. Ac proinde in mari piſcantibus
 liberum eſt caſam in littore ponere, in quā ſe recipiāt: vſq; adeo, vt & ſoli Domi-
 ni cōſtituātur, qui ibi ædificāt, ſed quā diu ædificiū manet: alioquin ædificio di-
 lapſo quaſi Iure poſtliminiū reuertitur locus in priſtinā cauſam: & ſi alius in eo-
 dem loco ædificauerit, eius fiet. Quod autē omnia quoq; flumina Regni in mare
 decurrentia, adeoq; & portus publici Iuris ſint, leges inſcriptæ docent. Quin-
 etiā riparū quoq; vſus Iure gentiū publicus eſt, ſicut ipſius fluminis. Itaq; naues
 ad ripas applicare, & funes ex arboribus ibi natis religare, retia ſiccare, & ex flu-
 mine deducere onus aliquod, & in iis reponere, cuiſlibet liberum eſt, ſicut & per
 ipſum flumen nauigare. Nihilominus proprietas riparū illorū eſt, quorū prædiis
 hærent, qua de cauſa arbores quoq; in eiſdē natæ, cenſuſq; ex hac vel illa cauſa
 impoſiti, eorundē ſunt. Et tamē in publicis fluminibus, ripæ eorū (niſi fortaſſe
 muniātur aggeribus propter agros tuendos) nihil ſit, quo peius nauigetur, vel ri-
 pæ applicetur, vel alioqui vſus vtriuſq; corrumpatur, ſit difficiliſ, aut minor, aut
 rariſ, aut ſi tota auferantur, vel alioq; aqua exareſcat, eleuetur, diminuat, auer-
 ſatur, æ ſtate exareſcat, aut aliquo tempore, loco, vel cauſa vadabiliſ vel profun-
 diſ, lentior vel rapidior ſit, pecoriue, aut piſcationi inhibeatur. Idem autem de la-
 cu, & ſtagno publico intelligendum eſt, dico in flumine vel ſtagno publico, ad di-
 ſſerentiā eorū quæ ſunt in fluminibus priuatis, vel in in ſula in publico flumi-
 ne orta: illa enim occupantis eſt, aut eius cuius ripam contingit: aut ad differenti-
 am illius quod ſit in alueo veteri: illa enim omnia, & quodcumque in eis ſit, pri-
 uati Iuris ſunt. Et ſi autem nauæ leges ſuas inter ſe habeant, ac proinde omnes
 etiā nauigationis & naufragiorum caſus legibus noſtris non ſunt comprehenſi
 Nihilominus illas ex Iure Ciuili huc adferre nō abſurdum eſſe videbatur: puta, ſi
 leuandæ nauis gratia iactus mercium factus ſit, vt omnium contributione ſartia-
 tur: etiā ſi lapides præcioſos, aurumq; & argentū, nauī quis impoſuiſſet: inſur-
 per veſtes, & annullos habeat, quippe quod æquiſſimū eſt, cōmune detrimentū
 fieri eorū, qui propter amiſſas res aliorū, conſecuti ſunt, vt merces ſuas ſalvas ha-
 berent: capitibus tamen ab ea coequatiōe exceptis: prætereāq; cibariis, quæ ſi
 aliquibus in nauī deficerent, in cōmune partirentur. Quod ſi res iactæ apparue-
 rint, exoneratur, vel reſtituitur, id quod fuit collatū. Res autē ad littus eiectæ, fiſci
 ſunt: niſi Dominus earū verus appareat, alioqui neq; fiſci, tanto minus apprehē-
 dentis erunt: quia pro dereliſtis haberi non poſſunt. Et tamen rattōe rerum ex
 iactu, vel aſpergine, non autē ratione loci corruptarū, ſit cōtributio: quid enim in-
 tereſt, iactas ne res meas amiſerim, an inundatione corruptas deteriores habere
 cœperim: nam ſicut ei qui perdidit ſubuenitur, ita & ei ſubueniri oportet, qui

Poloni multa uoca-
 bula a Græcis ſuma-
 pia retinent.

Maria Regnum po-
 loniæ circumdant.

Elementa Iure natu-
 rali communia ſunt,
 proindeq; & mare
 cum littoribus.

Flumina etiam et por-
 tus ac ripe Iuris pu-
 blici ſunt.

Leges nautarum ad
 multos illorū caſus ne-
 ceſſarie, ex dig. uete-
 ri cōceptæ, uide plu-
 ra de hac omni mate-
 ria digeſti noui libr.
 5. titul. 12. Ne quid in
 flumine publico.

ſi iaciantur merces
 leuandæ nauis gratia

ſi merces in nauī ali-
 qua de cauſa corrum-
 puntur.

Si nauis amittitur
mercibus saluis.

si nauis redimatur,
uel diripiat a pi-
ratis.

si nauis facta sit de-
terior, aut si depri-
matur.

De conductâ & lo-
cata nauis.

deteriores propter iactum res habere cœperit. Quod si nauis letandę causa mer-
ces in scapham trāseruntur. & scapha perit : habet etiā locum cōtributio, secus
si nauis, cui fidebatur magis, pereat : & scapha quę periculo exponebatur, rema-
neat salua. Amisę vero nauis damnū nō fartitur per eos, qui merces suas ex nauis
fragio liberarunt. Nam hanc æquitatē tunc admitti placuit, cum iactus remedio
ceteris in cōmuni periculo salua naue consultum est. Si aut nauis a piratis redē-
pta sit, omnes cōferant : quod vero prædones abstulerint, is perdit cuius fuerit :
nec conferat quicquā is qui suas merces redemerit. Quod si nauis, cōseruatis mer-
cibus, vetustate, fluctuū impetu, icluue fulminis deterior facta sit : nō fit cōtribu-
tio. Nisi hoc fiat voluntate eorū, qui vehuntur, metu maioris detrimenti : certe cū
depressa aut deiecta esset nauis, quod quisq; ex ea suum seruasset, sibi seruat, tan-
quam ex incendio ereptum. Præterea si ea conditiōe nauem conduxisti, vt in
ea merces tuę portarentur easq; merces nauta nulla necessitate coactus, in nauē
deteriorē (cum id sciret te fieri nolle) transtulit, & merces tuę cum ea nauē pe-
rierunt, in qua nouissime vectę sunt : habes ex cōducto & locato cū priore nauē
ra actionem. Alioquin cōtra, si modo ea nauigatiōe vtraq; nauis perit : cum id si-
ne dolo & culpa nautarū factum esset. Idem Iuris erit, si prior nauta publice
retentus, nauigare cū tuis mercibus prohibitus fuerit. Idem Iuris erit, si quum ea
conditiōe a te cōduxisset, vt certā pœnam tibi præstaret, nisi ante constitutū di-
em merces tuas eo loci exposuisset, in quem vehendas eas locasses, nec per eum
staret, quominus id faceret : remissam sibi eam pœnā speraret. Idem Iuris in eodē
genere cognitiōis obseruabimus, si probatum fuerit nautā morbo impeditū na-
uigare nō potuisse. Idē dicemus, si nauis eius viciū fecerit sine dolo & culpa eius.

ARTICVLVS I.

Poloni per mare Sarmaticum, & per flumina
Regni libere nauigant.

Quæ libertas sit Polonis in mari Sar-
matico, quodq; res ad littus eiectę, si Dñm nō habeāt, fisco cadāt. Lex I.
Quam Libro 5. Capitulo 2. de Ducatu Prussię vide.

Ne quid in fluminibus publicis nauig-
ationem impediat. Lex ij.

Kazi. 3. Petr. 1447.

Fluuij enumerantur
in statuto qui liberi
esse debent ad nauis
gandiam.

Inter cæteras Reipub. curas sollicitat mentē nostrā uehemētius, ut sin-
gulas e Regno nostro dānosas obseruācias & abusus euellamus. & que
incrementū Reipu. adiūciūt. plantemus : Sane, & si flumina nostra Re-
gni nostri Polonię, Istula, Nepr, Striy, Nareuu, Vartha, Dunaiecz, Vis-
sloka, Bug, Buki, Vyeprz, Thy szmyenicza, Sannida, Proslnia, et quęcū
que alia in Regno nostro consistentia, cum suis alueis Regia & nostra
sunt, nec possit illa quisquā lure priuato uēdicare : plures tamē numero
obstaculis & sepibus clauferint mercatorib. per illa transitū, pluris esti-
mantes capturā pisciū, quā bonū publicū, & abundantia rerum neces-
sariarum. Vnde solenni deliberatiōe præhabita, decreuimus flumina
prædicta, & eorum alueos, aliunde transeūtibus, infra. & sursum, cū
quibuscūq; nominibus rerū uenaliū esse debere libera. ¶ Et propte-
rea omnes

rea omnes homines cuiuscūq; conditiō existant, per præfata flumina facientes ascensum, uel descensum. cū rebus eorū, & mercibus cuiuscūque speciei, generis, uel maneriei existāt, prohibemus. occasiōe qualicūque, & signanter ruptiōis obstaculorū, ad solutionē Telonei, uel damni cogi: cū non sepibus sed retibus piscandū sit. ¶ Vbi tamen aliquē obstaculi delectat utilitas. portas cū illo latis faciat, quæ trāseuntibus liberum præbeant nauigiū. ¶ Si quis aut̃ huius nostrę constitutiōis saluberrimę temerarius uiolator extiterit, & aliqua a transeuntibus, quocūq; colore, uel arte, aut ingenio, exigere præsumpserit: iubemus ablata ad integrū restitui, & transgressore sine quauis dilatiōe in primo Terminō conuentū pœna quæ dicitur polonice Syedmnadzyesta per Capitaneū loci uolumus mulctari. ¶ Iura aut̃ hec præmissa in obstacula quocq; nostra Regia in quibuscūq; locis existāt uolumus extendi, & hęc constitutiōne a nostris obstaculis Regalibus inprimis inchoari: ut nulla sit grauis iussio quæ constringit & Principem.

Mercatores cum suis mercibus per flumina descensum uel ascensum facientes, non tenentur ad Telonei solutionē, propter obstaculorū rupturam. Obstacula faciens in flumine, portas latis in eis relinquat. Exactor pecunie in obstaculis ad restitutionē integram compellitur, alias pœna 14. Marcar. mulctatur. Obstacula Regia huic cōstitutiōi subdantur.

Similis ne ob rupturā obstaculorū extorquatur aliquid. Lex iii.

97. Item approbātes Cōstitutionē paternā super nauigatiōe fluuiorū sanctam, decreuimus eius Statutū præsentī nostro super fluitatiōibus innouandū: sic uidelicet, quod & si flumina Regni nostri uidelicet Vistla, Nepr, Striy, Nareuu, Vartha, Dunayecz, Wisloka, Bug, Vyeprz, Thysmyenicza, Shan, Druancza, Brda, Nida, Prosnya, Notesz, & alia in Regno nostro existētia cū alueis eorū nostra fuerint, nō possitq; quispiam illa lure priuato uēdicare: tamē cū, ut a Nuncijs Terrarū accepimus, per nō nullos (multo plures estimantes capturā pisciū, quā usum publicum, & abundantā rerū necessariarū) subditos nostros (quorū bona supra rippas fluuiorū situantur) adeo fuerint clausa obstaculis multis, & sepibus, ut mercatores nauigātes illac fluitare nō possent: Idcirco ad tollendū errorē, & impedimēta, circa fluitatiōes fluuiorū prædictorū liberas cōmitti solitū, atq; solita, supplicibus subditorū omnium petitis satisfaciētes, Statuto præsentī decreuimus, & decernimus, fluitationes & nauigationes in fluuijs præscriptis, & in cæteris alijs Regni nostri, alueisq; eorū, sursum, & infra, cū rebus quibuscūq; uenalibus, cuiuscūq; generis, speciei, differētiæ, & maneriei fuerint, quomocūque nominatis, uel nominādis, nauigādis, nauigaturisq; ipsa quocq; flumina, & alueos debere esse libera, atq; liberos omnes & singulos homines cuiuscūq; conditiōis existētes, hisdē fluminibus ascensum, aut descensum facientes, cū rebus eorū uniuersis prædictis. ¶ Prohibētes præsentī decreto nostro occasiōe quauis, & præsertim ruptiōis obstaculorū ad solutiōes, aut Teloneorū, aut damni cogēdos: præsertim cū non sepibus sed re-

Alber. Petr. 1496.

Flumina in Regno quæ esse debent nauiganibus libera.

De obstaculo alias taxum in fluuijs nauigantibus.

Pœna decernitur cō-
tra eos qui depaſſi
sūt nauigantes in flu-
uijs.

De obstaculis in flu-
uijs honorū Regaliū.

pibus sed retibus piscandū sit, ut tenet usus. Vbi autē quēpiā habendi
obstaculi delectat utilitas, in, & de illo latiora hostia solito cōstituatur, per
quā pateat tutius & liberius nauigiū nauigare uolentibus. ¶ Cuius
nostræ Constitutiōis si quispiā temerarius uiolator fuerit, aut de nauig-
antibus solutiones aliquas, colore, arte, aut ingenio quocūq; exigerit :
eas iubemus & decernimus integre restitui : transgressorēq; , qualibet
excusatiōe & dilatione cessante, corā loci Capitaneo conuentum, pœna
syedmnadzyesta per eū ipsum Capitaneū puniri. ¶ Quā Constitu-
tionem etiā in nostra obstacula uolumus extēdi, & ab illis primū exe-
cutionē eius inchoari, ut exinde ualidior uideatur esse iussio, quā con-
stringat & Principem.

Fluuij obstaculis purgentur.

Albert. Petr. 1496.

Nauigatio decerni-
tur libera etiam circa
Torun uersus Geda-
niam.

Et quia frustra esset lura condere, quę nō essent executioni demādata: 98.
Idcirco promittimus Statutū præsens nostrū exnunc promouere ad ef-
fectū celerius consequendū: & efficere auctoritate nostra ut fluuij pur-
gentur, & illis Regnicolæ nostri libere fluitabunt.

Torunen, nauigationem Gedanum ne impediant. Lex iij.

Rex Albert. pollice-
tur purgare fluitati-
onem ab impedimē-
to Torunen.

Quodq; Torunen. non impediāt, neq; arrestent, aut retineāt nauigan- 98.
tes, illisq; uiolentias ullas facere nō præsument, a quibus eos tueri pol-
licemur : sic ut Gedanū quisq; libere atq; secure fluitet per Torunen,
minime prohibitus aut prohibendus.

Similis.

sigis Petr. 1511.

Item licet antiquis Statutis constitutū est, ut fluuij Villa, Vartha, &
aliij debeāt esse liberi & nauigabiles, cōtumacia tamē quorundā subdi- 16.
torum nostrorū factū est, quod hactenus propter sepes quę obstacula
uocant, & Molēdina in ipsis fluminibus facta, sunt imperuij & libere
nauigatiōi minime patentes : Ideo Statuimus, ut prædicta flumina sub
pœna sexaginta Marcarū purgentur: & in eis hostia fiant, per quā na-
ues onustę & trabes cōtextę, siue strues, quę uulgo Traffy uocātur, li-
bere deuehi possint : quod sub eadē sexaginta Marcarū pœna hinc ad
medium quadragesimæ fieri debet. Quod si secus quis facere auderet,
tunc ad nostrū iudiciū citatus, in primo Terminō tanquā perēptorio
cōdemnari debet in prædicta sexaginta Marcarū pœna: cui etiā pœnæ
noua obstacula in iisdē fluminibus facientes uolumus subiacere.

Libera nauigat. p Capi. defendat. Lex v

sigis Petr. 1532.

Postulantibus Terrarū Nūcijs, ut libera sit nauigatio fluuiorū in Sta-
tus dudū

tutis dudū descriptorū, respondendū ex unanimi cōsensu Consiliari-
orum nostrorū duximus. respondemus, decernimusq; præsentibus, ut
fluiorū in Statutis dudū super hac re cōfectis expressorū, & aliorum
nauigabiliū, obstacula, aggeres, & alia quęuis impedimēta, cuilibet sur-
sum. deorsumue nauiganti, peruia reddātur: & ut contra secus facien-
per locorum Capitaneos executio Statutorum & pœnæ in illis descri-
ptæ extendantur.

Similis.

Flumina omnia, sicut est in Statutis descriptū, ad demittendum fru-
menta, & omnia labore facta, ac merces, libera esse debent.

*Sigism. Augustus Pe-
tricius 1550.*

Qui Gedano reuertūtur funnam Salis

*Sigism. Augustus Pe-
tricius 1550.*

grandinosi in scapham impune recipiunt. Lex vi.

Quam superiore Capitulo vide.

A R T I C V L V S II.

Flumin. Regijs vicini subditi vtāt. L.

4. Ne grauentur subditi nostri uicinia bonorū nostrorū per Capitaneos, Statuimus, ut cum fluuius aliquis nostra & eorundē subditorū bona
determinat, quæ ipsius fluminis rippis utrinq; adiaceant, libere admit-
tantur idem ipsi subditi nostri ad usum eiusdem fluuij, iuxta latitu-
dinem bonorum suorum adiacentium.

*Sigism. Crac 1507.
Idem lib 2. cap. 1. ar-
t. 6. de Cōmiss. iudic.*

C A P I T V L V M III.

De Regni vjs securan. dilatandis, in-
undis, reficiun. ac occludendis: atq; co-
rio, Equireis, & bobus extra Re-
gnum non emittendis.

P R A E F A T I O.

Quia omnes homines simul habitare. & absq; mutuo cōmercio viuere neque-
ant: vias esse oportet, per quas vltro citroq; lus eundi, ambu' ad. agendi, ducendi,
trahendi, & ferendi per fundū alienum vniciq; esset liberū: citra tamē fructuū
lesionē, inde via quasi ita ab eundo dicitur. Viæ autē aliæ sunt Regiæ, Militares,
Consulares, Publice, seu Urbicę: aliæ vicinales: aliæ Rusticę. REGIAE, exis-
tum ad mare, aut in urbem, aut in flumina publica, aut ad aliam publicā viam ha-
bent: estq; in illis publicū solum relictū, ac certis finibus latitudinis, ab eo qui lus
publicādi habuit circumscriptū: vt ea publice iretur atq; cōmearetur. Harū ergo

Regie uie.

FF ij viarum

*Aedilium Curulium
Officiu.*

Vicinales.

*Præfetti viarum apud
Romanos & apud
Polonos.*

viarum pertinet cura ad Capitaneos locorum, qui loco Aedilium curulium sunt: quorum auctoritate aui fiunt peruia, ipsæq; viæ a siccariis defenduntur, ædificiis aut roboribus proiectis impeditæ, vel cloacis infectæ purgantur, arctæ dilataantur, natura palustres sternuntur, ex aqua restagnante inundatæ siccantur, cliuosa planantur, curvæ rectificantur, corruptæ reficiuntur, ex re populi interdum clauduntur, vel aperiantur. Semper autem ratione horum omnium Principi, vel heredibus fundi ex beneficio Principis vectigalia cedunt, atq; ob id inter res filii omnis tractatio de viis a nobis posita est: tamen si viæ omnium sint. Quo loci subnectenda nobis videbatur Lex Papiniani ex dig. nouo de Officio Aedilium curulium cõscripta: Quæ talis est. Aediles curules curam gerant per urbem publicorum itinerum, ut cõplanentur: neue effluxiones damnum dent ædibus: & ut ponticuli sint quocumq; loco opus fuerit. Curæ item habeant, ut si priuati parietes, cum alii, tum domestici, qui in publicam viam feruntur, ruinam minentur, ædium domini eos, ut oportet, demoliantur, ac reparent. Quod si vel non demoliantur, vel non reparent, multam in eos dicant, quousq; vicium emendauerint. Procurerent etiam ne quis publica itinera perfodiat, aut aggeribus congestis obruat, neue quid in publico itinere exedificet: sin minus factum erit, seruus quidem flagellis a quocumq; qui eum deprehenderit, cedatur: liber vero ædilibus indicetur: ædiles autem lege in eum animaduertant: & quod factum est opus, destruant. Preterea ut ante suas quisq; ædes, publicas vias reparer, repurgetq; ita aquagia, quæ sub dio sunt, ut ne quid impedimento sit quo minus eatur vel agatur. Quod si qui cõductis ædibus habitant, ædium vero Dominus eas non reparet, ipsi autem reparauerint, eum sumptum in pensionem reputabunt. Procurerent iniuper ne quid ante Officinas propolitum sit, præterquam si fullo vestimenta ab excoctioe ad auram recreet, vel faber rotas exponat, ut tamem ita illa collocet, ne impedimento sint ducendo vehiculo: sed neq; rixari in itineribus, neque stercorea proicere, neq; morticina, aut pelles iactare permittant. VIAE VERO Vicinales quæ quandoq; in Regias exitum habent, quandoq; in Villam, vel coloniam propinquam, quandoque sine villo exitu intermoriuntur, & euanescent. Sunt autem & ipsæ publicæ, si ex collatione priuatorum fiant: atq; ideo cõmuni opera reficiuntur, nec altero utante ab altero destrui, aut etiam negligi possunt: seruiunt enim hic alteri cõtra alterum variis ex causis damni dati actiones. Certe qui viam publicam reficit, aperit, vel purgat: ad veterem altitudinem, latitudinem, breuitatem, aliamque cõmoditatem illam restituat: Alioquin deteriore illius cõditionem facere non potest. R V S T I C A E autem seu priuatæ sunt quibus quisq; ad agros, ad sylvas, vel etiam ad viccos vicinos cõmigrat. Quarum utilitas vel damnum ad vnum tantum pluresue vicinos redit, & apud Rom. quidem quatuor viri erant Aediles Curules: apud nos vero sunt Capitanei qui curam viarum gerunt. Ac proinde cum nuper ego a munere Notariatus respicissem, & Procapitanei quoq; Cracouiensem loco ac Officio fungerer, Regia Maestas viarum quoq; mihi iniunxit curam: Quod quidem munus libenter, ac pro Officio delui, me obitum recepi: non solum quod per se honestum ac necessarium sit. Verum multo magis quod Magistratum in Republica arbitro parere fuit necesse.

A R T I C V L V S I.

Capitanei securitatem viarum defendant, obfessor viarum parum non impune occiditur, Iudæi in via mitras mutant.

Capit. securitatem viar. defendat. Lex I.

Decernimus * ut in illis Terris, in quibus Iudices ab eorum Capitaneis Officia exercent, ipsos Terrigenas nostros, & subditos nostros, itinerumque, ac itinerantium securitatem iuxta Iuris formam a uiolentijs iniuriarum defendant.

Si ergo

sigism. Crac. 1507.

Huius totius Capit.

est generalis mentio

lib. 1. ca. 12. art. 20. de

Capit. Officio, de poe

na uero predonibus

furibus infligi debita

uide lib. 3. cap. 12.

art. 1. 2. 3. & 4. de

uiolentijs, furtis, ac

spolijs.

Si ergo Nobilis viæ obfessor occidatur

tantū 60. Marc. pec. pro capite soluatur, sine pœna turris. Lex ij.

Quam vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 6.

Iudæi in itinere glaucas mitras muta-

re possunt si uolunt. Lex iij.

Quam vide Libro 1. Capitulo 21. de Iudæis Articulo 4.

A R T I C V L V S II.

Latitudo viæ publicæ ac vicinalis.

Domini⁹ mericæ in triginta vlnis ex v-

tracq̃ parte uig remoueat glandes, uel depascat, cum porci con-
ductorum pelluntur ad glandes. Lex I.

Quā vide Lib. 3. Ca. 11. Art. 4. de usu syluarū ex cōducto vel ex uolento.

Latitudo vero publicarū viarum per

Capitaneos cū duobus ex Equestri ordine uiris est cōstituēda. Lex ij.

De uia quoq̃ sæpe fuit disceptatū, dum alij seminañ. alij edificañ. par- sigism. Crac. 1539.
tem illius occupare dicerētur, non sine graui euntium atq̃ agentiu in-
iuria: ut itaq̃ hæc quoq̃ de uia publica occasio disceptandi tolleretur,
recipimus nos datis ad prefectos arcium & Ciuitatū literis mandatu-
ros illis, ut singuli eorū adiunctis sibi duobus ex Equestri ordine uiris in-
dustrijs & rerum peritis, latitudinem uia ubiq̃ constituent, & deter-
minent, secundum dispositionem Statuti de hoc editi.

A R T I C V L V S III.

Mercatores vias publicas ne declinent, sed nemo etia
am pabula uolenter in via recipiat.

Mercator. p̃ veteres vias trāseāt. Lex I Kazim. Petr. 1447.

91. Item prohibemus omnibus Mercatorib. ne cū rebus & mercimonijs Illud quoq̃ in uis ob-
seruari solet quod Cu-
ruli eques, isti pedes
uia cedunt, cōtra fis
in semitis a solis ho-
minibus iniri solitis.
sais audeant per nouas uias & loca transire, sed iuxta Constitutionē
diuæ memoriæ Dñi Kazimiri Secundi nostri prædecessoris antiquas
stratas obseruent, alias omnes decreto huic contraueniē. permitimus
& decernimus a Capitaneo nostro capi, & bona eorum omnia & sin-
gula nostro infiscari Thesauro.

Ne viæ publicæ & Telon. declinē. L. ij.

7. Ipsi etiā Capitanei prohibitori sunt negociatorib. quod nō nisi uis cō- sigism. Crac. 1507.
suetis, & publicis stratis, Telonea & publica loca nō declinādo uadant,
sub rerum quas per obliquas uias uexerint priuatione.

Pabula ne in via recipiātur violē. L. iij

Kazim. Visl. 1368.

Quod si quis pecori
bus in uia damnū de-
derit uide infra cap.
5. artic. 2. lege 5.

Cum itaq; omnis uiolentia nō immerito uarijs Iuris sanctiōibus pro-
hibeatur, & coerceatur: Maiestas igitur Regia equum censuit subdi-
torum cōmoda in his præfertim prouidere, Statuimus ideo, ut trāseun- 39.
tes per uiam ad Dños ipsorū, uel in proprijs etiā negocijs procurandis,
sue sint Principes, Milites, aut alterius status, & cuiuscūq; conditiōis
homines existant, pro se expensas, aut pabula equorū in Villis, Taber-
nis, aut locis solitarijs non recipiant, aut aliquā uim inferant uendere
nolentibus, aut a uenditione se retrahentibus: Sed unusquisq; libere u-
tatur re sua pro libito suæ uoluntatis.

ARTICVLVS III.

Via publicæ in Marchiam, Silesiam, uel in Hungariam a R. M. ex usu Resp.
partim omnino, partim cum certis rebus Mercatoribus clauduntur,
uel aperiuntur, sed non honesti exercitii causa proficiscētib.

sigism. Bidg. 1520.

Eadē parag. fuit lib.
2. cap. 2. art. 2. de sa-
le Ducis stolpen, non
admittendo.

Nō p Marchiā sed p Glogouiā cū mer-
cib. eatur, Sale Ducis Stolp. except. L. I

Constituimus etiā in eodē Conuentu occludendū esse transitū tam u-
niuersis Regni subditis quā etiā extraneis Mercatoribus per Marchiā, 23.
omnesq; negociatores sub omniū ipsorū bonorum amissiōe in et extra
Germaniā cum quibuscūq; mercibus, & bobus uia præfata ire non de-
bent, sed ea uia per Glogouiā, & alia loca, qua antiquitus ire solitū est.
Sed quoniā in Terras Dñi Ducis Stolpeñ. per nouam Marchiā ire hinc
inde solitū fuit, Nos aut nolentes, nec nostris, nec ipsius Dñi Ducis Stol-
peñ. subditis, & alijs Mercatoribus, negociationē & transitū hinc inde
prohibere: Volentesq; quantū possibile fuerit hoc prohibere, ut nemo
tam in Regnum nostrū ueniens, quā etiā ex eo trāsiens aliqua loca Do-
mini Marchionis attingeret, & hic scire nō ualentes debitā locorū posi-
tionem per quā transitus utrinq; cōmodius posset constitui, Cōmitti-
mus Magnifico & Famatis Luca de Gorka Castellano Posnaniēñ. &
Capitano Maioris Poloniæ generali, cū Consulib. Posnaniēñ. cōsti-
tuere, & publicare transitū, & loca, per quæ tam ex Regno nostro per
Terras & Dominia ipsius Dñi Ducis Stolpeñ. quā etiā ex eius Terris
& Dominijs cū mercibus (Sale tamē excepto) & pro alijs rebus pro
quibus ex usu uel necessitate eos in Regnū nostrum uenire cōtigerit,
eadem uia, & nō alijs obliquis trāsitus pateat, sub merciū & equorū se-
cus facientes priuatiōe, qui uiam ipsam euitātes ubiq; locorū prohiberi
& arrestari poterint. Quā huiusmōi Constitutionē præfato Dño Du-
ci Stolpeñ. ipse Magnificus Lucas de Gorka literis suis declarare debe-
bit: ut subditis suis hæc publicari faciat, præcipiatq; pro bona uicinia-
te ut se in ea re hoc modo gererent, & cū Dominia sua attigerint, ut si-
militer eis per ipsa uiam constituat, & designet, qua possent transire.

In Silesiam

In Silesiā cū mercib⁹ progredi, vel trā sitū permittere Capitale est. Lex ij.

Et quia nō uerentur plurimi prohibitionē uig in Silesiā, multiplicibus ^{sigism. Crac. 1527.} modis transgredi, in contemptū decretorū & mandatorū nostrorū, & in pelsimū inobedientiae exemplū: Volētes itā custodes quā etiā negociatores hāc ipsam prohibitionē nostrā transgrediētes cohercere, Statuimus cū uniuersis Consiliarijs & Terrarū Nuncijs, quod quicūq; deinceps cōpertus fuerit eandē prohibitionē nostrā transeundo cū mercib. aut frumentis qualibuscūq; in Silesiam ultra fines Regni nostri transgressus esse, & capite, & bonis omnibus puniri debet. Qui uero nō fuerit in transgrediēdo deprehensus, sed uel furtim, uel cōniuentia Capitaneorum trāsgressus, & de hinc domū reuersus, si testibus idoneis cōuictus fuerit eā transgressionē cōmisisse, poena capitis punietur. Si aut quispiā Capitaneorū permiserit aliquē contra ipsam prohibitionē nostram in Silesiā transire, & Capitaneatus sui Officio priuari, & alia quę nobis cōdigna uidebitur animaduersione puniri debet. Si uero fuerit Capitaneus, qui bona nostra habuerit oppignorata, perdere debet absq; ulla spe ueniae, summas omnes pecuniarū, quas in ipsis bonis nostris habuerit inscriptas, eademq; bona ad nos ipso facto deuolui debent. Quod si Burgrabijs, Vicecapitaneus, aut Notarius Capitanei modo supradicti excesserit, & idoneo testimonio cōuictus fuerit, quod aliquē contra prohibitionē nostrā transire in Silesiam permisisset, quouis colore uel prætectu, illū eius Dñs uel euincere uel ad poenam capitis & bonorū nobis extradere debet. Proindeq; huic Constitutioni & decreto nostro uniuersi homines tam nostri quā subditorū nostrorum Spiritualiū & Seculariū subiacebūt, nec quisquā exēptus esse debet.

Reg. Incolis via in Hūgar. & Siles. vel ecōtrario inhihetur, nō externis. Lex 3

Ad euitādas magnas inseguritates, iniurias, & deprædationes quas subditi nostri ab Incolis Regni Hungarię, & Ducatus Silesiæ, annis superioribus incurrerūt, & adhuc sustinere coguntur: de consensu omniū Ordinum in hoc Conuētu congregatorū, interdiciamus & seuerè prohibemus, ut nemo subditorū nostrorū ad Hungariā & Silesiam cū mercibus, aut pro mercibus, & rebus quibuscūq; ire et proficisci, aut inde ad Regnum nostrū merces quascūq; inuehere audeat, sub amissionē rerum & mercium earundē. Relaxatio aut eiusdē occlusionis, a nobis fieri nō potest, nisi in Conuētu Regni generali. Verū permittimus, ut Nobilitas et Mercatores, boues quos hac hyeme aluerunt extra Regnū ita ut prius ^{sigism. Petr. 1538.} usq; ad fe-

usq; ad festum Sanctę Trinitatis proximū depellere possint & ualeāt. Liberū tamē erit Hungarię & Silesię Incolis cū rebus et mercibus quibuscūq; interea ad Regnū nostrū uenire, & ex Regno cū alijs quibuscūq; rebus sine quouis impedimēto, ad sua redire, nō obstante huiusmodi occlusiōe, quę duntaxat ad subditos nostros pertinere debet.

Hęc autē prohibitio relaxari nō debet per nos, ut supra diximus nisi in generali Conuētu Regni cum consilio Ordinū tū in Conuētu existens. Neq; ulli subdito nostro libertatis literas contra prohibitionē (tūm, huiusmodi ad Hungariā & Silesiam, uel inde cū rebus & mercibus cōmeandi & trāseundi cōcedemus, quas etiā cōcessas effectū carere, & res quascūq; ab huiusmodi impetratoribus libertatis ductas, fisco nostro fore applicandas uolumus, & decernimus.

Cerdones coriū externis hominib; nō vendant neque mittant. Lex iij.

sigism. Petr. 1538.

Prohibemus ne Cerdones quicūq; in Regno nostro sunt, cutes elaboratas, hoc est coriū ab illis paratū extra Regnū nostrū ad externas nationes mittant, aut externis euehendū uendere pręsumant, sub amissione eiusdem corij, & pœna nostra Regali.

Egrex extra Reg. ne pellātur. Lex v.

Interdictū esse uolumus omnibus & cuilibet, ne quispiā audeat greges equorum seu equireas extra Regnū nostrum ad externa Dominia depellere sub amissione equorū huiusmodi, & pœna nostra Regia.

De nō euehendis mercib; in Silesiā uel

in Hungariā sine professiōe Telonei primū Statutum tollitur, hoc uero rursus de non transgrediendo Teloneo in unum annum cum pœna constituitur. Lex vi.

sigism. Crac. 1539.

Grauioribus nostrorū hominū iniurijs, magnisq; & alijs causis adacti, cunctis Regni nostri Ordinibus flagitañ. Statutū illud quo pœna peculatus rei decernebatur. qui uestigal Regni ex bobus debitū fraudañ. licentia sine professiōe boues extra Regnū propellerēt tollimus & abrogamus. edictū autē huiusmodi promulgari in ea re ad Conuentum proxime futurū duraturū fecimus: Ne quispiā in Hungariā aut Silesiam merces uehere, neue boues aut iumenta agere nō soluto Teloneo impune possit. Si quis cōtra faceret omnia quę exportasset abegissetq; ex comisso tolli iussimus. nobisq; loco pœnę cedere, quod si publicani seu Teloneatores nostri merces aut boues huiusmodi assequi non possent, tū uero ut existimatio fieret decreuimus, ut quāu boues aut res hę fuissent quas cōtra nostrū edictū euehere aliquis exportare, aut abigere ausus

gere ausus esset, tantū cōmissi pœne loco nobis siue publicano seu Teloneatori nostro numerare cogeretur: sin aut exportasse se aut abegisse negaret, recēti re nō conuictus neq; deprehensus, si Nobilis est, tenebitur iure iurādo dato se expurgare una cū alijs æque Nobilibus: Si Plebeus, probatio cōtra illum Teloneatori decernetur. Et hæc Constitutio seruari debet, usq; ad alium Conuentum proxime futurum.

Illud interdictū de nō ingredien. Hū- garia, uel Silesia, & de nō importan. in

Poloniā mercibus cōtinuatur: mitigatur tamē pœne *ie* Capit.

executionem huius Statuti negligē. Lex viij.

sigism. Crac. 1540.

Potentibus Nuncijs Terrarū interdictū de non uehendis per nostros homines in Hungariā & Silesiam, & rursus nō importandis in Poloniā mercibus, firmitus custodiri decreuimus cū uniuerso Ordine Senatorum Regni nostri, decretum illud quā diu durauerit ab uniuersis subditis nostris firmiter obseruari: quodq; Capitanei & Teloneatores custodiā debitam negligētes uel eorū cōniuentia aliquē transire permit-
tentes, cōtra tenorē institutiōis prædictę puniātur pœna Centū Marcarū in negligentes Capitaneos iuxta Statuta, cuius mediū fisco nostro Regio, altera medietas ei qui Capitaneū uel Teloneatorē contrariū admittentē nobis detulerit, et cōtra eū sufficiēter pbauerit cedere debet.

Proinde Mercatores Reg. si extra Re-

gnū proficiscātur, iurabūt nō esse suas merces, quas uexer. Lex viij.

Et quoniā pleriq; Mercatores subditi nostri ad eludendā Constituti-
onem seu edictū de nō uehendis extra Regnū, ac nō inuehendis in Re-
gnum mercibus editū uarijs ingenijs uti cōsueuerunt, prætendētes res
& merces huiusmōi esse proprias Mercatorū in Hungaria, Silesia, & a-
lijs Regni cōfinijs agentium, per illos seu illorū Notarios & factores in
Regno emptas esse: cū tamē plerūq; deprehēduntur esse propriæ subdi-
torum nostrorū, quorū opera & impensa ex Regno euehūtur: ad præ-
cludendā itaq; huic elusiōi uiam ita decernimus Consiliarijs Regni &
Terrarū Nuncijs consentibus, ut huiusmōi Mercatores subditi nostri
qui merces extra Regnū euehere procurāt corporale præstent iuramē-
tum in manibus Teloneatorū nostrorū, quia tales merces non sunt eo-
rum propriæ, nec in illis aliquod cōmercium, uel interesse habent, sed
sunt propriæ eorum quorū esse asserūtur, uidelicet Mercatorum extra-
neorum in Terris extraneis agentium. Et aliter, tales merces dimitti
nullatenus debent sub illarum amissione.

sigism. Crac. 1540.

Sed illi qui inter cameras & fines Re-

GG

gni manentes

sigism. Crac. 1540.

gni manētes, in Oppid. ultra cameras existētib. aliquid emūt. Lex ix.
De illis uero Regnicolis qui intra Cameras & fines Regni cum Silesia,
Hungaria & alijs confinjs Regni agūt domiciliū, & in Oppidis ultra
Cameras existētibus aliquid emūt, non tenētur cū illis ad Cameras de-
scendere. Verum Teloneatores diligēter custodiant in Regni finibus
ne in Hungariā, Silesiam, & alias uicinas Terras expellātur. uel educā-
tur: cōtra facientes uero deprehensi boues, iumēta & res huiusmōi amig-
tere debent. Si quis uero Teloneatorū alicui hominū quicpiā receperit
priusquā Cameraam prēterierit, res sic receptas restituere, & pōenas in
Constitutiōe Petricouien. editas idē Teloneator incurret: Hęc aut Cō-
stitutio de Mercatoribus & ad reuendendū emētibus intelligenda est:
& non de his Regnicolis qui ad usum propriū quicpiā emerēt. Per hāc
aut Constitutionē nostrā nolumus derogatum iri edicto de prohibito
transitu in Hungariam & Silesiam factō, quod alia Constitutione no-
stra mandauimus firmitus obseruari.

Sed pauperib⁹ ad Molēdina & fora sem

per ire, ad eaque tantum rerum quantum lacertis poterint
ferre & referre licet. Lex x.

sigism. Crac. 1540.

Eiusdem mētio lib. 1.

cap. 16. art. 7. de Ci-

uib⁹, & cap. 17. de

Amisionibus.

Liceat uero hominibus pauperibus, & in ipsis Regni limitibus cōsti-
tutis, molere frumēta sua in Molendinis sibi uicinioribus etiā extra fi-
nes Regni nostri sitis. siq; eis liberum ire ad fora Ciuitatū & Oppido-
rum uiciniorū, Regno nostro nō subiectorū, ad eaq; inferre tantū car-
nium, & aliarum rerū uenaliū, quantum humeris seu lacertis pro-
prijs sustinere & portare possit.

In Siles. & Hungar. ingressus phibetur quousq; de iniurijs utrūq; cognosc. L. xi

sigism. Crac. 1543.

Cum de occlusiōe uia in Silesiam disceptaretur, tamen subditorū no-
strorum postulatiōes apud nos factę erāt uarię, Nihilominus ex com-
muni Consiliariorū nostrorū & Nunciorū Terrestrīū cōsilio. in eo sta-
tu reliquimus negociū, ut hęc occlusio & inhibitiō uiarū tam diu dura-
ret. quoad iniurię & damna pro quibus cū subditis Regis Romanorū
subditi nostri utriusq; experiri debēt, tā in Silesia quā in Hungaria sar-
tirentur: & per Cōmissarios utriusq; Regni iuste finiretur & compē-
sarentur, & tamē hoc quēq; cōstituimus. ut melius hęc inhibitiō uiarū
prouideretur: ut uidelicet Capitanei in cōfinio existentes sub amissiōe
Officiorū suorum diligenter hoc custodiāt, ut prēter hāc inhibitiōnem
subditis nostris nihil facere neq; illuc equitare permittant. hoc in super
adiciendo, ut uectores nostri theutonicorū merces neq; ex Polonia neq;
in Poloniā ducant: sed ut ipsi Mercatores Theutonici suas res & mer-
cimonia tam

cimonia tam in Poloniā quā ex Polonia ducant & uehant. Et quicūq; Capitanei hanc inhibitionē diligēter obseruabūt, tales mercimoniorū in pœnam cōmissi cadentiū a transgressore Constitutiōis accipiendarum medietatem habebunt, alteram uero pro nobis tollemus.

Ne eq uel cutes extra Reg. educ. L. xij

Equi per Mercatores, uel per Iudæos educi, neq; cutes per Cerdones, ^{sigism. Augustus Peda} aut uectores, e Regno euehi debent. Quicūq; uero euehere uellent, per ^{triconia 1550.} Capitaneos detineri debent, qui hoc diligenter custodire debent, iuxta decretum Statutorum antiquorum.

Attamē Iiberū est vniciūq; de Regno

exire non cum exercitu, sed honesti exercitiij causa. Lex xij.

Quam uide Folio 171.

CAPITVLVM V.

De Vectigalib; ac Teloneis, & cōmissis.

P R A E F A T I O.

Supra diximus, Prouentus nomine Vectigaliū, Teloneorū, Foraliūq; nūcupatos, deberi fisco ex Mercatoribus, qui adferendis necessarijs rebus in Regnū, effrendis aut inde superfluis, totos sese addixerunt. Et si aut ex Apostoli precepto, vectigalia iuste reddi iubentur: non iniuria tamē medijsfidius illa sunt instituta. Si enim Principis interest pacem publicā Terra mariq; tueri. liberos trāssus facere, vias publicas reficere, iusti vel iniusti alere censes: ex his causis ac liquod emolimentū ad eius fiscum redire necesse est, ut uidelicet facultates habeat Princeps, quarū praelidio piratas, licarios. & prædones, submoueat: libertatem cōnigrandi tueatur: itineribus reparandis iumptus faciat: Ipsosq; Iudices egere prohibeat: ut interim taceamus, quod iustissime pars lucri a Mercatoribus in eam Rempub. decidit, in cuius salutē conseruandā ipsi nihil opere, nihil cōsiliij, parum etiā auxilij conferant: sed tantū in ea sub inuiolata Principis tutela de faciundis suis cōmodis sint solliciti. Contra Sacerdotibus, & Equitibus. Colonisq; omnibus ab his oneribus libertas sarta tectaq; esse debet: nimirum, quod Sacerdotes Rempub. uerbi Dei ac sacramentorū administratione fidei sanctificent, Equites facultatibus ac iugulis etiā suis defendant, omnes aut Coloni ex elementis atq; animalibus reliquis Reipub. Ordinibus in sudore victum parent. Nihilominus neq; noua vectigalia a quoquā temere institui, neq; antiqua præter ius exigi debent, alioquin utriq; peccato pœna sunt legibus descriptæ. Iniuriū enim est, tenuitatem alicuius patriæ, causa iusta non existente, publico locupletari damno.

A R T I C V L V S I.

Iudæi Teloneatores nē sint, Telonea uero nemo sibi temere instituat, qui literas super Telonea amittunt, a Rege nouas petant, quarum tamen magna pars cassatur,

GG

ij

Iudæi Telo;

sigism. Petr. 1538.
idem libr. 1. cap. 21.
de Iudæis,

Iudæi Teloneis nō præficiantur. Lex I.

Statuimus inuiolabiliter obseruandū, Iudæos Teloneis quibuscumq; præfici non debere neq; posse: indignū & Iuri Diuino contrariū censē. eius generis homines aliquibus honoribus & Officijs inter Christianos fungi debere.

Telon. p⁹ mortē wlad. data cassat. L. ij.

Kazimi. Jagello Pe-
triciu 1447.

De Teloneis Terre
sandomir. supra lib.
2. cap. 1. art. 2. de ter-
ra Sandom. uide.

Telonea insuper omnia post mortem Dñi Vuldisslai genitoris nostri, 90,
sub quacūq; uerborū forma, qualicūq; occasione, in Terris, aut aquis
concessa, tanquā Rempub. grauiter ledentia, cassamus, annullamus, &
illorum exactionem districte de cætero prohibemus.

Telon. nemo sibi temere instituat. L. iij.

Kazimi. Jagello Pe-
triciu 1447.

Item de his qui Telonea per Terram recipiūt depositum est. Quod lu-
ra eorū coram Regia Maiestate requisiti producāt super talibus Telo- 91.
neis, si quæ habent, & si quis taliū Telonea exigentiū inuentus fuerit
Ius aliquod non habere, sed propria temeritate ductus exigebat talia:
Extūc per præsentis Conuētus decretū bona sua ubi talia exigebat Te-
lonea amittere debet merito pro Regia Maiestate cōfiscanda: Contra
quos nihilominus Dñs Rex Iudiciū locabit, & præsidēs illi sentenci-
am ferre debeant iuxta dispositionem articuli præsentis.

Similis.

Rex Alexan. in Rā-
dom. 1505.

Quoniā depactatio quælibet alieno seu priuato Iure cōmissa cōmunē 118
laderet ut uerissimile est libertatē, Idcirco pro tuendo Iure cōmuni li-
bertatis Regnicolarū uniuersorū cōmuni accedēte cōsensu, Statuimus,
quod noua Telonea nemo Seculariū & Spiritualiū in bonis suis con-
stituet, neq; cōstituere audebit sine licentia & cōsensu donatiōeq; no-
stra & Consiliariorū Regni in Conuentiōe generali. Si uero quispiam
secus fecerit, talis Iure cōuictus per nos successoresq; nostros iuxta no-
strum & Consiliariorū nostrorū arbitrium priuatiōis bonorū illorum
pœnam sustinebit, In quibus uolūtate sua ac priuatis Iure & auctori-
tate suis, tanquā nostris Teloneorū solutiones sibi cōstituit de subditis
nostris libertate Iuris communis gaudentibus

Qui aut non habet aut amittūt literas

sigism. Petr. 1519.

super Telonea diu possessa, gratiā in eo Regiā quērent. Lex iij.
Non habentes literas aut illas amittētes super Telonea longo tempore
possessa, quērent in ea re gratiam nostrā & successorum nostrorū. 27.

Literæ Vectigalium reuideantur, & si

iniquæ fuerint, abrogentur. Lex y.

Quoniam ita

Quoniā ita multa sunt Vectigaliū siue Teloneorū genera per quos uis instituta, ut his persolueñ. grauiter se nostri homines premi querantur: Nos eorū ratioib⁹ prospicere atq; grauaminibus his eximere cupieñ. certos quosdam nostros Cōsiliarios designauimus, qui Vectigaliū istorum rationē diligenter inspicerēt, & seriem cuiuscq; Priuilegij super Teloneis, Pontalibus, aggeralibus, annotarēt: Vt nos cognitis omnibus & singulis cōcessionibus, cū consilio Senatorū nostrorū & assensu Nūciorum Terrestrīū, cum primū eius rei faciēdæ facultas nobis dabitur, quæ iusta & legitima uidebūtur ea cōfirmare, quæ e contra iniusta ea abrogare possimus: prouidereq; ne in posterū onera aliqua imponerētur hominibus præter ius & æquum: neue ullæ postea similes querimonie ad aures nostras perueniāt. Quæ tamē Priuilegia exhibita & ostensa esse non poterunt ante Conuentū futurum, in Conuentu exhiberi & reuideri poterunt.

sigism. Crac. 1539.

De qualib⁹ literis sit hoc intell. Lex vi

Teloneares literę de quibus in aliquot Comitij⁹ præteritis disceptabatur, ut scilicet eæ quęcūq; inutiles & damnosæ Reip. fuerint, tollerētur: necessariæ autē relinquantur: eo modo in præsentibus Comitij⁹ cōstitui-
mus, ut ex illis terminatiōibus seu signatiōibus quę in Cancellaria nostra per aliquot annos factæ fuerāt, Cōmissiones ad Districtus conscriberentur, quarū autoritate ante Comitia prima per Cōmissarios ad Cācellariam censura adferatur: uel mittatur, quo locorū aliquod Teloneū aggerale, uel pontale est necessariū, utile, uel damnosum Reip. sed hoc intelligi debet de his literis & Teloneis, aggeralibus, & pontalib. quæcumq; fuissent ad placitum nostrū, uel ad uitam (possessorū) obtentę: Nam perpetuitatis literas, Priuilegia, & possessiōes antiquas in Teloneis, aggeralibus, & pontalibus, infringere & mutare cuiquā non uidebatur esse iustum. Eorum autē Cōmissariorū consciētia, sicut & in limittum (causis) astringi debet. Posteaquā autē a Cōmissarijs adferretur censura de illis locis, in quibus illis uideretur Teloneū, aggerale, aut pontale iustum uel iniustū, tum nos cū Consiliarijs nostris & Nuncijs Terrarum iuxta censurā Cōmissariorū aliquas prædictarū literarum tollemus, nonnullas uero moderabimus, & relinquemus: quomodo scilicet tum necessitas ac utilitas Reipublicæ postulabit.

*sigism. Crac. 1543.
Est eiusdem mentio
lib. 2. cap. 1. artic. 4.
et 6. de Commissar.
iudicij formula.*

Teloneū nisi expresse literis Regijs inscribitur, Iuri Regio reseruatur. L. viij.

51. Vbi specialis mentio in Priuilegio, uel in inscriptiōe de Teloneo facta non est, Iuri Regio reseruatum esse cognoscitur.

*sigism. Crac. 1510.
Idē sup. li. 7. cap. 1.
artic. 4. de literis sum-
per Regal. bona fuit.*

A soluendis tamē Teloneis Terreſtribus Nobilitas liberaliſſime eſt exempta,
& Teloneatores ſecus faciē tam de bonis, quā perſonaliter citantur *
& ſiue ſunt poſſeſſionati ſiue impoſſeſſionati, qualiter ſint
citandi in Statuto decernitur.

Nobil. libera eſt ab omnib. Telon. L. I

Johann. Albertus Pe-
triciouie 1496.

Eiusdē ſtatuti eſt mē
tio lib. 3. cap. 1. ar. 2.
de libertate Nobiliū.

Item licet Nobiles per alios prædeceſſores noſtros Reges Poloniæ, &
eorum Priuilegia, atq; Statuta, liberati fuerint, ut Telonea, uel de Sale,
uel de rebus omnibus in domos, aut de domibus eorū ductis nō ſoluāt
ſub poenis certis cōtra Teloneatores ſtatutis atq; in Priuilegijs deſcri-
ptis: quia tamē inoleuit præiudicialis cōſuetudo, ut Teloneatores præ-
miſſis nō attentis, Telonea de Nobilibus exigere nō uerentur: contra
quos pro poenis nō diffinitū erat, qualiter Nobilis Teloneis grauatus
iniuriæq; affectus pro poenis acturus eſſet. Idcirco extēdentes libertates
in hac parte Nobiliū, Statuimus, ut tā de Sale, quā rebus alijs cuiuſcū-
que generis fuerint, aut in domos Nobiliū ductis, ubiq; in Regno no-
ſtro Telonea minime exigātur. ¶ Alioquin Teloneatores ſecus faci-
entes tā pro poena in Priuilegijs prioribus deſcripta, quā pro damnis
Nobili in hac parte illatis, Iure Terreſtri ad quod pertinent ratiōe poſ-
ſeſſionū, quas uidebūtur obtinere poſſidereq; quotiēs neceſſitas expo-
ſcet cōueniantur. Ipsi uero ſi impoſſeſſionati fuerint perſonaliter cita-
buntur, & citati in Iure eodē Terreſtri cōparere reſpondereq; tenebū-
tur, cōtra quos ſic agendū procedendūq; erit, ut fieri cōſueuit Iudicium
cum impoſſeſſionatis, obtentis tandē perlucris illa Capitanei locorum
exequātur iuxta Iuris formā & antiquā cōſuetudinē: libertatibus &
exemptionibus Teloneatoribus dari cōſuetis minime eos aut excipien-
tibus, aut tutantibus in præmiſſis.

Nemo Telonea & foralia ex Spiritual. & Nobileorūq; ſubditis exigat. Lex ij.

Alber. Petr. 1496.

Capitanei aut loco-
rū Domini nulla Te-
lonea ac foralia exte-
gent a Nobilibus &
ſpiritualibus & ſi-
militer a Kmetoni-
bus ut infra.

Item ſit fortasſe ſæpius, Quod Capitanei locorū, aut quia aduenæ, aut
quia nouicij uel impoſſeſſionati exiſtētes, tanquā luriū & cōſuetudi-
num localiū ignari nouas introducūt cōſuetudines, introitus ſtatuen-
tes & exigentes incōſuetos, & in nōnullis Capitaneatibus ſtringentes
ſubditos noſtros Spirituales Sæcularesq; ad recipiēdas in domos & ta-
bernas ceruiſias Oppidorū noſtrorū in Capitaneatibus cōſiſtentiū quo
plurimū arctari uidetur libertas cōmunis: Vnde neceſſario Statuimus,
quod ubilibet locorū noua & incōſueta Telonea foraliaq; per Capita-
neos alioſq; Dignitarios & Cfficiales noſtros a ſubditis noſtris cuiuſ-
cumq; ſtatus & cōditionis exiſtentibus, præfertim uero a Nobilibus ad
fora non

fora non propter mercaturam sed in priuatis actionibus uenientibus.

¶ Ac etiā Kmetonibus, pecora, & pecudes res quoq; alias priuatas cuiuslibet generis domestica cura cōparatas ducentibus, uendentibusque, aut pro usu domestico ementibus, exigi non debeant: prout præsenti Statuto exigenda prohibemus.

*Kmetones a pecori-
bus & rebus domes-
ticis in foro nec tea-
lonea nec foralia sol-
uant de cetero.*

Mulctātur q̄ exegerint Telon. Lex iij.

2. Statutum de libertate Nobilitatis a soluēdis Teloneis per omnia approbamus, & insuper poenā dupli adijcimus in secusfaciē. ut scilicet quantū aliquis Teloneator a Nobilitate uel Spiritualibus personis a Teloneo absolutis pro Teloneo extorserit, eius duplū soluat: quā poenam Iudex Spiritualis loci illius de Teloneatore Spiritualis per censuras Ecclesiasticas: Secularis uero loci Capitaneus de Secularibus Teloneatoribus, absq; processu Iuris, cognita rei ueritate exigat. Quod si ipsemet Capitaneus Teloneū exigeret, si bona Capitaneatus in obligatione tenuerit Centum Marcas de summa in illis bonis inscripta amittat: Si uero sine obligatiōe honorū Capitaneatū habuerit, priuatione Officij puniatur, & nihilominus utroq; modo Capitaneatum gerens iniuriam passo duplum eius quod recepit, restituat.

Sigismund. in Coronatione sui. 1507.

Nec Telonea nec foralia a Nobil. & eorum subditis exigantur. Lex iij.

29. Quia Nobilitas queritur Teloneatores modū Telonci excedere, uolumus, ut ipsi Teloneatores nostri tam aquatica quā etiā Terrestria Telonea exigentes, quādo aliquid ultra debitū a Nobilitate exegerint, id totum citati unicuiq; refartire & restituere cogantur: Foralia etiā iuxta antiquā consuetudinē & Statuta Regni non exigant a Nobilitate & eorum subditis, cum frumenta & res suas domesticas ad uictum spectantes uendunt aut etiam emunt aliquid pro usu suo domestico.

Sigism. Petr. 1523.

De eadē ipsa a Teloneis, foralib⁹, pon-

talibus, libertate postremo definitur: Statutis prioribus in quantū aliqua parte contrariū disponunt, fere antiquatis. Lex v.

Quoniā magnis & frequētibus querelis subditorū nostrorum obrui-
mur ob multiplicia grauamina, quę Teloneorū quorūcumq; Præfecti
aut Exactores subditis nostris, etiā his qui Militaris ordinis sunt, infer-
re noscuntur, ideo ad coercendā eorū licentiā, facilemq; cuiuslibet iusticię
administrationē assequendā. Statuimus, ut quęcūq; Priuilegia poste-
riora Ludouici Regis Priuilegio uniuersę Nobilitati dato priuatis
personis uel Ciuitatibus super Teloneis, Pontalibus, uel Aggeralibus
concessa essent, cōtra publicā Nobilium libertatē in præsenti Conuētu
per nos cassa-

Sigism. Petr. 1538.

per nos cassarētur & annihilarētur, uerū ne quis in ea Priuilegiōrum abrogatione preter equū & iustum grauari se prætendere ualeat, uisum est, ut collatis Priuilegijs melius appareat qualiter aliquo Priuilegio publicę libertati derogetur, prius illa dispiceremus: quod etiā in pręsentu Conuētu magna ex parte fecimus, atq; ea Priuilegia quę uidebantur publicę libertati aduersari abrogauimus, alia uero quę ad cōmodum & necessitatē publicā transeuntium cōcessa sunt, in robore reliquimus. Simile iudiciū de reliquis omnibus huiusmōi Priuilegijs in proxime futuro Conuētu sumus facturi, & per ēdictū publicū proclamari mādabimus, ut omnes in eo ipso Conuētu cum huiusmōi Priuilegijs suis peremptorie compareāt: alioquin Priuilegiōrum suorum usum perpetuo amissuri. Neq; deinceps ullus in huiusmōi Teloneis percipiēdis Priuilegijs suis uti debebit aut poterit sub amissiōe bonorū, nisi qui literas nostras in pręsenti uel futuro Conuentu ea de re obtinuerit.

spirituales & Nobiles cum subditis Telonea ne dent,

Quia uero ab omnibus Teloneis Pōtalibus & Aggeralibus alijsq; huiusmodi exactiōibus certę personę & Ordines Regni nostri publicis & antiquis Priuilegijs exempti esse noscūtur, decernimus ut Prelati, Barones, & Nobiles ac eorū subditi, cum rebus quibuscūq; suis proprię laboris, ultro citroq; per Regnū cōmeantes, dispositiōi Priuilegiōrum super exactiōibus pręfatis concessorū nō subiaceāt: sed perpetuis temporibus a solutionibus quibus suis huiusmodi sint liberi & immunes.

Qui Teloneatores esse debent.

Statuimus insuper & decernimus ut deinceps futuris tēporibus Teloneatores nostri omnes sint Nobiles possessionati Seculares & Christiani. Exceptis locis istis in quibus Capitanei & Pręfecti Arciū & Ciuitatum nostrarū habent in cura & possessiōe sua Telonea nostra. Nam ipsi pro Teloneatoribus haberi & reputari debēt. Quicūq; aut ex Teloneatoribus cōtra libertatē Nobilitatis aliquē Nobilem aut eius subditum exactiōe Telonci, foralis, pontalis, aggeralis, seu cuiusuis excogitatae exactiōis indebite onerauerit: & aliquid ab eo per se uel per aliū exegerit seu extorserit: pro tali iniuria citari peremptorie poterit ubilibet, pro arbitrio eius qui iniuriā passus fuerit, ut uel ad Terrestre, uel ad Capitaneale illius loci iudiciū, siue ubicūq; locorū talis Teloneator, siue in Curia nostra Regali repertus & citatiōe Curię citatus fuerit, uel ibidem sine quauis exceptiōe respondere tenebitur, tanquā pro articulo Officij, qui Terram & Districū nō habet, & cū cōuictus fuerit Teloneator in aliquo iudiciorū prędictorū iniuriā fecisse in exigēdo aliquo Telonco forali, pontali, aggerali, &c. primū omniū restituere debet illud quod exegit: deinde ei a quo citatus fuerit in pœna quatuordecim Marcarū pecunię, & trium iudicio seu Officio cōdemnari debet.

Publicanus iniustus ubicūq; conueniri potest.

In his uero

In his uero Iudicijs Nobili citato admitti debet expurgatio, ita uidelicet ut Teloneator Nobilis iuxta quantitatem summæ & damni præstet corporale iuramentum, quod nihil exegit, nec per se, nec per quēpiam alium, quod esset contra Priuilegium & libertatem publicam.

Publicanus Nobilis expurgat se iuramēt.

Is etiā modus repetēdi a Teloneatoribus indebite exigētibz in aquaticis & pontium Teloneis præsidētibus tā in Regno, quā generaliter omnium Terrarū & Palatinatuū Regno Pol. subiectōrū seruari debebit.

Similiter & de Capitaneo loci, qui in debita exactione aliquem onerauerit, hoc quod superscriptum est, erit obseruandum.

Quoniam autē cōtingit in plerisque locis & fluminibus pontes extrui, ubi prius trāsitus non admodū difficilis fuit, & nūc quoq; pateat, discernimus ut liberū sit unicuiq; fluuiū aut locū quem Brod uulgariter appellant trāsire, si uolet declinare pontē. Quo casu cogi nō debet, neque poterit ad solutionē pontalis. Nemo tamē debet huiusmodi transitus seu Brody, atq; transeuntes modis quibuscūq; & ingenijs impedire, aut destruere sub poenis superscriptis.

De pontibus & pontalibus.

Quod si Præfectus seu exactor alicuius Telonei, pontalis, aggeralis, foralium, aut cuiuscūq; præstatiōis in bonis Dñorum Spiritualium, Secularium, aut Nobilium quorumcūq; a quocūq; cōtra libertatē publicam aliquid exegerit, & extorserit: eo casu Dñs ipsius tenebitur corā Iudicio seu Officio præfato huiusmodi exactorē etiā apud ipsum nō arrestatum statuere, & cauere debet, quod ipse Teloneator seu exactor luri parebit, & lure cōuictus satisfaciet parti modo premisso. Vbi uero huiusmodi Teloneator seu exactor conuictus seu cōdemnatus damnū & poenas præfatas soluere nō posset, tūc actori damnū passo per Dñm in manus ibidē instanti tradi debet. Quod si Dñs Teloneatorē seu exactorē suū corā Iudicio uel Officio suo modo premisso citatus nō statuerit, tum in instanti ipse respondere, & uictus lure parti satisfacere, sine quibusuis exceptionibus, & appellationibus tenebitur.

Exactor Telonei per dominum Iudicio statuendus est.

Item in arbitrio & libertate Actoris erit, uel exactori plebeo citato expurgationem admittere, uel ipsi soli iuxta quantitatem summæ super dāno illato probationem facere.

Probatio uero seu expurgatio tali modo fieri debet quod Teloneator Nobilis iuret iuxta quantitatem summæ. Plebeus uero & ignobilis pro summa decem Marcarū metsecundus, pro maiori autē summa metseptimus iurare debet quod uidelicet nihil ab actore cōtra libertatē publicam exegit & extorsit.

Qualis expurgatio Nobili uel Plebeio publicano seruit.

Ciuitates quoq; iudicijs subfane prædictis.

Ciuitatū etiā & Oppidorū Incolæ, ubilibet in Regno cōstituti, eidē legi subiacebūt, quod uidelicet modo fupraſcripto ad præfata Iudicia ſeu Officia citari eodēq; modo Iuri parere, & reſpondere, ac cōdemnati ſatis facere tenebūtur: & ipſi Ciues præfati Procōſul ſcilicet cū Conſulibus ſuos Teloneatores ſeu Exactores corā præfatis Iudicijs, & Officijs ſimiliter ſtatuerere debebunt, & tenebuntur.

In defectu uero ſtatutiōis ſoli reſpondebūt, & Iure uicti parti ſatisfacient, ut ſupra de alijs cōſtitutū eſt. Neq; poterint ipſi Ciues a præfatis Iudicijs ſeu Officijs ſe excipere ſeu eximere, aut ad Ius ſuū Ciuile, uel ad quodcūq; aliud reuocare, uigore Priuilegiorū ſuorū Iurium, cōſuetudinum, aut libertatū eis cōceſſarum, quibus omnibus in hac parte dumtaxat derogatur, quod in hac cauſa quæ mere ad Officiū ſeu Iudiciū Regale pertinet, Priuilegia in contrarium diſponentia, merito illis ſuffragari non debeant.

Foralia a pecoribus ne dentur,

Ad coercentiā uero licētioſam foraliū exactiōē, Statutū olim Seren. Iohannis Alberti eodē Artic. Lege ij. contentū in robore conſeruandū decernimus, quo cautū eſt, quod a Kmetonibus pecora & pecudes res quoq; alias priuatas cuiuſlibet generis, domeſtica cura cōparatas ducētib; uendentibuſq; aut pro uſu domeſtico ementibus, nulla Telonea foraliaq; exigī debent non obſtante Statuto noſtro de rebus Mechanicis diſponente quod quo ad hæc ſeruari non debet, quod infra Articulo ſequenti Lege ſecunda uideatur.

Qui damnum dant in uia.

Quia frequēter accidit damna in bonis a trāſeuntibus inferri, & pro illis tranſeūtes nonnūquā plus equo grauari, Statuimus, ut hi qui in poſſeſſiōibus ſuis damnum ſe recepſſe prætēderint ab aliquo eorū qui publico itinere pecora pecudeſq; egerint, uel cū curribus & equis iter fecerint, damnum huiuſmōi ſibi illatū cum Miniſteriali Terreſtri & duobus Nobilibus illud cōſpiciat, & teſtetur. In defectu uero Nobiliū uel Miniſterialis cū quatuor uel ad minus duobus Plebeis iuratis Ville illius, ſeu uicinę, & quod illi Miniſterialis, Nobiles, uel Plebei iurati, pro damno dandū decreuerint exigat. Pro qua exactiōe, ſi in Iudiciū citatus fuerit, ille qui eo modo, ut ſupraſcriptū eſt damnum ſe accepſſe proteſtatus fuerit, iuramento ſuo proprio iuxta recognitionē illorum qui damnum conſpexerint, Actorem euadat.

Sed foralia Marſchalc⁹ habiturus eſt talia qualia in Oppid. dari ſolēt. Lex VI.

Quæ ſupra Libr. 1. Cap. 8. de Officio Marſchalcorum uideatur.

ARTICV.

Telonea Terreſtria & aquatica tantum Mercatores dent, item foras
lia quædam Mechanici Nobilium ſoluât, non Nobiles.

104 **In Maiori Polonia & Cuiuſuue vectores** *Albert. Petr. 1496.*

Sal libere quo uolūt (ſaluīs tamē Veſtigalib.) ducāt & uendāt, Lex I.

Quam vide paulo ſupra Capitul. 2. Artic. 2. Libri eiſdem.

Merces etiā ne in Sileſiam uel in Hun

gariam euehantur ſine profeſſione Telonei. Lex ii.

Quæ infra Capitulo 5. Articulo 4. uideatur.

**Itaq; Spiritualiū & Nobiliū factores in
Terra & aqua iurēt, quod res nō emptas**

neque lucroſas, ſed proprii laboris & domeſticas ducant, ſeu
efferant, quo facto Telonea nō ſoluent. Lex iii.

Alexand. Petr. 1504

118 **Cum frumētis & ſtruibus uel alio mercaturæ genere nauigātes nō mi-
nus ſoluere debeāt Telonea, ut ea ſoluunt Terreſtri itinere negociātes:
& tam iſti quā illi iuramēta præſtabūt in locis Teloneorū, quod res &
merces non ſunt emptæ lucri gratia, ſed per eos de proprijs collectæ: a
quibus proprijs ſit liber quilibet Spiritualiſ & Sæcularis, ſiue Terra ſi-
ue aqua merces proprias ſui laboris ſeu domeſticas duceret. Conſtitu-
tiones enim Teloneorū tam nouæ quā antiquæ ad Mercatores tantū-
modo, ſiue Nobiles ſiue ignobiles, Spirituales & Sæculares referuntur.
Hæc tamē iuramenta factores curruū ſeu nauigiorū uel ſtruum, & ſca-
pharum præſtituri ſunt in abſentia patronorū ſeu Dñorum ſuorū.**

Similis.

10. **Teloneum aut aquaticū ſoluendū per Nobiles iuxta Statutū antiquū
relinquimus: ut uidelicet frumentū ducens, per ſe uel factorē ſuum iu-
ret, quod cum frumentis proprii laboris nauigat, & hoc Teloneatores
obſeruabunt poena ſub noſtra.** *ſigifm. Crac. 1510.*

Similis.

17. **Item Statuimus id quod antiqua etiā Conſtitutiōe eſt cautū Ne Re-
gni noſtri Nobilitas a frumentis & rebus proprio & domeſtico labore
queſitis ad ulla Telonea noſtra ſoluenda ſit obligata: a quorū ſolutiōe
ipſam liberam eſſe uolumus. Hoc tamen prouiſo, ne dolus & fraus
cuiquam in hac parte patrocinetur.** *ſigifm. Petr. 1511.*

Semel iurati literis credatur. Lex iiij.

Nolentes grauari ſubditos noſtros minus neceſſarijs iuramētis quibus *ſigifm. Crac. 1540.*
HH ij etiam no-

etiā nomen Saluatoris nostri quadā cōtumelia affici uidebatur, cum in singulis Teloneis aquaticis fluitātes iurare cogerētur, eas res & merces quas fluitatiōe demitterēt, eorū laboris proprii esse: decreuimus, & Statuimus, Consiliarijs & Nuncijs Terrarū Regni nostri ita petētibus & censentibus: ut cū aliquis cū rebus & mercibus fluitans, uel illius seruator Nobilis, iurauerit in primo Teloneo Capitali, res & merces Domini sui existere: eiusq; iuramenti literas significatorias sub titulo. & Sigillo, uel ex actis illius Officij, ubi iurauerit, exhibuerit, in alijs Teloneis iurare non teneatur: sed illis literis significatorijs ubique stetur, & fides adhibeatur.

Similis superioribus. Lex v.

sigism. Crac. 1543. Tametsi multū disceptabatur, quod Teloneis aquaticis Nobiles subditi nostri grauarētur. Qui quidē sese, ut sunt, liberos cū bonis suis non solum a Teloneis Terrestribus, uerū etiam aquaticis liberos esse existimant. Nihilominus nos nolētes in eo cuiquā subditorū nostrorū quicquam detrudere, & iniuriari: sic eam controuersiā in his Comitib; definimus, ut quicūq; putaret se ab aliquo in aqua affectū esse iniuria: ut ad præsentiam nostrā (eo nomine damnidatorē) citet: nos autē in illo Termino citatiōis pollicemur cognoscere, ut quicūq; sine lure sine Priuilegijs & illegitime res cōtra libertates subditorū nostrorū Nobilitatis Regni Poloniae detineret, debitā mulctam ferat, ut ne postea id in se admittat. Quod autē ad nos attinet, promittimus subditos nostros Spirituales & Seculares in libertatibus eorū cōseruare, neq; Telonea aquatica ex eisdē accipere, iuxta Statuta & antiqua Priuilegia: & hoc ab omnibus rebus proprii illorū laboris, iuxta antiquā consuetudinē & obseruationē. Cum quibus quidē rebus Nobilis qui a Dño suo defluet, præstabit iusiurandū corporale iuxta Constitutiōes priores, ut ne post ea in alijs locis iurandi necessitas illi imponatur.

Suspensio libertatum a soluendis Teloneis relaxatur. Lex vi.

sigism. Crac. 1532. Cæterum cōsiderantes subditorū uniuersi Regni detrimentū, relaxauimus de cōsilio & cōsensu uniuersi Senatus Regni nostri & Nunciorum Terrarū suspensionē libertatum, quæ erat ad quinquenniū facta, a soluendis Teloneis antiquis omnib; ad pristinū statum restitutis ipsam suspensionem penitus sustulimus.

Et si debitor Telon, in districtu cōueniatur, teloneat, tamē Regi satisfac. L. viij

sigism. Crac. 1532.

Permoti iniurijs subditorū nostrorū quibus se per nostros uectigalū
leu Teloneo

seu Teloneorū Prefectos eorūq; ministros affici propterea querebantur, quod pro pecunia ratiōe Telonei seu uestigialis solueñ. extra Distric-
tum & forū eorum cōpetens ad præsentiā nostram Regiā euocarētur.
Prouidere uolumus, ne in posterū Prefecti uestigaliū Teloneorūq; no-
strorum, aliquē subditorū nostrorū status & cōditionis cuiuscūq; ca-
meram Teloneo soluendo institutā transire permittāt, nisi soluto prius
Teloneo uel uestigali nobis & fisco nostro Regio debito: ut hoc modo
occasio subditos nostros ex eorū Districtu & foro cōpetenti euocandi
submoueat. Alioquin Præfecto Telonei nostri solutionē ipsius Te-
lonei cōtra mandatū & prohibitionē nostrā cuiuspiam deferenti incūbat
necessitas illud ipsum Teloneū seu uestigal debitū in Districtu & fo-
ro debitoris cōpetenti repetere, nobis uero litispēdētia huiusmōi mini-
me obstāte de puētib. Telonei et uestigaliū nostrorū integre respōdere.

Reuenditores ac Mechanici Nobili- um foralia soluant. Lex viij.

29. Quicumq; ad reuendendū aliquid emūt in Ciuitatibus uel Oppidis, Sigism. Petr. 1521.
illi foralia solita & licita soluere tenebūtur: a rebus uero Mechanicis,
quas subditi Nobiliū ducūt ad Ciuitates & Oppida, ut puta rotis, scu-
tellis, cantaris, & alijs id genus, foralia moderata accipiantur iuxta
antiquam consuetudinem.

Telonea, foralia, mēsuralia, Spirit. & No- biles, eorūq; subditi ne dent. Lex ix.

Militaris & Spiritualis status, eorūq; subditi, ex munificentia & Pri-
uilegijs maiorū nostrorū ea gaudeat libertate, ut nulla Telonea, nulla
etiam uestigalia aquatica, foralia, mēsuralia alias pomyerne: similiterq;
& illorum homines ab his omnibus rebus quæcūq; domi illorum na-
scentur, soluere sint astricti. Sigism. Augustus Per-
triconie 1550.

ARTICVLVS IIII.

Nobilitas quoq; Terrarū Rursiæ pari modo ab omni Teloneorū & foraliū solutiōe est libera, Lex I.

Ad supplicationē Terrarū Rursiæ uolumus & decernimus ut * No-
bilitas Terrarū illarum sicut in alijs Terris Regni a solutione Telone-
orū & foraliū sit libera, atq; exempta, & in alijs eadē gaudeat libertate, Sigism. Crac. 1543.

ARTICVLVS V.

DE NOVO TELONEO.

HH iij

Mercatores

Mercatores qui nouum Teloneū trans-

grediuntur, una cum fautoribus suis, tanquā pro crimine peculatus in rebus & bonis puniantur. Lex I.

sigism Crac. 1510.

Cum in eos seuerius animaduerti oporteat qui in fraudē reddituum Reipub. licentiosius delinquūt: Decernimus Consiliarijs nostris censentibus, quēlibet, quicūq; Teloneum ad utilitatē Reipu. institutū putata a bobus, a cutibus & alijs rebus similibus transire & fraudare ausus fuerit, boues extra Regnū expellendo, & cutes educendo Teloneo non soluto: puniendū pro tali excessu, & crimine peculatus in bonis & rebus ad nos citatū, iuxta arbitriū nostrum, nec minus eos quorū permissione fauore & cōsilio presertim Officiales & Terrigenas in finibus unde quaq; resideñ. pro huiusmodi fraude, ut supra, puniemus: quando quidem faciētes & cōsentientes pari poena puniendi sunt. Et hoc Statutū se extendere debet nō solum ad futura, sed etiā ad præterita.

Hoc idem nouū Teloneū solū ab his

rebus quæ extra Regnū aguntur uel ducuntur est exigendū: non autē ab his quæ intra Regnum uenduntur, uel maſtātur. Lex ij.

sigism. Crac. 1540.

Omnes Regnicolæ, & alijs homines, quicūq; etiā externi boues, iumentā, & res alias a quibus Teloneū nouum soluendū est, in Regno ementes, & illa uersus limites Regni ducentes, aut pellentes, teneātur sese manifestare in Cameris Teloneatorū deputatis, & in eisdē Cameris Teloneum debitum soluere: si huiusmodi boues, aut iumentā, uel res alias ad reuendendū, & extra Regnum pellendū emptę fuerint. Ab his uero rebus quæ ad usum propriū, uel ad maſtandū in Regno, & uendendum intra fines Regni emptę fuerint Teloneū solui non debet. Quod si quis cum huiusmodi bobus, iumentis, aut rebus alijs in Regno emptis Cameras praterierit, se in illis non manifestando: res huiusmodi amittet, & licebit Teloneatoribus eas areſtare, & recipere.

Nobiles & Spirituales a Telonei noui solutione eximuntur. Lex iij.

sigism. Augustus Pertriconia 1550.

Quandoquidē homines Militaris & Spiritualis status corūq; subditi ex munificētia & Priuilegijs maiorū nostrorū ea gaudeat libertate, ut nulla Telonea, nulla etiā ueſtigalia aquatica, foralia, mensuralia alias pomyerne, similiterq; & illorū homines ab his omnibus rebus quęcūque domi illorū nascuntur, soluere sint aſtricti: Proindeq; nos uolentes in hoc initio Imperij nostri gratiā erga subditos nostros status Militaris declarare, facimus quoq; eis hanc libertatē, Quia Teloneū nouum in limitibus Regni exigī solitū, nobis ab hoc tēpore ipsimet status Militaris &

litaris & Spiritualis, a bobus qui in domibus illorū educarētur, uel etiā ab emptis, quicūq; frumētis illorū saginati fuerint soluere nō tenebuntur: super quibus bobus ipsimet, uel factores illorū, qui huiusmodi boves agent, in Cameris iusiurandū facere tenebuntur: ut ne scilicet in eo circumuētio aliqua fieret, sic uidelicet qualiter in aquatico Teloneo Nobilitas sese cōseruare solet, per factores, seu seruitores illorū, quod quidē etiam & de boario tributo alias opouolouuczyznye debet intelligi.

CAPITVLVM VI.

De Moneta.

P R A E F A T I O.

Cum nullus homo sibi satis esset, alterq; alterius opera & facultatibus egeret, *Quae cause fuerunt* saepe etiā alter in alterū delinqueret: ne operas pro operis, res pro rebus, ac talio- *peccandi dōrū nūmorū* nem pro delictis homines sibi reddere cogerētur: aurum, argentū, & aes, a Magi-
stratu publice signari cōepit, quod quidē homines sibi ipsis inuicem pro his quae
dicimus persoluerēt. Atque haec est Iusticia Arithmetica seu cōmutatiua, quae in Iusticia Arithmetica
proportiōe operarū, rerum, ac delictorū tota cōsistit: versatur enim in contractis & Geometrica.
bus, ac Iudiciis Ciuilibus, & noxalibus, ut Geometrica seu distributiua Iusticia
personarū merita examinat, qua quidē duplici Iusticia societas Ciuilis cōtinetur.
Namq; operarū ac rerum cōmunio, & si a nonnullis Philosophis laudata sit, haec *Operarū ac rerū cō-*
beatq; speciem virtutis excellentis, cōsensu tamen omnium gentium uti absurda *munitio perniciofa.*
explosa est: ad hanc enim Scyllam omnes virtutes naufragarētur, quod cōmunis
rebus minus prouideremus: in illis etiā bonis premia, malis vero poenas red-
dere: aut fortes in tuendo bono cōtra malū: tantominus liberales esse possemus.
Ita ut (operibus pietatis exceptis, auariciae etiā freno imposito) operas pecunia
emere, rerumq; proprietatē tueri, ac delicta emendare multis in Repub. maxime
expediat: ne, si contra fiat, confusio omnium rerum subsequatur. Quia vero *Contractus & Iu-*
Lot cum Abrahamo substantias suas diuiserunt, aliq; cum aliis de rerum propri- *dicta secundum na-*
etate egerunt, antequā dixit Deus per Moysen, non cōcupiscas: argumento est *turam sunt.*
secundū naturā esse legitimos contractus, & Iudicia: quae duo circa ipsas operas,
res, uel delicta maxime versantur, & cōsistunt. Et si aut incertum sit, quis metal-
lum publice signare cōeperit: certe de hoc inter omnes constat, nomine pecuniae
omnes res censerī: quae sub numero, pondere, & mensura: in stipulationē simpli-
citer, aut in diem, ac locum certū, sub conditiōeq; veniunt: quādo quidem veteres
res pecuniae appellatiōe omnes res significari definiuerunt, & hoc etiā tempore, *Omnes res appellatis*
nisi stipulata redderētur, quasi iam numerata pecunia petatur. Quod ergo omnes *tione pecuniae signa-*
res sub aestimationē nummi recidunt, Moneta nō nisi Regis & Senatus consulis
to cuditur: qui vero priuatim illam percusserit, raserit, uel quacūq; ratione adul-
terauerit, legis poena tenetur. Porro cum pecuniae obediant omnia, magnaq; sit
pars felicitatis illa abundare, ut scilicet pro ea vitae necessaria haberemus, volu-
ptatibusq; perfrueremur licitis: querendae illius varii varias rationes tentarunt, *vsus uerus & modus*
ac etiānum tentant. Qui tamē in cumulanda quæredaq; pecunia auream medi- *querendae pecuniae.*
ocritatem sibi statuerunt, satagūt, ut accepti & expensi ratioēs illis cōgruant: Sed
ita, ut & in accipiendo iusti, & in dando liberales, ac etiā, si fieri potest, magnifici
sint, & esse videantur. Si enim circa horum extrema quis oberrauerit,
alias etiam virtutes quantumuis maximas in se ob-
scuratas iri certo habeat persuasum.

Moneta Reg. Poloniæ vna sit. Lex I. ^{32.}

^{Kazim. Visl. 1368.} Ex quo unus Princeps est omniū & Dñs, Statuimus de consilio & assensu nostrorū Baronum & Procerū, quod una moneta in toto Regno nostro debeat haberi: quæ debet esse perpetua, & bona in ualore & pondere: ut per hoc cæteris sit acceptior & gratior.

^{sigism. Crac. 1510.} Vt in Ducatu Lithuanix & Prussix æqualis moneta recipiat huic rei Conuētus prestitui debet. Lex ij.
Quā vide Lib. 5. Cap. 1. Art. 8. de vniōe Ducatū cū Regno, lege. Cū cōpertū.

ARTICVLVS II.

Sed Rex non cudet Monetam absque consensu. Lex I.

^{Vladisl. Iagello pro} Inprimis pollicemur, quod a modo, & in antea, nunquā absq; cōsilio, ^{49.}
^{pe Czeruyen. 1422.} suasu, consensu, & annuentia speciali Prælatorū & Baronū Regni nostri monetā nunc currentē in Regno nostro, uel aliam extraneā, aut de nouo inuentā cudere faciemus, aut cudi permittemus: & cudentes iuxta ipsorum demerita pœnis legis affligemus: ut per hoc damna, & importabilis subditorū nostrorū penuria, per cuius abusum, hæc ubiq; in Regno nostro abundarūt, tēpore nostri regiminis foeliciter auferatur.

^{Meminit statutorum} ¶ Quemadmodū diuæ memorię Dñs Kazimirus olim Rex Poloniæ
^{Kazimiri Magni Vislicie editorum,} antecessor noster hoc ipsis cōcesserat: & in Libro Terreſtri quē cū Prælati & Baronibus suis quondā Vislicix in Conuentione generali edidit & pro memoria sempiterna dereliquit.

Sine cōsensu Baron, moneta ne cudatur

^{Vladisl. Iagel. Iedl.} Item promittimus pro inclytis filijs nostris prædictis, quod postquam
^{1 4 3 3.} dante Dño unus illorum in Regem electus, scepra Regni Polonię amplectetur, monetā ex quocūq; genere metalli absq; consensu & consilio Spirituali Prælatorū & Baronū in Regno Poloniæ cudere nō permittet, quemadmodū nos sine ipsorum consensu & consilio huiusmōi monetam cudere nolimus neque cūsimus.

Similis.

^{sigism. Augustus Prætriconia 1550.} Volentes nos in eo maioribus nostris adæquare, pollicemur quia monetam præter consensum Comitiorum iuxta lura eo nomine conscripta non cudemus.

Thesaura. Reg. magister sit monet. L. I

Vide Libro 1. Capitulo 9. de Officiis Thesaurariorum.

Palat. cū Cap. monetā efferri phib. L. II

Palatini cum Capitaneis monetæque Præfectis custodiant, ne moneta de Regno exportetur.

sigism. Augustus Per
triconiæ 1550.

A R T I C V L V S IIII.

De pecunia brachata & falsa. Lex I.

87. Kazimirus Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuanie, heres

88. Rursiæ. &c. Significamus tenore presentium quibus expedit uniuersis,

Kazimir. 3. 14g. Per
triconiæ 1451.

Quomodo agentibus nobis in Pyotrkou pro Repu. Regni nostri Con-
uentionem generalē, inter ceteras huius Conuentionis ordinationes, su-
per differētia, quæ inter Prelatos & Barones Terrarū totius Regni fu-
it, unanimiter ordinatū est & cōclusum, innitēdo ordinationibus & cō-
clusionibus aliarū Conuentionū etiā generalium & ab eis non recedendo.

¶ Quod pecunia minuta brachata indifferēter per totum Regnū no-
strum Poloniæ, & Ducatū Mazouie, tā pro nostris quā etiā Prælato-
rum, Principū, Baronū, Nobiliū, & cuiuslibet status hominū prouēti-
bus, ut pote Teloneis, exactionibus, cōtributionibus, censibus, decimis,

Decernit & in Re-
gno & in Mazouia
brachatam minutam
pecuniam recipi.

necnō pœnis, memorialibus, arris, seu notis notariorū, resignatiōibus;
Item mercibus, & singulis rebus uenalibus, sine contraditiōe tā per nos
seu nostros Officiales, quā etiā Prelatos, Principes, Barones, Capitane-
os, Nobiles, & quoslibet Regni Poloniæ & Ducatū Mazouie Incolas
& subditos, modo dudū statuto, uidelicet nouē denarios pro quolibet
medio grosso lato cōputando, recipiatur, & exigatur. ¶ Nisi forte ali-

Excipit ubi ex foro
aut de lure lati gros,
debent exigi.

quis de lure pro censibus, & decimis fertonalibus, debeat exigere latos
grossos monetę pragen. quorū quilibet pro eisdē latis gros. pecuniā mi-
nutā brachatā iuxta cursum cōmunē inter Mercatores currentē debet
recipere, seu exigere, et tenet sub pœnis infra scriptis. ¶ Quicūq; Regni
nostri aut Ducatū Mazouie cuiuscūq; status incola, et subditus ipsam
brachatā pecuniā minutā recipere noluerit, aut contēpserit: Si Prelatus
aut Spiritualis persona fuerit, quæ pro decimis eandē pecuniā minutā
recipere noluerit, decimā pro qua forisauit, perdet: quæ per Capitaneū
aut Officiales nostros pro bonis recipietur & pro nostra utilitate con-
uerteret. ¶ Si aut fuerit Nobilis, pro primo excessu decem Marcas:

De pœnis pecuniam
brachatam recipere
nolentiū tam spiritus
aliū quam seculariū,

De pœnis Nobilium.

De pœnis Ciuitum.

¶ Si uero in Ciuitate aliqua pecunia minuta brachata pro quibuscūq; rebus uenalibus, siue in hospicijs, siue in foro, non reciperetur: extunc ipsa Ciuitas pro tribus primis excessibus pro quolibet excessu soluat decē Marcas: pro quarto uero excessu soluat triginta Marcas, pro Thesauro nostro Regio cōuertendas. ¶ Quod si Mercator pro mercibus

De pœnis Mercator.

suis quibuscūq; & cuiuscūq; generis aut speciei eandē pecuniā minutā brachatā recipere noluerit, in ualore prædicto, uidelicet pro medio grosso lato nouē denarios computādo, aut plures in minuta pecunia quā in medientibus pro mercibus suis exigere uoluerit pecunias, extūc omnes ipse res & merces eidē recipiantur, & pro Thesauro nostro cōuertantur.

De pœnis Kmetonū.

¶ Itē Kmetones pro rebus suis pecuniā minutā recipere recusantes & nolētes pro quolibet excessu in fertone puniātur irremissibiliter ab eisdem exigendo. ¶ Item Tabernatores in Villis qui pro rebus suis uidelicet uictualibus & pabulis recipere noluerint minutā brachatā pecuniam, pro quolibet excessu quilibet in media Marca puniatur irremissibiliter ab eodem exigē. ¶ Volentes insuper Reipub. providere ne

De pœnis Tabernat.

habeant malefactores occasionē importandi falsam monetā in Regnū nostrum, Statuimus & ordinamus de unanimi prædictorū nostrorum Consiliariorū uolūtate, Quod apud quēcumq; cuiuscūq; status hominem in una Marca duo grossi falsi fuerint reperti, ipse cuius Marca fuerit, Marcā perdet: apud quē sex grossi falsæ monetæ in una Marca inueni

De pœnis falsariorū.

uerint, talis iuxta priores cōclusiones puniatur. ¶ Inter creditores uero habētes inscriptiōes super mediātes, taliter est statutū. Quod quilibet taliū pecuniā sibi ante hanc dispositionē inscriptā, iuxta continentiam literarū suarū libere exigat in moneta in ipsa inscriptione expressa. ¶ Deinceps uero nō nisi minuta pecunia, uel simpliciter Mar

De moneta obligata
an literis soluenda an
de constitutionem.

cæ monetē & numeri Polonicaliū inter creditores inscribātur, et in minuta pecunia quauis debita exigātur & soluantur duntaxat nouē denarijs pro medio lato grosso cōputatis. ¶ Statutū est insuper, omni

De minuta pecunia
post constitutionem
recipienda.

unanimi uolūtate, quod Capitanei nostri quorūlibet locorū facere exactam diligentia tenētur, ut prædicta minuta pecunia recipiatur, & puniant modo præmisso omnes & singulos dispositiōis prædictæ contem

De negligentibus Cap
itanis per Regiam
Majestati puniendis.

ptores: alias Capitanei ipsi nostri prædictā dispositionē introducere & inobedientes cohercere & punire negligētes, per nos tanquā rebelles & mandatorū Regaliū cōtemptores puniātur. Datū in Pyotrkou u feria

quinta proxima post festum Penthecosten, Anno Domini 1451. Digillo nostro præsentibus subappenso.

Ad idem.

Nos uero Prælati, Barones Maioris Polonię, Siradien. Lancicien. Cuiauien & Dobrineen. Terrarū in euidentia consensus et uoluntatis omnium præmissorū Sigilla nostra præsentibus etiā fecimus subappēdi.

Eadem pe-

Eadē pecun. brachata vbiq; recipiatur.

91. De minuta pecunia brachata Statuimus, ut per uniuersum Regnū capiatur cōmode. Quod pro medio lato grosso nouē denarij minutæ & brachatæ pecunię recipiātur. Ad latos aut grossos pragenſes, qui eos in suis obtinēt censibus, fiāt additiōes secundum cursum cōmunem inter Mercatores currentē. ¶ Si aut aliquis præfatā pecuniam minutā recipere recusauerit, si Nobilis fuerit, pignoretur per Capitaneū in pecoribus quotiens exceſſerit: Si uero Ciuis aut Mercator pro suis mercibus recipere renuerit, merces amittere debet fisco nostro Regio cōfiscandas: Si Kmeto, captiuetur & turri imponatur. ¶ Verū tamē si in ipsa pecunia minuta duo grossi falsi apud quempīā in una Marca reperti fuerint, talis Marcam ipso facto amittat: Si uero in una Marca sex grossi de falsa ut præfertur moneta fuerint inuenti, capite puniatur.

STATVTVM IN SVPER EST, ut Capitanei ubicumq; locorum exactam & diligentē habeant curam, ut præfata pecunia minuta recipiatur: & cōtrariētes modo præmisso puniantur: Negligētes Capitan. Dñs Rex puniet, tanquā contēptores laudi præfati & decreti.

ARTICVLVS V.

Tempore kazimiri Magni in Salis fo-

dinis Bochnē. & Vyeliczē. Aureus Hungaricalis per septē scotos grossorum pro Sale accipiebatur. Lex I.

Quam vide Libro eodem Capitulo 2. Articulo 1. de Salis fodinis.

Aure⁹ Hūgaricalis 30. gros. æstima. L. ij.

105 Item cū cerneremus uarietates cōmitti multas in ualore auri florenorū cum quilibet prout unicuiq; libet illos pro priuato æstimat iudicio, inter-
terdum minorē, interdum maiorē æstimādo: quod sit nō absq; Reipub. incōmodo: Itaq; ordinare cupientes, ne in futurū pro & super ualore ipso florenorū errores cōmittantur. Statuimus & decernimus, ut in Regno nostro ubiq; ualor floreni certus uidelicet mediæ sexagenæ habeatur, obserueturq; euiterne poenam constituē. triginta florenorū Hūgaricalium ab illis, qui per alium ualorē, aut uendere, aut emere florenos uiderentur per locorum Capitaneos irremissibiliter sub priuatiōe Capitaneatuū exigendam, nostro inferendā ærario, pro auro argentoq; ad monetariam nostram comparandis.

Postea 32. gross. aureus æstimatur. L. iij.

108 Cum ex aurī cōgerie operū sit incrementū. Quod quidē tantominus haberi cōsuevit, quanto maiori uendētur, ut igitur subditis nostris utcumq; opitulemur ad accessiōes opulentiores, quæ ex auri fiunt copia:

II ij

decernimus

Kazimi Petr. 1447

Pecunia minuta brachata in Regno reci-

piatur, sic quod no-

uem balen pro medi-

ante dentur, lau aut

gros. iuxta Merca-

torū cursū teneantur

Nobilis pecuniam mi-

nutam nolēs recipere

p Capit. pignoretur.

Ciuis mercator mer-

ces amittit pro Rego

confiscandas: Kmeto

uero turri recludat.

Si duo grossi in Mar-

ca falsi reperti fue-

rnt Marca ipsa amit-

titur: Si sex grossi in

alicuius Marca de fal-

sa moneta reperti un-

tur, ille capite puni-

atur.

Contrauenien. Statu-

tis per Capitan. loci,

capitanei aut negligē-

tes p Regē puniuntur.

Iohanna Albertus Pe-

triconie 1495.

Floreni ualor ad men-

diam sexagenam cō-

stitutus, & poena cō-

minatur 30 flor. p. r

capitane. exigēdorū.

Alex. Rado. 1505.

Valor floreni trigina-

ta duobus grossis cō-

stitutus.

Nunc aut iam ad 53
gross. ascendit.

Decernimus & Statuimus, quod ualor floreni Hungaricalis triginta duos grossos non excedat: aliter emens & uendens puniatur iuxta Constitutionem Petricouien. anni præteriti, alias iuxta Constitutionem Alberti Regis fratris nostri.

109

ARTICVLVS VI.

Moneta Suidnice, p̄scribitur. Lex I.

sigism. Crac. 1527.

Et quia moneta Suidnice. quæ uniuerso Regno nostro inestimabile iacturam facit, & detrimentum hætenus cohiberi non potest ignorantia simplicium hominum, & licentia eorum qui decreta & prohibitiones nostras transgrediuntur, decreuimus cum uniuerso Senatu Regni nostri, non solum proroganda & custodienda diligētius occlusionē uiae in Silesiam, sed etiā eandē monetā prorsus ex Regno extirpanda, ita quod deinceps, nemo illam recipere, expendere, aut in Regnum & Dominia nobis subiecta inferre audeat, sed quisque intra hunc annum, alias hinc ad duodecimam diem Martij anni futuri, illam extra Regnum exportet aut permutet per modum cābii, aut rerū emptiōis, seu quocūque negociatiōis genere, sub poena nostra Regia quatuordecim Marcarum, & amissione huiusmodi pecuniæ. Et qui illā intra hoc tempus permutare & alienare a se non posset, expendat illam & permutet intra spacium huius anni, sed non carius, quam quēlibet eius mediū grossum per quinque denarios, aut ad officinam nostram monetariā portet, pro qua dabitur bona moneta, & soluentur similiter illi pro quolibet medio grosso Suidnice. quinque denarii.

Moneta aliena splendore & decus Maiestatis R. minuitur.

Post exactum aut annum, ea ipsa moneta per quā splendor & decus Maiestatis nostræ Regiæ imminuitur, omniumque Statuum & Ordinum hominibus, non mediocre damnum infertur nullo modo recipiatur, sed itaquam falsa ac noxia ab omnibus uitetur, & apud quemcūque hominem cuiuscūque status & conditiōis reperta fuerit, & perdere illā debeat, et poena quatuordecim Marcarum puniri: sic quod apud quemcūque duo grossi illius in una Marca inuenti fuerint, totam illam Marcā perdat, absque spe alicuius ueniæ. Constituemus etiā custodes in finibus Regni qui custodiāt & diligēter inquirant, ne deinceps ea ipsa moneta Suidnice. in Regnum inferatur. Qui quidem custodes, apud quemcūque illam inuenerint, recipere eam possint, & debeant.

Custodes etiam in finibus Regni ne inferatur, constituuntur.

Numularij seu braccatores Oppidatim constituendi.

Quia uero præter ipsam externā monetam Suidnice. magna etiam uis falsæ monetæ, tam in Regno nostro quam etiā alibi excusa est, & excuditur in maximū damnum & detrimentum Reip. ipsius Regni & Dominorum nostrorum: Proinde ne malefactores cudēdi illam deinceps, & importandi in Regnum occasionem habeant, prouidebimus & braccatores constituemus in Ciuitatibus & Oppidis, qui illam signent & notā seu signū percussionis illi imponant, quo facilius cognosci ab omnibus & uitari possit.

Capitanei

Capitanei aut locorū exactam diligentia facere debebunt, ut prædicta Constitutio tam de Suidniceñ. quā etiā falsa moneta ab omnibus stric-
tissime & inuiolabiliter obseruetur. *Capitanei supradicta
exequuntur.*

Ad corrigenda aut tam enormia facinora, & tantas falsitates, a quibus etiam nec Nobiles aliqui, ut ea est huius temporis malignitas, sese continent. Statuimus, quod accusatus seu inculpatus de falsa moneta, aliquis uir Nobilis cuiuscūq; status & dignitatis citari debet ad præsentiam nostram ex Officio nostro, & si cōuinci poterit per duos testes Nobiles, in simili crimine falsæ monetæ deprehensos, & condemnatos, ac ultimo supplicio affectos, qui confessi sint illum reum eius criminis esse, & falsam monetam cudisse, aut consiliū, auxiliū, patrociniū ad illam excudendā præstitisse, ac in ea confessione perseverauerint, & morte sua confirmauerint, talis poena capitis plectetur, bonaq; eius cōfiscabuntur, quæ nos pro nobis & fisco nostro Regio retinebimus ad præcludendam uiam calumnijs hominū, & nemini illa conferemus: alias uita, salus & status eius ipsius Nobilis inculpati & hoc modo conuicti erit in gratia nostra Regia. Si uero testes contra illum testificañ. non fuerint Nobiles, sed alterius inferioris ordinis, & conditionis, domestici seu externi, qui in eo ipso crimine deprehensi, & contra illū testificañ. & non reclamantes, seu confessionē suam non reuocantes, ultimo supplicio affecti fuerint, in eo casu Nobilis ille accusatus seu inculpatus, expurgabit se, cū decemotto uiris Nobilibus bonæ famæ sibi in genere similibus quos non ipsi deligimus exter decemotto, hoc est quinquaginta quatuor testibus Nobilibus, quos ille qui se expurgaturus est, statuere coram nobis debet in sex septimanis, a die indictæ & decretæ sibi huiusmōi expurgationis, qui si in probatione & in sui expurgatiōe defecerit, pro conuicto habebitur, & poena falsi punietur. Si uero in se expurgando non defecerit, absolui a crimine illi obiecto debet: ubi tamen post hac de hoc ipso crimine falsæ monetæ, & quo se semel modo præmisso expurgauerit, accusatus, inculpatus, & testimonijs hominū Ciuilis, Plebeæ, aut alterius conditionis conuictus modo supradicto fuerit, ad aliam expurgationē nō admittet, sed ut falsarius poena debita punietur ac bona eius confiscabuntur, caputq; uita & salus eius erit in gratia nostra Regia: Citatus aut literis citatiōis nostræ de falsa moneta cōparere coram nobis debet, non reuocādo se ad Districtū: & si in primo Terminō non cōparuerit, citabitur secunda citatiōe, & Terminus tam primæ quam etiā secundæ citationis, debet illi assignari & præfigi in quatuor septimanis a die positiōis & executionis eiusdē citatiōis, qui si in secundo Terminō non comparuerit pro conuicto habebitur, siue is fuerit possessionatus, siue nō: debetq; banniri de Regno, & bona eius cōfiscari. Et præsens Statutum durabit ad uitam nostram,

Decretum per Conuentū generalē Pe- triconien. 1534. de moneta factum.

Vniuersi Senatores & Terrarū Nunciū attēdentes monetā quę in Ter-
ris Prussiæ cuditur adeo auctā & noxiam esse, ut diutius sine ingenti
detrimento Regni tollerari nō possit, Statuerūt, & decreuerūt unani-
miter iterū Sacre Maiestati Regię humillime supplicandū, ut Maiestas
sua ipsam cusionē monetę ubiq; tam in Terris Prussiæ quā etiā alibi
sistere mandaret, & quāuis Maiestas sua Regia iā de cessanda ipsa cusi-
one suam benignā & propensam uoluntatē declarare dignata sit, tamē
quia Illustrissimus Dux Prussiæ ab illa cudēda desistere recusat, & in-
dignum uideretur antequā ille cesset Maiestatē Regiā desistere debere;
requiritq; Maiestas sua consiliū qua ratiōe ille cōtineri deberet: omniū
unanimes est sententia. Quod cū neq; Illustrissim. Princeps neq; Re-
giæ Ciuitates in Prussia ullam unquā aliam facultatē habuerūt, neq;
habent, monetā æqualē monetę Regni, & quā a Regnicolis recipi debe-
ret, cudendi, nisi a Maiestate Regia nouissime concessā: Sua uero Ma-
iestas ut ex lure Regni ipsam facultatē monetā cudendi nō nisi de con-
sensu & decreto Senatus Regni sui habeat, neq; illā sibi Maiestas sua ut
iustissimus Princeps hactenus usurpauit, ita hac facultate maiorem &
ampliorē facultatē alijs cōcedere iuste non potuit, neq; illi eam sibi u-
surpare possunt, cū id nō solū Iuribus Regni, sed etiā transactiōi & su-
peroritati Regiæ, contra ipsorū iusiurandū & tenorē transactiōis pla-
ne repugnaret. Proinde supplicant uniuersi etiā atq; etiā, ut sua Maie-
stas Regia habita ratiōe tanti detrimenti Regni sui, iam tandē & suam,
& aliorū quoq; omniū cusionē eiusmōi monetæ in Regno recipiendæ
sisti iubeat: & rebelles lure & potestate sua Regia coerceat. Porro cū
uniuersi Regnicolæ persuasum habeāt, eam ipsam monetā esse depra-
uatam, & precij equo uilioris: Mandare dignaretur sua Maiestas Re-
gia, ut tam Præfecti & Procuratores rei monetariæ, quam etiam Ci-
ues qui eā cudunt in futuro proximo Conuētū Regni se sisterent, & se
palam iustificarēt, & ut interim in præcipuis locis & Ciuitatibus pro-
batio ipsius monetæ fieret: ne cū antecessores Maiestatis suæ tales ex-
cessus & peculatū impunitū non sinebant, etiā magnis Regni Proceri-
bus: nunc his modernis Præfectis, & Procuratoribus, in ea opinione &
suspitione hominū existentibus, aliqua ob hanc causam sinistra existi-
matio, graues querimonie, ac demum aliquæ turbę inter homines exci-
tarentur, quę hac potissimū ratione sopiri posse uidentur.

**Moneta Pruthenica abrogetur, aut mo-
re antiquo cudatur. Lex ij.**

Sed ex eo quoque magnū ad Remp. Regni incōmodum peruenire uide-
mus, quod quū nos iam inde ab aliquot annis nūmos cudere desieri-
mus, Prutheni tamē in instituto suo perseverauerūt. Quare facturos
nos recipimus, & serio mādamus Prussię Ciuitatibus, ut si uelint mo-
netam cudere quēadmodum Priuilegia eorū in se cōtinent, uetera illis
signa imprimant, nostro uero signo uti nō audeant, quod nisi dicto au-
dientes fuerint edicto cauebimus, ne quispiā quos ipsi cōtra uoluntatē
nostram sub signo nostro nūmos cuderint his utatur, eosque omnes Re-
gno nostro eicieñ. atque exterminandos curabimus.

Sigism. Crac. 1532.

De Moneta Pruthenica. Lex iij.

De moneta Ducis Prussię & Ciuitatū Pruthenicarū una cum Con-
siliarijs nostris & Terrarū Nuncijs Constituimus, ut hæc illorū mone-
ta deponeretur per eos Procures qui in Statuto ad id sunt designati ad
iustum pondus seu ualorē ac mensurā ipsius monete, & hoc ut sine dā-
no Reipub. fieret. Nolumus enim ut aliquis alius id damni ferat, nisi is
qui utilitates ex ea percipiebat. Proindeque huius rei realis executio ad
hoc tempus esse debet.

Sigism. Crac. 1543.

Pol. ad externā monet. nō cogātur. L. 4.

Volentes nos in eo adēquare maioribus nostris. pollicemur. Quia Re-
gni nostri subditos ad ullam aliam aliorum nostrorum Dominiorum
monetam non cogemus.

*Sigism. Augustus Rex
triconle 1550.*

CAPITVLVM VII.

De Contributione fumalium.

P R A E F A T I O.

Vsq̃ue adeo Reges Poloniae ab omni specie Tyrannidis recesserunt, ut nō so-
lum Equitibus Conuētus habere Prouinciales permiserint, pro rata parte eorū
consilii sui fecerint participes, fundorūque hæredes esse iusserint, de quibus omni-
bus suis locis egimus: Verum etiā Dominii sui, subiectiōis aut illorum. tria tantū
reliquerint symbola: fumaliū scilicet pensionē, iudicandi auctoritatē. & onus bel-
li secum ferendi. Potentiā aut & Prouentū ordinariū tantū tibi relique-
runt quantū Regibus moderatis sufficere putabant, maximā enim potentiam
ac opes in libertate & subditorū suorum gazis ponebant, quibus quidē Thesauri
illi adiuti, pace foelices & copiosissimi, bello uero potentissimi fuerunt: ita ut
neque ullis Principibus domestica tranquillitate ac splendorē adhuc fuerint in-
feriores, neque tot hostibus quibus cingimur armis vnquam succubuerint. Vnde
euidenter apparet, quia non ARCES, NEQUE THESAURI,
PRAESIDIA REGNI SVNT: VERVM AMICI,

*Reges Pol. tria tantū
Dominij sui symbo-
la reliquerunt.*

quos neque armis cogere, neque auro parare queas;
officio, fide, ac liberalitate parantur.

ARTICV-

Fumalia Kmetones tantum solunt, non Sculteti, neque Molendinatores, neque Seruitores, neque Ciues, tam de Villis Nobilium, quam Monasteriorum: Aliquorum Palatinorum & Castell. Mazouie exceptis.

Tātū 2. gros. de laneo Regi debet. L. I.

Ex Priuileg. Ludouici
Kassouie 1374.
Idem libro 3. capitulo.
1. de libertate.

Ludonicus liberat
Polonos ab omnibus
datijs, laboribus, ser-
uitijs.

Ludouic. duos gross.
de laneo mense Re-
gali reseruat pro fes-
to sancti Martini
soluendos.

Idem ob merita fideliumque seruitia facta, & uoluntates uniuersitatis ipsorum, quæ nobis, & nostris pueris utriusque sexus facto fideli omaggio præstiterunt, & imposterum loco & tempore fidelia seruitia sunt paratidante Dño exhibere, eos speciali fauore prosequendo, Ciuitates, Castra, possessiones, Oppida, & Villas, Incolas Villarum totius Regni Poloniæ inhabitantes ipsorum Baronum & Nobilium omnium, absoluimus, liberamus, & eximimus ab omnibus & singulis collectis, donatiõibus, siue tributis, tam generalibus quàm specialibus quocumque nomine censeantur, & ab omnibus seruitijs, laboribus, uexatiõibus, angarijs, præangarijs in rebus & personis committendum pure & simpliciter solutos & absolutos esse uolumus ac exemptos. ¶ Sed his tantum uolumus esse contenti quod duo grossi usualis monetæ in dicto Regno currentis, quorum quadraginta octo Marcam faciunt polonicalē de quolibet manso, uel sorte locatis uel possedis, singulis annis, nobis, & nostris successoribus, in festo beati Martini Confessoris in signum summi Domini, & recognitionē Coronæ Regni Poloniæ exoluantur.

Cōmuni moneta uel prage. soluā. L. ij.

In Priuileg. Vulad. 14.
gell. prope Czeruys-
ko dicto.

Insuper licet collectores nostri per Terras nostras Cracou. & Sandom. 49. pro exactiõibus nostris uulgariter krolestuuo nuncupatis in signum subiectionis & ueri Domini nobis solui ibidem in moneta currenti & consuetis grossis pragen. a Kmetonibus receperint, & nostro infiscauerint Thesauro, ne tamen hoc ualeat imposterum dictis Terris parere aliquod detrimentum, uel luribus eorundem derogare, decernimus & edicto perpetuo Statuimus, ut a modo in dictis Terris Cracouien. & Sandomir. non alia nisi currens & cōmunis in Regno moneta pro huiusmodi exactiõibus nostris exigatur: Hoc prouiso, quod si aliqui subditi nostri in dictis Terris a suis Kmetonibus pro ipsorum censibus grossos pragen. receperint, uel recipere uoluerint, illi etiā Kmetones ad soluen. nobis similes grossos pragen. pro exactiõibus nostris per nostros collectores arceantur.

Ex Priuileg. Vulad. 14.
gell. in tedln. 1433.

Kmetones uniuersi
in Regno ab omnibus

kmetones fumalia dēt, nō Sculteti, mo- lēdin. tabernat. seruitor. & hortul. L. iij.

Absoluimus insuper & perpetuo liberamus omnes & singulos omnium nostrorum

51. nostrorum Terrigenarū Kmetones ab omnibus solutiōibus, contribu-
 tionibus, & exactiōibus, uecturis, laboribus, equitaturis, poduodis: di-
 ctis angarijs, grauaminibus, frumentorū datiōibus dictis Szep uulga-
 riter, præterquā duos grossos monetæ usualis, polonicalis, & in Regno
 Poloniæ cōmuniter decurrētis. Quos quidē duos gross. quilibet Kmeto
 prædictorū Terrigenarū de quolibet laneo possessō soluet, etiā si illum
 plures personæ possideant. ¶ Scultetis eorū & Seruitoribus quos ab
 huiusmōi solutione duorū gross. uolumus esse liberos, & exemptos, nec
 non Molēdinatoribus, Tabernatoribus, & Hortulanis nō habentibus
 nec colētibz agros, hoc est mansos, seu laneos integros, uel medios dū-
 taxat exceptis atq; demptis, singulis annis in futurū in festo Sancti Mi-
 chaelis Archāgeli usq; ad diē S. Nico. soluere sit astricti. Si aut prædicto-
 rum Molēdinatorū, siue Tabernatorū, aut Hortulanorū aliquis inte-
 grum laneum agrorū coluerit, tunc ad solutionē duorū gross. Si uero
 mediū laneū, ad soluendū unum gross. similiter monetæ prædictæ no-
 bis sint astricti. ¶ Ad quos quidē duos grossos monetæ præscriptæ ali-
 as Serenissimo Principi Dño Lodouico Hungariæ & Poloniæ Regi
 soluere libere se submiserūt. ¶ Quod si infra præfixū terminū nobis
 aliqua Villa pecuniā huiusmōi soluere neglexerit, Extunc exactor no-
 ster quē pro tollenda eadē exactiōe duxerimus deputandū, in eadē Vil-
 la unum bouem, ratiōe nō solutionis, absq; spe restitutiōis, habebit re-
 cipiendū omni modā facultatē. Si uero infra quatuordecim dies post e-
 iusdem bouis receptionē eadē Villa, & quęuis alia, dictam pecuniā non
 soluerit: Extunc exactor noster duos boues consimili modo sine spe re-
 stitutionis recipiat atque tollat.

exactiōib. & soluti-
 onib. frumentarijs &
 pecuniarijs, & a la-
 borib. & poduodis
 absoluitur, ad soluti-
 onem uero duorum
 grossorū obligantur.

Scultei & seruitores
 necnō molēdinatores
 tabernator. hortula-
 ni agros nō colentes,
 a solutione duorum
 gross. exiipiuntur.

solutio duorū gross.
 Ludouico Regi Hun-
 gariæ & Pol per Re-
 gnicolas est libere cō-
 cessā.

Villa exactiōne non
 soluente pro festo S.
 Nicolai per exactorē
 in uno boue infra 14
 dies sequen. in duob.
 bobus sine spe restitu-
 tionis pignoraui.

Ciues fumalia non soluent. Lex iiii.

51. De Ciuitatibus aut antiquis & nouis tēpore regiminis nostri locatis,
 Sic Statuimus, quod ille Ciuis, seu Oppidanus, qui Ciuitatē cū uxore,
 filijs, & familia inhabitat, & agrū solus uel per suū Hortulanū aut A-
 gricolā colit nō tenetur ad prædictā poradlne pensionē: Sed si ante Op-
 pidū uel Ciuitatē residet, soluat præfatā poradlne pensionē, ac si in Vil-
 la resideret, nō obstante quod ad ius & iurisdictionē eiusdē Oppidi seu
 Ciuitatis pertinere, uel cum eis onera sufferre perhibeatur.

Vulad. lagell. in tedl.
 Primil. 1433.

Rex nō expetet cōtributiones a subdi- tis præterquā duos grossos. Lex v.

93. Item pollicemur, quod a modo nō expetemus aliquas solutiōes, aut cō-
 tributiones fertonū, aut sex grossorū, a Terrigenis uel eorū hominibus:
 sed in solutiōe duorū grossorū de quolibet laneo debemus esse cōtenti,
 iuxta ueterem consuetudinem.

Kaz. in Nyef. 1454
 idem lib. 6. cap. 3. de
 mercenaria Reg. deu-
 fensione.

De integro agri laneo p duos tantūmodo gross. in monet. Regia dētur. Lex vi

Iohann Albertus Petricouia 1496.

Exactio fumaliū seu poradlie nō aliter q̄ de integro agri laneo per duos tantūmodo gross. in moneta Regia cōmuniter currē. & non de omni. b. aut parte lanei ubique soluendo.

Item Statuimus ut moneta in Regno cōmunis currens uidelicet mediorum grossorū in exactiōibus duorū gross. quæ a nōnullis Regalia, ac¹⁰⁴ poradlie, a nōnullis uero podymne dici cōsueuerunt, recipiatur ubiq̄: Quarū licet quiditas ipsa nominis significet, atq̄ indicet solutiōis consuetudinē, Tamē cū intellexissemus in aliquibus locis introduci quasdam priuatas cōsuetudines in Exactiōibus huiusmōi, quæ fortasse in aliquibus locis de laneo per fertonē, in aliquibus uero præsertim in Haliciē. Terra nō absq̄ præiudicio & grauamine subditorū nostrorum de qualibet agri parte tantū quantū exactoribus placuit, recipiebātur, & soluebantur. Idcirco tametsi certis prædecessorū nostrorū Priuilegijs ac eorū & Regni Statutis, & cōsuetudinibus, constitutū approbatūq̄ fuerit, quod per duos grossos debeāt solui, tamen nos specialiter propter succrescentes eos errores perimēdos, Statuimus, quod exactiōes ipsę duorum grossorū nō confuse, uel de domibus, uel de agri partibus, sed de quolibet agri laneo seu manso integro per duos gross. moneta nostra Regia in Regno cōmuniter recipi solita sicq̄ & nō aliter solui debeant, in eum in omnibus Terris, Districtibus & locis Terrarū nostrarū.

Fumalia nisi expresse alicui inscribantur, sunt Regia. Lex vii.

sigism. Crac. 1510.

Idem lib. 4. cap. 1. ar. 4. de literis super bona Regalia.

Vbi specialis mentio in Priuilegijs uel in Inscriptiōe de exactiōe duorum grossorum facta nō est, luri Regio reseruata esse cognoscuntur.

Monasteriorū Villæ ut Nobilium fumalia soluant. Lex viii.

sigism. Petr. 1511.

Idem lib. 1. cap. 4. artic. de Monialibus.

Item grauaminibus quorundā Monasteriorū prouidere cupiētes: Statuimus ut exactiōem duorum grossorū ita soluant Villæ & possessiones ipsorum sicuti Villę Nobiliū eam soluere consueuerunt.

Intra libert. a censib. ne fum. dētur. L. ix.

Iohann. Albertus Petricouia 1496.

Idem lib. 6. cap. 3. ar. 2. de mercenaria Regni defensione.

Item in exigendis ceteris exactiōibus antiquis aut pro tēpore laudatis uolumus & Statuimus, Exactiores adeo rationabiles atq̄ discretos esse, ut de hominibus causa quacūq̄ præcedente, a censibus annuis liberatis, interim donec libertas non uidebitur expirata esse, exactiōes ipsas laudatas laudandasque exigere nō præsumant, neque possint.

Pal. & aliq̄ Castel. liberi sint a fum. L. x

Licet uniuer-

6. Licet uniuersi Dignitarij Terrarū & præsertim in Mazouia suppli-
cauerint, ut liberi sint a solutiōe exactiōis nostræ duorū grossorū: Nos
tamē libertatē ipsam dictæ exactiōis nō soluēde Palatinis duntaxat &
Castellanis loco Palatinorū Castellanatus obtinētibus damus, conce-
dimusq;: uolumus tamē quod in singulis Terris & Capitaneatibus lo-
corum Capitanei Censūs & Prouētus quoslibet tēpore prædecessorum
nostrorū, & præsertim in Terris nostris Mazouia Ducū tempore per
Dignitarios percipi solitos eisde Dignitarijs Terrestris. exoluant.

Sigism. Crac. 1507.

Eiusdē mentio lib. 1.

cap. 6. art. 12. de Pa-

lat & cap. 7. de Cas-

tella postremo uero

lib. 6. cap. 4. artic. 3.

de Duca. Mazouia.

ARTICVLVS II.

Pignorando pro exactiōib⁹ Regali-
bus quid recipiendum. Lex I.

- Item Statuimus, quod quotiescūq; per Capitaneos nostros aut eorum
94. Vicegerē. Impignoratiōes fieri contingat ex decreto iuris Terrestris,
aut pro Exactiōibus Regalibus: ut nō exigant ipsi Capitanei plusquā
illud quod pro pignore recipitur: quod pro suis pignuratoribus aut
Ministeriali consueuerūt ipsi pignuratores facere, quod omnino fieri
prohibemus.

Kazim. in Nyessoua

idem lib 4. cap. 10.

artic. de pignoratiōis

bus ponitur simulcū

alijs huius farinae sta-

tutis.

ARTICVLVS III.

Exactor descriptional. ne exigat. Lex I.

51. Memoratus etiam Exactor pecuniarum prædictarum prætextu notæ
quod napissne dicitur nihil exigat atque tollat, & nihilominus literis
suis Kmetones quietet de solutis.

Vulad. tagel. in teall.

Similis.

88. Item uolumus & decernimus ne pecuniæ siue inscriptionales ab exa-
ctiōe nostra Regia deinceps recipiantur & exigantur.

Kazimir. tagello in

Korezyn 1451.

Pecunia & inscriptio-

nales ab exactiōe

Regia nullatenus ex-

igantur.

Alioquin exactor arrestetur. Lex ij.

95. Item Statuimus, Quod Burgrabiū aut exactores Regales seu Capitanei
nostri non exigant spissne de hominibus tam Nobiliū quā Spiritualiū.
Quod si secus fecerint nec possessionati fuerint, in hospitjs eorum per
Burgrabiū loci aut Preconsulē arrestentur, donec acceptū restituant;
poenam trium Marcarū luant ei a quo huiusmōi spissne exegerint.

Kazimir. 1454.

spissne per Capitan.

Burgrabios, exacto-

res non exigendū ali-

at cū poena triū Mar-

car, illud reddant.

Similis.

19. Item Statuimus ut spissne non exigatur in Exactiōibus pecuniarijs,
& similiter in Exactiōe duorum grossorum quæ uul-
go Regalia appellantur.

sigism. Petr. 1511.

KK

ij

CAPITV.

De Pœnis ac Iure frisci.

PRAEFATIO.

Regum Pol. summa
in impio moderatio.

Pœnorum genera.

Pœnarum.
Pœnas nō reddidisse
sceleris, est cōtumelia
ipsam uirtutem affeo-
cisse.De uarijs delictis et
eorum pœnis uide li-
bro 3. aliquot capit.

Ne libertas nostrorū municipū atrocitate pœnarum funesta potius quā legibus munita esse videatur: tanta est Regum Polonię in Imperio moderatio, tanta in omni iudicio æquitas, ut Licitorē de Ciuitate, Carnificē de foro, crucem de campo sublata iri uellent: Si qua ratione natura humana, non solum præmiis ad uirtutē ut calcaribus excitari, verum etiā & pœnis a scelere tanquā frenis coherceri potuisset. Ac proinde maiores nostri Reipub. Principem ut præmiorum ita pœnarum arbitrum esse uoluerūt, ne quid quicq; uelit proposita sibi impunitatis spe ausit, & faciat. Et præmiorum quidem multa sunt genera, quorū præcipuum est honor, libertas, Ciuitas, opes, tutela, & si qua sunt alia huiusmodi legibus ac moribus nostris cōprehensa: E regiōe uero pœnarum octo genera sunt, damnū scilicet, uincula, uerbera, talio, ignominia, exilium, seruitus, mors. Quas quidē pœnas non reddidisse sceleri, est quadā contumelia afficere ipsam uirtutē: quæ irascunda ac etiā seditiosa esse solet, nisi & iusta sibi præmia tanquā brauium propriū reddantur: & scelus uideat iudicio publico condemnatū, ac proinde pœnas legibus nostris præscriptas attingeremus hic, nisi magis in rem lectoris esse iudicaremus, ut ex huius Libri propriis locis petat, quæ pœnæ debentur alicui delicto, siue in personam siue in rem: publicam scilicet & priuatā, quæq; circa utraq; sunt ac versantur, admissō. Nam tituli ipsarū pœnarum hic in unum locum redigi commodè nequibant, quod iam suis locis tractati sint: neque ipsæ pœnæ bene distingui poterāt, quod perplexæ sint, & legibus ipsis partim sanctiuntur, partim abrogantur. De ipsis tamen pœnis nulli donandis, uerū potius per Capitaneos eligendis Leges generales uideantur Libro 1. Cap. 12. Artic. 27. de Executione rei iudicatę. prætereaq; crimina legibus nostris nō cōprehensa, ex Codice Iuris Ciuilis subiungemus, ut Legum exempla in illustri loco posita, quid etiā apud nos fieri in similibus casibus oporteat, præmonstrent. Rex tamē Poloniæ meminerit se nō seruorum Imperiū, Verum Equitum Regni Regē esse: atque idcirco admittiores pœnas semper propendebit, atramentoque suos maiores non sanguine Leges Regno conscripsisse, recordabitur.

¶ Ob debitum Viri res Vxoris ne confiscentur.

Cod. lib. 9. titul. 12.

Ob debitum Viri, vel Ciuile munus (a marito male gestum) res Vxoris qui pigori capiunt vim contrahere uidentur.

¶ Fiscus quando respondet Creditoribus

Item fiscus ex debito succedens pro parte Creditoribus confiscati respōdere pro rata tenetur. prætereaq; illis confessiōibus uti potest, quibus uti poterat dānatus.

¶ Vbi quis deliquit in Officio ibi puniatur.

Hac lege credo dñi
mauersū est in quē
dam Capit. samb. ex
pilata Prouinciæ reū

Ut uisus pœna merus possit esse multorum. Ducem qui male egit, ad Prouinciā quam nudauerit cum custodia competentī ire præcipimus, ut non solum quod eius non dicam domesticus, sed manipularius, & minister acceperit: Verum etiam quod ipse a Prouincialibus nostris rapuerit, aut sustulerit, in quadruplum exoluat iniurius.

¶ Iudex corruptus pecunijs puniatur.

Iidem.

Omnes cognitores & Iudices a pecuniis atque patrimoniis manus abstineant: neque alienum iurgium putent suam prædam, etenim priuatarum quoque litium cognitor, idemque mercator, statutam legibus cogetur subire iacturam.

¶ Rectores Prouinciarum sic iurant.

Sancimus eiusmodi viros ad Prouincias regendas accedere, qui ad honoris insignia, nō ambitione, uel precio, sed probatæ uitæ & amplitudinis tuæ solent testimo-
nio pro-

monio promoueri: ita sane, vt quibus hi honores per sedis tuæ, vel per nostræ fuerint electionē cōmissi, iurati inter gesta deproināt, se pro administratiōibus sortiendis neq; dedisse quipiā, neq; daturos vnquā postmodū, siue per se, siue per interpositam personā, in fraudem legis, sacramentiq; aut venditiōis, donatiōisue titulo, aut alio velamento, cuiuscūq; cōtractus: & ob hoc (exceptis solis salariis) nihil penitus tam in administratiōe positos, quā post depositū officiū, pro aliquo præstito beneficio tempore administratiōis quā gratuito meruerunt accipituros. Et licet neminē Diuini timoris cōtemnendo iusiurandū arbitramur immemorem, vt salutē proprię vllum cōmodum anteponat: tamē vt ad salutis timorem etiam necessitas periculi subiungatur: si quis ausus fuerit præbita sacramenta negligere, non modo aduersus accipientē, sed etiā aduersus dantem accusandi cunctis tanquā crimen publicum concedimus facultatem, quadrupli poena eo qui conuictus fuerit modis omnibus feriendo.

¶ Crimen peculatus Capitale.

Iudices qui tempore administratiōis publicas pecunias subtraxerunt, lege Iulia peculatus obnoxii sunt, & Capitali animaduersiōi eos subdi iubemus. Iis quoq; nihilominus qui ministeriū eis ad hoc adhibuerunt, vel qui subtractas ab his scientes susceperunt, eadem poena percellendis.

¶ De Seditiosis.

Si quis cōtra euidentissimā iussionem suscipere plebem, & aduersus publicā disciplinam defendere fortasse tentauerit: multam grauissimam sustinebit.

¶ De famosis libellis.

Si quis famosum libellum, siue domi, siue in publico vel quocūq; loco ignarus repererit: aut corrumptat priusquā alter inueniat, aut nulli cōfiteatur inuentum. Si vero nō statim easdem chartulas vel corruperit, vel igni cōsumpserit, sed vim earum manifestauerit: sciat se quasi authorē huiusmodi delicti seueræ sententiæ subiugandū. Sane si quis deuotiōis suæ ac salutis publicæ custodiā gerit: nomen suum profiteatur & quę per famosum libellū persequenda putauerit, ore proprio edicat: ita vt absq; vlla trepidatiōe accedat, sciens quidē quod si assertiōibus suis veri fides fuerit opitulata, laudem maximā & præmium a nostra clementia consequetur. Sin vero minime hæc vera ostenderit, iusta etiam poena plectetur. Huiusmodi autem libellis alterius opinionem non lædat.

¶ Liber homo ad perpetuos carceres ne damnetur.

Incredibile est quod allegas, liberum hominē vt vinculis perpetuis contineretur, esse damnatum. Hoc enim vix in sola seruili conditiōe procedere potest.

¶ Legibus non clamoribus Præses seruiat.

Vanę voces populi nō sunt audiendę: Nec etenim vocibus eorum credi oportet, quando aut noxiū crimine absolui, aut innocentē condemnari desiderant.

¶ Non facile poena remittatur.

Non remitti poenā facile Reip. interest, ne ad maleficia temere quisq; profiliat.

¶ Sententia non reuocetur.

Poenā etiam sua dictam sententia præsidi Prouinciæ retocare non licet.

¶ Poena nisi confesso non est irroganda.

Qui sententiā laturus est, temperamentū hoc teneat, vt non prius Capitale in quempiā promat, seueramq; sententiā, quā in adulteriū, vel homicidiū, vel maiestatis crimine, aut sua cōfessione, aut certe omnium qui tormentis, vel interrogatiōibus fuerint dediti, in vnū conspirātes, cōcordantesq; rei finē, cōuictus sit: & sic in obiecto flagicio deprehensus, vt vix etiā ipse ea quæ cōmiserit negare sufficiat.

¶ Poenæ tantum suos teneant authores.

Sancimus ibi esse poenam, vbi & noxia est, propinquos, notos, familiares, procul a calumnia sum mouemus: quos reos sceleris societas non facit. Nec enim affli-

nitas vel amicitia netarium crimen admittunt. Peccata igitur suos teneant aures, nec ulterius progrediatur metus quam reperitur delictum, & hoc singulis quibusque Iudicibus intimeretur.

¶ In iussu Principis nulli Iudici licet confiscare.

Nulli Iudicum liceat (exceptis his qui in summa administrationis sunt positi potestate) proscriptionis tempestate totius substantiae aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur.

¶ Non nisi exulis bona confiscantur.

Bona fisco citra poenam exilii perpetuam adiudicari sententia non oportet.

¶ Bona proscripti describantur, & ad fiscum referantur.

Si quis intra Prouinciā pro qualitate delicti stylum proscriptionis incurrerit, per ordinarii Officii sollicitudinē bonorum eius indago diligentissime celebretur, ne quid rei priuatae commodis per gratiam atque colludium furto subducatur. & plena descriptio comprehendat, quod spaciū, & quod sit rursus ingenium, quod aut incultum sit, aut colatur, quid in vineis, oliuetis, aratoris, pascuis, syluisque fuerit inuentum: qua etiā gratia, & quae amenitas sit locorum, quis in aedificiis ac possessionibus sit ornatus: quodue mancipia in praediis occupatis, vel urbana, vel rustica, vel quarum artium generibus imbuta teneantur: quot sint censuarii, vel coloni: quot bouum exercitiis Terrarum atque vomeribus insistentium, quot pecorum & armentorum greges, & in qua diuersitate numerati sint: quantum auri & argenti, vestitum, ac moniliū, vel in specie, vel in pondere, & in quibus speciebus. Quidue in apothecis sit repertum, tunc demum omnia ea quae velle nos perspicis, inquisitione constructa, rationalis rei priuatae tradantur Officio aut Palatinis super hac causa missis, nostro necestenda patrimonio. Mox vero ad nos sub literis publici Iudicis sigillatim de omnibus nominatimque referatur, procul dubio negligētia multanda. Nam si quid post factam a praedicto Officio inuestigationē rationalis rei priuatae cui inquisitio secunda mandata est, amplius fortassis inuenerit: Officium fraudulētem ea condemnatione ferietur, ut aliud tantum quantum fuerat subtractum, ex propriis facultatibus inferat.

¶ Qui sibi mortem consciuit ob criminis publici timorem, bona eius confiscantur.

Eorum demum bona fisco vendicantur, qui conscientia delati, admissique criminis, metuque future sententiae, manus sibi intulerunt. Ea propter fratrem, vel patrem tuum, si nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tedio vitae, aut furore, vel inania aut aliquo casu suspendio vitam finisse constiterit: bona eorum tam ex testamento, quam ab intestato ad successores pertinebunt.

¶ De eodem.

Bona eorum qui in custodia vel in vinculis vel copedibus decesserint. hereditas eorum non auferuntur, siue testato, siue intestato decesserint. Eius bona qui sibi mortem coniciuerit, non ante ad fiscum coguntur, quam prius constiterit cuius criminis gratia manus sibi intulerit. Eius enim bona qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem consciuit, & manus intulit fisco vendicantur. Quod si is tedio vitae, aut pudore aeris alieni, vel valetudinis alicuius impatientia id admisit: non inquietantur, sed suo successori relinquuntur.

¶ Quando fisco conueniunt debitores suorum debitorum.

Ex dig. nouo de iure fisci.

Multa principalia sunt rescripta, quibus cauetur, non aliter fisco debitorum suorum debitores conuenire, nisi principales debitores defecerint, vel ex ratione fisci nomina facta liquido approbentur, vel ex contractu fiscali debitores conueniantur.

¶ Quando Thesaurus pertinet ad inuentorem, uel ad fiscum.

Ex eodem.

Si in locis ficalibus, vel publicis, religiosiue aut in monumentis Theauri reperi fuerint, Diui Principes constituerunt, ut media pars ex his fisco vendicaretur.

Item si in

Item si in Principis possessiōe repertus fuerit: dimidiā eque partē fisco vendicari. Deferre autē se nemo cogitur qui Thesaurū inuenerit: nisi ex eo Thesaurο pars fisco debeat. Qui autem in loco fisci Thesaurum inuenerit, & partem ad fiscum pertinentem suppresserit: totum cum altero tanto cogitur soluere.

¶ Fiscus quando priuati lure utitur.

Fiscus cū in priuati lus succedit, priuati lure pro anterioribus suę successiōis tēporibus utitur. Ceterum posteaquā successit, habebit Priuilegium suum.

¶ Bona ad fiscū pertinet, quę creditoribus supersunt.

Non possunt vlla bona ad fiscum pertinere, nisi quę creditoribus superflua sunt: Idem enim bonorum cuiusq; esse intelligitur, quod ari alieno superest.

¶ Qui possunt in fiscum deferre, & qui non.

Deferre nō possunt mulieres propter sexus infirmitatē: Itē clarissimi viri propter dignitatē: Item dānati, ne desperari ad delationē facile possint sine causa cōfuges: Item veterani, propter honorē & merita militię: Item milites propter honorē stipendiorū: Item Tutores vel curatores causam pupillorū vel adolescentum suorum. Poterit tamen causam cōmunem sibi cum fisco quiuis deferre, nec per hoc famosus est, licet in causa sua non obtinuerit.

¶ Sed delator non probans, simulq; mandator puniuntur.

Non tantū delator punitur, si nō probauerit: sed & mādator, quē ipse exhibere des

¶ Bona in fraudem fisci alienata reuocantur. (bet delator.

In fraudē fisci nō solum per donationē sed quocūq; modo res alienatę reuocantur. Idemq; iuris est, & si non queratur: Aequę enim in omnibus fraus punitur.

¶ Qui soluit fisco pro alio, habet Priuilegium fisci.

Qui pro alio a fisco cōuentus debitū exoluit: nō inique postulat persecutionē bonorum eius, pro quo soluit: in quo etiā adiuari per Officiū solet. Fiscalibus debitoribus petētib; ad cōparandam pecuniā dilationē negari nō placuit. Cuius rei estimatio ita arbitrio iudicātis cōceditur, vt in maioribus summis nō plus quam tres mēses, in minoribus vero nō plus quā duo prorogētur. prolīxioris autē tēporis spaciū a Principe postulandū est. Si Principalis rei bona ad fiscū deuoluta sunt, fideiussores liberātur: nisi forte minus idonei sint, & in reliquū nō exolūtę quātis ratis accesserit. Si plus seruatiū est, ex bonis debitoris a fisco distractis, iure ac merito restitui postulat. Cōductor ex fundo fiscali nihil transferre potest, nec cypressi materiā vendere, vel oliuę, nō substitutis aliis: ceterasq; arbores pomiferas cedere, & facta eius rei estimatiōe in quadruplū cōuenitur minoribus 25. annis, neq; fundus neq; vectigalia locanda sunt ne aduersus ea beneficio etatis utātur.

¶ De sententiam passis & restitutis.

Restitutio a Principe concessa damnato, restituit eum in pristinum statum etiā quo ad honores & bona: si de vtroq; in edicto Principis caueatur.

CAPITVLVM IX.

De ærario.

Vt fiscus patrimoniū Principis est in Monarchia, ita ærarium dicitur pecunia COMMENTA
populi in Aristocratia vel Democratia. Et si autē vix vsq; gentiū forma Reip. aut R I V S.
ianctior, aut stabilior repereri queat, q̃ apud nos est: quod Senatus populusq; pro
magna parte publicę potestatis sunt cū Rege participes: perindeq; bona fisci as
mitti nō possunt, quod tantū vsui Principis sunt permittā: Nihilominus tamē quia
funiculus duplex (vt dicitur) fortior est, nō raro maiores nostri vltra fiscū, ærariū
quoq; tanq; neruū Reip. fortissimū instituere sunt conati: ad quod inferrētur An
natę, & alii huiusmōi Cēsus, nō sine grādi Simoniacę lepre nota nūc Romā per
ferri soliti: prętereaq; bona ab inutilissimis quibusdā vētribus obsessa verius quā
possessa: sepe Polo. ærariū in
stituere conabantur.
Qui prouentus in æ
rariū essent referēdi.

Exempla ararij domesticæ.

Reipu. nemo quiq̃ dat, tametsi omnes ex ea prædas agunt.

Difficiles casus ostendunt fidem in Romæ pub. municipum.

possibilia. similiterq; res ob aliquod insignis scelus dānatorū publicatæ: Insuper, ex vltione liberalitate quotacūq; portio facultatū ab omnibus Reg. statibus quotannis cōferendarū. Cuius quidē pecuniæ, vt in omnibus Prouinciis ex omnibus statibus questores essent iurati, ita vt tantū in repētinos, eosq; magnos Reip. casus seruariētur, esset magnū operē precii hoc quippe cōsilio Episcopi & ipsorū Canonici recens in auctorati cōferunt symbolū suū in templorū gazophilaciis: hoc etiam Cīues & Oppidani Cīuitate donati in cōmune dant, quod ex plebiscito dare iubētur. Sola Respub. Regni maier cōmunis omniū nō habet, quod quidē illi quisq; ex hac vel illa causa det: quamq; beneficio eius cōterē omnes Reg. partes viuūt, aluntur, & cōsistunt, tenues si quidē paupertatē, dītes libertatē pretextunt: qui vero remotiores sunt a cōfinio hostiū, operas suas illi pollicentur, & bellū crepant, ita Resp. quē in medio est, si qd ei dandū veniat, ab omnib. deseritur: porro si qua ipse lucri affulserit ex ea: Deus bone, quā turmatū corui prædē inhiāt. Et ad opima quidē sacerdotia, vt se appellāt, obe dīctiē filiū, seruitores, & curiē Capellani cōuolant: & hæc, vel illa lura prerogatiuas, & bullas afferūt, iaciūt, pretendūt. ad Cīuiles autē Magistratus aucupādos, sūguis vetus, cīncinati, & ornāmēta Curie cōcurrunt, auitatq; familias, & merita plerūq; (excipio dignos (Thrasonice apportant: vt modo Reip. Magistratib. & famē domesticā expleāt, & sui loci atq; ordinis municipes titulis & opibus male cōgestis anteeāt. Quod si qd dandū, vel faciendū esset Reip. causa: muros euestigio illos oratores, nullosq; magnificos videas: quin præfractos statim dños, ex illis obedientiē filiis cernas: illos autē meritos patricios statim refrixisse mirere: neue nihil ad excusationē sui adferre videātur, alteri dicūt, religio nobis est ne veniāt Rom. & tollāt locū nostrū: alteri, præstat dimidiū Reg. ferro igniq; vastari, quā vel latū vnguē de libertate periclitari: cuius qdē sumus colūne, et atēsignani. Et eodē sēdō q̃pro hæc cū odio scribo, necessitas tamē publica me quoq; sic queri cogit. Vidi enī vidi in multis, id quod scribo verū esse: præsertim vero cū nuper fama capti Braczlauii, Rege tū in Lithuania agente, nos omnes rei nouitate percussit, alius enī alio visus est prudētior ad excusationē sui, quominus vel obuiā hosti sese corripere, vel militib. numeraret stipendiū. Quos ad fortiss. vir IOHĀNES a Tarnouu Comes Castell. Crac. Sādomiria ad primū Nūcium in Russiā, pfectus, Illustri viro PETRO Kmita a Viśnicze Comiti Pal. & Capit. Crac. pfectionem eodē cū Magnif. viris L. SPITEK Iordano Sādec. Valētino DAMBIENSKI Byecē. Castell. aliisq; Nobilib. viris adornātū, significauit hostes finibus excessisse, frustra illos instituere expeditionē. Quo audito Illustr. Heros. IOHANN. a Tanczyn Comes Palat. Sandom. quali aliter nostrē Reip. Nestor, ne hostes in orā Reg. omni præsidio nudatā reuerterentur, primus omniū censuit, ac cōscribendū esse militē persuasit, si Rex ratū nō haberet, suo & ipsorū Procer. stipendio per mille florenos cōferendo: asseuerans se fortunas, honorē, ac vitā etiā ipsam, suq; posteritatis, ipsi Reip. ferre accepta: ac proinde iustum esse, vt cū vtilius per occasionē nequeāt, parte fortunariū eidē seruiāt. Cum ergo & innumeri alii eiusmōi euentus doceāt, arariū vsum in Rep. ad multa pernecessariū esse, datunt mihi veniā boni viri, si quibūdā hic intēpest ue queri videbor. Nisi enī tum dicti heroes suo stipendio militē in oras Reg. misissent, forcasse hostis negligentes iterum etiā atq; iterum impune fuisset adortus: & dormientibus nobis, vel alioqui circa aliquid aliud occupatis, quoties voluisset prædas egisset, cum magno Reipub. dedecore: atq; tot animarum, corporum, & rerum inestimabili damno, ac iactura.

¶ Libri Secundi Statutorum Finis.

T O R V M R E.

G N I P O L.

L I B E R I I I.

De Reb⁹ ac fundis Regni municipū.

P R A E F A T I O.

A D S P E C T A B. E T M A G N I.

ficum Dominū Iohannem Ocyeski Reg. Pol. Vicecancellar.

Succamerariū & Burgrabium Cracouicē. San-
deceñ, & Clstin. Capitaneum.

Q^{ui} prudentia, fortitudine, aut liberalitate insigni bello pacetie Rempub. ius
tant: iis inter alia præmia virtutū, agri quoq; in priuatum vitam dari solent,
vel scilicet honis eius Reipub. viuant, cui ingenio, robore, aut opibus erant vtiles.
Quia vero honos bonis propagari solere videmus, beneficiū hoc in posteritatem
quoq; ipsorum parentū Principes transmitti, & eandē iure Nobilium ac Reipu.
militum censi, ac dici voluerūt. Quibus quidē Nobilibus ne eosdem agros ipsi
met Principes recipiāt, vel Spirituales prece, vel etiā Ciues mercede præripiāt, les
gibus est prouisum: nimirū quod beneficiū Principis ratum esse decet: alteri
autē vitæ suæ instituto a militia huius mū. si abhorrent: porro alteri priuatis que
stibus intenti, Reipub. munia sus deq; faciunt. Alioqui si cōtra fieret, solius Prin
cipis diuitiæ, paupertas vero militū, Reipub. fraudi essent: & ipsa Respub. fortis
bus nu data, imbellibus aut plena, vel prædæ tot hostium pateret, vel suū meritis
bus agitata cōcideret facile. Cum vero & virtus studio ac labore paretur, & ipsa
præmia virtutis in medio posita sint: Si qui ægre ferunt se infra positos esse, con
tendant sane ad virtutē, & ferent brauium. Namq; & Nobiles, si potius que
stus auriis quā militiæ artibus se dedāt, diminuūtur capite, & ipsius militiæ prerogati
uis excidunt: Et si autē Spirituales, Principum ac ipsius Nobilitatis beneficio fun
dos etiam possideant: Neq; tamē ad hæredes illorū transeunt, neq; ab Ecclesiis as
lienantur, ne videlicet aliquādo ministeriū Ecclesiæ ob inopiā sacerdotum si
stas: pauperum alimonia pereat, studiosorū absorbeantur sumptus, aut etiā ingru
ente vi maiore, ad tuendā Ecclesiā, redimendosq; captiuos necessariæ, alio quam
fuerunt institutæ, cōuertantur facultates. Porro quāuis militiæ humanæ finis est
erga patriā charitas: nō impie tamen & stipendiū, vt causa propter quā militas
mus, finis proponi poterit. Nihilominus in militia Christi secus se res habent, o
ros enim addici oportet vni Christo: præter quem alia omnia aestimari debent,
vt stercora. Alioquin si quis Sacerdotio nomen suum dederit, vt & licentius vi
uat, & paupertatē suam, suorumq; coaceruat per fas perq; nefas possessionibus
locupletet: audiat Origenem cōtra se grauissime detonātem. Vis (inquit) scire
quid intersit inter Sacerdotes Dei, & Sacerdotes Pharaonis? Pharaon Terras cō
scire Christi.

Meritorū in Rempub.
præstatorū agri etiam
præmia sunt.

Item in militiam in
autoratio.

Agri militū neq; a sa
cerdotibus, neq; a ci
uib. usurari possūt.

Tantum uirtuti præ
mia debentur.

Quare fundi Spiritua
li alimari nequeant.

Militiæ humanæ &
diuinæ fines & præ
mia longe diuersa.

Grande flagitiū est,
ex patrimonio diu
scire Christi.

LL

cedit Sacer-

Homilia 16. super ca-
put Genesios 47.

Profecto pauperem
Christum hoc tempore
pauciores sequeretur
discipuli, si par-
tum Maria Magd. sus-
tinet, parum he-
rodes suū chlamidē ei
destraxissent.

sed habet nūc access-
for Petri tantū auri
& argenti, quantum
nullus in mundo Mo-
narcha.

Quales oporteat esse
sacerdotes in summo
otio, ac opibus.

Res priuatae aliae cor-
porales, aliae incor-
porales.

Acquiruntur res no-
bis Iure Gentium,
Et Iure Ciuili.

cedit Sacerdotibus suis : Dominus autē Sacerdotibus suis partē non concedit in
Terra, sed dicit eis : Ego sum pars uestra. Obseruate ergo qui hāc legitis, omnes
Dñi Sacerdotes, & videre quare sit differentia Sacerdotū, ne forte qui partē habēt
in Terra, & Terrenis cultibus ac studiis vacant, nō tam Dñi quā Pharaonis Sa-
cerdotes esse videātur. Ille enim est, qui vult Sacerdotes suos habere possessiones
Terrarū & exercere agri nō animę culturā, ruri & nō Legi operā dare. Christus
autē Dominus noster Sacerdotibus suis quid prācipit, audiamus. Qui nō abrenū-
ciauerit, inquit, omnibus quae possidet, nō potest meus esse discipulus. Contremis-
co hāc dicens. Meus enim primo omnium, meus inquā ipse acculator existo. meas
condemnatiōes loquor. Negat Christus suum esse discipulū, quē viderit aliquid
possidentem, & eum qui nō renūciat omnibus quae possidet. Et quid agimus ?
quomodo hāc aut ipsi legimus, aut populis exponimus, qui nō solū non abrenun-
ciamus his quae possidemus, SED ET ACQVIRERE VOLVIMVS
EA QVAE NVNQVAM HABVIMVS ANTEQVAM
VENTIREMVS AD CHRISTVM? Nunquid nam quia nos redar-
guit cōscientia, tegere & non proferre quae scripta sunt possumus? Nolo duplica-
ti criminis fieri reus. Confiteor hāc palam, populo audiente, confiteor hāc scri-
pta esse, etiā si nondum impleisse me noui. Sed ex hoc saltem cōmoniti festinemus
implere, festinemus transire a Sacerdotibus Pharaonis quibus Terrena possessio
est, ad Sacerdotes Dñi, quibus in Terra pars nō est, quibus portio Dñs est. Talis
enim erat & ille qui dicebat: Tanquā egentes, multos autē locupletantes. Vt nihil
habentes, & omnia possidentes. Paulus hic est, qui in talibus gloriatur. Vis audire
quid etiā Petrus de se ipso pronunciet? Audite eum cū Iohanne pariter profite-
tem, & dicentem. Aurum & argentum nō habeo, sed quod habeo hoc tibi do. In
nomine Iesu Christi surge, & ambula. Vides Sacerdotū Christi diuitias, vides ni-
hil habentes, quāta & qualia largiuntur. Istas opes largiri nō potest Terrena pos-
sessio. Quae quidē Origenis verba cum vera sint : certe Sacerdotes Dñi, in libera-
tate, seruitutem : in ocio, labores cogitent : nō fratres ditent, sed quos oportet ius-
uent Ecclesiae diuitiis, ipsi professam retineāt paupertatē. Etenim pro ouibus suis
is semper vigilans excubare, & quae possident, agnoscere debent esse aliena : ita vt
ex functiōe sua nihil nisi onus & sollicitudinē reportet : ex gazis etiā Ecclesiae. ni-
hil nisi prouidentiae ac fidelis omnium rerum dispensatiōis lucri faciāt mercedē :
vt eo modo scilicet militiae Coelestis ac Terrenae diuersa omnino prēmia cōspici
possint, atq; expectentur : & sint vere, vt dicuntur, Spirituales. Nam & ipsi milites
si suas opes in stipendiū militiae illis datas turpiter profundant : quali proditiōis
rei tenentur, aut enim rapto, aut misere illos militare egestas cogeret, ita vt ex a-
quo Reipub. intersit ne quis scilicet vel malos querendarū opum modos tentet,
vel re sua abutatur. Cum autē iam de rebus Diuinis Lib. 1. Cap. 4. & publicis Li-
bro 2. egimus : nunc de rebus priuatis agamus. Quae quidē sunt aliae corporales,
aliae incorporales. Corporales, vt fundus, vestis, aurum, argentū deniq; & alie
res innumerabiles. Incorporales, quae tāgi nō possunt : vt sunt Iura vtendi, fruendi,
& obligatiōes, nec ad rem pertinet, quod in hāc hereditate res corporales conti-
nentur : nā & fructus, qui ex hereditate percipiuntur, corporales sunt : & id quod
ex aliqua obligatiōe debetur nobis, plerumq; corporale est : veluti fundus, homo,
pecunia. Sed ipsum Ius vtendi, fruendi & obligatiōis : incorporale est. Eodem nu-
mero sunt Iura praediorū urbanorum, & rusticorum : quae etiā seruitutes vocan-
tur. Acquiruntur vero nobis res, partim Iure gentiū, vt occupatiōe, captiuitate,
inuentiōe, natiuitate, alluione, specificatiōe, accessione, plāratione, satiatione, cul-
tura, traditiōe : partim Iure Ciuili, vt usu capione, praescriptiōe, donatione, testas-
mento, legato, fidei cōmissio, successiōe, arrogatiōe, adiectione : & horum modis
similibus. Porro cū Clarissime vir, & Nobilitas generis tibi antiqua cōrigit, & tā
exercitate sis ingenio, vt omnibus fere honoribus ac Magistratibus sapienter, ius-
te, fortiter,

ste, fortiter, ac liberaliter, ubiq; aut moderate, magnaq; cum gratia bonorum om-
nium, sis defunctus: tibi hunc Librū dedicare volui, vt in eo, si recognoscas, num-
tot Magistratum ac Ordinum Officia, fundorūq; & actionum Iura, satis foelici-
ter ex ipsis legibus descriperim. Quis enim in expendendis patriæ legibus te A-
ristarchus oculatior esse potest: quo neq; Iurisconsultus acutior, neq; in dicenda
sentētia Senator prudentior, neq; in obeundis legatiōibus, dādisue responsis Or-
rator eloquentior, neq; in Sigilli vsu Cancellarius fidelior fuerit quisquā. Ad hec
enim summa fecerunt tibi gradum inferiores bene gesti Magistratus: vt neq; No-
tarium neque finium regundorū arbitrum municipales Cracou, neq; aliæ Prouin-
ciæ tibi credite meliorem Præfectum adhuc desiderent, quibus quidem omnib; 9
munis magna cum laude gestis, facile es consecutus, vt & Sapientiss. Rex olim
SIGISMVNDVS te magna cum omnium spe & expectatiōe Ducem E-
quitatus sui Regii cōtra Moldauos præfecerit, & Castell. creatum in suum cōsili-
um cooptarit, deindeq; moriens Serenissimæ Bonæ cōiugi suæ relictæ Curia te
Magistrum & quasi Tutorē fecerit. Quod quidē tanti Regis de te præiudiciū
tantum valuit, vt SIGISM. AVGVSTVS aliis functiōibus te exautorā-
uerit, quo legibus satisfieret: Cancellariū aut, hoc est animā Reipub. suūq;
fecerit Thesaur., ad ferenda secum Regni onera fidissimū. Quæ quidē tua fun-
ctiō, & si se quaqua versus per omnes Reipub. partes diffundat: circa res tamen
municipum, de quibus hic Tercius Liber est, præcipue cōsistit, & versatur, ac pro-
inde tuo patrociniō tutus prodibit, quando quidem Regni municipales tuæ pru-
dentia, equitati, & erga se beneuolentiæ valde cōfidunt: futurum spe-
rans, vt ne quidē Momus habeat quod quidē reprehendere
queat in eo, si tuo calculo fuerit satis cōprobatū,

Apud populum tri-
fidem conciliant.

CAPITVLVM I.

De Reb; ac fundis Regni municipū,

ARTICVLVS I.

Fundi Spiritualiū & Sæculariū Nobilium sunt liberi ab omnibus seruitutibus,
oneribus, & tributis Regiis, præter fumalia. Quos quidem fundos Rex nemini
accipiet, nisi Iure victis, aut de Regno maliciose profugis: pœnas ta-
men Iudicialiter decretas nemini conferet.

Generalis Iurium confirmatio, supra

Libro Primo Capitulo Secundo uideatur,

Fundi Baronum & Nobiliū liberi ab
omnibus oneribus. Lex I.

40. Ideo ob merita, fideliaq; seruitia factā, & uolūtates uniuerstatitis ipso-
rū, quæ nobis & nostris pueris utriusq; sexus, facto fideli omaggio præ-
stiterūt, & imposterū loco & tēpore fidelia seruitia sunt parati, dante
Dño, exhibere; eos speciali fauore prosequēdo: Ciuitates, Castra, posses-
siones, Oppida, & Villas, Incolas Villarū, totius Regni Poloniae inha-
bitantes ipsorū Baronū & Nobiliū omnium, absolūimus, liberamus,

Ludou. Kass. 1374
Idem lib. 2. cap. 7. de
fumalibus.

Ludouicus liberat Po-
lonos ab omnibus d. &
ijs, laborib; seruitijs.

LL

ij

& eximimus

& eximimus ab omnibus & singulis collectis, donatiōibus, siue tributis tam generalibus, quā specialibus, quocūq; nomine cēseantur: & ab omnibus seruitiis, laboribus, uexatiōibus, angariis, præangariis, in rebus & personis cōmittēda, pure & simpliciter solutos & absolutos esse uolumus ac exemptos. ¶ Sed his tantū uolumus esse cōtenti, quod duo grossi usualis monetæ in dicto Regno currētis, quorū 48. Marcā faciunt Polonica lē, de quolibet manso, uel sorte locatis, uel possessis, singulis annis, nobis, & nostris successoribus, in festo beati Martini Cōfessor. in signū summi dominij, & recognitionē Corone Reg. Pol. exoluātur.

Rex stationes apud Barones & Nobi-

les non faciet, Lex ij.

Præterea si per Regnū illud quocūq; tēpore nos & successores nostros procedere cōtigerit, descēsus super Barones, Nobiles, Milites, ipsorūq; 41. populum, Kmetones seu luagiones nō faciemus, cōtra ipsorū uoluntatem: nec aliquid occasione dicti descensus exigi faciemus ab eisdē. Quod si alias pro faciēdo descensu diuertere nō possemus: extunc pro nostris sumptibus & pecunia nos procurari in uictualibus & alijs necessarijs faciemus. ¶ Insuper omnes Barones, Magnates, Nobiles, Ciuitates, Oppida, Villas, possessiōes eorundē, populū, & Kmetones, in eorū libertatibus pollicemur & spondemus cōseruare: nec nos cōtra illas intendimus aggrauare, uel per quempiam faciemus aggruari.

Similis +

Item pollicemur quod nullas statiōes, seu procuratiōes, uel descensus, in Ciuitatibus, Villis, & hereditatibus, Curijs, ac prædijs Ecclesiarū, Nobilium, & Terrigenarū nostrorū faciemus. Si uero casualiter, oportunitate & necessitate nos cogēte, statiōē in bonis, Ciuitatibus, Castris, aut Curijs Ecclesiarū, Nobiliūq; nos facere cōtigerit: Extunc nil ui uel potentia recipere faciemus, uel quomodolibet facere, & recipi permittemus: Immo quocq; necessaria nostris pecunijs, pprijs uolumus cōparare

Cuiau. & Dobryn, ab auenæ trib. lib. L. 3

Item omnes Incolæ Terrarū Cuiauiē. & Dobryneē. de auena solita quā nobis soluere cōsueuerunt, ad decē annos duntaxat nobis respōdere sint astricti, quibus euolutis, ab huiusmōi auena liberi sint, & exēpti.

Russia etiā a tributo auenæ libera. L. 4.

De auenæ uero contributionibus nobis ad tempora uitæ nostræ, sola Russia respondebit.

Porro quod a solutiōe Teloneorū, pon-

salium & foralis

Ludouic. duos gross.
de lanceo mense Reg.
gali reseruat Profe-
sto sancti Martini
soluendos.

Ex Ludou. eodē Pri-
uileg. Kassou. 1374.

Ludouic. promittit
omnes incolæ Reg.
culi scūq; conditionis
fuerint in libertatib.
eorum cōseruare.

Vulad. Jagell. in Pri-
uileg. tedln. 1433.

Vulad. Jagello tedln.
1433.

Idem.

talium & foralium Spirituales, & Seculares, una cum suis subditis, li-
beri sunt: nisi forte mercaturam exercent. Lex v.

Quam Libro Secundo Capitulo de Teloneis vide.

Rex nulli, nisi Iure victo, bon. recit. L. 6

49. Item ut gratia uberiori cōsolentur a nobis, etiā nos fide & seruitijs am-
plioribus prosequatur, promittimus, quod ex nūc, & de cetero, nunquā
alicuius subditi Regni nostri cuiuscūq; dignitatis, eminētiæ, status, aut
gradus fuerint, bona hereditaria recipiemus, cōfiscabimus, recipi, uel cō-
fiscari faciemus. ¶ Nec se de eis per nos uel Officiales nostros, uel ali-
os quoscūq; homines, intromitemus, uel intromitti faciemus, pro quib-
uscūq; excessibus, aut culpis, nisi prius super hoc præcedat Iudiciū nos-
trorum, quos ad hoc deputauerimus, cum nostris Prælati, Baroni-
bus, matura cognitio & sententia sequatur.

Vulad. Jagell. ex Priuilegio prope Czerna
uyemko 1422.

52.

Similis.

Nulki aut bona seu possessiōes recipiemus, nisi fuerit Iudicialiter per
Iudices competē, uel Barones nostros nobis condemnatus,

Vulad. Jagell. in Priuilegio ledn. 1433.

Similis.

9. Inprimis igitur pollicemur uerbo nostro Regio, Quod * nulli bona re-
cipi mandabimus * nisi fuerit prius Iure conuictus.

Kazimir 1. in Wyest.
Oppoki 1454.

35. Sed bona maliciose de Regno fugien-

36. tis & facientis damna cōfiscantur: dotalicio uxoris saluo. Lex viij.

Kazim. V. 1369

Quam vide infra Cap. 6. Artic. 4. de Iure dotiū, & Cap. 14. de Treugis.

43. Insuper pœnas Iudicialiter decretas in

49. subditis suis Rex nemini debet conferre. Lex viij.

Ex Priuilegio Jagell prope Czernyewsko.

Quā vide Lib. 1. Cap. 12. Artic. 27. de forma exequendæ Rei Iudicatæ.

A R T I C V L V S II.

Ne Ciues & Plebei bona Terrestria possideant, nisi forte Ciuium cōmunitates,
alioquin si ad Nobilium gradum sunt literis Principis inuictorati, mis-
sile, neque se negociis vilioribus mancipient.

Ciues & Plebei bona Iuris Terrestr. pos-
siden. vendāt, nec ea acquirant. Lex I.

- 105 Item Statuimus, quod Ciuibus & Plebeis undecūq; existentibus, Op-
pida, Villas, prædia, & bona alia Iuri Terrestri supposita, emere, tenere,
posidereq; ppetuo, uel obligatorio modo liceat minime: ex eo quod in
profectiōibus bellicis, & aciebus ordinatis, locū inter Nobiles cōpeten-
106 tiam nō haberent. Quodq; illi bonis talibus habitis, occasiones querere

Iohann. Albertus po-
triconis 1496.

Eiusdem lib. 1. cap. 8.
art. 9. de Offic. Pal.
cap. 12. art. 4. de
Capit. & uerum lib.
cap. 16. art. 6. de
libus fuit mentio.

LL iij consueuerūt,

Ciues & plebei nulla bona Terrestria possidebunt: & si resignaretur illis, sit resignatio irrita et inanis

Plebei bona in lure Terrestri possiderent uendere teneantur sub poenis, quas M. R. ex illis iuxta suū, & Palatini arbitrium exactura est.

consueuerūt, se a bellicis expeditiōibus liberādi: et insuper, cū ipsi domos & bona in lure Ciuili sita Nobilibus nō admittāt resignari: eadē uicissitudine & illis bonorū in lure Terrestri sitorū exēptio uidetur esse nō ab re prohibenda. Quodq; Iudices Terrestres & Castren. Inscriptiōes huiusmodi in fauorē & personas Ciuiū fiendas nō admittant, admittereq; nō præsument: & si secus fecerint, extunc quicquid inscriptū fuerit cōtra Constitutionē huiusmōi, id irritum, nullum, & inane decernatur esse Statuto præsenti mediāte.

¶ Et quod illi, qui iā in effectu bona Terrestria usurparūt, illa hinc ad decursum tēporis, quo cōmode istud facere possent, uendere teneātur sub poenis, quas ex illis secus facientibus iuxta arbitrium nostrum, & Palatini Terræ, in quo illa consistunt, exacturi sumus irremissibiliter.

Ciues bona Terr. possidē militēt. L. ij.

Alex. in Rad. 1505.

Libertas a bello ciuilibus data nō tenenda decernitur.

Cum Mercatores, negociatores, & Ciuitatū Incolæ fortunatiores sunt cōmuniter ad opes per industriā assequendas: quibus aucti bonis Ciuilibus, bona etiā Terrestria accumulātes, cōsueuerunt a bello absoluteones obtinere: ut quemadmodū per industriā bona assequuntur, sic etiā libertate maiori quā Nobilitas in eis potirētur, quod etsi priuata sua rei domesticæ cura faciāt cōmendabiliter: tamē quia istud in Repub. abusum & dissensionē pareret: quādo quidē Nobilitate sanguinis profusione Rempub. & Terrestrē tranquillitatē tutāte, fortunati Ciues fortunas Terrestres occuparēt, & Nobiliū uictum usurparēt. Et nihilominus ab oneribus publicis per industriā, ut sit, se eximerēt: Non indignū ergo cum Prælati, Cōsiliarijs, Baronibus, & Terrarū Nuncijs censuimus. Quod Ciues habentes bona hereditaria Terrestria ad expeditiōē bellicā obligata, nō sint exēpti & liberi ab eadē bellica expeditiōe, quotiens fuerit instituta, literæq; Maiestatis Regiæ absolutoriæ ab huiusmodi expeditiōe datæ uel dādæ locū nō habeāt, alias prout in Priuilegio Alberti Regis fratris nostri supra scimus latius esse constitutum.

Mod⁹ exemēdor. Ciu. de bonis terr. L. 3

Sigism. Petr. 1538.

Antiquis Constitutiōibus prædecessorū nostrorū innitētes, & subditorū nostrorū petitiōibus permoti, decernimus, ut Ciues & Plebei secundū Statutorū prohibitionē, bona hereditaria Terrestria deinceps nō emant, & Inscriptiōes quæ in Iudicijs Terrestribus illis super hoc factæ fuerint, sint ipso facto nullæ. Iudex uero Inscriptiōē admittēs, poenam Centum Marcarum incurrat, ab eo ex Officio exigendam.

Bona aut quæ hactenus Ciues ipsi possiderūt & possident, tenebuntur infra tempus quatuor annorū illa cuiuscūq; uoluerint Nobili & indigenæ Regni uendere, sub amissiōe eorundē bonorū, quæ modo præmissio per nos uendi, & pecuniæ pro defensiōe Regni cōuerti debebūt. Ita tamē quod

men quod

men quod ea bona ad hunc modū uēdita poterint proximiores eorum Nobiliū qui ea uendiderāt & alienauerāt, pro eadē summa, pro qua uēdita erāt, infra annū, a tēpore uenditiōis factæ redimere: Hoc tamē extēdi nō debet ad Ciuitates & cōmunitates earundē, quæ bona hereditaria Terreſtria uigore Priuilegiōrū antiquorū in cōmune obtinēt. Secus de Priuilegijs, quæ ante Statutū Iohann. Alber. Regis cōcessa sunt.

Ciuitatum cōmunitates possunt bona Terreſtria tenere.

Similis.

De Ciuibus & Plebeis bona Terreſtria nō possessoris executionē Statutorū facere uolumus. Inprimisq; Statuti anno ab hinc quarto facti, & iā nōnullas personas eo nomine ad nos citauimus literis nostris.

Sigism. Crac. 1543.

Qui Ciues bona Terreſtria tenere possunt, uel non. Lex iij.

Ciues qui Terreſtria bona habēt, cum pro illis citabūtur ab aliquo, cōseruabimus nos iuxta Ius: Quorū aliq; etiā Nobilitate se defendere non poterint. Qui literas super Nobilitationē suā obtinētes, suscipiūt in se negocia, quæ ad statū Militarē non pertinent: Quæ quidē sunt Statuto descripta: quorū nullus se talibus literis in Iudicijs defendere poterit.

Sigism. Augustus Poloniae 1550.

ARTICVLVS III.

Regni municipes frumenta sua vendant ubiq; cui uelint, demittāt quo uolunt, & demissa Gedani libere vendāt, aut aliq; Gedani. literas ostendāt, quibus doceāt quod tantū ipsis Ciuib. ea frumēta uēdere cogātur.

Necq; Capitan. necq; Ciuitatū Officiales

prohibebūt, quo minus Nobiles aut extra Regnū euehant sua frumēta, aut uenientibus aduenis libere uendant. Quocirca ut & Bidgostiaē libere illa uendāt Capit. sub pōna xiiij. Marc. prouidebit. Lex I.

Sigism. Crac. 1532.

Quam uide Libro 1. Capit. 12. Articul. 17. de Capitaneis, Sed Libro 1. Capitulo 16. Articulo 11. de Ciuibus ponitur.

Fluuij etiā ad nauigād. liberi sūt. L. ij.

Quam uide Libro 2. Capitulo 3. de Fluminibus.

Gedan. Priuilegiū doceāt, quod Nobil. cogatur illis frumēta sua uēdere. Lex iij.

Grauer questus sunt nobis Nobiles Regni nostri de magnis difficultatibus quibus in frumēti uenditiōe premi se a Gedaneñ. Ciuibus & subditis nostris dicebāt. Qui plerūq; in has eos angustias adducūt, ut quāti ipsi uelint frumēta distrahere cogātur: dum præcisa sit potestas alijs ea quā Ciuibus Gedaneñ. uendendi, horū itaq; clamoribus assiduis uicti, facturos

Sigism. Crac. 1539.

Et, facturos nos polliciti sumus, ut in his quæ proxime habituri sumus Comitibus Gedanensibus exhibere lura sua & Privilegia mandamus: quibus nixi, liberam cui uelint frumenta uendendi facultatem Nobilibus Regni nostri non permittunt.

ARTICVLVS III.

Nobiles primo omnium salutem subditorum suorum pro rata parte curent: hæreticos in bonis suis ne foueant: domus ruras possideant ab inualoribus: & furibus: in Villis ne mercentur: præter pecudes, pecora & frumenta, ac quotuis liquores: a Certuiliis ducillia etiam ne soluant.

Vt Rex, ita Nobiles quoque prius sint: me

ditenturque ut subditis suis uiam æternæ beatitudinis demonstrent. Lex I. Quam uide Lib. I. Cap. 4. Artic. 8 de Officio Regis, Episcoporum, Archidiaconorum, & Sacerdotum, nec non Capitaneorum, Nobilium, ac fraternitatum in Ecclesia Dei.

Bodzanta.

Proinde templum per Nobil. seu patronos

dotata per Episcop. consecratur. Lex II.

Et ut Diuinus cultus nostris temporibus augeatur, promittimus, quod^{57.} ubicumque Nobiles continuam sustentationem presbiteris assignare curauerint: eisdem Ecclesiam in bonis ipsorum fundabimus indilate.

De ture patronat. uero Nobilium a Cortis suis defendendo: & nisi ipsi Cortisani Regia redeant, & resistant in suis sacerdotibus proscriptis uti de fol. 93. 94. 95.

Idem folio 122. positum est ibidemque ne Ecclesiarum pastores exigant pecuniam a Sacramentis administratis: quæ utique omnino ita ut sunt præcepto Diuino instituta, ab Apostolicis, & primitiua Ecclesia usurpata, dari & sumi debent inuiolabiliter: citra ullum superstitiosum augmentum, vel impium detrimentum. Sed & pius Parochus in Ecclesia sua scelera, pro eo atque potestatem habet ea corripiendi, gratari non patietur: vicissimque seniores Ecclesiæ pro eo atque a pseudoprophetis & lupis cauere iubentur, vel falsitatem doctrinæ, vel turpitudinem uitæ negligentiamque sui pastoris Episcopo deferre tenentur, ut ita Ecclesia Christi utrinque sit absque ruga & macula: ueritatisque doctrinæ per morum sanctimoniam in ea respondeat. Ne alioqui & intempestiui silentii Sacerdos luat pœnas, & Domini fundorum malum ac dedecus publicum bonis Ecclesiæ pascere cogantur.

Hæreti, itaque in bon. Nobil. non foue. L. 3

Quæ Libro I. Capitulo 4. Articulo 15. de Hæreticis uideatur.

De inuasionem domus Nobilium uolentia

ta, Folio 237. uide.

In Curia Nobil. nihil furan. Lex III.

Kazim. Visl. 1368.

Idem infra capit. 13. artic. 3. de furtis.

Si uero quis in Curia Militis alicuius minutas quascumque res subtraxerit, auris periculo & priuationi sit subiectus. 39.

Ne tamē uinatim, aut talentis merce:

tur in Villis, Capitaneus prouidebit: exceptis pecoribus, & pecudibus, ac frumentis. Lex V.

Cuius mentio Fol. 235. sed ponitur Fol. 313.

Spirituales

Spirituales & Sæcul. in bonis suis cer-

uicias propinatū undecūq; accipere, easdē braxare, & alios quos uelint
liquores ad usus suos habere possunt, Capit. eos nō īpedituris. Lex vi.

Alber. Petr. 1436.

- 104 Abusum illum quo ad recipiēdas in Villas de Ciuitatibus & Oppidis
nostris ceruicias, quarū Spirituales & Seculares subditi nostri speciali-
ter in Bresteñ. Iuniuladiß. & Radzyeioiueñ. & in alijs quoq; Terris, &
Districtibus cōpelluntur: tollimus & abolemus: perpetuo decernentes
statuentesq; illos, & alios ubiq; locorū in Regno nostro cōstitutos sub-
ditos nostros, Viillarū Dños, eorūq; subditos in hac libertate cōseruā-
dos: ut liceat cuiq; ceruicias & liquores alios undecūq; recipere, sumere,
in Villisq; & locis alijs ditiōis eorū braxare, & braxari facere, ac unde-
cumq; maluerint aut uoluerint sumere, habere, propinare, & uti frui li-
bere, absq; omni, nostri, & Capitaneorum nostrorum prohibitionis,
arrestī, ac pene formidine.

Mentio eiusdem fol.
101. & 305.

Indultū spirit. & sæ-
cul. Regnicolis in Vil-
lis ceruicias undecūq;
recipere propina um
easq; braxare, & as-
lios habere liquores
ad usum domesticum
communem,

**Nobiles sī in Ciuitatib. ceruiciā ad suos
usus coquūt: duci illa nō soluāt. Lex vii**

Sigism. Petr. 1511.

17. Quia Nobilitas Regni nostri multa onera Reipu. & p̄sertim deffen-
sionis cōtra hostes sustinet: Statuimus, ut quicūq; in Ciuitatibus & Op-
pidis ad usum suum priuatū domesticū ceruiciam braxauerint, dūmo-
do id non in fraudem fiat: ad soluendam contributionem dictam Czo-
poue minime teneantur.

Huius mētio fol. 306.

ARTICVLVS V.

Quæ sit potestas Municipi in subditos suos, itē in vagos & ociosos: ve-
rosq; ac falsos mendicos in bonis eorū diuersantes.

Spirituales & Sæcul. domini quā habēt

potestatem in Kmetones aliosq; subditos suos. Lex I.
Quam Lib. 1. Cap. 16. de Ciuibus, & Cap. 17. Artic. 7. de Kmetonib. vide.

Vagi vltra triduū sine seruitio in Ciui-

tatib. manēñ. per Ciuile Officiū, uel per illorū bonorū ad quē
diuerterint possessorē, capiātur ad laborandū. Lex ii.

28. Rustici uagi qui ad diē terciū post suum in Ciuitates uel Oppida in-
gressum seruitio siue artificio se nō applicuerint: volumus & statuim⁹
ut per Officiū Ciuile capiantur, & detineātur, uinctiq; cōpede, ad faci-
endos aggeres, & fossas Ciuitatū, uel Arcium adhibeātur: ne & furta &
latrocinia ex eis multiplicentur: & Nobilitas seruorum & laborato-
rum penuria prematur, id quod & alijs omnibus in bonis suis facere
licebit.

Sigism. Petr. 1519.

MM

Vi furta

Vt furta prohibeantur Capitan, ociosos

& uagabundos perquirent: Nobiles uero in bonis suis tales cohercere permittant: aut alioqui citati illos corā Capitan. statuēt. Lex iij.

sigism. 1. 15 23.

Item ad cōtinenda furta, & uagos homines cohercēdos, Capitanei locorum diligenter curabūt homines ociosos, & uagabūdos, nullisq; seruicij aut artificij addictos in suis Capitaneatibus perquirere, & cohibere. Nobiles uero in bonis suis tales coherceri per Capitaneos permittant, alioquin citati illos coram Capitaneis statuere teneantur.

In Ciuitatib⁹ & Villis, sub certo nume

ro mendici quoq; habendi sunt, sub signo Plebanorū: aut Consulū

Albertus Petricouiz.

mendicaturi, alioqui absq; signis captiuētur ad labores Castrorū, attamen & Domini locorū mendicaturis literas dabunt. Lex iij.

Quam Lib. 1. Cap. 16. Artic. 7. & Cap. 20. de Mendicis vide.

Nobiles quas libertates habent in Salit.

nis Regalibus vel non, vide Libro 2. Capitulo 2. de Salinis.

CAPITVLVM II.

De successione in bona ex Testamēto, vel Codicillis.

P R A E F A T I O.

Cum Testamentū siue sit scriptum, siue enunciatiuū corā fide dignis Testibus, est voluntatis nostrae iusta sententia de eo quod quis post mortē suam fieri velit, cum institutiōe heredis: morituri aut homines plerumq; difficiles, & morosi, legum, bonorū morū, ac etiā pupillorū quos relinquūt vel superstitiose vel parū memores, nō raro furiosi, inepti, & sui impotes fiunt: ob eas causas plerisq; vide-

Quare Testamēta a nonnullis irritabatur & quærenata esse debent.

batur, nō permittendā esse morituris, & iā agone mortis perculsis, libere testandi facultatē. Nihilominus quia Iuriscōsulti ecōtrario putauerūt, quod nihil scilicet hominibus magis debeatur, quā ut suprēmę voluntatis, postq; iā aliud velle non possunt, liber sit stylus: & licitum, quod iterū nō redit, arbitriū. Quocirca placuit

Qui testari nō possūt

lege caueri, ut exceptis impuberibus, filiis familias, vxoribus, furiosis, natura mutis, vel surdis: item seruis, monachis, monialibus, bello captis, obsidibus, nisi essent a latronibus & illegitimis hostibus capti: hē la sē Maiestatis reis, hereticis, pro-

Rata sit testatoris donatio.

scriptis, prodigis, & omnibus illis quibus interdictū est bonis, aut in mortē propter flagitia dānatis libere quisq; testari de suis bonis possit: ita ut quod moriturus alicui semel Testamēto dederit, id ab eo inuito, cui dedit, auferri nequeat: ex diametro enim pugnat secum, recte accipere, & reddere inuitū. Reis tamen scel-

Quibus legare non possumus.

erum legare prohibemur: ut deportatis, in metallū damnatis, hæreticis, apostatis, collegiis illicitis, spuris, lē sē Maiestatis reis, vel aliis omnibus qui legata apprehendere lege prohibentur. Et tamē ne facultates milicū rā facile de familia in familiā transferātur in fraudē heredum: ad eā æquitatem nostrī legislatores de-

De quibus rebus moriturus testari potest, & de quibus non.

flexerunt: ut morituri nō de bonis fundi ac hereditariis, sed tantū de mobilibus

& Regalia

& Regalibus in fauorē filii testentur. Inutiliter tamē alicui priuato summa pecuniaria bonis hereditariis inscripta legaretur. Perindeq; , si quis post mortē suā scribat futurū aliquem sibi heredē, nec ei det viuis ipsius hereditatis possessionē, pro Testamento enim talis inscriptio reputatur. Quia vero testatorū ambulatoria est voluntas vsq; ad mortē: licet enim nō nudis verbis sed tamē æque solenni scripto posteriore tollitur Testamentū quoties testatori collibitū est: ita vt tantum illud Testamentū ratum sit, quod quidē testatoris morte cōfirmatur. Magis stratus autē sequi, nō cogere debēt voluntates hominū ad cōficiunda Testamenta: Nihilominus rumpitur Testamentū si testatori sterili nascatur posthumus filius, cuius spe exciderat: item si diminuat capite, damnatusq; sit: & si hæredes metu onerum recusent adire hereditatē, quā quidem si facto inuentario occeperint, ad ferenda onera tenētur: etiā si minus acceperint, vel si Iure cōmuni adire legata prohibeātur. Quia vero sepe accidit, vt vel domo peregre profisciscamur, vel solennitatibus Testamentorū careamus: Iure est receptū, vt codicillis etiā manu nostra propria scriptis, vel verbo enunciatis, perinde ac solenni Testamēto testari queamus: adhibitis tamē testibus ad minus quinq; , ne scilicet leuibus ex causis iudicia vltimarū voluntatū euertantur, casusq; amicis impediatur copia gratificandi de bonis quæ morte testatoris essent relinquēda: si modo cōsistant intra naturam & formā Testamentorū: quibus fere per omnes circūstantias similes sunt. Solennitatibus tamē Testamentū magna ex parte liberatur, si in præsentia Principis, ab eoue missorū fiat, & recognoscatur. Sed semper in assignatiōe legati proprietas in verbis, in rebus autē veritas obseruetur: vt quid sit, cuius sit, quale sit, quantūq; & vbi sit, intelligatur, alioqui pro nō legato est habendū, si in ambiguo scripto, vel certa voluntas, vel vera & libera legati proprietas nō colligitur. Sed tamen cōditio adnexa Testamento, vel codicillis: omnia illa sic demū rata esse debere ostendit cum hoc, vel illud heres faciat: si modo in potestate hæredis sit, qd̄ facere iubeatur, ac proinde casualis, vel per naturā, leges, ac bonos mores impossibilis cōditio, pro nō cōditiōibus habentur: neq; obsunt, quin simpliciter voluntati testatoris satisfiat. Etsi autē cōtingit plerūq; iustis de causis rumpi, vel mutari testatorū voluntates, Nihilominus in interpretandis illis naturalis iusticia, testatorisq; propensio & benignitas, ex præsumptiōe necessitudinis, familiaritatis, aut Officiorum spectetur, in vniuersum vero rigidæ humanior sententiā in ambiguo scripto est preferenda. Qui etiā inofficiosum Testamentū, nō Iure ipso, sed Officio Iudicis aliquādo ad querelā de inofficioso Testamēto infirmatur: nempe si Testamentum factum sit cōtra pietatis Officiū, vt puta cōtra parentes, vel liberos, qui sibi ipsis debent mutuū Officiū, & pietatē. Quocirca si etiā omnes Testamenti solennitates obseruatae fuissent, quia tamen iniustum est, & cōtra pietatis Officiū, Iudicis Officio & auctoritate rescindi solet. Hæc autē ipsa querela contra inofficiosum Testamentū tribus daf, descendētib; , ascēdentibus, & collateralibus. Descendētib; , vt filiis, filiabus; nepotibus, & neptibus naturalibus & legitimis: vel etiā tantū legitimis, vt adoptiuis: cōtra patrem. Vel si naturales tantum fuerint filii, cōtra matrem. Nisi fortassis iustis de causis ex hereditate fuissent vel præteriti. Ascendētib; etiā datur querela cōtra inofficiosum Testamentum liberorū: præsertim matri cōtra filium naturalē. Pater enim, vt pote illegitimus: multoq; magis avus paternus, repelluntur. Naturales vero & legitimi parentes Iure similem instituunt querelā: præsertim contra filium paganū, & nō militem, emancipatū tamen: nisi filius iustis de causis parentes exhereder: vel in Castris peculium quæsierit: de quo arbitratus testari potest. Vltimo Collateralibus cōpetit querela inofficiosi Testamēti: vt puta fratribus, sororibus, vel saltem consanguineis. i. ex eodē patre natis cōtra fratrem: præsertim si turpis persona sit pro eis instituta, alioquin Testamentū valeret. si autē fisco, vel Ecclesiæ legata seruiret: **Omni**no sanguis proprius fisco præponendus esse videtur: nisi de rebus fisci testator

Quod ratum est, vel irritum Testamentum.

Eadem uis codicillorum qua testamentorum.

In assignando Legato circumstantiæ describantur.

Conditio adnexa Testamento.

Quid spectandum in uoluntatibus testatorum interpretandis.

Quinetiam inofficiosum Testamentum ob iustas causas solet impugnari a descendētib; , ascēdentibus, & collateralibus.

Qui dicitur intestatus

statum sit. Et frater egenus Deo est anteposendus, qui enim Deū quē nō videt diligere, ac vestire se dicit: fratrem autē quem videt algentem & egentē negligit, mendax est. Proindeq; dicit Aug. Qui vult Deū instituere hāredem, filiū vero exheredare, aut fratrē negligere, alium quērat pro cōsilio nō Augustinum. Nisi fortasse frater defunctus fratris, viri & vi: famę criminibus obiectis: aut etiā substantiā rapina fuisset insidiatus. Omnino autē intestatus dicitur, qui Testamentū non fecit: aut fecit quidem, sed nō iure: aut iure fecit, sed id postea ruptum, irritū ē factum est ex causis supra memoratis: aut nemo ex eo hāres extitit.

ARTICVLVS I.

Testamento tantū mobilia, vel etiā Regalia bona legari possunt, item Plebei ac Nobiles curam quo Iudicio testari debent: & cuius fori sit vnum quodq; Testamentum..

Sigism. Crac. 1507.

Idem lib. 2. cap. 1. ar.

3. de bonis Regalib.

et tamen eiusdē fiet

mentio libr. 5. cap. 1.

aruc. 2. de Bello.

Testamēta nō de immobilib. & hære-

ditarijs bonis, ne deffensio Reipu. minuatur, sed solū de bonis mobilibus aut Regalibus conduntur. Lex I.

Pietatē Sanctā opprimere nolentes, sed eā summo fauore prosequi cupientes. Decernimus ut Testamēta cōdantur iuxta ueterē Constituti-
onem ex more antiquitus seruato de bonis mobilibus: Immobilia uero bona tam hēreditaria quā oppignorata (ne defensio Reip. minuatur) Testamentali ordinatiōi subiecta minime esse debent, secus de bonis Regalibus: eadē enim propter Reipub. cōmodum nobis in parte uel in toto Testamento legari poterint.

Testam. cōtra hoc Stat. facta irrita. L. ij.

Sigism. Petr. 1519.

Testamenta cōtra Statutū per nos antea editū, condita, deinceps non cōfirmabimus, & quæ cōfirmata sunt iure impugnari debebunt.

Licet Ciuiū & Villanorū bona ad pro-

ximior. deuoluūtur: moriētes tamē possunt Ecclesię dare calices. Lex iij.

Quæ habetur Folio 332. de Kmetonibus.

De foro, ac forma Testamētor. Lex iij.

Sigism. Crac. 1543.

Idem folio 127.

Testamentorū uero causa utriusq; Iuris, tam Spirit. quā Sēcula. debet esse: exceptis illis, quæ essent in Iure Sēculari facta: ea enim in eodē Iure cognosci debent, nisi forte aliquid in eo Ecclesię uel in pios usus & misericordię opera legaretur: sed nihil Iuri Terrestri subiectū cōtra Statutum legari debet. Hoc est autē Testamentū mixti fori, quod corā publico Notario fieret, uel qui illud propria manu scriberet, uel corā aliquibus testibus præsertim Nobilibus factū esset: hoc tamē esse debet liberum Nobilibus, nō autē Ciuitatū Incolis: & pro talibus potest citare qui uult ad forū Spirituale uel Sēculare ad quod aliquis p̄tinet, hoc in eis uoluntate stat. Sed Testamentū quod aliquis corā nobis uel corā quocumq; alio Iudicio, aut Iure Sēculari Terrestri, Castreñ, Ciuili, Villano,

Aduocato,

Aduocato, & Iuratis faceret : tale omnino ad Ius Spirituale nō pertinebit, neq; nomīne illius potest quis cōueniri corā Iudicio Spirituali : excepto si aliquid Ecclesiæ, & quod cōtra Ius Terreſtre nō eſſet, legaretur : Hoc in eius uolūtate erit ad Spirituale ſcilicet uel Seculare Ius citare.

Tantū Rex ad ægrotos mittat. Lex V.

Occurrendo difficultatibus hominū que crescere poſſent, cōſtituimus. Quod nullū Officiū ad neminē debet æquitare, propter ſuſcipiendas Inſcriptiōes, & recognitiōes qualeſcūq; neq; ſuſcipere ullam recognitiōem ab ullo ordine hominū, tantū circa acta, cum fiet perſonaliter cōſtitutus ad Acta ſanus mente. Quod uero attinet ad perſonam noſtrā, hoc ita relinqui debet, ſicut ad hoc tempus obſeruabatur, quia circa perſonam noſtram liberum erit nobis mittere ad unumquēq; eo indigentem, ex ægritudine decumbentem.

*ſigism. Auguſtus Pen
triconia 1550.*

De fidei commiſſis.

Fidei commiſſum dicitur, quod fidei hæredis inſtituti, aut ab inſtato venientis, a teſtatore cōmittitur alieri dandum, puta ſi teſtator rogat hæredem, ut alicui hæreditatem ab eo aditam reſtituat : aut ſeparatim reſ ſingulas indicat illi dandas. Cum autē eodem fere Iure fidei commiſſa, quo & legata relinquimus, adimimus, præſtamus, tranſmittimus, petimus : ſimilicūq; propemodū ſit virorumq; ratio apud nos, & ad Capitulum de Teſtamento legatis referri, & illorum Iure debere cenſeri arbitramur, ut fruſtra quis longiorem ſermonem de eiſdem hic a nobis deſideret.

CAPITVLVM III.

De patre viduo, & digamo, eiꝯq; in pueros poteſtate.

P R A E F A T I O.

Si natura hos inſeuit nobis igniculos, ut omnes procreatiōi liberorū ſtudeamus : procul dubio & ipſa natura in eos quos progeniimus nobis tradidit poteſtatem, præſertim quod ea poteſtas adeo cōiuncta ſit beneficio, ut hac ſublata, pueri ipſi antequā adoleſcerēt, ne qdem viuere poſſent. Acquirunt igitur poteſtatē patres in liberos, aut iuſtis nuptiis, aut adoptiōe, aut arrogatiōe, aut ſi ex cōcubina (non autē ex inceſtu) nati fuerint, per cōtractas nuptias : vel pontificis, aut Principis ſummi remediū, & clementiā legitimiatiōe. Cuius quidē patrię poteſtatis uſus late patet. Habet enim pater uſum fructū in bonis ſuorum liberorū : a quibus in Ius etiā abſq; eius uenia uocari nequit : occupat etiā pater hæreditatē infantis ab alio inſtituti : filius familias aut nō obligatur ex mutuo abſq; patris cōſenſu : non poteſt etiā teſtari, cauſa mortis donare, nuptias cōtrahere, aut ſibi deligere Tutorem, patre recuſante : quin a patre obiurgatur : propter quod tamē cōtractus fieri uirūq; prohibentur : niſi forte tempore famis magnæ obligare, vel etiā vendere illum cogatur, quin ut pater liberis, ita liberi patrē alere, ac etiā honorare legibus ſunt aſtriſti. E cōtrario uero amittitur patriā poteſtas, ſi pater moritur : capi-

*Naturalis eſt patrum
in filios poteſtas.*

*Acquiritur patriā
poteſtas.*

*Patriā poteſtatis uſus
late patet.*

*Amittitur patriā
poteſtas.*

*Cause propter quas
exheredat pater filiū*

te diminuitur: aut ob flagitia designata Iure Ciuitatis priuatur: pœnæue addi-
citur sempiternæ: vel si Ecclesiastica aut Politica filiū insignitur dignitate. Quo
loco causæ quoq; propter quas exheredat pater filiū videntur esse recensendæ:
puta, si graui iniuriā: aut etiā verberibus filiū patrem afficiat: eiusue vitæ vi, aut
veneno insidietur: criminaliter illum, odio, aut similitate, nō aut Reip. causa, accu-
set: cum maleficis, incātatoribus, aut mimis & histrionibus cōuersetur: nouer-
cam, aut concubinā patris sui cōstupret: parentis famā grauiter ledat: pro patre
fideiubere nolit: parentē cōdere Testamentū prohibeat: si filia prostituat pud-
iciā, cui parentes nubere, ac dotem nō negent: si mente captos aut furiosos pa-
reres filius negligat: prece, vel precio captos nō liberet: si bis aut ter monitus he-
resim cōtra apertum verbum Dei & sensum Ecclesiæ Catholicę in eo tueretur, ac
defendit. Sed & parentes etiā a liberis licite exheredantur, puta si pater maligni-
tate animi liberos prodat: & periculo vitæ obiciat: venenis, aut incātamentis li-
berorum vitæ insidietur: nurui, aut cōcubinæ filii stuprum inferat: testādi licen-
tiam filio emācipato adinat: furore correptū negligat: hæresim tueatur: & alia
huiusmodi crimina cōmittat. Appellamus aut filios, etiā adoptiuos: qui Ius filia-
orum voluntate mutua sortiti sunt. Aliæ vero personę, vt fratres, præteriri possunt
a fratribus: presertim, si illos re, verbo, aut ingratitudine offenderint. Iura enim na-
turæ scelere non sunt violanda.

*Parentes a liberis et
am iustis de causis ex
heredantur.*

*Adoptiuorū filiorū
ratio eadem.*

*Fratres a fratribus
possunt præteriri.*

*Triplex ratio hæred.
1. Descendentium.*

*Descendentium hæredū
sunt species quinq;*

1. Liberi.

*2. Legitimi seu ado-
ptiu.*

3. Naturales.

4. spurij.

5. Incestuosi.

*SECUNDA ra-
tio est Ascendentium*

*quorum etiam quin-
que sunt species.*

IN SVCCESIONE vero ad bona hæreditaria, triplex ratio hæredum
habetur. Prima est DESCENDENTIŪ, vt filiorum, filiarū: nepotum, neptiū: pro-
nepotum, & proneptiū. Qui quidē primi hæredes ita dicuntur, vt excludāt alios
omnes. Sed neq; refert, num in potestate parentū, siue emācipati fuerint. Eorum
aut Descendentium sunt species quinq;: Primi sunt Naturales & legitimi, ex ius-
tis nuptiis procreati: vt liberi, quod aut dicitur de filiis & filiabus: idem sentiens
dum est de nepotibus, & neptibus: pronepotibus, & proneptibus. Succedunt etiā
nepotes & pronepotes in bonis aui, & auia. cū patris & auunculis, amitis, & ma-
terteris, in stirpem: & nō in capita, quippe qd' eā partē accipiunt, quā parens eos
rum accepisset, si vnus sit, siue plures. Secundo legitimi tantū, vt adoptiu: & hi tām
tum succedunt in bona paterna, & nō materna. Tercio Naturales tantū, vt ex
concubina: vel duabus liberis personis extra matrimoniū nati, & tales nisi quid
pater eis inscribat, aut nisi Principis, vel Pontificis beneficio natalibus restituū-
tur: vt nō fuerunt in patria potestate, ita a successiōe in hæreditatē paternā repel-
luntur: sed tantum maternā hæreditatē accipiunt. Similiterq; Nepotes & nepres
ex eisdem procreati. Quarto Spuriū quī incerto patre, certo aut scorto nati sunt:
ac proinde hæredes tantum sunt matris, nō patris, quem ostendere nō possunt.
Quinto ex incestuoso, & prohibito cogitu nati, vt sunt ex patre & filia: ex fratre
& sorore: vel ex adulterio nati, quibus quidē de Iure Ciuili ne alimēta quidē des-
benur, cum sint omni substantia parentum indigni, nō habeātq; nomen filiorū,
vt neq; progenitores illorum parentum: nisi fortasse ea ratiōe, quæ brutorum pul-
li: sic talium patrum progenies nomen filiorum meretur. Hoc nimiram Dei & na-
turæ senū cōmuni, vt inter homines Sanctarum nuptiarum & verecundiæ for-
ma retineatur inuiolata: cōcubitus autē vagi, & scelerati, publica ignominia ac
damno cōdemnētur. SECUNDA, si defuerint Descendētes, ASCENDē-
tium ratio habetur: vt parentum vtriūsq; sexus, secundum graduum prærogatiuā:
vt s. pater præferatur auo. Quorum quidem Ascendētium tot etiā sunt species,
quot sunt descendentium: correlatiuorum enī eadē est natura. Quinq; si quidem
parentum etiā sunt species. Naturales & legitimi: legitimi tantum: naturales tan-
tum: incerti: & incestuosi. Et Naturales quidē ac legitimi, salua gradus præroga-
tiua, succedunt, ita s. quod extrātibz patre & matre, diuiditur inter eos hæredita-
tas filii defuncti: exclusis auis. post mortē vero patris & matris, vocātur aui & au-
uia vtriūsq; parentis in successiōe: & datur auis paternis vna dimidia pars: &

auis mater-

avis maternis altera, etiā si sint dispares numero, neq; enim sexus hic attenditur: nec et. ā, vtrum defunctus in potestate patris fuerit, vel emancipatus. Tantū autē legiti-
 gitimi seu adoptiui, rationē diuersam habent; matres enim quia adoptiare nō possunt, adoptiuis nō succedunt, quod autē ad patrem attinet, adoptio patri naturali per vulgaria ius suum auferre nequit. Quod si pater Naturalis mortuus est, fratres defuncti cum patre adoptiuo succedūt mortuo. Qui quidē si nō sunt, pater adoptiuus succedit in solidum: iuxta definitionē Iuriscons. Porro filio naturali, tantū mater, nō pater, nisi fortassis ex Testamēto succedit. Multoq; minū Spuriis patres succedūt, qui demonstrari nō possunt. Incestuosus autē nunquā parentes succedunt, quādo qdē ob immanitatem libidinis parentū etiā appellatiōe sese priuauerunt **TERCIO COLLATERALIVM** est respectus, qui quidē si descendentes, & ascenden. defuerint, in successione vocantur: tam fratres scilicet, quā sorores vtrinq; cōiuncti in capita: fratrum vero & sororū liberi in stirpes. Sed & ipsorum fratrum tot sunt species, quot diximus esse filiorū, & parentū. Naturales enim & legitimi fratres, fratribus vita functis succedūt in capitalib; vero defunctorū fratrum, vna cū eis in stirpem, exclusis fratribus cōsanguineis, & vterinis. Quod si fratres nō extent, sed cōsanguinei, vel vterini tantū, liberiq; ex fratre cōsanguineo, vel vterino: succedūt defuncto, eo modo quo iā diximus, exclusis patruis, & auunculis defuncti: licet eiusdem gradus sint. Ita tamē quod cōsanguinei in bonis paternis, vterini vero in bonis maternis prāferantur. Sed legitimi fratres sibi inuicem nō succedūt, patribus enim tantū, & nō familiæ adoptantur, quācirca neq; cognatis patrum succedere possunt. Naturales autē fratres succedūt sibi ipsis, si matrimoniū fuerat inter parentes eorū subsecutum: Vel per rescriptū Principis aut Pontificis, quo ad successionē ius legitimorū liberorū sunt cōsecuti, sed & si non fuerint quoquo modo legitimati: seruatur tamen illa in eis regula. Quod fratres & sorores vtrinq; cōiuncti ex altero tantū parente, excludunt eos qui sunt coniuncti. Fratres autē vulgo quæsiiti, qui tantum vterini sunt, succedunt sibi ab inuicē ab intestato, quū sint cognati. Porro de incestuosis fratribus quærendum non est, quum inter eos nulla sit successio, nec alicuius Iuris participatio. **QUANDO A** Vtem nec ascenden, neq; descenden, neq; etiā fratres & sorores, vel fratrum & sororū liberi, sed remotiores gradu extant: tunc vocantur ad successionem omnes, qui sunt gradu proximiores, & habet tunc locum regula. Qui prior est gradu, potior est iure. Et si plures eiusdē gradus extiterint, vocantur simul in capita, id est secundū personarū numerum. Neq; hoc casu attenditur, vtrum illæ persone vnde originē cognatio traxit, fuerint fratres vtrinq; cōiuncti, vel ex altero parente tantum, cum hæc vinculorū cōiunctio iuxta sententiā Iuriscons. tantum in successione fratrum, & sororū, eorūq; liberis, & nō in vltioribus gradibus spectetur. Nec etiā distinguitur, vtrum masculi sint, vel fæminæ, emancipati, nec ne. Hinc sequitur patruū, & auunculū: amitā, & materterā esse eiusdē Iuris. Item patruū magnum, & auunculū magnum: amitā magnā, & materterā magnā quoq; esse eiusdē Iuris. Item sequitur, amitā siue materterā ex vno parente tantum, excludere amitā & materterā magnā &c. ex vtroq; parente. Item amitā magnā, vel materterā magnā, excludere filios patruī magni, siue auunculi magni: & liberos amitæ siue materteræ ex vno parente tantū, excludere nepotes auunculi ex vtroq; parente. Item sequitur, auunculū siue materterā ex altero parente tantū, propiores esse filiis patruī ex vtroq; genere. Durat autē successio in ascendētib; & descendētib; vsq; in infinitum, neq; prefigitur certus gradus ordo. In collateralibus autē durat vsq; ad decimū gradum: Et si in decimo gradu nemo extiterit, hæreditas vacat, & cedit fisco. **REPELLVNTVR** tamē a successionibus, Primo, diminuti capitis diminutiōe maxima, & media. Sed hoc casu hæreditas defertur aliis cognatis. Secundo, si parens damnatus esset crimine perduellionis, desinerent liberi eius sui hæredes esse. Tercio, is qui duxit vxorem cōtra

TERCIA ratio
*Collateralium quorū
 quidem species etiam
 sunt quinque.*

Quando neq; ascendētes, neq; descendētes, neq; etiam collaterales extant, sed tantum remotiores gradu. Melchior hling definitio.

In ascendētib; & descendētib; atque collateralib; successio quatenus durat. Qui a successionibus repelluntur.

decreta Iuris,

Per quid rursus hæ-
reditibus subueniuntur

decreta Iuris, repellitur a successiōe illius vxoris. Quarto, is cuius negligentia & culpa testator defunctus est. Quinto, qui nō vindicauerūt Iure necem defuncti. Hoc tamē casu S V B V E N I T V R hæreditibus. Primo si Iudicis iniquitate occidens absolutus fuerit. Secundo si hæredes fuerint minores 25. annis. Tercio, si authorem reperire nō potuerunt. Sunt & alii modi, propter quos a successione quis repellitur quos vide per totū titul. C. & ff. de iis, quibus vt indig. Istis autē casibus omnibus habet locum regula: Quod aufertur indigno, si tamen indigno applicatur fisco.

A R T I C V L V S I.

Pater viduus ne det pueris suis bona illorū materna, nisi forte ad secundas cōuelet nuptias. Sed & filius non emancipatus pro patre militet.

Kazim. Magnus Vis
slicie 1 3 6 8.

Pueri orbatī matre, bona materna a patre non repetant. Lex I.

Pueri matre moriēte bona materna a patre nō repetant, & in eo ingrati: uide pater nō ostendat, antequā ipse pater ad secundas nuptias cōuolabit, nisi uelut famæ suæ prodigus bona & hereditates illas cōmunes indebite dissiparet.

Ex cōmuni usu in Regno nostro extitit obseruatū, Quod moriēte matre pueri omniū bonorū a patre suo tollunt medietatē, pro portione & hæreditate materna: propter quod sepe ipsi filij in teneris annis existētes, rebusq; suis cōsulere non ualentes, sic receptā hæreditatē inutiliter cōsumere, expendere, & dissipare cōsueuerunt: patri deniq; de pietate & beneficijs ingratitudinē exhibentibus: impellūt plerūq; etiā eundē uergerē ad inopiam: sicq; uicissim sentiūt incōmoda & iacturas. Quare equum uisum extitit nobis, & nostræ militiæ: ut matre moriente filij nō petant bonorū & hæreditatis maternæ deuolute portionē & successiōnem a patre, donec ad secundas nuptias cōuolabit: nisi tūc uelut famæ suæ prodigus bona & hereditates illas cōmunes indebite dissiparet.

Vulad. Iagel. Crac.
& Warthe 1423.

Digam⁹ pater det filijs bona mater. L. 2.

Pater ad secundas nuptias cōuolans in bonis suis remanet, filijs primæ uxoris portione quam post eam fuit assignata.

In quadā Constitutiōe nostri prædecessoris decretū extitit, uidelicet in Capitulo Ex cōmuni usu &c. Quod moriente matre puerorū patre cū alia cōtrahere uolente, pueri a patre petere ualeāt portionē maternā. Et ideo cōsiderantes in eadē Constitutiōe, quod propter ingratitudinē patri factam per filios, & depressiōnē status sui, quā a filijs nonnunquā in tantę partis bonorū receptiōe & priuatiōe patiebatur. Et quia multotiens filij ad inopiā uergentes ad patrē cōuolabant, & recurrebāt: qui superiora animaduertētes eisdē succurrere nō curabat, nec uolebat: unde inter utrāq; partem rancor et displicētia oriebatur. Quibus incōmodis obuiare cupientes, exnunc Statuimus: Quod pater habens filios dū post mortē genitricis eorū ad secundas nuptias cōuolauerit, nō tenebitur, nisi forte uelit sponte, prædictis filijs suis portionē hereditariā assignare: dū modo dissipator bonorū nō existat: sed usq; ad mortē suam in bonis hæreditarijs quibuscūq; dominari & manere ualebit, & poterit: assignata duntaxat prædictis filijs suis portione quā post matrē ipsorū ratiōe dotis seu nuptiarū tulit, & recepit.

vbi autē plures sunt filij, quorū alij sunt adulti, alij uero minores: Adultis portio bonorū maternorū, uti præmittitur, iussu diuisiōe ab aliorū fratrum portionib. separata, p patres dari & assignari debet: aliorū uero filiorū minorū portiones usq; ad prædictam etiam apud patrem remanent.

Non s-

25. Non emancipat⁹ filius pro patre, & frater pro indiuiso, seu indiuisis fratribus, ad bellū p̄ficiscitur. Lex iij.
Quæ Libro Sexto Capitulo Primo ponetur.

Kazimirus in Nyess.

A R T I C V L V S II.

Scelera filii nō in patrem: neque fratris in fratrem deuoluuntur. Sed neque parentes filiorum contractibus tenentur.

32. Pater non tenetur ferre iniquitatē filij

uel frater fratris aut cōsanguineus cōsanguinei nec e cōuerso, nisi itidem existens particeps criminis nequeat se expurgare. Lex I.

Kazimirus.

Quam infra Libr. 3. Capitul. 13. Articulo 1. de falsariis vide.

Quod vero parētes nullis omnino cō-

De Parricidijs uero
supra libro 1. capitulo 15. uide.

27. tractibus filiorū suorum, etiā circa aleā factis obligātur. Lex ij.

28. Quam infra Capitulo 10. de fideiussoria cautione vide.

A R T I C V L V S III.

De Parricidis, Scottis, & Spuriis.

Parricidæ, fratricidæ, sororicidæ infames

sunt, & ab omni successione remouendi.

Item quod filio exoluitur caput matris uagabundæ.
Videatur Libro 1. Cap. 15. Articulo 6. de homicidijs Nobilium.

C A P I T V L V M III.

De tutoria potestate & pupillis, prætereaq; de fratribus ac Virginitibus.

P R A E F A T I O.

Quia nō solum ad procreandā, uerum etiā ad tueandā prolē lre naturali tras-
himur omnes: lre quoq; Ciuili permillum est, ut quisq; moriturus, quē uelit ma-
xime, tutorem liberorū suorum, aut heredum institutorū faciat: quo ad per ætas-
tem seipsos regere, a vicq; & ab omni iniuriā tueri queāt. Est igitur Tutela, vis &
potestas in capite libero, ad tuendū eum qui propter ætatē se defendere nequit,
Iure Ciuili data, aut permissa: ita ut pupillus subesse, Tutor aut onus tuendi subis-
re cogatur. Esi aut Tutela liberorū paterno Testamento, Codicillis, scriptoue pu-
blico, aut agnatōe, cognatōe uel; aut fraterni amoris fiducia, aut lre patrociniū,
aut cū quis intestatus, orbūq; amicis decessit Magistratus prospiciētia & aucto-
ritate iniungitur: Nihilominus Officiū Tutelæ capessere nequeunt: mulier pro-
pter sexus imbecilitatē nisi & mater sit & uidua permaneat, præterea beneficiis
muliebribus renunciet: seruus propter vilem conditionē, nisi forte natalibus re-
stituat: Minorennēs propter ætatis iūdem defectum: natura surdi, muti, fatui,

Vnicuiq; liberum est
tutorem pueris suis
instituire.

Quid est tutela.

Tutela quomodo
iniungitur.

Qui tutores esse
nequeunt.

NN

perpetuo

Omnes Tutores propter suspicionē a tutela remoueri possunt.

Qui coguntur ad onus tutelae, & qui excusantur ab ea.

Liberti Officium.

Tutor omnes res pupilli in Inuentarium referat.

Tutor quantam diligentiam in rebus & educatione recta pupilli adhibeat.

Pupillus sine Tutoris auctoritate nemini obligatur.

Finitur tutela.

Finita tutela quod Tutor pupillo debet, & contra, utriusque sibi reddant.

perpetuo egri, dementes, furiosi, & quicūq; ipsi soli tutoribus egent: item capitis seu status diminutionē. hoc est in familia, Ciuitate, & libertate mutationē passus: ut si se venundari patiatur, ab hoste capiat, a patrono in seruitutē reuocetur, vel ab Iudice in metallū, aliudue genus pœne cōdemnetur: ii enim omnes & alii huiusmodi, nō solum conditionē mutasse, verum etiā ciuilitate mortui esse videntur. Omnes tamē in genere Tutores, ab agnatis, vel cognatis accusati, propter suspicionem a tutela remoueri possunt: ut si fraude, vel culpa administratiōis suae Officia intermittat: iusta alimenta pupillis negent: aut etiā vitæ pupillorū propter successionē insidiantur. Similiterq; & illi, qui propter prodigalitatem, aut fortunæ inclementiā, ad extremā egestatē peruenerint: neq; de indemnitate satis dare possent. Ut autē agnati, aliiq; omnes quos enumerauimus, ad onus tutelae Magistratus auctoritate cogi possunt: ibi quippe debet residere onus, ubi speratur successioneis emolumentū: Ita nōnulli onus tuendi iure possunt recusare, puta propter ætatem exactā, aduersam valetudinē, pauperiem magnā, multitudinē liberorum, imperitiā literarū, Reipub. causa absentiam, onera aliarum tutelarū, inimicitias capitales, iniurias atroces, militiā publicū docendi munus, Magistratus magnitudinem, administratiōē rerum Principis, aut fisci, trāslatum domiciliū, aut propter regionum distantiam, aliasq; similes causas. certe, si libertus supina quadā negligentia intermittat petere tutorē liberis patroni sui, subit periculum deserti obsequii, & ob ingratitudinē in seruitutē retrahitur. Tutor ergo quocūq; iure sit constitutus, primo omnium præsensibus testibus, ab aliquo Iudicio destinatis, in Inuentarium describat omnes & singulas res pupillorū, nō solum ut pupillus rerum suarum indicem habeat, ipseq; Tutor se cōtra pupillum tueatur, verum etiā ut idē Tutor, si pereant chirographa vel instrumēta pupilli, utatur his cōtra debitores quasi admonitoribus seu repertoriis. Tantā autē diligentiam Tutor in rebus pupilli adhibeat, quantā paterfamilias rebus suis bona fide gestis adhibere solet. nec tantum vitæ bonorūq; Tutor, verum etiā morum formator. & ingenii puerilis cultor existat, ac proinde & mercedes præceptoribus det, & libros necessarios, alimentaq; seruis pupilli, pro facultate patrimonii, nataliūq; dignitate pupillo suppediet. Insuperq; pro eo premittat, soluat & litem intendant. Sed neq; res pupilli ociosas esse patiatur, quin illis prædia, vel vsuras legibus permissas, cōparet, debita exigat, ipseq; sua resoluat. & alia omnia que in rem pupilli esse putauerit, faciat bona fide ac diligenter. Nihil minus enim Tutori cōuenit, quā pupillum, qui eius fidei vel a natura, vel a patre, vel a Magistratu creditus est, aut recta institutione, aut iustis prouentibus fraudare: ac proinde ne bona pupilli quoquomodo alienet. lege prouisum est, nisi forte dotem sorori pupilli in eis cōstituatur, alia enim publica & priuata onera de fructibus, partim in rem pupilli, partim in rem Tutoris versis, ferre debet. Quocirca & pupillus licet cōmoditatem aliquā percipere queat, attamen sine Tutoris auctoritate, atq; approbatiōe personali, absoluta, nullaq; conditione intorta nequit obligari: ita ut etiā neq; hæreditatē adire, neq; honorum possessionē petere, neq; fidei cōmissum agnoscere, tātominus ipsimet Tutori obligari possit, ne scilicet vel colore utilitatis alicuius ille eius damno multetur: vel ab eo cuius fidei creditus est circūueniatur. Finitur autē Tutela, aut pubertate pupilli, aut arrogatiōe ipsius in alienā potestatem, aut morte Tutoris, vel pupilli, aut si Tutor diminuatur capite, deficiatue datae tutelae cōditio, aut si remoueat, Tutor propter doli mali suspicionē. Finita vero Tutela, Tutor reddat rationem suæ administratiōis corā Iudice: alioqui pupillo cōtra Tutorē directā, pro nō reddita ratiōe: e regiōe vero Tutori cōtra pupillū, quasi ex cōtractu, de restituendo eo qd' eius nomine impedit, actio seruit. Ac propterea Tutor et pupillus habent inter se quodā mutuo licet tacito cōtractu, bona obligata: quatenus alter alteri nō iustificetur: neque quod debet reddere, reddat.

Et licet Tutela pubertate pupilli finitur, cum tamē puberes ad 25. ætatis suæ annum non-

num nondum censeantur habiles, & idonei, ad gerenda sua negotia, presertim vero bona alienanda: dantur eis Curatores. Tutor itaq; primo datur personæ pupilli, Secundo rebus: Curator primo rebus, secundo personæ: huic volenti, illi inuito. Sed mulieribus, furiosis, mente captis, natura lurdis, mutis, perpetuo morbo laborantibus, & prodigis qui furiosis equiparantur, hi ipsi Curatores, aut legitimi ex agnatis cognatisve propinquioribus, aut a Magistratu, dantur. Finitur aut omnis Curatoria facultas cum iuuenis ad 25. ætatis annos adoleuerit, ægroti sanati fuerint, & prodigi frugales esse coeperint, porro vidua mulier, & si sola obligari potest, litem tamen contestari nequit, absq; Curatore, de quibus quidē Tutelis, & Curatōibus, acquirendis, gerendis, & finiendis: leges infra scriptæ disponunt, quæ quidem ea sunt æquitate, ac providentiā latæ, vt ne quis vnquam Tyrannus ex radice Tutoria pullulare queat.

Curatores quibus dantur, & in quo a Tutorib. differunt.

Finitur Curatoria facultas.

ARTICVLVS I.

Pupilli cū matre subsint Tutori, nec in Iudiciū trahantur, sed neq; prescribunt, Tutor etiā bona illorum ne alienet, vendat, limitet, aut perdat: alioquin in ea res stituuntur: immo & fratres vno minorenni existente non respondent, nisi in quatuor casibus. Tutor etiā agat pro capite patris pupillorum occisi.

Pupil. in Iudicio ne respōdeāt, sed cū matre tutori a patre dato subsint. L. I.

Vulad. Iagell. Crac. 1 4 2 3.

43. Orphanitati puerorū nostrorū subditorū consulere gratiose cupientes, qui interdū per patres, ipsis ad annos pubertatis minime educatis, casu mortis relinquuntur. Et sic multotiens per nōnullos in Iudiciū euocantur, & uexantur: qui ætate, & discretiōe carentes, litem contestari nequeunt, neq; Causas acticare, neq; defendere. Et quamquā antea hoc ad certam ætatē sit restrictum, ut uidelicet masculus ad quintūdecimū annum: femella uero ad duodecimū, compelli nō possint, neq; alicui infra hoc tempus teneātur respondere. ¶ Tamē alijs diuersis grauaminibus multotiens opprimuntur, quare Statuimus, quod pater uiuens possit & ualeat pueris suis, & uxori, si ipsa affectauerit, constituere certos Tutores, quos uoluerit, de quibusq; maior sibi fides & cōfidentia apparuerit: qui tueri & curare eosdem poterint usq; ad annos superius allegatos: nec eosdem Tutores post mortem constituentis proximiores a tutela poterint remouere.

Ætas masculi anni 15
ætas femellæ anni 12

Pater uiuens potest pueris & uxori Tutores constituere, quos etiam proximiores a tutela nequeunt remouere.

Pupil. nec respōdēt, nec præscrib. L. ij.

31. Si impuberes cuiuscūq; pueri ante legitimā ætatem ad Iudicia trahantur super hereditaria questione, aut alia quacūq; cōtrouersia, & ob defectum ætatis cū Actore litem contestari, seq; tueri nequeūt: propter qd & plerūq; infantilis ætas & puericia cōsuevit offendi. Quare Statuimus, ut ex interlocutiōe Iudicis eadem litiscōtestatio usq; ad ætatē debitam illorū puerorū prorogetur: & Dilatione pendente aliquot anni effluere consueuerūt: deinde pueris legitimā attingētib; ætatē. Si que sitio eadē

Kazim. Magnus Vipsicia 1 3 6 8.

Minorennēs litem contestari non possūt: sed obtinent iure dilationem ad respondendum in ætate perfecta in qua tandem respondent.

Idem de præscriptiōe
puerorū infra art. 3.
vide. Eiusdem mentio
infra cap. 9, art. 2. de
præscriptiōe hered.
lib. 4. capitulo de
dilationibus.

stio eadem ipsis innouatur: idem pueri contra se agentibus exceptionē
Præscriptionis, aut tantæ taciturnitatis illorū annorū, quibus iudicati
non fuerunt, obicere & opponere minime ualebunt. Sed tantū utantur
istius temporis Præscriptiōe, si qua fuit apud ipsos, uel eorū progeni-
tores, anteq̃ fuissent primo ad iudiciū tracti sup̃ eadē causa, et euocati,

Tutor bona pupillæ ne vēdat, limitet, aut

pdat: pup. vero in trib⁹ casib⁹, resp. L. 3.

Kazim. Magnus Vi-
slicie 1368.

Tutor nihil perpetuū
de hereditate puero-
rum disponit. Nec ip-
si minores citati re-
spondent. Iudex tā-
men eorū annos cō-
putabit. In tribus tā-
men casib⁹ minores
citantur, ac re-
spondent.

1.

2.

3.

Cum pater decesserit pueris relictis, ipsis ad annos legitimos nōdum
educatis, Tutor ipsorū nō potest hereditatē ipsorū uendere, nec gades
limitare, nec ipsam hereditatē aliquo modo perdere, quia si secus fieret,
pueri ad annos discretiōis perueniētes, hereditatē suam a possessore ui-
ceuersa habere & lucrari possint, nec ipsis aliqua præscriptio allegari
possit. ¶ Citati etiā respondere nō tenentur, sed per iudicem anni æ-
tatis eorū computētur. Tamen in casibus infra scriptis iuridice requisi-
ti cōparere tenentur. Primo, si aliquis patri ipsorū hereditatē aliquam
suam obligasset, & ipsam a pueris redimere uellet: tūc pueri pecuniam
obligatam recipere tenentur pro eadē hereditate, quamuis annos legiti-
mos non haberent. Item si quis pro parte ipsorū cautionē incideret si
deiusforiam, & uiuente patre ad iudiciū fuerit prouocatus, tunc pueri
respondere, uel soluere tenentur, fideiussores liberando, nō expectando
annos ætatis. Tercio si pater pro aliqua hereditate citatus fuisset ad-
huc uiuens, etiā pueri respondere teneantur pro eadē hereditate.

Sigism. Crac. 1543.

Si Tutores vendant bona pupillorum

ab Officio Castreñ. in bona reponantur. Lex iiij.

Cuius mētio Fol. 231 Cap. de Capitan. sed infra Cap. 6. de Iure dotiū Ar. 5. ponit.

Immo etiā fratres adulti, vno minore:

ne existēte, pro cōmuni causa respōdere nō debēt: In causa ue-
ro limitū, quæ ratio minorenniū habēda sit. Lex v.

Quā supra Libr. 1. Cap. 14. Artic. 8. de Offic. Succamer. vide.

Consuetudin. Terra
Cracoui. 1505.

Pupill. tamē pro patre tueātur. Lex vi.

Tenantur filij etiam
minores, patre mor-
tuo, tueri eum, cui bo-
na hereditaria sunt
impignorata per pas-
trem: ex alterius enim
incommodum nemo si-
bi debet querere cō-
modum.

Item cum aliquis bona hereditaria uēdet, aut obligabit siue impigno-
rabit alicui: & inscribet se pro defensiōe: & in hoc priuaretur uita, filij
eiusdē defuncti debent tueri residentē in bonis hereditarijs, & si annos
discretiōis nō haberēt, neq̃ debet dari eis ad annos discretiōis dilatio.

Tutor siue sit datiuus, siue naturalis, a-

gat pro capite occisi patris pupillorū, & quod etiā pueri occisoris reli-
cti prosequi tenentur Actionem paternam. Lex viij.

Quam Folio 287. vide Cap. de Nobilibus.

ARTI

Kaz. Iag. Pet. 1447

Eiusdem statuti men-
tio libr. 3. ca. 9. art. 1.
de uenditione ac ob-
ligatione hereditatis

Frater fratris minorēnis bona ne alie-

net, debita uero patris ex communi soluat. Lex I.

89. Inprimis si quidē attendentes, qd̄
plures filij primogeniti uel senio-
res, parentibus defunctis, licenter,
& sine aliquo metu, uel respectu
substantiā paternā sumptu prodi-
go effundunt: & quæ in splendo-
rem & augmentū domus eorū pa-
rentum uirtutibus, obsequijs, uel
meritis collecta fuere, mutuo in in-
cōtinentia diminuūt: taliterq; fra-
tres in puerili etate positi bonis pa-
ternis quorū eis equa debetur por-
tio, fraudantur.

¶ Quocirca perpetuo Statuimus & decernimus edi-
cto, & inuiolabili prohibemus decreto, ne filius senior, aut primogeni-
tus possit, & ualeat bona fratrum suorum sub quocūq; colore, arte, uel
ingenio ultra portionē eum tangentē indebitare, uendere, obligare, ali-
enare, dare, distrahere. ¶ Nisi forte debitorū onus per parentes con-
tractum illud exigeret, & exposceret: Sed nec pro solutiōe huiusmodi
debitorū licebit sibi aliquid uendere, obligare, aut distrahere. Nisi ad id
seniorum domus suæ accesserit consiliū cōsensus, & uoluntas: & pecu-
nia ex uenditiōe proueniens summam debitorū non excedat. ¶ Vbi
uero parua aut nulla parentū extiterint debita: tenebitur frater senior
deductis suis congruis oneribus, impensis, & expensis, censum & prouē-
tus ex bonis prouenientibus fideliter ad soluendū huiusmōi parua de-
bita cōuertere: & omnia residua cōseruare, inter ceteros fratres æquali-
ter partienda. ¶ Si quid aut in contrariū huic decreto nostro factum
fuerit, totum id irritum decernimus, & inane. Sic enim æquitatis libra
seruabitur si auxilium largimur imparibus, & metum legum pro par-
uulis, insolentibus imponemus.

Filius senior non pōt
bona fratrum minorū
(prater portionē eum
concernentē) obliga-
re, uendere, distrahe-
re, uel quouis modo
alienare.

Debita parentū Actis
inscripta de bonis uē-
ditis cū consilio ami-
corum sunt soluenda

Debita parua de cen-
sum & prouentū
pecunijs sunt persola-
uenda: residua pecu-
nia inter fratres æ-
qualiter diuidenda
reseruata.

Factum contra statu-
tum fit irritū et inane

Legū in Repub usus.

A R T I C V L V S III.

Minorēnes ubi annos discretiōis attin-

gent, pro iniurijs acceptis agant, præscriptiōe illis non obstāte,
quæ usq; ab annis discretiōis illis currit. Lex I.

24. Infantibus præsertim egenis succurere & providere uolentes, Statui-
mus, ut si aliquibus patre mortuo per quempiā iniuria fuerit illata, ue-

Kazim. Magnus Via-
slicia 1568.

NN in nientes ad

nientes ad annos discretiōis possint iuridice agere cōtra iniuriātes. Et exceptio præscriptionis eis opponi nō poterit: nisi tunc ætate legitima in eis cōpleta, Et si infra tempus debitum agere neglexerint pro iniurijs olim eis illatis: tunc obstat eis exceptio præscriptionis, propter negligentiam allegatam.

ARTICVLVS IIII.

Puberibus pupillis bona resignantur, ea tamen sine amicis, quasi Curatoribus ad 25. ætatis annum ne alienent, communem potestatem in communib. bonis fratres habeāt. sed alter alterius peccata ne portet.

Sed licet Tutores debent resignare bo-

Consuetud. Terra
Cracou. 1505.

na pueris postquā nacti fuerint annos 15, tamen pueri ante annum 24. nō possunt illa bona alienare, absq; cōsensu amicorū. Lex I.

Interest enim Reipu.
ne quis adolescēs præs-
erim re sua male us-
tatur.

Item quemadmodū ex Statuto cōmuni Tutores tenentur resignare bo- 102
na puerorū, dum habebunt annos quindecim: Pueri uero bona sua accipiendo, uti debent eis. Sic nihilominus Iure sit prouisum, prout fieri consuevit, quod ipsi pueri bona uendere, obligareq; non debeant, sine consensu amicorū, consanguineorū, donec habebunt annos uiginti-quatuor transactos.

Kazimirus Vislicie.

In cōmuni molendinatores fratres cōmunem habent potestatem. Lex ij. Quæ Folio 335. uideatur.

Sed ut pater nō tenetur ferre iniquita-

Kazimirus Vislicie.

tem filiū, ita frater fratris, aut consanguineus cōsanguinei: nec e conuerso, nisi itidē existēs particeps criminis nequeat se expurgare. L. iij. Quæ supra Capitulo 3. Articulo 2. uideatur.

ARTICVLVS V.

Virgo post desponsationē suā intra tres annos & menses totidem rationem petat, de quibus fructibus Tutor pupillis rationem reddit: & quantū delinquat si nubilem virginem non maritet.

Virgo orphana post despōsationē sui-

Kazim. Magnus Vis-
licie 1368.

tribus annis & totidē mensib. præscribit cōtra Tutorē suū. Lex I.

Eiusdem mentio in
fra cap. 6. art. 8. de
præscriptionibus.

Franciscus neptim suā Luciam in infanti ætate constitutā orphanā, cum bonis Centū Marcas ualētibus, tuendam & seruandā in suam ac- 109
cepit curam, tempore uero procedente, ipsam dum adhuc esset minoren-
nis, de uiginti duntaxat Marcis dotatā marito tradidit. Deinde stando
cum marito post quatuor annos eadē Lucia pro residuis bonis hære-
ditarijs restātib. ultra prædictas uiginti Marcas Francisco suo auū-
culo, & Tutori, mouet quæstionē. Franciscus autē respondit, quod lon-
go tempore post contractū matrimoniū, per quatuor annos uidelicet,
nunquam

nunquā fuit monitus pro rebus, uel pro bonis prædictis. Nos itaq; talibus uolentes casibus prouidere, declaramus & Statuimus, quod prædicta Lucia postquā cum marito fuerit, siue steterit per tres annos & tres mēses, infra eosdem ad causam nō prouocādo, siue sit minor annis, siue maior, de cætero nō poterit, nec debebit agere pro quibuscūq; bonis, uel rebus residuis: obstante sibi Terminō trium annorū, & trium mensium taciturnitate, & præscriptione.

Tutor de censibus ac iumētis indomit- tis rationem reddit. Lex ij.

33. Multotiēs cōtingit, quod pueris in orphanitate cōstitutis, aliqui quasi eisdem cōpatientes, ipsos nomine tutorio in curā recipiunt, & tutelā, Tandem ipsis ad ætatē legitimam ueniētib; a Tutore solent exigere rationem de bonis, & rebus mobilibus, & immobilibus quibuscumq;. Vnde de cōsilio Baronū nostrorū Statuimus, quod Tutor peractis temporib; de nullo rationē facere tenet, nisi de censib; & iumētis indomitis.

Kazim. Magnus Via-
licie 1368.

Reliqui enim fructus
bonorū in onera edu-
candorū pupillorum
impenduntur.

Si Tutor nubil. virgin. nō maritat. L. 3.

43. Astutiæ & dolositati hominū peruersorū, qui omnia in peius cōuertere & interpretari nō formidant, uiam præcludere cupientes: Sancimus, quod quicūq; nomine Tutorio aliquā, uel aliquas, puellā, uel puellas, lute affinitatis, cum bonis hereditarijs ipsas ex successiōe paterna contingentibus seu cōcernentibus, iam puberes atq; nobiles ad despōsandum seruant, eas nolētes maritari, in hunc finē, ut bona ipsarū diutius ualeant obtinere seu possidere: Decernimus, quod tales uirgines, sic ut premittitur adultæ, poterint & ualeāt de maritis sibi ipsis prouidere, siue eiusdem patruī seu Tutoris uolūtate & assensu. Tamē cum cōsensu & cōsilio aliorū amicorū, aut patruorū, aut auunculorū: nec in bonis ipsarum priuari poterūt, uel fraudari: non obstante quadā Constitutiōe nostri antecessoris, quæ incipit, Quicūq; uero uirginē. &c. ut supra de uiolationibus uirginum Fol. 214.

Vulad. Iage. 1423.

Virgines nubil. quas
tutor negligit maris-
tare possunt sibi de
maritis, cū consilio ta-
men amicorū seu pa-
truorū, prouidere.

CAPITVLVM V.

De familia herciscūda, seu cōmuni diui-
dendo inter fratres: ac citatione, actio-
nibusque fratrum, ac sororum.

P R A E F A T I O.

Si Abraham & Lot substantiā suam diuiserunt, atq; adeo in diuersas orbis partes se-

Bona cōmunia debet re diuidi ex mpls, et ratione probatur. partes secesserunt ab sese, ne ob rerum cōmunionem clientes ipsorū iurgari cōtingat: & si etiā Iosue 12. tribubus Terrā promissiōis iussu Dei diuiderat: reuera & hoc tempore præstat, vt fratres etiā germani familiā atq; bona cōmunia diuidant inter se: ne qua ratiōe ob morum, rerumq; inequalitatē, vel vitæ suæ insidiarentur, vel saltem perpetua serant certamina. Nam quod olim Ierosolimæ Apostolis erant omnia cōmunia, iusseritq; Christus gloriosum illum adolescentē vendere sua omnia & dare pauperibus: id tum valde fuit necessariū, vt s. pauperes etiā nouitate Euangelii exciri, & Apostolos sequētes haberent, vnde viuerent: & vt Iuuenis opiniōe legalis iustitiæ falso se proximū dilexissē agnosceret, quibus de affluentia opum suarū nihil impartiretur. Nam id ita intelligi debere, vel inde agnoscimus, quod & Christus ipse habuerit loculos, ex quibus sibi necessaria cōparauit: & pietatē in egenos cōmendans, tantū cōcupiscere alienū prohibuit, vt etiā Apostolus pronunciauerit, fures alienarū rerum Regnū Dei nō possessuros:

Cōmunio enim rerū homini christiano nō est præcepta.

Quando rerum cōmunio est permissa.

Res per quas personas diuiduntur.

Quæ res ad diuisionem conferuntur & quæ non.

Diuisio inter duos facta, tertio nō præiudicat, tan. omnis credituribus.

Si pater uni filio edidat sortem.

nisi fortassis in magna difficultate annonæ, victum, aut vestimentū fur impune fur retur, ac surripiat: quo sese a fame & miseria extrema defendat, tum enim ad legē naturalem recurritur, quæ tempore necessitatis, omnia cōmunia esse iubet. Cum ergo nemo vllō iure in societate vlla manere cogatur, diuisio cōmunium bonorum, testatoris, patris, Iudicis auctoritate, vel cohere dum, quicq; ab illis emerint, mutuo cōsensu fit, ad quā & si vniuersa mobilia ac immobilia relicta deferuntur, peculium tamen Castren. propter militiā, vel propter literas sumptus, a patre filio familias data, in diuisionē nō veniunt. Quæ quidem diuisio inter duos hæredes facta, tertio: tātominus creditoribus præiudicat: inter ipsos tamē fratres suum operatur effectum. Quod si pater vni partē hæreditatis donauerit, liberum est illi, ea tantum potiri: a reliqua vero successiōe excidere, aut suam in cōmune dare, atq; cum fratribus de cōmuni ferre partem. Qui vero propter scelera successiōe excidunt, aut quomodo præscriptiōe diuisio ratificatur, quæq; sit conditio fratrum citantium, seu citandorū, Leges nostræ infrascriptæ demonstrant.

ARTICVLVS I.

Coram quo Iudicio fratres communium bonorum diuisionem persequuntur.

Fratricidæ infames sunt, & successione in bona excidunt. Lex I. Quæ Folio 281. uideatur.

Quod si frater cū fratre bona cōmunia diuidere non vult, ad Officiū Capitanei citatur vt patet Folio 230. vel ad Iudiciū Cōmilitariæ, si modo par ius succedendi ambobus seruiat, vt patet Folio 335. Alioquin Iudicio Terrestris lis dirimitur.

ARTICVLVS II.

De diuisiōe fratrum per amicos, vel per patrem facta: de diuisis, vel indiuisis fratribus citandis: & si ipsi citant, causasq; cadunt.

Diuisio p amicos facta, tribus annis, & tribus mensibus ratificatur. Lex I.

Kazim. Magnus Vislic 1368.

Diuisio per amicos inter fratres facta, licet ad præsentem litem

Cum omnis dissensiōis & discordiæ, sit mater ipsa cōmunio: in qua etiam fratres & quidam germani existentes, ad odia & lites nō modicas sapius prouo-

sæpius prouocatur: ad quas euitandas, ne in periculū uitæ utrinq̃ incidunt, cōsueuerunt plarūq̃ homines uiuere, & stare in domibus proprijs separatim, de parte bonorū siue hæreditatū, quæ ipsos cōcernit, hæbita diuisione ab inuicem, interuentu ipsorū amicorū, & licet ad Principem noticia ipsius diuisionis nō fuerit deducta, tamē quia sæpe cōtingit, quod ex aliquorū uita actiua & bona procuratiōe negligētes, & in ratione dissoluti, domos proprias & bona hæreditaria reformare nō curātes, domos reformatas, & hereditates ad utilitatē deductas lure pro se ipsis obtinere nituntur, fratres, aut amicos ipsorū, ad ludicia protrahentes, & sic quilibet paterfamilias timore isto, & abusu perculsus, & a reparatiōe bonorū se subtrahit & domorū erectiōe. Quare ut a tali torpore & pigricia tales retrahamus & excitemus, utq̃ bene laborantes & procurantes aliquod cōmodum inde reportēt, Statuimus nostra auctoritate, ut quicūq̃ fratres, uel amici cōsanguinei aut remoti, sexus utriusq̃, ab inuicem separati fuerint uel diuisi: & in hac separatiōe, uel diuisione steterint per tres annos, & per tres menses in taciturnitate, ad Iudicium nō prouocātes (nisi causa legitima assignetur, uel allegetur, propter quam præscriptio legitima impeditur) a repetitione seu uendicatione partis hæreditatis fratris sui, uel amici, præscriptione obiecta, legitime excludentur.

dicij nō fuerit deducta, tamē trium annorū & trium mensium præscriptio perhennatur.

Diuisio per patrē inter liberos ex duabus vxoribus susceptos rata sit. Lex ij.

43. Cum uero pueri primæ uxoris portionē suam æqualē a patre eis sponte ex diuisione perpetua oblata obtinuerint: tunc portio secundæ uxoris filijs, aut filiabus eiusdem, cedere debet integraliter.

Vulad. Iagel. Crac. & Varthe 1423.

Frater diuisus nominatim, indiuisus generaliter citentur. Lex iij.

Kazim. Magnus V. sicie 1368.

19. 20. Quāuis negocia mortua & finita, tanquā & quasi cōtra naturā suscitare difficile est, & retractare: reperiūtur tamē nōnulli qui coloribus ex quilibet mortua & finita negocia moliūtur & conātur refricare: in hoc uidelicet, Quod licet aliqui fratres, seu sorores cū fratre sint in bonis paternis ab inuicem separati, & diuisi: tamē si cōtingat, quod aliquis fratrum eorundē, in quæstiōe hereditaria, recipiat cōtra se sententiā diffinitiuam: post modū alter ipsorū accedēs ad præsentia ludicis, allegat se cōtemptum, & ad eandē quæstionē, tanquā illum cuius intererat, nō uocatum: postulans ex hoc debere eandē sententiā retractari. Et sic huiusmodi sententiā per talē petitionē cōsueuit retractari. Vnde nos uolentes, quod in huiusmodi litibus certus finis habeatur, Statuimus, quod

Fratribus diuisi existerentibus, si aliter illorum citatur, & peragitur causam: nō poterint alij sui fratres diuisi sententiā impugnare, commodè tamē agere possunt pro sorte quēlibet ex diuisione pertinente.

De indiuisis pari mo-
do decernitur, sit ta-
men citatio per Mi-
nisterialē, ut in prior
et statuto cōtra eum
qui habet interesse,
videlicet cōtra absen-
tem fratrem indiuisum
si non cōparet citatio
ille indiuisus senten-
tia contra eum prolata
perpetuo decernitur
ualitura.

ubi partes uel sorores fuerint ab inuicē in bonis paternis diuisi & separati: Si cōtingat unū ipsorū in hæreditaria quæstiōe contra se diffinitiuam sententiā reportare: alteri ipsorū post modū sit penitus interdicta potestas infirmādi seu redarguendi sententiā eandē. Sed pro parte hæreditaria duntaxat ipsum cōtingente mouēdi quæstionē plenā habeat facultatem. ¶ Si uero huiusmodi fratres, uel sorores cū fratre non fuerint in bonis paternis ab inuicē separati, & diuisi: Si ad annos legitime ætatis peruenerūt, & habentes plenā discretionē, Volumus quod in hæreditate pro qua quæstio agitur, uel uentilari speratur, per Ministerialē, ut in alia Constitutiōe docetur, Terminus Citatiōis iuxta edictum publice apponatur: citando, ut si quis sit qui habet, uel habere possit aliquod lus in dicta hæreditate, uel ad hæreditatē: aut sua quomodolibet intersit: die protūc assignata ueniat, & cōpareat, lus suum ostensurus: alias si post talē Citationē, eo cuius intererat nō comparente, diffinitiuam sententia super eandē hereditatē proferatur: cuiuslibet post modum uenienti, & uolenti eandē sententiā impugnare, refricare, seu innouare: ut in casu præcedenti sit interdicta potestas hoc agendi. Sed ipsam sententiam decernimus habere perpetuum robur.

Si uero senior frater causam perdit, iunior eam ne renouet. Lex iiij.

Kazim. Visl. 1368.

seniore fratre causa per-
dente, absenti iuniori iura non pre-
trocinabūtur unq̃ ad
innouandum causam
et impugnandam sen-
tentiā.

Falco pro hæreditate agebat cōtra Henricū: Henricus aut̃ opposita²⁰³
longi tēporis præscriptiōe, ac ipsam præscriptionē ut debuit probauit:^{21.}
Iudex aut̃ ipsum Henricū absoluit ab eadē petitiōe, silentiū Falconi im-
ponendo: post hæc ueniens Nicolaus iunior frater Falconis, refricat, &
innouat eandem quæstionē. Nos itaq̃ finem litibus imponere cupien-
tes, declaramus eundē Nicolauū fratrem iuniorē prædicti Falconis non
esse audiendū, & sententiam ludicis transire in rem iudicatam.

**De finibus uero inter Villas ponendis
& regundis. Vide Libro Primo Capit. xiiij. de Offic. Succamer.**

CAPITVLVM VI.

De Statu Mulierum.

P R A E F A T I O.

Quando quidem Dei præcepto ita cōstitutum est, ut ex æquo mares & fœmī-
nas natura procreet, tantūq̃ sit mulierū quātum virorum: procul dubio Respub.
ex dimidia parte bene uel male cōstituta est, in qua leges de mulieribus bonæ uel
malæ sint, sublato enim, uel neglecto, aut plusquā oportet oppresso, locupletatoue
sexu fœmineo: genus humanū periret, in vagos cōcubitus effunderetur, sociis ui-
tæ barbara

tae barbara seruitus imponeretur, vel saltē praesidia Reipub. pessum irent. Quae quidem omnia, quā vel cogitatu immania scelerosaque sint, nemo non sentit. Ac proinde Leges de mulieribus, ita ut oportet in Repub. cōseruandis, audiamus.

ARTICVLVS I. & II.

Sororicidæ infames sunt, successiōeq; excidunt, mulierum etiā oppressores, ac raptores plectuntur, nisi forte Tutor nubilem virginem non maritet, aut vidua nubat.

PRAEFATIO.

Principio itaque Leges nostrae cauent, ne sorores, multis alioqui iniuriis ob sexus imbecillitatē exposita, a fratribus, spe lucri, occidantur, denique ne a quocumque per vim opprimantur, aut alioqui rapiantur iniuste. Cædi enim proximū crimen est, expurgatio pudicitiae. Quae quidem ita omnis in Repub. honestatis fons est, & origo: ut Iusticia vinculum ac fundamentū ipsius a Sapientibus esse dicitur. Et quia locus hic exigat, ut singulæ nefarii coitus formæ attingantur, sciendū est, adulteriū proprie cum nupta, vel mariti cum soluta solere committi: propter quod matrimoniū dirimitur. Est enim sacrilegii instar, propriū virum, propriāue uxorem habere, non vereri tamē, vel incōcessos ignes experiri, vel alienū torum expugnare. Ac proinde si vir in scelere deprehendatur, capitale illi est, mulier vero repudiatur. Quinimo in odiū tāti delicti, patri Leges permittūt, ut si in domo sua, vel generi sui, adulterum in ipso scelere deprehēdat, vtrumque occidat in continenti. Perindeque marito aut etiā uxori facere hoc ipsum licet, praesertim, si prius mæcho, adhibitis testibus denūciauerit, ut abstineat a colloquio, & cōsuetudine suae uxoris, aut viri, similiterque stuprum, quod in puerū, virginē, vel viduā vi committitur, capitale est. Qui vero sciens commisit Incestum, quod sit cum sanguinis, affinitatis, vel religionis cōturbatio, poena adulteriū punitur. Porro si ignarus, vel abique Iuris cōtumacia id commisit, poena mitigatur. Quod si quis ex adulterio uxoris quæstum faciat, aut deprehensam in adulterio uxore retineat, lenocinii reus est, poenaeque adulteriū plectitur. Raptus autē mulierū capite itidē eluitur: nisi mulier se rapi, & dote potius priuari, quā raptorem capite plecti permittat. Certe fornicationē cum prostituta admissam Leges nostrae non puniunt: quin etiā priuatim, & quibusdā Magistratibus publice Lenocinio quæstum facere licet impune. Qui quidē tamen si maxime necessarium malū hoc esse causentur, proindeque permissum affirmēt, potius quā ut deteriora veniāt: cum tamen omnibus vltus cōiugii liber sit, quo vltioni humanae medicetur: medius fidius omnibus istis, qui sibi vel Regnū, vel etiā more Heliojabali triumphū ex scortis, quæstus gratia, instituunt, vel incendiū Sodales, auari, & huiusmodi alii, Regnū Dei non possidebūt. Et si autē cōcubinatū eadē poena diuinitus sit cōstituta: neque enim præcepto Diuino respondet. Nihilominus cum externā habeat speciem cōiugii, reuera autē illud euertat, Iure Ciuili tolerabilius est: quod cōcubina neque sit publicum scortū, neque pellex: ac proinde seruit ex ea procreatis spuris, vel per futuras nuptias: vel Principis, aut Pōtificis benignitatē, legitimatiōis beneficiū, cum illud ex alio phibito cogitū natis deneget.

Pudicitia omnis honestatis in Rep. fons & origo. Iusticia vero ipsius vinculum atque adeo fundamentū est. Quae poena adulter.

Mæchæue.

Stupri.
Incestus.

Lenociniū.

Raptus.

Fornicationis.

Concubinatus.

Sororicidæ infames sunt, denique successione in bona excidunt. Lex I. Quae Folio 281. uideatur.

Qui virginē aut mulierē oppressit, ei

uita in gratia Regis consistat. Sed si mulier calumniose istud asserat, uiceuersa puniatur. Lex II.

○○

II

Et si quis

Et si quis subditā suā violauerit. **Lex iij.**

Vtramque vide Folio 214.

Raptor mulierū captiuetur. **Lex iij.** 52.

Quæ Folio 271 videatur.

Raptor sit infamis, rapta vero si consentiat, dotem perdat. **Lex v.**

Iohann. Albertus Pe-
triconia 1496.

Item de raptoribus Virgīnū & fœminarū ita uolumus esse obseruan- 107
dum, ut talis raptor Virgīnis, si lure cōuictus fuerit, secundū antiqui-
ora Statuta honore; & fœmina rapi se cōsentiens bonis omnibus heredi-
tarijs, & quibuscumq; alijs ipsam cōcernentibus rebus, doteq; perpe-
tua, priuentur perpetuis temporibus.

Eadem Lex interpretatur.

sigism. Crac. 1531.

Ad submouendā dubitationē quæ circa Statutū de raptu Virgīnū &
fœminarū conditū oriri sepe solet: Visum est nobis, & Senatui nostro,
per præsens Decretū illius intelligentiā ita declarare. Ut cū raptor Vir-
ginis, aut mulieris, uiduæ, seu cōiugatæ, ad præsentiā nostram pro ra-
ptu cōmissio citatus fuerit: tum demū secundū antiquiora Statuta, lure
esse cōuictus in priuatione honoris intelligatur, cū Virgo, aut mulier,
uidua, seu cōiugata, in præsentia nostra cōstituta cōfessa fuerit sibi per
raptorem citatū uim fuisse illatā: & se cōtra eius uoluntatē & consen-
sum per illum esse raptā, per hāc enim raptæ Virgīnis, uel mulieris, ui-
duæ, seu cōiugatæ cōfessionem: raptor citatus ad extendendā contra se
poenam priuationis honoris censeatur esse sufficienter cōuictus lure, ali-
oquin rapta Virgine, uel muliere, uidua, seu cōiugata, per expressum in
præsentia nostra cōfiteñte & affirmante se non per uim citati esse raptā
sed uoluntate & cōsensu suo proprio undecūq; abductam: citatus de
raptu a poena Statuti honoris priuationis liber esse censeatur. Virgo ue-
ro, seu mulier, uidua, aut cōiugata, ad quarū cōniū personas & nomi-
na legem hanc diu statuatā & obseruatā pertinere & extendi uolumus
ac declaramus, post factū huiusmōi uoluntatis & cōsensu sui confes-
sionē, bonis omnibus hereditarijs, & quibuscūq; alijs ipsam cōcernenti-
bus bonis, & rebus, doteq; sibi debita, perpetuis tēporib. priuabūtur.

Tagello Cracouia.

Quod si Tutor nubilē virgīnē marita- 43.

re negligit: possunt sibi de maritis, cū consilio tamen amico-
rum seu patruorum prouidere. **Lex vi.**

Quæ superiore Capite videatur.

Vidua vero potest, cui velit nubere, si-

ne amicorū consensu. Infra vide Cap. eodē Art. 5.

In Articulo

De sponſalibus, arris, donis ſponſalicijs, pignoribus, nup-
tjijs, earūq; impedimentis, affinitatibus, uxorū
conditione, diuorijjs, ac Iure Dotiū.

P R A E F A T I O.

Cum ſcilicet masculinum & foemina ab Opifice omnium rerum factos esse, non
ut vagis libidinibus more pecorum indulgeant, ac polluantur, verum ut ex eorum
coniunctione, & legitimis nuptiis species generis humani in pudicitia & sanctitas
te ad colendum Deum cōseruetur: alterq; auxilio alterius indiuidua cōsuetudine
adiuuetur. Restat igitur ut dicamus, quid ante nuptias sponſalia premittū-
tur, hoc est cōditio ac repromissio quēdā futurarū nuptiarū, quae tum cōsuman-
tur, cum cōsensui animorū cōiunctio quoq; corporū subsequitur. Duae vero sunt
sponſaliorū species, Nuda scilicet cū sponſus & sponſa inuicē sese obligāt ad contrahē-
dum matrimoniū, nulla interueniente arra: firmata, cum aliqd nomine arrae, aut pi-
gnoris loco, vel vtrinq; vel tantū parte ab altera datum est: aut saltem Iusiurandū
intercessit. Et si aut nuptiae nondū sint, vel etiā nō subsequantur, sponſalia tamē fi-
eri possunt: Nam & septennēs illa cōtrahunt per verba futurum cōsensum pro-
mittentia: idq; publice, aut clam: inter praesentes, vel absentes: per nunciū, vel per
literas: Neq; enim in sponſalibus necessaria est stipulatio. Sed satis est nudum in-
teruenire cōsensum, quibuscūq; tandē verbis ille sit expressus. Sed si fuerint in po-
testate parentū, vel Tutorum: illorum quoq; cōsensus requiritur, nō magis hone-
statis, quā necessitatis causa. Iure poli si quidē magis, quā Iure fori matrimonia
cōstant. Si enim Dñs Deus adduxit Euam ad Adam, certe parentes, vel qui pro
his loco Dei sunt, etiā requirendi sunt, ut suam Euam Adamo adducāt. Quocir-
ca, ut legitimis nuptiis nihil celebrius, nihilq; clarius esse debet, ita clandestine de
sponſationi, sineq; praesentia hominū factae, si ea manifestis indiciis & testimo-
niis probari nequeat, tantū Iura infensa sunt, ut publice facta sponſalia illi prefe-
rantur. Si enim cōtrahentium voluntas forte ex aliqua occasione vel offensione mu-
tetur, Iudici nō possit fieri fides ad statuendū Ius inter eos, qui cōtracta sic spon-
ſalia esse cōtendunt, & hoc propter obscuritatē cōtractus vtrinq; iniri, nisi ex liq-
da & legitima probatioe Iudici de ipsis sponſalibus cōstet, neq; aliud legitimū im-
pedimentum inter cōtrahentes intercessisse deprehēdatur. Quāvis aut sponſalia
hoc fiant proposito, ut matrimoniū ea sequatur: tamen cōtrahentes cogi ad illud
nequeunt, nisi eo nomine Iusiurandū fuerit interpositū: idq; si pure fuerint con-
tracta. Nam in cōditionalibus sponſalibus obligatio matrimoni cōtrahendi tan-
tis per manet suspensa, donec extet cōditio: nisi forte conditionalē sponſaliorū cō-
sensum concubitus, aut cōsensus per verba praesentis tēporis secutus sit. Sed &
talis cōditio sponſalibus appositae, quae pugnet cum matrimoniū Iure pro nulla
habetur: ut si quis mulieri promittat se ducturū illam, si foetum cōceptum extin-
guat veneno: nō aut viciat sponſalia inhonestae, vel impossibilis cōditio: si modo
sacrosancti matrimoni legibus nō aduersetur. Et si aut sponſalia futurum matris-
monium respiciunt, vtrūq; alter alterum, quā diu libitum est, nō colludet: ac proin-
de, si tempus in sponſalibus appositū effluxerit, liceat impune alias nuptias qua-
rere: vel si certum tempus praestitutum nō est, si volet, in eadem Prouincia degen-
rem, biennio: in alia, triennio expectet. Nam morbus, vel casus aliquis violentus,
qui ante cōtractas nuptias reddat ad procreandā sobolem inutile: item fornicar-
tio: praeterea spontanea renunciatio: ignota cognatiōis diuulgatio: & flagiciose
contrahendarū nuptiarū quaeſita opportunitas: posterius matrimoniū omnibus
sui partibus cōsummatum: votumue religiōis causa sponte factum: in primis aut dis-
sensio: ut aliam quālibet societate, sponſalia dissoluant. Sed tamen nō sine aucto-
ritate Es

Qui sit finis matris-
monij.

sponſalia aliquan-
do nuptijs premit-
tuntur.

sponſ. duae species.

sponſalia absq; num-
ptijs possunt esse.

Qui, & quomodo
sponſ. contrahunt.

De sponſatio clandes-
tina Iuri inimica.

sponſ. conditione an
liqua suspensa.

Quando, & quibus
de causis sponſalia
dissoluantur.

Donationū nuptialū
quatuor species.

Quando restituuntur
arra, seu spons. mu-
nera, & per quos.

Omissis spons. Solen-
nitatib. sepe matrimo-
nium cōtrahitur per
uerba de presenti in-
ter personas coniu-
gio habiles.

Qui contrahere nus-
prias non possunt.
Ex parte naturæ,
Cognatiōis spiritualis,
Sanguinis.

Affinitates coniugij
quæruntur.

Ex parte religionis
propter vim, metum,
inceptū, rapiū, scelera

Ad tempus matrimo-
nia impediuntur,
Vel perpetuo.
Ex parte poluitæ.

Intra annum luctus
nubere infame.
Polygamia dānatur.

ritate Episcopī, ne vel aliquis sibi ipsi ius dicat, vel licentia spondendi magnis ex-
toribus suppeditet occasionē. Nisi causa dissoluendorū sponsalium tā sit notoria,
vt nulla egeat probatiōe: vt fornicatio. & nōnullæ aliæ ex memoratis causis. Et
quia quatuor sunt species donationū nuptialium: duæ ante nuptias, arra videlicet,
& sponsalicia largitas: donatio propter nuptias aytipherya .i. contrados, seu
dotalicium dicta: & donatio post nuptias. Arræ ergo cum sint pignus seu dona-
ria a sponso & spōia sibi ipsi virinq; vel tantū alteri ab altero data, fidei causa: si
militerq; sponsalicia munera, ex mera liberalitate tributa: in simplum, duplum,
vel si ita cōuenit, etiā in quadruplū restituuntur a persona per quā stetit, quomi-
nus nuptiæ subsequerentur. Alioquin cessat repetitio arrarum & sponsaliorū mu-
nerum: si alter ex sponsis moriatur, aut causa intercessit, quæ omnino nuptias cō-
trahere, aut cōtractas prosequi prohibet: de eaq; causa sciuit is qui arram, vel mu-
nera dedit. Idemq; iudicandū est de pignoribus, si qua data sunt futurarū nuptias
rum causa. Sed omissis sponsaliorū solennitatibus, sæpe etiā matrimoniū cōtra-
hitur per verba de præsentī inter puberes, eosue qui talis sunt corporis habitu, vt
procreare queāt: etiā si sint natura surdi, muti, aut aliquo vicio matrimonio non
aduersante obnoxii. Nam impuberes, sine interuallo furiosi, natura aut incanta-
mētis frigidi & impotentes, cōtrahere non possunt. Licet vero paternitas, frater-
nitas, cōpaternitas, & alię cogitatiōes Spirituales, iuxta Canonistarū sententiam,
matrimoniū impedire dicātur: cum tamē cōtra Christianā charitatē, & Officia
pugnent: quibus alter alterum in amplectenda fide Christiana iuuare tenetur:
omnino matrimonia impedire nō possunt, secus est in cognatiōe sanguinis: tacito
enim quodā naturæ instinctu ira instructi sumus, vt necessitudines sanguinis,
abiq; fœditate & verecundia cōcubitu violare nō liceat. Licet enim hoc antiquis
patribus propter generis humani paucitatē licuit: multiplicatis tamē hominibus
id ipsum Diuina voce est interdictū. Quippe quod nuptiæ sint Ciuitatis semina-
ria, charitatisq; societatis, ac necessitudinū omnium inter familias quoddā auto-
ramentum, seu glutinū: vt id in quā plurimas familias diffundere & easdē affinis
tatibus, quasi duarum cognationū finibus cōiungere, generi humano maxime ex-
pediat. Sed ipsa affinitas tātum eas personas, quæ nuptias cōtraxerunt impedit,
quominus iterum ex eadē familia cōiuges ducant, inde est, quod pater cum filio
matrem cum filia: & duo fratres duas sorores ducere possunt. Nam cōsanguinei
viri & mulieris nō cōiunguntur inter se vinculo affinitatis: sed tātum illi cōiungū-
tur sibi ipsis qui matrimonio sunt copulati. Vt aut per legitimū cōiugium, ita quo-
que per Concubinātū, aut alium illicitum coitū cōtrahitur affinitas. Prohibetur
etiā matrimoniū inter personas religiōis diuersę, vt inter Christianos & Iudæos,
item vi vel metu, qui possit in constantē virum cadere, extortum. Præterea inter
adulterio vel nece prioris vxoris pollutos. Crimē aut Incestus, cum cognata ultra
4. gradū cōmissum, matrimoniū cōtrahendum, nō iam contractū impedit. Quod
si quis rapiat inuitā, redditur ea libertatī pristinæ: raptor vero subicitur pœnæ
capitali. Eandē vim impediendi censentur habere publica pœnitentia, cœdes Sa-
cerdotum, & alia huiusmōi crimina. Etiā matrimonia ad tēpus impediuntur rati-
one fetiarum Ecclesiæ: perpetuo vero, ratiōe cōsanguinitatis. Sed & politica or-
dinatiōe matrimonia impediuntur inter adoptantē & adoptiuā: præsertim si sit
in eius potestate: item inter Tutorē & pupillā: inter virum & filiā vxoris diuortio
separatę. Nam apud nos nulla dignitas, vel vilitas, impedit nuptias, vt autē bonis
moribus & bonæ famę aduersetur, si mulier intra annum luctus nubat: ita ad vis-
tandā polygamiā coniunx cōiugem peregre: vagātem, aut etiā captum, ad mortē
vsq; expectet. & si enim aliquot Patriarchę plures simul & semel habebāt vxores,
aut etiā cum vxoribus plures cōcubinas: illos tamē, vel sanctitas vitæ singularis,
vel porius temporis ratio, mysteriumue nobis ignorum excusat, certe Apostolus,
vt in cōsortio vnus vxoris exemplar cōtinentiæ Christianis poneret ob oculos,

atq; cōmen-

atq; cōmendaret: Ecclesiā Christi Episcopum, irreprehensibilē alioqui futurum, oportere vnus vxoris virum esse dicit, ita vt id prudenter hoc tempore fiat, quia omnium matrimonia pro contiōe renunciātur, ne scilicet clam, aut captiose cōtrahantur, illa vero omnia, quæ vel mutua beneuolentiæ, vel maiorum solēnitatū causa, in cōtrahendis matrimoniis fiunt: sicut est dotis promissio, arra, spōsalia largitas, donatio propter nuptias, benedictio nuptialis, etiā si nō interueniūt: tamen subsistit matrimoniū mutuo cōsensu cōtractum, & ii enim dos, vel mulieris patrimonium, propter ferenda onera matrimoniū debetur viro: attamē nihil ad substantiā matrimoniū operatur. Quod si quis formæ, ætatis, ordinis, familiæ, opū, & huiusmodi aliarum causarū, in ducenda vxore habet rationē: nō raro peruerse agit. Porro q ducit suā concubinā instrumētis testetur se matrimoniū cum ea cōtraxisse vt liberi scilicet legitimorū parentum habeant testimonium. Si vero tot & tantæ res videndæ atq; etiā exhauriendæ sunt ei qui ducturus est vxorē, mediūsfidius nō minore cura vxor a viro est retinenda, atq; gubernāda, ne enim molēliter, ac in omnem licentiā dissolutæ mulieres viuant, viri prouideāt: vbi enim hoc eis licet, in ea Rep. diuitias haberi in precio oportet, stulti etiā huius sexus cupiditas, nisi imperio viri subsit, regere conatur. Nihil aut̃ refert, vt ait Aristoteles, vtrum mulieres ipsæ gubernent, an eos qui gubernāt a mulieribus gubernari, certe iactatur iam passim illa sententiā Cicer. quæ quidē ostendit, quā scdum sit liberum hominem mulieri seruire. An ille mihi, inquit, videtur liber, cui mulier imperat: cui leges imponit, præscribit, iubet, vetat quod videtur: qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet. Si poscit dandum est, si vocat, veniendum: si eicit, abeundum, si minatur, extimescendū. Ac proinde quidā Poeta bene cecinit quæ harmonia æqualitatis inter virum & vxorem seruari debeat.

Inferior matrona suo sit Prisce marito:

Non aliter fiunt fœmina uirq; pares.

Et Imperator qdem Cōmodus vxorē ei dignitatis esse nomen, Socrates patientie cōtem aiebant. Certe Metellus Numidicus grauis ac disertus Orator, cum censor esset, & ad populum de ducendis vxoribus oraret, aiebat: si sine vxoribus possemus Quirites esse, omnes ea molestia careremus: sed quoniā ita natura tradidit vt neq; cū illis satis cōmode, nec sine illis villo modo viui possit: saluti perpetue potius quā breui voluptati consulendum esse videtur. Si aut̃ vir, id quod Tiberius Graccus fecisse legitur, periculo vitæ suæ pro cōiuge exponet: sine dubio Minias Lacedæmonas facile inueniet: quæ viros suos ob affectati Regni suspiciōe captiuos, quasi supremo allocuturæ, vestibus suis inducos, deceptis custodibus, carere dimiserunt: sese aut̃ pro illis morti obiecerunt. Quod si vir adulteretur, is impudenter pudicitia exigit ab vxore, quod enim quisq; Iuris statuit in alterum, ipse eodē Iure vritur: & sua quisq; lege cōdemnator. Cerre Theophrastus ait, minore molestia deformem haberi, quā formosam seruari: nihil enim tutum est, in quo totius populi vota suspirāt: quādo qdem alius forma, alius ingenio, alius faciēdia, alius liberalitate sollicitat: & eādem aliquo modo expugnatur, quod vndiq; lacessitur, vt ait Hieron. ac proinde Ennius Poeta dicebat, fœminas esse ducendas, quæ sint incolumi pudicitia, & quæ stera seu mediocri forma esse cernuntur vt aut̃ in fœminis venustas, ita in viris dignitas grata esse solet. Sed qui viduā ducit, eum duplicem laborē insumere oportet: primum vt dedoceat alterius viri mores: secundum, vt suis moribus cōsuescat. Cum aut̃ iuniores viduas vult nubere Paulus: certe quinquagenariæ aut sexagenariæ si nubāt, libidinis notātur. Aetas enim viriusq; cōiugum sibi respondeat: ita vt vir, si cœlibatus nolit affici ignominia, intra 36. annum ætatis suæ ducat: virgo aut̃ intra 18. nubat: semperq; viri ætas mulieris ætati in duplo respondeat. Neq; cum ea minis, cōtumelia, verberibus quæ agat: est enim hoc seruire, & indignum familiari societate: quinimo obduratur plagis cōiuges, secreta præterea matrimoniū intra cubilis parietes delitescant, male enim

Episcopus continen-
tiæ exemplar.

Publicetur matrimo-
Quæ ad substantiam
matrimonij nihil o-
perantur.

Qui ducit suam cons-
cubinam.

Gubernatio uxoris
difficilis.

Commoda & incō-
moda uxorum.

Si cupiet coniunx ut
redametur, amet.

Vir sit exemplum
pudiciæ.

stata forma uxor
ducenda.

Viduam qui ducit, o-
pus laboriosum ag-
greditur.

Ætas coniugum sibi
ipsis respondeat.

Liberaliter uxor ha-
benda.

vir secreta cubilis
ne prodat,

Ne uir blandiatur uxori, uel eam intempestiue obiurget.

Vices economiz inter uirum & uxorem partiende.

Duo mulierum ornamenta.

Artissima est coniugum societas.

Magistratus erat Athenis qui uxores cum uiris dissidentes reconciliabant.

Ex libr. 5. Codicis leg. 8.

Quibus de causis uxor diuortium petere potest, ex lege Civilis.

male enim sibi & pudicitiae uxoris suae cōsulit uir, qui ea prodit, quae tacēda sunt. Duo uero precepta in re uxoria semper obseruet: unum, ut cum uxore blanditiis agat nunq̃: alterum, ut praesentibus extraneis eā nunq̃ obiurget. Hoc enim uelania est, illud uerocordie. Sed & uir credat cōiugii omnia quae intra parietes domesticos sunt: eorumq̃ dispensationē permittat: Illa praestet sedulitatē domi, maritus autē industriam foris: Illa filios nutriat, uir autē instituat: sciatq̃ paterfamilias quærere, quae ad usum familiae spectant, uxor parca sit, & parca tueatur. Frustra enim susciperetur querendi labor, ubi nulla parcendi ratio esset: & turpe esset patremfamilias foris querendi studio laborare, cū autē domum quasi in portū tranquillitatis se recipit, iterum vexari. Itaq̃ & supellestilē uxor suo loco disponat, & victum frugaliter dispense. In primis autē rumorē malum uitet, quae enim semel male audit, difficile secundā populi famam recuperat. Duo quippe sunt mulierū ornamenta: prima, modestiae, pudicitiae, pudorisq̃ laudes: Haec siquidē dotis inopiam augent, deformitatē ad pulchritudinis speciem redigunt, ignobilitatē illustrant tantum, deniq̃ alios omnes defectus implent, ut etiā uicia excusant. Secunda matronarum ornamenta sunt, liberi: qui in cognitiōe Dei uera doctrina instituantur, & gustum coelestis uitae in hac etiā mortalitate hauriant. Porro tā arcta est uiri cum uxore cōiunctio, ut alter cōiugum reluctatē altero, neq̃ se addicere religiōi, neq̃ ob foeditatē corporum, lepraue ipsam separari possit, quin etiā mulier maritum sequi tenetur, quocumq̃ proficiat: praesertim si ante cōtractas nuptias sciuit has esse negociatiōes uiri, ut peregrinari hinc inde cogatur: cōsensisse enim ad huiusmōi peregrinationē uidetur. Sicut autē pactis poenarū ad cōtrahendum, ita nec pactiōibus ad dissoluēdum matrimoniū cogi quisq̃ potest. Quos enim Deus semel cōiunxit homo ne separet. Quod si quid molestiae inter coniuges apud ueteres incidebat, sacra faciebat uxor in templo Deae Viri placae. Athenis uero est magistratus, qui (quod apud nos amici uxoris peragunt) dissidentes uiros cum uxoribus sine iurgio ac offensa reconciliabāt, utcūq̃ tandē est probrosum tātae cōiunctiōis soluere uinculū: admittitur tamē diuortium inter cōiuges, propter fornicationē, siue adulteriū carnale, uel si alteri ab altero uitae certissimū immineret, phetur exitiū, uel si alter cōiugū ab altero impotētiē mox ab inito matrimonio cōuincatur, tunc enim permittitur potenti, alteris iungi nuptiis. Alioqui si cōiunx matrimonio semel cōsumato, morbo, uel aliqua alia uolenta causa reddatur impotens, matrimoniū nō dissoluitur: sed potens hoc ipsum in impotente uiciū, sicut alia omnia infortunia, perferre cogitur ad mortē. Quod autē de impotentia diximus, idem de aliis perpetuis impedimētis est sentiendū, propter quae matrimonium nunq̃ extitisse iudicatur. Nefariae uero nuptiae quae scilicet sunt inter ascendētes & descendentes, cōtra Iura sanguinis cōtractae, itidē pro nō nuptiis reputantur, quin etiā poenis plectuntur Canoniciis. Porro cū in aliis omnibus, tum in matrimoniū causis magnae solēnitates diligenter obseruandae sunt, ac proinde in dirimendis illis omnium circumstantiarū religiosa debet esse obseruatio: tutiusq̃ semper est semel per uerbum Dei cōiunctos cōciliare, ac relinquere: quā statutis hominum separare. Solutionē etenim matrimoniū (in Codice scribitur) difficiliorē esse debere, fauor imperat liberorū, sed sicut dissolui matrimonia prohibemus, ita aduersa necessitate pressum, uel pressam, quāuis infausto, attamē necessario auxilio cupimus liberari. Si qua igitur maritū suum adulterū, aut homicidā, aut ueneficum, uel certe cōtra nostrum imperiū aliqd molientē, uel falsitatis crimine, cōdemnatum inuenerit: si sepulchrorū dissolutorem, si sacris aedibus aliquid subtrahentē, si latronem, uel latronū susceptorem, uel abactorē, aut plagariū, uel ad conreptum sui, domusue suae, ipsa inipiciente cū impudicis mulieribus (quod maxime etiā castas exasperat) coetum ineuntē: si suae uitae ueneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantē: si se uerberibus (quae ab ingenuis aliena sunt) afficientem probauerit: tunc repudiū auxilio uti necessario ei permittimus libertatē & causas dis-

causas dissidii legibus cōprobare. Vir quoq; pari sine claudetur, nec licebit ei sine
ne causis apertius designatis propriā repudiare iugalem. Nec villo modo expel-
lat, nisi adulterā, vel veneficā, aut homicidā, aut plagariā, aut sepulchrorū disfor-
lutrīcem, aut ex sacris edibus aliqd subtrahentē, aut latronum faulricē, aut extras-
neorum virorū se ignorante, vel nolente, cōiuiā appetentē: aut ipso inuito sine
iusta & probabili causa foris scilicet pernoctantē, vel circensibus, vel theatralibus
ludis, vel arenarū spectaculis: in ipsis locis in quibus hæc assolent celebrari, se pro-
hibente, gaudentē: vel sibi veneno, vel gladio, aut alio simili modo insidiatricem,
vel cōtra nostrum imperiū aliquid machinātibus conscia, seu falsitatis se crimini
immiscerentē inuenerit, aut manus audaces sibi probauerit ingerentē: tunc enim
necessario ei discedēdi permittimus facultatē, & causas dissidii legibus cōproba-
re. Secuto tamē diuortio, prudens Iudex æstimabit, vtrum apud patrē, an apud
matrem liberī morari, ac nutrirī debeāt. Si enim pater causam diuortii præstitit,
apud matrem ad secundas nuptias nō venientē liberī nutriātur, patris expensis:
Si vero cōtra, tunc apud patrē matris locupletis expensis, nisi pater minus sit
idoneus: tunc enim apud matrem locupletē nutriātur, nam quēadmodum locus
pletes filii matrem alere coguntur egentē, ita iustum esse putamus, & a matre fi-
lios pasci. Quod aut de matre & filiis indigentibus dicimus, hoc quoq; in omni-
bus ascendētibz, & descēdentibus personis, vtriusq; naturæ, putamus esse ob-
seruandum. Secuto vero diuortio, mulier dotem suā a viro repetat, nisi aliud pa-
ctum fuerit: vel si vxor sua sponte abortum fecerit: cōmune lauacrum cū viris libi-
dinis causa habuerit: vel viuentē marito alium sibi fieri procurauerit, propter hæc
enim crimina lus quoq; repetendæ dotis amittit. Sic ergo de mulieribus despon-
satis, elocandis, fouendis, & diuortiis, liberisq; nutriendis, sentimus debere obser-
uari. Dotis aut appellatiōe venit, quicquid rerum mobilium immobiliumue a muli-
ere, vel ab amicis, eius nomine, marito datum fuerit, æstimatum, vel inæstimatū:
vt donec matrimoniū inter eos durer, apud illum maneat ad sustinēda matrimo-
nii onera. Attamen Bartolus cōtendit, nomen dotis nō res, sed lus quoddā tenen-
darum rerum significare: sicut hæreditas, nō dicuntur res hereditariæ: sed lus suc-
cedendi in vniuersum lus quod habuit defunctus. Quæ vero donat vxori mar-
tus, siue ante, siue intra, siue post nuptias: Atypherya .i. contrados seu dotalicium
dicitur: ad cōpensationem dotis, & amoris cōfirmādī causa introductū. Itaq; dos,
& donatio propter nuptias, vt quātitate, & qualitate summe æstimate cōuenit:
ita pari lre cōsistunt, tanq; reciprocae donatiōes, nisi quod ipsa donatio morte v-
xoris extinguitur: dos vero si sterilis decēsit mulier, ad eius proximiores: si habu-
it liberos, ad eosdem deuoluitur. Dotes vero cōstituuntur, aut voluntariæ ab his
qui mulieri nihil debent, sed tantū pietate adducti ei benefaciūt: vt orphanæ a
patronis, vel a Magistratu, aut necessariæ, vt a patre, fratribz, Tutoribus, vel Cu-
ratoribus assignatæ. Si enim omnes coguntur pro dignitate nataliū, & facultatis
bus, cōstituere dotem illis puellis, quæ ipsorū fidei creditæ sunt. Promittūtur ve-
ro dotes, nuda pollicitatiōe, si sponte offerātur: stipulatiōe seu pacto, in certū diem
ac locum, sub cōditioneue aliqua: fideiussīōe bonorū virorum interposita: traditi-
ōe dotis præsentī, acceptilatiōe, si extinguitur obligatio facti: remissione dotis:
delegatiōe, si mulier aliquem debitorē dotis cōstituat: aut testamento. Quocūq;
aut modo dos cōstituatur, semper maritus æstimatā, aut inæstimatā, autentico in-
strumento propter memoriā se tulisse testetur: simulq; dotalicium in bonis suis cō-
stituat. Odiōsum nam p esse videtur, si mulier fideiussōres de dote conseruanda
exigat a viro, cui se ipsam credidit. Et licet dominiū dotis penes mulierem manes-
at, cōmodo tamen, & periculū dotis æstimatæ, quā diu cōstat matrimoniū, penes
virum est. Dos enim plane transit in cōtractum venditiōis: nam maritus fit
debitor summe, vel precii æstimate dotis. Qui aut promisit dotem, semper ad es-
timationem tenetur. Inæstimatæ vero dotis, vtilitas quidē ad virum, persecutio ve-

Que cause diuortij
uero seruiant contra
uxorem.

Post diuortij a quo
parente liberi sunt
alendi.

Dos quid sit.

Dotalicium.

Dos, & dotalicium in
quo conueniant, uel
differant.

Cause cōstituendariū
dotium voluntariæ,
& necessariæ.

Formæ constituendæ
dotium.

Dominiū dotis circa
mulierem, vtilitas &
periculū penes utrū.

P P ro & damnū

ro & damnum ad uxorem spectat. Quāvis vero maritus nō directum, sed utile dominium in rebus dotalibus cōsequatur: soletq; ipsum dominium variis pactis extēdi, aut contrahi: nihilominus in rebus dotalibus, tam dolum, quā culpam prestare cogitur: quia sua causa dotem accepit: tantaq; requiritur ab eo diligētia in custodiendis vel conservandis rebus dotalibus, quantā in rebus suis habet, & exhibet. Atq; ob eam rem bona mariti tacito quodā cōtractu sunt obligata uxori, durante matrimonio: adeo ut si vir mulierī, cōsistente ipso matrimonio, dotē reddat: in utiliter restituisse censeatur, nisi forte ideo dos reddita sit mulieri, ut aēs alienum solueret: aut idonea pradia emeret, in possessionē viri recisura: vel ut parentibus, aut fratribus cōsuleret: vel eos ex captivitate hostili redimeret: aut si appareat viri facultates ita esse diminutas, ut vix ad restitutionē dotis sufficiant. Nam & hec causa est, propter quā maritus Ius tenendē dotis amittat. Quin etiā cōstante matrimonio, dos aliquādo petitur, puta si maritus proscribatur, capitis damnetur, bonaue eius creditoribus addicātur, vel fisco. Nam tum si quis horum conetur res inuadere a marito in dotem datas: potest mulier eas sibi vindicare. Quod autē dicimus de dote, idem de donatione propter nuptias est accipiendū, quatenus scilicet mulier vivit, prāter dotem autē si quid mulier in aedes mariti detulerit: id eatenus fit mariti, quatenus illi dedit vxor. Nam si nō constat de voluntate mulieris: non transeunt sic res ad eum translatae, in dominium mariti: etiā si illi forte traditae sint. Plerumq; enim traduntur, ut maritus eas custodiat, itaq; reddit eas tāquam depositum, cū mulier eas exigit. Vocātur autē res sic datae Græco & vsitato vocabulo nunc Parapherya, quasi propter, vel iuxta dotem datae. Concludimus ergo super causa matrimonii, Quia ad illius constitutionē omnia Iura cōcurrunt. Est enim Iuris Divini, quo ad institutionē: quia Deus illud in paradiso instituit, est Iuris naturalis, quo ad cōiunctionem: est Iuris gentium, quo ad cōsensum: est Iuris Civilis, quo ad stipulationes, & pacta dotalia: est postremo Iuris Canonici, quo ad solennitates, renunciationē scilicet, ferias, sponsalia, benedictionē Sacerdotis, & introductionē ad Ecclesiam, ac proinde si quod aliud Ius, a quocūq; tandem sit inventum, aliquā personam matrimonii cōmodis egentem, matrimonium contrahere prohibeat: illud Iudicio Pauli Apostoli vere dæmoniacā doctrina debet appellari.

ARTICVLVS III.

De filia per patrem exdotata: aut per fratres germanos, vel (quod olim licuit) per patruales exdotanda: deque pueris ex duabus vxoribus procreatis, vel per patrem diuisis.

Virgo si fratres germanos, vel patruales habeat, dotetur. Lex I.

Kazim, Magnus Vi
slit 1 3 6 8.

Filia mortuo patre,
per fratres maritus
tradantur: dote as-
signata, deficientibus
filijs, bona hereditas
ria ad filias deuol-
uuntur.

Fratres patruales bo-
na obtinere uolentes,
secundū taxam bo-

Item Statuimus, quod cū aliqua dominicella maritatur, aut nuptui al-
licui traditur: dos seu donatio in pecunia parata sufficiat, quæ in prae-
sentia amicorū ei assignetur: bona uero hereditaria corā Regia Maie-
state debeant assignari. ¶ Etiā Statuimus, quod si quis Militū aut
Nobilium de hoc seculo migrauerit, habens filios, uel filias: tunc filiae
per fratres maritus tradantur: Dote tamē eis more cōsuetō assignata. Si
autē filios nō habuerit sed filias, tunc filiabus omnes possessiones cedant
paternae. ¶ Esi fratres patruales huiusmodi hereditates obtinere uo-
luerint, tunc Milites secundū ipsorū cōscientiam prae dictas heredita-
tes taxabūt.

29.
30.

res taxabunt. Et a die taxatiōis huiusmodi dicti fratres patruels sororibus infra annum parata pecunia (secundū quod fuerint taxatæ hæreditates) persolvere tenebūtur. Et si in tēpore unius anni neglexerint soluere: tunc filiæ hæreditates perpetue possidebunt.

norum pecunias sororibus pro dote soluent, alias infra annum bona eadē sorores possidebunt.

Virgo a patre dotata, nil pl^{us} petat a fratribus, alioquin ipsi dotēt, vel cōsang. L. ij.

Kazim Magnus Vicius 1368.

33. Statuimus etiā, quod postquā aliquis nostrorū Nobiliū filiā suam uiuens nuptui tradiderit, & dotē sibi assignauerit cōpetentem, ipso tandē
34. defuncto eadē plura a fratribus repetere nō poterit. ¶ Si uero patre mortuo, filia uel filius remanserint solutæ, neq; per patrē dotatæ: Si filia fuerit Palatini, & possessiones fuerint multæ, eadē Centum Marcæ pro dote per fratres assignētur, ubi uero possessiones paucae, & filiæ multæ, uel una hæreditas, fiat æstimatio in ualore: & pars cōtingens cuilibet sorori per patrē nomine dotis pecunia persoluator. Et idem sentimus de filiabus inferiorū Nobiliū a Palatino: quod cū eas in uita tradiderint maritis, dote eisdem similiter assignata cōpetenti: illis de hac luce sublati, fratribus quæstionē pro maiori hæreditate mouere nō poterint. Fratres uero uterini cuilibet sorori quadraginta Marcas soluere teneantur: si possessiones sint multæ, ut præfertur. Si uero paucae, fiat æstimatio, ut supra. Et pars cōtingens cuilibet sorori in pecunia, per fratres exoluatur. Fratribus uero uterinis nō existentibus: idem uolumus de patruelibus esse intelligendū. ¶ Et patruelibus nō existentibus, tunc quilibet de eisdē armis, & signis, cōsanguinitate saltē proximior, in bonis hæreditarijs seu patrimonialibus succedere poterit: sororibus dotatis, ut superius est descriptū. Et interim quot sorores non fuerint matrimonialiter copulatæ, earū hæreditates patrimoniales quocumq; modo uocitētur, prædicti fratres possidebūt, quousq; eas nuptui tradēt & dotent modo præmisso. Hoc specialiter declarādo, prout etiā superius præmisimus, quod cū pater in uita sua aliquā nuptui tradiderit, eo debeat contentari, quod sibi pater assignauerat, dum adhuc uiueret in humanis: nec fratribus pro dote aliquā poterit mouere quæstionē, Sed contentari debet eo, quod illi parentes ipsius uiuentes, & sui cōpotes existentes sunt largiti, adijcientes, quod fratribus, seu mortuis, seu existentibus, filiæ in hereditatibus non succedant: sed contentētur dote eis tradita, ut superius continetur.

Filia per patrē dotata, eo mortuo nō petat plus a fratribus.

Baronis filia, mortuo patre inuoluta, centum Marcas per fratres dotetur, aut bonis æstimatis fors ei datur æqua pecunia pro dote, quod etiam intelligitur procedere in filiabus inferiorum Nobilium.

Parentibus uita functis, fratres dotatis sororibus, possident hæreditates. Si cōsanguinei non superstituerint, extant de eisdem armis saltē cōsanguinitate proximiores, eas dotabunt.

Sed iam filiæ, si fratribus germanis carent, hæreditant. Lex ij.

43. Ut uiam dubijs præcludamus, interdū contigit filias post obitū patris & fratris carentes

Vulad, Jagelli, Crac. Variæ 1423.

P P ij

si filie germanis fra-
tribus carent patre
mortuo debetur illis
successio hereditaria
non obstante pacto,
de non petendo cum
earū maritis facto.

carentes fratribus germanis in bonis hereditarijs remanere: quas solēt patrui, uel amici proximiores, nomine tutorio obseruare, in hunc finē. Quod ipsas quibuscūq; conditionibus siue pactis de hereditatibus excludant, uolentes ipsis pecuniā, cum maritatur, assignare. Eisdem igitur de nostra clementia prouidere cupientes. Statuimus deinceps, Quod si mariti earū taliter pecunijs a patribus, uel amicis, aut Tutoribus receptis, ex pacto de nō receptione honorū ipsas cōcernentium astrinxerint qualitercūq; siue per fideiussoriā cautionē, uel alio quocūq; modo tale pactum interuenerit, aut aliquis fuerit astrictus: illud decernimus irritum fore & inane, utq; prefatæ filię redeant ad earū hereditarias portiones, nō obstantibus pactis, aut cautionibus quibuscūq;: sed sponte prefatę filię bona sua hereditaria, si ipsis placet, uendendi, ut antea habeant facultatem, & omnimodam potestatem.

Vulsd. Iagel. Crac.
& Varthe 1423.

**De pueris ex duab⁹ vxorib⁹ pcreatis do-
tādīs, uel p patrē diuidendis. Lex iij.**

Filij prime uxoris,
mortuo patre, sorores
ex secūda uxore
maritabūt: assignata
eis dote cōpetenti, bonis
maternis duntaxat
exceptis.

Declarantes Statuimus, Quod si cōtingerit patrē cū secunda uxore filios nō habere, sed filias: & cū prima habuerit filios, extunc patre mortuo, puerorū prędictorū pars aliqua secunde uxoris filios nō cōtinget, sed filij siue filius prime uxoris superstitēs sorores suas iuxta consuetudinē Terrę maritabūt, assignata ipsis in pecunijs dote cōpetenti: bonis maternis duntaxat exceptis, si ea ipsę prędictę sorores habuerint: quę pro ipsis debēt remanere. ¶ Cum uero pueri primę uxoris portionem suam æqualem a patre eis sponte ex diuisione perpetua oblata obtinuerint: tunc portio secundę uxoris filijs, aut filiabus eiusdem, cedere debet integraliter.

Pueri primę uxoris
diuisi a patre et por-
tionē suam tenentib.
Portio pueri secunde
uxoris integra de-
betur.
Idē sup: a ca. 5. ar. 2.

**Sorores honeste a fratrib⁹ seruētur, alio-
quin suam sortem tenebunt.**

Ex Statut. Mazou.
sigismund. 1536.

Licet ex anti qua cōsuetudine istius Terrę sorores germanę nō hereditāt in bonis paternis, & quibuscūq; alijs fortibus, respectu fratrum suorum germanorū, pueros & filios ipsorum: Sed semper sunt apud eos in dote alias na posagū. Nihilominus quā diu eas maritis nō tradiderint, debēt seruari, & prouideri per fratres germanos, & eorū pueros, secundū conditionē ipsarū, in domo, et bonis paternis: nec eas inde ualebunt elicere. Et si frater esset adeo austerus cōtra sorores suas, & multis iniurijs ac molestijs eas afficeret, nec curaret ut eas maritis traderet: tales sorores possunt cōfugere ad amicos, & cōsanguineos suos, ut eis frater ediuideret portionem honorū ipsas cōcernentem. Quod si facere nollit, ex Officio Principis Terrę debent dari, & mitti Cōmissarii ad faciendū iustam diuisionē inter dictos fratres, & sorores: quę in eisdem portiōibus vadio cōuenienti debent pacificari. Et poterint dictę sorores prefatas portiōes suas solę per se tenere, & possidere, aut apud aliquē cōsanguineum cū eisdem portiōibus manere, donec maritū assumpserint. Quibus prędicti fratres dotes cōpetentes ex prefatis bonis dare debebūt

hoc tamen

hoc tamen excepto, quod predictę sorores portiones bonorū quas ex diuisione cū fratribus facta tenuerint, vendere, & alienare quouis modo a fratribus suis germanis, & eorum pueris non valebunt: iuxta Terrę consuetudinem.

Deficientibus fratribus sorores ad bona paterna reuertuntur.

56. Ex consuetudine antiqua obseruatur, vbi fratres, & eorū pueri, ac successores eorum legitimi deficient, & sine prole decedunt: sorores ipsorū germanę succedunt, & hereditant, redeuntq; ad bona paterna, & fratrum suorum: etiā si abrenunciata fuerint, & maritis tradita. Et si fuerint alię sorores in eadē domo, & bonis prędictis, nondū maritata: tenentur illę sorores maritata dorem, quā ex illis bonis receperunt, prius restituere, & importare, ac cum aliis sororibus nondū maritatis equaliter diuidere, anteq; sortem bonorū eas cōcernentem apprehendant.

Ex statut. Mazov. sigismund. 1536.

ARTICVLVS III.

De iure Doriū viuentibus maritis inscriptarū, vel non inscriptarū: ac de obligatiōibus coniugum mutuis: aut alicui alteri fieri solitis, quodq; criminibus maritorum, perlucrisque super illis obtentis, dotes non viciantur, deque Diuortiis.

121. **Vxor vir, suo nil inscrib. sine amic. L. 1.** Consuetud. Terrę Cracouien. 1505.

Item uxor marito suo nihil inscribat sine consensu amicorum, & si inscribit, illud nullius roboris sit.

Bona tamē sua ad tempora suę vitę sic inscribere possunt. Lex ij.

sigism. Petri. 1523.

47. 48. Comparentes personaliter corā iudicio Nobiles N. de N. & N. de N. coniuges sani mente & corpore existentes, & usi amicorū consilio, publice & per expressum recognouerūt quia omniū bonorū suorū hereditariorū, & obligatoriorū, mobiliū & immobiliū, quę nūc habēt, & in post habebūt, inuicem & mutuo cōcesserunt sibi usumfructū ad tēpora vitę suę, tali uidelicet modo, quod si prefatum N. priusq; predictā N. mori cōtigerit, extunc ipsa N. bona omnia tam mobilia quā immobilia prędicti N. obtinebit, & possidebit, cū omni iure, dominio, & proprietate, nihil excipiēdo: illisq; uti fruetur ad tempora duntaxat vitę suę, post mortē uero prędictę N. bona prefata tam mobilia quā immobilia totaliter pleno iure ad successores predicti N. de

Et si vile est amorē ac fidem cōiugalem modis omnibus tueri, atq; etiam augere: Nihilominus Reip. interest, ne mulieres plusq; oportet a viris distat, vel licenter ac dissolute viuant, vel in educandis liberis suis, pręsertim si secundo marito nubāt, aut scortentur, sint negligentes: vel Reip. dū tempus belli est, inutiles, ita vt Reip. expedire videatur, quo dote sola sint cōtente: talesq; inscriptiōes ad vitam ex re liberorū, ac Reip. arbitrio Magistratus moderētur. Quāq; vero dotes & ipsa aduitalicia mulieribus in Repu. nostra facta testatq; sunt: Rex tamen Sigil. decreuerat nō posse vxores quicq; titulo donatiōis a maritis vitra dorem, & cōtra dorem, ipsumq; aduitaliciū habere, nisi forte ab inscriptiōe dotali recedere, ipsosq; dono potiri maluit.

PP iij

Huius mentio infra cap. 7 art. 2. de forma contractuum.

uoluentur, sine quouis impedimēto, & cōtradictione successorū præfate N. Et similiter si cōtigerit prædictā N. prius mori quā ipsum N. extunc præfatus N. bona omnia tam mobilia quā immobilia præfate N. obtinebit & possidebit, cū omni lure, dominio, & proprietate, & omnibus eorundē bonorum pertinētis, illisq; utifruetur ad tempora uitæ duntaxat suæ; post moriē uero prædicti N. bona præfata quæcūq; ipsam N. cōcernebant, ad successores prædictæ N. totaliter deuoluentur, sine quouis impedimēto & cōtradictiōe præfati olim mariti successorū.

Quod si vir alienat bona, doti & dotalicio vxoris suæ subiecta, requiritur vx-

sigism. Petr. 15 23.

xoris ipsius consensus: cum duobus amicis de linea paterna ad talem inscriptionem ratificandam. Lex iij.

Idem lib. 3. cap. 7. ar.

2. de formula uenditionis,

Et si uenditor haberet uxore cuius reformatio extenderet se ad talia bona uendita, cōstituetur per maritum ad Acta, & cum cōsensu amicorū ad minus duorum, ex linea paterna consanguineorū, consentiet ad talem inscriptionem, quo ad eius reformationem.

De eodem.

sigism. Crac. 15 43.

Si uero is qui uenderet, obligaret, aut quocūq; alio modo inscriberet, alienaretq; bona sua, habuerit uxorem: tum eandem tenebitur cū amicis eius ad renunciationē doti eidem inscriptæ adducere: quæ adducta, recognoscet se Inscriptioni suę dotali renunciare cū amicorū consensu.

Fuga & crimina etiam viri dotaliciorum non viciant. Lex iij.

Kazim Magnus Vislicie 1368.

De aliquo crimine accusato, & profugo, Episcopo, aut Palatino dabit saluū conductū ad duos mēses, ut gratiam Regis querat, postq; admittat ad iustificandū, alius Palatinus eum ad metas Regni conducat extra Regnū per annū māsitan, & gratiam abiq; infamia querat.

Statuimus, quod si aliquis corā nobis, uel nostro Capitaneo, de aliquo crimine, uel maleficio fuerit accusatus, & ad ostendendū suam innocentiam per nos uel nostrum Capitaneū nō fuerit admissus, & ob hoc ipsum fugere cōtingat, & ne huiusmodi fuga ad infamiā reputetur: Idem fugiens corā Reuerendis. in Christo patre Episcopo Cracouien. aut Palatino Cracouien. aut Sandomirien. protestabitur, quod nos, aut Capitaneus noster, ad expurgandū ipsum admittere noluimus, & tales prænotati, aut Palatinus noster illius Terræ, profugo, treugas duorū mensium dare poterit: & ipsum profugū seruare, infra quod tempus, idem Palatinus apud nos uel nostros successores eidē profugo quarat gratiam, & fauorē, ut ipsum ad iusticiā admittamus. Quæ si prædictus Palatinus nō poterit obtinere, quod eundē uidelicet ad expurgandum suam innocentiam admittere nollemus, extūc Palatinus ad metas Terræ suæ illum cōducere tenebitur. Qui a tempore conductus Palatini infra annum Terræ, Regno, & Terrigenis nocumenta inferre non debet.

Vxore sua

VXOR E sua in bonis suis pacifice infra annum prædictū dimissa in quiete, quo anno euoluto, infra quē gratiā nostrā semper quærere debeat. Et si ipsam inuenire nō poterit, & præfatus profugus aliqua nocumenta Regno uel Terrigenis intulerit: propter hoc infamis nō debet reputari, nec ipsum per Terrigenas captū ad mortem nobis, aut nostro Capitaneo dare tenebūtur: nec propter hoc indignationē aut offensam nostram incurrāt Terrigenæ supradicti. ¶ Si uero maliciose, & absq̃ culpa contigerit aliquē profugere, & luri parere noluerit, & profugendo nocumenta Regno aut Terrigenis intulerit: bona ipsius immobilia, (præter dotaliciū uxoris) Cameræ nostræ perpetue applicētur. Mobilia uero inter nos & Barones nostros per mediū diuidantur. Et si captus fuerit per quempiā, in gratia nostra cōsistat: nec propter captiuitatem eius per amicos debet aliqua indignatio, uel inimiciā occulta, uel manifesta, suboriri. VXOR uero sua in dotalicio suo remanebit, prout superius est notatum: uel IPSVM VENDERE liberam habeat facultatem.

Bona maliciose de Regno fugientis, & facientis damna, confiscantur, dotalicio uxoris saluo.

Nec perlucris super viro obtent.
subsunt. Lex v.

38. Si uero quis in aliquo alio bona quæcūq̃ Iuris decreto fuerit assequutus, in quibus scilicet bonis uxor eiusdē Victi habuit reformationē suā dotalicialē: talē Reformationē uolumus illēsam permanere, & talis cōuictus pro Golota debet reputari: Iure Golotarū deinceps conueniendus: casu quo executioni rei Iudicatæ contraueniret.

sigism. Petr. 1523.

Diuortia Spiritual. cognoscāt. Lex vi.

Ad Spirituale Iudiciū pertinere debet negociū diuortij. Nihilominus cognitio de dote & Inscriptiōibus dotalibus inter personas per diuortium separatas, ad Regiā M. iuxta antiquā cōsuetudinē debet remitti.

sigism. Crac. 1543.

Idē li. 1. cap. 4. ar. 8. de causis fori spirit.

ARTICVLVS V.

Vidua indotata, vel dotata, quid post mortē viri sui de bonis mobilibus, vel immobilibus tollat: bona tamē dotalia non limitat: item si uxor prius moriatur, quā vir: vel si secundo nubat, aut dotem vendat, aut si vidua, eiusue cōsanguinei, possessione bonorum dotalium vi deiciantur: & quomodo pueri diuersarum coniugum dotalicia matrū suarum coæquent, antequam bona paterna inter se diuidant.

Dotes nō inscriptæ nullæ sunt. Lex I.

- 108 Item præcidere cupientes consuetudinē, nō quidē cōmunem, sed in certis Terris seruata, pro Dotibus foeminarū nō inscriptis, quas Dotes nō nullæ personæ, post foeminas steriles, lure expetebāt, per testiū tantummodo probationē: nulla Inscriptiōe, alias Reformatiōe in Actis habitata, Statuit

Iohann. Albertus Pertricius 1496.

ta. Statuimus quod a modo Dos quæ non fuerit corā nobis, aut in Libris, seu Actis inscripta: alias iuxta Iurisordinē & antiquā consuetudinem reformata: nullius debet esse ualoris, & momenti.

Ex consuetud. Terræ Cracou. 1505.

Indotata mulieri 30. marc. soluūt. L. ij.

si uir nō faciens Reformationem uxori, quam in statu puellæ existentem accepit coniugē, mortuus fuerit: Extunc eidem uxori aut 30. Marc. pro Crinili debent dari, aut possessio habens de censu annuatim tres Marcas.

Item dū aliquis copulat sibi matrimonialiter Virginē seu puellā, & priuatur uita Dotem nō reformā. eidē uxori: extunc talis uxor accipiet pro Crinili Marcas xxx. aut possessionē ubi triū Marcar. esset prouentus habebit, tam diu, donec sibi persoluetur Crinile tenendā, quæ quidē Vidua nō tenetur æquitare de bonis, in quibus eam maritus morte reliquit, alias odumarl, usq; quo dabūtur ei, aut triginta Marce pro Crinili: aut trium Marcarum prouentum alias censum sibi constituent mariti successores.

Kazim. Magnus V. s. l. c. 1368.

Vidua dotata quid tollat, & si secundo nubat. Lex iij.

Vxor, moriente marito, circa dotem & paraferalia remanebit: qua mortua, ad filios bona deuoluūt.

Statuimus, quod marito mortuo, uxor circa donationē, & Dotem, & quælibet paraferalia, in pecunijs, gemmis, lapidibus, & uestibus superextantibus & remanētibus debeat remanere. Ipsa autē mortua, ad liberos si ipsos habuerit, prædicta omnia bona deuoluantur. ¶ Quæ mulier habendo pueros, si aliū uirum receperit, uel recipere uoluerit: decernimus, quod tantūmodo ad eosdem pueros omnia bona paternalia integraliter, cū alia parte ipsos in diuisione cōcernente quorūlibet bonorum maternalium, in quibuscūq; rebus cōsistant, absq; aliqua cōtradictione deuoluātur: & cum alia residua suorum bonorū parte maritum accipiat, iuxta suam uoluntatem.

¶ Coæquentur Dotes inter fratres diuersarū coniugum.

Ex statut. Mazow. 1536.

Quando vnus Nobilis habet plures vxores, & omnes habent æqualia dotalicia 30. in summis pecuniarū. Extunc pueri quotquot fuerint ex dictis vxoribus omnia paterna bona inter se diuidere debent æqualiter, secundū capita: dotalicijs huiusmodi ad partē repositis. Si vero alicuius vxoris dicti Nobilis dotaliciū maius fuerit, tenentur pueri aliarū vxorum dotaliciū hoc maius pueris eiusdem vxoris adæquare ante diuisionē. Et si aliqua vxor dicti Nobilis nō haberet dotaliciū, pueri eius circa diuisionē tenebuntur partem pecuniarū quæ super eos concernet imponere, coæquando scilicet dotalicia aliarum vxorum.

Vidua dote, & cōtradote potiat. L. iij.

Ad abolendā damnosam consuetudinē, quæ hactenus inter subditos nostros solū ex cōmuni usu seruabatur, quod uxor marito mortuo, in sede uiduali, cōtra quandā antecessoris nostri institutionē: quæ incipit, Statuimus &c. remanens: omnia bona possidebat propter quod nōnulla bona pueris, uel proximioribus per inaduertentiā, & malam ipsorū procuracionē anihilabantur, & desolabātur. Vnde talibus obuiare uolentes, Statuis

Vxor marito mortuo in bonis dotis & dotalicijs tantum remanebit: Reliqua bona pueris, & proximis resignatura.

1498. Crac. 1423.

lentes, Statuimus de cætero, quod uxor, marito mortuo, tantū Dotem, & dotaliciū habeat, alia uero bona in quibus Dotem & dotaliciū nō habuerit, pueris, uel proximioribus tenebitur resignare.

Vidua, quæ bona mobilia tollit. Lex v.

Iagell, Crac. 1423.

42. Licet etiā antiquitus per antecessores nostros in quodā Capitulo statutum sit, Quod marito mortuo, uxor donationē, & Dotem, & qualibet parafernalia, uidelicet in gemmis, argento, uestibus, & pecunijs habeat, & teneat: Tamē quia nō modicā damna per hoc pueris euenire solebant, Qua propter de cōsilio & cōsensu Prælatorū, & Baronū nostrorum omnimode Statuimus: Quod uxor marito mortuo, solū circa parafernalia domestica remaneat, Thesauro uidelicet, pecunijs, & argento equis magnis, cū omnibus armis ac equireis exceptis, quæ omnia ad pueros deuoluātur. ¶ Declarantes insuper, quod talis mulier circa omnia pecora, & quæuis alia, quæ in dote sua, & dotalicio fuerint, una cū equis uestigalibus, quibus tēpore mariti sui uehebatur, remaneat: demptis uestibus, & equis paruis, in ualore triū Marcar. mariti defuncti: quæ in æqualem sortem seu portionē, dominæ cum pueris cedere debent, & diuidi cum effectu.

vxor post mortē uiri circa parafernalia remaneat pecunia & argento, equis magnis & armis ad pueros & propinquos deuolutis.

Vestes mariti, equi parui, inter uiduam & pueros diuidantur: habitura uidua e quibus uiuente marito usa fuit.

Si mulier pri⁹ moriatur, uel con. L. vi.

119 Dotium solutionē (mortua existēte muliere cui uiuēti inscripta erat) dubia impediēbant hactenus duplici ratiōe: una, quod uiuente marito premortuæ uxoris cōsanguineis solutiones Dotis petentibus, aliqui possessionē adiudicandā putabant, in bonis uiuenti mulieri reformatis, quorū superuiuens maritus possessor esset: altera, muliere post maritū antea sibi præmortuū moriente, & in possessionē dotalicij usq; ad ultima uitæ tempora existente, post eiusdē mulieris uiduæ mortis obitum cōsanguineis eiusdē mulieris uiduæ mortuæ solutionē Dotis petentibus, nōnulli putarunt, ut cōsanguinei dictæ mulieris uiduæ mortuæ Dotis solutionē iure repeterēt: nōnulli decidebāt, cōsanguineos in possessione cōseruandos. Quapropter nos cū Consiliarijs, & Terrarū Nuncijs, dubia ipsa absoluimus, decernentes perpetuo tenendū. ¶ Quod dum mulier premortua esset, habens Dotis, & dotalicij reformationē: Dos a marito superuiuente iure mediātē exigatur, quæ maritū decernimus sic potiri possessionē in bonis per eū olim mulieri uxori suæ uiuenti reformatis, uti uiuente ea potitus erat, & possidebat: de quibus omnibus suæ olim uxoris cōsanguineis, Dotē petentibus, iure respondebit.

Alexand. in Radom. 505.

si mulier habens dotem & dotalicij suorum reformationē mortua fuerit, priusq; maritus: solutio reformationis iure p cōsanguineis mulieris a marito est repetenda. Eo in possessione bonorum reformatorum remanente.

Mulier post mortem mariti existēte in possessione reformatorum bonorum, datur possessio ipsa per loci Capitaneos cōsanguineis eisdem mulieris moriente eo.

¶ Sed præmortuo existente marito, mulier per eum morte derelicta, si possidebat usq; ad ultima uitæ suæ tēpora bona sibi per olim uiuentē maritū reformata: quādo cūq; ipsa mulier post mortē mariti sui mortem obiret, existēs possessor reformatiōis suæ: sic debetur possessio bonorum re-

QQ

norum reformatōrū cōsanguineis mortuæ illius mulieris, ut eā mulier uidua possidebat: quā possessionē, Statuimus, absq; iuris strepitu, cōstito duntaxat de lure reformatiōis, & de possessione per mulierem ad tempora uitæ habita, dandam per loci Capitaneos his, quibus Dotis debetur redditio.

Bona nomine Dotis possessa, a mulieri

bus non limitantur. Vide supra Libro 1. Capit. 14 de Offic. Succamer.

¶ Dotes steriliū mulierum ad cōsanguineos reuertuntur, in possessionē tamen bonorū dotaliū nō præscribunt.

Ex statut. Mazou.
sigismund. 1536.

Dotalicia mulierū Nobilium, Literis Principū aut Libris Terrestribus firmata, quæ nō fuerint exoluta, aut quomodolibet extincta: si tales mulieres absq; prole decesserint, aut si proles earū extingueretur, possunt per veros hæredes dictarum mulierum, super quos huiusmodi dotalicia spectāt & pertinent, lure & iudicialiter queri & repeti secundū iustam deuolutionē. Neque in talibus dotaliciis diuturnitas, & præscriptio Terrestris nocet, quādiu illa bona in quibus dotalicia huiusmodi inscripta sunt, apud hæredes illius legitimos, a quo dictum dotalicium processit, successione naturali permaneant.

¶ Dotes etiā alienari possunt, sed in eis possessores nō præscribūt.

Ex statut. Mazou.
sigismund. 1536.

Si aliquæ viduæ & mulieres Nobiles dotalicia sua alicui vendiderint, aut quouis modo & titulo perpetuo inscripserint, possunt semper redimi, & liberari a propinquis, & hæredibus legitimis illorū, qui huiusmodi dotalicia prædictis viduis, & mulieribus vxoribus suis inscripserūt, & reformauerunt in bonis suis, soluta summa pecuniarū veræ Dotis in dicto dotalicio expressa, præter przyuyank. Nec in tali venditiōe dotaliciorū emptorē præscriptio Terrestris iuuare potest.

De mulierib; alijsue personis ex bonis

suis violenter pulsas. Capitaneus cognoscit, ut habetur Libr. 1. Cap. 12. Artic. 13. de formula iudicii in Causis Officii fieri soliti: Nihilominus quod Capitaneus tantum iudicat si mulier dotaliciata, alijsue quispiam bonorū suorum possessor toto fundo, non aut certa aliqua ipsius fundi particula depellatur. & qua ratione spoliatus possessionē bonorū, ad eadē restituat. vide infra Cap. 11. Artic. 7.

ARTICVLVS VI.

De secundis nuptiis, bonisq; a Domina dotalicali secundo maritata redimendis.

De mulierib; secundo nuptis, ac bonis dotalicij redimendis. Lex I.

sigism. Petr. 1523.

Eiusdem statut. mē-
tio libr. 3. cap. 23. de
Actorū Positione.

Cum primū mulier sedem sibi uidualē per secundas nuptias uiolaue-
rit, Volumus, quæ poterit citari, aut in iudiciū Terrestre: uel ad
Actorum Terrestriū primā & proximā Positionē. Et talis quidē uidua
citata, in primo Terminō nō cōparens, poenā cōtumaciæ luet, Parti &
Iudicio exoluendā. In secundo uero Terminō sicut peremptorio tenebi-
tur citata cū Literis suis Reformatorijs legitime cōparere, ad tollendū
pecunias a Parte se redimēte, in Literis suis Reformatorijs per expres-
sum contentas,

sum contentas, & cōdescendere bonis illis redēptis Parti se redimentī, dando illi Reemptori certos pro se fideiussōres bene possessionatos. Nobiles, in hunc modū, quod ea muliere defuncta, dotaliciū alias przuia nek ad successores primi mariti deuoluetur, uel potius restituetur.

SI V Bro talis mulier citata in secūdo Terminō nō paruerit: extunc Iudiciū illud dabit illi Redimentī bona illa Reformatoria in possessionem, & pecunias ad redemptionē pertinentes, iuxta Inscriptiōis Reformatorie continentia, in Cancellaria Terreſtri cōseruabit, tam diu, quousq; ipsa Domina Dotalicialis in Iudiciū rursus ueniens, certos pro se fideiussōres, super Dotalicio eius ad propinquos primi mariti reuertēdo, modo suprascripto statuerit: auisando Citatiōe sua literali illū Reemptorem, & euocando eum ad hoc idem Iudiciū, ad leuandū pecunias Dotis & Dotalicij suorū predictōrū, & ad suscipiendū a se p̄fatos fideiussōres super Dotalicio suo p̄nominato, post mortē suā reuertēdo.

si contumax sit mu-
lier, datur Actori
possessio bonorū, qui
tamē ad Cancellariā
pecuniam dotis &
dotalicij dabit, quam
cum mulier habere
uellet, uicissim sui Re-
emptorē citat, ad
uidendū, et pecuniam
dotis a se tolli, & de
restituendo dotalicio
fideiussōres sisti.

SI V Ero quis in aliquo alio bona quacūq; Iuris decreto fuerit assequutus, in quibus scilicet bonis uxor eiusdē Victi habuit Reformationem suā dotalicialē: talē Reformationē uolumus illēsam permanere.

Idem 251. fol. de E-
xecutiōe rei iudicata

ET T Alis Conuictus pro Golota debebit reputari, lure Golotarū deinceps cōueniendus, casu quo Executiōi rei iudicatæ contraueniret.

ARTICVLVS VII.

Cum mulieres citāt, uel citantur, corā

Officiali Iudicis Procuratorē suę Causæ constituūt. Lex I.

Quam Libro 4. Capitulo 5. Articul. 1. de Procur. uide.

ARTICVLVS VIII.

De Præscriptionibus & delictis fœminarum.

Virgo desponsata agat contra Tutorē

infra tres annos, & totidē menses, alioqui præscribit. Lex I.

Quam uide paulo supra de Tutoris potestate Capitulo 4. Artic. 5. de præscriptionibus uero uirorum infra Capitulo 9. Articulo 2.

Mulier maritata decēnio præscribit. Lex II.

18. Mulier maritata ad aliquā hereditatē dicens, & credens ratiōe Dotis, uel quolibet alio modo se lus habere, & ad eam pertinere: si infra decem annos nō curauerit, uel neglexerit pro eadē hereditate quæstionē intetare: ita quod infra idem tempus decē annorū tēpore pacis, & cōcordię, patiatur possessorē pacifice et quiete possidere: extūc decernimus, Quod eadem mulier ab omni lure hæreditatis eiusdē se agnoscat cecidisse.

Sed uidua sexēnio præscribit. Lex III.

Vidua eodē modo asserens aliquā hereditatē ratiōe Dotis, uel quomodo-
libet alio

Præscriptio est iure
p̄ndorū bonorū ex
certa diuturnitate tē-
poris a Magistratu
introducū, ne rerum
dominia essent in in-
certo. Quæ itaq; præ-
scriptiōe tenētur, etia
am bona conscientia
coram Deo tenentur.
Cū enim Magistrat.
diuinitus approbato
sit: approbata est &
Præscriptio a Magis-
tratu iustis de causis
ordinata.
Kazim. Magnus Vī-
slicia 1 3 6 8.

Kazim. Magnus Vī-
slicia 1 3 6 8.

Vidua sex annos præ
scriptionis habebit;
sub eisdem iusticiam
pro bonis petitura,
alioquin nihil unq̃ pa
cis tempore petere
possit.

18. dolibet alio iure ad se pertinere, quam hereditatē alius possidet. si infra sex annos tempore pacis & cōcordiæ sustinuerit, uel passa fuerit, possessorē ipsam hereditatē quiete possidere decernimus, quod uidua sentiat se ab omni iure illius hereditatis cecidisse: ipsi uero possessori ratione Præscriptiōis in eadē hereditate plenū lus sit acquisitū. Volumus tamē & declaramus, Quod præmissæ Præscriptiōes tēpore pacis & cōcordiæ uendicent sibi locū. Tempore autē guerarū seu discordiarū, nulloatenus sibi locū debeant uēdicare. Sed tunc oportebit se salubri remedio eiusdē Præscriptiōis providere, iuxta discordiā guerarūq̃ qualitatē. ¶ Sicut & captiuis per Tartaros nullā uolumus fieri præscriptionē

Per Tartaros raptis
nulla unq̃ præscri
ptio opponatur idē
libro sexto.

De eisdē viduar. & maritar. præscripti.

K. Zim. Magnus vi
flucis 1368.
Præscriptio uiduarū
sex annorum, Maris
tata decem.
De uirorū præscrip.
hæc quoq̃ parag. res
petitur.

Cum realis distinctio personarū habeatur, inter quas, quedā personæ libere, ut uirorū: aliæ autē, ut mulierū, quæ minus libere agere possunt^{31.} in iudicio super rebus & hereditatibus, ipsis debitis & obligatis: Propter quod Statuimus * ut uiduis sex annorū Præscriptio propter fragilitatem sexus apponatur. Mulieri autē maritatē cū non habeat suisq̃ us potestatē liberā propter maritū, decē annorū opponat præscriptio.

De maritarum præscriptiōibus.

sigism. Petr. 1519.

Nuptæ decennilem habeant præscriptionem.

26.

Præscriptiōes in Russia eadē. Lex iiii.

sigism. Crac. 1532.

Præscriptiōes Terrestris quæ in alijs Terris Regni nostri currunt, etiam in Terris nostris Russiæ currere uolumus, & decernimus, præter eas Terras & Districtus in quibus propter hostilitatē iudicia celebrari & agi non possunt, nec celebrabuntur.

Eadem in Terris Drohic. Bielscen. &

Mielniceñ. Præscriptiones de quibus Libro 5. videatur.

Si mulier etiā rapiat decimā quomodo

ad satisfactionē compellitur. Libr. 1. Cap. 4. Artic. 6. de Prouent. cleri vide.

ARTICVLVS IX.

De bonis vero Monialiū, ac Præscriptiōibus.

Libro 1. Capitulo 4. Artic. 12. de Monialibus vide.

De acquisitiōe rerum ex Contracti-
bus siue de rebus creditis.

P R A E F A T I O.

Vt successio, ac diuisio rerum: ita quoque Contractus Iure naturali, gentium, Diuino, ac Ciuili constat, cum enim homines alter alterius rebus egerent, suis autem abundarent: aut res rebus commutabant, aut certo precio emebant: ne scilicet vsui suo necessarias rapere, ob easque tranquillitatem publicam inter se violare cogerentur. Itaque Iure humano adductus Abraham quadringentis siclis argenti agrum sepe- liendae Sarae necessarium apud Ephron emit, antequam Dominus dixit per Moysen: non concupisces rem proximi tui, quo quidem praecipto Deus, id quod in natura hominis ingeneratum fuit, & vnumquodque res suas habere praecipit: & ab alienis abstinerere grauissime vetuit, simulque formulas Contractuum atque Actionum a Magistratibus politicis, ad mutuam elementorum huius mundi communionem, praescriptas, sancte obseruandas significauit. Quae potestas ut penes Magistratum politicum esset perpetua: Christus inter fratres diuisor esse noluit, nimirum ne is qui non ex hoc mundo Regnum, ac ministros sibi quarebat, huius mundi Magistratum Prouinciis sibi, suisue arrogasse videretur. Etsi autem contrahere homini Christiano licet: attamen omnes Contractus iudicio rationis, quae nostris mentibus tanquam dedicatum aliquod simulacrum a natura indita est, respondere, atque consentire debent, hoc sensu quippe & Christus ait: quaecumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Ac proinde & vires, quod naturae Contractuum sint contrariae, prohibentur apud Lucam Cap. 6. mutuum date, nihil inde sperantes, quibus quidem praecceptis, & licetorum Contractuum rigorem ad regulam aequi bonique in natura positi Christus temperauit: & quid in illis omnino fieri non liceat, prohibuit.

Contractus omni-
re sunt introducti.

Contractus etiam Iu-
re Diuino sunt instituti.

Quales debent esse
Christianorum contractus.

Contractus itaque est duorum, pluriumue, occasione alicuius rei, vel facti, proque iis aliterius rei, vel precii conventio: ad communicationem rerum, vel operarum, Iure introducta. Et licet Contractus, conuentio siue verbum, lata eius significatione, sit generalis: ad omniaque pertineat, de quibus homines, qui inter se agunt, & quasi ex diuersis animi motibus in unum concurrunt, negotii contrahendi, transigendi causa: nullusque est Contractus, obligatioque nulla, quae non habeat in se conuentionem siue re, siue verbis fiat: Nihilominus species Conuentionum sunt, promissio, pollicitatio, votum, stipulatio, pactum. Promissio enim, proprie est solo offerentis animo alii cui priuato: pollicitatio vero Reipublicae. votum autem Deo, obligatio facta, ut autem tantum homines qui sui Iuris sunt promittendi, pollicendi, aut vouendi habent potestatem: ita tantum res, quae vel per se honestae, vel utiles, vel saltem sint in eorum qui promittunt potestate, sunt promittendae, alioquin in inhonesto, vel impossibili promisso, fides est rescindenda: & in turpi voto mutandum est decretum: etiam si Iureiurando forte confirmata sint, tam enim promissio, & pollicitatio, cum a voluntate consulta non temeraria proficiunt, honestam causam promissi habere debent in se, quam votum piam, voluntati Dei respondentem. Insuper actiones ex nudo promisso, nulla scilicet scriptura, vel fideiussione firmato (praesertim ratione fundorum) apud nos gignuntur nullae: nisi quis fortassis Nobilis vir propter delictum sponsione fidei, ex iusta causa, ab eo qui habuit potestatem, fuisset obligatus. Votum etiam quod mali suppediat causam, rescindatur: ut si quis coelibem se victurum voueret, & tamen scortetur: vel se occisurum aliquem iuret, ut Herodes Iohannem ne peierasse videatur. Quorum alter omnino sequi debet Ius naturale coniugii, ne scortando per-

Contractus definitio.

Contractus seu Con-
uentionum forma et
species.

Promissio.
Pollicitatio.
Votum.

Votum an aliquando
rescindendum est.

Stipulatio.

Pactum.

Que pacta non sunt
seruanda.Pacta personalia &
realia.Non omnes pacis
sci possunt.Multe res in pactum
non veniunt.Obligaciones pactos
rum tolluntur.Quando pacta pa-
ctis tolluntur.

tando pereat: alter autē Iusiurandū iisdem examinare tenetur, num cū Dei volū-
tate cōsentiat. Quid enim minus potest placere Deo, quā peccando velle religio-
sum videri: miserabilis etiā sit omnis necessitas (iuxta Ambrosii sententiā) quę
homicidio soluitur. Licita vero solvuntur promissa, facta pręstatiōe promissis: aut
si accusabilis obstat necessitas ne pręstetur, excusatiōe: aut cū ex pręsidium Ec-
clesię dispensatiōe, cōmutentur: aliarūue rerum pręstatiōe redimuntur. Libera-
mur eodem modo, & ab obligatiōe pollicitationū, si illa remittatur, diminuatur,
vel partiantur: nisi causa subsit, quę vniuersas pręstare vetet. Stipulationis vero
descriptiōe, quia obligatiōis nostris legibus cōprehensę naturā refert maxime
circa formulā obligatiōis vide. Non dissimilis etiā pacti est natura, nam a pace,
pactum, & pactio dicitur, duorū s. pluriumue in idē placitum & cōsensus. Proin-
deq; vt contractus, ita pacta dant legem iis, qui super quacūq; re, vel factio perso-
nali honesto, possibili, pure, in diem, aut sub conditiōe aliqua inter se pepigerunt.
Vnde etiā actiōes vltro citroq; tanq; ex fonte deducuntur. Pacta enim cōuenta,
quę neq; dolo malo, neq; aduersus leges, plebiscita, senatus cōsulta, edicta, decre-
ta Principum, neq; quo fraus cuiq; eorum fiat, facta erunt: sunt seruanda. Fides
autē fundamentū est ipsorū pactorum, inde dicta, quod fiat ita, de quo vtrinq; est
definitum, ac transactum. Personalia tamē pacta, cū persona viuunt, & extingui-
tur: realia vero successores etiā obligāt, ita vt neq; Magistratus Reip. pacto graui-
us ito aliquē liberet. Insuper si fuerit pacto pœna adiecta, is qui illud violat, eius no-
mine iudicio cōdemnetur. Pacta tamē priuatorū, & si ipsos paciscentes ligant, ne-
que tamen Reip. pręiudicāt, neq; tributa, seruitutesue eius opprimunt. Sed non
omnes pacisci possunt: vt furiosus, propter mētis inopiā: pupillus, propter ætatis
defectum: fœmina, quod sui iuris nō sit, nisi fuerit vidua: prodigus, si curatorē ha-
beat: ac seruus, si paciscatur vt Dño noceat, nō vtile sit: & omnibus aliis huiusmōdi
personis, quominus paciscatur, nihil magis obstat, quā aliena potestas, cui subline
pręsertim si damno suo, suorūue superiorum paciscatur. Sed & multa pacta non
valent, ratione rerum, quas natura fieri negat, suntq; factu impossibilia: cōtra le-
ges Diuinas, & humanas, in fraudemq; earū facta: vel mere cōtra bonos mores, na-
turæq; & publicā honestatē: item dolo, fraude, vi, metuq; incusso gesta: casuue cō-
busta, mortua, merisa, erepta, vel amissa. Sed obligatiōes pactorū, nō solum exce-
ptionibus quę ex facti circūstantiis emergunt, tolluntur: sed aliis quoq; modis,
quibus generaliter extinguuntur omnes obligatiōes: videlicet solutiōe, acceptila-
tione, cōpensatione, & aliis modis soluendi debiti. Sed & hoc omnibus pactis est
cōmune, vt priora rescindantur, vltima seruentur, pręsertim, si vel nominatim de
eo in toto, aut in parte: de substantia videlicet totius pacti, vel eius accidentibus,
consensus vtrinq; intercessit: aut mere prioribus cōtraria sint. Sed quia leges no-
strę tantū de cōtractibus occasiōe fundorū fieri, atq; cōscribi solitis, agunt: idcirco
omissis subtilioribus descriptiōibus pactorū, quę infinita sunt, singulas Con-
tractuum formas sigillatim, atque ordine persequamur.

ARTICVLVS I.

Rex quę bona fisci, & quomodo, ac v-
bi donare, uel obligare poterit, aut non.

Itē, quod donatiōes per Regē militi-
bus factę, etiā si literis nō adnotarētur, sint modo morte dona-
toris, & donatarij confirmatę, ratę sunt.

Vide Libr. 2. Cap. 1. Huius etiā sit mentio Libr. 6. Cap. 1. Art. 7. de Bello.

De bonis

De bonis Ecclesiarum alienandis, vel

non. Vide Folio 99. & 452.

ARTICVLVS II.

Cancellaria in scribendis Inscriptiōibus leges Regni nō violet: Iudices vero in suscipiendis recognitiōibus Contractuū sint prudentes: at non ipsi, sed Rex mittat ad ægros: porro formæ Contractuū cum earū omnibus circumstātiis seruentur: præterea ab Inscriptiōibus ne prouocetur: possessio aut bonorum in bona per Ministerialem apprehendatur.

Cācel. literis literas cōtrar, aut cōtra I

cōmune, & Constitutiōes nō det. Lex I

Alexan. Petr. 1504

- 113 Cancellarij aut et Vicecancellarij * literis literas cōtrarias, alter cōtra aliterum, ac contra I V S R Egni cōmune, non extradāt: ut literas super Donationibus, & Inscriptiōibus bonorū nemini dent, aliter quam Cōstitutiones Regni continent.

Ergo in suscipiendis recognitiōib⁹, Iu-

dices diligenter cōsiderare debēt ætatem, discretionē, & bonā, uel aduersam corporis ualitudinē, eius qui facit aliquā Inscriptiōē. Lex ij.

44. Notandū quod Iudicio præsidentes, debēt diligenter intendere & cōsiderare personā recognoscentē aliquā Inscriptiōē, si habeat debitā ætatem, aut discretionē bonam, quod si aliter, nō suscipiatur Inscriptio. Etiam debent cōsiderare, si est sanus corpore: tūc enim potest scribi sanus mente, & corpore: sed si æger corpore existat, compos tamen rationis: prout est in re, scribatur: ita uidelicet: æger & languens corpore, tamen sanus mente, & compos rationis.

sigism. Petr. 1523
Idem lib. 1. cap. 12. artic. 4. de Capit. & lib. 4. cap. 3. ar. 1. de Iudic. Officio in suscipien. recognitiōib.

Omnibus etiam Contractib. adhibetur Testes, instrumenta, nōnunq̃ etiam fideiussores, & alia huiusmodi parerga.

Tantū Rex mittit ad ægros. Lex iij.

Nulli Officiales, sed tantum Rex ad ægros mittere, & Recognitiōnem suscipere poterit.

sigism. Augustus Periconia 1550.

Parētes filior. Cōtractib. nō tenēt. L. 4.

Quam vide Capitulo Decimo Articulo Secundo.

Iudæi vero super bona Terrestria ne

dent pecuniā. Lex v. Vide Libro Primo Capit. de Iudæis.

Formula cōmutatiōis bonorū. Lex vi.

sigism. Petr. 1523

45. Comparētes personaliter corā Iudicio Nobilis A. hæres de B. ex una,
47. & Nobilis C. de D. partibus ab altera: sani mente, & corpore, compostesq̃ rationis existentes: publice, & per expressum recognouerūt talem inter se incorporando. &c. scribatur.

si nō in proprio Districtu recognoscit, recedendo a Terra A. & Districtu suo B. ac Iudicio se bonaq̃ sua incorporando. &c. scribatur.

Quia cōmutatio res
rum apud primos ho-
mines in usu fuit: an-
teq̃ aurū, argentiū, &
es a Magistratu pub-
lice signatū in cōtra-
ctibus haberi cōpit,
de ipsa cōmutatione
rerum primo est agē-
dum: ut pote cōtra-
ctu antiquissimo, in
quo quidē non pecu-
nia, seu merces, ut in
uenditione fit: uerum
certa res pro re, cer-
taq; species pro spe-
cie datur, & quodā
modo p̃ compensati-
onem accipitur: ut ut
nū pro uno, uel alio
quin pro uno tritū.
Vt autē nemo nisi res
suas proprias commu-
tare poterit, ita alie-
nas tam obligatiōe
stricta alienare ne-
q̃, quin uero domi-
no reposcantur, atq;
adiciat, o, is qui dedit,
eum cui dedit nomē
ne dati euincere o-
bligatur.

Et sciendū est, quia a
tempore possessionis
per Ministerialem as-
signatē currere inci-
pit p̃scriptio, pro-
pterea recognitio Mi-
nisterialis de data In-
tromissionē est diligen-
ter in Acta publica
inscribenda.

inter se fecisse bonorum hereditariorū perpetuam & irreuocabilē com-
mutationem: dantes sibi inuicē bona pro bonis, & Terram pro Terra,
ita uidelicet quod p̃dictus A. dedit & cōmutauit sua bona h̃redita-
ria, uidelicet Villam B. cum ipsius Villæ totali h̃reditate, cumq; om-
ni lure, dominio, & proprietate, ac titulo hereditario: cum p̃dicto C.
de D. Qui quidē C. pro eiusdem A. h̃reditarijs bonis uidelicet Villa
B. p̃fatis: Villam suam D. etiā cum totali ipsius Villæ h̃reditate il-
li dedit & cōmutauit, cumq; omni lure, dominio, & proprietate, ac titu-
lo hereditario, ita quod p̃fatus A. p̃dicta bona uidelicet Villā D.
cum suis successoribus tenebit, habebit, & hereditarie possidebit: ita la-
te, longe, circūferentialiterq; , prout dicta bona seu h̃reditas p̃fatae
Villæ D. in suis metis, & limitibus ab antiquo est distincta, & limita-
ta, cū omnibus & singulis utilitatibus, antiquitus ad ipsa bona D. spe-
ctantibus, & generaliter attinentijs uniūersis, nullis prorsus exceptis.
Et similiter p̃dictus C. p̃dicta bona sua uidelicet Villam B. cum
ipsius Villæ B. totali h̃reditate, cumq; omni lure, dominio, & propri-
etate, tituloq; h̃reditario, una cum legitimis suis successoribus tenebit,
habebit, & hereditarie possidebit: ita late, longe, circumferentialiterq;
prout dicta bona, seu h̃reditas Villæ B. in suis metis, & limitibus, ab
antiquo est distincta, & limitata, simulq; cum omnibus & singulis uti-
litatibus, & attinentijs antiquitus ad ipsa bona B. pertinentibus, nul-
lis omnino exceptis. Et iam p̃fati cōmutantes A. & C. dederunt sibi
inuicem in p̃fata bona sic cōmutata realem Intromissionē, & actualē
possessionē, per Ministeriales Terrestris quoscūq; , dandā & assignan-
dam. Et debent, tenebunturq; se, & suos successores inuicē occasiōe p̃e-
missorum bonorū sic cōmutatorum tueri, defendere, & inuicem se eli-
berare, pacificareq; ab omnibus prioribus oneribus, Inscriptiōibus, Ci-
tatiōibus importatis, & importandis, lucris, perlucris quibuscūq; , & ge-
neraliter ab omni impetitiōe, omnium personarū, status & sexus utri-
usq; , luridica, per P̃scriptiōes Terrestris, prout scilicet ad aliquā per-
sonam P̃scriptio pertinet, sub DAMNIS Terrestribus: uel V A-
DIO Centum Marcar. pec. Pro quibus DAMNIS, seu VADIO
alter ab altero, occasiōe p̃missorū citatus, eiusue successores citati, ad
Iudiciū Terrestre E. uel Castren. F. in primo Terminō, tanq; in perē-
ptorio stare, cōparere, & remotis omnibus generaliter Exceptiōibus, Di-
latiōibus ex quacūq; causa, uel etiā Quietatiōe, de lure fieri, dari, & ad-
mitti solitis: alijsq; omnibus Iuris beneficijs: nec nō Motionibus Iudi-
cum respōdere, atq; a Iudicio nō recedendo decreto Iudicij parere, euin-
cere scilicet. proq; omni alio Iudicato satisfacere tenebitur: & successores
eius tenebuntur, totiens quotiēs ipsis uel ipsorū successorib. opus fuerit.

Formula venditiōis ppetuæ. Lex vii.

Comprens

45. Comparens personaliter corā Iudicio Nobilis A. de B. sanus mēte & corpore existens publice & per expressū recognouit, quia bona sua hæreditaria uidelicet Villā B. cū totali ipsius Villæ hereditate, & omnibus ad eā pertinentibus, & quouis modo spectantibus, & proueniētibz nihil Iuris, domini, & proprietatis, & quorūuis usufructuum prædictus A. in præfatis bonis B. pro se & suis successoribus reseruādo, seu excipiendo, ita late, et longe, circūferentialiterq̃, prout præfatorū bonorum Villæ B. hereditas se in suis metis & limitibus extēdit: Nobili C. de D. pro E. Marcis pecunię monetæ & numeri Polonialis uendidit perpetue, & in eum resignauit: ita prout solus præfata bona B. habuit, tenuit, & possedit: nullis eorundē bonorū utilitatibus exclusis: per præfatum C. & eius successores, cum omni Iure, dominio, proprietate, ac titulo hereditario: utilitatibusq̃ uniuersis & singulis, ita quod generalitas specialitati nō deroget, & e cōtra, perpetue & in æuum tenenda, possidenda, & ad usus beneplacitos cōuertenda. Et iam exnūc prædictus A. præfato C. dedit realem Intromissionē, & actualē possessionē, per Ministerialē Terrestrē F. de G. uel alioqui aliū, quēcumq̃ habere poterit, in prædicta bona, uidelicet Villā B. & eius hereditatē totalem, utilitatesq̃ uniuersas. In quorū omniū pacifica possēsiōe debet prædictus A. & eius successores, præfatu C. cū suis successoribus occasione præmissorū bonorū B. eo modo sibi uenditorū tueri, euincere, & liberare, pacificareq̃, ab omni impetitiōe iuridica, ab omnibusq̃ personis status, & sexus utriusq̃, per Præscriptiōes Terrestris, prout ad quālibet personā Præscriptio de Iure pertinet: totiens quotiens sibi C. opus fuerit, sub DAMNO Terrestris: uel sub VADIO C. Marcar. nulla re exquisita ipsum euadēdo. Pro quibus damnis seu Vadio &c. ut supra. ET SI Venditor haberet uxore, cuius Reformatio Dotis extenderet se ad talia bona uendita, cōstituetur per maritū ad Acta, & cum cōsensu amicorū, ad minus duorū, ex linea paterna consanguineorū cōsentiet ad talem Inscriptionē, quo ad suam Reformationem.

Vēditor, ostēdat hæreditatē, limitē, & intra 3. annos & 3. mēf. emptorē tueat. L. 8.

44. Ex consuetudine & Iure antiquo seruabatur. Quod uendens hæreditatem, emptorē per tres annos & tres mēses ab impetitiōe quacūq̃, ad interueniendū & liberandū eundē sit astrictus: Sed quia multotiens cōtingit. Quod uicini illius uenditæ hereditatis, quorū Limites etiam ipsam cōtingunt, infra præfatos tres annos & tres menses emptorē uexare postponunt, donec uenditor & intercessor præscriptiōe emptiōis euadat: qua elapsa primo emptorē pro limitibus inquietare nō formidant, licet uenditiōi præsentēs extiterint. Ea propter uolumus & Statuimus,

RR

Quod cum

sigism. Petri. 1523.

Vendita bona possūt per propinquiores amicos infra tres annos & sex menses reuacari.

Ne scilicet uendat aliena.

Intromissio.

Venditor ergo nō tenetur defendere emptorem a ui & potentia, sed tantum ab impetitione iuridica.

Nam bona dotalia maritus inuita muliere alienare prohibetur, nisi illa cū amicis suis ex paterna linea descendētibz cōsentiat, ne sexus mulieris fragilitas uel prodigalitate, uel nequitia uirorū, ad repētitiā deducatur inopiā Iagell. Craco. 1423. Idem Folio 259.

Qui uendit hereditatem debet uicinos per Minister. uocare ad ostendendū illius hæreditatis limites emptori, qui si uenire noluerint, et triēnio ac tribus mensib. possessor p. limitib. quæstionē non mouerint, possessor ad probationē sue emptionis cū Testib. admittatur.

Quod cū aliqua hæreditas emptori per uenditorē ostenditur, uicini illius hereditatis per emptorē cū Ministeriali euocentur, quod illi ostensionī intersint. Qui si uenire noluerint sic per Ministerialē uocati, & infra tres annos & tres menses possessori quæstionē pro limitibus nō moueant: tunc possessor ad probationē suę emptiōis cū Testibus admittatur, præscriptioneque tanti temporis iuuabitur.

De uēditioē bonor. cōsang. testē t. L. ix.

Kazim. Mag. 1368.

In probatiōe bonorū uenditorū, cōsanguinei, qui cōmuniter in contractib. mediant, licite testificabuntur.

sed hoc tēpore uenditiōes bonorū, aliq. Contractus, occasiōe bonorū intī, neq. testibus, neq. fideiussoribus, sed inscriptiōibus publicis ratificantur.

Conradus a Dominico domū uendicabat, & ad suā intentionē probādam Conradus sex Testes iuxta Iudicis mandatū produxit. Quorum primus Testis Iacobus, alter Petrus ipsius Conradi cōpater, & mediator, seu amabilis cōpositor in eadē causa: quē ipse Dominicus, cū Testes in Iudicio secundū consuetudinē nominarētur, neglexit impugnare, nec huiusmōi consanguineitatē obijcere, demū circa Testium iuramentum opponēdo prædictus Dominicus, testimoniū dicti Petri, propter præfatā consanguineitatē cōstanter asseruit nō ualere: & sic dicebat se causam eandē obtenturū. Nos cōsiderantes, Quod amicales cōpositores seu mediatores cōsanguinei esse cōsueuerūt Declaramus in tali casu testimonium prædicti Petri pro Conrado ualiturum.

Qui emit Villā, nec maiorem partem eius soluit. Lex x.

Kazi. Vislic. 1368.

Emens Villam & maiorem partem non soluens, firmatur trium annorū & trium mensium possessione, ut cogatur uenditor etiam nolens, & neglectum non spernere solutionem, & Contractum non reuocare.

Franciscus uendidit Gregorio hæreditatē pro Centū Marcis, pro qua ipse Gregorius statim quadraginta Marcas exoluit, residuā pecuniam promittens in certis Terminis per annos soluturū. Et sic idem Gregorius per quatuor annos pacifice & quiete, nō facta totali solutiōe tenuit & possedit prædictā hæreditatē: Demū prope finem quarti anni idē Gregorius emptor reliquā pecuniā offert se daturū, & soluturū Franciscus uenditori: Franciscus uero nititur & querit quod possit rescindere & reuocare eandē uenditionē, cum per tantū tempus sibi totalis solutio nō fuit facta, nec subsequuta: Quapropter nos Statuimus, & declaramus, propter quietam & pacificā possessionē habitā per tres annos & tres menses uenditionē prædictā perpetuā habere firmitatem: obstante tanti temporis taciturnitate & præscriptione.

Emptor Villæ cōtra propinquos, creditores, impetitoresque uendentis, triennio & tribus

mensibus præscribit. Lex xi.

De cætero Statuimus, quod cū aliquis emens hæreditatē, & ipsam tenēs 33. tribus annis et tribus mensibus pacifice & quiete, Et si ipsam aliquis cōsanguineus, uel affinis, post prædictos annos impediatur, uolens ipsum ab eadem em-

Kazim. Magnus Vislic. 1368.

Qui tribus annis & tribus mensibus pro propinquitate silet, sileat perpetuo, hoc idē intelligitur in debitorē post triennium repetente hæreditatem ab emptore.

eadem emptione per proximitatē uidelicet repellere: Statuimus quod ex quo quidē proximior tacuit tribus annis & tribus mensibus prænotatis, ut a modo nō sit ei licitum predictā acquirere hoc modo hæreditatem. ¶ Hoc etiam uolumus intelligi quo si aliquis creditor diceret: hæc hereditas est mihi propinquior quā tu tenes, quia uenditor ipsius fuit mihi prius debitor, antequā ipsam cōparasti. Si talis cuiuscūq; cōditionis fuerit Christianus, uel Iudæus, & tacuit tribus annis & tribus mensibus, silentiū sibi perpetuū pro eadem hæreditate imponatur.

COMMENTARIUS.

Ut in permutatiōe res pro re datur: ita in emptiōe pro rebus datur certum precium, rerum autē vendendarū necesse est eam esse conditionē, ut eas natura, leges, moresq; patiantur esse in cōmercio hominū, alioquin irrita emptio rei habetur. quæ in nostro patrimonio haberi nequit, ut sunt res sacræ, religiōsæ, publicæ, & furtivæ: si enim aliquis sciens emat, aut vendat rem alienā, uel furtiuā: etiā furti teneretur. Quod si quis vendat rem sibi cum alio cōmunem, ualet venditio pro ea parte quæ illi cōpetit ex diuisiōe rei cōmunis. Sed ita Legibus Romanis emere priuato purpuram, ut bona Iuris Equestris apud nos plebeiis nō licet: multoq; minus cuiq; arma hostibus vendere permissum est, venduntur uero res, non modo corporales, sed etiā incorporales: ueluti sunt actiōes, hæreditates, seruitutes. Requiritur autē in venditiōe, ut species rei vendendæ certo demonstretur, uel numero, pondere, aut mensura cōprehendatur: venditorq; certā summā pecuniæ, & nō aliarum rerū species pro precio cōstituat. Nam empti & venditi fides sine quantitate pecuniæ expressa, nulla est, alioquin nō ualet venditio si precium in alicuius cōtrahentium arbitriū: ac uoluntatē fuerit relatum, necesse est enim cōtrahentes in venditiōe de precio cōsentire, modo enim cōsensum sit, nil refert, num statim, aut paulo post numeretur pecunia: uel etiā alio modo uenditori satisfiat. Sæpe autē in corpore, in nomine, in materia, qualitate rei venditæ, ac quantitate precii, aliisq; circumstantiis: quā etiā in specie cōtractus a cōtrahentibus erratur: ut si ego vendā, mutuam, uel cōmodam, tu putes dono tibi esse datum, iis enim modis obligatio mutua rescinditur. & si uero finalis causa emptiōis est, ut res uendita emptori tradatur: nihilominus nō impeditur venditio, etiā si res nō fuerit statim tradita. Et ut cōtrahentiū incōstantia coarceatur, si emptor arram dedit, perdit eam, si a cōtractu nulla causa legitima recedat. Si uero uenditor tradere rem uenditam recusat, fas est eum in duplū, aut alioqui in pœnam uallatā cōdemnari Iudicis Officio. Sæpe uero ita cōuenit, ut si emptor nō soluat precium ad tēpus prestitutum, res inempta, & nō uendita habeatur, nihil autē interest uerum ipse Dominus tradat alicui rem suam, an uoluntate eius alius quispiam, cui eius rei possessio sit permissa. Cum autē venditio perficitur, omne cōmodum uel incōmodum rei uenditæ spectat ad emptorē: nisi sub conditionē emptio sit facta, tū enim ante cōditionis euentū res perit, uel corrūpitur uenditori, cuius intererat illā cōseruare saluam, quousq; fuisset tradita, perindeq; si res uendita apud uenditorē eo casu pereat, quo apud emptorē erat peritura. Postremo si res uendita, uel propter delictum uenditiōis, uel per uolentiā superioris publicetur: tum uenditor tenetur ad restituendum precium, item si mora, culpa, aut dolo uenditoris res uendita pereat: periculum est uenditoris, nihilominus de fortuito casu uenditor nō tenetur: nisi forte secus fuerit conuentū. Cerre si res furtiua, aut saltem illibera, uendita sit. & postea Dominus in Iudicio repetat eam ab emptore, probetq; causam sui domini: tum si res uendita euincatur ex causa quæ uenditionē precessit, periculū est uenditoris, si emptor eo nomine cōueniat uenditorē, Si uero euincitur ex causa quæ uen-

idem intelligas si quis
lus quodcūq; putat
se ad aliquam hæres
duatē habere, nec ma-
tra triennium & tres
menses agit. Nisi for-
tas ob beneficiū len-
gioris præscriptiōis
aliæ persone impus-
ne taceant.

Quæ res in uenditis
onem sint adducens
de, & quæ non.

si quis rem sibi cū al-
liquo communem uen-
dat.

Quæ res a quibus es-
mus uel uenit nō possunt
Res incorporales eti-
am uenduntur.

In uenditione quid re-
quiratur ex parte re-
rum, uel pecuniæ.

In uenditionis circum-
stantiis sæpe erratur

Lex arratum;

si uenditor rem tra-
dere nōlit.

Etiā per alium tra-
ditur res uendita.

Post uenditionē con-
moda uel incōmoda
ad emptorem peru-
nent, nisi specia-
liter de eo fuerit cautum.

si res uendita casu
pereat, ex commissio-
ne uel publicetur.

si uicio uenditoris res
uendita pereat.

si res aliena sit uendita

Fructus rei uenditæ
ad emptorē pertinet.
Quando uenditio re
scinditur, uolentibus,
uel etiam inuitis con
trahentibus,

si in uenditione inter
cesserit dolus uendi
toris uel emptoris,

ditionem subsecuta est, emptoris sit periculo, ut si seruus uenditus, quod deser torē militiæ prodiderit, eripiatu r seruituti: emptoris periculo dominicā euadit potesta tem. Fructus aut rei uenditæ post perfectum contractū ad emptorē pertinet, nisi aliquouſq; emptor penes uenditorē illum esse uoluerit. Rescinditur aut uenditio nis cōtractus utroq; uolente: nisi fortassis res tradita, preciūq; sit persolutū: alioqui quod suum est reddendū esset utriq;. Venditio etiā Legibus Romanis rescindit ur inuito altero ex cōtrahentibus: si intra sex menses uiles emptor tale aliquod uicium in re empta deprehēderit, ut nullo modo empturus fuisset, si cōpertum id ante habuisset. Isto enim casu, emptori aduersus uenditorē actio redhibitoria da tur: qua cogitur rem uenditā recipere, & reddere si quid preciū eius rei nomine ab emptore est solutum. Item rescinditur uenditio emptore inuito, si conditionē pa cti nō præstiterit: rescinditur & propter pactum cōditiōis in diem: ut si quis ita vē dat fundum Centū aureis, si intra menses duos meliorē cōditionem aliquis pro eo non obtulerit. Non debet aut rescindi uenditio, cum res uendita est, quā per leges vendere non licet: aut ab eo empta est, qui se obligare nō potuit, tales enim uen ditiones ipso Iure sunt nullæ. Quod si interuenerit dolus emptoris, uel uenditoris, inconfesso est malæ fidei emptionē esse irritam: præsertim si quis dolo inducat alia quem, ut emat, uel uendat: cum id nō erat facturus citra eius persuasione, tū enim Iure nulla est emptio. Alioqui si quis maior annis 25. pluris emat, uel minoris vē dat, quā oportuit: nō auditur. Nemo enim tam negligens atq; supinus esse debet, ut rei familiaris, quā uenditurus est, precium ignoret: neq; tam temerarius, ut rem ignotam nullo adhibito cōsultore emat, est aut imprudentia & supinitas hominū damno etiā excitanda, ut discant cauti⁹ mercari. Sed ne rursus licenter deciper entur homines, hic modus legibus cōstituitur, ut si quis decipiatu r ultra dimidiū iusti preciū, iuste illi uideatur actio dari aduersus decipientē, atque hæc in uenditiōis contractū necessario erant adferenda.

Formula inscribēdi census in uim re
emptionis alias na uiderkow personis

sigism. Petr. 1523.
Eiusdem mentio lib.
1. cap. 4. artic. 6. de
prouentib. spiritual.

Spiritualib. cū cōsensu R. M. prius obtēto fieri soliti. Lex xij. 45.
Comparēs personaliter corā ludicio, Nobilis A. de B. hæres, sanus mē- 46.
te & corpore, publice & per expressū recognouit: quia innitendo con
sensui Sacre R. M. ad infra scripta obtēto, honorabilib. uiris C. D. E. F.
&c. prædicatoribus Euangelij Iesu Christi, ministris sacramentorū, &
Cantoribus Ecclesiæ G. H. modernis, & pro tēpore existentibus, duo
decim Marcas pecun. census anni, pro trecentis Marc. pecun. monetæ
& numeri Polonialis, perpetue & in æuum, in uim tamē reemptionis,
alias na uiderkouu, uendidit, & inscripsit, ac uendit & inscribit, & super
bonis suis hereditarijs, uidelicet Villa l. ac Kmetonibus, tabernatorib.
& alijs quibusuis Incolis præfatæ Villæ l. quas quidē duodecim Mar
cas pecun. prædictus A. & eius successores, tenebitur, seu tenebūtur, sin
gulis annis pro quolibet festo Sancti K. præfatis honorabilib. uiris C.
D. E. F. modernis, & pro tēpore existentibus, per propriū Nunciū mit
tere, & ab illis etiā quotannis post solutionē literas acceptilationis seu
quietationē recipere. Idem tenebitur, presentibusq; se obligat, præfatus
A. cum Kmetonib. eiusdem Villæ Incolis ad Acta Spiritualia Vicarij
sue Officia-

siue Officialis in Spiritualibus L. pro festo Sancti M. proximo stare, & se ad solutionē cum præfatis Kmetonib. præfati census annui duodecim Marc. sub censuris Ecclesiasticis obligare. Et iā prædictus A. prædictis Ecclesiæ G. ministris, dedit realem Intromissionē, & actualement possessionem in præfatum censum, teneñ. habēñ. & pacifice possidendū. In cuius possessione pacifica, etiā præfatus A. obligat se & suos successores, occasione præfati census, ab omnibus Inscriptiōibus prioribus, Citationibus importatis, & importandis, lucris, perlucris quibuscumq. si quæ sunt, & ab omni, omniū personarū, status, & sexus utriusq. impetitiōe iuridica, prædictos ministros modernos & pro tēpore existentes tueri, euincere, & eliberare, ita quod præfati Ministri moderni & pro tempore existentes possent pacifice & integre quolibet anno præfatum censum duodecim Marc. sic ut præmissum est, percipere, sine quouis impedimēto. Quæ omnia superius expressa, & in præsentī Inscriptiōe contenta, præfatus A. tenebitur & sui successores tenebuntur cōplere sub Vadio N. uel O. Marcar. prædictis Ministris & eorū successoribus soluendo. Pro quo Vadio ad Iudiciū Terrestrē uel Castreñ. P. Citatus, uel successores eius citati, in primo Terminō tanquā peremptorio stare debet, siue debent, nulla re exquisita, siue iudiciaria siue extraiudiciaria illos euadendo, uel Terminū differendo, sub amissiōe suæ causæ, sed in eodē Terminō tenebitur & tenebuntur prædictos Ministros ab omnibus impedimentis euincere, eliberare, & omnibus in præsentī Inscriptiōe contentis satisfacere. Quod si noluerit, aut neglexerit, uel eius successores neglexerint: extunc in instanti pro præfato Vadio in lucro cōdemnari; ac pro eodē satisfacere tenebitur, siue tenebuntur: & satisfaciēñ. pro præfato Vadio, utiq. omnia cōtenta complere debebit, & debebūt: totiens quotiens præfati Ministri censum præfatum ad tempus prædictum habere non possent, nec eis esset ratiōe prædictorum omnium satisfactum, plenarie & in toto.

Quinetiā Iudiciū Spiritu, iudicat pro

censibus perpetuis Ecclesiasticis Terrestrib. & temporalibus reemptionsalibus, proque fundis Ecclesiæ dotalibus. Lex xiiij.

Vide Libro 1. Cap. 4. Articulo 8. de Causis fori Spiritual.

Cēs9 ppetui solo annexi ratific. L. xiiij.

Pluries per subditos nostros sollicitati sumus, ut literas reponi mandarem super census perpetuos domorū: & in defectu literarū, liberā cuiq. potestati faceremus eosdem Census perpetuos domorū, seu quorumuis locorū, solo annexos, uni ab altero redimendi, & perpetuitate oneris pro certa summa pecuniaria inter se instar reemptionsalium Censu cōmutandi, Nos & si nunquā assentiri eiusmodi petitiōi uoluimus: quia

RR iij

tamen

tamen hucusq; ab ea ipsa petitiōe, quę multā in se cōtinere uidetur iniquitatem, illos cū nō uulgari molestia & fastidio nostro nō cessare experimur: prouidere uolentes, ne in posterū uni ab altero, quod nō esset æquum, repetēdi: uel literarū super Censui perpetuos diuturnitate tēporis abolitarū productionē ex postulādi occasio (dissidiorū inter subditos nostros subministratrix) præbeatur. Statuimus & decernimus, cum assensu & consilio totius Senatus nostri, ut nemini subditorū nostrorum cuiuscūq; status & cōditionis extiterint, liceat quomocūq; directe, uel indirecte, reemptionē perpetuorū, & solo annexorū Censui deinceps uerbo uel facto cōtra ueterem illorū possessionē attētare, quos perpetuos esse, sola ueteri & diuturna possessiōe, & circa uenditiones, uel Inscriptiones bonorum, ad Censui perpetuos soluendos obligatorum mentione probari decernimus.

Qui mutuatur, nec habet inscript. iuramē

to negātis mutuarij absoluitur. Lex xv

Item si aliquis alicui pecuniā mutuauerit, & Inscriptionē nō habuerit, citaueritq; mutuariū: tunc mutuarius, alias citatus, iuramento præstito ab instantia petentis, & debiti petitione absoluetur.

Frumentum mutuatum intra quatuor annos repetatur. Lex xvi.

Franciscus Gregorio mutuauit uiginti mensuras tritici, quas pluries monitus nō restituit. Gregorius autē quęsiuit ab ipso Francisco quādo sibi prædictū triticū mutuasset. Respondit quatuor annos esse elapsos. Nos ipsi Francisco imposuimus silentiū, propter tanti temporis decursu, & suam taciturnitatem.

Si Ciuis, aut Mercator dat aliquid mutuo Terrigenis. Lex xvij.

Quam inter Ciuium & Mercatorū leges Lib. 1. Cap. 16. Artic. 9. uide. Cum veri Mercatores gerant quasi publicū officiū. Itaq; rationariis eorū libellis tanquā publicæ scripturę creditur, nihilq; in illis præter contrahentiū consensum scriptum esse præsumitur. Verum si in Enchiridio eorū memoriæ causa aliquid scriptum esse apparet, id non magis te obligat, quā si quis dicat te sibi debere Centum. Nam ad inducendā obligationē necesse est consensum utriusq; pariter extare, aut saltem uerisimiliter præsumi, atq; eo sensu apud nos rationaria sua, iuramēto suo, proprio cū duobus Testib. si reus debere se neget, Mercator cōfirmat.

De equo in accōmodatiōe Iæso. L. xvij.

Nicolaus deposuit querelā contra Mathiā, Quod licet sibi equum suū sanum ad certam uiam tanquā amico accōmodasset. Tamē Mathias eundem equum

Ex consuetu. 1505.

Item lib. 1. cap. 16. ar. 9. de Ciuij contract.

Kazim. Magnus Vislicia 1368.

In repetendo frumento mutuato quatuor anni prescriptionem donant & imponunt.

Kazimirus Vislicia.

Kazim. Magnus Vislicia 1368.

Equus accōmodatur, & læsus duabus feri

dem equum sibi restituit claudicantē: Mathias uero respondit, bona fide eundē equum tanquā proprium equitasse, & seruasse, nec sciret unde sibi ueniret talis læsio: Nos autē in tali casu declaramus, prædictum equum infra duas septimanas quiete, & absq; labore, per eundē Mathiam obseruandum. Qui equus si infra prædictū tempus non cōualuerit: extūc pro eodē equo, prout poterit amicabiliter secū cōponere teneat.

*uetur quiete septima
nis per ledentem, per
quas si non conualua
erit, fiat compositio
amicabilis pro eo cū
accommodante.*

C O M M E N T A R I V S.

Cum ergo cōmitando & vīdendo, mutuā discq; & accōmodandis facultatibus, vita mortalium ab egestate defenditur: par est, vt mutui, cōmodati, & vsurarum: item Reemptionū: præterea precariū, depositū, & sequestrū: locati, & mandati naturam dispiciamus. Mutuū enim proprie dicitur, ab eo, quod de meo tuum sit: vel quod res eiusdem generis, eodē numero, vt pecunia: eadē mensura, vt frumentū: ponere eodem, vt crocum: pure, vel in diem, redduntur gratuito. Neq; res tantū dantur ad vīdendū in mutuo, vt sit in cōmodato, sed omnino dantur in vsum eius qui accipit: aliā vero generis eiusdem restituitur. Cum autē mutuū nō contrahitur, nisi viroq; contrahentiū cōsentiente: qui cōtrahere legibus nō permittuntur mutuari nō possunt. Ad probationē vero mutui, vel instrumentis literarū, vel saltem Testibus opus est. Sed & permagni referre dicunt Iurisperiti, vt probetur in cuius vsum versum sit, quod mutuo datum est. Namq; & a liberis potest repeti, quod patrifamilias inopi mutuo datum sit: quia illud in alimenta eorū versum esse præsumitur. Quod si quis mandato alicuius productio mutuo aliquid accipiat: ac si ipse mandator accipiat, alio: qui si creditor nudā tantum fidem petentis secutus sit, putaretur inter eum qui accipit & inter illum cuius nomine accipit mutuū esse ad mutuo aliquid accipiendū voluntatē: tum is solus cuius fidem secutus est, tenetur. Periculum vero rei mutuatae, nō spectat ad mutuuantem, sed ad eum qui accipit. Nam casus aduersæ fortunæ nō liberat generis debitorē: ita, vt si tibi mutuo data pecunia casu quocūq; pereat, ad eius tamen restitutionē teneris. Quod si plures mutuo rem acceperint, obligatio inter eos diuidenda est numero, & nō per portiones: sicut fit, cum debetur species, quia in mutuo quātitas rerum obligatur. Mutui autē obligatio tollitur ipso iure, iidem de causis, quibus alias supra in genere omnes obligationes dissolui diximus, vt autē nihil bono viro dignius est, quā succurrere lapsis: ita nihil inhumanius est, quā cum mutuo inopibus esset benefaciendū, tum vsurarum pensioes ab illis pacisci. Ac proinde & veteres Romani furē dupli, sōeneratorē quadrupli puniebant: antequā dixit Christus, mutuo date, nihil inde sperantes: Nescierintq; bono viro hoc quoq; proprie inesse, vt ne det pecuniā suam ad vsuram. Vsura autē est, ob rei mutuatae in vsum alterius ad præstitutum tempus pensio stipulata. Idcirco vero exigi prohibetur, quia & mutuū in vsum eius qui mutuo accipit, redigitur: penesq; ipsum solum eius est periculum: & quia cōtra naturam est, vt nummus nummū generet: inprimis autē charitatem proximī a Deo præceptā, gratuitumq; benefaciendū officium euertit. Et quanquā tantopere sit charitas præcepta, vsura vero prohibita, nihilominus diuitum hominū impietas, pauperū vero egestas, legistatores ad egierūt, vt nomen vsuræ, nimirum odiosum, ex mutui cōtractu tollerent: rem tamen ipsam, conquisitis coloribus vestitam, fieri permitterent: censueruntq; vsuram tantū pensionem esse, ex mutui vsu stipulatā. Et ergo si aliquid pro vsu rei cuiuscūq; accipiamus, illud vsuram nō dici, puta si pro rei locatae, aut cōmodate vsu aliquid accipiamus. Nemo enim cogitur de proprio esse beneficium, si nolit. Nam si cōmodatum dicitur, cum res eadem, mobilis scilicet vel imobilis, vībus alterius cōmodata, nobis in eodē numero, & specie redditur: vt fundus, vestis, equus, liber: utiq; in ipsa re cōmodata retinemus dominū, perindeq; & periculū, at in mutuo, dominium, & per-

*Contractibus rerum
penuria tollitur.*

Mutuū.

*Qui mutuo non
possunt.
Probetur mutuum.*

*si quis mutuo quicūq;
accipiat alicuius man
dato.*

*Periculum rei mutuo
ata non ad dantem,
uerum ad accipientem
pertinet.*

*si plures aliquid mu
tuo accipiant.*

*Mutui obligatio disa
soluitur.*

*Vsurarum exactio
res inhumani.*

Vsura quid est?

*Quare usurae exigi
prohibentur.*

*Ex usu rei locatae vel
cōmodate licite utili
tatem paciscimur.*

Cōmodatū quid est?

Naturales rerū acces-
siones licite petuntur.

Quæ nihilominus usu-
sura permittuntur.

Si utilitates naturales
plures sint quam usu-
ra hæc tamen prohi-
betur, si permittuntur.
Quomodo mutui con-
tractus in alios trans-
sit Contractus.

Quare Contractus
Reemptionis licitus est

Quare fœneratores
tolerantur in Rep.
Quante usura pro-
hibenda sunt, uel per-
mittenda.

Centesima.
Trientalis.

Commodatum pre-
cario confertur.

minium, & periculum transferuntur in utentē: penes autē mutuatorē sine periculo
semper residet utilitas, quorum quidē duorum contractuum natura utriusque contraria
est: ac proinde alter illorum iustus, & ferendus est: alter omnino prohibitus. Neque
enim est dubium, quin naturales rerum accessiones, utilitates, et pensiones, quæ pro-
pter moram loco interesse in bonæ fidei Iudiciis in obligationē veniunt, ac petun-
tur, licite accipiantur, & exigantur. E contra vero illicitæ sunt accessiones, quæ ex
mutuo stipulantur. Et tamen Iure Civiili & Canonico usura quædam permittitur,
si eandem incertitudinē & periculum fructuum mutuator accipiat in se, quā & mu-
tuarius sustinet. Adeo vero naturales probantur utilitates, ut si Villa mihi certa pe-
cunia obligata plures etiā utilitates ferat, quā ex usura habiturus eram, iuste ta-
men eas tulisse iudicabor, potuit enim euenire, ut minus emolumentū ex Villa sen-
tirem. & tamē coactus fuisset stare pacto. Itaque sæpe fit, quod mutui contractus
ratione conuentiōis in alium transit contractū: ut cum pro re pecunia accipitur,
fit emptio: aut si res pro re, fit permutatio: aut si aliquid pro usu rei, & tum fit loca-
catio: Si vero res permittitur pro re credita, tum fit contractus innominatus: vide-
licet, do, ut des. Ac proinde cum creditum naturā mutui excedit, id quod pro usu
rei extra sortem datur, usura dici nequit: quæ solum in puro mutuo committitur:
quod omnino fieri debet gratuitum. Quocirca & Contractus Reemptiōis licita-
tus esse coepit, ob hoc, quia Dñs Censum Villæ, aut aliquā seruitutem vendit: co-
gicque nequit, ut pecuniā restituat, quā diu illa uti cupit. Licite ergo hic dat, emptor
vero accipit Censum, vel seruitutes. Usurā itaque ipsam his & his Contractibus lu-
riscō sulti vestire solent, ut s. Adam nuditatem suam foliis fici operiebat. Et tamē
ut lupanaria in Ciuitate, ita Leges Ciuiles casibus hominū accommodatæ in Rep.
tolerant fœneratores: ut Iudæos, & impios Christianos: qui miseria aliena sese dis-
tant, fame pascunt, nuditate operiunt, ociosisque fructus expectant. Usuræ autē ma-
xime sunt, Centesimæ: ut scilicet in annum a Centum aureis, nomine usuræ 12. aurei
rei dentur. Quia vero tales usuræ graues sunt, apud moderatos viros trientalis in
usu habentur, puta tertia pars Centesimarū, ut a Centum aureis 4. vel saltem 6.
aurei ad maximū 8. pro conditiōe scilicet hominū. & lucrorum ex mutuo acce-
dentium: vel damnis ex mora secutis: quāquā in ipso mutuo usuræ Iure Diuino om-
nino exigi ut diximus prohibentur. Cum in reliquis Contractibus, licet aliquid
ultra sortem de usu rei stipulari: quæ dominiū nostrū penitus nō euasit. & nostro
periculo in usu nostro possidetur, atque retinetur. Contulimus iam commodatū cū
mutuo, utilitatesque ex utroque ad nos pertinentes restat, ut commodatum cum pre-
cario conferamus. Atque hoc reperendū est, quia commodatum dicitur alicuius rei ad
aliquem specialem usum, siue gratis, siue precio, facta concessio: Precariū vero est,
quod precibus petentis utendū conceditur, tam diu, quā is qui concessit patitur. itaque
que neque in commodato, neque in precario, transfertur dominiū, nisi hoc inter utrumque
differt, quia in precario, tam apud eum qui dedit, quā apud eum qui accipit, do-
minium manet: ut scilicet accipiens naturaliter, dans ciuilitate possideat, neque enī
duo in solidum possidere possunt. E contrario vero commune commodato cū pre-
cario hoc est, quia per utrumque, res mobiles, & immobiles: corporales, & incorpore-
les conceduntur, mobiles & corporales, ut pecunia: immobiles, ut fundus: Incorpore-
rales, ut Ius agendi, eundi, ducendi per fundum cedentis. Quod vero usu con-
sumitur, dari commodato nequit: nisi forte hac conditiōe tradatur, ut consumetur.
Datur autē commodatum ad certum tempus, ultra quod, si commodatarius utatur, ex
hoc delicto obligatur, ut si tibi commodem vestem ad pompam, tu autē cum ea pe-
regre abeas. Commodatum itaque repeti non potest, nisi usu finito: Precarium vero
repeti potest, quādoquēque libet: etiā si forte ad certum tempus datum sit. Præterea
obligatur commodatarius leuissima culpa: nisi casu damnū datum sit. Is vero qui
rem precario habet, tantum de dolo & lara culpa tenetur. Postremo tollitur obli-
gatio commodati, & precarii, reuocatiōe rei datæ: item morte eius cui concessa est,

non autē mor-

non aut morte cōcedentis. Sed quia cōmodato & precario, natura depositi atq; sequestri confinis est: de his quoq; hic agamus. Depositum quippe dicitur, quod ad custodiendū alicui datur: Sequestratio vero est, rei litigiosæ depositio: quæ fit a pluribus, ea conditiōe, vt victori restituatur. Depositū aut alterius fidei traditur ad custodiendū, & restituendū: at in sequestratione res tantū litigiosæ deponuntur, & si aut depositi ea sit natura, vt proprietates, & dominia maneat apud deponentē: nihilominus liberū est pactis licitis aliud depositario permittere, puta si depositor depositario permittat re sua vti tanquā propria: vt pro ea tantumdē eiusdē generis redderet. Sed & videtur tacite cōcessum in deposito depositario dominium: si depositū nō obsignatū, aut cōclusum detur ad seruandū. Differt tamē a cōmodato, quia in hoc, est vsus penes accipientē ad certū tempus permissus: in illo, depositi fidelis restitutio semper exigī potest. Quod si depositarius propter custodiam aliquid pro opera sua, vel loco, a deponente accipiat: locatio dicitur. Non solū aut per nos ipsos, verum etiā per quos in genere solemus acquirere, deponere licet, Proindeq; & domini ex deposito obligantur, si quid apud aliquē, per eos qui illorū negociis præsunt, deponitur. Res aut omnes deponi possunt, quæ a priuato alienari possunt, & sit depositum, cū res traditur ad custodiā. Alioqui si tradatur ad perferendū alio, mandatū erit, nō depositum. Adhibentur etiā deposito instrumēta publica: priuatis enim nō creditur, nisi tres Testes sese illis subscripserint. Depositarius etiā semper potest recusare, quominus depositū custodiat: at sequester officium suum deponere nequit, nisi iustissima causa interueniēte. Regulariter aut res deposita, aut sequestro cōmissa, nō est in periculo custodientiū: nisi id expresse caueatur: aut si quis ultro se obtulerit ad recipiendā rem deponentis. Vtraq; aut obligatio tollitur, restitutiōe depositi: vel si res deposita, aut in sequestrū commissa, eo casu apud depositariū & sequestrem pereat, quo peritura erat, si apud deponentem aut committentem mansisset.

Locatio quid differt a deposito.

Formula donatiōis ppetuæ. Lex xix. sigism. Petr. 1523.

47. Comparens personaliter corā Iudicio Nobilis A. hæres de B. sanus mente & corpore existens publice & expresse recognouit, Quia bona sua hereditaria uidelicet Villā C. cū totali ipsius Villæ hereditate, ac cū omni lure, dominio, & proprietate, tituloq; hæreditario: necnō cum omnibus ad ipsa bona pertinetibus, & quouis modo spectantibus utilitatibus uniuersis: nihil iuris, domini, & proprietatis, & quorūuis usufructuū, ac utilitatū, in prædictis bonis, pro se & suis successoribus reseruando, seu excipiendo: ita late, & longe, circūferentialiterq; prout præfatorū bonorū hæreditas se in suis metis & limitibus extendit: & prout ea solus tenuit, habuit, & possedit, Nobili D. de E. eiusq; legitimis successoribus dedit, donauit perpetue, & in æuum, irrevocabiliter per præfatū D. & eius successores tanquā ueros & legitimos hæredes prædicta bona tenenda, habenda, & perpetue possidenda, ad ususq; beneplacitos cōuertenda. Et iam prædictus A. prædicto D. exnunc dedit realem Introwissionē, & actualement possessionē, per Ministerialem Terrestrem F. de G. in præfata bona &c.

ut permutatio, ita donatio sunt: ut eos cabiles contractus.

Et fiat tuitio sub eo tenore toto, sicut in Inscriptiōe perpetuæ Cōmutacionis superius cōtinetur. Nisi quod in donatiōe tuitio tantū sub dāmnis Terrestribus: nō sub Vadio solet esse, in Cōmutatiōis aut & Venditiōis Contractib. liberū est onus tuēdi inscribere, sub Vadio, vel pœna, qd̄ horū quisq; in se suscipere vellet.

SS

Sed non sem;

Sed nō semper res, pro re: preciumue pro merce dantur: verū etiā amor & gratia in alter vtrius locum succedunt: tantūq; valent, vt facultates nostras, iis quos vel amamus, vel gratia prosequimur, donemus potius, quā vendamus, aut cōmutemus. Et si aut donatio, sit rei licite, nullo cogente, mera humanitate ac liberalitate facta collatio. Nihilominus & ille donat, qui familiaris sui virtute, fide, atque officiis prouocatus, ei aliquid de suo largitur: cōsimiliterq; is, qui dando remunerationes expectat. Inde tamē apparet, quia Donationū, alia est pura, & simplex, quæ ea mente fit, vt quod quisquā det alii, statim velit fieri accipientis, nec vllō casu ad se reuerti cupiat: Alia cōditionalis seu imperfecta fit, quando aliqua causa, vel modus, vel tempus, vel cōditio donatiōi adiiciuntur. Causa, vt si cū aliquo paciscaris te alteri Centū donare, quod eius fidem in summo sis expertus periculo. Modus, vt si quid alicui dones, vt tibi alimenta ministret donec viuas. Tempus, vt cum alicui datur fundus, hac lege, vt ipso mortuo ad donatorē, vel ad hæredes eius redeat. Cōditio, cum in incertū euentum alicuius rei aliquid donatur: vt si mihi nascatur filius, donem vxori purpurā. Non dissimiliter etiā diuiduntur ipse donatiōes, in eas quæ fiunt inter viuos, & hæ temere reuocari nequeunt, si semel traditiōe rerum, & instrumentis publicis perfectę fuerint: Et in donatiōes metu & causa mortis fieri solitas, & hæ, quia post mortem donatorū res donariis addicunt, ad exemplum legatorū redigi solent per omnia, propterea quę tantum de mobilibus, & rebus fisci vtiliter fiunt, non aut de rebus fundi, vt supra Cap. 2. diximus, donator enim magis se res donatas habere volebat, quā donariū hæredem. Et si aut liberalitas virtus pulcherrima sit, tamq; res mobiles quā immobiles, tam corporales quā incorporales, aliæq; huiusmodi, si modo in cōmuni hominum cōmercio sint, donari solēt: quibus tamē legare, aliove Iuris titulo alienare sua nō licet, neq; donare possunt: vt vxor viro, filius familias patri subiectus, pupillus tutori, seruus domino: item furiosus, monachus, prodigus, captiuus, & similes alii: surdis & mutis exceptis, nulli donare possunt, quatenus aliene sub sint potestati. Qui aut sui Iuris est, semel donata tradere cogitur, etiā si illum facti pœniteat. Nihilominus cōtra eos qui donare possunt, datur etiā querela: vt liberis cōtra patrem, nomine inofficiose donatiōis: puta, si eis relictis donauit substantiā suam alienis, item immodica donatio rescinditur, aut saltem moderatur: vt si quis omnia sua donet alicui, nihil vero sibi relinquat. Fraudulentæ aut omnino rescinduntur, veluti si quis in fraudē fisci, vel creditorū donet sua cuipiā, aut si vir vxoris, tutorue pupilli bona alienet. Et quamq; ingratitudo donatarij teterrima est, propter eam tamen donatio nō rescinditur: nisi forte vel manus violentas donatori iniecit, vel acri cōtumelia illū affecisse cōuincatur: vel si libertus neget officiū dño, a quo accepit beneficiū: vsq; adeo vt & res pro pecunia donata quæ sitis amittat. Quod si donatori nascantur liberi, quorū spe exciderat, cū donaret: donatio quidē non rescinditur, sed tamē liberi ad legitimā portionem bonorū ex æquitate sunt admittendi: quamq; non desunt Iuriscōsulti qui putent donationes in tali casu omnino debere rescindi: cum nō sit verisimile aliquē alienas successiōes suorum pueros necēssitatibus antepone re voluisse: ita vt & D. Augustinus liberos in successiōe huiusmodi Donationū Ecclesiis etiā, ac pauperibus personis anteponat: Iurisq; naturalis potiore quā Ciuilis, aut eleemosinę rationē sequendā esse putet. Sed & donatio evanescit propter cōditionem donatiōi adiectam, neq; impletam, atqui vt cōditio adposita impleatur, sufficit quoquomodo effectum eius dari, vel etiā per æquipolens rependi. Nihilominus mater donationē reuocare nequit, si ad secūdas nuptias cōuolauerit, vel turpiter vixerit: nisi fortassis donatarjus vitæ eius insidietur, aut facultates eius irreparabili damno affecerit.

Sed illud postremo omnium sciendū est, quod omnes reuocationes personales sunt, neque enim ad hæredes donatorum transeunt.

Formula obli-

Formula obligationis cum traditio- ne possessionis. Lex xx.

43. Comparens personaliter corā Iudicio præsenti Nobilis A. de B. heres, *Sigism. Petr. 1523.*
sponte, publice, & expresse recognouit: Quia Nobili C. de D. eius-
q̃ posteris bona sua hereditaria uidelicet Villā E. in M. Marcar. pec-
cuniae bonae monetæ numeri Polonialis obligauit, inscripsit, & præs-
enti Inscriptiōe inuadiat, obligat, et inscribit, ad festū Natiuitatis Chri-
sti proxime uenturū: & a festo Natiuitatis Christi proximo, in defectu
exemptiōis, & summe pręfatę solutiōis, ad aliud festū Natiuitat. Chri-
sti: & sic ab anno ad annū annis se sequētibz usq̃ ad plenariā & inte-
gram pręfatę summę M. Marcar. exolutionē, & prędictorū bonorū
E. exemptionē: per ipsum C. D. prędicta bona cū omni iure, dominio,
proprietate: ita etiā longe, late, et circūferentialiter: cū omnibus & singu-
lis eorundē bonorū utilitatibus, fructibus, attinentijsq̃ uniuerſis: pro-
ut scilicet eadē solus tenuit, habuit, & possedit: nihil omnino iuris, do-
minij, uel utilitatū in pręfatis bonis E. pro prędicto A. de B. & eius
successoribz quibusuis reseruā. seu excipiendo: modo ac titulo obliga-
torio usq̃ ad exemptionē teneñ. habēñ. possideñ. & utifruēñ. Et iā ei
prędictus A. dedit, & dat exnunc in pręfata bona E. realē Intromissi-
onem, & actualē possessionē, per quemcūq̃ Ministerialē Terrestrem,
iam exnunc de iure ad litū acceptandā: nec debet prędictus A. & eius
successores prędicto C. & eius successoribus in pręfata bona obligata
Intromissionē impugnare: aut data Intromissiōe, in eisdē iniuriari: aut
quouis modo pacificā possessionē prępedire, quinimo debet ac tenebū-
tur ipsum C. & eius successores occasiōe bonorū pręfatorū, ab omni-
bus oneribus, iuribus, & Inscriptiōibus prioribus, etiā dotis & dotalicij
Nobilis F. cōsortis suę: Citatiōibus, Concitatiōibusq̃ importatis, &
importandis, lucris, & perlucris quibusuis: & generaliter ab omni im-
petitiōe iuridica, in omnibus Regni Iudicijs, per omnes Pręscriptiones
Terrestres, prout ad aliquā personā sexus & status utriusq̃ Terrestris
Pręscriptio spectat & pertinet, tueri, defendere, euincere, & eliberare, in-
demnemq̃ reddere, totiens quotiēs ei aut eius successoribus intra tē-
pus huiusmodi obligatiōis opus fuerit, sub Vadio aliarū M. Marcarū.
Pro quo Vadio, uel Vadijs si se occasiōe prędictor. citare ad Ius Terr. G.
uel Castr. H. pmiserit, aut successores eius pmiserint: extūc in primo Ter-
mino Citatiōis tanq̃ perēptorio, cōdemnari in lucro poterit, uel alioqui
si paruerit, reiectis omnibus exceptiōibus super accessorio, uel principa-
li: dilatiōibus, etiā ueræ infirmitatis: pro maiori: ad munimenta: necnō
ad quietationē, nisi forte ad Acta proprij Districtus peteretur, dari soli-
cis: omnibusq̃ alijs ex quacūq̃ causa dilatiōibus: & allegatiōibus uni-
uersis: da-

uerfis : dare Intromissionē, iniuriāq; per se uel submissas personas in præfatis bonis illatā ad simplicem Actoris assertionē ibidē resarcire, ab aliorumue impetitiōe intercedere, euincere, eliberare, indemnēq; reddere debet ac debebunt : uel si præmissa in toto uel in parte nō fecerit, ibidem in instanti per Iudiciū, nō pœna triū Marcar. sed ipsum Vadium debet in eo, uel in eis, decerni. Pro quo quidē Vadio seu Vadijs Iudiciū iuridicis motiōibus etiā, alijsq; omnibus generaliter remedijs, & diffugijs reiectis, ipse Victus Victori a Iudicio sub pœna quatuordecim Marcar. nō recedendo, iuxta formā Iuris satisfacere tenebitur, & successores tenebuntur, quo soluto, & in executionē deducto, utiq; præsentī Inscriptiōi, & in ea omnibus cōtentis satisfacere cū successoribus suis tenebitur, toties quoties ipsi C. D. & eius successoribus opus fuerit.

Formula inscribendi debiti ad certum diem obligati. Lex xxi.

sigl. Petr. 1523.

Comparens personaliter corā Iudicio Nobilis A. de B. sponte, publice & expresse recognouit, quia Nobili C. de D. M. Marcas pecuniarum 49. certi & liquidi debiti, siue mutuatae pecuniae monetæ & numeri Polo. debet & tenetur. Quas quidē hinc ad festum Natiuitatis Christi proxime uenturū se cū suis posteris eidē redditurū, et soluturū obligat. Casu quo nō soluerit, aut soluere neglexerit : extūc in crastino eiisdē festi Natiuitatis Christi proxime uenturi debebit, tenebitur, præsentibusq; se obligat, ipsi C. D. dare realē Intromissionē, & pacificam possessionē, in Villam suam hereditariā (siue obligatoriā) dictam E. per Ministerialem quemcūq; sibi præfatus C. D. elegerit, iam nunc per Iudicium præsens additum sibi ad intromittendū * & data sibi Intromissiōe, & pacifica possessione, tenebitur, ac tenebuntur ipsum C. & eius successores occasione bonorū præfatorum ab omnibus &c.

Vel si de lapsu hereditatis perpetuo inter partes cōuentum fuerit, ita scribatur. Propter nō solutionē præfatae summe ad tempus prædictū Iure hereditario vigore lapsū perpetui, tenen. habent. & possidēdam &c.

Sed quod neq; filij patrū bona, neq; ipsi

patres Iudæis bona sua literis obligare possunt.

Vide Libro 1. Capitulo 21. de Iudæis.

Kazim. Magnus Vislicie 1368.

Modus obligatoriae præscriptiōis in-

Exēptor bonor. quot annis in parochia, uel in Iudicio aut Dignitariorū Colloquio tam obligationem quam summam notificet : sic enim etiam per annos 30. Ius proprietatis redimendæ non perdet; alioqui si hæ-

terrumpēdæ, ac exēptorū obligatorū bonorū. Lex xxij. Si uero aliquis dedit bona quedā hereditaria in obligationē seu pignorationē, Volumus & decernimus, quod idē sic obligans, aut eo deficiente eius cōsanguinei, aut proximiores in gradu, corā Iudice nostro, si saltem ipsius præsentia habere poterint, uel in parochia illa ubi impignorata illa hereditas sita est: aut præsertim in Colloquio generali faciat fieri publice semel ad minus in anno unam protestationē, & denunciationē obligatæ illius hereditatis, nomenq; & summā pecuniae pro qua impignorata extat

gnorata extat, exprimere faciat, qua protestatiōe sic facta & denuncia-
tione dictus obligans, aut proximiores eius in gradu, ut premissum est,
infra triginta annos redimendi & liberandi prædictā hæreditatē plenā
et liberam habeant facultatē. Quod si nō curauerint uel neglexerint per
cōtinuos quindecim annos dictam facere protestationē, ab omni iure
hæreditatis sic obligatæ sentiant se cecidisse.

Similis.

44. Quamuis præscriptio posselsiōis siue hæreditatis in pecunijs obligatæ
seu impignoratæ in quibuscūq; literis nostris ad decem octo annos seruat
batur, & currebat: quibus transactis eadē possessio per mutatorē pe-
cuniæ solebat perpetuo obtineri, uisum tamē fuit nobis & nostræ mili-
tiæ equum, consonūq; rationi: Quia talis brevis præscriptio nō sine pa-
cto fuit obseruata. Vnde exnunc Statuimus, in præfatis obligatiōibus
præscriptionē triginta annorum esse obseruandā, quibus, infra quin-
quenniū, aut decennium, uel cum sibi placuerit coram iudicio in Actis
suam obligationem poterit innouare.

Vulad. 14gello Crea
couie 1423.

Præscriptio 30. ann
norū in obligatione
hæreditatis cōceditur
si infra quinquenniū
aut decennium in Actis
iudicij innouetur.

Interim subditus pro pœna, obligatio:

Kaximirus.

ne, aut fideiussoria cautiōe Dñi nō est pignorandus, sed Dñs, & quod
omnes Villani possūt de Villa recedere, si pignorētur. Lex xxij.

Libro 1. Capitulo 17. Articulo 3. vide inter Kmeton. Leges.

Notari⁹ cū Camer. pro exēptiōe bono- rū vt pro kmet. pfugo iudicēt. L. xxiiij

Iohann. Albertus Pes
triconie 1496.

- Statuimus, ut pro Kmetonibus fugientibus a die datę præsentium in fu-
53. turum citentur, qui citandi sunt ad iudicia Terrarū. ¶ In quibus lu-
dicis Terrestribus, in primo Termino tanquā peremptorio cōparere et
respondere citati tenebūtur. Et si Termini nō celebrarētur, tunc cū Ter-
minus ipse penderet partibus: nihilominus nō obstantē absentia iudi-
cis. Subiudicis, & aliorū Dignitatorū, Officialiūq; iudicis præsidere
iollerūt. Notarius & Camerarij qui interessent Posicioni Libri fugiti-
ui iudicium iudicabunt, sentenciabuntque.

Pro fugitiuis Kmeto-
nib. ad iudicia Ter-
restria citandi erit.

Vt supra de Kmeto:
libro 1.

Pro fugitiuis Kme-
tonib. primus Termi-
nus sit peremptorius.

- Eandemq; auctoritatē in absentia iudicis & Subiudicis habituri sunt
93. in Causis, Citationūq; Terminis, pro bonorū Exemptiōibus præfixis:
99. sic, ut reempturus bona pecunias corā Notario & Camerarijs reponat:

Notarius cū Camer.

pro fugitiuis iudica-

bunt & sentenciabūt

similiterq; pro exem-
ptione bonorum.

De Actorū positio-
ne eiusdem mentio.

quas Notarius ipse cū Camerarijs decernat recipiendas, & Exemptio-
nem faciendā, quorū decreto si fortasse reniteretur exemendus, & de o-
bligatiōe cedere nollit: nihilominus ipsi cū Libro iudicio præsidentes,
pecunijs iuxta tenorē obligatiōis receptis, ad Cancellariāq; Terrestrem
repositis, decernant Exemptionē esse factam, simulq; exemptori bonorū
posselsionē assignandā: quā iuxta formā iuris addendo Ministerialem

ad intromittendū parti pecunias reponenti assignabūt. Quod si nō fuerit admissa Intromissio, Exemptorē remittent ad Loci Capitaneum pro Executione decreti facienda.

In Maiore tamē Polo, Tenutarius bo-

norū etiā corā ludicio uel Officio Castreñ. cōuenitur. Lex xxv.

Bigism. Crac. 1540.
Eiusdē fit mentio lib.
1 cap. 12. de Capita.
Iud. artic. 11. & lib.
4. cap. 22. de Acto.
posiuitioe.

Consiliarijs Nuncijsq; Maioris Polonię Terrarū nobis recēsentibus; in Terris illis ueteri cōsuetudine receptum esse, itaq; semper obseruatū, ut ad redimēda bona reempticia seu obligata, aut reformata, ad ludiciū seu Officiū Castreñ. unicuiq; liceat citare bonorū huiusmodi possorē ad tollendū pecuniā, & de bonis cedendū, Nihilominus tamē plærosq; cōsuetudini huiusmōi reluctare, & cauillis, ac exceptiōibus uarijs in possessiōe bonorū redimendorū sese cōfouere. Proinde uniuerlis Cōsiliarijs, & Terrarū Nuncijs Regni nostri cēsentibus, Statuimus, ut cōsuetudo illa in omnibus, & per omnia obseruetur, uimq; Statuti obtineat, liceatq; bona sua cuilibet redimere uolenti, ipsorū possessorē, ad tollendū pecuniā ad ludiciū seu Officiū Castreñ. citare, citatusq; pecunias teneatur recipere, forum Castrense non declinando.

Vulad. Jagello Crac.
coue 1423.

Si hæres quasi obligatar, citef. L. xxvi.

Possessori alienius hereditatis quasi in obligatiōe eam possideret citato, præsertim si utraq; pars literatorijs testimonijs forte destituitur, incūbit probatio, Actore a pbatōe repulso

Ad præcludendā uiam calumnijs per nos prouisum est, Quod si quis 44. uellet quēpiā pro hereditate impetere, dicendo, possessorē eandē in obligatiōe, aut pignoriatiōe possidere, & tenere, quā fortassis legitime & libere possidet. Quod tunc possessor Actore repulso ad probationē cū testib. admittatur, Et maxime, ubi utraq; pars literatoria & legitima testimonia super huiusmōi possessionē non habuerit. In tali itaq; casu possessoris probatio admittatur.

Kazim. Visl. 1368.
Alioqui heredi Actor in Termino peremptor. adiudicatur hereditas, aut res obligata: Reo pro ipsa citato nō cōparente pecunia tamen restituitur.

Idē li. 4. ca. 14. de Termino primo & li. 4. ca. 23 de Act. positi. eiusdē fit mentio.

Consuetud. 1505.

Ex Kazim. 3. Priuilegium Idem li. 2. cap. de moneta, cuius etiam mentio lib. 1. cap. 12. de Capitan. fuit.

In exemēdis bonis Terminus peremptorius est. Lex xxvij.

Si quis ad ludiciū citat aliquē pro hereditate, aut pecuniā obligata, & ipsum ad ludiciū euocauit: Et si tunc Reus in Termino peremptorio non parebit Actor lucrabitur nominatā pecuniam, aut hereditatē: pecunia nihilominus Reo restituta.

Circa exēptio. an pecu. arrestāda. L. 28.

Item homini possessionato non debēt pecuniæ arrestari, excepto, si minorem possessionē habeat, quā illud pro qua citatur, tunc enim pecunia fideiubebit ex arresto: quia uidelicet parebit luri, & iudicatis. 123

Qualis pecunia est accipiēda. L. xxix.

Quicūq; Regni nostri, aut Ducatū Mazouię, cuiuscūq; status Incolæ, & subditus, 86. 87.

la, & subditus, brachatam pecuniā minutā recipere noluerit, aut cōtem-
pserit * Si fuerit Nobilis pro primo excessu decē Marcas, pro secundo
similiter decē, & pro tercio alias decem, pro quarto uero triginta Mar-
cas pro fisco nostro soluat. Pro quibus Capitaneus in bona sua se in-
tromittat, & teneat eadem ad persolutionē triginta Marcarum.

87. **Statutum.** Quod quilibet taliū pecuniā sibi ante hanc dispositionē in-
scriptam iuxta continentia literarū suarum libere exigat in moneta, in
ipsa inscriptione expressa. ¶ Deinceps uero nō nisi minuta pecunia,
uel simpliciter Marcæ monetę & numeri Polonicaliū, inter creditores
inscribantur: & in minuta pecunia quauis debita exigantur, & soluā-
tur, duntaxat nouem denarijs pro medio lato grosso cōputatis.

Kazim. 3. supra de
moneta lib. 2. cap. 6.
ar. 4. duo isti articu-
li repetuntur.
De minuta pecunia
post constitutionē re-
cipienda.

Inscriptiōib. ne cōtradicator, nec ab eis

Iudex moueatur. Lex xxx. Quam in fine huius Articuli uide.

A cassatiōe inscrip. vn^o gros. Lex xxxi.

Statuimus, ut Notarij Terrestris, & Castren. a cassatiōe Inscriptionis
non nisi unum grossum ratioē memorialis, & pro nota exigāt, sub poe-
nis in Statutis prioribus, contra eos sancitis.

Sigism. Crac. 1532.
idem libro 4. capi-
25. articulo 3.

Sed Tenurarius bonorū qui seminat agros desertos, prædialibus exceptis non te-
netur statim cōdescendere de segetibus post exemptionē haredi bona sua redi-
menti, sed tantummodo annum Censum illi dare tenetur.

Quia itaq; homines sine mutuo auxilio in Ciuitate uiuere nequeāt, alter ve-
ro alteri ex sola æquitate naturali inutiliter obligatur, ut agrotus medico si
nihil certi de mercede cū eo paciscatur: inde fit, ut obligationū Ciuiū variegatę
species sint, inter mortales introductæ. Est igitur obligatio, iuxta Aretini diffinitio-
nem, in Institutionib. Iustiniani contentā, Iuris vinculum quo necessitate astringi-
mur ad soluendū aliquā rem secundū nostræ Ciuitatis Iura. Nascuntur autē ob-
ligatiōes ex cōtractu, vel quasi ex cōtractu: aut ex maleficio, vel quasi maleficio.
Ipsarū uero obligationū ex cōtractu quatuor sunt species: aut enim re cōtrahun-
tur, aut uerbis, aut literis, aut cōsensu. **RE C**ONTRAhitur obligatio, ueluti ex
mutui datiōe, mutui aut obligatio, ut supra diximus, in his rebus cōsistit, quę po-
dere, numero, mensuraue cōstant, ueluti, uino, oleo, frumento, pecunia numerata,
ære, argento, auro, quas quidē res, aut numerando, aut appēdendo, in hoc damus,
ut accipientiū fiant, quandoq; aut nobis nō eēdē res, sed aliæ eiusdem naturæ, &
qualitatis reddātur. Vnde etiā mutuū appellamus, quia ita a me tibi datur, ut ex
meo tuum fiat, atq; ex eo cōtractu nascitur actio, quæ dicitur cōdictio. Similiter
& ille obligatur, nō secus ac si mutuū accepisset, qui accepit id quod sibi nulla ra-
tione debebatur, ab eo, qui per errorem ac ignorantia soluit. Ac proinde datur ac-
tioni cōtra eum propter repetitionē cōdicticia actio. Nihilominus hæc species
obligatiōis non cōsistit ex cōtractu, qui enim soluendi animo dat, magis negociū
distrahere quā cōtrahere uelle uidetur. Item is cui res aliqua datur cōmodato, te-
netur cōmodati actiōe. Sed is ab eo qui mutuū accepit longe distat. Namq; non
ita res datur, ut eius fiat: & ob id de ea ipsa re restituenda tenetur. Et is quidē qui
mutuū accepit: si quolibet fortuito casu amiserit, quod accepit: ueluti incendio,
ruina, naufragio, aut latronū hostiumue incurſu, nihilominus obligatus remanet.

COMMENT.

De obligationibus.

Vnde obligati, origi-

Quid est obligatio?

Obligatioes Ciuiles

unde sunt natæ?

Obligatiōū & Con-

tract. 4. sunt species.

RE cōtrahitur obli-

gatio, ut pote ex mu-

tuo.

Mutuū unde dicitur?

Quæ actio fit ex

mutuo?

Acceptor in debitor

bligatur quasi ex cō-

tractu mutui.

Qui recipit cōmoda-

tum obligatur re, &

differt a mutuo: quia

in cōmodato nō trans-

fertur dominū, nec

tenetur de casu for-

tuuito: nisi culpa eius

precedat casum: &

hoc si gratis concedit

alias si cum mercede,

est locatio. Aretin.

At is qui

At is qui vtendū accepit, sane quidē exactā diligentīā custodiendę rei pręstare iubetur: nec sufficit ei tantā diligentīā adhibuisse, quantā suis rebus adhibere solitus est, si modo alius diligentior poterat eam rem custodire. Sed propter maiorem vim, maioresue casus nō tenetur, si modo nō ipsius culpa, is calus interuenit. Alioquin si id quod tibi cōmodatū est domi, peregre tecum ferre malueris, & vel incuriū hostium, predonumue, vel naufragio amiseris: dubium nō est, quin de re

Commodatum proprie quidē?

stituenda ea re tenearis. Cōmodata autē res tunc proprie intelligitur: si nulla mercede accepta, vel cōstituta, res tibi vtenda data est: alioquin mercede interueniente, locatus tibi vsus rei videtur: gratuitū enim debet esse cōmodatum. Pręterea & is apud quē res aliqua deponitur, re obligatur: teneturq; actiōe depositi: quia & ipse de ea re, quā accepit, restituenda tenetur. Sed is ex eo solo tenetur, si quid dolo cōmiserit: culpę autē nomine id est desidie ac negligentię nō tenetur. Itaq; le-

Creditor ex pignore receptio obligatur re & tenetur solum de leui culpa. Angelus Aretinus.

mico rē custodiendā tradit, nō ei, sed suę facilitati id imputare debet. C R Editor quoq; qui pignus accepit, re obligatur: quia & ipse de ea re quā accepit restituēda, tenetur actiōe pignoraticia. Sed quia pignus vtriusq; gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei credatur: & creditoris, quo magis ei in tuto sit creditum placuit sufficere: si ad eam rem custodiendā exactā diligentīā adhibeat: quā si pręstiterit & aliquo fortuito casu rē amiserit, securū est: nec impediri posse pro-

Verbis obligatio qua solēnitare fit?

redito. V E R B I S vero obligatio cōtrahitur ex interrogatiōe & responsiōe, cū quid dari, fieriue nobis stipulamur, ex qua duę proficiſcuntur actiōes, tā cōdictio certi, si certa sit stipulatio: quā ex stipulatu, si incerta sit, quę hoc nomine indetitur, quod stipulum apud veteres firmū appellabatur: forte a stipite deductum. In qua re talia verba solent adhiberi, spondes: spōdeo, promittis: promitto, fide promittis: promitto, fideiubes: fideiubeo, dabis: dabo, facies: faciam. In qua quidem stipulatiōe nihil interest quacūq; lingua cōtrahentes vtantur, si modo de rebus, vel factis in stipulationē deductis, vna & concors fiat sententia. Sed & omnis stipulatio fit, aut pure: & tum statim peri potest quod est stipulatū, aut in diem, ac locum, & tunc tota dies tribuitur arbitrio satisfaciētis, tantūq; in loco pręstituto petitur, aut sub condiōe, & tunc in aliquē casum obligatio differtur: proinde

Omnis stipulatio fit pure, in diem, uel sub conditione.

Tam facta, quam res in stipulationem ueniunt.

a spe incerta & euentu tota pender. Neq; res solum, verum etiā facta, vt ait idem ipse Aretinus, si modo ad pręstandū, vel faciendū possibilia sint, in stipulationem deduci solent: vt si stipulemur aliquid fieri, vel nō fieri. Et in huiusmōi stipulationibus optimum erit pœnā subicere, ne quātitas stipulatiōis sit in incerto, ac necesse sit actori probare, quid eius intersit. Si autē duo promittāt, singuli in solidum tenentur. Attamē si vnus soluit, totā perimit obligationē, seq; ac socium vna liberat. Nec solum Dñs, aut pater, in rem suā: verum etiā seruus, aut filius familias, ex persona Dñi, aut patris, in vtilitatē alterutrius habent Ius stipulādī. E regiōe vero, pater filio, & filius patri stipulātur: alter enim alteri acquirit. Inutilis tamē stipulatio est, si vel ab eo stipuleris qui Iuri tuo subiectus est, vel si is a te stipuletur: vt Dñs cum seruo, vel pater cū filio nihilominus filii familias aliis obligari possūt, emancipati pręsertim. Vt autē omnem rem quę dominio nostro subicitur in stipulationē deducimus, siue sit illa mobilis, siue soli: ita de re, quę in rerum natura nō est, aut esse nequit, inutiliter stipulamur. Perindeq; si rem sacrā, religiosam, publicam, per se liberā nos daturus stipulemur. Quę enim natura sui dominio nostro exempta sunt, in obligationē nostra temeritate venire nō possunt. Pręterea inutiliter stipulatio fit, si in substantia, quātitate, vel in qualitate rei cōtrahentes dissentiat, aut si alter pure, tu sub condiōe promittas, vel cōtra. Item neq; omni-

seruus pro domino: & filius pro patre stipulantur.

Quę res in stipulat. non ueniunt, uel uenire non possunt.

Qui promittere non possunt.

Conditio impossibilis uincit obligationem.

no mutus, neq; surdus promittere possunt: nec enim alter eloqui, alter audire possunt verba stipulatiōis, multo minus furiosus vllum gerit negociū, quia nō intelligit quod agit. Pupillus autē etiā cum Tutoris auctoritate nō obligatur, alius tamē ei potest obligari. Sed & cōditio impossibilis cui natura impedimēto est, quo mi-

nus existat,

nus existat, viciat stipulationē: vt si digito cœlum attigero, dare spondes? Stipulatio etiā non cōtrahitur inter absentes. Quod si instrumento præsentes fuisse ostendantur, ei statur: nisi probetur cōtrarium. Post mortē etiā, vt hoc fiat, vel ne fiat: datur, aut nō datur: recte stipulamur. Omnes autē stipulationes de rebus, vel factis conceptæ, pœna appositæ, vel fideiussoribus adhibitis corroborantur. Verū stipulationes ex turpi causa promissæ, rescinduntur: vt si quis homicidiū, vel sacrilegium aut aliquid aliud cōtra præceptum Dei se facturū recipiat. Porro **LIT**ERIS obligari receptum est, ne de sententia nostra tā partes cōtrahentes, quā Iudex sint incerti. **CONSENSV** etiā omnes obligationes fiunt, vt in emptionibus, venditionibus, locutionibus, conductionibus, societatibus, & mādatis, apparet, de quibus suis locis dicitur. Atq; ita sunt absolutæ species obligationum ex contractu. **OBLIGATIONES** vero ex **QVASI CONTRACTV**, proprie sunt cum quis negocia absentis gesserit. Tunc enim vtro citroq; inter eos nascuntur actiones, quæ appellatur negotiorū gestorum: sed Dñō quidem rei gestæ aduersus eum qui gessit, directā cōpetit actio; negotiorū autē gestorū, cōtraria: quas ex nullo contractu proprie nasci manifestum est. Quippe ita nascuntur istæ actiones, si sine mandato quisq; alienis negociis gerendis se obtulerit, ex qua causa, hi, quorū negocia gesta fuerint etiā ignorātes obligantur. Idq; vtilitatis causa receptum est, ne absentū (qui subita festinatione coacti nulli demandata negotiorū suorū administratione peregre profecti essent) defererentur negocia: quæ sane nemo curaturus esset: si de eo, quod quis impendisset, nullam habiturus esset actionē. Sicut autē is qui vtiliter gesserit negocia dominū habet obligatum, ita & e contra iste quoq; tenetur, vt administrationis reddat rationem: quo casu ad exactissimam quisq; diligentia cōpellitur reddere rationē. Nec sufficit talem diligentia adhibere qualem suis rebus adhibere solet: si modo alius diligentior eo cōmodius administraturus esset negocia. **TUTORES** quoq; qui tutelæ iudicio tenentur: nō proprie ex contractu obligati esse intelliguntur: nullum enim negociū inter tutorem & pupillū cōtrahitur. Sed, quia sane nō ex maleficio tenentur, quasi ex contractu teneri videntur. Hoc autē casu mutuae sunt actiones: nō tantū enim pupillus cum tutore habet tutelæ actionē: sed ex cōtrario tutor cum pupillo habet contrariā tutelæ: si, vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo tuerit obligatus, aut rem suam creditoribus eius obligauerit. Item si inter aliquos cōmunis res sit sine societate, veluti quod pariter eis legata donataue esset: & alter eorū alteri, ideo tenetur cōmuni diuidendo iudicio: quod solus fructus ex ea re perceperit, aut, quod socius eius solus in eam rem necessarias impensas fecerit: nō intelligitur ex contractu proprie obligatus esse: quippe nihil inter se cōtraxerunt: sed quia ex maleficio nō tenentur, quasi ex contractu teneri videntur. Idem Iuris est de eo, qui cohæredi familiæ herciscundæ iudicio ex his causis obligatus est. Hæres quoq; legatorum nomine nō proprie ex contractu obligatus intelligitur (neq; enim cū hærede, neq; cum defuncto, vllum negociū legatarius gessisse proprie dici potest) & tamē quia ex maleficio nō est obligatus: quasi ex contractu debere intelligitur. Item is, cui quis per errorē nō debitum soluit, quasi ex contractu debere videtur: adeo enim nō intelligitur proprie ex contractu obligatus esse, vt, si certiorē rationem sequamur, magis (vt supra diximus) ex distractu quā ex contractu possit dici obligatus esse: nam qui soluendi animo pecuniā dat in hoc dare videtur, vt distrahat potius negociū quā cōtrahat. Sed tamē perinde is qui accipit obligatur, ac si mutuum ei daretur: & ideo condictione tenetur. Addendū est & hoc præterea, quia nō solum per nosmet nobis, verum etiā per filium patri acquiritur: ita vt vsufructum qui dē habeat pater, proprietatem autē filio seruetur: quatenus scilicet est in patris potestate, multoq; magis per seruos tā proprios quā cōmunes cum aliis domini acquiritur. E cōtrario vero tollitur omnis obligatio, ipso Iure: quādo scilicet ita extinguatur, vt nulla eius vestigia maneāt, quibus herere videatur. Id ver-

An inter absentes stipulatio sit?

stipulationes pœna adposita roborantur.

stipulationes ex turpi causa promissæ, rescinduntur.

Literis obligat. fiunt.

Consensu.

Obligationes ex quibus si contractu proprie sunt inter absente dominum & negotiorum gestorem.

Actio tutelæ directæ & contraria oriuntur ex quasi contractu.

Actio cōmuni diuidendo, & familiæ herciscundæ, non oriuntur ex contractu: sed ex quasi contractu. Aret.

Hæres tenetur legata rebus, & creditoribus ex quasi contractu.

Qui recipit indebitū solutum per errorē, ex quasi contractu dicitur obligatus ad restituendū illud. Aret.

Etiam per filium patris, ut per seruum domino acquiritur.

Quo Iure obligationes tolluntur.

TT

ro sit his

ro fit his maxime modis, videlicet, solutiōe, acceptilatiōe, nouatiōe, delegatione, compensatiōe, cōfusiōe, depositiōe debiti cōsignati, interitu speciei debitæ, violentia creditoris ante morā debitoris in rebus creditis cōmissa, nudo consensu. & nudo pacto, ac præscriptiōe. Sed his tamē modis non pariter quælibet obligatio tollitur. Nam solutiōe, nimirū traditiōe rei debitæ, quæ quidē sit corporalis, obligatio tollitur. Itaq; cum res incorporales, qualis est seruitus, nequeāt tradi: manifestum est earum obligatiōes per solutiōē nō dissolui. attamē quasi traditiōe, quæ fit per diuturnā patientiā, obligatio seruitutis videtur solui posse. vt qui cōcedit alicui, vt nō præstet quā debeat seruitutē, cerre sua patientia cedere de suo Iure videtur. Tum demū aut res soluta liberationē præstat, cum pro solido a suscipiente habetur. Nam si soluas ei cui nō debes, aut vbi, & quādo nō oportet: aut sub cōditione, quæ liberationē faciā impediāt, male soluis. Acceptilatiōe aut soluitur etiā obligatio, quādo quis id quod illi debetur, cum nō sit solutū accepisse se profitetur, atq; recognoscit. Est enim acceptilatio imaginaria quēdā solutio, qua quis ita remittit alteri debitum, quasi esset solutum. Potest aut quis vel totum, vel partem debiti, quasi acceptā remittere: nisi forte res in stipulationē deducta diuisionem nō recipiat. Quamuis vero & Apocha speciē habeat acceptilatiōis, tamen hoc interest quod Apocha nō detur nisi soluto debito: cum acceptilatio fiat etiā eo non soluto. Nouatiōe etiā tollitur obligatio, quæ est prioris debiti in aliā obligationem vel Ciuilem, vel naturalē transfusio, atq; translatio, aut vnus eiusdē que propter præscriptiōē interrumpendā conditiōe, diē, aut fideiussoribus adiectis renouatio. Finitima nouatiōi est Delegatio, cum aliquis vice sua alium dat reum creditori volenti: vel si de euictione sibi tenetur, etiam inuito. Porro Cōpensatio nō ita tollit obligatiōē, vt eam tantum innouet, aut in aliū transferat, sed eā relatiōe alterius obligatiōis remouet. Est enim Cōpensatio, debiti ac crediti inter se contributio, præsertim si mutui creditorū assensus accedat. Inuito enim nim creditore pro me alium debitorē oblicere nō possum. Confusiōe etiā, sublatra dicitur obligatio: cum casu quodā obligatus in obligatoris, vel e cōtrario, Ius venit: vt si reus stipulanti, vel e diuerso stipulator reo, succedat, atq; obligetur: prior tollitur obligatio. Depositioe aut debiti cōsignati liberatur obligatus, si in eo loco in quo cōstituta est solutio creditori offerat debitum, & ipse illud accipere recuset. Nam isto casu, si debitum corā testibus, vel Iudicio, vel Officio deponat, ipso Iure liberatur: neq; potest causari quod fuerit in mora. Liberat nos quoq; obligatio speciei debitæ interitus eius, si nulla nostra culpa, nec post faciā moram istud eueniat. Sed & propter violentiā extinguitur obligatio, si quis rem debitā ante diem solutiōis debitori auferat: & eo inuito eam sibi vsurpet. in hoc enim casu leges permittunt, vt tali violatori nō solum res rursus recipiatur, sed Ius quoq; quod in ea habuit amittere eum iubent. Sed & nudæ conuentiōes anteq; precium numeretur, vel res tradatur, nuda contrahentium dissensiōe rescinduntur, accidit vero nō infrequentē, vt naturaliter obligatio soluat, ciuilitate aut maneat: vt si creditor nudo pacto polliceatur se credita nō petiturum. Eo enim casu naturalis obligatio extinguitur, ciuilis tamē remanet. Nam debitum Iure ciuili contractū, nisi eadem Iuris ciuilis solennitates in extinguendo adhibeantur, nō censetur esse remissum. Itaq; creditor potest Iure experiri cū debitorē, & actiōe crediti ab eo exigere debitum legitimis obseruariōibus cōtractum. Nihilominus exceptione pacti conuenti de nō petendo Actor depelletur. Atq; ita obligatio quæ pactotenus ipso Iure propter colligatiōē ciuiliū obseruariōnū ab initio cōtractus adhibitarum non fuit dissoluta, per exceptionē demum extinguitur. E cōtrario vero aliquando ciuilis tollitur, remanet vero naturalis: vt si te pro debito imprudentia, vel iniquitas Iudicis absoluat. Hic enim licet auctoritate Iudicis liberatus sis, nihilominus tamē mentis Iudiciū, & cōscientia tenet te obligatū. Quocirca si soluas post latam sententiā, illud quidem repetere nō potes, tanq; indebite solutum.

Nihilominus

Nihilominus si creditor ex naturali illa obligatiōe, quæ iam quoq̃ extincta est, ciuili deniq̃ petat abs te creditum, exceptiōe rei iudicatæ potes te aduersus eum tueri. Idem fere fit pluribus aliis exceptiōibus, quæ causâ doli, metus, Iuris iuradi, & ex multis aliis causis opponuntur. Postremo obligatiōes tolluntur Præscriptiōe, ita ut si creditor obligatas res intra trienniū & sex menses nō apprehendat, ac ut saltem intra hoc tempus pro eis debitori litem nō dicat, beneficio Iuris sui cadat. E cōtrario vero si debitor per longissimā, quæ est triginta annorū, Præscriptiōem, creditorem rebus suis vti permittat, Iure suo hæreditario quod ei in rebus competit, cadat perpetuo. Ac proinde Leges nostræ de obligandis, exemendisq̃, ac præscribendis rebus, infra tempora præscripta ex æquitate summa conditæ obseruentur.

De debitis rerum aut pecuniarū verbalibus, & inscriptis: pignorib. ac hæreditate iudicialiter acquirenda. & in eandē ratione debitis inscripti possessione accipienda.

Debitori siue intra siue extra Regnum

sit, quomodo decē octo hebdomadē ad soluendū indulgētur. Lex xxxij.

37. Cū ob graue debitū rixę plerūq̃, ut pote, sexaginta, trecentarū, aut plurium Marcarū suscitentur: qđ tantū debitum breui tēpore prouideri, ac inopinate, & subito solui nō possit: ex gratia conferendū Statuimus, ut decem & octo septimanis Terminus inclusiuus ad soluendū statuatur, et obseruetur: Pro primo Terminō sex septimanę, pro secundo alię sex, pro tercio ultimæ sex septimanę. ¶ Hunc etiam Terminū, dum quis extra Terrā sit, & citatur, pro Terminō perēptorio eidem ad Iudicium præfigendū declaramus: alias Iudex ad diffinitiuam procedat sententiam, huiusmodi contumaciā Citati non obstante.

Si quis pro hæreditate, debito, aut ali-

quibus rebus nō inscriptis, in Terminō peremptorio se nō sistit, condemnatur. Lex xxxiij.

16. Statuimus, quod si aliq̃s super capitali et hæreditariā quæstiōe, primo, & secundo citatus non cōparuerit, a Iudicioq̃ se cōtumaciter in Terminō sibi assignato absentauerit, tunc ob Contumaciā eiusdem citati, Auctor in Terminō peremptorio per Iudicē admittatur sententia diffinitiuā mediante in uerā eiusdē hæreditatis possessionē, & ab omni Iure eiusdem hæreditatis, & ipsius qualibet uenditiōe per Iudicis sententiam reus decernatur, & pronūcietur cecidisse. ¶ Si autē quæstio crit personalis, puta pro pecuniā debita, aut quibuscūq̃ rebus obligatis, & primo, ac secundo Terminō citatus cōtemperit, uel in Terminō parere neglexerit sibi assignato: decernimus, quod tunc creditor quauilibet rerū obligatarū sibi post certum Terminū per sententiā Iudicis præfixū distrahendi, & alienandi, auctoritate Iudicis plenā habeat facultatē. ¶ Itamē quod si auctoritate præmissa res obligatæ, distractæ, et alienatę minoris ualoris inueniātur, & existant tēpore alienatiōis, quā fuerit pecunia obligata seu credita: et ipse creditor pro summa pecunię per ipsum simpliciter

Præscriptiōe.

Extra Terram agentis citato, Terminus decē octo septimanarū conceditur, alias Iudex ad sententiam procedat, citati contumaciā nō obstante.

Kazim. Magnus Vislicie 1368.

Si in causis pro hæreditatis proprietate motis, in perēptorio Terminō citatus sit cōtumax, hæreditatē perdidit: & auctori Iudicis missio decernitur.

Eiusdē est mentio lib. 4. cap. 15. art. 2. In pecuniarū debitum, & aliarum rerum, citato in peremptorio Terminō non cōparente, distrahendas res Iud. decernet.

Cum pignora distrahantur ex decēto Iudicis, creditor nō excedat conditiones & summas in obligatiōe nominatas.

simpliciter & sine aliqua cautione credita Vadium receperit, sufficiat creditori Vadium, qui nulli alteri quam sibi ipsi quod simpliciter Vadium receperit, imputabit: sed si conditionem creditor apposuerit, circa res obligatas maioris vel minoris quantitatis: Si pro minori pecunia res obligatas alienauerit, debitor per Iudicem decernatur creditae pecuniae summam adimplere. Si uero pro maiori summa pecuniae res alienauerit obligatas, residuum quicquid fuerit ultra summam creditam debitori creditor restituere teneatur.

Sed iam pro re qualibet, & pro debito inscripto bona dentur. Lex xxxiiij.

In Consuetudinibus
Cracou. 1505.

Item cum aliquis citatus fuerit pro quacunque re, pro qua non inscripserat se, ipse autem citatus nolens admittere se damnificari, dat circa Iudicium Intromissionem: tunc suscipienda est Intromissio per citantem. ¶ Sed si citatur aliquis pro re, uel pro debito inscripto, sic quod inscriptionem fecerat, quia debuit soluere non dando Intromissionem, sed principale seu originale debitum soluturus esset, prout se inscripsit. Talis si citatur in Terminis non satisfaciens, Si Intromissionem Actori dare uellet, cui Intromissioni danda citatus in sua inscriptione abrenunciavit: decernendum est. Quod citatus non aliter quam cum triplici poena trium Marcarum Intromissionem dabit in re debita, usque ad satisfactionem, & pro ipsa re principali, & pro poenis faciendam, quam Intromissionem Actor cum triplicata trium Marcarum poena recipere teneatur.

De debitis aut Nobiliu cum Mercato
ribus contractis. Vide Folio 310.

Quod si Victus neque pignus, neque bonorum possessionem det, quin discedit rebelliter a Iudicio non facta etiam fideiussione pro debito: poena xiiij. Marcar. punitur.

Vide Libro Quarto Capitulo 22. Articulo Secundo.

COMMENT.
De Pignoribus.

Pignus appellatum est a pugno, quia res quae a debitore in pignus datur, creditori manu traditur, ut sit pro debito obligata. Idemque fere est hypotheca: ut ne in rebus paruis anxie differentias assignemus. Et tam mobilia quam immobilia, praeterea tam corporales quam incorporales res, in pignus dantur: ut praedia, redditus, seruicutes. Nihilominus urbanorum praediorum seruicutes perpetuae, ut sunt scilicet idii, & tigni immixtio, ab hac lege excipiuntur. Nec solum nostras, verum etiam alienas res, si debita nobis fuerint pignori dare possumus. Ita tamen ut Domino earum saluum suum Ius in eis maneat, nisi forte de alienandis secus fuerit conuentum. res enim mere alienas pignori dare non possumus. nisi forte in hunc casum, si scilicet venerint in nostram potestatem. consimilique ratione foetus pecorum pignori dari possunt. Contrahitur etiam pignus tacite. Nam bona tutorum & curatorum pupillis: parentum liberis in aduenticiis rebus: mariti bona, uxori pro dote: defuncti legatariis: conductorum, locatori: & alia huiusmodi in pignoris rationem veniunt, generaliter vero obligatio

Pignus contrahitur
tacite.

gationes pl

gationes pignorum pro ratione contrahentium cōstringi vel extendi solent, ita ut etiam debitor cadat proprietate rei, si intra praeſtitutū tempus nō redemerit eam. Illa tamē cōuentio flagitioſa eſt, ſi ita conuenit, ut pro noſtro debito ſubditorum, aut municipum noſtrorū bona ſint oppignorata, ſi nos ceſſemus illud ſoluere. & vocantur hodie tales pignorationes Repreſſalie. quę quidē nullo Iure ſunt licitę, niſi ſi a Magiſtrato, qui habet ſus cōdendę legis, cōcedantur aduerſus ſubditos, vel vicinos, qui recuſant, aut manifeſte negligāt debitorē ad ſoluendū cogere, vel animaduertere in delinquentē. Creditor etiā nūc potest ſibi pignus viſurpare, niſi dominiū eius a Iudice ſibi impetret: ita tamē, ut debitor illud reſcat intra tempus, intra quod vnā quāq; rem repetere de Iure aſtringitur: niſi cadere eius proprietate velit. Soluitur veropignoris obligatio ſolutiōe, acceptilatiōe, & aliis huiusmodi ratioib; in ſuperiore Cōmentario de modis ſolvendis rum obligationum recenſitis.

Repreſſalie pignora
tiones quando per
miſſe?

Creditor niſi iubente
Magiſtrato domi
niū in pignore non
acquirat.

Formula locatiōis & conductionis, ſeu Arrendæ. Lex xxxv.

50. Comparens perſonaliter corā Iudicio Nobilis A. de B. heres (ſiue Te
nutarius) publice & expreſſe recognouit. Quia bona ſua hæreditaria
(ſiue obligatoria) uidelicet Villā C. Nobili D. de E. M. Marcis pecu
niæ bonę monetę & numeri Polonialis locauit ſeu arrēdauit, ad tres
duntaxat annos a feſto Sancti F. proximo cōtinue ſe ſequen. quas M.
Marcas præfatus C. prædicto A. tenebitur ſoluere ad quodlibet feſtū
Sancti F. in loco G. Et præfatus A. tenebitur præfatū D. quietare ad
Acta Caſtreñ. G. Diſtrictus eiꝰdē, & ſic quolibet anno uſq; ad expira
tionem præfatę arrendę, quę quidē bona præfata, uidelicet Villam C.
prædictus D. Arrendarius tenebit, poſsidebit, illaq; utiſruetur uigore
præfatę arrendę, & nullo alio Iure, cū omni Iure, dominio, omnibusq;
uſufructibus ad prædicta bona quoquo modo ſpectātibus, & utilitati
bus ex illis proueniētibus uniuerſis, nullis exceptis, ex nunc uſq; ad de
curſum triū annorū, & non ulterius, prout ſupra eſt expreſſum. Et iā
præfatus A. dedit ipſi Conductor ſeu arrendario D. realem poſſeſſi
onem in præfata bona C. tenebiturq; ipſum tueri, protegere, in præ
ſatis bonis arrēdatiſ, ab omnib. onerib. lurib. Inſcriptiōib. Citatiōib. dā
niſ, & ab omniū perſonarū ſtatus & ſexus utriuſq; omni impetitione
iuridica, uſq; ad expirationē præfatę arrendę, ſub damno Terreſtri, uel
Vadio, pro quo ſi ſe citari, ut ſupra. Et hic idem ſtans præfatus D. Ar
rendarius etiā recognouit ſe arrēdaſſe prædicta bona apud præfatū A.
iuxta continentia præſentis inſcriptiōis, quę bona recognouit nō alio
iure, tantūmodo Iure Arrendę prædictę, ſe tenere, & poſſidere. Poſt cu
ius Arrendę expirationē præfatus A. uel eius ſucceſſores inequitabūt in
dictam Villam C. & nullam in eo uiolentiam facient.

ſig. ſm. Petr. 1528.

De Locatiōe & Conductione ac Emphiteuſi.

Locatio & Conducſio proxima eſt emptiōi & venditiōi, iſſdem enim regulis
Iuris cōſiſtunt. Nam & emptio & venditio, ita demū cōtrahitur, ſi de precio cō
trahi intello

COMMENTA
RIVS.

Locatio quid est

trahi intelligitur, sic quoque Locatio & Conductio coaluisse videtur, si in eam sit constituta. Et Locatori quidem cōperit locati actio, Conductori vero cōductio. Duplex autem est, temporalis nimirum, quæ fit ad certum tempus, eaque apud nos retinetur nomen locatiōis: & perpetua quæ dicitur Emphiteutis. Est autem locatio & conductio, personæ, vel rei, pro mercede in pecunia numerata, vel cōuenta, ad usum facta cōcessio. Pro mercede inquā ad differentiā cōmodati: quod est gratuitū. In pecunia numerata dico, quia si cōueniatur, ut tua res vsui detur mihi pro mea, nō esset locatio, verū potius cōtractus innominatus, facio, ut facias: do, ut des. Dico etiam ad usum, qui extemporarius est, ad differentiā emptiōis & venditiōis: in qua res nō solum cōceditur ad usum, verū etiā dominiū transfertur perpetuo, si vendens fuit verus Dñs. Ac proinde cōductor cauet de restitutiōe rei finito tēpore in cōtractu prætstituto. In hac actione locati, prætatur dolus, lata & levis culpa. Ideo si res cōducta dolo, vel culpa cōductoris periret: periculū cōductoris esset: sub culpa cōprehenduntur, primo imperitia, secundo error, tercio negligentia, ut si vestes des fulloni poliendas, quas corrūperet, mutaret, vel amitteret fullo. Absit autem ille demum a culpa, qui omnia prætstitit, quæ diligentissimus quisque obseruaturus erat. Certe in actiōe locati, merces prætatur. & res finito vsu restituatur. Nam si exacto lustro locator in rebus suis manere cōductorē pateretur, relocasse censetur.

Actiōes ex cōducto.

Ex cōducto vero datur actio, puta, si re vel persona nō liceat uti quā quis cōduxit, vel quia possessio totius agri, vel partis eius, nō prætatur cōductori: aut domus non reficitur: aut aliquid simile ex pactis nō fit, quo casu, cōductor potest agere quominus mercedem soluat, præsertim si ipsemet cōductor sit in culpa, vel si cum posset nō prohibuit. Nam si prohibere nō potuit, agit cōductor pro remissiōe pensionis: puta propter insignem sterilitatē, vim fluminum, graculorū, sturmorū, hostium, vredinis, æstus solaris insoliti, terræ motus, incendii. Eademque actiōe cōductor cōtra locatorē agit, si seruum, furem, vel viciōsum, vasaue viciōsa, scilicet, siue ignoranter locauerit ad vrendū. Alioqui is qui cōducit prædium rusticū ad colendum, tenetur prospicere, ne intempestiua, aut negligentia cultura fundus fiat deterior, exceptisque casibus superius expressis, vel horum similibus, si damnum fuerit modicum, cōductor illud ferat, citra remissionē pensionis utrinque cōstitutæ, quia per hoc damnum modicum lucrum illi nō aufertur. Secus fit cum partiario cōductore. Nam ille quicquid accidit fundo societatis, quasi Iure societatis lucrum & damnum cū locatore partitur, & diuidit. Ut autem in omnibus obligatiōibus propter priuatā affectionē, licet cōtrahentibus aliquid inuicem sibi per pactum remittere, aut aliquid addere illis, quæ regulariter in obligatiōe cuiuscunque contractus venire possunt. Ita quoque permittitur, ut ultro citroque inter locatorem & cōductorē, etiam pericula, ad quæ alioqui obligantur, pactis remoueantur aut recipiantur ab illis. Nam leges latæ sunt ut succurratur illis, qui nolentes, nō qui ultro in se honorem sua grauiorem cōditionem Iuris recipiunt. Altera vero pars Locatiōis est Emphiteutis, Cōtractus scilicet per quē Dominus retento dominiō directo, & ciuili possessione, vtile dominiū & naturalem possessionē rei immobilis in Emphiteutā eiusque haredem transfert: habetque nomen a Græco Emphiteutin quod inplantare significat. Ut si prædium meū perpetuo alicui fruendū tradā, id est, quādā pensionis, siue redditus pro eo locatori prætatur: tum liberum est, ut ipse cōductor, eiusque successores hoc prædium vendāt, donent, dotis, alioque Iuris titulo obligent. Sin autem de periculo fuerit pactum inter nos, tunc si quidē totius rei interitus euenierit, ad me fundi Dñm hoc redūdat periculū: sin autem particularis, ad Emphiteutam huiusmodi damnum veniet. Dico primo in definitiōe, dominiū directū trāsferrī in vtile dominiū Emphiteutæ, ad differentiā emptiōis, in qua tam vtile quā directum dominiū per traditionē trāsfertur: si modo is qui vendit fuerit rei verus possessor. In Emphiteusi autem non directū, sed tantū vtile dominiū transfertur. Secundo, ad differentiā locatiōis temporalis, in qua neque dominiū, neque possessio trāsferruntur. Pre-

runtur. Pre-

fructur. Præterea inuenire est, & alias inter Locationē & Emphiteusin differenti-
 as: siquidē Locatio fit ad certum tempus, Emphiteusis vero est perpetua. Itē Cō-
 ductor rem locatā alienare potest, irrequisito etiā Dño: Emphiteuta vero præter
 annuos suos redditus fundū ipsum nō nisi cōsensu Dñi accedente alienat. qui etiā
 propinquior est ad redimenda illa bona, præ alieno. Dico in definitiōe rei immo-
 bilis, in rebus enim mobilibus Emphiteusis esse nequit: ut in locatiōe, quæ tam in
 rebus solī quā mobilibus fit. Dico, ut singulis annis pensionē soluat: ad differen-
 tiam feudi ratiōe cuius vasallus cum suis successoribus masculis iuxta præscriptū
 seruit. Nihilominus est & alia differentia inter vtrumq; horū. quod Emphiteuta
 bona sua inuito Dño, seruato Iuris ordine, alienare potest: vasallus nō potest. Dis-
 co ad hæredes eius, ac differentiā vsusfructus, qui nō transit ad hæredes, sed vna
 cum vsusfructuario extinguitur, nisi secus fuerit conuentū. Beneficiū tamen Em-
 phiteuseos, nisi pensio iuxta pacta ad certum tempus soluatur, interit.

Inter Emphiteusin et
 feudum quæ sit dif-
 ferentia?

¶ De Vsusfructu, Vsu, & habitatione.

Hic rursus occasio nos inuitat, ut aliquid de vsusfructu, de vsu, deq; habitatione
 dicamus. Ac primo, vsusfructus est Ius alienis vtendi fruendique rebus, salua ip-
 sarum rerum substantia. Quod qdē Ius cū sit in corpore, eo sublato, & ipsum quo-
 que tolli ac perire necesse est. Cum ergo in quolibet fundo duplex Ius sit, propriæ
 etariū ac vsusfructuariū: proprietariū hæres, vsusfructuariū vsusfructuarius ha-
 bent. Constituitur aut vsusfructus nō tantū in fundo & ædibus, verū etiā in seruis
 & iumentis, exceptis tamē aliis rebus, quæ ipso vsu cōsumuntur, ac pereūt, ut vin-
 um, oleum, frumentū, vestimenta. Quibus quidē proxima est pecunia numeras-
 ta: namq; ipso vsu, alsiduq; permutatiōe quodā modo extinguitur: sed cōmunis
 vtilitatis causa cōsensu omnium fere gentiū receptum est, in pecunia quoq; quin-
 imo & in aliis rebus, quæ vsu ipso cōsumuntur, vsusfructū cōstitui. ita tamē ut eo
 nomine de hæredis indēnitate caueatur: ita scilicet, ut pecunia, vel res, vsusfructu-
 arii fiant: hæredi vero de restitutiōe tantæ pecuniæ, quāta fuerint æstimatæ sa-
 tis detur, ad certū tempus, vel si vsusfructuarius moreretur, capiteue diminueretur.
 Atq; ea æquitatis ratiōe in his rebus, in quibus natura ipsa vsusfructū fieri non
 permittebat, Magistratus, per cautionē quasi vsusfructū cōstituit. Sed is qui quo-
 cumq; tandem modo vsusfructū cōsecutus est, eo vtatur boni viri arbitriō, neq;
 licet cuiq; re vsusfructuaria pro libidine abuti, cū detrimento proprietarii. Proptes-
 rea si quis in prædio rustico habeat vsusfructū: licet quidē illi percipere quicqd
 vel sponte vel cultura hominū in eo nascatur, sed suo tamē quodā modo, ut si ha-
 beam vsusfructū in cædua sylua, licebit quidē mihi in ea cedere arbores, sed ita
 ut eam nō penitus ad solitudinē deducā, aut arbores glandarias, fagarias, idq; ge-
 nus alias fructiferas, omnino, præter vel domus, vel nauigiorū, vel aliorū instru-
 mentorum, lignorū, asserumue venaliū moderatā necessitatē, exterminem. Si ve-
 ro nō sit sylua cædua, tantominus in ea grandes arbores, sed tantū pedamenta, &
 ramos ex illis sumere mihi licebit. Vsusfructuarius enim causam proprietatis de-
 teriorem facere nō debet, meliorem tamē facere potest etiā hærede inuito. Itaq;
 venas lapidicinarū & metallorum vsusfructuarius inquirere potest, si modo agris
 culturæ nō noceat. Debet enim vsusfructuarius tanq; bonus paterfamilias fructus
 agri quærere: nō cum detrimento proprietarii questū suum sectari. Sic & in præ-
 dio urbano si quis habeat vsusfructū, pertinent qdem ad eum omnes obuentiōes
 quæ ex ædificiis, areis, cæterisq; huiusmōi sunt: non aut licet quicq; in illis face-
 re, quod qdem noceat proprietario. Sicut nec proprietarius quicq; in eo facere
 potest, quod obstat cōmoditati fructuarii. In re vero mobili si quis vsusfructū ha-
 beat, omnino exigitur ab eo, ne eā sua sæuitia aut ferocitate corrumpat, aut per-
 dat. Itaq; si rusticorum vsus tibi legatus sit, secundum cōditionem ac leges eorū
 siudem vtire, nec librarium rus mittas ad saxa portāda, nec athletā latrinis purgā-
 dis præponas, nec scænica veste alibi quā in scæna vtare. Licet tamen vsusfructu-
 ario, ut vel

COMMENT.
 Quid est ususfructus?

In quolibet fundo du-
 plex Ius est.

In quibus rebus usus-
 fructus est, uel non?

In pecunia, & rebus
 mobilibus an potest
 constitui ususfructus?

Vtendum sane usua-
 fructu, non abutendū

Si in prædio urbano
 habeat quis usum-
 fructum.

Si quis in re mobili
 habeat usumfructū.

Vsufuctuarius ad que onera teneatur, vel non? ario, vt vel ipse fruatur, vel vsufuctuū alteri vendat, vel locet, vel precario cōcedat, vel donet. Nam & per illos suo Iure vti videtur, cum eius voluntatē fruuntur. Sed quoniā omnis fructus rei ad vsufuctuariū pertinet, tenetur etiā ad onera quædā rei fructuariæ: modica tamē. Nam si prædium vetustate corrui, vel exuratur: nō cogitur illud reficere. Licet alioqui tanta tecta ædificia habere, arbores subserere, tributum, vel stipendiū, vel alimenta ab hærede relicta præstare teneatur. Item seminariū & instrumenta rustica renouare cogitur, vt finito vsufuctu restituatur. Quocirca hæres a fructuario exigere potest satisfactionē de fruendo fundo boni viri arbitrio. FINITVR aut vsufuctus morte vsufuctuarii, & finitur vsufuctus duabus capitīs diminutiōibus, maxīma, & media: & nō vtendo per modū ac tempus mortē naturali, vel morte naturali, vel cessione vsufuctuarij. pus concessum permissa facultate: item si cedat Iure suo Dñō proprietatis: nam cedendo extraneo nihil agitur: e contrario aut si ipse vsufuctuarius proprietatē rei acquisierit, tum enim Ius extemporariū perpetuo cedit, eaq; res cōsolidatio Iuris appellatur. Quod si ædes incendio fuerint cōsumptæ, vel etiā terræ motu, vel vicio suo corruerit: itidē ipsum vsufuctuū extingui necesse est: adeo, vt nec arcæ vsufuctus debeat. Cum aut aliquo modo præmissorū vsufuctus fuerit finitus, tum heres reuertatur ad proprietatē rei, & ex eo tēpore nudē proprietatis incipit plenā habere potestatē. Quibus aut modis vsufuctus cōstituitur, ac finitur:

Vsus hysdem Regulis procedit quibus vsufuctus, minus tamē Iuris habet. vsus hysdem Regulis itidē etiā nudus V Sus cōstituitur, atq; definit. Nisi quod minus Iuris esse in vsu, quā in vsufuctu, ait Iustinianus. Is enī qui fundi habet vsu, nihil vterius habere intelligitur, quā vt oleribus, pomis, floribus, fœno, stramentis, & lignis ad vltimū quotidianū vtatur. In eodē quoq; fundo hæcenus licet ei morari, vt neq; Dñō fundi molestus, neq; his per quos opera rustica fiunt impedimēto sit. Præterea nec vli alii Ius quod habet aut locare, aut vtere, aut gratis cōcedere potest. Cum is qd vsufuctuū habet hæc omnia facere possit. Item is qui ædium vsu habet, hæcenus Ius habere intelligitur, vt ipse tantū inhabitet, neq; hoc Ius ad aliū translatum tamē hospitem, ferre potest: adeo, vt vix receptum sit, vt hospitem ei recipere liceat: cū vxore tamē uxore cū liberis, liberisq; ac libertis suis, immo etiā aliis personis liberis, quibus pro seruis vtatur, Ius habet habitadi. Quod si ad mulierē vsus pertineat, cū marito ei habitare licet. Item is ad quē vsus serui pertinet, ipse tantū opera atq; ministerio eius vti potest, ad aliū vero nullo modo Ius suū trāsferre ei cōcessum est. Idem scilicet Iuris est & vsus in seruo, iumento, vel pecore, quatenus se extendit. in iumento. Sed si pecorū: vel ouium vsus legatus sit, neq; lacte, neq; agris, neq; laetorib. vti potest. Quod si alicui HAbitatio legata, siue aliquo modo cōstituta sit, neq; vsus neq; vsufuctus videntur esse cōstituta: sed quasi propriū aliquod Ius cōcessum esse apparet, in factorib; magis quā in Iure cōsistit. Is tamē qui habitatio nem habet nō solū in ea habitare cū familia sua, etiā si capite diminuat, verum etiā aliis eā locare potest, si modo deteriorē habitatiōis cōditionem nō faciat: idq; vsq; ad mortem suam. Nec enim transmittitur ad hæredes Ius habitandi, sicut nec vsufuctus, nec vsus.

societas quid est? Et quamuis Legiflatores nostri de Contractu societatis ac mādati etiam nihil scripserunt: quia tamē aliarū gentium Legiflatores egerūt de illis copiose, turpe videbatur nobis eorū illustria deserere exēpla, & nos nostris angustis cōtineri. Est igitur SOCIETAS, duorū pluriumue cōuentio, honeste cōtracta, ad vberios rem quæstū. & cōmodiorem vsu faciundū, ex rebus in licitos Cōtractus vel negociatiōes incidentibus. Quocirca si ita cōuentum est nō inique fit in ipsa societate, vt in vtrumq; sociorū, par lucrū, par quoq; damnū redundet. vel vt ad vnum qdē in duē partes, lucrī, & dāni, ad alterum tertia refundatur. Quorundā enim ita preciosa est opera in societate, vt nō iniquū esse videatur, qui meliore cōditiōe in societatem admittatur. Inde fit, vt alter pecuniā cōferat, alter operā & tamē ex æquo lucris participant. Opera si qdē sæpe valet pro pecuniā. Quin etiā cōueniri potest,

De Societate ac Mandato.

Et quamuis Legiflatores nostri de Contractu societatis ac mādati etiam nihil scripserunt: quia tamē aliarū gentium Legiflatores egerūt de illis copiose, turpe videbatur nobis eorū illustria deserere exēpla, & nos nostris angustis cōtineri. Est igitur SOCIETAS, duorū pluriumue cōuentio, honeste cōtracta, ad vberios rem quæstū. & cōmodiorem vsu faciundū, ex rebus in licitos Cōtractus vel negociatiōes incidentibus. Quocirca si ita cōuentum est nō inique fit in ipsa societate, vt in vtrumq; sociorū, par lucrū, par quoq; damnū redundet. vel vt ad vnum qdē in duē partes, lucrī, & dāni, ad alterum tertia refundatur. Quorundā enim ita preciosa est opera in societate, vt nō iniquū esse videatur, qui meliore cōditiōe in societatem admittatur. Inde fit, vt alter pecuniā cōferat, alter operā & tamē ex æquo lucris participant. Opera si qdē sæpe valet pro pecuniā. Quin etiā cōueniri potest,

niri potest, vt quis lucrī partē ferat, damni vero ferre nō teneatur: præsertim si in alia re lucrū, in alia damnum sit illatum. tū enim lucris prioribus, posteriora damna cōpensantur. illudq; solum, quod superest, in lucro esse reputetur. Diximus vero honeste cōtracta, ne quis putet in maleficio societate vllā esse posse. Item in reb; in cōtractus incidentiū, vt si aliquod lucrum ex emptione vel venditione, locatione & conductione, harum vel illarū rerum, mobilium vel immobilium, descendit. Non autē hæreditates, legata, donationes causa mortis in societatem istā incidunt: Hæc enim nō ex questu, nec opera, sed ob meritū quoddā accedunt. multoq; minus in societatem veniunt quælibet ex prohibitis, turpibusue causis. Nam societas ipsa semper fere sit inter negociatores honesti lucrī causa. Illud certe in confesso est, quia particula adiecta in lucro, tacite videtur quoq; adiecta esse in damno, & e cōtra. Soluitur autē societas 1. propter quācumq; causam renunciatione tempestiua: qua soluta lucrum quoq; quod post renunciationem acquiritur, nō cōmunicatur. Nisi forte aliquis callide in hoc societati renunciauerit, vt aliquod lucrum ex ipsa societate imminens atq; obueniens solus habeat, sociisq; præcipiat: cogitur enim hoc cōmunicare. Secus est, si quid aliud lucrifaciat, quod nō captauerit, vel ex hac societate nō fuerit profectum. 2. morte vnus ex sociis. 3. interitu rei. 4. capitis vnus sociorū diminutione maxima, media, vel minima. 5. ob aliquod delictū publicatione bonorū alterius ex sociis. 6. si vnus ex sociis mole debitorū grauatus bonis suis cesserit, & ideo propter publica & priuata debita substantia eius veneat. Quod si reliqui in societate perseuerent, noua videtur incipere societas, non antiqua cōtinuari. Socius autē socio, ac hæredes hæredibus alterius res lucraq; adferre nec nō dāna simul ferre tenentur. Quin etiā de negligētia, desidia, atq; culpa socius socio respondere tenetur. Hæc tamē nō ad exactissimā diligentiam sunt exigenda. Sufficit enī talē diligentiam cōmunibus rebus adhibere sociū, qualē suis rebus adhibere solitus est. Nā qui parū diligentē sociū sibi assumit, de se queri, sibiq; id imprudētiæ imputare debet. Atq; iam hic esset dicendum de mādato, sed quia eius vsus, apud nos tantū in Actionibus forēsibus familiarissimus est. Idcirco ad Libr. 4. Cap. 5. de Procuratoribus eius tractationem differimus.

Soluitur societas.

1. Renunciatione.

2. Morte vnus.

3. Interitu Rei.

4. Capitis diminutione vnus sociorum.

5. Publicatione bonorum.

6. Cessione bonorū, si post aliquem ex memoratis casib; maneat in societate.

An de negligētia socius teneatur sociis

De forma ac validitate omniū obligationum in genere. Lex xxxvi.

Ad effugiēdas difficultates in Inscriptionibus, & Citationibus, quas uarij homines, & eorū Procuratores, in longū, inutiliterq; trahere, simplicitatē uero iuris, ac iusticiā impedire solent: cōstituimus, quia Inscriptiones Reemptionales, Cōmutatoriae, Donatoriae, Obligatoriae ad certū tempus, & debitorū, in certā diem fieri solitæ, bonorū utendorū, inter coniuges Aduitales, & Arrendarū, aliarq; huiusmōi obligationes, sint iuxta formulas ipsarū Inscriptionū in Statuto cōscriptas, ita, ut si etiā breuiter in Actis scriberentur, debēt tamē ualere, & hoc ita, ut quilibet uendendo bona sua, uel quocūq; modo inscribēdo, aut oppignorando, cōparens corā iudicio recognoscat. Quia bona sua, hoc est, hanc, uel illā Villam uēdit huic, uel illi Nobili, & successoribus eius, hac uel illa pecunia, cum omni lure, proprietate, & dominio, sicut eandē solus habuit: utq; dat realē Intromissionē perpetuo per Ministerialē hunc, uel hūc hoc adiecto, sicut latius in formula Statuti descriptū est. Quod si predictus uenditor, inscriptor, alienatorue bonorū haberet uxore: tū eam tenetur cū amicis eius adducere, ut cedat de reformatione Dotis & Dot-

Sigism. Crac. 1523.

Omnes obligationes ad exemplū formularū in statuto deliniatarum fiant & scribantur.

Uxores ad cōsentientem adducantur per eos qui bona sua alienant.

Tuitio sub qua pœs
na scribi debet.

Contra tenorē obli-
gationum nihil fiat,
nihil dicatur.

Citatis pro debito di-
latio tantū ad Quie-
tationis ostensionem
datur.

talici sui, & hanc recessione faciet, & recognoscet iuxta formulā uen-
ditionis superius in Statuto contentā. cū cōsensu amicorū suorū. Qua-
rum quidē Inscriptionū tuitiōne, ac deffensionē, unicuiq; liberū erit fa-
cere sub damnis Terrestribus, uel sub Vadio prout scilicet inter partes
cōtrahentes fuerit conuentū. Contra tales uero Inscriptiōes Obligatio-
nū, & Oppignorationū quarūuis, iam nullus locus nulli hominum, ne
Procuratoribus quidē, ad dicendū erit reliquus: nec quisquā cōtrouer-
siam, atq; cōtradictionē cōtra easdē instituet ac faciet, sed duntaxat eis-
dem Inscriptiōibus satisfacere, & easdem implere iuxta obligationē te-
nebitur, nullā motionē Iudicis faciēdo, pro quibuscūq; tandē debitīs in-
scriptæ, & quacūq; tandē tuitiōe roboratæ fuerint. Sed neq; ulla di-
lationē, atq; procrastinationē debitor habebit, nisi fortasse corā certo Iu-
dicio demonstraret, & allegaret Quietationē suī ratiōe satisfactiōis pro
eodem debito inscriptā. In tali enim casu semel ad futuros Terminos
beneficio Dilatiōis uti debet. Quā quidem satisfactiōne, & Quietationē
suī tenebitur comprobare in futuris Terminis, ex eisdē Actis, ad quē se
reciperet, sub amissione suæ causæ.

COMMENT.

¶ De Nouatiōibus, Delegatiōibus, ac Cessione Iuris.

Obligatio per obliga-
tionē nō nouatur, et-
iam si noua persona
interueniat, uel obli-
gatiōi aliquid adda-
tur, uel detrahatur:
naturalib. enim et ex
pressis uerbis debet fi-
eri nouatio nō p sub-
audiū seu extrinsecū
uerborum intellectu.

Delegatio inuito de-
bitore fieri n. quit, sed
Iurium cessio inuito
ipso debitore fieri
potest.

In nouadis obligatiōibus hoc Iure nostro obseruatur, ut si quis creditor aliqd
mutuo, uel cōmodo, alioque Iuris titulo debitori dederit: quātitatēue rei debitæ
auctā a creditore receperit: uel ipsemet diminuendā esse crediderit: uel conditio-
nem, seu tempus in obligatiōe expressum paulo produxerit: uel cautionē mino-
rem acceperit: prior cautela suo loco nō mouetur, sed porro stat, præscriptiōq; ab
ea currere incipit, posteriore uero cautela incrementū ei accedit. nisi fortassis ip-
se creditor specialiter remiserit priorē obligationē, seu cautelā: secunda uero esset
cōtentus. Delegatio autē fit, cū ego creditor meū debitore pro me meo creditori
ad soluendū tantumdē pecuniarū obīcio, ad cuius cōtractus stabilimentū, tamen
si necessarius sit cōsensu mei debitoris, ne fortassis & mihi, & meo creditori, unū
& simplex debitū ex cōtractu soluere cogatur: nihilominus donare, uel vendere
meum debitū, super quocūq; creditore, uel cedere omni Iuri meo, inscio, atq; etiā
inuito meo debitore possum. ita ut cessionarius omni meo Iure quodcumq; mihi
seruiebat uti cōtra te debitore meum queat. Et tamē actiōes meæ vigore obligā-
tionis pro iniuriis contra te directæ, nisi uel cessionario vendantur, uel
expresse aboleantur, saluæ mihi remanent.

Formula uero Cessionis hæc est.

Comparens personaliter corā Iudicio præsentī Nobilis A. de B. spō-
te publice ac expresse recognouit. Quia de omni Iure suo, ac Inscriptio-
nibus suis perpetuis (uel obligatorijs) in Actis quibuscūq; contentis,
a quibuscūq; personis, quacūq; ex causa, in & super bonis C. habitis u-
na cum tuitiōe in eodē Iure ac Inscriptiōibus contenta, latius in se ca-
nente, nihil Iuris, dominiij, proprietatis, ac usumfructuū ex eisdē Iurib.
ac bonis prædictis sibi & suis successoribus relinqueñ. sed prout ea so-
lus tenuit, habuit, & possedit, Nobili D. E. & eius successoribus cessit,
prout iam exnūc cedit, ac resignat. aliaq; omnia ipsius Iuris ac Inscripti-
onum suarum beneficia, bonorūq; dominiū, ac utilitates uniuersas in
eundem

eundem D. & eius successores transfudit perpetuo, & in æuū. Et iā ipse A. eidē D. dat realem Intromissionē & actualement possessionē tam in hoc ipsum Ius seu Inscriptiōes, quā in bona prædicta, per Ministerialē Terrestrē quemcūq; iam ex nūc de Iure additū ad intromittendū: præfata bona C. uigore ipsius Iuris celsi ac Inscriptiōnū originaliū teneñ, habēñ, & utifruēñ. perpetuo ac in æuum (uel alioqui usq; ad exemptionem eius uel successorum ipsius realiter facieñ.)

Repetendū hīc etiā esse videtur, quia omnes obligatiōes fiunt, aut pure, aut in diem, aut sub conditiōe. Si pure fiunt, & tūc statim debetur id quod in obligatiōe venit. Si in diē, tū expectāndus est totus dies, præstādis his rebus, uel factis, que in obligatiōe deducūtur. Conditiōis aut obligatiōi adiectæ ea est natura, ut ea postposita, neglecta, uel omīssa (ut finalis quædā causa actui deficiens) perficiendā rem interdum impediāt, suspendat, uel iā perfectā irritet, ac perimat. Illud quoq; postremo addā, omnes formas Contractuū nullis legibus posse cōplecti, qd' infinite sint. Proindeq; nostri Legislatōres sufficere arbitrati sūnt, qd' tantū summa illarū genera deliniarūt uerius, quā conscripserunt, ex quibus tamē apparēt, quia in quolibet fundo duplex est Ius, dominiū fundi, & ususfructus, ut paulo supra dixi. Proindeq; & duplex Iudiciū de eo cognoscit, de altero Iudex Terrestris, de altero plarūq; Capitaneus, præsertim si per vim adimatur.

COMMENT.

Omnis obligatio aut pure fit, aut in diem, aut sub conditione. Natura conditionum obligatiōi adnexarū. Omnes Contractuum species non posse legibus cōplecti. In quolibet fundo duplex Ius habemus.

¶ De Euictionibus.

COMMENT.

Absolutis utcūq; formis Contractuū, ordo postulare videtur, ut aliquid dicam⁹ de Euictiōibus rerū, quas aliis tradimus, quo libere iis perinde ac nos ipsi utatur. Quæ qdem Euictiō indē in usum introducta esse creditur: qd' plarūq; hominum res uel alienas, uel natura liberas, uel iā antea aliis quacūq; de causa obligatas in contractū deducerēt, impuneq; iis quibus eas tradere uidebātur, illudebant. Itaq; LEGIB. QVÆ SVNT PECCATI ET ERRORIS FILIAE, statutum est: ut etiā uerū rerū sitarum Dñi citra æstimatiōis læsionē de Euictiōe cauerent solēniter. Sed ne ualde dura necessitas euictoribus imposita sit. Principio uenditor hæreditatis nō tenetur de Euictiōe rerū singulariū, cum emptorē uñuersitate hæreditatis iā potiri cōstet. Is enim iā agere tenetur nomine iniuriarū cōtra usurpatōres uolentos, possessorēs uel illarū illegitimos: nisi aliud nominatim tam de rebus ipsis, quā de sumptulitis, ac etiā periculo utriusq; uel alterius tantū, inter cōtrahentes cōueniret. Proindeq; neq; a ui, neq; ab actiōe finium regundorū euictor intercedere tenetur, multoq; minus intercedit ob eam rem, quā emptor in obligatiōe per omnes præscriptiōes prius tenuit pacifice. Itē si emptor sciens fundū alienū, aliūe obligatū, uel natura sui rem liberā cōparauit, nec de Euictiōe caueri sibi fecit, nomine euictiōis agere nequit: secus si ignorans emit. Sic enim Iure Euictiōe fundi petet quāti sua interest, uel saltem pecuniā numeratā. Ipsi uero Emptori tā uenditoris quā sua Iura suffragari nō est ambigendum. Alioqui & uenditoris, & eius fideiussoris hæredes, per tēpora præscriptionū, tam a se, quā ab aliis tueri Emptorē cū eius posteris obligatur: quos enim de tuitiōe tenet Actiō eosdē de nō petendō repellit Exceptiō. At pro seruo mortuo, uel re perēpta, euictiōis Actiō frustra intenditur. Quod si uere liberū hominē quis ignorās uendiderit, ac postea de eo edoctus, fauore libertatis ei recuperandē, ipsimet uenditiōi cōtradicit: nō quāti Emptoris interest, sed tantū ad restitutionē numeratī obligatur. Perindeq; si prædiū emisisti liberū, ac postea creditor tui uenditoris syngraphā protulit priorē, quā tu dissoluisti: tenetur uenditor de Euictiōe & ad præstandū tantūde quātum dedisti. Quod si etiā inter cōtrahentes perfecta sit uenditiō, nōdum tamē numeratā pecuniā: interea aut hæreditas in quæstionē uocetur, uel mancipia uendita libertatē appellent: quādo qdem Euictiō in ipso limite cōtractus imminet, & desideretur: nisi uenditor caueat, uel satisfaciat: emptor uel ad integrū,

Euictionum usus una de introductus?

Leges peccati & erroris filia, etiam a bonis uiris euictionem exigunt.

Venditor hæreditatis non tenetur de euictione rerū singularium

Neq; a ui, neq; a litē finium regundorū, neq; pro re ante ea præscriptionib. firmata. Neq; pro re, quam sciens alienam emptor acquisiuit.

Emptori & sua & uenditoris Iura suffragantur.

Pro seruo mortuo, uel pro re perempta, euincere nō tenemur. si quis ignoranter liberum hominē uendat, & post ea zona tradicat.

si fundus emptus nec dum tamen solutus in controuersiam reuocatur.

vel ad integrū, vel ad residuū precii solutionē nō est cōpellendus: sed porro hæreditatem velut Iure pignoris obligatā tenebit, quousq; venditor sponte sua, vel ab Iudice coactus, de Iure venditorio cauebit, vel satisfabit. Illud etiā vsu venit, vt cū cohæredes tuos ex causa stipulatiōis agere pro euictiōe, pro portione scilicet hæreditaria illos cōtingente. Alioqui si nudū interuenit pactum, neq; donator neq; si fundus abs te emptus, prius fuit obligatus, nōdumq; tibi traditus sit, actiōe empti facile cōsequeris, vt a creditore, dissoluto ei per te vel tuū euictorē debito, liberetur. Idem etiā fiet si aduersus venditorē ex vendito actiōe precium petentē exceptionē doli operaueris. Illud memoratū vtile est, Quod tria cessare faciunt periculum euictiōis, si scilicet emptor citatus dilationem ad euictorē cōueniendum ab Iudice non obtinuerit, quin sese suo periculo defendere cōeperit: per absentiaue seu contumacia suā, absente suo venditore: aut etiā per Iudicis iniquitatem ruerit in causa.

CAPITVLVM VIII.

De Fideiussoribus.

PREFATIO. Quod si iis cum qbus cōtrahimus, vel propter tenuitatem fortunarū, vel propter iurgadi libidinem, domiciliumue nullum, aut remotum parum credimus, si Fideiussores pro se sistunt, qui qdem eorum obligationem in suā recipiāt fidem, principali debitore manente nihilominus obligato. Sunt aut fideiussorum species, mādator, sponzor, & promissor, Quarū deffinitiōes ac differentiæ ex etymologia ipsarum vocum facile internoscūt. Licet vero in omnibus obligatiōibus fideiussores assumi possunt, oblatum etiā fideiussorē recipere quisq; tenetur, alioq; datur cōtra eum iniuriarū actio, tam ei a quo exigitur, quā illi qui vt fideiuberet, est cōductus. Nihilominus de Iure obseruatur, qd miles, clerici, & fœminæ, fidei iubere nō possunt: nisi renuncient suis Priuilegiis. Item seruus, quia Iuri stare nequit. Item ille qui nullas, vel paruas possessiōes habet, & omnes illi qui de Iure, vel facto in Iudicio cōueniri nequeunt. Item cauillosi, & rixosi, alioq; migraturi a fideiussiōe reiiciuntur. Nam fideiussor omnino prestare debet stipulata. Nec se solum verum etiā hæredem obligat. Quod si ipsemet reo succedat, nō iā vt fideiussor, verum vt hæres & successor rei est cōueniendus. Illud est familiare, quod pōt fideiussor præcedere obligationē, vel sequi. Qui qdem exilio, aliaue calamitate rei, sese tueri nō potest, quominus fideiussum præstet. At tamē pro maleficio fideiussor accipi nō potest, si capitali pœna, nō pecuniaria multa plectendū sit: ad pœnam enim capitis, nec etiā ad duriores conditiōes fideiussor obligatur quā suus principalis. Quod si creditor pro eodē debito, & pignora, & fideiussorē accepit: licet si malit fideiussorē cōuenire pro ea pecunia pro qua se obligauit, sed ius pignorū in eum transferre debet: nisi forte in alia causa eadem pignora & hypotecas habeat obligatas, tunc enim nō prius trāsferet omnia pignora, quā omne debitū sibi exoluatur. Quod si plures sint fideiussores, quotquot erunt numero, singuli tenentur in solidum, etiā si de eo nihil sit in obligatiōe expressum. Itaq; liberū est creditori, a quo volet solidum petere: præsertim si cæteri tempore litis cōtestatæ soluendo esse nequeāt: nisi in obligatiōe vnus quisq; tātum pro rata parte cauerit. Quod si fideiussor pro Reo, aliisue fideiussoribus soluat, ipsos vna secum ab Actore liberat: sed tamē recuperadi expensi causā habet cum eo eisue mādati, & quasi societatis iudicium. Tametsi vero ratio iudicet, vt præsentē Reo fideiussor non cōueniatur, prius quā Reus siue in totum siue in partem minus idoneus reperiat: nihilominus vsus obtinuit, vt si a Reo primum petas, fideiussorē omisisse videare. Si aut fideiussorē cōuenisti, ipso postulāte, Iudex ei tempus definiet, intra quod sibi cōueniat Reum: ipsum tamē fideiussorē in subsidiū a causa nō liberando, quo

ran lo. quo tempore transacto, intercessor acceptis a fideiussore suo Actionibus, vel alioqui si nō fuerit soluendo, ipsemet obligatiōi satisfaciet. Certe si obligatio in essentialib. sui partibus nouata est, fideiussor liberatus esse nō dubitatur: multoq; minus vel Notarius, vel testis instrumenti ex fideiussione obligatur. Sed necq; mandator obligatur, si creditor pignus a debitore, vt ei mandator iubebat, nō accepit: formāre fideiussiois nō seruauit. In stipulatiōibus etiā fideiussorum quācumq; scripta sunt, videntur omnia solenniter acta esse.

ARTICVLVS I.

De debitorum fideiussorūq; & creditorū mutuis obligatiōibus, debitorūq; per illos solutionibus: necnon hæredibus, vel subditis fideiussorū: deq; verbalium fideiussionum valore, & præscriptione.

Iudicatio satisfiat, vel fideiubeat. L. I.

Quæ Libro 4. Capitulo 22. de Condemnatis videatur.

Si fideiōr dicat soluisse debitore credi

29. Nicolaus Matiae mutuauit decē Marcas, pro qbus Matias Laurentiū dedit fideiussorē. Et post aliquot dies idem Matias debitor ipsi Nicolao creditori in absentia Laurentij fideiussoris eandem pecuniā exsoluit, & ut debuit, restituit. Tempore uero procedēte prædictus Nicolaus creditor Laurentiū fideiussorē præfatum traxit pro dicta pecunia ad iudiciū, seu ad causam. Et quia idem fideiussor in iudicio cōstitutus assererat prædictā pecuniā per Matiam debitore principalem fuisse persolutā: Nos in tali casu decernimus probandam factam fuisse solutionem.

Kazim. Visl. 1368.

¶ Quod si debitor creditori partē debiti soluat, fideiussore nesciente: ad residuum tamē debiti obligatur.

30. Præterea damnosa cōsuetudo in Terris nostris seruabatur, quod cum aliquis pro pecuniarū vel aliarū rerum debito fideiussor extiterat. Et si principalis debitor aliquā partem eiusdē debiti suo creditori exsoluerit, in absentia fideiussorū eiusdē, ipso facto ipse fideiussor ab ipsa cautioe fideiussoria fuerat absolutus. Ideo eandē cōsuetudinem excludē. Statuimus quod quāuis in absentia & sine scitu fideiussorum ipse debitor suo creditori de aliqua parte ipsius debiti satisfaceret, nihilominus dictus fideiussor ad solutionem remanentiæ ipsius debiti ratione suæ fideiussoriæ obligatur.

Ex statut. Mazon. 1407.

Fideiussor cōuincit principalem. Lex 3.

38. Præterea Statuimus, quod quilibet fideiussor illo negāte pro quo fideiussum fuerit, si debitum fuerit xx. Marc. solus: Si uero fuerit 40. metsecundus: In maiori uero pecuniæ quātitate mettercius ipsum debitū pro quo fideiussum fuerat, fideiussor, & duo alij firmabūt proprijs iuramentis. ¶ Etiā Decernimus quod nullus fideiussor pro illo pro quo fideiussit in iudicio equum, & bouē obliget: alias si obligauerit, ad restitutionem damnorū principalis debitor procedet, si præsertim processerit de eius uoluntate.

Kazim. Visl. 1368. Si principalis citatus debitū negat, fideiussor si erant 20. Mar. solus, si 40. metsecundus, si maioris quantitatis mettercius iurabit. Et qd fideiussor equū, uel bouē, aliasue res sui principalis obligare prohibetur: alioqui ad damni restitutionem tenetur.

Si re^o nō soluit, fideius. qd agit. Lex 4.

Kazim. Magnus Vi-
slicie 1368.

Principali debitu non
soluente, pro Termi-
no fideiussor non des-
bet damnu sustinere.

Est eiusdem mentio
libr. 1. capi 16 de Ci-
uibus articulo 9.

Debitu paruum si fu-
erit, pignus ad distrin-
gendum: si magnum,
possessio debitoris
per fideiussore crea-
tori concedatur.

Kazimirus Vislicie,

sigism. Crac. 1540

sed fideiussio uerba-
lis pro reb9, summis
pecuniarijs, aut con-
tractib. nisi sit libris
Actor, publicis inferi-
pta, post annum &
& hebdomadas eua-
nescit.

Et tamē fideiussio uer-
balis extēditur in suc-
cessore, si pro ea pa-
ter fuerat citatus, dū
uixit. Ipsa tamē fidei-
ussio uerbalis ad res
immobiles, fundū uē-
dendum, uel resignan-
dum sese nō extendit

Quia ex facilitate obligatiōis ad magna damna plerūq; homines de-
ueniunt, Jure tenendū est, Quod si quis fideiussit pro aliquo suo amico
pro certa pecuniā quātitate alicui Ciui. uel alteri cuiūq; cuiuscūq; sta-
tus uel conditiōis existat: Illo tunc nō soluente, in Termino aduenien-
te, & tempore statuto, fideiussor nō debet propter hoc ad hospiciū seu
diuersoriū subintrare, aut aliqua damna facere in destructionē nō sol-
uentis. ¶ Sed si est paruū debitum, detur ei pignus, & distrahatur. Si
aut magnū, possessio debitoris pro ualore debiti per fideiussorē appre-
hendatur, tradatque illi cui debitum dare tenetur.

**Hæredes fideiussoris minores cita-
ti respondent.** Lex v. Quam uide Folio 471.

**Sed Villanus pro pœna, obligatiōe, ac
fideiussione Dñi non pignoretur.** Lex vi. Quam uide Folio 338.

Fideiussiois verbalis præscriptio. L. 7.

Sæpe fieri edocti sumus multas contentiōes & cōtrouersias exoriri in-
ter subditos nostros ex eo, quia fuit incertū, quo ad robur habitura es-
set cautio uerbalis per fideiussores uerbotenus facta. Volentes igitur eā
dubietatē declarare, Statuimus Cōsiliarijs & Nuncijs Terrarū ita pe-
tentibus, & censentibus, ut huiusmōi fideiussiōes uerbotenus factæ, pro
rebus, seu summis, & cōtractibus quibusuis, nō ulterius robur firmira-
tis obtineāt, duntaxat per unū annū & sex hebdomadas, quibus currē-
tibus huiusmōi fideiussiōes per illosmet fideiussores ad Acta Castreñ.
Terrestria, siue nostra Regalia inferātur, aut corā nobis recognoscātur.
Tunc enim sic ingrossatæ robur debitæ obtinebūt firmitatis secundum
Terrarum, & lurium Castreñ. consuetudinem.

ARTICVLVS II.

De Contractibus filiorum familias, ac Fideiussor-
ibus ex Ludo illicitis.

PRÆFATIO.

Quia libido iuuenū nihil nō licere sibi putat, facultatūq; affluentia ad scelera
accenditur: idcirco legibus quocq; nostris interminatū est, ne sumptus ac prodiga-
litas illorū, vel parentib. vel fratribus, vel fideiussorib. vel ipsismet adolescentibus
omnino fraudi fiant. Cum enim ab ipsis necessarijs suis adiumenta luxui ac sce-
leribus suis sperent atque petant, æquum omnino esse uidetur, ut ab illis ipsis
nihil referant ac lucrentur. Quod aut prodigalitas, & alieni cōcupiscentia agmē
omnium malorū in uitā mortaliū inferant, notius est ex quotidianis exēplis. quā
ut dici oporteat. Tales enim semper ad res nouādas intenti sunt, ut scilicet aliena
clade ruinas patrimoniū sui expleāt: & ut habeant quod semper dent, semper los-
cupletibus insidiātur: seditionūq; capita facti, vel Respub. præcipitāt, quo inter
imbecilliores Tyrannidē suam post ea cōfirmant: vel si ita res poscat, malunt, ut
cōmuni omnium rerum potius, quā priuato incendio cōflagrent. Quod quidem ne in
Respub. Romana usu ueniret, notatus est a Censorib. Duronius quidā, quod le-
gem de coercendis cōuiuiorū ac uestium sumptibus latā Tribunus plebis abro-
gauerat: ita inquit, Freni sunt nobis iniecti Quirites nullo modo perpetiendi,
constrictiq;

Libido iuuenum co-
ercenda.

Quanta mala ex pro-
digalitate iuuenum
in Rep. deriuantur

In Rep. nostra opus
esset cōuiuiorum, ac
uestium, & id genus
sumptuum censorib.
qui Duronios luxu
perire uolentes com-
pescerent.

cōstricti q̄ sumus amaro seruitutis vinculo. Lex enim lata est, quæ nos iubet esse
 fragili abrogemus igitur istud horridæ vetustatis rubiginæ oblitum imperiū. Etenim
 quid opus est libertate, si volentibus luxu perire nō licet? hæc ita Duroniū dice-
 re solitum accepimus. Nō intelligebat siquidē ille bonus vir, quod male viuatur in
 Repub. in qua nihil licet; pessime, in qua quicquid cuiq̄ collibitū sit, liceat impu-
 ne. Ignorabat etiā, quia libertas potestas est viuendi rectæ ratiōis iudicio. Quod
 quidem si ita est, indulgere voluptatibus corporeis erit seruitus bono viro nō fe-
 renda. Si enim affectus corporei regnāt, animus suo imperio excidit, nō secus atq̄
 cū aurigā quadrigæ effundāt in præceps, vt aut frugalitas cos est ad virtutem, ita
 in symposiis, ludis, atq̄ iocis, aliisq̄ luxus ancillis huiusmodi, nō solum temporis
 rei omniū carissimæ, facultatūq̄ iacturam facimus, verū etiā omnium bonorū as-
 nimi, atq̄ corporis naufragiū nullis æstimandū mercibus, tanq̄ ad scyllam, patie-
 mur. Nihilominus tamē quia homines sumus, & nihil humani a nobis alienū pu-
 ratē debemus, vt ait noster Terentiū: moderatis & bono viro nō aspernadis gau-
 diis, tum demum vt somno, locus erit, cum seriis negotiis defatigamur, vel potius
 fecerimus satis. Seriorū aut negotiorū multiplex mediūfidiū materia sese ape-
 rit, siue quis animū suū pro eo ac diuinus est, diuinisq̄ cibis pascitur, ad cogno-
 scendū colendūq̄ ipsū vnuerſi parentē ac moderatōrē Deū, in vsusq̄ Reip.
 futurōs excolendū destinēt: siue corpus exercitiis honestis, & patriæ necessariis
 assuefaciat: aut si postremo ipsas etiā facultates sibi suorūq̄ vsibus necessarias
 quærere incipiat. ita enim fiet, vt vita hominis gustu cœlestiū delibuta, vitā bea-
 ram in hoc etiā corporis ergastulo viuere incipiat: meritis quoq̄ in Rempub. &
 patriā suā tantum laudis & gloriæ cōsequatur, vt in hac varietate fortune que-
 cumq̄ tandem cōtingat, iucundū tamē lucis huius fructum sibi esse putet: præter
 rea corpus sanum exercitio ad iustā senectutē perducatur: ac postremo præter tot
 tantaq̄ meritorū suorum decora liberis suis externarū facultatū etiā paret præſi-
 dia. Quæ singula cum vel mediocriter obire cœperit, tunc verō experietur vitam
 hominis, si longissimā etiā cōtingat, breuem admodū videri: tantum abest vt ali-
 quid eiūs in sympoſia, ludos, atq̄ iocos decideret. E regiōne verō si breuissimā etiā pe-
 riodus ipsius vitæ detur, longa admodum esse videatur, si illius vsurā in res nihili,
 aut aperte malas quis impendat. Bene vero iniicitur capistrum adolescentū cur-
 piditati, si statim a puericia iis studiis ad quæ vel naturæ bonitate, vel instituto pa-
 tero sponte sua propendent, m̄cipiuntur, formentur, & summa diligentia assue-
 fiant. Quāto enim quisq̄ illorum meliore sit ingenio a natura, tanto perniciosius
 or Cuius futurus est, si malā, vel suæ naturæ contrariā ac repugnātem insti-
 tutio- nem fuerit sortitus. Derelicto siquidē naturæ suæ cōtrario studio, ad id tandē quo
 propender violenter reuoluitur. ita sæpe fit, vt nisi iustus ingeniorū ludex ac æ-
 stimator culturā cōpetentem adhibeat, ingeniosi statim ad homines circumueni-
 endos, fortes ad vim, liberales ad prodigalitātē, moderati ad corporeū & segniciē,
 alacres ad symposia, aliiq̄ ad alia virtutibus proxima vicia deſectāt. Quocirca si
 parentes, si deniq̄ Reges suas Respub. eaq̄ omnia bona quæ Rerū appella-
 tione veniunt, salua fore, & quodā modo post mortē suā sempiterna manere vo-
 lunt: permagni eorum curare refert, quibus nā artibus quisq̄ iuuenem (qui sunt
 Reipu. seminaria) statim ab ephēbis imbuatur: nō secus atq̄ agricolarum inter-
 est, quod genus seminū alicui agro cōmittant: vel mangonum, quā culturam &
 exercitationē alicui equo adhibeant: si utiq̄ volunt alteri vt seges ex agris, alteri
 vt precium, vel vsus equorum votis suis atq̄ ex pectatiōi respondeant.

Parentes Iusorū filiorum Contracti- bus non tenentur. Lex I.

25.

Vt noxius ludus taxillorū abiciatur, per quē sæpius iusti patres pro-
 pter filiorū excessum de bonis suis pelluntur, & absq̄ ipsorū cōmeritis
 ad nimiam de-

Kazim. Magnus Via

slicie 1368.

Parentes nulla damna

ludorum, usurarum,

aut mutuationū, seu

contractū exoluent

pro filiis in sua pote-

state constitutis.

Idem libro 1. cap. de
Iudeis.

ad nimiam deducuntur paupertate: Statuimus, ut si filius quisquam utrisque parentibus uiuis & sanis ludo amiserit aliquam pecunie quantitatem, predicti ludentis parentes non tenebuntur ipsi Victori pro suis filiis, uel filio, ad pecunie perlusae satisfactionem. Idemque dicimus de Iudeis, si mutuaarent pecuniam tali filio superstitibus dicti filij parentibus & sanis. Quod uidelicet eius parentes non teneantur de mutuo, nec aliquo modo compelli debeant, nec possunt: sic etiam dicimus de omni Contractu inito cum filio familias, quod non ualeat, cum sit in paterna potestate constitutus (iuueturque Senatus consulto macedoniano) propterea quod non habet alicuius rei dominium, uel aliquam possessionis traditionem.

Nec lusor nec fideiussor eius obligatus.

Kazim. Visl. 1368.

Qui ludit taxillos ad
prestandum, & si ui-
ctus fuerit ad satisfac-
tionem uictori non te-
netur, nec ipsum pos-
terit admonere debi-
ti, neque fideiussorem
fideiussi, tantominus
uerbis probrosis ad-
ficere, alioqui poenam
duplicem soluet moni-
tor, hoc ita fit ideo ut
studia & opes milis-
tarium uiro, non in
dedecus, detrimentum,
ac scelera: sed ad di-
gnitatem, defensionem,
uirtutesque in Repub-
licam promouendas insu-
mantur.

Ad precludendam lusoribus taxillorum malicie subtilitatem, (tur. Lex ij. 29.) qui consueuerunt cum inebriatis, aut ad iracundiam prouocatis, & deductis nouam taxillorum ludi formam adinuenientes, super credito, aut obligandis rebus etiam, & impignorandis quibus suis pecunijs, equis, bonis, & hereditatibus ludere, eosque sibi debitores taliter facere, spoliare bonis, & maliciose amouere. Qui tandem sic ludis exuti, & ad inopiam deducti, ut plurimum ad uicia deteriora labuntur: propter quae ultio ludicialis iuxta ipsorum comerita a nobis consuevit in talibus exerceri. Quare ad hoc malum euitandum, quo praesertim nostri Nobiles rebus abundantes, strenuitati dediti, pro defensione Regni fortius peruegilent, Decernimus, quod deinceps nullus Terrigena noster cum alienigena cuiuscumque status aut conditionis existat in Regno nostro ludat taxillos ad praestandum, aut creditum, seu creditum: Sed tantummodo pro pecunia parata. Quod si quispiam contra hoc Statutum uenerit temerarie, ipso iure non ualeat creditum, nec ad aliquam solutionem, seu satisfactionem Victus Victori tenebitur, nec fideiussor datus ab ipso uincente poterit pro debito conueniri. Si quis uero contraueniens Statuto, proque pecunia sic credita acriter monuerit suum debitorem, cum uerbis turpibus, uel eius fideiussorem: quotiescumque maledixerit: & improperauerit pro debito praelibato, totiens illi pro sua uerecundia poenam pyathnadzyesta soluet, & nostro Iudicio nihilominus aliam similem poenam pro inobedientia assignabit.

Kazim. Magnus Vio-
slicia 1368.

si filius non emancipa-
tus ludat ac perdat aliquid
ex sua sorte de-
falcatur. Porro qui
ludit cum filio non em-
ancipato, pro equis
& alijs rebus, nullum
ius inde acquirit, cum
enim negocijs libero
ac bono uiro dignis
defatigamur, luditan-
tummodo conceduntur
solatij causa.

Si filius Iudit ac perdat aliquid. Lex iij.

Filius nondum emancipatus, in paterna constitutus potestate, nec a fratribus diuisus uel separatus, si globos, uel tesseras, aut quolibet alium ludum^{28.} damnosum ludendo, aut alia exercendo, aliquid perdiderit: talia omnia & singula per ipsum deperdita uolumus & decernimus, quod in ipsius partem seu sortem computentur. ¶ Nihilominus tamen decernentes, quod siue taxillis, aut scacis, uel in quibuscumque alijs ludis lucrosis ipsis ludentibus pro pecunijs, equos, aut alias res lucratas, seu in huiusmodi ludis acquisitas, mutuos fideiussores interposuerint, monendi, requirendi, petendi, seu uen-

di, seu uendicandi, nō obstante qualibet fideiussoria cautioe, seu obligatioe, penitus nullū lus ex prædictis ludis sit acquisitū. ¶ Sed duntaxat quolibet ludos habere cōcedimus, & uolumus, gratiā temporis deducendi, & causa solati, & exerciti habendi.

Quod si quis amic⁹ amicū ludēdo, seu

iocando uulnerauerit, pro uulnere satisfaciāt. Lex iij.

Quam uide Lib. 1. Cap. 15. Art. 5. & 6. de uulnerib. & homicid. Nobiliū.

Nobilis quando fideiussores nō sistit Ex Priuil. Jagell. 1553
dlnen. 1433.

in causa criminali, captiuetur. Lex v.

Quam Libro 1. Capitulo 15. Articulo quarto uide.

De fideiussiōib. vero ex dāno illato cō-

tractis. Lex vi. Quam uide xi. Capit. Articulis iij. iij. v. vi.

CAPITVLVM IX.

De Literarum obligatione.

PREFATIO.
Sed ne Contractus hominū vel obliuioe, vel dissensioe, vel peruiçatia contrahentium facile irritentur: eosdē in Literas referre solemus. Quarum quidē testimonio & auctoritati ita statuitur, ut semel cōscripta frustra quis vel vi præsumere, Literas referantur, vel argutiis circumuenire, vel negatione pessundare conetur. Alioqui

Actorum Libris nisi gesta fideliter insint,

Et fido calamo diuiderentur agri.

Communis statim cunctos inuolueret error,

Et male confusum, tum sine luce chaos.

Mox pugnae, caedes, furor armatusq; colubris

Inde cierentur, concuterentq; solum.

Quanta fides ergo ac uigilantia debet inesse

Actorum Scribis, Iudicijque foro?

Quos quidē versiculos ego cū nuper Notarii Cracouiē. Officiō fungerer ex tempore dictaui, et Actis ut vocāt, Terrestribus libenter præfixi. Porro Literarum quæ pariunt obligationē duæ sunt species. Quædā testantur debitum esse contractum, & dicuntur Syngraphæ. Quædā vero debitū solutū docent, & dicuntur Publicarum Literarum
duæ sunt species.

Apogæ, utræq; aut a publica persona scribētis capiunt auctoritatē, & pondus. Nam priuatis Literis in nostra gente adeo nō creditur, ut ex chirographo etiam Priuata litera chiro
grapha & Mercan
torū rationaria quo
loco?

non nisi ad decē Marcas pecuniæ Nobilis oblige tur. Hoc nimirū cōsilio, ne re-
rum dominia facile a militaribus uiris alienentur. Inter Mercatores uero, quia &
ipsi publicū officium gerere videntur, & chirographis, & rationariis eorum fides
habetur: quasi nihil in eis sine expresso ac utili contrahentiū cōsensu gestum esse
præsumatur, ut supra diximus. Sed & publicæ Literæ ut sint efficaces ad gignē-
dam obligationē, necesse est, ut cōtineant res quæ honestati, legibus, & cōsuetu-
dini nō aduersentur, quibus etiā testes subscribi mos est, nec reuocātur nisi præ-
stitione soluti, aut saltem consensu creditoris: aliis que modis, quibus cæ-
teris obligationes solui superius admonuimus.

Publicæ literæ de quib.
bus etiam rebus sint
conficiundæ: & quæ
ratione rescindantur.

De Iure, quod se aliquis habere credat, vtendo: deq; Literis ac Priuilegiis Terre-
strib. corā Capitan. nō reponē. interpretādis, culpatis, ad Acta nō inscribē-
dis: itē in Limitatiōe bonorū nihil valituris, & Iudeis nō dandis.

Iura abusu euanescent. Lex I.

Kaf. M. Visl. 1368. Secundū patrum sanctorū Decreta Lex decernit illos amittere Priui-
legij auctoritatem, qui concessa sibi nō utuntur potestate.
IT A Q V E omne Ius etiā hereditariū, praescriptiōe, put ad quālibet personā,
rem, vel Actionem, pertinet extinguitur. Vide de singulis Praescriptiōibus suis
locis, & praesertim Capitulo sequenti.

Iura absq; possessione post tres annos inutilia.

Ex stat. Duc. Maz. Quicumq; habuerit aliqua Priuilegia, Iura, seu munimēta, siue etiā Inscriptiōes,
sig. Varß. 1536. & lapsus perpetuos, in qualibuscūq; summis super bona aliqua hereditaria. Et si
infra tres annos a data huiusmodi Iurium, & Inscriptiōnū perpetuarū, siue a lapsu
perpetuo nō apprehēderit possessionē dictorū bonorum, neq; se per Ministeria-
lem Terrestrē in eadē bona intromiserit, ac ipsa bona realiter & in effectu non
possederit: Talis ab huiusmodi Priuilegiis, Iuribus, & Inscriptiōibus quibuscumq;
perpetuis cadet, & tam Iura praedicta, quā etiā summas pecuniarum in eis con-
tentas amittet perpetue, & in æuum.

Literas corā Capitan. ne ponas. Lex ij.

sigif. Crde. 1532

Ad reponend. is lite-
ras coram capitaneo
super bona heredi-
taria nemo cogitur.

Querela subditorū nostrorū permoti, qui se plerūq; grauari sentiunt,
cum per bonorū Regaliū Tenuarios seu Capitaneos ad exhibendū Li-
teras super bona eorū hereditaria, & perpetuā illorum proprietatē, eo
praetextu tanq; bona ipsa Regalia essent, adiguntur: Decernimus & Sta-
tuimus, ut nemo Capitaneorū seu Tenuariorū nostrorū aliquē ex Re-
gni nostri Incolis ad exhibendū huiusmodi Literas cōpellere audeat, ni-
si ipse Capitaneus uel Tenuarius iudiciū certū, uel Literas quascūq;
habuerit, ex quibus bona illa esse nostra Regalia & nō hereditaria co-
noscere possit. In tali enim casu possessor bonorū illorū super sua pro-
prietate Literas exhibere & producere teneatur.

sigif. Petr. 1538.

Similis.

Literas & priuile-
gium nemo ponet super
bonis, quae hereditas-
ria putata sunt, nisi
doceatur omnino bo-
na Regalia esse, ali-
oquin res antiqua et
perplexa ad conuen-
tum remittatur.

Idē positum est. l. 2
ca. 1. a. 4 de literis
na cum alijs infra po-
sitis.

Ad Literas & Priuilegia reponenda super bonis, quae hereditaria pu-
tata sunt, nemo cogi debet, aut poterit, nisi in causis manifestis & clavis,
quādo doceretur sufficiēter Regalia bona omnino esse. Vbi uero res es-
set nimirū antiqua, perplexa, & dubia: tum negociū tale, & causam non
alibi, quā in Cōuentu Reg. generali cū Cōsiliarijs nostris iudicabimus.

Quod aut Libri seu Regestra Cancel-

lariae ad probandū super bona Regalia nihil ualent, & quid sit Libris
Cācellarię inscribendū, deq; taxa seu aestimatiōe Literarū Re-
giarum in Cancellaria soluenda. Vide Folio 202.

Si falsitas Literis obicitur. Lex iij.

Vt deinceps

Ut deinceps calumniarū iniquitas & periuriorū licentia refrenetur, & cohibeatur, statuendū duximus & Statuimus præsentibus, ut qui in Iudicio Literas parti eius aduersæ de falsitate suspectas producit, parte cōtendente, & postulante: Actis Iudicialib. Terreſtrib. illas cōprobare teneatur, ad quæ Acta, cum producens Literas se retulerit, ac remitti postulauerit, dari illi debet Dilatio ad primos Terminos Terreſtres, actionem introductā immediate consequen. In quibus si docuerit Literas suas esse in Actis, cōprobare illas alijs modis probationū nō teneatur. Cū aut producens Literas Actis Terreſtrib. probare illas nō suffecerit, in hoc casu nominare ibidē is ipse producens teneatur decē & octo testes Nobiles possessionatos, bonæ integreque fidei & famæ uiros: ex quibus per eum qui suspectas de falsitate asserit esse Literas uiri sex deligentur. Qui simul cū ipso producen. eiusmodi suspectas Literas iureiurā, illas non esse falsas, sed legitime ex Actis Iudicialib. emanatas cōprobare debebūt. Si uero producens Literas Actis illas ueras & legitimas esse probauerit, ille tum demū qui temere falsitatē Literis obiecit xiiij. Marca. pecun. cōmunis pœna parti applicāda puniatur, & ultra hoc in tribus Mar. pec. Iudicio ibidē statī soluēdis cōdemnetur. Vbi uero Acta & Libri Iudiciorū nō extarent, siue incendio absumpti, seu ui ac iniuria hostili, uel quocūq; alio fortuito casu deperditi: satis esse censemus, ut in eo casu Literas de falso suspectas probet quisq; & purget secundū cōsuetudinē antiquā, hoc est, suo & duorū testiū Nobilium possessionatorum bonæ ac nō inculpatæ famæ corporali iuramēto. Ad obuiandū uero futuris falsitatibus, Volumus & Decernimus, ut Notarij Terreſtres omnes Literas Iudicij Terreſtris manibus proprijs subscribāt. Literas uero Caſtreñ. subscribāt, uel soli Capit. uel eorū Iudices Caſtr.

sigism. Crac. 1532.

Cum aut aliquis obijcit falsitatē literis producentis, Libris actorum Terreſtrib. easdē uel alioqui, siue in Actis nō sint, siue Acta cōbusta fuerint, cum Testib. uerificat producent.

Quare Notarij Terreſtres, Capitanei uero, uel eorū Iudices Literas Caſtreñ. subscribant.

De eo latius lib. 4. ca. de Offic Collegarum Iudicij p̄cto Iudicio

Literis ex Libr. Terreſtr. extractis, nil

Ad præcludendā uiam dolis in detrimentū hominū excogitatis, Decernimus, ut Literæ ad Libros Terreſtres inscriptæ, et postea ex Libris denuo descriptæ, nō aliter in Iudicijs faciant fidem, nisi, cum originales fuerint productæ.

sigism. Petr. 1538.

Similis.

Multas & magnas sæpe fraudes admitti cognouimus, dum quidam adulteratas Literas profereñ. ut hæc in Libros Terreſtres inscriberetur, obtinuerant, quæ simul atq; inscriptæ fuerant, exemplar sibi perijisse fingent. exemplū ex Actis Terreſtribus dari postulauerūt: atq; eo tanquā robur & auctoritatē habent. intrepide utebantur. Quare fraudi huic & calliditati obuiā uenire uoleñ. Statuimus hac lege nostra, deq; Senatorū & Consiliariorū nostrorū sentēcia: ut nullæ deinceps Literæ in Libros Terreſtres inscribātur, nisi quæ in alijs Libris Terreſtrib. inscriptæ esse probari possint. Si enim quas inscribi q̄s cupit, quæ quidē alibi inscrip-

sigism. Crac. 1539.

Literæ ergo nisi antea fuerint aliquibus Actorū Libris inscriptæ, in Acta etiam Terreſtria non inscribuntur.

XX

ij

ptæ non re-

pte nō reperiantur, eas inscribi uetamus. Quod si contra hāc Consti-
tutionē inscriptæ fuerint, eiusmodi Literas nullū pondus habere uolu-
mus. Cæterū quæ Literæ alicuius Inscriptiōis ex Libris Terreſtribus
descriptæ sint: ut non nisi ante acceptæ Literæ, ut fieri solet originaliter
factæ, in iudicijs fidem faciant, decernimus.

Uig. fol. Cras. 1538.

Literæ qualiter sūt interpretādæ. L.v.

Privilegia publica & priuata nō debent interpretatiōe aliqua in alium
quam sonant sensum uerti, sed ita ut in suis tenoribus scripta sunt, &
non aliter intelligi debent.

Quid generaliter sentiendū est de ge-

neralitate uel specificatiōe in Priuileg. et Inscriptiōib. cōtēta. Fol. 381. uide

COMMENT.

Quia omnes Contractus & Obligatiōes ex cōuentione legem partibus impos-
De interpretandis Li nunt, suntq; ueluti matrīces actionū: in interpretandis illis parū ciuile esse puto,
toris & Inscriptiōib. nisi tota obligatiōe perspecta, vna eius particula proposita, iudicare, uel responde-
re. Sed & benignius Obligatiōes sunt interpretandæ, quo voluntas earū cōserue-
tur. Porro in ambigua uoce scripti, ea est potius accipienda significatio, quæ uicio
caret, præsertim aut cum voluntas obligatiōis ex cōtūstantiis certa colligi potest.
E contrario uero in fraudē obligatiōis ille mihi facere uidetur, qui saluis obliga-
tionis uerbis aut in alienā, proximamue significationē detorrit sententiā illius cir-
cumuenit, aut euertit. Fraus aut obligatiōi tūc fit, cū id fit, quod illa fieri uetat:
uel cum non fit, quod illa fieri præcipit.

Quod aut neq; bona Reg. neq; Nobi-
lium secundū Literas sunt limitanda. Vide Folio 259. & 390.

An aliquis Iudæo Literis obligatur.

Vide Folio 361. & 364.

ARTICVLVS II.

De Inscriptiōibus in fraudem oppressorū per faciōrosos, ac etiā creditorū per
debitores factis: per falsatorēq; recognitis: item per Procuratores neq; cassandis,
neq; recognoscendis, pecuniisue nō tollendis. Et quod liberi homines in Actis

Spiritualiū, uel extra municipiū suum poterint se obligare: uerum tamē

ad euitandas calumnias uulnera non Præconi sed Iudicio

Terrestri uel Castrenſi Officio propinquiori ostendantur.

PRÆFATIO.

Atqui non semper uera necessitas cogit, fidesue sincera inuitat homines ad a-
Aliquorum uas fre est lienationē bonorum suorū: multos enim reperias, qui quidē ut impune, uel saltem
consiliū in alienandis citra iacturā bonorū suorum licentius mala faciāt, bona sua amicis scelerū suorū
facultatib; suis, consciis, uel ad tempus, uel quasi perpetuo obligāt, ut eadem rursus patris pro-
libidine, & si fieri poterit, etiā abolitis ex sententiā suis faciōribus, reperant. Sūt,
qui corā Iudicio suppositas personas ad recognoscendas obligatiōes sibi in alie-
nis bonis utiles per fraudem sistunt, bonorū illorum ueris heredibus insciis, & ni-
hil tale sibi metuentibus. Proindeq; in Repub. nostra legibus cautū est, ut & Rei
iudicium in recogno- nihil doli atq; fraudis in ipsorū bonorū resignatiōe intercessisse iureiurando pro-
scientis persona nihil bent: & ut Iudices in cognoscendis personis sese obligantib. Argo etiā oculatio-
non scrutetur, ac ui- res sint: uel ut alioquin Actoris & Iudicii circumuentiones pœnis percellātur. Qui
deat. quidem, aut similis error, ne sæpe cōtingat, ueritū etiā est, ut ne Procuratores inā-
daratū uol

datari vel nouis inscriptiōibus Dños suos onerent, vel veteribus exuant: quin for-
 li tantū Dñi nō modo in mūicipiis propriis, verū etiā in Spiritualib, aliarumue *Procurator nihil non*
 Prouinciarū Iudicio sese utcūq; velint, obligent: obligatiōesq; sibi seruientes dis- *uum de Inscriptiōib,*
 soluant. Neq; hic comemoratu fuerit alienū, quod debitores quoq; in fraudem *domini sui disponat,*
 suorum creditorū res suas alienare Iure Ciuili prohibentur. Alioqui permittitur *Ne debitores in frau-*
 ipsis creditoribus, vt quod eis ex bonis per creditores alienatis legitime debetur, *dem creditorū bonis*
 ex eisdem bonis, & personis obligatis, quiue in ipsa bona locumq; earū successer- *sus alienent.*
 runt, Iudicio persequantur. adeo enim prior obligatio ipsum debitore bonaq; obli-
 gata tenet, vt opprimi posteriore nequeat, quin etiā semper illi cedat, & tanq; in
 fraudem facta rescindatur, aut saltem in alia bona personāue obligatis transfer-
 tur, etiā si pater filiae in dotem, vel filio in hæreditatē det eadem: præsertim vero
 si ipse debitor primo creditori nō esset soluendo. Hoc tamē certū est. quia filius q;
 de bonis paternis nihil possidet, a creditorib. paternis cōueniri nequeat. nisi fors-
 tasse vt dicimus possideat aliqua bona paterna quæ sibi fuerunt alienata in frau-
 dem creditoris. Quæ qdem impostura cum vnā rem pluribus oppignoret, dissi-
 mulando in posteriore obligatiōe, quod eadem aliis pignori tenentur, iuste cri-
 men stellionatus in Iure Ciuili appellatur: nec nisi oblato ptiōribus creditoribus
 debito, eluitur. Sed ne quis calumniator vulnerū quoq; suorum quāsi quandam *Vulnerum Mercator*
 mercaturā exerceat, nostris etiā prouisum est legibus, ne amplius a Preconibus, *ribus illi est obuiam,*
 verum potius ab ipsis etiā propinquiorū Iudiciorum collegis vulnera cæcorū cō-
 spiciantur, eorumq; testimonio vera fuisse vulnera cōprohēntur. tantū enim cæ-
 dendorū hominū libido, vaframenta q; & artes quærendarū opum inter mortas-
 les inualuerunt. vt Legislatores in dies alia atq; alia eisdem remedia quærere, &
 quasi obices opponere pœnasq; pœnis cōmutare cogantur.

Inscriptiōes in fraudē factæ quomodo

¶ Sæpe cōtingit circumueniri subditos nostros per (probādē. Lex I. *sigism. Crac. 1507*
 Inscriptiōes bonorū in fraudē eorundē, & in impedimentū iusticię cō-
 tra delinquentes factas. Quapropter Statuimus, ut cum actio, & lis iu-
 dicialiter alicui intentata fuerit, pro quouis delicto: si reus ille resignati-
 one & inscriptiōe bonorū in Iudicio tutari se uoluerit, & si perpetua fu-
 erit Inscriptio, probabit eandē Inscriptiōē per iuramentū cum sex te-
 stibus suæ conditiōi paribus, quod nō in fraudē partis, aut administra-
 tionem & executionē iusticiæ, occasiōe delicti obiecti, illā fecerit. Si uero
 ad certum tempus eadem Inscriptio facta fuerit, cum duobus testibus
 nullo dolo factam esse iurabit.

Si qs alteri9 noīe falso recognosc. L. ij.

Quia impunitas magna dedit hominibus in malū propensis ad falsi-
 tates & collusiōes admittendas audaciā, ut nō uereantur per submissas *sigism. Crac. 1538.*
 personas, aut in ludicijs, aut apud Libros Terrestres certas recognitiōes *Huius mentio libr. 1.*
 nomine earū personarū quas sæpe cōtingit longius abesse a loco ludici *cap. 2 ar. 10. de inu-*
 facere, & procurare, in detrimentū, & perniciē ignorantū. Quam licen- *uisione domesticis*
 tiam refrenare uolentes, Statuimus ut omnes tales ubi sufficienti testi-
 monio conuicti fuerint pœna Statuti de inuasiōe domus Folio 138.
 expressa puniantur.

Procurator ergo nil de Inscriptiōib.

bus disponat.

Lex iij.

XX

ij

Statut

sigism. Petr. 1511.
Repetitur lib. 4. ca.
5. de Procura. ar. 4.

Statuimus ut Procurator siue sit possessionatus, siue non possessionatus
licet habeat sufficiens procuratoriū * Inscriptiōes tñ nec nouas faciat, nec
de antiquis quietet, nec pecunias tollat inscriptas: sine præsentia sui
Principalis, seu Actoris.

sigism Crac. 1543.
Idem lib. 1. ca. 4. ar.
8. de causis Iudicij
Spirituallium.

Si quis in foro Spiritua. obligat se, pa-

Etiam ad forū Spirituale pertinet eorū Iudiciū qui se (reat. Lex iij.
sua sponte in Spirituali lure obligant, & inscribunt.

Itē qui renūciat Terræ, proprioq; Di-

strictui: cogitur respōdere in Districtu, in quo se responsurū inscripsit,
tandem obtenta re iudicata, Capitan. sub quo manet Victus,

faciet executionē huiusmodi perlucrorū. Lex v.

Quam vide Libr. 1. Capit. 12. Articul. 27. de Executione rei iudicatæ.

Vulnera Iudicio Terrestris vel Ca-

strensi Officio ostenduntur. Lex vi.

Quam vide Libr. 1. Cap. 15 Artic. 5. de Vulnerib. & homicidiis Nobilib.

CAPITVLVM X.

De Possessione ac Præscriptiōibus.

PRÆFATIO.

Postquā superioribus explicauit Capitibus, ut in tāta temporis angustia, festi-
natione, ac turbis me obruentibus potui: qua nā ratione ex Testamento, vel ab In-
testatis, tum ex Contractib. res acquirimus: Superest, ut de reliquo acquirēdi mo-
do, Usucapiōe videlicet, seu Præscriptiōe agamus pari cōpendio. Quæ quidem
duo quoniā ex possessione diuturna gignuntur, ac robur capiunt: res quoq; exigit
ut eius definitio tractatiōi illorū præmittatur. Est igitur possessio ius insistendi

Possessio quid est?

**Ad possessionē quid
requiritur?**

rei corporali, quæ non prohibetur possideri. Itaq; ad verā rei possessionē requi-
tur, ut rebus insistamus, & quasi pedem imponamus, iisq; corporalib. Res enī in-
corporales, ut sunt seruitutes, non proprie, sed quasi possidentur. Item dicimus, quæ
non prohibeātur possideri, ad differentiā rerum publicarū, sacrarum, & pupillorū
quæ possideri non possunt: vel ad differentiā earum rerum quarū possessione omni-
no prohibemur. Est autē possessio duplex, Naturalis, & Civilis. Naturalis est, quæ
quidem tantum in præsens respicit ius fructuum per se vel per alium percipiēdorū,
sicut videmus in usufructuario, usuario, scēdario, & aliis huiusmodi qui tantum na-
turalem ac præsente possessionē fructuum habent, non proprietatis: nisi fortassis
res nullius antea fuerit, & tum fiet propria occupantis: præsertim si hæres eius in-
tra Præscriptiōes non fuerit repertus. Et quamq; Naturalis possessor nequit se cō-
tra Civilem tueri: nihilominus si Naturalis possessor vi a vero Dño usu bonorum
spolietur, naturalem possessionē ab Officio Castren. recuperat prius, quā proprie-
tatem ille adeat. Spoliatus enim possessione, ante omnia est in illā restituendus.

**Amittitur naturalis
possessio.**

Amittitur vero hæc ipsa Naturalis possessio, in rebus mobilibus, si res in aqua de-
mergatur, si vi aut clam surripiatur, & si fera animalia euadendo nostrā pote statē
ad naturalem libertatē reuertātur. nec dissimiliter eadē possessio in rebus soli, in-
undatiōe, hostili ademptiōe, possessoris in Capite diminutiōe, & Iudicato, aut usu
finito perditur. CIVILIS autē possessio distinguitur a naturali in eo: quia hæc ha-
bet proprietatis, emphiteuseos, scēdi, soli Dñs; & is cuius bona occupātur, cum

**Civilis possessio quid
est?**

abest. Hæc

abest. Hic enim abiens amittit naturalem possessionē, ciuilem tamē retinet; quip-
pe quod causa retinens Ciuilis possessiōis, est ipse conatus animi, quē aliquis reti-
net in mente, vt possessionem legitime sibi seruientē de facto, vel naturaliter amif-
sam nūc vel paulo post recuperet. Ideoq; hæc possessiō dicitur Intellectua lis, pro-
pterea quod in animo & intellectu cōsistit, vt si Princeps aliquis possessiōe alicu-
ius Prouinciæ per uim pellatur, tametsi enim hic naturali possessiōe vi deiciatur,
ciuilem tamē retinet, quā diu admittitur, vt naturalē recuperet. Sed vt possessiō
Všucapionē in mobiliibus, Præscriptionē vero in immobilibus bonis operetur,
necesse est, vt sint quæsitæ res bona fide, verōq; titulo, seu actu, aut modo per quē
dominia rerū solent transferri; puta Legatiōe, Donatiōe, Emptiōe, & similibus ti-
tulis, quā quidē rem vt etiā reuera possideat, exigitur. E contrario siqdem vel nul-
la, vel male fidei, nullocq; titulo possessiō, ad vřucapionē, Præscriptionēue nō iuffra-
gantur, itaq; res furtiua, & vi occupata, ac præceptæ nō vřucapiuntur: nisi fortas-
sis post 30. vel 40. annos, ita tamē vt iis palā utatur possessor, vt actoris negligentia
imputetur, quod pro eisdem rāto temporū intervallo scienter siluerit. Alioquin
talium rerū possessor ad pœnā etiā ac restitutionē obligatur, nisi forte possessor
credat sibi a vero Dño esse traditas, vel saltē bona fide a se quæsitæ doceat: hic enī
restituta re, pœnā euitat. Nam hoc ipso bonæ fidei possessor, a possessore male fi-
dei distinguitur. Quin etiā a bonæ fidei possessore exigitur, ne emat ab eo quē
sciebat impuro luxu breui consumpturū pecuniā: vt si quis a pupillo, vel prodigo
aut furioso, sine Tutoris, vel Curatoris auctoritate prædiū emat: aut accipiat ali-
quid a quo quā, quod natura sui alienari nequeat. talibus enim nō prodest verus
titulus, aut bona fides ad vřucapiendū: nisi forte iusto errore facti sit ductus, puta-
ritq; etiam sanæ mentis, vel iustæ ætatis, aut verum hæredē esse. Sufficit enim in
initio possessiōis bonā fidem habuisse, neq; enim ex scientia rei alienæ, processu
temporis sublecuta, vřucapio interrumpitur. Vt aut is qui precario possidet, cum
voluntate Dñi rem tenet, vřucapere nō videtur: ita & illum qui rem violenter ce-
let, eandem acquirere nō posse arbitror. Possessiō enim propria, & libera esse de-
bet, quæ vřucapionē parere debeat. Item vt res vřucapiatur, oportet, vt siue per
acquistorē, siue per traditorē eius possessiō cōtinuetur per tempus, quod cuiq;
rei vřucapiendæ legibus est definitū. Tempus verō totū ad extremū diem defer-
tur, & supputatur: quā qui attigerit pacifice, is demū præscribit. Nam Præscrip-
tiōes repertæ sūt, ne perpetuo fraudi esset bonæ fidei possessori sua ignorantia,
& in infinitū prodesset negligenter res suas curātibz. Itaq; fauore possidentis &
odio negligentis, vřtile, & ex trāquilitate publica, Legislatoribus visum est, vt cer-
tum temporis spaciū repetendī res suas omnibus cōstitueretur: ne si liberū esset
repetere quandocūq; libuisset, dominia rerū essent incerta. Sunt aut ipsæ vřuca-
piones seu Præscriptiōes ex parte MATERIALIS causæ introductæ, vt fun-
di, (nisi Dotalis sit, aut in summa pecuniaria quæsitus ex iudicato) item frumen-
torum, sepis, aggeris, itaq; in rebus incorporalibus, vt in seruitutibus, per se Præ-
scriptiō nō procedit: nisi quatenus in rebus in quibus hærent, acquiruntur, vel a-
mittuntur. Præscriptiōes vero ex parte EFFICIENTIŭ causarū seu Personarū
sunt diuersæ, vt Spiritualiū, Fisci, Virorū, Pupillorū, Mulierū, Virgīnum, Monia-
liū, Maritarū, & Viduarum, ac postliminio reuerforū. Ex parte aut FOR-
malis causæ sunt, vt si litē suā post annum quis nō prosequatur, illa cadit: nisi causa
Reipub. absit. Porro FINALIS causa Præscriptiōis est, vt acquiratur ius hæredi-
tarium, ac dominiū possessori in rebus, vocaturq; omnes huiusmōdi Præscriptiōes
Temporales, quod certis temporū spaciis circumscriptæ sint, ab eisq; robur cōci-
piant. Interrumpitur vero vřucapio seu Præscriptiō, si quis possessiōe deiciatur,
ita vt naturaliter possidere desinat, aut si pro ipsa partem debiti vel fœnoris soluat
aut si pro ea litem cōtestetur. Nam ea quālibet actionem temporalē facit perpē-
tuam. Item si inter præcedentes possessores fuerit aliquis qui rem nō possederit,
eiūque possessiōe exciderit, & si præscribēs quoq; nō statim a suo auctore rē ipsam
in possessionē acceperit. Itaque si medius aliquis ex auctoribus non possederit,

*Ad incipiendam in
rebus ueram posses-
sionem, bona fide, ue-
riusq; titulus aquirē-
di, primo requiruntur.*

*Nulla, male fidei, nul-
loq; titulo possessiō
ad præscriptionē nō
suffragantur.*

Exceptio ab hac lege

*A bonæ fidei posses-
sore quid summo iu-
re exigitur.*

*Qui precario possi-
det, & qui celat ut,
an præscribit.*

*Ad præscriptionem
continua possessio re-
quiritur.*

*Que debet esse ras-
tio temporis in præ-
scriptionem suppu-
tandæ.*

*Præscriptiones quo
consilio sunt introdu-
ctæ.*

*Ex quatuor causis
quasi fontibus præ-
scriptiones ducuntur.*

*Quibus nam de cau-
sis præscriptio inter-
rumpitur: expulsio-
ne solutione, litis cō-
testatione.*

*possessionis intermis-
sione.*

præcedentiū autorū possessio nō prodest sequenti. nec iuuatur autoris sui possessione, nisi ipse quoq; rei plenā habeat possessionē, & iustum titulum quo illa bona acquisiuit. Cōmune enim ac verum illud verbum est, sine possessione continua scilicet Præscriptio nō procedit: & possessor male fidei nullo tempore præscribit. Atqui nihil impedit hāc ipsam accessionē temporum, si res a nō Dño sit empta, aut tradita: si modo cōstet de voluntate Dñorum, aut de auctoritate & potestate eorum, a quibus eas res sumus cōsecuti. Cæterum in rebus publicis sacris. & minorenniū: Præscriptio verius cessare, seu nō existere. neq; incipere: quā interrompi quasi cœpta. dicitur: nisi forte longi temporis Præscriptio publice & bona fide possidenti suffragetur, vt supra diximus. Hoc familiare Præscriptionē alleganti vsu venit. quod nisi eam ab acquisitione veri tituli trāsisse Iudicio probauerit. rem alienā se tenere cōfiteatur. Et quia Deus quoq; Leuitici cap. 25. nō solum omnes Contractus politicos, verumeriā domū iusto titulo venditarū Præscriptiōes a nales approbat: certe sine scrupulo cōscientiæ res mere alienas bona fide quā sitas Iure Præscriptiōis Legibus præfinitæ tenere possumus. Videtur enim hæres in vfucapionem illorum cōsensisse, quod pro eisdem infra tempus definitū a Magistratu nihil egit iuridice. cuius qdem Magistratus trāquilitem publicā prouidere interest, quæ tum certa esse videtur, cum qlibet res suas possideat: aut saltem aliquo casu alienatas Iudicialiter temporī repetat, ac persequatur.

Probanda est Præsc.

An Deus approbet
Præscriptiones.

ARTICVLVS I.

Possessor nudus nudo Actore propinquior ad probandum, Possessor etiā contra Ius Actoris tribus annis & totidem mensibus præscribit, seps & aggeris Præscriptio, item virorum, & fæminarū, Actorum facinorum, actionum, aliarū que multæ Præscriptiones hic continentur.

Vulad. Iagello Cras
coue 1423.

Idem Folio 513.

Possessor nudo Actore potior. Lex I.

Possessori alicuius hæreditatis quasi in obligatione eam possideret citato, præsertim si utraq; pars literarijs testimonijs forte te destituitur, incumbit probatio, Actore a probatione repulso

Ad præcludendā uiam calumnijs per nos prouisum est, Quod si quis uellet quempiā pro hæreditate impetere, dicendo. possessorē eandē in obligatione, aut pignoratione possidere, & tenere, quā fortassis legitime & libere possidet. Quod tūc possessor Actore repulso ad probationē cum Testibus admittatur. Et maxime, ubi utraq; pars literatoria & legitima testimonia super huiusmōi possessionē nō habuerit. In tali itaq; casu possessoris probatio admittatur.

Possessor cōtra Ius Actoris tribus annis & mensibus præscribit. Lex ij.

Kazim. Visl. 1368.

Possessor triū annorū & trium mensū nullo Iure uincitur, nisi constaret, quod inter ipsū possessorē Iure conuenire.

Cum Præscriptio propter segniciē & pigriciam Dñorum sit instituta. Proinde Statuimus & Decernimus quod si aliquis credit uel reputat se habere aliquod Ius ad aliquā hæreditatē, quā aliquis præsentialiter possidet: si infra tres annos & tres menses tempore pacis & cōcordiæ sustinet & patitur pacifice ipsum possessorē possidere eandē hereditatem: ita tamē quod licet possit de facili infra prædictū tempus & spaciū trium annorū & mensū ad ipsum possidentē uenire, uel corā Iudice conuenire eundē: tamen immotā eandē reliquit quæstionē, & passus est possidentem, extūc ab omni Iure hæreditatis quomodolibet sibi cōpetente censemus eundē post decursum triū annorū & triū mensū cecidisse.

Seps duobus

De Iuriū præscriptiōe uide sup. ore ca.

19. **Seps duobus annis præscribit. Lex iii.** Kaz. M. VIII. 1368.

Franciscus deposuit querelā cōtra Egidiū, Quod in ipsius hæreditatē & fundum posuit sepes, & intra illos sepes omnes fructus quos fecit & facere poterat percepit. Egidius autē respondit, quod idē Franciscus in eadem Villa die ac nocte præsens est, & fuit cū ipso & per duos annos, tacuit tamē nec unquā admonuit ipsum Egidiū unico uerbo pro sepi- bus prænotatis amouendis. Nos itaq; attendentes desidiā seu pigritiā ipsius Francisci, declaramus in hoc casu ipsi Francisco duorum anno- rum obstare Præscriptionem.

seps in alieno rure posita, per duos annos non impugnata, biennij silentio per- petuabitur.

Eadē est præscriptio aggeris alicubi in frūdo erecti.

Virorum, Viduar. ac maritarū præscri- Kaz. M. VIII. 1368

31. Cum realis distinctio personarū habeatur: inter quas (prio. Lex iii.) quædā personæ sunt liberæ ut uirorū, aliæ autē ut mulierū minus libe- ræ: quæ agere nō possunt in Iudicio quādo uolunt super rebus & hære- ditatibus ipsis debitis & obligatis. Propter quod Statuimus, ut uiris tū- tum & masculis præscriptio triennalis currat. Viduis uero sex annorū præscriptio propter fragilitatē sexus apponatur. Mulieri autē maritatæ cum nō habeat sui ipsius potestatē liberā propter maritum, decem an- norum opponatur præscriptio.

Præscriptio uirorum triam annorū, Vidua- rum sex, Marita- rum decem.

Idem de mulieribus 494. folio.

Præscriptio vero Monialium videatur Folio 150.

Præscrip. Actorum Castren. 209.

Præscrip. Actorum Succamerar. 260.

Præscrip. Nobilium captorum Fol. 272. Occisorum 288.

Præscrip. Mercatorum ad repetenda debita 310.

Præscrip. Kmetonum reperendorum Fol. 338. & 345.

Præscrip. Iudæorum Folio 364 & 365.

Præscrip. Pupillorum 470 & 472. Folio.

Præscrip. Virginis orphanæ contra Tutorem suum Fol. 473.

Præscrip. Diuisionis bonorum inter fratres 475.

Præscrip. Mulieris oppressæ ac violatæ 214.

Præscrip. Tutitionis in bonis venditis 500.

Præscrip. Eius qui emit Villā & maiorem partem intra triennium & tre- mestre non soluit. Folio 501.

Præscrip. Emptoris Villæ contra propinquos venditionē reuocantes 501.

Præscrip. Frumenti mutuati 505.

Præscrip. Equi commodati ac læsi eodem.

Præscrip. Bonorum obligatorum 512.

Præscrip. Fideiussionis verbalis Folio 519.

Præscrip. Furri variarumq; iniuriarum & pecoris abacti ad forestāq; Res- glam ducti Capitulo sequenti videatur.

Præscrip. Recentis criminis Folio 270.

Præscrip. De bonis violenter expulso- rum vide Libr. eodem Cap. 12. Art. 7.

Præscrip. Actoris infra annū nō prosequētis suā causam Libr. 4. Cap. 17.

Præscrip. Perlucrorum Folio 249. in glossa videatur.

Præscrip. Nō currit Reip. causa absentib. vide Lib. 5. in fine de Legatiōib.

Eadē præscriptiōes in Russia. Lex v. Sigism. Crac. 1532.

Præscriptiones Terrestris quæ in alijs Terris Regni nostri currūt, eti- am in Terris

idem supra fol. 495

tiam in Terris nostris Russiæ currere uolumus, & decernimus, præter eas Terras & Districtus in quibus propter hostilitatē iudicia celebrari & agi non possunt, nec celebrantur.

Eadem in Terris Drohic, Bielscen. & Mielniceñ. Præscriptiones, de quibus Libro quinto uideatur.

Præscrip. tēpore belli & captiuor. L. vi.

Kazim, Magnus Vis
sicia 1 3 6 8.

Volumus tamē & declaramus. Quod præmissæ Præscriptiōes tempore pacis & cōcordiæ uendicent sibi locū. Tempore autē guerrarū seu discordiā nullatenus sibi locū debeant uendicare. Sed tunc oportebit se salubri remedio eiusdē præscriptiōis providere iuxta discordiā guerra-

18.

19.

Per Tartaros captis
nulla unquam præ-
scriptio opponatur.

rumq; qualitātē, ¶ Sicut & captiuis per Tartaros nullam uolumus fieri Præscriptionem.

..

..

..

CAPITVLVM XI.

De Iniurijs, violentijs, ac damnis.

PRÆFATIO.

Cum iam Iura Personarū, rerumq; Fisci, & Priuatarū, adnumerauimus: ratio methodi exigit, ut de Iniurijs, violentijs, ac damnis eadem quoq; persequamur.

Non solū officia ac
res Ciuib. in Rep. dis-
tribuēda sunt, uerū
etiam pœnæ iniurio-
sis edicendæ, facit ad
illustrandū hunc lo-
cum lib. 1. cap. 2. art.
3. de dignitate & us-
su legū fol. 32. & 33.

Frustra enim in Rep. vel Personis Officia distribuerētur, vel Dominis rerū proprietates Iure addiceretur: nisi simul pœnæ cōtra iniuriosos, violentos, ac damnidos tores edicerentur, ut ea ratione scilicet, PROPOSITIS PRÆMIIS ac POENIS, vnus quisq; sese intra SEPTIMA sui Officii, quasi in statioe, cōtineat: tantūq; cupiditati suæ frena imponat, ut suo cōtentus uiuat, abstineat alijs eno. Quocirca nihil a societate Ciuili alienius, nihil maiore odio dignius, quam bene cōstituta Rep. agi quitq; per iniuriā, ac vim, damnoue afficere quemq; Ci- uium, quos omnes naturæ cōsensio, propter utilitates cōmunes in vnā Ciuitatē cōgregauit. Porro ipsius Reip. necessitas in tot ordines uelut classes distinxit. cer- tisque functiōibus alligauit. Cum autē INIURIA inde dicatur, quod non Iure fiat: ad vimq; & damna referatur: admonendus esse Lector uidetur, illā solere fieri re, uel uerbis. RE. cum manus nobis, rebusq; nostris inferūtur. VERBIS, cum corā, uel literis falso alicuius cōuicio, probro, cōtumelia, libellisue famosis la- cessimur, aut cū etiā præter Iuris præscriptū aliqd ab aliquo Magistratu fit, ac de- cernitur. Inde q; INIURIVS dicitur, qui uerbis, re, aut sententia facere q̄tq; cōtra Iuris ordinē audet. Ac proinde si quis quocūq; horum modo peccat, corā Iudice cōpetenti cōuentus, dat pœnas, ne quid cuiq; libeat, facere, rapere, dicere, scribere, decernere uel liceat impune. Quod si etiam iniuriarū reus non conueni- atur, uel ab Iudice pœnæ nō dedatur: suo pre tamē testimonio. Iudicio, ac cōscien- tiæ remorsu iniquitatis accusatur perpetuo. & vultures Ticij in te nasci nocte dieq; experitur. Alioqui si tantū pœna, metusq; supplicij, nō ipsa turpitudine, præceptiq; naturalis ac Diuini transgressio nos ab iniuria inferenda, facinoribusq; patrādis deterreant: nemo me hercle esset iniustus, nemo calamitosus: sed porro isti ipsi in- iuriosi, prædones, criminatores, ac Iudices Cambylis, uti plarūq; fit, promissa sibi impunitate, in medio scelerum & iniusticię triumpho. & boni uiri ac foelices esse possent. & hoc nomine cōpellari gauderēt. Qui quidē, etsi ipsius cōscientiæ car- nificinā uel ebrietate ad tempus extinguat, uel spe impunitatis mirigent, uel præ- sentia raptorū cōsolentur: Deus tamē scelerū ultor, grauitate uindictæ tarditatē pœnæ cōpensabit. Eodem enim sensu & Poetæ laneis id est tardis pedibus Deū

incedere

incedere dicunt. & statim appellationem gestare manu, prætereaque memorare esse factum di atque nefandi non mentiuntur. SED quia omnis iniuria ab animo nocendi proficiscitur: neque impubes, neque furiosus, & horum similes nomine suorum delictorum sed eorum Curatores ac Tutores obligantur pro illis. Potest tamen dici hoc illorum delictum. C V L P A, quæ quidem etiam contra æquum & bonum per negligentiam admittitur. Quamvis autem culpa dolo maligne animo iniuriandi plerumque vacet, ex ea tamen, non lecus ac ex iniuria, ratione damni dati quis obligatur: ut tanti scilicet eodemnetur, quanti res rapta vel corrupta tunc veniebat. Quod si iniuriæ VIS accedat, sub genus tamen iniuriæ datæ redigitur. nisi quod vis seuerius quam negligens culpa vindicatur. Etenim in inferenda vi, additur iniuriæ quædam contumelia & contemptus. Proprie tamen dicendo, solum in casu homine libero, seruo, ac etiam pecore committitur. hæc enim absque vi non ceduntur. FORTUITUM autem peccatum cum non a proposito nocendi proficiscatur, vel Dei præcepto de homine casu cæso, remittitur: nisi forte Reip. intersit illud vindicari, ut incendiū: ne scilicet aliquis vel spe impunitatis malicia, vel in curandis rebus suis ex lata culpa tantum peccet, ut etiam vno momento Ciuitates integras in cineres redigat, campusque sit ubi Troia fuit, ut inquit Poeta. Sed audiamus nostras Leges de nonnullis iniuriis, violentiis, ac damnis conscriptas, ut ad earum Analogiam alie quoque iniuriæ harum similes vindicentur. neque enim singulis peccatis singula poenæ edici poterant. Quod plures sint res, quam verba: & casus, quam Leges, quæ etiam nullæ fierent, nisi casus in vitam hominum acciderent, & ferendis Legibus occasionem porrigerent. Ac principio quod ad INIURIAS PERSONALES attinet, nempe quomodo crimen læsæ Maiestatis tantum in persona Regia committitur: Et quomodo ab uno quoque Magistratu litigantibus coram ipsis fiat iniuriarum: Item quomodo verbis, vulneribus, homicidiis, ac etiam in Officio, aliisque omnibus causis: Nobiles, Ciues, Kmetones, Serui, Vagi, ac Iudei in se, vel in alios peccant. Libro primo singulis Capitulis videatur. Similiterque de omnibus REBUS FISCALIBUS Libro secundo qui volet, inueniet.

Qui iniuriarum teneri non censentur?

Culpa quid est? & quomodo ex ea quis obligatur?

Vis seuerius quam culpa vindicatur.

Fortuitum peccatum quando obligat nos ad poenam, vel non?

Ad analogiam poenarum Legum emenda fere delicta emendantur.

De iniuriis personas libus lib. 1. singulis capitulis, videatur.

De iniuriis fiscalibus lib. 2. vide.

A R T I C V L V S I.

De Iure domini, ac possessorio: deque his, qui violenter possessione bonorum deiciuntur, per Capitaneos restituendis.

Tamen si domini & possessio ita sese consequuntur, ut vix fere usque de aliquo aliorum agatur, quin simul incidat alterius questio. Nihilominus quia sepe ita fit, ut alterius sit domini, alterius vero in eisdem bonis ususfructus: Iuriscōsulti hæc ipsa iura tantum diuiserunt, ut nihil omnino commune secum habere videatur. Cum ergo iura quibus res tenemus duo sint: Domini videlicet, atque possessionis: in consensu est, quia Actiones quoque quæ ex utrisque iuribus proficiscuntur, duplices sunt: Possessionis videlicet, & domini seu rei petitoria. Quo sensu in nostra Rep. constitutum est, ut alteras Capitaneus, alteras Iudex Terrestris cognoscat. Ac proinde non raro vultu venit, ut alterum Ius in re consecuti, ad aliud peruenire nequeamus. Et quidem quantum ad Ius Possessorium attinet: Nihil omnino interest, an corpore, vel animo, si modo Iuris aliquo titulo deiectus fundum possederat: e contra nihil etiam refert, an per se, vel per familiam suam quis deiciatur, vimque inferat, aut factum tantum habeat. Certe Actor recuperata per Officiū Capitaneale possessione, res quoque omnes mobiles, quas in fundo, vel in domo, ex quacunque causa, tunc cum deicere tur habuit: vel postea ex occasione deiectionis ibi illi perierint, Iudicio, ut vocatur, Terrestris recuperat. Prædo enim inreritu rei non liberatur, etiam si sine eius dolo perierit. Sed statim post vim admissam in culpa esse censetur, sed & omnes fructus quos deiectus percipere potuisset, si deiectus non esset, cum omnibus rebus ex quacunque causa ad se pertinētibus restituere illi cogitur. Quare & fructuarii restituitur ob eam causam unde vi pulsus fuit. Et licet eodemnatus deiectionis non notetur infamia Iuris, tamen nihilominus apud bonos & graues viros infamiam non euitat. Itaque

PRÆFATIO:

Iura domini, ac possessionis quare sint distincta?

Ad illustrandum hunc locum necessaria est cognitio formulæ Capitaneæ. Iudicij coram Officio lib. 1. ca. 12. ar. 13. cōtenetur. Iuris possessorij formula per quos fieri potest?

Deiecto possessione, usque cum fundo res quod quas omnes mobiles quas amisit recuperat. Fructuar. etiam restituitur, unde ut pulsus fuit.

entat. Itaq; expulso datur etiā actio in hæredes, sed tantū in id, quod ad eos per
Expulso datur actio uenit: aut etiā quod dolo malo factum est, quominus ad eos perueniret. Verum
in heredes expulsos nūquā diligenter est Actori prouidendū, an rem statim vendicare, vel eius poss
ris, nomine earū res selsionē petere prius malit. Cum aut possessio habet per se magnas cōmoditates,
rum quæ sint in rem utilius est aduersariū ad onera petitoris cōpellere, quā illo possidente petere. pre
illorum uerfæ. fertim quod minus difficilis est eius probatio, quā dominiū. Et tamē ne quis vel
Actor prouideat an Actorī, vel Officio Capitanei illudat. Scrutinīū de uero possessore inquirendo
rem statim uendicare ante sententiā de restituēdo in possessionē spoliato, prēmittitur. Causa igitur poss
uel potius eius posses selsiōis prius terminetur, quā de dominio agatur. Alioqui si quis per imprudē
sionem petere debeat, tiam primo fundū petat nō possessionē: is de via valde deflectere. & aduersarium
scrutinij nuperrime quasi quodā Iure possidere palā cōfiteri uidetur: frustra; post institutā rei uen
inuenti qui usus? dicationē ad possessorīū Ius recuperandū niteretur. nisi forte palā petitiōi suæ vē
si quis primo fundū dicatoriæ dominiū renunciauerit: vel sententiā Iudicis ei petitiōe sit interdictum:
uēdicet, nō possessionē, aut si etiā probabiliter ignorasse videatur se possidere rem cū institueret eius vē
dicationem, id quod fieri potest, si quis ignoret eum cui succedit, rem quā ipse pe
tit, per aliū possedisse: ac se successorē postremo vi esse ab ea deiectū. in eo enim
casu, potest Actor impune ab rei vendicatiōe desistere. & ad possessorīū regredi:
deq; retinenda possessiōe, quā habuit ille cui successit, cum aduersario experiri.

Idem Actor simul po Et nihilominus eadem pars potest agere Iure petitorio. & possessorio simul, dum
test agere Iure peti- modo ipse Actor nō sit libi in Citatiōibus edendis cōtrarius, alteraq; alterā ne vi
torio, & possessorio. ciet. Et tamen post restitutionē possessiōis, Capitaneus Vadio interposito prohib
bet, ne deiector molestus sit restituto in possessionē naturalem: Iure tamē utriusq;
si contra agentē pro que partis super actionem petitoriā fundi illæso. Quod si q; pro retinenda poss
possessione citatus op selsiōe agat, & citatus opponat dominiū exceptionē, aut directē petat se declarari
ponat dominiū exce- dñm, vel ediuerso: nulla obstat cōtrarietas, quominus pariter audiatur. quia alter
puonem? possessorē, alter dñm se esse cōtendit. quæ simul euenire possunt, ut pote ab sese
diuersa. Quia tamen is qui se dñm esse dicit, utiq; fateretur, quia concertator suus
possidet: Quocirca in definitiōe litis, merito præcedit questio possessiōis, ita ut Ius
dex prohibeat illum in sua possessiōe turbari, ab eo, a quo Iure petitorio est con
uentus, donec probabit suū dominiū. Neq; enim licet Dño turbare possessorē
in sua possessiōe propria auctoritate, etiā si eius iniuria teneat illā. Itaq; exceptio
dominiū, nō obstat quominus deiectus ad retinendā possessionē cōtendat, si modo
ei Iure debeatur. Spoliatus enī ante omnia est restituendus. Si vero utraq; pars
de possessorio actiōibus cōcurrat, & altera ab altera se spoliatā esse queritur: de v
trac; spoliatiōe cognoscitur. Sed ita ut qui prior appellat, agat prior. hic enim in
reconuentiōibus ordo est seruādus. Cum aut possessio bonorū admittitur, extra
dubium, cōmoda & incōmoda hæreditaria, itemq; dominiū rerum, & quæcumq;
in his ipsīs bonis sunt, possessori tribuuntur. Si qdem hæc omnia bonis sunt cōiun
cta. In omnibus enim utilitatibus utendis possessores vice heredum sunt habendi.
finium regundorū, aliisq; huiusmōi hæreditariis actiōibus, exceptis. Bonorum
aut nomine hic intelligas oportet vniuersitatē bonorū post hunc, vel illum mor
tuum, vel Iure victum acceptā: atq; ideo Iure optimo suscipienda sunt eorūdem
cōmoda & incōmoda. Nec obstat, siue soluendo sint bona, siue nō sint: siue dam
num habeāt, siue lucrū: siue in corporibus sint, siue in actiōibus: quominus hoc
loco propriæ bona appellentur. Hæreditatis aut, bonorūue possessiōe, nō uti rerū
possessio est accipienda. est enim Iuris magis quā corporis possessio. Deniq; & si
nihil corporale in hereditate sit, atramen hæreditariā bonorū possessionem recte
nucupamus. Bonorū igitur possessionem Vlpianus dicit esse Ius persequendi,
retinendiq; patrimonii, siue rei, quæ cuiusq; cum is moritur, fuerit. Quæ quidem
bonorū possessio nō alibi quā pro tribunali ab Iudice dari debet. Neq; enim vel
decretum de plano interponi, neq; causa cognita bonorū possessio alibi quā pro
tribunali dari potest. Sed sicut inuitis dari & acquiri nequit, ita per nosmet ipsos
vel per aliū illam acquirere solemus, alioqui si sine meo scitu ac mādato bono
rum possessio nomine meo petita sit, mihi tamen cōpetit, si ratum habuero, quod

nomine meo

Spoliatus ante omnia
in possessi, restituitur
si utraq; pars de pos
sessorio Iure Actio
nibus concurrat
Bonorum possessione
quæ neniāt
Bonorū nomine quid
sit intelligendum
Possessio Iuris est mas
gis quam corporis.
Bonorum possessio
quid est?
A quo bon. poss. est
danda?
Bon. poss. per quem
acquiritur?
si bon. poss. nomine
meo fuit petita?

hominē meo fuit gestum, nisi forte anteq̃ ratum habeam moriar: tunc enim neq̃ mihi, neq̃ hāredi meo cōpetet. Vt aut̃ actionem, ita bonorū possessionem pupillo seruientem Tutor repudiare nequit, petere enim nō repudiare ei est cōcessum nihilominus si ipse Tutor bonorū possessionem pupillo petierit, & plus incōmodi quā cōmodi hęc bonorū possessio habeat: Tutor Iudicio tutelę tenetur, prodesse enim nō obesse debet Tutor, qui q̃dem maiorem etiā prouidentia in rebus pupilli, quā in suis habere tenetur. Idem de furioso intelligimus. Cæcos tamen surdos, ac mutos, si modo intelligāt quid rerū agant, ipsosmet pro cōpetentibus possessoribus habendos esse putamus. Econtrario vero, siue per se, siue per alium quempiam, puta uxorem, liberos, familiarē, vel seruū, Impubibus & furiosis exceptis, possessionē dare quis potest. Quocirca si se absente impugnetur, excusari ignorantia nequit, ita enim quisq̃ etiā abesse sua domo debet, vt Iuri semper satisfiat, nisi forte Iuratus probet contrariū se mandasse, vel intra tam breue tempus mandare iusta de causa non potuisse, si pœnā edicti Iudicis vallatā denotare cupit.

Certe in his bonis quę caduca esse dicuntur, posthumis, furiosis, & postliminio reuerlis, fiscus, vt pote successor vltimus, possessionē posterior est. Quibuscumq̃ aut̃ Lex capere hęreditatē prohibet, vt proscrip̃tis, capite damnatis, vel diminutis: idem & bonorū possessionē est interdictū. Qui etiā Inscriptionē falsam esse dicit, videtur bonorū possessionē agnoscere, si de viribus illius certus esset. Si aut̃ is cui bonorū possessio ab altero est postulata, furere cœperit: tantumq̃ rati habijt̃ eius fuit desiderata, ratum habuisse videtur. Rati habitio enim ad confirmationem prioris postulatiōis p̃tinet. Quod si duo vigore Iurium seu Actionū iurarum, ad possessionē bonorū cōtendant: ei qui Citationē prior importauit, debetur. Si vero alter ex vi suę prioris inscriptiōis, bonorū possessionē, in Iudicio Terrestri quod tardius peragitur, petat: alter vero ex inscriptiōe posteriore, in Iudicio Castrensi, quod celerius peragitur, ad eorundē bonorū possessionē cōtendat: Priori Iure Victori est assignanda. Secundus aut̃ Iure Victor, licet priorē obligationē habuerat, in eisdem quoq̃ bonis, si priori Iure Victori, quātitate, vel qualitate sui supersint, vel in aliis bonis eiusdē debitoris liberis, vel alioqui in persona eiusdem Iudicatum suū exequatur, quod q̃dem quia posterius est, licet ex priorē Inscriptione deduceretur, eo esse deteriore cōditione videtur, tantisper enim quasi libera bona debitoris fuisse creduntur, quāntisper ea Iudex creditori non addixit.

Atq̃ sic pręiudicata multa fuisse accipi. ego aut̃ priorē creditorē potiore quosque Iure esse debere nō dubitarē. ne in fraudem creditorū suorum debitores bona iam pignori data subinde aliis atq̃ aliis creditoribus impune alienarent: & stellationes isti ipsi credulitati hominū illuderent. Illud quoq̃ vsu obseruatur, quia in successiōibus naturalibus post propinquas gradu personas, vt post patrem, matrē, vel germanos fratres, aut sorores, immedieue descendē. Intromissiō in possessionem nō est de necessitate per Ministerialē accipienda: videntur enim tales in suis propinquis possedisse. Quę quidē Ministerialis auctoritas in acceptandis bonis post steriles, vel remotas gradu personas deuolutis, aut Iure quęsitis, periculosē omitteretur. quippe quod tales inuasisse bona viderentur, si eis hoc nomine lis diceretur. Sed filius possessionis nō capax, sicut mortuus, nō obstat sequentibus in gradu, quominus possessionē apprehendant. Idemq̃ intelligendū est, si pater pœnæ seruus efficiatur, & restitatur postea. Quod si aliquis ex liberis adoptetur, durante huiusmodi adoptiōe, succedit prout adoptatus est. ea finita, succedit prout naturaliter vocatus est. Sed posthumos quoq̃ hic pręterire nō possumus, his enim etiā nondū natis, si modo tempore mortis paternę in vtero fuisse probetur, datur possessio, per Tutores ipsorūmet futuros, vel alioq̃ per Curatores, a matre, vel Magistratu eligēdos, apprehendēda. Quod si mulier posthumi futuri vxor defuncti viri, vel ex eo pręgnans fuisse negetur, nuptiis, atq̃ cōuersatione honesta ostensis in possessionē mittitur. Idemq̃ est, si mulieri status cōtrouersia moueat, fauorabilior enim causa est partus, quā pueri, partui enim in hoc fauetur, vt in lucem Reipub. Ciuis producat: puero vt in familiā inducatur, inquit Vlp.

An Tutor uel Curator possessionē pupillo uel furioso seruientē recusare queat?

Per quos dari potest bon. possessor?

Posthumis, furiosis, & postliminio reuerlis fiscus est posterior Qui bono pos. non capiunt?

Qui obligat. culpatur si is qui bon. pos. per alium postulauit, furere cœperit si duo ad una bona possidēda cōcurrant

An omnis bonorum pos. per Ministerialē est apprehendenda?

si filius possessionis non sit capax?

Si pater pœnæ seruus efficiatur?

si aliquis ex liberis adoptetur?

Posthumis nondū natis datur bonor. pos.

si mulier uel uxor fuisse, uel ex marito cōcepisse negetur? uel

eidem cōtrouersia stātus moueatur?

Si aut (idē ait) mater posthumī in bonorū possessionē mittatur, ea sola sine quā si uenter in bon. pos. bus se sustinere, & ad partum usq; perducī nō posset, timere ex bonis debet. Et mittatur, quatenus u- in hanc rem Curator constituendus est, qui cibū, potum, vestitū, & rectum mulie- si debet bonis mari- eri præstet pro facultatibus defuncti, & dignitate eius, atq; mulieris. Diminutio ti sui? aut ad hos sumptus fieri debet primū ex pecunia numerata, si uero ea nō fuerit, Ex quibus bonis Vi- ex his rebus quæ patrimoniu onerare magis impendio, quā augere fructibus cō- stus ueniri esset as- sueuerunt. Eligitur aut Curator mulieri, aut ex iis qui Tutores dati sunt posthu- signandus? mo, aut ex necessariis, affinibusq; aut ex substitutis, aut ex amicis defuncti, aut Ex quib. Cura or ex creditoribus, sed is utiq; qui idoneus videbitur, at si de personis eorū quæstio mulieri eligatur? moueatur, vir bonus eligitur. Quod si nondū sit Curator cōstitutus, quia plerūq; si Curator mulieri aut non petitur, aut tardius petitur, aut serius datur, res hæreditarias hæres insti- nondū sit dat, quid tutus, vel substitutus obsignare nō debet: sed tantū numeratas mulieri det. Porro faciat hæres substit- ad custodienda ea, quæ sine custodia salua esse nō possunt, ut sunt pecora, custos ab hærede ponatur. Et si nondū mensis facta sit, fueritq; cōtrouersia quātum frugū ad tempus partus mulieri dari oporteat, arbiter cōstituatur. Si aut Curator cōstitu-

Curator res posthu- atur, hæc omnia cessant. Attamen Curator res conscriptas accipiat, siue eas ven- mi conscribat, dat, siue posthumo, hæredibusue institutis eas seruet. Tandiu aut uenter in pos- Quamdiu, ubi, & cū sessione esse debet, quādiu nō pariat, aut abortiatur, aut certum sit eā nō esse pre- quibus uenter in bon. gnantem. Quod si sciens se prægnantē nō esse, quid cōsumpserit: de suo id eam cō- poss. esse debet? sumpsisse arbitror. E regiōe uero sumptus ab ea facti bona fide, nō repetantur. Ha- bitatio quoq; si domū uita defunctus nō habuit, cōducenda erit mulieri. Insuper & seruis ei necessariis secundū dignitatē cibaria præstanda sunt. Curator uero vē- tris alimenta mulieri statuere debet, nec ad rem pertinet, an dorē habeat unde su- stentare se possit, quia videntur, quæ ita præstantur, ipsi præstari qui in utero est: Curator debitorum qui quidem sine flagitio vel fame necari, vel negligi nō possit. Quin & ipse Cu- rationem habeat, rator ventri datus, soluendi eius debiti rationē habere debet, eius aut præcipue, quod sub pœna, aut pignoribus preciosis ex obligatiōe paterna creditoribus debe- tur. Quod si ventris nomine mulier in possessionē missa sit, adulteriūq; rea perasa- Posthumus bon. poss. tur, differendā esse accusatiōnē putamus, ne quod præiudiciū fieret nato. Iste debetur, quoq; posthumus quocūq; tempore editus, si modo ante mortem testatoris cons- ceptus fuisse proberur, bona possidere incipit. Nam uenter propter eum mittitur in possessionē bonorū. Qui qdem missus non fuisset, si ei nato bono- rum possessio negari debuisset.

Ne quis res quoq; suas vi repetat. L. I.

K42, M. Vist. 1368

Recipiens uiolenter rem ab aliquo tenebitur ad restitutionē cū pœna 6. Marc.

Mantelum siue man- tile dictio ex manus & tela cōposita, qua si mappa a manibus tergendis dicitur. Est que genus penule mi- litaris, siue torax, teg- men, uel palium me- taphorice.

sigism. Crac. 1539.

Si quis mantelum suum, uel aliā rem propriā quamcūq; alicui uiolent- ter, autoritateq; propria receperit, lure repetendo: cum pœna sex Mar- carū eandē restituere teneatur, de proprietate aut rei Actio utrisq; par- tibus salua est reseruanda.

Si quis ergo vi bonorum possessione expellatur a Capitaneo restituitur. Lex ij.

Quā uide fol. 230. de formula Capitane. Officiū in iudicādo. & fol. 493. de statu mul.

Sed pro parte fundi Capitaneus nō iudi-

Crebris sæpe subditorū nostrorū Nobiliū querimonijs (cat. Lex iij. sollicitati, ut in Capitaneorū iudicijs, & Officio, nihil in illos statuere permittamus, quā quod & deceat, & ad illorū iudiciū, & Officiū, in Articulis iudicij & Officij statuto expressis pertineat, decreto presentis Conuentus sancimus; ut Capitanei iniurias de rebus minutis, iugero, prato & id

prato & id genus particula uniuersitatis bonorū nō iudicent, sicut de uiolenta expulsione: Et ut cesset mos ille scribendi, & citādi, cum dictione præsertim. Sed Officiū & Iudiciū suum intra metas Statuti de articulis Iudicij, ac Officij Capitan. expressas, tantūmodo iudicādis cōtineāt.

Intra annū & 6. hebd. olim pulsī bonis

Consuetud. Cracov.

Quam uide Libr. 1. Cap. 12. Artic. 13. de formula Iudicij corā (agebāt. Lex illi. Capit. Officio Fol. 230. 231. &c. Hæc enī iniuria illa Iuris forma est definiēda.

Nūc quomodo pulsī restituātur in bo-

Quia negociū de uiolenta expulsionē de bonis inter ho- (na. Lex v. mines uehementer motū est, & increbruit, adeo, ut iniquus iustum, nocens innocentē reum peragat, bonisq; depellendo citet in spem probationis, quæ ex cōsuetudine Iuris bonis expulso seruit, ut bona eius intercīpiat, tametsi fortassis nuncq; in possessiōe eorundē bonorū fuit, nec Literas ullas seu Priuilegiū super eadē acquisiuit. Quocirca nos huiusmodi licentię ire obuiā, & eandē intercīpere uolētes, id illi remediū cū Senatoribus nostris & Terrarū Legatis reperimus, ut hi qui se expulsos seu deiectos bonis affirmāt, ad Officiū Castreñ. in quo eiusmodi bona sunt posita. in recenti ad maximū infra mēsem (facturi eo nomine protestationē si uolēt) cōfugiant, & pro expulsione deiectores citēt. Nihilominus Officiū ex cōtrouersia Partiū, descendendo in illa bona, Scrutiniū seu inquisitionē a uicinis illis bonis adiacentibus facere, & testimoniū ab eis sub onere cōscientiæ & bona fide Nobili: a Kmetonibus aut illorum bonorū sub corporali Iuramēto inquirere debet de hac expulsione, si ita scilicet facta sit, nec ne? & quis ante hanc expulsione, uel mensem, illorū bonorū possessor fuit? num uidelicet expulsus, aut Citatus. Qui quidem Kmetones tenebūtur narrare quis eorū illos tenebat, cui cēsum dabāt ante hoc tempus, quisue eisdē imperitabat. Et iuxta hanc testificationē in utrāq; partē, Officium huius negocij iudiciū seu decisionem faciet. Præter pueros illos quorū fortassis patruī uel Tutores Iure tutelæ usi, dum minorēnes adhuc essent, illa ipsa eorū bona uendidissent, aut alienassent, cōtra eorū Ius & iusticiā. Talibus enim pueris, postq; ad annos discretiōis peruenerint, Officiū tenebitur iusticiā facere: tametsi nō in recenti factō ad hoc ipsum Officiū cōfugierint. Ne eo modo scilicet Tutores bona puerorū perdāt, neue quis ab eisdē incerta bona emat. Quod si Citatus reciperet se ad munimēta, debet narrare ad qualia munimenta se recipiat, unde, & ex quibus Actis producenda: tum enim nō ulterius debet ei dari dilatio, nisi ad Terminos proximos illorū Actorū ad quæ se receperit. Quod si aliud quitq; postea ostenderit, extunc causam suā amittere debet, indeq; Actor pro damnis, quęcūq; hac depulsiōe sua Reus fecerit, ad Ius Terrestrē iuxta Statutū remitti debet.

sigism. Crac. 1543.

Qui ergo habet inā
scriptionē cum Intro
missione, tametsi for
tassis bona locauerat
iutiq; hac lege pos
seditis censendus est,
postquam locatio est
finita.

Scrutiniū usq; quic

si Tutores pupillorū
bona alienarent?

An reo danda sit di
latio ad munimenta?

A R T I C V L V S II.

De Præsis

De Pratis, Graminibus, ac Feno: Item de Agris & Segetibus, de Horris ac Plantis, ex empto, vel vi in alieno fundo demessis, depastis, cultis, consitis, receptis, concalcatis, nocte dieue per Dños vel seruos furatis. deq; eisdem seruis ob furta capsis, vulneratis, vel occisis. Præterea de Chartis & scriptura, Tabulis & pictura, Aedificiis & materia, Dominio & vñu fructu, Theauris & alieno solo, Clauib; & domo, præterea de rerũ quarũuis Incensorib; plectēdis.

Kaz. M. Vist. 1368

Prati demessor, pbet se emisse. Lex I.

Accusato de falsastratiōe alcaius prati, & cōfiteñt se illud falsastrasse: propter emptionē factā apud Vuladariũ accusantis iam uirā suam, incumbit probatio accusato.

Bartholdus deposuit querelā cōtra Andream. Quod pratiũ ipsius falsastrasset. & gramina abscidit. Andreas licet sit cōfessus prædictũ pratum se falsastrasse, tamē adñiciendo proposuit, quod idē pratum Vuladarius Bartholdi pro certa pecunia sibi falsastrandũ uendidisset. & pro eodem prato pecuniā idem Vuladarius recepisset, quē tamen mortuũ asseribat. Nos aut cōsiderantes confessionē prædicti Andreg, & morte ipsius Vuladarij: in tali casu decernimus, eundē Andream probare prædictā prati emptionem, & solutionē, taliter ut præmittitur esse factam.

Kaz. M. Vist. 1368

Feni currus vi raptus quanti. Lex ij.

Currus feni uiolēter receptus, tribus scotis soluitur, cum duplici pœna pyath. Iudici, et parti altera

Item pro curru feni uiolēter recepto damnũ inferēs soluat huic cui abstrulerit tres scotos, cum pœna pyathnadzyesta. Et pari modo Iudicio, seu Iudici prædictā pœnam in cuius Iurisditione hoc perpetratur idē perpetrans soluere teneatur.

Idem Rex.

Qui vi colat, aut cōferat alienos agros.

seminator agri alieni seminatis caveat, cum pœna pyathn.

Si quis excolat, uel seminet agros alicuius uiolenter, semine careat in eisdem agris seminato, cū pœna pyathnadzyesta. (Lex iij. 28.)

Si fata, vel prata seru⁹ possessionat⁹ vel impossessionatus cōculcet. Lex iij. Quam uide Folio 349.

Kazim. Vist. 1368.

Qui alienas fruges capit in die vel nocte.

Cassulam cuiusuis grani in die recipiens Iudicio 6 Marc. pœnam, & parti pœnā pyath. soluet. In nocte aut recipiens fur iudicatur.

Item pro una cassula cuiuscũq; grani in die recepta pœnā Iudicio sex Marcarũ et damnũ passo quindecim alias pyathnadzyesta recipiens soluere teneatur. Si aut tempore nocturno id factum fuerit, tunc furtum esse decernimus & declaramus. (Cte. Lex v. 28.)

Si frugũ nocturno fur capiatur vel occidat.

Kazim. Vist. 1368

Idem folio 278.

Frumentorũ nocturni fures deprehensi in crimine, equos, et omnia que secum uexerint, perdunt. Et si resisterint, pro occisis nullam pœnam occisor incurrunt.

Et licet Canonica sanctio depopulationē agrorũ magno odio habeat, tamē temerarios a malo nō reuocat nisi addatur torques collo ipsorũ, & temporali disciplina impie puniātur: propter qd Statuimus, ut si alicuius Militis, Prælati, Ciuis, aut alterius hominis simplicis familiaris, Kmetonũ, uel quorumcũq; frumenta de nocte receperit, licitum sit Dño frumenti, aut suis seruis, uel amicis ipsa defendere, equos rapientiũ, uel alias res pro se libere tollere. Et si tũc quẽpiam occiderint impune uolumus hoc ipsum pertransire, Dñm uero illũ de cuius do-

cuius dominio tales exiuerūt depopulatores in poenā pyathnadzyesta nobis decernimus incidisse. Et si uulnerauerint, uel occiderint frumentorum defensorē, soluāt uulnera læso, uel caput pueris, aut amicis, cum poenis prænotatis.

De fure, depastore, ac demessore graminum, feni, frumenti. Lex vii.

38. Præterea Statuimus, quod si quis in alterius Villa, uel possessiōe, in feno, in frumento, aut in campis furtū fecerit: iudicio cōuictus damnum passo satisfacere, & Dñō Villæ in qua huiusmodi furtū cōmissum est, ipse fur poenam soluere teneatur. ¶ Depascentes uero & incidentes

Idem Rex.
Fur feni, frumenti,
damnum cum poena
soluat.

Depascenti, aut inci-
denti gramina falce,
tunica recipienda.

gramina falce, in tunica, uel pallio impignorentur.

Nocturni dānidatores in frugib. & fun-

dis alijsq; huiusmōi malefici etiā ex Tēplis & Monaster. capiāt. L. viij.

Quam uide Libro primo Capitulo quarto Articulo octauo.

Tametsi nihil interest, nū quis a paupere, uel a locuplete furetur: utriusq; enim res ex æquo cōcupiscere prohibemur. Nihilominus boni iudicis arbitrio est res linquendū, an furti cōdemnare eum debeat, qui extrema fame coactus sibi uel suo animali furetur pabulū, quo miser esuriētē impleat animā. Quod quidē sit in sterili regiōe, uel in summa annonæ caritate. Quorū postremū ne accadat, an imaduertendū esset in eos e cōtrario, qui uel frumenta coemunt attenuandę onerandę annonæ causa, uel illa supprimunt, æquis uel precijs vendere nolunt, ut paulo post etiā carius vendant. huiusmōi enim reuēditoribus negotiatiōe merito interdicti solent. Locupletibus aut inuitis iuste frumenta uenum exponi possent. Summæ tamē necessitati hoc extremū remedium esset reserandū, ne uel Mercatores in officio mercandi impediuntur, uel locupletes de rerum dominiis, leui ex occasione periclitentur.

COMMENT.
An in sterili regione,
uel famis tempore fu-
randum sit?

Reuēditores ac fru-
mentorum suppresso-
res puniendi essent.

De plantarū destructiōe uel euulsiōe.

37. Statuimus & decernimus, Quod si aliquæ plantatiōes iam (Lex ix. insertæ & radicatę euellātur, & extirpentur, etiā si fuerint propriæ ipsius extirpātis, qui (domo aliqua discedens) debet medietatē illarū plantationum dimittere in solo, seu area : poena sex Marcarū teneatur.

Kaz. M. vii. 13 68

si quis in translatiōe
domicilij plantas iam
insertas destruat, uel
euellat, poenam sex
Marc. soluet.

Hæc Lex intelligi debet de plantis, quæ iam radices egerunt, nam eo casu, etiam alienæ plantæ solo cedunt, alioqui, eius cuius fuerāt, permanent, adeo enim proprietates plantæ cōmutatur, ut si meam terrā premat, pro ea parte mea sit : si uero in cōfinio arbor succrescens in meū fundū agat radices, mihi sit cū vicino cōmunis. Eadē quoq; ratiōe frumenta mala fide facta, cedere solo intelliguntur, secus qui alienū fundum sua impensa bona fide cōseuit. Scriptura etiā chartæ, & pictura tabulæ cedunt: si mala fide illas scriptor, uel pictor cæperat, secus si bona fide, & ex pacto fuerat conuentū. Tunc enim tam charta scripturæ, quā tabula picturæ, ut uiliōres carioribus cedunt. Ad hanc quoq; Legem quasi generalē referri possunt illæ. Si quis speciē nouā ex aliena materia faciat, eius Dñs efficitur: præsertim si possit ad pristinā reduci, ut vas ex aliqua preciosa materia factum. Qui uero partim ex sua, partim ex aliena materia faciat aliquid: illā speciē sibi quærit, ut si quis ex suo uino & alieno melle faciat mulsum, aut ex lana uelamentum. datur tamen cōtra usurpatorē Actio iniuriarū. Nisi forte uoluntaria, uel fortuita specierum, ut uini, aut olei cōmixtio faciat rem esse cōmunem, secus, si casu eę res

COMMENT.
Plantarū alieno solo
insertarū ratio quæ?

Frumentorum quæ?
scriptura & charta
item pictura & ta-
bula quæ?

Si quis ex aliena ma-
teria speciē nouam
faciat?

Si quis partim ex sua
partim ex aliena ma-
teria faciat? uel si
rei misceat?

Aedificiorū, & materiae, quae debet esse ratio?

Usufructuarij quae?

Thesaurorum quae?

Clauium quae?

miscantur quae segregari possunt, ut frumentū, & greges. certe, si quis ex aliena materia sibi aedificauerit, Dñs aedificiū est habendus: aedificiū enim solo cedit, sed duplum pro materia est soluendū, ne aedificia diruere cogatur. Qui enim de sua materia sciēter aedificauit, videtur ad alienationē materiae suae cōsensisse. Quod si quis bona fide ex sua materia in alieno solo aedificet, tantisper Dñm fundi repellat, donec sibi tam in materiā quā in fabros persoluat expensa. Ita etiā bonae fidei possessor facit fructus suos, si forte a solo fuerint per eū eiusue Procuratores separati. Quocirca si eos nō recolligat, ac moriatur: nō haeredibus suis, sed Dño fundi eos relinquet. Fructuarius etiā & tantū pecoriū quantū accepit relinquere, & in locum demortuorū capitū ex foetu submittere, sed & arbores pro arboribus sustinere debet. recte enim colere, & quasi bonus paterfamilias creditis uti debet. Thesauros etiā si in fundo proprio, sacro, vel religioso reperies: tui sunt. si in publico, vel alieno: cum Principe vel haerede fundi, nisi secus fuerit conuentū, communes. Traditiōe autē clauium potestas domus, atq; eorum quae intra sunt, tradita esse intelliguntur.

De incensorib, aut domorū, horreorū,

aut quorūvis bonorū: nec non aruorum, syluarūq; plectendis. & si Plebei fuerint ac fugiant, in Ciuitatib. Iure Pol. iudicandis. Si vero Nobiles fuerint, captiuandis: vtrisq; autē ex Ecclesiis & Monasteriis recipiendis, ac poenae dedendis. Vide Libro 1. Capitulo 12. de Capitan. Artículo 9. Folio 216. de fortuito tamē incendio, vide in Praefatione huius Capituli.

ARTICVLVS III.

De quarūcumq; ARBORUM in syluis alienis excisiōe.

Kazim. Visl. 1368

Qui in alienis syluis quercū axi apiam exciderit, aut de lignis cōmunibus currū impleuerit inuito domino: poenam L. domini no syluae succumbat, & si arbore fructifera incidit: ultra dictam poenam puniatur in 12. grossis.

De quercu excisa, aut lignis cōmuni.
Quidā de sua audacia multū praesumentes, intrantesq; (bus. Lex I. 26. syluam uel gayum alicuius praeter Dñi uoluntatē, quercus & ligna excidunt meliora: nullā poenam ex hoc sequi posse praetēdentes. Ideo Statuimus, ut si quis inciderit quercū in bonis alicuius Dño inuito ad axē ualentē, uel de minoribus quercubus, uel alijs lignis currum impleuerit: poenā quae dicitur pyathnadziesta illi soluat, in cuius dominio sunt excisa. Statuimus etiā quod pro qualibet arbore fructifera seu pomifera excisa, duodecim grossi duntaxat passo damnum cum poena pyathnadziesta exoluantur.

Kazim. Visl. 1368

In alterius sylua arbores incidentes, pro prima uice securim, pro secunda tunicam, pro tertia iumentum perdet.

Excises quercus furtiue alienas, fertone pro qualibet soluat, cum poena triū Marc. plantas minores excidens, quatuor scotos soluet.

Ne in alienis syluis ligna quis secet.
Statuimus etiā, Quod quicūq; habens cū aliquo limites, uel (Lex ij. 34. terminos trāsgrediendo, ligna, uel utensibilia in alicuius sylua uel gayo incidit: is cuius sylua fuerit, incidentē prius in securi. Secūdo, in pallio, uel tunica. Tercio, in bobus, uel equis, seu in uno equo impignorare poterit sine poena. Sed si impignorauerit, in duobus bobus, uel equis: unum pro se obtinebit, & aliū bouem, uel equū super fideiussoriam cautionē dimittat: & signū in arbore ubi impignorauit illū, facere, & incidere teneatur. ¶ Si uero quis in gayo alterius furtiue unā, uel duas quercus incidit: pro qualibet quercu sex scotos. Si uero tres incidit, tres fertones illi in cuius gayo hoc fecit, cum tribus Marcis pro poena, &

pœna, & ludicio alias tres Marcas soluere teneatur. Et si tantū propa-
gines uel plantas minutas exciderit, quatuor scotos ipsum incidentem
soluere oportebit. Et idem uolumus esse tenendū de quercubus syluarū
seu in syluis aquaticis circa quolibet aquas. ¶ De quercub. uero me-
ricarum, uulgariter dambroua, duos scotos quilibet ipsam incidēs per-
soluat. Si autē propagines, seu ramos inciderit, solū modo pignora ab eo
recipiantur. ¶ Si quis autē arborē cū apibus succiderit passo damnum
Marcam, & ludicio alterā. Qui uero sine apibus, tamē ad apes aptatam
arborē succiderit, passo damnū Marcā mediam, & ludicio pariter me-
diam conuictus exoluat.

A quercu hœro meri-
carū 2 scoti soluantur

¶ Si arborē cū apib.
succidit, Marc. damn.
passo, alteram ludis-
cio: pro arbore uero
sine apib. reparatam
tamē ad apes, mediā
Marcam soluet.

Capiat' preciosorū lignorū excisor. L. 3

46. Primeua Constitutiōe, in Capitulo, Statuimus, &c. noscitur esse ob-
seruatū: Quod cū aliquis Kmetonē, uel quempiā in sua sylua arresta-
uerit: eundē pro prima impignoratiōe in securi tantū pignorabit, pro-
ut scilicet in eodē Capitulo est descriptū. Et quod diuersę sint syluę, in-
ter quas aliquę reperiūtur in quibus sunt arbores magni ualoris & pre-
cij, ut est taxus, uulgariter Czysz, & alię huiusmōi: his igitur attentis,
quā pignora debēt præcellere in ualore res pro quibus accipiuntur:
Æquū uisum est nobis, & nostris Baronibus. Quod si aliquis syluam
intrans tales arbores, uel his similes inciderit, poterit per hærედē & Do-
minū syluę capi, & ad fideiussoriā cautionē petentibus assignari. Nō
enim uidetur consonū & sufficiens esse, ut pro tā notabili damno syluę
pignus recipiatur, solumq; in ipso pignore ipse deprehensus puniatur.
Et similiter de Gays ubi pauca sunt syluę obseruetur.

vulad, iagel. Craco.
& Vartha 1423.

Arbores singulares,
& magni ualoris, uti
est taxus, incidens, ut
deprehensus, debet ad
cautionem dari: quia
non sufficit pignora
ritale. simile intelli-
gitur si inuentus fue-
rit in gais ubi pauca
syluę fuerint.

A R T I C V L V S III.

De syluis glandarijs, fagarijs, & porcis.

45. Statuimus, Quod quādo aliquis habēs syluā uel mericā a se (Lex I. I.
distantē porcos suos, uel scrophas, per bona alterius inter media & uici-
na uoluerit ducere seu pellere ad eandē syluā, id facere nō poterit per bo-
na alterius, nisi per uia quę ducit ad syluā suam. Et idem dicimus esse
per omnia obseruandū de eo, qui pro suis scrophis uel porcis pro pre-
cio conduxerit syluā glandibus abundantē, uel fagis, & bona alterius
sint inter media inter syluā huiusmodi, uel mericā. ¶ Is ergo per cu-
ius bona pecudes huiusmōi Dñi, qui mericā uel syluā cōduxit, pelli de-
bebunt, ex utraq; parte uia ad triginta ulnas glādes proprias prius col-
ligat, seu depascat: ut sic predictus cōductor mericę uel syluę predictas
scrophas uel porcos absq; suo dāno, seu offensa, poterit pellere ad eandē

Kaz. M. Viss. 1358

Porcos seu scrophas
ad glandes pelles, nō
per bona alicuius, sed
per uiam debet pellere.

Domin merica in 30
ulnis a uia remotas
bis glandes.

Si alienos porcos in tua sylua reperias.

Kaz. M. Viss. 1368.

- Statuimus etiā, Quod quicūq; scrophas proprias ad glandes (Lex II.
syluę alterius depulerit, hic cuius sylua fuerit, pro prima uice porcum
Z Z H vnum: seu

Inueniens porcos in
glandib. suis prima ut
ce uia, pro secunda du-

os mactabit, tertia uice eos ad Cur. R. M. uiciniorē depellet, per mediū cum Rege diuidendos, vbiq; aut mactati fuerint, signabitur arbor, ad quam porcos cedetur De Apibus in alieno nemore habitis uide infra articulo 6.

unum: secunda uice si inuenerit, duos porcos mactare poterit & ualeat: & tertia uice si inuenerit, omnes scrophas pellerē poterit ad Curiam nostram uiciniorē, easdem nobiscum per mediū diuisurus. Ita tamē, quod ubiq; prædictos porcos infra suos limites mactauerit, signum in arbore facere teneatur. Et si pars aduersa damnum ibidem illatum esse negauerit, tunc impignorans tenetur signum in arbore incisum & factum exhibere. Et hoc proprio suo iuramento firmare uidelicet, ibidem porcos esse inuentos.

ARTICVLVS V.

De abigeis animalium quorumlibet, seu de uenditione rerum custodiam nostram nuperrime effugientium, Terminorum facietenus dato: Nec non de animalibus cicuribus ui ablati, e damno dato per vicinum vel Capitaneum abactis, sub custodia pascendis, ad Villam impellendis, vulneratis, in comodatione latis, a fideiussore debitori non accipiendis, alea non perdendis, furatis, & pignori tantum recipiendis.

PRÆFATIO. Tamen de iure domini & possessorio supra Artic. 1. nisi fallor, copiose egimus: præsens tamē Lex exigit, ut de eodem etiā aliquid agamus. Legillatores enim nostri secundum uarietatem causarum, maturam, vel repentinam cognitionem ac uindictam desiderantium in Rep. nostra, complura Iudicia statuerunt. Quorum quidē alia sunt tardissima, ut Terrestria: alia matura, ut sunt Castren. alia etiā iis uelociora, ut sunt Officia Castren. alia uelocissima, ut sunt Termini uerbales: itq; duplices, alii enim sunt coram Rege, de quibus Fol. 53. egimus: alii coram Capitaneis, de quibus Lex præsens agit. Verbales ergo seu facietenus Citationes inde sunt introductæ, quia sæpe fures: aut alioqui uolenti prædones animalia nostra de stabulis, vel pascuis abigere: vel seruos de agris, itinere, domoue propria capere: aut res quascumq; mobiles ex nostra possessione, ac potestate rapere: casuue amissas die nocturne tollerere, & quasi captiuas tenere non reformidant. Quæ quidē animalia, vel res, ita Domini persequi solent: ut uestigii abactorum, ac prædonum insistere, & ea ipsa quasi oculis ac facietenus tenere existimetur. idcirco ut recuperandæ possessioni eorum omnium presentissimum esset auxilium, placuit, ut pro talibus animalibus, vel rebus custodiam nostram nuperrime effugientibus, non scripta Citationē, sed tantum per Ministerialem quemcumq; rei ad Capitaneum loci uerbo citentur, ac uocentur. Qui quidē citatione ipsa animalia, vel res, negent, abscondant, mutant, aut corrumpant: animalia auriculæ: res aut quacumq; parte earum incisione: vel alioqui alia consignatione per Ministerialem notari solent. ut ita notata coram Capitaneo intra unam septimanam listantur: & exhibeantur. Quod si reus vel præuentus notari non permittat, vel notata non listat, neq; exhibeat: utroq; vel altero tantum nomine, in pœna contumaciæ iuxta Ministerialis citationem (quæ ad Acta inscribatur cum valore animalis vel rei iuxta formam citationum) condemnatur. Secundus aut Terminus eidem detentori ex citatione, seu citationibus secundis Literalibus Castren. primas citationes per Ministerialem recognitas, & in Acta relatas, iuxta formam Querelarum solitam insertas continentibus, intra duas hebdomadas præstituitur. In quo si reus non compareret, inherendo Statuto de restitutione alienæ rei, in pœna trium Marcarum parti, & totidem Iudicio: in tantumq; si notari præuentus non permisit, condemnatur. Quod si in Terminio Concitatorio ad satisfaciendum etiā absit, ibidē post Termini astitionem Actor super utraq; citationes remittitur ad intromittendum in bona citati, recte (ut fit in Artic. Castren.) cum Vadiis triplicatis: hoc est 18. Marc. pecun. ne sub eo Vadio Intromissionē in pœna sex Marc. parti & Officio sigillatim decreta, & seruiente, impediatur. Quod si impediatur, Vadium decernitur in reo prætereaq; sit ulterior executio usq; ad banniendum: toties quoties aliquid prædictorum notari, seu ut ita lo-

quar, atq;

quar, arrestari, vel facionari nō permittat: aut corā Officio cōtumaciter nō sistat, neq; exhibeat. Quod si reus animal vel rem prauentā sistens, ac exhibens, suam si reus exhibeat rem propriā esse asserat: cū poena tamē sex Marcarū quodlibet eorū restituat possessor prauentam & dicat ri. præsertim si illius rei verus possessor fuisse appareat, & probetur. super dominio suam esse propriam, aut seu proprietate animalis, vel rei: nec nō pro fructibus tempore possessionis in prius de iure possessio terrarū prouenientibus: simulq; pro viciatiōe rei ex facto, vel lata culpa detentor sorio quam de proprietate ac fructibus ris subsecuta, partes ad Iudiciū Terreſtre Capitaneus remittat: præsertim si in Ci iudicetur. tatiōe pro eisdem fuit actio reseruatā. Nec solum fructus peti possunt, qui ex animalis, vel re intercepta prouenerunt, sed qui etiā prouenire potuerunt, si nō fuisset detenta. In fructu vero vel damno pecorū, sunt fœtus, lac, lana, & labor. Seruorū vero census, & opere. Est aut in hac actiōe perpetua Iuris regula, Quod possessor bonæ fidei lucretur fructus ante litis contestationē perceptos: male vero fidei possessor, tenetur de fructibus perceptis. tam ante quā post litis contestationē, etiā si Fructus post rei uent dicationē peti possunt. habeat titulum. Nam & titulus bonæ fidei quæsitus a reddendis fructibus tantū liberat ante litis cōtestationē perceptis: verum a reddendis iisdem fructibus post litem contestatā perceptis nō liberat. Quocirca bonus titulus, scripto, testimonio, vel alioquī iureiurādo ab reo est probandus. Neq; tamē ob id vicissim seuerē Capitaneus ab Actore ipso requirat, ex qua causa rem possideat, quæ petitur: siue enim ei cōmodata sit, siue cōducta, adeoq; siue habeat titulum possessionis suæ, siue non: hoc est, siue sit possessor, siue eam tantū habeat in sua custodia, si modo Actor probare queat eam esse suā, ex quacūq; causa acquirēdi iusti dominii: tunc detentor iniquus necesse habebit ea restituere. Quinimo si dolo malo fecit reus, quominus in eius potestate esset res, quæ petitur: potest ab eodem tanquā a vero possessore peti. Nam qui in rem cōueniuntur, illi & doli & culpe nomine cōdemnantur: sed diuerso Iudicio. neq; enim Capitaneus, sed Iudex Terreſtris de ea culpa cognoscit. vt Lex de Villanis & vicinis furem insequi nolentibus Cap. sequenti Artic. 3. ponēda, eo nomine poenę dedendis documento esse potest. Atq; hec de animalū ac rerum a non Domino, & iniusto possessore vendicandis tradere sufficiat, saluo semper aliorum meliore iudicio.

Ne qs vi boues alienos recipiat. Lex I

28. Cum alicui quatuor boues fuerint recepti uiolenter, & de huiusmodi Recipiens boues uiolentia fecerit protestationē, Volumus quod pro huiusmodi negligentia boum, & laborum, pro qualibet septimana quatuor scotos damnū lenter, a quolibet boue septimanatim scotum soluet: insuper & iniuriam passo cū poena pyathnadzieſta, & Iudicio aliā similem poenam soluere illator iniuriæ teneatur. actori soluat poenam pyath. & aliā iudici

Hi boues, similiterq; aliæ res si faciente neatur, & arrestentur Cap. iudicat. Lex ii

123. Item Terminus facietenus datus, alias qui facionatus dicitur, in una septimana dari debet, sic dum res aliqua arrestatur cum Ministeriali, tunc si nō restituit ille apud quem fit arrestatio, ponit Terminū Ministerialis illi apud quē est arrestatio facta cōparendi coram Capitaneo in uia septimana,

¶ Vsu Magistro ita hoc Statutum explicamus.

Item Terminus Facietenus datus, qui alias facionatus seu Verbalis dicitur, in una septimana dari debet. sic, & pro eo scilicet, arrestatio, unius septimane præfigitur cū res aliqua animata vel inanimis quocūq; casu nostrā nuperrime elapsa potest facietenus. statē ita inuestigatur, vt quasi facie teneri videatur, & cū Ministeriali arrestatur: tunc si eā nō statim ille detentor illegitimus apud quē arrestatio facta est, restituit

ZZ in it: eidem

Consuetud. 1505.

si res arrestata non extraditur, Ter

min. per Ministerial.

ei, apud quē facta est

arrestatio, unius septimane præfigitur

facietenus.

it : eidem detentori illegitimo apud quem est arrestatio facta, Ministerialis Terminus, verbis ad instar Citationis scriptæ cōceptis, ponit, & assignat : ut videlicet cum illa re corā Capitano in vna septimana cōpareat, & super lure possessorio cum Actore iudicialiter experiatur. Deinde vero super dominio rei Partes ad Iudicium Terrestre remittantur.

Quin & Villani furē insequi nolentes

quasi rē ipsi p̄didissēt, cōdemnātur. Vide Capitul. sequenti Artic. iij.

Kaz. M. Vñ. 1368

De pecore de seminib. abactō. Lex iij.

A pecore quolibet in damno pars quarta denariorū decernitur pro depastis seminibus soluenda.

Vt quilibet de proximi indemnitate uigilet, a damnisq; & iacturis diligentius caueat inferēdis, Statuimus, Quod si quis alterius semina iumentis, uel quibuscūq; pecoribus maioribus depascat: quod ille homo cuius pecora reperta fuerint, pro quolibet iumento uel pecore, unā quartā denariorū damnum passio soluere teneat.

Ex consuetudine, ab equo seu equo vnum grossum, a boue medium grossum, similiter a vacca : a quatuor pecudibus vero grossum, a quatuor serophis grossum, similiter a quatuor aucis : ab equo autem in compede ferreo reperto in damno duos grossos forestaliū q̄libet soluere tenet.

Kaz. M. Vñ. 1368

Pecora quādo ad forestā R. dātur. L. 4.

Iumenta in damnis abacta, non domi feruēt, sed in Curiam Regis uiciniorē pelenda decernuntur.

Ad euitandū aut quālibet altercationē, Decernimus, Quod ad proximiorē Castellaniā seu Curiam Castellaniæ, siue fuerit Regalis, siue al-
terius cuiuscūq; Iudicis, iumenta damnum passus depellendi habeat facultatem. Ita tamē, quod sub testimonio uicinorū in propria domo iumentis siue pecoribus per noctē seruatis, in crastino ad proximiorē Curiam Castellaniæ prædicta iumenta depellere teneatur.

Si pecus triduo detineatur. Lex v.

Consuetud. 1505.

Quod si aliquis alicuius pecora habuerit quocūq; modo, & ea nō dederit ad forestam Regalē, alias do Obory ad diem terciū: tūc si apud eum arrestabūtur per Ministerialē & per duos Nobiles, citatus in Castro respondebit, & restituet pecora cū poena trium Marcarū. Sed Iudex Castri pro dāno partes nō iudicabit, sed eas remittet ad Terrē Iudiciū.

Si pec⁹ e dāno abactū ad fideiur. nō def.

Consuetud. 1505.

Itē si aliq; alicui pecus detinet alias Zaymie de dāno, et noluerit (L. vi. illud dare ad fideiussionē, cū fuerit monitus per Nobiles & Ministerialem: pro tali nō datiōe debet citari ad Ius Castren. & luens poenā triū Marcar. debet dare pecora ad fideiussionē, cum deducetur prius, quia illud dare noluit ad fideiussionē. Fit aut istud ideo, ut ne pecora destruerentur propter longuā detentionē. Item ea ratiōe, quia Iure Terrestri non cito adiri posset restitutio pecoris illius abacti, pro poena aut illa Iudiciū Castren. iudicabit, sed pro damno illato Iudex Castri partes ad Ius Terrestre remittit.

Pro pecore in damno abactō, detento, & ad cautionem fideiur. foriam nō restituito: admonitus ad Iudiciū uia Castri. pro poena decernenda citatur. Pro damno uero illato partes ad Iudiciū Terrestre remitti debent.

De eodem,

De eodem.

Item si quis pecus alienū in damno abegerit, aut simpliciter seruauerit, ¹²³ teneatur illud dare intra tridū ad forestā Regiā, alias do Obory. Vbi si aderit Dñs pecoris, dabitur sibi ad cautionē fideiussoriā, & pro damno remittentur partes ad iudiciū Terræ. ¶ Si autē Dñs pecoris nō esset, tūc cum pecus daretur ad forestā Regiam, tunc iste qui seruat abactum pecus, effideiubebit illud, qua fideiussiōe facta, dandum erit ei uiceuersa ad seruandū in cautiōe fideiussoria, ad duas septimanas: quibus decursis iterum pecus præsenterit in foresta, & iterū Burgrabius foreste restituet ei pecus in cautiōe fideiussoria per alias duas septimanas. ¶ Fieri autē istud potest ad alias tercias duas septimanas, uidelicet, pro tercia uice fideiubendo, & qualibet uice abactor seu cōseruator pecoris dabit Burgrabio fertonē iuris Regij. ¶ In ultimis duabus septimanis cōseruatori in cautiōe præfixis, Si Dñs pecoris ueniet, dandū sibi erit pecus in cautiōe fideiussoria. Pro damno uero remittātur partes ad lus Terrestris: si nō ueniet Dñs pecoris, tūc cōseruator pecoris præsenterit pecus Burgrabio in foresta habebit medietatē pecoris, tanq̃ lure lucratam, & medietas debetur mēse Regiæ, seu ad mēsam Regiā. ¶ Cum autē sit ipsa pecoris diuisio inter partē Regis, & partē cōseruatoris: cōseruator, & pro damno, & pro illis tribus fertonibus pro lure Regio in foresta datis, medietate contentus sit pecoris, seu pecudum.

Si Tenuarij bonor. Reg. pecora de dā-

Item Statuimus, ut Tenuarij bonorū mense no- (nis abigāt. Lex vii). ^{95.} ^{96.} stræ Regiæ, si uicinis, aut alijs hominibus iniuriati fuerint, teneātur stare iudicio Terrestris postq̃ fuerint per iniuriā passos euocati. ¶ Et si pellāt pecora, aut pecudes, ad domos, aut Curias Regales, occasiōe differentie granicierū, aut ratiōe destructiōis seminatorū, tenebūtur ea dare ad cautionē fideiussoriā, super decretū Dñorum iuxta cōsuetudinē Terræ diutius obseruatā. Quod si secus fecerint, luent pœnas, sicut alij Nobiles quæ pœnæ poterint peti, & exigi ab eis, etiā in pecunijs, si quas habuerit in bonis Regalibus inscriptas.

Iumenta quatenus pascēda. Lex viii.

^{35.} Statuimus, Quod omnes habentes iumēta indomita, a uigilia Sancti Adalberti usq̃ ad festū Sancti Michaelis illa sub custodia pascere. teneantur, alias qui secus fecerit, extimatiōe damni cōuictus, iudicio & dānum passo cū pœna unius Marcæ ad soluendū sit astrictus. Sed deniq̃ ipsa iumēta damnū patiens ad suā domū propriā pellere nō præsumat.

Pastor oues ad Villā impellat. L. ix.

^{25.} Præterea de Villanorū pastore Egidius deposuit, Quod ouē ad gregē impulsam

Cōsue. Ter. Cr. 1505

Porro si peco ad forestam Regiā datur, attamen per eum dominū cuius sit proprium nō effideiubetur: ter per ipsum pecoris abactorem, cum totidem fertonib. iuris Regal. Burgrabio dandis effideiubetur, & uerum Burgrabio ter præsenterit, postea uero absolutis ternis effideiussiōib. & totidem presentationib. inter abactorem & Burgrabium diuidatur.

Kazim. in Nyeßou & Opoki 1454.

Tenuarij bonor Regalium, qualiter pro iniurijs lure sint cōueniendi.

Tenuarij pecora de segetib. aut granicieb. abacta, super cautionem libera mittant. Alioquin in pœnis morte Terrigenarum succumbent.

Huius mentio fol. 237 Idem uero 383.

Kazim. Visl. 1368 Cuius iumenta tempore aestatis inferunt dānam in segetib. pœna unius Marcæ puniuntur & damnū soluāt

Kazim. Visl. 1368 Accusatore pastorem conueniente pro oue,

et pastore affirmare
re eius reductionem
fieri debet iuramen-
to pastoris,

impulsam, & custodie pastoris commissam, de grege amisit, nec per pasto-
rem sibi esse restitutā dicit: pastor uero assererat se ouem prædictā una
cum alijs ad Villā reduxisse. Nos in tali casu decernimus, pastore, hoc
videlicet quod ouē cū cæteris ad Villā impulit, iuramento firmare debere.

Kaz. M. VI. 1368

Si quis vulnerat, aut occidit iumentū, L. x.

Pro uulneratis, seu
interemptis iumentis,
aut poledris, poenæ
certæ statuuntur.

Statuimus insuper, Quod interficiens iumentū indomitū cuiuscumque,
quatuor Marcas: poledrū uero interficiens, tres Marcas: & ubi iumen- 35.
tum ictu, uel plaga, culpa alicuius læsum fuerit ad dorsum, Marcā cum
dimidia, & pro poledro secundi anni quinque Marcas huiusmodi ictum
uel plagā inferens soluere teneatur. Vbi uero terciū, quarti, uel quinti
anni poledrū uulgariter Zrebeza occiderit, iuxta quod passus damnū
super æstimatione eiusdem poledri occisi iuramento suo firmauerit,
satisfacere teneatur.

De equo comodato ac læso, vide fol. 505

¶ Ne Equū uel Bouē debitoris sui fideiussor in iudic. obliget, fo. 528.

¶ Equi ludo scacorū non amittuntur. Vide Folio 531.

Frumentorū tamen nocturni fures in
crimine deprehensi, equos, & omnia quæ secū habuerint perdunt.

Vide Capitulo eodem Articulo secundo.

Quod si vicini requisiti furē equi in-
sequi noluerint, illum damnū passo soluāt. Vide Capit. xij. Art. iij.

Præscriptio pro pecoribus, vel iumentis

Kaz. M. VI. 1368.

tis, ui, uel furto ablati. Lex xi.

Passus damnū fur-
to in pecoribus infra
annum, in equis autē
& iumentis infra bis
enniam ad iudicium
euocet: alias non nisi
cum testib. ad agen-
dum admittitur.

Statuimus insuper, Quod passus damna per furtū, uel spoliū, in peco- 38.
ribus uel pecudibus, uel rebus minutis, infra annū tantū modo euocā-
di ad iudicium quē uoluerit habeat facultatē. Sed in iumentis, & equis,
uiolenter, uel furtiue ablati, infra duos annos: post annos uero supra-
dictos ad agendum non nisi cum Testibus admittatur.

Pecorū pignori captū ad Pala, uel Castell.

Idem Rex.
Idem cap. de Pala.
& Castell. & Capit.
& iterum lib. 4. cap.
10. ar. 1. post antiquū
iuris processum pos-
netur.

Item ubi Curix nostræ sunt remotæ, Terrigenæ no- (datur. Lex xij. 32.)
stri possunt pignora recepta, ad Curiā Castellani, aut Palatini in Ter-
ra illa commorantis propellere.

De cane alieno recepto, vide sequenti ar.

ARTICULVS VI.

De animalibus feris, Ceruis uidelicet, Apris, Onagris, & id genus aliis, nec non
Canibus alicui vi receptis: aut Leporibus, Apibus, Piscibus
in alieno fundo quæsitis, vel furatis.

Tametsi hos

Tametsi homo in hoc pulcherrimo cœli theatro, ac elementorū vsura, sit quidam æconomus, atq; adeo Dñs omnium animantium ab opifice rerum positus: Nihilominus vt Iure naturali ac Ciuili fundorū dominia eorūq; fructus, inter ipsos homines sunt distincta, ita quoq; & feræ, quodā modo sunt diuisæ. Etenim inuito Dño nefas sit cuiq; alterius fundū ingredi venandarū earum causa. de quo Leges intrapositæ sunt cōditæ. Secundū aut̃ quod sunt tria elementa, in quibus animalia vsui hominū necessaria viuunt, degunt, & generantur: vt pote, terra, aqua, & aer: ita triplex est venatiōis forma, terrestris, aquatilis, & aerea. Neq; nunc dicam quā multiplices insidias capiendis feris homo repererit, hoc enim esset arenā numerare: illud naturæ opus dignū memoratu, dignū etiā admiratiōe est, quod homo cū curatis sibi nōnullis feris, earundē auxilio venatur alias. ita cū canibus quas drupes in terra, cū vermiculis pisces in aqua, cū falconibus & accipitribus aues in aere capit, & prædatur: pariterq; cum illis diuidit prædā. Licet vero siue utilitates, siue potius miseriæ venatorū Tragediis, atq; etiā carminibus variis sint decantatæ, ne dicā irrissæ: ex venatiōe tamē maximā utilitatē militaribus viris solere venire, proptereaq; charā illis esse debere arbitramur. Quod similitudinē scilicet magnā cum re bellica teneat. In ea si quidē vnus quasi summo Imperio præficiatur, cuius dicto omnes pareant: ille hostem excursiōibus prouocat, exploratores in speculis disponit, insidias abdit, apertū martem dissimulat, alteros canes in loris quasi in statiōe milites cōtinet, alteros qui hostem vestigēt, atq; laceessant. præmittit: quæq; ad fugā patent diuortia obseruat, per saltus & arua pedites cū venabulis præmittit, loca plana & aperta equitū alis præcingit, cornuū streptu, & clamore multiplici, progressui receptuiq; canit, prædæ atq; victoriæ signa dat, prædā aduentantē aut euadentē significat, castra mouere indicat: In vniuersumq; nihil nō illic fit, in quo veri prælii forma nō exprimitur. Nam & nives ac æstus, famē & sitim, laborē & vigiliā iuxta venatores tolerat: tantūq; auditate prædæ feruntur, vt equitando, currendo, profiliendo, montes superando, ad mille pericula obdurescant: in simulatoq; prælio ad verū certamē exercitatiores, & feris congregiundo in hostes quoq; promptiores redduntur. Et quamq; præter has utilitates tales viri minime etiā male cogitantes sunt, nihilominus sicut in omnibus rebus ita in venatiōe modus quidā est adhibendus: ne studio eius nimio vel cultum animi, in Reipub. officia negligamus, vel etiā a feris quandā morum & corporis cōtrahamus feritatem: vt interim taceā, quod venatiōi dediti domesticas quoq; curas plerumq; intermittunt, & cū Acteone a suis met canib. dilaceratur, atq; cōsumunt. Certe piscatio minus utilitatū habet: exercitatiōis aut̃ ingenuo homine dignæ, prorsus nihil. insuper pisces male nutriunt, ipsi aut̃ piscatores semper algent, nudiq; ac inopes esse apparēt. vt causa nō sit cur piscatio bono viro sit exercenda, nisi per eos homines, qui nihil industriū, nihil etiā forte vnq; sibi ad gerendū proponunt, sed semper stagnis, lacubus, ac etiā fluminibus immerfi piscatiōi indulgēt. Sed quoniam feræ, vt sunt, bestię, volucres, pisces, & omnia animalia, quæ in mari, cœlo, & terra nascuntur, in nullius peculio esse possunt, ideo simul atq; ab aliquo capte fuerint, Iure gentiū statim illorū esse incipiunt: vt ex sententiā Arerini tradit Iustinianus. Quod enim ante nullius est, id naturali ratiōe occupanti conceditur. Nec interest feras, bestias, & volucres, vtrum in suo fundo quis capiat, an in alieno: plane qui alienum fundū ingreditur venandi aut aucupandi gratia, potest a domino, si is præuiderit, prohiberi ne ingreditur. Quicqd aut̃ eorū coeperis, eorūq; tuum esse intelligitur, donec tua custodia coercetur. Cum vero tuā euaserit custodiam, & in libertatē naturalē sese receperit, tuum esse desinit: & rursus occupantis fit. Naturalē aut̃ libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in cōspectu tuo, vt difficilis sit eius persecutio. Quocirca feram, tametsi vulneraueris, nisi tamē persequendo eā cōtinue caperis, erit occupatis. Nec dissimilis Apium ratio est, si enim in arbore tua cōfederint, anteq; a te alueo includantur, nō magis tuæ intelliguntur esse, quā volucres quæ in arbore tua nidum fecerunt. ideoq; si alius eas iucluserit, is earū Dñs erit. Fauos quoq; si quos effecerint, eximere

PRAEFATIO.

Homo est huius mundi æconomus.

Inuito domino causa uenandi alienum fundum ne ingreditor.

Triplex est uenationis forma.

Venatio quod vero prælio similis sit, militaribus uiris utilisima est.

In uenatione modus est adhibendus.

Piscatio semper utilis habita.

Fere nullius sunt propria. Idcirco occupantium sunt.

Aper occupanti conceditur, & earum fauor: potest tamē dominus fundi prohibere

rint, eximere quilibet potest. Plane integrare, si prauideris ingredientē fundum
ex alueo tuo examen tuum poteris eum lute prohibere ne ingrediatur. Examen quoque quod ex alueo
euolauerit, eousque tuo euolauerit, eousque intelligitur esse tuum, donec in cōspectu tuo est. nec diffi-
cilis persecutio eius est, aliogn occupātis sit. Pauonū quoque & columbarū, fera na-
tura est, nec ad rem pertinet quod ex cōsuetudine euolare & reuolare solent. Nā

Pauonum, columba & Apes idem faciunt quarū cōstat ferā esse naturā. Ceruos quoque quidā ita mā-
rum, & ceruorū fescuetos habent, ut in syluā ire & redire soleāt: quorū & ipsorum ferā esse naturam
re natura est, & ani nemo negat. In his aut animalibus quæ ex cōsuetudine abire & redire solent, ta-
mum reuertendi ha lis regula cōprobata est, ut eousque tua esse intelligātur, donec animū reuertendi
bere desisse credunt habent. Nam si reuertendi animū habere desierint, etiā tua esse desinunt, & fiunt
tur, quando reuertu occupantiū. Reuertendi aut animū videntur desinere habere, tunc cū reuertens
desinere.

Gallinæ & anseres ex eo possumus intelligere, quod aliæ sunt gallinæ quas feras vocamus: Item alii
quamuis cōspectum sunt anseres quos feros appellamus. Ideoque si anseres tui aut gallinæ tuæ aliquo
exierint, non desinūt modo turbati, turbataque euolauerint, licet cōspectum tuum effugerint, quocūque
esse nostræ: & qui as tamen loco sint, tui tuæue esse intelliguntur. & qui lucrādī animo ea ac-
nimo lucrandi ea reo nimalia detinet, furtum committere intelligitur.

Fera acta, vel canes ne vi capiātur. L. I.

Vulad. Iagello Cra.
& Varibz 1423.

Feram aut canē alteri
aliquis recipiens
pro pœna 3. Marc.
& alias 3. Marc. ei
cuius fuerit soluere
tenetur.

Nonnullæ displicentiæ seu cōtrouersia inter nostros subditos & Nobi-
les in uenatiōibus oriūtur, ex eo, quod aliqui feras agitas, aut canes al
terius recipere nō formidāt, nec uerētur. Vnde Statuimus, ut si quis im-
posterum ceruū, aprum, aut onagrū alterius agitatum, uel captum, ui,
aut occulte, aut canes alienos ceperit, aut rapuerit, & pro se usurpauerit:
talis usurpans pro ferinis, siue canibus, tres Marcas pro pœna, & alias
tres Marcas illi cuius fera fuit soluere sit astrictus.

Lepores in alieno fūdo quādo venan.

Vulad. Iagello Cra.
& Varibz 1423.

Qui in alterius here
duate uenationē tem
pore segetum exer-
cet, 3. Marc. luat.

Cum aut Leporū uenatores solent pauperibus hominibus (Lex ij.
non modica inferre nocumēta, bona eorū & fruges cōculcando: ea pro-
pter statuendo inlubemus, Quod a festo Sancti Adalberti usque ad cōgre
gationē omniū frugum hyemaliū & æstiuāliū de campis in bonis alte-
rius absque uoluntate eiusdē uenari non presumat. Alias passo damnū
pœnam trium Marcarū pecuniæ talis nouerit se luiturum.

De mellificis in diuersis nemorib. ha-

Vulad. Iagello Cra.
& Varibz 1423.

Kmeto in alieno nea
more habens mellifi-
cia, tribut. soluet do
mino nemoris.

Mellificia in nemoribus seu Borris alterius Dñi Kme- (bitis, Lex iij.
tones tenentes, aut lute hereditario possidētes, & sub alio degentes, de
tributis alias Dany seu melle respondere tenentur Dño nemoris, in quo
huiusmōi mellificia habentur, quod si in solutiōe tardi fuerint, tūc Dñs
poterit pro tributo suo iudicare, & impignorare illos, & Dñs sub quo
deget nō debet eum defendere, sed cū eodē iusticiam petenti tenebitur
ministrare, ut de cōmuni molendinatore etiam in Libro priori est præ-
notatum Folio 335.

Kaz M. Vist 1368
Arborem cum Apib.
succidens, Marcā dā
nū passo alteram luat

Si quis apisteria succidat. Lex iij.

Si quis aut arborem cū Apibus succiderit, passo damnū Marcā, & lu-
dicio alterā:

dicio alterā: Qui uero sine Apibus, tamē ad Apes aptatā arborē succide-
rit, passio damniū Marc. mediā, & iudicio pariter mediā cōiūctus exoluat

dicio soluere, pro ar-
bore uero sine Apib.
reparatam tamē ad
Apes mediam Mar-
cam soluet.

Fur apīū & mellis quomodo expurga-

Petrus traxit Iohannē ad iudiciū, asserēs, quod apes seu (tur. Lex v.
mellificia ipsius tēpore nocturno furtiue ad domū propriā deportasset,
17. quod se offerebat probaturū. Iohannes uero negabat se hoc fecisse. Sed
dicebat propriū suum mel, ut decuit, in domū suam propriā portasse.
Tandē Petrus per iudicē pluries interrogatus, si per eos qui uidissent
apes seu mellificia sua per Iohannē recipi, & in suā domum deportari,
intentionē suam posset probare: Petrus respondit, quod tales Testes de
uisu nullo modo posset habere. Nos itaq; statuendo decreuimus, in ta-
li casu, iuramentū Iohanni imponendū. Si alias fuerit bonæ famæ, & si
pro expurgatiōe sui asserat, qđ propriū suū mel in domū deportabat.

Kaz M. Visl. 1368.
Accusatus quod mel
aut Apes furatus fu-
erit, si bonæ fame est
& asserit proprium
mel suum tulisse, iura-
mento se expurgat,
actore uisum furtum
non probante.

De alueis piscarijs, deq; alluuiōib. L. vi.

Quæ Folio 258. uideatur.

Quodq; retibus nō sepibus sit piscan-

dum. Folio 412. uideatur.

De furto Piscium, Lex vii.

38 Præterea Statuimus, Quod si quis in alterius Villa, uel possessione, in
lacu, piscina, in aqua fluenti, furtum fecerit: Iudicio cōiūctus damnum
passio satisfacere, & Domino Villæ in qua huiusmodi furtum commis-
sum est, ipse fur poenam soluere teneatur.

Kaz M. Visl. 1368.
Fur in lacu, piscina,
& flumine damnum
cum poena soluat.

De Alluuiōibus, paludibus, & pascuis.

Quamuis fluminis naturalē cursum opera nostra auertere Legibus prohibemur,
tam en ripā aduersus fluminis impetū cuius munire est integrū. Quod si fluuius
derelicto priore alueo aliū sibi faciat, ager quē circuit, prioris Dñi manet. Si uero
paulatim alteri auferat, alteri aut applicet, id extra cōtrouersiam Iure alluuiōis
non fisco, uel ærario, sed ei quæritur, cuius fundo accrescit, nisi quod ii qui ea quo-
que ratiōe locupletantur, uel diminuuntur patrimonio: tributōrū etiā præstationē,
uel diminutionē agnoscere debent. Porro ea quæ paludibus, uel pascuis antea fu-
erunt adscripta: si sumptu, ac opera possessorū ad meliorē frugem quoquomodo
deducta fuerint, nō solum ipsorūmet possessorū propria esse, uerum etiā nomine
horum fructuū nō debere census nouos eis dē imponi arbitror, ne scilicet sumptus
ac diligentia ipsorūmet possessoribus fraudi fiant.

COMMENT.

ARTICVLVS VII.

De Occupationibus, ac Inuentionibus.

Eas itaq; res Iure occupamus, quas quidē, quod nullius ante essent, primū om-
nium possidemus: ut sunt omnia animantia, quæ in terra, mari, & cœlo nascuntur.
Res aut nullius esse dicuntur, aut nostro ac hominū instituto, aut factio, aut tem-
pore, aut casu. Nostro uel hominū instituto res nullius esse possunt, ut sunt res
sacræ, publicæ, & liber homo. hæc enim occupari esse nequeunt. Factio homi-
nis res nullius fiunt, quæ cum essent propriæ, domini sui negligentia pro desertis

PREFATIO.
Que nullius sunt oc-
cupantis sunt.
Que res nullius sunt
hominum institute &
factio.

Tempore.
Casu.

Quas res inuenire
censetur?
Iura Inventionum.

Quae iure inuentiois
censetur nequeunt?
De fossa seu deposita.

Thesauri in proprio
fundo inuenti, domus
non cedant.

Thesauri in loco sa-
cro, uel publico in-
uenti.

Thesauri in loco pri-
uato inuenti.

Thesauri arte magis
ca reperi.

Thesauri ab seruo
uel a cane inuenti.

Thesaur. cedit Em-
phiteuta.

Bona fide possessori.

Vsufuctuario, hy-
poteccario, & marito

atq; derelictis haberi cæperunt, ut si quis agrum colere destinat, vel nulla cura pos-
sidentæ rei tangatur: tales enim occupantur fiunt. Tempore nullius censentur
res, quarum possessor vetustate temporum ignoratur. Casu res nullius habetur, quæ
quodam euentu in incerta possessione esse cæperit, non tamē de iure, quibus debe-
tur: ut est hereditas nondum adita: quæ aut nullius eo modo esse videtur, occupan-
tium non est: quauis enim possessore carere videatur, attamen statim ut mortuus est
is, a quo relicta est, hæredis esse fingitur. Porro inuenimus res, cum aliud agentes
in illas casu incidimus, unde homines primo terram occupasse cum vacua esset. Intus
las autem nauigando, quas ante ignorabant, inuenisse dicuntur. Inventionum autem ca-
lura esse putantur, quia inuentoris sit illud, quod alterius non est, donec enim rei in-
uentæ dominum probari a quoque potest mihi id vindicare non possum. Ac proinde
si quis aliquid lucri, ut frumentum: vel metus, ut hostium: vel quocumque alio respectu,
custodiæ causa defodiatur: neque dum eius depositiois memoria exoleuerit, non cedit
inuentori: sed furtum committit qui sibi id præter Dominum vindicat. Coniunctimque ra-
tione, nec naufragio expulsum, nec salutis causa nauis eiecsum, aut casu aliquo
præter Domini voluntatem perditum, Iure inuentiois nobis vindicare possumus.

Item Thesaurus a Domino loci data opera, vel fortuito inuentus, cedit inuentori. Nam
cum ignoretur a quo sit depositus, naturali æquitate Domino loci videtur reddendus
tamque res quæ in nullius bonis sit. Quod si quis Thesaurum in loco sacro vel pu-
blico inueniat, dimidio inuentor, dimidio vero Ecclesia propter pios usus, vel si
secus Respublicæ causa possuntur. Quod si quis inuentum neget, loco pœnæ totum, et
altero tanto Ecclesiæ vel fisco cedit. Similiterque Thesaurus in loco priuato, non
data opera, sed fortuito inuentus, inter inuentorem & Dominum fundi diuiditur. Nam si
Dominus sciat, vel querere permittat, ei inuentum acquiri non est dubitandum. Eccontra
vero Thesaurus arte magica inuentus, totus fisco cedit, quia inuentor indignus
sit, qui illam possideat, quod arte religioni contraria illum quaesierit. Quod si Dominus
industria serui, vel canis sui rem repperit, ei cedit. Cum autem Emphiteuta omnes
fructus fundi percipiat, Thesaurus inuentus etiam ad eum, non autem ad Domini fundum
pertinet, qui quidem tantum Iuris habet in illo quantum sibi a principio reseruauit.
Eadem ratio et illi, qui bona fide, & cum titulo præscripsit fundum, Thesaurus
in eo inuentus cedere videtur, & non Domino directo. sequitur enim Thesaurus fun-
dum. Similiterque & usufructuarius, hypotecarius, ac maritus, si in fundo ipsis in
usufructum, hypotecam, aut usum dato thesaurum inueniant, in ea quidem opinione,
illis cedit, nisi sit perhennis, ut mineræ metallorum quæ fundum sequantur, neque ab
eo queant auferri, in usufructumque temporalē computari non possint.

Kaz. M. V. fl. 1368

De inuentione alicuius
rei accusatus, quæ
se negat inuenisse, pro
prio iuramento ex-
purgatur.

Si inuentor inuenta neget, iuret. Lex I.

Item Martinus deposuit contra Nicolaum, Quod cum agros coluisset pro-
prios, bursa eidem cecidisset, in qua fuissent tres scoti. Nicolaus uero se-
minans bursam inuenit eandem cum eisdem tribus scotis, & eos monitus
restituere non curauit. Nicolaus autem negauit se prædictam bursam inue-
nisse, uel pecuniam habuisse. Nos itaque in tali casu ediximus, ut idem Ni-
colaus proprio se iuramento expurgaret, quod non inuenit, nec habuit
pecuniam eandem.

CAPITVLVM XII.

De Violentijs, prædis, ac furtis.

PRÆFATIO.

Tametsi in baptismo veterem Adamum ita occidamus, solennique iureiurando ei-
dem renunciemus, ut eo deposito corpori Christi ad facienda opera bona insera-
mur, quæ

mur, quæ Deus præcepit, ut ambulemus in illis: nihilominus concupiscentiæ Adami radix adeo hæsit in nobis, tantumque viciorū in nobis procreat, ut omnipotens pater scelera nostra vindicando iam fere vniuersam iræ suæ officinā concupiscentiæ radix in plerisque contrario vero ignorantia & miserationibus suis ad quiduis audendum a nobis est relictus. nimos suppeditare videatur. Eo enim prauorum audacia plerumque progreditur, vox prauorum. ut subinde se ad flagicia Satyrici Poetæ verſu exhorrentur.

Aude aliquid breuibus Gyaris & carcere dignum,

Si uis esse aliquid: uilet quem sæua pudebunt.

Quocirca ne Deus iterum facinorosos uelut Gigātes diluuiū absorbere, uel ut Sodomam incendio perdere, uel ut Iudæos hostili gladio dispergere, uel ut Adamum paradiso huius denique mundi incolatu ad antipodas relegare cogatur: gladium suum dedit Magistratibus, quo secundum Leges, ad analogiā preceptorum Dei condendis ad pacem honorum, vindictā uero malorum uteretur. Iudicioque suo Iudicium Dei anteuertat. Et Iure quidē istuc ipsum fit, Quemadmodū enim quis ex contractu obligatur, ita quoque si quis lædit alium, eidē ex illa iniuria, seu deictō cēsetur ei obligatus. ut superiore Capite egimus. Ac primo ex uolentia, quis obligatur, quæ quidē quod corpus, uel res alienas, uel clam, uel aperte inuadat, omnia fere peccata sub se comprehendit. Primo tamē Siccarios & Veneficos cōplectitur, quorum alter reum, alter toxicum fraudulenter ad perniciē hominum occultat, uel vendit. Similiterque & illos qui dolo falsum testimoniū in perniciē alterius dicunt, aliosque huiusmodi, qui nomine alicuius malefici rei tenentur. Quorum omnium nō solum factum, ac exitus, uerum etiā uoluntas & apparatus in maleficiis inspecta sunt, ac puniēda. Sub hoc quoque genus uolentiæ Prædones & Direptores possunt redigi. Prædones enim sunt qui alienas possessiones infestant, & uel depopulantur, sicut faciunt Abigei, qui pecora ex pascuis uel armentis subtrahunt. Nam qui bouē aberrantē abducit, nō abigeus sed fur eū uidetur. Possint & inter Prædones numerari, qui furtim alienas arbores succidunt, alienasque possessiones infestant. Itē illi qui ex incendio, ruina, naufragio, rate, aut nauis expugnata, uel aliquid diripiunt: Hi enī adeo improbi sunt, ut ex alieno periculo lumen re occasione prædandi, alienaque miseria pasci nō reformidant. Non dissimiles his sunt Expilatores qui ira uerbis homines exurunt, ut ne pilum quidem illis faciant reliquū. Qui tamē hereditatē, nec dū ab ullo possessorē expilat, criminis quidem ille, at nō furti reus tenetur. Porro Plagium committitur, cum quis alienis liberis uel seruis persuadet, ut nescientibus parētibus, aut Dñis aufugiant, aut cum alijs fugitiuum seruū, aut liberū hominē tanquā suum uendat, ac iactat esse alienū. Quorum quidem plagiariorū pœna semper est capitalis: Nisi probabiles causæ ac circūstantiæ facti nequitia extenuent. Porro Furtū est fraudulēta rei mobilis inuito ipsius Dñi lucris sui causa cōrectatio. Quæ quidem delictū nitto, & si satis indicat, qui nomine furti teneatur, uel nō: Has tamē generales de furtis regulas addā. Quia si quis agnoscit se rem furtiuā emisse, eā pro precio retinere nequit. quinimo, nisi bona fide se emisse probet, Dñs rei suspectus habetur. Multo magis autē possessor rei furtiue auctorē suum nominare tenetur, si utique omnem suspicionē euitare cupit, quæ a bono viro debet esse remota. Licet uero is qui aliena uendit Dño rei non præiudicat, nihilominus si eā cōrectat, furti reus esse uidetur. Similiter & ille qui pecuniā ad alium perferendū accepit, doloque nō totā partem uel eius reddit, furti reus esse censetur. Eoque magis furti reus est publicanus, qui dolo malo indebitū extorquet, ac sibi usurpat. Ac proinde rei furtiue, uel uel possessoris, periculum ad furem & uolentū pertinet: nisi morā offerendo pinguauerint. Ipsa etiā res furtiua, uel plagio abducta, uel uel capi nequit. Sed & nouerca rea furti est, si post hereditatem per pupillum aditā de ea aliquid tollat, secus si quid accipiat antequā pupillus bona apprehendat. tunc enim nō crimen expilatæ hereditatis, neque furti, sed actionem iniuriarū ipsi nouercæ arbitror esse intentandā. Qui autē recipit in suā custodiā res furtiuas, uel si pastor efficitur lupo, furti quoque tenetur. Nam alter

aa

iiij

quali ex

Pœne sceleribus necessario sunt a Magistratu irrogandæ.

Obligatio, ex delicto ex uolentia.

Inter uiolentos siccarii, Venefici, falsi Testes.

Prædones.

Abigei.

Arborum succisores & possessionum inuasores.

Direptores ex periculo occasionem prædandi accipiunt.

Expilatores uestimenti uel hereditatis.

Plagarij.

Furtum quid est?

Qui agnoscit se rem furtiuam emisit.

Qui rem alienam uendit, & cōrectat.

Qui accipit perferendam pecuniā, nec reddit.

Publicanus indebiti extorcor.

Res furtiua uel capi nequit.

Quando furti tenetur nouerca?

Furum receptor, & pro pastore lupus an fures sint.

si seruus in scio, uel
cōscio domin. furetur

quasi ex societate, alter etiā ex perfidia obligatur. Quod si seruus furetur aliquid in scio Dñō, Dominus pro eo obligatur ad soluē. estimationē rei furtiuae: uel si hoc nolit facere, integrum ei est noxium seruū, aut familiā noxae dedere, actionēq; addicere. Alioqui si sceleris sit conscius, cum suo & singulorū seruorū suorum nomine potest cōueniri. Sed Dñi propter delicta seruorū criminaliter cōueniri nequeunt: neq; rursus Dñi dedere noxae seruos possunt, si scientibus illis delicta cōmiserunt. quin etiā si hoc casu serui ad pœnam rapiantur, Dñi tamen coguntur praeſtare estimationē damni. Idemq; de animantibus nostris cicuris, si pauperiē fecerint, intelligendū esse arbitramur, quod de seruis. Quod si nautæ, caupones, aut stabularii hospiti quitq; furentur, in duplum reddere, aut alioqui cōuicti capitale exoluere delictū tenentur. Leuiora aut furta seruorū patresfamilias coercēt. Certe si quis materiā furatā ædificio suo inserit, nō ad ipsiusmet, sed ad restitutis onem dupli obligatur. Sed Actio criminalis quę pœnam illatura erat, non transit ad hæredes.

Si quadrupes pauperem
fecerit.
Si nautæ, caupones,
aut stabularij furentur?
si q; materiā furetur
Actio criminalis tantum
obligat auctore.

ARTICVLVS I.

De uolentia, spoliū, ac furtorum variis formis: ratione personarum, rerum, locorum, temporū, ac modorum: deniq; inficiatione, conuictione, confessiōe, ac supplicio inter se differentib; ac distinctis.

De vi in uia publica cōmissa. Lex I.

Kazim. Magnus Vis
Acta 1368.

Vt itaq; certa mensura & regula de Pœna, quę cōsueuit nostro Fisco, siue nostræ Cameræ applicari, quę syedmdzyesyat (seu 14. Marc.) dicitur, habeatur. Statuimus quod tantū in casibus in Statuto descriptis, & non in pluribus nostræ Camerę applicetur, nempe ubi aliquis de uolentia, siue spolio publicę stratæ accusatus fuerit, & defecerit in sui expurgatione. Tunc enim uolumus quod in præmissō casu ea pœna nostræ Cameræ applicetur.

Si die forensi in uia sit vis. Lex ij.

Kaz. M. Visl. 1368

Duodecim Testibus
expurgatur accusatus
de spolio in uia publica
die forensi cōmissō.

Martinus cōqueritur de Nicolao, Quod die forensi in uia publica sibi de pera octo scotos uiolēter recepisset. Nicolaus uero negabat, iniuste q; se ab eo accusari asseribat, cum eandē pecuniā nō amisisset, nec sibi recepta fuisset, uolens se tantū sex Testibus de hoc expurgare. Nos in tali casu decernimus cū duodecim Testibus fide dignis, & non paucioribus fieri huiusmodi expurgationem.

Præterea null' pabula pro equis in uia

hoc est, in Villis, Tabernis, aut locis solitarijs, uiolenter recipiat: aut ad uendendū cogat nolentes: quin unusquisq; re sua pro libito suæ uoluntatis utatur. Lex iij. Quam uide folio 331.

Kaz. M. Visl. 1368.

Pro uiolentia accusatus
iuramento se
purgabit, si Actor
non probauerit.

Violētus nři cōuincatur, expurget se,

Præterea, ut Calumnijs uia præcludatur, Statuimus, quod si (Lex iij.) aliquis bonæ famæ in iudiciū pro quib;libet uiolentijs euocatur, Actor teneatur quod asserit cōprobare, alias Reus tantūmodo proprio iuramento se ualeat expurgare.

Si uim faciat

Si vim faciat diues inopi. Lex v.

28. Itē cū pauper diuitē pro uiolentia citat, diues per Testes debet, & poterit se expurgare, alias iuxta uiolentię qualitatē debita pœna est multād.

Kaz. M. Visl. 1368.
Diues pauperi uiolentiā inferens, aut tē sibi. expurgetur, aut pœna mulctetur.

Si quis clā vel vi ablata reddit. L. vi.

24. Egidius proposuit cū querela, Quod cū in uia dormiuisset, Falco superueniens taliter dormiēti gladiū recepit, & peram in qua fuerūt tres scoti grossorū. Et quāuis gladiū & peram sibi restituisset, tamē tres scotos nō restituit, ipsos pro se usurpādo: Falco uero Reus quāuis de gladio & pera cōfiteatur, et se eadē restituisse fatetur, tamē prædictos tres scotos se habere negat. Vnde nos attēdentes quod nullus debet res alienas attrectare Dño rerum inuito, prædictū Egidium Actōrē in tali casu decernimus ad iuramentū fore admittendū. ¶ Quod si accusato de furto, sed non cōuicto, adhibito certo numero testiū fuerit indicta purgatio. Et is si unius testis testimonio defecerit, propter hoc infamis nullo modo habeatur, sed passō damnum satisfacere teneatur.

Kaz. M. Visl. 1368.
Qui inuito domino clam uel aperte res auferet, posteaq; restituit: & si quid superueniendū repetitur, iuramento actoris debet stari.

Accusatus de furto se expurgando si in uno teste defecerit infamis nō habetur sed restituere teneatur.

16. Pro furto in vna parochia intra annū

Si aliqui fuerint eiusdē Parochię, seu Districtus, & de (agas. Lex viij. furto quarūlibet rerum unus aliū ad iudiciū uoluerit euocare, Statuimus, quod infra annū tantum modo ad hoc faciendū liberā habeat facultatē. Si uero secus facere uoluerit, annoq; elapso eandē moueret questionem, tunc Accusatus rationabiliter per idoneos testes teneatur, & potest se comprobare in facto esse innocentem.

Kaz. M. Visl. 1368.

Accusatio pro furto fieri debet infra annum inter personas de una parochia, aut Districtu, anno decurso accusatus per testes se expurgabit.

Cōtra remotiorē intra trienniu, L. viij

31. Cum furta & latrocinia propter criminis immanitatē, & inflictionem, seu formidinē pœnæ pro delicto cōmisso impēdētis per maleficos interdum plurimū occultātur. Itaq; noticia criminis breui nō potest pro- palari & manifestari, & sic furta quādoq; remanēt impunita, et cum cōtra tales Actio proponitur, aut opponitur, tūc per exceptionē præscriptionis annualis uolunt & nitūtur se tueri. In detestationē itaq; criminis & maleficiorū, decernimus, ut si quis de furto aut latrocinio in iudicio accusetur, Si Accusatus cū Accusante sunt simul in una Villa, uel in una Parochia, audientes simul diuina, tūc obiectio & exceptio annualis Præscriptiōis procedat & habeat locū cōtra agentem de furto. Si autē Actor & Reus sunt ab inuicē distantes, nec taliter, ut præmissum est, uicinitate cōiuncti: nō alia Præscriptio uel exceptio agentē de furto repellit, nisi tantū triennalis, ut imputent etiā suæ pigriciæ omnes desides & lenti, qui in sui damni recuperatiōe minime curauerant uigilare.

Kazim. Magnus Visl. 1368.

Accusatus de furto etc. si est in eadē uilla aut parochia cū accusatore habet annualem præscriptionem cōtra agentem, alioquin triennalis præscriptio cōceditur distanti, ab inuicem.

De gramīnū, feni, ac frumētū, & casularum furtis. Vide Capitulo xi, Articulo ij.

Præscriptio

Præscriptio vero pro pecorib. pecudibus, uel iumentis, ac equis, ui, aut furto ablati, supra Cap. xi. Ar. v. uide.

De furto Apium, mellis, aut piscium, Etiam supra Capitulo xi. Articulo vi. uide.

Fur licet fugiat, reus manet. Lex ix.

Kaz. M. Visl. 1368. Fures tametsi captiuitatē effugierint, attamen debitum furti, qui in eo fuerint condemnati, semper soluere tenebuntur. 9.

ARTICVLVS II.

Qui Prædones ac fures infamia, captiuitate, ac extremo etiā supplicio adficiendi sint, vel non. Et quod boni viri nomine furti ac latrocinii accusati, pro varietate, ac iteratione criminis. & famæ integritate, vel tantum proprio, vel etiam cum Testibus Iuramento expurgantur.

Vagi raptores infames sint. Lex I.

Kaz. M. Visl. 1368. Sunt nonnulli qui per indiscretionē uictum longi temporis breui hora cōsumunt, tandēq; assumunt sibi extra propria occasionē uagandi, & taliter uagantes aliena rapere nō formidāt: ut igitur tales a qualibet occasione uagandi, & rapiendi, saltē formidine poenę retrahantur. Statuimus, quod taliter uagantes & rapinas cōmittentes quibuscumque bonis ipsorum quæ habent ipso facto sunt priuandi. Et si cōtigerit huiusmodi fugitiuos nostræ gratiæ recōciliari, uolumus nihilominus quod inter suos pares, ut infames habeantur. 22.

Vagabundi raptores boni & honore priuantur.

Sed vir bonæ famæ furti notatus expur

Kaz. M. Magn. Visl. 1368. Ut uiri famosi & iuste uiuentes aliqua speciali prærogatiua apud nos inter cæteros nostros fidedignos consolentur: Statuimus de nostra Baronūq; nostrorū uoluntate, ut si quis miles, uel alius uir Nobilis, cui aliqua quæstio de eo prius in ludicio mota nō fuit, de furti, uel latrocinii crimine accusetur, fas sibi sit, propter bonā præsumptionem apud uicinos de ipsa habitā, proprii iuramenti præstatione a tali accusatione se expurgare. (getur. Lex ij. 24.

Vir celebris, & bonæ famæ, nulla suspitione notatus, accusatus de crimine furti, uel latrocinii, proprio se iuramento purgabit.

Si quis prædo fugiat, prædones seruet,

Kaz. M. Visl. 1368. Sæpius cōtingit, Quod quidā de militari prosapia (ac redeat. Lex iij. 26.

si Nobiles patris ramis, ex libidine sua Regno fugierint, tandem interuentu amicorū in gratiam Regiam fuerint assumpti, remissa poena, tenebuntur tamē respondere cōuenientibus se & nihilominus infames declarantur.

procedētes, ueluti prodigi honoris & famæ suæ, furta siue latrocinia cōmittentes, fiunt profugi nostri Regni, sua spontanea uolūtate: & sic occasionē quærentes mala cōmittere nō formidant, pro quibus in irā nostræ indignatiōis incidūt. Tandem de cōmissis furtis & cæteris actibus malis poenitentia ducti, amicorū suorū intercessiōe mediante, nostram consueuerūt implorare clementiā, & sic nostræ gratiæ de nouo insinuatur. Volumus itaq; quod licet nostra ira sit dimissa eis, & poena: nihilominus pro

lominus pro furtis, & damnis, uiris bonis & iustis illatis tenebuntur iudicialiter respondere & satisfacere iuxta definitionem per deputatum Iudicem factam uel faciendam. Et nihilominus tales infames reputamus, neque alij Nobilibus, qui nunc profugi extiterunt in fama & sublimitate honoris posse adæquari. ¶ Statuimus etiam tales qui occulte insidiando inhabitatoribus Regni nostri fures, & profugos, aut prodigos seruāt, eis hospiciū præbet, aut partiuntur cū eis rapta, & male cōquisita, hoc facto infames esse, imparesque uiris probis & bonis debere reputari.

Furibus profugis & prodigi hospicia præbentes, & portionem ac sortem cum eis habentes, censentur infames.

Kaz. M. Visl. 13 6 8.

Furti enī uel spoliū ter cōuict⁹ infamis

34. Statuēdo declaramus, quod si quis tribus uicibus de furto, uel spolio, in iudicio cōuictus extiterit, etiam si rem furtiuā, seu ablatā restituerit, is infamis remaneat perpetuo, nec eidem portæ pateāt Dignitatum, nullaque donaria in uestibus, aut alijs rebus penitus cōsequatur. ¶ Quod si accusato de furto sed non cōuicto adhibito certo numero Testium fuerit indicta purgatio, Et is si in unius Testis testimonio defecerit, propter hoc infamis nullo modo habeatur, sed passio damnum satisfacere teneatur.

Conuictus tribus uicibus de furto etiam si restituerit infamis erit perpetuo.

si accusatus de furto, se expurgando, in uno teste defecerit, infamis non habetur, sed restituere teneatur.

Nobilis fur, capiatur. Lex v.

51. Nullus Terrigena possessionatus pro aliquo excessu, nisi iure cōuictus, capi uandus est * illo tamen homine qui in furto, uel publico maleficio * apprehenderetur excepto.

Ex Priuilegio Jagellon.

1 4 3 3.

Idē li. I. ca. 15. ar. 4.

Quomodo fures ac prædones expurgentur

89. Licet cuncta iure detestemur scelera, & omne quod ini-
90. quum est Regius horreat auditus, sed ea maxime quæ spoliatorum & furum aguntur in Repu. dolo, arte, uel uolentia, incommoda: hec enim tanto rigidiorem contra se incitant censuram, quanto magis hactenus multiplicata est eorum nequitia: Et propterea hoc firmamus edicto, ut quilibet cuiuscumque conditionis existat, notatus, culpatus, infamatus de furto, uel spolio, teneatur suam innocentiam equali ordine, uel grauitate, & testimonio numero, ac si Nobilitatem suam probaturus esset, clarificare, purgare, & demonstrare, alias uolumus eum tanquam furem puniendum. ¶ Illi autem tantum modo uolumus prodesse purgationis beneficiū, qui semel, aut bis, et ad maximum ter, de furti, aut spolio fuerit notatus uel culpatus scelere. Eū autem qui quarta uice culpatus fuerit relinquimus Legibus plectendum. ¶ Purgationem autem huiusmodi facturum, sine turba, aut tumultu, sed cum purgatoribus sui duntaxat ueniat. Si qui uero ultra cōpurgatores suos uenire presumpserint, omnes decernimus honore priuatos. ¶ Omnium autem de furto uel spolio culpatorum & contumaciter in primo, secundo uel Termino cōparere nolentium, bona Thesauro nostro infiscamus Regio: mandantes omnibus Capitaneis, ut de illis se nostro nomine intromittant, & illorum reale apprehendant possessionem.

Kazim. Jagello Pertricius 1447.

Infamatus de furto, numero testium (ac si Nobilitatem probaturus esset) se purgabit, alioquin pro fure reputatus puniatur.

Culpatus quarta uice de furto legibus relictus plectendus.

Purgandus non cum turba, sed cum cōpurgatoribus ueniat, alioquin omnes honore priuantur.

Bona culpatorum & se primo ac secundo contumaciter absentium Thesauro Regio confiscantur.

b b

Qui No-

Alex. Rad. 1505.

Qui Nobiles capiendi sint, uel nō. L. 7.Ter in Regestris re-
pertus aut male fame
capiendus decer-
nitur.

Quāq̃ p̃one esset intendē, obprauā adolescentiū Nobiliū multitudi-
nē, quorū hac tēpestate adeo aucta est licētia, ut etiā tāq̃ p̃digiose istud
cōmissum esset, quod nō posset coherceri eorū temeritas, constitutiōib
antiquis decernētibz nullū captiuandū fore, nisi lure uictus esset: At-
tamen innitendo ueteri p̃decessorū nostrorū instituto, decernimus,
nullum Nobilē captiuandū esse, qui bonę esset famę, nisi lure prius fu-
erit cōuictus. Non censebitur uero bonę famę esse quilibet ter in Rege-
stris maleficorū descriptus. Is ergo uti malę famę absq̃ iuris processu,
p̃sēntis duntaxat Statuti patrociniō capi, detineriq̃ poterit.

Ad biennium hæc Lex prorogatur.

Sigism. Crac. 1504

In Statutis Radomiensibz. Statutū, de his qui suspecti fuerint in crimi-
ne, qui uidelicet ter in Regestris maleficorū reperti fuerint, ut infames
esse censeantur, non in perpetuum, sed ad duos annos robur suum ha-
biturum decernimus.

Sigism. Petr. 1510.

Eadem ad quinque annos prorogatur.Hæc Lex quinquen-
nio nō exoleuit, cum
enim nō est alia de co-
ercendis maleficijs,
hanc usus retinuit, et
retinet.

Statutum Sereniss. olim Alexandri Regis de malefactoribus, & p̃edo-
nibus, siue ipsorū fautoribus, in Radomiē. Conuētū quondā editum,
ab hinc ad quinq̃ annos exercendū, etiā & exequendū Consiliarijs no-
stris id ipsum suadētibz & petentibus promittimus, & pollicemur. De
quibus etiā Capitanei locorū nos certiores facere teneātur Regestra exa-
minum nobis tradendo sub p̃œna p̃missa.

Qui sub Interreg. de Thesauro aliquid

furatur. Lex viij. Quam uide Lib. i. Capitul. i. Articulo iij.

Hi ex Tēplis ac Monaster. capiātur adSigism. Crac. 1543
Idem lib. i. cap. 4. ar.
8. Lege ii. positi est.

Ius Regni hos maleficos a Templis defendi nō per- (suppliciū. Lex ix
mittit, ut sunt qui noctu in segetibus, fundis, uel agris damna dant: itē
Siccarij alias dispersussores libere iter facientiū, fures publice proclama-
ti, uel ter in Regestris cōscripti, incendiarij, & uiolatores libertatū Eccle-
siarum: isti & tales ex Templis recipi, neq̃ defendi debent.

Pater tamē p̃ scelere filiū nō tenetur, nec

Kaz. M. Vist. 1368

Pater pro excessu fi-
lij, & e contra (nisi
sit particeps crimis)
nō est puniendus.

Cum dicit scriptura, Quod filius nō portabit ini- (e cōuerso. Lex x.
quitatē patris, nec e conuerso. Ideo Statuimus quod pater pro nequā fi-
lio, & e conuerso, minime coherceatur, uel puniatur. Et idē de fratribz
germanis, uel quibuscūq̃ cōsanguineis declaramus fore seruandū, nisi
pater de culpa filiū, uel filius de culpa patris, aut frater de culpa fratris
participando in crimine delatus uel accusatus se nequierit expurgare,
quia tunc secundū exigentiā culpæ puniendū esse crimen decernimus.

Sed cōmittēs

¶ Sed committens crimen secundū magnitudinē eiusdem percellatur, & puniatur in bonis mobilibus, seu in parte hæreditatis sibi cōtingente, nobis & nostræ Curix applicanda.

Committens crimē, secundū quantitatem criminis in bonis suis est puniendus.

A R T I C V L V S III.

Capitanei, Nobiles, & Ciuitatū Consules ociosos inquirant, & laboribus mancipent, Prædones autē & fures, furumq; socios captiuent, ac Quæstiōibus primo, postea, fontes supplicio dedant, idq; vt faciant, Rex vt Reip. custos, & fontium vltor Capitaneum hortabitur. Sed & Kmetones requisiti ac Serui furem persequantur, villici & familiares culpati expurgentur, Iudei vero, similiterq; et alii, nisi pro re furtiua euictorem statuunt, suspendantur.

Et iuste quidē, vt premia virtuti, ita pœnas sceleri Magistratus irrogat: Nihilominus frustra pœnas pœnis cumulat, seuerioresq; seuerissimis addit, nisi primo omnium prouideat publice, quo bonis ac sobriis patribus boni ac sobrii filii nascantur: deinde vt statim a teneris annis ad virtutē, prætereaq; ad certum vitæ genus, atq; artem exercendā alligentur. Quod quidē genus vitæ suæ si quis temere relinquat, vt non secus, ac si miles statioe sua cedat, Legum animaduersioni subit. Quo sensu maioribus nostris placuisse credo, vt vagi, similiterq; & mendici validi ac errones, quocūq; diuerterint, inquirantur, & nisi intra triduum, alicui artificio, vel seruitio sese addicant, per Capitaneos, Nobiles, Ciuitatūue Consules, ad exercendā hanc artē quā norint, vel alioq; ad fodiendos aggeres, aliosue labores exercendos, publice, & priuatim captiuentur. Aliter enī Ciuilis societas cōseruari neq; nisi vt quisq; nolit, velit, certo generi vitæ sit addictus. Licet autē homicidæ, ac sicarii, nō nisi capite scelus suū exoluāt: Nihilominus si dignitas naturæ humanæ, simulq; miseria plerūq; ad furandū impellens expendantur: certe nō ab re fuerit, si mitiore in speciem, reuera autē atrociorē pœna furtū plecteretur, nempe secundū magnitudinē criminis, ad exemplū captiuorum Scytarū, tēporaria, vel æterna seruitute. Vt ita fures publicis operibus Castorū, Ciuitatū, vel Villarum compedibus addicerentur potius, quā protinus, velut pecora macerentur. Nam & Moses Legislator durissimus alioq; furem rātum quadrupli: Romani autē tanti fœneratorem, furem autē ipsum tantū dupli condemnabāt. Effet enim sceleratis, mea quidē opiniōe, publica seruitus morte obscura tristior, & Reip. commodior, & gratia Evangelii longe cōuenientior: citiusq; hoc exēplo fortassis quā maceratiōe inhumana alii a furto cohiberentur: dum eternis probris amicorū & inimicorū paterent, atq; perpetuis laborū cruciatibus vexarentur. Quod si sic habiti etiā recalcitrarent, cum demum velut indomitæ beluæ, quos catena & carcer nō coacerent, trucidari possent. E contrario vero patientibus omnis spes vitæ, vel libertatis, beneficio Principis, aut Senatus cōsulto recuperandæ nō præcideretur. At in summa difficultate annonæ cum quis egens panē, vel nudus lacerā vestem abundanti surripuerit, nō tam actiōe furti tenetur, quā is qui venum e mentibus nō offert, vel etiā pereuntibus gratis sua nō cōmunicat, in culpa est. Hoc enim sensu Christus ius veni illi locupleti dixisse creditur. si vis perfectus esse, vade, vade omnia, & da pauperibus. Occidit enī, qui cum posset tempore famis nō pascit, vel tempore frigoris nō vestit, in aliisq; calamitatib. nulla charitate erga proximū cōmouetur. Quod si forte tāta sit in reo sceleris immanitas, vt neq; pecunia solui, neq; carcere domari, neq; verberibus corrigi, neq; infamia deici, neq; taliōe rependi, neq; exilio abigi, neq; seruitute vinciri, sed porro primo quæstiōibus, post ea & morte eluēda Magistratui videatur: certe in quæstiōibus sagaces atq; integri Iudices sint. Primo enim seruus nō est torquendus cōtra Dñm præsentē, vel præteritū: similiterq; cōtra patrem, matrēue, aut Tutorem sui Dñi: nec Libertus cōtra patronum. nisi forte in Principis vitā cōspirauerit, vxorem, aut socium occiderit, idq; ex probationibus aliunde accersitis verum esse appareat. tantorū minus pro Dño serui sint torquendi. Et licet veneficæ, vel parricide, aliæq; huiusmodi fœmine torqueantur:

PRAEFATIO.

Danda est Magistratui opera, ut bonis boni nascantur.

Deinde ut quisq; ab ephobis certæ arti addicatur.

Vagi ut morbi Reip. publice captiuentur.

Furta seruitute potius, us quā furca aliquo usq; plecterentur.

Furtum quando esset remittendum.

si alia pœnarū genera eluendo crimini nō sufficiant, tunc demū ad quæstiōes & crucem est ueniendum, seruus cōtra quos torqueri non potest.

Ad torturam liberi hominis an est perueniendum? Milites ueterani, eorumque filij, necnon decuriones ac ceteri in dignitate positi torqueri non debent. Iudices in quæstionibus ordinem seruent. Confessione rei an semper, & contra quos est credendum? Accusatore presente reus torqueatur, & sententia legitime conuictus obtruncetur. Si accusator actionem criminalem non profequatur, poena talionis percellatur. uel si res illustris, accusator uero obscurus sit, morte.

ad torturam tamē liberi hominis nō est perueniendū, nisi præcedant verissimilia indicia, ac probatiōes, ut dicitur, luce clariores. Nihilominus milites ueterani, & eorum filij, necnon Decuriones, cæterique in dignitate aliqua positi, etiā præcedentibus indiiciis torqueri, plebeiorūq; poenis addici nō debent: etiā si nō emeritis stipendiis cesserint: nisi forte a militia ignominiose fuerint dimissi. Iudices autē criminum, nō a tormentis, (crudele enim hoc esset & inhumanū) verum ab argumētis uerisimilibus atq; probabilibus, a persona, & facto Rei trahendis, initium peruestigandę ueritatis capiant. Atq; cum iā Reus patratum a se scelus cōfiteatur, ne tormentorū acerbitate coactus sit falsa loqui, ex causis & circumstantiis facti est cognoscendū. tantūq; minus fidei eidem habeatur, si vel custodem, uel captiuator rem sui, aut uirum bonę famę quasi criminis adiutorē culpet: nisi res manifesta dictis habere fidem, & extremum supplicium criminibus irrogare sua deat. Sed ne quis odio, uel stulto errore aliquē tormentis obficiat, omnino nō nisi Accusatore presente Reus torqueatur, nec nisi euidentia facti, uel suamet cōfessione cōuictus necetur. Quod si Accusator poenitentia forte ductus actionē criminalē, uel ad diem præstitutū, uel intra Iuris præscripta tempora nō prosequatur, poena talionis ut pote tergiversator percellatur, uelut in crimine violatę domus solet obseruari. Nisi forte in Reo infamia grauissima esset poena, in Accusatore uero propter obscuritatem suam leuis & ludicra, tum enim infamia illius nō nisi morte huius esset rependenda. Ac proinde Accusator satisdet de lite prosequenda. Nam si in Ciuilibus causis Actores temere litigantes poena pecuniaria mulctantur, quāto iustius in Criminalibus id usu uenit? Aliter enim homines, iidemq; innocētes uiri a uariis ciuis aduersariorū suorum tuti esse nō possent. Sed impune tormentis acque cruciatibus, ut pecora ad laniēnā, infamique obliuerentur.

Quia ociosi ex Ciuitatib. sæpe seruitū,

sæpe prædatum exeunt: ideo nō foueantur in eis absq; annuo seruitio, & testimonialibus Literis. Sed per Capitaneos & Officiū Ciuile & bonorum hæredes capiantur ad laborandum.

SIMILITER & Kmetones, Hortulani, ac eorū filij a Dñis suis profugi per Capitaneos, uel per Ciuile Officiū capiantur ad laborandū.

GENERALITERq; omnes ociosos, uagabundos, nullisq; seruitijs, aut artibus addictos, Capitanei perquirant, & eosdē Nobiles in suis bonis coherceri permittant, uel alioqui citati illos statuunt.

PERINDEq; & mendici sub certo numero in Ciuitatib. & Villis habitēt, & sub signis Consulū in Ciuitate, aut Plebanorū in Villis mēdicent, alioqui in manus Capitaneorū uel Dñorum tradantur.

EX hoc enī præcipue genere hominū prædones sunt ac fures. De quibus Leges uide Libr. 1. Cap. 16. Artic. 7. fol. 307. 308. & 309. & de Vagis ac Philistæis fol. 351. necnō de ueris & falsis mēdicis discernendis fol. 352.

Rex aut Capit. hortabitur, ut tales co-

Licet omnes Dignitarios ad exequenda sua Officia, in- (herceat. Lex I. primis tamē Capitaneos nostros, Literis nostris ad satisfaciendū debito suo cōmonefaciemus, præsertim in inquirendis Golotis & Inquilinis uagabundis: cōtra quos ut Statuta super his iam dudū cōdita per ipsos Capitaneos locorū diligenter exequantur, ad eosdem etiam admonitionis causa Literas dari faciemus.

Si uicini

sigism. Crac. 1532.

idem libr. 1. capi. 12. art. 21. de Capitan.

Si uicini furē insequi noluerūt, Lex ij.

20. Nagoth deposuit querelā cōtra suos uicinos, Quod cum equus tempo-
re nocturno fuisset sibi subtractus, Idem Nagoth cū instantia requisit
& petijt suos uicinos Villanos, ut per uestigia eundē furem sequi ue-
lint, sibiq; esse auxilio, quo a fure suum equū habere posset. Villani ue-
ro furem insequi recusarūt, & ita Nagoth prædictū furem cū equo a-
misit. Nos itaq; in tali casu declaramus Villanos ad soluendū equum
prædicto Nagoth esse condemnandos.

Kaz. M. Visl. 13 68.

Fit eiusdē mentio lib.

cap. 17, articulo 9.

de Kmetonibus.

Vicini requisiti ad in-

sequendū furem pro

auxilio si insequi nos

luerunt ad solutionē

furti condemnantur.

Serui furē inseq nolētes infames. L. iij.

116 Cum hac tēpestate familiares ubiq; se excusarent, quia cū Dñi eorum
ad insequendos fures maleficos aut hostes nō irent, ipsi quoq; eosdem
maleficos insequi nollēt, qua quidē re nō mediocre dabatur patrocini-
um nequā hominibus manus euadētibus eorū per quos cōmode pote-
rant detineri. Quapropter Statuimus, ut quicūq; seruorū siue famulā-
tium iubentibus Dñis fures & malefactores quoscūq; insequi & appre-
hendere noluerint, recusauerintq; perpetuo sint infames. Qui aut fures
insequentibus & apprehēdentibus infamiā obijcerent, eandem poenam
infamiæ incidant eo facto.

Alexan. Rad. 15 05

serui qui iubentibus

domini maleficos nō

insequerentur, infam-

es sunt. Et eodem

decreto subiacent illi,

qui insequentibus insa-

miam obijcerent cul-

pam.

Si Villic⁹ seu familiaris p dominū de

30. aliquibus rebus ablati culpatur, cū sex Testib. se expurgat. Lex iij.
Præterea cum Dñs contra suū Villicū aut cōtra alium familiarē pro
aliquibus rebus, uel iniurijs, mouerit quēstionē: Tunc ipse Villicus aut
familiaris Dño suo nō deferendo iuramentū, teneatur se cum sex Te-
stibus expurgare.

Kazimirus Vislicia.

Idē sol. 334. de Kme-

tonib & 351 de ser-

uis sibi mentio.

Iudæ⁹ si euictorē pro re furtiua nō sta-

Sigism. Petr. 15 38.

Cæterū Iudæi pignora debebūt inscribere in Li- (tuit suspēdat. L. v.
bros secundū Statutū nostrum Cracouiæ in Conuētū Regni generali
anno Dñi 1532. æditum, supra Libro primo Cap. de Iudæis positum,
QV Oniā uero nimia furū licentia & pluralitas, eo maxime creuisse
uidetur, quod fures ipsi habeāt rerum furto ablatarū, apud Iudæos tutā
uenditionē. Cui malo ut obuiā iri posset, ex cōsilio Senatorū Regni no-
stri, & postulātibus Nuncijs Terrarū, decreuimus, decernimusq; ut si
Iudæi pro re furtiua ad se delata, euictorē statuere nō possent, aut nollēt:
in Iudicio ad hoc citati, poena furcæ ipsi, ut culpæ participes & conscij
puniri debent.

Idem cum alijs lib. 1.

cap. 21. de Iudæis fo-

lio 366.

Bos p pignore accipiatur si furtū redi-

Kazim. Magnus Vi-

slicia 13 68.

Idem libro 4. cap 12.

17. Volumus, quod Officiales alias Ministeriales quan- (matur. Lex vi.
do pro furto pignorant, habeant bouem mediocrem.

Patr. w. Dido
Pereri Nauwy
ciela Prawa w. Dido IX.
Tyt. X VIII. de maleficiis
et Mathematicis et ceteris similibus.

De Falsarijs & Calūniatorib. Præuarica toribus & Tergiuersatorib. Incanta: toribus, & Mathematicis.

PRAEFATIO.

Epilogus superioris
Capituli.

Falsarius quis?

Dolus malus qd est?

Calūniator quis est?

Præuaricator quis?

Vt bella iuste sunt ge
renda, ita etiam litis
gandum.

Tergiuersator quis?

Incantatores tollēdi.

Prædones ergo aperta vi ut Leones ad cecidendū, econtra fures testa fraude ut vulpecula ad rapiendū, opportunitatibus inuitati feruntur. Porro Falsarii & Calūniatores eundē quoq; finem cōsecantur, sed via diuersa. Nam Falsarius dicitur impostor, qui imitatione veri suum cōpendium alterius dispendio per dolum querit, ut si qs instrumenta publica aut priuata deleat, aut eis aliquid addat cōtra eorum quorū interest voluntatē, falsum dicat testimoniū, monetā radat, vectigalia trāsgrediat, vnā rem duobus vendat, mercesue alienas, vel suas, in quātitate, vel qualitate deteriores tradat, mutetue nomē suum in damnū alterius. Quorū qdem omnium audacia iuxta criminis cōditionem aliis atq; aliis coercetur pœnis. Non tamē imputatur illi crimē falsi, qui sine dolo malo aliquid fingit, idq; ipsum sibi licere putat impune. Dolus enim malus quo falsarii vtūtur dicitur omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumueniendū, fallendū, decipiendūq; alterum adhibita. Cum autē bona fides ab omnibus pariter exigat ne quē circūueniamus, recte ex delicto illi obligari iudicātur, qui in fraudē aliorum aliquid machinati sunt, laudentq; vituperāda, ut inde aliquid lucri eis accedat. Ac proinde in tantū possunt cōueniri, quātum lucri ad eum peruenit, si ciuilitē nō criminaliter cōueniantur.

Calūniator vero est, qui sciens falsa crimina alteri intendit in Iudicio. Neq; tamen Calūniator est censendus, qui nō probat quod intendit. Nam inquisitioni Iudicis cōmittitur, ut videat, an Actor iusto errore ductus crimen intenderit, qd probare nequeat, an euidētī calūniā accusationē suscepisse deprehēdatur. Nam tantū propter euidētē calūniā aliquis est pœnē dedendus, nō propter eā quæ ex aliqua suspiciōe alicuius præsumitur. Vt tamē in patrandis aliis flagitiis, ita in Calūniā destinatus conatus facto est æquandus. Neq; enim debet prodesse ei, per quem nō stetit, quominus nihil defuerit. Est autē legitima Calūniatori pœna talio, ut videlicet eidem pœnæ subiciatur, cui Reus fuerat subiciendus, si fuisset criminis cōuictus. huic est confinis Præuaricator, qui in Iudicio deserte sua causa partes Aduersarii tuetur. Dicitur autē abusive ille Præuaricator, qui in Iudicio cum Aduersario colludit falsas probatiōes Aduersarii admittens, veras dissimulat. Quod si facit, ut in causa euictor euadat, de existimatiōe integritatis periclitatur. Sin autē ut suus Dñs causa cadat, doli Reus tenetur, ut enim iuste bella sunt gerenda, ita etiā bona fide a bonis viris est in Iudicio disceptandū, non quo quacūq; tandem via vincant, sed ut quod sit iustum æquum teneāt. Cadmēa enī victoria plus nocet victori, quā victo. sua enim quēq; fraus ut ait Cicero, & suus error maxime vexat, suum quēq; scelus agitat, amentiaq; afficit, suę malæ cogitationes conscientiaq; animi terrent. Hæ sunt impiis assiduæ domesticęq; furia, quę dies noctesq; pœnas a celeratis repetunt. Confinis est Præuaricatori Tergiuersator, qui nō impetrata abolitiōe, in vnīuersum ab accusatiōe publica vel priuata delistit. Quod quidē in causis Ciuilibus est Actoribus liberū: In Criminalibus sane pœna talionis coercendū, ne quis, cui, quitquid velit criminis citra iniuriā impune intendat. Sed & Incantatores, Ariolos, Magos, aliosq; huiusmodi maleficos, & Veneficos, sub hunc quoq; titulum redigimus, qui quidem si vel salutē vel fortunis aliorum circumeundo dæmoniacis artibus insidiātur, & sint noxii, vna cum suis sectatoribus iuxta Leges citra respectū dignitatis tormentis subiciuntur, & igni postremo cremantur. Excipiuntur tamē Mathematici ab hac animaduersione, qui

uersione, qui quidem syderū motus, positiones, & qui ex illis sequuntur effectus, quamq; in inferioribus corporibus habeāt vim & operationē inquirunt, & tempe-
 pestates futuras, elementorūq; affectiones prædicunt. Animorū tamen nostrorū
 hos vel hos motus, ac etiā fortunas nostras, item tempora & momenta, supersticiis excipiuntur.
 ose magis & arrogāter, quam pie & vere sese prædicturos promittunt. Quæ vel
 pater cœlestis abdidit in sua potestate, vel hominū momentaneo arbitrio reliquit.
 Proptereaq; ipsi Mathematici malā opinionem suæ arti atq; odium conciliant, Quare Mathematici
 quod scilicet fines artis suæ transgressi, audacter de his pronunciant, quæ a sensu
 bus & ab experientia hominum aperte dissentire videntur. male audiunt &

ARTICVLVS I.

Calūniatrices, falsæ, & inordinatæ Cita-

tiones locū in Iudicijs non habeāt. Falsarij uero, & autores huiusmo-
 di Citationū per Dignitar. Iudicijs præsideñ. sunt puniēdi. Lex I.

Quam Libro 4. Capitulo 16. Articulo 3. & 4. vide.

De calūnia, calūnratore, & calumniato.

94 Cum omnis Iuris Regula uis præcludat calūnijs, statuendū (Lex ij.
 censuimus, Quod si cōtigerit, ut cuiuspiā obijciatur calūnia, calūniatorq;
 ab antiquo nūcupetur, quia uidelicet procurauit, aut procurat causam
 calumniosam. (ipse calūniator) luet calumniato, cū se purgauerit, pœ-
 nam trium Marcarū, & Iudicio trium. ¶ Talis aut purgatio ipsis ca-
 lumniatis duntaxat tribus uicibus est indicenda. Si uero quarta uice q;
 culpatus fuerit de opere, seu crimine calūniæ, amplius ad purgationem
 admitti nō debet. Sed (si cōuictus fuerit) pro suo scelere nares sibi præ-
 cidi debent, ad instar equi castrati. Eteo ipso sit honore priuatus, nec lu-
 re Nobiliū per amplius, aut eodem aliquatenus se tueri potest.

Kazim. in Nyeßonā
 & Oppoki 1454.

Cū calumniatus se
 purgauerit, luet ei ca-
 lumniator pœnam 3.
 Mar. & Iudic. iudic.

Sed si citatus Actori
 obijceret, quia calū-
 niose me pro eo uel il-
 lo citat: Actor præsti-
 to iuramēto, & hono-
 rem suū tueri, & cau-
 sam lucrari propior
 erit. & hoc ideo ita
 solet decerni, ut ne ci-
 tati ad cōuictis facile
 prouuant, sed ut iuri-
 dice Actori respōdeat

Calūniatorib. tribui
 cibis purgatio est cō-
 cessā, pro quarta cen-
 seatur infamis, igno-
 bilis, & nares præcis-
 sas habeat.

Eiusdē lib. 4. ca. 5. ar.
 2. de Procuratorib.
 sit mentio.

Qui innocentē calumniose pro inua-

sione domestica Citauerit. Lex iij.

Quam Libro 1. Caput. 12. Articulo 10. de Inuasiōe domus vide.

Si quis Nobilem pro vulneribus aut

homicidio falso culpauerit. Lex iiij.

Quam Libro 1. Capitulo 15. Articulo 5. & 6. de homicidijs vide.

Eodē modo, si fœmina falso, & calumni-

ose aliquem pro uiolatione sui accusauerit. Lex v.

Quæ Libro 1. Capitulo 12. Articulo 7. de Violat. fœmi. videatur.

De Falsarijs uero mensurarū, ponderū,

& pannorum, aliarumq; rerum uenaliū. Lex vi.

Quam Libro 1. Capitulo 16. Articulo 10. de Mercatoribus vide.

Porro de falsarijs monetæ Libro secun-

do Capitulo de Moneta uide,

Prætereaq; de falsarijs Teloneorū seu

commisissis Libro 4 Cap. de Teloneis, per omnes Artic. Et iterū Capit. 5. de Regni vīs per omnes itidem Articulos vide.

De falsarijs Inscriptionū, & procuratio-

num Libro 3. Capitulo 8. Articulo 6 de acquisitione rerum ex Contractibus, & iterum Libro 4 Capitulo 5 de Procuratoribus vide.

Itē si quis obijcit falsitatē Literis pro-

ducentis. Lex vij. Quam uide Libro iij. Capitul. viij. Artic. i.

Quilibet pro delictis ac criminib. suis

respondeat. Lex viij. Quā uide Lib. iij. Cap. xvi. Ar. iij. de Except.

Euctor p crimine respōdeat, Lex ix.

Quam Libro 4. Capitulo 16. Articulo 4. vide.

Si coadiutores citati per principalē nō

interceduntur. Lex x. Quæ Lib. primo Cap. xvij. de Seruis uideat.

Quin pater pro excessu filij, & ecōuer-

so, nisi sit particeps criminis non puniatur, quin qui committit crimē, secundū quantitē criminis in bonis suis uel etiam in corpore est puniendus. Lex xi. Quæ supra Capi. xij. Artic. ij. uideatur.

¶ De extraordinarijs Criminibus.

COMMENT. Sed quia cor hominis est abyssus profunda, tantūq; viciorū ex se profert quos
Plura sunt delicta, quam lura. itidie, vt nulla ratiōe vel numerari, vel nominibus suis appellari queāt. tantū abest
 vt Legibus cōprehendī, pœnisq; descriptis sigillatim coherceri possint. Idcirco
Nationum & Ordinum peculiaris uicia. placuit Legumlatoribus, quasi remissioe generali, eorum censurā atq; coercionē
 nobili Iudicis officio cōmittere. Neq; enim solū natiōes integræ, verum etiā &
 singuli fere status hominū, immo etiā quisq; mortalīū peculiaribus morbis laborant, ac infestantur. vt enim taceā de natiōibus: certe omnes Ordines hominū in
Particularia crimina sub certum aliquod genus criminū Legib. comprehensum redigantur. Repub. nostra expendēdo, facile quisq; animaduertet, quia alii sunt morbi Præsidum, & Nobiliū; alii Ciuium, & Plebeiōrū. Quibus quidē ita laborāt & sunt obnoxii, vt citius eos tollas, quā malo ipso liberares, inq; officio moderatoīū viroīū cōstituas. Ac proinde Iudicis cognitiōi proponendū est, vt pro conditiōe in sui vel alterius Ordinis hominē admisi, pœnā in cōuictos statuatur. ita tamē vt quoad fieri potest, particularia crimina sub genus aliquod Legibus cōprehensum redigantur; aut saltem ex æquo & bono, ac utilitate Reipub. euidenti coerceantur.

CAPITVLVM XIII.**De fide publica, deq; sententiā falsis,****ac restitutis, seu de Treugis pacis.****PRAEFATIO.**

Tamēsi iuratus Rex Reip. nostræ præest, vt ne summa potentia eius timeatur: Lege etiā tenetur, a Senatu insuper coercetur, ne quicqd velir arbitratu suo faciat.

faciat: Quia tamē propter tenues defendendos Leges cōduntur, Magistratusq; instituntur, maiores nostri præter ea, Episcopū Cracouiē, & Cracou & Sandoz Quo sensu Senatores miriciē. imo & omnes alios Palatinos, tanq; supremos Aduocatos, velut olim Ro quasi Aduocati pro- mæ Tribunos plebis cōsulari, Regiæ, & Capitaneorū opposuerunt potestati, vt fugorū sunt instituti scilicet quisq; profugorū, publica fide ab illis munitus, sublato omni timore, corā ipso Regē suam causam libere diceret, & si forte factō, vel in aliquo Iuris gradu ab Iudice aliquo sit oberratū, in integrū peteret restitui. Quo quidē in Rep. nostra instituto, quid prudentius? iustius? deniq; humanius excogitari potuit? nō facile inuenio. profecto quoties meū sensum huius Legis penitius examino, toties in Repub. nostra summā Ciuū libertatē, cum summa Principis potentia cōiungam, & his quasi intermediatorib. conciliatā demoror, veneror, atq; colo. tantū adest vt metuā ne vnq; in Repub. nostra, vel populus ad seditionē ob iniurias, vel Princeps eiusue Capitanei ob potentia, in perniciē Ciuū, more Tyrannorum obuia quæq; pstermentū, grassent. & ferātur. cū vtrinq; innocentie tuēde atque Iusticiæ conseruandæ tantopere studeatur. Et fontes quidem ea pœna, quæ cuiq; delicto Legibus est assignata, a Principe & Capitaneis plectendi sunt; nihilominus ne errore, odio, ira, cupiditate, aliisue cōsultoribus pessimis peccet, & vt omnibus profugis ab iratis ad placatos, sub tutela ipsorū Regni Procerū pro uocare sit integrum, his cōstitutioib. est prouisum. Atqui ea est Regum nostrorum in Imperio moderatio, ea etiā in Iudiciis æquitas, vt nō solum a scitis illorum litigantes nō dissentiat, verumetiā nostro sæculo nō vidimus, qui se nō suo prius quā Regis calculo cōdemnarit. Erga profugos etiā ita Reges nostri clementer se gerunt, vt ipsimet eosdem auctoritate sequentiū Legum, si ab reliquis Magistratib. vel ab aduersariis opprimātur, data illis fide publica, cum suis Capitaneis tueantur. & defendāt. Quæ qdem Lege Prouinciarū Legati freti in Comitibus anni huius fidem atq; patrociniū Regis, ac vniuersi Senatus, pro quibusdā patriciis & Presbyteris implorarūt. quorū alteri ob vsum Eucharistie sub vtraq; specie, iuxta institutū Christi; alteri ob legitimū matrimoniū ab Episcopis hæreseos fuerāt condemnati. postularuntq; vt deinceps causa hæreseos, nō ab vno Episcopo, quod quidē & Conciliis apparet esse prohibitū, verum ab omnibus Episcopis, & Rege cum Senatu integro, idq; in Comitibus Regni, tanq; in causa vtriusq; fori discuteretur. Sed quia ratio operis nostri postulat, vt summa tantū genera huius tituli paucis attingamus, hoc itaq; missis aliis faciemus. Ac principio in proscribendis Reis est hoc sciendū, Quia sententia proscriptionis ab eo qui nō habet Iurisdictionem, vel præter causam, Iurisue solennē formā lata, ipso Iure nulla est putanda. Item calamitas matris vel patris nō nocet filio antea cōcepto: licet etiā postea in lucem edatur. Sed neq; liber homo damnetur ad perpetuos carceres, vel ad metallum, opusue publicū. Licet ætas nullum excuset, quominus delictū puniatur. Exulum etiā bona cōfiscantur, vel aduersario Iure victori cedunt. Ad clamorem autē populi Iudex nō debet illicita perpetrare, quin Legibus iudicet. ita tamē, ne sententiā ipsemet postea corrigat, vel eandē iuste in reprehensionē vocari expectetur. Sed ad pœnalem sententiā nō peruenitur, nisi Reus fuerit cōfessus, vel probationib. clarissimis cōuictus. Et tamē nemo signā lus est in fronte, quia homo creatus est ad imaginē Dei, quæ de industria ab hominē deformari nō debet. Tantūq; pœna debet tenere eos, qui delinquūt. præterea tantū exilii, vel carceris pœna Reus est afficiendus, nunq; vtroq; simul. Generaliter autē nullus Iudex bona Fiscō addicere potest, nisi forte solus Princeps, ex causa in Comitibus integro Senatu examināta. Publicatis autē bonis, Rei obligatiōes transferuntur in Fiscum. Atqui nō est Principi nostro ea inhumanitas sequenda, quin bona proscripti liberis, præsertim nō emancipatis, pro rata parte simul cum Fiscō partiatur. Multoq; magis omnia dotalia bona, tam ante, quā intra, & post nuptias a marito uxori data ab onera sententiæ libera esse permittat. Consimiliterq; aliis omnibus quibus bona noscuntur esse obligata Fiscus nihil præiudicat. Quod si quis nō metui, neque conscientia vilius intentati criminis, sed ex infania, vel doloris impatientia mortem sibi

Duo signa Reip. bene constituta retineamus.

Regum Pelon. summa moderatio.

Rex etiam inique op prebit patronus esse debet.

Quæ demū sententia proscriptionis rata esse debet?

An proscriptio patris nocet liberis?

Liber homo ad perpetuos carceres ne damnetur.

Exulū bona cui cedūt Iudex quid attendat?

Quando ad pœnam est procedendum?

Nemo signetur in fronte.

Quos pœna tenere debet?

Qui Iudex bona confiscat?

Quæ bona Fiscus non capit?

Bona eorum qui sibi mortem consciscunt.

cui cedant?

si Princeps sententiā si Princeps sententiā passum in pristinū statum restituit, etiā quo ad honorem patris in integrum militiæ, & bona, hoc est in integrum restituisse illum videtur. nisi forte expressa restituit.

Lex ob aliquod maleficiū id fieri vetet, aut Princeps ex indulgentiā tantū aliqd Conditio & preros horum, nō totum restituat. Certe vt Actor proscriptus & restitutus potest ad priore rem redire Actionē, ita etiā nequit se tueri cōtra suos creditores. Quin etiā restituito damnato filii recidunt in eius potestatem, proptereaq; Testamenta illorum irritantur. Cōtractus tamen per eos interim legitime celebrati, rati remanent. eorumq; Tutela expirat, si pater probos habeat mores. & nō aliter. Gesta præterea per filium tempore proscriptiōis paternæ valida sunt. Sed Tutor & Curator dati filio proscripti, patre restituito, deponunt officiū Tutelæ. & Curæ: patriq; ea cedunt. nisi pater esset prodigus & viciorū seruus. tunc enim neq; Tutela. neque Cura finitur: neq; Ius administratiōis ad patrem reuertitur, vt lucuosior sit filiis paterna restitutio, quā fuerit eius deportatio. Generaliterq; vsu obseruatur, quia quicquid proscriptio abstulit, restitutio redintegrat. nisi sit aliqua causa ab extrinseco impediens.

ARTICVLVS I.

Omnibus Oppressis, ac Profugis tam Magistratus contra Regem & eius Capitaneos, quam Rex contra omnes subditos patrocinatur. Si modo Lites re publicę fidei publicetur. Quas etiā Cancellarij ne irritet.

Aduocati cōtra metū Regis vel Capitanej.

Kazim. Magnus Vicecomes 1368.

Idem posuū est lib.

3. ca. de statu mulier.

De aliquo crimine accusato & profugo,

Episcop. aut Palatin.

dabit saluū conductū ad duos mēses, ut gratiam Regis querat,

postq; admitti ad iustificandū se, alias Palatinus eum ad metas Regni cōducet. extra

Regnum per annum mansurans, & gratiam abique infamia querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

querit.

Statuimus, Quod si aliquis corā nobis, uel nostro Capitanej. (tanej. Lex I. 35. 36.

taneo, de aliquo crimine, uel maleficio fuerit accusatus, & ad ostendendum suā innocentiam, per nos, uel nostrū Capitaneū nō fuerit admissus,

& ob hoc ipsum fugere cōtingat, & ne huiusmōi fuga ad infamiā reputetur: Idem fugiens corā Reuerē, in Christo patre Episcopo Cracou.

aut Palatino Cracou. aut Sandomir. protestabitur quod nos, aut Capitaneus noster ad expurgandū ipsum admittere nolumus. et tales præ-

notati, aut Palatinus noster illius Terræ, profugo Treugas duorū mē-

sium dare poterit, & ipsum profugū seruare: infra quod tempus idē Pa-

latinus apud nos, uel nostros successores eidē profugo querat gratiam,

& fauorem, ut ipsum ad iusticiā admittamus. Quæ si prædictus Palati-

nus nō poterit obtinere, quod eundē uidelicet ad expurgandū suā inno-

centiam admittere nollemus, extūc Palatinus ad metas Terræ suæ illū

conducere tenebitur. Qui a tēpore Cōductus Palatini infra annū Ter-

ræ, Regno, & Terrigenis nocumēta inferre nō debet, uxore sua in bo-

nis suis pacifice infra annū prædictū dimissa in quiete. quo anno euolu-

to, infra quē gratiā nostram semper querere debeat, & si ipsam inueni-

re non poterit, & præfatus profugus aliqua nocumēta Regno, uel Ter-

rigenis intulerit, propter hoc infamis nō debet reputari, nec ipsum per

Terrigenas captū ad mortē nobis aut nostro Capitaneo dare tenebun-

tur, nec propter hoc indignationē aut offensam nostrā incurrāt Terri-

genæ supradicti. ¶ Si uero maliciose & absq; culpa cōtigerit aliquem

Bona maliciose de Re

gio fugientis & fa-

cientis damna confis-

cantur dotalicio us-

coris saluo.

meræ nostræ

meræ nostræ perpetue applicentur. Mobilia uero inter nos & Barones nostros per mediū diuidatur. Et si captus fuerit per quempiā, in gratia nostra cōsistat. nec propter captiuitatē eius. per amicos debet aliqua indignatio, uel inimicitia occulta, uel manifesta suboriri: uxor uero eius in Dotalicio suo remanebit, prout superius est notatum, uel illud uendendi liberam habeat facultatem.

300 **Omni. pfugis publica fides est dāda.** Iohann. Albertus Presbitericus 1496

Item quoniā cōtingit sæpius Regnicolis casu cōtingē. alias (Lex ij.) propter insecuritatē uitæ, extra Regnū necessario egredi: Idcirco ne Dignitas Regia per iniusticiæ culpā prophanetur, Volumus, Statuimus, & decernimus, ut Regnicolis Nobilibus, uel Plebeis, cuiuscūq; status, & conditiōis existentibus, sexus utriusq; in securitate personæ, casu quocūq; eis cōtingente, & istud exigente, extra Regnū se cōferentibus, saluus cōductus, & affidatio, per nos, & successores nostros dari debeat petentibus, ut sub libertate publica, uel se expurgarēt, uel iusticiam peterent, eamque ex se redderent accusati.

Extra Regnum si quispiam propter insecuritatē uitæ in Regno habitam se transferat, dandus est saluus cōductus: ut sub eo se expurgaret, & ut iusticiā peteret. Eiusdē mentio lib. 1. ca. 16, ar. 12. de Ciuib. & cap. 17. ar. 9. de Kmet. delictis.

Capitanei tamē saluos cōductus subditis cōtra dominos ne dent. Lex iij.

116 Conquerētibus Prælati & Proceribus Maioris Poloniæ, Quod cum quodā despectu & leuitate eorū hactenus Capitanei Posnaniē. saluos conductus Kmetonibus illorū & Terrigenarū dare cōsueuerāt: Statuimus cōmuni sensu, quod de cætero Prælatorū, Baronum, Procerum, & Terrigenarū nostrorū subditis Kmetonibus, Ciuibus, Oppidanis, aut seruis, Capitanei locorū saluos cōductus dare non debeāt: sed ad lus cōmune in euētibus recurrendū decernimus Kmetonibus talibus & qui bullibet cōquerentibus, sic ut cuiq; iuris patrociniū debeatur.

Alexa. Rad. 1505 Capitanei locorum nulli Kmetonū Terrigenarum saluos conductus dabunt.

Saluus cōductus ne subditis cōtra domi-

nos, uel eorum subditos detur, sed tantum inter Ciues. Lex iiij.

Ex mutuo colloquio ac consensu Dñorum Consiliariorū, & petitione Nunciorū Terreſtriū, sic est constitutū. quia Literæ publicæ fidei, alias Zelazne listy, & salui cōductus amplius dari nō debent a nobis famulis contra Dños illorū, status & ordinis Militaris: nec etiā contra subditos illorū in damnum eorundē, sed nobis & Cōsiliarijs nostris liberū erit hoc facere, tales uidelicet Literas dare subditis nostris, status Ciuilibus contra Ciues, iuxta arbitriū nostrum, tamen cōtra Nobiles & subditos illorum, nullas dabimus.

sigism Crac. 1543. Est eiusdē mentio lib. 1. cap. 16, ar. 12. de Ciuib. & cap. 17. de Kmetonib. & ca. 18. de Seruis.

De eodem. Lex v.

Literæ publicæ fidei, seu salui cōductus alias Gleichy nulle, quæcūq; cōtrarie luri et statuto essēt, dari debēt: et si q; eas obtineret, hę sunt nulle. sigism. Augustus Presbitericus 1550.

Saluus cō-

Saluus cōduct⁹ tamē publicet. Lex vi.

sigism. Crac. 1539

Vt in utrāq; partē circa rationē salui cōductus & securitati eorū quibus inimiciā denunciantur, prouideatur: ut illi quos poena manet salui conductus calumnijs nō inuoluātur innocē. Statuimus, ut nullius salui conductus poena incurratur, nisi qui fuerit publicatus, & qui illo uelit sese palam tutari.

Cācellaria autē literis literas cōtrarias, &

contra Ius commune, ac Constitutiōes ne det. Lex vii.
Quam vide Libro primo Capitulo 9. de Cancellaria Articulo 2.

¶ De iusto uel iniusto Exilio.

COMMENT.

Cum in omni Repub. aduenæ & noui homines nō nisi ob aliquā singulārē virtutem Iure Ciuitatis donentur, profecto e cōtrario nō nisi ob aliquod maleficiū inigne Ciues Iure ipsius Ciuitatis a Magistratu eximi, eorūq; destitui debent, vt ci-
tra spem restitutiōis perpetue vertere solū cogantur. Licet vero exiliū per se tri-
ste sit, quod est scelerū poena; multa tamē præter ea incōmoda illud cōsequuntur,
paupertas scilicet, ignominia, & cōemptus, inprimis autē necessariorū qui cōmo-
de deferri nequeunt cura perpetua, cōtinua querela, & cerra calamitas. Quæ qui-
dem omnia si qua ratiōe detrahi possent, nihil sane esset, qd̄ exilium tantopere sit
pertimescendū, mutatio etiā loci minus grauis videretur, qd̄ genus humanū alsis
due discurrat, atq; sic sua transferat domicilia, vt nemo fere mortalīū sit, qui intra
paucos annos sedes suas atq; etiā patriā semel vel aliquoties nō mutarit. Quod si
etiā rerum naturā penitius inrospiciamus, nō autē in ignominia vocabulo heres-
amus pertinaciter ipsum exiliū quantum demū a perpetua peregrinatiōe differt;
quæ qdem tamen obscura debet videri iis, quorū industria, aut fortitudo in patria
poterat esse illustris: nō solū tamē plurimarū rerū cognitionē vel inuitis obtrudit,
verum etiā multas occasiōes benemerendi de patria, illustradiq; sui nominis cau-
sas frequēter suppeditat, quas perpetua domi māsio nunq; fortassis attulisset. Ac
proinde semper habitare domi, aliquāto poena terribilior est quā peregrinando
multos mores hominū, multas videre & vrbes. quæ duo Homerus in suo Vlysse
predicat. Cum autē nō solum flagicio, verū etiā sepissime virtuti exiliū indicatur,
malisq; bonos, impij pios mulctet hoc infortunio: tales omnē orbem Terrarū vnā
urbem, & fortib; ubiq; esse patriā cogitēt. simulq; exēplis sapientis, ac fortis, viro-
rum tā in sacra quā in prophana historia celebratorū suā sortē cōsolentur. quorū
admodū pauci in patria sunt sepulti, vel saltē naturalē mortē obierūt: sed parti in-
iustissime patria pulsi vt Solon, partim ferro percussi sunt vt Abel, Esaias, Iheres-
mias, Iohānes, Christus cū Aplis; alij etiā bestiis obiecti fuere, vt Daniel. Porro nō
nulli gētiles tedio malorū voluntariā mortē sibi cōsciuerūt, vt Socrates, Seneca, &
Cato. Adeo enī semper virtus excellēs inuidiosa fuit, vt eā Tyrannorū furor inus-
sitatis poenis ad necē vsq; fuerit persecutus. Expēdat præterea diligenter, quia vel
in patria exiliū est, si in ea virtuti nullus sit locus, null⁹ honor: Qui etiā scelerati et
impij, quib; Legib; exiliū debetur, sunt exules quamq; solū nō vertāt. semper enim
furijs agitātur, semper cōscientia carnificinā suā in eos exercet, & nocte dieq; sce-
lus ponit illis ob oculos, vt se fugere vellent maxime, si qua ratiōe possent, qd̄ viuāt
ad poenā nō ad voluptatē. Ac proinde exules pensicularis omnibus exiliū ac mi-
serie sue causis, habeāt persuasum, quia exiliū nō tam supplicij est, quā
profugiū, portusq; supplicij: nec tā se pelli ab iniurijs, quā fu-
gere illos cogitent. si qdem ob virtutē aliquā nō ob
scelus ad eā calamitatē fuerint coniecti.

¶ Libri Tertij Statutorum Finis.

RVM REGNI POLO:

NIA DE IVDICIIS

& ACTIONIBUS Terreſtribus, POSITIOE Acto-
rum & Dignitariorū COLLOQUIJS.

LIBER IIII.

ADMAGNIFICVM ET GENEROSVM

Dños, VALENTINŪ DEMBYENSKI DE PYOTRKOUICZE CASTELL. BIECZEN,
& BURGRABIŪ CRACOU, necnō PETRVM DEMBYENSKI
IUDICEM Terræ & Caſtri Cracouien. generalē, fra-
tres germanos, affines ſuos longe chariſſi-
mos ac honorandos.

PRAEFATIO.

CVM iā de Perſonarū Officijs, Rebusq; Fiſci, ac Municipiū, tres Libros abſol-
uerim, affines mihi longe chariſſimi: ſupereſt vt agam ſequenti Libro de Ius-
dicijs, & ACTIONIBUS. Ita demū enim Reſpub. (quę eſt vita Regni) omnibus ſui
partibus perfectā erit, atq; ſatis munita: ſi Iure & æquitate ſuum quiſq; in ea fa-
ciat Officiū, ſuū etiā quiſq; poſſideat, vt neq; tenuiores propter imbecillitatem
fraudentur officio, neq; locupletibus ad ſua tuenda vel recuperāda oblit inuidia.
Namq; & Iura in hūc vſum diuinitus ſunt inuēta, vt ſemper ac omnibus vna vos
ce loquerētur, omnibus ex æquo iuberent honeſta, prohiberēt aut cōtraria, ac ve-
nicuſq; redderēt quod ſuū eſt: Et omnia Iudicia diſtrahendarū cōtrouerſiarum,
aut puniendorū maleficiorū cauſa, in Repu. ſunt inſtituta, vt recte credamus om-
nis noſtrę libertatis fundamentū atq; cōſociatiōis vinculū poſitū eſſe in Iure &
Iudicijs. Quæ duo ſi q; violet, is nō modo Iudiciorū vincula reuellere, verū etiā
vtilitatis vitæq; cōmunis Officia turbare, ac præterea rerū proprietatē audaciſſi-
mis quibuſq; prodere, indeq; quaſi ruptis repagulis ad vim omnes cohortari vi-
detur. ad quā ne deuenire ſit neceſſe, vnanimi populī cōſenſu Iudiciū Principi, ab
eoq; Iudicibus conſtitutis eſt creditū: vt ſi quis re vel verbo alterū offenderet, vel
nō faceret quod facere debuerat, reus lege teneretur. Princeps itaq; Ordinarius
Iudex eſt, quod ex Iurisdicōe ſibi publice cōmiſſa Ius habeat de litibus Ciuium
cognoſcendi. Qui vero ab eo delegata poteſtate vtuntur, appellantur delegati.
Quorū qlibet ſi ſapientis Iudicis exiſtimationē cōſequi cupit, meminiſſe debet,
tantū ſibi eſſe permiſſum, quantū cōmiſſum ſit & creditū: neq; tantū ſibi ſoli fa-
cultatē eſſe creditā, verū etiā fidē habitā eſſe, cogitare: ita vt omnē poteſtatē de vi-
ta atq; fortunīs Ciuium iudicādi, vltro citroq; data fides moderetur, & coerceat.
Ac proinde Iudex diligēter animaduertat, qua lege Reus ab Actore cōueniatur,
vel defendatur, quæue res in quæſtionē vocetur. Quo quidē Officio vt citra re-
prehenſionē deſungi poſſet, magni atq; ſapientis etiā Iudicis eſt noſſe Legum vo-
luntatē, æ quitatis regulā, præiudicata, morēq; decernendi, inprimisq; religionis
ſanctitatē: libidinem aut, crudelitātē, metum, omneſq; reliquas cupiditates abiice-
re. & ſi enim fortaiſis a regula iuſticiæ caſu, vel cōſilio, ad tempus deſſectat, vt ſibi
commoder vel amico gratificetur, cōſcientia tamē bene vel male facta ſemper ex-
agitat, & facinus admiſſum vleſcitur. ita vt magna neceſſitas Iudici ſit impoſita
videre etiā quibus verbis pro tribunali vtatur, ne quod verbum minus moderate
elatum, ab aliquaue cupiditate prolapſum eſſe deprehendatur. Omnino enim de-

Iure imi ſummi ex-
equantur.Vſus in Republica
Iuris qui?

Iudiciorū uſus qui?

Grande flagitium eſt
Iura & Iudicia ui-
olare.Princeps in Rep. Ius
dex ordinarius eſt.
ceteri Iudices ſunt ab
eo delegati.Sapiens Iudex quos
tū meminſſe debet?Iudex in iudicando
quid uidere debet?
ſapientia Iudicis mul-
tiplex eſſe debet.Non ſolū affectu, ſed
cuius Iudicem uacuū
uerū etiam uerborum
penſulatorē eſſe de-
bet.

ponenda est tã aduersarii quã amici persona cõ IV DIC I S induitur. Quippe quod Iudex inter mortales DE Ilocum ac Officium retinet. Quẽ qdem ne limis
Thebani Magistras tra cupiditate cõtaminet, apud Thebanos in foro proposita fuit imago Principis
tui suo quid spectant oculis velata, ne Princeps personã in Iudicio acciperet: Senatorũ vero imagines
dum offerebantur erant propolisẽ truncis manibus, ne Consiliarii seu Iudices muneribus corruppe-
 rentur: iidemq; pingebãtur sine pedibus, vt laborẽ in iudicãdo his ambagibus ad-
 moniti toleraret: quo sic in eo officio Areopagitarũ, vel etiã Rhadamanti, Aeaci,
Vltus Arbitrorũ & atq; Minois integritatẽ prestarent. Quod aut de Iudicibus dicimus, idem sentis-
Cõpromissariorũ q; mus & de Arbitris, & Cõpromissariis Iudicib. qui qdem ad Iudiciũ ordinariorũ
 cõmodum, etiã sunt in qualibet Rep. introducti. & hoc quũ sententiẽ illorũ se pa-
 rituros, Actor & Reus promisso, aut etiã pœna interposita. sponte sua obligant,
Generale omnium Iu- vt impensarũ atq; curarũ molestias vitarent. Omnium tamẽ Iudiciũ officiũ est ge-
dicum officium. nerale, lites dirimere, grauaminaq; secundũ æquitatẽ, in singulis caularũ circum-
 stantiis, & principiis naturalium p̃ceptorũ animaduertendã tollere, vt per hoc om-
 nium publico bono & trãquilitali cõsuletur. Si itaq; pulsatur quis hac vel illa ini-
 iuria, officiũ Iudicis legitimi imploret, vt eius auctoritate, atq; sententiã cõsequas-
 tur, quod suũ esse, sibiue deberi putat. Et dicitur ab ea actiõẽ, seu Iure persequẽ-
Tres persone ad lu- di Actor. Qui vero in litem pro quacũq; re adducitur, etiã si nullã debeat, nihil es-
dicium concurrunt. tiam in se admittat, dicitur Reus. Ita tres personæ ad Iudiciũ quodlibet concurre-
 runt, Iudex, Actor, & Reus. Sed quoniã si omnes, nõ facile iustum ab iniusto, fas-
 tumq; ab nõ facto secernere, sub quãue Legem lis redigenda sit conicere possunt,
 vel quod pars partẽ omnibus insidiis oppugnare solet, vel quod moles opinionum
 Iuri assessorũ veri cognitionẽ impedit. Idcirco iudicãdi Formula cõscripta est: quã
Iudicandi formula vnusq; illorũ, vt pote Actor persequẽdo, Reus se defendendo, Iudex vero iudis-
quare est cõscripta? cando, sequantur. Non solũ aut ob id, vt quã paucissima suæ cõiectationi relin-
 quant, verũ etiã ne prudentiores se Legibus scriptis, aut Cõsuetudinib. Regni fac-
 ciant. Porro cũ particulares Casus definiri nõ poterãt, quod infiniti sunt, vniuerso-
 sales cõscripti extãt, sub quos illi plerũq; vel natura Causæ poscente, vel Consti-
In omni actiõẽ quas tutionũ inopia cogente rediguntur. Et quoniã Naturalis via est vtrũ quodq; per
tuor cause concurrũt. Causas, Materialẽ, Formalem, Efficientẽ, & Finalẽ cognoscere. MATERIALIS
Materialis causa Ac- causa Actionũ deducitur ex Iure Naturali, Gentium, & Ciuili: cõtractu, vel quasi
tionum unde deduc- contractu: item ex maleficio, vel quasi maleficio: & id genus fontibus, & obligatis
itur? onibus, ex quibus Actor putat ac cõtendit Reum sibi, hoc vel illud debere, ac res-
 neri. Ex quo fonte profecta est illa diuisio cõmunis omnium generaliter Actionũ.
Diuisio Actionũ ex Quarũ aliæ sunt in Rem, vt cum res aliqua, pœna, vel vtrumq; simul, ex hoc vel
parte Materialis cau- illo Iure, causa, obligatiõẽ, facto, vel quasi quodã maleficio, petunt: & appellantur
se. huiusmõĩ Actiões Ciuiles. Aliæ vero in Personã, vt cum cuiuspiã, nõ pro re, sed p
 crimine capitali in Personã Actiõ intenditur, appellaturq; Criminalis, seu Noxas-
Formalis causa Ac- lis, & ex maleficio nata Actiõ huiusmõĩ. F O R M A L I S vero causa docet nos
tionis quæ? inuestigare, quomodo, & apud quẽ Iudicem, quibusq; verborũ adminiculis Actiõ
 in animo cõcepta, sit proferenda in forum: p̃terea vtrũ premature, an tarde ni-
 mis agatur: Item vt intra tempus de Iure statutũ, propositiõ seu ipsa Citatio insis-
 nuetur Reo, idq; ita vt oportet, & per quẽ oportet: & hoc vt omnifariã ordo ser-
 uetur in agendo, tam a Partibus quã ab Iudicibus, aliogn periculose erratur, ab v-
Efficiens causa Acti- trisq; in forma Iudicii, & ipsius Actiõis. EFFICIENTIS aut causa Actiõis, quia
onis quæ? ad personã Actoris & Rei refertur, primo cõstituenda est, vt scilicet sit qui agat,
 utq; agere possit iuridice. Neq; enĩ agit, qui nõ est: neq; vtiliter ager, qui Iure a-
 gere nõ potest: quod si etiã agere poterit, nõ ager tamẽ cõtra illos qui nõ habent
Finalis causa in Acti- Ius sistendi se in Iudicio, neq; litem cõtẽstari possunt. Porro FINALIS causa
one quid intendit? omnium potissima (propter quã illæ tres sunt, ac suscipiunt) cõtinet Actiõis exi-
 tum, qui cõtingit per adiudicationẽ petiti, vt pote per cõdemnationẽ Rei in lus-
 tro, vel absolutionẽ ipsius a causa. Qua in re illud omnium cogitari solet, vtrum Re-
 us facilis ad cõuincendum sit, & num Victus habeat vnde soluat Iudicatũ. inanis
 est enĩ Actiõ, quã excludit, vel potentia aduersarii, vel inopia debitoris: nisi quis
 forte velit

forte velit proferbere Reum, quod nō sit soluendo, aut ob crimen scire in illius corpus. Quibus qdem fontibus omnium Actionum cōstitutis, & expensis mature, facile est tā Actori, materiā, formā, & finem Actiōis inuenire: quā Reo ex iisdem met fontibus cōtra illum se tueri: perindeq; Iudici, qd iustum est, ex vtrinq; pro-
 ductis & allegatis decernere. alioqn si omnes ignorent, quā methodum in Actiōe instituenda, perimenda, vel dirimēda, sequatur, huc atq; illuc fluctuādo toto cō-
 lo errabunt, priusq; quod rectum, ac iustum est vtrobiq; ac scopum cōtrouertit animaduertāt.

Vfus ac methodus in-
 stam quatuor caus
 sarū tam Iudici quā
 Reo, & Actori est
 necessaria.

Apostrophe ad Dam-
 binos.

Valentinus Dembini
 ut quomodo hono-
 res fueru consecutus,
 & quomodo se gese-
 rit in illis.

Sed me de his apud vos viri praestantissimi differere, nisi ratio
 operis suscepti me excusaret, insignis cuiusdā vanitatis esse videretur. Ea etenim
 Jurisperitia vobis cōsensu omnium tribuitur, vt vestrae domus oracula Ciuium ha-
 beantur. Quod qdem vel ex eo verum esse apparet, quia cum vterq; vestrum sibi
 ac suis in agro paterno, remoti ab omni cōtentione forensi, alieni etiā ab omni am-
 bitiōe Curie aliquādiu vueretis, te VALENTINE Castellane rure tuo nis
 hil tale iperātem, Inprimis Illustris vir PETRVS KMITA ad gerendam
 praefecturā Cracou. sibi Collegā & adiutorem, vt olim Romanus populus Quin-
 tium arātem ad Dictaturā, vocauit: in qua functiōe cum singularis ingenii, viri ut
 tiscq; & memorabilis tempore magne illius in ea vrbe pestilētia fortitudinis exē-
 pla edideris, nō tam creatus quā summo Nobilitatis cōsensu ad Notariatū Crac.
 nobis spectantib. raptus extitisti. Quae qdem admiratio tui concors intra duos fe-
 re menses effecit, vt D. olim SIGISMVNDVS Rex te auditorē supplicii,
 seu Referendariū sacri sui Palatii: deinde vero SIGISM. AVG. Castellanū
 hoc est Senatorē Regni, & Burgrabium id est Custodē Castri Cracou. pleno Se-
 natu renūciauerint. In quibus qdem omnibus Magistratib. ea moderatiōe te gese-
 sisti, atq; etiānum geris, vt neq; Ciuem ægorem, neq; Iudicem integriorē, neque
 Senatorem grauiorē, neq; Consiliariū prudentiorē te quisq; adhuc viderit: Bello
 aut Duce fortissimū fore omnes sperent. Quibus qdem praeclaris tuis dotibus
 primo fratrem tuum PETRVM Iudicem ad imitationē tui tantum excitasti,
 vt quem tibi Deus ac natura fratrem germanū dedit, eundem omnibus ingenii
 dotibus proximū habeas, virtutib. aut veris, humanitate in suos, gratia apud No-
 bilitatem, in iudicando egrote, ob idq; inter suos æquales auctoritate certe parem.
 Quae quidem tuae vitae ratio ac disciplina nō solum tā eximium fratrem, liberosq;
 tuos magnae spei iuuenes, verumeriā ex fratrib. & sororib. nepotes adeo excoluit,
 vt etiā alii insignes viri tuę curę se dederēt. inter q̄s primo Generosiss. vir Stanisl.
 SZAFFR Anyecz de Pye. kroua Skafa & Seczemín, naufragium omnium
 fere rerum suarum in iuuentute sua passus, accepta in vxorem tua filia, cōsilio &
 auctoritate tua rem paternā ab iniustis possessorib. cum animi cultura recupera-
 uit: Ego aut paulo post BARBARA tua nepte ex optimo viro FOELICE
 fratre tuo procreata in cōiugem itidem Dei & tuo beneficio sumpta, tandem tur-
 pitudinem, laqueos, ac mille pericula vitæ Coelibis euali, pretereā aut certum vi-
 uendi genus, totq; alia bona in hac vna Nepte tua reperi, vt omnium fere rationum
 & deliberationū mearū cōpendium te duce & autore quæsiuisse, ac etiā Dei mu-
 nere inuenisse videar. Vt itaq; te Petrus Kmita vicinis, Nobilitas Kmitæ, vtrisq;
 aut Diui Reges cum Repub. praeiuerunt, & ad capeffendos Magistratus coe-
 gerunt: ita tu vicissim varia benefecia in nos omnes tibi addictos refundis, vt ne-
 mo fere in hac regiōe sit, qui nobiscū aliqua necessitudine nō cupiat esse tibi con-
 iunctus, & tā apud summos quā apud infimos tui nominis cōmemoratiōe & glo-
 ria nolit esse cōmendatus. Quod qdem studium & illi mihi sit cum illis cōmune. cer-
 te hoc soli mihi propriū est, Quia hunc Librum Quartū de Iudiciis nostris cōge-
 stum, tuo Iudicio subiectū, tibiq; tanq; forensiū scriptorū Aristarcho aut Tribos-
 niano Curie sagaciss. cōsecratum esse volui. Qua in re duas mihi utilitates propos-
 sui, alterā vt potissimū censuræ tuæ Liber hic subdatur, vt scilicet calculo tuo cō-
 probatus aut dānatus in manus hominū euulgeat: alterā aut vt officia mea erga te
 ita omnib. in illustri loco testata facerem, quo facultatē potius quā voluntatē tibi
 gratificādi nobis defuisse omnes norit, & quā grato animo me familiae
 tuę cōiunxerim, vel ætas sera nepotū intelligat.

Petrus Dembini
 Iudex Crac. imitator
 fratris sui.
 Imitatores virtutis
 Valentini & affines.

Stanislaus Szaffra-
 anyecz.

Exemplo V. Dembini
 digni cogendi essent
 ad capeffendos Ma-
 gistratus, q̄ppe quod
 alijs, non sibi se ges-
 turos illos intelligat.

CAPITVLVM I.

De creandis Iudicij Collegis.

ARTICVLVS I.

Iudex, Subiudex, & Notarius quando, vbi, & ex quibus, per Palatinum & Nobilitatem eligantur, vel iurent: & quod soli per se Iudicia celebrent, suaque Officia exequantur propter iusticiam populo ministrandam.

Palatini suos Iudices habeant. Lex I.

*Rex M. Vist. 1368
Idem inter officia Pal.
lib. 1 ca. 6. videatur,
et ca. 7. de Castellis
norum Iudicibus.
Palatini Terrarum suos
Iudices Terrestres
habeant.*

Item, ut Palatini certo numero suorum Iudicum sint contenti, Statuimus, quod secundum tempora antiquiora Palatinus Sandomiriensis, uno, & Palatinus Cracou, pariter uno, similiterque alij Palatini omnium Terrarum in Regno nostro existentium suis Iudicibus contententur.

Vnus sit Iudex in qualibet Terra. Lex II.

Idem Rex.

Quia propter multiplicatam Iudicum, prout experientia nos edocuit, in causis super eodem facto varie & diuersimode plerumque sententiarum proferebatur: Ideo volentes certum numerum statuere Iudicum, & occurrere varietati predictarum, Statuimus, quod unus in Cracou, & alter in Sandomiriensis, Similiterque alij in alijs Terris Regni Iudices nostri habeantur.

Iudices in suis Terris resideant. Lex III.

*Iohann. Albertus Pertriconia 1496.
Iudices in suis Terris
residere teneantur,
alias anno post non
residentiam vel post
mortem decurso no-
mus eligatur.*

Item cum nonnulli subditi nostri aut domicilia propria, aut seruitiorum suorum Officia Terris in alijs obtinentes, Iudicatus Terrarum in quibus non resident, occupare, & Officij ministeria negligere se penumero videntur: Nos super hoc consultationem habentes generale cum Prelatis & Baronibus uniuersis, decreuimus statuendum, ut in singulis Terris Iudices Terrarum residere, & iusticiam petentibus ministrare per se & personaliter teneantur. Alioquin si interim Iudicij non preessent, nec in Terra residerent, extunc anno decurso (aut si morerentur quanto ocus fieri potest, per Palatinum) & Nobilitatem Terrarum illius eligantur, iuxta consuetudinem antiquitus institutam.

Officiales Iudicij in Conuentu eligantur

*Alexa. Rad. 1505.
Officiales Iudiciorum
eligantur iuxta uetus
comune Privilegium,
Iuramentum tamen
praestet, substitutosque
non habeant.*

Officiales Iudiciorum eligantur in Conuentibus (ac iurent. Lex IIij). Terrestribus iuxta consuetudinem diu obseruatam, alias iuxta Constitutiones in Iohann. Alberti Regis Privilegio scriptas, electique praestent nostri presentis Statuti uigore Iuramentum, nec habeant substitutos, excepta infirmitate sub amissione Officiorum.

In primis Termin. coram Pal. vel Cast.

Sigism. Petri. 1519. Iudices Terrestres, & Subiudices sint iurati, & in primis Ter-

primis Terreſtribus Terminis Iuramentū præſtent, ſub pœna priuationis Officij, Terreſtres uidelicet Iudices, ac Subiudices coram Palatinis ſuis, aut Caſtellano illius Terræ.

SIMILIS.

ſigifm. Crac. 1532.

Iudices Terreſtres necnō Subiudices Terreſtres ſint iurati, iuxta tenorem Statuti, ſuper eo conditi.

Iuramentū Iudicis & Subiudicis.

Ego A. Iuro. Quia iuſte ſecundū Deum, Ius ſcriptū, æquitatē, & partium cōtrouerſias iudicabo, recognitiōesq; ſuſcipiā. diuitis & pauperis, amici & inimici, Ciuis & peregrini diſcrimine ſublato, Et neq; favorē neq; odium, neq; præmiū neq; pœnas mihi propoſita curabo, ſed in iudicādo ſolū Deum, & Ius ſcriptum, æquitatē, partium cōtrouerſias, & recognitiōes: in hiſq; omnibus cōſcientiæ meæ Iudiciū ſequar, & audiā, aliāq; negocia mihi incumbentiā fideliter, & pro poſſe meo faciam. Sic me Deus adiuuet, & ſancta Chriſti crux.

Etram Camerarū Palatini & Succame-

rarū Iudicis olim præſidebant. Lex vi.

Vulad. Jagello Crac.
Varib. 1423.

45. In Terminis Particularibus Camerarū Iudiciū & Subiudiciū: Item alij duo Camerarū uidelicet Palatini & Succamararū, ſunt eligendi: ac per eorūdem ad illos adiungendi: ſine quibus Iudex & Subiudex & Camerarū eorū non habeāt iudicandi facultatē. Prædicti etiā Camerarū, ſeu Officiales Iudicij ſic locandi, nō debebūt alias cauſas niſi proprias procurare, uel ad procurandum ſe de Iudicio leuare.

46. Sed deinceps Iudex cū Subiudice p ſe

Idem Rex.

Ac bonum & cōſultum eſſe uidetur. Quod Iudex (iudicent. Lex vii.) uel Subiudex Particularibus Terminis perſonaliter cū poſſint, præſideant: ſicut in Maiori Polonia eſt conſuetum.

48. Nō p Camerarios ſed p ſe Iudicis præ

Iterum decreuimus, quod Iudices & Subiudices pro- (ſideāt. Lex viij.) prijs in perſonis & nō per Camerarios Iudicis teneantur præſidere.

KaZimir. Tertius in
Korczyn 1451.
Iudex & Subiudex
non per Camerarios
ſed p ſe Iudicis præ
ſideant.

Iudex cū Subiudi, ac Not. ſine Camer.

96. Iudiciorū Terminis interſint, & eis præſideāt illi, qui (iudicēt. Lex ix.)
97. ad Iudicia celebrāda ratiōe Dignitatis aut Officij pertinēt. ¶ Si uero

Iohann. Albertus Po
trusowie 1496.

nō intereſſent, neq; aliū a ſe ſubſtituerēt, nihilominus Iudex cū Subiudice Terminos & Iudicia iudicabūt, nō obſtante abſentia illius, & illorum qui intereſſe debuit, & debuerāt: & ſimiliter Camerarū ſui, uel Camerariorū eorūdem. ¶ Tamē ad minus Iudicis & Terminis eiſdē Iudex cū Subiudice & Notario intereſſe teneantur, Pro quibus ſi aliquis eorūdem trium Officialiū Terreſtriū nō uenerit, aut omnes nō uenerit: extunc puniendus, puniēdiq; erunt quatuordecim Marc. pœna FiſcoRe

Iudex Subiudex &
Notarius ſub pœna
14. Marca. pec. ſunt
in Iudicis.

gio irremissibiliter applicanda: uera infirmitate, & Reipub. negotijs exceptis, si eis impediti ad iudicia uenire nō possēt, uel eisdē nō interessēt.

Nec habeāt substitutos, infirmitate ex- 919

Alexa. Rad. 1505.
Idem supra eodem
Capitulo.

Officiales iudiciorum non habeant substitutos, excepta, Lex x. pta infirmitate, sub amissione Officiorum. SIMILIS.

sigism. Crac. 1532.

Iudices Terrestres necnō Subiudices iuxta tenorē Statuti super eo cōditi officia illis incūbentia diligēter curent, & per semetipsos expleāt.

Iudex, Subiud. ac Not. a Nobil. eligāt

sigism. Augustus Pe-
triconia 1550.

Vt in omnib. reb. libertas Nobiliū cōseruetur, libera electio Iudi (L. xi cis, Subiudicis, & Notarij illis esse debet. Nos aut nemini aliq tale Officium dabimus, nisi uni ex his quatuor uiris, qui quidē ab omnibus generaliter fuerint electi, & nobis patentibus illorū Literis declarati.

Iudices Capitanei ne sint. Lex xñ.

Vulad. Iagello proo-
pe Czeruyen. 1422

Item cū ex hoc nō modica subditis nostris cōtingant dispendia, cū Iu- 48.
dices in Terris in quibus præsunt iudicij, in Capitaneos præficimus: propterea exnūc, & in antea, nolumus aliquē iudicem ullum Terræ illi in Capitaneum præponere, in qua iudicio præsidet, & iudicij obtinet potestatem.

Idem supra li. 1. ca. 5.
de Dignitatibus.

Iudices ac Not. Terr. Castr. ne sint. L. 13

sigism Augustus Pe-
triconia 1550.

Quia quodlibet Officium habet sua negocia amplius nō debent tenere Iudices & Notarij Terrestres Castrensia iudicia uel Notariatus una cum Terrestribus.

Idem fol. 208. de Cas-
pitaneis.

Vt Iudices ita Notarij eligātur. L. xiiñ

Kazim. in Nyssolis
& Oppoki 1454.

Vacante aut Notariatu Terrarū in qualibet Terra, Terrigenæ illius Terræ ubi Notariatus uacat in Conuentiōe Terrestri nominabūt quatuor personas idoneas pro eodē Officio aptas, prout de iudicib. & Sub- 94
iudicibus seruari solitū est. Ex quibus quatuor sic nominatis personis uni illorum conferemus Notariatū ad placitum nostrum.

Ad Notarium insti-
tuendum quatuor u-
ri sunt eligēdi de qui-
bus unū quē uult cō-
stituet Maiestas R.

Ex Spūalib. neq Notar. neq Vicenotar.

sigism. Petr. 1538.
Idem lib. 1. cap. 4. dñ.
7. de officio Episco-
porum in Republica
positum est.

Petitiōibus tamē Nunciorū Terrestriū permoti, & ad (sint. Lex xv. sopienda odia quæ aduersus Ecclesiasticos uiros ob quorundā insolentiam apud Sēculares excitari cōtingit: Statuimus ut Ecclesiastici uiri beneficiati, aut Sacerdotes, nō se immisceāt deinceps iudicij Sēcularibus, neq Officiū Notariorū, aut Vicenotariorū in Sēcularibus iudicij obeāt, ad quæ per Iudices Terrestres nō admittātur. SIMILIS.

sigism. Augustus Pe-
triconia 1550.

Quia quodlibet Officium habet sua negocia, ideo Spiritualis persona Notarius Terrestris esse nequit.

Notarij

27. **Notar. quoq; electi corā Pal. aut Castell.** *sigism. Petric. 1519. In officijs Palatini & Castell. idē Statutum positum est.*

Terrestres quoq; Notarij sint iurati, & in primis Ter- (iurēt. Lex xvi. restribus Terminis Iuramentū præstent, sub poena priuationis Officij uidelicet corā Palatinis suis, aut Castellano illius Terre. **SIMILIS.** *sigism. Crac. 1532.*

Notarij Terrestres sint iurati, iuxta tenorē Statuti super eo conditi.

Iuramentum Notarij.

Ego A. iuro. Quia iuste secundū Deum, ius scriptū, æquitatē, & Partium cōtrouersias iudicabo, consulā Iudici, fideliterq; Partium recognitiones, cōtrouersias, affectatiōes seu protestatiōes iuridicas, uel Iudicis decreta in Librū Actorū Terrestrium inscribā, & inscribi curabo: diuitis & pauperis, amici & inimici, Ciuis & peregrini discrimine sublato. Et neq; fauorē neq; odium, neq; premiū neq; poenā mihi proposita curabo: sed in iudicando, cōsulendo, & scribendo, solū Deum, & Iusticiā sanctam, & equitatē, Partium recognitiones, cōtrouersias, ac Iudicis sentēcias, in hisq; omnibus cōscientiæ meæ Iudiciū sequar, & audiam, aliaq; negocia mihi incumbētia fideliter, & pro posse meo peragam. Sic me Deus adiuuet, & Sancta Christi crux,

Notarij p se in Iudicijs resideāt. L. 17. *Vulad. Iagello Iedl.*

52. Item Notarij Terrestres ad Officiū Notariatus promoti semper soli Iudicijs, & nō per alios uel subscribas uel surrogādos resideāt, ubi cōmode potuerint, alias liceret habere eis substitutos quos Baronibus, Iudicibus Terrarū, in quibus Officiū huiusmodi possidēt substituendos præsentrare teneantur. Et quod tales sint bonæ famę, & a dictis Baronibus, & Iudicibus ad Officiū huiusmodi approbati. ¶ Alias nobis continuo hoc ipsorū Officiū alijs habilioribus, & magis assiduis est conferendū, nulla aut leuis causa nisi ardua absentia Notarior. poterit excusare.

Notarij Terrestres per se in Iudicijs resideant, alias ex causa rationabili substitutos ad arbitrium Iudicum, & aliorum Nobilium habere possunt.

Notarius negligens priuatur officio & alius in locum eius substituitur.

Notarij Vicenot. habere possunt circa

Notarij iuxta tenorē Statuti desuper cōditi Officia illis (se. Lex xviij. incumbētia diligēter curent, & per semetipsos expleāt. Attamē eisdem substitutos seu Vicenotarios, qui in scribēdo dūtaxat illos adiuuēt, habere permittimus, hoc expresso, ut ipsemet præsētia sua tam Iudicijs Terrestribus, quā Repositiōi Librorū, & alijs iuridicis Actibus intersint & Literas & Rescripta quæcūq; ex Actis Terrestribus in pergamento & papiro extradenda, manu sua subscribant. *sigism. Crac. 1532.*

Notarij Iudicis Actionibus intersint, & omnes Literas magna sua ac nomine cōsignent.

Pœna absentis Notar. nisi absit ex cau:

Quia inaninaduertētia Notariorū multæ negligētiæ (sa. Lex xix. fiunt, itaq; renouantes antiqua Statuta cōstituimus, ut soli Notarij Iudicijs absideāt, & litigantiū causas absoluāt, non per suffectos Vicarios. Quod si in eo negligentes fuerint, Palatini Terrarū Nobilitati diem nouæ electiōis

sigism. Augustus Polonoie 1550.

Reipub. causa & es-
gritudo absentia No-
tarij excusant.

ua electioni praestituere tenebuntur, ad eligendum novum Notarium, ex-
cepto si Notarius Reipub. causa sit occupatus, uel aegrotet.

CAPITVLVM II.

Vt certo tempore ac loco iudicetur.

ARTICVLVS I.

Terminus proprie di Iudiciales Termini olim quolibet mense, post ea quater in anno celebrabantur:
ctur signu, quod a postremo tantu ter, pro quartis vero Colloquia: idq; certis locis peraguntur. Qui
gru ab agro diuidit, qdem Iudiciales Termini ne forte intermittatur, Palatini provideant.

a teredo dictu. quod Iudicia semel in mense celebrabant. L. I.
hae partes maxime te

rantur, hinc Termin. De Terminis aut Particularibus, simplicibus, Quia uexatio i & tur- 45.
pro sine accipitur.

Terminare uero, idē batioi nostroru pauperu Militum sumus copassi: taliter duximus pro
quod finire, definire, uidendum. Quod prefati Termini Particulares non pluries, nisi semel in-
cocludere hanc uel il fra mensem in quolibet Districtu, seu Iurisdictione, alias Pouiat fieri debebunt
lam rem, seu causam

lag, Cr. et Var. 1423 Sed deinceps tantu in anno quater fie- 87.

Kazim. Tertius in Item uolumus & decernimus, qd' Iudicia Terrestria qua- (bat. Lex ij.
Korczyn 1451. ter in anno, iuxta priorem concessione & admissione, ad euitandu ina-
Iudicia Terrestria in nes expensas & fatigas, celebrentur. SIMILIS.

anno quater tantum Quonia crebriuscule contingit Iudicia non teneri Terrestria, propter ab- 96.
iuxta priore concessi- sentias eoru, e quoru auctoritatibus generalis dependet administratio
one, ut expensis par-

caur, celebrentur. iusticiae: Idcirco statuendu putauimus, & Statuimus, ut in singulis Ter-
Iohann. Albertus Pe- ris Regni nostri Iudicia Terrestria quater in anno celebrentur.

triconite 1495. In Russia vero sic sunt Iudicia dispo-
Iudicia Terrestria
seu termini quater in
anno celebrentur.

sigism. Petr. 1523. Insuper ordinauimus, & pro consuetudine obseruari uo- (sit. Lex iij.
Termini Terrarum lumus, ut in Terris Russiae sexties in anno Termini Terrestres celebrē- 43.
Russiae sexties annu-

atim celebrabantur, te sine legitima causa, uel legali impedimento, puta belli, aut Conuentio-
nisi legale impedit- nis generalis Terminos differre, sed temporibus inferius deputatis & as-
mentum obtulerat. signatis, sub poenis contra Iudices negligentes, & sua officia non exercentes
statutis, ipsi Termini Terrestres celebrerentur. Quoru prima celebratio e-
rit primo die feriali post festum Epiphaniaru, si fuerit Iuridica: qua ui-
delicet dies Dominicus aut aliquod festum celebre non praepediret. Secunda
celebratio post festu sancti Mathiae Apostoli in Vere, etiam die feriali Iu-
ridica proxima. Tercia celebratio erit prima seu proxima die Iuridica
post festum Sancti Adalberti. Quarta celebratio post festu Sancti Iohann-
nis Baptistae etiam proxima feriali die Iuridica. Quinta post festu Sancti
Bartholomei Apostoli feria proxima Iuridica. Sexta prima die post fe-
stum beatoru Simonis & Iude Apostoloru Iuridica: & sic quotannis ob-
seruabitur.

seruabitur. Sed quia in Ciuitate Premisliē. ubi Iudicia Terrestria celebrantur, Nundinæ siue annuale forū pro festo Epiphaniarū peragitur: propter quod Termini quiete nō possent eodē tempore iudicari. Premislie Termini post festū Epiphaniarum una septimana postponitur, propter Nundinarum celebrationem. Ea propter Termini Terrestres Premisliē. postponētur una septimana post tempus celebrationis Terminorū in alijs Terris, uidelicet incipiendo primā celebrationē prima die post octauas Epiphaniarū. & sic deinceps post Terminos Leopold. semper in una septimana celebrabūtur. Post Terminos Leopold in una septimana

Iudicia ubiq; vsq; ad Cōuentū particu-

Quoniā abusu quodā inoleuit, Iudicia Terrestria (larē sint. Lex iij. nō celebrari, mox ut Literæ de Conuentu generali statuto emittūtur, sigism. Petr. 1538. quod fit cū magna Iusticię negligētia. Proinde Statuimus, ut deinceps futuris temporibus, nō obstantibus Literis huiusmodi & Conuentus generalis publicatiōe, Iudicia Terrestria ubiq; celebrentur, usq; ad Cōuentum Particularem in uno quoq; Palatinatu institutum.

Postremo sic Iudicia & Colloquia sunt

Visum est nobis, & Cōsiliarijs nostris satis esse, ut tā- (disposita. Lex v sigism. Crac. 1543. tum ter in anno Terrestres Termini celebrarētur: idq; si aliqua legitima Repetetur hoc Statutum infra ca. 27. ar. 3. de Colloquijs. causa nō impediatur. quarta pars uero anni, ut ad iudicāda Colloquia cō- Dispositio Terminorū & Colloquiorū in Terra sandomir. In Terra Craco, Lublin. & alijs. uertatur. & hoc propterea, ut Colloquia in Terra Sandomir. quolibet anno semel fierent, idq; in tribus locis iuxta ueterē consuetudinē, incipiendo feria secunda in Autūno post festum S. Francisci, primo Sandomirię, postea Radomię, ultimo Wislicię. Similiterq; in Cracou Lublin. & alijs Palatinatib. ac Terris ipsi Termini Terrestres & Colloquia eodem modo celebrari debēt. hoc est, ter Termini Terrestres, quarto aut Colloquia. Perindeq; & in Palatinatu Rursiæ ter Termini Terrestres, quarto aut Colloquia celebrari debēt. hoc est, incipiendo Terminos Terrestres Leopold. feria quarta post festum S. trium Regū. Postea uero in alijs Districtibus ordine iuxta ueterē cōsuetudinē. Alij uero Termini Terrestres feria quarta post festum S. Adalberti. Porro tertij Termini Terrestres post festū S. Margarethę. Atq; ad eundē modū in alijs itidē Districtibus. Ipsa uero Colloquia Leopoli feria quarta post festū Exaltatiōis S. Crucis incipiētur. Postea simili ordine in alijs Districtib. ut Premislię, & Halicię. Porro in Districtu Chelmeń. Termini Terrestre. iuxta consuetudinē celebrari debēt. Colloquia aut, post Colloquia Haliciē. ut scilicet Palatinus obire illa poterit. In Lublineń. aut Terra in tribus locis cōsuetis, in quarto uero loco in Busko Termini seu Iudicia Terrestria peragi debēt. Ipsa uero Colloquia tantū Belszæ post festū Exaltatiōis S. Crucis peragātur. Ipsi aut Colloquijs Literę nostrę quibus Comitia edicemus, impedimento esse non debent.

Quod si Iudices, Subiudices, & Notarij Terrestres propter uerā infirmitatem a Terminis Terrestrib. abfuerint, propterq; illorū absentiam Termini, quomi-

si aliquis Collegarū iudicij ab iudicio abfuerit.

mini, quominus procederēt, impedirentur, tum in futuris proxime Terminis anteq̃ in suis locis cōsederunt, tenebūtur præstare lusiurandum corporale: quod uera & nō ficta infirmitate ab his Terminis abfuerint. Nisi forte seruitijs Reipub. uel Legatiōibus occupati fuissent, propter quæ ipsis Iudicijs interesse non potuissent. hæc enim illorum absentiam excusarent.

Certis locis Iudicia sunt. Lex vi.

Kazim. Magnus Vis
slicie 1368.

Quia plerūq̃ n̄ qui habent Iurisdictionē, a casu, & pro libito suæ uoluntatis cōsueuerunt ad Iudiciū acceptare uel eligere sibi loca quolibet indeterminate. Quocirca ut unusq̃sq̃ suis Terminis sit cōtentus, Statuimus, quod dūtaxat in locis solitis & descriptis quilibet Iudex sua debet & tenetur Iudicia pertractare. alias tanq̃ a non suo Iudice, quicquid factum fuerit, uel iudicatum, nullā habeat facultatem. Idemq̃ de omnibus Iudicijs fieri Statuimus.

Palat. videāt ne Iudicia negligāt. L. vii

sigism Crac. 1507.

Idem lib. 1. cap. 6. ar.
2. de Palatinis.

Querelis cōmuniter omniū subditorū nostrorū finem imponere uolentes, decernimus, & auctoritate nostra mādamus, ut Palatini officia sua exerceant, & ne Iudicia, ipsis nō curantibus, cū detrimento cōmunis iusticiæ, temporibus debitis negligātur, ubi uero Palatinus deliquerit, & officiū suum qualecūq̃ neglexerit, promittimus ipsum puniendū Cēsum Marc. Fisco nostro applicādis, quoties de hoc cōpertum fuerit.

ARTICVLVS II.

Ergo Termini sint perēptorij. Lex I.

Kazim. Tertius in
Korezyn 1451.

Eiusdem cap. 27. de
Colloquijs sit mētio.

Item uolumus, quod reclamationo Terminorū nō debet esse deinceps, nec sit necessaria. Sed Termini Partibus assignati iudicabūtur. Quia Termini erunt perēptorij, pro partibus cōstitutis ac litigantib. celebrandi.

Nemo Terminos transponat. Lex ij.

sigism. Petr. 1538.
Eiusdem mentio fuit
lib. 1. capi. 6. articulo
de Palatinis.

Terminos proclama-
tos qui transpone-
ret, poena Centū Mar-
car. punietur.

Ne subditi nostri in assequenda Iusticia impediātur, aut negligantur. Statuimus, ut Iudicia Terrestria, quæ fuerint Preconis uoce publicata, per Palatinos locorū transponi in aliud tempus non debeāt, neq̃ possint. Vbi uero Palatinus, aut Iudex, seu alter Officialis ea ipsa Iudicia proclamata, ut nō celebrentur, quomodocūq̃ siue trāspōuerit, siue aliter impediuerit, talis poena Centū Marcar. pecunię puniatur, cuius medietas nobis, altera parti ea in re iniuriā sustinenti cedit.

CAPITVLVM III.

De Officio Iudicis generali.

Quia Iudex est uir bonus, Iuris dicendi & æquitatis statuendæ peritus ad id munus publicæ auctoritate uocatus. Idcirco officia hic adnumerata faciat, & fide-
liter exequatur.

ARTICVLVS

Vt Iudicium oculate Recognitiōes suscipiat, nec aliter illas nisi quā sunt recognitiōe & legitime in Acta scribi curet, ad ægrotos tamē nō nisi Rex mittat.

Iudices qd in recognoscēte videāt: L. 1 sigism. Petr. 15233

44. Notandū, quod Iudicio præsidentes debēt diligenter intēdere & cōsiderare personā recognoscentē aliquā Inscriptionē, si uidelicet habeat debis tam ætatē, aut discretionē bonam. quod si aliter, nō suscipiatur Inscriptio. Etiā debent cōsiderare, si est sanus corpore: tūc potest scribi sanus mente & corpore, sed si æger corpore existat, cōpos tamē ratiōis: prout est in re scribatur. ita uidelicet, æger & languens corpore, tamen sanus mente, & compos rationis.

Idem l. br. 1. cap. 12. art. 4. de iudicio Canon. & idem lib. 3. cap. 7. ar. 2 fol. 498. De formulis recognitiōis uerarū, & per cellusionē factā rū, Dominōnes enim & fariēsi, item alie nā subditi potestati, bona sua alienare nequeunt.

Tantū Rex mittet ad ægrotos. Lex ij. sigism. Augustus Pea

Occurrendo difficultatibus hominū, quæ forsan suboriri possent, Statuimus, Quia nulli Officiales debent ad quemcūq; equitare suscipiēde Inscriptiōis, seu Recognitiōis alicuius causa: neq; suscipere debebūt ullus Recognitiōē cuiuscūq; status hominis, dūtaxat circa Acta, cū fiet personaliter cōstitutus ad Acta sanus mente. Quod aut attinet personā nostram, hoc ita relinqui debet prout fuit ad hoc tempus conseruatum. Quia circa personā nostram mittere nobis liberū erit ad unūquēq; ea re egentem, & infirmitate decumbentem.

De Inscriptionibus in fraudem factis.

¶ ET si quis alterius nomine falso recognoscat.

¶ QVODq; Procurator nihil de Inscriptiōib; disponat.

¶ ET si q; in Spūali foro se obliget uel in alio Districtu, ut pareat.

Quodq; vulnera Iudicio Terrestrī uel

Castrensi ostendantur. Vide Folio 536. & 537.

Quodq; Iudices Terrestr. & Castr. nō sus-

scipiāt Inscriptiōes bonorū Plebeis faciūdas, aliogn erūt nullę. fol 456. videat.

Iudices cū Subiudicib; prouideāt, vt

Inscriptiones diligenter per Notarios in Libros inscribantur.

Intra Cap. 25. Artic. 1. de Officio Colleg. Iudiciū peracto Iudicio vide.

ARTICVLVS II.

Iudiciū Ter. omnes causas iudicat, nec solum Curiales Citatiōes terminat, verum etiā in Curia Regia Iudiciis præsidet.

Iudiciū olī tantū p paruis summis iu-

83. Itē decernimus, quod Iudices & Subiudices pro sum- (dicabat. Lex I. mis Centū Marcar, triginta Marc, excedētibus nullo pacto iudicabūt.

Kazimir. Tertius in Koczyn 1451.

Sed iā Iud. oēs causas iudicat. Lex ij.

sigism. Petr. 1523.

Volumus aut ut liceat unicuique alium quempiam pro quacunque summa pecuniae, uel iniuria hereditaria, & personali, aut bonis quibuscunque, toties quotiens uelit, citare ad iudiciū Terreſtre, ubi citatus parere reſponde- reque tenebitur & debet, non excipiendo ſe ad Terminos generales ob ſumme magnitudinē. Vel potius licebit iudicibus Terreſtribus etiā pro magna ſumma iudicare: cum licebit unicuique partiū (a ſententia ini- qua iudicis mouere) atque appellare.

Etiā Curiali, causas Iud. finiat. Lex iij.

sigism. Petr. 1519.

Causae uero corā nobis (ex Termino Curiali) nō terminatae, ad Di- strictū Rei ſeu Citati remittentur, quas Iudex Terreſtris iudicabit etiam in Terminis Particularibus pro quacumque ſumma, pro qua corā nobis Actio fuerit incepta.

De Termino Curiali in Terminis Particularibus pro quacumque ſumma, pro qua corā nobis uide fol. 52. & 53.

Quod aut & in Curia Regia Iudex iu- dicat. Lex iij. Quam uide Libro primo Capitulo ij. fol. 59.

A R T I C V L V S I I I .

Kazim. in Nyssos 1454.

Vnus ſit Liber Actorum. Lex I.

Liber iudiciorum ſit unus in quolibet Di- strictu Terra.

Item Statuimus, Ut pro iudicijs iuste expediendis, & negocijs in Iu- dicio deductis ſcribendis fideliter, ſiat unus Liber iudiciorum ſeu Ac- torum in quolibet Districtu.

A R T I C V L V S I I I I .

Valad. tag. Crac & Vartha 1423.

Libri Actor. Terreſtr. uel Caſtrenſ. ſub tribus clauſuris ſeruentur. Lex I.

Liber Actorum Terreſtrium ſub tribus clauſuris habeatur ſci- licet iudicis, ſubiudi- ci, & Notarij Terreſtris. Idē infra cap. 27. de Colloquijs.

Et quia Barones Terrarū noſtrarū in iudicijs Colloquiorū generaliū personam noſtrā repreſentāt, corā quibus cauſae hereditariae, & alie ma- iores agitātur, & tractantur, & ſententiae per eoſdē latae robur accipiūt firmitatis, ac ſi noſtra in praesentia agerētur, corā quibus etiā Reſignati- ones bonorū magnorū peraguntur, & aliae cauſae per eoſdē deſinitae in ſpeciali Libro coſcribuntur, Vnde cū maiori pondere diligentiusque, & cautius debeāt obſeruari, Volumus quod Liber praenotatus, ſeu Acta Colloquij generalis, ſub clauſura triū clauium a modo coſeruetur. Qua- rum unā Iudex, aliā Subiudex, tertiā uero Notarius Terreſtris habeāt, & conſeruent. Nec liceat uni ſine alijs clauſurā praedictā aperire.

Similis.

Kazim. in Nyssos & Oppoki 1454.

Item Statuimus, ut Libri Terreſtres Actorū Iudicialiū ſeruentur, iux- ta Statuta Vartēſia, ſub tribus clauibus, quarū unam Palatinus habe- at, aliam

at, aliam Iudex, & terciam Notarius.

SIMILIS.

Decernimus, ut Libri Terreſtres, ubiq; locorū in Regno noſtro, ſub trib. clauib. ſecundū Statutorū diſpoſitionē, in bona cuſtodia ſeruent.

Libri etiā Caſtr. in Prætorijſ ſub clauib.

bus Palatini, Iudicis Terreſtr. & Capitaneorū ſeruētur. Lex ij.

Quam vide Libro 1. Capitulo 12. de Capitaneis Artic. 5. fol. 211. ſuit tamē eius mentio Libro 1. Capitulo 6. Articulo 6. de Palat. officio.

ARTICVLVS V.

De Literis ex Libris Terreſtrib. extra:

Ad præcludendā uiam dolis, in detrimentū hominū exco- (ctis. Lex I. Porro que Litera in gitatis, decernimus, ut Literę ad Libros Terreſtres inſcriptę, & poſtea Acta inſcribi non de- ex Libris denuo deſcriptę, non aliter in Iudicijs faciant fidem, niſi, cū bent ſupra lib. 3. cap. 9. 47. fol. 534. uide, originales fuerint productę.

ARTICVLVS VI.

De præſcriptiōe Librorū Terreſtriū &

89. Item dubia declarantes ſuper Librorū Terreſtriū & (Caſtren. Lex I. Libri Iudiciorū præ Caſtrenſiū præſcriptiōibus. Statuimus, Quod Libri Terreſtres Præſcrip- ſcriptionem habeant ptiones habeāt, ſic ut Statuta antiquiora Kazimiri Magni, & aliorum antiquitus introdu- ſuſceſſorū eius cōtinent, de Caſtri uero præſcriptiōe meminimus ſatis ſtam. ſed Caſtr. tano- ſupra dictū eſſe circa tribunalia Capitaneor. loca, ſic ut ibidē ſpecialiter ſumodo ad unum an- num ut ſupra de Iudicio Cap. li. 1. ca. 12.

CAPITVLVM III.

Vt vno Iure omnes iudicentur.

PRAEFATIO.

Vinculum omnis Reip. eſt Iuſticia: quę quidē virtus quod aliena eſt, in pro- Iuſticia eſt uinculum hisq; & egenis viris maxime eluceſcit: illa ipſa & honores Reipub. tantū dignis Reip. quę in probis diſtribuit, vt Libr. 1. Cap. 1. 3. 4. & 5. egimus: & in Iudicio Contractibusq; red- honeſtandis, & ius dit unicuiq; quod ſuum eſt, omni Perſonarū diſcrimine ſublato. In cuius admini- uandis egenis maxie ſtratione, vt quā minimū conſectatiōi Iudicij relinquantur, Iudex nō recedat ab me eluceſcit. Iure ſcripto propter æquitatē. quamq; enim teſte Cicer. Iudices graſſa vel odio, Iudex ab Iure ſcri- ignorantia vel calliditate, aliisq; modis ſeduci, labi, & errare queāt: Lex neq; gra- pio propter æquitas tia inflecti, neq; potentia perfringi, neq; pecunia adulterari poteſt: ſed omnibus tem non ſcriptam an vna voce loquens, & imos ſummis exæquat, & reddit unicuiq; quod ſuum eſt, vt recedere debeat. causa nō ſit cur certa Lex, ob incertā æquitatē deſeratur: & cur Iudex ſapientio- rem ſe Legibus ipſis oſtentet, cum ipſe nō ante Leges incedere vt magiſter, verū Que demum æquis eas ſequi debeat vt diſcipulus: niſi forte diuturno & cōſtanti vſu ipſa æquitas ſit tas ſit ſequenda. approbata, tamq; certa, vt Iudex crudelis eſſe videatur, qui in verbis Legis hæret, at, reuera aut ſenſum illius in more populū, aut ſaltem Iudicio bonorū virorum, vel præiudicatis Principis poſitum circumueniat, & adulteretur. Eo enim caſu ſcri- ptam Legem ſequi calumniatoris eſt, boni vero Iudicis voluntatē Legiſlatorum, authoritatēq; tueri, atq; defendere, alioqui nulla Lex nō infirmari aut cōuelli po- teris ſi in

Iudex uideat ut
Legi & aequitati
satisfiat.

terit, si in verborum cortice hærere uouerimus: consiliū aut̃ reconditū, seu mentē,
& rationē illius negligamus. Quippe quod nō ex verbis pendet Ius, sed verba ter-
uiunt & accommodantur hominū cōsiliis & casibus in Iudiciū deductis. Ac proinde
de neq̃ verba in Iudiciū deductūtur, sed tantū res ipsæ quarū utiq̃ causa illa ipsa
verba in Leges sunt relata. Quocirca Argum hic esse Iudicem oportet, ut uideli-
cet, & Legi scriptæ satisfiat per eū: & si ipsa aperte nō aduersetur, æquitate sectes-
tur, ne si in alterutrā partem vehementer declinet, austeritate vel remissione in of-
ficio integri & sapiētis Iudicis peccet; & litigātes a foro ad vim cōfugere cogat.

ARTICVLVS I.

Vno Iure, vnīs etiā cōsuetudinib; ac similibus præiudicatis omnes Terrę totius
Regni iudicetur. Et quia Iuris processus necdū fuit cōciliatus, priora Statuta pos-
teriorib; cedāt, quoad cōciliantur. & fiat vna Lex de vno quis negocio.

Vniformiter, & Iurib; iudicetur, Lex 1

Kazim. Magnus Vis-
slicie x 368.

Nos itaq̃ K Azimirus Secundus Dei gratia Rex Poloniæ necnō Ter-
rarum Cracou, Sandomir, Siradiæ, Lancic, Cuiauig, Pomeraniæ, Rus-
siæq̃ Dñs & hæres, una cum Prælatis, Baronibus, ceterisq̃ Nobilibus,
& subditis nostris, animaduertētes, & proinde reuoluētes. ¶ Quia iuxta

Causas Rex descri-
bit ob quas precepta
quædam Iuris scribit

ta temporū antiquitatem in Terris & dominio ditiōi nostræ subiectis,
causæ plerūq̃ in Iudicijs nō uniformiter, sed secundū animorū, & sen-
suum diuersitatē, hominū etiā excrecente malicia & improbitate, uarie
& diuersimode uentilātur, decidūtur, & diffiniūtur: Ex qua uarietate
Actiones siue causæ, nonnunq̃ post multiplices uexatiōes, altercatiōes, &
contentiōes, remanēt indecise, & quodā modo immortales. Quapropter
ad laudē Dei omnipotētis, beatissimęq̃ Mariæ Virg. totiusq̃ cœlestis
Curia, & ad profectū, cōmodum, & utilitatē nostrorū subditorū, de-
creuimus dictorū Iudiciorū seu causarū (potissimū in ijs quæ frequē-
ter accidunt) decidere & euellere uarietatē. ¶ Volentes & Statuētes,

Preceptum Regis Ka-
zimiri perpetuum ad
inhabitantes Regni
promulgatum.

Quod deinceps perpetuis tēporibus hæc eadē Statuta & Constitutiōes
habēantur, exerceantur, & obseruentur per omnes & singulos Iudices, Offi-
ciales, ac eorū ministros, reliquosq̃ nostros subditos, & Terrarum no-
strarū inhabitatores, Nec quisq̃ audeat illis quouis modo temere con-
trauenire, sub graui nostræ indignationis aculeo.

Kaz. M. Visl. 1368.

In R. Pol. vnū omnib; Ius sit, Lex ij.

In omnibus Regni Po-
loniæ Terris sicut us-
nus Rex & Dominus
ita vnū Ius debet esse.
Idem libr. 1. cap.
1. artic. 1.

Cum sub uno Principe & capite eadē gens Iura diuersa habere nō de-
beat, ne sit tanq̃ monstrū diuersa habens capita, expedit Reip. ut uno
& æquali Iure tam Crac. seu Minoris quā etiā Maioris Poloniæ inha-
bitatores, et ceteræ Regni nostri Terrę utantur, & iudicentur. Ex quo
unus Princeps est omnium, & Dñs. SIMILIS.

Vulad. Iage, prope
Czeruyensko 1423

Ceterum cū omnibus Terris quas Regni nostri ambitus cōprehendit,
uelut unicus Princeps & Dñs æqualiter dominemur, nō est æquū, ut
uarijs modis iudicandi populus nobis subiectus & sub nostro existens

In omnibus Terris
Regno Pol. subiectis
vnū Ius, vnā con-
suetudo Iudicij de-
bet obseruari.

regimine in uarios ritus Iudiciorū dilabatur. ¶ Propter ea perpetuo
edicto Statuimus, ut omnes & singuli homines Regni nostri cuiuscūq̃
conditiōis,

conditiōis, status, dignitatis, aut gradus fuerint, causas in Iudicijs nostris Terreſtrib. proponen. uel proponere uolen, ſingulariter ſinguli, & generaliter uniuerſi, eodem Iure, modis, Conſuetudinib. & ritibus nobilibus per Regnū noſtrū potiātur, nec audeāt Iudices Sedibus & Tribunalibus Iudiciorū noſtrorū præsidentes alios modos, ritus, & cōſuetudines, circa Terminos & ſentēcias obſeruare, niſi illos quas Regū Poloniae Statutorū Liber & Cōſuetudines Regni doceāt, & informēt, ad quē ſemper recurrāt. Quicquid aut per ipſos aliter fuerit iudicatum, & ſentenciātū, irritū remaneat, & nullius roboris uel momēti. SIMILIS.

52. Item pollicemur quod omnes Terras noſtras Regni Poloniae, etiā Terram Ruſſiae includendo ad unum Ius & unā Legem cōmunem omnibus Terris reducemus, adunamus et unimus, tenore preſentiū mediāte.

Ex Priuileg. Vladaſl. 149. ff. ledne.

Omnes Terrae ad unum Ius reducantur.

Legibus iudicetur. Lex in.

94. Huiusmōi aut Iudicia iudicentur ex Libro Statutorū Regis Kazimiri diuę memorię, & ex Statutis in Vartha (alibiꝝ ab alijs Regibus) cōfectis & conficiendis.

SIMILIS.

Kazim. 3. in Nyeffo 1454. ut Oppo. 1454. Iudicia ſecundum Statuta exerceantur.

92. Iudices Terrarū Regni noſtri Conſtitutiōibus innixi, & ex ipſis eruditione ſumpta, in iudicando cōſeruent ſtateram æquitatis.

Kazimir. 3. in Nyeffo 1454.

De ſimilib. ſimiliter iudicetur. Lex 4.

Kaz. in Nyeffo. 1454.

93. Et cum in aliqua cauſa in Iudiciū deducta, ſuper aliquo articulo audita propoſitiōe, & reſponſiōe, fuerit in Iudicio ſentenciātū, uolumus, ut illa ſentencia in Librū Actorū inſcribatur, ut poſtea ſuper eodem Articulo, uel ei ſimili, ſimilis ſentencia proferatur.

ſentencię inſcribantur Libris Iudiciorū, ut in futurum pari modo caſus ſimiles iudicentur.

Cōſuetudines Terr. Craco. p Iure ſint.

120. Quāuis nos ALEXander Rex perſcriperimus ſuperius (Lex v. omnes paſſus ac Priuilegia Iuſticię cōmunis, per olim prædeceſſores noſtros Duces, atq; tandē Reges Poloniae, ad Iuſticiā cōmuniter miniſtrandā Regnicolis in iſto inclyto Regno noſtro conceſſa, ſub tempore quibus cū Iudices Terrarū Iuſticiā & negocia Iudiciaria abſoluere dirigereꝝ cōſueuerunt: Tamē quia ultra hęc quęlibet Terrarū ſuas ſpeciales habere cōſueuit Conſuetudines. ¶ Idcirco Terrę Cracou. eas, quę in ipſa approbatę ſunt, preſentiū cōmuni Iuris Terreſtris Regni noſtri corpori adſcripſimus, eaſq; approbauimus, & pro Iure perpetuo tenendas decreuimus, adſcribimusq; approbamus, & decernimus præſentium per tenorē. Quęquidē Conſuetudines huic Libro ſuis locis ſunt accommodatę.

Alex. in Rad. 1505

Confirmat Rex cōſuetudines Terrarū approbatas perpetuo tenendas.

Conſuetudines Iuris teneantur.

124. Puncta ſupraſcripta nos ALEXander Dei gratia Rex ex cōſuetudinibus tam Terreſtris quā Caſtreñ, Iudiciorū Terrę Cracou, collegimus, quę Iuri

Alex. in Rad. 1505

quæ luri corporis ascripta decernimus in Terra Cracou. pro plebiscito priuato Terræ eiusdē tenendo perpetua. Quod decretū nostrū etiā uniuersis alijs Terris præsentīū tenore innotescimus, cōsultīue hortān. ut pro Iustitiæ cultu, conseruatiōeꝝ, aut istas approbēt, aut instar istarū suas conscribant. Sic tamē ut cum reliquæ Terræ suas conscribent Cōsuetudines, primū eas nobis, uel successorib. nostris offerāt, per nos in stilum congruentē redigēdas: quas tandē in stilū redactas, nos, uel successores nostri ad Libros Statutorū Regni in Terra ipsa, de qua Cōsuetudines nobis porrectæ essent, existentiū, in xij. folijs prædictis fideliter scribendas restituemus, successoresque nostri restituent, per appositū Maiestatis Regiæ decretū emēdatas, moderatas, & approbatas.

Iuris pcessus a Sigis. cōditus seruetur.

Sigism. Crac. 1507. Adieci^{mus} ergo nos formulā processus iudiciarij in cōpen- (Lex vi. 1.
dium & modū unum per Iuris peritos iussu nostro reductā, ac per nos, & Consiliarios nostros approbatā, & obseruari decretā, ut quæ iam in tantū Labyrinthū cesserat, quod cautelarū, nodorū, tricarū, et captionū rabulariū, neq; modus esset, neq; finis: nūc a quouis perdisci, & agi citra difficultatē, & ulla^s ambages possit, utq; deinceps unicuiq; uia iustitiæ suæ cōsequendæ facili^{or} & celerior per ipsum Iuris processum pateat, & sit communis.

Idē pcessus Nobilitati mittitur, L. viij.

Sigism. Crac. 1511. Quod ad diuersitatē Consuetudinū Processus iudiciarij attinet, qui in 16.
omnibus Regni Terris diuersus est, ut in unam aliquā formulā redigatur, promissimus, & præsentibus Literis pollicemur, quod designabimus in Terra Cracoui. aliquot ex Nobilitate uiros Iuris Terrestris peritos, qui reu^{er}sis prædictis omniū Terrarū Cōsuetudinib. per Palatinos ad nos mittendis, possint eundē, & uniformē ubiq; Iuris processum inuenire & cōscribere, quē nos demū ad Palatinos transmissuri sumus, ut illi cū Castellanis, Officialibus, & reliqua primaria Nobilitate illū reuideant, & examinēt, usq; ad futurū generalē Conuentū: in quo nos tandem id quod omnibus æquabile uidebitur approbabimus, & cōfirmatum in omnib. Reg. nostri iudicij^s perpetuo seruandū statuemus.

De cōcililandis iisdē Statutis. Lex viij.

Sigism. Bdg. 1520. Diuersitas Constitutionū diuersas inter homines cōtrouersias generat, 21.
& diuersos Iudices causas iudicantes diuersa intelligere & sentire cogit: Supplicatiōibus itaq; crebris Nunciorū Terrestrīū moti, in proximo generali Conuentu futuro omnibus Cōsuetudinib. Iuribusq; & Statutis uetustis, ex omnibus Palatinatib. cōgregatis, reformationē omnium Constitutionū per deputatos & deputādos Iuris peritos Regni nostri, fauēte Deo, aggrediemur: Doctōribus etiā Iuris Pontificij & Legū adhibitis, qui

Pugnantia Constitutioⁿum Reip. perniciosissima est, iniusticia cōuestienda, sed i^usticiaq; serenda appo^sitissima.

hibitis, qui a loco Conuentiōis generalis proxime celebrādæ nō discedant, donec eandē Regni Iuriū & Constitutionū debitā emendationē fecerint, & tales per nos deputatos, & deputādos expensis nostris prouidebimus. Alios autē uiros Iurisperitos, quos Nobilitas ex Palatinatib, adiunget suis expensis prouidebit, ita tamē quod omnes Palatini Terrarū sub pœna in Constitutionibus nostris expressa Cōsuetudines Terrarum pro eadem proxima Conuentione nobis præsistent.

Vna sit Iudiciorū forma, sublata cōtra-

Et si iam antea publicis exigētibus ratiōibus & cōmuni (rietate. Lex ix
ni omniū suadente cōmoditate, decreueramus in pluribus Regni nostri
generalibus Cōuentibus, ut omnia Regni Iura, & dudū obseruata que-
uis Statuta, a certis designatis Iurisperitis, tam Spiritualibus quā Secu-
laribus personis, recenserētur, utq; in illis cōtrarietas omnis, & noxia
dubitandi occasio tolleretur. Quia tamē multis interueniētibus impe-
dimentis, quæ ex pluralitate designatarū personarū sero hinc inde con-
uenientiū, & plerūq; inuicē dissentientiū, cōtingebant, hæc res, ut cūq;
in aliqua parte inchoata hucusq; ad exitum perducī nō potuit, Nos ut
necessitati cōmuni, & simul in perficiēdo maturius opere, dignitati no-
stræ cōsulamur, Primā Iurisperitorū designationē ad pauciorē nume-
rum redigentes, cōmuni omniū Consiliariorū nostrorū cōsilio decreui-
mus & decernimus præsentibus, ut sex tantūmodo ex utroq; statu uiri
inferius descripti sint, ad eam ipsam expansionē & correctionē Iuriū de-
signati, qui huc Cracouiā ad diem primā Maij proxime uēturi cōueni-
entes Statutorū Iudicialiū obscuritatē, Priuilegijs & alijs Statutis ad
Iudicia nō pertinentibus intactis relictis, illustrēt, ambiguitatē tollant,
& omnia quæ illis ad æquanimitatē in Iudicijs seruandā necessaria ui-
debuntur, in consonantiā reducāt, reiectis & abrogatis singulis clausu-
rarū nodis, ex quibus in posterū dubitatio, quæ hucusq; Iudices redde-
bat perplexos, suboriri posset. Quod cū ab illis erit factū, amplius decer-
nimus, ut forma Statutorū, & Iuris Iudiciarij per dictos sex uiros emē-
dati, in plura exemplaria redacta, ad Conuētus Particulares deferatur,
illicq; in præsentia Dignitariorū Officialiū & reliquorū Nobiliū per-
sonarū, nō tumultuarie, sed cum attentīōe omniū perlegatur, subindeq;
Nuncij e medio Nobiliū, sic ut dictum est, congregatorū, eligantur, qui
forma Statutorū & Iuris emendati ad generalē proxime tunc futurum
Conuentū relata, uel assentiri omniū nomine dictæ emendatiōi, uel illā
pro necessitate rationabilius instituere, cū nostro totiusq; Senatus cōsilio
& auctoritate possint, ut tandē pro incertis certæ, & pro incōmodis
cōmodæ Iudiciariæ Constitutiones efficiantur, & ne amplius per incertā
interpretantium contentiōē ab administrāda æqua litigātibus Iusticia
Iudices remorētur. Sunt autē per nos designati Iuriū & Statutorū præ-
dictorū Correctores, ex Maiori Polonia Generosus Nicolaus Nyemo-

Signifm. Cras. 1532.

A D L E C T O A
R E M. I A C. P.

Cum tam pium studi-
um sapientijs, principia-
pijs, ac labor ipsorum

Correctorū, nescio

quo fato interierit,

nihilq; fere utilitatis

Reip attulerit: D. Sin-

gism. Aug. idem nego-

cij, disponendarū scia-

licet methodice Legū

patriæ, mihi denus

credidit. Quæ quidē

meæ lucubratiōes si

itidem in cassū reci-

dent, uti spero, facile

me exemplo magnos

rum uirorū tuebor,

atq; etiam cōsolabor.

Quod uidelicet mo-

canēte nemo saltauit.

Vol. I. F. 500.

ieuski Iudex Iuniuladiff. & Generosus Mathias Krzyzanowski Sub-
iudex Pofnanięn. Ex Minori uero Polonia Generosus Iohannes Pye-
nyazek de Krufloua Iudex Cracou, & Generosus Bernhardus Maczie-
iouski Iudex Sandomir. Referędarij nostri. Quibus adiuximus Spiri-
tuales duos Iurisperitos, uidelicet Venerabiles Nicolaum Zamofczki
Scholasticũ Lancicień, & Georgium Myfzkouski Canonicum Craco-
uiensem Secretarios nostros.

Consuetudines quoq;
ad concilianda statuta
ta profunt.

Quoniā aut in Regno nostro nō solũ scriptę Constitutiões, sed & Cō-
suetudines inueteratę pro Lege in pluribus locis obseruātur, Statuimus
ut singuli Palatini Cōsuetudines sui quisq; Palatinatus conscribāt, &
huc Cracouiā ad primā Māij mensis diē ad nos mittant. Illas enim sicut
& reliqua Iura Correctorũ Iudicio cōmittemus, ut æque in his, ut in
reliquis Statutis æquanimitas & uniformis Iudiciorũ modus, contra-
rijs, & obscuris, ambiguisq; interpretatiōibus reiectis, statuatur.

Alioqn posterrora Statut. seruētur, quo

Sigism. Crac. 1543.

Statuta posterrora in omnibus forensib. cau- (ad cōciliabunt. Lex x.
sis teneantur usq; ad futura Comititia, ita ut iuxta posterius Statutũ om-
nes causę Terrestris, Castreń, & Cōmissariales iudicētur, reiectis inter-
rim ad partem alijs omnibus prioribus Statutis prius factis, & posteri-
oribus Statutis fortasse cōtrarijs. Etenim in futuris Comitijs debemus
cum Dñis Consiliarijs nostris, & Nuncijs Terrarũ hos querere modos,
quibusnā iusticia hominũ cōstabiliretur, differentia aut Statutorũ cō-
ciliaretur. Quod si fortassis in primis & proximis Comitijs nihil tale fe-
cerimus, tunc hoc Statutũ de tenendis Statutis posterioribus conditum
eiusq; durare debet, quoad in aliquibus Comitijs cū ipsis Consiliarijs
nostris & Terrarũ Nuncijs aliqd salubrius eo noīe cōstituere poterim.

CAPITVLVM V.

De Syndicis, Aduocatis, & Procūrib⁹.

PRAEFATIO

Ratiōe & oratiōe se
cernimur a brutis.

Vfus rationis & ora-
tiōis in foro quis?

Sicut sola ratiōe secernimur a brutis animāribus, quę Deus abiicit ad pastum,
ita facultate intelligendi atq; eloquendi homo homini pręstat, & stulto intelli-
gens. Cum aut ratiō & eloquentia in omnibus rebus plurimũ valent, tum in foren-
sibus negocijs frustra quis vel iustissima nitatur causa, nisi hæ ipsę rerũ humana-
rum pulcherrimę Reginę pręsto sint. quarũ qdem altera iustę causę probatiões
inueniat, inuentasq; disponat ordinate; altera vero vel Reum Lege accuset, vel
excuset, ex Naturaliq; Gentiliũ, ac Ciuili Iure diserte, ac etiā eloquenter argumē-
tando, refellendo, & cōcludendo, Iudicem doceat, quid potissimũ in lite sequi, vel
virare debeat: ita vt scelera fraudesq; nocentis subiiciātur odio Ciuiũ, iustosq; de-
dantur supplicio: e cōtrario aut innocentia Iudiciorũ pœna liberetur. & premiis
ornetur. Quę qdem facultas sicut ab magno ingenio, ab arte etiā varia, & vfu dis-
uturno queritur: ita nō cuiuspiā triobolaris rabulę, sed olim fuit eximiorũ Orato-
rum atq; Iurisconsultorũ propria: qui de Iure sese adeuntibus publice responde-
bant, publice virtutes laudabāt, publice etiā accusabāt scelera. Quo sensu veteres Orato-

res Orato-

res Oratorem Iurisperitū Imperatori cōferre nō dubitarūt. quippe quod vterq; in periculis patriæ & amicorū versetur. Oratores enim Iurisperiti ambigua facta causarū explicando, item spem, honorē, vitā, ac fortunas litigantiū cōtra iniuriōs suos ratiōe ac oratiōe defendendo, nō minus generi humano profunt, quā si praeliis ac vulneribus patriā parentesq; ac posteros ab hostibus seruarēt. Sed quia apud nos omne fere Oratorū & Iurisper. Officiū in Syndicos, Aduocatos, & Procuratores forenſes translatum est, dimissis illis excellentibus viris, de his ipsis mediis & priuatis nostris pauca dicamus. Ac primo illud, quia Syndicus est, qui alicuius Ciuitatis, Vniuersitatis, aut Collegii causam defendit: quasi in defensionē cōmunis causæ incumbens. Aduocatus vero ille est, qui quocūq; studio, cōsilio, aut opera potest patrocinatur causæ clientis in Iudicio, vt cōmode & cū dignitate peragatur. Procurator aut ille propriē est, cui administratio rerū omniū ab aliis quo credita est. Attamē hoc loco Procuratorē intelligi volumus illum, cui specia liter data sit procuratio actiōis iniuriarū: & qui negocia mādato domini, seu clientis, in forenſi, vel arbitrali Iudicio administret. Procurator ergo vel omniū rerum, ac semper, vel vnius rei, & ad certū tempus potest esse: secundū quod fit per Literas Principis, per eum cuius causa est, cōstitutus. Vſus aut Procuratorū propter eos introductus est, qui rebus suis ipsimet, ex quacūq; causa intereſſe nolūt, vel nequeunt, illisue agendis occupari, vel sufficere nō poliunt. Porro cū precīpue circa Accusatiōes & deſſenſiōes Syndicorū, Aduocatorū, & Procuratorum versetur officium, procul dubio Ars dicendi, item Iuris Naturalis, Gentīū, ac Ciuilis praecepta, horumq; omniū vſus ac æquitas illis cognita esse debēt. Ridiculus enim ille litis Patronus est, qui ordiri, item proponere, ac diuidere illā nesciat. Preterea Legibus, Cōsuetudinibus, Preiudicatis, aliisq; ratiōibus in lite ipsa, ex causis Efficiente, Materiali, & Formali sitis, cōfirmare suā sententiā ignoret. Porro aduersariorū ex iisdem, seu aliis fontibus dicta, per cōmodam inficiationē, extenuationem, interpretationē, seu auersionē, aliisq; modis cōfutare nequeat: atq; hæc omnia summātim cōeludendo: Iudicem ad summū Ius, vel æquitatē, hoc est clementiorem interpretationē, seu emendationē Iuris diserte cohortari, & vt est in prouerbio, vti foro nō possit. Quia tamē differt, vt est in prouerbio, Dauidne loquatur an Herus: perindeq; NE QVAM AN BONVS vir dicat, intereſt: certe opiniōe virtutis idē Procurator cōmendatus esse debet. Citius enim, & plus bono, quā nequā viro credit Iudex, quod huius omnia verba cōficta, & ad decipiendum se cōposita suspicatur: illius aut vera, certaq; oracula, & ad declarandā causam producta, esse credit. Ac proinde Rhetores negāt quenq; bonū esse Oratorē, nisi idē sit vir bonus: huius enim oratio simplex, grauis, & cōfidens est: quia veris, ac vbiq; & semper se æqualiter habentibus nititur: Illius aut cōtorta, leuis, & titubans: quia falsis, ac pro tempore, & loco cōfictis probatiōibus superædificatur. Idcirco Demosthenes Græcorū facile Princeps Orator, cū aliquādo cōcionaretur, Phocionēq; aduenientē videret, dixisse fertur. En oratiōis meæ malleus, & bipēnis aduenit. Nimirū significans: pauca verba illius viri boni, plus valere ad persuadendam, quā alterius, suorumq; argumentorū acervos. Cum itaq; aliquis vium dicendi aliquē, beneficio naturæ, item arte, & exercitatiōe, cōsecutus fuerit: amore Iusticiæ afferendæ, tuendiq; clientis gratia, nō libidine iurgadi, cōflandæq; pecuniæ, ad hoc munus accedat, & nō verissimilia, (quæ solū in dubiis, cōiecturisq; locum habent) nec aperte falsa, defendat. sed quæ vera vel falsa in causa esse scit, ac sentit, corā Iudicio, tanq; in conspectu Dei, publice dicat, neq; tā suo, suiq; clientis quā Iudicis periculo, veritatē dolis, mendaciis, periuriisq; euertat. Ita boni Oratoris, ac integri viri existimationē cōseruabit, & litibus amputandis fecerit magnū cōpendium. Alioquin (vt vltionē a Deo paratā taceamus, nostræ quoq; ætatis sexcenta exempla prætereāmus silentio) certe pecuniæ a Procuratoribus per iniquitatis ac doli nundinationē cōgeste, (bonos viros, & iusta illorū salaria excipimus) vel nullos omnino, vel nunq; scēlices hæredes habebūt. Nihil aut ea laude illaudabilius est, QVAM ABVNDARE NVMMIS, EGERE

Oratores Imperatores cōferuntur.

Oratorū officium in syndicos, Aduocatos & Procuratores translatum est.

Syndicus.

Aduocatus.

Procurator.

Facultas Procuratoris quomodo, & quatenus datur: vſus procuratorum propter quas causas est introductus?

Procur. officiū circa quid versatur?

Ars dicendi & Iuris peritia propria Procurator, debet esse.

Procurator debet esse uir bonus, dicendi peritus.

Vis dicendi ad afferendam miserorū Iusticiā est cōuertenda.

Bonus Procur. clam dicat clienti suo male causæ nitenti, si scitebere, causam: si negabis, animam perdes. Attamē publice uel ad transactionē uel cessionem amicā contendat cum illo.

Nonnullorum Procurementum technæ & encomia.

Ad Petrum Dembinum post Nicolaum Thasyczyki Iudicem Crac. creatum apostrophe,

BONA FAMA & virtutibus: & nihil preclarum, nisi de pane lucrando cogitare: indeque vulgo dici honorum extortor, Iuris contortor, Legum proditor, clientis ac Reipub. depeculator, Iuris controversi peruersi & inuersi consulti, protrimen- tum fori, tam captionum quam cautionum, tam excipularum quam formularum callentis- simus, ex alienisque miseris mendacio atque impostura Pluro. Cum vero huiusmodi Aduocati publice puniri deberent, quod vel sapientiss. Iudicem dicendo circue- niant citius, quam corrumpant pecunia, prohi dolor, multi hoc hominum genere armas- tur: ut simplas lites duplicent, perelapsas Citationes reuiuificent commententur per- lucra, numerent Triplicata Vadia. & de fortunis, vita, atque honore Civium impune negocietur. Quocirca ego cum primum post mortem Nicolai Thasyczyki Iudicis. & in Re- pub. nostra ætate grauis. Nestoris, te PETRE DEMBINI Iudicem Cracou. re- nunciatum salutavi, hoc Tetraстichon tibi primo pro tribunali sedenti adscripsi,

Venalis si te oppugnauerit ira Patroni,

Et rotet in fratrem uerba dolosa suum.

PETRE caue a recto flectas: REX, atque SENATUS, CHRISTVS erit Iudex Iudicijque tui.

Et si enim omnia nature artis. & exercitationis adiumenta ad eam provinciam attuleras, ut omnium maxime dignus viderere, qui N. Thasycio succederes: amor tamen meus erga te. & veneratio quædam singularis hæc me tibi tum occinere coegerat. Quod scilicet impense fauebam, quo omnium expectationi de te concitatae responderes: metuebam autem ne tui nominis claritas alieno pollueretur cæno. Ut enim Procuratorum usus non ad turpe ipsorum compendium, non ad perniciem innocentium, circue- niendosue Iudices: sed ad exercendum ingenium, ad tuendos bonos viros, Iudicesque in primis informandos est introductus: ita nisi imposturarum, ac vitiligidandi illorum licentia mature aliqua poena hoc tempore reprimatur, reuera olim tot definiendis causis, sæpe sola iurgandi libidine vexandorumque hominum causa susceptis, nulla for- ra sufficient: tantum abest, ut unus PRINCEPS appellationum Iudex, tot capti- onum centones retexere, tot etiam insidiarum latebras discutere, ac ita ut oportet, diiudicare queat.

ARTICVLVS I.

Qui volunt, ignorant, vel egent Procuratoribus, utantur illis, cum potestate corrigendi vel quisque suam causam agat. Mulieres tamen in hospicio Procuratores constituunt, sed non in maritorum causis.

Kaz. M. VI. 1368

Qui vult, Procuratore utatur. Lex I.

Iure habendi sunt cau- sarum aduocati, Pro- curatores, aut prolo- quutores, ab eis qui- bus expedit.

Quia cuiuslibet sua defensio & tuitio (cum Iuris sit naturalis) non est dene- ganda. Ideoque Statuimus, quod in Iudicijs nostri Regni quilibet homo cuiuscumque sit status & conditionis potest & debet habere suum Aduoca- tum, Procuratorem, seu Proloquutorem.

Kazimir. in Nyssos- ua 1454.

Qui suam causam ne- seit exponere, aut Procuratore caret, Iudex ex officio ei procuratorem det.

Ignaris, & egentibus, Procur. detur. Lex II.

Si quis uero in Iudicio constitutus rem debite suam proponere nesciuerit, aut in lingua impeditus fuerit, nec amicum pro eo loqui volentem poterit habere, Iudiciū ibi sedens ex suo officio sibi petenti Procuratorem idone- um deputare debet.

Ea vero quæ Procuratores presentibus iis quorum causæ aguntur, alllegant: perinde habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferatur. Error tamen Procura- toris per Principalem ante sententiam Iudicis reuocari potest. Sed & Iudex potest supplere & proferre, quod quidem minus a litigatoribus dicatur. Iuri autem ac Legi- bus conuenire intelligat.

Qui tamē

Qui tamē velit, suā causam agat. Lex iij.

Omnis qui Procuratore careret, poterit suā causam corā Iudicio exponere, uel controuersia & defensionē sui facere, sepositis atq; reiectis in partem captiunculis poenarū, quas captiōes Iudex permittere nō debet, nisi hoc custodire, ut unicuiq; iusticia ministretur.

sigism Crac. 1543
Idem repetetur infra
cap. 16. art. 3. de modo
controuertendi in
Iudicio.

Mulieres in hospicio Procuratorē cō-

10. Ut dominarū habitatio propter fragilitatē sexus a (stituūt. Lex iij.
coetibus uirorū omnimode sit distincta, & ne ad causas uocatae premāt
se in turmis & cōuentibus masculorū, Sanxit nostra auctoritas de prae-
senti, ut si quae Domina siue Virgo citans aut citata uenerit ad Termi-
num sibi prae fixum, Iudex praesidens Iudicio Officialē suū cum eius ad-
uersario ad hospiciū illius Domine mittere teneatur: corā quo Actionē
siue defensionem suae causae Aduocato uel suo Procuratori cui placet in
toto delegabit.

Kaz. M. Vissl. 1368
Eiusdem mentio fuit
libr. 2. cap. 6. art. 7.

Domine aut Virgines
ad Iudicia citata
in hospicijs cōmode
procuratorē consti-
tuant, & cause acti-
onem Iudice super id
uisorē & aduersariū
dirigente cōmittent
uel Aduocato uel Pro-
curatori.

At si mulier cōpareat pro marito, qui ex probabili & Reipub. necessaria cau-
sa absit, neq; eum legitime defenderit, potest maritus petere restitutionē in inte-
grum aduersus sententiā cōtra se latā, per mulieres enim aliena negocia, nō aliter
agī possunt, nisi Actiones in rem & propriū lucrum earū mandatae sint eis.

ARTICVLVS II.

Qui procurare nequeunt.

Camerarij causas ne procurent. Lex I.

45. Palatinorū & Succamerariorū Camerarij, quod Iudicijs Terrestribus
etiā olim intererāt, alienas nō procurabāt, nisi forte suas causas.

lagella Crac. 1423.
Idem supra fol. 579.

Neq; Notarij neq; Vicenot. causas pcur

Precauendo difficultatibus hominū, prohibemus ne ul- (rent Lex iij.
lus Notarius & Vicenotarius apud hoc Iudiciū circa quod resident in
officio causas ullas procurent.

sigism. Augustus Pes-
triciouie 1550.

Nec Spūales etiā pcurēt, nisi causas p-

Petitiōibus Nunciorū Terrestrīū permoti, & ad sopiē- (prias. Lex iij.
da odia, quae aduersus Ecclesiasticos uiros, ob quorundā insolentiam a-
pud Seculares excitari cōtingit. Statuimus, ut Ecclesiastici, uiri benefi-
ciati, aut Sacerdotes nō se immisceant deinceps Iudicijs Seclariis. neq;
causas procurent & promoueāt Seclariū personarum ad quas per Iu-
dices Terrestris nō admittātur, exceptis causis proprijs, aut aliarū Spiri-
tualiū, in quibus agendis procurād discq; liberā habeāt ubiq; facultatē.

sigism. Petr. 1538.

Procurator calūniosus ter expurgetur,

94. quarto nares incidatur. Lex iij. Quā uide supra Libr. iij. Cap. xij.
Artic. 1. fol. 569. de crimine falsi aut calumniæ.

Kazim. Tertius in
Nyssoha 1454.

ce iij

In Rebusp.

Qui a patrocinio
causarum repellitur.

Stanislaus Vapouly
commentaria.

In Rebus, bene cōstitutis amittit causam qui potentioris adsciscit sibi patrocinium, vel eidem in fraudē ac terrorē aduersarii sui causa cedit: ut hac pœna proposita Iudiciariæ lites potius suo ordine decurrerēt, quā potentiorum illegitimis præsidiiis nitātur. Ac proinde D. Sigism. Aug. Rex noster mirabilē de se cōcitas uerat opinionē, quod in Lithuania quendā Senatorē suo familiari aperte suffragantem loco ac ordine tanquam Consiliariū suspectum mouisse ferebatur. Quales autē pro suis familiarib. Procerū suffragatiōes esse vel nō esse oporteat, Nobilis vir Stanislaus VAP Ouius in quodā suo cōmentario prudenter sane descripsit. ne scilicet in Repub. nostra aliquis Iudicis & patroni simul partes agat. Porro etiam repelluntur ab officio Procuratoris surdi, muti, cæci, impuberes, mulieres, infideles Christo, & qui de quoracūq; parte litis cū Actore paciscuntur. ut enim Tutores sic Procuratores rebus pupilli & clientum insidiari nō debent. Item reiciuntur a procurandis causis Iure ipso, & legitimi Iudicis sententia, ex graui & legitima aliqua causa infames legitime facti. Ac proinde Procurator qui ab aduersario per vim vel insidias gladio aut fustibus cæditur, aut qua parte sui mutilatur, per hoc nō infamatur, nisi iniuste litigasse, ob idq; iustā pœnā tulisse cēseretur. Quia tamen nemo sibi de quoq; Ius dicere debet, certe iniusticiæ, nō vi, sed corā Iudice erat ab aduersario cōuincendus: si facinus suum inultum abire, Procuratorem autem aduersarii puniri volebat.

ARTICVLVS III.

Sine mādato, vel Actore ne qs procuret, vel citet: Senior tamē frater pro causa cōmuni, & Tutor pro capite parentis pupillorū, perindeq; negociorū gestores domīnorū, necnon mariti vxorū, similiterq; Dñi seruorū causas agunt. Inufficiētes autē mandatarii, falsarii, & collusores puniātur. Procuratores ergo sint Iurati, diligētes, ac fideles, alioquin de ipsi Ius dicatur clientibus.

Sigism. Petric. 1511.

Idem lib. 1. cap. 9. ar.
3. de taxa Literarum
Cancellariæ.

Procūrium mādātū trib. gros. venit. L. i. 16.
Item ne prædicti nostri subditi in Cancellaria nostra a Notarijs plus iusto grauentur, decernimus quod deinceps a Procuratorio, tantum tres grosi accipiantur.

Sine Actore ne qs pcuret, vel citet. L. ii.

Nulla Citatio detur
ubi Actor non esset,
qui aliter procurat
fieri, 15. poenam des-
beat.

Huius mentio infra
Quod calumniatri-
ces falsæ & inordina-
te Citationes locum
in Iudicijs nō habent

Præterea quicūq; præsidentes, aut ipsorū Officiales, uel eorū familia- 13.
res aliquos maliciose laboribus & expensis grauare uolentes, cupiētesq; 14.
& laborātes emungere & extorquere aliquid pecuniarū, aut rerū ab innocentibus pro uexatiōe redimenda, quāuis penitus nihil habeāt causæ seu quæstiōis aduersus eosdē, faciūt & procurāt diuersas citatiōes, finguntq; & dictant causas: Idcirco Statuimus, quod si quis citauerit, uel procurauerit aliquē sine legitimo Actore uulgariter przez pouoda citari, taliter citans uel procurans talē citationē pœnā pyathnadzyesta soluere Citato teneatur, prohibētes nihilominus Castellanis & quibuscūq; Iudicibus & Subiudicibus, quod deinceps sine certo Actore & causa expressa nō debēt decernere nec dare (nec audire) aliquas Citatiōes.

Si senior frater causam perdat, iunior eā ne renouet. Lex iij. Quā supra Lib. iij. Cap. v. Ar. ij. fol. 477. uide.

**Tutor agit p capite patris occisi pupil-
lorum. Lex iiij.** Quam Lib. 1. Cap. 1. Art. 6. fol. 286. uide. Insuffi-

Insufficiēs mādātarius punitur, Lex v.

12)

Item aliquis manifestās se cū procuratiōe in iudicio, si malū Procura-
toriū seu procuratiōem habuerit, luit poenā in iure Terreſtri triū Mar-
carum: in iure uero Caſtreñ, ſex ſcotos, quā ſolus ipſe Procurator ſoluet
non Principaliſ ſuus: alias non ille a quo cauſam dicit.

Mandatum tria in ſe habeat, nomen cōſtituentis, cōſtituti, & cauſæ cōmiſſæ
in genere vel in ſpecie: & quod cōſtituens ratum habere velit, quodcūq; cū Pro-
curatore fuerit geſtum. Ille uero dicitur habere mandatū qui ultro & gratis alie-
rius negociū ſuſcipit agendum. proficiſcitur enim mādātī obligatio ex libera ob-
ſequendi voluntate, qui enim coactus neceſſitate, vel legitima poteſtate, aut ex
pacta mercede gerit alterius negociū illi iure, aut meru. hic uero ex locato obrē-
perant. Et tamē ſi mandator aliqd cōpenſandi officiī cauſa promittit, aut dat, nihī-
lominus mādātī obligatio exiſtit: multoq; minus remuneratio impedit obligatio-
nem mādātī. Porro Mandatum cōtrahitur quinq; modis, ſiue ſua tātum gratia a-
liquis tibi mādēt, ſiue ſua & tua, ſiue aliena tātum, ſiue ſua & aliena, ſiue tua et ali-
ena. At ſi tua tantū gratia mandatū ſit, ſuperuacūū eſt mandatum: & ob id nulla
ex eo obligatio, nec mādātī utrobique Actio naſcitur. nō tam enī mandatum quam
dicitur cōſilium. At mandato rei turpis, vel cōtra bonos mores, nō eſt obſequen-
dum: nec eiſ nomīne mādātariū obligatur. Nunq; aut mādātariū excedat fines
mandati. licet illud & in diem differri, & ſub condiōe fieri poteſt. Re quoq; inte-
gra mādātum poteſt reuocari: perindeq; re integra mādātum ſinitur mandantiſ,
vel mandatiarii morte. Ipſum quoq; mādātum poteſt ab initio reſpui, ſed poſtquā
eſt ſuſceptum, debet tempeſtiue executioni demādari: niſi ex iuſta cauſa, et cōgruo
tempore recuſetur. reuocatur uero mādātum propter inimiciās, furorē, & iura-
tionem condiōis: qua minus idoneus ad ſuſtinenda mādātī negocia mādātariū
efficitur. Quod ſi Procurator incertum mādātum producat, de rati habitiōe cau-
ere tenetur, ſi tātum poſſeſſionū habeat. Quæ tamē exceptio procuratoria niſi
ante litem conteſtātā opponatur, inutiliter obſcitur. Quod ſi forte falſus Procura-
tor inueniatur, reddit iudiciū retro nullum: tātum abeſt ut in præſens cōtro-
uertere permittatur. At ſi quis bona fide negocia abſentis geſſerit, ultro citroq; in
eer eos naſcūtur Actiōes, quæ appellātur negociorū geſtorum. ſed Dñō qdem ad-
uerſus geſtorē directā Actio, geſtori aut cōtra Dñm cōtraria. Quippe ita naſcun-
tur obligatiōes huiuſmodi, ſi ſine mandato quicūq; alienis negociis gerendis ſe ob-
tulerit: ex qua cauſa, hi quorum negocia geſta fuerint, etiā ignorātes obligantur:
Idq; utilitatis cauſa receptum eſt, ne ex ſubita feſtinatiōe, vel grandi cauſa abſen-
tium deſererentur negocia, quæ ſane nemo curaturus eſſet, ſi de eo quod quis im-
pendiſſet nullā habiturus eſſet actionē. ſicut autē iſ qui utiliter geſſit negocia do-
minum habet obligatum, ita quoq; negociorū geſtor ad exactiſſimā diligentiam
adminiſtratiōis ſuæ reddat rationem. neq; enim ſufficit talem diligentiam adhibere
qualem ſuis rebus adhibere ſolet, ſi modo alius diligentior eo cōmodius admini-
ſtraturus eſſet illa negocia, caſu violento ſemper excepto. Multo magis autē ma-
ritus poteſt agere pro vxore etiā ſine mandato, dum modo caueat de rato in qua
cumq; vxoris cauſa: ne mulieres periculo pudoris iudiciis virorum intereſſe cogā-
tur. ſin aut mādātum ſuſceperit, licet maritus ſit, id ſolum in rē vxoris exequi de-
bet, quod procuratio producta eidē præſcribit. At qui mater in cauſa pupilli ni-
hil agit, ſed ei Curatorem petat: quod alterius ſuſcipere deſenſionem
eſt virile, & ultra ſexum muliebrem.

Conf. Ter. Cra. 1505
Idem lib. 1. cap. 12. de
iudicio Caſtreñſi.

ſurrepticiū & in-
ſufficiens mandatum
procuratiōis prædu-
cens luit poenas quas
per ſe ſoluet & non
Principaliſ ſuus.

COMMENT.
Mandatum tria in
ſe habet.

Qui obligantur man-
dato?

Mādātī obligatio cō-
trahitur quinq; mo-
dis iuxta Azeuini ſen-
tentiā.

Mandato turpi non
eſt parendū. honeſti
uero mandati fines
nō ſunt excedendi.

Quando mandatum
reuocatur?

ſi incertum manda-
tum proferatur?

ſi falſus Procurator
inueniatur?

Negociorum geſto-
rum condiō.

Mariti uxoris cauſa
ſas agant, cum, uel ſi
ne mandato.

Mater non agat no-
mine Pupilli.

Sigim. Petr. 1538.
Idē lib. 3. ca. 9. fo. 536

Fit autē mentio ei: de
de inuaſione domes-
tica lib. 1. cap. 12. ar.

ſubornatas 10.

De falſatore & colluſore pcuratore, L. 6

Quia impunitas magna dedit hominib. in malū propenſis ad falſita-
tes & colluſiōes admittēdas audaciā, ut non uereātur per ſummiſſas &

ſubornatas 10.

subornatas personas, ut in Iudicijs, aut apud Libros Terreſtres, certas Recognitiōes facerēt, nomine earū personarū quas ſepe cōtingit longius abeſſe a loco Iudicij, & Procurare, in detrimentū & perniciē ignorantium. Quam licentiā refrenare uolentes, Statuimus ut omnes tales, ubi ſufficienti teſtimonio conuicti fuerint, pœna Statuti de Inuaſione domus expreſſa puniantur.

ſigifm. Cræc. 1543.

Hec Lex ueteris in excēdo Iudicio ſanctuata eſt. quod non niſi iuratos patroni adhibeat cauſis, ne ſcilicet uel ſcientes ſuſciperent, uel ſucceſſu tēporis reſcientes proſequerentur iniquā cauſam. Iuſtam uero ut ſumma fide defenderēt. eadē enim uox Procuratoris quæ et Legislatoris eſſe debet

Aſſimatio damnorū p Iudices moderetur. Procuratores huius ſtatuti tranſgreſſores Regi delati ab officio procurandarū cauſarū deponuntur.

Qui ab hac Lega excipiuntur.

Literas Iuramenti ſuſferat Procurator.

Qui Procuratores debēt eſſe iurati. L. 7

Procuratores mercenarij, qui mercede cōducti hominū cauſas in Iudicijs cōmuniter procurāt, ne amplius difficultates & cōperendinationes in Iure facerēt, debent eſſe iurati: Quia iniuſtas cauſas neq; ſuſcipere, neq; eis cōſulere, neq; illas promouere debent in gratiā alicuius partis. Præterea æſtimatiōes pecuniales quas pro iniurijs uel damnis in citatiōibus ponūt, debēt ita moderari, & ad eū ualorē redigi, quāti damnū ualet: ne ob hoc probatiōibus, & teſtibus homines grauaretur. Iudex autē qui Iudicio præſidet debet proſpicere, & animaduerti re in talem, & punire illū, ſicut eſt de inordinatis Citatiōibus ſtatuto deſcriptū. Quod ſi certo cōperientur aliq; Procuratores huius Statuti tranſgreſſores & audaces, extūc debent per Iudicem ad nos remitti. Quod ſi decreto noſtro Regio tranſgreſſiōis reus reperietur, extūc ei officio procurandi in omnibus Iudicijs noſtris Regalibus, Terreſtribus, & Caſtreñ. inhiberi debet. Hoc autē intelligi debet, præter illos qui cōſanguinitatis, aut amice conſuetudinis Iure ducti, amicorū: necnō præter famulos qui Dñorum ſuorum cauſas procurarēt, neq; cōmuniter in Iure cauſas dicerēt: deniq; præter illos, qui ipſimet ſuas proprias cauſas Iudicialiter agerent: tales enim huic Statuto ſubdi nō debēt. Attamē Procuratores Dñorum, tametiſi Dño aliquis eorū ſeruiat, & eius cauſas procuret, ſi modo cōmuniter Procuratoris officiū exerceat, eo nō obſtante, tenebitur hoc luſiurandum præſtare, & Literas autenticas Iuramenti ſui ab Iudicio Terreſtri accipiēdas habere: eū qbus Literis ubiq; fides habebit ei indubia.

Procurat. ſint diligētes & fideles. L. 8.

ſigifm. Auguſtus Periconia 1548.

Edicimus, ne cū inordinatis Citatiōibus, & Actiōibus, Procuratores ad Iudiciū accedāt, ſi uolunt pœnā Statuti euitare. item ut uocati ſecūdum Regeſtrū præſto ſint: ſi quidē in uocadis Perſonis iuxta Regeſtrū nos cōſeruabimus. Quod ſi quis uocatus abſuerit, cōdemnari permittetur. Etenim ſtudioſe extrahūt cauſas, ut nō ſolum Iudices prouinciales, uerum etiā Regia Maieſtas Aſſeſſoresq; ipſius non tum quādo uolebāt, ſed quādo Procuratorib. libebat iudicabāt. Quocirca ſi quis Procurator negligentia, uel nequitia nō cōtrouertendo cū aduerſario permittet Principālē ſuum cōdemnari, is autē Principalis tali damno affectus eo nomine quereretur, extūc ibidē corā Iudicio, uel in Comitijs adminiſtrabitur de eo iuſticia, non ſecus atq; de ſeruitore: etiam ſi fuerit poſſeſſionatus,

ARTICV.

Procuratores ex inſidia ne litem proſtrahant, neq; prauariuentur.

De ptate Procurator, in Ciuilib, vel cri:

18. Item antiquū Statutū equa moderatiōe inter- (minalib. causis. Lex l. sigism. Petric. 1511. Eiusdē statuti sit mē- tio lib. 3 cap. 7. ar. 2. de formulis Inscripti- onum. Item lib. 4. ca. 25. de Motionibus.

pretantes, Statuimus, ut Procurator siue possessionatus, siue nō possesi- onatus, habens sufficiens procuratoriū, possit in Iudicijs cōparere, om- niaq; agere, & exercere quæ ipsius Prīcipalis Causam, uel Causas atti- nēt, seu tangunt: Etiā partiē citatiōe Verbalī, alias naduornym citare, & Iudicē mouere, ac alia omnia facere, quæ ad defensionē Causæ pertinet: præter Inscriptiōes, quas nec nouas facere, nec de antiquis quietare, nec pecun. tollere inscriptas poterit, sine presentia sui Prīcipalis, seu Actoris

PROCVRATOR in Citatiōe verba criminalia ne ponat fol. 48. vide.

NEVE SINE Actore criminaliter accuset, folio 49, vide.

Citatus tamē criminaliter potest per Procuratorē Iuri parere, ac respōdere: ex ce- lib. causis uel etiā in ptio eo, si Citatus de Iure esset criminis cōuincēd & eius noīe in persona puniēd. Ciuilib absente clien- SED NEq; Procurator absente suo cliente a causa sponte in Iudicio recedat, te, & an moruo sca- vel de ea transigat illamue ad aliud forū transferat. Quod si sententiā contra se larium de iurys tulit, Iudicem mouere, non tamen motionem ipse prosequi tenetur.

QVOD SI PROCVRator moreretur, salarium eius annuum, vel alioqui tanti temporis quanto seruiuit, hæredibus a cliente debetur.

CAPITVLVM VI.

Ne Sæculares ad forū Spirituale euo-
centur nec e contra.

Iam satis liquet ex præmissis, Leges esse ob id introductas, vt inter homines cer- PRAEFATIO.
ta sit unicuiq; viuendi disciplina, & vt quisq; Lege veluti cōmuni sponfiōe obli- Causa Legū cōditas- gatus suum faceret officiū, quoq; cōtentus viueret: tam aut officiis quā rebus alie- rum, & Magistrati- nis abstineret, vt s. illa ipsa IVsticia inter mortales cōstaret, quæ qdem ita unicui- um introductorū est- q; Ius suum ac dignitatē tribuit, vt omnes virtutes in se cōplectitur: atq; propter- IVSTICIA.
ea Hespero & Lucifero admirabilior esse a Sapientib. prædicatur. Sed quia frus- vt re: & Iura diuis- tra Ius in Repu. fuisset conditū, nisi simul essent per q̄s illud redderetur: Itaq; se- na & humana diuer- cundum quod res diuinæ & humane diuersæ sunt, ita quoq; Iuris diuini ac huma- sa sunt, ita etiam Ma- ni, necnō Magistratū Iuri vtriq; reddendo necessariū est magna diuersitas, ob- gistratū diuini & hu- idq; in duas partes diuidunt. Quarū altera Regnū Christi, mundi altera appella- mani a se diuersi es- tur. Tamen enim prior omnīū Melchisedech idem erat Rex & Sacerdos: nec- sistant.
valde longo post intervallo Moyses tā in temporalib. Israël quā in Spiritualibus In ueteri Lege sepe- Aaroni præfuit, ipsumq; Aaron ac filios eius cōsecrauit in Sacerdotes, ad quem- ydem fuerunt sacers- præterea sermonū Dei fuit interpres: Deinde vero Dñs difficile & ambiguū Iu- dotes qui & Reges, dicium inter sanguinē & sanguinē, causam & causam, leprā & leprā ad Sacerdo- & e contra sepe aliq- res Leuitici generis referri, & obedire Sacerdotis decreto iussit: Postea vero Sa- aique alij.
muel fuit Sacerdos & Princeps populī in tēporalib: postremo etiā tempore Mas- chabeorū reductum erat Regnū ad Sacerdotes: Nihilominus luce Euangelii per Christus Rex cœli- Christi omnes suos fideles Regale Sacerdotiū esse voluit: Ministros tamē Euā- & terre, Regib: hui- gelii sui nō tantū prophanis functiōibus impediri vetuit, verū etiā patrem, matrē, ius mundi se, suosque- vxorem, & liberos, si ita res poscat, relinquere, substantiāq; suā vendere, ac dare pauperibus subiecit.

pauperibus. baculo autē & pera esse cōtentos. Quin etiā rātopere vñ quēq; illorū se se abnegare debere praecepit, vt etiā listi ante impios præsides, inbessē illis, censumq; dare Cēsari iusserit: omninoq; exemplo sui ministros nō Dñs esse mādauerit: quod Regnū suum nō fuit ex hoc mundo, in ministerioq; & cruce non in Imperio & gloria consistat. propter quod nō solum ipse prae Herode Regno suo stulte timente fugit, a turba Regem se creati, diuisorēq; inter fratres cōstitui noluit, verū etiā cum caperetur ad suppliciū, Petrum ad recōdendā gladiā suū coegit, & in media criminantiū, blasphemantiū, cādentium, ac postremo cruciligētiū se turba os suū nō aperuit: atq; ideo & veros suos discipulos a carnis gloria & mundi illecebris ad solius Spiritus curā toties reuocauit, deq; ambitiōe dextrae & sinistræ, maioritatis, primi accubitus, magisterii, & solitudine ventris obiuirgauit. Post cuius ascensionē in cōelos, Paulus Apostolus eius ipsius Christi militē negociis Sēcularib. implicari, relictoq; verbo Dei ministrare mensis, ac cōlestib. cōsecratum prophāā dominariōē affectare crimen prauaricatiōis esse iudicauit. Christus siq; dem Regnū suū nō in carnis gloria, quā adeo ignominiose cruci adfigi voluit: nō in vlla rerum externarū affluentia, cum in pauperū persona etiānum esurire, sitire, nudari, & vagari credatur: & opes tantas esse spinas appellet vt diuites difficile in Regnū cōlorū ingressuros prophetet: verū enīmuero in cōscientiis hominū, quarū fidem respicit, regit, & inhabitat, fundatū iri volebat. Vt scilicet mens humana, expensa magnitudine iræ Dei erga peccatū, perpetua scelerum pœnitentia quateretur, iugi mortificatione carnis ipsi sacrificaret, fide autē eius Euangelio adhereret, præterea operū piorum fructu certā faceret vocatiōnem sui.

Regnū Christi in cōscientiis hominū fundatur.

Leges Regni Christi, est uerbum eius & traditiones.

Magistratus Regni Christi sunt ministri Ecclesie, quorum officia attinguntur.

Ciues Regni Christi sunt auditores & custodes uerbi Dei.

si ministri Regni Christi delirare incipiunt, a Magistratu Politico aliquousque uiceuersa emendantur

Quare falsi Ecclesie ministri sunt emendandi

Quod qdem Regnum ipsius pro Legibus habet VERBVM DEI, & traditiōes Ecclesiæ, nō cōtra, sed ad analogiā factorum, & praeceptorū Christi ad hęc vsq; tempora transmissas. Porro Magistratus, seu verius Dispensatores, ac ministri ipsius Regni sunt, Prophetæ, Apostoli, Episcopi, Doctores, Pastores, & Diaconi, qui iram Dei propter peccata populo anūciāt, ad renouationem vitæ omnes vocāt, quos peccatorū pœnitēt, iis Euangeliū de beneficiis crucis Christi prēdicāt, illudq; sacramentis obsignāt, & ad fructus bonorū operum adhortantur, nimirum vt illis certā facerent vocatiōē sui in spem & gloriā filiorū Dei. Corporis autē & externarū rerum potestātē, administratiōē, & tutelam Magistratibus Politicis tanq; sua functiōe inferiorē relinquunt, si modo sine grandi peccato eo fungātur officio, inprimisq; nihil ab eis in genere religiōis veræ, nimirum contra praeceptum Dei expressum fiat, & exigatur, vt ita plus Deo quā hominibus obedire videātur. Alioq; tunc Christus Pastores super Regna & Reges cōstituit, & Piscatores Monarchis prēposuit, atq; exulibus omnem potestātē anūciatiōe iræ Dei ligare praecepit, vt videlicet veritatē cōlestis doctriņe cōtra Reges & Præsides huius mūdi Verbi sententiā, prodigiis, ac postremo iugulis suis tueantur, & defendant: cōtumaces autē & inobedientes suę voci cōmuniōe fidelium pellant, quoad resipiscāt, & ad Dñm Deum, eiusq; Ecclesiæ sanctę cōmuniōē reuertantur. Si qdem Ciues ipsius Regni Christi sunt, qui de iis omnibus audiunt Verbum Dei, & si portæ etiā inferiorū ingruāt, corde ei credunt, ore cōfitentur, opere autē custodiunt illud: quo sic p̄ se quo ad Deum, iuste quo ad proximū, & sobrie quo ad corpus versantes in terris gustum æternorū bonorū haurire incipiant in cōelis. Quod si forte e cōtrario Sal hoc infatuatū fuerit, & lux obscurata, proq; Pastorib. lupi sint, & pro veritate Dei somnia capitis sui prophetent, Item zelo traditionū suarum transgrediātur praeceptū Dei, prætēxtuue pastoralis officii dominantur gregi, aut Baal mercedē ex maledictis, ludæq; loculos ex altaribus consecretentur, atq; adeo de animab. nostris in hypocrisis ac mēdacio negociētur, rātasq; functiōes cum Simone emāt ut vendant, aliāq; huiusmodi in se admittāt, tunc vel defendi sunt Episcopis, & cōcilio, vel alioq; exempla illustria supra de officio omniū ordinum in Ecclesia Christi fol. 120. recitata, Magistratib. Politicis in repurgāda religiōe, emendādisq; Ecclesiæ Pastorib. in vniuersum sunt imitāda. Ne videlicet cæci cæcos sequantur, falsā prophetātib. manibus applaudāt, vel postremo pro

ministis

ministris verbi Dei Tyrānos experiātur. Neq̄ enim Lucifero Angeli, Adam Eva, vituli adoratores Aaroni, Heli filiis suis, nouem leprosi Sacerdotib. Iudæ Apostolo Ierusalē Pontifices, Pontificib. ministri, Turcæ Machometo, aliq̄ cæci sectatores cæcis ductoribus impune ad preuaricationē mandatorū Dei obsecuti sunt: sed vna cū ducibus suis iusto Dei Iudicio perierūt, aut saltem turpe iugum dominationis illorū duxerunt. nempe qđ obsequi Satanæ ac Phariseis potius quā resistere, hominibꝫ falsa prophetātib. obedire magis quā Deo vero adherere, & scortari cū meretrice Babilonica libentius quā custodire mādata Dei & fidē Iesu maluerint. Atq̄ hāc Regni Christi rationē, & ministrorū ipsius Iurisdictio- nem ex scripturis sanctis hausimus, saluo semper meliori piōrū ac eruditorū iudicio. Porro e cōtrario Regnū huius mundi ignorat hec omnia, duntaxat enī cor- porum salutē, rerumq̄ proprietatē per Leges, Reges, ac vtriusq̄ ad ministros, & Iudices tuerur, cōtraq̄ cōtumaces gladio defendit, inprimis autē gloriā huius mū- di, honorē, potentiā, ac opes summū bonum esse ducit, de gloria vero Dei ppagā- da, & potentiā, beneficiisq̄ predicādis nihil omnino sollicitum est: de vita etiā æ- terna nō cogitat, ob idq̄ Legē ac Euangelīū Dei nescit, crucem ridet, vel viciōsi- simā trāglitatem tuerur, in scelera latentia nō inquirīt, sed tantū subditis domi- nat, ab eisq̄ censum accipit, & animę bona suisq̄ deq̄ faciens, tantū omniū bono- rum externa larua, Iusticiāq̄ forensi, ac felicitàte extēporanea est cōtentum: sem- perq̄ sibi occinit illud Epicureorū, ede, bibe, lude, post mortē nulla voluptas: & il- lud, sunt fabula manes. Porro q̄ in hoc mundi Regno optimi atq̄ sapientiss. fue- runt, vt Socrates, Plato, Isocrates, Legislatores, & Romani, censebāt demonē sem- per venerādum, Ciuitatis presertī, vt ita & in Demones pii, & Legib. morigeri fuisse viderent. Nā solus fere omniū Trismegistus Mercurius Deū creatorē cœli & terre in suis dialogis serio admirari, atq̄ cōstanter credere ceperat. Tā stulta est et inhumana hominū sapientia sine cognitiōe verbi Dei, & Euāgelii Christi: cuius viceuersa sectatores mundo & carnī stulti & cōtempti esse vident. Et hec vtriq̄ so- la per se sic se habēt, qđ vel ex Ecclesia Dei, & Ethnicorū Philosophorū factis at- q̄ scriptis facile apparet, vt nulla ratiōe inficiari queāt. Quia tamē oculos cæcorū per Chrtstum iā illuminatos esse agnoscimus, & tā Leges in verbo Dei cōdi, quā Reges diuinitus dari credimus: nō ita Regna Christianorū Dei Iurisq̄ diuini ex- xortia sunt ac ignara, qn omnia corpora nostra templa Spiritus sancti esse agno- scamus, rebusq̄ omnib. in gloriā creatoris vtamur. Ac proinde ad Legum diuina- rum prescriptū, ad exemplarq̄ Mosi in mōre ostensum, in his omnib. dirigimur: vt nō solum inter hoīes cōstet humanitas, verū etiā vt domiciliū ipsius Dei esse vi- deamur: & ita sancte peregrinemur in terris, vt cōuersatio nostra cœlis digna esse appareat: & Resp. nostra nō tā ex huius mundi, quā ex filiis Dei cōstituta credat. Quapropter & ministri religiōis & Magistratus Christianę Politie solis functiōi- bus, officiis, ac rata parte curarū ab sese distinguunt: quin alteri alteros iuuāt, ho- norant, & sibi ipsis iucunda quadā harmonia subsunt & presunt, mutuocq̄ sese in bono laudāt, vel in malo obiurgāt, nō autē reuera ex diametro secum pugnant, & sunt aduersi: vtriq̄ enī ppter populi salutē ac tutelā sunt diuinitus instituti. Nihilominus ne vnq̄ alter alterius Iurisdictiōē sibi temere vsurpet, inuadat, & arro- get: his legibus est interminatū. Vt enī repetamus hoc, Ecclesię Christi ministris cātum ea quę ad animarū salutē vel cōdemnationē pertinent, sunt credita: vt autē gladium suum exēplo Petri in vaginā cōuertant a Christo iubent: nisi forsan exē- plo Phinees etiā gladio visum, vel exēplo Pauli Satana auditum in cœstū plectāt: Petri autē imitatiōe sacrilegos Simones obiurgent, vel mendaces & fures Ananias & Zaphiras aliqñ morti tradāt. Gladius enī Regum pprius est, quē ad pacē bo- norū, metum vero malorū portāt: & tā in corpore quā in substantia fontes puniūt: verā autē doctrinā, itē innocentes defendunt: qđ eos Iudicio ac sapientia præstare, osculari filium Dei, verēq̄ Ecclesię nutricos & hospites itidē agere oportet, ne in- tereāt: vel ne saltem more infidelīū Ciuitati Dei præesse iudicent. Quod autē Spi- rituales in Tēporalib. habent Iurisdictiōē, ea ipsi cum substantia Ecclesiis bene-

Regnum huius mun- di solum per se, Rea- gno Christi est con- trarium.

Qui in Regno muns di optimi fuerūt:

Omni sapientia sine cognitione Dei est stulticia.

Regna tamē christia- ana Regno mundi ra- tiōe corporū, & res- rum, ad Regnū Chris- ti multū accefferunt.

sanctius quiddam christiani Reges quā Reges huius mundi in instituenda Repu- sua habent cōsiliū.

Ministri religiōis & Magistratus Politici in christianis Regnis non sunt inter se cō- trarij.

Summa potestatis Sa- cerdotum & Politia- corum Magistratū.

ficio Principum magis quā Iure diuino obuenit: Est autē ad hoc vsq; tempus in-
violata, q̄ppe qđ animarum salutē illis credere, rerum autē Ecclesiā in pios vsus
collatarum dispensationē, ac etiā de eisdem Iudicium eripere, inciuile maioribus
nostris videbat. vt causa hoc tempore nō sit, propter quā autoritas alterius Ius
iurisdictionis eleuet: vel trāsgressis finib. a maiorib. positis vtrāq; confundat. Si modo
quāuis illarum intra suos fines atq; cācellos cōsistat, neq; iis trāsgressis in alienā
messem immittat falcē, aut etiā in forma, efficiente, vel fine p̄prium functionē

*Temporalis spiri-
tualiū Iurisdictionis
os sis parergon,
hic bona cum gratia
addere placuit. Quia
tamen Salomō impense
pes subsecuta ē, quae
in templum & Sacerdotes
Dñi facta, Zachęus autē
hospitalitatis, Magdalena &
proprium illorū pos-
tatem attriuit, & etiam
suā ad pedes Ap̄lorum
proiciebat liberalitatis
nominib. laudent: raptores
fortitudinē effeminauit.*

delinquat, aut peccet. De hac tamē Temporalī Iurisdictionē, hoc quoq; licet fortas-
sis parergon, hic bona cum gratia addere placuit. Quia tamen Salomō impense
pes subsecuta ē, quae in templum & Sacerdotes Dñi facta, Zachęus autē hospitalitatis, Magdalena &
proprium illorū pos-
tatem attriuit, & etiam
suā ad pedes Ap̄lorum
proiciebat liberalitatis
nominib. laudent: raptores
fortitudinē effeminauit. autē, & obrectatores horum, & mendaces p̄missores puniti fuerint: Altaris q̄ppe
ministri ex altario, pastores de lacte, vinitores de vite vtantur. verum tamē si volu-
mus dicere id qđ res est, magnae opes Ecclesiā veneno esse coeperunt Sacerdoti-
bus. Nāq; cum opibus alienā Iurisdictionē affectādo suā propriā modo nō, piece-
runt. Quinimo cum Noach de fructu vitis inebriari, cum Epulone Lazaros con-
temnere, dextrā & sinistrā cum filiis Zebedei ambire, & certare cum Ap̄lis quis
esset illorum maior, cum Iuda oculos affectare, cum Simone sacra mercari, auro-
q; & argento habito claudos preterire, adeo vt stellae cœli in terrarum ima cades-
re, a fructuq; frumenti incrassati disciplinā p̄icere coeperint: vt Ecclesia Christi lō-
ge nunc in ea omniū rerum tranquillitate peiora a domesticis & a falsis filiis patiat,
quā olim in medio certamine, paupertate, fuga, atq; cruce ab externis & Tyānis
passa fuisse legitur. vt D. Gregor. Nazianz. & Bernardus aliq; eā calamitatē de-
plorant. Futurum tamen Dei beneficio omnes speramus, vt si speculatores post
tot scādala vulneraq; Ecclesiā Dei opibus cōcessis in rem verae Ecclesiā vti, non in
priscam integritatē res carnis & huius mundi abuti, & ad sobrietatē priscā, officiaq; propria relictis
redituros, retibus ac spinis redire hoc est, ad archetypum Christi Iesu eiusq; Ap̄lorum effin-
gi incipiāt: & si fortasse oculū, manum, vel pedem, atq; ipsas diuitias habent, quae
illos deteriores faciūt, eruant, abscindāt, & proiciāt ab se, vt vocatiōi & aratro suo
intenti dignos se agricolas vineae, ac Regno sui Dñi aptiores praestent & exhibe-
ant. ne valde carnaliter nō spiritualiter, ita nō gratia, traditionibusq; suis solum &
libidine, nō Verbo neq; voluntate Christi tantum munus gerere, parti a zelatoris
bus veritatis, partim ab reprehensorib. Momis dicātur: quin ipsi porius vt Spiritu-
ales diiudicent omnia, a nemine aut iudicentur. Alioq; nihil minis, nihil p̄cenis, ni-
hil edictis, nihil interdicitis, nihil excommunicatiōibus ac etiā proscriptiōib. & cœ-
dibus nihil proficient. Si enim taceāt serui, iumenta loquent, lapidesq; clamabūt:
quoad filii patrem, serui Dñm, creatura creatorem factis referāt: doctrināq; eius
amplectātur: Deniq; Reges attollāt portas suas, vt introeat Rex gloriā, cuius nu-
tu creatum est, stat, & cōflagrabit hoc quod cernimus, quodq; in the-
sauris Dei & naturae nobis abdītum latet, vniuersum.

ARTICVLVS I.

Ne quis Sæcularis pro causa Ciuili ad

forum Spirituale euocetur, nec e contra. Lex I.

*Boez. in. Episc. 1369
Laici in Causis Ciui-
libus ad Ius Spiritua-
le per Clericos ne es-
uocentur.
Idem lib. 1. ca. 4. ar-
ticulo 7. de spirit.*

Præterea volumus, Quod Laici deinceps pro debitis & alijs Causis
Ciuiilib. per Clericos ad forū Ecclesiasticū nō trahantur: nisi forte sit Cau-
sa Sp̄ialis, uel Sp̄iali annexa, aut debitū fuerit Decimale. SIMILIS.

*Alexan. Rad. 1505.
Causa Sæculares in*

Quamuis in antiquioribus Statutis & Priuilegijs cōstat ueritū esse, ne
Spirituales Iudices arrogarēt sibi Causarū Sæculariū iudicandi faculta-
tem; tamen

tem: tamē cum clamore communi pulsaremur, quia nō obſtātibus Cō/
ſtitutiōibus antiquis Sæculares perſonæ plærūq; euocantur ad Spiri- foro Eccleſie iudi-
cari prohibentur.
tualia Iudicia p negotio Sæculari: Quapropter decernimus & Statuim⁹
quod Iudices Spirituales Sæcularia Iudicia non exerceant, neque iudi-
cent in futurum. **SIMILIS.**

10. Concordiā quæ mater incrementi eſt cōſeruare uolentes inter Spiritu- Sigifm. Crac. 1540.
eſt eiſdē mentio li.
1. cap. 3. art. 3. de cō-
ſiliandis ſenatorib.
11. ales & Sæculares perſonas, prohibemus deinceps, ne Sæculares perſonæ
ſexus utriusq; Iudicijs Spiritualibus ſe implicent pro re Sæculari, uel
debito contracto, uel cōtrahendo, nec aliquis Sæcularis Sæcularē pro re
mere ſæculari in Ius Spirituale conuenire audeat. **SIMILIS.**

24. Vt ordo debitus in Iuribus & Iudicijs obſeruetur, & temeritas nōnul- Sigifm. Petric. 1519.
Eiſdem mentio lib.
1 cap. 4. artic. 7.
Ne euocentur ſæcu-
lures ad ſpiritualē
Iudiciū.
Idem libr. 1. cap. 12.
artic. 11. fol. 220. de
alijs art. Iudicio Ca-
ſtren. ſubieſtis.
25. lorum in euocādis hominibus ad Iudicia impertinētia coerceatur. Sta-
tuimus, Quod Sæcularis Sæcularē ad forum Spirituale pro re mere ſæ-
culari citans, aut actiōni ſuæ perſonæ Spirituali cedens, pœna 28. Mar-
car. puniatur: cuius media pars nobis, altera parti aduerſæ cedit. Quæ
quidem pœna Iudicio Caſtreñ. repetetur. Pœna uero cōtra Spiritualē
euocātem Sæcularē pro re ad forū Eccleſiaſticū nō pertinente in Syno-
do generali proxima cōſtitui debet. & interim Dñi Epifcopi Officia-
libus ſuis cōmittere & prouidere tenebuntur, ut Sæculares perſonæ ad
Iudiciū Spirituale pro re mere Sæculari non euocentur.

Quæ aut cauſæ foro Spūali cōpetūt. L. 2

Quam uide Libr. 1. Cap. 4 Articulo 8. folio 125. & 126.

Si quis ſe in Iudicio Spirituali parere

obliget, pareat. Lex iij. Quam folio 127. uide.

E cōtra uero hæ cauſæ Spiritualiū Iu-

re Terreſtri definiuntur. Lex iij. Quam uide folio 125.

Ne ergo alteri alteros hinc inde euo-

cent. Lex v. Quam uide Libr. 1. Cap. iij. Artic. viij. fol. 128.

CAPITVLVM VII.

Ne quis extra forū ſuum euocetur.

Vt omni peccato in proximū cōmiſſo, Deum & ipſum proximū noſtrum ofe- PRAEFATIO
omne peccatū in pro-
ximum duabus iuris
diſtinctionib. coercetur.
et quid ſit propriū
iuramentū: q; officiū
fendimus, nimirum, qd̄ Dei præceptum præuaricemur, & fratrem lædamus: ita
ipſi peccato eluendo atq; coercendo duæ ſunt Iuriſdictiōes diuinitus inſtitutæ,
vt ante paulo diximus, Spiritualiū nempe & Politicorū Magiſtratuū, quorum
alteri tantum internā cōſcientiā reſpiciunt, expenduntq; num peccatorem ſatis
ſcelerum pœniteat, uel nō: vt ſic ira propter impœnitens cor peccatori, uel gratia
Dei per Chriſtum propter cōuerſionem & fidem in illum eidem annuncietur.
Alteri aut duntaxat externam in Repub. cōuerſationem intuentur, vt ſcilicet
publica pax maneat, fides in cōtractibus ſeruetur, ſuo quiſq; cōtētus uiuat, abſ-

Genera poenarū criminalium. *stineat alieno: & si qs damnū det, vel quocumq; nomine alteri obligatur, soluat: vel alioq; enorme scelus vinculis, verberibus, taliōe, ignominia, exilio, morte, vel seruitute dependat. vt sic quo ad Deum cōscientia pura, quo ad proximum innocenter viuamus, ad PIETATEm & mutuā IUSTICIā facti esse iudicemur. Et quamq; vnicuiq; IVDICI Iurisdictio publice data in Cīues, vel adnatas ratiōe Personarū, delictorum, cōtractuum, vel rerum cōpetit: Ipsaq; potestas, & Iuris dō-*

Iurisdictio quid sit, & quis eius est usus? *minantis cōmunicatio ppter trāglitatem publicā, & qualitatemq; omnium est in troducta: sed & nulli animantiū, at solius hominis ppria esse apparet: qui qdem & suā iniuriā DEO, hoc est Iudici, relinqt viciscendā, & is qui deliquit sententia*

Iudicio disceptare propriū est hominis. *aliena emenda: ne ad vim vi repellendā, nō ad ratiōis praelidia more belluarum feratur: a quibus, hac ipsa forensi disceptatiōe excepta, robore corporis, armis in aduersa, præterea architectandorū cubilium, obseruatiōe astrorū, salubris victus, ac medicinæ etiā peritiā, aliisq; multis modis superamur. Nihilominus tamē misera hominis cōditio esset, & nulla ratiōe expetēda, si quoq; se vertat extra prouinciam domicilii sui, vnicuiq; Iudici sublit, & per aliena rapteretur fora: Hoc enī non*

Nemo quēquam extra forum domicilij sui iure cōueniat. *Legibus esset viuere, sed in morem fere venatorib. ad praeda exponi. vt quādoq; qd, & vbiq; libeat, alter ab altero litibus excarnificetur. Quocirca in Repub. quoq; nostra Legibus infra scriptis est, phibitum, ne qs aliquem extra forum domicilij sui Iudicialiter vexet, & apud incōpetentem Iudicem impune conueniat.*

Quis est ordinarius Iudex? *Sed quāuis is sit vnicuiq; ordinarius Iudex, in cuius Territorio, vel Diocesi quis domicilium habeat, & apud eum cōueniri quēq; regulariter sit necesse, Sed & A-*

Nihilominus plurib. Iurisdictiōib. homo subditur: ac primo ratione animæ spiritus alib. subest. *ctorem oporteat sequi forum Rei: Attamē in quācumq; partem orbis Christiāni te cōnertas, ibi te in his quę sunt ad Deum & animā. Spiritualiū Iudicio subesse oportet. quod qdem pprie versatur circa verā vel falsam doctrinā, dispētatiōes vel nundinatiōes sacrorum, matrimonia, vota, decimas, necnō circa ea quę ad cōseruationem Ecclesiastici ordinis, ac externos ritus pertinent, & canonicę sunt ordinata. In qbus omnibus omnino audiendū sunt Spirituales, nisi qd mere contra praeceptum Dei, & eius catholicū intellectum exigāt, plusq; sibi obediri velint, q̃ Deo, cuius illi fideles ministri nō aduersarii esse debent. Itē ppter cōditionē personę subest qs alieno foro, vt clericus ipsoꝝ Spiritualiū: Porro ppter naturā causę, vt status seu natalium, vel rerum fisci ac publicarū, vel Magistratus ratiōe alia-*

Ratione persona. *cuius delicti cōuenitur qs in alieno, Principis videlicet, foro. Ratiōe vero delicti*

Iudici uero loci subsumus ratiōe delicti. *& criminaliū causarum cognitiōi Iudiciali subiectorū, illi Iudicio in cuius Iurisdictiōe est facinus criminale admissum, vnusq; subicitur: vt id liquet exemplo Nobilium, violentiæ in Cīuitatib. cōmissę, vel alicuius maleficii, reorū: idq; vbiuis odio scelerū receptum est, ne fortassis impunita manerent. Et tamē si criminis reus euadat locum cōmissi delicti, in foro domicilij sui cōuenitur. Vagus autē, si Plebeius sit, ratiōe nullius domicilij omnis loci Magistratū subest Iudicio: Si*

Ratiōe necessitudinis *Nobilis, Dñorū suorum tātum, vel Capitaneorū. Ratiōe vero archissime necessitudinis etiā alienum seq̃ qs forū, vt vxor, viri: & filij familias, patris foro subsunt. Sed & ratiōe Cōtractus alicuius de rebus mobilibus cōsumati, si qd ex eo nō prestatatur emptori apud Iudicē loci venditor cōuenitur: & vicissim venditor emptorē ibidem recōuenit, si pacto nō stat. Absurdum enī esset alterum ab altero domi suę*

Ratione fundi non nisi proprijs iudicib. subsumus, nisi alienū uel Arbitrū nobis eligamus. *quæri, & dāno affectum Iudicia ordinaria expectare. Atq; ratiōe Bonorum fundi, vel iniuriarum in eisdem factarum pprio Iudici, in cuius Iurisdictiōe bona consistunt, vnus qsq; nostrū subicitur. Ita vt quācumq; Actio tibi ratiōe fundi cōperat, Iudicem puincię legitimū te adire oporteat. Nisi fortassis Reus ex cōtractu in quocumq; Iudicio, vel corā Arbitro electo sistere sese, vel suos successores pmittat, atq; pœna interposita obliget. His itaq; modis volentes & nolētes ad nō ordinariū Iudicem traducimur. Ac proinde acturus qs, picipio secum statuat oportet, ad quē Iudicem causam suā deferre debeat: ne exceptione incōpetentis Iudicis ab agendo etiā luīta pœna repellat. Qui aut nullā potestātē appellare, nulli etiā Iudicio subesse velit: sed vel temere sibi de aduersario Ius dicunt, vel Iudicio parere nolunt: ii ordinationē diuinā recognoscere, eiq; subesse nolūt: & vt Plac-*

Astor primo omnis um secum statuat coram quo Iudice Reum conueniat. Lesum ad Iudices cōfugere, corūq; au- *to ait, ex gea*

to ait, ex genere Titanum sunt: qui post tot patrum suorum supplicia, ut Poetæ aiunt, aduersus cælum etiamnum bellum gerere nō reformidant.

Fortitati parere oportet.

ARTICVLVS I.

Nemo contra Ius suum, vel extra Districtum euocetur: neq; etiā Reconueniatur in alieno foro respondeat: sed semper Actor Rei forum sequatur, nisi sit Regia vel Officii causa, vel nisi qs sponte sese alieno, vel etiā Spūali Iudicio subdat.

Ne qs citetur cōtra suū Priuileg. L. I.

24. Statuimus, quod cū aliquis cōtra suum Priuilegiū in qualicūq; causa citatur, & exhibet suum Priuilegiū in Iudicio, amittit grossorū sexagenam, quā Iudex ab exhibente pro se tollit: At si Actor iurare renuerit quia nesciebat Reum quē citauerat fuisse priuilegiatū, soluet Reo dictā sexagenā, sic uti premittitur amissā. Sed idem Actor si uelit iurare se nesciuisse Reum fuisse priuilegiatū, & prouisum tali Priuilegio: præstito huiusmōi Iuramēto, sexagenā illā nō soluet Reo quē citauerat.

Eaz. M. viii. 1368. Priuilegiato seu exceptio contra suū Priuilegium citato, & sexagenam amittente: Actor si iurare noluerit, quod nesciebat fuisse priuilegiatum, sexagenam soluet.

Actor recōuent⁹, nō nisi in suo foro re-

27. Cum Actor forum Rei undiq; sequi debeat. Volumus, Quod si quis in Iudicio Iuris Theutonici, uel alterius cuiuscūq; cōtra Reum suā dirigat Actionē, & uiceuersa proponat cōtra eundē Reus: ibidem ille Actor super aliqua Quæstiōe simili, uel inæquali reconuenire nō poterit. Sed ipse Reus suā litem, aut causam corā Iudice competentī cum uoluerit, agitabit.

Lex ii. Razim. v. 1368. Idem folio 294.

Euocator, punitur: & forum Rei sequa-

97. Ad Iudicia seu Terminos si aliquis de proprio Districtu in alium se euocantē quereretur, extunc euocans decernatur punitus sex Marcar. pœna per medium & Iudicio & Parti euocate soluenta. Et in super euocatus cum adiudicatione pœnæ ad proprium remittatur Districtum.

Iohan. Alb. Pe. 1498. Euocans aliū de suo in alium Districtum pœnam 6 Marc. soluet, & nihilominus euocatus remittatur ad suum Districtum.

SIMILIS.

Tamet si hoc iā sit Iure cōmuni descriptū, attamē & nunc Statuimus, quia nemo quemq; debet euocare ad ullū Iudiciū pro Causa quæ quidē ad illud Iudiciū nō pertineret, sub pœna in Statuto descripta.

Sigism. Augustus Petriconia 1550.

Ne ergo qs euocetur, præter Reg. & of-

18. Itē Statuimus ne quis audeat quēpiam extra Districtum suū euocare, præter Regiā & Officii causam, quæ nō habet Districtum. Contrariū faciens quatuordecim Marcar. pœna puniatur.

Sigism. Petric. 1511. Regiæ cause sūt, quæ as Rex ratione Resp. uel rerū fiscaliū alicui reo: Officii uero, quæ aliqui magistratui quocūq; in exercendo officio cōtra se peccant, intentant.

Si tamē qs alibi se obliget, pareat. L. v.

113. Item, si quis renūciabit Terræ & proprio Districtui, debet respondere ibi ubi renunciando se inscripsit, et cum super tali res obtinebitur iudicata, alias perlucrabitur, idem qui lus perduxit remittetur ad Capitaneum illum

Conf. Ter. Cra. 1505. Renunciens Terræ propriæq; Districtui cogitur respondere

in dist. et ubi veni-
ciant et inscripta,
tandē obtemperat re ius
dicata, Capitaneus sub
quo manet victus fa-
ciat executionē huius
modi Perlucrorum.

um illū sub quo manet victus. Capitaneus tandē ille executionē facio
at rei iudicatę, alias illorū Perlucrorū in alio Districtu iure obtentorū.
Etiā si quis se in foro Spirituali obli-
get, pareat. Lex vi. Quam uide fol. 127. de iudicijs Spiritualiū.

CAPITVLVM VIII.

De Inhibitionibus Iudiciorū.

ARTICVLVS I.

Neq; Spirituales, neq; Rex Inhibitionibus ordinaria Iudicia sistant, nisi pro eo,
qui Reipub. causa absit. alioquin & proferens Inhibitionē, & Iu-
dex eandem suscipiens punientur.

Spūales ne Iudicia Sæcularia Inhibiti-

Albert. Petric. 1496.
Idem folio 125.
Inhibitiones Ecclesia-
sticę ad iudicia sæ-
cularia dari solite, ce-
ssent, nisi causa mere
spirituales essent.

Item uiam discordiarū inter statum Spiritualē (onib. turbēt. Lex I.
& Sæcularē occasiōe Inhibitionū, quas Prælati Spirituales in iure Sæcu-
lari suis Literis & Interdictis facere consueuerunt, feruentius exorta-
rū, exoriundarūq; præcludere uolētes, Statuimus, Quod deinceps Præ-
lati Spirituales a talibus Inhibitionib. faciendis penitus cessent: præserti
pro causis ad Ius Sæculare pertinetibus. exceptis causis Iuri Spūali sub-
iectis, de quibus se nullatenus Iudiciū Terrestrē debet ingerere.

109

Neq; Rex Iudicio inhibeat, nisi qs Re

Razin. 3. Iagello in
Kor. c. 1451.
Litore lus & iusti-
ciam impedire non
sunt dande præterq;
illis qui in bello fue-
runt uel Reipu. negos
cijs intendunt.
Eiusdem mentio libr.
1. cap. 9. ar. 2. de ofi-
fic. Cancell.

Item decernimus, quod a modo & deinceps Li- (ipu. causa absit. L. ij. 88.
tere lus & iusticiā prohibentes in grauamē & præiudiciū iusticiā quæ-
rentibus nō dabuntur, nec cōcedentur, nisi illis qui in bello fuerint, aut
reby et negocijs Reip. intēdūt: tēpore medio q̄ huiusmōi onera ptulerūt

Regiæ Inhibitiones sint nullæ. Lex iij.

Raz. in Nyess. 1454
Idē li. 1. ca. 9. de Cane.
Inhibitiones ad iudis-
cia dande sint nullæ.

Item pollicemur. Quod nō dabimus Literas prohibitorias iusticię, aut
has per quas posset impediri aut differri Iudiciū in præiudiciū alicuius
Partis, Actoris, aut Rei. Quod si aliquādo huiusmōi Literas de Cācel-
laria nostra per importunā alicuius instantiā, aut quouis modo emana-
re cōtigerit, sint eo ipso nullæ, Iudicesque per huiusmodi Literas mini-
me ab iudicando desistere sint astricti.

93.

Ergo Cācell. Inhibitiones ne det. L. iij.

Alexand. Pe. 1504.
Idem libr. 1. cap. 9. de
Cancell. ar. 2.

Literæ aut luri cōtrariæ intelligātur, Inhibitiones ad Iudiciū, quæ ema-
nant absque necessitate Reipub.

115

SIMILIS.

De Inhibitionibus luri cōmuni & Statutis Regni cōtrarijs nō concedē-
dis, Mandabimus, ut Cancellariæ nostrę præsidē. in contrariū Statu-
torum illas

siglum, Crac. 1532.

torum illas nemini cōcedant, & si cōcesserint, illæ iuxta Statutorū præscriptum nullæ censentur.

Quin etiā is qui Inhibitiōis Literas p-

ducit, aut Iudex eas suscipit puniāt: nisi q̄s Reip. causa absit. Lex v. Volumus ut nullæ in posterū Inhibitiōes ad Iudicia dentur, fiatq; in hoc executio Statutorū Regni nostri, & is qui huiusmōdi Literas in Iudicium produxerit, pœna quatuordecim Marcar. parti aduersæ puniatur. Similiter Iudices tam Terreſtres quā Caſtreñ. huiusmodi Literis Inhibitiōnū, in præiudiciū Partium parentes, & locū dantes, quatuordecim Marc. pœna plectātur. Exceptis Causis eorū qui in ſeruitijs Reipub. puta Legatiōis, aut ubi aliquis per nos Exercitui cōtra hostem noſtrum, etiā extra Regnū præfectus fuerit, quorū Causæ ad unius anni ſpaciū, si tanto tēpore fuerint in ſeruitio nostro, ſuſpendi poterūt, iuſſu aut declaratiōe noſtra per Literas Iudicio faciēda. SIMILIS.

Sigism. Petric. 1538.

Quandoquidē de Inhibitiōibus ſunt antiqua Statuta, iuxta hæc tã Cancellaria noſtra: quā Iudicium uel Officiū ſeſe cōſeruare debent. Quod si aliquod Iudiciū uel Officiū aliter ſeſe cōſeruaret, extunc pœna Statuto deſcripta puniri debet.

Sigism. Auguſtus Petric. 1550.

CAPITVLVM IX.

De Securitate Iudiciorū & Cōuentuū.

SI HOMO EST MAGNUM MIRACVLVM, vt ait Triſme- giſtus Mercurius, reuera nihil admirabilius in eo reperias, niſi quod in tã anguſto & fragili corporis ſui ergaſtulo ratiōe vigeat, oratiōe aut res ſuas cōficiat. Atq; ita ſit, vt altera harū facultatū, nō modo res humanas peruideat, earū ordinē & cōſequentias teneat, verum etiā ad fruitiōnē immortalis DEI erigat: altera aut facultate cōſequitur, vt res bene puiſas eloquatur, cōſilium ſuum de eis explicet, & si qd ei cum alio de ſentencia, factis, vel rebus parum cōueniat, Iudicē appellet: a vi aut inferenda abſtineat in vniuerſum, quod hæc belluarū ſit propria, nō hominū: quorū p̄prium eſt ratiōe & cōſilio gubernari, nō imprudētia neq; temeritate ferri: & verbis de omni etiā cōtrouerſo diſceptare, nō viribus decernere. Quā qdem hominis conditionē ne forte luxari, ab eaq; deſlectere cōringat: vbiuis gentium Magiſtratus diuinitus ſunt inſtituti: q̄ ea omnia de quibus aliquis ambigat, habeatq; ſuum Ciuē ex quacūq; cauſa obligatū, prudentia ſua diiudicet, iuſticia addicant, auctoritate vero ſumma tueātur, & defendāt. Quæ qdem in genere humano Magiſtratuū ordinatio, certiffimū eſt ſignum inter nos habitātis DEI, qui vtique homines per hoīes hic diiudicat, pœnisq; ſubiicit: nō ſolum vt ne iudicentur ab illo, verum etiā vt angelos ipſos ſecundū ſcripturarū promiſſionem iudicent. At si alter alteri ſine peccato vim nō infert, vel honorē nō impendit: quo tãdem ſupplicio ille dignus erit, q̄ Magiſtratū, hoc eſt vicarium Dei munere fungentē inhonorat, aut etiā petulātib; verbis laceſcit, eoq; magis ſanguinariis manibus pulſat: eloqui nō poſſum. Hoc tamē Lectoris admonendi cauſa dicā: quia ille haud ſcio an nō merito parricidii reus teneat, qui Iura dantē, Legesq; interpretantē Magiſtratum aut Iudicem cōtumelia adſiciat, verberibusue, qd abſit, pulſet. Neq; enī hic priuatus priuatū iniuriā adſicit, vel cedit, quod alioq; iexpiable piaculū in Ca-

PRAEFATIO.
Omnis commendatio hominis ab ratiōe & oratione proficiſcitur, uſus enim eorum late patet.

Inter hominē & beluam quid intereſt?

Uſus Magiſtratuū & Iudiciorum longe maximus.

Inhonorare, eoq; magis pulſare Magiſtratum crimen magnū.

In qua Ciuitate uluēs
dum esset sapienti, ac
bono uiro: ex qua ue
ro fugitiuum ē

ino fuit, sed Mag. strū, hoc est moderatorē vnīuersi populi, id vero est, vnīuersam
Remp. euertere, quā imo Dei ipsius iugum excutere tētat: vt ne regnet super il
lum. Si autē Sapientes in illa demū Ciuitate viuendum sibi esse putāt, cui persuas
um sit, omniū rerum vindicem & moderatorē esse Deum: illis ergo petiue me
lius est, quā pulso omni timore Dei, p̄ligatis etiā Legibus ac vindicibus innocē
tiæ, in Repub. cuncta agi per vim, sineq; armorū p̄sidio viuere nō posse: cū sum
ma p̄sidia vnīcuiq; in religiōe cuncta tuentis atq; regentis Dei, in Legum æg
tate, ac Magistratū Iudiciis posita esse debeāt. Vbi autē metus Dei nullus est, iū
Leges ad reprimendā audaciā nihil valent, Iudiciorū p̄terea sanctitas oppressa
iacet, ibi Ciuitas nō est: Respub. etiā nulla esse potest. Quod scilicet hæc ipse in
nocentiæ aræ, Iusticiæ oracula, Reorū etiā vnica asyla, hoc est, omnia bona quæ
appellatiōe Reip. veniunt, p̄phanata, euerfa, atq; cōculcata esse videntur. Porro
cum & loca ipsorū Iudiciorū sacrosancta esse debeāt: hoc Tetraſticho eius Locū
ingeniū nuper ego descripsērā, cum me literatorib. curis liberiorē pro se ad gerē
dum munus Præfecturæ Cracouiē. Illustris vir PETRUS KMITA suffecerat.

Loca publicorū Ius
dictorum etiam reli
giosa esse deberent.

Verbera, uincla, iugum, Proscriptio, talio, damnum,

Mors cum ignominia sedibus hisce manent.

Ne timeas tamen hæc Hospes, sint terror iniquis:

At contra fiant gaudia summa probis.

Premium et suppli
cium duo Dij in Re
pub. necessarij.

Ac paulo post altius meditatus, quia ipsi duo Dii, p̄miū nempe, & suppliciū,
quālibet Rempub. cōtinent: eiusdem fere argumenti aliud Tetraſtichon, ruditer
quidem, hoc est more meo, sententiā tamen, nisi fallor, verum, etiam in Dicaſti
rion Capitaneale Cracouiē. adscripsi.

Hic habitat metus, horror, imagoque pallida mortis:

Hinc nam supplicio noxia turba datur.

Hic habitat quoque libertas, spes, uita, uoluptas:

Hinc statuuntur enim præmia certa bonis.

Iudex qua ratiōe po
pulum a ui ad Iudi
cium reuocet?

Iudex minimum sibi
licere putet.

Iudex in iudicandis
causis, quorum me
minisse debet?

Art tractandorū ho
minum Iudici tanq
communi omniū ma
gistro necessaria.

Tribus uirtutibus Iu
dex fidem sibi apud
populum acquirit.

Iudex in Iudicio ne
sit acceptor Perso
narum.

Ac proinde Leges nostras de securitate Iudiciorū recenseamus, vt ne q̄s a foro ad
vim cōfugiat, vel in Iudiciū Collegas inciuſliter irruat, in locoue ipsius Dei irreligi
osius verſetur. Vel ne e cōtra Iudex, qui Iuris dicendū creditā ab omnibus habet
potestatem, p̄culcatis Legibus, quicq; velit in litigātes statuere integrū sibi ar
bitretur: & ex sua libidine, nō ex cōsensu populi in Leges relato, lites dirimere tē
tet. Ob id enī neq; sibi Ius dicere debet, neq; vxori vel liberis suis, neq; libertis vel
cōteris quos secum habet: vt inq; Vlpianus. In Ciuiū autē Causis diiudicādis me
minisse debet se Iuris æquabilis decernendi gratia eo loci calculis atq; sententiā
Ciuium collocatū esse: quod q̄dem Ius recte p̄stabit, si se tunc demū populo su
periore esse putauerit, cum Leges sibi pro magistro recognoscat. Verum enī ve
ro, vt quidā scripsit, quo honestius sanctiusq; est duci quā trahi, vltro obedire quā
cogi, amari quā metui: eo magis bono Iudici curę esse oportet, vt suę ditiōi fideiq;
creditos per omnem occasionē scita ratiōe cōmodisq; decretis adſueſcat, vltro suas
cogitatiōes eo reducere, ne vlla in re vtilitatē ab honestate seiungāt, tum vt id sal
tem ex vnīuersali Iusticia in mores trahat, vt nihil magis cōtra naturā esse arbitre
tur, quā quēq; sui cōmodi causa nocere alteri. Quo sic Iudex raro summū Ius dis
cat, atq; boni Chirurgici exēplo ferro & vſtiōibus nunq; nisi coactus viatur: sem
per autē ægratē exacerbatis litigātium animis instillet, & velut lenioribus em
plastris vulneribus cālorū medeatur. Cum enī prudentis, Iusti, ac beneuoli ho
minis opinione ea ratiōe cōquiret: tum vero facile vel ferocissimis mititatē, iniū
stissimis ægratē, & efferatis moderationē persuadebit. in omniq; Officio suo sum
mam fidem, cum summa auctoritate, & beneuolētia emerebitur, & cōquiret. Et
ne Iudex vlla acceptiōe personarū integritatē suā suiq; muneris sanctitatē tradu
cat, inprimis autē Deo exprobet, qui fecit diuitem & pauperē: meminerit qd D.
Iacobus de ea re scripserit, Si Christianū Iudicem sese p̄stare cupit. Si introierit
(inquit) in Cō

(inquit) in Conuentu vestrum vir aureum anulum habens, in veste candida introierit aut & pauper in sordido habitu: & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis ei, Tu sede hic bene: pauperi aut dicatis, Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum. nōne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis Iudices cogitationū iniquarum? Audite fratres dilectissimi, nōne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes Regni, quod repromisit Deus diligētibz se: Vos aut exhonoraſtis pauperē. Nonne diuites per potentiā opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad Iudicia? Nonne ipsi blasphemāt bonum nomen quod inuocatum est super vos? Si tamē Legem perficitis Regalem secundū scripturas, Diliges proximū tuum sicut te ipsum: benefacitis. Si autē personā accipitis, peccatum operamini, redarguti a Lege quasi transgressores.

ARTICVLVS I.

Ad Iudiciū, seu Conuentus, cum strepitu, clamore, armis, vel pixidibus nemo veniat: multoq; minus illud inhonoret, armis impetat, vel cruentet, vt ita secure vnicuique Ius dicatur.

13. Nemo ad Iudiciū cū strepitu accedat.

Plærumq; fit, Quod aliqui propter Causas cōsanguineorū, (Lex I. Kaz. II. vii. 1369. Ad Iudiciū cum clamore uenientes, et per assistentiam uirulentos, poenam L. lu ant Regie Camere applicandam, uel familiarū suorum, ad Iudicia uenientes, per strepitū, & importunā suam acclamationem, & infestationē, sententiā seu uictoriā Causarū reportare cōsueuerunt: unde super hoc providere uolentes, Statuimus, Quod deinceps nemo cuiuscūq; status uel cōditionis existat, propter Causam cōsanguinei, uel familiaris aut seruitoris, ad Iudiciū uenire tali modo, non seruata quadā reuerentia, & discreta decencia, præsumat. Quod si quisquā contra facere præsumperit, poenam quæ dicitur L. nostræ Camere applicanda puniatur.

Tantū ad petēd. Citationē Iudiciū ac:

Si quis aut eo tempore quo Iudices præsideāt, ad locū (cedas. Lex ij. Kaz. II. vii. 1369. Ad Iudiciū nemo accedat, nisi ex cōsensu Iudicij, uel pro citatione: sub poena L. in quo præſident, præterq; ad petendā Citationē, uel de speciali ipsorū Iudicum licētia & mandato, quauis præsumptiōe uel temeritate intrare præsumperit: absq; aliqua remissiōe poena quæ dicitur L. per Iudices puniatur.

De inhonorato Iudicio. Lex iij.

Item si quis Iudicium inhonorauerit, aut posuerit se in mensa, ubi iudicatur: poenam trium Marcar. succūbet, pro qua debet satisfacere sub alia poena quatuordecim Marc. ab Iudicio non discedendo. Consuetud. Cracou.

Violēti etiā p quēlibet famulū citātur

Possibilitas hoc dictat ratiōis, Quod Iudices in exercēdis suis (Lex iij. Kaz. II. vii. 1369. Per Ministeriale semper fit Citatio. In recenti tamen crimine fit etiā per familiares Iudicij habeāt suos certos Ministeriales seu Officiales: Quapropter Statuimus, quod penitus nullus Iudex per aliquā aliam personā, quā per certum suum Officialem seu Ministerialem faciat & expediat suas Citationes. Milites aut superiores, per Literas: Excepto hoc, si aliquod crimen in Iudicio uel in Curia Iudicij, recēter & de nouo cōmittatur: tūc

pro huiusmodi crimine per quemlibet familiarem contra tales liceat
fieri Citationes. (gladium extraxerit. Lex iiij.)

Punitur, qui corā Iudicio cultellū vel

Казим. Магнус Ви
слиа, 1368.

Ut itaq; certa mensura & Regula, de poena quæ cõsuevit nostro Fisco
sive nostræ Camera applicari, quæ syedmadzyesta dicitur, habeatur: 15.
Statuimus quod Camera nostræ applicetur, ubi aliquis ludiciũ nostrũ
parupẽdens, corã ludicio cultellũ, uel gladiũ extrahere prẽsumpserit.

Kazi. M. Vist. 1368.

Est etiam mentio lib.
2. capi. 15. artic. 5. de
usurib. Nobiliū.

In iudicio cultellū ex
trahens, in gratia Re
gis erit. Vulnerans
aliquem poenam 70.
luas, et laeso 15. soluat

Est etiam mentio lib. Statuimus etiã, Quod si aliquis in ludicio cultellũ extra- (rit. Lex v, 39;
2. capi. 15. artic. 5. de xerit, neq; aliquẽ uulnerauerit, ut talis deniq; in gratia nostra cõsistat.

¶ Si uero gladium, uel cultellū extraxerit, & uulnerauerit aliquē, pœna quæ dicitur septuaginta puniatur. Et illi quem dehonestauerit, pœnam L. soluere teneatur.

aliquem poenam 70.
luc. et lase 15. foluat

Violator Iudicij vltra hanc poenā, incar-

Kai. 3. in Kor. 1451.
Violans iudicium iux
ta poenam statutum
punitur & 12. septis
manis in carceribus
recluditur.

Kai. 3. in Kor. 14. 51. **Vt** uiolentiæ & inuasiões in Iudicijs coerceantur, & uiæ calumniatorib. **§ 7.** **Violans iudiciū iux** amputentur, decernimus, Quod si quis ausu temerario Iudiciū inuas-
ta poenam statutam erit, & uiolentiā cōmiserit, in Causa sua quā coram Iudice habet, uel ha-
punitur **¶ 12. septie** biturus est: secundū poenā statutam punietur, & duodecim septimanis
manis in carceribus mancipetur, & carceribus recludatur.
recluditur.

¶ Si ex litigantibus alter alterum percutiat.

Ex statut. Mazor
nic, l 5 3 6.

*Ex statut. Mazo-
uic. l. 536.* Quando aliquis Terrigena citat alium pro quacunque Causa, percussitque Citatum,
stando secum in Citationē: Extunc Citatus pro huiusmodi percussione tenetur re-
spondere ad Citationē percussit, non obstante Citationē eius priore: Et si se iustum
& percussioneis innocentem non fecerit, Causam pro qua percussum citauerat, totaliter
perder. Et nihilominus vulnera percusso soluere debebit, iuxta Statutum & Cō-
suetudinem Terræ. Et idem est intelligendum de pluribus Citationibus.

Similiter si Citatus percusserit Actorem, pendente Citationē indecisa, testibusque plenius se nō expurgaverit, Causam pro qua erat citatus, perdet: & simpliciter in amissione debet condemnari, vna cum solutione vulnerum Actori: iuxta Consuetudinem Terræ.

Puniuntur qui arma in domū Iud. infer

rent, ea uibrarent, uel aliquem uulnerarent. Lex viij.

Albert. Petric. 1496.

Nemo in demum ubi
Iudicia celebratur cū
armis intrare audeat
sub poena 14. Marc.

Arma uero Capitane
us aut officialis Iudi
cio presidens tollet.

Post præmissa instituta nostra, cum reuoluissēmus puncta Statutorū in Conuentiōe proxime præterita, in qua primū post fœlicem Coronationem nostrā has cum subditis nostris consultatiōes habuimus, publicitus per nos sancitorū: quoniā tunc ex tempore facta, ad præsentē diē tam reseruata erant interpretāda: Idcirco de cōsensu & consultatiōe cōmuni, amputatis alijs quæ uidebātur aut onerosa multum, aut superflua, aut æquitati nō quadrātia, de illis infra scriptis duntaxat Constitutiōes approbauimus, & approbamus perpetuo duraturas. In primis, Cum Iudiciōrū tribunalia ad dicendā & discernendā iusticiā dexteræ excelsi pro-

Quodre magna cum
reuerentia iudicium
fit ad eundem.

excelli proprijsime diuinitus fuerint reseruata, Nobis tandē mortalib. qui uices gerimus solitudinū mundanarū, cōmodata. Nos, cum in nomine iusticiæ ueritatē, in ueritate Deum implicite credamus: Statuim⁹, ut ob reuerentiā iusticię & tribunalis quod ex parte Dei iudiciūbus nobis cōceditur, nullus in domū ubi Iudicia Terrestria celebrātur, cum armis quibuscūq; uel cōmunibus uel excogitatis intrare audeat: secus faciens pœna quatuordecim Marc per Iudiciū puniatur. Cuius arma Capitaneus, uel Burgrabius Terrestris, si Iudicio præsides: aut Officiales Iudicio præsidentes pro se tollent. ¶ Quod si quis ausu temerario in Iudicio gladium, uel cultrum, uel lanceā exerere, uibrareq; præsumeret, 60 Marcar. pecuniarū in Terra currentiū Iudicio exoluat. ¶ Quod si aliquem uulnerauerit, collo priuetur. Tales quoq; uiolatores per loci Capitaneum, uel Burgrabium detineatur, incarcerationi usq; ad satisfationem, & solutionem poenarum superscriptarum.

vibrant gladiū in Iudicio 60. Marc. Iudicio soluat, et tales per Capitā, aut Burgrabū detineantur, aut incarcerationi usque ad satisfationem. Vulnerans aliquē circa Iudiciū pœna capitis puniatur.

Iudicia vel Cōuentus violare, præsertim

Quāuis in Cōstitutiōibus nouis diue me- (Capitaneis, capitale. L. viij) moriæ Sereniss. Iohannis Alberti prædecessoris & germani nostri charissimi prouisum fuerit, quā pœna afficiendi sint, qui cum insolentia & manu potenti ad Iudicia ueniunt, quia nō solum in Iudicijs, sed etiam in Conuentiōibus generalib. & Particularib. ac Conuētib. qui de nostro uel Consiliariorū nostrorū mandato fiunt, uariæ contentiōes, & ex ijs etiā seditiones, impediētes ac interrūpentes eorundē Conuentuū publicas cōsultatiōes oriri cōsueuerūt: Statuimus & decreuimus (quo maiori seueritate huic incōmodo amouendo cōsultatur) quod si quis in armis, uel cum armis, insidias & seditionē uolentiā præferentibus ad præfatos Conuentus, aut Iudicia uenerit: tanq; pacis cōmunis uiolator pœna capitis puniatur. quā si forte fuga euaderet, bona eius cōfiscētur. Et hoc Statutū ad personas cuiuslibet status, conditiōis, & præeminentiæ extendimus. præsertim uero in Capitaneos, qui cū aliorū securitati, prouidere debeāt, si quid tale in oppositū, & cōtra hoc statutū cōmiserit merito eadē pœna, aut etiā seueriori puniendos esse decernimus.

sigism. Crac. 1507. Hoc statutum est in usu, fit aut eiusdem mentio folio 252. de Conuēt. Nobil simul que aliorum duorum proxime positorum.

Senatores vel Legatos violare infame.

Item contra eos, quorū licentia eo usq; progressa est, uti iam (Lex ix. 13. promiscue, siue in ujs publicis, siue in Villis, & Oppidis, nō solum pri- 14. uatas sed etiā publicas personas violare nō formidāt: Itaq; taliū hominum insolentiā cohibere coercereq; uolētes, cum consilio omniū Regni Consiliariorū statuimus & decernimus, ut quicūq; Prælatos, Barones, & Consiliarios Regni status cuiuslibet. Item Nuncios, siue nostros, siue Terrestres, nostra ac Reipub. negocia obeuntes, ad Cōuentus publicos, siue Terrestres, siue generales proficiscētes, & in iisdem Conuētib. manentes, siue ab eisdē in domos suas redeuntes, quatuor septimanis ante

sigism. Craco. 1510. Idem lib 2. cap. 1. ar. 6. de pœna contra uiolatores Commissariorū constituta.

De crimine læsæ
Maieſtatis uide infra Le
ge 12. alia fol. 22. ſu
pra de Rege.

Conuentus, & poſt alijs quatuor ſeptimanis, ſiue in uijjs, ſiue in Villis,
& Oppidis quoquo modo inuadere, & uiolare auſus fuerit: crimine læ-
ſæ Maieſtatis reus iudicabitur. Idem uero de ijs, qui in Iudicijs, ſiue or-
dinarijs, ſiue cōmiſſarijs, Cōmiſſarios Iudices, uel Officiales publica of-
ficia exercentes, uiolare præſumpſerit, erit intelligendū: ut eiſdem cri-
minis læſæ Maieſtatis obnoxij iudicentur.

Qui in Cōuētu gladiū ſtringat, aliquē

ſig. m. Bidgo. 1520.

Statuto hoc præſenti etiā ſancimus, quod q- (uulneret, uel occidat. L. x
cumq; in Conuentib. rixas facientes gladios euaginauerit, poena Mar- 22,
car. uiginti Polonical. puniātur: Si uero aliquē uulnerauerit, extūc poe-
na Statuti antea promulgati puniātur. Sed ſi aliquē occiderint, poena
capitis puniātur, & cōtra tales Capitanei locorū inquisitionē, & execu-
tionem facere debēt, ſub poena Centū Marcar. Polon. Hi uero qui cri-
mine patrato aufugerint ex Regno, ſunt banniendi, & infames pronū-
ciandi, prout & infames eos declaramus.

Qui in Iudicio, anteq; & poſt illud bel-

lum faceret, reus uiolati ſalui conductus habebatur.

ſig. m. Petric. 1538.
Abrogatur hæc Lex
per ſequentem.

Ad præcludendā uiam audacię hominū, qui ad Iudicia, ubi ſumma pax
& tranquillitas eſſe debet, non ſolum ipſi armati, ſed etiā magnis cater-
uis ſtipati, uenire, atq; ibidem in locis Iudiciorū nō ſolum rixas aut cō-
tentiones, ſed etiā pugnas & bellum facere præſumpūt. Statuimus ut in
omnibus Regni noſtri locis ubi Iudicia aguntur, toto tempore Iudicio-
rum, atq; ante Iudicia octo diebus, & poſt alijs octo diebus, plena & om-
nimoda ſecuritas fiat, ad ea ipſa Iudicia ueniendi, & in illis negocia ſua
curandi, domumq; propriā tuto cuilibet redeundi. Quod ſi quiſpiam
huiusmōi libertatē & ſecuritātē publicā ſub præſcripto tempore, quo-
modocūq; & in quacūq; perſona uiolauerit: talis puniri debet, nō ſecus
quā ſi ſaluum conductum noſtrum Regium uiolauerit.

De ſecuritate Iudicior, quæ Lex eſt te-

ſig. m. Craco. 1539.

Quoniā intereſt omniū ut ad Iudicia tuto uenire, atq; (nēda? Lex xi.
absq; ullo metu uerſari in illis liceat, quū non alibi pax maior & tran-
quillitas requiratur, quā ubi Iudex, & alię publicæ perſonæ præſunt: aliij
uero pro iuſticia lus petunt. Volumus hac de re decretum noſtrū obſer-
uari. Quod anno Dñi 1507. Crac. factum per nos fuit tempore ſceli-
cis Coronationis noſtræ: Quod uero Petricouiæ in proxime præterito
Conuentu ea de re factum, abrogamus, & tollimus.

Crimē quoq; læſæ M. tātum in Rege

committitur. Lex xij. Quā uide Lib. j. Ca. j. Art. iij. de Rege fol. 22.

Qui autē corā Rege, uel Capitan. Ar.

chiepiſcopo,

chiepisc. uel Milite gladiū extraxerit, uel aliquē uulnerauerit. L. xiiij.
 Quē fol. 22. de Rege, fo. 98. de Archiep. fol. 206. de Capit. fol. 279. de Milite videat

Capit. ergo pixides deferri phib. L. 14.

27. Nemo deinceps tempore pacis seu eques, siue pedes, pixides breues quas
 Rucznicze uocant deferre audeat. ab hac tamē Constitutione Terras
 Russiæ liberatas esse uolumus, quæ parata arma contra insultus hosti-
 um habere semper solent, & debent.

sigl'm Petrie, 1519.

Idem de Capitaneis

folio 234.

CAPITVLVM X.

De Actionibus.

Restat, ut Iudicio vnde quaq; instructo & munito, de Actionibus in Iudicio as-
 gitari solitis loquamur. Actio aut est Ius ac modus persequendi in Iudicio legiti-
 mo id quod unicuiq; ex quacūq; causa debetur. Porro ut ex matrice foetus, ita ex
 obligatiōe Actiones deducuntur. Quæ qdem in duo summa genera diuiduntur.
 Aliæ enī sunt in Personā, aliæ in Rem. In personā Actiones sunt, quibus Reum
 ex hoc vel illo Iure, cōtractu videlicet, vel quasi cōtractu: vel ex maleficio, vel quas-
 si maleficio nobis obligatū esse ad faciendū, vel dandum aliqd cōtendimus. Et huius-
 modi Actiones proprię appellātur condictiones. In Rem vero Actiones diriguntur
 contra illum, qui qdem & si nullo Iure Actori sit obligatus, nihilominus cōtra eū
 de quacūq; re ab ipso possessa cōtrouersia seu questio mouetur. & huiusmodi Acti-
 ones proprię rei vindicationes, seu petitiones appellātur: veluti si quis rem aliquā
 petat quā alius possideat. suamq; nō aut illius, vel saltem sibi cū illo cōmunem esse
 cōtendat. Perindeq; si Actor petat Ius in fundo, ædibusue alterius, vtendi. fruēdi,
 per illumq; eundi, agendi, vel ex fundo vicini aquā ducendi, ædes altius tollendi,
 prospiciendiue, vel proiciendi aliqd, vel immittendi tignū in ædes vicini: vel con-
 tra aduersarius cōtendat. & neget. Semper tamē illi Actio cōpetit, qui hoc vel hoc
 petat, & sibi ex hoc vel illo Iure deberi cōtendat: nō ei qui possidet. Mixtæ etiam
 Actiones ex vtriusq; deducuntur: quæ scilicet tã in Rem quā in personā dantur, vt
 est Actio familiæ heriscundæ, cōmuni diuidundo, & finitū regundorū. siqdem his
 Actionib. & res nostras petimus a possessore ad diuisionē cōferri, & personas quas
 si ex cōtractu obligatas ad diuidendū eas nobiscū cōtendimus. Cum enī nulla ibi
 potest esse petitio, vbi nulla est obligatio, vbi aut nulla petitio, ibi nulla Actio pos-
 test cōstitui: proinde apparet, quia Actio presupponit aliquod Ius, vel obligationē
 Obligatiōis aut sunt causę 4. vt diximus. Contractus, quasi cōtractus: delicta, quas-
 si delicta. Contractus fiunt 4. modis, Re, Verbis, Literis, & Consensu. ex Cōtracti-
 bus qui Re cōtrahuntur, oriuntur Actiones, nempe cōdictio certi, cōdictio indebiti,
 actio cōmodati, depositi, & pignoris. Ex Verballi Cōtractu oritur Actio ex stipu-
 latu. Ex Literarū obligatiōe oritur Actio de nō numerata pecunia. Ex Consensu
 oriuntur Actiones ex empto, vendito, locato, cōducto, pro socio. mandati: Ex quasi
 cōtractu oriuntur Actiones negociorū gestorū, tutelæ, cōmuni diuidundo, familiæ
 heriscundæ. Ex delictis oriuntur 4. Actiones, furti, vi bonorū raptorū, damnorū, &
 iniuriarum. atq; hæ obligatiōes ex delicto subdiuiduntur. quædā enī oriuntur ex
 delicto, siue facto proprio cuiusdā: quædā vero ex facto seruorū: siue lasciuia ani-
 malium suorū. Ex quasi delicto oritur Actio personalis in factū, atq; sic obligatio-
 nes & Cōtractus sequitur Actio. Hoc aut est cōmune in Actionibus edendis, vt rē
 quā petimus, omnibus circūstantiis ita depingamus, vt in indiuidui signifi-
 accipiatur. exempli causā, vt in Libello indicetur, inter quos vicinos fundus sit pos-
 situs: & an totū, vel partē eius: item num hæreditariū, vel possessorū saltem, aut vt
 trumq; Ius

P R A E F A T I O.

Actio quid est?

Actiones in Personam

Actiones in Rem,

Actiones mixtæ,

Actio presupponit
aliquod Ius, vel obli-
gationem.

Omnis res vel factū
in indiuidui signifi-
catione in Citatione
describatur,

*Persequi iudicatum
dicimur.*

*Actio quid sit & res
petitur.*

*Heredi Actoris ser-
uitus agendi, vel co-
petas actiones prose-
quendi, contra Reum
vel heredem ipsius.*

*sententia definitiua
uel transactione lites
sopiuntur.
Si quis in fraudē cre-
ditorum res suas alio
enaret?*

*Qui plus petit, de-
novo petit.*

*Iudicio tria persequi
mur, re, poenam, uel
utrumque simul.
Iudicij tres sunt partes
Citatio quid sit?*

*Necessario Reus cita-
tione est conueniendus.*

*Sine permissa Iudicis
nemo citatur.*

*Instantia Actoris Ci-
tationi inseritur.*

*Citatio quare scri-
pta esse debet?*

*Citatio triplex est.
scripta.*

Viua.

*Citatio realis omnium
est pessima cum suis
speciebus.*

trumque ius in eo petas. Omnino enim in Libello siue mobilis siue immobilis res petatur, ita describenda est, ut manifeste de ea constet: nec possit alia res eius descri-
ptione comprehendere. Cum autem Iudicis sententia, id quod petit Actor consequitur: non amplius agere, sed iam persequi iudicatum dicitur. Quia vero non nisi ordinarius Iudex de lite cognoscit, & statuit: non videtur ille agere qui temere hic vel alibi sine certa actionis forma queritur. Actio enim, est ius ac modus, hoc est data Legibus facultas, constitutionis forma in Iudicio petendi, non quantum cuique videatur, sed quantum illi debent Leges ex hac vel illa causa existiment. Quae quidem Actio cum ad Iudicium introducit, cogitur Iudex secundum Actionis propositae formam pronunciare. Et quia haeres propemodum eadem sit persona cum defuncto, omnino omnes hereditariae Actiones, quae vel competebant defuncto, vel etiam fuerunt ceptae ab eo, haeredi seruiunt, ab eodemque continuantur. Sed & Actiones in Personam Rei, ob quas cumque causam vel delictum, priuatum praesertim non publicum, semel in Iudicium deductae ab haerede Actoris continuantur. Porro haeres Rei defuncti si in rem conueniendus esset, non tantum successor, sed tantum possessor conuenitur. Si autem contra illum continuanda esset Actio, tantum contra heredem Citati, & honorum possessorum Actio continuatur. Qui etiam si nihil ad heredem ex maleficio defuncti Rei peruenierit, tamen si lis per eum antequam moreretur, contestata sit: haeres tenetur. Omnes enim Actiones qualescunque tandem sint in Iudicium semel deductae saluam perueniunt, quoad sententia Iudicis definitiua, vel transactione sopiatur. Qui tamen pro causa criminali transigit, confiteri crimen, & illud in se recipere videtur. Quod si quis in fraudem creditorum rem suam alicui tradiderit, creditores eo non obstante, rem traditam, quasi tradita non esset, petent, quasi in bonis debitoris mansisset. Qui vero causa, re, tempore, vel loco pergit, summo iure olim lite cadebat, hoc tempore vero tantum Terminum cadit, & de novo iuxta formam & exigentiam iuris petere cogitur. Persequimur autem Iudicio tria res, poenam, vel utrumque simul. Cum autem reales & personales actiones persequuntur rem, excipitur tamen ab hac Lege actio depositi, incendio, tumultu, ruina, vel naufragio amissa. Porro Iudicii tres partes esse existimo, primam, quae a Citationem usque Litiscōtestationem perducitur. Secundam, quae a litis cōtestatione ad cōclusionem in causa usque extenditur. Terciam, quae a cōclusionem ad sententiae definitiuae executionem usque continuatur. Ac principio sciendum est, Quia Citatio nihil aliud est quam vocatio Rei legitima. Iuris experiundi causa de eo quod Actor petit, cum praesentitione diei, & in legitimo Iudicio appareat. Itaque nisi quis euocetur ad defensionem sui, non proceditur contra illum Iudicialiter. Si enim extra Iudicium iure naturali omnes vim vi repellere iubemur, multo magis unusquisque pro conseruatione ac defensione sui Iuris in Iudicio admittetur, ita ut altera auris Iudicis Actori, altera ipsi Reo referretur. Ac proinde Citatio fundamentum est Iudicarij ordinis, cui omnis Actionis persecutio innititur. Et quatenus Citatio sit iuris naturalis, regulariter tamen non deberet aliquis citari, nisi hoc pars litigans ab Iudice petat: cui solennitati nuper successerunt membranae, quibus haec auctoritas publice impertitur ad citandum. Inseritur etiam Citationi Instantia, id est sollicitatio apud Iudicem Actoris. Scripto etiam causa potius quam viua voce explicatur, propter vitandam perplexitatem, vel Rei circumventionem. Porro ne quis causetur se festinata citatione obrutum, olim, quinimo & adhuc alicubi ter: certe in Minori Polonia bis duntaxat Reo lis per citationem denunciatur, ut ad defensionem sui Iudicio se constitat, nisi per contumaciam causa cadere malit. si modo die festo ab iudicando Iudex superfedeat, diebus enim festis audiendo Verbo Dei & cultui diuino vacandum est, non litibus dirimendis. Citari tamen die festo quis poterit. Citatio autem triplex est, namque alia sit scripta, ut sunt Terrestres, Castrenses, & Regiae Citationes: & tales in domum, vel in bona citati inferuntur cum publicatione solenni. Quod si Castrensis Citatio contra impoſſessionatos sit, ad valuas parochiae ipsorum, aut domos eorum qui ipsos conseruant inferuntur. Alia vero Citatio viua vocis denunciatione fit, ut est Verbalis seu Curialis Citatio, de qua supra egimus. & talis in manus citatorum, quos cumque loco, & tempore traditur. Aliae vero Citationes sunt reales, quando scilicet Reus pro crimine praesentis ita citatur, ut etiam ducatur ad Iudicem, qui se iustificet.

Hoc uero

Hoc vero genere Citatiōis vti nō licet in Ciuilib. causis, nisi cōstet Reum vagum esse, fugāq; meditari. Et Actori qdem priuata potestate prehendere Reum nō licet, vt ab eo extorqueat debitū; quinimo neq; Iudex ab Actore cogitur, vt Reum eausa debiti ipsius prehendam, nisi sit ante citatus, & cōtumax. Hoc tamē in vsu haberi cōcepit, vt si cessent debitores soluere quod debēt, ad instantiā creditoris publici Iudicis auctoritate, phibentur, ne quo abeāt, vel saltem merces suas asportent, priusq; satisfecerint creditorib. suis, dicebaturq; olim hoc genus citatiōis infectio manuum, hodie Arrestatio corporis, vel bonorū nūcupatur. Cuius Legis analogia repressaliē pignoratīōes a Principib. sunt permisse, vt videlicet a Ciuib. debitoris exigeretur, cuius nomine ad instantiā Actoris Reum cōdemnare noluerint. Sed & vltimū refugium debitoribus est, si creditoribus suis cedāt bonis, & de paupertate Iusiurandū præstent. Quod si postea aliqd acquisierit, quantū poterit, soluet, inhumanum enī esse videtur, vt spoliati fortunis suis in solidum damnenē. Et tot qdem modis Rei ad instantiā Actorum corā Iudicio cōueniuntur. Tamen si aut Legibus nostris est sanctissime prouisum ne in criminali causa Rex vel Capitaneus absq; præsencia Actoris cognoscat: Nihilominus tamē in notoriis & publicis criminib. Iudex nō rogatus ex officio citare, aut alioq; captiuare, sed nō nisi cōfessum aut re ipsa cōuictum cōdemnare potest aliquē. Quod si e cōtrario nesciat quē citare debeat, & tamē rei æqtas ac dignitas facti id exigat, tum generali citatiōe omnes ex qbus autorem sceleris cognoscere posset ad Iusiurādum vocat, & detegere cogit, & si forte certo resciat, de ipso sumit supplicium. ita qppe nullum scelus abire posset impunitū ne modo Iudex æqui, prudentis, & moderati inq; sitorū sepepta transiliat. Et ne summum Ius persequendo, iniurius fiat. Prohibentur autē certis pœnis Citatiōes inferri in bona innocentū, vel in Ciues alterius Territoriū, vel Iurisditiōis. Prohibent etia citari quedā personæ ppter religiōis, vel Magistratus reuerentiā, aut ppter necessitudinis vinculū, vel ratiōe pcreationis aut ciuilib. alicuius beneficii causa, vel propter mentis inopiā, ætatis imbecillitatē, vel ppter rerum publicarū quibus incumbunt & occupant sanctitatē. His addimus eos, qui sunt in aliena potestate, vt sunt filii familiās, serui, pupilli, furiosi, & qui datis curatorib. subsunt. Pater enī, maritus, & Dñs, cōueniunt nomine filii familiās, vxoris & serui, pro ea parte qua sufficit eorum peculiū. possumus etiā solos tutores & curatores noīe illorum qbus præsunt citare, sicut licet illis eorundē nomine aliquem in Ius vocare, per se, vel eorum quibus præsunt, nomine. Sed ne plura & limatio-
ra de hac materia scribā, partim domesticæ occupatiōes, parti importunitas Typographi me prohibent: & quæcūq; tandē in mentem veniunt, ita ex tempore scribere cogunt, vt vix relectiōi vnā interdum horulā me impertire permittant. Recoquat igitur hæc olim melius, qui plus ocii, plus etiā doctrinæ habebit, nos quod possumus candide nostris hominibus cōmunicamus, neq; solum nullo præs-
mio prouocari, verum etiā summis periculis, aut saltem inuidiæ eius ob-
ficii causa expoliti damus, nihilq; tale expectatib. obiciamus.

Arrestatio.

Pignorat. repressaliē

cessio bonorum.

In notorijs & publicis
criminibus an sine
Actore Reus crimi-
nis cōdemnetur, &
quid faciendū sit ius-
dici, si Accusator cō-
tra Reum defuerit?

Qui citari nō possunt,
vel saltem suo nomi-
ne Iuri non parent?

ARTICVLVS I.

Vt Ieges & solēnitates Citatiōis æden-

dæ per omnes ipsius Causas Materialem uidelicet, Formalem, Effici-
entem, & Finale m seruentur.

39. Vnusq; libere utatur re sua pro libito suæ uoluntatis.

Kerl. M. V. gl. 1. 63.

21. Alioqui licet cuilibet lure prosequi suas iniurias, de quibus uide Libro
iij. Capitulo xj. xij. xij.

Kerl. M. V. gl. 13621

Nam lura quoq; abusu euanescent uide Libro iij. Cap. ix.

Præscriptio aut propter segnicitem & pigriciā Dominorū & Actorum
est instituta uide Lib. iij. cap. x.

hh

Quas

Quas Causas etiam Iudiciū Terreſtre cognoscit : Supra Capitulo iij.

Articulo ſecundo folio 586. uide.

Alexand. Rad. 1505
In Capitaneatu quo-
que dicitur Pol. ſint
Citatiōes Terreſtris
Iudicij ſub Titulo Re-
gio ut in ceteris Re-
gni Pol. Terris.

Conformare cupientes Terras Capitaneatus Maioris Polonię Terris
aliorū Capitaneatuū Regni noſtri, Statuimus, Quod in Maiori Polo-
nia Citatiōes ad Iudiciū Terreſtre deinceps nō emanabūt ſub Titulo Ca-
pitanei, ſed ſub Titulo noſtro, & ſucceſſorū noſtrorū: & Sigillo Terre-
ſtri. Ad Iudicia autem Capitanealia ſub Titulo & Sigillo Capitanei
emanare, & dari debebunt. ut ſupra Libro I. Capitulo xij. de Capita-
neis extat præſcriptum.

Sigism. Petric. 1523.
De Titulo Regio quā
ſum in Citatiōe eſt
ponendum.

Igitur pro cōſuetudine uolumus obſeruari, ut in Citatiōe Terreſtri
ſufficiat ponere tantū de Titulo noſtro Regio, uidelicet, Sigismundus
Dei gratia Rex Polonię. &c. & non plus. (obſignata.

Idem Rex.
Citatio Terreſtris ſi-
gil. diſtrib. cōſignatur

Item quod eadē Citatio Terreſtris Sigillo Terreſtri ſui Diſtriſtus ſit
Item ut in ea Citatiōe exprimatur nomē Actoris, & Rei, & pro quo Re-

Idem Rex.
In citatiōe exprima-
tur nomē Actoris, &
Rei, ac res.

us fuerit citatus: ita ut citatus intelligat propter qd ſit p Actorē euocatus
In Citatiōe enim eſt exprimendū nomē Actoris, & Causę ſub poena
de quo uide ſupra Capitulo v. Artic. iij. Lege ij. folio 596.

Sigism. Petric. 1523.

Attamē ſi quis in eiſmōl ſua Citatiōe omiſerit Titulū uel nomē Actor-
ris, aut Rei: uel ſi Citatio ipſa Sigillo adulterino fuerit obſignata, talis
Actor luendo, ſoluendoq; ibidē mox pro huiusmodi inſufficientia ſuę
Citatiōis ſex ſcotos parti, & totidē Iudicio, in inſtanti ibidē proponere
poterit ex eadem ſua Citatiōe: inſufficientia illa non obſtante, & cita-
tus tenebitur ſibi ad obieſta reſpondere.

Actor deſclaret inten-
tionem ſua citatiōis.

De Citatiōis uero importatione per Miniſterialem in domum ſeu bo-
na citati. uide Capitulo ſequenti.

Citatio ad domū uel
bona citati legitime
importatur,

Vbi autē debite nō intellexerit Reus Citatiōem, tenebitur Actor ibidē co-
ram Iudicio in ſua propoſitiōe ſuam intentionē Citato declarare.

Pœnæ a coadiutorib; olim ſoluebantur.

Cōſue. Ter. Cr. 1505.
Abrogata eſt hæc cō-
ſuetudo per proximę
ſequentem Legem,

Item ſi aliquis citabitur cum Coadiutoribus, et ipſe citatus nō interceſ-
ſerit, alias nō recuſabit Coadiutores: qd uidelicet nō dicet, Coadiutores
non intercedo mihi ſimiles, & diſſimiles: & alia Pars interponet, alias
Zalozy gy: et ex eo, qd ipſos Adiutores nō recuſauit, alias nō interceſſit.
luet pœnam a quolibet Coadiutore ſibi ſimili tres Marcas, & a diſſimi-
li ſex ſcotos, idque tam in Iure Terreſtri, quam Caſtrenſi.

Conf. Ter. Cr. 1505
Citatus cupiens uide-
re citatiōem interceſ-
ſam, ab Actore eſt ſi-
bi præſtanda: & ſi di-
ſcordant interceſſe, A-
ctor perdit cauſam.

Ob diſcordiā uero interceſſarū amitte:

Item cū aliquis fuerit citatus ad quodcūq; lus, & Pars (baſ olī Cauſa.
uult uidere, ſi concordāt Interciſæ: tunc Citatiōes cōponendæ erunt. Et
ſi ſunt cōformes earū Interciſæ, ualet Citatio: Nam ſi Interciſæ unifor-
mes nō ſint, alias ſi nō concordāt: tunc Actor amittit Cauſam ſuā, ex co-
quia præſumitur falſificatio commiſſa. (rogatæ.

Sed iā iſtarū pœnarū captiōes ſunt ab:

Abrogata eſt hæc
quoque cōſuetudo.

Item ad alioſ

20

Itē ad abolendā iniquā cōsuetudinē in Terra Szochaco & alijs Ter. R. nostri in qb. Citatiōes ob immutatā Literā, uel Dictiōē, uel mutā, seu mancā in ea scriptā propositionē, uel propter INTERRAISAM cassari solent cum amissiōe Cause: Statuimus, ut eiusmodi Cōsuetudo ut pote perniciosa, nō teneatur: nec deiceps alicui ullū afferat nocumentū. propter indecentias uero & defectus Citatiōis correctus Actor pœna consueta pōt meliori citatiōe Causam releuare denuo, & icipere. SIMILIS.

32

Omnes aut̃ alias pœnas accessorias uidelicet propter defectū Literę u-
nius, aut totius Dictiōis, uel alterius cuiuscūq; defectus in Citatiōe: siue ex quacūq; alia causa quā Citatus Actori obijceret, uolens Dilatiōibus & Diffugijs laborare: etiā a COADIUTORIBUS antea solui solitas penitus annullamus: exceptis pœnis post decretū negocij Prīcipalis fieri solitis.

Sigismundus Augustus Dei gratia Rex Polonię Magnus Dux Lith-
uanie, Russie, Prussie, Mazouie, Samogitie, &c. Dñs & heres. Tibi A.
B. C. nostro D. ex officio tuo C. D. deq; omnib. bonis tuis mobilibus

& immobilibus ubilibet in Regno nostro habitis & possessis, iuribus
aliarum personarū in eisdē nihil nocendo, Mandamus, ut Crac. uel ubi
tunc cum Curia nostra fœliciter cōstituti fuerimus corā nobis Consi-
liarijsq; nostris nobis protūc lateri nostro assessuris feria E. F. proxima
ad instantiā G. H. legitime ac personaliter cōpareas, citat te pro eo, quia
tu præsides in loco Officij tui C. D. a nobis tibi credito & cōmisso, in
causa iudiciali inter eundē G. H. Actore ex una, & inter I. K. citatum
ex altera partibus, occasiōe L. M. mota latius in se canente, eundē G. H.
Actorem circa horā N. O. cōtra Iuris & iudiciorū formulā, nō expecta-
to scilicet tēpore debito, quo iuxta Statuti dispositionē Actores euadi de-
bent, neq; etiā præmissa solenni uocatiōe sui per Ministerialē, loco etiā
ac forma Iuris incōpetenti, in euasione ipsi I. K. cōdemnare: Sed neq; ar-
restare eidē ipsam cōdemnationē, motionemq; ab ea interponere, & in
Acta scribere permisisti, in magnum grauamen & præiudiciū ipsius.
prout de eo Acta tua C. D. uel alioqui protestatio ipsius G. H. corā Mi-
nisteriali Terrestri P. Q. & Nobilibus multis facta, & in recēti corā A-
ctis R. S. latius uereq; recognita canūt, & testificātur. Quā iniuriam
pensat sibi cōtra te ad T. V. Marcar. pec. & totidem damni, alias ad pœ-
nā Statuti &c. prout hæc omnia tibi latius in Termino declarabuntur

iudicialiter sis responsurus, Datū X. feria Y. proxima. Anno Dñi Z.
¶ Similisq; Citatio ipsius Magistratus fieri solet ab Reo, si e cōtrario
Iudex præter tēpus locū ac solēnitates Iuris illū cōdemnari in Lucro p-
mitteret: uel alioqui si causam ad suum forū de Iure cōmuni non perti-
nentem, exceptiōe ipsius Rei nō obstante, iudicaret: aliquidue aliud in
Officio sedens cōtra Iuris præscriptū, & bonos mores, cōtra alterutram
partem faceret, exceptiōes uidelicet, allegatiōes, motiōes, protestatiōesue
facere, uel scribere, phiberet: secusue q̃ factę auditeq; fuerāt scriberet: et
alia huiusmodi, abusus sui Officij auctoritate, præter Iuris præscriptum
& æquitatem designaret.

hh

ñ

Farrago

Sigism. petric. 1511.

Sigism. Petric. 1523.

Formula Cita-
tionum ex OF-
FICIO.

Formula Citatiōis ad
leuius Magistr. ex eis
officio, cuius fortas-
sis functione abusus
contra quēcūq; litigā-
tum delinqueret: ut
enim tuorū apud pu-
pillas, ita Magistra-
tū bona apud ciues
pignori posita esse ui-
dentur, nam utriq; de
suo refundit, si quid
alienū rapiant, aut q̃
quam præter Ius &
fas in suo officio cō-
mittā: hoc aut̃ ita mo-
rito fit, ut quisq; in
summa potestate mis-
nimum sibi licere ar-
bitratur, alioqui si qd
ut priuato delinquat
ad iudiciū Terve-
stre aliudne sibi pro-
ratione cause compo-
tens citatur, & con-
uenitur.

Cū uero ita Magistra-
tus citatur, aduersa-
rius etiam ad præses
quēdam motionē (si
tamē fact aliqua In-
teruicula interposita, uel
si cōditio causa hoc
exigeret) pro suo in-
teresse ad Principis,
uel propriū illius for-
rū ad eandē causam
solet adducari,

Farrago Citation. Regiarū ad instantiā Instigatoris Regi, seu Fidei Procuratorū.

Citat te, quia tu postposito boni Ciuis & fidelis subditi Officio, hoc uel illud in & contra personā nostrā Regiā dixisti, uel quod ablit, machinatus es: per quod hanc uel illā poenā Statuti cōmeruisti. prout tibi latius in Terminō declarabitur. uel pro hoc aut illo Nobili occiso poenā carceris nobis & Reipub. debitā nō sustinuisti. Iudicia, Cōmissarios. Conuētus, uel Legatos nostros uiolasti. Bonis Fisci his uel his hoc uel illud dānum intulisti. Ex illius pecunias a nobis tollas. Exactiones Censuū de bonis nostris, uel pensionē retinuisti. Sal prēter prohibitionē nostrā publicam huc uel illuc intulisti. Mare nostrū piratis armaisti. Res ad litus eiectas occupaisti. Flumina nauigabilia impedisti. Vias nostras infedisti coarctasti, interclusisti, inundaisti, deterioraisti. auertisti. Equireas, uel boves extra Regnū prāter publicū decretū egisti. Vectigalia, ac Telonea noua instituisti. ex cōmissoq; ad nos deuoluta uī accepisti. Monetā falsam cudisti, uel intulisti. Has uel illas poenas ex iudicato nobis & nostro Fisco proueniētes nō soluisti: uel ob crimen peculatus, famosorū libellorū, uel ob aliud facinus incurristi. Virgine, Viduā, uel uxore huius uel illius rapuisti, & uiolasti. Literas publicæ fidei huic uel illi per nos datas, missas, Conuētus, bellie denūciatiuas retinuisti, & accepisti, fidem sponsiōe obligatā fregisti. collecto exercitu Castrum huius uel illius hostiliter turbādoq; pacē Reg. publicā expugnaisti, uel illū ad hostē Regni, prāterue decretū Comitiorū extra Regnū eduxisti. Statiōe profugisti. consilia tibi credita, tormēta, arma, pixidariū puluerē, exercitiū Castraue, aut Oppida nostra hostibus prodidisti in publica expeditiōe, uel accepto stipendio non meruisti, & id genus alia.

¶ Citatio pro improprio bonæ famæ uel Nobilitatis ad poenā Statuti uel alioqui per Regē decernendā. ex Lib. 1. ca. xv. ar. ij. facile elicit.

Formulæ Citationū Terrestrium.

Citatio pro vulneribus habetur Libr. 1. Capit. 15. Artic. 5. folio 279.

Citatio uero pro capite Nobili occiso Libr. 1. Cap. 15. Artic. 6. folio 288. uideat.

Citatio pro Kmetone profugo Libr. 1. Cap. 17. Artic. 8 fol. 346. est cōscripta.

Citatio a Kmetone siue alio quouis subdito pro iniuria.

SIGISMUNDVS Augustus Dei gratia Rex Polonię. &c. Tibi Nobili A. hæredi de B. alijsq; omnibus bonis tuis mobilibus & immobilibus, per te quocūq; iure possessis, iuribus aliarū personarum in eisdē nihil nocendo: Mandamus, ut in Terminis C. in D. proxime celebrañ. ad instantiā Laboriosi E. de F. legitime & personaliter cōpareas. Citat te pro eo, quia tu in hæreditate G. recepisti sibi uiolenter bouem ualoris triū Marcar. pecunię, et ipsum in totidē damnificasti, iudicialiter responsurus. & Dñs ipsius pręfatus C. stat pro poena sua triū Marcarum iuxta pręfatum A. subditum suum. Datum.

A Kmetone, siue quis alio subdito. pro non administratiōe Iusticię.

Pro eo, quia tu nō uis sibi iusticiam ministrare cū Laborioso A. Kmetone & subditis

tone & subdito tuo de Villa tua B, qui sibi excidit robora diuersi generis nempe C. D. E. F. in sylua ipsius in hæreditate Villæ G, quā non administrationē iusticię pensat sibi ad H. Marcas pec. & totidē dāni.

Citatio a Minorennibus adultis contra Tutorem.

Citat, seu citant te, quia tu existens ipsius Iure naturali, seu inscriptionis paternæ, aut datiuo Tutor, nō fecisti sibi hætenus rationē de bonis mobilib. & im mobilib. uestibus uidelicet, auro, argēto, pecu. suppellectili domestica, equis, bobus, uaccis, ouibus, capris, prædijis, &c. post olim A. B. patrē ipsius legitimū in tuam tutelā & administrationē assumptis quorū etiā omniū rerum publicū & autenticū inuentariū nō fecisti in damnum ipsius Actoris, seu quondā pupilli tui. Quæ omnia pensat sibi cōtra te ad C. D. Marcas pecunię & totidē damni uel prout Ius decernet, quæ tibi latius omnia in Termino declarabūtur iudicialiter sis re-

¶ Similis etiā Citatio fit a pupillo cōtra eundē Tutorē (sponsurus. pro nō reddita ratiōe de cēsib. cuiuslibet anni & iumētis indomitis. etc.

¶ Citatio pro limitibus faciundis supra Lib. I. cap. xiiij. uideatur.

Citatio pro diuisione bonorum communium.

Pro eo, quia tu non uis cū ipso diuidere bona hæreditaria A. B. quorū medietas ipsum C. cōcernit, & ipse tecū eadem diuidere uult, quod sibi pensat ad B. Marcas pec. & totidē damni iudicialiter responsurus.

¶ Similiter Citatio fratrum ad instantiā sororū pro nō soluta dote, uel alioqui paternis & maternis bonis non exdiuisis, facile ex Libro iij. capitulo vi. Articulo iij. folio 486. formabitur.

¶ Perindeq; Citatio cōtra mulierē secundo nuptā pro bonis ab hærede ex obligatiōe dotis & dotalicij redimēdis, sine difficultate cōficietur

Citatio pro bonis propinquitatē deuolutis.

(ex folio 494.

Citat te pro eo, quia tu possedisti & tenes propinquitatē ipsius uidelicet Villam A. & eius hæreditatem, ad quā ipse est propinquior, quā tu, & hoc post Nihilē olim B. patruum suū germanū. quæ bona præfata extimat sibi ad C. Marcas pecun. & in totidē ipsum damnificasti, prout tibi latius in Termino declarabitur iudicialiter responsurus.

Pro redimendis vero bonis a propinquo uenditis.

Citat te pro eo, quia tu tenes & possides bona A. B. a Nobili C. D. fratre, uel patruo, alioque propinquo ipsius tibi uendita, ad quā tenendā ille est Iure naturali propinquior quā tu, ideo ut stares, Inscriptiones tuas legitimas ostenderes, pecun. ab eodē reciperes, et de bonis eisdem ipsi cōdescenderes, iudicialiter sis responsurus. Datum.

Citatio pro redimendis bonis obligatis.

Citat te ad recipiendū pecu. q̄s te in bonis ipsius hæreditarijs, uidelicet Villa A. pretendis habere inscriptas, & ideo ut stares, & Inscriptiones tuas corā Iudicio ostenderes, & pecunias reciperes, sibiq; tanq; heredi de bonis ipsius præfatis iudicialiter cōdescenderes. Datum.

h h iij

Citatio

Eadem Citatio fit ad Officiū Castr. uel Iudiciū Commissariæ & cōcluditur sic Citatio Castr. ideo ad præfata diuisionē faciend. per nos ex officio nostro diuitiores dari, & nostro Vadio Capitaneali eandē firmari. Velsicorā Cōmissarijs causa agueretur, ideo præfata diuisionē per nos in bonis præfatis iudicialiter fieri, & in defensionem ad loci Capitaneū remitti propter executionē ipsius faciendam, iudicialiter sis responsurus, & attendatur. uide fol. 231 & 388. Folio 501. de cōuideatur.

Huic redemptioni ut occurratur, uenditores bonorū uel summam emptori augere solent, uel Titulo donationis, cōmutationis uel bona eidem inscribunt, ne redimi a propinquieribus possint.

Citatio suprascripta potest fieri etiā ad Aētorū positionē nō expectata celebratione Terminorū & hoc fiet in arbitrio Aētoris.
In Maiori tamē Polonia Tenutarius etiā coram Iudicio uel Cōficio Castrensi conuenitur, ut ex folio 237. & 513. apparet.

Porro quæ Aētiōes ex singulis Contractū formis, a quouis cōtrahentiā singl ac deduci poterint, facile iudicare potest is, qui vim, naturā, ac conditiōes unius cuiusq; Contractus seu obligatiōis penitus teneat, atq; introspiciat: ut sunt a nobis Libr. 3. Cap. 7. per omnes Articulos & eorū Cōmentaria digestæ atq; cōciliæ præ. Frustra quis enim Aētionem instituturū sese parat, qui Cōtractum seu obligatiōem, vel quasi obligatiōem (nimirum fontem Aētiōis qua aduerarius Reus tenendus est) penitus ex ipso 7. præsertim Cap. non peruideat.

Citatio pro debito Verballi.

Pro eo, quia tu non uis sibi soluere A. Marcas pecuniæ monetæ & numeri Pol. certi debiti tibi mutuatas, quas debuisti atq; bona fide cōdixisti sibi soluere ad tempus iam præteritū, & non soluisti: & in totidem ipsum damnificasti. Iudicialiter responsurus.

Citatio pro debito inscripto sine Vadio.

Pro eo, quia tu non uis sibi soluere A. Marcas pecun. certi debiti quas iuxta obligatiōem B. C. debuisti sibi soluere ad tempus iam præteritū, & non soluisti, prout de hoc Inscriptio in Aētis B. C. latius canit, & in totidem ipsum damnificasti. Iudicialiter responsurus.

Citatio pro debito si Vadium obligatiōi sit appositum.

Qui te citat pro eo, quia tu nō attenta tua Inscriptiōe A. B. qua te ipsi C. D. inscripsisti & obligasti cum tuis posteris soluturū, uel ad Acta E. F. repositurū G. H. Marc. pecun. ad tempus I. K. proxime præteritum, idq; sub Vadio totidē summæ facere debuisti & nō soluisti neq; reposuisti, prout de eo tam tua Inscriptio quā Protestatio ipsius C. D. eo nomine in aētis præfatis facta latius in se testificatur, propter quod Vadiū præfatū L. M. in Inscriptiōe contentū eidem succubuisti ad soluendum: pro quo te citat, & prout tibi latius in Termino hæc omnia declarabuntur, Iudicialiter sis responsurus.

Citatio pro cautione fideiussoria.

Pro eo, quia tu sibi fideiussisti pro Nobili A. de B. soluere C. Marc. pecun. ad tempus iam præteritū. quas C. Marc. nec ipse A. Principalis, nec tu tanq; pro eo fideiussor soluistis: pro quibus te citat, & in totidem ipsum damnificasti. Iudicialiter responsurus.

An aut Aētor de Iure possessorio, vel hæreditario prius agere: vel si Reo vfus capione, ac præscriptiōe se tueri expediat: vide Libr. 3. Cap. 10. Certe de Iniuriis, violentiis, ac damnis: quicq; ex maleficio, vel quasi, obligantur: Cap. 11. vide: ad qd' Capitul. etiā infra scriptæ Citatiōes referuntur: ut ad earum Archetypū aliæ quoq; formentur. Quod si fortassis Capitanei Regii ea mala dent, vide Libr. 2. Cap. 1. de Rebus Filci Articulo 9. folio 383. & 384.

Citatio pro receptione Feni.

Pro eo, quia tu recepisti sibi uiolenter decem cassulas feni in prato ipsius hæreditario Villæ A. laboris ipsius. Quod fenum pensat sibi ad B. gross, & totidem damni. Iudicialiter responsurus.

Citatio

Ex libr. 3. cap. 8. fol. 528. materia huic Citatiōi amplior quæretur, siue sit fideiussio inscripta, siue uerbali.

Aliæ Citatiōum formule pro huiusmodi iniurijs facile formari poterint ex libr. 3. cap. 17. de iniurijs, uiolentijs, ac damnis.

Citatio pro conculatione & depastione frumentorum.

Pro eo, quia tu immisisti de industria, & uiolenter familiā tuam cum equis & pecoribus in & super hæreditatē ipsius A. & cōculcasti sibi frumenta diuersi generis laboris ipsius, quæ sibi pensat ad B. Marc. pecu. & totidem damni, iudicialiter responsurus.

Citatio pro excisione syluæ, aut mericæ.

Pro eo, quia tu uiolenter excidisti sibi robora in sylua ipsius nēpe quercus &c. in hæreditate A. ualoris B. Marc. pecuñ. & in totidem ipsum damnificasti, iudicialiter responsurus.

Citatio pro arboribus fructiferis.

Pro eo, quia tu excidisti sibi uiolenter A. arbores fructiferas uidelicet B. & C. in hæreditate ipsius Villæ D. ualoris E. Marca. aut prout iudicium decernet, & in totidē ipsum dānificasti. iudicialit̃ respōsurus.

Autē ex Cap. 12. de Violentiis, prædis, ac furtis Actiones deducuntur. Porro cōtra fallarios, calumniatores, præuaticatores, & diuinatores mathematicos: ex Capitulo 13. itidem propriæ Actiones deduci possunt.

Adcitatio ad Citationem translapsam.

Qui te concitat alias przypozyua ad paratā Citationē Trāslapsam, quæ sibi est translapsa in Terminis Terreſtrib. in B. iā præteritis, qua te citauerat, pro eo, &c. Et inferatur Citatio: & cōcludat̃. iudicialit̃ respōsur.

Adcitatio ad paratā Citationē patris, fratris, uel cuiuscūq; antecessoris mortui cuius Citationis Terminus nondum uenerat.

Qui te concitat alias przypozyua ad paratā Citationē Nobilis olī A. patris prædicti Nobilis B. legitimī, qua te præfatus olim A. pater ipsius citauerat, uidelicet pro eo,

Hæc adcitatio seu reuiuificatio cause fit intra annū & sex septimanas, etiam si Actoris uel citati successores essent minores.

¶ Et inferatur Citatio patris, & taliter cōcludatur. Et præfata Actio concernit prædictū B. tanq̃ filiū legitimū prædicti A. ideo ad præmissa prædicto B. tanquam successori iudicialiter responsurus.

si citatus moritur.

¶ Quod si e cōtrario Pars citata moritur pendente & indecisa causa, Actor tenetur cōtra pueros & successores eius Citationē & causam per Cōcitationem reuiuificare intra annū & sex hebdomadas. Alioqui si id Actor facere neglexerit, causam totā pro qua Actio inter eos uertebatur ut supra est scriptum, perdet in perpetuū secundū cōsuetudinē Terræ.

¶ Si uero plures fuerint Actores, & similiter Rei in una Citatiōe: Et si aliquis eorū pēdente Citatiōe ex utraq; parte moreretur, uel plures, aut omnes morerentur: Extūc Actores superstitēs a se, & successoribus defunctorū participū suorum, uel successores Actorum: contra Reos etiā uiuentes, aut hæredes, & cōtra successores defunctorū, Citationē huiusmodi & causam reuiuificare tenētur, totiens quotiens id acciderit, usq; ad finē causæ. Nam si quis moritur in Citatiōe existens, moritur Citatio sua & Actio nisi fuerit reuiuificata per Citationē contra hæredes, & successores mortui.

si plures Actores, uel Rei morerentur.

¶ Si autē Pars habēs Actionē ad quodcūq; Iudiciū pendentē moritur intra Terminos, uel eo die quo dicta Actio debuit iudicari: Extūc Pars aduersa siue sit Actor, siue Reus, nō debet prosequi Causam huiusmodi

si alteruter litigans cum infra Terminos moreretur.

propter

Consuetudo.

propter mortē Partis sue in eisdē Terminis & Iudicio ubi pendebat: nisi prēmīssa concitatiōe cōtra successores mortui iuxta cōsuetudinē Terræ. Si uero in tali casu attentaret Terminū, & causam prosequeretur contra defunctum: hoc Partem prosequentē non releuabit. quin cum laruis, hoc est, cum mortuis luctari uidebitur.

Si duo uel tres Actores citent terciū sigillatim pro una eadem re: prius de potestate iuris sui inter se experiantur, quā Reum impetant.

Consuetudo.

¶ Quandoquēq; aliquis citauerit aliū pro aliqua re, aut bonis aliquibus, aut debito: & alia Pars eundē similiter citauerit pro eadē re, citatus nō tenetur, nec debet cogi ad respondendū utriq; Citatiōi, & Partibus diuersis, donec Partes actoreæ de lure suo prius inter se experiantur: quæ illarū sit propinquior & maius interesse habeat ad huiusmōi debitū, aut bona, & res alias, pro quibus dictæ Citatiōes uertuntur, & interea citatus pacem habere debet a prædictis Citatiōibus, aut utraq; Pars actorea ad unā Citationē se inscribat, & unum Actore se cōtra prædictū Citatū faciat, nec alio modo Citatus ad responsionē dictis Partibus, & Citationibus earum debet compelli.

Actor Interceptor Actionis requiritur.

Consuetudo.

¶ Si quis citauerit aliū, reuocando aliqua bona ab eo, uel alias pro quacūq; alia causa, & ex aliqua occasiōe luridica Citationē uel alioqui Terminū amitteret Iudicialiter: & tandē aliquis alius pro eisdē bonis, & eadē causa partē prædictā citauerit, uolens Actori primo uis agendi in præmissis præcludere: extunc in tali casu cōsuetudo Terræ obseruat, Primū Actore locū habere ut causam inceptā cōtinuet Citationē alia meliori, & hoc infra fatalia de lure cōcessa, nō obstante Citatiōe Actoris secundi, quæ modo supra scripto locum non habet in Iudicio, donec Actor primus actionem inceptam ad finem deduxerit.

Qui errat in persona possessoris.

Consuetudo.

¶ Quicūq; in tempore a lure cōcesso ponit Citationē in aliquibus bonis cōtra possessorē pro aliquo debito, aut onere in illis bonis inscripto, uel reuocando aliqua bona prædicta propinquitate, credens illum possessorē esse & heredē prædictorū bonorū: si per heredē uerū aut per citatum, talis Citatio impugnaretur, eo quod Actor errauit in proprio nomine ueri heredis: nō nocet luri suo error huiusmōi, etiā si talis Citatio fuerit secunda: quin luendo poenā solitā propter Citatiōis importationē illicitā, poterit causam inceptā Citationē alia meliori cōtra uerū heredē illorū bonorū prosequi, & cōtinuare iuxta luris formā.

De cognomine triennio præscriptio.

Consuetudo.

¶ Si quis alio nomine seu cognomine quā proprio, quod sibi in Baptismo impositū est, per triennium uocaretur: Talis poterit in Citatiōib. scribi isto cognomine, & in testimoniū quodcūq; tantq; proprio nomine absque omni obiectione & iacturæ causæ.

Consuet. Ter. Craco.

Citatio super Citationē nō ponitur pro una re: nisi uolentia iteretur.

Consuetudo.

¶ Item si quis importauerit Citationē super Citationē pro una re, tunc luens poenā triū Marcarū Iudicio, & totidē Parti: Citationē unā destruat, seu una Citatio eiusdem sit nulla.

Si uero aliquis existens cū alio in Citationē pro aliqua causa, aut uolentia: & nō terminata ea iudicialiter, facit partē aliā nouā uolentia, aut iniectiōē

injectionē in eadem bona. pro quibus prima Citatio penderet indecisa: Extunc potest talis citari alia noua Citatiōe pro secunda uiolentia, & injectionē, faciendo mentionē in ista Citatiōe secunda de prima, hoc uidelicet modo: stando mecū in Citatiōe priori pro eisdē bonis, siue pro eadē uiolentia, & nō finito lure pro eadē Citatiōe priori: Et hoc facere potest licite, quotiens in eisdē bonis uiolentiā nouā fecerit, Citatiōibus prioribus nō determinatis, neque lure finito pro eisdem absque iactura causæ, & Citationum priorum.

- ¶ Item si Actor amiserit Citationē ante cōtestationē litis, siue ante sigism. Petric. 1523. si Actor amittit citationem, ante, uel post litem cōtestationē: uel denuo citet, uel ex acticata sua proposita tione prosequatur suam causam, nulla poena inde secutura.
44. Terminos ad quos citauit Reū: extunc poterit citare Reum alia Citationē ad instar prioris: que quidē tametsi in sua narratiōe a prima amissa discrepauerit, si modo eundē effectū in se cōtineat, & summā: talis citatio habebit locū in Iudicio: nec Actor ob hoc aliquā poenā luet, sed citatus eque sicut ad illā primā amissam sibi respondere tenebitur. Nec etiā poterit citatus Actori obijcere quod dedisset Citationē super Citationem. Et idem erit obseruandū, si post cōtestationē Litis ipsam Citationem amiserit. nam poterit etiā adcitare, siue denuo citare sine aliqua poena. Et si idē Actor habuerit Citationē siue Propositionē acticatam, extunc ualebit sibi pro Citatiōe: & nō tenebitur Citationē citato ostendere. sufficiet enī Adcitatio illius. Et si citatus amiserit Citationē, extunc Actor post propositionē suā ad postulationē citati tenebitur sibi accommodare suam Citationē ad respondendū, quam restituet Actor post responsionem faciendam.

¶ Quando Nobilis, uel quis cūq; alius receperit subditis & Kmetonibus alterius res aliquas, uel retia, aut aliqua alia iustrumenta aquatica, si Citatus Citationem amittit in fluuio, uel in alijs locis pro quibus inter partes prædictas cōtrouersia Pro quibus causa Kmetonum Domini agere debent. fuerit mota: Non Kmetones illi pro tali uiolentia, & iniuria, sed Dñi eorum agere debent, quia actio hereditaria est, quæ non cōpetit Kmetonibus. Et similiter intelligendū est de alijs bonis uidelicet syluis, borris, gajis, mellificijs, limitū uiolatiōe seu transgressiōe, & his similibus, præsertim in confinio bonorum indilimitatorū positis. Consuetudo.

- ¶ Qui te concitat alias prypozyua ad paratā Citationē, & Actionē sigism. Petric. 1523. Cum pater, aut filius antecessoris, ante litem cōtestatam, uel post: siue scripto Termino aut condemnatio Reo mortuus fuerit. & ad paratum Terminū: Si Terminus est translapsus, tūc scribatur, ad translapsum Terminū. qui sibi trāslapsus est in Termino &c. Et ad omnes Actus Iudiciarios Nobilis olim A. patris prædicti B. & ad eū punctum in quo cessauit causa morte præfati Nobilis olim A. patris prædicti B. ad quā Actionē ipse B. est propinquior, & eum cōcernit tanq̃ filium post patrē: prout Citatio & Processus causę ipsius in Actis Terrestribus C. latius disponit, uidelicet occasiōe D. E. Ideo te cōcitāt alias prypozyua ad attentandū ipsum procedi ad ulteriores gradus, & Processus Iudiciarios. Et si nondū erat Liscōtestata, cōcludatur: ad præmissa Iudicialiter responsurus. Sed si post cōdemnationē in Lucro, uel post latā sententiā, extunc ita cōcludat: in præmissis iudicialit̃ attētaturus ipsum cōtra te per ulteriores gradus, pcessurū. ii Por-

Porro de Citatiōib. Comitralib. Libr.

1. Cap. 2. Artic. 8. fol. 47. de VERbalib. aut & Curialibus Capituli eiusdē Art. 9. fol. 53. & 55. Item de Citatiōibus Castren. Libr. 1. Cap. 12. Artic. 12. fol. 224 Item de Citatiōibus Succamerarialibus Libr. 1. Cap. 14 Artic. 1 & 2. fol. 254. 255. Postremo de Citatiōibus Facionatis Libr. 3. Capitu. 11. Artic. 5. de Abigeis animantium folio 551. vide, & alibi de aliis.

Sigism. Petric. 1521.

Notarius a sigillatis membranis recipiet per medium grossum.

39.

COMMENT.

Vnusquisq; Citatiōis
sat quatuor cau-
sa Materialis.

Formalis.

Efficiens.

Finalis.

Ex iisdem quatuor
causis Reus munimen-
ta sui petit.

Vfus Citatiōis scri-
pturam quā

Primus.

Secundus.

Tercius.

Sine certa Actiōe ne-
mo conueniri potest.
si Actor duplex ius
ad agendū cōpetit
si dubitet Actor, quo
Iure Citandus possi-
deat rem.

Libellus ineptus ab
Iudice rejicitur, &
propter quid censens
dus sit ineptus?

Quousq; Actor li-
cet emendare Libellū

Actor tantum petat,
quantum sua interest
Consortis litis quo
potestas?

Qui suo etiam nomi-
ne non possunt uersari
in Iudicio.

Qui non videntur ef-
fe infamiae notati.

Infames quibus pa-
trocinari possunt?

Apparet itaq; ex præcedentibus, quia Libellus seu Citatio, vt in Præfatione huius Libri diximus, quatuor causas in se cōplectitur. Materialē .i. rem seu causam in Iudiciū adductā, quæ semper ex aliqua Rei obligatiōe, vel quali: ex delicto, vel quali: est petenda. Atq; ita appellatiōe Materialis causæ duo cōtinentur, facti narratio, & Ius quod inde colligitur Actori cōpetere ad agendū. Complectitur etiā Libellus causam Formālē .i. legitimā sic vel aliter petendi formulā. Efficientem .i. nomē Actoris, Rei, & huius vel illius Iudicis. Finalem .i. intentionem seu cōclusionem Actoris legitimā, vt ei scilicet Reus ea Lege, aut illa obligatus, hoc vel hoc det, aut faciat. E cōtrario vero Reus ex eisdem causis quasi ex comuni armamētario munimenta sui petit, & depromit, quibus se aduersus Actore tueatur, ac defendat. Si eius Citatio in aliqua causarū, vel earundē legitima coherencia titubauerit. Offertur aut Libellus Reo ab Actore, primo vt Actor Reo Ius suū ac intentionē suā declaret. Secundo propter Reum, vt deliberare possit, an dare vel facere quod petitur ab eo, vel incertam Iudicii aleam experiri malit, Tercio propter Iudicem, vt sciat qualiter debeat formare sententiā: quæ utiq; secundū petitiōis formā est ferenda. E cōtrario vero sine certa Actiōe, & mandato Principis, nemo Iudicialiter aduersariū cōuenire potest. Certe si Actori duplex Actio cōpetit, quæ agere malit, expeditissimā sibi eligat. vt si Actionē furti intēsuraturus sit, in manu habet, an criminaliter ad pœnā agat, vel Ciuilitē rem persequatur. Quod si dubitemus quo Iure Citatus possideat rem, duæ Actiōes simul proponantur in vno & eodē Libello, cum hac protestatiōe, qd' altera harum procelluri simus ad cōsequendum id, quod nobis debetur, postq; ex cōgressu aduersarii cōperierimus, quæ potissimū nobis sit experiundū. Alioquin ineptitudo Libelli, si scilicet in aliqua prædictarū 4. causarum insigniter claudicat: vel si inter se nō cohereant, ita vt certa sententia ex eo formari nequeat, ab Iudice rejicitur, & vt denuo legitime citet Reum, potestas ei relinquitur. Nihilominus ante litiscōtestationē licet Actori emendare Libellum, hoc est, demere ei quantū voluit ex ipso: item obscura verba eius illustrare, ambigua proprie efferre, & intentionē ipsius cōfirmare: si modo emendatiōe, forma, & alię essentiāles ipsius causæ nō mutantur & Reo nihil ea re præiudicetur. Quibus quidē omnibus ita vt oportet cōfectis, Actor ex Libello tantum petere debet, quantū sua interest: Post litem tamē inchoatā, cōmune negociū etiā absentibus quibuscūq; litis cōsortibus insolidū ab aliis sine mandato agi potest: si modo ii qui præsto sunt, de rati habitiōe illorū caueant: vel si Rei sint, Iudicatū solui satisfactiōe firmauerint. Sed & illud festināti pene exciderat memoria. Quia nō omnes suo etiā nomine versari in Iudiciis possunt: Nam furiosi, ac dementes: item surdi, muti, captiui, serui, impuberes, nisi per suum Curatorē, Dñm, aut Tutorē: præterea Lenocinii, vsurarū, furti, spoli, alteriusue sceleris damnati, infamiaue ob grande aliquod aliud flagiciū in Deum, Principē, Magistratū, Ciuem, vel Rempu. de Iure notati: eoq; magis publica sententia Iudicis legitimi cōdemnati: aut ex cōscientia delicti transactiōe rei facti, locum standi in Iudicio nō habent. Alioqui ab incōpetenti Iudice, cōpromissario arbitro, non publicoue Iudicio, vel ob alienū delictum, aut grauis quā Leges volunt infamiae cōdemnati: vel qui prouocauerūt a sententia, restitutiue in integrum infames esse de Iure nō videntur. Ac nisi quis illorū hoc modo nominis ac fame integritatē per legitimā Iudicis cōdemnationē amissā iusta ratiōe recuperauerit, locum standi in Iudicio nō habet, multoq; minus Aduocatus aut Procurator cuiuscūq; esse potest: nisi forte parentū, patroni, liberorū, vxoris, sororū, pupillorum, suorum, suorum,

lorum, furiosorum, & aliarum quarundam miserabilium personarum: quarum ut patrociniis suscipiamus, pietatis Christianae ratio exigit a nobis. Porro si qui infamia facti infames esse dicuntur, ut sunt illi quorum existimatio vel ab Iudice extra causam per increpationem oneratur, aut notatione per patrem in Testamento perstringitur, aut si etiam pater a filio, vel patronus a cliente suo iniuriæ, aut etiam fraudis cōdemnantur: ab Iudicio non excluduntur. Quāvis enim tales omnes opinione hominum non effugiunt infamiae notā, honor tamē iis Personis (patris inquam & patroni) tantus tribuitur, ut ne sint, & habeantur infames: praesertim quo ad standū in Iudicio, nisi quod repelluntur a querela inofficiosi Testamēti, & Dignitatibus, quæ quod dignis tantū dandæ sint, & qui nunquam alicuius delicti conuicti sunt: inde nucupantur & habentur sacrosanctæ. Porro de Citationū, seu Cessionū vicis in quæ Res us, ut coruus in cadaver, aut hostis in negligentiam Ducis intentos habent oculos infra Capitulo sedecimo vide.

De Citationū seu Cessionum vicis infra cap. 16, videatur.

CAPITVLVM XI.

De Ministerialiū institutiōe, ac Officio.

ARTICVLVS I.

Ministerialis a Pal. institutus adsit Iudicio, qui citet: nec uerberetur. Lex I.

Æquitas hoc dictat rationis, ut Iudices in exercendis suis Iudicijs habeant suos certos Ministeriales seu Officiales. Quos quidem Officiales, uel Ministeriales, si defuerint, nullus nisi Palatini instituere, & eos iudicare, proque afflictione & uulneribus, uel pro capite eorundem poenas exigere, uel leuare, omnimodam habeant potestatem.

Regi. M. VI. 1368. Ministeriale Palatinus creabit.

Qui Ministerial, per eusserit tunc cum Officio suo legitime fungitur, uolati Iudicij Reus ex consuetudine iudicatur, de quo supra cap. 9. de securitate Iudicij.

Iuramentū Ministerial, quādo instituū:

Ego B. Iuro, quia ex nunc & in futurū fidelis ero (tur per Pal. Lex ij. Sereniss. Dño meo Regi & c. negocia Iudiciorum mihi commissā, & credita, & Citationes fideliter faciā: super quibuscumque negocijs, postquam in testimonio requisitus fuero, fideliter recognoscā, non amore, odio, precio, uel fauore, sed pro Deo & Iusticia: nec ero consentiens cuiquam maliciæ, quæ posset quoquo modo opprimere ueritatē, obediens etiam ero Iudicio Regali, omnia mihi commissā per Dños Palatinos, & alios Officiales Iudicij Terrestris fideliter recognoscā: nec promouebo falsam causam, & omnia mihi commissā fideliter, absque dolo, & fraude promouebo. Ita me Deus adiuuet, & Sancta Christi crux.

Idem lib. 1. cap. 6. ar. 4. folio 189. de Pal.

Forma litterarum Pal. Miti dari solitarum.

PETRUS KMITA Comes in Wisznice Palat. & Capit. Cracouiens. general. Reg. Pol. Mag. Marsch. necnon Premiss. Scepuls. Colemque Cap. Vniuersis & singulis in Palatinatu nostro Cracou. existentibus, Iuris Terrestris municipibus, Significamus tenore presentium: quia cum atten-

ii ij diffemus

dissemus iusticiā hominū foresem ob Ministerialiū paucitatē solere negligi, aut saltem difficile expediri: ne nostro Officio, illorū aut utilitati hac parte deesse uideamur, prouidū A. B. de cuius uirtute, industria, ac integritate, cōplurium bonorū uirorū accepimus testimonia, in Ministerialem Terrestrē Cracou. creandum atq; tondendū duximus: prout creamus & tondimus in Dei nomine per presentes, ab eodēq; lusiurādum fidelitatis suscepimus, ipsiq; eo nomine has præsentes Literas nostras dedimus: simulq; cōcessimus illi potestātē, omnia Ministerialis Officia ubiq; in Palatinatu nostro Cracoui. legitime exequēdi. Quocirca uobis denunciamus, ut eo A. B. tanq; uero, creato, iurato, & fideli Ministeriali in omnibus uestris Iudicijs attestatiōibus, alijsq; omnib. Iuridicis actibus utamini, saluo semper ipsius salario debito, & cōpetenti: & si, quod absit infideliter suū fecerit Officiū, poena. In cuius rei testimoniū presentes Literas nostras Sigillo nostro cōmunitas eidē dedim⁹.

Ergo p Mlēm Iudex citet, nī sit crimē

Kaxi. M. Vist. 1368.

idē li. 4. ca. 9. fo. 609

Per Ministerialem

semper sit Citatio atq;

tamen in recenti ex-

cessu, sit etiam per fa-

miliarem quēcumq;.

Quapropter Statuimus, quod penitus nullus Iudex (cōmissum. Lex iij per aliquā aliam personā quā per certū suum Officialē, seu Ministeria- 32. lem faciat & expediat suas Citatiōes: Milites aut superiores per Literas. Excepto hoc, si aliquod crimen in Iudicio, uel in Curia Iudicij recenter & de nouo cōmittatur: tunc pro huiusmodi crimine per quēlibet familiarem contra tales liceat fieri Citationes.

At ne citēt Mlēs Iudice irrequito. L. 4.

Kaxi. M. Vist. 1368.

Ministeriales sub pœ-

na priuatiōis Officij

& bonorū, non citēt

Iudice irrequito, ac

alias cauētiōis pœ-

nam formident.

Flebili querela sæpius recepimus, quod Ministeriales per Terrā girantes & cursitantes, pauperes Villanos, uel Religiosorū Villas, aut pau- 12. peres Milites, ceterosq; subditos nostros, fatigandi uel uexandi modos 13. exquisitos adinuenerūt: Ita quod si alicuius Villę pauperes Milites. aut Villani Religiosorū, eos pro beneplacito ipsorū Officialiū quibuscumq; expensis nō pertractāt, nec procurāt: n̄dem Ministeriales ipsos pauperes Nobiles, aut Villanos, sine culpa seu causa, & absq; Iudicis p̄cepto citant, sola libidine uexandorū illorū, Terminosq; eis pro libito suę uoluntatis assignāt. Sicq; n̄dem pauperes Milites seu Villani uolentes redimere huiusmōi uexatiōes & molestatiōes sepissime de certa pecunię summa cum eisdē cōponunt: unde nos huiusmōi malicię & machinationi obuiā ire uolentes, Statuimus, Quod deinceps Ministeriales sub pœna priuatiōis sui Ministerij, & priuatiōe omniū suorum bonorū, absq; speciali Iudicis mandato aliquē citare non præsūmāt: alias pramissam pœnā, & in facie aduersionē, & notationē nō immerito debēt formidare.

Alij quoq; Mlēm addūt, & q mos citā-

Kaxi. M. Vist. 1368.

Rex, Capit. Pal. Cas

stell. Iudex, Subiudex

& Notar. & quilibet

Officialis Ministe-

riale ad citandū dāns

Decernimus etiā declarando, Quod nos, uel Pala- (di olī fuit. Lex v. 37. tinus, Castellanus, Capitaneus noster, uel Iudex, Subiudex, Notarius, uel quilibet

uel quilibet Officialis habeant facultatē dandi Ministerialē, qui dicitur Vozny, ad citandū. Prohibentes nihilominus horum quibuscumque ludicibus, & eorū Subiudicibus: Quod deinceps sine certo Actore, & causa expressa nō debent decernere nec dare aliquas Citationes. Sed & nō qui habeant lus aliquod in his uel illis bonis, libertateq; cōmuni gaudent, nō citentur nisi per Literas nostras, uel nostri cuiuscumq; legitimi Iudicis, illiq; per Literas duntaxat citentur. Sed Curia nostra præsente, uel Iudicio nostro generali existente, poterit Officialis ad mandatū nostrū, uel nostri Capitanei seu Iudicis, sine Litera citare in hospicio, aut in foro. ¶ Extra Curiam nostrā, uel Iudiciū nostrū, si quis citari debuerit, non in domo Militis, sed apud Vuladariū siue Scultetū edictum citatoriū proponatur, Actore præsente, uel eius nuncio, ei cōtra quē Actio fuerit dirigenda, causa Citationis per quem citatur exposita, & assignato sibi certo Terminō comparendi.

SIMILIS.

Quoniā ex modo Citationis nō nulla grauamina & oppressiōes per nostros Iudices seu Officiales nostris subditis euenire cōsueuerūt. Et ideo eisdem grauaminibus & oppressiōibus obuiam ire uolentes, Statuimus quod Ministeriales siue Officiales per nos, seu quoscumque Iudices deputandos fore & esse in hunc modū formandā uel faciendā Citationē, quā ipse Ministerialis cum suo solito baculo accedere debet ad Dñm Villā, pro quocumq; etiā excessu fuerit citandus, & omisis eiusdē Villæ Villanis in pace, & in tranquillitate illis relictis, ad domum seu ad portā eiusdem Dñi suo baculo tangendo, & clamādo, eundē citet, Literasq; Citationis porrigat, exponendo nihilominus in dicta Citationē cōtenta: de cuius uidelicet Iudicis mandato, & ad cuius instantiā, & propter quā causam fecit eandē Citationē. ¶ Si autē eiusdē Villæ Villani, & ipse Dominus Villæ fuerint simul culpabiles, uolumus, quod eodē modo tangendo portā cuiuscumque Villani seu Kmetonis et clamādo faciat simili modo, ut præmissū est, Citationē. Qui Villani si nō fuerint culpabiles in delicto sui Dñi, uolumus & prohibemus omnino, quod per eandē Citationē quomodolibet nō grauentur, nec fatigētur. ¶ Tamē plerūq; in cōtemptum & odium Dñi Villæ, & ex rancore, cōsueuerunt aliqui Villanos indebite fatigare & molestare: Quare huic morbo mederi uolentes, Statuimus, Quod quādocumq; ipsos Villanos absq; iusta & legitima ratiōe citatos & uocatos esse cōstat, quod ille extrahens Citationem, & qui hoc maliciose procurat, puniatur pœna quæ dicitur L. Et eodem modo uolumus fieri Citationē prædictā, ubi sine delicto Dñi Villæ ipsius fuerint Villani cōmuniter uel diuisim culpabiles, uel delicto obnoxij, ita quod ad portā tangendo quilibet ipsorū citare teneatur mō et ordīe superius expresso, cessante qualibet oppressiōe supra scripta.

Citati cohæredes ter per Ministerialē

in Parochia citatur ad prosequendā cōmunē causam, uide infra ca. xvi.

Consus. Ter. Crac. Quando Ministerialis cū Citatiōe equitat, tunc sufficit eū Nobilē habere unum. Qui quidē Ministerialis propter mortē suam cum uno Nobili in persona Actoris misso debet ponere Citationē indifferenter, uel apud Nobilē citandū in Curia eiusdē, uel apud Aduocatū, aut Kmetor nem, siue apud Hortulanū. publicando nihilominus Citatiōis positio- nem in Curia Nobilis citati, quæ si defuerit in eadē Villa, extūc Villa- nis idipsum idē Ministerialis notificabit, ut ad noticiā citati deueniret.

**si moretur Ministe-
vialis, iniuratio Nobili
de positione Citatio-
nis creditur.**

**Mos citandi ex de-
seruis bonis.**

**Citationis importatio
præcedat Terminum
una septimana.**

¶ In Villis uero desertis, possessionatis deficientib. Citatio in lignū recisum posita, terræq; infixæ publicet, uel in Villa uiciniori, uel in Parochia eiusdē Villæ desertæ. Ita tamē ut positio Citationis præcedat Terminum una integra septimana.

Sed impossessionatus in Parochia vel in bonis hospicij sui citetur. Lex viij. Quam folio 231. uide.

Cons. Ter. Cr. 1505.

**Citatis cōparēs in lu-
dicto, si cupiat uidere
Minist. qui citauit eū
non cogatur respon-
dere nisi uiso Minis-
teriali. Quo si Actor
protunc careret ad
statuendū Minist. ei
datur dilatio.**

Reus ne respōdeat, nisi Mlēm videat.

Item cum aliquis aliquē citauerit pro aliqua re: Pars citata (Lex viij. dicet, Domine Iudex, uolo uidere Ministerialē qui Citatiōes portauit, & cū Ministerialē uidebo, uolo respōdere id quod Iuris erit. Extūc non tenebitur respōdere donec uidebit Ministerialē, qui Citatiōes portauit. Et si Actor protunc nō habebit Ministerialē, potest sibi differre, alias accipere ad proximos Terminos pro Ministeriali statuendo.

Relatio Ministerialis ex alio Districtu

pro personali recognitione ualet. Lex ix.

Cōsu. Ter. Cr. 1505

**Qui eget testimonio
Ministerialis alterius
Districtus, ducat Mi-
nister. ad iudiciū Ca-
stren. cuius est Mini-
st. & quicqd recogno-
uerit, remittatur sub
Sigillo ad alium Di-
strictum, & adhibe-
bitur ei fides.**

Sigism. Crac. 1543

At si alicui necesse fuerit Ministerialē producere ex alia Terra in aliam Terram, & nō poterit educere ipsum Ministerialē: tūc illū debet ducere ad iudiciū Castren illius Districtus, ubi est Ministerialis, ibiq; idē Ministerialis debet facere Recognitionē, et ille cui debet Recognitione esse, Litteras accipiat ab iudicio illo, ubi sit Recognitione ad aliud iudiciū, ad quod ducendus erat Ministerialis, quæ Litteræ sint sub Sigillo iudicij illius, uel Capitanei ubi recognouit. & tandē talib. Litteris credendū erit, perinde ac si ipsemet Minister. psonalit stetit, et recognouisset. **SIMILIS.** Relatio Ministerialis corā quibuscūq; Actorū Libris de positioe Citationis facta, uolumus, ut tantū ualeat, quantū personalis Recognitione eiusdem Ministerialis ualere debet. nisi quod recognoscat in eisdē Actis tempus & locū positę Citatiōis, et cui eandē Citationē publicauit in bonis, & cū quibus Nobilib. aut Nobili hoc fecerit, iuxta Statutum.

ARTICVLVS II.

Vēditor vel obligator bonorum det p

Mlēm Intromiss. in bona alienata. Lex I. Quā uideli. 3. ca. 7. ar. 2. lege 36. fo. 524.

Quandocūq; enim aliquis acquirit bona aliqua hereditaria siue Titulo perpetuo, siue obligatorio, aut ex re iudicata, siue quocūq; alio modo, de necessitate Iuris per Terrestrē Ministerialē propriū ab Officio Terrestris receptum debet induci, & intromitti in talia bona manifeste, ut nullum lateat noui Dñi in illis bonis possessio, qui aliquod Ius, aut interesse habere se pretendat ad eadē. Et hæc Intromissio ex Recognitione Ministerialis debet inscribi & induci in Librū Terrestrē seu Castreñ. in Districtu proprio, ubi prædicta bona cōsistunt. A qua Intromissiōis inscriptiōe omnis Præscriptio, & diuturnitas Terrestris in omnibus bonis perpetuo Titulo acquisitis accipit initiū, & firmitatē. Quæ quidē Intromissio licet ab antiquo nō obseruabatur cōmuniter, de cōsensu tamen cōmuni omniū approbata est, & instituta, initiumq; uigorē, et necessitatē præsertim in omnibus perpetuitatib. iam ab Anno 1543. accepit, & habebit in perpetuū. Vt supra Lib. iij. Cap. viij. Artic. ij. Legge xxxvj. folio Dxxiij. constitutum habetur.

Alia testimonia p Miēm cū duob. No

- 123 Sed cum Actor aliquis testificatur aliquid corā Mi- (bilib. sint. L. ij. Consu. Terr. Cras. nisteriali, seu per eum: tunc Actor ipse Nobiles duos habiturus est cum Ministeriali. (& pro pœna falsi. Lex iij.

Salaria Ministerialis a Testib. & furib.

37. Item uolumus, quod Officiales ab uno producente Testes habeāt quatuor scotos: a pœna uero quæ dicitur L. bouem: Et quando pro furto pignorant, bouem mediocrem.
37. AT si Officialis aliter formā iuramenti Testibus dixerit, quā est mādātū: & de hoc cōuictus iudicio fuerit, perpetuo de Officio deponat.

Quod uero fuit, vel etiānum sit Ministerialiū Officiū in cōspiciendis occis, vel vulneratis, Lib. 1. Cap. 15. Artic 5. & 6 vide. Porro quod circa testificationem iniuriarum, vel violentiarū, in omnibusq; Citatiōibus, Motiōibusq; exequēdis, ac Visiōibus seu pignoriōibus Iudicialiter decretis aliisq; Officiis Ministerialis peragendis, partim suis locis descriptum habetur, partim moribus Iudiciorū, ac Regni Ciuium obseruatur. Atqui Ministerialis Recognitiones, & Attestatiōes, tantum in omnibus sui Palatini Iudiciis habent locū, in Causis uidelicet Iuris, ut dicitur, Terrestris. At si quid vel inter solos Spirituales, vel Oppidanos, aut Kmetones negocii intercedat, protestandūq; veniat: non Ministerialis, uerum proprii illorū Tabelliones, & Testes Iurati Ministerialis Officia seu uices obire atque implere debent.

Kazi. M. Visl. 1368. Officiales a producēte Testes 4. scotos: pro pœna quæ dicitur L. bouem: pro furto pignorado etiam bouē mediocrem tollant.

Idem Rex. Officialis formam iuramenti Testibus mutauit, & cōuictus, perpetuo ab Officio deponitur.

COMMENT.

CAPITVLVM XII.

Quādo, & quō sit iudicād. & cōdēnādū.

ARTICVLVS I.

Mane &

Mane & sobrie, prudēter ac reuerēter, si

ne acceptione Personarū & iuste, ordineque ex Registro ad finem iudicetur, atque condemnetur. Lex l.

Lex M. viij. 1368. Praua cōsuetudine noscitur esse obseruatū, Quod sine temporū & horarum differentia & distinctiōe per Iudices Iudicia celebrabātur, & ita pleriq; nō aliter ad causas ueniebāt pertractādas, quā post prandiū repleti & inebriati: propter quod Iudiciū parui pendebatur, & debilitabatur, reuerentiaq; Iudicis minime obseruabatur, nec ad ueritatē aliq; habebatur respectus. Itaq; decernimus & uolumus, ut certis tēporibus siue horis, & cum debita animi discretiōe Iudicia pertractētur, & obseruentur. & quod deinceps Iudices diebus Terminorū, & ad iudicandū cōsuetis, a mane usq; ad horā nonā siue ad meridiē in quibuscūq; Causis præsident, & Causas pertractēt. Et si primo die Terminorū ad horā meridiē omnes Litigantes in Causis & Litibus ipsorū nō poterit expediri, uolumus, quod absq; alicuius Causæ læsione, aut ad detrimento, diebus proxime sequentibus præsidente duntaxat ad horā prædictā omnes & singuli Litigantes debito modo secundū ordinem infra scriptum expediantur.

S I M I L I S.

Idem Rex. Et ut facilius, & sine clamore, uel strepitu, Causarū expeditio habeatur Statuimus, quod ad locū audientiē, in quo Iudices præsident, non secundum merita personarū, nec secundū maioritātē uel minoritātē Causarum, sed secundū ordinē Litigantiū tantū modo Actor uel Reus uocati accedentes per Iudices audiātur & expediātur. Ordinem autē in uocando ipsos Litigātes ad præsentia ipsorū Iudicum taliter duximus describendum. Quod Notarius Causarū sub pœna priuatiōis sui Officij, nō aliter quā secundū ordinem Citationū Litigantes per Ministerialem uocandos pronūciabit seu nominabit. Ita quod qui prius ad Causam prouocauerit, prius nominetur, & expediatur. Et sic deinceps, uidelicet, qui secundo loco, similiter loco sequenti, & taliter, donec ad extremos procedatur. Quod si altera Partiū uocata se præsentib; non exhibuerit, siue quouis casu fuerit impedita, & tribus uicibus euocata: Tunc mox Pars aduersa, quæ fuerat præsens, de audientia remoueatur: Et alij Litigantes secundo loco inscripti nominētur, & ad audientiā euocentur. ¶ Et nihilominus Pars quæ fuerat præsens, & tribus uicibus euocata: Si circa extremā horā meridiē, Iudice quasi surgere uolente, primo, secundo, & tercio, hoc est tribus uicibus euocata nō curauerit parere, extunc uel in Lucro, si Reus: uel in euasiōe, si Actor fuerit, cōdemnetur.

Condemnatio nisi in extrema diei hora fiat, proclamatione ter ante meridiem, & ter post meridiem præmissa.

Si Procurator litem ptrahat, aut Principalem suum condemnari permittat. Lex ij.

Quæ supra Cap. de Procuratoribus folio 698. videatur.

COMMENT!
Vt omnia alia, ita quoq; Iudicia ordine sunt peragenda.

Si omnia diuina & humana negocia ordine cōstant, & gerūtur: e cōtrario uero ordine sublato res omnes turbantur, atq; etiā pereunt; Iudicia ipso ordine geri, & a primo

& a primo usq; ad postremū cōtinuari oportet. quemadmodū singulas fere circūstantias eius sacrosanctæ functionis Legislatores nostri attigerunt. Sed & ad ordinem Iudiciorū pertinet, vt si alicui Actori hereditatē, aliquidue aliud petenti. statim generis, aliaue huiusmodi quæstio obiciatur: ea ipsa quæstio prius quā hæreditatis, rei, vel facti in controuersia positi, ab eodem, vel alioqui ab alio Iudice cōpetenti definiatur. Similiterq; prius de Criminali quā de Ciuili Causa est pronunciandum: ita vt finis Criminalis negocii initium Ciuili quæstioni tribuat. Quocirca interea dum huiusmodi quæstiones pendunt, Rei nō possunt de crimine suos recōuenire Aduersarios. Certe ne post lapsum quinquennii de statu vita sanctorum dubitetur, & tam a Fisco, quā ab alio quoq; inquiratur: perindeq; ne uxoris, aut liberorum ipsius status in quæstionē vocetur, sanctioribus Legibus est prohibitū. Quæstio vero status, vel in vita, vel post mortē alicui moueri solet: vt sciat quē habeat successorē. In dubiis autē status conditionibus, tempus mortis, & cōmunis opinio sunt inspicienda. ita vt etiam Contestatio Litis apud Iudicem incōperentem hanc ipsam Præscriptionem nō interrumpat.

Qui sit ordo in cognoscendis Actionib. Ciuilibus & Criminalibus.

Rei criminum recōueniri non possunt.

Post quinquennii de statu mortui quæstio moueri prohibetur.

In dubijs status conditionibus quid spectandum?

CAPITVLVM XIII.

De Processu Iudiciatio antiquo.

In confesso est apud Sapientes, Leges ex moribus populi originē cepisse: neq; enim seruarent, nisi prius cōsuetudine Ciuitatis fuissent approbatæ. Ne igitur & ego nouas Leges condere, non antiquas recolligere viderer: Processus Terminorum antiquitus receptos, hoc loci incōuulsos præmittere volui: ne fortassis in nostri operis æconomia, vel fidem, quæ sincera est: vel diligentia, quā tanto sudore etiā inimicis probare videor, aliquis desyderet. vt ita scilicet suum cuiq; per me sit pulchrum. futurū tamē cōfido, vt si quæ prouinciæ ea Terminorū obseruationē vtantur, dimissis tot Labyrinthis illorū, ad vnā, candēq; cōpendiosiorē formulā Terminorum cōsentiant. ne in Repub. tot formæ Iudiciorū sint, quot sunt fere prouinciæ: & vt dicitur, quot homines tot sententiæ. Si qua enī alia res seditioni, iniuriis, violentiis, immo etiā Tyrannidi aliquo honesti tituli cōuestiendæ occasionē suppeditat: certe Iuris ac Iudiciorū diuersitas atq; pugnantia id fere sola efficit. Cum enī neminē tam audacem, tam etiā effrontem inuenias, vt sese omnino male & iniuste quitq; facere agnoscat, quin ipse aliqua specie honesti sese ad facinus duci prætendat, ac tandem Iudici adductum probet: id vero magis atq; alacrius faciet, si alicubi gentiū hoc vel illud per suæ alicuiusue Ciuitatis Iura atq; Leges licuisse, vel etiānum licere cōfirmare queat. vt causa nō sit, quin si quibus hoc ipsum inutile est. ad vnum, eundemq; simpliciorē ipsius Iuris ac Iudiciorū processū publica cū auctoritate accedat: vt videlicet vna & eadem voce omnes omnium Regni prouinciarū Iudices cum Ciuibus loquerent, & paribus temporū interuallis disceptantibus Iura dicerent. Quod si fortassis hæc nō satis magna causa esse videatur, quæ dissidia tollat, & ad vniōnem coherteretur: illa sufficiat, quod Princeps, qui Appellationū est Iudex, tot differentias Iuris & Terminorū vnus memoria complecti, tantoq; minus iudicando obseruare queat. quin cōmuni, & vltima magis ratione, ac præiudicatis, de Litibus in quocūq; Actionum cardine ad se deuolutis, statuatur: & id quod est in controuerso definiat. quippe quod generalē sententiam de similibus rebus tenere, & vniuersalē Iusticiā tueri in Repub. vehementer expediat. Particulares vero, vt sunt infinitæ: ita cognitioni humanæ nō sunt subiectæ. quas qui etiā anxie cōsecrari cupiat, is nihil aliud quam arenam numerare, vel hydræ capita refecare velle videretur.

PRAEFATIO.

Ex moribus Ciuitatis Leges originem acceperunt.

Quare antiquus Iudicij processus hic proponitur.

Quæ incommoda in Reip. veniunt ex Iurum diuersitate?

ARTICVLVS I.

kk

Processus

Processus Iudiciarius antiquus.

Quamuis fere in uniuersis Terris Regni Poloniæ diuersa obseruentur tempora celebrandorū Terminorū seu Iudiciorū Terreſtriū, prout in quibusdam, quater in anno uidelicet, super quælibet quatuor tempora, in aliquibus uero crebrius Iudicia fiunt: Tamē qualitercūq; obseruetur differenter cōsuetudo ipsa temporū, Nihilominus Sereniss. Dñs noster AL Exander Rex decreuit scribendā cōseruandorū Terminorū, & totius Processus Iudiciarij instructionē: per quā instructi essent Iudices ad seruandū rectum & cōformem ordinē in Terminis cōseruandis, & Processu Iudiciario, sic ut infra sequitur. **I. TERMINVS.**

Differtur simplici infirmitate per Citatū. Et si in eodem primo Terminō Citatus non compareret, extunc in primo Terminō condemnatur in pœna Contumaciæ, alias in pœna nō paritiōis. **II.**

Differtur per Citatum uera infirmitate, & in tercio Terminō cū duobus Testibus uera infirmitas Iuramento probatur: sic ut nec Iudex neque Actor dubitaret Reum tūc infirmum fuisse. fit etiā istud, quia si secundo secunda Citatiōe citatur Citatus: tūc eandem Dilationē uerē infirmitatis habet Terminus ipse secundus. **III.**

Sæpius aut cōtingit terciū Terminū alia uera infirmitate differri, sic, quia diceretur in Terminō sic iacet, ita iacet: & adhuc non cōualuit. Nihilominus tamē in quarto Terminō cum duobus testibus Iuramentū facere debet, sic quia tūc erat infirmus, & ex ipsa infirmitate nō cōualeſcens, in ipsa infirmitate tunc infirmus iacuit. **AD IDEM.**

Non cōstat uero in Iudicijs Terreſtribus & Regijs Regni Polonię plures unquam fieri Terminorū Dilationes, itaque de Terminorum obseruatione hæcenus sit dictum.

Idē Iudiciari⁹ Processus fit alibi ali⁹.

In Terris nōnullis Regni Poloniæ, in quibus Termini Iudiciorū Terreſtrium fiunt singulis quatuor septimanis, plures Dilatiōes fiunt, Processusq; longior fit Iuris. Sic, quia duo Termini simplici infirmitate per Dilationē concedūtur. Sed expletis eisdem duobus Terminis simplici Infirmitate prorogatis, alij Termini, prout de uera Infirmitate, & Maiori: ceterisq; ut supra scriptū est de Terminorū cōseruatione, usq; ad sententiæ diffinitiuę prolationē, & primę Pignoratiōis decretū, obseruantur. Attamē in eo fit iterū differens Processus, quod in illis Terris in quibus singulis quatuor septimanis Termini iudicātur, ter datur de Iudicio ad Pignorationē successiue. Similiter iter ad Intromissionē datur, & postea remittitur ad loci Capitaneū, de quo supra Lib. I. Cap. xij. Articulo xxviiij. folio 243. & 244. & cete.

In aliqb. Terris sic ex vsu obseruatur.

Primus

5. Primus Terminus differtur simplici Infirmitate, Secundus uera Infirmitate, & tercius etiā Infirmitate: in hæc uerba, iacet, sicut iacet. Et dum compareret ad respondendū in Termino peremptorio, tunc Citatus debet iurare, quod uere fuit infirmus. **AD IDEM.**

Et si Citato nō differtur Terminus Infirmitate, & neq; per se neq; per Procuratorē cōparet in Iudicio, tunc cōdemnatur in pœna Contumaciæ, & datur Ministerialis in Iure Actori ad auisandū Reum, ut ueniret ad alios Terminos immediate celebrādos, & diceret, quare sup se Termino astare permisit: q si cām nō dixerit, iterū tunc cōdemnat per Actore in toto secundū Citationem. Et Iudiciū decernit solutionem Parti sub pœnis Iudicialibus, uidelicet sub tribus Marcis pecuñ. Actori in quatuor septimanis. **AD IDEM.**

Item si nō fecerit solutionē in quatuor septimanis, tunc scribitur cōtra Citatum pœna sex Marcar. ut supra dictum est in communi Terminorum conseruatione. **AD IDEM.**

Porro reliqua exequendę taliter rei Iudicatę formula supra posita est Libr. 1. Cap. xij. Artic. xxix. folio 247.

In alijs qbusdā Terris fit sic etiā ex cō-

6. Per Infirmitatē recipiūtur Termini, & Citatus iurat solus (suetudie, sine Testib. quod fuit uere infirmus: & si Terminus nō differet sibi Infirmitate, tūc Actor cōdemnat eum in Cōtumacia pro primo Terminō, & adcitatur Literali Adcitatiōe ad Citationē originālē in Adcitatione insertā: & in secundo Terminō ex Adcitatiōe similiter cōdemnatur Reus in pœna Cōtumaciæ: & adcitatur secundo ad Citationē originālē, & ad Adcitationē: & si non cōparet, tunc cōdemnatur per Actore in toto, secundū Citationē. Et decernitur satisfactio pro rebus citatis. Et scribuntur pœnæ, & proceditur ad finem, sicut in ista immediate seu proxima cōsuetudine est descriptum. **AD IDEM.**

Fit etiā Terminus pro Maiori, qui nulli denegari debet, & pro primo, pro secundo, & tercio recipi potest: sed recipiens huiusmodi Terminū ad alia Iudicia, Iudiciis, & Subiudiciis illius Iudicij, ubi dixit se pro Maiori habere Actionē, Literā ad Iudiciū portare debet, cum descriptione sufficientis testimonij, de Iudicio altero, in quo pro Maiori habuit: prout de hoc in cōmuni infra scripta Terminorū cōseruatione est informatio abundius exarata. Si enim in Litera testimoniali nō sufficienter descriptū esset id, pro quo in alio egit Iudicio, tūc causam istam perdet, prout infra scribetur Capitulo sequenti.

Porro de Dilatiōibus, Exceptionibus, & modo cōtrouertendi, usq; ad diffinitiuam sententiā: infra Cap. 15. 16. 17. 18. 19. &c. de Concitatiōe uero ad satisfaciendum Cap. 24. Preterea Formula Executiōis rei Iudicatę Libro 1. Capit. 12. de Capitaneo triplex habetur, Articulis 28. 29. & 30. **AD LECTOREM**

A R T I C V L V S II.

kk ij Mos an-

Mos antiqu' pignorādi p pœnis Iudr:

Karl. M. Viß. 1362.

Iudices aliquò pignora
rantes, seruabunt in
tegrum pignus in
state per duas septi
manas; in hyeme per
8 dies. Alioquin si di
straxerint interim,
precii debunt cum
poena L. pignorato,
qui animalis ualorè
probare debet iura
mento.

PIGNORA PRO CONTVMACIA AC POENIS

Kath. Bib. Vif. 1368

In pignoratione pre
Contumacia a Domi
nis duo boves: a Vi
lanis per annum reci
piuntur.

ista pignoratitibus seu
alia poena pro Con-
sumasia abrogata su-
per sigism. R. capi-
sequenti ponon.

Pro secunda Contumacia eadem sit quae supra pignorat.

Experientia nos edocuit, quod quādoq; nō Cōtumaces pro Contumaciis, uel ipsi Cōtumaces etiā, modum, & illud quod iustū & æquū est, ¹⁴ excedendo, pro Cōtumacia puniūtur, & grauātur: In eo uidelicet, quod cum in aliqua Villa pignora recipiūtur, ubi sex boues fuerint recipiēdi triginta, uel quadraginta recipiebātur: Et anteq; ad locum debitū depellebantur, per modum rapinę in nō modicā pauperū destructionē, diuidebantur, & cōsumebātur: Ideoq; ad subueniendū huic morbo pestifero, Statuimus, & ordinamus, certā quandā mensurā & obseruantia, uidelicet quod pro prima Cōtumacia puniēda, Ministerialis cū duobus famulis ludicis ad Villā accedens, sicut alias premissum est, Si Dñs Villę tantūmodo fuerit culpabilis, in duobus bobus duntaxat impignoretur: Si autē Kmetones aut Villani extiterūt culpabiles, & citati Cōtumaces, quilibet eorū tantūmodo in uno boue pignoretur. ¶ Et idem decernimus pro secunda Cōtumacia esse faciendū, & obseruandum.

Bi aut

¶ Si aut̃ tercio Dñs cum Villanis fuerint Cōtumaces, decreuimus qđ Cōtumax causam pro qua dinoscitur esse citatus perdat, & cedat ab ea per sententiā iudicātis. ¶ Declarātes nihilominus, quod dicti boues pignoratīj per ipsos Iudices in estate duabus septimanis, in hyeme uero diebus octo, absq̃ aliqua distractiōe obseruētur. Volentes deniq̃ & decernentes quod dicti boues pignorati sine poena cuiuslibet Cōtumacia tantūmodo nobis & Iudici nostro applicētur. ¶ Decernimus etiā & Statuimus, quod si prēdicto Ministeriali deputato ad eandē pignorationē cū familia ipsius Iudicis Villa pignoranda per Dñm Villæ, & Villanos nō permittatur pignorari, iuxta prēdictā seu prēmīssā imitationē, uel si ipsa pignora habita per eosdē Dñm, aut Villanos, in Villa, uel ante Villā, seu in uia recipiātur uiolēter, dolum & rebellionē eorum puniendo, uolumus, quod poenā L. quę dicitur xy. alias n̄dē rebelles nobis & Iudici soluere teneant. Et nihilominus cū alia poena Lxx. eadem pignora denegata, uel uiolenter ablata, integraliter obseruare aut assignare teneātur. Qui si in dandis pignorib. prēdictis, & in satisfaciendo de poenis prēdictis fuerint dolosi, & rebelles, ita quod forte Iudex propter potentiā eorundē ad puniendū & pignorandū eosdem pauesceret, uolumus & decernimus quod poena Lxx. dicta nostræ Cameræ applicanda puniantur.

AD IDEM.

15. Præterea, quia per frequentē & immoderatā pauperū pignorationem pleriq̃ plurima damna & oppressiōes multiplices patiunt, uidelicet in eo, quod cateruatim, & in turmis nō per modū iusticiarię potestatis ad aliquā Villā pignoratores accedētes dānabiliter, & interdū absq̃ Iudicis mandato, & sine culpa Dñi Villæ, uel Villarū cōmittere plurimas præsumūt rapinas, pretextu pignoratiōis: Qua propter super hoc providere uolētes, Statuimus, Quod deinceps Iudex uel Subiudex ad impignorationē faciendā nō plures quā duos familiares cū Ministeriali mitant. Et quod sine culpa, uel causa, aut nō condēnatos, seu cōuictos, aut in Iudicio nō cōfessos, ipse Iudex uel Subiudex nō præsumat nec permitat pignorari. Quod si ipse Iudex uel aliqui alij quauis auctoritate, uel potius propria temeritate, uel præsumptiōe, pignorare uel potius rapinas cōmittere præsumāt: præcipiēdo decreuimus, quod pecora, uel quolibet alias res ratiōe impignoratiōis ablata, & recepta, Iudex Dño Villæ uel Villanis Villę eiusdē asserentibus se indebite & contra iusticiā esse pignoratos, remota & celsāte qualibet difficultate, eadē pignora integraliter & ex toto, præmissa tamē & recepta fideiussoria cautiōe, restituere teneātur. Terminō eidē Villæ Dño aut Villanis pignoratis ad ostēdēdum suā innocentia & iusticiā assignato. Et nihilominus ut audacia & temeritas pignorantiū restringuat, decernimus, quod dum præmissō modo patefacta fuerit eorū innocentia, Iudex & Subiudex qui tenēt Iurisdictionē, ab omnib. & singulis qui fuerint in dicta impignoratiōe uel potius rapina, quique auxiliū præstiterunt. Et a qualibet illorum in

Tercio Cōtumax causam perdit pro qua citatur.

Pœna Cōtumacie seu pignus in estate post duas septimanas: in hyeme post octo dies distrahetur.

Qui nō admittit pignorationē, aut eam admittit poenam 15. soluat: & nihilominus pignora detrahas Camera poena Lxx. decernatur.

Kazl. M. Viß. 1168

Ad pignoratiōes duos familiares & Ministeriales, tercius duntaxat mittantur. Aliter non condēnatis, nec confessis, sit a pignoratione liber: aliter Iudex ad cautionē fideiussoriam pignora reddat, & cognita innocentia restituat, pignoratores quoque quilibet eorum poenam 15. pignoratiōe soluant.

*Kazim. M. Viss. 1368.
Biusdē mētio sunt de
Pol. lib. 1. ca. 6. & de
Cast. ca. 7. & de Car
pit. ca. 12. ar. 26. gene
raliter. sed tamē li. 3.
ca. 11. ar. 5. latius tra
betur folio 551.*

*Kazi in Nyess. 1454
Pignorando quid lo
corum Capitanei re
cepturi sunt.*

*Cōsu. Ter. Cr. 1505
Qui obtinēt in aliquo
rem iudicatam, alias
perlucrat: bis ab Intro
misione percussus,
bis repereuentē in
pignore condemnat.
Et tercio per Cap.
intromittitur cū im
positione Vadij.*

speciali recipiant poenam xv. Domino Villæ pignorato, damnūq; pas
so persolvendam. **AD IDEM.**
Quod si alicubi Curia nostræ sint remotæ, Terrigenæ nostri possunt
pignora recepta ad Curia Palatini & Castellani in Terra illa commo
rantis propellere. **AD IDEM.**
Item Statuimus, Quod quotiescūq; per Capitaneos nostros aut eorū
uices gerentes impignorationes fieri cōtingat ex decreto iuris Terrestris,
aut pro Exactiōibus Regalibus, ut nō exigāt ipsi Capitanei plus quam
illud quod pro pignore recipitur, quod pro suis pignuratorib. aut Mi
nisteriali consueuerunt ipsi pignuratores accipere, quod omnino fie
ri prohibemus. **AD IDEM.**
Cum aliquis super aliquo rem habuerit iudicatam, alias perlucratus
fuerit lus, & dabitur ad brachiū Capitanei: Extūc ille qui perlucratus
est, duabus uicibus debet ire ad pignorandū, & duabus uicibus ad In
tromissionē, & pro qualibet percussione debet cōdemnare pro pigno
re, & pro Intromissione: & post hoc Capitaneus debet destinare cum eo
aucto ritate sua aliquē suo nomine, & intromittere Victorem, Vadiūq;
imponere tenebitur. **AD IDEM.**
Sed pro poena, obligatiōe, aut fideiussoria cautiōe Militis, aut superio
ris, alteriusue cuiuscūq; Kmeto uel subditus nō debet impignorari, uel
quouis modo astringi: sed ille de suis proprijs bonis & rebus soluat &
satisfaciat. supra Lib. 1. Ca. xvij. Art. v. fol. 338. **AD IDEM.**
Formula uero antiqua & noua Exequēde rei iudicatæ Lib. 1. Cap. xij.
Articulo xxvij. xxix. & xxx. folio 43. & c. uideatur.

CAPITVLVM XIII.
De pcessu Iuris nouo, & Terio primo.
ARTICVLVS I.

*Hoc Iuris processu re
cūtori in Minori Pos
to, & Russa utitur*

*Kazim. M. Vi. 1368.
Actore non cōparen
te Reus absoluitur.*

*Idem Rex.
Actor in primo Ter
mino non cōparens,
ab actione cadit cum
poena septem Marc.*

*Cons. Ter. Cr. 1505.
Actori condemnato
ante tempus condem
nationi statuti, cons*

Actori Terin9 prim9 pemptori9 ē. L. 1.
Cum Actoris sit Officiū, ut faciat & procuret ad Causam Reum citari:
Reo itaq; in Terminis cōparente, Actore uero totaliter se absentante,
decernimus ob Contumaciā Actoris, quæ est maior quam Rei, ipsum
Reum Causam obtinuisse.
¶ Quinimo si Actor in primo Termino nec per se, nec per aliū suum
Nunciū paruerit, ab actione sua cadat: cū poena septē Marcar.
¶ Atqui in Terminis Castreñ. uel Terrestribus usq; in fine Actores
debent euadi seu cōdemnari. si enī Citatus prius cōdemnaret Actorem,
anteq; lus admittet alios Actores cōdemnari: Actori cōdemnato, Con
demnationē tamē sui per Ministerialē & Nobiles tēpestiue arrestāti, lu
dicialit; proponēti, nihil nocebit. **Condēnatio huiusmōi.** Por-

- ¶ Porro simplex Infirmitas Actoribus non cōuenit : eo quod Actores
 33. semper habent Terminos peremptorios : & propter hoc semper debent
 esse ad comparandum parati.

ARTICVLVS II.

Oī nō, nūc impune Re9 in primo Ter-

- Si Reus parere in Termino sibi assignato nō curauit (nō ē cōtumax. L. I.
 15. rauerit, Actore per se, uel suū Nunciū cōparente: decernimus, quod pro
 huiusmōi Cōtumacia Reus duorū boum poena mulctetur.
 37. ¶ Vel alioquin si ipse Citatus cōparere nō curauerit, uel cōtempserit,
 pro primo Terminō octo scotos pro poena soluere teneatur.
 42. ¶ Nos uero uolumus id obseruari de Terminis Particularib. Quod
 primū Terminū per simplicē infirmitatē subditi nostri trāspōnere ua-
 ¶ Citatus ergo ut euadat poenæ Contumaciæ luitiōē, po- (leant, sigism. Petric. 1523.
 33. terit sibi differre primum Terminū simplici infirmitate.

- ¶ Verūenim uero quia nusq̃ in Statuto descriptū est, quo pacto poe-
 na Cōtumaciæ super Partibus Citatis exigi debeat (nā tantūmodo in
 Statuto Magni Kazimiri de receptiōe & pignoratiōe duorū boum tra-
 ctatur) cui Statuto per abusum tam longi temporis est abrogatū, pro-
 ptereaq̃ nullū robur & firmitatē habere dinoscitur, Ideo Sacra M. R.
 decernere dignata est, quia prefatæ poenæ a Condemnatiōe in Contu-
 macia, a nulla Parte Citata, in nullis Iudicijs, tam Regalibus, quā Ter-
 restribus etiā & Castren. per Iudiciū, neq̃ per Partem Actoreā, neq̃ pe-
 cunijs, neq̃ pignoratiōibus exigi, nec quouis modo recipi debebūt. nūc
 & in posterum decreto præsentī mediante.
 38. ¶ Quinimo uolumus, ut quilibet Actor cōdemnans Citatū absentē
 in Contumacia, soluat duntaxat duos grossos pec. quorū unus cedit
 Notario, & alter gros. Iudicio præsideti. FORMA Cōdemnatiōis in poena Con-
 ¶ Nobilis A. B. Actor Nobilē C. D. Citatum per Ministerialē lu- tumaciæ,
 ridice clamatū in poena Cōtumaciæ super Citationē suam E. F. oc-
 cassione G. H. ualoris I. K. latius canentem, condemnauit.

ARTICVLVS III.

Si qs in primo Terminō respōdet, & te-
 mere ab Iudicio discedit. Lex I. Quā uide infra Cap. xviij. art. iij.

ARTICVLVS IIII.

De quibuscūq̃ Terminis peremptorijs.

Ac primo OBLIG Atarius Citatus peremptorie pecuniā tollat.

Vide Libro 3. Capitulo 7. Artic. 2. folio 513.

Item pro KMBTONE profugo Citatus perēptorie eum restituat.

Vide Libr. 1. Cap. 17. Artic. 8. folio 344.

Item IVs

Consuetudo.

Item IVSTICIA peremptorie administretur, alioquin Reus cum poena triū Marc. Parti & triū Iudicio ex secūdo Terminō illā ministrabit. Item pro TELONEO inique extorto citatus Exactor peremptorie respondeat, uide Libr. ij. Cap. v. folio 46.

Item pro OBSTACVLIS in fluminibus nauigabilib. factis Reus peremptorie respondeat, uide Libr. ij. Cap. iij. Artic. j. fol. 412.

In nullo Iudicio Terminus est perēptorius, nisi quis sua SPONTE se ad hoc submittat, uide folio 226.

Kazi. M. Vist. 1368

Est etiam eadē Lex fol. 518 habuit uero locum tunc cum Termini Terr. intra sex hebdom. celebrabantur. Hodie Reo absenti nihil omnino suffragatur, nisi quis Resp. causa absit, & eo nomine Literas inhibitionis R. ad Iudicium in Terminō peremptorio, litis sistendae causa mittat, de quo supra cap. 8 folio 605, uide.

¶ Porro, cum quis extra Terrā sit, & pro Terminō peremptorio citatur: eidem xviij. septimanarū Terminū inclusiue, pro primo uidelicet Terminō sex septimanas: pro secundo alias sex: pro tercio ultimas sex præfigendū declaramus. Quod si intra hæc tempora nō paruerit, Iudex ad definitiuā sententiā procedat huiusmōi Cōtumacia nō obstāte.

Hæredes tamē Rei obligati, neq; extra Districtum euocari, neq; peremptorie conueniri possunt: Quantū enim ad hæc duo attinet, personālē hanc esse obligationem, non hæreditariā Iuriscons. putant: ita ut hæredes præter Ius cōmune illa obligari nequeant, secus si pater, aut antecessor alius illorū, eo nomine fuisset cum uiueret extra Districtum cōuentus, tunc enim successores ad citari ibidem, idque peremptorie causam cœptam prosequi tenerentur.

CAPITVLVM XV.

De secūdo, ac iā pemptorio Terminō.

ARTICVLVS I.

Formula Citationis secundæ.

Bigism. Petric. 1523.

Citat te secūdo, prout te cōdemnauit in Terminō primo in Terminis Terrestribus in A. iam præteritis, in poena Cōtumaciæ, iuxta suā primam Citationē, qua te citauit, pro eo &c. Et inseratur Citatio originalis, & concludatur, Iudicialiter responsurus. Datum. &c.

Celeritas inimica Iudicio, Lex I.

Kazi. M. Vi. 1368.

Licet in pluribus casibus celeritas cōmendetur, tamen eadē celeritas in Iudicijs & Causis expediendis rationabiliter quādoq; non est obseruanda, sed potius amplianda, & dilatāda: Ex eo quod **IVDICANTEM CUNCTA OPORTET RIMARI.**

PRAEFATIO.

De Dilationibus
Dilationes quare sunt
permissæ, & quæ earum sit conditio.

Ne Litigantes facile de Causis suis periclitarētur, permissæ sunt eis Dilationes, id vero est, temporis quæ ad Iudiciales Actus perficiendos cōceduntur, prorogationes. Quæ quidē sunt introductæ, in primis, ob tenerā Rei **AETATEM**, cui uis nusquisq; bonus vir patrociniū debet: vel ob **VALEtudinē** aduersam, quā quēq; tueri par est: vel ob insignē aliquē **CASum**, qui ad res mortaliū mutandas plurimum potest: vel ob **MINIsterialis** absentia, q; eius copia nō semper haberi potest: vel propter **MAIus** aliquod alibi negociū, quod potius quā minus curare expedit: vel propter **MVNImentorū** Causæ inopiā, quæ securi Litium nō semper ad manum habemus: vel quod **REIP.** causa peregre abesse cogimur, quod nos nostraq; omnia ei debemus. Quocirca de singulis harū Dilationibus sigillati Leges videre oportet.

videre oportet, nimirum ut ita Iudex Actori, quod eius esse putat, addicere festinet, ne ea septa magna ex æquitate posita transiliat. Quod si in SEQUENTI Termino Dilationi suæ non satis fecerit ille protelator, Causa cadit. Porro si EXTRA Regnum Instrumenta Causæ petenda sint, duplum temporis differentiæ, ac eo nomine iurato, impertiendū esse videtur. PENDente aut quacūq; Dilatione, Iudicis Officiū cōquiescit. Nihilominus tā feriati quā non feriati dies in Dilationis tempus cōputantur. Quod si Iudex Dilationē, cum eius causa forte desit, denegat: statim ad ulteriora procedat. Eo magis vero post CONCLUSIONē in Causa, siue præcesserint Dilationes, siue non: nulla Dilatio est cōcedenda. Sed & illud fuit in transcurso attingendū, quia FISCUS in Dilationibus Iure cōmuni utitur. Quæ quidē Dilationes, quoad fieri potest maxime, COERCeantur, & amputentur: Ita ut nisi natura Causæ postulet, atque exigat, SEMEL ipsa Dilatio detur, non amplius, ne Lites excrecant in immensum.

DILATIO I. PROPTER MINORENNITATEM A Citato, uel consortibus eius est petenda. de qua Libr. iij. Capitul. iij. artic. j. de Tutoria potestate & pupillis uide fol. 470. 471. &c.

Ibidēq; apparet In quibus Causis Minorēnes respōdere tenent uel nō.

DILATIO II. PROPTER INFIRMITATEM.

Peruersa cōsuetudo in transpositione Terminorū Particularium a nostris subditis hactenus obseruata extitit, unde diuersa iuramēta, & per-
42. iuria oriebātur, ac Infirmitates fictiue allegabātur: Vnde talibus obuiā ire, & iniquitati uia præcludere uolentes, de unanimi cōsensu Prælatorum, & Baronū, ac Nobiliū nostrorū, talem ordinē in prædictorū transpositione Terminorū uolumus a nostris subditis fore obseruandum, ut prædictis periurijs obuiā eatur, illicitęq; Dilationes amputent. ¶ Quocirca uolumus id de Terminis obseruari Particularib. quod in eis primum & secundū Terminos per simplicē infirmitatē subditi nostri transponere ualeant. Tertiū uero Terminū etiā absq; allegatiōe Ministri Ecclesiæ per uerā infirmitatē possunt, & debet prorogare. ¶ Et in quarto finaliter corporale Iuramentū præstare debet, quod non fictiue tunc infirmabat, si supuenerit. Sin aut eum, qui Terminū procurat sibi differri, cōtigerit in eadē infirmitate morari, & diutius perseuerare: tunc quarto iterū prolongari poterit, & Procuratorē certum eo nomine mittere non postponat, alioqui causam amittat.

Vulad. sig. Craco. & Varthe 1423.

In Terminis Particularib. 1 & 2, Terminus simplici infirmitate, s. uero uera olim prorogabatur.

In quarto Terminio Iuramentū indicetur proroganti.

¶ At nos decernimus, Quod omnes huiusmodi Terminorū Repositiones seu Dilationes inutiles, cassentur, & minorētur. Nam Repositio &
88. Dilatio Terminorū si fieri debet, aliter non fiat nisi uera infirmitate allegata. Et ille cuius nomine talis Dilatio proposita extitit, iurabit cū Testibus met tertius quia pro illo tempore & die fuit infirmus.

Kaz. 3. in Tor. 1451. Terminorū Dilatio non nisi uera infirmitate allegata, permittitur: Iuramento eius cuius nomine proposita est, cum duobus testibus cōprobanda.

¶ Ergo in Iudicijs non recipiātur Dilationes Terminī, præterq; uera infirmitate: de qua etiā per Iuramentū in secundo Terminio ac Terminis constare, ibidemq; Citatus cōparere, & respōdere debet.

Kaz. 3. in Nye. 1454

¶ Consimiliterq; si aliquis alicui se inscribet quacūq; rem euincere, seu ratificare alias gyszycz, & inscribet se Terminū non differre, alias non reponere: talis non potest simplici infirmitate Terminū differre

Cōf. Ter. Cr. 1509 Inscriptus Terminus non potest differri nisi uera & Iuramentis cōfirmanda infirmitate.

alias reponere, excepta uera infirmitate: pro qua tamē debet iurare iuxta Statutum, quia scilicet uere tum infirmabatur.

sigism. Petric. 1533.

Eundem igitur secundū Terminū tanq̃ peremptoriū, poterit deferre reponereq̃ idem Citatus uera infirmitate a Deo permīssa, per certum Nuncium suū, Nobilem possessionatū eiusdē Terræ, ad Iudicium missum: iurabit tamē mettercius dictus Citatus in Terminis sequētib. cum alijs duobus paribus suæ conditionis, quod tūc temporis fuit infirmus uera infirmitate a Deo permīssa, quādo sibi Nobilis A. Terminū uera infirmitate a Deo permīssa reposuit.

Si is qui reponit Terminum, neget se Nuncio suo Repositionē huiusmodi petere, cōmisse.

Si uero Citatus reponens in Termino ad præstādū Iuramentū sibi assignato non cōparuerit, permiseritq̃ se in Lucro cōdemnari, & postea cōparens in Termino Concitatorio ad satisfaciendū negaret se reponere illi Nobili cōmisisse, extūc iuxta suā negationē mettercius iurare debet, quod illi Nuncio suo repositionē hāc Termini minime cōmiserit. Præstato aut̃ huiusmodi Iuramento idem Citatus ibidem mox respondere teneatur super Citationem Actoris.

Si aut̃ dictus reponens, qui negauit hanc Termini peremptoriæ Repositionem, super suā allegatā ægritudinē modo præmisso nō iurauerit, uel se a Termino huiusmodi Iuramenti absentauerit, talis succumbet in Causa sua ipso facto. (mus.

In utenda Dil. infirmitatis idem licet Actori, quod & Reo, præter quam in infirmitate simplici.

Vteriores uero Dilatōes eiusdē infirmitatis penitus a modo abrogatæ. **I**dē quoq̃ uolumus de Actore intelligi. Cum liceat Actori quod & Reo: præter simplicē infirmitatē (qua primus Terminus possit deferri) quæ Actoribus nō conuenit, eo quod Actores semper habent Terminos perēptorios, & propter hoc semper debēt esse ad cōparendū. **A**b ipsa uero Dilatōe Termini ob uerā infirmitatē, non (parati. nisi unus grossus ratiōe Memorialis, pro nota a Notario exigatur, sub poenis in Statutis prioribus contra illos sancitis.

sigism. Craco. 1532.

Consuetudo.

Sub genus aut̃ infirmitatis solent referri & illa accidentalia impedimenta, ut uel cōmode differamus Terminū, uel etiā impune ab Iudicio absumus: si modo id Iurati ad exemplū uerę infirmitatis cōfirmemus, & ea ratiōe perueniamus uel ad proponendū, uel ad respondendū denuo: ut sunt maris tēpestas, & fluminū inundatio fractura pontiū uel nauigior. pestis, funus domesticū, insult. Latronū, carcer public. uel priuat. & alia huiusmōi, ppter quę aliqs sistere se Iudicio in Term. neq̃at. **DILATIO III. AD STATVEND. MINISTERIALEM** Actori ab Iudicio est danda, qui in futuris Terminis de posita Citationē uel quapiā alia re præsens, uel si ex alio Districtu fuerit, per Relationē suam testetur. uideatur supra Cap. xj. artic. j. fol. 619.

DILATIO III. PRO MAIORI.

Kazimir, Tercius.

Ille cuius nomine Dilatio pro Maiori negocio scilicet, in alio Iudicio pro eadem die uertenti & habito postulata existit, Literis Iudicij more Terrestris ex Libris Actorū extrahendis probabit. Quia pro illo Terminō, in hoc

no, in hoc uel illo Districtu, habuit Actionē, uel Terminū pro Maiori

124 ¶ Quocirca cū aliquis differt Terminū pro Maiori, dicens, (causa. Consuetud. Cracou. quia in lure alio pro Maiori causa habeo Actionē: danda est ei Dilatio propter Maiorem Actionē. Attamē Termino adueniente ipse differens Terminū, probabit Literis testimonialib. Iudicialibus, quia pro Maiori causa habuit tunc Actionem. quibus si caruerit, amittet Causam pro qua Citatus Terminum Maioris negocij causa differebat.

1. ¶ Quartum Terminū Iudicia cōseruant interdū pro Maiori (qui q̄ ad Dilationē fit ultimus) qui Terminus pro Maiori potest differri ante ueram infirmitatē, aut post. Quā quidē Dilationē pro Maiori lus cōmune diffinit sic, Cum in alio Iudicio Terræ cuiuscūq; Regni Poloniæ eodem die, pro negocio Maiori Terminū haberet Citatus, Attamē quādocumq; Terminus pro Maiori recipitur, fit ultimę Dilationis. Cuius etiā natura & proprietas isto modo declarabitur: Citatus, isue qui Terminum pro Maiori reponit, eodē die debet habere corā alio Iudicio Terminum pro Maiori summa, quā sit Actio, in qua qdē sit Dilatio ob maius alibi negociū. Et debet notari istud in Dilationē pro Maiori, uidelicet, ubi est Actio, cum quo ex nomine, pro quāta summa, corā quo Iudicio, ueniēte enī Term. Dilationis, is q̄ differt, debet portare Literas ab illo Iudicio ubi tūc se asserebat pro Maiori Actionē habuisse, sub Sigillo illius Iudicij: in q̄b. Literis cōtineatur Actio, cū q̄, & pro quāta summa tunc causa Maioris momenti uertebat. Quas testimoniū Literas si producet Citatus in Termino per Dilationē sibi dato: nō succūbet in causa, quia Dilationē pro Maiori satisfacet. Sed si Literas huiusmōi nō portauerit, aut portatas in aliqua parte eorum quæ debeāt cōtineri, ut prefertur, insufficiētes produxerit: tūc Citatus Actionē suā amittit, et totalit̄ pdit.

Rex Alex in suo Iudicio Proceſſu.

Quæ causa fit introducta Dilationis pro Maiori.

¶ Qui Reip. causa absit, ad imitationē harū Legum, Literis Regijs dat̄ ei Dilatio, donec illū abesse cōtingit. uide supra ca. 8. de Inhib. fo. 606

¶ His uero qui ex causa uoluntaria absunt, ut Literarū bonarū, Militiæ, seruitij, uel peregrinationis gratia: uel ex necessitate imposita, ut exilij, uinculorū, uel captiuitatis: datur quoq; Dilatio magis ex equitate quā ex summo lure. quasi & ipsi etiā pro Maiori causa abesse uideant̄.

Consuetudo.

DILATIO AD MVNIMENTA.

Poterint tamē & Actores in faciundis documentis habere Dilationē, sigism. Petrie. 1523. cum Citato idipsum sit permissum.

¶ Sed ad Inscriptionē Citato, nisi ad Quietationem Dilatio non est concedenda. uide Libr. 3. Capit. 7. Artic. 2. fol. 525.

sigism. Craco. 1541.

¶ Qui uero recepit se aliquā suam exceptionē uel allegationē probaturū aliqb. munimētis, nec probat: q̄ lucrari uoluit ipsam causam pdit.

Consuetudo.

ARTICVLVS II.

DE CONTVMACIA Rei in Termino SECVNDO.

Vt in hac Ciuili societate vnusquisq; nostrum innocēter uiuat, diuinitus sanc̄ PRAEſATIO, dari Iudices, qui insolenter facta coegerent, uel etiā restituerent rapta iniuste.

II

ij

Ac proinde

Ac proinde si quis semel atq; iterum in Iudiciū hoc vel hoc nomine vocetur, nec tamē in Termino peremptorio se sistat, ac defendat: iam tum facti vel debiti Reus habetur. semel enim is & Iudicem contempsisse videtur, & se teneri agnoscit. Quo in genere & ille Iure optimo est habendus: qui in Iudiciū adductus in facie Iudicii se nolle respondere, sed simpliciter appellare cōtestetur. Aut si comparere at, taceat tamē, & nihil omnino agat, proferatq; Iuridice: id vnum cogitans, ut Actoris postulata irritet. Quod si Procurator, Tutor, vel Curator, accepio in suā curam hoc onere, se nō sistant, alioque modo Contumaces sint: ipsi tenentur, nō Dominus, non Pupillus, non etiam adolescens.

¶ Is qui pro hereditate, debito, aut aliquib. rebus nō inscriptis in Termino perēptorio se nō sistat, cōdemnetur, uide Lib. 3. Cap. 7. fol. 518. 16.

¶ Itaq; si Citatus cōparere nō curauerit uel cōtempserit in Termino peremptorio Causam perdat, & ab Actione cadat cum pœna. 37.

¶ In secundo aut Terminis quilibet Citatus comparere & respondere debet. 94.

¶ Quocirca si Citatus in secūdo Terminis, ut pote perēptorio, temere, sineq; repositione Termini nō paruerit: Actor eum cōdemnabit in Lucro, iuxta cōtinentiam suę Citatiōis. Attamē in talem Condemnationem Citatio debet inferi, siue actuari. 34.

¶ At ipsa Pars quę fuerat absens, nō nisi circa extremā horam meridiei, Iudice quasi surgere uolēte: primo, secundo, & tercio, hoc est, tribus uicibus, euocata, uel in Lucro, si Rea: uel in Euasione, si Actorea fuerit: quod scilicet parere non curauit, cōdemnetur. 11.

ARTICVLVS III.

Quod duob. modis res Iudicata obtine

Rem itaq; Iudicatā duobus modis scimus Iure obtineri, (Cur. Lex I. aut cum sit per sententiā definitiuam, aut cum Citatus in Termino peremptorio in Lucro cōdemnatur. 1.)

ARTICVLVS III.

De iuste vel iniuste condēnatis. Lex I.

Cum aliquis aliquē iniuste (hoc est, etiā tum sedente Iudicio, uel non in legitimo Terminis, uel non clamātū, uel nō dum Condemnationē per Iudiciū ac uel Ministerialē edicta) cōdemnauerit: Condēnatus per Ministerialē ab Iudicio addendū arrestabit Cōdemnationē in Libro, reddeatq; Aduersario suo saltē memoriale quod dedit, ut secū cōtrouerfat, alioqui si is qui cōdemnauit illud recipere, & de Lite experiri nolit, citaueritq; eundē Cōdemnatus pro iniusta Cōdemnationē: tunc ille qui sic cōdemnauit, debet luere pœnā triū Marc. et Condemnationē describere. Sed si Condemnatus non arrestauerit Cōdemnationē, tunc ille qui cōdemnauit, potest describere sine pœna. 124.

¶ Atqui in Terminis, in quibus Cōdemnationes edicuntur, Castreñ. uel Terrestris, usq; in fine Actores debēt cōdemnari. Si enī Citatus prius cōdem

us cōdemnaret Actore, anteq̃ Ius admittet alios Actores cōdemnari: Actori cōdemnato, Cōdemnationē tamē sui per Ministerialē tēpestiue arrestāti, Iudicialiterq̃ proponēti, nihil nocebit Cōdēnatio huiusmōi. *Actori ante tempus condemnato, nihil cōdemnatio nocebit.*

¶ Qualis uero sit Concitatio ad satisfaciendum post Condemnationem in Lucro uide infra Capitulo 24.

CAPITVLVM XVI. De Reo cōparente, & Exceptiōib. eius.

Quod si Reus sistat se Iudicio, & sentiat se debere id quod petitur ab eo, omnis **PRAE FATIO.** no si boni viri existimationē retinere vult, Deiq̃ Iudiciū ac iurē cōscientiā mori Flagitiosum est genus reformidat, virtute sua potius adductus, quā Iudicis poena coactus, det, vel facit hominum quod non ciat id quod Iure debet: neq̃ more Prothei se in mille formas rerum mutet, quo nisi iudicis poena eos vincula Actoris effugiat. Alioqui si tuta cōscientia Actoris petacitatē coercere, actum iuste facit, contraq̃ eum se rueri potest, integrum ei est. Vt autē Actoris arma Actiōes sunt, Actoris & Rei dicta Rei Exceptiōibus illorū intentionē excludunt: Inde q̃ Reus, inquantū Exceptiōe sese defendit, dicitur quoq̃ pro rata parte Actor. Cōueniunt vero in hoc Actio & Exceptio, quia uti Actor suā Propositionē, ita Reus suam Exceptionē probat. Exceptiōes autē sunt triplices, Declinatoriæ fori, quæ scilicet forum minus Exceptiones sunt triplices. tant ratione Iudicis: quia fortassis Iudex est alienus, atq̃ incōpetens, sine Collegis Declinatoriæ fori ex parte Iudicis. iniuratus, bannitus, infamis, minor 25. annis, repetundarū damnatus, surdus, mutus, furiosus, mulier, dignitate ob delictam spoliatus, hereseos vel apostaseos legitimis ex causis legitimocq̃ Iudicio cōuictus, vel Iudæus. quæ quidē, Exceptiones ante omnem Litis contestationē sunt preponendæ. alioqui qui coram eo litigare cœpit approbasse illum videtur, nisi fortassis ignorauerit.

Exceptiōes etiam colliguntur ex persona Actoris, quod cum sit minorennis sine Tutorē agat, propter prodigalitatē bonis ei sit interdictum, Principis decreto infamis, periurii cōuictus, celsit Liti, non appellauit, appellationēue non est profectus, Libellum non dedit, nō cauit de Lite proseguenda, vel poena soluenda, pepigit se non acturum, doli in eadem causa cōuictus, capite ob crimen diminutus propter seruitutem ad agendū inhabilis, Criminis læsæ Maiestatis Reus, ab illegitimo hærede institutus, coniunx sit, seruus Rei sit, vel patroni libertus, aut filius patris, in causa præsertim criminali, nisi forte agat pro Castreñ peculio, alimentis, emancipatiōe iusta intercedente causa, & si cum reuerentia factum patris arguat: Item si Actor furiosus sit, Ciuilit̃ & Criminaliter simul pro eadem causa agat, proscrip̃tus sit, absq̃ superiori potestate neq̃ conuenire neq̃ cōueniri potest, vt Conuentus Monachorū absq̃ suo Abbate, & e cōtra: Itē si ante tempus agat, vel pro aliena causa agat, si plus petit causa loco re tempore, sibi Ius dicit de homine libero, quia idem repetit qui vendidit, Impuberi quæstionē status mouet, præpos̃tere agit. Si quis prius de proprietate agat quā de violentiā, quod transegit, pepigit, vel cōpensauit cum Reo: Si Actor petat ab Reo quod non possideat, causam in Libello non exprimat, contrarias Actiōes edat, propter cōtumaciam sit euasus, non egit intra tempus. Si Virgo viuente patre, vel mulier viuente marito agat pro rebus dotalibus, si causam præscriptiōe abolicam suscitāt, absq̃ mandato consortis Litis agere incipit, vel post incœptam causam pro ipso consorte Litis satisdare non vult, si Clericus accuset Criminaliter vel contra apud incōpetentem Iudicem, si incertam neq̃ suis circumstantiis satis definitam rem petit, desertam Litē post tempora de Iure cōcessa redintegrat, & alię huiusmōi. Vt autē nemo iniustus agere potest, vel accusare, ita qui agere cœpit suo periculo causam non prosequitur.

ET MVLTAE quidem Causæ sunt, quæ quidem Actorem rem ab instituenda Actione retrahant Actorē. Quarū prima est propter Euangelici Consilii auctoritatem, vt ei qui voluerit tuam tollere tunicam, & tecum in Iudicio contendere, dimittas & pallium. Item propter D. Pauli scriptum iniquientis, si Secularia Iudicia habues

Aetoris Officium.

In omni Actiōe quid est spectandum?

Ex parte Rei Exceptiones etiam declinatorie fori.

Ex parte Procuratoris Exceptiones.

Mulier in quibus causis procuratrix esse potest.

Quae aliae in Procuratore uidentur.

Exceptiones contra Proc. ex parte Constituentis.

Ex parte Mandati.

dicta habueritis, peccatum est in vobis. & vos contemptibiles facietis. Secunda, quia cogitur Actor Litem prosequi Aduersario instante, hinc fit ut Actor habeat semper Terminos peremptorios, quando quidem ad hoc se debuit antea preparare. Tercia vero causa multo maxima, quia Litis euentus, ut aleae, vel belli, semper est dubius. Nihilominus si Actori litigandum est, primaria quatuor officia incumbere sibi meminerit. Quorum primum est, ut cum amicis, quorum tempore necessitatis pauci fideles reperiuntur, prius consulat, & deliberet, an sibi agere expediat, vel non. Secundum, ut videat num probare possit, quod intendit. Tercium ut preparet Testes, & Aduocatos fideles, quorum mendacibus promissis non decipiat. Quartum, ut prius amice & in charitate premoneat eum quem Actione pulsare contendit. In omni vero Actione inspiciendae sunt illae quatuor Causae, quae rerum omnium effectrices sunt, ut est Materialis, Formalis, Efficiens, & Finalis, de quibus supra diximus abunde. Ex his enim apparet, ex qua causa scilicet nascitur Actio, si quidem ex obligatione, & personalis dicitur: vel rei detentione, & realis appellatur. Ex quo iure proficiatur, nempe ex iure Terrestris, vel Castrensis: hinc aliae Actiones Terrestris, Castrensis aliae dicuntur. Item cui competat, aduersus quem, quidue in ea veniat. Quodque Iudicis Officium ex ea nascatur, Sed ego iterum ad simulum cupressum delabor, fortassis praeter institutum. Ex parte vero Rei in ius vocati, & se defendere volentis, dantur Exceptiones: quia huic vel illi Iurisdictioni ratione sexus, aetatis, intellectus, valetudinis, artis, personae, status, officii, huius vel illius Causae non subest: Vxor enim non nisi viro suo subest, praeterque in Causa Criminali: minores Tutori, furiosi & valetudinarii Curatoribus, scholastici Magistris, Clerici Episcopis, Magistratus Principi, Milites Imperatori, Nobiles Capitaneis aliisque Iudicibus, Oppidani Proconsulibus & Aduocatis, Colorni & serui Dominis suis, & alii aliis suis superioribus subsunt: qui quidem omnes ratione diuersarum Causarum diuersum item forum sortiuntur, ut pore Spirituale & Seculare, idque Civile vel Criminale, ordinarium vel repentinum, pro ratione scilicet Causae in Iudicium adductae. Ex parte autem Procuratoris Exceptiones seruiunt Reo, si Procurator sit minorennis, nuncius, aut negotiorum gestor tantum, isque possessionatus vel impossessionatus, Item si Procurator Mandatum sufficiens habeat ad Causam vnam, vel plures: in genere vel in specie, ad vnum annum vel multos: & num intra fines facultatis Procuratoriae se contineat, ac de ratione habitatione caueat. Item an habeat facultatem alium substituendi pro se, si ad Iudicia vel tantum ad negocia gerenda datus sit, an sit vir vel mulier. Mulier tamen ad procurandum admittitur, si sit in rem suam constituta, vel parentis sui, vel filiorum, vel fratris, vel alterius consanguinei. Item videndum est, num ad vnum actum, vel plures, in Causa Ciuili vel Criminali sit Procurator constitutus, in qua Procurator agere vel defendere nequit, nisi Reo incumbat expurgatio. Item in Causa status constitui nequit. Item si sit renocatus, quia post vnum alter constitutus est, vel quod alter prius Causam hanc occupauit, praesertim si in Procuratoris Instrumento cautum sit, quod melior sit conditio occupantis. Item si Sacerdos sit, Monachus, vel infamis, qui quidem nisi pro miserabilibus vel coniunctis personis, aut pro Ecclesia dicant ad procurandum non admittuntur. Item si sit in Magistratu, potentior, Fiscus, vel Res publica, furiosus, Causae ignarus, amisit Ciuitatem, vel libertatem, redemptor Litis, non habeat Mandatum, vel Mandatum sit infinitum, vel certa species sit in Mandato eius, & ipse super alia agit, si Mandatum fuit ante Litem reuocatum, si resignauit Procuratori re integra, quod falsus vel caluniosus sit. Item si a Monacho solo sit constitutus: qui absque suo superiori Actionem mouere nequit, nec e contra, si a bannito sit, si a minorenni, ab infami, laesae Maiestatis Reo, vel mortuo, furioso, vel mente capto, vel prodigalitate damnato, vel libera bonorum administrationem non habente. Item si Procuratoris Instrumentum sit quacumque parte sui insufficiens vel tantum ad Ciuiles Causas, vel tantum ad agendum, vel tantum ad defendendum. nam in Mandato Procuratoris debet contineri nomen Constituentis, Constituti, contra quem, & in qua Causa constituitur: quodque ratum habebit Dominus, quodcumque eius nomine gesserit.

mine gesserit: & corā quo Iudice, an Delegato, vel Ordinario. Paria vero sunt dicere, nō esse aliquē Procuratorē, vel nō posse esse. SED quia sunt etiā CON-
IUNCTæ personæ que sine Mandato pro alio agere permittuntur, vt sunt liberi, fratres, cōsanguinei, affines, liberti, & coniuges, aut Clerici in Causa suæ Ecclesiæ.
Contra quos sic excipitur sigillatim, quia fortassis non est cōiuncta persona, neq; cognatus, neq; agnatus, neq; cōsanguineus, neq; affinis, aut minorennis, vel pro minorenni agit, vel nō cauit de rato, vel cōtra voluntatē Principalis agit, vel natura Causæ nō admittit Procuratorē, vel mulier sit, aut ab Euāgelio Christi apostata.
Contra DEFENSOREM vero, qui absq; Mandato se alicuius defensionī offert, excipitur id quod cōtra Principālē personā, vel Procuratorē eius obici potuisset, & præsertim si nō cauit de soluendo Iudicato. E contrario aut cōtra EXCVSATORē (qui scilicet venit ad proponendū Causas absentia alicuius, qui nō poterat vel ratione sui, vel ratioe Causæ Procuratorē cōstituere, vel qui ita vocatus erat vt personaliter veniret) excipitur, quod videlicet sit simplex Nuncius, potuissetq; eadem opera mitti Procurator. Contra SYNDICUM aut (qui est Procurator vniuersitatis vel Collegii alicuius) excipitur, quod nō sit cōstitutus ab Vniuersitate, vel Collegio licito, vel a duabus partibus Curia, aut Collegii, vel saltem a maiori parte: quia aliqui nō fuerint vocati, sed cōtempti in cōstitutioe ipsius. Nam in talibus casibus nomina singulorū debent esse scripta, vel si nomina absentium sint inscripta, vel inhabilis ad agendū sit, quia sit propter iustā causam excōmunicatus, Miles, minor, vel mulier, nec solēnter cōstitutus, præsertim ab Rectorib. iuste excōmunicatis, vel Mandatū sit reuocatum, vel nō sit cōstitutus de cōsensu Episcopi, vel alterius præfecti legitimi. Non dissimiliter fere cōtra AECONOMUM (cui videlicet Ecclesiastica res mandata est) excipitur, nempe quia non sit cōstitutus auctoritate Episcopi, vel Prelati, non vult Capitulo vel Episcopo reddere rationē, & alia huiusmodi de quibus supra Cap. 5. de Procuratorib. egimus. Quin & cōtra NOSOTROPHON & ORPHANOTROPHON aliosq; huiusmodi excipitur, quod nō fecerint inuentariū, minorennēs sint, turpes vel suspectæ personæ, interdictam sit eis administratioe. Contra TVTOREM vero vel Curatorem excipitur, quod neq; naturalis neq; inscriptus neq; dativus Tutor sit, aut Curator: nec Pupilli negocia, dignitas, ægritudo, ætas, aut valetudo illius hoc postularunt, vel quia non recepit Tutelā intra annum. Item cōtra DATIVUM Tutorē opponitur, qd̄ alius sit Testamentarius, vel legitimus, quod sit datus ab eo qui dare non potuit, hēpe ab Iudice cuius Iurisdictioi pupillorū nō sit subiectus, nec satis dedit rē pupilli saluam fore, & dubitetur an sit Tutor vel Curator, an gestio vel administratio sit illi cōmissa. Quocirca nō audietur nisi caueat de rato. Generaliter vero cōtra quēvis Tutorem excipitur, quod sit minorennis, capite diminutus, vel quod nō fecit, vel infideliter fecit inuentariū: vel si vidua sit, quod secundo nupsit: vel si auia, qd̄ senio deliret. prout de multis harū causis Lib. 3. Cap. de Tutoribus disputat, nisi fallor, sufficienter. Postq; aut Exceptiōes cōtra Iudicem, Actorem, vel Reū, Procuratorēue illorū, aut cōtra aliquā Causam Libelli effectricem, vel quacūq; alia ex causa supra memorata, ante Litiscōtestationē consumptæ, probatq; fuerint: aut si nullæ seruiant, vel si potius odio ferendarū Litium amputentur, ne maliciose illis videamur abuti: tum vero proferendæ sunt EXCEPTIōES DILATORIAE seu temporales, quæ quidem solutionē rei in toto vel in parte, ex Contractu seu pacto, ex Legis dispositioe, aut Iudicis sententia, in aliud tempus vel locum differūt, ac prorogant: ne Actor scilicet loco ac tempore plus petat. Est aut hoc Exceptiōibus propriū vt & ante Litiscōtestationē premittātur, idq; tum, cum Actor suam intentionē fundauerit: & ea que Reus in ipsa asserit, necessario probet: ne maliciose Litem extrahere, Iudiciū vero defugere videatur. Alioqui grauitas Iudiciorum nō patitur, vt Actor & Reus quasi velitaria quarūvis Exceptiōū pugna sese exerceant, quousq; libeat. Ac proinde ab Iudicis decreto super Accessoriis lato appellare nefas est: quinimo vt partes super Principali negotio, velut stataria pugna, cōfigant, coguntur: nisi quasi Contumaces malint periclitari de illo.

ARTICV-
Accessorij faciendū est modus, idcoq; ab sententia Iudicis super illis lata non appellatur.

Contra Coniunctas personas Exceptio num farrago.

Contra Defensorem Exceptiones.

Contra Excusatorē Exceptiones.

Contra Syndicum Exceptiones.

Contra Aeconomum Exceptiones.

Contra agrotorū vel orphanorū aliores.

Contra Tutorē vel Curatorē Exceptiones.

Exceptiones Dilatorie quando locū habent.

Quid est cōmune omnibus Exceptiōibus?

Accessorij faciendū est modus, idcoq; ab sententia Iudicis super illis lata non appellatur.

Farrago Exceptionum.

Exceptio, est cōditio adnexa causæ, quæ uel Reū eximit a damnatione, uel minuit, uel differt damnationem. Quæ quidē omnia munimenta plerūq; ex Mater For. Effic. & Fin. & alijs accidentibus. Citationum causis depromuntur.

Consuetudo, si tamen ante Litis contestationē ab ea recessit, impune id fiat secundū quod & cōdēnatio mala, si spon te expungatur, impu ne id sit, ut superiore cap. scribitur ar. 4. folio 642.

Kaz. in Kore. 1451. Falsarij Citationum per Dignitarios Iudicij presidentes puniuntur.

Ne Reus Actorē proponētē, uicissimq; Actor Reū respondentē impediatur: ordo ac sanctitas Iudiciorū prohibēt, & cōtra faciētes poenis coercionis. Reus ne respondeat nisi prius uideat Ministerialē, eiusue Relationem, uide 628. & de Dilationibus folio 640.

Postea Exceptiōes fori Declinatoriæ Reo seruiētes cōtra Actorē ratione Personarū, Rerum, Iniuriarū, & Actionū ex Lib. iij. Cap. viij. fol. 603. ne q; extra forū suum euocetur, præmittuntur. quæ quidē ex folio 617. & 618. aliundeque aliæ petuntur.

Si Actor uel Reus amiserit Citationem uide folio 623.

Quod si e cōtrario Citatio super Citationē pro una re importare. 123 tur, uide fol. 622. ibidemq; alia eius generis multa.

ARTICVLVS II.

De Citatiōib; calūniatoris & uiciosis.

Item uolumus & decernimus, Quod calumniatrices, & falsæ Citatiōes ac inordinate, locum in Iudicijs nō habeant, pro quibus iuxta qualitatem excessus Dignitarij Iudicio præsidentes habebunt facultatē eosdē Calumniatores & falsas ac inordinate Citatiōes offerentes puniendi, corrigendi, & mutilandi.

Qui procurauit aut procurat Causam calūniosam atq; eo nomine culpatur beneficiū expurgatiōis tribus uicibus habebit. quarto conuictus naribus præcisus notetur. uide hoc Statutū Lib. iij. Cap. xij. Art. 1. folio 569. de crimine falsi, aut calumniæ. mentio aut huius Statuti est supra Capit. v. Art. ij. de Procuratoribus folio 595.

Vt ergo et Procuratores iurent se falsas Citatiōes nuncq; adiuturos, & quod iniuriæ ab Iudicib; estimēt, uide supra Ca. ij. de Proc. fo. 598.

sig. Aug. Petr. 1550.

Tametsi contra Citatiōes calumniatorias, quæ uehementer increbruerunt, sint Leges editæ: quia tamē in hoc dubitatū fuit, ubi nā tales Citatiōes deberēt cognosci. Quā quidē dubitationē nos præcidere uolētes, ita cōstituimus, quia pro talibus Citatiōibus nō alibi cognoscendū est, nisi apud illud Iudiciū uel Officiū apud quod producētur. Nihilominus duntaxat eo tempore cū Pars hac iniuria grauata eo nomine Citationē instituere uolet. Appellatio aut seu Motio ad nos, præcedere debet.

Conf. Ter. Er. 1505. Nemo propter errorem datæ Tituli, dignitatis, proprii nominis, & aliquem alium defectū in Citationē commissā debet amittere causam, sed tamen punitur, de alijs uero uicijis ipsarū Citationū uide ca. 10. ar. 1. folio 616.

Atqui pro data Titulo, pro proprio nomine nemo debet Causam amittere. Et si aliquis defectus esset in Citationē, aut in Concitationē, succumbens poenā triū Marc. soluet, & denuo debet citare si uult. Quod si in uerbo Litera deesset, aut si Litera abecedarij male scriberetur, isto nihil amitteret aliqua Partium.

Omnis ergo qui Procuratore careret, poterit sua Causam corā Iudicio exposcere.

dicio exponere, uel Controuersia & defensionē sui facere, sepositis atq; reiectis in partem captiunculis poenarū, quas captiōes Iudex permittere nō debet, nisi hoc custodire, ut unicuiq; iusticia ministretur.

32. ¶ Vbi autē debite nō intellexerit Reus Citationē, tenebitur Actor ibidē corā Iudicio in sua propositiōe suam intentionē Citato declarare.

sigism. Petric. 1523.
Idem folio 616.

Vt autē occasio calumniarū, iurgiorū, ac Iuramentorū præcidatur, Iudex vero fiat certior, de quanam, quali, quanta, & cuius loci iniuriā iudicare debeat, tā Actori quā Reo datur etiā Dilatio in duabus septimanis ad videndum seu potius ostendendū Ministeriali & Nobilibus talem vel talē, hoc & hoc loco factā iniuriā: qua demonstrata, tum primū Partes cōtrouertunt in sequentibus Terminis pro iniuria, si scilicet talis & tanta eorū loci illata sit, qualem, & quantā, ac ubi Citatio continet. Quod si super proprietate fundi nō cōcordent, suspenditur Actio si super proprietate iniuriarū, quoad de proprietate fundi Actione vel finitū regundorū, vel vendicatio fundi partes dissentiant. Porro facta iā & in Iudicio per Ministerialē recognita Visio si super proprietate Pars respondere super Citationem. Si vero Visio cum Citationē originali in essentialibus non cōcordat, hoc est, cum Citatio pro istis bonis vertitur, & Visio in aliis bonis demonstrat, & aliter quā Citatio disponit: ex ista causa sequitur amissio si visio cum Citationē Citatiōis & Causæ. Quod si aliqua Pars diem pro Visione assignatū non ne nō concordet? attentauerit, neq; cū prædicto Minister. in loco & Termino Visionis cōparuerit, si Pars aliqua uisionem non attendet? talis ex Recognitionē prædicti Officii in perditionē Causæ pro qua Visio fieri debuit, cōdemnari solet. Si vero vna Pars aliā minis aut aliquibus violentiis a Visione repelleret, vel verbis inhonestis & cōtentiosis inuaderet, præsertim vero vulnerauerit, violatū Iudicii reus haberi debet. Si vero Actor in Visione coram eodem Officio exarationē aut alias violentias secundū Citationē suam nō monstrauerit, Reus a tali Citationē debet absolui, ex sola Recognitione Ministerialis ad ipsam Visionem deputari.

De uisionib. COMM.

Visiones iniuriarum
quare introducantur

si super proprietate
fundi partes dissentiant?

Post uisionem cōtra
uicia Citationis non
excipitur.

si visio cum Citationē
ne nō concordet?

si Pars aliqua uisionem
non attendet?

si in uisione uis fiat.

si in uisione iniuria
non ostenditur?

ARTICVLVS III.

De Crīnalib. causis, Euictiōib. & absētib.

- Statuimus, qd' in Causis Criminalib. in absentia Accusantis seu (L. I. Actoris cuius interest, Nos, uel nostri successores, aut Capitanei nostri cognoscere non debemus: nec aliquem hominē condemnare, nisi conuictum Iudicio, & confessum.

* Kazimir, Vist. 1368.
Idem lib. 1. de Capi.
folio 225.

Nemo absente accusatore, nisi confessus & conuictus de crimine in Iudicio cōdemnandus.

sigism. Crac. 1537.
Idem lib. 1. cap. 2. de Rege folio 48.

sed in Citationē uerba criminalia, & bonorem tangentia non ponantur.

¶ Maiestas Regia decreto suo in uim Statuti perpetuis temporibus duraturi, omnibus passim tā Procuratorib. quā etiā alijs Personis cuiuscumq; status & conditionis existētib. mandare & inhibere dignata est, ne quispiā Citationē inordinatā, & uerba in eadem quæ alicuius honorē & bonam famā tangerent descripta, & ad præsentia Maiestatis R. & Iudicium suæ Maiest. & ad quodlibet Iudiciū, Terrestre siue Castrense deferre, & de eadē proponere audeat sub poena selsiōis unius septimanæ in turā, per omnes in contrariū decreti suæ Maiestatis præsentis facientes sustinendæ.

De Euictiōib. in crīnali uel ciuili cā. L. ii

- Contingit etiā, quod cū aliqui pro quibusdā criminib. & delictis ad nostram audientia euocantur, nomināt Dños & quoslibet suos superiores, allegantes, Quod auctoritate & mandato suorū Dñorū & superiorū huiusmodi crimina & delicta cōmiserunt, Verū tamē quāuis de aliquibus temporib.

Kaz. M. Vist. 1368.

Quilibet citatus ex officio respondere per se debeat, non referens se ad præceptorē, cuius iussu fecerit.

ut huius mentio li. 1.
cap. 18. de seruis &
lib. 3. cap. 13. ar. 1. de
crimine falsi.
In Crim. causa Reus
statim ut cōuincitur
sceleris, luit poenas.
Quod si etiā in Ter.
Cōu. ad satisfaciēd.
absit: uiceremissio
in causa Ciuili fieri
solite, Rex Lueris
suis Capitane iure ui
ctum comprehendit.
iubet.
Kaz M. Viss. 1368.
Euincens aliquem in
aliquo crimine, pro
eo respondebit: alias
principalis responde
re compellitur.
Eiusdem mentio li. 1.
cap. 18 de seruis, &
lib. 3. cap. 3. de crimi
ne falsi.

Maledicus Crimina
tor quomodo sit cō
uincendus,

Kaz M. Viss. 1368.
Citati & in Iudicijs
nominati, si respon
dere noluerint, & Iu
risdictionē Regis de
clinarent, pro conui
ctis decernuntur.
DILATIO
VI. AD EUI
CTOREM.
Consuetudo.

Kazim. M. V. 1368.
Parte aliqua Citata
existente, & allegan
te quod propter abs
entiam coheredis in
remotiorib. agentis,
nō esse responsurus:
decernitur ille absens
citandus in Parochia.
Huius mentio supra
ca. 11. de Minister.

temporibus cōtra rationē fuerit obseruatū, quia huiusmōi malefactio
res per eandē nominationē a poena liberabātur: quæ nominatio cōtinet
in se errorē intolerabilē, ex eo, quod directē cōtrariatur pręcepto diuino.
proinde nos attēdentes, quod peccata teneāt suos tantūmodo autores, &
secundū canonicā equitatē, nominatio in delictis nō uendicat sibi locū,
nec liberat delinquentē ostensio auctoris delicti. Statuimus, quod citati
pro quibuscumlibet criminib. & delictis in nostro Iudicio iudicent & respō
dere teneant, & cōuicti debita poena puniātur: nō obstāte prędicta qua
libet nominatiōe. Etiam si super hoc Priuilegijs nostris, uel nostrorum
prædecessorū essent cōmuniti. Quæ quantū ad hoc, ut perniciosa & er
ronea cassamus, irritamus, & reuocamus.

¶ Quotiescūq; in Iudicio in Causis criminalib. seu quibuscūq; alijs
magnis & paruis quispiā cōuentus fuerit, qui Dñm aut criminis aucto
rem nominauerit, aut sociū, eiusq; mādato se fecisse affirmauerit: & ille
tunc principalis ueniens ad Iudiciū ipsum liberabit, asserens ipsum id
fecisse suo mandato. Statuimus, quod ille Citatus libere ab Iudicio disce
dere poterit, Actioq; huiusmōi dirigi debet contra Dñm, & criminis
auctorem: qui protinus & ex cōtinenti respondere tenetur, alias primus
ille, qui Citatus est, respondere compellatur.

¶ Quod olim poenę soluebantur a Citato qui Coadiutores non in
tercedebat: hodie uero non. uide supra folio 616. & 617.

¶ Quod si forte Actor uolens se expurgare de criminibus sibi ab aliquo obiectis,
Citet sui Criminatōrē, ne in Citationē ipsemet illa ipsa crimina recenseat: sed ita
Citet, Quia tu nescitur qua ex causa famam malā de eo spargis, & conuictis illum
afficis, &c. ideo ut stares & si quid mali de eo scis, illud corā nobis tanq; honoris
Iudice cōpetenti ei obiscias, de qbus ipse sese tibi iuxta Statutū purgare offert.

¶ In hæreditarijs uero, & alijs quibuscumlibet quęstiōibus citati, & in no
stro Iudicio nominati, tales si nostrā Iurisdictionē declinare uoluerint,
nolentes easdem quęstiōes in se recipere: Decernimus: quod extūc præ
dicti Citati cuiuscūq; status & conditionis existāt, habeant pro cōuictis.

¶ At si ex Munimētis in Terminis ab Reo productis, appareret eū pos
se habere Euictorē: uel etiā in quauis alia causa prouocaret quis ad ip
sum Euictorē sibi in genere similem, ad cōueniendūq; illū dari sibi pe
teret Dilationē: eadē Dilatio datur ipsi, idq; ad Terminos per unos Ter
minos, ad conueniendū scilicet ipsum Euictorē. Qui quidē nisi persona
liter se corā illo Iudicio in Terminis legitimo sistat, & onus Causę seu
Citationē in se recipiat, in Reum Actio est dirigenda. Quod si etiā Eui
ctor Citationē recipiat, Actor tamē principalē nō obmittit. si uidelicet
Euictor nō fuerit soluēdo Iudicato, de q Li. iij. ca. vij. ar. ij. fo. 526. uide

De absentibus Citandis.

Cum aliquis pro hæreditate citatur, & cōparens in Iudicio maliciose
opponit, Quod Petrus uel Mathias in remotis partibus est cōstitutus,
coheres eiusdem hereditatis, cum tamen forsan idē Petrus uel Mathias
nihil Iuris habeat ad eandē: Ideo ille Citatus dicit se nō teneri respōde
re pro eadē hæreditate, Propterea quod Petrus & Mathias coheredes
sui agerēt

38.

13.

14.

sui agerent in remotiorib. Quapropter Statuimus, quod taliter Petrus uel Mathias in Iudicio nominatus, de mandato Iudicis in aliquo eminenti loco, uel circa Parochiā de qua Parochia est hæreditas pro qua eadem quæstio mouetur per Ministerialē tribus uicibus publice proclamando, ad prosecutionē seu defensionē Causæ ad certum locum & Terminum debet citari. Quo non cōparente ipsius cōtumacia seu absentia non obstante ad decissionem seu deffinitionem Causæ licite per sententiam diffinitiuam procedatur.

38. ¶ Porro cum quis extra Terram sit & pro Termino peremptorio citatur: eidem 18. septimanarū Terminū inclusiue, pro primo uidelicet Terminio sex septimanas: pro secundo alias sex: pro tercio ultimas sex præfigendū declaramus. Quod si intra hæc tēpora nō paruerit, Iudex ad diffinitiuam sententiā procedat huiusmōi cōtumacia nō obstante.

¶ Ab Accessorijs quæ nō important perpetuā amissionē principalis causæ, sed tantū perditionē Terminī, aut ab Citationē libertatē, Iudex moueri non debet: sed in eius decreto Partes cōquiescere tenentur. Alioquin a talibus Accessorijs quæ in se cōtineant Lucrum, uel amissionē principalis Causæ, pro qua quis citaretur, in tali casu, si cui Decretū Iudicis displiceret, potest Iudicē Mouere ad Colloquia iuxta cōsuetudinē Iuris, & Statutorū antiquorū de Motiōibus cōscriptorū dispositiōem. In Colloquijs autē mouens debet esse paratus cū suis probatiōibus, ut super negotio p̄cipali citra oēs Dilatiōes iuxta Iuris formā in eisdē experiat. Colloquiū repetitur.

Kazl. M. vi. 1368.
Est etiam eadem Lex
fol. 518. & iterū fo.
638 habuit uero locū
tum cū Term. Terr.
intra 6 hebdom. celebra-
bantur. Hodie Reo
absenti nihil omnino
suffragatur, nisi qd
Reip causa absit, &
eo nomine Literas in-
hibet. R. ad Iudiciū in
Term. peremptorio,
litis sistende causa
mittat. de quo supra
cap. 8 fol. 606. uide.

AB ACCESSORIIS NE
APPELLET.
sigism. Craco. 1543.
idem infra capi. de
Colloquiū repetitur.

CAPITVLVM XVII. De Litis cōtestatiōe & except. p̄ptorijs

Cum iam Exceptiōes Accessoriæ cōsumuntur, nec quitq; prohibebit, quominus super negotio p̄cipali Partes secum experiantur: Dimissis uelitatiōibus, ad Litiscontestationē quasi seriā pugnā, est perueniendū. Quæ qdem ita dicitur, qd hinc inde apud Iudicem negotiū p̄cipalis sit narratio, & cōtraria cōtestatio, cū iam scilicet rem ipsam Actor petit, & Reus se defendit, Quod ergo Rhetores statum seu Constitutionē Causæ, hoc Iuris cōsulti Litiscontestationē appellant. Quo in conflictu Reus omni ratiōe studet, ut propositionē Actoris, negatiōe ac Iures iurādo euadat: uel Exceptiōe perimat: nepe qd nō debeat, uel sit res Iudicata, trāsa cta, soluta, præscriptiōe exoleta, & si cōtra Iura & Cōstitutiōes Reg. aut obligatiōem petatur. Quarū qdem & huiusmodi aliarū omnium defensionū Reus potest mentionē facere etiā ante Litiscontestationē, cum protestatiōe hac, quod nolle sibi eas perire, tum, cum super p̄cipali negotio fuerit disceptandū. Certe Exceptiones falsæ Causæ, satisfactionis, cōpensatiōis, & acceptilatiōis sunt extra omnem cursum Exceptionū. Nam eæ etiā post sententiā opponi atq; probari possunt, semper quæ fiuntur Reos, aduersus Actores. Eiusdem generis sunt omnes modi, quibus Ius in re aut persona cōstitutum extinguitur. Porro si Reus se debere id quod petitur agnoscat, & se quasi dedat Actorī, nō Litiscontestatio, quæ quidem ob luctam contrariā litigantiū ita dicitur, sed spontanea cōfessio facti, & quasi deditio Victori, est appellanda. Quod si Reus neq; se confiteri, neq; negare dicat: talis responsio æquanda est taciturnitati, cōdemnariq; potest in solidum, tās qd is qui cōfiteatur se teneri. Diserte quippe est respondendū Actorī & uidendū, num ad vnā partem Libelli respondeat Reus, uel ad integrum Libellum. Si qd narratio atq; petitio in Libello sunt, sicut antecedens & cōsequens in Enthymemate. Itaq; refert sane quatenus istorū alterum neget cōuentus, ut enim cōstare

P R A E F A T I O.
Litiscontestatio est
Iudiciū secunda pars
uiq; ad conclusionem
Litiscontestatio quid
est?

Quæ Exceptiones etiam post sententiam obijci solent?

Si Reus se teneri agnoscat?

Si Reus neq; se fateri neq; negare asserat?

Diserte & distincte Reus Actorī respondeat.

mm ij possit

Qui prescriptionem opponit.

Si Reus respondere cesset vel respondere incipiendo temere recedat?
A Actoris & Rei in litigando officia, atq; ad confirmandam utriusque intentionem adiumenta,

In sanctiorib. Iudicijs Iusiurandum tam ab Actore quam ab Reo se bona niti causa existimet, quā in Iudiciū adducit: ab Reo aut quia nō nisi iustis solet exigī propter uitandam calūniam.

Impunitas Reipubl. pernicioſa.

Conſu. Ter. Cr. 1505

si Actor citatū condemnauerit una uice nec proſequeretur causam infra annum & 6 septim. Reo etiam nihil faciente: Actor perdit causam, nisi aliqua neceſſitate imminente per illa tēpora Iudicia fuissent ſuſpenſa.

poſſit de Lite, neceſſe eſt diſerte exprimī, an dicat omnino ea inter ſe nō coherere, an vero alterū neget ex altero ſequi, ſit enim ſæpe, vt narratio in Citatiōe vera ſit, ex ea tamē petitiō nō ſequatur. Qui vero Preſcriptionē opponit, nō negat lus petendi ſeruīre Actori, ſed illud iam exoleuiſſe cōtendit: Ac proinde talis nō tollit Litē, ſed eam cōtrariū Iuris allegatiōe ſiſtit. Itaq; caute eſt vtendum Exceptiōe Preſcriptiōis: niſi enī legitime probeſ, nocet: ſi quidē Reum debitorē cōſtituat. Quod ſi Reus ceſſet reſpondere ad Cauſam, vel facta reſponſiōe ab Iudicio diſcedat, Lis cōteſtata habetur: & Actor in eius poſſeſſionē mittitur. neq; vero reſcēdat, an per Litis autores, vel per illorū, alterutriusue ipſorū Procuratores fiat Litis conteſtatio. Ea vero facta, Actiō propoſita ſit perpetua, & incipiūt deberi viſuræ, ſeu fructus rei petitiæ. Et vt hoc quoq; loco ſumma Actoris & Rei Officia attingam, vel potius repetā, Actor iniurias vel delicta exponit, pænāq; eis ſecundū hanc vel illam Legem irrogari ab Iudice petit: præterea de induſtria, nō caſu: exemplo malo, nō priuato Reum peccaſſe affirmat. & ſi etiā errore factum extenuetur, exaggerat: aliaq; argumenta, & probatiōes, ex aliis locis, tanq; ſedibus, petit. Locus ſi qdem eſt argumenti ſedes: Argumentū aut eſt, ratio quæ rei dubiæ faciat fidem. Porro Deſinitio, id de quo quæritur, deſinit, & quaſi euoluit. Ducuntur etiā argumenta ad Cauſam neceſſaria ex his rebus quæ quodā modo affectæ ſunt ad id, de quo quæritur, nempe ex cōiugatis, ex genere, ex forma, ex ſimilitudine, ex differentia, ex cōtrario, ex adiunctis, ex antecedentib. vel cōſequentib. aut repugnantibus, ex cauſis vel effectis, poſtremo ex cōparatione maiorū, pariū, aut minorū. de quibus omnibus Ariſtoteles Cic. & Bohet. in ſuis Topicis videantur. Reus cōtra nihil horum ſe patrauiffe oſtendat, aut ſe honeſte, iuſte, legitime, & cum vtilitate Reip. feciſſe doceat ex iſdem Locis, quos attingimus, qui quidem Reo itidem ſeruīūt ex cōtrario illorū vſu: vel alioqui per imprudentiā, caſum, vel infortunium, vi, ac neceſſitate ſe peccaſſe oſtendendo factum extenuet. Inſuper Leges tantū cōtra eos latas eſſe interpretabitur, qui data opera in eas deliquerūt, non caſu, vel inuiti. Plura & limatiōra ſuper ea re ne ſcribam, prohibeor ſummis difficultatibus, quæ me vndiq; circumuallāt, modoq; non obruunt: Typographus aut, ne horalā qdem expectare vult, ſed quālibet ſchedulā atramēto fere madidā ſub prælū rapit. Ac proinde ea quæ eo loci volueram adferre, quaſi mihi erepta et

ſe queror. Tenere tamē me nō poſſum, quin addam illud, Quia in ſanctioribus Iurandiſis tam ab Actore quā ab Reo Iusiurandū ſolet exigī. ab Actore quidē quod ſe bona niti cauſa exiſtmet, quā in Iudiciū adducit: ab Reo aut quia nō niſi iuſtis ac Iuridicis Exceptiōibus, & Dilatiōibus: vterq; aut quia probatiōibus veris non calumniōſis, neceſſariis nō ſuperuacaneis ſit vſurus. Quæ forma Iudiciorū in Reipubl. quoq; noſtra vehementer, mea certe qdem opiniōe, eſſet neceſſaria: ad exemplum ſcilicet Procuratorū Iuratorū, & ad exemplum eorū qui in fraudē oppreſſorum bona ſua inſcribunt, vel Actiōne cedunt alicui. & hoc ideo ne alter alterū dolo tentet, impetitiōe moleſtet, tergiverſatiōeue eludat, atq; ita ſumptu exhauriat: Sed porro vt Actoris cupiditas cohibeatur, Reus aut citra vllas præſtigias det aut faciat, quod Iure debet, alioqui impunitas tantā iurgandi, ac poſtremo bellandi licētiā excitabit, quā armis potius reprimere, q̃ Legib. ſedare cogēt Magiſtr.

ARTICVLVS I. (ſtonū.

Parrago Exceptionū pēptoriar. & reſpō
Si aliquis aliquē citando, cōdemnauerit una uice, & ulterius nihil faceret, uſq; ad decurſum unius anni & ſex ſeptimanarū. ¶ Item ſi etiā aliquis aliquē citando, in Termino nihil faceret cōtra Partem Citatam, Et ſi etiā Pars Citata nihil faceret, ſicq; Termin⁹ lapſus eſſet, alias præſertim by: Prætereaq; ſi Actor intra curſum eiufdē tēporis unius anni & ſex ſeptimanarū ad Terminū lapſum nihil faceret, neq; ad citaret: tūc decurſo iſto tempore amittit Actor id pro quo citabat. Excepto quod Iudicia

Iudicia ex aliqua necessitate suspensa fuissent. in tali enī casu Citationi Actoris prorogatio longi temporis nihil nocebit.

¶ Porro de uarijs uariarū personarū ac Rerū prescriptiōibus, quę etiam in cōtrouertendo Actoribus obijci, atq; Causam interimere solent: suis locis, & præsertim Libr. iij. Cap. x. Artic. i. fol. 519. uide.

¶ Item peremptoria Exceptio est. Si quis se debere, aut fecisse quitq; confiteatur: sed soluisse, aut lare fecisse dicat, atq; probet.

¶ Si Reus alleget se calūniose esse Citatū uide Li. iij. Ca. xiij. fol. 569.

¶ Atqui cū Actor queritur super Citatū, post pro- (de Calūniato, positionē aut, alias post querelā dicet, si id Reus negabit, uolo id probare, prout Ius decernet, nullū Ius omittendo: & Reus simpliciter negauerit. Extunc propinquier est Actor suā propositionē probare quā euadere Reus.

¶ Sed si etiā dicet Citatus, uolo id euadere, alias odbycz nullum Ius omittendo, prout Ius decernet: tunc Citatus erit propinquier euadere, exceptis Artic. in Statuto scriptis: pro qb. Actor, pbatio debet.

¶ Quia uero simplici Minuta nihil probari pōt, sed tantūmodo Literis, aut Minuta sub Sigillo, aut Libris coram Iudicio.

¶ Idcirco tametsi Notarijs Terrestris. substitutos seu Vicenotarios, qui in scribendo duntaxat illos adiuuent, habere permittamus: hoc tamen expressū sit: ut ipsimet presentia sua tam Iudicijs Terrestris, quā Repositiōi Librorū, & alijs Iuridicis Actibus intersint, & Literas, ac Rescripta quacūq; ex Actis Terrestris in Pergameno & papyro extradenda, manu sua subscribant.

¶ Quod si etiā aliquis aliquē prouocauerit in Lite pro corylo, alias zalazka, hoc est, pacisci uoluerit pro perditione ac pro lucro Causæ: siue etiā pro trib. Marc. pec. siue pro sex scotis prouocet ad corylū: in tali casu prouocatus arbitriū habebit eligendi, ut sumat corylum siue pro Lucro, siue pro tribus Marcis, siue pro sex scotis, siue pro nihilo.

¶ Item Statuimus, quod in Iudicijs Terrestris. & Capitaneorū controuersia alias vvsory possunt fieri ante responsionē, alias przedodeprzam per Reū factā. ¶ Post responsionē uero Rei super Propositione Actoris Iudex amputatis controuersijs & altercatiōibus superfluis unicuique Partium faciat iusticiam expeditam.

¶ Cum iam super Citationē, Adcitationē seu Concitationē ad satisfaciendū Partes cōtrouertent, tum si aliqua Partiū ab Iudicio postulare, poterit ab Iudicio ad partem cū Aduocatis seu amicis suis ad cōsiliū secedere: idq; Propositione Actoris exaudita. Interea uero alię Causæ in Iudicio peragi poterint. ita tamē ut rursus ex illo consilio redeundo Citatus responsionē faciat. Quilibet tamē qui Procuratore careret, poterit suā Causam corā Iudicio exponere, uel cōtrouersiā & defensionē sui facere, sepositis atq; reiectis in partē captiunculis poenarū, quas captiones Iudex permittere nō debet, nisi hoc custodire, ut unicuiq; iusticia administretur. Sed & cōtrouersię Partiū plus iusto maiores & longiores ab Iudicio suscipi nō debent: tametsi minores & breuiiores fieri possint: hoc est propositio Actoris, cū eius probatiōibus Literatorijs: si

Consuetudo.

Con u. Ter. Cr. 1505

Vt uero Actor con-

tra Citatū simpliciter

negantē propior est

ad probandā iuridi-

ce suam propositio-

nem, ita Citatū, con-

lens euadere propositi-

onē Actoris, & ofa-

ferens se probaturū

inuidice cōtrariū, po-

tior est in probatione

quam Actor.

Consu. Ter. Craco.

Minuta non sigillata

nil probatur.

Sigum. Craco. 1512.

Id. m. lib. 3. ca. 9. ar. 1

de Literis ac Priuile-

gijs fol. 534 & li. 4

ca. 1. ar. 1. de creand.

Iudicij Colleg. fo. 581

Cō. T. Cr. 1505

Quod si quis aliquē

prouocet ad corylū

hoc est ad paciscendū

de lucro Cause, aut

perditionē 3. Marc. ar

ut 6. scotorū, prouo-

catus, habebit potea

statim sumendi illum

uel non.

Kaz. in Nyef. 1454.

Cōtrouersia ante ra-

sponsionē admittan-

tur, & quod alterca-

tio superflua est in Iu-

dicijs prohibita.

Sigism. Craco. 1543.

Reus exaudita pro-

positione Actoris, po-

terit secedere ab ius-

dicio cū amicis ad cō-

siliandū de responsi-

one faciendā. Idē li. 4

ca. 5. de Proc. fo. 535

Quales & quanta
Controversie audiri
& scribi debent.

quidē sese eas ostensurū reciperet, ex parte autē Rei responsio super Citationē, uel Exceptio, hoc est disceptatio necessaria super aliquo Accessorio ante responsionē super negotio principali fieri solita, Item deffinitiva sententia, & si res præterea poscat, Replicatio Actoris, postea Duplicatio Citati: similiterq; Actoris Triplicatio, ac postremo Rei Quadruplicatio suscipiatur, nō amplius. Quæ quidē omnia quilibet Iudex moderabitur, ut ne Cōtrouersia in longum trahatur, tametsi breuiiores esse poterint: in facilibus præsertim Causis, quando nō disceptatur de probationibus contrariarum Literarum.

¶ Citationes ita Cōtrouersie qui ita uoluerint, polonice scribuntur.

sigism. Craco. 1543.
Idem lib. 3. cap. 7. fo
lio 525. repetetur.

¶ Ut autē Citationes, ita cōtrouersia, & responsiōes, ac etiā Decreta, si quis fortassis ita uoluerit, polonice scribatur, & in præsentia Notarij Terristris in loco Iudicij, quēadmodū & Inscriptiōes Terrestris in Acta inscribantur, propter quod Notarij Terrestris debent circa Acta sedere, sub amissione Officij sui.

Citatio pro debito
latio tantum ad
stationis offensionem
detur.

¶ Porro cōtra Inscriptiōes obligationū, & oppignorationū quarūuis, iam nullus locus nulli hominū, ne Procuratoribus quidē, ad dicendum erit reliquus: nec quisq; cōtrouersia, atq; cōtradictionē cōtra easdē instituet ac faciet, sed duntaxat eisdē Inscriptiōibus satisfacere, & easdē implere iuxta obligationē tenebitur, nullā Motionē Iudicis faciendo, pro quibuscūq; tandē debitis inscriptæ, & quacūq; tandē tutione roboratæ fuerint, Sed neq; ullā Dilationē, atq; procrastinationē debitor habebit, nisi fortasse corā certo Iudicio demonstraret, & allegaret Quietationē sui ratiōe satisfactiōis pro eodē debito inscriptā. In tali enī casu semel ad futuros Terminos beneficio Dilatiōis uti debet. Quā quidem satisfactionē, & Quietationē sui tenebitur cōprobare in futuris Terminis, ex eisdem Actis, ad quæ se reciperet, sub amissione suæ Causæ.

sigism. Petric. 1523.
Iudex a Partib. inquirat, an habeant aliqua munimenta.

¶ Debeat autē Iudex præsidens a Partibus cōparentib. ante sententiæ prolationē inquirere, an haberēt aliqua sua Munimenta: uel documenta, defensionēq; Iuridicas ad Causę prosecutionē opportunas: ne homines simplices ruditate sua in Causis suis succumberent.

Ante sententiæ prolationē Partes possunt producere suas allegatiōes, quas uellent.

LICEat enim utriq; Partiū introducere res subsidiarias, & Verbales, & Literatorias, ante prolationem sententiæ.

Captiones Memorialium abrogantur.

ET PROtestatiōes Memorialiū captiosę: nullū deiceps robur habeant, quæ solebant fieri ante prolationē sententiæ: sed pro Re principali decreta tantummodo Memoriale soluatur.

QVIN liceat utriq; Parti omnia, quæ opus habet allegare, reponereq; ante sententiæ prolationem.

sigism. Petric. 1523.
sed si quis in Terminis primo, uel etiam secundo respōdet, & succumbens in Causa ab Iudicio rebelliter discedit, in pœna 14. Marc. Actori condēnatur, et iā recta, tã in summa principali ac damnis, q̃ in pœna ad Intromissionē pro ceditur. Idem infra cap. 22. repetetur.

¶ Si uero Citatus personaliter corā Iudicio, siue in primo Terminis, siue in secundo paruerit, factaq; responsiōe ad obiecta Actoris, in Causa sua succubuerit, & nihilominus ab Iudicio rebelliter recesserit, Victori pro Re decreta siue Lucrata nō satisfaciendo, talis rebellis in pœna quatuordecim Marc. pecuniā. cōdemnetur: & illi Victori addetur Ministerialis ad intromittendū eū in bona Cōuicti uigore Perlucrorū eodemodo acquisitorū: idq; tam in summa principali, quā etiā in dānis, & pœna expressa, & procedetur contra Victū. prout supra Libr. I. Capit. xij. art. xxvij. xxix. & xxx. fol. 243. &c. de Executiōe Rei iudicatę. Si

¶ Si Citatus pro Vadio, poënis, aut damnis, ea euadere uult: ante decretum dicat: euadendo Vadiū, poënas, ac damna: restituo, do, facio, satisfacio: tunc cum poëna L. id faciet. alioqui Vadio, poënis, uel damnis erit obnoxius. Et ne Actori ipse Reus illudat, ut intra duas septimanas Actori satisfaciāt Terminus Reo præsstituitur. Si uerō nō satisfecerit, reseruatur ipsis Partib. Term. pro Cā p̄cipali ad Term. p̄xiē fut.

Vt aut̄ pro uarietate Personarū, Rerum, Iniuriarū, variæ Libellorū iormē Actoribus cōperunt: ita quoq; Reis variæ defensiones Actorum Causam inficiētes seruiunt. Quarū quidem hic mentionē facere potius, quā eas huc coaceruare malui. Alioqui omnes fere Leges de singulis iniuriis conditæ, & a me in locos cōmunes digestæ huc erāt cōferendæ. Si quis aut̄ sentiat se debere id quod petitur ab eo, neq; tamē nisi coactus præsstat, is est audaciss. vir. Neq; enī solū hic corā Accusatore sui ipudēter cōparet, & qđ intolerabilius ē, in Iudicio cōfidenter uersat: uerū etiā De Iudiciū cōtemnit, cōscientiæq; cruciatu, nō uiciur, ut l. in diuino ac hum. foro p̄donē, in media etiā luce furē agat. Quia tamē aperta vi neq; ut leo, tecta fraude ut vulpecula insidiat, qđ & Actoris uincula effugiat, & Iudici illudat, ac postremo Deum inspectorem occæcet, & quantum in sese est sibi ipsi hominem dāx infert vim: ne cōscientiæ uerba respondeāt. Prætereaq; quantū sibi permitteret in tenebris, ac in solitudine, abunde satis designat. Quocirca ei cui Iudicia sunt cōmissa, iuxta Cicer. consiliū, necessaria est ORATIO & SAPIENTIA, qua regat populos, qua stabiliat Leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet ciaros, qua in exemplū proponat iustos viros, qua præcepta laudis & salutis apte ad persuadendū edat suis Ciuib. qua hortetur ad decus, reuocet a flagitio, consoletur ad afflictos, facta & cōsulta sapientum, fortitū, ac iustorū, cum improborum ignominia, nisi resipiscant, prodat Actorū sempiternis monimētis. Id uero ut eo loco nūc scribā, tamē nō nullorū Litigantū improbitas decantata me cōmonefecit, locusq; iste inuitauit. Incredibilis tamē dolor, quem ex malorū ac bonorum dissimilibus præmiis semper fere capio, adegit: ob id aut̄ maxime, quia quotidiana exempla iam fere in mores hominū, prohi dolor, sunt translata, tantūq; profunt scelera (utinam aut̄ fallar) ut omnino is in sese peccare uideatur, qui recte quicq; faciat. Namq; iā & ipse ob editionē huius ipsius mei operis, quasi uiolator Reip. ac religiōis Reus peragor: ab his utiq; fortals. q. quidē ipsam Rēp. ac religiōē sibi proposuerūt in quæstū. ita ut si q. in utriusq; morbos oculos inferat, statim putet de suo corio fieri Comitā.

Consuetudo.
Si quis se debere confiteatur id quod Actor petit.

COMMENT.
Farrago defensionū unde Reis p̄ceda est.
Si quis sentiat se debere id quod ab eo petitur, neq; nisi coactus præsstat, lerna malorum hic uir putandus est.

Proinde Iudici necessaria est ORATIO & SAPIENTIA, qua bonos laudet, malos obiuget.

CAPITVLVM XVIII. De Iure deliberandi, differendi Terminū, & alio transferendæ Causæ.

¶ QVOD SI IVDE X bonos ab iniuriis afferere, malos cōtra desperatiōē frāgere cupit: cogitādū ei sane est, ne in tam sacta prouincia uel imprudentia erret, uel iniusticia delinquat: Neq; enim Magistratū gerere, uerū uero recte gerere gloriosum esse existimet. ne aut̄ festinationē errori prætexat, placuit maioribus nō stris, ut Iudici detur iustum deliberandi spaciū, intra quod super quæstione dubia superiores Magistratus adeat, Iuris cōsultos roget, & ad Legū amussim omniū sententias exigat: ne si forte suo, uel aliorū errore adductus deliret: decretū eius superioris Iudicis celsura cum aliq; pudore ipsius corrigatur. Procurator aut̄ qui in Iudicio cōparet, & si sit Dñs Litis, eius tamē potestas tantū ad cōtrouertendum, audiendū decretum, Iudicem mouendū, aliosq; Actus Iudiciales exercendos sese extendit. atq; ut a Causa recedere, de eam transigere sua sponte: ita eam nisi sit possessionatus differre, tātominus in aliud forum transferre poterit absq; suo p̄cipali. ut supra fol. 599. attigimus. Quin & Iudex Ordinarius de Causa cognoscere, sententiāq; de ea ferre cogitur. Nam Iudex Appellationis, nisi hoc

PRAEFATIO.
Ne Iudex in sua functione imprudentia uel iniusticia peccet, datur ei spaciū deliberandi super quæstione difficili, ne se sententia sua pudeat.
De Procuratoris potestate in Lite differenda, & in aliud forum transferenda.

nisi hoc oneris subire velit, non tenetur: tantum enim præiudicatum, si bonum fuerit, approbat: si minus, retractat: atque ideo ad vteriores gradus ad quos ipse de iure non tenetur, in Lite faciundos, Partes ad forum Ordinariæ remittit.

ARTICVLVS I.

Oli nō, nūc Iudex Ter. & Castr. sēl de:

Conu. Ter. Cr. 1505
Iudex Terr. olim in
tercijs usq; Term Ca
str. uero in 16. septis
manis debebat enun-
ciare seu expedire in
interrogationem.

Si quæstio perplexa & difficilis in Iudicio oboriatur, (liberet. Lex I. Iudex accipiat sibi spacium aliquod temporis ad interrogandum superiores se Magistratus, uel Iuriscōsultos de ipsa quæstione dubia in Iudiciū adducta: atqui ulterius cunctationē suā protrahere nō potest, nisi ad tercioſ Terminos. In tercijs aut Terminis Deliberationē expedire, & sententiā suā dicere teneat: IVDex aut Castrē in sedecim septimanis ad maximum debet expedire sententiā ex Interrogatione conceptā, alioqui si aliter nō expediuerit ipsam sententiā: potest Iudex eo nomine tempore medio ad interrogandum habito: & præterito, cōmoneſieri: Cum aut sit Interrogatio, Partes nec interesse interrogationi, nec eam audire debent.

sigism. Craco. 1543.
Idem de Capi. libr. 1.
cap. 12. folio 227.

Controuersia semel
facta, neq; meliorari
neq; locupletari de-
bet: Quocirca semel
etiam deliberetur.

Nos tamē Statuimus, ut nō nisi semel Iudex etiā Terreſtris, delibe-
ret: post quā quidē Deliberationē Iudicis, iam nulla Partiū poterit suā
Controuersia meliorare, uel locupletare, tantū Decretū Iudicis audiet
ex illa Cōtrouersia, sup quā deliberauit Iudex, faciundū. Sed quia Statu-
to nouo cautum extat, quia ante prolationē sententiæ, hoc est, ante De-
cretum, potest quælibet Pars suā Controuersia uel Causam meliorare,
hoc debet intelligi, quia hæc melioratio Cōtrouersie debet fieri semel in
Term. pēptor, hoc est tū, quādo iā Iudex recipit sibi spacium tēp ad De-
liberandū seu ad Interrogandū. Nā si Pars aliqua deberet Causam suā
aliquoties meliorare, Iudex uero itidē sup eadē aliquoties deliberare: tūc
magna iusticiæ comperendinatio fieret, & admitteretur.

Oli Iudex, nūc nō nisi Partes sibi dif-

sigism. Petric. 1533.

Forma inscribenda
suspensionis Termini
per Iudiciū ad Inter-
rogandū, siue ad Des-
liberandum, siue ex
quacumq; alia causa
partib; præfixi, antea
etiā in Iudicio Terr.
& Castr. nūc tantum
in Ter. Reg. uel Cor-
milijs usitata.

ferunt Terminos, aut in aliud Forum transferunt. Lex ij.
Iudiciū motu proprio, ex certis respectibus, Causam inter Nobiles A. 43.
Actore & B. Citatum occasione C. D. uertentē, ad Terminos proximos
Terrestres differt, cum toto ipsius Cause effectu, Partibus præfatis Ter-
minum assignando in præfatis Terminis Terreſtrib; hic in C. proxime
celebrandis, talem qualē hodie habere debuerunt, nullius Partis lure
læso, immo utrique Partium integre conseruato.

sigism. Petric. 1523.

Forma suspensionis
Term. hodie usitata
de consensu & uolū-
tate Partiū uel alio-
qui ipsorum Nego-
cij gestorū.

ET IN Simili forma trāsferbat Causa ad Cōuentionē R. generalē. 42.
Nobiles A. de B. Actor, & C. de D. Citatus ex cōsensu ipsarū Partium 44.
uel alioqui Nob. E. F. ab Actore, & G. H. a Citato possessionati Procu-
ratores, uel negocij gestores, personaliter stantes scribunt Terminū ad
Terminos proximos Terrestres (uel ulteriores) iuxta ipsarū Partiū Cita-
tionē, uel Citationē, & totum Actoris Processū, & effectū Cause, occa-
sione I. K. inter eos uertentē, talem qualem hodie habere debuerunt, ea-
rundem Partium lure illæso, immo in toto conseruato.

sigism. Craco 1543.

At deinceps Repositio & suspensio Terminorū Terreſtriū esse nō
debet: ita

debet: ita quod Citationes & Causae hominum nullo modo, neque sigilla-
tim neque generaliter debent suspendi per Iudices ad alios Terminos: Qui
cumque aut Iudices, tales suspensiones Iudiciorum sua sponte fecerint, iuxta
Statutum debent puniri: excepto si tales Repositiones ex consensu Partium
(uel eorum Procuratorum, siue Negociorum gestorum possessionatorum)
fecerint, & propterea Iudices ubique debent esse possessionati, sub poena
amissionis suorum Officiorum, contra quos Iudices, si id admiserint, Nuncij
illius Terrae si generaliter, uel alioqui Partes si quarum Causam specia-
liter distulerint, instigare poterint, & astringuntur.

*Termini Terrestres
Iudici priuata aucto-
ritate neque reponi, ne-
que suspendi debent.
idem lib. 1. cap. 12. de
Capitan fol. 232.*

C A P I T V L V M X I X . De Lrarum ac Testium probatib. ac expgob.

Tamen Litigantes, ut athletae, omni conatu sese petunt, quo Actor quidem Re-
um sternat, Reus contra manus eius effugiat: Nihilominus fieri nequit quin Iu-
dex utriusque Causam tanquam vires peruideat, & qua parte sui verae ac firmae, falsae
ac imbecillae sint, teneat: si sit certaminis eorum speculator paulo attentior. Ac in
controuertendo quidem Litigantes argumenta duxisse oportuit, quae artificiosa a Ci-
cer. dicuntur, primo a definitione, postea a partitione, dehinc a notatione, a coniuga-
tis, a genere, a forma, a similitudine, a differentia, a contrariis, ab adiunctis, a conse-
quentibus, ab antecedentibus, a repugnantibus, a causis, ab effectis, a comparatione
maiorum, minorum, & parium. Qui quidem omnes Loci in ipsa Causa de qua ambi-
gitur, haerent: intraque illas quatuor causas, ut rerum omnium, ita Citationis quoque ef-
fectrices, nempe Materiali, Formali, Efficientem, & Finalem concluduntur. Quod
si fortassis probationes ex iis Locis quasi sedibus depromptae ad probandum Actori
sua propositio, vel Reo ad depulsionem illius suffecisse omnino non videantur:
Tum vero ad argumenta, quae extra Causam posita sunt, & artis expertia appellan-
tur, est confugiendum, quorum in genere sunt Probationes quae petuntur ab Litera-
rum Instrumentis (quod instruunt Iudicium & de re gesta testentur, ita dictis) Quo-
bus quidem authoritas peritur a Titulo & Sigillo Principis, & Cancellarii consigna-
tione: vel alioqui ab Iudicis testimonio, ac subscriptione Notarii: aut Capitanei,
eiusue Iudicis: alteriusue qui Iurisdicendi publicam habet potestatem: et si praeterea
res, locus, tempus, ac Testes, aliaque solennitates usitatae sufficienter adnotentur. De
quarum quidem Literarum vi, usu, repositione, veritate, falsitate, acquisitione, & interpre-
tatione, supra Lib. 3. Cap. 9. fol. 532: Porro de Contractibus Nobilium & Kmetonum
cum Mercatoribus, & Registris illorum, Lib. 1. Cap. 16. Art. 9. fol. 310. vide. Priuatis
autem Literis (nisi fortassis inter Mercatores aliter obseruetur) in Iudiciis Terre-
stribus locus non est: Prototypo etiam, illi scilicet primae ac subitaneae annotationi recogni-
tionis, eatenus creditur, quatenus ad Acta publica non refertur. secus se habent
Testamenta de quibus Lib. 3. Cap. 2. fol. 461. videatur. Certe usus publicarum Lite-
rarum praecipuus is est, ut Libelli petitionibus suffragentur, & aduersario occasio-
nem contra dicendi praecidant: vel e contra postulationem Actoris differant, aut etiam eli-
dant. Quae quidem Literarum testimonia, si vel dubia, vel nulla fuerint utrinque pro-
ducta, Tum vero vel Actor probat quod affirmat, vel Reus quod negat cum Te-
stibus elidit. Ita si quidem more Iudiciorum nostrorum comparatum est, ut vel in minimis
Causis homines amplissimi testimonium de sua re non dicant: ne vel inimicis pateat
via, quae perditae odissent, tollendi: vel avaris alienis bonis quibus oculum adieci-
sent, insidiandi. Sed neque si ad testificandum admitti solent quos negotium de quo
agitur, vel directe respicit: vel oblique futuri commodi spe, vel incommodi timore con-
cernit. Quibus quidem exclusis, non etiam qualis qualis persona ad testificandum pon-
dus habet, quin ex Cicer. opinio ad fidem Iudicio faciendam quaeritur in persona
auctoritas, quam utique aut natura, aut tempus affert. Naturae auctoritas in virtute in-
est maxime: In tempore autem multa sunt quae afferant auctoritatem, ingenium, opes, Persona auctoritate

P R A E F A T I O .

*Iudex non difficile in-
stam concipiet senten-
tiam, si videat argu-
menta artificiosa, ex
quibus loci ducitur.*

*Argumenta extra Cau-
sam posita, & artis
expertia primo ab
Literarum Instrumen-
tis ducuntur.*

*Usus Instrumentorum
praecipuus quic-*

*si Literarum Instrumē-
ta dubia aut nulla sint
uel Actor suam pro-
positionem uel Reus
sua depulsionem Te-
stibus confirmat.*

*Nemo Testis sit in
causa propria.
Qui ad testificandū
non admittitur.*

*uel natura uel tem-
pus adfert.*

ætas, fortuna, ars, vsus, necessitas, nōnunq̃ etiā cōcursio rerum fortuita ū. Nam & ingeniosos, & opulentos, & ætatis spacio probatos, dignos quibus credatur, putamus. nō recte fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest. ad eamq̃ omnia dirigūt, & qui iudicāt, & qui existimāt: quī, cum rebus his excellunt, ipsa virtute excellere videntur. Atq̃ hi ad testificandū in Iudiciis adducūtur. Et quāq̃ in aliis nulla species virtus est, tamē (vt idē ait Cic.) eis creditur, si opinione artis ac scientiæ præsent. Necessitas etiā multis facit fidem, vt si verberibus, tormentis, aut igni fatigati aliqd dicunt, veritatē ipsam dicere arbitremur, de quo supra Libr. 3. Cap.

In aliqua arte aliam peritiū creditur.

Necessitas.

A perturbationib. animi aliquando elicitur veritas.

A fortuitis.

A fama.

Qui in Iudicio Testes esse nequeunt.

Testes sint rogati, vel alioqui compellantur.

Quando ante Litis contestationem Testes examinantur.

Vt fides & peritiā in Teste requiritur, ut de omnib. circumstantiis personæ, rei, vel facti cōsentienter sūt examinandi.

Quas ob causas contra Testes excipitur.

Iurisiurandi religio Testibus est ponenda ob oculos.

Iuraturi Christiani quid tangant digiti.

12. Artic. 3. de Violentiis fol. 565. nos egimus. Quin etiā & illis quæ a perturbationibus animi veniunt, nempe dolore, cupiditate, iracundia, ac metu: Nonnūq̃ etiā ex pueris, somniantibus, imprudentib. aut insanis elicitur veritas. Concursio aut fortuitorū facit sæpe fidem: cum videlicet interuenimus tunc cum aliqd clam proferretur, celatū ageretur, dicereturue occultum. Insuper fama, licet veris falsa remisceat, est tamē quoddā vulgi testimoniū. sed hæc in cōiecturalibus Iudiciis tantum locum habent. In Iudiciis tamē nostris pueri, furiosi, senio delirantes, mulieres, nullis natalibus, quibus interdictū est bonis, periuri, infames, iusta de causa excōmunicati, prodigi, Monachi, inimici, socii vel participes criminis, domestici, liberti, & serui cōtra Dñm, ascendentes vel descendētes pro se, vel contra se nō ferunt testimoniū. Item vnus Testis nullus Testis habēdus est. Et si aut Testes debent esse rogati, absentes tamē possunt cogi per Iudicē suum ad perhibendū testimoniū. Licet vero alibi etiā ante Litiscōt. Testes producunt, apud nos tamen, nō nisi ex sententia Iudicis cōstituuntur, parum valent: nisi timeatur de morte eorum propter infirmitatē vel seniū, vel de absentia diuturna, vel agatur de alicuius crimine per modū inquisitionis, vel nomine finium regundorū, vel legati et fidei cōmissi, vel timeatur de illorū variatiōe: & de aliis huiusmōi rebus. Porro vt in vno quoq̃ Teste fides requiritur, ac rei de qua testificaturus est peritiā, ita in omnibus aut saltem essentialibus circūstantiis concors testimoniū est exigendū a Testibus, iisq̃ iuratis, nisi fortassis Iusiurandū illis remittatur, habeaturq̃ pro prestituto. Quocirca tamen si Testes, vel Aduersarii, vel Iudicis minis nō sunt a testificando absterrendi, nihilominus sine vilo examine ac interrogatiōe exacta ad Iusiurandū illos admitti, prophanæ cuiusdā audaciæ, ad peierandūq̃ occasio esse videtur. proponendū enim est, eos iuratuos, quia neq̃ odio, neq̃ fauore moti, neque præmiis aut futuri cōmodi spe illecti, sed solius veritatis amore ducti, ad ferēdum testimoniū venerint: quodq̃ ad ea omnia, de quibus interrogabunt, secundū veritatem quā ipsi in sua cōscientia nouerint, respondebūt. Requirit ergo Iudex a Testibus, vel alioqui ab eo ad id subdelegatus de personæ ætate, vel facti, aut rei antiquitate, qualis, quanta, vbi, & quādo fuerit: & quomodo ad eius cognitionem peruenerint, & quæ fuerit causa scientiæ eorū: tam diuq̃ sunt vrgendi, quo ad suam turpitudinē non detegāt, si quā occultent. si enī mendaces fuerint, diu sibi cōstare nō poterint. Excipitur aut cōtra Testes si ex numero illorū sint, quos inhabiles esse diximus: vel alii qui testificari Legibus prohibentur, aut si variarint sua dicta. discordesue sint in suis attestatiōibus. Præsertim aut illa, quod videlicet Testis sit inimicus, vel cū inimicis habitet, sit cōspirator, vel cōiurator, sit cōsanguineus, familiaris, & domesticus, fur, raptor, adulter, infamis, dignitate ob turpitudinē deiectus, iuste excōmunicatus, mulier, impubes, mutus, surdus, furiosus, cui bonis interdictū est instabilis, Monachus, socius criminis, libertus, seruus, preciiū recepit, instructus sit, obscure vel cōfuse dicat, audita loquitur, nō visa, Iudæus sit vel infidelis, non super interrogata testificat, non reddit causam testimoniū sui, titubauit in suo dicto, verbosus sit, simili crimine laboret, in eadē causa fuit Procurator, Actor vel arbiter sit, adulator, vel histrio vilis, nō nouit personas, sit inscius rei, discordent Testes de loco, tempore, personis, clericus sit, Testis sit & Accusator, criminis famoli damnatus, vel aliqd aliud huiusmōi. Porro cum iam Testes inculpati esse videbuntur, tum vero omnibus simul Iurisiurandi religio est ponenda ob oculos: & si enim homines latere posset eorū periurium, insomnē tamē Dei oculum nō latebit: vltorq̃ erit periurii ille qui dicit, nō dices falsum testimoniū. Ac proinde in more obseruatur, vt Iuraturi Christiani scripturas Euangelii, vel signū crucifixi Christi dextra tangāt: quasi aduocarent in testimoniū Christum Iesum

Iudicem suū

Iudicem futurum viutorū & mortuorū, a quo præmia veri, vel pœnā falsi sibi mer
imprecantur. Et quāq; iusiurandū aliquando fit voluntate Iurantis, frequenter
ex sententia Iudicantis, nōnunq; necessitate imponitur, cum Iudex necessario
Iurare aliquā Partium cogit, vt rei veritatē expiscetur: quodcūq; tamē horū præ
stat, finem Liti imponit, cogitq; Iudicem sibi ita credi, vt statim vel condemna
toriā vel absolutoriā ferat sententiā. Nam periurū solus Deus ultor est, nisi de fu
turis Actibus peieretur. Recusandi aut Iuramenti iusta est causa, si is cui defera
tur, Instrumentis vel Testibus antea rem probarit. Plura ne scribam, ob futuram
persecutionem animus curis ingentibus æger non patitur.

*Triplex ē iuramentū,
Iuramentum finem
Liti imponit.
Post iuramentū sta
tim fertur. sententia
cōdemnatoria, uel ab
solutoria.
Quando recusatur
Iuramentum.*

A R T I C V L V S I.

Si Literis falsitas obijciatur, pducētis

Testib. cōfirmātur. Lex I. Quā uide Li. iij. ca. ix. ar. I. de Lris fo. 534.

Si vn^o Testis defuerit expurganti se de

furto aut spolio. Lex ij. Li. iij. ca. xij. art. ij. de spolijs & furtis fo. 563.

Si Testi excōmunicatio obijciatur. L. 3.

Per experiētiā didicimus, quod sententia Excōmunicatiōis inprodur
37. cendis Testibus maliciose plerūq; cōsuevit opponi: Ex qua opositione, produ
puliulabat oppressio ueritatis, unde circa eandē exceptionē seduximus
statuendū: Quod cū aliquibus Testibus producēdis fuerit obiecta excep
ptio Excōmunicatiōis, producens Testes eosdem absq; suæ Causæ laxi
one, alios Testes, si potest nominādi & producēdi plenā & liberam ha
beat facultatē. Si uero nō poterit alios Testes nominare uel habere, pre
ter eos quibus obijcitur sententia Excōmunicatiōis, Volumus, quod is
ad cuius instantiā fuerint Excōmunicati, debito modo scilicet, cū suffi
cienti fideiussoria cautiōe, uel iuratoria depositiōe, cum reuerentia aut
satisfactione requiratur, & petatur, quod eisdem Testibus Excōmuni
catis ad perhibendū tantūmodo Testimoniū & subueniendū ueritati (ne
ueritas opprimatur) beneficiū absolutiōis impendat. Quod si Excō
municator premissio modo petitus pro testimonio perhibendo benefici
um denegaret absolutiōis huiusmodi, postulātes ueniā & absolutionē
quantū ad Deū censeantur obtinere. Volumusq; & decernimus, quod
extunc absq; uulneratiōe Causæ testimonia eorundē Testium per Iu
dicem recipiantur, & habeant ipsorum testimonia firmitatem.

*Kas. M. V. 1368.
si Testibus in causa
productis obijciatur
excōmunicatio, nec
producens alios ha
beat, obtineatur illis
absolutio ad cautionē
aut promissionem.
Que si non esset cō
cessa, censeantur ab
soluti esse, testimonio
umquo uelut idonei
perhibenti.*

318 **In probatiōe bonorū venditorū cōsan**

guinei, qui cōmuniter in Contractib. mediatores sunt, licite testificabū
tur. Videat Lib. iij. cap. vij. art. iij. fol. 501. de Rebus creditis.

*Eximius visicio.
De probatiōe uero
possiōis per Testes
uide lib. 3. ca. 18. ar.
1. folio 539.*

Si Testis Limitū nomine Nobilitatis

fuerit culpatus. Vide Li. I. ca. xiiij. art. iij. de Officio Succam, fo. 260.

Quomō vero Nobilitas p Testes pbeť

Vide Lib. I. cap. xv. artic. I. de Nobilitate Regni inculcata,

318. Petris. 1523.

Notarij p Testiū depositiōib. 3. gros. ac

K12, M. VI. fl. 1368

Statuimus, quod Notarij Terreſtres a Teſtibus produ- (cipiāt. L. iij.)
cendis, ſi ſcribere & ſignare eorū dicta oportebit, recipiāt tres groſſos.

37.

Idem Rex.

Officiales vero a pducēte Teſtes 4. ſco:

37.

De eodem fit mentio
ſupra cap. 12. ar. 1. de
Min. ſterialis officio.Item volumus quod Officiales ab uno quoq; pro- (tos tollāt. Lex v.)
ducente Teſtes, habeant quatuor ſcotos.

Idem Rex.

Forma Iuramēti ne mutetur. Lex vi.

At ſi Officialis alias Vozny aliter formam Iuramenti Teſtibus di-
xerit, quam eſt mandatum, & de hoc conuiſtus Iudicio fuerit, perpe-
tuo de Officio deponatur. (turum recepit.

37.

Cauſa cadit, q nō pbat id, quod ſe pba:

Conſuetudo.

Si quis in Citationē, uel in Cōtrouerſia ſua recepit ſe probaturū aliqd,
eaq; de cauſa retulit ſe ad Librū Actornm, Ius aliquod, Miniſterialis
Recognitionē, Teſtes, ad aliudue aliquod ſummū Cauſæ ſue fulcimē-
tum: neq; eo probat, quo Cauſam ſuam lucrari uoluit, perdit.

CAPITVL. XX. (pœnis.

De Lite penden. p Arbitros trāſacta, ac

PRAEFATIO.

Prestat Arbitri quā
Iudicis ſententiā auſe
dire.Arbiter ſemel electus
reſci nequit.ſi in duos compro-
mittatur.Qui proprie dicitur
Arbiter.Numero impari Ar-
bitros eſſe oportet.

Quia Litis, ut aleæ, aut belli, incertus eſt euentus, certiffima autē alterutrius li-
tigantium miſeria: is mediufidius rebus ſiſis optime cōſultum iri cupit, qui con-
ſentiat Aduerſario ſuo, & ex æquo ac bono cum eo tranſigat de Lite, potius quā
aleam Iudicii experiatur. Arbitri enim ob id in auxilium Iudicum Ordinariorū
moribus hominū ſunt recepti, qui inter diſceprantes acceptis vadib; vel Vadio in-
terpoſito, ex æquo bono de Lite ſtatuunt. Et ab initio qdem nemo cogitur Arbi-
trum ſuſcipere, ſed ſuſceptū recuſare nequit, etiā ſi grandi aliquo vicio ſit obno-
xiuſ. Si autē in duos cōpromittatur, alter ſine altero ſententiā ferre nō poteſt, niſi
adiectum ſit, eos poteſtatē habituros in ſolidum. Ut autē cōditio Arbitri inſpiciatur
tempore cōpromiſſi, Ita in Iudicem Ordinariū illius Cauſæ nō ſolet cōpromitti:
quod alia corā Arbitris, alia corā Iudice iudicandi ratio eſt, tamenſi & is Arbiter
proprie dicitur, qui inter Partes Iudicis aſſumit Officiū: nō qui amicabiliter cō-
ponit. alioqui niſi Arbiter ſententiæ ferendæ habeat poteſtatē, cōpromiſſum nō
valet. Impari autē numero ſunt Arbitri eligendi, ne duo vel quatuor forte ſecum
diſſentiendo, ſententiā irritent, quæ a Parte maiori lata, eſt ſequenda: ſi tamē pō-
derentur calculi, nō tantū numerent. Duorū ergo ſententiā, diſſentiente tercio,
ſi modo adſit, valet. Quæ etiā neq; mutari, neq; ex cauſa erroris forte admiſſi, cor-
rigi poteſt. Alioqui ſententiā incerta, nulla eſt. Arbiter etiā ſuper pœna pronun-
ciare nequit, Si autē per Arbitrum ſtet, quominus ferat ſententiā, cogitur pati, ut
denuo in ſe Partes cōpromittant. alioqui ab Iudice Ordinario eſt ad id cōpellen-
dus. Si autē Terminuſ prorogatur, fideiuſſores denuo promittāt, vel ſimiles alii ad-
hibeantur. Et cōpromiſſum qdem heredes nō obligat, niſi ſecus fuerit cautū, ſen-
tentiā tamē ad heredes porrigitur, etiā ſi fuerit iniqua, nullaq; illorū mentio pre-
mittatur, niſi fortaliſis alter illam tranſire ad ſuos hæredes nollit: tunc enim neq;
etiā ad alteriuſ tranſiret. Quod ſi Pars aliqua in Terminō abſit, vel Arbitrum im-
pediat: pœnam interpoſitā Pars præſens & cōſentientiſ lucratur, nō Cauſam: niſi
ita fuerit conuentū. Legatuſ autē cogitur corā Arbitro litigare, in illis præſertim
caſib; in quib; corā Ordinario Iudice cogeretur, & nō aliter. Ut vero Iudex,
ita Arbiter in re ſua nemo eſſe poteſt, Cōpromiſſum etiā ſimpliciter a Partib; ſaci-
pim non eſt

factum, nō est ad futuras Lites trahendū. Quod si Arbitrarius efficiatur ostendaturq; esse inimicus Partis, exceptiōe doli ab officio submouebitur: Porro nihil ultra potest Arbitrarius, nisi ad quod se Partes sua sponte submiserunt: alioqui impune illi nō pareat. Arqui de causa meri & mixti imperii, vel de causa status nequit cōpromitteri. Transactio etiā metu facta, qui potest cadere in cōstantem virum, non valet. *De quibus causis transactio prohibetur* si militetq; cum eo, qui dolo inductus sit ad transigendū, inualida est transactio. Nō tamē eo dolo qd' q's metuebat concertatorē fore superiorē in causa; ob hoc enim ipsum transactio inuitur. Prohibemur tamē transigere super nōnullis causis puta super matrimonio dissoluendo, quod cū publice semel cōtrahitur, nō separatur ab homine. Item de rebus Ecclesiasticis quæ speciē haberent Simoniæ. Super Criminalibus etiā causis, nomine quorū publice poenā sumi intersit, non transigitur: nisi fortassis accusator illud probare nequeat. Quod si Reus transigere cupit, prodat crimen suum. Legitime vero facta transactio æquipollet Iudicato: quæ etiam non dissoluitur, nisi Partium cōsensu. Nisi vero legitime sententiæ Arbitri paratur, ad Capitaneū tanq; Ordinariū rei Iudicatę executorē Iure victor remittat.

ARTICVLVS I.

Quod Lite pēdente impune cōcordia

inuitur, poenæ autē legitime decretæ tantū pro Rege per Capitaneos exiguntur. Vide Libr. I. Cap. xij. Artic. xxvij. folio 24°.

Vsu etiā obseruatur quia Lite pendente nihil in causa innouari pōt.

Mediatores & Arbitri possunt esse consanguinei. Vide Libro tercio, Capitulo septimo, Articulo primo, folio 50°.

De Arbitris ab Iudicio datis, uel sponte receptis.

Mediatores & Arbitri de Iure dati inter aliquas Partes pro quacūq; Controuersia cōponenda, aut diuisione faciēda: Si postea ad Iudiciū pro recognoscenda cōpositione per eos facta per aliquā Partem fuerint vocati Iudicialiter, tum debet eis plena fides adhiberi absq; omni Iuramento. Et sufficit Parti Arbitros & Mediatōres ex sua parte locatos ad Ius producere. Si vero aliquæ Partes extra Iudicii autoritatē per certos Arbitros suos concordiam aliquā inter se fecerint, tum si Pars Citata eandem concordiam neget, aut affirmet cōtra Actorem, educit se Arbitris suis sicut cum aliis Testibus. Et hoc ita est intelligendū, si nō fuerit Vadiū in tali cōcordia per Arbitros appositū. Nam in tali casu. Actor seu Pars probans concordiam cōtra Partem negantē docet Arbitris suis, & Testibus supplet, mediāte Iuramento tam Arbitrorū quā Testium, & isti Mediatores possunt esse fratres & consanguinei inducentis, iuxta consuetudinem Terræ.

Consuetudo æquitas
us plena.

CAPITVLVM XXI.

De Actorum Terrestrium Positione.

Tamet si Reip. fortassis expediret, vt ad Libros publicorū Actorum, & in quolibet Municipio, & semper pateret accessus: nihilominus quia e contrario hec ipsa facultas in statā tempora est distributa, reprehendi non debet. Neq; enim Iudex Prouinciæ cum suis Collegis perpetuo, & vbicq; ipsis Libris assidere: & vlibq; hominum seruire potest. credere autē suspectis personis hanc Prouinciā per Leges non potest. Idcirco ad remediū huius ipsius moræ, & Actorum Castien annuus vigor, & Librorū Terrestrium post singula Iudicia statis temporibus Repositio introducta sunt. Cui quidē Actorū Repositioi Notarius cum Camerariis preest, & tantum Recognitiones cōtrahentiū suscipit, deq; profugo Kmetone, ex emendisq; bonis obligatis cognoscit. Quæ qdem formula seu species Iudiciorū publicorum Capitulo de Condemnationib. & sententiā merito fuit præmittenda: quod in eadem idem Condemnationes exercentur, & sententiæ dicuntur, de quibus sequenti agitur Cap.

PRÆFATIO.
Cur Actorū Terrestrium Repositio introducta est.

Qui præsent Actorū Terrestrium Repositioi, quidue agatur in ea.

Positio Actorū publicetur, Lex I.

Vlad. lag. Cracov. & Varib. 1423. Et quia ex Actis Terrestribus, seu ex Libro nonnulli Literas habere & extrahere tempore debito cupiunt: Quapropter prouidendū est, Quod Iudex debeat per Ministerialē publice, quādo opus fore uiderit, proclamare, quod in tali Districtu, Loco, & die tali, Liber seu Acta ad extrahendas Literas aperiētur, Quocirca hīs, q̄ eas habere uellēt, seu affectēt, ¶ Positio uero Actorum Terrestriū etiam sub tempus (pateant. Comitiorum Regni celebrari debet.

sigism. Petric. 1519.

Notar. Ter. circa Po

sitionē Lib presentes

esse debēt. al. oqui p̄

na stat. puniuntur, e

Electio ad Palat. &

Nobili. deuoluatur.

mentio li 1 cap. 6. de

Pal et li. 4. ca. 1. 49. 1.

de Notar. offic.

sigism. Craco. 1532.

Notarij positiōi Actorū intersint, L. ij.

Notarij Terrestres sint præsentes circa Positiōē Librorum Terrestrium, & si moniti secus fecerint, pœna Statuti puniātur, Et Electio de more ad Palatinum & Nobilitatē deuoluatur. SIMILIS.

Notarij præsentia sua tam ludicijs Terrestribus, quā Positioni Librorum, & alijs luridicis Actibus intersint.

Quæ ē Notarij & Camerarij, ptās, L. iij.

Ioh. Alb. Petr. 1496.

Termini iuxta con-

sue. udinē celebrētur.

Terminis ad minus

Notarij cum Came-

rarij præsident cū

Libris propter ne-

cessitatem cōmunem.

Terminos uero ac eorū ludicia Statuimus in Terris & Districtus singulis, sic ut cōsueuerunt, teneri, celebrariq̄. At ubi pro aliqua uice celebrari nō possent, pro qua celebrāda erant: nihilominus pro eisdē die & loco, in quibus ipsa ludicia fieri cōsueuerunt, Volumus & decernimus, ut totiens quotiēs ludicia celebrāda erāt, ad minus. ¶ Notarius Terrestris personaliter sub eadē pœna, per eum, si secus fecerit, soluēda, quā ad ludicem & Subiudicē absentes cōstituimus, una cū Camerarijs, si ceteri Officiales uenire nō possent, cōstituatur cum Libris ludiciorū. Coram quib. Notario s. & Camerarijs homines ad Librū ueniētes Inscriptiones facient in Libro, aut describant: prout cuilibet inscribendi uel describendi necessitas incumbet.

Etia p̄ kmetone pfugo in Actorū Po-

sitione iudicatur. De quo Lib. I. Cap. xvij. Art. viij. fo. 242. de profugis Kmet, & fol. 512. de Exemptiōe bonorū uide. SIMILIS.

sigism. Craco. 1543.

Camerarij cum Notarijs iudicēt pro Kmetone profugo iuxta Statutū, etiā si Positio Actorum intra Comitiorū Regni celebrationē cōtingat.

Etia pro exemēdis bonis hic iudicatur

Vide de eo omnes Leges Lib. iij. Cap. vij. Art. I. fol. 512. & 513.

SIMILITER pro bonis redimēdis de manib. D. Dotalicialis secūdo maritatae, hic iudicari potest. de quo uide Libro iij. Capitulo vi. Articulo vi. folio 492. de secundis Nuptijs. SIMILIS.

sigism. Craco. 1543.

Camerarij cum Notarijs iudicent pro exemptiōe bonorum iuxta Statutum, etiā si id fieri intra tempus Comitiorum Reg. contingat.

In Maiori

In Maiori vero Pol. Tenuarius bono-

rum, etiā corā Iudicio, uel Officio Castreñ. cōuentus pecuniam recipiet. Vide hoc Statutū supra Libr. I. Cap. xij. de Capitan. Articulis Art. xj. & Lib. iij. Cap. vij. Art. I. fol. 513. idē de exemēdis bonis obligatis.

Quod aut licet grauato & a sentēcia No

tarij mouere, & quod, nisi moueatur sentēcia eius transit in rem Iudicatam. Vide infra Capitulo xxv. Artic. I. de Motiōe Iudicum.

CAPITVLVM XXII.

De Condemnatiōe ac Sentēcia.

Atqui ne alteruter litigatorū sistere se cesset, vel iuste sentēciæ metu, vel ut **PRAEFATIO.**
 'Aduersariū Dilatiōibus fatigaretum Actor Reum quouis modo cōtumacem, aut **cōdemnatiōes uel es**
 etiā nihil Iuridice agentem, aut si non prober quod asserbat, vel se probaturum **uasiones cur inrodu**
 recipiebat, post Iudicis edictum, in Lucro Causæ, damnisq; cōdemnet. aut e cons **as finit & quando**
 erario iudem de causis Reus ipse Actorem euadat, ne Lites trahantur in infinitū. **locum habent?**
 Iniusta tamē Condemnatio, vel Euasio sedente adhuc Iudicio arrestari potest, ut **locum habent?**
 supra diximus: cum ea protestatiōe, quod cum Aduersario Iure experiri cupiat.
 Post ea tā Actor Reū pro Lucro, quā Reus Liber pro pœna septem Marc. pec.
 ad satisfaciendū pro futuris Terminis: vel alioqui intra tempora ab Iure definita,
 concitet: ne Lucrum vtriusq; irriteretur. Quod si fortasse Partes cōpareant, tum ve **si Partes cōpareant**
 ro Iudex (Iuris æquabilis decernendi gratia constitutus) peniculis omnibus **qua prudentia, æquin**
 circumstantiis (ut sunt illæ, quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quādo) **tate & grauitate ius**
 Index sit prior ad absoluendū quā ad condemnandū Reum: si qdem nihil Ac **tate & grauitate ius**
 tiori debeat. alioqui non exempla, neq; præiudicata, sed veritatis, Legum, iusti **dex ferat sententiā?**
 rationes, atq; Partium Cōtrouersias secutus, id quod de causa sentit, vel pro toto,
 vel pro interesse, diserte, mature, & grauitate decernat: ita, ut neq; superiorē Iudicē,
 neq; etiā cōscientiæ suæ remorsum, inprimisq; Dei Iudiciū nihil reformidet. Cū
 aut Iudex siue bene, siue male se mel officio suo defungatur: sententiā suam, ante **sententia anteq̃ ffe**
 quā illam efferat, vel statim atq; extulerit, in Librum Actorum ab Notario refer **ratur, uel statim pos**
 ri curet: ne vel obliuione oblitteretur, vel vaframento muteetur aliquo. Quod si ab **stea quam fuerat elao**
 ea aliqua Partium non appellauerit, in rem aut Actio dirigitur, satisfiat sententiæ **ta, scribatur.**
 per traditionē possessionis intra duas hebdomadas. Quæ si denegatur, Iure victor **Sententia iudicis sas**
 ad Capitaneū sub quo bona Iure victi cōsistunt, remittitur, propter Iudicati exe **tis fiat intra duas die**
 cutionem faciendā. Si aut contempto Iudicio Iure victus discedit, neq; audit cō **rum septimanas,**
 tra se Decretum. pœna insuper 14 Marcar. puniatur: & nihilominus intra duas se **si Iure uictus ab Iud**
 primanas satisfacit Iudicato, vel alioqui a Locī Capitaneo satisfacere cogetur. Si **dicio discedat?**
 vero in personā dirigitur Actio, hoc est, quia Reus hoc vel illud nō fecerit, aut nō **si in personam Actio**
 soluerit: iudem intra duas dierū septimanas facere, vel soluere tenetur. nisi vero fe **dirigitur?**
 cerit, vel soluerit, Terminus ad futura Iudicia propter Lucrum decernendū Actio **In Causa Criminali**
 ri cōseruatur. At in Causa Criminali statim atq; Reus sceleris personaliter fuerit **statim Reus sceleris**
 conuictus, si in corpore sit puniendus, pœne addicitur: vel alioqui si abest, ad hanc **conuictus dat pœnas**
 ipsam pœnam sustinendam concitatur. Hoc certum est quia in omni Actione **aut saltem ad eas sus**
 statur condemnatiōi, vel sententiæ, a qua nō sit appellatum, etiā si fortassis contra **stinendas concitatur.**
 absentem, indefensum, & ignorātem feratur: si modo fuit legitime Citatus. Quod **Que demum senten**
 si fortassis sententiā die festo, vel extra tempus, ac locum legitimū, cōtraq; formā, **cia rata sit uel nō?**
 ac ordinem Iudiciorū feratur, est nulla. Quod si etiā sententiā nō contineat in se **cia rata sit uel nō?**
 condemnatiōē Rei, vel absolutionē, aut saltem æquipolens, nō habetur pro difi **cia rata sit uel nō?**
 finitiua. At si Iudex Partes ad concordia hortetur, ab Liteq; reuocet: neq; sentē **cia rata sit uel nō?**
 ciam ferre, neq; Actionē tollere uidetur. Valet aut sententiā de futuro, si depen **cia rata sit uel nō?**
 deat ab Iure, quod est de præsenti: si modo certam quantitātē rei quæ petitur cō **cia rata sit uel nō?**
 tineat. Quod si pro interesse suo Actor agit, pro interesse quoq; Reus cōdemnet **si tantum pro intere**
 tur, Interesse esse Actor agit?

*Interesse quid, & q
multiplex sit:*

tur. Interesse aut, est æstimatio damni emergentis, aut Lucri cessantis, ratione alio-
cuius cessatiōis, aut facti, contra pactum, vel bonos mores: vel alioqui culpa debi-
toris proueniens. Secundū aliorū aut sententiā Interesse dicitur, iusta alicuius ve-
tilitas. Interesse aut aliud est publicum, aliud priuatum. Publicū, est reparatio stas-
tus publici læsi propter cessationē, vel factum alicuius iniustū contingens, quæ
commode æstimari nequit. Priuatum vero est omne quod nō est publicum, & æs-
timari potest: sed & in Ciuitate Interesse quoddā publicū consistit, vt pote, quia
interest publice cloacas purgari. Item in Criminalib. vt pote quia inrerest crimin-
na non remanere impunita. Dicitur etiā Interesse tam Reip. quā priuatū, vt hoc
vel illud scelus ultione coerceatur, vel damnū refundatur, æstimetur, petatur, aut
iudicetur, atqui omnis prolixitas Interesse tam in damno æstimādo, quā in Lucro

*si non a cōpetenti iu-
dice aliqd iudicatur.*

perendo, vel Legibus, vel Iudicis arbitrio coercetur. Tantū aut valet Iudicis pro-
prii auctoritas, vt tam in publicis quā in priuatis rebus sententiā a non suo lata
Iudice, sed tantū ad certā rem delegato, vel alioqui ab eo dato a quo dari nō debu-
it, vel contra Ius diuinū & naturale pronunciata, etiā nulla appellatiōe interpōsi-
ta, nulla sit, firmitatēq; Iudicati non habeat. (Sententiā enim est, rei aptæ, coram
cōpetenti Iudice, in dubiū versæ, rite, Iudicialiter, interlocutorie, vel definitiue
cum assignatiōe Causæ humana veritas declarata) E contrario vero si Iudex per-

*De pœna Iudicis cor-
rupti.*

cunia corruptus, siue in priuata, siue in publica, siue etiā in fiscali Causa, male ius-
dicauerit: amittat Actionē is qui diffusus iustæ Causæ in corruptela pecuniæ ipse
posuit, quod qdem si Iudici obiectum fuerit, Iuramentoq; se expurgauerit, delas-
sor Lite cadit. Alioqui nisi Iudex sese expurgauerit, crimē agnoscere, & pœnam
tam sibi quā datori vel promissori consciscere videtur. Quod si rite omnes circū-

*Sentēcia a quo rescin-
di potest, uel nō pōt.*

stantiæ & solennitates in iudicando obseruatae fuerint, etiā ipse Iudex sententiā
suam, vel antecessoris sui retractare nō potest: nisi fortassis ex iusta causa restituatur
in integrum, et ab appellatiōis Iudice, vel cōsensu Partium: nō aut rescripto

*In sentēcia fiat men-
tio fructuum alias
damnorum.*

Principis retractetur. Cum aut post latam sententiā Iudicis Officiū expiret, om-
nino si Iure victori bene consulendū est, in ferenda sententiā Iudex iuxta Citatis
onem faciat mentionē fructuum amissorum, vel, vt nos dicimus, damnorū ex rei
occupatione, vel facti nō prestitutione secutorū: Ac proinde sententiā cōprehendā-
tur, vel alioqui ad Iudicem propriū æstimatio illorū remittatur. pretereaq; pœ-

*Victus pœnis adigas-
tur ad satisfaciendū
iudicato.*

næ minores maioribus premittant, quibus victus eiusue hæredes præstare iudis-
catum cogan. præsertim si mala fide possedit, vel nō fecit, aut, quāuis bona fide
possedit si ante Litem contest. non reddidit, vel non fecit. post absolutam enim

*De fructib. & Liti-
um expensis.*

Iudicium, non licet alterā Litem consurgere ex Litis primæ materia recens desig-
nita, certe si Actor Criminalē Causam non prosequat, pœna rationis punitur. si
aut a Ciuili destiterit, in expensis Litis & aliis dispendiis alibi gentium cōdemna-

*Rei iudicate stan-
dum est.*

tur, ne scilicet temere vel dolo quis litiget. Et ne Lites crescāt in immensum, Res
bus iudicatis stādum est: nisi fortasse cōdemnatus probet Actore possidere id qd
furto, alioque modo amississe videbatur. sic enim contra iudicatum exceptiōe doli
opposita sese tueretur. Res tamē inter duos acta tercio nō præiudicat. ne tum qd
dem si nostro nomine aliquid, sine tamē nostro mandato, aut rati habitatione fece-

*si Iudex in supplica-
tione summe pecu-
niarie errauerit?*

rint. Si vero Iudex in supplicatiōe seu quātitate summæ pecuniariæ quæ perebas-
tur, augmento vel detrimento eius, errauerit, Partesq; ratum habuerint, statur eis
sententiæ. Nec dissimile est ab eo, quod Actor & rem, & pœnā, seu vadium vno

*Rei & pœna uno Li-
bello peti possunt.*

Libello petere poterit. propter Instrumenta vero denuo reperta nō retractat sen-
tentiā. Qui vero petit Dilationē ad soluendū, is utiq; sententiæ cōsentire videtur.

*si post sententiā in-
strumenta reperian-
tur noua?*

quod si etiā appellauerat, appellatiōi renunciare videtur. Porro Liber Actorum
publicorū etiā mortuo, vel ex causa remoto Iudice, fidem facit: qd Actorum Li-

*Libris Actorum cre-
ditur.*

ber fidem publicā habeat. At si ita forte usu veniat, vt Aduersarius Iudicē circū-

*si Aduersaris iudi-
cem circūueniens de-
lictū impune ferat?*

ueniat, quo minus rectum curuo dignoscat: tum læsus omnino cogitet, conscien-
tiam ipsiusmet Aduersarii, ac Deum, tam iniuriæ suæ quā doli semper fore Iudis-
ces, ac vltiores: se aut breui acerbitate iniuriæ aliunde leuatū iri: vt appareat in nu-
meris gradibus læso iniuriosum miseriorē, istumq; præ illo maiore cōmiseratione
dignorem esse. Et quāuis res Iudicata vel cōdemnatiōe, vel absolutiōe Rei cons-

*Qui & qua ratione
restituuntur in integrū*

tingat. Attamē cōplures sunt casus, propter quos vel obligatiōe irretiti, vel Iudis-
cio victi restituunt in integrū, vt minores, luxuriosi, serui, & vxores, si quid sine

Tutoris,

Tutoris, Curatoris, Domini, ac viri auctoritate alienarent, vel Litem cōtestarentur. Restitutio tamē concessa eisdem, nō prodest Fideiussori, vel eorū Curatorib. legitimis. At frater senior si pro communi cum fratribus agens causa cadat, iunior eam ne renouet, vt supra Lib. 3. Cap. 4 fol. 477 diximus: finium regundorū Actione excepta, vt etiam supra Lib. 1. Cap. 14. fol. 262. est expressum. Perindeq; & in aliis Causis restitui nequit minor, si veniam ætatis a Principe Iudici intimatā impetrauit. Sed & maior succedens minori defuncto, similiterq; & ii qui Reipub. causa absunt, vel in carcere, aut ab hostibus detinentur, ac reuersi, infra tempora de Iure statuta habent restitutōis beneficium, pro ratione Causæ in Ordinario vel Principis foro Actione rescissoria petendum.

ARTICVLVS I.

De Re Iudicata antiquo Processu Alex.

1. Rem qdē Iudicatā, duobus modis scimus in Iure obtineri, aut enim
2. hoc fit, per sententiā definitiuā, aut cum Citatus, in Termino perēptorio in Lucro cōdemnat; de qua Cōdēnatiōe supra uideat ca. xv. ar. iij. fo. 642

Alex. in suo Iuris antiquo Processu.

Ad Idem.

Si per sententiā diffinitiuā, tunc fit etiā dupliciter; aut fit præsens Citatus circa Iudiciū, aut fit absens, sed per Procuratorē cū Procuratorio sententiā diffinitiuā contra se Iure decernente scit reportari: Si præsens erat Citatus, cōtra quē sententia diffinitiuā promulgatur: tunc, aut satisfacit, ut Iuris est Rei Iudicatæ: aut rebellis a Iudicio absq; partitione recedit. Si satisfactorius aut sentencie pariturus est: faciet istud cōmode, aut per cautionē fideiussorialē, aut per certam Inscriptionis obligationem, aut per bonorum obligationem. AD IDEM.

Iste Processus in executione sentencie refertur ad illam executionē quæ lib. 1. ca. 12, ar. 28 fol. 243. extat conscripta.

Si aut rebelliter a Iure recedit nulla satisfactiōe Rei Iudicatæ, aut partitione facta: extunc per Actorem cōdemnatur in poena triū Marc. quæ dicitur pyathnadzyesta Parti, & alia poena simili Iudicio: Propter quā rebellionē Rei Iudicatæ, quod Iure cōuictus non satisfecit: Sed ab Iure rebellis recessit, cōdemnatur uno & eodē actu Regiæ Maiestati in poena xiiij. Marc. quæ dicitur syedmadzyesta. Et Ministerialis datur Victori de Iudicio ad pignorandū eundē conuictū in bonis suis, in Perlucris, & poenis suprascriptis. AD IDEM.

Adueniente tandē proxime futurorū aliorum Terminorū tempore, Actor corā Iudicio Ministerialē statuet, & recepta a Ministeriali Recognitione, petit iterū dari Ministerialē ad Intromissionē, cui petēti dat idē Minister. in Perlucris ad Intromis. in bona cōuicti. AD IDEM.

In alijs proximē futuris Terminorū Iudicijs, tanq; in ultimo & finali Termino, si Ministerialis corā Iure recognoscet, quia Intromissio ad quā fuerat per Iudiciū additus, denegata fuit: tunc primum datur ad brachium Regale, & de illo Iudicio ubi Causa agebatur remittitur Actor cum suis Perlucris ac Literis executorialib. ad loci Capitaneū, ad intro mittendū eum de brachio Regali. AD IDEM.

Si aut Citatus non est præsens circa Iudiciū, sed suus Procurator cū Procuratorio, cū sententia diffinitiuā contra ipsum promulgatur: tūc

insuper fit unus Terminus essentialis, uidelicet Concitatiōis. Quē in aliquibus Terris Regni sic interpretatur uulgari uti latinū sonat: In alijs uero dicitur uulgari nostro przypovvyeszony ad satisfaciendum pro Re Iudicata, seu Perlucratis, & Iure acquisitis, ea ratione, quia fortasse nollet scire cōuictus in Iudicio absens de Re Iudicata. Ideo Concitatio ad hoc est in Terminos Iudiciorū introducta, tanq̃ monitio & auisatio (ut ille qui est cōuictus, & cōtra quem absente, sed per Procuratorem suum cōparentē, in sui absentia sententia diffinitiva prolata fuit) pareret Rei Iudicatę, & pro conuictis satisfaceret.

Concitatio ad satisfaciendū propter quid fit introducta.

Ad Idem.

In quo Concitatiōis Terminō si cōparet, decerni cōsuevit ut Rei Iudicatę satisfaciatur: satisfacere aut debet, sic, ut prius est descriptum.

Ad Idem.

Et si rebellis recedit, extunc cōdemnetur ut prius cōtra rebellem est descriptum. Et fit Processus in Executiōe Rei Iudicatę, ut supra scriptū est, ad brachium usq̃ Regium, de quo infra uidebitur.

A R T I C V L V S II.

**Alter Proceſſus in exequēda Re Iudicata
In iudicādo ac decern. Iudex qd videat**

Kaz. M. VI/1. 1368.

¶ Cum in Causarū processibus apud iustos Iudices nihil habeat odium uendicare, uel fauor usurpare, timor præualere, aut premiū iusticiam euertere: sed gestāt staterā in manibus æquo libramine lances appendentes, ut in cōcipiendis & ferendis sentencijs solum Deum præ oculis habeant, nec uelut famę suę prodigi, & persecutores honoris, cōtra suam conscientiam & iusticiam per gratiam aut per sortes quitquam faciant Partis in grauamen.

31.

**Pro surrepticia Citatiōe decernit solū
mō pœna, & nō cōdēnatio & pœna simul**

Conf. Ter. Cr. 1305

Item dum aliquis postulat, & condemnationē alias odbyczya, & pœnam pro Citationē mala: non condemnatio, neq̃ utrumq̃, sed pœna duntaxat decernatur petenti.

124

**Sentencię inscribātur, deq̃ similibus
causis similes sint.**

*Kaz. in Nyß. 1454.
idem cap. 3. ar. 2.*

¶ QVOCIRCA cum in aliqua Causa in Iudicium deducta super aliquo Articulo audita propositiōe & responsiōe fuerit in Iudicio sententiatū, quod illa sententia in Librū Actorū inscribatur, ut postea super eodē Articulo, uel eius simili, similis sententia proferatur.

93.

Quod im.

Quod impossessionat⁹ vel criminis in

Iudicio cōuictus capiatur. Vide Lib. I. Cap. xij. Artic. xij. folio 227.

Iudicato satisfiat, vel fideiubeatur non recedendo ab Iudicio.

19. ¶ Alioquin cū aliquis iudicatus, & cōdemnatus, iussusq; satisfacere Kaz. M. Viff. 1368.
uel sufficientē fideiussoriā cautionem facere cōtemplerit: Et de Iudicio
per suam rebellionē discesserit, non præstita prædicta cautiōe: Volumus
quod prædicta poena in præmissis casu nostrę Camerę applicetur.

Similis.

34. ¶ Si uero Citatus personaliter corā Iudicio siue in primo Termino, sigism. Petric. 1523.
siue in secundo paruerit, factaq; responsiōe ad obiecta Actoris in Causa Idem supra cap. 17.
sua succubuerit, & nihilominus ab Iudicio rebelliter recesserit, Victori artic. 1. folio 632.
pro re Decreta siue Lucrata nō satisfaciendo: talis rebellis in poena xiiij.
Marca, pec. cōdemnetur: & illi Victori dabitur Ministerialis ad intro-
mittendū eum in cōuictis siue Lucratis, in bona Conuicti, tam in sum-
ma principali, quā etiam in damnis & poena expressa: & procedet cōtra
Victum, ut supra Lib. I. Cap. xij. de executiōe rei Iudicata.

Si Vict⁹ etiā tact⁹ discedat ab Iudicio.

- ¶ Quod si insup aliq; lure uictus per Ministerialē tactus recedet a lure, Conf. Ter. Cr. 1505.
12) satisfactiōe Victori nō impensa, ut præmissum est: debet cōdemnari
in Perlucro, pro eo toto pro quo tactus est. sed si pro poena tactus fuerit
& recedet nō satisfaciendo pro ea: extunc aliam poenā succumbet, uide-
licet Marc. tres Iudicio, & Parti alias tres. pro quibus statim debet con-
demnari in Perlucro.

Olim quidem debitum confessum in decemocto septimanis soluebatur.

37. ¶ Quia uero ob graue debitum rixæ plærūq; ut pote sexaginta, trecen- Kaz. M. Viff. 1368.
tarum, aut pluriū Marc. suscitentur: quod tantū debitū breui tempore
prouideri, ac inopinate & subito solui nō potest, ex gratia cōferendum Olim debitori confes-
so induciæ 18. septi-
man. ad soluendum
concedebantur.
Statuimus, ut decem & octo septimanis Terminus inclusiuus ad soluē-
dum statuatur & obseruetur, pro primo s. Terminis sex septimanæ, pro
secundo alię sex, pro tercio ultimę sex septimanæ.

Sed iā Victori in bona Intromis. datur.

124. ¶ At iā cum aliq; Citatus fuerit pro quacūq; re pro qua non inscri- Conf. Ter. Cr. 1505
pserat se, ipse aut Citatus nolens admittere se damnificari dat circa Iu-
diciū Intromis. tūc suscipiēda est Intromissio in 2. sept. per Actorem.
¶ Sed si citatur aliquis pro re, uel pro debito inscripto, sic quod Inscr-
ptionē fecerat, quia debuit soluere nō dando Intromissionē, sed princi-
pale seu ori-

pale seu originale debitū soluturus esset, prout se inscripsit: Talis si citatur, neq; in Termino satisfacit: Si Intromissionē Actori dare uellet, (quā qdē Intromiss. ne det, ipse Citatus in sua Inscriptiōe abrenūciauit) decernendū est, Quod Citatus nō aliter quā cū triplici pœna triū Marc. Intromissionē dabit in re debita, usq; ad satisfactionem, & pro ipsa re principali, & pro pœnis faciendā: quā Intromissionē Actor cum triplicata triū Marcar. pœna recipere teneatur.

Ipse vero Actor mox post Decretum, presente Reo Victo iuret super damnis, vel si sit Reus cōtumax, vel per Procuratorē paruīt, id in Term. Cōcitorio faciet. Cum iure uictus Victori Intromissionem dederit uel non. statim post Decretū uel in Term. Concit. uide Cap. xxiiij. de Concitatione.

Iudex Partib. de oblita sentēcia Inter-

rogantibus mox respondebit, si eius memor fuerit, uel in crastinum responsum differat.

Kaz. M. Vist. 1368. ¶ Adhucimus hoc etiā, quod quādo super Iudicato dubitaretur, & ad Iudicem interrogandū Partes sese reciperent, etsi ipse Iudex in memoria teneat qualiter iudicauit, statim sententiam dicere, uel in crastinum differre teneatur, nisi iam esset Libris Actorū inscripta.

Sētencia transit in Rem Iudicatam a qua non fit Appellatio.

Kaz. M. Vist. 1368. Idem infra capi. 25. ¶ Petrus agebat contra Mathiam Iudicem, quod in Causa quam coram ipso habuit, iniustam & iniquam sententiā contra se promulgasset, a qua tamē sententia quādo ipsam Iudex idem tulit Petrus non prouocauit, nec appellauit: Nos itaq; huiusmōi sententiā Iudicis, quæ non fuit aliqua prouocatiōe suspensa, Declaramus transiisse in rē iudicatam: Insuperq; prædictum Petrū ad pœnam debitam pro Iudici-bus spectantem condemnamus.

De memoriali uero pro re decreta Iudicio dari solito, uide infra Cap. xxvj. de alijs salarijs Colleg. Iudicij.

Consuetudo.

¶ Sed Actiōes pro finibus regūdis, & pro redemptiōe bonorū hered. Condemnatione uel Euasione non sistantur.

Allegatiōes etiā Partiū post sententiā factæ locū nō habent in Iudicio.

Consuet. a Maximis
bis mutata.

¶ Postq; uero aliqua Pars a sententia alicuius Iudicis appellauerit, & nouas allegatiōes, ac replicas in sua appellatiōe post latā sententiā fecerit, ac inscripserit, quæ ante sententiā ab eadē Parte in deductione Causæ dictæ & productæ nō fuerint: tales nouæ allegatiōes Partē appellanti iuuare non possunt, neq; eas Iudex superior, ad quē appellatū est cōsiderare & iudicare debet, duntaxat illas, quæ in Actiōe ista ab utrisq; Partibus productæ & allegatæ sunt ante sententiā: ex quibus dictus Iudex superior sententiā factā approbare uel retractare tenet.

Statuimus

¶ Statuimus quod pro Iudicijs iuste expediendis, & negocijs in Iudicium deductis scribēdis fideliter, fiat unus Liber Indiciorū seu Actorum in quolibet Districtu. Vt cum in aliqua Causa in Iudiciū deducta, super aliquo Articulo, audita propositiōe & responsiōe, fuerit in Iudicio sentenciātū: illa ipsa sentēcia in Librū Actorū inscribatur, ut postea super eodē articulo, uel eius simili similis sententia proferatur.

¶ Quia etiā Iure cōmuni, diuersis Officialibus diuersa sunt negocia adscripta, quicquid ad Terrestria negocia, causasue Iudiciales pertinet, quæ in præsētia nostra peragi solent, hoc totū in Librum Actorum Terrestrium inscribi debet. Alias uero causas & negocia ad Cancellariā nostrā iuxta ueterē cōsuetudinē & Stat. An. 1538. remitti uolumus.

94. ¶ Liber Terrestris cōpleto Iudicio remanere debet in loco, ubi factū est Iudicium, tribus diebus pro dandis copijs Actorū petentib. eas.

Kaz. in Nyess. 1454. Liber Iudiciorum sit unus in quolibet Districtu Terræ; cui sententiæ inscribantur: ut in futurū pari modo casus similes iudicentur.

sig. Arg. Petr. 1550. Omnes Actiōes Iudicij Terræ coram Rege uentilate in Librū Terr. inscribantur, alia in Cancellaria absoluantur.

Idem lib. 1. ca. 10. ar. 3. de Cane. fol. 203.

Kaz. in Nyess. 1454. Peracto Iudicio Liber tribus dieb. in loco Iudicij aperiendus.

CAPIT. XXIII. & XXIII.

Si Reus in Lucro cōdemnatur, concitetur ad satisfaciendum.

ARTICVLVS I.

34. SI Reus contumax fuerit in Lucro cōdemnatus per Actorē, tum uero per eundem debet cōcitari (alias ma bycz przypovvyszczon) ad satisfaciendū sibi pro his omnibus, pro quibus ipsum Citatū cōdemnauit in Termino peremptorio, in hanc sententiam uidelicet.

sig. in. Petric. 1529.

54. SIGISMUND. AVG. &c. Qui te concitat alias przypovvyszczon, ad soluendū & satisfaciendū sibi pro his omnib. pro qbus te cōdemnauit in Termino peremptorio in Terminis Terrestribus in B. iā proxime præteritis iuxta suā Citationē in Lucro pro toto, qua te citaue- rat pro eo &c. & inferatur Citatio: & concludatur, loco responsurus, Iudicialiter satisfactorus.

sig. fundus.

Formula Concitatiois post condemnationē Rei in Lucro.

124. ¶ QVocirca in Concitatiōe non Iudicialiter respōsurus, sed iudicialiter satisfactorus scribi debet, & tam de Iure, quā de cōsuetudine scri-

Conf. Terr. Cræ.

¶ QV i te concitat, alias przypovvyszczon ad satisfaciendū & soluendū sibi Centum Marcas pec. per Iudicium Terrestre in Terminis Terrestrib. in A proxime præteritis ei super te decretis: & ad attendendū ipsum iurare super damnis exinde secutis: ideo ut stares & pro præmissis omnibus ac pro pœnis ei satisfaceres.

Formula uero Concitatio. post latam sententiam hac est. licet fortassis, non necessaria, nam recte post sententiam inter partes latā, Vi-ctor remittitur ad intromittendū, ut supra est descriptum.

34. ¶ Quod si ipse Citatus in tali Termino Concitato nō cōparuerit, ex tunc Actor faciet Astitionē Termini Concitati, ex qua Astitione obtinebit damnū iuxta suā æstimationē in Citatiōe expressam: quā habebit iā cōiunctā cū summa p̄cipali siue esētiali in Citatiōe expressa sine lu- Tandem in eisdē Terminis, & in cōtinenti, debet ipsi Actor (ramēto. ri Iudiciū addere Ministerialē Terrestre tanq̄ Victori ad intromittendū eum in bona Citati siue Victi, in summa Perlucrorū, tam summe

sig. fund. Pe. 1523.

si Concit. in Termini non cōparuerit.

principalis: quā damni, & poenis inde secutis: quā poenę concernūt A-
ctorem & Iudiciū ex Cōdemnatiōe in Lucro, & ex Astitione Terminī
Cōcitati: & dabit ei Iudiciū Literas Perlucrorū: ipsumq; in defectu ad-
mittende Intromissiois ad loci Capitaneū, seu Capitaneos remittet.

Sed si Citatus in Termino Cōcitato cōparuerit: & uoluerit attētare A-
ctorem iurare super damnis: extunc licebit Actori super summā damni
iurare siue super integrā, siue etiā super minorem: quod erit in eius ar-
bitrio, non tamen augendo summam in Citationē positam.

sigism. Petric. 1523.

*In prima Instantia
statut recognitiōis Mi-
nisterialis de positiōe
Citationis. In Termi-
no Conc. R. sig. de-
creuerat, quod Con-
ciliatus propior est lu-
ramento proprio do-
cere quia de Citationē
nesciuit, quam Actor
Ministeriali probare.*

¶ SI uero quis Cōcitatus cōparens negauerit se de sui Citationē sci-
uisse, casu quo Ministerialis Actori ad testificandū deesset protūc circa
Iudiciū, talis negans tenebitur iurare quod talis Citatio super quam
condēnatus est, nō peruenit ad eius noticiā, nec sibi de ea quicq; constat.
& nihilominus mox ibidē Actori respondere tenebitur super contenta
Citationis, & si postulauerit ab Actore Citationē ad respondendū, A-
ctor tenebitur ei communicare Citationem suam.

Conf. Ter. Cr. 1505.

*Cōcitatus per Acto-
rem ad satisfaciendū
non potest se excusare,
nisi in casib; hic ex-
pressis, unde apparet
quia in hoc Term. A-
ctor tenetur Concilia-
to ostendere totum
Processum Cause.*

¶ CVM aut iam de Termino inter Partes cōuenerit, ipse cōcitatus
ad satisfaciendū nō potest aliquid sibi in auxiliū recipere contra Acto-
rem: excepto, si Condēnatio minus iusta esset in Perlucro: uel si nomen
aliud esset scriptum in Citationē, quā in Concitationē. Nam si Concitatio
esset mala ex cōditionib; supius descriptis, tunc Actor amittit id, pro quo
¶ SED nemo propter errorē datę, Tituli, Dignitatis, & (citauit.
propriū nominis, abecedarij, aliorūue leuium defectuum in Citationē,
uel in Concitationē cōmissorum debet amittere causam. uide hoc Statu-
tum simulq; alia eiusmodi Cap. xvj. & xvij. de Exceptionibus.

Kaz. M. viij. 1368.

*si quis iussus satisfac-
ere pro iudicato nō
satisfacit, nec fideius-
bet, quin rebelliter a
iudicio discedit.
Fuit eiusdē mentio li-
3. ca. 10. ar. 1. de Fide-
iussorib; fol. 523 et
li. 4. ca. 22. de Con-
demnatis iudicialiter
positum est.*

¶ QVOD si aliquis iudicatus & condēnatus iussuscq; satisfacere, uel
sufficientē fideiussoriā cautionē statuere, hoc facere cōtempserit, & de iu-
dicio per suā rebellionē discesserit, non præstita prædicta cautione, uo-
lumus quod poena xiiij. Marcar. nostræ Cameræ in eo applicetur.

sigism. Petric. 1523.

*si victus dabit Intro-
missionē, referat Mi-
nisterial. ad Acta Ca-
streñ. sin minus Ca-
pitaneus defendet.
Idem li. 1. ca. 12. art. 1.
culo 30. folio 248.*

¶ SI ergo Citatus Iure uictus (uigore decreti siue in Terrestrī, Ca-
streñ, Colloquiali, Regali, aut etiā Conuēntionali Iudicio obtenti per
Ministerialē requisitus) cōsentiet Actori siue Victori Intromissionē,
& admittet pacificā possessionē in bona super quibus Perlucra perdu-
cta sunt, dando sibi in loco honorū in præsentia incolarū possessionem,
& corū obedientiā: extunc Ministerialis post factā Intromissionē faciet
Recognitionē cum Nobilibus ad Acta Castreñ. Districtus illius quod
Victus talis admisit Intromissionē, & possessionē in bona præfata, sic
ut præmissum est, Perlucrata. Quā possessionē si deinde Victor impe-
dire quouis modo niteretur, huius possessionis defensio ad loci Capita-
neum pertinebit, tanquam uiolenter expulsi & spoliati.

Idem positum est

*supra li. 1. ca. 12. ar.
30 folio 248.*

¶ SI uero Victus Intromissionē Victori denegauerit, tam post tale
ut præmissum est Decretū, quā etiā post Astitionē Terminī Cōcitati,
contrā non cōparentem: extunc idem Ministerialis qui fuit Victori de
Iure ad intromittendū additus cū Nobilibus sibi adiunctis coram loci
Capitaneo aut eius Officio Castreñ. facere debebit personalē relationē,
præfatū scilicet N. Iure cōuictum, Parti se uincenti Intromissionē Iu-
re decretam

re decretam

redecetā temere denegasse. Extunc idem Capitaneus loci, & eo absente
suus Vicegerens uigore præfatę remissiōis de Iudicio Terreſtri factę
citabit Victum Literis suę Innotescentię ad uidendū & audiendū se
Victorem præfatū in bona talia ex ui Perlucrorū Iure Terreſtri obtē-
torū, & in summa siue summis ibidē expressis auctoritate brachij Reg.
¶ **VL**Terior ergo Executio rei Iudicatę uideatur Li- (intromitti.
broj. Capitulo xij. articulo xxx. folio 248.

¶ **SEN**Tencia uero transit in rem Iudicatā, a qua non est appellatū.
Vide supra cap. xxij. & infra de Mōtionibus cap. sequenti.

¶ **ME**Moriale aut unum soluatur in Termino Cōcicatorio a decre-
to, additiōe Ministerialis, & remissione ad brachium Regale.

32. ¶ **SED** in nostra præsentia, uel corā nostro Capitaneo, uel quādo ge-
nerales Termini tenentur, Palatinisue uel Baronibus præsentibus, Iu-
dex iudicans non potest de malo Iudicio redargui: cum non ipse solus,
sed cæteri, & plures iudicant Causas in Iudiciū introductas.

VS **V**E **T**I **A**M obseruatur, Quod Res Iudicata si intra triennium & sex
menses executioni non mandatur, expirat: nam non Liti sed quodā modo Priuis
legio æquipollet. quod qdem non nisi triennio & sex mensibus expirat. Sed & il-
lud hic tuit addendū, illas solas sententias requirere executionē, quibus Pars Par-
ti condemnata est ad aliquid dandum, faciendū, præstandū, patiendum, postquā
in rem Iudicatā transierunt, neq; in illis talis aliqua hæret nota, propter quā, tam
quam adulterina reprehendi possit: nec casus ratio exigat, ut ab ea recedatur. Des-
inde & si nihil profus sit uicii in sententia: neq; casus requirat, ut contra rem Ius-
dicatam aliquid fiat, tamen ea nonnunq; intermititur ratione eorum, quæ post
latam sententiā contigerunt, ut si inter Partes transactum sit, aut obligatio de
qua Iudicatum est, nouata sit, per aliud genus pacti: In eo si quidem casu intermis-
situr Executio, quia Partes eius petitionē uitro inuicē remisisse videntur. Quod
si etiam Executor male exequendo, modum excedat, impeditur Executio, quia
Pars contra quam ea fiunt, appellare potest ab eo grauamine. Quod si cum quo-
piam actum sit Actione personali, qui non habet alia bona, in quibus Executio
fieri possit, quam Feudalia, aut ex quocūq; alio contractu in alienis bonis habeat
usufructum, ita ut, Dominis eorum nō condemnatis, occupari ad exequendā
sententiā non possint: tum debet Victori perimitti per Iudicem, ut ipse tam diu
uas illis bonis, donec ex eorū usufructu ei Iudicātū soluat, Iure heredis illeſo.

sigism. Craco 1543.

Kazi M. Viss. 1368.

Iudex Terreſtri in præ-
sentia Regis, Palatini
uel Capi. uel in Ter-
min. generalibus non
redarguitur.

Consuetudines.

Res iudicata quam
diu durat?

Que sententia sine
exequenda, uel nō?

Ab Executoris malo
Processu potest fieri
Motto.

si Victus non habeat
hereditaria bona,
sed tantum usufructus
Aum?

CAPITVLVM XXV. De Appellatiōib. seu Motiōib. Iudiciū.

Tamen si plus satis molestiarū litigantes ab sese mutuo perferunt, nihilominus
is qui cōdemnatur, & ad superiorem Iudicem appellat, duplex negociū ex simplo
duos etiā Aduersarios ex vno sibi facit. Namq; & cum Aduersario & cum Iudice
sibi res futura est: utq; tandem sit, certe Appellatiōis remediū admodū necessa-
rium est, ut eo, vel imperitia vel iniquitas Iudicem corrigatur. Appellatio quip-
pe est Iurisdictionis inferioris Iudicis, per legitimam inuocationē superioris, hic
in eodem Iudicio factam suspensio. Appellandi uero gradus hi apud nos obser-
uantur, ut ab Ordinario ad Colloquia Prouincialis Dignitatoris, inde ad Regni
Conuentum appellemus. Cum ergo Appellatione succurratur innocentia op-
pressæ: utiq; temeritas eorū, qui vel ob magnitudinē Causæ, vel quod sint Literis
Principis adiuti, vel contumaces fuerunt, licentia appellandi nō foueatur: sed ne-
que illis, qui de futuro grauamine sibi superstitiose timeant, aut etiam ab interlo-
cutoria sententia Iudicis, quæ non contineat in se diffinitiuā, appellent, ab Exe-
cutionisq; Iudice, nisi inique sententiā interpretetur, Appellatio est permittenda.

P R A E F A T I O.

Qui appellat duplex
onus subit.

Appellatio propter
quid fit?

Appellatio quid fit?

Quib. Appellationis
beneficium non est
impetrandum?

Sed neq[ue] iis beneficium Appellatiōis impertiendū esse videtur, quos statim dā-
natos puniri oportet, vt sunt insignes latrones, vel seditionū concitatores, vel fa-
ctionū duces: aut qui sponte sua se debere cōfiterentur. Semper aut assignet Iudex
causam per modum protestatiōis quare Appellatiōē non admittat. Ne aut Ius

**Cur Motio Iudicium
pro Appellatione sit
introduc[t]a?**

**si formula mouendi
paulum uiciata sit?**

**Quid de causis impu-
gnatur Appellatio?**

**Quod est studium
Appellantis?**

**Quare poena male ap-
pellantis, uel bene Ap-
pellati?**

**Libellus Appellator.
quid in se continere
debet?**

Grades Appellationis

**Pendente Lite nihil
innouetur.**

**si quis nomine pluriū
facinorū sit condē-
natus?**

**si in criminalib. cau-
sis Victus appellet?**

**Partes ad Iudicē in-
definita Appellatione
non remittantur.**

**Quare sententia per se
nihil ualent?**

**si alter, uel uterq[ue] lis
sit, aliosue manifestos errores in se cōtineat. Quod si Appellator uel Appellatus
ligatorū moreretur.**

**Partem ad prosequendā Appellatiōē adicitet, ne causa cadat. Res ve-
ro inter duos acta tercio non praeiudicat.**

ARTICVLVS I.

Kaz. M. VI. 1368.

**Nisi appelletur, sen-
tencia transit in rem
iudicatam, & qui Iu-
dicem postea accusa-
uerit, de sententia ius-
tā poenam dabit,
pro Iudice statutam.**

Kaz. M. VI. 1368.

**Iudices iuste iudicent
alioqui ab illis grau-
to superiore Iudicem
appellare fas est.**

Appellare, seu Iudicē mouere liberū.

Petrus agebat contra Mathiā Iudicem, quod in Causa quā coram ipso

habuit, iniustam & iniquā sententiā contra ipsum promulgasset, a qua

tamē sententia, quando ipsam Iudex idem tulit, Petrus nō prouocauit,

nec appellauit. Nos itaq[ue] huiusmōi sententiā Iudicis, quā non fuit ali-

qua prouocatiōe suspensa, declaramus transiuisse in rem iudicatā, prae-

dictū Petrū ad poenā debitā alias pro Iudicib. expressā condēnantes.

¶ S Tatuimus ut si aliquis Iudex Ordinarius uel delegatus, timore

Dei postposito, utiq[ue] sententiā tulerit contra aliquē clientulū, alteri Par-

ti ipsum condemnando, super hāreditate aut alia re certa in Iudicium

deducta: propter hoc Pars dānata ad superiorem appellet,

Volumus aut ut liceat unicuique alium quempiam pro quacunque summa pecuniæ, uel iniuria hæreditaria, & personali, aut bonis quibuscunque, totiens quotiens citare ad Iudiciũ Terreſtre: ubi citatus parere reſponderet tenebitur & debet, non excipiendo ſe ad Terminos generales ob ſummæ magnitudinẽ. Vel potius licebit Iudicibus Terreſtribus etiam pro magna ſumma iudicare, cũ liceat unicuique Partiũ appellare.

¶ CASV uero quo aliquis Iure uictus exiſtens ſententiã Iudicis ſciſcere noluerit, Volumus id pro Iure obſeruari, ut liceat unicuique a ſententia Iudicij Terreſtris uel Caſtreñ, non per uiam Motiõis Iudicis ſed ſimpliciter uerbo appellare ad Terminos generales, tempore Quadrageſimæ annis ſingulis, totiens quotiẽs locis ad id deputatis celebrãdos: quibus Terminis Barones Regni uidelicet Palatinus, Caſtellanus & cæteri Dignitarij & Officiales Terræ illius intereſſe tenebũtur ſub poenis in Statuto contentis. Et in deſpectu Terminorũ generalium, Pars appellans cõtra appellatã in Conuentiõẽ generali Regni extũc in proximo celebranda cauſam hanc ſuã uigore appellatiõis ſuæ huiusmodi poterit proſequi, & iuſticiã ſuam experiri, Iudice a quo prouocatũ ſeu appellatũ fuit ſine quauis reprehendiõẽ remanente. Nihilominus Iudiciũ a quo appellatur tenebitur Partibus litigantib. dare in ſcripto propoſitiões & reſponſiões & eorũ cõtrouerſias ex Actis ſuis Terminũque præſiſtere in Terminis generalibus, uel in deſpectu Terminorũ coram Regia Maieſtate prout ſupra.

¶ SED q̃a Iudiciũ incuria & negligẽtia frequẽter euenire ſolet, quod ſententiæ cõtra Iuris & cõſuetudinis diſpoſitionẽ ab eis ferũtur: ad petitionẽ Nunciorũ Terrarũ, Motionẽ Iudicis, quę olim in uſu fuit, & nunc quoque in Maiori Polonia ſeruatur, in uſum priſtinum reſtituimus, ubique in Regno noſtro ſeruandam.

Verum, ne quis Iudicẽ mouens, ob ignorantiã formulæ, ea in re ſeruari ſoliti, in Cauſa ſua labatur & ruat, eã hic uolumus adiungere.

Pars ergo cõtra quã lata fuerit ſententia ſeu Decretũ, per uerba infra ſcripta, Motionẽ faciet dicens.

DOM Ine Iudex, Decretũ hoc ſeu ſententiã tuã tantũ iniquã & iniuſtã pro Iure nõ ſuſcipio: ſed te moueo ad (Colloq̃a generalia Palatinatus proprii A. uel in eorũ deſpectu ad) Cõuentũ generalẽ R. proxime celebrationẽ hoc modo factã Miniſterialis mox, ſine quauis adiunctione eiũdẽ ab Iudicio, diẽ Iudici in Colloquijs primã, uel ſi nõ fuerint, in Conuentiõẽ generali proxime celebranda ſextã, ad cõparendũ, cum Decreto ſeu ſententia ab eo lata, aſſignare poterit, & debet.

Et hæc omnia, puta Motio & Termini aſſignatio debite in Acta Iudiciorum per Iudiciũ & Notariũ inſcribi debent. Reliqua uero in robore ſuo ſecundũ antiquũ Statutum cõſeruamus. Pars uero Motionẽ faciens non plus quã unum groſſum pro ijs ſoluere tenebitur.

¶ P R O Curator aut habens ſufficiens Procuratoriũ, etiam poteſt Iudicẽ Mouere, ac alia omnia facere, quę ad deſenſionẽ Cauſę p̃tinet.

In q̃b. cauſis Motio nõ eſt admittẽda.

Primo pro

Sigismund. Pe. 1523. Idem ſupra lib. 4. ca. 3 ar. 2. de poteſtate Iudicij Terr. in Iudicãdo.

Sigismund. Pe. 1523. Eiusdem ſic mentio in ſra ca. 26. de Colleg. Iudic. Offic.

A ſententia itaq; Iudicis Terr. & Caſtr. licet unicuique, ut olim mos erat, uerbo ad Colloquia generalia uel ad Conuentũ Regni appellare.

Controuerſie denatur Partib. ex Actis.

Sigismund. Pe. 1538. Rurſus Motio Iudicũ redargutorũ reſumpta eſt, in quouis Iudicio, ex præſcripto huius ſtatuti in hanc formã faciendã.

**FORMVLA
MOVENDI
IUDICIS.**

Sigismund. Pe. 1511. Procurator poteſt Iudicẽ mouere. Idem ſupra lib. 4. ca. 5. ar. 4. de poteſtate Procur.

Primo pro Teloneis & Foralibus inique extortis.

Item pro administratione Iusticiæ.

Ac pro redimendis bonis obligatis, nisi hæreditas esse prætendatur.

Et si quis sponte sua in Inscriptione Appellationi renunciavit.

Quin etiã Citatus ad Inscriptionē ne prouocet. uide li. iij. ca. viij. fo. 515.

Generaliter uero a sententijs Interlocutorijs, Decretis & alijs Accessorijs, per quæ Partes se grauari prætenderent, ab Iudicibus Regni ante sententiã definitiuã appellari non potest. Nisi a Decreto fundatiõis Iurisdictionis, ubi Iudex aliquē ratiõē Districtus, Personæ, Priuilegij, uel Causæ suę Iurisdictioni nõ subiectum iudicare uellet, de quibus Excep. uide supra Libro iij. Capitulo xvi. Articulo iij. folio 649.

Quæ olĩ, uel nũc datur poenæ Iudicib.

Kaz. M. viij. 1568. Cum aliquis arguit sententiã alicuius Iudicis, pel- (male redargutis? 28.
Iudici redarguto pel-
licium dabitur. licium mardurinũ: Camerarijs aut̃ istorũ per sex scotos pec. absq̃ om-
ni contraditiõē, & anteq̃ ad audientiã admittat̃, dare & satisfacere te-

Kazim. M. vi. 1368. **E**T quia moris est in Iudicio Polonicali, quod Iudex a quo (neat̃.
Cuiuslibet Iudici pro in-
iusta sententia culpa-
to, Pars culpans tres
Marc. aut tres pelles
mardurinas det; sed
si Iudex cõvincatur
iniusticia, earũ poe-
na 15. suffusus rubore
ro Aduersario restituit.
Idem Rex.
Iudex de sententia re-
dargutus, si Collegas
iudicantes habuerit,
illis probabit, quia ius-
te iudicauit; uel is q̃
redarguit, 3. Marc.
soluat, aut pelles det;
uel alioquin probat̃.
6. Testib. Iudici in di-
gnitate similib. iniu-
ste esse iudicari aboli-
tum, præter ultimum
paragraphũ de poena
sigism. Petric. 1523.
Vltimo omniũ de poe-
na ipsa Iudicibus re-
dargutis debita con-
stituit, ut Parti apud
iudicium appellationis
iusticiæ cedat.

ST A Tuimus insuper, Quod si Litigator dixerit in nostra nostro-
rumq̃ Baronũ præsentia, uel absentia, Iudicẽ in Causa sua inique & p- 32.
peram processisse, uel iudicasse: Iudex per suos Collegas, qui secũ præsi-
derũt in eodẽ Iudicio statim probare debebit, quia iuste & legitime iu-
dicauit. Sin aut̃ is qui arguit de falso sententiã probare uoluerit, ipsum

Iudicem, ut præmittitur, inique sententiã protulisse: id probare teneatur 32.
per sex Testes similis dignitatis, cuius noscitur esse Iudex, is aut̃ q̃ redar-
guit sententiã Iudicis, ut est dictum, nullatenus audiat̃ donec Iudici
tres Marcas uel pelles dederit mardurinas, quas idem Iudex pro se iu-
dicem, ut præmittitur, inique sententiã protulisse: id probare teneatur 32.
per sex Testes similis dignitatis, cuius noscitur esse Iudex, is aut̃ q̃ redar-
guit sententiã Iudicis, ut est dictum, nullatenus audiat̃ donec Iudici
tres Marcas uel pelles dederit mardurinas, quas idem Iudex pro se iu-

ITEM uolumus, ut cum sententia redarguta (dicialit̃ obtinebit.
per Iudiciũ Appellatiõis fuerit reprobata, Victus Appellati Actori seu
Victori ratione expensarũ tres Marc. pec. exoluat, quæ alias Iudicibus
redargutis, & uictoriã reportantibus, in uim emendę soluebãtur: ita qđ 37.
si sententia, a qua appellatũ est, retractabitur, & destruetur: extũc Ap-
pellas suas tres Marcas rursus accipiet. quod si talis sententiã approbabit̃
& cõfirmabitur, Appellãs amittet tres Marc. quas Victor accipiet.

Porro cũ Iudex culpat⁹ fuerit pro ali:

qua Causa, illa duntaxat suspensa, alias omnes iudicet.

Kaz. 3. in Kor. 145. Item si quis cõtra Iudicem qui tẽp̃ acceptauerit, cumq̃ culpauerit, ali⁹ 87.
as Ruszy: extunc solũ modo illa Causa in qua Iudici derogauerat, nõ
debet iudicari: alię uero omnes Causæ corã eodẽ Iudice uertẽtes, eo nõ
obstante, iudicentur.

Sentencia

27. **SEN** Tencia quoq; Iudicis Terrestris aut Castren. si quādo redarguta & retractata fuerit, honori & bonę existimatiōi ipsorū nō nocebit

Sigism. Petric. 1519.
Idem supra lib. 1 ca.
12 de Mottione Iud.
Castren.

De Subiudicib. vel Notarijs redargutis

28. Cum aliquis arguit sententiā Subiudicis, ei pellicium uulpinū: Camerario aut ipsius sex scotos pecuñ. absq; omni contradicōe, & antequā ad aliquam audientiā admittatur, dare & soluere teneatur.

Kaz. M. Visl. 1368.

AT deinceps si quis redarguet sententiā Subiudicis, non debet au-
diri, nisi prius illi tres fertones uel pelles uulpinas curauerit assignare, quæ eidē Subiudici cedunt, si se iuste cōprobauerit iudicasse.

Kazim. M. V. 1368

PORRO cum aliquis arguit sententiā Notarij, extunc cuilibet
Notario Terrestris pelliciū uulpinū absq; omni contradicōe & anteq; ad aliquā audientiam admittatur, dare & satisfacere teneatur.

Kazim. M. V. 1368

CAPITVLVM XXVI.

De Officio ac salario Iudicis, Subiudicis, Notarij, & Litigatiū pacto Iudicio.

Kaz in Nyess. 1454.
Libri tri duo post iudiciū peractum manent aperti.

24. Liber Terrestris cōpleto Iudicio remanere debet in loco, ubi factū est Iudiciū, tribus dieb. & hoc pro dādis Copijs Actorū q eas peterent.

27. **IVDEX** cum Subiudicibus prouideant, quo Inscriptiones iuste & diligenter per Notarios in Libros inscribantur, & nō mutantur: ad quod et ille q Actionē habebit, & res sua illi erit curæ, intendat.

Sigismund Pe. 1519.
Iudices cū subiudicib. una cū Partib. prouiderere debēt, uti inscriptiones diligenter per Notarios in Libros inscribantur.

QVOD si Notarius Terrestris inscribere in Acta Iudiciaria, ea quæ Iudex cū Subiudice decernendo perceperūt, noluerit, uel ipse Notarius rebelliter de sede Iudiciaria abierit, acticare nolens ea quæ ad Officiū eius pertinebāt, per quod Partibus aliquid poterit preiudicari: talis Notarius p Iudiciū R. M. delatus priuatiōe sui Officij punietur.

Sigismund. Pe. 1523.
si Notarius cōtrouer fiat uel Decreta inscribere nollit, aut de sede Iudicij abierit, ad Regem delatus, desponitur.

VT aut Citatiōes, ita Controuersias, Decreta, & Inscriptiones, liberū est unicuiq; Polonica lingua scribere: Hoc tamē perpetuū sit, ut tam Inscriptiones Terrestris quā illa omnia in loco Iudicij, presente Notario Terrestris, in Acta polonice uel latine inscribātur. Propterea q Notarij Terrestris debent asidere Actis, sub amissione Officij sui.

Sigismund. Cra. 1543
Omnia latine uel polonice scribantur.

AD obuiandū uero futuris falsitatibus, uolumus & decernimus, ut Notarij Terr. omnes Lrās Iudicij Terr. manibus proprijs subscribāt.

Sigismund. Cra. 1532

NO Tarij ergo Terrestris omnes Literas & Rescripta quęcūq; ex Actis Terr. in Bergameno & papyro extradētur, manib. suis subscribāt

Notarij Terr. omnes Literas subscribant.

Sigismund. Cra. 1532

De salarijs Collegarum Iudicij.

27. Notarij Terrestris non plus nisi mediū grosū pro membranis, iuxta antiquam consuetudinem sub poena xliij. Marc. recipiant.

Sigismund. Pe. 1519.
De taxa membranarū.

39. **IPS** Ergo Notarius a Sigillatis mēbranis accipiet p mediū gros.

Sigismund. Pe. 1523.
Idem supra.

19. **A** CONdemnatiōe uero in poena Cōtumacie duo gros. soluātur.

Sigismund Pet. 1511.

38. **I** TEM uolumus ut quilibet Actor cōdemnando Citatū absen-

A cōdemnatione in cōtumacia duo gros.

tem in Cōtu - soluantur.

tem in Contumacia soluat duntaxat duos grossos, quorum unus cedit
 sigism. Petric. 1523. Notario, & alter grossus Iudicio præsidenti.

¶ AT si Notarij Iudiciorum Terminos peremptorios inter Partes scri-
 bunt: pro nota & signatura in medio grosso a qualibet Parte contentent. 37.
 sigism. Petric. 1523. **¶** QVO Circa Terrestres Notarij in omnibus Terris Regni nostri,
 videlicet Maiori Polonia, Siradia, Lâcicia, Cuyauia, Dobrzyn &c. pro 45.
 Vulad. 129. Cracou. & Variha 1423. notis æqualiter accipiant sua salaria, secundum quod Notarij Cracou. &
 Sandomir. Terrarum recipiunt, videlicet pro una Inscriptiõe usque ad fi-
 nem Cause unum grossum, aut in principio mediũ, & in fine mediũ grossum.

¶ ITEM Statuimus, ut Notarij Terrestres in Iudicijs nõ exigant a 94.
 NOTis præterquam in primo Terminò mediũ grossum, & in ultimo tan-
 tundem: aut a Notis totius Cause recipiant unum grossum, pro LECTura
 uero quã fecerint in Iudicijs nihil penitus exigere debebunt.

¶ SO Pientes cõtrouersia quæ in Iudicijs Sæcularib. euenire solet de 12.
 Kazim. in Nyssoua & Oppoka 1454. questu Notariorum Terrestrium, relinquimus in robore Statutum Re-
 gis Kazimiri in Oppoka factum.

¶ ET quia multæ querele fiebant ad noticiam nostram deductæ contra
 Notarios Terrestres, quomodo ipsi a NOTis, & ACTicatiõibus Cõ- 38.
 trouersiarum, & aliarum quarumcunque rerum plus solito subditos nostros
 depactare de facto cõsueuerint: Similiter a QVÆrendis NOTis Actis Iu-
 dicialibus insertis. Quapropter Statuimus & ordinamus, Statutis Re-
 gni uetustioribus inherendo, Quod singuli Notarij Terrestres ab una
 CONtrouersia & Causa nõ plus percipiant, quã per unum grossum. Talis autem
 Causa & Controuersia debet intelligi ex una Citatione eaque breuis.

¶ AT Qui Notarij Iudiciorum a TESTibus producendis: si scribere, & 37.
 signare eorum dicta oportebit, recipiant tres grossos.
¶ QVO salario pro Literis, uel Notis Notarij Terrestres & Castr.
 contenti esse debeant, tametsi Statuta per nos & antecessores nostros cõ-
 dita sufficienter declarent, quia tamẽ ipsi Notarij ultra modum præscri-
 ptum, a Dilatiõe Terminu uera INFirmitate, uel CASSatiõe Inscriptiõis cu-
 iuspiam, solutionem memorialis per quatuor grossos exigunt: Statuimus
 ut Notarij Terrestres & Castr. in exigendo salario, a Notis, Literis, &
 alijs Inscriptiõibus modum in Statutis de super cõfectis expressum ob-
 seruēt: A Dilatiõe uero Term. uera INFirmitate, uel CASSatiõe Inscrip-
 tionis nõ nisi unum grossum ratione Memorialis, & pro nota exigant:
 sub poenis in Statutis prioribus contra eos sancitis.

¶ Lcet autem pro redimenda pauperum uexatiõe dudum solutio dicta uul-
 gariter Czesne aut Pamyethne quæ cõsueuerat Iudici præsidenti, seu a 19.
 liqua causam diffinienti applicari, fuerit sublata & extincta: Tamẽ ea-
 dem solutio exquisito colore sub alio nomine quod dicitur Pamyeth-
 ne dinoscitur esse innouata: quæ dicitur esse cõtra prædictam solutionem,
 & eam transcendere cõprobatur. Vnde circa hoc modum imponere uo-
 lentes, decernimus, quod in Causis hæreditarijs uel nõ hereditarijs ma-
 gnis Iudex pretextu solutiõis prædictæ Pamyethne ultra quatuor grossos
 exigere & recipere nõ præsumat. In minoribus uero Causis tantummodo
 duos grossos exigendi facultatem habeat.

¶ Lcet autem pro redimenda pauperum uexatiõe dudum solutio dicta uul-
 gariter Czesne aut Pamyethne quæ cõsueuerat Iudici præsidenti, seu a 19.
 liqua causam diffinienti applicari, fuerit sublata & extincta: Tamẽ ea-
 dem solutio exquisito colore sub alio nomine quod dicitur Pamyeth-
 ne dinoscitur esse innouata: quæ dicitur esse cõtra prædictam solutionem,
 & eam transcendere cõprobatur. Vnde circa hoc modum imponere uo-
 lentes, decernimus, quod in Causis hæreditarijs uel nõ hereditarijs ma-
 gnis Iudex pretextu solutiõis prædictæ Pamyethne ultra quatuor grossos
 exigere & recipere nõ præsumat. In minoribus uero Causis tantummodo
 duos grossos exigendi facultatem habeat.

¶ Lcet autem pro redimenda pauperum uexatiõe dudum solutio dicta uul-
 gariter Czesne aut Pamyethne quæ cõsueuerat Iudici præsidenti, seu a 19.
 liqua causam diffinienti applicari, fuerit sublata & extincta: Tamẽ ea-
 dem solutio exquisito colore sub alio nomine quod dicitur Pamyeth-
 ne dinoscitur esse innouata: quæ dicitur esse cõtra prædictam solutionem,
 & eam transcendere cõprobatur. Vnde circa hoc modum imponere uo-
 lentes, decernimus, quod in Causis hæreditarijs uel nõ hereditarijs ma-
 gnis Iudex pretextu solutiõis prædictæ Pamyethne ultra quatuor grossos
 exigere & recipere nõ præsumat. In minoribus uero Causis tantummodo
 duos grossos exigendi facultatem habeat.

¶ Lcet autem pro redimenda pauperum uexatiõe dudum solutio dicta uul-
 gariter Czesne aut Pamyethne quæ cõsueuerat Iudici præsidenti, seu a 19.
 liqua causam diffinienti applicari, fuerit sublata & extincta: Tamẽ ea-
 dem solutio exquisito colore sub alio nomine quod dicitur Pamyeth-
 ne dinoscitur esse innouata: quæ dicitur esse cõtra prædictam solutionem,
 & eam transcendere cõprobatur. Vnde circa hoc modum imponere uo-
 lentes, decernimus, quod in Causis hæreditarijs uel nõ hereditarijs ma-
 gnis Iudex pretextu solutiõis prædictæ Pamyethne ultra quatuor grossos
 exigere & recipere nõ præsumat. In minoribus uero Causis tantummodo
 duos grossos exigendi facultatem habeat.

¶ Lcet autem pro redimenda pauperum uexatiõe dudum solutio dicta uul-
 gariter Czesne aut Pamyethne quæ cõsueuerat Iudici præsidenti, seu a 19.
 liqua causam diffinienti applicari, fuerit sublata & extincta: Tamẽ ea-
 dem solutio exquisito colore sub alio nomine quod dicitur Pamyeth-
 ne dinoscitur esse innouata: quæ dicitur esse cõtra prædictam solutionem,
 & eam transcendere cõprobatur. Vnde circa hoc modum imponere uo-
 lentes, decernimus, quod in Causis hæreditarijs uel nõ hereditarijs ma-
 gnis Iudex pretextu solutiõis prædictæ Pamyethne ultra quatuor grossos
 exigere & recipere nõ præsumat. In minoribus uero Causis tantummodo
 duos grossos exigendi facultatem habeat.

¶ Lcet autem pro redimenda pauperum uexatiõe dudum solutio dicta uul-
 gariter Czesne aut Pamyethne quæ cõsueuerat Iudici præsidenti, seu a 19.
 liqua causam diffinienti applicari, fuerit sublata & extincta: Tamẽ ea-
 dem solutio exquisito colore sub alio nomine quod dicitur Pamyeth-
 ne dinoscitur esse innouata: quæ dicitur esse cõtra prædictam solutionem,
 & eam transcendere cõprobatur. Vnde circa hoc modum imponere uo-
 lentes, decernimus, quod in Causis hæreditarijs uel nõ hereditarijs ma-
 gnis Iudex pretextu solutiõis prædictæ Pamyethne ultra quatuor grossos
 exigere & recipere nõ præsumat. In minoribus uero Causis tantummodo
 duos grossos exigendi facultatem habeat.

Officiales

- ¶** OFFiciales uero aut Camer. seu Subiudices Terminorū Particularium nō debabunt a Causis minoribus, quas usq; ad ualorem triginta Marc. & infra cōputamus pro Memoriali alias Pamyethne, siue alio nomine Przysyeczne plusq; duos grossos recipere: a maioribus aut Causis quæ ultra xxx. Marc. se extendūt quatuor gros. recipiēdi habeāt
45. **¶** PRO Visum est in super. Quod postq; unā quāq; (facultatem. quæstionē corā Iudicio expositā dictam Zaloba aliquis edixerit, etiam si plures personæ sint, pro Parte quarū quæstio agitur, tantū unū Memoriali, iuxta antiqua Statuta quatuor grossi soluantur.
32. **¶** SED Protestatiōes Memorialiū captiosq; nullū (morale exigat. deinceps robur habeant, quæ solebant fieri ante prolationē sententiæ: sed pro re principali decreta tantummodo Memoriale soluat.
19. **¶** ST Atuimus, ut a Condemnatiōe in Lucro quatuor grossi, & pro Memoriali, iuxta antiqua Statuta quatuor grossi soluantur.
38. **¶** QV Ocirca uolumus, ut Victor soluat a quolibet Decreto pro se lato Iudicio quinq; grossos, quorū tres Iudici, & unus Subiudici ueniet:
39. Notario uero similiter unum grossum ab eiusdem Decreti acticatione soluere quilibet teneatur.

lagel Cracon. 1423.
in Terminis particulari-
bus a summa 30.
Marc. 2 grossi, a ma-
ioribus 4 recipiendi
sunt pro memoriali.
Idem Rex.

Propositione una, lim-
cer fuerit a pluribus
personis introducta:
unū memoriale dandū
est.

Sed sigism. Pe. 1523.
Protestationes ac Me-
moriale ante decreta
abrogata. Idē supra.
Idem Rex Pe. 1511.
De Memoriali.

De eodem id. in Rex
Petricone 1523.

sigismund. Cra. 1543
Tantum 5 grossi solu-
antur ratione Me-
moriale in Terminis
Conciliatorio.

Taxa Literarū Iudicij Terrestr. & Castr.

19. Quia uero Notarij Terrestris & Castrenses alicuius Actū siue Inscriptiōem in Libro Terrestris seu Castr. quæreñ. Nobilitatē immodice taxare pro labore quærendi cōsueuerunt: Statuimus ut ipsi Notarij nihil posthac exigere audeāt pro labore quærendi. Pro Literis uero Pergame-
neis cū appensis Sigillis decem grossi. salario sint cōtenti. ex quibus sex Iudici, duo Subiudici, & duo Notario Terrestris cedāt: A papyreis uero Literis sub Sigillis Iudicis & Subiudicis unus grossus.

sigismund. Pe. 1511.
Fuit mentio eiusdem
Libr. 1. cap. 12. ar. 12.
de Iudice & Nota-
rio Castrensi.

39. **¶** ITEM pro Litera Iudiciali Sigillis Iudicis & Subiudicis obsignata decē grossi dentur, prout in qbusdā Terris hactenus fuit obseruatū.
39. **¶** ITEM Notarius recipiet a Minutis extractis non Sigillatis per unum grossum.

sigismund. Pe. 1523.
Pro Litera Iudiciali
obsignata decē gros-
sigismund. Pe. 1523.
A Minutis nō sigilla-
tis unum grossum.

122. **¶** AT Qui simplici Minuta nihil probari potest, sed tantūmodo Literis, aut Minuta sub Sigillo, aut Libris coram Iudicio.

Conf. Ter. Cr. 1505.
Minuta non sigillata
nihil probatur. supra
idem.

23. **¶** STATUTū per nos Cōsiliariosq; nostros status utriusq; & Nū-
cios Terrestris, de salarijs Iudicū, Subiudicū, & Notariorū Terrestrīū editum, in suo robore permanere, & in executionē extendi uolumus, & præsentī Constitutione districtius exequendū mandamus.

sigismund. B. d. 1520.
confirmat statut. de
salario officialiū Iud-
dij Terrestris.

39. **¶** QVOD si Notarius ultra præmissā ordinationē cōtra uim Sta-
tutorum quidpiā ab aliquo depactauerit: talis eidē depactato, id quod iniuste extorserit, restituere teneatur cū poena trium Marc. & Iudicio

Idem Rex Pe. 1523.
Sua Constitutione
contra Notarios edi-
tas poena adiuncta
confirmat.

*Idem Rex sigismund
Peruconia 1538 de
eisdem Notarijs Ter-
restribus.*

totidē exoluenda. in qua peremptorie debet idem Notarius condē-
ri. & satisfacere Victori mox teneatur sub alia pœna xliij. Marc.
¶ DECERNimus omnino habere uolentes, ut Constitutiōes de No-
tarijs Terrestribus dudū editæ, iam exnunc debitā per omnia executi-
onem habeant, & accipiant, atq; futuris temporibus dispositio illarum
in omnibus seruetur, & manuteneatur.

*sig. August. Pe. 1550
dura & permissa sa-
laria a Notarijs exi-
guntur.*

¶ CAVENDO ne Nobilitas nostra grauaretur circa receptionē &
scriptionē quarūvis Literarū, renouamus Statutū, ut Terrestris Nota-
rij cōseruent se iuxta Statutū Sereniss. olī parentis nostri: Propterea q;
iuxta illud salaria recipiāt a Mēbranis, Citatiōibus, & Cōdemnatiōib.

Lebann. Albertus.

Antiqui Castri, Libri aperiātur in Ter- 109
minis Terrestribus & Literæ ex eisdem solito precio petentibus extra-
dantur. Vide supra Lib. I. Cap. xij. Artic. v. folio 212.

sigism. Craco, 1539.

¶ CAPITANEALE q; ludiciū nō plus a Re ludicata, seu scripturis qui-
busuis Iudicialib. exigat, quā qd' in ludicijs Terræ, a similib. exigi solet.

CAPITVLVM XXVII.

De Colloquijs Dignitariorū Terre- strium Iudicialibus.

PRAEFATIO.
*Colloquia quid sint
& quis eorum sit
iuris.*

Colloquia Dignitariorū sunt Iudicia secunda, in quibus primores cuiuslibet
Terræ Magistratus cōmunibus suffragiis quouis anno in sua quicq; prouincia col-
loquuntur, & cognoscunt, Num quelibet sententia Iudiciū Terrestrīū & Castrē-
sium, a qua ad Colloquia sit appellatū, iuste, & in omni gradu Iuris ad præscriptū
Legum lata sit. Horū autē Iudiciorū varia est utilitas, & quod prouincialis Magis-
tratus, & nō alius quispiā Iusticionarius peregrinus alicunde obtrusus, de Munis-
cipum Lite iudicat: & quod Comitā Regnī multitudīne Causarū exonerantur.
Nam Litigantes plerūq; Iudicio Dignitariorū stant, nō raro etiā concordia me-
tu dubii euentus maiorisq; sumptus secum transigunt: vel alioquin, Si qua Pars
appellat ad Comitā, præiudiciū suum atq; sententiā (siue approbando siue retra-
cto prioris Iudicis Iudicatū) significant: ut Princeps cum vniuerso Senatu fa-
cilis videat, quid in prima instantia Iudex, quidq; in secunda Prouincialis Ma-
gistratus de Lite senserint. Atq; ita per illorū præiudicata, si recta sint, inter illos
controuertentū laqueos ad cognitionē iusti & æqui peruenit: ac illud decernit
vtrinq;. Quæ itaq; sit causa Materialis, Efficiens, Formalis, ac Finalis ipsorū ge-
neraliū Terminorū, seu Colloquiorū: ex Statutis methodico or-
dine digestis, liquidius apparebit.

ARTICVLVS.

Colloquia necessaria sunt. Lex I.

*Kazimir. Idgel. Pe-
triconia 1447.*

¶ Assidua Colloquiorū, siue Terminorū generaliū celebratio, pacis cō- 90.
munis conseruatio, & cuiuslibet dissidij (quod quidē hominum in Re-
publica tranquillitatem inficit) exclusio est.

*sigismund. Pe. 1511.
dura committitur
damna Colloquiorū
uicemissione.*

¶ MVLTę negligentie, multaq; errata & damna sūt inter subditos 18.
nostros per omissam generalium Iudiciorum, quæ Colloquia uulgo
appellantur, obseruationem.

Quid in

Quid in Colloqis fiat, ac iudicet. L. 2.

45. Primo corā Baronibus in Colloquio præſidentibus RESIGNationes magnorum bonorum peraguntur.

Iagell. Cracon. 1423.

18. **I T E M** Obligatores bonorū etiā in Colloquijs ſe ſuaq; bona pro hac uel illa ſumma, huic uel illi obligaffe proteſtentur, Preſcriptiōis interruptendæ cauſa, uide Libr. iij. Cap. vj. Artic. ij. folio 511.

Kaz. M. Viſl. 1368.

37. **A S E N**tencia Iudicis Terreſtris & Caſtr. licet unicuiq; uel ad Colloquia generalia, uel in defectu illorū ad Conuentionē Regni appellare, ſeu Iudicem mouere, de quo uide ſupra cap. xxv.

ſigismund. Po. 1523.

D E Appellatiōib. ſeu Motiōib. quę a ſentēcijs ſeu decretis Iudiciorum Terreſtr. Caſtr. ac aliorū quorūuis, ad Term. generales, tempore quadrageſimę (alias tēpore legitimo) celebrādos: uel ad Conuentū generalē Reg. noſtri extūc proxime celebrañ. fieri ſolent, declaramus, & ita obſeruari decernimus: ut tam appellanti quā eius Parti aduerſæ liceat Appellatiōnē ſeu Motionē proſequi in Conuentione generali, uel Terminis generalib. quod illorū poſt Appellatiōnē factā prius celebrari cōtigerit: iuxta normā in Proceſſu Iudiciario noui Stat. deſcriptā.

ſigismund. Cra. 1532.

Appellatiōes ſeu Motiones uel in Comitib; Regni, uel in Terminis generalibus, ut olim mos fuit tēpore Quadrageſimę celebrantur iuxta ſtatutum proſequantur.

A B Accessorijs quę nō importāt perpetuā amiſſionē p̄cipalis Cauſę, ſed tantū perditionē Terminī, aut ab Citatiōe libertatē, Iudex moueri nō debet: ſed in eius Decreto Partes cōquieſcere tenētur. Alioqui a talibus Accessorijs quę in ſe contineant Lucrū, uel amiſſionē p̄cipalis Cauſę, pro qua quis citaret, in tali caſu, ſi cui Decretū Iudicis diſpliceret poteſt Iudicē mouere ad Colloquia iuxta cōſuetudinē Iuris, & Statutorum antiquorū de Motiōib. cōſcriptorū diſpoſitiōnē. In Colloquijs autē Mouens debet eſſe paratus cū ſuis probatiōib. ut ſuper negotio p̄cipali citra omnes Dilatiōes iuxta Iuris formam experiatur in eiſdem.

ſigism. Cracon. 1543.

ſi quis ab Accessorijs lucrum uel amiſſionē Cauſę continentibus ad Colloquia Iudicem moueat? Idem libro 4. capitulum 16. folio 649.

Q V I ad Colloquia a Iudicib; appellat, uolumus, ut teneatur ibidem pro re capitali Iure experiari: quod quidē etiā uolumus de Appellationibus ad Conuentū intelligi. Et ne Nobilitas per Iudicia grauaret, uolumus, ne ampliſ Iudex poenā Kocz accipiat niſi unā, ab una cauſa. Nihilominus tenebit Iudex ſentenciā ſuā p̄ſonaliter expurgare in Colloquio.

ſig. Auguſt. Po. 1550

C A Vſæ uero Officij in ſuis Cōſuetudinib. permanere (loquijs. debent. Quod ſi fortaffe a Regno abſuerimus, etiam ad Colloquia illas cum p̄cipali negotio per Motionem deuolui uolumus.

ſigism. Cracon. 1543.

Idem li. 1. cap. 12. ar. 14. de Offic. Maiore.

E T I A M Palatini cū Caſtell. ac Dignitarijs HOMIcidij autorem reſcire, & in Colloquijs ex remiſſiōe Iudicū iudicare debēt. &c. uide ſupra Libr. i. cap. xv. artic. vj. de Homicidijs Nobilium.

Vplad. Iag Cracon.

& Vartha 1423.

Quia in Colloquio Barones perſonam Regiam repræſentant, & quod maiores cauſas cognoscant, ob id & tanq; coram Rege tractantur, robur accipiunt: ſtatuitur itaq; ut Liber Actor. Ter. ac Colloquialium ſub 3. clauſura habeatur: ſ. Iudicis, ſub iudicis, et Notarij Terreſtr.

Qui Dignitarij Colloqis præſint, & Li-

44. Et q̄a Barones Terrarū noſtrarū in Iudicib; Colloquio (bros ſeruēt: L. iij. loqorū generaliū perſonā noſtrā repræſentāt, corā quibus Cauſę hæreditarię, & alię maiores agitantur, & tractantur: & ſentēcię per eoſdē latae robur accipiunt firmitatis, ac ſi noſtra in præſentia agerent: corā quibus etiā Reſignatiōes bonorū magnorū peraguntur, & alię Cauſę per eoſdē deſinitę in ſpeciali Libro cōſcribunt: unde cum maiori alicuius pōdere debeant

re debeant diligētius & cautius obseruari: Volumus, quod Liber prænotatus, seu Acta Colloquij generalis sub clausura trium clauium a modo cōseruētur. quarū unam Iudex, aliā Subiudex, terciā uero Notarius Terrestr. habeāt, & cōseruent: Nec liceat uni sine alijs clausurā predictā

Kaz. 3. In Kor. 1491.
Hec itaq; Colloquia morte, infirmitate, aut absentia unius aut duorum Dignitatorum non obstat. celebrantur: loco quorum alij surrogandi sunt, donec de alijs prouisum fuerit.

¶ **I T Aq;** Colloquia assignata ubilibet celebrabūtur, mors (aperire. uero, infirmitas, absentia unius, aut duorum Dignitatorum ad sedē Colloquiale spectantium celebrationē Colloquij nō debebūt impedire. defe- 88.
ctu uero aliquo ex his imminēte, habebunt plenā facultatē & potestatē alij Dignitarij Colloquio præsidentes in loco absentium, & deficientium alios Terrigenas, uiros idoneos, legales, & possessionatos cū plena potestate surrogandi: qui habebunt plenā potestatē iudicandi, tam diu, quousq; de defectibus, & de absentia Dignitatorum p nos prouisum fuerit.

Kaz. 1491. Fe. 1447
Palatinus, Castellani, Capitani, Iudices, & reliqui Officiales Colloquio generali interesse tenentur, nisi graui infirmitate, uel Reipub. Legatione fuerint impediti.

¶ **A D** Colloquia celebranda Palatini, Castellani, Capitani. Iudices, ceteriq; Dignitarij & Officiales Regni nostri tanto diligētius dare operā 90.
tenent, quāto ad id sunt ex onere Dignitatum & Officiorum suorum strictius obligati. Quocirca præsenti edicto & autoritate Regia omnib. Palatinis, Castellanis, Capitani, Iudicibus, Subiudicibusq; districte præcipimus, & mandamus, ut Colloquia & Terminos iuxta uires suas & tempora in omnib. Terris & Districtibus Reg. nostri Polonię sine aliqua interruptiōe celebrent, & illis personaliter (nisi forte aliquē grauis languor corporalis, aut in rebus publicis Reg. ardua Legatio excusauerit) intersint: nec aliquē nisi in duobus casib. predictis de absentia uolumus excusari.

Aegritudine uel Legatione oneratis, ad mutuum substitutus idoneus.

¶ **I N** quibus nihilominus casibus præcipimus omnib. egritudine grauatis, aut Legatiōe Regni oneratis, ut locū suum possint, teneantur, & debeant per idoneā personā aliam supplere, & illi uices suas per Literas cōmittere: atq; eo modo Colloquiū integrū esse censemus, perinde ac si

Absens a Colloquio tenetur ad damni solutionē illi, cui iussu ei ob hoc ē neglecta.

principalis interesset. ¶ **S i** quis aut Colloquio & Terminis generalib. interesse, aut in locū suum surrogare personā idoneā neglexerit: cōueniri eum per illū, uel illos, quibus propter absentiam suā administratio iusticię dilata est, corā nobis iubemus: ut nostra sententia & Decreto ad soluendū omnia damna, quæ Actores ex defectu Colloquij aut Terminorum generalium contraxerint, condemnetur.

Kaz. in Nyss. 1454.
Qui Dignitarius debet interesse, qualiter & quia se substituent ad iudicia Terminorum

¶ **O M N**es Officiales qui Iudicijs præsidere cōsueuerunt, personaliter Colloquijs intercedere tenebūtur, & sint astricti: exceptis Palatino & Capitaneo, qui dum Conuentiōib. aut negocijs Regijs impediti fuerint, uice sua surrogare Terrigenas possessionatos, & prudentes, seu iurisperitos. ¶ **C**eteri uero præsidentes in Iudicijs, ut Iudex, Subiudex, & Vexillifer semper personaliter interesse debebūt: præterq; si aliquis eorum infirmus esset, aut Legatiōe Regia, seu Reg. fungens alicubi mitteretur, nam tunc pro uno semel poterit aliū in Iudicio ponere uice sua alias semper extra casus istos, interesse personaliter sint astricti.

Iudex, Subiudex, Vexillifer Terminorum præsidentes, nisi essent infirmi aut Legatione fungentes, & tamen pro se bonos uiros semel substituant.

¶ **I N** Terminis generalib. Barones Regni, uidelicet Palatinus, Castellanus, & ceteri Dignitarij, ac Officiales Terræ illius, interesse tenebūtur, sub poenis in Statuto contentis.

Sigismund. Cra 1543

¶ **D I G** Nitarij & Officiales nisi Colloquijs intersint, excepta Reip. & Regis

& Regis causa, ab Nūcijs Terreſtribus in Comitib; deferantur. Vide Libro primo, Capitulo quinto folio 179.

Quoties,quādo,& vbi Colloqa fiūt: L. 4. Kaz. in Nyeff. 1454

39. Statuimus quod Termini generales fiant tribus uicibus in anno quolibet, idque in ſingulis Terris.

18. **¶** ST Atuimus ut Palatini generalia Iudicia, quæ Colloquia uulgo appellātur iudicent præmiſſa in binis Terminis præcedentibus proclamatione. Ita ut in tercijs Terminis deinceps iudicentur.

37. **¶** IPSI uero Termini generales tempore Quadrageſimæ annis ſingulis toties quoties in locis ad id deputatis celebrentur.

¶ VISVM eſt nobis, & Cōſiliarijs noſtris ſatis eſſe, ut tantū ter in anno Terreſtres Termini celebrarētur: idq; ſi aliqua legitima cauſa nō impediāt. quarta pars uero anni, ut ad iudicāda Colloquia cōuertatur, & hoc propterea, ut Colloqa in Terra Sandom. quolibet anno ſemel fierēt, idq; in tribus locis iuxta ueterē conſuetudinē, incipiendo feria ſeunda in Autumno poſt feſtum S. Franciſci, primo Sandomiriæ, poſtea Radomi, ultimo Viſlicie. Similiterq; in Cracou. Lubliñ. & alijs Palatinatib; ac Terris ipſi Termini Terreſtres & Colloqa eodē modo celebrari debent, hoc eſt, ter Termini Terreſtres, quarto aut Colloqa. Perindeq; & in Palatinatu Ruſſie ter Termini Terreſtres, quarto aut Colloquia celebrari debēt. hoc eſt, incipiendo Terminos Terreſtres Leopoliē, feria quarta poſt feſtum S. triū Regum. Poſtea uero in alijs Diſtrictib; ordine iuxta ueterem conſuetudinē. Alij uero Termini Terreſtres feria quarta poſt feſtū S. Adalberti. Porro tercij Termini Terreſtres poſt feſtum S. Margarethæ. Atq; ad eundē modū in alijs itidē Diſtrictibus. Ipſa uero Colloqa Leopoli feria quarta poſt feſtū Exaltatiōis S. Crucis incipientur. Poſtea ſimili ordine in alijs Diſtrictib; ut Premiliæ, & Haliciæ. Porro in Diſtrictu Chelmeñ. Termini Terreſtr. iuxta conſuetudinē celebrari debēt. Colloquia aut, poſt Colloquia Halicieñ. ut ſcilicet Palatinus obire illa poterit. In Lubliñ. aut Terra in tribus locis cōſuetis, in quarto uero loco in Buſko Termini ſeu Iudicia Terreſtria peragi debent. Ipſa uero Colloquia tantū Bełſzē poſt feſtum Exaltatiōis S. Crucis peragantur. Ipſis aut Colloquijs Literæ noſtræ quibus Comitia edicimus, impedimento eſſe non debent.

Sigismund. Pe. 1511.
In binis Terminis Colloquia proclamantur
in tercijs uero ſemel in anno celebrentur a Palatino.

Sigismund. Pe. 1523

Postremo Iudicia Terreſtria & Colloquia ſic ſūt ordinata.

Idem ſupra libr. 4. cap. 2. ar. 1. fol. 583

Quod ſi Iudices, Subiudices, & Notarij Terreſtr. propter uerā infirmitatē a Terminis Terreſtrib; abſuerint propterc; illorū abſentiā Termini, quominus procederēt, impedirent, tum in futuris proxime Terminis anteq; in ſuis locis cōſidebunt, tenebunt præſtare luſiurandū corporale quod ob uerā & nō fictā infirmitatē ab his Terminis abſuerit. Niſi forte ſeruitijs Reip. uel Legatiōibus occupati fuiſſent, propter quæ ipſis Iudicijs intereſſe nō potuiſſent, hæc enim illorū abſentiam excuſarent.

Perindeq; Palatini, Caſtellani, Dignitarij, & alij Officiales Terreſtres, qui Colloquijs intereſſe tenent: ſi forte in aliquib; Colloquijs præſentes nō fuerint, in alijs proxime ſequētib; Colloquijs, priuſq; in loco ſuo re-

pp iij ſidebunt,

sdebunt iurare debēt, quia in præteritis Colloquijs propter hūc uel illā infirmitatē nō fuerūt. Nihilominus absentib. illis, in loco Palatini, Primus illius Palatinatus Castellanus, in Castellani uero loco idoneus aliquis homo statuto descriptus per alios huius Iudicij Collegas collocet. Quocirca absentia nōnullorū nō obstante, per alios Dignitarios & Officiales Terrestris Colloqua celebrētur: ne iusticia hominū negligatur. attamē priores Iurisiurandi cōditiones intelligi debēt, præter eum, qui Reip. quocūq; seruitio, uel Legatiōe occupatus fuerit: propter quē Colloquijs interesse nequeat, & absentia illius excusetur.

sig. August. Pe. 1550

¶ QVIA Colloquia generalia uidemus esse necessaria, uolumus, ut quolibet anno celebrent in locis solitis: neq; a Palatinis ad alia tempora trāsferant. quod si ea nō celebrarēt, poenis Statuto descriptis pcellant.

De Ternis Colloqorū & trāspōitiōib.

Vulad. 148. Craco.
C. Varthe 1423.

Peruersa cōsuetudo in Terminor. Colloqi generalis trāspōitiōe (L. v. a nostris subditis haçten9 obseruata extitit, unde diuersa iuramēta, & p. 42.

Abrogatum est, hoc
statutum.

In ipso Colloquio ge
nerali et in primis
Term. simplicib. secun
dus uera infirmitate
prorogabatur: pro
qua in Term. tercio
iurabat transponens.

iuria oriebant, ac infirmitates fictiux allegabātur: Vnde talibus obuiare, & iniquitati uiā precludere uolētes: de unanimi cōsensu Prælatorum & Baronū ac Nobiliū nostrorū talē ordinē in prædictorū transpōitiōe Terminorū uolumus a nostris subditis fore obseruandū, ut prædictis periurijs obuietur, illiciteq; Dilatiōes amputent. ¶ Decernimus igit, quod Termini Colloqui generalis taliter in Iudicijs Terrarū nostrarū in posterū trāspōni & obseruari debeāt: uidelicet, quod PRIMū Terminum per simplicē infirmitatē prorogēt. SECUNDū uero per uerā infirmitatē absq; confelsiōe & allegatiōe Sacellani transponāt: pro qua infirmitate in tercio Terminio, si supuenerit, iuramentū corporaliter præstare teneat: quod tunc uera infirmitate fuerat innodatus. ¶ Si aut in eadē infirmitate casualiter p̄duraret, tūc TERCIO poterit iterū facere prorogare eundē Terminū: quia s. prout iacebat in ipsa infirmitate, hucusq; nō conualuit. Et nihilominus in Colloquio QVARTO generali parere studeat, aut Procuratorē certū transmittere nō postponat, alioq; causam amittat. ¶ Sed ACTOR Terminū Colloqi generalis aliter trāspōnere nequeat, nisi primum per ueram infirmitatem.

Quod si durauerat
infirmitas: poterat ter
cio Term. egrotos d̄f
ferri. Procurator ta
men cōparebat, alias
causam amittebat.
Actor in Colloquio
I. Terminū uera in
firmitate transponet.

Kaz. 3. in Kor. 1451
Nō reclamētur etiam
Term. generales: seu
Colloquia, quo l̄ fini
deinceps Parti utriq;
peremptoria.

Kaz in Nyess. 1454.
Termini generales
seu peremptoriij esse
debent.

sigismund. Cr. 1543

¶ ITEM uolumus, quod reclamatio Terminorū nō sit deinceps, nec est necessaria: sed Termini & Colloquia Partibus assignatis iudicabūtur. quia Termini & Colloquia Partibus qui habent assignatū Terminum iudicabuntur, quia Termini & Colloquia erunt peremptoria pro Partibus constitutis celebranda.

¶ STATUIMUS quod Iudicia perēptoria seu Termini generales fiant in anno quolibet in singulis Terris.

¶ QVOCIRCA Repositio seu suspensio Colloquiorum fieri nō debet, ita quod Citatiōes & Causæ hominū nullo modo, neq; sigillatim, neq; generaliter, per ipsos Iudices ad alia Colloquia suspendātur. Quicūq; aut Iudices Colloquiorū tales suspensiōes Causarū sua sponte fecerint, iuxta Statutū debēt puniri (uel alioq; Pars nō cōsentiens ad Comititia appellet) excepto si tales Repositōes ex cōsensu Partū factę fuerit. Quia

¶ QVIA Colloquia generalia uidemus esse necessaria, uolumus, ut quolibet anno celebrentur in locis solitis: neq; a Palatinis ad alia tempora trāferant. Quod si ea nō celebrarēt, pœnis Stat. descriptis pcellant.

sig. Aug. B. Pe. 1550.

Ex Colloquijs ad Comititia appelletur

Kaz. M. Viss. 1368.

32. Nos quidē Statuimus, quod in nostra prēsētia, uel corā no- (Lex vi. stro Capiteano, uel quādo generales Terminī tenētur, Palatinis uel Baronibus præsētib. ludex iudicans non possit de malo Iudicio redargui: cum non ipse solus, sed ceteri, & plures iudicant supradicta.

ludex in prēsētia Regia, palatini, uel Capitanei, uel in Terminis generalib. redargui nō potest.

37. ¶ Nihilominus poterit quilibet appellare de Terminis prædictis generalibus ad Regiam Maiestātē, tanquam Iuriū omni Regni Dominum superiorem pro iusticia consequenda.

sigismund pet. 1523.

Sed a Decreto ipsorū Colloquiorū ad Reg.

Maiest. hoc est, ad Comititia Regni appellatur.

De eodem sig. Aug.

pet. 1550.

¶ QVOCirca ex Colloquijs Appellatio ad Comititia Reg fieri debet.

¶ DE Terminis seu Iudicijs generalibus, quæ uulgo Colloquia

De eodem sig. Aug.

pet. 1550.

nuncupantur, celebrañ. Statuta omnia de super edita in robore cōseruamus, ac illa in singulis Terris iuxta eorundē Statutorū ordinationē,

Porro Rex sigism.

Crac 1540 ob suum

in Lithuaniam disces

sum de Colloquijs ab

Episcopis ac Dignita-

rijs celebrant. & de

licentia & modis alijs

quousq; sistenda seu

cohercenda, paulo dis-

uersus in annum unū

quoad redyisset, stan-

tuerat.

& ueterem cōsuetudinē celebrari mandamus semel ad minus annis sin-

gulis. Quia uero propter nostrū in Magnū Ducatū Lithuanie egressū

negociaq; Ducatus illius, quæ forte nos in illo diutius, quā uellemus

distinebūt, Appellatiōes seu Motiones a Iudicijs Terrestrib. & Castr.

seu etiā Officio Castr. ad nos factæ remanerēt longo tempore indecisæ,

per hocq; multorū subditorū nostrorū iusticia negligere. Statuimus,

ut interim donec nos ex Magno Ducatu Lithuanie redierimus eius-

modi Iudicia generalia bis in anno celebrētur. Quibus & Dñi Episco-

pi singuli in Districtu sedis Episcopatus sui, Palatini, Castellani, cete-

riq; Dignitarij, & Officiales, Iudices, & Subiudices Terrestris interesse

teneantur sub pœnis in illos Statntis, nisi uera infirmitas, Legatio, uel

Reip. seruitium illos excusarēt. In tali enim casu, licebit sic impedito in

locum suum aliū idoneum surrogare: in quibus quidē Iudicijs genera-

libus omnes Motiōes, Appellatiōes, & alia id genus tam a Terrestrib.

quā a Castr. Iudicijs, ac etiā ab Officio Castr. quæ ad nos seu ad Con-

uentum generalē sunt factæ, & iam ante nostrū in Lithuaniam egressum

non fuerint decisæ: Ac item interim donec in Magno Ducatu illo nos

agere contigerit cadentes, iudicari, & terminari debebunt. Et quicquid

per Iudicio illi præsidentē, iudicatum & decretū fuerit, id totum per eos-

dem Iudicio præsidentes ac locorū Capitaneos in exequutionē deduci

debet. Licebit nihilominus unicuiq; a Decreto & sententia Iudiciorum

generalium ad Conuentū generalē Regni primū post nostrum in Re-

gnum reditum celebrañ. appellare. Sed huiusmodi Appellatiōe non ob-

stante, exequutio Decretorū fieri debet, ut supra. Illeq; pro quo iudica-

tum fuerit in possessione bonorū illi adiudicatorū inducendus, & in ea

tuendus erit. Vbi tandem in Conuentu generali nos cum Consiliarijs

nostris sententiā & Decretū a quo appellatū fuit iustum esse cognoue-

rimus, illud approbabit. Ediuerso uero ubi per nos & Consiliarios

nostros fuerit retractatum & infirmatū, bona omnia & res illæ quæ per

huiusmodi

huiusmodi sententiam fuerint adiudicata alicui Parti rursus restituatur illi, prout in Conuētu generali tulerimus sententiā. simul cum fructibus inter medio tempore perceptis, & damnis inde secutis, iuramento damna passi æstimandis. Tempora uero celebrandorū huiusmodi generalium ludiciorū uolumus iuxta Statutorū dispositionē obseruari.

Statuta de Collogis in Executionē po

Idem Rex sigismundus per litteras 1538.

Hæc itaq; Statuta de Colloquijs generalibus celebrantur. Lex viij. hanc, immo uero de omnibus Personis, Rebus, ac ludicijs Regni edita: & quæ non sint posterioribus expresse abrogata, in Executionem ponere, & illa exequi per edicta nostra mandabimus.

Frustra enim Iura cōderentur, nisi exequantur. Lex viij.

93.

Iohann. Albertus per litteras 1494.

Nam frustra iura conderentur, nisi per Magistratus ius dicentes, & per Ciues obsequentes essent in Executionem deducta.

A D S I G I S M. A V G. R E G E M
P O L. P O P V L V M, P O L O N V M
D E C A S T I C H O N
P E R O R A T I O N I S
I N S T A R.

Quas latebras prædonibus auia sylua ministrat,
Has rabulis præbent disita iura fori.
Iudicij formam scripsi, discedite Caci
Ex antris: uester proditur ecce dolus.
Sumite iam laqueum rabulæ: iam scribere dicas,
Et Causas poterit dicere quisque suas
At tu Rex AVGuste, PATres, cum CIVibus, æqui
Sumite, quæ uobis munera mitto, precor.
Munera si referā pro munere nulla uicissim:
Gratia, mi magni muneris instar erit.

Iuris ac Statutorum Regni Polonię Methodice dige-
storum Libri Quarti Finis.

I V R I S, STATVTORVM

AC PRIVILEGIORVM REG.

Pol. De PROVINCijs seu DVCA Tibus Regno

Pol. unitis, ac EXTERnis. Item de PACE,
ac LEGATIONibus.

LIBER V.

AD SERENIS. AC POTENTISS. PRINCIPEM D. D. SIGIS. AVG.

Dei gratia Regem Poloniæ Magnū Ducem Lithuanix,

Rusix, Prusix, Mazouix, Pomeranix, Samogitixq. &c. Dominum ac hæredem.

Posteaquā, Serenissime Rex, tibi, qua fide ac diligētia maiore poterā, posui ob oculos, quanā Lege quisq. in Regno tuæ M. viueret, quid vel tu publice nomine Fiscī haberes, vel tuus populus priuati ratione Muniorū suorū possideret, aut quo demū Iure suas quisq. iniurias persequeretur: superest, vt eodē ordine de singulis agam Prouincijs, quæ qdem parti hæreditario Iure possessæ, parti æquitate allecæ, nōnullæ Iure feudi deuolutæ, quædā certis pactis, nullæ aut vi Regno ac M. tuæ ditioi accesserunt. Hunc aut ordinē me in digerendis Legibus patriæ seruare oportuit, Sereniss. Rex, vt prius Resp. Regni tui spectāda tibi exponeretur, Postea vero quo Iure socii, nobis ipsis cōiungant. & adhærescāt, tuæ vero M. vna nobiscū subsint, planum fieret. Et quoniā nō postrema mihi cura fuit, vt descriptio Regni tui, optimū genus Reip. reliquis etiā gentibus appareret: nihil cuiquā mirū erit, si tot gentes Regno tuæ M. accesserint, insuper etiā summa fide semper in officio perstiterit. Duabus qppe artibus Maiores tuæ M. in gubernādo propagādoq. Regno suo vsi fuisse memorant, FORTitudine nimis, ac IVSTicia summa: quibus facile effecerūt, vt tot gētes ipsi tuo Regno circumiectas, parti rebellantes prælio deuicerint, parti summa æquitate in fide retinuerint, cōplures ab iustis possessorib. libere, vel certis pactis oblatas in suā fidem acceperint, si enim in gubernando ac etiā in propagādo ipso Regno tantū altera harum virtute vsi fuissent, vel ob METVM malū DIVTVRnitatis CVSTodem sese desertos, vel ob FACILitātē absq. rigoris temperamento CONTRēptos vidissent. At cum vtriusq. earū virtutū rectum cursum tenerēt, tot tātasq. res cōfecerunt, & ad hæc vsq. tempora tuæ M. trāsmiserunt incolumes: vt vix vlli alii Christianorū Principū tam varius populus, tot etiā nationes, ac tuæ M. subsint: quibus quidē tamen non Ius, non mos, non genus, nō lingua, non etiā religio communis inter seiplos sit: in eo tamen mirifice consentiunt, vt tuæ Maiestati subsint, ac seruiāt, te etiā vna nobiscū suum profiteant Dñm, atq. Regem. Et Resp. pub. qdem æque ac Ciuitates magnæ a Sapientib. nō admodū probant, siue quod in eis multa & varia ingenia esse oporteat, quæ Remp. facile cōturbeat: siue quod ab vno Principe, vt magnæ naues a nauclero, bene gubernari nequeāt: indeq. facile sit, vt nunq. nō agitent, ac postremo repente quadā vi fatorū occulta, vel ab externis, vel a mutuis viribus cōcidant. Ita Assyriorū, nō dissimiliter Græcorum, perideq. Macedonū, ac postremo Romanorū res publicæ diu variis afflicte malis, postremo tandē ciuilibus bellis cōuulsæ, ac deletæ sunt. Quasi his quæ ad summum gradum rerum humanarū ascēdunt, negatum sit stare diu. IN SEq. MA

PRÆFATIO.

Breuis cōmemoratio priorū 4. librorū de Rep. Pol. methodice conscriptorum.

Quo Iure tot Prouincie Regno Polon. accesserunt.

In Polon. optimū est genus Reipub.

Quibus artibus Pol. Regnum suum propagauerunt.

Regi Pol. multe ac varie gentes subijunt.

An Respub. magnæ sint probandæ.

Reges Pol. dispari
modo ab alijs Prin-
cipibus Prouincias
querebant.

De pietate propaga-
da, & iusticia domi-
& foris colenda, a
nostris in Comitijs
consulatur.

Poloni semper pro-
uinciarum suarū su-
dent ornamentis.

Lithuania quantum
bonorum a Pol. acce-
pit, uleisq; annul-

GNARVant, ut inquit Lucanus. Verumenimvero si rem recte putemus: vlti-
longe, longe, in qua alia causa querendi, multū etiā diuersa retinendi imperi-
tio illis populis fuit, quā quæ uel maioribus M. tuæ fuisse, uel in tua Maiestate in-
esse uideretur. In iusto illi bello uicinas gentes lacerabāt, iniquissimis etiā cōditio-
nib. deuictas retinebāt in officio, qn etiā angustiis huius orbis se inclusos querebāt,
quod nō haberent, quo ulterius suum Imperiū proferre potuissent. Cōtra tui ma-
iores nuncq; nō laceratis hostiū incursiōes reprimebāt, in rebellātes aut socios pri-
mum multa fortitudine, mox in deuictos maiore etiā clementia sunt vlti: adhuc,
extera Regna nuncq; appetuerūt, quinimmo oblata aliquoties repudiarūt, prae-
ter ea quæ ab hæredibus ac iustis possessoribus vltro sunt delata. Quæ qdem om-
nia uerissima esse mecum cōfitebitur is, qui qdem morem nostrorū Comitiorū
teneat, in quibus primo omnium de SALUTE animarum & IUSTICIA. PA-
ceq; Regni, ab omnibus Regni Ordinibus publice consultat: ut Libr. 1. Cap. 2. de
Comitijs Regni tui ostendimus. quo s. nō solum ista Ciuili, uerum etiā Christi-
ana iusticia sanctificatū, nō magis huius terrenæ quā cœlestis Ciuitatis incolæ uer-
sari, & tranquillam agere uitā in Rep. nostra uideant. Quæ sane tria prohibent, ne
quid a nostris impie contra Deum, iniuste in suos, uel libidinosè in exteros fiat: qn
ut cōtra fiant omnia, summo studio ab omnibus contendit. Quod cum ita se ha-
beat, apparet, quia Maiores tui non solum earū Prouinciā, quæ in fide stabiles
manserunt, uerum etiā illarum quarū perfidiā armis vlti sunt, semper studebāt
ornamentis. Et tamē hæc omnia, nō solum Legibus Comitiorū nostrorū, non tan-
tū deniq; Instrumētis cōnoie publice cōfectis, quæ utiq; ad faciendā fidē suffices
re poterāt: uerum etiā exemplis notis, quorū vulgo receptor est auctoritas, planū
faciam: idq; breuiter, uere, & citra villas ambages. LITHVANIA ipsa posteaq;
IAGellonis & ALEXANDRI Witouuidi Ducum suorū auctoritatē secuta, in societate
tem Regni Pol. cōcessit, quantū boni hausit a Polonis: nō cultum uerum Dei ac
Christi pro igne sacro ac serpētibus: nō literas & humanitatē pro inhumana bar-
barie: nō stemmata, pro incertitudine generis: nō deniq; Iuris æquabilis ac liberi-
tatis gustum, pro Tyrannide ac pecuina seruitute: non pacem deniq; perpetuam
pro bellis æternis: & alia huiusmodi sexcēta cōmoda. Porro ne e cōtrario Lithua-
nos in nos itidem cōtulisse nihil, & omnino quasi parcos hospites αὐτοβόλος esse
arbitremur, multa bona me hercle ex illorū societate ad nos esse deriuata fateri
cogimur, quæ si etiā nulla sint, ut sunt certe plurima, an vnus VULAD. IAGello non
satis retulit huius officij ac liberalitatis magnā gratiā? Is enī ea omnia quorū rus-
dimenta a nobis accepit magno cū tœnore nobis ipsis statim reddidit. Namq; &
erectiōe Scholę Crac. Literis vniuersam Polon. illustrauit, & acceptā a nobis reli-
gionem mirifico incremento propagauit, Insuper Cruciferos rebellātes vno atq;
altero cōflictu in perpetuū Polonorū iugum retrusit. Ille deniq; VVLadislau tu-
um Magnū patrū, & KAZIMIRū auum, ALBERTū item & ALEXANDRū patrū-
os, Item SIGIS. uere patrem patriæ appellatū, postremo TE eius filium tā re quā
nomine AVGVST. Reges Polonię: quā nimo VVLadislau tuū patrū Hunga-
ris & Bohemis, eiusq; filiū LVDouicū nostra memoria calamitate Turcici belli
absorptum edidit. Ille deniq; multas affinitates Imperatorū, Regum, atq; Ducum
Polonis cōciliauit. & ut omnes cādide fateri debemus, ille vniendē ipsius Lithua-
nię, ille cōstabiliendē in fide Russiæ, ille retinēdæ Prussiæ, ille postremo omniū
bonorū in Polonia Dux & author fuit. de quibus qdem rebus omnibus tā diplo-
mata uetusta, quā uiua etiānum testimonia vltro citroq; datorū, & acceptorū be-
neliciorum habent: ita ut uerum sit illud, quod dicitur cōmuni prouerbio, manus
manū lauat, uir uirū seruat, & Regna mutuo sibi auxilio sunt & ornamento. Quid
dicam de Lithuania cōfini Russiæ: quæ qdem posteaq; Polonorū armis succubu-
it. & se hæreditariā illorum Prouinciā agnouit, an nō & religiōis itidē suæ tutelā
quā lacerari indies uidebat, & libertatis certā rationē cuius nomen etiā ignora-
bat, immo uero cum esset sine Lege, sine Rege, sineq; sociis, Ciuitatem accepit?
Quid etiā de Prussia Prouincia Pol. hæreditaria cōmemorem? nōne tum primū
cum a Maioribus tuis Dñis aut suis armis uicta est, omnia fere ornamenta acqsi-
uit? quis enī angulus Terrarū ipsa Prussia nunc pacatior est? q a quadrigentis fe-
re annis fuit domicilium BELLI: q; fructiferum magis, ex illa vastitate: q; popu-
losior, ex illa

Russia.

Prussia.

iosior, ex illa solitudine: q̄s liberior, ex illa aduenarū Cruciferorū seruitute? Atq̄ hæc t̄ta D. oli SIG. tuus pater fecit, vt omnino iā iustissimū esse multis videatur, ne in Regno tuo beneficis beneficiariū, Cūib. aduenę, victorib. aut victi meliore sint conditiōe ac fortuna. cœtera enī prudens silentio prætereo. Quid ego hic loquar de Zatorien. Oszyuyaczimeñ. ac Syeuyerien. Ducatib. qui tuo Reg. certis pactis adiecti sunt: de q̄bus quidē ita me Deus amet, id qđ Poeta de Agricolis dixit, ego de eis bona cum illorum gratia vsurpare possim.

Zatorien. Oszyuyaczimeñ.
cryn. ac syeuyerien.

O fortunatos sua si bona norint, tuos Silesitas.

Non solum enī eis clementer Imperas, verum etiam vt exemplo Magnusficorum BONERONVM & Comorouiorum, aliorumq̄ suorum quondam municipum, a veteri illa sua seruitute ad libertatē tuorum Ciuium veniret, liberissime dederis optiōē: ne si inuitos accedere iubeas, peride se a seruitute multis plīci ad libertatē adductos, atq̄ illi quos in specu natos, & educatos Plato fingit si ad solē extraherent, quæri atq̄ ægreferre possit. Certe rediret nunc libens ad corpus tui Regni Vratissauia, rediret Pomerania, Morauia, Marchionatus, & tota Silesia, ac Lusatia, aliæq̄ Prouincię illis vicinæ, quæ qđem partī per seditionem, partī per dotalia pacta, paulo ante ducentos annos a Reg. tuo sese auulserunt: redirent inq̄ omnes si qua daretur reuocare gradum. nō enī quātum possunt, sed quātum iubent quotannis, idē aliquoties, nō magis in externa & Ciuilia bella, quā in præsidia suæ quīq̄ Ciuitatis alenda conferre miseri cogunt. propter quas angustias multos illius gentis per Poloniā nunc oberrare videas, qui vertere solū velint, si hic domicilium qualecumq̄ quāticumq̄ possent mercabile reperiāt. Fœderes quoq̄ sunt nunc Scepusiē. qui ab hoc tēpore quo certis pactis in Ius tuorū Maiorum cōcesserunt, Dei ac tua tutela securi audiunt Hungarię plāctum & ruinas, has tamē nō sentiunt: vident flammā in vicinia, ipsi etiā tuti a fumo sunt: partim enī fœderib. inclusi, partim tuis præsiidiis tecti, atq̄ muniti, in t̄to vicinæ tumultu pacati degunt. At e contrario ingemiscunt nunc Capuenses, & nobiscum expostulāt, qđ oli Kazimirus auus tuus supplices in suā tutelā nō receperit. Iustius etiā aliquāto queritant Hungari & Bohemi perterriti sortis suę presentis, qđ eos D. SIG. tuus pater post infelicē casum LVdouici Regis illorum ultro sese dedentes in suos subditos nō susceperit. Omnium aut maxime luget nunc ad suos itidē casus ter infelix Valachia, quę qđem tamen Dñs suos cœdendo, & vicissi iugulū illis proferendo, mutuis vulnerib. quasi lanterna ciuili cōcisa collapsaq̄ sit, nullum tamē acrius vulnus accepit, quā qđ tuæ M. subdita esse nō potest, quā qđ se recipere in tuā fidē nō vis, quā qđ frustra tua limina supplex terit, quā qđ postremo qualescūq̄ in Reg. tuo latebras habere neq̄t. domi enī Dñs ex Christiano Machometes arbitrato suo quē vult illius Ciuē indicta causa obruncat, vltra autem Turca cuncta occupat, citra vero tu indignos esse putas, quos suscipias in subditos, quos defendas, q̄bus deniq̄ tuto fidas. Nā & a Kazimiro tercio auo tuo post solennē deditiōe sæpe preuaricati sunt, & Iohan. ALbertum patrum tuū præstito homagio fraude in sylua redeuntē adorati sunt: & toties fusi victiq̄ a Sigism. omni genere fraudis atq̄ doli redintegrabāt prælia. ita hi piscatores toties icti nō sapiebāt, neq̄ Phryges emendabant plagis. Ac proinde tu, vel Iuramēta illorū per iuria esse credis, vel sero sapientes nō accipis, ex illorūq̄ tuum nō vis fieri periculum: sed porro in exēplum perfidię illos exponi, ac multę prostare pateris. ne cœteræ Prouincię tibi addictę lenitate tui Imperii abuse, cōsimili furore, atq̄ vecordia aliquādo insaniāt: & Metii ob perfidiā actis in diuersum quadrigis a Tullo descripti exēplum suūq̄ deq̄ faciāt. Et ita qđem se res habet, qā NVLLA PESTIS EFFICACIOR EST AD NOCENDVM, QVā FAMILIARIS ET DOMESTICVS INIMICVS, & qui per speciē amicitie decipit, ac sese dedendo inuadit. Ita gens quę sanguinis, originis, Iurisq̄ cōmunionē, & Imperii vnitatē cōsociata est, quasi quoddā propugnaculū, & vt Demosthenes de amico aiebat, ALTER EGO. putari debet. Quo qđem in genere sunt tuis Polonis medius fidius nostri MAZONITÆ. ii enī, tamen post Pyastum per septingentos fere annos suis Ducibus, suis moribus, suis deniq̄ Legib. vsi sint: antiquissimum tamē Polonorum genus, atq̄ adeo fratres esse negari nō possunt, quorum qđem Duces posteaq̄ extincti sunt, Iure feudi ad tuum Reg. accesserunt, fidēq̄ semel datā eternum seruauerunt. Insuper pro salute Reg. tui vitā ipsā effundere sunt parati. Hi enim sunt

Scepusiū.

Capuenses.
Hungari & Bohemi.

Valachia.

Mazonia.

Regni tui perpetui socii, hi fideles subditi, hi Thesci, hi cor, quibus etiā tecum est
cōmunis salus, vnum & cōmune periculum. Atq; tot & tāta gētes quāq; his per
mixtæ sunt, vt Græci, Itall, Germani, Armeni, Iudæi, & Scytæ, Reg. tuum implēt
& integrāt. Porro qd hic ego vicinas & externas gentes referā, quæ felicitatem
Reg. tui stupent, societate expectunt, immo Ciuitatē etiā ambiunt, & quare tandē
quia libertatē glebæ illorum tui Reg. amplitudo cōpensauit, Thesaurus adfluen
tia & commoditas vicus nostri adēquauit, vini copiam temperies cœli rependit,
Castra etiā ac Vrbes dulcedo nostræ pacis vicit, ingenia quoq; ipsorum & fortu
nas omnes nostræ libertatis magnitudo superauit, deniq; Cæsarium desyderium
Imperii tui clementia ac moderatio excussit. Cum igit̃ tātis beneficiis Ciues & so
cii Reg. tui mutuo sese afficiāt, tot deniq; malis desertores vestri pateāt, te autem
malis puniendis, bonis aut̃ honestandis prefectum esse sentis, facile sane efficis, vt
ex tot gentib. Sarmatiæ vna Ciuitas sit, subditi etiā tui loco filiorum tibi sint, ex
terni etiā parti ad fœdera perpetua, parti ad Ciuitatē tuam inuident. Ac proinde
omnes qui stabiendarū vel cōuertendarum Rerump. causas tenent, vere diuinēt
Reg. Polonorum immortale futurum. causas enī ac semina æternitatis cōstanter
retinet atq; fouet. quæ sunt illarū voluntaria nimirū tot gentium ad Reg. accessio
Iureiurādo cōfirmata, vtilitatesq; cōsociatiōis euidentissime: cōtra defectiōis poe
næ paratę. Præterea in genere religiōis verę omnes fere cōsentimus: vt causa nula
la sit, cur aliqua gens ad seditiōnē, vel tua M. ad vim cōfugere debeat: qd̃ intra &
extra mutuis beneficiis quasi catenis qbusdā cōglutinata, Lege etiā omnia ordi
nata, pacata, circumscriptaq; sunt: & si qs hāc symmetriā, septaq; Iuris trāsiliat, vī
publicā experit̃. Cum autē in Imperio tuo ea voluntarū cōsociatio, ea cupiditas
tum moderatio, si freni libidini positi sint: ne quis vnq; hostis foris positus tā potēs
esse poterit, vt tibi tuisq; formidāndus sit, si post Dei auxilium ita cōcordes Ciues
inter te, inprimis autē tui amantes inuaserit: nōne vtriusq; amor fidissimus murus:
cōcordia etiā firmissima catena futura est: hæc enī duo quātum in summis etiā
periculis valeāt, nō ipsorum Poetarū fabulis de Geriōis tricornorei exemplo, nō
Scytæ cuiusdā memorabili aliq; cōcordiæ in fasciculo sagittarum infractio para
digmate: verum potius domesticis exēplis, iisdemq; nobis omnib. tāto notiorib;
quāto recentiora sunt & veriora, planum faciā. Quæ hæc enī virtus fuit Vuladis
slai Iagell. proauī tui, qui solius Reg. sui virib. vnīuersę Germaniæ exercitū Mas
gistrī Prussiæ partes secutum ad Choyniciū fudit, ac deleuit: vt etiā ad octogina
millia cataphractōrū cecidisse in vno prælio memoreñ. Cum aut̃ neq; armis, ne
q; robustis equis, nec deniq; affluētia cōmeatus illis nostri pares fuere: Nihil enī
Germano Milite armatius, nihil egratū illorum robustius, cōmeatus etiā in exer
citu eorū ad delicias vsq; esse oportet: cōtra apud nostros hæc omnia, si nō tenu
ia, certe qdem mediocria esse solent. Quid ergo aliud nostris Maiorib. in periculis
constantia ac tantum etiā robur in prælio suppeditasse putemus, quā concordia
summā inter ipsosmet cum summa erga Principē beneuolentia, & amore: qbus
quidē præsidii illi adiuti, muniti, & animati: scutati armatis, velites statariis, tenu
es affluentib. eminus primū Lithuani cum Scytis omni genere incursionum, &
telorum: mox Poloni cominus hastis, lanceis, gladiis, & maleis cōgredi, atq; cōlis
gere nō dubitarunt: vt nō prius prælio desisterint, quā nostri quatiendo, illi vap
lando fessi, noctis præsidio vtriq; quicuerit, atq; sint seruati. præteribo hic de in
dustria innumeras alias tuorum Maiorū illustres victorias parua manu quesitas,
ne adulandi causa eo loci cōmemorari a me viderent̃: illas quarum triumphis in
terfuimus, exēpli gratia paucis perstringā. An nō ad Horiam ad 60. millia Mos
corum a nostrorū perexiguo, ne dicā, ab hoste irriso exercitu fusa, fugataq; sunt:
an non circiter viginti millia Scytarū ad Visnyouecz a valde mediocri nostros
rum equitatu sunt deleta: an nō a quatuor millibus Militū citra vel vltra 24 Mol
dauorum ad Obertinum Duce IOHANNE TARnonio profligata esse memini
mus: vt etiā parum absuit, quin post exercitum discitiū tormētāq; erepta, Mol
dauus ipse capere in fuga. Inde q; cœperit vulgo solere cantari, Germanis Prus
siam, Moscis Horsam & Starodubū, Scvtis Visnyouiciū, Moldauis Obertinum,
sepulchra esse, ac etiā Dei munere fore, si qd cōtra perrexerint. Quæ persuasio cū
iam a multis sæculis nostrorū hominū occupauit mentes, nihil mirum est, si cama
pestres fere

Externæ gentes soci
etate Pol. ambiunt.

Regnum Pol. quare
perpetuum fore spe
retur?

Duo signa Reip. bes
ne cōstitutæ retinen
tur in Polonia.

Resp. domi bene
consentienter cōposi
ta contra hostem mu
nitissima redduntur.

Exemplis seu victo
rijs domesticis, ijsq;
uerisimis docetur.

Hostium sepulchra
est Polonia.
Poloni ad bellum sem
per expediti.

pestres fere degant, vrbes mænibus raro cingāt, domos potius ligneas quā Castra muris exaëdificēt. Omnia enī post Deum sua præsidiā in seipsis suorūq; animorū cōcordia sita esse volebāt. Si qd autē sit, qd' quidē quali inferiores hostibus a bello deterreret, iusticiā causā pro supplemēto virū ducunt, & cōfligunt. idē nō vlla mercede cōducti, qd' apud alias gētes incredibile est: verum gratis pro patria, cuius libertate gaudent: & pro Rege, quē loco patris habent, faciunt. Quā qdem singula cum ita sese habeāt, fœlicem te Ser. Rex existimes, qui huiusmodi Ciuib. imperes: beatos ecōtra nos putemus esse quib. te Rege regi cōrigit: Nā amore, officio, ac meritis erga te ipsimet nobiscū pace belloq; certamus: & tu nihil nisi qd' opt. Rex a bonis Ciuib. Dñs a subditis, deniq; pater a filiis postulare solet, exis. Et quāq; omnes fere accolā & incolē nobiscū cōfiteant se posse ad ducenta milia eqtum, totidēq; peditum, tempore necessitatis ex tuis Prouinciis sine villo stipēdio armare posse: sunt tamē nōnulli, qui propter ea tuā potestātē extenuent, quia in tuo Reg. illud Tragici Tyrāni nō vīsupat, QVA IVrat Reges eant: & illud Satyrici, SIC VOLO, sic iubeo, sit pro ratiōe voluntas. Quod cōuicium libenter quēso Ser. Rex a calcitrionib. istis Alinis excipias: nō intelligunt enī, omne Imperium stabilitas esse, qd' voluntate Ciuiū adiungitur, quā quod vi geritur: Verum quoque illud esse nesciunt,

Imperium Regis Pol.
qua parte a stultis cō
sioribus imbecille asti
matur, ea est fortis
finum.

Iusticia & pietas ualidæ sunt Principis arces,

Nulla Tyrannorum uis diuturna fuit.

Deniq; ignorāt nō solere te bella gerere, nisi iniuriæ vlciscendæ causa, idē, si ita tempus ferat, Patrib. populōq; autore. qd' enī illorū seruādorū gratia, ipsismet insuper Ducib. atq; Militib. bella geris, iustum esse putas, vt in partē cōsiliū vocent īi de quib. tu statuas, quorū deniq; copiis, ac iugulis imperus hostilis retundēdus sit: Neq; enī pro externis bellare, neq; itidē tu externis armari soles, sed pro tuo populo, tuismet Ducib. & Militib. secundis aleā bellī experiris. Quocirca qd' cœpisti, cum tuis Ciuib. certamen psequitor longe sanctissimū, Legib. impera, com modis Ciuiū stude, patrē etiā te nobis pręsta, tot populis pro glutinatore sis: in eoq; ad extremū persiste, huic persuasiōi immorere. Cum enī te ad hunc modum geres, an erit quisq; Polyphemus qui defugiat auctoritatē tuā? q; suismet bonis aduerſet? qui deniq; amorem, timorē, & obedientiā fideli subdito, morato Ciue, ac bono etiā filio dignā tibi nō pręstet? Cum tu vnus priuati oblitus omniū nostrum curā geras, nostris ratiōibus pvideas, nobis seruādīs sis sollicitus: omnis deniq; potentia tua & amplitudo Reg. tui non eo spectet, vt terrori nobis sit, verū enī uero vt saluos ac fœlices in pace & tranquillitate perpetua nos dirigas. Quo genere virtutum & si tantorū Regum dignum te nepotem multis argumentis declarasti, vt in eo tamen inactus sis, & quotidie incrementa capias, nos a Deo Opt. max. supplices optare, te vero pręstare par & æquū esse putamus: q; sic dulces Imperiū tui processus ad extremū videas, nomen tuum immortalitati cōsecres, & qui vitę nostrę scopus est, Reg. tui habenis, villicatiōeq; tua, vt ita dicā, defunctus, Reg. cœlestis consors atq; Ciuis esse incipias: gratia utiq; ipsius cuncta tuentis atq; regentis Dei, qui te ad hoc fastigiū euexit, in tantis mundi turbinib. pacatum adhuc defendit, & ducem populis suis ad charitatē ac cōcordiā inter ipsos in gloriā nominis sui confirmandam, magna prouidentia constituit.

Exhortatio.

DE FEVDIS COMMENT.

Et quoniam nōnulli Ducatus, quos memorauimus, Iure feudi ad Reg. Pol. deuoluti sunt, quidā etiā illo adhuc a vasallis, obtinent ea quæ apud Iuriscōs. legimus de successione in feuda. hic obiter adnotabimus, citra tamē sacrarū Regni Cōstitutionum præiudiciū. EST IGITVR FEVDVM beneficiū, qd' ita ex beneuolentia datur alicui, vt proprietās qdem fundi penes dantē remaneat, vsusfructus vero eius ad accipientem transeat, ad ipsiusq; successores masculos, vel etiam si ita fuerit conuentū fœminas, perpetuo, vel aliquādiu pertineat: ad hoc, vt ille & sui hæredes fideliter Dño seruiāt: siue illud seruitium quale esse debeat exprimitur, siue indeterminate sit promissum. Sicut autē omnis sui Iuris Princeps, siue sit Spirituality siue Secularis, qui habet liberā bonorū suorum administratiōē, bonorū sua dare

FEVDum quid est?

Qui bona sua dare,
vel accipere possunt
in feudum.

na sua dare potest in feudū: ita hi q illud accipiunt, mutuatur denominationem ab eo: vt Dux, Marchio, vel Comes: a Ducatu, Marchionatu, vel Comitatu in feudū dum datis appellant. Omnis aut diuissio ac successio feudorū (id est beneficiariorū fundorum) semper fere pendet a cōditiōib. illa dantis vel accipientis: ita vt frustra quis formas feudorū anxie persequi velit, quā fere tot sint, quod contrahētiū pacta fieri solent. Acquiritur vero feudum inuestitura & successiōe. Nā Vasallo mortuo (qui qdem latine dicitur cliens seu beneficiarius) primo succedunt filii, dehinc nepotes, & alii, mulierib. exceptis: nisi etiā fœminæ ex pacto cū fratribus, vel saltem eis nō extantib. succedant. Si aut liberi ad succedendū ratiōe sexus, vel valetudinis habiles defuerint: succedunt primo fratres, & filii fratū, deum agnati vterius: siquidē feudum fuerit paternū. Illud extra dubium est, feudū inuito Dño alienari nō posse sine periculo amissiōis eius beneficii. Qui aut legitime in feudum succedit, vel illud acquirit, intra annum & mensem p̄arūq̄ possessionē, alias inuestiturā eius perat: alioqui illud perdit. Instituunt aut, seu vt abusiue loquimur, inuestiuntur feudarii, cum ei hasta vel aliud corporeū signum quodlibet porrigit a Dño feudi cum solennitatib. ad id opportunis. Feudarius aut sic fidei sacramento sese obligat, vt infra singulis capitulis ponetur. Porro acquiratis est, ne Vasallo adimatur feudum sine grandi causa seu culpa, quæ utiq̄ per pares Vasalli cognosci atq̄ iudicari debet, vt & cœterę illius Cause, quæ ei vel cū Principe suo, vel aliquo alio inciderint. Amittitur vero hoc beneficium, si Vasallus inuestiturā intra annum & mensem, alias intra tempus definitū a Dño nō perierit: si Citatus cōtumaciter a Terminō perēptorio absit, si Dñm in prælio etiam tum viuum deserat, si secreta eius prodatur, vel a periculis quę præsciuit nō præcustodiat, vel si cum vxore, sorore, vel filia eius cōcumbat: aut si in vitā, honorē, bonauē, cum inimicis ipsius dolo cōspiret: vel si Dñm criminaliter accuset, captiue non liberet, cum possit: aut si iusticiā facere, aut seruitium debitum & professum præstare noluerit: & generaliter propter eas causas propter quas filii ex hæreditantur, vel matrimonia recte cōtracta soluant, feuda quorū amittuntur: nisi quod solerter sit iudicandū, neq̄ temere Vasalli existimatio prægrauāda: certe vbicūq̄ Dñs, vel Resp. eius principaliter per reatum Vasalli offenditur: ibi ad Dñm reuertitur, vt hanc saltem suæ iniuriæ habeat vltionē. E cōtrario vero Dñs Vasallum tam a vi quā ab Iure defendat: alioqui monitus legitime æstimatione feudi tanto fundo remittatur, vel nummis refundat: nisi Dominus neget, Vasallū Iure feudi a se, vel a maioribus suis illa bona tenuisse: istuc ipsumq̄ probet.

Quo modo instituuntur uasalli?

Vasallo ne temere bona recipiantur. Propter quas causas feudū amittunt?

Dominus quid debet suo Vasallo?

CAPITVLVM I. De Magno Ducatu Lithuanix.

PRÆFATIO.

LITHVANIA, est Regio in Sarmatia, quę ab Oriēte Scythiam, a Meridie Poloniā minorem, ab Occidente Mazouiā, a Septentrione Liūoniā, Samogitiam, & Moscouiam habet. Et licet hic Ducatus ad ducenta fere milliaria germanica quaquauersum pateat: Gens tamē Lithuanorū superiorib. annis (æque ac Regio multis sui locis sterilis & inculta est) obscura, & contempta, Duciq̄ Kiouien. tributaria fuisse memoratur: donec Viithenes Dux quidā eorum sumptis virium incrementis negaret ei tributū. quā & iugo Principibus Russiæ vicissim iniecto, eos ad tributa sibi pendenda adegerit. Nec longo post tēpore, IAGELLO Magnus Dux Lithuanix, circa annum 1386. Heduigi filia Ludouici Hungariæ & Poloniæ Regis in vxorem ducta, Sacro baptismate tinctus, Vladislai nomen, ynaq̄ Regnum Pol. Baronum Regni cōsensu accepit. Prætereaq̄ secū fratres quatuor, & gentē Lithuanā, cōfractis eius idolis, lucisq̄ incensis, & exemplo suo, & tunicarum in concursantē pannosam plebem largitiōe ad fidem Christi cōuertit: fideq̄ neophytos opera Polonorū primis rudimentis doctrinæ Christianæ instruxit: ac insuper Ducatū suum Lithuanix, Samogitix, & Kiouix, cū Alexandro Vitovvdo, aliisq̄ fratribus suis Regno Poloniæ incorporauit, & vnauit perpetuo. Hic primus Lithuanum nomen adeo illustrauit, vt & Polonia ab

hoc primū

hoc primum Rege eiusq; successoribus, tam Literarū quā armorum gloria flores re, amplissimiq; Regni nomen habere cœperit. Qualisq; & quātus hic vir fuerit in Mag. stratu declarauit. Habuit aut̃ fratrē Alexandrū Vitovvdum in rebus gerendis quasi Thesē. Hic enim loco fratris Lithuanis Magnus Dux relictus, adiecit suo & fratris Ducatū Ducatū Plescouēsem, Ducatū Nouogrodseñ. & Ducatum Smolenscēñ. qui an incuria Principum, an perfidia præsidiōrū a Moscis intercepti, Lithuanisq; detracti sunt, scire nō possumus. certe qui nostrorū Principum velit, haberet satis materiæ ad parandā sibi gloriā, atq; adeo nominis immortalitatē, in recuperanda deficiente Silesia & Pomerania ab vna parte Reg. & in repetēdis iis Ducatib; quos dicimus a Moscis esse interceptos, parte ab altera; Itē Oczakouio a Scythis, nisi qd̃ interdū iniquior etiā pax iustis bello est anteferenda.

ARTICVLVS I.

Magn^o Ducat^o Lithu. Reg. Poloniæ in

¹²⁵ IN NOMINE DOMINI AMEN, Ad p^r (corporat. L. l. ^{VVLAD. 1. Apd. or VI}
¹²⁶ petuam rei memoriā, Debatores sumus Spiritualis alimonix salutaria ^{tonudi in HRODLO}
¹²⁷ illis pocula ministrare, quibus præsidentes temporaliū cōmodorū prę- ^{1400.}
 stamus suffragia: ut quos ad corporis necessitatē sustentamus, salutis ^{idem lib. 1. ca. 4. art.}
 etiā ipsis quantū nostra sufficit facultas ministeria porrigamus: ne dū ^{8. folio 122.}
 temporalibus insistimus profectibus, uitę cōmoda negligere uideamur: ^{Rex etiam debet me-}
 Et unde dona benedictiōis & brauiū expectamus sempiternū, inde uitę ^{di uti ut subdu. fult}
 detrimenta sentiamus, & pręmijs destituti adoptatis nulla laboris no- ^{uiam eterne beatitudi-}
 stri cōmoda cōsequamur. ¶ Expediit perquirere, & debita attendere ^{nis demonstrat.}
 ratiōe, ut dū hominibus impartimur carnis beneficia, meditemur qua-
 liter ipsis cœlestia prębeamus alimēta: & quos in hoc sęculo trāsitorij
 rerum cōdimus copijs, illis uiam ęternę beatitudinis demonstremus,
 quatinus & hic nostrę munificentię cognoscāt præsidia, & tandē futu-
 rę glorię cōpendia per exercitia directiōis nostrę apprehendāt, in om-
 nium SALuatore. PROinde Nos VVLADISLaus Dei gratia Rex
 Polonię, necnō Terrarū Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cu-
 iauię, Lithuanie Princeps supremus, Pomeranię, Russięq; Dñs & he-
 res, &c. Et ALEXANDER alias Vitovvdus Magnus Dux Lithua-
 nię, necnō Terrarū Russię Dñs & heres &c. Significamus tenore prę-
 sentium quibus expedit uniuerfis, pręsentibus & futuris pręsentiu no-
 ticiam habituris, Quomodo Terras Lithuanie & earū Incolas nostro
 subditos dominio, in quos sępe liberalitatis nostrę manū extēdimus, &
 profectui ipsorū intendentes, multa frequentia, statum & conditionem
 eorū semper studuimus facere meliorē. ¶ Feruenti desyderio cupiē-
 tes in assumptę fidei deuotiōe iugiter solidare & fundare. ¶ Vt ipsos
 altissimus quo pręstante lumē fidei per nostrā operā receperunt, ad lau-
 dem & honorem sui nominis, & eiusdē fidei catholicę augmentū gra-
 tię suę charismate cōfirmaret. ¶ Cum eos sępe munificentię nostrę
 donis refecimus, sum nōpere affectamus Spiritualib; gratijs refouere, et
 per quęq; legitima studia & labores id feruentius mancipare. ¶ Qui
 ut se in fidei cōstantia cōmodius exerceant, & crescant de uirtute in uir-
 tutem, iugum seruitutis, quo hactenus fuerunt cōpediti, & cōstricti, de
 ceruice ipsorū deponētes & soluentes, ex innatę nobis benignitatis cle-
 mentia, ipsis

Cupit Lithuanos in
fide catholica nouis-
ter assūpta solidare.

Lithuani ad fidē ca-
tholicam sunt opera
domini Regis Polon-
narum conuersi.

Concedit Rex Pol.
Lithuanis, uelut no-
uit Christianis, priui-
legia, gratias & li-
bertates catholicis da-
ri solitas.

Magnus Ducatus Lithuanie cū alijs Terris sibi annexis Reg. Pol. est incorporat⁹, ut cōmunib. uiribus hostib. cōmunib. facilius ac fortius resistere possint.

Ecclesie Lithuanie Catholice in libertatibus & emunitatibus suis conseruantur.

Barones & Nobiles Lithuan. Romane Ecclesie subiecti & Nobiles Lithuanie eade libertate cum Polonis a quibus arma sumptulerunt gaudebunt.

Nobiles Lithuanie Catholici succedunt in bona paterna eorū de iure quo & pol.

Resignatio bonorum seu cōmutatio cum cōsensu principis est faciendā. Morte parentum seu liberi non priuentur bonis suis hereditarijs.

mentia, ipsis libertates, immunitates, gratias, exēptiones, & Priuilegia dari catholicis solita, iuxta continentia articuloꝝ subscriptoꝝ, tenore præsentiu cōcedimus, & largimur. Et primo quāuis eo tēpore quo almo Spiritu inspirante fidei catholice recepta & cognita claritate, Coronam Regni Poloniae assumpsimus pro Christiane religionis incremento, & bono statu & cōmodo Terrarū nostrarū Lithuaniae prædictarū. ipsas, & cum Terris ac dominijs ipsis subiectis & connexis. ¶ Præfatio Regno nostro Poloniae appropriauimus, incorporauimus, cōiunximus, uniuimus, adiunximus, cōfœderauimus, de cōsensu unanimi nostro, & alioꝝ fratꝝ nostrarū, & omnium Baronū, Nobilium, Procerū & Boyaronum eiusdem Terræ Lithuaniae uoluntate accedēte, & assensu: Volentes tamē Terras prædictas Lithuaniae propter hostiles insultus & insidias Cruciferorū, & eis adherentiū, ac alioꝝ quorumcūq; inimicorum, qui præfatas Terras Lithuaniae & Regnū Poloniae demoliri nituntur, & in ipsoꝝ destructionē machinātur, in certitudine, securitate & tutela melioribus reponere, & eis perpetuū cōmodum procurare, eadem Terras quas semper cum pleno dominio, ac iure mero, & mixto, hæcenus habuimus, & habemus usq; modo a progenitorib. nostris & ordine geniturę tanq; Dñi legitimi, Baronū, Nobiliū, Boyaronum uoluntate, ratihabitiōe, & cōsensu adhibitis, Prædicto Regno Pol. iterum incorporamus, inuisceramus, appropriamus, cōiungimus, adiungimus, cōfœderamus, & perpetue annectimus: decernētes ipsas cum omnibus earum dominijs, Terris, Ducatibus, Principatibus, Districtibus, proprietatibus, omniq; iure mero & mixto Coronæ Regni Pol. perpetuis tēporibus irreuocabiliter, & irrefragabiliter semper esse unitas. ¶ Coeterum omnes Ecclesias Terrarū Lithuaniae prædictarū tam Cathedralibus quā Collegiatis Parochiales, & Conuētuales uidelicet Vilneñ. & coeteras in eis erectas, & erigēdas, fundatas, & fundandas in omnib. ipsarum libertatibus, immunitatibus, priuilegijs, exemptiōibus, & cōsuetudinibus uniuersis cōseruamus. Harū serie mediante iuxta cōsuetudinem Regni Poloniae. ¶ Barones etiā, Nobiles, Boyari Terrarū nostrarū Lithuaniae prædictarū, donatiōibus, priuilegijs, & concessiōibus ipsis per nos datis, impartitis, & collatis, duntaxat Catholici & Romane Ecclesie subiecti, & quibus clenodia sunt cōcessa gaudeant, participant, & fruātur, prout Barones & Nobiles Regni Pol. suis potiūtur & fruuntur. ¶ Item Barones & Nobiles prædicti bona ipsoꝝ paterna lia pari iure obtineāt, sicut Barones Regni Pol. sua noscūtur obtinere, & donatiōes nostras super quibus Literas obtinent, a nobis efficaces & fulcitas perpetui roboris firmitate similiter obtinebūt, & liberā habebunt ipsa uendendi, cōmutandi, alienādi, donandi, & in usus suos cōuertendi facultatē: nostro tamē consensu ad hoc specialiter accedente. ¶ Sic tamē quod ipsa alienādo, cōmutando, uel donando corā nobis uel nostris Officialibus iuxta consuetudinē Regni Polon. resignabunt. ¶ Item post mortē patrum liberi nō debent bonis hereditarijs priuari, sed ea cū suis successoribus possidere, prout Barones & Nobiles Regni Poloniae

gni Poloniæ sua possident, & in usus cōuertunt beneplacitos. ¶ Si-
militer uxoribus suis dotalicia in bonis & Villis quas ex successiōe pa-
terna, uel concessiōe nostra perpetua habuerint, uel sunt habituri, pote-
runt assignare, prout in Regno Pol. assignātur. ¶ Filias aut, sorores,
cōsanguineas, & affines suas præfati Barones & Nobiles Terrarū Li-
thuanix copulare poterūt uiris duntaxat Catholicis, & tradere cōiugio
iuxta beneplacitū suæ uoluntatis, & iuxta consuetudinem Regni Pol.
ab antiquo obseruatā. ¶ His aut libertatū concessiōibus nō obstāti-
bus Barones ad constructionē & erectionē Castrorum, uias expeditio-
nales facere, & tributa dare iuxta antiquā consuetudinē astringantur.
¶ Hoc specialiter expresso, Quod omnes Barones & Nobiles Terrarū
Lithuanix, fidelitatē & debitam ac Christianā fidei constantiā nobis
uidelicet Vladiſlao Regi Poloniæ, & Alexandro alias Vitovydo Ma-
gno Duci Lithuanix, & successoribus nostris tenere debebūt & seruare
prout Barones & Nobiles Regni Pol. suis Regibus tenere soliti sunt, &
seruare: super quo Barones Boyarones, & Procures Terrarū Lithuanix
prædicti iuramentū nobis iam præstiterūt, prout clarius in Literis ip-
sorū, quos cum Baronibus Regni Poloniæ sibi inuicem cōcesserunt,
continetur. ¶ Pari modo sub fidei sacramento, & sub bonorū suorū
amissione, nullis Principibus aut Baronibus uel alijs cuiuscūq; cōditi-
onis hominibus Terris Regni Poloniæ aduersari uolentibus, consilia,
fauorē, & auxilia ministrabūt, uel præstabant: sed eos tanq; Hostes
Terræ & Dominiorū Lithu. Totis VIRibus prosequātur, & ad nul-
lum aliū respectū habebunt, nisi ad nos, & ad nostros successores, pro-
ut hāc ipsam Barones & Nobiles prædicti pro se & pro suis posteris p
fidei sacramentū cautionē præstiterūt & fecerunt. ¶ Item Dignitates
Sedes, & Officia prout in Regno Pol. institutæ sunt, instituentur & lo-
cabuntur: in Vilna scilicet Palatinus & Castellanus Vilneñ. & demū
in Troki, & in alijs Locis, ubi nobis uidebitur expedire, iuxta nostræ
beneplacitū uoluntatis perpetuis temporibus duraturis. ¶ Et huius-
modi Dignitarij non eligātur nisi sint fidei Catholicæ cultores, & sub-
iecti S. Romanæ Ecclesiæ, nec etiā aliqua Officia Terræ ppetua, ut sunt
Dignitates, Castellanus, &c. nisi Christianæ fidei cultoribus conferā-
tur, & ad consilia nostra admittātur, & eis intersint, dum pro bono pu-
blico aliqui tractatus celebrantur. Quia sepe disparitas cultus, diuersi-
tatem inducit animorū, & consilia patent talibus diuulgata, quæ tradū-
tur secrete obseruanda. ¶ Item omnes quibus huiusmodi libertas &
Priuilegia cōceduntur, nūq; nos VLadiſlaū Regē Poloniæ & ALE-
xandrum Vitovydū Magnum Ducem Lithuanix quo ad usq; uixe-
rimus, & nostros successores Reges Pol. & Duces Lithuanix, a nobis
& nostris successoribus statuendos & locandos deferant, uel recedāt ab
eisdem, sed sub fide & honore pariter & onere iuramenti, fideliter & fir-
miter nobis & successoribus nostris adhibebūt fauoribus, cōsilijs, & au-
xilijs, perpetuis tēporibus & in æuum. ¶ Hoc etiā addito quod præ-
dicti Barones & Nobiles &c. Lithuanix post mortem Alexandri alias

Lithuani dotalicia in bonis suis pefunt ux-
oribus assignare.
Filias & sorores ui-
ris duntaxat Catho-
licis Lithuani mari-
tabunt.

Lithuani ad tributa
& alia consueta solu-
enda astringantur,
libertate nō obstante.

Lithuani fidelitatē
suis Principibus sub
iuramento seruaturū
sunt.

Lithu. aduersarijs
Regis Pol. cōsilia &
auxilia ne ferant.

Lithuani pro se &
suis posteris iurant.

Dignitates prout in
Polonia Regno insti-
tuenda.

Ad Dignitates non
nisi catholici eligendi
& ad consilium
admittendi sunt.

Lithuani Regi Pol.
& Duci Lithu. perpe-
petuo adhaerere sunt.

Lithuani nullū Prin-
cipem nisi per Regē
Pol. electū pro domi-
no susceperunt.

Poloni Rege sine li-
beris decedere, nō de-
bet sibi Regē sine cō-
silio Li. eligere.
Idem libro primo.

Cultores fidei Chris-
tiane duntaxat liber-
tatis cōcessu gau-
debunt.

Littere circa Coro-
nationem cōcesse Li-
thuanie per Vladis-
lāu confirmantur.

Contentiones neces-
sarias in LVBlin aut
Paczouu Polo. cum
Lithuan. celebrent.

Eliguntur & nomi-
nibus propriis speci-
ficantur domini Li-
thuanie de quibus ar-
mis & domibus No-
bilium Polo. insignia
sunt & clenodia.

Vitovvdi Magni Ducis moderni nullum habebūt aut eligē pro Ma-
gno Principe & Dñō Lithuanie, nisi quē Rex Polonie, uel ipsius suc-
cessores cum cōsilio Prælatorū & Baronum Pol & Terrarū Lithuanie
duxerint eligendos, statuendos, & locandos. ¶ Similiter Prælati Ba-
rones & Nobiles Regni Polonie, Rege Polonie sine liberis & successo-
ribus legitimis decedente, Regem & Dñm non debent ipsi eligere sine
scitu & consilio nostro uidelicet Alexandri Magni Ducis Baronū &
Nobilium Terrarū Lithuanie prædictarū, iuxta tenorē & cōtenta pri-
orum Litterarū. Præterea prædictis libertatibus, Priuilegijs, & gratijs
tantūmodo illi Barones & Nobiles Terræ Lithuanie debent uti, & gau-
dere, quibus arma & clenodia Nobiliū Regni Pol. sunt cōcessa, & cul-
tores Christianæ religiōis Romanæ Ecclesiæ subiecti, & nō schismatici,
uel alij infideles. ¶ Item omnes Litteras quascūq; Regno Pol. & Ter-
ris Lithuanie ante octo uel septem annos, ac post uel circa Coronatio-
nem nostrā cōcessimus & dedimus tenore præsentium cōfirmamus, rati-
ficamus, approbamus, & robur perpetuū imponimus eisdem. habē. ip-
sas præsentibus pro insertis. ¶ Hoc etiā addito specialiter, & expresso,
quod præfati Barones & Nobiles Regni Polo. & Terrarū Lithuanie
Cōuentiōes & Parlamēta quādo necesse fuerit in LVBlin uel in RAR-
czovv, & alias in locis aptis de consensu & uoluntate nostra celebrabūt
pro cōmodo & utilitate Regni Pol. & Terrarū Lithuanie prædictarū
meliori. ¶ Præterea nos ALEXANDER alias Vitovvdu de cōsensu Se-
reniss. Principis Dñi Vladislai Regis Polo. fratris nostri charissimi
eligimus ad arma & clenodia Nobiliū Regni Pol. Terrarū nostrarū Li-
thuanie Nobiles infra scriptos, quos ipsi Regni Pol. Nobiles simul cum
omnibus, qui ex eorum stirpe originē suā ducūt, ad fraternitatis & cō-
sanguineitatis cōsortia receperunt. Et primo Nobiles Lelyua, Mony-
uid Palatinū Vilneñ. Item Zadora, Palatinū Iavvnu Troceñ. Ravva,
Minigal Castellanū Vilneñ. Lyssy, Sunigal Castellanum Troceñ. Ja-
strembcy, seu Lazanky, alias Bolesthy, Nagora uocatos, Nemir, Tramb-
ki, Hostikonē. Topory, Butrym. Item Labancz alias Skrynscy, Golig-
ūt, Poraye, Nicolaū Bylymin. Dambno, Korevvam. Odrovvasz, Vy-
schegerd, Vaduicz, Petrum Mondigerth. Dria, Nicolaū Tavvtigerd,
Habdanyecz, Iohannē Gastoldi, Polkoza, Volczkonem Kukua, Grifo-
nes, Butovvdum, Srzenyaua, Iadaldum, Pebodze, Kalonem, Grzymala,
Iohannem Rymouidouicz, Zaramba, Ginet Konczeuicz, Pyrszchala,
Davvxa, Nouina, Nicolaū Boynar, Dzalosza, Volczkonem Kokutho-
uicz, Kopacz, Gedoruoch, Rola, Dangyel, Sirokomla. Iacobū Myngyel,
Cattus Marinus, Voysznar Vilkoleuicz, Pouala, Georgiū Sangavv.
Item Pomyan, Saka, Dolia, Naczkonem. Sarza, Tuerbuth, Dolanga,
Monstuild, Bogoria, Stanislaū Vissygin, Ianina, Voyszym Danczyko-
uicz, Bichaua, Monstold, Svvinke, Andreā Devvknehouicz, Rolda, Mi-
nimund Sefnikouicz Sulima, Bodyuil. Item Nalancz, Koczcanum. Lo-
dza, Myczusch, Gelithoue, Gerdud, Korczakoue, Czuppam, Byala, Moy-
dylonem Czuszolouicz, Vanzyk, Koyczanum Sukouicz, Czolek, Iohā-
nem Euil

nem Euil, Godzamba, Stanislauum Buthovv touicz. Osmorog alias Generalth, Surgutes de Kyefzlinn. &c. ¶ Quibus quidē armis, clenodijs, & proclamatiōibus, prædicti Nobiles, Proceres & Boyari Terrarū Lithuaniae extunc & in post ea perpetuis temporibus ubilibet gaudeāt, potiantur, prout ipsis præfati Nobiles Regni Pol. uti frui cōsueuerunt & potiri. ¶ Vt aut corroboratiōis & cautelae uberioris omnia præmissa accipiant firmitatē, presentes fecimus Sigillorū nostrorū munimine corroborari, presentibus & cōsentien. ac ratū habēn. Reuerēdis in Christo patribus Dñis Nicolao Gnesneñ. Archiepiscopo, Alberto Cracouiē. Iohanne Vvladislauieñ. Petro Poznan, Iacobo Ploceñ. Nicolao Vllneñ. Iohanne Electo Leopoliē. Metropol. Mathia Premisl. Michaelē Kiouiē. Gregorio Vvlodimir. Sbigneo Kameneczeñ. Electo Ecclesiarū Episcopis Chelmeñ. & coeteris Ecclesijs uacañ. Necnon Magnificis, Validis, & Strennuis Cristino Crac. Castell. Iohanne de Tarnovv Craco. Nicolao de Michalovv Sandomiriē. Sandiuogio de Ostrorog Poznañ. Mathia de Vanssosse Callis. Iacobo de Konyeczpole Siradiē. Iohanne Ligeza Lancicieñ. Mathia de Labissyn Brzesteñ. Ianussio de Kosczyelacz Gnevvcouiē. Palatinis. Michaelē de Bogumilouicze Sandomir. Iohanne de Szczekoczyn Lubliñ. Dobeslao de Olesznicza Voyniceñ. Floriano de Rokithnicza Vislicieñ. Cristino de Kozyeglouy Sandec. Martino de Kolikouo Gnesneñ. Clemente de Mocrsko Radomieñ. Domarath de Kobelany Bieceñ. Mosticio de Staffovv Poznañ. Ianussio de Tuliskovv Calissieñ. Martino de Kalinovv Siradiē. Petro de Vvlosczoua Dobrzyñ. Alberto de Koscyol Brzesteñ. Iohanne de Lankossyn Lancicieñ. Cristino Krussuicieñ. Iohanne de Lacuchovv Zauichosten. Martino de Lubnicza Brzeziñ. Stanislao Gamrath Polanecē. Iohanne de Bogumilouice Cechouiē. Mathia Koth Nakleñ. Giottone de lankouicze Malogost. Iuano de Obichovv Szremeñ. Ianussio Furman Miedzyrzecē. Castellanis. Sbigneo de Brzezye Regni Pol. Marschalco, Petro Szafranyecz Succamer. Martino de Vyroczimouo Vexillifero Cracou. Paulo de Bogumilouicze Cracou. Nicolao de Strzelcze Sandomir. Nicolao de Czarnkovv Posnañ. Iaka Calissieñ. Andrea de Ludbranc. Cuiauiē. Petro de Vidaua Siradiē. Nicolao de Suchydol Lubliñ. Petro de Thur Lancicieñ. Iudicibus. Actum in Oppido Hrodlo circa flumen Bug in parlamento seu congregatiōe generali die secunda mensis Octobris sub Anno Dñi 1413. datum per manus Reuerend. in Christo patris D. Episcopi Cracou. supremi Cancellarij Regni Polo. nobis sincere dilecti. Scriptū uero p manus Cyolkonis Canonici Sandomiriensis secreti nostri Notarij.

Nomina Dominorū tam spiritualiū quā secularium in consilio præfidentium exprimiuntur.

Prælati Lithuan. incorporāt se Regno

Pol. ac Regi Pol. se subiiciūt, quē una cū Polonis eligēt. Lex ij.

128 IN NOMINE DOMINI AMEN. Tunc enim multis errorum & dubiorū incōmodis prudenter occurrimus, cum gesta ætatis nostræ Literarū apicibus & Sigillorū appensiōibus perhēnamus: Pro-

Tempore Vvladislai Iagel de Ducatu Magno ad Regnū assumpti. 1404.

rr inde nos

Nomina omnium
singulorū principum
Prælatorū, Baronū,
& Nobiliū Ducatus
Lithuanie se
cessores suos Regno
Pol. perpetuo incorp
porantur.

inde Nos Prælati, Principes, Barones, Nobiles, Terrigenæ Terrarū Lithuanie & Rusiæ, uidelicet Iacobus diuina prouidentia Vilneſi Eccleſiæ Episcopus, Dux Iuanus Olgimunti cum filiis suis uidelicet Andrea & Senikone & cœteris, Mungaylo Gedygolds fratre & cœteris, Czupurna Marſchalco Senikon Iamunti, Fedorius Leonis cū Iuſſkone fratre germano, Gaſſovv cum filio Thalnufz, Gineyd cum filio Milus & cœteris, Kinunth cum filio, Dauxha, Strzygoil Karikonis, Gyntolth Aſtok cum fratre germano, Dorgi Gaſtolth cum Przehhindo fratre germano, Nemira cum fratribus suis germanis, Szagaylo, Olizaie Veſſilonis, Voinad Ruſſylouicz, Kięſgaylo & Kumbold Volimontonis cū suis cœteris fratribus germanis, Goligin, Roman Mileykonis cum fratre Volczkone & cœteris, Voiffyund cum filio, Radiuilo, Volochko Ka uothmonis cum fratribus Butoldmuntigailo, Hanuſs Montigerdonis cum fratribus suis, Douogin Viſſigirdonis, Draunti cum Veſſkone filio, Volczko uel Vtruicz, Volczko Konſſovvtouicz, Dogirdi Voinis, Vrdzich cum fratribus, Goligind, Veydimin, Heſchis Selkouicz, cū cognatiōibus & genealogiis suis, necnō tota uniuerſitas omniū & ſingulorum Nobiliū & Terrigenarū prædictarū Lithuanie & Ruſſie Terrarum, quorū quāuis nomina ſingilatim hic nō ſunt expreſſa, ipſorū tamen cōſenſus ad ſupraſcripta adeſt, ac ſi pro inſertis haberētur. Proinde Significamus quibus expedit uniuerſis. Quomodo eo tempore quo Prælati Principes Barones & Nobiles & communitas Terrarū Regni Pol. diuina cooperāte clementia, Sereniſs. Principē Dñm Vyladiſſlaum Regem Pol. ſupremū Ducem Lithuanie hæredē Ruſſie Dñm noſtrū gratioſiſs. de gētilitatis errorib. educent. in Regē et Dñm ipſorū aſſūpſerunt. ¶ Nos quoq; ipſius uestigia ſequētes, almi Spiritus gratia eruditos ad ipſorū cōſortium Catholicū inuitantes, de tenebris erroris uetusti per aſſumptionē S. fidei orthodoxæ receperunt. Cum quibus in fide facti unanimis & cōſortes ad perfectionē catholicorū operū merito & oportune debemus per cōcordiā ppetue aſpirare. ¶ Pro eo prædicto Dño Vyladiſſlao Regi Pol. &c. Et ipſius Coronæ, Regno, ac Regnicolis Pol. firma fide & inuiolabili ſponſione promiſimus, & tenore præſentiū promittimus, toto poſſe & uiribus cōtra inſultus quorūlibet hominū eis aſſiſtere, & eos nullo exquisito coloris fūco unq; deſerere, ſed ipſos ſine dolo & fraude, ſ. Regem & Coronā, Regnū & Regnicolas Pol. & eorum neceſſitatibus perpetue adiuuare, eorūq; proſectus, utilitates, cōmoda, & bonum cōmune peragere, ſalubri & fideli diſpoſitione, uelut noſtrum propriū: quod & ipſi nobis pari modo tenebūtur facere uiceuerſa. ¶ Demū quia prædictus Dñs Vyladiſſlaus Rex &c. Dominus noſter gratioſus ex ſpeciali cōfidentia Magnifico & præclaro Principi Do nino Alexandro alias Vitovvdo Duci Lithuanie, &c. ipſum in partem ſuæ ſolicitudinis aſſumens ſupremū Principatū Terrarum earundē Lithuanie, cœterorūq; dominiorū ſuorum Ducatus dedit & cōtulit, & ipſum in eis de manu ſua ſtatuit ad uitā eiſdē Domini Ducis Vitovvdi terminū ultimum & extremū. ¶ Pro quo eūdem Dominū

Lithuani fatentur ſe
per Polonos erudi
tos & ad cōſortium
catholicū receptos fu
iſſe.

Lithuani promittunt
ſe Polonis auxilia in
omnibus neceſſitati
bus prebituros.

Alexander alias Vi
toudus Dux Mag.
Lithuanie per Vyla
diſſlaum Regem Po
lonie conſtituitur.

dem Dominū Vvladislāum Regem cōstantiori fiducia prosequi uolē-
tes, & prout iustum est ipsum reddere certiorē firma sponsiōe, & irreuo-
cabili promisso sibi tenore præsentiū promittimus, quod supremus pre-
dictus principatus Terrarū Lithuanīæ, & cōterorū dominiorū Duce-
tus una cum bonis & cōteris patrimonialib. ad eundē dominū Ducem
Vitovvdū pertinentib. & cum omnibus Castris fortalicijs Districtib.
Territorijs, & eorum Incolis post decessum ipsius ad ipsum dñm Vyla-
dislāum Regem, ac ad Coronā Regni huius Pol. iuxta tenorē Literarū
per prædictum dñm Ducem Vitovvdū eidem dño Vvladislāo Regi &
Coronæ eius datarum debent plene & integre deuolui & redire. Et nos
etiam cū nostris posteris atq; successoribus post decessum domini Du-
cis Vitovvdi promittere prædicto dño Vvladislāo Regi Coronæ & Re-
gno Pol. adhærere, subijci, obseq; & seruire sine dolo & fraude, toto pos-
se & uiribus tenebimur, & præter ipsum ad Coronam Regni eiusdem
nunq; nobis alios uel aliū dñm uel dños assumemus. ¶ Illo etiam nō
omisso, quod si dñs VVLADISLĀUS Rex prædictus (quod Deus auer-
eat) sine prole decesserit, extunc sine scitu & cōsilio eiusdem dñi Ducis
Vitovvdi, & nostro pariter, Principes, Prælati, Barones, Nobiles & cō-
munitas Terrigenarū Terrarū Regni Pol. prædicti sibi Regem & dñm
nō debent eligere seu locare, cum quibus firmit̃ mutuat̃ & cōstantem
seruantes assistentiā, in dulcedine fidei & uisceribus Iesu Christi perpe-
tuam & irreuocabile tenebimus unionē. ¶ In quorū omniū fidem &
testimoniū euidentiaq; pleniorē pro perpetuo robore Sigilla nostra
præsentiū. sunt subappensa. Actum & datum in Vilno ipso die S. Pri-
scæ Virginis & Martyris. Anno domini 1401.

Vitovvdi aliter Alex-
andri morte secuta,
offerunt se Lithuanī
Vladislāum Regem
Pol. in Ducem suum
suscepturos, Quod
tunc Lithuanīa Ro-
gno Polonia incere-
porandum.

Rege Pol. sine prole
decidente, non debet
Pol. Regem sine Lin-
thuanis eligere, nec
e contra.
Idem libro 1. cap. 2.

Vvladislāus terci⁹ Rex Pol. confirmat Iura & Priuilegia Sigis. Magno Duci

Lithuanie super Ducatu Magno per D. olim Vvladislāū su-
um genitorē eidem SIGISMUNDO cōcessa. Lex iij.

129 IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei me-
moriā, Nos VVLADISLĀUS tercius Dei gratia Rex Pol. Necnon Ter-
rarum Cracou, Sandom. Sirad. Lancic. Cuiāu, Lithuanīæ Princeps su-
premus, Pomeranīæ Russiæq; dominus & hæres. &c. Significamus te-
nore præsentiū tam præsentiū quam futuris noticiā habituris.
Quod ex quo preclarus & Magnificus Princeps dñs SIG. Dei gratia Ma-
gnus Dux Lithuanīæ Russiæ. &c. patruus noster precharus omnem
Synceritatis constantiā erga Regnū Pol. nostrum & nostrā Regiā præ-
sentiam semper gessit incorrupte. Cuius rei nos memores & pergrati,
dignum censuimus sibi proinde cordis puro Zelo occurrere, & omniū,
qua decet gratitudine, hanc fidem & constantiā integrā compensare.

Vlad. Jag. P. 1430

¶ Vnde ex certa nostra sciencia, sufficientissima deliberatiōe præha-
bita, animo beniuolo, & uoluntate nostra ultronea nostrorū Prælatorū
& Baronū salubribus freti cōsilijs, ipsi domino SIG. Magno Duci no-

De consilio & cons-
sensu omnium Reg. cō-
siliariorū Vvlad. cō-
firmat libertates &
litteras Magno Duci
et Lithuanie.

rr iij

stro patruo

stro patruo charissimo lura, Literas, & priuilegia quæ a nobis & foellicis memoriæ genitore nostro dño VVLADISLAO Rege Pol. super Ducatu Magno, & quibuscūq; bonis & libertatibus sub quibuscūq; datis & tenoribus existunt, quæ hic habere uolumus pro insertis, in omnibus earū punctis, conditionibus, positionib. particulis, & clausulis uniuersis, ratificamus, innouamus, gratificamus, approbamus, & presentis scripti patrocinio cōfirmamus; decernē. ea robur obtinere perpetue firmitatis Promittimus insuper in uerbo nostro Regio præsentibus & spondemus easdem ipsius Literas lura & priuilegia rite & iuste emanata per omnia rata atq; grata habere, & incōcussa iugiter & inuiolabiliter obseruare, & de eis satisfacere. Harū quibus Sigillum nostræ Maiestatis est appensum testimonio Literarū. Datum in Oppido Pyotukow in parlamento generali, feria tertia proxima post festum S. Lucie Virginis. Anno domini 1418. præsentibus ibidem Reuerēdis. & Reuerēdis in Christo patribus Dñis Vincentio S. Gnesneñ. Ecclesiæ Archiepiscopo & Primate, Sbigneo Cracou. VVLADISLAO VVLADISLAUIEñ. Episcopis, & Andrea de Byn Electo cōfirmato Ecclesiæ Posnañ. ac Magnificis, Nobilibus & strennuis uiris Iohanne de Czyzow Castell. Cracouiē. Dobeslao de Senno Sandomir. Martino de Slauykow Calissieñ. Alberto de Male Lancicieñ. Iohanne de Lichni Brzesteñ. Iarando de Grabye Iuni Vladiſlauiē & Petro Odrouasz de Sproua Leopoliē. Palatinis. Dobrogostio de Szamotuly Posnañ. Clemēte Watropka de Strzelcze Sandomir. Laurentio Zaramba de Kalinoua Siradiē. Castellanis. Iohanne de Olesznicza Marschalco, & Andrea de Lubino Thesaurar. Reg. Pol. & alijs Dignitarijs, Baronibus, Militibus, & Nobilibus, Testibus circa præmissa. Datū per manus Magnifici & Generosi uirorū Iohannis de Konyeczpole Cācellarij, & Petri Voda de Szczekoczin Vicecancel. Regni Poloniae nobis sincere dilectorum.

Ad Relationē Magnifici Iohannis de Konyeczpole R. P. Cācel.

Tēpore Iohān. Alb. Regis Pol. & Alexandri Magni Ducis Lithu. Barones &

Cōsiliarij Magni Duc. Lithuanie cōfirmant Inscriptiōes per antecessores eorū cū Regno Pol. factas. Lex iij.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ne gesta ætatis nostræ tempus & uetustas aboleret, inuentū est, ut ad memoriā posteritatis Literarū apicibus, & testium annotatiōe deducantur: Proinde Nos Prælati, Barones, Nobiles & uniuersitas Terrigenarū Magni Ducatus Lithuanie, uidelicet Albertus Vilneñ. Iohannes Luceorieñ. Martinus Medniceñ. Ecclesiarum Dei gratia Episcopi: Nicolaus Radziuſiowicz Palatinus Vilneñ. & Magni Ducatus Cancellarius, Dux Alexander Iurgeuicz de Holifani Castell. Vilneñ. & Capitan. Grodneñ. Iohannes Iurgeuicz de Zabrzeze Palatinus Troceñ. ac supremus Magni Ducatus Mar-

Prælati uniuersiq;
Cōsiliarij, quorum
nomina hic describū-
tur, & tota cōmunis
tas Magni Ducatus
Lithuanie, adscri-
bunt se Regno Pol.

130
131

tus Marschalcus, Stanislaus Ianouic Castellā. Troceñ. & Capitaneus
Terre Samogitarū, Georgius Paczouic Poloceñ. Gregorius Ofczyko-
uic Curia Marschalcus & in Merec, Nicolaus Nicolai Radziuilouic
Pincerna Ducalis & in Byelsko, Iacobus Douoynouic Drohieñ. Sta-
nisslaus Potrafskouic Lideñ. Iohannes Lithaor Nouogrodeñ. Stanisla-
us Michaelis Pothkouic Brzesteñ. Albertus Ianouic Vexillifer et Cau-
neñ. Nekrasz Volothkouic in Belzyca, Petrus Radyuilouic Succame-
rarius & in Byxyschki, Niemira Grzymalic Mielniceñ. Nicolaus Iun-
dylouic in Dubicza, Georgius Montontouic, Alexander Motigordo-
uic Capitanei, Marschalci, & Tenuarij: Significamus tenore præsentii-
um qbus expedit uniuersis, Quomodo licet uniōes & fœdera inter hæc
dominia uidelicet Regnū Pol. & Magnū Ducatum Lithuanie, Ter-
rasq; eisdē subiectas, a temporibus lōge retroactis sub Rege Pol. Vvla-
dislao alias Iagello & sub Magno Duce Lithuanie Alexandro alias Vi-
tovvdo inita & cōstituta hucusq; inuiolate seruētur. Postq; uero Se-
reniss. Principes Dñi nostri gratiosissimi super ipsa dominia, in Regē
Pol. Sereniss. Dñs IOHAN. ALBER. in Magnū uero Ducem Lith-
uanie Ser. Dñs ALExander Dñi nostri gratiosiss. diuina dispositione
assumpti sunt, placuit Prælati, Baronibus, & Nobilib. Regni Pol. fra-
tribus nostris, similiterq; ipsi nobis iam defacto fecerunt, & per nostras
nouas Literas, & Inscriptiōes antecessorū nostrorū super huiusmōi fœ-
deribus cōfirmaremus. Quarū qdem Literarū uerbum de uerbo tenor
sequit, & est talis. **¶ IN NOMINE DOMINI AMEN.**
Ad perpetuā rei memoriā. Sator rerum omniū cuius oculus penetrat
uniuersa, & scientia nunq; extinguitur, in rebus humanis quas obliui-
onis caducis momētis cōstat subiacere, ut memoria earū remaneat, ap-
ices Literarū alii cōsiliū prouidentia ordinauit: quarū præsidio, rerū or-
dinatiōes, pacta, & tractatus cōseruantur. Proinde nos MONiuitus
Palatinus Vilneñ. Iauinis Palatinus Troceñ. Mingal Vilneñ, Sungal
Troceñ. Castellani: Nyenir Ostyk, Butrym Golignith, Nicolaus Bi-
liū. Koreyoua, & Vissygert, Petrus Montigerd, Nicolaus Tayvtigerd,
Iohannes Gastovvdy, Volczko Kulua, Bussyoyvdus Iadath Ralo, Iohā-
nes Rimouidouic, Ginenth Konczeuic Doxa, Nicolaus Byeinar, Vol-
sko Kochutouic, Iacobus Mingel, Voyssnar Virkolouic, Gregorius San-
gavv, Saka Nacko, Verbuth Monstyuild, Stanislaus Vyssygin, Voy-
schin Damenkouic, Monstold, Andreas de Vknethouic, Munimunt
de Selnikouic, Roduil, Koczanus, Miczuch, Gerdud, Czuppa, Voydzi-
lo Kossylouic, Koczanus Sukouic, Iohānes Eyuild, Stanislaus Buthovv-
thouic, Surgutes de Ressynki. &c. Significamus tenore præsentiiū qui-
bus expedit uniuersis præsentibus & futuris præsentiiū noticiā habitu-
ris, Quod, quia Serenissimorū Principū dñorum, VVLadislai Regis
Pol. &c. & ALExandri alias Vitovvdi Magni Ducis Lithuanie do-
minorū nostrorū gratiosiss. cōcessione & indulto, Arma, quibus uti in-
solitum fuit nobis, cōtraria cōsuetudine obfisteñ. ad insigniendū nomi-
nis Nobilitatisq; nostræ titulum, a Baronib. Nobilibus & Proceribus
suis ordine

*in scripto antiquo pri-
uilegij tēpore vltra-
dislai Iagell. & vi-
tovvdi eduit.*

suis ordine geniture cōtraxerunt, recipimus, & ad gratias, libertates, &
 immunitates, priuilegia, & exemptiōes, & multa alia beneficia, & pre-
 gatiuas, quæ nobis per dictos dominos gratiosos Vvladislāū Regē Pol.
 & Alexandrū Magnum Ducem Lithuanie munifica sunt cōcessa lar-
 gitione, & Literarū patrociniū munita, interuētū ipsorū & studio pro-
 moti existimus, & prouecti, promiserūtq; suis patentibus Literis adhuc
 qua poterint diligentia bonum cōmodum & profectū status nostri &
 honoris ubilibet pmouere, & nūq; in ADVersitatib. nostris & neces-
 sitatibus nos deserere, sed semper cōtra omniū inimicorū nostrorū insi-
 dias & insultus auxilijs, consilijs, & fauoribus suis prosequi & iuuare:
 horū intuitu uolē, tot beneficiorū merita cōpensare, & ipsis dignas ui-
 ces pro eis impendere, ne disparitatis in nobis aut ingratitude cōta-
 gia, & inæqualitas Literarū cernerētur uendicare: sed ut semper unani-
 mis idemptitas inter nos remaneat, & uoluntas animorū: Sicut idē cul-
 tus & religio fidei obseruatur, uniuersaliter uniuerſi & singulariter sin-
 guli nostris nominibus, ac uice omniū Nobilium, Boiaronū, Procerum
 & Incolarū Terrarū Lithuanie bona fide in uerbo nostro constanti,
 & fideli omni dolo fraude & colore amputatis & remotis, promittimus
 pollicemur, uouemus, spondemus & iuramenti nostri ministerio stri-
 ctius nos obligamus. Nunquā præfatos Prælatos, Barones, Nobiles &
 Proceres Regni & ipsum Regnū Pol. prædictū in omnibus eorū neces-
 sitatibus & aduersitatib. deserere, sed semper ipsis cōtra OMnium INI-
 micorum eorū insidias & insultus consilia auxilia & fauores fideliter
 ministrare. Et nulli lites, bella, aut guerras præter scitū, & uoluntatem,
 & cōsensum, consiliū, & requisitiōē ipsorū, & eorum successorū indi-
 cere, facere, uel mouere, præfatosq; dños Vvladislāū Regem Pol. & A-
 lexandrū alias Vitovvdū Magnū Ducem Lithuanie & eorū successor-
 res Reges Polo. & Duces Magnos Lithuanie nullis temporibus DE-
 SERERE, quoquomodo sed semper ipsis sine dolo & fraude fideliter AD-
 HERERE omni cōsilio auxilio & fauore. Præterea promittimus, prout
 supra, Quod defuncto præfato dño Vitovvdo Magno Duce Lithua-
 nie nūq; ELigemus, assumemus, & recipiemus in Magnū Ducē Li-
 thuanie uel dominū, nisi quē præfatus Dñs Vvladislāus Rex, si uita po-
 tietur longiore, uel eius successores, & Prælati, Barones, Nobiles et Pro-
 ceres Regni Pol. duxerint eligendū, statuendum, uel locandū. Et uice-
 uersa Prælati, Barones, & Nobiles Regni Pol. Rege præfato quod absit
 sine liberis & successoribus legitimis decedē, sine scitu & consilio Illu-
 stris domini Alexandri alias Vitovvdi Magni Ducis Lithuanie, si su-
 perstes remanserit, & nostro, ELigere nō debebūt. Ut aut corroborati-
 onis & cautelæ uberioris omnia præmissa accipiāt firmitatē, fecimus si-
 gillorū nostrorū munimine roborari. Actum in Oppido Hrodlo circa
 flumen Bug, in parlamento seu congregatiōe generali die secunda mē-
 sis Octobris Anno, dñi 1413. Proinde Nos, Prælati, Barones, Proce-
 res & Nobiles Magni Ducatus Lithuanie præfati, præuidentes, quia
 uetustate temporū multa in ambiguitatē ueniunt, per quā ne quid in-
 commodi

Communes hostes &
 amicos Poloni cū Li-
 thuanis sunt habiuri.

Arctissimum uineu-
 Pol cum Lithu. re-
 ligioni unitas & co-
 tera huiusmodi.

se & suos posteros
 domini Lithu. obli-
 gant supra & infra
 scripta tenere sub iu-
 ramento.

Unionis modus inter
 Polonos & Lithua-
 nos præscribitur.

Idem libro 1. cap. 1.
 de interregno.

commodi eueniat, dignū censuimus prouidere: Volentes igitur ne articulus de ELECTiōne SERenifs. dñorum nostrorū tam REgis Poloniæ quā Magni DVcis Lithuanie in præinsertis Literis breuitate uerborum cōtextus, aliquid ambiguitatis in posterū inducat: Cupientesq; præfatos Prælatos, Barones, & Proceres Regni Polon. in ipso Articulo ELECTiōis pares nobis ut dictum est efficere. ¶ Adhīcientes declaramus. Quod defuncto Magno Duce Lithuanie sine scitu & cōsilio Prælatorum & Baronū, Procerum & Nobiliū Regni Pol. fratrum nostrorum, ad ELECTiōnē Magni Ducis noui nō procedemus, sed cum ipsis pariter, si uocati tempore cōgruo uenire uoluerint, Magnū Ducem & dñm eligemus. PARiformiter defuncto REge Pol. præfati Prælati & Barones Regni Polo. sine scitu & cōsilio Prælatorū & Baronū Magni Ducatus Lithuanie ad ELECTiōnē noui REgis nō procedāt, sed pariter cū Prælati & Baronibus Magni Ducatus Lithuanie si uocati tempore cōgruo uoluerint, Regem & dñm eligent. Quibus ita ut præmittitur statibus, & in posterū obseruandis, de certa scientia omniū aliorū Prælatorū, Baronum, Procerum & Nobiliū Magni Ducatus Lithuanie fratrum nostrorū inscriptionē præinsertā prædecessorū nostrorū, suscipimus, ratificamus, suscipimusq; & cōfirmamus per presentes. OB LiGañ. se nostris nominibus ac uice omniū Prælatorū, Baronū, Procerum & Nobiliū Magni Ducatus Lithuanie, bona fide in uerbo nostro constanti & fideli, omni dolo, fraude, & colore remotis, promittimusq; pollicemur ac uouemus, & nostri iuramēti præstiti onere & ministerio strictius nos obligamus: ipsam præinsertā Inscriptionē cum reformatiōe & declaratiōe Articuli de Electiōe Serenifs. dñorum nostrorum, ut præmittitur, in omnibus suis articulis, clausulis, punctis & sententijs firmatū tenere, perpetuoq; & inuiolabiliter obseruare. Et si quæ alię singulares Inscriptiones inter nos Prælatos & Barones Magni Ducatus Lithuanie ac Prælatos & Barones Regni Pol. forent, quæ cōmunem utriq; honestatē lēderent, quas antecessores nostri nō tenuerint, tales nos quoq; nō recepimus, neq; tenebimus. Vt aut omnia præmissa perpetue firmitatis robur obtineant, præsentibus Literis Sigilla nostra subappendi iussimus. Datū Vilnæ in Conuentiōe generali quarta & uigesima mēsis Iulij in uigilia S. Iacobi Apost. Anno dñi 1499.

Non debent domini Lithuani Magnū Ducem sine scitu, consilio, & consensu domini Poloni dominū Regem Poloniæ absq; scitu, consilio, & consensu Lithuanorū eligere.

Idem lib. 1. cap. 1. ar. de Interregno.

Non sunt tenende Inscriptiones quæ cōmunem lēderent honestatem.

¶ De capta ac repetēda Smolensko Sig. ad Imp. fragmentū Epistolę. Quantū ad res Magni Ducatus Lithuanie attinet, quæ nos plus iusto exercēt ita scire dignetur Maiestas uestra. Arx nostra Smolensko, toties ab hoste nostro Moscorū Duce armis petita, totiens variis artibus & dolis tentata, cum superioribus annis longe maioribus uiribus, maioreq; apparatu oppugnaretur, tamē strenue & uiriliter se defendebat, in fideq; stabilitis permansit. Nunc ignoramus, quo facto, nulla insigni oppugnatione cōcussa, nulla memorabili clade, vel strage accepta, præterea frumento, cæterisq; rebus ad victum pertinentibus omnifariā abundans, uanissimis tandem pollicitatiōibus illecta, scelere, & perfidia quorundā, cū militum mercenariorū, tum primorū eiusdem regiōis Nobilium, portas hosti aperuit, eiq; sese tradidit. Nos ea re ita, ut decuit, permoti, & pene obstupefacti, implorata diuina ope cum gentibus nostris, quas Dei benignitate, & numero, & uirtute non contemnendas habemus, illuc proficiscimur. Iamq; in procinctu ius-

bus, fretiq; diuino auxilio, dabimus operam, vt nostra primum vltidiscamus, & tandem iniurias illatas vlciscamur.

ARTICVLVS II.

De Regni Ducatibus ad ferenda onera vniendis.

PRÆFATIO. Quamq; inter Polonos & cœteras gentes quę eis vario lure cōfœderatę sunt, tot mutua beneficia & necessitudines, quasi quædā sacrosancta vincula intercellerint, & iam ex diuersis populis quasi vnā Ciuitatem fecerint, vt in partitipandis aliquibus cōmodis vel leuandis cōmunibus oneribus alteras alteris meliore vel deteriore esse conditiōe nō deceat: Nihilominus præsens rerum facies, & bellorū vis Regno vndiquaq; imminentiū hortatur, atq; exigit, vt omnes Prouincię, tametsi suis quęlibet Iuribus domi censeantur, bello maiore ingruente, cōmunibus viribus hosti eant obuiā. quis enim Deus sponsor illis erit, vt se saluas & incolumes fore credant, si quod ablit, re male gesta semel a Polonis peccetur in preliis? An nō ablimile, p. ditiōis fuerit, societatis necessitudinē, vniōis vincula, atq; etiā am deditiōis officiū præsferre: laborū autē sumptuū, & periculorū nolle fieri participem? sed vel quasi in portu expectare, quid de pugnantis Mars cōstituat: vel ialtem quasi cum funda stare post principia, euentum periculi expectandor. Quod si etiā illa ipsa vniō nō intercellerit, at certe satis iusta causa cōmunibus viribus tuendi Regni esse putatur: naturę & Reipub. consortiū: idq; inter fideles Christi: quibus si delit fides erga proximum, frustra etiā nomen eius sine re portant: supersticiose etiā nomine socios, reuera autē alienos sese appellant. Quod si hæc vel illa Prouincia hanc vel hęc libertatē prætetadat, neq; se teneri ad bellicinus dicat, omnino hæc libertas quasi Reipub. insidiosa temporis rescindenda esse videretur: ne si tum disceptetur de ea cum iam esset pro summa rerū cōsiliendum, ad seruitutē æternā nobis, quod absit, iter aperiat. Si enim Lithuani sponte sua se omnia fere onera tuendi Regni nobiscū diplomatibus suis submiserūt: qua tandē excusatiōe ipsimet hodie, alięue gentes vti possunt? quę vel in solo Polono cōsederunt, vel Regno sese addixerūt: quominus hoc faciant, nemo sanus videt. Adde quod nisi illarū quoq; Nobilitas gladium pro Repub. vibret, suasq; copias copiis Regni, tanq; membrū capitis adiungat: de dignitate etiā sua ac officio non mediocriter periclitetur, ac excidat, vt iusta causa dari nequeat, propter quā, vel Ciuib. socii, vel hæredibus aduenę, vel emptoribus ex cōtractu quæsiti opem ferre non teneantur. sed cōtra ociosi & securi in laborantes ac bellantes spectare: vanis tamē titulis militiæ turgere, & prærogatiuis Nobilitatis frui debeant. **S I E N I M P A** Latinus Transiluania temporis suos exercitus **LV** Douico Regi Hungarię iam contra Turcam in acie ad Moaczouitū stanti, & dimicanti coniunxisset: fortassis Rege saluo, ac triumphatore, Hungaria etiānum incolumis staret: quę non magis potentia hostium quā inobedientia Ciuiū nunc discerpta, & in æternā seruitutem, nobis, proh dolor, neq; illam iuuantibus, neq; delicta nostra illius exemplo emendantib. redacta esse videtur.

Rex Ducat⁹ ad ferēda onera Regno v-

sigism. Craco. 1530. Cum cōpertum ab omnibus habeatur, quod **VIRTUS** (niat. Lex **I. VNITA**, **FORTIOR SOLIDIOR**q; esse cōsuevit ipsa diuisa: promittimus nos operā daturus, ut Magnū Ducatū Lithuania, Terrasq; **Prussia**, & alias Terras in finibus Regni cōsistentes ad **VNIOnem** redigamus, Et quantū possibile factu erit, onera omnibus cōmunia communiter ferenda, simulq; Monetā æqualē cōmuniter recipiendā imponemus: præsertim cū Conuentū utrisq; dominij prætatis ad hoc perficiendum constituerimus. **SIMILIS.**

Idem sig. Craco. 1539. Cum varijs exemplis doceamur, vires in unū collectas multo plus posse quā dispersas: & uideamus quod **VNITA VIRTUS MVLTOfortior est.**

FORTIOR est, quā diuīsa. Id nos diligētius animo nobiscū reuoluen. cum uideamus Regno nostro maiora nūc & grauiora quā unq̃ antea pericula impēdere, quo facilius ea a nostris nostrorūq̃ ceruicibus propulsare possemus, omnia nos facturos pollicemur, ut quibus possimus honestis ratiōibus, Ducatus nostros Lithuanie, Zathorie, & Oszywaczine, atq̃ una Terras nostras Prussie eo adducamus: ut quū in Regni nostri periculo suū quoq̃ periculū agi uideant, neq̃ hoc ruere possit, quin illæ quoq̃ Terræ eodē labefactatē motu cōcidant: omnes suas uires cū Regni uiribus cōiungant. Quo, si potens hostis uim aliquā nobis inferre conetur, coniunctis **ANIMIS & COPIIS** in unum collectis facilius eam arcere possimus. **SIMILIS.**

Cum subditi nostri Regni Polonie ex Comitibz generalibus ante annū Petricouie habitis, tam per Nuncios, quā per Literas, nobis tum Vilnæ agentibus, a nobis peterent: ut dominiū nostrū Magnus Ducatus Lithuaniae, cū Regno Pol. uniretur, tam bello cōtra cōmunem hostem sustinēdo, quā etiā in alijs negocijs & pactis antiquis, uiciniae ac fraternitati hinc inde cōseruandē causa pernecessarijs: Et quāuis cum pro ratione postulatiōis ipsis respondissemus, attamē cū in præsentibus Comitibz Regni cōsultando de perpetua defensiōe cōtra potentes hostes utriusq̃ dominiū nostri tam Regni quā ipsius Magni Ducatus Lithuaniae cum Cōsiliarijs nostris & Terrarū Nuncijs longiorē defensionem Regni, nisi annuā cōstituere nō potuimus: prætereaq̃ ad Cōsiliarios Magni Ducatus nostri Lithuaniae intimauius, ut illi etiā hoc anno cōsimilē defensionē, cum Regno nostro Polo. cōtra cōmunes hostes in finibus tenerēt: Interim aut pollicemur Cōsiliarijs nostris, & Nuncijs Terrarū Regni Polonie: Quia hoc anno subditos nostros Magni Ducatus Lithuaniae adducere uolumus, ut cōsimilē defensionē cū Regno Polonie cōtra cōmunem hostem in finibus tenerēt. Quod aut ad pacta, seu Inscriptiōes, & Conuētus ipsius Ducatus & Regni cōmunes attinet: in eo nihil certi adhuc facere potuimus. Quando quidē Cōsiliarios ipsius Ducatus circa nos nō habuimus, attamē hoc responsi Cōsiliarijs nostris & Terrarū Nuncijs dedimus, quia cū aliquid utile, dignū, & perpetuum in Regno cōstitueretur: facilius nobis esset apud Cōsiliarios nostros Magni Ducatus ipsius hoc obtinere. ut illi similiter, causa Reipusae & Regni, ad cōsimiles Constitutiōes cōsentirent. quod cū fiet, pollicemur subditis nostris Regni Polonie, quia uolumus Cōsiliarios nostri Magni Ducatus Lithuaniae ad hoc ducere: ut illi etiā in omni re, nō minus sibi, quā Regno utili, in bonoq̃ ordine, & Constitutiōibus, ac defensione eisdē cōformiter conuenirent, iuxta pacta, seu Inscriptiōes, ac Priuilegia antiqua inter utraq̃ dominia facta, & recepta.

sigism. Crac. 1543.

¶ AN hec unio sortita sit suū effectū. uide Li. vi. ca. ij. de re Militari.

Terra Drohicien. Iuri Polōico adscri-

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriā. Ordinatiōes Regum & Principū pro subditorū

ss ij cōmodo

commodo quomodolibet factę, ut potissimū firmę ac stabiles essent, & Literarū munimētis, quā testiū fidedignorū annotatiōe perhennari cōsueuerūt. Proinde nos SIGISM. Dei gratia Rex Polonię, Magnus Dux Lithuanię, Samogitięq; Dñs & heres. Significamus tenore presentīū quibus expedit uniuersis, presentibus & futuris, harū noticiā habituris. Quod licet Nobiles & Terrigenę nostri Districtus Drohicieñ. de speciali concessione prędecessorū nostrorū huius Magni Ducatus nostri Lithuanię Ducum, Iure Terrestris Polonico, more Nobiliū Terrigenarum in Regno nostro Polonię degentiū gauderent, & uterentur, haberentq; de super Literas & munimēta eorundē prędecessorū nostrorū, uidelicet Sereniss. olim Principū foelicis recordatiōis, KAzimiri genitoris, & ALEXandri germani nostrorū charissimorū Polonię Regum, & huius Ducatus Lithuanię DVcum, successiue cōcessa: Quia tamen in eisdem Literis seu Priuilegijs corā nobis ad præsens originaliē productis & exhibitis, multa cōperimus articulatim superuacaneę descripta, quę in Libris Statutorū Regni nostri Polonię specificę & per expressum cōtinentur, & iuxta nōnulla, quę in perniciē, iacturā, & oppressionem nō modicā eorundē subditorū nostrorū fuere adiecta: Hoc idem Ius Polonicū eisdē subditis nostris Nobilibus & Terrigenis priuilegiatis & nō priuilegiatis, hoc est, Ius habentibus & nō habentib. Districtus pręfati Drohicieñ. præsentibus & futuris, eorūq; successoribus, cōiunctim & diuim, de certa scientia & gratia fauoreq; speciali Ducatibus nostris, de nouo iterū dandū & conferendū duximus, damusq; & cōferimus in omnibus punctis, articulis & conditiōibus, prout in Libris Statutorū Regni Polonię latius cōtinentur, in eodē Districtu nostro teneñ. & obseruañ. omnes & singulos articulos Iuri prędicto Polonico ac iusticię quomodolibet cōtrarios, in Literis & Priuilegijs pręfatis prędecessorū nostrorū prędictorū, uti pręfertur, expressos & specificatos, oppressionē huiusmōi subditorū nostrorū pręfatorū in se cōtineñ. & in nihilum redigē, cassāq; & mortificā. ac extingueñ. perpetuo & in æuum, tenore præsentiū mediante. Pręter illū articulum, quo mediañ. pręfati prędecessores nostri Officiales seu Ministeriales uulgo Lithuanico Dzyeczkye nupatos, cōtra ipsos Nobiles & Terrigenas eiusdē Districtus, nuncq; deinceps fore dandos, prohibuērāt: q̄s quidē Officiales primo expressos, nos quoq; dandos esse præsentibus prohibemus quomodolibet in futurū: uoleñ. & districte pręcipieñ. ut omnes & singuli Officiales Terrestris & Castreñ. Districtus prędicti Drohicieñ. pro tempore existentes, quilibet eorū pro sup̄ interesse, Nobiles & Terrigenas nostros prędictos ad cuiuscūq; instantiā uidelicet tam Nobilis quā ignobilis, Rutheni, Iudæi, Armeni, Christiani, & Paganī, Citatos ac Literis Citationū intercisis, nō nisi sermone & caracteribus latinis iuxta cōsuetudinē Iuris Terrestris Polonici conficiendis legitime euocatos, pro causis tam paruis quā magnis, nullis exclusis, secundū hoc idem Ius Polonicū & ordinatiōes in Libris Statutorū Regni nostri Polonię specificę cōtentas, nō aliter quā nunc & in futurum iudicarent

iudicarent temporib. æuiternis. Et quāuis Iure ipso Polonico laudabiliter prouisum sit, ut in singulis Terris eiusdē Regni nostri homines possessionati & indigenæ ex incolis cuiuslibet Terræ, seorsum, & nō extraneæ personæ singulis officiorū Terrestrīū & Castrensiū in casu uacationis præficiātur in hæctenus: pro maiori tamē cautela & securitate prædictorū subditorū nostrorū Drohicieñ. præsentī priuilegio nostro id ipsum singulariter instituimus & ordinamus, ut in eodē Districtu Drohicieñ. huiusmōi Officiales Terrestrēs per liberā electionē indigenarū, & uniuersorū Nobiliū cōventionaliter cōgregatorū, de Iure cōmuni Regni fieri solitā, ad eadem officia sua totiens quotiens per decessum uacatura, nō nisi cum ratihabitōe nostra Ducali successorūq; nostrorū Magni Ducatus Lithuanix Ducū, Castreñ. uero pro arbitrio nostro dūtaxat ex eisdem Incolis & indigenis Districtus prædicti Drohicieñ. per nos & successores nostros Lithuanix Duces, dum modo uterq; ipsorū Officialiū Romanæ religiōis essent, deinceps instituerētur, de omnibus & singulis Causis subditorū nostrorū prædictorū corā se legitime exortis, motis, & mouendis, statutis a Iure temporibus, modo præmissis cognituri, confirmā. esse: Nihilominus in hoc moribus & cōsuetudinibus approbatis & approbandis Terræ Cracou. tam diu, quoadusq; omnes aliæ cōsuetudines Iudiciariæ uniuersarū Terrarū Regni nostri prædicti per nos uel successores nostros Poloniae Reges, aut eos quorū interesset inuicē cogquarētur. Casu uero quo aliquis Terrigenarū nostrorum Drohicieñ prædictorū, aut quispiā alius in Iudicio Terrestrī uel Castreñ, Drohicieñ. sententiā contra se latā reportauerit: qua mediante crederet sibi quomodolibet præiudicatū iri: Extunc instituimus et ordinamus ut in eiusmodi præiudicio liceat unicuiq; taliter cōdemnato, a sententia Iudicis & Capitanei nostrorū prædictorū uelut iniqua & erronea ad nos & successores nostros Lithuanix Duces, cū Parte sua aduersa legitime appellare, & corā nobis successoribusq; nostris cū eadem Parte aduersa iusticiā suam experiri meliorē, Iudici & Capitaneo illis, quietisq; propterea manētibus, prout in Terris Mazouie, & præsertim in Terra nostra Plocē, teneri & obseruari est cōsuetum. De pœnis uero Iudicialibus per partes uictas legitime luitis, ad sortem nostrā, & successorū, Officialiūq; nostrorū, & etiā partis uincentis, ex ui perlucrorum, uel quomodolibet aliter spectantib. per Officiales nostros Castreñ. & Terrestr. præsentēs & futuros Drohicieñ. exigendis, ac de Kmetonibus eorundē Terrigenarū nostrorū Drohicieñ. foueñ. manu teneñ. Mellificijs quoq; seu Apiasterijs ac iniuriarijs & damnis quomodolibet inde secutis, & iusticia uicinis, cum subditis Nobiliū & Terrigenarum pro quacūq; re ministranda, cuiuscūq; ritus utrinq; aut cōditionis essent. necnō captiuandis & nō euocandis ad quodcūq; Iudiciorum nostrorū eisdē Terrigenis de proprio eorū Districtu Drohicieñ pro quibuscumq; eorū excessibus totoq; processu Iudiciario ac Inscriptiōibus & alijs rebus quibuscūq; per singulos Iudices & Capitaneos nostros Drohicieñ. pro tempore existentes, non aliter uolumus obseruari, nisi

quemadmodū Iure ipso Polonico iuxta Constitutiōes predecessorum nostrorū in toto Regno nostro hactenus teneri & obseruari solitū est, ac consuetū. Ordinamus etiā ac instituimus, ut in singulis Citatiōibus Literalibus Terrestribus Sigillū Terrestre Districtus Drohicieñ. infra depictum equum sellatū uno homine armato, Litera S ad perpetuam memoriā nominis nostri precincto, in se cōtinens, applicaretur, subimprimereturq;: totiens quotiens fuerit oportunū. Quod quidē Sigillum supra descriptū præsenti priuilegio nostro ipsi Districtui Drohicieñ. & Incolis eius pro tempore existentib. quo ad præsata necessitatē iudiciariam, ac pro armis Terrestrib. Drohicieñ. de nostræ celsitudinis clemētia tribuendū, concedēq; duximus, prout tribuimus & cōcedimus perpetuis tēporibus, per eos quorū interest obseruandū. Vt itaq; prēmīssa omnia per nos cōcessa robur obtineāt perpetuę firmitatis, præsentes Literas nostras scribi Sigilliq; nostri Magni Ducatus Lithuanie iussimus & fecimus appensiōe cōmuniri, Actum & datū Vilnē die dominico Letare. Anno Dñi 1516. præsentib. ibidē Reuerēdo in Christo patre Dño Alberto Episcopo, ac Magnificis & Generosis Nicolao Radziuilouic Palatino Vilnē. & Cancellario, Gregorio Osszykouic Troceñ. & Marschalco Curie, Alberto Gastold Poloceñ. Iohanne Zabrzezinski Nouogrodeñ. Palatinis. Andrea Douoy nouic Succamera. Georgio Hlinicz Capiteo Brzesteñ. Iohanne Sczytoui, Nicolao Iundylouic, & Iohanne Hleboui Marschalcis: Coeterisq; Dignitarijs & Officialibus Curie nostrę circa prēmīssa testibus fidedignis sincere nobis & fidelib. nostris dilectis, Datū per manus præsati Magnifici Nicolai Radziuilouicz Palatini Vilnē. & Magni Ducatus Cancellarij sincere nobis dilecti.

Sigismund, Rex significat.

Relatio eiusdē Magnifici Nicolai Radziuilouic Palat. Vilnē. & Magni Ducatus Lithu. Cācell.

Itē Bielscen. District⁹ Iuri Polōico ad:
IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad (scribit. Lex in. æternam rei memoriā. SIG. AVGVST. Dei gratia Rex Polonię, Magnus Dux Lithuanie, Rusiæ, totiusq; Prusiæ, Samogitiæ, Mazouię. &c. Dñs & hæres. Significamus tenore præsentiū, quibus expedit uniuerfis præsentibus & futuris harū noticiā habituris. Quia cum in hoc Conuentu generali ex clementia nostra singulari ad petitiōes supplicationesq; uniuerforū Ordinū, Magni huius Ducatus nostri priuilegia omnia & singula a maioribus nostris habita omniū hominū incolarū eiusdē approbauerimus, id quod ex Literis seu diplomate nostro super ijs per nos illis dato & cōcesso uidere est. Tamē cum esset nobis specialiter supplicatū nomine uniuersę Nobilitatis Terrę Bielsceñ. & Territoriorū eius per quosdā e medio eorū uidelicet Iohannē Myenski, & Martinū Vissenski Ialbrzyk, huc ad præsentiē Conuentū missos. Quia quāuis habeant Priuilegiū ex concessiōe Sereniss. olim AL Exādri Regis Polonię,

gis Poloniæ, & Magni Ducis huius Ducatus nostri Lithuanie patrum nostri desideratissimi quibus illis permissum fuerat, ut consuetudinibus. & iure Polonico uteretur & gauderent, prout & hactenus usi sunt & gaudebant. Sed quia in eiusmodi Priuilegio essent quedam, quæ a iure, Legibus, & consuetudinibus Polonicis discrepant & diuersa sunt. Quare summo studio a nobis orauerunt, ut sublati exceptionibus eiusmodi omnibus, quæ a iure, Legibus, & consuetudinibus iuris Polonici, quo ipsi sic utuntur, discreparent, & discouerirent, potius illis permitteremus, ut in uniuersum, & ut dicitur totaliter, & plene consuetudinibus & iuribus Polonicis uteretur ipsi & eorum posteris perpetuo. Quorum nos supplicationibus clementer annuentes, & inherere, maiorum nostrorum Magnorum Ducum Lithuanie uestigijs, uolentesque eosdem obligatiores & alacriores ad optime de nobis & Reipublice, huius Magni Ducatus nostri Lithuanie bene merendum facere. Cum uniuerso Senatu nostro decernimus, ut deinceps semper perpetuis temporibus uniuersa Nobilitas Incolæ Terræ Bielsceñ. & eius Territoriorum seu Districtuum omnium gaudeant & utantur iuribus, Legibus, & consuetudinibus Polonicis, perinde atque Nobilitas Terræ seu Districtus Drohicieñ. ex speciali concessione maiorum seu prædecessorum nostrorum felicis memorie Magnorum Ducum Lithuanie ex prærogatiuis ipsis datis, concessis & legitime emanatis, quas & hic uolumus habere pro expressis, hactenus utitur & gaudet. Decernere, insuper omnes alios quoscunque abusus isthic contra Leges, Constitutiones, & iura Polonica hactenus existere. & siue ex Priuilegijs aut consuetudine seu potius desuetudine aliqua, aut improbitate etiam aliquorum Officialium, aut cuiusuis Magistratus, siue quacunque alia ratione exceptos, specificatos uel reueruatos, & introductos esse tollendos, & abrogare, prout eosdem & per præsentem tollimus & abrogamus perpetuo. Volemusque deinceps semper futuris perpetuis temporibus uniuersos & singulos Dignitarios seu Officiales Terrestris & Castrensis, & alios quosuis præsentem & futuros iam constitutos & in posterum constituere, non aliter se debere, nec posse gerere erga illorum Territoriorum incolas, quam secundum præscriptum iurium, Legum & Consuetudinum Polonicarum præsentium & futurorum quibus Districtus Drohicieñ. gaudet. Alioquin si quid in contrarium fuerit in præmissis per quempiam hominum attentatum, id decernimus nullum & inualidum, eiusque modi attentatores, poenis seu multis in iuribus Polonicis constitutis & contentis, puniendos & multandos semper perpetuo. In quorum omnium fidem & testimonium præmissorum, Sigillum nostrum est appensum. Datū Vilnæ in Conuentione generali die uigesima tertia mensis Februarij. Anno dñi 1547. Præsentibus Reuerend. in Christo patribus & Magnificis dñis Strenuis ac Generosis militibus. Paulo Vilneñ. Georgio Luceorieñ. Venceslao Medniceñ. Episcopis. Iohanne Hlebouic Palatino Vilneñ. Cancellarioque nostro, & tenutario in Bobroysko & Boryssov, Gregorio Osszykouic Castellano Vilneñ. Tenutario Vpiten. Iohanne Iurionie Duce Dubrouiceñ. Palatino Troceñ. Tenutario Mobilouieñ. Hieronymo Chodkieuicz Castellano Troceñ. Capitaneo Samogi-

tanco Samogitiē. Nicolao Iohannis Radziuil Marschalco Terreſtri
 Tenuſtario Szouyleñ. Stanisław Douoyno Poloceñ. Alexandro Chod-
 kieuic Nouogrodeñ. Stanisław Petri Kiſzka de Cyechonouiecz Vite-
 bliē. Palatinis. Andrea Sanguskouicz Duce de Koſſyr Capitan. Lu-
 ceorieñ. Iuano Harnostay Marschalco Curie, & Theſaurario Terreſtri
 Preſecto Slonimeñ. Nicolao Georgij Radziuil pocillatore, Iohanne Ioh-
 annis Radziuil Structore menſæ, Stanisław Nicolai Kyezgal Dapiſe-
 ro, Gregorio Chodkyeuicz Succamerario, Nicolao Petri Olechnouicz
 Gladifero, Nicolao Andruffouicz Preſecto equiſonũ noſtrorũ, Tenu-
 tario Ozenſi & Perelomeñ. Nicodemo Iohānis a Cyechonouiecz Mel-
 niceñ. Nicolao Alberti Narbuth Kreueñ. & Mozireñ. Preſectis, Mar-
 ſchalcis alijsq; Officialibus, Dignitarijs, ac Conſiliarijs noſtris fide-
 libus nobis ſyncere dilectis.

¶ SIMILITER Diſtriſtus Mielniceñ. Regno Polonię incorporatus eſt.
 eius tamen Priuilegiũ copiam habere non potui.

ARTICVLVS III.

Lithuanĩa a Mazouĩa Cõmiſſarij diſſi-

ſiſm. Craco. 1510. Prouidentes difficultatibus & grauaminib. ſubditorũ (mitēt. Lex I.
 noſtrorũ Regni & Magni Ducatus Lithuanĩę, quę occaſiõe granicie- 7.
 rum inter eadẽ dominia & Mazouĩã tum inter Magnũ Ducatũ & Re-
 gnum ſæpe cõtینگunt, Volumus & decernimus, ut quotiens opus fue-
 rit per nos Cõmiſſarij deputētur, & mittantur noſtris expenſis prouidē-
 di, ad faciendas eaſdẽ granicies & iniurias cõponendas, occaſiõe illarũ,
 hinc inde exortas, quatinus abſq; querentiũ onere Iuſticia eis mini-
 ſtretur.

DE EOD E M.

Ex ſtatuto Mazou. Dietę & Iudicia antiqua inter Ducatus Lithuanĩę, Pruſiã, & Mazouĩę, in lo- 136
 cis ſolitıs pro omnibus iniurijs & violentijs ſubditorũ ex vtraq; parte fieri debent
 de cõetero, & innouari, iuxta antiquã conſuetudinẽ & Proceſſus Terreſtres.

CAPITVLVM II.

De Ducatu ac Terris Ruſiã.

PRÆFATIO. Et vetuſtis Polonorũ annalibus & linguę ſimilitudine docemur, Lechi a quo
 Poloni, & Czechĩ a quo Bohemi ducit originẽ, fratres fuiſſe Ruſũ a quo Ruſ-
 ſia, & Pruſũ a quo Pruſſia ſunt appellatę. Tameſi ergo vtraq; Prouincia, parti
 ſtirpe priorũ Ducum deficiente, partim eorum poſteris Iure belli inbaſtis, ad
 corpus Regni Pol. pertineat: Ipa tamẽ Ruſſia nõ minus cum VVLAD. IA-
 gellone & ALEXandro Vitovvdo vltimis fere Ducibus Lithuanĩę atq; ſuis ſpõ-
 tanea ad Regnũ acceſſione, Regum Polonię hereditaria, & propria eſſe vide-
 tur. Atq; ob id ita præ cõteris Ciuitatẽ Polonã accepit, eiq; coaluit, & eſt VNI-
 ta, vt magis nomine, quã re ipſa a Polonis in cõmunicatione Ciuitatis, & uſu Iu-
 ris diſtinguatur. Qua de re Conſtitutiõe Regni ex illorũ conſenſu confeſtę vi-
 deantur. Nam linguã, ſcripturam, ac religionẽ ad Archetypum Græcorũ adhuc
 retinent, cum noſtri Maiores, hæc Aboriginũ cõmunium munimenta hæredita-
 ria deferentes, Latinos potius in his omnibus ſunt ſecuti. Noſtrę aut & Ruthē-
 nicę gentis ad Chriſtum conuerſio fere in ea tempora incidit, quibus vniuerſalis
 Eccleſia quatuor orbis Terrarũ partibus deſinita, ob Calicem ſacratũ cruoris, &
 uxorem

uxorem Sacerdotis (quæ duo Græci secundū præceptum Domini & Apostoli
etiānum retinent) temeritate patriarcharū, est, pro dolor, diuulsa, atque
que perniciosissimo exemplo diuisa.

ARTICVLVS I.

Russia vno Iure cum R. Pol. gaudeat.

51. Item pollicemur, Quod omnes Terras nostras Regni Polonię (Lex I. etiam Terrā Russiæ includendo (saluis tamē auenæ cōtributiōibus, de quibus nobis ad tempora uite nostræ sola Russia respondedit) ad unū Ius, & unam Legē cōmunem omnibus Terris reducemus, reducimusque adunamus, & unimus, tenore præsentium mediante.

Ex Priuilegio Vula-
di, Jagell, ledln.

Russia omnib. Reg. libertatib' fruatur.

sigism. Craco. 1507.

7. Ad supplicationē Terrarū Russiæ uolumus, & decernimus, (Lex ij.) ut de omnibus fugitiuis Statutū Regis Alberti obseruet: & quod Nobilitas illarū Terrarū sicut in alijs Terris Regni a solutione teloneorū, & foralium sit libera, atque exēpta, & in alijs eadem gaudeat libertate.

Confirmatur statut.
Alberti Regis de fugi-
tiuis in Russiam &
de exemptione Nobili-
tatis eiusdē Terræ a
solutione teloniorū &
foralium.

Alia ergo omnia Statuta Regni Inco-

lis seruiencia, Russiæ quoque municipibus seruiunt, quæ suis locis in hoc Libro uideantur.

.. ..

(tur. Lex iij.

Nusquā, nisi in Russia pixides deferā:

27. Nemo deinceps tempore pacis, siue eques, siue pedes, pixides breues, quas Rucznicze uocāt, deferre audeat: ab hac tamē Constitutiōe Terras Russiæ liberas esse uolumus, quæ parata arma contra insultus hostium habere semper solent, & debent.

sigismundus.

Idem lib. 6. de re Mi-
litari.

Terra Belzen, Regno adscribitur. L. 4.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei memoriam. Quoniā acta mundi auida subito detergeret obliuio, nisi ea Li-
terarū soliditas, & testium adnotatio memoriæ cōmendaret æuiternæ.
Proinde Nos KAZimirus Dei gratia Rex Poloniæ, necnō Terrarum
Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiauia. Magnus Dux Li-
thuania, Russiæ, Prussiaeque: necnō Culmen. Elbingen. Kinigszbergen.
& Pomeranię heres & Dñs. Significamus tenore præsentium quibus ex-
pedit, uniuerfis & singulis, præsentibus & futuris, harū noticiam habi-
turis. Quomodo recensentes, & in animis reuoluentes, quāta puritatis
affectione & fidei integre cōstantia, Barones, Milites, Nobiles, Terrige-
næ, et Proceres Terræ Belzen. sincere, grate, et fideles nostri dilecti Per-
sonam & Regnū Maiestatis nostræ uenerati sunt, ad nos tanquā Dñm
naturalē hæredem, uerum & legitimū ac indubitātū successorē suū, &
ad Coronā Regni nostri Poloniæ, a qua transactis temporibus excide-
rant, uiceuersa redierunt, & accesserūt: seq; Regno & Coronę tanquam
pars suo toto inuiscerauerūt, uniuerunt, incorporauerūt, & appropria-
uerunt.

*Terra Belzen. Reg.
& in protectionē Re-
gis adferibitur.*

*Rex Villas Terræ Bel-
zen ne alienet.*

*Iura Incolis Terræ
Belz. confirmantur.*

*Terra Belzen. ne cui-
quam obligetur.*

*Capitaneus Belzen
Eius sit.*

*Dignitates confer-
untur.*

nerunt. Quæ quidē Terra Belzeñ iusto titulo Iure legitimo hereditario & succedaneo, Nos & nullū alium cōtingebat atq; cōtingit, & concer- nit: Horū itaq; Terrigenarū Belzeñ. fidelitatis cōstantia, zelo dilectiōis, maturitate consilij, & sagaci prouidentia, Regali consideratiōe merito digestis & reuolutis ac debite pensatis, & intuentes ad eorum statū, ho- norem, cōmodum, salubrēq; profectum, pio & sincero mentis affectu: Quēadmodū ex assūptę dignitatis nostrę debito tenemur, & p officio solicite aspirantes, ipsos in nostrā & successorū nostrorū manu tuitionē & protectionē Reg. & Coronę reassumpsimus, incorporauimus, appro- priauimus, & uniuim⁹, tenoreq; presentū reassumimus, incorporam⁹, annectimus, appropriamus & unimus perpetuo & in æuū. Promitten ipsos & eorū quēlibet in omnib. ipsorū Iurib. libertatibus, emunitatib. gratijs, prerogatiuis, dignitatibus, honoribus, & officijs tenere & obser- uare. Inprimis itaq; pro prædicta eorū fideli & iusta adhæsione & sub- iectione Iure defendere, agere, manutueri, & eos euincere, cōtra quācū- q; personam cuiuscūq; Dignitatis Imperialis, Regalis, aut Ducalis fue- rit, aut cuiuscūq; status, conditiōis, & pręminentię extiterit, dum per quempiā uexarētur, seu impeterent, quo modo pro ipsorū huiusmodi adhæsione, similiter ab insultibus uiolentijs bellis & alijs molestijs qui- buslibet protegere, defensare, tueri, & realiter ac effectiue opponere, in- tercedere, & liberare. ITEM Terrā nostram Belzeñ. cum ipsius Distri- ctibus LVBAcouieñ. LOPaczyeñ. SCHEvvlozieñ. GRABouiceñ & HRODleñ. saluam & integrā, prout fuit & in hætenus est cōseruata suis limitibus, metis & terminis dudū tentis, obseruabimus, tenereq; & obseruare uolumus, nullos Districtus aut Villas ab eadē remoueñ. ali- enañ. seu diminueñ. Item omnibus personis tam Ecclesiasticis quā Sę- cularibus Ciuitatū & Oppidanis Priuilegia ipsorū per antecessores no- stros Reges & Duces data & cōcessa iusta legitima & sufficientia rite & rationabiliter emanata, ac in nulla sui parte uiciata seu suspecta confir- mamus, ratificamus, & approbamus per præsentēs. Vbi uero aliquib⁹ personis forent per uoraginē ignis absumpta, seu casu infortunij amis- sa, & de hoc persufficiens testimoniū probatū fuerit præmissa innoua- re, atq; dare uolumus, & spondemus. Item ex quo ex obligatiōe & In- scriptiōe pecuniarū Capitaneis in aliqua Terra inscriptarū sæpius In- digenæ eiusdē Terræ uarijs grauanti modis, oppressiōibusq; & mole- stijs afficiūtur: pollicemur, quod præfatā Terrā Belzeñ. in pecunijs nul- lipiā obligabimus, aut inscribemus ullo unq; tēpore. Quod si per obli- uionem aut aliū casum quemcūq; nos inscribere cōtingeret, talē inscri- ptionē præsentibus extunc prout extūc cassamus, annullamus, ac nul- lius roboris esse & fieri decernimus per præsentēs. ITEM nullū extra- neum cuiuscūq; cōditionis existat, in Capitaneū Terræ Belzeñ. præfi- cere, & præferre debemus, nisi Terrigenā eiusdē Terræ possessionariū. Itē uolumus omnimode Dignitates, honores, officia, in Terra Belzeñ. consistentes, & cōsistentia æquo modo circa Iura & Consuetudines ip- sorum, quæ & quas temporibus prædecessorū nostrorū Regum & etiā Ducum obtinebant cōseruare in eodē numero & permanere. Quas q-

dem Dignitates & officia dum uacare cōtigerit, nulli extraneo nisi Indigenæ bene cōseruato illius Terræ, in qua Dignitas aut officium uacauerit dabimus, & conferemus. Item quod nulli Terrigenæ de Terra Belzeñ. & ipsius Districtibus ad alias Terras seu Districtus euocentur, sed penitus iuxta consuetudinē aliarū Terrarū Regni nostri iuribus ipsorū, & libertatibus utant, & gaudeant. Item Conuentiōes, Colloquia generalia, Termini particulares, & Iudicia iuxta ritū & consuetudinē in talibus dudū tentam & obseruatā in Terra præfata. Quemadmodū in alijs Terris Regni nostri debent habere progressum & processum. Item nullus Terrigena possessionatus per nos aut Capitaneos nostros nisi iure cōdictus captiuetur, iuxta Priuilegia aliarū Regni nostri Terrarum & cōsuetudines. Item omnes & singuli Kmetones Spiritualium & Seculariū personarū in dicta Terra consistentiū de quibet lanceo possessio pro festo Sancti Martini singulis annis exactionē alias podymne per duos grossos monetæ & numeri cōmuniter in Regno curreñ. nobis & successoribus nostris dabūt, & exoluent more Terræ Leopoliē. & aliarum Regni nostri Terrarū. alias aut Collectas & exactiōes in Regno nostro insolitas & incōsuetas, Etia si tempore Ducum huiusmodi fuissent in frumētis, bladīs, aut auena, uel pecunijs exactæ, uel solutæ, de nostra Regia benignitate cassamus & annullamus. Item cuilibet Terrigenæ nostro limites & granicies cū bonis nostris Regalibus habere petenti dare tenebimur, ipsas a signis metalibus & scopulis cōsuetis distinguē. uolumus iuxta modū aliarū Terrarū in Regno obseruatū. Item quandocūq; Terra nostra Leopoliē ad bellicā expeditionē se mouerit, aut necessitate incumbente eundē procurauerit, Præfata etiā Terra nostra Belzeñ seu Nobiles & Terrigenæ eiusdē cum ipsis Leopoliensibus quotiescūq; fuerit necesse tenebunt & debebūt ac omnino sunt obligati pariter & astricti proficisci, bellicose, & transire, & nō alias, eo tamē iure & modo quo Terra Leopoliē. ad expeditiones se mouere consuevit, & solita est. Animaduertendū aut præfatos Nobiles Terrigenas & Proceres ad nos tanq; ad Dñm & hæredem ipsorū legitimū affectum habere specialem, horū prætextu, uolentes ipsos fauore nostro speciali prosequi & eorū Kmetones quoslibet præfatā Terram Belzeñ. inhabitant. ab omnibus & singulis exactiōibus, angarijs, præangarijs, Castrorū ædificijs, & pontiū laboribus, & reparatiōibus eximimus, absoluius, ac liberos & absolutos facimus perpetue. Secundū morem aliarum Regni nostri Terrarum, Præterea generaliter & singulariter omnes alios articulos libertates & iura, alijs Terris Regni nostri data & concessa, & præsertim Terræ nostræ Leopoliē. si quæ hic omissa forent, pro insertis habere uolumus, & habemus. Eademq; extendimus & referimus ad Terram Belzeñ. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrum præsentibus est appesum. Actum in Brzeszye feria tertia festorū solennis Paschæ. Anno dñi 1462. Præsentibus Reuerendo patre Dño Iohanne de Brzeszye Iuris utriusq; Doctoris Electo Ecclesiæ Cracou. & Regni Pol. Vicecancell. necnō Magnificis et Generosis Petro de Opporow Lancicien Nicolao de Kolszye-

de Koszyelec Brzestęń. Palatinis. Iacobo de Dambro Regni Pol. Vicerethesaurar. Nicolao de Borzyssouicze Zauichostęń. Szigneo Bank de Gora Malogostięń. Castellanis. Nicolao Spoth de Vola Sandemirięń. Ianusio Koluczski Iunivlad. Vexilliferis. Iohanne de Ostrog Iuris Doctore. Nicolao de Brudzyeuo Subpincernę Calisięń & Capitaneos Brestęń. Iaroslao Brzozoglouy Subiudice Iunivladist Stanislaos Marchalkouicz de Brzezye & Iohanne Szynouiec de Zandouicze Curien-sibus nostris & alijs pluribus fide dignis testibus ad pręmissa. Datum per manus eiusdę Reuerendiss. patris dñi Iohannis de Brzezye Electi Ecclesię Cracou. Regni Pol. Vicecancell. syncere nobis dilecti.

Ad Relationę eiusdę Reuerendiss. patris dñi Iohannis de Brzezye Iuris utriusq; Doctoris Electi Ecclesię Crac. R. P. Vicecancell.

CAPITVLVM III.

De Terris & Ducatu Prussię.

PRÆFATIO.

Quamq; vero Prussum (a quo Prussię dici legimus) Lechi authoris nostrę gentis fratrem fuisse. & eas Prouincias ita inter se diuisisse, nihil dubitemus: nō minore tamę argumento Prussię Iuris Polonici semper extitisse, inde apparet; quod longe post Lechi & post Gracci familię extinctam. Interregnę Palatinorum, Lesko tercius Dux & Monarcha Polonię, ante Pyasti etiā tempora viginti & vni filiis suis Terras maritimas, nempe Rugiam, Cassubiam, Pomeranię, Holsariam, Sgorzelitię, iam Brandenburgum, Myedzybozen quę nunc est Meindenburgum, Lymam nunc Lymburgum, Bukouycz alias Lubecum, Lukovv nunc Meckelburgum & Prussię est partibus. Quod quidem & alii omnes Reges Polonorū, & saepe, & libere fecerūt, vsq; ad tempus, quo Marianis Militibus ex Hispaniis pulsus Ius vtendę illius Prouincię dederunt, vt fideliter cōtra infideles eis suppetias ferrent. Tamen si aut cœlum & solum illi boni Cruciferi verterint, ingens nium tamę & fidem mutare nō poterant: namq; pro hostibus hospites, pro exteris dominos suos omni genere doli atq; fraudis impetere nō desierunt: quoad Reges Polonię perfidiosum illud genus militum, cum secus nulla ratione reuocari ad officium superbi, in fideq; cōstabiliri perfidi potuerunt (vt Hercules Antęū) multis cladibus attritos, ferro tandę sustulerunt. & Ius suum antiquū ac hæreditarium in Prussię, abolita nefaria religione, recuperarūt. Et tamen ne D. Sigisim. non æque pius parcēdo subiectis, ac fortis debellando superbos videretur ex cōditionibus pacis sponte sua partē ipsius Prouincię, Illustri Principi, ac fortissimo viro domino Alberto Marchioni Brandeburgensi. ex sorore nepoti suo, in feudū concessit: simulq; pro incolleis religiōis titulis, Ducis titulo eundę scilicet insigniuit. Et quoniā feudū seu beneficiariū fundum certis cū solennitatibus conferri paulo ante dixi. & solere dari vidimus: ea quę de hoc genere caeremoniarū in Cōmentariis Cancellarię Regię tradita reperi, hucvtri arbitror non intempestiue, adilectenda esse putauī.

Mos pręstandi Omagij Regi Polon.

Cum aliquis Princeps Regi pręstiturus est Omagia, Rex Coronatus in Solio suę Maiestatis residere, & ad latus suum habere Pręlatos, & Barones, Consilij Regni sui debet. ad quē Princeps pręstiturus Omagia cū suis Baronibus & Omagilibus, & Vasallis, Banderium habens in manibus

in manibus ad sedem Solij Regalis uenire & procedere dedet eques. Et descendens iuxta solium ex equo suo, atq; cum reuerentia ad Regem, Coronamq; Senatus eius accedendo, ista uerba in hunc modum proferre, uel saltem in hanc sententiam dicere tenetur. SERENISS. Rex. Ego Serenitati uestrae Omagium facio & praesto cum omnibus Terris & hominibus nostris, & peto tuitionem Serenitatis uestrae, & circa lura, & in lura meo Ducali, & Dignitatibus conseruari. Post haec autem sic tacto signo Crucis iurare astringitur, CLEMENTISS. REX. Ego Omagium praesto & promitto sine dolo & fraude V. S. & Coronae Regni Poloniae cum omnibus Terris & hominibus nostris fidelitatem, & esse fideles &c. sic me Deus adiuuet, & haec sancta Christi Cruz. Quo facto, Rex ipsum accipere in sua tuitionem, & ista uerba ad praestantem Omagium dicere, debet. Nos accipimus te in nostram protectionem, & circa omnes Dignitates, & circa omnia lura Ducatus tui tanquam Principem nostrum relinquimus, ac postea, osculetur eum & recipiat Rex de manibus Principis Banderium, & illud frangatur, & proiciatur extra sedem, Omnes autem Vassalli & Omagiales Principis Omagia facientes, debent etiam post eum transire, usque ad sedem Solij Regalis, portantes singuli in manibus uexilla parua, seu minora. Et eadem etiam iuramento praestito post uexillum Principis proiciendum ad terram proicere debent. Itaque Banderium Principis praecedere, Vassallorum uero sequi ipsum debet. Post hoc autem Rex debet recipere a Principe recognitionem facti Omagii literalem sub Sigillo Ducali.

Pax & concordia, inter Vvladislaum, Regem Pol. & Conradum de Iungingē, Ma-

gistrum Prussiae; ratione finium regundorum. Lex I.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDUAE
 32 Trinitatis, Amen. Frater Conradus, de Iungingen, Magister generalis Ordinis Beatae Mariae, hospitalis Ierosolimitani: de domo theutonica: Vniuersis praesentibus & futuris, praesentium noticiam habituris, Salutem, & reigestae ad perpetuam memoriam cognoscere ueritatem. Cum auctor pacis, ad unitatis & pacis spiritum, suis rigorosis mandatis quotidie nos inuitet. **E** Dignum arbitramur, ut inueteratae displicentiae, guerre, & offensae, contra Sereniss. Principem, & Dominum nostrum Vvladislaum Regem Pol. supremum Ducem Lithuaniae, & haeredem Russiae: suosque progenitores, quo ad Terras Lithuaniae, & Russiae, per nos nostrum quoque Ordinem, intuitu orthodoxae fidei, diutius exagitate, in pacem perpetuam, remissionem, & concordiam committentur. **E** Hinc est, quod nos de expresso consensu copreceptorum nostrorum, cum dicto Sereniss. domino Vvladislao, anno, die, & loco, infra scriptis. Certum terminum placitorum concorditer, celebrauimus: super pace inter nos & Terras Ordinis nostri ex una: & supra dictum dominum Regem, & Terras suas, uidelicet, Lithuaniae & Russiae, parte ab altera: facienda perpetuo & firmata, uarijs praemisissis tractatibus, tandem (ut sequitur) concordauimus in hunc modum. **E** In primis promissimus, & praesentibus bo-

Magister ordinis de consensu copreceptorum suorum inuit concordiam cum Rege Poloniae pro die & tempore hic expressus.

et in sentibus bo-

Magister Ordinis
promittit serbare per-
petuam pacē cum Re-
ge Pol. & suis succe-
ssorib. Christi fidelib.

Magister Ordinis nō
debet cū aliquo inire
ligam contra Regem
Pol. & suos succe-
ssores catholicos in Ter-
ris Lithuan. & Rus-
sia. iniuria & rancore
eius dimittitur.

Limites & termini
inter Terras ordinis
teuthonici & Terras
Rusie & Lithuanie
distinguantur modo
hic contento.

sentibus bona fide promittimus, quod ex nūc & in antea tenebimus pa-
cem inuiolabilē, & concordia cum supra dicto Magnifico dño Vladi-
slao Rege Poloniae, suis catholicis heredibus, & successoribus, ac Præ-
latis & Ecclesijs, omnibus quoq; Terris suis per Lithuaniam & Rusiam
Terrarūq; Incolis perpetuis tēporibus obseruare. ¶ Nec unq; uolu-
mus, & debebimus, aliquā ligam inire, aut facere, cōtra dictum Vladi-
slaum, suos quoq; Catholicos successores Terrarū Lithuanie, & Rus-
sie, cum deminjs, aut alijs hominibus, & rancore quolibet postposito:
Omnes & singulas iniurias nobis, & nostris per se, uel per alios quomo-
dolibet illatas, remittimus, penitus & offensas. ¶ Insuper Limites, &
terminos inter nostros, & dicti dñi Regis Terras: uidelicet, Lithuanie
& Rusie, distingui fecimus, & modis distinguimus infra scriptis. In-
primis incipiendo in quadā Insula Savvin, dicta uulgariter, sita, in flu-
uio dicto Memla, habente in se Insulā Romey vveider, Quæ quidē In-
sula tota apud Ordinē permanebit tēporibus affuturis: ab hinc directe
progredien. ad fluuiū dictum Norvesse, in decliuio seu uillę cōtinuæ,
sub sylua dicta Heyligenualth: Ab hinc dictum fluuium sequendo in
medijs fluctibus, usq; ad Vysvilten, ascendendo ab hinc linealiter &
directe eundo ad quendā lapidem magnū dictū Roda, iacentē in fluuio
dicto A. & Roda uulgariter nūcupatum, ab isto lapide, ascendēdo sup
stagnum dictum Sinarden: ab hinc directe eundo, usq; ad uillā uulgari-
nūcupatā, Der Brengelischevveg, ab hinc directe usq; in Nouenrithen,
ab hinc linealiter procedēdo uersus finē seu aciē merige, dictę uulgari-
Heyde, ad locū, ubi fons oritur: a dicto fontis ortu procedendo, per dire-
ctū in solitudinē quandā, cōmuniter Viltuisse dictā: ubi fluuius Eglos-
se, ortum habet, ab hinc directe eundo, per mediū dictę solitudinis, usq;
ad terminos & gades illorū, de Ploschkov: & hñ omnes termini siti,
sunt uersus Liuaniam, Ascendendo uero uersus Prussiam, termini subscri-
pti, per dictum Ordinē perpetuo, sine quolibet contradiciōis obstacu-
lo, habebūtur: Incipiēdo a supra dicta Insula Savvin, in directū proce-
dendo, usq; ad fluuiū dictum Suppe, ab hinc procedendo ad locū ortus
sui, ab hinc progrediēdo usq; ad fluuiū, qui effluit a lacu dicto Mothen-
sehe, & dicitur cōmuniter Methensly, ab hinc per descensum fluuij, usq;
in fluuiū dictum Beber, deinde dictū fluuiū sequendo usq; ad miliarē:
prope fluuiū, qui Nare dicitur, & ab hinc directe eundo, usq; in dictum
fluuiū Nare. ¶ Cōterū pro nobis nostro Ordine, omnibus nostris
successoribus, renunciamus omni impetitione & iure, quæ in prædictis
dñi Regis Vladiislai Terris, uidelicet Lithuanie & Rusie sitis termi-
nos superius expressos uersus dictas Terras, habuimus, uel habere uide-
bamur: insuper Terrę & dominia, de magno Nouohroden, qualitercūq;
sue per nos: nostrū Ordinē: aut per supra dictū Sereniss. dñm Vyla-
dislaum, aut per suos coniunctim, & diuisim acq̄sitæ fuerint: uel alias
qualitercūq; ad nostrū Ordinē deuenerint, easdem ac eadē dictus dñs
Rex obtinebit: nec unquā bona fide quominus easdē detineat impedi-
mus. ¶ Præterea uolumus quod hoies sepe dicti dñi Regis, & suorū
successorū

Renunciat Magister
& Ordo alijs termi-
nis & omnibus bo-
nis ad Nouohrod per-
tinentibus.

successorū in Terris Lithuaniae & Russiae cōstituti, in omnibus Terris Ordinis, mercari & negotiari libere ualeāt: absq; teloneis, alijsq; exacti-
onib. q̄s etiā defendē tenebimur, sicuti nostros, saluis tamē teloneis ab olī
institutis, ac quibuscūq; edictis nostris editis, & edendis in Terris Or-
dinis quibus nostri artantur, & dicti dñi Regis, suorūq; successorū ho-
mines per Lithuaniā, & Russiā sunt artati. ¶ Item ordine nostro in
expeditiōe cōmuni cum prenominato dño Rege, & suis successoribus:
& ipsorū hominibus per Russiā & Lithuaniā, existente, quotquot ipsi
captiuauerint, suos habeant ut captiuos. ¶ Excessus quoq; per dicti
domini Regis: suorūq; successorū homines in predictis Terris, qualiter
cumq; cōmissos, Capitaneus exercitus eorundem: eosdem libere iudica-
bit. ¶ Excessus uero cōmunes per utriusq; exercitus homines cōmis-
sos, Capitanei utriusq; exercitus, simul & communiter iudicabunt.
¶ Nullos in super armigeros, dños, milites, uasallos, uel alterius cuius-
cumq; generis homines, etiā si Christi fideles fuerint: in damnū seu pre-
iudiciū, dicti Magnifici dñi Vvladislai, aut suorū unq; per Terras no-
stras, scienter ire permittemus: sed impediemus & prohibebimus iuxta
posse. ¶ Deniq; omnes proscriptos, seu bannitos, de supra dictis Ter-
ris, præfati dñi Regis nō recipiemus ad Terras nostras: maxime qui in
sui uindictā, homicidia uel incendia, eiusdē dñi Regis uel suorū succes-
sorū, hominibus in præmissis Terris Lithuaniae cōminantur, & Rus-
siae. ¶ Præterea per Terras dicti dñi Regis, suorūq; successorū Catho-
licorū, uidelicet Lithuaniae & Russiae, cōtra quoscūq; nūq; traducemus
exercitum, aut traducere per quemcūq; faciemus, nisi expresse fuerit de
uoluntate dicti dñi Regis, suorūq; successorū: qua obtenta damnū ne-
quaq; ipsis, ac ipsorū hominibus inferremus. ¶ Præterea promittim⁹,
quod nullos fratres, & consanguineos ipsius domini Regis fugitiuos,
seu alios quoscūq; erroneos, per quos dñs Rex & Regnū Pol. ac Terre
Lithuaniae & Russiae possent molestari, durāte pace, debemus ad Ter-
ras nostras recipere uel fouere. ¶ Omnia uero singula præmissa, in ar-
ticulis præmissis, & eorū quolibet cōtenta, bona fide promittimus, pro
nobis totoq; ordine nostro, firmiter ac inuiolabiliter obseruare: nec un-
quā cōtraueniemus, aut cōtraueniē. procurabimus per quoscūq; arte,
ratiōe, ingenio, de iure uel de facto: cōsilio, uel auxilio, publice uel occulo-
te. ¶ In quorū omniū euidentis testimoniū, & fidem, de & super om-
nibus præmissis, præsentis literas nostri maioris Sigilli, munimine mā-
dauimus cōmuniri. Datum in fluuio dicto Vissa, prope Castrum Ra-
cyanz diocesis Vvladislau. feria quinta proxima ante festum S. Trinita-
tis. Anno dñi M. CCCC. iiij. Harum rerū testes sunt, Reverēdi in
Christo patres & Dñi, dominus Arnoldus Episcopus Culmen. & do-
minus Iohannes Episcopus Pomezanie. ac honorabiles & Religiosi
uiri fratres Ordo & commendatores.

Homines de Russia et
Lithuania libere mer-
cari possunt, absq; te-
loneis in Terris Ma-
gistri Ordinis.

Ordo quādoq; cū
Rege Pol. pro tēpore
existenti in communi
expeditione fuerit,
quoscūq; captiuauerit
pro suis habebit.
Excessus per homines
Regis qualitercūq;
perpetratos Capitaneus
exercitus iudicabit.
Excessus per homi-
nes hinc inde cōmun-
iter cōmissi per Cap-
itan. utriusq; exer-
citus iudicandi.

Armigeri milites, ua-
salli & alias quicūq;
que homo in damnū
Regū, nō permittens
iur transire per Ter-
ras Ordinis.

De Reg. Pol. banniti
per Magistrū in suis
terris ne foueantur.
Per Terras Russiae
& Lithuan. catholi-
corū Magister Ordi-
nis nō traducet exer-
citū cōtra quēcumq;
absque cōsensu Regio-

sanguine iuncti Regi
fugientes ad terras Or-
dinis per quos Regnū
posset molestari non
debent ab ordine sum-
scipi & foueri.

Magister Ordinis
pro se & pro toto
Ordine promittit om-
nia supra dicta ser-
uare.

Muniuntur litera ma-
iori Sigillo Magistri
Ordinis.

Privilegiū pacis & cōcordiæ p Vvladi-
slau Jagellōis, tūc Pol. & postea Hūga-

ria Regē in Brzelsce Cuiaviae factae,

cum Paulo de Rusdorff Magistro Prussiae, quae facta erat Anno dñi 1436. Praesentibus Magno Duce Lithuaniae Sigism. eiusq; filio Michaeli. Item Ducibus Stolpeni & Mazouiae, & uniuersis de Regno, & de Magno Ducatu Lithuan. Praelatis, Baronib. & Cōsiliarijs, in fine Priuilegij subscriptis, quod sic sequit̃. Lex ñ.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei memoriam: Cōuenit actus hominū, qui uetustate cadunt & successu temporis in obliuionē uertunt̃, solidis scripturarū & testiū fundamētis cōmendare, in quorū custodia nullis marcescūt tēporibus, sed semper iugis phennatiōe memorię incōmutabiles seruant̃. Proinde nos VVLADISLAUS Dei gratia Rex Polonię, necnō Terrarū Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cuiauię, Lithuanie Princeps supremus: Pomeranię, Russię, &c. Significamus tenore praesentiū, quibus expedit uniuersis praesentibus & futuris noticiā praesentiū habituris: Quomodo cū diuini dispensatiōe cōsiliij, huius Regni recepimus gubernacula, ad hoc q̃q; tantū in Terris obtinuimus principatū, ut propensiori cura, & uigilantia nostra, semper studia extēdamus, per quę pacis desyderāda trāquil-litas inter Christi fideles: ex quorū discordia: nō solum Terrarū & Vr-bium: sed Prouinciarū atq; Regnorū resultāt excidia, prout in plērisq; lugenda atq; calamitosa exempla mortalibus exhibēt argumenta, procurari queāt & procurata auctore pacis, de throno suae ineffabilis Ma-iestatis, atq; potentiae concludi, & medijs salutaribus stabiliri ac extolli foelicibus incrementis. ¶ Et attendē, quod nō nisi in pace pacis opi-fex Deus perfecte coli ualeat: & ea nihil in mūdo exoptari possit pręci-osius, aut desyderabilius cōcupisci. Hinc est quod nos nō absq; interna cōpalsione: & graui cordis amaritudine recēsent̃, quot & quāta mala ex guerris & dissensiōibus procedāt: quotq; ex contentiōib. & bellis, si ea mortales agant, odia hominū: nō sine etiā animarū & eternae salutis di-spendijs, ac excidijs Ciuitatū Prouinciarūq; & Terrarū ac in illis de-gentiū interitus subsequant̃. Diuinus deperit cultus, & sanguinis effu-sio oritur. Cūq; taliū discordiae atq; bella: non solū se suosq; sed etiam alios plurimos tractura sunt, uerisimiliter in pręcipitium & ruīnam. ¶ Propterea supremis affectibus exoptātes, ut nō crescant iurgia, sed iuxta magistrā bonorū omniū charitatem, quae nihil sapit extraneū, nil asperum, nil cōfusum, immo propria uirtute nutrit concordia, dissocia-tos iungit, pacē & unitatem cōsolidat. Ad laudē & gloriā omnipotētis Dei, & Beatę Marię Virginis Gloriosę, totiusq; Ierarchie cōlestis, pro-pagatiōe fidei, cultum iusticię, & religiōis Christianae salutiferū incre-mentum, a guerris deflendis, excidijs, displicēt̃ijs, odijs, rancoribus, et of-fensis, Inter nos VVLADISLAU Regē Pol. &c. Sigism. Magnū Ducem Li-thuaniae &c. prędictos, & Inclitū Kazimirū germanū nostrū Semouitū Kazimirū, VVLADISLAU, BOLESLAU, MAZOUIE ac BOGUSLAU Stolpen. & Po-meraniae Duces, Regum Pol. Terrasq; nostras Magni Ducatus Lith-uanie, Russię,

Pax qua nihil prae-ci-
osius est, cōmendatur

Charitatis commen-
datio.

uanie, Ruffie, Mazouie, Stolpen. et Voyeuodā Moldauie, et alia domi-
 nia nobis subiecta ex una: & Magnificū ac Religiofum dñm Paulū de
 Ruzsdorff Ordinis Beate Marie Theutonicorū Ierosolimitani, & Or-
 dinem suū ac Terras eiusdē Ordinis, Prussie, Almanie, Liunionie, &
 alias omnes ei subiectas parte ex altera: nouissime graui offensiōe, & ia-
 ctura exortas: nostræ mentis propositū retrahere decreuimus: & ea quæ
 durantibus huiusmōi controuersiarū & guerrarum turbinibus: circa
 bonum Reipub. sunt diruta & destructa, per pacis integritatē ad statū
 cupiē reducere quietū & tranquillū. Cum eisdē Magistro: fratribus et
 Ordine ipsius Terris Prussie, Almanie, & Liunionie subditis, & seque-
 cibus eorundē perpetuæ pacis: & inuolabilis fœderis unionē: elegimus
 assumpsimus, suscepimus, & iniuimus, eligimusq̃, suscipimus, assumi-
 mus, & iniimus tenore præsentium mediante omni tēpore perpetue dura-
 turam. Quā sub fide & honore ac iuramētis corporaliter præstitis: sine
 dolo & fraude promittimus uigore præsentium obseruare. & ut ipsa u-
 nio cū tanta deliberatiōe & maturitate cōcepta, ad firmū & constantem
 ordinē iugiter obseruandū reducatur: ipsam per articulos infra scriptos
 omnino duximus regulandū. ¶ In primis qđ inter nos Regē Magnū
 Ducem, & Duces prædictos, Regnū Pol. Magnū Ducatum, & Terras
 Lithuanie, Samogitarū, Ruffie, Mazouie, Stolpen. & Voyeuodā Mol-
 dauie, & aliorū dominiorū & subditorū nostrorū ab una: & prædictū
 Magistrū generalē & Ordinē: Terras & subditos ipsius, tam in Prussia
 Almanie, quā Liunionie & noua Marchia, parte ex altera: omnes dissen-
 siōes, cōtrouersie, & damna inter partes hinc inde facta: dimissa & totali-
 ter sopita debent esse: Nec illorū de cōterō aliqua mentio, aut memoria,
 & signāter in querelis, aut in detractiōe Partiū: corā quibuscūq̃ per-
 sonis habzatur aut fiat: Sed nec una Partiū ad infamiā alterius Partis
 suggeret, cōsentiet, auxiliū dabit, & fauorē, publice uel occulte, & quan-
 tum in ea Parte fuerit, dilatiōes et detractiōes huiusmōi fieri nō admittet
 sed potius prohibebit. ¶ Item quod omnia bona Ecclesiarū, Gnezñ.
 Vvladislauieñ. Ploceñ. & Poznañ. Prælatorū, Abbatū, Monasteriorū,
 Conuentuū, & aliarū quarumcūq̃ personarū Sæculariū & Religiosa-
 rum: quę sunt in Terris Ordinis prædicti situata, debent circa lura om-
 nia: itā Ecclesiastica quā Sæcularia. & omnes aliquas cōsuetudines, quæ-
 stus, decimas, Castra, Villas, prædia, curias, & alias utilitates, emolimēta
 & prouentus quibuscūq̃ nominibus nūcupentur cōseruari, nec aliqb.
 nouis cōsuetudinibus, seruitijs & oneribus aggrauari. Quodq̃ eadem
 bona nō alienentur, nec pro eorū alienatiōe instetur per partes sine con-
 sensu Prælatorū Spiritualiū. Omnes aut census, decimas, prouentus, &
 alias obuentiones qualescūq̃ in Terris Ordinis cōsistent, q̃s & quas Ma-
 gister & Ordo Reuerēdis, in Christo patribus Dñis Archiepisc. Gne-
 zneñ. Vvladislauieñ. & Ploceñ. Episcopis, alijsq̃ Prælatibus Sæcularibus
 & Regularib. Regni Pol. per bienniū subleuauerūt, plene & integre re-
 stituant, & restitui faciāt. medietatē infra hinc ad festū Purificationis
 Marie, reliquam uero ad festum Paschæ proxime affuturū in Ciuitate

Diffensiōes & cōtra-
 uersiæ inter Reg.
 & Magistrum Prus-
 się sopiendæ.

De damnis resarcien-
 dis, & decimis Præ-
 latis Polonis per Ma-
 gistrum soluendis.

De non ferendis sup
peditis & auxilijs cō
tra Regnū Boleslao
quidrygal

Thorunenē quittatiōibus de solutiōe a præsatis Prælatiſ recepitiſ & qd
bona & decimæ Reuerēd. patris dñi Vyladiſlai Episcopi Vyladiſlau.
nouiter & quomodolibet arreſtata relaxent. ¶ Item ut omniſ ſuſpi
cio & hoſtiliſ reſpectuſ hinc inde inter noſ & partiē Magiſtri generalis
& Ordiniſ ſui in toto euellant, Volumuſ quod ligæ, cōfoederatiōes,
& Inſcriptiōes quęcūq; ſunt uel fuerūt inter Magiſtrū generalē, præce
ptoreſ per Almanīā, & Liuoniā & Ordinē ipſorū, Prælatoſ, Nobileſ,
Ciueſ, & ſubditoſ ipſorū, cum Duce Boleſlao aliaſ Svvidrygal, Præla
tiſ Ducibuſ, Boyariſ & ſubditoſ Terrarū Lithuanie, Samogitie et Ruſ
ſiæ factæ, debent eſſe caſſæ, inaneſ, irritæ & in nihilū redactæ. Ipſiq; Ma
giſter & Ordo, Prælati, Nobileſ, Ciueſ & ſubditoſ ipſorū, debent præfa
tum Ducē Svvidrygal, deſerere & dimittere perpetuiſ temporibuſ, &
nunq; eidem aut alteri cuiūq; Magno Duci Lithuanie & Ruſſie au
xilia & cōſilia cōtra noſ & ſucceſſoreſ noſtroſ, & Regnū noſtrū, ac etiā
præclarū Principē dñm Sigism. Magnū Ducem Lithuanie modernū,
Magnūq; Ducatuſ Lithuanie præſtabūt, nec aliquas ligas, ſuggeſti
ōneſ, & cōfoederatiōeſ in damnū noſtrū, aut Regni facient in perpetuū
cum eiſdē, immo nec aliquē aliū tenere & reputare debent pro Magno
Duce Lithuanie & Ruſſie, niſi qui cū noſtro cōſenſu, & Regio (quē
admodū præfatuſ Dux Magnus Sigism. modernuſ eſt electuſ, iuxta di
ſpoſitiōnē dudū factā inter Regnū Polo. & Terras Lithuanie) electuſ
ſit & poſituſ in Ducatū, nec etiā permittēt ipſum Svvidrygal de Terris
ſeu per Terras & dominia Ordiniſ: ipſorū damna aut impedimēta Re
gno Coronæ noſtriſ, Ducatui Magno Lithuanie, & Ducatibuſ prædi
ctiſ inferre, nec ipſum publice uel occulte, per ſe uel ſubmiſſaſ perſonaſ

De non ferendo ou
ailio per Polonoſ cō
tra Magiſtrum,

iuuare aut ſubleuare quomodo. ¶ Item ut huiuſmōi pacē perpetuam
& concordiaſ ſub certiori attentioniſ firmitate & robore cuſtodiamuſ &
ſeruemuſ, promittimuſ, ſine dolo & fraude, ſub fide & honore ac onere
præſtiti iuramenti : Quod ad nulliuſ hominiſ uiuētis requiſitiōnē, in
ductiōnē, ſuggeſtiōnē, perſuaſiōnē uel mandatū, etiā quacūq; dignitate
præfulgeat, Papali, Imperiali, uel Regali, aut cuiuſcūq; cōgregatiōiſ le
gitime, perſonarū Eccleſiaſticarū uel Sæculariū, debebimuſ uel poterim
uſ cōtrauenire ipſiſ in parte, uel in toto, expreſſe, manifeſte, uel occulte,
per ſe uel aliū ſeu aliaſ quacuq; perſonaſ ſubmiſſaſ Spiritualeſ uel
Sæculares, nec per eaſ taliter aut quocūq; modo uiolare, etiā ſi modernuſ
Imperator, aut ſucceſſoreſ ſui Imperatoreſ perſonalit̃ cum exercitu cō
tra Magiſtrū & Ordinē ſe mouerent, nō debemuſ ei nec ſucceſſoreſ no

Dravancza mediu
fluiuiſ limes inter Re
gnū & Terras Or
diniſ.
In loco Lubicz non
ſi molendinuſ.

ſtri aſſiſtere ope, cōſilio, auxilio uel fauore. ¶ Item quod mediuſ flu
uiuſ Dravancza ſit limes inter Regnū noſtrum & Terras Ordiniſ: nec
ſiat in eodē fluuiō aliquod molendinū in limitibuſ & rippis cōmunib.
¶ Et præcipue in loco Lubicz dicto, in quo aliaſ factū fuerat, ſic quod
idē fluuiuſ ſuum antiquū meatū habeat : Quodq; reſiduū aggeriſ una
cum pōte maneat, ſine omni clauſura diurna et nocturna pro ſtrata pu
blica, nec nouū ibidē molendinū deincepſ erigať. ¶ Quo per deſcen
ſum intrante flumē Viſlauerū deſcēdendo p Viſlam inferiuſ ipſe me
diuſ fluuiuſ

dius fluuius Vistula erit iterū limes inter Regnū Polo. & Terras Magistri & Ordinis Prussiae, cum omnibus suis Insulis, piscaturis, luribus, & obuentionibus uniuersis, nullis exclusis penitus & exceptis: usq; ipsa medietas praedicti fluuii Vistula tanget locum limitū, quē quondā Sereniss. Princeps dñs Kazimirus diuæ memoriæ Rex Pol. cum Magistro Prussiae dicto Duszmar, inter Terras Bidgostien. & Pomeraniae certis Literis, & signis notabilib. limitauit, descripsit, & distinxit. ¶ Castro lasyenvecz in Terris Ordinis remanente. ¶ Ita tamē quod Castrum Nyessoua cum territorio suo & Villis Murzynouo, Orloyuo, Nouayysz, & alijs uillulis, molendinis, & usibus ad dictū Castrum, & territorium, cum omnibus Castri territorij ac Villarū praedictarū borris, syluis & utilitatibus: aquis quoq; & earū decursibus cum pleno & totali dominio, ac cū medietate nauigh in flumine Vistula, & eius prouentibus & Insulis ac piscaturis, luribus, libertatib. omnibus & singulis ad ipsa spectantibus ab antiquo, nullo penitus alicui praeter nos, & Coronā Regni Pol. iure in eisdē Castro & territorio ac Villis reseruato, remaneat circa nos, & Coronā Regni Pol. perpetue & in æuum. ¶ Sic tamē qd nulli subditorū saluo censu debito, & solui consueto per hanc cessionē in luribus ipsorū in Insulis, & molendinis praedictis generetur. Et si nos in luribus ipsorū ipsos tollerare noluerimus: extunc licitū sit nobis iuxta antiquā taxam prout ab antiquo inter se uendere consueuerunt huiusmodi lura comparere & soluere: quēadmodū Sereniss. Princeps diuæ memoriæ dñs Vvladislauus genitor noster charissimus, & Corona Poloniae pacifice & quiete tenuit, a tempore cōcordiae circa locum Melno iacentē, in Terris Ordinis, inter Castra Radzin, et Rogozno circa flumen Ossa, die sancti Stanislai Episcopi & martyris de mense Septembri factae, ad receptionē & occupationē eorundē per Magistrū & Ordinē de anno dñi 1431, attemptatā. ¶ Specialiter addito & expresso, quod omnibus hominibus, & mercatoribus cum quibuscūq; rebus, cuiuscūq; generis praegij, uel ualoris existant proficiscentib. liberum sit uendere huiusmodi res seu merces absq; impedimēto & cōpulsā, & stare siue manere cum eis, aut eas in Ciuitate Nyessoua locanda cōseruare, uel transire cum eis quo placebit, siue per terram: siue per fluuiū Vistula infra uel supra uel in Thorun, aut alia loca in Terris Ordinis constituta. Item incipiendo ab eo loco, in quo praedicti limites per dñm Kazimirū Regē Pol. & Magistrum Prussiae facti, & in eorundē Literis expressi terminantur & desinunt in procedēdo ulterius, usq; ad introitū fluminis Northesz siue Byrzuennik obseruabimus istū modū & ordinē. ¶ Quid si de praedictis limitibus poterint bonae famae tres homines pro parte nostra & Coronae, & tres pro parte Magistri & Ordinis electi, uisus utriusq; Partis Literis, luribus, & posselsionibus, & alijs legitimis documentis concordare stabunt limites taliter cōcordati. ¶ Vbi aut non possent electi illi homines boni cōcordare, extunc sortes ab utraq; parte mittantur, quamecūq; aut partē fors contigerit sic emissa, Pars reliqua quā fors ipsa non tetigit, debet sex personas quas placebit de Parte praedicta eligere, quae

Mediū Vistulae limes inter Reg. Pol. et Terras ordinis ubi Bruananza influit descēdo per Vistulam.

Castrum lasyenvecz pro ordine.

Nyessoua castrū cū Villis Murzynouo, Orloyuo, Nouayysz pro Regno.

De redimendis luribus per Regē iuxta taxam antiquam.

De transiū Mercatorū liberis in Terris ordinis.

De concordia super limitibus tentanda.

De sortibus mittendis super limitibus.

De sex personis iura
turis super limitibus
pro Parte quam iors
non tangit.

De pōte in fluuio dra
ua per Regē restau
ranto, Magistro neo
gligente.

De cōpositoribus &
testib; casu quo fors
Magistrū & Ordinē
tetigerit.

De limite in medio
fluminis Byrzuennik
& Notesz ppetuo in
Regnū & Terrā No
ue Marchie.

De Teloneo & pō
te pro Magistro &
Ordine.

De piscatura libera
per mediū miliare sus
pra & infra.

De nō erigēdo aliquo
fortalicio in Byrzu
ennik.

De Episcopo Lubu
cen. pro iudice per u
trāq; partē eligēdo.

gere. quæ persone sic electæ: postq̃ iuramēto corporali limites inter Par
tes predictas, sic de limitibus discrepantiis firmauerint: limites illi, sic iur
ramento firmati: pro signis & limitibus, inter Regnum Pol. & nouę Mar
chiæ perpetue remanebunt. Testes aut̃ illius Partis cui sortes aduenerūt,
in processu limitū predictorū Castra, Ciuitates Partiū predictorum ex
hac sortium accessiōe nō attingent nec mouebunt: aut pro sua parte ali
qualiter uendicabunt, sed Partes superius expressę Castra, Ciuitates ab
antiquo tentas, absq; impedimēto sortiū obtinebunt. ¶ Ita tamē qđ
pons in fluuio Drava circa Ochczeth cum libero trāsitū perpetuo ma
nebit. hoc addito, qđ si in parte Magistrī seu Ordinis cesserit, & in eius
structura negligētia cōmissa fuerit, licitum sit nobis aut Capitaneis no
stris huiusmōi pontem nouū cōstruere, & antiquū reformare: quotiens
fuerit opportunū. ¶ Et ne in posterū de huiusmōi personis & testib;
supra scriptis aliqua difficultas oriatur, nos Reuerend. in Christo patrē
dñm Franciscū Episcop. Varmien. & honorabiles ac religiosum Volff
de Sauszenn cōmendatorē in Ostrode, & strenuū Iohannē de Saylen
pro huiusmodi cōpositoribus, & honorabilē ac religiosum Conradū de
Erbinghauvschen, Hermanū Reussop Thoruñ, Hēricū Forrothdaneñ,
Præconsules cum supra scriptis, Episcopo Cōmendatore, & Iohāne pro
testibus in casu, quo fors Magistrū & Ordinē tetigerit, duximus nomi
nandos & eligendos, qui ad faciendū præmissa cū nostris, per Magistrū
& Ordinē nominatis & electis, conueniāt nostri in Bydgostiā, ex parte
Ordinis in Syvece, in crastino Natiuitatis Marię proxime uenturo, ali
unde huiusmōi limites sicut præmittitur distinguēdos, ulterius proces
suri. ¶ Postq̃ aut̃ uentum fuerit per limites prædictos, sic ut præmit
titur distinctos iuramento, quādo limes ille fluuiū Notesz & Birzuenn
nik insiliet, ipse fluuius Birzuennik medius erit limes perpetuus inter
Regnū Pol. & Terrā nouę Marchię, & iterum ubi Birzuennik cū No
tesz confluit, medius fluuius Notesz erit limes: ita quod Ordo & subdi
ti eius, ipsum flumen ascēdendo dimidiū miliare, & descēdendo simili
ter medium miliare, ac uersus Regnum dimidiū miliare pro pascuis pec
corū, & pecudū quorumcūq; ac pro receptione argillæ, calcis, lapidū, li
gnorum, tam pro igne quā edificijs Castri & Oppidi liberum habeant
usufructum, & similiter homines & subditi Regni & Coronę dominio
& proprietate apud Regnū nostrum remanētibus. ¶ Teloneum autē
aquaticū & terrestre cum ponte & ipsius structura, secundū antiquam
consuetudinē absq; ampliori augmento prædicti telonei, apud Ordinē
remanebunt. ¶ Piscaturā etiam præfatus Ordo solus liberā in eodem
flumine Birzuennik seu Notesz, ascēdendo & descēdendo ut præmitti
tur per mediū miliare, a ponte qui ducit uersus Poloniā obtinebit, eo
saluo quod Villa Trzebyessow in suis limitibus piscandi liberam habe
at facultatē. ¶ Hoc adiecto quod in eodē dimidio miliari ascēdendo
& descendendo fluuiū Birzuennik, & etiā uersus Regnum similiter per
medium miliare, aliquod fortaliciū nō erigatur. ¶ Item postq̃ ueniū
fuerit ad limites per aquam ubi fluuius Birzuennik siue Notesz taliter
procedendo

procedendo inferius, ut supra dictū est, uersus Lanczberg super differentiam ibidē ex opposito prædicti Oppidi cōsurgente, Pars utraq, uidelicet Nos & Magister ac Ordo elegimus nobis pro Iudice Reuerend. in Christo patrē dñm Christoferū Episcopū Lubuczeñ. in quē Partes ipsę de alto & de basso cōpromittent, & ad festum S. Trinitatis proximum ibidem circa Lanczberg adducent, & productis corā eo iuribus & probationibus legitimis in termino seu terminis cōpetentib. ab utraq, parte laudum, & pronunciationē quā usus consilio sapientū super omnibus differentijs inter Regnum & Oppidū prædictum Lanczberg tulerit, ambæ Partes huiusmōi sententiā suscipere, laudare, emologare, & seruare sub fidei puritate tenebunt.

¶ Volumus etiā & decernimus per præsentēs, quod teloneū & depositum uulgariter & ablata, Magister & Ordo restituere teneatur.

¶ Et si aliquis subditorū, de Terris aut dominijs nostris uellet ad Terras Ordinis ratione incolatus se trāsferre, licite poterit, & libere recedere absq, quouis impedimento aut arresto personæ, & bona sua uendere, aut de eis disponere iuxta beneplacitum libere uoluntatis. pari modo uolumus de bonis in Terris Magistri & Ordinis ablatis seu occupatis obseruari.

¶ Item omnes coadiutores & adherentes, qui in fauore nostri & Regni nostri Polon. coadiutorum & subditorū nostrorum, Magistrū & Ordinē Prussię diffidarunt, ab omni impetitione Magistri & Ordinis prædicti sint liberi et soluti.

¶ Item omnes apostatę Ordinis prædicti in Regno nostro & Terris Lithuaniz, Samogitarū, Mazouiz, Rufsiz, & Stolpeñ. & alijs dominijs Regni nostri & Terrarum prædictarū cōmorantes, ne diutius in suis peccatis tollerentur, de Regno nostro & dominijs nostris prædictis, per nos & Officiales nostros exire cōpellantur, & deinceps hñ & alij in eisdem nullatenus foueantur.

¶ Item quod nullus Mercator, seu alius homo cuiuscūq, conditiōis existat, aut bona ipsius propter delictum seu debitum alterius arrestetur, molestetur, uel turbetur, nec etiam captiuetur.

¶ Item si uectores & aurigę bona seu merces Mercatorum pro precio ducentes telonea seu loca datiarum præterierint, ipsi duntaxat in rebus & equis suis proprijs puniantur, & quod propterea bona Mercatorū, non debent occupari nec detineri.

¶ Itē sylua Babsko circa Fredelanth in Districtu Nakleñ. impignorata Ordini pro certa summa redimi poterat per impignorantem uel per Regnum soluta summa Ordini, pro qua extat obligata, & in Literis desuper confectis continetur.

¶ Item datio siue exactio dicta Funthomczol super qua priscis temporibus & hactenus, controuersia inter Magistrum & Ordinem ac Mercatores Terrarum Poloniz, Magni Ducatus Lithuaniz, et

Ducatum prædictorū uertebatur, & pendebat ex certis causis indecisa, talē ponimus ordinē. Quod Mercatores Regni Ducatus Magni & Ducatum prædictorum, præter alia quæcumq, grauamina & solutiones imposterum imponēdas quibuscumq, nominibus nuncupentur, respōdeant Ordini de eadē duntaxat, si aliquando contigerit ipsos cum bonis suis in nauibus proprijs nauigare ultra mare.

¶ Ita tamē quod si Ciuitates mari-

De Teloneo p. Ma-
gistrū ablato & ora-
dinē restituendo.
De libero trāsitu in-
colarū hinc inde faci-
endo pro placito.

De coadiutorib; Ma-
gistrū diffidantibus lin-
tere mittendis.

De apostatis a Res-
gno polon. pellendis.

De non arrestandis
Mercatoribus ratio-
culpe alienæ.

De pēna uectorū tes-
lonea non soluendi.

De sylua babsko redi-
menda per Regnum
uel impignorantem.

Exactio Funthom-
czol per Mercatores
soluenda.

uitates maritimæ libertate & absolute uia iuris fuerint ab eadē, quod
 Ciues, Mercatores & indigenæ Regni & Terrarū Pol. Lithuanie. Ma-
 zouiæ, Russiæ, a solutiōe huiusmōi sint similiter liberi & excepti. ¶ Et
 illa omnia quæ ab eis a tēpore, quo præsens pax perpetua est firmata, ra-
 tione huiusmōi exactiōis sunt recepta, integraliter restituant per Ordi-
 nem prædictū Mercatorib. Regni, Ducatus Magni, & Ducatū prædi-
 ctorū uiceuersa absq. recusatiōe & renitentia, qualicūq. interruptione,
 cōsuetudine, præscriptiōe, & diuturnitate nō obstantib. Si uero per con-
 cordiā extincta fuerit, ad restitutionē receptorū minime teneant. Aliæ
 aut omnes & singulæ exactiōes, quibuscūq. uocitent nominib. a Mer-
 catoribus Terrarū Regno Pol. Ducatui Magno Lithuanie, & Ducati-
 bus prædictis subiectarū, ut præfertur indigenis in Terris Magistro &
 Ordini subiectis. ¶ Et specialiter exactio quedā dicta Lobegal et Fyr-
 ken nullatenus de cōterō exigat. ¶ Nec nos Rex Dux Magnus Li-
 thuanie, Duces Mazouiæ, & Stolpeñ. imponemus aliquod nouū thelo-
 ueum in grauamē & præiudiciū duntaxat subditorū Ordinis prædicti,
 & si quod nouū est impositū in Terris nostris & Ducatibus prædictis a
 tempore cōcordiæ circa locū Melno factæ, omnino deponatur. Telone-
 is & depositis antiquis semper saluis. ¶ Item cum medietas nauigij
 circa Thorun supra dicti, cū medietate pecuniarū de ipso prouenientū
 nobis uigore prius habitæ & præsentis cōcordiæ, in perpetuū heredibus
 & successoribus nostris debeat. ¶ De collectore pecuniarū ex ipso sic
 inter nos existit conuentū, ordinatū, & cōclusum, quod is qui per nos et
 successores nostros ad ea fuerit deputat9 cōueniat cū cōmendatore Tho-
 runeñ. pro tempore existenti, Vno anno in Oppido Thorun, & alio in
 Nyessoua, & sic semper uicibus alternatis collectore huiusmōi singulis
 annis simul cōstituant. ¶ Qui sub præstito iuramēto pecunias quas
 collegerit diebus dominicis in manus utriusq. præsentet equali portiōe
 diuidendas solutis præcijs famulorū & reparatiōe nauiū de cōmuni. Et
 si alteri Parti ille collector pecuniarū nō placuerit, anno elapso tam Ca-
 pitaneus siue ad ea deputatus, quā cōmendator cōuenientes ut supra, a-
 lium eligant quotiens fuerit opportunū. ¶ Seruitia uero per famulos
 nauigij prædicti quæ Szaruek appellant fieri consueta partibus prædi-
 ctis, similiter alternatis septimanis & paribus uicibus impēdan9: & tūc
 Pars quolibet in sua septimana ipsis prouideat de expensis, modo & for-
 ma sicut hactenus est eis prouisum. ¶ Item si aliqui de Terris Regni
 nostri Ducatus Magni, & Ducatū prædictorū subditis Ordinis iniu-
 riam intulerit, & super eo Capitaneus uel alius Officialis noster requi-
 situs iustitiā nō fecerit, extūc pro negligētia huiusmōi ab officio est de-
 ponendus, nisi de innocentia sua iuramēto proprio & corporali se pur-
 gauerit. ¶ Similiter ex alia Parte, si cōmendator uel Officialis Ordinis
 prænominati, in reddenda iustitia in præmissis negligens fuerit, pari
 modo destituat: Et nihilominus successor iustitiā taneatur facere expe-
 ditam requirenti. ¶ Si uero is qui pro iustitia ratiōe delicti, uel alias
 requirit, simplex fuerit Terrigena, & iustitiā facere recusaret aut negli-
 geret, rxtunc.

geret, extunc damna iustitiā requirēti, per Capitaneū seu cōmendatorē de bonis Terrigenę prædicti cōpensentur & soluant, nisi simili se purgauerit iuramēto. ¶ Item si per aliquē subditū, indigenā uel aduenā alicuius nostrū, casu & euentu Inscriptiōi seu paci huiusmodi perpetuę fuerit in aliquo derogatū & cōtrauentū, ut pote rapine, spolia, incendia, uastatiōes, prædę, uel homicidia, aut aliqua maleficiorū genera, in dominijs & Terris nostris alterutris patrata fuerint & cōmissa: propterea pax prædicta cassari, irritari nō debet: sed in suo robore, & firmitate permanebit. Nec propter hoc Pars cuius subditus maleficiū huiusmodi cōmiserit, censetur fore deierans seu periurans. ¶ Prædicti autē delinquentes & malefactores, pro ipsorū excessibus, per Capitaneos seu Officiales utriusq; nostrū iudicialiter puniant: & ad satisfactionē plenā & debitā arcebunt & cōpellentur. ¶ Itē ut Capitanei, Palatini, Cōmendatores, Officiales seu Iudices Partis utriusq; ad administrationē iustitię fortius inducant: Et ne aliqua grauis displicētia inter nos Regem Ducem Magnū, & Duces prædictos ex una, Magistrū, Ordinem & Terras subiectas sibi prenominate & subditos eorundē parte ex altera, imposterū ualeant exoriri singulis annis, Nos Rex præfatus duos ex cōmendatorib; uiros boni testimonij & cōscientię in festo Pentecostes, & similiter Magister & Ordo duos Palatinos, aut alios paris cōditionis, in præfato festo de Terris nostris prædictis eligāt, & sibi quāto citius poterint huiusmodi electiōes personarū scriptis insinuent. ¶ Qui in festo S. Michaelis cōueniētes uno anno in Nyessoua, alio in Thorun, & tactis sacrosanctis Euāgelijs, fauore, timore, & odio exclusis, de iustitia facienda punient Iudices, ac Officiales in administrationē iustitię remissos & negligentes: & iura municipalia loci delicti Partibus legis facient. Nihilominus iustitiā congruentē, uel Partes secundū æquitatem, & bonā iustitiā cōponent, & omnia faciant quę pro cōseruationē huiusmodi iurate pacis perpetuę uiderēt expedire. ¶ Pari modo inter Samogitiā & Prusiā uno anno in Veluna, & alio in Regnyth: Inter Lithuaniam & Liuaniam uno anno in Huspole, & alio in Dymborg alias in Nouyna. Inter Nouā Marchiā & Maiorē Poloniā, uno anno in Syrakouo alias Czyrk, alio in Dreszno: Inter Terrā Dobrineń. & Prusiam, uno anno in Rypin, & alio in Brodnica: Inter Terras Mazouię Ducis Vyladislai & Prusiā, uno anno in Dzoldovv, & alio in Mlaua: Inter Vysznam & Prusiā, uno anno in Vyszna, et alio Ianusburg: Inter Terras Ducis Bolkonis & Prusiā, uno anno in Czyechanovv, & alio in Nidborg, per omnia uolumus & decernimus obseruari. Inter Ducatum Stolpeń. & Prusiā, uno anno in Stolp, & alio anno in Rythau: Inter Nouā Marchiā & Terram Stolpeń. uno anno in Recz, & alio in Sathyn nisi Partes de alijs locis fuerint concordēs. ¶ Item ne circa limites displicētię seu cōtrouersię suscitari ualeant. Volumus limites de quicennio in quicennium ubi opus fuerit innouare. ¶ Item liber sit transitus & uia omnibus Mercatorib; ac Incolis Terrarū, & dominiorum Ordinis cum suis mercancijs, frumentis cuiuscūq; grani, & rebus quibuscūq;

Requisitus de iustitia ad damni solutionem compellendus. propter excessum unius pax perpetua non est infirmanda.

Delinquentes, per Capitaneum ad satisfactionem compellendos.

Duo cōmendatores & duo Palatini eligendi pro iudicijs & officijs remissis puniendis.

Uno anno in Thorun alio in Nyessoua cōueniētes.

De Limitib; de quicennio in quicennium innouandis.

De libero transitu mercatorum per Terras & flumina.

quibuscūq; & cuiuscūq; conditiōis, uel maneriei existant: sine impedi-
mento uel angaria, per Terras & maria, aquas & flumina quocūq; ascē-
dendo, in & ad Regnū Pol. Terras Lithuanie, Samogitarū, Mazouiar,
& Russiæ: & descendendo per ipsum Reg. atq; Terras prædictas, ac p
ipsa flumina seu aquas usq; ad maria, & transmare in nauibus paruis
siue magnis, uacuis siue oneratis imperpetuū quomodocūq; & quoties-
cūq; uoluerint, absq; aliquo arresto uel impedimēto cuiuscūq; & spe-
cialiter Oppidanorū in Thorun. Quas qdem merces, frumēta, & res, ut
præscriptū est, si præfati Mercatores seu Incolæ Ordinis ducentes, uen-
dere aut stare in aliq; locorū seu Ciuitatū ad portū, siue rippā prædictā
aquarū siue maris situatorū, seu situatarū uoluerint, est & debet esse in
ipsorū arbitrio & uolūtate. Si uero uēdere noluerit, possunt absq; om-
ni impedimēto ire seu ascendere uel descēdere quo eis placuerit cū rebus
prædictis, ut superius est expressū. Theloneis & antiquis depositis pro-
ut supra saluis. ¶ Item omnia damna, iniuriæ, displicētia, impensæ,
& expensę Prælatorū eorūq; Ecclesijs, & Capitulis, ac Abbatibus, Pri-
oribus, Conuentib. Monasterijs, personis Ecclesiasticis, Secularib. & a-
lijs quibuscūq; per nos, subditos, coadiutores, & adherentes nostros, in
Terris Prussie & extra, illata quomodolibet & facta in omnib. guerris
præteritis, & e cōtra per sepe dictū Magistrū & Ordinē, ac exercitus ip-
sorū Prælati in dominijs Reg. nostri constitutis sint sopita, auctoritate
præsentiū penitus & extincta, ita quod prætextu eorundē per Prælatos
ipsos, aut eorū aliquē suis aut Ecclesiarū, Capitulorū, Conuentuū, siue
Monasteriorū suorū nominib. Magistro et Ordini prædicto, uel alijs
supra dictis, questio, causa, actio, uel impetitiō de iure uel de facto, nul-
lo unquā tempore moueat. ¶ Item Magister & Ordo prædicti, tene-
bunt nobis ratiōe cōcordiæ præsentis, dare & soluere nouē Millia flore-
norū cū quingētis Hungaricalib. iusti & boni ponderis, aut eorū ualo-
rem in moneta Pruthenicali bona, noua. medietatē in dñica Lētare, &
aliā medietatē in festo S. Martini Episcopi in Thorun proxime affutur-
is, pro rata cuiuslibet solutiōis Literas q̄tantias tenebunt assignare.

De damnis & iniurijs
hinc inde sopien-
dis & extinguendis.

De soluendis nouem
millibus & quingens
tis florinis per Ma-
gistrum.

De consuetudine ue-
teri per omnia ob-
seruanda.

De sopiendis contro-
uersiis super demoliti-
one domus Episco-
pali ante Gdanck.

¶ Item circa Iudices, Iudicia, mercācias, emendas uel uendēdas, & circa
uictualia cōparanda, & thelonea antiqua soluēda, rationabilis cōsuetu-
do tempore bonę memorię Witoyvdi Magni Ducis Lithuanie tenta,
in Lithuania, Samogitia, & Russia incōcussē seruet, & quantū fieri po-
terit, iuxta ritū Catholicorū in melius reformet. ¶ Item ne circa hęc
concordiā perpetuā aliqd impostērū relinquať, quod possit mentes &
subditos Partiū prædictarū tam spūales quā Seculares, ad lites & odia
quecūq; prouocare in futurū, causam Ecclesie Vyladillau. & ipsius E-
piscopi, super demolitiōe domus Episcopalis ante Oppidū Gdanck in
præteritis guerris per Oppidanos Gdanen. atēptata, quæ in Curia Ro-
mana & Constātiē. ac Basiliē. Cōcilij per annos plurimos pendebat
indecisa, duximus de cōsensu Partiū & uenerabilis Capituli Vyladilla-
uiē. per mediū cōcordiæ sopiendā. Ita uidelicet, quod Magister & Or-
do pro Oppidanis Gdanensib. Reuerend. in Christo patri dño Vyladi-
slao moderno

flao moderno Ecclesiæ Vyladislau. Episcopo mille ducētos florenos Hūgaricales boni & iusti ponderis, pro media parte huiusmōi summę in festo Carnispruij, & uno stamine Bruellien. boni operis in Oppido Thorun. & pro alia media in festo S. Michaelis ibidē proxime affuturo, ratione demollitiōis domus prædictæ soluent, & expedient cum effectu, & absq; excusatiōe aliquali. Dñs uero Episcopus prædictus & Capitulū eius, eosdē Oppidanos Gdanen. & Ordinē ab impetitiōe sua debet dimittere absolutos, & causam huiusmodi extinguere, nuncq; ipsis de cœtero per se & successores suos intentandū. Quā ordinationē præfati dñs Episcopus & Oppidani publice & solēniter emologarūt, solutiōe facta dñs Episcopus præfatus cū Capitulo suo, super qualibet solutiōe quitabit sufficientib. Literis Magistrū, Ordinē, & Oppidanos ante dictos.

¶ Item Magister generalis & Ordo omnē exactā & extremā diligentiam faciet, quod Magister Almanie infra unum annū maius suū Sigillum huic cōcordiæ perpetuę appendet, quod si facere nollet, sed cum aliquo dño Spirituali uel tēporali ratiōe bonorū ab eodē dño obtentorū Regi, Regno Pol. & Ducatibus præmissis, ac eorū subditis bella moueret. Extunc Magister generalis, & Magister seu præceptor Liunionæ, & fratres Ordinis per Prussiam & Liunionā, absq; dolo & fraude sub fide & honore præstiti iuramenti, eidē Magistro Almanie: necnō illis dñis sub quibus cōsistunt, ac alijs quibuscūq; hominib. per se uel alias, publice uel occulte, directe uel indirecte, cū gentibus armorū pecunijs, armis, aut alijs auxilijs quibuscūq; consilio uel fauore, nō debent necq; possunt subuenire aliquo excogitato ingenio uel colore, quod si contrariū fecerint & id legitimis documētis probatū fuerit, quod tūc subditi eorū ab omnibus omagijs, iuramentis, & subiectionib. liberi & soluti esse debent in hoc casu, donec ad obseruationē pecis perpetuę reuertent. ¶ Itē nos Vyladislau Rex prædictus, Oppidum Arnszvald alias Chossoczno, quod exercitus patris nostri, bonæ memorię dñi Vyladislai acquisiuit, & cuius possessionē huc usq; habuimus pacificā, Magistro & Ordini infra hinc & dñicam Letare proxime uenturā, cum curijs, Villis, & alijs omnibus cohgentijs ad prædictū Oppidū spectantib. restituere tenebimur & debemus. Nobiles insuper de Nouauedel & Felkemburg, cum Oppidis, Castris, & omnib. bonis suis in noua Marchia consistentib. qui patri nostro prædicto fidelitatē & omagiū, exercitu nostro in noua Marchia existente præstiterāt: ad Magistrū & Ordinē absoluti primo a nostris omagijs & iuramentis, ratiōe bonorū prædictorū duntaxat nobis factis, infra hīc & prædictū terminū dominicæ Letare reuertant. Qualitercūq; aut ipsi Nobiles & Oppidū Arnszvald ad possessionē Magistri & Ordinis accesserit, siue de manibus nostris aut nostrorum, siue etiā alijs modis quibuscūq; quod per hoc huic articulo satisfacere censeamur, prouiso tamē quod Magister & Ordo eosdē fauorabiliter & benigne recipiāt, et de uita ac bonis assecurent: quēadmodū de huiusmodi assecuratiōe per Magistrū et Ordinem in festo Purificationis Mariæ proximo debet eisde prouideri, et in Castro Raczyansz huiusmōi Lite

De sigilli maioris
Magistri Almanie ap
pensiōe pro concor
dia firmanda.

De non ferendis sup
pochis per Magistrū
& Ordinem, alias
subditi & iuramentis
præstiti aboluantur

De oppidi Arnsz
vald Magistro res
titutione.

De Castri Nyssoua
cum Districtu resti-
tutione.

ra affecuratiōis presentari. ¶ Item Castrum Nyessoua, cū Districtu
& medietate nauigij, ut supius est expressū, Magister et Ordo infra hīc
& dominicā Letare proximā, ad manus Reueren. in Christo patris dñi
Vladislai Episcopi Vladislau, nomine nostro debent tradere, restitu-
ere, & assignare cum effectu. ¶ Item ut hāc cōcordia cum tāta matur-
ritate cōcepta, habūdantiori cautela ualeat ab utraq; Parte fortius & at-
tētius custodiri: promittimus bona fide, attente, & fideliter in uerbo no-
stro Regio, absq; dolo & fraude, corporali præstito iuramēto, huiusmōi
concordiā in omnibus suis articulis, atq; punctis obseruare. ¶ Et ut
propensiori uigilantia ipsius capitula attendant, decernimus formā iur-
amenti sub uerbis & tenore infrascriptis. Ego N. iuro, quod hāc cō-
cordiā obseruabo: nec cōtraueniā ei facto, auxilio, cōsilio, uel fauore: sic
me Deus adiuuet, & hāc sancta Christi crux. Et quod omnes Reges
successores nostri & heredes, infra annū Coronatiōis suæ, seu suscepti
regiminis: Similiter Dux Magnus Lithuanie modernus, ad requisitiōē
alterius Partis per Nuncios speciale mandatū habent. huiusmōi pacem
perpetuā iuramenti firmare & stabilire teneant. Quodq; de decennio
in decenniū per Prælatos, Duces, Palatinos, Cōmendatores, Terrigenas
atq; Ciues, tam nostrarū quā Ordinis Partiū & prius nō iuratos, debet

Forma iuramēti su-
per concordia facta
præstandi.

De Literis per Nos
biles & Ciues hinc
inde dandis.

nouis iuramētis solidari. ¶ Itē ut Pars cōtra Partem metu animad-
uersiōis præsēntis ad bella & prelia nō confurgat, Statuimus decernētes
Quod nostri Prælati, milites, Ciues, & tota cōmunitas debeant & tene-
antur Terrarū Magistri & Ordinis Prælati, Nobilib. Militibus, Ciuib.
& toti cōmunitati dare certas nostras Literas, & pares siue reuersales ab
ipsis sub eadē forma recipere, quas tā nos quā præfatus Magister & Or-
do utriusq; subditis nostris, dare promittimus & debemus. ¶ Ipsiq;
subditi nostri, subditos Magistri & Ordinis, & ecōuerso subditi Ordinis,
subditis Regni nostri dare & præsentare tenebunt in dñica Letare
proximē uētura, sub hīs uel similibus uerbis. Quod si nos uel successores
nostri, stante huiusmōi pace perpetua, Magistro & Terris Ordinis
uellemus aut conaremur huiusmōi guerras, aut bella mouere, nō debēt
nobis subditi nostri consentire: nec in hoc obedire aut parere: quinimo
erūt ab omnibus nostris omagijs, iuramētis, & subiectiōib. liberi & so-
luti, donec in hoc casu Nos & successores nostri, ad obseruantiam pacis
perpetuæ reuertemur. ¶ Item omnes uiolatiōes Treugarum ac pacis,

Omnes uiolatiōes
Treugarum &c. in-
ter Partes prius fa-
ctæ cassantur.

fœderū, stipulationū, cōtractuum si quæ inter Partes prædictas in guer-
ris præteritis accidissent, uigore præsēntis cōcordiæ, annullamus, & cassa-
mus. ¶ In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū, quo ad præsens utimur
cum infrascriptorū Illustriū ac præclarorū dñorum, fratrum nostrorum
charissimorū, Ducum Baronūq; Militum, Procerū, & Ciuitatū Sigil-
lis præsentibus sunt appensa. uidelicet Sigism. Magni Ducis Lithua-
nie prædicti, Semowiti, Kazimiri, Vladislai, Boleslai, Mazouie, Bogu-
slai, Stolpen. Michaelis præfati dñi Sigism. Magni Ducis Lithuanie
nati Ducum: Necnō Reuerendiss. ac Reuerendorū in Christo patrum
dñorum, Alberti S. Gnezñ. Ecclesiæ Primatis, & Iohannis Leopoliē.

Archiepiscopo

Archiepiscoporū: Sbignei Cracou. Stanisłai Posnań. Vvladislai Vvladislau. Stanisłai Plocen. Mathiæ Vilneń. Iohannis Chelmeń. Pauli Kamenecen & Andreę Vvladzimir. Episcoporū: Andreę Vvladzimirovic. Chebdogoldouic. Iorgij Syemionouic Rufsie Ducū: & Magnificorum Nicolai de Michalovy Cracouiē. Castell. Sandiuogij de Ostrorog Posnań. Petri de Pyeskovaskala Cracou. Iohānis de Czyzovy Sandomirien. Martini de Kalmova Siradien. Iohānis de Lychyn Bresten. Iarandi de Brudzevo Iuniyvlad. Ostyk Castellani Vilneń. Dolgerih Vilneń. Lulusch Trocen. Iohānis Manzyk de Dambrova Leopoliē. Petri Odrovansz Podolig. Stanisłai Grod de Srzensko Plocen. Iohānis Głowac de Lauzenicze Czyrneń. Pauli de Radzimovy Belzen. Palatinorū: Martini de Slamko Posnań. Dobellai de Syenno Sandomir. Petri de Zirniki Calissien. Laurentij Zaramba Siradi. Petri de Bnino Gnezń. Alberti Malski Lanciciē. Floriani de Korythnica Vislicien. Domarath de Kobelany Lubliń. Nicolai de Vorzunovo Brzesten. Christini de Kozyeglouy Sandecen. Iohānis de Tanczyn Voynicen. Przedborij de Konyeczpole Rospieren. Nicolai de Virzbiesko Dobrineń. Iohānis de Balicze Radomien. Barthosij de Gostyn Nakleń. Martini de Vyrzyska Iuniuulad. Clementis de Strzelcze Biecen. Vincetij de Szamotuly Miedzyrzeceń. Dobrogostij de Kolno Camenen. Przedpelkonis de Kopydlovo Landen. Dzik Przybislai Zarnouien. Varsy de Ostrov Zauichosten. Pauli de Biskupice Malogosten. Alberti de Pakoscz Szczemen. Mathiæ Brzezineń. Iohannis de Kalinova Sandecen. Petri de Chelmpo Lanecen. Nicolai de Lubstovy Krusvicien. Stanisłai de Skarslevo Biechouien. Iacobi Przekora Cechouiē. Przybislai Kovaleń. Nicolai Kielbassa Bydgostiē. Jakussij de Strzygi Ripinē. Paskonis de Gostauice Konarien. Iohānis de Vlonovo Rogoznē. Hrickonis Kyerdeiouic Leopoli. Nicolai de Vissnicze Premisliē. Petri de Smolice Sanocen. Michaelis de Buczacz Halicien. Iohannis de Oleśnica Marschalci. Andreę de Lubino Thesaurarij Regni Pol. Andreę de Czechouice Plocen. Vigandi de Oskolonga Cyrnen. Dobrogostij de Nouydvvor Varslouien. Pauli de Lessno Sochacouiē. Adę de Rythlo Gostinen. Markussij de Popyen Rauen. Nicolai Maldrzyk de Starogrod Belzen. Castellanorū: Petri de Pyeskovaskala Crac. Petri Kordibog Posnaniē. Andreę de Zelechovy Sandomiriē. Dobrogostij de Szamotuly Calissien. Clemētis Scheliga de Ianouice Siradiē. Stanisłai Byelavski Lanciciē. Andreę Dunin Brestē. Stanisłai Iuniuulad. Volckonis Rokatouic Leopoliē. Sandkonis de Senovv Præmisliē. Czurilonis de Stoyance Halicien. Ianussij Kerkeiouic Kamenecē. Nicolai Grzymalca Sanocen. Stanisłai Kanymir Chelm. Petri de Kampa Plocē. Andreę de Radzicouice Sochacou. Nicolai de Brzozovy Gostinen. Iohannis Tabass de Zaluski Rauen. Succamerariorū: Marcissij de Vvroczimouice Cracou. Theodorici de Modzychod Posnaniē. Stanisłai Slanka de Lapsovo Sandomir. Nicolai de Plessevo Caliss. Zegothæ de Monkovo Siradiē. Petri de Oporouo Lancic. Vaskonis de Sluzeyo Brestē. Nicolai de Kosiczyelec Iuniuulad. Derflai de Vy

Jakye Lubl. Georgij de Lassodki Dobrinē. Iohannis de Vinnica Leop.
 pol. Iacobi de Zakouice Haliciē. Andreæ Vyzga Plocē. Iohannis de
 Regleuice Cyrneñ. Iohānis Rogala de Vangrzynovo Visssegrodē. Der
 slai de Podofye Zakrocin. Vexilliferorū: Pauli de Bogumilouice Cra-
 cou. Abrahæ de Zbanſlyn Poſnaniē. Iohannis de Sprova Sandomiriē.
 Troiani de Lekna Calisiē. Petri de Vidaua Siradiē. Ada de Thur Lā-
 ciciē. Andreæ de Ludbranc Brestē. Mathiæ Figa de Oſſnyca Iuni-
 vulad. Alexij de Plonniki Dobrinē. Iohannis Kielcouie Lubliñ. Stani-
 slai de Daidouo Leopold. Petri de Grochouiec Præmiſſ. Iohannis Ko-
 la Haliciē. Stanisłai de Strzegouo Plocē. Alberti de Chebdzino Cyrñ.
 Zylani de Vinnica Vyssogrodē. Zemak de Smogorzeuo Cyechonou.
 Saſſyni de Sczauino Goſtinē. Iacobi de Glovno Rauen. Saſſyni de Vi-
 rzyska Belzeñ. Iudiciū: Iohānis Farurey Cracou. Bienyakonis de Ban-
 dleuo Poſnaniē. Iohānis Pouale Sandomir. Sigismūdi de Margonino
 Calisiē. Stephani de Oporovv Lancic. Cristini de Koſczol Brestē. Io-
 hānis Boyhuski Iuniuulad. Demetrij de Chodorovv Leopold. Miſſykro-
 uski Præmiſſ. Dapiferorū: Ianuſſij de Kobelany Cracou. Samborij de
 Malochouo Poſnaniē. Petri de Krzyzanouice Sandomir. Thomkonis
 de Mirza Siradiē. Voienski Brseſteñ. Kaczkovski Iuniuulad. Nicolai
 de Felſten Leopoliē. Venatorum: Iacobi Klicze Pincernæ Siradiē. Sko-
 ra Poſnaniē. Bogosſij de Krusſovv Calisiē. Andreæ de Brzezyc Brestē.
 Iohannis de Zimnauoda Leopold. Subiudiciū: Nicolai de Brzeſſe Crac.
 Raphaelis de Goluthovo Poſnaniē. Iacobi de Baranovv Sandomiriē.
 Stanisłai de Oſtrorog Calisiē. Nicolai Koluczski Iuniuulad Clemētis
 de Banczyce Lancic. Nicolai de Szarlei Brestē. Subdapiferorū: Iacobi
 Lubliñ. Kyelec Siradiē. Iohānis de Lassothki Dobrinē. Iacobi de Ma-
 lice Leopold. Tribunorū: Stanisłai Liganſſyc. Spiſkonis de Meſſtin. Pe-
 tri de Kurovv. Nicolai de Krolikouo. Przedpelcy Moſſczyc de Koſmin
 Milai de Miſloſlavv. Ianuſſij de Tuliskouo. Nicolai de Grandi. Petri de
 Zauady. Miſczvij de Barczeyv. Iakusſij de Vroniauy. Iohannis de
 Zychlino Nicolai de Slesſyno. Vincentij de Pnieua. Tomkonis de So-
 botha. Thluk de Strijkovv. Raphaelis de Tarnovv. Iohannis de Pilcza.
 Skarpkonis de Gora. Nicolai de Michovv Nobiliū & Procerū Craco.
 Poſnañ. Calisiē. Leopoliē. Plocē. Varſſouieñ. Stolpeñ. & Stargar-
 deñ. Ciuitatū. Poſtq̃ aūt Deo fauente annos diſcretionis attigerimus,
 promittimus & ſpondemus iuramentū præſtare & appendere ſeu ap-
 pendi facere præſentib. ſigillum noſtræ Maieſtatis. Actum in Brzeſſe
 Vyladiſlauieñ. dioceſis ſabbato in uigilia Circumciſſionis Dñi. Anno
 eiufdem 1436. Datum per manus Magnifici & Venerabilis Iohannis
 de Koniępole Cancellarij, & Vincentij Roth Cuſtodis Gneſneñ. Can-
 toris Cracou. Regni Pol. Vicecancellarij ſyncere nobis dilectorū.

**Magiſter Pruſſiæ promittit pacē ſer-
 uare cū Regno Poloniæ perpetuā.**

Nos frater

141) Nos frater Paulus de Ruzsdorff Ordinis Beatę Marię domus Theu-
tonicorū Ierosolimitan. Magister generalis. Significamus tenore præ-
sentium quibus expedit uniuerſis, Quia nunq̃ nos, nec ſucceſſores no-
ſtri Sereniſs. Principi & Dño dño Vvladiſlao Regi, aut Regno ſuo Po-
lonię guerras mouebimus, aut bella: ſed pacem perpetuā & concordia
inter prædictū dñm Regem, Regnū, & adhærentes ſuos ab una: Nos,
Ordinem & adhærentes noſtros ab altera partibus, de anno dñi 1436.
in uigilia Circumciſiōis Dñi in Ciuitate Brzyſk conceptā & firmatā,
custodiemus & ſeruabimus inconcuſſe, in omnibus ſuis articulis atq̃
punctis, promittētes, quod ſi nos uel ſucceſſores noſtri, ſtante huiusmōi
pace perpetua, ſupra dicto dño Regi, aut Regno Pol. uellemus aut co-
naremur huiusmodi guerras, aut bella mouere, non debent nobis ſub-
diti noſtri conſentire, nec in hoc obedire aut parere: quinimo erunt ab
omnibus noſtris omagijs, iuramentis, & ſubiectionibus liberi, & ſoluti,
donec in hoc caſu nos & ſucceſſores noſtri, ad obſeruatiōē pacis per-
petuę reuertemur, quos in huiusmōi caſu abſoluimus ab omnibus o-
magijs, promiſſiōibus, & iuramentis nobis factis, ut præfertur ipſo fa-
cto per præſentes. In cuius rei teſtimoniū & fidem firmiorē, Sigilli no-
ſtri appenſione præſentes fecimus cōmuniri. Datum in Caſtro noſtro
Marienburg ipſa die dominica Letare. Anno dñi 1436.

Erunt liberi ſubdit
Ordinis ab omnibus
omagijs, iuramentis,
& ſubiectionibus, ſi Ma-
giſter pacem perpe-
tuā nō ſeruauerit.

Condições pacis perpetuę in Terris Prusię ultimo factę.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam
rei memoriã. Cum inter humanę uoluntatis deſyderia, quę in aliquē
citra Deum, ſinem, atq̃ rerū omniū opificem dirigunt, nulla res opta-
bilior, nulla gratior, quemadmodū quottidianis experimur effectibus,
nulla deniq̃ humano generi eque ſalutaris neceſſaria, iucundior, & u-
tilior, quā pax habeatur in ortu redemptiōis dñi noſtri Ieſu Chriſti, ho-
minibus bonę uoluntatis denunciata per angelos, & in reſeſſu ad patrē
coetui apoſtolico, & uniuerſis apoſtolorū ſequacib. geminata, donatiōe
relictā & repromiſſa. Proinde nos frater Ludouicus de Erlichauſen, Ma-
giſter hoſpital. domus ſanctę Marię Theutonicorū Ieroſolimitan. in
Prusiã. Significamus tenore præſentiū quibus expedit uniuerſis, tam
præſentibus, quā futuris præſentiū notiçiã habituris. Quomodo attē-
dentes quales ſint uerę pacis fructus, & quanta belli pericula, qualisq̃
uaſtitaſ diſcordiã ſubſequatur, ad laudē omnipotētis Dei, & intemera-
tę Virginis Marię glorioſę, totiuſq̃ cœleſtis Ierarchie propagationē,
fidei cultum, iuſticię & religiōis Chriſtianię ſalutiferū incrementū: Or-
dinis quoq̃ noſtri decus & ſtabilimentū. & guerrarū ac litium deſlen-
dis diſcriminibus, & diſſenſionū ac odiorū amfractib. diſplicētq̃, & ſin-
gulis offenſis quę inter Sereniſs. Principē dñm Kaſimirū Dei gratia
Polonię Regem Magnū Ducem Lithuanie, Ruſſię, Pruſſięq̃ dñm &
hæredem: Illuſtres Principes dños Kaſimirū, Boleſlaū, Conradum, & Ia-

Enumerantur bona
quę ex pace, & ma-
la quę ex bello exor-
niri ſolent.

nusū Mazouie, & Henricum Stolpeñ, Duces: & Reuerendū patrē do-
minum Paulū Episcopū, Ecclesiā & Capitulū Varmieñ. Stephanum
Voieuodā Moldauie, Regnū Pol. Terras, & alia dominia eidē dño Re-
gi & Regno subiecta ex una: & nos Fratrē LV Douicū Magistrū ge-
neralē, Pręceptores, Cōmendatores, & Ordinē, ac Terras eiusdē Ordī-
nis, in Terris Prussię parte ab altera cōsistē. fuerāt exortę, animos no-
stros ad semitas pacis & cōcordiæ cōuertimus: fluctus quoq; bellicę tē-
pestatis hactenus inter nos uigentes sedandos & abolendos duximus. &
ea quę durantibus huiusmōi guerris & controuersiarū turbinationibus di-
ruta fuere, deformata, & distracta, per pacis integritatē ad statū cupiens
tes deducere quietū & tranquillū, per meditationē, operā, & interuentū
Reuerēdis, in Christo patris dñi RVDolphi Episcopi Lauantini, le-
dis apostolicę Legati, a sanctiss. dño nostro PAVlo Papa n. ad inter-
ripiendū bellū huiusmōi specialiter destinati, cū eodē dño KAZimiro
domino Rege, Regno Pol. Ducibus, Principib. Dominijs, Terrisq; Co-
adiutoribus coherētib. subditis & sequacibus eorū perpetuę pacis &
inuiolabilis fœderis cōclusionē & cōsumationē elegimus, assumpsim;
iniuimus, suscepimus, eligimusq; assumimus, & inimus tenore præsen-
tium mediante omni tempore & perpetuo duraturā. quā sub fide & ho-
nore & iuramētis corporalit̃ præstitis sine dolo & fraude promittimus
uigore præsentium obseruare. Et ut ipsa PAX & CONcordia cū omni
maturitate & deliberatiōe cōcepta, ad firmū & constantē ordinē iugiter
seruandū deducat, ipsam per articulos infra scriptos duximus regulan-
dum. ¶ In primis quod inter præfatū Sereniss. dñm KAZimirū Re-
gem, Duces prædictos, Regnū Pol. eiusq; Terras, Episcopū Varmieñ,
Capitulū, & suā Ecclesiā Russię, Prussię, Mazouię, Stolpeñ & aliorū
dominiorū suorū ab una: & nos prædictū MAGistrū generalē, Cōmē-
datores, & Ordinē, Terras, & subditos nostros in Terris Prussię parte
ab altera: omnes cōtrouersię, dissensiōes, hostilitates, inimiciā, diffida-
tiones, infamię, & damna inter partes hincinde facta dimissa & totalit̃
sopita debent esse: Nec eorū de cōterō aliqua mētio, aut memoria, & si-
gnanter in querelā, aut in detractiōē Partiū, corā quibuscūq; personis
habeat, aut fiat in quocūq; iudicio Ecclesiastico, uel Seculari, uel extrat
Sed nec una Partiū ad infamiā alterius suggeret auxiliū, dabitue fauo-
rem per se aut submissam personā, quouis quęsito colore, publice uel ec-
culte: & quantū in utraq; parte fuerit, delatiōes & detractiōes huiusmōi
fieri nō admittet, sed potius prohibebit. ¶ Item ad abolendas omnes
displicentias, odia, similtates, & quaslibet hostilitates, quę inter præfa-
tum Sereniss. dñm KAZimirū Regē, suosq; prædecessores Reges, & Re-
gnum Pol. ab una: & Nos prædecessoresq; nostros Magistros genera-
les Prussię, & Ordinē nostrū partibus ab altera: occasiōe Terrarū Po-
meranię, Culmeñ & Michalouieñ. frequentius annis superioribus us-
que ad bellorū grauia discrimina cōsurgebant: & ut pax ipsa firma, sta-
bilis, atq; perpetua, nō ex ore tantūmodo, sed ex corde, pure, nō fictē, syn-
cere, nō simulate, inter præfatū Sereniss. dñm KAZimirū Regē, & Re-
gnum Pol.

De controuersijs &
damnis &c. sopiti
non inuouandis, nec
ad memoriam reuo-
candis.

gnum Pol. Duces, Episcopū, Ecclesiā, & Capitulū Varmieñ adherētes, & Coadiutores: nosq; Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē prādictos proueniāt: Terra Culmeñ. cum suis Castris, Ciuitatib. Oppidis & fortalicij; uidelicet Thoruñ ueteri & noua, Byrzglavv alias Byrgelavv, Starugrad alias Haldensz, Chelm alias Culmē, Dumiszlavv alias Vonczelavv, Lypno alias Leipe, Kovale alias Schonenfch, Rogozno alias Roghussen, Koprzyvno alias Eugelszberg, Radzin alias Reden, Grudzancz alias Graudencz, Golub alias Golavv, Papovv, Brodnica alias Stroszberg, Olandberg alias Luterberg, Brathyan alias Nouoforo, Laszskin alias Lessyen, cū omnibus suis pertinētij; & Villis eorū quę pertinebant ad iudiciū & Banderiū Culmeñ. & cū tota Terra Michalouieñ. nihil excipiēdo. ¶ Itē tota Terra Pomeraniæ iuxta antiquos Terminos suos, cū uniuersis Castris, Ciuitatib. Oppidis, & munitiōibus in ea cōsistentib. uidelicet Gdansk, Puczko, Lauenborg alias Laumberg, Heyle alias Hella, Lobe alias Kossiczyn, Grebin alias Grabino, Dirssav alias Tsczovv, Meue alias Gnyevv, Stargard, Nouemberg, Noue, Svviecze alias Svviecz, Mosthek alias Osyek, lasyenicz alias lesyeniecz, Kryffavv, Klissovv, Slochavv alias Clechovv, Konicz alias Choynicze, Fredelandt, Hamersthin, Bievvthavv alias Buthovv, Thuczol alias Tuchoła, Schobouicz, Schonck alias Skazeuo, Baldenburg. & cum Nariga fluuijs, aquis, mari, & piscaturis, quę sunt in cauda maris, alias Hab. Villis, portibus, insulis, & pertinētij; uniuersis, ac dominio uniuersali, directio, & utili, mero & mixto ad pręfatū Sereniss. dñm Regē KAZimirum, & Regnū Pol. pertinebāt, & spectabāt, pertinere & spectare debebūt, donatiōibus, renūciationib. cessiōibus, appropriatiōib. per Reges, Principes, Barones Nobiles, Ciuitates & subditos Regni Polo. ex quacūq; causa uel occasiōe de Terris prēdictis iure, proprietate, & dominio ac titulo earum quomodolibet, & quotiescūq; etiā iuramēto corporali interueniēte, in fauorē nostrū & Ordinis factis, & Apostolica, Imperiali, uel quacūq; alia firmitate roboratis nō obstantib. quibuscūq; quas per pręsentem unionē & fœdus annullamus, cassamus, abolemus, tollimus, extinguimus, & mortificamus, illisq; perpetuo derogatū esse uolumus & derogamus. Quibus qdem Terris POMeraniæ, CULmeñ. & MICHALouieñ. Nos MAGister LVDOuicus, Cōmendatores, & Ordo Domus Theutonicorū prādicti, & illarū iuri, proprietati, titulo, & dominio quomodolibet & ex quacūq; causa nobis & Ordini nostro cōpetenti renūciatiōe & cessiōe perpetua, irreuocabili, & spontanea de certa & expressa sciētia pro nobis successorib. & Ordini nostro cedimus & renūciamus. ¶ Nos quoq; & Ordinē nostrū Terris pręfatis Pomeranię, Culmeñ. & Michalouieñ. in perpetuū abdicamus, & omnes Inscriptiōes, donatiōes, renūciationes, cessiōes, resignatiōes, cōfirmatiōes, priuilegia, instrumenta, uenditiōes, emptiōes, lauda, arbitria, sententias, pronūciationes, munimēta & decreta in fauorē nostrū & Ordinis super Terris prādictis per sum nos Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, Duces, Marchiones, Comites, & quascūq; personas Ecclesiasticas uel mūdanas cuiuscūq; con-

Nomina Castrorum
et Ciuitatū &c. ad
Regnum Pol. perti-
nentium per totū ex-
primuntur.

De Terris Pomerani-
ę, Culmēñ. & Mich-
chalouieñ. ad Regnū
Pol. pertinentibus re-
nunciatum per Magis-
trum.

iuscūq; conditionis, dignitatis, præminentie uel tenoris existat cōfectas, decretas, & cōcessas cassamus, abolimus, extinguimus, ac mortificamus, & illis pro nobis successoribusq; nostris & Ordine nostro nō per errorem coacte aut improuide, sed libere & spontanee ac de certa scientia perpetue cedimus, & renūciamus, & Ius omne quod nobis Magistro & Ordini in præfatis Terris quomodolibet cōpetebat in dñm KAZimirum Regem & Regnū successoresq; eius Reges Pol. perpetuo transferimus per præsentis, & militares Nobiles, Vassallos, Ciues, Terrigenas, & q̄scūq; subditos Ecclesiasticos & Seculares Terrarū, Ciuitatū, Districtū, & locorum prædictorū ab omni nostra fidelitate, omaggio, subiectione, iuramento & qualibet sponsione dimittimus & absoluimus & præsentī tenore relaxamus.

De spectantibus ad Magistrum & Ordinem piscaturis scilicet teloneis antiquis, & sic de alijs enumeratis.

¶ Excepto quod Piscatores in Hab a fine aquæ & piscaturarū Episcopi & Capituli Varmieñ. & ex opposito in mari salso: Item partē Nergie a dicta aqua & piscaturis Ecclesiæ Varmieñ. per transuersum Nergie usq; ad dictum mare salsum, & a dicto transuerso per descensum Nergie usq; in profundū cū Villis Svvyctze, Mivendorff ac Curia Mitilhoff cū Iurisdictione & utilitate hoc ipsum pfundū cum piscatura sturionū, & teloneo antiquo, Nos Magister & Ordo habebimus & possidebimus. Quā quidē portionē Nergie cum prædictis Villis & Curia præfatus Sereniss. dñs Rex nobis Magistro & Ordini de speciali sua gratia perpetuo cōtulit & assignauit. ¶ Reseruata tamen Maiestati suæ totali uenatione super dicta portione Nergie, prout et super tota Nergia illā sibi seruauit. Hoc etiā adiecto, quod nos Magister & Ordo nullū Castrū aut munitionē super dicta portione Nergie nobis donatæ edificare aut edificari facere neq; nouū teloneū aut grauamen imponere ualeamus aut debeamus.

Reseruatur pro Regis Maiestate uenatio sup tota Nergia.

De Castro & Ciuitate Marienburg cū duabus insulis ad Regnam Poloniæ pertinentibus.

¶ Item ex bonis certis respectibus nos mouentib. & pro præsentis pacis stabilimento Castrū & Ciuitas Marienburg cum duabus insulis magna uidelicet & altera parua quæ dicit̄ das Fyßannyse, Herverder, & cū integritate lacus Drussen, & cum suis omnibus piscaturis, piscationibus, & Villis & cum Districtu Scharffau & omnibus alijs attinentijs & Villis suis, eo tamen excepto, quod Villæ Haldendorff & Alepin quæ pertinet ad Holand & Kulheborny & Horndorff quæ ultima sola militantiū est, & pertinet ad Preuschench, habeāt facultatē in lacu Drussen pisces pro suo beneplacito piscandi iuxta morem antiquū.

Castrum & Oppidū Sthum.

¶ Item Castrum & Oppidū Sthum cū omnibus antiquis suis Iuribus, coherentijs, & pertinentijs uniuersis. ¶ Item Ciuitas Elbing utraq; uetus & noua cū Districtu Villarū limitibus & Iure & cū Oppido Tholkmyth & eius Districtu & suo officio syluarū & nemorum alias Valdanpth & cum sex Villis Tenuræ & Castri Holanth uidelicet Pylomen, Myslothyno, Berihkom, Kamerddorff, Vielkielicz, & Przeusslemeret, & cum quinq; Villis quæ ad Oppidū & Districtū Molhnuzen pertinebāt uidelicet magna Staban parua Staban, Schonemor, Pomerendorff, & Volffder. Itē Oppidū & Districtus Krischburg alias Drzgon cum suis libertatib. Militarib. Nobilibus, Vassallis, Villis, lacubus, molendino & Castro. Ita tamē quod demoliat

Elbing utraq; cum Districtu Villarū, limitibus, & Iure ad Reg. Pol. spectare debent.

144

moliatuſ Caſtrū & cum pertinentijs eiꝿdē uniuerſis, incipiēdo ab uno latere Oppidi prædicti Kriſchburg, & descendendo a flumine Szroge, uſqꝫ ad lacum Druffen. Curia tamē Doleſczeth cum ipſius molendino apud nos & Ordinē noſtrū remanente. Ab alio uero latere dicti Oppidi aſcēdendo & trāſeundo uſqꝫ ad finales granicies dicti Oppidi Kriſchburg, & Villæ Haldenſtadt mutuo ſe cōtingentes: eadē Villa a ſiniſtris & in diſiōe noſtra & Ordinis remanēte: ab inde uero directius eundo ad Eccleſiæ Pomezanieñ. ſines proximiores, ubi omnia & ſingula ſub diſiſ finibus ad partē Caſtri Marienburg conſiſtentib. Villa Moyſterberg iterū in parte noſtra & Ordinis remanēte cū Curijs, allodijs, & quibꝫcūqꝫ alijs pertinētijs ad dictū Caſtrū Marienburg ſpectabūt et pertinebunt. Coëtera uero alia omnia & ſingula ad Cameratū & generaliter ad Diſtrictū Kriſchburg uſqꝫ in præſens pertinētia pari modo cum Oppidis & allodijs militaribus Terrigenis, Villis, Piſcaturis, aquis, nemoribus, & alijs ſingulis pertinētijs ſpectabūt ad Caſtrū noſtrū & Ordinis Preſſemark perpetuo & in æuū pro prædicto Sereniſs. dñō Rege & Regibus & Regno Pol. remanebūt. Ita quod Caſtra, Ciuitates, Oppida, Diſtrictuſqꝫ prædicti exnūc & de coëtero uigore præſentis uniōis & fœderis ad ius, proprietatē, ſortem, & titulū Regni Pol. pertinebūt et ſpectabūt pertinere & ſpectare debēt perpetuo & in æuū. ¶ Nos qꝫ Magiſter Ludouicus, Cōmendatores, & Conuētus prædicti pro nobis et noſtris ſucceſſorib. Caſtris, Ciuitatib. Oppidis, inſulis, lacubus, piſcaturis, piſcatorib. Cameratibus, & Officijs prædictis & illorū Diſtrictibus & Villis perpetua & irreuocabili renunciatiōe de certa & expreſſa ſcientia, iuri qꝫ ſorti, proprietati, titulo, & dominio qꝫcumqꝫ & ex qualicumqꝫ cauſa nobis Magiſtro, Cōmendatorib. Officialib. & Ordini noſtris in illis cōpetentibus per noſtras præſentes patentes Literas cedimꝫ & renūciamꝫ, & omne ius quod nobis Magiſtro & Ordini ac Cōmendatoribus noſtris in Caſtris noſtris, Ciuitatib. Oppidis, inſulis, lacubus piſcaturis, & Villis prædictis cōpetit & cōpetere potuit, in præſatum Sereniſs. dñm KAZimirū Regem, ſucceſſores ſuos, & Regnū Pol. trāſferimus & applicamus. Milites quoqꝫ Nobiles, Vaſallos, Terrigenas, Ciues, & quolibet ſubditos Eccleſiaſticos ſeculares præſatorū Diſtrictuū, Terrarū, Ciuitatū, & locorū ab omni fidelitate, iuramēto, omaggio ſubiectiōe, & qualibet ſponſiōe præſentiū tenore abſoluimus, dimittimus, & relaxamus. ¶ Coëtera uero Caſtra, Ciuitates, Diſtrictus, fortalicia, Villas, & dominia in Terris Pruſſiæ tam in terris quā in aquis exiſtentia uidelicet Kyenyczsberg Caſtrū cum tribus Ciuitatibus: iſc Caſtra & Oppida Lochſteih Varceñ, Girmayv, Pobethen, Rydauth, Schoken, Raymen, Kremythen, Valdayv, Topyayv, Thabekayvthen, Narbekthen, Inſterburg, Allenburg, Vonſdorff, Gerdaven, Ibugirburg Nordenburg, Labyayv, Lavvkysken, Thylſakh, Ragyethe, Roſchiſten Vinthburg, Memel, Brandenburg, Krovvcezburg, Fredelanth, Barthē, Laczevv, Balge, Herlibail, Synthen, Landisberg, Prevſchenlayv, Barthenſteyn, Sireſten, Zrnisburg, Ikeyn, Roſtemburg, Like, Iohansburg,

Magiſter & Ordo
renunciant omnibꝫ
iuribus, proprietatibꝫ,
& dominijs in
Caſtris & Ciuitatib.
enumeratis ſibi com-
petentibus.

Caſtra, Ciuitates, Di-
ſtrictus &c. pro Ma-
giſtro & Ordine ſpe-
ciantur.

Holand, Ryboskath. Molhyrzen. Morung Bassen. Heyno Ortolsburg
 Osttorode, Hoensteyn. Nyeyndenburg, Scholgavv, Ichenburg Dengs-
 flavy, Prensemark. Libemole, & Salefath & quacūq; alia Castra, Ciui-
 tates, Oppida. Districtus, Territoria & Villas cum eorū subditis mili-
 tibus, Terrigenis, & Vasallis, aquis, nemorib. lacubus, & alijs pertinen-
 tijs & iuribus uniuersis quibuscūq; censent nominib. Nos Magister,
 Cōmendatores, & Ordo perpetuo & in æuū, quiete, & pacifice absque
 omni præfati Sereniss. dñi Regis & successorū suorū Regum & Regni
 Pol. impedimento, perturbatiōe, & molestatiōe possidebimus & illorū
 plenum habebimus usum & dominū. De quibus qdem Castris, Ciui-
 tatib. Oppidis, Terris, Districtib. Villis, Militib. Terrigenis, et Vasallis
 & illorū quoq; iuriū & titulo, proprietate, & sorte, dominio si qd' præ-
 fato dño Regi & Regno Pol. quomodolibet & ex quacūq; causa cōpe-
 tiit uel cōpetere potuit præfatus dñs Kazimirus Rex ex certa & expressa
 scientia pro se & successorib. suis Regibus & Regno Pol. sponte & deli-
 berato animo nobis Magistro successoribusq; nostris Magistris, Cō-
 mendatorib. Conuētui & Ordini nostris in Terris Prussiae celsit & re-
 nunciavit, ac omne lus si quod suæ Maiestati & successorib. suis Regi-
 bus & Regno Pol. exēptione & quibuscūq; causis alijs in præfatis Ca-
 stris, Ciuitatib. Terris, Districtib. Villis, Militib. et Vasallis quomodo-
 libet cōpetiit in nos Magistrū successoresq; nostros, Cōmendatores, Cō-
 uentum, & Ordinē per renunciationē & celsionē perpetuā & irreuoca-
 bilem transtulit & illud nobis sponte, libere, & de certa scientia appli-
 cauit, & omnes Milites, Vasallos, Nobiles, Terrigenas, Ciues, et quosli-
 bet subditos Ecclesiasticos & Seculares Terrarū & locorū prædictorum
 ab omni fidelitate, iuramento, subiectiōe, & qualibet sponsiōe absolu-
 tos dimisit & relaxauit. Episcopatus insuper & Ecclesia Sabien. cum su-
 is Castris, Ciuitatib. & Oppidis uidelicet Phisshausen, Tyremberg. Lo-
 bodavv, Pouonden, Ingemburg, Zolavv, & Nuvenhusch cū omnibus
 Vasallis, Villis, & pertinentijs suis uniuersis sub ditiōe nostra & Or-
 dinis nostri perpetuo cōsistet & permanebit. ¶ Itē ordinamus et Sta-
 tuimus, Quod super omnibus piscaturis Reythel appellatis uulgariter
 sub præsentia Capitanei Marienburgen. & facioris nostri a nobis de-
 stinādi in Castro Marienburg annis singulis in magna feria quīta de-
 bet fieri arendatio, & Literæ super omnibus Reythel sub dñi Regis et
 nostro signetis arendatorib. debeant dari, & medietas pecuniarū ex hu-
 iusmōi arenda prouenientiū nobis debeat cedere. altera uero medietas
 dño Regi prouenire, lure Episcoporū Varmien. & Sambien. & Capitu-
 lorum eorundē coeterarūq; aliarū personarū & locorū libertatē ex an-
 tiquo Reythelorum habentiū p omnia saluo. Quibus Literas sup Rey-
 thel præfatis & quātitate illorū absq; omni pecunia libere uolumus cō-
 cedi. Item ne pax ipsa foedus & unio tanta maturitate firmata & cōclu-
 sa possit in posterū humana malignitate infringi, aut aliquibus fallacijs,
 dolo & ingenijs uiolari, præfatus q̄q; Sereniss. dñs Kazimirus Rex &
 successores sui Reges & Regnū Pol. Prelati, Principes, Barones, et sub-
 diti Regni

De Arendis super pi-
 scaturis alias Reythel
 sub sig. Ro. Polo.
 & Magistri facien-
 dis.

dicti Regni eiusdē de nobis Magistro, Cōmendatorib. & Ordine Prussie Prælatis, Militibus, & subditis nostris: Nos uero Magister successoresq; nostri, Cōmendatores, & Ordo, Prælati, Milites, & subditi nostri Prussie de dicto Sereniss. dño Rege Kazimiro Regibus & Regno Pol. Principibus, Baronib. subditis eiusdē plenā confidentiā & securitatem omni hostili respectu in præsens & in posterum deposito teneamus.

¶ Prefatus Sereniss. Kazimirus Rex nos fratrem Lodouicū Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē prefatos in Prussia, omnesq; nostros successores in suum & Regni Pol. Principē Consiliariū perpetuū: Cōmendatores uero principales, quos nos Magister & successores nostri pro tempore duxerimus deputādos in Cōsiliarios suos & Regni Polo. & in suam & Regni Pol. protectionē, subiectionē, & defensionē perpetuo duraturam assumpsit. Pollicēs nobis in uerbo suo Regio, & sub fide prestiti iuramēti, pro se et suis successorib. suis Regib. & Regno Pol. Quod Nos prefatū Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē, Prælatos, Milites, Vassallos, & subditos nostros in Prussia, nostrosq; successores, affectione Regia tractabit, honorabit, & diliget. Nosq; Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē successoresq; Prælatos, Nobiles, Ciues, subditos et Terras nostras uelut Principis Consiliarij & unitorū suorū in nostris iuribus & libertatib. priuilegijs, munimentis, & limitib. quę presenti uniōni & fœderi aut eius articulis & conditionib. nō contrariant, cōseruabit, ab uniuersis quoq; hostibus nostris, uexatorib. & impugnatoribus in Terris quas possidemus Prussie tuebitur & defendet. ¶ Tenebit quoq; nos Ludouicus Magister prefatus & quilibet successor noster in officium Magistrū assumptus, & assumendus, post sex menses a die assumptionis in Magistrū prefato Sereniss. Kazimiro Regi & suis successorib. Regibus Pol. personaliter representari & illic pro nobis Cōmendatorib. & Terris quas habemus in Prussia sibi & successorib. suis Regibus & Regno Pol. præstare debite fidelitatis, & de obseruāda presenti pace, & nuncq; petenda absolutiōe seu relaxatiōe iuramenti, nec cōcessa uti aut cōcedenda, iuramentū ac in prefati dñi Kazimiri Regis suorumq; successorū Regū Pol. sinistra parte primariū habere locū et sessionem ¶ V I qdem dño Kazimiro Regi successorib. suis Regibus Regno Polo. nos nostrosq; successores, Cōmendatores, Prælatos, Milites, Vassallos, & subditos Terrasq; omnes nostras a nobis nūc possessas & in posterū possidēdas conq̄litas & cōquirendas etiā in Terris paganorum extra Terras Prussie dicto dño Kazimiro Regi & Regno Poloni. perpetuo cōnectimus, iungimus, unimus, & inuisceramus, ea conditione, & respectu, ut nos prefatū Ludouicus Magister nostri successores Cōmendatores & cōuentus, Prælati, Barones, Milites, Terrigenę, & personę singulę tam Ecclesiasticę quā Seculares & omnes Terrę nostrę atq; hoīes in illis degētes in Prussia simus amplius & de cœtero cū prefato Ser. dño Rege Kazim. successoribusq; suis Regib. et Reg. Pol. unū & indiuiduū corpus una gēs, unus populus, in amicitia, fœdere, et uniōe, nullū aliū post dñm Pōi, q̄ prefatū dñm Kaz. Regē et successor. suos

De Magistri & cōmendatorum in Consiliarios Regni Polo. assumptionis.

De Magistri post 6. menses representatiōe & iuramento fidelitatis patrando.

De loco Magistri in consilio Regi Polo. priori a sinistris.

*Prutheni una gens cum
Polonis sint, quibus
etiam contra omnes
hostes assistere ienen-
tur.*

*Magister nullis con-
tractus seu fœdera
facere, nullis etiam
bella mouere sine Re-
gis Pol. consensu de-
bet.*

*Episcopatus Culm.
Ecclesiæ Gnezn. sus-
bicitur.*

*Episcopatus etiam
Varmien. ad Regnū
pertinet.*

Reges Pol. pro nostro capite & superiore recognitū: ita ut teneamur & simus obligati nos successoresq; nostri præfati dñm Kazimirū Regē et successores suos Reges & Regnū Polo. siue in prosperis siue in aduersis nunq̃ deferere: sed sibi & successorib. suis Regibus & Regno Pol. contra omnes hostes & aduersarios suos Regni sui Pol. more aliorū Principū, Prælatorū, Baronū Regni Pol. assistere: eosq; in guerris & in aduersitatibus nostris potentijs adiuuare cōsilijs, auxilijs, & suffragijs opportunis. ¶ Nec sine suo & successorū suorum Regum Pol. ipsi quoq; sine nostro & Consiliariorū, Cōmendatorū, Prælatorū, et Militum nostrorū Prussiae speciali & expresso cōsilio, uoluntate, & cōsensu, cum quibuscūq; personis quacūq; præfulgeāt dignitate, celebrabimus, statuemus, aut firmabimus aliqua fœdera, inscriptiōes uel contractus, publice uel occulte, per se uel submissas personas: sed nec nos Magister, Cōmendatores, nostricq; successores bella aliqua cōtra Catholicos siue præfati domini Kazimiri Regis & successorū suorum Regni Polonię speciali mouebimus consensu.

Forma aut iuramentū qua nos Lodouicus

Magister et successores nostri Magistri Sereniss. dño Kazimiro Regi & successoribus suis Regibus & Regno Polonię iurare tenebimur, talis erit,

Ego LVDOVICUS Magister generalis Ordinis sanctę Marię Theutonicorū, Princeps & Cōsiliarius Regni Pol. Iuro, quod ab hac hora & deinceps fidelis ero Sereniss. Principi dño Kazimiro Regi, & successoribus suis Regibus, & Regno Pol. et profectū illorū fideliter procurabo, & negocijs Regis & Regni fideliter consulā, & secreta quę mihi qualitercūq; cōmunicata fuerint, in eorū detrimentū nulli pandā, pacem insuper præsentē in omnibus suis conditiōib. & articulis obseruabo & custodiam: sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux. ¶ Item ut per præsentis pacis unionē & fœderis singula odiorū & iuramentorū nubila possint funditus euelli, cū præfato Sereniss. dño Kazimiro Rege & Regno suo Pol. pro bono pacis deuenimus, & illud inter nos cōcordauimus, quod EPISCOPATUS CVLMEŃ. ad Ecclesiā Gneznē. redeat, a modo & deinceps præfatę Polonię & Gnezn. Ecclesię, & ut tanquā principali sit in omnibus obediens et subiecta, de regulari in secularem, fauore & auctoritate Summi Pontificis, ad quod tam nos Ludouicus Magister & Cōmendatores nostri expressum præbuimus & præbemus cōsensum, transferendi: quę etiā cum sua diocesi tam omnibus Castris Ciuitatib. Oppidis, & munitiōib. uidelicet, Chelmha alias Kulmensch, Lubaya alias Lubawv, Kurzathnik alias Kurnik, Varmbrzeszno alias Fredeke, Et omnibus Districtib. Nobilib. Vassallis, Villis, & pertinetijs uniuersis sub præfati dñi Kazimiri Regis et Regni sui Pol. cōsistet perpetua ditiōe, patrocinio, & defensione. ¶ Itē cōcordauimus quod VARMIEŃ. Ecclesia & eius Pontifex pro tempore cū suo Venerabili Capitulo Varmien. exnunc, & de cõterō cum omnibus suis Castris, Ciuitatibus, Op-

ribus, Oppidis, & munitiōib. uidelicet Hellsberg, Bronsberg, Vormē-
 dith, Serburg, Vartenberg, Reszel, Bysschosteyn, Allesteyn, Gekte-
 skath, Melizak, Vartenberg, Franvenburg, & Bysshoyburg cum om-
 nibus Districtib. Nobilib. & Vassallis, Villis, pertinentijs & attinentijs
 suis in præfati dñi Kazimiri Regis & successorū suorū Regum & Re-
 gni Pol. ditione, subiectiōe & protectiōe consistent. ¶ Et nos Ludo-
 uicus Magister, nostricq. successores, Cōmendatores, & Ordo eius ditiōi,
 subiectiōi, & protectioni expresse renūciamus, & omne lus quod nobis
 in prædicta Ecclesia, Episcopatu, & Capitulo quomodolibet hæctenus
 cōpetebat, in præfati Sereniss. Regem dñm Kazimirū successores suos
 heredes Reges & Regnū plenarie transfundimus, & transferimus per
 præsentēs. ¶ Item concordatū & ordinatū est de speciali nostra Lu-
 douici Magistri, Commendatorū, & cōuentus nostri cōprobatione &
 consensu: Quod Venerabilis dñs Vincentius Kielbassa Cōsiliarius &
 Secretarius præfati Sereniss. dñi Regis Kazimiri ad Ecclesiā præfatam
 Culmen. per ipsum dñm Kazimirū Regem nominatus, & ad eandem
 sua intercessiōe dante Dño promouendus Ecclesiā, & sedem Pomez-
 anien. Episcopatus, quāuis hæctenus in capite & membris regularem in
 cōmendam ad uitæ suæ duntaxat tempora per dispositionē & ordinā-
 tionem habeat Apostolicā, & illā cum suis Castris, Ciuitatib. fortalicijs
 uidelicet Praybuth alias Ressenberg, Quedzyn alias Marienverder, Bi-
 skupicze alias Byssowverder, Kyssnelcz alias Frenstath, Smenber ali-
 as Sardzen, & Rossemberg, cōterisq. eius Districtib. & pertinentijs ob-
 tineat: Ipsamq. in Spiritualib. & temporalib. administret: Ecclesia præ-
 dicta Pomezanien. remanēte nihilominus in suis membris interim re-
 gulari præfato aut Vincentio Kielbassa morte absumpto ad præfatam
 Ecclesiā Pomezanien. regularis persona nostri Ordinis in Pontificē eli-
 getur, & substituet, Sanctiss. dñi nostri Papæ gratia & fauore acceden.
 gaudebitq. dñi Regis protectiōe consistens in nostra & Ordinis nostri
 tam religiōe quā diuione. ¶ Item quoniā post sedatos fluctus bellicæ
 tempestatis nulli magis nos primū cōuenit quā Ecclesijs & earū mini-
 stris cōpati, & cōmisereri, quatinus supremus sedatio uberiorē firmita-
 tem paci conditæ infundat. Quocirca ordinamus & decernimus & sta-
 tuimus quatinus omnia Castra, fortalicia, Ciuitates, Oppida, Castella,
 munitiōes, Ecclesiarum loca, & Ville: & signanter Franvenburg, Vor-
 medith, Vartenberg, Melzak, Lobau, Rossemberg, Marienverder, &
 Schonemberg, quomodolibet a nobis & nostris ac præfato Ser. Kazimi-
 ro Regi & suis possessa, occupata, & incastellata quocūq. nomine uoci-
 tentur suis Pontificib. Capitulis, Prælatib. Abbatib. Monasterijs, & si-
 gnanter Varmien, Culmen, Pomezanien, & Sambien. Episcopis & eo-
 rum Ecclesijs, tam Cathedralib. quā conuēntualib. Collegiatis & earum
 Capitulis, Conuentib. hospitalib. absq. aliqua conditione, diminutione,
 depactatione, solutiōe, uel arresto cum omni sua suppellectili bombar-
 dis, ornamentis, & pertinentijs uniuersis: infra hinc ad festum Natiuita-
 tis S. Iohannis Baptistæ proxime uenturū reddant uiceuersa. Omnes

Renunciatio Iuris &
 proprietatis per nos
 gestum in Episcopa-
 tu Varmien.

Episcopatus Culmē.
 in titulum & Pome-
 zanian. in cōmendā
 per Vincentium Kiel-
 bassā tenendus.

Derestitutione Ca-
 strorum, Ciuitatum,
 Oppidorum &c. ecc-
 lesijs & Pontificib.

insuper Pōtīfices, Abbates, Capitula, Prælatos, Præpositos, Canonicos, Curatos, & nō Curatos, & alios Beneficiatos, q̄ nō sunt de Ordine nostro, in eorū loca, lura, libertates, & possessiōes, quæ & quas ante nostrā guerrā possidebāt, restituimus, & tenore præsentīū reintegramus: exceptis Castris & Ciuitatib. prædictis in prædicto festo S. Iohānis Baptiste restituendis. Quod si dicti Prælati Sereniss. dñō Regi, aut Ciuitatibus, uel Oppidis ingrati uel suspecti sint, permittant, quod permutēt, aut Vicarios idoneos instituāt, aut pensionē honestā auctoritate superioris reseruandā dimisso atq; renūciato titulo suscipiāt. ¶ Item omnes captiuos in præsentī guerra per nos Magistrū, Cōmendatores, Capitaneos, gentes nostras, coadiutores, & adherētes captos, siue sint depactati siue non, ab omni captiuitate & sponsiōe uigore præsentis fœderis absoluiamus, & tenore præsentīū relaxamus, quæ absolutio & libertas per Sereniss. Kazimirū dñm Regem, Duces Mazouie, & Stolpeñ. Episcopum Varmieñ. Capitaneos & Officiales, & omniū eorundē coadiutorum, & adherentiū, quocūq; nomine uocitent, nullo excepto, debet præstari, & impendi, nec depactati aut taxati debēt obligari ad aliquā solutionem præmissam, quæ nondū est soluta, etiā si depactati dedissent pro se de solutiōe aliquā cautionē. ¶ Item ordinamus, decernimus, & statuimus, quod omnes Mercatores tam Regni Polo. principaliorū dominiorū & Terrarū eorundē & Episcopatus Varmieñ. suiq; Capituli, q̄ Terrarū Prussie in ditione nostra & Ordinis cōsistentes sint ubiq; in terris & in aqs tuti & securi, & nullæ eis de cœtero molestiæ inferant, nec cogantur nisi solitis & ueteribus seruatis itineribus & locis ambulare, aut ad aliquā Ciuitatē, Castrum, & locum sub prætextu cuiuscūq; constitutiōis uel edicti cum rebus & mercibus suis cuiuscūq; manerie existant de cœtero applicari, præterq; in Kinszberg. iuxta cōmendationem desuper factā, super qua speciales a nobis Literæ emanauerunt.

De Mercatoribus et
eorum libero transi-
tu per terrā & aquas.

¶ Item quoniā per Mercatorū industriā, & rerum uenaliū importationē, Respub. nobile accipere cōsuevit incrementū: Statuemus, decernimus & spondemus, quod nulla Telonea, deposita, gabellas, foralia, siue quascūq; alias censuatiōes locis & personis in Terris Prussie et dominijis eis subiectis & cōsistentib. imponemus de nouo, aut imponi permittemus, tā in terris quā in aquis: sed tantūmodo utemur impositis. Quod q̄dem Ser. Kazimirus dñs Rex successoresq; sui Reges, Duces, & Episcopi præfati in suis etiā Terris obseruabūt. ¶ Item ut charitatis & unionis amplior certitudo inter Sereniss. dñm Kazimirū Regem, Regnum suum Pol. subditos & adherēñ. ab una, & nos Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē in Prussia ab altera partibus iugiter & inconcusse perpetue perseueret: Statuimus et ordinauimus, quod deinceps et a modo ad Ordinē nostrū sanctę Marię Theutonicorū in Terris Prussie personæ idoneæ et Ordinis capaces etiā ex subditis quibuscūq; Regni Pol. et principalīū et dñorum eius assumant: ita tamē qd' nos Magister et Cōmendatores ultra mediā partem de illis assumere nō teneamur: ad eadē quoq; personas in distribuēdis Cōmendarijs et Officijs

De nouis Teloneis
hinc inde non institu-
endis.

De Polonis ad Or-
dinem assumendis cis-
tra mediā partem.

Ordinis iuxta

Ordinis iuxta medietatē dictā bonum respectū habere tenebimur. Magister uero eligetur uir magis utilis & idoneus secundū Ordinis regulam & instituta. Qui cū Princeps & Cōsiliarius Sereniss. dñi Regis & Regni sit, nō debet sine cōmerito scituq; Sereniss. dñi Regis p̄ Commendatores & Conuentū de Magistratu amoueri. ¶ Item ut huiusmodi pacem perpetuā unionē & concordia sub certiori attentioe firmitate & robore custodiamus, promittimus sine dolo & fraude ac sub onere prestiti iuramēti, quod ad nullius hominis uiuentis auctoritatē et potestātē, etiā quacūq; dignitate praeſulgeat, Papali, Imperiali, Regali, uel Ducali, aut cuiuscūq; congregatiōis legitime, personarū Ecclesiasticarū aut Seculariū, ad impetrandū praeſentis pacis, uniōis, foederis & cōtractus, in toto uel parte, expresse, manifeste, uel occulte, per se aliū uel alias quascūq; personas submissas Spirituales uel Seculares, dissolutionē, reemptionē, cassationē, et irritationē, recurremus, aut recursum habere poterimus, aut nos induci, persuaderi, requiri, uel nobis mādari ad uiolationem praeſentis pacis & foederis per aliquā potestātē Papalē, Synodalem, Imperialē, Regalē, Ducalē permittemus, neq; impetrabimus abſolutionē & relaxationē iuramēti prestiti, neq; utemur impetrata, aut etiā, motu proprio cōcessa, uel cōcedenda. QVOD SI CONTRARIUM FECERIMVS, CENSEBIMVR FIDEFRAGI & PER-
 147 IVRI. ¶ Item quod subditi Ser. dñi Kazimiri Regis & Regni Polo. ac Terrarū praeſictarū undecūq; & cuiuscūq; gradus, status, & conditionis fuerint, q̄ causa negociatiōis, uel alia, ad Terras quascūq; nostras Prussiae & Ordinis uenerūt per subditos nostros & extraneos cuiuscūq; status gradusue fuerint impediri, cōueniri, uel arrestari non debent. ¶ Sed in Regno Pol. & Ducatibus atq; Terris eiusdē si qd actiōis habuerūt, Actores iuxta Terrarū lura municipalia illos cōueniant, et querelae huiusmōi sopiant. Delinquens tamē in loco delicti deprehensus, & cōtrahens de cōtractu recenti in loco cōtractus poterit cōueniri, sed si de loco ubi cōtraxit recesserit publice uel occulte, corā Iudice suo cōueniat. ¶ Item ordinauimus. Quod ubicūq; q̄s reperiat rusticos uel Colonos suos, qui propter guerras aut alias ab eo recesserūt, possit eos repetere, & sibi dimitti & restitui debēt cum eos requisierit. ¶ Item quod nullus Mercator seu alius homo cuiuscūq; conditiōis existat, aut bona ipsius propter delictū seu debitū alterius arrestetur, molestetur, turbetur, nec etiam captiuetur. ¶ Item si Vectores aut aurige bona seu merces Mercatorū pro precio ducentes telonea seu datiarū loca preterierūt, ipsi dūtaxat in gorū rebus & equis suis proprijs puniant. & quod preterea bona mercatoria nō debent occupari nec detineri. ¶ Item si per aliquē subditū aut indigenā alicuius nostrū Inscriptiōi seu paci perpetuae praeſentis fuerit in aliquo derogatū & conuentū, ut pote, si rapinae, spolia, incendia, uastatiōes, praedae, uel homicidia uel aliqua malefactorū genera in Terris & dominijs nostris alterutrū perpetrata fuerint et cōmissa, propter ea praeſicta pax, unio, cassari & irritari nō debet, sed in suo robore & firmitate permanebit. Nec propter hoc Pars cuius subditus huiusmōi

Qualis Magister eligendus sit, & quod sine cōmerito deponi nequit.

De iuramento praestito super fidelitate non rumpendo.

De Mercatorib. adueniens coram proprio Iudice cōueniendis.

Delinques in loco delicti potest conueniri similiter in contrahendo recenti.

De rusticis & colonis fugitiuis tempore guerrae restituendis.

Nellus ratione delicti alterius est arrestandus seu turbandus.

Vectores pro precio ad telonei solutionē obligantur, & puniuntur.

De pace propter culpam unius non uolanda.

tus huiusmodi maleficiū cōmiserit cenſebitur fore deſerans & periurū.
 Prædicti autē delinquētes & malefactores pro ipſorū exceſſibus per Ca-
 pitaneos ſive Officiales utriuſq; noſtrū iudicialiter punient, & ad ſa-
 tisfactionē plenā & debitā arcebuntur & compellent. ¶ Item promit-
 timus tenore præſentiū & ſpōdemus in uerbo noſtro, & ſub onere præ-
 ſtiti iuramenti, per nos pollicemur, quod ad occupandū Terras, Caſtra
 Ciuitates, Oppida, Villas, & quæcūq; loca dñi Regis Ducū & Epiſco-
 pi prædictorū & omniū ſubditorū ſuorū ſubeorū ditione conſisten-
 tium tam Eccleſiaſticorū quā ſeculariū. ¶ Quinimo ſi aliquo caſu p-
 quemcūq; hoſtem aut inſidiatorē Regis, Ducum, Epiſcopi, & Capituli
 prædictorū Caſtrum aliquod Ciuitas uel fortaliciū fuerint dolo, frau-
 de, uel uiolentia intercepta uel occupata, aut aliqua loca incaſtellata qđ
 Deus auferat: nullatenus debemus aut poterimus Caſtrū, fortaliciū,
 Ciuitatē, aut loca ſic intercepta, occupata, uel incaſtellata, etiā ſi ſponte
 uel ultroneę illius uel illorū nobis offeratur deditio, quomodolibet &
 ſub quocūq; colore ſuſcipere: ſed tenebimur & aſtringemur ad cōqui-
 ſitionē & recuperationē cuiuſlibet Caſtri, Ciuitatis, & fortalicij in Ter-
 ris Culmen, Pomeraniæ & Prusiæ intercepti & occupati, expugnati et
 incaſtellati per nos & noſtras potentias, una cū potentijs Sereniſs. dñi
 Kazimiri Regis dñorum Ducum & Epiſcoporū & Terrarū ſuarum &
 ſubditorū prædictorū cōſurgere, & de manibus hoſtilibus eripere, ac in
 poteſtatē & ditionē Sereniſs. dñi Regis Kazimiri, Prælatorū, Principū,
 & ſubditorū prædictorū reſtituere uiceuerſa tenebimur. ¶ Item nos
 LVDDOUICUS Magiſter Cōmendatores & Ordo prædicti Caſtra et Ci-
 uitates Sihum, Nouumforū, Chelm alias Kulmen, antiquū Caſtrum
 alias Heldenus, Brodnicza alias Stroſzberg, Kryſzburg alias Dregon,
 quæ haſtenus fuerūt in noſtra poſſeſſiōe & ditione cum uniuerſis iuis
 Diſtrictibus et pertinētijs, ſalua diſpoſitiōe quo ad Kryſzburg ſuperius
 expreſſa, præfato Sereniſs. dño Kazimiro Regi & Regno Pol. aut eorū
 factoribus & Officialib. dimittere & reſignare cum Villis, Oppidis, co-
 herentijs, pertinētijs eorū uniuerſis, nihil excipiēdo, & dictorū Caſtro-
 rum atq; Ciuitatū præfato Sereniſs. domino Regi Kazimiro et Regno
 Pol. aut eorū factoribus & Officialib. infra hinc & feſtum Natiuitatis
 S. Iohannis Baptiſtæ proxime uenturū effectualē, liberalē, & expediā
 tradere poſſeſſionē, ſiue autē de manibus noſtris & noſtrorū et ex noſtra
 ceſſione, ſiue etiā alijs quibuſcūq; modis præfata Caſtra & Ciuitates in
 manus & poteſtatē domini Kazimiri Regis & Regni Pol. deuenierint,
 quod per hoc huic articulo, Nos Magiſter, Cōmendatores, conuentus,
 & Ordo cenſebimur ſatisfacere. ¶ Prouiſo & etiā ante omnia ſaluo,
 ut Sereniſs. dominus Kazimirus Rex Polonię prædictus Ciues & ſub-
 ditos Ciuitatū prædictarū benigne ſuſcipiat, & omnē offenſam ex cor-
 de illis, nuncq; uerbo uel factio iſtam reminſcendo, dimittet, & de bonis
 ac uita illos per ſpeciales ſuas Regias Literas in manibus noſtris tradē-
 das aſſecurabit. lura eorū, libertates, & immunitates antiqua ex antiq;
 duntaxat cōfirmando, Quod idē & nos Ludouicus Magiſter Cōmen-
 datores &

Caſtra quomodo enī
 intercepta ſunt: uice
 uerſa R. P. per Ma-
 giſtrum reſtituendū.

De Caſtris et Ciuitati-
 bus Sihum, Nouumforū,
 Culm n. & ſic de alijs
 reſignandis.

De offenſa Ciuium
 remittenda & iurib.
 antiquis per Regem
 cōfirmandis.

datores & Ordo de Ciuibus & subditis Ciuitatū Holanth, Bassenheym, Medenburg, & Molicze facere tenebimur. Quarū etiā Ciuitatum Holanth, Bassenheym, Myedenburg, Molhyrzen, et cameratuū Borden von præfatus Sereniss. dñs Kazimirus Rex & Regnū Polon. tenebitur nobis Magistro Cōmendatorib. & Ordini nostro infra hinc & prædictum festum Natiuitatis S. Iohannis Baptiste liberā, realem, & expeditā dimittere possessionē, exceptis sex Villis Districtus Holanth, & quinque Villis Oppidi & Districtus Molhuzeñ. quæ superius sunt nominatæ. ¶ Volumus aut quod omnes uenditiōes, donatiōes, alienatiōes, libertationes, et Inscriptiōes inde et super Oppidis, Villis, Castris, quæ Nos Ludouicus Magister Cōmendatores & Ordo, dicto dño Sereniss. Kazimiro Regi prout supra assignare tenemur, huiusmōi guerris durātib. quouis modo factę, sint cassę, irritę, & nullę, quas et sic ex nostra certa scientia cassamus, irritamus, et annullamus. ¶ Item ordinauimus, quod omnes profugi, spoliati, et exules, militares uidelicet Nobiles & Terrigenę tam de Regno Pol. Ducatib. dominis, & Terris præfati Sereniss. Principis Kazimiri Regis & Regni sui et Episcopatus Warmienē, quā de Terris Prussię & Ordinis prædicti quibuscūq. possint redire ad propria & de bonis suis dimissis disponere pro beneplacito suę uoluntatis, ad q̄rum quietā & plenā possessionē tenebimur illos & proximiores illorū admittere & defendere admissimus. Non obstañ. quod huiusmōi bona eorū per nos alijs quibuscūq. personis sint ad uitā, aut ad tempus, uel imperpetuū, obligata, donata, uel inscripta. Quas q̄dem obligationes, donatiōes, uenditiōes, & Inscriptiōes cassamus & irritam, reuocamus & annullamus nulliusq. roboris esse uolumus per præsentis. ¶ Tenebimur q̄q. Nos LVdouicus Magister, Cōmendatores, et successores nostri illos habere in gratia & fauore, nec unq. uerbo aut facto eorū reminisci hostilitatis, nec de illis unq. aliquā summę ultionē, per nos uel submissam personā, publice uel occulte, directe & indirecte, aut quouis quęsito colore: quibus etiā plenam damus licentiā de Terris & dominis nostris ad Terras Regni Principatuū & dominiorū prædictorum ratiōe incolatus se transferre, & bona sua mobilia & immobilia uendere, & cōmutare, & de eis libere disponere pro suo arbitrio, beneplacito, & uoluntate. Ciues etiā utriusq. Partis qui de Ciuitatib. uel Oppidis expulsi uel banniti fuerāt, aut alias ab eis recesserāt publice uel occulte, debent ad illos, & ad illa ire, & admitti. Bona quoq. eorū quę ante inchoationē huius dietę uendita uel donata alijs non sunt, debent eis restitui. Et si ad domos uel bona uendita aut donata redditum habere uelint, dato precio per emptorē exposito, aut quod pro donatis per Cōsulatum loci taxabitur, restitui debent eisdem, saluo etiā eo, Quod possessiones in ædificijs uel alijs oneribus occasione dictorū dominiorum uel bonorū exposuerūt, quod similiter iuxta dictamē Cōsulatus loci restituere debēt, anteq. huiusmōi domus ipsis uel bona restituant. ¶ Itē ut præsentis pacis, fœderis, & uniōis cōclusio abundantiori cautela custodiatur per nos Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē omnes Episcopos Commē-

De uenditionibus & alienationibus Castrorum & Ciuitatū &c. annullandis.

De restitutione bonorum profugorum et spoliatis in Prussiam redeuntibus.

De indignatione reamittenda, & licentia transferendi incolatum.

De iuramento per
Magistrum, Ordinē,
ceterosq; subditorū
nueros prestando.

pas, Cōmendatores, Vicecōmēdatores, Aduocatos, Milites, Nobiles, & ceteros Magistrat. et Officia in Ter. nostris Prus. obtineñ. ¶ Itē Magistri Consulum, Consules Ciuitatū nostrarū Kunszberg, Knerpayv, Lembenycht, Holanth, Noyderburg, Passenheim ac omnes & singuli fratres Ordinis militares Prusie iurabūt pacem presentē seruare inuicē olabiliter, & inconcussē, nec ei cōtrauenire quacūq; occasione, nec dispēsfationē uel relaxationē iuramenti petere. renūciando omnibus exceptionibus tam luris quā facti, maxime, quod causa metus perditionis omnium bonorū, aut absq; consensu sedis Apostolicæ, cui ordo immediate subest, seu quod non uocatis Magistris Almanie & Liunionæ, & absq; eorū scitu, uoluntate, & cōsensu & contra Statuta & cōsuetudines Ordinis presens concordia & unio celebrata & acceptata sit, & alijs nō obstantibus quibuscūq;. ¶ Item ut huiusmōi pacē perpetuā & concordiam sub certiori tenore, attentiori firmitate & robore in omnibus suis capitulis, conditiōibus, articulis atq; punctis custodiamus et seruemus: Et ut pax ipsa foedus & unio ab omni suspiciōis genere sit circumscripta pro illius subsistentia & robore adñcimus, Quod Sereniss. dñs Kazimirus Rex Pol. & nos Ludouicus Magister, Cōmendatores, Cōuentus & Ordo per nostros hincinde factores & procuratores quos in solidum & irreuocabiliter presentū tenore cōstituimus, Venerandū uidelicet patrē dñm Iodocum Episcopū Ozilien, Ordinis procuratorē generalem, & Magnificū, Venerabiles, Egregios, Nobiles & circūspectos uiros Iohannē de Ostrorog Militem utriusq; Iuris Doctōrē Castellānum Miedzyrzecē. Magistrū Sandiuogiū Theologiæ professorē Prepositum Monasterij Klodauien, Ordinis Canoniorū regulariū, Antonium de Furliuio decretorū Doctōrē Cameræ Apostolicæ clericū, Andream de sancta cruce, Antonium de Kafarellis sacri palatij Apostolicæ Aduocatos, Barptolomeū Kielbassa Canonicū Gnezneñ. Magistrū Henricū, Gurdeman Decanū Ecclesiæ S. Andree Colomieñ. procuratorem causarū, Magistrū Fabianū Hanco decretorū Doctōrē Canoniciū maiore & Scholasticū S. crucis Vyratislauien. Ecclesiarū coram summo Pontifice dño nostro Sanctiss. Papa cōsitemur, p̄fitemur, recognoscemus & q̄libet nostrū profitebitur & recognoscet præfatam unionē, foedus, pacem, & concordia Nos spontaneē, libere, sincera uoluntate sine dolo & fraude celebrasse, ordinasse, confecisse, & cōsumasse. Et omnes articulos, capitula, modos, & ordinē quibus pax ipsa & concordia confecta, cōsumata, & regulata est, ad præfati Reuerendiss. dñi patris Rudolphi Episcopi Lauentini Apostolici Legati exhortationē, 149 persuasionē, & mediationē, & de nostra mente, scitu, uoluntate, cōsensu & beneplacito ultroneis processisse. ¶ Instabimusq; petemus, laborabimus, instare, petere, et laborare debemus, et tenebimur sine dolo et fraude quatinus summus Pontifex dñs noster presentē unionē, foedus, pacem & concordia per interpositionē sui specialis decreti, de certa sue sanctitatis scientia emanandi, Et per Literas Apostolicas siue bullas in omnibus ipsius articulis, capitulis, modis, ordinatiōibus, atq; pūctis acceptet. ratifi-

Nomina procuratorum
hincinde inuicē
constitutorum.

De Apostolica confirmatione super cōcordia facta petēd.

plet, ratificet, gratificetur. Et ad perpetuā rei memoriā cōfirmet, poenam quoq; & censurā ad quā nos summittimus adijciat, & apponet in præsenti pacis, unionis, & fœderis uiolatorē & transgressorē & cōtrariatorem, cum suppletioe defectuū, si qui sunt in præsenti fœdere, ordinatione, & Inscriptioe comissi, & cum derogatioe Statutorū & consuetudinū Ordinis etiā iuramēto firmatorū, aut auctoritate Apostolica uel Legatorū eius, uel quacūq; alia confirmatorū, quibus fortasse cauere, quod in magnis & arduis rebus Ordinis uocatio et cōsensus Magistrorum Almanie & Liunionie debeat interuenire, ac etiā cum cassatioe allegationis metus, quę per nos Magistrū, Cōmendatores, Conuentū et Ordinem prætendi possit, cum ad pacē præsentiē conficiendā aduocationē Reuerēdis, dñi Rudolphi Episcopi Lauentini Legati Apostolici sponte uenerimus, & in singulos tractatus, conditiōes, & conclusiōes pacis tāquā nobis proficuos & utiles nostrū ultroneū prębuerimus cōsensum.

¶ Quam qdem concordia, unionē, et fœderis perpetui cōclusionē, Nos Frater Ludouicus de Erlichhaulen Magister generalis, cū Cōmendato-
rib. Conuentu, & Ordine nostris pro nobis successoribusq; nostris & Conuentu adiutoribus adherentibus & subditis nostris, de certa scientia, in omnibus eius articulis, conditiōib. atq; punctis approbamus, acceptamus, & præsentiū tenore pro subsistentia perpetua emologamus, saluis alijs quę cōtra præsenti pacis & unionis ordinationē eius articulos, conditiōes, capitula nō sunt, nostris et nostri Ordinis iuribus, libertatib. & priuilegijs. Quę pręfatus Sereniss dñs Kazimirus pro se & successoribus suis Polonię Regib. approbat et cōfirmat. In cuius rei testimoniū pręfati Reuerēdis, D. patris D. Rudolphi Episcopi Lauentini sedis Apostolicę Legati, ac nostrū, Magistri generalis Sigilla, cum proprię manus eiusdē dñi Rudolphi Episcopi & Legati, & Notariorū publicorū subscriptioe sunt appensa. Et nos Frater Hēricus de Plaven hospitalarius supremus & Capitaneus in Prayschenmarkt & Morug. Vilhelmus de Pingen Cōmendator in Osterrode, Vlricus de Kinsberg in Ilavv, Vitus de Gych in Brandenburg, Iohannes de Narbe, Ziffrius Vlch de Schavarczburg in Balga, Georgius de Ranuung in Rein Vlricus de Otetmberg in Lücke Capitanei: Stephanus de Strothberg Vicecōmendator in Kenczberg, Vlricus de Zolendorff, et Vilhelmus Geyer in Lochsteth et Schoken Castorū prouiso- res: Iohannes de Klau-
czeyn, Iohannes Stertuncz, Balthasar Nykierzycz, Iohannes de Lako, Nicolaus Sperlink, Casper Materne, Pruszkę de Huer, Bartholomęus Rayoszkę, Georgius de Bole, Matheus de Dornyk, Nicolaus de Grebin Nicolaus Kyszkol, Guntherus de Hozendorff, Hieronimus de Hogen-
dorff, Iohannes Tholke, Nicolaus Raschavv, Iohannes de Dyvon, Matheus de Leihen, Iohannes Przebendorski, Michael de Hermanhayn, Osvaldus de Sparvyn, Ludouicus de Epingen, Marcus de Federavv, Thomas de Berthlzin, Georgius Portegal, Rugelhardus Roppe, Martinus de Pokarben, Sigismūdus de Freven, Iacobus Gvvanth, Arihvvicus Domenhayv, Iohannes Thimonis, Ambrosius de Borebamth, Phi-

Magister confirmat
pacem perpetuam.

lippus Vayffel, Iohannes Bandyng, Guntherus de Lanvv, Nicolaus de
 Nothenthofen, Mathias Rokothe, Iohānes Zeleger, Michael Hundyrt-
 marg, Matheus Kolhaffe, Petrus de Thyrenberg, Thomas Lenharth,
 Nicolaus Layssreuange. Nos etiā Ciues Ciuitatū & Oppidorū uideli-
 cet antiqua Knyepavv, & Lambenycht, Koniczsberg, Bartensten, Ve-
 lavv, Kastenburg, Heyligenbgil, Fredelanth de Schipemffil, & Nicola-
 us Dei gratia Episcopus & Capitulū nostrū Ecclesiæ Zambien. pro-
 mittimus & spondemus, Quod Venerabilis & Magnificus Frater Lo-
 douicus de Erlichhausen Magister, & sui successores Ordinis nostri,
 Magistri generales, singuli, præsente concordia & perpetuū foedus, pa-
 cem, atq; conuentionē cum Sereniss. Principe domino Kazimiro Rege
 Polon. Regno ac sibi inuisceratis, Prælati, Principib. & subditis uni-
 uersis mutuā, conclusam, & firmā custodiā attendent, implebūt, & obser-
 uabunt. Nos quoq; omnes & singuli prædicti ipsam custodiemus, attē-
 demus, obseruabimus, & implebimus in omnibus suis cōditionibus, ar-
 ticulis atq; punctis. Et in euentuā præmissorū literā præsente Sigillo-
 rum nostrorū ac Bulla Cōuentus et Ordinis de speciali Magistri gene-
 ralis atq; fratrum omniū & Conuētus consensu appensione ordinauimus
 roborari. Actum & datū in Thorun anno dñi 1466 inditiōe 14. die ue-
 ro dñica decimanona mēsis Octobris, hora terciarū de mane uel quasi, 150
 Pontificatus Sanctiss. in Christo patris dñi & D. nostri Pauli diuina
 prouidentia Papæ secundi, anno ipsius tercio. Præsenibus Venerabi-
 lib. uiris Egregijs, Strēnuis, Nobilib. & Spiritualib. dño Paulo de Glo-
 uina Decano Cracou. Petro de Pnyevy Præposito Vvladislau. & Ca-
 nonico Gnezñ. Iacobo de Schadek decretorū Doctore Præposito Premi-
 slieñ. & Iohanne Dlugosz Custode Vislicieñ. Canonicis Cracou. Hen-
 rico de Opporovv utriusq; Iuris Doctore Archidiacono Gnezñ. Ma-
 thia Raczynsz, Vinkler decretorū Doctorib. Paulo de Panczlouicze,
 Iohanne Hoffeman, & Mathia licenciatis in decretis, Iohanne Stanko-
 nis medicinæ Doctore Canonico Vvratislau. Bernardo de Czmenberg
 & Schonemberg in Kulmenhaldensz de Straszberg, Iohanne Skaski in
 Frandensburg & Melzak, Georgio de Sfyuyen in Ilavv et Vonsdorvv
 Capitaneis: Iohanne Schiling, Iohāne Thimonis, Philippo Veyffel No-
 bilibus de Schambia, Iohanne Folmar, Michael Trenymmer, Nicolao
 Kosschelin, Luca Reychenfen Consule Ciuitatis Vvratislau. & Nico-
 lao Hermannii beneficiato in Ecclesia Parochiali Vvratislau. & quā plu-
 ribus alijs fidedignis testibus ad præmissa uocatis specialiter & rogatis.
 ¶ Ego Rudolphus Dei gratia Episcopus Lauentius Sacrosanctæ
 sedis Apostolicæ et Sanctiss. D. nostri D. Pauli diuina prouidentia Pa-
 pæ secundi ad germaniā Legatus missus præfatus, Quia præmissa om-
 nia tractaui, concordauī, & dum per partes acceptarent, einologarētur,
 & iurarent, interfui: Ideoq; pro meliori euentu ac testimonio hic me
 manu propria subscripsi huiusmōi concordia et foedus approbādo, atq;
 ratam & gratā habendo, Lauētinus Episcopus manu propria. ¶ Ego
 Iohannes Eyich de Attendarij Clericus Colonieñ, dioc. Apostolica
 & Imperiali

subscriptio Rudol-
 phi sedis Apostolicæ
 Legati manu propria

subscriptio Notarij
 p. blici ad concordia
 am promissam.

& Imperiali auctoritatib. Notarius, præfatiq; Reuerēdis. in Christo patris & dñi domini Rudolphi Episcopi Lauantinen. & Legati Apostolici, ac corā eo scriba, Quia præinsertis cōcordiæ & perpetuæ pacis et articulorū & capitulorū in eadē cōcordia expressorū publicatiōi & insinuationi Partiū hincinde concordiæ acceptatiōi, & emologationi, exceptioni, renunciatiōi, promissioni, & iuramenti præstatiōi, omnibusq; alijs & singulis præmissiōi dum sic ut præmittitur per præfatum dñm Reuerēdis. D. Rudolphū Episcopū Lauentinū & Legatū Apostolicum, ac coram eo, & per Sereniss. Principē D. & D. Kazimirū Regem Pol. &c. & suos ex una, ac Magnificū D. Lodouicū de Erlichhausen Magistrū generalē Ordinis beatę Mariæ Theutonicorū & etiā suos ab altera partibus, agerent, & fierēt, una cū prænominatis testibus præsens interfui. Ea q; omnia & singula prout in præactis cōcordia & articulis continetur fieri uidi & audiui. Ideoq; præinsertas Literas concordiæ & perpetuæ pacis cum earū articulis & capitulis manu alterius, me aliūde legitime occupato, fideliter scriptas atq; confectas, subscripsi, publicauī, & in hanc publicā formā redegi, signo & nomine meis solitis et cōsuetis una cum dicti Reuerēdis. dñi Legati, Magistri generalis, & Cōmendatorum prædictorū, Sigillorū appensiōibus, ac cū Notarijs infrascriptis, signauī in fidem & testimoniū omniū & singulorū præmissorū rogat9 & requisitus. ¶ Et ego Stanislaus Franke de Rakovicze Clericus dioc. Vvladislauie. publicus Imperiali auctoritate Notarius ut supra.

Alterius Notarij publici subscriptio.

¶ Et ego Paulus Iohānis de Gessoue Clericus dioc. Gnezneñ. publicus Imperiali auctoritate Notarius &c. ut supra.

Tercij Notarij publici subscriptio.

Oratio ad Diuū Paulum Summū Pon-

tificē, nomine Maiest. R. pro ratificāda pace ppetua habita.

105 Beatissime pater, & dñe gratiosiss. fidelium omniū pastor & rector, factu
151 rus apud tuam Maiestatem, & hunc Reuerēdisimorū patrum dñorum
152 Cardinaliū insignem coetū nomine Sereniss. Principis dñi Kazimiri Dei gratia Regis Pol. Magni Ducis Lithuanie, Russiæ, Prussiæ dñi et hæredis uerba, & iussiones tuę sanctitati expositurus, circumspiciens: nō cōmoueri non deniq; fluctuare animo meo nō possum, magnopere mecum reputans, quā maximū, & quā amplissimū munus mihi mandatū sit. quāq; hoc tempus, hæc dies, hic locus, uirum quā aliū qui ego sum, dicendi nempe peritū, desideret, cui & amplior ubertas sermonis, & feracior cōtingit libertas ingenij, mihi etenim hac in eminentissima frequentia, hoc in amplissimo collegio, apud tuā sanctitatē nunq; alias uisam, apud uicarium Christi peroranti, mens atq; animus cōtrahit stuporem. Quis enim est tam facundæ atq; uiuacis memoriæ? quis tanta ingenij aut dicendi polleat facultate, qui in hoc pulcherrimo cōfessu, & huius frequentie corona, dignitatē & excellentiā tuam metuendo, non fiat hebetior? non fiat obtusior? Te tamē sciens clementissimū, sagacissimum, & eruditissimū, & uerum nostre religiōis parentem, in singulos etiā fauore propensior, ac beniuolētia multa propiciū, animū resumo,

Auctoritate & no-
mine domini Kazimi-
ri Regni Pol. dicit se
Orator presentis ora-
tionem agere.

qui me non tantū firmat, ut fidenti & quieto animo dicam, sed etiam
prouocat, & impellit, uehementerq; cogit, ut magna & hilari mente ag-
grediar, apud diuinas aures tuas benignissime acceptū iri, quod quicquid
dixero cōfident & eominus possum ingenio, & magis mihi, et ignorantie
meæ parsurū nō ignoro, præsertim cū non meo sed præfati Berensia,
dñi Principis Kazimiri Regis auctoritate & nomine mihi incumbat
dicendū quē tua sanctitas, etiā dum illam minor haberet status, Et de-
inde in hac tua ad summū sacerdotiū diuina quā humana euectione,
sacra foelicitis recordatiōis dñi Eugenij Papæ quarti prædecessoris & a-
uunculi tui imitata uestigia, peculiari animo fouit, extulit, & dilexit:
ac suos & Regni profectus sui & cōmoda singulari studio & cura pro-
mouit, et procurauit, ipseq; Illustris. Princeps dñs Kazimirus Rex Pol.
præfatus, quā primū te ad Culmē dignitatis Apostolicę fauore diuino,
& patrum cōscriptorū uniformi & mirifico consensu, diuinis trahenti-
bus meritis cognouit sublimatū, uniuersæ primū Reipub. Christianæ
maximis hætenus impressiōibus barbarorū uexatę, deinde suis, & Re-
gni sui, & dominiorū suorū rebus optime sperare cœpit: postq; te scie-
bat natura, ingenio, atq; uirtute, & tam optimarū artium studio, quā in-
nocentia excelluisse: pro fidei quoq; & religiōis nostrę incrementō, & po-
puli Christiani libertate uendicanda, magno semper animo, magnoq;
zelo flagrasse. Qua propter Illustris, ipse Rex tantis bonis, & supernæ
tibi collatis, & a natura ingentis in uniuersum catholicū Orbem in su-
um quoq; Regnū principatus & dominia redundantibus, & redunda-
turis, singularissimo zelo uelut deuotiss. filius affectus, & per Oratorū
suorū ex bonis & necessarijs respectibus hætenus missorū sanctitati tue
publicā obedientiā uerbis, nō præstitit: rebus tamē ipsis & operibus te
coluit, & recognouit, te uicariū unicū, & indubitatū summī Dei in ter-
ris tenuit, reputauit, & credidit: iustissimis etiā tuis tā exhortatiōib. quā
mandatis obediēter paruit. Requisitus siquidem tuæ sanctitatis Literis,
& deinde Reuerēdis. in Christo patris dñi Rudolphi Episcopi Lauē-
tini tuæ sanctitatis ad germaniā Legati & Oratoris sermonib. & Lite-
ris, quatinus bellū atrox & diuturnū cū Magistro & Ordine Crucife-
rorum ordinis sanctę Mariæ Theutonicorū hospitalis Iherosolimitani
hætenus cōtinuatū, dirimeret, & sibi a bellorū stridore tēperaret (quā-
uis armis, & potentia, fauore hominū, insuper & successuū fortunæ se
sciret multo superiorē, & pene iam uictorē) monitis tamē tuæ sanctita-
tis, & imperio, potius quā suæ foelicitati & successib. defferendū & au-
scultandū duxit: & ad dietā super plantāda pace pro die prima Septem-
bris apud Thorun per dictū dñm Rudolphū Legatū indictā persona-
liter aduenit: sicq; adueniens se in conditiōes æquas pertrahi consensit.

Commendatur domi-
nus Rudolphus Epi-
scopus Lauētinus O-
rator & Legatus se-
dis Apostolicę a mul-
tis uirtutibus.

In cuius qdem pacis ordinatiōe & tractatu dñs Rudolphus Episcopus
Lauentinus, caste, sincere, integre, inter Partē utramq; duobus prope
mensibus uersatus, fructū est amplissimū suæ missiōis cōsecutus: Tan-
tam nimirū de se uirtutē, tantā industriā exhibens, quantā in terris om-
nibus, qui rem hanc fuere aggressi, neq; uidere potuimus. neq; sentire.

Talem insuper

Talem insuper in pace cōponenda, talē in dirimendis difficultatibus, talem in dissoluendis nodosis disceptatiōib. talem in admonendo, talem in persuadendo gessit, ut Parti utriqꝫ gratissima fuerit eius fides, modestia, & integritas. Cuius modestiæ & integritatis signum hoc uel pro maximo documēto tua sanctitas accipiat, Quod singula dona quibus a Sereniss. dño nostro Rege honoratus erat, recipere cōstantissime recusauit. Et quāuis ab insignibus & grauib. uiris a Rege ad illū ea causa destinatis sollicitaret, ut ex donis ipsis aliqua saltem grata accipere in animum induceret: iterūqꝫ atqꝫ iterū ne quitqꝫ uexatus: aspernatus tamen omnia, & expeditiōis frequentē instantiā, & petentiū dignitatē repulit. Itaqꝫ Pater beatissime nomine prædicti Illustriss. Regis nostri, Prælatorū, Principū, & omniū subditorū suorū, quos ambitus Regis Polonici cōtinet, maximas tuæ sanctitati, quemadmodū iustum & condignum est, gratias agimus, maiores habemus, quāuis illas satis & ornate agere nullatenus possumus, agit, & Venerabilis Magnificusqꝫ uir dominus Lodouicus de Erlichausen Magister generalis Ordinis prædicti, cum Sereniss. Rege dño nostro & Regno perpetuo fœderatus, & unitus, agunt, & Præceptores, subditiqꝫ sui, tuo fauore, tuo beneficio indudum exulante pacē reducti. Sed neqꝫ solum Illustriss. ipse Rex Pol. suiqꝫ optimates subditi & Proceres, prædictusqꝫ Magister generalis & Ordo, uerū uniuersæ uicinæ nationes & populi tuæ sanctitati gratias immortales ferre gestiunt. Nec est ex tot linguis & populis, qui nō probet, qui nō laudet, qui miris laudibus nō efferat, qui te beato æuo & gloria immarcescibili perfrui nō optet: qui populū Catholicū maxima leticia affecisse, & in singulos pacem diffudisse nō dicant, nō sentiant: quæ illam generalē studiorū, illam bellorū perniciē sustulit, extinxit, & pacē cunctis desiderabilē aquis cōditiōibus perfecit: quā perficere sine te nemo alius potuit. Cum autē is Pontifex & Legatus iocundissimā pacis amenitatē tua auctoritate & nomine confecit, disiectissimos populos odijs prope maioribus certantes quā uiribus ad pulcherrimā et uniformem idemptitatē reduxit (quorū solidū glutinum Magistri & Ordinis Oratorū nos cōcomitantiū nostrisqꝫ præcatiōib. fauentiū corā testatur conspectus) eum inquā hominē, uel ut uerius dicamus, terrestrē pacis angelū, summa fide, summa probitate cōtinentiæ, innocentia, puritate, nobilissimis quoqꝫ moribus, Partis utriusqꝫ beniuolentiā & estimationē consecutū tua sanctitas carum habeat, & sublimem: quēadmodū dignus & meritis est, precamur, deccret pacēqꝫ confectā, pro solidiori illius subsistentia, sua auctoritate suiqꝫ apostolici interpositione decreti approbet, & in singulis suis cōditiōib. & articulis (id enī Pars utraqꝫ deposcit, precat, & desiderat) suis Literis cōfirmet. ¶ Rex autē clarissimus noster, dudūqꝫ tibi & sedi apostolicę deditissimus, præstitā tibi alias obedientiā iterū atqꝫ iterū præstat, & innouat. Teqꝫ unicum, summū Pontificē, uniuersalisqꝫ Ecclesię uicariū indubitātū Iesu Christi per nos humiles Oratores suos profiteē, & recognoscit. Rogans humiliter & deprecans sanctitatē tuā, ut ad defensionē catholicorū, exter-

*Differit de pace ins-
ter Regem Polo. &
Magistrū prussie per
Legatū confecta.*

minium barba-

minium barbarorū, atq; in augmentū religiōis quo coepit zelo & studio, intendat. ipsum Regem, Regnū suum, et Illustrissimā coniugē suā, natos, Prælatos, Principes, & subditos: singulariter quoq; præfatū dominū Ludouicū Magistrū & Ordinē suum, principatus, & dominia ipsorū habere uelis singulariter recōmissos. q; se tuæ sanctitati, omniaq; sua beniuolos & deuotissimos exhibent, tuæ q; fidei & obedientiæ se submittūt. grato & prono animo facturos singula quęcūq; spectare uiderint in tuę sanctitatis & sacrosanctę uniuersę Ecclesię honorē, statū, beneplacitū, & augmentationē: ad laudē indiuiduę Trinitatis tuęq; beatissimę sanctitatis.

Et quāq; Priuilegiū Bresten. pacis ex reuersalibus Literis in Thesauro existentib. præsentī cōmuni Priuilegio ascriptū fuerit, cōtinens conditiōes dictę Pacis eas, quę infra scriptę sunt: Tamē quia scribunt puncta & conditiōes in uno, quę nō continētur in altero: Idcirco NOS ALEXANDER Rex articulos eiusdē PACIS BRESTEN. ex Priuilegio Ducatū Mazouię sumptos, in omnem euentum, ac cōmunem subditorū nostrorū instructionē decreui-

mus suprascriptis ascribēdos, sic ut sequitur.

*Firma concordia ex
perpetua.*

In primis per prædictos dños Regem & Duces Pol. Terras Lithuanie, 152
Samogitarū, Russiæ, Mazouię, & Stolpeñ. & alias dominiorū ipsorū, 153
& subditos ab una: & prædictū Magistrū generalē et Ordinē, Terras 154
& subditos ipsius, tam in Prussia & Almania, quam Liuania & noua 155
Marchia parte ex altera: omnes dissensiōes, cōtrouersiæ, & damna inter
Partes hinc inde facta dimissa & totaliter sopita debent esse. Ne illorum
de cōterō aliqua mentio, aut memoria, & signanter in querelis, aut in
detractiōe Partiū aliqua corā quibuscūq; personis habeat, aut fiat: Sed
nec una Partiū ad instantiā alterius suggeret, cōsentiet, auxiliū dabit
& fauorem publice uel occulte, & quantū in ea parte fuerit. delatiōes &
detractiōes huiusmōi fieri nō admittat, sed potius prohibebit. ¶ Itē
quod omnia bona Ecclesiarū Gnezneñ. Vvladislau. Ploceñ. Posnañ.
Prælatorū, Abbatū, Monasteriorū, Conuentuū, et aliarū quarumcūq;
personarū Seculariū & religiosarū, quę sunt in Terris Ordinis sita, de-
bent circa lura omnia tam Ecclesiastica, quā Secularia, & omnes anti-
quas consuetudines, questus, decimas, Castra, Villas, prædia, Curias, &
alias utilitates, emolimēta, & prouentus, quibuscūq; nominib. nuncu-
pentur, conseruari, nec aliquibus nouis cōsuetudinib. seruitijs & onerib.
aggrauari. Quodq; eadē bona nō alienent, nec pro eorū alienatione in-
stetur per Partes, sine cōsensu Prælatorū speciali. Omnes autē census, de-
cimas, prouentus & alias obuentiōes qualescūq; in Terris Ordinis cō-
sistentes, quos & quas Magister & Crdo prædictis Reuerēdis, patrib.
dñis Archiepiscopo Gnezñ. Vvlad. & Ploceñ. Episcopis alijsq; Præla-
tis Secularib. & Regularib. Regni Pol. per bienniū subleuauerat, plene
& integre restituant, & restitui faciant: medietatē infra hinc ad festum
Purificatiōis Marię: Reliquā autē partem ad festū Paschę proxime nūc
uenturum

*Bona uniuersa quarū
uis Ecclesiarum inter
ris Ordinis existen-
tia debent esse salua.*

uenturum in Ciuitate Thoruneñ. ¶ Item de Limitibus Ducū Mazouiae hoc statuimus, quia remanere debent circa Literas quas habent. Et similiter qui in Literis nostris & Ordinis super eisdem Limitibus continent. & ubi in Literis limites descripti non fuerint, ad eosdē firmandos praefati Duces suos Cōsiliarios destinare debēt, similiter & Ordo. Quæ uero Partiū euidentiori testimonio, uel alijs legitimis probationibus suos limites probauerit, & suas esse granicies docuerit: hæc remaneat circa ipsas. Et in casu quo utraq; Partiū granicies & limites legitimis probatiōibus probare non posset, stabit in optione Magistri, an uelit iurare pro eisdem granicieb, uel dñm Ducem admittere ad iuramentū pro eisdem. Cum Duce aut Boleſlao limites alias ut prius facti, pro quibus nō est discrepantia, renouent. ¶ Item Terre Samogitarū & Sudorū propter bonū pacis debent apud nos & Regnū Pol. ac Ducatum Lithuaniae sub limitibus superscriptis remanere perpetue & in æuum. ¶ Item a fine limitum Ducū Mazouiae incipiendo a flumine Lyk, & vado dicto Kamyonibrod, qui iacet in superiori parte eiusdem fluminis Lyk, altius quā isti lacus Brayvo, Thoczylow: & ab illo directe eundo per solitudinē usq; ad locū qui dicitur Rohoth, ita quod medietas eiusdē lacus remaneat in Terris dñi Ducis Lithuaniae, & reliqua medietas in Terris Ordinis, & ab illo lacu directo tramite per desertum usq; ad quandā arcam dictā Mernusk, & a Mernusk eundo directe usq; ad locum qui uocat Dvvischicz: ita tamē quod idem lacus remaneat totus in parte Ordinis: Et ab eo lacu quod directius iri potest ad ortum seu summitatē fluminis dicti Lepnicza (per) eundem fluuiū descendendo usq; ad consumationē eius, ubi intrat in fluuiū Scheschupa, procedēdo per solitudinē usq; ad rippam fluminis Memel, & ex opposito fluminis dicti Svvyanta, ubi idem fluuius Svvyantha intrat fluuiū Memel predictum: Et hoc quo ad Terrā Sudorū, tandem (per) fluuiū sursum ascēdendo per duo miliaria, & ab illo loco (per) illum fluuiū descendendo, transeundū est per solitudinē quod directius iri potest usq; ad fluuiū lura: Relinquendo fluuiū Memel in sinistro latere ubiq; per duo miliaria, Et dictū fluuiū lura ascendēdo unum miliare, A quo loco lura fluuius deferendus est, & transeat per solitudinē, relinquēdo fluuios Memel, & Rufsna lacum qui dicitur Hap, & Castrū Memel in Samagitto Klupedo appellatū, undiq; a sinistro latere per tria miliaria: & sic transeundū est usq; ad littus Maris salis. Et hæc sunt granicies Terræ Samogitarū & Prussiae. ¶ Inter Liuoniā uero, Samogitiā, et Rufsiam limites sunt incipiendi a flumine dicto Helge, ubi dictus fluuius intrat mare, per eundē fluuiū ascendendo sursum ad antiquos limites inter Samogitiā, Lithuania, Rufsiam ab una, & Liuoniā ab altera partibus, tentos & obseruatos. Non tamē ad illos limites qui signati sunt eo tēpore quādo Ordo Terram Samagitarū tenuerat, sed ad illos qui antiquitus inter Terras prædictas sunt seruati. ¶ Item datia siue exactio Funtovczol super quæ priscis temporib. & hætenus cōtrouersia inter Magistrum & Ordinē, ac Mercatores Terrarū Regni Pol. uertebatur, et sem-

De limitibus inter Mazouiam & Prussiam.

De Terris samogitarum & cet.

Limites samogitiæ et Prussiae describuntur.

De limitibus inter Liuoniā, Samogitiā & Rufsiam.

De exactione Funtovczol per Mercatores soluenda uel nō soluenda.

De exactiōe Lobegalth & Firhen nullatenus imponenda
De libero transitu Mercatorū per flumina & mare supra & infra.

De fugitiuis suscipiendis per Magistrum & iusticiā exponendis causa fuge per Literas R. Maiestatis allegata.

per pendebat ex certis causis indecisa, talē ponimus ordinē: Quod Mercatores Regni præter alia quęcūq; grauamina & solutiōes in posterum imponendas, quibuscūq; nominib. censeant, respondeāt Ordini de eadē duntaxat, si quando illos cōtigerit cum bonis suis in nauibus proprijs nauigare ultra mare. Ita tamē, Quod si Ciuitates maritimæ libertatē & solutæ uia iuris fuerint ab eadem, quod Ciues, Mercatores, & Indigenę Regni & Terrarū Polon. Lithuanix, Mazouix, & Rufsix a solutione quoq; huiusmōi sint liberi & exempti. Et illa omnia ab eis, a tempore q̄ præsens pax perpetua est firmata, ratione huiusmōi exactiōis sunt recepta, integraliter restituentur per Ordinē prædictis Mercatoribus Regni uiceuersa absq; recusatiōe & renitentia: qualicūq; interruptiōe, cōsuetudine, præscriptione, & diuturnitate temporis nō obstante. Si uero per concordia extincta fuerit, ad restitutionē receptorū minime teneantur. Alię aut omnes & singulæ exactiōes quibuscūq; nominib. uocitentur, a Mercatoribus, & Terrarū Regno Pol. subiectarū ut præfertur indigenis, in Terris Magistro & Ordini subiectis. ¶ Et specialiter exactio quædā dicta Lobegalth & Firhen nullatenus de cœtero imponantur. ¶ Item liber sit transitus & uia omnibus Mercatorib. & Incolis Regni Pol. & Terrarū Lithuanix, Samogitarū, Mazouix, Rufsie, & Stolpen. cum suis mercantijs, frumentis cuiuscūq; grani, & rebus quibuscūq; & cuiuscūq; condiōis uel maneriei existāt, sine impedimento uel angaria per Terras, & maria, aquas, & flumina quæcūq; ascendēdo, in & ad Regnū Pol. Terras Lithuanix, Samogitarū, Mazouix, et Rufsie: et descēdendo per Terras dominiorū Ordinis, & per ipsa flumina seu aquas usq; ad maria et transmare in nauibus uacuis siue oneratis, magnis siue paruis, absq; aliquo arresto & impedimēto Ciuitatū seu Oppidorū, & specialiter circa Thorun, quocūq; et quotiescūq; uoluerint. Quas q̄dem merces, frumenta, & res, ut præscriptū est, si præfati Mercatores siue Incolæ Regni nostri Polon. & Terrarū superscriptarū, ducentes, uendere aut stare in aliquo locorū seu Ciuitatū ad portum seu rippā prædictarum aquarum siue maris situatorū, siue situatarū uoluerint, est, et debet esse in ipsorū arbitrio & uoluntate. Si uero uendere noluerint, possunt absq; omni impedimēto ire seu ascendere uel descēdere quo eis placuerit cum rebus prædictis ut superius est expressum. ¶ Item si aliquādo cōtigerit quod subditi nostri tam Spūales quā Sēculares cuiuscūq; condiōis existant, status uel ordinis, uolendo pacis perpetuæ præsentis concordie fœderibus cōtraire, uel alijs causis legitimis occasiōe prædicta emergentibus fortasse indignationē nostrā incurrerēt, & formidine pœnæ ac metus qui cadit, in constantē, recurreret ad Magistrū & Ordinē, exposita causa metus, tenebitur Magister & Ordo talem et taliter ad dominia Ordinis fugientē suscipere, & fouere, ipsumq; fugientē ad iusticiam exponere, causamq; sui recessus corā nostra Maiestate per suas Literas uel nuncios allegare: ita quod nos post intimationē Magistri & Ordinis tenebimur in termino competentī circa limites de parte nostra duos Barones aut Milites de nostris ponere, & Magister de suis totidē:

Qui taliter

Qui taliter ex utraq; Parte electi, cognita sui recessus causa, debebunt de ipso bonam facere iusticiam & iuxta merita causae coram eis introductae, tali personae fugienti de pace & securitate per declarationem suam apud nostram Regiam Maiestatem cum bonis conditionibus asscuratiōis suae providere, ita quod nos propter hoc, contra personam praedictam fugientem, ad aliquam ultionem, parendo declarationi illorum iudicum electorum, non consurgamus: Sed eum pristinis favoribus, sicut & ceteros subditos complectemur. ¶ Item & subditi nostri, & Magni Ducis & Terrarum nostrarum praedictarum, undecumque, & cuiuscumque gradus, status, uel conditionis fuerit: qui causa negociationis uel alia ad Terras nostras Prussiae, Lithuaniae, uel alias uenerint, per nos & subditos nostros, ac extraneos cuiuscumque gradus, status, aut conditionis fuerint minime impeti, conveniri debent, uel arrestari: sed in Polonia, Lithuania, Mazouia Russia seu Terra Stolp. si quid Actionis habuerint iuxta Terrarum iura municipalia huiusmodi contractiōis sopiant. Delinquens tamen in loco delicti deprehensus, & contrahens de contractiōe recepti in loco contractus poterit conveniri. Sed si de loco ubi contraxit recesserit, publice uel occulte, coram iudice suo conveniat.

iste articulus praemissus est in concordia Vlad. Iagillonis.

Actor sequitur sortem rei.

¶ Item si fures, incendiarios, uel alios malefactores quoscumque de dominis Regni nostri quibuscumque ad Regnum nostrum, Ducatus, et Terras nostras praedictas fugere contigerit: ex tunc Terrigenae & quorum interest, de Terris & dominis Regni nostri licet eosdem sine omni impedimento insequi libere ubicumque poterint. Quibus etiam Capitanei, Tenuarii, Terrigenae, iudices, Officiales & subditi dominiorum nostrorum praefatorum quicumque super hoc fuerint requisiti, debent praestare auxilia, consilia, & fauores ut malefici huiusmodi capiantur: capique iuxta iura municipalia Regni nostri legitime puniantur. Et si capi non poterint in Regno & Terris nostris saepe dictis per nos & subditos nostros, ut alias nullatenus sustineantur seu foueantur, Teneaturque utraque Pars illis sine fraude & dolo in suis dominis incolatum prohibere, aut in metis Terrarum, quos huiusmodi tangit negocium, exhibere de eis iusticie complementum. De malefactoribus autem de Terris Ordinis Prussiae et Lithuaniae ad Reg. nostrum confugientibus similis aequitas habeatur. ¶ Item neutra Partium debet aliquem, uel aliquem etiam subditos alterius Partis in suis dominis fouere ac tolerare, quod alteri Partis, eius subditis, aut subdito diffidare uelit, aut uelit, ac diffidat, damna irrogant, seu infidelitatem commiserint, uel alias graues inferrent molestias, imo & inimicis Partis aduersae adherere possint: eos per Terras suas permittere in praediciū & offensam alterius sine dolo & fraude quoquo modo. ¶ Item omnes coadiutores & adherentes qui in fauorem nostri et Regni nostri Pol. coadiutorum, & subditorum nostrorum, Magistro & Ordini Prussiae diffidarunt, & ab omni impetitione Magistri & Ordinis praedicti sint liberi & soluti. ¶ Item omnes Apostatae Ordinis praedicti in Regno nostro, & Terris Lithuaniae, Samogitarum, Mazouiae, Russiae, & Stolpen & alijs dominis Regni nostri & Terrarum praedictarum commorantes, ne diutius in suis peccatis tolerantur: de Regno nostro et dominis nostris praedictis per nos & Officiales nostros exire compellantur, & deinceps

De malefactoribus ad Regnum confugientibus capiendus & puniendus.

De diffidentibus per neutram partem in suis dominis fouendis.

De diffidentibus Magistro & Ordini non impetendis.

De Apostatis non fouendis habitum est superius.

De Mercatorib, caus
sa del et alieni non
arrestari dicitur supra
De Vectores
supra.

De limitibus inter Du
cem stolp n & Ma
gistrum faciendis.

iste articulus conco
dat cum superiori.

Littere reuerfales
hinc inde dande.

hij et alij in eisdē nullatenus foueant. ¶ Item quod nullus Mercator
seu alius homo cuiuscūq; conditionis existat, aut bona ipsius, propter de
lictum seu debitū alterius arrestet, uel turbetur, nec etiā captiuet. ¶ Ite
si Vectores & aurigæ bona seu merces Mercatorū pro precio ducentes
telonea seu loca datiarū præterierit, ipsi duntaxat in rebus et equis pro
prijs puniant. Et quod propterea bona Mercatorū nō debent occupari,
nec detineri. ¶ Item Illustris Princeps dñs Boguslaus Dux Stolpeñ.
ab una, Magisterq; & Ordo prædicti ab altera partibus, ad distinguen
dum & reformandū limites inter Ducatū Stolpeñ, prædictū & Terrā
Ordinis in Pomerania nuncios ex utraq; mittāt in festo Ascensionis dñi
proxime nūc futuro. ubi dū cōuenerit Pars dñi Ducis eliget duas aut
tres personas de parte dñi Magistri & Ordinis, Et e cōuerso dominus
Magister & Ordo duas aut tres personas similiter de parte Ducis: Que
personæ sic electę præstato corporali iuramēto, uisis Partiū luribus. Li
teris, aut legitimis documētis, differētias huiusmōi, si cōmode poterint,
terminabūt: Si uero nō possent, extūc eligent unū unanimi cōsensu pro
ludice: qui habēdo Deum & iusticiā præ oculis, quæstionē prædictā in
ter Partes iudicialiter, quāto breuius poterit, terminabit. Cuius decisioi
Partes beniuole obediēt & parebūt. ¶ Item ut huiusmōi pacem per
petuam & concordia sub certiori attentionis firmitate & robore custo
diamus & seruemus, promittimus sine dolo & fraude, sub fide & hono
re, quod ad nullius uiuentis hominis requisitionē, inductionē, suggesti
onē, persuasionē, uel mandatū, etiā quacūq; dignitate præfulgeat, Papa
li, Imperiali, uel Regali, aut cuiuscūq; congregatiōis legitime personarū
Ecclesiasticarū uel Seculariū debemus uel poterimus cōtrauenire ip
sis in toto uel in parte, expresse, manifeste, uel occulte, per se seu aliū uel
alias quascūq; personas submissas, Spūales uel Seculares, neq; eas talit
aut quocūq; modo alio uiolare: Etiā si Imperator personalit cū exercitu
se cōtra nos, Regnū nostrū, aut Magnū Ducatū Lithuanix moueret,
Nō debemus ei nec successores nostri assistere, ope, cōsilio, auxilio, uel
fauore. ¶ Item ut omnia præmissa certiori cautela munita iugit per
maneāt, et ut Pars cōtra Partē metu animaduersionis præsentis cōcordiæ
ad bella & prælia nō cōsurgat, Statuimus decernētes: Quod nostri Præ
lati, Milites, Nobiles, Ciues, & tota cōmunitas debeat & teneat Terrarū
Regni Pol. Prælati, Baronib, Militib, Nobilib, Ciuib, & toti com
munitati. ¶ Dare certas nostras Literas, & pares siue reuersales ab ip
sis sub eadē forma recipere, quas tū nos quā præfatus Ordo utrisq; sub
ditis nostris dare promittimus, & debemus. Ipsiq; subditi nostri easdē
subditis dñi Magistri & Ordinis, & e cōuerso subditi Ordinis subditis
Regni nostri dare & præsentare tenebunt in termino sub his uel simili
bus uerbis. Quod si nos uel successores nostri stante huiusmōi pace per
petua, Magistro aut Terris Ordinis uellemus aut conaremur huiusmōi
guerras aut bella mouere, nō debent nobis subditi nostri cōsentire, nec
in hoc obedire aut parere. Immo erūt ab omnib, nostris omagñs, iura
mentis, & subiectiōib, liberi et soluti, donec in hoc casu nos ad obserua
tionem hu

tionem huiusmodi pacis perpetuæ reuertemur. ¶ Item si aliqua noue
 dissensionēs, displicentiæ, damna, siue discordiæ inter nos, Lithuaniam, Sa-
 mogitarum, Mazouie, Terras Russiæ & Stolpen. ex una: ac Magistrum &
 Ordinem predictum tam per Russiam quam Liunionem emerferint, uel aliqua Par-
 tium presentium concordiam suadente dyabolo contrauenire quouis modo
 præsumperit, Extunc Pars læsa alteri tenebitur & debet Nuncijs aut
 scriptis huiusmodi iniurias & displicentias seu aliquod premissorum signi-
 ficare. Et tandem ambæ Partes efficere & procurare sine dolo & fraude quod
 Consilium ipsarum Partium ad certos locum & diem conueniant competentes, qui
 huiusmodi displicentias & iniurias secundum Deum & Iusticiam, omni favore
 & odio postpositis, tractent, cognoscant, terminent, et decident. ¶ Item
 omnes uiolationes Treugarum, pacis, foederis, stipulationum, & contractuum
 si quæ inter Partes predictas in guerris predictis accidissent: uigore præ-
 sentis concordie cassamus, & annihilamus.

De conueniente Con-
 siliatorum super dam-
 nis hinc inde exortis
 et de cassatione eorum.

Cassantur omnes uio-
 lationes pacis & fo-
 deris factæ.

FINIUNT ARTICVLI EX PRIVILEGIO

Ducatum Mazouie de pace Bresten. sumpti.

SIGILLA PENDENTIA AD LITERAM PACIS Perpetue.

SIGILLVM Maiestatis Regie.

Item Magni Ducis Lithuanie.

SIGIL. DVCV M MAZ.

Semouiti.

Kazimiri.

Vladislai.

Boleslai.

SIGILLA

Item quatuor Ducum Lithuanie.

Item Boguslai Ducis Stolpen.

SIGILLA ARCHIEPISCOP.

Gneznen.

Leopolien.

SIGILLA EPISCOP.

Cracouien.

Vladislai.

Plocen.

Posnani.

Vilnen.

SIGILLVM

Item Castellani Cracouien.

SIGILLA PALATINO.

Cracouien.

Posnani.

Sandomirien.

Calissien.

Siradien.

Lancien.

Bresten.

Vladislau.

Vilnen.

Troczen.

Plocen.

Varssouien.

Leopolien.

Camenien.

Belzen.

SIGIL. CAST.

Posnani.

Sandomirien.

Calissien.

Gneznen.

Siradien.

Lancien.

Bresten.

Vladislau.

Miedzyrzecen.

Vilnen.

Troczen.

Plocen.

Dobrynen.

Czyrnen.

Varssouien.

Leopolien.

Camenec. Rus.

Camenec. Pod.

Lublinensis.

Voyniczen.

Byeczenis.

Radomienis.

Landensis.

Rosperien.

Brzezinen.

Konarien.

Rupinen.

Gostinen.

Rauen.

Szochacouie.

Cziechonou.

Koualen.

Krussvicien.

SIG. OFFIC.

Marsch. Reg.

& Officialium

Regni Polo.

SIG SVCC.

Cracouien.

Posnani.

Sandomirien.

Calissien.

Gneznen.

AAA in

Siradien.

Siradien.	Siradien.	Varssouien.
Lancicien.	Posnanien.	Leopolien.
Bresten.	Lancicien.	Dobrine.
Vladislauie.	Bresten.	SIGIL. SVBPINCER.
Ploce.	SIG. SVBDAPIFER.	Cracouien.
Czyrne.	Cracouien.	Posnanien.
Varssouien.	Posnanien.	Lancicien.
Leopolien.	Sandomirien.	Bresten.
Camenecen.	Calissien.	SIG. OFFICI. CVR.
SIGIL. VENATOR.	Gneznen.	Marschalci.
Brzesten.	Siradien.	Succamerarij.
Czyrne.	Lancicien.	Thesaurarij.
Vladislauie.	Bresten.	Magistri coque.
Varssouien.	Vladislauie.	Pincernæ.
SIG. GLADIFEROR.	Ploce.	Incisoris.
Cracouien.	Czyrne.	Dapiferi.

Liber trāsit⁹ omnib⁹ Mercatorib⁹ & In-

colis Regni Pol. & Terrarū Lithuanie, Samogitię, Mazouie, et Rusie cum omnibus mercantijs per terras, maria, & transmare in perpetuum per Terras Cruciferorum tam Prussie, quam Li-

uonie permittitur.

Frater Paulus de Ruzsdorff Ordinis beate Marię domus Theutoni-
corum Iherosolim. Magister generalis, Significamus tenore presentis
um uniuersis, Quomodo inter cœtera nostrę synceritatis & benignita-
tis studia, quę ad subditos & subiectos dominiorū Ordinis nostri qua-
dam humanitate libenter gerimus, diebus noctibusq; meditantes in ani-
mo fatigamur, ut ipsis tranquillitatis remedia, pacis dulcedinē & requiem
procuremus opulentā. Igitur cōuenientib. nobis una cum Prælatis &
Preceptorib. cœterisq; Ordinis nostri fratribus, ac strēnuis Militibus,
et prouidis Ciuibus, fidelibus nostris dilectis infra scriptis, feria sexta in
crastino Ascensiois Christi & diebus sequētib. in Rippa fluminis Vi-
sla, in hereditate Nyessoua Vladislau. d. ccc. ex opposito Cppidi nostri
Thorun ex una: & Serenis. Principe Magnificoq; dño VVLADISLAV
Rege Pol. & c. facta, & inite, cōtentos ipsis articulos p̄fata concor-
dię in nullo penitus cōtraueniētes, sed ipsos magis ac magis approbā-
tes & cōfirmātes per capitula, distinctiōes, et clausulas infra scriptas, de-
clarauimus & elucidauimus ac tenore præsentiū elucidamus. ¶ In-
primis si qdem Quod uia libera est, & debet esse, omnibus Mercatorib.
& incolis Regni Pol. & Terrarū Lithuanie, Mazouie, Rusie, et Samo-
gitarum trāseuntib. cū eorū mercantijs & rebus quibuscūq; per Prus-
siam & Liuniā & alias Terras Ordini subiectas, antiquis tamē telone-
is & depositis siue modis deponēdi merces cōsuetudinib. & obseruantijs
alijs semper saluis. prout in articulo octauo Literę uniōis & concordie
perpetuę quę sic incipit, Item omnes Mercatores & c. est expressum.

Item liber

Elucidat Magister
general. infra scripta

Via debet esse libera
omnibus Mercatori-
bus: Pol. Li. huanie,
Mazouie, Rusie, et
samogitarū per Ter-
ras Ordini subiectas.

Item liber sit transitus & uia omnibus Mercatorib. & Incolis Regni Pol. & Terrarū Lithuanie, Samogitarū, Mazouie, & Rusie cum suis mercantijs, frumentis cuiuscūq; grani, & rebus quibuscūq; & cuiuscūq; conditionis uel maneriei existāt, sine impedimēto uel angaria per Terras & maria, aquas & flumina quēcūq; ascēdendo in & ad Regnū Polon. Terras Lithuanie, Samogitarū, Mazouie, & Rusie: & descēdendo per Terras dominiorū Ordinis nostri, ac per ipsa flumina seu aquas usq; ad maria & transmare in nauibus magnis siue paruis in perpetuū, q̄cūq; seu quotiescūq; uoluerit: quas q̄dem merces, frumēta, & res, ut scriptum est, Si præfati Mercatores seu Incolæ Regni Pol. & Terrarū superscriptarum ducentes uēdere aut stare in aliquo locorū seu Ciuitatū ad portum seu rippam prædictarū aquarū siue maris situatarū uel situatorum uoluerit, est, & debet esse in ipsorū arbitrio & uolūtate. **S**i uero uēdere noluerint, possunt absq; omni impedimēto ire seu ascēdere uel descendere quo eis placuerit cum rebus prædictis, ut superius est expressū.

Item de datia, Pfundtzol uulgariter dicta, Cōsiliarij dñi Regis prædicti proposuerūt, Quomodo prædicta Datia sit noua, & deposita fuerat, neq; eo tempore extitit, quādo pax & cōcordia est facta & firmata, neq; prædicta Datia imposita fuit ad longa tempora, sed tantū ad pacificandū mare eo tempore quo Regina Dacie Margaretha cum Alberto Rege Suerie tenuit guerrā. Ex aduerso Cōsiliarij Ordinis nostri dixerunt, quod hoc teloneū Pfundtzol fuit ante istā pacem & concordia perpetuam, nec unq; fuit depositū, nec articulus in litera concordie positus continet, quod aliqua telonea deberēt deponi: Sed demonstrat, quod nulla noua telonea sunt instituenda: propter quā discrepantiā & dubium sic est cōclusum.

Quod de cōterō prædicta Datia Pfundtzol, & eius solutio suspendat, & sit suspensa: nec ad ipsius solutionē Mercatores dūtaxat & Incolæ Regni Pol. & Terrarū prædictarū teneant, tādū quoscūq; cognoscatur & discutiat, an secundū dispositionē & tenorē Articuli octauī, a capite de quo supra est facta mentio, debeat deponi, quo ad Mercatores & Incolas Regni Pol. & Terrarū prædictarū.

Item quod omnes Mercatores & Incolæ Regni Pol. & Terrarū Lithuanie, Samogitarum, Mazouie, & Rusie, a solutione cuiusdā pecunie uulgariter Lobgeld nūcupatę, quæ a frumēto in Gdansk recipiebāt, perpetuo sint liberi & exempti, nec ad eius solutionē de cōterō teneant.

Item omnes Mercatores & Incolæ Terrarū et dominiorū Ordinis nostri in Terris Regni Pol. duntaxat, Dobryneñ. Cuiawieñ. Lancicieñ. Siradieñ. & in Polonia in Ciuitate Gnezneñ, tantū libere possunt pannos uendere, & per ulnas incidere in foris annalib. Ciuitatū seu Oppidorū prædictorum: possunt etiā emere & ducere frumēta, pecudes, & pecora ac quascūq; alias res in foris septimanalib. quibuscūq;.

Item quod teloneū & depositū uulgariter Niderloge, circa Landisberg, & Castrū in noua Marchia, quæ dicūtur de nouo imposita, suspendant: nec a Mercatoribus & Incolis Regni Pol. exigātur seu recipiant: sed dentur ad fideiusoriam cautionē tamdiu quousq; dñs Rex & nos Magister ad limitandū

Non solum per Terras sed etiam per maria & quēcūq; flumina lib. r transitu Mercatorib. Regno Polo, subiectis debet esse.

possunt cū frumentis alijsq; reb. absq; omni impedimēto incole Regni & Mazouie & Lithuanie ire quorsum eis placuerit.

De datia dicta Pfundtzol prosequitur.

Mercatores & Incole Regni Pol. Maz. Lithuan. & samogitie non tenentur ad solvendū Pfundtzol.

Mercatores & Incole Regni Pol. Lit. Maz. & Rus. a solutione Lobgeldi quæ a frumēto in Gdansk recipiebatur perpetuo debet esse liberi.

Mercatores & Incole Ordinis Cruciferorum in certis Ciuitatib. Regni Polo. possunt libere uendere pannos, & alijs rebus negociari.

De deposito alias Niderlog seu sklah sit mēto ubi deponitur & abidatur.

granicies inter Poloniā et nouam Marchiā nostros Nuncios trāsmittimus, & ibidem nos Magister & Ordo prædicti recepta primitus informatione & impositione nouitatis telonei & depositi prædictorū per dictos nostros Nuncios, ad quod nouū & inconſuetū fuerit deponemus et tollemus. ¶ Item de uectura ſalis de Prussia per Terrā Dobrineſi ſuſpenſum eſt uſq; ad reſponſionē dñi Regis Polonię. &c. ¶ In quorū omniū testimoniū & euidentiā pleniorē Sigillū noſtrū præſentib. eſt appenſum, præſentib. & tractatibus Reuerēdis in Chriſto patrib. & dominis dñis Iohāne Culmenſi. Gerhardo Pomeraniēſi. Eccleſiarū Episcopis, Venerabilib. & Generoſis Ordinis noſtri fratrib. Luduigo de Landſze Maſchalco ſupremo Henrico Holt ſupremo hoſpitalario in Elbingo. Nicolao Iorlicz ſupremo Trapiario in Krisburg. Martino Kemera-ter in Thorun, Iodoco Hoenkirchen in Tuchola Cōmendatorib. Egre-giſq; & Religioſis Ordinis noſtri profeſſis. Actum & datū in Rippa fluminis Viſla in hereditate Nyeffoua Vvlad. dioec. ex oppoſito Op-pidi noſtri Thorun, feria quarta infra octauas Aſcenſionis Chriſti. Anno Domini. 1424.

Cū wladisla⁹ Iagel, tandē q; kazimirus

ſuus filius Terras Prusię per Cruciferos de corpore Regni occupatas uterq; eorū recuperarat, & eas reuniuit ſuo corpori Regni, a q; per Cr-dinem diſmembrate erāt, reſtituēdo eas ad corpus Regni: ſuę incorpo-ratiōis Literas dedit. habentq; in Terris Prusię pro Priuilegijs Terrę, de qbus infraſcripta puncta ſunt tranſumpta: quę licei ſint in Priuile-gio incorporatiōis Terrarū, quod habetur in Theſauro Regni: Tamen quia nōnulla ſunt hic quę in Priuilegio incorporatiōis nō uident cō-
 uneri, Idcirco præſentia puncta ſcienda ſunt propter iuſticiā In-
 colarū Pruſs. ad qd' cōmunit' ſe referre cōſueuerūt.

*De Nobilibus & Ci-
 uibus Pruſſię in iure
 ſorum conſeruandis.*

PR Omittentes inſuper pro nobis & heredibus ſucceſſoribus noſtris, 156
 Quod præſatos Barones, Nobiles, & Ciues, & ſingulos Incolas Terra- 157

rum noſtrarū prædictarū Prusię, in Iuribus, libertatib. Literis, muni-
 mentis eorū, quę a Principibus Spiritualib. & Sęcularibus Regibus &
 dñis Terrarū prædictarū obtinent, cōſeruabimus, fouebimus, defende-
 mus, nec unq; ea uiolabimus aut præuaricabimur, aut uiolari aut præua-

ricari quomodolibet permittemus. ¶ Si aut alicui Ciuitati, uel priua-
 tæ perſonæ Priuilegiū amiſſum fuerit, aliud de cōſilio Cōſiliariorū Ter-
 rarum illarū gratioſe dabimus & largiemur: dum modo in hereditatis
 & honorū, quorū a nobis petet Literalis innouatio, petens fuerit in pa-
 cifica cōtinua & præſcriptionē habent poſſeſſiōe.

¶ Ut aut noſtræ li-
 bertatis, æqtatis, & iuſticię dexterā in his ſubiectiōis eorū & noſtrę ac-
 ceptiōis ſcēlicibus dante Dño primitiſ ſentiant, in uniuerſos & queli-
 bet eorū effuſam & immutatiōe Principū cōmutatā enā & ſublātā de-
 præhendet oppreſſionē, datiā quę in uulgarī Fundczal dicitur. ¶ Itē
 omnia telonea in aquis, & terra. noua & antiqua obſeruantia in Terris
 duntaxat Prusię quomodolibet inſtituta. ¶ Item in Terra Pomerania exacti-

*De priuilegijs amiſſis
 & alijs nouis dandis*

*De abrogatione exa-
 ctionis Fundczal uul-
 gariter dictæ abro-
 ganda.*

*De Teloneis abro-
 gandi.*

ranie Exactione siue datia, quæ portus alias Marfzard ueteri institutione Ducu Pol. uocabatur, Regia munificentia tollimus, abrogamus, deponimus, ac solutione illarum temporibus perpetuis resolvimus, dimittimus, & relaxamus, in ullo unquam tempore per nos aut successores nostros Reges Pol. ex quacunque causa aut occasione instituenda aut imponenda.

De datia qua portus alias Marfzard dictatur abrogata.

¶ Item licet Magister & Ordo occupatione Terrarum predictarum omnia bona & merces quarumcumque maneriarum, diuina permissione naufragium in mari passorum, uelut propria ex naufragio, quasi iuris sui facta occupabant: Nos tamen qui Rex Catholicus sumus, & sorte huiusmodi & naturali & diuino iure sedis Apostolicæ decreto damnata, uelut crudelē & iniustā execrantes, pollicemur, quod res & bona cuiuscunque ponderis aut ualoris existant, earum personarum quæ maris naufragio periclitabuntur, nunquam per nos aut Officiales nostros uelut nostras aut iuris nostri petemus aut requiremus, sed illas absque aliquali diminutione per eos quorum ante naufragium fuerunt, aut eorum propinques, demonstratione euidenti propinquitatis probantibus, colligendas, & in usus conuertendas beneplacitos decernimus: contrarie consuetudini aut iuri uel potius corruptelis pro nobis et successoribus nostris renūciando. Nisi forte nullus bonorum huiusmodi extaret iustus hæres & successor, quoniam in casu illo bona ex naufragio habita nostre potestati uolumus subiacere.

Quando ad Regem, et quando ad propinquiores uenire debent res naufragio ad litus eiectæ.

¶ Item omnes militares Nobiles, Ciues, & Incolas Terrarum predictarum in ius, conditionem, & proprietatem Regni Pol. translatos et inuisceratos, hac etiam prosequimur prerogatiua. Quod Dignitates & Officia hactenus illic consistentia & imposterum constituenda, item tenutas Ciuitatum & locorum in Terris predictis nulli extraneo aut forensi, sed proprio indigenæ iuxta obseruantiam aliarum Terrarum Regni nostri conferemus.

De Dignitatibus & Officiis incolis Prussie conferendis.

¶ Item omnes Causas notabiles dictas Terras concernentes cum Consiliariorum consilio Terrarum predictarum tractabimus, terminabimus, & definiemus.

De Causis notabilibus, cum Consiliariis Terrarum tractandis.

¶ Item Terras predictas sub nostro regimine & Regni Pol. corpore consistentes in suis antiquis gradibus, limitibus, terminisque conseruabimus, tuebimur, et defendemus, nec terminos & gades Terrarum ipsarum in aliquo diminui uel picitari uelut Regni nostri partes indiuiduas ullatenus patiemur.

De Literis Prussie per Reges in sua integritate conseruandis.

¶ Item cum Terræ ipsæ & homines ipsas incolentes uarijs hactenus Legibus siue iuribus uidelicet Maydeburgen. & Culmen. Polonicali, hæreditario, & Pruthenico, in decidendis quibusuis & eorum quaestibus & administratione iusticiæ utebantur: quod etiam illis sub nostro principatu & regimine uolumus firmum esse & perhene, ea licentia attributa, ut liceat cuiuscunque de uno iure in aliud, sine tamen aliorum præiudicio quo uoluerit transmigrare.

De licentia habita, ut de iure suo quisque in aliud quod uellet se transferat.

¶ Item cum monetæ, iustam, fidelē, ligam pondusque habentes, cussio, Terrarum quamlibet, uehementer, & Nobilitatem fecundet: uolumus, ut in quatuor locis Terrarum predictarum uidelicet Thorun, Elbing, Gdansk, & Königsberg, duntaxat guerra durante, fidelis & iusta, imaginem nostram & subscriptionem tituli nostri continens, cudatur moneta: præfatorum Militarium, Ciuium, Terrarum predictarum impensis. Pace aut suffragante & habita, tantum in Thorun & Gdansk sine præiudicio

De monetis in quatuor locis cudendis tempore guerra, sed pacis tempore per Regem.

De gubernatore ha-
bendo in Terris Prus-
siae.

Libertas mercandi in
Regno Pruthen: cō-
ceditur, & transitus
mercatorum ad exter-
na loca.

privilegiū Thorunen. Ciuitatis, nostris Regijs eudant impensis. Proui-
so tamē quod Moneta ipsa in pondere & grano & liga debita nullate-
nus minuat. ¶ Item, quia nos pro bene gerendis rebus dominiorū
in uaria saepe loca a Terris prædictis distantia necesse est facere descen-
sum, Ne igitur per nostrā absentia Terræ ipsæ aliquod cōtrahere possēt
periculū, uel periculationē, Nobiles uiros pro illius tuitione & guber-
natione, de eorū legalitate, fide, & merito cōfisi, ad nostrā dūtaxat bene-
placitū uoluntatis, ac cū consilio Prælatorū, Cōsiliariorū, Ciuitatū ma-
iorum, prædictæ Terræ deputabimus: ad quos in nostri absentia super
quolibet defectu & euentu habeat recursus, providētia, prouisiōe, au-
toritate & decreto eorū supplendus, & emēdandus. ¶ Item Mercat-
toribus Terrarū prædictarū Prussiae in Regnū Ducatus & dominia
nostra uenientib. hanc prærogatiuā & libertatē de cōterō uolumus cō-
seruari, ut q̄tiens illos in quacūq; loca, Ciuitates, & Oppida Regni do-
miniorū nostrorū uenire cū mercibus eorū, cuiuscūq; speciei uel mane-
riet existit, cōtingat: licitū erit eis huiusmodi merces in loca, testudines,
& cameras aut tecta (q̄rum illis libera præstari debet arrendatio) depō-
nere, & pro suo arbitrio exponere in uenalitātē, stratasq; omnes uersus
Hungariā, Russiā, Morauia, Slesiam, Austriā, Saxoniam, Valachiā libe-
ras habeant. depōsitis tamē teloneis & stratis antiquis Ciuitatū Regni
& dominiorū semper saluis. Harū qbus Sigillū nostrū est appensum te-
stimonio Literarū. Actum Cracou. feria quarta Cinerū. Anno domini
1454. præsentibus ibidē Reuerēdis. in Christo patrib. & Magnificis
dn̄is Sbigneo Dei gratia tituli S. Priscę Prębytero Cardinali, & Cra-
couien. Iohāne Vvladislau. Andrea Posnaniē. eadē gratia Episcopis,
Iohanne de Czynow Cracouien. Luca de Gorka &c.

Iuramentū Magistri generalis in Prus- sia, & Cōmendatorum eius.

Ego L. Magister generalis Ordinis sanctę Marię Virgin. Theutoni-
corū, Princeps, & Cōsiliarius Regni Pol. iuro, quod ab hac hora & de- 162
inceps fidelis ero Sereniss. Principi dn̄o K. Regi, & successorib. suis Re-
gibus, & Regno Pol. & profectū illorū fideliter procurabo, & negocijs
Regis, & Regni fideliter cōsulam, & secreta quę mihi qualiter cūq; com-
municata fuerint in eorū detrimentū nulli pandā: pacem insuper per-
petuam in omnibus suis conditiōibus & articulis obseruabo & custo-
diam. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

Forma Iuramētī p Cōsiliarios Terrarū

Prussiae, secundum ius & necessitatem Terræ.

Iuro, quod nunq̄ scienter ero in consilio, auxilio, aut facto in tuam lā- 162
sionē, iniuriā, aut contumeliā, aut honorem quē habes uel habiturus sis,
& si contra aliqd audiuerō, pro posse meo, ut nō fiat impedimentū præ-
stabo, aut tibi quāto citius potero nunciabo, secreta mihi manifestata si-
ne tua li-

Fol DE TERRIS PRUSSIAE Fol. 714.
ne tua licentia nemini pandam, uel per quod pandam faciam. Similiter
tibi & Reipub. consulam prout uidebitur magis expedire, & nunquam ex
persona mea aliquid faciam scienter, quod pertinet ad tuam uel Reipu-
blicae contumeliam uel iacturam.

Forma Iuramenti inscripti quo Consilia- rii Terrarum Prus. in medio consilii iurant.

162 Ego A. Iuro Sereniss. domino domino Regi Pol. &c. & successoribus suis
fideliter consulere pro honore & statu suo Regali, ac prouentibus sue Ma-
iestatis, ac pro communi bono Terrarum Prussiae & Regni Pol. consilium
suum secrete tenere, & eum in omnibus praecustodire. Sic me Deus adiu-
uet, & haec sancta Christi crux.

Consules Ciuitatum earundem & Terrarum

ac Nobilium communitas in folio Maiest. iurabunt, forma inscripta.

163 Ego N. Iuro. Quod Sereniss. Principi & domino domino A. Regi Polo.
&c. & suis legitimis successoribus Regibus, primoque coronatis, fidelis ero
sueque Serenitatis honorem statum Regium, & commodum Reipub. Coro-
nae, & Terrarum Prussiae pro posse meo procurabo, suam Serenitatem de om-
nibus damnis quae sciuerim, auisabo: & ea manifestabo fideliter. Sic me
Deus adiuuet, & haec sancta Christi crux.

Capit. & Tenutarii Terr. Prus. sic iurant.

Ego B. Iuro. Quia fidelis ero in Castro Tenutae meae, illudque seruabo
163 fideliter Sereniss. Principi & domino domino &c. Regi Pol. & suis legiti-
mis successoribus Regibus Pol. tranquillitatem, & securitatem uiarum, & ius-
ticiam tuebor, & generali seu supremo Terrarum Prussiae Officiali obe-
diens ero. Sic me Deus adiuuet, & haec sancta Christi crux.

Iuramentum Burgrabi Gedanen.

Ego N. Iuro quia fideliter ius Regium tuebor, & quicquid ad ius & perso-
163 nam Maiestatis Regiae pertinet, attendam, & attentabo, agam, & procu-
rabo ut aequae bene pauperi, sicut diuiti iusticia ministretur. Sic me De-
us adiuuet, & haec sancta Christi crux.

Nicolaus Episcopus Varmien. cum suo

Capitulo facit obedientiam Kazimiro Pol. Regi, successoresque suos ad eam
faciendam Regibus Pol. pro tempore existentibus astringit, & obligatos
facit: iuramentorumque modum & formam per eos ipsos successores suos Epi-
scopos Praelatosque & Canonicos ac quaecumque personam Ecclesiasticam be-
neficiatam Ecclesiae & dioec. Varmien. circa receptionem beneficii cuiuslibet
faciendorum dat & inscribit, contentaque omnia in Inscriptioe
159 pacis perpetuae facere premitit.

160 IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei me-
161 moriam, Nos Nicolaus Dei & Apostolice sedis gratia Episcopus Var-
mien. Signi

mieñ. Significamus tenore presentium, quibus expedit uniuersis, presentibus, & futuris, harum noticiam habituris. Quomodo destructioni bonorum subditorumque Ecclesie nostrae Varmieñ. quae per armorum gentes facta est fitque usque eo, condolentes, ac ipsos subditos nostros paci reddere optare cupientes: Recensentes Episcopatum nostrum & Ecclesiam uigore perpetuae pacis medio Reuerendiss. in Christo patris domini Rudolphi Dei gratia nunc Vvratisslau, tunc uero Lauantini Episcopi sacrosanctae sedis Apostolicae Legati inter Sereniss. Principem & dominum dominum Kazimirum Dei gratia Pol. Regem Illustriss. Magnum Ducem Lithuaniae, Russiae, Prussiaeque dominum & heredem &c. dominum nostrum gratiosissimum ex una; necnon Magnificum & Venerabilem dominum Magistrum generale Ordinis beatae Mariae Virgin. domus Theutonicorum Iherosolim. in Prussia partibus ex altera initae, ordinatae, factae, dispositae, & celebratae, Literisque ac sigillis atque iuramentis corporalibus. hincinde per partem utraque munitae & obfirmatae, de corpore incliti Regni Pol. existere: cui hucusque restitimus propositum nostrum reuocantes. ¶ Praefatum Sereniss. D. Regem Pol. ac suae Serenitatis successores Reges Pol. futuros, pro nobis & successoribus nostris, cum Venerabili Capitulo Ecclesie nostrae praedictae uigore mandati in certas personas hoc plenarie per ipsum Capitulum dati & concessi, quod in manibus praememorati Sereniss. domini Regis & suae Serenitatis Consiliariorum reliquimus, recognouimus, recognoscimusque praesentibus esse dominum & protectorem Ecclesie nostrae cum Castris, Ciuitatibus, ac Vassallis nostris, gratiaque a sua Serenitate conquisita, Innitendo praefatae pacis perpetuae dispositioni & ordinatiōi & ab ipsa in nullo descēdendo, Nos Ecclesiam, Capitulum, subditosque nostros tam Spirituales quam Seculares ad corpus & unionem praememorati incliti Poloniae Regni reuocamus, & reducimus, sub articulis infra scriptis. ¶ Ad quorum obseruationem firmiorem Nos, Ecclesiam, Capitulum, & subditos nostros, ac etiam successores obligamus: eodem articulos perpetuo seruatuos. Quorum quidam articulorum tenor de uerbo ad uerbum sequitur & est talis. ¶ In primis quod quilibet Episcopus Varmieñ. successor noster futurus, seu alij omnes pro tempore existentes, in perpetuum infra tres menses a die receptiōis Literarum Apostolicarum prouisiōis Ecclesiae Varmieñ. tenebunt, seu tenebuntur personaliter uenire ad praesentiam Regiae Maiestatis & suorum successorum, dum modo in Terris Prussiae essent constituti, aut in illorum absentia in Castrum Marienburg, & ibidem in manibus Episcopi, & non alterius, quem ad hoc suae celsitudo designauerit, in Ecclesia maiori ad altare summum sub praesentia Palatini Mariemburgeñ. & Capitanei ac etiam Magistrorum Ciuium de Throun, Elbing, & Gdano praesentium & in futurum existentium teneantur iuramentum facere. Quod & nos Nicolaus fecimus, sub ea quae sequitur forma, & in Castrum praefatum descendere sub tempore descripto aui-

Episcopus & Capitulum Ecclesiae Varmieñ. Regem Pol. pro tempore existentem recognoscunt suum uerum esse dominum.

Obligat se & successores suos Episcopus Varmieñ. uniuersosque subditos suos tanquam uenitos Regno Pol. ad tenendos articulos infra scriptos.

Quilibet Episcopus Varmieñ. pro tempore existens a die receptiōis suae ad Ecclesiam infra tres menses tenebitur iurare Regi Pol. pro tempore existingi in manibus, uel R. M. uel alicuius Episcopi a Rege ad id deputati in Marienburg.

sati: Casu uero quo unus uel plures descriptorum interesse impediretur, Nihilominus in manibus dicti Episcopi coram praesentibus qui conuenirent, Episcopus seu Episcopi in futurum existentes Varmieñ. iurare tenebunt in haec uerba. ¶ Ego N. Episcopus Varmieñ. promitto & iuro, quod exnunc

quod ex nunc & in antea fidelis ero Sereniss. dño meo Kazimiro Regi Pol. eiusque successoribus Regibus & Regno Pol. tanquam dño & protectori Ecclesie mee ac etiam Capituli sue Serenitati & Regno assisistam, necnon eius successoribus, uti sue Serenitatis Consiliarius contra quolibet inimicum, cum quibus nullus tractatus, foedera, aut inducias faciam sine sue Maiestatis consensu, In scriptioneque pacis perpetue in omnibus capitulis et punctis ac etiam Inscriptiōe per meum antecessorem dñm Nicolaum Episcopum Varmien. cum consensu Capituli factam inuiolabiliter tenebo, consilium mihi creditum ad sue Serenitatis damnum non reuelabo, omnemque machinationem quam praticari subodorauero, in prauiudicium & commodum Regie Maiestatis successorum aut Regni Terrarumque & Ciuitatum Prussie de corpore incliti Regni Polon. existentium, pro quibus fideliter consulam, precustodiam tempestiue, & auisabo. Sic me Deus adiuuet, & hec sancta Dei Euangelia. ¶ Casu autem quo aliquis Episcopus Varmien. pro tempore existens iuramentum fidelitatis iuxta formam & tempus prescriptum prestare non curaret, Extunc Vassallis & subditis predictae Ecclesie Varmien. licebit cum honore, & impune ab obedientia dicti Episcopi ui iuramenti firmata resilire, & R. M. usque quo iurauerit adherere. ¶ Item quod hinc & in perpetuum Vassalli & subditi Ecclesie Varmien. cuiuscumque status & conditionis existant de Terris & Ciuitatibus, tam nostri Episcopales quam Capitulares, de decennio in decennium iuramentum fidelitatis Regie M. successoribusque & Regno Pol. ac etiam de obseruanda pace perpetua atque articulis in presenti Inscriptiōe contentis renouare tenebunt, in manibus Consiliariorum R. M. ad hoc deputandorum temporibus, perpetuis & quaternis. Cuius quidem decennij initium incipiet & transibit a die prestitutionis iuramenti per prefatos Vassallos & coeteros subditos Ecclesie prescriptae in proximo faciendi. ¶ Præterea submittimus & presentibus obligamus Nos & successores nostros cum Capitulo Ecclesie nostre Varmien. quod in futuris electionibus pro tempore existentibus, siue postulationibus, Episcoporum dictae Ecclesie Varmien Capitulares eiusdem R. Maiestati et suis successoribus personam gratam eligere tenebunt. ¶ Item quod quilibet Prælati & Canonicus dictae Ecclesie Varmien. infra unum mensem a die receptionis sue, siue representationis in Ecclesia, alias dum modo possessionem fuerit consecutus, iurare similiter tenebunt fidelitatem suae Serenitati, & obseruantiam perpetuae pacis iuxta tenorem inferius descriptum in manibus Episcopi & Capituli Varmien. qui per suas patentes Literas de cuiuslibet Canonici seu Prælati iuramento supremo Dignitario R. Maiest. in Prussia plenam fidem facere tenebunt. Cuius quidem iuramenti tenor sequitur in hæc uerba. ¶ Ego N. Prælati uel Canonicus Ecclesie Varmien. Iuro & promitto, quod ex nunc & in antea fidelis ero Sereniss. dño meo domino Kazimiro Pol. Regi Illustriss. eiusque successoribus Regibus & Regno tanquam dño & protectori Eccl. Varmien. Inscriptiōneque pacis perpetuae ac Capitulorum per dñm Nicolaum Episcopum Varmien. de consensu Capituli descriptorum inuiolabiliter tenebo. Sic me Deus adiuuet &c. ¶ Item quod tam dñs Episcopus quam Capitulum pro tempore existentes

Forma iuramenti quod Episcopus Varmien. pro tempore existens debet iurare Regi & Regno Poloniae.

Licet subditis mense Episcopali Varmien. ab obedientia dicti Episcopi resilire & Regi Pole. adherere si item Episcopus ipsi domino Regi non iurauerit.

Omnem etiam Vassalli & subditi Eccl. Varmien. iurare debent R. Maiestati perpetuis temporibus infra quodlibet decennium.

Abque consensu Regis Capitulum Varmien. non debet eligere Episcopum.

Quilibet Prælati & Canonici Eccl. Varmien. infra unum mensem debet iurare domino Regi in manibus Consiliarij superioris in Prussia.

Forma iuramenti Prælatorum & Canonici Varmien.

Aduocatus Ecclesie Varmien. tenetur

Aduocatū, quoniam praeficere aut immutare dñs Episcopus uelut siue Capitulū, aut administrator Sede uacante, non aliū deputent, nisi pro parte subditorū R. M. eorū etiā qui sub ditione Ecclesie Varmien. cōsistunt, qui sic deputatus iurare similiter tenebit Regiā M. modo superius expresso, dum talis hoc ipsum prius nō iurasset. Itē casu quo Magister generalis nullo facto iuraret, siue cū Regia Serenitate hinc dissideret, & ad arma contra eū & Ordinē iam exnūc, uel in futuris temporibus ueniretur, aut cū alijs quibuscūq; hostibus.

Episcop. Varmien. debet esse auxilio & consilio de mino Regi, non modo contra Magistrum & Ordinem, sed etiam contra quemlibet hostē.

Episcop. Varmien. non debet aliquas facere ligas ab quacūque parte & consensu Regiā M. testati. omni. beneficiatus in dioc. Varm. tenetur iurare Regi Pol. seruare fidelitatem in manib. Episcop. sui.

Tam Episcopalis q̄ Capitular. mēse Varmien. subditi in causis omnibus secularibus debent appellare ad Regiam M.

subditi Ecclesie Varmien. appellans ad Regē, & nō prosequens appellationē amittit causam, et solvere debet expensas aduersae Parti.

Extunc nos Nicolaus Episcopus tenebimur & nostri successores tenebunt esse auxilio & cōsilio suae Serenitati totiens quā opus fuerit, sicut Consiliarius suae Serenitatis cum Castro, Ciuitatib. & Vasallis tam nostris Episcopalib. quā Capituli. Ita uidelicet quod sine omni contradiciōe Castra & Ciuitates Ecclesiae praedictae, gentibus Regijs pateant, & apperiant. & singulis nos submittemus periculis, nostriq; successores se submittēt, cū sua Serenitate.

Nec tractatus, foedera, uel ligas aut ullas inducias cū hostibus faciemus, ac nostri successores facient, absq; scitu & cōsensu R. M. & successorum eius. Item quā beneficia cū cura uel sine cura in dioc. nostra Varmien. uacare cōtigerit. Extunc circa institutionē beneficiati nos Nicolaus Episcopus & nostri successores aut noster & ipsorum successorum nostrorū uicarius tenebimur, seu tenebunt, siue tenebit recipere iuramentū a quolibet eorū de obseruanda pace perpetua, & tenenda fidelitate R. M. & Regno Pol. Postremo & finaliter praesentibus adiungimus.

Nosq; & successores nostros obligamus, quod subditis tam nostris Episcopalib. quā Capitularib. omnibus & singulis liceat in causis militaribus, feudalibus, Ciuilib. & criminalib. siue quibuscūq; alijs Secularibus ad Regiā M. prouocare, in causa grauaminis, & defectu iusticiae, querulari, & appellare ad suosq; successores Reges Pol. temporib. perpetuis. Obseruato tamē prius ordine prouocationis in causis Ciuitatētib. ad Lus Culmen. Lubuceñ. Maideburgeñ. & coeteris quibus gaudent, in quibus eis nō praedictabit. Hoc tamē specialiter expresso, quod quāvis aliquē ad R. M. prouocare cōtigerit, extunc corā nobis Episcopo & successoribus nostris cautionē faciet, qua tenus, casu quo appellationē non fuerit prosecutus infra tēpus, per nos Nicolaū Episcopū & nostros successores iuxta causae & circūstantiarū qualitātē limitandū, aut in causa succubuerit, poenā amissionis causae & solutionis expensarū Partis aduersae incurrat. Quae omnia & singula scilicet scripta nos Nicolaus Episcopus Varmien. praefatus, cū Capitulo, Vasallis, & omnibus subditis nostris, firmiter, illese, & inconcusse tenere, exequi, & inuiolabiliter perpetuo obseruare promittimus, ac nos, successoresq; nostros, et Capitulū nostrū praedictū, cum Vasallis, & subditis Ecclesiae nostrae generaliter uniuersis, tenore praesentium obligamus. In quorum omnium fidem & euidentem testimonium praemissorum praesentes Literas nostro atq; Capituli nostri Siggillis iussimus et fecimus cōmuniri. Datū in Conuentiōe Petricouieñ. generali die Iouis quintadecima mensis Iulij alias ipso festo Diuisionis Apostolorum, Anno domini 1479.

A R T I C V L V S II.

Postiores tractatus de pace in Prussia intra
& extra confecta continet.

Cum aut bellū Pruthenicū recrudue-

rat, Maximilianus Imperator cōcordias inter Regem Pol. & Magistrū
Prussiae cōfirmat: Quē etiā ad Omagiū Sigism. Regi Pol. prēstā-
dū hortat, simulq; Gedanū, ac Elbingū ex bāno dimittit.

Maximilianus diuina fauente clemētia Electus Romanorū Imperator Vienna 1515.
semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Dalmatiae &c. Rex, Archi-
dux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae &c. Comes, Palatinus &c.
Tenore presentium recognoscimus, & profitemur: Quod cum inter alia
quae nobis curae, cordiq; sunt, summopere cupiamus uera, sincera, atq;
fraterna uniōe cōteris Principibus Christianis coniungi, ac quantū in
nobis est, omnes ad sanctae pacis & cōcordie fœdera reducere, & cohō-
rari: ut tandē cōcordibus armis & uiribus Christianis ferocissimi eius-
dem nominis hostes debellari, & exterminari possent: Vt hinc quieti,
tranquillitati, ac stabilitamento uniuersae religiōis ad incrementū & pro-
pagationem Christiani nominis consuleretur.

Cumq; Sereniss. dñs Rex Poloniae in ea semper uoluntate fuerit, ut cū
Sacra Imperiali Maiestate in optima amicitia & beneuolentia fraterna
uiuat, & maneat: suamq; Maiestatem tanq; fratrem maiorem & cōsanguine-
um charissimū etiā obseruet, ac ueneretur: Placeat igitur Maiestati no-
strae Caesaris, ut res & negocia inter eundē Sereniss. Poloniae Regē, &
Magistrum Prussiae, ac Ordinē suum, in ea forma & modo remaneant,
quemadmodū extāt utrinq; cōscripta, & obseruabant ab annis retroa-
ctis tempore foelicis memorię Friderici Imperatoris, & Sereniss. dñi Re-
gis Kazimiri. Nec Magistrū Prussiae eiusq; Ordinē subtrahere uolu-
mus ab his quae debent suae Serenitati, & Regno Polo. & quae praedeces-
sores eius Magistri faciebant neq; auxiliū neq; consiliū ei prēstabimus
in damnū & detrimentū suae Serenitatis et Regni sui. Item quod ad Ci-
uitates Gdanē, & Elbingē, attinet quae hactenus bannis & alijs mo-
dis luri Sereniss. Regis & Regni Polo. noxijs grauabant, Nos exnunc
iam easdē Ciuitates ab iisdem bannis absoluimus, & liberos esse decer-
nimus, ac id ipsum iudicio Camerae nostrae Imperialis Literis nostris de-
nūciabimus: Mandabimusq; ut easdē Ciuitates a praeteritis bannis ab-
solutas dimittat, & in futurū ex quibuscūq; causis ad cuiuscūq; instā-
tiam nunq; eas audeat bannire, uel quouis modo infestare: nullūq; lu-
dicium contra easdē Ciuitates & earū similes a nostra Imperiali iudiciū
Camera deinceps institui, & fieri permittemus. Quos duos articulos
nos summa fide promittimus inuiolabiliter obseruare, adimplere, & exe-
qui, neq; illis quoquo modo cōtrauenire. Harū testimonio Literarū no-
strarū, Sigilli nostri Imperialis munitiōe roboratarū. Datū in Ciuitate
nostra Viennē, die xxij. mensis Iulij, Anno domini 1515.

Fragmentum

Fragmentū Legatiōis Sigis. Regis ad

Leonem X. Papam, & Carolum V. Imperatorem de bello Pruthenico iam uigente.

In Summa S. & M. uestra accipiant.

Ex Thorun 28. Iulij
1 5 2 0.

Introducū fuisse ipsū Ordinē ad Terras Prussiae & loca ac ditionem illā ei a Principibus Poloniae datā, hac conditiōe, ut se cōtra vim infidelium, quibus vndiq; septi erāt, iuaret: & cū illis vna militaret. Qui firmatis illic rebus suis, & radicib. bene actis, coepit sensim occupare latius Terras ipsorū Principum Poloniae, & illos pro infidelibus armis impetere. Vnde cum multa essent utrunq; acta praelia, multi item tractatus & cōcordiae secutae, nihil tamē vnq; adeo firmū & certū cōfici potuit, ut nō Ordo ipse per omnem occasiōē illud infringere, ac violaret. Ad extremū post ingentē belli molem, quae per Sereniss. olim Reges autē & parentem Maiestatis domini mei & Ordinē ipsū agitata fuit, qua tantū impendii fuit factum, tantū sanguis Christiani fusum, quātum nulla ratiōe possit aestimari: subsequuta fuit solennis cōcordia, Pauli secundi Summi Pontificis auctoritate, ipsiusq; Legati, ac aliorū Principum medio. Quā etiā Ordo ipse sensim labefactare coepit. Dehinc modernus dñs Magister nulla de causa totū dissuit, & irritū fecit.

Quocirca hic Ordo ad hoc vnū fundatus esse videtur, vbi vbi sit ut omnia misceat & perturbet. Sed cum illum olim Regna Hispaniae & Angliae ac nō nullae aliae gentes, uti rem noxiā penitus exterminarūt, nescimus quo fato nostro sit, ut nos soli qui pro tota re christiana ingentem vim infidelium solis viribus nostris arceamus, nec vnq; ab hoc labore & bello requiescere possumus, hunc obicem domesticae pacis habere, & tantā eius insolentiā perpeti cogamur: ne liceat nobis citra inuidiā quod licitum est aliis, hanc calamitatē vel excutere vel saltem cōpescere. Verum confidimus virtuti S. & Maiestatis vestrae quod si nostrā & Ill. dñi Nepotis nostri cōiunctionē & officia cordi habent, si recte statui Christiano consultum iri, & eum ab infidelibus defendi cupiunt, cum qbus, ut cumq; hic distinemur, milites tamē nostri quos in illis finibus habemus assidue & feliciter dimicauerit, operā & fauorē suum nobis prestabūt, quo tandē hac molestia & impedimēto domestico carere, et arma nostra p cōmodo rei Christi liberius exercere possent.

Leo X. PP. Sigism. I. Regi Poloniae.

CHARISSIME IN CHRISTO fili Salutem & Apostol. Bened. Dilectus filius Iohannes Theobaldus Ciuis Florentinē. quem, & Venerabilem fratrem Zachariā Episcopū Gardiē. Nuncios nostros alias ad Maiestatem tuam destinauim⁹, nuper ad nos reuersus, nobis retulit, quo amore & quāta humanitate Regia Maiestas tua eos venientes exceperit, ac semper tractauerit, ipsumq; deinde recessurum benigne ac liberaliter dimiserit. Quod ut nobis gratum & acceptum fuit, ita valde & supra modum displicuit, ab eodem Iohāne intellexisse, bellum inrer te & dilectū filium Albertū ex Marchionibus Brandeburgē. hospitālis domus beatæ Mariæ in Prussia Magnum Magistrū bellum, quod pluribus literis ac monitiōibus per dictos & alios Nuncios nostros viriq; vestrum nostro nomine factis, extictum, vel saltem sedatū, ac sospitum esse credebamus, adeo recrudescere coepisse, ut inde populorū strages, & deuastatiōes, ac innumera scandala qualia pluribus ab hinc annis acciderūt magnopere timenda sint, ac formidanda. Et nobis qdem persuademus Maiestatem tuā ad huiusmodi bellum, ex quo nulla laus vel vtilitas sperari: ignominia vero & ingens damnum formidari debet, innitā trahi a bellis illis cōtra infideles & Schismaticos, ex quibus maximā & immortalē gloriā sibi cōparauit: Non possumus tamē solitā eius mansuetudinē ac bonitatem nō desiderare, erga eum praeferrim, quem filii loco habere, & cuius iuueniles impetus patientia quadā potius & consilii maturitate delinire deberet, quā vi frangere ac non sine magna rerum prope omnium confusione destruere.

Quamquā si vera sunt, quae nobis nunciatur, & quae vix credere possumus, ipsum videlicet Albertū nō suos tantū sed cōplures alios Germaniae populos pro se cōtra Maiesta-

tra Maieſtatem tuam cōuocaſſe, ac tantū cōparaſſe exercitum, vt illi vix reſiſtere poſſis, qui n̄ Regnī tui Ciuitates & loca Tartariſ ac Moſcouitiſ aliſq; infidelib9 & Schiſmaticiſ cōfinia ſolitſ ac neceſſariſ praeſidiſ quaſi denudare cogariſ. propter quod Maieſtas ipſa tua nō nullā irāſcendī ac vim vī repellēdī cauſam habet. Ac propterea ipſum Albertū per alias noſtras ad pacem & concordīā cum Maieſtate tua ineundā ſerīo monemus. Præterea ad chariſſimū in Chriſto filiū noſtrū Carolum Rom. ac Hiſpaniarū Regem Catholicū in Imperatorē electum ſcribiſ mus, eum hortanteſ vt pro cōcordiā inter voſ cōponenda laborare, eamq; per Oratores ſuos procurare velit, ac etiā dicto Zachariæ Epīſcopo & Nuncio cōmittiſ mus, vt pro eadē pace cōponenda noſtro nomine operari, atq; efficere debeat. Spe ramuſq; Omnipotentē Deum ſua clementiā permiſſurū fore, vt pia deſideria noſtra nō alio quā ad publicā totiuſ Chriſtianitatiſ pacē & quietem, eiꝯq; ſanctiæ ſi dei cōſeruationē & exaltationē tendentiā foelicem ſortiant̄ euentum. Quod aut̄ ad Maieſtatē nrā attinet, te fili noſter chariſſime hortamur, ac per viſcera miſericordiæ Dei noſtri rogamuſ, vt ſi vlla vnq; in re prudentiā, æq̄tatem, ac manſuetudinem tibi a natura inſitas oſtendiſti, nunc illiſ erga Nepotem tuum vrī veliſ: ac ſatis habens Regnū tuum defendere, ac tutari: noliſ vltēriꝯ progredi, ac eiꝯdem Alberti ſineſ ingredi temperes, ac abſtineas: nō ignaruſ potiꝯrē ac magiſ Regiam virtutē eſſe iniuriarū obliuiſci, quā eaſ vlcīſci velle: ac ex omnibuſ victoriſ nullā maiorē eſſe quā ſe ipſum vincere. Tua igitur Maieſtas ita ſe geret, vt quē admodum omneſ ſingularē eiꝯ virtutē & præclara geſta iure ac merito prædicāt, veriſq; preconſiſ & laudibuſ in cœlum tollunt, ita etiā eiꝯdem pietatē & continentīā atq; animi moderationē digniſ ac veriſ laudibuſ proſequāt. Quod ſi Maieſtas tua vt ſperamuſ, fecerit, magno cœteriſ Principibuſ exemplo erit: qua ipſi etiam temperatiā ac modeſtiā vti debeāt. Et corā Chriſto Redemptore noſtro, q̄ in ligno cruciſ pendens Deum patrē pro cruciſigentiſ ſe rogauit non paruum ſibi meritum acquirēt. Nobiſ inſuper, qui eam tanq; peculiarem filium noſtrum in viſceribuſ charitatiſ ſemper geſumꝯ, rem gratā & nunq; obliuiſcendā faciet, Datū Romę die 26 Decēbris. Anno dñi 1521. Pontificatuſ noſtri Anno 8.

Ad Sig. Legatio Orator, Car. V. Cæſar.

SERENIſſime Rex, Cum Maieſtiſ Cæſarea nō ignoret, quanto ſi iudio & amore Maieſtiſ veſtra quondā ſceliciſ memoriæ diuum Cæſarem Maximilianū auum ſuum colendiſſimū. ipſamq; inclyrā domum Auſtrię ſit proſecuta. Non ſine graui animi diſplicētiā & perturbatiōe Maieſtiſ Cæſareę, pernicioſum iſtud bellum inter Maieſtatē veſtrā, & Albertum Principē Magnū Pruſiæ Magiſtrū nuper exortum accepit: Cum ob eiꝯ fraternū in Maieſtatē veſtrā amorē, & eiꝯ ſuæ foelicitatē & proſperitatē hand ſecus atq; propriā ſemper exoptat: Tum qđ Magno Magiſtro ſine Principū & totiuſ Nobilitatiſ Germaniæ offeſſa, qui illi atq; eiꝯ Ordini plurimū ſunt affecti: atq; ex debito officiī ſui penitus deeſſe vix poſſent. Quibuſ accedit huiꝯ belli immanitas atq; crudeliſ, eo quod inter Chriſtianiſ & eoſ qui tam arctiſſimo ſanguiniſ vinculo cōiuncti ſunt geritur. Nec mi nuſ etiā Reſpub. Chriſtiana ex hoc bello paritur diſpendiū ac detrimentū. Quippe cum in occulto non ſit quā late hinc Moſci & Tartari, illinc Turcę & Valachi ampliſſimā Maieſtiſ veſtræ ditionē ambiant, eiꝯq; ſineſ cōſingant, iuriſ ſundis faucibuſ illiſ perpetuo inhiantes, immaniſſimæ atq; inſatiabileſ beſtiæ, omnibuſ mortalibuſ inſenſi, ac perpetui Chriſtianiſ nominis hoſteſ. cum q̄buſ quā ſtientiꝯ nūe atq; foelicitē Maieſtiſ veſtra ſæpenumero ſit cōgreſſa, iſdemq; potētibuſ hoſtibuſ ſeſe Regniq; ſui vires veluti totiuſ Chriſtianiſ Orbis antemurale & vniciꝯ propugnator obiecerit, eoſ nō ſine ſuorū ſanguine fuderit, & paruiſ copiſ innumeroſ illorū exerciꝯ ſuſ Chriſto duce proſtrauerit & proſtigauerit, tot inſigneſ Maieſtiſ veſtræ victoriæ nō ſine eiꝯ celeberrima fama & nomine atq; immortalī gloriā late per vniuerſum orbem ſparſa vberiuſ teſtātur: Inde ſit, quod talem ac tantū Principē de Reſpub. Chriſtiana optime meritū a tam honeſtiſ & foeliciſ buſ Rerū ſtudiſ atq; ſucceſſibuſ ad priuata atq; inſterna bella trahi, hoc eſt vniuerſorū ſalutē & cōmodum priuatiſ cōtentiōibuſ turbari atq; impediri Chriſ

Christianorum arma paulo ante hostibus suis formidabilia & perniciosa esse inter sese dimicare, & quæ prius in hostem exercebant nunc in fratrem Christianum sentire, quis non doleret? quis non detestaretur? quod Reip. Christianæ caelum in tanto discrimine satis deplorare posset? & erectis auribus & votis intentus nunc est Tarrarus veteris cladis a Maiestate vestra receptæ haud immemor atque ultionis sitibundus, exitum rei cautius obseruat Moscus, expectat hoc idem Turca & Valachus, ut cōcissis ac debilitatis intestinis inter se bellis Christianorum viribus infusa barbarorum suorum multitudine fractos & inualidos obruant, & maiore spe ac minore sui periculo penitus excendant.

Hic bellorum Christianorum tam expectatus finis, hæc illa insignis pro qua certatur gloria, hæc tam opima Christianis detracta spolia, paulo post etiam hostibus ius præda futura: Quamvis Deus sua misericordia (ut precamur) hæc mala longius abesse faciat. De humanis tamē casibus humano more loqui aliquando præstat. Nec satis probe rebus suis cōsulant, qui arridenti fortunæ, & potentia suæ fiducia freti, ac tutiores sibi visi, quodvis periculi cōtemptores, aduersantis fortunæ impetum (quæ dicto citius subinde mutatur) non formidant, non observant, non late prospiciunt. Quod sepe cum multorum perniciē bellorum docuere euentus: quorum ut initia feruida, & spe victoriæ tumida, ita exitus solent esse varii & incertissimi, hæc apud se Maiestate Cæsarea altius pensante, & perniciem quæ & priuatis & publicis rebus ex hoc bello oriri posset accuratius animo versante, visum est, & pro fraterno suo in Maiestatem vestram amore, & qua in Rempub. afficitur sollicitudine, posteaquē nunc Deo aspirante Imperii Coronā & moderationē foeliciter suscepisset, nihil amplius temporis prætermittere, sed præsentī malo auctoritate sua interposita occurrere, & ad huius belli incendia restringenda omnem curā impendere lese debere, ne recens malum longius serpat, & grauior vis belli ingruat. Quādo quidem sero adhibere remedia nonnunquā soleant esse difficiliora, & minus vtilia: voluitque eius rei causa nos ad M. vestram proficisci, ut una cum Sereniss. Hungariæ & Bohemiæ Regis Oratoribus etiā ad hunc finem ad Maiestatem vestram destinatis, negocium istud suæ Cæsareæ Maiestatis nomine solliciti curaremus, & quantum fieri posset, Deo annuente, ad tranquillos exitus, & honesta media pacis, vel Induciarum reduci studeremus.

Hortatur igitur eam ob rem Maiestas Cæsarea, quo maiore studio potest, Serenitatem vestram, velut suæ Cæsareæ Maiestatis & Reip. cōtemplatiōe arma deponere, & iis tractatibus locum dare, publicumque cōmodum suo priuato anteferre, utique etiam iusta forte causa ad hoc bellum suscipiendum sibi videatur provocata, plus etenim gloriæ & laudis apud vniuersos sibi pariet, si veluti Christianis. Princeps, quod nomen etiam usque nunc immaculatum apud cunctos retinuit, ab iis, quæ forte sibi licere existimat, Reipubl. amore abstineat: omnes Maiestati vestræ plurimum debebunt, quæ omnium cōmodis sua posthabuit. Erit quoque istud perpetuum virtutum suarum etiam apud posteros monumentum, quando honestis cōditionibus inita cum Magno Magistro pace, ad priora & intermissa bellorum studia cōtra inimicos fidei reuertet, in quibus arcendis & subigendis plus ad victoriā procul dubio a Deo auxilii & fauoris a Christianis Principibus est habitura. Talis triumphus Maiest. vestræ adhuc manet, hæc erit victoriā Maiestate vestra & tam Christiano Principe digna, quæ non Christianorum sed eorundem hostium sanguine fuso apud cunctos mortales clara & celebris habeat, & a Deo, in hac vita foelicem Regni moderationē consequat, & alibi æternis præmiis & perpetua immortalitatis Corona donetur. Dabitque Maiestas vestra maiorem ac certio rem Maiestati Cæsareæ de se spem atque expectationē quodvis fraternū officium ab ea posse impetrari, quādo in hac re, qua nihil optatius nunc habet, honestis ac fraternis votis suis se videbit minime frustratā. Hoc tamen si Maiestati vestræ, Principi alioquin & pace & bello clarissimo atque expertissimo, & cui diuina quædā insita est prudentia, omniumque virtutum cōsumata integritas, a M. Cæsarea Principe adolescente persuaderi forte superuacaneū videri possit: fraterne tamē amor & vehemens in M. vestram studium diutius silere non potuit, atque sollicita in Remp. cogitatio M. suam Cæsareā impulit, ut ei cōsiliū daret, a quo accipere & petere deberet: atque ea suaderet, quæ non tam existimaret esse ex Maiestatis vestre

re & digni-

re & dignitate, quā ex totius Reip. Christianae salute necessitate & tranquillitate. Ad hæc, si uti M. Cæsareæ est firma spes atq; expectatio, Maiestas vestra animum applicare & fraternis suæ Cæsareæ M. exortatiōibus acquiescere voluerit, Nunc, aut quicumq; alio tēpore opportuno, quæ ad præsens negotium spectabūt, iuxta cōmissionē nostrā Maiestati vestræ latius declarabimus. & exponemus, intellectaq; circa hæc M. vestræ deliberatiōe, ad Magnum Magistrū Prusiae nos recipiemus: pariter huic Maiestatis Cæsareæ mandata, voluntatē & in rescindendo hoc bello desiderium declaraturi, & alia iuxta cōmissionem nostrā acturi: sperantes excellentiā suam & Maiestatis Cæsareæ voluntatem, & honesta media pacis, & Induciarum nequaquam speretram.

Quantū vero ad nos attinet, & si cognoscamus hanc rem grauem atq; difficillimā ingeniorum nostrorū vires longe excedere, postq; tamē M. Cæsareæ nobis hanc prouinciā imponere placuit, eo alacriore animo hāc vicumq; grauem suscepimus, quo seruitutis nostræ deuotionē M. vestræ in hac re ostendere ex animo desideramus. Nihil studii & laboris, quantū ingenium nostrū cōsequi potest & negocia ipsa admittent prætermitturi: quo M. vestræ dignitati & cōmodo quā maxime consulatur. Deum Opt. Max. omnibus votis precamur. dignetur huic negotio suam misericordiā aspirare, & foelicib. auspiciis foeliciores tribuere successus, & exitus: ut tandem cōcordibus armis & animis Christiani Principes inter se conueniant, in exterminium & perniciem hostiū sui nominis, atq; stabilimentū ac incrementū & perpetuam tranquillitatem suæ Reipublicæ Christianæ.

Carolus V. Rom. Cæsar Alberto Marchioni Brandeburgē, Magistro Cruciferorū in Prussia.

VENERABILIS Princeps cōsanguinee charissime, Cum nos nutu Dei Opt. Max. a quo omnia fiunt cōmunibus Principū Electorū suffragiis in Regem Romanorum, futurūq; Imperatorē electi simus, nostri officii esse duximus, pacem & concordiam Christianorū Principum procurare: quo facilius cōcordibus armis atq; animis expeditio cōtra christianī nominis hostes suscipi posset. Et cū intelligam⁹ inter Sereniss. Regem Poloniæ fratrem nostrum charissimū, & deuotionē tuā super Iuramento quodā præstando nō nihil differentiae adesse: cuperemus plurimū huiusmōi discordiā sedari. præsertim cum edocti fuerimus Cæsareā M. præclarissimæ memoriæ dñm atq; auum nostrum colendissimū ad te quoq; super ea re Literas dedisse. Quapropter hortamur deuotionē tuā magnopere, ut dicto Sereniss. fratri nostro debitum, & præsertim quod prædecessores tui Regibus Pol. præstare soliti sint, etiā præstes, & te erga eum ita exhibeas, ut iunctis armis isthuc fidei hostibus occurrere, & terrori esse possitis: & si qd forsā dissidiū inter eundē Regem & te adhuc remāserit, daturi sumus operā cum primum in Germaniā venerimus, quod dante Deo prope diem futurū speramus, ut huiusmōi inter vos quæstio amice & pro dignitate vtriusq; cōponatur. Quare nobis pollicemur, quod p tua & fratrum tuorū in nos obseruantia, nobis in hac re satisfacies: quod quidē erga deuotionem tuam vniuersumq; istum Ordinem benigne & omni gratitudine recognoicemus. Datum &c.

Pax perpetua inter Sigism. I. Regē & Regnum Pol. & Magistrū Prusiae eiusq; Ordinem Crucificum Cracou. 1525. confecta.

IN NOMINE DOMINI AMEN, Ad perpetuam rei memoriā, omniū rerū quæ sempiternę sunt futuræ, nulla firmitudo certior excogitari potest, quā ea quę sit Literarū monumentis prodita ad memoriā posteritatis. Coetera enī facta humana, quantūcumq; memorabilia, alijs modis quā Literis æternitati cōsecrata, aliquot qdem seculorum decursu durare possunt; Quæ uero Literarū officio memorię mādantur, nun-

Querant arbitri pa-
cis inter Regem sig-
et Albertū Magistru.

dantur, nunq̃ intercunt. ipsaq̃ uetustate sūt augustiora. Proinde Nos
SIGISMUND. DEI gratia Rex Pol. Magnus Dux Lithuanie, necnō
Terrarū Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cuiouię, Russię ac
omniū Terrarū Prusię, Pomeranię, &c. dñs & heres, Manifestū faci-
mus uniuersis: Quia cū acta essent plurima bella inter predecessores no-
stros Reges & Regnū Pol. ac Magistros & Ordinē dictū S. Marię The-
utonicorū in Prusia: de proprietate ipsarū Terrarū Prusię certantes,
eac̃ nō penitus extincta inter nos, & Illustrē dñm Albertū Marchionē
Brandeburgē. & Magistrū ipsius Ordinis recrudiissent, cum magno
Reipub. christiane incōmodo & detrimēto: Proindeq̃ & Summus Pō-
tifex. & Cæsarea M. Serenissimusq̃ Nepos noster dñs Lodouicus Hū-
garię & Bohemię Rex, nos ad ineundas quadriennales inducias & ar-
bitralē cognitionē subeundā hortati essent & induxissent: Qua demum
magnis impedimētis nō secuta, & tēpore Induciarū expirāte, uenissent
ad nos Illustrēs Prīcipes dñs Georgius Marchio Brandeburgē. in Si-
lesia Ratiboriē. Iagendorff: in Prusia Stetiniē. Pomeranię, Cassuba-
rum, Sclauorū, Dux: Burgrabius Nurembergē. & Prīceps Rugię. Et
Fridericus Dux Legnice. & Brigen. ac inferioris Slesię Capitaneus
necessarij & affines nostri charissimi de pace & cōcordia stabili ac firma
sedulo agentes, Tandē post multos tractatus & ratiōes utrīq̃ expensas
ad infrascriptas cōditiōes & capitula ipsius pacis & concordie deueni-
mus omniaq̃ & singula cōdiximus & utrīq̃ firmauimus in hūc q̃ seq̃.
IN NOMINE SANCTÆ & indiuidue Trini- (tur modū.
tatis amen. Nos GEORGius Dei gratia Marchio Brādeburgē. in Si-
lesia Ratiboriē. Iagendorff, in Prusia Stetiniē. Pomeranię, Cassuba-
rum, Sclauorū &c. Dux, Burgrabius Nurembergē & Prīceps Rugię.
Et nos FRIDERICUS eadē gratia Dux Legnice. & Brigen. ac interi-
oris Slesię Capitaneus recognoscimus & Significamus omnibus & sin-
gulis præsentem concordia seu contractū uisuris auditis siue lecturis.
Quia nos ex infrascriptis sequētibz ratiōibus, quæ nos tanq̃ Princi-
pes christianos promouerūt, eandē sequentē cōcordia & contractū inter
Sereniss. & excellentissimū Principē & dñm dñm SIGIS. Regem Pol.
& suæ Maiestatis heredes, & successores Reges Regni Pol. ex uga & Il-
lustrissimū Principē & dñm dñm ALBERTum Marchionē Bran-
deburgē. Theutonici Ordinis generalē Prusię Magistrū & eius Or-
dinem militarē Terrigenas & Ciuitatēses ex altera partibus, cōcepimus,
tractauimus, & cōposuimus. Et inprimis id præcipue ac potissimū cō-
siderātes, omnes dissensiōes, bella, cōtentiōes, & cōflictus inter Regiā M.
& dñm Magistrū eiusq̃ Terrarū Incolas hīc ortas & emanatas esse, eo,
QVOD NON VNVS PRINCEPS hereditarius omniū Terrarū
Prusię gubernator hucusq̃ extitisset, dictaq̃ Prusia diuersorū Pro-
cerum capitibus gubernata esset, unde Terrarū ipsarū Incolæ pernicio-
sis inter sese bellis & cōtentiōibus digladiabant, & prælia cōmoueant:
ex quibus magna effusio christiani sanguinis damnac̃ et nocumēta in-
colis orphanis & uiduis plurima sunt illata. Similiter cōsiderātes quod
prælati

Que fuit causa tot
bellorū in Prusia?

præfatus dominus Magister frater & auunculus ac sororius noster retroactis temporibus, quâdo Officio Magisterij fungere mulifarias fatigas & labores hucusq; subiuit apud omnes status christianorū Principum, uidelicet Sūmos Pōtiffices, & Cæsareā M. sacrum Romanū Imperiū, & Electores Imperij, necnō apud Nobilitatē Germaniæ, eosdemq; omnes sæpius requiren. operā diligentē impendit, sperās eisdē inuigilanturos, quo ipse seditiōes & cōtrouersiæ ac dissensiōes secundū cōtinentiam infra scriptę perpetuę pacis per Sereniss. Maiestati fœlicis record. KAZimiri Regis olī Thorunij cōfectæ, & iuxta cōpromissum in proximo quadriennio per Cæsareę Maiest. & Regiæ Serenitatis Vngariæ Oratores in præsentia Sanctiss. dñi Leonis Papæ Legati &c. Thorunij factū cōponerent & cōcordarent. id tamē ex interueniētib. bellorū moribus, & cœteris uarijs admodū arduis negocijs, quibus Cæsarea M. & Sereniss. dñs Rex Hungariæ hætenus impliciti ac distracti fuerūt, hucusq; impeditū & indiscussum permāsit: Nos tamē cōsideraū huiusmōi ordinationē optimā fuisse, cōpromissum paucis diebus ad finē et terminum ultimū deducere studuimus. Nam ubi negocia indiscussa permāsisent, formidandū fuit ne R. M. & Regnū Pol. ac Magister cū Terris Prussię iterū ad maiores armorū tumultus, prælia, & cōtentiōes ac humani sanguinis effusionē redirēt, in damnū & iacturā totius Reipubl. christianæ. Ad præcauendū igit huiusmōi mala & incōmoda pacisq; studio intendētes, quo in futurū perpetua christiana pax inter R. M. et eiusdē Maiestatis hēreses successores Regni Pol. Reges, & inter Magistrum Prussię & eiusdē Terrarū Incolas utrinq; interuenire ac disponi possit: Considerātes etiā q̃a & nūc Reuerēdus dñs STATilius Præpositus Vespriemiē. Sereniss. Regis Hungariæ dñi domini nostri clementissimī tanq̃ dicti cōpromissi arbitri internuncius pacis, ac missus Orator ad Sacrā M. Regiā Polonię ac Magistrū Prussię fratrem et auunculū ac sororiū nostrū, quo se ad concordia & ipsum contractū per nos factū beneuole submitterēt. & gratiose ac benigne eidē cōsentirent, rogauit & requisit: Nos tanq̃ mediatores, recōciliatores pacis, ex supradictis causis et ratiōibus sequētes Articulos quos, salubri uix cōcordię intendētes, christianos, decentes, idoneos cognouimus, inter Sacrā M. Regiam, & dñm Magistrū, utriusq; accedente cōsensu fecimus & disposuimus, & prout infra continetur ordinauimus & confecimus.

I N P R I M I S, Quod omnes dissensiōes in ijs bellis inter R. M. dñm Magistrū, Duces Mazouiæ, Episcopos Varmieñ. & Culmeñ. & cœteros omnes eorūq; subditos exortæ, per sequentē trāsactionē in uniuersum sublatae sint, & neutri Partiū in malo reminiscēdo imputari debēt.

I T E M quod Loca, Castra, & Oppida cū omnibus attinētijs & pertinentijs in his bellis utcūq; alias utrinq; intercepta cū Bombardis maioribus quemadmodū in prima occupatiōe Arciū & Oppidorū inuentæ sunt, restitui: Bombardę etiā Vnciales quas Hokenbuchs uocāt, eo pacto ut penes modernos Officiales restabāt, similiter reddi debēt, Si uero q̃ Bombardarū maiorū deesset, debent Officiales per iuramēta interro-

gari, ut medij eorū iuramentis dicant, quid illic inuenerint. Quod aut Bombardas in Castro Hollando demolito inuentas attinet, debent sine diminutiōe ad manus Illustris domini Marchionis Alberti restitui.

¶ Præterea debēt omnes & singuli ex Nobilitate, Ciuibus, & Colonis, omnis promissiōis & iuramētī quibus præsentibus bellis aut citra alias circa hæc tempora a suis ad alienos dños se contulerunt & obligarunt, liberi & soluti esse, & reputari.

¶ Cœterū quod ad neglecta seruitia attinet, debet a Regia Maiestate & Duce de Prussia, illis qui ea neglexerūt ex gratia condonari, & bona seu possessiōes eorū reddi. Cœterū quod liberos eorū attinet, q̄ cōdemnati ob perpetrātū facinus poenas dederūt, bona immobilia utrinq̄ red dantur, & patrum facinus honori puerorū nihil noceat: nec apud quē-

¶ Item debet Regia Maiestas illis de Nevv- (piā in aliq̄ præiudicet, markt, similiter Marchio Albertus Gilzenburgen. & Hoenstrinen. nec non omnibus Ciuitatib. Ecclesiasticis & Sæcularib. Nobilibus & Plebeis utriusq̄ partis subditis, qui ex timore defecerint, parcere & condonare: nullaq̄ indignatiōe reminisci, nec cuiq̄ ut hoc uindictet, permittere: sed ex clemētī uoluntate sub utrisq̄ hinc inde sigillis & Literis sententiam ferre, quod hoc ipsis & liberis eorum in nullam dehonestationem, aut incommodum uergere debeat.

¶ Itē qd̄ ad Ecclesiasticorū bona & iurisdictionē attinet, debet Dux Prussiae ad requisitiōē Ecclesiasticorū unicuiq̄ iusticiā, ut christianū equum & iustū est, administrare. Cœterū bona redditus & cēsus sub Duce Prussiae sibi Episcopatū Varmien. uel eosdē Ecclesiasticos attinēs, debent uicissim ex omni parte restitui. Si uero Dux uel Nobiles sui curatos, uel alios in Ecclesiastica beneficia collocare uellēt, qui hominib. christiane prouiderēt, eos Episc. iuxta antiquā cōsuetudinē instituere ac in-

¶ Itē si possent dñi Pōtifices cōstanter docere, Quod (uestire debet. Ecclesiastici in Terris dñi Ducis cōmorantes secus quā christiani ac cōtra ordinationē & cōstitutionē uniuersalis sanctę Ecclesię christianę se gererent: debet dominus Dux una cum dñis Episcopis iuuare, ut tales debita castigatione emendentur.

¶ Item si quispiā Ciuiū aut Rusticorū duos annos ante proxime gestum bellum usq̄ huc dño suo se subduxisset, et absq̄ uolūtate eius aufugisset, repetiti debent dñis suis sine omni medio restitui & exinde nulla partiū alterutri suos detinere. Qui aut ui ab utraq̄ parte abacti sunt n̄ debent publicis mandati Literis ad dños suos dirigi, seu remitti.

¶ Item debet dñs Albertus Marchio R. M. & Regnō Pol. iuramentum, uti naturali & hereditario dño suo, præstare: & se in posterū erga eius R. M. in omnibus sicut Principem Vasallū erga dñm suum hereditariū de lure decet obedientē exhibere. Debet præterea Marchio Georgius suo & fratrum nomine uexillū cōtingere. Debent similiter Marchiones Kazimirus & Iohannes Sigillis et Literis suis intra annum huiusmodi contractum agnoscere, & acceptare.

¶ Item debet Regia Maiestas ex aduerso Marchioni Alberto infra-

scriptas Terras

scriptas Terras, Ciuitates, Castra, & Vicos uidelicet tria Oppida & Castrum Königsbergk, Lochsteten, Vargen, Girmayv, Pubetten, Rudavv Schokken, Kaymen, Kremitten, Vvldavv, Tapiavv, Taplavvken, Narbitten, Insterburgk, Allenburgk, Venstervv, Gordauen, Angerburgk, Mordenburgk, Labiavv, Lavvkisten, Tillsch, Ragnet, Rossiten, Vinthergk, Mymel, Brandenburg, Krevvezburgk, Fredlant, Demenavv, Bartten, Letzen, Balge, Heylige, Beyhell, Zintten, Layvdsbergk, Prevtschevvlavv, Bartenskyn, Scheften, Saynsburgk, Reynn, Raftenburgk, Lieck, lehansburgk, Hollandt, Liebstadt, Mulhavvfen, Mormige, Passenheym, Orteisburgk, Osterode, Hogenstayn, Neidenburgk, Soldavv, Ilgenburgk, Schippenbeil, Tevvschstheylavv, Prevvschmargk, Lube-mul, Salffelt, Risenburgk, Marienverder, Tirembergk, Labtavv, Schonbergk, Bovvunden, Iorgenburgk, Resenburgk, Gordensche, Nevvhavs, Freyentadt, Solavv, Visschhausen, Bisschovvuerder, Medenavv, tanq̃ Duc in Prussia in legitimū & hereditariū feudū conferre, & eiusmodi infeudationis Literas ab uno fratre ad aliū & eorum heredes tanq̃ super indiuiso feudo iuxta tenorem transactiōis conficere.

¶ Item si quādo memorati quatuor Principes & Marchiones ALBERTUS, GEORGIVS, KAZIMIRVS, IOHANNES, & eorundē legitimi feudi heredes omnes sine legitimis feudi heredibus decederēt, tunc & nō antea debent suprascriptæ Terræ Prussię ad R. M. & Regnū Polo. hereditarie redire & recidere. Si vero filię superessent hæc debent Ducalis dotis pecunia a Regia Maiestate absolui & prouideri.

¶ Item debet R. M. Marchionē Albertū suos heredes & omnes Incolas suprascriptarū Terrarū Prussię in eorū priuilegijs huic transactiōni & superioritati Regiæ Maiestatis non repugnātibz, conseruare : & alias ab iniqua uiolentia defendere & manutere.

¶ Item debēt tam Ordinīs quā Nobilitatis & Ciuitatū predictarum Terrarū Prussię Mandatarij Nuncij pro se heredibusq̃ & successoribz suis cōsentire, & inscribere, quod seipsos heredesq̃ & successores suos post obitū quatuor prædictorū Principū & suorū legitimorū feudi hæredum ad R. M. & Regnū Polon. ac ipsius heredes debita fidelitate & subiectiōe uti ad eorū naturalē ac hereditariū dñm, & nullū aliū tenere debeāt, & uelint. Ita deniq̃ quod Regia Maiestas suprascriptas Terras Prussię cum aliquo linguā Germanicā callenti, & in eodē Ducatu bene possessionato, qui omnia officia administret, procurare debeat. Et si Maiestas Regia Cōsiliarios suos deputauerit, quod Nobiles & Ciuitates Ecclesiastici & Seculares omniū Ordinum Terrarū Prussię Duci ex Prussia iuramentū præstare debeant, quod tunc ex singulis Districtibus duo ex Nobilitate, ac Ciuitatibus nomine aliorū omniū, quemadmodum hic præsentēs se inscripserūt, Literis quoq̃ & Sigillis suis huiusmodi concordiam recognoscere debebūt, & quum Principi de Prussia iuramentū præstabūt, quod tūc medio huiusmōi eorū præstito iuramento, etiam hanc concordiam se seruaturos promittant.

¶ Item quod Princeps de Prussia primū & proximū locum in Cōsilijs, Ter-

filij, Terrarū Comitibz, & publicis cōuentibz, apud R. M. habere debet.

¶ Item quod Princeps ex Prussia heredesq; & successores Principes ex principatu & Terris Prussiae praedictis nihil uendat: uerū si ad hoc ingens urgeret necessitas, debent hoc Regi M. tanq; dño suo hereditario ante unum annū prius denūciare. Quod si Maiestas sua emere nolle, extunc ipse Princeps uendendi habeat potestatem: Regalibus tamē Regiae M. feudi & obsequiorū luribus saluis. Et praeterea si Dux ipse Prussiae urgente necessitate premere, poterit Arces & Oppida sua Vassallis suis locare & impignorare ut eadem Terrae unitae & indiscisse quemadmodum nunc sunt, permaneant.

¶ Item quod ad obsequium attinet, ex quo Terra Prussiae in magnum detrimentū peruenit, promisit R. M. Marchioni Alberto sex annorū libertatem se ex gratia daturā Vbi autē Regia M. & Regnū Pol. a quolibet cuiusvis dignitatis aut cōditionis illi fuerit, occasione huius transactionis & cōcessionis feudi impugnaret: extunc Dux in Prussia cū successoribus in propria persona una cū omnibus suis subditis pro summis viribus Regiā M. etiā intra hoc sex annorū libertatis spaciū adiuuare & illi cōsulare sit obligatus. Similiter Regia M. & Regnum Poloniae erga Ducem in Prussia & ipsius Terras in hoc casu facere debet.

¶ Si autē cōtingeret quod Regia M. aut Regnū Pol. extra hunc cōtractum ab infidelibus, & alias urgeretur, & Regia M. Poloniae in propria persona cū omnibus suis subditis in Castra proficisceret: tunc Dux in Prussia cum successoribus suis obligatus esse debet Regiā M. cum centum instructis equis, usq; ad terminos Terrarū Prussiae insequi.

¶ Si uero Dux in Prussia a Regia M. ultra fines transire requisitus fuerit, extunc huiusmodi centū eqtes instar aliorū Maiestatis suae equestriū militū Regijs stipendijs militare debent. Casu autē quo Regia M. urgenti necessitate plures quā centū equites a Duce in Prussia educi desideraret, quotquot centenariū numerū excesserit, a tempore exitus domiciliorū suorū, Regio stipendio, ut praemissum est, militabūt. Si uero in facultate Ducis ex Prussia nō fuerit plures quā centum equites educendi, non debet propterea ipsum Maiestas Regia ulterius urgere.

¶ Item quod ad iurisdictionē inter Regiā M. & Principē Prussiae attinet, ita obseruandū est, si cōtingat quod R. M. Principē, aut uicissim Princeps ipse R. M. in causis personas utriusq; partis cōcernentibz. conuenire uellet, debet Maiestas Regia Consiliarios suos Marienburgi aut Elbingi collocare, iuramentisq; quibus suae Maiestati obnoxij sunt absoluerē, & rursus ad iuste iudicandū obligare. Et quicq; tunc a praedictis Cōsiliarijs Regiae M. & Principi pronuntiātū & decretum fuerit, ratum esse debet, & sine contradictione seruari.

¶ Si uero quispiā de sorte seu cōditione Principis Secularis, aut Ecclesiastici status in Prussia supradictū Principē de Prussia super quauis re cōuenire praetenderet, debet M. Regia sex ex Cōsiliarijs suis & Princeps in Prussia totidē ex suis ad iudiciū, ut praemittitur, obligare, & iuramentis astringere: & quicq; ipsi æquū esse decreuerit, & pronūciauerint, ei

ciauerit, ei utraq; Pars acquiescere, et sine ulla tergiuersatione id ratū habere.

¶ Si autē aliquis qui de sorte Principū nō fuerit, cōtra Ducem in Prussia quampiā actionē instituere uellet, hoc corā Vassallis Principis facere debet. quos Princeps ipse collocare, & ad iudiciū obligare tenebitur. Si quis autē occasione huiusmodi iudiciorū in casibus Principis personā attingentibus sibi iniuriā factā, aut se grauātū existimaret esse, poterit ad Cōsiliarios (quos R. M. & Dux in Prussia quotānis ad festum S. Francisci, cū id necessitas exigerit Marienburgū mittere debent) prouocare. Qui super ea re cognoscēdi potestātē habere debent. Quod si ibi cognitū fuerit appellationē prouocātis friuolā & illicitā esse, debet illa Pars iudicio decem marcas pruthenicales pendere, & Parti aduersę ad refundendū expēsas litis & ad parendū priori sentēcie obligari.

¶ Vbi uero actiōes emergerēt, Incolas Terrarū Prussię (gata esse, & eorundē possēsiōes utrinq; cōtingentes, unusq; in eo iudicio ubi bona seu possēsiōes sitę fuerint, aut Reus domicilium habuerit conueniri, & ad extranea iudicia trahi non debet.

¶ Itē neutrius Partis subditi, nec etiā eorū bona, ex q̄ in locis ad quę spectant iusticia obtineri possit, in alienis iudicijs arrestari aut detineri.

¶ Item quod deinceps omnes Incolę Terrarū Prussię utriq; (debēt. reciproca uicissitudine in terra & mari sine impedimēto negotiationes exercere, ueteribus stratis proficisci, & curribus transire, necnon in priuilegijs suis hoc casu permitti debent.

¶ Cōterū fora in Villis cōtra fas & antiquā cōsuetudinē instituta, deinceps ubiq; aboleri, & in Ciuitates ad quas spectāt reponi debebūt.

¶ Item quod profundū Balgeñ. ad mare recens Haeb & ubicūq; alias profunda id est Ostia maris fuerint, caput Visslę, & omnia flumina omnibus Prussię Incolis, ut in ipsis nauigare & transire possint libera sint. Et peregrini Mercatores nec in Königsberg nec Bravmburgk, Elbingū, Gdanū, aut in ullā aliam Ciuitatē proficisci cogantur, sed debent libere non coacti prout ipsis placuerit uelificare, & nauigare. Attamen sine antiquorum teloneorū & priuilegiorum detrimento.

¶ Item nulla telonea, depositiōes uel alia grauamina in Terris Prussię cōtra antiquā cōsuetudinē & priuilegia ab ulla partiū institui debēt. Sed uetēra telonea permanere. Si autē ab alterutra partiū a tempore transactionis Regis KAZimiri telonea essent instituta, ea q; hincinde abrogari debent. Si uero successu tēporis cōtingeret quod R. M. & similiter Dux in Prussia ad requisitiōē utriusq; subditorū suorum alicubi noua telonea aut emporia ad utilitatē Terrarū Prussię instituere destinarēt, tunc debet Maiestas Regia Ducē Prussię uocare in locū opportunum, & ambę partes super ea re cōcordandi & transigendi potestātē habere. Si etiā aurigę uel nautę huiusmodi telonea pręterierent, non debent eis bona adimi, sed tantum naues currusq; auferri.

¶ Cōterū quod ad bona naufragantiū attinet, debet id cū eisdem secundū ueterem introductam consuetudinē, ex quo idem in Zelandia Hollādia et Brabantia cōsuetū est, etiā obseruari, ita tamē quod a nautis nihil plus extorqueat.

¶ Item debet utraq; partiū aduersus alterā nūc et deinceps publicari ūstratarū prædones, fures, & alios Terris pernitiē inuehentes, ad receptādum & promouendū abstinere. Sed q̄ unius partis professus hostis sit, debet etiā ab altera parte pro eius diffidato hoste & dānicatore cēseri.

¶ Item quāuis partiū potestatiē habere debet hostes & noxios suos in bonis alterius partis persequēdi, & in quibus iudicijs apprehendēt, in illis sisti, & iuxta ipsorum demerita iustificari debent.

¶ Item Dux in Prussia, præterea Elbingen, Gdane, & Thorunen, omnem monetā cudere abstinēat, ita quod R. M. intra hīc & festū Pentecostes sequentis anni diē statuatur se ratiōe huiusmōi monetę clare con-

¶ Item quod Dux Prusię omnibus priuilegijs & iurib. (cordādī, huic cōtractui repugnātib, seu ea sint a Pontificib, Max, Imperatorib, Principib, uel Regib, Pol. profecta, nunc & in perpetuū renunciare, & ea in manus Regię Maiestatis cōsignare debet. Si aut quicquā in eiusmōi priuilegijs cōtineretur quod huic trāsfactioni non repugnaret, sed Duci Prusię & Terris occasiōe finium, & aliorū iurium & priuilegiorū necessarium esset, debebit Maiestas Regia eiusdem tenoris sub Literis & sub Sigillo Maiestatis suę ea denuo concedere.

¶ Item quod Regnū Pol. & Terrę Prusię pro se & eorū successorib, sufficiēter se inscribere debent, quod hanc institutā transactionē, in omnib, suis partib, punctis & articulis fideliter perpetuo & irrevocabiliter seruare, nec unq; cōtrauenire aut agere debeant, aut uelint; hoc puncto singulariter adiuncto, si casus mortis Principū, quos Deus pro suo arbitrio conseruet, se offerret, quod Terrę Prusię Maiestati Regię & Regno Polonia, & nulli alteri adherere debent.

¶ Postremo si quisq; cuiusq; dignitatis aut cōditiōis existeret, hūcq; contractū impugnare uellet, debent tres Marchiones, quos hęc cōcordia pariter attingit, una cū Duce de Prussia cū omnib, quos ad hoc permouere poterūt, Regiam Maiestatem iuuare, & super hoc respōdere.

¶ Huic superscriptę christianę cōcordię & unitati, Regia Maiestas Polonia, & Dux Prusię in omnib, articulis, clausulis, cōditiōib, punctis superius expressis Regiā ac Ducalē dignitatē, christianāq; bonam fidem perpetuo & fideliter interponen, inuiolabiliter pro se & successiue posteritatis eorū hæredib, successores Reges Polonię & Duces Prusię ratam & firmā habere & obseruare polliciti sunt, ac promiserunt. Pro maiori præfatorū fide & securitate Regia Maiestas similiter Dux Prusię huiusmōi pactū, concordiā, & unionem manu eorū propria subscripserūt, & Sigilla ipsorū nostris adherentia subappendi fecerunt, & huiusmōi cōtractus binę literę cōcordatiōis seu unionis sub eodem uerborū tenore cōfectę cuilibet Parti unę presentatę sunt. Datum & actum Cracouię Sabbato in uigilia Palmarū quę fuit octaua mensis Aprilis. Anno domini. 1525.

¶ Nos itaq; Sigism. Rex Pol. de consilio & consensu Consiliariorum nostrorū Regni Pol. omnes et singulos memoratos articulos ut præmittitur medio Illustriū Principū prænominatorū Georgij Marchionis Brandenburg,

Brandeburgeñ. & Friderici Ducis Legniceñ. inter nos, & Illustrē domi-
num Albertū Marchionē Brandeburgeñ. Magistrū ac Ordinē eius in
Prussia actos cōdictos & cōclusos in omnibus & singulis eorū punctis,
clausulis, & cōtinentijs prout iacent, acceptamus, ratificamus, approba-
mus, laudamus, et cōfirmamus, ipsosq; perpetuū firmitudinis robur ob-
tinere uolumus. Promitteñ. in uerbo nostro Regio, ac sub fide boni ac
legalis & ingenui Principis pro nobis atq; successoribus nostris Regi-
bus Pol. ac Regno, & dominijs nostris, quantū nos et illa cōcernūt, nos
omnia suprascripta in praeinsertis Literis atq; articulis cōdictis & cō-
clusis expressa firmiter & inuiolabiliter obseruare, exequi, & adimplere,
neq; illis quoquomodo cōtrauenire de iure uel de facto, directe & indi-
recte, omni dolo & fraude penitus seclusis. In quorū omniū & singulo-
rum fidem, robur, & testimoniū praemissorū praesentes Literas manu
nostra propria subscripsimus, illasq; Sigillo nostro Regio & Consilia-
riorū nostrorū Sigillis cōmuniri fecimus. Datum Crac. die dñico Pal-
marū. Anno dñi 1525. Regni uero nostri anno 19. Presentib. &c.

Rex Sigil. Terras Prussiae dat in feudū.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei me-
moriā, Nos SIGISM. Dei gratia Rex Polonię, Magnus Dux Li-
thuanie, necnō Terrarū Cracouię &c. dñs & heres. Vniuersis & sin-
gulis praesentibus & futuris harū seriem inspecturis, Manifestū faci-
mus. Quia cum olim multae & graues cōtrouersiae, multaq; & Reipub.
christianae pñciosissima bella gesta fuissent inter praedecessores nostros
Reges Polonię, ac Magistros & Ordinē dictū S. Marię Theutonicorū
super proprietate in Terris Prussiae Regibus & Regno Pol. lus suū he-
reditariū pro uirili tuentibus, Magistris uero ac ordine suis ueris ac le-
gitimis heredibus & dñis parere recusantibus, atq; hīs tantis cōtrouer-
sijs, tātisq; bellis eo res deducta fuisset, ut diuino fauore iusticię Regni
nostri opitulante, & pax cōfecta & Magistri ac Ordo totaq; ipsorū di-
tio in subiectionē & omagiū Regibus & Regno Pol. deuenisset, idq; lō-
gissimo tempore tentū & obseruatū esset, Successu uero temporis nouę
controuersiae de ipsa proprietate, ac demū bellum inter nos Regnumq;
nostrū & Illustrē dñm Albertū Marchionē Brandeburgeñ. Magistrū
generalē ac Ordinē eius suscitātū esset, cū maximo Reip. christianę incō-
modo & detrimēto. Proindeq; summi Pōtiffices uidelicet LEO decimus
ADRIANUS sextus, & modernus CLEMēs septimus, demū Inuictiss.
CAROLUS Rom. Imperator & Hispaniæ Rex catholicus, Necnō Sere-
niss. Nepos noster dñs LODOUICUS Hungarię & Bohemię Rex, ac
plēriq; Germanię Principes summo studio apud nos egissent de cōcor-
dia, & pace cōponenda. Quae deniq; cōcordia cū medio Illustriū Prin-
cipum dñorum GEORGII Marchionis Brandemburgeñ. in Slesia Rati-
boriē. Iagendorff, in Prussia Stetineñ. Pomeranię, Cassubarū, Sclauo-
rum &c. Ducis Principis Rugiæ ac Burgrabii Nurembergeñ. & FRID-
ERICI Ducis Legniceñ. & Brigeñ. & Capitanei inferioris Slesiae tra-

data & cōclusa esset, uenissetq; ad nos ipse Illustris dñs ALBERTVS Marchio Brandeburgeñ. & Magister generalis cū nōnullis membris Ordinis & subditis suis plenā & omnimodā facultatē ab Ordine & uniuersis subditis eius habētibus, se nobis uti uero & legitimo hæredi, & domino suo ac Terrarū omniū Prussię subijciē. ac easdē Terras sibi in feudū dari enixe. & suppliciter, primū eius Cōsiliarij Proceres & subditi, demū ipse Illustris dñs Albertus Marchio a nobis petiuisent. declarans se nobis & Reipubli. Regni nostri hoc pacto magis ex usu fieri posse, pacemq; firmiorē futurā. Nos rationē habentes in primis utilitatis ipsius Reipub. christianę, quę in tanta infidelīū tempestate, nō nisi pace & cōcordia inter se christianorū Principū seruari potest, demum obaudire nolētes, ut postulata Sanctiss. domini nostri Papę, Cæsareq; & catholicę Maiestatis, ac Sereniss. dñi Nepotis nostri domini Lodouici Hungarię & Bohemię Regis, aliorūq; Principū christianorū qui hactenus omni conatu hanc differentiā & bellū sistere & componere inter nos studuerūt, ac deniq; gratificari & commodare uolētes dicto Illustri Principi domino Alberto Marchioni Brandeburgeñ. uti Nepoti nostro ex sorore charissimo, eiusq; Domui de Onspach annuimus nō grauati precibus eius Illustritatis, & subditorū ipsius, illiq; & eius ueris masculini generis & legitimis feudi hæredibus ex lumbis eius procedētib; Terras, Ciuitates, Oppida, & Arces infra scriptas in perpetuū, & in diuissum feudū dedimus, & cōcessimus, & ipsum de illis per uexilli nostri traditionē inuestiuimus, harūq; serie Literarū damus et cōcedimus: uidelicet Arcem Königsbergk cum tribus Ciuitatibus, item Arces et Oppida Lochstete, Vargen, Girmavv, Pubetten, Rudavv &c. ut in præcedentibus cōcordiæ Literis sunt descripta. Cū omnibus & singulis subditis, Vassallis, fructibus, dominij, superioritatib; libertatibus, & iurib; una cū omnibus Arcibus, Ciuitatib; foris, Villis, mansis, Curij, molendinis, molendinorū, locis, censibus, uectigalibus, redditibus, teloneis, seruicijs, feudis Spiritualib; & Secularibus, lacubus, fluminibus, piscationibus, aquis, aquarū decursibus, ferarū lustris, ferarū meatibus, uenationibus, syluis, nemoribus, pascuis, pratis, actibus etiā, cū omnibus metallis, quę modo sunt seu in futuro fieri possunt auro, argento, cupro, stanno, plumbo, salinis supra & subtus Terrā, similiter una cū omnibus & singulis eminentijs, iuribus, & pertinentijs uniuersis nullis exceptis, sicuti eiusmodi Terras priores Magistri generales, & idē Ordo habuere, et usq; ad præsens nouissimū bellum gestū usu & fructu tenuerūt, in posterū, perpetue & hereditarie in cōmune & indiuisum feudum teneñ. habē. fruendū, utendū, & possidendū. Vbi uero ipse Illustris Albertus Marchio & Dux in Prussia sine legitimis masculis feudi hæredibus, uel eius legitimi masculi feudi hæredes nō relicta prole uirili deficerēt, extūc supradictę Terrę Ciuitates & Oppida & Arces in omni forma & modo quemadmodū eas supradictas Illustris Albertus Marchio habuit, ad Illustrē Principē dñm GEORgiū Marchionē Brandeburgeñ. & ipsius legitimos sexus masculini feudi hæredes uenire, & deuolui debēt. Si ue-

ro etiam Marchio Georgius sine legitimis feudi heredibus masculis uel eius heredes post eius obitum sine legitimis masculi generis legitimis feudi heredibus ex humanis cōcederent, dictæ Terræ, Ciuitates, Oppida, & Arces ad Illustrē Principē dñm KAZimirū & eius masculos feudi heredes deriuari ac deuolui debent. Si autē prædict⁹ Marchio Kazimir⁹ sine prole mascula feudi herede decederet, aut eius feudi heredes post ipsius mortē liberos masculos feudi heredes post se nō relinquerēt: tūc nominate Terræ, Ciuitates, Oppida, et Arces in Prussia ad Illustrē Principem dñm LOHannē Marchionē Brandeburgēn. & eius ueros legitimos masculini generis feudi heredes deuolui debēt, ita quod dictæ Terræ, Ciuitates, Oppida, & Arces ubi diuina ordinatiōe huiusmodi casus futuris temporibus accideret, de fratre in fratrem prædictos & eorū legitimos feudi heredes masculos cedant, & deuoluāt, sine nostro heredūq; & successorū nostrorū Regum ac Regni nostri Poloniæ impedimento. Ita tamē cū, & quotiens se obtulerit eiusmodi casus deuolutiōis de uno in alterum, prædictos fratres & eorū legitimos feudi heredis masculos debebunt illi, & quisq; eorū debet nobis & successoribus nostris Regibus ac Regno Pol. infra tempus debitū ac legitimū debitā subiectionem, & feudi obligationē, ac omagiū præstare. Quod si prædicti quatuor fratres de domo Onspach diuina uoluntate sic disponēte sine mascula prole feudi herede legitima ex lumbis eorū ordine superscripto procedente, aut eorū huiusmodi proles similiter sine masculo feudi herede legitimo ex lumbis eorū procedente decederet, Tunc omnes & singulæ Terræ, Ciuitates, Oppida, bona, & Arces superscriptæ ad nos, et successores nostros REGES & REG Num Poloniæ sine omni impedimento ac contradictione deuolui ac redire debent.

¶ Debet item ipse Illustris dñs Albertus Marchio & Dux in Prussia eiusq; prænominati successores & feudi heredes pro hac nostra in se beneficentia nobis & Regno nostro tale obsequiū præstare. quod ubi ratione huius cōcordiæ & concessiōis feudi a quocūq; cuiusuis eminētiæ & conditiōis Principe seu potētatu impeteremur, aut successores nostri impeterent, tenebitur ipse Illustris dñs Albertus Marchio aut eius prædicti successores Duces in Prussia in propria persona nobis & Regno nostro ubiq; una cum omnibus suis subditis, & pro summis uiribus suis adesse. Quod uicissī nos & successores nostri Reges ac Regnū Poloniæ in eodem casu facere debemus & debebunt.

¶ Vbi autē contingeret quod nos uel successores nostri Reges & Regnum Pol. altera quauis ex causa tam ab infidelibus quā ab quocumq; alio hoste impeteretur, & ipsi in persona propria ad bellū cum subditis nostris proficisceremur, aut successores nostri proficiscerent, debet Illustris dñs Albertus Marchio & Dux in Prussia aut eius prænominati successores Duces in Prussia nobiscū cum centum equitibus armatis proficisci, & intra limites Terrarū Prussiæ nobis seruire. Quod si educere extra terminos Prussig illum aut eius successores nos & successores nostri uellemus, extūc ad eosdē centum equites stipendiū tale præbere,

quale dari alijs nostris mercenarijs equitibus est solitū. tenebimur. Vbi uero nos uel successores nostri uellemus ipsum dominū Albertū Marchionē aut eius nominatos posteros nobis & successoribus nostris maiori comitatu seruire, debemus nos & successores nostri hijs omnibus militibus quos ultra centum predictos cōducere posset, mox post egressum a domibus ipsorū stipendiū, quod nostris militibus dabitur, illis, quā diu seruierint, persolvere. Si aut plures quā centū predictos equites ipse Illustris dominus Albertus Marchio aut eius successores Duces in Prussia educere nō possent, non debemus nos aut successores nostri ab illo & eius posteris Ducibus in Prussia plura exigere.

¶ Preterea nō debet ipse Illustris dñs Albertus Marchio et eius nominati feudi hæredes successores Duces in Prussia, quicūq; ex Terris, Ciuitatibus, Oppidis, Arcibus, & bonis predictis uendere. Verū si ad hoc illum, & eius successores ingens urgeret necessitas, tenebit nobis & successoribus nostris tanq; dominjs suis hereditarijs ante omnia denūciare. Quod si nos ipsi emere nō curauerimus, aut hæredes & successores nostri nō curauerint, in hoc casu ipse dñs Albertus Marchio & Dux in Prussia aut eius legitimi feudi hæredes seu successores cuiūq; uoluerit uel potuerint, liberā uendendi habebunt facultatē. Regalibus tamē nostris feudi & obsequiorum iuribus semper saluis remanentibus.

¶ Poterit etiā ipse dñs Dux in Prussia & eius feudi hæredes ubi eos necessitasurgens premeret, ex bonis suis predictis quantū opus foret impignorare suis duntaxat subditis & Vafallis, ut eadē bona unita & indiuisa permaneant. Quæ etiā omnia & singula suprascripta & quæcumq; alia quæ Vafallus & feudalus Princeps erga suum naturalē dominū hereditariū & superiorē dñm præstare ac obseruare tenetur, debet ipse Illustris dñs Albertus Marchio & Dux in Prussia ac eius feudi heredes legitimi successores firmiter & inuiolabiliter adimplere. Nosq; uicissim illum & successores eius omni gratia & fauore Regio completi, ac illos in iuribus & immunitatibus ipsorū cōseruare pro nobis & successoribus nostris Regibus & Regno Polonię pollicemur. In quorū omnium & singulorū fidem & testimoniū Sigillū nostrum præsentibus est appensum. Datū Cracou. feria secūda post dominicā Palmarū proxima. Anno dñi 1525. Regni uero nostri anno 19. Præsentib. &c.

Rex dabit Alb. Duci Prus. 4000. floren.

¶ Si Gismundus &c. Significamus tenore præsentium uniuerfis. (Rineñ. Quia cū diuino fauore Illustris Princeps dñs Albertus Marchio Brandeburgeñ, ac in Prussia Stetineñ. Pomeranię, Cassubarū, Sclauorū &c. Dux, Burgrabijs Nurembergeñ, & Princeps Rugię, Nepos noster charissimus, post controuersiā ad quā nobiscū deuenerat, tandē ad nos ueniens medio Illustriū Principū dñorum Georgij Marchionis fratris germani ac Friderici Ducis Legniceñ. sororijs sui, se nobis reconciliauerit, magnaq; ac euidentia testimonia & indicia de sua erga nos fide ac propensione exhibuerit, uolentes eius Illustritatē in Terris Prusię quas illi in feudum

in feudū dedimus, & quę bellica seruicia magnū detrimentū sunt pāsse, releuare, ac illū nobis & Regno nostro maiori beneficentia deuincere, dandum & donandū illi duximus annuū stipendiū, quatuor milliū florenorū Rynensium in auro, uel pro singulis aureis xxviij. grossos integros monetæ & numeri Regni nostri præsentis, harūq; serie Literarū damus, donamus, & assignamus, ad terminos uitæ Illustris suæ per nos & successores nostros quotannis soluē. ita uidelicet quod primā ratā anni huius soluere debebimus ad festū S. Michaelis proxime futurum, alterā uero ratam ad festa Paschæ anni dñi 1527. & deinceps singulis annis sequentibus ad festa Paschæ dictā summam quatuor milliū flor. Rynensium soluere nos & successores nostros Reges Polon. submisimus, & præsentibus submittimus, ac obligamus, promitteñ. in uerbo nostro Regio pro nobis & successoribus nostris Regibus Pol. quod eā donationem & firmam habebimus, et illi semper quo ad sua Illustritas uixerit satisfaciemus, & successores nostri Reges Poloniæ satisfaciēt. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū est præsentib. appensum. Datū Crac. feria iij. post dñicā Palm. quę fuit xij. Aprilis 1525. Regni nostri 19.

Præuilegium Duci Prussiæ datum.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriam. Nos SIGISM. Dei gratia Rex Pol. Magnus Dux Lithuanie, necnō Terrarū Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lāciciæ, Cuiuiæ, Rursiæ, totius Prussiæ, Culmeñ. Elbingeñ. Pomeraniæ &c. dñs & hæres, Manifestū facimus tenore præsentium. Quia licet quasdā Terras nostras hereditarias in Prussia Illustri Principi dño ALBERTO domino Marchioni Brandenburgeñ. & Duci in Prussia &c. iure feudali cōcessimus, in earūq; possessionē illū per Cōsiliarios nostros induci fecimus, & eius cōcessiōis, ac articulorū, et conditionū inter nos transactarum illi sufficiētes nostras Literas dedimus, in quibus præter alia etiā, immunitates illi a nobis cōcessę sunt descriptę, tamē cum cōtractus cū illo per nos factus uelit, ut si quidpiā in priuilegijs illis cōtineretur quę nobis restituit, & quibus renūciauit, quod huic ipsi cōtractui & transactioni non repugnaret, sed quod ipsi Duci ex Prussia & Terris eius occasione Annum et aliorū lurium & priuilegiorū necessariū esset, quod id nos sub Literis & Sigillo nostro denuo cōcedamus: Ideo nōnullas infra-scriptas prorogatiuas & immunitates prioribus Literis cōtētas eius Illustritati renouandas, addendas, & denuo cōcedendas duximus, & tenore præsentium cōcedimus, ita sane, ut ipse Dux Albertus similiter & hæres eius Terrā concessam ab omni exactione & seruitio, exceptis his quę nominatim in cōtractu cōcordiæ expressa sunt, liberam teneat ac immunem, & coram nullo alio, si ratione ipsius Terrę impeteretur, quā coram nobis, aut successoribus nostris Regibus Poloniæ respondere teneatur, atq; ut liceat eidem una & hæredibus suis per totam Terrā nunc concessam, ad commodū suum passagia & telonea ordinare, secundū contractus præscriptum, Nundinas & fora statuere, monetam cudere pro contractus for-

tractus formula. Taliā & alia lura taxare, directuras per terrā in fluminibus, & in mari sicut utile uisum fuerit, stabilire. Deniq; Iurisdictionē potestatēq; illā habeat & exerceat in Terris suis, quam aliquis Princeps Regni nostri melius habere dinoscitur in Terra quā habet. Quatenus autē in ita cōcordiā, & contractui, nō aduersetur, ut bonos usus & consuetudines ponat, assilias faciat, & statuta qbus omnes eius subditi pace tranquila gaudeāt, & utant. Postremo concedendā etiā duximus & cōcedimus tenore presentīū eius Illustritati atq; Nobilibus suis omnibus libertatē ducendi & transuehendi per Regnū & dominia nostra, terra uel aqua, omnes & singulas res quacūq; ad usum & necessitatē propriam eius Illustritatis atq; eorundū Nobiliū, non autē ad mercaturā exercendam, opportuna & necessaria fore uidebunt. & his pariter omnibus qui ex alienis prouincijs cōmigrare uellent, in Terrā & ditiōes eius Illustritatis, Equestris duntaxat cōditionis seu Nobilibus, liberā damus res omnes illorū proprias secū transferendi per Regnū & dominia nostra, absq; solutiōe cuiuslibet telonei, & citra ullum impedimentū, facultatem, & prærogatiuā. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrum est presentibus appensum. Actum & datū in Ciuitate nostra Marienburgen. sabbato proximo ante festum S. Trinitatis. Anno dñi 1526 Regni uero nostri anno xx. ut supra in Literis feudalib. Ducis Pomeraniæ.

Nobilitas cū Ciuitatib. appbāt cōcor-

Nos infra scripti Erhardus electus Pomesaniē. Fridericus dñs (diam. de Heydek ordinis Theutonicorū in Prussia, Henricus de Kittlicz, Georgius de Kymheim nomine Nobiliū: Nicolaus Richan Magister Ciuium Ciuitatis antiquæ, Crispinus Schenbergk Consul in Kuribhoff nomine maiorū & minorū Ciuitatū in Prussia: palam facimus & recognoscimus, Quia cū retroacto tēpore multa grauiaq; bella inter Sereniss. Polon. Reges, & Inclytos Theutonici ordinis Magistros magnos, tantis odijs inueteratisq; dissidijs in utriusq; populi et Polonici et Pruthenici calamitatē gesta sint, ut parū hactenus profuerint contractus & pacis fœdera Summorū Pontificū, Imperatorū, Regumq; auctoritate semper interposita. Cuius mali origo hinc dimanauit, Quod Prussiæ Terra (nam de eius propinquitate tātopere pugnātū est) rectōre hereditario caruit, cum hinc Reges Polo. illinc magni Magistri & militaris Ordo Ius suū prætenderēt, mallentq; armis quā pia christianaq; cōcordia negociū transigere. Proindeq; peruenit eorū malorū nō parua portio ad nostrā usq; etatē. Siqdem paucis ab hinc annis oborto iterū ea de re bello, cōcurrentibusq; infestis signis Sereniss. Rege Sigismūdo, & Illustriss. Prīcipe Alberto magno Magistro: quāta uastitate utraq; Terra affecta sit, ostendunt ipsę ruinæ & calamitas miserorū. Sunt uastati agri, abducti Coloni, effusus sanguis christianus, uim passa mulieres, stupratæ uirgines, prophanatæ sacræ edes: præterea alia scelera & bellorum incōmoda perpetrata. quæ etiā audire, ne dum fieri in populo christiano mens horret. Cuius belli immanitate moti, & miserorū fortunā miserti, Sum-

Origo Pruthenici
belli.

misertī, Summus Pontifex, sacratissima Cæsarea Maiestas, Sereniss. Hū-
 garia Bohemiae Rex ad Inducias quadriennales utrāq; partē p̄s ra-
 tionibus flexerūt, eo proposito, ut quadriēnio illo Induciarū ueterē di-
 scordiā omnino tollerent, & pacē firmam inter nos finitimas gentes cō-
 ponerent. Erat spes bona nobis fore, ut aliquādo cōcordia pro discordia
 ueniret. Coeterū cū christianus orbis undiq; bellorū tumultu uarijsq;
 perturbatiōibus uexaret, factū est, ut tam piū consiliū tantorū rectorū
 Rerumpub. de cōcordia statuenda impediret, quādo quidē quadrienni-
 um Induciarū irritū abiit, ut eius sine pro pace bellum uideret renasci,
 quod sane ita erat in manifesto, ut aut ipsum noua cū calamitate chri-
 stianorū fuisset suscipiendū, aut in contractū Thorunēsem cui titulus
 est perpetuæ pacis cōiurandū. Quando igit̃ uersaremur inter duo eiu-
 modi pericula, ut aut arma patriæ nostræ intolerāda deinceps foret ca-
 pessenda, aut necesse esset cōsentire in concordia & predictū cōtractum
 perpetuæ pacis, nec in aliā partē se flecti permetteret Sereniss. Rex Pol.
 & inclytum eius Regnū: Respexit Deus propicijs oculis in pias preces
 calamitate afflicti populi, deditq; ex improviso pios ac prudentes pacis
 per aliū modū procuratores illustrijs. Principes & dominos dñm GE-
 ORGIUM Marchionē Brandeburgē. &c. & dñm FRIDERICUM Ducem
 Legnice. &c. quos uetus discordia & periculū redeūtis belli nō minus
 mouit, quā si eorū res ageret: quū sint utriq; Partiū sanguine & affini-
 tate cōiunctissimi. Hi diuina inspiratiōe inuenerūt Articulos trāfacti-
 onis & pacis cum iustos, tū christianos. Qui si bona fide custodiant, nō
 erit amplius timor de periculo renascituri belli.

In primis aut̃ sua prouidentia curarūt quo restinguere fons unde ha-
 ctenus tot mala fluxerūt, scilicet, ut habeat Terra Prussie Principē hæ-
 reditariū, qui iustis de causis superiorē recognoscat Sereniss. Regē Pol.
 & inclytum eius Regnū. Quando q̄dem certis iam indicijs & argumē-
 tis haud fallacibus iam tandē euidēter cognouimus, fundū & solū Ter-
 ræ Prussiae intra fines, limites, & circulo ditiōis inclyti Regni Poloniae
 cōtineri, & cōcludi. Quādo aut̃ nihil potius esse debet christianis pecto-
 ribus, quā cum omnibus, si fieri possit, in primis uero cum uicinis in pa-
 ce & trāquilite uiuere, quā nobis Magister noster Christus et eius di-
 scipuli tanta cura & studio cōmendarūt: Volentes accurrimus ad per
 tam pios Principes oblatas pacis conditiōes, qua hactenus indigni uisi
 sumus, & nūc diuina cōmiseratione donamur: idq; eo libētius fecimus,
 quod nos ad eandē transactionē amplectendā clarissimus uir dñs Iohā-
 nes Statilius Prepositus Vespriemē. Secretarius & Orator domini Lo-
 douici Regis Hungarie & Bohemiae Regis dñi nostri gratiosissimi ad-
 hortabat duplici nomine, tū quod ad percutiendū foedus pacis missus
 esset, tum quod propositi articuli transactionis iusti ac christiani a p̄fa-
 to Sereniss. Rege iudicarent, qui ceu alter summorū arbitrorū cōcordie
 statuendæ in quadriennalib. Inducijs nihil æque ad se pertinere affir-
 mauit, quam, uel in ipsis Inducijs, uel post finem earum inter Principes
 utrinq; sibi cōiunctissimos et populos uicinos pacē procurare. Ideo cō-

senſimus & cōſentimus in tranſactionē & concordia inter Sereniſs. dominū Sigism. Regem & inclytū Regnum Polo. ex una, & Illuſtriſſimū Principē dñm Albertū Marchionē Brandeburgē. & c. hēredes & ſucceſſores ex altera partibus, ſuper feudo, luribus, & proprietate prædictæ Terræ Pruſſiæ, ac alijs punctis articulisq; per præfatos Illuſtriſs. Principes dñm Georgiū Marchionē & c. & Fridericū Ducē Legniceñ. pacis mediatores anno 1525. die nona Aprilis Cracouię ad noſtrā petitionē & placitū conceptā, & conſectā, ipſamq; in omnibus punctis & articulis, perinde ac ſi inſerta hic eſſet, noſtro, cōſtituentiū, hēredū, & ſucceſſorū nomine laudamus, approbamus, & cū magna hilaritate animiq; gratitudine ſuſcipimus & amplectimur, pro nobis, præfatis cōſtituentibus, hēredibus, & ſucceſſoribus noſtris, ſyncera & chriſtiana fide, & ſub honore noſtro, necnō lurisiurandi ſacramēto firmiter & cōſtanter promittentes, & efficaciter nos obligātes, quod eandē concordia trāſactionēq; ut præfertur, in omnibus & ſingulis articulis & cōditionibus fideliter & irrevocabiliter ſine fraude & dolo ratam & gratā habere, & ppetuo obſervare, nec unq; per nos, aut ſubmiſſas perſonas, quouis prætextu ſive colore, publice uel occulte ipſi cōtrauenire uolumus, nec debemus. Renunciantes præterea omnibus & ſingulis luribus, & priuilegijs, & exceptiōibus quibus eandē concordia impugnare, & infringere poſſemus. Porro ſi Illuſtriſs. Princeps dñs Albertus Marchio Brādeburgē. & c. in Pruſſia Princeps & c. quē de uolūtate præfati Sereniſs. Regis Polo. Sigismūdi in hēreditariū dñm ſuſcepimus, & præſentibus ſuſcipimus, Necnō Illuſtritatis ſuæ ueri & legitimi feudi hēredes maſculi, & ſubinde Illuſtriſſimi Principes dñi GEORgius, K A Zimirus, IOHANnes una cum omnibus ſuis legitimis feudi hēredibus e uita migrauerūt, & præfata Terra Pruſſiæ ipſis in feudū cōceſſa, iuxta Inſcriptionē prædictæ tranſactiōis ad Sereniſſimos Reges & Regnū Pol. deuoluta fuerit: quod nos Sereniſs. Regibus eiſdē, & Regno Polon. cui nos unanimiter ſponte & ex certa ſcientia una cū prædicto Principe noſtro tanq; ſuperiori dño ſubiecimus, & exnūc ſubijcimus, nec cuiq; alteri adhērebim⁹, obediemus, & ſubiecti erimus. Sed eoſdē Sereniſs. Reges, & inclytū Regnum, pro dominis noſtris quo ad utile & directū dominiū, merum & mixtū imperiū, in perpetua ſubiectiōe profitebimur, & recognōſcemus. Saluis tamē ſemper manentibus omnibus & ſingulis tranſactiōis articulis quibus in hoc caſu Terræ Pruſſiæ cautū eſt. In quorū omniū fidem & robur nos ſupraſcripti Oratores nomine cōſtituentiū, & noſtro, has Literas Sigillorū noſtrorū appenſiōe muniuimus. Datū Cracouię die ix. Aprilis quę erat dñica Palmarū. Anno domini 1525.

Sigismund. I. Iohanni Dantiſco apud Rom. Pontif. Oratori de pacificatione Pruſſiæ.

Cum Induciæ cum Magiſtro Pruſſiæ expirarēt, agerētq; cum Sūmus Pontifex, tum Cæſarea M. Sereniſſimusq; dominus Rex Hungariæ Nepes noſter apud nos de Inducijs prorogandis: ad quas ſubditi noſtri cōſentire nequaq; voluerunt, iudicantes eas bello futuras nocibiliores Proindeq; nos ad proſequendā rem nos

ſtram armis

stram armis institueremus: venit ad nos id sentiens ipse Magister cum Illustribus Marchione Georgio & Frederico Duce Legnicen. transiitq; nobiscū corā de tota cōtrouersia: præstito nobis debito suo. & datis illi per nos in feudum Terris, quas prius ante bellum nouissimum possedit.

De religione vero nihil inter nos est actum, tum quia interesse nostra non videbatur, tum quod ecclā Ordinis institutores nō fuerimus, tum vero quod fere in tota ditione Ordinis prorsus de tota religiōe catholica sit actum, & deploratū. Proindeq; abusi sumus ea conditione deprauatū temporis, in rem pacis cum res aliter transigi nullo pacto potuit.

Proinde si qui isthic hos actus nostros in re Pruthenica suggillari velient, habes quo innocentia nostra tueri possis. Nam nos Ordinis curatores nō sumus, sed hereditariū lus nostrum duntaxat semper exigimus: Religio catholica nobis semper cordi fuit, pro qua nequaquā dubitamus vel sanguinē nostrū profundere, tantum abest, vt illi nostra opera vel consensu quicquid esset per hanc transactionem detractum.

Constitutiones Militarē & Ciuilē ordinis nem totamq; Prussiam concernen.

SIGISMVNDVS Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux &c. Significamus tenore præsentium quibus expedit uniuersis, Quia cōsultare uolentes multiplicibus erroribus & abusibus, qui cū in diuinis tum etiā humanis rebus inoleuerāt in Terris & Ciuitatib. nostris Prussiar, uenimus huc ad easdē Terras omnibus alijs negocijs nostris intermissis, & auspice dño Deo recte omnia quæ reformatiōe indigebāt confecimus. Præterea etiā ad futurū deinceps bonū regimē cōstitutiones & ordinationē opportunā in ipsis Terris relinquere opere precium esse duximus. Proindeq; de cōsilio & consensu omnium Cōsiliariorū & Nunciorum communitatis tam Militaris quā etiam Ciuilis ordinis infra scriptas constitutiones edidimus & promulgauimus.

¶ In primis quisq; Palatinus habeat apud se exemplū seu copiā priuilegiū Terrarū Prussiar, & illud unicuiq; petenti ostendet, & coram eo legi faciet, quod nos manutenere & secundū ipsius tenorem Dignitates Officia & Capitaneatus solis indigenis conferre dignabimur.

Palatini Terrarū Prussiar
et habeant.

¶ Coæterū cum lus Culmen. quo potissimū Prussia utitur, scripturis saltē authenticis nusquā reperiatur esse sancitū, multaq; propterea oriuntur incōmoda: Venerabiles & Egregios deuote nobis dilectos Tide-mannū Gise Custodē & Canonicū Varmien. Mathiā Sleyvniczki Canonicum Gneznen. Achatū Frenut Canonicū Varmien. Franciscum Soldau, & Philipum Holkner designauimus, ut hoc anno ad Kalēdas Octobres Marienburgi cōueniant, & eiusmodi lus cū eius cōstitutionib, passim colligant diligēter, cōscribantq; ut deinde typis excussum et euulgatum ad omnium noticiā perueniat, firmiterq; a cunctis obseruet.

Ius Culmen cōscribat.

¶ Iudicia autē Terrestria in singulis Palatinatib. quotānis bis seruentur. ita ut in Palatinatu Culm. primū iudiciū feria tertia post dominicam Quasi modo geniti. Secundū autē feria tertia post Lamperti celebretur. In alijs autē Palatinatibus iuxta ueterē consuetudinē celebret. ex quibus quidē iudicijs Terrestribus Appellationes ordinarie fiant ad Con-

Iudicia Terrestria
quando celebrari de-
bent.

Gradus Appellati-
onum.

Pœna contra temere
litigantes.

Quæ causæ a Palati-
nis iudicari debent,
nec ne.

Palatini & Capitane-
i iudices Terre-
stri sub sint.

Notarius Terres-
tris sit.

Commissarii in qui-
bus causis a Rege
dari possunt.

Conuentus publici
quando celebrari des-
bent.

Ad Conuentus ex
omnibus iudicijs ap-
pellatur.

uentus generales Terrarū Prussiar. A Cōuentibus autē generalib. ad Re-
gium tribunal nostrū, donec alterutra partiū conformes sententias eb-

¶ Ut autē friuolę & temerarię Appellatiōes nō nihil cohi- (tinuerit.
beantur, quisquis a Iudicio Terrestrī ad Conuentū generalē appellaue-
rit, tres Marcas in Iudiciū reponat. Si uero a Conuētū generali ad nos
appellatū fuerit, sex Marcæ deponant. & si appellans corā Iudice appel-
lato succubuerit, in usum publicū Iudicij in q̄ erant repositę cedāt, alio-

¶ Nec Palatini iudicent Causas ad Ius Ter- (quin parti restituant.
restre spectantes, nisi de consensu Partiū, & prouocātes ad Iudiciū Ter-
restre remittāt. exceptis causis leuioribus quæ uidelicet ualorē decē Mar-
carū non excedant. Hæc q̄dem sine strepitu Iudicij de simplici & plano
ab eis cōponi possunt. In causis autē sanguinis & de factō recenti depre-
hensis in dilatā iusticiā ministrent: nec partes cōtendentes ad cōponen-
dum amice inter se controuersiā cogant, nec exigant ullas pœnas nisi p
Iudicium decretas. Quarū pœnarum tertia pars Iudicio Terrestrī, re-
liquæ duæ partes Palatino Loci cedant.

¶ Palatini & Capitanei citati tam in Iudicio Terrestrī, quā Conuē-
tuum publicorū respondere sunt obligati, exceptis actiōibus super bo-
nis nostris Regalibus emergentibus. Capitanei autē iuxta continentiam
priuilegij Terrarū Prussiar sint indigenæ possessionati, ratiōe quarum
possessionum suarum sint Iudicio Terrestrī subiecti.

¶ Statuimus præterea ut cōmunibus Consiliariorū uotis Notarius
Terrestris Nobilis possessionatus linguas necessarias calens, & alias, ad
hoc Officiū eligatur, qui cū iuratus fuerit, exclusis tam Ecclesiasticorū
Prælatorū quā Ciuitatū ac aliorū, Notarius solus secretorū consilij &
Conuentuū publicorū Iudicijs intersit. Literas & Acta Iudicialia dili-
gent cōscribat, ac lura Partiū in Iudicio producta fidelit custodiat.

¶ Ut autē temerarię lites amputent, Cōmissarios siue Iudices delega-
tos nō deputabimus in causis ad Iudiciū Terrestrē spectantibus, & min⁹
in eo iā pendētibus, nisi per appellationē ordinariā de qua supius dictū
est a sententia definitiua seu interlocutoria iam lata ad tribunal nostrū
deuolutæ fuerint, exceptis causis limitū, bonorū nostrorū Regaliū: nec
Iudices delegatos seu Cōmissarios a quibus semel appellatū est, in eadē
causa denuo deputabimus, aut causam ad illos remitemus. Non enim
uerisimile aut honestū uidebatur, quod Iudex pristinam suam sententię
am retractet, aut aliter iudicet, quam antea iudicauerat.

¶ Conuentus autē publici seu generales iuxta proximā ordinationem
nostrā in Prussia quotānis bis celebrent. Verno uidelicet tēpore Dirsa-
uiæ ad diē S. Stanislai: Tēpore autē autumnī in Grandentz ad diē S.
Michaelis. Conuentus autē peculiarit per nos instituendus locū & diē ex

¶ Ad prædictos Conuentus omnes causæ iā (nostro arbitrio sortiet.
ex Ciuitatib. quā Iudicijs Terrestribus per appellationē deuoluant, &
etiā sine speciali cōmissione nostra iudicent. Deinde uero & non antea
ad supremū tribunal nostrū remittant parte prouocante: cui ad prole-
quendū appellationē a Iudicibus legitimis terminus præfigatur. Quam
appellati-

appellationē si intra unius anni spaciū non prosequeret, prior sententiā iuxta Iuris cōmunis dispositionē in rem transeat iudicatā, & executiōi

¶ Ante Conuētum uero publicū per nos & successores (demandet. nostros singulariter instituendū, in singulis Palatinatib. Culmen. uidelicet, Mariemburgeñ. & Pomeraniā, fiat Nobilitatis Conuētio particularis. quā secundū morem antiquū Palatini ex singulis Districtib. Palatinatus sui ad aliquē locum cōuenientē Literis suis conuocent: ut Nunciū ad huiusmōi Conuentū mittendi eligant. Qui aut uocatus nō cōparuerit, poenā duarū Marcarū pendet. Cuius medietas Palatino eig loci, altera uero medietas ærario publico proueniat.

Arte Conuentū generalem Nobilitatis cōuentiones fiant.

¶ At cū frustra sententiā ferant nisi legitime executiōi demandent, uolumus & irrefragabili constitutiōe sanctimus, ut deinceps unusquisque cuiusuis cōditiōis uel eminentiæ fuerit rei iudicatæ sine omni contraditiōe cū effectu pareat, & obsequat. Alioqui locorū Palatini nullo alio a nobis mādato expectato, legitimā executionē faciāt: adiuncto sibi ubi causæ conditio postulauerit, Capitaneo & Nobilibus illius Districtus: aut etiā si necessitas exegerit, omnibus & singulis nostris Vasallis seu Nobilibus illius Palatinatus, quos ad assistendū illi sub Iurisiurādi debito & amissiōe feodorū obligatos esse decernimus. Si uero maiori potentia sit opus, negociū ad nos referri uolumus: ut oportunis ratiōibus rebus provideamus. PALATINOS similiter ad huiusmōi executiōes faciendas, iusticiāq; oppressis administrandā, Iurisiurandū nobis præstitum adigat. Quos etiā si remissiores fuerit, quinquaginta florenorū Hungarical. poena plecti uolumus. Cuius multæ medietas Parti cui iusticia denegata est. Altera uero medietas ærario publico Terrarū Prussiæ cedat. Vbi aut quis executiōi uiolenter resistere cōuictus fuerit, poena bāni, siue proscriptiōis ac honorū confiscatiōe puniatur, ex quibus bonis Parti læsæ primū fiat satis. Quod reliquum fuerit fisco applicetur.

Qua formula Palatinus rem iudicatam exequi debet.

¶ Statuimus præterea ut nullus Capitaneus, Nobilis, Ciuis, aut quis alius cuiuscūq; conditiōis existat: personis, Castris, domibus, aut possessionibus alicuius ullā uiolentiā inferre: incursiōes facere: in publicis stratis insidias ponere præsumat. Alioquin super his conuictus, iuxta antiquum plebiscitum Terræ Culmen. capitali poena puniatur.

Violentiæ conuictus capitis poena mulctetur.

¶ Actum aliq; Nobilis decreto publici Conuētus, Iudicio Palatinorum, aut Terrestris capitur: sub certis poenis in potestatē aut carcerē Ciuilem non tradatur: sed in manus Palatinorū. Si quis aut in Ciuitate, ubi nulla arx est, capiatur: & autoritate Conuētus, Palatinorū, Iudicij in carcerē Ciuilē cōijcitur: in potestate eorundē, & non Ciuitatis permaneat. fideiussoria tamē cautiōe a carcere huiusmōi liberetur, nisi causa fuerit criminalis, Alioqn sub poena uiginti florenorū Hungarical. quorū medietas Palatino, altera Parti læsæ cedat, absq; ulla remissiōe persoluen. Nobiles & eorū subditi autoritate seu potestate Ciuili nō capiunt, detineantur, aut arestentur: nec uicissī Nobiles autoritate propria capiant aut detineāt Ciues, aut eorum subditos. sed unusquisque coram Iudicio suo ordinario conueniatur, & iusticiam requirat.

Nobilis captus Palatino tradatur.

Quæ poena est, si quis Nobilem eiusque subditum aut Ciuem capiatur.

Libera sit navigatio.

Præterea ne in fluminibus Prusis præsertim nauigabilibus & ite Fehres, Bree, & Bda, ac etiã Redæ in Districtu Puczkouien. obstacula fiant: ut tam piscibus quã nauibus & lignis liber transitus permittatur: nisi quis speciale priuilegium super hoc habuerit.

Qui in lacubus Regis piscari possunt.

Nobiles aut qui habent priuilegiũ piscandi in lacubus nostris Regis, & testibus fidedignis probare possunt se fuisse in possessiõe piscandi: & quorũ uel limites aut ager stagnis nostris Regis adiacet, his quidem piscatio permitti debet, sed paruis retibus dũtaxat ad usum & mensam eorũ propriã: non aut ad uendendũ. Ea tamẽ conditiõe, ut retia Castren. primos in hyeme habeant tractus, & quod tẽpore quãdo pisces q Germanice Bressen. Polonice uero Klefzcz uocantur semen aut foetum emittunt, nulli liberũ sit in lacubus nostris Regis piscari: ne huiusmodi piscium foetura in augmentando impediatur.

Spirituales ne Terræ bona acquirit.

Præterea ut Ecclesiastici bona Terrestria Ecclesijs adscribenda, & approprianda, siue incorporãda absq; speciali consensu nostro a modo non nisi a suis Vassallis emant, nec obsequia nobis ex ipsis debita intendant, pro se uero priuatĩ illa emere possunt, quẽ si in uita sua nõ alienauerint, aut cuipiã nõ donauerit, ad eorũ propinquos & cõsanguineos de-

Cives & Plebi bona Terrestria, ne emant alioquin muliet qui illa prius acquisiuit.

Similiter, ne Ciuis aut ignobilis quispiã bona Terrestria (uoluãt. emat. Si uero iam empta possideat, nõ per cõducticias personas sed proprias seruitia seu obsequia debita ad bellicam expeditionem de ipsis sub eorundem amissione præstet.

Vb & quomodo aliquis uenationẽ exerceat.

Nec omnino liceat a modo Rusticis feras in nemoribus uenari, nec laqueos in syluis, & agris ponere: canes aut retia uenatoria habere, alioqui in potestate dñorum sit Bombardas, canes, & retia huiusmodi auferre: & pro qualitate excessus mandatũ præuaricãtes in decẽ Marcis pecdomino fundi applicandis, toties quies, punire. exceptis folsis pro luporum captura, quas tamẽ sine præiudicio cuiusuis quilibet cũ consensu dñorum suorũ habere potest. Simili modo, nec Palatini, Capitanei, aut Nobiles alter in alterius fundo absq; uoluntate dñi fundi uenari: nec in syluis feras domare, aut cicurire debet, quod Klopfen uocãt sub amissione retium, equorũ, & curruũ. Bõbardis aut nemo omnino nec in proprijs, nec alienis syluis sub poena centũ floren. Hungarical. irremissibiliter soluendorum a modo utatur. Cuius multæ medietas nobis, altera ærario publico Terrarum Prusis proueniat.

Consiliarij reuendibiles æstiment.

Volumus itẽ, ut in Conuẽtu generali proximo per uniuerfos Cõsiliarios harũ Terrarũ omniũ rerum uendibiliũ estimatio, & iusti precij cõstitutio fiat: utq; diligentior respectus ad mensuras, & omnia põdera habeatur: ut dolus ac deceptiones maliciæ uitari possint.

Fines Prouinciæ prædonibus purgentur. Plebi ex amata incedat.

Item ut Palatini & Capitanei diligenter fines Terrarũ obseruent, ne prædones & grassatores ingrediẽdo & egrediẽdo impune grassent.

Poloni ad opificia suscipiantur.

Item ne Rustici cum cuspidibus, lanceis, gladjs, aut similibus armis publice aut priuatim incedãt, easq; deferãt, nisi a dñis suis ad uenationẽ uocati fuerit.

Distriktius etiã inhihemus, ne Poloni a modo (tionẽ uocati fuerit. ab opificijs Ciuitatũ quarũlibet arceant, sed pari conditiõe cum germanis & alijs

nis & alijs natiōibus admittant, nō obstantibus huiusmōi opificiorum contrarijs constitutiōibus, sub pœna L. floren. Hungar. qui eos nō receperint infligenda: perq; loci capitaneū pro fisco Regio exigenda.

¶ Ex quo item multorū querimonijs accipimus, quosdā Officialium *Officiales Tucholiens.* nostrorū præsertim Tucholiēn pretextu mandati prohibitoriī de inue- *ne temere sal inuadāt*

ctiōne salis peregrini in Poloniā, innocentibus, si quādo finibus Terræ appropinquēt, salē adimere. Quod quia iniquū est sub graui indignatione nostra prohibemus, ne de cœtero cuiq; adimatur, nisi ultra fines

¶ Nobiles præterea Districtus Slochovv instar Rusti- *(transgressio.* corum ut ligna ad arcem ducant, aut alia seruitia rusticalia faciāt, cogi *Nobiles Slochouu sint liberi.* nolimus: sed antiquā consuetudinem seruandā esse decernimus.

¶ Ad præcludendas aut uarias hinc inde obloquēdi uias, & cōtrouer- *tus coquēda ceruissæ* liarū occasiōes, quæ solent oriri a Ciuitatibus & Oppidis cōtra Nobiles & Tabernatores tam Sæculariū quā Spiritualiū q coquunt, & alijs per tunnas uendunt ceruissā: ita ordinatū est. quod Nobiles pro utilitate eorū propria coquere libere possunt ipsam ceruissā. & si quid ex illa eis superhabūda uerit, id uendēt ad suas Tabernas. uerū negociationem ceruissæ nō exerceant, quod statu eorū foret indignū. Tabernatores uero qui ultra miliare distant ab Oppidis uel Ciuitatib. & qui habent in suis priuilegijs facultatē coquendi ceruissā: coquere illā possunt quantū ad propinandū in eorum Tabernis sufficiet. nequaq; tamē per integras uel medias tunnas uendendi ipsam ceruissā habeant: sub pœna decem Marcarū totiēns quotiēs huic constitutiōi cōtrauenerint soluendarū.

¶ Cum etiā Mercatores et præsertim peregrini siue exotici homines in Nobilitatis ac Ciuitatū iniuriā pelles, frumenta, humulū, linum & alia *Propole rusticanti tolluntur.*

merciū genera in Villis ac Pagis clam & publice coemere, & negociationes illicitas exercere soleant: autoritate nostra Regia firmiter prohibemus, ne id de cœtero fiat. Statuentes ut deinceps subditi dñorum merces & res suas uendibiles in proximas Ciuitates ducāt, & in foro publico uenales exhibeant. legitima tamē dñorum suorū cum pellibus ferarum & bestiolarū syluestriū habitā ratiōe. Alioqui emptoribus equos, & currus: uēditoribus aut res uēditas a præfectis nostris adimi & confiscari uolumus.

¶ Mandamus insuper, & ita omnino habere uolumus, ut Palatini debitores decimarū aratraliū & quorūuis Ecclesiasticorum prouentuū censuras cōtumaciter sustineñ. ad huiusmodi debitorum solutionem remedijs opportunis compellant: ne Ecclesiastici prouentibus sibi debitis fraudentur. *Decime spiritualib. dentur.*

¶ Postremo ad tollendū errorem & incōmoditatem ex uarietate, utilitate, & adulteratione monetę prouenientē, unanimi consilio decretum et constitutū est: ut abolita in Prussia moneta uetere, Triplex noua sub nostris & Terrarū Prusiæ insignijs cudatur: uidelicet grossi, solidi, & oboli, siue denarij. ita ut uiginti grossi unam Marcā: quadraginta autē grossi siue duæ Marcæ florenū Hungaricalem constituent. Tres uero solidi grossum, & sex oboli solidū. Sitq; ea moneta in grani ualore & estimatiōe par Polonicę, et similiter noua cudenda est, equaliter proportionata: ut *Ratio cudenda moneta præscribitur.*

Alia uilitate.

clonata: ut scilicet grossus Polonicus Pruthenicū æquet, & solidus ternarios duos, obolus uero obolum ualeat. Curratq; huiusmodi moneta Pruthenica Regio edicto per totum Regnū, Mazouia, & Lithuania hoc tamen Illustris Prusie Dux usq; ad festū S. Martini proximū in deliberatione Quæ omnia & singula ut præmissa sunt, in omnibus suis punctis, conditionibus, & articulis rata & firma esse uolentes, de certa nostra scientia & deliberatione consensuq; tam Consiliariorum nostrorū status utriusq; quā etiā Nunciorū omnium Terrarū nostrarum Prusie Statuimus & decernimus robur debite firmitatis habere, debere. Harū testimonio Literarū quibus Sigillū nostrū est impressum. Actum & datū in Ciuitate nostra Gedanen. feria tertia proxima post festū diuisionis beatorū Apostol. Anno dñi 1526. Reg. nostri anno xx.

Sigismund. Rex ad Cōsiliarios Terra-

rum Prusie de Decimis Episcopo Vvladisl. penden.

Magnifici et generosi sincere nobis dilecti, Accepimus Literas uestras, quibus nescimus prolixè ne magis ac indigne nobis, cū aduersus Decretum nostrū, quod de soluendis Decimis dño Episcopo Vvladislau. anno superiore iuste & equanimiter tulimus, respondetis. idq; agitis, docentes nos quasi nouū aut desultoriū Christianū, de lege gratiæ, de sublato Sacerdotio Leuitico, de nō contribuendo pastoribus nisi pascant. & alijs tritis iam Apostatarū cantilenis: nō temperantes interī ab aculeis in suū Episcopū, & Pastorē. Vnde uehementer miramur, quæ est ista noua christiana ratio, Quia per Legē gratiæ, quæ tantū Legi iram operanti cōtradicit: per libertatē Euangelicā, quæ solū seruituti peccati opponit, duplex, idq; ingens peccatū aduersus diuinas & humanas Leges cōmittitis. Alterū nō reddendo proximo suo atq; adeo Pastori quæ sua sunt: Alterū Literis & Decretis Principis sui nō parendo. Si per Legem gratiæ liber est populus a soluendis Decimis quæ ministris Dei debent: eadē Lege liber erit a soluendis tributis quæ alijs Ordinibus & potestatibus debent. Nam Lege gratiæ omnes pariter Christiani in unā libertatem sunt asciti. Si ob hoc quod sublatū est Sacerdotiū Iudæorū, nō plus habeant Sacerdotij christiani Sacerdotes, quā id quod cōmune est omnibus, neq; illis suos prouetus deberi: pari ratiōe abolito Regno Iudæorū Christiani nō plus erunt Reges, quā cōteri Christiani, nam per Legem gratiæ omnes ex æquo REGAL E SACERDOTIū esse censent. Quod si christiani Prīcipes Decimas & prouetus successorib. Apostolorū nō recte cōtulerunt, minus recte Apostolis ipsis primi illi Christiani precia honorū suorū omniū cōferebant. Si nefas est Pontificem ob nō redditas Decimas populū excōmunicare, maius erit nefas quod Apostoli ob negatā pecuniā Ecclesiæ dicatā, utraq; morte cōdemnabant. Si nō pendendū est Pastori, nisi pascat, et doceat: nō pendendus erit etiam a Plebe suus census Ordini seu statui Militari, nisi militet, & populū Dei tueatur: Si deniq; nō sunt ualide dotes et Priuilegia maiorum & antecessorū nostrorū Ecclesijs collata, cuius erunt firmitatis illa alijs Or-

illa alijs Ordinibus sub paribus signis, pari attramento, & pelle, cōcessa: atq; hæ sunt illæ Euangelicæ ratiōes quæ nūc orbem Terrarū seditiōibus, tumultibus, periurijs, & sacrilegijs implent. Graui igitur & molestissimo animo ferimus, quod aduersus Decretū nostrū tales Literas, talibus impijs dogmatibus cōsutas miseritis, quæ nō solum indigna sunt auribus nostris, & ab uniuerſa Ecclesia Catholica damnata: Sed etiam a nobis & alijs christianis Principibus publicis edictis uetita. Et proinde denunciamus uobis hanc immutabilē sententiā, & uoluntatē nostrā quod Decretū ipsum nostrū iuste & legitime latū nulla ex parte mutaturi, neq; dominū Episcopū, & iura ipsius nostro debito patrocinio deserturi sumus. Et si in ea contumacia perseuerare uolueritis: Nos id quod ad iustum & christianū Principē attinet, exequemur. Datum Petricouix decima Ianuarij. Anno domini 1528.

A R T I C V L V S III.

An Dux Prussix ad ELECTIONEM Regis Pol. pertineat? Quodq; ab eo ad Regiā M. vel aliquo cōmunes illorū Cōmissarios appellet. Præterea R. M. Literas publicę fidei aliqua iniuria in Prussia grauatis dabit.

Respōsum datū Oratoribus Ducis de

Prussia super facultate eligendi Regis. Lex I.

Quod Legatio Illustrissimi dñi Ducis Prussix in primis cōtinebat, de facultate eligendi Regis: Super eo negotio expendens Maiestas Regia una cum uniuerſis Cōsiliarijs suis singularē in se & Regnū suū propensionē eius Illustritatis. proindeq; cupiens illi hac in re ex animo gratificari, reuoluit Maiestas sua uti se facturā receperat cū iura & Priuilegia tum uero acta & cōsuetudines Regni ueteres, cōperitq; adeo diligenter cautū & obseruatū esse omni tempore, ne quis alius excellētioris ordinis præter Cōsiliarios Regni ius eligendi Regis haberet. ut etiā & Duces MAZOUIÆ qui Principes erāt indigenæ Regij, & uetustissimi generis, ut deniq; & filij Regij domini naturales huius Regni, post obitum patris neq; locum neq; uocē eligēdi Regis habere potuerūt. Sed & Magistri Prussix qui omagia Regibus & Regno Pol. præstabant, non solum ut Principes, sed etiā ut Cōsiliarij Regni qui pari modo loca in Senatu habebāt hoc ipsum ius Electiōis obtinere nō potuerūt. Proinde cum Illustris. dñs Dux Prussix ut prudens Princeps satis intelligat nihil esse perniciosius in omni Repub. quam aliqd aduersus Leges & instituta uetera perpetua serie & usu approbata cōmittere, neq; aliunde grauiores cōsus & perturbatiōes oriri, boni cōsulere dignetur eius Illustritas, quod Maiestas Regia & uniuerſi Cōsiliarij Regni qui eius Illustritati integerrimo animo afficiunt, nō possunt eā rem ut insolitā & institutis Regni aduersam cōcedere. Præsertim cum id in omnibus Conuentibus exigāt uniuerſi Regnicole, ut nihil aduersus iura & morē Regni ueterē statuatur. Neq; mirū aut indignū uideri debet eius Illustritati, quod habens locū suū in cōsilijs, Terrarū Comitib; & Cōuentibus generalibus, ad Electionē Regis nō pertineat: cū itidem nō pertinebant antecessores

antecessores eius Illustritatis, ac Duces MAZOUiæ. & hic fuit mos & usus in hoc Regno ab initio receptus & obseruatus. Sed & in GERmania ubi uigent Leges Cæsareæ, nō omnes Principes lus habēt eligendi Cæsaris, qui locū suū habent in Conuētibus publicis. Similiter in Regno BOHEmiæ, & alibi, quod notius est quā ut explicari sit opus. Alioq̃ nisi res esset aduersus lura & instituta Regni, quæ Maiestas sua nō let ulla in parte turbari & labefactari, libentissimo animo Maiestas sua et Cōsiliarij uniuersi gratificarent̃ eius Illustritati, propter hāc illius erga Maiestatiē Regiā & Regnū eius quā omnes cognoscūt propensionē & obseruatiā, neq̃ ullo pacto sibi aliē eius Illustritas persuadere dignet̃.

A Duce Prussię ad Regiā M. appelle-

tur, quæ etiā Literas publicæ fidei dabit, Respōsum Oratoribus Ducis Prussię in Conuētū Petricou. die x. Ianuarij datū. Lex ij.

Quod ad Appellatiōes ab Illustr. dño Duce Prussię ad Maiestatiē R. interpositas, & interponēdas pertinet: nemo uel mediocriter in lure uersatus ignorare potest, propriū esse lus uniuscuiusq̃ superioris domini, ut ad ipsum a quouis subiecto & Vasallo appellet̃. Quippe quod non aliunde magis dominiū et subiectio dignoscit̃. Cum itaq̃ Priuilegium eius Illustritati cōcessum clare testetur, eius Illustr. se cum omnibus cōseruare debere erga Maiestatiē suā, uti fidelē subditū & Vasallū de lure decet, & articuli transactiōis satis declarēt Maiestatiē suā ea dūtaxat priuilegia & immunitates eius Ill. cōfirmasse, qui huic trāsactioni & superioritati Maiestatis suæ nō repugnarēt: neq̃ de Appellatiōibus, quæ lure et cōsequētia propria ad superioritatē pertinet, aliqd est exceptū: nemini dubiū esse debet ad Maiestatiē suā lus appellandi pertinere, quēadmodū & alia omnia superioritatis lura pertinet, quæ nō sunt in Priuilegio nominatim exempta & excepta. Siquidē sublati Appellatiōibus nullum extaret uere superioritatis uestigium.

Similiter & de dādis a R. M. SALVIS CONDVētibus intelligi debet, Ea etenī res nō modo cōueniens est et iusta, sed etiā pro cōseruando cōmuni statu & trāquillitate apprime necessaria. Ex denegatis enī Appellatiōibus & saluis cōductibus a superiori dominio, oriri solent diffidatiōes, depredatiōesq̃ communiū subditorū. ex quibus & ad bellum plerūq̃ perueniūt. Maiestas uero Regia neq̃ debet neq̃ uellet ulla in re aduersa eius Illustritati ac subditis eius unq̃ deesse. Quare hortatur Maiestas sua eius Illustritatē, ut quæ propria sunt Maiestatis suæ & Iuris eius superioris, his eius Illustritas nō nitat̃ Maiestatiē suā priuare, et trāsactionē factā, quæ satis clara est, istis disceptatiōibus in aliū sensum torquere, & labefactare, in præiudiciū M. suæ & cōmunis boni status detrimentū. Quod si utiq̃ molestū id esse deberet eius Illustritati, qd' merito esse nō debet, neq̃ illā iustę ratiōes M. suæ permouerent, licet esset cum dispēdio Iuris & auctoritatis M. suæ, tamē potius quā eius Illustritati Maiestas sua displicere in hoc deberet, ita se cōseruare dignabit̃ in causis tā Appellantiū, quā etiā qui sub saluis cōductibus iusticiā quærunt, ut

runt, ut est in Causis, si quæ inter Maiestatem suam & eius Illustritatem inciderent, expressum in Priuilegio tractationis articulo decimo septimo, qui incipit: Item quod ad Iurisdictionem inter Maiestatem R. & Principem attinet &c. deputare uidelicet dignabitur Consiliarios suos, & illos quo ad eiusmodi actus a Iuramento sibi obnoxio absoluet, et iusticiam ministrare precipiet. Eos uero Iudices cum in Causis propriis eius Illustritas suscipere non recusauit, in alienis merito refutare non debet.

De eisdem Appellationibus.

Quamquam in Literis Omagialibus Ill. Ducis Prussie extat definitum, Quia Appellationes ab ipso Duce Prussie interpositas Commissarij ex utraque parte tam uidelicet a nobis quam ab ipso Duce Prussie deputati cognoscere debent: Nihilominus quia illic non est descriptum, neque adiectum, cum ipsi Commissarij inter se essent discordes ac sententijs uariarent: Quisnam ulteriorem cognitionem & Iudicium earum Appellationum facere deberet? propterea hunc articulum distulimus ad aduentum Ducis Prussie in his Nuptijs M. R. iunioris filij nostri futurum. Cum quo de hoc articulo bonis modis constituemus. Ad hoc uero tempus omnes Appellationes earum Partium quæ a Ducis Prussie Iudicio ad nos tantum ad superiorem dominum prouocauerunt, in suo robore & ualore relinquimus.

A R T I C V L V S I I I I.

De uniendis Regno Pol. Itemque de disti-

mitandis ab eodem Regno Lithuanie, Prussie, Oszyveczim, & Zachorien. Ducatibus Sigism. statuta uide Lib. v. cap. i. art. ij. & iij. de Ducatu Lithuanie ad Regnum incorporatione.

Kmeto ob calamitatem belli Pruthenici

profugus, a quacunque Spirituali uel Seculari persona Iudicio Castrensi. repetebat Sigism. Bidgostie in unum annum statuerat. Vide hoc Statutum Lib. i. cap. xvij. artic. viij. de Kmetonib. folio 345.

Vt Nobiles Regni frumenta sua Bidgo

stie libere uendant. uide Li. i. ca. xvj. de Ciuitatib. art. xj. folio 324.

THORVne. uero nauigationem non impedian. Vide Lib. ij. capit. iij. de Fluminibus Regni artic. primo, folio 413.

PORRO Gedanen. quoque ostendit sua priuilegia quibus doceretur Nobilit. Reg. cogat illis frumenta sua uendere. uide li. iij. ca. i. art. iij. fo. 458

A R T I C V L V S V.

Sigism. Regis ad Archiepiscopum, Magistrum, & reliquos Ordines Liouonie Legationis fragmentum.

Quia Sacra Maiestas sua Reuerend. dominum Iohannem Archiepiscopum Rigen. & Episcopum Therbatensem occasione nonnullarum differentiarum in Liouonia exortarum molestationes nonnullas tanto viro indignas pati accepit, eius Maiestas officii sui esse existimauit, ut, quoniam Rigen. & Therbatensem Ecclesie iam dudum protectione Re-

gum Pol. ac Lithuaniz Ducū vtuntur, causā atq; differentis ipsius domini Archiepiscopi nōd. esset, ne qd in eius praeiudiciū atq; iniuriā ageretur. Ideoq; hos Nuncios suos ad D. Liouoniz Magistrū, & hunc Conuentū Maiestas eius misit: qui actiōibus iis contra Reuerendissimā P. suam instituēdis interessent, referretq; Maiestati suā quid de ipsa causa & Reuerend. D. suā statu decerneretur.

Ad Archiepiscopū Liouoniz Legatiōis fragmentum.

Nunciū Sacræ Maiestatis Regiæ omnia pro honore & cōmodo Reuerendissimi D. Archiepiscopi agēt, dum modo vicissim D. Archiepiscopus in his rebus, quibus subditi se grauatos merito cōqueruntur, iusto moderamine vtatur: ne Maiestas sua rem videatur postulare indecentem.

CAPITVLVM III.

De infeudatione Castri Bytow & Ciuitatis Lunenburg.

Ad perpetuā rei memoriā, Nos SIGISM. &c. Vniuersis & singulis præsentibus & futuris harū seriē inspecturis Manifestum facimus; Quia uigentibus olim bellis inter Sereniss. foelicis memorię KAZimirum Regem parentē & prædecessorē nostrū, ac inter Ordinē dictū sanctæ Mariæ Theutonicorū in Prussia Illustris olī Princeps dñs Ericus Stetinen. Pomeraniz, Cassubiz, Vandaliz Dux & Princeps Rugiz, multa in ipsis bellis & cōtrouersijs fauoris beneuolētiæ & obsequij sui erga prædictū Sereniss. parentē nostrū officia exhibere, & suppetias nō uulgares illius Maiestati defunctæ aduersus hostes eius præstare solit⁹ erat, ac ob eam causam illi Arcem Bytow una cū Oppido ibidē cōsistēte, necnō Ciuitatē Lunenburgk cū uniuersis fructibus & prouentibus ad illā pertinentib. idē Sereniss. parens noster ad arbitriū & beneplacitum suū cōcesserat, ut id ex Literis & alijs monumētis abūde cōstat. Deinde uero ad eā beniuolentiā et cōiunctionē quę inter Serenissimos prædecessores nostros & prædictū dñm Ducē Ericum ac posteros eius intercesserat, etiā affinitas & necessitudo accessit, quæ ad hæc usq; tempora mutuis officijs & amore coaluit, ita ut prædictas Arces & Oppida repetita quidē aliq̄ties, tamē nō grauati & nos & Sereniss. fratres ac prædecessores nostri possideri a nominatis Ducibus Pomeraniz citra Iurium Regni sui detrimentū ferebāt. Cū postremo nos ad has Terras nostras Prussiz ueniētes inuiseret officiosissime Illustris Princeps dñs Georgius Stetinen. Pomeraniz, Cassubiz, Vandaliz Dux & Princeps Rugiz Nepos noster ex sorore charissimus, & suam, ac Illustris fratris sui germani domini Baruinī singularē erga nos propensionē animi & obseruantia declarauit, remisitq; nobis & successoribus nostris de dote Illustrissimę olī domine Annæ sorori nostræ a præfato Sereniss. dño Rege Kazimiro patre nostro promissa, quatuordecī millia aureorū Hungaricaliū: uolētes uicissī erga Illustritates eorū uberiorē amorē nostrū testari, & illas earūq; successores nobis ac Regno nostro arctiori beniuolentia & cōiunctione deuincere, attamē Iuribus Regni nostri nō deesse, illis et earū heredib. masculis, Arces & Oppida prædicta Bytow & Lunenburgk

Lunenburgk cū omnibus & singulis eorū subditis, Vassallis, fructibus, libertatibus, eminentijs, censibus, prouentibus, iuribus, & pertinentijs uniuersis, sicuti illa ad arbitriū & beneplacitū, ut dictū est, Serenissimorū prædecessorū nostrorū & nostrū hactenus usu & fructu tenuerunt, de consilio & consensu dñorum Cōsiliariorū tam Spiritualiū quā Secularium Regni nostri teneñ. habeñ. frueñ. uteñ. & possideñ. in perpetuū iure feudi pro nobis & successoribus nostris Regibus Poloniæ dedimus & cōcessimus ac illos de eis ipsis Arcibus & Oppidis Bytovv & Lunenburgk inuestiuimus, & tenore præsentium damus & cōcedimus, illosq; et eorū heredes de ampliori gratia & beneuolētia nostra ab omni iuramento, necnon tributis & exactiōibus quibuscūq; nobis & posteris nostris ratione dictarū Arciū & Oppidorū præstandis dimittimus, & liberos facimus, pollicemur præterea dictos Principes in prædictis Arcibus & eorū pertinentijs quantū in nobis est defendere & tueri, tenebunt tamen & obligati esse debēt præfati domini Duces & eorū successores ad singulas successorū nostrorū Regū Pol. Coronatiōes, uel uenire ipsi, uel Cōsiliarios aut Officiales suos mittere, qui hoc ipsum ius feudale de præfatis Arcibus & Oppidis ad Regnū nostrū pertinens, ita ut iam dictum est, recognoscēt, & Literas eius recognitiōis & renouatiōis ipsius feudi, quæ gratis illis debēt dari, a nouis Regibus accipiēt. Quod si aliqua legitima causa impediti hoc Officiū & debitū in Coronatiōibus successorū nostrorū nō fecerint, nihil ea negligentia illis detrimēti afferre debebit, dūmodo alio breui tempore post Coronationē id præstare curauerint. Vbi uero ipsi Principes domini Georgius & Berninus Duces Pomeraniæ sine legitimis masculis feudi heredibus uel eorum legitimi masculi feudi heredes nō relicta prole uirili decederēt, stirpsq; et progenies eorū mascula & legitima deficeret, extūc prædictę Arces & Oppida Bytovv & Lunenburgk cū omnibus suis bonis, subditis, Vassallis, fructibus, libertatibus, iuribus, eminentijs, & pertinentijs uniuersis ac cum pleno iure & possessione citra omnē difficultatē ad nos & posteros nostros Reges Polo. redire debebūt: Salua tamē Iurisdictione interī perpetuo, prouentibus, decimis seu Episcopalibus, cū Villis bonis & piscatoriis ac libertatibus ad Reuerendū Iohannē Episcopū & Ecclesiā Vvladislau. ex antiquo pertinentibus. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū est præsentibus appēsū. Actum & datū in Ciuitate nostra Gedanē. die inuentiōis S. Crucis, anno dñi 1526. Regni nostri anno xx.

CAPITVLVM V.

De Ducatib. zatorien. & Oszwiciacimē.

Cum & vetustiores & recentiores Annales vnīuersam Silesiā ad Regnū Pol. pertinuisse testent, eiusdem Prouincias q̄q; quasi partes ad ipsum Regnū semper pertinuisse liquet. ad quod præterea certa pacta feudalīa & cōtractus in Cōmentariis Regis cōtenti accesserūt; quibus etiā Zathorien. & Oszuyacimē. Ducatus ipsi Reg. legitime sunt adscripti. Licet uero plurimæ sint causæ quæ eas prouincias Regno, cui accesserūt vnīāt, & ad vnum Ius reducāt; Ne tamē Diui Reges nostri

ges nostri Incolas earū prouinciarū inuitos pertrahere viderent, integrā eis opti-
onem reliquerūt, vt si velint in Iure suo antiquitus recepto (quod nō mediocrē
seruitutē ipsis imponit) permaneāt, vel Iuri ac Ciuitati Regni accedāt. Itaq; nō
fallor, primū KOMOROVII, hos vero secutus Magnificus Seuering BONAR
de Balicze Castell. Sandecen. & horū Ducatuū Capitaneus, aliq; Nobiles exē-
plo illorū vna cum suis bonis ad Ciuitatē seu Municipiū Regni sele transfulerūt.
transfulistent se vero & alii omnes qui ciuiliore ingenio prēditi sunt, Nili Magni-
ficus Nicolaus MYSZKOVVski de Myrov Castell. Radomieñ. & Myedzy-
rzecen. ac horū Ducatuū Capitaneus prudentia sua illorū prouincialiū Iuris rus-
ditarē tractaret, & rigorē æquitate temperaret, omniaq; clementius quā Ius pro-
uinciae exigit, faceret. Quæ qdem potestatis suæ moderatio effecit, vt Principi nos-
tro Sigism. Augusto dignus visus esset quē in Collegā Senatorū ante canos con-
optaret, atq; tot præficeret prouinciis, in quibus ille moderandis, grauitatis cum
summa humanitate, quantumuis difficilis sit horum societas, existi-
mationem est consecutus.

Literæ feudi & Omagii Ducis, Oszwia-

IN NOMINE DOMINI AMEN. (czimeñ. & Zatorieñ.

Ad perpetuā rei memoriā Nos KAZimirus Dei gratia rex Polo. Ma-
gnus Dux Lithuanie, Rusiæ, Prussie, &c. dñs & heres, Notū facimus
per præsentēs nostras Literas omnibus & singulis qbus expedit. Quod
ueniens ad præsentia nostrā præclarus dñs Venceslaus Dux Oszvya-
czimeñ. & Zatorieñ. &c. frater noster dilectus, cupiens & petēs Regno
nostro uniri & incorporari, Literas & priuilegia quorundā Regū Bo-
hemie in præsentia nostra posuit & ostendit, quatinus ipsum & ipsius
successores in eisdē priuilegijs & in alijs libertatibus conseruaremus, &
cōfirmaremus, in protectionēq; & tuitiōnē nostrā ac Regni nostri reci-
peremus, prout ipsum ipsiusq; successores antecessores Reges Bohemie
tenebāt & tuebant. Nos uero priuilegijs ipsius uisis, & sufficiēter exami-
natis, tanq; iustis & ratiōi cōsonis, tum & petitiōi ipsius acclinati, attē-
dentes ipsius liberū accessum & unionē ad nos & Regnū nostrum, Ip-
sum dñm Venceslaū Ducem Oszvyczimeñ. & Zatorieñ. in nostrā &
Regni nostri tuitiōnē & protectionē recepimus, & recipimus, ac priui-
legia per Reges Bohemie sibi & suis antecessoribus data & cōcessa con-
firmauimus & cōfirmamus. Insuper & a Iuribus nostris feudalib. quo-
modocūq; ad nos spectantibus & pertinentibus, a bello dum & quēdo ex-
peditio bellica fieret & cōtingeret aliarū Terrarū Regni nostri, a cōtri-
butione seu datia omni in quā Terræ Regni nostri cōsentierint ex qua-
cumq; causa seu modo, ceterisq; seruitijs & grauaminibus quocumq;
nomine uocant seu in futurū uocabunt, tam de persona, quā de bonis
mobilibus & immobilib. liberū fecimus, dimisimus, & in futurū faci-
mus, & dimittimus. Et si quispiā habēs bona in prædicto Ducatu ab o-
bedientia domini Ducis Zatorieñ. se subtraxerit, & ad nos recurrerit
talem nō suscipiemus, neq; defendemus, sed remitemus & cōpellemus
eum ad obedientiā dñi Ducis Zatorieñ. Et si aliquādo aliquis Nobiliū
aut Plebeorū de eodē Ducatu Zatorieñ. ad nostrā uel Regni nostri lu-
diciū prouocauerit & appellauerit: sic prouocañ. & appellañ. nō admit-
temus ad nostrā audientiā seu iudiciū, sed remitemus, et in futurū mā-
damus remit-

damus remitti ad eundē Ducatū ZatorieŃ. ut ibidē in omni negotio p subditos prædicti domini Ducis Iusticia petētibz administret. & gene-
raliter ipsum dñm Ducē, & ipsius successores, tum & Ducatū Zatori-
eŃ. seu dominiū, in omnibus Iuribus & priuilegijs conseruamus, & in
perpetuū uolumus cōseruari, quæ ab antiquo ad ipsum, & dominiū ip-
sius pertinebant & spectabant. In cuius rei testimonium &c.

Literæ sup Ducatum zatorien. 1494.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei me-
moriā, Quoniā humani generis actiōes memoria perpetua indigentes
plærūq; ab hominū noticia dilabunt, nisi scripturarū seu testiū muni-
mine fuerint renouata: Proinde nos IOHANNES ALBERTUS Dei
gratia Rex Pol. necnō Terrarū Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lan-
ciciæ, Cuiouiæ: supremus Dux Lithuaniae, Russiæ, Prussiaeq; ac Cul-
men, ElbingeŃ, & Pomeraniæ dñs & hæres &c. Significamus tenore
præsentīū quibus expedit uniuerfis, præsentibus, & futuris, harū noti-
ciā habituris. Quomodo quāuis a multis iā retro actis annis Terra seu
Ducatus una cū Duce Ducibusq; ZatorieŃ. cū omnibus eorundē Iuri-
bus, inscriptiōibus, & cū omnibus & singulis Terrigenis, necnō Ciui-
tate Zathor, alijsq; Oppidis, & cū Castro seu Fortalicio eodem nomine
Zathor dicto, alijsq; omnibus Fortalicijs, necnō Villis, hereditatibus,
possessiōibus, & omnibus eorundē cēsis seu utilitatibus, fluuijs, syl-
uis, eorūq; usibus tā Ducalibus quā etiā aliorū quorumcūq; Terrige-
narū & subditorū cuiuscūq; conditiōis existāt in toto ambitu dicti Du-
catus cōsistentibus, cū omni Iure, proprietate, & dominio, nobis ditiōiq;
nostræ seu Regibus & toti Coronæ Pol. pertineāt, & sunt incorporati,
appropriati, ascripti, & perpetue irreuocabiliterq; uniti, nobisq; & Co-
ronæ nostræ præfatę subiecti, cū omnibus eiusdē Ducatus subditis tam
Spūalibus quā Secularibus. Quā incorporationē, unionē, cōfœderatio-
nem, & subiectionē uetustā, semper ratam firmāq; et inuiolabilē perpe-
tuoq; duraturā habuimus, habemus, perpetuoq; habere uolumus: Ni-
hilominus præclarus Dux IANVSSius eiusdē Ducatus ZatorieŃ. mo-
dernus dominus, heres, & possessor ex successiōe suorū parentū Ducū
ZatorieŃ. procedens, una cū Illustri Ducissa domina BARBARA cōsor-
te sua legitima, easdē ueteres inscriptiōes, incorporatiōes, uniōes, et sub-
iectiōes, contestātes et recognoscētes nouis se Inscripsiōibus, fœderibus,
Ligis, uenditiōibus, atq; subiectiōibus pariter cū præfato pleno & inte-
gro Ducatu ZatorieŃ. nobis & omnibus successoribus nostris Regibus
& toti Coronæ Pol. cū plena potestate & autoritate perpetuoq; dura-
turis matura deliberatiōe & cōsilijs cuius intererat præhabitis uoluerūt
inscribi, tantoq; firmitus incorporari, & subijci, prout iam nūc se inscri-
bunt: & prout proprijs inscriptiōibus præfati Ducis Ianussij, cōsortisq;
sux præfatæ, necnō omniū Terrigenarū pariter & Ciuitatensīū præfa-
to Duci Ianussio subiectorū sufficiēter est firmatū & expressum. Proi-
de ut hæc unio, incorporatio, inscriptioq; præfati Ducis Ianussij & cō-
sortis suæ,

fortis suæ, necnō totius Terræ & Ducatus eiusdē uenditio, realit̃q; satisfactio per nos sibi facta ad effectū deducat, sitq; solidior et firmior perpetuo & in æuū. recognoscimus nos apud præfatū Ducē Ianussij iūq; apud uerum & indubitātū heredē præfati Ducatus Zatorieñ. & apud Illustrē Barbarā consortē suā præfatā emisse præfatū Ducatū Zatorieñ. una cum Castro seu Fortalicio, & Ciuitate tota Zatorieñ. & cū omnibus bonis, possessiōibus, Villis tā Ducalibus quā etiā Terrigenarum & subditorū quorumcūq; quicūq; seu quęcūq; in præfato Ducatu cōsistūt. emptiōe uenditiōeq; perpetua & irreuocabili, perpetuo & in æuū, pro octuaginta millibus florenorū Hungaricaliū auri uerī purī & iustī ponderis. Pro qbus sibi iam plene & ex toto satisfacimus realiter & cū effectū: prout ipse Dux Ianussius una cū præfata sua cōsorte eandē satisfactionē & solutionē proprijs Literis & Sigillis consortisq; eiusdem una cū Terrigenis & subditis suis fatetur & recognoscit: Nosq; & futuros successores nostros Reges & Coronā Poloniæ de accepta satisfactione & solutiōe quitauerūt, & liberos dimiserūt. Et tamē præter hoc, tenore præsentīū promittimus, Quod nos & successores nostri Reges, et tota Corona Pol. pro finali satisfactiōe præfati Ducis Ianussij & consortis suæ præfatę pro dicto Ducatu Zathorieñ. & bonis ad ipsum pertinentibus, debemus, tenemur, tenoreq; præsentīū pollicemur, & tenebimur, nosq; obligamus præfato Duci Ianussio, & dictę cōsorti suæ, pro quolibet anno dare & soluere de Zuppis nostris Vielicēsis & Bochnensibus ducentas Marcas pecunię cōmunis monetę & numeri Polonialis, & sedecim bancos salis donatiui, usq; ad extrema tempora uitę eorū, seu utriusq; , seu ad mortē præfatorū Ducis Ianussij & consortis præfatę eiusdē. Ita tamē, Quod pro quolibet quatuor tēporibus singulorū annorū per quinquaginta Marcas, & per quatuor bancos salis, dare eisdē, seu utriq; eorundē, uel alteri eorundē qui super uixerit, præfatas ducentas Marcas dare & extradere tenemur, & debemus, tenebimurq; & debebimus. Et similiter nostri successores Reges, & tota Corona Poloniæ, dare eisdē, uel alteri eorū modo superscripto soluere & complere tenebunt. Si uero quod absit pro aliquibus quatuor tēporibus usq; per unum integrū annū præfatū censum ducentarū Marcarū, & sedecim bancos salis, prout præmissum est, soluere neglexerimus uel nō curauerimus, uel successores nostri neglexerit uel nō curauerint: Extunc post cuiuslibet anni integri decursum post huiusmōi negligentīā sequentem in alijs ducentis Marcis præfati Duci Ianussio & suę consorti succumbemus, & successores nostri succumbēt. Post præfatorū uero Ducis Ianussij & Barbarę cōsortis suę legitime obitū, Extunc præfatus Ducatus Zatorieñ. cū Castro & Ciuitate & cū omnibus Terrigenis omnibusq; bonis & subditis tā Spiritualib. quā Secularib. cuiuscūq; cōditiōis existant cū omni lure hereditario proprietate & dominio cum titulo & re lureq; uenditiōis & emptiōis in manus nostras uel successorū nostrorū Regum & toti Coronę Pol. perpetua & irreuocabili successiōe lureq; hereditario perueniet, & deuoluet. Quē iā exnūc, prout extūc, & extunc

prout exnūc,

prout exnūc, ipſe Dux Ianuſſius una cū cōſorte ſua pręfata nobis Regibusq; & toti Coronę Polonię cōdeſcendit, & reſignat, & ita ſicut pręmiſſum eſt cōdeſcendūt & reſignāt. Et pręter hoc pręfatus Dux Ianuſſius una cum cōſorte ſua proprio iuramēto corporali, hanc uenditionem emptionēq; necnō inſcriptionē & ſubiectionē conſeruatiōēq; irrevocabilē atq; perpetuā iam approbare, cōfirmare, & robore affectualiē de facto debet et tenetur debentq; et tenent. Et ſimiliter Burgrabius Caſtri ſeu Fortalicij & omnes Terrigenę Ciueſq; Zatorieſ. iurare debēt nobis Regibusq; & toti Coronę Pol. nūc iam & in poſterū, quotiēs opus fuerit, ad tenendā nobis Regibusq; & toti Coronę Pol. fidem ſeu fidelitatē: & tam pręfatus Dux Ianuſſius una cū conſorte ſua ſpecialibus Literis ſuis, necnō omnes & ſinguli Terrigenę eiufdē Ducatus Zatorieſ. etiā proprijs Literis inſcribere ſe debēt, et propria Sigilla ad Literam pargameneā appēdere, promittēdo obedientiā fidelitatēq; nobis Regib. & toti Coronę Pol. pręſtandā, & poſt mortē pręfatorū Ducis Ianuſſij & cōſortis ſuę pręfatę nulli alteri poſſeſſionē dicti Caſtri Ciuitatiſq; Zatorieſ. & totius Terrę ſeu Ducatus Zatorieſ. dare, facere, & reſignare, nulliq; fidem & fidelitatē ac obedientiā pręſtare & facere quā nobis Regibus & toti Coronę Pol. debēt, & tenent. Quilibetq; eorū debet, & tenet. Qui etiā Terrigenę omnes et qlibet eorū debet & tenet, debebūtq; & tenebuntur, ſpecialiterq; pro Burgrabio dicti Fortalicij ſeu Caſtri & Ciuitatiſ Zatorieſ. & pro ſemetipſis, iam nūc, & q̄tiens opus fuerit, ſeu q̄tiens pręfatus Burgrabius mutari & inſtitui debebit, etiā uiuēte pręfato Duce Ianuſſio, cauere & fideiubere atq; corporalit̄ iurare. Quod pręfātū Caſtrū fideliter tenebit, & nulli alteri in pręfato caſu mortis pręfatorū Ducis Ianuſſij & cōſortis ſuę quā nobis Regibus & toti Coronę Pol. cōdeſcendere & reſignare debebit, & tenet. Debet etiā & tenet pręfatus Dux Ianuſſius una cū pręfata conſorte ſua in uita ſua, quam diu omnipotens Deus eā eis cōceſſerit, nobis necnō Regibus & toti Coronę Pol. in omnibus aduerſis aſſiſtere, & nos cōtra omnē inimicū iuare, una cū pręfatis Terrigenis & ſubditis ſuis ſeu cū toto ſuo Ducatu & eiufdē Incolis. quādo, & quotiēs opus fuerit. Nos uero etiā pręfatum Ducem Ianuſſiū ſuoſq; Terrigenas & ſubditos totūq; Ducatum tenere & cōſeruare debemus & tenemur ſub noſtra Terreſtri, & totius Regni Pol. tutela: & eum ab omnibus inimicis ſuis opprimere eū uolentibus ſibi aſſiſtere & eum pariter et conſortē pręfatā eiufdē defendere & tueri pollicemur, & tenemur. Volumus etiā ut in neceſſitate alicuius diſturbj Terreſtris, uel cuiuſcūq; guerrę aut intrāgilitatiſ, ipſe Dux Ianuſſius in Caſtrū ſeu Fortaliciū Ciuitatēq; Zathor gentes noſtras immittere debeat libere ad requeſitionem noſtrā, uel noſtri Capitanei Cracon, ut tātō ſecurius ab hoſtiū incurſu ipſum Caſtrū & fines Regni noſtri tutius & in meliori pace cōſeruare ualeāt, ad quod etiā faciendū ſe ſua inſcriptiōe una cum pręfata ſua conſorte ſubdiderūt. Ex quo autē pręfatę Illuſtri domine Barbarę conſorti dicti dñi Ducis Ianuſſij pro dote & dotalicio ſuis, quę habebat in pręfato Ducatu Zatorieſ. ſibi in-

scripta & reformata, per nos & per Coronā nostrā seu Regnū Polo. cō-
pletis præmissis, est sibi satisfactū. Extūc præfata Ducissa Barbara tene-
bitur tenetq; Literis sui mariti dñi Ducis Ianussq; necnō etiā suis pro-
prijs præfatā satisfactionē recognoscere, nobiscq; Literas suæ reformati-
onis restituere, & easdē Inscriptiones dotis & dotalicij præfatis Literis
extinguere & mortificare. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū præsen-
tibus est subappensum. Actū Cracou. feria tertia ante festū S. Petri ad
uincula. anno dñi 1494. Regni uero nostri anno ij. Præsentib. Ma-
gnificis & Generosis Iohāne de Pilcza Russiæ, Dobeslao de Kurozvanki
Lublineñ. Palatinis. Petro de Kurozvanki Thesaurario Regni Pol.
& Cracouieñ. Capitaneo, Petro Myszkovvski Vieluneñ. & Nicolao
Strzezovvski Sanocēñ. Castellanis. Stanislao de Chodecz Capitan. Exer-
cituū nostrorū in Terris Podolię, Andrea Kosczyeleccki Bidgostieñ. &
Iohanne Dunyn de Viazd Capitaneis, cōterisq; Dignitarijs, Cōsilia-
rijs, & Cubicularijs nostris fidedignis testibus. Datū uero per manus
Venerabilis Gregorij de Ludbrancz Skarbimirieñ. & sancti Floriani
in Kleparz Præpositi, Regni nostri Vicecancel. syncere nobis dilecti.

Venditio Ducat⁹ Oszwyacimen. Regi

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad (Pol. Kazimiro.
perpetuā rei memoriā. Ne temporū labentiū cursus rerū gestarū memo-
riam secū rapiat, & illos obliuiois errore cōfundat, mentibus humanis
illud diuinitas inspirauit, præstititq; remediū actiōes ordinatiōesq; hu-
manas per temporis lapsum perituras, & uenditiōnū emptiōnūq; con-
tractus, ne a posteris reuocent in dubiū, cōstans apex roborer Literarū,
& fides testiū iugiter renouet & confirmet. Proinde nos IANVSSius
Dei gratia Dux & dñs Oszvyaczimeñ. Significamus tenore præsentū,
qbus expedit uniuersis & singulis, præsentibus & futuris, publiceq; re-
cognoscimus & fatemur. Qualiter matura deliberatiōe cū Illustrib. fra-
tribus nostris, Baronibus, & Cōsiliarijs nostris præhabita, etiā in opti-
ma ualitudine cōstituti, nullo dolo, fraude, aut ingenio seducti, nec per
errorē aut improuide, sed de mera & spōtanea uolūtate Ducatū nostrū
& Terrā nostrā Oszvyaczimeñ. quę portiōe paterna nobis obuenit, Se-
reniss. Principi & dño domino KAZIMIRO Dei gratia Regi Pol. Ma-
gno Duci Lithuaniz, heredi Russiæ, & domino Prussiz, Regneq; suo
& Coronę Pol. pro quinquagita millibus Marcarū latorū grossorum
Pragensiū numeri Polonialis, quadragita octo gros. in quālibet Marcā
cōputando. (Quę qdem quinquagita millia Marcarū latorū grossorum
ab eodē dño Kazimiro Rege & Corona Pol. nos integraliter & effectū-
aliter in pecunia parata & numerata pro huiusmōi Ducatu tulisse, & le-
uasse, & percepisse præsentibus recognoscimus, & profiteamur) uendidi-
mus, præsentūq; tenore uendimus, & uenditiōe perpetua & irreuoca-
bili præfato Sereniss. Principi & domino dño Kazimiro Regi & Coro-
næ suæ Pol. de illo cedimus, & ipsum resignamus, & inscribimus, cū om-
nibus & singulis dicti Ducatus & Terræ Oszvyaczimeñ. Castris, For-
talicis, Ci-

talicijs, Ciuitatibus, Oppidis, Villis, Teloneis, censibus, prouentibus, utilitatibus, fructibus, seruitijs, omagijs, allodijs, Exactiõibus, Collatiõib. Iure patronatib. culpis, emendis, piscinis, molēdinis, lacubus, agris, pratis, syluis, borris, uenationib. aucupatiõibus, mellificijs, pascuis, rubetis, mericis, fluuijs, torrētibus, aquarūq; quibuscumque libet decursibus, montibus, fabricis, ferrifodinis, plūbifodinis, auri, et argenti, æris & cuiuscumque metalli fodinis, monetis, ludicijs, & bannis, seu inhibitiõibus uenationū, & pœnis inde sequētibus, cōsuetudine uel de iure utilitatibus, honoribus, conuentiõibus, honoratijs, feudis, feudatarijs, uasallis, uasallarijs Nobilibus, Rusticis, & Plebeis, hominibusq; habitantib. & habitaturis, cū potestate ibi mercata publica & Nundinas celebrādi, faciendi, datias, pedagia, gabellas, & alia omnia onera realia & personalia ordinaria, extra ordinaria, atq; mixta, quocumq; nomine nuncupentē imponēdi exigendi & exigifaciēdi, cū mero et mixto dominio, supremo et infimo, omnimoda iurisditiōe, plena gladij potestate, et exercicijs eorundē, cū uniuersis alijs utilitatibus quæ ibi hactenus sunt, et in posterū naturalit̃, aut industria humana fieri poterūt, quibuscumq; nominibus aut cognatiõibus uel uocabulis nuncupentē, prout idem Ducatus et Terra longe, late, et circūferēcialiter in basso et plano, in gadibus et limitibus et terminis est distictus, cum omni iure Ducali, dominioq; mero & mixto, supremo & infimo, titulo & proprietate prout eandē Terrā & Ducatū nos & nostri predecessores tenuerūt & habuerūt, nihil nobis aut nostris successorib. cuiuscumq; dominij, iuris, feudi superioris, & proprietatis, tituli, & memorie in eodē Oszyaczimeñ. Ducatu quomodolibet reseruādo, per dictū ipsum Kazimirū Regē & suā Coronā Pol. suosq; successores Reges Pol. habendū, tenendū, possidendū, & ad usus suos beneplacitos cōuertendū renūciantes publice & per expressum omni iuri, titulo, feudo, dominio, & proprietati, quod hactenus illic habuimus & progenitores antecessoresq; nostri habuerūt, pure simpliciter & de plano, & sine aliqua cōditione, lus, titulū, dominiū, proprietatē, atq; feudū dicti Ducatus & Terræ Oszyaczimeñ. eidē Sereniss. Principi dño Kazimiro Regi et sue Coronæ Pol. resignātes, absoluentes, omnes & singulos Barones, Nobiles, Scultetos, Ciues, Oppidanos, & Kmetones, Incolas & singulas personas Ecclesiasticas & Seculares quicumq; nomine censeant, aut quacumq; dignitate uel conditiōe præfulgeāt præfati Ducatus & Terræ Oszyaczim̃, a nostra obediētia, & feudo, iuramēto, & fidelitate, ac obligatione eosdē Barones & Nobiles, Scultetos, Ciues & Oppidanos, Kmetones & Incolas, personasq; Spūales & mūdanas eiusdē Ducatus, in obediētiā, feudum, & utilitatē prædicti Sereniss. dñi domini Kazimiri et sui Regni ac Coronæ Pol. subiicimus & supponimus per præsentēs. Et ne in posterum dubitari quomodolibet possit, quo iure, titulo, & cōditione, Castra Ciuitates & Oppida atq; Villæ in dicto Ducatu & Terra Oszyaczimeñ. cōsistentia, per nos eidē Seren. dño domino Kazimiro Regi et suo Regno ac Coronæ Pol. uenditæ & resignatę & subiectę sunt, conditiōem eorū pro futura memoria duximus præsentibus exprimendum.

In primis qđem fatemur, quod Castra p̄cipalia Ośvyaczim, & ualē-
tes huiusmōi Ducatus, & Terrę p̄dictę cū duabus Ciuitatib. seu Op-
pidis, uidelicet Ciuitas ipsa Ośvyaczim cum teloneo & molendinis, &
Kanthi cū teloneo & molendinis, necnō Villę Bielany, Lauki, Babicze,
Lipnik, Ośyek, Brzeszcze, Monouicze, & Dyvory, sunt esseq; debēt de
mera proprietate titulo atq; dominio p̄fati dñi Kazimiri Regis et sui
Regni ac Coronę Pol. Quoniā cū p̄fata Castra Ciuitates & Oppida
telonea atq; Villę nulli alteri nisi nobis sunt censuales & obnoxie ac
subiectę, p̄fatus etiā dñs Rex cū omnibus pertinētis, appendētis, &
emolimētis ea possidebit. Itē recognoscimus & publice profitemur, qđ
etiā Villę Polanka antiqua, noua Polanka, Vvlosyenicza, Poramba,
Grodzyecz, Sparowicze, Nidek, Vitkowicze, Glabowicze, Bulowicze, Cza-
nicze, Malecz, Czacuga, Novayesz, Rocziny, Sbroskowice, Brzezinka,
Raysko, Francyskowicze, Przecyessyn, Skiedziey, Vithkowice, Vilamo-
vice, Helcznarowice, Bnyakovy, Dzvekoffe, Mikluffowice, Pissarowicze,
Halcnovv, Byertolowice, Komorowice, Zebraca, Restvina, Rabkowice,
Staravyess, Ianussowice, Tharmassy, & alię omnes in p̄dicta Terra
Ośvyacimeñ. cōsistentes p̄ certos Terrigenas, & Nobiles Ducatus p̄-
dicti teneātur & inhabitent. Quia cū nos & progenitores nostri sup̄-
mū lus Ducale fere in illis omnibus habuimus, cōterosq; census, tribu-
ta, labores, seruitia, & obuentiones ex illis lure nostro Ducali percipieba-
mus: Vnde etiā Villas p̄dictas in signū altioris firmitatis cū omnib.
censibus prouētib. & oneribus eisdē dño Kazimiro Regi & Coronę
Pol. resignamus, & eisdē renūciamus. Item omnes Literas, Priuilegia,
munimenta, Inscriptiōes, obligatiōes, cōtractus & quascūq; scripturas,
quas nos uel cōsanguinei fratres aut successores sup̄ dicto Ducatu eius-
dem titulo & proprietate, & dominio habuimus, habemus, uel habebi-
mus, quē in derogationē, uel lęsurā luris, proprietatis, tituli & domini
p̄fati domini Regis & sui Regni ac Coronę Polon. in dicto Ducatu
Ośvyacimeñ, & p̄senti nostrę resignatiōis uergēda, uel quomodoli-
bet faciēda, & quę nobis aut fratrib. uel cōsanguineis nostris possent
prodesse, et dicto dño Kazimiro aut Coronę Pol. obesse annullamus, cas-
samus, extinguiamus et mortificamus, easdēq; nullius decernimus et pro-
fitemur roboris uel momēti, suspectasq; et uiciosas declaramus. Item ut
huiusmōi nostra uēditio et resignatio p̄fato dño Regi et suo Regno
et Coronę Pol. de dicto Ducatu Ośvyacimeñ. facta iuxta desyderium
cordis nostri funiculo multiplici roborata, perpetua, atq; pacifica. nullū
futurę litis, inq̄tatiōis, aut dubietatis habens respectū, perseueret. pro-
mittimus. spondemus, nosq; uerbo Ducali circa fidē nostrā et honorē
sine dolo et fraude catholica promissiōe astrigimus et obligamus, quod
uenditionē et resignationē nostrā de dicto Ducatu et Terra Ośvyaczi-
meñ. per nos ut p̄mittit dicto Sereniss. Principi dño Kazimiro Regi
et suo Regno ac Coronę Pol. factā, Illustres Principes domini Vence-
slaus Zatorieñ. Przemislaus Thosleñ. germani nostri Duces, omnesq;
cōsanguinei nostri affines et proximi gratā, ratam, firmā habebūt, tene-
bunt, nec

bunt, nec in aliquo directe uel indirecte quęsito colore occasione huiusmodi uenditiōis et resignatiōis cōtraueniēt, aut eā impediēt quouis modo, Nosq; prædictū Serenifs. Regem et suū Regnū ac Coronā Polo ab omnibus impedimētis, litibus, molestatiōibus, perturbatiōib. infestatiōibus, offensis et iniurijs tam a præfatis dominis Venceslao et Przemislao germanis nostris, quā ab omnibus cōsanguineis et proximis nostris, et a quacūq; persona cuiuscūq; cōditionis existat, et quacūq; fulgeat dignitate, Spirituali siue Sæculari, a qbus occasiōe præfata nostræ uenditiōis resignatio et cōtractus præfati Ducatus et Terræ Ossvyacimēñ. ipse Serenifs. dominus Rex et Regnū ac Corona Pol. lęsi, molestati, perturbati, offensi, et impediti fuerint, ipsum dñm Serenifs. Regē suū Regnū et Coronā Pol. nos intercedere, et euincere, nullā interponendo præscriptionē iuxta Ius nostrū Ducale tenebimur, eliberareq; sub fide et honore. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū Ducale præsentibus est subappensum. Datū in Glivice feria secūda ante festum S. Mathiæ Apostoli anno dñi 1457. Præsentib. Strenuis Generosis et Nobilibus, Iohāne Saffovvski, Zauiss Bohemo, Nicolao de Kamiēñ. Krystek Schelhem de Schothmank, Misliborio de Orzesse, Iohāne Karnic de Sambork, Michaele Laskovvski, Nicolao Myskovvski, Nicolao Saffovvski Iohanne Vvyec de Thomica, Procopio de Svyantossouice, Hinkone Svvyatlik de Zass, Iohanne Tlema, Urbano de Kopcovice, Michaele de Zavyerce Notario nostro et alijs fidedignis testibus circa præmissa.

¶ NOS IANVSSius Dei gratia Dux Ossvyacimēñ. recognoscimus tenore præsentīū quibus expedit uniuerfis, tam præsentibus quam futuris, noticiā præsentīū habituris. Quod a Serenifs. Principe domino Kazimiro Dei gratia Rege Pol. Magno Duce Lithuanie, herede Russiæ, Prussięq; dño, et a Regno Coronaq; sua Pol. quinquaginta millia Marcarū latorū grossorū Pragen. numeri polonialis quadraginta octo grossos in quālibet Marcā computāñ. in uim totalis et integræ solutionis pro Terra et Ducatu Ossvyacimēñ. per nos ipsi Seren. Principi domino Kazimiro Regi et Coronæ Pol. uenditis recepimus, et de manib; Magnificorū et Strenuorū ac Nobiliū dñorum Iohannis de Czyssovv Castellani et Capitanei Cracou. Gregorij de Branyca Castellani Radomien. Andreæ de Tanczyn, Iohānis de Rythvvianny Capitanei Sandomiriēñ. Iohānis de Tarnovv, Iohānis de Melszyn, et Grot de Ostroyv in effectu leuauimus. Vnde et eundē Serenifs. Principē dominū Kazimirum Regem Pol. etc. et suū Regnū, et Coronā suā Pol. Nos Ianussius Dux prænominatus quietamus, et absoluimus, quietatosq; et absolutos pronūciamus per præsentēs. Omnesq; Literas, et obligatiōes cuiuscumq; existant tenoris, quas præfatus dñs Rex et suū Regnū et Corona Pol. aut sui fideiussores nobis super solutionē dictarū quinquaginta milliū Marcarū latorū grossorū, aut illarū aliqua portiōe, dederūt, mortificantes, et cassantes præsentīū per tenorē. profitentes illas nullius esse efficacię, roboris, uel momenti, et iam præfatum dominū Kazimirū Regē et Coronam Poloniæ nobis occasione emptionis Terræ Ossvyacimēñ.

GGG iij recogno-

recognoscimus & profitemur in aliquo non teneri. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum presentibus est appensum. Datum Cracouię feria quinta post Cinerum anno domini 1457. &c.

Iuramentum Ducis zatorien.

Ego I. Dux Zatorien. Iuro, quia fidelis & obediens ero cum omnibus subditis Ducatus mei, & cum Ducatu meo Sereniss. Principi domino A. &c. 162 Regi Pol. &c. gratiosissimo & ipsius successoribus Regibus, & Regno, ac Coronę Polonię, pro bono statu M. Regię & Reipub. Regni Polo. & pro utilitate M. Regię & Regni consulā, & quę sentio M. Regię successoribus & Regno Pol. nocitura pręcustodiā, & pro posse meo auertam, ac omnia fideliter ad partē M. R. & Regni Pol. agam fideliter & obedienter, mādatis M. Regię & successorū suorū parebo, & ea implebo, Literas meas iuxta contractū per olim Sereniss. dñm Iohannē Albertū inter me & Regnū factū sub meo & subditorū meorū Sigillis dabo M. R. ad thesaurū Regni, subditosq; uniuersos meos ad iurandum iuxta contractū inducā, & iurari, aliacq; quę ex cōdictamine debeo facere, faciam, Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

Iuramētū Terrigenar. Ducat⁹ zatorie.

Ego P. Iuro quia fidelis ero Sereniss. Principi & dño domino Alexā- 162 dro Dei gratia &c. gratiosissimo et Regno ac Coronę Pol. & post mortem Ducis Ianussij Zatorien. domini mei gratiosi neminē alium quam ipsum dñm Alexandrū Regem & successores Polonię pro dño suscipiam, & me ei subiiciā, ac pro posse meo procurabo omne bonū, et auertam omne malū quod sciuerō iminere R. M. & suo Regno Polon. omniaq; faciā fideliter, obedienter, & diligēter quę ad subditū bonū & fidelem pertinet, Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

De vniēdis aut Regno Lithuan. Prus-

sia, Zatorię, ac Oszywym Ducatibus &c. Vide supra Libro quinto Capitulo 1. Articulo 1. de Lithuan. incorporatione.

Ducatus Syewierie. etiā ad Regnū Po-

lonię siue ad Episcopatū Cracouiē. pertinet. Qua de re diplomata legitime cōfecta, in scriniis Ecclesię ac Episcopi Cracou. extant deposita.

CAPITVLVM VI.

De xij. Ciuitatibus Scepusij.

Tametli Reges Pol. & semper fere cōtra hostes vicinos in statioe excubare oporteat, & solum eorū prouentu metallorū prouinciis ad meridiē & occidentē sitis sterilius esse videtur: Nihilominus KAZIMIRVS tercius Rex Polo. cōsecutis tot bellis, factis præterea aliis tot sumptibus, Regi Hungarię magnā pecunię vim mutuo dedit in qua etiā Scepusii 13. Ciuitates iure obligatiōis ac hypothece in possessionē accepit. Et quia ad tēpus pręstitutū æs ei restitutū nō est, alięque conditiones contractus & Inscriptionū in Thesauro Regio repositarū expletæ non sunt, Scepu-

sunt, Scepisti ipsum pœnis ac Vadiis in ipsis Literis obligationem cōtēntis & interpositis tantū immeritū illigatūq; habet, vt si redimendū esset, vnus Regni pecuniæ ad illud eliberandū vix sufficeret. propter quas obligatiōis conditiones & modos, nō tantū vsusfructus qui ex obligatiōe possessori venit, verū etiā ipse fundus qui æquivalenti summa ab emptore acquiritur, Regis & Regni Poloniæ proprius esse censetur.

CAPITVLVM VII.

De Ducatu Mazouia.

Sigismū. Regis ad Mazouia Legatio.

Res ipsa per se nota est, nec dubitaturū aliquē inter nos arbitror, qui modo media ocri rerum peritiā imbutus sit; Quomodo aliquot retro seculis gens & lingua nostra in has oras & regiōes quas modo incolimus cōmigrauerit, sedesq; hic in his locis fixerit, cumq; in infinitā pene multitudinē coaluisset, omnesq; finitimas nationes sibi infensas esse prospexisset, id quod Lex naturæ & reliquarū gentiū mos suadet, ad vnū omnia deferre cōstituerat, vt ita vni qui sit optimus summa rerum tradita eius Imperio pareret. Sic enim & aduersariis resistere, & tranquillus vitam agere se posse existimauerit.

Cuius rei argumento sunt, multæ & vetustæ Literæ veterū Regum & Ducū signis cōmunitæ, quæ rē per Arces tum vero per templa religiosissime custodiunt. Satisq; constat Meschkonem primum eundemq; piissimū Ducem, & Boleslāū primum Poloniæ Regē omnes fere Episcopatus istos, qui nedom in Regno Poloniæ, sed etiā in finitimis prouinciis habentur fundauisse, puta Archiepiscopatū Gnezneñ. Episcopatus Cracou. Vvlas diissaueñ. Polnañ. Vvratisslau. Culmeñ. Lubuceñ in Pomerania Camineñ. & alios plurimos. Cuius Regis Imperio cum vniuersæ gentes linguæ nostræ parerent incredibile dictū est quā longe lateq; terminos diuitiis suæ propagaret, & quanto terrori vicinis nationibus existerent.

Tandē vero (vt fere omnibus rebus vni venit) dum eadem gens nostra in Arcē summæ potentiae decorisq; euaserat, vt sunt res humanæ fluxæ & fragiles, extincto illo ipso tam prorege quā Rege in deterius prolabi, & in diuersas factiōes, qui Ducatus vocabatur, scindi cœpit. Ita qd ex vno eodemq; amplissimo Regno multi Ducatus succreuerāt. Demū cum successu temporis homines multitudinis Principum pertesi essent, sublaris e medio multis, iterum res omnis in potestatem vnius hoc est Regis deuenerat.

Tamen Ducatus ipse MAZOVIAE singulari quadā prudentia diuina vsq; in hæc tempora seorsum ab Regno Poloniæ auulsus sub Imperio Ducum Mazouia vigeat, quatenus stirps mascula nō defuerat.

Cum vero Deo ita ordināte nuper stirps illa Ducalis in Mazouia penitus extincta esset, iure naturæ & gentium equum est, vt membrū a corpore suo iam dudum separatū rursus tandē corpori suo vniretur, & sub Imperiū vnius capitis hoc est Sereniss. domini dñi Sigismundi Regis Pol. domini nostri gratiosissimi & Coronæ Regni Pol. adiungere. Quod negociū tentatū qdem est in proxime præterito Cracou. Conuentu cum Oratoribus Ducatus Mazouia per Regiā Maiestatem & Senatores Regni: Sed Oratores ipsi Mazouia renitebatur, nec super eisdē rebus aliqd tractare volebāt, afferentes se nullā facultatē vel mandatū super eiusmodi rebus habere ab his qui eos miserunt. Quare Maiestati suæ supplicauerūt, vt totum hoc negociū vniendi & incorporadi Ducatus Mazouia ad Regnum & Ducatū ipsum, & ad Incolas eius dimitteret, & Conuentū ad talia tractanda Varssouia indiceret. Quod sua Maiestas ex singulari sua clementia effecit, Conuentūq; hunc Varssouieñ. indixit, et agi voluit. Nosq; huc ad vos in eo negocio misit, vt vobiscū super eiusmodi rebus ageremus.

Cum itaq; sua Maiestas Regia plane perspiciat indecorū & pene absurdum esse, si pars suo toto nō cōgruat, suadet & hortatur, immo præcipit, vt cum (Deo volente) iam vnius capitis & corporis membra effecti estis, etiā vni

Legibus atq; institutis vtamini, eis videlicet qbus mater ipsa nostra Polonia, relis

Propter quas causas Reges Respubl. sint proposui.

Boleslaus quos Episcopi copatus instituit.

Monarchia Regni Pol quando sit scissa in Ducatus.

Mazouia diu suis Ducibus usa est.

queq; Ter

quæq; Terræ Mazouïæ, puta Ploceñ. Gostineñ. Raveñ. Sochaczouieñ & Belzeñ. vtuntur: præcipue quo ad expeditionē militarē & bellicā attinet, cupit sua Maiestas vt eam æquo Iure & ordine cum vniuersis Terris Regni Polonię iubeatis. & inuicem super his rebus conferatis, & omnia hæc de quibus supra mentio habita est, in præsentia nostrum constituatis & firmetis. Id cum effeceritis multū honoris & dignitatis atq; cōmodorum rebus vestris inde accedet libertatibusq; & cœteris summis prærogatiuis, quibus nihil est dulcius, perfruantur: & Regiæ Maiestatis dñi mei clemētis. gratiā vobis cōciliabitis, vobisq; ac posteris vestris, tū & bono ac tràglo statui vestro optime cōsuleris.

Alia Legatio.

Post dictā gratiā Regiam, & Literas fidei oblatas, dicendum, satis esse iam declaratum, Terras Mazouïæ vnum esse corpus & vnā hereditatē regni Poloniæ, vnā gentem, vnā linguā, vnos dominos ipsorū ab initio semper extitisse. partito vero Regno inter Duces, vt alias Terras, ita & Ducatus Terrasq; Mazouïæ decedentibus masculis Iure feudi ad corpus & vnitatē Regni de nouo rediisse. quæ omnia ex Literis, Inscriptiōibus, & exemplis ita clare cōstant, ita in recētī memoria existunt, vt nullis rationibus & argumentis infictari possint.

Cum itaq; placuit diuinæ Maiestati reliquā masculā sobolem Ducum Mazouïę ab humanis auferre, & reliquę Terræ Mazouïæ Iure feudi, & iuxta inscriptiōes veteres ac recentes in Maiestatē Regiā & Regnū Polonię recidissent: Licet Maiestas sua potuisset e vestigio possessionē earundē Terrarū accipere, & illis sicuti reliquis Terris & subditis suis imperare, tamen voluit Maiestas sua vti decet clementem & benignissimū Principē, rem alioquin iam prius transactā iterum placide & æquanimiter tràsfigere. Non enī dedignata est Maiestas eius primū Legatiōibus benignissimis illos ad debitū ipsorū cohortari, deinde etiā ipsamet ad eos descendere. & iustis ratiōibus modisq; clemētissimis ius suum & debitū illorum ab eis exigere: quibus cum iuste reluctari nō potuissent, tandē vniuersi iusiurandū Maiestati suæ & Regno suo Poloniæ præstiterunt.

Quāuis autē petissent tum & pariter in Cōuentu Cracou. dari sibi in Ducem & dominū Illustrissimū Principē Sigism. Augustum filiū Maiestatis suæ charissimum, tamen Maiestas eius id tum illis, & demum in Cōuentu Cracou. denegauit. quod nollet videri is qui Iuribus Regni sui quitq; detraheret. quin magis cōduce re putet, vt filio suo & omnibus subditis suis Regnū & DOMINIA VNITA QVAM SCISSA & diuisa relinqueret.

Siquidem Ducatus Mazouïę mera est hereditas & corpus Regni Polonię, possessusq; est ab initio a præfatis Ducibus Iure feudi. Quo qdem Iure iam maior pars ipsius Ducatus antea successiue ad prædecessores Maiestatis suæ & Regnū Pol. recidit. Nempe Terra Raveñ. Terra Sochaczouieñ. Terra Gostineñ. Terra Ploceñ. Terra Viśneñ. quæ omnes Terræ sunt Mazouïæ sed eo Iure ad Regnū deuolutæ, atq; id nō solum mascula stirpe nō deficiente, sed etiā fratribus superstitibus partitis inter se bonis sibi inuicem nūq; succedere potuerunt, eiq; minus nunc succedere possent cum vniuersa stirps mascula defecit. Quod scientes & intelligentes domini Duces nouissime defuncti, obtinuerant a Maiestate sua eam gratiā magnis precibus & seruitiis suis, Quod ipsi duo fratres sibi inuicē succedere potuissent. & cōcessum illis erat hoc Priuilegiū a Maiestate sua, nō sine magnæ clementiæ testimonio, prout Literæ eo nomine cōfectæ satis declarant.

ARTICVLVS I.

Cōfirmātur Iura Mazouitarū. Lex I.

sigism. Petrie. 1529
ex statuto Mazou.

Omnia Iura, Priuilegia, donatiōes, cōsuetudines, libertates, prærogatiuas, & successiones omnes omniū Nobiliū, & quorūuis subditorū nostrorū in Ducatu Mazouïæ, tam publice quā priuate, iuste & legitime datæ & emanatæ, in quorū seu quarū extant possessiōe pacifica, in vita Ducum

Ducū & dñorum suorū, cōfirmamus, et in robore cōseruamus ppetuo.
SIMILITER q̃ omnia Statuta Terrestria eiusdē Ducatus, cōsue-
 tudines & articulos, quo ad iudicia Terrestria & Castrensia in omnib.
 causis, cōtrouersijs, & rebus quibuscūq̃ in suo ordine antiquo, Statuto,
 tenore, & cōsuetudine cōseruamus et cōfirmamus, iuxta antiquā eiusdē
 Ducatus consuetudinē, quibus non debent derogare nouæ consuetu-
 dines Regni perpetuo.

Iuramentū præstitū p subditos Ducat⁹

Mazouix feria quinta in uigilia exaltatiōis S. Crucis 1526.

Ego S. spondeo & iuro, quia Sereniss. Prīcipi & dño domino SIGIS-
 MVNDO Dei gratia Regi Polo, Magno Duci Lithuanix, Rufsix,
 Prufsix &c. dño & heredi domino meo gratiosissimo, eiusq̃ Maiestat-
 is SVCCefforibus Regibus Polo. fidelis, obsequens, & subiectus ero;
 ac omne bonū & cōmodum suæ Maiestatis & successorū ipsius Regū
 & Regni Pol. procurabo, ac promerebo, et quæ sensero illis nocitura fo-
 re præcustodiā, & præcauebo, ac pro posse meo auertā, omniaq̃ fidelit̃
 & obsequenter curabo & faciā quæ ad bonum & fidelem subditū perti-
 nent, ita me Deus adiuuet & sancta Christi crux.

Ducat⁹ Mazou. Maiori Pol. adscribitur

Consentimus, ut iste Ducatus adiungat̃ & adhereat, sicut & aliæ Ter-
 137 ræ, Terris Maioris Pol. Quando præsertim & Ducū tempore Duces ip-
 si erant cū Terris Maioris Pol. tempore belli. Nec ob aliā causam Ter-
 ra Vischnen. ipsis Terris Maioris Poloniæ sit adiuncta.

sigism. Petric. 1529
 Ex statuto Mazou.

Quod etiā in Mazouia pecunia bracha

ta recipitur. Libro 2. Cap. 6. Artic. 4 de Moneta Statut. Kaz. iij. vide.

Palatini & aliq̃ Castellani præsertim in

Ducatu Mazouix liberi sunt a solutione exactionis duorum grossorū Libro 2.
 Capitulo septimo Articulo de sumalibus vide.

Ratio tamē æqua Mazonū haberi non

potest atq̃ Polonorū, durantibus Constitutiōibus illorū.

Nuncij ex Terris Mazouix cū multa a nobis postularēt, quæ concedi
 solent per nos alijs subditis nostris Regū incolentibus, & Statutorum
 cōmuni iure fruētibus, a nobis hoc respōsum tulerunt, quod dū sunt
 iure & cōsuetudine ab alijs Regni nostri subditis seiuncti, nō in omni-
 bus eorū eadē ratio haberi possit, quæ habetur subditorū Regni. Sed si
 aliquādo iuribus & cōsuetudinibus se coequare Regni nostri subditis
 uoluerūt, quod in eorū arbitrio est positū, tum eorū ratio æqualis cum
 alijs est futura. Interim aut̃ in eorū moribus, iuribus, Priuilegijs, & cō-
 suetudinibus Priuilegio nostro cōfirmatis illos cōseruabimus.

sigism. Crac. 1540

De limitibus Ducatus Mazouix definiti

endis vide Libro 5. Cap. 1. Artic. 3. & iterum paulo infra repetitur.

HHH

CAPIT V

CAPITVLVM VIII.

De Ducatu Baren, ac Mediolan, necnō Modunen, atq; Cremonen, Ciuitatib.

PRÆFATIO.

Numeri 27. Si dominus Deus filias Salphaad cum nō haberent fratres iuste hereditatē paternā postulare Moyſi respōdit, nefas est iuxta fœmineū fratribus nō extrātib; a successiōe hereditaria repellere. Quocirca & Serenis. Regina nostra BONA cum fratrib; careat, iuste titulo hereditario Ducatus BAREN. potitur. Et hic q̄dem locus esset seriem Iurium eius Maiestatis persequi, si mihi eorū copia esset: Quia vero nō est, ea quæ tam per Literas quā per Legatos Diuus olim Sigismūd. pro eo Ducatu ex Cōmentariis fidedignis gessisse memoratur, fideliter referā, vt posteritas habeat in Repub. qualecūq; cōsiliū, quod tanq; Thesei filium, in res tinenda tam insigni Reginæ suæ dote sequat, & Priuilegia ad eā spectantia cum ea a Reginali M. nancitcet, diligentissime cōseruet, ac tueat. Tamen si vero Serenisissima BONA possēsiōe ipsius Ducatus sui nō tam vi depulsa quā falsis criminatōib; circumuenta exciderat, ad eam tamē nō multo tempore interiecto est restituta: Prætereaq; quod ius ad Ducatū Mediolanē. & Ciuitatē Cremonē. haberet, declarauit. Quare hoc obiter addā hic, omnes heredes possessionē solere cōtinuare in bonis qui ius suum persequunt, & animū eis carendi nō deponunt: id aut inter Regna præsertim vim iuris obtinere videtur, inter quæ, vt præscriptis ones nullæ fere sunt, ita semper iure postulandi aut etiam vi repetendi ablata libera datur facultas.

Rex Sigismū, Duci Baren, ad quasdam Inscriptiones consentit.

SIGISMVNDVS Dei gratia Rex Pol. Manifestum facimus per præsen- res vniuersis. Quia pro necessitudine & amore mutuo, qui nobis est cum Illustr. Principe domina Isabella Mediolani & Bari Duce matre & locu nostra charis- sima, illi gratificari volentes, vt in vita sua possit partim de seruis suis, partim etiā de religiōe & sacricolis bene mereri, & suæ suorūq; salutē cōsulere, tenore præsen- tium cōsentimus, vt quādocumq; illi libuerit, possit inter seruos, & ad pia opera, aut quemadmodū illi melius videbit, decem millia Ducatorū in auro ex prouen- tibus annuis Ducatus Bareñ. distribuere, vel ad distribuendū inscribere, seu ob- ligare. Promittimusq; verbo nostro Regio pro nobis & Illustris. filio nostro Si- gismundo nos eandē distributionē seu obligationē per eius Illustritatē factam, fir- mam & ratam habituros. In cuius rei testimoniū Sigillum nostrum præsentibus est impressum. Datum Cracouiæ die quarta Februarii, Anno domini 1523. Regni vero nostri 17. Sigism. Rex significat.

Vniuersitati Ciuium Ciuitatis Bareñ. & Modunē.

Magnifici, Nobiles, & Egregii, fideles nostri dilecti. Accepimus Literas quibus nobis dolorē nostrum de obitu Illustris Ducis Isabellæ, & fidem vestrā erga nos declaratis. de qua nō aliter nobis persuademus neq; dubitamus quin in eo cūc- tu vos ita exhiberetis, vt probos & fideles subditos decet. Nos q̄iā volumus ea erga vos gratia & æquanimirate vtī, & tales vobis Officiales præficere, vt nobis su- besse nunquam iure vos prænitere queat.

Iohanni Dantisco & Ludouico Decio Iusto Oratorib. suis.

Nobiles fideles dilecti, hesternō die allatæ sunt nobis Literæ testi ex Bario, qui- bus significat statum illius & omnes res recte se habere, nihilq; aduersi illic ortū, præter tumultum cōtra Iosue, qui & ipse tandem est sopitus. Allatæ quoq; nobis sunt Literæ a Ciuitatibus Bareñ. & Modunē. quibus fidem suā erga nos aduer- sum abunde testatur, quā, & aliorū pariter Iustus ipse declarat, prætereaq; scribit esse magnas

esse magnas querimonias omnium subditorum aduersus Iosue, & alios Officiales. Proindeq; efflagitat, ut cum illis iusticia ministretur, petatur confirmatio Iurium & Priuilegiorum, petuntur boni & æquanimis Officiales. Quocirca omnium prima erit illic cura vestra, ut videlicet cõpositis & sopitis rebus, si quæ in perturbatiõe sunt, iusticiã vniciq; ministretis, & Officiales tales cõstituatis quorum probitas & fides spectata est, & populo essent ex sententiã. De Priuilegiis cõfirmandis respõdimus nos id facere velle, quod & vos illic eis polliceamini, & trãsumpra si-
lorã nobis mittatis, quibus visis libet cõfirmabim9, quęcũq; iusta & honesta fuerit.

Carolo V. Cæsari.

Serenissime ac excellentissime Princeps. Significatũ est nobis nuper ex Mediolano Illustr. dñm Mediolani Ducem petere decreuisse, vel forte iam petuisse a Maiestate vestra, ut Consilio Regni Neopolitano demãdare dignetur, quo Ducatum Bareñ. ad nos iure legitimæ successionis deuolutũ acciperet in sequestrũ: In quo idẽ dominus Dux Mediolani nescimus qd Iuris sibi cõpetere asseuerat, et deducere nititur Illustr. olim dominã Isabellã de Aragonia Ducẽ Mediolani & Barii socrum nostrã nõ hereditario iure, sed duntaxat vitę suę spacio illum posse disse. Nos nõ dubitamus lus certum & indubitatũ penes nos & Sereniss. dominã Bonam cõiugem nostrã esse, Quod qdem nõ verbis sed Literis, nõ vnis sed pluribus, sine cõtrouersia probare poterimus, quorũ beneficio post mortem ipsius olim dominæ matris & socrus nostræ possessionẽ illius Ducatus cõtinuauimus, quaq; priuari citra insignem iniuriam nostram nõ possumus. Cum enim ad disquisitionem ventum fuerit, melius diplomata seu Priuilegia nostra quam nuda verba vim Iuris & iusticiæ declarabunt.

Legatio Sigismundi Regis ad Carolum V. Cæsarem data Stanislaeo Borek Canonico Cracouiensi.

Cum proximis his mensibus Illustrissima domina Isabella de Aragonia Dux Mediolani & Barii suæ Serenitatis mater, & socrus, ab hac vita discessisset, relicto iusto & hereditario iure Ducatus Bareñ. Sereniss. Bonæ cõiugi Serenitatis sue, filia vero suæ, ad capiendã p possessionẽ eiusdem Ducatus Serenitas sua ipsius Sereniss. cõiugis suæ nomine Nuncios & Procuratores nulla mora facta misisset, illiq; ea ipsa possessionẽ accepta, & aliquãto tempore cõtinuata: rerum & negotiorũ eiusdem Ducatus curã & administrationẽ suscepissent, Vicerex vestræ Maiestatis Regni Neopolitani eandẽ possessionẽ illis ademit, & sequestrẽ cõstituit qui ad causæ diffinitionẽ eidem Ducatui præesseret: quasi lis esset sub Iudice, cum reuera nulla vnquam fuerit, nec esse possit.

Totum eni lus ipsius Ducatus apud Sereniss. dominã Reginam est ex legitima successione: cuius vim & seriem ex Literarum & Priuilegiorum exemplis, quæ mecum attuli, vestra Maieestas probe cognosceret.

Miratur aut vehementer Seren. domini mei cellitudo, cur & qua ratiõe rãta insuria sit ei irrogata: cum totius orbis hominũ lus esse peculiare nõ ignoret, possessionẽ bonorum nemini nisi ad disquisitionem vocato, iureq; victo adiri solere. Si enim Illustriss. dominus Mediolani Dux aliquid Iuris haberet, quo sibi persuaderet hunc ipsum Ducatũ fore suum: aliis modis quam vi iusticia sua sibi quærenda erat. Deest conclusio.

Carolo V. Cæsari Sigism. pro restituto Ducatu gratias agit.

Serenissime ac excellentissime Princeps &c. Nuncius noster quẽ in castra Bareñ. si ad vestrã Maiestatẽ miseramus eãdem rediit: duas res gratissimas afferens, quarum hæc potissima est, quod declarauit V. M. in ea beneuolentiã erga nos permansere, quã nobis ex ea sanguinis coniunctiõe quæ nobis cum illa intercedit pollicebamur, est deinde nobis per quã gratum qd V. Maieestas Ducatum Bareñ. nobis restituere dignata est, nõ adeo propter ea cõmoda quæ illuc habituri sumus, quã quod hi dissidentes animos nostros inuicem videre vellent, q alienis malis lætari solent. Agimus igitur vestræ Maiestatì quas maiores possumus & debemus gratias, relaturi etiã quacũq; parte & occasiõe id facere possumus, ut amorì nostro nunq; intermoriguo, sed perpetua serie permãfuro ad luminã coniunctiõe nihil

defuturum esse videatur. Cœterum quia is Orator noster qui iā pridem apud vestram Maiestatem fungit munere sibi a nobis iniuncto, ob eas necessitates quæ subis de se offerunt adhuc munus ipsum aliquārisper est obiturus, referetq; a nobis nō nulla vestræ Maiestati, Idcirco rogamus illā plurimum, dignetur eius verbis, quæ solet benignitate, eque ac nostris propriis fidē adhibere. Valeatq; felicissime M. V. & voto suo in omnibus opratis potiatur, nosq; habeat cōmendatos. Datum.

Eidem Carolo V. Cœsari.

Serenissime ac excellētiss. Princeps &c. Rediens dudum ad nos a vestra Maies-
tate Nuncius & Secretarius noster Borgius, declarauit nobis a M. V. nos in poss-
sessionē Ducatus nostri Bareñ. & Principatus Rossani restitui mādauit, & Literas
ad eam rem opportunas nobis attulit, de quo officio & amore fraterno M. vestræ
fuimus admodum cōsolati, & illi e vestigio gratias quas debuimus per Literas no-
stras egimus: verum facti nunc sumus certiores illinc ab Officialibus & Procura-
toribus nostris ipsam possessionē nobis vigore Literarū Maiestatis vestrę restitus-
tam denegari, remq; prætextu quarundā Literarū aliarum Maiestatis quę ex dia-
metro sunt cōtrarię inuestituræ, & aliis Literis nobis cōcessis in lōgum producti.
Quibus scriptū dicitur (quod admodū nobis mirum videtur) vt nili vocato prius
Illustriss. dño Duce Mediolani de restituenda nobis possessionē nihil fieret: vt hac
mora & difficultate iniecta, pariāt nobis aliquod incōmodum, hi qui & fauorem
nobis Maiestatis vestrę inuident, & nostrā mutuā cōiunctionem, & necessitudinis
nem egre patiant. Cum autē & nos vocati nō fuerimus quādo possessio nobis indi-
cta causa adimebatur, qui ad illā legitime succelsimus, obtinuerimusq; insuper in-
uestitura a Maiestate vestra, facto illi debito omagio, quæ concedi non solet nisi
possessoribus, vel qbus possessio iure debetur. Proindeq; sequestrum cum ipsa In-
uestitura nequaquā coherere potest. Quocirca rogamus etiā atq; etiā M. V. vt fra-
trem nostrum honorā dñf. nō patiatur nos ita & cōiunctionē & necessitudinē no-
stram mutuā apud se per emulos nostros labefactari, vt etiā illud saltem qd nobis
iure optimo debetur, & M. V. iam semel cōcessit, & restituendū cōmisit, consequi
nequeamus: iubereq; dignetur M. V. denuo, vt citra istas productiōes & diffi-
cultates nobis ipsa poss-ssio honorum nostrorū reddatur, qua potiti, parati erimus co-
ram M. V. aut eius collaterali consilio, nō ipsi solum Illustr. domino Duci Medio-
lani, sed etiam vniciq; alteri pro iure nostro respondere.

Carolo V. Cœsari Sigismundus Rex.

Serenissime ac excellentiss. Princeps, Fecerunt nos certiores Officiales & Pro-
curatores nostri hætenus Arcē Bareñ. nō esse nobis restitutā, nō possumusq; nō
vehemēter mirari, vt cum semel M. V. Cœsarea pro sua æquitate ac in nos animi
sui propensiōe super Inuestiturā ipsius Arcis Bareñ. dederit assensum, & benepla-
citum suū, vnde sit istud impedimentū, q̄ minus Decretum M. V. Cœsareæ locum
habeat. Propter ea rogamus M. vestrā omni studio vt tandē possessionē eiusdem
Arcis Bareñ nobis reddi & libere dimitti faciat, & vt M. vestra Cœsarea aures ho-
minibus maleuolis non accōmodet, qui inter nos dissidiū quærunt, cōiunctionēq;
ac mutuā beneuolentiā & necessitudinē nostrā dirimere cōtēdunt. faciet Maies-
tas sua rem sua virtute & nostra in se perpetua obseruantia dignam.

Legationis ad Cœsarem fragmentum.

Nuncius noster hoc ager diligēter, vt restituamur in possessionē Ducatus Bareñ.
& si Dux Mediolani aut quiuis alter prætendit se aliquod ius habere ad Ducatū
ipsum Bareñ. cum vocabit nos, aut Serenissimam coniugem nostram dominam
Regnam in Ius, stabimus paratissimi omni Iudicio.

Et cum M. Cœsarea vult ministrare iusticiā Illustr. domino Francisco Duci Me-
diolani de Ducatu Bareñ. roganda erit, vt simili administrare velit nobis iusticiā
am in Ducatu Mediolanē. & in dotibus auiæ Sereniss. cōiugis nostrę dominę
Reginæ, hoc est in Ciuitate Cremonē. quoniā Maies-
tas sua Reginalis plus Ius
ris habet ad Ducatum Mediolanē. quā habet Dux Frānciscus in Ducatu Bareñ.
Aequum enī est & valde cōueniens & cum M. sua Cœsarea, vult ministrare ius-
ticiam in vno, velit etiam ministrare illam & in alio.

Item excusabit nos Nuncius qđ tam diu Omagium debitum Cæsareę Maiestatē nō pręstitissemus, nam id nō negligētia vlla, sed cum propter longinqtatē itinēris eum propter multas occupatiōes bellicas & curas qbus ad hoc tempus distriscti fuimus facere distulimus. Nunc vero mittimus mandatum sufficiens ad illud pręstandū, nam de iure viuente Illustr. olim matre nostra domina Isabella pręstare nō attrinebat, nec eramus obligati. Iurabitq; Nuncius Omagiū nomine Regiæ M. prius, et demū si necessariū erit, Iura etiā pręstabit nostro noīe postremo Quāuis autē in vita eiusdē Illustr. matris nostrę populi & Vasalli Ducatus nostri Baren. promiserunt & rogauerūt solenni stipulatiōe, qđ Sereniss. dominā Regiā nam post mortē & foelices dies dictę Illustr. domine Isabelę Ducis. habituri essent in suam verā & vtilem dominā dicti Ducatus ac Ciuitatū & Terrarum ad illam spectantū, tanq; vnicam legitimā & vniuersalē hāredem Illustr. olim domine Ducis. eiq; pręsentis, recipiēti, & stipulanti ad sancta Dei Euangelia corporaliter manibus iunctis tacta sponte iurauerūt, & iuramenta corporalia pręstiterūt. Quia tamē id fecerunt absq; consensu Cæsareę & Catholicę M. rogāda erit M. sua Cæsarea & Catholica cōsentire digne & admittere, vt dicti Vasalli & populi denuo iuramentū faciāt, & promittāt, modo quo supra dictę Seren. domine Regine qđ eam recognoscēt verā dominā & patronā dictarum Ciuitatū & Terrarū, eiq; de omnibus & qbuscūq; fructibus, redditibus, introitibus, & prouentibus illarum respondebāt, & responderi facient secundum Iura & Constitutiōes Regni Neapolitani, sicuti decet Vasallos facere & exequi.

Item impetrandę erunt cōmissiōes efficaces vt pręfecti Cæsareę Maiestatis non molestant deinceps nos in Ducatu ipso Baren. sed vt deinceps securum illū semper habeamus ab omni perturbatione.

Item quoniā Illustris olim mater nostra moriens multas donatiōes & legata fecit testamento suo seruitoribus suis, & aliis multis personis etiā ad vitam illarū, alienando multos prouentus Ducatus nostri Baren. qđ facere nō potuit obstantibus pactionibus & Cōuentionibus matrimonialib. quę inter nos & illā intercesserūt: roganda erit M. Cæsarea ne eiusmodi testamentū & legata approbet, & cōfirmet, & si forte iam cōfirmauit & approbauit ignara existens de iure nostro & pactione prędicta, vt cassare & inualidā facere priorem suam cōfirmationē surrepticię obtentam nostra & iusticię causa dignetur. prout apparet in capitulis Matrimonialibus quę ostendentur.

Item petet Nuncius noster a M. Cæsarea qđ restitui faciat quatuor pascua mortis serici quę sunt ablata nomine Maiestatis suę Cæsareę, eo prętextu, quod prius ad vsum Maiestatis suę tenebantur.

Omnia autē supradicta aget Nuncius & tractabit cōmuni consilio & opera cū Iohanne Dantisco Nuncio nostro quem antea ad M. Cæsaream misimus.

Iusticia autē quā Sereniss. coniunx nostra domina Regina habet ad Ciuitatē Cremonā est ista, Ea enī Ciuitas Cremona data fuit in dorem ab Illustr. domino Duce Philippo vicecomite Illustr. domine Blancę filię suę, quę collocata erat in matrimoniu Illustr. Comiti Francisco Stoicię proauo suę Maiestatis, ex quo cōnubio nati sunt filii multi, qui omnes habuerunt dominiū & prouentus dictę Ciuitatis pro rata parte: Ex istis autē successoribus nō extat persona aliqua legitima, nisi ipsa Sereniss. domina Regina, & Dux Franciscus. propterea medietas est de mera iusticia suę Maiestatis, imo & plusq; medietas, ea ratione qđ foelicis memorię Illustr. domine Isabelle Ducissę suę M. mater fuit filia Illustr. domine Hypolitę Sforcie Ducissę de Calabria filię legitimę dictę domine Blancę, & ob

id dicta Serenissima Domina Regina haberet Iusticiam & Ius in duabus partibus ex tribus dictę Ciuitatis.

Mandati fragmentum:

Sed cum Illustris dominus Dux Sforcia pro Ducatu Baren. ad quē nullum Ius habet nos impetat, nos vero ad Ducatū Mediolani plenum & perfectū Ius habemus, Nihilominus tamē pro Ducatu Baren. respondere non abnuimus, modo rogamus Cæsareā M. quā & tu verbis nostris roges, vt cū primū de Ducatu Baren. nobis lis mouebitur, sua M. unico atq; eodē Iudicio vnoq; actionis contextu caus

HHH

uij

tam etiā

sancti Ducatus Mediolanensis atque ita & Ciuitatis Cremonensis. ad quam etiam iura habemus diiudicare, determinare. & definire iubeat. id nos paribus vel etiam maioribus officiis & meritis suae Maiestati rependere semper praesto erimus.

Slgismundus Comiti de Nassom.

Illustrissime Princeps nobis charissime, facti sumus certiores Illustr. Principi Frāciscum & forcia velle nos impetere. & in ius vocare pro Ducatu nostro Bareñ cui nos nō abnuimus quidem respondere iure & iusticiā nostrā declarare. verum cum nobis etiam ius cōperat ad Ducatū Mediolanensē. & Ciuitatē Cremonensē. Rogamus plurimū tuam Illustr. facere velit operā suam apud Cēsareā M. ut cum nobis institueretur actio pro Ducatu Bareñ. cōmittere dignetur M. sua Cēsarea quo vno eodēq; Iudicio pro Ducatu quoq; Mediolanensē. ac Ciuitate Cremonensē. ad quam etiam ius clarum habemus. cognoscatur & definiat. informabit de his et aliis nostris negociis plenius tuam Illustr. Orator noster Magnificus Iohannes Dantiscus de mente nostra sufficienter instructus. quē benigne audire & plenā illi fidem adhibere velit. nos vero vicissim omnibus in rebus quibuscūq; poterimus tuae

Illustritati hanc operā referre curabimus. Datum.

CAPITVLVM IX.

De Samogitia & Pomerania.

Si Cosmographi non seorsim Samogitiā & Pomeraniā meminisse solerēt, diuersumq; genus hominū Samogitas a Lithuanis, & Pomeranos a Pruthenis asseuerarent. & nisi praeter ea ita rem sese habere ipse quoq; audiat: certe ego eas Prouincias, ipsam videlicet Samogitiā sub Capitulo de Lithuania, cuius vtriq; pars esse praesumitur: & Pomeraniā sub Capitulo de Prussia, cui saltem cōtermina est: resposuissē. ne nimis diligenter Prouincias Regni enumerādo, vel Cymini sector, ut est in prouerbio, vel intēpestius opum Regni ostentator cautis lectoribus. ut hospitibus delicatis. esse videar. Ac proinde iam longe alia scripturi ēri pene obliuio in memoriā earū Prouinciārum recordatio subist. Vt cūq; aut illę Prouincię, suis Magistratibus ac Iuribus diuisę. ac descriptę sint: cum tamē nulla publicæ Literarum monimēta de eis habeā. meminisse potius hic earū Prouinciārum, quā ipsa earum iura, quibus Regno coherēt recensere cogor. hoc vnum interea sufficere arbitrat, si earum alterā Regum Pol. alterā aut Ducū Lithuaniae semper proprias ac tributarias fuisse, & esse, meminero.

CAPITVLVM X.

De Moldauia siue Valachia.

PRÆFATIO. Nisi res humanæ in orbem semper agerent, & dominia rerum abire & redire solerent, arroganter fortassis Moldauiā inter Prouincias Regni Poloniae reponere viderer: quod ea dubiū quo fato Polonorum ditiōe excussa, iam facta sit Iuris alieni. Vt cūq; tandem rebus in humanis ludit sors, Iuris Polonici Moldauiam asserere non dubitamus, quod semel tanta cū solennitate Regno accessit, Iureq; iurādo ei subiecta est, ut nisi remittentibus Polonis Iuste sui etiam Iuris esse nequeat, tantominus alieni. Voluntate enī dominorum nō defectione subditorū in libertatē restitutio fit, Iure etiam possessorū non vi hostiū iusta Imperia quærunt. Alioq; & serui fugitiui liberi. & spolia praedonū propria censi possint, non legitimorū dominorum, quorū euaserint pote statē, vel quibus illa abstulerint. Ac eodem nondum scio fortunā ne, id est diuinū arbitriū cui omnia subsunt, an negligentia qua male cuncta gerunt accusemus, quod Moldauos amiserimus: quod apud illos nūc pro nostris hostiū sunt praesidia, proq; confederatis sociis aduersarios professos ex illis simus habituri. Quod enim multoties quasi postliminio ad nos redibant, videri potest diuinitus oblatū fuisse beneficium: quod aut illos toties reiecimus, fortassis in officio pietatis ac providētię deliquimus. Et fuerit quidem aliquādo vera forsan hec

sententia,

sententiā, certe si hæc tēpora priscis cōferamus, abstinere ab illorū societate potius quā auribus lupum tenere arbitror: quātumuis honestior fortiorq; hæc postrema vulgo videatur esse deliberatio. Non enī in aliquotiq; plausibilia, quæq; ante pedes iacent cōsilia oculi deliberantiū sunt inferendi: verum quæ semper Reipu. cōseruā læ sit vtilis animaduertēda & sequēda est sententiā. Itaq; tam iniquo tēpore, & metu dubii euentus, Moldauos ipsos, præsertim qd' iam alieni Iuris sint, præstat pro dubiis subditis mere externos haberi. Et si enī perfidia gentis aliqua ratiōe coerceri potuisset. At iam nobis pro illis, vt Germanis pro Trāsiluania, vel Gallis pro Parma, fuerāt subeunda certamina, certaq; pax certiore etiā bello cōmutanda fuit. Idcirco recte sane hoc tempore metui, vel saltem inrēpestiue supplicibus responderi potest, qd' olim Romæ plano frequēter in via fractū sibi pedē fuisse simulatū, & iterū eos q se quo volebat deferebāt irridenti, a techne peritis respōdebāt: FOLLAT TE, QVI NON NOUIT. Quo sensu qdā de illis cecinit,

Perfidia regnant Valachi, hunc uincendo per illum:

Quamq; tenent nulli, dant tamen usq; fidem.

Ense necant dominos misera cum plebe Tyranni:

Quos rursus tollunt toxica, tela, fugæ.

Calliditas genti Romana uidetur inesse,

Punica, siue fides Græca: Polone caue.

Nunc uero inprimis cum uis hanc tanta coerchet,

Intus habet fraudes, at foris arma tenet.

Vt cumq; tamē res sese habeat, recensebo omnē deditiōis ac Omagii Valachici celebritatē, quā in Regiis Cōmentariis fideliter ab oculatis testibus conscriptā inueni, vt nostri Principes amissam Prouinciā quasi postliminio, si id olim cōmode diuina ope fieri poterit, recuperent. Nostriorū enī facilitate illi abusi, iugum Pol. excusserunt, quod & præsentē, & armato Kazimiro Rege susceperant.

Omagma Palatini Moldauiae.

Post plures tractatus inter Ser. P. & D. D. Kazimirū III. Regem Pol. & Barones Poloniae suæ Ser. & Regni nomine ex vna, & inter Magnificū Iohannē Stephanū Palatinū Moldauiae armigerosq; ipsius suo & Terræ Moldauiae similiter nomine parte ex altera, partim personaliter, partim etiā per Regiæ M. Nūcios diebus aliquot ab aduentu ipsius in præsentē diem habitos, dominus Palatinus Moldauiae qui supra, propter defensionē a Polonia Regno habendā, feria secunda proxima post festū Natiuitatis Virginis glorioe Mariæ ad Omagium Sereniss. Principi domino Kazimiro Pol. Regi &c. inclinatq; suæ Poloniae Coronæ præstandum, se, posteros, & Terrā suam Iuramento ad fidelitatē, subiectionē, & obedientiam perpetuo seruandā, habendā, & obstringentā cōsensit, hora terciarū, eadēq; die hora meridiei, vel paulo serius, Omagma & corporale Iuramentū præstitit, iuxta informationē per M. R. datam. Primū itaq; Maiestate R. cum adhuc ille abesset, solū suum in Corona qua coronatus est, ascendēte, ibiq; in apparatu integro, quem circa coronationē induit, sedente, Maiestatē sede septa spūalibus & Secularibus Prælatīs & Sūmaribus infra scriptis, Stephanus Palatinus a M. R. per Magnificos Nūcios ad vniendū faciendūq; ea quæ debet, auisatus & conductus cum omnibus suis armigeris, Boiariis vulgari eorū dictis, eques venit: ad latus vero per vnum suū fidelem habebat, cui Banderiū quoq; magnum sericeū coloris rubri, in quo arma Terræ Moldauiae pulchre auro depicta erāt, præferebatur. Sui vero omnes Terrigenæ bona hereditaria, in Moldauia habētes, & alii omnes Curien. notabiliores Banderia parua, quilibet suū equū insedendo, manu tenebāt. Ipsi, & Regiis clagentibus tubis: Accedensq; ad solū M. R. ex equo descendit, dein Banderiū manibus corripuit, ac mox cum Banderio versus solū processit: id etiā sui omnes post eum fecere. immediateq; solū accedens, flexis suo more genibus, & capite prono, Banderiū usq; ad terram inclināt. similiterq; facientibus subditis: tenorem Omagii his verbis proferebat, M. Regia immota sedente, sed stantibus dñis: his verbis in facie M. R.

Clemē

CLEMENtissime mihi Rex, ego Serenitati vestræ Omagiū facio & præsto cum omnibus Terris, & hominibus meis, & peto tuitionē Serenitatis vestræ, & circa lura, in iureq; meo, & Dignitatibus cōseruari. Hic adhuc Banderiū tenuit, pro genu aut flexione, de ritus sui more capite inclinato, tacto signo crucis sanctæ Iusiurandum fecit corporale, his verbis.

Iuramentū quod Stephanus Pal. Moldauie Kazimiro Regi & Regno Pol. in loco campestri circa Colomiam feria quinta in crastino Exaltationis s. Crucis anno domini 1485. præstitit.

GRATIssime Rex, ego Omagiū præsto, & Iuro, ac etiā promitto fideliter sine dolo & fraude uestræ Serenitati, successoribusq; Serenitatis uestræ Regibus & sacræ Coronæ Regni Pol. cum omnibus Terris, Baronibus, & hominibus meis, fidelitatē, effectq; fidelis & obediens Serenitati uestræ successoribus, & Coronæ Poloniæ Regni. Sic me Deus adiuuet, & sancta Christi crux.

162

Mox Iuramēto finito, hæc respōdit M. R. uerba residēs in sede M. suæ.

NOS te & Terras tuas in nostrā protectionē recipimus, & circa omnes Dignitates & lura omnia Terrarū tuarū tanq; Palatinū nostrū relin-

HIS dictis osculata est eum Maiestas Regia. (quimus **OSCVLO** facto recepit Banderiū M. R. manibus suis de Palatini manibus, in manusq; Marschalci Regni illud dedit. Hic primū armigeri omnes Palatini Moldauie stantes circa soliū Maiestatis, sua Banderia parua e manibus in terrā strauerūt, Marschalcoq; Regni prædicto Banderiū magnū de solio Maiestatis, iuxta ac cōclusum erat, ad Thesaurum Regiū deferente, & parua illa per Cubicularios M. Regiæ collecta, itidē ad Thesauri locū ferebant seruanda. Noluit quippe Palatinus & armigeri sui cōsentire, ut intra tractandū diriperent: quin petūt ipsorū ut Baderia Omagialia honeste seruarent: propter maioris amicitiae auctoramentū. Quo facto M. R. nō longe a se Palatinū tanq; amicum & suum Omagialē penes se locauit, & confedentibus illis, armigeri ipsius omnes sub hac forma iurauerunt tacta cruce.

Iuramentū quod Vasilchus Regi & Regno Poloniae præstauerūt.

NOS BARones, Vassalli, & tota Terra Moldauie præstamus Omagiū nostro & totius cōmunitatis Terræ Moldauie nomine, Serenissimo Principi dño Kazimiro & successoribus Regibus Polo. & Coronæ Regni Pol. promittimusq; & iuramus omnē fidelitatē, subiectionē, & obedientiā in perpetuū Serenitati suæ Regno, & Regibus Poloniæ. Ita nos Deus adiuuet, & sancta Christi crux.

162

Quod quidē Iuramentū quidā eorum manibus cruci appositis, quidā vero expansis supra, fecerunt. Eo facto Regia Maiestas omnes Palatini armigeros, vniuersam denique Curiam suā iuuentutem, militiæ symbolis insigniuit.

Huius actus Regij, & Pol. Regni, tam notabili celebritati pro Cerimoniarū more Reuerēdis, & Reuerēdus in Christo patres domini, ac Magnifici, Venerabiles, Strenui, Generosi, ac Nobiles interfuere: Iohannes Vatroпка Archiep. Leopoliēn. qui sancta tenebat ad lucamēta, Mathias de Stara Lomza Episcopus Camenec. & Iohānes Targevyczki Electo Chelmeñ. eidē suffragātes: Iacobus de Dambno Castellanus & Capitaneus Cracou. qui ceruici Regio sacrū imponebat dirigebatq; dyadema, Mathias de Bnyn Posnañ. Iohānes Amor de Tarnovv Cracouieñ. Spisko de Iaroslavv Sandomir. qui Sceptrū Regni gerebat, differebantq; quippe hi domini Cracou. & Posnañ. Palatini, quod uterq; illud ferre nitebatur alter alteri se præferēdo, unde unanimi cōsensu Pal. Sandom.

Sceptra des

Sceptra dedere pro hac uice dūtaxat, Iohānes de Pilcza Russiæ generā-
lis, Iacobus de Buczacz Podoliæ, & Dobeslaus de Bustoſſy Belzeñ. Pa-
latini: Raphael de Iaroslau Sandom. qui etiā Regni Marschalcaſſi ge-
rebat, Nicolaus de Kurozſvanki Siradiē, Iohānes de Koſzczyelec Dobri-
neñ. Nicolaus de Zmigrod Pręmiſl. Michael de Buczacz Halicieñ. Ca-
ſtellani: Creſſaus de Kurozſvanki Decanus Gnezñ. Cancell. Petrus de
eadē Kurozſvanki Theſaurarius qui ſub hac differentia pomū tenebat,
Cancellario ipſo Omagij & Iuramentorū formā atq; tenorē pronunc-
ante, Gregorius de Lubranyecz Præpoſitus Skarbimirieñ. Vicecancel.
Regni Pol. Stanislaus de Broſno Marschalcus. Ambroſius Pampovſki
Incisor Curiz M. R. Iohānes Podlodovyski Zarnouieñ. Iohānes Ole-
ski Malogoſteñ. Caſtellani, Nicolaus de Tanczyn Gladifer, Iohānes de
Tarnovy Vexilifer Cracouieñ. aliq; quam plures Nobiles Iu-
venes & Regni Indigenæ fidedigni.

CAPITVLVM XI.

De Ducatib. prædictis a Regno, ab ſe-
ſeque diſſimitandis.

Lithuaniam a Mazou. Cōmiſſarij diſſimit *ſigifm. Crac. 1510. Idem folio 703.*

7. Prouidentes difficultatibus & grauaminibus ſubditorū (tent. Lex I.
noſtrorū Regni & Magni Ducatus Lithuaniz, quæ occaſiōe granicie-
rum inter eadē dominia & Mazouiam tum inter Magnū Ducatū & Re-
gnum ſepe cōtingunt, Volumus & decernimus, ut quotiēs opus fuerit
per nos Cōmiſſarij deputent, & mittantur noſtris expenſis prouidendi,
ad faciēdas eaſdem granicies & iniurias cōponendas, occaſione illarum
hincinde exortas, quatinus abſq; querentium onere Iuſticia eis mini-
ſtretur.

DE EODEM.

136 Dietæ & Iudicia antiqua inter Ducatus Lithuaniz, Pruſſiz, & Mazo- *ſigifm. Petr. 1529. Ex Statuto Mazou,*
uiz, in locis ſolitatis pro omnibus iniurijs & uiolētijs ſubditorū ex utra-
que parte fieri debent de cōterito, & innouari, iuxta antiquā conſuetudi-
nem & proceſſus Terreſtres.

DE EODEM.

Cōmiſſarios iam nūc ad fines Regni emittemus, qui tam de finiū regū- *ſigifm. Crac. 1543.*
dorum, quā de alijs cauſis nomine iniuriarū ſuſcitatis certū aliqd cōſti-
tuerēt. Quocirca iā eos nominare, & dare uolumus.

DE EODEM.

Quia tenemur paci & tranquillitati ſubditorū noſtrorū cōſulere, Com- *ſigif. Aug. Pe. 1550.*
miſſarios ad diſſimitāda dominia Regni noſtri a uicinis dominijs puta
Hungariæ, Marchiæ, Sileſiæ, Pomeraniæ, Lithuaniz, & Pruſſiz, necnō
ad reſarciēda damna & iniurias mutuas deſignauimus: Cui qdem no-
ſtro inſtituto ut quā citiſſime ſatis fieri poſſit, dabimus operā diligentē.
Cōmiſſarij autē noſtri etiā diligenter curabūt, ut pro ijs damnis, quæ
per cōmunes Cōmiſſarios Seren. Regis Romanorū & noſtros in Sileſi-
is ſunt decreta, hominib; noſtris ſatisfactio iuſta et cōpetens impendat.

Alioquin si prædones Silesiæ a violentis

tiis sibi nō temperauerint, vel a Rom. Rege non arceant, Statutum de nō inferendis priuatim bellis relaxari debet, de quo vide Libro 6. Capitulo 1. Articulo 1. de re Militari & eodem Libro, Cap. 3. de Regni defensione mercenaria.

CAPITVLVM XII.

De fœderatis populis.

Hactenus de Prouinciis Regno unitis, atq; subiectis egimus, sequitur vt de fœderatis Regni eodē ordine agamus. Fœderati enī sunt, qui omnino liberi existentes, suisq; Legibus viuētes, Polonorū Maiestati comiter obseruare, mutuāq; amicitiam colere sese receperūt. Et si enī in genere humano nō detur propria differentia, per quā homo ab homine, gensq; a gente ita differat, quin omnes vna & eadē definitio cōtineat, vt superius quoq; meminimus: Nihilominus virtus & vicium, propiorq; vel nulla alterius cū altero cōiunctio, homines tantū inter sese cōiungunt, vel e cōtra ab se distare faciūt, vt ob hāc homo hominī Deus vel Satan, tutor vel Tyrānus sit, & esse nucepe. Atq; ob hāc in ipso genere hominū varietatem, hæ gentes quæ de sua vltro citroq; Iusticia sibi bene persuasæ sunt, cōtra vim malorū, si qui vel domi Reipub. eorū turbaret, vel foris ingrueret, in vnā societate cōire, & tā sanctorū quā prophanorū exemplis Regum fœderari cōperūt. vt scilicet & sibi ipsis in metu satis cōfiderent, & cōtra ipsos audaces fortiores fierēt. Et si qdem fœdus ipsonio aliquarū gentium seu Regum professæ, iureiurādoq; ad pacem inter se seruandā, rebeiles vero secundū cōuentionē reprimendos libere cōfirmata. Tameñ fœdus proprie pacem quæ feritur inter dimicantes significet, ita dictum, quod fides in fœdere interponi solet.

Et tria qdem genera fœderū antiquitus fuisse accepimus qbus populi aut Reges mutuas amicitias inibant, vnū cum bello victis a victoribus dicebatur Leges: Alterum cum pares bello & æquo fœdere in pacem atq; amicitia veniebāt, redditis per cōuentionē iis rebus quarū bello turbata fuit possessio: Tercium cum liberi populi ad amicitiam sociali fœdere iungendam coibant.

Inde fœdus generaliter dicitur pro necessitudine alicuius vinculi, quod quidem inter populos amicosue pro Lege habetur.

Cum aut fœderibus fides magna cum religiōe iurisiurādi interponat, omnino fœderatis fides est seruāda, neq; fœdera verborū subtili interpretatiōe sunt eludenda. Itaq; fidem frangere tam nefariū ac perfidiosum est putandū, quā pupillum fraudare qui in nostrā tutelam peruenit, quā socium fallere qui se nobis in aliquo negotio cōiunxit: In christianis aut Principibus merito id ita videri debet, quod fideles se videri volunt, & ita appellātur. Eam enī vafriē si in priuatis cōtractib; admittatur Leges damno, cauterio, furca, infamia, vel exilio puniunt. Certe Tully Rom. Rex Metium in pugna se a tergo per dolum adorientem, finito certamine curribus duobus alligatū, ac s in diuersum viriusq; quadrigis, discerplit medium. Nec iniuria, ad alios enī testi esse possumus, illisq; nos ac nostra nō aperimus: Socios vero ac fœderatos qui cauere possumus, quos etiam si metuimus, ius officii quodam modo lædimus.

Porro fœderū sancientorū varius mos a variis gentibus fuit obseruatus: Romani enim per feciales, ita a fœderibus sancientis, rebusq; repetendis, & bellis indicēdis dictis, ipsa fœdera, siliē porca caesa, sanciebāt: vt scilicet ita ab Ioue feriatur, qui prius fœdera violasset. Eratq; Romanis constitutū, vt nunq; cum hoste armato conditionē fœderis acciperēt, neq; citra Denatus aut populi iussu societates & fœdera inirent, neq; cum aliquibus pacato Imperio virentur, ni prius omnia diuina & humana tradidissent, & præsidium accepissent, aut denique societate & fœdere adstricti essent.

Apud Græcos vero cœterasq; natiōes percutiendorū fœderum mulæ erāt formæ, cōmuniter tamen tempore belli per caduceatores, in pace vero per Legatos,

pane præ-

panē præcisiō inuicēq; gustato, aut vini poculo epoto, Leges pacis & fœdera sanctæ vero grandē calicem mero plenum mutui sanguinis fuso cruci (ciebant ore miscere, & postquā gladium & sagittas eo perfuderant, illud inuicem epotare maximum concordiaē vinculum ratum habent.

Alii autē inter pocula & epulas de fœderib. datis sibi dexteris, transigere solent. Nos autē qui a Christo Christiani appellamur Iusiurandū præstare, & inuicē accipere, tacta dextræ manus digitis sancti Euangelii scriptura solemus. vt scilicet Christi nomē promissiōibus nostris interponatur, quem & cordiū scrutatorē esse, & Iudicem viuorum & mortuorū futurum credimus, & confitemur.

Machometani autē ex præscripto Alcorani sui cum infidelibus (sic enim reliquos omnes appellāt a sua secta alienos) fœdera inire prohibentur: nisi fortasse eis sint vtilia, alioqui ei qui illis tenetur, triduo ieiunio absoluto, si pauper sit: vel nouem egnis vestitis, atq; pastis, si diues sit: fœdera irritare licet.

At quoniā nos de nostris fœderatis agere institūimus, pro instructiōe posteritatis, ponemus hoc loco fragmentū responsi, quod Sigism. Rex de Collegio Aurei velleris ad Carolum V. Imperatorem per olim Iheronimum Laski miserat.

Quemadmodū Excellētissime Rex Maiestas vestra significare dudum Sereniss. domino meo dignata est, se cum toto Collegio velleris Aurei decreuisse illum in societate eius ordinis accipere, & ipse Sereniss. dominus meus optauit capitula prius obseruatiōis eiusdem societatis videre, ne quid in illis cōtineretur, qd' illi præstare nō esset integrum: vestra vero Maiestas dignata fuit illi capitula ipsa mittere, in quibus filius M. cognouit omnia esse honesta, decentia, & ad præstandum sibi nō difficilia: gratissimo animo suscepit hoc munus a Maiestate vestra, & pro hac beneuolentia illi gratias agit amplissimas. Quomocūq; autē illius Maiestatem vestra celsitudo edocebit, quid ad eam rem factū sit opus, id totum libentissime me præstabit, & exequetur.

Vnde & mortuo Sigismundo Rege, simul ac D. Sigism. Aug. ipsi diuo olim parenti suo: Consimiliterq; Carolus Imperator, & Ferdināndus Ro. Rex tanq; amico fœderato suo, parētia absoluerūt: Symbolū huius ipsius aurei velleris iusta cū solēnitare quasi amicicię intermortuę signū remissit.

Aliorum vero fœderū formā cum Regibus & Principibus scōrū hic nihil inferere attinebat, quod sint cōmunes, & vtitat: arbitrioq; Regum & populorū conditiōibus augentur, vel diminuunt: Ea tamē quæ ipsis fœderatis propria esse in Legibus repperi, obiter hic adnotāda putauī. Ac primo ex Leg. 12. tabularum.

Sociis parcunto: se & seruos continento: populi sui gloriam augento: domum cum laude redeunto.

Proculus autem digesti noui Li. II. de captiuis & postliminiō reuersis has Leges fœderatorum describit.

Non dubito quin fœderati & liberi, nobis externi nō sint, nec inter nos atq; eos postliminiū sit. Etenim quid inter nos atq; eos postliminiū opus est? cum & illi apud nos & libertatē suā & dominiū rerum suarum æque atq; apud se retineāt, & eadē nobis apud eos contingāt? Liber autē populus est is, qui nullius alterius populi potestati subiectus est: siue is fœderatus est siue nō fœderatus est: item siue æquo fœdere in amiciciā obuenit, siue fœdere cōprehensum est, vt is populus alterius populi Maiestatē comiter cōseruet. hoc enī adicitur, vt intelligatur alterū populum superiorē esse, non vt intelligatur alterū non esse liberum. Et quemadmodū clientes nostros intelligimus liberos esse, et si si neq; autoritate, neq; dignitate, neq; iure omni nobis pares sunt: sic & eos qui Maiestatē nostrā comiter cōseruare debent, liberos esse intelligendū est. At si fuit apud nos rei ex Ciuitatibus fœderatis, & in eos damnatos animaduertimus.

Atq; hæ sunt fœderatorū cōmunes Leges. plærūq; tamē hæ plurimū valent, quæ inter percutienda fœdera ab vtrāq; parte de quibuscūq; rebus sanctiunt.

CAPITVLVM XIII. De Externis.

Si itaq; fœderati alieni non sunt, sequit vt omnes homines qui fœderibus nostris nunc sunt obligati, sed peregre ad nos quacūq; de causa veniunt, & in Repub. nos

huius hospicii seruandū

Arā versantur. Externi sint & esse censeant. Et tamē quia genus humanū idcirco factum est, vt repleat terrā, vsurāq; elementorū ei maxime debetur: Quinimo & variæ necessitates aliū alio extrudunt, ad vertendūq; solum impellunt: ratio huiusmanitatis exigit, vt non solum lus hospicii Aduenis ipsiq; Externis benigne demus (quo tamē nomine bene vbiq; nostri homines audiunt, vt facile Græcæ humanitatis in nobis hac quoq; parte recognoscant vestigia) Verum etiā cōniti debemus, vt si digni sint, in Ciuitatē nostram pelliciant: vel si integræ gentes sint, in corpus Reipub. nostræ veniāt. & nobiscum foederent. Legimus enim Rempubl. Rom. (ex qua omnia bene cōstituendæ Reipub. exempla sunt petenda) in tantā tam molem non aliā viā excreuisse, nisi hac, qd nullum genus hominū in quo alia qua virtus elucescebat, fastidiret. Itaq; Rom. non solum stipendiariis ex qbusuis Prouinciis aduenientibus Ciuitatē dederunt: verum etiā & hostes qui ad illorum Imperatores profugiebāt, aliquo aut vsui Reipub. illorū esse poterant: deniq; & seruos quantumuis fortunæ conditio illorū infima fuit, si bene de Republ. merebant, frequēter libertate, hoc aut est, Ciuitate publice donauerunt. Quinimo iurē fraternitatis donatos in Senatoriā dignitatē admittebant. Quippe quod cum virtute ac ingenio, quo vnusq; sibi ac posteritati suæ decus querit, bellum gerere vis si fuissent, si ea in qcumq; tandem genere hominū elucescebant, non adamassent, & quo par fuit honore non fuissent persecuti. Qui enim (vt Cicero Lib. 3. Officiorum ait) Ciuium rationē dicunt esse habendā, Externorum negant: hi quoq; dirimunt cōmūnem generis humani societātē, qua sublata: beneficentia, liberalitas, bonitas, iusticia funditus tollitur: Quæ qui tollunt, etiā aduersus Deos immortales impij iudicandi sunt: ab his enim constitutā inter homines societātē euerunt. Cuius societatis arctissimū vinculum est, magis arbitrari esse contra naturā hominem homini aliqd detrahere sui commodi causa, quā omnia incōmoda subire vel externa vel corporis vel etiā ipsius animi, quæ vacent iusticia. Hæc enī vna virtus omnium est domina, & Regina virtutū. ET TAMEN EXTERNI ipsi si quatenus beneficio Magistratus summi Ciuitate nō donantur, præter suum negocium nullum aliud agāt: de alieno quoq; plane nihil inquirāt. Et non modo se pro Ciuibus non gerant, hoc enim simile rapinæ cuiusdā est: verum etiā in aliena Repub. ne sint curiosi, qd hoc exploratorū propriū: neq; lus Ciuitatis sibi vserpent, quod hoc arrogantū: tātominus se Ciuibus anteferāt, qd hoc superbiorum esse videatur: sed per omnia edictis Magistratus pareāt, quod id iustum sit. Quin etiā caueant, ne vel data opera studio questus, vel per imprudentiā studio gratificandi improbis, labem morū aliquā in alienam Rempub. infundant. Si enim neq; Principes neq; priuati id ferunt impune, quomodo Externi ferent? Certum aut hoc est, quia omnibus Rebuspub. nihil vnq; pestilentius fuit quā mores Externorū in Ciuitatē infusi, si deprauati cōtingant. ita in Repub. Ro. præualētib; peregrinis moribus, diuitiæ exoticæ pro domestica pauperie, luxus pro frugalitate, omniūq; affluentia pro cōtinentia primo sensim irreperere: mox agminati in Rempub. qua data porta fuit, irruere cōperūt: quoad eneruatis bonis ac sobrijs morib; Respub. versa sit ab imo: Euentusq; qui stultorū est Magister, multas gentes docuit in Repub. consiliū valde esse vtile, ne vel erga Externos in hospirales simus, vt Lycaon aduersus Iouem in terris peregrinū: vel ne pro virtutibus vicia ab Externis recipiamus, velut olim Epimetheus Pandorā cum suis pixidibus hospicio excipiens, pro multis bonis quæ sperabat, agmen febrium ac morborū a diis inibi reconditum, ob ignem de cœlo a Prometheo furatum, vt est in fabulis, reperit: terrisq; immisit, vel vt Troiani a Græcis equum proditorib; refferum apertis vrbis portis receperunt.

Externi arbitrio Cancellar. Literas sol.

sigism. Petrie. 1511.
Idem lib. 1 cap. 9. de
Cancellar.

Homines externi soluent Literas nostras iuxta arbitrium & uoluntatem Cancellariæ nostræ.

Ne Externis Dignitates & Officia Regni dentur.

Libro primo Capitulo quinto de Dignitatibus vide.

Nundinæ

Nundinæ in Polonia pro Germanicis sint.

Vide Libro primo Capitulo 16. Artic. 10. folio 312.

Aromatis exoticis precium statuitur.

Libro 1. Capitulo 16. Artic. 10. de Ciuitatibus folio 322.

Ne Rustici extra Reg. tēpore messis proficiscant, Capit. provideat.

Vide Libro 1. Capitulo 17. Artic. 7. de Kmetonibus folio 342.

Sal externum in Regnum ne aduehatur.

Libro primo Capitulo 2. de Salis fodinis.

De uīs extra Regnum inhihendis, & Corio Equireis ac Bobus extra Regnum non emittendis.

Vide Libro secundo Capitulo quarto de Regni uīs.

Moneta externa de Regno proscribitur.

Vide Libro secundo Capitulo sexto de Moneta.

Nobiles cum suis seruatoribus exire de Regno possunt, sed nō collecto exercitu neq; hereseos discendæ causa.

Lib. 1. Cap. 15. Art. 4. de Nobilitate, & Lib. 6. de re Militari vide.

CAPITVLVM XIII.

De obediētia Magistratib; debita ac de pace int̃ subditos domi, & in Ciuitate, tū in religiōe cōseruāda, deq; rebellib;.

Cum iam Leges Regni absoluimus, Iuraq; populorū Regno vnitorū, itē fœderatorum ac externorū descripsimus: Ne quis vel audacia Legis ac Regis dominium excutiat, vel cōstitutā Repub. vi quitq; in alterū sibi licere putet: de obedientia superiori potestati præstāda, paceq; mutua seruanda, paucis itēdem agamus. Cum enim hominis ea sit cōditio, vt & domi suæ vxori liberis ac seruis præsit, & in Ciuitate Magistratibus sublit, in Ecclesia aut̃ quo ad Deū Ministris verbū obediāt: inconfesso est quoniam hominī tres sunt bene, honeste, beateq; viuēdi ordines constituti, in qbus singulis ei iusta obedientia præpositis suis est præstāda: OECONOMICUS uidelicet, quo ad se suosq; POLITICUS quo ad Magistratū, & ECCLESIASTICUS quo ad Deum. Et quia sine aliquo horum ordine vita fœlix, honesta, & pia duci nequit, tot etiā artes eisdē subseruire videmus. Oeconomico enim seruit agricultura quo ad victum ex elemētis querendū, & opificina quo ad trāsformandas res humano corpori necessarias, Necnō Medicina quo ad cōseruandā vitam. Pblitico famulatur Iurisprudētia, cuius officiū est docere vt honeste in Ciuitate viuamus, alterū non lædamus, Ius suum unicuiq; tribuamus. Ecclesiastico vero ordinī necessaria est Theologia, quæ in Ecclesia christiana Legem Mosi ab Euangelio Christi, ac vtriusq; vim in hominibus discernit, Præterea veros cultus a falsis, Iusticiāq; Politicā a Christiana verbumq; Dei a mandatis humanis discernit. Philosophia aut̃ quā late in naturalē, moralem, & rationalē diuiditur, his tribus ordinibus humanæ vitæ cōmunis quædam est atq; indiuisa possessio. Et ne vnq; hæc humanæ vitæ distributio turbe ab audacibus, restat, vt huic operi nostro finem, velut fabulæ catastrophē, imposituri doceamus breuiter hanc ipsam superioribus obedientiā præstari, ac pacem in vno quouis ordine vitæ operare cōseruari. ne hæc ipsa hominū societas, inuerso ordine diuinitus instituto, per fanaticorū quorundā temeritatē dissoluatur. Vt enim (ait Cicero) in fidibus ac tibiis atq; cantu ipso ac vocibus, cōcentus est quidā tenendus ex distinctis sonis, quem immutatū aut discrepantē aures eruditæ ferre nō possunt. Isq; cōcentus ex dissimillimarū vocum moderatiōe concors tamē efficitur & cōgruens: sic ex sum-

Quod est in omni
cantu harmonia, hoc
in domo, Ciuitate, &
Ecclesia concordia.

nis & mediis, & infimis interiectis ordinibus, vt sonis, moderatâ ratione (domū) Ciuitatem (& Ecclesiā) cōsensu dissimilimorū cōcinere; & quæ harmonia a musicis dicitur in cantu, eam esse in (domo) Ciuitate (& Ecclesia) concordia; architectum atq; optimū omnīū in Repub. vinculum incolumitatis, eamq; sine iusticia nullo pacto esse posse.

De Obedientia ac pace Oeconomica.

Res familiaris & Regnum quandā similitudinē ad se habent, vtrōq; enim vnaus præest, cœteri omnes ei subsunt. vt aut Regis auctoritas sine cōuersione Reipub. nō cōuellitur: ita si res familiaris salua esse debet, patrisfamilias potestate vxor, liberi, aut serui, bouesue aratores contineant, necesse est. Nulla enī ratione scēminæ absq; viris subsistere, vel liberi procreari sine virisq; aut serui vel iumenta sine beneficio dominorū ali possunt. Quos omnes ne etiā dilabant domo vna cōtinueri oportet. Cum ergo maxime secundū naturam sit maris & scēminæ societas, propter generis humani propagationē sempiternā, & propter mutua vitæ officia sibi ipsis in vita præstanda, a Deo instituta: De hac coniugū indiuidua societate, obedientia, & pace mutua inter eos cōseruanda, Dei præceptū subnectamus: nō solum vt cōiuges ipsi cōsentienter secū viuāt, verū etiā vt hanc vitā a Deo esse propter seminaria Ciuitatis & Ecclesiæ Dei propagāda institutā credāt. cum alia genera vitæ, quæ sanctiora vulgo esse apparent, his testimoniis Dei fortassis destituantur. Creato ergo hoc qd' cernimus, qd'q; in secretis naturæ thesauris latet, vnus uerbo; statim ait Deus, Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostrā, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cœli & bestiis, vniuersaq; terræ, omniq; reptili quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominē ad imaginē & similitudinē suā, ad imaginē Dei creauit illū masculū & scēminā creauit eos. Benedixitq; illis Deus. & ait, Crescite, & multiplicamini, & replete terrā, & subiicite eā, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animātibz quæ mouentur super terrā. Dixitq; Deus, ecce dedi vobis omnē herbam afferentē semē super terram, & vniuersa ligna quæ habēt in semetipsis sementē generis sui, vt sint vobis in escā & cunctis animātibz terræ, omniq; volucris cœli, & vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeāt ad vescendū. Et factum est ita. Viditq; Deus cuncta quæ fecerat: & erāt valde bona. Formauit igitur dñs Deus hominē de limo terræ, & inspirauit in faciē eius spiraculū vitæ, & factus est homo in animā.

Tulitq; Dominus Deus hominē, & posuit eum in paradysum voluptatis, vt operaretur & custodiret illū: præcepit ei dicens, Ex omni ligno paradysi comede: de ligno aut scientiæ boni & mali ne comedas. In quocūq; enim die comederis ex eo, morte morieris. Dixit quoq; Dominus Deus, Non est bonū hominem esse solum: faciamus ei adiutoriū simile sui. IMMISITq; Dñs Deus soporē in Adam: cumq; obdormisset, TVLIT VNAM de costis eius & repleuit carnem pro ea, & AEDIFICAVIT Dñs Deus costam quā tulerat de Adam, in mulierē: & ADDUXIT eam ad Adam. Dixitq; Adam, HOC NVNC, os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniā de viro sumpta est. QVAM OBREM relinquet homo patrē suum & matrē, & adheret vxori suæ, & erunt duo in carne. Erat aut vterq; nudus, Adā scilicet & vxor eius: & nō erubescbāt.

Post transgressionē vero mandatū diuinū, omnis fere ipsius matrimonii ac etiam œconomiae ratio est commutata. Cum enim Domino obiurganti

Dixit Adam, Mulier quā dedisti mihi sociā, dedit mihi de ligno, & comedi. Dixissetq; Dñs Deus ad mulierē. Quare hoc fecisti? Quæ respondit, Serpens decepit me, & comedi. Ait Dominus Deus ad serpentē, Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animātia, & bestias terræ: super pectus tuū gradieris, & terrā comedes cunctis diebus vitæ tuæ. INIMICITIAS ponā inter te & mulierē, & semen tuum & semen ipsius mulieris. IPSE VM cōteret caput tuū, & tu insidiaberis calcaneo ei.

Mulier quocūq; dixit, Multiplicabo ærumnas tuas, & cōceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabit tui. Adā vero dixit Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno ex quo præceperā tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui ve-

Libr. Genes. cap. 1.
Hominis creatio magno Dei cōsilio fit ad imperiū inter beluas exercendum.

Hominum generandi dat Deus ne quicquid capistrū cœlibatus sibi temere imponat, et quod omnia subiicit.

Providentiæ Dei de vultu hominis, eodem libr. capi. 2.

Tametsi homo iam felicitatē ab omni rerum affluentia esse debebat, Deus tamen dicit, nō esse ei bonū absq; muliere. Quare matrimonii magna cum sollemnitate in paradiso instituit, mirabili cōsilio Deum facit mulierē, & in morem paranymphei adducit eam ad virum.

Libr. Genes. cap. 3.
Maledicuntur serpenti

Maledicuntur Eva & subditur viro suo.
Maledicuntur Adam & opus eius

tus tui ve-

tus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terrā de qua sumptus es: iuxta puluis es, & in puluere reuerteris. Et vocauit Adam nomen vxoris suæ. Heua: eo quod mater esset cunctorū viuētiū. Fecitque Dñs. Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et si aut bonæ frugis illum esse oportet, qui bene suæ præst domui: præcipue tamē sanctitari. Oeconomus legim⁹ fuisse Noach & Iob: Item Lot, & Abraham, qui etiā Angelos hospicio suo excepisse credunt. Omnium aut matrimonia vt pote Oeconomix fundamēta mirabiliter fuerunt a Deo seruata. Namq; Noach & filii eius a diluuiō cum vxoribus sunt seruati, Lot cum cōsortio ab incendio Sodomæ fuit liberatus, Abraham vero Sara ab Abimelech adulterio defensa: Porro Iob vxor garrula ad exercendā ipsius viri sui patiētiā profuit. Vt aut inter virum & fēminā ratio imperandi & seruiendi perpetua sit etiā inq; Petrus. Mulieres subditæ sint viris suis: vt, & si qui nō credunt verbo, per mulierū conuersionē sine verbo lucrifiat, cōsiderantes in timore sanctā cōuersionē vestram. Quarū non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorū cultus: sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate q̄ et i & modesti spiritus, qui est in cōspectu Dei locuples. Sic enī aliquādo & sanctę mulieres sperantes in Deo, ornabāt se, subiectæ propriis viris. sicut Sara obediebat Abraham, Dominū eum vocans: cuius estis filiæ, benefaciētes. & nō pertimentes vllā perturbationē. Viri similiter, cohabitātes secundū scientiā, quali in firmiori valculo muliebri impatiētes honorem, tanquam coheredibus gratiæ vitæ: vt non impediatur orationes vestræ.

1. Petri cap. 3.

Et ne quis natura, opere, aut gratia Dei Eunuchus & celebs ad iugū matrimoniū se cogi putet: vel contra secundus & matrimonio aptus in vitione perpetua ac scelere detineri debere videatur: Pauli sententiā audiat vterq;.

BONVM est homini mulierē nō tangere. propter fornicationē aut vnusq; suam vxorem habeat, & vna quæq; suū virum habeat. Vxori vir debitum reddat, sicut milititer aut & vxor viro. Mulier, sui corporis potestātē nō habet: sed vir. Similiter aut & vir, sui corporis potestātē nō habet: sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi si forte ex cōsensu ad tempus, vt vacetis oratiōi: & iterū reuertimini in id ipsum ne tentet vos Satanas propter incōtinentiā vestrā. Hoc aut dico secundum indulgētiā, & nō secundum Imperiū. Volo aut omnes vos homines esse sicut me ipsum: Sed vnusq; proprium donum habet ex Deo, aliū qdem sic, aliū vero sic. Dico aut non nuptis & viduis: bonum est illis si sic permāserint sicut & ego. Quod si nō se continēāt: nubant. melius est enī nubere, quā vri. Iis aut qui matrimonio iuncti sunt. præcipio nō ego, sed Dñs. Vxorem a viro nō discedere: qđ si discesserit, manere innuptā, aut viro suo recōciliari. Et vir vxorem nō dimittat. Nā cōteris, ego dico nō Dñs. Si quis frater vxorē habet infidelē, & hæc cōsentit habitare cum illa: non dimittat illā. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelē & hic cōsentit habitare cum illa: nō dimittat virum. sanctificatus est enī vir infidelis per mulierem fidelem: & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioq; filii vestri in mundi essent: nunc aut sancti sunt. Quod si infidelis discedit: discedat. non enī seruī tui subiectus est frater aut soror in huiusmodi. in pace aut vocauit vos Deus. Vnde enī scis mulier, si virum saluū facies: aut vnde scis vir, si mulierē saluā facies: nisi vniciq; sicut diuisit Dñs, vnumquemq; sicut vocauit Deus, ita ambulet.

1. Corint. Cap. 7.

DE VIRGINIBVS aut præceptum Dñi nō habeo: cōsiliū aut do, tanq; misericordiā cōsecutus a Deo vt sim fidelis. Existimo enī hoc bonum esse ppter instantem necessitatē, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es vxori: noli quærere solutionē. Solutus es ab vxore: noli quærere vxorem. Si aut acceperis vxorem: nō peccasti. Et si nupserit virgo: nō peccauit. tribulationē tamen carnis habebunt huiusmōi. Ego aut vobis parco. Hoc itaq; dico fratres, tempus breue est: reliquum est vt q̄ habent vxores, tanq; nō habentes sint: & qui flent: tanquā non flentes. & qui gaudent: tanq; nō gaudentes & q̄ emunt: tanq; nō possidentes. & q̄ videntur hoc in mundo: tanq; nō videntur. præterit enī figura huius mundi. Volo aut vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est: sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui aut cum vxore est. sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est. Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini sunt: vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ aut nupta est, cogitat quæ sunt mundi: quomodo placeat viro

placeat viro. Porro hoc ad vilitatem vestram dico: non ut laqueum vobis inticiam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem prebeat sine impedimento Dominum obsecrare. Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit super adulta, & ita oportet fieri: quod vult faciat: non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suam: bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit melius facit. Mulier alligata est Legi quanto tempore vir eius viuit, quod si dormierit vir eius: liberata est a Lege, cui autem vult nubat: tantum in Domino. Beatior autem erit si permanserit secundum meum consilium. Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam.

Ad Ephes. cap. 5.

Ne vero matrimonium res plane secula & ethnica in renatis quibus esse videatur. idem Apostolus inquit. Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino: quoniam vir, caput est mulieris: sicut Christus caput est Ecclesiae. Ipse, saluator corporis eius. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea: ut illam sanctificaret, mundans eam lacu aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit: seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam: & adhærebit uxori suae, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Verum tamen & vos singuli, vnusquisque uxorem suam sicut seipsum diligit: uxor autem timeat virum suum. Ad Hebr. autem scribit, Honorabile matrimonium in omnibus, & immaculatus torus, fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.

Capitulum 13.

FILII obedite parentibus vestris in Domino. Hoc enim iustum est. Honora patrem tuum & matrem tuam (quod est mandatum primum in promissione) ut bene sit tibi, & sis longeuus super terram. Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate illos in disciplina, & correptione Domini.

Ad Ephes. capit. 6.
FILII: precipitur
ut parentibus obedi-
ant.

Ad Titum cap. 2.

IUVENES similiter hortare ut sobrii sint. In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, verbum sanum irreprehensibile, ut is qui ex aduerso est vereatur, nihil malum habens dicere de nobis.

1. ad Timot. cap. 5.

SENIOREM vero ne increpaueris: sed obsecra ut patres: iuuenes ut fratres: anus ut matres: iuueniculas ut sorores in omni castitate. VIDUAS honora: quæ vere viduæ sunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet: discat primum domum suam gerere, & mutuam vicem reddere parentibus. hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem vere vidua est & desolata: speret in Deum & instet obsecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quæ in deliciis est: viuens mortua est. Et hoc præcipe ut irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum & maxime domesticorum curam non habet: fidem negauit, & est infideli deterior. Vidua eligat non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnus viri uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. Adulescentes autem viduas deuota. Cum enim luxuriata fuerit in Christo nubere volunt: habentes damnationem, quia primum fidem irritam fecerunt. simul autem & ociosæ discunt circuire domos: non solum ociosæ, sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse: nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro post Sathanam.

Ad Titum cap. 2.

TV AVTEM loquere quæ decent sanam doctrinam. Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter, in habitu sancto non criminatrices, non multo vino seruientes: bene docentes, ut prudentiam habeant. Adulescentulas, ut viros suos amet, filios suos diligat, prudentes, castas, sobrias, domum curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei.

1. Corint. cap. 7.

SERVIS præcipitur
ut dominis suis seruiant.

VNVSQUE in qua uocatione vocatus est: in ea permaneat. Seruus vocatus est: non sit tibi cura, sed & si potes fieri liber, magis utere. Qui enim in Domino vocatus est: seruus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi.

SERVI

SERVI subditi estote in omni timore Domini, non tantum bonis & modestis, sed etiam discoloris. SERUI obedite Dñis carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: nō ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt Serui Christi, facientes voluntatē Dei ex animo, cū bona voluntate seruientes, sicut Dño & nō hominibus. scientes quoniā vnusq; quodcūq; fecerit bonū. hoc recipiet a Dño, siue seruus, siue liber. Et vos Domini eadem facite illis remittentes minas: scientes quia & illorum & vester Dominus, est in coelis: & personarum acceptio non est apud eum.

1. Petri cap. 2.
Ephes. cap. 6.

SERVO Dominis suis subditos esse oportet, in omnibus placentes, non contradicentes: non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes: vt doctrinam saluatoris nostri Dei ornet in omnibus.

Ad Titum cap. 2.

QVicumq; sunt sub iugo Serui, Dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Dñi & doctrina blasphemetur. Qui aut fideles habent Dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti, quia beneficii participes sunt, Hæc doce & exhorrare.

1. Thimot. cap. 6.

De Obedientia & pace Politica.

ET quia ipse homo societate experit, siue qd rationis & orationis parvus illi vltus futurus erat in solitudine. siue qd sufficere sibi ipsi solus nō poterat. Ea vero hominū societas iuris cōsensu ac vtilitatū cōmuniōne colligata Respub. id est, res populū appellat: itaq; vt his omnibus qui hos cōtus cōsilio vel auxilio iuuerit, a Deo premia parata esse credimus: ita e regione scelere nō vacant, qui hanc ipsam naturalem societatem hominū gratia vtilitatū cōmunium constata dissiparent. Quippe qd sponsonē publicā violarent, cōmunem vtilitatē inficerent, Principis etiā ac Reipub. Maiestati cōtrauenerent, atq; adeo cōtra Deum ipsum exemplo Gigantum bellare viderent. Ad quā qdem obedientiā & pacem publicā persuadendā ex Legib. Politicis nihil hic amplius afferemus, de eo eni toto hoc Libro egimus: Quos circa Sacris etiā aliquot exemplis, testimoniisq; Diuinis, Regnorū status & Politicā Magistratibus obedientiā, pacemq; subditorū Deo probari, atq; etiā vtrūq; ab illo statui & præcipi doceamus. Ac principio loquitur Iethro ad Moysen. Proinde de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in qbus sit veritas, & qui oderint auariciā, & cōstitue ex eis Tribunos, & Centuriōes, & Quinquagenarios, & Decanos, qui iudicent populū omni tempore: quicqd aut maius fuerit, referāt ad te, & ipsi minora tantūmodo iudicent: leuiusq; sit tibi partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis Imperiū Dei, & præcepta eius poteris sustentare: & omnis hic populus reuertet ad loca sua cum pace. Quib. auditis Moyses fecit omnia que illi suggererat. Et electis viris strenuis de cuncto Israel, cōstituit eos Principes populi, Tribunos, & Centuriōes, & Quinquagenarios, & Decanos. Qui iudicaret plebem Domini, omni tempore: quicqd aut grauius erat, referebāt ad eum, faciliora tantūmodo iudicantes. Iudices & Magistros cōstituit in omnibus portis suis, quas Dominus Deus tuus dedit tibi, per singulas Tribus tuas: vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alterā partem declinent. Non accipies personā nec munera: quia munera excæcant oculos Sapientum, & mutant verba iustorum. Iuste quod iustum est persequeris: vt viuas, & possideas terram, Terrā quā Dominus Deus tuus dedit tibi. Ipse ergo Moyses, & post illum Iosue, Iudas, Gedeon, Thola, Iephthe, Samson, & filii Samuelis ad exemplum Aristocratiz Duces, ac Iudices erant a Deo in Israel cōstituti. Quib. repudiatis, licet ante ea Regis potestas pœna peccati esse dicebat, Nihilominus Saul a Samuele vnctio dicitur, Ecce vnxit te Dñs super hæreditatē suā in Principē, & liberabis populum suum de manibus inimicorū eius, qui in circuitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in Principem. Et iterum. Nunc ergo præsto Rex est vester, quem elegistis & petistis: ecce dedit vobis Dñs Regem. Si timueritis Dñm, & serueritis ei. & audieritis vocem eius, & nō exasperaueritis Dominū, eritis & vos, & Rex qui imperat vobis, sequentes Dñm Deum vestrum, si aut nō audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus Domini super vos, & super fratres vestros. Et iterum dixit, Timete Dñm, & seruite ei in veritate & ex toto corde vestro: vidistis enim magnifica, quæ in vobis gesserit Dominus. Quod si perseuera-

Exodi capitulo 18.

Deuterono. 16.

Magistratus quales creati oporteat

1. Regum cap. 10.

KKK

ueritis in

1. Regum cap. 16.

2. Regum cap. 5.

3. Regum capit. 1.

4. Regum cap. 9.

Esdræ 1.

Prouerbior. 8.

Iohann. cap. 19.

1. Petri 2.

1. ad Rom. cap. 13.

ueritis in malicia: & vos & Rex vester pariter peribitis. Rurſus de Dauidis ad Regnum Iuda inauguratione ſcriptura dicit. Tulit ergo ſamuel cornu olei. & unxit eum in medio fratrum eius: & directus eſt Spiritus Domini a die illa in Dauid. Item de eodem cum vngereſ in Regem ſuper Iſrael, ſcribitur. Et venerunt vniuerſæ Tribus Iſrael ad Dauid in Hebron, dicentes. Ecce nos os tuum, & caro tua ſumus. ſed & heri & nudiuſtercius cum eſſet Saul Rex ſuper nos, tu eras educens & reducens Iſrael: dixit autem Dominus ad te, Tu paſces populum meum Iſrael. & tu eris Dux ſuper Iſrael. Venerunt quoque & ſeniores Iſrael ad Regem in Hebron & percussit cum eis Rex Dauid fœdus in Hebron coram Domino: vnixeruntque Dauid in Regem ſuper Iſrael. ET POSTEA de Salomonis in auratione ſcriptura dicit. Et reſpondit Rex Dauid, dicens. Vocate ad me Bethſabee, Quæ cum fuiſſet ingreſſa coram Rege, & ſtetiſſet ante eum, iurauit Rex, & ait. Viuit Dominus, qui eruit animam meam de omni anguſtia, quia ſicut iuravi tibi per Dñm Deum Iſrael, dicens. Salomō filius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit ſuper ſolum meum pro meſic faciā hodie. Sūmiſſoque Bethſabee in terrā vultu, adorauit Regem, dicens. Viuat Dominus meus Dauid in æternū. Dixit quoque Rex Dauid, vocate mihi Sadoc Sacerdotem, & Nathan Prophetā, & Banaïam filiā Ioiadæ. Qui cum ingreſſi fuiſſent coram Rege, dixit ad eos. Tollite vobiscum ſeruos Domini veſtri, & imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meam, & ducite eum in Gihon & vngat eum ibi Sadoc Sacerdos, & Nathan Prophetā in Regem ſuper Iſrael: & canetis buccinam, atque dicetis, Viuat Rex Salomō. Et aſcendetis poſt eum, & venietis in Ieruſalem, & ſedebit ſuper ſolum meum, & ipſe regnabit pro me: illique præcipiā ut ſit Dux ſuper Iſrael & ſuper Iudam. ITA ET poſtea Helizeus vnxit Iehu Regem ſuper Iſrael, alioſque Reges alii itidem Prophetæ iuſſu Dei: horum autem imitatione ac exemplo chriſtiani Epifcopi Duces itidem in Reges populorum vnixerunt: nimirum hoc cōſilio ut in ipſis Regnis vberius, efficacius, ac etiā ſanctius ipſa charitatis officia in populū exercerent, quā fortassis exercuiſſent, ſi priuati vixiſſent. Quir & Cyrus gentilis Rex Perſarū a Deo in id ſuſcitatus fuiſſe legitur, ut reſtauraret templum Domini. Sed ne quis & ſanctos Principes ab Ethnicorum Rebus pub. Legis buſque abhoruiſſe arbitretur. Iſoſephū, Danielē, Naaman, Centurionē, & alios huiusmodi reſpiciat, & in adminiſtratione gentiliū Reumpub. uſque Legum illarum Deo placuiſſe animaduertat, tantum abeſt, ut nos quoque præſentis Regni ſtatus poeniteat, & ad aliam Reipub. formā aſpiremus. Quando quidem & malorum præſidium poteſtas a Deo eſſe creditur. Ipſa enim Sapientia Chriſtus per quem Reges regnāt, dicit Pilato. Non haberes aduerſus me poteſtatē, niſi tibi datum eſſet deſuper. Quo ſenſu Petrus quoque ſcribit, SVBIECTI eſtote omni humane creature propter Deum: ſiue Regi, quaſi præcelsi: ſiue Ducibus tanque ab eo miſſis ad vindictā malefactorū, laudem vero bonorum: quia ſic eſt voluntas Dei, ut bene facientes obmutescere faciatis imprudentium hominū ignorantiam: quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes maliciæ libertatem, ſed ſicut ſerui Dei. Omnes honorate. Fraternitatem diligite. Deum timete. Regem honorificate.

OMNIS anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt enim poteſtas niſi a Deo, quæ autem ſunt a Deo, ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinatiōni reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationē acquirunt. Nam Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatē? bonum fac: & habebis laudē ex illa. Dei enim miniſter eſt vindex in iram, ei qui malum agit. Ideoque neceſſitate ſubditi eſtote: non ſolum propter iram, ſed etiā propter cōſcientiā. Ideo enim & tributa præſtatis. Miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributū, tributum: cui veſtigal, veſtigal: cui timorē, timorem: cui honorē, honorem. Nemini quitque debeat: niſi, ut inuicem diligatis. qui enim diligit proximū, Legem impleuit. Nam, Non adulterabis. non occides, non furaberis, non falſum testimoniū dices, non cōcupiſces, & ſi quid eſt aliud mandatum: in hoc verbo inſtauratur, Diliges proximū tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo Legis eſt dilectio.

NE AVTEM hæc Ciuilis ſocietas diſſoluator, audiamus neceſſaria vincula charitatis ab eodem Paulo præſcripta,

SICUT enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia aut membra corporis cum sint multa, vnum tamē corpus sunt. (& paulo post ait)
 NAM & corpus nō est vnum membrū, sed multa. Si dixerit pes. Quoniā nō sum manus, non sum de corpore: nō ideo non est de corpore. Et si dixerit auris, Quoniā non sum oculus, nō sum de corpore: nō ideo non est de corpore. Si totum corpus oculus: vbi auditus? Si totū auditus: vbi odoratus? Nunc aut posuit Deus membra, vnū quodq; eorū in corpore sicut voluit. Quod si essent omnia vnum membrum, vbi corpus? Nunc aut multa quidē membra: vnum aut corpus. Non potest aut oculus dicere manui, Opera tua nō indigeo, aut iterum caput pedibus. Non estis mihi necessarij. Sed multo magis quæ vident membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt: & quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorē circumdamus: & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorē honestatē habent. Honesta aut nostra, nullius egent: sed Deus temperauit corpore, ei cui decrat abundantiorē tribuendo honorē: vt nō sit schisma in corpore, sed in idipsum pro inuicē sollicita sint membra. Et si quid patitur vnum membrū: cōpartitur omnia membra, siue gloriatur vnum membrū: cōgaudent omnia membra. Si enim linguis hominū loquar & angelorū, charitatē aut non habē: factus sum velut æsonās aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiā, & nouerim mysteria omnia, & omnē scientiā, & si habuero omnē fidem, ita vt montes transferā, charitatem aut non habuero: nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperū omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem aut non habuero: nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas nō amulatur, non agit perperā, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malū: non gaudet super iniquitate: congaudet aut veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nanq; ex cedit: siue prophetiæ euacuabunt, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruet. Hi, & alij multi loci sacre scripturæ Principū auctoritātē cōstabiliunt, Cives vero tanq; membra charitate vnita in officio retinent. Et ne vnq; aliq; nostrorū dicat illud stultorū, NON PVTARAM: hoc quoq; loco addam aliquot signa, quibus admonemur Respub. variis ex causis solere turbari, dissolui, atq; necessario interire. Ac primo Respub. semper agitari necesse est ex parte Cōstitutionū, si res re contra ius naturale & diuinum pugnet: quales sunt apud nos de voluntariis etiam homicidiis pecunia persoluēdis, & aliæ huiusmōi. Ex parte vero Regis, si Rex fractis Legibus ad Tyrannidē aspiret & arbitrato suo cūcta faciat, ad instarq; Roboam pro flagellis etiā scorpiones subditis miniterunt: vel honores & præmia, item onera & pœnas inæqualiter distribuat. Verum enim est illud quod noster Petrus Roylius Hispanus scripsit.

1. Corint. cap. 12.

Idem.

1. Corint. cap. 13.

Respublice turbantur ac intereunt.

Ex parte Constitutionum.

Ex parte Regum.

Multa quod indigni teneant, paucissima digni:

Omnis eo pax est publica fracta malo.

Addo, quod intenues redeunt onera, atq; labores:

Virtuti contra præmia nulla vident.

Ex parte vero Magistratū & Ciuium Respub. dissoluitur, si damnati iusta non existente causa in integrum restituatur, vincti soluatur, exules reducatur, res iudicatæ rescindantur, aliæq; omnia Regis domi ac pace, foris ac bello iuste impetrata, vel vetita, temeritate subditorum irriterentur.

Ex parte Magistratum & Ciuium.

De Obediētia & pace in Ecclesia retinenda.

Quod si Deus tanto studio vel Oeconomiam instituit, vel Politiam cōstabiliuit, cum altera harū tantum ad propagationē generis humani, altera solum fere ad externam tranquillitatē per Magistratū in populo, conseruandā pertineat, vtraq; aut sine dubio infra dignitatē animæ posita est: longe maiore cura ædificauit Ecclesiam suam, quā Ciuitatē suam Spirituale esse voluit, multo etiā sanctiores VERBIS VI Leges ei dedit, cum illis se præcipue colimādaui, ac præter ea illarū obseruatoribus vitam, transgressoribus aut mortē promissit. Itaq; legimus quāta diligentia Deus ipse Ecclesiam suam, hoc est cœrum audientium & custodientium verbū Dei ab initio semper munierit, ac seruauerit. Abelis enim cædem in Caïn vitæ est, Enoch &

Maiore diligentia Deus Ecclesiam suam instituit quam vel Oeconomiam, vel Politiam.

Qui sunt reponendi in definitionem Ecclesie.

KKK

¶

Heliā in pa

Quomodo Iudeorum
Ecclesia est d. Bipata.
in gentibus aut esse
cepit.

Heliam in paradysum trātulit, Noach cum tota domo sua a diluuiōe seruauit. Lot de Sodomis eduxit, Abraham peregrinanti benedixit, Danielē a Leonibus defendit, Ionā de ventre Ceti eduxit, aliorq; sanctos suos ab aliis periculis mirabilis protexit, in Iudeos deniq; tanta beneficia effudit, vt nihil tale vlli nationi fecisse legatur. In quibus etiā sacerdotiū Leuiticum tanta cura cōstabilauerat vt illius cōtemptores ignis deuoraret vt Nadab & Abihu, infernus absorberet vt Core Dathan & Abyron, Lepra infecerit vt Oziam, mors strauerit vt Ozam. Porro cū Presbyteri hecā ferere mendacia cōperunt, Sacerdotes vero prae traditionibus suis Legem Dei neglexerūt, populus autē facile est obsecutus vtriusq; insuper cades varias atq; perfidiā omnes addidere: Deus iustus vindex scelerū, non tantū Silo vbi prius coelebatur & templum suū cui cōfidebant Iudei, verum etiā testamentū suum quod patribus sanctis dederat, totāq; Iudaeorū Ecclesiā in qua tota p̄digia edidit, demolitus est, atq; etiā gentem ipsam nomine filiorū Dei cōmendatā per totum orbem terrarū horribili exemplo disperxit. In gentibus autē Ecclesiā suam, simulq; Sacerdotium secundū ordinē Melchisedec fundare cepit, tanto diligentius vtrq; quāto hac illa maior, sanctior, durabiliorq; esse debuit. Itaq; non alicuius vrbis angustis, vel terrae spaciis vt olim Iudaeorū: sed orbe terrarū, ortu occasuq; Solis Ecclesia Christiana definitur: nō amplius hircorū & taurorū cruore quotānis abluuntur, verum Christi Iesu sanguine in perpetuū sanctificata existit; nec ad vitam huius vel illius sacerdotis mansura est, verum pro eo ac Christus Rex & sacerdos ei mediatorq; Dei ac hominū in æternum est, ipsa vero vt discipula audit verbum Dei & custodit illud: ad consumationē saeculi durabit. De quibus omnibus testimonia sacrae scripturae hic adferri nō oportet, ne vel in meridie lucernā accendere, vel in mēsum pelagus pugillo velle cōcludere viderer. Illud duntaxat hic quasi obiter attingā. Quia tā orum Christi in Ecclesiā suam beneficiorū veros testes perpetuosq; ministros & fideles dispensatores semper extare in Ecclesia oportet, ne quis per seditionem functiones illorum impediāt, aut se diuidat ab illis.

1. ad Corinth. ca. 12.
Ead m fere sententia habetur.
Ad Ephes. cap. 4.
Vfus ministrorū Ecclesie qui est.

AC PROpterea Deus in Ecclesia sua quosdā Apostolos posuit, quosdā Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autē Pastores, & Doctores, ad consumationē sanctorum, in opus ministerii in aedificationē corporis Christi (qd' est Ecclesia) ne simus paruuli fluctuantes, cū cūferamur et omni ventu doctrinae per nequā & statutorum hominū circumuentionē, errores seminantiū. Qui quidē ordo ne per temporum curricula deficeret, vel doctrinā Euangelii aut Sacramentorū administrandam variaret: Et Episcopi ab Apostolorū successoribus, Presbyteri autē Diaconi atq; ministri ab ipsis Episcopis per impositionē manuum instituti: & doctrina de differentia Legis ac Euangelii, ac vtriusq; deq; aliis omnibus doctrinae partibus, Apostolicis scripturis est prodita: & Sacramentorū administrandorū ritus omnibus suis partibus est descriptus ita vt hic coetus Christianorū, si neq; ad dextram neq; ad sinistram a praescripto verbi Dei inclinēt, iure optimo Ecclesia Dei visui dicatur columna videlicet & firmamentū veritatis. Et quoniā Episcopi & alii ministri Ecclesiae omnium honorū propagatores in Ecclesia Dei sunt, nō alicundeque haereseis nisi ex contēptu illorum pullulent: Idcirco opere precium putabā, hic etiā adscribere sententias, quibus populus admonet illorum ordinem ac officium esse a Christo propter nos institutum: vt tāto religiosius qsq; de eis sentiat, quanto sanctior mittētis eos auctoritas apud nos esse debet, & dignitas illorū functionis omni humano fastigio sublimior esse videtur. Quod vbi absoluerimus, de omni fere ratiōe Prouinciā ipsorum itidē aliquot testimonia scripturae subiciemus, vt concordia cum iusta obedientia ipsis Ecclesiae ministris vtriusq; restituaatur, vel potius facta testā p̄ue maneat.

Math. 4. cap.
Christus vocat discipulos suos ad piscaturam hominum.

AMBVLans Iesus iuxta mare Galilaeae, vidit duos fratres Simonē & Andream & ait illis, venite post me & faciā vos PISCATORES HOMINVM. At illi continuo relictis RETIBVS secuti sunt eum. Et procedens inde, vidit alios duos fratres Iacobum Zebedaei & Iohannē fratrem eius in nauī & vocauit eos. Illi autē statim. RELICTIS RETIBVS, ac PATRE, secuti sunt eum. Et cuiusdā alii discipulo ait, sequere me, sine mortuos sepelire mortuos suos. Similiter Paulus & alii vocationem itidem Christi, secuti sunt.

ET CONVOCATIS duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum

Math. 8.

Math. 10.

mundos ut eycerent eos, & curarent omnem languorē, & omnem infirmitatem. Item EVN:es prædicate, dicentes, Quia appropinquabit Regnum celorū. Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones eycite. gratis accepistis gratis date. Nolite possidere aurum, neq; argētum, neq; pecuniā in Zonis vestris: non peram in via, neq; duas tunicas, neq; calceamēta neq; virgam: dignus enī est operarius cibo suo. In quācumq; autē Ciuitatē aut Castellum intraueritis, interrogate q̄s in ea digni sit: & ibi manete donec exeatis. Intrantes autē in domum, salutate eam, dicentes. Pax huic domui. Et si quidē fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam. si autē non fuerit digna: pax vestra reuertetur ad vos. Et quicumq; non receperit vos, neq; audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo vel Ciuitate excutite puluerē de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit Terræ Sodomorum & Gomorrhōrū in die iudicii quā illi Ciuitati. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpētes, & simplices sicut columbæ. Itē Math. 28. dicit eis. Euntes ergo docete omnes gentes &c. Ibidem: Docentes eos seruate omnia quæ præcepi vobis. Marci vltimo. Itē in orō bē vnīuersum & prædicate Euāgelium &c. Ioh. 20. Sicut me misit pater, ita & ego mitto vos: id est, ad prædicationē eiusdem Euāgelii. Act. 1. Et eritis mihi testes &c. VOS AVTEM quem me esse dicistis? Respōdens Simō Petrus dixit. Tu es Christus filius Dei viui. Respōdens autē Iesus dixit ei. Beatus es Simon Bariona: quia caro & sanguis nō reuelabit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi quia tu es Petrus: & super hanc Petrā ædificabo Ecclesiā meā, & portæ inferi nō præualebunt aduersus eā. Et tibi dabo clauēs Regni celorum. Et quodcumq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcumq; solueris super terrā, erit solutum & in cœlis.

Christus a apostolis in
ign. propria officia.
Mat. 10.

In Petra Christo tam
Apostoli clauigeri,
quam Ecclesia sunt
ædificata, in hac de-
niq; spes triū hi con-
tra portam ferorū
est omnibus promissa

DIXIT ergo eis iterum. Pax vobis: sicut me misit pater. & ego mitto vos. Hæc cū dixisset, insufflauit: & dicit eis. Accipite spiritum sanctum: quoniam remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt eis. CVM ergo (post Resurrectionē Christi) prædisserit dicit Simoni Petro Iesus. Simon Iohānis, diligis me plus his? Dicit ei. Etiam Domine: tu scis quia amo te. Dicit ei. Pasce agnos meos. Dicit ei iterū, Simon Iohānis diligis me? At illi. Etiam Domine: tu scis quia amo te. Dicit ei iterum: pasce agnos meos. Dicit ei tercio. Simon Iohānis amas me? Cōtristatus est Petrus quia dixit ei tercio, amas me? Et dixit ei, Domine tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce oves meas. Huc pertinet forma boni Pastoris a Christo Iesu grauerter descripta. & a merces narii perfidia omnibus sui partibus distincta. Inde est videndum. Quia ut Simon vnus pro omnibus Apostolis Petrā, quæ est Christus filius Dei viui, confitetur: ita Christus eidē (ut pote personā Apostolorū Ecclesiæq; iustinenti) & Petri denominationē mutuatus est & clauēs Regni celorum promissit: quas Iohānes soluendi & ligandi potestātē omnibus Apostolis in cōmune datam exposuit: ita nimirū, ut iis quos scelerum poeniteat, credatq; Euangelio, remissa: vel cōtra induratis & infidelibus rētentia esse peccata anūcient. Magno tamē mysterio Christus vni Petro ipsas clauēs promissit, quas postea omnibus tribuit: ut scilicet & ordinem inter Apostolos fieri, & per vnū in omnes tantā dispensationē refundi, omninoq; vnus nimes in confessione Petræ, & in ligando vel soluendo solosmet ipsi Petræ superedificatos esse oportere doceret: si portis inferorū resistere vellent. Et ne ipse Petrus a Spiritu ad carnem, a Deoq; ad sanguinē vnq; retrospiceret, a Petræ in arenā deflecteret, aut sibi soli tantū clauēs arrogaret: eidem sibi post magnificā clauis promissionē Christus a cruce se dehortanti, respōdit. Vade retro post me Satana, offendiculo mihi es, neq; enim sapiēs ea quæ Dei sunt, sed quæ carnis. Item tempore crucis negauit se nosse Christum: Insuper iā post acceptū spiritum sanctū, licet cōfirmator fratrū, ac etiā pastor ouium fuerit positus, ut etiā Paulus Euāgelium suum cum ipso cōtulerit: quia tamen nō vere in Euāgelio inaccessit, ab ipso Paulo Apostolo fuit reprehensus. Non cōueniendum autē fuit Apostolo ad hunc errorem: si quidem & Iudei nihil minus quā excusabiles fuerūt, qd̄ virtutum ab Aaronē cōstatum adorauerūt & ipsemet Petrus magis obediendū esse Deo, quā hominibus docuit, quin etiā Angelorum doctrinā ab Euāgelio semel tradito dissentientem, anathema iussit esse Apostolus. Alioquin Petro eiusue successorī, cū

Iohan. cap. 20.
Apostoli datur spi-
ritus sanctus, & cla-
ues.
Iohann. 21.
Amare Ch istu pasto-
res Ecclesiæ ad pasce-
dam gregem Domi-
ni ducantur.
Iohan. 10.

clauis Regni celo-
rum in persona petri
date Apostolis.

Cur Christus labi pe-
trum permiserit?

Math 16.

Petro, eiusque successore
est obediendum.
1. Regum cap. 15.

sapientia ea quæ Dei sunt, cum fratres confirmat, cum oves pascit, vel cum etiam a causis hædo, segregat, luposque coercet, aliasque partes functionis suæ legitime exequitur: magna cum reuerentia est obsequendum. Ne Deo per ipsum nobiscum agenti perditorum exemplo, refragari videamur. Melior enim est obedientia quàm victima, & Deo auscultare magis quàm offerre adipem arietum: quoniam quali peccatum ariolandi est, Deo repugnare, & quasi scelus idolatriæ est, nolle acquiescere. Itaque cum ex aliis locis scripturæ, tum ex hoc apparet: quomodo Petrus pro officio suos itidem Conseniores ad pascendum gregem Dominicum opidatim dispositos, hortatur: & quid præmissi sibi polliceri debeant, exponit.

2. Petri 5. Petrus Presbyteros
hortatur ad pascendum
gregem Christi.
atque hæc est illi eius potestas data sibi a Christo in pascendo, et lenitas digna summo pastore in admonendo

SENIORES ergo qui in vobis sunt obsecro, cõsenior & testis Christi passionum, qui & eius quæ in futuro reuelanda est gloriæ cõmunicator: pascite qui in vobis est gregem Dei, prouidentes nõ coacte, sed spontanee secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed volũtarie: neque ut dominãtes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cũ apparuerit Princeps pastorem, percipietis immarcescibile gloriæ coronã.

1. Ad Timoth. 3. Episcopi
quales esse debeant.

OPORTET Episcopum tenacem esse eius, qui secundum doctrinã est, fidelis, modestus, non cupidus: sed suæ domui bene præpositus, filios habentẽ subditos cum omni castitate. Si quis autẽ domui suæ præesse nescit: quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Non Neophytum; ne in superbiam elatus, in iudiciũ incidat Diabolus. Oportet autẽ illum & testimoniũ habere bonum ab iis qui foris sunt: ut non in opprobriũ incidat & in laqueum Diaboli. Diaconos similiter pudicos, non bilinosos, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes: habentes mysteriũ fidei in cõscientia pura. Et hi quoque probentur primũ: & sic ministrent, nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, nõ detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diaconi sint vnus vxoris viri: qui filiis suis bene præsent, & suis domibus. Qui enim bene ministraverint, gradum sibi bonum acquirant, & multam fiduciam in fide quæ est in Christo Iesu.

Diaconi,

Vxores Diaconorum.
Eodẽ pertinet locus Act 6. de Diaconorum institutione ac officio.

Ad Titum capitul. 1. Presbyteri
quales

HVIVS rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & cõstituas per Civitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, vnus vxoris vir, filios habens fideles, nõ in accusatiõe luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopũ sine crimine esse, sicut Dei dispensatorẽ: nõ superbum, non iracundũ, nõ vinulentum, nõ percussorẽ, non turpis lucri cupidum: sed hospitalẽ, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentẽ eum qui secundũ doctrinã est, fidelẽ sermonẽ, ut potes sit exhortari in doctrina sana, & eos qui cõtradicunt arguere. **QVI** bene præsuat Presbyteri, duplici honore digni habeant: maxime qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura: Nos alligabis os boui trituranti, & dignus est operarius mercede sua. Aduersus Presbyterum accusationem non recipere: nisi sub duobus aut tribus testibus.

1. Ad Timotheum 5. Presbyteri
predicantes Evangelium
duplici honore ac etiam uiu digni sunt.

1. Ad Timotheum 5. 2. Ad Timot. 2.

An successio Episcoporum
perpetua sufficiens sit signum vere Christi Ecclesiæ.

MANVS cito nemini inposueris, neque communicaueris peccatis alienis. Porro nemo militans Deo, ipsi se secularib. negociis, ut ei placeat, cui se phaulat, ET SI autẽ continua successio, legitimaque in auctoritate Episcoporum in Ecclesia, magnum nobis momentũ adfert ad dignoscendã verã Christi Ecclesiã a falsa, & catholicã ab hæretica: Attramẽ quia Silo, templum, & perpetua successio Pontificũ Iudeis ad titulum Ecclesiæ nõ profuere: quod præcepta Dei transgrediebantur propter traditiones suas. Quarum etiã zelo peruerso, Prophetas cõtradicentes sibi, atque ipsum postremo Christũ & eius Apostolos inuitatis mortibus trucidauerunt. In Ecclesia vero Christi multi itidẽ post Apostolos fuere pseudo Episcopi, ac Prophetæ, Hæretici, Simoniaci, & Pharisei (imo etiã Antichristũ non alibi quã in templo Dei sessurum prophetat Paulus) a quibus omnibus cauere nos Christus iubet: Igitur post hanc continuã Episcoporum successionem, omnium certissima nota sit veræ Ecclesiæ, in qua **SONAT ET CVSTODITVR VERBUM DEI**, **PVRAQUE** externorũ **SACRAMENTORVM** administratio & **VSVS** retinentur: **CONTUMACES** autẽ a cõmunionẽ fidelium arcent. ita ut eum cõortum ad unitatem veræ Ecclesiæ pertinere cõfidenter credamus, in quo hæc signa videre

Nota vera Ecclesiæ.

licet, etiam

licet: etiam si quædā vicia vel in administratibus illa, vel in iis quibus administratur hæreant: Dominus enim Ecclesiā suam sagenæ missæ in mare omne genus piscium cōgregantī similem esse ait, & tam triticum quam zizania toleranda vsque ad messem præcepit.

AC PRIMA quidē pars Sacerdotalis ministerii est in prædicatione ipsius verbi Dei, qđ in Legem & Euāgelium diuidit: Quorum alterū opera tantū exigit, & nisi fiant, maledicta ingerit: alterum pœnitentiā peccatorū, & fidem in Christum qui gratis iustificat peccatores, operaq; charitatis requirit. In quarū duarum rerum prædicatione, ne ad somnia capitis sui ministri respiciāt, multa exempla admonent. Quod enim Adam a præcepto discessit paradiso pulsus est, Saul Regnū amisit, Propheta de Iuda a Leone est discerptus, Iudæorū Ecclesiā dissipata est: aliq; innumeri multis cladibus cōfecti sunt. Contra beati omnes semper sunt habiti, qui meditantē in Lege Domini, audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

NE autē Sacerdotes oscitāter officium suum faciant, meminerint quid Esa. dicat, Ve mihi quia tacui: Similiterq; Apost. ait, Ve mihi nisi Euāgelisauero: Atq; ob id Dominus per Esa. dicit, Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuā, annuncia populo meo scelera eorum &c. Alioquin si Sacerdos Ecclesiæ videt gladium venientē super populum, neq; præmonet illū, sanguinē populi de manu eius Dominus requiet, animaq; eius pro anima illius rea tenebitur, vt ait Ezechiel. Et tamē in prædicatione Euāgelii nihil prohibet, quominus traditiones veteris Ecclesiæ ad nos vsq; cōsentienter, nō contra, sed iuxta Analogiā verbi Dei receptæ, seruent: prætereaq; Politicę ordinatiōes de quibusdā Ecclesię temporibus, locis, ceremoniis, redditibus, & id genus rebus adiaphoris fiant: vt scilicet bono ordine, disciplina & tranquillitas Ecclesiæ seruetur. Nihil enī in domo, Rep. ac etiā in ipsa Ecclesiā perniciosius est, quā si sublato aliquo capite, penes quē auctoritas esset regendi & puniendi, omnes ita redigi in ordinē, vt vniciq; impune liceat, quod libeat: male enim in illa Repub. viuatur, in qua nihil omnino licet: pessime in qua, quid cuius libet, licet. vt quidā aiebat. Ac proinde quo plus momenti in his ordinatis onibus est, eo magis cauere Pontifices oportet, ne iniuste aut impię Leges Ecclesiæ imponant. Nam ex semper exagitātur, & motæ reliquā Politia labefactāt.

ALTERA AVTEM pars Sacerdotalis ministerii in administrandis Sacramētis est posita. Que sane inuisibilis gratię Dei visibilia signa sunt, ita dicta, qđ in eis visibiles elementorū species ostendunt, inuisibilis vero gratiæ participatio significatur, vt ita scilicet magnitudinē beneficiorum Dei fragiles cōprehendamus. & spiritalia dona sub rebus corporalibus carnales capiamus: Ita Deus in arcu celi cum Noach, in circumcisiōe vero præputii cum Abrahamo sœdus pepigit, Iudęis autē in Zion se adorari præceperat. Porro cum & vmbre iam præterierūt, & legale Sacerdotiū desit: veritas autē & Euāgelium per Iesum Christū orbi terrarum illuxit, suauis iugo & sarcinæ leui nos Christus supposuit, simulq; vt ait Aug societate noui populi Sacramētis numero paucissimis, obseruatōe facillimis, significatiōe autē præstantissimis colligauit, & in spem adoptiōis filiorū Dei cōsecrauit: Sicuti est, Baptismus Trinitatis nomine cōsecratus, & cōmunicatio corporis & sanguinis Christi, & vsus clauū ministris Ecclesiæ creditus: & si quæ alia Sacramēta his exequat, quę remissionē peccatorū signis exteriorib. haberēt adnexā.

QVO Circa Dominus post Resurrectionē suā discipulos suos docet quemadmodum baptizare deberent. Data est mihi omnis potestas in coelo & in terra. Eunt ergo docete omnes gentes: baptisantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quęcūq; mandauī vobis. & ecce ego vobiscū sum omnibus diebus, vsq; ad cōsumationem sæculi. Item Iohann. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu nō potest introire Regnū Dei. Mar. 16. Qui crediderit & baptisatus fuerit saluus erit. Act. 2. Baptisetur vnusq; in remissionē peccatorū. & Act. 8. In aquā Philippus cum Eunuchō descendit, & baptisauit eum. Petrus autē baptismum pactum bonæ cōscientiæ erga Deum per Resurrectionē Christi vocat, Paulus vero in baptismo nostrum veterem Adamū cōcrucifigi, commorī, atq; consepeliri Christo, ipsumq; ita a nobis indui testatur. Porro vt olim infantes Iudæorum per circumcisiōem populo Dei inferebant, ita etiā nostri paruuli originali peccato obnoxii ad beneficia Christi per baptismū inuocant. de quibus

Prima pars Sacerdotis ministerii in prædicatione verbi Dei consistit.

Traditiones ac Politia Ecclesiæ conservanda.

Alterā pars Sacerdotis ministerii in administratione sacramentorū est posita.

De Baptismo: Math. 28.

De Confirmatione.

omnibus cū

omnibus cum adoleſcunt, & a catechiſtis erudiunt, & in fide profeſſa ab Epſcopis propriis per impoſitionē manuum cum dono Spiritus ſancti confirmant. Sed quia Chriſtus poſt Reſurrectionē in diſcipulos ſuſtulit, & ante mortem ſalem ſe appellauit & luto oculos cæco, aures ſurdo, linguā muto reddidit, eiectiſq; demoniais oleo ægros vñxit, idcirco vniuerſalis Chriſti Eccleſia ſtatur, ſal, ſputum, luti, & oleum aquæ in regeneratiōe eorum quoq; ſenſuum religioſa operum Chriſti ſimitatiōe addidit. Et quamq; Paulus dicat, Qui in Chriſtū baptiſati ſunt, iam non ſeruos eſſe, verum omnes nos in libertate, in quā a Chriſto Ieſu ſumus vocati ſtaſe iubet. Non hoc tamē agit Apoſtolus, vt vel ſerui dominorū, vel ſubditi Magiſtratum, qd' baptiſati ſint, iugum excutiāt: Euangelium enim neq; Oeconomiz neq; Politiz ordinatiōes de corporibus atq; facultatibus cōſeruandis cōſtitutas aboleri in mo vero vt generi humano valde neceſſarias cōſtabilit; vt ſupra de eo diximus, cum & ſancti Patriarchæ Prophetæ, ac Reges: & ſeruos & ſubditos etiam habuerint, proptereaq; Apoſtoli de hac vniuerſa ordinatiōe Dei honorifice ſeruiſſime ſemper ſenſerunt. Verumeniuero Apoſtolus de fidei in Chriſtum, ac de ſpiritus libertate (nimium ab onere, terroreq; Legis, & iræ Dei metu) loquitur: in qua quidē nō eſt melior Iudæus, non eſt Græcus, nō eſt ſeruus nō eſt liber, nō eſt mas non eſt fœmina: quia ea nō propter vilius perſonæ genus, dignitatē, ſexum, aut meritum: verum gratis omnibus per fidem in Chriſtum Ieſum cōtingit. Interim aut, vt mas fœminæ, & pupillo tutor: ita ſeruo Dominus, & ſubdito Magiſtratus, ad ipſorumet conſeruatiōē ac vtilitatē preponunt. Quippe qd' omnis huiusmodi poteſtas a Deo ſit, vt eorū beneficio inferiores nō ſolum ab iniuriā tuti, verum etiā mutuis officiis adiuti, tranquillā ac beatā vitam degant. Porro qd' Chriſtiani verantur ſeruire Iudæis, id ſit ne filii Dei hoſtibus filii Dei ſeruiant, & in ſe Domino & redemptori ſuo inurant contumeliā.

De poenitentia & eius
paribus conſiſtione
videlicet, conſiſtione
& ſatisfactione.

TAMen ſi vero ita vetus homo noſter in Baptiſmo occiditur, vt renati, nō carni, non mundo, ſed tantum ſatanæ: ſed ſpiritus, cælo, ac ipſi etiā Deo viuamus: ac ſeruus tamē cōcupiſcentiæ ex noſtra carne nō eximitur, donec ſumus in hac vita, compeliq; a Deo nequit, quin aduerſus ſpiritū erigat, & militet: cum vero in hoc cōſictu raro victores euadamus: ſæpe aut victi manus demus peccato: idcirco terrore Legis quā trāſgredimur ad poenitentiam ſclerū torſes reuocamur, quoties a ſocietate Chriſti delicto noſtro excidimus: cōſitemurq; ipſa peccata noſtra Deo cuius præceptū trāſgredimur: proximo recōciamur quē offendimus: & ad pedes Presbyteri nos abiſcimus, qui pro habitu delinquentiū impenitentes vel poenitentes, annūciatiōe iræ vel gratiæ Dei, ligat, vel ſoluit: vt cum Niniuitis ſeiunantiis, Petro aut plorante in ſpem gratiæ Chriſti fide accipiamur, non aut cum Ieruſalem, vel cum Iuda deſperatiōe abſorbeamur. Non enim Pontificē ac mediatorē noſtrum Chriſtū Ieſum habemus, qui infirmitatibus noſtris cōpati nō poſſit: quippe quod ipſe per omnia pro ſimilitudine noſtri quā geſit, abſq; tamē peccato qd' non fecit, etiā ſit tentatus. vt lure optimo cum fiducia ad thronum eius gratiæ adeamus, & tam poenitentes miſericordiā cōſequamur, quā fidentes eius promiſſiōibus gratiā inueniamus in tempore oportuno. Idcirco enim & ſclicet Deo patri pro nobis ſemel obtulit, & interpellaturus pro nobis in dextris Dei patris cōſedit, æterna redemptiōe nobis inuenta. Cuius gratiæ pignus ac etiā mne moſinō, corpus & ſanguinē ſuum ſub panis & vini ſpeciebus, hinc abiens omnibus ſuis fidelibus reliquit, vt ſciz mens humana tāto facilius grāde myſterium reconciliatiōis hoc medio inſtrumēto capiat, quāto craſſius illud in oculis, auribus, ac lingua etiā verſari, ac fieri, videt, audit, atq; etiā ſentit. Quocirca ne de tanto Sacramento ſatan impias opiniōes ſuſcitet, & pro vñionis ſymbolo diſſenſiōis fomitem, vt ſolet, iniiciat: ſcripturas de eo ſecundum præceptū, ac exemplum Chriſti, & imitationē prioris Eccleſiæ cōſectas, audiamus. ne tantum teſtamentū atq; etiā ſœdus inter Deum & homines per impietatem, quæ neceſſariis detrahit, violemus: vel per ſuperſtitionem quæ ſuperflua addit, prophanemus.

De Cœna Domini.

Iohannis 6.

DIXIT ergo eis Ieſus, Amen amen dico vobis, niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinē, nō habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinē, habet vitam æternā: & ego reſurcitabo eum in nouiſſimo die. Caro enī mea, vere eſt cibus: & ſanguis meus, vere eſt potus, qui

manducat

manducat meā carnē, & bibit meum sanguinē, in me manet, & ego in illo.

COENANTibus autē eis, accepit Iesus panem. & benedixit ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait, Accipite, & comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit: & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

ET manducā ibus illis accepit Iesus panē: & benedicens fregit & dedit eis, & ait, Sumite, hoc est corpus meū. Et accepto calice, gratias agēs dedit eis. & biberunt ex illo oēs. Et ait illis, hic est sanguis meus novi testamētī, q pro multis effundē.

ET accepto pane gratias egit, & fregit: & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, qd' p vobis dāt. Hoc facite in meā cōmemorationē. Similit' & calicē. postq; cœnauit, dicens, Hic est calix nouū testamētū in sanguine meo, qui p vobis fundē.

POST Ascensionem vero Christi in cœlum Paulus Apostolus ita ad Corinthiorum Ecclesiam scribit.

CALIX benedictiōis cui benedicimus: nōne cōmunicatio sanguinis Christi est? & panis quē frāgimus, nōne participatio corporis Dñi est? Quoniā vnus panis, et vnū corpus multi sumus. omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Et iterum idem Apost.

EGO accepi a Dño, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Iesus in qua nocte tradebāt accepit PANEM, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite & manducate, hoc est CORPVS meum qd' pro vobis tradē: hoc facite in meā cōmemorationē. Similiter & CALICEM, postq; cœnauit, dicens, Hic calix nouum testamētū est in meo SANGVINE. hoc facite. quoties escumq; biberitis, in meā cōmemorationē. Quotiescūq; enim MANDVcabitis PANem hunc, & CALicem BIBeritis: mortem Domini annunciabitis, donec veniat. Itaq; quicumq; MANDVcauerit PANem, & BIBerit CALicē DOMINI indigne: reus erit CORporis & SANGuinis Domini. Probet autē seipsum homo: & sic, de PANE illo edat, & de CALice bibat. Qui enī māducat & bibit indigne: iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans CORPVS Domini.

COMperimus autē, Quod qdam sumpta tantūmodo corporis sacri portioē, a calice sacraei cruoris abstineāt. qui procul dubio (quoniā nescio qua superstitiōe doctur centur astringit) aut integra Sacramēta percipiāt: aut ab integris arceant. quia diuisio vnus eiusdēq; mysterii sine grandi sacrilegio non potest peruenire.

QVARE sub duplici specie sumitur? Vt ostendere ē Christus totā humanā naturā assumpsisse, vt totā redimeret: Panis enim ad carnē refertur, Vinum ad animā: quia vinum operat sanguinem: in quo sedes animæ, a Physicis esse dicitur. Et ergo in duabus speciebus celebrat. vt animæ & carnis susceptio in Christo, & viriusq; liberatio in nobis significet. Valet enim vt Ambrosius ait ad tuitionē corporis & animæ qd' percipimus. Quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra offertur: sicut præfiguravit Moyses, caro inqt pro corpore vestro offertur sanguis p animā. Sed si in altera specie tantū sumere ē, ad alterius tantū id est animæ vel corporis: nō ad viriusq; pariter tuitionem valere significaretur. etenim non fit conuersio panis nisi in carnem: nec vini nisi in sanguinem.

EVCHRistia quoq; intincta nō debet dari populo pro supplemento cōmuniōis, quia nō legitur Christus alicui discipulorū prebuisse panem intinctum, nisi Iude: Tunc vero nō accepit Iudas corpus Christi, sed tantū panem: corpus vero & sanguinem Christi ante cum aliis discipulis perceperat.

AT vero nunc nō infirmis, sed fortibus pax necessaria est, nec moriētibus, sed viuētibz cōmunicatio a nobis danda est. vt q's excitamus & exhortamur ad præliū nō inermes & nudos relinquamus, sed protectiōe sanguinis & corporis Christi muniamus: & cum ad hoc fiat Eucharistia, vt possit accipiētibus esse tutela, q's tutos esse cōtra aduersariū volumus, munimēto Dominicæ saturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut prouocamus eos in confessiōe nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinē denegamus? Aut quomodo ad martiriū poculum idoneos facimus. si non eos ad bibendum prius in Ecclesia poculum Domini Iure communicationis admittimus?

CVM ergo peccatori nomine Christi dicit Sacerdos, vade amplius noli peccare, ne quid deterius tibi cōtingat: sanctorū quoq; cōmunioni cōmunicatione cœnæ dominicæ eundē restituitur, quo ad concupiscentiā carnis iuxta Dei præceptum or-

Matth. 26.

Marci 14.

Luce 22.

1. Corint. 10.

1. Corint. 11.

Ex decretis di. 11. 12. pore Gelasij pape.

Magister sententiarum di. Q. 11.

Idem Magister sententiarum di. Q. 11.

Cyprianus Episcopus 2. ad Cornelium pape.

De Matrimonio.

ceptum ordinandā homo lege sacri Matrimonii excipit: Quod quidē cum scilicet legitima & spontanea viri cum muliere per verbum Dei copula, propter propagandum genus humanū, mutuūq; adiutoriū, ac scortationē vitandā a Deo instituta: apparet quia ex omni parte in omnibus ita honorabile est, vt in Oeconomia generis & mutui adiutorii, in Rep. omnis honestæ conuersationis, in Ecclesia vero pudicitiae atq; adeo salutis custos lure optimo dici queat. Itaq; vt paulo superius de eodem egimus, Dominus mirifico consilio coniugiū in paradiso instituit, in diluuiō seruauit, post diluuiū cōfirmauit, a Sodoma subduxit, ab Abimelecho defendit, in aliisq; mirabiliter tutatus est: ac postremo omnium miraculo Christi primo cōsecrauit. Quocirca Deus cū & in Lege per Moysen, & in Euangelio per Apostolum summi Pontificis formā describeret: ne propter incontinentiā carnis a Satana magno cum Ecclesiae scādalo tentaret, vel tam sublimis apex promiscuis mulieribus coinquinare, Pontificē maritum esse praecepit: ita inquit. Sacerdos scortum & vile prostibulū nō ducet vxorem, nec eam quę repudiata est a marito: quia cōsecratus est Deo suo, & panes propositionis offert. Sit ergo sanctus, quia & ego sanctus sum Dominus, qui sanctifico vos. Sacerdotis filia si deprehēsa fuerit in stupro, & violauerit nomē patris sui, flammis exure. Pontifex autē id est Sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fustum est vnctionis oleum, & cuius manus in Sacerdotio consecratae sunt, vestitusq; est sanctis vestibus. Virgine ducet vxorem: viduā autē & repudiatā & sordidā atq; meretricē nō accipiet, sed puellam de populo suo: ne cōmisceat stirpem generis sui vulgo gentis suae: quia ego Dominus qui sanctifico vos. Apostolus vero de forma Episcopi, Presbyteri, & Diaconi Christiani itidē scribens, ait, vt supra attigimus: oportet Episcopū, similiter Presbyterū, ac Diaconū irreprehensibiles esse, vnarū vxorum maritos: Interq; alias dotes requirit in eis, vt domibus suis bene prae sint, filios habeāt subditos cū omni castitate: Nam si quis domui suae praesse nesciat, quomodo, inquit, Ecclesiae Dei diligentia habebit? Quorum praeceptorū auctoritas tantū apud sanctos patres valuit, vt nō solum omnes Patriarchae & Prophetae in cōiugio sancti vixerit, Zachariae patris Iohannis Baptistae (quo inter natos mulierū maior nō surrexit) per Angelū Gabrielē qui astat ante Deum Zachariae patris Sacerdoti ad altare facienti a Deo fuerat tunc stanti hora incensū renuntiata fuerit. Ad eundēq; modū omnes fere Apostoli cōiuges habuerūt, vt testis est locupletissimus D. Chrysostomus in homilia super 6. caput Esaiae cōscripta. Sic Petrus vxorem habuit, quia socrum habuit, Mar. 2. Sic Paulus ad Philip. 4. suae vxoris meminit, his verbis: Sane rogo te cōpar germana, adiuua eos qui in Euangelio decertarunt mecū. Item 1. ad Corint. 9. An nō habemus potestatem, sororē mulierē circumducendi, quemadmodū & ceteri Apostoli & fratres Domini. & Cephas? Ita quoq; Philippus legitur in Actis Apost. & vxorem & filios habuisse. Quin etiā magna cōgeries exemplorū restat, quae docent nos de coniugio Episcoporū, Sacerdotū, & Diaconorū. Hilarius enī Episcopus fuit coniunx, Nicolaus similiter vnus ex Diaconis cum Stephano electis, vxorem pulcherrimā habuit, teste Eusebio Eccles. hist. Lib. 3. cap. 29. Philogonius Episcopus cōiugatus fuit, teste Chrysost. Vxoratum Episcopū Pelagius ordinauit, dist. 28. Can. de Syracusanā vrbis. Spiridion Cyprius Episcopus vxorem habuit & liberos, Eccles. hist. Lib. 10. cap. 5. Pater Gregorii Nazianzeni Episcopus cōiugatus fuit, Eccles. hist. Lib. 9. cap. 39. Pater Cenomanensis Episcopus in coniugio vixit, dist. 56. Can. Ceno. Bonifacius primus ex patre lucundo Presbytero natus est, teste Platina. Foelix tercius ex Foelici Presbytero, vixit anno 474. Gelasius primus ex patre Valerio Episcopo, vixit anno 494. Agapitus primus ex patre Gordiano Presbytero, testibus Platina & Volaterrano. Syluerius Campanus ex patre Hermisda Episcopo, testibus Platina & Volaterrano. Iohānes 21 ex Gregorio Portuensi Episcopo, teste Stella in Chronicis. Theodorus primus ex patre Theodoro Episcopo, teste Volaterrano. Hadrianus II. ex patre Talaro Episcopo. Platina. Iohānes duodecimus ex Sergio Pontifice. Platina. Iohānes decimus quartus ex Iohāne Episcopo, sub Ottone primo. Iohānes decimus sextus ex patre Leone Presbytero, sub Ottone terciō. Syluerius Papa, ex patre Syluerio. Episcopus Coloniensis Adolphus duxit vxorem, anno 1363, teste Chronica D. Hediōis, Item Iohānes Leodiensis Episcopus, anno 1416, teste eadē Chronica. Atq; hi omnes, & alij

Leuitici 21.

Luce primo.

Iohannis conceptio
Zachariae patri sas
cerdoti ad altare sas
xit) per Angelū Gabrie
lē qui astat ante Deum
Zachariae patris Sacer
doti ad altare facienti
a Deo fuerat tunc stan
ti hora incensū renun
tiata.

Apostoli habebant
uxores.

Qui Episcopi coniu
gi fuerant?

nes & alii fere innumerum cum Paphnutio, eiusque similibus sanctis viris honorabiles confitebantur esse nuptias Nec sine causa coniugium semper tantum fuisse videmus. Et Christus enim primo miraculo in nuptiis chanae illud ut diximus cōsecrauit, & in vinculo coniugii Sacramentum magnum spiritualis coniugii, amoris, ac obedientiae, inter se & Ecclesiam adumbratum iri voluit. Ita ut dæmoniacā doctrinam Apostolus esse dixerit, Matrimonii usum prohibitu: triplici genere Eunuchorum, qui absque vitionis peccato cōtinere possunt, a Lege Matrimonii semper exceptis. Augustinus certe tria in Coniugio animaduertit: fidem, prolem, & Sacramentum. In fide attenditur ne post vinculum professum cum alia coeatur, in prole ut amanter suscipiatur religiosusque educetur, in Sacramento ut ne coniugium separetur, & dimissus vel dimissa ne quidem prolis causa alteri coniugatur. Atque haec sunt Matrimonii Iura, istae Leges. Porro non solum tot praemia ad conseruandam Matrimonii sanctitatem nos inuitare debent, verum etiam e regione prauas mentes merus poenarum a flagitioso concubitu detertere possunt. Matrimonii enim prophanatores crudeliter semper puniti sunt, si quidem filii Dei quod tantum ob pulchritudinem filias hominum in uxores receperint, horrendo diluuiū vna cum omnibus animantibus, quae archa Noach non receperat, perierunt: Sodomitae ob peruersum concubituū viui ad inferna praecipitati sunt: Septem viri Sarae quod eius pulchritudine libidinose arserunt a dæmonio sunt suffocati: ob uxorem Leuitae stupratam tota fere Tribus Benjamin est excisa: ob Bethsabee uxorem Uriae accerpram gladius de domo David nunquam recessit. Quin etiam Scottatores, adulteri, & molles, tantoque minus incestuosi, & alii iis etiam deteriores Regnum Dei non possidebunt. Castam enim generis humani propagationem Deus esse voluit, vagas autem libidines in gentibus quoque etiam excidione integrarum gentium vitus est. Quo etiam naturae sensu Athenis, similiterque Romae Lege 12. tabularum vetitum erat, nec Coelibes sint in Ciuitate: & quod si alienis mulieribus insidiari videbantur, cum suas non haberent: & quod Ciues Reipub. nullos edebant, cum procreandis liberis non studerent. Quocirca tam Oeconomorum, quam Politiae, & Ecclesiae praesidia maxime intersit, in domibus, in Ciuitatibus, tantoque magis in Ecclesia Christi inter homines pudicitiam tueri: pecuinos autem, id vero est vagos, concubitus omni genere poenarum vindicare, ne scilicet pro templis spiritus sancti, membris autem Christi simus, quod Deus auferat, templum Satanae, ac membra etiam meretricis, incendio gehennae destinata. Iam ut Sacerdotum ordo Ecclesiam Dei plantat, Baptismus mox genitum hominem regenerat, Confirmatio adultum in professā fide corroborat, poenitentia delictis obnoxium Deo reconciliat, Confessio ligat vel soluit, Coena Dominica Christo incorporat, Matrimonium in pudicitia custodit, ita unctio olei hominem iamiam ad patrem coelestem ex militia huius mundi remigraturum quasi bonum athletam postremo perficit, & absoluit: de qua ita IACOBVS Apostolus in sua Epistola scribit. Infirmatur quis in vobis? indicat Presbyteros Ecclesiae. & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini. & oratio fidei saluabit infirmum & alleuiabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittetur ei. Atque ita Sacerdotum institutio, praedicationis Verbi Dei forma, & Sacramentorum usus a nobis sunt breuiter perstricta, ne tantopere de his homines quoque nostri diuerso zelo tumultuentur, & sectas ex sectis ad exemplum vicinae Germaniae serendo, ex vniuersali atque catholica particulares & angulares Ecclesias faciant, ac more Ciuili bellum alteri in alteros, quod ab sit, armentur & inturgant. Quod si fortassis haecenus a praescripto Verbi Dei a quacumque parte deflexum sit, ad eius regulam, veterisque Ecclesiae normam, quales, dum tempus correctionis est, omnia redigi patiatur. Ut enim medicina, ita concordia ex ablatione superfluatorum, additione autem necessariorum constat, & perficitur. ut hoc etiam addam, omnis nostrae doctrinae atque libertatis vtriusque moderatricem esse oportere CHARITATEM Et Christus enim hebraeorum Apostolorum diu tolerauit, & pro crucifixoribus sui, quod nescirent quid facerent, orauit: peccatum tamen esse irremissibile dixit, si quis agnitam Dei veritatem oppugnet, ut Pharaon, Pharisei, & quidam post Christi passionem Imperatores, Reges, Principes huius mundi, & multi haeretici atque Apostatae illam magno suo malo oppugnasse memorantur.

SI ERGO Ecclesiae fundamentum ac Magister est Christus, ut ostendimus: quam

LLL

ta gloria

In Matrimonio tria
uidenda sunt.

De unctioe extrema.

Iacobi 5.

Ratio concordiae in
Ecclesia Christi con-
stituenda.

Omnis nostrae libera-
tatis moderatrix esse
debet charitas.

*De Censura Ecclesie
sive quo Episcopi
debentur.*

ta gloria eius hæc est, quia & domus supra Petram positæ & discipulorum Christi rationem obtinet. Quod si hanc ipsam gloriam non facile quis ratione consecutus fuerit: quantum e regione probrum esse debet, si quis suo scelere & ab hac domo peccatur, & a comunione discipulorum Christi proscribatur: dici satis nequit. Neque enim de rebus carnalibus vel fortunæ bonis, verum de anima hic periclitaretur, quæ tanquam lignum distortum ex ædificio in ignem, vel pecus moribunda e grege ad lupos, iudicio fabri vel Magistri eiiceretur. Quæ quidem potestas iudicandi, ac etiã excommunicandi, Episcopi quoque cum Ecclesiæ Presbyteris est propria: quæ atque illæ duæ primæ prædicare scilicet Euangelium, Sacramentorum parare Dominus no plebem suam. Ac propterea & filii Israel altera manu templum ædificassent: altera gladium tenuisse memorantur: ne hostes ædificia diruerent. Quin etiã in Legge Sacerdotes comunione externæ Censores, leprosos pro ratione lepre extra castra aliquandiu esse iubebant. In Euangelio autem Paulus Corinthiis quendam ob incestum Saran tradiderat, Petrus vero ut Simonem sacrilegii oburgauit, Sic Ananiam cum Zephira mendacii reos auctoritate clauum percussit usque ad mortem. Porro omnibus impoenitentibus & infidelibus generali Concionatorum voce V E illud horrendum prædicatur.

Tamen si Christus propter peccatores uenerit, peccatores tamen indurati ex sua Ecclesia ejci uoluit.

Tamen si autem Christus neque libentius neque humanius locutus, atque etiã conuersus fuerit, quã cum peccatoribus: ita peccatrici Magdalene multa peccata dimisit, Matthæum publicanum ad Apostolatũ vocauit, ad Zacharẽ etiã publicanum libenter diuertit, Adulterẽ patrocinauit, Latroni paradisum pollicitus est: denique non propter iustos sed propter peccatores se uenisse ita testabatur, ut eos omnes quicunque opinione sanctitatis commendabant, quasi ex professo fuerit infectatus: Nihilominus quia multos in Ecclesia quoque sua fore sciuit, qui neque beneficiis Euangelii ad officium allicerent, neque poenis Legis a scelere deterrentur: sed ad peruersitatem doctrinæ, morum quoque turpitudinẽ addituri erant perpetuã: Idcirco ipsos Episcopos uelut doctrinæ ac morum Censores in Ecclesia sua esse uoluit, eisdemque ad ligandũ huiusmodi titiones inferni potestatem dedit. Ne uidelicet nomen eius blasphemetur, si in sancta eius Ecclesia foret improborum hominum sentina, neue malorum consuetudine boni ut a modico fermento tota massa corrumpantur, præterea ut improbos turpitudinis suæ aliquando poenitere incipiat, cum non solum comunione Sacramentorum uerum etiã nisi resipiscant, comunione sanctorum tanquam Dei & Ecclesiæ eius contemptores spoliarentur. Itaque omnes omnium seculorum falsi prophetae: a ueris exagitabantur, quod uidelicet Verbo Dei quaecumque præcepta hominũ, & ueritati mendacia, uelut tritico paleas, aut uino aquam remiscebant: Perindeque scelera in moribus quasi e plaustro pii reprehendebant, nempe quod contemptu Dei furerent, aliena raperent, libidinosamque vitam uiuerent.

Quare omnes etiam Magistratus censura suorum Pastorum sub sint.

Quia uero & pastores super Reges & Regna Dominus constituit, & piscatoribus orbem terrarum submisit Christus: nullus Magistratus ea sublimitate in Ecclesia Dei esse potest, si modo sit Christianus, quin si merito reprehensibilis esse uideatur, se a comuni filiorum Dei sorte, subiectione, ac censura eximere debeat, tantum abest, ut iudicium illud Episcoporum uel sublatum uel diminutum iri cupiat. Ecquid enim honorificentius est, ut inquit Ambrosius, quã ut Ecclesiæ Christi filius dicatur Imperator? Id uero ne nouum ac insolens esse putetur: semper Dominus bona uel mala Regibus per prophetas prædixit, ut Sauli per Samuelem, per Nathan Davidi, per Heliam & postea per Micheam Achabo, per aliosque aliis. Etenim pastorum Ecclesiæ ea est propria potestas, ut ex Verbo Dei confidenter omnia audeant, eius maiestati omnem mundi uirtutem, gloriam, sapientiã, altitudinem cedere, atque obedire cogant: eius potentia fulsi omnibus a summo usque ad infimum imperent, Christi domum ædificent, Sathanæ subuertant, oues pascant, lupos interficiant, dociles instituunt, & exhortentur, rebelles & peruicaces arguant, increpent, instituunt, subigant, ligent, ac soluant, fulgurent denique si opus est ac fulminet: SED OMNIA IN VERBO DEI, quod acutius est omni gladio accipiti, fortius malleo quatiente petras, euertereque omnes munitiões Sathanæ, in inuentionibus cerebri humani fundatas. Quo sensu Paulus quoque loquitur, Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem muniti-

2. Corint. 10,

onum, quæ

onum. quæ confusa & omnem altitudinē extollentem se aduersus scientiam Dei destruunt, & in captiuitatem omnem intellectū in obsequium Christi redigunt, omnemque inobedientiam viciuntur.

Et hæc utiq; potestas ligandi malos Episcopis, vt Magistratui gladius, eripi neq; debet neq; potest si corpus Ecclesiæ, quod hac Politia velut fœtus vtero cõtinetur, saluum esse volumus. Nihilominus ne ipsi Episcopi vel ex musca elephante, hoc est, ex leui delicto graue peccatum exaggeratione faciant, vel dimissis functionibus aliis inuadant, onibus propriis ciuiles inuadant, neue in vniuersum clauibus sibi datis ad destructionem nō ad ædificationem abutatur, e regiōe diligenter est prouidendum. De his clauibus abutans primo enim dicit Christus in Phariseos, quia Culicem colant camelum deglutunt, & festucam in fratribus, trabem autē in propriis oculis nō vident: cum etiā Christus, pro eo atq; ipse tentatus est, nō solum ignorantibus & errantibus sit compassus: Verum etiā Petrum pastorem toties perfidiæ reum clementer respexit, & crucifixoribus sui rogauit, aliisq; compluribus exemplis largos itidem veniæ suos discipulos semper esse oportere docuit. Et tamen utiq; iusta causa sit quæ Episcopalem censuram posceret, Lenitas tamē & ordo in monendo priuatim, vt ait Christus, inter te & ipsum præmittenda est, priusq; dicatur Ecclesiæ. Quod si fortassis magnitudo sceleris ita sit propalata, vt leniori monitioni locus nō sit, sed acriorem medicinam desideret: tum vero & seueritatem & mitatem Pauli Episcopus imitetur. Hic enim Corinthiū ob stuprum Sathanæ traditū, rursus satis castigatum ad sinum Ecclesiæ reuocauit: ne desperatiōe veniæ fortasse fuisset absorptus. Ad ædificationē quippe & salutem ea potestas data est Spiritualibus, nō ad destructionem: quatenus scilicet est spes vlla corrigendi peccatoris.

VT autē Episcopi propriis functionibus sint cōtenti, Ciuiles vero ne inuadant: Christus & Regnum suum nō esse ex hoc mundo dixit, & discipulorū suorum ministerium a Regū dominatiōe plane diuersum debere esse iussit: inquit, vos autē non sic sed vt maior plane omnium minister fiat, præcepit. Et ne seruis in ordinē redigi graue esse videretur, se ministrare venisse dixit, nō vt sibi ministret. Ideoq; neq; Rex neq; diuisor inter fratres esse voluit, quin etiā ne quis tantū doctrinæ ministeriū a se intelligi putet, ipsorum discipulorū suorū in vltima cœna pedes lauit: vt quod ille suis discipulis fecit, illi itidem suis faciant. sed pro eo ac Spirituallibus Regni Rex fore debebat, arma quoq; militiæ non carnalia sed Spiritualia suis dedit discipulis. Qui quidem ne militiā Christi professi implicarent se Sæcularibus negociis, Diaconos creauerāt, vt ministrarent mensis, ne fortassis ipsi reliquere prædicationē Verbi cogerent, si illis fuissent occupati. Vnde liquido apparet, quia nemo Episcopi munus & Principis obire, & vtriusq; fori causarū Iudex esse potest, nisi quis forsan deserta propria statione in aliena castra transfugiat, vel Apostolos vigiliis ac etiā tolerantia laborū & sanctitate se posse vincere speret. Ne autē aliquis Episcopus ociosum se posse esse arbitretur. profecto, si vel prouinciā suā in promiscuos vicarios omnino partiri noller, vel in morbos religionis introspicere cupiat, etiānum multam esse messem, operarios paucos; dispensatores autē raro fideles inueniet. Propheta enim & Sacerdos etiā nū declinauerūt ad auariciā; alteriq; horum prophertant mendaciū, alteri autē applaudunt manibus, populus autē facit sic: vt inquit Ieremias. Quibus utiq; omnibus Episcopus pro officio suo obuiam ire tenetur, si fidelis speculatoris officium implere, & boni pastoris nomen referre velit.

Postq; vero Episcopi & nauiter suæ Iurisdictioni satisfecerint, & a prophana sibi temperauerint. E cōtrario a destructione bonarū rerum caueant. hoc est ne quid pro libidine suā cōtra præceptū Magistrī nostri cōmunis in Ecclesia docere audeant, & credere cogant. neq; enim figmenta sui cerebri sed cœlestem doctrinam ex ore Domini annunciare debent. Ita Moses cum Aarone ante docentur a Domino quid vel dicturi vel facturi erant coram Pharaone, Dominus etiā cum Leui percussit fœdus vt esset Lex veritatis in ore illius. Nam Labia Sacerdotis custodiunt scientiā, vt homines Legem requirant ex ore eius, quia Angelus exercitus Domini est, Mal. 2. Ergo si Episcopus audiri se cupiat, præstet se nunciū Dei verum. I. mandata quæ a Domino accepit, fideliter referat, nihil addendo vel minuendo. quid enim commune est nocti cum luce, aut paleis cum tritico, & Belial

si Episcopi boni Ecclesiæ edificatores si se uolūt regulam verbi Dei in docendo respiciant diligenter.

omnis Apostolorum
gloria ab officio præ
dicandi Verbi Dei est
profecta.

Matthæi ultimo.

si Christus non nisi
per suam doctrinam
prædicauit: Ecclesia
eius uera, quomodo
nouam sibi doctrinam
posset cōmunicare?
Verbum Dei ex qui-
bus Libri descendunt.

Ioh. in Apocal. ultio.

Blorum scripturis
nihil est addendum.

sors Christi fidelium
& infidelium diuersa.

cum Deo: Idcirco Ezechiel scribit, fili hominis (ait Dominus) speculatorem Dei te domui Israel, audies igitur ex ore meo verbum, & annuncabis illis ex me. Hinc illud apud Prophetas toties reperitur, Verbum Domini, onus Domini, visio Domini, sic ait Dominus, os Domini locutum est. Et merito, Esaïas enim polluta sua labia esse clamabat, Iheremias autem se nescire loqui dicebat, quia puer esset: Ecce ergo ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat, nisi immundum aut insultum, si a se quicquid locuti fuissent? Sed e contrario sancta & pura illis labia fuerunt, cum Spiritu sancti cœperunt esse organa, ubi vero hac religione obstricti sunt Prophetæ, ne quid dicant, nisi quod acceperant, tunc insigni potestate ac eximii titulis ornantur. Nam cum Dominus restatur se præfecisse illos gentibus ac Regnis, ut euellent & extirpent, perdant & destruât, ædificent ac plantent, cōtinuo subiungit causam: quia verba sua in eorum ore posuerit. Iam si in Apostolos respicias, multis quidem insignibus elogiis illi cōmendantur: quod Lux sint mundi, & sal terræ, quod pro Christo audiendi, quod quæcūque in terra ligauerint aut soluerint, ligata erunt aut soluta in cœlo. Verum suo nomine præferunt, quantum sibi in suo munere permissum sit. Nempe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid collibet fuerit: sed in mandata eius, a quo missi sunt, bona fide perferant. Et satis clara sunt Christi verba, quibus eorū ligationem terminauit: cum mandauit illis, trement ac docerent omnes gentes, quæcūque præceperat. Quin ipse quoque hanc in se legem, ne cui eam detrectare fas esset, recepit, sibi quoque imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius, qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris cōsiliarius semper fuit, quicquid Dominus ac Magister omnium est cōstitutus a Patre, quia tamē docendi ministerio fungitur, ministris omnibus, suo exemplo præscribit, quā in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita: sed subiecta Verbo DOMINI, & in eo quasi inclusa. Porro ne de ipso Verbo Domini dubitetur, est illud totum corpus librorum ex Lege, Prophetis, Psalmis, necnō sacris historiis: item Euangelistarum atque Apostolorum scripturis cōpactum. Ne ergo vel per superstitionem rectos fines mandati Diuini egrediamur, nullumque modum fingendi recentes Deos, item licentiæ ac peccandi faciamus: vel per sacrilegium quæ Deus voluit extenuemus, rapiamus, cōcerpamus: aures, oculos, corda, mētes, linguas, in sacra Dei doctrina his ipsis scripturis Patriarcharum, Prophetarum, Euangelistarum, & Apostolorum cōprehensa deligamus. In hac enī Spiritus sancti schola sic proficitur, ut nihil sit aliunde addiscendum, ignorandum vero libenter quicquid in ea nō docetur. Ac proinde nō erunt vllæ tam profundæ radices, quas nō valitissima hæc securis Verbum Dei euellat, nulla etiā tam speciosa facies erit, sub qua latens malum Lux hæc nō prodat. Cum autem Deus omnes scientiæ & sapientiæ suæ thesauros in hoc Libro voluit esse absconditos, decet sane, ut perfectā eius doctrinam esse cogitemus: qua etiā neque sublimiorē, neque etiā sanctiorē, vel quæramus vel expectemus ab aliquo. Quo audaciæ ne ipsi quoque discipuli venissent, dixit eis Christus, vos nolite appellari Rabi, vnus enim Magister vester ego sum. Item illud, docete omnes gentes ea quæ præcepi vobis, ut iam nihil restet, quin in negotio fidei omnium hominum omnia placita, vel potius figmenta ruant, ut solius Dei decreta rata maneant, quippe quod iuxta sententiā Cypriani adulterum est, impium est, sacrilegum est, quodcūque humano furore instituitur, ut dispositio diuina violetur, ut recte credamus, obedientiā Verbo Dei tantū esse, ut Deus in ea & Angelos suos, & orbem vniuersam a nobis iudicari velit. Hoc ergo volumē cum Iohānes concludit, ita scribit. Confestor omni audienti verba prophetiæ Libri huius, si quis apposuerit ad hæc: apponet Deus super illum plagas scriptas in Libro isto. Et si quis diminuerit de verbis Libri prophetiæ huius: auferet Deus partem eius de Libro vitæ, & de Ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in Libro isto. Cum autem Ciuitatē Dei, a mancipiis Diaboli: hoc est, fideles auditores Verbi Dei ab infidelibus diuidit, ait, Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni: ut sit potestas eorum in Libro vitæ, & per portas intrent in Ciuitatē. **FORIS CA-
NE S.** & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium.

ET QVO niam omnes vitæ humanæ ordines Oeconomicū videlicet, Politicū, & Ecclesiasticū, neque casu, neque humano cōsilio, tantominus vi esse institutos, pro uirili no-

virili nostra ostendimus: quin etiā docuimus illos ipsos a Deo Opt. Max. propter propagandū, conseruandū, ac sanctificandū genus humanum magna auctoritate constabilitos: nemo sane mentis inficiari poterit, illum hominem neq; generis, neq; humanitatis neq; postremo Dei meminisse, qui maritis parentibus ac Dñis in Oeconomia, Magistratibus in Politia, Sacerdotibus vero in Ecclesia rebellis esse audeat. Et sibi ipsi enim cōtradiceret. & cuncta regenti atq; tuenti Deo ille reluctari, atq; auctoritatē eius excutere velle videretur: qui iis ipsi potestatibus hominem tanq; agrum curatoribus pro rata parte curandū subiecit. Et vt de vxoribus ac seruis taceam, quorū hi sine dominorū, illarū sine virorum beneficiis subsistere non possunt: vt causa non sit, quin eorū praeceptis obedire tenēant. De nobis ipsis dicam, quos qdem nonne eo sensu parentes progenuerūt, educauerunt, Magistrisq; erudiendos subiecerāt, vt in nos ipsos liberos suos omnia sua beneficia & comoda transmitteret, quae vel ipsi itidem a suis progenitoribus receperūt, vel quae homini ab homine cōtingere possunt maxima? Perindeq; Magistratus, nonne charitate patriae munus impositū suscipiunt, & vel periculo capitis sui illud Reipub. hoc est vnus cuiusq; Ciuis causa exequunt? Similiterq; Sacerdotes, nonne amore Christi, & pascendi gregis eius studio ad tantā functionē ducunt, ita vt relictis omnibus carnis & mundi retribus soli spiritui ouium suarū excolendo, propagandisq; veris veri Dei laudibus sese tradunt? Quae quidē omnia quāq; alii aliis sanctius faciant, & absoluāt, vnum tamē & consentiens illorū studium esse nemo negauerit: vt scilicet ii omnes pro rata parte, quā maxime possint ac teneantur, filiis ciuibus, ac ouibus benefaciant. Ac proinde in confesso est, quia omnia nostra officia minora sunt, quā vt beneficiis horum omniū natura, tutela, atq; pietate patrum exequari possint. haec enim beneficia illorū ita magna sunt, vt eis quod viuimus, quod bene viuimus, qd aeternum victuri simus merito debemus: contra aut ipsa nostra officia: ac etiā tributa quae illis praestamus, in nos ipsos refunduntur: Et honor enim patris in filium redit, Magistratus potestas tuetur Ciuēs, pastoris doctrina oues sanctificat: Et tributa non nisi itidem ad cōmoda nostra, vt cibus ex stomacho in membra, referuntur. Ac propterea Deus nō solum ipsis parentibus, Politicis, ac Ecclesiasticis Magistratibus tanq; praepositis, & inter homines suis ministris obedire: verum etiā pro eo ac nobis loco parentum sunt, eos honorare praecipit, si longaeui cupiamus esse super terram. E contrario aut omnium horum contemptū grauius semper vindicauit. ita Noach Cham filio, quod eius pudenda nō operuit sed etiā reuelauit fratribus, maledixit. Mose autē etiā durius inquit, filium nō audientē parentibus populus lapidibus cedito. Regina Vasti quod ad Assuerum maritum vocata ire noluit, Regno est eiecta. Serui vero qui scientes voluntatē dominorū suorum nō, faciunt illam, vel praepcepto Dei vapulant plagis multis. Porro Ciuēs Magistratibus inobedientes, ne multa exempla huc coaceruent, damno, vinctis, verberibus, talione, ignominia, exilio, seruitute, ac etiam morte vbiuis gentiū fuerunt puniti. Neq; enim pax in Rep. conseruari posset, si poenae malis, vt praemia bonis fuerint detracta. In religiōe aut multo grauius praepcepto Dei inobedientes puniti fuerūt. ac primo exilio vt Adā, exautoratiōe vt Saul, submersiōe vt Ionas: porro indurati vt Pharaos, intractabiles vt Iudaei, impoenitentes vt Tyro Sydon & Corozai. perfidi vt Iudas, aliq; horum similes, quos supra recensuimus, ad eundēq; modum infideles, Apostatae, & haeretici variis tormentis semper fuerunt a Deo pessundati. Mose aut Deutero. 17 ait. Qui elatus superbia Sacerdotis Imperio, ludicisue decreto parere cōtempserit, is morte poenam luito. contra omnes quicūq; tractabiliore ingenio Deo, maritis, parentibus, & dominis, Item Magistratibus ac Sacerdotibus morigeri, obsequentes, atq; deuoti fuerint: (quod sexcentis exemplis probari queat) semper habitū sunt beati, pacifici, & in ea fide, quae in Christum proram & puppim suae spei defigit, salutis aeternae securi.

Ac proinde si vau quisq; nostrū in domo, in Ciuitate, & in religiōe, quo loco positus est libenter cōquiescat: quāq; a Deo in hac cōmunitate, vt a Chorago in scena personam ferre iussus est a quo ferat animo. Ac praeter ea obedientiā, honorē, officia, ac etiā tributum, quod cuiq; debet, praestet non grauati. tum vero sine dubio Pax & tranquillitas in Repub. restituetur, vel potius facta rectaq; omniū manebit.

Parentes, Magistratus & sacerdotes honorandi.

Deuteron. 21.

Vnusquisq; in sua uocatione permaneat et superiori potestati eam quam inier subdit.

si unusquisque faciet,
quod se deceat, facile
pax in domo, Repu.
& Ecclesia Christi
retinebitur.

Quantum bonum si
PAX enarratur.

Fortune in concor-
dia & pace unicuique
salus.

Contra si homines
plus sibi arrogent: bel-
la oriri.

Omnia quæ in rerum
natura sunt, amicicia
contrahuntur, discor-
dia dissipantur.
Pax alitrix omnium
bonorum, iusticie for-
sor, alma rerum ius-
cundissima.

Ecclesiastici scripto-
res ad pacem hortantur

Pacifici filij Dei.

manebit, Quæ tot tantaque generi humano beneficia adfert, ut nihil fere sub coe-
lo sit, quod concordia & pace non contineatur: discordia vero dissipetur. Etenim non
solum hi vitæ humanæ ordines de quibus diximus, verum etiam omnia bona quæ
in rerum natura constant & videntur, pacis vi ac potestate continentur. ita vniuersa
si compago quæ mundum appellamus stabili partium societate, ordine, mutuoque ni-
xu consistit. Quid enim in his ordinem, vim, motum, atque locum suum sortitum des-
centur non obtinet? In quo quidē & si multa contrarietas insit, leuique grauius,
rara densis, calida frigidis, & pugnent siccis humentia: ea tamen discordia, siue mor-
tum spectes, siue tempus, aliasque corporum simplicium & mixtorum affectiones, & na-
turas, ita ab æterno patre temperantur, moderantur, ac reguntur, ut nulla usque con-
cordia certior, aut pax fidelior inueniatur. quippe quod vnum quodque horum intra
naturam suam consistit, locum suum ac ordinem retinet, alienum non inuadit. Quod si
forte Dei permisso vniuersæ hæ partes, quæ vniuersum hoc perficiunt, facto im-
petu sese inuadant, atque altera alteram loco, ordine, vi, ac officio deturbare contem-
dat, vel saltem mutuum sibi auxilium ferre recuset, quæ iam vis obfistere aut prohibe-
re posset, quin e vestigio totam hanc mundi machinam humoribus diluuii mergi,
vel ardoribus ignis conflagrare, vel tenebris chaos obduci, atque postremo
interire videamus? Nec dissimiliter homo (minor mundus iure appellatus) sese
haberet, si in eo rationi affectus inferiores obsequi nollent, vel si aliqua vi aut
offensione confundantur, aut perturbentur: tum vero necesse esset humanæ mentis
acumen obtundi, iudiciū labefactari, ac memoriā subuertere & comminui. Perindeque
si in humano corpore humores quatuor, quibus in primis vis ipsa vitalis alitur ac
fogetur, bellum sibi mutuo facerent, procul dubio per eorum pugnam & tumultum
bona valetudo corporis adfligeretur, & euerteretur. Quid dicam de fortunis, quæ
(ut Romuli Amalæi vtar sententia) non tantum in bonis ducuntur, sed ex comuni
etiam vi loquendi solæ sibi bonorum nomen vendicant? Nonne saluo iure ac iustis
cia, quæ sunt humanæ societatis vincula, id est vigente hominum pace & concordia
saluæ unicuique & incolumes esse solent? Quod si plus sibi homines appetant, quā
humanæ coniunctionis ius, cuius omnis ex pace est orta ratio, patiatur: An non se-
pissime illinc aliena inuadendi cupiditate incitatis, hinc iusta in suis retinendis
ira inflammatis, dissidentium partium animis agere ac rapi omnia, vrbes & agros vastari,
sacra & prophana violari, suas cuiusque opes, imperiū, honestatem, caput etiam
ipsum in periculum & discrimen vocari videmus. Ac proinde nihil prohibet quominus
credamus, Omnia quæ in rerum natura totoque mundo constant, quæque mor-
uentur, amicicia contrahi, discordia dissipari. Quo sensu alius inquit, Exime ex res-
rum natura consensionē & benevolentiam, nec domus villa, nec vrbs stare poterit,
nec agri quidē cultus permanebit. E poetarum vero numero sunt, qui Pacem bon-
norum custodem & hominum altricem, qui Iusticiæ sororē, qui almam, qui rerum
omnium iucundissimam appellant. Sed horum fortassis testimonia minus ponderis
habere videntur, quod iis vivere temporibus, quibus nondum verę sapientię homi-
nibus lumen affulserat. Sed quid sanctissimi ac religiosissimi viri pietatis nostræ
authores, an non vno consensu, atque vna & eadem voce, Pacem summe salutare, atque
ex omnibus maxime expetendum bonum esse prædicant: & ad eam in primis am-
plexandam adhortantur? Pacem (inquiunt) sequimini, sine qua nemo Deum vis-
debit. Pacem qui accepit teneat, qui perdidit repetat, qui amisit exquirat, abdica-
tos & exheredes Dei filios qui Pacem aspernantur, appellant. Idem venturam ad
eum nunquam Dei hereditatem qui non obseruet pacis testamentum, exclamant, ac mi-
nitantur. Quam sæpe odia ac inimicicias derestantur? quā multa de reditu in gra-
tiam, præstandoque alteri officio præcipiunt? quā pie, quā grauius, quam etiam ele-
ganter, immensa quæ per pacem hominibus bona Deus impertitur commemorant?
Sed quid horum quilibet de pace senserit, ac scriptum reliquerit, idcirco prætereo quod
diuinarum omnium atque humanarum autoritatum ille nobis instar esse debet, qui non
veridicus aut sapiens, sed ipsa est veritas, & sapientia Christus. Et is quidē cum sua
iustis, innocentibus, & integris hominibus præmia polliceretur, quod præmiū om-
nium maximū esset his attribuit, quorum ad Pacem voluntas & consilia spectarent.
Non enim beatos tantum eos fore pollicitus est, sed filii inquit hi Dei vocabuntur.
Idem vero quā grauius, quā etiam expressis verbis est discordiam execratus?

Omne

Omne inquit, Regnum dissidens desolabitur, Et omnis Ciuitas vel domus dissidens non stabit. Quid aut frequentius his quos diligebat, quā Pacem est ominatus? Pacis cum cōgrediretur, Pacis cum discederet nomen vīrpabat: Pacē iussit familiares ac discipulos suos, in quācumq; domum intrassent cōprecari. Quod scilicet vbi Pax esset, ibi se esse: vbi ipse esset, lega sciebat esse ac secunda omnia. Iam vero a patre in cellam illam atq; æternam cœli sedem euocatus, iisdem discipulis, quos quasi sui patrimonii heredes esse voluit, Pacem suā tradidit, Pacem suam reliquit. O admirabilem hæreditatē, O vera æterni patris bona, non Regna ille omnium Regnorū Dominus, non opes, non aurum, non prudentiā deniq; aut temperantiam, aut cætera quæ in bonis homines ducunt, sed Pacem, qua vna omnes mundi partes, omnia Regna, omnes opes, omnia corporis animiq; bona continerentur, Pacem dedit, Pacem reliquit.

Discordia Reipubl. exitium est.

Christus pacē suis ueniens & abiens omis nabatur.

Christus nullam aliā hereditatē quam pacem suis reliquit discipulis.

Et quamq; nos omnes qui Christo nomen dedimus nihil magis deceat, quā & eam Pacem quæ inter Deum ac nos per Christum parta nobisq; donata est amplecti, & pacem externā qua inter nosmetipsos coaluimus tueri: ne vel nobis ob ingratitudinē pro pace acerbius bellum a Deo recrudescat, vel si dicamus nos Deum diligere, fratri vero quem videmus bellum inferamus, mendaces habeamur. Nihilominus Episcoporū Ecclesiæ Christi ac Magistratū inprimis curare interest, ut vtraq; pax in Ecclesia scilicet Dei & Ciuitate maneat, nec vlla vel ingratitudinis vel tumultus procella labefiat. Quocirca cum nuper in Repub. nostra nō nihil controuersie esset suscitatum religiōis ergo, quod quædā Constitutiōes hominū & decreta nō nihil mandato Dei & Christi aduersari hincinde viderent: Nihilq; diuus noster PRINCEPS SIG. AVG. pro cōponenda pace reliquum faceret: tunc pius & prudens inprimis vir ANDREAS ZEBRIDOuius posteaq; primum opus Episcopatus Cracouiē. accepit, a seditione Ecclesiastica & Ciuili, cum pie & prudenter tum benigne & grauitur ad pacem, & in veræ religionis genere consensionē omnes hac oratione siue Epistola ita reuocabat:

ANDREAS DEI GRATIA EPiscopus Cracouiē. Omnibus qui sunt in diocesi nostra, fidelibus in Christo Iesu filiis charissimis, Gratiam & pacē Dei. Grauitur, vel pro officio nostro, vel pro animo erga vos, audimus, quæ huc de quibusdam vestrū adferuntur. Esi enim plerq; ex iis eiusmodi sunt, ut ea de vobis credere nequeamus, cum neq; generis, neq; educatiōis, neq; personæ, neq; omnino moris vestri esse, sed malignitate duntaxat famæ vel contingi in vnūuersum, vel adfingi videantur: tamen nō dolere nō possumus, nō eam esse vitam vestram, quæ vi ipsa sua ita famam cohibeat, ut de ea mentiri vereatur. Et certe, ut quædā, sicut dicimus, cōficta sint, sunt fortassis nōnulla, quæ suā veritatē in vestra vita & moribus possunt cōmonstrare. Quod si est, quid nobis quæso contingere potest acerbius? Sed nos ea nō referemus, quæ lædere tam nos referentes possent, quā fortassis etiā audientes vos. Illo contenti erimus, quod officii nostri esse intelligimus, quodq; vobis non molestū fore arbitramur. Obsecramus vos igitur per nomen Domini nostri Iesu Christi, qui sicut ipse vnum cū Patre est, ita nos vnū in se se fieri voluit, omnes ut sitis ab omni schismatis atq; dissidii non solum culpa sed etiā suspitione ita alieni, ut eandem mentē in iis quæ sunt ad Deum, eandēq; sententiam retineatis: neq; vos ab ea vnitæ spiritus distrahi patiamini, quam ut in vinculo pacis cōleruemus, sollicitos nos iubet esse Apostolus. Respicite quæso ad fidei vestræ authorem & consummatore Iesum. Ipse pax est nostra, qui fecit vtrq; vnum: & ipse est, qui, cum hanc vitam, quā nostra causa vixerat, patri esset redditurus, dixit hinc abiens, pacem se nobis relinquere: ut omnino hac ratione, & se esse, & nos fore, filios eius persuaderet qui nō est dissensionis Deus sed pacis. Respicite vocationē vestram, & aliquando cognoscite, in pace vos vocatos esse: ut in pace agatis, quæ pacis sunt sectemini: quæ dissensionis, fugiatis. Functionē etiā nostrā respicite, quos hanc legationē obire intelligitis, ut vos vni Deo, per vnum Christum, in fidei & professiōis vnitæ, ad vnum ouile vni pastori adducamus. Respicite Sereniss. Regem vestrum, Senatūq; Regni, illi ea in re per omnia consentientē, quam firmiter acceptā semel religionē & sacra, retinet ac tuet, quam se, doctis variis ac peregrinis circumferri non patitur: imitemini fidem eius cuius sequimini Imperium. Respicite maiores vestros, qui summa sua cū

Iohann. 18.

Ephes 4.

Ephes. 2.

Iohann. 14.

in rebus cæteris, tum in religione imprimis consensione, ex parvis illis hæc tanta fecerunt, vobisq; eadem consensioe conservanda tradiderunt. Turpe esse putate, quibus genus vestrum acceptum fertis, ab iis vos esse in veræ religionis genere degeneres. Respicite vos ipsos, quibus cum multa sint inter se cõmunia, patria, princeps, leges, ius, forum, cõsuetudines, iure etiam optimo, & communis religio & sacra eadem esse debent. Respicite Rempub. quæ concordia & conspiratione nõ modo crescit & augetur tanq̃ nutrimento, sed etiam vivit tanq̃ anima: quã Rempub. nemo homo secat acerbius, q̃ qui secat varietate doctrinæ & religionis: idcirco eo magis etiam, si, qui secat, civis est eius quã secat Reip. vt vulnus quidem hoc sit gravius, quo gravius est a suis q̃ exteris lacerari. Quod si quis adhuc est quẽ hæc omnia minus movent, quanq̃ si quis eiusmodi est, eius nos magnam rationẽ habere, cum sui ipse nullam habeat, parum convenit: sed tamẽ hic quoq; velim oculos aliquando cõvertat in ipsam rerum vniuersitatẽ & naturam, quæ ita facta est, vt discordiam si ferre possit, se ipsa sustinere non possit, utq; nisi discordes elementorum qualitates cõsentiente concordia inter se colligaret, sua se vi ipsa euerteret. Desinite, desinite Christiani varietate animorũ & religionis ita Ecclesiam Dei lacerare, vt quæ sponsa Christi est, & quidem vna, sancta, atq; catholica, ex ea vos plures, sed singulares & quidem inquinatas faciatis. Nolite per Deum immortalem, hanc Christo sponso tam lutulentam maculam aspergere, vt quum sponsam vnã habeat, amor illius in plures nescio quas partitus esse videatur. Cæteras vestres Christi, quæ dissui recte possunt, partiamini, si lubet: hanc vnite charitatis tunicam interiorem, quæ vt confuta non est ita nõ est dissuenda, scindere si voletis, vereri magnopere debebitis, ne ferocitate ipsum Pilati militem superare videamini, qui tortiri de illa maluit quã eam scindendo inutilem reddere. Quin iunctis potius manibus & operis in id nobiscum vna incumbite, vt ex tot vanis Ecclesiarum nominibus, vnum Deo verum templum, quod quidẽ nos sumus ipsi, cõstituamus. Reuocate obsecro de medio isto & periculossimo cursu cogitationes vestras, sensusq; vestros ita instituite, vt cum Ecclesiæ sensibus congruere videantur. Quos quidem Ecclesiæ sensus si animo & intelligẽtia tenetis, bene est sed ita, si verbis q̃q; & re ipsa tenere vos ostenderitis. Corde creditur ad iustitiã, ore fit autẽ confessio ad salutem. Sin tenere vos putatis nec tenetis tamẽ, videte, ne melius sit vos a nobis, quibus id officii incumbit, doceri, quam in rerum tantarum dubia sententia aut falsa opinione fluctuare, quantæ res sine summa vitæ & salutis iactura ignorari non possunt. Quod si in nobis ipsis tantum nõ est, quãtum vel dubitationibus, vel, quæ fortassis nulla est in vobis, ruditati vestræ expediret, erit Deo gratia vel in Ecclesiæ nostræ Canonicis, quos Deus nobis socios omnium & ad ministros constituit, vel in gymnasiis istius Magistris atq; doctoribus, quorum doctrinæ & eruditiois fama ad externos etiam permanauit, & quorum nos quoties necesse est, opera vti possumus, vnde vestris desyderiis fieri satis queat. Excipietur vnusquisq; & quatenus opus erit docebitur in spiritu lenitatis: eamq; istã rationem, & naturæ atq; modestiæ nostræ cõgruentiorem, & vobis vtiliorem, & Ecclesiæ moribus cõsentaneam magis existimamus, quam si aliis remediorũ generibus pro officio debitoq; nostro vti cogeremur. Gratia Domini nostri Iesu Christi & vnitas pacis cum omnibus & in omnibus vobis. Amen. Cracouiæ vii. die Septembr. Anno Domini M D L I.

Ufus canonicorũ & Doctorum in Ecclesia qui?

Qui tandem pacis cõpores erunt?

SED QVAMuis nemo tam amens atq; immanis sit, quin & per seipsam pacẽ expetat, & in sectanda illa tam piis hortatibus piĩ Episcopi acquiescat: nemo tam men ipsius pacis compos futurus est, nemoq; tãtum beneficium a Deo Opt. Maximo illius præbitore cõsequetur, nisi hic vt toties diximus, qui mādatis Dei ac ipsorum (vt ita dicam) seniorum quasi tutorum suorum præceptis obsecutus fuerit. dicit enim scriptura. a. NON EST PAX IMpiis. Et Magistratus gladiũ gestat ad vindictam malorũ, PACEM VERO BONorum. vt omnino PAX inter Deum & homines, inter perfectos & subditos, interq; Rempub. & eius socios, quasi quoddã pactum sit solenni quadam cõmunionis percutiendi fœderis stipulatum. Cuius idcirco violatores variis etiam Legum pœnis subunt, & a Magistratu Ecclesiastico & Politico adficiuntur. Cum autẽ iam Iherarchiam Ecclesiasticã, quæq; ad eam constabiliendã pertinent, vt in tanta festinatiõe potuimus, vtrũq; deliniamus.

deliniamus: Ne quis etiam in Politia contra vim ad arma priuatim confugere, & publicā tranquillitatē turbare habeat necesse: Magistratus præfio est, q se ab iniuriā vindicet: si tamē innocenter se iniuriā pullatum queratur, si quidem

Ne quis cogi se ad vim prætendat, Magistratus in Repub. iniuriarū vindicet cōstitutos adeat. sigism Craco. 1522. idem supra folio 25.

Pax ei est, qui nulli nocet. Lex I.

Expedit Reipub. ut subditi quiete uiuant, quod fiet, si nulli noceant, & in uirtutibus conualescant.

Rex vero indēnitati cuiuslibet prospici-

sigism Bidgo. 1520.

Aequitate Dei suadēte tenemur cuiuslibet iusticiæ & indēnitati prospicere. Etenim dignitas Regia per iniusticiæ culpam prophanatur.

Albert. Petric. 1496

Q V A V E R O Iudicii formula Rex has vel illas Causas iudicat, Vide Lib. 1. Capitulo 2. Articuli 8 9 10. 11. 12. 13. 14.

6. Cōtra vim defensores ordinarij. L. ij.

Decernimus, quod Capitanei, Iudices, & Burgrabi ipsos Terrigenas & subditos nostros, itinerumq; ac itinerantiū securitatem, iuxta iuris formam a uiolentijs iniuriantium defendant.

sigism. Craco. 1507. idem lib. 1. cap. 12. art. 8. folio 215.

ITaq; CAPitanei VIOLatores mulierū, INCENDiarios, ITINerārium prædones, & DOMorum Inuasores, NOBiles in Ciuitatibus violentiam facientes, aliosq; huiusmodi iudicāt, simulq; IVDicata exequuntur. de quibus omnibus Libro 1. Capitulo 12. de Capitan. videatur.

S V C C A M E R. Arñ uero Causas finium regundorū definiunt. Vide Libro 1. Capitulo 14. de Succamerariis.

I V D I C E s aut Prouinciales Causas Ciuiles pro qbusuis pec. summis iudicāt. vt supra Li. 4. Ca 3. Art. 2. de Officio Iudicis generali est expressū.

Q V O D si ipsi Magistratus vel Iudicia sua protelauerint, vel parum iuste exerceuerint, poenæ extant in eos descriptæ: simulq; prouocatiōis potestas grauato relinquitur. Sed ne Actor vel studio accusandi Magistratus, vel vexandi aduersarii magis quā tutandi Iuris sui gratia litem ex lite serat, easq; trahat: poenæ quoq; in temere litigantes, vt Libro quarto egimus, sunt constitutæ.

V T C V M q; aut pax sit tranquilla libertas, non modo humanis sensibus iucunda, reiq; familiari, publicæ, ac Ecclesiasticæ necessaria: verum etiā inanimis rebus letitia, & utilis: ei tamē ita & semper & ubiq; tam publice quā priuatim consulendū est, vt sub eius sanctione nihil cuiq; insidiarū lateat, nullum etiā bellum imminet, ita vt ipsius pacis fundamentū, & quasi procreatrix sit I V S T I C I A: quæ quidem Deo, parentibus, Magistratibus, ac Sacerdotibus: prætereaq; sociis & amicis quod eis iuste debeat, libenter reddere, & cōmunicare iubet. Quæ omnis ratio sanctiendæ & cōseruandæ pacis, cum per omnes sui circumstantias legitime erit prouisa, ne in re nota omnibus vberiore explicatiōe, vel in per se optima maiore cōmendatione vti viderer: a longiore oratione supersedebō.

Ita de pace consulendum est, ut nihil insidiarum sub eius sanctione lateat.

Pacis fundamentum I V S T I C I A.

P O R R O quas Leges de REBELLIBVS in genere a sapientibus accepi, eas hic cōpendio perstringam. Ne scilicet seditiosi in domo, vel in Repub. Regni, aut quorūvis sociorū Prouincia, vt morbi in corpore grassari, aut CONVENTicula & CONI V ratiōes facere, a Magistratu horum vindice impune permittantur.

DE REBELLIB. COMMENTAR.

Illi ergo rebelles sunt, qui cum sint Regis professi subditi, quocūq; tamē modo publice vel occulte, si modo id liquido appareat, contra Regium honorem, & suam fidelitatem, cum aliqua Reipub. perturbatiōe, rebellionis aliqua opera faciunt: & contra Maiestatem Regni aliquid (nimirū legis & conspiratiōibus prohibitis, sub aliquo colore licito factis) dolosa ordinatiōe machinant: vel etiam contra Principis Officiales in his quæ ad euertendū dissipandūq; cōmissum eis Officium merite pertinent, violenter rebellant, & insurgunt. Et id quidē scelus si a Ciuitate ali-

Qui sint Rebelles: et quæ poena eis meruo sit irroganda.

qua cōmittatur: tunc plerumq; vt Troia vel Cartago huiusmodi Ciuitas patitur aratrum. Sin ab Illustri aliqua persona, infamia percellitur. si ab inferiore, capite eluitur. Nisi grauitatē delicti aliqua circumstantia moderetur, vel etiā amplius aggrauet, vt enī merita ita delicta in Principem, in Rempub. prestita vel admissa esse videntur. Porro ii qui sese brachio Regali opponunt, quominus legitime iudicatum exequatur: tamen si Principis Maiestatem recognoscunt, quia tamē Legi ac Regi eiusq; ludicibus non parent, sed illis cōtraueniunt: tanq̃ rebelles etiā bonorum publicatione, item proscriptione, ac etiā si cōprehenderent, & Princeps ita vellet, capite puniuntur. Idcirco vero tam grauitē in rebelles animaduertitur, vt ne quis temerarius Legis, Regis, ac Magistratuū auctoritatē diuinitus ad generis humani, cultumq; Dei verum in tranquillitate cōseruandum datorū impune violēt. & pessimo exemplo euertere tentet.

POST QVAM igitur iam omnem nisi fallor Reipub. nostræ descripsi Politiam. & quo Iure aliqui loci eidem sint cōseruati & vniti ostendi, ac post de obedientia necessaria domi, in Ciuitate, ac in Ecclesia præstanda, deq; pace inter Ciues tenenda, ac rebellibus plectendis vt opinor satis egi: Superest, vt Deo Optim. Max. gratias agam, qui me (vt agnoscam ingenue a quo profecerim) primo omnium Præclari & Insignis viri PETRI BORATINI Procapitanei & Burgrabii Cracou. hortatu. & inuitamentis, de hinc Generosiss. Patricii Stanisłai MATHEI STADNICZKI de Zmigrod & Dubieczko Illustriū suorum Maiorū digni nepotis beneficiis, Postremo autē Sereniss. Principis nostri SIG. AVG. auctoritate & mandato ad hoc opus excitauit: Neq; inter tot labores lucubrandi, sumptusq; excudendi, & inter dolosos ac potētes aduersarios occumbere permisit. Quare descripta Repub. vt sese domi habeat, restat, vt adhuc videamus quomodo per Legatos & quibus artibus sit Principi auertendū, si qd mali foris ingruat, quod quidē ipsam Remp. infestare posset. Dabunt autē mihi veniā ægros operis mei Aristarchi, quia non solū corpus hoc Reip. ita vt quisq; videt, ex Legibus patriæ descriperim, verum etiā ipsius Reip. Legatos quasi instruere aggrediar: cum ego neq; Illustri aliqua Legatiōe vnq; usus fuerim, neq; sub illius fori attriuerim. Amor enī meus in Principē SIG. AVG. ac in ipsam Remp. magnum studium effecit, vt in ea arte, in qua nunq̃ fui discipulus ac Tyro, quasi Magister isq; Veteranus esse incipiam. Si autē ego neq; Principi meo, neq; Reip. hoc ipso meo studio quicq̃ cōmodaui: ecquid enim & in tantū Regem ab hoc subdito, & in Rempub. a tam inopi Ciue proficisci potuit: at hoc saltem certe quidē cōsequar, vt meo Regi cui me Deus subiecit, & Reipub. quæ me genuit, grati animi Officium declarem. Prætereaq; meo exemplo Stan. ORICHOVIUM, Val. & Ioh. HERBORONES, ac Stan. VAPOVIUM: iisq; non posteriores Stan. DROIEVIUM, Ioh. DERSNACŪ, ac Stan. VCHANIVM: vel singulare ornamentum patriæ nostræ Andr. TRICESIVM, aliosue tercentos Reipub. nostræ alumnos tam eruditos quā acri Iudicio viros ad par decus, in ipsamq; Rempub. quasi cōmunem altricem officia excitem, prouocem, & animem. Vnde ergo ventis priusq̃ adhuc ad portum applicemus, & vt olim Satyrico Poetæ, sic mihi nunc quoq; stulta clementia esse videatur, peritura parcere chartæ: si quidem galetum sero duelli pœnitet. Si quis autē vel obrectator mei operis esse volet, vel ruditatē mei stili se superatorū existimabit: Age sane, habet publicam materiam, meliora scribat, præla supererunt, victori canemus triumphū. Bene Respu. habebit si in ea certamen erit de virtute & officio: facile mihi Meliores anteponi patiar, Ipse vero pulchrū putabo stare post principia: si quidē virtus primi pilli mihi quoq; gregario proderit militi, & in laude summi ac excellentis alicuius Ducis, meæ quoq; ignauitæ suus honor erit. Namq; Hebræorū, Græciæ, vel Italiæ sapientum ac fortium virorum laus in posteros quoq; illorū ad hæc vsq; tempora refunditur. Vellem enim serio omnes Ioue propicio natos, vt in hoc genere doctrinæ sese exercerent maxime. Nam si qui alii bene, certe Legislatores horumue dextri interpretes optime de Repub. merentur: quod ei viuendi Leges cōscribunt, & quid rectum prauumue sit ad posteritatē etiam calamo exprimunt. ne malicia grassetur, virtus cōtra obruta iaceat. Et ne sancte constituta in solis chartis, non in vsu hominū hærent: MAGISTRATVS CVSTOS Legum, vt toties diximus,

mus, adhibitus est: vt scilicet ex sententiā Legum ipsa vicia plecterentur, virtutes vero promouerentur. Vt vel hac diligentia homines externā saltem inter se disciplinā conseruarent: interq; ipsos cōstaret humanitas, VIS autē A B SIT, & feritas beluina remoueatur.

CAPITVLVM XV.

De Legationibus.

AD REVERENDISS. ET ILLVSTRES
D. IOHANnem DROI Euim Cuiauiē. & IACOBVM VCHANium Chelmeñ. Episcopos, ac STANISLaum a TANcryn Comitem Castell. Leopoliē. ad Conciliū Tridentinū: nec non ad VALENTinum DEMBlniū de Pyotrkojicze Castell. Bieceñ. ad Imperatorem T. Legatos a D. SIG. AVGVSTO Rege Polon. publice designatos, IACOB. PRIL. Commentarius.

Sed licet in Repub. nostra obedientiā, concordiā, atq; pacem ad hunc modū quē delinīaui cōstabiliamus, ita, vt etiā nulla vnq; dissensiois, rebellionis, ac turbarum procella incidat: Nihilominus cum Ciues nostri cum externis nomine rerum inter se contrahant, ac disceptent: fieri nequit quin ex hac causa inter Regna aliqd negocii intercedat, vel etiā publice aliqd cōtrouersie oboriatur: praesertim si de religione alicubi, vel de finibus regundis vtrinq; ambigetur, vel qd ipsa Regna ad mutua fœdera, ad lusue æquabiliter sibi ipsis dicendū aliqua insignis vtilitas hortetur, ac impellat. Cum autē hominibus sermo ob id datus sit, vt vilitatum & damnorū, iucūdorū & tristitiū, iusti & iniusti sensum sibi inuicem, per se, vel per Literas, aut per Legatiōes enarrando, societatem Ciuilem inter se cōseruent: Inde fit, vt Rerumpub. Principes si ipsimet cōuenire nolunt, vel nequeunt, aut ratio dignitatis illorū prohibet: Literis, vel Legatiōibus omne id cōtrouersiarū genus, q̄ late patet, absoluant. Ac Literæ quidē in primis, & si erubescere nesciunt, minus tamē quā oratio viua efficiūt: vel qd viua vox & vultus domini praesentis magis quā mortuæ Literæ mouent, vel qd Literæ interdum arte cōfictæ, non aut a mente scribentis profectę creduntur. Vtq; tandem est, Literarū vsus (vt Conradus Brunus inquit) inter mortales est & frequētissimus, & valde necessarius. Nam quæ cōmoda inter absentes ob locorum distantia, malam valetudinē, religionem, itinerum pericula, aliasue similes causas, viua voce agi non possunt: cōmoda de per Literas explicātur, quibus animorū sensus vtrinq; demonstrantur. Similiter per Literas & Epistolas, emptiones, venditiōes, societates, locatiōes, condictiones, aliaq; pene infinita similia, æque vt voce, cōtrahimus. Quin etiam inter praesentes multa sunt, quæ nisi interueniētibus Literis, nec expediri contrahiue de iure possunt, nec contracta valent: quales sunt, contractus Emphyteotici, testamenta solennia, fideiussiones, quædam donatiōes, sententiæ iudicum definitiue, omnesq; in vniversum contractus: quibus hoc agitur, vt non valeat cōtractus, nisi in scripturā redactus. Hæc enim & multa id genus alia, non aliter vires habent, nisi scriptis completa & corroborata. Sed & quædā praesentibus scribimus, quæ voce corā explicare possemus: quod & breuius & certius magisq; deliberate, quæ scriptis agimus, cognoscant. Quæ causa est cur preces subditorū Principibus non voce, sed conceptis Libellis, offerantur. Neq; vero ad cōtrahenda tantū negocia inter absentes, sed etiā ad rerum gestarū, tam inter praesentes quā inter absentes conseruandā memoriā, in primis valent Literæ. Fragilis res est, & quæ sepe fallit, quæ per testes sit probatio: per quos nōn nq̄ vix ea, quæ non ita pridē gesta sunt, nedum quæ memoriā hominū excedunt, probant. Vt interim non referam, quā sit eorum non raro incerta, sæpe etiā fallacissima fides. At scriptura nunq; sibi non similis, quæ quod cōtinet, etiā quocūq; tempore gestum, sine fūco fateatur. Hoc sa-

Neceffe est nobis aliqua quando cōtrouersiā esse cū externis.

sermone tamē de omni cōtrouersia transigitur.

Absentes per Literas aut per Legatos colloquantur.

Vsus Literarū cōmodus, & necessarius, etiam in contractibus.

Libelli Principibus offeruntur.

Littere fidelius rerū gestarum memoriā retinēt, quam testes.

*Volus & falsitas
quandoq; in scriptis
priuatis.*

*Fraus in literis per
aliena nomina & sig-
na.*

*Fallacissima litera
que.*

*Mortis machinatri-
ces litera quedam.*

2. Regum 11.

Hester 3. & 8.

*Piores litera Daul-
dis cōtra Vriam, quā
Assueri, cōtra Iudeos*

*Non omnia tuto per
litteras & scriptas,
sed quedam per fi-
dos homines, commo-
dius transigi inter ab-
sentes.*

*Seuerus Imper. omnū
quorū post necē Al-
bini litteras reperit,
ut hostes trucidauit.*

*Otho Imp. moritū
litteras suas combussit
Plinius libro 7. ca. 25.*

*Iulius Cæsar:
Dictator hostis liti-
ras non legit.*

*C. Caligula Imp.
Cautela de periculis
litterarum.*

ne melior & cōmodior sermone, quod hæc rem vt gesta est simpliciter edocet, sit
biq; semper cōstare: sermo vero siue vox, ob fragilitatē memorię: loquentisue ma-
licitiam, sæpe rem aliter quā gesta est exprimit. Nec vero istiusmodi fidem omnia
bus scripturis tribuo. Nam & in scribendo multi doli, varietq; fraudes admittun-
tur. Et vt falsi nuncii, sermones, & iniqui testes: ita & Epistolę, & priuatę scripturę,
rę, fallaces & mendaces esse possunt: Quod genus falsi, frequentissimū est in stras-
tagematis bellicis. Quorū nōnulla Libro sexto adferemus. Omnium aut fallacissimę
sunt Literę (idem ait Conradus) quę aliena nomina signaq; sub quibus p-
deunt, profitentes, alienos dños, quos falso mentiuntur, produnt. Ille siq; dem inter
multos vnus, idemq; subtilissimus, omnis generis inducendarū obligationū mos-
dus est, quo scilicet ignari prorsus & inscii, fictis & alienis tanq; veris & propriis
Literis, quiduis promittere, immo quęlibet etiā crimina de se fateri cōuincunt.
Possem equidē huius rei multa exempla afferre, nisi me instituti mei ratio ad alia
properare cogeret. Adde etiā, Literas nonnunq; pessimarū rerum machinatrices
esse. Cuiusmodi fuerūt Bellerophontis Literę, & Pharnabasi ad Lacedæmonios
aduertos Lyandrū. Et apud Hebręos Dauidis Epistola ad Ioab, de Vria eius E-
pistolę latore scripta. Quibus nō omnino dissimiles sunt Assueri Regis Literę,
de occidendis & delendis Iudeis, ad omnes Prouinciarū Satrapas scriptę: nisi qd'
has Rex, dolis & machinatiōibus Aman circūuentus, & scribēdas & annulo suo
signandas, mandauit, sed quas deinde detectis fraudibus proditoris, ad preces Hes-
ter Reginaę retocauit, corrigendasq; mādauit. Illas vero Dauid nō deceptus, sed
sciens prudensq;, in hoc vt Vriam perderet, scripsit, tanto prioribus peiores, quāto
deterius est. Principē sciēter Literis suis abuti, quā dolis inductū, aliud quā oport-
teat Literis mandare. His itaq; se habentibus, prudētissime veteres, vt nō omnib.
testibus, ita nec scripturis quibuslibet, sed integris tantū, & quauis suspitiōe carē-
tibus, fidē adhibendā esse censuerunt. Quinetiā certos quosdā modos, quibus cui-
uslibet generis falsitates, tam in testibus, quā in scripturis, deprehendi simul &
vitari possint, tradiderūt. Itaq; quę de vtilitate Literarū supra diximus, ita acci-
pio, vt nō de fallacibus istis Literarū imposturis, sed de his scriptis, quę a probis et
integris viris sine suspitione proueniunt, intelligantur.

Sed quēadmodū multa inter absentes cōmode per Literas explicant: ita rursus
quędā, quę secretiora sunt magisq; celanda, hoc Literis cōmissa, & facilius, & ma-
iore cum periculo multorū, in eorum, quorū minime volumus, manus incidunt.

Seuerus enī Imperator, Clodio Albinio interfecto, statim Literas inquiri iussit:
ita vt inueniret, ad quos ipse scripsisset, vel qui ad eum rescripsissent: omnesq; il-
los, quorū Epistolas reperit, hostes iudicari a Senatu fecit, atq; ob id & ipsos inte-
remit, & bona eorū proposuit, atq; in ærarium publicū retulit. Itaq; prudenter
Otho Syluius, qui iam iam moriturus, quicqd Epistolarū erat, ne cui periculo aut
noxę apud Vitellium forent, concremauit, teste Sueto. in Syluio Othone. Plinius
quoq; Cæsaris laudibus adscribit, qd' captis apud Pharsaliam Pompei Magni scri-
ptis, iterumq; apud Thapsum Scipionis, ea optima cōcremasse fide, atq; non legis-
se. Et C. Cæsarē Caligulam ferunt cōmentarios ad matris fratrumq; suorum causas
pertinentes, ne cui post modū delatori, aut testi maneret vilis metus, coniectos in
forum, & ante clare obtestatū Deos, neq; legisse neq; attigisse q; q;, concremauisse.

Qui tamē Libelli postea per ipsum prolati, & fraudulentū Cæsaris animū testati
sunt, & multis exitio fuerunt. At prudentius aliquāto agunt, qui quā periculosa
manifestatio est, ea aut omnino non cōmendant infidelibus Literis: aut ita fictis,
Literisue a propria in arbitrariā significationē translatis scribunt, vt non ab aliis,
quā a consciis doli legi intelligiue possint. Sunt qui tabellis ligneis scriptura de-
super cera inducta. cōsilia hostium suis prodidere: nōnulli loris varie circum bacu-
lum cōplicitis, illorum secreta perscribebāt: quę vbi in longū laxarent, nihil certi
representabāt: alii e castris ad alia Bullas plumbeas certis notis cōsignatas e funda
mittunt: Alii Literas sagittę intrapōsitas, forisue circumdatas iaculant: Plinius
aut lacte tithimali herbę occultas Literas scribi posse cōmemorat: similiterq; succo
cæpis in papyro Literę scriptę nō prius videntur, quā earū formę admota ad
papyrum ardente candela exeant, & veluti sua sponte, & ex nihilo proferantur:
de quo genere Literarū multa scribit doctissimus Abbas Tricencius in sua poly-
graphia.

graphia. Atq; ex his omnibus perspicuū sit, quā cauti veteres in scribendis Literis fuerint, si quod arcanum absentibus significare voluerunt.

COETEBUM sunt quædā negotia tam perplexa, vt neq; explicari per Literas, nec vt res exigat demonstrari possint. Quædā etiā vel inter agendum accidunt, vel agentibus in ipso tractatu occurrunt, quæ vt præuideri nō possunt, ita nec scribi cōmode possunt. In quibus omnis, qd non possunt Literæ & Epistolæ: hoc cōmode homines, quorū nobis fides & industria perspecta est, præstare possunt. In quibus præcipue sunt PROCVRatores, qui aliena negotia domini mandato administrant: Item NEGOCIORū gestores, qui absentiu negotia licet ignorantiu vtiliter gerunt, vt eo etiā nomine in eos quorū negotia gesta sunt, actio detur: Item COGNitores vel Patroni, qui in iudicio præsentiu litem suscipiunt. Item ADVOCATI, qui ius suggerit, aut præsentia suam cōmodant amico: Præterea PROCVRatores Principis, fisci rationales, aut rei dominicæ: Insuper NVNCII, cuius in explicandis negotiis ministerio vice Epistolæ vti mur, atq; ea, & huiusmōi alia sunt organa, per quæ, & negotia nostra obimus, & ad alios perferimus. Ad quod genus & iudiciū Nuncios uulgo MINISTERIALES apud nos nūcupatos, referimus. Nuncius tamē a Procuratore hoc interest, quia Procurator in suam personam: Nuncius aut in personam domini contractum concipit: nec proprium, sed alienum factum, & nudum ministerium præstat.

VERUMENIMVERO quia si omnes vt paruarū causarū ita & personarū priuatarum administrari esse videtur, Magistratib. vero magnæ res eaq; publicæ sunt gerendæ: Idcirco ultra has administratiōes Legationū qd publicarū vsus est, introductus.

Cum aut LEGATIO nihil aliud sit, quā alicuius personæ a Magistratu aliquo ad quempiā absentē ad dicendū, gerendum, exequendūue aliquid missio: In confesso est, Quia omnis LEGATIO cōtinet tres personas, eam QVAE MITTIT, QVAE MITTITUR, ad QVAM MITTITUR. Item REM de qua mittitur & QVA FORMA, in QVEMVE VSVM Legatio sit peragenda. ITAQ; qui Legatos mittunt in administratiōe alicuius Reipub. constitui debent, vt sint ex Ecclesiasticis Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, aliq; Ecclesiarū Prelati: Ex Secularib. Imperator, Reges, Principes, Duces, Comites, Barones. In utroq; aut statu sunt corpora, Collegia, cōmunitates & fraternitates, quæ etiā Legatos mittunt. Vt in Ecclesiastico statu Conuentus & congregatiōes Episcoporū quæ Concilia appellamus, Capitula, Ecclesie, Monasteria &c. In seculari Regna, Præuincie, Ducatus, Ciuitates, societates, fraternitates. Atq; hi omnes ea ratione Legatos mittendi habent potestatem, quia in publicis administratiōibus cōstituti sunt. Alioqui si quos priuati mittunt, Nuncii sunt non Legati. Tantoq; minus omnes ex parte religiōis vel Politicæ violatę iusta de causa infames, Legatos mittere possunt. Nisi tam potentes sint, vt ab his periculū Reip. metuatur. Quod quidē & in seditiōibus contingit, in quibus indignissimi, facinorosi, & plerumq; sordidissimi, maximis dignitatibus & honoribus fruunt. Quorū quidem pro re & pro tempore non solū Legatiōes cognoscendæ & audiendæ sunt, sed alia quoq; per multa dissimulanda & toleranda, donec consilio & ratione victi tandē ab honoribus iniuste usurpatis deturbati, in ordinē redigantur. Quo sane cōsilio sæpe olim schismaticorum Legatiōes, in Conciliis generalibus receptæ sunt. Nec tamē consultū videt, vt ad publica consilia seditiosorū Legatiōes admittant. Nam hoc modo, ipsorum audacia & cōtumacia non solum nō frangeretur, sed etiam corroboraretur.

Tum aut Rerū, præsides Legatiōibus vtuntur, cum ipsi res suas vel suorū Ciuitū cū absentib. vel corā, vel per Literas agere nō possūt, vel ppter certas causas nolūt. At qui si QVI MITTVNTur, vel illi ad QVOS MITTVNTur, nihil interest publicæ an priuatę sint personæ, absit modo ab utrisq; vel nataliū infamia, vel hereseos, aut perfidiæ, alteriusue sceleris, aut etiā morum insignis turpitudine: quæ qd dem mittentis dignitatē eleuare queant. Quo loco dicendū est, quia licet nō fisci, tamē Reip. debitores, sed & ii qbus ius postulandi nō est, Legatiōe fungi nō possūt. Cum aut Iudices, Consules, cæteri q; Magistratus apud veteres gentiles immo etiā Mathias ab Apostolis in locum iudæ, tam sortitione, quā electiōe ad honores veniebant, variæq; ratiōes pro utroq; horum extent: Nihilominus apud prudentes electiō, quæ nihil erroris habet: præ sorte, quæ tota fortunæ iussu in usu esse cœpit.

Legatos

Veteres cauti in scribendis literis.

Multa sunt personæ per quas nostra negotia conueniunt.

Procuratores. Negociorū gestores.

Cognitores vel patroni.

Advocati.

Rationales Procuratores. Nuncii.

Legatio quid sit &

Legationis definitio cōtinet multa, nempe personas tres, eā quæ mittit, quæ mittitur, & ad quam mittitur item rem pro qua fit Legatio, & formam quæ Legatio sit in hac uel illam finem peragenda.

Priuatorū Nuncii.

Infamiliū Nuncii an & quando sunt audiendū

Quando legationes

fini mittendæ & qui mittuntur quas res esse oportet, nel non oportet.

sorte ne an electione:

& quo ordine dandi sint Legati &

sortitio Magistratuum an de legatorum in consilia est.

*Ergo ergo scrutinio
ac ordine Legati elige
gendi sint*

*Patre fungente Lega
tione filius etiam alia
fungi potest.*

*Vnus potest plures
obire legationes.*

*In Legatis sex con
siderantur.*

SCIENTIA.

Prudentia.

solertia.

Experientia.

Eloquentia

*sicut flamma materia
alitur & monib. ex
citatur, & urêdo cla
rescit. Cor. Tacitus.*

VIRTUS.

Iusticia Vniuersali.

Lex.

Ius gentium.

Ius positium.

Iusticia particularis.

Fortitudo.

Temperantia.

Continentia.

Modestia.

GRATIA.

*NUMERVS le
gatorum.*

*Legatio el. & Offi
cui certa forma pra
scribitur.*

Legatos enim aut alios Magistratus fortiri, perinde esse putauit Socrates, ac si quod athletas fortiaur, non eos qui certare possunt, sed qui sorte euenerint: aut si e nauatibus sorte gubernatore constituat, quasi vero sorte potius quam scientia constituendus sit. Electione autem unusquisque pro merito suo vel honoratur vel negligitur. Tum praestantiores, & qui sunt omnium maxime idonei, officiis praeficiuntur, quique praesentis Reipublicae statum norunt, deliguntur. Receptum etiam est ut Legati non secreto scrutinio ut vocantur, sed ex ordine, & apertis suffragiis eligantur: ita neque se quisque negligi censebitur, neque onus impositum detractare poterit, si tamen ingenio ac opibus pares ceteris functionibus sint. male enim Respublica Legati imperitia, vel egestate multatur. Sed si Legatio de primatibus viris desideret personas, & qui ordine vocantur inferiores sint, ordo non est obseruandus. Ita ut Princeps, penes quem praecipue est arbitrium, & ius decernendorum Legatorum, virtutes ac facultates illorum praecipue spectet & rimetur. Certe secundum sententiam Vlp. Filius etiam a Legatione non excusatur, quod tum etiam pater suus alia fungatur: hoc enim tantum in interuallis honorum qui sumptum habent recte obseruatur, non autem in stipendiis Legationum, quae solo ministerio Legati sumptibus aut publicis obeunt. Quin etiam eundem plures Legationes suscipere non est prohibitum, praefertim si & sumptus, & itinerum compendium suaserit. Sed quia in creandis Legatis id maxime spectandum est, ut ad rem quae eis debet imponi quam maxime idonei sint, Ne vel miles de pietate, vel Sacerdos de bello iudiciando; hoc est asinus de fidibus, testudine de alis, aut bos de phaleris disputare videantur. In personis itaque eorum, qui Legari esse possunt, sex re, teste Conrado, considerantur. Scientia, virtus, gratia, numerus, Officium, & beneficium. **SCIENTIA** ut sint idonei & rerum, propter quas mittuntur, periti, atque Legationi quam suscipiunt pares. Scientia autem, sub se habet Prudentiam & Eloquentiam. Prudentiae partes sunt Ecclesiastica & Politica. utraque in Deliberatiua, iudiciali & Praeceptiua diuiditur. Prudentia vero natura adiuuat. Ea est promptitudo & habilitas, quae homini a natura inest, qua quid cum sibi tum aliis prosequendum fugiendumque sit prospiciat. Quam nos solertiam & sagacitatem appellamus. Denique prudentiae adiungitur Experientia, quae ex multarum rerum memoria constat: Quam historiarum diligens lectio parit & adiuuat. Eloquentia vero Legatorum, in iudicando, deliberando, & demonstrando versatur. Primum genus quod iudiciale vocatur, accusationes, querelas, contentiones, de iure & possessione continet. Ad secundum genus, quod Deliberatiuum siue suaserit appellatur: consultationes, sententiarum dictiones, petitiones amiciciarum, induciarum, pacis, captiuorum pecuniarum deprecationes veniae, pertinent. In tertio genere, laudationes & vituperationes ponuntur. **VIRTUS**, partes habet Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iustitiae duo sunt genera, Iusticia vniuersalis, & Iusticia Particularis: Iusticia vniuersalis, quae & legitima dicitur, opera sunt, Leges condere, conditas diffinire, diffinitas exequi curare. Lex autem, alia naturalis, alia positiua dicitur. Naturalis partes sunt, Religio, pietas, gratia, vindicta, obseruantia, veritas. Ab his Ius gentium trahitur. Ius gentium, bella, seruitutes: quae a vindicatione trahuntur. Item Conuentiones & Contractus, in quibus fides seruatur, quae a veritate ducuntur. Ceterum Ius positiuum, consuetudinem, mores, & Legem scriptam continet. Iusticia vero Particularis, quae aequitate seruatur, unicuique tribuit quod suum est. Partes eius sunt Distributiua & Commutatiua. Porro Fortitudo est virtus, quae circa pericula versatur. Eius partes sunt, fidentia, patientia, & perseverantia. Temperantia denique, est rationis in libidine atque in aliis, non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Huius partes sunt, continentia & modestia. Continentia circa voluptates vitiosas & Veneris versatur. Modestia in tribus consistit: quarum primum est, ut appetitus rationi obtemperet. Secundum, ut consideremus quanta res ipsa sit, ne maior aut minor cura & opera suscipiatur, quam causa postulet: Tertium, ut ea seruemus, quae ad liberalem speciem & dignitatem pertinent, habita ratione temporis, loci & ordinis. **GRATIA**, natura, consuetudine, & studiorum participatio comparatur. Ad **NUMERVM** pertinet, quot numero Legati, super una pluribusue rebus mittendi sint. Numerus autem Legatorum statuitur ex more, Legibus, & arbitrio mittentium. Ternarium tamen numerum excedere non debent. Posteaque vero persona Legationi satis idonea reperietur, certa res, certaque Verborum forma, ac perestatis etiam, necnon rei gerendae certus modus Legato

dus Legato præscribant, vt mandatū de religione sic ad Verbum Dei cōstituen-
 da: de bello sic vel sic indicendo, de offerendis muneribus, deq; agendis gratiis, &
 aliis rebus huiusmodi. MANDATUM si quidem est rerum gerendarū exequen-
 darumue cōmissio, & veluti forma quædam cōficiundæ Legatiōis, iis qui mittun-
 tur præscripta: ne vel temeritate transgrediaſ, vel obliuione oblitteretur, vel vt ſi-
 des Legatī (ſi ita res poſcat) ipſa cōfirmetur. Alioquin nihil turpius eſt, quam ſine
 Procuratiōe Senatorem, & ſine Mandatis Legatū eſſe. Itaq; Legatī ſine Literis
 mandati ægre audiuntur, ſæpe re infecta domū diſcedunt, non raro in ſuſpicionē
 fraudis veniunt. Vt aut nulla ratio permittit, vt quis ſine mandatis Legatus ſit, ita
 etiā nemo cauſa rei ſuæ Legatus eſſe debet. Quapropter iuſte reprehēdendi ſunt
 iſ qui mittunt, vt hæreditates & ſyngraphas ſuas perſequantur, vel cum tuti inter
 Ciues eſſe non poſſunt, ſub Legatiōis prætextu ſe e cōſpectu Ciuium ſubtrahunt.
 Et tamē non pugnat, quo min⁹ quis & miterētis, & ſua cauſa ſit Legatus: Sin ve-
 ro non mittentis cauſa, ſed ei⁹met qui mittit Epistoſa ſcripta ſit: ſicut nō manda-
 tum, ſed cōmendationē potius continet: Ita qui eam reddit, tabellarius potius vel
 nunci⁹ priuatus, quam Legatus nominabitur: IPSA vero Legatorū OFFI-
 cia a perſonis, rebus, & ordine gerendi (teſte eodē Conrado) dicuntur. PER-
 SONAE triplicis ſunt cōſideratiōis & reſpectus, vt pote ad eos qui mittunt,
 & ad eos qui mittunt: Atq; ad eos ad quos Legatī mittunt, vt pro Officio recte om-
 nia ſiant. RES in cognitiōe & executione verſantur. Cognitiō in exercitio Iu-
 riſdictionis & in deliberatiōibus agitatur. Iuriſdictio duplex eſt, Sacra ſeu Eccle-
 ſiaſtica, & Prophana ſeu Secularis: Et vtraq; rursus duplex eſt, Voluntaria videli-
 cet & Cōtentioſa. Contentioſa itidē duas cōplectitur ſpecies, nempe legitima Iu-
 dicia, & liberæ diſceptatiōes. Cæterū Deliberatiō in publicis Cōuentibus ſit &
 Conciliis. Concilia aut, quædā Vniuerſalia, quædam Particularia ſunt. Similiter
 & Executiō duplex eſt. Alia enī coniunctā habet cognitionē, Alia merum factū
 & nudum miniſteriū continet. Prophana inſuper Iuriſdictio verſatur in rebus pa-
 cis & belli: Res belli, quæ dā bellum antecedunt, quædam in bello, quædam poſt
 bellum, quædam vero mixtīm ante bellum, in bello, & poſt bellum gerunt. OR-
 DO in his omnibus certus pro diuerſitate Officii ſeruandus eſt.

Mandatum quid eſt,
 & qui uſus eius ſit?

OFFICIA Lega-
 torum a perſonis, res
 bus, & ordine tran-
 ſuntur.

A PERSONIS,
 A REBUS,
 Iuriſdictio.

Deliberatio.

Executio.

Res belli.

ORDO.

Cum aut res multiplices ac variæ ſint de quibus Legatiōes fiunt, ac mandantur: A rebus ipſis Lega-
 A rebus ipſis Legatiōes denominationē capiunt, & ſecundū diſtinctionē illarum,
 eæ quoq; ab ſeſe diſtinguunt. Nam (vt idem Conradus ait) quædā ſacræ ſunt,
 quædam prophanæ: quædam cum Iuriſdictione, quædam ſine Iuriſdictione mandant.
 Quædam in orando, quædam in conſulendo, quædam in exequendo verſant: quæ-
 dam aliis de rebus, aliisq; modis exercentur. atq; vt in ſumma tantā varietatē cō-
 prehendam, tot fere ſunt Legationum genera, quot rerum ſuper quibus Legatiō-
 nes mandant. Vnde manifeſtum eſſe arbitror, Quia Legatus ſumpta Reipu. perſo-
 ſona, iuxta præſcriptū mandati, apud abſentes ſacra & prophana adminiſtrat, igna-
 ris conſulit, oppreſſos auſit, eis ſuffragatur & aduocat, lites hoc vel illo Iure diris-
 mit, contra iniurioſos diſceptat. Iuſticiæ patrocinaſ, contrahit, dona dat & acci-
 pit, emit, vendit, nuptias cōficit, ſalutat, gratulatur, conuiuiis honorat, & honorat,
 laudat & vituperat. Si qui aut caſus harmoniā pacis turbauerint bellū extinguit,
 pacem componit, ſœdera percutit, & condiſiōes ſœderis ita moderatur, vt ne pax
 verbis re aut bellum lateat incluſum. VEL E CONTRA, ſi pax certa cōfici-
 nequeat, bellum indicit, illudq; gerit: vel anteq; vtrumq; faciat, oculos, aures, lin-
 guam in id intenſit, ac etiā pecuniam inſumit, vt cuncta exploret, ſpeculetur, ex-
 quirat, ac etiam in intima hoſtis conſilia qua poteſt, penetret.

Officiorum Legati
 tempore pacis ac bel-
 li ſarrago.

Ex qua quidem multiplici functione ſumma difficultas Legatiōis, par aut Lega-
 torum dignitas eluceſcit: vt bellicis etiā operibus non iniuria præferatur. Quamq;
 enim bella contra iniquos rerum noſtrarū uſurpatores Magiſtratus auctoritate ſu-
 ſciſas eſt, eaq; ſine peccato exemplo Abrahæ, Iſue, Gedeonis, & aliorum geri
 poſſunt. Nihilominus quatenus hoſtis vllā aequitatē admittit, etiā in ſiſſima belli
 cauſa exiſtente, ſemper ad pacificā tranſactionē potius quā ad arma deſcendendū
 eſſe ſapientes iudicant. Non ſolum ob id quia ratione & oratione certare homi-
 nis eſt propriū, cōtra manus ad bellum armare beluinum eſſe videt: Verum etiā
 quod tam ipſa Iuſticia multo cōmodior, quā ipſa pax longe vtilior eſt, quam Le-

Licet bellare ſci eſt
 præſtat tamen ratio-
 ne & oratione cer-
 tare, & uictoria pon-
 tiri, quam bello.

Iuſticia & pax utili-
 ora ſunt, ſi a Legato
 potius q̄ ab impera-
 tore querantur.

Etiam iustissimū bel-
lum incōmoda mul-
ta sequuntur.

Euentus belli semper
uictori & uicto ca-
lamitosus.

Legatus imperatori
conferitur.

Quales oportet esse
Legatos.

Legatio ad res diui-
nas & humanas per-
tinet.

Prophete & Ange-
li sunt Legati Dei.

Luce 1.
Mirifica Dei legatio
ad zachariam sa-
cerdotem mariti de
conceptione eius fi-
lij iohannis.
Legatus Dei patris
ipse Christus.

Legati Christi Apo-
stoli, atq; Episcopi,
& Presbyteri.

Apostrophe ad Le-
gatos.

gatus oratione persequitur, facit, & cōfirmat: quam quæ bello ab Imperatoribus
queritur, quod scilicet vel iustissimū bellū tanta semper incōmoda, labores, curas,
ac sumptus secum adfert, ut centies fortassis desistere causa præstaret: quā tot ma-
lis Remp. inuolui. Insuper euentus ipsius belli semper est dubius, nunq̃ vero non
calamitosus: siue enim vincimus, lucrum sumptus belli longe excedunt: siue vin-
cimur, iam his miseri sumus, quod & sumptum ac res nostras amissimus, & libera-
tem vitamq; nostram, ac posteros adduximus in præceps. Quanto igitur consula-
tius est pace de omni lite transigere, quā periculosam Martis aleam tentare, rāto
deniq; Legati Officium Imperatoris Officio carius, sanctiusq; est, & quodāmodo
illustrius. Tamen si enim æque Imperator in dextra, ac Legatus in lingua Resp.
portat, uterq; aut præsentī cōsilio ac fortitudine in summis periculis polleat, opor-
ret: ambæ præterea artes homines in summo dignitatis gradu collocare solent:
Attamen ipse Imperator sæpe tantum Ducis, Præfecti, Magistrī, aliorumq; Offi-
ciorum titulos gerit. Officia vero, quorum ipse plerūq; imperitus est, per vicarias
operas implet, & administrat. At Legatos propria virtus non aliena: vera non sus-
cata cōmendat. Si quidem tanta Prouincia cum dignitate fungi non possunt, nisi q̃
sint multis experimentis eruditi, iusti, fortes, & constantes: & in primis rerum, de
quibus Legationē suscipiunt periti, & ad gerendum eas idonei, solertes, circum-
specti, ad omniaq; prompti: qui scilicet ex re, & ex tempore, de qualibet re ad ne-
gociū quoquo modo pertinente, quid facto opus sit, deliberare: tum commode
etiam & cum dignitate, de his quæ deliberauerint dicere, eaq; quoties res exeger-
int, conficere possent. Et tamen ad dignitatē quoq; Legatiōis illud pertinet, quod
id munus non tantū humanis destinatū, sed etiā diuinis vñibus consecratum est.
Nam ut illa fabulosa mittā, quæ Poetæ de Mercurio & Iride fingunt: illis tantum
nitamur, quæ de Legatiōibus diuinis, diuinæ tradunt hy storix. Namq; & Deus
optimus Maximus licet omnia potest, tamen cōsiliū & voluntatē suam sæpe
hominibus per Legatos manifestauit. Si quidem & Prophetas, id est Legatos &
nuncios suos præmisit, qui filium suum in carnem venturū, & perditam salutem
humano generi recuperaturū esse nunciarent. Et idem Angelos suos ad Abrahā,
Iacob, Moysen, Tobiam, aliosq; Patriarchas misit, ut quid se iubente illis sequendū
esset, atq; fugiendū, nunciarent. Angelus fuit & Legatus Domini qui ad Zacha-
riam Sacerdotē tum ad aram sacra facientē missus est, nunciatum illi, ne timeret,
quia vxor sua Elizabeth paritura esset illi filium Iohannē. Eodem munere fun-
ctus est Angelus Gabriel, a Deo missus ad Mariā salutatum eam, simul atq; nun-
ciatum ipsam pariturā Iesum filium Dei: illum qui regnaturus esset in domo Iac-
ob in æternū, nec Regni eius futurus esset finis. Iam & Christus ipse Legatus
fuit, a patre missus in mundum, ut assumpta carne, peccata nostra, quæ a primo pa-
rente nostro Adam cōtraxeramus, deleteret, & nos qui filii iræ eramus, morte sua
patri reconciliaret. Quin & Legatiōe sua perfunctus, ipse quoq; Apostolos, id est,
Legatos suos misit in vniuersum orbem, prædicatū Euāgelium: qua Legatione, et
eorum successores, Episcopi, & Sacerdotes, vsq; ad cōsumationē sæculi fungen-
tur. Atq; hæc de diuinis Legationibus, eo afferre volumus, quo intelligamus, vel
istā etiā ratione plurimum huius muneris dignitatē accedere, quia Deus cætera
quidem munera approbarit, hoc autem diuino etiā vñu confirmarit.

Cum autē Legatiōis munus tam rebus mortalium necessariū sit, ut verbis bella ex-
tinguat: itā magnificum, ut Imperatoris dignitatē superet: itā sacrosanctum, ut Pro-
phetarum, Angelorū, & Christi, ipsiusq; Apostolorū functionē referat: iam Re-
uerendis, ac illustres viri videris quantum Rex Senatus populusq; Polonus de
prudencia vestra persuasi sint, quantū de fide præsumant, quantū præterea de ve-
stra erga omnes Reipub. partes charitate sibi polliceant: quod videlicet electiōe
non sorte, cōsilio non casu, in Rep. domi ac foris pacificanda tanta negocia vos
bis cōmiserunt, crediderunt, atq; etiā humeris vestris ferenda imposuerunt: quāta
ipsimet iunctis omnibus ingenti atq; facultatū suarum copiis agere deberent.

Porro cum ego neq; vobiscū ad Conciliū proficisci poterā, ut me STANISLAE
TANCINI per Petrū BORATINŪ vocabas: neq; etiā tecum VALENTINE DEM-
BINI in Turciam ire volebā, ut me præsens præsentem hortabare: Verebar enim
ne & peregrinādo foris domi esse desinerem, & negociis nescio quibus impeditus
de ocio

de ocio hoc meo ignobili periclitarer: humanitate tamē vestra erga me effectus, vt ea quæ vel cogitatione, vel lectione, vel vſu rerum magistro de Legationibus didici: nunc quali quidam nomenclator vobis, alioquin satis bene memoribus, ex longinquo in aurem suggeram. Et si quid præterea votis agatur. Optem vobis in iis functionibus lani prouidentia, Nestoris grauitatem, Carneadis vim dicendi, Reguli fidē. Sed quid ego externos domesticis, gentiles etiā Christianis, prophas nos autē Episcopis propono in exemplum? quin potius precabor, vt vos vobis in omnibus partibus actionum publicarū constetis. Hoc autē est, vt tu DROIEVI tuæ prudentiæ ac moderatiōis, tu VCHANI ingenii & pietatis, Tu vero TAN- CINI natalium tuorum Illustriū proptereaq; libertatis in dicendo & magnanimitatis, omnes autē ex æquo Theologicæ doctrinæ, & veritatis memores, rē christianam constabiliatis ex Dei sententia. Porro tu DEMBINI quæ bona ingenii, corporis, vel fortunæ, aliis, vel natura vel ars vel exercitatio per partes dedit: tu tecum vniuersa feras, quod omnia præsidia tua in te vno tibi collocata sint: dabisq; operam, vt tua dexteritate pacatis Reipu. sinibus securi viuamus in pace. Sed ne ego vos tantū adhortando nullum ipse symbolum ad vos quoq; afferam, & quasi lucernam accendens nihil ipse olei suffundam, Agite ergo & ipse significabo qđ quidem vobis Concilii Legati Respub. mea quidē opinione maxime mandat: illud nimirum (dicam autē res magnas compendio) vt scilicet in negotio religiōis omnes Constitutiōes humanæ quæ cōtra præceptū Dei in Lege, Prophetarūq; ac Euangelistarū, & Apostolorū scriptis cōprehensum, militant: Concilii auctoritate abrogentur, solæ autē illæ cōstabiliantur, quæ secundū analogiā ipsarū scripturarum sunt introductæ: vel quas necessario propter pacem Ecclesiæ introduci oportet, potius quā quilibet pius frustra reluctantibus Episcopis zizania tritico Domini permixta eruncet. Quod enim omnes omnium mortalium inuentiōes scripturis Canoniciſ Verbisq; Dei cedere debent, cum mille aliis scripturæ præceptis, quæ scrutanda sunt: tum adducimur illo Samuelis dicto, qui dixit MELIOR EST OBEDIENTIA VERBO Dei quā victimæ. Et illo Petri, qđ dixit oportet DEO MAGIS OBEDIRE quā hominibus, vt etiam illud quod optimum nobis esse videatur, præ ipso Dei præcepto, negligere debeamus, vt ita s. solius patris cœlestis fiat voluntas in terra, sicut est in cœlo: Nos etiā oēs simus discipuli, Deus vero sit vnus omnium magister, alioq; nihil a Mahometanis, vel ab aliis gentib. differemus, qui tam doctrinam falsam retinent, quā e mentita sacramenta tuentur. Si autē Deus primos parentes nostros ob transgressionē vnus præcepti exilio, ob eadem Caymum luctu, filios Dei ob carnales nuptias diluuiō, Sodomā ob saturitatem, ocium, & nefarium concubitū incendio, in vniuersumq; Iudeos Legis præuaricatores per lebusæos, Phariseos, & Cananæos: item fame, ac peste afflixit: ac etiā propemodū exterminauit: Certe & nos si mandata eius proculcauerimus per Getas, Scytas, & Agarenos omnique Illiade malorum ad extremum qđ Deus auferat, conficiet. Zelotes enim Deus est, & vindex, si verba sua contemni videat. Quod si etiā nosmet veritatē Dei persequemur, quā ex p̄fesso tueri debebamus: nonne tenebrę pro luce appellabimur? salq; infatuatum eiectioni destinabimur? & sedentes in templo Dei Antichristi erimus? An autē hoc tēpore ad eum lapidem non impegimus, nemo sane mentis non videt. Plerumq; enim somnia fabulosissima pro veritate Euangelii docentur, tenebrę scelerum pro luce pietatis ostētantur, Atq; ideo vel eiectioni vt infatuati destinamur, vel vt Antichristi, nisi resipiscamus, damnationē expectemus necesse est. Et tamē quicquid vel in sacerdotibus vel in populo est vicii, facile a vobis Episcopis cum voletis ad limam Verbi Dei corrigetur, vestræ enim auctoritati vtrique subsunt. Illud Reuerendi patres difficilius est, quā nam ratione præfectos itidem vestros emendetis: ne vos quoq; ipsos vna cum vestris cooperariis & turpiter viuere & impie credere cogāt in primis autē Simonia cōtaminent. Neq; enim ignoramus, vos non nisi datis Ro. Pontifici multis aureis plumbeo breui Episcopos esse creatos: simulq; vniuersas Constitutiōes eius (quantūuis multæ illarū iniquæ & præcepto Dei contrariæ sint) iure iurando vos seruatuſ promississe, Nec pudeat vos & pecuniā dedisse, & ad præscriptū iurasse: eo enim res Ecclesiæ est adducta, vt hoc tempore ne quidem ipse gratiæ largitor Christus cum suis piscatoribus Episcopi renunciarent,

Quid Respub. Pol.
mandet Legatis con-
cilij.

Veritas Dei & Christi
hic tēpore ab Ec-
clesiæ Sacerdotib. &
Antistitibus plerumq;
oppugnatur.

Episcopi non nisi da-
to aure a Ro. Pont.
creantur.

si pro Annatis quantūvis Concilii Basiliē. decreto sint prohibēte, nihil numerarint: quinimo in patibulum suffigerentur, si pro Dei praecepto contra Ro. Pontificem optima fere quæuis suo arbitratu vastantē, vocem efferrent. Adde q. vos bis a Rom. Pontifice ita ligatis, Cortisani .i. prebendarū accipitres in nostras Ecclesias inuitis vobis aduolant, & si renuatīs Iudicio Romanæ Rotæ, tanq̃ pecus famelicum ad glandem obtrudunt. Insuper Monachorū greges a vestra Iurisdictione eximuntur, vt scilicet parati sint Corycei & accusatores cōtra vos, nisi in numerū salteris, vel tolutim vadizetis, vt inquit Plautus. Via Romana itaq̃ multorum Sacerdotiorū vniones repertæ sunt, vt ventrem vnus Prælati saginentia, dem dispensationes de incōpatibilibus tenendis sunt inuentæ: vt scilicet quis tenui Episcopatu proiecto, ad pinguiorem aspiret: vel duos Episcopatus, Abbas asue: Canonicatus aut, & Plebanatus, aut altaria decem, viginti, aut etiam triginta deuoret. Dispensatur & super hoc (ne fœdiora retegā) vt ne ipsi præbendarum captatores, ad tot vel tot annos, id vero est, nunq̃ ministerio Ecclesiæ vianē: sed per Sacerdotū turbam vili stipe mercenariā omnia diuina absoluant: quæ ipsi sumet ne digito quidem attingant. Cum aut ita auarissimus quisq̃ tot sacerdotia ventri suo, vt ipsi sumet aiunt, in morem quadrigarū coniungat: Mercenarios aut his marcales vel trimarcales pro se sufficiat: mirum esse non debet, Quia tot fabulæ pro veritate Dei ab illis ipsis mercenariis in Ecclesiam sint introductæ, quodq̃ ad falsitatē doctrinæ parem morum turpitudinē adferant: tam speculatoribus cæcis, quam fabulosis Libris, falsam doctrinā adiuuantibus, & turpem vitam permittentibus. Quibus rebus effectum esse cernimus, vt sententiā vera Ecclesiæ, de discrimine Legis & Euangelii, de vera poenitentia, & vsu clauium. Iustificatiōeq̃ peccatorum, monstrosis indulgentiis, ac precationibus: item operibus sine præcepto Dei excogitatis, satisfactoriisq̃ humanis sit cōspurcata, adeo vt postremo ad Diabolum eiusq̃ purgatoriū ignem, scripturæ, vt ait Aug. ignotum, domos tamē viduarū comburentē, potius q̃ ad Christū, fidemq̃ in illū peccatores desperabundos soleāt remitti: & ad inuocandū creaturas sine præcepto & exemplo adhortari.

Cœlibatus incontinē- Et ne quid ad turpitudinē Sacerdotalis vitæ, dignitatemq̃ functionis tantæ electus
tibus sacerdotib. im- uandam desit, videmus quoq̃ quantū scelerum vnus Sacerdos **Cœlibatus in Ec-**
peratus fons est om- clesia peperit: vt iam tot fere lupanaria vulgo dicantur, quod sint **dos**
nium malorū in Ec- micilia. Et ne hæc turpitudine sine præcepto ali videatur, cautū est Toletani Con-
clesia Christi. cillii Decreto, vt is Christianus qui non habet vxorem, & pro ea habet Concubis-
Lex concubinaria in nam, a communione fidelium (Christi scilicet) non repellatur, sed tamen vnus
Decreto distinct. 34. Concubinæ coniunctione sit contentus. Cum aut maior fere pars
uideatur. hanc Legem Concubinariā, proli dolor, sit amplexa: vulgus vero illorū ex-
empla libenter imitetur, & ea suis peccatis prætexat, inde factum est, vt scortis ac spuris
plena sint omnia: adeo vt bona ex parte Priapi cuiusdā Lampscum potius quā
Christi Ecclesia in nobis esse videatur. Porro qui Sacerdotū in remedium incontinē-
tiæ ac vitiis suæ vxores legitimas duxerint, non solum ab altari repelluntur
tanq̃ immundi & capite diminuti, verum etiam omni genere pœnarū afficiuntur,
tanq̃ concubinariæ Legis proditores. Ita honorabile Matrimoniu in hono-
ratur, Concubinarii aut id vero est, Scorratores, & adulteri (excipio vere castos)
Regnum Dei, id est Ecclesiam, vi summa possident. Illa vero præcepta, non est bo-
num hominem solum esse, faciamus ei adiutoriu, masculum & foeminam creauit
eos, & benedixit eis Dominus, nam vxor bona a Domino: Item Sacerdos Virgi-
nem ducat vxorem, Episcopus aut vt viuat sine crimine, perindeq̃ Diaconus sit
vnus vxoris vir, & filiis suis bene præsit, si vero quis potest Cœlibatū capere, ca-
piat, nemini est laqueus inisciundus, melius est nubere quā vri, & alia huiusmodi,
hæretica, vel saltem allegorica habentur: aut non simpliciter sed secundum quid
interpretantur. Quo fit, vt numeratis Archidiacono tanq̃ Lenoni tribus Marcis
pecuniæ, & concubinæ, & scorta, & spurii illis permittantur: tantum abest vt hoc
tempore vel lapidibus adulteri obruantur, vel scorratores excommunicentur, aut
etiam aliquo duriore modo animaduertatur in eos: Naturalia enim & aquatica
peccata hæc esse plariq̃ omnes confitetur. Ducere tamen vxorem, & exemplo
Zachariæ cum Elizabetha cohabitare, grande scelus habetur: risus iocusq̃ sunt,
immo hæresis, præcepta Dei ac sanctorū exempla: quin Romanus Cœlibatus tot
animarum

animarum manifestis præcipitiis, publicæ Reipub. infamia nobilitatus manu tenetur, Ac etiam vt Plutoni fructificem is, proh dolor defenditur, quoad incendio Sodomæ, quod absit, confligem is. Quæcirca ab aduersariis multisq; scriptoribus Ecclesiæ Babylon. i. Romæ vrinā aut falso mater fornicationū, & mater abominatonum terræ dicitur, quæ a vino iræ suæ potauit omnes gentes, & cum qua scortati sint decem Reges terræ. Qui vnum consilium habent, & virtutē, & potestatem suam bestię tradiderunt, vt cum agno pugnent: sed agnus vincet eos, ipsaq; Babylon cadet in incendium æternum. Quippe quod dæmoniacā doctrinā de prohibitione nuptiarum tantopere defenderit, vt fornicationis fructus (nisi quam primum corrigantur) referat multo vberrimas.

Si aut scortatio carnalis tam in Sacerdotibus quā in populo legitimo matrimonio corrigenda est, prophanatio quoq; Cœnæ Dominicæ, vsu corporis & sanguinis Domini ad præscriptū Euangelistarū & Pauli Apostoli sub panis & vini speciebus administranda emendari debet. Etenim si testamentū hominis morte confirmatum sine piaculo nemo mutat, hæc quoq; legata nobis hæredibus a Domino nostro relicta, sine grandi sacrilegio diuidi: & a nobis aliter quā sunt tradita accipī, non possunt. Cum aut aliter dentur, & accipiantur: An non hic verus fuit Iudas, vel potius Apostata Diabolus, qui aquam e lacuna quapiam sine præcepto, sineq; promissione vlla Christi fidelibus bibendam obtrulit: sanguinem aut Iesu Christi in ara crucis e corpore ipsius pro nobis effusum contra præceptū Christi, & Apostolorū imitationē, euacuans etiam sacrosanctā promissionē de remissionē peccatorum illi adnexam, negauit: Neq; me hic mouet quod vel Episcopi quidam hoc sacrilegium aliquandiu in Ecclesia inuestum defendant, vel Reges ac Magistratus eis nonnulli suffragentur: apud pios certe quidem Christi & Apostolorum sententiā antiquior esse debet, quā etiam Angelorum, quorū itidem doctrina si ab Euangelio semel per Christum tradito, & a nobis accepto dissentiat, anathema est, blasphemia est, & damnata hæresis: tantum abest, vt quisq; mortaliū illa verba, hoc est CORPVS meum, comedite illud: hic est SANGVIS MEVS, BIBITE EX HOC OMNES: imutare queat suo arbitratu. Adde quod licet truncatim hæc institutio Cœnæ Dominicæ a nonnullis legatur in Ecclesia, quo sanguinis mentio ex auribus atq; cordibus piorum eximatur: Incautis tamen exhortatio illa in processionibus publicis erumpit: VENite, COMedite, & BIBite. In quem vsu tam Calices sanguini fundendo, quā patenæ corpori in ora fidelium porrigendo: non aut ad supersticiosam argenti ostentationē prælata fuisse existimamus: vt etiamnum præferri videmus, & ad COMEdendum tum BIBENDum plebem conuocari audimus.

Cum aut hæc aliq; multa auctoritate Concilii ad præscriptum Verbi Dei exigetur, constabillēturq; quis dubitat reliquos Ecclesię Christi Patriarchas Romano, cum quo nunc mutuo sese diris deuouent, dextras societatis esse daturos: prætereaq; tot hæreticos sub ordinariā Episcoporū obedientiam sponte reuersuros, & manuum vestrarū impositionē atq; auctoritatē esse agnituos: & deindeq; reliqua sacramenta quæ illi nunc negligunt, esse recepturos: redibūt. itaq; principio Greci, reuertētur Alexandrini, & Antioçeni, apud quos Iustificatiōis Articulus nullis indulgentiis, monstrosiq; mediis, aut operibus cōtaminatus est. Cœlibatus iugum etiā, vt pote tot malorum fomes, nisi forte Monachis, aut sponte sua castratis, Sacerdotibus nō imponitur. Cœna aut Dominica citra impietātē, quæ necessaria demit: ac citra superstitionē, quæ superflua addit: ad hæc vq; tempora incōtaminata atq; inconvulsa habetur, perindeq; alia immota, incorruptaq; existunt, & retinentur. Ecquis enim contra hunc consensum Vniuersalis Ecclesię ortu & occasu Solis definitæ super Verbo Dei vt supra Petram solidam fundatum consistet? Quo etiam ore, exemplo Goliati, exercitui Dei viuentis quis exprobrabit, altareue contra altare eriget? Cum interea & consistere libētissime, & exprobrare audaciissime, & erigere cōstantissime nulli non dubitent: nec arbitremini sententiam esse mutatuos, nisi Apostoli Euangelium prædicetis non Leges suas, discipuli Christi præcepta prædicetis non figmenta hominū, clauigeri etiam sapientis ea quæ Dei sunt non quæ carnis. Alioquin vnus quisq; pro Apostolico Apostaticus, pro discipulo Iudas, pro Petro etiā & erit, & appellabit Sathan, pro Chris-

Cœna Dominica est
etiam adamusim scri
pturarū populo ad
ministranda.

stiano autē Episcopo Antichristus, qui in templo Dei sessurus erat, extollens se supra omne id quod dicitur & colitur Deus, mutans Dei Leges ut suas constabillat, quoad conficiatur spiritu & Verbo Dei. Amen Domine Iesu, veni, vide, & vince: ne nos quoque misere pecudes rapiamur cum pastoribus in interitum, nisi per te quā primum pastores nostri conuertantur, corrigantur, resipiscant, & tuæ voci parere incipiant: vel ob hoc, ne ipsimet & falsa doctrina & impura vita causam schismatum in Ecclesia tua nobis suppeditent.

QVOD VERO ad pacificandā foris Rempub. attinet, tu VALENTINE DEMBINI apud T. Reipub. nostrę causam ita ages, ut pręsens rerum facies actionem moderari desiderat. Esi enim nunq̃ antea tam magna tamq̃ ardua Reip. nostrę Legatio, ut nunc, contigit, tibi tamen obeunda est. Qui enim alius vel Ciuis vel Senator ad functionē eius tibi esset pręferendus, tua singularis virtus, ac in omni Reipub. functione dexteritas spectata dubium fecit. Principio itaq̃ ad Imp. T. iterum a Serenis, nostro Principe Oratorem pręmittendū esse censemus, qui quidem nos excuset, quod & pestilentia in V. grassante, & insidiis olim Stephani cęsi, quominus cęptum iter continuasti, fueris prohibitus. Simulq̃ alteras publicę fidei Lıteras tibi afferat, priores enim exoleuisse non temere suspicamur. Cum autē coram Imp. dabitur tibi copia dicendı, veterem amiciciam inter eum & Principes nostros summa semper fide atq̃ obseruantia singulari cultam recales, istudq̃ ipsum signis, quę plurima ab antea actis rebus colligi poterint, confirmabis. Summa autē Legatiōis erit, ut res repetas, & fœdera percutias. De V. vero vel per occupationē sermonem institues, vel rogatus ex mente Principis respōdebis. Quodcūq̃ tamen horum placuerit, aptam sententiā fore existimo, ut V. ab eo defecisse ad nos neget. Etenim hic Alexander nuperrime in locum cęsi Stephani communi suorum suffragio suffectus, tributum ei se daturum recepit. Cum Serenis vero Rege nostro ius atq̃ fœdus societatis atq̃ amicicię iuratus sanxit. Id vero & iuste & candide fecisse doceatur: non solum ob id quia eius Maiores Regno Poloniae iurati semper fuerant socii, verum etiā quod Imperatorē fœdus sanctissime nobiscū coluisse sciuit. Quod quidem ut esset perpetuū, se quoq̃ prorata parte curaturum promissit. Ac proinde hæc Palatini voluntas merito suo magno boni debet consuli, tantum abest, ut vel animaduersionē digna, vel suspitione cauillada esse videatur. Stephanus autē Alexandri per omnia fuisse dissimilis multis argumentis est ostendendus, & quoad fieri potest cōmerito suo in inuidiam pertrahendus. Non solū enī indicta causa nobilissimos quosq̃ suorū Ciuū sustulit crudelissime, verum etiā nihil fecit reliquum, ut fœdus Imperatori & Regi nostro sacrosanctū semper habitum omnes per occasiōes violasset. Quinimo ut omnes ludibrio haberet, rapināq̃ suę proponeret, Imperatoris quoq̃ subditos Mercatores per sicarios a se destinatos rebus spoliavit, simulq̃ immanissime percussit. Qua de re cum ab Imp. appellaretur, ut se in postor omni crimine vacuum esse doceret, conquisita mancipia morti deuota in pręsentia Legati per summum scelus trucidauit: aliq̃ tercenta scelerosissime egit, ut nihil mirum sit quod suorum met manibus quos tot modis cruentauit, more Tyrannorū lanienā suorū Ciuū exercentiū perierit. Nostros autē Milites, qui tantum ad fines custodiendos missi erant, nihil consilii, minus etiā pręsidii ad tanta facinora contulisse, prohibere tamē, ne fierent, neq̃ potuisse, neq̃ debuisse. Quin etiā uti nequissimo vicino quā optimus succederet, more hominū cōmunı optauisse: cum quo vel certa pax esset, vel saltem certum bellum. Vt cumq̃ tamen accidit, culpam V. si qua per eos admissa esse putetur, ex dignitate Reipub. dilues, atq̃ etiā si ita res poscat depręcabere, ne fraudi eis sit, quod potentem sibi fecerint inimicum, dum in tanto rerum omnium motu ac discrimine, & se in libertatem asserunt, & sanctis partibus adherent: ut videlicet aliquā potius quā nullam rationem tuendę salutis ac Reipub. Christianę experiantur. Alioquin si omnia tentata nihil proficient, nihilominus iniecta spe pacificarū conditionū referenda erunt omnia ad Regem: ut saltem ita res in longum extrahatur, ut quid facto opus sit, tempus quod cōniū rerum pater est, nos doceat. Quamq̃ tot veterum & recētiōra exempla abunde nos admonent, in hac vicinia, securitate nihil esse perniciosius. Qui enim neq̃ lare iurando, neq̃ fœdere villo se teneri profitetur: hic vtilitatis spe, quantūuis sanctam,

ex quacūq̃

ex quacumque occasione, amicitiam violabit. Ita ut nihil credere, sed quasi in statione semper excubare, & veteres socios pro muro habere, tutissimum Reipublicae propugnaculum fore videatur. Etsi enim fortassis ea inhumanitas insit nobis, ut ad nos confugientibus Ius hospitii ac societatis denegemus: cupiditas tamen illius hac offa saturari, tantoque minus sisti poterit: statim danda erunt plura, ut hydropico sitienti aquae: statim causas belli necet, litem ex lite seret, ut nos nostro deinceps deturbet. Si autem tantum etiam virium illi accedet, nobis vero decedet: videamus quae so ne tandem accisi, attenuati, & soli ad dimicationem relictis nostram supinitatem sero culpeamus, ac dicamus illud, NON PVTARAM. Nihil autem Rebus, periculosius est, vel Principibus indignius, quam si vel propter timorem pusillanimitate, vel ob utilitatem seruiliter supplices se dent eorum Legatis: ita ut quocumque tandem res inclinabunt, neque de dignitate Principis, neque de existimatione virium quicquam plane eis remittendum esse censeamus.

Et equidem pro mea in Reipublica fide, atque in patriam charitate, quod in praesentia tam cogitatione consequi, quam Iudicio examinare poteram: vobis Reuerendis, ac Illustres Legati suggero: ne in tractatione huius argumenti omnino sine symbolo, sineque ullo plebis etiam mandato, vos dimisisse videar. longe tamen prudentiora locupletioraque omnia mandata ab Antistitibus Reipublicae, nostrae accepisse non dubito, ut hoc vestro Officio & Ecclesiae Dei repurgationem, & finem Regni pacificationem Iure optimo nobis atque nostris polliceri queamus: Vestros conatus adiuuante Deo, qui & veritas appellatur: & pacis atque belli est arbiter.

Et tamen in Legationibus generale Mandatum valere putatur, quantum ad eas species, quae recte sub illo genere mandati comprehendendi possunt. Item qui in summa potestate constituti sunt, his clausulis & Legatos instruunt, & mandata sua extendunt, ut quae in ipsis comprehensa non sunt, vel tacite contineri, vel si ita velint, ipsi etiam vigore eiusdem mandati exprimere possent. Quod cum sit, si talis, vel si similis clausula mandato inferatur. Dantes nihilominus iisdem Oratoribus, Legatis, siue Procuratoribus, & eorum cuilibet, praesentibus Literis in mandatis, ut deesse, & qui usus sit, etiam supplere valeant, & huic Procuratorio addere, quicquid quoad praesens negotium expedirendum, substantiae vel solennitatis posset esse necessarium vel utile, per occupationem vel alias omissam, & sic uti quoad addita, acsi fuissent Procuratorio appositae per nos ipsos. Et huiusmodi mandata recte libera appellatur. Inde autem huiusmodi mandatorum usus venit, quia multae sunt res quae aliter decerni atque constitui quam in re praesenti non possunt: ut medicus per Literas cibi aut balnei tempus eligere nequit, vena tangenda est. Quin etiam proverbium admonet, gladiatorem in arena consilium capere, aliquid aduersarii vultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis inuentem monet quid fieri soleat, quid in uniuersum fieri oporteat, cuiusmodi consilium mandari potest & scribi, idque non tantum absentibus sed etiam posteris. Illud autem quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo suadebit, cum rebus ipsis deliberandum est: In quibus rebus, quoniam certum mandatum dari non potest, multa eorum, qui mittuntur, fidei credenda sunt. Idque non solum in disceptationibus causarum, verum etiam in consulationibus publicis de bello & pace. In desperatis quoque rebus, ubi nullum certum consilium, nullius certae rei electio a fortuna relicta est, Legati cum Liberis mandatis mitti solent, ut scilicet id agant, quod e re Dominorum suorum utile putauerint. Idem quoque in priuatorum negotiis obseruari solet, ut pro qualitate rerum interdum etiam Libera mandata dentur. Quod quidem tunc fit, cum generaliter alii cui Libera rerum administratio conceditur. Nam tali casu omnium, quae Dominus facere posset, mandatum plenum habere intelligitur, ut etiam ea, quae speciale mandatum exigunt, explicare possit. In quibus tamen mandatis Liberis, nisi verbum Libera aut aequipollens vel insit tacite, vel expresse nominetur: quantumlibet generaliter concepta sint, nunquam tamen ad ea, quae speciale mandatum requirunt, extenduntur. Itaque recte a quibusdam dictum est, Procuratorem quantumcumque generalem, nisi cum libera potestate mandatum habeat, nullam obligationem contrahere. Caeterum quaecumque de Liberis mandatis dicta sunt aut dici possunt, illam interpretationem recipiunt, ut absit dolus malus: ut scilicet qui mandauit, non aliter quam quatenus res ex fide agenda sunt, mandasse intelligatur.

Mandata neq; testi-
but, neq; iureiuran-
do probantur, sed ni-
si ostendantur, Lega-
to non creditur.

Mandata publica &
occulta.

Mandata occulta
quædam licita, quæ-
dam non.

Inhonesti mandata si-
ne Literis dari solent.

Esaiæ 5.

Matth. 10.

Est autem in sanctioribus iudiciis ultra mandatū Procurator iusiurandum præstat, re soler, quod non animo calumniandi onus Procuratiōis assumat. Nihilominus a Legatis illud non exigitur, sed simpliciter eorum mandatis tam apertis quā obsignatis, sine iusiurandi ac testium probatiōe creditur, si modo autentica illa esse videantur. Perindeq; Officialibus, & Procuratoribus Principū, ac fisci, aliisq; Commissariis absq; Literis non creditur. Quas si amittant, priusq; ostendant, inutiles iureiurando vel testibus cōfirmare vellent: cum alioqui is qui priuatus Literas super bona amittit, per testes illarum gnaros & proprio iuramento probatiōe facta eas Principis beneficio recuperat. Duo vero genera sunt Literarū quas Legatis dare solemus: alias enim Legatis damus, & appellantur Instructiōes, seu Cōmonitoriæ: quibus Legatos docemus, quid nostro nomine, & quo ordine, ac modo agere debeant. Alias Literas ipsi ad quos Legati mittunt dare solemus, quibus & Legatos nostros cōmendamus, & ut nostro periculo eis fides habeatur postulamur. Itaq; ut Legatus obligat Dñm suum, ita quoq; eidem Dño suo is obligatur, qui cum ipsius Legato cōtrahit. Et appellantur huiusmodi mandata publica, quæpe quod illos quibus cum aliquid agimus latere nolumus. Atqui alia etiā occulta mandata fiunt, quæ tantū iis quibus ea exequenda cōmittimus cognita esse volumus: vel quorū occulta opera, cōsilioq; utimur, ut a multitudine id quod volumus, sed aperte tamē non possumus, impetremus. Et vtraq; rerum licitarū vel illicitarū dari possunt: Licita sunt mandata veluti quæ ad exploranda hostium consilia, siue per Legatos solos, siue per ipsos, & paucos quosdā alios dantur. Nec huiusmodi mandata illicita sunt, quamq; sint occulta: nam vice bellicorū Stratagematū esse solent, occulta vero, eaq; illicita & turpia mandata, non nisi a Tyrannis & Lucifugis in eum finem dari solent, ut Legati prætextu publici mandati mere in perniciem eorum ad quos mittunt aliquid tentent. puta si subditos ad defectionē sollicitent, vel dissensione dirimant, vel in Principem animent, aut ipsi prætextu amicitiae & officii cēdem machinentur: aliisq; huiusmodi corruptelis prebent inficiant, & arment. a quo genere fraudis Ro. non solum abstinerūt, verum etiā Pyrrhum Regē Epyrotarū manibus vrbis iam appropinquantē, ut sibi a veneno medicū caueret, premonuerūt. Ita siquidē vel acerrimo hosti fidem sequauerūt. Ut autē in rebus turpibus & inhonestis crebrior vsus est occultorum mandatorū, ita plerumq; sine Literis dari solent, ne prodantur. ut enim honestatis natura & conditio ea est, ut nusq; latere, quin potius omnibus exposita esse velit: Ita e regione ipsa turpitudine natura lucem refugit, hominūq; cōspectum reformidat, a qua omnes homines quantūlibet etiā prauissimi abhorrent. Nec enim quisq; est (ut cum Cicerone dicam) tam dissimilis homini, qui non, ut comprobatiōe honestatis: ita offensione turpitudinis, moueatur. Quo fit, ut qui turpia perpetrāt, ea aut aliquo honestatis prætextu velare studeant (Quod quidem plerumq; faciunt seditiosi, & quicūq; vicia pro virtutibus venditant, malum bonum, & tenebras lucē esse mentiunt) aut si id non possint, tamē quod faciunt celatum esse velint: Maxime vero, ne auctores ipsi prodantur, si crimen ipsum celari non potest, laborāt. Quos tamē peregrinus Philosophus apud Gellium omnium maxime errare putat: neq; enim peccatum ullum diutius latere posse, nec impunitatē ex ea latebra sperandam, ideoq; Sophocles illos versiculos semper in ore habendos esse dicebat.

Nihil occulte, quando cuncta tuens

Et cuncta audiens omnia reuelabit dies.

Et a turpibus & ab
occultis mandatis ab-
stinendum.

Quod si igitur turpia mandata in vniuersum vitanda sunt, tum ab occultis omnium maxime abstinendū est, quæ non eo tantū nomine, quod turpia præcipiūt, mala esse iudicantur: sed quia occulta sunt, hoc ipso, quod in alienam perniciem suscipiunt: Proditiois etiam speciem aliquā præferre videntur. Quæ & ipsa etiam amissi manus non adhibeātur, homicidii species est. Non solum enī homicide sunt, qui manibus hominem occidunt, sed etiam per quorum consilium & fraudem, & exhortationem homines extinguuntur.

Varie Legatiōes pas-
ci, ac bello in rebus
sacris & prophanis,
publicis & priuatis
fiunt.

Ipsæ vero Legatiōes variis de causis suscipiūtur, a quibus etiā denominationem capiunt. Namq; pace Legatiōes fiunt de rebus sacris & prophanis, publicis & priuatis, Siquidem & Ro. Pontifex, Archiepiscopi, Episcopi, & ceteri Ecclesiastici carum Præ-

carum Prælati de dogmatibus fidei & Ecclesiasticarum rerum statu in generalibus & Prouincialibus Synodis per Legatos consultant, statuunt, atque decernunt. Similiter etiã de cognoscendis rebus Ecclesiarum, deque pace inter Christianos concilianda Legati a Pontifice Rom. mitti solent. Quæ quidem Legationes rerum sacrarum sunt, & ab his sacræ appellandæ. In rebus autem publicis & priuatis, quod generale Officium Legati sit pace, mox a capite huius Comentarîi attigimus. Tempore vero belli multiplex itidem materia Legationum nascitur: Namque aliæ bellum antecedunt, ut consultatio de inferendo bello: & Indictio belli. Qua Legatione apud Ro. feciales tantumungebantur. Quædã inter gerendum incidunt, ut induciarum, auxilii, veniæ, vel colloquii item captiuorum, & aliorum huiusmodi postulatio. Ad quod genus etiã referunt illa, ut pote obsidiones nunciare, vrbes dedere, captiuos redocere, hostium consilia explorare, castra & munitiones aliisque speculari, frumenta & annonam militarem comparare, aliorum societatem petere, aliorum auxilia ab hostibus auertere, Duces reuocare, & similia. Quædã bellum sequuntur, ut pacem facere, fœdera percutere, conditiones pacis exequi: & hanc Legationem Cicero pacificatoriam appellat. Ac de his rebus omnibus Legationes mitti solent: quod ex infinitis historiarum exemplis cognoscere licet. Etsi autem nemo rei suæ ergo Legatus esse debeat, nihilque turpius Cic. esse aiebat, ut supra retulimus, quam sine procuratore Senator, Legatus sine mandato, sineque ullo Reip. munere: Attamen honoratioribus Ciuibus liberas & sine vilo Reip. mandato Legationes committere mos est, ita scilicet, cum quis peregre proficiscitur cuiusvis honesti exercitii causa, vel ut hereditates aut Legata persequatur, & exigat in prouinciis: qualiumcumque Legatorum personas induere solet, ut facilius id quod volebant, consequantur. Sed & illa olim utebantur, qui ab emulis, hostibusue in Rep. minus tute, honestam aliquam causam proficiscendi, ac e Ciuium conspectu se subtrahendi, querebant: Nam hac Legatione ornat, domi contempti, apud Prouinciales in honore & reuerentia habebantur. Ideoque qui hac Legatione aberant, non videbantur Reip. causa abesse, non enim publici commodi causa, sed sui aberant. ut inquit Vlpianus. Hac Legatione usus est Scipio Nasica, qui propter iniquissimam virtutum suarum apud Ciues æstimationem, sub titulo Legationis Pergamum secessit, & quod vitæ superfluit, ibi peregit. P. quoque Lentulus, clariss. & amantissimus Reip. Ciuis, inuidia & obrectatione compulsum, Legatione a Senatu libera impetrata, habitaque concione, qua a Diis immortalibus petiit, ne unquam ad ingratum populum reuerteretur, in Siciliam profectus est, ibique perseveranter morando copotem se voti fecit. Otho item Siluius, qui a Poppea Sabina amica Neronem rivalem excluderat, per causam Legationis in Lusitaniam sepositus est, ut scribit Tranquillus in Othone Siluio. Atque hæc quidem Legatio, relegationis & Exilii quandam speciem habere videtur. Quemadmodum Marcus Cato apud Ciceronem, quasi per beneficium Cyprum relegatus esse dicitur. Quæ & eidem Ciceroni amandatio dicitur. Huiusmodi etiã videtur fuisse Ostracismus ille Atheniensium, nam & ipse erat exilii generis, non quidem improbitatis castigatio, sed honestiore voce elationis, ac grauioris potentie moderatio & poena. In eos siquidem ferebatur, qui superexcellere videntur, vel propter diuitias, vel propter aliam Ciuilem potentiam, testis Aristoteles. Fuit autem (teste Plutarcho) huiusmodi OSTRACIS (id est, calculi) viritum in Concilio dabantur, & in eis quisque quem ex Ciuibus vrbe cedere vellent, Lites indicabant, quem postea in vnum fori locum cancellis circumseptum deferiebant. Magis stratus vero, quibus negotium dabatur, primum quidem simul vniuersos recensebant, qui nisi sex milium numerum excessissent, nihil coactum erat: postea vniuscuiusque calculis sepositis, eum quem pluribus sententiis damnatum cognoscerent, decem annis extorrem esse declarabant: ea tamen conditione, ut fructus suos capere liberum sibi relinquere: Hæc Plutarchus in Aristide. Mirabilis sane auditu poena, quæ non ob delictum inferebatur: sed humani tantum liuoris erat consolatio. Hanc Aristides, Hanc Cymon, hanc alii plures, nobilissimi simul multarumque rerum gloria clarissimi viri passi sunt. Qui nullam aliam ob causam, quam quod populus eorum virtutem & amplitudinem ferre non posset, a patria exterminati sunt. Hic mos & si apparentem quamdam iusticiam his qui eum instituerunt, habere visus est, Si quidem arbitrati sunt, Ciues equales genere & potentia esse debere, illosque qui superexcellunt, quantumlibet Nobiles, non tam ferendos esse inter ceteros, quam pictor pedem debitam mensuram proportion-

Tempore belli Legationum materia.

Legatio libera uariis ex causis dari solet

Ex lib. 1. cap. 14. Cōs radi Brun, ad uerbū.

Talis Legatio Exilij quædam species est. Cicero in Oratore pro domo sua.

Ostracismus apud Athenienses. Libr. 3. Polit. cap. 9.

Plutarchus in Aristide.

Iniqua poena Ostracismi.

Apparens ratio & iusticia Ostracismi.

proportionēq; excedentē, quantūuis pulchrū, animal habere nō pateret: aut artifex prorā aut aliam partē nauis: aut magister chori pulchriorē ac meliorē toto choro vocem emittentē, in choro esse nō sineret. Atq; eo etiā Periantri consiliū Thrasibulo datum respicere putāt: Hoc enī ipso qd' nullo responso nuncio dato, supereminentes spicas demerendo legetē adæquauerit, supereminentes Ciuēs auferendos esse, significauisse. Tamē nulla ratiōe iusta huiusmōi pœna niti videtur, quippe quæ ex liuore populī pcedit, seditionūq; materiā & velut fomentū præbet. Tum omni qd' iusticię aduersum est, eum q; virtute excellat, exilio multari: quē perpetuum magis Ciuium administratorē gubernatorēq; esse cōueniret.

si Legatus legationē deseruerit, uel negliget, Quod si Legatus legitime missus sine legitima causa deseruerit Legationē pœna afficiet extraordinaria vel si grāde peccatū in eo sit, ordine suo vt plarūq; fieri solet mouebit. Et tamē is qui Legationē deseruerit vel ex necessaria causa moram passus sit ordinī patriæ suæ probare debet. Cessatio tamen vnus Legati ei qui munus vt oportet oblit nihil nocet.

Atq; ita de Legationū causis, deq; personis quæ Legatiōes mittūt: necnō de qualitate ac Officiō Legatorū: & de mādatis, deq; rebus ac differentia Legationū diximus. Sed Legationū quedā grātuitę sunt. Quedā ob lucrum susceptę. Legatī, qui grātuitę Legatiōis munere fungunt, DVPLEX BENEFICIū habent: vnū a Lege, & alterum ab homīne. Lex nāq; naturalis, & Ius gentiū tribuit Legatis, vt a nemīne pulsari, spoliari, aut alia quacūq; ratiōe violari debeāt. Nomen enī Legatī tam sanctum & inuiolabile esse debet, vt nō modo inter sociorū Iura, verum etiā inter hostium tela incolume uerse. Et ideo si genti alicui bellum indicū sit, cum Legatī eorū apud nos essent: liberos eos manere oportet. Qd' si quis Legatū pulsauerit, hostibus q̄rum erat Legatus est dedendus. Lex autē humana seu Ciuilis, sua quoq; priuilegia & beneficia tribuit Legatis. Ac primum qdem, vt sint a muneribus & oneribus ac Iudiciis Ciuilib. immunes, intra hoc tempus, quo eis Legatio est imposita, perindeq; tempus suæ vacatiōis cōcessum nō statim ex die reuertiōis numerat, sed cum quodā temporis laxamento. Nisi forte Legatus etiā tēpore Legatiōis obligauit se daturum aut facturum aliqd. Deinde vt Reipu. causa abesse intelligant, eoq; beneficio Iuris omnino gaudeāt, q; gaudent ii, qui Reipu. causa sunt absentes. Postremo, vt Ius reuocandi domū habeāt. At is qui Legatiōe fungit, necq; alienis, necq; propriis negociis se interponat: nisi forte cum amico suo gratis cōsiliū cōmunicet, vel pupillæ nomine instituat & defendat causam: præcipue si participē ipsius tutelæ absentē esse dicat. Qd' si alium Iure cōuenit, Legatus respondere debet eidē se recōgenire volentī. Si vero qs in munere Legationis anteq̄ ad patriā reuertere decesserit, sumptus qui proficiēti dati sunt, nō restitunt. Ab hominibus q; beneficia accipiunt Legatī. Primū, ab his qui eos mittunt. Deinde ab his ad quos mittunt. Nam ab vtrisq; munera ex honesta causa accipere possunt. Certe qui ob lucrum Legatione funguntur, Legatium id est, salarium, accipiunt ab iis qui eos mittunt.

Restat vt attigamus de personis eorū ad q̄s mittit Legatio: & de eorū Officiō in suscipiēdis dimittēdisq; Legatis. PERSONÆ enī, ad quas mittunt Legatiōes, vt inquit Cōradus, vel publicę sint vel priuatę: Aut vna, aut multę: Quedā Sacre, quedā Prophane. Quę multæ sunt, interdū corpus cōstituunt, interdū nullum cōstituunt. In personis eorū, ad q̄s mittunt Legatī, duo spectant, Authoritas & Officiū. Authoritas in admittēdis, audiēdis, dimittēdisq; Legatiōib. versatur. Itaq; partes eius sunt: admissio, audiētia, dimissio. Authoritatē vero p̄ se, vel per alios exercēt ii, ad q̄s Legatio mittit. Admissiōis Legatorū partes sunt, Exceptio, & Audiētia. Exceptiōis partes sunt, hospiciū & dona. Audiētiæ partes sunt, locus, tempus, indicio denatus seu Cōciliū, sessio, ordo audiēdi. Dimissio, Respōsa, Decreta, Honores Profectionē & Renunciatiōē cōplectit. Respōsa dant. aut voce, aut Literis: aut partī voce, partī Literis. Porro, Responsorū quedā sunt Extrema, quedā Media: Quedā Gratificatoriā, quedā Negatoriā: Quedā spem faciunt, quedā rē ipsam præstāt: Quedā mitia & benigna, quedā dura & aspera: quedā certa & expedita: quedā perplexa, quedam magnifica & fortia, quedā modesta, quedam superba. Decretū in Concilio, sit a maiore parte Cōciliū, & subscriptiōib. atq; sigillis cōmunis. Maiorē aut partē, numero, authoritate, zelo, & merito metimur.

Subscriptio

Subscriptio fit, vel pprio noie solo, vel proprio noie adiuncto: Itē, manu ppria, vel manu alterius subsignata. Honor exhibet Legatis. Primū, muneribus datis. Secūdo, mōstratiliis, quæ sunt in precio apud eos q illos dimittunt. Tercio, adhibitis aliis quibus, q eos prosequant. Renunciatio fit a Legatis, eis, a qbus missi fuerūt.

subscriptio.

Renunciatio.

¶ Pacta seu promissa Legatorū inuiolata sunt.

Si aut Romanis vel aliis gentib. sacrosancta erāt omnia illa acta, quæ illorū feciales cū patre patrato, noie Senatus populiq; sui, siue fœdera sanciendo, siue res repetendo, siue bella indicendo, adhibitis pphanis solēnitatib. gesserūt: itū etiā ea quæ de pactiōibus & cōditionib. populorū, Regū, terrarū, & nationū: necnō de illarū iniuriis locis fœderatisq; gentib. pmissi erūt: Nec cōtra fidē cōuentiōis & Ius gentiū cuiq; venire licebat: Quomō Regū, Senatorūq; nostrorū pacta, semel per Legatos eorū nec vi nec dolo malo cū aliqbus externis gentib. facta, in noieq; Dei viui iure iurādo cōfirmata, violāda q; putet: nōne & Deo testi, & hominib. qbus pmissi erūt, vt periori mētirent, & vindictā eorū erga q; forte fidefragi fuerit in se, puo carent: Hoc aut ne Rex, ne Senatus populiq; oēs, q sine huius Reip. continēt, in se admittāt: partī domesticis Principum & priuatorū, partī externarū gentiū lusciosis exēplis admoniti, quæ plurima sunt, cauebunt. Qui inter Rom. Regulū fidem sibi imitandā pponāt: qui, vt ait Cíc. captus a Pœnis cum de captiuis cōmutandis Romā missus esset, iurassetq; se rediturū, primū vt venit captiuos reddēdos in Senatu nō censuit, deinde cum retinere a ppinquis & ab amicis ad supplicium redire maluit, q fidem hosti datā fallere. Qui aut secundo bello Punico post Cannensem pugnā itidem ab Annibale obstructi, ac Romā missi: qd de captiuis cōmutandis nihil a Senatu impetrassent, nō redierunt, eos omnes Censores, qad quisq; eorū vixit q peccassent, in ærariis reliquerunt. Sed & maximū est iusticię exemplum in hostē ab ipsis Rom. cōstitutum. Quum enī a Pyrrho perfuga Senatui est pollicitus se venenū Regi daturū, & eum necaturū: Senatus & C. Fabricius perfugā Pyrrho dedit. Ita ne hostis qdem & potentis, & bellū vltro inferentis, cū scelere interitū ap. pbauit. Sed qd ego Rom. in exēplum seruandorū pmissorum gentibus Sarmatib. ppono: Quum vnus Rex noster D. Sigism. absolutissimū hoc quo omnis Regiē virtutis exemplum omnibus sufficiat, hic enī nihil Regiū sanguinis gloria elatus, nihil tot triumphorū successu inflatus, nihil opibus summis insolētor factus: & erga suos pius ac clemens, & erga externos etiā hostes æque pmissi tenax, ac fortis omnia amicitie iura sanctissime coluit, fœderūq; pacta prestitit: vt Regum exēplum ab omnib. omnium nationū Principibus merito, vt erat, diceret: rātum abest, vt vnq; in omni vita sua vel publice vel priuati nomine violati, pmissi a quoq; appellaret. Quin etiā de eo dum adhuc viueret, in externarū gentium historiis, ac publicis orbis terrarū picturis magno cum cōsensu omnium scribebat: id qd Samuel de Saule, sed tamen longe feliciore omine, dixit.

NON FUIT EIVS SIMILIS REX IN OMNI POPULO.

Quocirca cum externi fœderatis, hostes Civib. insuper Mahometani Christianis summā obsequantia & amore in illum etiā mortuum certare viderent: ego quoq; in Epitaphio inter alias eius laudes me scripsisse memini.

Te, quos viciisti, Valachus, Scyta, Moscus adeptum:

Dissideat quamuis Cæsar uterq; , dolent.

Illis tamē pactis nō est standū, quæ q; vel metu qui cadit in constantē virum adactus, vel dolo deceptus, cum se decipi nihil suspicaret, aliqd se facturū promiserit: aut si ei cui pmissa sunt nihil noceant: vel si de scelere patrādo sint vi extorta, aut etiā astu elicta. In legitimis aut pactis seu promissis qd senseris nō qd dixeris est cogitandū, vir tamē bonus nunq; quidq; dicet, nisi forte vis præsto sit, nisi id quod animo suo cōceperit: sublata enī fide, quæ est dictorum & factorum præstatio, iusticia quoq; quæ reddendo vnicuiq; suum est societatis humanæ vinculum, ruit, & e medio mortalium pessundatur.

Quibus promissis non est standum?

In promissis quid uiendum?

¶ Apostrophe ad socios fœderatos Polonorū, ut æque bello ac pace amicitiam cum ipsis Polon. conseruent.

Porro cum iā vobis o socii Polonorū ex. vestrismet iuribus planū feci, q iure, quibusq; viculis ipsis Polonis adhareatis, Qua deniq; ratio cum externis hominib. de vestris

de vestris cōtrouersiis per Legatos trāligatis, Cogitate, quæso, vos, Dei ac maiorū
vestrorū puidētia & volūtatē in eā Polonorū societatē venisse, & tam humanā q̃
necessariā rationē tuendę cōmunis salutis cū illis iniūisse: Quę q̃dem ne vnq̃ dila-
suerent rogocarentq̃ in dubiū, & ipsi maiores vestri Iusiurandū eo noīe p̃estite-
runt, & a vobis perpetuo p̃estari nomis subīde oriētibus Principib. voluerūt. Nec
iniuria, tam enī publice inter gētes fœderatas societas, q̃ priuatī inter quasuis per-
sonas amicitia, secūdas res splēdidiores facit, aduerias aut cōmunicādo tolerabilis
ores efficit. Sed neq̃ opprimī imbecilles, neq̃ cadere debilitatos, neq̃ egere pau-
peres permittit: qui etiā, qd̃ dictū mirabile est, amici mortui etiā in iis q̃ superiunt
q̃dam modo viuunt. Ac p̃inde maiores vestri hāc ipsam cū Polonis amicitia ita
honestā sibi & iustā fore iudicabāt, vt etiā infamiz ac iniq̃tatis reos se, vosq̃ suos
posterorū fore volebāt, si eā vel illi violassent, vel vos labefactetis. Adeo etiā vtilem
fore arbitrabant, vt æque suā ac vitā vestrā, vestrarūq̃ cōiugum, ac liberorū, nec
nō libertatē, ac fortunas, p̃tereacq̃ religionē vestrā ea cōtineri crediderint. Quo-
circa si tot bonorū p̃sentissimī fructus, ac malorū metus, vos mouēt, (vt certe mo-
nere debent) & si qd̃ humani sensus vobis inest (vt sapientię famā retinetis) nō
solum super his rebus fidē semel datā Polonis Regiq̃ vestro & illorū cōmuni per-
petuo seruabitis (hoc autē citra periculū p̃stare tam ingloriū q̃ facile est) verū
etiā si salui esse volētis, vnum & cōmune periculū, qd̃ bello vobis nobiscum immi-
ner, iunctis in cōmune omnibus vestris viribus ac copiis propulsabitis. Etenim si
inter gentiles fideles amici Aeneas & Achates, Achylles & Patroclus, Theseus
& Pyrrichous, in primis aut Orestes & Pylades laudant, qd̃ alter p̃æ altero ire ad
suppliciū maluit: Pylades Orestem se simulans, & cōtra Orestes ita vt erat reues-
ra se Orestem fontem furti affirmans: Quæ laus vobis populis ac natiōibus Chris-
tianis debebit, si nos q̃rum amicitia vobis honestā, ac vtilē semper experti esit,
in summis periculis suueritis: maius enī erit vos totī Reip. Polonę, q̃ vnum illorū
quantumuis virum excellentē virtute ac officio ductum vni homini tantā fidem
seruasse. Alioq̃ si forte Polonis ea fides a vobis in summis periculis nō fuerit ser-
uata, illud q̃dem dictum Christi, nisi Deus cauerit, impleri oportebit, quod omne
Regnū in se diuīsum desolabit: penes tamē illā gentem, dedecus æternū, scelusq̃
perpetuū manebit, quæ more Metii sociis in acie laborātibus, cum possit, vt debu-
it, ob perfidiā iustas nō tulit suppetias: periurioq̃ etiā interire, q̃ fidem seruando
vna cum eis salua esse maluit. vt autē omnes q̃ hæc legent scripta mea intelligāt &
quid animo cōcipio, cognoscant: iterū repeto. Quia si Poloni aliquo ictu fortunę,
cladeq̃ publica, qd̃ Deus auferat, in acie cōciderimus: non est qd̃ vobis singulis
vestrisq̃ posteris vllam salutē tantopere polliceamini, quin Polonorū occasu, vps
q̃q̃ vna occidatis. Insuper, vt Mahometanis discordia ciuilis aperuit viam in Eu-
ropam per Græciā & Hungariā: ita eisdem eadē Erynnis alteram q̃q̃ patefaciet
per Poloniā. de quo quidē citra vllas ambages me loqui oportet, vt vanā falsamq̃
& Reip. insidiosam esse libertatē vestrā doceam: q̃ vel ipsimet vobis etiam nū in-
dulgendo forte iactatis intempestiue, vel aliqui stulti rerum æstimatores, vt blan-
diant vobis, de ea retinenda disputant incaute: id nimirū cauētes, ne vires vestras
more fidissimorum sociorum, fortissimorumq̃ virorum exemplo nobiscum ad
dimicandum iungatis, sed vt potius singuli hostem, hoc autem est,
interitum vestrum turpem & infamem, in finibus vestris, ac
domi vestræ, veluti perfidi proditores, aut degenes
res serui, vel potius pecora lanienæ ho-
stili relicta expectetis.

IVRIS SEV
STATVTORVM ET
PRIVILEGIORVM
REG. POLON.

De Re Militari seu de Bello.

LIBER VI.

AD ILLVSTREM ET MAGNIFICVM
D. Iohannem Comitem a Tarnov. Castellan. Cracou. Sandomiriē.
Lubaczoyiē. ac Stryeē. Capitanēum. Necnon Regni Po-
loniæ exercituum Ducem fortissimum.

QUod si vel Ciues summa fide inter se Iusticiā colerent, vel cum eisdē ex-
terni de omni cōtrouersia ex æquo & bono spōte transigerēt, vt Leges de
vtrōq; horū superioribus quinq; Libris tradidimus: profecto tu quoq; IO-
HANNEs TARNONI pro tua sapientiā ac æquitate inhumanū esse iudicares,
vel iustis Ciuibus Magistratus imponi, vel externis bellum inferri: dicā vero aper-
tius, inutilis esse Rex, nō necessariū Magistratus, sine causā ad discerendū etiā Mi-
lites: quippe qđ omnes Ciues iusti essent, nullas autē metus mali foris immineret:
Sed cuncti innocentia tuti, nihilq; mali inuicē cogitantes, scēlicem ac beatam vi-
tam sine Rege, absq; etiā vllis Præfectis, & Milite, hoc autē est, liberi, veluti olim
aureo seculo victitarēt. Verum enīsero, quia inique inter Ciues multa de-
signant, qđ tenues a ditioribus plerūq; opprimunt: & gens gētem vel cōtemnit,
vel iniuriā frequēter afficit. Inde fit, vt nō solum odia intus & foris vtrinq; qđam-
modo immortalia necessario pullulent, verum etiā cædes & rapinæ facultatum
multæ populari temeritate designātur. Quibus qđem malis sistendis, tametsi Re-
ges ac Magistratus principio creati fuerint, absq; tamē Milite præsentī vana eos-
rum quoq; ira, sine auctoritate etiā potestas videre ē. Quin etiā inter Reges (dicā
cum bona venia) tam pauci sunt boni, ac perfecti, vt secundū prouerbiū, in vno
annulo sculpi posse videant: frequētiusq; inuenias Roboamos q̄ Salomones, Phas-
lares q̄ Traianos, Nerones q̄ Constantinos: qđ maligna ingenia, si etiā institutiōe
recta destituant, in summa potestate & licentia difficile sibi modū statuunt: In-
deq; factū esse existimo, quia nō solum Reges Rebus pu. præponi, singulisq; Res-
rum p. Proinciis a Regibus variū Magistratus præfici, verum etiā & Milites cre-
ari cœperint, quib; qđem iussu Regum externis Iuris gentiū violatoribus bellū in-
ferrent: vel vt vicissim ipsæ Respublice cōtra extremā Tyrannorū vim illis vterē-
tur, vt ne scilicet horū aliq; per licentiā in pernitiē infirmiorū domi aut foris gra-
sentur impune, si nō sit in Rep. certum quoddā asyllum, ad qđ oppressis pateat tu-
tum perflugium, & tanq̄ ad sacrosanctum Tribunal prouocetur.
Cum ergo Reges & Magistratus cōtra vim potentiorū, cōtra vero externorū ini-
quitatē, ac sauciā Tyrannorū, in omni Rep. Milites ex viris aliqua virtute excel-
lentibus sint introducti, omnino circa militarem ordinē honestandū, locupletan-
dam, omniq; ratiōe constabillendū, omnia in Rep. consilia imprimis fieri debent:
qđ videlicet Milites pace ac bello, domi ac foris cū Rege ac Magistratu pro rara
parte pudent, vt corpus Reip. quacumq; tandē fortunæ procella feriat, illis saluis
○○○ & incolumi-

PRAEFA-
TIO.

*Que fuerit causa
creandorum Regum
Magistratū, ac mil-
itum.*

*Militum creandorum
que prima causa fu-
isse videatur.*

*Omnia in Rep. consilia
de constabillendo
militari ordine
sumi debent.*

Militum Officia.

& incolumibus, saluū & incolume maneat, & ad quandā sempiternitatem cōseruet. Quæ quidē tot ac tāta neq̃ luxur vestitū, neq̃ auri preciū, neq̃ argenti splendor, gēnarumue nitor præstare possunt. eozq̃ minus vel iniuriosos cōpescunt, vel violentos ad officiū reuocāt, vel hostes ad reuerentiā nostri, aut ad gratiā flectūt: q̃n hęc solo terrore Principū armatorūq̃ Militum vi cōficiunt. Quorum si vel copia diminuat, vel disciplina pessundet, & ipsa Resp. cum suo principe absq̃ viribus Militū facile ab hostibus cōtemneret: & plebs agris, opificiis, mercaturęq̃ addicta nullo negotio in prædam vicinorum veniret: aut etiam inter seipsam icissa, manias in mutuam armaret perniciem.

Et q̃niam tu IOHANnes TARNouī in Rep. nostra huius militiæ post Regem Princeps cōsiliarius, & summus Imperator es: Leges nostras de re Militari a me methodico ordine digestas tibi in primis dedicare volui, q̃bus quidē tu adhuc vsus, tot trophæis Remp. nostrā cum summa laude ac nominis tui gloria sempiterna illustrasti, vt vel iniquissimis Censoribus dubiū feceris. bello ne Imperator fortior, an pace Senator sis prudentior. Quāta enī prudentia Remp. domi iuues, ac eius rationes omnes gubernes, res ipsa publica docet: in qua tu, ceu in q̃dam theatro aperto & exposito viuens, omnes illius partes ad cōmunem salutē curas: vt in Polonia merito Princeps Senatus sis, tam loco, q̃ sententiis: quæ pro Apollinis oraculis, ac pro Sybillæ respōsis in Polonia sunt. & iure optimo habent. Quid bello? quantum tandē te esse dicā, cum Polonia te Duce nō solum stet adhuc inuicta, sed etiā maximarū gentium, ac bellicosissimarū nationū victrix existat: Hęc enī tuis oli Sigisnūdi auspiciis, tuis vero armis Moskouia afflixit, Scythiam repressit, ac Valachia domuit: & q̃cumq̃ se cōuertat plurima tuę virtutis monimēta in omnes partes intuef. Videt enī ad Orientē OBERtinū infinita Valachorū cæde madentē, videt etiā a Septemtrione STAROdubum Moskorū internitiōe euersum: Aspicit Hungariā, ac SCYthiam. Quarum altera te oli Ducem exercitus a D. S I G. Rege Ludouico Regi Hungarię in auxiliū missi vidit florentem annis iuuenem: Altera nūc quidie experit senem, vt ipsa Pol. tuæ in primis vigilantię acceptū ferre nō dubitet, q̃d Russia eius Prouincia nō solum ab anniuersario Scythiæ incursu sit pacata: Verum etiā tantū in seffa, vt cum vetustissimis isq̃ populosis Prouinciis hominum frequentia, & rerum copia, quā pax peperit, certare videat. Ad quē q̃dem fructum laudis & gloriæ tantū fere NICOLAum SYENAUium Belzen. & Myeleciū Podolię Palarinos, præterea Magnificū ANDREAM a GORKA Comitē Castell. Posnan. tanq̃ collegas: FILIOS aut ipsius Syenauii. & PROCOPIUM atq̃ ALEXandru fratres eius: Item LIGAZones, PRAETVICiū, prætereaq̃ IASLOVICios, TVVORonios, HERBortones, TARLones, STAREchouium, SENCigneuios & Sarmaticæ fortitudinis memorabile exemplū Iohan. BORAtinū aliosq̃ fortissimos viros. partū vt magistrōs Equitum, partū vt milites admittas. Inde fit, quia in tanto Reip. discrimine, in q̃ nunc est posita, post Deum ac Regē in te omnes suspicimus, in te q̃q̃ nostros deligimus oculos, & q̃d vel agas, vel sentias, quasi classicū vel receptui cantum expectamus cuncti. Id vero te nunc maxime præstare, nos aut sperare fas est, IOHANnes TARNouī, cū iam Illustrem & potentē virum PETRVM KMITA A VISNICZE Comitē, Palatinū aut & Capitān. Cracou. & Marſchalcū & omnis libertatis Regni Antistitē infractum, tot rebus itidē & in Repu. nostra, & in Curia Cæsaris MAXimil. pace belloq̃ prudenter, pie, iuste, fortiter, ac liberaliter gestis, clarissimum, nō solum natura, verum etiā voluntate fratrem tuum, quasi Theſeyū alterū tibi cooptaris Collegā, ei dextrā dederis, cum eo omnes functiones tuas, hoc aut est, Regni omnes publicas actiōes partiāris, & cōmunices. Cum quo q̃dem tamen aliis quāndiu (dicam enī vera) similitates tibi interceſſerāt, de virtutibus tamē & in Rempu. officiis, studio partiū magis q̃ voluntate vestra certamen fuisse suscitātū, sæpe ipsimet deprehendisti. Quæ q̃dem cōtentio, & si Platoni & Xenophōi propter æqualitatē doctrinæ certantibus calcar fuit ad virtutē, quia tamē & cōtatio hęc ipsa siue cōtentio siue æmulatio inter Pompeiū & Iulium Cæsare suborta, Reip. Rom. exitiosa fuit, eam sæpe præcidisti, infecisti & ne extra fines honesti progrederef, oppressisti: vt scilicet Remp. cui vos vestraq̃ debere scitis omnia, omnibus sui partibus fartam teclaq̃, nobis, posterisq̃ vestris, quasi per manus tradatis, qua-

Tarnouij College,
Magistri Equitum,
& Milites.

Iohanni Tarnouio
Petri Kmita Theſ
ſeui.

data, quales a maioribus vestris accepistis, aut vosmet ipsi uirtute vestra pro rata parte adhuc seruastis. Nunc inquā IOHANNES TARNOWI a te salutē poscimus omnes maxime, cum ad omnia naturæ tuæ, artis, ac fortunæ adiumenta, accessit quod tibi omnium eisdem actionū tuarum comes et quæ fidus ac graciosus Illustris, vir NICOLAUS RADIVILVS OLICAE DVX PALATINVS Vilnens. & Magni Ducatus Lithuanie supremus Marschallus. Qui quidem tamen si hactenus nihil operæ pepercit, nihil sumptibus suis magnis detraxit, ut quā optime de Polonis, totaque Rep. Polonorum mereretur: siue cum Legationibus apud Carolum V. Cæsarem magnā cum gloria Polonici nominis fungeretur: siue cum tot belli adiumenta, pacis vero ornamenta in patriā nostrā inferret: nihil tamē vel maius, vel sanctius, vel Ducali eius honore dignius ab eo expectamus vniuersi, quā ut cum Diuo Rege SIG. AVG. Lithuanos Polonis ad omnes Reip. violentiores casus coniungat, & ex duabus Gentibus vnā, pro sua tam apud Regem SIG. AVG. quā apud Proceres Lithuanie gratia & auctoritate in Rempublicāque Regni ac illius Ducatus beneuolentiā, Officio, & debito faciat. ad quas quidem res cōficiūdas te hortatorem atque adiutorē habebit: ut habuit, quo is tibi priuati affinis, publice autē Cuius & Dux Regni clariss. sit, & habere. Ac propterea is Dux tibi cum PETRO KMITA erit, ut Ciceroni quondā Cato, pro centum millibus: vel potius, ut Plauto Antimacho pro omnibus fuisse memorant. Et equidem sentio Illustris heros quā magna, & quā difficilia opera a te optemus, quod nō tamē ea optemus: & si ira dici vis, lure quādam patriæ postulemus: turpe siquidem fuerit tuā auctoritatē domi vel apud Principem nostrū, vel apud Ciues & socios in negociis Reip. honestissimis, utilissimis, atque adeo hoc tempore necessariis hæc ipsa efficere nō posse, cum ea tantum apud exterās gentes pondus habeat, ut etiam FERDINANDVS Rom. Rex inclytus ei standum sibi esse multoties duxerit. Is enī quies in iustrando suo exercitu castrisque disponendis tuo usus fuit cōsilio, toties in fugam hostes potentissimos vertit, aut saltem incolumem seruauit exercitū. Quod quidem officium, ut nō solum tibi verum etiā omnibus nostræ gentis hominibus te staretur se grato accepisse animo, cum nihil ornamentorum tibi parenti addi potuit, IOHANNES tuum magnæ spei filium in eius aula primā ætatem exigentem, paternā fere beneuolentiā est prosecutus: subindeque in medijs Regnorum euentibus cōplexum suo ac tuo nomine, ut olim Aeneas Iulium filium suum, Poetæ versiculo ad uirtutem hortabatur.

Item Nicolaus Radivilus Dux Olicæ.

Ferdinandus Rex Tarnouium plurimum fecit.

Disce puer uirtutem ex me, uerumque laborem:

Fortunam ex alijs.

Item illud quoque sæpe ingeminasse fertur:

Nomine Iane refers patrem, uirtutibus æqua.

Cum ergo tot domi ac foris, pacis ac belli artib. excellas, nec minora nos de te sperare subes, quā ea quæ iam præstitisti, iudicium incertum relinquis, quā tandem laudis parte magis emineas. At ego quidem in æqua laudis parte utrumque posueri, diuinitatibusque hoc tibi datum esse dixerim, id quod paucis contigit, ut & pace sapiens Senator, & bello summus sis Imperator. Quorum utrumque in suo Agamemnone nunquam tantopere admiratus fuisset Homerus, nisi id raro alicui daretur vni, ut qui fortis esset bello, idem prudens haberetur domi: quod fortitudo animo indigeat incenso atque incitato, prudentia vero remisso atque temperato. Quæ duo tamē diuersa, ita cōueniunt in te, aptaque sunt, ut summa moderatiōe in te simul consistant. Et ad hunc modum cum ab alijs eruditjs uiris in Polonia, tum a nostro PETRO ROSSIO Hispano Epigrammatis prædicantur.

Fortis raro prudens

Cum laudare uirum fortem uis Sarmata, dicis,

Hannibal hic alter, Scipio & alter hic est.

Parce dehinc laudare uirum sic Sarmata fortem:

Quid quæris Pœnos? Romuleosue Duces?

Vestra domus tulit unde petas hæc Sarmata: noli

Quærere dehinc Pœnos, Romuleosque Duces.

De Iohanne Tarnouio Epigramma.

○○○ ij

Ingratus

Ingratus patriæ es, patriæ est iniuria: fortem

Cui conferre queas, patria fortis habet.

Tarnouione potes Poenos Latiosue relicto

Quærere? qui facit hoc, inuidet ille suis.

Cum laudare uoles igitur dehinc Sarmata fortem:

Alter hic est, dicas, Sarmata Tarnouius.

Adde quod, hic iuris quoque cognitione Lycurgum

Anteit, & uera religione Numam.

Nec mirum, quod tam diuerſas virtutes in te cōiunctas videamus, ac veneremur: ad ingenii enī fertilitatē, ut olim Alexander Homeri, Cēſar Xenophōris, aut Cicero Platonis Lēctionē adhibuiſti quoque studiū Philoſophiæ diuturnū. quæ ita moderatur affectiōibus tuis, ut in illis nō inueniaſ nimium neque parum, ut nuſq̃ præcepta ruas, ſed rectus in omni Officio, ceu talis ſactus, aſiſtas: quo fit, ut ſumma tua virtute plurimū Polonia cōſtitat, ac te, & domi autorem virtutū omniū, & foris ſalutis ſuæ propugnatorē habeat: ut tibi ſeſe & armis tutandā, & Legibus ornandam credat. Quas Leges cum pace ſententiā, bello vero armis tueare: tuo inquā potius

Polonia & pacē & bellum habet: Legibus circumſcriptum.

ſimum iudicio hunc Librū de re Militari ſcriptum ſubmitto. ex quo ſane intelligitur, quanta tandē ea in Polonia ſit libertas, quæ ut pacem, ita bellum Legibus habet circumſcriptū: ut ſic temeritate a noſtra Repub. Legibus excluſa, nihil in Polonia valeat CASVS STULTORVM MAGISTER. ETSI autē ſciam Phormionē Oratorē falſe ab Hannibale fuiſſe reprehenſum, ita, ut nunq̃ ſe vidiffe ſe ſenem magis delirantē dixerit, quā Phormionē: quod homo ex Muſæo productus, de officio Imperatoris ſe præſente diſſerere nō dubitaſſet. multoque verius hoc ſcommā de me dici queat, qui admodū mediocri perſona rei Militaris imbutus, te Imperatorē tot victoriis illuſtrē, vel officiū admonere, vel te cenſorē de re Militari ſcribere auderē. Nihilominus amor meus in Remp. ſingularis, erga te vero quedā obſeruantia, me nunc cū Phormiōe delirare coegerūt, ut ſ. ea quæ de ipſa re Militari vel cogitatiōe conſequi, vel lēctione diſcere, aut quantuloſque vſu rerum deprehendere poterāt, in hunc Librū conferre voluerim. Tibi ergo inprimis hominī ſapientiſſimo, ac eidē Imperatori ſummo, nō dubito gratum fore studiū hoc meū, qui fide optima Leges patrias ordine digeſtas noſtris Ciuib. propono: ut illis cognitis atque perſpectis, cogitemus, quales nos in noſtra Rep. Ciues eſſe cōueniat: ut illa vetera ſapientū præcepta Legum noſtrarū præſcripto exequamur. nempe ut pietatē colamus, Parentes honoremus, Maiores natu vereamur, Legibus obtemperemus. Magiſtratibus pareamus, cōmunitatē amemus, Patriā vitā chariorē habeamus, & breuiter, iuſti in omnes, iniuſti autē in neminem ſimus: quodque maximum eſt, ut noſtra tam pace quā bello tueamur ſine alterius iniuria: Quæ præcepta nullo modo poterimus ſeruare, niſi moribus ac Legibus patrię perſpectis, quæ Polonis vitæ cōmunis officia tradunt. Quod qua ratione pace fiat, ex præcedentibus Legib. liquet, quomodo vero idē efficiat bello: ſequens Legū ſeriēs docebit. SED ante quā has ipſas Leges aggrediar, illud quoque ſuit mihi attingendū quia ingenioliſ viris & illud in mentem venire poſſet, In vitā mortaliū (ut quidā Godefridus Hiſtorpius ait) res cōplures & fuiſſe ſemper, & adhuc eſſe, & deinceps fore, quas q̃dem ut initio præſtabat nunq̃ fuiſſe inuentas, eo quod ingens malorum agmen ſecum allaturæ forent: ita poſtea quā ab improbis hominib. in pernitiem horum repertæ ſunt, optimū eſſe prudentes viri iudicarūt, ſi & boni eas haſtenus attingerent, ut malorū a ſe vim ac iniurias, eadē arte qua ab improbis petunt, depellere poſſent. Quo in genere vel cum primis mihi eſſe videtur bellum: quo per Deum immortalē, qd beluiniū magis, qd magis impiū, & ut vno dicā verbo, qd inhumanius excogitari ab hominib. poterat: quo tot hominū innocentiffimorum ſanguis quotidie fundit, quo tot pereunt animæ, vrbes diripiunt, Regna aliſq̃ florentiſſima eueriunt, diuina humanaque ſuſum ac deorſum cōmiſcent, ac cōciunt: qd nemo denique libens ſuſcepit unquā, niſi inuitas: nemo eſſe bonū putauit, niſi qui ſit ipſe minime bonus. Sed tamē quādo huc quoque hominū peſſimorū eſt progreſſa audacia, ut aut ſeruiendū ſit bonis vniuerſis, aut illorū impiis conatibus reſiſtendum,

An Reipu. expediat
artem bellandi pro
dere?

resistenda. nemo malitius cōsulet opīnor, si q̄ ea curet proferenda in lucem, q̄rum ad
 miniculo, facile ab insultibus ac iniuriis aliorū tūti esse possimus. Id qđ nostro hoc
 æuo, si vnq̄ alias, ego necessariū esse duco: quo vnīuersus pene orbis christianus
 ita bellis ac discordiis inundatur, vt ne angulus qđem vllus, huius quasi catacly-
 smi esse possit omnino expers. Poloniæ aut̄ nostræ præcipue tot hostes imminēt,
 quorū sunt fere vicinī: cum quibus tam dubia pax, quā certum bellū est: qđ, vel so-
 lum Polonorū occupant, vel suum a nobis occupatū esse pertinaciter quiritant.
 Quocirca nihil reliquū nos iam facere oportet, quā vt tempori rei Militaris disci-
 plinā longa pace in vnīuersum fere, proh dolor, collapsam, restituamus: Ne si illā
 ad extremū abiciamus, prædæ qđq̄ hostium, velut inermes columbæ aquilarum,
 expositi, prius pereamus, quod absit, quā nos periisse videamus. Esto aut̄ qđ nunq̄
 aut tarde bello pulsemur: hāc vero vanā falsam atq̄ exitiosam fiduciā q̄s ignorat:
 at vel solus belli metus, & maior penes belli imperitos est, & maiorem adfert ca-
 lamitatē. Nam cum Resp. inermis, imparata, & luxu perditā, hostem audit iā ad-
 uentantem: etiā si forsan irruptio nulla fiat, tamē pecora relinquunt, agricultura
 deseritur, mercatorū vltro citroq̄ cōmigrandi libertas congescit: quin etiā & reli-
 gio, iudicia ac cæteræ bonæ artes cōficescunt: inprimisq̄ fugiendi cōsuetudo ho-
 minum seruailes animos facit, vt nunq̄ deinceps se ei hosti pares fore putent, quos
 rum semel cōspectum metu attoniti fugiebāt. Atq̄ inde liquet, Quia rei Milita-
 ris virtus longe præstantior est cæteris virtutibus. quippe qđ omnia quæcumq̄
 ambitu Imperii cōtinentur, latent illibata in tutela ac præsidio bellicæ virtutis. Ita
 vt nemo in Rep. sit qui suæ vitæ, artis, facultatū, atq̄ etiā dignitatis principia, pro-
 gressus, viuitates, atq̄ etiā ornāmēta bellicę virtuti nō ferat accepta. Hæc itaq̄ vt
 apud nos cōseruetur, IOHANNES TARNOWIT: corruptelæ aut̄ illius vt extermin-
 entur, per ipsius Reip. nostræ salutem quæso, des operā. Vel primariū enī Imper-
 ratoris hoc est Officiū, vt virtute & cōsilio eius metu, seruitute, atq̄ interitu li-
 berati, securi, liberi, & incolumes degamus. Eū enī cōsitemur te scientia rei Mi-
 litaris cum summis Imperatorib. æquari posse, ad hæc fortem in periculis, item au-
 ctōritate summa inter Milites, foelicem etiā esse in victoriā querenda: præterea
 tolerantem laborū in agendo, celerem in cōficiendo, sapientē aut̄ in prouidendo:
 Minora tamē hæc esse putabimus, Nisi hanc ipsam disciplinā in Rempub. infun-
 das, & quā latissime propages, hæreditariāq̄ nobis iusto vīu ac lustratiōe saltem
 arinorū facias, ne scilicet posteaq̄ naturæ cōcelleris, quasi Tyrones sine Magistro,
 ad certamina sine tua disciplinā relinquamur: & sero cum Phrygib. sapientes, ne-
 glectæ disciplinæ occasu Reip. demus pœnas. Quā quidem cum vna cum D. S. I-
 gism. Aug. Regē nostro optimo, eiusq̄ Senatu in Repub. cōstabiles, constabiles
 aut̄ si voles, facile cum ipsius Hannibalis atq̄ Scipiōis laudem adequabis, cum ve-
 ro eorum qui eodem ordine atq̄ loco in Repub. nostra ante te fuerunt, vnus fa-
 mam obliterabis, inprimisq̄ charitatis opera exercebis cumulatius. Neq̄ enī tu-
 orum antecessorū sententiæ tuas facile vicerint, cum non sit, qui qđem vel natu-
 ra, vel arte, vel vīu variæ lectiōis, inprimisq̄ Philosophiæ purioris, iuris, & hysto-
 riarum, ac etiā proprię, omnisq̄ externæ Reipub. cognitiōe te vicisset: neq̄ con-
 flictus & victoriæ tuis præliis ac trophæis, siue fortitudinē hostium, siue numerū
 victoriarum respiciamus, pares esse possunt: tantoq̄ minus aliorum peregrinatio-
 nes tuis in Ciues meritis, vestes armis, cæne sudoribus, supellex armamentariis,
 gratia periculis, liberalitas etiam priuata tuis in Rempub. beneficiis, exæquari
 poterint. ita vt omne feras punctum, si tot bona quæ nostræ patrię præstisti, no-
 bis quoq̄ qui nunc viuimus, ac posteris etiā, qui nostris vestigiis proxime immi-
 nent, hanc ipsam (dico) disciplinā Militarem cōmunices, trāsmittas, & cōstabili-
 as, qua quidem nostra Reipub. contra tot hostes pro vallo, atq̄ etiā pro muro in-
 expugnabili, ad æternitatē quandā vtatur, vt nō solum te viuū colat,
 verum etiā tuos cineres æternis laudibus celebret: Nepotes
 aut̄, quibus tu tantum præluxisti, ad par decus rae-
 riorā, similiq̄ virtutis facinora perpe-
 tuo studio accēdat, & inflāmet.

Poloni disciplinam
 militarem in Repub.
 sua restituant,

Metus belli, bello fa-
 re ipso grauior.

Rei militaris virtus
 longe præstantissima

CAPITVLVM I.

De Nobiliū gnālī expeditiōe ad bellū.

ARTICVLVS I.

Anteq̃ de bello ineatur deliberatio, omnia pacis consilia sunt præmittēda, quod pax semper beata, bellum cōtra luctuosum sit. Itaq̃ vt belli omnis præcidatur occasio, Ciues innocenter viuant. vtq̃ tales sint Rex prouideat. nec etiā illatas priuatim iniurias vlciscendo, bellī faciant vllam occasionē. quin Inre de litibus intra & extra disceptent. omnes Regni fines defendant. Porro vel Milite mercenario, vel alioqui permissa Regio cōtra prædones pugnent, bellum autem & omnium viribus geratur, & ad tutelam non ad desolationem Regni ordinetur.

P R Æ F A T I O.

*Ad ocium & pacem
omnia cōsilia in Res
pub. sunt referenda.*

VT ocium negotio, ita pax bello præfertur: si vtraq̃ cōtingant iusta, honesta, vtilia, aut saltem ferenda. Neq̃ enim Regnū propter hoc foelix existimandū est, quod bella gerat. ac etiā vincat: sed quod verā religionē, iusticiā, atq̃ pacem custodit: cōtrariis aut viciis, quasi fontibus malorū omnium vacat, quippe quod hæc naturalē hominum societate violant, ac prophanāt: vt illa seruant, & beant. Deinde, tamen si periculosa est alea belli, vnaq̃ hora gentes integras perdit, sumere tamen bellum vel ignauissimo licet, deponere nō licet, nisi victoris arbitrio. Itaq̃ in Repub. Leges atq̃ omnia consilia ad PACem referenda sunt, non AD BELLū: siue quod PAX sit tranquilla & beata libertas, quā late se eius comoditates per sacra & prophana diffundunt: siue quod ecōtrario BELLum omnia sacra & prophana perturbet, deformat, & luctuosa reddat. ita, vt quemadmodū nihil tam populare, tamq̃ humanū est, quā ipsa Pax: qua quidem non modo ii quibus sensum natura dedit, verum etiā recta atq̃ agri suo modo letantur: ita ecōuerso bello nihil inhumanius, nihil belluinū magis, eo etenim nō modo vniuersa animantia interire, verū etiā oīa inanima deformari vident. Atq̃ idcirco Tibul. de pace ita canit.

Pax bello confertur.

Interea PAX arua colat, PAX candida primum

Duxit araturos sub iuga curua boues.

PAX aluit vites, & succos condidit uuæ,

Funderet ut nato testa paterna merum.

PACE bidens, uomerq̃ uigent, ac tristia duri

Militis in tenebris occupat arma situs.

Rusticus e lucoq̃ uehit male sobrius ipso

Vxorem plaustro, progeniemq̃ domum.

E T O V I D I V S.

Candida PAX homines, trux decet ira feras.

Econtrario autem de BELLO LVcanus ita scribit.

Nobilitas cum plebe perit, lateq̃ uagatur

Ensis. & a nullo reuocatum est pectore ferrum.

Stat cruor in templis, multaq̃ rubentia cæde

Lubrica saxa madent, nulli sua profuit ætas,

Non senis extremum piguit urgentibus annis

Præcipitasse diem, nec primo in limine uitæ

Infantis miseri nascentia rumpere fata.

Crimine quo parui cædem potuere mereri?

Sed satis

Sed satis est iam posse mori.

Quemq; suæ rapiunt scelerata in prælia causæ,

Hos polluta domus, Legesq; in pace timendæ,

Hos ferro fugienda fames, mundiꝝ ruinæ

Permiscenda fides, nullum furor egit in arma;

Castra petunt magna uicti mercede.

I D E M L V C A N V S.

Nulla fides pietasq; uiris qui castra sequuntur

Venalesq; manus, ibi fas, ubi maxima merces.

P R A E T E R E A T R I B V L.

Qui fuit horrendos primus qui pertulit enses?

Quam ferus? & uere ferreus ille fuit?

Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata,

Tunc breuiter diræ mortis aperta uia est.

At nihil ille miser meruit, nos ad mala nostra

Vertimus, in sæuas quod dedit ille feras.

Diuitis hoc uicium est auri, nec bella fuerunt

Faginus astabat cum cyphus ante dapes.

Non arces, non uallus erat, somnumq; petebat

Securus uarias dux gregis inter oues.

Quis furor est, atram bellis accersere mortem?

Imminet, & tacito clam uenit illa pede.

Non seges est infra, non uinea culta, sed audax

Cerberus, & stygiæ nauita puppis aquæ.

Illic percussisq; genis, uisq; capillo,

Errat ad obscuros pallida turba lacus

Quam potius laudandus hic est, quem prole parata

Occupat in parua pigra senecta casa.

Ipsæ suas sectatur oues, at filius agnos.

Et calidam fesso comparat uxor aquam.

Et quamq; BELLVM illud, quod etiã iustissime in hostem iniuriosum, superbũ; & cõtumeliosum suscipitur, est miserrimũ: omne tamẽ genus calamitatũ seditio

le bellum Ciuile vincit. cuius imaginẽ Poeta Vergilius ita descripsit.

Ac ueluti magno in populo cum sæpe coorta est

Seditio, sæuitq; animis ignobile uulgus,

Iamq; faces, & saxa uolant, furor arma ministrat:

Tum pietate grauem, ac meritis si forte uirum quem

Conspexere, silent, arrectisq; auribus astant:

Ille regit uictis animos, & pectora mulcet:

Quod si desit talis ac tantus uir cuius pietatẽ, ut Poeta innuit, partes reuerentẽ, cuiusq; sententiæ subscriberet omnes: uir tamẽ bonus q̃ longissime a bellis & cõtroversiis Ciuilibus discedet: non solum qđ sine scelere geri nõ possunt, uerum etiã qđ in eis nihil miserrus est, quã ipsa uictoria. quæ qđem etiã si ad meliores uenit, tamen si Ciceroni credimus eos ipsos ferociiores impotentioresq; reddit, ut etiã si natura tales nõ sint, necessitate tamen esse cogantur. Multa enim uictori, eorum arbitrio per quos uicit, etiã inuito, sunt facienda.

Et quamq; omnibus fere, secundum Prouerbiũ, Dulce sit bellum in expertis, qđ ubi nulla prudentia est, ibi multa cõfidentia esse solet. Explicandũ tamẽ est nobis, quia cõmu-

ibidem,

iustum bellum calamitosum semper: Ciuile tamen longe calamitosius est.

Fontes omnium fe-
re Bellorum.
Diversa religio.

quia cōmunes fontes omnium fere bellorum sunt, diuersas religiones, proximi odium, aut iniusticia, vel alienarum rerum, gloriæque cupiditas. Namque videmus quā iudæus gentes vniuersas præ se fastidiat, execretur, & si possit neci destinet: Nec aliud experimur in nobis gentibus, licet in radicem iudæorum insiti simus, quod ne autem quidem dicimus iudæis: Porro Mahometani (ii vero sunt Ismahelitarum) nil prius itidem habent, quā ut tam iudæos ex Isaac descendentes, quā Christianos in stirpe eius adoptatos, perpetuo persequantur, & immanissime trucidant. Ut taceā, quam vnius religionis sectæ sese omni genere poenarum petant, proscindant, & dilanient. quod videlicet unusquisque arbitretur longe gratissimum se obsequium præstare Deo, si in eos qui a sua hæresi dissentiant, quā maxime ferociat. Et quia is furor in his duobus populis ex ignorantiā veræ religionis proficiscitur. Nos autem Christi fideles quod ex scripturis sanctis didicimus, veræ religionis possessione nos gloriamur: omnino hic cultus veri Dei, & quæ ille misit Iesu Christi, ex veris & Canonicis scripturis depromptus atque institutus, antiquior nobis esse debet, quā ut ab eo recedamus, quo vel præiudiciis, vel subditis, vel locis nobis cōiunctis, tantoque minus hostibus, si illi omnino violare pergant, gratificemur: quod oportet plus obedire Deo quā hominibus. Porro quæ res in nobis uitæ sunt, dilectione mutua, iusticia, & innocentia, non solum ipsi si inter nos cōsentienter viuere, verum etiā finitimarum gentium amorē emereri debemus. ut sic pie quo ad Deum, moderate quo ad nos, & iuste quo ad proximum viuendo, intra & extra pacata Repub. perfruamur, veredque homines ad humanitatem & iusticiam facti videamur, non bellum: quibus bellum ac vis propria sunt.

Charitas & innocen-
tia pacis sunt funda-
menta.

Emplicie amicitia
infirma, indigna, ac
seruiles.

Et quamquam tantopere pacem, continentiamque, & charitatem cōmendemus: ut etiam earum gratia de lure nostro multum nos decedere oportere censeā: EMPTICIAS tamē amicitias in vniuersum damno, vel quod seruiles reque publica, ac Principibus liberis indignæ sunt, vel quod infirmas esse ratio & experientia docent. eatenus enim durant quatenus habes quod des. Insuper is qui pecunia pacem regimur, timidus, ob idque inferior, ac seruum se esse proficitur. Cum autem semel aliquis se tanquam de genere deicerit, difficile ad resistendum cōcipiet fiducia. At quæ amicicie, innocentia, & charitate, opinioque præstantis alicuius virtutis, comparant: liberales, iucundæ, & æternæ habentur: ita ut ferocissimas etiā gentes cicerent, & nobis fideliter cōiungant. Quod quidem nostra ætate SIGISMUNDO illi lure optimo patri patriæ nostræ appellato cōtigisse vidimus. cuius virtus in tanta veneratione fuit etiā apud gentes vicinas, ut, quemadmodum superius dixi, externi sceleratis, hostes Ciuibus, Mahometani Christianis, amore & obseruantia in illum viuentem ac mortuum certasse viderentur.

Contra amicitia di-
uinae sunt que opi-
nione virtutis itabis
luntur.
sigismundum R. om-
nes uicini magni fe-
cerunt.

Quod si Rerum pub. Principes ad archetypum huius SIGISMUNDI, aliorumque laudatissimorum Regum, exemplo SIG. AVG. Principis nostri, illius autem filii, pace bellicoque sese cōponerent: certe aliquanto pacatius res humanæ sese haberent, nullas dissensiones societatem humanā scindentes experiremur, non etiā bellis orbem terrarum confundi doleremus: citiusque Leonum, Vrsorum, aut Luporum agmina contra sui generis animantia, quā hominum exercitus contra homines surgerent in prælium. Hanc enim iusticiæ regiam, summa pax, summa etiā beatitas sequerentur, quippe quod omnis causa mutuo decertandi tolleretur e medio.

Fraus & cupiditas
bellorum fontes.

Quia tamē fidem fraus iusticiam vero cupiditas perturbant, bellum in locum pacis ita successit, ut is, qui semper lites domi, foris autem bella cōsideret, PACIS NOMEN INANE ESSE VOCABULUM cōtinuo dicere non dubitaret. Nihil enim plerique reliquum faciunt, quā ut hoc vel illo prætextu cuius tollant illi, qui eorum cupiditatibus obstant. Vnde tot mala vitam humanā adfluxerunt, ut ab his, qui memoriā illorum styli officio persequi studuerunt, significata potius quā descripta esse videantur: numero ac magnitudine rerum diligentia ac eloquentia scriptorum vincente. Vt cumque autem res sese habeant, ac bello deforment: Vtus tamen iustorum bellorum naturalis, immo etiā exemplo Abrahæ, Moysi, Iosue, Gedeonis, Saulis, & Davidis, a Deo permissus est. Nempe cum ipsa iniusticia ac vis hostilis, disceptatione transigi, vel cōsilio auerti nequeunt: superest, ut Magistratus gladio, ad pacem honorum, vindictam autem malorum, diuinitus ei dato, propulsi. Nam ferre patriam cum quis possit ac debeat: ueri, impietas est. adde quod hostes nisi principio fortiter

Vtus iustorum bello-
rum naturalis & di-
uino lure permisus ē.

Qui iustitiam iniuri-
am ferit, non tam in-
iuriat.

Qui iustitiam iniuri-
am ferit, non tam in-
iuriat.

prio fortiter resistas, aut facias ad malefaciendū concipiunt. Atqui bellum inferre p gloria, Ethnicum potius quā Christianū: pro praeda aut, siccaris potius quā Principis proprium esse videtur. Sed quia neq; cæci est vt ducat, neq; cadentis vt erigat, neq; imperiti vt prosit, vt supra diximus omnino, vt sacra, & tora: ita disciplina Militaris in Repub. sunt instituenda, atq; exercenda, vt eius adiumento vitā, religionē, libertatē, atq; facultates nostrorū a vi hostili tueamur: Quodq; Iure fœderis ac societatis ex hoste non possumus: Iure belli persequamur. Nam & Iohannes Miliciam approbavit, ne tamē Milites aliquē cōcuriant, sed vt stipendio suo sint contenti, præcepit. Armorū enim vsu, ac Militaris disciplinæ peritiā, facile cōtra iniusticiam cōstitimus. Sine hac vero, hostibus velut oves sine pastoribus lupis, in prædā exponimur. In qua quidem disciplina posteaq; constet Deo nostrā probari causam, PRIMO OMnium Reipub. firmissimū propugnaculū esse putetur, apistia, hoc est, nihil hosti credere: certam aut proditiōē arbitrari, secure agere: eoq; magis, cōsiliū hosti retere. Timorem enim in animis nostris extrinsecus, exercitatisimīs etiā perniciosum esse, Romæ Fabiorū ad Cremerā, apud nos Alberti in Valachia casus docuerunt. adeo nullus hostis violentius vincit, quā q contemptui habitus est. SECVNDVM, vt discordia interna habeat clades vniuscuiusq; Reipub. certissima. Si enim nō orbis terrarum, non gentes conglobat, mouere Romanū Imperiū potuerunt: & tamē discordia Ciuili conuulsum, at tritum, & postremo euersum est: ita, vt qd' olim Samium in Samo, ita hoc tempore Roma Romę queri possit: Certe magna vi laboret Princeps, vt firmet apud suos concordie bona, mala aut discordie pellat. Necesse enim est eos tarde ad victoriam peruenire, qui inter se dissident, anteq; dimicent. Quinimo si fieri potest, largitiōibus, pollicitatiōibus, ac fama, inter Duces exercitus hostilis ea iniiciat, vt q minime sibi fidant, & seditiōe conuellant mutua, ac postremo desperatiōe frangantur, vel auertantur alio. Nec solum fortis & ad omnem occasione solers Princeps verum etiā benenolus, copiosus, exercitatus, atq; expeditus Miles faciendus est. Vt enim Leone Duce etiā Cerui pugnant, & occasione res prospere vel male cedunt: ita cum maleuolis contra hostes non est in certamen descendendū, neq; cū paucis contra multos, neq; cū in exercitatis cōtra exercitatos, neq; cū tardis cōtra celeres: PECVNIA insuper ad sumptus necessarios habenda est, sine qua Princeps in officio liberalitatis claudicat, virtus militaris friget, vicia vires concipiunt, & omnia plane hærent. Hæc aut nisi quotannis visibus bellorum adteruēt, sufficiens repente conferri nō potest. His itaq; bene cōstitutis illæ quæstiones in deliberatione de bello suscipiendo solent excuti. Num satis pium ac iustum bellum, facile, vtile, ac ita necessariū sit, vt pace ne queat mutari: aut si id contingat sine graui dedecore, aut insigni iactura, redimi. Item qui de bello & pace cōsultaturus est, is Reipub. suæ & hostium copias nō ignorabit, item quante, qualesue sint, & quandiu, ac vbi durare, stipendiumq; atq; cōmeatum, in præsentia, & quanta paulo post supplementa habere possent. Item quo genere certaminis, quoue successu bella hinc inde gesta sint, reputabit, ac quomodo fœderibus, victoriā, vel deditionē hostis vsus sit, in memoria habebit. Nam ab similibus similia sunt expectanda. Ad hæc, cum aliis finitimis prius fœdera percutienda sunt, ne bello impeditū ab instituto reuocet. recte enim illud dicitur, Ne hercules quidem aduersus duos. Et fortissimum quemq; turbari necesse est, si pugnaturo alter hostis insperatus a tergo imminet. præterea quo pacto, per quantos, quales, ac vbi locorum regio sit custodienda, est reputandum: ita, vt si minora sint præsidia, augeantur: sin vero superuacua, omnino tollantur, & loca opportuna magis custodiant. Ad hæc, quam magna impensa Reipub. ad victum sufficiat, & quæ a propriis agris colligatur, & quæ afferatur aliunde. Item quas res efferre, quas inferre opus sit, vt cū huiusmodi hominibus fœdera sint, atq; pacta. Ad duo enim genera hominum Respub. debet respicere, ad meliores, & ad eos, qui ei aliqua ratiōe viles esse possunt. Neq; hoc prætereundū est, vter Castra vel vrbes in finibus Regni munitiores ac propinquiores habeat, quibus præsidia hic, vel ille imponat, vel alioqui in quæ disperfus, aliqua calamitate cōfectus, aut etiā proxime hybernaturus miles deducatur cōmode. Nam qui arces, & vrbes munitas, ad robur Regni, simulq; ad cohibendum hostem, viles esse negatis vel incaute sibi victoriā pollicetur, nesciens dubi

Que bella illicita sūt

Quia iustum bellum sumere licet, disciplina militaris in Regno est instituenda atque exercenda.

Disciplina militaris primum præceptū nihil hosti credere.

Secundū ut absit discordia ciuili, in exercitum vero hostilem iniiciatur.

Tercium ut præfossit, miles benenolus, copiosus, exercitatus, & expeditus.

Pecunie usus in bello pernecessarius.

Que quæstionū capita in deliberatione de bello suscipiendo sint excutienda.

scientia Principis de
tudo Regno est spe
culatiua.

Eadem Minerva aro
tū & bellorū præses

Imperatori non con
tingit bis peccare in
prælio.

In dispositione exerc
itus potissima victo
ria pari posita est.

am esse aleam Martis : vel ita insanus est, vt melius diruris parietibus habitari pu
tet, tutius etiā in campis, quā sub tectis hominem cōtineri arbitret. Item firmius
Regnum esse asseueret, quod neq; fluminibus, lacubusue, neq; asperitate montis
um transitū hostibus impediāt. Cum ergo scientia Principis seu Imperatoris ma
xime omnium earum rerum, causarum, ac euentuum sit speculatiua: cognitione ac
peritia earundē imbutus. Ille sit oportet, moreq; Iani Bifrontis, quæ ante vidit, aus
diuit, gessit, in hystoriisq; conscripta, vel a Poetis in magnis, fortibusq; viris inge
niosi adumbrata legit, & quæ retro ac proxime futura sint, prospectet, simulq; pu
tet antiquitatē non vanis argumentis eandē Deam, nempe Minervā, tam ingenii
quā armorum præsidē finxisse, & ferro corpus, hasta dextram, clypeo cum Gor
gonibus sinistram manum armasse : caput etiā galea, noctua in tenebris vidente,
& dracone vigilante, ei insidentibus, texisse. adeo vt nihil nouum, nihil inopinū,
nihil nō meditatū Imperator habere debet. Cum enim cæteræ omnes artes ex
rando discantur, impuneq; desipitur in illis, quod primi lapsus secundis studiis cor
rigi possunt, solius Imperatoris incogitantia ac delictum, raro vllam recipit correc
tionem, Neque contingit bis peccare in prælio, vt habet Prouerbiū.
Sed Respub. (quæ est vita quædā omnium) dat eius errati pœnas : gloriāq; aut
dedecus, libertatem vel seruitutē, vitam aut mortem, ex vno fere iactu alex Mar
tis expectat, ac sibi pollicetur, ita vt magna necessitas Imperatori incumbat, nihil
admittere, cuius mox pœnitere illum oporteat.

Et quia Legislatores nostri cauerunt, vbi, quando, & a quibus bellum sit decer
nendum: item quomodo, & quā innocenter ad bellum esset proficiscendū, illorum
Constitutiones adnumeremus, vt alia omnia ordine methodico. Cum aut omnia
consilia Belli, ad pacem, vel si dimicandū sit, ad victoriā dirigenda sint : eaq; in
dispositiōe exercitus, non minus quā in robore consistat, rationē adeoq; formam
exercitus instruendi, consilio, atq; voluntati Principis, ab eoue creati Imperato
ris, maiores nostri reliquerunt, vel quod Principum ea facultas sit propriā, nec Im
peratores, nisi ex gnaris eiusdem facultatis militibus, creari solent, vel quod certa
forma, omnium incertissimæ rei ad omnem hostis impetum: nec non pro loco, ac
tempore, proq; casu, item pro numero, & qualitate militum, variabilis præscribi
non poterat. Illa tamē forma exercitus absoluta fiet, quæ omnem numerū equi
tum, peditumq; Ex iisdemq; Tyronum, ac veteranorū : item omnium tormento
rum atq; curruum copiam ea forma, eoq; loco ac tempore disponat. vt vel victoris
am tanq; finem consequatur, vel saltem fortunam potius, quā consilium
Imperatori defuisse dicatur a prudentibus.

Ex Priuil. Vuld. &
M. Pruss. 1404.

Ad pacem & vnionē Deus nos inuitat.
Auctor pacis Deus ad unitatis & pacis spiritum suis rigidis (Lex I.
mandatis nos inuitat quotidie. (lis.

132

Pacis & Belli, charitatis & odij antithe

Ex Priuil. pacis &
concord. inter Regē
& M. Pruss. 1436.

Pax que est finis bel
li, & charitas que in
natura hominis est cō
mendantur; mala aut
odij & belli, que ge
nus humanum hic &
in futuro pessundant
enumerantur.

Attenden. quod non nisi in pacis Opifex Deus perfecte coli valeat, &
ea nihil in mundo exoptari possit præciosius, aut desiderabilius concu
pisci : hinc est, quod nos non absq; interna cōpassione & graui cordis
amaritudine recēscētes, quot, & quanta mala ex guerris & dissensiōib.
procedant, quotq; ex cōtentionibus, & bellis, si ea mortales agant, odia
hominū non sine etiā animarū & æternæ salutis dispendijs, ac excidijs
Ciuitatū, Prouinciā. & terrarum, ac in illis degentiū interitus sub
sequantur: diuinus deperit cultus, & sanguinis effusio oritur : Cumq;
taliū discordiæ atq; bella, non solum se suosq; sed etiā alios plurimos
tractura sunt, verisimiliter in præcipitiū, & ruinam. ¶ Propterea su
premis affectibus exoptamus ut non crescant iurgia, sed iuxta Magi
strum bonorū omnium, charitatē, quæ nihil sapit extraneū, nihil aspe
rum, nihil

133

134

ram, nihil confusum, immo propria uirtute nutrit concordia, dissocia-
tos iungit, pacem & unitatem consolidat, ad laudem & gloriam om-
nipotentis Dei amplectamur.

Iterum Pax laudatur.

Inter humanæ uoluntatis desideria, quæ in aliquẽ citra Deum finem,
atq; rerum omniũ Opificem, diriguntur: nulla res optabilior, nulla gra-
tior, quemadmodũ quotidianis experimur effectibus, nulla deniq; hu-
mano generi æque salutaris, necessaria, iucundior & utilior, quã Pax
habeatur, in ortu redemptionis Domini nostri Iesu Christi hominibus
bonæ uoluntatis denunciata per Angelos, & in recessu ad patrem caui
Apostolico, & uniuersis Apostolorũ sequacibus geminata donatione
relicta, & repromissa.

S I M I L I S.

Attendimus quales sint ueræ pacis fructus, & quanta belli pericula,
qualisq; uastitas discordiam subsequatur.

Si expedit Reipu. vt eius Municipēs

gete uiuāt, semper de innocẽtia et uirtute illorũ cõsultandũ est. L. ij.
Expedit Reipub. ut subditi quiete uiuant, quod fiet, si nulli noceant,
& in uirtutibus conualescant.

Quales Ciues esse oporteat, & qđ Pax

& concordia a Regibus custodiuntur. Lex iij.

Quamuis disponente Domino subditi debeant esse pudici, modesti, ius-
ti, ac pacifici: Effrenata tamẽ cupiditas eo usq; progressa est, ut nisi a cu-
stodib. iusticie frenaret, tũc pfecto cõcordia & pax int hoies deperirẽt.

Nemo iniuriã suã ulciscatur, hostesue

Nonnullorũ improba temeritas & audacia suas pas-
siones & iniurias ulcisci uolentiũ guerras execrabiles sæpenumero Re-
gno nostro excitant, & damna procurant immensa: Propter quod pro-
hibemus præsentī edicto, ne aliquis cuiuscũq; status aut conditionis exis-
tat, quacũq; laesissus offensa, aut iniuria, uel damno, audeat sine no-
stro consensu belligerare, aut guerras personis extraneis, aut intraneis
mouere. Si quis aut contrariũ facere præsumperit, ad damnorũ omni-
um, quæ nos, aut nostri subditi, propterea cõtraherent: eum decernimus
cõuictam cogi debere solutionẽ. Si aut plenaria solutio, aut partialis dā-
norum, propter eius inchoationẽ guerræ Regno, aut personis irroga-
torum non sufficeret, mulctandum decernimus in corpore.

Licet enim vnicuiq; Municipum Iu-

re competenti suam persequi iniuriam. Lex v.

Quã vide supra Lib. 4. de Iudicijs Terrẽstrib. Cap. 3. Art. 1. Lege Volumus aẽt.
COMMISSarij aut de finitimorũ hominũ iniurijs definiunt. Lex vi.

Quam vide Lib. 2. Cap. 1. Art. 4. & 5. de Committariali Iudicio, sed liquidius
Lib. 5. Ca. 1. 2. 3. 4. & c. de singulis Ducatib. Regno vñctis & præferti Ca. 11.

SVB INTER Regno tam Ecclesiarũ bona quam fines Regni a Nobi-
litate defendentur, Lex viij.

PPP. ij. Quã

Idem Rex.

Pacem huius mundi,
seu Politicam, cū pa-
ce spiritali & chri-
stiana Legulator his
confundit, tolerabi-
liter tamen.

Idem Rex.

sigm. Petric. 1523

Kazim. C. 1369.
Idem lib. 1. cap. 2. ar-
ticulo 8. lege 1.

Kaz. Jag. Pet. 1447.

Quod si aliqui ob in-
iurias priuatas bella
cũ extraneis, uel Ci-
uib. absq; cõsensu Re-
gio excitant, & cõ-
nũ Reg. dederint: ad
damm solutionẽ Reg.
uel externis dari tes-
neantur, alias in cor-
pore puniantur. See
Pe enim priuata odia
Respub. eueriunt.
Ac proinde Leg. 6.
12. tabulari fuit pro-
ditum Qui hostes cõ-
citauerit, quiue opẽ
hosti dederit, pœnã
capitis dato: Nam &
foeliciß. etiam pugna-
re in iussu Ducis, a
pud R. suis capitale

Quam vide Lib. 1. Cap. 1. Art. 2. Lege 3. confederationē dictam Captar.

Prædones etiam Silesiæ milite ex pu-

sigism. Craco. 1512.

blicis Contributionibus submo-
ueantur, & si a uiolentijs sibi non
temperauerint, uel a Ro. Rege nō
arcerentur: Statuta superius po-
sita de non inferendis bellijs a R.
Maiestate relaxari debēt, ut uni-
cuiq; uī ui repellere liceat. L. viij.
Quam uide infra cap. iij. arti. v.
de Regni defensionē Mercenaria.

De Repressalibus.

Supra attigimus Lib. 3. quia illicitus est
talis Contractus, si q̄s paciscat, quia pro
suo debito populariū aut Municipiū suū
rum bona uelit esse oppignorata: si ipse
cesset soluere. Neq; enī fas est, ut inson-
tes pro alienis debitis pignorent & vocā-
tur tales pignorationes Repressalię, quæ
nullo iure sunt licitæ, nisi a Magistratu
qui habet Ius cōdendæ Legis cōcedant
aduersus subditos eius, qui omnino recu-
set aut negligat debitoretm ad soluē. cogere: uel in delinquentē animaduertere.
alis enim & debitorem tueri, & delictis patrocinari uidetur.

Porro cū omnia pacis cōsilia tētata, cō-

sigism. Craco. 1510.

sumptaq; fuerint, ita, ut bellum pium, iustū, ac necessariū suscipi oport-
teat, facta eius denunciatiōe: omnium Ducatuū, in eiq; sta-
tuum unitis uiribus geratur. Lex ix.

Compertum ab omnibus habetur, quod uirtus unita fortior solidior-
q; esse cōsueuit, se ipsa diuisa. (ideo præcedat a Rege. L. x.

Nam dissensio omni bello grauior est,

Alexand. Rad. 1507

Volumus tempore nostri foelicis
regiminis obuiare tēpestiue pe-
riculis dissensionū, & seditionū
intestinarū, quod omni bello ex-
terno sint grauiores.
ter se discrepant, uel alter alterum prius exponit periculo, ipse uero more Thra-
sonis
cauet sibi post principia.

117 Nihil est tam contrariū disciplinæ mili-
tari quā seditio. & uel de suo iure Resp.
causa aliqd cōcedere nolle, uel etiā priua-
tas iniurias cōmuni salutī nō cōdonare.
Tarde aut uel potius nunq̄ illi ad uictoria-
am perueniunt, qui anteq̄ dimicent, in-

Item bellum ordinatum sit, ad tuitio-

sigism. Petric. 1523.

nem non ad destructionem Regni cedat. Lex xi.
Item ut expeditio Bellica ordinato modo fiat, ad tuitiōēq; Regni, & 29.
non ad eiusdem destructionem cedat.

A R T I C V L V S II.

De Officio omnium Reipub. Statuum tempore Belli.

P R Æ F A T I O.

Et si functiones Regiæ tales sint, ut nullo nō in officio perfecta omnia a Principe
debeant expectari: non solum quod eius errati Reipub. det poenas; uerum etiam
quod nimis esset turpe, cum ex quo exemplum omnis uirtutis petendū sit, in alijs
quo labi & offendere: IN BELLO tamē suscipiendo uirtutes illas quas Regi des-
bere inesse Libro primo ostendimus elucescere debēt maxime. ET QVIA Re-
gē parum est bonum atq; frugī uirū dici, quod ea quoq; laudes in quēlibet pri-
uatum bene quadrāt: restat, ut REX excellenter sit, prudens, pius, iustus, fortis,
ac liberalis, si Regiam laudē ferre, Ciuibuscq; admirationi esse uelit. PRVDens
itaq; Princeps nihil incogitanter, nihil inconsulto, temere nihil tentabit: quin lō-
ge antea omnem belli materiā seu instrumenta, item formam, & quoad humana
mens ex

mens ex præteritis ac præsentibus futura conficere potest, exitum quoque prævidere debet. IUSTVS, nunquam nisi pium, iustum, ac necessariū bellum: id vero est, vel religionis ac patriæ tuendæ, vel repetendarum rerum gratia, suscipiet. Præter ea hosti illud per facilem prius denunciabit, eique fidem servabit. FORTIS autem non minus in periculis belli sibi constabit quam in tranquillitate incursantes casus Legisbus fuit moderatus. Porro LIBERALIS Thesauros suos in hunc usum longe antea depositos ad salutem Reipublicæ conuertet. Præterea MODESTA Principis & HUMILITAS amorē militum elicient, ut TEMPERANTIA ipsummet frugalem, vigilan-tem, ac prouidum ad omnia faciet. Quod si PACE socordia Principis ad malum Civibus persuadendum multum valet, BELLO tamē eiusdē virtus ad virtutē amplectendam calcar longe acutius erit: cum & virtuti præsto præmium, & socordiae præsens poena omnibus imminere videbitur. Ita ut nihil dubitandum sit, Principis virtute magnam subditis impositum iri necessitatē ad res nauiter itidē gerendas.

Ad hæc iustius in delinquentes animaduertet, nisi cum eo longe pulcherrimum certamē de virtute putarint sibi suscipiendum.

Rex fines Regni tueatur. Lex I.

Que Lib. I. cap. 19. Art. liij. fol. xxi. de Iureiurando Regis uideat.

Castra pace ac bello per quæ reparanda,

defendenda, & præsidio munienda? Lex ij.

Item si aliquod Castrum uetus reparatiōe indigeat, tunc tempore pacis Burgravius, seu possessor, & conseruator illius Castri tenebitur reparare. Oriente autem guerra, & discordia, Castra nostra in cōfinibus Regni nostri Poloniæ sita & existentia, homines illorum Districtuum ubi ipsa Castra sita existunt, adiuuare ad reparationē, reformationēque tene-

At si aliquod Castrum pro defensione & utilitate ipsius Regni cum consilio & consensu eorundē Baronū construere uoluerimus, tunc ad eius constructionē ijdem Regni Proceres tenentur adiuuare. Si uero sine scitu & cōsensu eorundē Nobiliū & Procerū ædificare uoluerimus, tunc ad eius cōstructionē nostris sumptibus, & expensis faciemus.

QVOD AVTEM Spūalium & Seculariū subditi liberati sint ab alijs laboribus, & seruitiis, necnon tributis Castrorum. Lib. iij. ca. I. uideat.

PORRO Vagi Laici, & Mendici ualidi, absque signis Ciuitatum, Plebanorum, vel saltem Dominorum errantes capiantur per Castrorum, aut Ciuitatum Officiales, ad faciundos aggeres, vel fossas Ciuitatum, aut Castrorum, Turcis & Tartaris præsertim vicinorum, purgandas. de quo vide Statuta Lib. I. Cap. 12. de Capit. Art. 18. Et post ea Lib. I. Cap. 16. de Ciuitatibus Art. 7. Et Lib. I. Cap. 17. Art. 7. de vagis Rusticis. Et Cap. 20. de Medicis. Et Libro 3. Capitulo 1.

EX VAGORVM quoque & medicorum genere ceteri possunt PHILISTINI, prætextu nescio cuius superstitionis, omnium gentium erroneas, mendicabula, ac fures. Qui quidem Iure optimo alligandi essent alicuius vitæ certo Instituto, vel potius Castrorum ac Ciuitatum itidē fossis ac muris parandis. Si etenim non solum quo se vertunt furantur, incautos circumueniunt, bonas depopulantur, verum etiam multos nostræ gentis ad suam factionem pelliciunt.

SED ET ILLI uiles essent publicis operibus murorum ac fossarum reficiendarum, qui ob furta parua, & alia leniora delicta more pecudum capite plectuntur.

SIMILITER ET capti in Bello, vel alioqui circa prædandum in confinio Regni deprehensi reficiendis muris atque fossis essent alligandi. hi enim omnes uili cibo contenti, operas suas Reipublicæ, utiles ac necessarias præstarent, & terrorē tam vagis & mendicis, quam furibus & prædonibus incuterent longe maiorem, quam si mactarentur, vel inutiliter compedibus uincti in carcere federent.

PPP

ij

Sed quia

Ex Priuil. Ludouic. Castonie 1374.

Ludouicus decernit Castra per se tempore pacis, sed tempore guerra per Districtus Terrarum reparanda.

Ex eodem Priuil. sed Nobiles consentientes ad Castri reparationem, tenentur Regem adiuuare, alioqui Rex illud suis impensis construct.

SED QVIA Castra & Vrbes frustra uel natura loci, uel opere muniuntur, nisi fortibus uiris comitantur. Quod ergo ex Polonis, Nobilibus, Veteranisque ac benemeritis, iisque indigenis Capitanei uel Tribuni creandi sint, iidemque Castris praeficiendi: uide Li. 1. Ca. 5. fol. 183. de Dignitatibus & Officiis conferendis.

De Tribunatibus.

Quia etiam bellico seruitio Tribunatibus non parum decedit, omnes hos Tribunatus post annum 1538. institutos abrogamus. antiquis autem iuxta hoc ipsum Statutum Lib. 1. Cap. v. supra positum dispensabimus. Quin etiam & eos, qui Castris carent, cassamus. tantum autem eos, qui Castra habent, in robore relinquimus.

VIC ECAPITanei uero arcium Iudicialium, & in confinio positorum, ne ex Castris ad bellum proficiant, uide Artic. sequenti.

QVOD Vero tempore belli Castra Regia milite, comeatu, & stipendio: Item tormentis & pixidibus: aliisque omnibus obsidioni aliquamdiu sustinendis rebus necessariis, a Rege: uel alioque a possessoribus illorum inserviant, & muniantur: usus & ratio ipsa satis indicant: & exempla quotidiana admonent. Certe, ne Rex impensis grauetur, bona pars earum rerum partim ex hostium praeda, partim ab his hominibus, peti & exigi poterit absque iniuria: quae suae & suorum uitae tuendae gratia ad Castra, uel ad Vrbes, ex agris cum suis rebus, frumentis, & animantibus, confugere cogunt.

Rex autem ne obliget terras & Castra principalia, quia bona mensurae Regalis non solum pro persona Regia sed & pro tuitione

& conseruatione Regni totius sunt a principio ordinata. Lex iij. Quam uide supra Libro 2. Cap. 1. Artic. 2. de bonis fisci Regalis.

Kazimir. 3.

Nerum belli est pecunia, quae, quod bellum

sumptus infiniti ferunt, Regi debet esse

numerosa. Quo

sensu id. Crassus ait

bat, non esse diuites, qui

exercitum alere non possent sua pecunia.

Sig. Cracou. 1540.

Sig. Cracou. 1510.

Idem lib. 3 cap. 1. ar.

4. de literis super Reg.

bona.

Quia etiam Rex augendis Thesauris ac prae-

uentibus, studeat, ex quibus Regno & subditis liberaliter prouidere valeat. Lex iij. Quam uide Lib. 1. Ca. 1. Art. 1. qualiter Regem esse oporteat. & Li. 2. Ca. 2. de salinis.

SED THESAVrus Regius defensionis Reipublicae comparandus, ne cum alijs inutilibus expensis, tum multitudine Nunciorum Terrestrium exhauriatur. Lex v

Vide Libro 1. Capitulo 2. Articulo 1. de Comitibus.

TESTAmenta quoque non de immobilibus, & hereditariis bonis conduntur, ne defensio Reipublicae minuat, sed solum de mobilibus, uel Regalibus bonis.

alioqui Testamenta huic Statuto contraria non sunt confirmanda. Lex vi. Quam uide Lib. 2. Cap. 1. Artic. 3. de recuperandis bonis Regalibus. & Lib. 3. Cap. 3. Art. 1. de successione in bona ex Testamento.

Currus bellici nisi expressa sit mentio in

alicuius Priuilegio, uel in Inscriptioe: iuris Regii esse cognoscitur. L. viij. 18.

Vbi specialis mentio in Priuilegio, uel in Inscriptioe, de Curru Bellico (Regia Ciuitatibus singulis mitti solito) facta non est, iuri Regio

reseruatus esse intelligitur. (Lex viij.

Kaz. Mag. V. 1368.

Milites & Nobiles contra hostes militent

Porro Milites & No-

biles ad expeditionem

Bellicam sint obligati,

et debent seruire

armati, iuxta quantitatem

bonorum, si quae

habent libera, id autem

Sed quia in armata militia honor Regis, & defensio totius Regni dependet: Tenetur igitur quilibet Miles secundum quantitatem, & possessionem su-

orum bonorum, & reddituum, ad Rempu. certis armatis hominibus seruire & prodesse, dum modo bona ipsorum sint libera, & de lure militari in-

stituta, & absque omni uexatione conseruentur. Decernimus etiam quod Ba-

rons 84

rones & Nobiles nostri Terrarū Pol. nobis & nostris successoribus in Regno nostro Pol. quanto melius & efficacius poterint, teneantur militare, & armis se instruere, & seruire. Sed extra Regni metas nobis seruire non sunt obligati, nisi ipsis satis competens satisfactio per nos impendatur, uel per nos specialiter fuerint petiti, & ad hoc rogati.

Nobiles quod bona sua, loco stipendij

possideant, ea lusu alex aliisq; illicitis modis perdere non debent. ut studia & opes militarium virorū non in dedecus, detrimentū, ac scelera; sed ad dignitatē, defensionem, virtutesq; in Repub. promouendas infumantur. Vide Lib. 3. Cap. 8. Art. 2. de Contractibus filiorū familias.

S I M I L I S.

Quod si insultus hostiū in dictū Regnū inualesceret, tunc Nobiles ipsius Regni ad repellendū eorū sœuiciā occurrant, cum omnimoda eorū potestate. ¶ Demū si nostro & nostrorū successorū regiminis tempore, pro aliqua expeditione facienda, ultra fines ipsius Regni procedere nos expediat, uel eisdē nobiscū cum inimicis quibuscūq; in eadē expeditione conflictum seu bellū facere, & inire cōtigerit, & aliqui ex ipsis in eodem cōflictu capti, uel detenti fuerint, damnarq; parua, uel magna perceperint in rebus & psonis; ipsis plenariā satisfactionē ipēdemus.

SIMILIS.

Item promittimus insuper & spōdemus, quod dum ad requisitionē nostram Nobiles nostri Regni extra metas eiusdē Regni nostri ad repellendā hostium sœuiciā transferre cōtigerit, ipsis satisfactionē cōdignam pro captiuitate, ceterisq; damnis Nobilibus faciemus. ¶ Metas uero seu granties sæpe dicti Regni memorati Nobiles ab insultu & incursumulorū & hostium proprijs sumptibus tueri debēt, & omnimode teneantur. ¶ In casu uero quo aliquis æmulus Regni nostri quocūq; modo Regnū nostrū intrauerit, & cū eodem cōflictum intra metas eiusdē Regni Terrigenas nostros facere cōtigerit, eisdem Terrigenis pro captiuitate duntaxat: Si uero extra metas id ipsum fieri cōtigerit, tūc & pro damnis, si quæ, quod absit, incurrerint, & pro captiuitate satisfactionem condignā impendere. ¶ Et si quis ex nostris Baronibus, Nobilibus, Proceribus, seu Terrigenis, aliquē, uel aliquos, captiuū, uel captiuos cuiuscūq; status, conditionis, aut eminētix captiuauerit: illi, uel illis promittimus a quolibet huiusmodi captiuo dare & soluere unam sexagenam monetæ in Regno nostro currentis & recipere pro nobis captiuum depactandū, exceptis Ciuibus & plebeis, quos ille uel illi depactēt, qui eos duxerit seu duxerint captiuandos pro libito suæ uoluntatis.

¶ Item quod quando præfatis nostris Terrigenis extra metas Regni nostri expeditionaliter exire, seu se trāsferre mandabimus, seu mandauerimus: quinq; Marcas super quālibet hastam dare, soluere, & distribuere promittimus, in Ciuitate notabiliore cuiuslibet Districtus, seu antequā metas Regni nostri exiuerint prædicti. ¶ Casu uero seu successu temporis se offerente dum infra spaciū duorum annorū post distributiones pecuniarū, sic ut præmittitur factā, ad expeditionē non processerimus: Extunc nōdē Terrigenæ ab huiusmodi pecunijs & seruitijs ratione prædictarum pecuniarū faciendis erunt soluti penitus & exempti. ¶ Si autē infra decursum eorundē duorum annorū ad expeditionē cum eisdem

Terrigenis

intra limites Regni: Extra uero Reg. militaturis. stipendium dandum est, uel rogandi sunt.

Ex Priuileg. Ludouici Cassouie 1374.

iterum Nobiles ad repellendos hostes cum summa illorū potestate obligantur. Rex uero Terrigenis promittit in bello damna passu, aut captis de indemnitate.

Ex Valad. Reg. Priuileg. 1433.

Nobilib. extra metas Reg. ad propulsandos hostes proficiscētib. indemnitas Rex promittit.

Nobiles ab incursum hostiū proprijs sumptibus metas Regni tueri debent.

Capti in cōflictu intra metas Reg. de captiuitate duntaxat, extra metas uero tam de captiuitate, quam de damnis Rex satisfaciāt.

Nobilis Nobilē in bello capti, Regi deportandū tradet sexagenam recepta. Ciuem uel plebeum per se depactaturus.

Terrigenis extra metas ad bellum Rege mandante progredientibus, quinq; Marcae pro quolibet hastap Regē deniur.

Terrigenæ receptis pecunijs si Regē ad bellū progredi nō cōtingat infra biennij, a seruitijs & pecunijs liberi & exempti erunt.

Po. 867

Rege ad expeditionē
extra metas infra bi-
ennium progrediētr.
Terrigenae a pecunijs
absoluantur.

Terrigenis nostris transitū faceremus, & extra metas Regni nostri cū
expeditionē processerimus, Extunc prædicti Terrigenae ab eisdē pecunijs
& seruijs prætextu earundē similiter absoluti. SIMILIS.

Item pollicemur, Quod dum & quādo nos extra fines Regni expeditionē

analiter proficisci cōtigerit, omnibus Terrigenis nostris nobiscū cūti-

bus exoluemus lura Terrestria. uidelicet super quālibet hastam quinque
Marcas: pro damnis etiā, & captiuitate ipsis satisfaciemus, iuxta quod
ipsis a nostris prædecessoribus est concessum. SIMILIS.

* Nobilitas suis proprijs ceruicib. a casibus bellicis Regnum ipsum de-
fendere consuevit, & astricta est.

TUTORES de bonis minorenniū pupillorū secundū quantitātē bo-
norum eorundē equites militatum expediant.

SIMILITER Viduae Tutores, filios, amicos, uel certe seruitores suos se-
cundū quantitātē bonorū suorū quæ possident militatū expediāt.

Clericus bonorū Terrestriū possessor,

Kaz. Mag. V. 1368.

Clericus bona here-
ditaria possidens ad
bellum sit obligatus,
alias boni cedat, aut
confiscabatur.

Cum in lura suo nullus debeat defraudari. Et quia (militet. Lex ix.
plerique Clerici nostri Regni bona patrimonialia tenentes & habentes,
de eisdē bonis, sub umbra clericali uiuentes, nobis & nostro Regno ser-
uitia debite facienda in expeditionē subtrahere cōsueuerunt. Ideoque Sta-
tuimus, quod iidem Clerici nostri Regni, cuiuscūq; status existāt. præ-
dicta patrimonialia bona tenentes, uel nobiscū ad quālibet expeditionē
transire teneātur iuxta prædictorū bonorū facultates: uel eadem bona
proximis suis fratribus laicis resignare, & dimittere, & eisdē renuncia-
re. Quod si præfati Clerici neutrum istorū facere curauerint, prædicta bo-
na decreuimus, & præsentium auctoritate decernimus, perpetuis tempo-
ribus nostro Regno applicanda. SIMILIS.

Bodzan's 1369

Clerici de bonis pa-
trimonialibus ad expeditionē
bellicam cum Rege
prestantur iuxta sua
facultatem.

Clerici uero cuiuscūq; gradus, status, uel conditionis existāt bona patri-
monialia possidentes, ad expeditionē cum dño Rege transeant de eisdē,
iuxta eorum omnimodam facultatem. (de Monialib.

DE BONIS Monialiū militet. L. x. Quā uide Lib. i. Cap. iij. Art. xij.
ANNATÆ uero, quæ nō sine scelere Simoniæ pro impositione manuum,
Rom. Pontifici ab Episcopis nostrarū Ecclesiarū dātur: ad sumptus bel-
li gerendi cōuertantur. Lex xi. Quā supra Lib. i. ca. iij. art. v. uide.
IMMO & Spirituales de bonis suis in summa Reip. necessitate milita-
tum expediant. Lex xij. Quam uide de hoc infra Cap. ij.

Kaz. Mag. V. 1368.

sculteti uniuersi ad
bellū cū Rege iudicāt.

Sculteti oēs Spūaliū & Sclāriū militet.

Quia onus, præsertim quod omnes tangit, inter plures diui-
sum facilius deportatur. Qua propter statuimus, quod indifferēter em-
nes Sculteti, tam Spūalium quā etiā Sclāriū personarū, iuxta ipsorū
facultates ad quālibet expeditionē nobiscū transire teneāt. SIMILIS.

Visum est, ut si probatū fuerit Scultetos Spūalium teneri ad expediti-
onem bellicā, Sculteti eorū sint obligati deinceps nobiscū in bellū profi-
cisci, præter eos qui Priuilegijs essent ab expeditionē exempti & liberati,

Quæ Priuilegia dñi Spūalis in Synodo proxima, postq; præterita pro-
pter montem

sigism. Petrie. 1538.
Est horum Legū mō-
do supra lib. i. cap.
17. ar. 3. de scultetis.
sculteti spirituales
seruiunt b. l. eam exo-
peditionē nisi immu-
nitate literis aucten-
tici probauerint.

per mortē dñi Archiepiscopi effectū sortita nō est, se recensere promiserunt, & illa post modū in Conuentu generali Regni proxime post Synodum futuro exhibebūt, ut ex illis fiat cognitio de immunitate Scultetorum seu Aduocatorū, uel obligatione ad præstandam & sustinendam bellicam expeditionem.

S I M I L I S.

Quia ubi est maior hominū copia, ibi uis potentior: renouādo antiqua Statuta Statuimus, ut ex Scultetis & Aduocatis bellicū seruitiū fiat. idq; tam ex his quę possidētur ab ipsis, quā ex his quę (per dños) exēptæ sunt. Nihilominus in futuris Comitibus Spūales hoc docere debent, an Sculteti, uel Aduocati eorū, a bellico seruitio liberi sint iuxta Statutum anni 1538. Quod quidē si nō fecerint, extunc Scultetie & Aduocatie eorū ad profectiōē bellicam iam tenebūtur, & erūt obligatæ.

scultetorū numerus ad decē millia equitū belli pruthenicis fuisse fertur. Quia uero hoc tēpore magna pars eorū ē suis fundis exēpta: uidere licet qd eo facto rei militari decesserit, nisi mature ei damno obuiam ibitur.

sigism. Augustus Polonia 1550.

Quare Ciues & plebei bona Iuris Ter-

restris acquirere, prohibētur, alioq; si ea acquisuerint, nō liberant a bello, sed militēt, uel de ipsis bonis exēantur. Atq; si qui Ciues ad militārē ordinē inuocati sunt, a negociis ab hoc ordine alienis in uniuersum abstinēāt, militariibus aut strenuā dent operam. Alloqui si citabātur pro bonis literis inuocatiōis suæ se defendere non poterint. Lex xliij. Quam uide Libr. 3. Cap. 1. toto Artic. 2.

Si aut sub Interregno externi uel Ec-

clesiarū bona, uel fines Reg. inuadāt: a Nobilitate defendant. Lex xv.

Insuper si quā extra fines Regni positi, Ecclesias seu bona Ecclesie, aut confinia Regni nostri, Rege nondū coronato, molestare præsumpserint, uolumus promittē. sine dolo & fraude, cum ad hoc specialiter requisiti fuerimus, iuxta posse, facultatesq; nostras, unanimiter illa defendere.

Ex confederatione que dicitur Captur. Idem lib. 1. ca. 1. ar. 2. de Rege folio 7.

De qbus bonis expeditio fiat: Lex xvi.

Statuto uetusto innitētes, Constituimus, ut Terrigenę in diuersis Terris domicilia habentes, omni tamē fraude submota, bellico seruitio ex eis bonis ubi eos restes præuenerint, propria persona: de alijs aut bonis expeditione congruenti satisfaciant. At uero secus facienti fraus & dolus non patrocina buntur.

sigism. Craco. 1510.

Filius nō emācipat⁹ pro patre, & frater

indiuisus pro fratre militare possunt. Lex xvij.

Item Statuimus, Quod si quis ex Terrigenis nostris habuerit filiū adultum, indiuisum: aut frater fratrem potentē ferre arma: poterit ipsum (etiā absq; licentia Regia) ad expeditionē uice sua mittere: qui supplebit locum eius tanquā solus personaliter interesset, sic tamē quod ipsum eo modo expediat, sicut ipsemet iturus esset.

Kaz. in N. 7. 1454.

Filij kmetonū de Villis si plures sint

non nisi cū Literis testimonialib. Capitaneorū, uel dñorum suorū, ad stipendia seruitia: & præsenti Literarū, uel artificiorū (Relpub. uillam, ut sunt paxidaria, & armificina) discendorū gratia mittant. alioqui si unus filius sit, uel violator huius Statuti, unū eorūq; extradatur. Lex xvij. Quā qdem uide supra Lib. 1. Ca. 17. Art. 6. de filiis, filiabus, ac uidijs Kmetonū. si tamē & mentio eiusdē Libr. 1. Cap. 4. Ar. 14 de libertatib. Scholasticorū.

QQQ

Scui

Serui quāto tpe ante bellū veniā abeū-

Alex. in Radō 1505

serui olim sex, idē
uero decem septimas
m ante bellū licenti-
am a dominis petant.
et non aliter, sub in-
famie pœna.

Sigism. Craco, 1507.

Quicūq; seruiētiū siue famulantiū sub expediti- (di petant: Lex xix.
one bellica, aut aliqua alia necessitate iusta & legitima, licentiā a serui-
tio apud dominū suū petierit, & ab eo recesserit: perpetuo etiā sint infā-
mes. habebit aut quilibet ante bellicā expeditionē ante necessitatē dñi
sui sex septimanarū tempus, infra quod & nō celerius a dño suo licen-
tiam a seruitio petet & postulabit. DE EODEM.

1/6

In hac Constitutiōe de tempore seruorū sub indicta belli expeditione,
aut alia necessitate iusta & legitima, a dñis recedere uolentiū: quæ sex
septimanas præfinit petendę licentię discessus a dominis ante dictā ex-
peditionem bellicā: ad decem septimanas extendimus.

2

Mazouia cū Polonis militet, Lex xx.

Exstat, Maz. 1525.

Consentimus, ut iste Ducatus adiūgatur & adhebeat, sicut & alię Ter- 137.
ræ Terris Maioris Polonię. Quādo præsertim & Ducum tempore Du-
ces ipsi erant cū Terris Maioris Polonię, tempore belli. Nec ob aliā cau-
sam Terra Vischneſ, sit adiuncta ipsis Terris Maioris Polonię.

Quod si ita Resp. postulet, Mercatores

quoq; Opifices & agricolæ secundū facultatē honorū suorum, quęcūq; possidēt,
militum expendant: vel tributa cōferant. EX QVlibus qdem, si ita Principi vi-
sum fuerit, & e Repub. fiat, ad certos militiæ gradus, iuxta stat. Libr. 1. Capit. 16.
Artic. 1 & 5 ac 6, generosiores inuictorētur, ut vel hoc laboris ac sumptuū propo-
sito præmio, alacriter omnes ad bellum, tanq̃ ad cōmune incendiū restringendū,
cōcurrant. Nam & Romani repentino hostium aduentu territi, vel etiā bello cla-
de accepta, raptim tales militiæ equestri & pedestri adscribebāt. TVMVLtuari-
osq; item PROletarios, CAPiteq; censo: item Volones qui voluntarie nomen
suū dabant, item libertinos ex seruis creatos, item gregarios, alarios, & manipula-
res: item voluntarios obsequentes latrones dictos: aliosq; aliis nominibus, nullum
genus hominū fastidiētes, nuncupabāt. Quibus, ut etiā maius incitamentū adder-
etur: non solum aliqua præmiola, verū imprimis hostiles copiæ in prædā propo-
nebantur. Si enī Getes ex captiuis delectu adhibito fortissimos legit habetq; mi-
lites, certe fortiores nostri erunt, si & aliquosq; itidē exerceant, & præmiis pro-
positis ad labores & pericula pro patria sustinenda animent. Qua de re ne mentis
ri videar, quotidiano quoq; exemplo, pedum nostrorū ex ima plebe lectorū, pa-
rum nos gratis militantiū, fortitudinē præstantē, ac famis & laborū tolerantia in-
credibilē videmus: si modo Duces habeāt tales, quibus virtutū suarum specimina
edere ac probare queant. ET tamē etiā ad Tyrociniū nullus vagus, veteranus,
censibus obnoxius, quiue sit alienum mancipium accedere edicto Valentis Imp,
permittebatur: nisi fortassis in clade Respub. insigni.

QVOD aut Lithuani, & Samogitæ: item Prutheni, et Pomerani: præ-
terea Zatorienē & Ossuyaczim, ac Scepusienē, necnō Moldaui iuxta facultatem,
vel alioquin iuxta pacta auxilia Polonis & Ruthenis cōtra hostes illorū queslis-
ber dare, & ferre teneātur. Lex xxi. Quam ex illorū Priuilegiis, & cum Regno
vniōnibus Libro quinto contentis vide.

FOEDERati etiā populi sua auxilia cōferant, de quibus supra Libro
5. Cap. 12 de foederatis vide. In rebus tamen dubiis, nisi temere est expectan-
dum ab amicis Aesopi Celsita admonet.

PORRO inter ea dum bellandū est cum uno hoste, foedera cum alijs
percutiantur: eaq; ut sint rata, faciundum est periculum, ne tempore difficili inis-
tenuur, & fracta fides noceat.

Et quamq̃

ET quamq[ue] Nobiles, qui militare ratio[n]e bonorū non tenent, libere de Regno ad seruitia honesta, si forte domi nulla habeant: vel si ardua Reipub. necessitas id patiatur exire possunt. viritū tamē, non collecto exercitu id facient. Lex xxij. Quam Libro 1. Cap. 4. Artic. 15. vide.

NE tamen Coloni extra Regnum mittantur. Lex xxij. Quam Libro 1. Capitulo xvij. Articulo vij. uide.

NEQV Etiam Equiræ Regno expellantur. Lex xxiiij. Quam Libro ij. Capitulo v. Articulo iij. uide.

SI PAX, eiusq[ue] tot cōmoda retineri nequeat: ita, vt necessario bellū eiusq[ue] tot mala suscipienda sint: ne cum pœnitentia, & dedecore, in primisq[ue] iactura Reipub. illud deponere cogamur: Primo omnīū, post Dei auxiliū, vires tam hostiles expendendę q[ue] proprię recensendę sunt, ad hunc vtriq[ue] modum, nisi fallor, quę ex ipsis patrię Legibus descripsi. ita vt nō solum cōsideretur, quā iusta, et honesta sit in hoc bello gerendo tua voluntas: verum etiā vt eius sustinendi a re habeatur facultas. In quo qđem ipso animaduertendū est, ne vel temere desperes propter ignauiam, vel nimis propter cupiditatē cōfidas. vt ait Cic. Quod si inferiorē te viribus agnoscas, arte, qđ deest viribus, est addendū: & vt dicitur, Qua deest pellis leonina, affluenda est vulpina. Sed anteq[ue] dicamus de hastibus seu stratagematis bus in hostem iniuriosum cōcessis, de iustis ac veris Reipub. viribus p[ri]ncipio agamus. Atq[ue] ob id statim est reputandū, Quia vt OECONOMIA ex DOMO, Viro & vxore, ac BOUE aratore cōstat: ita RES MILITARIS in ARCES & VRBES, item ARMA, VIRIROSq[ue], ex quibus itidem cōstat: diuidit. Quod enī in OECONOMIA sunt DOMVS quę ab iniuriis cœli familiā defendunt: Item OECONOMUS, qui domui pręest: pręterea BOUES cum omnibus rusticis instrumētis agro purgando necessariis: hoc in RE MILITARI sunt, vt equidē arbitror, ARCES & VRBES quę a vi hostiū incurrentiū Ciues. vel alioqui imbellē turbā cum facultatibus eorū recipiāt: Item REX, q[ui] tot periculis obuiam eat: pręterea EQVITES & PEDITES qui omni genere armorum instructi, Regē adiuuent. Si aut PATRISFAMILIAS interest, vbi, & qua forma DOMUM cōtra imbres, aliasq[ue] incommoditates depellēdas, cōmoditates vero accersendas ponat: omnino in RE q[ue] MILITARI REGIS prouidere interest, quo loco, quauē forma, ac robore, ARCES, vel VRBES, recipiēdo populo cōtra vim hostiū, incōmodaq[ue] oppugnationū & commoda munitionū necessarię ædificent. Vt enī in BELLO gerendo, de PACE cōstituta ita in PACE DE BELLO gerēdo est bene antea cogitandū: neq[ue] ocio sed exercitatiōi militari, nō etiā profundendis luxu sed cōparandis parsimonia rebus bello necessariis studendū, vt Resp. etiā in pace, quasi qđam exercitus ad bellum semper instructa esse videat. Nemo enī ignorat (vt Sefellius de Rep. Gallię scribit) quā sit necesse, habere in finibus propugnacula q[ue] munitissima. Nam vnum aliqd' oppidum bene munitū, ac rebus necessariis instructū, ad tolerandā obsidionem, ad alendā pręsidia militum, & ad sustinendū vim hostilē, donec ei subueniatur, maximum saepe momentū toti Regno ad salutē adfert. qđ cum alias frequēter, tum hac memoria nō semel cognitum est. In hanc ergo curā Rex diligēter incumbat, & sumptum in eā rem faciat, & pecuniā ad certum tempus, in hūc vsum imperet, iis pręserti qui fines incolunt, & q[ui] tempore belli receptū habituri sint in ea loca, quę cōtra vim & impetus hostiū ædificant. Pacis aut tempore his rebus vacandū est, nam & populus multo minus grauāt, & opus ipsum in ocio melius perficit, & cum bellū incidit, nō ita perturbant homines, vt fieri necesse est, cum repente ac tumultuose ad laborē accurritur. Tum enī hoc etiā est incōmodū, qđ in ea festinatiōe nihil ad diuturnitatē ædificari potest. Verum in eo saepe peccat, maximo & Regis & populi detrimento: quāobrem, qbus carum rerum est demanda cura, ii, certe magnopere prouidere debent, si sunt Reipub. amantes, vt oportune suq[ue] tempore singula administrent. Quoniam vero & nō omnes sunt ad eius modi res idonei, & pleriq[ue] suis sepe studēt cōmodis: erit ex vso Reip. si Rex, cum ei per negocia vacat, circūspiciet per omnes Prouincias, & Regni fines in primis accedat, vt cuiusmōdi fiant locorū munitiōes, & quomodo populus gubernet. & an pręfecti, in suo q[ue]q[ue] genere, officio fungant, ipse cognoscat. Quocūq[ue] aut accesserit, populi

COMMENT.

Domus, Oeconomus,
& Bui in re familia-
ri. Arces & Vrbes,
Rex, & Equites arma-
ti in re militari
conferuntur.

Arces & Vrbes in
Reg. sunt necessaria.

Vrbes munitæ reprim-
unt hostilē incursum

Tempore pacis ædifi-
candum.

Festinata edificatio
nisi sumptuose, mala
tamen.

Rex per omnes Reg.
Prouincias circūspa-
cietur, munitiōes ui-
dere, facere quiq[ue]
suum officium cogat.

rit, populi salutē sibi esse curae declarabit, & eos qui quaq; de re querent, benignē patienterq; audiet, & qđ iniquum esse cognouerit, emēdabit. Nam hoc ipso beneuolentiā & animos hominū, multo magis quā si literis tantū & mandatis remageret, sibi cōciliat, & omnis generis praefectos ac belli Duces, in officio ac metu cōtinet, & illos in quā agros peruenerit, questu auget, qđ in finib; maxime est necessarium, ut uidelicet homines, qā sumptum plusq; reliqui facere cogunt, sint q; maxime pecuniosi. De qua qđem Regis circum fines Regni peruagatione, muniendisq; eius finibus, & qua nā ratiōe Princeps cōparet sibi beneuolentiā apud subditos: noster qđ STANISLAVS ORICHOUius ad Regē SIG. AVG. nuper ita scripsit. Cum scenerator urbem querat, Causidicus forum, Arot agrum: Regi qđ ut in Repub. summo artificī, pro ratiōe suae artis, aptus locus deligendus est. Quia uero idē REX IVDIX & CVstos Regni est: cum intra satis temporis cognoscendis subditorū causis dederit, custodiae Regni reliquum temporis tribuat. CVstodi autē locus a natura, non intra, sed extra eas res quas custodit est attributus. ut generosus canis nō intra ouile sed extra cubat, quo facilius sentiat lupos, persequaturq; & arceat: cōtra segnis & degener latitat post oues, & interdū in sinum pastoris turpiter refugit. Missis ergo urbibus, quē & intra Regnum sunt, & voluptatū illecebris plenae sunt: in oras Regni, quas metus hostis premit maxime, Rex sese cōferat: & quae uel aedificandis arcibus, uel disponēdis praesidiis usui bellorū necessaria sunt, temporī prouideat: semperq; ad excipiendā vim hostis paratū sese declaret. ita in labore & metu (hoc est cū duobus optimis fortitudinis magistris uiuens) nō trepidabit ad pericula subide ueniētia: quinimo tam hostibus formidabilis erit, quā Ciuib; suis stabilimentū videbit. Multum enī pollicet sibi ille de certa uictoria, qui uel hosti uenienti occurrat, uel illum uelutro ad certamen inuitat. Sed quādo equester ordo praecipuū Regni firmamentū est, hunc duabus potissimū rebus Rex sibi adiunget, Prima qđem si nil sui Rex in Regno esse dicat, sed totum Respub. adscribat: se autē illius tantū CVstodem fateatur, non dominū. Eo pacto & suspiciōne auariciae effugiet, & spe libertatis omnes ad se amandum alliciet. Altera uero res est quae ad conciliandā beneuolentiā subditorum ualet plurimū, si eos quos illi Principes sui ordinis esse dixerint, Rex clementer fuerit cōplexus: in quibus omnes illi se magnifici putabunt. Sed cum iam ipsum Regē in oras Regni producemus: quae de ipsis arcibus uel urbibus aedificandis, muniēdis, expugnandis, uel cōseruandis sentimus, aut apud alios qui de re militari scripserūt legimus, hic qđ ei fideliter exponamus, ne accensisse lucernā, nihil autē olei infundisse uideamur. At ne quis uel rem sumptuosam, uel inutile me suasisse putet, is omnino sciat Vegetii dictū uerū esse, qđ hic qđ desyderat pacē, bellū preparare debet: qđ impressionē timet, muniat urbes: qđ uictoriā cupit, instruat milite diligenti. qđ secūdos optat euentus, dimicet arte nō casu. Nemo, prouocare, nemo audet offendere, quē intelligit superiorē esse futurum, si pugnet.

¶ Consilia aedificandarum Urbium.

Arces, & Ciuitates. Igitur Urbes atq; Castella, aut natura muniunt, aut manu, aut utroq;: qđ firmius aut opere, aut natura: aut utroq; debent muni.

Ex Vegetio libr. 4

Non directos sed angulosos muros faciendos.

Ambitum muri directū ueteres ducere noluerūt, ne ad ictus arietum esset expositus: sed sinuosis anfractibus iactis fundamētis clausere urbes, crebrioresq; tures in ipsis angulis ediderunt. Propterea, quia si quis ad murum tali ordinatione constructum uel scalas uel machinas uoluerit ad mouere, nō solum a frōte: sed etiā a lateribus & prope a tergo ueluti in sinum circumclusus telis opprimitur. Turres autē uel rotundas, uel angulis ita ad excipiendos ictus expositas faciebant: ut tela & globi nō in pariete oppositum, sed uel in angulos inciderēt, uel certe, si ab eis parum deflecterent, sine uolo periculo desilirent in partem.

Quemadmodū muros nūq; posui d. moliri.

Ex Vegetio libr. 4,

Murus autē ut nunq; possit elidi hac ratiōe perficitur. Interuallo citra uel ultra decē pedum interposito, duo intrinsecus parietes fabricant. Deinde terra quae de fossis fuerit egesta, inter illos mittit, uel clubusq; densatur: ita ut a muro primus paries parum inferis

rum inferior, secundus longe minor ducat: ut de plano Civitatis ad similitudinē graduum quasi cliuro molliusque ad propugnacula possit ascendi. Quia sic nec murus viliis potest arietibus globisque rampi, quæ terra confirmaret quis casu destructis lapidibus ea quæ in parietes densata fuerit, ad muri vicē ingruentibus moles obsistit.

Quare & hoc genus munitionū optimū, ac minimo sumptu parabile esse videtur: gleba ex fossis circumducendis egesta, cum lapidibus cementoque, inter binos & binos parietes ex roboribus cōsignandos, & intervallati in formā propugnaculorum disponendos: interiecti, præsertim si in lutulento, aut saltē humido loco (ut a suffossione, & agendis subterraneis cuniculis nihil periculi imminet) sit ædificandum: præter ea, si roborū maior quā lapidum, vel laterum sit copia in propinquo. Nam ab iaculis igneis foris, argilla circumposita, robora defendi possunt.

Cauetur præterea, ne portæ subiectis ignibus exurant. Propter quod sunt coris & ferro aut saltē argilla regendæ. Sed præstat, ut ante portā addatur propugnaculum. In cuius ingressu ponitur cataracta, quæ annulis ferreis ac funibus pendet: ut si hostes intraverint, demissa eadē extinguantur inclusi. Ita tamen supra portam murus est ordinandus: ut accipiat foramina, per quæ de superiore parte effusa aqua, subiectum extinguat incendium.

Fossæ autē ante vrbes altissimæ latissimæque faciendæ sunt, ut nec possint coæquare repletiq; ab obsidentibus: & cum aquis coeperint inundari, ab aduersario cuniculum continuari minime patiantur. Nam duplici modo opus subterraneum peragi, earum altitudine & inundatione prohibetur.

¶ Consilia oppugnandarum Urbium.

Tamen si longe regalius est Vrbes cōdere, quod hoc cōsueiando propagādoque generi humano longe est utilissimū: quā cōditas demoliri, quod vno hoc telo multa milia hominū pessundari soleant, victoris periculo: Nihilominus cum vel dñs ipsius Civitatis, vel potius ipsamet Civitas deliquerit, tum vero expugnationes ipsarū urbium æque ac bella Politicis Magistratibus concessa sunt: non vindicantiū iniuriā, sed delinquentis malo. De quibus quidem oppugnandis ac defendendis parti Imperatorū magnorū, parti nostrā bona cum venia lectorum hic adferemus opinionē, ut si quādoque vel oppugnandi vel defendendi vrbes necessitas nostris quique hominibus cōtingat, habeant exempla in illustri loco posita quæ sequantur, vel etiā si minus præbentur, vitent, aut antevērant.

Igitur priusquam ab urbem cum exercitu oppugnandā accedamus, consiliū est, ut ipsius urbis Cives & primates benignis verbis, necnon sitibundus diuitiarū populus liberalitate ac munificentia ad deditiōem provocentur. Nam magna est Imperatori gloria, & fauor apud milites non vulgaris, optatam victoriā sine ullo militum suorum sanguine consequi.

Sed Imperator urbis situm accurate propriis inspicere oculis debet, antequam cum exercitu ad propugnandā, vel obsidendā eam accedat. Nam ex vna magis, quā ex altera parte urbem aggredi, vel obsidere, quod aliud est profecto, quā & eam vel expugnare, & vel non cum damno, vel sine exercitu castra habere: quare omnē urbis situm diligenter iterum atque iterum prudens cōsideret Imperator, ex eoque consiliū capiet, quā urbis parte eam aggredi, vel obsidere expediat.

Nam omnes fere vrbes & oppida ex vna magis quā ex altera parte habiles ad expugnandū existunt. quare quā urbis parte difficilior & periculosior oppugnatio est, ex ea iubere debet Imperator omnes tubas canere, ut earum horribili clangore excitī urbis defensores, & perterriti illuc accurant: & sic aliquā ipsam urbis partem minus custoditā relinquant, & ex ea facilitiorē nobis urbis oppugnationē reddant. Nam procul dubio, ubi rari sunt defensores, facilitius minorique cum exercitus clade muros ascendimus, & pauci a multis certe cōtemnunt, & haud difficile opprimunt. Sed facilitius munitionē urbis partem deferent defensores, si debiliore totis viribus oppugnari vident. quā ex re consiliū est, ut accepta robustioris exercitus parte, munitionē, ob idque minus dubiā & custoditā urbis partē aggrediantur. ex loci tamen situ & defensorum numero consiliū capiat Imperator.

Sed ab illius Oppidi, vel Urbis oppugnatione, seu obsidione, cui indies auxilia, nobis etiā inuitis, submitti possunt, omnino desistendū est. Nam ex huiusmodi quotidiana auxilii submissione eorū oppugnatio, seu obsidio difficillima reddit: immo impossibile pene est, huiusmodi Vrbes vel Oppida subigere, cum integri pro sauciis

Quales munitiones in Polonia cōmodiores & faciliore sumptus parabiliores sint.

De cataractis, & portis, ne exurantur ab ignibus.
Ex Vegetio.

De fossis faciendis.

Ante urbis oppugnationē quid obsequi est faciendum.

Ex Iacobi Purlilii Comitis libello, hic quædam desumpta sunt.

De situ urbis ab Imperatore primo inspicendo.

Qua parte facilitior urbi est, ea, ut incustodita relinquatur a ciuib; quid faciendum.

Alioquin abstinendū ab oppugnatione earum urbium, quibus auxilia sunt certa.

In magnarum urbium
obsidione, qd agitur?

Obsessor quas munitiones
circum urbem
facere debet.

Urbs obfessa promittitur
militibus, in praesentiam.

De continua urbis
oppugnatione.

si pauci milites sunt
in urbe continuo oppugnetur.

Alioqui si est ulla seditionis
spes in urbe futura: oppugnatio
differatur.

Agri prius potius
dum, postea urbes ag-
gredienda.

Quomodo in urbem
sunt mittenda literatura.

Nocte uel pluuio-
tempore urbes maxi-
me capiendae.

quotidie submittant, nec desint illis necessaria ad victum. Aduersus tamē huiusmodi Oppida, seu Urbes: uti celeri & inopinata oppugnatione. nō improbamus. In obsidendis autē magno ambitu Urbibus, summo studio curandū est ut publicae latis altisque foueis, haud longe ab Urbe intercedant vię, ligneisque turribus fortiter muniant, ne qua repentina ex Urbe eruptio fiat, quę magna exercitibus incommoda afferre consuevit. Deinde amplae inrer obsidentium Castra fiāt vię, ut vna exercitus pars alteri auxilio cito ac tuto esse possit, si res exigat.

In obsidendis item Urbibus, seu Castellis perutile est consiliū, ut alta circumdetur fossa, deinde aggeres & desuper frequentes excitentur turres, ne facile egredi obfessis Urbem liceat, aut alicui introeundi facultas concedat, alias haud facile capiuntur obsidione munitę Urbes, aut Castella. Nam & externa in tempore accersere auxilia, & q̄ in statu res suae sint, & Reges & Principes suos sigillatim admonere poterunt, quantūq; in Urbe cōmeatus sit, & quantū temporis molestā ferre possint obsidione. Et si fortasse cōtigerit nimis obstinate & Castella & Urbes ab hostibus defendi, tunc consiliū est, ut capta Urbe vel vi vel deditiōe, pugnantiū manus absceindi iubeat Imperator: ut eorum grauis poena & diuturna in aliorū manifestum trāleat exemplum, ne tā obstinati in sua persistant opiniōe, & obsidionem perferant.

Expediit q̄q; maxime in munitissimā Urbis oppugnatione, generali Imperatoris edicto, vniuerso significare exercitui captae Urbis praedicti militum fore. ea enim dulci lucrispe omnes ad Urbis oppugnationē accendent milites, & robustiores fient: neq; vi vlla, nec maxime quidem, ab eius captiuitate arceri poterint. tanta est mortalibus pessimi lucris auditas, & insatiabilis cupiditas.

Nec est dubitandū, etiā munitissimā quāq; exercitum fortit̄ aggredi Urbem, si eā maxime ab ignauis & praeliis penitus insuetis viris tueri cognouerimus, nam nō altissimae turres, nō lata mania, pauidos viros & bellicae rei ignaros, omniaq; timentes, satis pregent: timor animi auribus officit. quare omni postposita mora cum ad huiusmodi custoditas viris Urbes deueneris, illas corona cingere, & strenue aggredi minime verearis: clamore, strepitu, coelum, terrāq; replendo: eas nāq; paruo exercitus labore, & eo qdem incruento, expugnabis, verum nō laxandum praelium memineris, donec nō ipsa potius sis Urbe, ne ex segni oppugnatione illis & animus & vires augetur, & tui deficiat, & sic difficilior indies Urbis reddat operam.

Porro ubi parua est multitudo, quę Urbem tueat, consiliū est, eam (pugnatio. corona cingere, die noctūq; praelio detinere, acerrimeq; oppugnare, ut fessi tandem dedant. Nam q̄ tam strenuus est & robustus vir, qui diu sine quiete in viuis esse possit: ne dum acriter cum hostibus pugnare, quare in Urbis oppugnatione diligenter exploret Imperator, quot viris abundet: & an satis sint ad eam tuendam die, noctūq; si praelio illam aggredi & oppugnare vellet.

Alioquin ubi aliqua spes est in Urbe quā obsidemus, seditionē moueri, consilium erit, ut oppugnatio differat: q̄ntam celerius, & qd̄ admodū gloriosum est, in cruentato exercitu, in tumultu illo Urbs capiet. Omnem igit̄ ad occasionem intentus sit Imperator ne ea praetermissa magnū illi postmodū sequat̄ incommodum. Hoc idē seruandum erit, ne cum hostibus manus cōseramus, si spes vlla erit, quod in hostisum Castris seditio aliqua oriat̄, aut tumultus excitet. Neq; prius Urbes, Oppidaue aggredi debemus, quā vniuersum Urbis vel Oppidi agrum in nostrā redigerimus ditionem. Nam si agri partem Urbs vel Oppidum in sua habeat potestas, haud facile capiunt: sed diutius frustra ibi tempus teretur, q̄ fortassis & maiores Urbes & Oppida caperent. Et hoc cōsilio semper virilis spiritus mulieres vsq; sunt Amazones, quę nō prius Urbem aggrediebant, q̄ vniuerso potius essent agro.

In Castra & Urbem, vel extra, mitti possunt Literatura sagittis alligatae. Quae quidē viles esse possunt, si seditionem inter Duces Ciuitatis immittant.

Si Urbes & Oppida absq; villo militū sanguine acquiri possent, maximae hoc Imperatori gloriae apud milites suos cederet: apud hostes vero terrori esset, qd̄ singulari prudentia sua incruento exercitu tanta potitus esset victoria. milites q̄q; suos ad quaecūq; etiā difficillima opera peragenda, magna Imperatoris peritia cōfisos, promptos, paratosq; in posterū habebit semper. Quare omnia prius experiri cōsilio, quā armis, prudentē decet Imperatorē, q̄ maiora fere semper gerunt bella, quā virib. nocte igit̄, & imbre cadere, Urbes & Oppida maxime capiunt, diripientes.

Inter autē

Inter aut oppugnationū & defensionū multa genera, cōperimus & hæc esse omnium vilitatissima. Cum aduersarius opportunis locis præsidis ordinatis, cōtinuis insultibus oppugnat obsessos, vt nec spaciū requiescendi, rātoq; minus dormiēdi, aut vires reficiēdi det: qua quidē re sæpe efficit, vt obsessi tameris viribus, tormentis, atq; cōmētu abundant: perpetua tamē vigilia, atq; statione confecti, vel sponte viribus diffusi, vel victi tanquā pecora mactandos se hostibus tradant.

obsidendi multa sunt genera.

Eodem referē & illud stratagemā, Qd' aliquādo etiā hostis turbam pecorum & captiuorū ad muros agit, vt Ciuēs omnē vel saltem plurimā vim globorum ac telorum primo ei aculent in eos: post modū fortissimos quosq; impune muris admittit, q; vel scalis admotis muros ascendunt, vel potius antea muris vi tormentorū demolitis, euerisue puueribus pixidarīs per cuniculos subterraneos suppositis, foramen occupāt. Quod si nō perficiunt, ac saltem cadauerū foetore Ciuēs fatigant, atq; etiā inde aere infecto pestilentia necāt. Item vtile genus oppugnationis est, cum aduersarius vel aqua phibet inclusos, vel deditionē sperat a fame: quādo omnes phibuerit cōmēatus, Hoc enī cōsilio, ipse ociosus ac tutius fatigat inimicū.

Vrbes etiā munitissime eminus ex mōre, si q; ei imminet: vel ex vallo, si per aquas quā propinquissime noctu cōtra Vrbem erigi potest, admotis tormentis demoliri solent. Quod si muri fortes atq; alti sint, altius vallum erigit, vt illis præteritis, tela & globi rectis incidunt, itaq; frangant. Porro PALVDES si altæ sint, roboribus: vel si vadabiles, ex rubetis ac terra desuper ingesta factis pontonibus sterni, & in speciem aridæ redigi solent. præsertim si syluæ in propinquo fiant. Alioqui fame & populariōibus Vrbis premis, vel etiā cadaueribus tam ad Vrbem fluentes, quā circū stagnantes aque, vna cum aere, & vento inficiunt. Ad hæc proditiōes internæ quis malo Vrbibus nocētiore sunt. Eæ vero vel hostium pollicitatiōibus summis fiūt: vel si hostis simulat, & quacūq; via rumorē spargit, aliquē Ducem sibi Vrbem esse proditorū, sic enī nō solum Duces disjungit, verū etiā eos in mutuā cēdē agit.

Vbi verō timetur eruptio, tam ex Vrbe quā ex hostiū exercitu, extra Vrbem erigendi sunt aggeres vtrinq; & turres ligneæ excitandæ, vt tutus exercitus ab vtraque parte sit. Nam eruptiones maxima plerūq; exercitibus incōmoda afferre solent: inamo q; frequēt ex impulso accidāt, ad vltimā vsq; pernitiē exercitus adducere cōsuevere, rara est inopinata eruptiōis vis, qua pene victus sepe victor euadit.

Quid agendum ubi timetur eruptio.

Quod si Vrbem aliquā vi capere nequis, & obsidio nimis fortasse longa futura est, vt Imperator longe ab Vrbe recedat, & hac illac cum exercitu celeri modo Vrbē capendam.

versus, modo longo proficiat itinere, post modūq; ex improviso ipsam adoriatur, quam attonitam frequenti exercitus mutatione omnino capiet.

Sed caveāt milites, De optimi & maximi templa imple spoliare, ne illis fortiter irascatur. Nam ex huiusmodi crudeli & sacrilega templorū spoliatiōe, magna vel ingentia potius exercitus damna sequunt: neq; vlla scripturæ memoria, aut diebus nostris vnq; cōpertum fuit, aliquem exercitū tātum nefas impune perpetrasse. A templorū ergo rapina nō minus, quā a mortalib; hostib; & plus cerce caueat. Nam nullum est perniciosius in humano genere, & inuitabilius, quā Dei bellum.

Capta urbe templa ne spoliuntur.

In noua aut Vrbis vel Prouinciæ deditiōe, ad alliciendū hominū animos ad beneuolentiā, omnia onera ad tēpus remitti debēt, necnō & carceres recludi, & Libri condēnatoriū cōburi, & deniq; nullū genus aut liberalitatis aut humanitatis & clementiæ erga illos omitti debet, quo intelligere valeāt, illos miro amore, ineffabili charitate, ingentiq; beneuolētia prosequi. Libertatē illibatā omnino seruet, imo augeat Imperator captis Prouinciis, Vrbibus, vel Oppidis. Nam nihil est, qd' captiuorū animos magis alliciat ad beneuolentiā & amorē, necnō & antiqui domini obliuionē, quā intactā illis libertatē & seruare & augere: qua nihil dulcius in hac vita, nihil suauius mortalibus contingere potest, pro qua & horribilē mortem subire nemo vnq; sanus mente recusat.

Etiā parcendum alijs deditis.

Item in euerendis Vrbibus, diripiendisq; valde illud Imperator cōsiderabit, ne qd temere, ne qd crudeliū fiat. Idq; est magnanimi viri, rebus agitatīs, punire fontes, multitudinē cōseruare, & in omni fortuna recta atq; honesta retinere. Vnde Agēsilaus ille magnus Lacedæmoniorum Rex crebro solitus fuit in concitiōe admonere milites suos, ne captiuos, vt facinorosos cruciaret, sed vt homines seruaret. Infantibus etiā in bello captis parcerent, Hos vt in vnum locū cōportarent, iussit, ne mutatis Castris relictī perirent.

Cicer. in Offic. lib. 1.

Ex Adamantio Loria hij de inst. Princ. Eueris urbibus quibus est parcendum?

Eandem

Er. in apo.

Cyrus a direptione ur
bis temperauit.

Er. in prin. insit.

Is tantū qui deliquit,
punitur, nō omnes.

Er. 7. apo.

Etiam rebus bene ge-
stis imp. nunquam ge-
nio indulget.
Plu. in ap.sacris, literis, artificū
monumentis, & eru-
ditio parcat.

Val. lib. 8. cap. 7.

Gel. lib. 15. cap. 31.

Imperatorum genus.

Mores pudici & li-
berales.Luxuria de uirtuti
bellum perpetuum.

Auaricia imp. inuisa

Eandē curā voluit impendi senibus captiuis, ne quāquam sequi nō possent, a canibus
lupisue discerperent. Hæc autē humanitas Regi nō solum aliorū, verum etiā ca-
pitiorū mire beneuolentiā cōciliavit. Es nunc hoies sibi vident, qui trucidatis in-
stantibus, ac senibus, eam ætatē abducunt, quæ vel libidini apta est, vel labori, vel
vtriq̃. Quo progressa est immanis illa feritas: Multo iustiores oli Ethnici. Cresus
cum videret Vrbe capta, Cyri milites magno tumultu discursantes, rogabat, quid
nam facerent: Cui respōdenti, facere eos, qđ victor exercitus solet, diripere bona
Ciuium. Quid, inq̃t, audio: An nō hæc iam tua sunt, qđ me vicisti: Cur igit̃ isti tua
populant̃: Hac voce monitus Cyrus, militē a direptione eoercuit. Eadē semper o-
portebit obuersari Principis aīo: Hec quē extorquent mea sunt, qđ iniuriis afficiūt
mei sunt, qđ spoliāt & atterunt mei sunt. Quicqđ in hos peccat, in me ipsū peccat.
Item propter vnus delictū hominis Princeps nō debebit totā aliquā Ciuitatē. Sic
cum in Abela Ciuitate Sibam oppugnaret Ioab, & exercitus destruere muros ni-
teretur, ad sapientē mulierē Ciuem, inq̃t: Non demoliar Ciuitatē. Tradite solum
hostem mihi, & recedemus a Ciuitate. Et ait mulier ad Ioab: Ecce caput eius mī-
retur ad te per murum. Ingressa est ergo ad omnē populū, & locuta est eis sapient̃:
Qui abscissum caput Sibę piecerunt ad Ioab, & ille cecinit tuba, & recesserūt ab
Item: Rebus foelicē in bello gestis, tum maxime, cum populus maxi- (Vrbe.
me indulget genio, vigilandū est Principi, Huic nō oportet vnq̃ vacare. genialiter
vinere. Sic olim, cum festū diem celebraret, omnesq̃ cōpotatiōibus & libidini in-
dulgerēt, Epaminundas Thebanorū Dux cuidā familiaritū factus est obuiā, squa-
lidus & cogitabūdus. Admirāte illo, rogātēq̃ qđ tādē esset rei, qđ solus ad eū as-
fectus modū obābularēt: vt vobis, inq̃t, omnibus ebrios, & socordes esse liceat.
Item: Sacra, literarū & artificum nobilium monumenta cōsueruabit integra, cura
etis ab iniuriis defensa. Viris item & virtutibus, & eruditōe cōspiciis parci sube-
bit. Sic captis Syracusis M. Marcellus Imperator, machinatiōib. archimedis Phi-
losophi, multum ac diu victoriā suā inhibita senferat, eximia tamē hominis pru-
dentia delectatus, vt capiti illius parcere, edixit: pene tantū gloriæ in Archimede
seruato, quantū in oppreis Syracusis hostis reponens. Et Dux inclytus Demetri-
us, cū Rhodū obsideret, edes quē extra muros Urbis erant, vastare & igni parabat
absumere. In iis aedibus erat memoratissima illa imago Hyaliss Protogenis manu
facta, pictoris illustris, Cuius operis pulchritudinē præstantiāq̃ tra percitus Rho-
diis inuidebat. Mittūt Rhodii Legatos ad Demetriū cum his verbis: Quæ malū,
inqunt, ratio est, vt tu imaginē istā velis incendio ædium facto, disperdere. Nam si
nos omnes superaueris, ac Oppidū hoc totum cōperis, imagine qđ illa integra &
incolumi per victoriā poteris. Si vero nos vincere obsidēdo nequeris, petimus cō-
sideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris bello Rhodios vincere, bellum cum
Protogene mortuo gessisse. Hoc vbi ex Legatis audiuit, oppugnatione desita, &
imagini & Ciuitati pepercit.

De Imperatore Exercitui ducēdo uel Vrbi defendēdæ necessario.

Talem exercitus tui, vel Urbis in Imperatorē eligas virum velim, qđ generoso san-
guine ortus sit, qđ nihil præter malā famā in vita timeat, vicissq̃ omnibus careat.
Nam qđ aliis imperare vult, libi ipsi prius imperare cum decens est. Vbi enī appeti-
tus dominaat, cessat ratio: qua sine, figura tantū, nō re hoies dici possumus. Sed præ-
serti LVXVria & AVARicia, ab omnis pcul dubio fugiendīs viciis, carere de-
bet: NAM magnos hæc duo scelera & innumerabiles qđem pariūt effectus. LV-
XVria enī Imperatorē reddit infamē, & amicis & inimicis contemnibilē: & qđ
deterius est, exercitū qđ turpitudinis suæ imitatorē facit. qua ex re muliebris cū
Imperatore, qđ admodū dedecorosum, effici exercitus: & dum molli Veneri ope-
ram dant, fortem Martē deserūt. Nam vires & animi & corporis hæc improba do-
mina penitus tollit: & densq̃ qđ in viro luxuria vigeat, nulla vnq̃ virtus erit. Tanto
enī, tamq̃ immortalī odio se inuicē luxuria & virtus prosequunt, vt nulla inducia-
rum, nulla vnq̃ in ipsis pacis sit spes. IMPERATORIS autē AVARicia milites suos eti-
am strenuos, & ad maxima pericula promptos, pigriores reddit: neq̃ pro avari &
ideo inuisi Imperatoris gloria, aut p victoria se periculis exponere volunt, cū fru-
stra se laborē suscipere, & pericula Imperatoris avaricia subire manifeste videant
atq̃ cognoscāt: qđ laborū suorum, necnō & periculorū premium desperāt. Sed qđ
singula

singula referre opus est: cū omnīū malorū fōs & origo certē sint hęc duo vicia. Preterea FORTVNatus sit Imperator. nā qđam adeo aduersam patiunt fortunā, vt vinci semper eorum peculiare sit, neq; militum multitudo, aut fortitudo victores illos fecere vnq; adeo vt illis Ducibus nulla certae victoriæ spes sit. OPTimo igit in Imperatore hoc præcipue requiratur, vt qđ maxime fortunatus sit. ad hoc curandum est etiam, vt talis vir ab ineunte vsq; ætate sub optimis MILItauerit Imperatoris bus, & in exercitu magna cum gloria ordines duxerit, maiorq; semper honore dignus ab vniuerso habitus fuerit exercitus, quicq; magna & ingenii sui, & artis bellicæ experimenta præbuerit, VESTIMENTis aut æqualis cæteris sit: neq; IMPEtu ad aliquid agendum, sed RATIONE ducatur.

Multa sunt quippe vario in bello toleranda, quę dulci in pace nō essent. Nam nō omnes, quas in bello patiunt iniurias, statim vlcisci expedit: sed earū vltionē potius postperactum bellū, dissimulatis tunc iniuriis, differre debemus ne eodē tempore plures nobis paremus hostes. quum vim sustinere nobis aut difficile admodū, aut impossibile sit. NAM SVscipere bella nihil leuius, PONere aut cum gloria nihil difficilius: & parue qđem scintillæ, quas minime curamus, magna quādoq; excelsus. Prudens Imperator, quicq; rei militaris peritiā optime callet, neq; (iāt incēdia, victus, neq; victor vnq; quiescere dedit, sed semper magno & inuicto animo sese gerere cōsuevit. Hoc enī pacto & victū, & victorē parit hostes perhorrescēt, & mortalium neminem magis quā cum timebunt, absentemq; & præsentem æque sibi exitialem existimabunt. qua ex re facile eueniet, vt huiusmōi animi Imperator, aut honestam pacem, aut gloriosam de hostibus victoriam consequatur.

ATTAmē lancia in Vrbe Lex, vt victus exercitus Imperator capitis pœna mulctetur: sic aut vincet, aut strenue pugnādo cum sua immortalī gloria ac fama morietur: omniacq; maiori cura & sollicitudine in exercitu curabit, quā si nulla talis extaret Lex. neq; partes exercitū suū turpi ocio corrumpi, sed in cōtinua exercitatioe cōtinuisq; laboribus detinebit: suosq; frequenē admonebit milites, vt patriæ Legis memores aut vincāt, aut strenue pugnādo moriant. eosq; preterea doceat, nihil esse viris fortissimis melius, qđ in virtutis & victoriæ contentiōe vitā fortit ac

Et quia in Prouinciis sepius esse solent cōplices & Villæ, & (strenue finire. Castella, quæ nullo ab hostibus defendi modo queunt, quare vtile cōsiliū est, vt ea diruant, & incendanē, ne inde sibi hostes & cōmeatus, & alia ad victum & sibi & equis pernecessaria facile suppeditare possint. qđ si illa integra & incorrupta reliquerimus, & qđ aliud qđ belli materiā & fomentū nostris præstabimus hostibus: & nō solum Castella, aut Villas, sed & pabula & aquarum fontes, si eorum in Prouincia magna esset penuria, corrumpere deberemus: vt magnis impensis, nec nō & grandi exercitus incōmodo ad nos iter facere possint. Nam diutius deficiente cōmeatu, in Prouincia cum exercitu morari non poterunt hostes.

Obsessi etiā debent aliq; argumento verissimilī obsidentib. ostendere, sese rebus ad sustinendū diu obsidionē omnib. abundare, & maxime qbus carē: vt destituti spe omni vr̄bis potiūde ipsam deserāt, & itis sepius argumētis delusi fuerūt obsidentes. SED ne in media egestate stulte sibi placere incipiāt obsessi: iam statim a principio ad omnem vsum Ciues, quātumuis leui suspiciōe pulsati, tā omnem vim telorum, tormentorū, aliorūq; armorū, in primisq; militum: quā omnē alimonīā victus intra muros debent studiosissime collocare: vt ipsis exuberet substantia, aduersarios inopia cogat abcedere. Non solum aut PORcinum: sed & omnīū ANimaliū genus, qđ inclusum seruari potest, deputari oportet ad lardum: vt adminiculo carnis frumenta sufficiāt. Aues aut cortales & line expensā in Cinitate nutriunt, & ppter ægrotātes sunt necessaria. Pabula equis cōgerenda præcipue, & quę apportari nequerint exurenda. vini, aceti, cæterarūq; frugum vel pomorū cōgerendæ sunt copię: nihilq; qđ suis pficiat, hostibus relinquendū est, Nam vt hortorū cura in viridariis domorū, vel areis exerceat: vilitatis aut voluptatis ratio persuadet. Passum aut proficit plurimū collegisse, nisi ab exordio dimensioe salubri per idoneos Procuratores erogatio temperet. NVNQVAM PERICLITATI SVNT FAME, QVI FRVGAlitē inter copīā seruare cœperunt. Imbellis qđq; etas ac sexus propter necessitatem victus foris frequenter exclusa est, ne penuria opprimeret armatos, a quibus sæpe moenia seruabantur.

Fortunatus si Imperator.
Ex milie creetur.

Vestimenta Imperatoris qualia?

De patientia in bello necessaria.

Dissimulanda aliquo usque iniuria.

Suscipere bella nihil facilius, ponere cum gloria omnium difficilius.

De inuicto animo Imperatoris.

Cōsilia defendarū urb.

Ad defendendū hoc est utile ut Imperator premijs et pœnis presentissimis ad fortitudinem instituat.

Diruat villas et Castella immunita cōmeatib. exurat.

Obsessorum primum officium.

Ex Vegetio.

Aues cortales.

Quæ pabula seruantur, et quæ cōburēdæ.

Erogatio parca, penus est locupletissimū.

Imbellis aliquando excludendi.

que species prepa-
rande sint pro de-
fensione murorum,
Exurimēta, ferrum,
carbones, ligna, saxa

Exurimēta, bitumen, sulphur, picem liquidā, oleum (qđ incendiarīū vocāt) ad
exurendas hostium machinas : cōuenit qđ preparari. Ad arma faciēda ferrum
vtriusq; temperaturę, & carbones seruānt in cōditis: ligna qđq; hastilibus sagittisq;
necessaria reponunt. Saxa rotunda de fluuiis q pro rotunditate grauiora sunt &
aptiora, mittentib. diligentissime colligunt: ex qbus muri replentur & turres. Mi-
tura. Maxima vero pondere, formaq; velubili, in propugnaculis dirigunt: vt dimis-
gant. Rotę qđ de lignis viridibus ingentissime fabricant: vel intercisi ex validis-
simis arboribus cylidri (quas taleas vocant) vt sint volubiles leuigant. Quę per
bes qđ & tabulata vel diuerse magnitudinis clauos ferreos esse oportet in prom-
ptu. Nam talibus oppugnātium machinis, per alias machina: consuevit obstiti.
Precipue cum subditis operibus addenda sit muris vel propugnaculis altitudo: ne
aduersariorum mobiles turres supereminēant & capiant Ciuitatem.

Rotę.

Traber, clauos.

Quid faciendum si
neruorum copia des-
fuerit?

Mulierum Romana-
rum crines.

Cornua crudi corij.

Quid faciendum ne
aqua inopiam patir-
antur obfessi?

Cisternę.

si sal defuerit quid
faciendum sit?

et primus impetus ho-
stium repellatur.

Ne sagittis hostium
homines ledantur in
muro.

Ex Vegetio.

Quomodo hostes ur-
bi propinquantibus si
ne telis etiam confu-
ciuntur?

Neruorū qđ copiam summo studio expedit colligi: qđ onagri vel balistę cęteraq;
tormenta, nili funibus neruinis intenta, nihil plunt. Equorū tamē setę de caudis
ac iubis ad balistas vtilis afferunt. Indubitātū vero est crines sceminarū in eius-
modi tormentis nō minorē habere virtutē, Romanę necessitatis experimēto. Nā
in obsidiōe Capitoliū corruptis iugis ac longa fatigatiōe tormentis, cum neruorum
copia defecisset, matronę abscissos crines viris suis obtulere pugnātibus: reparatis
qđ machinis aduersariorū impetum repulerūt. Maluerunt enī pudicissime scemis
nā deformato ad tempus capite libere viuere cū maritis: qđ hostibus integro des-
core seruire. Cornua quoq; vel cruda coria proficit colligi ad cataphrattas tegens
das alięq; machinamenta siue munimina.

Magna Urbis utilitas est, si vel flumina præterlabētia habeāt, vel cū perennes fons
tes murus includit. Qđ si natura nō præstat, cuiuslibet altitudinis effodiendi sunt
putei: aquarūq; haustus funibus extrahendi. Sed interdū sicciora sunt loca, qđ
montibus sunt laxisq; munita: in qbus supposita Castella extra murū inferiores
repperiunt fontium venas, ac de ppugnaculis vel turrib. destinatisq; tegunt telis: vt
aquatorib. liber præstet accessus. Qđ ultra factam tell. incliuo tamē Ciuitatis sub-
iecta sit vena: Castellū paruulū (quē Burgum vocāt) inter Ciuitatē & fontem cō-
uenit fabricari, ibiq; balistas, sagittariosq; cōstitui: vt aqua defendat ab hostibus,
Pręterea in omnibus publicis ædificiis, multisq; priuatis, cisternę sunt diligenti-
sime substituēde: vt receptacula aquis pluuiatib. quę de rectis effluunt præstet. Dis-
ficile enī vincit sitis eos, qđ qđis exigua aqua ad potū tantum in obsidiōe sunt vti.

Si maxima sit Ciuitas & Sal defuerit, liquor ex mari sumptus, per alucos alięq; pa-
tula vasa diffundit: qđ a calore Solis duratur in Salem. Qđ si hostis ab vnda phibe-
at (nam hoc sepe accidit) harenas, quas excitato vtro mare superfuderat, aliquā-
do colligunt, & dulci aqua eluunt: quę Sole siccata nihilominus mutat in Salē.

Violenta autē impugnatō, quādo Castellis vel Ciuitatib. præparat mutuęq; vniq;
periculo, sed maiore oppugnantū sanguine exercent luctuosa certamina. Illi enī
q muros inuadere cupiunt, terrifico apparatu expositis copiis in spem deditionis
formidinē gemināt: tubarum strepitu hominūq; permixto. Tunc, qđ timor magis
frangit infuētos, primo impetu stupentibus Oppidanis, si discriminē experimēta
nō norunt: ad motis scalis inuadit Ciuitas. Quod si a fidenibus siue militaribus vi-
ris repellatur prima congressio: statim clauis crescit audacia, & iam nō terrore: sed
viribus & arte confligitur.

Quod si formidat, ne multitudo sagittariorū, de
propugnaculis exterritis defensorib. appositisq; scalis occupet murum: cataphra-
tę galeę atq; scuta in Ciuitatib. habeant qđ plurima. Arcuum autē & balistarum,
in primisq; pixidū & tormentorū omnis generis, præterea sagittarū, globorū, reio-
rum, ac puluerū ad ea necessariorū qđ maxima itidē copia habeat ad hostē ppui-
sandum, sed & hostes ita leuissima opera conficiunt, si per ea loca per quę cumq;
aggressuri sunt muros, quā maxima vis pixidarū pulueris conspei gati vt tum cum
insiliunt maxime, tum qđ plurimis iactis exurimentis puluis succendat, qui vel mo-
re tonitruū enecet, vel saltem igne & fumo excæcet irruentes.

Quod si vi tormentorū muri deficiant, nec hostis permittit, vt ex domibus Ciui-
tatis ligneis

tatis lignaeis terra rudibusque implendis foramina nocta faciunt: tunc minus val-
lo admo murus vacillantes confirmari patitur: quod statim ad foramen occupandum festis
natitunc optimū videetur esse cōsiliū, ut intrinsecus penes murum fossa quā profundis-
sima & latissima sudibusque acutis plena fiat, in quā hostes & fumo puluerū occa-
cati, & primi ab ultimis suis impulsū ruant praecipites. Et tamē e terra egesta vallū
etiā ceterius cū turriculis, propugnaculisque, quā altissime tuēde civitatis causa erigat.

Assiduā vero oppugnationē, vicissitudinaria Civium quietes leniunt: cadauera
submersio, exustio, aut sepultura nocturna, si erumpere licet, tollunt telorum ac glo-
borum desuper insaltum, vel altum itidē vallum, vel subterranei specus eludunt:
pantonia ignes cōburunt, aquarum infectionē cysterne cōpensant, praeterea sedis-
tionē vnius summum Imperiū, ac iurata fides: Item minas & promissa obessorū,
vel induciae aliquousque impetratae, vel itidem virium ostentatio, ac fucata promissio:
aliaque technae alias excludunt.

Certe in dura obsidiōe omnia & gravia
quidem prius patienda sunt, quā dedant se hostibus obsessi: quoniam in viris nihil mas-
gis quā sancta probatur fides: quae fluxa, quod viro dignum in illis amplius desideran-
dum est: Custodiāt igitur obsessi ipsam usque ad ultimū vitae exitum, nec pro ea maximā
mos etiā corporis cruciatus subire recusent. nā plerumque quod nunc purares, fortuna
na erigere consuevit. Persistant ergo in fide, qui in obsidiōe reperiuntur, & Do-
mino omnino breui peritura corpora dedicent. Nam nihil viro strenuo glorios-
sius contingere posset, quam fidem servando vitam fortiter finire.

Euenit etiā frequē Vrbes molestissima premi obsidiōe, & praeter durissimos la-
bores, & immensas vigilias, quas ipsa tristi in obsidiōe homines patiunt, domat in fide obsidem quae
et omnium mortalium fame, plerumque etiā afficiunt: quae omnia saepius ad matius
riorē deditiōē Vrbes cōpellere cōsueverunt: nisi singulari prudentia vir illis praes-
tus fuerit, qui blandis verbis, & correctiōibus nonnunquam Cives & populū multa sine
gendo in sancta retineat fide. Nonnulla igitur exempli gratia inferius notabimus, ut
his praecipitis imbuti Urbis praefecti, plura & utiliora inuenire possint signa ad
conseruandā dñō suo Urbem. Debet igitur praefectus omni studio curare, ut Regis
sui nomine literae conficiantur, quibus certa illis spes properati auxilii fiat: & si ad
deditiōē eos inclinatos viderit, oratiōem continuo ad Cives & ad populū habeat,
omni arte insinuatā, qua illos a tanto facinore detertere possit, omnimodā illis li-
bertatem pollicendo. studeat praeterea, ut noctu in Urbis propugnaculis, seu tabu-
laris, sagittae cum Literis affigantur, quibus Civis aliquis ab amico, qui in hostium exer-
citu sit, admoneatur, ne deditiōem faciant: fraudem inesse Imperatoris pollicitatio-
nibus, caede & igni Urbem illā eam extirpare velle omnino decreuisse, & similia
alia fingendo: quae ex obsidiōis diuturnitate verisimilia videbuntur.

Vbi manifesta Urbis apparet defectio, ense celeriter opprimenda est. Nā in ma-
nifestis Urbium defectiōibus, nulla ratio valet, nullae servantur Leges, silent inter ar-
ma, quare quod nullis verbis, nullis ratioibus suaderi potest, iure ense quod primū sua-
stra oppugnationem, super eruptione cōsultari, an illa pugnare debeamus, nec ne, quā
obrem prudentē Imperatorē nō lateat, nunquam nisi necessario eruptione pugnandum
esse. Nam pugne genus illud in extrema tantum reseruat fortuna, & ubi nulla tu-
endi Castra amplius spes relinquitur, aut ubi diu illa oppugnando maxime defensis
sunt hostes, idem & in Urbium oppugnatione servandum erit.

Strenui & prudentis est Imperatoris, nō superesse exercitui infelicitē interempto.
quo enī vultu Imperator in fortissimorum virorum cōspectum venire potest, cum
eo ductore univērsus interemptus sit exercitus: si enī male pugnatum est, in quē,
nisi in Imperatorē culpa transferretur, qui aut iniquo loco, aut parva manu, temere
cum magna pugnaverit multitudine, aut cum hostibus peritioribus: cum nō nisi
ex magna occasione, aut ex necessitate pugnandum sit.

SEQUITUR ENUMERATIO MACHINARUM

narum quibus olim muri oppugnabatur, vel etiamnum oppugnant.

ADMOUetur etiā testudines, arietes, falces, vinee, plutei, muscoli, turres: de quibus
singulis qualiter fabricantur, quo etiā pacto praesentem vel repellant edisserat.

De materia ac tabylatis testudo contextit, quae ne exuratur incendio, coriis vel cis-

RRR

ij

licij cen-

si muri ab hoste deij-
ciuntur, ut iam foran-
men occupet.

obsidio constant-
perferenda.

Ad servandam urbē
in fide obsidem quae
sunt utilia &

In manifesta urbis
defectione quid agē-
dum?
iaceb.

Quando eruptione
pugnandum est,
iac.

Strenuus Imperator
ne supersit caesa.

Virg. Aen. lib. 4. ca. 13

De ariete, falce, te-
stidine.

Vegetius lib. 4. ca. 14

De vineis, de pluteis,
et aggere.

Veget. lib. 4. cap. 15.

Plutei.

De Musculis.

Veget. lib. 4. cap. 16.

De turribus ambula-
torijs.

Veget. lib. 4. cap. 17.

Quemadmodum am-
bulatoria turris pos-
sit incendi.

Veget. lib. 4. cap. 18.

Malleoli.

Phalarica.

Quemadmodum altitu-
do muris addatur.

Veget. lib. 4. cap. 19.

licilis centonibusq; vestit. Hac intrinsecus accipit trabem, quæ adunco præfigitur ferro, qd' falx vocat, ab eo qd' incuruata est, vt de muro extrahat lapides. Aut cer- te ipsius caput vestitur ferro, & appellat aries. Vel qd' habet durissimā frontem, quæ subruat muros, vel qd' more arietum retrocedit, vt cum impetu vehementius feriat. Testudo aut a similitudine veræ testudinis vocabulum sumpsit, quia sicut bem, interdum exerit, vt fortius cædat.

Vineas dixerūt veteres, quas nunc militari barbaricoq; vsu caussas vocāt. E lignis leuiorib. machina colligit, lata pedibus 8. alta pedibus 7. longa pedibus 16. Huius rectum munitiōe duplici, tabulatis cratibusq; contextit. Latera q; vimine septa- tur, ne saxorum telorūq; impetu penetrent. Extrinsecus aut, ne immisso concreme- tæ fuerit, iungunt in ordinē, sub qbus obsidentes tuti ad subruenda penetrāt mu- rorum fundamenta. Plutei dicunt, q ad similitudinē apsidis contextunt e vimine, & ciliciis vel coriis, pteguntur, ternisq; rotulis, quarū vna in medio, duæ in capit- bus apponunt. In quācunq; partem volueris ad mouenē more carpenti, q; obli- des applicant muris, eorumq; munitione, ptecti, sagittis siue fundis vel missilibus defensores omnes de propugnaculis Ciuitatis exturbāt, vt scalis ascendendi facili- or preste occasio. Agger aut ex terra lignisq; extollit cōtra murū, de q tela iactat.

Musculos dicunt minores machinas, qbus protecti bellatores si lutum offuerit, aut ciuitatis fossatū, apportatis lapidibus, lignis, ac terra, nō solum cōplent, sed etiā solidant, vt turres ambulatoriæ sine impedimento iungant ad murum. Vocantur aut a marinis beluis musculi. Nam quemadmodū illi, cum minores sint, tamen ba- lenis auxiliū adminiculūq; iugit exhibent, ita istæ machinæ breuiores deputatæ turribus magnis, aduentui illarum parant viam, itineratq; præmuniunt.

Turres aut dicunt machinamenta, ad ædificiorū speciem ex trabibus tabulatisq; cōpacta, & ne tantū opus hostili concremei incendio, diligentissimē ex crudis co- riis vel centonib. communis, qbus pro modo latitudinis addit altitudo. Nam in- terdum tricenos pedes per quadrū, interdum quadragenos vel quinquagenos latae sunt. Proceritas aut ipsarū tanta sit, vt nō solum muros, sed etiā tuges lapideas alti- tudine superent. His plures rotæ mechanica arte subdunt, quarū lapsu volubili magnitudo tam alta moueat. Præsens aut periculū Ciuitatis est si ad murum fue- rit turris admota. Plures enī accipit scalas, & diuerso genere conat irumpere. Nā in inferiorib. habet arietem, cuius impetu destruit muros. Circa vero mediā pars- tem accipit pontem, factā de duabus trabibus, septumq; de vimine, quē cito prolas- tum inter turrim murūq; cōstituunt, & per eum ingredientiē de machina bellato- res in Ciuitatē transeūt, & occupāt muros. In superiorib. aut turris illius partibus contati & sagittarii collocant, q defensores Urbis contis, missilibus, saxisq; ex alto pternant. Quo facto Ciuitas capis sine mora. Quid enī auxilii superest, cū hi q de murorū altitudine sperabāt, repēte supra se aspiciāt altiorū hostiū murum?

Huic tam manifesto discrimini occurrīt multis modis. Primū si cōfidentia vel vī- tus est militaris, eruptiōe facta, globus egrediē armatorū & vi hostib. pulsīs machi- namentū illud ingens direptis coriis ignis exurit. Qd' si oppidani exire nō audeāt maiores balistas, malleolos, vel phalaricas cum incendio destinant, vt perruptis co- riis vel centonibus intrinsecus flamma condat. Malleoli velut sagittæ, & vbi adhæ- serit (q ardentes sunt) vniuersa cōflagrant. Phalarica aut ad modum hastæ valis- do præfigit ferro, inter tubum etiā & hastile sulphure, resina, bitumine, stuppisq; cōuoluit infuso oleo, qd' incendiariū vocāt. Quæ balistæ impetu destinata, pręus- pro munimine ardens figit ligno, turritaq; machinam frequenē incendit. Depos- iti quoq; homines funibus cum hostes dormiunt, in latebris portant lucernas, & incensis machinis rursus leuantur in murum.

Præterea partem muri, ad quā machina conat accedere, cemento atq; lapidibus vel luto siue lateribus, postrema tabulatis extruendo faciunt altiorē, ne defensores mœniū desuper Urbis vītura possit opprimere. Constat aut inefficax machinamē- tum reddi, si inueniat inferius. Verum obsidentes eiusmodi dolum adhibere con- sueverunt. Primo talem extruunt turrem, quæ propugnaculis Ciuitatis videatur inferior. Deinde secreto aliam de tabulatis intrinsecus faciunt turriculā, & cum mu- ris fuerit

ris fuerit machina sociata; subito funibus trochleisq; de medio turrícula illa pdu-
citur, de qua egredientes armati (quia altior inueniunt) statim captunt Ciuitatē.

Interdū longissimas ferratasq; trabes opponunt machinæ venienti, eamq; a muri
vicinitate pellant. Sed cum Rhodiorū Ciuitas oppugnaretur ab hostibus, & tur-
ris ambulatoria super murorū altitudinē ac turrium omatū pararetur, mechanici in-
genio inuentum est tale remediū. Per noctem sub fundamento muri cuniculū fo-
dit, & illū ad quē die postero turris fuerat pmouenda, nullo hostiū sentiente, eges-
ta terra cauauit intrinsecus, & cum rotis suis moles impulsā fuisset, atq; ad locum q
subtus cauatus fuerat venisset, tāto pondere solo cedente subsedit, vt nec īgi mu-
ris aut moueri vltius potuit. Ita Ciuitas liberata est, derelictaq; machina.

Admodis turribus funditores lapidibus, sagittariis iaculis, manubalistariis vel arcu-
balistariis sagittis, iaculatores plumbatis ac missilibus, e muris submouēt homines.
Hoc facto scalis appositis occupāt Ciuitatē. Sed q scalis nitunt, frequēt pericu-
lum sustinent, exemplo Capanei, a q primum hæc scalarū oppugnatio perhibetur
inuenta: q tanta vi occisus est a Thebanis, vt extinctus fulmine dicere. Et ideo sam-
buca, exostra, & tollenone obsidentes in murū hostiū penetrāt. Sambuca dicitur
ad similitudinē citharæ. Nam quæadmodū in cithara chordæ sunt, ita in trabe, quæ
iuxta turrim ponit, funes sunt, q pontem de superiore parte trocleis laxant, vt des-
cendat ad murū, statimq; de turri exeunt bellatores, & per eā trāscentes mœnia vr-
bis inuadunt. Exostra dicitur pons quē superius exposuimus, q de turri in murum
repente protrudit. Tollenon dicitur q̄ries vna trabs in terrā prælata defigit. Cui in
summo vertice alia trāsversa trabs longior, dimensa medietate cōnectit, eo libra-
mento, vt si vnum caput depresseris, aliud erigat. In vno ergo capite cratibus siue
tabulatis contextit machina, in qua pauci collocant armati. Tunc per funes vno
tracto depressorq; alio capite eleuati imponuntur in murum.

Aduersum hæc obseffos defendere cōsueuerūt balistæ, onagri, scorpiōes, arcubæ,
listæ, fustibalis, sagittarij, fundæ. Balista funibus, neruis, chordisq; tēditur, quæ quā-
to plixiora brachiola habuerit, hoc est quāto maior fuerit, tanto spicula longius
mitit. Quæ & si iuxta artē mechanicā tempere, & ab exercitatis hominib. qui per quæ tormēta de-
mensurā eius arte collegerit, dirigat, penetrat quodcūq; percusserit. Onager autē
dirigit lapides, sed præ neruorū crassitudine & magnitudine saxorū pōdera iacu-
latus. Nam quāto amplior fuerit, tāto maiora saxa fulminis more cōtorquet. His
duobus generib. nulla tormentorū species vehemētior inueniunt. Scorpiōes dicebā-
tur, quas nūc manubalistas vocāt, ideo sic nuncupati q̄ paruis subtilibusq; spicu-
lis inferāt mortē. Fustibalos, arcubalistas, et fundas describere superflū puto, quæ
præsens vsus agnoscit. Saxis tamē grauiorib. per onagrū destinatis, nō solum equi
eliduntur & homines, sed etiam hostiū machinamenta franguntur.

Aduersum arietes etiā vel falces sunt plura remedia. Aliquātī centones & culcis
tras funibus calcāt, & illis opponūt locis qua cedit aries, vt impetus machinæ ma-
teria molliore fractus nō destruat murū. Alii laqueis captos arietes, per multitudi-
nem hominū de muro in obliquū trahunt, & cum ipsis testudinib. euertunt. Plus-
res in modū forcicis dentatū funibus alligāt ferrū, qd̄ lupum vocāt, apprehēsumq;
arietem, aut euertunt, aut ita suspendūt, vt impetū nō habeat feriendū. Interdū ba-
ses columnæ marmoreæ vibrato impetu iaciunt e muris, arietesq; confringūt. Qd̄
si tanta vis fuerit, vt murus arietib. pertoret, & (qd̄ sæpe accidit) decidat, salutis
vna spes superest, vt destructis domibus aliis intrinsecus murus addat, hostesq; in-
tra binos parietes (si penetrare tentauerint) perimantur.

Aliud genus oppugnationū est, subterraneū atq; secretum, qd̄ cuniculū vocāt, a
leporib. q casulas sub terras fodiunt, ibiq; condunt. Adhibita ergo multitudine ad
speciem metallorū in qbus auri argentiq; venas bestiorum rimat industria, magno
labore terra defodit, cauatoq; specu in exitū Ciuitatis inferna querit via. Quæ
fraus duplicibus operat insidiis: Aut enī penetrāt Urbem, & noctu, nō sentientib.
Oppidanis, egrediunt per cuniculū, referatisq; portis suorū agmen inducunt, hos-
tesq; in ipsis domibus perimūt ignorātes. Aut certe cum ad murorū fundamenta
peruenerit, suffodiunt eorum maximā partē, appositis sicciorib lignis, iunāq; mu-
ri tu multuario opere suspēdunt. Sarmenta insuper iungunt aliaq; fomenta flama
marum. Tunc præparatis bellatoribus subter ignis immittit. cōbustisq; columnis

Quo pacto fodiat
terra, ut machina no
cere non possit.
Omnia ex Vegetio,

De scallis, sambuca,
exostra, & tollenone

Capaneus,

sambuca,

Exostra,
Tollenon,

De balistis, onagris,
scorpiōib. arcubalis-
tis, fustibalis, fundis,
per quæ tormēta de-
fenditur murus.
Onager,

scorpiōes,

Aduersum arietes
profunt culcitæ, la-
quei, lupi, & colum-
næ grauiores,

De cuniculis p quos
murus defoditur,

Quid facere debeant
oppidani, si hostes in-
ruperint Ciuitatem.

Quæ sit adhibenda
cautela, ne hostes fur-
tim occupent murū.

Quomodo oppida-
ni inferantur insidia

Quid faciant obside-
tes ne ab oppidanis
patiantur insidias.

Quo genere tormen-
torum defendantur
Ciuitates.

Quomodo modum men-
suræ colligatur, ad
scalas uel machinas
faciendas.

Veget. lib. 4. ca. 30

ligacis atq; tabulatis, muro subito conueniente irruptioni aditus referatur. Innumerabilibus declaratis exemplis, sæpe casus ad internecionē hostes, qui per-
uaferāt Ciuitatē. Qd' sine dubio euenit, si oppidani muros ac turretes retinuerint, vel
altiora loca occupauerint. Tunc enī de fenestris ac tectis omnis ætas ac sexus inru-
pentes obruūt saxis, aliisq; generibus telorū. Qd' ne sustineāt obsidentes, portan-
ciuitatis aperire cōsueuerūt, ut resistere desināt, fugiendi potestate cōcessa. Nec
cessitas enī quædā virtutis est desperatio in hoc casu. Vnum oppidanis auxilium
est, siue per diem siue per noctē hostis intrauerit, ut muros turretesq; teneāt, ac loca
superiora cōscendant, hostesq; per vicos & plateas vndiq; obruāt dimicantes.
Frequent dolum excogitāt obsidētes. ac simulata desperatiōe longius abeūt. Sed
ubi post metum murorū vigiliis derelictis, regeuerit incauta securitas, tenebrant
ac noctis occasiōe captata cum scalis clanculū veniunt, murosq; conscendūt. Pro-
pter qd' maior est adhibenda custodia cū hostis abscesserit, & in ipsis muris ac tur-
ribus tuguriola locāda. In qbus vigilēs hybernīs mensibus ab imbribus, vel frigore,
æstiuīs defendant a sole. Illud qd' vsus inuenit, ut acerrimos ac sagacissimos canes
in turribus nutriāt. q aduentū hostiū odore præsentiant, latratuq; testent. Anseres
qd' nō minore solertia nocturnos superuētus clamoribus indicāt. Nā ingressi Ca-
pitolinā arcem Galli, Romanū nomen eruerant, nisi clamore anserum excitatus
Manlius restitisset. Mira diligentia siue fortuna viros, qui vniuersum orbem erāt
missuri sub iugum, aus vna seruauit.
Non solū in obsidiōibus, sed in vniuerso genere bellorū super omnia ducit, hostiū
consuetudinē explorare diligent ac nosce. Oportunitas enī insidiarū aliter nō po-
test inueniri, nisi scias qbus horis aduersarius a laboris intentiōe discedat, quibus
reddat incautior, interdū medio die, interdum ad vespertū, sæpe nocte, aliquādo eo
tempore q sumis cibis, cum vtriusq; partis milites ad regem aut curanda corpora
dispergunt. Qd' in Ciuitate cum cœperit fieri, obsidentes astu se de pælio subtra-
hant, ut aduersariorū negligentia licentiā tribuant. Quæ ipsa impunitate cū cre-
uerit, repente admoīs machinis, vel appositis scalis occupāt Ciuitatē. Et ideo in
muris saxa cæteraq; tormēta ponunt in promptu, ut cognitis insidiis occurrentes,
ad manus habeant quod supra capita hostiū euoluant atq; iaculentur.
Cum negligentia interuenerit paribus insidiis subiacēt obsidentes. Nam siue ci-
bo siue somno fuerint occupati, siue otio aut aliqua necessitate dispersi, tunc opa-
pidani repente prumpunt, ignorātes perimūt, arietes, machinas, ipsosq; aggeres
ignibus cōcremant, omniaq; in perniciē suā fabricata opera subueriunt. Propter
hoc obsidentes vltra iactū teli solam faciunt, eamq; nō solum vallīs & sudibus, sed
etiā turriculis instruūt, ut erumpentib; ex Ciuitate possint obsistere, qd' opus lor-
culā vocant, & sepe cū obsidio describit, inuenit in historiis lorica Urbē esse citā.
SED ex alto destinata missilia, siue plumbata, vel lancea, veruta, (cum dat ā.
vel spicula in subiectos vehemētius cadunt, Sagitte qd' arcibus missa, & saxa ma-
nibus, fundis, siue fustibalis directā, quanto de excelsiori loco exeunt, tanto lōgius
penetrant. Balistæ vero & onagri, si a peritis diligentissime temperent, vniuersa
præcidunt. A qbus nec virtus vlla nec munimina possunt defendere bellatores.
Nā more fulminis quicqd' percusserit, aut dissoluere, aut irrumpere cōsueuerunt.
AD capiendos muros scalæ vel machinæ plurimū valēt, si ea magnitudine com-
paratæ fuerint, ut altitudinē exuperent Ciuitatis. Mensura aut colligit duplici mo-
do: Aut enī linum tenue & expeditū, vno capite nectit in sagitta, quæ cū ad mu-
ri fastigia directā peruenerit, ex mensura lini murorū altitudo deprehendit. Aut
certe cum sol obliquus umbrā turriū murorūq; iaculat in terrā, tunc ignorantibus
aduersariis, umbræ illius spatium mensurat. Itemq; decempeda figit, & vniuersa
lius similis mensurat. Quo collecto numero, nemo dubitat ex umbræ decempedæ
inueniri altitudinē Ciuitatis, cum sciat quanta altitudo, quantū umbræ mittat in
longum. Quæ ad oppugnādas vel defendēdas Vrbes autores bellicarū artium p-
diderūt, vel quæ recentior necessitatū vsus inuenit, p publica (ut arbitror) vni-
tate digesti, illud iterū iterūq; cōmonēs, ut solertissime caveāt, ne qndo aut potius
inopia emergat, aut cibi, qbus malis nulla arte succurrit. Ideoq; intra muros tanto
plura cōdēda sunt, quāto scit clausuræ tēpus in obsidentū potestate cōsistere.
ATq; hæc sunt, quæ de edificandis, expugnandis, atq; defendēdis Archibus & Vr-
bibus, uel

bibus, vel ipse sentiam, vel ab aliis scripta legam. Superest, ut mentē nostrę Reip. in Legibus (saluis tamē illis per omnia) de condiōe sequendi Regis extra Regnum, paucis explicē. Ac primo illud. Quoniā ut in RE RVSTICA vestigiū herile optimū sterquilinum agro esse, in re autē pecuaria OCVLVS Dñi saginare equū discitica qđ in re militari optime VRGET OPVS præsentiā REGIS, & tam imperium quā exemplū eius cunctis operi accigit, nō solum qđ de Rege, vt de Leōne, in acie versanti plurimū qđq; mīlitiū, etiā si forte vt Ceruus timidus sit, cōfidit: Verum etiā qđ qđq; benefactis suis premiū & laudē, cōtra malefactis suppliciiū & dedecus sub oculis Regis sibi certius polliceat. E cōtrario autē nemo libentē sese, p Rege exponeret periculo, si ipsemet subducatur se a bello, vel si saltē valde sibi caueat post p̄cepta. Et tamē pessime Reip. consulit, si Rex in aciem dimicaturus, pducitur. Scimus enī quantā cladē Hungaria Ladislao & Ludouico Regibus suis bello Turcico amissis, Item Gallia Francisco suo Rege a Carolo V. capto, & Aegyptus suo Soltano amissa, acceperit. Sed licet qđq; & illud sit in summos Imperatores cōfessum: belum in hostili regiōe melius, q̄ in propriis finibus gerit: si modo cōmoda vel incōmoda hostilis regiōis satis bene explorata atq; tuta ab insidiis sint. Nihilominus nostris Legib. cauet, ne Nobilitas gratis extra fines Regni a Rege educatur. Siue ob id, ne & sanguine & sua stipe foris militare cogat, siue ob id ne aliquid quando Rex susceptis priuati cum aliq̄ vicino inimiciis, vel glorię, aut Regni, p̄pagandi libidine ductus, vita atq; facultatib. militię suę abutatur: id ei frenum esse. Attamen stantibus his Legibus saluis, sepe maiores nostri pro belli ac temporis ratiōe P̄cipes suos, qđ semper tanq̄ liberi æq̄simos parentes dilexerūt, & tanq̄ omnium virtutū magistros fidelit̄ venerati sunt, extra etiā fines Regni gratis sequebant. Immo etiā vitro, vel ad inuadendos hostes, vel saltē frumentatū se mitti petebant. Sed neq; illud hic reticendū est, q̄a nusq̄ alibi gentiū Nobilitas suo impendio militat: apud nos vero Ius militię Nobilis amittit, nisi ita cum opus est, cū Rege militet. ac p̄pterea de externorū, & nostra militiā, tā vere q̄ acute dicē, qđ alii p̄stēt gēmis. p̄stēt auro: pugnat fabris, p̄ thesauris. nos, p̄ agris milite Nobili.

An expediat Reip. Regem ad dimicandum procedere.

Quare Nobilitas extra Regnum nō militet suo stipendio.

ARTICVLVS III.

De bello decernendo, & indicēdo: deq; Conuentiōib. Prouincialibus illud p̄celluris, ac Scholis Militaribus.

TAmēss in sapientes cōstet. pueros vt pote Reip. seminaria, & publice, & in optimis disciplinis mox ab incunabulis esse instituēdos: vt scilicet tā corpus, quā animā & mentē, ad opera virtutis q̄ maxime vtilia reddāt: q̄ppe qđ ad omne op̄rite obeundū tria necessario cōcurrere debent. Natura tractabilis, ars liberalis, & exercitatio diuturna. In assignatiōe tamē earum artū ipsi sapientes nō nihil secum dissentire vident. Etenim PLATO Philosophus, Musica & Gymnastica ex equo esse pueros imbuēdos docuit: MVSIces nōie, omnē inq̄sitiōnē virtutis, ac liberaliū scientiarū circulum, q̄bus animus ad bene, liberalit̄, beateq; viuendum instituatur: GYMNAStices vero, omnē exercitationē quę ad corporū sanitatem & robur cōparandū, facultatesq; defendendas spectat, intelligens. ARISToteles vero quatuor pueris ingenuis oportere tradi p̄cepit, LITERAS videlicet, q̄bus artes liberales discat: PIGVRANDI peritiā, vt melius de operib. mechanicorū iudicent: MVSIcā, q̄bus mentem seriis laboribus fessam beato, delectabili, & docto ocio oblectent: p̄pterea GYMNASticen, qua ad fortitudinē in periculis honestis & p̄ Rep. necessario suraendis exerceant. Quę tamē Philosophorū sententię facile cōciliabunt, Si MVsica, id qđ voluit Plato, literas & picturā, vt genus species suas cōprehendat: GYMNASticen autē secundū vtriusq; sensum accipiamus. Cui etiā Philosophorū p̄scripto nō absimile ludæi faciebāt, cum altera manu TEMPlū Dñi ædificabāt, altera gestabāt GLAdios, q̄bus illud tuerent. A quibus qđem p̄ceptis & exemplis nostri qđq; maiores nō recesserūt. Nam & Musica seu artib. liberalib. in Rep. summa sapientiā vna cum earū magistris publice cōstitutis: GYMNASticen qđq; seu rem militarem, quę illa omnia cōmoda in trāq̄llitate tuerent, ita cōstituerūt, vt neq; vsq̄ gentiū ei maior honos sit habitus, neq; libertas data, neq; exercitatio aptior reperta. Et de honorib. qđem, ac libertate satis sufficiēte supra egim⁹: de exercitio vero anteq̄ dicamus primo omnium Lectorem admoneamus, q̄a Deus

Musica et Gymnastica in Repub. volorum dicuntur.

limahelitas

christianos nūquam
posse esse absq; hostib.
in deliberatiōe de bel
lo suscipiendo duo in
primis videnda.

Vnde incrementa &
decrementa Reipub.
Rom. uenerant;

Militari disciplina
est exercenda.

Rei militaris potētia.

Exercitatio in re mi
litari multū ualeat.

Poloni rei militari
maxime idonei.

Poloni grēcū genus.

Respub. Polona in
tres ordines diuiditur
in Regem, sacerdo
tes, Equites.

Exercitatio Polonos
rū antiquor et praeferens

Iuuenes Polonos
Literis ad militiam
ducuntur.

Ismahehtias (si uero sunt, pfecti hostes nostri) nō solum nō deiet, uerū etiā in dies
christianos nūquam piperat: ut scilicet semper flagellū habeat, q̄ nos feriat, nisi custodiamus praecepta
posse esse absq; hostib. eius, & reiectis inuentiōib. nostris ambulemus in illis. ut de eo in Libro Iudicū cap
In deliberatiōe de bel
lo suscipiendo duo in
primis uidenda.
deles, falsi cōtra mendaces, perduelles cōtra hostes, uel scelerosi cōtra impios bella
gereremus: tum uero secundo loco de praesidiis humanis, quae q̄dem rem militare
appellamus, est cogitandū. Quae q̄dem qd̄ uel in propagādo, uel in tuēdo Imperio
uerse: ex Romana uero in primis Rep. omnia fere cōsilia & exēpla bene admini
strandarū Rerump. sunt petenda: Cicerōis afferā testimoniū, qui q̄dem de his ar
tribus q̄bus Resp. Romana iuste creuerat, ita inq̄t. Nolite aestimare maiores nos
stros armis Remp. ex parua magnam fecisse, id si ita esset, multo pulcherrimā nos
haberemus. Quippe sociorū atq; Ciuiū, praeterea equorū atq; armorū maior nos
bis copia est, quā illis fuerat. Sed alia supersunt, quae uiros illos magnos fecerunt,
quae nobis nulla sunt. Domi industria, foris iustū Imperiū, animus in cōsulendo li
ber, nec delicto, nec libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriā, auariciā, pur
blicā egestatē, priuati opulentia: laudamus diuitias, seq̄mur inertia. Inter bonos &
malos nullū discriminē. OMNIA VIRTUTIS PRAEMIA AMBITIO pos
sidet. Atq; ita Cicero uere & graui nō solum de Romana, uerū etiā de cuiuslibet
Reip. incrementis, atq; decrementis sensit, & scripsit, ut qd̄ nobis itidē ex usu esse q̄at,
in illustri exēplo cōtemplaremur, tanq̄ in speculo. NIHIL Ominus q̄a rem milit
tarē cohibendis Reip. hostibus pbauimus esse necessariā: Estq; & illud cōfessum,
ut in qualibet alia arte, ita in ipsa militiā exercitatos in exercitatis prudētiōres at
q; fortiores solere fieri: Itaq; est in Rep. exercēda. Nulla enī alia re cōtra iniustos
hostes cōsistimus, uel in officio cōtinemus rebellātes, nisi armorū exercitio, disci
plina Castrorū, usq; militiā: ut ei post Deum, salutē Reip. nostrē lūre optimo ac
ceptā ferre debeamus. ea etiā oli Romani orbē terrarū sibi subegerāt. Quid enī
(inq̄t Vegetius) aduersus Gallorū multitudinē, paucitas Romana ualuisse? Quid
aduersus Germanorū p̄eritatem, breuitas potuisset audere? Hispanos q̄dem nō
tantū numero: sed etiā uiribus corporū, nostris praestitisse, manifestū est. Aphrorū
dolis atq; diuitiis semper impares fuimus. Græcorū artibus prudentia q̄ nos uinci,
nemo vnq̄ dubitauit. Sed aduersus omnia, pfuit Tyronē solentē eligere, Ius (ut ita
dixerī) armorū docere, disciplinā q̄tidia no exercitio roborare, quacūq; euenire
in acie atq; in praeliis possent, omnia in cāpestri meditatiōe praenoscere, se uere in
desides uidicāre. Scientia enī rei bellicae, dimicandi nutrit audaciā. Nemo facere
metuit, qd̄ se bene didicisse cōfidit. Etenī in certamine bellorū, exercitata paucitas
ad uictoriā p̄optior est, q̄ rudis & indocta multitudo, semper exposita ad cedē.
Si aut̄ ullius gentis miles certe Sarmata pastus equo, ut inq̄t Lucanus, bello utilis
simus esse uidet. qd̄ ad naturalē ac ueterē regiōis feritatē, quae nostrae utiq; cū se
ptemtrionalib. cōmunis est: cultum animorū ab his q̄ clementiore cōelo emolliti
sunt, cōhibemus: aut potius, tanq̄ patriū retinemus, qd̄ a Græcis nos ortos esse idis
oma nostrū semigræcū plane testat. Ut nihil sit, quod quidem ad robur corporis,
& sapientiam bellandī pertinet: uel Momus in nostris desideret.
Accessit ad hāc, qd̄ apud nos tota Resp. in REgem, SACerdotes & EQVites
sit diuisa: ita ut quēadmodū Sacerdotes sacrorū, sic Eqtes omniū fere Politicarum
rerum administri sint, ac tutores habeant. Atq; ideo bello ingruente, neq; aliunde
miles aduocat, neq; de uirtute domesticorū, aut de numero in auguratorū dubitat.
Praeterea rura colūt nō Vrbes, sub diuo nutriunt, solis patientes sunt, umbra ne
gligentes: balnearū nesciūt, deliciarū ignari, simplicis animi, paruq; cōtenti, ab om
ni quae stu alieni, militiā tātum & agricultura uiuentes, ad omnē tolerantia mem
bra educāt. Et sicut Quintius ex aratore Dictator fuit a Romanis salutat, ita q̄q;
apud nos sepe idem Imperator idē uenator, idem bellator idē arator habet. Et ita
certe q̄dem maiores nostri in Rep. nostra oli uiuebāt. Verum enī uero hoc excula
tiori tempore, pueri tam Nobiliū q̄ plebeiōrū primo Literis fidelit̄ instituunt. ubi
q̄t ex ephebis excedunt, artiumq; liberaliū fidelit̄ iaciunt fundamēta, nisi sese ad
Philosophos, ad artes uenandae uitae necessarias cōuertant: ducibus, & magistris
militū tradunt: & p̄ eo, ac Minerva Literis & armis praesidet, SAPIentia, qua reg
gant popu.

gant populos: & FOR Titudinē, qua trepidantes defendāt, cōiungant. vt eque pace ac bello Reip. p̄sint. Et vt in præsētia tantū de re militari agamus. mox a teneris annis lucta & gladiatoria, item cursu exercent: inprimisq; velociꝝ ascendere equum, ex eo descendere, calcaribus in hostē agere, freno rotare, eiusq; rei ornamenta discunt: arma, enses, arcus, balistas, p̄xides, sclopetos, scorpiōes; item hastas, lanceas, parmas, loricas, & thoraces ferūt. prētērea fame, siti, frigore, & æstu: nec nō vigiliis, labore, & tolerātia, ad odium vsq; corporis, & mortis cōtemptū sese exercent: nihil etiā prius, nihil q̄q; antiquius habēt, q̄ in acie versari, cū hoste cōfigere, IN PRAELIO DENIQ; POTIVS PATRIAE QVAM NATVRÆ VITAM REDDERE. Atq; hęc ita apud nos sancta sunt, vt posteaq; decernēdi rationē decertādi fortitudo subsequi debet: qui secus faxit, quantūvis genere ac opibus excellat, ignobilis sit, & degener habeat. Cuius rei, vt hic taceā Tvvorouios, Struissos, Czyolkones, Vlodkones, aliosq; fortes viros: vel vnus BALICIUS Iudex Sandomir. etate inclināte creatus, documento esse potest. Is etenim iis rudimētis a iuuentute sua institutus ea prærogatiua militiæ vir publice fuit honoratus, vt primus in omni certamine cōfigeret, impetūq; hostiū in se exciperet. Ita, vt te Duce IOHANNES TARNOWI. Collega vero ISKRICIO ad OBERLINUM cum iā pugnam & occasio inuitabat, & necessitas exigebat, ter BALICI cohortes ante omnes cū VALACHIS cōfixerūt, totiesq; a frequētissimo hoste vsq; in Castra repressa fuerūt. q̄d eruptione a te impetrata, a quatuor millibus nostrorū, viginti quatuor millia Equum Valachorū sint fusa, atq; fugata. Et licet nō incruentā victoriā omnes alii retulissetis, q̄ enī aliter fieri poterat: ex BALICI tamē Equitibus tantū fere viginti, aut triginta, ex centenaria cohorte superstites, atq; ii aduersis vulnerib. sauci fuerunt relictī. Sed q̄d ego hic q̄q; militaris obedientiæ memorabile, fortitudinis autē iisdē inusitatū exēplum, p̄ multis vnum Ioh. BORATINUM huius PETRI BORATINI Procapitanei & Burgraviū Cracou. patrem referāt. Qui q̄dem ad liberandam obsidiōe Arcem POLOCZKO cum quadringentis Equitibus missus (vt oī Gedeon cum trecentis viris cōtra Madianitas) q̄ maxima potuit vi, clamore tubarūq; clangore, in hostes securos irruit, partēq; eorū ferro percussit, partē autē in flumē præterlabens præcipites egit. vt e sex millibus, vix aliquot centa virorū cladis sue nūc cū incolumes, Moskouia abiectis armis, pfugerint. Ita hic BORATINUS Ducis sui, licet necessario, duro tamē Imperio paruit: vt & ego virtutis eius ergo, ad tabulam gesta eius continentem hæc carmina adscripsim.

Viuerē quisquis amas post ultima fata superstes:

Fac quod amet, recitet, posteritasq; colat.

En & imago docet uere, ut BORATINVS adHORSAM

Viribus Hectoreis agmina MOSKA quatit:

It, redit, ac totiens instaurans prælia uictor,

Fungitur officio MILITIS, atq; DVcis.

Eripit, ast alia parte, obsidione POLOCZKUM;

Cumq; quater centum millia sena fugat.

Hic sed ab aduerso iacet obrutus agmine: uictus

Rex porro Hungariæ Theutonici arma fugit.

Rex fugiens uitam sine Regno elegit acerbam:

Viuerē dimisso noluit iste loco.

O si mille Duces tales pro gente Polona

Starent: Thrax fieret, quod fuit ante, Getes

Seputchro autem ipsius hæc verba leguntur incisa.

Mars iacet hic bellis, idem Cato pace uerendus:

Humanæ & quitquid integritatis erat,

Quas q̄dem BALICI, Boratini, aliorūq; fortiss. virorum virtutes nō solum naturæ, verum etiā institutiōi recte debemus. Quippe q̄t semper illa sententia eorū animo obuersabat, quā a teneris annis imbiberāt. **FORtis animi & cōstantis est nō per-**

SSS

turbari in

studia Polonæ iuuen-
tutis,

Polonorū fortitudi-
nis memorabilia in-
primis exemplū BORI-
LICIVS & BORATINVS.

In clariss. uiri Iohann-
nis Boratynski Vexil-
liferi Præmissi. & Ca-
pitani, Rohatincē, cū
alibi tum in præliis
cū Mo'cis & in Hun-
garia cum Germanis
cōmissis, Ducis ac Mi-
litis fortissimi tabu-
lam gesta eius continē-
tē, ad spectatores
picturæ.

Cicero.

turbari in rebus asperis, nec tumultuantē de gradu deiici, ut dicitur, sed praesentis animo uti & consilio, nec a ratione discedere: quāq̃ hoc animi, illud etiam ingenii magis est, praecipere cogitatione futura, & aliquāto ante constituit, quod accideret possit in utraq̃ partem, & quod agendum sit, cum quod euenerit, nec committere, ut aliquādo dicendū sit. **NON PVTARAM.** Haec sunt opera magni animi, & excelli, et citatissimi sunt, aut saltē fuerunt: Legislatorē autē oportet ad aeternitatē quandā Reip. respicere, age ergo in usum nostrorū hominum, huc adferā quā de Tyronibus exercendis a Vegetio sunt Literis prodita ne quid vel operae vel sumptibus in gratiam patriae hic quoq̃ pepercisse videar.

Cuius artis tyrones
uel eligendi sint uel
respuendi.

Vegetius lib. 1, ca. 7.

Tyrones genere &
moribus diligantur
honesti.
Non est exercendus
ignauus.

Quando tyrones
gnandi sunt.

Veget. lib. 1, cap. 8.

Ad gradum militariē
& cursum & saltum
exercendos tyrones.

Veget. lib. 1, cap. 9.

Pompeii exercitium.

Ad usum natandi
exercendos tyrones.

Veget. lib. 1, cap. 10.

AC PRimo cuius artis tyrones uel eligendi uel penitus respuendi sint, indagemus. Piscatores, aucupes, dulciarios, lintheōes, omnesq̃ qui aliquid tractasse videntur ad gynecaea pertinens, longe arbitror pellendos a Castris. Fabros ferrarios, carpētaros, rotius Reip. salus uertit, ut tyrones nō tātum corporib. sed etiā animis praestantissimī deligant. Vires Regni, & aeterni nominis fundamentum, in prima delectatione examinatioe consistunt. Nec leue putes hoc officium, aut passi quibuscunq̃ mādan dum, quod apud veteres in tam varia genera uirtutū, in Sertorio praecipue constat esse laudatū. Iuuetus enī cui defensio Prouinciā, cui committenda bellorū fortuna, & genere, si copia suppetat, & moribus debet excellere. Honestas enī idoneū militē reddit. Verecundia, dum phibet fugere, facit esse uictorē. Quid enī pdest si exerceat ignauus? si pluribus stipendiis moret in Castris? Numq̃ exercitus pfecti rimētisq̃ cognouimus, hic tot ubiq̃ ab hostibus illatae sunt clades, dum longa pax militē negligentiū incuriosiusq̃ legit, dum honestiores quicq̃ ciuilia sectant officiā, dum possessorib. addicti tyrones, per gratiā aut dissimulationē probantur: talesq̃ iocantur armis, quales domini habere fastidiunt. A magnis ergo uiris, magna diligentia, idoneos eligi conuenit iuniores.

SED nō statim punctis signorū inscribendus est tyro delectus, uerū ante exercitio praetentandus, ut utrum uere tāto operi aptus sit, possit cognosci. Eo uelocitas in illo regrenda uidet & robur, & utrum armorū disciplinā ediscere ualeat, utrum habeat cōfidentia militariē. Pleriq̃ enī, quī in specie nō imphabiles uideant, tamē experimentis cōprobanē indigni. Repudiandi ergo minus uiles, & in locum eorum strenuissimi subrogādi sunt. In omni enī cōflictu, nō tam pdest multitudo, quā uirtus. Signatis itaq̃ tyronibus per quidiana exercitia, armorū est demonstrāda doctrina. **PR**imis ergo meditationū aut pictis, tyrones militariē edocendi sunt (Strina. gradum. Nihil enī magis in itinere uel in acie custodiendū est, quā ut omnes milites incedendi ordinē seruent. Quod aliter fieri non potest, nisi ut assiduo exercitio ambulare celerit & aequalit discant. Periculū enī saepe ab hostibus grauissimū sustinet diuisus & inordinatus exercitus. Militari ergo gradu, viginti millia passuum, horis quinque duntaxat aestiuis cōficienda sunt. Pleno aut gradu, quicquid addideris ita cūsus est, eodem horis uiginti quatuor millia peragēda sunt. Quicquid addideris ita cūsus est, cuius spatium nō potest diffiniri. Sed ad cursum praecipue assuefaciendi sunt iuniores, ut maiore impetu in hostes pcurrāt, ut loca oportuna celerit, cum uis aduenierit, occupet: uel aduersariis, idem facere uolentib. praoccupet: ut ad explorandum alacrit pergant, alacrius redeāt, ut fugientiū terga facilius cōprehendāt. Ad saltum etiā quod uel fossae transiliunt, uel impediens aliqua altitudo superat, exercendus est miles ut cum eiusmodi difficultates euenerit, possint sine labore transire. Praeterea in ipso cōflictu ac dimicatione telorum bellator cum cursu saltuq̃ ueniēs, aduersarii perstrigit oculos, mentēq̃ deterret, priusq̃ plagā infligit, quā ille ad cauendum uel ad resistendū se praeparet. De exercitio Pompeii magni, Salustius hoc memorat, cum alacrib. saltu, cum uelocibus cursu, cum validis uoce certabat. Neq̃ enī ille aliter potuisset par esse Sertorio, nisi se & milites frequentib. exercitiis prepa-

NATandi usum aestiuis mensibus omnis aequalit debet tyro transierat ad praelia. ro cōdiscere. Nō enī semper flumina portibus transeunt, sed & cedens & insequens natare cogit frequentē exercitus. Saepē repentinis hūmb. uel niuib. solēt exundare torrentes. Et ignoratiā nō solum ab hoste, sed etiā ab ipsis aq̃s discrimē incurrit. Ideoq̃

rit. Ideoq; Romani veteres, q̄s tot bella & cōtinua pericula, ad omnē rei militaris erudierant artem, Campum Martiū vicinū Tiberi delegerūt: in q̄ iuuentus post exercitiū armorū, sudorem puluerēq; dilueret, ac lassitudinē, cursusq; laborem nas- tando deponeret. Non solum autem pedites, sed & equites ipsosq; equos vel lixas (quos galearios vocant) ad natandum exercere per commodum est, ne quid im- peritis, cum necessitas imminēbit, eueniat.

AN TIQUI (sicut inueniū in Libris) hoc genere exercuerē tyrones. Scuta de vīs Quemadmodum ad- mine in modum cratiū corrotū data texebant: ita vt duplum pōdus cratis haberet, scuta viminea uel ad- quā scutum publicū habere cōsuevit. Iidēq; clauas ligneas, duplicis eque pōderis, palos autiq; exerce- p̄ gladiis tyronibus dabant. Eoq; modo nō tantū mane, sed etiā post meridiē exer- cebant ad palos. Palorū enī vsus nō solum militibus, sed etiā gladiatorib; plurimū Veget. lib. 1. cap. 11. p̄ lest. Nec vnq; aut harena, aut campus inuictum armis virum p̄bauit, nisi q̄ dili- gentē exercitatus docebat ad palum. A singulis aut tyronibus, singuli pali desige- bant in terrā, ita vt nutare nō possent, & sex pedibus eminerēt. Cōtra illum palū, tanq̄ cōtra aduersariū, tyro cum crate illa & claua, velut cum gladio se exercebat & scuto: vt nunc quasi caput aut facie peteret, nunc a lateribus minaret, interdū cōtenderet poplites & crura succidere, recederet, assultaret, insiliret, & quasi præs- sentē aduersariū, sic palum omni impetu, omni bellandi arte tentaret. In qua medi- tatiōe seruabat illa cautela, vt ita tyro ad inferendum vulnus insurgeret, ne qua ex parte pateret ipse ad plagam.

PRAETEREA nō cāsim, sed punctū ferire discebant: Nam cāsim pugnātes nō solū Non cāsim sed punctū facile vicere, sed etiā derisere Romani. Cāsa enī quis impetu veniat, nō frequent- itim ferire docendos interfacit, cum & armis vitalia defendant & ossibus. At cōtra puncta, duas vncias tyrones. adacta, mortalis est. Necesse est enī vt vitalia penetret, q̄q; d̄ immergit. Deinde dū Veget. lib. 1. cap. 12. cāsa inferē, brachiū dextrum latusq; nudat. Puncta aut tecto corpore infertur, & aduersariū sauciat anteq̄ videat. Ideoq; ad dimicandū hoc precipue genere vsos es- se cōstat Romanos: duplicis aut ponderis illa cratis & claua ideo dabant, vt cū ve- ra & leuiora arma tyro sumpsisset, velut grauiore pōdere liberatus, securior alacris

PRAETEREA illo exercitiū genere, qd̄ armaturā vocāt, & a cā- (orq; pugnaret. Armaturam docen- pi doctoribus tradit, imbuendus est tyro. Qui vsus vel ex parte seruaf. doi tyrones. Cōstat enī Veget. lib. 1. cap. 13. & nunc in omnibus præliis armaturā melius pugnare, quā ceteros. Ex q̄ intelligi debet, quantū exercitatus miles in exercitato sit melior: cū armatura utcumq; eru- Veterum cōsuetudo. diti, reliq; cōtubernaes suos bellandi arte precedāt. Ita aut seuerē apud maiores exercitiū disciplina seruata est, vt & doctores armorū duplicibus remunerarentur annonis, & milites, q̄ parum in illa prælusiōe p̄fecerant, p̄ frumento ordeū coge- rent accipere. Nec ante eis in tritico reddere ē annona, quā sub præsentiā præs- etī, Tribunorū, vel Præcipum experimētis datis, ostendissent se omnia quæ erāt in militari arte cōplessē. Nihil enī neq; firmitus, neq; foelcius, neq; laudabilius est Re- Milititeruditi Reip? ipub. in qua abundāt milites eruditi. Nō enī vestium nitor vel aurī vel argenti gē- stab. limentum. marumq; copiē hostes aut ad reuerentiā nostrā, aut ad gratiam inclinant, sed solo Catonis sententiā. terrore subigunt armorū. Deinde in aliis rebus (sicut ait Cato) si qd̄ erratum est, potest postmodū corrigi: Præliorū delicta emendationē nō recipiunt, cum statim pœna sequat errorē. Aut enim cōfestim pereunt, qui ignaue imperiteq; pugna- uerunt: aut in fugam versi, victoribus ultra pares esse non audent.

SED ad incēptū reuertor. Tyro: q̄ cum claua exerceat ad palum, hastilia q̄q; pō- Ad missilia iacienda deris grauioris, quā vera futura sint iacula, aduersus illum palū, tanq̄ aduersus ho- tyro exercendus. minē iactare cōpellit. In qua re armorū doctor attendit, vt magnis viribus hastile Veget. lib. 1. cap. 14. cōtorqueat, vt destinato ictu vel in palum vel iuxta dirigat missile. Eo enī exerci- tio & lacertis robur accrescit, & iaculandi vsus atq; peritiā acquiritur.

SED prope tertia, vel quarta pars iuniorū, quæ aptior potuerit reperiri arcibus sagittis tyronem im- lignis, sagittisq; lusoriis, ad illos ipsos semper exercenda palos. At doctores ad hāc buendū diligenter. rem & artifices eligendi: & maior adhibēda solertia, vt arcum diligenti ac scientē te- Veget. lib. 1. cap. 15. neant, vt fortis impleant, vt sinistra fixa sit, vt dextera cum ratiōe ducat, vt ad illud qd̄ feriendū est, oculus parit ac animus cōsentiant, vt siue in equo siue in terra, re- cte sagittare doceāt. Quā artem & disci opus est diligenti, & quidiano vīu exerci- tioq; seruari. Quantū aut utilitatis boni sagittarii in præliis habeāt, & Cato in Li- bris de disciplina militari euidenti ostendit, & Claudius pluribus iaculatorib; ante

Aphricani iacula,
tores.

instituit atq; perdoctis, hostē, cui prius impar fuerat, superauit. Aphricanus quidē
Scipio, cum aduersum Numātinus, q̄ exercitum populi Romani sub iugum mis-
serant, esset acie certaturus, aliter superiorem se futurum esse non credidit, nisi in
omnibus centuriis lectos sagittarios miscuisset.

Ad iactandos lapides
fundis uel manu exer-
cendos tyrones.
Balearibus funde pri-
mo reperit.

Ad lapides vero, vel manibus vel fundis iaciendos, exerceri diligenter cōuenit iu-
niores. Fundarū autē vsum primi Baleariū Insularū habitatores & inuenisse, & ita
perite exercuisse dicunt, vt matres paruos filios nullū cibum cōringere sinerent,
nisi quē ex funda destinato lapide percussissent. Sepe enī aduersum bellatores cas-
ti, sagittis sunt omnibus grauiorē. cū mēbris integris, letale tamē vulnus impo-
tent; & sine inuidia sanguinis hostis lapidis ictu intereat. In omnibus autē veterū
præliis funditores militasse, nullus ignorat. Quæ res ideo ab vniuersis tyronib; fres-
quenti exercitio discenda est: q̄ fundā portare nullus est labor. Et interdū eue-
nit, vt in lapidosi locis cōstitus habeat, vt aut mons sit aliq; defendendus, aut collis
& ab oppugnatione Castellorū siue Ciuitatū, lapidib; barbari fundisq; sunt pellēdi.

De exercitio plum-
batarum.
Martiobarbuli,
Vegetius lib. 1, ca. 17.

PLUMBatarū q̄ exercitatio (quas Martiobarbulos vocāt) est tradenda iu-
nioribus. Nam in Illyrico dudum duæ legiōes fuerunt, quæ sena millia militū has-
buerunt: quæ qd' his telis scientē utebant & fortitē, Martiobarbuli vocabant. Per
hoc longo tempore strenuissime constat omnia bella cōfecta, vsq; eo, vt dum Dio-
cletianus & Maximianus ad Imperiū venissent, p̄ merito virtutis hos Martiobar-
bulos, Iouarios, atq; Herculanos censuerit appellādos, eosq; cunctis legiōib; præ-
tulisse doceant. Quinos autē Martiobarbulos insertos scutis portare cōsueuerunt:
quos si opportune milites iacerēt prope sagittariorū scutati imitari videntur of-
ficium. Nam hostes equosq; confauciant priusquā, non modo manu ad manum,
sed ad ictum missilium potuerat perueniri.

Quomodo ad
ascendendos equos ty-
rones, exercendi sunt.
Vegetius lib. 1, ca. 18

NON tantū autē a tyronibus, sed etiā a stipendiariis militibus salitio q̄rum distri-
cte est semper exacta. Quē vsum vsq; ad hanc ætatē, licet iam cum dissimulatione,
peruenisse manifestū est. Equi lignei hyeme sub tecto æstate ponebant in cam-
pō super hos iuniores primo inermes, dum cōsuetudine p̄ficerent, deinde armati
cogebant ascendere. Tantaq; cura erat, vt nō solum a dextris, sed etiā a sinistris par-
tibus & insilire & desilire cōdiscerent euaginato etiam gladios vel contos tenētes.
Hoc enim continua meditatione faciebat, scilicet vt in tumultu prælii sine mora
ascenderent, qui tam studiose exercebantur in pace.

Ad portandū pondus
exercendos tyrones.
Veget. lib. 1, cap. 19.

PONDus q̄q; baiulare vsq; ad LX. libras, & iter facere gradu militari, frequētis-
sime cogēdi sunt iuniores, q̄bus in arduis expeditiōib; necessitas imminet annonā
parē ac arma portandi. Nec hoc credat esse difficile si vsum accesserit. Nihil enim
est, quod non assidua meditatio facillimum reddat. Quam rem antiquos milites
facilitauisse, Vergilio ipso teste, potest cognosci, qui ait:

Non secus ac patrīs acer Romanus in armis.

Iniusto sub fasce uiam cum carpit, & hosti.

Ante expectatum positus stat in agmine Castris.

Quo armorum gene-
re uti sunt antiqui.
Veget. lib. 1, ca. 20.

LOCus exigit, vt q̄ armorū genere, vel instruendi, vel muniēdi sint tyrones, refer-
re tentemus. Sed in hac parte antiqua penitus cōsuetudo deleta est. Nam, licet
exemplo Gothorū & Alanorū Hunnorūq; Equum arma p̄ficerint, pedites tamē
cōstat esse nudatos. Ab Vrbe enī cōdita vsq; ad tēpus diui Gratiani, & cataphrat-
tis & galeis muniēbat pedestris exercitus. Sed cum cāpestris exēcitatio, in iue-
niente negligētia desidiaq; cessaret, grauiā videri arma cōperūt, quæ raro milites
induebant, itaq; ab Imperatore postulabāt primo cataphrattas, deinde cassides de-
ponere. Sic detectis pectorib; & capitibus, congressi cōtra Gothos milites nostri,
multitudine sagittariorū sæpe delecti sunt, nec post tot clades, quæ vsq; ad tantū
Vrbium excidia peruenērūt, cuiq; curæ fuit, vel cataphrattas vel galeas pedestrib;
reddere. Ita fit vt nō de pugna, sed de fuga cogitēt q̄ nudi in acie exponunt ad vul-
nera. Quid enī pedes sagittarius sine cataphratta, siue galea, q̄ cum arcu scutū tes-
nere nō potest, faciet? Quid ipsi draconarii atq; signiferi, q̄ sinistra manu hastas gu-
bernāt, in prælio facient, q̄rum & capita nuda esse cōstat & pectora? Sed grauis
pediti lorica videt, & galea fortasse raro meditati, & arma tractati. Ceterū q̄tidis

anus usus

Annus vltus nō laborat, etiā si onerosa gestauerit. Sed illi, q laborē in portandis veteribus munimētis armorū ferre nō possunt, detectis corporibus & vulnera sustinere cogunt & mortes: & (qd est grauius & turpius) aut certe capi aut fuga Rēp. perdere. Sic dum exercitiū laboremq declināt cum maximo dedecore trucidāt vt pecu les. Vnde apud antiq̃s murus nō dicebāt pedestris exercitus, nisi qd pilas tā legiōes prāter scuta etiā cataphrattis galeisq̃ fulgebāt. Vsq̃ eo, vt sagittarii sinistra brachia manictis munirent. Pedites aut scutati, prāter cataphrattas & galeas, etiā ferreas ocreas in dextris crurib. cōgerent accipere. Sic erāt armati illi, qui in prima acie pugnātes Principes, in secunda hastati, in terciā triarii vocabant. Sed triarii genibus flexis solebāt intra scuta subidere, ne stantes vulnerarent venientibus telis: & cum necessitas postulasset, tanq̃ requiescēti vehemētius inuaderēt hostes, quibus cōstat saepe factā esse victoriā, cum hastati illi, & q priores steterāt, interuissent. Erant aut apud veteres inter pedites, q dicebant leuis armaturae funditores & ferentarii, q prācipue in cornibus locabant. & a quibus pugnandi sumebāt exordium. Sed hi velocissimī & exercitatissimī legebant. Nec erāt admodū multi, qui cedentes (si prelli necessitas cōpuliisset) inter principia legionis recipi solebāt, ita vt acies immota cōsisteret. Vsq̃ ad prāsentē prope aetatem cōsuetudo permāsit, vt omnes milites pilis, q̃s panonicos vocabāt, ex pellibus vterent. Quod propterea seruabat, ne grauius galea videret hominī in praelio, qui gestabat aliquid semper in capite. Missilia aut q̃bus utebāt pedestris exercitus, pila vocabant. ferro subtili trigono praefixa, vnciarū nouē siue pedali, quae in scuto fixa, nō possent abscindi: & lorica, scilicet ac fortis directā, facile perrūpuit: cuius generis apud nos iam rara sunt tela. Barbari aut scutati pedites his prācipue vtunt, quas Bebras vocant: & binas etiā ac ternas in praeliis portāt. Sciendū prāterea, qd cum missilib. agitur, sinistros pedes in ante milites habere debere. Ita enī vibrādis spiculis vellemētor ictus est. Sed cum ad pilā (vt appellant) veniēt, & manu ad manū gladiis pugnant: tunc dextros pedes in ante milites habere debēt, vt & latera eorū subducant ab hostibus, ne possint vulnus accipere, & p̃ximior dextra sit, quae plagam possit inferre. Instruendos igit ac p̃tendendos omni arte pugnandi, & q̃cūq̃ genere armorum, constat esse tyrones. Necesse est enī vt dimicandi actiorem sumat audaciā, qui munito capite vel pectore non timet vulnus.

CASTRORū q̃q̃ munitionē debet tyro cōdiscere. Nihil enī tam salutare, neq̃ tam necessariū inueniēt in bello. Quippe si recte cōstituta sunt Castra, ita intra vallū securi milites dies noctesq̃ peragūt, etiā si hostis obsideat, quasi muratā Ciuitatē videant secū vbiq̃ porrare. Sed huius rei sciētia prorsus intercidiūt. Nemo enī iam diu deductis fossis, praefixisq̃ sudibus Castra cōstituit. Sic diurno vel nocturno superuentu Equum barbarorū, multos exercitus scimus frequentē afflicto. Non solum aut cōfidentes sine Castris ista patiunt, sed cum in acie casu aliq̃ coeperit cedere munimēta Castrorū, q se recipiant nō habent, & more animalū multi cadūt. Nec prius moriendi finis fit, quam hostibus defuerit voluntas persequendi.

CASTRa aut, praesenti hoste vicino, tuto semper faciēda sunt loco, vbi & lignorū & pabuli & aquae suppetat copia. B̃si diutius cōmorandū sit, loci salubritas eligatur. Cauendū etiā ne mons sit vicinior altior, qui ab aduersariis captus possit officere. Considerandū etiā ne torrentibus inundari cōsueuerit campus, & hoc casu vim patiat exercitus. Pro numero aut militū vel impedimētorū munitēda sunt castra, ne maior multitudo cōstipet in paruis, neue paucitas in latiorib. ultra q̃ oportet

INTERdū aut quadrata, interdū trigona, interdū semis (tet cogat extēdi, rotunda, put loci qualitas aut necessitas postulauerit, Castra faciēda sunt. Porta aut quae appellat praetoria, aut orientē spectare debet, aut illum locum q̃ ad hostē respicit: aut si iter agit, illā partem debet attēdere, ad quā est p̃fecturus exercitus. Intra quā primae centuriae, hoc est cohortes, papillones tēdunt & dracones & signa cōstituunt. Decumana aut porta quae appellatur, post praetoriam est: per quā delinquentes milites educuntur ad poenam.

CASTRorū aut diuersa triplexq̃ municio est. Nam si nimia necessitas nō premit, caespites circuncidunt e terra, & ex illis velut murus instruit. Altus tribus pedib⁹ super terrā, ita vt in ante sit fossa, de qua leuati sint caespites. Deinde tumultuaria fossa sit lata pedes nouem, & alta pedes septē. Sed vbi vis acrior imminet hostium,

Murus pedestris exercitus.

Triarii.

Pila.

Bebras.

De munitione Castrorum.

Veget. lib. 1. cap. 21.

In quibus locis con-
stituta sint Castra.

Veget. lib. 1. cap. 22.

Quali specie delin-
enda sint Castra.

Veget. lib. 1. cap. 23.

Praetoria porta.

Decumana porta.

Quo genere munien-
da sint Castra.

Veget. lib. 1. cap. 24.

tunc latissima fossa ambitū cōuenit munire Castrorū, ita vt duodeci pedes lata sit, & alta sub linea (sicut appellāt) pedes nouē. Supra autē sepibus hinc inde factis, quę de fossa leuata fuerit, terra cōgerit, & crescit in altum quatuor pedes. Sic sit vt sit alta tredecī pedes, duodecim lata. Supra quā iudes de lignis fortissimis, quę milites portare cōsueuerant, præfiguntur. Ad quod opus ligones, rastra, qualos, alięq; utensilia genera habere conuenit semper in promptu.

SED facile est absentibus hostibus Castra munire, verū si aduersarius incumbat, tunc omnes Eqtes, & media pars peditū, ad ppulsandum hostiū impetum, ordinant in acie, reliq; post ipsos ductis fossis muniunt Castra, & per præconē indicant, quę centuria prima, quę secunda, quę tertia, quę quarta opus omne cōpleuerit. Post hæc a centuriōibus fossa inspiciūt ac mensurāt, & vindicant in eos qui negligentiū fuerit operati. Ad hunc ergo vsum instituendus est tyro, vt cum necessitas postulauerit, sine perturbatione celeriter possit Castra munire.

NIHIL magis pdesse cōstat in pugna, quā vt assiduo exercitio milites in acie dispositos ordines indelinēnt obseruent, nec vltra magis quā expedit, aut conglomerant agmen, aut laxent. Nam etiā cōstipati, perdunt spatia pugnandi, & sibi iniuicem impedimēto sunt. Et rariore atq; interlucētes aditum perrūpendi hostibus præstāt. Necessē est autē statim metu vniuersa cōfundi, si intermissa acie ad dimicantiū terga accesserit. Producēdi ergo tyrones sunt semper ad campū, & secundum matriculę ordinē in aciem dirigēdi, ita vt primo simplex extēsa sit acies, ne quas habeat curuaturas, vt æquali legitimocq; spacio miles distet a milite. Tunc præcipiendū, vt subito duplicet aciem, ita vt in ipso impetu, ad quē ipsi respōdere solēt, ordo seruet. Tercio præcipiendū est, vt quadratā aciem repente cōstituāt, q̄ factū in trigonū (quē cuneū vocāt) acies ipsa mutanda est. Quę ordinatio plurimū pdesse cōsuevit in bello. Iubeat etiā vt instruāt orbes, q̄ genere cum vis hostiū interruperit aciem, resisti ab exercitatis militibus cōsuevit, ne omnis multitudo fundatur in fugam, & graue discrimen imminēat. Hęc si iuniores assidua meditatione ne perceperint, facilius in ipsa dimicatione seruabunt.

PRAETEREA & vetus cōsuetudo permāsit, & diui Augusti atq; Hadriani cōstitutioibus præcauet, vt ter in mense, tam Eqtes quā pedites educantur ambulatū, hoc enī verbo, hoc exercendi genus nomināt. Decem millia passū armati instructi, omnibus telis pedites, militari gradu ire ac redire iubebant in Castra, ita vt aliquā itineris partem cursu alacriore cōficerent. Eqtes q̄q; diuisi per turmas armatiq; simili tantū itineris peragebāt, ita vt ad equestre meditationē interdū sequerent, interdum cederēt, & recursū q̄dam impetus repararēt. Non solum autē in campis, sed etiā in cliuosis & arduis locis, & ascendere & descendere vtraq; acies cogebat, vt nulla res vel casus prorsus pugnātib. possit accidere, quā nō ante boni milites assidue.

HAEC fidei ac deuotiōis intuitu, Imperator in (duo exercitatioe didicissēt. uicte, de vniuersis autoribus, q̄ rei militaris disciplinā literis mādauerunt, in hunc Libellū enucleata cōgessi, vt in delectu atq; exercitatioe tyronū, si q̄s diligens velit existere ad antiquę virtutis imitationē, facile corroborare possit exercitum. Necq; enī degenerauit in hominib. Martius calor, nec effoetę sunt terrę quę Lacedæmonios, quę Atheniēses, quę Marfos, quę Sannites, quę Pellignos, quę ipsos pgenere Romanos. Nōne Epirotę armis plurimū aliquādo valuerūt? Nonne Macedones ac Thessali, superatis Persis vsq; ad Indiā bellando penetrarūt? Dacicos autē & Mædos ad Thraces, intantū bellicosos semper fuisse manifestū est, vt ipsum Martē fabulę apud eos natum esse cōfirmant. Longū est si vniuersarū prouinciarū vires enumerare contendā, cum omnes in Romani Imperii ditioe cōstant. Sed longe securitas pacis hoies parti ad delectationē oculi, parti ad ciuilia traduxit officia. Ita cura exercitiū militaris, primo negligētius agi, postea dissimulari, ad postremū olī in obliuionē perducta cognoscit. Nec aliq; hoc superiore ætate accidisse miret, cum post primū Punicū bellum vigintiquatuor circulis excursis annorum, pax ita Romanos illos vbiq; victores ocio & armorū desuetudine enersauerit, vt secundo bello Punico Hannibali pares esse nō possent. Tot itaq; cōsulibus, tot Ducibus, tot exercitibus amissis, tunc demū ad victoriā peruenērūt, cum vsum exercitiūq; militare cōdiscere potuerūt. Sēper ergo legēdi & exercēdi sunt iuniores. Utilius enī cōstat erudire armis suos, quā alienos mercede cōducere.

Atq; hæc

Quomodo munienda sint Castra cum hostis imminet.
Veget. lib. 1. cap. 25.

Quomodo exercentur tyrones, ut in acie ordinē & interualla custodiant.
Veget. lib. 1. cap. 26.

Quantū spatium ire uel redire debeant, uel quoties in mense exercevi, cum educantur milites ambulatū.
Veget. lib. 1. cap. 27.

De adhortatione rei militaris Romanę virtutis.
Veget. lib. 1. cap. 28.

ATq; hæc ideo IOH. TARNOVI, & qui fortassis legetis hæc oī Ciues mei, huc ex Vegetio adscripsit: vt nostri q; hoīes sapientia Romanorū ad instituendā militarem disciplinā puocarent. & ad eam industriā, quæ eis naturalis est: ad eāq; artem, quā perpetuis in bellis dīcant: exercitationem q; veterum Romanorum suæ itidem adiungāt. Cum enī plurima alia præmia & ornamenta militariū viris in Rep. nostra pposita sunt, tum his maiora esse nō possunt, Quod REX noster (cōtra VENETORū exemplum) extraneos milites nunq; asciscit, sed, vt dixi, tantum suorū viribus cōtra externos bella gerit. Præterea, nō nisi suffragantib; ipsīs militibus ea decernit. Vel qd' parua sint arma foris, nisi sit cōsiliū domi: vel quod iuste ii de bello sententiā roganē, qrum sumptibus & labore est gerendum. Excep-
pro, si forte regredendorū ipiorū spaciū insperatur: hostis Regi eripiat. Ad hæc Conuentus municipibus prouinciati præstituant. In qbus arma, viriq; a Castellanis omnium lustrent & vt apparatus bellicus vnusquisq; facultatibus respōdeat, atq; exequet, tanq; a Censoribus legitimis pūdetur. vt inde ad locum & tempus bello præstitutum ordinate, ac mature omnes deducantur.

95. Bellū in Comitib; decernatur, insperato

Item pollicemur, Quod neq; Terrigenis ut ad bel- (casu excepto. L. I. lum mouerent, mādabimus: absq; Conuentione cōmuni in singulis Terris instituenda.

EXCEPTIO.

Quia tamē incerta est futurorū euentuū cognitio, nec aduersus illos certa cōsilia dari, aut prouisiōes fieri possunt, erit in potestate nostra ex decreto præsentis Conuentus, generalē belli motionē facere: ubi talis necessitas ingrueret, ut illi per præsidia decreta obstari non posset.

Kazim. in Nyessoua.

sigism. Craco. 1527.
Relinquitur in potestate Regis generalis belli motio, quando opus sit.

Cōuent' puīciales bellū quoq; antece-

105. Itē quoniā cōuenimus simul cū uniuersis subditis nostris, (dēt. L. ij.) ut quālibet expeditionē bellicā generalē, Conuentiones Particulares in locis cōsuetis secundū cōsuetudines ex antiq; seruatas præcederēt. Itaq; Statuimus, Quod nos, successoresq; nostri, quotiescūq; expeditionē bellicā uellemus indicare, seu uellent, necessitate quacūq; exposcēte: toti-
ens Cōuentiōes Particulares instituere debebimus, & debebūt. ¶ Videlicet Terrigenis Craeou. Terræ in Prossowicze: Sandecē. & Bieceñ. in Czchovv: Sandomir. in Novemyasto: Maioris Poloniæ, & Vvrscho-
uē. in Szoda: Siradiē. & Vyelunē. Siradiæ: Lanciciæ, Cuiauiē. & Bresteñ. in Brzesczye: Dobrineñ. in Rypin: Gostineñ et Sochaczouieñ. in Rypin: Rauē. in Rava: Lublineñ. & Lukouieñ. in Vrzandovv: Chel-
meñ. in Rubyestovv: Belzeñ. in Busko: Premisliē. in Moszcziska: Podol-
liæ in Kamyenyecz: Sanocē. in Sanok: Leopoliē. in Vifznia: Halici-
eñ. in Trebovva ad consulendū necessitati, tunc fortasse nobis & Rei-
pub. Reg. nostri imminēti. SIMILIS, deq; soluendo bello,

Iohan. Alb Pet. 1496
Expeditiones bell cas
præcedā: Conuention-
nei Terrestris in locis
infra scriptis.

Cracouia.
In Prossowicze, Sandecze, Biecz, Czchouu
sandomiria, Nouemyasto.
Polonia.
Vschoua, Szoda, Siradia, Lancic, Brzesczye, Rypin, Gostynin, Rava.

Russia.
Vrzandouu, Rubiesou, Busko, Moszcziska, Kamyenyecz, Sanok, Vifznia, Trebovua.

Bellicā Expeditionē generalē, nō nisi deliberata, & ex legitimis ratiōib; & causis ac necessitate publica, futuris temporibus instituemus, secundum dispositionē Statutorū, præmissis generali & particulari Conuentionibus. Cum uero expeditio bellica fuerit instituta, ad illā immutandā, Cōuentiōes in dici nō debēt, ne cum ex decreta & publicata expeditiōe, præparationē ad bellum Nobiles fecerint, si eodem tempore cōtribuere cogerentur, duplici sumptu onerentur.

sigism. Petrie. 1538.
Bell cam expeditionē generalis & particulari Cōuentus præcedent.

Literæ restiū bello præmittēdæ. L. iij.

sigism. Bidgo. 1520.

Statuimus & ordinamus, Quod dū bellū generale iuxta Statuta antiquiora per nos & successores nostros indictū fuerit, extūc trinæ Literæ Restium seorsum siue successiue mittant, & in ultimis Literis Restium nominabit dies Conuentionū Particulariū in Districtibus pro quo tēpore Castellani Districtuū tenebunt cum Nobilitate cōuenire & constituere inter se unanimiter diem & locū, ita quod Nobiles Districtuū cū suis Castell. ad locū generalis belli designatū pcedāt. SIMILIS. Literæ Restium unę pro binis, nisi in Comitibz ita decretū fuerit, emit- ti non debent, Sed alteræ post alteras iuxta Statutum.

sigism. Augustus Pe- triconie 1550.

Literis Regis a bello nemo liberetur.

Alexand. Petr. 2504
Idem l. b. v. cap. 2. ar.
2. de Cancell.

Ipsi uero Cancellarij & Vicecancellarij Literis Literas cōtrari- (L. iij. as. alter cōtra alterū, & cōtra lus cōmune Regni, nō extradāt, * Literæ aut luri cōtrarię int alias intelligunt * liberatiōes ab expeditiōe bellica

sigism. Bidgo. 1520.

Agrotos reuidere Ca-
stellanis interest &
Regi deferre.

Item statuimus, Quod in eisdē Conuentiōibus Particularibz licebit eis- dem Castellanis egrotos ad bellū proficisci nō ualētes cū aliquibus No- bilibus reuidere, & tandē nobis & successoribus nostris deferre: ac deīn de corā nobis & successoribus nostris nomine talis ægroti testes quatu- or Nobiles idonei nominabunt, qui testes quatuor, uel alij electi Nobi- les testes nominādi iurare debēt super uera infirmitate cū eodē ægrotio cōualecente. Sed si ipse infirmus cū quatuor nō iurauerit super uera in- firmitate: extūc talis ægroti bona impetrata debēt secundū donationē nostrā uel successorū nostrorū suū effectū sortiri. Et nihilominus talis ægrotus expeditionē debitā faciet bellicā. SIMILIS.

sigism. Petric. 1538
Ægrotati, senes Reip.
necessitates obzunt, ac
Vicecapitani loco: h
tant iudicialiū quam
humaliū a bellica ne-
cessitate eximuntur.
sigism. Augustus Pe-
triconie 1550.

Cauebimus deinceps, nos & posteri nostri, ne aliquē qui ad obeundū seruitiū bellicū de lure esset obligatus, ab expeditiōe generali liberū & exemptum faciamus, præter ægrotātes, senio cōfectos, & in necessitate Reip. existētes, & præter Vicecapitaneos eorū locorū ubi sunt iudicia, & in limitibus Reg. arcibus præsidentes. SIMILIS.

De liberandis hominibus a bello iuxta ueterē cōsuetudinem, & com- mune lus nos conseruabimus.

Arma & pixides tēpore belli, in Ruissia

uero semper impune portentur. Lex vi.

sigism. Petric. 1519.

Nemo deinceps tēpore pacis seu eques siue pedestris pixides breues quas Rucznicze uocant deferre audeat, ab hac tamē Constitutione Terras Ruissie libertas esse uolumus quæ parata arma contra insultus hosti- um habere semper solent & debent.

PRÆSCR Iptiones tempore belli ne currant. Lex viij.

Quam Libro 3. Capitulo 6. Articulo 8. & alibi uide.

ARTICVLVS IIII.

Nobiles sua bona ut pote stipendia ne pfundant: ne tā Spūalium quā Seculariū rapere cogant, ob idq; in campis stationes faciant. per Castellanos suos a vi arcean- tur, Quæ si accadat, parti ipsi Castellani Palatini & Rex, partim Spirituales son- es puniunt.

tes puniunt. Cōmeatum enim iuste æstimatum Castellani ex Villis ad exercitū
conduci iubent: ne illum Nobilibus vi rapere sit necesse.

SI aut nostris Nobilibus bona hereditaria tanq̃ stipendia sunt cōsignata, ne nō
Reip̃, sed suo stipendio militare se putent: & si ad defendendā Rempub. publice
se missos gloriant, quod utiq̃ propriū officium eorū est: Omnino, neq̃ bona sua lux
xu profundāt, qd̃ quidē egestas eorum Reipub. sit fraudi: neq̃ bona Ciuum tanq̃
tutores pupillorū rapiant, qd̃ hoc ipsum cuiusdā latrocinii simile existimat. Atq̃
idcirco Leges nostræ, vt Regi, bona fisci: & Episcopis, Ecclesiæ fundos alienare
vetuerunt: ita q̃q̃ & Nobilibus lusu bona perdere, vel Mercatorib. luxuriæ suæ
administris ea vendere, phibuerūt. Ne si cōtra fiat vnus quisq̃ eorū propter eges
tatem in exequendis suis officiis claudicet, vel tam Ecclesiæ ministrorū, quā pau
perorum hominū facultatibus manus admoueat. Male aut se res habet, si & canis
ouibus quas custodit pro defensore Lupus sit: & miles suis met Ciuibus & Eccle
siis pro tutore fiat hostis. Quæ audacia ne impune admittat, primo efferatis mili
tum animis metus Dei ponendus est ob oculos, dixit enim Dñs, NON CONCu
piscēs, tantoq̃ minus FVRABeris. Quod ne milites sibi licere putent, dixit eis
Iohānes, NEMinē CONcasseritis, NEMini INIURIā feceritis, SVFficiat vobis
STIpendiū vestrum. Quod cum ita sit, iure optimo poenīs quoq̃ corporalibus et
pecuniariis Leges emendari delictū voluerunt, si quis ad bellum pficiscendo dam
num det Ecclesiastico ministro, Ciuī, vel Colono: & quod horū utiq̃ ipsi milites
sunt defensores, ac patroni: & quod vnusq̃q̃ eorū pro rata parte stipem iridē bel
lo gerendo cōfert. Et vt hic taceā, quā crudeliter gentiles Imperatores in prædos
nes milites sæuerint: Vereor enim ne recitandis peregrinis exemplis aliquid inhu
manum in Remp. nostrā, vel etiā iusta de causa inuexisse videar: illud cōmemora
bo, Quod D. Aurelianus (vt Flavius Vepiscus scribit) posteaq̃ adulterū militē
duabus arboribus inflexis alligatū, iisdemq̃ dimissis, medium dicerpsit: ad vica
rium suum scāpsit: SI VIS Tribunus esse, immo si vis viuere, manus militū contine
ne. Nemo pullum alienū rapiat, Quem nemo cōtingat, Vuam nullus auferat, Se
getem nemo deterat, Oleum, sal, lignum nemo exigat. Annona sua cōtencus sit.
In hospitiis castē se agant: qui litem fecerit, vapulet. Epistola profecto dignissima,
quā omnes legant, & factis exprimant milites, eorumq̃ Tribuni christiani.
Similiter Aufidius Celsus Imperator milites, qui aliquid Prouincialib. abstulissent

PRÆFATIO,

Epistola Aureliani
ad Tribunū exercitusEx Adamario Lo
richio.

Ex Vlca, Gallicano.

Ad, Lamp.

Et Alexander Seuerus Cæsar, in expeditiōibus, si quis de via in alicuius possessi
onem deflexisset pro qualitate loci fustibus ac virgis cædebat, aut alioq̃ condem
nabat. Quod si dignitas personæ tales poenās nō recipiebat, grauissimis cōrume
liis afficiebatur, quū diceret: Velles ne hoc in agro tuo fieri, quod facis in alieno?
Clamabat sæpius, quod a Christianis audierat, idq̃ per præconē, quoties aliquem
emendabat, dicere iubebat: QVOD TIBI fieri nolis, alteri ne feceris. Sed quid
nunc dicemus de militibus Christianis, qui limina paterna vix egredi, statim mo
re luporum, rapiunt atq̃ mactant, qui siue quo eant, siue redeant, furantur, cōstus
prant, pulsan, abigunt pecora, pertusis vasīs sinunt vinum effluere. Quid multis?
Crudelius tractant suos, quā hostes. Et hoc hodie si superis placet, appellat Ius mi
litare, & ad hæc cōniuent Principes. Attamē heroes hodie nōnulli boni, scelera
militum in Prouiciales ædita pati nō possunt, imitati P. Cornelii Scipionē, qui
eodē temporis momento, quo Castra intrauit, turpi atq̃ erubescenda hominū sen
tina purgauit exercitum. Neq̃ enim impiissimā quandā audendi quælibet licen
tiam esse bellum sciunt, quod solius Iusticiæ defendendæ, iniuriæq̃ illatę propuls
sandæ, non inferendæ causa, suscipi debet. Et tamē rapinæ militari præsentissimū
est remediū si & res, cum gratis omnibus impartiri nō possunt: facile, iustoq̃ præ
cio tam a Spūalibus, quā ab agricolis, ac Mercatorib. militibus vendant: & si exer
citus quoq̃ a propriis finibus in hostilem regiōem mature transferatur. In quā vt

Contra militarē ra
pinam quæ remedia

TTT

non gra-

non grauatim Imperatorē etiā citra stipendiū sequatur: hostiles copias, ac etiam
Vrbes, nisi se sponte sua dedant, & peccato hostis participant: ei in prædā sunt po-
ponendæ. Si autē ipse in primis Imperator manus suorū a raptu cōtinuerit, non dis-
ficile eandē continentia reliquis militibus persuadēbit. Sicut ecōtra eosdem alas-
ces ad operas præstandas, periculaq; adeunda, faciet: Si primus ipse omnī opus
inuadat, & periculum capessat: ne milites alterum contumeliæ,
alterum etiā prodicionis loco ducant.

Interest Reipubl. vt militares viri in

defendendo Regno peruigilent, defensionēq; facultates necessarias cōseruent. Idē
circo nulli Cōtractus, fideiussionesue super rebus, equis, bonis, & hereditatibus in-
ter ludendum aleam facti valeant. imo si creditores debitoribus probriis insultent,
pœna percelluntur. Lex 1. Quam Lib. 3. Cap. 10. Artic. 2. de Contractibus &
fideiussionibus quasi ex maleficio vide.

Kaz. M. Vist. 1368.

Armigeri ne dāna dēt, statioēs in cāpis

Armigeri ad bellicā
expeditionē procedē-
tes, nulli in dāno
uicere nō debent, sed
in cāpis statioēs fa-
cient, solis pabulis sin-
cōrenti: nec ædificia
destruant, sed in uici-
nis syluis ligna cedāt
Secus facientes dāna
nō soluant. Secundum
iuramentū domini lo-
ci, & pœnam duplicē
L. per hoc tamē pabu-
lum equis moderatū
non negatur.

Expedit Reip. ut subditi q̄ete uiuāt, et qđ nulli noceāt, & (faciāt. L. ij. 25.
in uirtutib. cōualescāt. Quidā tamē prætereūtes istā, ueluti Legis trans- 26.
gressores: Qđ cū p Terras pprias pergūt ad expeditionē bellicā, quasi
hostes infinita damna pauperibus (etiā plura quā hostibus) inferre nō
uerent. per quod Terræ nostræ maxime deuaſtant. Volētes itaq; huic
periculo de remedio opportuno prouidere. Statuimus, Quod q̄tiescūq;
ad bellicā expeditionē sit progressio, nullus in Villis stationē faciat: sed
in campo. Nec rapinas in equis, pecudibus, pecoribus, uel in alijs rebus
cōmittant: sed solū modo pabula recipiāt moderate pro suis equis. Nec
statioēs faciāt de lignis in syluis, Gañs, aut rubetis pro edificijs ualenti-
bus: ut ex hoc ædificia Villarū integra & illæsa permaneāt: Et si qs ue-
lat temerarius huius Statuti uiolator fecerit cōtrarium, dño illius Vil-
læ, aut cui dānū est illatū, damna restituat iuxta suū Sacramentū, cū
restitutionē ablatorū, super ablatis præstitū cū pœna pyathnadzieſta ad
hoc apposita. Et nihilominus alia similis pœna cedat nobis occasiōe ui-
olatiōis Statuti. Per hoc tamē nō negamus quin pabulū moderatū eqs
& uictus ipſorū, sine q̄ transitus alias haberi nō possit, recipiatur.

Nihil pabulorū vi in via recipiat. L. 3.

Kazim. M. Visticie.
idem suprad. b. i. ca.
27. de Kmeton. ar. 2. 3

Cum itaq; omnis uiolētia nō immerito uarijs Iuris sanctiōibus prohi-
beatur, & coerceat. Maiestas igit Regia equū censuit, subditorū cōmo- 19.
da in his præferti prouidere: Statuimus ideo, ut trāseuntes per uisā ad do-
minos suos, uel in proprijs etiā negocijs procurādīs, siue sint Principes,
Milites, aut alterius status, & cuiuscūq; conditiōis homines existāt, pro
se expensas, aut pabula equorū, in Villis, tabernis, aut locis solitarijs nō
recipiāt: aut aliquā uim inferāt uēdere nolētibus, aut a uenditiōe se retra-
hentibus: Sed unusq; scq; libere utatur re sua, pro libito suæ uolūtatis.

Cōtra raptores maiores etiā pœnæ sta-

Vladislau Jagello
confirmat Statutum
Kazimiri Magni.

Quantū fœlicis recordatiōis KAZIMirus Rex Po (tuunt. L. iij. 63.
loniæ prædecessor noster, cū nōnullis Principib. Terrarū Regno & Ma 64.
iestati suæ cōtrariantibus, per multa tempora bella & expeditiōes habu-
crit, fecerit, tenuerit, & exercuerit: nunq̄ tamē tempore fœlicis sui regi-
minis Res

minis Regni, per bellatores tot & tam graua damna, pericula, sacrilegia, effractiones Ecclesiarum, & deuastationes bonorum Ecclesiarum, & Monasteriorum, ac aliorum bonorum fuerunt, nec sunt tot, & tam graua, uti foelicis tempore nostri regiminis Regni (quod condolentes referimus perpetrata ac commissa. ¶ Statuerat enim & ordinauerat laudabiliter prefatus predecessor noster cum Prelatis & Dominis Regni sui: Quod omnes & singuli Regnicolae, ad expeditionem euntes, quicumque nomine censerent nunquam in Ciuitatibus, Oppidis, Villis, allodijs, & alijs bonis tam Ecclesiarum, & Monasteriorum, & Secularium quae aedificia habent, sed in campis, uel rubetis stationem facere, nullasque rapinas bonorum quorumcumque & uiolentias cuiquam inferre debuissent. ¶ Item statuerat, cum Prelatis & Dominis praedictis leuiori comparatione expensarum, ad expeditionem transeuntium ex utilitate Regni pensatis, Quod euntes ad expeditionem pro expensis suis comparandis: Bouem pro media Marca, V Accam pro octo scottis, pro fertone PORcum, MV Tonem pro duobus grossis, duas AVcas pro grosso uno, sex PVLlos pro grosso, Capetam tritici pro duobus grossis, Capetam SILiginis pro grosso, & Capeta AVenae pro grosso similiter emere debuissent. Quod Statutum per longam consuetudinem Terrigenarum nostrorum fuit & est tentum, & laudabiliter obseruatum. Sed tempore foelicis nostri regiminis Regni quondam Incolarum Regni nostri detestanda peruersitas, nesciens abstinere a uetitis, nec debito modo gaudere concessis, tam laudabile Statutum in abulum damnabilem deducetes, non tantum praemissa, sed multo plura, & maiora mala quae diuinae Maiestatis offensam, Regnique nostri desolationem inducere uidentur, ferociter perpetrando commisit: prout ex subditorum nostrorum querelis, & querulosis clamoribus percepimus, & nos ipsi certa experientia probauimus, Ex quibus in Regno nostro multa scandala, magna pericula, & graua incommoda, necnon destructiones Ecclesiarum & Monasteriorum sunt secuta, & ampliora sequi (nisi celeri remedio succurrat) uerisimile est in futurum. ¶ Nos igitur praemissis, & alijs malis occurrere, & indemitatibus Regni nostri & Ecclesiarum Monasteriorumque prouida circumspeditione prouidere cupientes, tam laudabile Statutum praedicti predecessoris nostri, de consilio pariter & assensu Prelatorum & Dominorum Regni nostri approbantes illud auctoritate nostra Regia confirmamus, nostris uobis dantes in mandatis, quatenus tam laudabile Statutum in Ciuitatibus & Oppidis nostri Regni ac ipsius confirmationem & approbationem publicare & proclamare faciatis, illudque ab omnibus Regnicolis nostris, sub obtentu gratiae nostrae obseruari praecipiat. Transgressores uero ipsius nobis & illis quibus damna intulerint poenam syedmnadzyesta alias xiiij. Marcas, uel maiorem poenam illius Terrae per cuius Terrigenas praedicto Statuto contrauentum fuerit, una cum illatis damnis, & iniurijs soluere tenebunt. ¶ Quae damna & iniuriae per illius solius iuramentum, cui illata sunt, quicumque ille sit, coram nobis probari debent. exceptis PONTificibus, qui cum saepius ex diuersis causis in remotis partibus causas agere habent, Procuratores ipsorum discretos & idoneos. Spirituales uel Nobiles Seculares nobis istud praestent. ¶ Vobis nihilominus huiusmodi transgressores Statuti presentis, nostra approbatione,

Ad bellum euntes non in Ciuitatibus, oppidis, uillis, uel allodijs spiritualium uel secularium faciant stationem sed in campis.

Euntes ad bellum Bouem media marca, uaccam octo scottis, Porcum fertone, Mutonem duobus grossis, duas aucas uno grosso, sex pullos uno grosso, Capetam tritici duobus grossis, siliginis uno grosso, Capetam auenae grosso comparabunt.

Vladislaus Rex confirmat statutum Kar. & mandat illud publicari. Transgressores rei statuti poena 14. Marc. una cum illatis damnis percellendos.

Damna iuramento solui cui illata sunt probari debent. Pontificibus, in remotis agentibus, exceptis, qui per Procuratores idoneos tam spirituales quam seculares Nobili istud praestabunt. Dat Rex auctoritate iudicibus, transgressores indicandi, confir-

demnandi, puniendi,
et ad satisfaciendū
compellendi.

Ad perpetuam rei
memoriam Rex man-
dat, hanc confirmati-
onem in Librum Ter-
restrum scribi et in-
ferri de uerbo ad
uerbum.

Kaz 3 Petric. 1457.

Ista constitutio Kaz-
eadem est in forma
cū constitutiōe vula-
dislaus progenito-
ri, prater paginas
phum illam quod si
uoluit aliqui nostrū.

& cōfirmatiōe iudicandi, cōdemnādi, ad satisfactiōē cōpellendi & pu-
niendi, omnibus dilatiōibus remotis omnimodā damus & cōmittimus
facultatē. ¶ Mandātes uobis, omninoq; habere uolētes, Quod presen-
tes nostras approbatiōis & cōfirmationis huiusmodi Literas in Libros
Terrestres de uerbo ad uerbū ad perpetuā memoriā scribi & inferri fa-
ciatis. Nos igit VVLadislaus Dei gratia Rex Poloniae &c. hoc lau-
dabile Statutū superius notatū Sereniss. Principis & Dñi Kazimiri Dei
gratia Regis olī Pol. predecessoris nostri renouā, cōfirmamus, & ad Li-
brum Iuris Terrestris scribi, & notari iussimus, prout antea in Statutis
eiusdē Dñi Regis Kaz cōtineēt. ac in omnib. prius enarratis obseruari et
teneri fecimus. de cōsilio Prælatorū, ac dñorū nostrorū. SIMILIS.

KAZIMIRVS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithva-
niæ, Rursiæ, Prussięq; Dñs & heres. Vniuersis & singulis Capitaneis 64.
Regni nostri tā generalibus q̃ Particularib. quibuscūq; Terris & Di- 65.
strictibus præsidentibus Gratiā & beniuolentiā Regalē. Magnifici Gene-
rosi, & Nobiles fideles nostri dilecti. Quamq; foelicis recordatiōis Kazi-
mirus Rex Poloniae predecessor noster cū pluribus hostibus Regni sui
per tempora multa bella expeditiōes habuerit, fecerit, tenuerit & egerit,
nunq̃ tamē tempore foelicis sui regiminis Regni per bellatores tot & tā
grauia damna, pericula, sacrilegia, effractiōes bonorū Ecclesię, et Mona-
steriorū fuerūt, & sunt cōmissa. quod & quā graua tempore nostri fo-
elicis regiminis Regni, quod dolēter referimus, fuerūt, & sunt cōmissa &
perpetrata. Statuerat enī & laudabilē ordinauerat præfatus prædeces-
sor noster cum Prælati & Cōsiliarijs Regni nostri. QVOD omnes &
singuli Regnicole. q̃cumq; nomine censeant ad expeditionē euntes, nū-
quā in Ciuitatib. Oppidis, Villis, allodijs, & alijs bonis tā Ecclesiarū &
Monasteriorū, q̃ Seculariū, quę ædificia habent: sed in campis uel rube-
tis stationē facere, nullasq; rapinas bonorū q̃rumcūq; cōmittere, & uio-
lencias inferre cuiuscūq; debuissent. ¶ Item statuerat cū Prælati et Cō-
siliarijs prædictis pro leuiori cōparatiōe expensarū ad expeditionē trā-
seuntū ex utilitate Regni pensantis, Quod euntes ad expeditionē pro
expensis suis cōparandis, BOuem pro media Marca: VACCā pro octio
scottis, PORcū pro fertone, MVTonē pro duobus grossis. duas AV-
cas pro grosso, cassulā tritici pro duobus grossis, cassulam filiginis pro
grosso, & cassulā auenæ pro grosso emere debuissent. Quod Statutū per
longā cōsuetudinē Terrigenarū nostrorū fuit, & est tenūt, & laudabi-
liter obseruatū. Sed tempore nostri foelicis regiminis q̃rundā Regnico-
larum nostrorū detestanda peruersitas, nesciens abstinere a uetitis, neq;
debito modo gaudere cōcessis, tam laudabile Statutū in abusum dam-
nabilē deducens: nō enī præmissa, sed multo plura, ac maiora mala quæ
Maiestatis diuinæ offensam, & Regni nostri desolationē inducere ui-
dentur, ferociter perpetrādo cōmisit, prout ex subditorū nostrorū cla-
morib. querulosis, percepimus, & nos ipsi certa experiētia probauimus.
Ex q̃bus in Regno nostro multa scādala, magna pericula & graua in-
cōmoda, necnō destructiōes Ecclesiarū, & Monasteriorū sunt secuta, &
ampliora sequi (nisi celeri remedio succurrat) ærisimilit̃ præsumitur
in futurum.

in futurū. Nos igit̃ prāmisis. & alijs malis occurrere. & indēnitatibus Regni nostri, ac Ecclesiarū, & Monasteriorū utilitatib. provida circūspectiōe providere cupientes, tā laudabile Statutū p̃decessorū nostrorum parit̃ & assensu Prælatorū, Cōsiliariorū Regni nostri approbantes illud auctoritate nostra Regia, cōfirmavimus, vobis & cuilibet uestrū dantes in mādatis, quatinus tā laudabile Statutū, ac ipsius approbationē & cōfirmationē in Ciuitatib. & Oppidis Regni nostri publicari, & proclamare faciatis. Illud q̃q̃ ab omnibus Regnicolis nostris sub obtentu gratiē nostrē obseruare prācipiatis, trāsgressores vero ipsius nobis & illis q̃bus damna intulerūt poēna syedmadzyesta, uel maiore poēnam Terrā illius per cuius Terrigenas p̃dicto Statuto cōtrauentum fuerit, una cum illatis damnis & iniurijs soluere tenebunt̃. quā damna & iniuriā per illius solius iuramentū, cui illata fuerit, q̃cumq̃ ille sit, corā nobis probari debēt. Exceptis Pontificib. qui cum sepius ex diuersis causis in remotis partibus agere habēt per Procuratores eorū discretos & idoneos Spūales uel Nobiles seculares corā nobis illud prāstent. Vobis nihilominus & uestrū cuilibet huiusmōi trāsgressores Statuti, prāsentī nostra approbatiōe & cōfirmatiōe iudicandū & cōdemnandū satisfacere cōpellendū, puniendū, omnibus dilatiōibus remotis omnimodam damus & cōmittimus tenore prāsentīū facultatē. ¶ Quod si uos aut aliq̃s uestrum in exhibēda iusticia iniurias, aut damna p̃sis, postq̃ per eos requisiti fueritis. negligētes ac remissi fueritis. poterit p̃sonā Ecclesiasticā cōtra uos & quēlibet uestrū pro huiusmōi negligētia uti lure Spirituali, & per Iudices Ecclesiasticos cēsuris Ecclesiasticis cōpellere. quibus uos subiicimus. ¶ Volumus tamē esse in optiōe & arbitrio iniuriā aut damnū p̃sis, quod possit & ualeat super damnis & iniurijs sibi illatis, ad Ecclesiasticū uel Secularē Iudicē pro iusticia recurrere. Mandamus vobis & cuilibet uestrū omnino habere uolētes, qd̃ prāsentēs nostras huiusmōi approbatiōis. & cōfirmatiōis Literas in Libro Terrestrī de uerbo ad uerbū ad perpetuā rei memoriā scribi & inseri faciatis in testimoniū futurorū, secus nostrā gratiā sub obtentu nō facturi. Actum & datū Petricouīe in Cōuentiōe generali sabbato post festum S. Andreæ Apostoli. Anno dñi 1457. nostro sub sigillo prāsentibus appenso &c. Prāsentibus ibidem R. in C. P. D. Iohāne S. Eccl. Gnes. Archiep. & Primate. Thoma Cracou. Iohanne Vulad. Cancell. Andrea Posnañ. Episcopis Vener. Iohanne Luthkonis de Brzezye V. I. Doctore Archid. Gnesn. Vicecanc. R. P. Necnon Magnificis Gener. Stren. & Nobil. Iohāne de Czyzov Castell. & Capitan. Crac. Stanislaw de Ostrorog Califs. Derslaw de Rythvyany Sirad. Petro de Opporov Lancic. Nicolao de Kosczyelec Vulad. Palatinis, Andrea de Sprova Palatino & Capitan. Leopold. Petro de Samotuly Posn. Petro de Gay Califs. Hyncza de Rogov Sirad. & R. P. Vicethesaur. Creslaw de Kurozvyanky Lubl. Iohāne de Borek Brezeñ. Petro de Mosczina Dobriñ. Petro de Striykov Vulad. Stanislaw de Szydiowyec Zarnou. Castellanis, Creslaw Voyssyk de Voycza Cracou. Sandiuogio de Lazenicza Sandom. & Capitan. Lubl. Floriano de Paczanov Crac. Cristino de Smol-

Iudices secularis
stetam facere negli-
gēt. damna p̃sis, po-
tē. quā fuerit requi-
sit, possum per p̃-
sonas Ecclesiasticas cē-
surari & compelli.

In optiōe & ar-
bitrio est p̃sis dama-
num, an ad Iudicē
spiritualē uel secu-
larem uoluerit pro
iusticia recurrere.

sko luniylad, & Vulad. Dapif. Iohāne Kraska de Lubnicza Califs. Iacobo de Dambno Cracou. Pincernis, & alijs pluribus fidedignis circa prēmiffa. Datū per manus prāfati Reuerend. patris Dñi Iohan. Episcopi Vuladisl. Canc. & Venerab. Iohānis Luthkonis de Brzezye V. I. Doct. Archid. Gnesn. R. P. Vicecanc. syncere nobis dilectis. Sub sigillo nostro prāsentibus appenso in fidē prēmifforū ad relationē eiusdē Reuerend. patris Domini Iohānis Episcopi Vulad. R. P. Cancell.

Itē Priuilegiū wlad. Jagellonis & kaz.

III. Petricouia feria quarta post festū S. Georgii proxima. Anno 1458. datum supra Libr. 1. Cap. 4. Artic. 9. fol. 128. de Raptoribus decimarum vide ad hunc enim locum seruire videtur.

S I M I L I S.

De Raptorib. & inuaforib. bonorū Ecclēfiae.
In Oppatouyec 1474

KAZIMirus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiaeque Dñs & heres &c. Vniuersis & singulis Capitaneis, 68. signanter tamē Cracou. Sandom. Noue Ciuitatis, Radomieñ. Lubliñ. 69.

Inferens alicui spirituali damnum, coram Capita. cui subest, est cōueniendū, & non secus q̄ pro Artic. Ca. strensi uno ex quatuor per eū iudicandū.

Actori super damno illi no incubit probatio, alias Reus iurabit se esse immunē a damno illato.

Capitaneo a loco longe distante, potest Actor Reum coram Rege in terra Crac. agere conuenire, sine Districtus exceptione.

Spiritualib. inferiorib. nō habentib. impetras in lure Terrestri conceditur facultas conueniendi suos demnificatores in lure spirituali, qui si conuicti censuras ultra annum sustinuerint in turrim iniiciantur.

& alijs ubilibet cōsistētibus prāsentib. requireñ. syncere & fidelibus dilectis. Gratiā nostrā cū fauore. Magnifici & Generosi syncere & fideles nostri dilecti. Non sine graui animi molestia, ac diuinæ ultionis metu q̄tidianas Spiritualium Regni nostri querelas lachrymis etiā permixtas audimus. Quomodo ipsi p Terrigenas belligeros q̄ ad expeditionē generalē proxime prāteritā procedebāt in bonis Ecclesiasticis prāter morem Terrestrē damnificati sunt. Volētes itaq̄ ultionē diuinā interciperē, nostraq̄ animaduersionē prēuenire cū omnibus Cōsiliarijs nostris in Oppatouyec exercituali cōgregatis, talē modū inuenimus, statuimusq̄ per quē ipsi Spūales damna sua per uisū luris repetēt breuiprē. ¶ Qd̄ quilibet pro damnis suis possit corā Capitaneo loci cui damnificator ipse subiacet eū cōuenire, quē ipse Capitaneus pro damnis illatis nō secus q̄ pro Articulo Castrēsi uno ex quatuor in lure descripto iudicare debet. ¶ Et admittere probationē Actori, sicut pro uiolētia domestica: aut si Actor id elegerit, quod arbitrio eius deferimus, purgatiōe iuramēti more Castrēsi reus iudicetur. ¶ Si uero Capitaneus in lōga distantia fuerit, corā quo Reus deberet trahi in causam: poterit Actor Spūalis opportunitate capta, dū ipsi in partibus Cracou. & nō Maioris Polonię essemus cōstituti, ad nostri prāsentia Reū citare, quē nulla Districtus euocatiōe uolumus excipi, sed more bellico Actori iusticiā ministrare, quā omnia descripta de Spūalibus bene possessionatis Terrestri dominio siue hereditario intelligere uolumus. ¶ De alijs uero Spūalibus inferioris cōditionis qui propter eorū egestatē in Iudicijs Terrestrib. maxime sic remotis nō sufficiēt impēdere: Extūc poterint in lure orū Ecclesiastico damnificatores suos cōuenire, in quo quādocūq̄ iuste cōuicti fuerint, & censuras ultra annū sustinuerint, uolumus, quod rigidissime cōstitutio de talibus edita obseruetur, & quod turri mancipētur. hāc uolumus a Iudicibus Spiritualib. & Actoribus seueritatē moderari, ut nec illi in petendo siue existimādo damna sua, nec isti in decernēdo modum excedant rationabilis æquitatis. In cuius rei testimoniū sigillū nostrum prāsentib. est subappēsū. Datū in Noua Ciuitate Korczyn feria vi. proxima ante Dñicam Oculi. An. Dñi 1474. Ad Mādātū Dñi Regis.

SI VERO stipendiati in bonis Spiritualiū damna dent. Vide infra Capitulo tercio Articulo septimo.

ITAq; Plebei ad aliquot maiores Ecclesias non recipiuntur, quod earū bona, hoc est, Oppida, Villas, decimas a rapina militum defendere non sufficiunt. Lex v. Quam Libro I. Cap. iij. Artic. iij. uide.

Castellani arceant a damnis, & ducant

exercitus eis a Palatinis consignatos. Lex vi.

Quodā abusu frequentatū est, Quod Nobilitas sine ordine ad bellum, dum generalis expeditio moueret, transibat, Constitutionē uetustā non

9. obseruando. Dcernimus itaq; Statuto ueteri innitei. ut Castellani Di

10. strictus suos ad locum in Restibus per nos designatū sine hominū iniu-

ria & incōmodo ducant. Quibus quidē auctoritatē damus eos punien-

di, qui temerarie excessus facerent, & damna hominibus inferrent, ordi-

nationes antiquas in iūctu cōparando nō obseruantes. Quod si Castel-

lani officiū suum in hoc neglexerint exequi, & in profectiōe damna nō

prohibuerint, tunc tenebūtur damna pāsis damna soluere, si reos no-

bis non detulerint, & nobis pro pōena negligentiae xiiij. Marcas soluēt.

Palatini uero cum Castellanis ordinabūt Districtus, & Castellanis eos

ducendos diuident, & deputabūt, p̄sertim in Maiori Polonia, ubi ni-

hil hoc modo ante ordinatū fuisse reperitur. Dum uero Castellanus cū

Districtu suo mouere se uoluerit ad bellum, ut una omnes pergant: De-

bet Castellanus locum suo Districtui deputare, & in loco cōpetenti ten-

torium suum extendere, & quatuor diebus in eodē loco immorari, et tā-

dem progredi sine hominū iniuria: uictualia quauis, ut Statuto cautū

est, soluendo, & cum ad locum in Restibus designatū uenerit, Palatino

suo eum Districtū quē duxit, consignabit. S I M I L I S.

Itaq; Nobiles Districtuū cum suis Castellanis ad locū generalis belli

21. designatū procedant, & Castellanus in profectiōe de Nobilitate cōque-

rentibus super damnis & iniurijs iusticiā faciat. Inobedientes aut nobis

& successoribus nostris deferat. quod si deferre neglexerit, extunc dam-

na pāsis persoluet. Si uero idem Castellanus egritudine, uel aliqua alia

causa absens fuerit, uel transire nō poterit: extunc in locū suum aliū ido-

neum Nobilē deputabit ad p̄missa. S I M I L I S.

Item ut expeditio bellica ordinato modo fiat, ad tuitionēq; Regni et nō

29. eiusdem destructionē cedat: ueteri ordinationi & Statuto innitētes: Sta-

30. tuimus ac ordinamus, ut Castellanus ad bellicā expeditionē cum Nobi-

libus sui Districtus profecturus, quatuor, uel ad minus tres dies in lo-

co ad conueniendū designato in Districtu suo expectet. & qui Nobiles

ad diem illam non cōuenerint, aut cum eo profectiōē suam non conti-

nuauerint, soli uero absq; ipso Castellano suo proficiscētes, si damnum

cuipiam fecerint, Duplum eiusdē damni soluere damnū pāsis tenebū-

tur & debebunt. Idem aut Castellanus cū suo Districtu proficiscens sta-

tua faciet cum Nobilibus nō in Villis, nec Oppidis, sed prope illa iux-

ta Statuta Regni, ET SI RVSTICI seu Coloni COMMBATVM

& alia necessaria ad exercitū illius cōducere noluerint: Ipse Castellanus

pabula nisi spōie cōducantur ad exercitū p̄cipiuntur: assimant omē Castell. seu ab co missorum proborum famularum aut Nobilium soluenda.

Vera bona Eccl. Dei, sunt Euangelii leſu Christi, & sacramenta diuini instituta: quae qdem olim Apoſtoli uigilijs etiam suis defenderunt, opes aut (ſi bene diſpenſetur bone uiriq;) ut Giezi dona & iuda ſacculi, uera uenena Ecclēſiae eſſe ceperunt.

ſigifm. Craco. 1510.

VI uero Nobiles p̄ſentia etiam Digittariorum ab inferendis

damni arceantur, Caſtell ducant ſuos exer-

citus, a damniſq; coher-

ceant. Alioq; ipſi dam-

num paſſo Regi uero

pōenam 14. Mare ſol-

uant, & quod Palat.

ordinant cum Caſtell.

Nobiles quos Caſtell.

quatuor diebus in

tentorijs expectant

una ſecum ad locum

reſtib. p̄ſentum pro

ſpectuor, & poſtea

Palat. cōſignandos.

ſigifm. Bidgo. 1520.

Nobiles cum Caſtellis

no procedant ad locū

bell. p̄ſignatū, ſus

de illis nomine damno

rum dicant, uel Regi

deferant inobediētes

Et quod eger Caſtel.

pro ſe idoneū Nobilē

ſufficiat & deputat.

ſigifm. Petric. 1523.

ſimile quod Caſtell.

Districtus ſuos qua-

driduo expectent: de-

inde ad locū in reſtib.

designatum ducēt, ab

iniurijsq; cohererebūt.

Alioqn ſi quiſpiā ſol-

lus proficiscens dama-

num det, duplū dama-

ni ſoluat. Item quod

ſtatua nō intra, ſed

circa Villam & eppl

da faciant: & quod

ad uicinas Villas familiares suos uel aliquos probos Nobiles mittet, q
necessaria ipsa omnibus qui pro illis se cōtulerint, distribuent, & cura-
bunt, ut parata pecunia exoluant, modo & ordine infra scripto uideli-
cet FENVUM quantū unus equus portare seu trahere potest soluatur,
uno grosso, Quod duobus equis afferetur, seu aduceť, duobus grossis,
Quod quatuor equis, quatuor grossis. CASSVLA Siliginis una tri-
bus grossis. AVENÆ unus chorus uno grosso. CASSula uero auenæ
duobus grossis soluetur. BOS media Marca. IUVVENCA alias Ialovio
eza sedecim grossis. PORcus duodecim grossis. ARIES seu Muto tri-
bus grossis. ANSeres, GALLinæ, & Pulli, prout in antiquo Statuto
descriptum est soluantur.

SIMILIS.

Feni precium,
Cassula siliginis.
Auenæ.
Bot, Iuuenca, Porcus
Aries, Anseres, Gal-
lina.
sigism. Craco. 1532.
Eiusdem infra cap. 3.
artic. 7 sit mentio de
mercenario milite.
Generaliter aut Capi-
taneus exercitū, &
Palatinus sive Castel-
lanus uel aliqui Rex
eiusque Officialis de
mercenarijs militib;
aut Nobilib; qui sube-
dunt spiritualiū, uel
seculariū damna in-
ferunt, iusticiam fan-
cient,

De Militibus Mercenarijs, uel Nobilitate ad seruitiū bellicū profici-
sceñ. uel inde redeuntēs Capitaneus exercituum Regni & Palatini seu
Castellani locorū prouidere debent, ne subditis Spiritualiū uel Secula-
rium aliqua damna uel uiolentiæ cōtra Regni Constitutiōes & Priui-
legia inferantur, & si illatæ fuerint, ut ad solutionē & satisfactionē dam-
norum & iniuriarū illas inferē. cōpellantur. Cum uero milites Merce-
narij ex seruitio, uel Nobiles Regni nostri ab expeditiōe bellica domū
reuerteñ. aut reuersi, aut in proprijs agentes, alicui damna intulerint:
nos iusticiam cuilibet de illis facere & administrare pollicemur, uel Of-
ficiales nostri ministrabunt, iuxta Statutum Regni nostri.

ARTICVLVS V.

Ne milites tpe belli caritate rerū gra-
uentur, Omnes Magistratus sciant sua officia, eaq; tam bello quā pace exequant.
alioquin a Rege doceant, & si cessent exequantur. Vide Libro 1. Capitulo
16. Articulo 10. de Ciuitatibus folio 317.
PALATINI precia rebus cōstituant, maxime bello instante. Vide Libro 1. Cap.
16. Art. 10. de Ciuitatibus fol. 319. cum alijs eius generis Legibus.
SI RAPINAE militum cohiberi debent, Rustici (& ipsi Spūales certe qdem,
item Opifices, ac Mercatores) iussu Castellanos cōmeatum ad Castra ducant,
eumq; constituto precio vendant. Vide superiore Articulo.
QVOD SI omnibus non sufficiat affati, Castellanus data tessera, seu frumētandi
signo, unicuiq; certam mēsuram, secundū Egtum numerū distribui ac vēdi faciat.
Ita & inopia victus, & lis de diuidēdo tollēť ab exercitu: iprimisq; rapinę sedabūt.
QVANDO ET quāta foralia Marschalcus vel Imperator exercitus capit, pre-
ciaq; rebus imponit. Vide supra Libro 1. Cap. 8. de Marschalco fol. 197.

ARTICVLVS VI.

Kaz. M. Vislic. 1368.

Officia Imperatoris ac militū in bello.

Cum iam omnes mili-
tes ad locū belli deue-
nerint, Quilibet milis
in bello, ne machina-
rum, & propugna-
culorum, ceterarūq;
rerum bellicarū, aut
exercitus custodiā,
uigiliam, aut defen-
sionē exerceat; sub certo

Ius militare admonet, ut attēdamus, & super id cōstituamus, (Lex I.
quod quidā ex nostris Baronibus, Nobilibus, ceterisq; subditis, cum in
Castris cōtra hostes positi fuerit, omni abiecto rubore, cum omni Nobi-
lium strenuitate cōmunicantes, sub nullius uexillo, neq; alicuius ditiōe
nostri exercitus se locare præsunt: aliquādo ad hunc præserti finem,
ut machinarū, & propugnaculorū, ceterarūq; rerū bellicarū, aut ipsius
exercitus custodiā, uel uigiliā nocturnā euitarēt, & defensionē, quā cæ-
teri cōmilit

8.
9.

teri cōmilitiones & fratres ipsorū sub certis uexillis locati, secundū modum inter ipsos ordinatū facere & seruare cōsueuerūt negligenter. Idcirco quoniā TVRPIS EST PARS quæ suo non cōgruit uniuerso: Statuimus, ut quilibet miles, aut simplex, sub certo uexillo erecto cū sua statiōe cōquiescat. ut ingruente necessitate belli, & dimicatiōis cum hostibus sciat capere locum certum, magisq; animaduertat pro sui uexilli defensione. alias uolumus, quod tales & huiusmōi desertores, si amplius in nostro exercitu fuerint inuenti: per Succamerariū Terræ seu Districtus in quo degunt & militāt (quasi per circuitorē exercitus) capti nobis ad pœnam præsentabūtur. Equi uero eorū, eidem Succamerario pro ipsa culpa & delicto applicentur.

uexillo militare teneatur. securus faciens, per succamerarium. hae Terra tanq; circuitorē exercitus capiat, Regi de ur; Equi uero sui eidem succam. debentur.

QVOD CVM EXER Citibus Maioris Poloniæ Mazouitæ militent. Vide supra Articulo secundo.

CVM iam EXERCitus producat in præliū, omnino illum in ARma Virosq; diuidi oportet. Et in ARMorū qdem genere ponunt ea omnia instrumēta, quæ cumq; sunt necessaria ad legendū, portādū, alendum, sanādūq; corpus: vel ad hostem cominus vel eminus cōficiendū, ut sunt loricae, laminae, toraces, galeae, ac clypei: Item equi, & currus: Item cōmeatus & pharmaca: præterea enses, caestus, & hastæ: item tela, sagittæ, & globi variorū pixidum, ac tormentorū. Et NVDis enī cum armatis nō est cōfligendū, & EQVI egrum sunt portitores, COMineatus autē sanos, PHARMaca uero læsos reficiunt. Porro VIRorum omnē multitudinem in IMPeratorē summū, Duces, ac Magistros militum varios: ac in exercitū quātūmq; ille multiplex est, diuidit. Cum autē omni incēdio seuior sit exercitus, si vel nullū, vel im, pbum IMPeratorē habeat: Qualis illi esse debeat, tamen paulo ante in Cōmentario super Art. 2. diximus. Attamē etiā nū aliqd de eodē dicam, iuxta præbiū Græcorū, bis & ter, quæ pulchra et necessaria sunt repetētes.

COMMENT.

Exercitus in arma uirosq; diuiditur. ARMorū forma uariis. Virorum omni multitudo diuiditur in Duces & milites.

Qualis debet esse Imperator, deq; eius officio.

Optimū itaq; illi, mea certe qdem opiniōe, erit Imperator, q nō solum natalibus generosus, ac ingenio sit acutus, quicq; exēplo Homerici Vlysis mulorum mores hominū uidit, legendūq; multa didicit: uerum etiā qui tyro spectatus, postea miles satis diu fuit in periculis exercitus, quicq; victoriis assuetus sit nō fugæ: viresq; & artes suas, atq; hostium, ante dimicationē pernoscat: ut ita animū omni humana sorte excellentiorē, & præter scelus atq; infamiam nihil timentē, in aciem secum perferat. talis qppe erit in capessendis periculis audax, & inter ipsa pericula ocularius. Diues item & liberalis sit, ut uirtuti præmia largiri possit, scelerī uero pœnas irroget, ac omnino imperet cum auctoritate. Quæ qdem cum summa sint, omni no qpiam obscurus, hebes, in exercitatus, pauper item, aut sordidus ne aspiret ad tantā functionē: in qua error ad perpetuā Reip. calamitatē redundat. Neq; enim vel in sordidissima opificina poterit esse ille magister, qui vel a natura sit ineptus, vel ab arte parum perfectus, vel iusta exercitatiōe, tum facultatib. destitutus ad illam tractandā accesserit. Quod si tam ipse Imperator, quā eius milites p pia ac iusta causa se decertaturos intelligēt, neq; adire laborē, neq; ferre pericula, neq; etiā ipsam mortē valde fugiendā esse putabunt. Mirum enī est, quā cōicia mens recti cōfidens sit, & victoriā sibi polliceat: cōtra, iniusti semper animo torquent, nunq nō serailiū trepidāt, etiā si nemo eis pœnas irroget, nemoq; eos persequatur. Atq; int partes prudentiæ, quæ vel circa suas, vel circa hostiles vires explorādas versantur: nō postrema erit, ut fœdera cum aliis hostibus percutiat, cum cōtra alios bellū geret. bene enī dicī ne hercules qdem aduersus duos. Et fortis qdem Imperatoris est, dare nō accipere conditiōes: Nihilominus si seruiendū est temporī, vel pollicitationibus quærendum, vel certe quidem aliquo tolerabili pacto fœdus est redimendum: donec cum infestiore inimico erit debellatum.

Optimū Imperator debet esse

Generosus, Prudens,

Bello exercitatus.

Fortis,

Diues ac liberalis.

Iusta & pia causa multam fiduciam imperatori ac militibus suppeditat.

Prudentiæ Impe. est, cum alijs hostib. fœdus percutere: dum bellū gerit cum alijs.

Quod si Imperator ad præliū descēsurus dicat se moriturū potius quā acie cessaturū: mirificā spem de se suis, ac hostibus etiā merum inficiet. hoc enī cōsilio cōfaciat confidenter ten-

VVV

plures stremeretamen nihil,

plures strenui Duces vias omnes a tergo impediunt, potentesque deficiunt, necnon a sylvarum latebris abducunt exercitum: ut milites cum fugere non desint, vincant, aut moriantur. Quare & Sylla videns aliquando Romanos fugam capessere, ipse ab equo descendit, arreptoque vexillo ad fugientes ita dixit. Mihi hic gloriosum est, o Romani, mori obire. Vos autem interrogantibus, ubi Syllam perideritis, facite, ut respondeatis, in Orchomeno. Hoc sermone pudefacti Romani, reuersi sunt, & alacriter in aduersarios impetu facto, eos in fugam compulerunt. tantum saepe valet temeritas ac desperatio, ut ferro aperiat sibi viam ad salutem: & nodum quem neque viribus, neque arte solvere potest, ferro dirimat. iuxta proverbium. Sed gravitas quoque dicendi, & verborum ornatus plurimum in Imperatore commendantur, & necessario fere requiruntur, nam grauius & ornatis utendo verbis Imperator se omnibus praestat venerabilem, & tanquam quiddam absolutae virtutis simulacrum, ac singularis prudentiae exemplum, quod omnes milites maxime & admirentur & venerentur, quoniam non palam locolis & inanibus vracis verbis, nisi in maxima sibi familiaritate, & non vulgari amicitia coniunctos, sint enim ipsius verba non lasciuia, non temulenta: sed sapientiae plena, & grauitatis, denique tanquam sacra oracula. Quid enim oratio possit firmis adiuta sententiis, declarat uir Caesar, cum ad Vefontionem Sequanorum Oppidum, aliquandiu moratus, aduersus Ariouistum Germanorum Regem, cum exercitu proficisceretur, Hoc genus alia testimonia multa reperiunt in Xenophontis Libro, qui de Cyri perfectione in Persiam est conscriptus, reperiunt item quae plurima in Salustio, Tito Livio, Quinto Curtio & omnibus pariter Historicis. Quoniam ita statuo, quod si consuetudo illa vetus concionandi ad militem reuocaretur in usum, & ab Imperatoribus nostris recoleretur, non mediocrem ex ea re commoditatem posse ad Rempublicam redire.

Imper. grauis quoque sit in dicendo.

Imperatori de militibus turpis fama plus etiam morte est fugienda

Imp. uestitu militibus sit equalis, uirtutibus maior.

Imperat. sit socialis.

Ac in primis strenuos milites suos nihil praeter turpem famam magis timere doceat quotidie, atque admoneat prudens Imperator. Nam & quod diuinus in uiuis certe esse cupimus, ea turpius amissa, quae sine ulla uitae ratio prorsus habenda est: quoniam ea peritura, non uita illa, quam uiuimus, sed miserrimam potius mortem appellare possumus. Et ne Imperator aliqua re a militibus suis dissentire videatur, etiam uestimentis ceteris aequalis sit, hoc enim pacto multitudinis fauorem plurimum sibi conciliabit, humilitatis uenelicans sibi, & superbiae nomen effugiens: uerum uirtutibus superior sit. Decet enim eum, qui aliis imperare optat, quemadmodum illustri dignitate ceteris, ita & uirtutibus, & bonis moribus superior esse: alias sibi Imperatoris nomen falso uidebitur, qui subditis sit deterior. Attamen Caelus Caesar, ut in conspectu bellorum cunctis innotesceret, & ad prima signa nouo colore amictus, & diuerso genere armorum munitus, parere solebat. Sic & Alexandrum Macedonem auro & gemis distincta arma honoratib. ut quae per militaribus non solum aliquando intersit, uerum etiam praesit, & comestitationes, solatitatesque aliquando non fastidiat: quod gratior omnibus fiat. Nulla enim uox iucundior in exercitu, atque in omni actione militari audiri, quam cum Imperator cunctos in bello blando verbo commilitones appellat: & si ea quae promiserit, adepta uictoria per uiribus suis praestat. Alioquin si Imperator ocio gaudet, & armorum strepitum horret, militum denique aspectum refugit, is uel fortunam in consilio habeat, quae ei pacem aeternam promittat, ut ait Patricius, uel certe Imperio sese exautoret. Male enim cum militibus nullo iure amicitiae sibi deuinctis in praedium descendet.

Imp. praesentia quantum ualeat.

Quantum etiam Imperatoris praesentia in praedio expediat, omnes qui alicuius sunt consilii & rationis, clare intelligunt atque cognoscunt. Nam & milites, & eorum duces cum uerecundia, tum Imperatoris timore ad omnia strenue peragenda impigre mouentur: nonnulli etiam maxima spe praemii & gratiae Imperatoris cosequenda, diligenter omnia administrant: frequentius a militibus segnis destituta, ab Imperatore fortiter redintegranter praedia: nihil in eis ubique relinquunt in expertum, belli fortuna in omnibus tentat: praesentia Imperatoris, & uerba adhortatoria ac minantia nonnunquam militibus animum & vires augent, se inuicem milites fortitudine superare contendunt, manifestum uitae periculum subire minime recusant, dum modo in Imperatoris conspectu egregium aliquod edant facinus. Nulla igitur res magna & perpetua digna memoria absque Imperatoris praesentia unquam certe geretur.

Collegae Imperatori adduntur, & qui sit eorum usus.

Quia uero Imperator praesentissimo semper consilio, ac etiam opera in exequendis officiis militaribus eget, Imperatori quoque Legati seu Collegae addi solent, ut uel quomodo absen-

modo absentis Imperatoris vicē supplerent, vel dubitanti cōsulerent, vel imperāti e vestigio parerēt, aut etiā errata emendarēt. parī tamē potestate cum Imperatore ne sint, qđ male plures imperitēt, qā vī cōelum duos soles, ita qđq; exercitus saluo eius statu duo summa Imperia neq; habere. Qđ si fortasse sint, ac dissentiant: sortitōe de omni lite transigāt. tarde enī aut nunq; ad victoriā perueniunt illi, q anteq; dimicent, in se discordāt. qđ ante ea qđ diximus. Quod si Imperator exercitui vult persuadere, vt sequat virtutē ipse in omni vita virtutis, honestatis, & cōtinentiā in se primū exhibeat exemplū. ita inferiores a virtute sui Ducis desciscere pudebit. ne aliogn loripes claudos, æthiops nigros reprehendere videat. Nihilominus in militibus magis peritiā, quam exacta probitas est spectanda.

Quod si Imperator diligens in ægrotantiū & vulneratorū cūratiōe & visitatione militum fuerit, profecto in tantum eorum sibi animos conciliabit, vt pro ipsius gloria, propriam etiā exponere vitam non vereantur.

Si autē suos in certamine nolit trepidare, eosdē ante prælūm exercent: neq; vnq; sub recto habeat, quibus sub dio multæ cœli tempestates sunt exhauriendæ.

Quod si qs in exercitu deliquit, videat Imperator, vt in puniēdo delicto cōtumeslia absit: neue maior pœna irroget, quā sit delictum. Porro cum pœnatū genera sint octo, dānum, carcer, vincula, verbera, talio, ignominia, seruitus, & mors. Imperator ex æquo & bono, proq; ratiōe delictorū, rerum, ac personarū eas pœnas intendet, vel remittet. vt ita pœna ad delinquentē duntaxat, exemplum autē ad omnes pertineat. Ecōtrario autē benefacti præmiis, quam late illa patent, honorabit. Qui etenim nō intelligunt Deum qđ propter ipsum met esse colendum, beneficiorum ipsius recordatione, ad colendum illum extimulantur.

Sed quādam solent etiā plarumq; milites in exercitu de Imperatore maledicere, qā fortassis nō ita ab eo diligunt, aut dignis afficiunt præmiis, vt se mereri existimant. Quare Imperator nō illis irasci debet, sed liberalitate potius in eos vti. nam maioribus eū postea laudibus psequent, quā ceteri milites, magisq; promptos omnibus in periculis certe habebit. Fortes igitur milites leui de causa prudens Imperator minime ab sese alienet, sed illos omni potius studio sibi adiungat.

Præterea officium prudentis est Imperatoris, pspicere, vt cōmeatu exercitus plurimum abundet. Nam nihil urgente fame a militibus bene fortitq; agi potest. q̄nis am & equis, & viris fame cōfectis, proculdubio vires deficiunt: vt non modo hostes strenue ferire, verum etiā nec se tueri fortiter valeant.

Generalit̄ autē optimi Imperatoris officium est, vigilare, festinare, cuncta strenue obire. non somnus, nō labor vllus, aut voluptas eum proprio ab officio auocer: semper die, noctuq; intentus, paratusq; sit ad omnes callide nocēdi hostibus occasiones, & suos amicos tutandi. Non parcat pecuniis, vt qđ hostes agant, qđue acturi sint, quotidie, vel si fieri possit, singulis fere horis intelligat: nam a fidelibus exploratoribus hoc facili cognoscat: si illos magna sæpius donabit pecunia, & maiorib. onerabit promissis. hæc enim est præcipua causa, & cladem aliquam fugiendi, & victoriā de hostibus cum gloria adipiscendi.

Atquē meminimus vnus exploratoris opera tantū in bello nos minime vti debere. Nam frequent̄ maiorū spe ducti premiorū, nostra ad hostes deferunt cōsilia: & quæ nobis falsa sunt, & minime expedire cognouerimus, fictis insidiarum plenius referunt verbis. Quare plurimum vtenda est opera, curandumq; vt neuter speculatorum alterum cognoscat cito. hoc enim pacto fraudem deprehendemus: quæ cognita, laqueo illos vitam miserrime finire cogamus.

Etiā autē difficilē admodū sit, in magno exercitu hostiū exploratores cognoscere, tamē quasdā nō inutiles cognoscēdi illos explicabimus ratiōes. Vna erit, si sæpius exercitus lustratio fiat. nam q in exercitu erunt, si in matriculis scripti nō reperient, exploratores esse nō parua erit suspicio. sed si ex iis q scripti sunt, nōnulli cōsilia ad hostes deferāt: tunc necesse erit, vt itinera & saltus, & nemora ab armatis militibus die noctuq; obsideant: & qui ab iis capri fuerit retrahant, & torqueant. immo & qcumq; præfectorū iniussu extra Castra reperiant, nō carebunt pditto nis suspicione. Officium Imperatoris tamē erit, singulis diebus clam per callidos viros exercitū lustrare, & hominū facies notare, & an aliqua noua eis in exercitu appareat: tunc poterit intelligere, an miles hic, & cuius, & quāto tēpore fuerit, poterit etiā

Collige cum imp. pari potestate ne sint.

si Duces disideant?

imp. si militib. virtutum exemplum,

Imperatori quid maxime conciliet benevolentiam militum.

Imperator ante prælūm nos milites exercent.

vt in Repub. ita in exercitu duo dii præmiū uidelicet & pœna, sunt necessarij.

si milites Imperatorem maledicant.

Imper. prouideat ut exercitus commeatu abundet.

imp. uigilet & hostium consilia exploret.

At non vnus exploratoris opera est utendum.

Hostium explorationes in lustratione exercitus cognoscuntur.

si hostium exploratores capiuntur.

Scipio speculatoribus exercitum suum lustrare permisit.

summi labores in Imperatoribus & militibus honore compensantur.

Omnes uirorum copie in tres partes diuiduntur.

Ex Veget. lib 2. ca. 1. vexillationes.

Equites Legionarii, Classium duo genera

Pedites magis Reipublice necessarii.

Peditum duo genera.

Legio.

Quid inter legiones & auxilia intersit Vegetius lib 2. ca. 2. phalanges ceterum.

Auxiliares.

terit etiā interdū iubere milites in tētoria sua secedere: & si q tunc apparebūt, cōprehendi poterant, & in vincula conici, & quid agant cognoscere. Si hostiū exploratores in nostrā aliquando deuenierit potestare, illis vitam, & insterum ad hostiū arcana nobis aperiēda cōpellere, necnō & quæ nobis plurimum expedire cognouerimus, illis referre. Nihil enim in bello uilius, nihil tutius, magisq; necessariū esse potest, quā hostiū cōsilia q̄ die percipere: q̄niam nihil, uel ri sint hostes, singulis fere horis obesse poterūt. Omni igit̃ studio & arte, qd̃ actum minus pollicitatiōibus. Verū si liberalit̃ remissi fuerint, nulla de hostiū cōsiliis intum coneret. ex re tamē capiat cōsiliū Imperator, quid magis expediat. Scipio certe speculatorib. Carthaginēsiū ter cōprehensib., Lege Romanorū iubēte hostiū exploratores interficere, id qdem nō fecit, sed eos iussit circūire vniuersum exercitū. Qui cum uiderēt Romanos alios tela mittere, alios iaculari, alios gladios acuire, rursus ad Scipionē adducti sunt. Qui dato eis prādio: Renunciāte, inquit, quē uidistis, ei q vos milit. Qui reuersi, Annibali, aliisq; Carthaginensib. hec renunciātes, terrorē eis iniecerūt, & Romanorū apparatiōe, & Scipiois magnanimitate. Sed q̄nā iidē labores nō eque Imperatori ac militi graues esse debēt, (mitate. qd̃ honos Imperatoriū laborē faciat leuiorē. Idcirco & Imperator multos labores nō defugiet, & in exhortādis militib. q̄ maximā partem eius honoris. ad eos deuolutum iri dicat, & inculcet. & q nūc milites sint, Imperatores q̄q; aut salte illustres Ciues fore persuadeat. Qui plura uolet cognoscere de his, quæ in belli Duce regunt, & paulo inferius videbit, & alia plura facile sibi ipse colligere poterit ex plerisq; Libris ea de re scriptis, & ex historiis, is præterit, quē clarissimorū hominum res gestas cōmemorant, cuiusmodi fuerunt Cyrus, Alexander, Pyrrhus, Hannibal, Marcellus, Fabius, Scipio, Themistocles, Lysander, C. Cæsar, & id genus alii, quorum facit mentionem Plutarchus. SEQUITUR ut de MILITIBUS aliqd̃ etiā dicamus: ut prudēt, fortis, ac iuste imperata: citra vllā puocationem euestigio per eos exequant. Sed q̄ in hoc genere scripti Vegetius omniū sentēcia optime elaborasse uidet: Mihi aut̃ nunc nō vacat satis expolire ea quæ in usum Reip. nostræ ego q̄q; parauī: ne, & post Homerum Iliada scribere, & nō satis cōcocta temere meis Polonis obieciisse uiderer: illius hīc Librum secundum ad uerbum inserendum duxi. OMNES ergo copię uirorū in tres diuidunt̃ partes. EQVITES, PEDITES, CLASSES. EQVITUM ALAE dicunt̃, ab eo qd̃ ad similitudinē alarū ab utraq; parte p̄tegant acies: quæ nunc vexillationes uocant̃ a uelo, quia uelīs, hoc est flammulis, uiunt̃. EST aliud genus Egrum, qui LEGIONARIJ uocant̃: p̄pterea qd̃ connexi sunt legiōi. Ad q̄rum exemplū, ocreati Egtes sunt instituti. CLASSIUM item duo genera sunt. Vnum liburnarū: aliud lusoriarū. EQVITIBUS campi, CLASSIBUS maria & flumina, PEDITIBUS colles, vrbes, plana, & abrupta, seruant̃. Ex q̄ intelligit̃ magis Reip. necessarios PEDITES: q̄ possunt ubiq; p̄desse. Et maior numerus peditum, sumptu & expensa minore nutrit̃. EXERCITUS ex re ipsa atq; opere exercitū, nomen accepit: ut ei nunq̄ liceret obliuisci, qd̃ vocabat̃. VERUM ipsi pedites, in duas diuisi sunt partes: hoc est, in auxilia & legiōes. AVXILIA a sociis, uel societatis gentib. mittebant̃. Romana aut̃ uirtus, præcipue in legiōnū ordinatiōe præpollet. LEGIO aut̃ ab eligendo appellata est: qd̃ uocabulum eorum desiderat fidem atq; diligentia, quibus milites p̄stantur. In auxiliis minor, in legiōibus longe amplior consueuit numerus militum ascribi. DENIQ; Macedones, Græci, Dardani, phalanges habuerūt: ut in vna phalange armatorū octo millia censerent̃. Galli atq; Celtiberi, pluresq; barbaricę nationes, ceteris utebant̃ in prælio: in qbus erant sena millia armatorū. Romani legiones habēt, in qbus singulis sena millia, interdum amplius, militare cōsueuerunt. Quid aut̃ in legiōes & auxilia interesse uideat̃, exped. ā. Auxiliares conducunt̃ ad prælium ex diuersis locis, ex diuersis munerib. uenientes: nec disciplina in se, nec notitia nec affectatiōe cōsentiunt. Alia instituta, alius in eos est usus armorum. Necesse est aut̃ tardius ad uictoriā perueniri, q̄ discrepāt anteq̄ dimicent. Deniq; curā in expeditioni-

In expeditiōibus plurimū pſit, omnes milites vñtus pcepti ſignificatiōe cōuertit: nō poſſunt equalit̃ iuſſa cōplere, qui ante parit̃ nō fuerunt. Tamē hęc ipſa ſi ſolē nibus diuerſiſq; exercitiis, ppe q̃idie roborent̃, nō mediocrit̃ iuuant. Nam legio nibus ſemper auxilia, tanq̃ leuis armatura in acie iungebant̃: vt in his pſaliandī magis adminiculū eſſet quā pſcipale ſubſidium. Legio aut̃ pſpſis cohortib; plena, cum grauem armaturā, hoc eſt pſcipies haſtarios, triarios, anteſignarios: Item leuem armaturā, hoc eſt ſerentarios, ſagittarios, funditores baliſtarios, cum pſpſos & ſibi impoſitos Egtes Legionarios, iſſdem matriculis teneat: cum vno animo parit̃q; cōſenſu Caſtra munit, aciem inſtruat, pſelium gerat ex omni parte pſelecta: nulloq; extrinſecus in digens adiumento, quantūlibet hoſtiū multitudinē ſuperare cōſueuerat. Documentū eſt magnitudo Romana, quæ ſemper cum legiōibus dimicans, tantum hoſtiū vicit, quantū vel ipſa voluit vel rerū natura permiſit.

Legio.

Leuis armatura.

Qua cauſa exhaurit
vi fecerit legiones.

Veget. lib. 2. cap. 3.

LEGIONum nomen in exercitu permanet hodie: ſed per negligentia ſuperiorū temporum, robur inſractū eſt, cum virtutis pſemia occuparet ambitio, & per gratiam, p mouerent̃ milites, qui p moueri cōſueuerant per laborem. Deinde cōtubernalib; cōpletis ſtipendiis, per teſtimoniales ex more dimiſſis, nō ſunt alii ſubſtituti. Præterea neceſſe eſt, morbo aliquātos debilitari atq; dimitti: aliquātos militiam deferere, vel diuerſis caſibus interire: vt niſi annis ſingulis, imo ſingulis pene menſib; in recedentiū locum iuniorū turba ſuccedat, quāuis copioſus exhauriat̃ exercitus. Eſt & alia cauſa, cur attenuatæ ſint legiōes. Magnus in illis labor eſt militandi, grauiora arma, ſera munera, ſeuerior diſciplinā. Qd̃ vitantes pleriq; in auxiliis ſæpe feſtināt militiæ ſacramēta percipere: vbi & minor ſudor & maturiora ſunt pſemia. Cato ille maior, cum & armis inuictus eſſet, & Conſul exercitū ſepe duxiſſet, plus ſe Reſp. credidit, pſuturum, ſi diſciplinā militari cōferret in Literas. Nam vnus ætatis ſunt res quæ fortit̃ ſiunt: quæ vero p vtilitate Reſp. ſcribuntur æterni ſunt. Idem fecerūt alii cōplures: ſed pſcipue Frōtinus diuo Traſano obeliſmōi cōpſobat̃ indiſtriā. Horū inſtituta, horū pſcepta, in quantū valeo, ſtricti fidelit̃q; ſignaabo. Nam cum eaſdē expenſas faciat & diligenti & negligent̃ exercitus ordinatus, nō ſolum pſentib; ſed etiā futuris ſæculis pſficiet: ſi pro viſiōe Maieſtatis tuæ Imperator Auguſte, & fortiſſima diſpoſitio reparetur armorum, & emendetur diſſimulatio pſcedentium.

Cato rei militaris

ſcriptor.

IN OMNibus authorib; inueniē ſingulos Cōſules aduerſus hoſtes copioſiſſimos nō amplius quā binas duxiſſe legiōes, additis auxiliis ſociorum. Tanta in illis erat exercitatio, tāta fiducia, vt cuius belio duę legiōes crederent̃ poſſe ſufficere. Quapropter ordinationē legiōis antiquæ ſecundū normā militaris Iuris exponā. Quę deſcriptio ſi obſcurior aut impolitior videbit̃: nō mihi, ſed difficultati iplius rei cōuenit imputari. Attento itaq; animo ſapius relegēda ſunt, vt memoria intelligentiæ valeant cōprehendi. Neceſſe eſt enī inuictā eſſe Remp. cuius Imperator militari arte pſcepta, quantos voluerit faciat exercitus bellicoſos.

Quotenas legib; antiqui ad bellum duxerunt.

Veget. lib. 2. cap. 4.

DILIGentiſſe lectis iunioribus, animis corporib;q; pſtātib; additis etiā exercitiis q̃idians, quatuor, vel eo amplius menſiū, iuſſu auſpiciſq; inuictis. Pſcipis legio ſormat̃. Nam pſcuris in cute punctis milites ſcripti & matriculis inſerri iurare ſolent. Et ideo militiæ ſacramēta dicunt̃. Iurant aut̃ per Deum & Chriſtū & Spiritum ſanctū, & per maiestatē Regis, quæ ſecundū Deum generi humano diligēda eſt & colēda. Nam Rex, cum Auguſti nomē accepit, tanq̃ pſentī & corporali Deo fidelis eſt pſtāda deuotio: & impendēdus peruigil ſamulatus. Deo enī vel priuatus, vel militās ſeruit, cum fidelit̃ eum diligit, q̃ Deo regnat autore, iurant aut̃ militeſ omnia ſe ſtrenue facturos, quæ pſceperit Imperator, nunq̃ deſerturos militiam, nec mortem recuſaturos pro Republica.

Quomodo legio conſtituitur.

Veget. lib. 2. cap. 5.

Militiæ ſacramenta.

SCIENDum eſt aut̃ inq̃t Vegetius in vna legiōe decem cohortes eſſe debere. Sed prima cohors reliquas, & numero militum, & dignitate pſcedit. Nam genere & inſtitutiōe Literarū viros electiſſimos querit. Hęc enī iuſcipit aqlam: qd̃ pſcipis puum ſignū in Romano eſt ſemper exercitu, & totius legiōis inſigne. Hęc imago nes Imperatorū, hoc eſt diuina & pſentia ſigna venerat̃. Habet pedites mille cētum quicq; Egtes loricatos cētum triginta duos: & appellat̃ cohors milliaria. Hęc caput eſt totius legiōis: ab hac, cum pugnandū eſt, prima acies incipit ordinari. Secunda cohors habet pedites ſſſ. Egtes loricatos 66. & appellat̃ cohors quingētaſ

Quot cohortes in vna ſint legiōe. Item quot milites in vna cohorte. Libro 2. cap. 6.

ria. Tertia cohors similis habet pedites 555. Equites 66. sed in hac cohorte tercia validiores. pbari moris est. ga in media acie consistit. Cohors quarta habet pedites quingentos quinquaginta quinque. Egtes 66. Cohors quinta habet totidem. Sed & ipsa strenuos desiderat milites, quia sicut prima in dextro ita quinta in sinistro ponitur cornu. Hae quinque cohortes in prima acie ordinantur. Sexta cohors habet pedites 555. Equites 66. In ipsa quoque enucleari ascribendi sunt iuniores, quia in secunda acie post Aquilam & imagines, cohors sexta consistit. Cohors septima habet pedites 555. Equites 66. Cohors octava habet pedites 555. Egtes 66. Sed & ipsa animosos desiderat viros, quia in secunda acie consistit media. Cohors nona habet pedites 555. Equites 66. Cohors decima habet pedites 555. Egtes 66. & ipsa bonos accipere consuevit bellatores, quia in secunda acie sinistrum possidet cornu. His decem cohortibus legio plena fundatur, quae habet pedites sex millia centum, Egtes septingentos triginta. Minor itaque numerus armatorum in una legione esse non debet. Maior autem interdum esse consuevit, si non tantum una cohortem, sed etiam alias milliarias fuerit iussa sua.

ANTIQUA ordinatio legiois exposita, principum militum, & (ut per seipere. prius utar vocabulo) principum nomina & dignitates secundum praesentes matriculas indicabo. Tribunus maior per Epistolam sacram Imperatoris iudicio destinatur. Minor Tribunus, puenit ex labore. Tribunus autem vocatur a tribu, tribuendoque lure, quia praestit militibus, quos ex tribu primus Romulus legit. Ordinarii dicuntur, qui in praelio praesunt, & primos ordines ducunt. Augustales appellantur, quia ab Augusto ordinariis iuncti sunt. Flaviales item tanquam secundum augustales, a divo Vespasiano sunt legioibus additi. Aquiliferi qui Aquilam portant. Imaginarii, vel imaginiferi qui Imperatorum imagines portant. Optiones ab optando appellati, quod antecedentibus, aegritudine praepeditis, hi tanquam adoptati eorum, atque vicarii solent universa curare. Signiferi, qui signa portant, quos nunc draconarios vocant. Tesseraarii, qui tessera per contubernia militum nunciant. Tessera autem dicitur praecipuum Ducis, vel ad aliquod opus, quod vel ad bellum movetur exercitus. Campigeni, hoc est antesignani, ideo sic nominati, quia eorum opera atque virtute exercitus genus crescit in campo. Metatores qui praecedentes, locum eligunt Castris. Beneficiarii, ab eo appellati, quod praestant beneficio Tribunorum, Librarii, ab eo quod in Libros referant rationes ad milites pertinentes. Tubicines, Cornicines, & Buccinatores, qui tuba, vel aereo cornu, vel buccina committere praellum solent. Armaturae duplares, quae binas consequuntur annonas. Simples, quae singulas. Mensores, qui in Castris ad possimum demetiunt loca, in quibus milites tentoria figant, vel hospicia in Civitatibus praestant. Torquati duplares, Torquati simplices, quibus torques aureus solidus virtutis praemium fuit, quem qui meruisset, praeter laudem interdum duplas consequerebatur annonas, duplares duas, simplices unam. Erant & secundum annonam candidati duplares, candidati simplices. Hi sunt milites principales, qui privilegiis muniuntur. Reliqui munifices appellantur, quia munia facere coguntur.

VEtus autem consuetudo tenuit, ut ex primo Principe legiois, promoveretur Centurio primipili, qui non solum Aquilae praerat, verum etiam quatuor centurias, hoc est quadringentos milites, in prima acie gubernabat. Hic tanquam caput totius legiois merito consequerebatur & comoda. Item primus hastatus duas centurias. id est ducentos homines ducebat in acie secunda, quem nunc ducenarium vocant. Princeps autem primae cohortis centuriam & semis, hoc est centum quinquaginta homines gubernabat. Ad quem prope omnia, quae in legione ordinata sunt, pertinent. Item secundus hastatus centuriam & semis, id est centum quinquaginta milites gubernabat. Triarius prior, centum homines regebat, sic decem centuriae cohortis primae a quinque ordinariis regebantur, quibus magnae utilitates & magnus honor est a veteribus constitutus, ut ceteri milites ex tota legione omni labore ac devotione contenderent ad tanta praemia pervenire. Erant etiam Centuriones qui singulas centurias curabant, qui nunc centenarii nominantur. Erant Decani, denis militibus praepositi, qui nunc caput contubernii vocantur. Secunda cohors habebat Centuriones quinque. Similiter tertia, quarta, quinta, usque ad decimam cohortem: in tota autem legione erant Centuriones quinquaginta quinque.

SED Legati Imperatoris ex Consulibus ad exercitus mittebantur, quibus legiones & auxilia universa obtemperabant in ordinatione pacis vel necessitate bellorum: in quam locum nunc illustres viros constituit magistros militum substitutos, a quibus non

tantum

Nomina & gradus principiorum legionum.
Veget. libr. 2. cap. 7.
Principia.
Tribunus.
Ordinarii.
Augustales.
Flaviales.
Aquiliferi.
Imaginarii.
Optiones.
Signiferi.
Tesserarii.
Tessera quid est.
Campigeni.
Metatores.
Beneficiarii.
Librarii.
Tubicines.
Cornicines.
Buccinatores.
Armaturae.
Mensores.
Torquati.
Candidati.
Munifices.
Nomina eorum qui antiquos ordines ducebant.
Veget. libr. 2. cap. 8.
Centurio primipili.
Primus hastatus.
Ducenarius.
Princeps primae cohortis.
Hastatus secundus.
Triarius prior.
Centuriones.
Centenarii.
Decani.
Caput contubernii.
De officio praefecti legionis.
Veget. libr. 2. cap. 9.

tantū binæ legiones, sed etiā plures numero gubernant. Proprius autē iudex erat Præfectus legiōis, habens cōmunē primī ordinis dignitatē: qui absente Legato, tã quā vicarius ipsius, potestatē maximā retinebat. Tribuni vel Centuriōes, ceteriq milites, eius præcepta seruabā. Vigiliariū siue, pfectiōis tessera petebat ab eodem. Si miles crimen aliqd' admississet, auctoritate præfecti legiōis deputabat a Tribuno ad pœnam. Arma omniū militum, item equi, vestes, annona ad curam ipsius pertinebant. Disciplinæ ius & seueritas & exercitatio, nō solum peditū, sed etiā Equitum legionariorū, præcepto eius q̄tidie curabat. Ipse autē custos diligens & sobrius, legionem sibi creditā assiduīs operibus ad omnem deuotionē, ad omne a afformabat industriam, sciens ad præfecti laudem subiectōrū redundare virtutem.

ERAT etiā Castrorū præfectus, licet inferior dignitate, occupatus tamē nō mediocrib. causis, ad quē Castrorū positio, valli & fossæ destinatio pertinebat. Tabernacula vel casæ militum, eam impedimētis omnibus, nutu ipsius curabant. Præterea ægri cōubernales, & medici (a quibus curabant) expensæ, etiā ad eius industriā pertinebant. Vehicula sagittariū, necnō etiā ferramenta, quibus materies fecat vel cædit, quibusq̄ aperiuēt fossæ circa situm valli & aque ductus. Item ligna vel stramina, arietes, onagri, balistæ, ceteraq̄ genera tormentorū, ne deessent aliis quando procurabat. Is post longam probatāq̄ militiam, peritissimus omnium legebatur, vt recte doceret alios quod ipse cum laude fecisset.

HABet præterea legio fabros lignarios instructores, carpentarios, ferrarios, pictores, reliq̄sq̄ artifices ad hybernorū ædificia fabricanda, ad machinas, turres ligneas, ceteraq̄ quibus vel expugnant aduersariorū Ciuitates, vel defendunt, p̄pria, præparatos. Qui arma, q̄ vehicula ceteraq̄ genera tormentorū vel noua facerēt, vel quassata repararent. Habebant etiā fabricas scutarias, loricarias, arcuarias in quibus sagittæ, missilia, cassides, omniq̄ armorū genera formabant. Hec enī erat cura præcipua, vt quicqd' exercitiū necessariū videbat, nunq̄ deesset in Castris: vsq̄ eo, vt etiā cunicularios haberent, q̄ ad morem Bessorum, ducto sub terris cuniculo, murisq̄ intra fundamenta pertolsis, improuisi emergerent ad Vires hostium capiendas. Horum iudex erat proprius præfectus fabrorum.

DECem cohortes habere legionū diximus, sed prima erat milliaria, in qua censu, genere, literis, forma, virtute, pollentes milites mittebant. Huic Tribunus præerat armorū scientia, virtute corporis, morum honestate præcipuus. Reliquæ cohortes, put Principi placuisset, a Tribunis vel a præpositis regebant. Tanta autē seruabat exercēdi milites cura, vt nō solum Tribuni vel præpositi cōubernales sibi creditos, sub oculis suis iuberēt q̄tidie meditari, sed etiā ipsi armorū arte perfecti, ceteros ad imitationē, p̄prio cohortarent exēplo. Tribuni autē sollicitudo per hāc laudat industriā, cū miles veste nitidus, armis bene munitus ac fulgēs, exercitiū vsu et

PRimum signū totius legionis est Aquila, quā (disciplina eruditus incedit. Aquilifer portat. Dracones etiā per singulas cohortes a draconatis ferunt ad prælium. Sed antiqui, q̄a sciebant in acie cōmissio bello celerit̄ ordines aciesq̄ turbati atq̄ cōfundi, ne hoc posset accidere, cohortes in cēturias diuiserūt, & singulis cēturiis singula vexilla cōstituerunt, ita vt ex qua cohorte vel quota esset centuria in illo vexillo Literis esset ascriptū, qd' inuēntes vel legentes milites, in quātouis tumultu, a cōubernilib. suis aberrare nō possent. Centuriōes insuper, qui nūc cētenarii vocant, nimis bellicosos loricatos, trāsumptis cassidū cristis, vt facilius noscerent, singulas iusserūt gubernare centurias, quatenus nullus error existeret, cū centeni milites sequerent, nō solum vexillū suum, sed etiā Centurionē q̄ signum habebat in galea. Rursus ipsæ centuriæ in cōubernia diuisæ sunt: vt decem militibus, sub vno papilioe degentib. vnus quasi præesset Decanus, q̄ caput cōuberniū nominat. Contuberniū autē manipulus vocabat, ab eo qd' cōiunctis manib. parit̄

QVEM admodū in pedites centuria vel manipulus appellat, ita (dimicabant. in Equites turma dicit & habet vna turma Equites 32. Huic qui præst, Decurio nominat. Centum enī pedites ab vno centuriōe, sub vno vexillo gubernant: limitē 32. Eques ab vno Decuriōe, sub vno vexillo regunt. Præterea sicut Centurio eligendus est magnis viribus, p̄cera statura, q̄ hastas vel missilia perite iaculet & fortit̄, qui dimicari gladio, q̄ scutum rotare doctissime nouerit, qui omnē artem didicerit armaturæ, vigilans, sobrius, agilis, magis ad faciēda quæ ei imperant, quam ad loquendum

Præfectus legionis.

De officio præfecti
Castrorum.

Veget. lib. 2. cap. 10.

De officio præfecti
Fabrorum.

Veget. lib. 2. cap. 11.

De officio Tribuni
militum.

Veget. lib. 2. cap. 12.

De Centuriis dicitur
quod prædictum.

Veget. lib. 2. cap. 13.

Decanus.
Manipulus.De turmis Equitum
legionariorum.

Veget. lib. 2. cap. 14.

Turma.
Decurio.

Turmales.

ad loquendū paratus. Cōtubernales suos ad disciplinā retineāt, & ad armorū exercitium cogat, ut bene vestiti & calceati sint, ut arma omnīū defricent ac splendeant. Similiter eligendus est Decurio, qui turmæ Equum præponat, in primis habili corpore, ut loricatedus & armis circumdatus, omnibus cum summa admiratione equit possit ascendere, equitare fortissime, conto scienter vii, sagittas doctissime mittere, Turmales suos, id est, sub cura sua Equites positos, erudire ad omnia quæ equestris pugna deposcit: eosdem cogere loricas suas vel cataphrattas, contos suos & calces des frequentē tergere & curare. Plurimū enī terroris hostibus armorum splendor importat. Quis credat militem bellicosum, cuius dissimulatione situ ac rubigine arma fœdant? Nō solū aut Equites, sed etiā ipsos eqs assiduo labore cōuenit edomari. Itaq; ad Decurionē & sanitatis & exercitatiois tā hominū q̄ eq̄rum pertinet cura.

Quemadmodū legio
nū acies instruuntur.
Veget. lib. 2. cap. 15.

NUNC qualiter instruenda sit acies, si pugna immineat, declarare vnius legiois exemplo; qd' si vīus exegerit, trāsferrī possit ad plures legiōes. Eques locant in cornibus. Acies peditum a prima cohorte incipit ordinari in cornu dextro. Huic cohors secunda cōiungit. Tertia cohors in mediā acie collocat. Huic annexa est quarta. Quinta vero cohors sinistrū suscipit cornu, sed ante signa, & citra signa. Necnō in prima acie dimicantes, Principes vocabant, hoc est ordinarii, ceteriq; principes. Hæc erat grauis armatura, q̄ habebat calces, cataphrattas, ocreas, scuta, gladios maiores, q̄s sphatas vocāt, & alios minores, q̄s semisphatas nomināt, plūbatas quas politas in scutis, quas primo impetu faciunt. Item bina missilia, vnum matus, ferro triangulo, vnciarū nouem hastili pedum quinq; & semis, qd' pilum vocabāt, nunc spiculū dicūt. Ad cuius ictum præcipue exercebant milites, qd' arte & virtute directum, & scutatos pedites, & loricatedos Eques sepe trāsuerberat. Aliud minus, ferro triangulo, vnciarū quinq; hastili trium pedum & semis, qd' tunc Verriculum, nunc verutum dicūt. Prima acies Principū, Secunda hastatorū, armis talibus docti instructa. Post hos erant Ferentarii & leuis armatura, q̄s nunc auxiliares & armaturas dicimus. Scutati q̄ plumbatis vel gladiis & missilibus acincti, sicut nunc prope omnes milites vident, armati erant: Item Sagittarii, cum calcidibus, cataphrattis & gladiis, sagittis & arcubus. Erant Funditores, q̄ ad fundas vel fustibulos lapides faciebāt. Erant Triangulari, q̄ ad manubalistas vel arcubalistas dirigebant sagittas. Secunda acies similiter armabat, in qua cōsistentes milites, hastati vocabant. Sed in secunda acie, dextro cornu, cohors sexta ponebatur, cui iungebatur septima. Octaua cohors mediam aciem tenebat, nona comitante. Decima cohors in vñ decima acie, sinistrum sæpe obtinebat cornu.

Quemadmodū triarii
vel centuriones
armantur
Veget. lib. 2. cap. 16.

POST omnes aut acies, Triarii cum scutis, cataphrattis & galeis ocreati cū gladiis semisphatis, plūbatis, & binis missilibus locabant, q̄ genu posito subsidebant, ut si prima acies vinceret, ab his quasi de integro reparata pugna, posset reparare victoriam. Omnes aut signarii vel signiferi, q̄s pedites, loricas minores accipiebāt, & galeas ad terrorē hostium, vrsinis pellibus tectas. Centuriōes vero habebāt cataphrattas, scuta, & galeas ferreas, sed trāsueris & argēatis cristis, ut facilius cognoscerentur.

Commisa pugna graui
armaturam stantes
pro muro.
Veget. lib. 2. cap. 17.

ILLUD aut sciendū est, & modis omnibus retinendū, cōmisso (scilicet a suis, bello, prima ac secunda acies stabant immota, Triarii q̄q; residebant. Ferentarii aut armaturæ scutatores, sagittarii, funditores, hoc est leuis armatura aduersarios provocabant ante aciem, pcedentes, si hostes fugare poterant sequebant, si eorum virtute ac multitudine premebant, reuertebant ad suos & post eos stabant. Excipiebat aut præliū grauis armatura, & tanq̄ murus (ut ita dicam) ferreus stabat, nō solum missilibus, sed etiā gladiis cominus dimicabāt. Esi hostes fugassent, non sequebat grauis armatura ne aciem suam ordinationēq; perturbaret, & ad dispersos recurrentes hostes, incōpositos opprimerent, sed leuis armatura cum funditoribus, sagittariis, & Equibus, fugientes sequebat inimicos. Hac dispositione atq; cautela sine periculo legio vincebat, aut superata seruabatur incolumis, quia lus legionis est facile nec fugere nec sequi.

Nomina militum &
gadu in scutis eorū
aduersis scribenda.
Veget. lib. 2. cap. 18.

SED ne milites aliquādo in tumultu prælii a suis cōtubernalibus aberrarēt, diuersis cohortibus diuersa in scutis signa pigebant, quæ ipsi nomināt Digmata, sicut etiā nunc moris est fieri: præterea in aduerso scuto vniuscuiusq; militis literis erat nomen ac scriptū, addito ex qua esset cohorte, quæue centuria. Ex his ergo apparet legionem bene institutā, quasi munitissimā esse civitatē, quæ omnia prælii necessaria secum

ria secum

ria secum vbiq; portaret. nec merueret repentinū hostium superuentū, quæ etiā in medijs campis subito fossa se valloq; muniret, quæ omne genus militum cōtineret & armorū. Si q; ergo pugna publica superare barbaros cupit, vt diuinitatis nuntio, dispositiōe Imperatoris inuicti reparent, ex tyronibus legiōes votis omnib. preat. Intra autē breue spaciū temporis, iuniores diligenter electi & exercitati, q; die nō solum mane, sed etiā post meridiē, omni armorū disciplinā vel arte bellandi veteres illos milites, q; orbe n. terrarū integrum subegerūt, facile cōsequabūt. Nec moueat: Cæsar, tua Maiestas, qd' oli cōsuetudo est mutata quæ viguit: sed huius passionis ac foelicitatis est perennitas tua, qd' p salute Reipu. & noua excogitet & antiqua restituat. Omne enī opus difficile videt anteq; tentes. Cæterū si exercitati & prudētes viri delecti pæponant, celeritē manus bellis apta poterit aggregari & diligenter institui. Quiduis enī efficit solertia, si cōpetentes non denegentur

SED quā iam in legiōibus plures scholæ sunt, quæ literatos milites (expensæ, q; erunt, ab his q; tyrones, pstant in omnibus qdem staturæ magnitudinē, corporis robur, alacritatē animi, cōuenit explorari. Sed in quibusdā notarū peritiā, calculandi cōputandiq; vltus exigit. Totius enī legiōis ratio, siue obsequiorum, siue militariū numerorū, siue pecuniæ q; die ascribit actis maiore, ppe diligentia, quam res annonaria vel Ciuilibus politicis Libris annotat. Quotidianas etiā in pace vigilas. Item excubitiū siue angarias, de omnibus ceteris & cōtubernatis, quæ vicissim milites faciunt, vt ne q; contra iusticiā prægrauet, aut alicui præstat immunitas. Nomina eorum q; vices suas fecerūt, breuibus inserunt. Quādo q; cōmeatum acceperit, vel quot dierum, annotat in breuibus. Tunc enī difficile cōmeatus dabat, nisi causis iustissimis approbatis. Nec aliquibus milites instituti deputabant obsequiis nec priuata isdē negocia mandabant. Siquidem incongruū videret, Imperatoris militem, qui veste & annona publica pascebat, vtilitatibus vacare priuatis. Ad obsequia tamē iudicum vel Tribunorū, necnō etiā principalitū deputabant milites, q; vocabant accensī, hoc est postea additi quā fuisset legio cōpleta, q; nunc supernumerarios vocant. Fascicularia tamē, i. lignum, fœnū, aquā, stramen etiā legitimi milites in Castra portabant. Munifices enī ab eo appellant, q; hæc munia faciāt.

ILLVD vero ab antiquis diuinitus institutū est, vt ex donatiuo qd' milites cōsequant, dimidia pars sequestraret apud signa, & ibidem ipsis militibus seruaret, ne per luxum aut inanē rerum cōparationē, a cōtubernalibus possit absumi. Plæriq; enī homines & præcipue pauperes tantū erogant, quantū habere potuerūt. Sepossitio autē ista pecuniæ, primū ipsis cōtubernalib. docet accōmoda. Nam cum publica substantent annona, ex omnibus donatiuis augeat eorū, p medietate Castræ se peculium. Miles deinde, q; sumptus suos scit apud signa depositos, de deserendo nihil cogitat, magis diligit signa. Pro illis in acie fortius dimicat more humani ingenii, vt p illis habeat maximā curam, in qbus suam videt positā esse substantiā. Deniq; 10. folles, hoc est 10. sacci, per cohortes singulas ponebant, in quibus hæc ratio cōdebatur. Addebat etiā saccus vndecimus, in quē tota legio particulā aliquam cōferebat, sepulturæ scilicet causa, vt si q; ex cōtubernalib. defecisset, ex illo vno decimo sacco ad sepulturā ipsius pmeret expensa. Hæc ratio apud signiferos (vt nunc dicunt) in cophino seruabatur. Et ideo signiferi nō solum fideles, sed etiā literati homines eligebant, q; et seruaret deposita, & sciret singulis reddere rationē.

NON tantū humano cōsilio, sed etiā diuinitatis instinctu, legiōes arbitror a Romanis cōstitutas. In quibus 10. cohortes ita sunt ordinatæ, vt omniū vnum corpus, vna videatur esse cōiunctio. Nam quasi in orbem quendā per diuersas cohortes & diuersas scholas milites pmovent, ita vt ex prima cohorte ad gradum quempiam pnotus vadat ad decimā cohortē, & rursus ab ea, crescentib. stipendiis, cum maiore gradu per alias recurat ad primam. Ideo primipili Centurio, postq; in orbem omnes cohortes per diuersas administrauerit scholas, in prima cohorte ad hanc peruenit palmā, in qua ex omni legiōe infinita cōmoda cōlequat. Sicut Primicerius in officio præfectorū prætorioq; ad honestā quæstuosumq; militiæ peruenit gradum ita legionarii Eques cohortes suas cōtubernii affectiōe venerant, cum naturalit Equites a peditibus soleant discrepare. Per hanc ergo cōtexionem, in legionibus, & omnium cohortum Equitum, peditumq; seruabatur vna concordia.

HABet præterea legio Tubicines, Cornicines, & Buccinatores. Tubicines ad bellum uocāt

Præter corporis robur notarum uel cōputandi artem in tyronibus eligendam. Veget. lib. 2. cap. 19.

Accensī. supernumerarij.

Donatiui partem diuiciam debent apud signa sequestrare militibus seruandam. Veget. lib. 2. cap. 20.

In legione ita fieri promotiones, ut per omnes cohortes transiant q; promouentur. Veget. lib. 2. cap. 21.

Primicerius.

Quid inter tubicines
& cornicines & clas-
sicum interfit.
Veget. lib. 2. cap. 22.
Classicum.

lū vocāt milites & rursum receptui canētes reuocāt. Cornicines q̄tiēs canūt, nō mi-
lites, sed signa ad eorum obtēperant nutū. Ergo q̄tiēs ad aliqd' opus exituri sunt so-
li milites, Tubicines canūt. q̄tiēs mouēda sūt signa, cornicines canūt. Quotiēs autē pu-
gnat, & Tubicines & Cornicines parit' canūt. Classicū itē appellat, qd' Buccinato-
res per cornu dicūt. Hoc insigne videt' Imperiū, quia classicum canit imp. presens
te, vel cū in militē capitalit' animaduertit, qā hoc ex Imperatoris Legib. fieri ne-
cesse est. Si vero ad vigiliās vel angarias faciēdas, siue ad opus aliqd', vel ad decursū
onē cāpi exeunt milites, tubicine vocante operant, & rursum tubicine admonente
cessant. Cum autē mouent signa, aut iam mota figenda sunt, Cornicines canunt.
Qd' ideo in omnibus exercitiis & p̄cessionibus custodiūt, vt in ipsa pugna facilius
obtemperent milites, siue eos pugnare, siue stare, siue sequi, vel redire p̄ceperint
Duces. Sigdem ratio manifesta sit, semper in ocio debere fieri, qd' necessario faci-

LEGionis ordinatiōe digesta, ad exercitiū reuertat' (endum videt' in p̄lio.

De exercitatione mi-
litum.
Veget. lib. 2. cap. 23.

mur, vnde (sicut iam dictū est) exercitus nomen accepit. Iuniores q̄dem & noui
milites, mane & post meridiē ad omne genus exercebant' armorū. Veteres autē &
eruditi sine intermissiōe semel in die exercebant' armis. Necq' enī longitudo aeta-
tis aut annorū numerus artem bellicā tradit, sed post quāta volueris stipendia, in
exercitatus miles semper est tyro. Idcirco armaturā quā festis diebus exhibet, nō
tantū qui sub campi doctore sunt, sed omnes æqualit' cōubernales q̄tidiana me-
ditatiōe discebant, & corporis velocitatē. Nam & velocitas visu ipso acquiri cor-
poris, & scientia feriendi hostē se p̄, p̄gendi, p̄sertim si gladiis cominus dimicet.
Illud vero maius est, vt seruare ordines discāt, vt vexillum suum in tātis permixtis
onibus in ipsa p̄lusionē comitenē. Nec inter doctos aliq's error existit, quis in mul-
titudine sit tanta cōfusio. Ad palum q̄q' vel fudes iuniores exerceri p̄comodum
est cum latera vel pedes aut caput petere, puncti cēsūq' cōdiscant. Saltus q̄q' &
ictus facere parit' assuescāt, insurgere tripudiantes in clypeū, rursusq' subsidere, nūc
gestiando, p̄uolare cum saltu, nunc cedētes in terga resilire. Milsilibus etiā palos
iplos, p̄ cui ferire meditent, vt & ars dirigendi, & dextræ virtus possit accrescere.
Sagittarii vero vel funditores scopas, hoc est fruticū vel straminum fascēs, p̄ signo
ponebant, ita vt sexcentis pedibus remouerent' a signo, vt sagittis, vel certe lapidis
bus ex fustibalo destinatis, signū sæpius tangerēt. Propterea sine trepidatione in
acie faciebant, qd' ludentes in campo fecerant. Semper assuescendū est etiā, vt se-
mel tantū funda circa caput rotetur, cum ex ea emittit' saxum. Sed & manu sola,
omnes milites meditabant' libralia saxa iactare, q' vsus paratior credit, quia nō des-
siderat fundam. Milsilia q̄q' vel plumbatas iugi & perpetuo exercitio dirigere co-
gebant, vsq' adeo, vt tempore hyemis de regulis vel scandulis, quā fidæ essent &
certē, de cannis, vlua vel culmo & porticus tegerent' ad Eqtes, & quādā velut basis
licæ ad pedites, in q̄bus tēpestare vel ventis aere turbato, sub tecto armis erudieba-
tur exercitus. Cæteris autē etiā hybernis diebus, si niues pluuiæq' cessarent, exerce-
ri cogeant' in campo, ne intermissa cōsuetudine, animos militū debilitarent et
corpora. Syluā cedere, portare onera, trāsiliere fossas, natāre in mari siue fluminib.
gradu pleno ambulare, vel currere etiā armatos cum sarcinis suis, frequētissime cō-
uenit, vt q̄idiani laboris vsus in pace, difficilis nō videat' in bello. Siue ergo legio
fuerit, siue auxilia, exerceant' assidue. Nam sicut bene exercitatus miles p̄lium
cupit, ita formidat indoctus. Postremo sciendū est, in pugna vsum amplius p̄desse
quā vires. Nam si doctrina cesset armorum, nihil paganus distat a milite.

Exempla adhortati-
onum exercitiij mili-
taris, de alijs artibus
tracta.

Veget. lib. 2. cap. 24

ATHleta, venator, auriga, p̄pter exiguā mercedē, vel certe plebis fauorē, cōtis
nua meditatiōe artes suas aut seruare aut augere cōsuescunt. Militē, cuius est mas-
nibus seruanda Respub. studiosius oportet scientiā dimicandi, vsumq' rei bellicæ
iugibus exercitiis custodire. Cui cōtingit nō tantū gloriosa victoria, sed etiā ampli-
or p̄da, quemq' ad opes ac dignitates ordo militiæ & Imperatoris iudiciū cons-
uevit euehere. Artifices scenici ab exercitiis nō recedunt, p̄ laude vulgi. Miles sa-
cramento lectus ab exercitiis armorū, vel nouellus vel iam vetustus cessare nō de-
bet, cui pugnandū est, p̄ salute propria & libertate cōmuni, p̄sertim cum anti-
qua sit prudensq' sententia, omnes artes in meditatione consistere.

Enumeratio ferramē-
to, ūel machinarum
legionis,

LEGio autē nō tantum militū numero, sed etiā genere ferramentorū vincere cōs-
uevit. Primū omniū instruit' saculis, quē nullē lorice, nulla possunt scuta susserre.

Nam per

Nam per singulas centurias singulas carroballistas habere cōsuevit, quibus nullad trahendū, & singula cōtubernia ad armandū vel dirigendū, hoc est vndeci homines, deputant. Nam he quāto maiores fuerūt, tanto lōgius ac fortius tela iaculant. Non solum autē Castra defendunt, verum etiā in campo post aciē grauis armaturę ponunt. Ad quarū impetum, nec Eqtes loricati, nec pedites scutati possunt obstare. In vna autē legiōe 55 carroballistę esse solent. Item decē onagri, hoc est, singuli per singulas cohortes in carpētis bobus duobus portant armatis, vt si forte hostes ad oppugnandū venerūt vallū, sagittis & saxis possit Castra defendi. Scaphas q̄q̄ de singulis trabibus excauatas, cū lōgissimis funibus, interdū etiā ferreis carhenis secum legiō portat, quatenus cōtextis eisdē (sicut dicūt) monoxylis, superie cūsq̄ tabulatis, flumina sine pōtibz quę vadari nequeunt, tā a peditibus quā ab Equitibus sine periculo transeant. Habet ferreos harpagones, q̄s lupos vocāt, & falces ferreas cōfixas lōgissimis contis. Item ad fossarū opera faciendā bidentes, ligones, palas, rastra, alueos, cophinos, quibus terra portet. Habet q̄q̄ dolabras, secures, ascias, ferras, quibus materia ac palī dolant atq̄ secant. Habet pręterea artifices cum omnibus ferramētis, qui ad expugnandas hostiū Ciuitates, testudines, musculos, arietes, vineas (vt appellāt) turres etiā ambulatorias faciant. Verū ne singula enumerādo plura dicant, vniuersa quę in quoq̄ belli genere necessaria esse credunt, secū legiō debet vbicq̄ portare, vt quis loco fixerit Castra, armatā faciat Ciuitatē.

Harpagones,

ATHENIENES & Lacedæmonios ac Macedonas rerū potitos, prisca loquuntur annales. Verū apud Atheniēses, nō solum rei bellicę, sed etiā diuersarū artium viguit industria. Lacedæmoniis autē pręcipua fuit cura bellorū. Primi namq̄ experimēta pugnārū de euentibus colligētes, artem pręliorū scripsisse firmanē, vq̄ eorē militarē, quę virtute sola, vel certe foelicitate credit cōtineri, ad disciplinam peritięq̄ studia reuocant, ac magistros armorū (q̄s τακτικους appellauerūt) iuuentutem suā vsum varietatēq̄ pugnandi pręceperit edocere. O viros summa admiratione laudandos, q̄ eā pręcipue artē ediscere voluerūt, sine qua alię artes esse nō possunt. Horū sequētes instituta Romani, Martii operis pręcepta & vsum retinuerunt, & Literis p̄diderunt. Quę per diuersos autores Librosq̄ dispersa, Imperator inuicte, mediocritatē meā abbreviare iussisti, ne vel fastidiū nascere ex plurimis, vel plenitudo fidei deesset in paruis. Quantū autē in pręliis Lacedæmoniorū disciplina pfuerit (vt omittā ceteros.) Xantippi declarat exēplo. Qui Attilium regulum, Romanūq̄ exercitū, sæpe victorē cum Carthaginensibz, nō virtute, sed artis solo fere auxilio, p̄stratis exercitibus, cœpit ac domuit, vnoq̄ cōgressu triumphās bellum omne cōfecit. Nec minus Hannibal, petiturus Italiā Lacedæmoniorū doctorē quæsiuit armorum. Cuius monitis tot Cōsules, tātasq̄ legiōes, inferior numero ac viribus interemit. Ergo q̄ desiderat pacem, pręparet bellum. Qui victorię am cupit, instruat militē diligētē. Qui secundos optat euentus, dimicet arte non casu. Nemo puocare, nemo audet offēdere, quē intelligit superiorē esse si pugnet.

Veget. in prologo li. 3

Lacedæmoniorū circa bellum cura.

Xantippus rei militaris peritus.

Hannibal rei militaris studiosus.

Qui modus debeat esse exercitus.

Veget. libr. 3. cap. 1.

Exercitus,

PRIMVS Liber tyronū delectum exercitiūq̄ deprōpsit, sequens legiōis institutionē disciplināq̄ edocuit militare. Hic autē tertius clasticum sonat. Ideo enī illa pręmissa sunt, vt hæc, in quibus peritiā certaminū & victorię summa consistit, disciplinę ordine custoditō, & intelligerent celerius, & amplius adiuuaret. Exercitus dicē tam legiōum, quā etiā auxiliorum, necnō etiā Equum ad gerēdum bellum multitudo collecta. Huius modus a magistris querit armorū. Nam cum Xerxis & Darii & Mithridatis ceterorūq̄ Regum, q̄ innumerabiles armauerunt populos, exemplaria legunt, euidentē apparet nimium copiosos exercitus, magis p̄pria multitudinē, q̄ hostiū virtute depressos. Nam pluribus casibus subiacer amplior multitudo. In itinētibz p̄ mole sua semper est tardior. In lōgiore autē agmine, etiā a paucis, superuētum aliolet pati. In locis autē asperis & fluminibus traiondis, p̄pter impementorū moras sæpe decipit. Pręterea ingenti labore numerosis animalibus equisq̄ pabula colligunt. Rei q̄q̄ frumentarię difficultas, quę in omni expeditione vitanda est, cito maiores fatigat exercitus. Nā quātolibet studio pręparet annona, tanto maturius desit, quāto pluribus erogat. Aqua deniq̄ ipsa nimia multitudinē aliquādo vix sufficit. Qd̄ si casu acies verterit tergum, necesse est multos cadere de multis, & illos q̄ effugerūt, semel territos, postea formidare cōsuetum. Veteres autē, q̄ remedia difficultatū didicerāt experimētis, nō tā numerosos, quā

fos, quā eruditos armis exercitus habere voluerunt. Itaq; in leuiorib. bellis vnā legionem, mixtis auxiliis. hoc est decē millia peditum & duo millia Equum, crediderunt posse sufficere. Quā manum Prætores velut minores Duces, ad expeditōrē sæpe ducebāt. Qd' si magnæ hostium copię dicerent, Cōsularis potestas cum 20. milibus peditum & quatuor Equum, tanq; comes maior mittebat. Qd' si infinita multitudo ex gentib. fortissimis rebellasset, tunc nimia necessitate cogente, duo Duces & duo mittebant exercitus, cum eiusmōi pcepto, vt, pviderent ne quid Respub. detrimēti capiat: Consules ambo. Deniq; cum in diuersis regiōibus contra diuersos hostes. a Po. Rom. annis pene omnibus pugnare, ideo sufficiebāt militum copię: qā vtilius iudicabant nō tam grandes exercitus habere, quam armis instructos. Illa tamen ratione seruata, ne vnq; amplior multitudo sociorum auxiliumue esset in Castris, quam Ciuium Romanorum.

NVNC (qd' vel maxime, puidendum est) quēadmodū sanitas custodiā exercitus admonēbo, hoc est, locis, aquis, temperie, medicina, exercitio. Locis, ne in pestilenti regiōe iuxta morbosas paludes, ne aridis & sine opacitate arborū campis aut collibus, ne sine tentoriis astate milites cōmorent. Ne egressi tardius, & calore Solis, & fatigatiōe itineris cōtrahant morbum: sed potius in astate ante lucē ad loca, cōcepto itinere, destituta perueniāt. Ne sæua hyeme iter per niues ac pruinas noctibus faciant, aut lignorū patiant inopiā, aut minor illis vestium suppetat copia. Nec sanitati enī, nec expeditiōi idoneus miles est, q algere cōpellit. Nec perniciosus & palustribus aquis vratur exercitus. Nam malæ aquæ potus, veneno similis, pestilentia bibētibus generat. Iam vero vt hoc casu ægri cōubernales oportunis cibis reficiant, ac medicorū arte curent. Principum Tribunorūq; & ipsius Comitis, qui maiore sustinet potestate, iugis quærit diligētia. Male enī cum his agē, qbus necessitas & belli incūbit & morbi. Sed rei militaris periti, plus quiddiana arum exercitia ad sanitatē militum putauerūt, pdesse, quā medicos. Itaq; pedites sine intermissiōe imbris vel niuib. sub tecto, reliqs diebus exerceri in campo voluerūt. Similit Equites nō solum in planis, sed etiā in abruptis, & fossarū hiatu difficillimis semitis, seq; & equos suos assidue exercere iusserunt: vt nihil eis in necessitate prælii accidere posset incognitum. Ex q intelligit, quāo studiosius arum arte docēdus sit semper exercitus, cum ei & laboris cōsuetudo in Castris sanitatē, & in cōflictu possit præstare victoriā. Si autumnali æstiuoq; tēpote diutius in eisde locis militum multitudo cōsistat, ex contagiōe aquarū & odore ipsius fœditatis, viciatis haustibus, & aere corrupto, perniciosissimus nascitur morbus, qui prohiberi non potest aliter, nisi frequenti mutatione Castrorum.

ORDO postulat vt de cōmeatu pabuli frumētūq; dicat. Sapientius enī penuria, quā pugna cōsumit exercitū & ferro læuior fames est. Deinde reliqs casibus potest in tempore subueniri, at pabulario & annona in necessitate remediū nō habent, nisi ante condant. In omni expeditiōe vnum est & maximū cōsiliū, vt tibi sufficiat victus, hostes frangat inopia. Ante igit quā inchoet bellum, de copiis expensisq; solers debet esse tractatus, vt pabula, frumētum, ceteraq; annonariæ species, quas a Prouincialibus cōsuetudo deposcit, maturius exigant, & in oportunis ad æm gerendā ac munitissimis locis, amplior semper modus quā sufficit aggreget. Qd' si tributa deficiunt, progato auro cōparanda sunt omnia. Neq; enī diuitiarum securā possessio est, nisi armorum defensiōe seruet. Frequent aut necessitas geminat & obsidio sæpe fit longior quā pntat, cum aduersarii etiā ipsi esurientes circumsiderē nō desinant, q's fame sperant esse vincendos. Præterea quicqd in pecore, vel quas cunq; fruge vinoq; hostis inferens bellum ad victum suum poterit occupare, non solum admonitis per edicta possessorib. sed etiā coactis per electos persecutores ad Castella idonea & armatorū firmata præsidis, vel ad tutissimas cōferendū est Ciuitates, vrgendiq; Prouinciales, vt ante irruptionem seq; & sua mœnibus condāt. Reparatio enī murorum tormentorūq; omnium, ante curanda est. Nā si semel hostes præuenerit occupatos, metu vniuersa turbant. Et quæ ex aliis Urbibus petenda sunt, interclusis itineribus denegant. Sed fidelis seruatorum custodia, & erogatio moderata, cōsuevit sufficere pro copia, maxime si ab initio, pcuratur. Ceterū sera parsimonia est, tum seruare cum deficit. In expeditiōibus arduis, per capita magis militum, quā per dignitates ab antiqs præbebant annonæ, ita vt post necessitatem eis.

sitatem eis.

Quomodo sanitas gubernetur exercitus.

Veget. libr. 3. cap. 2.

Quanta cura prouidenda sint atq; seruanda pabula & frumenta.

Veget. libr. 3. cap. 3.

sitatem eisdē a Repu. redderent. Hyeme lignorū & pabulū, æ state aquarū vitanda est difficultas. Frumenti vero vini & aceti, necnō etiā salis, omni tempore necessitas declinanda, ita vt Vrbes atq; Castella ab iis militibus, q; minus prōpti inueniunt in acie armis, sagittis, fustibalis, fundis etiā & saxis, on agris, balistisq; defendant. Præcipueq; videt cauendū, ne aduersariorū dolo atq; periuriis decipiant Prouicialiū incauta simplicitas. Frequentius enim cōventionum pacisq; simulatio credulis, quā arma nocuerunt. Qua ratione famē collecti patiuntur hostes, dispersi vero crebris superuentibus facile vincuntur.

IN T Erdum mouet tumultū, ex diuersis locis collectus exercitus, & cum pugnare nolit, irasci se simulat, vt nō ducat ad bellum. Qd' si præcipue faciunt, q; in sedibus ociose delicateq; vixerunt. Nā asperitatis insoliti, labore offensi, quē in expeditione necesse est sustinere, præterea metuentes præliū, qui armorū exercitia declinant, ad eiusmodi præcipitant audaciā. Cui vulnere multiplex medicina cōsuevit opponi, vt dum adhuc separati sunt in sedibus suis, Tribunorū vel vicariorū, necnō Principū ad omnē disciplinā arctissima seueritate teneant, nihilq; aliud, nisi deuotionē moderationēq; custodiāt. Campi cursiōnem (vt ipsi appellāt) inspectiōnemq; armorū assidue faciāt. Nullis cōmeatibus vacent. Nomen & signa obseruare nō desinant. Ad sagittas iaciendas, ad missilia dirigenda, ad iaciēdos lapides vel funda, vel manu. Ad armaturæ gestum, ad vectes iaciēdos, p similitudine gladiorum, puncti cæsimq; feriendo, multo die vsq; ad sudorē sunt frequentissime detinendi. Cursu etiā & saltu ad trāsmittendas fossas nihilominus imbuedi, si mare vel fluius vicinus est sedibus. Aestiuo tempore ad natandū cogendi sunt omnes. Præterea syluā cedere, iter per dumos & abrupta facere, materiem dolare, aperire fossam, occupari aliquem locū, & ne a cōtubernalib. detrudant, in scutis inuicē obuiatibus, niti. Ita exercitati atq; eruditi in sedibus milites Romani, siue legionarii, siue auxiliares, siue equites fuerint cum ad expeditionē ex diuersis cōuenierint locis, æmulationē virtutis prælium magis necesse habeant optare quā ocium. Nemo cogitat de tumultu, qui fiduciā de arte vel viribus gerit. Dux autē esse debet attentus, vt in omnibus legiōibus siue auxiliis vel vexillatiōibus a Tribunis, vicariis, Principibusq;, si qui turbulenti vel seditiosi fuerint milites, nō pro inuidia suggerentiā, sed p rerum veritate cognoscat, eosq; prudentiori cōsilio segregatos a Castris, ad agēdum aliqd qd' ipsis prope videat optabile, aut ad Castella Vrbesq; deputent muniendas atq; seruādas, tanta subtilitate, vt cum abiiciunt, videant electi. Nunq; enī ad contumaciā pari cōsensu multitudo prumpit, sed incitant a paucis, qui viciorū scelerumq; impunitate sperant peccare cum plurimis. Qd' si fieri medicinā necessitas extrema persuaferit, rectius est more maiorum in autores criminum vindicari, vt ad omnes metus, ad paucos pœna perueniat. Laudabiliores tamē Duces sunt, quorum exercitus ad modestiam labor & vsus instituit, quem illi quorum milites ad obedientiam suppliciorum formido compellit.

MVLta q; dem sunt discenda atq; obseruāda pugnantibus, siq; dem nulla sit negligentiae venia, vbi de salute certat. Sed in reliqua, nihil magis ad victoriā pficit, quā mōitis obtemperare signorū. Nā cū voce sola in præliorū tumultus regi multitudo nō possit, & cum p necessitate rerum plura ex tempore iubenda atq; faciēda sint, antiquus omnium gentium vsus inuenit, quomodo qd' solus Dux utile iudicasset, per signa totus agnosceret & sequeretur exercitus. Tria itaq; genera cōstat esse signorum, vocalia, semiuocalia, muta. Quorū vocalia & semiuocalia percipiuntur auribus. Muta vero referunt ad oculos. Vocalia dicunt, quæ voce humana, p nunciant, sicut in vigiliis vel in prælio, p signo dicunt: vt puta, victoria, palma, virtus Deus nobiscum, triumphus Imperatoris: & alia quæcunq; voluerit dare, ii qui in exercitu habent maximā potestatem. Sciendū tamē est, ista vocabula q̄tidie debere variari, ne ex vsu signum hostes agnoscat, & exploratores in nostros versent impune. Semiuocalia sunt, quæ per tubam, aut cornu, aut buccinā dant. Tuba quæ directā est, appellat Buccina, quæ in semetipsam æreo circulo flectit. Cornu qd' ex vrīs agrestibus, argento nexum, temperatū arte, & spiritu, quem canentis flatus emittit, audit. Nam indubitatis per hæc sonis agnoscit exercitus, vtrum stare aut p̄gredi, an certe regredi oporteat: vtrum longe persequi fugientes, an recessui canere. Muta signa sunt aquilæ, dracones, vexilla, flammulæ rufæ, pinnæ: Quos

Quemadmodū oportet providere ne milites seditionē faciāt, Veget. libr. 3. cap. 4.

signorum militarium quot sint genera. Veget. libr. 3. cap. 5.

signa uocalia,

signa semiuocalia.

Tuba.
Buccina.
Cornu.

signa muta,

cunq; enī hęc ferri iusserit ductor, eo necesse est signum suum comitātes milites pergant. Sunt & alia muta signa, quę Dux belli in eqs, aut indumentis, & etiā in ipsis armis, vt dignoscat hostis, precipit custodiri. Pręterea manu aliqd vel flagello more barbarico, vel certe mota qua vti vestē significat. Quę omnia in sedibus, itineribus, in omni exercitatioe Castrensi, vniuersi milites & sequi & intelligere cōsueſcant. Cōtinuus enī vsus necessarius videt in pace eius rei, quę in prelii cōfusiōe seruanda sit. Item mutum & cōmune signum est, q̄tiens, p̄fiscente turba excitatus puluis ad similitudinē nubium surgit, hostiūq; p̄dit aduentū. Similit̄ si diuisę sint copię, per noctē flāmis, per diem fumo significant focis, qd̄ aliē nō potest nunciari. Aliquādo in Castellorum aut Vrbium turribus appendunt trabes, quibus aliquando erectis, aliquando depositis indicant quę geruntur.

QVI rem militarē studiosius didicerunt, asserunt plura in itineribus, quā in ipsa acie pericula solere cōtingere. Nam in cōflictu armati sunt omnes milites & hostē cominus vident, & ad oppugnādū animo veniunt parati. In itinere aut minus armatus, minusq; attentus est miles, & superuētus impetu vel fraude repēte turbat. Ideo omni cura, omniq; diligētia, p̄uidere Dux debet, ne p̄fiscens patiat̄ incursum, vel facile ac sine damno repellat illatum. Primū itineraria omniū regionum, in qbus bellum gerit, plenissime debet habere perscripta, ita vt locorū interualla, nō solum passuū numero, sed etiā viarum qualitates perdiscat, cōpendia diuertis cula, montes, flumina, ad fidem descripta cōsideret: vsq; eo, vt solertiores Duces, itineraria Prouinciarū, in qbus necessitas gerebat, nō tantū adnotata, sed etiā p̄icta habuisse firment, vt nō solum cōsilio mentis, verum aspectu oculorū viam p̄fecturis eligerent. Ad hęc a prudentiorib; & honoratis ac locorū nō ignaris, separatim debet vniuersa pergrere, & veritatē colligere de pluribus. Pręterea sub periculo eligendarū viarum, Duces idoneos, scientesq; percipere eosq; custodiā māncipare, addita pœnæ contestatioe vel prēmii. Erunt enī vtilēs, cum intelligāt nec fugiendi sibi copiā superesse, & fidei prēmium, ac perfidię parata supplēcia. Prouidendum q̄q; vt sapientes exercitatioq; quæranē, ne duorū aut trium error discrimen pariat vniuersis. Interdum aut imperita rusticitas plura p̄mittit, & credit se scire quę nescit. Sed cautelę caput est, vt ad quę loca, vel qbus itineribus sit, p̄fecturus exercitus, ignoret. Tutissimū nanq; in expeditiōibus credit̄ faciendā nesciri. Ob hoc veteres Minotauri signum in legiōibus habuerūt, vt quęadmodum ille in intimo & secretissimo labyrintho abditus perhibet, ita Ducis cōsiliū semper esset occultum. Securus iter agit, qd̄ agendum hostes minime suspiciant. Verum, q̄a exploratores alit̄secus missi, p̄fectionem suspiciōibus vel oculis deprehendunt, vel interdū trāsfigę, p̄ditoresq; nō desunt, quemadmodū occurri ingruentibus debeat, intimeť Dux cum agmine exercitus p̄fecturos, fidelissimos, argutissimosq; cum equis p̄batissimis mittat, qui loca, per quę iter faciendū est, in progressu & a tergo, dextra, leuāq; perlustrent, ne aliquas aduersarii moliant̄ insidias. Tutius aut operant̄ exploratores noctibus quā diebus. Nā qdāmodo ipse sui p̄ditor inuenit, cuius speculator fuerit ab aduersariis cōprehensus. Primi ergo Eq̄es iter arripiāt. Inde pedites, impedimenta, Sagittarii, Calones, vehiculaq; in medio collocent̄: ita vt expedita pars peditū & equum subsequat̄. Nam ambulātib; interdum q̄dem a frōte, sed frequētius a tergo superuētus inferť. A lateribus q̄q; pariri armatorū manu impedimēta claudenda sunt. Nam insidiatores in alio loco impulant, trāsuerso frequēť incurſu. Illud q̄q; pręcipue obseruandū est, vt ea pars ad quam hostis venturus credit̄, oppositis electissimis Eq̄ibus & leui armatura, necnō etiā peditibus sagittariis muniat̄. Qd̄ si vndiq; circūfundunt̄ inimici, vndiq; pręparata debent esse subsidia. Ne vero repentinus tumultus amplius noceat, ante cōmonendī sunt milites, vt parati sint animo, vt arma in manibus habeāt. Nā in necessitate subita quę cōterrent, p̄uisa nō solent esse formidini. Anriq; diligentissime pręcauebāt, ne a Calonibus interdū vulneratis, interdū timētib; & Sagittariis clamore pauefactis, pugnātes milites turbarent̄. ne dispersi lōgius aut cōglobati, amplius quā expedit impedirēt suos, hostibusq; p̄desent. Et ideo ad exemplum militum, etiā impedimenta sub qbusdā signis ordinanda duxerunt. Deniq; ex ipsis Calonibus (q̄s galearios vocant) idoneos ac peritos vsu legebant, q̄ non amplius quā ducentis sagittariis puerisq; pręficerāt. Hisc; vexilla dabant: vt scirent ad quę

rent ad quę

Quantā sit seruanda cautela, cū uici in hostib; mouetur exercitus Veget. libr. 3. cap. 6.

Itineraria.

Calones.
Galearii.

rent ad quæ signa deberet impedimenta colligere. Sed, pugnatōres ab impedimentis laxamento aliq̄ diuidunt, ne cōstipati lædant in prælio, ambulante exercitu. Vt locorū varietas euenerit, ita defensionis ratio variat. Nam in campis patētibus Eq̄tes magis solent impugnare quā pedites. At vero in locis syluestribus vel montosis, vel palustribus, pedestres magis formidandæ sunt copię. Illud q̄ vitandum, ne per negligentia aliis festinantibus, aliis tardius incedētibz interrumpat acies, aut forte tenuet. Continuo enī hostes interpollata peruadunt. Præponendī ergo sunt exercitissimī campi doctores, vicarij, vel Tribuni, q̄ alacriores retardēt, & pigrius incedentes accelerare cōpellant. Nam q̄ multum præcesserunt, superuentu facto, nō tam redire quā fugere cupiunt. Qui vero extremi sunt, deserti a suis, vi hostium ac ppria desperatione superant. Sciendū est etiā, qd̄ aduersarii in his locis quæ sibi oportuna intelligunt, subleffas occultius collocāt, vel apertō Marte impetum faciunt. Sed ne secreta noceant, Ducis præstat industria, quæ omnia prius cōuenit explorare. Deprehensa q̄q̄ subleffa, si circumueniat vtilit̄, plus periculi sustinet quā parabat inferre. Aperta aut̄ vis si præparet in mōtibz, altiora loca præmissis sunt præsidis occupāda, vt hostis cum aduenerit, reperiāt inferior, nec audeat obuiare, cum tam a fronte quā supra caput suum cernat armatos. Qd̄ si angustæ sint viæ, sed tamē tutæ, melius est præcedere cum securibus ac dolabris milites, & cum labore vias aperire, quā in optimo itinere periculū sustinere. Præterea noicere debemus hostium cōsuetudinē, vtrum nocte, an incipiente die, an hora reficiendī lassis superuenire cōsueuerint, & id vitare qd̄ illos facturos ex more putamus. Iam vero vtrum pedibus an Equibus, vtrum funditoribus, vtrum cōtatis, an Sagittariis amplius valeant, vtrum numero hominū an armorū munitione præcellant, nos scire cōuenit, & ordinare qd̄ nobis vtile, illis docet aduersum. Tractare q̄q̄, per diem an per noctem iter expediat inchoare, quæ & quāta locorum intervalla sint, ad quæ cupimus, pperare, ne æstate penuria obsit euntibus, ne hyeme difficiles aut inuicē occurrāt paludes, maioresq̄ torrentes: & impedito itinere circumueniat exercitus, priusq̄ ad destinata perueniat. Vt nostra cōmoditas est, ista sapientē vitare: ita si aduersariorū impericia vel dissimulatio occasionem nobis dederit, nō oportet dimitti, sed explorare solcite, pditores, ac trāsugas inuicere, vt qd̄ hostis moliat, in præsentī vel in futurum possimus agnoscere, paratisq̄ Equibz ac leui armatura ambulantes eosdē, vel pabula victūq̄ querētes, in puilo terrore

IN transitu fluiorū grauis molestia negligentibz frequēter emerit (decipere, git. Nam si qua aqua violentior fuerit, aut alueus latior, impedimēta, pueros, & interdum ipsos ignauos solet mergere bellatores. Ergo explorato vado, duæ acies Equum, electis animalibus ordinant, intervallis cōpetentibus separatę, vt per medium pedites & impedimēta transeāt. Nam acies superior aquarū impetum frangit, inferior, q̄ rapti submersiq̄ fuerit, colligit atq̄ trāspōnit. At cum altior fluctus nec peditem nec eq̄tem patit, si per plana decurrat, ductis multifariā spargit fossis, diuisusq̄ facile transit. Nauigio vero amnes, hastis fixis ac superpositis tabulatis, perussi fiunt, vel certe tumultuario opere colligatis inanibus cupis, additisq̄ trabibus transitum præbent. Expediti vero Eq̄tes fascēs de cannīs aridis vel vluā facere cōsueuerunt, super q̄s loricas & arma, ne videntē imponunt, ipsi equiq̄ narādo transeunt colligatisq̄ secum fascēs pertrahunt sarcinis. Sed cōmodius repertū est, vt Monoxylos, hoc est paulo latiores scaphas, ex singulis trabibus excauatas, p genere ligni & subtilitate leuissimā, carpentis secum portet exercitus, tabulis parit & clauis ferreis præparatis. Ita absq̄ mora cōstruētus pons, & funibus (qui ppter ea habendū sunt) vinctus, lapideis arcus soliditatē præstet in tēpore. Sed instantes aduersarii ad transitus fluminū insidias vel superuentus facere cōsueuerūt Ob quā necessitatē in vtrāq̄ ripa collocant armata præsidia, ne alueo interueniente, diuisi opprimant ab hostibus. Cautius tamē est sudes ab vtrāq̄ parte præfigere ac sine detrimento, si quavis illata fuerit, sustinere. Qd̄ si pons nō tantum ad transitum, sed etiā recursum & cōmeatum necessarius fuerit, tunc in vtrōq̄ capite percussis latioribus fossis, aggereq̄ constructo, defensores milites debet accipere. A quibus tam diu teneatur, quam diu necessitas locorum postulat.

CONsequens videt, itineris obseruatōis descripta, ad Castrorū (in quibus manendū est) venire rationē. Non enī belli tempore ad statiuā vel mansiōem murata Ciuitas semper

Quemadmodū flumina, quæ sunt maiora transeantur. Veget. libr. 3. cap. 7.

Monoxyli,

Quemadmodū castra debent ordinari. Veget. libr. 3. cap. 8.

tas semper occurrat, & incautus est plenusq; discriminis, exercitū pasci sine aliqua munitione cōsidere, cum militibus ad capiendū cibum occupatis, aut ad munia faciēda dispersis, facile nectant insidie. Postremo noctis obcuritas, necessitas somni, pascentiū equum dispersio, occasiōē superuenientibus præstat. In metandis Castris nō sufficit bonum locū eligere nisi talis sit, ut alter eo nō possit melior inueniri, ne utilior prætermisus a nobis, & ab aduersariis occupatus, apportet incōmodum. Cauendum q̄q; ne per æstatē aut aqua morbosa in pximo, aut salubris aqua sit longius. Hyeme, ne pabulatio desit aut lignum, ne subitis tēpestatibus campus, in q̄ manendū est, soleat inundari, ne sit in abruptis ac deuīs, & circūsedentib. aduersariis, difficilis, præstet egressus, ne ex superioribus locis, missa ab hostibus, in eum tela perueniāt. Quibus ut oportet caute studiosq; pūis, pro necessitate loci, vel quadrata, vel rotunda, vel trigona, vel oblonga Castra cōstitues. Nec utilitas tū præiudicet forma. Tamē pulchriora credunt, qbus ultra latitudinis spaciū tertia pars additur lōgitudinis. Ita aut ab agrimensoribus podismū mensuræ colligi oportet, ut ad quantitatem concludat exercitus. Nam ppugnatores angusta cōstipant, & ultra quā cōuenit latiora diffundunt. Tribus aut modis diffiniunt Castra muniri posse. Primū in vnus noctis transitum, & itineris occupationē leuiorē, cum sublati cespites circundant, & aggerē faciunt, supra quem valli, hoc est fudes vel tribuli lignei, per ordinē digerunt. Cespes aut circuncidit feramētis, qui herbarum radicibus cōtinet terram, sit altus semissem, latus pedem, longus pedem semis. Qd si terra solutior fuerit, ut ad similitudinē lateris cespes nō possit abscindi, tunc opere tumultuario fossa producit, lata pedes quinq; alta tres: cui intrinsecus agger excreuit, ut sine metu securus gescat exercitus. Statua aut Castra æstate vel hyeme, hoste vicino, maiore labore ac cura firmanē. Nam singulæ centuriæ, diuidentibus campi doctoribus & Principibus, accipiunt pedaturas, & scutis vel sarcinis suis in orbem circa propria signa depositis, cincti gladio fossam aperit, latā aut nouem, aut vndecim, aut tredecim pedibus: vel, si maior aduersariorū vis metuitur, pedibus decem & septē (imparem enī numerū obseruari moris est) tum sepibus ductis vel interpositis stipitibus ramisq; arborū, ne facile terra dilabatur, agger erigitur. Supra quē ad similitudinē muri pinnæ & ppugnacula componunt. Opus vero centuriōes decem pedis metiunt, ne quis minus foderit, aut errauerit alicuius ignauia. Id Tribuni circumeunt, nec ante discedunt, qui strenui sunt, quā fuerint omnia perfecta. Ne tamē aliqs superuentus laboratibus fiat, omnes Equites & pars peditum, qui non operant, dignitatis priuilegio ante fossam in præcinctu armata cōstitit, ut ingruentes repellat inimicos. Prima igit signa locis suis intra castra ponunt, quia nihil est venerabilius eorū maiestate militibus. Ducī prætorū, eiusq; comitibus præparat. Tribunis tabernacula collocant, quibus per cōubernales ad munia deputatos, aqua, lignum, & pabula ministrant. Tunc pro gradu legiōibus & auxiliis, Eqtibus & peditibus, loca in quibus papilioes tendant, deputantur in Castris, ac de singulis centuriis quaterni eqtes & quaterni pedites, qui excubitum noctibus faciunt, eligunt. Et quia impossibile videbat in speculis per totam noctem vigilātes singulos permanere, ideo in quatuor partes ad clephydrum sunt diuisæ vigiliæ, ut nō amplius quā tribus horis nocturnis necesse sit vigilare. A Tubicine omnes vigiliæ cōmittunt. Et finitis horis a Cornicine reuocant. Idoneos tamē Tribuni & pbatissimos eligunt, q̄ circūeant vigilias, & renuncient, si qua emerlerit culpa, q̄s circuitores appellāt. Nunc militiæ factus est gradus, & Circuitores appellant. Sciendum tamē est Equites extra vallum nocturnas excubias facere debere. Per diem aut Castris positis, alii mane, alii post meridiem, ppter fatigationem hominū equorūq; angarias faciunt. In præcipua cōuenit Ducem, puldare siue in Castris, siue in Ciuitate cōstitat, ut animalū pascua, subuectio frumētū cæterarūq; specierū, aquatio, lignatio, pabulatio, secuta ab hostium reddat incursu. Qd aliū nō potest euenire, nisi per loca idonea, qua nostrorū ambulat cōmeat prælidia disponant. Siue illæ Ciuitates sint, siue Castella munita. Qd si nō reperitur antiqua munitio, opportunis locis circundata, maioribus fossis tumultuaria castella firmanē. Nam a Castris diminutiuo vocabulo sunt nūcupata Castella. Intra quē in angariis aliquātū pedites eqtesq; degētes, tutū iter cōmeantib. præstāt. Difficile enī hostis ad ea loca audeat accedere, in qbus & a frōte & a tergo nouit aduersarios commorari.

QVISQUI

Circuitores,

Castella a Castris,

QVISqs hos artis bellicæ cōmentarios, ex pbatissimis authoribus breuiatos, legere dignabit: q̄primum legem prælii, depugnandiq̄ cupit audire præcepta. Sed cōflictus publicus duarū vel trium horarū certamine diffinit, postq̄ partis eius, *Quæ & quantia consideranda sunt, ut in* quæ superata fuerit, spes omnis intercidit. Ideo omnia ante cogitanda sunt, ante tē *telligatur utrum sum* randa, ante facienda, quā ad vltimū veniat abruptum. Boni enī Duces, nō aperto *peruenibus & insis* Marte præliū in q̄ est cōmune periculū, sed ex occulto semper attentāt, vt integris *dij, an publico de* suis, quantū possint hostes interimāt certe vel terreāt. In qua parte quæ necessitas *at Marte configi.* ria admodum sunt, ab antiquis recepta perscribā. Præcipua ars & vtilitas Ducis est, *Veget, libr. 3, cap. 2.* vt adhibitis ex vniuerso exercitu scientibus belli & sapiētibus viris, de suis & hostium copiis, sapius tractet, omni (quæ plurimū nocet) adulatione summotā, vtrū maiore numerum pugnatorū ipse an hostes habeāt, vtrum ipsius, an aduersariorū homines, magis armati sint & muniti. Qui magis exercitati, q̄ sint in necessitatib. fortiores. Quærendū est etiā, vtra pars Egtes, vtra pedites habeat meliores. Sciendumq̄ in pedibus maxime cōsistere robur exercitus. Et int̄ ipsos Egtes, qui cōtatis, qui sagittariis antecedāt. Qui plures loricas induant, q̄s vtiliores equos adduxerit. Postremo ipsa loca in quibus pugnandū est, vtrum inimicis an nobis videatur accommoda. Nam si equitatu gaudemus, cāpos optare debemus: si pedite, loca eligere angusta, fosis, paludibus, vel arboribus impedita, & aliq̄ties montosa, cui magis victus abundet quā desit. Nam fames (vt dicit) intrinsecus pugnat, & vincit sæpius sine ferro. Maxime aut̄ tractandū est, vtrum pertrahi necessitatē expediat, an celerius dimicari, interdū enī sperat aduersarius expeditionē cito posse finire, & si delatus fuerit in longum, aut penuria exercitus macerāt, aut desiderio suorum reuocat ad ppria, aut nihil magnū faciens, per desperationē abire cōpellitur. Tunc fracti labore & tædio plurimi deserunt, aliquantū pdunt, aliquantū se tradūt. Quia aduersis rebus rarior fides est, & nudari incipit qui copiosus aduenerat. Ad rem pertinet nosse qualis ipse aduersarius vel eius comites optimatesq̄ sint, vtrū temerarij, an cauti, an audaces, an timidi, scientes artem bellicā, an ex v̄su temere pugnantes, quæ gentes cum his fortes, quæ ignauæ pugnaverit, nostra auxilia cuius fidei qualiūq̄ sint virium, q̄s animos illius copiae, q̄s habeat noster exercitus, quæ pars sibi magis victoriā re pmittat. Eiusmōi enī cogitationibus virtus augetur aut frangit. Desperantibus aut̄ crescit audacia adhortatiōe Ducis. & si nihil ipse timere videat, crescit animus si ex insidiis vel occasiōe aliqd̄ fortis fecerit, si hostib. aduersæ res cœperit euenire, si vel infirmiores aut minus armatos ex inimicis potueris superare. Cauendū aut̄ est ne dubitantē aut formidantē exercitū ad pugnā publicā aliquādo pducas. Interest vtrū tyrones an veteres milites habeas, vtrū ante breue tempus in expeditionibus fuerint, an annos aliquot in pace durarint. Nam p tyronibus accipiendi sunt, qui pugnare longo tempore desierunt. Sed cū legiōes, auxilia, vel Egtes ex diuersis aduenerit locis, Dux optimus & separatim singulos numeros per Tribunos electos, q̄rum scis industria, ad omnia genera exercere debet armorū, & post in vnum collectos, quasi depugnatos cōflictū publico exercebit. Ipse sapius tentabit quicqd̄ artis possit habere, quid virium: quæ admodum sibi ipsi cōsentiant, vtrum ad tubarū monita, ad signorū indicia, ad præcepta vel nutum suum diligēt obtēperent. Si errant in aliquibus, exerceant atq̄ doceant q̄ diu possit esse perfecti. Si vero in campi cursiōe, in sagittando, in iaculando, in ordināda acie ad plenum fuerit eruditi, nec sic q̄dem temere occasiōe captata ad publicā deducendi sunt pugnā, sed ante minoribus præliis imbuendi. Dux itaq̄ vigilans, sobrius, prudens, tanq̄ de Ciuili causa int̄ partes iudicaturus adhibito cōsilio de suis, & aduersarij copiis iudicet. Et si multis rebus superior inuenitur, oportunū sibi nō differat inire cōflictum. Si vero aduersariū intelligit potiorē, certamen publicū vitet. Nam pauciores numero & inferiores viribus superuētus & insidias facientes, sub bonis Ducibus reportauerunt sæpe victoriā.

OMNES artes omniaq̄ opera, q̄tidiano v̄su, & iugi exercitatiōe, pficiunt. Qd̄ si *Quid oportet fieri.* in paruis verum est, quanto magis debet in maximis custodiri? Quis aut̄ dubitat *si quis desuetū a pugna habeat exercitiū* artem bellicā rebus omnibus esse potiorē, per quā libertas retinet, & dignitas Pro *uel tyronem.* uinciē ppagat, & cōseruat Imperiū. Hanc quondā relictis doctrinis omnibus *Veget, lib. 3, cap. 10.* cedamoni, & postea coluere Romani. Hanc solam hodie q̄q̄ Barbari putāt esse *seruandā.* Cætera aut̄ hac arte cōsistere omnia, aut per hanc assequi se posse cōfident, Hæc

Per forum mos in fo-
sis ducendus.

dunt. Hæc dimicatoribus est necessaria, per quã vitã retineãt, & victoriã cõsequatur. Dux ergo cui tantæ potestatis insignia tradunt, cuius fidei atq; virtutis possessum forum fortunæ, tutelæ Urbium, salutis militũ, Reipub. credit gloria, nõ tamẽ p vnũ uerso exercitu, sed etiã pro singulis cõtubernalib. debet esse sollicitus. Si qd enĩ illi eueniat in bello, & ipsius culpa, & publica videat in iuriã. Ergo si tyronem vel diu armis defuetum exercitũ ducit, singularũ legionum siue auxiliorũ, necnõ etiã vexillationũ vires, animos, cõsuetudinẽ, diligẽt exploret. Sciat etiã (si potest fieri) nominatĩ quis comes, q̃s Tribunus, quis domesticus, q̃s cõtubernalis, quantũ possit in bello, autoritatẽq; maximã seueritate sumat, omnes culpas militares legibus vindicet, nulli errantiũ credat ignoscere, in diuersis locis ex diuersis occasiõibus omnĩũ experimenta præcipiat. His (vt oportet) ita curatis, cum dispersi ad prædandũ securi oberrant hostes, tunc pbatos Equites vel pedites cum tyronibus aut inferioribus mittat, vt ex occasiõẽ, suis inimicis, & illis peritiã, & reliquis crescat audacia. Ad transitus fluiorũ, ad præceptiã mōtium, ad syluarũ angustias, ad paludum aut viarum difficultates, superuentus nullo sciente disponat, atq; ita iter suum temperet, vt aut cibum capiẽtes, aut dormiẽtes, aut vacantes, certe securos inermes, discalciatos, distractis equis, nihil suspicãtes, ipse paratus inuadat, quatenus in huiusmōi certaminibus sui fiduciã colligant. Nam qui ante lōgum tempus, aut omnino nunq̃ viderunt homines vulnerari vel occidi, cum primũ aspexerint, perhorrescunt, & pauore cõfusi, de fuga magis quã de cõflictu incipiũt cogitare. Præterea, si excurrat aduersarii longo itinere, fatigatos aggrediat; vltimos certe vel insperatos superueniat. Eos etiã qui longe a suis, aut pabulũ, aut prædæ gratia cõmoranantur, cito occupet cum delectis. Illa enĩ ante tentanda sunt, quæ si male cesserint, minus noceant, si bene, plurimũ p̃sint. In hostes discordiarũ serere causas sapiens est Ducis. Nulla enĩ quis sit minima natio, cito potest ab aduersariis deleri; nisi si p̃p̃tis suis militibus seipsa cõlumpserit. Nam Ciuile odium ad inimicorũ perniciem præceps est, ad vtilitatẽ suę defensiõis incautum. Vnum illud est in hoc opere prædicendũ, vt nemo desperet fieri posse quæ facta sunt. Dicat aliq̃s, Multi anni iunt quibus nullus fossa, aggere, vallo, mansurũ circumdat exercitum. Respons debet, si fuisset ista cautela, nihil nocturni aut diurni superuentus hostium nocere potuissent. Persæ imitantes Romanos, ductis fossis Castra cõstituũt. & quæ are nota sunt, ppe omnia, saccos, q̃s inanes portauerãt, ex puluerulenta (quæ ibi effodit) terra cõplent, eorumq; cumulo aggerẽ faciunt. Omnes Barbari carris suis in orbẽ cõnexis ad similitudinẽ Castrorũ, securas a superuenientib. exigunt noctes. Veremur ne discere nequeamus quæ a nobis alii didicerunt? Hæc ex vsu Librisq; discenda, quæ antea seruabant, sed omiſsa diu nemo quæsiuit: quæ vigentibus pacis officiis, pcul aberat necessitas belli. Sed ne impossibile videat armorũ disciplinã, cuius vsus intercidit, reparari posse doceamur exẽplis. Apud veteres ars militaris in obliuionẽ sæpius venit: sed prius a Libris repetita est, postea Ducum auctoritate firmata. Scipio Africanus sub aliis Imperatorib. Hispaniẽses exercitus frequẽ victis accepit, hos disciplinæ regula custodita, omni opere fossisq; faciẽdis ita diligẽt exercuit: vt diceret fodiẽtes luto ingnari debere, qui maderẽ hostium sanguine voluissent. Cum ipsis deniq; Numantinos sic, capta Ciuitate, cõcremauit vt nullus euaderet. Metellus in Aphrica Albino imperante subiugatũ accipit exercitum. Quẽ ita emendauit veteribus institutis, & disciplina maiorem, vt postea eos, a quibus sub iugum missi fuerãt, superaret. Cimbrĩ q̃q; Cepionis & Manlii & Syllani legiões inter Gallias deleuerunt. Quarũ reliquias cum C. Marius suscepisset, ita erudiuit scientia & arte pugnandi, vt innumera bilẽ multitudinem nõ solum Cimbrorũ, sed etiã Teutonũ & Vmbrorũ publico Marte deleret. Facilius autẽ est ad virtutem instituere novos milites, quã reuocare perterritos.

Formula Imperandi
& obsequi ex Aeu-
liano,

AGE ad arma. assiste ad arma. impedimẽta a phalange secedãt. Miles attendat præceptis, suscipe, recipe, dista, erige spiculum, versa, iuga, respice præcedentẽ, suã decuriam dirigat tergiductor. Constituta interualla cõserua, ad hastã declina, collige, ita cõsisste. Ad hastam immutare, collige, ita cõsisste. Ad hastã immutare, collige, ita cõsisste. Altiudinẽ duplica, restitue. Laconicã euolue, restitue. Macedonicam euolue, restitue. Choreum euolue, restitue, ad hastam cõuerte, restitue ad hastam, inflecte, restitue; & alia huiusmodi.

PRÆmissis

PRAEmissis leuioribus artibus belli, ad publici cōflictus incertū & fatalem diē natiōibus ac populis, ratio disciplinæ militaris inuitat. Nam in euentu apertū Mar-
tis victoriæ plenitudo cōsistit. Hoc ergo tempore tanto magis Duces debent esse
solliciti, quāto maior sperat diligētibz gloria, & magis periculū comitat ignauos.
In quo momento peritiæ vltus, pugnandī doctrina cōsiliūq; dominaf. Vereribus
seculis mos fuit parco cibo curatos milites ad certamē educere, vt citatiores sum-
pta redderet esca, & longiore cōflictu nō fatigarent inedia. Præterea obseruādum
est præsentibus hostibus, siue ex Castris, siue ex Ciuitate pducas ad prælium, ne
dum per angusta portarū particula, pcedat exercitus, a collectis & præparatis
debilitet inimicis. Ideoq; puidendum est, vt ante omnes milites egrediant portā,
& aciem cōstuant, quā hostis adueniat. Qd si intra Ciuitatē manentibus impa-
ratis, aduenerit, aut differat egressus, aut certe dissimulet, vt dum aduersarii insul-
tare coeperit his q; non putat exituros, cum ad prædā vel redeundū conuerterint
animum, cum ordinem soluerint, tunc illis stupentibus lectissimi quicq; prumpāt,
& confesti aggrediant ignaros. Obseruat aut ne longo spacio fatigent milites, ne
lasso post cursum equos ad publicū prælium cogas, multum virium labore itine-
ris pugnaturus amittit. Quid faciet qui ad aciem anhelus aduentat? Hoc & vetes
res declinarūt & superiori nostra ætate, cum Romani Duces per imperitiā nō cas-
uissent (ne qd amplius dicā) exercitus perdiderūt. Impar enī cōditio est lassum cū
regeto, sudantē cum alacri, currentem cum eo q; steterit inire cōflictum.

IPSA die qua certaturi sunt milites, qd sentiant diligēte cōuenit explorare. Nā
formido vel fiducia ex vultu, verbis, incessu, moribus cernit. Nec cōfidas satis si ty
ro præliū cupittinexpertis enī dulcis est pugna. Et noueris te oportere differre, si
exercitatis bellatores metuant dimicare. Monitis tamē & adhortatiōe Ducis, exer-
citui virtus accrescit & animus, præcipue si futuri certaminis talem acceperit ras-
tionem, qui sperent se facile ad victoriā peruenturos. Tunc inimicorū ignauia vel
error ostendendus est, vel si antea a nobis superati sunt, cōmemorandū. Dicenda
etiā, qbus militum mentes in odium aduersariorū, in iram & indignationē moue-
ant. Animis pene omniū hominū hoc naturalit̃ euenit, vt trepident cum ad cons-
pectum venerit. Sine dubio aut formidolosiores sunt q; rum mentes ipse confundit
aspectus. Sed hoc remedio formido lenit, si ante q; dimices frequēte exercitiū tuū
locis tutioribus ordines, vnde & videre hostem & agnoscere cōsuescant. Interdū
audeant aliqd ex occasiōe, aut fugent, aut intermināt inimicos. Inimicorū mores,
aduersariorū arma & equos recognoscant. Nam quæ ex vltu sunt nō timent.

BONUM Ducem cōuenit nosse magnā partem victoriæ, ipsum locum in q; dimi-
candum est possidere. Blabora ergo, vt cōserturus manum, priuū auxiliū capias
ex loco; q; tanto vtilior iudicat, quāto superior fuerit occupatus. In subiectos enī
vehementius tela descendūt, & maiore impetu obhīētes, pars altior pellit. Qui ad-
uerso nitit̃ cliuo, duplex subit cum loco & hoste certamen. Sed illa distātia est, qd
si de peditibus tuis victoriā speras cōtra Egtes hostiū, loca aspera, inæqualia, mō-
rosa debes eligere. Si vero de Equitibus tuis cōtra aduersariorū pedites victoriā
queris, seq; debes paulo qdem editiora loca, sed pl̃na atq; patētia, neq; syluis neq;

ORDINaturus aciem tria debet ante, pspicere, solem, pul- (paludib. ipedita,
uerem, & ventum. Nam Sol ante faciē eripit visum, ventus cōtrarius tua in flectit
ac deprimīt, hostiū adiurat tela. Puluis a frōte cōgestus oculos implet & claudit.
Hæc momento eo q; acies ordinat, etiā imperiti vitare solent: sed Duci puido cas-
uendum est in futurū, ne post paululū accedente die, noceat Solis mutata cōuers-
sio, ne ventus aduersus hora solita eo pugnāte nascat̃. Ita ergo cōstituant ordines,
vt hæc post occipitiū nostrum sint, & (si potest fieri) aduersariorū impetant facis-
em. Acies dicit̃ exercitus instructus, frōs quæ aduersum hostē spectat. Hæc in pug-
na publica, si sapiēte disponit, plurimū iuuat: si imperite, quis optimi bellatores
sint, mala ordinatiōe frangunt. Instructiōis lex est, vt in primo exercitati & vetes
res milites collocent, q; antea Principes vocabāt. In secundo ordine circumdati cas-
taphrattis sagittarii, & optimi milites cum spiculis vel lanceis ordinent, q; prius
hastatos vocabāt. Singuli aut armati in directū ternos pedes int̃ se occupare con-
sueuerūt, hoc est, in mille passibus mille sexcenti sexagita sex pedites ordinant in
longum, vt nec acies interluceat, & spaciū sit arma tractandi. Inter ordinē autē &

Quæ ipso die procu-
randa sunt, cū publi-
ca cōmittitur pugna.
Veget. lib. 3. cap. 11.

inuestigandum quid
sentiant milites pu-
gnaturi.
Veget. lib. 3. cap. 12.

Quibus Dux exer-
citum moueat.

Remedium in formi-
dine militum.

Quemadmodū idone-
us locus eligatur ad
pugnā.
Veget. lib. 3. cap. 13.

Quemadmodū acies
debeat ordinari ut in
cōflictu reddatur in-
uicta.
Veget. lib. 3. cap. 14.

ordinem a tergo in latū sex pedes distare voluerūt, vt haberent pugnares spaciū accedendi atq; recedēdi; vehemētius enī cum salu cursuq; rela mittunt. In his duobus ordinibus & arate maturi, & vsu cōfidentes, & muniti grauioribus etiā armis collocant. Hi enī abinuicē muri, nec cedere, nec sequi aliquādo cogendi sunt, ne ordines turbent; sed venientes aduersarios excipere, & stando pugnādōq; repellere vel fugare. Tercius ordo disponit de armaturis velocissimis, de sagittariis iuuenibus, de bonis iaculatoribus, q̄s antea ferentarios nominabāt. Quartus item ordo cōstruit de scutatis expeditissimis, de sagittariis iunioribus, de his qui acriter verutis vel Martiobarbulis (quas plumbatas nomināt) dimicant, q̄ dicebant leuis armatura. Sciendū ergo est stantibus duobus primis ordinibus, terciū & quartum ordinē ad puocandum cum missilib. & sagittis primo loco semper exire. Qd si hostes in fugam vertere potuerit, ipsi cum Equibus persequunt. Si vero ab hostibus pulsi fuerint, redeunt ad primā & secundā aciem, & in ipsos recipiunt se ad loca sua. Prima aut & secunda acies cum ad spathas & ad pila (vt dicis) ventum fuerit, totum sustinet bellum. In quarta acie ponebant interdū carroballistę & manubalistarii, fundibulatores, funditores. Fundibulatores sunt q̄ lapides fustibalis faciūt. Fustibalus, fustis est longus pedibus 4. cui per mediū ligat funda de corio, & vtraq; manu impulsus, ppe ad instar onagri dirigit saxa. Funditores sunt qui fundis ex lino vel seris factis (eas enī dicunt esse meliores) cōtorto circa caput brachio dirigunt saxa. Quibus scuta deerāt siue lapidibus manu factis, siue missilibus in hoc ordine dimicabāt, q̄s accensos tanq̄ iuniores & postea additos nominabāt. Sextus ordo post omnes a fortissimis, & scutatis et omni genere armorū munitis bellatoribus tenebat, q̄s antiqui triarios appellabāt. Hi vt requiriti & integri acrius inuaderent hostes, post vltimas acies sedere cōsueuerant. Si quid enī primis ordinibus accidisset, de horum viribus reparationis spes tota pendebat.

EXPLANATO aut qualis debeat acies instrui, nunc podisimū mensurāq; ipsius ordinatiōis exponā. In mille passibus campi, vna acies mille sexcentos sexagita sex suscipit pedites, ppterea quia singuli pugnatōres ternos occupāt pedes. Qd si sex acies in mille passibus campi volueris ordinare: nouem millia nonaginta sex pedites sunt necessarii. Si aut in ternos ordines hunc numerū volueris gēdere, duo milia passuum cōprehendes. Sed melius est plures acies facere, quā milites spargere. Senos aut pedes a tergo inter singulas acies in latum diximus patere debere: & ipsi bellatores stantes singulos obtinent pedes. Idēq; si sex acies ordinaueris, quadraginta & duos pedes in latum, & mille passus in longū, & 10000. hominū tenebit exercitus. Si aut in ternos volueris 27. pedes in latum & duo milia passuum in longum 10000. tenebit exercitus. Ad hanc rationē siue 20000. siue 30000. peditum fuerint iuxta mensurā podisimi, sine aliqua dubitatiōe difficultatis poterūt ordinari, nec Dux fallit cum sciat qui locus quātos possit capere armatos. Deniq; si angustior locus sit, vel multitudo sufficiat, & iam inde nouem vel amplius acies ordinari cōuenit. Magis enī expedit vt cōferti pugnent, quā lōgius separati a suis. Nam si nimis fuerit acies attenuata, cito ab aduersariis facta impelsiōe perumpit, & nullum postea poterit esse remediū. Qui aut numeri in dextro cornu, qui in sinistro, qui in medio debeant ordinari, & iuxta dignitates eorum seruat ex more, vel certe pro qualitate hostium commutatur.

De Equib. ordinandis
Veget. lib. 3. cap. 16.

Drumi.

Alij contra alios melius dimicant,
si Equites impares habeas, pedites illi sunt permiscendi.

CONSTRUCTA acie peditū, Equites ponunt in cornibus, ita vt lorici omnes & cōtati iuncti sint peditibus. Sagittarii aut, vel q̄ loricas nō habent, lōgius euagant. A fortioribus namq; Equibus, peditum ptegendā sunt latera, & a velocioribus atq; expeditis hostium cornua perfindenda sunt atq; turbāda. Scire Dux debet cōtra q̄s Drumos, hoc est globos hostiū, q̄s Equites oporteat ponere. Nā nescio qua occulta ratioe, imo pene diuina, aliis cōtra alios dimicant melius, & qui fortiores vicerant, ab inferioribus saepe vincunt. Qd si Equites impares fuerint more veterū velocissimi cum scutis leuibus pedites, ad hoc ipsum exercitati isdē miscendi sunt: q̄s expeditos Velites nominabāt. Quo facto quis fortissimū hostium venerit Equites, tamē aduersus mixtū agmen pares esse nō possunt. Vnum hoc remediū Duces veteres inuenerūt, vt assuefcere facerent iuuenes currētes egregie, & inter binos Eques singulos ex his pedites collocarēt, cū leuiorib. scutis, gladiis, atq; missilibus.

SED optima ratio est, & ad victoriā plurimū cōfert, vt leuissimos de peditibus, Equibus,

Equitibus, cum vicariis, comitibus, Tribunis, & vacantibus, habeat Dux post aciem præparatos, alios circa cornua, alios circa medium, ut sicubi hostis vehementer insisterit, nerum patet acies, proleat subito, & suppleant loca: additaque virtute, innumerosorum audaciam frangat. Hoc primi Lacones inuenerunt, quos imitati sunt Carthaginenses, Romani postea ubique seruauerunt. Hac dispositio nulla melior inuenitur. Nam directa acies hoc solum agere debet si potest, ut hostem repellat, aut fundat. Sicut autem agendus sit, aut forfex superfluis habere debes post aciem, de quibus cuneum aut forficem facias, si copia de proximo ducenda sit. Serra item ex abundantibus ducitur: nam si de loco suo ordinatum militem transferre coeperis, vniuersa turbabis. Si globus hostium leparatus, aut alam tuam, aut partem aliquam virgere coeperit, nisi superfluos habearis quos contra globos possis opponere, siue Eques siue pedites de acie ruleris, dum aliam vis defendere, aliam periculosius denudabis. Quod si bellatorum tibi copia non abundat, melius est aciem habere breviorē, dāmodo in subsidiiis colloces plurimos. Nam plures circa medias partes capere, expeditibus bene armatis debes habere lectissimos, de quibus cuneum facias, & statim aciem hostium rumpas. Contra cornua autem de contratis loricatisque Equitibus ad hoc seruatis, & leui armatura peditum, alas hostium circumuenire te conuenit.

DUX, qui præcipuam sustinet potestatem inter Eques & pedites, in parte dextra stare consuevit. Hic enim locus est in quo tota acies gubernatur, ex quo rectus est liberque prorsus. Ideo autem inter utrosque consistit, ut & consilio Regem, & auctoritate tam Equites quam pedites ad pugnam possit hortari. Hic de Equibus supernumerariis, mixtis peditibus expeditis, aduersariorum sinistram cornu, quod contra ipsum stat, circuire & a tergo semper virgere debet. Secundus Dux in media acie ponitur peditum, qui eam sustentet & firmet. Hic fortissimos pedites, & bene armatos de superfluis secum habere debet, ex quibus aut ipse cuneum faciat & hostium aciem rumpat, aut si aduersarii cuneum fecerit, ipse forficem faciat, ut cuneo illi possit occurrere. In sinistra parte exercitus, tertius Dux esse debet, satis bellicosus & pavidus, quia sinistra pars difficilior est & velut manca in acie consistit. Ideo circa se bonos Equites supernumerarios & velocissimos pedites secum habere debet, de quibus sinistram cornu semper excedat, ne circumueniatur ab hostibus. Clamor autem (quem quidam barrhitum vocant) prius non debet attolli, quam acies utraque se iunxerit. Imperitorum enim vel ignauorum est vociferari de longē, cum magis hostes terreant, si cum telorum istius clamoris horror accesserit. Semper autem studere debes, ut prior instruas aciem quam hostis, quia ex arbitrio tuo potes facere quod tibi utile iudicas, cum nullus obstat, deinde & tuis auges confidentiam & aduersarii fiduciam minuis: quia fortiores videntur qui provocare non dubitant. Inimici autem incipiunt formidare, qui vident contra se acies ordinari. Hic additur maximum commodum, quia tu instructus paratusque ordinantem & trepidum aduersarium præoccupas. Pars enim victoriae est inimicum turbare antequam dimices.

EXCEPTIS superuentibus vel incursionibus repetitis ex occasione, quam nunquam Dux exercitus amittit. Nam in itineribus iam fatigatis, in fluminum transgressione diuisis, in paludibus occupatis, in iugis montium laborantibus, in campis sparsis, atque securis in massa: dormientibus, opportunum praelium semper inferre: cum aliis negotiis occupatus hostis, prius interimat quam præparare se possit. Quod si cauti sunt aduersarii, & insidiarum nulla sit copia, tunc aduersum praesentes, scientes, videntesque æqua conditione pugnat. Inde ars belli, non minus in hoc aperto conflictu, quam in occultis fraudibus adiuuat eruditos. Cauendum vel maxime, ne ab ala, cornuque sinistro (quod sæpius euenit) aut certe dextro (quod tamē raro contingit) circumueniantur tui a multitudine hostium, a vagantibus globis, quos Drumos vocant. Quod si acciderit, vnum remedium est, ut alam cornuque replicas & rotundes: quatenus conuersi tui sociorum terga defendant. Sed & in angulo ipsius extremitatis fortissimi collocentur, quia ibi imperus amplior fieri consuevit. Item aduersum cuneum hostium, certis resistit modis. Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ iuncta cum acie primo angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines rumpit: quia a pluribus in vnum locum tela mittunt. Quam rem milites nominant caput porcinum. Contra quæ ordinatio ponitur, quæ forficem vocant. Nam electissimis militibus confertis in V. literam componitur: & illum cuneum excipit, atque ex utraque parte concludit, quod facto aciem non potest erumpere. Item serra dicitur, quæ a strenuis directa, ante frontem opponitur hostibus, ut

De subsidiiis quæ post aciem collocantur.

Veget. lib. 3. cap. 17.

Directa acies quod facit

serra ex superfluis facienda.

In quo loco primus Dux stare debet, in quo secundus, in quo tertius

Veget. lib. 3. cap. 18.

Dux inter equites & pedites stet.

Officium Ducis.

secundus Dux in acie peditum.

Tertius in sinistra parte exercitus quæ manca est.

Clamor utque in comissione pugna tollendus.

semper prior aciem instruat.

Quibus remediis utraque acies vel dotis hostium resistatur in acie.

Veget. lib. 3. cap. 19.

ubi commoda hostis inuadendus.

Arts in aperto bello utiles.

Qualis Cuneus sit.

Caput porcinum.

serra,

Globus.

In pugna non commutandi ordines.

Quot generibus pugna publica committitur, & quomodo eligam qui inferior est numero & viribus valeat victoriam obtinere.

Veget lib. 3, cap. 20.

turbata acies reparet. Globus autem dicitur, qui a sua acie separatus, vago superueniunt incurrit inimicos. Contra quem aliter populosior vel fortior immittitur globus. Obleruandum quod est, ne sub tempore, quo iam committitur pugna, velis ordines commutare aut de locis suis aliquos numeros ad alia transferre. Statim enim nascitur tumultus atque confusio, & imperatis conturbatisque facilius hostis incumbit.

DEPVgnationis septem sunt genera, quoniam infesta ex utraque parte signa consistunt. Vna depugnatio est fronte longa, quadrato exercitu, sicut etiam nunc prope semper solet praelium fieri. Sed hoc genus depugnationis periti armorum non optimum iudicant, quia cum in plixto spacio tendit acies, non aequalis semper campus occurrit, & si aliquando in medio sinus aut curvatura sit, in eo loco acies frequenter irrumpit. Præterea si multitudine aduersarius antecedit, a lateribus aut de dextra aut sinistra alam circumuenit, in quo periculum magnum est, nisi supernumerarios habeas qui sustineant, hostesque repellant. Hoc genere solus debet consistere, qui & plures & fortes habuerit bellatores, ut ex utroque cornu hostem circumueniat, & quasi in sinum suum concludat exercitus. Secunda depugnatio est publica, quæ plurimis melior. In qua si paucos strenuos loco idoneo ordinaueris, etiam si multitudine hostium & virtute turberis, tamen poteris reportare victoriam. Huius talis est modus: Cum instructa acies ad congressum veniunt, tunc tu sinistra alam tuam a dextra aduersarii tui longius separabis, ne vel missilia ad eam vel sagittæ perueniant. Dextram autem aliam tuam sinistram aliam illius iunges, & ibi primum inchoa praelium, ita ut cum peditibus optimis, & probatissimis Equibus sinistram partem illius, ad quam te iunxeris, aggrediaris atque circumueas, & detrudendo atque supercurrendo ad hostium terga peruenias. Quod si semel aduersarios exinde pellere coeperis, accedentibus tuis indubitanter victoriam consequeris, & pars exercitus tui, quam ab hoste submoueris secunda durabit. Ad similitudinem autem A. literæ vel libellæ fabrilis, acies in hoc dimicandi genere constituitur. Quod si te prior aduersarius fecerit, illos quos post aciem supernumerarios diximus debere poni, tam Equites quam pedites ad sinistram tuam colliges coactus. & sic aduersario resistes magnis viribus, ne arte pellaris. Tercia depugnatio est similis secundæ, sed in hoc deterior, quod a sinistro cornu tuo cum illius incipis dextro consistere. Nam quasi mancus impetus est eorum, & aperte cum difficultate aggrediuntur hostes qui in sinistro dimicant cornu. Quod apertius explanabo: Si quando alam tuam sinistram longe habueris meliorem, tunc & fortissimos Eques peditesque coniunge, & in congressu ipsam primam applica ad alam hostium dextram, & quantum potes aduersarii dextram partem pellere & circumire festina. Tuam autem aliam exercitus partem, in qua deteriores bellatores habere te nosti, a sinistra longe illius separa, ne vel gladiis inuadatur, vel ad eam tela perueniant. In hoc cauendum est ne inimicorum cuneis transuersa tua acies elidatur. Hoc autem modo vno casu utilis pugnabitur, si aduersarius infirmius dextrum cornu habuerit, & tu longe fortius sinistrum. Quarta depugnatio talis est Cum ordinaueris aciem ante quadragentos vel quingentos passus, quam ad hostem peruenias, non sperante eo, subito ambas alas tuas incitare te convenit, ut ex utroque cornu improvisos hostes vertas in fugam, & celerius victoriam consequaris. Sed hoc genus certaminis licet cito superet, si exercitatos fortissimosque produxeris, tamen periculosum est: quia mediam aciem suam, qui sic dimicat, denudare compellit, & in duas partes exercitum separare. Et si primo impetu victus non fuerit inimicus, habet postea occasionem, qua inuadat & diuisa cornua. & mediam aciem destitutam. Quinta depugnatio est quartæ similis. Sed hoc vnum amplius habet, quia leuem armaturam & sagittarios ante primam aciem ponit, ut illis resistentibus non possit inimpleri. Nam sic de dextro cornu suo illius sinistram, & de sinistro cornu suo illius dextrum aggreditur. Quod si fugare poterit, statim vincit, sin minus, media acies illius non laborat: quia a leui armatura sagittariisque defenditur. Sexta depugnatio optima est, & prope similis secundæ, qua vtrumque qui de numero suorum & de virtute desperant. Et si bene ordinauerit, quis cum paucioribus, semper victoriam consequetur. Nam cum instructa acies ad hostes accedit, dextram alam tuam sinistræ alæ hostium iunge, & ibi per Equites, probatissimos & velocissimos pedites incipe praeliari. Reliquam autem partem exercitus tui, longissime a dextra parte illius remoue, & dextram porrigere quasi veru. Nam si partem sinistram illius & a lateribus & a tergo coeperis cadere, sine dubio vertes in fugam. Aduersarius autem nec de dextra parte tua, nec de media acie potest

acile potest suis laborantibus subuenire, quia acies tua extenditur & tota se porrigit ad similitudinem Litterarum longissimae, quae recedit ab hostibus. Quo genere in itineribus saepe colligitur. Septima depugnatio est, quae loci beneficio adiuvatur dimicantem. In hac quoque & cum paucioribus & cum minus fortibus poteris adversarium sustinere, hoc est, si montem, aut mare, aut flumen, aut lacum, aut civitatem, aut paludes, aut abrupta in parte una habeas, ex qua hostis non possit accedere, reliquum exercitum tuum directa acie ordines. Sed in illa ala quae munitionem non habet, omnes Equites & feroces viros ponas. Tunc securus pro tuo arbitrio cum hoste colliges, quia ab una parte loci natura te munit, ab alia duplex prope ponitur equitatus. Illud tamen observandum est, quod nihil melius invenitur, ut siue de dextro cornu tuo cum illius sinistro pugnare volueris, ibi fortissimos ponas siue de sinistro cum illius dextro, ibi strenuissimos collocas siue in medio facere cuneos volueris, per quos hostium acies rumpas, in cuneo exercitatus ordines bellatores. Victoria enim per paucos fieri consuevit. Tantum est ut electa Duce sapientissimo in his locis, in quibus ratio & utilitas postulat, ordinentur.

PLAECIUS rei militaris ignarus, plenior victoria credunt, si adversarios aut locorum angustiis, aut armorum multitudine circumdederit, ut aditum non inveniatur abscedendi. Sed clausis ex desperatione crescit audacia, & cum spei nihil est, sumit arma formido. Libenter cupit commori, quod sine dubio scit se esse moriturum. Ideoque Scipionis laudata sententia est, quod dixit: viam hostibus qua fugerent, non esse muniendam. Nam cum abscedendi aditu parafacto, mentes omnium ad praebenda terga consenserint, multi more pecorum trucidantur. Nec insequentium vilius periculum est, cum victi (quibus defendi poterant) arma converterint. Hoc genere quanto maior fuerit exercitus, tanto facilius multitudo prosternitur. Neque enim ibi regressus est numerus, ubi animus semel territus, non tam tela hostium cupit declinare, quam vulum. Ceterum clausi, licet exigui numero & infirmi viribus, hoc ipso tamen sunt hostibus pares, quia desperantes sciunt aliud sibi licere non posse, sed una salus victis nullam sperare salutem.

DIGESTIS omnibus quae ratio militaris experientis & arte servavit, unum superest edocere, quemadmodum recedat ab hostibus. Nam disciplina bellica & exemplos rerum periti, nusquam maius periculum imminere testantur. Qui enim ante congressum recedit ex acie, & suis fiducia minuit & inimicis addit audaciam. Verum quia hoc saepius necesse est evenire, quibus modis tuto possit fieri declarandum est. Primum ut tui nesciant ideo te recedere, quia declinas inire conflictum, sed credant aliquid se ideo reuocari, ut ad oportunior locum invites hostis, ut facilius superes, aut certe inlequentibus adversariis secretiores collocent insidias. Nam necesse est ad fugam parati sint, quod Dilectum suum sentiunt desperare. Illud quoque vitandum est, ne hostes te recedere sentiant & statim irruant. Propterea plerique ante pedes suos Equites posuerunt, ut discurrentes adversarios videre non sinerent, quando pedes abscedebant, item particulari incipientes a primis, singulas acies subducebant, retroque reuocabant, in gradu suo manentibus reliquis, quos sensim post acies, sequi ad illos iungebant, quos subduxerant. Primum aliquantisper exploratis itineribus, noctu cum exercitu recedebant, ut hostes die orto, cum intellexissent, non possent comprehendere praecedentes. Praeterea levis armatura praemittebatur ad colles, a qua subito tuto reuocaret exercitus, & si hostes insequi voluissent, a levi armatura, quae antea occupauerat locum, additis Equibus fundebatur. Nihil enim periculosius existimas, quam si inconsulte insequentibus ab his qui in sublesta fuerint, vel qui ante se parauerint, obules. Hoc tempus est quod opportune collocant insidias, quia adversum fugientes, maior audacia & minor cura est. Necessario autem amplior securitas gravius solet habere discrimen. Imperatis, cibum accipientibus, in itinere lassatis, equos suos pascentibus, ac nihil tale suspicantibus, superuentus assolet fieri. Quod & nobis vitandum est, & hosti in eiusmodi occasioibus, perniciem inferenda. Hoc enim casu oppressis, nec virtus potest nec multitudo prodesse, quia qui in acie publica vincit pugna, licet & ibi ars plurimum possit, tamen ad defensionem suam potest accusare fortunam. Qui vero superatus & sublesta insidias passus est, culpam suam non potest excusare, quia hoc evitare potuit, & per speculatores idoneos ante cognoscere. Cum recedit, talis fraus fieri consuevit. Recto itinere Equites consequuntur. Valida manus occulte per alia mittit loca, ubi ad agmen inimicorum peruenierint Equites, tentant leuiter atque discedunt. Ille credit quicquid insidiarum fuerat praeteriisse, & sine cura res soluit in negligentiam. Tunc illa manus, quae secreto itinere destinata fuerat, superueniens oppri-

Viam abscedendi hostibus dandam, ut deinde leuiter facilius fugiant.

Veget. lib. 3. cap. 21.

Quemadmodum ab hostibus recedatur, si consilium pugna displiceat. Veget. lib. 3. cap. 22.

ueniens opprimit ignorantes. Multi cum ab hoste discedunt, si per sylvas huiusmodi sunt, praemittunt qui abrupta vel angusta occupent loca, ne ibidem ab aduersariis partiant insidias. Et rursus post se praecisis arboribus vias claudunt, quas cōpedes vocant, ut aduersariis facultatē adimant persequēdi, & pene viriq; parci in itinere ad subsistas cōmunis occasio est. Nā qui praecedit, opportunis vallibus, vel syluosis montibus, quasi post se reliquit insidias, in quas cum inciderit inimicus, recurrit ipse & adiungat suos. Qui vero sequitur auersis semitis, longe ante destinat expeditos, ut praecedentē aduersariū arceat in transitu, deceptūq; a tergo & a fronte cōcludat. Dormientib; noctu aduersariis, & qui praecesserit potest regredi, & qui sequitur, quantumvis intersit, potest superuenire per fraudem. In trāsiretatiōe fluviorū, qui praecedit, illā partem tentat opprimere, quē premissa trāsierat, dū reliqui alueo se parant. Qui aut sequitur festinato itinere, illos qui nō potuerunt trāsire cōturbat.

CAMELOS aliquatē nationes apud veteres in acie pduxerunt, ut Vrcilani in Africa, Maheres hodie quoque pducunt. Sed hoc genus animalium arenis & tolerandae sitis aptum, cōfusas etiā in puluere vento vias absq; errore dirigere memorat. Ceterā propter nouitatē, si ab insolitis videat, inefficax bello est. Cataphratti Equites propter munimenta quae gerunt, a vulnerib; quidē tuti, sed propter impedimentū & pondus armorum, capi eos facile est, & laqueis frequent obnoxii, cōtra dispersos pedites, q̄ cōtra Equites in certamine meliores, tamē sunt aut ante legiōes positi, aut cū legionariis mixti, q̄ndo cominus (hoc est manu ad manū) pugnat, acies hostiū saepe

QUADRIGAS falcatas in bello Rex Antiochus & Mithridates habuerunt. Quae ut primum magnum in acie intulere terrorē, ita postmodū fuere derisui. Nam difficile currus falcatus planum semper inuenit agrum, & leui impedimento retinet, vnoq; afflicto aut vulnerato equo decipit. Sed maxime haec Romanorū militum arte perierunt. Vbi ad pugnam ventum est, repente toto campo Romani tribulos abiecerunt, in quos currentes quadrigae cum incidissent, deletae sunt. Tribulus autē est ex quatuor palis cōfixum, propugnaculū, quod quemodo abieceris, tribus radiis stat & erecto quarto infestus est. Elephantī in praeliis magnitudine corporū, barritus horrore, formae ipsius nouitate, hoies equosq; cōturbant.

Hos cōtra Romanū exercitum primus in Lucania Rex Pyrrhus eduxit. Postea Hannibal in Africa, Rex Antiochus in Oriente. Iugurtha in Numidia copiosos habuerunt. Aduersus quos diuersa resistendi excogitarūt genera armorum. Nā & Centurio in Lucania gladio manū (quā Promusciden vocāt) vni abscidit, & bini cataphratti equi iungebant ad currum. Quibus insidentes Clibanarii, Sarissae, hoc est longissimos, contos in Elephantos dirigebāt. Nam muniti ferro, nec a sagittariis (quos vehebant) beluae ledebant, & earū impetum eorum celeritate vitabāt. Alii cōtra Elephantos cataphrattos milites immiserunt, ita ut in brachiis eorum, & in calsidibus vel humeris aculei ingentes ponerent e ferro, ne manu sua Elephas beliatorū cōtra venientē posset apprehendere. Praecipue tamē Velites antiqui aduersum Elephantos ordinarunt. Velites autē erāt iuuenes, leui armatura, corpore alacri qui ex equis optime missilia dirigebāt. Hi equis praetercurrentib; ad latiores lanceas vel maiora spicula beluas occidebāt, sed crescente audacia postea collecti, plures milites paritē pila, hoc est missilia, in Elephantos cōgerebant, eosq; vulnerib; elidebant. Illud tamē additū mihi est, ut Funditores cum Fustibalis & fundis rotundis lapidibus destinatis. Indos (per quos regebant Elephantī) cum ipsis turribus affligerēt atq; mactarent, q̄ nihil tutius inuenit. Praeterea venientib; beluis, quasi irrupissent aciem, spacium milites dabant. Quae cum in agmen medium peruenissent, circūfussis vndiq; armatorū globis, cum magistris absq; vulnerib; capiebant illas. Carrobalistas aliquāto maiores (haec enī longius & vehementius spicula dirigunt) superpositas curriculis, cum binis equis aut mulis post aciem ordinari cōuenit, & cum tubi iactū teli accesserūt, bestiae sagittis balistariorū transfigunt. Latius tamē & firmius cōtra eas praefigit ferrum, cum in magnis corporib; maiora sint vulnera. Aduersum Elephantos plura exempla & machinamenta retulimus, ut si quādo necessitas postulauerit, sciatur quae sint tam immanibus beluis opponenda.

SCIENDUM vero est, si pars exercitus vicerit & pars fugerit, minime desperandum cum in eiusmodi necessitate, Ducis cōstantia totam sibi possit vindicare victoriam. Innumerabilibus hoc accidit bellis, & superioribus sunt habitū qui minime desperarunt.

De Camelis & catas
phrattis Equilibus.
Veget. lib. 3. cap. 23.

Quomodo quadrigas
falcatae, vel Elephant
in acie possit obijci
Veget. lib. 3. cap. 24.

Tribulus.
Pyrrhus Elephas
primus in Italiam du
xit.
Promuscis,
sarissae.

Velites.
Quid fieri debeat, si
vel pars vel totus ex
ercitus fugerit.
Veget. lib. 3. cap. 25.

sperarunt. Nam in simili conditōe fortior credit, quē aduersa nō frangunt. Prior ergo de caelis hostibus spolia capiat, qđ ipsi dicunt colligat campū, prior clamore ac buccinis exultare videt. Hac fiducia ita perterrebit inimicos, ira suis fiducia geminabit, quasi victor ex omni parte discesserit. Qđ si aliqđ casu omnis in acie fū datur exercitus pernicioſa clade, tamē reparatiōis multis fortuna nō defuit, & medicina quærēda est. Dux ergo puidus sub ea cautela publico debet Marte cōſili gere, vt si qđ p varietate bellorū, vel conditiōis humanę secus acciderit, absqđ graui detrimento liberet victos. Nam si vicini colles fuerit, si post terga munitio, si ceteris abscedentib, fortissimi quicqđ restiterit, se suosqđ seruabunt. Frequenē tam fusa acies, disperſos ac paſſi ſequentes, reparatis viribus interemit. Nam nunqđ exultantibus maius solet eſſe diſcrimē, quā cū ex ſubita ferocia in formidinē cōmutant. Sed qucunqđ euentus fuerit, colligēdi ſunt ſuperſtites, bello erigendi, adhortatiōib, cōgruis & armorū inſtauratiōe refouendi. Tunc noui delectus, noua quærunt auxilia, & (qđ amplius pdeſt) capiat ſibi occaſiōibus in ipſos victores per occultas inſidias impetus faciendus eſt, ac ſic audacia reparanda. Nec opportunitas deerit, cum pro foelicitate ſuperbius & incautius mentes efferantur humanę. Si quis hunc caſum vltimum putat, cogitet euentus omnium præliorum, inter incia cōtra illos magis fuiſſe, quibus victoria debebatur.

IN omnibus præliis expediōis cōditio talis eſt, vt quicqđ tibi pdeſt, aduerſario noceat, qđ illum adiuvat, tibi ſemper officiat. Nunqđ igit ad ſilius arbitriū aliqd facere aut diſſimulare debemus, ſed id ſolum agere, qđ nobis vtile indicamus. Cōtra te enī eſſe incipis, ſi imiteris qđ fecit ille p ſe, & rursus quicqđ p tua parte tentaueris, cōtra illum erit, ſi voluerit imitari. In bello, qui plus in angariis vigilauerit, pluſqđ in exercēdo milite laborauerit, minus periculū ſuſtinebit. Nunqđ miles in aciem pducendus eſt, cuius antea experimēta nō cōperis. Aut inopia, aut ſuperuentibus, aut terrore melius eſt hoſtem domare, quā prælio, in qđ ſolet amplius fortuna poteſtatis habere quā virtus. NVlla cōſilia meliora ſunt, quā illa quę ignorauerit aduerſarius anteqđ facias. OCCaſio in prælio amplius ſolet iuuare quā virtus. IN ſollicitadīs ſuſcipiēdiſqđ hoſtibus, ſi cum fide veniāt, magna fiducia eſt, quā aduerſariū ampliſ ſrāgunt trāſfugę quā perempti. MELius eſt poſt aciem plura ſeruare præſidia, quā latius militem ſpargere. Diſſicile vinciſ, qui vere poteſt de ſuis & de aduerſarii copis iudicare. AMplius iuuat virtus quā multitudo. AMplius pdeſt ſape locus quā virtus. PAVcos viros fortes natura pcreat, bona inſtitutiōe plures reddit industria. EXERCitus labore proficit, ocio conſeneſcit.

NVNquā ad certamē publicū, pduxeris militem, niſi cum eum videris ſperare victoriā. SVBita conterret hoſtes, viſitata vileſcunt. QVI diſperſis ſuis inconfulte inſequit, quā ipſe acceperat aduerſario vult dare victoriā. QVI frumentū neceſſariaqđ nō præparat, vinciſ ſine ferro. QVI multitudine & viriute præcedit, quadrata dimicet ſrōte, qui primus eſt modus. QVI imparē ſe iudicat, dextrō cornu ſuo ſiniſtrū cornu pellat inimici, qui eſt ſecundus modus. QVI ſi niſtrā alam fortiffimā habere ſe noverit, dextram alam hoſtis inuadat, qđ eſt tercius modus.

QVI habet exercitatiſſimos milites, in vtroqđ cornu parit prælium debet incipere, qui eſt quartus modus. QVI leuem armaturā optimā regit, vtrancqđ alam hoſtis inuadat, ſerentariis ante aciem cōſtitutis, qđ quintus eſt modus. QVI nec numero militum, nec virtute cōfidit, ſi depugnaturus eſt, de dextra ſua ſiniſtrā alam hoſtium pulſet, reliqđ ſuis porrectis in ſimilitudinē veru, qui ſextus eſt modus.

QVI pauciores infirmioresqđ habere ſe nouit, ſeptimo modo ex vno latere auge montē, aut Ciuitatē, aut mare, aut fluuiū, aut aliquod debet habere ſubſidium.

QVI cōfidit equitatu, altiora loca quærat Equitibus, & rē magis per Equites gerat.

QVI cōfidit pedestribus copis, altiora loca peditibus quærat, & rem magis per pedites gerat. CVM explorator hoſtiū latent oberret in Caſtris, omnes ad tentoria ſua per diem redire iubeant, & ſtatim deprehendiſ explorator. CVM cōſilium

tuum cognoueris aduerſariis pditum, diſpoſitiōnē mutare te cōuenit. QVID ſi eri debet tractato cum multis, qđ vero facturus ſis, cum pauciſſimis ac fideliffimis, vel potius ipſe tecum. MILites pœna & timor in ſedibus corrigunt, in expediōe ſpes & præmia faciunt meliores. BONi Duces publico certamine nunqđ niſi ex occaſiōe aut nimia neceſſitate cōſligunt. MAGna diſpoſitio eſt, hoſtem fame

ZZZ

magis urgeat

Regule bellorum generales.

Vegut. lib. 3. cap. 26.

magis virgere q̄ ferro. DE egratu sunt multa praecepta, sed cum haec pars militis vsu exercitii, armorū genere & eq̄rum nobilitate p̄fecerit, ex Libris nihil arbitror colligendum, cum praesens doctrina sufficiat. QVO genere depugnaturus sis nesciant hostes, ne aliquibus remediis obistere moliantur.

Di gesta sunt (Imperator inuicte) quae nobilissimi auctores, diuersis p̄bata temporibus, per experimentorū fidem memoriae tradiderūt, vt ad sagittandi peritiam, quam in Serenitate tua Persa mirat̄, ad equitadi sciētiā vel decorem, quē Hunnorum, Alanorūq̄ natio velit imitari, si possit, ad currendi velocitatē, quā Saracenus Indusq̄ nō aequat: ad armaturae exercitationē, cuius campi doctores vel pro parte exempla intellexisse gaudent. Nunc regula praeliandi, imo vincendi artificium ingeratur, quatenus virtute pariter ac dispositione mirabili, Reipublice tuę & Imperatoris officium exhibeas & militis.

¶ De celeritate & cunctatione, deq̄ obedientia ac seruanda, uindicanda uero temeritate ac perfidia.

ET quamq̄ Vegetius nihil nō attigit, qd̄ q̄dem ad rem militare ediscendā faceret. Nihilominus & ipse ne sim omnino aymbolos, quēdā alia praecepta alicunde cōcerpta in cōmune adferā. Ac primo de celeritate & cunctatiōe. de quibus ita statuo. Quia tametsi vix quitq̄ cōsumatū esse potest, qd̄ repente fit: posteaq̄ tamen bellum decretū est, CELERITAS in cōficiundo illo magnū pondus habet: Si q̄dem in officio prudentiā nō claudicet. Et antea enī bellum infert, vel depellit, quā hostis speret: & multum de se, p̄mittit is, q̄ factis famam etiā anteuertit, ita vt Castra & Vrbes etiā munitissimę HAC sola vitrice opprimant̄. Quo sensu Iulius Caesar gloriari solebat, VENI, VIDI, VICI, Nihilominus si ea ipsa celeritate vtī cōmode nequeamus, Nulla res summo Imperatori magis cōuenit ecōtrario, quam MORA, & CUNCTATIO: nulla minus, quā FEFESTINATIO & TEMERITAS. Qua quidem si hostis vtī, in laqueum prudentis & oculati Imperatoris facile incidit. Quid enī Hannibale fuit vel vatrius in cōsiliis, vel in praeliis audacius, vel in agēdo celerius? At tamē tot ac tantę dotes eius, CUNCTATIO Fabii succubuerunt. Cuius imperus vehementes diuturna detrectatiōe pugnae elusit atq̄ eneruauit, donec opportunitate p̄uisa, nō magis viribus quā arte fregit. Sed quamq̄ cunctatiōē p̄bamus, desiderium tamē, vt certissimā omnīū Rerump. & exercitū pestem damnamus, ita vt sola maturatio, quae ex celeritate incōsulta, & tarditate remissa cōstat, & in omnes, omni loco, omniq̄ tēpore nocendi occasiōes sit intēta, in exercitu q̄q̄ maxime p̄bet.

ALTERum est, vt posteaq̄ Imperator acies instruxerit, meminerit Duces cum militibus capitale esse, nisi ordines obseruēt, ac dicto Imperatoris cum vestigio pareant, fidemq̄ in summo etiā periculo seruēt. Et si enī p̄ditio hosti grata sit, p̄ditores tamē certum odium, certior etiā calamitas, certissima omnīū nex manet. Ita Metius a Tullo duobus curribus alligatus actis in diuersum quadrigis est discerptus, Medicus Pyrrhi, & Iuētutis Phaleriorū Poedagogus, ab ipsismet Rom. in q̄rum gratiā alter Regem veneno tollere; alter pueros Ciuiū tradere voluerūt, p̄ditī, ferro immanissime sunt trucidati. Et tamē si auxiliares, aliaue copiae p̄ hostibus suos impetāt, Imperator, ne sui terreā nouitate immanitateq̄ sceleris, exēplo Tulli dicat suo iussu ita illas facere: donec sit debellatū. & perfidi iusto dedant supplicio. Quia vero vel in Hungaria sola quotidiana exempla violatae vel seruatae fidei omnibus hoc tempore apparent, a recitandis illis supersedebō.

TERCIum est, vt in periculoso certamine si foederibus lisi, nocturna retrocessione, simulatiōe fugae, lociue, vel Castrorū, aut Urbium tutela deuitari neq̄: omnes vnum hostiū Ducē cōfertim, vel sigillatū exēplo Mutii Sceuolae perāt: potiusq̄ in acie more fortium virorū occumbant, quā veluti pecora ab hoste trucident̄. vel in seruitutē redigant̄. Inprimisq̄ fortissimus Imperator cōsumato suo omni officio, ne supersit victis. Confidentiaq̄ iusti belli meminerit q̄ sit vna salus victis nullā sperare salutem. Nam illud soli Demostheni fuit concessum, vir fugiens iterum pugnabit.

STRATAGEMATA.

Sed q̄ fortis animi & cōstantis est, nō perturbari in rebus asperis, nec tumultuātem de gradu deiici, vt dicūt: sed praesenti animo vtī & cōsilio, nec a ratiōe discedere: Temere aut̄ in acie versari, & manu cum hoste cōfligere, si arte vinci potest, immane q̄ddam ac belluarū simile est. Itaq̄, nisi tempus necessitasq̄ postulat vt decertetur manu,

De celeritate de cunctatione in bello.

An celeritate, vel potius cunctatione est utendum.

Maturitas probanda

De obedientia ac fide seruanda, uindicanda uero temeritate ac perfidia.

Si cohors aliqua in praelio praua, iacetur

In periculoso certamine quid faciendū.

Ex Cicerone.

Fortitudo animi in stratagematibus maxime chacefcit.

certetur manu.

certetur manu. Omnino Stratagematib. cōtra hostem prius est utendū. Cum enī Stratagema sit artificiiū qddam callidū ducendi exercitus ad hostiā internecionē ex tempore reperit; certe praeſtat ingenio, qđ Deus hominī pro armis dedit: quā viribus decertare, quas belluis tantū impertuit: praefertū si ipsis viribus inferior sis. tunc enī assuenda est pellis vulpina, cum deest leonina, ut dicūt. ut s. inopināribus terror incutiat, im. pulsum hostibus cōsiliū capiat, accersat dolus absq; perfidia, adhibeat industria, locum habeat solertia, Stratagemata p tempore vāra & vtilia

Atq; principio omnis victorīe auctori Deo supplicandū est, etq; (viurpent. exemplo olī Abrahę, Moyſi, Iosue Gedeōis, Saulis, Davidis, & Iudę, aliorūq; piorum ac fortium Principū effundendū corut ei p iusta & pia causa in praētū descēdisse nos, pbenus, postea vero cōcessis artib. dolis, aut etiā virib. est in hostem utendū. Qđ autē dolis uti licet in hostē, salua fidei integritate: & sacra exēpla docent. Nā ABRAHAM celeritate sola viſus, diuisis suis 318. militib. in aliquot turmas, noctu irruit super quatuor Regulos Lot eius fratrē captiuū ducentes. percussitq; eos atq; etiā est persequutus. MOSES autē iussu Dei acceptis rebus Aegyptiorū cōmo jato, postremo Regem Pharaonē aquis rubri maris, quas ipse sicco pede trāsſit, cōmersit. RAAB vero in Iericho exploratores abscondit. Porro IOSVE solo tubarū clāgore maros ipsius Clutatis evertit. Insuper cū Rex HAL educeret cōtra Israelē exercitū, IOSVE simulādo metū celsit loco, cōiecitq; se in fugā: Insidias vero a tergo hostiū se persequentiu abdidit. Cum ergo maxime fugeret, Hai vero fugaret maxime: Iosue cōuerſis lignis palantes, & sine ordinibus hostes victoriā securos inuasit, cecidit, atq; fugauit, praeterea Urbem cepit, in tumultūq; erexit, & Regem captū in furca suspendit. Aliosq; omnes itidem gentiū Reges partū vi, partū actu deleuit. Consimilitq; GEDEON dontaxat cum 300. viris iussu Dei delectis, in Castra hostiū ad locustarū multitudinē ex a quatorū descēdit, expiscatisq; eorū cōsiliis, atq; etiā ex auditis susurris & colloqis, diuisis 300. viris in tres partes, datisq; tubis in manibus eorū, enim vigilię noctis medię inciperēt, irruit in hostes, cuius metu illi percussū, vociferātes, viulantesq; fugerūt: in statibus 200. viris, & buccinis personantibus: ita ut hostes sese mutua cede cōficerent. Similit Zebec & Salmana cum spuri essent, & nihil aduersi suspicarent, turbato omni eorū ordine, percussit & cōprehendit. Sed & SAMSON, ppter ablatā vxorem alligatis facib. ad caudas vulpiū, segetes Philistinorū incēdit, postremo cōculsis fortis columnis domus, in qua ad 3000. Philistinorum compotantiū & ei illudentiū erant, erutos oculos sua & hostium morte vidicauit: dicens, moriā anima mea cum Philistim. Quare & DAVID in noīe Dñi percussit Goliathū lapide misso ex funda. Idēq; pposuit premiū q percussisset lebuseū. Idem alia vice gyrans post tergum eorū, eosdē percussit. IEHV vero Rex omnes ad vnū Prophetas & Sacerdotes Baal in eius Idoli sanum ad sacrificandū dolo cōuocatos occidit, & in cōtumeliā Idoli cōtriti, ex templo fecit latrinas. Item arte factū est, ut Aman in patibulo, qđ fabricauerat Mardocheo, precibus atq; pbatōe HESTER ab Assuero Rege suspende retur. Item vāro nimiū cōsilio IVDITH extra Bethuliā obsessam egressa, ab Hofernaq; sui amore capto, & tum ebrio, venia nocte ad oratiōes exeundi & redeundi impetrata, caput ipsius precidit, & Ciuib. suis detulit, priusq; vigiles exercitus facinus rescissent. Quinimo & Magi per aliā viam in regionē suā reuerſi, Herodi illuserunt. Et Christus nō solum cecos Phariseorū imperus toties euāitiōe elusit, verum etiā Regnū Dei abstulit ab his, qbus se vitro dedit ad crucifigendū. Praeterea Satanā mortis humanæ auctorē, morte sua vicit. & ad similitudinē peccatorū actus in patibulū, peccatores saluos fecit. egregiū stratagema ratus, si in carne Deum se nobis pderet, per crucem gloriā quēreret, morte mortuos viuificaret, infernis superatis ad cōelum ascēderet, inferretq; nos ad dexterā Dei patris, vnde nos Satan deturbauit. Nec iniuria, aliena qppe fraude hostes Dei facti sumus, aliena etiā iusticia Deo sumus recōciliati, atq; vniū. Quae qdem redemptiōis nostrae stulticia ac infirmitas, prudentiū prudentiā infatuauit, potentiā autē potentiū sub iugum suum redegit, ne scilicet gloriē villa caro in cōspectu DEI, & AGNI: q omnē superbā mititate sua demoliē, peccata mundi sua iusticia tollit. Sed quia haec, & huiusmōi sexcēta alia sacra exēpla qđ diuinitus facta sunt inimitabilia esse vidēt. Itaq; ad humana calamū cōuertamus. Que tamē & ipsa nō sine iuuie Dei ges

Quid ē stratagema?

stratagematib. uti licet.

Conflaturus primo omnium Deo supplicat, & iusta causa loqui ostendit.

Sanctissimi viri stratagematib. usi sunt.

Genes. 14.

Abrah. m.

Moses.

Ra. b.

Iosue.

simulando fugam hostes ingenti clade affecit.

Gedeon.

Iudic. 7.

8. Iudic.

Samson.

15. Iudic.

16. Iudic.

David.

2 Reg. 5.

3. Reg. 15.

Hester.

Iudith.

stratagemata Christi sūt omnium naserrima.

ita esse credamus. Qui quidem non solum alteri alteros, liberosque servis preponit, verum etiam integra Regna de gente in gentem transfert, propter INIVSTICIAM: persuasum interea habentes, quia NON EST DEO DIFFICILE, vel in multis, vel in PAUCIS vincere aut saluare.

Proibent.

Vlysses.

Inter gentiles ergo non vano argumento PROTHEUS varias rerum figuras mentitur. Stratagematum enim peritum fuisse Poetae his involucris ostenderunt. A quo non multum VLYSSES recessit, qui in equo fabricato Troiani proditores immisit, recte etiam vinum, terrisque & aries, stratagemata possunt appellari contra Cyclopem ab eo adhibita. Perindeque cera sociorum auribus inuncta, & ipse rectus ad malum alligatus. Namque haec remedia contra perniciosam musicam, atque illecebras voluptatum fortissimus Imperator excogitabat. Item quaecumque de pera mendici dicas, & quaecumque erga Eumaeum, aut Penelopen finxit.

Bacchus olim India nunc multarum gentium in Europa victor

BACCHVS etiam aduersus Indos bella gerens, non tam armis quam ebrietate illos vincit. Ebrieras enim confidentiam, obliuionem, ac securitatem inducit, virilesque animos & corpora effoeminat. Quo sensu Plato vinum a Deo ad vindictam malorum datum esse putauit. Quare & hoc tempore sobriae gentes ebriosos pro insanis habent, & ad militiam non permittunt. Turcae autem ebrioso quadraginta ictus infligunt.

Ridiculum si etiam nulli Mars cum Venere ligatus deprehendatur, & Palladi conficiuntur di demur.

Pan.

Si autem Mars cum Venere ligatus, ut est in fabulis, diis hominibusque adhuc risum mouet: certe exercitus cuiuspiam Heliogabali ex scortis instructus, iusto ludibrio, ac etiam caedi seruatur. tantum abest, ut in expugnando illo multis viribus sit opus Palladi, quae ut casta est, ita ingenii atque armorum praeses esse fingitur a Poetis.

Hercules.

Restagnationis usus.

Locorum angustiae utilis.

Alexander.

Transfugarum usus maximus.

Transfuge qualia commenta narrentur.

Transfuge uel nihil boni, uel omnia optimi de te narrentur, uel tamen falsis sunt permiscenda, ne fraus detegatur.

PAN vero Dux Bacchi, cum speculatores ei renunciaisset hostem noctu iam iam sibi intra conuatas rupes imminere, imperato suis clamore incognito, petrae sonum exceptum ad hostes referebant, & cauitas saltus longe maiorum copiarum fremitum hostibus reddebat. Quare ab Echo metu perterriti se in fugam coniecerunt, atque ideo Echo PANI gratam & amicam esse finxerunt Poetae.

HERCULES autem cum Minyorum equitatu confecturus, Phisum fluuium in duos montes aggere oblecto auertit, & Castra hostibus commodissima refluxu fluuii inundauit, ac postremo in locos iniquioreseductos turbatis turbinibus confecit. Quo facto admonemur restagnationibus, vel planities circum Vrbes obsessorum reddi infestas, vel si in imo consideant ipsas Vrbes quaeque, vel alioque hostium Castra posse inundari. Certe decem millia peditum Spartanorum Duce LEOMIDA ad Thermopylas, clausa ista naturalia, exercitum XERXIS Regis Persarum ultra decies centena millia peditum, octoginta vero millia armorum ad internecionem usque perfligasse ab Historicis memorantur. Ex quo quidem exemplo multo maximam partem victoriae in delectu loci consistere discimus.

Similiter & ALEXANDER occupatis faucibus, angustis AMANICARUM Pylarum, paruo satis exercitu, minus ducentis viris amissis, centum millia DARIUS etiam Regis Persarum fudit, ac deleuit.

Scitum & hoc est, exploratores quasi transfugas ad hostes mittere, qui eis tale commentum denarrent, quod si sequantur: tibi se feriendos praebeant, aut saltem inde deducant exercitum, unde tu velis esse remotos, atque incautos.

Eius est generis & illud, ut transfuga hostibus renunciet mortem Imperatoris, vel Principum discordiam, pestemque, aut famem, paucitatem, nuditatemque, vel alioque scortorum & impedimentorum copiam in tuo exercitu, ita hostes te contemnentes secure omnia agunt, ac etiam te persequuntur. & in insidias, quas illis, vel in angustis, motanisue locis abdes, perueniunt: aut saltem remissius de victoria confligent.

Quod si contrarium expedit, omnem nostram virtutem iidem transfugae, etiam maiorem quam sit, denarrent: quippe nostris magna aduenisse auxilia, in exercitu summam prudentiam versari, rerumque copiam esse. E contrario autem primarios hostium Duces proditiis aliquo signo insimulet. quo hostes & virtute nostrorum terreamur, & nihil sibi fidant, vel sese conficiant, aut metu perfidiae potius fugiant, quam dimicent. Idem tuis militibus semper persuade, ut si aliquis eorum forte capiatur, metum hosti incutiat: & tui semper confidentiores sint.

DARIUS Babylonem oppugnans, longo tempore Civitatem capere non potuit. ZOPYRUS DARIUS Satrapa mutilata facie, transfugae specie ad hostes venit, quasi his damnis a DARIO affectus. Babilonii vultus calamitatis fide adhibent, ZOPYROQUE administrationem Civitatis permittunt. Qui per noctem portas aperuit, & DARIUS Babilonem potius

ne positus est. Sed hanc vocem plane Regalem emisit, se viginti Babylonibus æquo animo carere posse, ne damnum hoc Zopyri videret.

Qd si hostis semper si milita tuis cœptis facere incipit: & excurrenti scilicet sit obuiam, & te quiescente quiescit, & vigilante dormienteue itidem vigilat vel dormit: Optimum factum est, ut factis his vel illis præstigiis: hac parte, eoque tempore illum adorare, quo minime ille se vapulaturum sperauit.

Sed ne hostes fugientes persequamur: ne, vel in insidias nos ducant, vel manendū potius q̄ fugiendū sibi esse putent. sepe enī desperatio præstat, qd̄ virtus efficere nequit.

QVOD si certo scias tibi bellum futurū, neq̄ stratagematib. uti liceret: inferendū potius tibi censeo, potius q̄ depellendū. multum enim de suis viribus ille promittit, qui ultro hostem ad pugnam lacessit.

QVod si partem exercitus tui hostili more vestib. & armis induas: hostibus qd̄ erāt perniciosi, sed neq̄ sibi ipsis parcat, si nō certis notis sese cōsignet: idē imitatores, p̄serti si linguā hostiū calleāt, inf̄ cedēdū, hostes, quasi iā fufos, ad fugā hortē.

IMper. q̄q̄ est, inf̄ hortandū clamare, vicinū: & si resiliāt sui, p̄de futuros ostēdere. vicinus elamet imp.

QVidam etiā acutorum CLAuorū magnā vim in angustiore itinere, per qd̄ hostes erāt transituri spargere soliti sunt. Atq̄ sic hostiliū eq̄rum soleas cōfigebant. clauis iter hostium impediendum.

PORRO ALcibiades ad nauigās hostiū solo, noctu milite: Castris egredi iussit: quibus incensis, & fugā simulās, naues cōscendere iussit. Cum aut̄ hostes securi & palantes admiratū egressi sunt, mox ex insidiis cū suis erūpens, illos parū cecidit, par

Militare est hostium vires cauere, præsertim si ex desperatiōe pugnam cœpit. Hosti: non est con-

gnent. Qd̄ si pauperes habeas milites, ut laude & gloria inopiam cōpensent, & ex rebus bene gestis facultates sperent, sunt adhortandi. inop: milites quos modo adhortandi?

Si quid mali actū n̄ est de tuis, contraria nuncientur. ne reliquus exercitus timore consternatus fugam capeffat. Mala, bona appellentur.

AGEsilaus captiuos Persas præciosis vestib. exuit, & corpora eorū luxu alba Grecis ostēdit, at laconice dixit. Cum qbus nobis bellū est, hi sunt: p̄ qbus vero, hæc. Ornati & pulchri non sunt uinendi.

CVM Tisaphernes Rex Persarum violatis fœderibus agros Græcorū violasset, Græciq̄ metu cōsternarent: Agesilaus gaudio exhilaratus, inquit. Gratia habeo, si hosti violat fœdera, o Tisapherne, p̄ perfurio. Tibi enī Deum hostem, mihi vero socium reddidisti: ra, nihil extimescēdū, nec mora alacriter collatis signis Barbaros vicit, ac fudit.

IDem Agesilaus spargebat rumores se ea facturum, quæ minime erat attentaturus: quæ vero factururus erat, occultabat. ut semper factis verba anteuertaret.

IDem cum Mendenses oppugnauit, illis significauit. qd̄, inquit, tumultuamini: dimidia enī pars vestrum, p̄ditionis est particeps, q̄ me ad Ciuitatē occupandā vos suspicionem proditi-

IDEM nobilissimos q̄sq̄ captiuos libere dimisit, & hostium Principes, (cauerunt, omni hostib. incutere similiterq̄ Legatos eorum, omni genere humanitatis est prosecutus. ut scilicet est utile.

ita ipsis fidem apud suos Ciues derogaret, seditionesq̄ inter illos fereret. Sic altera Venari amicitia: hostilium principū utile manu panem ostentabat, altera incutiebat lapidem.

COntra sagittiferos Scythas agmen lente procedat, at cum iam intra iactum telī ab illis consistes, omni impetu eos adorare, ut eorum tela anteueras. sagittarij q̄ inuadēdis

CLearchus cum esset in Thracia. & exercitus eius metu nocturno agitare, dispositis, p̄be vigiliis edixit, ut si qs noctu confurgeret, tanq̄ hostis interficeretur. hoc Cōtra tumultū militū.

præcepto exclusit timorem, ac intempestiuum suorum tumultum sedauit.

EPaminōdas vero cum eius milites tonitruo terrerent, nō, inquit, contra nos, sed contra hostes ea tela Deus parat. atq̄ sic in spem bonam trepidantes erexit.

IDEM cum Laconibus cōflicurus, anguē cœpit. & resecato eius capite, militibus ostendit inquit, videte absq̄ capite quam inutile sit corpus: ita si vos Laconicum agmen contriueritis, socii illorum ultro fugam capeffent.

QVOD si maxime cōmeatus inopia te vigeat, tum maxime iactantes copiā, sic & tuti in fidaciā erigentur, hostes autem desperatione frangentur.

CLeonimus Lacedæmoniorū Rex, Træzenem Urbē oppugnans, ad multas Urbis partes circumcirca expeditos iaculatores collocauit, & emittere iussit, iaculis inscribēs: Venio, ut Ciuitatē in libertatē asseram. Træzenios etiā, q̄s captiuos habebat, sine redemptionis precio dimisit. Captiui in Vebem reuersi, faustum nunciū adferebant. Atq̄ sic immissa seditione Ciuitate est potitus.

CVM Iphicrates in hostes militum agmē pduceret, q̄sdam trepidos ac timidos, seditionem immittat.

pallicosq̄

PO. 919

Exercitum mediculo
si repaga.

Cum timidae militib.
nō est cogitandum.

Quomodo contra ty-
rones uel ueteranos
est ducendum.

Exercitus ord natus
humano corpori per
simili.

Blendiendum est fer-
us, uel ducit hostiū.

Quibus modis exer-
cendi sint milites.

Obsequenda hosti pre-
da, ut circa eam cas-
piatur.

Meminerimus nos cō-
tra hostes pugnauit.

Timidi militari offi-
cio exauisoriandi.

Callida fuga.

Etiam utile est imbel-
les aliquādo armare

Durato corpore mi-
licem esse oportet.

Armis nō citari in
exercitu ē indulgēti

Etiam uicti ordines
non deserant.

Aliquando simul bel-
lum inducendum &
inferendum.

Pulchrius oratione q̃
armis uicimur.

Imperator primus
iussa capessat.

Caput hostis primū
est petendam.

palidosq; se qui cōspicatus. p̃gressus aliquantulū, cum mox esset in eundē praeliū,
clamare Præconē iussit: Si quis aliqd reliquit, reuertat. & recte instructus redeat.
Hoc audito, timidores lætabant, & cōtinuo reuerſi cœperunt. At Iphicrates nūl-
la mora facta: Nunc, inquit, nos viri sine mancipiis cum hostibus pedem contere-
mus, ut soli etiam fructum fortitudinis & virtutis capiamus. Hac re multo confis-
dentiores effecti sunt milites, & sine timidis pugnā faciētes, victoriā pepererūt.

IDEM cum rogaretur quare a præ. lo abstinuisset, respondit, quia tum maiorem
dentium quam armorum fremitum exaudiebam.

IDEM si cōtra tyrones & inexercitatos aciem instrueret, habens exercitatos mis-
lites, non cōtinuo pugnam faciebat, sed stando tempus cōtumens, hostes lassabat,
minus ad laborē assuetos, atq; tum demū impetū faciebat. Din cum præexercitatis
cōflicturus esset, habēs tyrones, statū pugnā inibat, & primū suorū impetū rēpe stie

IPHicrates ordinationē exercitūū humano corpori assimilabat. (ue adhibebat.
Pectus phalangē appellabat, manus leuis armaturę milites, pedes eq̃tarum, caput
Ducem. Reliquorum aliquod si desit, claudum & mancum exercitum esse: in
deficiat Dux, totum inutilem discedere.

IDEM Mitylenæ famam emisit, breui multa scuta comparari oportere, quæ
Chiorum serais mitterentur. Hoc audito Chii, mancipiorum conatum metuen-
tes, e vestigio miserunt ei pecunias, & societatem fecerunt.

IDEM Iphicrates variis modis milites exercebat, fictis excursionibus, falsis insi-
diis, fictis prodicionibus, simulatis transitionibus, fictis aggressionibus, & panicis,
ut si quando tale quid eueniret, non terrentur.

IDEM in Thracia cum hostes p̃pe Castra haberēt, inter vtrosq; noctu syluā in-
cendit, & relictis sarcinis, multisq; quadrupedibus, fumo tenebrosiorē noctē effi-
ciente, discessit in locum arboribus densum, & umbrosum. Illucescente die, Thra-
ces ad Castra progressi, cum neminem Græcorū inuenissent, ad sarcinarū & quas
drupedum rapinam sese verterunt. Iphicrates distractis superueniens ex eo loco
cum instructa acie, tum hostes profligauit, tum sarcinas vindicauit.

CHAbrias, militib. dixit: Si pugnā inibimus, ne p̃temus nos cū hostib. manū cō-
serere, sed cū hominib. sanguine ac carne p̃greditis, & q̃ naturā eandē cōmunemq;

IDEM cum recens collectum exercitū haberet, et pugnā initu (nobiscū habeat,
rus esset, per Præconē iussit, ut q̃ male haberent, seorsim arma deponerent. Quot
quot igiē erant timidi, morbum stimulātes, arma seponēbāt. His ad pugnam quis
dem non utebatur, sed ad præoccupāda loca munita, ut saltem ipsorum multitudo
apparens, metū hostibus faceret. Occasiōe vero data, statū eos stipendiis priuauit.

DEMEtrius Phalerus cum se a Thracia Rege interceptum, captum iri cerne-
ret, semetipsum in currū stramiē onustū abdēs, in finitimā regionē saluus & incor-
p̃ ARGEus Rex Macedonum ex imbelli turba, atq; adeo & ex (lumis peruenit.
mulieribus armauit exercitum: puīso eo, ut fugæ præsidio tutus esse queat, si acie
cedendum fuisset, quem Galaurus eminus videns retrocessit atq; fugit.

PHilippus Macedo quendā Tarentinū munere Imperatorio exauisoriavit, qđ ca-
lidis balneis fuisset vius, asserens q̃a apud Macedones ne mulierē qđem puī perā

IDEM etiā e finibus Regni sui Damalippū Ducem (aqua calida lauāri videas,
p̃scripsit, qđ e lupanari conductam mercede psaltriā in Castra adduxerit.

IDEM cum a Strato Cle Atheniē. Imperatore ad cedendū acie cogere ē, nihil o-
minus disposito agmine paulo retrocedēs, occupatis excelsiorib. locis, militibusq;
cōfirmatis, reuersus sūma vi in Athēn. impetū fecit: atq; collatis signis eosdē egres-
sū IDEM simul & Legatos mittere & bellum inferre solitabat. (gie vicit.

IDEM Philippus nō minores res oratione q̃ praelio confecit: & hercle magis sibi
placebat in his. q̃rum verbis adeptus esset victoriā, q̃ quę armis in suā potē statē re
degisset. Horū enī partē sibi vendicare milites existimabat, at illa ad suā vnus laus

ALEXāder Tyrum oppugnās, cum amplā fossā mēnib. Tyriorū (dem pertinere.
adlectā superare cuperet, primus ipse corbē arena referū apportauit. Macedones
cum Regē, suis manib. opus facere viderēt, cōfessi abiectis chlamidib. celerit loca

IDEM cum in praelio a Parmenide fuerat admonitus, ut iumentis (æ quarunt,
opem ferret. Qui, Nequāq; inq̃t, Phalāx est dissoluenda, sed cum hostib. ipsis præ-
lium faciendū. Nā si victi fuerimus, nō indigebimus amplius iumentis, si euaserim
victores, nō solum nostra, verum etiā hostiū obtinebimus.

IDEM

IDEM semithoracas suis militibus pro thoracibus dedit, vt si mansissent, securitate ac munitione haberent, anteriorib. partib. occultatis: sin fugissent, auersa ho
IDEM in Hyrcania cum audisset malos de se iactari sermões (sibi. nuda pateret. a Macedonibus & Græcis, cōuocatis amicis, dixit rem postulare, vt domum miteret, q nunciarent eum reuersurū intra triennū. Idem etiā amicos suis familiaribus per Literas scribere iussit, q omnes ad vnum scripserunt. Cum vero Tabellarii tres statim nos abessent, reuocatis iis, Literas resignauit: & q sententiā & opinionē Alexader per aridā & expertem aquæ viam iter (haberent singuli, cognouit. faciens, maxime siti laborabat. Macedones speculatores regiōis cum in cauo saxo pauxillum aquæ reperissent, eam in galeam impositā Alexandro attulerunt. Ille ostendens exercitū, vt apparente aqua bonum animum gererent, nequaquā ipse bibit, sed in omnium oculis & conspectu galeam effudit.

semithoraces tantū fortibus necessarij. Quomodo uel militum uel ciuū sententias de se Alex. expiscabatur,

imperatoris tolerantia militum facit: continentem.

IDEM in Persarū regia sumptum immentum in regias cænas legens columnā in qua hæc erant descripta conuelli iussit, ac dixit. Nequaquā uile esse Regibus, tam intemperantē & p̄dige cænare discere: Necesse enim esse, vt magnum luxum ac prodigalitatē, eximia timiditas atq; mollicies consequatur. Videntis autem, eos qui tantis cænis impleri solent, in pugnis etiā celerit hostibus victoriā dare.

Intemperantiam immoderata eximia timiditas atq; mollicies consequitur.

SYLLA non omnia delicta puniebat, verum insigni aliqua fortitudine expiari iubebat. Seditio tamē ac fuga in militibus peccata mortalia sunt. Ex montanis ac munitis locis hostis in planiciem educetur: si fugam simules.

IM Pransus hostis extrahendus est ad prælium, vt mora belli fame cōficiatur.

SCIPIO omnes meretrices e Castris eiecit, iubens eas in Vrbem cōiuiis deditā recedere. Imperauit etiā, vt nouæ mensæ, scyphi, omniacq; vasa, præter ollam, verum & poculum fictile exportarent. Ex argenteis poculum nō amplius duarum librarum permisit, si qs habere vellet. Balneis uti vetuit. Qui vngerent, iussit vt ipsi sese fricarent. Nā iumenta fricātibus indigere. Præderent aut expers ignis obsonium. In cæna etiā carnem seu coctā, seu assatā adderent. Vestimento uterent, sago Gallico: & primus ipse sago pullo amictus, Duces in stratis recumbentes circumiens inspexit, dicens se deplorare exercitus luxuriā & molliciem.

Quod scortis et luxu purgandus sit exercitus

SCIPIO tumultuāris populi vociferatōe impeditus, Me, inquit, ne militum qdē armatorū clamor vnq; terruit, neq; hominū tumultus terrebit, qm Italiā scio non ueream esse, nō matrem. His verbis repressi sunt, & tumultuari desierunt.

Contra tumultuantes milites.

COESAR si tumultuari videret milites, expectari ab hostib. maiores copias nō solum nō inficias ibat, sed vehementiorib. verbis etiā augens, & amplificans, eos confirmabat, vt aduersus plures fortius dimicandum putarent.

Contra maiores copias, maiores animi tollantur.

SCIPIO cum subegisset in Iberia Vrbem Phœniciā, cum captiuorū ductores virginem insigni formæ elegantia præditā adducerent. patrē requisit, eiq; filiā donauit. Qui cum adferret munera, etiā hæc simul largitus est, dotem, ingens, se hæc puellæ dare. Quotquot aut etiā aliæ vel vxores hominū summo loco natorum, vel fillæ, vel pueri ætate florentes caperent, his duos Romanorū moderatissimos attribuit ex senibus, q curam eorum gererēt, & sumptum captiuus p dignitate suppedifarēt. Scipiōis cōtinentia multas Vrbes Ibericas ad amicitia & societate Romanorum adduxit.

Puella captiua patri reddita.

COESAR milites semper instructos esse iubebat, (manorū volentes perduxit, quasi & in festo, & in imbrī, nocte dieq; subito exercitum educturus, ob eamq; causam neq; tempus neq; diem antea desiniebat.

Semper instructum militem haberi oportet

COESAR milites commilitonum vocabulo solebat appellare, æ qualitate nominis promptiores reddens ad subeunda in pugnis pericula.

Benigne milites compellendi.

COESAR cum Pompeio in campis Pharsalicis prælium cōmittebat. Cum videret multos hostium iuuenes & formosos se ob pulchritudinē efferre, præcepit suis militibus, ne corporibus hostium hastas & venabula inferrent, sed in ipsas facies intenderent. Illi veritū, ne forma mutilaretur in fugam se coniciunt.

Formosi imbelles.

COESAR Pompeio bellū denunciāte, contra denunciāuit, eos q neutros sequerent, se amicorū numero habiturū: & his q sibi auxiliū ferrent, periculū p̄pulsaturum.

Qui neutros sequitur pro amicis sunt habendi.

QVI in occultas foueas hostes deducere cupiunt, cōsiliū est, vt trans eas paucæ constituant cohortes, quæ sint in armis, & pediti se intra cecas recipere foueas ad pedes etiam cum arcubus, balistis, pixidibus, ac toris (moneat, doceatq; Imperator) mentis in exercitu habere plurimum interest, nō solum qd nulla arma illis ob stare possunt,

Quædam præcepta nostro auctore refferantur cognita.

Arcus & balista, iū
diabolicum sternen-
dorum hominū inue-
tum, pixide & tor-
menta, in exercitu ha-
benda.

Quomodo hostes tu
is tormentis obycere
poteris.

si tibi sit pugnandū
cum hoste grauis uel
leuis armatura.

De extrema acie.

Mor. Polonorum in
conflictu.

Plura stratagemata
unde petenda.

re possunt, verum etiā qđ tempus sage eripiunt; præseri si hostes eorū in firmis
torum telis & globis præcise fuerit obiecti. Qđ si tibi cōtra tales pugnandū erit,
vel vallum ante exercitū de terra erigas, ne lædā ab insilientibus globis: vel pri-
mum ordinem in editiore, reliqs aut exercitus ordines in humiliore loco statuas.
ut posteaq̃ omnis tormentorū vis frustra egesta fuerit, cum hoste tormentis exar-
mato, & fumo pixidario occęcato, præterea victorię securo cōgrediare fortissime.
Si tamē ita accidat, ut tuus peditatus hostiū tormentis incaute obiectus sit, vel re-
trocedendum est: aut certe humi p̃cumbendum, ut globorū impetus eludatur: &
ad statariam pugnam integris ire, ac itidem pixidibus hostes adoriri liceat.
HVMido aut, vel pluuioso tēpore, aut ex im̃, puiso huiusmōi iaculatores impune
QVOD si tormentorū copiam habeas, inē exercitus sunt tibi oc̃ (inuadi solent.
cultanda. ut posteaq̃ hostis tuos velites ante ipsa tormenta emissos persequendo
iamā ad globos se obtulerit, tum primū tuis in Castra receptis, in hostes confectos
illa exoneris. Ita enī Turcus Ludouici Regis Hungarię exercitū ad Mohaczor-
uium tormentis fudit, atq̃ disiecit. Qua etiā re docemur hostes nō temere esse per-
sequēdos. Ne aut hostis insidias subolfaciat, & a persequendo abstineat: omnino
quam maxima in speciem tibi acies est ordinanda. Ita tamē, ut cum retrocesserit,
in paratam & commodam stationem sese recipiat.

QVOD si tibi cum exercitu grauis armaturę pugnandū sit, prælium in longum,
quantū potes extrahas. Nec vnq̃ ad statariā pugnam descendas, fame aut, & siti,
prætereaq̃ tam imbribus, quā calore illum cōficias. Consilio enim citius q̃ armis
tales vinces. CONTRA, eos qui sola celeritate & spe fugę bella gerunt, vel potius
latrocinantur: vel prædatum euntes, vel redeuntes repentina pugna inuadas.
SEMPER aut in extrema acie eque ac in prima, & fidelissimi & fortissimi quicq̃
collocentur. Nam ea integra, incolumis vñuersus seruari poterit exercitus. præ-
terea tam a tergo quam a fronte exercitum hostis aggredi solet.

CERTE in cōmittendo prælio nostri Poloni ad alacritatē canunt, ad ferrorem vor-
ciferant, ad accendendos animos tubas & vres inflant, omniq̃ conatu vltorum
& insultu equorum hastarumq̃ ac tormentorū vi hostem inuadunt, cum ea nō
mirum fiducia, ut vincant: vel cæsi corporibus data loca regant. ○

HAEC ego in vmbra cōscripsi, Imperator vero in sole exequatur: in suaq̃ præ-
ctica & labore, nostrā theoricam & ocium ne omnino aspernē. Summi enī Du-
ces fuerunt, q̃ um huc præcepta, & exempla, ut per festinationē potui, congelsi.
Plura stratagemata scire q̃ volet, Valerium, frontinum, & Polyanū Historicosq̃
scriptores legat: vel breui a nobis expectet, si hæc senserimus esse grata.

ARTICVLVS VII.

DE PRAEMIO AC POENA MILITVM.

PRÆFATIO.

ut tribus paratur ut
storia, nempe Dei
gratia, Imperatoris
prudētia, & uirtus
te militum: Ita Dro
in primis, ac Impera-
tori, cum militibus
pro deuictis hostibus
gratia sunt habenda
ac referenda.

* An, & quando ho-
stis uita, sacris, subs-
tantijs, & facultatibus
sit parcendum?

SI Dominus est vir pugnator, ipsi p̃fecto in primis omnis victoria debet, eiq̃
gratię agendę sunt. Secūdo aut Imperatori etiā ac militib. honores ac iusta præ-
mia cōferant, per q̃s Dñs, tanq̃ per suę potentię instrumenta, populo suo pacem
dedit, eius facultates a direptionē defendit, vitāq̃ a morte seruauit. Ac p̃cipio om-
nium gratissimā hostiā Deo cedit existimo, x̃p̃i vitę hostium pepercerimus, in pri-
misq̃ eorū sacra (siquidem christiana fuerit) item omnē ingeniorū ac uirtutū altiti-
cem, imbellemq̃ ac innocentē turbā seruauerimus. Siue qđ ex p̃fecto religiōis no-
strę remittere delinquentibus in nos, ac etiā benefacere debemus: Siue qđ impiū
est omnem victorię insolentiā etiā in magistros uirtutū ac innocētes effundere,
qui nullā penitus belli causam dederūt: sed Magistratuū suorū errata dependunt.
Nisi fortasse diuinę voluntatis præceptū, ac præsentissima Reip. utilitas In pera-
torem cogerēt, ut tam de Rege victo, quā de populo, ac substantia eius atrocius fe-
rat supplicium. nimirū exemplo Moisi, q̃ nō solum substantiā Aegyptiorū accepit,
verum etiā Pharaonē ceruicosum in aquis cum exercitu submersit. vel exemplo
Iosue, q̃ Hai Regem acie victum suspendit, Ciuitatēq̃ eius terra obruit. vel exē-
plo Samuelis, qui Agag Regē Amalecitarū in frustra cōcidit, quodq̃ hoc ipsum
Saul non fecit, sed & de substantia eius holocausta obtulit, quā vastare debebat,
Regnum amisit. (Nam idolatricos cultus tollere semper ex præcepto Dei ascri-
gimur,) Nec iniuria, omnia q̃ppe victi in victoris potestate sunt posita: ita, ut &
vita, & fas

vita, & facultatum deuicti penes victorē fiant arbitria. Alioq si diuinitus ad atrox suppliciu nō impellimur, & humanæ fortunæ incōstantia, & victoriæ rota fallax monent, ne qd durius in innocentes hostiū subditos, ipsosue captiuos, sacraue illorum statuamus. Hoc enī iuris in nosmetiplos statuimus, qd alteri fecerimus, sufficere enī arbitror, si nostra vidicemus ac tueamur ab hoste. q quidē ne ad cōsimilem iniuriā impunitate alliciat, vel potentia exarment qua abusus est, vel redigat in ordinē ne insolecat, vel alioq onus ac tributū ei imponat vt deditionē recognoscat, vel captus seruet qd nobis satisfiat, vel si fieri potest Ciuitati nostrę adscribat potius q̄ illum hostē aut saltem externū habeamus. parcendo enī subiectis, & debellando superbos nostri maiores ex paruis iniitiis tantā nobis hāc Remp. fecerūt, & in summa trāqllitate reliquerūt, vt neq cuiq Reip. plures ac potentiores socii sint, neq in tāra generis, religiōis, ac etiā legum diuersitate interna pax certior cōstet. Quemadmodū enī sunt lura belli, nempe, vt nō nisi rerum repetundarū gratia sulcipiat, denunciet, iusto more gerat, fœdera seruent, signo dato cōfligatur, & sistatur, stipendia pendant: Ira q̄q sua lura & in deuictū hostem sunt sancte cōseruanda. nempe, vt hostis si nō sit in acie cæsus seruet incolumis, si ante prælium supplicē se det delicto eius parcat, si reddit qd accepit damnaq refundit bello libere. In vniuersum vero rebus cōpositis obliuiscendū iniuriæ, induendaq est tñ amici tum patroni perōna. Et si enī pulchrū sit Arces oppugnare, capere Vrbes, sternere fontes exercitus: Nihilominus lōge speciosius illustriusq est in victoria iram frenare, insolentiā cohibere, cumq p iure victoris possis omnia, nihil nisi qd iustum, equum, humanū, ac etiā pium sit tibi pmittere. Quippe qd alterū vincere, & feris & barbaris etiā def: At seipsum posse domare, omnibusq libidinibus frenum inlicere, tantū hominū idq duntaxat honorū ppiū esse putamus. Hęc ista clementia Scipionē adeo exulit, hęc Cœsarē deum fecit, hęc Augustū cōsecrauit, hęc deniq SIG. nostrū Regē omnibus mundi Principibus venerabilē effecit, vt ab omnium sectarum antistitibus illustre q̄ddam exēplum omnis virtutis fidei atq diuinæ cuiusdā grauitatis viuus ac mortuus pace belloq habere. Certe Marcellus anteq Syracusas Urbem opulentissimā præde p concioe militibus edixisset, fleuit, edixitq cauit, ne qs corpus liberū violaret: cum eius Urbis præde tātum fuisse Liuius referat, quantū vix capta Carthagine tunc fuisset, cum adhuc cum ea æquis viribus certabat. Cōtra Hānibal, Sylla, & Mahometana feritas adhuc omniū mortaliū iustis cōuiciis exagitant: qd tam superbe, auare, crudelit, ac omnino impotent sese in victoria gessere: vt plane hominē exuisse videant. Nec iniuria, Finis enī belli PAX est. Gentiles tamē tantū pacem vt belli finē expectūt vt scilicet in ocio possit viuere, & bonis corporalib. potiri absq molestia. At Christiani belli finē pponunt sibi hunc, vt in trāqllitate hominū religiōis doctrina ppageat, regant scholæ, imbecillis ætas erudiat, nec prorsus dissipent, aut deleant leminaria Ecclesię & Politiarū: deide vt mores honesta disciplina regant, ne deniq doctrina de vero Deo & beneficiis Christi delere. idq nō solum in eorū, verū etiā in deuictorū hostiū ditiōibus. hos fines intuebat David, & alii sancti viri, q̄ties educabant exercitū, q̄ties instruebāt aciē, quoties in hostilē exercitū impetum faciebāt. hi fines ignoti erant Alexādro, Scipiōi, & C. Cœsari. sed tantū sentiebāt defendendā esse patriā, vt ne genus humanū occideret, neue p moribus in speciem honestis feri atq barbari influerēt: quāuis vt superbie, ambitioni, crudelitati, atq auariciæ suæ satisfacerēt: quicūq tandē ruina & cladib. hominū id eis cōstitisset.

ET q̄niam tu q̄q TARNONI Imperator eque omnes clementiæ Leges in deuictos obseruasti, ac fortitudinis vim in repugnātes hostes præstisti, omniū calculo, iudicariis esse dignus, q̄ omnibus seculis Imperatoriā virtutū itidem specimē in Rep. nostra sis & habere. Tu enī & Reip. vires nosti, & cōsilia ac naturā hostis ante intelligis quā cum illo dimices: tu locum ac tempus qbus aduersariū ferias, padesitu qua parte inermis sit, diligenti animaduertis: in te nihil ebrietas ac socordia, nihil Venus vanitas aut remissio, nihil petulātia, temeritas, auaricia, aut iracundia præceps, sed & arrogantia aut iactātia intēpestiua ne tantillū qdem sibi usurpanti: quin vndiq teres ac æquabilis, intentus ac erectus disciplinā militarē tueris, eodēq semper vultu ad salutē populi vigilas: vt neq decipi neq vinci queas. Militibus aut cōsiliis inculcas illa verba. vita patriæ potius quā naturę reddat. Cœ-

Quæ pœna hosti sint
irrogandæ?

Parcendo & debellando
Respublica nostra creuit.

Quæ sint lura belli
gerendi, tum in hostem
deuictum?

Clementia Imperatoris
res nobilitat: contra,
crudelitas infamat.

Marcelli humanitas
in victoria.

Inhumana exēpla q?

Finis bellorum pax,
gentilibus tamen &
christianis diuersi eius
usus respiciuntur.

Iohā. Tarnoni Imperator
in repugnantes fortis,
in deuictos hostes clement.

Officium Imper. summi
antequam dimicet.

Verba Imper. milites
ad praeliū adhortantur

Officium Imper. par-
ta victoria.

Iohm. Tarnonio &
laudes & honores tri-
umphales merito ha-
bendi.

Que forma triūphā-
lium esse deberet?

Quare prudentes ac
fortes uiri in Repub.
sunt laudandi?

Bona pars uictoriae
militibus debetur.

Inflammandi sunt mi-
lites premijs ad uir-
tutem.

Licet aliq̃ fortissimi
Imper. egeni fuerint,
nō propterea tamen
omnes fortes ac pru-
dentes negligi, atq; eti-
am fame macerari
debent.

lo regis, qui nō habet uinā. vndiq; ad superos tantundē est viā. item, mors audacē
fugit, fugitiuū persequit̃ vitum. preterea illud q̃q; qd̃ Silius Poeta finxit Alexan-
driū ad Scipionē loqui apud inferos, ne hosti des spaciū sese cōfirmandi, usurpa-
re soles. Est turpis lentī solertia Martis, Audēdo bella expedias; pigra extulit astis
haud vnq̃ sese virtus. tu magna gerendī praecepta tēpus; mors atra impendit agē-
ti. & alia huiusmōi. Parca aut̃ victoriā humanū & placibilē te supplicib. praebe-
etia hostiū abs te deuictorū testimoniū, nihil est, qua parte illis Ducibus, q̃s rectas
ui, inferior sis, vel ppter qd̃ Epaminondā Thebanis, vel Agelilaū Lacedaemoniis,
vel Cononē Atheniensib. aliosq; Duces altis gentib. inuideamus. tu enī imple om-
nium horū desideriū, atq; etiā excludis. Neq; mirum, per omnes enī gradus mili-
tares ad hoc fastigiū ascendisti, & parendo imperare didicisti: q̃ qdem cōsecutus
es, vt exercitus tibi imperātī libentē obediat, & te Duce ad victoriā alacriū cōten-
dat. Cum aut̃ eo nomine tuis meritis parem referre nequeamus, hoc saltē loco tibi
quā possumus gratiā habeamus omnes, q̃ ingratitudinis labem effugere volumus.
Cum enī nos domi fuisset̃ pacatis studiis addicti, securiq; beato perfrueremur
otio: tu militiā laborasti, tu in acie sudasti, tu cum potentib. hostibus cōfixisti. vt
tua virtute in primis effectū esse recognoscamus, qd̃ nemo Reip. hostiū sit, qui hoc
tempore nobis te Duce nō succubuerit, q̃ tua dextra nō sit victus, cuius etiā cruor
Polonā nō infecerit oram: ita vt omnes nō solum tam tuū, verum etiā tecum cō-
mune nobis Polonorū nomen reformidēt, & sibi exitiale cōfiteant̃. Ac ppterea si
hi honores, q̃ oli Romae Imperatorib. decernebant̃, in patria q̃q; nostra essent re-
cepti, generosissimi quiq; te curru aureo vehi, te laurea corona coronari, aureoq;
clauo vestiri, tibi victos ante triūphalē currum Duces praere, simulachraq; Ar-
cium & Oppidorū praeferrī, ac omnino ouationē publicā fieri libentissime vide-
rent: & tibi tātos triūphos instrui gratularent̃. quippe qd̃ iustum sit summis ad-
cere honorib. illos, q̃ nō solū prudentē & fortis pietatē, bona studia, libertatē, aliaq;
Reip. omnia munera: item salutem, dignitatēq; nostrā defenderit: vērū etiā tot
hostes patriā fuderit, & sub iugum Reip. nostrae miserint. Certe qd̃ ad me attinet,
vobis & calamo triūphos tibi canā, te nostris prudentiā ac fortitudinis, ppo-
nām exemplū, & vt qsq; nostrorum Ciuium ad par decus cōtendat extimulare, q̃
ad viuam, nō cessabo. ne scilicet virtus illaudata frigeat, & gloria suo pabulo frau-
data agat̃ in furorē, ceterosq; ad ignauitā potius q̃ ad solertiā, ad merum & pusillā
nimitatē potius q̃ ad fortitudinē & magnanimitatē impellat: In primisq; ingrati er-
ga Deum videamur, q̃ omnibus seculis huiusmōi heroas dat, ad seruandas generis
humani societates, quae noie Rerump. appellant̃: in q̃bus ille diligere, colere, &
tanq̃ gigas bellator timere. ET q̃ntam bona pars victoriā in milites q̃q; refun-
dit, q̃rum dexteritate Imperatores in praelio vtunt̃: ipsis q̃q; militibus ciuicas, mu-
rales, obsidionales, aliasue p merito coronas: ac iusta premia a Principe publice da-
ri veli, praetereaq; vt plebei p ratioē meriti ad ordinē militarem in autorent̃, sa-
uici curent̃, tenues ditarent̃, locupletes honores caperent. vt nemo videlicet sit, qui
fructū laboris ac periculi nō caperet, p modulo suo, amplissimū. Si enim virtuti
PRAEMIA iusta, scelera aut̃ POENAM debitā detrahas: omnis rei militaris disci-
plina perit, quin etiā generosissimus qsq; cōtemptus impatens, eius Reip. extero-
miniū optat, in qua virtuti suae nō sit honor, neq; locus. Inde q; militū alacritas in
rancorem, fortitudo in rapinā, obedientia in cōiuraciā veris̃. & breuis in sua via
scera stringere ferrū potius, q̃ hostem ferire malunt. Et quanq̃ Scipio maximus
Imperator (vt taceam de Fabricio, Curio, & aliis) tantae abstinentiae fuisse tradit̃, vt
annis 54 nihil dicat̃ emis̃se, nihil vendidisse, nihil edificasse, atq; in tanta rerum as-
fluentia & opibus q̃bus Carthaginē & Numantiā deleuit, haud plus tribus & 30.
argenti libris, auri vero duabus reliquisse. Itaq; cum per socios & exteras gentes iter
faceret, nō mancipia eius, nō opes, nō victoriā numerabant̃: sed quantū amplius
dinis, cōtinentiā, & abstinentiā pondus secum ferret existimabant̃. Nihilominus
e cōtrario vt PRVDentem CONtemni, ita FORtem virum EGere, LIGoneq;
fodere q̃ sciat GLADIO pugnare neutiq; ferendū esse putarunt sapientes. vt scilicet
HONORATA VIRtus crescat. OPesq; bene gerendarū rerum habeat instrumeta,
sine q̃rum adminiculo nemo nō in officio cuiuslibet virtutis claudicat. praetereaq;
ne iustā offēnsiōis quirkādī, atq; etiā furendi causam habeat: eo magis aut̃ si igna-
uos ac imbelles

uos ac imbelles sibi præferri videat. Cum autem honorabilis virtus, tum vero & Tyriones ad scholas militares impigri confluent, in qua bellando discant cōtemnere mortem: & milites ad labores ac pericula fortes reddent: & Imperatores omnem industriam ac etiā facultates suas ad tutelā Resp. insument, atq; cōuertent. Alioq; Tyriones spectaculis & scenæ potius sese addicent quā certamini & palestræ, Poetas pro Ducibus mirabunt, Gymnasia quarumvis artium pro Castris visitabunt, deniq; suas operas ac etiam vectigalia in Mascaras & Scenicos luus, vel alioqui ad nundinationem conuertent.

De præmijs & prærogatiuis militū, &

peculio Castreni, ac militari testamento, deq; poenis. Item de captiuis, ac postliminio reuersis. Lex I.

- Ad fidem eximiā & obsequia semper fideli continuata studio attendimus, quibus Prælati, Barones, Proceres, Nobiles, ac uniuersa Regni nostri militia, nunc suis nos dirigendo cōsilij, nunc in bellis, nunc in alijs casibus & cōtingentijs nostris infatigabili uirtute nobis adherēdo gratos se nobis reddiderūt: & quotidie reddūt incessanter, & aucta fidelitatis suæ præstātia adhuc magis reddere studēt in futurū. propter quē Regalis munificentiaē nostræ dona merentur a nobis recipere.
43. **¶** Hoc Statuto perpetuo declaramus obseruandū, Quod Donatiōes fir-
xæ & firmæ debeant permanere, etiā si Priuilegiū super eisdē Donati-
onibus cōcessum nō fuerit. dum modo saltē morte Donatoris, uel eius
cui Donatio facta fuerit, cōfirmetur: præsertim autē his qui nobiscū seu
cum nostris successoribus uiriliter in bello pugnātes fuerint interfecti:
Donatio huiusmodi recipiat perpetuam firmitatem.

Ex priuileg. Regis pro
pe Czernyem, 1422.

Premium & pœna
tanq; duo dij in ma-
nu Regis positi rem
militarem, ac Rempu-
blicam continent.

Kaz. M. Visl. 1368.
Donatio per Regem
miliub. in bello facta
morte donatoris &
donatarij etiā absq;
litteris, confirmatur.

PRAEROGATIUE militum seu Nobiliū sunt hæc, qd̄ cum Senatoribus Regē elis-
gunt, & coronant. Item ius figendorū ac refigendorū Legum, necnō pacis & belli
arbitria cum ipso Rege ac Senatu cōmunia habent. ex iisdem etiā Spirituales &
Seculares Senatores, necnō Dignitarii & Officiales creant: Nobiliūq; & Equum
prærogatiuis quā late illæ patent, specialibus gaudent, de quibus omnibus superius
abunde egimus. præsertim Lib. 1. Capitulis 1. 2. 3. 4 & 5. item Cap. 15. de Militibus,
Nobilibus, & scartabellis: æ stimatiōeq; vulnerum & capitum. & Lib. 3. de rebus,
fundis, ac maleficiis. Item Libro 4 de iudiciis illorum &cæt.

¶ DE inuasiōe domus Nobilis alicuius uide Lib. 1. cap. xij. art. x.

39. **¶** Si uero in Curia nostra, uel alicuius Militis minutas quascūq; res
quis subtraxerit: auri periculo & priuatiōi sit subiectus. Vbi uero co-
ram milite quis gladiū uel cultellū extraxerit, neminē tamē uulnerando
sit in gratia militis. Si autē uulnus intulerit, decernimus, quod manus
sua perforari poterit, & debeat.

Kaz. M. Visl. 1368.
subtrahens in curia
Regis uel militis res
auri priuationi su-
biectur.

Vulnerans in pre-
sentia militis manus
pforatiōe puniatur.

¶ Si iste, qui ob infirmitatē a bello se exemsit, cū quatuor testibus corā
Rege nō iurauerit super vera infirmitate, extunc talis agroti bona impetrata des-
bent secundā Donatiōē nostrā Regiā, uel successorū nostrorū, suum effectū fors-
titi, uide hoc Statutū supra Art. 3. qd̄ incipit. Item Statuimus qd̄ in eisdē &c.

¶ DE uituperatiōe Nobili expeditionē bellicam seruienti, iudicijsq;
Terrestribus subiecto, aut pro Nobili se gerenti, illata per Kmethonem &cæt.
Vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 2. de Nobilibus.

¶ Si in negotio limitandorū bonorū testis super Nobilitate culpatur,
& si alii quinque testas, testificanē simplici verbo, qd̄ est possessionatus, habet uides
licet bona Terrestria, & habet p Nobili inē uicinos, & seruitia bellica cū Nobilis
rate obit: tale testimonij sufficet sibi, p̄tūc &c. vide istū ar. li. 1. ca. 14 ar. 4 de Succ.

A a ij

Item pro-

Ex Vulad, lagell, pri
ul, tedln, 1433.

Pœnæ in quibus ali-
quis succubuerit nul-
li sunt donandæ, sed
per Capitan. uel Of-
ficia. Regis exigendæ
Lib. 1. cap. 12. ar. 27.
lege 14. potius q̄ hic,
ea lex fuit ponenda.

COMMENT.

Item promittimus quod nulli pœnas super Nobilibus ad quas no-
bis iudicialiter fuerint cōdemnati exigendas donabimus, sed eas per nos
aut nostros Capitaneos seu Officiales exigemus, & exactas iuxta bene-
placitū nostrū cōuertemus.

De Castreñ. peculio.

Ea quæ filius familias miles nomine militiæ a parentibus, vel cognatis accepit,
vel aliunde acquisiuit, vel etiā emeruit: etiā inuito patre q̄ vult cōuertere, vel actiōe
persequi potest. Etenim in iis bonis filiis, quæ Castreñ. peculium nuncupant, nullum
ius habet pater. Etiā si illum det adoptandū, vel emancipet: quia nec in familia res
tento ei hæc auferre potest. Et tamē ea bona quæ pater militi filiofamilias reuera
suo donat, Castreñ. peculū nō sunt: sed alterius peculii, perinde ac si filius nunq̄ mis-
litallet. Certē, pater qui Castreñ. peculium in testati filii retinebit: Aes alienū in-
tra modum eius, & annum vtilem iure soluere cogitur. Idē si testamento scriptus
hæres extiterit, vt hæres cōueniet. Sed & legata ab eo vnicuiq̄ præstabit. Porro
Miles tribus modis testatur. Cōstitutus domi iure cōmuni: Item cōstitutus in mi-
litiā iure singulari, id est saltem duobus testibus forte etiā mulieribus conuocatis.
Postremo in bello forte trāsfixus, sine vlllo teste iure singularissimo testari poterit,
nimirū Literis rutilantibus sanguine in puluere, vel in mucrone, vel in clypeo. ve-
rum si postea vertatur in dubium, miles ita scripserit necne: per duos tes-
tes ab hærede Castrensis peculii instituto probetur.

Sigism. Bldgo, 2520.

Pœnæ absentiu a bello vel deliquentiū

Omnes pœnæ in cor-
pore, f. ma, ac bonis
miliū irrogari so-
læ supra cap. eodē
articulo 2, 3, 4, 5, &
6, videantur.

Absentiū a præsentī bello inobedientiū Nobiliū merito (in illo. L. ij.
punire debuimus seuera & cōsuetā punitiōe contra tales semper obser-
uata. Petitioni tamē Terrestriu Nunciorū supplici tribuētes deferre eā-
dē decreuimus ad Conuentū generalē proximo celebrañ. & præsentib.

Sigism. Craco, 1540.

Obligatiōe etiam spo-
sitionis fidei viri mili-
tari, si quid deliquit
vini per Regem, uel
belli Capitanē, ob-
stringuntur.

ITA postulātibus subditorū nostrorū ratiōibus, De-
creuimus ut nullus Nobilis subditus noster sponsiōe fidei per nos ob-
stringatur nisi iure uictus. Secus erit in exercitiō rei militaris, & ubi no-
bis uel alicui subditorū nostrorum interuenerit cum seruitore factore
administratore aut subdito suo. Et ubi Reipublicæ causa aliquid sit
contra quemuis agendum.

Sæpe alibi repetitur.

Miles q̄ in COMMEATU agit, nō videt Resp. causa abesse. Miles IBI pœna ples-
titur, ubi deliquit. EMANsor est qui diu vagatus ad Castra reuertit. DESertor
vero q̄ itidem diu vagatus reducit. QVI cōtra edictum iuit hostes speculatū, aut
qui a fossa recedit, capite plectit. QVI stationē deserit, gradu militiæ delicitur.
QVI imperata præsidis nō facit, p̄ desertore habeat. QVI a frumētando ad præ-
stitutum diem non rediit, nisi causam probet, p̄ desertore habeat. QVI ad hos-
tes cōfugit, & rediit, tortus, ad furcam, vel ad bestias damnat. Miles qui a ma in
bello amissit, vel alienauit, vel surripuit, capite punitur. SI qs inter eundū captiue-
tur, ac redeat, inspecta eius vita veteranus putet, & emerita accipiat. SI qs in bel-
lo rem a Duce phibit fecit, aut mandata nō seruauit, etiā si bene cesserit, capite
punitur. SI quis agmine excessit, fustibus cedat, aut militiā mutare cogit. SI qs
vallum trāscendat, aut per murum Castra ingrediat, capite plectatur. SI quis fossam
transiit, militiā reuocatur. QVI seditionē atrocem militum cōcitauit, capite
punitur. SI multi milites aut legio, in aliqd flagiciū cōspirent, vel deficiant: exau-
torent, vel capitibus plectant. QVI præpositū suū, p̄tegere noluerit, vel deseru-
erint, capite plectant. AT nō omnibus militare permissum est. Qui status cōtro-
uersiā patiunt, licet reuera liberi sint, aut legitimi, lite pendente nomē militiæ ne-
dent: multoq̄ minus, qui adulterii, furti, perfidiæ, parricidii, vel aliqd legitimo iudicio
ob aliqd enorme scelus damnati sunt: aut militiā ex causa exautorati: in mil-
ites nō sunt recipiendi. grauius tamē delictum est, detrectare munus militiæ q̄ ap-
petere. QVI filium suū subtrahit bellī tempore, exilio, vel bonorū parte multan-
dus est. QVI vero debilitatiōe inhabilem faceret, deportet. QVI captus nō res-
dnt, cum

COMMENT.

Que pœnæ alicui mi-
litari delicto ex iure
militari irrogentur?

Qui militare non
possunt.

Qui militiam detrec-
tant,

dilectum redire poterat, pro transfuga habeat. Omne aut delictum militis vel segnitie, vel contumacia, vel perfidia committit. Itaque qui imperata non fecit, quod manus preposito intulit, qui fugam prior fecit, qui secreta aperuit hostibus, commilitonemue vulnerauerit: capite puniant. Qui excubias palatii Castrorum, vel exercitus, deseruerit, capite puniunt. Milites quoque officia mechanica quibus a militia distraherentur, ne exerceant: nisi forte Equestris, aut Militari vsui sint utilia. Quin & Censores exercitus equos militum strigosos in aerarium referant, paruos vero reliciant. praeferti si strigoso Eques curatior, paruo aut facultatibus ditior esse coperiat. Generale aut officium eorum est, qui exercitui praesunt, milites in Castris continere, ad exercitum aduocare, clauis portarum suscipere, vigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonum interesse, frumentum probare, mensurae fraudem coercere, delicta secundum suae authoritatis modum castigare, principis frequentem interesse, querelas commilitonum audire, valetudinem inspicere. Porro Tribuni non solum Arces cum Vicecapitaneis & Burgrabis ubi sunt, seruant: verum etiam ut omnes qui militare debent militatum perficiant, prouident. praeterea si exercitus calamitate aliqua bello attritus esse significet: milites novos domi seu in Prouincia quaerunt, cient, cogunt, scribunt, & sufficiunt. Ad omnes enim casus res militaris debet esse instructa, ne incogitantia, securitate, mora, inopia, vel temeritate peccent.

Castellanorum & praefectorum exercitus, seu magistrorum Equitum officia.

Tribunorum in Regno Poloniae officia.

De Iusticio captiuis, ac postliminio re:

18. Volumus tamen & declaramus, Quod omnes praemissae (uersis. Lex iij.
19. praescriptiones, tempore pacis & concordiae uendicent sibi locum. Tempore autem guerrarum seu discordiarum nullatenus locum sibi debeant uendicare. Sed tunc oportebit se salubri remedio eiusdem praescriptionis providere iuxta discordiam, guerrarumque qualitatem, & longitudinem. Sicut & captiuis per Tartaros, atque alios hostes, nullam uolumus fieri praescriptionem.

Kar. M. Vist. 1362.

Tempore belli, & captiui non praescribunt.

per Tartaros & hostes captis, nulla unquam praescriptio opponatur.

ET quia fortibus viris proprium fere est, ut raro moriantur in stragulis: sed vel in acie cadunt, vel ab hoste capiunt: nisi vincant. Ideo caesis honesta sepultura, ac praecleara recordatio: Captis ex bonis Ecclesiae, Fiscis, ac paternis redemptio debent. Alioqui si pater filius, vel e contra pater filium non redemerit, si posset: alter alterum ex hereditat. Quod si capti fugerint, vel se in libertatem quacumque ratione honesta afferuerint, ad nos quoque redierint: iure POSTLIMINII lus Civitatis, libertatis, bonorum, ac functionum recuperant: ac si nunquam fuissent capti. Nec interest, Nobiles illi fuerint, aut Plebei: mobilesue res (praeter arma quae sine turpitudine non amittuntur) an fundi: Item corporales, an incorporeales recuperent. Nam POSTLIMINIUM est lus amissae rei recuperandae ab extraneo, & in statum pristinum restituendae, in quo nos ac liberos omnes populos Regesque moribus ac Legibus constitutum. Nam quod bello amisimus, aut etiam circa bellum: hoc si rursus recipiamus, dicimur postliminio recipere, idque naturali aequitate introductum est: ut qui per iniuriam ab extraneis derinebat, is ubi in fines suos redisset, pristinum suum lus reciperet. INDVCIAE sunt cum in breve, & in praesens tempus convenit, ne inuicem se lacesserent, quod tempore non est postliminium. A Piratis aut Latronibus, capti liberi permanent. Postliminio rediisse videtur quod cum fines nostros intraverit: sicut ubi fines nostros excelsit, amittit. Sed & si in Civitatem sociam, amicum, aut ad Regem socium, vel amicum venerit, statim postliminio rediisse videtur: quia ibi primum nomine publico tutus esse incipit. Transfugae nulli postliminii est. Nam quod malo consilio, & proditoris animo patriam reliquit: hostium numero habendus est. Sed hoc in libero transfuga iuris est: siue foemina, siue masculus sit. Si vero servus transfugerit ad hostes: quoniam & cum causa captus est, Dominus in eo postliminium habet, & pristinum lus recuperat. Ne si secus fiat, non tam seruo iniuriosum sit, quod servus semper erat: quam Domino damnosum constituat. Si statu liber transfuga reuersus sit: existente conditione postquam rediit, liber efficit. Diuersum est, si conditio extitisset, dum apud hostes est. In eo enim casu neque sibi reuertere potest ut liber sit, neque heredi in eo lus postliminii est. Filius quoque familias transfuga non potest postliminio reverteri, neque viuo patre, quia pater sic illum amisit, quemadmodum patria. disciplina vero Castrorum antiquior est, quam charitas liberorum. Transfuga autem non is so-

COMMENTARIUS.

si capti redeunt, lus POSTLIMINII recuperant.

Postliminium quod est,

Naturalis aequitas postliminii ius in se introduxit.

Induciarum tempore postliminii non est.

Quando postliminium locum habet, & quando incipit.

Transfugae postliminio non redeunt, sed hostes censendi sunt.

Filius fam. transfuga postliminio non gaudet.

Aa iij lus accipien-

Qui etiam dicitur
transfuga.

Redemptori tantum
precij a redempto re
stituatur, quan-
tū hō
si fuerit datum.

Si captiuus, de quo
cautū sit ut rediret,
non redit: ei postli-
minium non.

Hospites bello suorum
apud nos occupati,
serui nostri sunt, &
postliminio ad suos
redeunt.

Prescriptiones ca-
ptiuus nulle.

Quod si subditi cō-
plurium dominorum
postliminio rediit.

De metallo captus, a
fisco redimatur.

An filius & uxor pa-
tri iure postli, redeant

Bello civili, neq; ho-
stis, neq; captiuitates
neq; postliminia, neq;
restitutiones ingenu-
itatis esse possunt.

Nihil interest, ut ca-
ptus euasit, si modo
noli reuerri.

Qui uictus hostib. res-
cuperantur, postli-
minio redeunt.

Captorum proles les-
gima censeri debet.

Nisi forte sola mater
cum filio redeat: nec
patris legitimi signa
extant in illo.

lus accipiens est, qui aut ad hostes, aut in bello transfugerit: sed etiam qui per insu-
clarū tempus ad eos quibus cum nulla amicitia est fide suscepta transfugit. Si is q
emerat ab hostibus, pluris alius lus pignoris qd in redempto habet cesserit: nō eam
quantitatē, sed priorē redemptus reddere debet: Emptor vero habet actionē ad-
uersus eum, qui vendidit exemptū. Postliminiū est omnibus cuiuscūq; sexus cō-
ditioisue sint: nec interest, liberi, an serui sint. Nec enī soli postliminio recipiunt, q
pugnare possunt: sed & omnes homines qui eius naturae sunt, ut vsui esse vel cōsū-
lio, vel aliis modis possint. Si captiuus de q in pace cautum fuerat, ut rediret, sua
voluntate apud hostes mansit: non ei postea postliminiū esse, verum est. Expulsis
hostibus ex agris qd cōperat: dominia eorū agrorum ad priores dños redeunt, nec
publicant, aut prae de loco cedunt. Publicat enī ille ager q ex hostibus captus est.
Redemptio facultatē redeundi praeber, nō lus postliminii mutat. Cum aut & illi
qdam suo fato serui sint nostri, cum quibus, interea dam manent apud nos, bellum
nobiscū intercessit: lure postliminii ad suos reuertunt. Certe capti neq; testamēto
neq; codicillis testari possunt, nō enī sunt sui iuris. Praescriptiōes tamē luridi-
cae neq; illis, neq; illorū liberis in captiuitate natis, currunt, si reuertant, retro enī
credit in Ciuitate fuisse q ab hostibus aduenit. Attamē & illi postliminio carēt,
qui armis uicti hostibus se dediderūt. Si seruus cōplurium fuerat, & omniū nomis
ne ei qui redemit restitutum. precium erit: in cōmunem possessionē redibit, si vnus
us tantum, vel qrundā, nec omnium: ad eum, eosue qui soluerunt, pertinebit, ita ut
in portioe sua pristinum lus obtineat, & in partes ceterorū is qui redemit, succea-
dat. De metallo vero captus redemptus, in poenā suam reuertet: nec tamē ut trās-
fuga metalli puniendus erit, sed redemptor a fisco precium recipiet. Non ut pater
filium, ita uxorem Maritus lure postliminii recipit, sed cōsensu redintegrat matris
monium. In Ciuilibus discordiis, quis sepe per eas Respub. ledat: qui in alterutras
partes discedunt, vice hostium nō sunt. Atq; ob id neq; lura captiuitatū, aut post-
liminia sunt. Immo captos & venundatos posteaq; manumissos placuit superua-
cuo repetere a Principe ingenuitatē, quā nulla captiuitate amiserāt. Qd filius ei-
qui in hostium potestate est, accipit aut stipulat: id, patre priusq postliminio redi-
erit mortuo, ipsi acq̄situm intelligit: qd si filius uiuo patre decesserit, ad heredē pa-
tris pertinebit. nā status omnium qrum patres in hostium potestate sunt, in pena-
denti est, reuerso aut patre filius existimat nunq suae potestatis fuisse: mortuo ve-
ro patre, tunc filius paterfamilias fuisse, cum pater eius in hostium potestate per-
ueniret, est credendus. hostes aut sunt, quibus bellum publice indiximus, vel ipsi no-
bis indixerit: ceteri vero latronculi vel praedones sunt nūcupadi. Porro nihil in-
terest quomodo captiuus reuersus est: utrum dimissus, an vi, vel fallacia potestate
hostium euaserit: ita tamē, si ea mente venerit, ut nō illo reuertere, ut Attilus Re-
gulus. Nec enī satis est corpore domum quē rediisse, si mente alienus est. Sed & q
uictis hostibus recuperant, postliminio rediisse existimant. Quod si uxor cum ma-
rito ab hostibus capti sint, & ibidem, pereauerit, ac proles reuertere: iustos esse
parentes, & liberos: filiumq; debere esse in potestate patris credamus. Qd si filius
cum matre sua sola reuertat, quasi sine marito natus, spurius credi pos-
test: nisi per signa aliqua legitimus esse doceatur.

CAPITVLVM II.

De expeditione maiori.

PRAEFATIO.
Inimicitiae inter gens
diuinitus sunt po-
site.

Que sit utilitas ex
hoste petenda?

QVAndo qdem Deus ipse in semine serpentis & semine mulieris, item in Chā
& Sem ac Iaphet, inter Ismaelē & Isaac, inter Esau & Iacob, interq; vniuersas gē-
tes & Israel inimicitias posuit immortales: sed & gentes cōtra Christum fremere
oportet, donec ponant scabellum pedum ipsius, vniuersiq; fines terrae in heredita-
tem illi dent: optare magis quā habere pacem externā possumus, qui Christo nos
men dedimus, pieq; volumus viuere in illo. ET enī facile obliuisceremur DEI pa-
rektoris inermium, adiutoris imbecillū, & saluatoris derelictorū: Mandata etiā ip-
sius pra inuentiōibus humanis suscipere deq; faceremus, si nō sit q desides persequat,
lētos tribulet, exultantes affligat: sed porro omnia p̄spera pollicitates nobis, epulas
indumentis,

sedumentis, scelera vero mendacis adquaremus. Etsi autem esse inimicos oportet, & nobis expediat: Deus tamen spectator huius certaminis vult, ut se inuocato eis exemplo Abraham, Moysi, Iosue, Gedeonis, Iudae, Saulis, Davidis, & aliorum resistamus. Namque ob eam rem precipue & Iohannes milites in officio suo confirmant, & Christus Censum dare Caesari tenratores iussit, & Apostoli Praepositis gladium relinquant, obediuntque Magistratibus. & huic ordinationi diuinae tantopere preceperunt. Verumtamen quia Gentes pro gloria, pro imperio, ac pro praeda dimicant, quippe quod ex mundo sunt: nos si Christi discipuli videri velimus, diuersas causas belli habeamus oportet. GLORIAM enim DEI, ac propagationem ECCLESIAE CHRISTI praedicatioe Euangelii quaerere debemus: praedam autem ex hoste ne experamus, si modo nostra ab iniuria vindicemus, ac tuezamur. Cum autem saepe stulta cacoetia peccemus, & ad bella gerenda eadem de causa pro qua Gentes dimicant rapiamur, pietatis est genus. vero ac iusticiae sumus immemores: tantum abest, ut vel exemplo Moysi Pharaones tractemus, vel exemplo Iosue ac Gedeonis hostes populi Dei inuadamus, vel exemplo Davidis contra Goliathos exprobrantes exercitibus. Dei in nomine Domini fundas libere must: aut tribulationis atque crucis tempore serio Deum patrem per nomen MEDIANI toris nostri Iesu Christi inuocemus, & coram ipso tanquam victorie arbitro supplices precemur: Sed porro ad arma carnalia carnales confugimus valde carnaliter: mirum est, quod saepe uincamus, si a mancipiis liberi, ab imbellibus fortissimi, a timidis audacissimi, ab semis nudis fabri armorum, a palantibus urbium conditores, a stolidis prudentissimi vicamur & sedibus nostris pellamur: insuper vexilla crucis omni superis & inferis tremenda praeparata ferarum imaginibus terga vertunt. Est ne praeter ea alia causa? quia hic Deus noster qui Pharaonem submersit, Sennacherib deiecit, Holophernem exitum, totque potentiae ac misericordiae suae alia testimonia edidit, abscondit faciem suam a nobis, stat contra nos, & adhuc manus eius est extenta, est omnino, quae rogo: dic sine ulla circuitioe. quia eius doctrinam praefabulis nostris parum non totam abiicimus, vino aquam, & argento eius scoriis admiscuimus. insuper turpitudine morum ac iniusticia hostes ipsos longe superamus. Quid agis quae so bone vir? an nos non Ecclesia, non sponsa, non denique amici, & discipuli Christi sumus? An frustra dixit vobiscum sumusque ad consumationem seculi, non derelinqua vos orphanos, mitte vos his paracletum, tu vero Petre conuersus confirma fratres tuos, & alia huiusmodi non nulla. hic ego tibi nihil respondebo, sed compresso silentio admonebo: ut tot Sermorum Libros per Ecclesias Dei sparsos, Bibliothecas item Monachorum ex quibus populus Dei ab indoctis sacrificulis verius seducit, quam viam Domini doceat: eruditi viri acri iudicio reuideant. Attamen gratia gustus, unum ex centum millibus mendaciorum, proferam. Quod Gabriel Baraletus Dominicae, scilicet Italicus olim Concionator celebris, fortassis ut Franciscanos eleuet, nullius ordinis Monastici, praeterquam Dominici habitum, & cucullum a Maria coelestis esse datum gloriae: quae etiam ut pingit, fingit humeris suis sustentantem Ecclesiam Dei: eique ad coelum ascendenti Christum ex una, & Mariam Virg. parte ex altera scalam tenuisse mentis. hunc enim ex sententia Reynaldi fuisse dicit, in QVO ADAM NON PECCAVIT. Item dicit, in Coelesti palatio factam fuisse DISSENSIONEM magnam inter patrem & spiritum sanctum, Et alia huiusmodi mille foeda & execranda mendacia spargit, quibus diu stultus deludebat populus, non secus atque a Mahomero Arabes. Illud non repetam ne zelo Ecclesiae Christi quae offendam, qui etiam praebendarum & Episcopatuum sit mercatus, quae ambitio primarum cathedrarum, quae lanarum cupiditas gregis autem negligentia & contemptus. Sed ne quidem commemorabo, quod inuocationis, item Euangelii, ac Sacramentorum Iesu Christi multiplex perphanatio sit introducta. Nam ebrietas, homicidia, perfidia, rapina, spiritualium & secularium coelibum scortationes, item adulteria: eiusmodique alia scelera non ferenda centuplo apud gentes seuerius quam apud nos vindicari omnes ex aequo agnoscimus. in exercitu praeserti, in quae saepe apud nos impurissimi quoque confluant, ut impunitate quolibet audendi inueniant: cum apud gentes disciplina militaris tam sancte custodit, ut ingressi exercitum, omnia scelera iurati deposuisse videantur. Si autem tot falsis doctrinis ut vento, circumferamur: & sacrorum mercatura, aliisque madeamus criminibus: Quomodo Christi discipuli erimus, qui magistri nostri precepta propter cupiditates, traditionesque nostras, ac mille figmenta, iam ad sinistram quam ad dextram inclinantia, transgrediamur?

Qua fronte

Quamquam Deus nos non
quam sine hostibus esse
patitur, illis tamen non
resistimus, iubet.

usus militum a Deo
praeceptum est confir-
matus.

Omnino nobis Chris-
tiane diuersa causa
belli esse debet, quare

Cum eadem pro causa
sa, pro qua gentes pu-
gnant, pugnemus, ne-
que Deum inuocemus in
tribulatione, mirum non
est, quod saepe uin-

Secunda causa pro
pter quam cedimus.
est quia ueram Chris-
ti doctrinam praefab-
ulis nostris abiicimus
turpitudine aut mor-
um gentes superamus.

Hec Gabriel Baraletus
in sermone de D. Do-
minico et alia mona-
stiofiora.

Qui uero deliria Prae-
dicantur quoque scire
uellet, Librum confor-
mitatum eorum alioque
generis huius legat.

si qui sermones Christi
non seruet, quomodo
erunt discipuli?

*Tam doctrina Eccles-
iastica quam uita ad
canonem scripturarū
essent exigenda.*

*Contra impios pietas
te est certan-tem ut
fructus euangelicae
doctrinae appareant
et probetur in nobis*

*Athila Leonis preci-
bus mansu- factus.*

Totila Benedicti.

*Gothi et Angli Gre-
gorij.*

*vsus maioris expe-
ditionis.*

Qua fronte Ecclesia eius nuncupabimur, qui oppugnamus praecepta eius? qua ratione sponsa, & amici: quā illum tot modis excludamus a nobis, puocemusq; ad vindictā. Neq; tamē vnq; vel turpis vita, vel falsae doctrinae poenitentia agimus iuriam: hac ipsa uidelicet paracletus praesentia, vel cōfirmatore Petro adiuuante. Et quia nisi poenitentia egerimus, certum est nos esse perituros: ante q̄ veniat ira Dei postrema, omnino necessarium est, vt tam doctrinā Ecclesiasticā, q̄ vitam ad cano- nem scripturarū exigamus, repuigemus, & instituamus. ita quippe & Deo cultus nostros pbauerimus. & in Ecclesia tot vulnera ac factiōes sanabimus. Alioq; nisi audiamus VERBUM DEI & CVS Todiamus illud: seruauerimusq; SER- mones eius, q̄s dixit nobis: BAPTISMUS & TITULUS Ecclesiae Christi nobis ita pdes- runt, vt coelū superbo Luciferō, paradisiū trāsgressori Adā, Cayno homicidā p̄is- mogenitura, filiū Dei incaestuosis Dei cognitio, Chamo irrisori Noach pater, vxori Lot retrospiciēt ad mōtem secessus, Ismaeli percussori pater Abrahā, Isaacus ge- nitor sanguinolento Elao, fratribus venditorib. Ioseph Iacob pater cōmunis, Isra- eli praeuaricatori circumcisio, trāsitus maris, Lex, eloquia, Sacerdotiū, templū, Pro- phetae, ipse deniq; Christus frater, & Apostoli: addubitantī Mosi tot & tanta p̄dis- gia, Heli indulgenti sacerdotiū, Sauli inobedienti Regnū, Roboamo crudeli Salo- monis genus, tot Regibus idolatris summa potentia, Phariseo iactabundo ieiunia Iudae Apostolatus dignitas, aut Latroni sinistro Christi p̄pinq̄ritas fuerāt uilia. Nisi forte Deus iustus & Angelos peccatores, mundū recentē, ac ramos naturas- les oliuā punire debuit: nos autē gentiles oleastros dictos post tot exempla, ne qdē durius appellare, aut nobis repudiū libellum dare queat. quasi nō perinde falsi amis- ci ac p̄feksi hostes Christo velato oculis etiānum dicant, PROPHEtisa Christe q̄s est nostrum, qui te percussit? Sed ego iam zelo Dei nostri, perfectō autē scelerū & falsorū dogmatū odio auferor: & in hostem me accingens, ne a meis qdē Cui- bus mihi tempero, qd' veli, vt prius omnia ira Dei & dissensiōis mutuae semina pu- blica autoritate tollant, priusq; hostem petamus. Qd' si aduersus etiā ipsos pietatis te est certan-tem ut christianę hostes, armis q̄q; Sp̄ualibus potius q̄ p̄clidiis carnalib. niteremur, illiq; fructus euangelicae nos secundū Euāgelicū dogma innocentē, iuste, ac māluete uiuere: nulla autē cus- piditate, iniusticia, ac etiā crudelitate duci subodorarent: Prætereā si sa- pius sacris concitiōibus peterent, essentq; qui eos ad meliorē frugem prudentē, pie, & cum her- neuolentia exemplo Apostolorū hortarent, cūcurarent, & in moribus nostris san- ctam doctrinā relucere ostenderēt: certe mitiores facti a nomine christiano non usq; adeo abhorrerent, quin bonis monitis adducerent, ad veritatēq; respicerent. Nam ea est VIRtutis ac VERitatis vis, vt facile quēuis moueat. Et ne alius repe- tamus, qd' crudelius fuit Athila Hunnorū Reger: qui tamē Leonis primi Pōtificis Rom. sanctitate victus Romanis pacem reddidit, & ex atrocissimo hoste, huma- niq; cruoris appetētissimo, vnus hominis precibus est mitissimus factus. Nec mis- nus valuit nomen p̄bitatis Benedicti Abbatis apud Totilā Gothorū Regem p̄es- ferocem. Is enī capta Vrbe Roma, ignoto habitu se illi obtulit vt eius sanctitate m- experiret, a q̄ nihilo secius ferē esse cognitus, q̄uis alter in comitatu esset Regio indutus vestitu, admonitusq; est, ne victoria crudelis viret, qd' & fecit, nam dicto obtemperās ab omni deinceps iniuria cōsulto abstinuisse dicif. Diuus itē Gre- gorius poruit Gothos ipsos iam Arrianos factos bonis monitis ab errore reuocare: poruit & Anglos sic mollire, vt deinde sint sua spōte religionē cōplexi: deo CVN- CTA PROBITATI parent. Atq; ad hunc modum etiānum nostra Sp̄ualis Resp. hoc est, Christiana religio, vt praestantior ceteris, reliquas omnes velut hu- manas dissolueret facile, si qui eam docent cum primis opere seruārūt, verboq; doc- cuerūt. Quia tamē vim vi repellere fas est, si nullo cōsilio auerti, nulla etiā pietate ac deprecatiōe flecti queat: ob eam rem maior etiā quā illa expeditio, quae gene- ralis appellat, in Rep. nostra extat antiquus reperta, ac praecepta: a qua ne Sacer- dotes qdē cum suis puentibus excipiant: vel qd' Phinees percussio Zambri cū meretrice Cozbi Sacerdos a Dño renunciatus est, Sam uelq; Agagum in frustra cōcidit, Heltas vero Sacerdotes Baal cōbussit: vel qd' NECESsitatis ea ratio est, vt Legem, qua Sacerdotes tam ab oneribus publicis q̄ a bello liberant, sine crimine frangat, tamen enī sabbato Israelitae audiendo verbo Dei vacare debebāt, Antio- cho tamē sabbato illos adoriente, resisterūt, atq; illum depulerunt: & nō solum sa- nare, uerum

nare, verum etiā bouē in foueā cadentē sabbato Christus extrahere iussit, Sacerdotemq; & Leuitā, qđ a latronibus cęsum preterierit, impietatis cōdemnavit. Ipsa itaq; virgente necessitate, dotati Sacerdotes etiā militatū expediāt. Porro pars prędicationibus ac orationibus piis in exercitu perfungant. In qbus populū ad penitentia scelerum, ac fidem in Christū, melioresq; fructus operū hortent, & sacras mentis in autorēt, vt vel hac nota, inter exercitū Dei, & Belial sit discriminē: & Deus in summo periculo sit saluator populi sui, ad se ex toto corde, ac tota mente cōuersi. Amen. Veni Dñe Deus, Pontificē ac mediatorē nostrum intueri, eripe, & salua nos populū tuum, & oues pascuę tuę. nō est enī alius qui pugnet & vincat pro nobis, nisi tu Deus noster: ad gloriā nominis tui sempiternā, ne forte gentes exprobrantes exercitibus tuis dicant, vbi est Deus eorum?

Quia vero primus gradus fere est bene gerendi belli, vim mores atq; cōsilia etiā externorū nosse: hæc itaq; indicabo. sunt eis EQVITES Timarci, qui loco sitis pendii Villas, Castella, & Oppida itidē possident. duobus parent Ducibus, numero fere octoginta millia. Sunt Aconizæ fatales dicti, horum sit quadraginta millia, sine stipendio militāt, propterea qđ prædabundi agmen præcedūt. Sunt Charippi octingenti numero, ex Scythis Persisq; præstāissimis lecti, custodię Regis additi, & extremo discrimini reservati. Sunt præterea Spahigleni & Soluphari milites fere & trecenti, Regis dextra leuaq; latus stipant inter eundē. PEDITES autē alii dicuntur Ianizari, a puericia ex toto imperio lecti, in publicis Gymnasiis ad militiā vsuq; armorū a Magistris edocti. hi Castra muniunt & Vrbes oppugnant, viginti fere millia numero. Alii sunt Asapphi leuis armaturę pedites, ense, scuto, & longiore hasta instruunt: rubro pileo a primis discreti. hi hostiū equos in prælio cōfodiunt, horum numerus ad belli magnitudinē accōmodat, ad minimū tamē quadraginta millia eorum sit, his stipendia cum bello finitur. Ita totus exercitus ad ducenta fere millia virorum euadit. præter varios pixidarios, quibus præcipue ad omne hostiū circumuentionē vtunt si incauti fuerit, potiusq; vt statariā pugna ineanit, præterq; voluntarios, euocatos: item calones, lixas, varios fabros pontibus & pontonis faciendis, aggeribusq; in hostes erigendis, expugnandi, & Vrbes necellarios, exceptis qđ trapezitis, institoribus, cocis, & alia huius generis colluie. Certe horum exemplo instruendi essent nobis exercitus, militarisq; disciplina resstituenda, discendaq; celeritas in agendo, in periculis cōstantia, obseruatio Imperii, fluminū tranatio, mōrtium superatio, per æqua ac per iniqua eundi, ac cōgregandi prudens audacia: nō vitæ sed Imperii memoria, vigiliatū ac inedia tolerantia, seditionis tumultus & intempestiui clamoris vitatio: In primisq; fortitudinis, ac benegestorū extra vilum discrimen personarū remuneratio, vel delictorū capitalis vindicta. Quæ omnia si apud nos valerent & obseruarent, nulla gens sub sole præ Polonis vel alacriores ad periculū, vel fortiores ad prælium milites haberet: Signum autē eius rei est, Quia tamen Rex noster sine vilo stipendio tot centena millia Equitum & peditū armare potest ad bellū: Attamē pro more nostro nō fere dimidia multitudo cum hostibus cōfiximus. Nihilominus tamē tot ex illis Dei beneficio duximus triumphos, & si Deus volet, disciplināq; militaris restituetur, maior ex hoste maiores ducemus. Sed ego longius fortassis pgregior.

vsus piorum sacerdotum in exercitu quib;

Equites externorum.

Pedites.

Militaris discipline præcepta quæ

Fortitudo Polonorum præmij & pœna cueretur.

Omnes Regni ordines militēt. Lex I.

In primis edicimus, ut iuxta cōsuetudinē omnes Dñi Sęculares iuxta facultatē bonorū suorū expeditionē bellicam seruire teneantur.

Kazim. 3. petr. 1475.

Item Spūales pro hac expeditionē debēt seruire ad bellū iuxta facultatem & exigentiā bonorū suorū, ne sine prouisiōe bona itidē eorū, pro ut & Nobiliū annihilent per belligeros, & damnificent. Sed si quæ vidualia necessaria ab illis recipiētur, solui debent, iuxta Statutū ea de re diu factū. Et nihilominus Capitanei locorū, qui debēt se prius q̄ ceteri mouere, ut & potentia in hoc dissolutos & rebelles cōpescant, tam ad solutionē, quā ad progressū celeriorē eos cogentes, alias ij omnes in campo

Ex Commentarijs Regie Cancell.

Iure belli respondeant: uel in domo corā Capitaneo, ubi ex his duobus damnū passi elegerint, & damnifactor poena xiiij. Marcarū soluto dāno irremissibiliter per Regiam Maiestatem punietur.

¶ I Tem Ecclesie Cathedrales & Collegiate Abbates siue Prepositi cānobiorum debent expedire armigeros, in eo numero, iuxta quod in Synodo super unumquemque laudabitur.

¶ I Tem Episcopi debent habere intelligentiā cū Plebanis parrochialibus, ut illi etiā faciant subsidiū suo Episcopo. Ita tamē quod omnes superius descripti talibus seruire nō debeāt: qui per SE ad seruitiū bellicū obligarent, nisi tales essent cōtinui COMMēsales & SERuitores illorū. Sed FR Atres indiuisos, qui bello nō obligarent, recipere debebūt: uel salte obligatos ad bellū adeo egenos & insufficiētes, qui neq; arma decentia, neq; equos ualētes ex patrimonio suo habere possent. quod qdē arbitrio Capitanei & Castellani cōmittimus. Quibus tres de cōmunitate adiūgi debēt. ualorē eorū una cū Capit. uisui, ac gstimaturi.

¶ I Tem omnes Ciuitates Regales & Spūales Ecclesiarū debēt cū dominis pedites expedire, in tanto numero, ad quē taxati fuerint. & quod quilibet peditū habeat balistā, uel bombardā, ac gladiū: item galeā, chirotecas alias Rekawicze, scutum, & pectorale alias Plahowicze.

¶ I Tem quilibet in bello circa unūquēq; suorū curruū, dēptis aurigis, unū peditē habeat, similiē armatū cū gladio, balista, uel pixide ma-

¶ I Tem quilibet Capitaneus cū Castellano adhuc in terra cō (nuali. spicere terrigenas pauperes, & illis iniūgere debēt: ut quilibet decenter seruiat, singulosq; q̄ decenter seruiāt, cōscribere in Registro tenebunt. Cōspectio uero DOMinorū, & inter Nobilitatē, maiorū, Regiæ Maiestati reseruent. Et Capitaneus cū alijs ad hoc deputatis arbitret, qui nō sufficient ad bellū. ut scilicet duo, aut tres, unum satis idoneū & sufficienter ab omnibus rebus & armis instructum expediant.

¶ I Tem hoc q̄q; diligenter prouideat, ut nullus alter alteri arma aut equos eo tempore cōmodet, quādo ad ordinē acies debet se ostendere, in fraudē enim seruitij publici id cessurum existimabimus.

¶ I Tem Regia Maiestas bonū in hoc respectū & moderamē habeat, quod tales ex Nobilibus in Castris suis & Dñorum nō relinquat, qui multa bona haberent, ne per hoc notabiliter seruitium periret.

¶ I Tem Maiestas R. hoc etiā in cōsideratiōe habeat, ne homines possessionati & obligati ad seruitiū in stipendiū reciperent, nisi forte sufficient seruitiū Terrestre implerēt: illudq; in alio bāderio, q̄ sit stipēdiarum qui in proprijs personis nō uadunt ad bellū, sicut sunt uiduæ, presbyteri, & infirmi: ne per hoc fraus aliqua committatur.

¶ I Tem sit speciale banderiū & specialis acies eorum (rigrū, collocarēt. rum qui in proprijs personis nō uadunt ad bellū, sicut sunt uiduæ, presbyteri, & infirmi: ne per hoc fraus aliqua committatur.

¶ I Tem filij Nobiliū in seruitio dñorum existētes nō intercedāt bellū pro parētibus ad hoc idoneis, sed si placet patri in domo manere. recipiat eum, & pro eo ac debet merere seu seruire, de domo expediat. Ipsi uero dñi ex ijs clientelā suam integrent, qui a seruitio bellico sint liberi &

¶ I Tem quilibet cōpareat in loco die cōstituto sub amissi- (exempti. one honorū, & colli: omnemq; disciplinā militarem obseruet.

Item nullus

¶ Item nullus Nobilis propinet ceruissā: sed q̄libet in ordie colloceť.

Multos annos Pólitici Magistratus cū Ecclesiasticis de onere maioris expeditionis cōmunibus viribus ferendō acriter disceptarunt. donec ego (absit inuidia quęso) hāc Kaz. Cōstitutionē Senatui per Legatos Terrarū obtuli. eaq; via effecta est, vt omni contentiōe deposita, Lex infra subiecta oīi cōsensu cōderet.

Similis. Lex ij.

Cum Sacra M. Regia dñs noster clemētiss. pro ea cura quā gerit tuendi Regni sui, cōsideret pericula. Comitia Regni maiora Petricouię ad diem festū Epiphaniarū edixit. in quibus cōmuni cōsilio omniū provide-
sigismundl tempore Procevi 1544. Petr.

¶ Principio pro ceteri cōsuetudine dñi Sēculares cū cuncto equestri ordine erunt obstricti expedire sese, atq; ad bellū instruere, pro eo ut maxime facultas tulerit cuiusq; secundū Statutum & priuilegia.

¶ QVod ipsum ultro se facturos obtulerūt una cū CLero suo uniuerso & SÆCVlariū & RELigiosorū Sacerdotū, dñi Archiepiscopi, Episcopi, Archimēdritæ, Vuladicæ, quo & ipsi ad eundē modū prout facultas eorū maxime tulerit, expeditionē facere teneant. Ita tamē, ut cōtra solius potētioris hostis uim, & nō aliter expeditio hęc per illos fiat, & immunitatē ipsorū personæ habeāt a profectiōe bellica. Sed alijs loco sui missis, officio suo fungant, sacrificijs, & oratiōib. Deū placātes.

¶ IN omnibus Ciuitatib. & Oppidis in quibus exerceť mercatura, & emporia sunt: ne factoribus quidē mercatorū exceptis, q̄s uulgo Legerones uocāt: Neq; inquilinis, qui modo facultates aliquas habeāt: quis bona habuerit, quę Mille flor. æstimari possent, teneant unū armatum equitem expedire. Cuius uero bona siue Merces quingentorū flor. æstimationē nō excedūt, is peditē armatū expedit, cōtra uim hanc maiorem. Qui uero ex Ciuib. & mercatorib. minus habebūt. eorū facultates in Ciuitatib. & Oppidis simul taxabunt & cōiungentur. Ita ut ex Mille flor. bonus eques: Ex his uero quę fuerūt quingentorū, pedester expediatur. Quod ut ita fiat, providebūt Consules, Consulibus superintendent ij qui erunt a M. Regia cōstituti: quales sunt Palatinus, Castellanus, & Regni exercitū Cāpidoctor, quādo erit ordinādus exercitus. Porro ijs q̄s Spūales expedierint, Capitanei Spūalium superintendent. Ita tamē quod Regni exercitū Cāpidoctoris pręceptis more aliorū Cē

¶ QVod ita intelligendū est, ut q̄ habēt bona mobilia, siue immobilia, quę pluris quā Centū flor. possent æstimari: Neq; tamē quingentorū aut Mille flor. ualorē explere quęāt, ij cōiungant ad expeditionē peditū, & equitū. Qui uero in Ciuitatib. & Oppidis nō habent bona mobilia & immobilia. quę Centum florenis æstimēt, ij obstricti sint e numero suo quindecimū quęq; bene armatū expedire.

¶ CIVitates quę habēt nudū cēsum redditū Prætorij, ex simili ex

Mille flor. redditus, decē equites: ex quingētis quinq; bene armatos ex-

¶ **K**Methones S. M. Regiæ & dñorum tā Spūaliū q̃ Sē (pediant. culariū, uigēsimū ex numero suo expedire tenebūt, exceptis hortulanis.

¶ **I**udæi ultra eam pecuniā quā quotānis S. M. Regiæ pendūt. certa Millia flor. numeri & monetæ Regni Pol. pro defensiōe in singulos annos numerare tenebunt. Ipsi deniq; Iudæi, si quādo hæc ualida expeditio fieret, ad eundē modū, ut mercatores christiani iuxta bonorū suorū æstimationem. expedire milites erunt obligati.

¶ **P**orro Sacra M. Regia promittere dignata est alere exploratores diligētes & certos, uersus oram hostilē, & q̃ poterit diligentissime tēpori cōsilia illorū inuestigare, quādo et ad quē locū uires suas cōuertere cogitent. Atq; homines suos, quoad eius fieri poterit, celerrime primis Restiū Literis, quæ & secundarū uim habebūt, ut in procinctu sint, hortare, ac si certius aliqd de ui atq; impressiōe in Regnū cognoscet: tum per alteras Literas Restiū quæ pro ternis reputari debebūt, locus erit per eā designandus, ad quē intra quatuor hebdomadas cum Sacra Maiestate Regia conuenire omnes teneantur.

¶ **P**ROfectio aut ad bellū fieri debet iuxta ueterē ordinē & cōsuetudinē in Statutis descriptā, citra damnū hominū siue Spūaliū siue Sēculariū, ut soluant omnia secundū Priuilegia & Constitutiōes Regis lagellonis. Qui ordo ut in profectiōe, et solutiōe seruet, Castell. Districtus illius diligēter prouidebit iuxta Statutū: Cuius executio fieri debet in

¶ **C**ASTellani Districtuū primi proficiscent ad locū qui (omnibus. in illo Districtu cōgressui erit præscriptus, ut Nobilitas ad eos cōueniat. Quæ una cum suo Castellano ad locū qui ultimis Literis Restiū fuerit designatus, conuenire debebit. Ad quē locum ubi cōuenerint, inspicendi erūt ibidē infirmi, & senes, iuxta Statutū Bidgostienſe.

¶ **P**ROuidebit præterea S. M. Regia. ut siue in illius Maiestatis, siue in quorūcunq; Spūalium aut Sēculariū Arcibus ne relinquant n̄ qui amplas habēt possēsiōes, ne numerus eorū qui expediēdi sint minuat. Quod si quis ita officio suo exigente manserit: nihilominus secundum facultatem bonorum expedire teneatur.

¶ **I**LLud una curæ S. M. Regiæ futurū est, ut ne stipendio cōducat eos, qui, cum possēsiōes habeāt ad expeditionē sunt obligati, & ut sub Vexillo suo iustus habeat numerus: quos in eiusmōi expeditiōe cōscri-

¶ **P**ROpriū præterea uexillū eorū esse debebit, qui ipsi (bere tenet. personaliter ad bellū nō proficiscent: cuius generis sunt Sacerdotes, uiduæ, minorēnes, infirmi: ne fraus in Republica admittatur.

¶ **F**ilij Nobiliū seruiētes dñis nō debēt loco parentū qui ualēt ad expeditionē, proficisci. sed si pater uolet domi manere, filiū a domino recipere, & ex domesticis cum copijs expedire tenebitur.

¶ **S**Culteti S. M. R. iuxta Statuta Reg. & priuilegia sua ad bellū pro-

¶ **S**CVlteti uero Spūalium & Sēculariū cū dñis suis, aut (sicilcant. cum ijs qui eorū locum tenuerint, proficisci debebunt.

¶ **Q**VLicunq; ad expeditionē tenetur, simul atq; alteris Restiū Literis, quæ ultimarū uim habebūt, de loco, deq; die certior erit factus, in spacio quatuor

cio quatuor septimanarū a publicatiōe Literarū in Districtibus sistere se in loco bene afirmatus secundū Statutum debebit. sub amissiōe bonorum suorum. hoc est si ordinationem exercitus neglexerit.

¶ **F**Actura est etiā S. M. Regia ut iuxta ueterē cōsuetudinē locū desti-

natum exercitui prouideat, & tutum reddat, ad quē tuto proficisci cum persona Maiestatis suæ Terræ possint: nō recedēdo a ueteri Statuto &

¶ **D**E Spūalibus beneficiatis q̄ Sacerdotes actu nō sunt, (priuilegio. erit Sacræ Maiestati Regiæ cure, ut apud Pontificē Rom. impetret, quo possint personaliter ad hoc bellū proficisci, per quē q̄dem Nunciū AN- NATAS quoq̄ impetrare conabitur, quas ei hactenus nostri Episcopi contra Conciliū Basiliē. Decretum pendebant.

Si talibus Clericis priuati referre licet, quomodo Remp. tueri cōtra vim nō lis-

cebit? Q̄ si nō licet, ne quidē Rom. Pont. ex illicito licitum facere poterit. Nāq̄

Iura naturalia & diuina ne Deus quidem mutat. Necessitati aut cuncta parent.

Cum aut ANNATAS in Concilio Basiliensi tanq̄ Simoniacus sint prohibita, cur ipsi Ro. Pont. dantur? aut etiā illas ab inuitis Episcopis extorquet? ut ad pre-

ces etiā Regum surdus sit. an nō gratis accepit, ut reuendat? An hoc est Aposto-

licū, & nō potius Apostaticū? hoc etiā vicariū, & nō potius aduersariū Christi est?

Si Papa est Petri successor, quare nō dicit istis Simonibus, Curtisanisue eorū (Pos-

lonia tot hostibus cinctam exenterantibus auro, quo vel scorta vel bella ciuilia alā-

tur) PECUNIA TVA tecū SIT in PERditionē? Alioq̄ ne Christus q̄dem inops

apud nos potuisset fieri Episcopus. occinere enī illi a Curie famelicis copistis.

Et quamuis pietate uenis comitatus Iesu:

Si nihil attuleris, uacuis procul ibis Iesu.

Insuper, si Decretū Concilii est verum, nihil dant, nihil etiā accipiunt isti Simo-

niaci: tametsi quædā BR. Euia illi mittant, isti accipiāt. scio quo cum periculo hec

ego scribā, nō mecum tamē sed cum scripturis exposculent ac etiā iurgent. Attas

men si ita res poscit, ut olim Curtius uinus sese in foreā dedit præcipitē, quo pestis

Annata nō sint Pont. Romano a nostris Episcopis pro impositione manū dandæ

Petrus in Epist. & Iohannes in Apoc.

O sacrosanctum & Reip. utile decretum, & restituendæ militari discipline apponendum.

¶ QVod si lustratio hæc post expletionē rerū omnīū ad eā pertinē-
tium effectū suū erit sortita. Nihilominus alia uice cōstituēda nō erit,
nisi ex Comitiorum decreto.

¶ QVando lustratio hæc effectū sortiet̃ ad diē superscriptū. quisq; or-
do, tam is qui per se quā is per alios expeditionē facere tenetur, exhibere
se debet iuxta facultates suas, & modū supra scriptū. Quod si q̃s SPiritu-
aliū nō fecerit, pœna in eum decernet̃, quæ fuerit in Synodo cōstitu-
ta, quæ cum exacta ab aliq̃ fuerit, in utilitatē Reip. cedere debebit. Si ue-
ro SÆCVlaris is fuerit, ea pœna afficiet̃ quæ in Comitijis proxime fu-
turis erit cōstituta. Quod ipsum de CIVitatibus, & earū expeditione:
Similiter de expeditione COLONorum intelligi uolumus.

¶ QVod Magnū Ducatū Lithvaniæ attinet, cum esset rogata S. M.
Regia ab uniuerſa cōgregatione Comitiorū a Cōsiliarijs & Nūcijs Ter-
restribus, ut illius Ducatus subditos suos eo adduceret, quo & ipsi ad si-
milem ordinationē & expeditionē generalē tenerent̃, una cū exercitib.
Regni, aduersus hunc superius nominatū hostē. Quoniā scit S. M. Re-
gia esse id in potestate sua, ut liceat illi quādoq; libet imperare sub-
ditis suis Magni Ducatus Lithvaniæ, ut ad bellum q̃cūq; iusserit pro-
ficiscant̃: pollicita est. quod cum Regni sui homines ad eā expeditionem
cōtra talē hostem profecti fuerint, fore, ut etiā Ducatus Magni Lithva-
niæ homines secundū facultates suas ad eandē expeditionē cū illis se cō-
iungant. Quando tamē Cōsiliarij Regni sui tam solícite ea dēre cum ea
egerunt, ut eo adduceret subditos suos Ducatus sui Lithvaniæ: ut in lu-
scipienda propugnatiōe in utramq; partē uni alteros adiuuātes contra
eum hostē qui ex equo utriq; parti uicinus est, Regno adsint, & Nunci-
os ad cōsentiendū in primū generalē Conuentū mittāt. Cum intelligat
S. M. Regia se nihil eiusmodi promittere aut cōstituere posse de Magno
Ducatu Lithvaniæ, re ad Cōsiliarios eius non relata: illud in se recepit,
quod omnē curā & diligentiā adhibebit, ut etiā Ducatus Lithvaniæ ad
hanc cōmunem expeditionē per Legatos suos ad proxima Comitia mit-
tendos cōsentiāt. Ac est bona spe, quādoquidē ab ordinibus Regni fra-
ternū illis promittitur subsidiū, quod & ipsi quod summum poterint
auxilium laboranti Regno, ferre non recusabunt.

¶ TERRæ Prussiæ q̃niam ultro se facturas receperūt, ut contra uim
hanc facultatibus suis nobis & Regno huic nō deessent, Mittet S. M. Re-
gia Cōsiliarios suos ad Comitia, quæ in Maio mense Marienburgi ha-
bebunt̃ ut ordinationē quæ facta est hic illis declararēt. & ad eandē eos
inducāt. Hoc idem de Zathorieñ. & Oszyacy mensi promisit.

¶ EXPeditio aut̃ huiusmodi generalis fieri nō debet, nisi certū sit et in-
dubitātū (quod Deus omen obruat) hostē rupto fœdere, quod ei cum S.
M. Regia intercedit aut ipsum per se in Regnū hoc impressionē facere,
aut ingentē uim suorū populorū qui eius Imperio subsunt, ad depopu-
landū Regnum mittere uelle, quibus veteri debita expeditiōe resisti non
possit. Quādoquidē eiusmodi expeditio contra extremā uim & potentiā
de consensu omnium ordinum est decreta.

¶ HÆC ordinatio & si ita decreta est, quia tamē Nuncij Lithvaniæ,
Prussiæ,

Prussiae, Zathorieñ. & Oszvyaczymeñ. Ducatuū desyderabant, a quibus cōsensus ad mutuā & reciproca eiusmōi inter se bellicae defensionis cōiunctionē uidebat̃ necessarius. Statutū est, et ab oībus Reg. ordinib. receptū, ut hae oīa ita cōscripta & cōclusa suspēsa ad proximū Reg. Cōuentū manzāt. Hac adiecta cōditiōe, ut si istorū supra expressorū Ducatuū Nūciū ad Cōuentū Re. futurū cū pleno mādato missi: ea in suos p. utilitate Reg. receperit, quae Regnicolae sustinere ad illorū cōmodū uolunt, tum quae sunt cōclusa Sigillo M. Regiae cōmuniant, & cōfirment omnia, si minus abrogata omnia & nullius roboris esse censeatur. & sit liberū aliud in Cōuentu cōsiliū de imminentibus periculis capere.

¶ Si uero, quod Deus auferat, hoc anno anteq̃ alia Comit̃ia habeatur magna uī in Regnū hostis impetū faceret, modo suprascripto: tū hae Cōstitutio ad defensionē Reg. & ad resistēdū hosti robur habere debet.

¶ Quibus q̃dem Constitutiōibus infra scripti dñi Cōsiliarij manibus suis proprijs subscripserūt. Petrus Archiepisc. Gnezneñ. & Episcopus Cracouieñ. Nicolaus Vyladislau. Sebastianus Poznañ. Samuel Plocē, & Vicecancel. Iohānes Chelmeñ. Episcopi, Necnō Iohannes Comes in Tarnovy Castell. Cracou. Petrus Kmita Comes in Wysznicze Cracou. Ianussius Comes in Labissyn Poznaniē. Petrus de Sluzeyo Calissieñ. Stanislaus Laski Siradieñ. Nicolaus Chodzyeski de Pothulicze Brzešteñ. Iohānes de Koszyelecz Innovylad. Palatini, Spythek de Tarnovy Thesaurarius, & ceteri Dignitarij, ac Officiales.

¶ TAMetsi uero Incolas Ducatus Prussiae iā eo adduximus, ut cōtra uiolentū hostē nobis & Regno nostro omnibus facultatibus, ac etiā iugulis suis se auxiliaturos receperit: Quia tamē subditi Regni nostri Poloniae minus q̃ OPORTet illos sese facturos promississe affirmāt, Quod scilicet tantū cōtra uiolentū & potentē hostem auxilia ferre, nō aut singulis annis cōmunē & solitā defensionē sustinere deberēt: cum ipsi nō solū in una re, sed in omni necessitate illorū quo minus eos defendant, nihil deuitēt. Quodq̃ sciāt ipsos in Chronicis suis habere descriptū, q̃a ipsosmet, ut liberarent ex oneribus & seruitute Ordinis, uirtute ac potentia sua adiuuerūt: ut omnino libertates eorū sanguine suo militari redemisse, atq̃ meritos esse sit cōfessum. Illis ergo promissimus & promittimus, nos denuo uelle Cōsiliarijs nostris & subditis Terrarū Prussiae in id Comit̃ia edicere, & Nunciū nostrū ad eos mittere, cōsilijs ipsos eo adducēdo, ut nō solū cōtra uiolentiorē hostē, uerū etiā ut uniformem singulis annis defensionē cōtra q̃suis Reipub. hostes cū subditis nostri Regni cōmunibus uiribus sustinerēt. Qua q̃dem in re si nostris cōsilijs & adhortatiōibus obsequi noluerit, tum in primis Comit̃ijs Regni nostri cōsilia Senatus nostri eo nomine exquiremus: quid nā ulterius in eo negotio facere debebimus. Quod aut de Ducatu Prussiae scripsimus, hoc idem etiam de Ducatu Oszvyaczymeñ. & Zathorieñ. facere uolumus ac pollicemur.

Sigism. Craco. 1543.

Prutheni contra potentiorē hostem auxilia sua Poloniae promittunt. Nihilominus ut semper ea praestet, postulantur.

ET licet locus Libertas tanta tectat̃ esse debet, cui tamē rei illorū nobiscū cōsociatio erit, si ardente nostro pariere ad incendiū nō accurrent: nobiscū periculis tantibus nō suā q̃ rem agi putabūt: socii ne isti, an potius aliqd̃ aliud, qd̃ dicere nolo, censendi erunt? An nō hac partiū libertate Gracia perit? Hungaria etiam Reges duos

COMMENT.

socij qui Reip. in ista mo discrimine posita non adfuerint, quo loco sint habendū

Concordia robur vel
discordia imbecillitas

Tarde ad uictoriam
perueniunt, qui secū
discrepant, antequam
dimicent,

Reges duos amiserunt dum quicquid arbitrari suo deliberat, nunciat, renunciat, cōsentit, dissentit, morat, cunctat: hoc est, Regem omni in suos potestate exautoratū hosti prodit. sit ergo insidiosa hæc libertas, quā a tergo comitat perpetua seruitus: rebelatio, etiā sit hæc cunctatio, quæ nobis in acie, productis ipsa cauet sibi post principia: Lex etiā sit cōiuratio, quæ ne quidem in summa necessitate æquitati sese accomodat: iusiurandū denique sit periuriū. Memorabile est illud factū cuiusdā Scythæ Regis, qui filiis dato sagittarū fasciculo (quæ nisi sigillatim quæque sagittā exēptam frangere nō poterant) cōcordiæ robur, ecōtrarioque discordiæ imbecillitatē grauius declarauit. Quod si hæc vel vetera vel vana esse videant, saltem ab hostibus obediētiam, tolerantiam, ac fortitudinē summā, si nō sponte amorisque virtutis: at metu potius discamus. Securisenim ad radicem posita est, ut inquit veritas, nisi doctrinam cum vita emendauerimus, modumque in summo discrimine fecerimus nostræ Libertati.

CAPITVLVM III. De Mercenaria defensione Regni.

PRÆFATIO.

Cōtra incertos hostes
difficilius pugnatur.

Quo: Anis milite mer
cenario Respubl. nos
stra egi.

Securitate et credus
sitate in Respubl. ea ni
hil prius.

Nobilitas uniuersa ad
incursum hostium sem
per excubare nequit.

Mercenariorum mis
erum utilitas.

Primus modus que
rendi stipendij.

Secundus modus.

Tercius modus.

Domestici potius q̃
periculi in finibus Re
gum sit pido mereant.

SI Respub. nostra certā pacē, vel certū bellum cum Scythīs, aliisque vicinis habes ret: aliquāto facilius de tuendis eius finibus statui posset. Verum eniuero quia ne utrum horū nobis certum est: nunquā enī Scythæ, alii vero vicini raro lura belli obseruat: sed more latronū ac prædonū in oras Regni incursant, atque prædas agunt, nunquā nisi coacti vel occasione inuitati iustæ pugnae copiā dantes: idcirco mercenario milite, quasi excubiis, nos quotānis uti oportet. Nam SECVritate nihil in Respub. perniciosius est. & CREDulitas, ut in optimi cuiuscūque mentem facile irreperit, ita magno malo sæpe mulctat. Si autē quotānis Nobilitas esset cogenda ad bellum, quanti id tam ipsi Nobilitati, q̃ Prouinciis frumētariis cōstaret: nemo nō videt. insuper sæpe post factū, ut dicis, ad ferenda direptis auxiliā veniret: machinæque post bellum ut habet, puerbium, adducerent. Neque nobis insolens esse videtur mercenario milite uti. Qui enī bello clari fuere, semper fere cōluctatio milite bella gesserunt. Namque mercenarii obediētiore sunt, q̃ illi qui suo merent stipendio: exercitatiores etiā sunt, quā ii qui in paranda re familiari ætatem exegerunt: neque rebus militaribus pro eo atque æquum esset, sunt instructi. Si igitur huiusmodi miles Reipub. necessarius est, certe nō solum a Colonis (ad quos omnis tuendi nō perinde atque ad alios pertinet) verum eniuero ab omnibus de suo cōtribuendū est aliūquid. Siquidē REX tot sumptibus obnoxius neget, aliunde autē nihil ORDinari prouentus præter ANNatas, & quasdā MVLtas in hunc usum est cōstitutum, posset autē (Deus bone) constitui, si is, qui neque in Ecclesia docet neque in Politia quicquid agunt, aliqd in hunc usum anno quis detrahatur: vel fouendū tot vel tot eorum onus imponatur, tuendū finium ergo. Cum enī in Respub. ab summis ad imos nemo nō ferat onus suum, & æstum diei: stulta sit pietas, aliqd in Respub. ociosos ventres pati, aliis intra tot oneribus oppressis, finitimis autē tot modis & toties direptis. Quos quidem epulones ociosos quod omnes neuimus, ego digito indicare nolo, sit modo REX cum CENSORibus GEOMETRA, ut Plato DEVM esse perhibet: nam difficile in Rep. reperiet plus æquo delicatos alteros, alteros oppressos. Attamen & hi fortassis totaque Respub. onere quotānis expediendi militis aliqui liberrarent, si (ut Ber. PRET) vicinus finium Regni custos hoc tempore vigilantior Argo mihi narrauit) inter Braczlauum Kanyouit & inter Czerkasy, inferius sylua Zvinogrocza, in loco Naszepole dicto, inter paludes Vherskye & Hnyli Tykicz, qua flumina Dynavoda, Vysn. & Verbova cōfluunt, ædificaret. Ex hoc enī Castro Scythæ prakopienses, Oczakovieñ, Byalogrodeñ, Dotruceñ, & Kilieñ, illac measu magno, nigro Slak dicto, in fines Regni excursantes, facile arcerentur. Eredis præterea aliis in ppinquo Castellis, quæ vna cum desertis campis ex sentētia Regis distributa militares viros alere possent: Ad vim autē maiorem reprimendā, ut Capitanei quique viciniore: & si ita necessitas postulet, Nobilitas sint parati. Certe quādoque vltus exigit, DOMESTICI potius q̃ EXTERNI ad custodiā finium sunt conscribendi, ut scilicet nostri rem militare cōdiscant, rem parent, rebusque dubiis fideliores sunt

Illores sunt quā externi: qui edocti, ac ditati, recalcitrant: sæpe a fortuna fides eorum pendet, qua inclinātē, nō raro spem atq; animū ad hostem inclināt, si vel laborem imperes, vel æs nō affatim numeres, neq; enī fidem, neq; pietatē requiras ab his, qui bella sequunt: quin venalib. manibus ibi fas est ubi maxima merces. Insuper Tyrannorū pprium est, ut externis cōtra Ciues arment: Rex cōtra Ciuib. contra externos munitur: suosq; etiā potius quibus fidit, q̄ externos qui tantū merces de ducunt, in re militari exerceat. Quod si etiā a cōtribuendī molestia liberi esse, scholasq; militares instituere, potius q̄ ædificare Arces, vel ociosos vexare, vel deserta pariri vellemus: omnino (absit tamē ut hic meo errori q̄s subscribat) prestat, ut quotānis vnus vel duo Palatinatus cum Palatino suo, quasi Prorege in finibus Regni militent, ita ut intra quinq; sex, vel septem annos ad eandē Prouinciā militandi necessitas quasi circulo recurrat (ad vim porro maiorē expeditio publica ut sit de more parata.) Ita pro se quisq; luxu cohibito arma, equos, & famulos, pararet: cōmeatum etiā necessariū in hunc vsum cōparceret: in primisq; vsum armorum se exerceat: cum certo sciret, turpe atq; infame sibi fore, si domi & priuatim locuples sit: anniuersario vero munere recurrente, militiæ ac publice sordidus & inops corā suis Ciuib., COMilitonibus, atq; CENsoribus appareret. Porro imbelles & quæstuarii ad bona Terrestria nō facile ea ratiōe aspirarēt, cum scirēt, bellandum nō voluptuandū sibi esse, omnesq; glebæ prouentus militiæ deberi, nō pellendis tenuioribus vicinis, sed absit, ut ego alicuius in Repub. nouatiōis autor vellem videri, quæ Principi, patribus, populoq; minus p̄betur, certe amor Reip. tot eius tuendæ modos me quærere coegit: ne quotannis de ea tam diu, tamq; operose deliberare oporteat.

Quartus modus tuendæ
dorum finū Regni.

ARTICVLVS I.

Nullæ cōtributiōes a subditis sūt exigē

Quod LVDOVICUS liberat Polonos ab omnibus datijs, (dæ. Lex I. seruitijs, laboribus, collectis, Donationibus, seu tributis, uideatur Libro tercio Articulo primo de lib. Nobil. fund.

KAZIMIRVS &c. Significamus tenore præsentium quibus expediat uniuerfis, Quomodo Magnifici, Generosi, et Nobiles Terrarū nostrarum Maioris Pol. Siradiæ, Lancic. & præsertim Cuiauię sincere & grate nobis dilecti, nobis subsidiū fertonum spōte, & de bona ipsorū uoluntate, nō inuiti nec quicquid modo per nos coacti, sed ad petita nostræ Maiestatis, & pure cōsiderata nostræ & Regni nostri magna & ardua necessitate dederūt. Quā solutionē fertonū nō de lure, nec quis alio modo nisi ut præmittit tanq̄ spontaneā recipimus, & loco eorundē fertonū nobis datorū promittimus uerbo nostro Regio a festo S. Martini Cōfessoris, & a data præsentium post unū annū uenientē ad sex annos cōtinue sequētes de Terris prædictis exactionē FV Maliū seu poradine alias krolestwvo nō recipere, sed loco istorū fertonū nobis talit̄ datorū anno quilibet de quolibet laneo duos grossos defalcari, & excutere. Demū promittimus talēs fertones aut huiusmōi incōsuetas solutiōes ab ipsis expetitas, aut datas, nō in sequelā trahere, aut eorū priuilegijs & monimētis per huiusmōi solutionē in aliq̄ derogare. Sed ipsas Terras & præsertim Cuiauię circa lura, & munimēta, priuilegia, & ipsorū luriū cōfirmationē prædecessorū nostrorū, & nostra, ac antiquas & bonas consuetudines, prout in suis punctis, clausulis, et articulis latius cōtinent, gratiosius cōseruare. Harū quibus Sigillū nostrū est subappēsū testimonio Literarū.

Kazim. in loco campestri circa Choinicze 1455.
Nobilitas Maioris Poloniae, & præsertim Cuiauita Kazimiro Regi pro duobus gr. agrariæ seu sumaliū contributionis, concesserant fertones ad sex annos, sed ita ne ea res trahatur in cōsequentiam.

Fo. 949

LIBER VI. CAP. III.

rum. Datū in loco cāpestri exercituū nostrorū circa Choinicze feria vj, ante festum Omnium sanctorū, Anno domini 1455.

Relatio Venerab. Lutck de Brzezie utriusq; Iuris Doct. Archidiacon Gnezn. & R. P. Vicecancel.

Item anno 1453. eidē Regi ferto ad unum annum cōcedi ut sedua ne Cōtributio deinceps quasi debita soluitur.

K A Z Imirus D. G. Rex Pol. &c. Significamus tenore presentium quibus expedit uniuersis tam presentibus q̃ futuris presentium noticiā habituris. Quomodo Magnifici, Generosi, & Nobiles, Dignitarij & Terrigenæ, Incolæq; Terrę nostrę Brzesteñ. sincere nobis dilecti, ad preces nostras, de ipsorū mera spōtanea & libera uolūtate, p̃fato periculo qđ posset imminere Terris nostris Cuiauiæ ex hostiū nostrorū incurſu & inuasiōe prouideñ. & cōsulere uoleñ. Terrarū ipsarū Cuiauiæ indemnitati: cōsenserūt ad Cōtributionē pecunialē pro stipendiariorū per nos nūc susceptorū cōseruatiōe in Terris Cuiauiæ pro reprīmendis hostibus ab inuasiōe ipsarū Terrarū. promittimusq; quod Cōtributio nō debet imposterū uenire in sequelā, neq; aliquā Cōtributionē de p̃dictis Dignitarijs & Terrigenis nostris Terrę Brzesteñ. ipsis inuitis & cōtradictibus exigere & extorquere deinceps uolumus, & promittimus. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū presentibus est appensum. Datum in Kolo feria quarta in Vigilia Conceptiōis gloriosę Virginis Marię. Anno domini 1463. Dominus Rex per se.

Item pollicemur, Quod a modo nō expetemus aliquas solutiones, aut Contributiōes fertonū, aut sex grossorū, a Terrigenis, uel eorū hominibus: sed in solutiōe duorū grossorū de q̃libet laneo debemus esse cōtenti, iuxta ueterē cōsuetudinē de eo latius Li. ij. ca. vij. in leges relatā.

ARTICVLVS II.

Si tributū decernitur, quid, a quibus, quomodo, & de quo soluendū sit? Lex I.

Item in exigendis cæteris Exactiōibus antiquis, aut pro tempore laudatis, uolumus et Statuimus Exactores adeo rationabiles atq; discretos esse, ut de hominibus causa quacūq; p̃cedente, a cēsis annuis liberatis, interim donec libertas nō uidebitur expirata esse, Exactiōes ipsas laudatas, laudandasq; exigere non p̃sumant, neq; possint.

Item Statuimus, ut agri horti, & Scultetiæ desertæ a soluēdis exactiōibus impositis sint immunes, utq; de Molendinis secundū antiquas taxas & quietatias p̃dictæ Cōtributiōes exigantur, & qui propter aliquē casum libertate siue immunitate donati sunt, ab iisdem etiā Exactiōibus soluendis p̃ter Czopoue quam diu eiusmodi immunitas dura Reipub. & p̃æsenti defensiōis cōtra hostes sustinet. Statuimus, ut q̃ cumq; in Ciuitatibus & Oppidis ad usum suū priuatū domesticū ceruissiam braxauerint, dum modo id nō in fraudē fiat ad soluendā Contributionem dictā Czopoue minime teneantur.

Villæ & TABernę, quę ex quadā negligētia seu cōniuentia Exactorum &

Itaq; Rex Kaz. 3. anno 1454. in Oppidki obligat se, ac abrenūciat, quod a modo nō expetet cōtributiōes a subditis p̃terquam 2. grossos. Idem libr. 2. cap. 7. de fumalibus. 10h. Alb. Petr. 1435. Idem libr. 2. cap. 7. de fumal. Et tamē si senatus ac Equestrin ordinis consensu forſan cōcesse fuerint, cautum est, ut libertate a censib. p̃ dominos locorū colonis concessa durante: Exactores nihil pro exactiōib. quibuscūq; exigere audeant.

Sigism. Petric. 1511. Præterea ne de agris horti, & sculteti desertis, aut libertate donatis, Czopoue exceptio, de molendinis uero secundū antiquas quietatiōes soluantur

Sigism. Petric. 1511. sed Nobiles Regni cōquentes ceruissiam in Ciuitatib. & Oppidib. ad usum suū domesticū, immunes esse debent a soluēda Czopoue.

Sigism. Craco. 1527.

ctorum & Capitaneorū publicas Cōtributiōes hactenus nō soluerunt, ad solutionē illarū omnino cōpellant. Et similiter MOLendina quorum tercias mēsuras Tenutarij bonorū nostrorū exemerūt, & illas a se emptas, seu in summis pecuniarū obligatas tenent, soluūt CONtributiōē quæ Szofz dicit, sicut reliqua omnia MOLendina in Regno nostro seu illorū Molēdinatores eam soluere solent, cōtraria cōsuetudine, quę corruptela potius dici debet, penitus non obstante.

Ville & Taberna ac Molendina soluant.

¶ PROspicientes magnā Reip. afferre iacturā cōsuetudinē in exigendis & cōportandis Regni laudatis Cōtributiōibus in Regno nostro seruari dudū solitā: decernendū duximus, & Statuimus præsētib. ut in exigendis & cōportandis publicis Cōtributiōibus, talis ubiq; modus et ordo seruet, ut Coloni, q ad publicā Cōtributiōē soluēdā obligant, ad dñm uel ad possessore Villæ quā incolunt, ordinis & conditiōis cuiuscumq; iuxta Conuētus decretū & constitutionē factā, & in uniuersalibus Literis descriptū cōportare teneant. quā uicissim perceptam dñi seu possessores Colonorū, uel qrumuis, ad soluē. publicā Cōtributiōem obligatorū ad Exactores publicos in Terris designatos & cōstitutos integre, & secundū Conuentus ordinationē per se uel Procuratores suos deferant: cum ea simul pecuniæ parte, quā illi ipsi dñi ex Decreto Conuentus in publicā Cōtributiōē soluere debent, de qua re tam Exactor illi dño uel procuratori dñi pecuniā afferenti quam dñs seu procurator Exactori pecuniam Cōtributiōnū publicarū capienti, mutuo literariam obsignatam & subscriptam recognitionē sibi dabunt.

sigism. Cracou. 1532. ipsi uero Coloni ad dominos suos Cōtributiōem publicam deferant.

Ars excludendo peccatui nulli.

ARTICVLVS III.

Iniq; exactores, uel negligē. tributarij

Item uolentes præcludere iniuriarū occasio- (quomodo puniēdi. L. I. 17. nem, quæ plerūq; ab Exactoribus subditorū nostrorū hominib. in exigendis Cōtributiōibus fiunt, Statuimus, quod deinceps ipsi Exactores si quando ultra formā Literarū uniuersaliū in soluta taxatiōe quempiā grauarent, querelis eorundē hominū de talibus iniurijs corā illius Terræ Episcopo, Palatino, uel Castellano respōdere, et decretis eorū parere. CAPitanei uero pignorādo pro exactiōibus, seu pro (re teneant. re decreta quid accipere debeant. Item Statuimus quod quotiescumq; &c. supra inter offic. Capitān. Lib. 1. Cap. 12. Art. 24 Et Lib. 3. Cap. 10. de pignorib. vide.

sigism. Petrico. 1512. Coram Episcopo, Palatino, uel Castellano iniqua publicarū Cōtributiōnū Exactor res respondebunt.

¶ EXAtores publicarū Cōtributiōnū deferre tenebunt nobis, si in loco propi quo fuerimus, uel si in remotis ageremus. Capitaneo loci, omnes q negligētes fuerint in soluendis ipsis Cōtributiōib. aut qui illas nō soluerint, aut integre nō extradiderūt, & tales, cuiuscūq; status, ordinis & præeminētiæ illi fuerint, nos sine omni spe ueniæ poenis debitis puniemus. Et simili poenæ seu multæ, subiacebūt Capitanei, q executiōē nō fecerint mandatorū nostrorū, & Decretorū Conuentualiū.

sigism. Craco. 1527. Capitaneus extorquetur contributiō.

ARTICVLVS IIII.

Qui pecunias dispensabunt, uel milites conscribent:

Lex I.

C c ij

Ipse quorū

Alex. Petric. 1504.
Thesaurarij officium
circa stipendiorum.

Sigism. Craco. 1507.
ad publicae pec. pro
necessitate Reg. ex ar
bitrio Regio, & Consiliarij dispensabū
tur, reliquum seruetur
in thesauro. si quid
uero inde aliquid praesertim
sub INTER regno sustulerit, rapueritue, fraudis &
peculatus reus iudicetur.

Per quos pro. militi-
bus mittetur,

Iuramentū ac
officium Notarii
exercitus.

Sigism. Craco 1527.
Damna militibus res
sartantur.

Sigism. Craco. 1532.
Prædones silesie mi-
lites ex publicis contri-

Ipsæ quoque Thesaurarius ex sua tanquam priuilegiata auctoritate expedit
ones, cōdictamina, & ratiōes faciet, stipendiariorū, curiensium, & omnium
quibus ratiōe seruitutis, aut Reip. aut M. Regiæ aliquid debebit.

¶ QVonia ea quæ ab omnibus publice utilitatis causa conferuntur,
equum est, ut expeditis pro tempore necessitatibus, quæ superfuerint ad
futuras diligentē cōseruent. Statuimus, ut quicquid cōtingerit in thesauro
de publicis pecunijs inferri, sit illud quidem in potestate & arbitrio no-
stro & successorū nostrorū dispensandi, prout utilitas & necessitas Re-
gni exposcet, adhibito cōsilio dñorum Consiliariorū qui tunc nobiscū,
uel cum eisdē successoribus nostris fuerint, & Terræ illius dñorum in
qua prouidendi publice cōmoditati opportunitas euenerit. Quod autē
expeditis publicis necessitatibus supererit, decreuimus, ut seruetur fidelitē
in THEsauro. ex quo si quis aliquid sustulerit, rapueritue, aut quous
modo in usus proprios conuerterit: praesertim sub INTER regno: fraudis
& peculatus reus iudicetur.

¶ ANNatæ ne Romam mittant, sed ad tutelam Reipub. conuertant.
uide Lib. I. cap. iij. artic. v. Eodem quædam etiā multæ cōuertant.

¶ TERRæ, Cracouiens. Sandomiriens. & Lublin. habebūt unū Notariū,
hominē industriū, & fidum, per nos designandū, qui cōductus publicis
pecunijs, militibus mercenarijs ad Terras Russiæ, pecuniā perferet, ac
eā illis numerabit secundū Regestra cōscriptiōis, quæ apud se habebit.

Terræ uero Maioris Pol. mittent pecuniā Cōtributionū suarū in Lāci-
ciam, quam inde Notarius per nos eligendus perferet in Russiam, &
soluet stipendia militibus illic militantibus secundum Regestra con-
scriptionis, quæ illi ex unoquoque Palatinatu mitti debent.

De Terris aut Russiæ Exactores portabūt pecuniā militib. et eā illis nu-
merabūt. ¶ EGO N. Goreczki iuro, quia Sereniss. Dño Regi, & (merabūt.
Regno Pol. fideliter seruiam, omnia damna in exercitiis, & stipēdia-
rijs equitibus, & peditibus suæ Maiestatis & Regno Pol. eminētia dili-
gentē prouidebo, & custodiā, omnes equos tam per dānificatos, quā ad ser-
uitiū stipendi cōductos & cōducendos ueracitē conscribā, & hæc omnia
diligenter & fidelitē faciā, nec eadem negligā, uel obmittā, causa timoris,
odij, amoris, fauoris, uel lucri, & donorū gratia: sed omnia damna Ma-
iestatis Regiæ & Regni quæ inter Equites, & eorū equos, & Pedites eue-
nerūt, diligēter custodiā, & ea M. R. uel dño Capitaneo exercitū Reg.
fideliter reuelabo, sic me dñs Deus adiuuet, & Christi sancta crux.

¶ LITerræ indēnitatis nō uidentē esse dandæ praefectis, & eorū comi-
tiis prout anno ab hinc secundo etiā nō erant datæ, sed stabit pro dā-
nis. Eadēque dāna suscipient a praefectis & eorū socijs per Capit. generalē
seu Imp. exercitus, ac per Palat. & Exactores, ac illis adiūctos p̄soluent.

ARTICVLVS V.

Stipēdiati in finib. Reg. cōtra prædōes

De incēdijs, & alijs uolētis inuasiōibus domorū, & (excubēt. Lex I.
iniurijs, quæ a Myszka Berka et relijs prædonibus Silesiis Regno Pol.
& eius

& eius Incolis inferunt: Censemus cū toto Senatu, ita prouidētes, ut ex publicis Contributiōibus certus numerus Equitū in præsidijs finium Terrarū Maioris Pol. & Silesiæ collocet: qui huiusmōi uiolētias & iniurias hostiles inferri nō permittāt, teneriq; et seruari ipse numerus Equitum debeat hoc anno. alias q̄ diu fines & Terræ illæ nō pacificabunt. Restituta aut pace, & pacificatiōe, sublatoq; metu a uiolētis prædonum prædictorū, numerus ille Equitū seruari amplius nō debeat. & amplius declaratis Serenis Regi FERdinādo & PRINcipibus alijsq; Ordinibus Silesiæ iniurijs & damnis subditorū nostrorū, nisi prædones post declarationē factā a ui & iniurijs inferendis cōtineant, & pro illatis damnis satisfaciāt, Statutū quod de nō inferendo bello, uel inimicis non denunciandis cauet. relaxabimus, & ut unicuiq; in posterum uim ui repellere liceat, permittemus.

Domini Nuncii nomine totius Conuentus Regni Proceres Lithuanie rogant, ut saltem aduersus hunc cōmunem hostem Tartarō, cōiunctis & paribus uiribus fines utrosq; tueri uolant: taliq; & tanta præsidia seruet in ipsis finibus: qualia & quanta ex parte Regni seruabunt. Ut utraq; sibi inuicem subsidio esse possint. Neq; postulentur, ut certa in longum tempus statuāt præsidia militum. Nam id factum neq; integrū neq; necessariū esse uidetur, cum nō equalibus semper periculis Regnū & magnus Ducat Lith. ab hoste infestus opusq; sit, ppter ea augere vel minuire præsidia, putatē & publica uiriusq; dñi necessitas exposcit

huiusmodi. cōducto submoueri debet. Quod si a uolentibus sibi nō temperauerint, uel a Rege nō arceretur, stat. Kaz. 2 de nō mouēdi bellū ac guerri lib. 5 cap. 1. positū solueur, ut unicuiq; uim ui repellere liceat.

Senatus populiq; Polon. Procerib. Lithuan. de præsidijs finibus Reg. cōtra Scythas imponendis.

ARTICVLVS VI.

Vnde milites ac eorū præfecti scribent:

dī, per se mereant, deque statuis eorum. Lex I.

Item eligemus cū Capitaneo generali præfectos militū, hoc est poruczni ki in quolibet Palatinatu uiros possessionatos & rei militaris peritos, ipsi uero præfecti delectū faciēt militū in Palatinatib. suis pro arbitrio suo.

Sigism. Craco. 1527.

¶ QVisq; præfectus militū, qui ducentos Equites in suo comitatu et præfectura habuerit, aut paulo minus, habebit seruitiū super decē equos & ad singulum equum stipendiū decem florenorū, per quatuordecim scotos quemlibet florenorum computando.

Reliquis uero militib. soluet stipendiū super quolibet equū, ad quodlibet quartuale anni per sex florenos per mediam sexagenā cōputatos.

¶ AD petitionē de præfectis militū ex Palatinatib. deligendis, ita cū Senatoribus nostris cōstituimus, ut sicubi in Palatinatu repertus fuerit ad præfecturā obeundā idoneus & exercitatus, illaq; in se assumere uellet, nō alteri nisi ei cōmittat comitiua Palatinatus illius. Cæterū si non fuerit repertus idoneus, uel suscipere onus præfecturæ noluerit, licebit nobis cū cōsilio Capitanei generalis exercituū Regni nostri aliū quēpiam idoneū comitiuæ illius Palatinatus præficere. pecunia tamē in illo Palatinatu contributa, militibus etiā illius Palatinatus, qui seruire uoluerint, pro alijs erit eroganda.

Sigism. Craco. 1540.

Præfecti militum & milites unde petendi.

¶ IIdem præfecti militū prouidere debebūt, ut neminē suscipiāt ad militiā, nisi ad summū in octo equis, & inferius, in septem, sex, quinq; quatuor, Et ut quisq; militum solus per seipsum seruiat, non per substitutum, & seruos suos.

Sigism. Craco. 1527.

Per se seruiant stipendiati.

Obedient Capitaneus. **I**tem milites mercenarii cū eorū præfectis cogi nō debent ad insolita iuramēta per Capitaneū generalē exercitū Regni. Obedere tamē eidem Capitaneo debēt, & militari obedientia subiecti esse.

TERRARū Podoliæ & Russiæ Nuncijs a nobis petētibz, ut Stationes exercitū militū mercenariorū, & aliorū, in bonis eorū fieri prohiberemus: Nos cū Consiliarijs nostris & Terrarū Regni nostri Nuncijs expēdentes nobiscū fieri nō posse, ut locatio exercitū certis locis coarctari debeat, qđ qđ bona alia huic molestię essent obnoxia: Alia uero ab ea essent libera. Proinde Statuimus Cōsiliarijs nostris & Terrarū Nuncijs consentibus, ut huiusmōi exercitū locatio & statua fiant indifferēter pro arbitrio Capitanei exercitū Regni nostri, & necessitate occurrente in locis & bonis quibuscūq; iuxta ueterē consuetudinē nostrā & antecessorū nostrorū, absq; damno tamē bonorū illorū quæ in uicinia Stationū cōsistunt. Vbi uero damna aliqua per exercitus huiusmōi locatos, & statua habentes, bonis quibuscūq; nostris uel subditorū nostrorū Spūalium uel Sēculariū fuerit illata, illa ex pecunijs publicis dāna pāsis fartiant, & soluantur, iuxta arbitriū Maiestatis nostræ.

A R T I C V L V S VII.

Stipendiati ne damna dent. Lex I.

Item cōsiderantes damna plurima, oppressiōes, rapinas, & uolētiās in bonis & hominibus Spūalium subditorū nostrorū per Stipēdarios cōmitti solita, atq; solitas, nulla satisfactiōe, aut mūlcta cōpensari. Statuimus ut in futurū Stipendarij undecūq; & quacūq; necessitate in Regno nostro pro tempore existētes, pro singulis damnis, oppressiōibus, rapinis, uolentijs, & iniurijs satisfactiōē debeāt omnimodā per Capitaneos locorū, aut gentium, cum ea qua decet seueritate ad impendendū eam cōpellendi. Et insuper MAGistri Comituarū de quibus tales reperientur oppressores, tanq; criminū conscj, ac illorū duces improuidi, in turrim deſciantur: usq; ad plenariā satisfactiōē detinendi.

QUia milites mercenarii in Russia militantes cōsueuerūt post exitum seruitiū plurima damna in bonis tam Spūalium quā etiā Nobilium cōmittere: Statuimus, quod qui ex ipsis militibus damna aliqua tam Spiritualibus quā etiā Nobilibus intulerint, ad ea refartienda, accepta a nobis stipendiū solutione, teneantur.

QUilibet aut præfectus nō per substitutū, sed solus per seipsum ducere debet Comites seu Cōmiliones suos tam eundo ad Terras Russiæ, quā inde redeundo, & prospicere, ne damna fiant hominibus Spūalibus & Sēcularibus, aut eorū subditis, neue ab illis Statiōes exigantur. Quæ damna si facta fuerint, ipse Præfectus pro illis conuenietur, & ad solutionem refartionemq; illorum erit obligatus.

VT aut Præfectus possit prouidere indemnitati suæ, cum ob culpam alterius nemo mūltari debet, reseruabit apud se partē aliquā pecuniæ cōmilitionibus suis soluendæ, cū ad Terras Russiæ cū illis proficiſcetur, & similiter cū ad domū cum eis reuertetur, ut si in itinere et proficiſcitione aliqd

Cur pari pecunia
indemnari debet a Præ-
fecto?

Ioh. Alb. Pe. 1495
Stipendiati damna
aut iniurias in bonis
spūalium præsertim
cōmittentes, ad satisfac-
tionē compellantur.
Comituarū uero Ma-
gistrū in carcerē dē-
cernuntur.

Vide alia huiusmodi
stat. lib. 1. ca. 4. art. 9.
de spiritual. b. Et lib.
5. cap. 1. de B. llo.

sigism. Petro 1523.
De ydem mercena-
rijs militibz in Russia
qui damna bonis No-
bilium inferunt.

sigism. Crac. 1527.
Præfecti militum per
se mereant, ne dama-
na inferant.

ctione aliquid comes seu socius eius, damnū cuius homini cuiuscumq̃ status fecerit, & refarcire illud noluerit, ipse pro illo, ei qui damnū passus est, sub testimonio sociorū suorū satisfaciāt, & posthac eidem militi qui damnū fecerit, de eius stipendio, id quod pro eo soluerit, detrahat, &

¶ IDem Præfectus cuiuslibet Palatinatus duabus septi- (defalcet. manis ante finitū seu expiratū seruitiū suum, & comitiū suæ, de Castris & Terris Rursiæ discedet, ut comitiū suam sub obedientia sua habeat, & in officio cōtineat, prohibereq̃ cōmodius possit, ne damna hominibus & miseris Colonis, ac Spiritualibus inferantur.

¶ DE militibus mercenarijs, uel Nobilitate ad seruitiū bellicū proficiscente, uel inde redeunte, Capitaneus exercitū Regni, & Palatinus, seu Castellani locorū providere debent: ne subditis Spūalium uel Seculariū aliqua damna uel uolentiae cōtra Regni Cōstitutiōes & priuilegia inferant. & si illatae fuerint, ut ad solutionē & satisfactionē damnorū & iniuriarū illas inferentes cōpellant. Cum uero milites mercenarij ex seruitio, uel Nobiles Regni nostri ab expeditiōe bellica domū reuertē, aut reuersi, aut in proprijs agentes alicui damna intulerint, nos iusticiā cuilibet de illis facere & administrare pollicemur, uel Officiales nostri ministrabunt, iuxta Statutum Regni nostri.

sigism. Cracou. 1532. Capitaneus exercitū & Palatinus siue Castellanus, uel aliqui Rex, eiusue Officialis de mercenarijs militibus, aut Nobilib. qui subditis spūalium uel seculariū damna inferunt, iusticiam facient. Idem supra.

ARTICVLVS VIII.

De militum delictis. Lex I.

27. Quicūq̃ ad seruitiū militare pecuniā receperint, & pro ea nō satisfecerint, nulla citatiōe pramissa per Capitaneos capiant: & tam diu in carcere detineant, donec ibi, & tempus seruitij quod facere debuerūt expleant, & pecuniā acceptā restituāt: siue illi possessionati seu nō possessionati extiterint. Et qui præfinitam conscriptiōis diem neglexerint, arbitrio nostro, aut Campidoctorum nostrorum punientur.

sig Petricou. 1519. Poena carceris a Capitaneis percipiendi sunt qui pecuniam recipiunt ad seruitiū militare, nec seruiunt. Qui uero ad præscriptam diem se non sistunt, Regio uel Bellidoctorū arbitrio punientur.

¶ ITA postulātibus subditorū nostrorū ratiōibus decreuimus ut nullus Nobilis subditus noster sponsiōe fidei per nos obstringat, nisi iure uictus. secus erit in exercicio rei militaris & ubi nobis uel alicui subditorū nostrorū actio interuenerit cū seruitore factore administratore aut subdito suo. Et ubi Reip. causa aliqd sit cōtra quemuis agendum.

sig. Petricou. 1540. Obligatio sponsionis fidei ad milites quoq̃ mercenar. se extendit. Multoties repetitur.

ARTICVLVS IX.

De prærogatiua militantiū, deq̃ salario

Literæ lus & iusticiā impediē, nō sunt dandæ a Rege (Præfecti. L.I. præter illis, qui in bello fuerint, uel Respub. negotiis intendant. Vide Statuta de eo congesta Lib. 4 Cap. 8. Artic. 1. de Inhibitionibus ludiciorum,

¶ NOBiles uiritim e Regno militatū, uel exercicij causa exire possūt, sed nō collecto exercitu. Vide supra Lib. 1. Cap. 4 Artic. 15. in fine.

CVM Domini Consiliarii Maiestatis suæ & omniū Terrarū Nuncii animaduertissent, PRÆfectū Exercitū Regni generalē paruo admodū stipendio, & annua mercede prouisum esse: si uel magnitudo muneris eius respiciat, uel tot ororum dotatiōes illius salario conferant: & propterea viderent, eum nō posse semper in Castris esse, & cum dignitate sua atq̃ honore Regni officij eius publici munus sustinere:

De Præfecti exercitus salario Senat9 ad Sigis. Regē.

nus sustinere: cōsultarunt inuicē, & censuerūt uile fore, ut tantū muneris & officii Præfectus ampliore & honestiore deinceps stipendio & mercede subleuetur, & honoretur. Ex qua deliberatiōe sua hæc omnibus mansit sententiā, uideri scilicet cōueniens & æquum, ut ad instantē hunc annum centum illi adscribantur Equites, & stipendiū pro ipsis & singulis eorū ex Palatinatibus decem florenorū illi soluantur. Cæterū, ut ex lucro Monetario pro coquina ipsius darent illi floreni mille. Quā sententiā tum quod sit publice ab omnibus facta, tum quod ad decorem & utilitatē Regni pertineat, supplicanti omnes Maiestati Regiæ, approbare eam dignetur. ita ut ipse Dñs Præfectus generalis certus esse tantæ mercedis annuæ, & præesse exercitui cum dignitate possit. Nā alioqui ille in Castris nequaquam posset esse assiduus, & ubi nō esset, metuerent domini Cōsiliarii, ne eius exemplo Illustris Dñs Dux CONSTANTINUS recusaret præesse illis Militibus, qui ad fines Magni Ducatus Lithuanix erunt collocandi. atq; ita exercitus maneret Duce & ordine debito priuatus, & Respub. in periculo tota esset cōstituta.

CAPITVLVM III.

De cōtributiōe uirritania, seu censu capitū

PRÆFATIO. QVIA bellū innumeras habet difficultates, curas, labores, pericula, incertosq; euentus; infinita fere eget pecuniā, qua illa incōmoda sine protelatiōe sarianiur. Quare cum & ordinariā, & maiorē, & mercenariā ratiōem tuendi Regni descripsissem, hanc q; adicere volui: qua tributum uirritaniū, seu Censū capitū ab olī D. SIGISMO. fuit imperatus. hoc utiq; cōsilio, ut si aliquādo hoc utile & necessarium Reipub. esse uideat, tempore difficili præsertim, præsto sit exemplū, quod etiā Principes nostri cōseruandę Reipub. causa expedite sequi possent. Cum aut optimus quisq; maxime saginet gloria, Princeps extraordinarios etiā honores omnibus proponat iis, quicūq; se ingenio, fortitudine, inprimisq; facultatibus ad sustinenda belli onera iuuerint. Ita Romani etiā FLORAE meretrici, quæ moriens grandem pecuniā ærario legauit, floralia festa indixerāt. Et alii Principes ex altis sepulchris alia arte semper effodiebant pecuniā. Fiscus enim quod multis dat, a multis accipiat oportet, atq; ita, in accipiendo venter quidē Olophagus, in erogando vero Pantazoon uideri queat. Qui tamē princeps tributa imperare, vel hos Eucliones exenterare nolit, parsimoniā fundum esse putet, nunq; enim periclitari sunt fame, qui frugalitatē inter copiam seruare didicerunt. ut prius diximus. NECESSitati tamē & ipse Iuppiter olim cōcessisse a Poetis narrat. Sed quia in secundo LIBRO præter patrias, nullas aliunde Leges de Fisco attuli; ne nō perfectā rationē tuendi eius tradidisse iudicer, eas hic in transcurso perstringā. PRIMO

Ratio eudendæ pecuniæ non aspernanda.

De rationib; FISCO hic quædam adnotantur. in præfatione tamē Lib. 2. proprium locum habere debuerunt.

Itaq; is q; cōuenta fisco nō soluit beneficio cadit. debitorēs fisci summarie exiguntur. In exactione fiscalium tributorū absq; iuris ordine procedit de facto. Si duo sint tributarii fisci, alter illorū in solidum cōueniunt. Securitas data debitoribus fisco nō præiudicat, nisi eo nomine specialiter cautum fiat. Fiscus succedit in bonis nullos cōsanguineos post se relinquentiū. Si fiscus mutuatur tibi pecuniā, tu aut ex pecuniā illa fisci cōstituas tibi debitorē, a fisco potest cōueniri te omisso. fiscus in successiōe æquiparat Ecclesiasticis bonis nō hereditariis. Fiscus agit corā suo Iudice, licet nō sit Iudex rei. Fiscus in bonis debitoris tam ex cōtractu quā ex maleficio habet tacitā hypothecā, licet in secundo casu scilicet maleficii creditores ex cōtractu præferunt fisco. Qui tamē præfertur anterioribus creditoribus nō habentibus hypothecā expressam. Si fiscus agit cōtra Donatariū hypothecaria, debet Donatarius probare illā rem prius sibi donatā quā fuerit fisco obligata. Fiscus præsumit diues & esse soluendo. Procurator fisci præsumit diues factus de bonis fisci. Fiscalia donari non possunt a Principe nisi Senatus auctoritate accedente. Quādo debitor fisci non est soluendo, potest deueniri ad debitorē debitoris. Si fiscus cōcurrit cum aliis vendicantibus hæreditariū alicuius, ius fisci prius excutit, & ius alterius differtur. Bona alienata in fraudem fisci applicant fisco. In fiscum transeunt ex delicto, iura & actiones sine cessiōe ipso Iure, quod secus est in privato. Si fiscus habet cohæredē, instrumenta cōmunia deponunt apud fiscum. Qui

subripuit pes

subripuit pecuniā fiscalem tenetur crimine peculatus. Fiscus pro tempore præterito cōuenit emp̄orē prædii tributari. Si fiscus habet vsumfructū cum alio, non tenetur satisdare proprietario. In causis fiscalibus qui pacisci, pro cōfesso habet. Qui inuenit thesaurū in loco fiscali, & nō reuelauit, totum thesaurū cum æquiualenti amittit. Quod nō accipit Christus accipit fiscus. Itaq; Officiales fiscali gratiam non faciant, sed sine indulgentia exigant. Qui pecuniā auream a fiscali mutuo recepit sine licentia Regis, punitur pœna perpetuę deportatiōis & publicatiōis bonorum: & mutuans punitur pœna capitis. Si cōducentes gabellam a fiscovnus eorum fraudē commisit in exactiōe gabellæ, potes alterū insolidū cōuenire, si alter nō est soluendo. Sed iā festinemus ad edictū.

SIGISMUNDVS Dei gratia Rex Polon. &c. Vniuersis &c.
Quum hoc bellū quod nobis in A. B. C. est, nō modo nō mitescere sed magis ac magis feruere uideat. Quodq; magis nos angit, dum hoc bello inuiti occupamur, malleus hāc impēsam & hęc arma aduersus infideles cōuertere, cum quibus, in primis aut Tartaris christiani nominis perpetuis hostibus in Terris Russię nobis continuū & plane hereditarium bellū sit: per necessariū fore putauimus tantis malis & periculis quibus Regnū & dominia nostra, immo ferme tota christianitas obiecta est diligentius quā unq; alias consulere & prouidere. Statuimus igit in hoc Conuētu generali Bidgostien. cōmuni omniū Consiliariorū nostrorū & Nunciorū Terrestriū cōsilio & assensu Contributiōes infrascriptas pro defensiōe Reipub. & **NERVO BELLI.** neq; enim alio cōuertenda erit hęc pecunia, quæ grate pieq; cōferetur quā pro defensiōe Reipu. & tuendis finibus Christianorū ab incursiōe infidelium, & liberatione Captiuorum de potestate ferocissimæ gentis Tartarię.

In primis d. Archiep. Gne. flor. 300.

Archiepiscop. Leopol. flor. 100.

Episcopi omnes Pol. per flor. 150.

Suffraganei per x. floren.

Episc. terrarū Russię per flor. 50.

Gneznen. Pręlati de singulis pręlaturis per decem flor.

Pręlati Sandomirię, de singulis pręlaturis per flor. vi.

Abbat. et prępositi infulati p fl. 50

Abbates baculati per xxy. flor.

Quilibet beneficiatus, de singulis beneficijs, quot quispiam habet in cuiuscūq; Ecclesię Regni & Terrarū Russię suā taxam soluet singulariter inferius explicatam.

Canonici in cathedralibus Polonicis per floren. v.

Canon. in colleg. maiorib. p iij. fl.

Canon. in colleg. minorib. p ij. flo.

Pręlati in collegiatis minoribus per floren. ij.

Pręlati Russię per flor. ij.

Cancel. Crac. flor. vi. ratiōe officij.

Cancellarij dñorū Episcoporū & Officiales rurales per flor. iij.

Prębendarij simplices per flor. i.

Mensionarij, Altaristę, & Psalteristę per flor. i.

Itē lectores gratialistę, & sacerdot. nō bñficiati, nec salariati p gro. vi

Itē Officiales, & Vicarij, et iudices in spūalib. p flo. x. in Eccle. Russ.

Vvladarij qui decimas dñorum Episcoporū uendunt flor. iij.

Notarij Consistoriorū per flor. i.

Vicarij Canonicales per floren. i.

Vicarij Russ. cathedraliū p gr. xx.

Pręlati Monasteriorū Monachorum & Monialium per flor. ij.

Omnes religiosi Monachi, uillas; domus, & census habentes, & Moniales per gros. x.

Doctores nō beneficiati per flor. i.

Vxores & pueri per unum gros.
Kmetones generaliter omnes. simili
liter uxores per unum gros.

¶ Cōditio Ciuitatū maiorū.
Consules Cracouiē per v. floren.
Consules Poznaniē per iiij. flor.
Consules Leopoliē per iiij. floren
Aduocati Iuris supremi per v. flo.
Scabini eiusdem Iuris per iiij. flor.
Aduocati Ciuitatum per ij. flore.
Vxores & pueri tā Consulū q̄ Ad
uocatorū & omniū suprascripto
rum per mediū summæ quamq̄
cuiuslibet maritus soluerit.

Czechmagistri eorundē Ciuitatū
per gr. xij. uxores et pueri per vi.
Mercatores ditiores & Pannicidę
Cracouiē per iij. flor.

Vxores & pueri per viij. floren.
Pannicidę Poznaniē & Leopoliē
per sesquialterum floren.

Mercatores pauperes per unū flo.
Vxores & liberi per viij. gros.

Institutores per x. grosos.

Vxores & pueri per iij. grosos.

Artifices omniū artificiorū per vi
gros. pueri & uxores per iij. gros.
Socij artificum per ij. grosos.

Vxores & pueri per unum gros.
Discipuli artes mecha. discē. p. j. gr
Ciues cōmuniter omnes Iure ciui
li gaudentes per iiij. floren.

Vxores & pueri per xx grosos.

Inquilini in circulo per ij. grosos.

Vxores & pueri per unum gros.

Seruitores utriusq̄ sexus per j. gr.
Pisciū uēditores apud Craco. ha
bentes piscinā & domus per j. flor.

Vxores & liberi per viij. grosos.
Molēdinatores hēreditarij p̄di
ctarū Ciuitatum per xij. gros. uxo
res & pueri per viij. gros.

Molēdinatores tēporales per iiij
gro. uxores & pueri per ij. grosos.

Tragarze per iij. gross. Vxores &
pueri per unum gros.

Mixtarij per duos grossos.

Armeni per xij. grō. uxores & pu
eri per tres grossos.

¶ Ciuitates & Oppida secū
di ordinis.

Kazimiria apud Crac. Vieliczka,
Bochnya, Sandecz, Byec, Pilzno,
Tarnovv, Proszovice, Skarmierz,
Myechovv, Lelovy, Sandomiria,
Lublin, Radō, Opoczno, Vislicza
magna Opatovv, Ilza, Bodzaczin.

¶ Maioris Pol. eiusdē ordinis.
Kalisz, Kosczyen, Vysschova, Bid
goscza, Krysko, Ploczko, Vyeļu
Lancycza, Gnyezno, Lovic, Vol
borz, Vnyeiov, Snyena, Bark, Slu
pca, Rava, Sochaczov, Brzeziny,
Pyatek, Szamothuly, Grodzisko,

¶ Ciuitates & Oppida (Kolo.
secūdi ordinis Terrarū Russię,
Premysl, Krosno, Sanok, Iaroslav,
Przyvorsk, Lanczut, Rzeszovv,
Strzezovv, Brzozovv.

¶ Suprascriptarū omniū Ciuita
tū et Oppidorū secūdi ordinis.

Consules Ciuitatum a capite per
xv. gr. uxor. & liberi eorū p. iiij. gr.
Itē Aduocati, Scabini, Notarij per
iiij. gros. uxores per ij. gros. pueri
uero per unum gros.

Item omnes mechanici per ij. gros.

Vxores & pueri per unum gro.

Socij mechanicorum per j. gros.

Discip. mecha. artes discē. p. vj. gr

Mercatores & Vectores inuehētes
res p̄ciosas uidelicet lapides, gē
mas, pannos sericeos, & Laneos,
telā p̄ciosam, & colenien. & alia
id genus per viij. flor. uxores et pu
eri per iiij. grossos.

Mercatores pauperiores q̄ ab ijs
emere solent, per viij. gros. uxores
& liberi per unum gross.

Vectores & duceñ per iij. gros. ab
uxoribus & pueris per unū gros.

Omnes generalit̄ Ciues domos &
lus ciuile

Ius ciuile habētes per iij. gro. uxores & pueri per ij. gross.

Inquilini per ij. gross. uxores & liberi per unum grossum.

Serui mercenarij laborator. p. j. gr.

Suburbani & Hortulani & hæreditarij Molēdinatores in Ciuitatibus & Oppidis prædictis per viij. gross. uxores & pueri per j. gross.

Molēdinatores manuales & tēporales earū dē Ciuitat. & Oppidorū per iij. gr. uxores et pueri per j. gr.

PRÆTER EA sunt nōnulla Oppida in Regno nostro & in Terris Russ. habētia fora annualia & septimanalia, in talibus Oppidis

Cōsules a capite soluēt per viij. gr.

uxor. eorū p. ij. gr. pueri uero p. j. gr.

Item Aduocati, Scabini, et Notarij p. ij. gr. uxores et pueri eorū p. j. gr.

Itē mechanici generalit̃ omnes per j. gro.

Similit̃ uxores et pueri eorū

Item artificū socij, ac eorū uxores

et pueri per unum gross.

Mercatores omnes per iij. gross.

Vxores & pueri per duos gross.

Itē Inquilini uxores et pueri per j. gr.

Item Suburbani, Hortulani iure

Ciuili gaudentes cum uxoribus

VT aut̃ hæc Decreta, & ordinatiōes in exigēdis huiusmōi tributis factę

debitę executiōi demādent, Statuimus, ut in omnibus Districtib. Pala-

tinatuū duo Exactores fiāt, unus Spūalis alter Sclāris, et Capitaneus seu

eius uices gerēs cū eis tanq̃ superintēdens. Qui q̃dem Exactores secundū

formulā & dispositionē supra scriptā eas exactiōes medio iuramento ad

sancta Dei corporalit̃ præstito exigēt. quod iuramentū Sclāris Exactor

corā loci Capitaneo aut eius uices gerēti, Spūalis uero corā Notario pu-

blico & testibus fidedignis: inter q̃s tamē sit loci Capitaneus uel eius ui-

ces gerens. Iurabūt aut̃ in hæc uerba. Ego N. iuro, q̃a in supra scriptis

Cōtributiōibus repetēdis & exigēdis fidelis ero Clementis, & Sereniss.

Dñō D. S. I. G. Regi Pol. ac Reipub. Quodq̃ uolo & debeo omni cura,

studio, integritate, & diligētia exactiōes Villarū & capitaliū iuxta lau-

dam & formā Literarū uniuersaliū in generali Conuentiōe Bidgostiē.

decretas & cōstitutiōes fidelit̃ repetere & colligere, nulli hominū cuius-

cūq̃ status, ordinis, sexus, et cōditiōis siuē ob amorē, fauorē, aut premiū

parcentiū, primo & ante omnia de bonis Regijs, necnō dñorū Spūaliū,

& Sclāriū: demū de bonis uniuersis Nobilitatis, de personisq̃ & capiti-

& pueris per unum grossum.

Itē Molēdinatores taliū Oppido-

rum perpetui, seu hæreditarij per

ij. gr. uxores & pueri per ij. gross.

In Oppidis nō habētibus forū an-

nuū & septimanalia Consules &

generaliter omnes Officiales per ij.

gr. Vxores uero & pueri & gene-

ralit̃ omnes homines in huiusmōi

Oppidis existentes per unū gross.

Suburbani & Hortulani taliū Op-

pidorū oēs in uniuersum per j. gr.

Omnes Fistulatores, cytarēdi, tim-

panistę, hoc quęstu uictū quęren.

de capite suo per vi. gross. uxores

& pueri per unum grossum.

Mulieres uagæ in Curijs dñorū,

& ubicumq̃ manentes per vi. gro.

Itē ludæi generalit̃ omnes in Re-

gno nostro 3000. flor. per xxx. gross.

computatorum soluent.

TEMPVS uero solutiōis nos Li-

teris nostris assignaturi sumus.

Iudices ludæorum per ij. floren.

Notarij per unum florenum.

Præterea Exactio & Contributio

ducillorū debet durare a festo Pē-

tecosten proxime uenturo usque

ad Conuentū generalē proximū.

Exactores qua forma iuramentum præ-

stabit.

Exactores qua forma iuramentum præ-

stabit.

Exactores qua forma iuramentum præ-

stabit.

Exactores qua forma iuramentum præ-

stabit.

Exactores qua forma iuramentum præ-

stabit.

Exactores qua forma iuramentum præ-

stabit.

Exactores qua forma iuramentum præ-

stabit.

Exactores qua forma iuramentum præ-

stabit.

Exactores qua forma iuramentum præ-

stabit.

bus ordinū & statū, nō obſtātibz q̄buſcūq; libertatibz & exēptiōibz quacūq; autoritate cuiūq; cōceſſis. & ſi aliquē hominū quippiam Reipub. abſtrahere cognouero, alicuius libertatis & exēptiōis prætēxtu, aut temere, extūc talē M.R. & Conſiliarijs eius ac uniuerſæ Nobilitati pādere publice uolo, & tenebor: necnō loci Capitaneo. Exactas uero pecunias in manus horū inferā fideliter, ſicut inferius cōſtitutū eſt: ſic me Deus adiuuet, & hæc ſancta crux. Sed ut infraſcriptis exactiōibz facilior & uerior modus & ordo fiat, debēt omnes Plebani, uel eorū Cōmēdarj, in Ciuitatibus, Oppidis, Villis ſingularū ſuarū Parochialiū, per capita & perſonas nullū hominē excludendo ſine mora fideliter cōſcribere, & eadē Regeſtra ante feſtū Purificatiōis Mariæ proximū Exactiōribz ſui Diſtrictus præſentare, & in manus dare, ſub iuramēto: quod ipſa Regeſtra ab eo fideliter cōſcripta ſunt. Vbi uero inter Plebanū & dñm Villæ ſeu Cōſules Oppidorū diſſenſio ſuper Regeſtris orta fuerit, extunc Exactores illius Diſtrictus mittant, uel ſi quomodo poſſunt ipſi deſcendant ad locum de quo eſſet differentia, ad cognosceñ. rei ueritatem, qua cognita id quod iuſtum erit exigatur.

¶ Ceterū Statuimus, ut Exactio & collectio omniū pecuniarū incipiat fieri a proximo feſto Purificatiōis Marię, & finiat die Dñico Oculi, proxime uēturo: hoc modo, Quod dñi Spūales et Sclāres Cōſiliarij infra duas primas hebdomadas ipſam Exactiōē in toto diſoluāt ſub pœna duplici, & Centū Marc. & cæteri ſtatus ac ordines etiā infra alteras duas ſeptimanas, id quod iuſtū eſt extradāt ſub pœna duplici, & xiiij Marc. Si q̄s cōtributiōes ſupraſcriptas extradere neglexerit, & die Dñico Oculi extūc lapſo duplicē exactiōē ſoluere coget. In qua q̄dem duplici exactiōe Capitaneus loci eiusedē in bona talis nō ſoluētis ſe auctoritate noſtra intromittere, & eadē tandē tenere debet uſq; ad totalē ſolutionem præfatæ duplicis Cōtributiōis. Et ſi talis negligēs ſiue ſit dñs ſiue inferioris ordinis Capitaneo ſuo intromiſſionem in bona ſua dare noluerit, Extūc ipſo facto inferior pœnā xiiij Marc. dñs uero Centū Marc. pœnam ſuccūbet, ratiōe quarū pœnarū tam diu Capitaneus bona taliū tenebit donec pœnæ duplicatæ & ſimiliter pœnis ſupraſcriptis ſatisfaciet. Quę pœnę duplicatę, & pœnę xiiij Marc. ſiue Centū repetitæ & exactæ pro deſenſiōe Regni & neceſſitate Reip. cōuertant. Spūales uerō tales exactiōes ſoluere cōtemneñ. aut negligē. cēſuris Eccleſiaſticis ad ſoluēñ. pœnā duplicē cōpellant. Quas ſi quiſpiā ultra tres meſes induratus ſuſtinuerit, hoſtis patriæ eſſe cenſeatur, & ut talis puniatur.

¶ Hoc etiā ſpecialit̄ prouiſum eſſe uolumus, Quod Exactores designati ſi q̄ in lure Terreſtri, aut Caſtreñ, aut q̄cumq; alio ludicio actiōes haberēt: & ſi cauſas ſuas intra tempus collectiōis nō attētauerint, uel diligētias neceſſarias & opportunas nō fecerint, ea prærogatiua gaudeāt qua gaudere ſolēt hi q̄ Reip. extra fines Regni noſtri ſeruiūt. Hic Exactores ſunt deſcripti prætereāq; Ciuitates Diſtrictū primariæ in q̄bus pe-

¶ Collectis tadē omnibus Cōtributiōibus, pecuniā (cunię exigebāt, collatā debēt Exactores portare ad Ciuitatē capitalē ſuæ Terræ, uidelicet ad diē dñicā ludica proxime uenturā, & tandē iam integre & fidelit̄ in manus

Plebani capita ſuorū
parochialium deſcri-
pta Exactoribus of-
ferant iurati.

Pœnæ ſtatuuntur cō-
tra eos qui ſoluere cō-
tributionem neglexer-
int.

Iuſticiū Exactoris
bus donatur.

Modus pecunię fidei
liter ad Theſaurum
addendæ.

In manus et potestatem Palatini, si praesens fuerit: sin aut minus, extunc in manus Castellanorum: ibidemque mox coram supra scriptis de omnibus praecceptis & collectis iuxta Regestra eis tradita sufficientem rationem facere, qua facta, de traditis & expositis ab eodem Palatino Castellanis & Nobilibus accipere, qua accepta, eisdem Palatino Castellanis recognitionem suam dare, ut eam Palatinis cum Castellanis in Conuentu generali proxime futura coram nobis & Consiliariis nostris Nunciisque Terrarum originaliter ostendant, & producant, his peractis pecuniam omnem collectam Palatinis cum Castellanis Nobilibus supra scriptis in thesaurum Regni nostri fideliter per Notarium nostrum ad id specialiter deputandum inferri sine omni mora procurabunt. Ut autem praefatae Contributiones ex necessitate & bono Reipublicae institutae integre & fideliter & sine cuiuspiam hominis impedimento exigantur, decreuimus & praesentibus decernimus omnium Consiliariorum nostrorum & Nunciorum Terrestrium communi consilio & assensu, quod nemo cuiuscunque status, dignitatis, aut conditionis existens audeat Exactores earundem Contributionum aut illos qui illas indicabunt, uel conscribent, siue sint Ecclesiastici, siue Seculares, quouis modo occulte uel manifeste perturbare, uel facto aut consilio nocere illis uelle, aut minas aliquas & metum mortis aut mutilationis membrorum interponere sub poena confiscationis bonorum & bannitionis de Regno. Mandamus igitur singulis et uniuersis supra scriptis ut praemissis omnibus ullo modo contrariari non audeatis. Sed pecuniam cito & fideliter in manus Exactorum portare curetis. Vos uero Capitanei eos qui tardi & contumaces in soluendo erunt, & quos uobis ipsi Exactores deferunt per pignorationes & alias poenas superius expressas ad solutionem ipsarum Contributionum compellatis, poenasque huiusmodi diligenter exigatis sub poena Centum Marcarum, contra negligentes Capitaneos decreta irremissibiliter persoluenda. Vos uero qui summas non habetis inscriptas sub punitione priuationis beneficij officij & pro gratia nostra aliter non facturi, Actum & datum in Actu Bidgostien, generali feria secunda ante festum sanctae Barbarae proxima.

Contributionum indicatorum a ui & minis sint iuri.

Capitanei contumaces ad soluendum congent.

Anno domini 1520. Regni uero nostri xiiij.

CAPITVLVM V.

De taxatione fundorum.

SIGISMUND. Dei gratia Rex Pol. &c. Vniuersis et singulis gratiam nostram Regiam. Licet ante biennium, perpendentes, cum uniuersis Consiliariis & Terrarum Nunciis, in Conuentu generali Petricouien, nullam certam & firmam defensionem, sine bono ordine, bonum ordinem uero absque iusta & conuenienti dispositione, iustam autem dispositionem & facultatis uniuscuiusque cognitionem fieri non posse, absque debita bonorum taxatione, statueramus unanimi omnium consensu, fundos bonorum Terrestrium in uniuerso Regno taxandos, & quibus modis id fieri debebat, fuit sufficienter descriptum & omnibus publicatum. Verum cum per aliquos homines, omnis ordinis impatiētes, fuit haec salutaris institutio praepedita, ita, ut prout decretum erat, ad effectum suum uenire non potuerit, & in praesenti Conuentu Cra-

uentu Cracouieñ. cōsulentes imminētibus indies magis Regno nostro periculis & discriminibus, nihil utilius reperire potuerimus, ad firmā et omnibus æquā ac tolerabilē defensionē statuendā, q̄ ipsam funderū taxationē, placuit uniuersis Cōsiliarijs & Terrarū Nuncijs, illud decretū ante bienniū factum, in integrum restituere, & ad taxandos ipsos fundos, modo infra scripto procedere.

¶ In primis, in Cōuentibus particularib, quos in omnibus Palatinatibus Regni nostri, & locis cōsuetis iā indiximus, & ad eos, Palatinos, & omnes Dignitarios, Castellanos, Capitaneos, & Officiales, totāq; Nobilitatē, uniuscuiusq; Palatinatus cōuenire iussimus, q̄sq; Palatinus cū Castellanis, Officialibus & Nobilibus sui Palatinatus eliget & designabit ad singulos Distriētus, unū Castellaniū illius Distriētus, & duos uiros Nobiles eiusdē Distriētus, sic qd' ad singulos Distriētus sit electus ac designatus Castellanus, & duo Nobiles eiusdē Distriētus fide digni, pbatē uirtutis & bonę cōscientię. Quod si nō fuerit in aliq̄ Distriētū Castellanus, eliget Palatinus aliū Dignitariū seu Officialē illius Distriētus de cōsensu Dignitatorū Officialiū ac Nobilitatis quę ibi fuerit, aut ma

¶ Hī uero omnes supradicti iurati esse debebūt, (ioris partis ipsius. Palatinus & Castellanus, sub eo iuramēto, q̄ nobis & Reip. Regni nostri obstricti sunt, dicent, duo uero illi Nobiles ex cōmunitate electi, corporale iuramentū prestabūt, quod omniū & singulorū bona, iuste taxabunt, & cōscribent, ita, ut illa uendi aut emi deberēt, nō habita ratione sanguinis aut amicicię, uel cuiuscūq; necessitudinis, neq; ex amore, prece, præcio, aut odio, nec propter munera aut pollicitatiōes, nec metu aut timore, sed pure, sincere, ac secundum Deum & iusticiam.

¶ Quisq; aut Palatinus cū Castellano primario & duobus Nobilib, ex cōmunitate electis initiū faciet eiusmōi taxatiōis bonorū, feria secunda post festum sanctę Trinitatis proxima & primus ipse capitalē Distriētum sui Palatinatus obseq̄tabit, uidēdo, estimādo, & taxādo cuiusq; bona, a suis proprijs incipiēdo, si illa in eodē Distriētū capitali habuerit, siue illa sint hereditaria siue obligatoria, secundū industriā, discretionē & cōscientiā, & descendēdo psonaliter cū sibi adiūctis Castellano et Nobilibus, ad singulas parochias eiusdē Distriētus, & ubi opus fuerit & dominis taxatoribus ita expedire uidebit, etiā ad Villas ipsas, Ciuitates & Oppida, situm, prouētus omnes diligenter perpēdendo & disquirendo, & ibidē ualorē & extimationē bonorū illius parochię, uocato ad se Plebano aut eius Cōmendario, & alijs hominibus tā Nobilibus q̄ plebcis omnis ordinis & status circūadiacentibus, inquiret, nulli fauendo, sed Deum & cōscientiā prę oculis habēdo, ac ipsam taxā & ualorē singulorū bonorū eiusdem Distriētus, fideliter cōscribi & annotari faciet.

¶ Quo exēplo alijs Castellani cū duobus Nobilibus iuratis, ibūt p Distriētus sibi deputatos illius Palatinatus, & taxationē omniū bonorū, descēdendo ad parochias modo præmisso facient & fidelit cōscribent.

¶ Ibit aut unus Castellanus post aliū infra unā septimanā, si & inquātū priorē Distriētū absoluerit, p alios singulos Distriētus, propterea, ut Nobiles in diuersis Distriētibus bona hereditaria habēñ, taxatiōi suorū

bonorum in

bonorū interesse possit, id qd' facere debebūt & tenebunt sub poenis no-
 stris Regalib. uel si ipsimet psonaliter cōmode interesse nō ualerēt, uices
 suas amicis, uicinis, familiaribus, aut Officialib. suis cōmittere possint,
 alioqn eorū bona nihilominus taxabunt, & taxari debēt, absentia illo-
 rum. Et qnā in omībus Palatinatibus & Districtibus, (rū nō obstatē,
 dñi Spūales habēt bona sua Ecclesiastica seu fundos, quā licet nunq̄ ali-
 as subiecta erāt oneri bellicæ seruitutis, ut quæ per Sereniss. prædecesso-
 res nostros Poloniæ Reges & Duces, sunt ab initio fundatiōis Ecclesia-
 rum, ad usum dūtaxat & onera Ecclesiæ collata, multisq̄ immunitatib.
 & libertatibus donata, tamē in præsentī Regnī necessitate & summo di-
 scrimine, uolētes ipsi dñi Spūales, sibi & Ecclesijs suis gratiā nostrā Re-
 giam demereri, fratribus uero suis dñis Sēcularib. gratificari, Reiq̄ pu-
 blicæ pro cuius bono statu orare tenent, ope sua nō deesse, permiserunt
 etiā non grauati, bona sua Ecclesiastica hæctenus semper libera, cū his
 quæ ad defensionē obligata sunt, in præsens taxari, ita ut bona dñorum
 Sēculariū taxabunt. Et proinde dñi Archiepiscopi & Episcopi, designa-
 bunt duos uiros Ecclesiasticos bonæ fidei & cōscientiæ ad quēlibet Pa-
 latinatū, qui una cū Taxatoribus, per Palatinū, Castellanos, Officiales
 & Nobilitatē electis seu eligēdis, taxabūt bona omnia tā Spūalium quā
 Sclāriū personarū, & hī primū cū Palatino & Castel. primario, ac duo-
 bus Nobilib. electis, capitalē Districtū obegtabūt p singulas parochias,
 & simul cū illis bona eiusdē Districtus taxabūt & estimabūt, modo su-
 prascripto, secundū Deū & cōscientiā, sublato amore, fauore, metu, pre-
 ce, odio, &c. Et idē Spūales designādi per dños Archiepisc. & Epi-
 scopos, ituri deinceps sunt successiue per alios Districtus illius Palati-
 natus, & bona omnia tā Spūalia q̄ Sēcularia cū Castellanis & Nobilib.
 electis seu eligēdis taxabūt, modo et ordine suprascripto, & nō erit opus
 ut ad singulos Districtus eligant, seu designent alij & alij Spūales, put
 taxatores Sclāres q̄ ad singulos Districtus eligi & designari debēt, sed ad
 totū Palatinatū & Districtus illius omnes, duo dūtaxat taxatores Spūa-
 les, incipiēdo a primo & capitali Districtu, bona omnia ut supra dictū
 est, cū taxatorib. ad singulos Districtus electis seu eligēdis taxabūt seu
 estimabūt. Verū præstabūt prius Iuramētū corporale in manib. sui Episcopi, q̄
 nō amore, prece, odio, metu, fauore etc. Sed iuste & secū-
 dū Deū ac cōscientiā, ac iustū ratiōis suę iudiciū, bona oīa taxabūt, &
 estimabūt. Si uero taxatores Spūales & Sclāres inter se fuerūt di-
 scordes in taxatiōe aliq̄rum bonorū Spūaliū aut Sclāriū, huiusmōi dif-
 ferentiā, et qbus ratiōibus et causis quęq̄ pars nitet, & assertionē ac mo-
 tū animi si fulciet, describēt, & ad nos ad p̄ximū generalē Cōuentū p̄-
 ferēt, reuidēdā p nos et Cōsiliarios nostros, et iusticia mediāte decernēdā.
 Peracta aut in singulis Palatinatib. et Districtibus eorū taxatiōe su-
 prascripta, descriptisq̄ diligent omnibus differētijs, si quę circa eā exo-
 rient, eā Palatini ipsi, Castellani, & Taxatores Spūales & Sēculares su-
 prascripti, in singulis Palatinatib. cōscribent, ac in Regestra seu Libros
 redigēt ac redigi faciēt, illaq̄ manibus proprijs subscripta Sigillis suis
 obsignabūt, quę Palatini ipsi Terrarū ad se recipiēt & nobis afferēt, ad

proximū generalē Cōuentū, in q̄ nos cū Cōsiliarijs nostris & Terrarū Nuncijs, uisib. p̄spectis, & mature p̄pensis taxatiōib. omniū bonorū, cōstituemus modū & ordinē defensiōis Regni nostri, qui eidē Regno utilis & subditis nostris tolerabilis & ferēdus sit futurus, idq̄ qd' nobis in ea ipsa taxatiōe bonorū moderandū, augendū & minuendū uidebit̄. facere & cōstituere cū Senatu Regni nostri & Nūcijs Terrarū curabim⁹.

¶ Quia uero nos ferimus multa onera in sustinēdo statu nostro Regio, & expediēdis Reip. negocijs, nō uisum fuit, ut bona nostra Regia, quæ libera & nō oppignorata habemus, subiicerent̄ taxatiōi suprascriptæ, q̄niam nos pro officio ac debīto nostro, proq̄ uirtute & benignitate nostra Regia, nunq̄ deesse solemus, nec unq̄ deesse uolumus, uiribus et facultatib. nostris, defensiōi ipsius Regni & subditorum nostrorū.

¶ Verū bona reliqua omnia nostra Regia, in summis pecuniarū quibusq̄ obligata, subiecimus, & subiicimus taxatiōi suprascriptæ, quæ perinde taxari & estimari debebūt, ac aliorū subdytorū nostrorū Spūalium & Seculariū bona hereditaria & obligatoria taxabuntur.

¶ Quocirca uobis omnibus Palatinis, Castellanis, ceterisq̄ Dignitatib. & Officialibus, ac uniuersis subditis nostris tam Spūalibus q̄ Secularibus Regni nostri, præsenti Constitutionē Conuētus generalis denunciamus, Mandamusq̄ uobis, ut illā eo ordine & modo ut p̄missū est, diligenter exequamini, pro fide uestra ac gratia nostra nō aliter factū. Datum Cracouiæ in Conuētu generali feria tertia proxima post

Dñicam Reminiscere, Anno dñi 1527, Regni nostri anno XXI.

MILITARIS DISCIPLINAE EPILOGVS.

Ex Claudiano,

Si bella tonant, prius agmina duris
Exerce studiis, & sæuo præstrue Marti.
Non brumæ requies, non hybernacula segnes
Eneruent torpore manus, ponenda salubri
Castra loco, præbenda vigil custodia vallo.
Disce ubi densari cuneus, ubi cornua tendi
Aequius, aut iterum flecti, quæ montibus apta,
Quæ campis acies, fraudi quæ accommoda vallis,
Quæ via difficilis, fidit si moenibus hostis,
Tum tibi murali libretur machina pulsu,
Saxa roret præceps aries, prætectaque portas
Testudo feriat, ruat emersura iuuentus
Effusi per operta soli, si longa moretur
Obsidio, tum vota caue secura remittas,
Inclusumue putes, multis damnosa fuere
Gaudia, dispersi pereunt, somnoque soluti,
Sæpius incautæ nocuit victoria turbæ.
Neu tibi regicidis tentoria larga redundant
Delitiis, non imbelles ad signa ministros
Luxuries armata trahat, neu flantibus Austris
Neu pluuiis cedas, neu defensura calorem
Aurea submoueant rapidos umbracula soles,
Inuentis utare cibis, solabere partes
Aequali sudore tuas, si collis iniquus
Primus ini, syluam si cedere prouocat usus,
Ne pudeat sumpta quercum strauisse bipenni.

Calcatur si

Calcatur si pigra palus, tuus ante profundum
Præteret sonipes: fluuio tu prorere curru
Hærentes glacie, liquido tu scinde natatu.
Nunc eques in medias equitum te confere turmas;
Nunc pedes assistas pediti, tum promptius ibunt
Te socio, tum conspicuus gratusque geretur
Sub te teste labor.

Interea musis animus dum mollior instet,
Et quæ mox imitere legat, nec desinat unquam
Tecum Graia loqui, tecum Romana vetustas.
Antiquos euolue Duces, assuesce futurae
Militiæ, Latium retro te confer in æuum.
Libertas quæstita placet, mirabere Brutum:
Perfidiam damnas, Meti satlabere pœnis:
Triste rigor nimius, Torquati despue mores:
Mors impena bonum, Decios venerare ruentes:
Vel solus quid fortis agat, te ponte soluto
Oppositus Cocles, Muti te flamma docebit.
Quid mora perfringat, Fabius: quid rebus in arcis
Dux gerat, ostendet Gallorum strage Camillus.
Discitur hinc, nullos meritis obistere casus.
Prorogat æternam feritas tibi Punica famam
Regule, successus superant aduersa Catonis.
Discitur in quantum paupertas sobria possit.
Pauper erat Curius, Reges cum vinceret armis.
Pauper Fabricius, Pyrrhi quum sperneret aurum.
Sordida Serranus flexit dictator aratra,
Lustratae lictore casæ, falcesque salignis
Postibus affixit, collectæ consule messes,
Et sulcata diu trabeato rura colono.

In h. do artes huma-
na & liberales, nec
non historia usui es-
se debent.

Quæ quidē omnia hæc prænominata, quibus iura cōmunia, & priuile-
gia, ac libertates Regni reformata sunt, in debitā executionē reponimus,
& Literis nostris cōfirmamus, & roboramus: uolentes, & mandātes, ut
ab omnibus firmiter & inuiolabiliter tenerent: prout & nos eadē tene-
re, & iuxta ea subditos nostros conseruare uolumus. Adhuc autē ultra
hoc, quodcūq; nobis fuerit demonstratū esse iuxta iura cōmunia, Statu-
ta, Literasq; et priuilegia: hoc totū tenere, et iuxta hoc subditos nostros
cōseruare uolumus, & prout debemus, tenebimur. Et his omnibus effe-
ctualē executionē facere uerbo nostro Regio promittimus, & hisce Li-
teris nos obligamus. Quod si nos ipsi aliquid cōtra hoc ipsum fecerimus,
extunc nōsecus intelligi debet, nisi quod in eo cōtra lusiurandū nostrū
excessimus. Et in maiorem horū cautelam, & testimoniū, præsentēs Li-
teras scribi mandauimus, & Sigillo nostro cōsignauimus. Quæ quidem
datæ, & scriptæ sunt in Comitib; generalibus Regni, Petricouia, Sab-
bato sanctæ Annæ sacro. Anno Christi Dei nostri Millesimo quingē-
tesimo quinquagesimo. Regni autē nostri xxi. Præsentibus
Cōsiliarijs Regni nostri Spūalibus & Sæcularibus.

sigill. Augustus Pe-
trouia 1550. res
cipit se omnia statu-
ta, quæ ipse in suis
artigit, aliq; omnia
iusta & legitima co-
secuturum.

Ad Mandatum S. Ma-
iestatis Regiæ propriū.

¶ Iuris seu Statutorū ac Priuilegiorum
Regni Poloniæ. Finis.

De ij De causis

D E C A V S I S

T V R B A S V E L P A C E M R E I P V B. A D F E R E N T I B V S E L E G I A.

IVPpiter haud REGNVm statuit disperdere nostrum:
 Et nobis, nisi sint numina laesa, fauent,
 Nam PATER atq; autor CHRISTUS DEVS ille salutis,
 Perpetua cura commoda nostra regit.
 Ast nostram patriam sceleratis mentibus viro:
 Conamur Ciues dilacerare feri.
 Namq; DEI VERBO, fuit hæc fiducia quanta?
 SPRETO: grex hominum religione perit.
 SANGVine, STEMMatibus, PREce, SERUITiue labore,
 Quærunturq; DEI templa SIMONIS ope.
 Vix est qui CHRISTI ZELO bene pascat ouile:
 Quin pingues venter tot vorat vnus oues.
 IUSTICIAM FIDEI reticent pro LEGE furentes,
 INVENTISq; suis, PVRificaq; STYGE.
 DIMIDIata gregi misero SACRA SIGNA ministrant:
 Inq; vsus vetitos tellera sancta venit.
 VNDA PROPHanda datur populo pro SANGVine CHRISTi:
 Quem POTVM MORiens OMNIBVS ILLE DEDIT.
 SCORTA SACERdotes multos temerantq; PROP Hanos:
 Ismaeles replent OP Pida, R. VRA, DOMVS.
 Clauum abest vsus, qui debuit esse timendus:
 Dimissisq; suis vis aliena rapit.
 VIRGO PArens, omnes pariter cum virgine SANCTI
 Fraudantur, cultu legitimoque DEVS.
 Laudibus ast contra falsis onerantur inepte,
 Quas Thrafo stolidus vix tolerare queat.
 Addit vana superstitio, furor impius aufert:
 Hanc citra, illam ultra ponere cuncta iuuat
 Hinc populus falsa delusus imagine rerum:
 Pastores contra seditione furit
 Vt etiam BONA CONCVLCET nouitatis amator,
 Iamque suis furis cuncta licere putat.
 Censor & indoctus censendi præripit artem
 IVDICIBVS doctis, PRAESVLIBVSq; piis.
 Quod si peruideas populi peccata PROP HANI
 Hæc quoque fit variis turba prophana modis.
 Namq; MAGISTratus quidam, LEGESq;, FIDEMq;
 Vendunt: quos cruciat non saturanda fames.
 SAEVItiam exercent, rapiuntq; TYRANnida quidam,
 Induat vt iustus Ciuib; arma dolor.
 Pars cuperet sartire domestica damna RAPINIS:
 Exhaustit patrias cum male luxus opes.
 Diripiunt Regni patrimonia publica nostri,
 Et sibi diuisasq; vique, doloque parant.
 Et non IUSTICIAE formidant vindicis iram
 Consiliis superum quæ Dea semper adest:
 Hæc oculis cernit vigilantibus omnia facta,
 Nemo putet falli nomina posse Deum.
 Et quamuis poenas differt aliquando, tacetque,
Mente tamen memori facta nefanda norat.

Que cause Ecclesia
 am. Christi hoc tem-
 pore conturbent?

Que mala Politiam
 quoq; concutunt?
 Ex solonis Elegia.

Exigit ac tandem pœnas. non Regna, nec Urbēs;
Effugiunt ciades quas merere graues.
Hinc gens diuitiis quondam Imperioque superba
Sensitū patitur tristia lura modo.
Aut rabidi Cīnes in mutua vulnera stringunt
Exorta gladios seditione suos.
Aut validos hostes sine causa forte laceſſunt,
Sopitūque mouent quod fuit antē, malum.
Nam GEN S quæ socios iniustis prouocat armis,
Pacificas artes, militāue facit,
Corruet, & prædæ fiet secura malorum:
Corruet, & subitis est peritura modis.
Calibus his validæ gentes delentur & Urbes
Pro spreta pœnas quæ pietate luent.
At si qui excidio patriæ fortasse supersunt,
Post hæc fata illos non leuīora manent.
Extorres sine spe, sine sede, inopesque vagantur:
Aut empti precio vincula dura gerunt.
Sic parrem quīuis tolerat, cum publica clades
Incidit, & prohibet ianua nulla malum.
Non latebræ quemquam fugientem abcondere possunt;
In thalamos penetrant publica damna tuos.
Hæc moneo C I V E S, nec fabula ficta putanda est:
LEGES atq; DEI spernere I V S S A nocet.
Sed placidam retinet PACEM REVERENTIA I V R I S.
Peccanti quæ non parcere lenta solet.
Hæc prohibet turpem luxum, frenatque rebelles,
Crescere nec patitur semina sparsa mali.
Iudicis emendat fraudes, violentaque facta,
Nasci inter Cīnes diſsidiumque vetat.
Deniq; V I T A hominum T R A N Q V I L L A manebit, I E S V
V E R B A S A C R I S P R A E S I N T, P A T R I A I V R A F O R O.
Insuper A M B I T I O R A P I a t ne P R A E m i a D I G N I S:
At plectat S C E L e r u m debita P O E N A R E O S.

signa peritura Reip.

Repub. male affecta
nemo nō miseria sua
adfectur.

Legibus ac Dei præ
ceptis Respub. est cō
stabilenda.

Iudicium officia exequantur.

Artes pacis in Ecclesia ac in Politia retinende.

A D O P E R I S

C E N S O R E M.

R E X iussit, iuuit D E V S, o quæ I A C O B E tulisti?
Vt L E G V M P A T R I A E perficeretur opus.
I licet infernis furiosa Megæra: I A C O B V S
Tutus erit R E G I S præsidioque D E I.
At vos si grati capietis vestra P O L O N I
lura, breui vobis vtiliora dabit.
Sin minus, ipse quidem studium sibi inotile mittet,
Vult nec in ingratos officiosus erit:
Ast ita proticiet Musas studiosa I V V E N T V S:
Excolet haud P A T R I A M, barbariemque S O L L.

Ecce in IN IACO.

IN IACOBI PRI- LVSII PRÆSTANTISS. POETÆ

Philosophi & Iureconsulti effigiem, ANDREÆ
TRICESII Equitis Poloni.

CARMEN EXTEMPORANEVM.

PRilusi augustam faciem quicumq; IACOBI
Cernis, & egregi pectora lata uiri:
Miraris forsan, tam uasto in corpore Musæ
Ponere qui sedes non timuere suas?
Desine mirari, talis fuit ille Sophorum
Primus, & æterno dignus honore Plato.
Cuius ut excelsum pectus coluere Camenæ,
PRILusi nostri sic quoq; iure colunt.
Corporis effigies ut par censetur utriq;
Sic etiam studium difficilisq; labor.
Ille suis Græcis leges conscripserat, & quo
Publica res esset rite regenda modo.
Scribit & iste suis Legum præcepta Polonis,
Et magna e uarijs eruit arte Libris.
At quia diuinis noster de fontibus haustas
Tradit, & ad fidei dogmata cuncta refert:
Tanto illo posset me iudice maior haberi,
Quanti Atheo Moses Socrate maior erat.

FINIS OPERIS.

Quod labore ac sumptu meo, partim in Sczuczyn, partim sub Ar-
ce Cracouiën. in ædibus meis ad antrum Draconis
scriptum, & toto biennio est excussũ. abso-
lutum uero ineunte anno 1553,

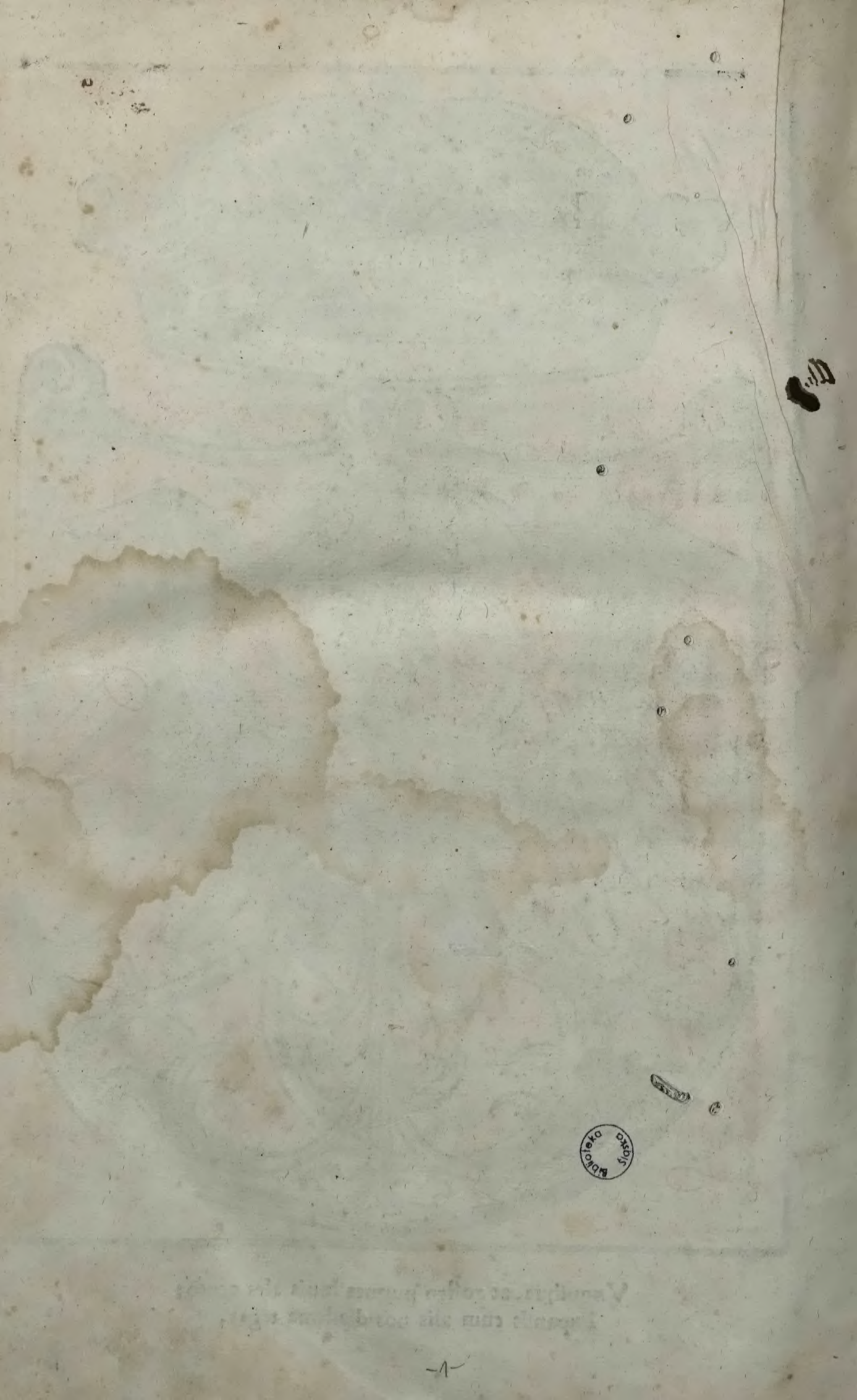
M.

O.

Vnguibus, ac rostro pugnes Iouis ales acuto:
Expansis cum alis nos diadema tegat.

Abolito

REPERTORIUM

Legum, Codice PRZY- LVSCYANI Statuti contē- tarū ordine Alphabetico dige- sum.

*Abigeei qui fol. 550
ant. V. de*

A ante B.

Absente Actore in Criminalibus Rex et Capiteus Caam non cognoscant fol. 49.
Absentia a Regno Fernus Decem octo Septimanarum p[er]figat fol. 638/649.

A ante C.

Actore absente in Criminalibz Rex et Capiteus Caam non cognoscant fol. 49/647.

Actoralz nomine Graniciem notabiliora signa ostendens obtinebit fol. 259.

Actoralz nomine Graniciem deficiē sign[um] Actor Causa habeat fol. 259.

Actor Bonum rei sequi debet, et quilibet in foro suo conveniat fol. 794/605.

Actor intentans Ca[usa] reo in iure Deutorico, solus e[st] conuersus in foro suo pro-
prio reo se iustificet. fol. 605.

Actores aliquot diuersi Ca[usa] alicuius prius inter se iure experiant[ur] qua reu[er] impet[ur]at fol. 622.

Actor interceptor Causa[rum] reijciat, primus aut Actor ad Caam admittat fol. 622.

Actor post amissam Citationem denuo sine p[re]sena succubita citet fol. 623.

Actor post Propositionem citato p[re]sont[em] commodare tenet[ur] qua[ntu]m tand[em] Actor restituit fol. 623.

Acti Fernus sp[eci]es est peremptorius alias contra Caam ad Citat[em] cum p[re]sena Septē
Abgecanum amittit fol. 636.

Actores in fine condemnari debent fol. 636.

Actor condemnat[us] sui ante tempus Abit[us] et 20bz diebz arrestabit et nil nocebit fol. 643.

Actor reum in prima Citationem condemnare in p[re]sena p[re]sumat ad fol. 637.

Actor Citationem sine intentione suam p[re]sont[em] ipsa non intelligen[da] declarat tenet fol. 637.

Actor non continuans Caam inceptam infra annum et sex Septimanas ca-
dit a Ca[usa], nisi per illud tempus iudicia ab aliqua Caam celebrata no[n] fuerint fol. 650.

Actum stare contenta sponis sua vel inuina suam, conuolente reus euadere tenet. *Fol. 550.*
 Actum siue iudicium dñum liber in quolibet districtu sit unus *Folio. 586.*
 Actum dñum Libri sub clauibus dñi dñi dñi et notari dñi seruati *586.*
 Actum dñum pñtioni notari dñi pñtes inter sint sub pñtione *Off. 9. 660.*
 Actiones pro dñibus regendis et bonorum exemptione nō hñt hñt euasione. *664.*
 Actiones coram Rege ventilatē in Librum dñum in scribant *Folio 202.*
 Actiones finiales coram Rege non determinatē ad districtū propriū remittant *F. 55.*
 Accusatus rāone alieuius violentiā de re nō probante dñito euadat. *Fol. 560.*
 Accusatus de spolio die dñenti in via publica commissi 12 Septē se expurgat ibi. *Fol. 560.*
 Accusatus rāone furti deficiente uno teste in sui expurgare infamis nō pronunciat
 sed rem furtiuam restituat. *Fol. 561 / 605.*
 Accusatus rāone furti post diennium inq. personas in alia parochia degentes
 post unum uero annum inq. personas sub una parochia manentes per testes
 expurgat et ibi. *Fol. 562.*
 Accusatus vir boni famē de furto, aut aliquo latrocinij crimine proprio iura-
 mento expurgat se. *Fol. 562.*
 Accusato pro aliquo crimine et profugo Epus et Palatinus illius districtus
 saluum conductum dabit, et interea graam Regis quadrat, ac se iustificet,
 alias. Palatinus eum ad metas Regni conduceat, et ibi mansurus graam
 ab eo infamia quēritabit. *Fol. 572.*
 Accusatus de furto mellis uel apium, negans iuramento euadat, nempe
 Actore ceteris usum furtum non probante. *Fol. 557.*
 Armatus ad iudicium ueniens armis pñt et pñna 14 Marquimias 64.

A ante D.

Aduenis undecunq. ueniētibz apud dños Regni Inuenta omnis gram
 emere licitum qf. *Fol. 324.*
 Aduitalitates omnes sunt seruandē *Fol. 180.*
 Aduitalitates quomodo seruandē aut scribendē *Fol. 488.*
 Aduocati Aduocatus suas dñe consensu dñonum suoz hñt amissione
 summe non uendant. *Fol. 578.*

A ante E.

Agri alieni seminati semine careat cū pñna pñtadñesta *Fol. 546.*

Aggratiatio pro violatione Virginitatis et oppressio-
 patr Violationes Virginitatis, a u. Diocle *Fol. 214. Art. 7.*
 Aggratiatio. Dia xñtēqñ 2 Virain
 aggratiatio dñe furtiuorum Menoty vñd Leg. 1. *Fol. 476.*

A ante L.

vñd: 1. Legum
 F. 46. tit. De Violat. ni bus
 Vi. eod. F. 49. —
 tit. De Menis. —

*Fol. 334. Sed neque
 Sulteti Aduocati dñi.*

A ante L.

Athenigenis nulla castra et dignitates dantur. - - - - - Sol. 179.

Allegationes post Decretum latum locum non habeant. Sol. 664.

A ante M.

Amicus amicum iocando vulnerans tantum modo iuribus soluat. Sol. 277.

Amputans manum filii sui more tyrannico quomodo puniendus. Sol. 278.

Amputans manum filii aut Knechti extendendi more tyrannici quomodo puniendus. 330.

A ante N.

Annate ad sumptus belli gerendi convertantur.

Ante isolationem sententiarum iudex parti moneat de producendis documentis factis necessariis. 652.

Ante latam sententiam parti producat allegationes et documenta factis suis quae velint. 652.

Antiqua res occasione bonorum Regalium ad consuetudinem Regni Suerem remittatur. 384.

A ante P.

Apro F. 556 Lex III. IV. et V.

Appellatio defectus additione corrigatur ne terminus desoleatur. - - - - - Sol. 51.

Appellationes et relationes una cum Imperatoris negotiis cognoscantur. - - - - - Sol. 50.

Appellatio ex colloquiis Sueribus fiat ad consuetudinem Suerem. - - - - - Sol. 675.

Appellatio rursus a colloquio decem ad S. R. illi post sententiam concessa. Sol. 50.

Appellatio a iudicio Imperatoris vel Caesaris verbo ad consuetudinem aut colloquia esse potest. 228.

Appellatio quomodo fieri debeat, quia unicuique licet facere est. 668/669.

Appellatione pendente nihil est innovandum. - - - - - 670.

Appellatio circa redemptionem bonorum sibi ab interfectione laicorum admittenda. 38.

Appellatio a Duce Imperatoris ad S. R. illi fiat. Sol. 785/786.

Appellans non audiat donec prius legem notis reponat. - - - - - 670.

Apothecarii, aromatarii rebus necessariis in Apothecis suis carentibus

vel continuantes Regis illis aut Consularibus deferant Doctoribus

ibi degentes sub gratia illius Regis. - - - - - 322.

Apothecas et aromata Doctores in civitatibus degentes quolibet annis

revideant sub gratia illius Regis. - - - - - 322.

A ante R.

Arborem fructiferam excidentem 12 grana cum poma et pilla soluat. 548.

Arborem cum apibus succidens pasto damnum marcam nam et
Iudicio alteram soluat. - - - - - Fol. 548/556.

Arborem in aliena sylva kmeto excidens, pro una vice fecurim
pro altera tunicam, pro tertia iumentum soluat. - - - - - Fol. 548.

Arbores preciosas kmeto in aliena sylva excidens debet ad cau-
tionem dari, quia non sufficit talem pignori. - - - - - F. 514.

Arborum autem ramos in sylvis ubi pauci fuerint excidens
alienis, ubi supra ad cautionem detur. - - - - - F. 544.

Arrestationes kmetonum quomodo fiant ac eiusmodi abrogatis F. 345.

Armatus ad Iudicium veniens poena 14 Marc. pumias et armis pines. 610.

Armigeni ad bellica expeditione euntes villanorum damno non iudat

Sed in campis stationes faciant, solum pabulis sint contenti nec ad-

facia deserviant, sed in sylvis ligna cedant, secus facientes damna soli

Secundum iuramentum pasto damnum cum poena Diatradnesta Fol. 893.

Armigeni ad bellum euntes castellam ducant, a damnis coerceant

alias soli damna cum poena 14 Marcam solvant. - - - - - Fol. 898.

Articuli quos sapienter iudicent, extra illos quicquid iudicaverint
nullitati sit subiectum. - - - - - Fol. 213.

Articuli reprobati in iure Saxonico per Gregorium Papam. F. 300.

Articuli condemnati per sedem Episcoporum in iure Magdeburgensi F. 305.

Artifices et Mercatres rebus ad usum humanam necessariis
mercant. - - - - - F. 312.

Artificum Fraternitates abrogatae, et poena contra secus facient. F. 321

A. ante V.

Aurici Hungaricalis diuturna confirmatio. - - - - - F. 438/439

B. ante A.

Basilii siue etiam pauperes in limilibus Regni habitantes
molendinis et foris libere in Regno utant. - - - - - F. 335.

Bannitionis metu inbromitione in bonadans pro perlocis
pius et dupliciter satisfaciat. - - - - - F. 251.

Bannitionis in caa Actor et Inveniens adit et stet perit. F. 257.

Bannitus si bona sua defenderet, nobilitas contra eum in denda
Captus in tunc detineat. in ppaq Regis Althi nra eius consipit F. 252.

B. ante E.

B. ante E.

- Bella vel Guerras cum extraneis vel quibus sine Sibi Regibus.
existant, et damnum Regno dant, ad solvendum damna carcerum, vel
deficiens ore, corpore punitur. - - - F. 862.
- Bellum maximi consensu in Comitibus Regni geratur et decernatur F. 939/891.
- Bellica motio vel expeditio iustis secundum quantitatem bonorum fiat. F. 866.
- Bellica motio ordinarie ad tuitionem non destructionem Regni fiat et decet F. 863.
- Bellica motio non nisi extraneus Regni sit, excepto quod si solu-
tio super hastam intercedat. - - - F. 866.
- Bellica expeditionis observatio, ac eiusdem modus et descriptio. F. 940./866.
- Bellica expeditio de quibus bonis fieri debeat - - - F. 868.
- Bellica expeditio quomodo, ac cum quo, ac quo ordine fiat - - F. 898.
- Bellica expeditionem sentire qui non tenentur - - - F. 891.
- Bellicam expeditionem nemo literis Regiis evadere potest. F. 891.
- Bellicam motionem Contra Tres particulares et literas
Rescriptum antecedant - - - F. 890.
- Betgen Terræ Regno Colonie adscriptionis Privilegium F. 708.

B. ante I.

- Bijdgoske frumenta sua Nobiles Regni libere vendant F. 324.
- Bielsensis districtus ruinibus Regni Colonie adscriptionem
Privilegium - - - F. 701.

B. ante O.

- Bochnensis Civitatis Magistratus Succamey Crac. instituit F. 293.
- Bononi Regalium à Regina novæ Hypothecæ possessionem
qualis ordinatio. - - - F. 379.
- Bonorum Regalium super possessionem hanc amittens, provisionem
faciat, et infra annum provisionem hanc hanc coram Rege perspet. F. 380.
- Bonorum Regalium tenentarii pro minoribus Nobilibus illatis
in iure Tenentarii respondeant.
- Bonorum Regalium dislimitandi Commissarios Capitaneos
provideat, et ad illos exeat. - - - F. 387.
- Bona Regalia usque ad dislimitationem eorum Capitaneis defendunt. F. 385.
- Bona Regalia à Nobilibus bonis dislimitanda Rex non denegabit
neg. differet

- neq; differet. - - - - - F. 385.
 Bona Regis mensis sine Contu ne obligent neq; summa adscribas. 378.
 Bona Rex non recipiet nisi direuicto. - - - - - F. 456.
 Bona Magnae Procuratoris Rex alienare non debet. F. 375.
 Bona Risi testamento reddi possunt. - - - - - F. 380.
 Bonorum Risi redimendorum modus. - - - - - F. 381.
 Bona Risi Sandominiensium ne obligent. - - - - - F. 376.
 Bona Risi plebei non possideant, possessa non vendant
 ne ea amplius acquirant. - - - - - F. 456.
 Bona Risi Plebei vel ciues possidentes militent. F. 457.
 Bona Risi ciues possident. pro illorum possessione alii,
 circa Privilegia sua conferunt. - - - - - F. 457.
 Bona Risi & ciues possidere possunt. - - - - - F. 457.
 Bonorum Risi a ciuibus eximendorum modus. F. 457.
 Bona Ciuium aut Villanorum pater defunctorum ad
 proximiores deuoluunt, Calix tamen ad parochiam deq. F. 306./332.
 Bona dotalis sibiecta a perlocis sup. viro obtent.
 sunt libera. - - - - - F. 257/490.
 Bona dote onerata apud Possessores non p. scribunt. F. 492/493.
 Bona reformatoria maritus alienare volens consensu
 uxoris cum duobus amicis suis proximioribus requirit. F. 489.
 Bona Maritus cum uxore sibi mutua adiutualitate
 inscribere possunt. - - - - - F. 488.
 Bona Materna, pueri a Patre non repetant donec ad
 secundas nuptias conuolauerint. - - - - - F. 467.
 Bona Paterna digamus Patet det. filijs - - - - - F. 467.
 Bona pupilli inter vendenda limitari non potest,
 alias pupillus a possessore bona repetat. - - - - - F. 471.
 Bona pupillus non vendat nec aliquo modo perdat,
 donec nactus fuerit annos 24. - - - - - F. 473.
 Bona obligatoria infra triginta annos repetant
 alias apud possessorem perseverant. - - - - - F. 511.
 Bonorum obligatorum heres vel exemptus quatuordecim
 annis a iudicio obligationem notificet, eo modo ius redimen-
 de proprietatis non perdet, alioquin si ipse et eius heredes
 per 15 annos

- per 15 annos fiterent, fiteant perpetuo pacis tempore - F. 511.
 Bonorum obligatorum eximendorum servus peremptorius - F. 513.
 Bona in se lucris posset non presentant - - - F. 492.
 Bona profugorum de furto vel spolio accusatorum Regi cedant,
 in quibus Capitei se incommittant. - - - F. 563.
 Bona facientis damnum et malitiose de Regno profugientem
 confiscant, Italici uxoris saluo permanente - - F. 572.
 Bonorum venditio sex testibus consanguineis probanda est F. 501.
 Bona sua defendens vel suorum metonum, homicidium
 committens quomodo puniendus est. - - - F. 283.
 Bona uxoris ob debitum viri ne confiscantur. - - - F. 447.
 Bores alienos recipiens eorum restituat et pasto da-
 mnum pro qualibet septimana a quolibet bone per unum
 scutum cum Poena quinquagentali parti et iudicio persolv. F. 551.

B. ante V.

- Burgabj sint possessionarij - - - - F. 207.
 Burgabj castri Racouien' in Arce sac. resideant sub
 privatione officij

C. ante A.

- Castellanorum Racouien' Sandominien' et Lublin'
 vel illorum iudicum aut camerariorum sententias redargu-
 ens quid soluat. - - - - F. 193.
 Castellanoj Racouien' Sandominien' aliorumque quibus
 in locis iudicia exercenda sunt. - - - - F. 193.
 Castellani et eorum iudices sub iudices quibus sine certo
 Actore citationes ne dent - - - - F. 193.
 Castellanoj iudices olim pro capite iudicabant, nunc
 vero pro incerto homicidio non agant - - - F. 194.
 Castellani et Salakini qui in Ducatu Ilavris a du-
 malibus solvendis sunt liberi - - - - F. 445.
 Castellani ad Conus Tres suorum Terrarum venire ne-
 gligentes qua poena puniendi. - - - - F. 289.
 Cancellarij

Cancellarij et vicecancellarij Officij p[er] authenticum fuit et copulans §. 200.
 Cancellarius aut Vicecancellarius Regni post obsequium Regis copulans
 Gnesen[sem], Cracoviensem, Poladi slavonensem, Bloconensem, varmiensem aut
 Posnaniensem officium suum resignare tenens - - - §. 85.
 Cancellarius lras contrarias n[on] det - - - §. 200.
 Cancellarius iun[ior] literas contrarias n[on] det - - - §. 498.
 Cancellarius expectativas dispensationis et solida n[on] det. §. 200.
 Cancellarij Libri seu Regestri ad probandum singula nil valent. §. 202.
 Cancellaria Regia à Consensu motu[m] alienant à Centum
 florant per 15 g[ro]s recipiat. - - - §. 334.
 Cancellaria Regia à Libris Regali nil accipiat - - §. 48.
 Cancellaria Regia lras commissionis pro finibus Regendis
 in librum suum inscribere p[oss]unt. - - - §. 203.
 Cancellaria à lris Commissionis non nisi decem g[ro]s accipiat §. 387.
 Cancellaria quibus in lris Commissiones extrahant. - - §. 385/386.
 Capitaneus et Index unius terre fieri nequit - - §. 178/56.
 Capitanei sint possessionarii illius terre sub p[ro]tione Offij §. 206/207.
 Capitanei visitent loca suorum officiorum, e[os]q[ue] exerceant,
 alias si binarice auxilij Offijs suis intendere voluerint p[er]i-
 uent Offijs - - - §. 206.
 Capitanei extra quatuor articulos quid iudicare debeant §. 213.
 Capitanei siquid extra articulos iudicauerint, illorum
 iudicium nullitati subest. - - - §. 214.
 Capitanei iudicia sua in sex septimanis exerceant,
 sub amissione Offij. - - - §. 223.
 Capitanei si ex certa causa iudicij p[ro]tes interesse non
 sint, Indices substituant. - - - §. 223.
 Capitanei pro iniurijs rati[on]e limitum illatis coram Regem deant §. 384.
 Capitanei si quid ut p[ri]uati commiserint in foro competenti
 respondeant. - - - §. 384.
 Capitanei sub pretextu defensionis bonorum Regalium
 aliquem iniuriantes, si iniuria illa post limitationem bonorum
 in fundo iniuriati esse illata ostenderet in foro competenti
 pro eadem respondeat - - - §. 384.
 Capitanei bona Regalia respectu d[is]tinctionem eorundem defendant. §. 384.
 Capitanei

- Capitanei circa limitum bonorum adfint et Commissarios
expensis provideant - - - - - F. 387 / 388.
- Capitanei ad faciend[um] limites venide negligentes p[œ]na 24
Marcarum puniant[ur]. - - - - - F. 389.
- Capitanei in faciendis limitibus s[ibi] vim non inferant
nec factos limites ori dep[re]mant. - - - - - F. 391.
- Capitanei post factos limites iniuriam s[ibi] non inferant
sed et Cretones à frondi ablimitorie abstineant. - - F. 391.
- Capitanei navigationi libera per aggeres obstacula in
fluvijis defendant. - - - - - F. 413.
- Capitanei securitatem viarum itinerumq[ue] defendat. F. 415.
- Capitanei viarum publicanum latitudinem cum duob[us]
Equestris ordinis conspiciant - - - - - F. 416.
- Capitanei pro parte ingenis et particula quavis frondi
non iudicent - - - - - F. 345.
- Capitanei Solotas inquilinos, vagabundos inquirant,
de quo eor[um] Rex hortari debet. - - - - - F. 566.
- Capitanei tempore Conis hominadas et ligantes inquirat
de eisq[ue] querulantibus iustitiam sine exequione faciant
sub p[œ]na 100 Marcarum - - - - - F. 612.
- Capitanei Exequonem facere dnt sub p[œ]na 100 Marcarum ibid.
- Capitanei Exequonem facere negligentes p[œ]na amissionis offi.
si vero summam in Capitaneatu habuerint 100 Marc puniant[ur]. F. 240.
- Capitanei iudicia sua in locis in consuetis privatim iudicant
nullitas illorum iudiciorum fiat. - - - - - F. 223.
- Castrenses Termini neq[ue] sepom neq[ue] suspendi partib[us]
non consentientibus possunt. - - - - - F. 232.
- Capitanei homicidas ad S. R. M. deferant sub p[ri]va-
tione officij. - - - - - F. 284.
- Castra p[ri]ncipalia et Terras in quibus Capitaneatus sunt
Rex non obligabit neq[ue] alienabit. - - - - - F. 378.
- Castrense, Thas Index aut Capitaneus Castr[um] subtrahat. F. 229 / 539.
- Carionum tenentarij coram Capitaneis et iudicibus co-
petentib[us] videant, exceptis Causis vltionis sanguinis F. 383.
- Castra tempore pacis per Regem, tempore vero guerr[ae]
per nicolas

- per miles Terrarum Regni districtus sui reparent. - §. 864.
- Castra quae de consilio communium sunt separanda. Ind. Regem in eis separandis adiuvant, alioquin Rex suis sumptibus illa constituat et reparet. - §. 864.
- Castra tempore belli quomodo providend. - §. 864.
- Castra edificand' et aggeres faciendi, q. sunt capiend. §. 864.
- Camerarum sententias redarguens quid unicuique soluat §. 193.
- Camerarum Dns sententiam redarguens sex scotos solus priusquam ad audiend' admittat. - §. 671.
- Camerarum dim. Lalehni et Succamarum circa iudicia omnia residebant sine quibus iudicia celebrand' poterant. §. 579.
- Camerarum circa provisionem. Actum. Penum. in a. cu. Notario. Sem. presentes interant. - §. 660.
- Causas in Curia Regis iudex cum sub iudice Rege in Terram adveniente iudicent. - §. 56.
- Causae ad Conventionem devolutae quibus diebus expediant. §. 52.
- Causae Offij per viam Motionis devolutae diebus Motioni praefixis sine omni suspensione iudicent. - §. 590.
- Causae officij non differant ad terminos Castrorum sed expediant. §. 224.
- Causae quae litem inhibitionis suspendi et prohiberi possunt. §. 225.
- Causae Canonum pro quibus non ipsi sed Dni committere debent. §. 623.
- Causae pro finibus regendis et exemptione bonorum evasione non habent. - §. 664.
- Causam errore, data, libelo, noie, atq; alio defectu Citationis nemo amittit. - §. 646.
- Causam suam qui velit procuret in Dno.
- Causa cadit qui id non probat, quod se probaturum recepit. §. 658.
- Causas quas iudicium spirituale iudicare possit et de. §. 126.
- Causae Canonicas coram Rege non determinatas ad Districtum remittant. - §. 55.
- Causas Teutonicas circa Regem Cancellarius cum Referendaris audiant, et simul Regis Illi deferant. §. 200.
- Calumniator purganti se de iusta causa promovenda poena xv. solidi et iudicio eodem puniatur. - §. 569.
- Calumniatori ter ex purgatio admittatur, quarto vero infamis et

quarto vero infamis et ignobilis cum praefis nautibus habeat. *F. 569.*
 Calix de bonis cuius precliter defunctus ad Eccliam Paroch. deq. *F. 306/332.*
 Cane alterius aliquem ledente accusatus, probare Actore nolente
 ex purget se - - - - - *F. 277.*
 Canem alterius vel fera recipiens poena 3 Marcarum Actori vel
 Domino canis, et alteram Iudicio persolvat. - - - - - *F. 557.*
 Candelam in contentione extinguens vulnerato eum reum
 scire non possit respondeat. - - - - - *F. 277.*
 Capiendi qui sunt ex templis et Cenobijs, atq. monasterijs. *F. 564.*
 Captiones memorialium abrogat. - - - - - *F. 552.*
 Castellam frumenti cuiusvis die recipiens Iudicio sex Marcas
 parti vero v. sili. nocte vero fur iudicandus est. - - - *F. 548.*
 Cautionem iuxta quantitatem excessus de se facere fide-
 iusoriam nolens, captivusq. - - - - - *F. 271.*

C. ante E.

Census perpetui decemphorales sola mentione facta, pos-
 sessiones, apprehensa ratificant et approbant.
 Cerdones corium externis non vendant neq. mittant sub
 iurisdictione et poena Regali - - - - - *F. 419./422.*
 Censuram Rites et illorum Xmetones e Civitatibz recipere,
 ipsa possidere, et braxare, libere sine solutione nullam sint. *F. 460.*
 Cenobia et templa quos non defendant imo capiendi per-
 mittant. - - - - - *F. 271.*
 Celeritas inimica Iudicio - - - - - *F. 638.*

C. ante I.

Civitatis Praevident Algratum Palatinus Praevident inscribet. *F. 293.*
 Civitatum singularum Algratum quis inscribet - - - *F. 293.*
 Cives ultra constitutiones Palatini plus recipientes Pala-
 tinus iudicet sub poena 100 Marcarum - - - - - *F. 320.*
 Cives pro vulneratis suis occasis villanis suis Soloniam
 locent sub poena 14 Marcarum - - - - - *F. 329/274.*
 Cives huius iuxta arbitrium Cancellaris solvant - *F. 306.* Cives

Civis res aliquas alicui tenigens absque litens obligatus
dans probet testibus contractum initum, alias reus negans
iuramento evadat. - - - - - §. 300.

Cives nullos Cretones pro sua iniuria in Civitatibus are-
pent, sed de illis iustitiam petant sub poena 6 Marcarum §. 311.

Cives mercaturas in foro publico non prohibeant sub
poena trium Marcarum per Capiteos in illos animadvertat §. 314.

Cives et Plebey bona Terrae non possideant possessa ven-
dant, amplius ea non acquirant - - - - - §. 456.

Cives pro Terris Tribus Citati circa privilegia sua
conferant - - - - - §. 457. / 268.

Cives bona Terrae possidentes de eis militent. - §. 457.

Cives de bonis Terris quomodo sint eximendi - §. 457.

Cives quid bona Terrae possidere possint. - - - - - §. 458.

Citatio Regalis est cancellaria sine prelio de §. 48.

Citatio Regalis vel quater vel duabus septimanis ante
tempus ponatur - - - - - §. 49.

Citatio sine Criminalibus verbis et bona famam laedent
excludatur, alias Sessione huius puniatur - - - - - §. 48 / 647.

Citatio contra impossessum non habet effectum nisi sit quomodo ponatur §. 221.

Citatio pro recenti crimine per quemlibet damnum indicis
ferri potest. - - - - - §. 609. / 626.

Citatio non nisi per Abbatem ponatur excepto recenti crimine ibid.

Citatio Terris etiam non sub integro titulo Regis scribitur §. 278. / 676

Citatio ob errorem tituli, datam, nominis non destruitur,
sed soluta poena 6 Scotch parit et iudicio emendatur - §. 616.

Citatio pro una et eadem re super citationem non reponatur
atque cum poena 3 Marcarum parit et iudicio una destruitur §. 622.

Citatio vel propositio adhibita valet pro citatione nec cita-
tionem debet demonstrare tenetur. - - - - - §. 623.

Citatio vel Saultetum, aut Vladanum ponatur vel ad
domos Citatorum deferatur et proclametur - - - §. 628.

Citatio semper sitialis nisi in Curia Regis sit et verbalis §. 628.

Citatio in villa deserta in ligno recto ponatur, postea vero
illius in villa viciniori aut parochia publicetur. - - §. 628.

Citatio Curialis in quibus causis danda et quomodo scribenda. §. 54.

Citatione

- Citatione iurati quis, quomodo, et quando, ac ubi citari debeat. §. 53.
- Citatione ad Conuentum sexta die post ingressum Regis aut
inceptionem Conuentus terminus præfixus - - - §. 45. / 64.
- Citatione semel exprimendum est nomen Actoris et Rei atque Causæ. §. 224.
- Citationem reus non intelligens, Actor eandem declarare tenetur §. 224.
- Citationem sigillo aduocati obsignans poena sex solidorum
et iudicio solui, citatus super eandem respondeat. - §. 616.
- Citationem amittens de novo post amissam citet nulla
poena subsequente - - - §. 623.
- Citationes castreus sub sigillis et titulo Capituli. Denique
verò sub Titulo Regis et sigillis illius disincti et denique denique §. 224. / 616.
- Citationes ad querelam in causa Expulsionis qua forma scribuntur 231.
- Citationes olim ob discordiam interdictam amittebantur §. 616.
- nunc vero ne amittantur - - - §. 617.
- Citationes poenis accessoris aut defectu minus literarum
vel solius Dictionis ne cassentur - - - §. 617.
- Citationes falsæ et inordinatæ et calumniosæ locum
in iudicio non habeant, quæ in illo iudicio ubi agantur
cognoscantur, et Actores puniantur - - - §. 646.
- Citationes et controuersie Solonice idiomate scribi debent §. 652.
- Citatus pro hereditate et non comparens in termino per
emphiteus ipsam amittit - - - §. 518.
- Citatus pro aliqua re obligata delicto non inscribitur, Actor
rem obligatam distringat - - - §. 518.
- Citatus pro una iniuria, alteram, pendente citatione pro
prima, inferens, similiter pro eadem citationem prius quodlibet opus sit. §. 622.
- Citatus in termino peremptorio non comparens in Lucro
hona soluta condemnatur est. - - - §. 642.
- Citatus pro hereditate absente coherede in Parochia
citantis alterius, sese non excuset. - - - §. 649.
- Citatus euadendo vadum vel damna pro citationis ad
proximos cum poena L. satisficiat - - - §. 653.
- Citatus comparens pro re lucrata factus, non satisfaciens
et discedens in poena 14 ducatorum condemnatur. - - - §. 652.
- Citatus aut inuictus si Actor admittit in iudicio
in re lucrata, quomodo liberatur. - - - §. 248.
- Citatus duobus seorsum Actibus non respondeat sed
prius illi inter se de actorum experiantur - - - §. 622
- Citatio

Citatio Actor post proximum debet Citonem commodare quam
 tand Citatus reputat - - - - - 623.
 Citatio à Regno absenti Semus decem octo Septimanarum prefigat. 649.

C. ante H.

Christianus coram dido nisi cum Christiano et dido in
 testimonium admittat. - - - - - 358.
 Christianus citans didum pro signorum restitutione. Indeg
 negans signus accepisse euocat iuramentum. - - - - - 358.
 Christianus asserens signus in minori summa quam dido
 narrat se obligasse, dido probet - - - - - 358.

C. ante L.

Clerici aut de bonis Terris militent, aut ea fratribus
 Laicis mittant, alias ead bona Regi applicant - - - - - 867.

C. ante O.

Comitia antiqua ubi fieri debebant - - - - - 204.
 Conuentus particulares Terris e cancellaria Regia pre scribantur 289.
 Conuentus Terris Sandominiensibus in Terra Sandomi-
 niensibus celebretur. - - - - - 289.
 Conuentus particularum Bredon et Coloden quos sint celebrant 289.
 Conuentus particularum in Radziow Brest et Moutadislaiensibus
 literis sint indicendi - - - - - 289.
 Conuentus Skubynens particularis abrogat - - - - - 289.
 Conuentuum et iudiciorum turbatores Capitei puniantur 290.
 Conuentus euntes et inde redeuntes certo spatio temporis
 inuadens quomodo puniendos - - - - - 611.
 Colloquia ubi, quando et per quos celebranda, et ex eis
 ubi sic appellatum. - - - - - 676.
 Colloquium in Terris Racouien Sandominiens Lublin
 ac alijs celebrandum dispositio 583.
 Commissarii ex dignitatibus et officialibus distinctus
 vel Terris illius sint deficientes vero ex ratione Terris petantur 387.
 Commissarii sint possessionati, et iudicis vacent sub pos-
 sitione officij. - - - - - 180/287.
 Commissarii in causa diuisionis bonorum inter fratres
 dati a diuisione

- dati à diuisione super sedcant. si obiectio inter illos non
 Consanguinitatis intercessent donec iure pro ea experiant. 386.
 Commissarij circa exemptionem bonorū aut negotij libi com-
 missi non cedant à Statuto Communi sub nullitate Actus. 382.
 Commissarij tres tantum articulos indicent, neq; informiorib; gerat 386.
 Commissarij pro faciendis limitibus inter bona Regalia et po-
 litium cuiusq; sint dandi. 386.
 Commissarij circa delimitationem bonorū Regaliū Deum, signa,
 et testimonia seuum spectent. 390.
 Commissarij innotescant pro faciendis limitibus Salus septi-
 maris aut seuum extradant. 388.
 Commissarij innotescant pro Exemptione bonorū Regaliū
 quo tempore aut seuum extradant. 390.
 Commissariorum discordantiā maior pars concludat Capiti
 contradictione non obstante. 390.
 Commissionum tria ratione delimitationis bonorū facta
 sine confirmatione Regia sunt valide 390.
 Commissionum honor et securitas vite 392.
 Commissarios ac alios officiales publica negotia pera-
 gentes inuadens aut violans crimine lesis illis puniend 611.
 Commissionis hā ratione limitum in libris cancellarij
 inscribi sunt, et ibid; extrahi dnt. 203.
 Commissiones pro faciendis grantibus inter bona Rega-
 lia et politium non denegent 385.
 Commissionum hā decem grossis in Cancellariā soluant 387.
 Commissiones pro radiatione seuum non sint prohibendae
 imo dandae 385.
 Commissiones quae sint inibus Regni Contrariis, et quae non. 385.
 Commissiones Regis inter remotos ac per ius succedendi
 habentes concedenda 386.
 Constitutiones publicae non vnum sed commune Populi afficiūt 2.
 Constitutiones publicae honestatem ledent non stant. 25.
 Constitutiones non solum iuri contrarias, sed potius nullas
 sine communi consensu faciet Rex 42.
 Constitutiones omnes donec publicentur nullae sint. 45.
 Constitutiones rerum richardū ad bellū euntibus. 891.
 Constitutione

Constitution ^{es} militarij, tamq ^{ue} Rempub. ac etiam Civilem ordinem concernent ^{es} .	778.
Constitutiones, Palatini etiam Cives sub p ^{re} na 100 Mar. exequat ^{ur} .	317.
Constitution ^{es} Palatini Capiti sub p ^{re} na 100 Mar. vel p ^{re} ione offi. exequ ^{at} .	317.
Constitution ^{es} Palatini transgressores amittant merces.	317.
Constitution ^{es} per Palatinos facienday caa Cives interfint.	317.
Constitution ^{es} diversitas, Diversas guerras inq ^{ue} homines fac ^{iat} .	590.
Constitutionibus Palatinoy Cives aut artifices contraveni- ent ^{es} vel transgredient ^{es} p ^{re} na 14 Mar. puniant ^{ur} .	320.
Constitutiones petij rerum et mercantiar ^{um} venalium Palatini faciant.	317.
Constitutiones contra venientes non autem contra ementes in usum suum aliquid referenda et intelligenda.	421.
Consuetudines Terr ^{arum} Racovien ^{sis} p ^{ro} iure sint, ac iuxta Secundum Alexandri Regis firmiter teneant ^{ur} .	589.
Consilia edificandorum urbium	871.
Oppugnandorum vero	872.
Defendendam autem	876.
Consul ^{us} Racovien ^{sis} Zielicen ^{sis} et Bochnien ^{sis} per quem electio fiat, et quomodo super officia sua iurent.	293.
Condemnatus in Lucro p ^{ro} faciend ^{is} gratiis amitti in Campo achoratum quem Actor Lucri obtinebit.	254.
Condemnatio extrema hora meridiei fiat clamazione ter ante et post meridiem p ^{re} missa.	630/642.
Condemnati putes in iudicio, si defecerint in soluendo Capiant ^{ur} , et debitori tradant ^{ur} . Si vero ab illis aufugerint adversarijs traditi liberant ^{ur} .	227.
Condemnatio iniusta arestet ^{ur} quam condemnans luens p ^{re} nam trium marcar ^{um} de libro describat.	642.
Conditatus non comparens in Actihone termini Conditati cum intransmissione bonoy illius et p ^{ro} exequionis re- missione condemnent ^{ur} .	663.
Conditatus negans de Actihone in qua fit in Lucro conde- mnatus laus ^{us} se, euadat: tamen in instanti super Actihone respondeat.	666.
Conditatus non nisi mala Condemnatione Lucri ostensa absolui de ^{beat} .	666.

Contributiones

Contributiones abrogat & tandem vero quomodo exigendae 949.

Contributio solvendae negligentiae delatos, Capitanei sub poenis in Capiteos edicti exequantur. - 950.

Contributio sine census antiquus à Capitibus alio proglorie. 956.

Concordiam lite pendente inuidentes à poenis sint libero 242.

Conuictus tribus vicibus de furto etiam si restituerit infamis sit; nec eidem postea dignitatum pateat. 562.

Conditio Legum ac Privilegiorum descriptio. - 39.

Consensus iuri non contrarius à S. R. M. dati approbantur - 380.

Consoles officium per Palatium sibi commissum negligent poena 14 Marcarum puniantur - 318.

Complices victo palam patrocinantes presentantur; impot. sessionati vero capiuntur et in carcerem. - 251.

Coadiutores principalis suus ubique in iudicio non intercedens poena puniuntur, abrogatur. - 616.

Chresdes minores cum adultis pro grammaticis citati quomodo contra illos procedunt. - 262.

Collaterales pro uno eodemque termino cum principali ad faciendam grammaticam citantur. - 254.

Collans aut consermans in alienos agros semine caseat cum poena Diatriarche. - 545.

Corylli quocumque amissione eadem pro poena trium Marcarum pro sex Scoki quisque poena. - 651.

Controversiae tantum ante latam sententiam fiant, altercationes vero superfluae non admittantur. 651.

Controversia semel facta locus letum nec meliorari potest. 654.

Contra Inveniem nullae dilationes post quietationem producenda concedantur. - 652.

Consideratio iuris contra Regnicolas iuri Senepi inobedientes ac Hereticos eorumque fautores - 171.

Confirmatio iurium gentis - 226.

Confirmatio iurium ac Privilegiorum Maritimarum. 799.

Confirmatio Privilegiorum, iurium, libertatum, atque Statutorum Regni - 26.

Cortefani fol. 91. 92. 93. - Cante R.

Synonyma = Praedones gregis Domini
De Contractibus v. Obligationibus quo iure Obligationes tolluntur
De iure quo Obligationes tolluntur = Solutione, acceptilatione,
Apocha, novatione, delegatione, compensatione, confusione,
Depositione, violentia, dispensatione, prescriptione. 514.
518.

C. ante R.

Cracouien ^o Conules Salating Cracouien ^o eligat.	293.
Crimen laesi Maiestatis in persona Regia committit.	22.
Crimen aut factum inane manit; dotatitium uxoris nobilitat.	489.
Criminis alicuius coniuchi aduersarijs dentq; à quibus si aufugerint, à potestate illum liberant.	227.
Criminalis caa ante annum et sex septimanas inchoet.	224.
Criminales causas sine Actore neq; Rex, neq; Capitey cognoscat.	226.
Criminalia verba in citone ponens poena sefionis dupis unius hebdomadae puniat.	48./647.
Crinile quomodo soluit multien in dotate.	491.

C. ante V.

Cruiuien ^o Terra à contributione aliena soluent libera.	455.
Curiales causas coram Rege non determinate remittant ad Districtum proprium.	55.
Curnus foem violententer raptus tribus scolis cum poena diatnadesta parti et Indicio soluat.	46.
Cutes et equi de Regno non educant.	422.

D. ante A.

Dammum per Seruum goltam facti Dnus resariat.	349.
---	------

D. ante E.

Debitum in scriptum in homi. fione in bona cum poena ter tium Alarcan data euadere p.	591.
Debitum pntis non solvens, si deus for quomodo cont itum procedat.	529.
Deeschni Demicouien ^o in Conuentu gnti 1534 latum de moneta.	591.
Deliberatio iudicis semel fiat, et in temo deliberandis nouis Conuenerit non admittere.	227./654.
Depascens vel mādens gramina falce, tunica, vel pal lio pignoret.	547.

D. ante L

D. ante I.

- Dignitates et officia nulli extraneo solum nobili indigend dand. 174.
 Dilatio in campo non nisi pro maiori vel infirmitate una concedat. 258.
 Dilatio statuendi Alutis, vel eius retonis producend Acton concedat. 628.
 Dilationes quot, quales, et quando concedend. 232.
 Dilationi concessa non satisfaciens cadit a causa. 652.
 Districtus Bolescent Reg. Polon adscriptio Privilegii. 781.
 Districtui renuntiatio, ubi se respenturum in sen sit respon-
 deat, Exequutio vero per loci Caputem fiat. 221/239.
 Distinctionem bonorum Regaliu am Ribus Rex no negat. 385.
 Distinctionem Benamie a Alavua Commissarij totis
 quotis opus fuerit facient. 703.
 Divus pauperi vim faciens vel se expurget, vel secundum de-
 licti qualitatem puniat. 561.
 Divorcia spiritualia cognoscant. 490.
 Divisio per amicos facta licet non fuerit inscripta, tamen
 possessione firmata perennat. 475.
 Divisio per Patrem inter liberos ex duabus uxibus suscep-
 ta, rata sit. 476.
 Divi fratres nominatim in divi conjunctione citandi. 476.
 Divus frater caam amittens; alteri Res causam reno-
 uare non pot commode; tamen quicq; pro fote et interesse
 suo ipsum ex divisione spectante agere potest. 476.

D. ante O.

- Dobrynowis Terra a Contributione auens solvend libera. 455.
 Doctores Alia, Apothecarios et Promatarios ubi degunt
 in civitatibus quorannis reuideant. non habentes autem
 res necessarias, vel continuaces Regi vel consilatu de-
 ferant sub gratia Regia. 322.
 Domini violatores, iidemq; homicidas vel vulnera-
 tores quomodo convincendi et puniendi. 217.
 Donatio militi in bello facta etiam non inscripta, morte
 donatoris vel donatorij approbat. 942.

Dos mulieris mulieris à marito vel à quopiam alio non possit repeti.	492.
Dotatitium uxoris crimen inane mariti aut fuga non vitiat.	489. 490.
Dotatitium suum quilibet uxor vel vidua vendere libere potest.	593.
Dotatitium bona uxoris per lucris super viro obtentis non subsunt, sed talis pro goluta censetur et capiend.	251/ 490.
Dotata vidua secundo quid tollat.	491.
Dotes non in scriptis nullis sint.	490.
Dotes alienari non possunt, sed in eis possessor non praesentat.	493.
Dotes sterilium mulierum ad consanguineos reuertantur non tamen praesentant.	493.

D. ante R.

Prohibentur Terris Regno Polonico ad scriptum Privilegium.	698.
--	------

D. ante V.

Ducatus omnes Regno Polonico adnexi quomodo sint dislimitandi.	808.
Ducatus Regno Polonico incorporati quomodo se conser- uare debeant in motione bellica.	946.
Ducatum Regni ad ferenda onera Regni unitis.	697.
Ducatus Altoni & Altoni Polonico ad scriptum Privilegium.	800.
Ducatus Lieueni Privilegium in scriptis Ecclesie pate- nalis Aris Cracouien extat de prioris.	797.
Dubia res occasione bonorum Regalium eximendum per Commissarios ad cognoscendum ad Conuentum remittatur.	384.

E. ante C.

Ecclesie dotatae sunt propter cultum diuinum et pro- pter doctos retinendos.	157.
Ecclesie Alimipri in tabernis litigantes, eorum conuicti, pro spirituali iudicandi non pertinent.	127.

A. ante G.

Aegrotant

Agrohi tantum erant Officio per Regem pro tunc pntem
ad illos misio Inscriones omnes illis necessarias facere pnt. 464/498/585.

E. ante M.

Empona alias Sklady Rex approbat, et pnuilegia super
eas videre cupit. - - - 321.

E. ante Q.

Equus accommodatus leuibus, duabus quiete per leuitem
semet septimanis, per quas si non conualuerit, amicalibus
pro eo compositio fiat cum accommodante. - - - 505.

Equires extra Regnum non pellantur sub amissione eorum
et poena Regali. - - - 419/422.

E. ante R.

Errans libulo nomine, data in citatione soluta poena sex
hoc parti et iudicio emendetur in instanti. - - - 616.

Errans in persona possessionis nil amittat, sed de novo
contra possessorem rerum agat. - - - 622.

E. ante V.

Euadendo vadium vel damna citatus soluta poena
sex hoc parti et iudicio emendetur in instanti cum
poena. L. pro concitatus ad proximos satisfaciat. - - - 653.

Euius in Criminalibus ac Civilibus seu hereditariis
causis quomodo fiat. - - - 647.

Euocans unus alterum de proprio districtu, ac pro re
secrepti ad iudicium capere quomodo puniatur. - - - 605.

E. ante X.

Exactor pecunias ad Episcopum nil tollat, attamen
de solutione Cunctones quietet. - - - 446.

Exactor pecunias Episcopo recipiens cum poena 14
Marcarum acceptum restituat. - - - 446.

Exactores inquit curam Episcopo Balatino, et Castel-
lano illius send respondeant. - - - 950.

Exequutio.

Exequutio rei iudicata per Capitaneos quomodo fiat.	243.
Exequutio in aliquibus rebus ex consuetudine quomodo obferretur.	246.
Exequutionem non nisi Capitaneus loci ubi bona rectorum consistunt facere potest.	605.
Exemplis bonorum obligatorum quomodo non prescribitur apud Possessorem.	511.
Exemplorum atque profugorum metonum causas in Potestate Actuum quomodo iudicandos.	512/660.
Exemplorum bonorum Terminus peremptorius, ac etiam inactione non suspensus.	664/513.
Eximens gladium in presentia militis, et non vulnerans sit in gratia militis.	934.
Exceptionum tam Actorum quam rei diversarum farrago.	646.
Expectationes Insignificationis et solida cessant prater consensus et adualitates.	201.
Expeditio bellica ordinata modo ad tuitionem non autem destructionem Regni fiat.	863.
Expeditio bellica non nisi solutione singulastam facta extra Finis Regni fiat.	866.
Expeditionis bellicae observatio.	866.
Expeditio bellica de quibus bonis fiat.	868.
Expeditionem bellicam Conventus omnes particulares et litera reprium antecedant.	890.
Expeditionem bellicam nemo licetis Regis evadat.	891.
Expeditionem bellicam servare qui non tenentur.	891.
Expulsionis causa tantum non de postore caprei iudicent.	230.
Externi arbitrio cancellarius literas solvant.	811.
Extra terram agentibus 18 Septimanarum terminus prescribitur, contra Continaces Index sententiam faciat.	518/638/540.

F. ante A.

Famulus a Domino inculpatus met septimus evadat non deferent iustitiam Domino suo.	534/557.
Famulus vulnerans aliquem in contentione litis per Dnum facta, non ille sed Dnus inculpandus.	278.
Famulus.	

Famulus alicuius domum intradens apud Dominum anquet
et de eo iurista per Dominum ministrum, alias solus Dominus pro
ipso respondeat.

218.

Farrago Statuti Regi pertinent

59.

Farrago officij Regis, quod partim sine conventu, partim
in conventu in Consilio Senatorum facere potest.

59.

Farrago citationum diversarum ad instantiam Instigato-
ris seu fisci Regij Procuratorij.

618.

Farrago processus contra reum non comparentem

655.

Farrago Exceptionum diversarum peremptoria et responsive.

650.

Farrago Exceptionum diversarum

645.

Item Cumus videtur receptus tribus diebus cum poena
dupli L. parti et iudicio soluat.

546.

F. ante E.

Feram agitatum alterius recipiens pro poena huius
Marcan et alias pro fera cuius fuerat soluat.

556.

Fundum de Fendis Comment.

684 et de Vasallat.

F. ante I.

Fideiusor pro Principalis debitum non solvens citus
quomodo in Fenis sit iudicand.

529/310.

Fideiusor allegans soluisse suum Principalem debitor
creditori, iuramento solutionem comprobet

528.

Fideiusor et Principalis suus partem debiti solvent,
residuum solvere tenet.

520.

Fideiusor convinctum suum iusto iuxta quantitatem sum.

528.

Fideiusor Summe sui iuramentum ne obliget, alias damnum
resarcire tenet.

528.

Fideiusor pro pecunia lata lucrata ad satisfaciendum
non tenet, sed pro ea fideiussione citus, nec verbis
in hoc officio, alias poena L. puniatur.

531.

Fideiussiones verbales nisi Actis Tribus inferi-

bant per annum et sex septimanas evanescent.

529.

Liber pro Patre et Fratre pro se indivisim militare possunt

866.

Filius no.

<i>Filius nō emancipatus tūdēns ac pēdēns aliquid ex illius forte defalcet.</i>	531.
<i>Filius pro crimine Patris et e conuerso puniri nō dē nisi sit criminis particeps.</i>	564.
<i>Filij Patribus uiuentibus sigilla propria non habent nec portant.</i>	268.
<i>Filij primæ uxoris filias secundæ uxoris dētent, et qđ unicuiq; bonum dē.</i>	487.
<i>Filiis legitimo Matris vagabundis caput est soluendū si occidat.</i>	280.
<i>Filionum contrahibus Parentes non tenentur tam in luti, quā alio modo iniis.</i>	493./530.
<i>Filiis deficiētib; fratrib; hereditant.</i>	486.
<i>Fisci bonorum eximendorum modus.</i>	381.
<i>Fisci uisū uariā descriptio.</i>	447.

F. ante O.

<i>Forma iuramenti.</i>	
<i>Forma iuramenti Consiliariorum Regni.</i>	73.
<i>Forma iuramenti Magistri Prusie.</i>	731.
<i>Forma iuramenti Magni Ducis Prusie et Comendatorum eius.</i>	753.
<i>Forma iuramenti Consiliariorum terræ Prusie Ducum</i> <i>Ius et necessitatem Terræ.</i>	753.
<i>Forma iuramenti Consiliariorum Prusie quo-</i> <i>modo in medio consilio iurant.</i>	754.
<i>Forma iuramenti Consilium Ciuitatis Prusie ac Com-</i> <i>munitatis, quodlibet in solis illis prestant.</i>	754.
<i>Forma iuramenti Burgrauis Gedanensis.</i>	754.
<i>Forma iuramenti Palatini Moldauie.</i>	807.
<i>Forma iuramenti Ducis ac Senigenarum Ducatû Lithuoniarum.</i>	797.
<i>Forma iuramenti per nicos Ducatû Masouie prepositi.</i>	800.
<i>Forma</i>	

Forma Iuramenti Iudicis et Arbitrii Iurum.	579.
Forma Iurii Notarij Terepsis.	581.
Forma Iurii Alimpenialis.	526.
Forma Iurii per Consules Civitatis prestandi.	293.
Forma Iurii Notarij Exercitus Campensis.	951.
Forma Citationis Curialis.	54.
Forma Citationis pro Diffamatione.	48.
Forma Citationis ad querelam.	231.
Forma Citonis pro capite occiso.	287.
Forma Citonis pro vulneribus.	279.
Forma Citonis pro Amethone profugo.	346.
Forma Citonis 2da post Doctam contumaciam.	638.
Forma Citonis ex Offo pro admista Euasione ultra horam solitam.	617.
Forma Citonis Iuris pro limitibus contra Irem et collaterales.	254.
Forma Citonis Succameratis ad Campum ex Remis- sione Iudicij Iuris ad campum.	257.
Forma Citonis Succam. Iuris ad campum post Condemna- tionem in Lucro in Iudicio Ieri.	255.
Forma Citonis siue ad Citonis Succam. Iuris ad campum contra collaterales.	256/257.
Forma Citationis ad satisfaciendum pro Emendatione in Lucro.	665.
Formule Citonum et ad Citonum diversarum Ierum.	618.
Forma Innotescens Brachij Regalis in Exequione.	244.
Forma ad Citonis Lucoris post mortuum Irem vel post liti contestationem.	623.
Forma Innotescens ad querelam pro Exultatione.	231.
Forma Innotescens Commiserialis pro Distinctione bonorum Regalium.	388.
Forma promissionis per Iudicium inter Partes termini, olim observata.	654.
Forma	

Forma Inscriptiois aduitalitatis inq. Coniuges.	488.
Forma Inscriptiois commutatoris binorum aliquorum vnius cum altero.	498.
Forma Inscriptiois venditoris perpetui.	499.
Forma Inscriptiois obligatoris de facto cum traditione Possessionis.	510.
Forma Inscriptiois debiti ad certam diem soluentis.	511.
Forma Inscriptiois Arende.	520.
Forma Inscriptiois Cessionis alicuius.	525.
Forma Inscriptiois Censuræ reemphionalis.	503.
Forma et varia descriptio Testamentorum.	463.
Forma Artificibus alicuius rei fieri. quantum pretium per Salarios impituas.	318.
Forma inconfecta rem habere volens mechanicam, eam sic soluat ut cum artifice conveniri possit.	318.
Foralia à nobilibus eorumq. subditis ne exigantur.	426.
Forenti die de furto perpetrato accusatus duode- cim Testibus expurget se.	560.
Forum publicum in ciuitatibus et oppidis ad vendendum et emendum res unicuique sit liberum, alias lures foras prohibentes Capiteus 3. Marc. puniunt.	314.

F. ante L

Fluuijs Regijs vicini subditi utantur.	414.
Flumina quæ debent esse in Regno nauigantibus libera.	412.
Fluuius bona Regalia à nobilibus disliminans si defecerit, limitatio iuxta testimonia Senatus fiat.	389.
Fluuijs bona Regalia cum nobilibus determinantur. nobiles uti libere debent.	389.
Fluuij obstaculis purgantur ut libera nau- gatio fiat.	414.
Fluuiorum in obstaculis portæ proster nau- gationem libera et tuto fiant.	411.

F. ante R.

Frater

- Frater Item pro diuisione equali bonorum in offa castrense
conuenire potest. 230/278.
- Frater fratris minorennis bona nullo modo alienare potest. 472
- Frater fratris bona nulla iusta causa habita amittens,
nullitas amissionis talis censetur. 472.
- Frater ad soluendum debita per Item inscripta, per coram
bona obligare vel vendere, non tamen excedendo summam
debiti. 472.
- Frater paruum debitum Item ex coram proventu vel pecunia solui potest. 472.
- Frater diuisus causam suam perdens, iunior eandem non renouet
nisi pro interesse suo in causa eadem ipsum spectante. 476.
- Frater pro fratre indiuisus, et filius pro patre militare potest. 868.
- Frater diuisi nominatim, in diuisi uero coniunctim citandi. 476.
- Res diuisi ratione questionis hereditaria quomodo citandi, et contra
absentem quomodo procedendum. 476.
- Frater sorores suas honeste seruent, alias portionem bonorum
illis aequaliter diuidant. 488
- Fratre seniore causam perdente absenti iuniori, ad causam
innouandum et impugnandum sententiam iura non pronunciant. 477.
- Fraternitates approbatae ubi tamen Pater cum alijs officiis
illis preterea rerum mechanicarum ex equo et bono conspiciant. 319.
- Fraternitates amplius ne fiant atque Pater ubi huius. Pater
tales poena Centum Marcanum puniat. 321.
- Fragmentum Legationis Sigismundi Regis ad Leonem
Papam de Bello Pruthenico. 759.
- Fragmentum Legationis Sigismundi Regis ad Archiepiscopum
Aliphan, et reliquos Ordines Liouonis. 786.
- Instrumentum mutuum intra quatuor annos repetitum
prescriptione amittitur. 505.
- Instrumenti cuiusvis generis in die casula recipiens, poena
sex marcanum et ducato totidem soluat. 546.
- Instrumenti omnis generis nocte casula recipiens fur in decem,
et deprehensus in crimine equos et oia quae secum vexit
perdat. pro occiso uero in tali crimine nullam poenam occisor
incurrit. 278/546.

Instrumenta

Frumentum de grano adueniens indecunq; veniens apud Regni
incolas ement licitum est. - 324.

Frumenta Byzopolis & libus absq; quavis contradictione op-
fidanorum vendere libenter. - 224.

F. ante V.

Fugitivos colonos prater inquilinos tam Capnei quam fientas
officiales reposituant. - 336/340.

Fugitivos nupricos in Dilecti Capnei detineant et arceant dnm
Statuta Regni. - 342.

Fugitiuis pro emetionibus ca & in Posicione Actus dnm indicent. 512.

Sumalia q; ubi qualimoretz in quibz semis. per quid solui debent. 443.

Sumalia soluend qui negligunt quomodo sumiant et qui solu-
re ea non tenent. - 444.

Sumalia non ciues sed ante offidam soluant. - 444.

Sumalia nisi alicui mscripta essent Regi persoluant. 445.

Sumalia vills Monasterion vt et xlium soluant. - 445.

Sumalia vltra libertates non oent. - 445.

Sumalia in Ducatu Alatonis qui soluere non tenent. - 446.

Fundi xobitium ab omnibus oneribus liberi. 427/454.

Fur ubiq; detineat et deprehendat, similiter et qui de se cau-
onem facere non possent. - 271.

Fur frumentorum nocturno tempore deprehensus quomodo
sumiant, occisus vero, nil pro illis soluat. 278/564.

Fur foeni, frumenti, conuictus damnum passus et poenam dno
vills soluat. - 547.

Fur apium et mellis accusatus, Actore testibus furtum nrm
non probante iuramento euadat. - 559.

Fur licet fugiat tamen reus furti manet et debitum furti
soluere tenet. - 562.

Fur etiam xobilis capiat. - 563.

Fures ac Buldones quomodo inculpata poena furti expurgent. 563.

Fures, vicini existent q; pro auxilio sequifili msequi nolentes ad
soluonem furti condemnent. 567 568.

Fures serui msequi nolentes infames sunt, cui poens et illi, qui
seruis fures msequentibus infamia obicerent culpam subiacent. 567.

Curibus profigis, et prodigis hospitā prēbentes et cum eis furto
diuidens, atq; consentientes censens infames. - 563.

Furtum in lacu, piscina, et aqua fluminis faciens, damnum facto
cum pōna villæ domino soluat. - 557

Furti vel spolij ter conuictus etiam si restituerit infamis sit
perpetuus. - 563.

Furtum inq; personas in una parochia degentes, ac etiam in re-
motione quomodo repetatq. - 561.

Furti culpa accusatus tribus vicib; quomodo se expurgare debeat. 563.

Furti in expurgatione non cum furba expurgator veniat, atq; des
honore fruicandi. - 563.

Furti culpa quatuor vicibus infamatus Legibus Regni plectend
relinquitq. - 563.

Furum absentium bona thesauro Regio applicanda et confiscan-
da per Capitaneos sunt. - 563.

Furaturus res aliquas etiā minutas in Curia Regis auri pri-
uationi sit subiectus. - 622.

Furaturus res aliquas alicuius vel minutas in domo militis
aure pūet. - 459.

G. ante E.

Gedanenses docere dnt Privilegijs suis, illis tantum per mico-
las Regni frumenta vendi debere. - 458.

G. ante L.

Gladium coram Iudicio causa litis, ac etiam non causa litis ex-
trahens quomodo pūendous est. - 610.

Gladium in Iudicio temerarie extrahens et vulperans quo-
modo pūiatq; et per quem. - 611.

Gladium in conventu causa rixæ euaginans pōna 20 mar. pūend 612.

Gladium ex omens in pŕesentia militis et non vulnerans sit in
gratia militis. - 934.

Glandes per mēicas dñum 30 vltis a via communizemoueatq. 549.

Gototam, Inquilinorum, et vagabundorum Statuta exequat. 237.

G. ante R.

Gramina defascentes aut falce micidentq. tunicave l. palliū rapiat. 547.

Graviam in causa collaterales cum l. i. ad iudiciū dñe
et Campesq. pro mō eodēq. die citandi. 254.

Graviam in caā in Temo pmo non comparens contumax
pronunciet, in peremptorio verō in Lucro condemnet. 255.

Graviam in caā Lucro obtento licet nulls exceptiones ad-
mittenda, sed Actor officiū ducat, et super graviam iuret. 256.

Graviam actiones et causas non fistunt l. evatione. 664.

Graviam in caā non nisi pro maiori et vera infirmitate
dilationes concedant. 258.

H. ante A.

Hæres quasi obligatarius pro exemptione bonorū citatus
extunc possessor nudo actore potior. 513.

Hæreditatem possessor ad Actorem perdit si citatus in Temo
peremptorio non comparet. 518.

Hæreticos conq. ac inobedientē dñibz Regni vel Contines Considerat. 171.

H. ante O.

Homicida captivus et detineat, l. i. q. is qui se captivum nolit. 271.

Homicida unus tantum accusatq. et punitq. ceteri complices se
expurgent. 280.

Homicida pro occiso 120 marcas solvat, et annum ac sex se-
ptimanas in turri sedeat. 282.

Homicida casualis in Temo non comparens reus homicidij
voluntarij iudicandus. 284.

Homicidium in sui defensione committens sex septibus se ex-
purget, convictus pro capite sexaginta marcas solvat. 283.

Homicidium perpetrans in via publica ad solutionem
capitis et sessionem turris cogiq. 283.

Homicidium in defensione bonorū aut casu perpetrans
caput sine sessione turris persolvat. 283.

Homicidium casuale quomodo iudicandum. 284.

Homiciādas Capitanei Regi infra annum in Regestis deferant
sub p̄uacōne Capitaneatus. - - - 284.

Homiciādas pro p̄ena seſſionis dūis quomodo citandi, et cont̄
Contumaces quomodo procedend. - - - 284.

Homiciādas p̄ueni minoren̄ non obſtante minoren̄nitate Caput
occifi ſoluant, à ſeſſione verò dūis liberi. - - - 286.

Homines extranei literas ſoluant iuxta arbitrium ſancellarib. 311.

Homiciādiū in ſonuentu perpetrans p̄ena Capiti, auſugiens
verò Infamis puniat. - - - 612.

Homini poſſeſſionato circa Exemphōnem bonorū pecunia nō are-
ſcet, niſi ſit minor poſſeſſio, poterit tamen eandē effideiūbere p̄ſpita
de ſe cautione fideiūſſionali. - - - 514.

Hoſtulan̄ à Dominis proſugi vel illonum filij per Capitaneos
et Ciuitatum officiales capianq, et capti tam diu op̄is adhibe-
ant̄ donec per dños ſuos repetantq, ipſi ſuos eſſe doceant. 343./563.

H. ante V.

Hunganā et Sileriam nicolis Regni cum rebz et frumentis
ire prohibetur. - - - 418.

I. ante G.

Ignobilitatem Xmet̄s nobili obicere non poteſt, niſi de obie-
cta per parem eam non probauerit. - - - 269.

Ignobilitatem teſti in campo obijciens teſtimonio aliorum te-
ſtium ad probandū dūie teſtificandū admittit. - - - 206.

I. ante M.

Imperatorum genus. - - - 857.

Imperator generalis eſſe debet officiūq, illius. - - - 900.

Impoſſeſſionati Nobiles quomodo apud poſſeſſionatos ſunt
areſtand. 221.

Impoſſeſſionatis dū ob mēta aliquod officiū dignitatēq,
infra mediuū annū poſſeſſionem acquirant. - - - 177.

Impoſſeſſionati conuicti p̄ſentes aduerſariis deniq, quonum
manus ſi auſigerint, perpetuo liberi. - - - 277.

Impoſſeſſionati

Impossessinati si arrestati non sunt quomodo sunt alandi. 227.
 Impossessinati complices victo patrocinantes comprehendant
 quorum vita sit in gratia Regis. 251.
 Impossessinator mere vel Anistoni simili non subiecti legem iudicet. 220.

I. ante N.

Incantatores *fol. 568.*
 Incantatores mulieri 30 marcas soluant aut census trium marcan
 in bonis manib assignet. 491.
 Incendiarj quomodo iudicandi ac puniendi. 216.
 Incendiarj ac qui de se cautionem dare nolent capiantur. 271.
 Inhibitoriales littere quando dandae extra vero tempus dā
 producens poena 14 Marcan puniat. 225/606
 Inhibitiones Ecclesiasticas ad forum Seculare non dandae nisi
 mere in causis spiritualibus. 606
 Inhibitiones neq Rex neq Cancellaria det sub nullitate datay. 606.
 Infirmitate Terrium differens in proxis Terms cand metter. h. d. p. bet. 638.
 Innascentis bachy Regalis in Exequione forma. 249.
 Innascentis pro Expulsionem forma. 231.
 Inscrptiones castren. nisi infra annum ad Liby Prrem fuerint
 transportate evanescent. 209.
 Inscrptiones castren. in quibus Terms sunt perpetue. 210.
 Inscrptionem Actis Tribus transportare inscribens et non transper-
 tant luita poena eand transportet. 210.
 Inscrptiones gentis nulla specificatione facta de dñum in se continet. 381.
 Inscrptio in qua non constat de Sheloneo de curia bellico, de Exa-
 ctione Dñum gratia, et irre patronatus. iun Reg. ad cognoscend
 reservat. 382.
 Inscrptioni specialitas imposita, generalitas subsequuta tantu
 ad eand specialitatem refert. 381.
 Inscrptiones omnes iuxta formulam Statuti scribend. conq quas
 nullus locus dicendi relinquit, nisi ad quietatione dilati dand. 524.
 Inscrptiones non in aliu nisi prout in se hñat sentu sint interpret. 382.
 Inscrptionem in fraud facta si fuerit perpetua vel temporanea quo
 modo probat. 536.
 Inscrptionem facien personā alteram statuens poena minationis
 domus puniend. similiterq conuincend. 697. 536.
 Inscrptiones

- Inscriones Procurator nec novas faciat, nec veteres casset, neq; pecuniā
tollat sine Principali suo. 537.
- Inscriptio per Regem Polon^{iam} Alberto Duci Insulis sup 4000 floz 666.
- Instructio ministrant^{ium} Iustitiis cum subditis. 328.
- Iniuriam suam nemo vltisq; sub refectione damnoni et in corpore
punitione. 862.
- Innotescencia Commissionalis pro faciend^o limitibus duabus ante
termini^{um} ponal^{ium} septimanis. 388.
- Itinerum ac itinerarium Semigenay Indices et Burgravi^{um} secu-
ritatem defendant. 215.
- Intomissio ex re iudicata vel aliqua alia quomodo fiat, et quid ab ea
soluend^{um}. 239.
- Intomissio non fiat in tabernam nisi desint alia bona. 335.
- Intomissio acceptata in librum Irrem inscribat^{ur} a cuius acceptio-
ne prescriptio currit. 629.
- Intomissio talis esse debet, ut nulli lateat novi domini fuisse scio. 629.
- Intomissionem post Adhibitionem Termini Concithi non admittens,
quomodo contra eam procedend^{um}. 249.
- Intomitione victus victori in Termino Innotescentis Exagronis ad-
mittens, duplicatis vadys nihilominus oneret. 249.
- Intomitionem victus post interpretationem vadion^{um} duplicatorum
non admittens, quomodo contra eam procedend^{um}. 249.
- Intomissionem Banition^{is} metu admittere volens prius pro dupli-
catis satisfaciat. 251.
- Interdictum de non ingredienda Hungaria et Sclavia causa mer-
cium, Caprei sub poena 100 marcar^{um} faciant. 240.
- Interceptor Cause reijciat, primus tamen Actor causam continuat. 622.
- Intoregni tempore tam bona Eccl^{esiæ} quam fines Regni a sub^{ditis} defendant^{ur}. 862.
- Inuasionis domus Causas Capitaneus iudicet. 868.
- Inuadens sibi rem in domum alienam quomodo iudicand^{um} et puniend^{um}. 219.
- Inuafres domorum sibi possessionali vel inpossessionali quomodo
conueniend^{um}. 349.
- Inuendit rem non inuenisse negans proprio Iure se expurget. 538.

I. ante T.

Itinerarium.

Itinerantium Terrigenarum iudices et Burgabij transijt secumque defendat. 215.

I. ante V.

- Iudex cum libiudice Rege in Terram adueniente causas in Curia Reg. iudicat. 56.
Iudex et Capitaneus unus Terrae fieri non potest. 56/178.
Iudex Castrensis ex iudice Terrestri fieri non potest. 280./208.
Iudex, libiudex, et Notarius Terrae, in primis Terris omnibus post sui electionem iurent. 187/579.
Iudex Castrensis coram Capite in primis Terris sub pignatione Offij iuramentum praestet. 208.
Iudex ab agrotis quomodo discordiam dirigere debet. 208/498.
Iudex in Offio Capitei et non Capitaneus moveatur. 229.
Iudex in Terra Cracoviensis unus, in Sieradiensi alter, et sic in alijs Terris speciales fiant. 578.
Iudex ante prolationem sententiae partes de providendis munimentis causas suis necessarijs requirat. 652.
Iudex de sententia inique lata redargutus collegis probet quia iuste iudicavit. 670.
Iudex sex reprobis conuinctus quia male iudicavit. 670.
Iudex non nisi causam in iustitione pendentem non iudicet. 670.
Iudices Castrenses sint possessionarii. 207.
Iudices ac libiudices omnes officia sua iuxta tenorem Statuti exequantur et expleant. 580.
Iudices Receptis inspeciant statum, valetudinem atque discretionem. 208.
Iudices suos Palatini quilibet per unum in sua Terra habeat. 578/498.
Iudices in suis Terris resideant, iustitiam faciant, alias absentes anno uno novus eligatur. 578.
Iudices si infirmitatis causa Terras non celebrarent, eam in proximis Terris comprobent iuramento. 583/677.
Iudices Terras omnes causas civiles ac criminales quae non fuerint coram Rege determinatae iudicent. 585/586.
Iudices iudicia Domini Statuta exequantur et statuta iustitiae in iudicio conferunt. 589.
Iudices habeant suos adiutores per quos expediant suas litteras. 609.
Iudices ex Regestis personas miscriptas ordine suo iudicent. 630.
Iudices.

- Indices illius Terræ sint possessionarij sub privatione officij, con-
quos Nuncij omnes vel partes nungare pnt. - - - 555.
- Judicis et Subjudicis Tenepis Juramenti forma. - - - 579.
- Judices Commistarios ac omnes officiales publica negotia ptingant
enimine lassa Altijs Regis puniend. - - - 611.
- Judicis honori nil noceat dum Sententia illius fuerit retractata. 229.
- Judicis, et Subjudicis, et Notarij omnis absentiam a celebratione
Terminorum, negotium Reipub. et vera infirmitas excusat. ibid. 583.
- Judicium literas Inhibitoriales nec suscipiat, nec det sub poena. - 607.
- Judici molo si eius Sententia approbata fuerit poena 3 Marcarum
dicta hoc Soluatur. - - - 670.
- Judici in honorans, et ad illud, cum clamore veniens poena Leg^e
Cameræ applicanda puniatur. - - - 609.
- Judicium non vocatus accedens, illudq; in honorans, in mensa se pones,
quomodo puniend. - - - 609.
- Judicium violans poena Statut^o descripta puniatur per Capiteum
12 Septimanar^{um} in Carcerem includatur. - - - 610.
- Judicium armatus intrans poena 14 Marcarum et p^{ri}uone armorum
puniat. - - - 610.
- Judicium cum armis causa infidiarum et Sedition^{is} veniens
poena Capitis puniat. - - - 611.
- Judicia omnia officiales celebrent sub poena 14 Marcarum Disco Reg^e
applicanda. - - - 579.
- Judicia particularia olim semel, nunc quater per annum celebrent. 582.
- Judicia particularia omnia usq; ad Contum particulari literis Comest^{ri}
non obstantibus celebrent. - - - 583.
- Judicia in locis soliti fiant, sub nullitate quicquid iudicatur fuerit. 584.
- Judicia ut non negligant Palatini videant sub poena 100 Marcarum
Disco Regio applicanda. - - - 584.
- Judicia violans poena iuxta Decretum Praesent^{is} 1507 lat^{us} puniat. 612.
- Judicia male cum summa reuerentia exerceant. - - - 630.
- Judicia in die non determinata, altero determinent. - - - 630.
- Judiciorum et Conuentuum turbatores Capitei puniant. - - - 290.
- Judiciorum officiales per se non per Substitut^{os} Judicia exerceant,
sub amissione officiorum. - - - 578.

Judicioꝝ officiales iuxta consuetudinem veterem in conventu eligant
atq; iuramenta reddant. 578.

Judicioꝝ officiales non nisi infirmitate detenti substituti hñt. 578.

Judicioꝝ trium officiales qđ eligant, et non nisi uni ex electis officio des. 580.

Judicioꝝ trium transpositio neq; reclamatio fiat sub pñna 100 marcar. 584.

Judicioꝝ trium in Terra Præconvent, Sandominiens, Lublinens et alijs
celebrandum dispositio. 587.

Judicioꝝ ad constituendū formam Rex sapientes consili et deputabit. 591.

Judicis tribus Indices per se non per substitutos suos pñfideant. 579.

Judicioꝝ trium in Russia celebrandū dispositio et modus. 582.

Jure uno tam Maioris quā Minoris Polonis iuris iudicand. 1.

Jura post hos annos possessione non firmata ac abusu evanescent. 577.

Jura frustra conderent si non exequant. 68.

Juribus ac legibus uniformiter in Regis iudicet. 588/589.

Jus unum sicut et unus Rex sit. 588/589.

Jus polonicum pro filiis vulneratis, ac pro occis in Civitate locand. 329.

Jus Theutonicum abusu amittendū amplius eo gauderens pñt. 329.

Jurium Ducatus Ilasovis confirmatio. 796.

Jureiuratus admittens Actori Inimicem cum possessione, infra hñ.
iurmodi Inimicis ad Acta. 248.

Jureiuratus temere discedens pro re iudicata facere nolens pñna 14
marcar Regi applicanda sumat. 528.

Iusticiam Rex de Capreis faciet, terram et quemlibet Districti nige dies. 207.

Iuramentum testis in campo illius pronuncians alia forma officio pñ-
uet. 260.

Iuramentum per subditos mawitay pñprium. 900.

Iuramento fideiusor pñcipalem pñprium pro 20 maris, pro 40 re-
mittere convincat. 528.

Inimentum indormitum alterius vulnerans vel occidens quid pro
illo solvat. 554.

Judeus ratione fidei Euichorem non statiens suspendat. 567.

Judei in villis nullas mercatur exerceant sub amissione. 314.

Judeis modus mercandi tantum propter nichil illorum statuit. 314.

Judeis vadia Cadi securitatis non cont; privatas personas sed totam
communitat Civitat concedend. 314.

Judeorum libertatum, iurium, aliarumq; rerū pñvilegia et Statut. 357.

De Iustitia captivis ac Postliminio reversis
Fol. 936. -

K ante M.

K ante M.

- Kmetones xlium non se in iudicio spirituali obligent nisi Regi. 127.
- Kmeto xlii ignobilitas non obiciat nisi audiat directus sibi per pariem, si non probaverit. 269.
- Kmetonis unus filius ad discend artes per Dnum dimittit. 307.
- Kmetones et hostilani profugi dominis extradant solut prius 12 grossis. 308.
- Kmetones in civitat pro delicto non arrestant sed de eis in pñia petat sub pñe na 6 Alarcan. 311/332.
- Kmeto pro Kmetone occiso 10 manq soluat, ex quibus sex uxori cum pñe et 4r domino cedent. 329.
- Kmeto pro debito Dni sui non pignoret, sed Dnus de proprio bonis debiq soluat. 332.
- Kmeto a Domino profugus 4r vicibus ad iudiciu villanu clamat non comparens amittit bona. 335.
- Kmeto profugus possessioni bonorum illius minas inferens, in pñia de eo petat et fiat. 335.
- Kmeto profugus intra annum non repetit pñe a Dno evadit. 338.
- Kmeto unus de una in aliam villam ab herede se transferre pot. 339.
- Kmeto profugus repituaq, nec 10 maris redimat, mortui vero bona domino illius tradant. 340.
- Kmeto per Decanum repituend cum pñe in statuto de sena lecanat. 340.
- Kmeto im possessionis ducens uxorem possessionem circa illa in possessione remaneat. 341.
- Kmeto arbores alienas in Sylva exadens quomodo pro qualibet vice pñorand. 648.
- Kmeto arbores pretiosas vel ubi pauca fuerint exadens, ad cautionem desq, quia non suffiat eum pñorari. 649.
- Kmeto sub uno possessionem, sub altero mellificium dominis hñs quomodo tributa solvere debeat. 656.
- Kmeto vulnerans alterius Kmetonem Marcam pro pñe per medium inter Dnos diuidenda soluat. 732.
- Kmetones Sylvas propter commoditates suas exquirere possunt. 736.
- Kmetones inum diem tantum in septimana qualibet laboret. 736.
- Kmetones

Kmetones à dno quando omnis, quando duo vel oēs abire pnt 337./338.
 Kmetones profugi sub pœna sex marcanum extradant. 339.
 Kmetones iuxta consuetudines cuiuslibet Terræ sint mittendi. 339.
 Kmetones profugi in iure dñi, vel possessione Actoris receptandi, estq. Terminus peremptorius pro eis. 343./349.
 Kmetones profugi ob bellū Pruthenicum in iudicio Capten. receptant. 345.
 Kmeton post distinctionem bonorū Regulā à Rlium à fundo se abhincant. 349.
 Kmetones Sumalia per duos profugos pro festo S. Martini Episc. soluat. 443.
 Kmeton vulnerato manā, et dno illius altera pro pœna soluat. 328.
 Kmeton pro vulnere liuido sex scoti soluant. 328.
 Kmeton qñs amputans manum, more Tyrannico extendens quomodo puniend. 330.
 Kmetones et hostulani profugi per oēs officiales capiant, et in labore aggeris detineant, donec excedant. 343/363.
 Kmetonibus pro vulnere et homicidio ius Polonici dand. 329.
 Kmetonum penibum bona ad proximos devolvant, calix tamen ad Ecciam Parochialem ex illis deq. 332/306.
 Kmetonum filij si plures sunt, unus ad discendū abire potest, si vero unus fuerit, domi maneat ad labor, profugus vero cum pœna 14 mar. cap. repetuat. sed hoc intelligendū ad bona mensis Regis aut spiritual. 341.
 Kmetonum filij grāa discendū rerum ante 12 annū mittant. 341.
 Kmetonum arrestis abrogata et abolita. 345.
 Kmetonum profugorum causa ubi, quomodo, et quov ordine sint iudicand. 512.
 Kmetones pro quibusvis iniurijs non illi sed eorum domini agere dnt. 623.

K. ante O.

Koc parti restituat si dñus sententia retractata fuerit. 670.

Koc appellans ponat prius quam ad controuertendū in casu nota admittat.

L. ante A.

Laici dicti horatim vel septimanatim laborant vel sine testimonio venient non foueant. 307.

Laici tempore messis extra Regnum in Silesiam et Prusiam ad laborandū non mittant. 347.

Latrones, similiter et hi qui se canthar. noluunt captiuent. 271.

Laneum

Lanceum integrum possidens duos grossos tantum summatim soluat. 445.

L. ante E.

Lex est donum Dei, veritas, atque propter licentiam coercens condita. 32.

Lex sicut et Rex una in Regno Polonia habeatur et sic. 588.

Leges frustra condere nisi fiant executioni mandatis. 45.

Leges Regni ubi mandant ita iudicari. 35 *

Legatio Caroli V. ad Sigismundum Regem Polonia de bello Prussis. 760.

Legatio Sigismundi Regis ad Matruam. 798.

Legatio Feudi et Homagii Ducum omnium et Latuient. 789.

Legationes ad Iohannem Dantiscum et Ludovicum Secium Oratores necnon
exterios Principes in eadem causa. 798.

Legationes ad Ducem Baren et Civitatem Baren et Mediolanenses
occasione Ducatus Baren. 798.

Leopoldus quibus ^{et alienationibus} per talenta et vinas vendere liberum est. 315.

Leppes quando venari liberum in fundis aliorum et quando non. 556.

L. ante I.

Libri Actuum Civium in quolibet districtu sit unus. 586.

Libris Sancellariis Privilegia, Decreta, recognitiones et alia omnia necessaria in-
scribantur. 202.

Libri Castrenses post mortem Capitanei quomodo et ubi sunt servandi. 211.

Libri Castrenses antiqui per Regem conservantur, et quomodo servandi sunt. 211.

Libri Castrenses in maiori Polonia per Capiteos in Barchonia Conservantur. 212.

Libri Senes sub duobus iudiciis sub iudiciis et notariis Civium servantur. 586.

Libri Senes personarum habeant iuxta statuta antiquiora statuta magis et aliorum civitatis
astrorum. 587.

Libere quisque in vendendo re sua utatur. 331.

Libertas a censibus solvendi quousque expirat servanda. 445.

Ligna in Sylva alterius excedens prima vice securim, altera buncam, et
tertia iumentum perdat. 548.

Ligna in Sylva ubi pauca fuerint excedens ad cautionem decem, quia non
sufficit talem pignori. 549.

Limitum signa temere erigens, aut vetera destruens quomodo conveniend
et puniend. 262.

Limites nullius absentia sint praepediendi vide in prefatione 388.

Limites nullis inhibitionibus sint vetandi ac praepediendi. 389

Limites

- Limites in bonis Regalibus non iuxta verba sed testimonia sentis ac prudentis
 Commissionum fiant. 390.
 Littere tam diu quam viculis contrariis e cancellaria non denegantur, et quod iuri
 contraria censentur. 391. 378.
 Littere e cancellaria alicui dantur, et fuerint per eundem amissae, similes per can-
 cellarium affibuntur denique. 203.
 Littere inhibitionis, cui, et quam diu dandae et concedendae. 225. 606.
 Littere ad querelam in causa Exclusionis et divisionis inter fratres dandae. 203.
 Littere ad monitionis officialibus Regni de non negligendo officio suo dandae per
 Regiam Altem. 241.
 Littere in redemptione bonorum fiscali quomodo interpretantur, a quorum inter-
 positione motio admittatur. 381.
 Littere specificationem in se referent, subsequente generalitate non nisi ad illam
 specialitatem referantur. 382.
 Littere adunitatis per Sacram Regiam Altem concessae serventur. 362. 180.
 Littere e cancellaria Commissionum in quibus casibus dandae. conf.
 Littere Commissionum eo grossis in cancellaria solvantur. 387.
 Littere iuxta quas limites bonorum Regalium fieri non debent quae sunt. 390.
 Littere a Commissionariis super factos limites dantur nulla confirmos indigent. 391.
 Littere vectigalium revidendae, et si iniquae fuerint abrogandae. 423.
 Littere Theloneorum quae sint captandae (declaratio) 424.
 Littere ex Actis aliquibus de scriptis Actis vero tribus ingrossatis sunt validae. 334.
 Littere in alium nisi prout in se sonant sensum verbi et interpretari non
 debent. 587.
 Littere suae peroratio Sigismundi Regis ad Senatum de sua coniuge. 555. 200.
 Littere Leonis Papae ad Sigismundum primum Regem Polonae de bello Prutenico. 759.
 Littere Caroli V. Caesaris ad Sigismundum Regem Polonae de bello Prutenico. 760.
 Littere Caroli V. Caesaris ad Albertum Magistrum Prusiae. 762.
 Littere Sigis. Regis Polonae Joanni Baptista oratori apud Romanum Pontificem
 de bello Prutenico. 777.
 Littere Sigis. Regis Polonae ad Pontificem de decimis Episcopi Vladislavien-
 pendendis. 783.
 Littere indultis ne denegentur, sed pro damnis ex Thesauris Regis Alti satisfiat.
 Litterae super Ducatum Lubonensem. 951.
 Litterae suspectas vel antiquitate corruptas si aliquid probant non est iuramento
 comprobantur. 203.
 Litterae Commissionum in causa limitum qui vult libris cancellariis inscribat,
 quae illi sine difficultate extrahantur. 203.
 Litterae inhibitionis producens prout per mare. ut et illas suscipiens puniatur. 225. 606.

- Lras* *Cathed* *Index* *Cathed* aut *Capneus*, *Indes* vero *Tres* *notarij* *liberant* 226. / 533.
Lras *Cues* et *Indi* iuxta *arbitrium* *Cancellarij* *perfoluant*. - 306.
Lras *super* *bonis* *Regalibus* *amittens* *prothone* et *prothone* *coram* *Rege* *amissionis*
facta *infra* *annum* *novas* *obtineat*. - 380.
Literas *super* *bona* *hominis* *et* *les* *non* *ostendant* *nisi* *si* *fuert* *Regalia*. 384. / 533.
Lras *sup* *Thelonea* *antiquit*. *pro* *se* *sa* *no* *hns* *vel* *amittens* *quod* *rat* *in* *ea* *regiam*
Maieptatis *Regid*. - 423.
Lrs *falsitatem* *opians* *cas* *si* *Actis* *probare* *no* *pt*, *in* *multo* *cu* *testibz* *Exbet*. 533.
Lrs *Cancellarij* *contra* *et* *les* *nul* *Rex* *probare* *in* *acquirend* *bonis* *ptest*. 202.
Libris *Regijs* *a* *bellis* *seruendis* *qui* *liberant*, *qui* *non*. - 891.
Lranum *Cancellarij* *taxa*, *quam* *Cancellaria* *non* *excedat*. - 204.
Lranum *Actis* *tribus* *in* *prostatum* *extrachum* *equi* *valet*, *ac* *si* *orig*, *nales*
producent. - 534.
Lituaniam *a* *Magno* *Commissarij* *iudicent*. - 703.
Lite *pendente* *nihil* *est* *in* *nouand*. - 659.

L ante V

- Lublinen* *Conuentus* *Abbatem* *electum* *Rege* *presentet*. - 145.
Lublinen *Mercatoribus* *per* *talenta* *et* *vbna* *uendere* *liber* *est*. 315.
Lras *pro* *gratibus* *obtentis* *statim* *ad* *nullas* *controuersias* *admittit*, *sed*
gratibus *Actor* *ducat*. - 1256.
Lucrans *taxillis* *ad* *presta* *aliquid*, *questionem* *pro* *tali* *debito* *no* *moueat*
nec *verbis* *inhonestis* *illi* *afficiat*, *sub* *poena* *quingagenali*. 531.
Ludens *cum* *filiis* *non* *emanipato* *pro* *equis* *vel* *alijs* *rebus*, *nullis* *uis* *super*
eas *acquirat*. - 531.
Lutus *taxillon* *aut* *alio* *genere* *solu* *pro* *parata* *pecunia* *fiat*.
Lustratio *bellica* *in* *bellis* *uno* *tantum* *die* *fiat*. - 944.

M ante A

- Mandanda* *apud* *Nobilitatem* *Nuncijs* *ad* *Conuentum* *quod* *precipue* *sint*. 290.
Mandatum *de* *perpetrata* *iniuria* *neminem* *afficit*, *sed* *quilibet* *iniuria* *conueniunt*.
Magno *Procuratoris* *bona* *Rex* *non* *alienet*. - 375. (349)
Magnum *Ciuitatis* *Cracouien* *Palatinus*, *Relicuen* *vero* *et* *Bochnen* *Succame*
ranus *Cracouien* *eligat*. - 293.
Mantelum *etiam* *proprium* *in* *recipiens* *cum* *poena* *restituat*, *proprietat* *vero* *illis*
Iudicium *Tres* *cognoscat*. - 544.

Maionis et minoris Poloni^e nicole quo iure iudicent.

Manum vel aliquod aliud membrum more Tyrannico amputans quomodo puniend^{us} et iudicand^{us}. - 278.

Manus cum uxore mutuo aduitalitatem sibi inferbere pnt. - 488.

Manus bona uxoris doti subiecta non nisi consensu illius cum quibus amias de linea paterna accedente alienet. - 489.

Matouiam à Polonia Commissarij toties quoties opus fuerit delimitent. 703.

Matouitanum iurum et priuilegiorum confirmatio. - 799.

Matouiki liberum ad quolibet alia Inra Regni accedere et incorporari. 800.

Matouiki cum Polonis militent. - 869.

Matouis Regno Poloni^e ad senphonis et incorporationis Priuilegiu. 800.

Matris vagabunda filij Plini caput soluat. - 281.

Matris superuivens uxori, non pro bonis sed dote sibi debitis illius indeat. 492.

M. ante E.

Mechanicas res inusitata forma hinc volens, eas sic soluat ut cum sibi pice componere possent. - 318.

Melificum Kneto alteri^{us} Dni apud aliu^m Dni hinc tribus quomodo soluat. 556.

Melis furti accusatus hinc visum furtum ceteris non probante, iure euadat. 557.

Memoriam capiones abrogat. - 652.

Mendici in ciuitatibus sub Consul^u, in villis vero Plebanis signis sub certo numero habeant. - 308./353.

Mendici sine signis ambulantes capiant^{ur} ad labores Caponum. 564.

Mensura et pondus Cracouien^{se} in Posnamien^{se} Leopoli^{en} Lublinen^{se} & qualis fiat. - 315.

Mensura antiquitus constituta à Mercatorib^{us} seruet^{ur} sub pœna in Statuto descripta. - 318.

Mensuram in Terra Polcen^{se} ac Posnamien^{se} Palatini, alijsq^{ue} officiales illam Terrarum codicent. - 315.

Mensuram omnia rex Pol^{on} et Capneus cum alijs Dignitarijs Terræ sub imponant et statuant. - 318.

Mensuris et pœnis ne hinc grauent^{ur} Palatini provideant. 318.

Mercator contra xlem simplex delicti mettersius probet, alio^{quin} solus euadat. 310.

Mercatores delicta Regestis in scripta infra biennium repetant. - 310.

Mercatores super Regestis pro delictis mettersij probationem faciant. 310.

Mercatorum rebus ad vnum humanum necessarijs mercant. - 312.

Mercator

Incantatores
Mathematici
fol: 568.

Mercatoribus quibus per talenta et vias vendere licitum est. 315.
 Mercatores vias publicas et thelonea non euitent sub amissione bonorum. 416.
 Mercatores quomodo extra Regnum cum mercibus sint transmittendi. 420.
 Mercantibus in locis non concessis ac villis ne fiant sub receptione rerum. - 313.
 Mercantias et genera rerum Palatini in suis terris constituant, contemptores vero
 constitutionum bona amittant. - - - 317.

M.ante I.

Miles pecuniam pro senectute militari recipiens et pro illa non seruans quomodo
 puniendus et conuincendus. - - - 954.
 Militi ex Saulteto vel Kmetone creato pro capite xv, pro robore 3 marc. soly. 320.
 Militi donatio in bello facta morte donatoris et donatoris etiam sine his finit. 934.
 Militem occidens pro capite occisi quid homicida solvere tenet. - 282.
 Militem famosum vel ex Sartabello creatum villanus occidens quid pro
 illo soluat. - - - 282.
 Milites belli euntes villanum damno ne viuant, solis fabulis sint con-
 tenti, et discipula ne despuant, alias puniant. - - - 893.
 Milites dynd et penna a Ille Regia merentur accipere. - - 934.
 Milites belli euntes castellum ducant, a dominis coerceant, alias soli damna cum
 poena 14 Marcarum soluant. - - - 898.
 Milites mercenarios belli euntes damna inferent, Rex vel officiales pro ipsis
 damnis iudicent. - - - 899.
 Milites in bello sub certo vexillo militent, secus facientes quomodo puni-
 endi et per quem. - - - 900.
 Milites stipendiarii per se seruiant, nec plus octo equos quis habeat et su-
 scipiat. - - - 952.
 Milites et eorum profecti quot equos pro persona sua habent et done. 952.
 Milites damna inferentes et eorum comites quomodo puniendi. 952.
 Milites ne damna inferant quis providere debet. - 954.
 Militum profecti per se seruiant, et provideant ne damna eorum com-
 misiones aliqui faciant, alias ipsi ea soluant. - 953.
 Militum profecti partem pecuniarum commisionum suorum retineant,
 et ex eis damna per illos cuius illata soluant. - 953.
 Ministri Ecclesiarum in tabernis litigantes, eo quod conuicti, ad bonum
 spirituale non pertinent. - - - 127.
 Minstrandus infidelis cum subditis rebus familia in fructu 328.

- Alimptenialis relatio vltimis facta atq; authentice reproducta pro persenti
illius recognitione valeat. - - - 212/628.
- Alimtis mutans tepibus formam in campo quam fuit descripta officio pri-
ueq. - - - 260/628/658.
- Alimpteniali mortuo Alis recognitiis qui circa portionem citonis presens
interfuit sufficit. - - - 628.
- Alimtis ab uno producente teste quatuor Scottos tollat. - - 629.
- Alimtis pro pignorato furto, unum bouem mediocre tollat. 629.
- Alimtis circa portionem citonis habeat qtem vnu, propter mortem suam. 628.
- Alimtis pro pena L dicta bouem vnu mediocre tollat. - 629.
- Alimtis ad citand quilibet officialis in offio suo dare qd atq; Rex. 53/224.
- Alimtis Actor Citato illi videre volente statuat, atq; videre no tenet. 628.
- Alimtis ad ocafum caa testimonij vocatus, non reprobis oculis, sed tantum
vno gesso sit contentus. - - - 280.
- Alimtis sine mandato iudicis neminem citent sub amissione officij rerumq;
suarum omnium. - - - 626.
- Alimtis condendorum, atq; iuramentum prestand sup offm suum forma et modis.
Alimtis creandorum et ratione excessus iudicandorum (189) 625.
- Palatini habeant facultatem. - - - 625.
- Alimtis testimonia in librum drem mseribant. - - 212.
- Alimtis pro capite atq; vultuibus exigend penas Palatini habeat
facultatem. - - - 625.
- Alimtis et Alimtis Solon Incota vno iure iudicant. - - 1.
- Alimtis nec prescribunt nec videre exceptis certis casibz pnt. 470.
- Alimtis in quibus casibus videre tenent. - - 471/286.
- Alimtis ematorem pro pabe hui tenent. ibid.
- Alimtis vbi annos discretionis attingunt pro iniurijs agant ps-
criptione non obstante. - - - 472.
- Alimtis coheredes pro gramiebus citi, quomodo conq illor proce-
dend. - - - 262.
- Alimtis bona Tutor nec amittat, nec limites fraat, vel quouis
modo perdat, alias apud possessorem repetant. - - 471.
- Alimtis prescriptio non nisi ab anno discretionis currit. - 472.
- Alimtis Tres Notarius dres castend iudex castend vel capitulus
subscribant. - - - 534/229.

Illineta simplia non probat, ac eam furans in curia Regis aut militis
quomodo puniat. - 651/934.

M. ante O.

Molodur redimendum binorum Disci. - 381.

Molodij publici in publicis sint, gratisq; concedant, mensura vero eorum
usq; ad amussim fiat. - 320.

Molendinator multorum dominorum aut dnm, sibus et cuilibet illorum se
iustificet. - 335.

Molendinator sine consensu dñorum suorum molendina non vendant
sub amissione summe. - 334.

Moniales in bona Paterna et Materna succedunt, ea tamen alienare
non possunt. - 149.

Moniales intra viginti annos bona sua hereditaria repetant. 150.

Monasteria et templa quos defendere ex censuris capiendū dnt. 564.

Monasteriorum illis ut et aliorum qñum subditi sumalia soluant. 445.

Moneta curia sit, Rex novam ne cudat, ac de Regno ne exportet. 433/435.

Moneta Suidmicer et per quam splendor altis Regis minuiq; accipiat.

Monetor nova Intenica abrogat nisi sit more antiquo cussa. 441. (439.)

Monetam novam extraneam non cogant Poloni recipere. 442.

moneta Pruthenica - 441. et 442.

Morte inopinata casuali aut incerto auctore morientis nemo pro capite
mactandus. - 280.

Mortui Tabis cñm occupati pueri etiam minores respendere
tenent. - 286.

Mortuum ligantem nemo condemnet, alias condemnatio nō valet,
quia cum laevis non convenit certare. - 622.

Mos praestanti omagij Regi Polon per aliquem Principem. 707.

Mosis bellica iuxta quantitatem bonorum ad metas Regni fiat, atq;
Rex super hastam cuius quinque marcas soluat. - 866.

Mosis bellica ordinato modo fiat, et ad tuitionem non ad depuchi-
onem Regni cedat. - 866.

Mosis bellica de quibus bonis et quomodo fiat. - 868.

Mosis iudicis non autem capiti in dñis castren fiat. 209/229.

Mosis in quibus causis non est admittenda. - 670.

Mosis

- Religionis defectus ad uitam hunc corrigat.* - - - - 51.
Religionis bellicae usus et observatio. - - - - 866.
Religionem bellicam contra Dicos, atq; literas regium antecedant. 890.
Religionem bellicam qui feruiat, nemo Dico Regis eundem potest. - 890.
Religionem bellicam qui feruire non tenent.

M. ante V.

- Mulier superueniens marito in reformatione dotis permaneat limitatq;
 illius Successores post eam mortuam.* - - - - 492.
*Mulier sedem vidualem secundis nuptiis violans tenet reformationem
 non tamen peremptorij recipere.* - - - - 493.
*Mulier pro peripetenda dote dum vidualem sedem violaret quomodo
 conueniendum.* - - - - 493.
Mulier maritata decennio praescribit. - - - - 494/539.
*Mulier indotata viginti maris soluant, aut census 3 marcarum
 assignet.* - - - - 491.
*Mulier doli bona subiecta, vir non nisi illius, ac duorum amicorum
 de linea Paterna consensu accedente alienet.* - - - - 489.
*Mulierum pentium dotes ad consanguineos reuertant, postea
 vero bonorum dotalium non curit praescriptio.* - - - - 493.
*Mulier inuente marito Successores illius non bona sed dotem a Marito
 petant.* - - - - 492.
*Mulieribus ad hospitium Procurator deq; inde veniens causam
 illorum defendat.* - - - - 595.
Mutilatio membrorum nobilium et illibitum & punitio. 275.
*Mutans nec habens discretionem, iuramento citatus ab instantia
 petendi absoluit.* - - - - 310/505.
*Mutuum frumentum intra quatuor annos repetat, alias praes-
 criptione amittit.* - - - - 595.

N. ante A.

- Natalia spirituales cognoscant, pro istisq; causas iudicent.* 269.

Navigacionem nemo impediat, et ni obstaculū fluminum portus fiant. 411.
 Navigacionem Bonneni in Sedanum non praesediant. 413.
 Navigacionem liberam Capitanei defendant. — — 414.

N. ante E.

Nemo de mandato et facti respondere tenet, sed in propria petat. 349.
 Nemo respondere tenet nisi in fo alimti, qui per Actorem statuat. 628.

N. ante O.

Nobilis ex quibus Parentibus sit, ac quomodo nobilitatem suam probare de
 Nobilis negans alteri Nobili se obicisse illi esse sibi imparem, in iuramento
 euadat. — — — — — 267. / 304.
 Nobilis iuxta quantitatem excessus, in possessione fidei iuramentum no
 statuens deprehendat. — — — — — 269.
 Nobilis aut iuramentis, aut famulus factor, vel in causa Reipub.
 sponcione fidei obliget. — — — — — 271.
 Nobilis in civitate in violentia deprehensus sine capitaneo non
 iudicet, et quomodo iudicandus sit. — — — — — 272.
 Nobilis non nisi iuramentis vel in recenti crimine aliquomodo capti-
 uandus. — — — — — 270. / 560.
 Nobilis Nobili vel Kmetom manum amputans more tyrannico extendend
 quomodo puniend. — — — — — 278 / 330.
 Nobis principalis Civis delictum non solvens fidei iuramentum nil damni ferat, sed
 principalem convincat suum. — — — — — 310.
 Nobilis patris rapinis profugus, quomodo gratiam petat, ac pro facto
 puniendus. — — — — — 562.
 Nobili Kmeto vituperio suo non noceat, nisi is in Civitate degens (re-
 uisam propinet. — — — — — 220 / 304.
 Nobili Kmeto ignobilitatem non obiciat, nisi sciunt ipsi directam per-
 parem, illam non probasse. ibid
 Nobili obiciat eum esse meretricis filium, ac matrem suam mertri-
 cem, et non probans quomodo puniendus. — — — — — 226.
 Nobili iniuste per vires captivato quid poena debet. 272.
 Nobili vel militi absq; effusione sanguinis percussus pro huiusmodi
 percussione quid dandum. — — — — — 275.

Nobili

- Nobili aut Militi. Iureto placam inferens quomodo puniend. 276.
 Nobili post mortem cum ignobilitas obijet ea tamen per heredes metuentium
 comprobata. 287.
 Nobiles propter quos scelera infamandi sunt. -- 270.
 Nobiles improprietati quomodo arrestant si vero arrestari non possunt quo-
 modo citandi. -- 221.
 Nobiles per partes et conditiones quas Cives exercent transseunt in ple-
 beiam conditionem. -- 304.
 Nobiles habere possunt domos in civitatibus, non tamen iurisdictionem civilem cui-
 tent. -- 304.
 Nobiles fumenta sua Bydgothie libere sine omni impedimento Civem Byd-
 gothiam vendant. -- 324.
 Nobiles abusi iure suo Theutonico illo amplius gaudere non possunt. 327.
 Nobiles super bona hanc hanc coram Capiteis non ostendant nisi sint bona
 Regalia. -- 384.
 Nobiles Cerevisiam sibi in vinum traxantes Capiteis non solvant. 460.
 Nobiles ter in Regestris notati malefactorum, ac iure convicti capiant. 563.
 Nobiles et eorum subditi unde volunt recipiant, propinent et traxant
 Cerevisiam sine omni impedimento. -- 460.
 Nobilium aut Militum vulnere et mutilationum estimatio. 275.
 Nobilibus et eorum subditis ratione vulnere et homicidij in civitatibus
 ius Polonicum dicent. -- 329.
 Nobilium et Baronum fundi ab omnibus oneribus liberi. 454.
 Notarius Tensis Praepositus Sandominiensis et Lublinensis unus sit du-
 ratus per Regem electus, qui pecuniam illis in Russiam perferet
 et stipendia solvet. -- 951.
 Notarius Castrensis ex iudice Tri vel Notario, nec alio Notarius Tensis
 ex Castrensis et 2 conuerso nefiat. -- 258.
 Notarii per se tam in iudicijs quibus quam in positione Actorum resi-
 deant. -- 188/585/666.
 Notarii Tenses et Castrenses a capitatione discunt memoriali quod reali-
 zant. -- 514.
 Notarii quatuor per nobilitatem terrae eligantur ex quibus iudex
 officium dabit. -- 580.
 Notarii Seniores ex personis spiritualibus ne sint. -- 580.
 Notarii post sui electionem in primis terminis Iuramentum super
 officium suum reddant sub punctione officij. -- 581.
 Notarii

- Notarij Subpitijs non nisi ex causa rationali habeant. 581.
 Notarij negligentes priuati officio et alij in loca eorum substituantur. 581.
 Notarij Dñes vicenotarios illos in scribendo iuuantes hñc pñt. 581.
 Notarij Dñes minutas ex libris Dñibus subscribant. 581.
 Notarij absentiam à celebratione Temonum et pñtionu Acty qd excusat. 583/581.
 Notarij à producend Testibus si eorū gesta scribant per 3 gñs recipiant. 658.
 Notarij Sententiam redarguens pellicci vulpini prius det antequam ad
 Causam admittat. - - - - 671.
 Notarij Dñes qua forma iurent. - - - - 581.
 Nomine alio quam in baptismo accepto per bienniu vtens perfectus illo
 gaudeat. - - - - 622.

N. ante V.

- Nundius in Polonia, vbi, quando, propter quos instituitur. 312.
 Nundinarum tempore per talenta et vlnas vt res vendantur Salatin
 prouideant. - - - - 314.
 Nundius Romanens Mercatoribus vbi liberum res des vendere,
 Privilegijs eorum non obstantibus. - - - - 315.
 Nundius Leprosiens Lublinens et Varsoviens libera sit venditio
 cuiusq per talenta et vlnas. - - - - 315.
 Nuntij ad Conuentu quot et quales mittendi sunt. - - - - 24.
 Nuntijs in Cancellaria qui pposcerint literas dandos. - - - - 203.
 Nuntijs ad Conuentum quib pñcipue sint mandand. - - - - 290.

O. ante B.

- Obiectio ignominie per Kmetonem Nobili non nocet. - 269.
 Obiectio in causa diuisionis disparitatis Consanguinitatis, pñcipit
 diuisionem usq ad decidend de obiectio. - - - - 385.
 Obligatus rem mutuatam eximere nolens, quomodo contra
 sit procedend. - - - - 520.
 Obstacle in fluuiis factum portam propter nauigationem li-
 beram habeat, alias disruptum non reparat. - - - - 412.
 Obstacle fluuij surgent vt libera nauigatio per eos fiat. 413.
 Observatio tempore motionis bellicæ qualis esse debet. 866.

O ante C.

O. ante C.

Occidens villanus Militem quid pro capite soluat occisi. - - 282.

Occidens in Conventu poena Capitis puniendū fugiens vero in famis pronū
ciandus.

Occisi pro capite quilibet Iudices Castellanonum iudicent. 280.

Occisum ab hoste conspicuens, non reprobis occisi sed mox grosso contentus ibid

Occisum nullibi seruendū, sed per officiales ac fundorum heredes ad laborem
exercendū capiendū. - - 566.

O. ante F.

Officiū Castrense semper de esse paratum diebus Dominis et fe-
stivis tantum exceptis. - - 231.

Officiū Castrense in recenti crimine esse de esse paratum. 242.

Officiū quovis suscipiens vel dans literas inhibitoriales, poena in sta-
tuto descripta puniatur. - - 602.

Officiū Regionum, quod, quando, cum cuius consilio facere sit summo.

Officij Cui semper iudicent ne differant ad semos. 224/2. 259.

Officiales Dñes ubi quando, et quomodo eligendi, electi autem quan-
do iuramentum reddant. - - 578.

Officiales publica negotia peragentes violans, crimine esse blasphemis
puniant. - - 611.

Officiales a producendū testibus per se scotos recipiant. - 658.

Officia Imperatorum ac Militum in bello quod sunt. - 899.

O. ante M.

Omagium Salatinū Moldavia cum Inamento et habitoy eius. 806.

Omagionum per Principes aliquos Regno Polonia prestandū mox. 707.

O. ante P.

Oppressiones viduarum et mulierū quomodo offendendū, probandū,
et iudicandū. - - 214.

O. ante R.

Oratio ad Divum Paulum Summū Pontificem pro ratificanda pace perpe-
tra à R. Albe habita. - - 740.

tere nullius sūt
ypia, idcirco
occupantiū sūt.
fol: 555.
Occupatio f: 557
g.

- Orator Luthici super facultate Regis eligendi responsum. 784.
 Ordo Senatorum Regni in Senatu Sederunt. 78.
 Ordo et processus propter preservationem in Exemptione bonorum qualis esse debet. 511.
 Ordo et processus in causa exemptionis bonorum in Portione Aeternum qualis esse debet. 512/660.
 Ordo et processus exco[m]municandi D[omi]ni Cathedralis, s[ed] in dualem sedem adiacent qualis fiat. 493.
 Ordo et processus pro Kmetone profugo in Portione Aeternum qualis fiat. 512/660.

P. ante A.

- Palatinus unus, tunc Capiteus, praeter Senam praecompetit fieri nequit. 178.
 Palatini officia sua negligenter exercentes poena 100 Marcarum, s[ed] ap[ud] applicanda puniantur. 187.
 Palatinus soli praeter Ill[us]tram Regiam creandi et indicandi Illustres habeant potestatem. 189.
 Palatinus in Ducatu Maroni a Summis solvend[us] liberi. 446.
 Palatini ad Conventus D[omi]nos venire negligentes quomodo puniendi. 289.
 Palatini per annum duodecim quilibet in Sena sua habeant. 578.
 Palatinorum Constitutiones Capitei sub amissione officij, aut poena 100 Marcarum exequantur. 317.
 Palatinorum Constitutiones Consules Civitatis sub poena 100 Marcarum exequantur. 317.
 Palatinorum Constitutionibus faciend[is] Civitatum Consules praesentes adfuit. ibid.
 Palatinorum excessus quis deferat et animadvertat, et quid officij eorum. 317/314/318. (339/384).
 Pacem ille habeat qui nemini nocet. 834.
 Pabula in via non recipiantur, sed quisq[ue] se sua libere in vendendo utat. 893/416/331.
 Pacis author Deus, saas vero et belli, charitatis et odij antithesi. 861.
 Parricidiores falsi poena puniantur, et pannum amittant. 318.
 Parentes Filiorum contractibus non tenentur. 498.
 Pannida et fama, et capite, et bonorum ditione priventur. 280/282.
 Particulares

- Particulas finis Capitaneus non iudicet. - - - 844.
 Partes ante sententia prolationem per dñicem requisiti res causales
 necessarias proferant et producant. - - - 652.
 Pater pro scelere filij, et à conuerso nisi sit particeps criminis non est
 puniendus. - - - 564.
 Pastor pro oue non appulsa accusatus iuramento eam cum ceteris
 appulisse probet. - - - 553.
 Pauperi diues vim inferens aut testibus qualitatem delicti euadat,
 aut poena puniatur. - - - 561.
 Pauperes extra Regnum ad fora proficiscendi, quid inde ferre, et adfer-
 re possint, habeant facultatem.

P. ante E.

- Pecunia brachata recipiat, de falsa vero Conspicuo et Privilegio. 436.
 Pecunia homini possessionato ne auferatur nisi sit minor ^(437/438) possessor, eam in
 effidiuere potest. - - - 513.
 Pecunia publica pro necessitate Regis consilio Senatus Regi dispen-
 set, reliquum eius in Thesauro seruetur. - - - 951.
 Pecuniam brachatam non recipiens quomodo et per quem puniendus. 323.
 Pecuniam tempore interregni publicam recipiens, aut in usus suos con-
 uertens, fraudis et peculatus reus indicatur. - - - 951.
 Pecuniam super bona mensis Regis dans unā cum honore eandem perdat. 378.
 Pecuniam super Castra principalia dans et illā et famam perdat. 378.
 Pecuniam qualem quis se regnare inscribit, talem reponere tenet. 514.
 Pecora de damno ab acta cautioni dent, pro damnis vero in iudicio
 Terrestri eis illatis partes experiant. - - - 553.
 Pecora de damno ab acta non domi seruanda, sed in crastino ad iuriam
 Regalem pellenda. - - - 552.
 Pecora ab acta intra biduum ad forestam Regiam non data quomo-
 do repetenda. ibid.
 Pecora ab acta ad forestam data per Dñum cuius sint in sex se-
 ptimanis non effideiusta, cui cedant. - - - 553.
 Pecora per Capreos de semine ab acta cautione dent, alias poenis
 Nobilium similibus subiacent. - - - 553.
 Pecora et iumenta in domita quando sub custodia pasenda et poe-
 na contra locas facientes. - - - 553.

Pecora

Pecora in pignore recepta possunt ad Curiam Castellani aut Palatini illius
us tunc viciniorum pelli. - - - - - 554.

Pecora indomita occidens vel vulnerans quid pro excessu quousq. sit. ibid.
Pecoribus semina aliter depascens, pro quolibet pecor. quarta pars pena
non soluat. - - - - - 552.

Pecora omnes Caprei suorum districtu exequantur sub pena. 240.

Pecunia super viro obtentis, dotalis uxoris bona subiecta subit. 490.

Personae quales, per quem, in quo negotio sponsione fidei obligari pnt. 349.

Pœna contra Ep̃os ad Conventus dñes venire negligentes, similiterq.
et contra Palatinos et Castellanos. - - - - - 289.

Pœna Regalis ex homicidis quis et qualis. - - - - - 282.

Pœna Regis Camera applicanda quando iuribus tactis rebelliter
a iudicio satino faciendo discedit. - - - - - 664.

Pœna Contumacia non soluat, et a condemnatione in pœna contumacia
quid recipiat. - - - - - 663.

Pœnas iudicialis decretas fisco Regia provenientes Rex nemini dabit
quomodo vero exigend. - - - - - 242/935.

Pœnas solvere tantummodo tenigend. snt. - - - - - 242.

Pœnarum fisci iuriumq. eamem varia descriptio. - - - - - 447.

P. ante L.

Plantas iam infestas translatione domicilij destruens vel euellens quo-
modo puniend. - - - - - 547.

Plantas vel propagines acticatas exadens & scotos pro qualibet
soluat. - - - - - 548.

Plebei quot et quales ad Ecclesiam Cathedralen in prebendas reci-
piendi sunt. - - - - - 87.

Plebeius inhonorans Commissarios quomodo et per quā puniend. 392.

Plebeius vulnerans vel occidens militem quomodo puniend. 276.

Plebei bona omnia possidentes ea vendant, nec amplius acquirant. 456.

Plebei et domanien Palatij cum ceteris officialibus libram et
pendus coadjuvant. - - - - - 315.

P. ante I.

Signes pro furto in accipiendo bone esse dñ. - - - - - 567.

Signora pro Exactionibus Regalibus quomodo capiend. snt. 446.

Signora

Ignora antiquum pro penis aut aliquibus rebus regnandos. 634.
Paxides nemo defendere audeat sub pena 14 Marcarum excepta Terra Rus-
sia. - 234/613.

P. ante O.

- Poleonum occidens vel vulnerans quid pro eo soluat. - 554.
Poloni & Maioni nicola pro redimendis bonis curam officio Castrensi
respondere tenent. - 513.
Pontalia a filijs eorumq. subditi ne exigant. - 426.
Positi Actum sub celebratione curis gentis fiat nihilominus quando
sit publice. - 560.
Positi Actum omnia notarij omnes periti sub privatione offi-
interfuit. - 560.
Positi Actum in presentia notarij et camerariorum omnia fiat. 660.
Posnamien (iuribus, alijsq. iuribus libentem et per vltas vendere. 315.
Possefor nudo Actore potior et ad proband. admittit in Exempt. bonor. 539.
Possefor in hereditate tribus annis et totis mensibus presentat. 539.
Pora ad glandes non per bona aliena sed via publica pelli debet. 549.
Pora in glandine reperi quomodo mactandi, et in curia pelli. 549.

P. ante R.

- X vide = fol. 316. Prati alicuius demestris miscalgatus quomodo cadere potest. 564. X
Praetia rerum ex Preha mercantiarum et victualium Saluti conspiciant, contemtores vero
sequi debent. Constitutione merces amittant. - 317.
6. Mensura praetia Preha rerum mechanicarum Saluti conspiciant. - 318.
ae modus ven- Preha rerum antiquitus constituta feruntq. secus facientes puniant
endi constitutur iuxta Statut. - 318.
e Praetia et men- Preha rerum victualium ad bellum eantes quomodo soluant. 394.
sunt rebus vene- Preha rerum in Apotheca vendant. - 322.
libus constituant Praetis et mensuris ne huius grauent Saluti provideant. 318.
et pratermitates Praefores non nisi in his terris ubi propter hospitalitatem Indicia no
cunt. celebrant, non cument. - 495/531.
Praescriptio sepis, intraj. sepis fructum, duorum annorum spatio
cunt. - 539.

Praescriptio

Prescriptio hereditatis petendi Acti contra possessorem tribus annis et
totid mensibus currit. - - - - 539.

Prescriptio Acti scilicet Insuperis Castrensis non transportata uno anno
currit. - - - - 554.

Prescriptio Captivis nulla currit. - - - - 540.

Prescriptio Alimoniae regerendoy bonoy hereditary viginti annis currit. 150.

Prescriptio quilibet ab accepta dictione sumit initium et firmamq. 629.

Prescriptio tempore belli et guerram nulla currit. - - - 539.

Prescriptio possessoris occasione graviorum contra vicinos. - 259.

Prescriptio Capituli regerend. - - - - 282.

Prescriptio Regis Mercator. - - - - 310.

Prescriptionum omnium descriptio. - - - - 539.

Predes fugiens in gratiam Regis assumptus pro damnis satisfaciatur, mti-
lominus alijs Actibus fama non adequatur. - - - 561.

Predones Reris milite ex publicis contributionibus conducto submo-
ueant. Predones Grecis Dominis = Cortesani f. 91. 92. 93. 952. — voleur —

Privilegium iurium atq. libertatum Indorum. - - - 349. — Pirat,

Privilegia Reg. eligendi Regis, libertati, tum et ratione ditionis
in Regnum à folio 4 usq. ad 9. — Corsaire. —

Privilegium iuris Senatorii principalis impem Casti racouient. 294. — Eumque de Mon

Privilegium Eccle Cathedralis Gnesnen, que propriis Cathedrali
Eccle racouient. - - - - 84. — Item quod

Privilegium Archiepiscopi Gnesnen et Cardinalis ratione alternat
sessionis in Senatu. - - - - 84. — Maximus Predo.

Privilegium contra raptos decimanum ac bonon Ecclesiasticon, ac supinen
Excommunicatione ultra annum. - - - - 128.

Privilegium taxationis fundorum. - - - - 962.

Privilegium Proventus ab eod producto sexagenam soluat.

Privilegia diversa Regni Polon, ac eisd Terrarum adscriptarum,
à folio 686 usq. ad 799.

Privilegia Abbatum et Monasteriorum. - - - - 145.

Privilegiato extra Privilegiu evocato sexagenam Citare soluat,
vel ignorantia iuramento evadat. - - - - 605.

Privilegiorum, iurium, ac libertatum Regni quilibet confirmatio. 26.

Privilegia publica et privata nullo nisi prout in se sonat alio sensu interpretari 382

Processus.

- Processus in executione rei iudicatis qualis esse debet. - - 248.
- Processus in causa limitum qualis. - - - 248. 252.
- Processus iuris à Sigismundo Praconibus 1507 conditus Senes. 590.
- Processus antiqui descriptio. - - - 632.
- Processus novi descriptio. - - - 639.
- Processus rei iudicatis antiquus et novus. - - 663.
- Processus contra reum non comparentem formula. - 665.
- Procurator^{us} novas inscripciones facere, ita de antiquis quietare sine hoc principali non potest. - - - 537.
- Procurator sine procuratorio aut certe Actore procurans vel citans poena XV Mar. punitur. - - - 596.
- Procurator insufficienciam procurationis producens coram Iudicio dñi 3 Marq. coram Castrense vero sex solidi soluat. - - 597.
- Procurator sine Actore criminaliter non procuret neq. proponat. 49.
- Procurator per negligentiam vel nequitiam perdens licet sit poffessio natus, ubiq. se iustificet, ac si servus esset. - - - 598.
- Procurator qui vult utq. cuius per iudicium is pulant deputandus est. 592.
- Procurator cum sufficiencia procuratorij sua ad suam necessaria pñtis sui licet agere potest. - - - 599.
- Procurator verba criminalia in citone aut bonam famam lidentia non ponat sub poena sessionis turis. - - - 48.
- Procuratores mulieribus in hospitibus per Iudicium dandi, inde venientes causas illorum defendant. - - - 595.
- Procurator in citonibus taxas ita moderari debet, quantum damnum valet. - - - 595.
- Procuratore carentem Iudicium illud sine quibusvis capthinculis iudicare debet. - - - 647/68.
- Procuratorum potestas in causis criminatibus et civilibz. - 599.
- Procurator mandatum tribus grossis in cancellaria soluat. 596.
- Probatum se aliquid recipiens et non probans cadit causa. 658.
- Profigis ob aliquod crimen quis saluum conductu etiam dare potest et quid interim faciat. - - - 572.
- Profigis ob aliquod crimen captus in gratia Regis consistit, nec capiendi per amicos inimicitia oñi debet. - - - 572.
- Profigis cuiuscunq. status hominibus ob securitatem vite Rex saluum Conductum expurgandi se dabit. - - - 573.

Profigis

525 Profigis hospiti prabentes, vel rapta aut furta cum eis diuidentes,
censentur infames. - 561.

Profigi metones ubi et quomodo repetendi. - 343/344/666.

Propositio actiata pro ratione valebit, nec tenet actor actionem commissoisse. 622.

Prorogatio termini de consensu partium aut Procuratoris possessionati
fieri debet. - 655.

Protestationes memorialium capitis abrogatae. - 652.

P. ante V.

Quen ilabe orbi bona Materna à Pre dum ad Das duphas conuola-
uent repetere pnt. - 467.

Quen pmi uxoris sorores ex secunda uxore debent. - 487.

Quen pmi uxoris Patre diuisi pnt à pmi secunda uxoris integra
debent. - 487.

Quil quomodo resistuant, in negotio vero expulsi quomodo procedend.

Pupilli nec respondeant nec pntant donec annos etatis legi
timè attigerint. - 470.

Pupilli pnt per Tutor amissa apud pntes repetant. 471.

Pupilli in quibus causis respondere tenent, ac emptorem pro Patre
tuent debent. - 471.

Q. ante V.

Querelam pntes dnt de dotaliis expulsi, et pro diuisione int
Res per Capiteum danda. - 230.

Querelam Termini non differant in duabus septimanis iudicent,
ac de dilationibus in eis. - 232.

Quercum axi aptam exadens, aut de lignis communibus curram
implens pntam L. Dno Sylus soluat. - 548.

Quercum furthine exadens fertorem pro quolibet cum pnta xv
soluat. - 548.

Quercum Merican exadens duos scotos soluat pro profagimibus
vni sine raris quera pignora recipiant. - 548.

Quiescenti producant, in qualibet cau petent dilatio concedat. 524.

R. ante A.

Raptores

Raptores Virginum capiunt. - - - 271.
 Raptores vagabundi infames decernant, ac bonis et honore privent.
 Raptor Virginum aut Feminarum sint infames, rapta vero semper con-
 sentiens bonis sibus privet. - - - 479.

R. ante E.

Rex cum omnibus Regni Ordinibus iuri communi subest. 2.
 Rex qualis esse debet. - - - 3.
 Rex sine Statibz in Repub. nil faciat. - - - 23.
 Rex est Dominus et tutor omnium dñum. - - - 36/40.
 Rex Stationes apud Rles non faciat, atq. pecunijs Regijs rictus Regi
 procurabit. - - - 445.
 Rex tantum ad agros pro suscipiendis dñionibus mittat. 446.
 Regis officiorum farrago, quæ partim in Conventu, partim sine Conventu,
 facere potest. - - - 498/533.
 Redimendorum binorum fisci modos. - - - 381.
 Referendarij Casus Teutonice audiunt, et Regi illi deferat. 201.
 Reformatio semper illæsa manet ab omnibus perlocis super vno obsequio
 Regestra cancellarie ad probationem super bona non valent. 202. (494.)
 Regnicolæ intra camerarum finium Regni manentes, ibidem qz aliquid
 ementes tenent ad cameram Regni descendere. - - - 421.
 Regule iuris aliquot descriptæ - - - 615.
 Rem vel signum obligatum eximere volens quomodo eundem procedat. 518.
 Rem suam nemo vi repetat, At ipsa cum pœna 6 Mar. restituat, et iure pœni
 proprietatis illius requirat. - - - 544.
 Rem suam quisqz prohibitu suo libere vendat - - - 331/803.
 Renem in Apotheca vendendarius pœna Capnei provideat et custodiat. 321.
 Res mechanicas in usitata forma hñc volens, eas pœsoluat, ut cum arte pœ
 convenire possent. - - - 318.
 Res iudicata quamdiu durat. - - - 667.
 Res aliquas in Curia Regis vel militis subrahens auriis penalis sit pœna
 Relatio illius circa Alnrem ex his de pœna citone simplex valet (934)
 motus videt Alnrem pœnali. - - - 628.
 Renunciatio proprio districtui, illi respondeat ubi semper pœt, exequutio
 vero ad loci Capitaneum remittat. - - - 537/221/239/605.
 Reo eundem volente Actor quod assertit probet. - - - 652.
 Responsi orator dñc. dñs. orator super facultate eligendi Regis. 784.
 Reus actor non illi ubi per Actor convenit, sed ubi in pœu illius pœno conveniat. 605.
 Reus non videat nisi iuxta Alnrem. - - - 628.

R. ante V.

R. ante V.

- Russis nicola de contributione auen & Regi respondeant. - - 455.
 Russis de fugitiuis Kometonibus Lex Joannis Alberti Regis Bohem. 339.
 Russis Fernonem Trivium celebrandum constitutio et modus.
 Rutheni Amek occidens pro capite quid soluat. - - - 329.
 Rutheni tempore mestis extra Regnum ad laborand in Prussia non mittant
 neq; in Silesiam. - - - 342.
 Rutheni vagi nullo semitio applicant in Ciuitatibz capiant. 342/308.
 Ruthenos in Silesiam et Hungariam fugientes Caprei capiant. 342.

S. ante A.

- Sandominiensi terra amplius non obligeat. - - - 375.
 Salu conductus metropolitani non dant. oah vero nulli sunt soli subz contine
 non dunt. - - - 537.
 Salu conductus non publicati violatio nemini notia tantu publicato 574.
 Salu conductus nicolis Prussia dandi. - - - 785.
 Salania iudici, subiudici, potat et collegam iudicij et ligantia. 671.

S. ante C.

- Scartabelli miles occidens 30 marcas pro illo soluat. - - 282. et latiora
 Scholasticorum Pracomien libertates et privilegia. - - - 160. voce fol. 268.
 Scopulos erectos temere dirigens, vel novos faciens quomodo puniend. 262. Lex V. -
 Scrophas in glandibus repensens quomodo dunt finit al eis pro dno pro pcedere de
 Scrophis ad glandes via publica sine damno alterius et non per fuit 549
 sellant. - - - 599.
 Senecium pro capite occiso in colloquijs gentibus expediatibus 286.
 Scultetis profugus quater ad iudicium vocatus et non rediens bene sine
 amittit. - - - 335.
 Scultetis vendens potentiori Scultetiam sine consensu dmi nullitati
 subest. - - - 333.
 Scultetis profugus possessori bonorum suorum minas inferens iure con-
 ueniat. - - - 335.
 Scultetis rebellis vel mutis quomodo amicumend sine eximend.
 Sculteti omnes qui no fuerint exempli bellica mitione seniant. 367. (333.)
 et 868.

S. ante E.

- Seculares a spiritualibus et cont pro rebus secularibus ad ius spiritu-
 ale non euocent sub pena 23 Marcar. - - - 125/603.
 Seculares spiritualibus iudicijs ne se implicent. - - - 603.
 Seculares

Secularibus et eorum Metronibz liberi est Cerevisiam traxare sine im-
pedimento Capitanei. 460.

Seculares, cum offidiariis suis aliquid plus, ultra consuetudines Salatin
requisitibz insulam facient. 320.

Seminatragia alieni semine careat cum poena XV. 546.

Semina pecor. repasta quomodo per dnum pecoris sunt reseruanda. 552.

Sententiā à qua non fuerit provocat. transito in rem iudicat. 669/661.

Sententiā Iudicis cuiusvis retractata honori illig. Iudicij non nocet. 229.

Sententiā Iudicum in librum statim inscribant. ut simili postea con-
tingentiā similes ferant. 589.

Seps et fructum omnium intra spec. exentium vicinij inter vicinos
presens. 539.

Senius impropessionatus vel possessionatus aliquem occidens vel vulnerans
quomodo conveniend. 218/349.

Senius arrestatus apud dnum fugiens, dnu pro illo respondeat. 218.

Senius sponsione pdei per dnum obligari potest. 349.

Senius à dno pro aliquo excessu accusatus met seipm. eaduat non dese-
rendo iuramentum dno. 367.

Senius contra dnum, ut et Procurator distinctum nec pñi habet. 598.

Servi à dnis tempore motus bellici nisi ante dñm dñphinas ve-
niam petant, alias infames sint discedentes. 589.

Servi furem insequi volentes infames. Similr et j. qui j. infamiam ob
id obicere audent. 367.

Senos alicuius privata auctoritate detinens, nec eos sine Regis
proximiori manifestans, poenas quas incurrit. 550.

S. ante I.

Leuenent Ducatu Episcopatu racouient adnexus, privilegium
huius ubi iacet servat. 797.

Signa limitum privatorum faciens vel destrues quomodo conveniend. vel
punierd. 262.

Silex cum meribus vel frumentis Regni in colis profrascens poena
Capitali puniant. 418/421.

Signa in limitatione honorum Regalium quomodo circumspicienda. 389.

Sleria predones milite ex publicis contributionibus collecto submi-
neant. 863.

S. ante O.

Sonores ad bona paterna defecentibus fratribus reuertant. 488.

Sonores

Sorores nisi honestè à Fratribus servatas fuerint sortem bonorum ab
 eis dividi petant, quam tamen non amittant. — — 487.
 Soror adde, Pamiadde, Patriadde, Pamiam vel honorem cum bonis o-
 mnibus perdant. — — — — 280.

S. ante P.

Spirituales Cortesani
fol: 91. 92. 93.

Spirituales Indicijs secularium ne se immisceant. 561./596.

Spirituales quas vult cognoscere causas. - - - 253.

Spirituales de natalibus legitimis indicent. - - - 269.

Spirituales probemus et minus tribus vive Dei experiamur. 253.

Spirituales pro corde et vulneribus iuxta Domini agant. — — 283.

Spirituales cum officariis suis, & ultra comprehensionem Palatinatus
extenderint, ipsam ministrent.

Spinnales Knebes fugitivus eine Terrestri vegetant. 345.

Spirituales eos etiam inuolare possunt, qui se sponte iam illi submittunt. 537.

595.

Spintuales casōs secularium nō exerceant, neq; iudicent. 603.

Spirituales inhibitiones in iure Dei non valeant, nisi sit causa meriti in
iure.

Spirituales in summa Reipub. necessitate de bonis hinc concil. 606.

libem expediant. - - - - - 867

<i>Spiritualium nunc, pro quibus in iure Dni experiamq.</i>	— 867.
<i>...</i>	— 253.

Spiritualium privilegium contra raptos, et damna inferentes belli

Spiranthes *modica* 8x10 alpinis bell. & b. D. 897.

Spinthaliu modus expehoronis bellicis feruenda, eiusq; decingho
Spinthaliu Siuilegium et Statuta. 1. 2. 1. 2.

Spinnarium Iunilegium et Statuta. - 181. (940.
Spontione fidei, quis, per quem, in qua causa obligari de. 52/340

Sentio fidei etiam ad milites mercenarios esse reuocata.

S. ante T.

Statutum Invenit contra Res violentas in Civitatibz perpetrandum
citum.

Statutum de filiis Xmetonum ad q. et in robore reseruat. 341

Statut. de non evahendis mercibus in Silesiam et Hungariam tollis. 419.

Statut de non transgrediend Theloneis condit. 419

Stahly interdich vchenday merium in Liberiam tee Hungariam ad
Gruget milia

Anueas et miligay. - 6
Statut de Ribes term. Teastie malecom des senec n. d. l. h. t. : 504.

clausura de fúnebre term. regimine maleficoy desenh. no de festa. 554.

Stahly

Statuta contra homicidas que observant. - 285/286.
 Statuta super golotas edis Capitanei diligenter exequant. - 348.
 Statuta posteriora teneant quoad aliquod salubrius eo noie consuevit. 592.
 Statuta que non sunt posterioribus abrogata teneant. - 680.
 Statuta frustra condicant nisi exequant. - 680.
 Stationes Rex apud Barones et alios non faciat atque nichil Regi
 ex thesauro procurabit. - 455.
 Stratagemata. - 925.

S. ante V.

Succamerarius in campo ratione graminum cui et quando Actua-
 tum decernere debet. - 259.
 Succamerarius terminum partibus nisi consentiant, vel legatis
 causa fiat ne transponat. - 259.
 Succamerarius decem graminum Iudicio Domini ad illud negotium
 Acti. Tribus notificet. - 260.
 Succamerarius vel Camerarius ubi et quomodo mouendi, et in
 ista motu quid debeat. - 261.
 Succamerarius una die aliquot hereditates delimitans quod solat. ibid.
 Succamerarius vel suus Camerarius a singulis limitibus tres marcas
 tantum recipiat. - 261.
 Succamerarius non nisi in duabus septimanis officia sua exerceant,
 et in causa limitationis quid spectent. - 258.
 Succamerariorum officia et potestas. - 202.
 Subiudices Dñes iuxta Statuta tenorem sint iurati in forma iuramentum illorum. 579.
 Subiudices Dñes post electionem suam in primis terminis Dñibus iurent in officia
 sua sub privatione eorum. - 578.
 Subditi quiete vivant, et Rex illi qui nulli nocet. - 834.
 Subiudices absentiam a terminis Tribus quid excuset, et quomodo
 quandoque id probat. - 563.
 Subditi motu tres fiores prius reponant quia motus fuerit expedi-
 enda. - 678.
 Subditi Regnicola licet a contributione datus, vectur, laboribus liberi, at-
 tamen funalia solvant. - 444.
 Subditi contra Dños salui conductus non dandi nisi cui conueniat. 573.
 Subditi dñe eo iudici modesti, iusti, ac pacifici. - 862.
 Subditi quando a Dñis suis recedere libere possunt.
 Subditi in motu proscriptio. - 439.

S. ante Y.

Sylvanum incendiarum quomodo inquirendi et puniendi. - 246.
 Sylvas Xmetones propter commodum sua extrahere possunt. 336.

T. ante A.

Taxa literarum Cancellarie Regie, quæ Cancellaria non excedat. 204.
 Taxa literarum Casterensium et Senesium. - - - 501.
 Taxa rerum victualium ad bellum euntibus.

T. ante E.

Templa per Reges dotata et fundata ab Episcopis consecrata. 459.
 Templa quos pro fugos defendere non possunt. - - 271/564.
 Tenentarii castorum ac bonorum Regalium in iure Regni pro iniuriis illas
 respondeant, nisi sit causa illorum sanguinis. - - 378.
 Tenentes neq[ue] coram Rege neq[ue] coram Capiteo peremptorij. 49/226.
 Tenentarii bonorum Regalium pro iniuriis respectu defensionis bonorum
 Regalium illatis, quomodo et quando respondeant. - - 553.
 Tenens extra terram exenti 18 septimanarum prefigat. - - 638.
 Tenentarii bonorum Regalium penam de damno abacta cautionem dent
 sub poenis. - - 553/378.
 Terminus pro profigo finitum 344. Pro Exemplis vero bonorum peremptorij. 49/220.
 Tenens pro redemptione dotis vel bonorum reformatum non peremptorij. 493.
 Terminus fractionatus in una septimana prefigendus. - - 551.
 Tenens primus simpliciter infirmitate sine damno ac probatione differend[um]
 differi potest. - - 637.
 Terminum Tres sub conventionem gub[er]ni Regni non celebrant. 52.
 Terminum querelam non differant sed in duabus iudicant. 232.
 Terminum sine consensu partium neq[ue] suspendant neq[ue] differant. 232.
 Terminum particulares quot vicibus in anno celebrant. 582.
 Terminum Tres non ad duas Cortes sed ad unam particularem neq[ue] celebrant.
 Terminum qui, quot, et quomodo, differi possunt. 532/639. 543.
 Terminum prorogati ob aliquam causam quomodo possunt differi. 633.
 Tenens Casterum in sex septimanis Capiteus iudicet. Si abent iudicem con-
 siliat in locum suum. - - 223.
 Terminum partibus sine illorum consensu Camerarij vel hincameranius
 non transponat. - - 259.
 Terminum omnium in Russia celebrandum modus et dispositio. 582.
 Terminum omnium in Terra Præmouens Pandominens, Lublinens et al-
 ijs celebrandi modus et dispositio. - - 583.
 Terminum omnium reclamatio ac transpositio sub poena 100 mar. ne pat. 655.
 Terminum

Temonum Trinum celebratio iuxta consuetudinem fiat.	259.
Terra Sandominiensis amplius ne obliget.	376.
Terra Rusiis de contributione auens Regi respondebit.	455.
Terra Ciuium ac Terra Dobrynen' a contributione auens libera. ibid.	
Terra Doshicent' iuri Polonico adscriptio.	698.
Terra Belzen' Regno Polon' adscriptionis Privilegiu.	704.
Terras Regni Polon' Rex non alienabit.	378.
Tenepres Libones sub titulo Regi' Altki sigillo vero Pri' extradant.	224.
Temgens vel notis non captiueq' nisi iureuictus.	270.
Testamenta non nisi super res bonag' mobilia condant.	463.
Testamenta ac eorum validitatem quis cognoscere debet.	127.
Testamentu' conq' Statu' factum irritum ac mane censend.	463.
Testamentor' forma vana descriptio.	463.
Testis in campo inculpatus ratione ignobilitatis quomodo pro hinc expurgand.	268.
Testis excommunicatus potest eo testis impetrati absolutione tantum ad testificand.	657.
Testes consanguinei in qua casu fieri pnt, atq' suscipiendi.	501.
Testimonia vna per Multem ac ad duos. Res esse debent.	629.

T. ante H.

Thesaurus Rex colligat vt in Repub possit esse liberalis.	374.
Thesauri inventio ^{Occupatio} 557. 558.	
Thesaurarionem officia.	374. et 198.
Theloneum temere sibi aliquis in bonis suis consituens, bona illa amittat.	423.
Theloneum nisi expresse literis Regis fuerit descriptum iuri Regis reseruat.	422.
Thelonea post mortem Regis Vladislai data cassant.	423.
Thelonea de nobilibus recipiens quomodo puniend.	426. 425.
Thelonea de spiritualibus eorumq' subditis recipiens quomodo puniend. ibid.	
Thelonea transgredientes quomodo puniendi.	149.
Theloneis Iudei, prescripti ne sint.	423.
Thelone' exigendu' Theloneator' citandi descriptio a fol. 427 vsq' ad fol.	434.
Theloneator' aliquis recipiens priusquam transgrediat' Theloneum quomodo puniendus.	431.
Theloneator' custodiat ne in alienas Terras aliquid ducatur et pellat.	431.
Theloneum Ius Res in villis habent' abusu desertat.	327.

T. ante O.

T. ante O.

Tormentum navigationem Cedanensibus non impediant. - 413
Tormentum Statutum contra Hostes vim in civitatibus violentiasque perpetrant. 277.

T. ante R.

Tribunatus qui abrogati et quomodo dispositio eorum fiat. 863.

T. ante U.

Turbatores Conuentuum et Iudiciorum puniantur. - 290.
Tutor nec disliminare, nec pupilli bona, perdere potest, alias apud pos.
sestorem repetantur. - 253./471.
Tutor de bonis pupilli motionem bellicam quomodo expediat. 867.
Tutor virginem pupillam maritare tardans vel nolens, quomodo vir.
go sese gerere debet. - 474.
Tutor pro capite occisi Patris agere et homicidium convincere potest. 287.
Tutores per Patrem assignati remouent Tutores naturales à Tutoria.
Tutores bonis pupillis annos XV attingentibus resignare debent. 470.
Tutores tum de censibus in domibusque iumentis rationem reddunt. 474.

V. ante A.

Vagi ac sine artificio ac seruitio in civitatibus degentes capiantur ac
circa fossas et aggeres laborent. - 308/342.
Vagabundi raptus honore et bonis privandi. - 562.
Vagos et occisos Capitei in suis Capitaneatibus, Hostes vero in suis bo.
nis perquirere debent. - 342/343.
Vadria triplicata quomodo et quando interponenda. 228/232.
Warsawen' Civitati per vias et talenta liberi est vendere. 315.

V. ante E.

Venditor quomodo Emptori ostendere hereditatem et graminis
tenet, et quid exinde sequitur. - 500.
Venditor Emptorem intra tres annos, totidemque menses tueat. 500.
Venditis villis aut bonorum licet summa non fuerint persoluta tribus
annis totidemque mensibus. - 501.
Vendens

Verdens pannum strictiorem pœna falsi ac pannamissione puniend.
Verani quo tempore et ubi liceat et nō liceat, pœnaq; desuper sanā. 318. 556.

V. ante I.

- Vicecapitei sint possessionati illius terre ubi officia peragunt. 207.
Vicecapitei castrenses ex iudice vel notario dñi no sint. - 208.
Vicecapitei ex castis omnibus principalibus vel in confinio positis ad bella
ex capis non eant. - 565.
Victus si bona sua defendent proscriptis et capis. - 246.
Victi quomodo iure stringantur ac suo dñi conveniant a fol. 249. ad 251.
Vicini requisiti pro auxilio fuorem insequi nolentes ad solutionem pñti
condemnentur. - 567.
Vicenotarij in eo iudicio sine officio ubi resident, eas ne procurent. 599.
Vidua dotata quid tollat et si secundo nubat. - 491.
Vidua sedem nūqualem secundis nuptijs violans quomodo ex bonis refor-
matoris eximenda. - 493.
Vidua sedem nūqualem dñs nuptijs violans subiacet exemptioni bonorum
reformatory. - 493.
Vidua sexennio prescribit. - 494.
Vidua ad motionem bellicam seniens vel filios suos, vel amicos
expediant. - 867.
Viduarum oppressiones quomodo protestand et in oppressionibus in-
dicand. - 214.
Via publica per Marchiam claudiq; et per Slogouiam fiat sub
pñuatione. - 417.
Via in Hungariam et Sileriam incolis Regni non extraneis pro-
hibet. - 418.
Via publica in Sileriam cum mercibus aut famelis prohibet sub
pœna Capitali. - 418.
Vianum Securitatem Capitanei defendant. - 415.
Vianum publicam latitudinem Capitei cum duobus Equesstris ordi-
nis et rerum peritis constituent. - 416.
Vielicien Magistram ducamerasi faciem constituit.
Villicus per dñm inculpatus metseptimus euadat non deferendo
Iuramentum domino suo. - 567.
Villarum de populabres capiant. - 271.
Vills empti contra propinquos tribus annis et totis mētib; pñent fol.
Villani quomodo citandi et malitiose illos citans quomodo puniend. 627.
Violatores per quemlibet famulum iudicis citari pñt. 609.
Violans

- Violans Iudiciū quomodo puniend. - 620.
 Violatur Virginum vel mulierum ipsa non probante met. Sephinus se expur.
 Violationes Virginum ac oppressiones, similiterq; viduan. get. 48/478.
 quomodo protestand. Et per quē indicand. - 214.
 Violentiam in via publica committens eueat, si Actor probare noluente
 conuictus vero 14. maris punitur. - 560.
 Virgo orphana contra Tutorem tradita matrimonio pro dote assignata
 quomodo prescribit. - 473.
 Virgo aliquem calumnians pro violatione sui iusta pœna punitur. 478.
 Virginem tutor mantere si nolit, potest cum consensu amicorum pupill. s.
 tradi. - 474.
 Virginem vel mulierem violans quomodo conuincens et puniend. 478.
 Virgines à fratribus exortens. - 485.
 Virgines fratribus defunctis succedunt in bonis atq; h.reditat. 486.
 Virgines à fratribus mortuis Dote quomodo sint dotand. si fuit illis
 dos assignata vel non. - 486.
 Vir bona doti uxoris subiecta alienare sine eius amicorum consensu
 non potest. - 489.
 Vir bone fame, pro furto vel spolio accusatus proprio iuramento eua-
 dat. - 562.
 Viri crimina, vel fuga, dotatitium uxoris non vitiant. - 489.
 Virtus unita fortior, solidiorq; esse consuevit se ipsa diuisa, 863.

V. ante L.

- Vlna Cracouien. eum. Lotmanien. Leopoliien. et Lublinen. & qua-
 les sint. - 315.

V. ante N.

- Vnio Ducatum Regni ad ferenda onera Regni. - 697.

V. ante R.

- Urbium edificandarum et oppugnandarum consilia. 871/872.
 Urbium defendendarum consilia. - 876.

V. ante X.

- Uxor marito nil h.reditatis inscribere potest sine consensu amico-
 rum suorum proximorum. - 488.
 Uxor

- Uxor mariti priuens in bonis reformatione ueratis oraneat. 492.
 Uxoris bona reformatata maritus sine consensu amicey illius alienare no
 potest. - - - 489.
 Uxoris bona ob debitu vini non confiscant. - - - 447.
 Uxoris mortui & heredes dotem non postponem a marito illius repetat. 492.
 Uxor priuens maritus, mortui amici bona reformatata usq ad exem-
 phonem possideant. - - - 492.
 Uxori in dotate triginta marcs pro civili soluant, aut census huius
 marcanum assignet. - - - 491.

V. ante V.

- Uulnerans aliquem coram Rege quomodo puniat. - - 22.
 Uulnerans aliquem coram Capite quomodo puniat. - - 206.
 Uulnerans aliquem vitam suam defendens in iustifione domus quomodo
 euadat. - - - 275.
 Uulnerans amicus amicum iocando pro uulneris satisficiat. 277.
 Uulnerans famulus aliquem in contentione per Dnum facta non ille sed
 Dnus conueniat. - - - 278.
 Uulnerans aliquem in presentia militis manus perforatione puniat. 279.
 Uulnerans aliquem coram iudicio poena qua puniat. 610. 1934.
 Uulnerans alius alium ex ligant quomodo puniat ex Statut. Magri. 610.
 Uulnerans aliquem in iustia poena Statuti puniat. 612.
 Uulnerans aliquem in iudicio poena Capitis puniat et per que detineat. 611.
 Uulnera offi vel iudicis committunt eo modo fieri propior ad proband. 274.
 Uulneratus in extinctione candle, extinctor si ignis deesset inculpand.
 Uulnerans in discordia admittat ad iuramentu ei que accusat. ibid. 272.
 Uulnerum ac mutilationum & obilium definitio. - - 275.
 Uulnerum illatrem sub Conuentu Capiti puniant et inquirant. 612.

Z. ante V.

- Zuppanum venditio et officialiu Zupps iura. - - 394.
 Zuppanum et eam officialiu Statut. Constitution. et Inuilegiu. 394.
 Zuppanum onera et stipendia aliqz omnia officia a Sol. 394.
 vbi ad Sol. - - - 409.

INDEX TITVLORVM. A.

A	Archiepiscopis honorandis ac illorum vita sol.	97.
	Abbatibus, Monachis, ac eorum Monasterijs.	143.
	Apostatis, Hæreticis et Schismaticis.	163.
	Advocatis, Syndicis, et Procuratoribus.	592.
	Libris à Iudicio datis vel sponte acceptis.	659.
	Annalis.	109
De	Amis, Sponsalibus, nuptijs, donis, pignoribus, uxoris Conditione	480.
Arrhis	Affinitatibus.	480.
	Actore et eius libello.	624.
	Animalibus acutibus et ablatis.	550.
	Animalium quorumlibet abigeis	550.
De	Animalibus feris utet Apis, onagris, et id genus in alieno fun-	
	do furatis.	554.
	Alluvionibus, paludibus, et fasciis.	551.
	Apis in alieno fundo quæsitæ vel furatæ.	554.
	Actorum Inimicam positione.	575/659.
	Actionibus liberalibus.	577.
	Actionibus Inatum et bonum.	474.
	Actionibus.	643.
	Appellationibus et motionibus Iudicum.	667.
	Accommodandis rebus.	506.
	Acie extrema.	936.
	Aerario publico.	450.
	Acquisitione rerum et Contractibus. siue de rebus Ceditis.	496.

B.		
De	Bello decemendo et indicendo.	882.
	Bello seu se militari.	852.
	Sociis extra Regnum non mittendis.	414.

C.

C.

Castellans	192.
Castellans creandis.	172.
Cancellariis.	172.
Cancellarium officio.	200.
Cancellaria libris et literis.	202.
Capitaneis.	204/172.
Capitaneis q. querelas iudicent.	280.
Capitaneorum officio ac potestate absoluta.	236.
Capitanei potestate in fines, Mercatores et opifices.	234.
Capitanei potestate in bona Regalia.	237.
Capitanei officio circa moneta.	238.
Consiliaris Regi circum appositis.	69.
Ciuitatibus.	291.
Cuium contractibus.	310.
Cuium cum filibus contractibus.	310.
Emetionibus et illorum filijs.	342.
Comitali Iudicio.	47.
Conuentu ac officio nobilitatis.	288.
Censuris spiritualium.	132.
Conuentuum securitate.	60.
Colloquijs dignitacionum.	525/614.
Contributione Ducalium.	442.
Contractibus filiorum familias ac fideiussoribus ex ludo illius.	529.
Conductione, locatione, et emphyteusi.	520.
Cessione ruinis.	525.
Commutandois rebus.	
Commodatis rebus.	506.
Calumniatoribus.	568.
Cumibus in alicui receptis.	534.
Citationibus et libello Actoris.	624.
Contestatione liti et exceptionis peremptoris.	649.
Corpsanis.	96.
Concordia Senatorum.	78.
Conditore legis et Privilegiorum.	38.
Confilijs occultandis.	931.
Contributione ventanea a capite.	956.
Conseruone in Motione bellica.	892.
Crimo extra Regnum non mittendo.	414.

De Contumacia

De	Conthumacia rei in secundo termino.	614.
	Condemnatione ac Sententia.	661.
	Comitis Regni, ac Summo Regis officio.	23.
	Conventionibus Provincialibus.	882.
	Cashensi peculio.	935.
	Caphuras redeunt et iuris postliminio.	936.
	Centum a Capis obsequi.	956.
	Celeritate.	925.
	Cade ac tutela Pastorum Ecclesiarum.	97.
	Civitatibus predecem sequentiis.	797.
	Crediti rebus.	496.
	Cunctantia.	925.

D.

De	Dajifensis.	172.
	Deliberatione Iudicij.	653.
	Defensione Regni mercenaria.	947.
	Delegationibus.	525.
	Dignitatis Regni curand.	172.
	Dignitas Patris eiusque potestate in pueros.	464.
	Diuturnis.	414.
	Dilationibus, Condemnatione, et promissionibus.	490. 483.
		638. 4.
	Dotium iure.	414.
	Ducatu Ilagno Lituanis.	686.
	Ducatu ac Terris Russis.	703.
	Ducatu ac Terris Insulis.	707.
	Ducatu Baren et Mediolanensi.	801.
	Ducatu Ilavonia ad eorum legatione.	798.
	Ducatu Lathonensi et Obucimentis.	788.
	Ducatus seu Provinciarum Regno unitis.	681.
	Ducatus Regno ad ferenda onera amandis.	697.
	Ducatus Regni adnexis in motione bellica gerend et am- lenand.	946.
	Donationibus.	505.
	Donis consalitis.	480.

E.

De	Ecclesiarum Christi libertate.	99.
	Ecclesiarum Pastorum, Cade, et tutela.	97.
	Ecclesia Christi eiusque Pastore.	80.

De Electione

E lectione Regum libera.	18.
Equitibus Regni.	264.
Equitis et bovis extra Regnum non mittendis.	414.
Euictionibus.	526.
Euocatione spiritualium ad Ius seculare.	599.
Euocatione secularium ad Ius spirituale	599.
Euocatione extra forum.	604.
Euolutione plantarum.	547.
De Emphyteusi, locatione, et conductione.	522.
Exequutione rei iudicatis per Capitaneos.	239.
Expeditione maris.	937.
Expeditione per seculares et spirituales in bellum.	940.
Expeditione generali ad bellum.	857.
Exceptionibus Rei.	643.
Externis.	810.
Exhema alicui.	931.

F	
F amilia heriscunda seu communi diuisione inter Fratres.	474.
Falsarijs prauaricatoribus.	568.
Fendis. et Vasallis.	684.
Federatis populis.	810.
Fisci iure et poenis exigendis.	447.
Fide publica.	570.
Fidei commissis.	464.
De Fide seruanda, perfidia vero vindicanda.	925.
Fideiusiuribus.	527.
Fideiusiuribus ex ludo illicitis.	229.
Fisci Regi Fendis iure, ac rebus.	372.
Fodinis salis et metallis.	093.
Forma ac validitate Inscriptionum omnium.	524.
Fluminibus Regni ambigentibus et pfluens.	409.
Fratribus et Sororibus virginibus.	468.
Fratrium Familia heriscunda et eoi diuidens.	474.
Fendis Regni munia.	452.
Furtis, praedis et violentiis.	558.
Fenibus inquirendis.	563.

Funeralium Contributione.

442.

G.
De Generalitate privilegiorum et literarum.
Gymnasio seu schola Cracoviensi.

535.

153.

H.
De Hereticis, Schismaticis, et Apostatis.
Homicidiis nobilibus.
Homicidiis et vulnibus metonum.
Hostulanorum libertate à Dominis.

163.

264.

328.

313/443.

I.
Imperatore qualis esse debeat.

900.

Imperatoris officio.

900.

Imperatoris Exercitum ducentis necessariis.

882.

Imperatoris Urbi defendendae necessariis.

882.

Instituendis Magistratibus Civitatis.

293.

Inscriptionibus in fraudem factis.

536.

Inscriptionum omnium validitate.

524.

Inventionibus ac occupationibus.

557.

Intra Cameræ Regni cum Silecia et Hungaria domicilia
agenti.

421

De Incantationibus.

568.

Iniuriis, violentiis, ac damnis.

540.

Instituto exilio.

574.

Iudicio Comitatu.

47.

Iudiciis.

172.

Iudicium generali officio.

584.

Iudiciis Terrestribus

575.

Iudiciis et inhibitionibus Spiritualium.

120.

Iudiciorum et conventuum securitate.

607.

Iudicata re, quam diu durat.

667

Iure, rebus, ac fundis Regij.

372.

Iure, Dominio, et Possessione.

541.

Iure ius iudicandi.

587.

Iudicis.

553.

Iure deliberandi differendi termini et causis.

653.

Iure postliminii.

936.

De Kmetibus

	K.	
De	K meton ^{is} vagis, peregrinis, ac illorum filijs.	342.
	Kmetonibus.	325.
	Kmetonum libertate à Dominis.	331.
	Kmetonum homicidio et vulnerebus.	342.

	L.	
	L egationibus.	838.
	Legibus que non sunt mutanda.	38.
	Legationibus et pace.	681.
	Legum dignitate, vna, auctoritate, et forma.	32.
	Literarum et Privilegiorum generalitate.	535.
	Literarum probationibus.	655.
	Literarum obligatione.	532.
De	Libertat ^{is} Scultetoy, Kmeton ^{is} , Abscondinator ^{is} , Semihum ^{is} et Hostellanorum à Dominis.	331/443.
	Libertate Ecclesiæ Christi.	111.
	Libertate spiritualium.	111.
	Libertate Inhibitionum spiritualium.	111.
	Libertate paganorum.	371.
	Libello Actor ^{is} et citationibus.	624.
	Lite pendente per amicos transacta.	658.
	Litis contestatione peremptoria.	649.
	Locatione, conductione et emphyteuti.	52.

	M.	
	M agistratu civitat ^{is} instituyendo.	293.
	Magistratu seu dignitarijs Regni creando.	172.
	Magistratib ^{us} obedientia debita.	812.
	Magistratibus, ut legibus pareant.	634.
De	Masquitis ut cum Exercitu maioris Polon ^{ie} militent.	400.
	Matematias, et Incantationib ^{us} .	568.
	Mlan ^{is} Regni ambigen ^{is} et puulgan ^{is} .	409.
	Mandato compitendo.	592.
	Mandato ac Maetate.	5523.
	Mandato cui nemo tenet ^{ur} respondere.	349.
	Marthalis Regni et civil ^{is} .	196.
	Mercatorum Contractibus.	310.
	De Mendicijs.	

	Alendiar.	352.
	Metallis et salisfodinis.	393.
	Mercenaria defensione Regni.	447.
	Monasterijs, Monachis, et Abbatibus.	143.
	Moneta eudenda, et non eudenda.	433/439.
	Monialibus et eam bonis.	146.
	Moldavia seu Valachia.	805.
	Molorem bellicam senire tenentibus.	869.
De	Molendinarum libertate a Dominis.	331.
	Militum premio, ac poena.	932.
	Missa.	123.
	Militantium prerogativa ac Salario.	959.
	Mulienem statu, ractu et oppressione.	

N.

De	Nobilibus seu Equitibus Regni.	264.
	novationibus, delegationibus, et cessionibus iuris.	527.
	Nuptijs, earumque impedimentis, ac varioribus.	480.

O.

	Officio Regis.	120/59.
	Officio Archiepiscoporum, Episcoporum et Sacerdotum.	120.
	Officio ac potestate Salutariorum.	185.
	Officio Capitaneorum.	120.
	Officio ac potestate Succameranorum.	252/522.
	Officio omnium Reipublice Statuum tempore belli.	863.
De	Officio Nobilium. Officio Fratemitatum.	120.
	Officio generali Iudicum.	584.
	Officialibus Regni et Curia.	172.
	Officialibus Terrarum.	172.
	Officialibus Curia reliquis.	204.
	Obedientia ac fide semenda perfidiarum vindicand.	923.
	Obedientia ac pace economica.	812.
	Obedientia ac pace politica.	816.
	Obedientia ac pace in Ecclesia retinenda.	818.
	De obligatione	

De	Obligatione literarum.	532.
	Obligationibus, unde sunt octo.	514.
	Occupationibus ac inuentionibus.	557.
	Onagris, apri, et id genus feris.	554.
	Ordine in iudicio seruando.	630.

P	Paganis —.	370.
	Palatinis creandis.	172.
	Palatinis eorumq; officio ac potestate.	185.
	Pace ac legationibus.	805.
	Pace in Ecclesia retinenda.	818.
	Pace ac obedientia oeconomica.	812.
	Pace ac obedientia Politica.	816.
	Pace in religione conseruanda.	812.
	Paganis eorumq; libertate.	377.
	Patris et patribus.	557.
	Patre viduo, et digamo.	464.
	Patris digami potestate in filios.	464.
	Personis iuri simili subiectis.	304.
	Perfidia vindicanda.	925.
	Pecunia brachata et falsa.	936.
De	Peculio Castrensi.	935.
	Poenis in milite excedent.	
	Poenis Rici conseruationesq; in eis.	547.
	Philistis et vagis.	351.
	Pignoris sponsalij et donis sponsalij.	480.
	Pignoris.	519.
	Pisibus in alieno fundo questitis vel furatis.	554.
	Pincernis.	172.
	Plantarum destructione et euulsione.	547.
	Possessione et prescriptionibus.	537.
	Postliminij iure.	936.
	Pomerania et Samogitia.	805.
	Princeps, qualis, et quomodo sit.	4.
	Prinilegijs et legibus conditis.	38.
	Prædonibus et furibus inquirendis et capiendis.	565.
	Pruanicatoribus et tergiversatoribus.	568.
	Predis, furis, et violentijs.	558.

De primis.

	Præmio ac pœna Militum.	932.
	Prærogatiua Militum ac Salario Præfecti.	954.
	Præfecti Militi Salario.	954.
	Procuratoribus ac mandatarijs Constitut.	597.
	Proventibus Spiritualem.	111.
De	Procuratoribus et Syndicis.	592.
	Proventibus omnium Dignitatum et officiorum conferend.	183.
	Provincijs seu Ducatibus Regno Unitis.	681.
	Processu iudiciali antiquo.	631.
	Privilegiis et Literarum generalitate.	535.
	Potestate Tutorum super pupillos.	468.
	Pupillis in eorū potestate Tutorum.	468.

De	Quæstionibus seu Thesaurarijs Regni.	198.
	Quæstionum Regni officio.	198.

	Raptibus ac oppressoribus mulierum.	477.
	Regio libera Electione ac Regia Inceffione.	18.
	Repub. et quid in ea necessarium sit.	2.
	Rebus ac finibus Regni.	452.
	Rebus creditis.	496.
De	Rebus commodatis et accommodand.	505.
	Rebus mutatis.	505.
	Rebus vendendis, emendis, commutandisq.	505.
	Rebus ex contractibus acquisitis.	495.
	Rei contumacia in secundo termino.	643.
	Rei iudicatis duratione.	667.
	Reo comparent, et exceptionibus eius.	643.
	Regressibus.	863.

	Sanguis Semi Christianus.	370.
De	Sanguinis et metallis.	393.
	Schola seu Gymnasio Praesident.	153.
	Scholis Militantibus.	882.

De Schismatibus

Schismaticis, Hæreticis et Apostatis.	163.
Suffectis cuiusq; status ad bellum euntib; et libertate eund à Dominis.	331/334.
Senatibus seu Regi circumpositis.	69.
Secularibus ne ad forum spirituale euocent.	599.
Sententiæ ac condemnatione.	661.
Seruis.	346.
Seruitorum libertate à Dominis.	331.
Securitate Iudiciorum.	607.
Sorocidii ac raptoribus.	477.
Soletate ac mandato.	523.
Sponsalij et sponsalitijs donis.	480.
Spiritualium Proventibus.	111.
Spiritualium euocatione in ius Teneptæ.	599.
Statu mulierum.	477.
Statutis ac Priuilegijs Regni.	681.
Stratagenas Bonini.	931.
Smolensco capta, et repetenda.	696.
Successione in bona ex testamento vel codicillis.	461.
Syndicis et Procuratoribus.	592.
Synodis.	151.

T abernaculum libertate à Dominis.	331.
Testamentj vel codicillj successione in bona.	461.
Tergiversationibus et nugis facis.	570.
Termino iuriali seu verbali.	52.
Termini ac causæ transpositione.	653.
Testium probationibus et expurgationibus.	655.
De Thesaurarijs Regni et eorum officio.	198.
Theologia.	556.
Theutonico iuri personis subiectis.	304.
Theloneis et vectigalibus.	422.
Terrarum officialibus.	172.
Tutorum iure.	46.
Tutorum potestate in pupillos.	468.
Treuzis.	489.
V ide Tit = Fuge et Crimina.	
vide Dotulitum uxoris crimen mariti aut fuga non vitiat. —	De. vagis.

Vagis ac Philistinis.	351.
Rechtgalibus ac Theloneis commissis.	422.
Violenter eiechis et per Capitaneum sepiuendis.	541.
Violentis, pradis, ac furis.	558.
Vys Regni securis reddens, dilatandis, meum, reficiendis, ac occludendis.	414.
Vitionibus.	647.
Virginibus, pupillis, lutoria, ac lutorum in eos potestate.	468.
Vulnere et habitatione.	522.
Vitu.	ibid.
Wxonem condicione, sponsalibus, domis sponsalibus, signonibz,	
duplis eorumq; impedimentis.	468.
Vasallis - - - - -	685.

